ПБб 579/1-3

ВУКОВА АЛЕЈА

ГРАМАТИЧКИ
СПИСИ

0

Л6 416

LIBRARY
OF THE
MASSACHUSETTS
COLLEGE OF
ART

Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ

ПБ 6 579/1-3

115-36+2 1671

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 4433

СКУПЉЕНИ

ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ

СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ПРВА

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1894.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„Светозар Марковић" - БЕОГРАД
Пп. бр. 62186

УРЕДНИКОВ ПРЕДГОВОР

Овде није потребно говорити о значају Вукову у повесници нове српске књижевности: реформа и књижевног језика и правописа нашега његова је творевина; напредак и данашње стање науке о српском језику његова је прва заслуга. Али, да се правилно сазна *како* је извршена ова реформа; да се види *шта* је Вук желео променити и *чиме* га заменио — и у језику и у правопису —: потребан је што потпунији преглед његова, на радост нашу, обилата рада на пољу српске граматике, лексикографије и ортографије. Многобројни пак Вукови послови ове врсте, почевши од г. 1814., па све до године 1864., стајали су до сада растурени или у засебним, данас и у сувише ретким, његовим списима или, још више, у туђим, данас такође врло ретким, повременим издањима (политичким и књижевним листовима). Прикупити све њих и издати их у целини по готову је најзначајнији задатак у раду Одбора за издавање Вукових списа. Колика је незгода, што до сада Вукови списи о језику и правопису нису били издати сакупљени, знаће како они, који писаху или хтедоше писати, тако и они, који и само бејаху ради што више сазнати, о Вуку и његовим заслугама за нову српску књижевност.

Прибравши све што се, према данашњим књижевним и просветним приликама нашим, могло изнаћи,[1]) и издвојивши на једну страну све оне, веће и ситније, Вукове радове, који не иду ни у који од других редова,[2]) потписани је уредник морао одмах после

---

[1]) Тешкоћа овога прибирања долази како од непотпуне досадашње нам библиографије и оскудних књижевних збирака, тако и од начина издања појединих Вукових списа: не само што су многи растурени по многим и разним листовима, него их има доста и штампаних без икаква потписа или само с каквом шифром и псевдонимом. Види о том и стр. VI—VIII.

[2]) Као што се и по самом предмету могу распоредити, Вукови се списи, према одлуци одборској, издају у ових шест група:

1. Српске народне песме (раније штампане и друге до сад необјављене);
2. Српске народне приповетке, пословице и загонетке;
3. Историски, етнографски и географски списи;

тога одговорити на питање: како да распореди све ове и многобројне и разноврсне расправе и чланке *о српском језику и правопису*, писане или самостално или поводом чијега туђег списа. Можда ће се коме учинити да би било правилније издвојити и засебно штампати оне граматичке, ортографске и литерарно-историске радове, које је Вук писао самостално и који не стоје у врло тесној вези с чијим туђим (особито противничким) радом, а засебно оне, у којима је главно критика туђега посла или одговори и полемика с доста великим бројем његових противника. Али се таквој подели веома противе ова два разлога: 1) што је за многе послове тешко одлучити која страна претеже: чисто граматичка или полемичка; 2) што, баш да се то и може учинити, опет ни један ни други део не би чинио целине, и што би се ради разумевања кога било места из првога морало загледати у више местâ другога дела. И сама природа ових послова је таква, да се они један у други преливају, да су једни од других нераздвојни: тек у заједници разгледани, они могу показати какав је био у истини развитак Вукових погледа на ова, за постанак данашњег нам књижевног језика пресудна, питања: о српском народном, о црквеном старом словенском и руском словенском језику и њихову правопису, о треби да се узме овај или онај српски народни дијалекат за књижевни језик, о природи и изговору ових или оних гласова у народном језику и њихову уношењу у књижевни, и т. д. и т. д.

Одлучивши се пак на овакав само хронолошки ред, потписани је, по већ показаној основи, начинио три одељка у том реду, као *три карактеристична периода*[1]) у свем пословању Вукову на овом пољу. **Први** обухвата списе рађене у времену од г. 1814. па готово до краја 1818., почевши дакле с „Писменицом“ па завршујући с другим одговором „господину — ц —,“ у ком се износе (мало јаче и отвореније) главни разлози за реформу, у „Српском Рјечнику“ потпуно изведену. Рјечником се почиње — **други** период, што обухвата време од г. 1818. па до краја г. 1835. или до почетка 1836.: из овога су периода Вукови списи, у којима нема више колебања у основним питањима данашњега правописа (уведено *ј* и начињена три нова слова, а избачена сва стара српском језику непотребна, па међу њима и слово *х* из српских речи). —

---

4. Српски Рјечник и Deutsch-serbisches Wörterbuch;
5. Граматички и полемички списи (о српском језику и правопису);
6. Преписка Вукова и друге ситније ствари.

[1]) Њих је истакао и разлоге за то изнео **Армин Павић** у својој расправи „*Вуро Данчић* и т. д.“ у 77. књизи „Rada jugosl. akad. znan. i umjetn.“ у Загребу.

Трећи се, најпосле, период почиње годином 1836., у којој је први пут Вук издао „Српске нар. пословице“ и у њихову предговору показао и разлог и потребу, да се нашој буквици врати слово *х*, па да опет буде сачувано раније постављено правило: „пиши као што говориш.“ Можда би се и сваки од ова три периода згодно могао пресећи на по два одсека [у I периоду *први* (г. 1814.) без полемике, и с једним, — *други* (г. 1815.—1818.) с много критике и полемике, и с другим правописом; у II пер. *први* (г. 1819.—1821.) претеже полемиком, — *други* (г. 1822.—1835.) готово без ње; у III пер. *први* (г. 1836.—1847.) с много филолошке полемике, — *други* (г. 1848.—1861.) с врло мало такве полемике], али у овом издању није означивана и та подела, јер се лако може видети и по самим натписима појединих радова у сваком периоду.

Да би се могао, с једне стране, што боље познати сам Вук, с друге пак уочити што правилније развитак нашега данашњег књижевног језика, — потписани је мислио да ће бити врло потребно уза саме Вукове списе, изазване туђим (било противничким или пријатељским) расправама, овом приликом штампати и те радове, од којих су многи данас исто тако ретки — ако не и ређи — као и Вукови. И ако је Вук већином доста опширно наводио оно што критикује или чему одговара, опет се и он и његов сабеседник тачно могу разумети тек кад се има пред очима и један и други разговор у целини.[1]) А да ове ствари не би заузеле у књизи много места, штампане су ситнијим словима.[2])

Из истих разлога, ради објашњења и ради бољег управљања читаочева, стављани су код сваког броја и тачни библиографски записи и потребне краће напомене, које не полажу на исцрпност, будући писане више узгред, према оном што је на ком месту могло доћи до руку. А ради корисније употребе свих ових расправа и чланака Вукових биће додат на крају III књиге и регистар за сва три периода.

Овде још треба нагласити и то, да у самим овим (граматичким и полемичким) списима и није баш све, што је Вук где рекао о чем било из простране области српскога језика и правописа; јер, као год што је, према напред реченом, нераздвојна веза међу његовим граматичким расправама и полемичким чланцима, исто ће се тако наћи и у његовим етнографским списима, па и у издањима

---

[1]) Потреба ових туђих ствари још ће се боље видети у II књизи, бр. XVI.

[2]) Тога ради је овде и формат прилично увећан према досадашњем формату „Српских народних пјесама.“

народних песама приличан број местâ, која се тичу језика и правописа. Тога ради, да би преглед овога *првог периода* био што потпунији, нек се овде има на уму: да се језика тичу и нека места у „Предсловиу“ и „Примѣчанїе“ у I књизи I издања народних песама („Мала простонародња Славено-сербска пѣснарица, у Вїенни 1814.,“ стр. 15.—17., 20., 21. и 120.), те управо *прве* књиге Вукове, која је изишла на свет пре првога броја („Писменице“) у овој књизи, — а тако и једно место у „Предсловїю“ II књизи првог издања, па и „Толкованїе Рѣчїй“ уз ту књигу („Народна Сербска пѣснарица, частъ втора, у Вїенни 1815.,“ стр. 2га 4ог и 1ва 5ог непагин. листа и стр. 256.—262.).[1])

На реду је показати како је која ствар овде штампана. Као што се из саме књиге може видети, уредник је био рад приказати штампом све онако (или дајбуди приближно онако), како је први пут било издано. Тога ради су на маргиналијама означиване (ситнијим цифрама) и стране[2]) књиге Вукове или издања у ком је која његова ствар била објављена. Тога ради је и све штампано, колико је то било могућно, од речи до речи верно; а с тога, што је у свима овим списима пуно значаја не само *која* је реч употребљена, него и *како* је она написана, морао се у сваком чланку (и Вукову и туђем) верно задржати онај особити правопис, којим се ко служио, па и све недоследности његове (и у самом једном чланку). Тога ради је, најпосле, свуда, по могућности, верно сачувана и оригинална интерпункција. Једине су промене, у спољашњој више страни, учињене у том, што су истакнуте речи (у Вука у овом I периоду свуда штампане обичним, само разређеним словима) овде сада штампане курсивним словима,[3]) — као што је у доцнијим годинама (особито у III периоду) и Вук радио, — и што су напомене под линијом означиване арапским цифрама место звездицâ.[4]) А, да би се што боље сачувао колорит ових Вуко-

---

[1]) Види стр. VI, VII, X, XIV, XV—XXIV државног издања I књиге „Српских Нар. Пјесама“ (Београд, 1891.).

[2]) Арапске или римске цифре у загради значе да у оригиналу није означена само појединa страна; цифре пак с додатим словима *а* и *б* означују који је (непагиновани) лист и прву или другу страну његову.

[3]) То вреди и за поједина (сама) слова, кад их треба истаћи, па је Вук, тога ради, иза њих стављао запету или их писао велика.

[4]) Уредникове се напомене, кад су под линијом, означују звездицама, и линија иде преко целе стране; иначе су све (и оне под текстом и ове под линијом) означене угластим заградама и штампане друкчијим словима.

вих књижевних првина, остављене су и многе очите штампарске погрешке неисправљене (велико слово место малога и обратно, један — или и никакав — реченични знак место другога, пропуштено истицање појединих речи или слова, растављање или састављање речи противно оном како је обично рађено, и т. д.), само ако не кваре смисао.

Од себе се разуме да ни у овој ни у потоњим књигама не може бити постигнут жељени идеални смер: овим издањем *потпуно заменити* сва она разноврсна издања, у којима су поједини списи (Вукови и други) први пут били објављени свету. Томе су узрок, с једне стране, тешкоћа самога задатка: сачувати и верно приказати поменуту разноликост и недоследност у ортографији и интерпункцији, с друге пак, и честа немогућност, разабрати се у многим из онога времена техничким недостацима и погрешкама (оне могу бити понекад, у чланцима у новинама штампаним, тројаке: пишчеве, уредникове и штампарске). С тога, да би слика свега садржаја ове I књиге била што вернија, треба — сем онога што је речено на свом месту код појединих чланака — обратити пажњу и на ове појединости:

1.) у „*Писменици*“ реч Сарра (22. стр., 6. вр.) није требало исправљати, јер се онда и тако писала; у оригиналу су састављене и речи: нетреба (10,35), поставльасе (15,23), зовусе (16,18), скланьасе (24,10); испуштен је или промењен акценат: немогý (19. стр., 31. вр.), могý (25,41), бúваїући, бúвавши (45,30 и 31); промѣньуїе (24,20) поправљено је тако према другим местима; у речима: ждребади (24,6) и дателном (26,27) била су почетна слова велика, а у човек (21,8) мало; иза дервльад (24,37) испуштена је запета; у ћедосмо (46,19) у оригиналу нема *с*; поправљено је и с *по*моћу (56,23) место с моћу.

2.) у „*Рецензији Усамљ. Јуноше*“ требало је родъ (83. стр., 29. вр.) поправити у род. (родительный), јер овако, како је и у оригиналу, квари смисао: — у Видаковићеву одговору: сливено (90,20) у оригиналу је славенски, а то нема смисла; и место оригин. пр*и*чищавати овде је штампано пречищавати (90,46).

3.) у „*Првој објави о Српском Речнику*“ можда је требало презиме *В*оличь (96,12) поправити у *Б*оличь, а реч внутренн*ѣ*м’ (94,1) требало је оставити тако (с два *н*).

4.) у Мркаљевој „*Палинодији*“ поправљена је, ради смисла, реч одтиснут*у* (100,3), м. оригин. одтиснут*и*.

5.) у „*Рецензији I и II књиге Љубомира у Елисиуму*“ цитати из Видаковића су поређени с оригиналом, те је овде исправљена ортографија према I издању „Љубомира;“ тако је на више места стављено ть место ѣ и ь м. ъ (особито: у речима на -чь, -щь; самъ, нисамъ), Вы м. вы и т. д.; тако је и цитат „отъ руке до рук*у*“ исправљен према оригиналу: „— — до руке;“ цитат пак „при *честны*хъ мыслей“ остављен је неисправљен (треба — *чисты*хъ —).

с тога, што га Вук баш тако, погрешно, понавља на три места (стр. 155. и 165.); тако је и реч Мелиса (и Мелисса, стр. 122. и д.) у реценсији свуда тако написана, и ако у оригиналу редовно стоји Милисса. У интерпункцији је учињена најглавнија исправка, ради лакшега читања, у том, што је стављен потребан знак онде, где није било никаквог; тако су стављени где им је место и натписи: „Садржанїе“ (стр. 118.) и Єзыкъ (стр. 148.), и ако у Давидовићевим новинама долазе доцније (први на стр. 416., овде 120., а други на стр. 525., овде 154.). Још треба, смисла ради, ставити испуштене запете иза: године (118,31), у себи (123,14), далеко (165,29).

6.) у „*Малом Одвраћку*“ исправљено је више штампарских погрешака и недоследност у писању слова *ы* према Вуковој опомени о том у „Србским Новинама“ за 1817. г. на стр. 654.; тако треба и: пастыревъ, пастыровъ (стр. 171., вр. 30.).

7.) у „*Одговору господину — ц —*“ навлаш је остављено неколико речи на сугласник без *ъ* непоправљено (стр. 198., 199., 201., 206.), и ако би се исправка могла с правом извршити према правопису у целом чланку: из ових (и других неких) нехотичних погрешака види се да је тада Вук већ био освојио нову правописну реформу, јер се у то време у велике штампао његов „Српски Рјечник“ новим (његовим) правописом. — У чланку пак писца — *ц* — једина је знатнија исправка учињена у реченици „Залуд *му* г. Меркайл джигерицу наместьа“ (стр. 195., вр. 9. и 10.), где је место *му* у оригиналу стајало *ми*, а тако би, како се чини, било без смисла; тако и место *Сирпскиема* (у оригин.) треба *Сарпскпеми* (194,47); иза премда и буни (194,6,7) потребне су запете, а не валя (197,37) треба да је тако растављено.

8.) У Мркаљеву „*Салу дебелога јера*“ (у оригиналу штамп. црквеном буквицом) није било разлике између великога *Е* и великога *Є* (у натпису и у почетку речи које треба писати првим словом великим); али с тога, што Мркаљ то слово употребљава и у почетку оних речи, које иначе пише малим *є*, а не *е*, овде је у тим случајима стављано велико *Є* (у речима: *Єра, Єдинозвучна, Єри* и т. д.); у *ѡгунство* (171,30) треба мало *г* (без тачке).

Још је овде онде стављено у угласту заграду што је у оригиналу било испуштено или погрешно.

На чланцима у овој књизи под бројевима II, IV и V нема никаква потписа, а под бр. VI је потпис „Рецензентъ,“ какав би (према натпису) морао бити потпис и чланку под бр. VII; чланци пак под бр. IX и X имају само потпис „В.“ Да су то све радови Вукови, јасно казује и сам језик и тон њихов, а да су реценсије Видаковићевих романа и ова полемика с њим (бројеви II, V и VI) Вуков посао, још се може потврдити, с једне стране, критичарским чланчићем и управо завршетком полемике с Вида-

ковићем (у II периоду) „Неколико ријечи о другом објављенцју на третьу частъ Любомира у Елїсїуму“ (у II књизи бр. XIII), који је писан новим правописом с потписом *Ненад Новаковић*, а с друге стране и преписком Вуковом, до сада на свет објављеном. Посебице о реценсији I и II књиге „Љубомира у Елисиуму“ (коју је Вук такође писао уз помоћ Копитарову, у време кад је и Речник рађен), лепих нам података пружа и преписка између *Добровскога* и *Копитара*,[1]) из које видимо да се и Вук, као пре њега Видаковић (стр. 115. ове књиге), обраћао — преко Копитара — на суд Добровскоме. У њој читамо и Добровскога одговор на писмо Копитарово од 27. јуна (9. јула) 1817. г. заједно с одговорима на нека Вукова питања о српском језику.[2]) Бројеви 57.—68. Давидовићевих новина, у којима је штампана Вукова реценсија, излазили су од 14. јула до 24. августа 1817. г. — Исто се тако објављеном преписком Вуковом с Мушицким (75. Гласник Срп. Уч. Друштва, стр. 271., писмо 11. и 12.) сазнаје да је Вук с Копитаром уредио 41. и 42. број (од 19. до 25. маја) Давидовићевих новина за 1817. (по многим знацима, а поглавито по језику, готово са свим поуздано се то може рећи и о бројевима 43. и 44., од 26. маја до 1. јуна 1817.),[3]) а у том је времену у тим новинама штампана и Мркаљева „Палинодија“ и Вуков одговор на њу (бр. IV ове књиге). — Најпосле, да је потпис *B.* у чланцима под бр. IX и X Вуков, најбоље казује, покрај самога садржаја и језика њихова, онај извадак из „Српске Граматике“ о придевима (стр. 200. и 201. ове књиге).

Још би остало питање: чије се име крије под шифром — *и* —? Кад се скраћенице: „у С . . . . . .“ и „— Ц —“ (стр. 189. ове књиге) упореде с фактима: да писац ових ортографских расправа не пише ъ, а да је још на годину дана пре тога (25. број Давид. новина, у

---

[1]) **Источники для Исторїи Славянской Филологїи.** *Томъ I.* Изданїе втораго отдѣленїя императорской Академїи Наукъ. Санктпетербургъ, 1885. — *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar*, herausgegeben von ord. Akad. **V. Jagić.** Mit einem Porträt und zwei lithographischen Beilagen. Berlin. 1885. — 8^{0}, стр. CVII и 751.

[2]) И ако тим одговорима нису могли бити потпуно задовољни Копитар и Вук, јер и овде Добровски жели неке поправке у „простом“ језику, опет се њима још мање даје за право Видаковићу: и Добровски осуђује, исто као и Вук, Видаковићеве граматичке и синтактичке погрешке и показану му недоследност у облицима и правопису. Овде је исказао Добровски и жељу (Вук вели — стр. 166. ове књиге — „колико га мы познаемо изъ нѣгови књига“), да се за српски књижевни језик усвоје облици: слза, слнце, влк, видил.

[3]) Било би довољно разлога и ова 4 и оних доцнијих 5 бројева (в. стр. 221. под 5.) „Србских Новина“ за г. 1817. штампати, ради језика, у „Додатку“ овим Вуковим списима; али је због главнога им садржаја (у 97. је и Вуков чланак о М. Обилићу) у одбору одлучено: издати их све као прилог етнографским и историским списима Вуковим.

ком је његов први чланак, изишао је 29. марта г. 1818.) у 26. броју Давидовићевих новина (од 28.—30. марта) за г. 1817. (стр. 208.) изишао оглас *Павла Атанацковића*, катихете у Сомбору, о књизи „Србскїй Катихета“ без дебелога јера (види и стр. 195., и 216. и 217. у напомени о Немчету и јеровима), — излази готово несумњиво да је „господин — ц —“ — потоњи будимски и бачки владика Платон Атанацковић, који је с Вуком и доцније остао у пријатељству.

Зашто није и чланак „Примѣч. о дат. и творит. падежу и т. д.“ штампан у реду осталих чланака *Вукових* овога I периода, но у „Додатку“, види се из уредникове напомене на стр. 224. Ни по језику (између осталог је у њему карактеристична речца „инди“, које нигде нема у Вука), ни по стилу и целоме тону писања (обраћање у другом лицу противницима и она колебљивост у извођењу) оно не може бити Вуково, а потписа нема никаква, нити какве везе с којим другим послом Вуковим. Међу тим баш по том (особито по оном дијалогизовању с противницима) и по другим неким знацима можда би се могло нагађати да је и ово био посао Павла Атанацковића: и овде и у чланцима „господина — *ц* —“ узима се за судију народни језик и народни изговор, ни овде се не пишу два *н* у партиципима, а особито је значајно тврђење „да се у Бачкой тако говори — то е истина“. Једино би противу овога домишљања била употреба *ъ* (којега тамо нема) и *ѣ* (за које — *ц* — вели да га мрзи).

Зашто су, најпосле, штампане у „Додатку“ остале ствари, казује сам њихов садржај, особито Мркаљева „Сала дебелога јера“, ове данас врло велике библиографске реткости, којој — покрај свега несумњивог јој значаја за познање како је ишао развитак нашега данашњег правописа — мучно да би се игде указала згоднија прилика, да се овако објави и учини приступачном широј образованијој публици нашега народа. А Мркаљеви чланци „Аутокритика Палинодије“ и „Отпор“ нису до сад били ни познати свима нашим књижевним повесничарима.

21. марта 1894. Београд.

Л. Л. Ђорђевић

ПРЕГЛЕД

I.

1814.—1818.

СТРАНА

I. **Српска писменица** (од г. **1814.**):

Писменица сербскога їезика и т. д. [натпис] 3
Пречестньеїши господине [посвета] 4
Предсловлье 5

Писменица [први део]:

А. О писменима 8
Раздїеленье писмêна 12
Б. О гласоударењу 13
Употребльаванье пригласи̂ла 14

Втора част писменице. О познаваньу, и скланьаньу риêчи . 16

Перва глава. О скланьаїемим дїеловима говорења:

1. *О имену* 16
А. О имену суштествителном 17
Перво скланьанье 19
Второ » 21
Треће » 22
Четверто » 23
Б. О имену прилагателном 25
Перво скланьанье 26
Второ » 27
Правило о саставльаньу степена сравнителнога 28
» » » » превозноситељнога . . 29
В. О имену броїителноме (1. основна, 2. самостоїна, 3. редна, 4. саставна, 5. умножна) 30
2. *О мїестоименїу* (1. лична, 2. присвоїавателна, 3. указателна, 4. вопросителна, 5, повраћателна) 32
3. *О глаголу* 36
А. Спрезанье глагола *їесам* 40
Б. „ „ *бивам* 43
В. „ „ *оћу* 46

СТРАНА

Перво спрезанье 49
Саставльанье времена первога спрезанья 54
Второ спрезанье 57
Саставльанье времена второга спрезанья 62
Треће спрезанье 65
Саставльанье времена трећега спрезанья 71
Залог повраћателни 72
О глаголима неправилним 75
О глаголима безличним 75
4. *О причастїу* 75

Втора глава. О нескланьаїемим дїеловима говоренья:

1. *О нарїечїу* 76
2. *О предлогу* 76
3. *О соїузу* 76
4. *О междометїу* 76

Примїетба [о дијалектима] 78

II **Реценсија Видаковићева „Усамљ. Јуноше“** (г. **1815.**):

Рецензїя о Книзи зовомой Усамленый Юноша, повѣсть правоучителна, и т. д. 81

Отговоръ на крїтїческу реценсїю издану сверху книге Усамленый Юноша [од Милована Видаковића] 87

III **Прва објава о Српском Речнику** (г. **1816.**):

Обявленїе о Сербскоме Рѣчнику (Словарь, Лексїконъ, Wörterbuch) 92

IV **Одговор на Мркаљеву „Палинодију“** (г. **1817.**):

Палинодїа либо обрана дебелога **ъ** [од Саве Мркаља] . 98
Одговоръ на Палинодїю, или Обрану дебелога ера ъ 101

V. **Реценсија I и II књиге Видаковићева „Љубомира у Елисиуму“** (г. 1817.):

1. Примѣчанїе о сербскому езыку [од М. Видаковића] . 106
2. Предисловїе [одломак — из II књиге — од М. Видаковића] 113

Друга рецензїя сербска. Любомиръ у Елїсїуму, моралная повѣсть и т. д. 116
Садржанїе: Частъ прва 118
Частъ втора 136
Єзыкъ 148

СТРАНА

VI. **Мали одвраћак Видаковићу** (г. 1817.):

Обявленїе на третьу часть Любомира у Елїсїуму, морално-романтїческу повѣсть [од М. Видаковића] . . 167

Малый одвраћакъ на малый одговоръ Г. Видаковића 170

VII. **Одговор Мих. Фил. Грујовићу** [г. 1817.]:

Писмо противъ послѣдньѣ точке у рецензїи Любомира у Елїсїуму, и т. д. [од М. Ф. Грујовића] 176

Одговоръ рецензентовъ 178

VIII. **Друга објава о Српском Речнику** (г. 1818.):

Второ обявленїе о Србскоме Словару 182

IX. **Напомене чланку о двогубом н** (г. 1818.):

Мнѣнїе о писмены *нн* у нашымъ причастїяма [од — *и* —] 188

Додатакъ къ мнѣнїю о писмены нн у нашымъ причастїяма 190

X. **Одговор господину — ц —** (г. 1818.):

Одговоръ на додатакъ къ мнѣнїю о писмены *нн* у нашымъ причастїяма [од — *и* —] 192

Одговоръ господину — ц — на нѣгово мнѣнїе о Србской Граматици 198

ДОДАТАК

1. Саве Мркаља „Сало дебелога јера“ 209
2. Давидовићево правдање због јерова и укова 216
3. Мркаљева аутокритика „Палинодије“ 219
4. Мркаљев „Отпор“ Видаковићу 220
5. Вукове напомене о неким речима 221
6. Напомена о дат. и творит. падежу 222

Исправке.

Треба исправити: на стр. 8., вр. 14: *н.* п.; 10,26: ѿ; 10,28, 34: писме; 15,8: *ньега*; 20,8: їед.; 47,8: он, а, *о* ће; 80,26: у *другој*; — 83,39: было: 84,6: Писменицы; 84,41: єдинственног'; 85,41; оваковыхъ; 91,13: тихой; — 94,8: быти; 94,19: самымъ, народном'; — 98,25: мы; 100,2: овымъ; 104,14: кодъ; 104.41: светыньомъ; — 106,4: Будутьи, почињемо; 106,14: третьйи; 107,5: Нигда!; 107,19: каковомъ; 108,13: бы; 110,9: ли; 111,5: езыкъ; 112,24: *са* самогласнымъ; 116,26: починѣмо; 117,2,18: другчїе; 118,13: изъ; 119,19: мы; 120,6: отъ; 121,24: Професора; 123,15: пойти; 124,4: была; 124,25: ови; 137,18: кою су *му*; 139,19: *и* онъ; 146,18: землѣдѣлци; 151,41: сумля; 153,41: общество; — 195,1: разкаянїя; 195,24: Човек!; — 216,23: Iезикопротресу; 218,12: сви; 220,18: безъ. — *Још је гдегде у крупном слогу* т *изишло нејасно, а на стр. 138,31 и 151,35* п *место* н; *у ситном пак слогу, особито на стр. 195., 214. и 215., слово* и *нејасно или место њега* п.

I.

1814.—1818.

I.

ПИСМЕНИЦА (I)

СЕРБСКОГА ІЕЗИКА,

ПО

ГОВОРУ ПРОСТОГА НАРОДА

НАПИСАНА

ВУКОМ СТЕФАНОВИЋЕМ

СЕРВИЈАНЦЕМ.

У ВИЕННИ, 1814.

У печатньи Г. Іоанна Шнирера.

[На 8°, страна XII и 106, и 5 листова без пагинације.]

(III)

ПРЕЧЕСТНЬЕІШЕМУ ГОСПОДИНУ

МЕЛЕНТИУ НИКШИЋУ

Свето-Студеничке Лавре Архимандриту,
садашньем Настоїателю монастира Фенека,

ПОСВЕЋЕНА.

(V)

ПРЕЧЕСТНЬЕІШИ ГОСПОДИНЕ,

МЕНИ ВИСОКОПОЧИТАЇЕМИ!

Позната їе ВАША пламенита льубов, коїом род Сербски обимавате, трудећисе о срећи и о благостоїаньу ньеговом; позната су и многа благодїетельства штедре деснице ВАШЕ, коїима сузе бїедне и невольне браће наше неусипно сушите: но преко свега тога ВИ сте и к овоï струци обштеполезнога добра милостиво сердце ВАШЕ приклонили, и штедро сте изволили платити трошак за печатанье ове Писменице, коїу їа ВАМА сада за знак благодарности и искреннога високопочтенья посвећуїем. Іа признаїем да їе ово дїело од стране моїе мално, зато и не мислим с ньиме благодїетелноме серцу ВАШЕМ, и милостивоï благонаклонности и льубови к мени,
(VI) толико соотвїетствовати, колико дужности и чувствителности сердца мога. Да їе Бог дао, да род Сербски има доста такови ревнитеља, онда би на другом степену било кньижество наше, нити би се различне новосписане и преведене кньиге, код сиромашни Списатеља, вальале по бучжацима.

Повторително благодарећи ВАМА Пречестньеїши и Високопочитаїеми Господине! и о особитом високопочтеньу моїем ВАС увїераваїући; и далье препоручуїућисе ВАШОІ милостивоï благонаклонности остаїем

ВАШЕ ПРЕЧЕСТНОСТИ

У Виенни 30га Вресньа 1814.

НАІНИЖИ СЛУГА

Вук Стефановић.

ПРЕДСЛОВЛЬЕ.

Благонаклоньени Читательу!

Ево ти обїавльене Писменице Сербскога їезика, коїу сам се їа, из ревности к Сербскоме кньижеству и из льубови к матерньем їезику, потрудио написати по малим силама знања мога. Іа сам увїерен да у народу Сербском има доста льуди, коїи би к овоме дїелу били много способниїи од мене, но, по несрећи Сербскога рода, такови слабо мâре за ово дїело: свакога правог Сербльина душу и сердце мора отчаїателна туга обузети, и срамота главу к церної земльи оборити, кад се опомене, да су до сад четири мудра и научена Сербльина тудьи їезика Писменице писали, и Сербльима незнаїућим свога матерньег їезика пут к ту|дьим їезицима отворали! — Іа дальe VIII затворам очи од овога неповольног позоришта, и обрћемсе опет к теби благонаклоньени читательу! к теби, коїи льубиш свої матерньи їезик, као наїдрагоцїенниїе благо народа, и коїи желиш ньегову чистоту и можно совершенство:

Іа сам, їошт прие почетка овога дїела, познавао како теготу, тако и недостатак сила моїи к писаньу їедне Писменице (коїу їа никад, а особито на матерньем їезику, ни їесам учио као што би требало); а и при самом дїелу све сам ово їошт већма осїетио и искусио; но ништа манье, мене їе истинита ревност к роду моме ободрила, и принудила мé да зажмурим и да їедан пут тумарим главом кроз ово терньe, макар на ону страну сав подеран и крвав изишао; само нека се зна стаза, коїом би се други могао лагше усудити да подье. Ни из какове моїе собствене користи ни їесам їа ово дїело

предузео, него из їедине ревности, и из желье да би другу од мене способниїу брању побудио к овоме обштеполезном дїелу; к дїелу, коїе сваки разумно мислећи и судећи мора признати да їе ступ и необорима подпора їедног народа и цїене ньегове.

IX Сад благонаклоньени Читателью! познаїући ти намїеренье моїе, и моїу горећу желью, надам се да ћеш ме благонаклоньено извинити, и опростити, како дерзновенье моїе с прама важности овога дїела, тако и слабости мога разсудьења и од туда проистекавше погрїешке и недостатке. Іа теби їошт у напредак кажем, да нетражиш овде онй танкй и дубокй правила їезика, с коїима їе Г. Аделунг код Ньемаца, и Г. Добровски код Бохемаца, и код свиїу Славенски народа, безсмертну славу задобио. Ова їе моїа Писменица само їедан перви опит, у коїему сам се їа потрудио, по силама знања мога, само нека правила о *скланьању имена и мїестоимениїа*, и о *спрезању глагола*, у їедно саставити, и со тим, ако не внутренье вештество, а оно барем вид Сербске Писменице предложити.

Труд ће мої довольно бити наградьен, и моїа ће сва жельа бити испуньена, ако їа с овим почетком моїим, макар наїманьу ползу кньижеству Сербскоме принесем; ако ревностним дїелательима ньеговим наїманьу препону будем укло-
x нио с пута; и ако с недостатцима и с погрїешкама побу|дим каковога способниїег од мене Сербльина, коїи їе из тудьи їезика веће искуство к овоме дїелу добио, да нам напише больу и колико їе можно совершену Писменицу. А мени би заиста жао било да на мене опет ред спадне, да ову моїу Писменицу попральам и пространиїу по други пут да печатам.

Перва и наївећа критика, коїа ће срести ову моїу Писменицу, бит' ће сверху начина правописанья: и їа сам истина о овоме много сумньао и размисльавао, но наїпосле ми сé учинило да їе овако наїлагше дотерати Сербско Правописанье

под оно заглавље: *Пиши, као што говориш; а читаї, као што їе написано.* Да їе оно правописанье наїболье и наїлагше, коїе може под речено заглавље доћи, то ће сваки признати; а водили оваї мої правописања начин у право к томе заглављу, то нека суде разумни ревнители Сербскога књижества. Само їа молим свакога: нека ни їедан не осудьуїе, из воображења, или по чувењу, прие док све не прочита, и док о свему безпристрастно не просуди; пак ако се и онда коме невиди по вольи, а он нека ми опрости, їербо їа сви|ма не би могао учинити по вольи макар како да сам XI писао. Нити се може изискивати од їеднога човека, коїи му драго он био, да сад на їедан пут постави и да опредїели Сербским Списателима правила у правописаньу; него би нуждно било да учени Сербльи учине їедну скупштину ради тога, пак то у договору да рїеше, и свима да їаве чрез їедну обштеначиньену и од свиїу одобрену Писменицу, по коїої би се после сваки драговольно владао, макар писао и їус (ѫ), акамоли дебело їер (ъ) и їаћ (ѣ).

А што се тиче скланьања имена и мїестоимениїа, и спрезања глагола, їа сам се у овоме држао говора просто-народньег, т. їе: говора они Сербаља, коїи живе по селима далеко од градова, коїе ће ми признати сваки Сербљин, коїи зна како народ Сербски говори.

В. Ђ.

ПРИМІЕТБА.

(XII)

Погрїешки печатања овде има премного. Іа сам неке коїе сам могао примїетити, назначио на країу књиге; а друге, коїе се гди надьу, молим свакога нека извини и опрости, їербо овде печатаїући тежко сé од ньи сачувати.

1

ПИСМЕНИЦА

СЕРБСКОГА ІЕЗИКА.

Писменица Сербскога їезика їест наука коїа садержава правила како треба *Сербске риечи писати, уписане изговарати; по том познавати, и у различном употребльаваньу скланьати (прегибати), и из риêчи разговоре саставльати.* И из тога се види даби се Писменица Сербскога їезика могла раздїелити на три главне части, коїе їесу:

I. *Правописанье и Правоизговаранье риêчи.*
II. *Познаванье и скланьанье риêчи.*
III. *Саставльанье разговора из риêчи.*

Примїетба.

Свака од ови триїу части има своїа оддїеленьа коїа би требало пространо толковати, као н п. у первоï части требало би говорити: *о писменима; о сриганьу, о читаньу, о гласоударенъу; о упо*
2 *требльаваньу различни знâка* (као што їе точка, запїата и пр.) *и велики писмêна.* Но будуħи да їе намїера моїа само наїглавниїу и наїважниїу част Писменице, т. їе. *Познаванье и скланьанье* риêчи представити. зато све оно друго, што ми се за сад не види тако нуждно, оставльам; само о писменима (їербо с ньима пишем) и о Гласоударенъу (да би ме други болье разумїети могли) морам мало у кратко пробесїедити:

А. О ПИСМЕНИМА.

Писмêна у Славенским кньигама, кад се сва скупе, има 44, коїа їесу сльедуїуħа: а, б, в, г, д, е, ж, ѕ, з, и, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѓ, у, ф, х, ѿ, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, є, ю, ѫ, ѡ, *ja*,* ѽ, я, ѯ, ѱ, ѳ, ѵ. И кад се їошт дододу она 2, коїа се коїе-гди виде: ħ, џ, онда ħе бити 46.

[* Знаком *ја* хтео је Вук, по свој прилици, да покаже знак ꙗ.]

Ова сва писмена, осим ѫ, Сербльи су у писаньу употребльавали како їе коїи знао, као и сад што употребльаваїу; а коїи їе што печатао и на свиет издавао, онаї сé твердо держао штила и правописаньа церковни кньи̑га до первога списателя Сербског Г. Доситеа Обрадовића. Оваї перви Списатель Сербски почео їе прие 30. година просто Сербски писати и печатати, и друге учене Сербље ободравати да и они нье|му послеḑуїу.[1]) Он како се ни їе держао штила Славен- 3
ског, тако ни правописанье оно ни їе набльудавао, него їе изоставио *ы*, узео *ѣ*; їер дебело *(ъ)* и танко *(ь)*, иже *(и)* и *ї* помїешао, и писао їе само да га род свої разумїети може. После тога на много година неко їе извадио из Доситееви Басни неколике Басне[2]) у коїима їе *ѣ* сбог двоїакога значења изоставио а на мїесто ньега *дь* и *ть* поставио, и такодьер на мїесто *и* пометао *ы* гди їе требало по Славенском правописаньу. По том почео їе Г. Атанасие Стоїковић, издаїући Сербски Секретар,[3]) нешто мислити о писменима Славенским, и о Сербскоме правописаньу, но ништа више ни їе смео казати него да їе ѯ сложено из *кс*, ѱ из *пс*, ѿ из *от*; и да їер дебело *(ъ)* у Сербскоме їезику не треба, него да је као 5ти точак у колима; но он їе то само казао, а ни їе опет смео да га изостави. — Г. Савва Текелиа, ревнитель и ди́ка Сербскога рода, одма по том издао їе їедну кньигу без дебелога їера,[4]) коїа, кад їе изишла, сматрана їе била као говече без рого̑ва. — У то време и Г. Павле Соларић ступио їе на позориште Сербскога кньижества| и издао Граждансko 4
земльеописание,[5]) у коїему їе *ъ* їошт задержао био, но *ы* раздвоїио од *и*, и почео га употребльавати само као *ъ* и *ї*; а по том издао друге кньиге у коїима їе обадва їера *(ъ, ь)* изоставио, само танко *(ь)* задержао као умегшателни знак. Медьутим и Г. Лукиан Мушицки (садашньи Архимандрит) у своїим О́дама изостави обадва їера, и на мїесто *ѣ* почне писати у неким риечма *ть*, а у неким *чь*. И тако, їедан избацуїући їедно, а други домећући друго, роди се бу́на у Славенским писменима, и постану различна мисленьа о Сербскоме правописаньу: їедни почну говорити да медьу Славенским

---

[1]) Живот и прикльучениїа Димитриа Обрадовића. у Лаїпсигу льета 1783.
[2]) Избране Басне, у Будиму 1800. без имена издательева.
[3]) Сербски Секретар. у Будиму 1802.
[4]) Римльани у Шпаниїи. у Будиму 1805.
[5]) Граждансko земльеописание. у Млетцима 1804.

писменима има много писмена коїа Сербскоме їезику нетребаїу, а нека опет да недостаїу; а други на против почну потвердьивати да се ни дебело їер ни под коїи начин неможе, нити смие изоставити. Г. Савва Меркаило, желећи даби се та бу́на утишала и да би сви учени Сербльи, коїи Сербски писати желе, на їеднаке мисли о томе дошли и согласили се, предузео їе то и издао на свиет коїа су из медьу Славенски писмена Сербскоме їезику потребна, коїа ли нетребаїу, и коїа їошт недостаїу.[1])

Но ово рїешенье Г. Меркаила (коїе їе тако истинито, и тако їасно дага сваки Сербльин коїи здрав разум има, и безпристрастно судити оће, мора одобрити) нашло їе льуди ко-
5 їима се недопада. Но шта| сé до сад, и шта ли ће се и кад свим льудма допасти? Али овде чини ми се, колико сам до сад познати могао, даби готово сви учени Сербльи радо Меркаилу посльедовали, али несмиїу да со тим коме вольу непокваре, него за свої добитак и дебело їер, премда му се и сами подсмїеваїу, пишу.

Іа сад овде имаїући за намїеренье успїех Сербскога Кньижества не могу друге Азбуке употребити него Меркаилову, їербо за Сербски їезик лагша и чистиїа неможе бити од ове. Г. Меркаило избрао їе из Славенски писмена за Сербски їезик сльедуїућа: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, ь. А изоставио їе као Сербскоме їезику непотребна: ѕ, ѕ́, ѿ, щ, ъ, ы, ѣ, є, ю, ѫ, ѡ, *ja*, ѡ̃, я, ѯ, ѱ, ѳ, ѵ. Што се тиче овие 13. писмена: ѕ, ѕ́, ѿ, щ, ъ, ѣ, ѫ, ѡ, *ja*, ѡ̃, ѯ, ѱ, ѵ. неће и́ нико зажалити, нити ће рећи да нам требаїу; но остаїе нам распра само за овие 5: ы, є, ю, я, ѳ.

Ово писмо *ы* онолико їе нуждно у Сербскоме їезику колико и дебело їер: како год, што се писме согласно изговара їеднако та с дебелим їером та без ньега, тако исто и *ы* Сербльи изговараїу као *и*; а онаї ньегов глас, кога їе оно код стари Славена имало, Сербльи непознаїу нити га могу́ изговорити; а да їе он угодан био за Сербска уста неби га Сербльи ни заборавили. Даклем кад їе писмо *ы* равно писмену *и*, то нам перво *(ы)* не треба: на што би нам два їеднака
6 писмена? Ако ли писме *ы* другчиїи глас| има него *и*, то нам опет не треба; їербо Сербльи тога гласа непознаїу нити га могу изговорити. Али рећи ће ко-год: Да како ћемо ми́ без *ы* разликовати риечи їеднаке по писаньу, а по значеньу раз-

---

[1]) Сàло дебелога їера, либо Азбукопротрес. у Будиму 1810.

личне? їа одговарам: Онако као и народ прости у говору што разликуїе и разумїева, т. їе: из смисла, и по гласу; їербо ни їедна риеч неће ни гди стаїати сама на зиду, нити на путу, на писана, пак да се погадьа шта значи, него свака стоїи, и стаїаће у соїузу с другим риечма. У кньигама Г. Доситеа нигди неїма *ы*, пак и наїпростиїи Сербльин разуме све, као што Г. Мушицки сам у своїої Оди [1]) свїедочи говорећи:

Минервин кому дом неприступан їест,
Толмач же нуждан в' бесїеди Праотцев,
Таї тебе чита; чтома слуша
Буквонеискусан: все им їасно.

Пак, кад прости народ разуме, како неби кньижевници могли разумїети? А баш кад би ми и *ы* задержали, опет не би могли све їеднаке риечи с ньиме разликовати, їербо ми имамо їеднаки риечи и на друга писмена осим *ы* н. п.

Дуга, їедна качна дуга.
Дуга, много дȗга, у род. множ.
Дуга, Дȕга на небу што после кише бива.
Дуга, дугачка.
Дуга, у родит. їедин. од дуг.

И овима подобни много риечи има у нас, коїе кад би ми све хотїели писменима разликовати, то би нам требало неколико стотина писмена.

Ово писме *є* (или *э*) да узмемо да може на свакоме мїесту стаїати и пребити као сливено *їе* [2]) пак ће нам онда бити сливено самогласно писме као што їе *я* и *ю*, и онда ћемо имати три самогласна сливена писмена т. їе: *їа*, *їе*, *їу*, но ми имамо прости самогласни писмена пет, а колико год имамо прости толико морамо имати и сливени; даклем неїмамо сливено *їи*, *їо*, коїа у їезику нашему требаїу н. п. *козїи*, *їошт*, и пр. Сад кад би ми имали и ова два писмена сливена, као што она три имамо, онда би могли писме *ї* изоставити, али неимаїући тие морамо *ї* задержати; а кад ћемо ми писме *ї* само за ова два писмена задержати, то їе болье (и лагше ће бити) нека и она три сливена, са слитном (‿) заїедно, изостану, пак ћемо све са *ї* сливати. Но ово писме *ї* никад

---

[1]) Сїени Доситеа Обрадовића. у Будиму 1811.

[2]) Као што сам га їа у *малої Пїеснарици* употребио, а иначе би у среди и на країу морало *в* после согласнога, а *е* после самогласнога писмена бити; а *є* само у почетку, а на другом мїесту ни пошто, као ни *в* упочетку, или после самогласнога писмена.

више у Сербскоме їезику да неумегшава согласни писмêна, као што у Славенскоме умегшава *л* и *н*, н. п. *земля, любов, лѣто; светиня, матернїй, гнюраш, гнѣв;* ово се чита у Славенскоме:
s *земльа, лъу|бов, льето; светиньа, матерньи, гньураш, гньев,* и пр.

Писме ѳ никакав родьени Сербљин неможе изговорити макар колико намїештао уста и подвиїао їезик; залуду стоїи написано: *Ѳомо, Аптоѳека;* кад сви Сербљи говоре: *Томо, Аптотека.* Него ако оће ко нека пише на мїесто ѳ, *тх*, као што Ньемци и Французи пишу, и као што Г. Меркаило каже; ако ли неће, а он нека пише као што се и говори, їербо ни Грци за Сербске риечи ни їесу нови писмена правили, него су писали, и пишу, *в* на мїесто *б*.

Сад к овим писменима, коїа їе Г. Меркаило избрао, требаїу Сербскоме їезику їошт 3 писмена: дье, ель,[1]) ень, а четверто имамо *ѣ*, коїе ништа друго ни їе него у їедно састављено *т* и *ь*, само што їе пру́га од оздо изостављена, а од озго додат репић љепшега ви́да ради; зато мислим да више ни їе потребно на їедним мїестима писати *ѣ* или *чь*, а на другим *ть*, него свуда *ѣ* гди се год ньегов глас чуїе.

Сад їа мислим: кад се́ *ь* са *т* саставити могло, оно се може (барем у печатаньу) и са *д, л, н*, саставити, ево їа велим овако: дь, љ, њ.[2]) ето готов посао.

9 Сад наша Азбука, или, како прости Сербљи по Сербиїи и по Херцеговини говоре, *Буквица,* има 29 писмена, медьу коїима ни їедно ни їе сувише, ни їедно звукопремїенљиво, нити коїе недостаїе, него и́ їе таман онолико, колико своїство Сербског їезика изискуїе:

а, б, в, г, д, дь, е, ж, з, и, ї, к, л, љ, м, н, њ, о, п,
р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, ш.[3])

Раздїеленье писмêна.

Писмена се раздїељуїу на *самогласна* и на *согласна*.

1. *Самогласна*. Самогласно писме зовесе оно, коїе само од себе глас дати може и риеч представити без помоћи другога писмена; или: самогласно писме їест оно, коїега се звук

---

[1]) Сваки разуман човек, само ако оће, може ласно видьети да писме *л* ни їе ель, него їе ел, иначе не би му требало танко їер н. п. *учитель, полье* и пр.

[2]) Ово ако се види коме да ни їе лиепо начиньено, а он нека изволи начинити љепше, пак ће онда и мени бити милиїе.

[3]) Стоїе ли ова писмена у добром реду, и именуїу ли се добро, о томе нека размишљаваїу они, коїи Сербски Буквар усправе, пак онде то нека уреде.

самом паром на отворена уста изговорити може; и такови писмена у нас има 5. коїа їесу: а, е, и, о, у.

2. *Согласна.* Согласно писме зовесе оно, коїе само од себе неможе дати гласа, ни риечи представити без помоћи самогласнога писмена; или: согласно писме їест оно, коїега се звук самом паром из ŷста не|може изговорити без помоћи ŷстана, їезика, зŷба и остали орудиїа говорења, и такови писмена у нас има 24. коїа їесу: б, в, г, д, ђ, ж, з, ї, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, т, ћ, ф, х, ц, ч, ш.

Іедно самогласно писме само, или саставльено са їедним, или са више согласни писмена, зовесе *слог*.

Примїетба.

1. Ово писме *ї*, по имену његовом доста їе налик на самогласно писме, али кад се погледа како се оно слива са писменима самогласним, а само по себи никакву риеч означити неможе, онда друго ништа неможе се рећи, него да їе оно писме согласно, као што и їест. Оно кад стоїи пред самогласним писменима: їа, їе, їи, їо, їу, изговарасе као у Славенскоме я, є, ю, н. п. *їабука*, *їелен*, *Божїи*, *їошт*, *їуг.* и пр. А кад стоїи после самогласнога, онда значи као у Славенскоме иже саслитном (й) н. п. даї, хеї, шиї, мої, чуї, и пр.

2. Писме *ф* само їе за тудье риечи, а Сербске ни їедне риечи неїма гди би оно требало; и зато га прости Сербльи у говору, свуд готово, промїеньуїу на *в*.

3. Писме *х* Сербльи прости верло тежко изговараїу; него, или га са свим изоставе н. п. *Христос*, *хоћу*, *орах*, они говоре: *Ристос*, *оћу*, *ора*; или га промїене у друго какво писме, а особито у *в* и *к* н. п. *сухи*, *жених*, они говоре *суви*, *женик*. А Сербльи по Херцеговини и по Церної Гори у глаголима у времену прошавшем простом 2ом промїеньуїу га у *г* н. п. *убих*, *видїех*, *наїдох*, они говоре: *убиг*, *видьег*, *надьог*, *додьог* и пр. Зато ово писме *х* кад стоїи у почетку пред самогласним писменом, или у среди медьу два самогласна, онда се може у| Сербскоме їезику изоставити н. п. *хоћу*, *маховина*, *духовник*, може се писати: 11
оћу, *маовина*, *дуовник*. Или, могло би се учинити, да се пише свуда, гди се год у Славенском їезику находи, али да се неизговара твердье него Њемецко h без c; и на таї начин могло би нам *(x)* на много мїеста од велике потребе и од помоћи бити.

Б. О ГЛАСОУДАРЕНЬУ.

Свака риеч состоїисе из їеднога, или из више слогова; но ови слогови како уговору, тако и учитаньу неизговараїу се свуд їеднаким гласом, него се на неким слоговима глас манье или више продужуїе, на неким пак скраћуїе, а на неким подиже; зато су измисльени неки знаци, с коїима се назначуїе то премїеньиванье гласа. Такова знака имаїу 4 и именуїусе *аригласила*.[1])

[1]) Као што ѝ Г. Лука Милованов, у Опиту наставленья к Сербскої сличноречности, именуїе.

1. *Пригласило одуљуїуће* (´), коїе се пише над оним самогласним писменом, на коме се самом, глас протеже н. п. тра́ва, ра́на, ду́га, во́з, стру́к.

2. *Пригласило преодуљуїуће* (ˆ), коїе се пише над оним самогласним писменом, на коме се глас тако верло протеже да и сльедуїућим ньему самогласним писменима (їербо оно по наївише у среди, а рїедко на країу или упочетку долази) од свога продуживања нешто предаїе н. п. *десет льӯди; шест*
12 *кôња; седам їêзика*; и пр. Ово пригласило сваки може ла|сно разликовати од первога, їербо перво продужуїе само оно їедно писме, над коїим оно стоїи, а под овим се другим писме већма продужуїе, и од продужаванья свога нешто и другим ньему сльедуїућим писменима предаїе, као овде у риечи *льӯди*, *ӯ* предаїе продужаванье писмену *и*; у риечи *кôња*, писме *ô* предаїе продужаванье писмену *а*; а у риечи *їêзика*, писме *ê* предаїе продужаванье писменима *и* и *а*.

3. *Пригласило подижуће* (`), коїе се пише над оним самогласним писменом, на коме се глас мало подиже и берзо изговара н. п. нòга, вòда, рàна, врàна, кàд, сàд и пр.

4. *Пригласило преподижуће* (ˆ), коїе се пише над оним самогласним писменом на коме се глас мало више подиже и развлачи, и од развлаченья мало сльедуїућем писмену предаїе н. п. блâго, дрâго, злâто. и пр.

Сад ће се овде у следуїућем примїеру сва четири пригласила, и ньиова разлика, болье и їасниїе показати н. п. *Іа сам несрећна дрӯга; Нас има седам дрӯга; Ова їе лагка и лиепа дрӯга*;[1]) *Ово їе писмо од мога дрӯга*. У овом примїеру сваки Сербљин може ласно примїетити разлику свиїу пригласила.

13 **Употребльаванье пригласила.**

Ова пригласила ни їе нуждно на свакої риечи поставльати, їербо то не само што би уписаньу било дангубно и у печатаньу много скуплье, него и оно напечатано било би као да їе каквим труньем посуто. Но будући да има неки риечи код коїи нуждно їе пригласило поставити, зато се овде на кратко назначуїе:

1. *Пригласило одуљуїуће* (´) нуждно їе поставити код риечи коїе су по писаньу їеднаке с другим риечма, а позначеньу и по гласу различне н. п.

---

[1]) Дрӯга зовесе орудие, подобно вретену, но веће їе много од вретена, на коїе Сербкиње конце препредаїу, и предьу за поньаве преду.

Ра́на, чим се ра̂ни.
ра̀на, їазва на тїелу.
са́д, гди їе што посадьено.
са̀д, нарїечие (jetzt)
ка́д, чим се ка̂ди.
ка̀д, нарїечие (когда)
са́м, сам їедан (allein)
са̀м, од їесам.
пи́тати, вопрошавати.
пѝтати, ранити диете.
ку́пити, узети за новце (kaufen)
ку̀пити, скупльати.
ду́га, што на небу бива после кише.
ду̀га, качна дуга.
ми́, лично мїестоимен. у имен. множ. (wir)
мѝ, — — дател. їедин. (mir)
и́, скраћено од *њи* (их)
ѝ, соїуз (und).

И код прочи риечи, коїе су овима подобне, или у обштем говору непознате, а овима подобно продужуїусе. 14

В прочем глас овога пригласила чуїесе код свиїу прилагателни имена у родителном падежу множ. броїа; н. п. добри́ льу̂ди.

2. *Пригласило преодульуїуће* (ˆ) поставља се код свиїу имена суштествителни, у родителном падежу броїа множественога н. п. *Он познаїе много тра̂ва; учитель на̂рода*[1]) и пр.

Ово пригласило їошт їе нуждно поставити код неки їедносложни, или двоїесложни риечи, коїе се тако протежу н. п. *Го́, као од маїке* родьен.

3. Пригласило подижуће (`) рїедко ће доћи дага їе нуждно поставити, їербо се свуд без њега може разумїети.

4. Пригласило преподижуће (ˆ) такодьер у рїедкоме їе употребленьу, осим ако би се какова риеч догодила, да би се безньега могла с другом каквом риечи помїешати.

---

[1]) Кад стоїи прилагателно са суштествителним у род. пад. множ. броїа, онда нетреба на обадва пригласило поставльати, него само на їедно да се може разумїети; а на много мїеста не треба ни код кога, їербо друге риечи показуїу да їе у род. множественом.

15

ВТОРА ЧАСТ ПИСМЕНИЦЕ

О ПОЗНАВАНЬУ, И СКЛАНЬАНЬУ РИЄЧИ.

Гласови они из уста, чрез коїе льуди мисли своїе їедан другоме изїавльуїу и сообштаваїу, зовусе риечи, а све риечи у їедно зовусе *їезик* или *говоренье*.

Све риечи, коїе Сербско говоренье саставльаїу, раздїельуїусе на 8 сльедуїући дїелова:

1. Име
2. Мїестоимение
3. Глагол
4. Причастие
5. Наріечие
6. Предлог
7. Соїуз
8. Междометие.

Од ови 8 дїелова говорења перва 4 (име, мїестоимение, глагол, причастие) зову се *скланьаїеми дїелови говорења;* їербо се у различном употребльаваньу премїеньуїу на країу; 16 а она друга 4 (наріечие, предлог, соїуз, междометие) зовусе *нескланьаїеми дїелови говорења;* їербо се они ни укаквом случаїу непремїеньуїу, него свуда свакад їеднаки остаїу.

ПЕРВА ГЛАВА

О СКЛАНЬАЇЕМИМ ДІЕЛОВИМА ГОВОРЕЊА.

1. О ИМЕНУ.

Име їест скланьаїеми дїел говорења, коїи означуїе какову извїестну ствар или качество ньезино, или количество н. п. земльа, вода, камен, жути, биели, два, три и пр.

Име їест трогубо: *име суштествително, име прилагателно,* и *име броїително.*

А. О ИМЕНУ СУШТЕСТВИТЕЛНОМ.

Име суштествително зовесе оно, коїе показуїе какво лице, или ствар, коїа се сама по себи разумїети може н. п. човек, град, трава, вода, овца и пр.

Име суштествително їест двогубо: *собствено* и *нарицателно.*

Име собствено показуїе їедну їедину извїестну ствар или лице н. п. Европа, Банат, Дри́на, Радован и пр. А име нарицателно показуїе їедно обште наименованье под коїим се многе ствари разумїеваїу и наоде н. п. човек, гра́д, манастир, риека, кньига и пр.

Име Суштествително има четири своїства, коїа їесу: *род,* 17 *брої, падеж, склањанье.*

I. Род. Имена суштествителна имаїу четири рода: *мужески, женски, средњи,* и *обшти.*

Мужескога рода іесу имена:

Сва коїа се окончаваїу на согласно писме н. п. гроб, лав, праг, град, нож, Кнез, рої, лої, учитель, пањ и пр.

Из тога се ваде: нарав, крв, ноћ, моћ, пећ, льубов, маст, кост, кокош, риеч, ствар, пропаст. страст, милост, радост, и овим подобна особито коїа се производе на *ост* н. п. радост, сїаїност, лудост, мудрост и пр. їесу сва женскога рода. Такодьер и она коїа женско лице показуїу н. п. сваст.

Женскога рода іесу:

1. Имена коїа се окончаваїу на *а* н. п. вода, ватра, кућа, земља, светиња, и пр.

Овде се ваде:

а, Имена, коїа льудма принадлеже н. п. Воївода, слуга, и пр. овим подобна їесу мужескога рода.

б, Имена, коїа неимаїу їедин. броїа, него само множест. на *а,* їесу средњега рода н. п. врата, уста. и пр.

18 2. Имена, коїа се окончаваїу на *е* и на *и*, само у множественом броїу н. п. гаће, вериге, виле, рогуље, гусле, моштн и пр. такодьер и мати.

Средньега рода іесу:

1. Сва имена, коїа се окончаваїу на *е*, н. п. сунце, теле, поље, писанье и пр.

2. Коїа се окончаваїу на *о*, н. п. злато, льето, дерво, и пр.

Овде се ваде:

а, Имена собствена мужеска на *о*, и їесу мужескога рода н. п. Здравко, Мирко, и пр.

б, Имена, коїа се у Славенском їезику окончаваїу на *л*, а у Сербскоме промїеньуїу *л* на *о*, н. п. свердао, витао, котао, вô, узао, соко, и пр. овим подобна їесу мужескога рода.

Обштега рода іесу:

Имена, коїа могу́ означавати и мужески, и женски и средньи род н. п. пиїаница, лажа и пр.

II. Брої. Имена суштествителна имаїу 2. броїа:

1. *Іединствени,* коїи само їедно лице, или їедну ствар показуїе н. п. човек, камен, вода. и пр.

2. *Множествени,* коїи више ли́ца, или ствâри показуїе н. п. льуди, каменье, воде и пр.[1])

19 *III. Падеж.* Падеж се зове оно премїеньиванье имена суштествителнога на країу, а такови премїеньи́ванья има 6. даклем и пâдежа толико.[2])

1. *Именителни,* с коїим се што именуїе, или одговара на питанье ко? или што? н. п. човек, вода.

2. *Родителни,* с коїим се показуїе чиїе їе што н. п. човека, воде.

---

[1]) Броїа двоїственога у Сербском їезику неїма нити се игди у говору може чути, осим *нога* и *рука*, што има у множест. родителном падежу: ногу́, руку́, а у осталом нигди.

[2]) Пâдежа истина има у Славенском їезику 7, али у Сербскоме неїма више него 6, їербо їе код свиїу имена, и код мїестоименїа сказателни раван дателноме; зато код нас сказа. падежа неїма, него ћемо казати, да предлог *о* ште дат. падеж. А у броїу множест. ми би могли имати само 5. падежа, їербо їе онде и твор. свуд раван дателноме.

3. *Дателни*, с коїим се што даїе, или се одговара на питанье коме? н. п. човеку, води.

4. *Винителни*, с коїим се одговара на питанье кога? или шта? н. п. човека, воду.

5. *Звателни*, с коїим се зове н. п. човече, водо.

6. *Творителни*, с коїим се што ради, или се одговара на питанье ким? или чим? н. п. човеком, водом.

IV. Скланьанье. Скланьанье їест начин, по коїему се имена суштествителна на країу премїеньуїу, а такови има четири. 20

ПЕРВО СКЛАНЬАНЬЕ.

По коме се скланьаїу сва имена мужескога рода, коїа се год на согласно писме окончаваїу.

Примїер первога скланьања.

ІЕДИНСТВЕНИ БРОІ.	МНОЖЕСТВЕНИ БРОІ.
и. Апостол	и. Апостоли
р. Апостола	р. Апостôла
д. Апостолу	д. Апостолима
в. Апостола	в. Апостоле
з. Апостоле	з. Апостоли
т. Апостолом	т. Апостолима

ИЗУЗИМАНЬА.

1. Имена бездушни ствâри имаїу у їединственом броїу винителни падеж раван именителноме.

2. Имена, коїа се окончаваїу на *дь*, *жс*, *ї*, *ль*, *нь*, *ћ*, *ч*, *ш*, у звателном їединственом на мїесто *е* узимаїу *у*; а у творителном їединственом на мїесто *о е* н. п. смудь, нож, змаї, учитель, пань, брођ, колач, миш у звател. їед. смудьу, ножу, змаїу, учительу, паньу, брођу, колачу, мишу; а у твор. смудьем, ножем, змаїем, учительем, паньем, брођем, колачем, мишем.[1])

---

[1]) Нека имена, коїа се окончаваїу на *р*, могла би такодьер у зват. їед. имати *у* н. п. Господар, Писар, воденичар, а друга опет немогу н. п. Петар, вїетар, дьевер, Цар и пр. а у твор. само Цар има на *е* Царем, а остала сва могу имати правилно н. п. Господаром, Писаром, воденичаром, дьевером, їавором, и пр. Но ова имена и у зват. сва би се могла натерати у обште правило, осим *Господар*, їербо їе од честог употребльаваньа ушло у обичаї.

21 3. Сва готово їедносложна, и многа двоїесложна имена овога скланьања у множественоме броїу нарасћуїу на *ови* или на *еви*:

а, на *ови* нарасћуїу сва она, коїа у твор. їед. имаїу *о*: н. п. род, град, Поп, двор, пут; голуб, їастреб, гавран, у множ. родови, градови, Попови, дворови, путови; голубови, їастребови, гавранови и пр.

б, на *еви* нарасћуїу она, коїа у твор. їедн. имаїу на мїесто *о е*: н. п. смудь, нож, змаї, маль, пань, Цар, брођ, мач, миш, у множ: Смудьеви, ножеви, змаїеви, мальеви, паньеви, Цареви, брођеви, мачеви, мишеви и т. д.[1])

4. Имена, коїа се окончаваїу на *г, з, к, х*, у зват. їедин. премїењуїу *г* и *з* на *ж*, *к* на *ч*, а *х* на *ш*; а у множ. имени-
22 нит. | и у дат. *г* на *з*, *к* на *ц*, а *х* на *с*, н. п. рог, кнез, путник, Влах, у зват. їед. роже, кнеже; путниче, Влаше; а у множ. имен. рози или рогови, путници, Власи, у дат. и у твор. розима или роговима; путницима, Власима.

5. Имена, коїа се окончаваїу на *ац*, у свим осталим падежима, осим родит. множ. губе оно *а*, што їе пред *ц*, а у звател. їедин. промїењуїу *ц* на *ч* (као и сва имена, коїа се на *ц* окончаваїу) н. п. Светац, у род. їед. светца, у зват. светче; а у родит. множ. свêтаца.[2]) К овима принадлеже їошт многа имена, коїа се окончаваїу на *ак, ам, ан, вань, тар*, їербо и она, оно последнье *а*, што їе пред согласним губе н. п. пе́так, їарам, ован, жервань, вїетар, у род. їед. петка, їарма, овна, жервња, вїетра; а у род. множ. пêтака, їармова, овнова, жервњева, вїетрова. Подобно овима иду и она имена, коїа се у Славенском їезику окончаваїу на *л*, а у Сербскоме у именит. їед. промїењуїу *л* на *о*, н. п. котао, свердао, витао, дьетао, у род. їедин. котла, свердла, витла, дьетла; а у множ. сва нарасћуїу: котлови, свердлови, витлови, дьетлови, орлови, соколови. и пр.

6. Имена, коїа се окончаваїу на *ин*, а показуїу отечество, у множ. броїу у свим падежима губе оно *н*, н. п. Бу-

---

[1]) Но ова сва и овим подобна могу̑ имати и правилни множ. без нарасћења, но риедко се у простом говору употребльава, него се у пїеснама може чути, и верло лиепо звечи н. п. *Камо теби пожи из потаїе? Гди се виїу орли и гаврани; Што су твоїи танки скути, то су моїи чести пути; Мачи звече* и пр.

[2]) И ова имена имаїу у творит. їедин. *е*, а не *о* н. п. Светцем, їарцем.

гарин, Бач|ванин, Мачванин, у множ. Бугари, Бачвани, Ма- 23
чвани. и т. д.[1])

7. Нека имена, коїа се окончаваїу на *н* и на *т*, у множ. броїу промїеньуїу *н* на *нь*, а *т* на *ћ*, и онда постаїу средньега рода, н. п. камен, кремен, корен, терн; цвиет, прут, лист; у множ. каменье, кременье, коренье, тернье; цвиеће, лисће, пруће.

8. Брат има у множ. броїу браћа, и їест онда женскога рода. Човек има у множ. броїу льуди, р. льу̑ди, д. льудима или льудма, в. льуде, з. льуди.

Примїетба.

Конь има у дат. и у твор. множ. коньма; но друго ни какво име овога скланьања, у Сербском їезику не губи оно *и* пред *м*, као што неки пишу: Господарма, Кньазевма и пр. коїе їе против говорења народньега.

ВТОРО СКЛАНЬАНЬЕ.

По коме се скланьаїу сва имена женскога и мужескога рода, коїа се окончаваїу на *а*.

Примїер второга скланьања.

ІЕДИНСТВЕНИ БРОІ.	МНОЖЕСТВЕНИ БРОІ.
и. вода	и. воде
р. воде	р. во̑да
д. води	д. водама
в. воду	в. воде
з. водо	з. воде
т. водом	т. водама

Овако се исто скланьа Воївода, Божа, срећа, врећа, браћа, 24
свегиньа, земльа, Судиїа, и пр. Судиїа, и овим подобна имаїу у дателн. їед. Судиїи; само се оно последнье *а* промїеньуїе, како год и у воде.

ИЗУЗИМАНЬА.

1. Имена, коїа се окончаваїу на *га, ка, ха*, у дат. їед. промїеньуїу *г* на *з*, *к* на *ц*, а *х* на *с*, н. п. кньига, їабука, снаха,[2]) дателн. кньизи, їабуци, снаси.

---

[1]) Турчин има у множ. Турци, р. Ту̑рака, д. Турцима или Турком, в. Турке, з. као имен.

[1]) Ово *х* код Сербаља слабо се у оваким риечма чути може, него кажу сна, а у дат. говоре и снаи, и снаси; али рука, їабука, нога и пр. Сербљин никад неће казати у дат. їед. руки, їабуки, ноги; него: носи у руци; виси на їабуци; има рану на нози и пр.

2. Имена, коїа се окончаваїу на *ца* у зват. їед. имаїу *е* на мїесто *о* н. п. приїательица, воденица, житница, у зват. приїательице, воденице, житнице.

3. Женска имена собствена, коїа се окончаваїу на *а*, видесе да имаїу у звател. нека правилно на *о* н. п. Стана, Цвиета, Сара; а нека опет имаїу звател. раван именителн. н. п. Круниїа, Спасениїа, Обрениїа, Богдана, Милица.

4. Имена коїа пред *а* имаїу два согласна писмена їедно до другога, она имаїу двоїако у родителноме множественом:

а, Нека добиваїу медьу она два согласна писмена їедно *а* н. п. пушка, крушка, тиква, земља; у родит. множ. пушака, крушака, тикава, земаља, овца.

б, Нека опет непримаїу *а*, їербо би верло ружно било, него она два согласна писмена остаїу заїедно, а она на країу на мїесто *а* добиваїу *и* н. п. бразда, верста, глиста, Слованка, Бугарка, колевка, сватба, ватра, чавка, у род. множест. брâзди, вêрсти, глйсти, Слô-ванки, Бŷгарки и т. д.

5. Рука и нога имаїу у родит. множ. рукý, ногý; тако-дьер и слуга, слугý.

Примїетба. По овоме скланьаньу скланьаїусе и она женска имена, коїа неимаїу їедин. броїа, него само множ. н. п. гаће, верите, виле, рогуље, граблье и пр.

ТРЕЋЕ СКЛАЊАЊЕ.

По коме се скланьаїу сва имена женскога рода, коїа се окончаваїу на согласно писме.

Примїер трећега скланьања.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.	МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.
и. сласт	и. сласти
р. сласти	р. сласти
д. сласти	д. сластима, сластма
в. сласт	в. сласти
з. сласти	з. сласти
т. сласти, сласћу	т. сластима, сластма

ИЗУЗИМАЊА.

1. Матер скланьасе неправилно сльедуїућим начином: и. матер или мати, р. матере, д. матери, в. матер, з. мати, т.

матером, множ. броï и. матере, р. мâтера, д. матерама, в. 26 матере, з. матере, т. матерама.

2. Перси, мошти, имаïу у родит. персиу, моштиу.

Примïетба.

а, Код овие имена прави ïе Сербски творит. падеж броïа ïед. на *и*, н. п. *Намазао се масти*; *Потопилосе лађа са соли*; *Лиепом се риечи гвоздена врата могу́ отворити*; и више овом подобно ïа се опоминьем да сам много пута слушао гди говоре прости Сербльи, коïи незнаду за Славенски ïезик. А оваï падеж твори. на *у*, по своï прилици изишао ïе из церковни кньи̂га, ïербо онамо има: сластïю, радостïю, пак ïе ласно било оно *ï* промïенити у *ь*, као и на више мïеста.

б, Код имена овога скланьања можесе у дат. и у твор. множ. броïа оно *и* пред *м* изоставити (ïербо га народ у говору изоставља) скраћења ради; али опет оно ïе перво и обичниïе у говору, и стариïе.

ЧЕТВЕРТО СКЛАНЬАНЬЕ.

По коме се скланьаïу сва имена, коïа се окончаваïу на *е* и на *о*, средньега рода.

Примïери четвертога скланьања.

ЇЕДИНСТВЕНИ БРОЇ.

и. полье	и. село
р. польа	р. села
д. польу	д. селу
в. полье	в. село
з. полье	з. село
т. польем	т. селом

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЇ. 27

и. польа	и. села
р. по̂лья	р. сёла
д. польима	д. селима, сели
в. польа	в. села
з. польа	з. села
т. польима	т. селима, сели

ИЗУЗИМАНЬА.

1. Имена, коïа се окончаваïу на *е*, а показуïу младе животинье, она сва нарасћуïу у ïедин. броïу на *та*, а у множ. имаïу двоïако н. п. ждребе, теле, пиле, ïагнье, ïаре, прâсе,

дiете, момче, мачe, и од ови начиньена умалителна: їаренце, прасенце и пр. У родит. їед. ждребета, телета и т. д. а у множ. броїу: ждребад, телад или теоци, пилад или пилићи, їагньад или їаганьци, їарад или їарићи, прасад или прасци, момчад, мачад или мачићи, дїеца.

Оваї множ. на *ад* има у родит. ждребади, пилади, у дат. ждребадма, пиладма, а вин. и зват. равни су именит. код свиїу имена средньега рода, у обадва броїа. А онаї множ. на *ћи,* и на *ци,* већ ни їе средньега рода, него мужескога, и скланьа се по первоме скланьаньу н. п. им. пилићи, теоци, род. пилића, телаца и т. д. А дїеца скланьа се по второме скланьаньу, їербо їе постало женскога рода у їедин. броїу.

2. Имена, коїа се окончаваїу на *ме,* она нарасћуїу са
28 *на,* н. п. име, сїеме, тїеме, раме, племе у род. їедин. имена, сїемена и т. д. а у броїу множ. имена, сїемена, у род. имена, сїемена, у дат. именима, сїеменима. Сва ова имена на *е,* коїа нарасћуїу макар како, имаїу у творит. їединст. *о* на мїесто *е* н. п. телетом, именом, раменом и пр.

3. *Дерво* на расћуїе на *та,* а *о* промїењуїе у *е,* и има у род. дервета и т. д. у їединственом броїу; а у множ. има двоїако:

а, Кад значи дерво отсїечено за ватру (das Holz) онда има у множ. броїу дерва[1]) родит. дерва, дат. дервима.

б, Кад значи дерво живо коїе расте (der Baum) онда има у множ. *дервета,* или *дрвеће;* и ово на *ће* постаїе средньега рода у броїу їедин. као цвиеће.

4. Имена на *о,* коїа пред *о* имаїу два согласна писмена їедно до другога, она у роди: падежу множ. броїа добиваїу *а* медьу она два согласна писмена н. п. їутро, добро, седло, у род. множ. їутара, добара, весала, седала[2]) и пр. Овима подобна имена и на *е* могу́ овако имати н. п. сунце, сердце, їаїце, род. множ. сунаца, сердаца, їаїаца; но ова могу́ имати и без *а* н. п. сунца, сердца, їаїца.

29 5. Мужеска имена собствена на *о* скланьаїусе по овоме скланьаньу, но она имаїу у винит. *а,* а не *о* н. п. Льубинко, Ранко, вин. Льубинка, Ранка и пр.

---

[1]) А може се чути и *дервљад* коїе се као у неком маньем количеству употребльава н. п. Метни двоїе троїе дервљади на ватру.

[2]) *Уво* има у множ. *уши, око очи, чудо чудеса,* небо небеса; *уши* и *очи* скланьаїусе као *перси.*

Примїетба.

1. Имена средньега рода на *о* имаїу у множ. броїу дат. и твор. двоїак:

а, На *има* н. п. селима, бердима, колима, перима, правилима и пр. многи у овоме погрїешаваїу и на мїесто *и* мећу *а* н. п. правилама, дервама и пр. А у нас никакова имена, осим второга скланьања на *а*, неимаїу дат. и твор. множ. на *ама*, него све на *има*; а оно нетреба гледати што у Славенским кньигама има *ам*, него треба окренути и приклонити уво народньем говореньу.

б, На *и* н. п. коли, сели, берди и пр. ово їе скраћени дат. множ. коїи правилно само код ови имена има; но можесе чути у народу и код имена мужескога рода, коїа у множ. нарасћуїу на *ови* или на *еви* н. п. *по шутови, по брегови, са орлови* и пр. но ово се наївише употребльава у шїеснама, и то са извїестним предлогом, коїи дат. или твор. падеж изискуїе; али код имена женскога рода, тога скраћења неїма, нити вальа, као што неки говоре и пишу: по шума, по гора и пр.

Б. О ИМЕНУ ПРИЛАГАТЕЛНОМ.

Прилагателно име зовесе оно, коїе показуїе качество какова лица или ствари н. п. добри човек, биели камен, жути цвиет. и пр.

Прилагателна имена имаїу 6. сльедуїући свôїства: *род, усїечење, брої, падеж, скланьање,* и *уравненье.*

1. Род. Прилагателна имена имаїу три рода:

а, мужески н. п. добри човек
б, женски н. п. добра жена
в, средньи н. п. добро диете

2. Усїеченье. Сва Прилагателна имена окончаваїусе у мужеском роду на *и,* у женскоме на *а,* а у средньему, нека на *о,* а нека на *е*, н. п. питоми, питома, питомо; ридьи, ридьа, ридье. Но многа Прилагателна имена могу́ имати двоїако окончење у мужеском роду: їедно на *и*, а друго без *и*, на согласно писме н. п. жути или жут, биели или биел, питоми или питом, и т. д. Ово окончење прилагателни имêна без *и*, зовесе усїечено. Даклем прилагателно име кад оће да се усїече, треба му само одузети оно последнье *и;* аколи би се догодило прилагателно да има пред *и* два согласна писмена заїедно, онда усїеченом треба уметнути *а* медьу она два согласна писмена н. п. славни, танки, плитки, мудри; усїечено: славан, танак, плитак, мудар. и т. д.

Примїетба. Но има прилагателни имена, коїа се немогу́ усїећи: такова су наївише она, коїа неко присвоїаванье показуїу н. п. Божїи, човечїи, женски, козїи, материньи и пр. овим подобна; но и ова само у имен. немогу се усїећи, а у род. и у дат. могу̂.

3. Броï. 4. Падеж. Броïева и пâдежа има код имена прилагателни колико и код суштествителни.

5. Скланьанье. Прилагателна́ имена имаïу два скла́ньања.

ПЕРВО СКЛАЊАЊЕ.

31 По коме се склањаïу сва прилагателна имена, коïа се у мужеском роду окончаваïу на *би, ви, ги, ди, зи, ки, ли, ми, ни, пи, ри, си, ти, хи,* а у средњему на *о*. н. п. слаби, сувн, убоги, млади, берзи, дубоки, дебели, питоми, тупи, мудри, славни, боси, жути, тихи.

Примïер первога склањања.

ІЕДИНСТВЕНИ БРОІ.

род муж. цïело,	усïечено.	р. женск.	род средњи.
и. питоми	питом	питома	питомо
р. питомога	питома	питоме	питомога
д. питомоме, му	питому	питомоï	питомоме, му
в. питомога	питома	питому	питомо
з. питоми	питом	питома	питомо
т. питомим	питомим.	питомом	питомим.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОІ.

и. питоми	питоме	питома
р. питомие, ми́	питомие, ми́	питомие, ми́
д. питомим	питомим	питомим
в. питоме	питоме	питома
з. питоми	питоме	питома
т. питомим	питомим	питомим

Примïетба.

1. У дателном падежу броïа ïединственога у мужескоме и у средњему роду има двоïако: *Питомоме* или *питому*; перво (на *ме*) ïест падеж простога народа: а онаï су други (на *му*) књижевници извадили из церковни књи̂га: сад ко коïе воли.

2. У родителном падежу броïа множ. у сватри рода има двоïако: *питомие* или питоми́, и овде ïе| перво по говорењу простога народа: сваки Сербљин,
32 коïи се́ у селу родио, и узрастао, може се опоменути да Серо́љи по селима говоре: *сувие крушака, зрелие ïабука* и пр. А у пïеснама особито:

Од кундака нашие пушака,
Од ножница нашие мачева,
Да ми живи огањ наложимо. и пр.

А онаї други падеж род. множ. начиньен їе од Славенскога само што му їе отсїечено *х*; но може подниети и їедно и друго.

3. Прилагателна средньега рода могу́ имати усїечени падеж у род. и у дат. їедин. како год и у мужескоме роду.

4. Прилагателна присвоїавателна на *ов* и на *ев*, скланьаїу се по овоме скланьању како год *шитом*; но могу́ имати у род. и у дат. їедин. броїа, мужескога и средньега рода, како год и цїело прилагателно н. п. Льубинков, Милоїев; род. Льубинкова или Льубинковога, дат. Льубинкову, или Льубинковоме.

ВТОРО СКЛАНЬАНЬЕ.

По коме се скланьаїу сва прилагателна имена, коїа се у мужескоме роду окончаваїу на *дьи, їи, льи, ньи, шти, ћи*, а у средньему на *е* н. п. Ридьи, Божїи, дивльи, матерньи, обшти, врући.

Примїер второга скланьања.

ІЕДИНСТВЕНИ БРОІ.

р. муж. цїел.,	усїечен.	женски.	средньи.
и. врући	врућ	врућа	вруће
р. врућега	врућа	вруће	врућега, врућа
д. врућему	врућу	врућої	врућему, врућу
в. врућега	врућа	врућу	вруће
з. врући	врућ	врућа	вруће
т. врућим	врућим	врућом	врућим

МНОЖЕСТВЕНИ БРОІ.

род муж.	женски.	средньи.
и. врући	вруће	врућа
р. врућие, врући́	врућие, ћи́	врућие, врући́
д. врућима	врућима	врућима
в. вруће	вруће	врућа
з. врући	вруће	врућа
т. врућима	врућима	врућима

Примїетба. Осим ови прилагателни имена, имаїу нека, коїа се неправилно, сльедуїућим начином скланьаїу:

ІЕДИНСТВЕНИ БРОІ.

мужеск.	женск.	средньи.
и. сав	сва	све
р. свега	све	свега

д.	свему	свої	свему
в.	свега	сву	све
з.	сав	сва	све
т.	свим	свом	свим

МНОЖЕСТВЕНИ БРОІ.

	мужеск.	женск.	средньи.
и.	сви	све	сва
р.	свиїу, сви́	свиїу, сви́	свиїу. сви́
д.	свима	свима	свима
в.	све	све	сва
з.	сви	све	сва
т.	свима[1])	свима	свима

34 *6. Уравненье.* Уравненье имена прилагателнога їест мїеренье качества їеднога лица, или ствари, с другим; а она мїера, коїа показуїе, коїе їе ствари качество у већему стању, коїе ли у маньему, зовесе: *степени сравньаванья*, коїи їесу:

1. *Степен положителни*, коїи качество лица или ствари у простоме стању показуїе н. п. Оваї їе човек учен.
2. *Степен сравнителни*, коїи качество лица или ствари у већему стању показуїе н. п. Оваї їе човек учениїи него онаї.
3. *Степен превозноситслни*, коїи качество лица или ствари у наївећему стању показуїе н. п. Оваї їе човек наїучениїи.

Правило, о саставльаньу степена сравнителнога.

По обштему правилу треба додати степену положителноме (неусїеченоме прилагателном мужескога рода) слог *їи*, пак ће онда бити степен сравнителни н. п. слаби слабиїи, славни славниїи, храбри храбриїи, лукави лукавиїи, окорели окорелиїи, богати богатиїи, питоми питомиїи и т. д.

35 Но имаїу многа прилагателна, коїа се из овога правила изузимаїу, и неправилно сравнителни праве, такова їесу:

---

[1]) Кад ово прилагателно стоїи са суштествителним именом у дат. или творит. множественога броїа, онда се у сва три рода оно *а* с країа изостави; али кад прилагателно само стоїи, онда *а* заостаїе, н. п. *Іеси ли га тражио по свим кућама? їесам баш по свима.* Овом подобно бива и код остали прилагателни имена у род. и у дат. їедин. броїа, у мужескоме, и у средньем роду.

1. Коїа се окончаваїу на *ди*, она измїењуїу *д* на *дь* н. п. млади младьи, луди лудьи, тверди твердьи и пр.

2. Коїа се окончаваїу на *ки*, она имаїу различно:

а. Коїа имаїу *а* пред *к*, измењуїу *к* на *ч* н. п. їаки їачи, млаки млачи.

б. Коїа имаїу *д* пред *к*, измењуїу *д* на *дь*, а *к* избацуїу, како год и она на *ди*, н. п. сладки, сладьи, гладки гладьи, риедки ріедьи и пр.

в. Коїа имаїу *з* пред *к*, измїењуїу *к* на *жс* н. п. узки узжи, снизки снизжи[1]) и пр.

г. Коїа имаїу *н* пред *к*, измїењуїу *н* на *нь*, а *к* избацуїу н. п. танки таньи.

д. Коїа имаїу *т* пред *к*, измїењуїу *т* на *ћ*, а *к* избацуїу н. п. кратки краћи, плитки плићи и пр.

е. Нека различно, свако по себи, имаїу сравнителни н. п. лагки лагши, дубоки дубльи, високи виши, широки шири, велики већи, горки горчи, тежки тежи.

3. Коїа се окончаваїу на *ути*, измїењуїу *т* на *ћ* н. п. жути жући, льути льући, крути крући и пр.

4. Различни́ оконченьа неправилна: мали маньи, церни церньи, суви сувльи, глуви глувльи, дуги дужи, дебели дебльи, биели бїельи, лиепи льепши, тупи тупльи, глупи глупльи, берзи бержи. 36

Правило, о саставльаньу степена превозноситељнога.

Степену сравнителноме кад се представи слог *наї*, онда буде степен превозноситељни н. п. храбриїи, наїхрабриїи, славниїи, наїславниїи, маньи наїманьи и т. д.

Примїетба.

1. У обадва степена (у сравнителнога, и у превозноситељнога) кад се измїени последње *и* на *а*, онда постане женски род; а кад се *и* промїени на *е*, онда средньи н. п. учениїи, учениїа, учениїе.

2. Обадва ова степена склањаїусе по примїеру прилагателни имена второга склањања.

---

[1]) Ово се *з* пред *жс* нечуїе уговору код народа, али мислим да га треба писати.

В. О ИМЕНУ БРОІИТЕЛНОМЕ.

Име броїително (или име броїења) зовесе оно, коїе брої ствâри показуїе н. п. їедан, два, три, четири, пет, и т. д.

Броїителна имена имаїу 5. сльедуїуħи своїства: род, брої, падеж, скланьанье, преобразност.

1. Род. имена броїителна показуїу четири рода:

а. мужески н. п. їедан град.

б. женски н. п. їедна гора.

в. средньи н. п. їедно полье.

г. обшти н. п. пет льȗди, пет жêна.

37 *2. Брої.* броїителна имена имаїу два броїа: їединствени, и множествени.

3. Падеж. броїителна имена имаїу 6. падежа, као и остала имена.

4. Скланьанье. Скланьанье броїителни имена їест двоїако, то їест: или по примїеру прилагателни имена, или їе особито.

5. Преобразност. Преобразност имена броїителнога їест таково своїство, по коме се оно, у слаганьу с другим именима, преобрази, или у суштествително име, или се измїени у други род броїителнога имена.

Броїителна имена їесу петорогуба: *Основна, самостоїна, редна, саставна, умножна.*

1. Основна.

Основна, или корена имена броїителна зовусе она, коїа сами брої ствâри показуїу, и с коїима се одговара на питанье *колико?* н. п. *їедан, два, три, четири, пет, шест, седам,* и т. д.

Имена броїителна основна, нека се могу́ скланьати, а нека се нескланьаїу н. п. *їедан, два, три, четири,* могу́ се скланьати; *пет, шест, седам* и т. д. нескланьаїусе, осим они́, коїа су суштествителна постала н. п. стотина, тисешта, и пр.

Їедан, їедна, їедно, показуїе сватри рода, подобно имену прилагателноме, и скланьасе равним начином, као усїечено
38 прилагателно первога скланьанья, и то не само у їединственом, него и у множественом броїу; їербо ту или добива значенье имена прилагателнога н. п. *їедни веле;* или се прилаже имену суштествителноме, коїе се само у множественом броїу употребльава н. п. *їедне виле.*

Два има своїе собствено скланьанье н. п.

мужески.	женски.	средньи.
и. два	двиїе	два
р — двиїу[1])	двиїу	двиїу
д. двима	двима, двїема	двима
в. два	двиїе	два
з. два	двиїе	два
т. двима	двима, двїема	двима

Овим начином скланьасе *три*, *четири*, само што ова неимаїу више, него їедан општи род.

2. Самостоїна. 39

Самостоїна имена броїителна їесу такова, коїа су, у спрезаньу с другим дїеловима говоренья, подобна имену суштествителноме. Такова їесу: обоїе, двоїе, обадвоїе, троїе, светроїе, четворо и пр. Коїа се скланьаїу сльедуїућим начином:

и. двоїе	троїе	четворо
р. двога	трога	четворога, четворга
д. двоме, ма	троме, ма	четворме, четворма
в. двоїе	троїе	четворо
з. двоїе	троїе	четворо
т. двоме, ма	троме, ма	четворме, четворма

Ова, и сва друга самостоїна броїителна имена, коїа су из основни броїителни имена с додатком *оро* произведена *(четворо, седморо, осморо*, їесу скраћена благогласности ради), їесу само у їединственом броїу самостоїателна, и употребльаваїусе само у средньему роду, кад їе говор о животиньи тога истог рода: *двоїе дїеце*, *троїе пилића*, *четворо го̑веда*, *петоро прасади* и пр. У множественом броїу биваїу ова броїителна имена у значеньу и у скланьаньу подобна прилага-

---

[1]) Броїително име основно *два* верло се риедко може чути да се у коме предїелу Сербскога народа употребльава у род., дат. и у твор. падежу мужескога и средньега рода, него їе на мїесто тога свуда обично: у мужескоме роду основно броїително име *два* преобразити у суштествително *двоица*, н. п. *два Господара*, род. *двоице господа̑ра*, дат. *двоици Господа̑ра;* а у средньему роду преобразисе основно име *два* у самостоїно *двоїе* н. п. *два їунета*, род. *двога їунади* и пр. Али кад їе говор о бездушним стварма, онда се неможе казати, ни у мужескоме роду *двоице*, ни у средньему *двога*, него онда ако се неби могло у потребити *двиїу*, *двима*, а оно мора остати нескланьаїемо, и суштествително и броїително, као што и употребльаваїу Сербльи н. п. два камена, два берда, код два камена и т. д.

телним именима, и у потребльаваїусе не само у средньему, него и у мужеском и у женском роду н. п. *двоїи рози; четвора врата; троїе вилe.*

40 3. **Редна.**

Редна имена броїителна зовусе она, коїа у ред поставльену ствар означуїу н. п. перви, други, трећи, и т. д.

Перви, перва, перво; други, друга, друго; трећи, трећа, треће, їесу особно произведена; четверти производисе од самостоїног четворо; а остала сва производесе од основни броїителни имена с додатком *и* н. п. пети, шести, девети, десети и пр. (седми, осми, благогласности ради избацуїу *а*.) Сва редна броїителна имена (осим *трећи,* коїе се по второме склањаньу прилагателни имена склања) склањаїусе по первоме склањаньу прилагателни имена.

4. **Саставна.**

Имена броїителна саставна зовусе она, с коїима се одговара на питанье *коликогуб,* или *коликострук?* н. п. *двогуб* или *двострук, трострук, четворострук* и т. д. Ова броїителна имена ништа друго ни їесу, него имена прилагателна произведена од самостоїни броїителни имена с додатком *губ,* или *струк;* и склањаїусе у обадва броїа, како год прилагателна имена первога склањања.

5. **Умножна.**

Умножна имена броїителна зовусе она, с коїима се одговара на питанье *колико̀шут?* И производесе од основни бро-
41 їител|ни имена с додатком *шут* н. п. їеданпут, двапут, трипут, и т. д. Ова броїителна имена нескланьаїусе.

2. О МІЕСТОИМЕНИІУ.

Мїестоимение їест склањаїеми дїел говорења, коїи се на мїесто имена суштествителнога употребльава н. п. *їа, ти,* и пр.

Мїестоименииа їесу петорогуба:

I. *Лична*

II. *Присвоїавателна*

III. *Указателна*

IV. *Вопросителна.*
V. *Повраћателна.*

Мїестоимениїа имаїу 5 сльедуїући своїства: род, брої, падеж, лице, скланьанье.

1. Род. Мїестоимениїа показуїу четири рода:
а. мужески н. п. таї, оваї
б. женски н. п. та, ова
в. средньи н. п. то, ово
г. обшти н. п. їа, ти.

2. Брої, 3. падеж. броїева, и падежа имаїу мїестоимениїа као и суштествителна имена.

4. Лице. Лица имаїу три:
а. їа.
б. ти.
в. он.

5. Скланьанье. Мїестоимениїа скланьаїусе двоїако: нека имаїу своїа особита скланьанья; а нека се скланьаїу као прилагателна имена. 42

I. Лична.

Мїестоимениїа лична зовусе она, коїа лице показуїу н. п. *їа, ти, он,* и она се скланьаїу овако:

Іединствени брої.

	мужеск.	женск.	средн.
и. їа ти	он	она	оно
р. мене тебе	ньега	нье	ньега
д. мени, ми теби, ти	ньему, му	ньої, їої	ньему, му
в. мене, ме тебе, те	ньега, га	ньу, їе, їу	оно
з. — ти	—	—	—
т. мном тобом	ньим	ньом	ньим.

Множествени брої.

и. ми	ви	они	оне	она
р. нас	вас	ньи	ньи	ньи
д. нама, нам	вама, вам	ньима, им	ньима, им	ньима, им
в. нас	вас	ньи, и́	ньи, и́	она
з. —	ви	—	—	—
т. нама	вама	ньима	ньима	ньима

43 *Примѣтба.* У винителном їединственом, у женском роду има троїако: ньу, їе, їу, ово последнье (їу) извадили су Сербски Списатељи из церковни кньи̑га, али медьу простим Сербльима нигди се чути неможе, него свуда оно друго (їе) на мїесто ньега н. п. *їа сам їе видио; Они су їе звали,* и пр. Ово истина видисе да їе неправилно скраћено (од ньу) али їе код народа у обичаїу.

II. Присвоїавателна.

Присвоїавателна мїестоимениїа зовусе она, коїа присвоїаванье по сватри лица показуїу н. п. мої, твої, ньегов, свої, наш, ваш, ньиов, ньен, ньезин.

Мої, твої, свої, скланьаїусе сльедуїућим начином:

Іединствени брої.

	род мужеск.	женск.	средньи.
и.	мої	моїа	моїе
р.	моїега, моїег, мога, мог	моїе	моїега, моїег, мога, мог
д.	моїему, моїем, моме, мом	моїої	моїему, моїем, моме, мом
в.	моїега, моїег мога, мог	моїу	моїе
з.	мої	моїа	моїе
т.	моїим	моїом	моїим

Множествени брої.

44

	род мужеск.	женск.	средньи.
и.	моїи	моїе	моїа
р.	моїие, моїи́	моїие, моїи́	моїие, моїи́
д.	моїима, моїим	моїима, моїим	моїима, моїим
в.	моїе	моїе	моїа
з.	моїи	моїе	моїа
т.	моїима, моїим	моїима, моїим	моїима, моїим

Ньегов, ньиов, ньен, ньезин, скланьаїусе, у сва три рода, као прилагателна имена первога скланьања; а *наш* и *ваш,* скланьаїусе као прилагателна второга скланьања, такодьер у сватри рода.

III. Указателна.]

Указателна мїестоимениїа зовусе она, коїа што указуїу или опредїельуїу н. п. таї, оваї, онаї; коїи, такови, овакови, онакови.

таї, оваї, онаї, скланьаїусе сльедуїућим начином:

Јединствени броі.

	род мужески.	женски.	средньи.
и.	таї	та	то
р.	тога, тог	те	тога, тог
д.	томе, тому, том	тої	томе, тому, том
в.	тога, тог	ту	то
з.	—	—	—
т.	тим	том	тим

Множествени броі. 45

	род мужески.	женски.	средньи.
и.	ти	те	та
р.	тие, ти́	тие, ти́	тие, ти́
д.	тима, тим	тима, тим	тима, тим
в.	те	те	та
з.	—	—	—
т.	тима, тим	тима, тим	тима, тим

Коїи, коїа, коїе, скланьасе као присвоїавателно мїестоимение *мої;* но у именителном їединствен. муж. рода, може имати двоїако: *коїи,* или *кої;* и у овоме случаїу видисе ово мїестоимение подобно имену прилагателноме, коїе се може усїећи н. п. жути, или жут. и пр.

Такови, овакови, онакови, скланьаїусе, у сватри рода, као прилагателна имена первога скланьања.

IV. Вопроситела.

Вопроситела мїестоимениїа зовусе она, коїима се што пи́та н. п. коїи? тко? што? чиї? какови?

Коїи, казато їе како се скланьа;[1]) *чиї, чиїа, чиїе,* такодьер скланьасе као присвоїавателно мїестоимение *мої; какови,*

---

[1]) Ово мїестоимение *коїи,* у неким случаїима употребльаваньа їест опредїелително-указателно, а у неким вопроситело; но у скланьаньу свуда їе їеднако.

скланьасе у сватри рода по примїеру прилагателни имена первога скланьања.

46 *Тко* и *што* скланьаїусе овако:

и.	тко,	ко	шта,	што,	что
р.	кога,	ког	чега		
д.	коме,	кому, ком	чему,	чем	
в.	кога,	ког	шта,	што,	что
з.	—	—	—	—	—
т.	киме,	ким	чиме,	чим.	

V. Повраћателна.

Повраћателно мїестоимение зовесе оно, коїе неїма именителнога падежа, него има у родителном *себе*, и ово се склања овако:

и. —
р. себе
д. себи
в. себе, се
з. —
т. собом

3. О ГЛАГОЛУ.

Глагол їест скланьаїеми дїел говорења, коїи показуїе дїеїство, или страданье каковог лица или ствари; или показуїе само станье, у коїему се лице или ствар находи, и то са означеньем времена у коїему то бива н. п. їа пишем; ти си био мучен; льуди спаваїу; дерва горау.

Глаголи се различним пригледом дїеле различно:

I. Пригледом знаменованья.
II. Пригледом залога.
III. Пригледом лица.
IV. Пригледом спрезанья.

I. Пригледом ***знаменованья*** могу́ бити глаголи:

1. *Совершителни.*
2. *Несовершителни.*
3. *Учесћивателни.*

1. *Совершителни* глагол їест онаї, коїи означуїе дїело као неким начином совершено н. п. чуги, видити, викнути, умрети. Овде кад се рекне: їа чуїем; ти си видио; он викну; он умре, показуїе се да їе дїело чувења, видьења, вике и пр. као совершено.

2. *Несовершителни* глагол їест онаї, коїи показуїе као неко траїанье дїела глаголова, коїе їошт ни їе совершено н. п. писати, копати, слушати; овде кад се рекне: їа пишем; ти копаш; он ће слушати, показуїе се као да би неко траїанье писања, копања, и слушања било.

Примїетба. Несовершителни глаголи могу́ с додатком предлога постати совершителни н. п. писати, записати, уписати, подписати; копати, закопати, укопати, обкопати. и пр.

3. *Учећивателни* глагол їест онаї, коїи показуїе као да би дїело глаголово чеће бивало н. п. давати, навальивати, записивати и пр.

II. Пригледом *залога* їесу глаголи:

1. *Дїеїствителни.*
2. *Страдателни.*
3. *Средньи.*
4. *Повраћателни.*

1. *Дїеїствителни* глагол їест онаї, коїи показуїе дїеланье какове ствари, коїе изван нье бива н. п. їа пишем писмо; ти учиш дїецу; он лови рибу и пр.

2. *Страдателни* глагол їест онаї, коїи показуїе страданье каковога лица, или ствари н. п. їа бивам мучен; ти ћеш бити везан; он їе био псован.

3. *Средньи* глагол їест онаї, коїи нити се односи на вньешнье дїеланье, ни на страданье (прем да се кад їедно, кад друго разумїети може) него само станье каковога лица, или ствари показуїе н. п. їа спавам; ти болуїеш; дерво гори.

Примїетба. Из дїеїствителнога глагола бива страдателни, но из средньега неможе бити.

4. *Повраћателни* глагол їест онаї, коїи показуїе да се дїеланье лица повраћа на оно исто лице, од кога и произлази н. п. їа се радуїем, ти се срамотиш; Он се крсти. и пр.

Примїетба. Под видом глагола повраћателног догадьасе често знаменованье дїеїствителног, страдателног, и средньег глагола.

49 III. Пригледом *лица* їесу глаголи:

1. *Лични.*
2. *Безлични.*

1. *Лични* глагол їест онаї, коїи сва три лица у їединственом, и у множественом броїу има н. п. їа говорим, ти говориш, он говори; ми говоримо, ви говорите, они говоре.

2. *Безлични* глагол їест онаї, коїи се само с трећим лицем у їединственом броїу спреже н. п. герми, догодилосе, наоблачићесе, боли, и пр.

IV. Пригледом *спрезања* їесу глаголи:

1. *Правилни.*
2. *Неправилни.*

1. *Правилни* глагол зовесе онаї, коїи се по їедном од триїу спрезања примїеру по свему спрезати може; а такови сви глаголи (у Сербском говореньу) окончаваїусе, у первом лицу броїа їединственога садашньег времена на *ам, ем, им,* н. п. шарам, орем, льубим.

2. *Неправилни* глагол їест онаї, коїи од предреченог правила одступа н. п. могу, оћу.

Примїетба. Осим ови глагôла имаїу їошт глаголи *помагателни,* коїи се тако зову зато, їербо друге глаголе, или сами себе, у спрезаньу подпомажу; такови глаголи їесу сльедуїућа три: *їесам, бивам, оћу.*

Код глагола имамо примїетити 7. сльедуїући своїства:
50 *залог, наклоненье, време, брої, лице, род, спрезанье.*

1. ***Залог*** показуїе, или їе ствар, о коїої се што говори, дїелаїућа или страдаїућа; и из тога сльедуїе да су два залога, т. їе: *залог дїеїствителни,* и *залог страдателни.*

2. ***Наклоненье*** показуїе, коїим се начином што сказуїе о ствари какової; а такови начина има пет:

а. *Наклоненье изїавително,* у коїему се што о ствари какової опредїелено и їавно сказуїе н. п. їа пишем; ти си купио.

б. *Наклоненье заповїедателно,* у коїему се што заповїеда, наговара, моли, или понудьава н. п. пиши; да купимо, подаїте.

в. *Наклоненье сослагателно,* у коїему се сказуїе нешто о ствари под предходом нечега н. п. да купим; ти би писао; ако он чуїе.

г. *Наклоненье неопредїелено,* у коїему се неопредїелено, никаково неразумїеваїући лице, или броі, нешто сказуїе н. п. писати, радити.

д. *Наклоненье причастно*, у коїему се нешто глаголом, на подобност имена прилагателнога, а у извїестном времену сказуїе; и то су *причастиїа.*

3. ***Време*** показуїе, укоїему времену ствар, о коїої се 51
што сказуїе, дїеїствуїе или страда.

Времена су у право просто сматраїући само 3. *садашње, прошавше*, и *будуште*, или *долазеће;* но будући да глаголи употребльени показуїу нешто скоро прошавшег, или давно прошавшег времена; тако їе дакле време прошавше, како у сматраньу знаменованьа, тако и у пригледу писанья различно: има време просто прошавше, коїе їе самоставно из глагола свога произведено; а има време прошавше, коїе їе из глагола главног, и глагола помагателног сложеним начином произведено. Оба ова прошавша времена (просто и сложено) їесу опет двострука; тако їе дакле време прошавше четвороструко; и тим начином код нас има 6. времена, коїа їесу сльедуїућа:

а. *време садашње,* коїе показуїе, да сказиванье о чему сад бива н. п. їа говорим, ти пишеш, он заповїеда, и пр.

Примїетба. И у садашньем времену видисе као да има нека различност: има *време садашње обштеобично,* коїе їе глаголу несовершителноме, и учесћивателном природно; а има *време садашње заповїедателно,* коїе їе само совершителним глаголима природно н. п. їа додьем, он напише, ми ударимо и пр.

б. *време полу прошавше*, коїе показуїе да їе дїело глагола їошт траїало, кад їе нешто друго настало н. п. їа говорах а он додье; їа льубльах, и пр.

в. *време скоро прошавше,* у коїему глагол неїма одно- 52
шенья к дїелу другог нечега н. п. їа льубих, ми говорисмо, и пр.

г. *Време давно прошавше 1во*, коїе їе из свога глагола, с додатком глагола помагателног у садашньем времену, сложено н. п. їа їесам, или їа сам, говорио; ти си писао, и пр.

д. *време давно прошавше 2го*, коїе їе из свога глагола, и помагателног, у полу прошавшем, или у давно прошавшем 1вом поставльеног, саставльено н. п. їа биах дошао; ти биаше донео; їа сам био купио; мисмо били чули.

Примѣтба. Време полу прошавше, служи само за глаголе несовершителне: а остала сва за глаголе ког му драго рода.

е. *време будуште*, коїе показуе да дїеланье или страданье їошт ниїе настало, али ће заиста настати н. п. їа ћу говорити, он ће писати, ми ћемо чути, и пр.

4. ***Броі*** у глагола їест їединствени и множествени н. п. їа говорим, ми говоримо.

5. ***Лица*** имаїу три у їединственом, а толико у множественом броїу, коїа се означуіу различним окончаваньем, а спред мїестоимениїама сльедуїућим: у броїу їединст. їа, ти, он, она, оно; у множ. ми, ви, они, оне, она.

53 6. ***Рода*** показуїу глаголи четири:
а. мужески н. п. писао їе
б. женски н. п. писала їе
в. средньи н. п. писало їе
г. обшти н. п. писати ће он, она, оно.

7. ***Спрезанье.*** Што їе год код имена скланьанье, то їе код глагола спрезанье, и такова имаїу три.

Примѣтба. Будући да се помагателни глаголи *(їесам, бивам, оћу)* свим осталим глаголима, у спрезаньу, додаїу у помоћ, зато нуждно їе наїпре знати како се они спрежу.

А. СПРЕЗАНЬЕ ГЛАГОЛА ІЕСАМ.

Наклоненье изіавително.

Време садашньe.

Іедин. брої.

їа їесам	или,	їа сам
ти їеси	—	ти си
он, а, о їест	—	он, а, о їе

Множ. броі.

ми їесмэ или, ми смо
ви їесте — ви сте
они, е, а їесу — они, е, а су[1])

Време полу прошавше. 54

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа биах[2])	ми биасмо
ти биаше	ви биасте
он, а, о, биаше	они, е, а биау

Време скоро прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа бих	ми бисмо
ти би	ви бисте
он, а, о би	они, е, а бише

Време давно прошавше 1во

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа сам био, ла, о	ми смо били, е, а
ти си био, ла, о	ви сте били, е, а
он, а, о їе био, ла, о	они, е, а су били, е, а

Време давно прошавше 2го

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа биах био, ла, о	ми биасмо били, е, а
ти биаше био, ла, о	ви биасте били, е, а
он, а, о биаше био, а, о	они, е, а биау били, е, а

Бреме будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа ћу бити	ми ћемо бити
ти ћеш бити	ви ћете бити
он, а, о ће бити	они, е, а ће бити

---

[1]) Оваї глагол спрежесе у садашньем времену, у обадва броїа, двоїако, перво се употребльава кад оваї глагол стоїи сам за себе; а друго, кад помаже каквом глаголу, или самом себи.

[2]) Ово писме *x* овде се неизговара дебље, него Ньемачко h.

55

Наклоненье заповіедателно.

Време садашнье, и будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
—	да будемо ми
буди ти	будите ви
нека буде он, а, о	нека буду они, е, а

Наклоненье сослагателно.

Време садашнье.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да сам їа	да смо ми
да си ти	да сте ви
да їе он, а, о	да су они, е, а

Време полу прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа биах	да ми биасмо
да ти биаше	да ви биасте
да он, а, о биаше	да они, е, а биау

Време скоро прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа бих	да ми бисмо
да ти би	да ви бисте
да он, а, о би	да они, е, а бише

Време давно прошавше 1во

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа би био, ла, о	ми би били, е, а
ти би био, ла, о	ви би били, е, а
он, а, о би био, ла, о	они, е, а би били, е, а

Време давно прошавше 2го

56

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа биах био, ла, о	да ми биасмо били, е, а
да ти биаше био, ла, о	да ви биасте били, е, а
да он, а, о биаше био, ла, о	да они, е, а биау били, е, а

Време будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
ако їа будем	ако ми будемо
ако ти будеш	ако ви будете
ако он, а, о буде	ако они, е, а буду

НАКЛОНЕНЬЕ НЕОПРЕДІЕЛЕНО.

Време садаш. бити.

НАКЛОНЕНЬЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. сушти, а, е.
Време прош. бивши, а, е.
Време будуш. будушти, а, е.[1])

Б. СПРЕЗАНЬЕ ГЛАГОЛА **БИВАМ**.[2])

НАКЛОНЕНЬЕ ІЗІАВИТЕЛНО.

Време садашньe.

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа бивам	ми бивамо
ти биваш	ви бивате
он, а, о бива	они, е, а биваїу

Време полу прошавше. 57

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа бивах	ми бивасмо
ти биваше	ви бивасте
он, а, о биваше	они, е, а бивау

---

[1]) Ни код їеднога глагола неїма код нас причастиїа у будуштем времену; но код глагола *їесам* у шло їе у обичаї и у потребльавасе.

[2]) Оваї глагол *бивам*, видисе као да їе учесћивателни глагол од *їесам*, и спрежесе правилно као и сви остали глаголи коїи се окончаваїу на *ам*, но будући да се он употребльава, као помагателни глагол у залогу страдателном у садаш. и у полу прошавшем времену, зато се овде наїпре и спреже.

Време скоро прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа би́вах	ми би́васмо
ти бива	ви бивасте
он, а, о бива	они, е, а биваше

Време давно прошавше 1во

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа сам бивао, ла, о	ми смо бивали, е, а
ти си бивао, ла, о	ви сте бивали, е, а
он, а, о їе бивао, ла, о	они, е, а су бивали, е, а

Време давно прошавше 2го

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа биах бивао, ла, о	ми биасмо бивали, е, а
ти биаше бивао, ла, о	ви биасте бивали, е, а
он, а, о биаше бивао, ла, о	они, е, а биау бивали, е, а

58 *Време будуште.*

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа ћу бивати	ми ћемо бивати
ти ћеш бивати	ви ћете бивати
он, а, о ће бивати	они, е, а ћé бивати

Наклоненье заповіедателно.

Време садашње, и будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
—	да бивамо ми
биваї ти	биваїте ви
нека бива он, а, о	нека они, е, а биваїу

Наклоненье сослагателно.

Време садашње.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа бивам	да ми бивамо
да ти биваш	да ви бивате
да он, а, о бива	да они, е, а биваїу

Време полу прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа бивах	да ми бивасмо
да ти биваше	да ви бивасте
да он, а, о биваше	да они, е, а бивау

Време скоро прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа бивах	да ми бивасмо
да ти бива	да ви бивасте
да он, а, о бива	да они, е, а биваше

Време давно прошавше 1во 59

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа би бивао, ла, о	ми би бивали, е, а
ти би бивао, ла, о	ви би бивали, е, а
он, а, о би бивао, ла, о	они, е, а би бивали, е, а

Време давно прошавше 2го

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа биах бивао, ла, о	да ми биасмо бивали, е, а
да ти биаше бивао, ла, о	да ви биасте бивали, е, а
да он, а, о биаше бивао, ла, о	да они, е, а биау бивали, е, а

Време будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
ако їа узбивам	ако ми узбивамо
ако ти узбиваш	ако ви узбивате
ако он, а, о узбива	ако они, є, а узбиваїу

Наклоненье неопредіелено.

Време садаш. бивати.

Наклоненье причастно.

Време садаш. бі́ваїуħи, а, е.
Време прош. бі́вавши, а, е.

60 В. СПРЕЗАНЬЕ ГЛАГОЛА **ОЋУ.**

Наклоненье изіавително.

Време садашње.

Іединствени броі.

Іа оћу	или,	їа ћу[1])
ти оћеш	—	ти ћеш
он, а, о оће	—	он, а, о ће.

Множествени броі.

ми оћемо	или,	ми ћемо
ви оћете	—	ви ћете
они, е, а оће́	—	они, е, а ће́[2])

Време полу прошавше.

Іед. бр.	Множ. бр.
їа ћадиах[3])	ми ћадиасмо
ти ћадиаше	ви ћадиасте
он, а, о ћадиаше	они, е, а ћадиау

Време скоро прошавше.

61

Іед. бр.	Множ. бр.
їа ћедох	ми ћедосмо
ти ћеде	ви ћедосте
он, а, о ћеде	они, е, а ћедоше

Време давно прошавше 1во

Іед. бр.	Множ. бр.
їа сам ћео, ла, о	ми смо ћели, е, а
ти си ћео, ла, о	ви сте ћели, е, а
он, а, о їе ћео, ла, о	они, е, а су ћели, е, а

---

[1]) И оваї глагол спрежесе у садашньем времену двоїако, како-год и глагол *їесам;* и онако се исто употребльава.

[2]) Неки су садашньи Списателъи Сербски пришили овоме глаголу, у садашньем времену у трећем лицу множественога броїа, *ду* (а неки *їу)* и пишу: *оћеду* или *оћеїу, доћи ћеїу, чува ћеїу* и пр. Но ово код народа у говору нигди се неможе чути, нити їе нуждно; него само даїе льудма повод, те то и другим глаголима пришиваїу, и кваре їезик, као што већ овуда по градовима сви готово говоре: *можеду, пиїеду, раделу* и пр.

[3]) Ово време има и: *ћах,* тако и скоро прошавше *ћех;* но онако се више употребльава уговору, него овако.

Време давно прошавше 2го

Ієд. бр.		Множ. бр.	
їа сам био, ла, о		ми смо били, е, а	
ти си био, ла, о	ће, ће, ће	ви сте били, е, а	ћели, е, а
он, а, о їе био, ла, о		они, е, а су били, е, а	

Време будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
їа ћу ћети	ми ћемо ћети
ти ћеш ћети	ви ћете ћети
он, а, о ће ћети	они, е, а ће ћети

Наклоненье заповіедателно.

Време садашње, и будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
—	дела ми
дела ти[1])	дете ви
нека он, а, о	нека они, е, а

Наклоненье сослагателно.

Време садашње.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа оћу	да ми оћемо
да ти оћеш	да ви оћете
да он, а, оће	да они оће

Време полу прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа ћадиах	да ми ћадиасмо
да ти ћадиаше	да ви ћадиасте
да он, а, о ћадиаше	да они, е, а ћадиау

[1]) Ако ни їе овако, їа незнам како би другчиїе било, а ова їе рием *дела* вердо обична код нашега народа, и свакад значи на против *немої*.

Време скоро прошавше.

Ієд. бр.	Множ. бр.
да їа ћедох	да ми ћедосмо
да ти ћеде	да ви ћедосте
да он, а, о ћеде	да они, е, а ћедоше

Време давно прошавше 1во

Ієд. бр.	Множ. бр.
ї̈а би ћео, ла, о	ми би ћели, е, а
ти би ћео, ла, о	ви би ћели, е, а
он, а, о би ћео, ла, о	они, е, а би ћели, е, а

Време давно прошавше 2го

Ієд. бр.		Множ. бр.	
да сам їа био, ла, о	ћео, ла, о	да смо ми били, е, а	ћели, е, а
да си ти био, ла, о		да сте ви били, е, а	
да їе он, а, о био, ла, о		да су они, е, а били, е, а	

Време будуште.

Ієд. бр.	Множ. бр.
ако їа ћетбудем	ако ми ћетбудемо
ако ти ћетбудеш	ако ви ћетбудете
ако он, а, о ћетбуде	ако они, е, а ћетбуду

Наклоненье неопредіелено.

Време садаш. ћети

Наклоненье причастно.

Време садаш. хотећи, а, е.
Време прошавш. хотїевши, а, е.[1])

---

[1]) Ово причастие, у обадва времена, види се да їе начињено од Славенскога *хотїети;* но їа незнам како би другчиїе могло бити, већ ако: *оћећи*, а у прошавшем времену *оћевши*, но ово би било са свим необично; а код народа їа га ни їесам чуо никако.

ПЕРВО СПРЕЗАНЬЕ.

По коме се спрежу сви глаголи, коїи се у первоме лицу (залога дїеїствителног наклоненьа изїавителног, у садашньем времену у їединственом броїу) окончаваїу на *ам*.

ПРИМІЕР ПЕРВОГА СПРЕЗАНЬА.

ЗАЛОГ ДІЕІСТВИТЕЛНИ.

Наклоненье изіавително.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа карам	ми карамо
ти караш	ви карате
он, а, о кара	они, е, а караїу

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа карах	ми карасмо
ти караше	ви карасте
он, а, о караше	они, е, а карау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа ка́рах	ми ка́расмо
ти кара	ви карасте
он, а, о кара	они, е, а караше

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа сам карао, ла, о	ми смо карали, е, а
ти си карао, ла, о	ви сте карали, е, а
он, а, о їе карао, ла, о	они, е, а су карали, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.
їа сам био, ла, о		ми смо били, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а
он, а, о їе био, ла, о		они, е, а су били, е, а

ГЛАГОЛ, ЛА, О — ГЛАГОЛИ, Е, А

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа ћу карати	ми ћемо карати
ти ћеш карати	ви ћете карати
он, а, о ће карати	они, е, а ће́ карати

Наклоненье заповіедателно.

Време садашње, и будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да карамо ми
караї ти	караїте ви
нека он, а, о кара	нека караїу они, е, а

Наклоненье сослагателно.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да їа карам	да ми карамо
да ти караш	да ви карате
да он, а, о кара	да они, е, а караїу

Време полу прошавше.

66

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да їа карах	да ми карасмо
да ти караше	да ви карасте
да он, а, о караше	да они, е, а карау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да їа карах	да ми карасмо
да ти кара	да ви карасте
да он, а, о кара	да они, е, а караше

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа би карао, ла, о	ми би карали, е, а
ти би карао, ла, о	ви би карали, е, а
он, а, о би карао, ла, о	они, е, а би карали, е, а

Време давно прошавше 2ро

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да сам їа био, ла, о	да смо ми били, е, а
да си ти био, ла, о	да сте ви били, е, а
да їе он, а, о био, ла, о	да су они, е, а били, е, а

карао, ла, о

карали, е, а

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ако їа ускарам	ако ми ускарамо
ако ти ускараш	ако ви ускарате
ако он, а, о ускара	ако они, е, а ускараїу

Наклоненье неопредіелено.

Време садаш. карати.

Наклоненье причастно.

Време садаш. кâраїуħи, а, е.
Време прош. кâравши, а, е.

ЗАЛОГ СТРАДАТЕЛНИ.

Наклоненье изіавително.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа бивам каран, а, о	ми бивамо карани, е, а
ти биваш каран, а, о	ви бивате карани, е, а
он, а, о бива каран, а, о	они, е, а биваїу карани, е, а

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа бивах	ми бивасмо
ти биваше	ви бивасте
он, а, о биваше	они, е, а бивау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа бих каран, а, о	ми бисмо карани, е, а
ти би каран, а, о	ви бисте карани, е, а
он, а, о би каран, а, о	они, е, а бише карани, е, а

68 *Време давно прошавше 1во*

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа сам био, ла, о	ми смо били, е, а
ти си био, ла, о	ви сте били, е, а
он, а, о їе био, ла, о	они, е, а су били, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа биах каран, а, о	ми биасмо карани, е, а
ти биаше каран, а, о	ви биасте карани, е, а
он, а, о биаше каран, а, о	они, е, а биау карани, е, а

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа ћу бити	ми ћемо бити
ти ћеш бити	ви ћете бити
он, а, о ће бити	они, е, а ће бити

Наклоненье заповіедателно.

Време садашнье, и будуште.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
—		да будемо ми	карани, е, а
буди ти	карай, а, о	будите ви	
нека он, а, о буде		нека они, е, а буду	

Наклоненье сослагателно. 69

Време садашнье.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа бивам	карам, а, о	да ми бивамо	карамо, е, а
да ти биваш		да ви бивате	
да он, а, о бива		да они, е, а биваїу	

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа бивах	карах, а, о	да ми бивасмо	карасмо, е, а
да ти биваше		да ви биваште	
да он, а, о биваше		да они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа бих	карах, а, о	да ми бисмо	карали, е, а
да ти би		да ви бисте	
да он, а, о би		да они, е, а бише	

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа би каран, а, о	био, ла, о	ми би карани, е, а	били, е, а
ти би каран, а, о		ви би карани, е, а	
он, а, о би каран, а, о		они, е, а би карани, е, а	

70 *Време давно прошавше 2го*

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа биах каран, а, о	био, ла, о	да ми биасмо карани, е, а	били, е, а
да ти биаше каран, а, о		да ви биасте карани, е, а	
да он, а, о биаше каран, а, о		да они, е, а биау карани, е, а	

Време будуше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ако їа будем	будем, будеш, буде	ако ми будемо	будемо, будете, буду
ако ти будеш		ако ви будете	
ако он, а, о буде		ако они, е, а буду	карани, е, а

НАКЛОНЕНЬЕ НЕОПРЕДІЕЛЕНО.

Време садаш. каран бити.

НАКЛОНЕНЬЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. и будуш. караїеми, а, о.[1])
Време прошавш. карани, а, о.

71 САСТАВЉАНЬЕ ВРЕМЕНА ПЕРВОГА СПРЕЗАНЬА.

I. Залога дїеїствителнога.

а. Наклоненьа изіавителног.

ПРИМІЕТБА.

Код глагола у Сербском їезику морасе сльедуїуће примїетити:

а. Да би се могло познати, коїи глагол коме спрезаньу принадлежи, нуждно їе знати како има у первом лицу їединственог броїа, садашньег времена, наклоненьа изїавителног; и ово лице їа именуїем *перво окончење глагола.*

б. У саставльаньу времена морасе знати, осим первог окончења, како има у *наклоненьу неопредїеленом.*

---

[1]) Ово причастие садашньег времена код народа нечуїесе, него їе узето из Славенскога, и већ їе ушло у обичаї.

1. *Време полу прошавше* саставльасе од первог окончења глагола, с измїеном *м* на *х*, н. п. чувам чувах, карам карах, вребам вребах, и пр. а остала лица производесе од первога; у втором и у трећем їедин. бр. промїењуїесе *х* на *ше;* а у множ. броїу промїењуїесе *х:* у первом лицу на *смо,* у втором на *сте*, а у трећем на *у*.

2. *Време скоро прошавше* саставльасе, код овога спрезања, на исти начин као и полу прошавше, и у первом лицу само се по гласу разликуїе н. п. чу́вах, вре́бах, ка́рах и пр. И овде се производе остала лица од первога: у втором и у трећем лицу їед. бр. изостаїе *х;* а у множ. броїу промїењуїесе: у первом лицу на *смо*, у другом на *сте*, а у трећем на *ше*.

3. *Време давно прошавше 1во* саставльасе од первога 72
лица їединственог броїа, времена скоро прошавшег, с измїеном *х* на *о,* и с додатком помагателног глагола *їесам* у садашньем времену н. п. чувах, їа сам чувао; вре́бах, їа сам вребао и пр.

4. *Време давно прошавше 2го* їест како-год и давно прошавше 1во; само што му се дода помагателни глагол у полу прошавшем, или у давно прошавшем 1вом времену н. п. їа биах чувао, или їа сам био чувао и пр.

5. *Време будуште* саставльасе од наклоненья неопредїеленог, с додатком помагателног глагола *оћу* у садашньем времену н. п. чувати, їа ћу чувати, знати, їа ћу знати и пр.

6. Наклоненье заповіедателно.

У Наклоненьу заповїедателном неїма первога лица у їедин. броїу, а друго се саставља од первог окончења с измїеном *м* на *ї*, н. п. чувам, чуваї ти, играм играї; а треће лице їед. броїа саставльасе од трећега лица їед. броїа садашньег времена наклоненья изїавителнога, с додатком *нека,* н. п. нека он чува; а у множ. броїу саставльасе перво и треће лице такодьер од исти лйца садашньег времена наклоненья изїавителнога, с додатком первоме лицу *да,* а трећему *нека;* а второ лице множ. броїа производисе од второга лица овога наклоненья, с додатком *те,* н. п. да чувамо ми, чуваїте ви, нека они, е, а, чуваїу.

в. Наклоненье сослагателно.

73 Наклоненье сослагателно у свим временима (осим будуштега) равно ïе изïавителноме, само што му се додаïу сослагателни соïузи *да*, или *би*, кад коïи у говору додье. А време будуште саставльасе од первога окончења с додатком слога *ус* (или *уз*) и соïуза *ако*, н. п. чувам, ако усчувам и пр.

Примïетба. Глаголи, коïи су с додатком предлога начињени совершителни, они непримаïу *ус* ни *уз*, у будуштем времену наклоненья сослагателнога, него саставльаïу будуште време од *времена Приповïедателног*, с додатком *ако*, н. п. ïа запïевам, ако ïа запïевам, сачувам, ако сачувам и пр.

г. Наклоненья причастнога.

1. *Време садашње* саставльасе од трећега лица множественог броïа, садашњег времена наклоненья изïавителног, с додатком слога *ћи*, н. п. чуваïу, чуваïући, играïу, играïући и пр.

2. *Време прошавше* саставльасе од первог окончења с измïеном *м* на *вши*, н. п. чувам чувавши и пр.

II. Залога страдателнога.

Залог страдателни саставља се од первога окончења с измïеном *м* на *н*, и с додатком помагателног глагола бивам н. п. чувам, бивам чуван; варам, бивам варан и пр. и тако
74 у свим осталим наклоненьима и временима главни глагол остаïе нескланьаïем, само се с помоћу помагателни глагола спреже; осим наклоненья причастнога, коïе се саставља у садашњем времену од первога окончења с измïеном *м* на *ïеми*, н. п. чувам, чуваïеми и пр; а у прошавшем, од первога лица ïединственог броïа, садашњег времена залога страдателнога, с додатком писмена *и*, н. п. чуван чувани, каран карани и пр.

По коме се спрежу сви глаголи, коїи се у первоме окончењу окончаваїу на *ем*.

ПРИМЕР ВТОРОГА СПРЕЗАНЬА.

ЗАЛОГ ДІЕІСТВИТЕЛНИ.

НАКЛОНЕНЬЕ ИЗІАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа орем	ми оремо
ти ореш	ви орете
он, а, о оре	они, е, а ору

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа орах	ми орасмо
ти ораше	ви орасте
он, а, о ораше	они, е, а орау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа орах	ми орасмо
ти ора	ви орасте
он, а, о ора	они, е, а ораше

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа сам орао, ла, о	ми смо орали, е, а
ти си орао, ла, о	ви сте орали, е, а
он, а, о їе орао, ла, о	они, е, а су орали, е, а

Време давно прошавше 2го

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја сам био, ла, о	о ‚ла, ово	ми смо били, е, а	орали, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а	
он, а, о је био, ла, о		они, е, а су били, е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја ћу орати	ми ћемо орати
ти ћеш орати	ви ћете орати
он, а, о ће орати	они, е, а ће́ орати

НАКЛОНЕНЬЕ ЗАПОВІЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да оремо ми
ори ти	орите ви
нека оре он, а, о	нека ору они, е, а

НАКЛОНЕНЬЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја орем	да ми оремо
да ти ореш	да ви орете
да он, а, о оре	да они, е, а ору

77 *Време полу прошавше.*

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја орах	да ми орасмо
да ти ораше	да ви орасте
да он, а, о ораше	да они, е, а орау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја орах	да ми орасмо
да ти ора	да ви орасте
да он, а, о ора	да они, е, а ораше

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа би орао, ла, о	ми би орали, е, а
ти би орао, ла, о	ви би орали, е, а
он, а, о би орао, ла, о	они, е, а би орали, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да сам їа био, ла, о	да смо ми били, е, а
да си ти био, ла, о	да сте ви били, е, а
да їе он, а, о био, ла, о	да су они, е, а били, е, а

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ако їа узорем	ако ми узоремо
ако ти узореш	ако ви узорете
ако он, а, о узоре	ако они, е, а узору

78

НАКЛОНЕНЬЕ НЕОПРЕДІЕЛЕНО.

Време садаш. орати.

НАКЛОНЕНЬЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. ôруħи, а, е.

Време прошав. ôравши, а, е.

ЗАЛОГ СТРАДАТЕЛНИ.

НАКЛОНЕНЬЕ ІЗІАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа бивам оран, а, о	ми бивамо орани, е, а
ти биваш оран, а, о	ви бивате орани, е, а
он, а, о бива оран, а, о	они, е, а биваїу орани, е, а

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа бивах оран, а, о	ми бивасмо орани, е, а
ти биваше оран, а, о	ви биваште орани, е, а
он, а, о биваше оран, а, о	они, е, а бивау орани, е, а

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа бих оран, а, о	ми бисмо орани, е, а
ти би оран, а, о	ви бисте орани, е, а
он, а, о би оран, а, о	они, е, а бише орани, е, а

79 *Време давно прошавше 1во*

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.
їа сам био, ла, о		ми смо били, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а
он, а, о їе био, ла, о	о, а, о	они, е, а су били, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.
їа биах оран, а, о	био, ла, о	ми биасмо орани, е, а
ти биаше оран, а, о		ви биасте орани, е, а
он, а, о биаше оран, а, о		они, е, а биау орани, е, а

Време будуште.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.
їа ћу бити		ми ћемо бити
ти ћеш бити	оран, а, о	ви ћете бити
он, а, о ће бити		они, е, а ће́ бити

НАКЛОНЕНЬЕ ЗАПОВІЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.
—		да будемо ми
буди ти	оран, а, о	будите ви
нека он, а, о буде		нека они, е, а буду

80 НАКЛОНЕНЬЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ПЕД. БР.		МНОЖ. БР.
да їа бивам		да ми бивамо
да ти биваш	оран, а, о	да ви бивате
да он, а, о бива		да они, е, а биваїу

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа бивах	орао, орала, орало	да ми бивасмо	орали, орале, орала
да ти биваше		да ви биваште	
да он, а, о биваше		да они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа бих	орао, орала, орало	да ми бисмо	орали, орале, орала
да ти би		да ви бисте	
да он, а, о би		да они, е, а бише	

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа би оран, а, о	био, била, било	ми би орани, е, а	били, биле, била
ти би оран, а, о		ви би орани, е, а	
он, а, о би оран, а, о		они, е, а би орани, е, а	

Време давно прошавше 2го

81

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да їа биах оран, а, о	био, била, било	да ми биасмо орани, е, а	били, биле, била
да ти биаше оран, а, о		да ви биасте орани, е, а	
да он, а, о биаше оран, а, о		да они, е, а биау орани, е, а	

Време будуште.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ако їа будем	орао, орала, орало	ако ми будемо	орали, орале, орала
ако ти будеш		ако ви будете	
ако он, а, о буде		ако они, е, а буду	

Наклоненье неопредіелено.

Време садаш. оран бити.

Наклоненье причастно.

Време садашн. ораїеми, а, о.
Време прошав. орани, а, о.

САСТАВЉАНЬЕ ВРЕМЕНА ВТОРОГА СПРЕЗАНЬА.

I. Залога дїеїствителнога.

а. Наклоненьа изіавителног.

1. *Време полу прошавше* састављасе, код овога спре-
82 заньа, од наклоненьа| неопредїеленог, с измїеном *ти* на *х*, н. п. писати писах, стругати стругах и пр.

Изузимаіусе:

а. Глаголи коїи се у первом окончењу окончаваїу на *бем, дем, зем, сем, тем*, а у наклоненьу неопредїеленом на *сти*, састављаїу полу прошавше време од первога окончења, с измїеном *ем* на *ах*, н. п. гребем гребах, їедем їедах, гризем гризах, тресем тресах, плетем плетах, и пр.

б. Различни глаголи, коїи ово време од первога окончења различно састављаїу, н. п. стрижем стрижах, жежем жежах, венем веньах, тонем тоньах, кунем куньах (или куниах), пиїем пиїах, шиїем шиїах, чуїем чуїах, жаньем жаньах, мељем мељах, тарем тарах, печем пециах, тучем туциах, сїечем сїециах, вучем вуциах.

2. *Време скоро прошавше* састављасе на исти начин као и полу прошавше, и у первом се лицу само по гласу разликуїе н. п. пи̑сах пи́сах, стру̑гах стру́гах, и пр.

И овде се изузимаіу:

а. Глаголи, коїи се у первом окончењу окончаваїу на *бем, дем, зем, сем, тем*, састављаїу скоро прошавше време од полу прошавшега с измїеном *ах* на *ох* н. п. гребах гребох, їедах їедох, гризах гризох, тресах тресох и пр.

б. различни неправилно састављаїући: жежем жегох, стрижем стригох, печем пекох, вучем вукох, сїечем сїекох, тучем тукох.

Остала лица у обадва броїа, како времена полу прошавшег, тако и скоро прошавшег, производесе од перви ли̑ца, како-|год и код первога спрезања; само се изузимаїу у вре-
83 мену скоро прошавшем они глаголи, коїи имаїу у первом лицу *ох:* у втором и у трећем промїењуїу *ох* на *е*, н. п. їа

гребох, ти гребе, он гребе; а у множ. броїу *x* промїеньуїу: у первом лицу на *смо*, у втором на *сте*, а у трећем на *ше*, н. п. гребосмо, гребосте, гребоше. А сльедуїући глаголи саставльаїу второ и треће лице їедин. броїа од первог окончења с изостављеньем *м:* жежем, жегох жеже; стрижем, стригох стриже; печем, пекох пече; вучем, вукох вуче; тучем, тукох туче; сїечем, сїекох сїече.

3. *Време давно прошавше 1во* саставльасе од первога лица їединственог броїа, времена скоро прошавшег, с измїеном *x* на *o*, и с додатком помагателног глагола *їесам* у садашньем времену, н. п. писах, їа сам писао; стругах, їа сам стругао, и пр.

Изузимаїусе: они глаголи, коїи скоро прошавше време имаїу на *ох;* од коїи́ неки узимаїу *а*, пред *о*, н. п. зебох, їа сам зебао, гребох гребао, стригох стригао и пр; а неки избацуїу, или промїеньуїу, оно согласно писме што їе пред *о*, н. п. їедох, їа сам їео, предох прео, крадох крао, бодох боо, плетох плео, метох мео, идох ишао, додьох дошао, удьох ушао, надьох нашао.

4. *Време давно прошавше 2го* їест како-год и давно прошавше 1во, само што се с помагателним глаголом разликуїе, као што їе казано код первога спрезања.

5. *Време будуште* саставльасе од наклоненья неопредїеленог, с додатком помагателног глагола *оћу* у садашньем времену н. п. писати, їа ћу писати; жећи, їа ћу жећи; гребсти, їа ћу гребсти и пр. 84

б. Наклоненье заповiедателно.

У Наклоненьу заповїедателном второ лице їедин. броїа саставльасе од первог окончења с измїеном *ем* на *и*, н. п. пишем пиши, везем вези, и пр. А остала лица производесе као и код первога спрезања.

Изузимаїусе сльедуїући глаголи:

а. Коїи се окончаваїу на *їем*, саставльаїу заповїедателно наклоненье с изостављеньем *ем*, н. п. милуїем милуї, тергуїем тергуї, и пр.

б. Неки, коїи се окончаваїу на *чем*, промїеньуїу *ч* на *ц*, н. п. печем пеци, вучем вуци, тучем туци, сїечем сїеци; но ови се глаголи изузимаїу само у втором лицу їед. и мн. броїа, а остала лица саставльаїу, као и остали глаголи.

в. Наклоненье сослагателно.

Ово се саставља како-год и код первога спрезања.

Примїетба. И овде треба примїетити, како-год и код первога спрезања, да совершителни глаголи у будуштем времену непримаїу ус (или уз) него само *ако*, н. п. ако додьем, ако стигнем, ако умрем и пр.

85 г. Наклоненьа причастнога.

1. *Време садашње* составльасе, као и код первога спрезања, од трећега лица множественог броїа, садашњег времена наклоненьа изїавителнога, с додатком слога *ћи*, н. п. пишу, пишући; везу, везући, и пр.

2. *Време прошавше* составльасе од первога лица їединственог броїа, времена давно прошавшега 1вог, с измїеном *о* на *вши*, н. п. писао, писавши; стригао, стригавши, и пр.

II. Залога страдателнога.

Залог страдателни составльасе, код овога спрезања, следуїућим начином:

а. Глаголи, коїи се у наклоненьу неопредїеленом окончаваїу на *ати*, составльаїу залог страдателни с измїеном *ти* на *н*, н. п. мазати, бивам мазан; писати, бивам писан, и пр.

б. Коїи се окончаваїу у наклоненьу неопредїеленом на *ути*, само изоставльаїу писме *и*, н. п. венути, бивам венут, и пр.

в. Код глагôла, коїи се у наклоненьу неопредїеленом окончаваїу на *сти*, и на *ћи*, составльасе залог страдателни од первога окончења, с измїеном *м* на *н*, н. п. гребсти гребем, бивам гребен; стрићи стрижем, бивам стрижен, и пр.

86 Сльедуїући глаголи имаїу особито страдателни залог: мљети, бивам мљевен; жњети жњевен, пиїти пиїен, шиїти шивен, чути чувен, клети клет.

А у свим осталим временима и наклоненьима (осим причастнога) спрежесе с помоћу помагателни глагôла, као и код первога спрезања. А наклоненья причастнога садашње време составльасе од времена давно прошавшег, с измїеном *о* на *їеми*, н. п. писао писаїеми, стругао стругаїеми, издао издаїеми, и пр. А време прошавше составльасе од первога лица їединственог броїа, времена садашњег залога страдателнога, с додатком писмена *и*, н. п. писан писани, стрижен стрижени, и пр.

По коме се спрежу сви глаголи, коїи се у первоме окончењу окончаваїу на *им*.

ПРИМІЕР ТРЕЋЕГА СПРЕЗАНЬА.

ЗАЛОГ ДІЕІСТВИТЕЛНИ.

НАКЛОНЕНЬЕ ИЗІАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа творим	ми творимо
ти твориш	ви творите
он, а, о твори	они, е, а творе[1])

Време полу прошавше. 88

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа творах	ми творасмо
ти твораше	ви творасте
он, а, о твораше	они, е, а творау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа творих	ми творисмо
ти твори	ви твористе
он, а, о твори	они, е, а творише

---

[1]) *Примїетба.* Ово треће лице мн. броїа треба добро примїетити; їербо не само што *сви* Сербльи овуда по градовима против овога грїеше у говору, него тежко ће се наћи и коїа књига Сербска (осим Соларићевй) у коїої неїма: *живу, молу, говору, раду, љубу,* и пр. Алп Сербльи, коїи живе по селима далеко од градова, у овоме неће никад погрїешити, нити ће рећи: *раду људи у пољу; косу и купу* (или *купиду*) *сїено;* него: *раде, косе, купе,* и пр.

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа сам творио, ла, о	ми смо творили, е, а
ти си творио, ла, о	ви сте творили, е, а
он, а, о їе творио, а, о	они, е, а су творили, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа сам био, ла, о	ми смо били, е, а
ти си био, ла, о	ви сте били, е, а
он, а, о їе био, ла, о	они, е, а су били, е, а

Време давно прошавше 3ће о, ла, о — ми смо, ви сте, они, е, а били

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа ћу творити	ми ћемо творити
ти ћеш творити	ви ћете творити
он, а, о ће творити	они, е, а ће творити

Наклоненье заповіедателно.

Време садашње, и будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да творимо ми
твори ти	творите ви
нека твори он, а, о	нека творе они, е, а

Наклоненье сослагателно.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да їа творим	да ми творимо
да ти твориш	да ви творите
да он, а, о твори	да они, е, а творе

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да їа творах	да ми творасмо
да ти твораше	да ви творасте
да он, а, о твораше	да они, е, а творау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да їа творих	да ми творисмо
да ти твори	да ви твористе
да он, а, о твори	да они, е, а творише

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа би творио, ла, о	ми би творили, е, а
ти би творио, ла, о	ви би творили, е, а
он, а, о би творио, ла, о	они, е, а би творили, е, а

Време давно прошавше 2го 90

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да сам їа био, ла, о	творио, ла, о	да смо ми били, е, а	творили, е, а
да си ти био, ла, о		да сте ви били, е, а	
да їе он, а, о био, ла, о		да су они, е, а били, е, а	

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ако їа устворим	ако ми устворимо
ако ти уствориш	ако ви устворите
ако он, а, о уствори	ако они, е, а устворе

НАКЛОНЕНЬЕ НЕОПРЕДІЕЛЕНО.

Време садаш. творити.

НАКЛОНЕНЬЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. твôрећи, а, е.
Време прошав. твôривши, а, е.

ЗАЛОГ СТРАДАТЕЛНИ.

Наклоненье изіавително.

Време садашньe.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа бивам творен, а, о		ми бивамо творени, е, а	
ти биваш творен, а, о		ви бивате творени, е, а	
он, а, о бива творен, а, о		они, е, а биваїу творени, е, а	

Време полу прошавше.

91

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа бивах	творен, а, о	ми бивасмо	творени, е, а
ти биваше		ви биваете	
он, а, о биваше		они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа бих	творен, а, о	ми бисмо	творени, е, а
ти би		ви бисте	
он, а, о би		они, е, а бише	

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа сам био, ла, о	творен, а, о	ми смо били, е, а	творени, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а	
он, а, о їе био, ла, о		они, е, а су били, е, а	

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
їа биах творен, а, о	био, ла, о	ми биасмо творени, е, а	били, е, а
ти биаше творен, а, о		ви биасте творени, е, а	
он, а, о биаше творен, е, а		они, е, а биау творени, е, а	

Време будуште. 92

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ïа ћу бити	творен, а, о	ми ћемо бити	творени, е, а
ти ћеш бити		ви ћете бити	
он, а, о ће бити		они, е, а ћé бити	

Наклоненье заповіедателно.

Време садашньe, и будуште.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
—	творен, а, о	да будемо ми	творени, е, а
буди ти		будите ви	
нека буде он, а, о		нека они, е, а буду	

Наклоненье сослагателно.

Време садашньe.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ïа бивам	творен, а, о	да ми бивамо	творени, е, а
да ти биваш		да ви бивате	
да он, а, о бива		да они, е, а биваïу	

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ïа бивах	творен, а, о	да ми бивасмо	творени, е, а
да ти биваше		да ви бивасте	
да он, а, о биваше		да они, е, а бивау	

93

Вре́ме скоро прошавше.

ЈЕД. БР.			МНОЖ. БР.	
да ја бих	творен, а, о		да ми бисмо	творени, е, а
да ти би			да ви бисте	
да он, а, о би			да они, е, а бише	

Време давно прошавше 1во

ЈЕД. БР.			МНОЖ. БР.	
ја би био, ла, о	творен, а, о		ми би били, е, а	творени, е, а
ти би био, ла, о			ви би били, е, а	
он, а, о би био, ла, о			они, е, а би били, е, а	

Време давно прошавше 2го

ЈЕД. БР.			МНОЖ. БР.	
да ја биах творен, а, о	би творен, а, о		да ми биасмо творени, е, а	би творени, е, а
да ти биаше творен, а, о			да ви биасте творени, е, а	
да он, а, о биаше творен, а, о			да они, е, а биау творени е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.			МНОЖ. БР.	
ако ја будем	творен, а, о		ако ми будемо	творени, е, а
ако ти будеш			ако ви будете	
ако он, а, о буде			ако они, е, а буду	

Наклоненье неопредјелено.

94

Време садаш. творен бити.

Наклоненье причастно.

Време садашњ. творими, а, о.
Време прошав. творени, а, о.

САСТАВЛЬАНЬЕ ВРЕМЕНА ТРЕЋЕГА СПРЕЗАНЬА.

I. Залога дїеїствителнога.

а. Наклоненьа изіавителног.

1. *Време полу прошавше* саставльасе, по обштему правилу, од первога окончења с измїеном *им* на *ах*, н. п. мїерим мїерах, точим точах, тражим тражах, и пр.

Но имаїу многи глаголи, коїи од овога правила мало одступаїу; такови їесу:

а. Коїи се у первом окончењу окончаваїу на *бим, вим, мим, пим*, промїењуїу *им* на *льах*, н. п. льубим льубльах, славим славльах, мамим мамльах, терпим терпльах.

б. Коїи се у первом окончењу окончаваїу на *дим, зим, лим, ним, сим, тим*, промїењуїу *д* на *дь*, *з* на *ж*, *л* на *ль*, *н* на *нь*, *с* на *ш*, *т* на *ћ*, н. п. судим судьах, газим гажах, жалим жальах, звоним звоньах, носим ношах, пратим праћах.

Изузимасе стоїим, има стаїах.

2. *Време скоро прошавше* саставльасе од первога окон- 95
чења, с измїеном *м* на *х*, н. п. мїерим мїерих, радим радих, славим славих и пр. (и овде стоїим, има стаїах).

А остала лица у обадва броїа, производесе, како код скоро прошавшег, тако и код полу прошавшег времена, од первога лица, као што їе казано код первога и второг спрезања.

3. *Време давно прошавше 1во* саставльасе од первога лица їед. броїа, времена скоро прошавшег, с измїеном *х* на *о*, и с додатком помагателног глагола *їесам* у садашњем времену н. п. льубих, їа сам льубио; радих, їа сам радио, и пр.

4. *Време давно прошавше 2го* їест како-год и давно прошавше 1во, само се с помагателним глаголом разликуїе, као што їе казано.

5. *Време будуште* саставльасе од наклоненья неопредїеленог, с додатком помагателног глагола *оћу* у садашњем времену, н. п. льубити, їа ћу льубити; радити, їа ћу радити, и пр.

б. Наклоненье заповіедателно.

Второ лице їед. броїа наклоненья заповїедателнога саставльасе од первога окончења, с изостављењем *м*, н. п. льубим, льуби ти, говорим говори, и пр.

Изузимаїусе, само у втором лицу їед. броїа, глаголи, коїи се окончаваїу на *їим*, они саставльаїу ово наклоненье с изоставльеньем *им*, н. п. броїим, брої, кроїим крої, и пр.

А остала лица производесе као и код первога и второг спрезања.

в. Наклоненье сослагателно.

96

Ово се саставља као и код первога и второг спрезања.

г. Наклоненья причастнога.

1. *Време садашње* саставльасе, као и код первога и второга спрезања, од трећега лица множ. броїа, садашњег времена наклоненья изїавителног, с додатком слога *ћи*, н. п. льубе, льубећи; раде, радећи, и пр.

2. *Време прошавше* саставльасе од первог окончења с измїеном *м* на *вши*, н. п. льубим, льубивши; радим, радивши и пр.

II. Залог страдателни.

Залог страдателни саставльасе, код овога спрезања, од первога лица їед. броїа, времена полу прошавшег, с измїеном *ах* на *ен*, и с додатком помагателног глагола *бивам*, н. п. льубльах, бивам льубльен; мучах, бивам мучен и пр. И такосе у свим временима и наклоненьима (осим причастнога) саставља и спреже, као и код первога и второг спрезања; а наклоненья причастног време садашње саставльасе од первог окончења с додатком писмена *и*, н. п. льубим льубими, славим славими; а време прошавше производисе од залога страдателнога, као и код остали спрêзања, с додатком писмена *и*, н. п. льубльен, льубльени; мїерен, мїерени, и пр.

97 *Примїетба*. Истина да се спрежу и повраћателни глаголи, по примїерима поставльеним; но будући да оно *се*, на неким мїестима иде за глаголом, на неким се мїестима мало удальава, а на неким опет пролази напред; зато се види нуждно поставити овде їедан примїер повраћателни глагôла, коїи се готово може назвати:

ЗАЛОГ ПОВРАЋАТЕЛНИ.

Наклоненье изїавително.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа се карам	ми се карамо
ти се караш	ви се карате
он, а, о се кара	они, е, а се караїу

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа се карах	ми се карасмо
ти се караше	ви се карасте
он, а, о се караше	они, е, а се карау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа се карах	ми се карасмо
ти се кара	ви се карасте
он, а, о се кара	они, е, а се караше

Време давно прошавше 1во 98

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа сам се карао, ла, о	ми смо се карали, е, а
ти си се карао, ла, о	ви сте се карали, е, а
он, а, о се[1]) карао, ла, о	они, е, а су се карали, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.	МНОЖ БР.
їа сам се био, ла, о	ми смо се били, е, а
ти си се био, ла, о	ви сте се били, е, а
он, а, о сé био, ла, о	они, е, а су се били, е, а

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа ћу се карати	ми ћемо се карати
ти ћеш се карати	ви ћете се карати
он, а, о ће се карати	они, е, а ћé се карати

Наклоненье заповіедателно.

Време садашньe, и будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да се ми карамо
караїсе ти	караїтесе ви
нека се он, а, о кара	нека се они, е, а, караїу

---

[1]) Овде би у право морало бити: *он се їе карао*; но ово *їе*, у овом случаїу, народ неизговара, него само *се* разтегне.

99

Наклоненье сослагателно.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да се їа карам	да се ми карамо
да се ти караш	да се ви карате
да се он, а, о кара	да се они, е, а караїу

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да се їа карах	да се ми карасмо
да се ти караше	да се ви карасте
да се он, а, о караше	да се они, е, а карау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да се їа карах	да се ми карасмо
да се ти кара	да се ви карасте
да се он, а, о кара	да се они, е, а караше

Време давно прошавше 1во

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
їа би се карао, ла, о	ми би се карали, е, а
ти би се карао, ла, о	ви би се карали, е, а
он, а, о би се карао, ла, о	они, е, а би се карали, е, а

Време давно прошавше 2го

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да сам се їа био, ла, о	да смо се ми били, е, а
да си се ти био, ла, о	да сте се ви били, е, а
да сé он, а, о био, ла, о	да су се они, е, а били, е, а

карао, ла, о — карали, е, а

100

Време будуште.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ако се їа ускарам	ако се ми ускарамо
ако се ти ускараш	ако се ви ускарате
ако се он, а, о ускара	ако се они, е, а ускараїу

Наклоненье неопредіелено.

Време садаш. каратисе.

Наклоненье причастно.

Време садаш. кâраїуħисе, асе, есе.
Време прошав. кâравшисе, асе, есе.

О ГЛАГОЛИМА НЕПРАВИЛНИМ.

Неправилни глаголи зовусе они, коїи у спрезаньу од поставльени примїера одступаїу; такови їесу:

а. Коїи се у первом оконченьу не окончаваїу на *ам*, или на *ем*, или на *им*, н. п. *оħу*, *могу*.

б. Коїи се у неким временима у други глагол подобног знаменованья претвараїу н. п. *велим*.

Већ їе казано како се спреже глагол *оħу*; а *могу* спрежесе по второме спрезаньу, н. п. *могу*, *можеш*, *може*, у времену полу прошавшем: *могах*; у скоро прош. *могох*; у давн. прошав. *могао*; у наклоненьу заповїедателном: *мози ти*, *нека он може*, и т. д.

Глагол *велим*, у времену полу прошавшем има: *вељах*, 101
а у скоро прошав. *говорих*; и одавде се већ претвара, у глагол *говорим*, у свим временима и *наклоненьима*.

О ГЛАГОЛИМА БЕЗЛИЧНИМ.

Глаголи безлични код нас їесу: *боли*, *герми*, *облачисе*, *догодисе*, *треба*, и пр. и спрежусе у свим временима какогод и лични у трећем лицу, н. п. *боли*, *бољаше*, *боли*, *болило їе*, *било їе болило*, болит'ће; и т. д. у свим наклоненьима; а по оконченьу се познаїе, коїи коме спрезаньу принадлежи.

4. О ПРИЧАСТИЈУ.

Причастиїа їесу имена прилагателна произведена од глагола, коїа при своїем обичном значеньу и време показуїу. Причастиїа залога дїеїствителнога скланьаїусе, у обадва броїа, по второме склањаньу прилагателни имена; а залога страдателнога по первоме, такодьер у обадва броїа.

ВТОРА ГЛАВА

О НЕСКЛАНЬАЇЕМИМ ДІЕЛОВИМА ГОВОРЕНЬА.

1. О НАРІЕЧИІУ.

Нарїечие їест нескланьаїеми дїел говорења, коїи се понаївише глаголима прилаже, и показуе, како ствар дїеїствуїе, или страда.

Нарїечиіа іесу различна:

1. Коїа показуїу мїесто, на питање *гди?* и *куда?* н. п. овде, онде, ту, тамо, амо, онамо, свагди, нигди, негди, игди, гди му драго, спольа, унутра, далеко, близу, доле, горе, пред, гдигод, на другом мїесту, према (прама), овуда, онуда, и пр.

2. Коїа показуїу време, на питање *кад?* н. п. сад, тада, прие, онда, одма, одавно, скоро, сваки дан, свакад, никад, некад, увїек, одсад, досад, рано, доцкан, їутрос, данас, сутра, ноћас, синоћ, вечерас, довечер, їучер, прекоїучер, ономадне, лани, преколани, и пр.

103 3. Коїа показуїу качество, на питање *како?* н. п. сладко, горко, добро, равно, високо, широко, дубоко, лиепо, ружно, и пр.

Примїетба. Овакова нарїечиїа могу́ се од свакога прилагателног имена начинити, и могу́ се сравньавати, како-год и прилагателна имена н. п. равно равниїе, дубоко дубље.

4. Коїа показуїу количество, н. п. мало, много, довольно, и пр.

5. Коїа показуїу уподобльаванье, н. п. тако, овако, онако, толико, оволико, као то, и пр.

6. Нарїечиїа питања н. п. зашто? како? гди? куда? одкуда? їе ли? и пр.

7. Нарїечиїа одрицања, н. п. не, нипошто, никако, и пр.

2. О ПРЕДЛОГУ.

Предлог їест нескланьаїеми дїел говорења, коїи се именима и мїестоимениама предлаже, и различне падеже изискуїе.

Предлози їесу сльедуїући: у, од, без, са или с, на, над, о, пред, под, по, код, до, к, за, иза, око (или около), изнад, испод, испред, и пр.

3. О СОІУЗУ.

Соїуз їест нескланьаїеми дїел говорења, коїи риечи, и разговоре саставља.

Соіузи іесу различни:

1. Коїи састављаїу н. п. и, да, не само, їошт, а.

2. коїи раздїельуїу н. п. ни, или, нити, нити пак, или 104
пак, већ ако.

3. Противителни н. п. но, него, ако и, їербо, опет, премда, да би.

4. Сослагателни н. п. да, да би, ако, ако би, би, неби, кад би.

5. Винителни н. п. зато, тога ради, сльедователно, будући.

4. О МЕЖДОМЕТИІУ.

Междометие їест нескланьаїеми дїел говорења, коїи различне страсти показуїе.

Междометиіа іесу различна:

1. Удивителна: о! а!
2. Поносителна: уа! аа!
3. Указателна: ето, ено, погледаї, нуто, гле.
4. Жалостна: ах! ох! їао! куку! леле! помагаї! тежко мени!
5. Звателна: О! еї! ої!
6. Радостна: Благо мени!
7. Желателна: о, о да би, Боже даї.
8. Одзивателна: á, что їе.

ПРИМІЕТБА.

Ни їедан народ (премда говори їедним їезиком) не говори свуд їеднако, него у сваком готово предїелу налазисе, гди мања гди већа, разлика у говору. Ова иста по предїелу разлика има и у Сербском їезику, и по њої се може раздїелити Сербски їезик на 3. предїелна нарїечиїа, коїа їесу:

1во ХЕРЦЕГОВАЧКО, коїему принадлеже сви Сербльи, коїи живе по Херцеговини, по Босни (како Греческога, тако и Мухамеданскога вїероисповїеданьа), по Церної гори, по Далмациїи, по Хорватскої, и по Сербиїи озго до Мачве, до Вальева, и до Карановца.

2го СРЕМСКО, коїему принадлеже Сербльи, коїи живе по Срему, по Бачкої, по Банату, и по Сербиїи око Саве и око Дунава, као н. п. по нахиїи (окружїу) Шабачкої, до пола Вальевске, по свої Београдскої, по Смедеревскої, Крагуїевачкої, по Ресави, по свої нахиїи Пожаревачкої, по Церної риеци, и по Краини Неготинскої до Тимока.

3ће СЛАВОНСКО, коїему принадлеже Сербльи Римокатолическог Вїероисповїеданьа, коїи живе по Славониїи, по Хорватскої, и по Далмациїи.

106 Наївећа разлика из медьу ови предїела їест у изговараньу писмена *ђ:* сви су Сербльи примїетили (као да им їе нетко ишао редом те казивао) да їе писме *ђ* сложено из *ї* и *е;* зато су га ХЕРЦЕГОВЦИ и у говору раздїелили у неким риечма, и изговараїу га као *ие,* н. п. свиет, риеч, лиек, сниег, свиећа, стиена, риека, биеда, лиеп, циел, цвиет, диете, смиешно, риедко, слиепац, ниемац, гниездо, и пр. А у неким риечма узели су оно *ї*, за умегшателни знак, као *ь,* н. п. дьевоїка, дьед, овдье, гдье (или дье), льето, льекар, льепота, дьеца, и пр. А у неким опет риечма изговараїу га цїело, као сливено *їе,* н. п. вїера, вїетар, сїера, мїера, сїеме, тїеме, пїесна (или пїесма) мїесто, невїеста и пр.

А СРЕМЦИ су са свим *ї* изоставили, и из писмена *ѣ* само *е* изговараїу, н. п. вера, мера, девоїка, цвет, свет, леп, и пр. Тако су опет СЛАВОНЦИ изоставили *е*, и само *ї* изговараїу, као *и*, н. п. вира, дите, лицо, и пр.

А у осталом (што се тиче скланьања имена, мїестоименїа, и спрезања глагола и пр.) код простога народа, нигди неїма разлике ни учему: осим мало у гласоударењу: будући да Херцеговци све риечи изговараїу берже и острије, него Сремци, а Славонци опет разтежу више. А што їедни зову дїевоїку цуром, а други ложицу кашиком, то їе мала разлика у говору.

[1. После стране 106. има у „Писменици“ још 5 непагинованих листова: на две стране 1. листа означене су штампарске „Погрїешке“, а на 2., 3. и 4. листу и на првој страни 5. листа штампана су „Имена Госп. Предкупителя“.

2. ***„Новине Сербске изъ царствующега града Вїенне*** (учредницы Димитрїи Давїдовичь и Фрушичь)“, за годину 1814., јављају у броју 192. (на стр. 782.), од 1. септембра, да је с тим бројем разаслато скупљачима „по єдно обявленїе Г. ***Вука Стефановића*** о ***Писменницы*** илити ***Грамматїцы Сербской.“*** У броју пак 208. (на стр. 846.), од 22. септ. 1814., јавља се да се опет шаље скупљачима по једна објава о Писменици, с напоменом: „да є Писменница листа већ готова, и да Г. Стефановичь Пренумеранте само чека, пакъ да и свима разшлѣ“. Још у броју 223. (на стр. 906.), од 9. окт. 1814., уредници јављају: код којих се трговаца у Будимпешти, о пештанском сајму те године, могу купити — „по 1 фор. В. В.“ — и „Пѣснарица“ и „Писменница“ Вукова.

3. У ***„Wiener allgemeine Literaturzeitung“*** за 1815. годину изишла је (на стр. 721.—731.) доста опширна и похвална рецензија ове Писменице од ***Јернеја Копитара*** (види и „*Bart. Kopitars* Kleinere Schriften etc. Herausgegeben von *Fr. Miklosich;* I Theil; Wien, 1857.“ стр. 310.—320.). — Рецензију Копитар почиње ре-

чима: „Willkommen erste serbische Grammatik mit cyrillischen Lettern! Und zweimal willkommen, dass du getreu nach der Rede des gemeinen Volkes aufgeschrieben bist!“ Одмах за тим помиње Вукову посвету (па и сам захваљује) архимандриту Мелентију; укратко излаже Вуков предговор, па му разбија наду, да ће учена друштва поставити правописна правила; хвали начело: „пиши као што говориш“, због чега црквени (словенски) језик треба да остане у свом светом кругу, а Срби (као што већ и Руси раде) да пишу својим народним језиком; тога ради и правопис треба допунити и поправити; не одобрава спајање слова *д*, *л*, *н* с *ъ*, па ни облик слова *ѣ*; говори о потреби слова *ј*; жели српском правопису идеално савршенство; мисли да би Вук могао радити и српски речник; нада се да ће ова граматика доживети друго издање; хвали Вукову прецизност и енергичан стил у одбрани чистога српског језика од списалачког (градског, црквенословенског и т. д.) кварења. Друга половина реценсије има 24 тачке, у којима Копитар или исправља по коју погрешку Вукову или му даје потребне савете и упуте, како ће и боље израдити ново издање ове Писменице и иначе се усавршити у послу граматичарском.

4. Први јавни одзив у српској књижевности о овој првој *српској* граматици налазимо у Давидовићевим „Новинама Сербскимъ“ за 1815., у Видаковићеву одговору на Вукову реценсију „Усамл. Јоноше“, на стр. 939.; тај одговор види даље у овој књизи на страни 90.

5. Као друго издање „Писменице“ може се узети Вукова „Српска Граматика“, штампана пред „Српским Рјечником“ од 1818. г. (на страни XXIX—LXXI), коју види даље у овој књизи под бројем XII.]

II.

РЕЦЕНЗІА

(ПОСЛАНА УЧРЕДНИКОМЪ НОВ. СЕРБ. НА УПОТРЕБЛЕНІЕ)

о Книзи зовомой: **УСАМЛЕНЫЙ ЮНОША**, повѣсть нравоучителна, отъ **МИЛОВАНА ВИДАКОВИЋА** наукъ любителя, на простому дїалекту Сербскомъ сачинѣна. Въ Будинѣ Градѣ, писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго 1810.

*[Давидовићеве „**Новине Сербске**“ за г. 1815.,*) бр. 205., 206. и 208., стр. 819. и др., у одељку „Смѣсице Книжественне“ (штамп. преко целе стране).]*

Садржанїе ове Книге єсть романическо; но овай повѣ- 819
стонравоучителный романъ (у коему є главно лице *Тихомилъ*, сынъ *Мусића Стефана* бывшега войводе Сербскогъ, кой є у ономе цѣломъ свѣту познатомъ, и за Србље несрећномъ бою погинуо на полю Косову л. Хр. 1389 Юнїа 15га) садржава у себи доста истини подобну приповѣдку. Онъ є повѣстнымъ догадьайма и сходно одъ туда произведенымъ нравоучителнымъ наукамъ обиланъ, кое су свакоме невинномъ срцу благопрїятне, а они не само што на паметъ доводе многе бойне случаеве и имена храбрыхъ мужева и Сербскихъ юнака (кое свакїй Србльинъ са особитымъ чувствованїемъ чита и слуша), него се у ньима чини споменъ многихъ некада знаменитыхъ мѣста, отъ коихъ нека и данась стое, а нека любопытльивомъ желателю или се у развалинама показую, или имъ се само име у садашнѣга онде потомства задржало. Све ово знао є Гд. Сачинитель сладкимъ штиломъ тако саставити, да га свакъ радо чита, особито, кой у историческомъ призрѣнїю и народностима любопытству своме рану тражи.

[*) **Новине Сербске** *изъ царствующега града Вїенне. 1815.* Съ дозволенїемъ Его Кес. Крал. Величества. Печатано писмены Г. Іоанна Шнирера. — На 4°, 290 бројева, 1160 стр. (по 2 ступца); уредници *Давїдовичъ и Фрушичъ.*]

Въ прочемъ, што се разныхъ намѣренїя савршеногъ Романа єдногъ тиче, внутренѣ цѣне нѣгове, благовкусногъ кроя, и союза свїю частїй къ єдномъ или двома главнымъ намѣренїяма, силныхъ и чистыхъ фїгура, плодоносногъ воображеня, Карактера лица дѣйствующегъ, станя и положенїя нѣговогъ, обычая, землѣ, лѣта и пр. не можемо се овде у дубоко упустити, да пока|жемо, да истой, иначе *вообще* изредной, книжицы *много* заиста недостае къ савршенству некомъ у сачиненїяма вида овогъ. Задржавамо себи о томе у будуще, када позднїя дѣла нѣгова рецензїрали будемо, више говорити; засадъ Ауктору срећю за будућа дѣла желећи, упућуемо га на читанье добры Романа у страннымъ єзыцыма, на размышленя о потреби, концу и благовкусномъ виду Романа єдногъ вообще, и прелазимо на *чистоту* єзыка, коимъ є писано. — Овде ће мо обширнїє мало изяснити се, намѣраваући, да у будуще и другїи ово за управленїе свое прїимити, а мы се на ово у подобнымъ догадьайма позвати можемо.

Што се чистоте єзыка тиче, и свойства нѣгова, у томе се на многимъ мѣстима свѣдочи, да є Г. Сачини. у Србїи родьенъ; а на некимъ пакъ мѣстима видисе, да є одонуда у дѣтинству изишао, и тудье єзыке учећи, и на ньима науке слушаући, свой позаборавїо, зато се усудьуе Рец. назначити слѣдующа примѣчанїя своя о єзыку:

Да се свакїй списатель мора старати колико за стварь, о коїой пише, толико (ако се несмѣ рећи више) за чистоту и за свойство онога єзыка, на коемъ пише, о томъ не треба ни говорити: то знаду и читательи акамоли Списатели. Свакїй Списатель мора имати у єзыку постоянна правила, по коима се онъ влада. Србльи будући да їошть тыхъ правила не имаю скупљнныхъ, зато се ньїови Списатели (кадъ Србски пишу) мораю владати по чистомъ и непокваренномъ говору народа Србскога: Ербо Аделунговъ рѣчникъ, и све нѣгове Граммatїке ништа друго нису, него изъ народа Нѣмачкогъ скупљнна правила о нѣмачкомъ єзыку. Кой Списатель Србскїй грѣши противъ говора своегъ народа, онай грѣши противъ правила свога єзыка. Єво Гд. Видаковића у томъ погрѣшке:

1. *И мурїсомъ исполненый воздухъ* (1); *у коему се полно удовольство находи* (2); *Стефана и Волка* (11); *коса долга* (7); и на више мѣста: *должность*, *долженъ* и пр. Ово бы правый Србльинъ казао: И мирисомъ испунѣный воздухъ; у коему се пуно удовольство находи; Стефана и Вука; коса дуга; дужность, дужанъ и пр. Ербо є народъ у то име дао правила и показао, гдѣ се *л* предъ согласнымъ промѣнуе на *у* гдѣ ли на *о*, на пр. *Влкъ* Вукъ, *длгъ* дугъ, *слнце* сунце; *писалъ* писао, *училъ* учїо; и пр. као што и самъ Гд.

Сачин. има: дужность свою (22), *дужанъ* (48), *Георгїй Вуковъ*. Пакъ кадъ є валяло овде, валя и свуда, него треба имати позоръ, и постоянство, кое є обадвое у овомъ дѣлу найнуждн-нїя стварь.

2. *Ове зелене цвѣтми преиспещренне ливаде* (1); цвѣт- 823
ми посутымъ ливадами (13). Ово бы обадвое Срблинъ казао:

Ове зелене цвѣћемъ преукрашене ливаде; цвѣћемъ посутимъ ливадама. *Цвѣтми* то є Славенски, и у Српскомъ єзыку како се не говори, тако га є ружно и чути: А *испещренъ* премда є Славенска рѣчь, но мы бы є могли узети, кадъ не бы имали Српску рѣчь, коя то исто значи, али кадъ имамо на што намъ? Зашто бы чинили одъ ясна дана помрчину, или отъ готовыхъ новаца вересїю?

3. *По верховы листнатыхъ древесъ Зефїра* колебанїе (2) ово бы Срблинъ казао: По врховима листнатыхъ дрвета зефїра колебанье (или *люлянье*). Али особито ово *по верховы* треба примѣтити, као што и на више мѣста има: *Да бы све дївїе козе по дубрава пошлашїо* (65); Цѣлу ноћ по гудура и по шума гнюраюћи (87); И птичице по шума узавреле (87) и пр. и пр. Ово є кодъ Г. Сачин. дателный множественный, но Рецензентъ мора се чудити, по каквомь правилу! Српски нїє, а нїє ни Славен|ски. Ербо се Српски дат. множ. кодъ 824
свїю существителныхъ имена окончава на *ма* н. пр. *прстима*, *водама*, *кокошма*, *пољима*, *брдима* и пр. Истина да се може чути у народу кодъ некихъ имена (и то рѣдко), да се оно *ма* изостави н. пр. *онъ сѣди на коли*, *иде по сели* и пр. Али ово не може се узети за правилный дат. множ. падежъ, а особито кодъ имена женскога рода, коя се окончаваю на *а*, єрбо долази управо на родъ множественный; Ко бы садъ овде могао погодити, да є ово дат. множ. *Овїе дубрава?* а кадъ се метне предлогъ *по* онда є їошть чуднїе! него оно треба да буде, као што народъ говори: по шумама, по собама, по гудурама и пр. И ова є погрѣшка противъ дат. множ. *по школами идемъ*; *у нами*, *по ливадами* и пр. и ово бы требало казати: по школама, по ливадама, у нама, и пр. А *по школами* и *по ливадами* нити є дат. Српскїй нити Славенскїй, него Слав. творителный на мѣсто дат. Српскогъ.

4. *Са свѣтскимъ попеченми*, *са свимъ силами* и пр. и пр. И ово нити є Српски ни Славенски: да є *Славенски* било бы: *со всѣми силами*, да є Српски: са свимъ силама; са свѣтскимъ попеченїяма!

5. *Онъ сый упуштенъ у лѣпе мысли* (2); и на више мѣста: *ревностїю распаленъ сущъ; страстїю ослѣпленъ сущъ* и пр. Ово причастїе (сый и сущъ) на овакимъ мѣстима нїе отъ потребе у Србскоме єзыку; садъ кадъ се каже: Онъ упуштенъ у *лѣпе мысли, и благоумна о єстеству разсужденїя упоисе сладкимъ чувствомъ; аколи каквомъ страстїю ослѣпленъ дѣла твоя противъ разума предузмешь* и пр. овде ни на єдномъ, ни на другомъ мѣсту не види се, да што не достае, него се ясно разумѣ и безъ *сый* и безъ *сущъ*; или ако се коме тавно види, а онъ може додати *будући* на мѣсто *сый*, пакъ ће се онда ясније разумѣти.

6. *За нѣколико часовъ* (3); на више мѣста: *мїллїонъ мїллїоновъ животныхъ; мѣста нѣка градовъ; трудовъ своихъ; Татаровъ, помощїю себи наклонитыхъ прїятелей;* и бистрыхъ преко каменїя поточићахъ шумъ (4) и пр. Ово су све окончења славенскихъ падежа, коя се са Србскимъ рѣчма тако слажу као гуска и прасе: А Србинъ бы то овако казао: за неколико часова; мїллїонъ мїллїона животыня; мѣста нѣкихъ градова; трудова своихъ; Татара; помоћу себи наклонѣныхъ (а не *наклонитыхъ*) прїятеля; и шумъ преко каменя быстрыхъ поточића; а особито ово *поточићахъ* нити є србски ни славенски, єрбо у цѣломъ славенскомъ єзыку не има род. множеств. падежа на *ахъ*.

7. *А кадъ насъ Богъ съ болестїомъ посѣти* (7) и на више мѣста *твоїомъ паметїомъ, прїятелностїомъ своїомъ* и пр. Ово [je] што годъ са свимъ ново у Србскомъ єзыку! валя да є овде Г. Сач. хотѣо да натера *болестъ, паметъ* и остала имена женскога рода да се скланяю као *растъ*, и *мостъ* (єрбо *ї* кодъ нѣга овде значи као ъ) и їошть смѣшнїе! А на више мѣста: *радостїю, помощїю* и пр. но болѣ є и тако славенски него изврнати наопако.

831 8. *Између она два холмића, што се виду*, (9); и на више мѣста *раду, сразусе, полету, воду, говору, молу да га сарану, наводу му се очи, заболеду уста* и пр.

Ова є погрѣшка подобна предходећой: Какогодь што є Г. Видаковићь мало предье помѣшао *растъ* и *болестъ*, тако опетъ овде хоће да натера све глаголе да се спрежу по єдном' примѣру спрезанья: *радити* и *орати*, *писати* и *говорити*, све є то кодъ нѣга єднако, а нїе могао да види, да се *орати* и *писати* окончава у садашнѣм' времену, наклоненїя изявителног', числа єдинственог' у првом' лицу, на *емъ*, а

говорити и *радити* на *имъ* н. п. *оремъ*, *пишемъ*; *радимъ*, говоримъ. Но, за несрећу Србскога књижества, ова погрѣшка нїе само кодъ Г. Видаковића, него се налази готово у свима Србским' књигама, и Србльи у Мачжарской по варошима тако говоре. Али се Списателъи могу ласно (и мораю) чувати отъ тога; а правило є о том' найпостоянніе у Писменницы Г. Вука Стефановића на страни 87. Нити треба у смотренїю тога испытывати: или є у трећем' лицу множеств. Числа садаш. времена *я* или *у*; ербо є то преварило гдѣ кога, кой се иначе отъ тога чувао, те є уписао *живу*, на мѣсто *живе*. — — — И ове су погрѣшке сбогъ непаженья на окончења глагола: а, *Машећи главомъ* (20—35), на мѣсто *машући главомъ*; ербо се причастїя садашнѣг' времена праве отъ трећег' лица множ. числа садаш. врем. накл. изяв. с' додаткомъ *ћи* (види у Писменицы Србског' єзыка на страни 73. 85. 96). б, *Кадъ їой се єдна глава отсѣче, друга таки нарасти* (44); *древо горе као лучъ*. Ово бы требало казати: *глава нарасте, дрво гори*; ербо Србльи некажу: *растимъ*, *горемъ*, него *растемъ*, *горимъ*.

9. *Они ћеду приповѣдати* (20); и на више мѣста: *ћеду*, *нећеду*, *моћи ћеду*, *да ћеду* и пр. Ово су *ду* (а неки *ю* на мѣсто *ду*) пришили нови Списателъи Србски к' глаголу *хоћу*; а кодъ народа, у нешокваренom' говору Србском', нити се може чути, нити є отъ потребе, него само дае людма поводъ, те то и другим' глаголима пришиваю и кваре єзыкъ, као што већъ у Мачжарской по варошима говоре: *можеду*, *воледу*, *моледу*, *боледу*, *шїеду*, *еденду* и пр. (у Писменицы Србског' єзыка на страни 60).

10. *Све у примѣтнымъ усѣху* (38), овде є име существително *(усѣхъ)* у дател. падежу, а прилагателно (примѣтанъ) у творителном'! И оваковихъ погрѣшака може се чути, и осимъ Г. Видаковића, у Мачжарской по варошима!

11. *Хоће ли кадъ моя рана зарастити?* (10); *Я имамъ мелемъ, подъ коимъ ће ти за нѣколико дана зарастити* (64). Ово *зарастити* нїе добро, него да буде *зарасти*, као што 832
Србльи говоре, а другчїе не може ни быти: ербо Србльи не имаю ни єднога глагола, кои бы се окончавао у наклон. неопредѣ. на *ити*, а у садашнѣм' времену накл. изяв. на *емъ*, него сви глаголи кои се у садаш. врем. окончаваю на *емъ*, онїи се у накл. неопред. окончаваю на *ати*, *сти*, *ћи* н. п. оремъ *орати*, *плетемъ плести*, *растемъ расти* (а растити

кодъ Србаља значи друго штогодь. —), *жежемъ жећи*. Овде принадлежи и ова погрѣшка, кою не само Г. Видаковићь чини, него многи Србски Списатељи: *ити* на мѣсто *ићи* или *исти*; Истина да у Славенскимъ и у Россїйским' кньигама стои: *ити*, *итти*, *идти*, но мы нетреба да се тимъ варамо као дѣца, него да гледамо како Србльи говоре; а они заиста не говоре ни гдѣ *ити*, него по Херцеговини *исти*, а по Срему *ићи*, а по правилу може быти обадвое, н. п. *едемъ ести*, *предемъ прести*, *идемъ исти*; *жежемъ жећи*, *печемъ пећи*, *вучемъ вући*, *стрижемъ стрићи*; истина да є измедьу *стрижемъ* и *идемъ* по велика разлика, но опетъ є много маня, него измедьу *идемъ* и *радимъ*.

12. *Ово му се име Захарїе* (66); *Како ти се име? Мени се име Павлимиръ* (106); *Я се на то сидьемъ* (141); *Коме се Любивой име* (158); и на више мѣста: *овому се име*; *Съ неба се сити* и пр. Ово є правый гадъ у Србском' єзыку! и ово бы срамота было чути и отъ Грка, кой учи Србски, акамо ли у Србским' кньигама читати! — — Србльи кажу: *како ти є име? мени є име*; *с' неба сићи* и пр. А ово *се* друго ништа нїе, него скраћено *себе*, и додаесе повраћателным' глаголима, а овде не има мѣста ни какова, него стои наопако.

13. *Три своя слуге отреди* (71); *Ни гди ни кога, ни они двоице* (87). Ово бы Србльинъ казао: *три свое слуге отреди*; *ни оне двоице*; ербое и слуга и двоица женскога рода.

14. *Узе ю онъ подъ руку* (178). То бы Србльинъ казао: *узе є за руку*. А подъ руку узети значи: узети подъ пазухо; или узети подъ свою властъ.

15. *Поредъ свирала играле* (215). Србльи не кажу: *игра поредъ гайдїй*; *двва поредъ гусала*, него *игра узъ гайде*, *двва узъ гусле*: тако бы и овде требало: *играле уза свирале*.

16. Осимъ овыхъ назначенныхъ погрѣшака имаю їоште гдѣ што манѣ н. п. *съ ним*ъ, на мѣсто *съ њим*ъ; *о нему*, и *ему*, на мѣсто *о нѣму* и *нѣму*; *помощь*, на мѣсто *помоћ*ъ; на неким' мѣстима има: *кровь*, на другим' *крвь*, *крвца*, *отъ крви свое*; на неким' мѣстима: *ело*, на другим' *ястїе* и *питїе*, и пр.

(Конацъ)

[Давидовићеве „Новине Сербске“ од г. 1815. имају у бр. 233., 234. и 235. (стр. 931.) и др.), у одељку „Смѣсице Књижественне,“ и овај Видаковићев]*

ОТГОВОРЪ

931

НА КРІТІЧЕСКУ РЕЦЕНСІЮ ИЗДАНУ СВЕРХУ КНИГЕ

УСАМЛЕНЫЙ ЮНОША

У СЕРБСКИ НОВИНА У ЧИСЛУ 205, 206, И 208.

Concordia etiam parvae res crescunt, discordia et magnae dilabuntur. --

У первомъ своемъ Параграфу мой Г. Реценсентъ усудїосе нѣкїй тонъ учителскїй узети, и мени као съ Катедре ретьи „упутьуемо га, да болѣ чита Романе и у страннымъ єзыцыма.“

Радбысамь было знати, за какова онъ себе мужа признае; и у каковому са мномъ отношенїю стои, кадъ онъ оваковый сверху мене Аукторїтетъ узыма? Да є ученъ, было бы поне учтивъ, и овымъ бы рѣчма, ако є и што у дѣлу разумѣвао, мислы свое изразити могао: да є рекао: добро бы было кадъ бы овый нашъ сочинитель и на странномъ єзику читао романе, а не „упутьуемо га да чита Романе!“ Као да онъ мени у тому што заповѣдати може! срамота! изъ самихъ рѣчїй нѣговыхъ познаесе, изъ какове є школе изишао, и да ми є знати, кои су то Романи по нѣговому вкусу? —

Я самъ више позорствовао на *Моралъ* нежели на Романъ; и у овый самъ се толико токмо забаве, и невинногъ увеселенїя ради упущао, колико ми є Характеръ благообразногъ народа нашегъ дозволити могао. —

Видими се вели, да є овый сочинитель у Сербїй родьенъ, но да є у дѣтинству отъ онудъ изишао, и свой Єзыкъ позаборавїо — Я незнамъ, да є онь ово у другому смыслу могао ретьи, кромѣ 1во што я имамъ у моїой Книги, кою онъ реценсїра, нѣке рѣчы, и падеже праве Сербске, онъ ихъ обаче нїе добро разумѣо. 2ро Што я погдѣкою рѣчь изъ Славенскаго Єзыка мѣшамъ са Сербскимъ рѣчма. Но зато онъ нїє могао ретьи, да самъ Єзыкъ мой заборавїо, како што тьу му сада и доказати, и сотымъ засвѣдочити, да я, не само нисамь матернїй мой Єзыкъ, съ коимъ самь изъ отечества овамо пре|шао, заборавїо; него самь га у овымъ странамъ 932
чрезъ толике године све по варошма, и све съ просвѣщены Сербы живетьи, котому и Славенске Книге читаютьи, и по школама ходетьи; болѣ

[*) Испред самога одговора има (на стр. 931.) ова напомена уредничка:] У Ч. нов. нашы 205, 206, и 208, стояла є реценсїа, илити разсмотренїе о кньиги отъ Г. *Милована Видаковича* подъ именомъ *„Усамленный Юноша“* изданной. Реценсїа та посланна є нама са стране съ молбомъ, да ю у новине наше ставимо. Мы смо име Г. Реценсента прећутити морали, онъ самъ хтѣо ни є, да га Читателѣмъ явимо, а то є обычно право Реценсента. И какогодь што смо съ радостю реценсїю о усамлѣнномъ Юноши ставили, тако съ радостю и отговоръ Г. *Милована Видаковича* на ню ставлямо: цѣломъ Роду приключенїе ово привѣствующи, да су ученїи наши препиратисе почели, и да ћемо тако за кратко време, ако се єданъ съ другимъ у новина договарали буду, до истине доћи, коимъ начиномъ сви Сербскїи Списатељи треба да пишу. Ево ти Читателю благопакдонный, рѣчїй самога Г. *Видаковича*!

їощь научїо. Но що я рекохъ, по варошма, кадъ онъ каже да сви наши у Мажарской земли по варошма Серби ружно и покварено Сербски говоре? Истина немогу му у свему то ни отретьи, но опеть много є рекао. — Да наши у Мажарской по варошма Серби у свое говоре мѣшаю и чужихъ рѣчїй, и да и свое нѣке са свимъ, као што бы требало, не изговараю; то му допущамъ (но пытамъ га я, кому є онъ то казао? оному, кой є прежде нѣга то исто примѣчанїе учинїо, и у своїой, ово є веть друга година, изданой Книги Любомиру, читателѣмъ своимъ сообщїо) — Но при свему тому наши у овымъ землямъ граждани, као люди просвѣщени, кои и друге Езыке знаю, и кои и Славенске Книге читаю, обширнїе и пространїе нашъ Езыкъ разумѣваю, нежели наши у онымъ землямъ, гдѣ никаковы школа, ни какова просвѣщенїя неима! то ми нитко, ако тье право мислити, противословити не може. — Хотя да има нѣкихъ рѣчїй, кое не само и отъ оныхъ изъ оне стране, но и отъ нашихъ Селяна чути можемо, кое мы не знамо, какъ: наименованїя оныхъ вещїй, коими се они сами служе н. пр. штогодь около плуга, около кола; котому и имена нѣкимъ, намъ не познанимъ травамъ, и проч. но можели се за то ретьи, да они болѣ и пространїе Єзыкъ свой знаю нежели наши у Мажарской по варошма граждани? — Као люди научени? — не воистину! — И я первый моему Г. Реценсенту за таковый гражданомъ нашымъ Комплїментъ не захвалюемъ; и онъ нек' се увѣри, да мене нигда къ своему мнѣнїю привутьи не буде, да онай, кой книге пише, кодъ простыхъ селяна болѣ у Єзику успѣти може, нежели кодъ граждана: понеже изъ нѣгове Сентенцїе то слѣдуе, да бы самъ я спрѣчь, што се Єзыка тиче, способнїй доданасъ быо Книге писати, да самь у Сербїй остао быо, нежели што самь у Мажарской, у Срему и у Новомсаду, при наветьемъ обществу Сербскомъ, толике године провео. Можели му тко у тому дати заправо; не знамъ. — Понеже, гдѣтье мени простый єданъ Сербїянацъ, а и нашъ Бачванинъ, кой нїе науке слушао, нїе *Идее* свое на оне субтилне предмете возводїо, нїе умъ свой истончавао, кой незна што є Грамматїка, и кой нигда ни чуо заръ нїе штое то Реторїка, гдѣтье велимъ онъ болѣ єзыкъ знати нежели наученый гражданинъ. Могу я нѣму колико ми драго говорити ове рѣчы „Изразити чувства своя, испытати Законе Єстества; сматрати отъ єдне вещь на другу отношенїе, познати оный измежду ньи союзъ, посредствомъ коего єдна вещь содѣиствуе съ другомъ“ и т. д. — Ова є свака рѣчь Сербска, но запытаймо простака, шта є то, онъ тье намъ на мѣсто отговора двигнути рамена.

935 Ретьитье ми може быти, да су ове рѣчи Славенске; а да откудъ намъ єзыкъ и происходи? и што су и были Славяни, но наши праотцы и древнїи Серби, само подъ инымъ именемъ? — О! имали бы овдѣ много диванити, но зашто да споримо рѣчы, нек' деръ се вратимо опеть къ онои точки, отъ кое се мало удальисмо, да скорїе дондемо на оне рѣчы, на кое онъ процесъ диже, да му се не допадаю, обаче много бы паметнїе и то рекао, да му се не допадаю зато, што су Славенске, и помѣшане са Сербскимъ, нежели што є рекао, да самъ я єзыкъ мой заборавїо; а пословицу є ону могао са свимъ изоставити, коїомъ онъ мене изсмѣяваютьи каже, да се оне Славенске рѣчи слажу са Сербскимъ рѣчма, као гуска и прасе! Ово уподобленїе мѣста овдѣ неима: приличнїе бы нешто было, паметнїе и притомъ и учтивїе, дає рекао: звону ми оне

Славенске рѣчы у ушима са Сербскимъ, као она мусїка, на| коїой нису 936
єднако жице натегнуте. Но гуска и прасе! — аферїмъ момче! — А незна, да се и ова существа, кадъ су печена сложити могу, о! те како! Пакъ їощь кадъ се лѣпымъ Фрушкогорскимъ залїю вїномъ: но мал' да онъ ово болѣ незна нежели и я, премда и самъ у тому нисамъ послѣдный.

Но на страну шалу, да видимо што тьемо съ овымъ рѣчма, кое су моему вкусу лѣпе и прїятне, а онъ скочїо противъ ньы, да може чакъ бы ихъ заръ у Камчатку оттерао. Ово су оне: *Мирисомъ исполненый воздухъ*, — *Полно удоволствїе*, — *должность*, — *долга Коса* — и т. д. Я мыслимъ, да ове рѣчи не само у моимъ ушесемъ, но и у свакога изображенога гражданина Сербскогъ лѣпше и прїятнїе звоне, нежели нѣгове: мирисомъ *испунѣнъ*, *пуно удоволство*, *дужность*, *дуга*, и проч. Као што се у куини говори! —

Ове зелене цвѣтми преиспещрене ливаде: Каже ми да є лѣпше речено: *Цвѣћемъ украшене ливаде*! мысли сирома да рѣчь *Преиспещрене* значи *украшене*! о мой Сербине! не значи оно *украшене* него *шарене*, ал' треба имати терпѣнїе, и постоянство; треба книге читати, и стваръ разумѣти. — А *цвѣћемъ*! и овдѣ є, да ми се опрости ретьи, поклизнуо: понеже нити Сербинъ, ни Славянинъ каже *цвѣћъ* него *цветъ* или *цвѣтъ*; требало є убо да напише съ *т* цвѣтьемъ, а не съ *ћ*!

Я имамъ у Книги *верхъ*, *колебанїе лиственыхъ древесъ*; а онъ хотье да му пишемъ *врхъ*, *колебанѣ*, *листнатыхъ дрвета* и т. д. Као да я за Шїяке книге пишемъ! — Найпосле — можему тко дати и за право, но я не могу, особито оно мутаво *вр* и *др*' не могу да терпимъ. И молимъ, зашто мудри Нѣмцы не пишу као што имъ свиняри и козари говоре? —

А што ми се ополчава противъ овыхъ рѣчи: по *шума*, по *дубрава* и цѣлу ноть по *гудура*, и каже, да нитису оне Сербске ни Славенске, нити зна у коему су падежу! О! якое се и овдѣ преварїо! понеже оне су управ' Сербске у числу множ. падежу дателномъ: по *Шумамъ*, по *дубравамъ*, по *гудурамъ*; тко ми може ово отретьи да є дателный падежъ? Но Сербинъ сокращенїя ради послѣдне оно *мъ* избацуе, и чистїя му рѣчь изиде: по *шума*, *дубрава*, *гудура* и т. д. а што прости люди кажу и: по *шумама*, по *дубравама* и проч. то овый падежъ нек' онъ задержи. —

Я му овдѣ на нѣке маленности нетьу ни отговарати, понеже сваку рѣчь толкуютьи излази много за печатанїе, но што є важнїе.

Ове рѣчы *Паметїомъ*, *прїятностїомъ* (коє онъ нїє добро ни видїо, но написао прїятелностїомъ), *болестїомъ*, *милостїомъ* и т. д. не 939
знамъ, отъ куда є могао ретьи, да я оно *ї* подразумевамъ за *ъ*, и да я ова имена склањамъ као *растъ* и *мостъ*! погоди човекъ! — Оно мое *ї*, како кодъ мене, тако и кодъ свїю мои читателя остае *ї* и изговарасе *ї*: но само кратко треба изговорити аки бы съ *о* сливено было. Понеже овыи є творителный падежъ у Сербскомъ єзыку лѣпшїй, нежели као што наши простацы, и у куини говоре: *аметъу*, *болештъу*, *милоштъу* и *арїятноштъу*. Но до душе ни онъ у своїой крїтїки нїе смѣо овако написати, а другоячїе нїе знао, како є дакле ону стваръ крїтїзирати могао, о коїой извѣстанъ самъ нїе? — А незна да Сербинъ и на

више мѣста отъ старога падежа славенскога производи себи по начину своега говора новъ падежъ, кои и у посведневнимъ говору чуемо, н. п. Не кажели Славянинъ (старый Сербинъ) у творителному падежу: *мосю, твоею, водою, божїею, скинїею* и проч.; а Сербинъ каже *моїомъ, твоїомъ, водомъ, Божїомъ, скинїомъ* и т. д. Зашто не бы рекао, и *болестїомъ, милостїомъ, прїятностїомъ*: него *болештьу, милоштьу, прїятноштьу*, како ли онъ хотье? —

А што ме шилѣ у Г. Вука Стефановича писменицу, нека ми опрости! — Я Г. Вука Стефановича любимъ као моего земяка, любимъ и почитуемъ у нѣму и у топлымъ персима нѣговымъ ону, кою онъ роду своему показуе ревность; обаче некасе по оной писменицы мой Г. Ценсентъ, кадъ книге успише, влада, онъ и ако тьеду и стотина съ ньымъ, но я не. Я самь желїо да се изда Сербска грамматїка, и первый Г. Вукъ мое є у тому желанїе исполнїо, но сочини ю са свимъ просто, по коїой книгописецъ неможе владатисе; нити є онъ ню писао за просвѣщене наше у овымъ землямъ Сербле. —

Но ово ми право да исповѣдимъ смѣшно пада, гдѣ мой Г. Ценсентъ мени пише, да є кодъ насъ *слуга* женскога рода! — Я знамъ да сви наши Серби кажу: *мой слуга*, а не *моя слуга;* и я, чини ми се кадъ бы онако у мои книга писао, сви бы ме изсмѣяли, а то нисамь радъ, акосамь и малыи между братїомъ моїомъ.

Каже ми у своїой крїтїки и то, да я нисамь добро рекао: *узео ю подъ руку*, него *узе ю за руку*! вѣруемъ, но како у коему смыслу; кодъ мене є *подъ руку*, понеже тако є младить Милену и узео, како што се и узму двое кадъ се шетати пойду; а *за руку* значи као кадъ водьа свога слѣпца узме. —

940 *Зарастити рана?* Мислимъ дае и ово болѣ у неопредѣленому времену речено нежели што онъ каже *зарасти*: понеже и Славянинъ каже *зарастѣти*, и мы токмо оно *ѣ* промѣнюемо на *и*; а *зарасти*, ово є у времену повелителномъ, а не као што онъ мысли у неопредѣленомъ. Нек' опрости мой Г. Ценсентъ! други су оно глаголи: *сѣдимъ, бодемъ, грсбемъ* и т. д. кои имаю у неопредѣленомъ: *сѣсти, бости, гребсти;* но нека види како имаду у повелителномъ: сѣди, боди, греби и проч. дакле се онъ и овдѣ преварїо. Но ни шта зато, человѣческо є погрѣшити: humanum est errare. Обаче како ми є могао ово ретьи: *треба толико на чистоту єзыка пазити, колико и на само дѣло*, кадъ самъ я ово исто у моему Любомиру рекао, и признавши чистосердечно мою погрѣшку, учтиво и друге младитье опомепуо, да даю позоръ на своиство єзыка! шта напинѣ дакле онъ сада свой писакъ, и оно хотье да затруби, кое самь я веть затрубїо? — Могао є мое рѣчи онъ повторити кому другомъ а не мени; а да нїе читао у моему Любомиру, тко бы му замѣрити могао, но я знамъ да є читао. —

Щастливи Нѣмцы! Они у почетку своего просвѣщенїя ни су се стыдили, ни холи были и Латїнске и Француске рѣчы коесу лѣпе, узимати, и у свой єзикъ умѣшавати, докле нису народу своему Сердце къ сладкимъ наукамъ отворили, и потомъ, као просвѣщени стану пречишавати єзикъ свой; и сада видимо на каково су га совершенство довели: а мы на кукавногъ Сербина, кои текъ што є у свою, їощь слабу руку перо узео, сви скочимо, и хотьемо да му заповѣдамо, да не смѣ ни сла-

венску — свою — стару — рѣчь, коя се лѣпо слаже узети! и захтевамо отъ нѣга да на єданъ путь тако совершено дѣло испослуе, какогодь и найсовершенїй Нѣмацъ! — О! — овое неразумно, а при томъ и немилостиво захтеванїе! — треба да гледимо на каковой высини Нѣмцы спрамъ насъ стое, и каковый нѣы чистъ воздухъ, и свѣтъ озарява! Я судимъ да є доволно засада да мы Любезномъ нашемъ Нѣмцу узъ Парнасъ подражавамо, а їощь є за насъ рано, да се мы съ нѣимъ споредимо.

Зато я бы изъ чистосердечне мое къ просвѣщенїю нашегъ народа любови желїо, да будемо сви кои понешто за свой родъ писати почнѣмо, єданъ другомъ благодушнїи, єданъ другогъ да ободравамо, и съ кротостїомъ исправлямо: пакъ бы и Богъ насъ благословїо, тако бы и мудрость на смирено наше Сердце, као благодатна у тыхой нотьи роса на неразвитый цвѣтъ, падала, и солнце бы намъ душевно грануло и намъ разумъ развило; а не да єданъ надругогъ нападамо и у нѣговому дѣлцу погрѣшке чрезъ увеличително стакло тражимо, пакъ да га изобличавамо и озлоблявамо. — Шесту веть я Книгу на свѣтъ издаемъ, и ни кога не дирну; но зато ништа, време тье показати намъ све — Я се тѣшимъ сотымъ, да Любезный мой читатель свакїй, колико самъ разумѣти могао, дѣла моя досада издана, радо чита, и довольно похвалюе, кое мене ободрава и у напредакъ све любезне мое читателе и читателнице съ новы мои книга што скорїе послужити. Рекохъ у Пожуну 15. Окт. 1815.

М. Видаковичь. (м. п.)

[На овај одговор није Вук ништа нарочито одговарао, али га се доцније (г. 1817.) дотиче у рецензији I и II књиге Видаковићева „Љубомира у Елисиуму“, коју види даље под бројем V.]

III.

1a

ОБЯВЛЕНІЕ

О

СЕРБСКОМЕ РѢЧНИКУ (СЛОВАРЬ, ЛЕКСІКОНЪ, WÖRTERBUCH).

[Засебан додатак (2 непагин. листа на 4°, преко целе стране) уз Давидовићеве **„Новине Србске“** *за год. 1816.,*) слат скупљачима уз бројеве 88., 112. и 172.]*

Сви Славенски народи, кромѣ Сербаля восточног' вѣроисповѣданїя имаю свое Рѣчнике. Вечъ и наши мили именяцы — Сербльи у горньой и доньой Лужицы (Лаузицу) — коихъ едва 100,000 душа има, дичесе печатаным' Рѣчницыма своихъ дїалекта. А нашег' Рѣчника за 2 до 3 мїлїона Сербаля їоште не'ма.

Славный Полякъ, Г. Линде, сочинивши не давно свой Польскїй Словникъ, сравнїо е съ Польскимъ езикомъ све проче Славенске, кромѣ Сербскога, у коем' печатана Рѣчника нїе нашао.

Были лѣпо за насъ было, да мы изъ овога честнога и умилног' содружества нашег' цѣлога Славенског' рода и далѣ изостанемо?

Но нїе то една причина, коя насъ побудити може ко изданїю Сербског' Рѣчника.

Мы га сами требамо. Овде ће благоображена часть народа Сербскогъ возопити: Али какавъ Рѣчникъ требамо мы? Правый є отговоръ на то: требамо найпре *Рѣчникъ народнога Сербског' езыка*, у коем' ће се содержавати само оне рѣчи, кое народъ Сербскїй употреблява: да по том' совокупленїю собственныхъ нашихъ рѣчїй познамо цѣло полье нашег' езыка;

[*) **Новине Србске** *у Вїенни. 1816.* Печатано кодъ Г. благород. Шмитбауера. — На 4°, у 2 ступца, 1902 стране у 199 бројева; уредници до 23. маја (бр. 1.—117.) *Давїдовичь и Фрушичь*, а после сам *Димитрїй Давїдовичь*.]

да видимо на чему смо; да смотре писатељи и образователи езика, како народъ производи рѣчи, како ихъ слаже, како ихъ умекшава и учинява за общенародне разговоре и сообщенїе мыслїй; да вникнемо у разнообразїе рѣчїй по различным' предѣлима народа Сербскогъ; да изъ свега тога Фїлологъ правила за себе изведе; да Иностранцы, како што желе, и сама наша проча Славенска браћа нашъ прекрасный дїалектъ (нарѣчїе) познаду; наконацъ да видимо колико нам' оскудѣва за изображенїе, усовершенїе и обогащенїе езика, кои нам' е едино средство, коимъ лакше, извѣстнїе и скорїе къ нашему общем' просвѣщенїю и нравственном' усовершенїю доћи можемо.

Славенскїй езыкъ остае источникъ обогащенїя Сербском' езыку, као и Россїйском'. Но Рѣчникъ Сербскїй мора (садъ за первый кратъ) представити Сербленъ ньиовъ собственный єзыкъ — найсветїю народность — онако какавъ онъ самъ по себи есть. Онъ мора изъ самог' народа, кои ньимъ говори, почерпанъ быти. —

Я самъ таковый Рѣчникъ предузео, и већъ скупїо. Онъ ће поменутым' потребама удовлетворити. Содержаваће све Сербске рѣчи, кое се налазе у Рѣчницыма: *Курцбековомъ* (кои е само именомъ Сербскїй), *Деллабелли*, *Белостенцу*, *Ямбрешићу*, *Стуллїю*, *Волтичжїю*, *Хайму*; и имаће їошт' едну третину правыхъ Сербскихъ рѣчїй, кое се ни у едноме, отъ реченыхъ Рѣчника, не налазе.

Мени е као у Сербїи родьеном', и бавившемусе непрестанно до садъ съ сонародницыма, по различным' предѣлима, пространство и разлика народног' езыка довольно познато. Зато самъ могао и кодъ многихъ рѣчїй различне нашега истог' езыка дїалекте назначити.

Многе ће рѣчи Сербльинъ съ радостїю и удовольствїемъ 16 овде читати, кое се иначе само у пѣснама чую.

Право изговаранье рѣчїй представїо самъ постоянным' знацыма гласоударенїя.

Свакой Сербской рѣчи приложїо самъ, по могућству моме и по сили Нѣмачког' езыка, равнозначеће Нѣмачке рѣчи.

Будући да се множество Турскихъ рѣчїй у нашъ езыкъ уселило, такове самъ на концу Рѣчника заедно ставїо, и старао самъ се, колико є могуће было, Сербскима замѣнити.

За воспоминанїе старыхъ Сербскихъ имена — мужескихъ и женскихъ лица — придао самъ не мало число оныхъ.

О прочем' внутренѣм' расположенїю овде не ћу говорити.

Мыслимъ да самъ дао їдею о правоме Сербском' Рѣчнику. Онъ нїе богатъ, но отвора путь коимъ ћемо га обогатити. За Славенске Рѣчи, кое благоображенна и учена часть народа вечъ и устменно и писменно употреблява, къ тому и за друге, кое нам' требаю за прїятїе богатства и красоте чужег' кньижества, нуждань нам' е другїй Рѣчникъ, као прибавленїе Сербскоме, о коем' бесѣдимо. Медьу ньима ће бити тѣсанъ, лакъ и прїятанъ союзъ. Совокупленїе таковог' Рѣчника другїй е искусанъ кньижникъ Сербскїй на себе узео. — Оба ће се Рѣчника, съ временомъ, у едно слити за утвержденїе, возвышенїе и отличїе кньижества Сербскога.

Я садъ препоручуемъ мое по народолюбїю предузето дѣло всеобщему Роду Сербскоме. Єзыкъ е хранитель народа. Докле годъ живи езыкъ, докле га любимо и почитуемо, ньимъ говоримо и пишемо, прочишћавамо га, умножавамо и украшавамо, догле живи и народъ: може се медьу собомъ разумѣвати и умно саединявати; не преливасе у другїй, не пропада. — Колико се већма самимъ дѣломъ сви о езыку народномъ старамо, толико смо далѣ протегнули нравственный животъ и вѣчность нашег' рода и цѣлог' потомства.

Зато може ли Сербльинъ Рѣчникъ Сербскїй иначе сматрати, развѣ као кньигу народну?

Онъ се само и общенародномъ помоћ'ю на свѣтъ издати, и по народу распростретн може. Да бы то удобнїе за све насъ и скорїе было, избрао самь путъ предчисленїя. — Цѣна е кньиге на писаћой хартїи (Schreibpapier) у крутой полукожной свези 20*) фор. у В. В. Време предчисленїя траяће до 15 Юлїя текућег' лѣта.

На конацъ препоручуемъ обще наше намѣренїе освѣдоченной ревности ко общему благу Господе Совокупителя, кое самъ овде назначїо систематїческимъ редомъ зато, ибо сам' радъ и предчислителье тимъ истымъ редомъ поставити, да бы се лакше осмотрѣти могао, ели у свакой области и предѣлу народа Сербскогъ равна любовь и почитанїе къ своме езыку.

[*) У 112. бр. Давидовићевих новина (16. маја 1816.) на стр. 444. има објава уредничка: да се и уз тај број новинâ шаље овај Вуков позив, и да је у том позиву погрешно штампана цена 20, него да треба *10* фор. — То се понавља и у бр. 172. на стр. 784., где се још казује и да је време пренумерације продужено до фебруара 1817., и да се имена и новци шаљу у Беч „на Г. Теодора Тирку и Ком.“]

2a

ДЕРЖАВЕ.	ОБЛАСТИ.	ЕПАРХИЕ.	МЂСТА	Г. Г. СОВОКУПИТЕЉИ

А, За Србље по Обществама.

Аустрија.	Славонија.	А. Е. Митрополїтска.	Карловцы	Гд. Константїнъ Стойшичь, А. Е. М. Експедїторъ.
			Иригъ	— Мїхаилъ Владисављевичь, Учитель.
			Каменица	— Г. Ѳеофанъ Іоанновичь, Парохъ.
			Земунъ	— П. Г. Евѳумїй Ивановичь, Протопр. и Г. Мїх. Павковичь.
			Дмитровица	— Г. Димитрїй Янковичь, Дїаконъ.
			Рума	— Стефанъ Фїлїповичь.
			Шидъ	— П. Г. Максїмъ Максїмовичь, Протопр.
			Вуковаръ	— Гаврїилъ Гаврїиловичь.
			Вїнковцы	— Іоаннъ Станиславъ Поповичь.
			Осѣкъ	— Г. Алексїй Стояновичь, Парохъ.
			Монастыри	— Іоаннъ Поповскїй, Пупїларный Куратеръ.
		Пакрачка.	Пакрацъ Монастыри	— П. Г. Стефанъ Станковичь, Протосyнгелъ.
			Н. Градишка	— Георгїй Антоновичь.
			Загребъ	— Мировичь и Поповичь.
	Далмація. Хорватска.	Карлштадтска.	Карлштадтъ	— Сумеонъ Кисичь.
			Костайница	— ГГ. Сынови Радаковича.
			Петриня	— Петръ Чакоя.
			Трїестъ	— Драга Ѳеодоровичь.
			Рѣка	— Г. Мїхаилъ Травица, Парохъ.
			М. Гомирье	— П. Г. Іосифъ Раячичь, Архїмандрїтъ.
		Далматиска.	Шибеникъ Монастыри	— Преосвящ. Бенедїктъ Кральевичь, Епїскопъ.
	Славонска.	Бачка.	Новый Садъ	— Г. Димитрїй Стефановичь, Парохъ.
			Футогъ	— Гаврїилъ Николичь, Нотарїй.
			Сомборъ	— Г. Авраамъ Максїмовичь, Парохъ.
			Бая	— Самуилъ Ненадовичь.
			Субботица	— Г. Іоаннъ Вуичь.
			Сегединъ	— Петръ Чавргoвъ младьїй.
			Бечей ст.	— Г. Аѳанасїй Влаховичь, Ф. Д. Парохъ.
			Жабаль	— П. Ч. Савва Беркичь, Протопр.
			Монастыри	— Препод. Сумеонъ Сарайличь, Игуменъ М. Ковиля.
Мачжарска.	Будимска.		Будимъ	— Высокоуч. Іоаннъ Беричь, Актуарїй.
			Пешта	— Мїхаилъ Іоапновичь.
			Сент-Андрей	— Г. Павелъ Аѳанацковичь, Катихета.

ДЕРЖАВЕ.	ОБЛАСТИ.	ЕПАРХІЕ.	МѢСТА	Г. Г. СОВОКУПИТЕЛЬИ
Р І Я.	Мачкарска.	Будимска.	Столный Београдъ	Гд. П. Ч. Еманоилъ Малешевичъ, Протопр.
			Мохачь	— Г. Іоаннъ Живковичъ, Парохъ.
			М. Грабовацъ	— Препод. Данїилъ Чупичъ, Игуменъ.
А У С Т		Арадска.	Арадъ	— Савва Арсичъ, Быргермайстеръ.
			М. Ходошъ	— П. Г. Моїсей Мануиловичъ, Архїмандрїтъ.
	Банатъ.	Темишварска.	Темишваръ	— П. Г. Аvгустїнъ Петровичъ, Архїмандрїтъ.
			В. Бечкерекъ	— Петръ Бошковичъ.
			Кикинда	— Высокоуч. Дїиректоръ Кенгелацъ.
			Панчево	— Г. Іоаннъ Поповичъ, Парохъ.
			Монастыри	— П. Г. Павелъ Кенгелацъ, Архїмандрїтъ.
	Вершачка.		Вершацъ Монастыри	— Урошъ Воличъ, Консїст. Нотарїй.

Б, За Сербље по Обществама.

П. ТУРСКА. АУСТР.				
	Бапатъ.	Вершачка.	Бела Церква	Гд. П. Г. Рафаилъ Милошевичъ, Протопр.
			Ковинъ	— Аvксентїй Купусаровичъ.
			Оршава	— Петраки Д. Кулаоглу.
	Сербїя.	Београдска.	Београдъ	— Петеръ Нїколаевичъ.
			Монастыри	— Препод. Іоакїмъ Груичъ, Іеромонахъ Рачанскїй, пребываюћїй у Келїяма.
		Ужичка.	Ужица	— Мирко Апостоловичъ.
			Валѣво	— П. Ч. Матѳей Непадовичъ, Протопр.
			Шабацъ Монастыри	— Г. Янко Петровичъ, Парохъ.

В, За единственне разсѣяне Сербље.

Вїенна	Гд. Васїлїй Демеличъ отъ Панѣве.
Венецїя	— Высокоуч. Павелъ Соларичъ.
Хотинъ	— Яковъ Ненадовичъ, бывшїй у Сербїи внутреннихъ дѣла попечитель, и Кавалерь Россїйскїй.

Г, За проче любителье Сербскога езыка.

Вїенна	— Высокоуч. Копытаръ, Ц. К. Бїблїоѳекарь.

Господу Совокупителье покорнѣйше молимъ, да изволе имена и презимена своихъ предчислителя съ назначенїемъ ньїовыхъ достоинства и мѣста, откуд' су, купно съ новцыма у ова три главна мѣста слѣдующым' Г Г. послати:

изъ { Славонїе / Мачжарске / Баната } у Н. Садъ Г Г. Евѳумїю и Ѳеодору Захарїичу.

изъ { Хорватске / Далмацїе / Сосѣдиныхъ предѣла / Хотина } у Бечь Господ. Васїлїю Демеличу отъ Панѣве.

изъ { Сербїе } у Земунъ Г. Мїхаилу Павковичу.

У Фрушкогорском' Монастыру Шишатовцу 20га марта 1816.

Вукъ Стефановић.

[Осем ове изашла је о „С. Рјечнику“ и друга објава у години 1818. Види у овој књизи бр. VIII.]

IV.

[У 41. броју Давидовићевих „Новина Србских“ за г. 1817.,) на стр. 326.—328., штампана је (преко целе стране) ова]*

ПАЛИНОДІА

ЛИБО

ОБРАНА ДЕБЕЛОГА Ъ.

(ПОСЛАНА, ОДЪ Г. САВВЕ МРКАЙЛА, УЧРЕДНИЧЕСТВУ НОВИНА СРБСКИ).

326

— — — — — — — retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. *Hor.*

Када ће гласъ постати, мора паре (воздѕхъ) или одъ саме бѣле жигерице непосредственно, или одъ коега дїела ууста, или одъ становитога положеня, што єданъ дїо ууста прама другомъ добыя, крозъ одтворена уста ванъ истиснутисе. На тай начинъ постае разумльиви гласъ, не само кодъ льууди, него и кодъ безсловесне животынѣ, али съ томъ великомъ разликомъ, да безсловесно животно пару само одъ бѣле жигерице, и къ тому одъ ни єднога дїела ууста не може да отисне, човекъ пако такову одъ различные дїела ууста и ньиовы различны положеня и састаяня крозъ одтворена уста истиснути, и тако свой гласъ различно уначинити може, кое различно уначиненѣ и премѣняванѣ сочленнену бесѣду човечїю чини. Налазесе пако у таковомъ сочлененомъ гласу свагда двострука уначиненя: 1.) такова, коя одъ оны дїела ууста зависе, одъ кои пара одтискуесе, 2.) такова, коя прїимаю бытїе свое одъ различны одтвораня ууста, крозъ коя пара истискуесе. Она перва именую *согласнымa*, ова *самогласнымa*. Наименованя, коя неисправна и неоснователна есу, но коя мы овде исправляти не канимо. Ми оћемо само, да наше дебело ъ одъ незаслуженогъ напаствованя и прогона ослободимо, што спрота много пуута и онога трпи, кой бы му, да га запыта, што є скривило, исповѣдити морао, *да га не позна*; не другачъ, него што є одговорїо Градьанинъ Адинейски праведномъ Арїстїду, кадъ

[*) **Новине Србске** *у Вїени. 1817.* Печатано кодъ Г. благород. Шмитбауера. — На 4⁰, у 2 ступца, 105 броjева, 822 стране и више додатака на листовима без пагинације; уредник *Димитрїй Давїдовичь.*]

га є овай упытао, што є сагрѣшїо Арїстїдъ, да га онъ оће имати протерана изъ отечества: se ignorare Aristidem. Али да видимо.

Самогласныма, рекосмо, именую она гласоуначиненя, коя зависе одъ 327
различнога одтвора ууста. Толико є дакле у рѣчи самогласные (или двогласные), колико устоодтвоора къ нѣзиномъ изговору изыскуесе; у цѣломъ єзыку пако толико їй є, колико различные одтвора уста одъ найвећега до найманѣга све нѣгове требую рѣчи, и зато налазимо, када више єзыйка, или само више нарѣчїя єдногъ истога єзыка, узмемо, велику множину самогласные. Тако їй є Госп. *Ламбертъ* у своему Орудїю (Organon Th. 2. S. 47.) само у Нѣмачкомъ и Французскомъ єзыку 17 нашао, кое число изъ много нарѣчїя исты єзыка їоште бы умножитисе могло. Нѣмцы означую 8 различны устоодтвоора своїи крозъ 9 слѣдующи видны знаака либо писмена: a, ä, e, i, o, ö, u, ü, y. Мы у данашнѣмъ Србскомъ єзыку нашемъ имамо само 5 ясно различны одтвоора уста, кои єсу: a, e, i, o, u. У родьаака наши Орваата око Загреба єстъ їй 7, то єстъ, оные 5, кое имамо мы и їоштъ єданъ одтворъ ууста измедьу a и o, како што имаду Мачжари, други пакъ измедьу a и e. Нѣмачкому ä равань. У црковномъ єзыку нашемъ єстъ 6 самогласные, зашто *ы* тако валя изговарати, како Нѣмцы свое ü произносе. За ньи 6 имамо мы 11, Орвати за свои 7 устоодтвоора само 6 видны знаменя; дакле мы више, него требуемо, они манѣ. И то є была рѣчь о разумльивымъ одтворима ууста.

Но има равно тако различные неразумльивые, већїе и маньїе, устоодтвоора либо самогласнїйка. Узмимо рѣчице наше: *въ*, *къ* и *съ*; када мы ньи произносимо, уста одтворамо; дакле оне окромъ согласнога имаду и самогласно, али, єрбо є одтворъ маленъ, самогласно неразумльиво. Кадъ бы рѣчице *въ*, *къ* и *съ* не имале самогласно, не бы оне ни рѣчице, ни гласчићи, быле, нити бы могле произноситисе, зашто ако ће найманьи гласакъ постати, валя пару одтиснути (согласно), алъ ако ћешъ пару истиснути, морашъ уста одтворити (самогласно). Одкудъ не само то видисе, да согласно безъ самогласнога не може изговоритисе, него їоште и то, да самогласномъ свагда согласно предъодити мора, и да самогласно безъ согласнога равно тако не може произнестисе, какогодь ни согласно безъ самогласногъ. И согласные, и самогласные гласови су несавршени, крозъ ньиово садруженѣ пако доспѣва гласъ къ савршенству; али овай савршени гласъ нїе простъ, него сложенъ, и *слогомъ* именуесе, у свакомъ слогу дакле єстъ найманѣ єданъ согласникъ, и свагда само єданъ самогласникъ (или двоегласникъ). Никада не може самогласно рѣчъ починяти. Оно звателце (spiritus lenis), кое мы самогласномъ у почетку рѣчїй надмећемо, нїе беспосленни батачићъ (*Стойков.* Секретаръ стр. 19. и 20.), него є предъодно согласно писме означаваюће умѣренни бѣложигерични тисакъ паре. Но да се вратимо къ предузетой нашой ствари. То исто, што смо рекли о рѣчицама *въ*, *къ* и *съ*, можемо и о гласчићима *бъ*, *гъ*, *дъ*, *жъ* и осталымъ согласнима на краю рѣчїй утвердити. Согласно, на примѣръ, писме *ж* їоште не означава гласакъ *жъ*, какогодь ни *жа*. Да будне| гласакъ *жъ*, тако треба къ *ж* дометнути самогласно, како и да 328
постане гласакъ *жа*, то єстъ, треба оба пута уста одтворити, да пара истиснесе; нити медьу *жа*, *же*, *жи*, *жо*, *жу*, *жъ*, друга какова разлика налазисе, осимъ различни одтворъ ууста, то єсть, за сваки тай гласакъ морамъ уста одтворити, одтиснуту пару да истиснемъ, али за гла-

сакъ *жа* найвећма, за друге послѣ нѣга маньма и маньма, за гласакъ *жъ* найманьма. У овимъ рѣчима: *благъ, снѣгъ, живъ, постъ, шумъ*, по два самогласника, єданъ разумльивъ, други неразумльивъ, налазесе; зашто кадъ ньи произносимо, пара двапутъ крозъ отворена уста истискуесе. *Да што*, велишъ ли, *знаменује, писме* ж, *ако не гласакъ* жъ? — — Писме *ж* саамо не означава никаковъ цыо гласакъ, нити може произнестисе, докле самогласно не приметнешъ му. Приправи себе къ произношеню гласка *жъ*, али уста не одтворай. Та медьу єзыкомъ и зубима стѣснѣна пара быти ће топервъ одтиснута (ж) и крозъ одтворена уста (ъ) истиснута гласакъ *жъ*.

Такове неразумльиве, но найманѣ одтворе ууста, или, ако волишъ, нѣме самогласнике, означава наше дебело ъ, коє зато я свимъ писменнымъ народима къ саврѣшенству ньиовога писма изъ оны темеля преноручити могао бы, изъ кои є Госп. *Майнеръ* звателце наше свимъ западньимъ народима препоручїо, явно желећи, да бы єдиноплеменницы нѣгови умѣсто, на примѣръ, Art, са звателцемъ Art. писали (Philosophische Sprachlehre S.); самые пако насъ што се тиче, то мы у простонароднѣмъ єзыку нашемъ, коимъ починѣмо писати, їоште већма дебело ъ требуемо, него у црковномъ. Неколико рѣчїй, кое ми долазе у паметъ сада, конечно ће насъ о томъ увѣрити. Срблинъ не вели: *на верху*, него *връу*; не *верхови*, него *връови*; не *я самъ трео*, него *я самъ тръо*; не *попаде ме нек[ак]ова дерхадъ*, него *дрьадъ*; не *прхати* или *перхати*, него *пръати*; не *съ верха*, него *съ врьа*; не *метале га себи подъ грхоца* или *герхоца*, него *грьоца*; не *врхомъ ножа*, него *врьомъ ножа*. Ово и подобно што тко є кадаръ тако добро безъ дебелога ъ записати? Нитко. Тко дакле не ће оћети, таковоо и одъ старине већ наше родноо дебелоо ъ пустити на миру?

In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apollo. *Virg.*

Савва Меркайль.

[На страни 236., у самом почетку „Палинодије,“ код речи »воздѕхъ« стоји под линијом уредничка (Вукова) напомена: да је ту „и їошт' на неколика мѣста“ место ѕ употребљено 8, јер штампарија није имала знака за слово ѕ; у одговору пак Вуковом, на страни 343. (види овде стр. 103.), у одељку »на 8)«, има код речи »уѕста« опет напомена под линијом: да у рукопису »тако стои свуда написано« (биће дакле уѕ и ѕѕ место овде штампаног уу), али да се није могло штампати, што нема ука, »а и другїй се некїй особитый случай био догодїо;« најпосле, и на дну стране 444. (овде стр. 104.) има Вукова напомена: да је у „Палинодији“, поред осталих штампарских погрешака, „на млого мѣста напечатано у мѣсто ука (8).« Види и чланак »Бѣда ово наше Немче...,« у „Додатку,“ на крају ове књиге.]

[Вук је у ово доба (крајем маја 1817. г.) заступао Давидовића и заједно с Копитаром уређивао „Србске Новине“, те је одмах за Мркаљевим чланком у њима штампао и овај свој]

ОДГОВОРЪ

336

НА ПАЛИНОДЈЮ, ИЛИ ОБРАНУ ДЕБЕЛОГА ЕРА Ъ.

*[Давидовићеве „**Новине Србске** у Вїени“; година 1817., бр. 42., 43. и 44.; стр. 336. и др. (штампа. преко целе стране).]*

Кадъ е Орацїй онако певао, као што е Г. Меркайль садъ запевао, нѣга е была уплашила грмлява на ведромъ небу: али штâ е уплашило Г. Меркайля, да онъ, овако изненада, удари на трагъ одъ свога *сала дебелога ера*, то не знамо. Мы се надамо да ће онъ и одъ ове палинодїе ударити на трагъ, зато му препоручуемо нека узме за мото другу Орацїеву истинитїю палинодїю, у коїой онъ говори одзбыля оно што мысли: O matre pulcra filia pulcrior.

Айде медьутимъ да мы ову садашню палинодїю промотримо мало. Она каже:

1) Да млоги вичу на дебело еръ (ъ) не знаюћи зашто.

2) Да се самогласна слова изговараю само отиснутомъ паромъ изъ беле чжигерице на отворена уста, безъ помоћи езыка и грла.

3) Да безсловесне животынѣ само самогласна слова изговараю.

4) Да Немцы и Французи (по Ламберту) имаю 17 устоотвора.

5) Да *ы* треба изговарати као што Немцы изговараю свое ü.

6) Да се (по Майнеру) ни едно самогласно слово не може изговорити безъ согласнога, као ни согласно безъ самогласнога!

7) Да се *нож* не може изговорити безъ ъ. (ово е онъ самъ изнашао, а ни е Ламбертъ ни *Майнеръ*).

8) Види се изъ нѣгове ортографїе (премда ништа не говори о томъ), да е онъ радъ (Холландески) свуда писати по два самогласна слова, где е годъ слогъ дугачакъ н. п. *љууди*, *ууста*, *дебелоо* и т. д.

9) Да Србльинъ говори: на *врьу* а не на *врху*, *врьови* не *врхови*, *трьо* не *трео*, *грьоца* не *грхоца* или *герхоца*.

Нека намъ допусти Г. Меркайль да и мы о томъ кажемо наше мнѣнїе:

на 1) Онъ е найвећу буну подигао на дебело еръ (испорїо га, и сало му извадїо на полѣ), а ако ни е знао зашто, то е нѣгова штета и срамота.

на 2) Нека огледа самъ може ли изговорити свепетъ наши самогласны слова, едно за другимъ, да не помакне езика никудъ. Како изговори *а*, одма ће видети да мора езикъ подигнути и помакнути мало унапредакъ да изговори *е*.

342 на 3) Како бы безсловесне животынье говориле само самогласна слова, кадъ се ньиове речи могу слагати и по *метруму* н. п. у Аристофановымъ комедїама пева славуй *тїо тїо тїо тїо тїо тинксъ*; а жаба *Врекекекъ Коаксъ, Коаксъ!* А не треба намъ у томъ тражити Аристофана; само да погледамо коса, или другу какву тицу, коя лепо пева, па ћемо видети, да онако исто преврће езыкомъ и ради устима, као и мы кадъ говоримо, а што мы ню не разумемо, то ни е она крива. —

на 4) Акоће Немцы и Французи имати и 50 устоотвора; што имъ драго; мы само видимо да и не пишу као што бы требало.

на 5) Да е рекао да су га (т. е. *ы*) некадъ изговарали некаквы люди као Немачко ü, и то му не бысмо сви веровали, а камоли, да га садъ почнсмо мы изговарати. Не треба нѣга (ы) кодъ насъ другчїе изговарати (нити се може), него као *и*; и зато може свакїй слободно *и* писати место *ы*, као што и чине готово сви Србльи, кои пишу, особито трговцы.

на 6) Има Майнеръ мало и право, што каже, да се обычно при изговараню самогласны слова потера изгрла, као кадъ ће човекъ да *блюе;* али се може и безъ тога свако самогласно слово тако чисто изговорити у почетку, као и у среди и на краю. О томъ се може сваки самъ уверити. Тако Майнеръ ту ни е ништа ново изнашао, као ни што се ни е могло доказати да су Грцы свой spiritus lenis, или Чивути ньиовъ *алефъ*, зато писали.

на 7) Тако *ножс* безъ ъ не значи ништа, нити се може изговорити? А кадъ му се дода ъ (ножъ) онда валя да е (како Г. *Меркайль* каже) двоесложна речъ? На тай начинъ мы (и сви остали народи) не бы имали ни едне еднослоѫне речи, коя бы се окончавала на согласно слово. *Ножъ, Богъ, Човекъ, мостъ* и остале овыма подобне речи, требало бы овако делити у писаню: *но-жъ, Бо-гъ, чо-ве-къ, мо-стъ;* а валяда бы се овако срицале: *наш ъ онъ но — живѣте ержъ, Буки онъ бо — глаголь*

ергъ, Червъ онъ чо — вѣди есте — ве — како еркъ, мыслѣте онъ мо — слово твердо ерстъ и т. д. Заиста е за чудо како су могли стари Римљани (и како садъ могу остали народи, кои пишу ньиовымъ словыма) изговарати на краю своя сагласна слова безъ ъ! Но ласно е и за тудье чудо, него ево неволѣ! како ћемо мы у овој *палинодїи* Г. Меркайля изговорити безъ ъ[343] *Србскомъ, црковномъ, одтиснути, воздухъ, Француз скомъ* и т. д.? Ово бы све требало писати са ъ (т. е. *Сръбъскомъ, одътиснути, возъдухъ, Франьцузъскомъ*), него валяда е заборавїо Г. *Меркайль*.

Заръ не зна Г. *Меркайль* да су їошть стари Римљани делили согласна слова на *нема* (stumme) и *полугласна* (halblautende)? И имали су право; зашто f, l, m, n, r, s, t (и наше ц, ч, ш) могу се готово изговорити безъ икаквога самогласнога (одъ овы 5, коя мы имамо, и коя су Римљани имали); а особито р, с, ц, ш; са гласомъ слова *р* могао бы човекъ поплашити читавъ чжелепъ волова или Чопоръ свиня.

на 8) Што су Немцы, већъ има неколико година, почели оставляти[1]), то е садъ Г. *Меркайль* примїо. То є башъ као каква мода кадъ продье у Бечу, а у Новомъ Саду и у Земуну онда текъ настае. — Ако Г. Меркайль пише (у род. млож.) *уѵста, шѵѵта, езыйка, самогласнїйка* и т. д. да разликуе падеже, то бы требало и на краю да метне їошть едно *а* (н. п. *уѵстаа, шѵѵтаа*, и т. д.); зашто, какогодъ што се на *у* протеже гласъ у млож. већма него у ед. тако исто и на *а*. А *рѣчъ* требало бы да пише (у род. млож.) *рѣѣчїй* (или *рѣечїй?*), а не *рѣчїй*, као што е онъ написао. Збыля кадъ бы Г. *Меркайль* писао какве *стихове*, или бы му *уста* у род. млож. была двоесложна речъ, или троесложна, или четворосложна? Колико ли бы сложне быле *родноо* и *дебелоо?*

Заиста е тешко себи представити, како е Г. *Меркайль*, после *сала дебелога ера*, могао доћи на овакове мисли!!

на 9) Само ове неколике речи (*гръоце, връови, умръо, сатръо* и т. д.) могле су доказати да намъ треба ъ. Него се и овде морамо чудити, где е чуо, или видео, Г. *Меркайль грхоце* и *грехоце!!* Шта ће овде *х?* одъ *грло* е постало *грлце* (као *дрво дрвце, слово словце, перо перце* и т. д.), а Србльи

---

[1]) отпре су Немцы у млоги речи писали по два самогласна слова, где се глась отеже н. п. die Heerde, der Schooß, и т. д. а садъ такове речи сви пишу са еднымъ словомъ (die Herde, der Schoß).

л предъ согласнымъ (као и на краю) меняю на *о* (н. п. *жетеоцы*, *купїоцы*, *пратїоцы* и т. д.) и тако е постало *гроце* (троесложно: *гр-о-це*); а да не бы то ко могао читати двоесложно (гро-це), метнуто е (у второй части народне Србске пѣснарице, на стр. 158. у 2рой врсти одозго) измедьу *р* и *о* ъ, да се зна да оно *о* не принадлежи къ слову *р*, него да е само *гр* за себе слогъ, као и на више мѣста у нашемъ езыку
344 н. п. *грнути*, *гртање* и т. д. —| Нека не мысли Г. *Меркайль* да оно ъ онде значи друго штогодъ, него е метнуто само да растави *р* и *о*. И у таковомъ случаю нужно намъ е ъ само кодъ слова *р*, а особито кодъ неки глагола у прошавшемъ времену н. п. *умръо*, *сатръо*, *подупръо*, *навръо*, *подувръо* и т. д. Може быти да у целомъ нашемъ езыку нема 10 речїй где бы морали писати ъ место *х* (и то све код *р*) као н. п. *връови*, *скръати* и т. д. Кадъ бы имали мы какво слово, кое бы значило као латинско *h*, онда бы могли писати *врh*, *врha*, *врhу*, *крhати* и т. д. Таково бы нама слово врло требало и за млоге друге речи, где ъ не може ништа помоћи н. п. *маhати машемъ*, *яhати яшемъ*, *орah орaha ораси*; а особито за тудьа имена собствена (людїй и градова) н. п. Hagedorn, Haller, Hamburg и остала таква имена како ћемо записати? Русси пишу *Гагедорнъ*, *Галлеръ*, *Гамбургъ*.

Тако дебело еръ, у осталымъ речма, остае 5тый точакъ у колима, као што е їоштъ Г. Стойковићъ казао. Кога не мрзи да му тандрче острагъ, нека га привеже, а ко воли безъ нѣга, нека се не бои да ће га кола издати, само ако су му она друга 4 точка здрава и оправлѣна. — Него шта ћемо радити съ *малымъ еромъ* (ь)? *Дебело* ако не чини вайде (кадъ се упише) а оно не чини ни штете; али *мало* чини штету: квари намъ речи и смета Читателѣ. Зашто да мы пишемо *лабудь*, *прстень*, *дань*, *радость*, *зетъ*, *голубъ*, *Царъ* и т. д.? кадъ се тако упише, онда мора быти у род. *лабудьа* (као *смудь смудьа*), *прстеня*, *даня* (као пань паня, врань враня); а кодъ оны, кои не пишу *ѣ*, него умекшаваю *т* са ь, мора *радость* имати у род. *радостьи* (као *мотъ мотьи*, *нотъ нотьи*); кодъ ньи кадъ видимо написано *петь*, морамо погадьати или значи fünf (петъ), или der Ofen (пећъ). Зато може быти да бы найболѣ было, да *мало еръ* пишемо само онде где се умекшава *д*, *л*, и *н* н. п. *смудь*, *тудь*, *предьа*, *маль*, *учитель*, *кольи*, *мельи*, *пань*, *врань*, *конь*, *пеньи*, *стеньи*, *светиньомъ* и т. д. А остале све речи да пишемо са *дебелымъ*

еромъ, или ни съ каквымъ. Кадъ бысмо имали їошть 3 слова, т. е. *дьервъ*, *ель* и *ень*, онда бы мало ерь могли бацыти са свымъ.

Већъ е доста о еровима; само їошть мало о некимъ речма; истина да бы се ово могло и изоставити, али будући да мы, већъ има 7 година, очекуемо одъ Г. Меркайля *езыкопротресъ*, зато морамо пазити и на сваку речь нѣгову: а) Не знамо ели добро речено *гласчићъ* (умалително одъ *гласъ*)? Може быти дабы требало да буде *гласићъ* (као *поясъ поясићъ*, *носъ носићъ*, *тасъ тасићъ* и т. д.), или hypocoristicum *гласакъ* (као што има и онъ на више мѣста); ако ли бы се оно *ч* могло у метпути (као у неки други речїй н. п. *рогъ рогчићъ* или *рожчићъ*), онда бы се *с* променило на *ш* (и было бы *глашчићъ*), као што обычно быва предъ *ч*, н. п. *даска дашчица*, *костъ кошчица* и т. д. б) Одъ *рѣчъ* валяло бы да буде *рѣчца* (као *крвъ крвца*, *зобъ зобца*, *ноћъ ноћца* и т. д.) а *рѣчица* е одъ *рѣка*. в) Кои Србльи говоре *дїо* (или *дїелъ*) *дїела*, и *цыо* (или *цыелъ*) *цыела*, *цыело*, они не говоре *бѣлый бѣла бѣло*, него *бїелый*, *бїела*, *бїело*; нити кажу *рѣчъ* него *рїечъ*, и т. д., зато ако ћемо писати као што народъ говори, треба да пишемо свуда еднако; ако ли ћемо народный езыкъ поправляти (као што смо сви почели), а оно треба свуда да га поправлямо. г) Србльи не говоре *жигерица*, него *чжигерица*. д) *Црковный* е одъ *црковъ*, а одъ *црква* требало бы да буде *црквеный*. е) Зашто е написано *льууди*, а не *люуди*? Кадъ се *ля* може читати *льа* (н. п. *валя*), зашто се небы могло *лю* читати *льу*? ж) Да ли бы болѣ было писати *отворити* и *отиснути* (као што сви говоримо), него *одтворити* и *одтиснути*? На овакове мале ствари само кодъ Г. Меркайля треба пазити.

[У 48. броју истих „Новина Србских“ за г. 1817. (стр. 383. и 384., под натписом „Смѣсице Књижественне“) штампана је и нека врста аутокритике од С. Мркаља противу „Палинодије.“ Тај Мркаљев чланак види у „Додатку“, на крају ове књиге.]

V.

[1. У првом изданьу Iве књиге „Љубомира у Елисиуму“,) после посвете и предговора, почевши од 1. стране 15. листа, има ово]*

ПРИМѢЧАНІЕ О СЕРБСКОМУ ЕЗЫКУ.

15a Будући да мы сада, кои помало за свой народъ писати починѣмо, доста се у незгодному времену находимо: више насъ крутїзираю у езыку, нежели и у дѣлу, но имаду и право; должность е како преводчика, тако и самаго списателя, да толико позорствуе на езыкъ свой, колико и на саму вещь, кою на нѣму изражава. Обаче камо намъ такова грамматїка, коя бы чиста свойства Сербскогъ езыка содержавала, и коя бы правила, по коими да се сви еднако водимо, имала? — Мы смо Господину Мразовичу за Славенску Грамматїку вовѣки должни благодарити, но нуждна е намъ їощь и Сербска. И доклегодь ову не будемо имали, правилно и еднако писати неможемо; но увѣкъ'тьемо тумарати, и едни писати као што у срему говоре, другїи као у Славенїи, третьи као у Ерватской,
15b и т: д: Боемцы су чакъ ову нашу погрѣшку примѣтили.| Добровскїй нѣкїй у своей книги на Нѣмецкому езыку пише, да мы Серби у саданье време не имамо правилный и опредѣленый езыкъ, на коему бы книге писали, но да едни пишемо церковнымъ стиломъ, другїи просто, као што говоримо, или помѣшано! — Зашто дакле мы не бы отузели ово ихъ поношенїе? зашто се не бы наши, кои се добро у своему езыку разумѣваю, согласили, и едну писменицу на нашемъ езыку сочинили? Ово бы перво основанїе было, на коему бы се наше просвѣщенїе съ много болшимъ успѣхомъ оснивати почело.

Нѣкїи наши захтеваю, да се пише Славенски а не Сербски, но молимъ понизно, за кога? — за наше учене? — здрави врача не требую! — Кои е конецъ, просимъ, и намѣренїе едногъ списателя, на кой онъ, кадъ што писати предузме, дѣло свое управля? то, да своїомъ книгомъ, у коей онъ и пороке и добродѣтель ясно намъ преставля, насъ

[*) **Любомиръ у Елїсїуму**, Романтїческа, но при томъ и моралная повѣсть, сочинена *Милованомъ Видаковичемъ* дѣтовоспитателемъ, посвящена же господару Павлу Перишичу, младому купцу и гражданину Новосадскому. Въ Будимѣ. Писмены Кралевск: Всеучилища Пештанскаго. 1814. — На предњем листу (са слисмены Кралевск: Всеучилища Пештанскаго. 1814. — На предњем листу (са сликом): *Любомиръ у Елїсїуму, Моралная Повѣсть, Сочинена отъ Милована Видаковичьа, Дѣтовоспитателя. Въ Будинѣ Писмены Всеучилища Пещанскаго. 1814.* — На 8°, 3 зассбна листа са сликама, 24 непагин. листа, 547 страна и 1 лист.]

ползуе и поучи; да намъ пороке сгнуси и омрази, а добродѣтель услади и у нами ю побуди. Но тко ово више потребуе, нежели они, кои нису толико учени: младитьи, женскїй полъ и простїи наши люди: обаче хотьеду ли ови славенску книгу и у|зети у руке, кадъ ю не разумѣваю? 16a
Нитда? — Е дакле таковымъ начиномъ списатель не получава намѣренїе свое, и онъ нимало или весма мало кога са своимъ списанїемъ ползуе.

Та ово е наравно, да мы кадъ се съ каковымъ лицемъ и устменно разговарамо, морамо съ нимъ тако говорити, да оно насъ разумѣ! тако валя да поступамо, и кадъ што пишемо. Мы треба да будемо благодушнїи, и настоимо о ползи народа нашего, а не пристрастнїи, да се токмо покажемо нѣкимъ, да мы знамо славенски и высоко писати, и да насъ само учени разумѣваю! Перво е добродѣтель, и теплая любовь своему роду, коя е человѣколюбиве Персы доброгъ нашегъ Обрадовича ожившлявала; а второ е гордость и суетно славолюбїе. Тко не чита радо блаженогъ Досїѳеа нашегъ? и мало, и велико; и старо, и младо охотно и съ услажденїемъ дѣла нѣгова чита, и ползуесе: понеже свакъ разумѣ, што му се у книги нѣговой каже. Хотя да овый Славныи мужъ нити е на орѳографїю, нити на чуже рѣчи позоръ давао; обаче треба знати, у кое е онъ време и писао, има тому скоро 30. година; у каквомъ е дакле совершенству онда нашъ народъ и было! —

Я по моему разсужденїю за общее добро нашего народа находимъ, да 16b
мы пишемо Сербски, да насъ весъ народъ нашъ разумѣ; а да нашъ старый езыкъ Славенскїй, кои намъ вовѣки у церковны книга остае, оставимо за Богослове, и за нѣка токмо на ученна и высоки лица относетьасе дѣла; да га взирамо као нашъ Священный езыкъ, и дичимосе съ нимъ, као грецы наши съ Елїнскимъ. Да е славенскїй нашъ езыкъ богато рѣчивъ, и правиленъ; да е у израженїями сладакъ, нѣжанъ и силанъ, то е истина: и да мы изъ нѣга, као изъ источника лѣпы рѣчїй узимати и нашъ Сербскїй езыкъ поправляти можемо, то намъ нитко не брани; не узимамо бо изъ чужегъ езыка, но опеть изъ нашего: Но да мы книге на нѣму за просвѣщенїе нашего народа пишемо, видимисе не разумно захтеванье: нисмо мы турцы, да не можемо, и не смѣмо на нашемъ езыку писати книге, но да се держимо другогъ езыка у тому, као они што се Аравїйскогъ держе, зато и есу онако просвѣщени! Любезнїи мои Читатели! за то што мы отъ славяновъ происходимо, нисмо више они, коисмо прїе были, но Серби; мы имамо нашъ езыкъ, кой уничтожити не можемо, нити| се на ново у 17a
Славяне претворити; а и за кой бысмо узрокъ то желили? — Зашто се Талїани и Францози у Латїнскїи езыкъ, изъ коего происходе, не повратьаю? Нїе имъ нужда, да то чине; они своимъ езыкомъ говоре, на своему езыку и книге пишу, пакъ добро; ено до каковаго су совершенства дошли! — Сербски братїе моя Любезна! Сербски пишимо, да насъ народъ нашъ разумѣти и отъ насъ се што ползовати може. Обаче пробесѣдити будемо мало и о тому: како треба и Сербски писати, да намъ їощь каковый славянинъ не каже „ако тьемо писати Сербски, то можеду и наше бабе книге писати.“ Лѣпу честь дае своему езыку! — Онъ е хотѣо заръ да рекне: мы можемо писати Сербски, но не треба онако да пишемо, као што и просте наше баке говоре: и я кажемъ, да не треба онако; но отовудъ не слѣдуе, да морамо писати славенски: аки бы мы не имали езыкъ нашъ Сербскїй совершенїй, него као што бабе говоре;

та не видимо ли, да сви народи имаду свой особитый и книжевный езикъ, на коимъ книге пишу, и кой имъ се отъ Куйнскогъ езика мало разликуе; обаче съ толико се разликуе, да га и простъ человѣкъ разумѣти
17б може; како не бы смо и мы таковый имали? — Него да пишемо Славенски! — Какотье простый нашъ земледѣлецъ разумѣти, какотье женскїй полъ, и матере наше, кое перво основанїе воспитанїя дѣцы своїой полажу? — Дакле нити валя да Славенски пишемо, будутьи да народъ общїй, овый древный езикъ не разумѣ! нити валя пуко просто писати, као што народъ и найпростїй говори; понеже у свакой провїнцїи другоячїе говоре, слѣдователно морали бы и списатели у свакому предѣлу другоячїе и книге писати. Пакъ онда кадъ бы узео нашъ Сремацъ книгу, да чита, коя е у ерватской писана, онъ бы се смѣяо, понеже нѣке рѣчи, коимъ се онъ нїе навыкао, курїозно бы му у ушесы звониле; а Ерватъ би се смѣяо нѣму: као што ихъ доста пути и чуемо, гди се и устменно препиру и инате.

У Срему и Банату кадъ чую, да кой изъ Славонїе и Ерватске; или изъ Босне, и Ерцеговине, рекне „вѣра ти Божїя гдїе си было? то нїе лѣпо отъ тебе! прїе самь и дѣте мое шиляо по тебе, и нїеси было дома: заръ ты не смѣшь мени дойти?“ и проч: — Одма му кажу „ово е
18а шїякъ! како говори!“ — А не види да е то лѣпо речено, и да е свака ова рѣчь нѣгова, управъ Славенска; судити можемо, да су у старо време наши Серби тако и говорили. Засвѣдочаваю то и нѣкїи древнїи нїовїи рукописи. *Вѣра*, *гдїе*, *прїс*, *дѣте*, *нїеси*, *лѣпо*, не *смѣшь* и т: д: У чему се ове рѣчи разликую отъ Славенски? Ни у чемъ! А мы у овы земля кажемо: вера, гди, предье, дете, ниси, лепо, не смешь. Ова е свака рѣчь отъ нашегъ старогъ езика удалена.

Да е нашъ народъ Сербскїй у саданье време у Срему, у Бачкой около Дунава, и у Банату къ Тїси, гдїе се, као у цесарски держава, у найветьой масси находи; найпросвѣщенїи (штосе Сербовъ тиче) и найученїи, то е истина. Понеже у Сремски Карловцы, у Новомсаду, а и у Сомбору, давно веть школе, ако не велике, то поне грамматїкалне на нашемъ езику имамо; у конма е се юность наша колик' толик' исправляла и исправлясе. А наипаче у Карловцы, као при двору и прїе тог' ималисмо, не токмо школе грамматїкалне, но и Богословїю и Гумнасїю нашу, у конма су се лѣпе науке предавале: кольми у саданье наше време, Гумнасїа Карловачка подъ мудримъ управленїемъ нїове Екселенцїе,
18б Господина нашего Архїепїскопа Стратимировича, мужа колико у наукама искуснѣйша, толико и за свой любезный народъ благоревнива, тако е за ово 21. лѣто процвѣтала, и такове прекрасне успѣхе твори; да не само што е намъ толике изрядне Священиике произвела; но и юность сва, коя изъ нье у Академїе отлази, у полной мѣри свуда се похвалюе, свуда честь Гумнасїи Карловачкой освѣдочава.

Поредъ свега тог' не слѣдуе, да и у Срему найболье Сербски говоре, и да бы мы нїовъ дїалектъ управъ за Классическїй узети могли, на коему бы книге писали. Понеже и ту какогодь и у Банату и Бачки, кромѣ многихъ рѣчїй турскихъ, Нѣмецкихъ и Мажарскихъ, кое су яко усвоили; многе су и свое собствене рѣчи извернули, и отъ Славенскогъ ветьма, него и у други предѣли, удалили! Зашто да кажемо — но веть нека у простому разговору и кажемо — обаче зашто да у книгами пишемо: *дете*, *вера*, *дело*, *лепо*, *некїй*, *сести*, *смети*, *гди? ниси*, *нема:*

и проче овакове безчисленне рѣчи? — Кадъ чуемо да савъ нашъ народъ и дань данашнїй у оны земля, кое су перво наше отечество быле, у коима су наши праотцы нѣколико стотина година царствовали, и| изъ 19a
коихъ смо земаля и мы произшли, чуемо велимъ ихъ гдїе све ове рѣчи чисто, или гдѣ кою съ маломъ весма премѣномъ изговараю. Увѣримосе дакле, да е оно правый нашъ и старый езыкъ Сербскїй, коимъ говоре наши отъ полъ Сербїе къ Македонїи, у цѣлой Босни, Ерцеговини, у Албанїй, Церной гори, а и у Далмацїй.

Истина, да и у овы речены предѣлы, отъ како су по нещастїю пали подъ турчина, силне су рѣчи турске усвоили, кое бы све требало избацыти: обаче и у овы Цесарски страна, кромѣ турскихъ рѣчїй (кое су заръ їощь отонудъ донели, а многе от-турака и овдїе узели, кадъ е турчинъ преко сто година ветьу скоро часть Мажарске держао) присвоише толике силне рѣчи Мажарске и Нѣмецке. Кое рѣчи изъ оны земаля Серби, кадъ овамо дойду, и незнаду: Какъ: *сáлáшъ*, умѣсто *станъ*; *халасъ* умѣсто *рыбаръ*; *хаїошь — ладьарь*; *марва* (отъ marha) *стока*. *Оцїло* — огнило; *шаргарепа* — мерква или жута репа. — Нѣмец: *Вїртшафтъ*, Домостроителство; *Айнрїхтунгъ*, покутьство; *Фруштукъ*, подручакъ; и т: д: тко бы ихъ изброити могао, само мало наспоминемъ, дасу наши у оны земля токмо съ| турскими рѣчми свой 19b
езыкъ искварили, а овдїе и съ Турскими, и съ Магьарскими, и съ Нѣмецкими; и преко свега тог' свое рѣчи собственне некако извернули! — Дакле да пишемо као што у оны земля говоре? — Не! — я на то не наводимъ: нигди мы предѣлъ земле нетьемо найти, гдѣ бы народъ тако чисто, и тако правилно, и по грамматїки говорїо, да бы мы нѣговъ дїалектъ за книжевный езыкъ узети могли. Сербинъ у оны страна многе рѣчи ружно, какогодь и мы, изговара, кое Книгописацъ треба да исправи. Као што и Нѣмцы не гледу, како имъ народъ вообще говори, да онако пишу, но пишу, како имъ свойство езыка доноси. Н: пр: Нѣмацъ, не токмо простъ но и гражданинъ, а и наученъ, у скоромъ говору каже: Homer fein! i hob ihm gjogt! — Но и у книгами да тако пише, Боже сохрани! Они пишу као што имъ грамматїка доноси: Haben wir fein; ich habe ihm gejagt и т: д: Тако треба да и мы радимо. Ако у скорому изговору и кажемо *тркъ*, *крвь*, *гркъ*, *трнъ*, *дрво*, *грмъ* и проч: треба да пишемо *теркъ*, *кровь*, *грекъ*, *тернъ*, *древо*, *гремъ*. Подобнымъ начиномъ, ако и кажемо, *вера*, *дете*, *лепо*, *дело*, *човекъ* и т: д: Пишимо у кни|гами 20a
вѣра, *дѣте*, *лѣпо*, *дѣло*, *человѣкъ*. Понеже не кажемо *благоверный*, него *благовѣрный*, не кажемо *детовоспитатель*, него *дѣтовоспитатель*; не говоримо *великолепный дворъ*, но *великолѣпный дворъ*; не велимо: *благодетель*, него *благодѣтель*, и не говоримо *човеколюбїе*, но *человѣколюбїе* и т: д: Зашто бы смо ове и овимъ подобне рѣчи у простому ихъ положенїю другоячїе писали, а у сложенному другоячїе? —

Овакове велимъ рѣчи у писанїю исправляти треба. Ретьитье ми, може быти, тко „а зашто ты нисп у твои дѣлы досада изданы, точность езыка наблюдавао?“ — Као у первы мои дѣлы нисамь толико наблюдавао, но у овому сада есамь и отъ сада тьу заисто наблюдавати.

Дакле во крацѣ све штосамь досадъ казао, у тому се состои, да гледамо езыкъ нашъ исправити; перво отъ чужестранны рѣчїй очистити, и свое собственне рѣчи увести. Второ грамматїку СлавеноСербску со-

чинити, и по ньой сви еднако да пишемо. Трето извернуте рѣчи исправимо, тверде, и безъ самогласна писмена, кое се изговараю, умегкшаймо
20б и са самогласнымъ писменемъ растворимо, пакъ тьемо онда имати правый нашъ Сербскїй езыкъ и признати треба, да е се нашъ старый езыкъ Сербскїй, весма мало отъ Славенскогъ разликовао: то намъ свѣдоче они наши народи, кои у оны земля живе, као што рекосмо, коесу перво отечество наше быле; свѣдоче и древни кое гдїе Сербскїи рукописи.

Сада Любезнїи мои Читатели да видимо откуда мы Серби происходимо? и зашто се овымъ именемъ зовемо? Зашто лы насъ Рацы наименоваше? — Ятьу овдїе укратко изъ Історїе довести, поне за оне наше, кои Історїе читали нису, налазимъ за добро.

У време оно, кадъ е се силный и многочисленный народъ Славенскїй из Асїе у Европу кренуо, первый кратъ населисе при Черному морю у Цїркасїи; потомъ прейду у малу тартарїю; отовудъ повуку се къ Дунаву, у саданю Бесарабїю, Молдавїю, и Валахїю; но будутьи толико ихъ е много было, да се ни у тїи исты предѣлы сви смѣстити нису могли, пружесе и преко Дунава у Греческе провїнцїе, у долню сирѣчь и горню Мyссїю, нынѣшну Болгарїю и Сербїю, кое земле отъ Грековъ отму, и на нима се поселе. Они сви, докле су као еданъ ве-
21а ли|кїй народъ ове земле съ обе стране Дунава обитавали, звалисусе славяни. Но потомъ кадъ су вожди ихъ, еданъ едну, а другїй другу часть изъ истогъ народа узимали, и ово къ востоку, ово къ сѣверу, или къ западу отводили, и по ветьой части Европу исполнявали; прїиму себи и нова имена. Едни отъ вождовъ своихъ, као Москови, отъ Мосока, кой почти величайшу часть славяновъ узме, и къ востоко-сѣверу отведе, и као другїй именемъ Чехъ съ едномъ частїомъ оде къ западу, и насели землю, кою по имену нѣговомъ, Ческомъ назову. Нѣкїи пакъ отлучесе къ сѣвернымъ странамъ, прейду Карпатїческе горе, и установесе у нѣки поля, кою землю Польскомъ наименую, и народъ Поляцы. И тако далше часть отъ части дѣлиласе, и разни народи отъ едногъ Славенскогъ народа постану. Као Моравцы, отъ рѣке Мораве, при коей се населу; Ервати отъ глагола ерватисе; Крайнцы отъ крайне и т: д:

Заоставша пакъ часть Славяновъ при первы свои у Европи столица, у едной сирѣчь и у другой Мyссїи, раздѣлисе такожде временемъ на двїе части. И они, кои су у долной Мyссїи узъ-дужъ Дунава были
21б на|зову се Болгарами. Ово су име отъ нѣке воде узели. А они, кои су у горной Мyссїи обитавали, наименуюсе Сербами. Обаче отъ какове су рѣчи Серби ово име себи узели, нїе намъ толико извѣстно: едал' отъ мале нѣке рѣке, коя се и данась їощь у Сербїи Серномъ нариче, или отъ града истогъ имене, за кой пишу, да е иногда поредъ те воде было; Богъ — зна! Безсмертный нашъ Господинъ Рапчъ у своей Історїи доказуе, да е име ово Сербинъ отъ Серпа узето, и доводи овако: да су сирѣчь Славяни у Гречески провїнцїа заоставшїи посланникомъ пришедшимъ имъ отъ Грековъ, на вопросъ: Ткосте Вы, и каковїи сте вы люди, кои наше земле и далше узимате? Као поносително и смѣютьи имъ се отговорили „Мы смо Серпови, коисмо дошли Васъ пожнѣти, и нашъ народъ у овы земля населити.“ Ели тако было, тко бы управ' знати могао? — Отъ

Серпа могло е се произвести Серпинъ, и отъ ове рѣчи могло е време оно *и* на *б*: измѣнити, и учинити Сербинъ! —

Но што му драго, доволно е то, да смо мы нїовы потомцы и зовемосе Серби, подъ коимъ су именемъ наши праотцы нѣколико столѣтствїя Славно царствовали. Него откудъ насъ потомъ нѣкїи назваше 22a
Рацы? Ово е намъ болье познано: наши древнїи Серби, кад'се мало помало умноже, почну се у далше около себе стране разсѣявати; и тако они, кои у первому предѣлу, гди су ихъ праотцы населили были, заостану; назову оне, коп се у оближне предѣле рàзсѣю *Рассїяны*, отъ гласгола своего *сѣяти — разсѣяти*; како што се подобнымъ начиномъ найменую и Москови: *Россы* или *Россїяны*, отъ рѣчи по ихъ изреченїю розсѣяти, *россїяни*. Чужїп пакъ народи, странну рѣчь изверну, и чисто ю не изговоре, отъ *Росса* произведу *Русса*, а отъ *Рассїяновъ* преимену ихъ и назову ихъ *Расцы!* Потомъ оно *с* предъ *ц*, гди имъ е мало езикъ запиняо, избаце, и произиде рѣчь *Рацы!* —

Сви обаче овїи народи и сынови древныхъ Славяновъ къ новообрѣтеному своему имени не заборавляю ни на древное отца своего име, кое отъ саме славе происходи, присовокупити: зато и кажемо, и у книгами пишемо: СлавеноСербски, Славено россїйски, славеночески и т: д:

Отъ имене дакле више реченогъ *Сербинъ*, узме име и цѣла она земля Сер|бїя.[1]) Но будутьи да грекъ за субтїлный свой езыкъ писмя 22б
б нїе потребовао, а за чуже рѣчи нїе га хотео ни измыслити, но у мѣсто *б* онъ, или скр'пи *мв-*, или пише *в*, и тако у мѣсто *Бїблїа*, као што сви народи пишу, онъ пише *Вївлїа*, у мѣсто *Бабїлонъ*, пише *Вавлонъ*; слѣдователно и отъ наше *Сербїе* начину *Сервїю* и сынове нѣне *серви*, кое латїнски значи *слуге!* — Да е поне овымъ именемъ названа онда, кадъ е подъ Турчина пала, нека бы; но їощь и онда су ю Грецы тако звали, кадъ е славна, и многимъ окрестъ себе землямъ Госпоя была; и подъ Царскимъ се вѣнцемъ между прочими щастливо царствующими народми блистала, и свѣтлила! — А оставимо што е была прочимъ Славенскимъ народомъ, како Історицы пишу, мати,[2]) доказуютьи, да е нынѣшня Болгарїа и Сербїя пришедшимъ изъ Асїе у Европу Славяномъ перва се, и постоянна столица учинила; и да е се весь| народъ Сла- 23a
венскїй изъ ове двїе земле разроїо, и у далше стране разишао: само штосу ту Серби и Болгари, као корень Славенскогъ народа заостали. Слѣдователно Серби су и Болгари найстарїи славяни, то признаю и сами Россїяни; признаю Боемцы, и другїи народи. —

Но како измѣнисмо езыкъ? Сербїя наша заоставшу на себи часть Славенскогъ народа толико приплоди, и толико умножи, да простре Сынове свое до полъ Македонїе, до Албанїе, у Цернугору, у Далмацїю, чакъ у Боку; у Славонїю, Сремъ и Банатъ, и добру часть преко Дунава насели у Панонїю, садашню Унгарїю. Но док' су се овако на части раздѣлили, измѣну и езыкъ свой правый, и всеобщїй, кои су имали: у свакомъ бо почти предѣлу другоячїе стану говорити.

---

[1]) Коя е сирота многе свое сынове у ово нѣколико година за свободу свою на кровавъ олтарь грознога Марса принела и съ щастливимъ успѣхомъ приноси; шта е обаче судба за ню заключила, Богъ — вѣсть! —

[2]) Енглъ о Славенскому народу: de gente slavica.

Истина, не само мы Серби, но и прочи народи Славенскїи велико су измѣненїе у езыку учинили; тако, да кадъ бы кои хотѣли сада старый свой и всеобщїй езыкъ знати; то кодъ насъ токмо Сербовъ и кодъ Россїяновъ изъ церковны книга могли бы имати. Слѣдовательно, мы бы нашъ езыкъ Сербскїй, имаютьи при нами у цѣлости езыкъ Славенскїй,
23б найлагкше у совершенство дове|ли, и таковый бы намъ сладакъ, нѣжанъ и богаторѣчивъ езыкъ было, да ни едному у Evропи езыку не бы уступїо. Како намъ лѣпо Сербинъ нѣке рѣчи, кадъ говори, сокращава, и чистїе му изъ уста теку, него Славенске старе; на прим: *Кой, коя, кос;* а стари славяни на нѣкїи мѣсти пишу: *который, которая, которое;* ове су рѣчи дуже и мало рапавїе. — Славенски пишу: *азъ есмь былъ во вертоградѣ*, а Сербинъ каже: *ясамъ было у верту;* како е то лѣпо речено! — Ясамь *писао, читао, сѣдїо, говорїо:* Сербинъ све ове рѣчи са самогласнимъ писменемъ окончава, кое старїи Славяни са согласнымъ совершую: *писалъ, читалъ, сѣдилъ, говорилъ* и т: д: И како мы Серби нѣке рѣчи болье Славенски произносимо, него и Россїяни н: пр: *мати, глава, брада, гласъ, страна, преводъ, преписъ* и многе овимъ подобне рѣчи, кое Россїани ружно произносе: *матъ, голова, борода, голосъ, сторона, переводъ, переписъ* и проч: Подобно и ове глаголе неопредѣленогъ времене, мы лѣпо кажемо као што намъ и у Славенски книга пишу: *искати, ходити, писати, читати, учити* и т: д: а они съ нѣкимъ сокращенїемъ изговараю и послѣднее писмя самогласно укидаю н:
24а и: *искать, ходить,| писать, читать, учить* и т: д: Та рѣчь е свака лѣпша, коя се самогласнымъ писменемъ окончава; зашто дакле безъ нужде да избацую оно самогласно писмо. По нѣки мѣсты и наши ове слѣдующе рѣчи противъ свойства езыка изговараю: *меникаръ, тебикаръ, нѣмукаръ, себикаръ!*Ког' тье намъ врага оно *каръ* на краю рѣчи? Нїе ли лѣпше ретьи: *мени, теби, нѣму, себи?* та ово е и кратьа рѣчь, чистїя и са самогласнымъ се писмомъ окончава. Као и у Банату слушаосамь, гдїе нѣкїи кажу: *Быосамь у церкву, видїосамь га на пїяцу, гди зелень продае!* — Умѣсто да рекне: *быосамь у церкви, видїосамь га на пїяцы.* — Ишаосамь *передъ* Тамиша! вратїосамь се *путомъ!* — Како е опеть ово речено? — Та правый Сербинъ каже *поредъ* а не *передъ;* и *путемъ*, а не *путомъ*. Но оставимо све то, нека прости тако и говоре; не треба тако писати. Напредъ смо рекли, да и Нѣмцы прости по гдѣкои мѣсты тако ружно говоре, да имъ се морамо смѣяти; обаче узмимо имъ Книге, како лѣпо и правилно сви пишу! Поревнуймо дакле и мы Нѣмцемъ, и пишимо не Славенски но Сербски,
24б обаче правилно Сербски. Мы у простому говору ако и кажемо| *нема*, пишимо у книгами *не има*, ово е правилнїе; понеже слажесе рѣчь отъ частице *не* и глагола *има*, дакле *не има* а не *нема*, кое може значити *нему жену*, коя не може да говори. Подобно и ово, ако и говоримо просто: *продье поредъ мене*, треба да пишемо *пройде*, зане сложенъ е и овый глаголъ *иде, ити* съ предлогомъ *про*, дакле лѣпше е и правилнїе е писати *пройде* нежели *продье. Предье два дана!* и ово е зло казано, треба писати *прежде*, или као што наши Серби у оны земля говоре: *прїе*. Ясамь у овому моему дѣлу свуда овакова исправленїя чинїо, и колико ми е време допустило трудїосамьсе точность нѣку болю нашему езыку отдати, како што тьете читатели мои любезни и видити.

Но опоминемъ, и молимъ и друге наше учене младитье и любезне Сынове Сербске; цвѣтъ Славнога нашега народа, кои се сада уче, да коимъ бы Богъ благословїо труде ньїове, те бы способне себе ощутили за народъ свой што писати: нека наблюдаваю свойства езыка своегъ, нек' позорствую на правила; и малое вниманїе може ихъ руководити, лагкое се у своему езыку исправляти; ако їощь и не имамо грамматїку, а кадъ будемо ню имали, ондатье за насъ и болѣ быти. Съ коимъ желанїемъ препоручуемсе моимъ читателемъ у любовь и есмь свагда моему роду наслужби

у Новомсаду Октом: 3. 1813.

Вашъ
М. В.

[2. У првом издању IIге књиге **„Љубомира у Елисиуму“***) штампано је, после посвете, на лист. 8.—14. (без паганације):]*

ПРЕДИСЛОВІЕ

[у ком Видаковић, почевши од 2. стране 10. листа, пише:]

— — — —

се и не чудимъ, было ихъ е и више таковаго мнѣнїя, кои се такожде у тому вараю. Могли бы заръ, ал' како? на мѣсто еднаго писмене да пишемо 2. 3. и 4. као што другїи раде. Некъ чита само онай, кой мы-
116 сли, да бы болѣ намъ было число писменъ нашихъ умалити, Майдїнгера, пакъ тье видити, што оный славный мужъ и о числу Нѣмецкихъ писменъ говори. —

Хранимо само любезни мои читатели, писмена наша! о хранимо ихъ као благо наше неоцѣнимо; и као едно краснѣйше сокровище наше, коесмо отъ праотецъ нашыхъ наслѣдили, и кое мы, кадъ важность его, разсудимо, оному вѣнцу, и скиптру оному, кои су намъ на полю Косову изгубили, предпочести можемо! не нарушаваймо ову древность, ову свящтость нашу; и не вредьаймо всеобщу ову сису нашу; сису, коя насъ душевнымъ запаява млекомъ, и по коей мы наипаче еданъ другаго *братомъ* именуемо!

А особито Вы, о мили наши и любезни пїколамъ Предстатели, и Управители! Вы, на кое е жребїе пало, да нескусной юности нашей — любезному цвѣту народа нашего — у време его пролѣтїя Наставницы и Учители будете, Вы велимъ, и молимъ, бдите и браните отъ овакове пагубне заразы Лїтературу нашу. Зидайте достойно себи и имени своему
12a у млаадымъ душамъ вѣчите храме; зидайте на славу Божїю такове, и радуйтесе времену, коетье дойти, да се Вамъ изъ свящтеннаго того сада Божїя, у коему сте Вы сада дѣлатели, цвѣтїе бере, и отъ нихъ се на честну Вашу и безсмертну главу вѣнцы вїю и плету. Знатитье любезно потомство наше дѣла Ваша мѣрити, знатитье такова и по достоинству цѣнити.

И за што просимъ Васъ, высокопочитаеми мои Читатели, за што да се мы и Славенскаго нашего, као што нѣкїи раде, очужавамо езыка? Та нїе ли онъ намъ источникъ свимъ прочымъ отъ него происходящимъ дїалектомъ? И писмо ли мы имаютьи све наше свящтенне книге на немъ написане, найближїи къ овому источнику? А кадъ е тако, нїе ли намъ болѣ изъ самаго оваго словесности наше источника пити, нежели изъ далеко отъ него оттекающыхъ мутныхъ поточитьевъ? — Къ тому помыслимо и то, да е намъ и весь законъ нашъ, наше благочестїе, све церковне,
12б святе и моралномъ наукомъ, као сатїе медомъ, полне книге, на истому езыку списане? — О како се многїи наши у саданье време вараю, кои славный овый езыкъ нашъ мало цѣне, и мало уважаваю! Но нека бы само оваковїи читали Гд: Шлецера, пакъ бы чули, што се о Славенскому езыку говори.

Но я и паки мое рѣчи повторавамъ, да мы токмо особитаго содержанїя книге могли бы на Славенскому езыку писати, а не сваке. Сирѣчь Матерїе и Предмете онакове, кои се нарочито къ ученой класи возносе, я по моему разсужденїю желїо бы, да се Славенски пишу; а матерїе и предмете моралне и поучителне, консе во обще цѣлаго народа нашего касаю, писати Сербски. Но и то не пуко онако, као што намъ народи нѣкїи и простѣйшїи изговараю, и кои чистое езыка свойство и правила наблюдавати не умѣю; но велимъ, ако се у тому не варамъ, да мы измежду нашего Сербскаго дїалекта, и измежду Славенскаго, као кореннаго езыка, среднїй нѣкїй путь изберемо (на кой я, као што тьете
13a изъ оваго моега дѣлца и видити, много тежимъ) и тако да по нѣму сви

еднако водимосе и пишемо. — За што, Славенски чисто за Сербле сваку матерїю писати, не видимисе совѣтно, што овый древнїй — езыкъ нашъ, сви не разумѣваю; а ни просто Сербски, изъ узрока, што е се и нашъ Сербскїй езыкъ у саданье време на више дїалектовъ раздѣлїо, пакъ не знамъ, коего тьемо се управо придержавати.

Ясамъ се о овому съ многими нашими, и искусными у езыку, Лицами разговарао, и многїи су ми мое мнѣнїе одобрили; найпосле пишемъ чакъ и у Прагу (у Чехску) Господину Добровскому, славному оному фїлологу, и мужу како у древному Славенскому езыку, тако и у свимъ его дїалектми искуснѣйшему; пишемъ му и молимъ его, да ми учини и онъ отъ свое стране едно сверху езыка нашего примѣчанїе. На кое онъ мени отговори овако:

„Ich habe jetzt die Recension, und Ihre Antwort darauf gelesen,[1]) Mir aber, wenn ich mir eine Stimme anmassen dürfte, will es gar nicht behagen, 136
daß sich die Serbier zur Dorfsprache herablassen sollen. Es muß doch auch eine edlere Sprache für erhabenere Gegenstände geben. Es dürfte ja der Stylus medius (Srednji slog) ein Mittelweg ausgemittelt werden, der sich der alten liturgischen', und zum Theil wieder der Umgangssprache der Nation näherte. Denn das prosto muß doch nicht bis auf fehlerhafte Syntaxis der praeposition ausgedehnt werden.“ — То есть:

Ясамь Рецензїю, и отговоръ Вашъ на ню читао. Но мени, ако бы самь се и я што ретьи усудїо, ни мало не допадасе, да Сербли у езыку своему даже и самымъ простымъ селяномъ снисходити мораю. Понеже нуждное, да они за предмете отмѣнніе, и езыкъ благороднїи имаю. И могао бы се воистинну посредственный нѣкїй путь узети, и слогъ Среднїй (Stylus medius) за то испословати, кои бы и древному приближаваосе езыку, а отъ части пакъ и ко всеобщему народа говору снисходїо: не мора бо, кадъ се што пише, тако просто бы|ти, да веть и до самыхъ 14a
Сунтактїческихъ погрѣшностей буде. —

Мени се ово любезни мои Читатели, примѣчанїе велми допадне, да се мнѣнїе овако славнаго мужа съ мнѣнїемъ моимъ овако согласи. Но при тому да е просто отъ мое стране, нека свакїй изобилуе свободно своимъ разсужденїемъ: но я искренно исповѣдамъ, да бы самь я волїо на вѣки перо мое оставити и ништо не писати, нежели онако писати, што се мени неправилно види, и што е вкусу моему сосвимъ противно.

Я, ако и узымамъ у овому моему дѣлцу Славенска нѣка окончанїя, за то самь опетъ увѣренъ, да се нетье ни еданъ мой, нек' е и простѣйшїй, и младъ еще Читатель, или Любезна Читателница моя, потужити, да ме у езыку добро нетье разумѣти. А отузымаю ли у слогу моему овакова окончанїя (коя су, истина е, мало свойству нашего дїалекта противна) сладость, и благогласїе; то тьете Вы дражайшїи мои Читатели сами видити, и сами читаютьи дѣло мотьи искусити и познати.

---

[1]) Рецензїю на Усамленогъ Юношу моего, коя е о начину моего писанїя 1815. мѣсяца Октов: у Сербскимъ новинамъ издана, и на кою самь я такожде у новина Сербски отговорїо.

146 Въ прочемъ припоручуютьисе и у далшу Вашу къ мени благонаклонность и любовь, коя ме, Богъ ми е свидѣтель, одушевлява и руку мою ободрава, да я узымамъ перо, еще и третую (коятье быти оваго дѣла послѣдня) часть Вамъ описати, и у ней старца моего Любомира сасвимъ у вѣчный Елїсїумъ послати. Есмь со свакимъ почитанїемъ.

У Новомсаду 15. Августа 1816.

Любезнымъ моимъ Читателемъ, особито же Господи моей Пренумерантомъ на служби

М. Видаковичь.

[Како о садржају и језику I. и II. књиге „Љуб. у Елис.“, тако и о овим напомснама Видаковићевим говори ова Вукова]

ДРУГА РЕЦЕНЗІЯ СРБСКА

(УЧРЕДНИЧЕСТВУ ПОСЛАНА)

ЛЮБОМИРЪ У ЕЛІСІУМУ,

Моралная Повѣсть; Сочинена отъ МИЛОВАНА ВИДАКОВИЧЬА, Дѣтовоспитателя. Въ Будинѣ. Писмены всеучилища Пещанскаго. 1814. 547. стр. (осимъ посвећенїя, предисловїя и примѣчанїя о Србскомъ езыку, кое све износи 46. стр.) у 8°.

*[Давидовићеве „**Новине Србске** у Вїени“; бр. 57., 58., 59., 60., 61., 62., 63, 64., 65., 66., 67, и 68. од године 1817.; стр. 453. и др., у одељку „Смѣсице Књижественне“ (штам. преко целе стране).]*

453 *„Вси народи, и сами язычницы книги своя по граммативйскимъ правиламъ списаша, у насъ по правиламъ бабы Смиляни пишутся.“* Овымъ рїечма[1]) Г. Архимандритъ *Кенгелацъ* свршуе предисловїе своега Естествословїя, а мы ньима почињемо ову другу рецензїю Србску. Вељъ има око 40 година, како смо почели Србски писати, и за то врїеме не само што ни есмо у езыку пошли у напредакъ, него смо толико ударили натрагъ, да бы намъ требало їоштъ 40 година, да додьемо на оно мѣсто гдье смо прїе были. До данасъ се готово ни еданъ Списатель кодъ насъ не надье, да постави себи правила по коима ће писати, него како му кадъ падне у паметъ. Како кои зареже перо да пише, онъ већъ одма почне мыслити како ће *езыкъ поправляти*, а не *како ће га учити:* зато е готово свакога нашегъ Списателя *прва књига боля одъ друге,*

---

[1]) *рїечъ, врїеме, бїело, двїе, дьевойка* и т. д. пишемо зато, да види Г. *Видаковићъ* (и остали кои не знаю) како *Ерцеговцы* говоре.

друга одъ треће и т. д. И ово се зло кодъ насъ тако упутило и увело у обычай, да не може друкчїе престати, докъ 454
не почнемо еданъ другога, явно предъ свїетомъ, непрїятельски рецензирати и критизирати; истина да ће се тимъ начиномъ осрамотити кадъ Списатель, кадъ рецензентъ, а кашто и обоица; али народъ и литература свагда ће добыти (а кои се труде за народъ, зашто бы се жалили и осрамотити кашто нѣгове ползе ради?). Тимъ ће начиномъ почети еданпутъ и наши Списатељи мыслити и сумняти о ономе што пишу: знаюћи да ће за сваку рїечъ одговарати предъ свїетомъ. Тако су Нїемцы, Французи, Талїяни и Енглези свою литературу довели у данашнѣ савршенство (и садъ има у самой Нѣмачкой близу 10 новина, кое само кньиге рецензираю). И данашньїй данъ, по свой Нѣмачкой, Списатељи више пазе (кадъ пишу кньиге) на рецензенте, него на све друге читателѣ: зашто већа частъ читателя тражи у кньизи увеселенїе и забаву (или науку, ако е кньига зато писана), не сумняюћи да бы оно друкчїе могло быти, него што е написано. И то е познато, да се рдьави и слаби Списатељи свагда бое рецензента, и тужесе на ньи у своимъ предисловїяма; а добри, не само што їй се не бое, него їй їоштъ зазываю (као н. п. *Шлецер)* да їй рецензираю какогодь кои оће; па ако кои што паметнїе и болѣ докаже, они приме съ радости, ако ли почне лудовати, а они му се сыти насмїю, па миръ.

Садъ ће ко запытати: кое ћемо Списателѣ наше почети рецензирати? Мы велимо оне, кои найвише пишу, и кои чине (заиста или по мнѣнїю ньїовомъ) као неку епоху у литератури; и зато смо 1815^те^ године почели одъ Г. *Видаковића*. Истина да смо му остали дужни *одвраћакъ* на нѣговъ одговоръ, но то е само зато было, што намъ се учинило, да е Г. *Видаковићъ* своимъ одговоромъ поправїо све наше погрѣшке, кое су быле у оной рецензїи, и тако насъ самъ оправдао.

У свакой се кньизи гледа на двїе ствари: 1) *на стваръ о коїой се пише*. 2) *на езыкъ коимъ се пише*. Свака се стваръ може представити различнымъ начинима, пити се у томъ може гледати одъ свакога (особито садъ кодъ насъ) да буде Класическїй Списатель; али езыкъ може (и мора) знати свакїй Списатель: Зато смо у првой рецензїи Србской говорили само о езыку; али Г. *Видаковићъ* у одговору неда ни на стваръ ни проговорити, него се представля као некїй Србскїй *Виландъ* или *Гете*. Зато морамо садъ почети одъ ствари; али е

опетъ мы не ћемо критизирати, него ћемо накратко приповидьети што се налази у овой *моралной повѣсти*,[1]) па нека читательи сами суде (само ћемо їй мы гдьешто опоменути).

(САДРЖАНІЕ)

ЧАСТЪ ПРВА.

455 У овой части стои како е Милорадъ, їоштъ са троицомъ, дошао увече у тавницу те избавїо Любомира и побѣгао съ њимъ; како су ту ноћъ до зоре стигли на *Мораву* и прешли преко нѣ, оставивши Крушевацъ на десно, и дошли у подножїе горе, коя раставля Србїю одъ Маћедонїе (валяда е *стара планина* — mons Haemus?), и ту у едномъ гаю сяли уморне конѣ, и напилисе „изъ чутурице палине (ракїе),“ и извадили из торбе сыра и едну погачу, те поручали мало, па отпустили момке, а Милорадъ и Любомиръ остали разговараюћисе (— Овдье бы требало знати гдье е Любомиръ био затворенъ? Изъ *Ерцеговине* — гдье е онъ сѣдїо, као што ћемо далѣ видьети — за лѣтну ноћъ доћи на Мораву — ниже Крушевца —, и одатле до ручанице стићи у подножье *старе планине!* то само онай може рећи, кои нити мысли шта говори, нити зна о чему говори —); Како е ту Любомиръ казао Милораду, како е срећомъ продао неку землю, прїе него е затворенъ, „и донесе ми купецъ, кадъ е чуо да самъ затворенъ у тамницу, петь хиляда дуката“ (— дали овдье Любомиръ не лаже штогодь? у почетку *четрнаестогъ столѣтїя* могао е човекъ купити пола Ерцеговине — ако се продавала — за *петъ иляда дуката*, а онъ нїе ни село продао, него каже да е то узео само за *„нѣку землю!“* —); Како су одатле отишли преко планине у Маћедонїю и дошли у село Леониду, гдье су нашли трговца Нестора Харалампїа, одъ кога е послїе Любомиръ купїо *Елїзїумъ*(!); Како е ту, послїе двїе године нашао *Светозара* „дѣте отъ едно деветь или десеть мѣсецы.“ — Какѡ е потомъ добавїо изъ Ерцеговине свога сестрића *Косму* („дѣте около свои 16 лѣта“), добыо *Драгыню* и *Тихомила*, и како и’ е све воспытавао: да буду слободни, да се не бое вѣштица и Вампира; „онъ ньима о Богу нигда

---

[1]) истина да ће то быти врло тешко: зашто у ньой има седамдесетъ и седамъ предмета, али ћемо опетъ гледати колико е могуће, баремъ оно што е найнужнїе.

слова не говораше, изъ намѣренїя вопервыхъ имъ дѣла Божїя у законы естественны показати (— изъ овога се види да е Любомиръ читао *Русова,* али штета што нїе имао памети, да расуди, да е *Русовъ* у млогимъ стварима имао право, али у гдьекоимъ да е и лудовао, и као и онъ, само *паметнїе* —) *за у еданъ путъ имъ* святый оный страхъ Господень съ чистёйшомъ къ нѣму любовїю, и высочайшимъ почитанїемъ у сердце, као начало сваке премудрости и твердо основанїе сваке добродѣтели *улити*“ (— то е Србски речено! —) и т. д. Како е однїо Драгиню, кадъ їой е было 7 година, у Ларису, и оставїо е кодъ некакве Господье, да учи науку, „коя се отъ красногъ пола изыскуе.“ А оной троици кодъ куће толковао *натуралну исторїю, Землѣошисанїе, Землѣмѣрїе, Статистику, Логику, Физику, Маѳезисъ, Метафизику* и т. д. Како е потомъ послао Косму и Светозара у Ларису. Како е Любомиръ отишао съ Воденичаромъ у ловъ; како су дошли на конакъ некаквомъ пустыньику, кои „бѣо као овца *клекао* предъ Іконостасомъ, на кому двїе воштане свѣще горяху и моли се *Богу*“ (— валя да е био *шокацъ:* зашто ми не клечимо кадъ се молимо Богу —). Како е и дїете изнїело кадїоницу „и вратисе и поредъ своегъ старца клекне“ (— шокцы прави! —). Како су дошли на конакъ Плахиди Архитектону, гдье су дошла їоштъ два Србльина съ еднымъ дьететомъ; Како се Любомиръ разговарао съ еднымъ одъ Србаля, и онъ му казао, да е у войничкой служби, вечъ има 10 година, и да е заедно воевао съ нѣговымъ сыномъ (— а нѣговъ е сынъ погинуо прїе 13 година! —); Како му е Любомиръ казао, да е и онъ изъ Ерцеговине, и приповидьео му, како му е Краль было узео сына и поставїо га у канцеларїю, па се *Бучина* кћи залюбила у нѣга, и утекла съ ньимъ; како му е Бучинъ прїетїо, да ће му изврнути столицу у двору „и име изъ Каталога второга реда Совѣтниковъ избрисати. Я на то нѣму поручимъ, да е онъ малый то учинити; — поздравите вы Господина Бучина, да се я нѣга нимало не боимъ, бяше онъ дщерь свою болѣ чувао; она е тражила моега Сына, а не мой Сынъ ню“ (— тако се одговараю зле жене — опайгоре и начжакбабе — а не Филозофи, као што Г. В. каже да е нѣговъ Любомиръ —); како га е потомъ Бучинъ облагао кодъ Душана и затворили га у тавницу, и т. д. Како су ту сютраданъ доручковали и пили палину и *Каву* (— то е было око половине 14га столѣтїя, а кава е првый путъ донешена

456

у Европу 1652ге године! тако послїе 300 година! —), а домаћинъ и Воденичаръ *ели ладно печенѣ съ бїелымъ лукомъ*. Како се послїе тай войникъ разговарао съ Љубомиромъ, и казао му, да е онъ *Душанъ* („Царь откры свое перси, и покаже му Гербъ царскїй, звѣзду съ крестомъ и четыри огнила одъ чистога злата!“), а оно дїете нѣговъ сынъ *Урошъ;* како му е Душанъ ту вратїо село, и учинїо га кавалеромъ „первога реда надъ коняницы“(?); Како е Урошъ полюбїо Љубомира у руку, и онъ га благословїо (— овдье е мало зачудо 1) како е Душанъ могао самъ, са своимъ сыномъ и съ еднымъ момкомъ, ићи по тудьой земльи? 2) Како Љубомиръ нїе могао познати Душана, кадъ му ено на образу стои перяница на глави и порфира на ледьима? —); Како е Љубомиръ одатле отишао съ Душаномъ у Аѳонъ, па су се отудъ вратили „у великїй на *Македонскїймъ* границамъ лежиръ“, гдье е Љубомиръ быо съ Душаномъ 5 мѣсецїй; како га е Душанъ на пооду обдарїо, и поклонїо му два прекрасна коня (— као *Чупићъ Слїешцу Филишу* —).

461 Како е нашао кодъ куће, кадъ се вратїо у Елизїумъ, писмо од Светозара, да е умрла Драгиня; како е отишао у Ларису, и за Драгиньине новце кушїо дућане, и дао на сиротыню; како се ту частїо кодъ Архи-Епископа; како су ту дошли просяцы, и Светозаръ изишао, те имъ дїелїо, па му казали за едну жену, коя е была дошла съ двое дьеце, да има мужа пїяницу, а онъ рекао: „пакъ защо се не удашъ за другогъ, кадъ онъ не валя?“ Како е послїе отишао Светозаръ слугама да ише овой жени штогодь за ело, а слуга (Архи-Епїскоповъ) рекао му: „А елъ што младо?“ „Младо и прекрасно двое дѣчице, отвѣща Светозаръ.“ *Служит.* „Та не пытамъ я за дѣцу, по за матерь ели млада.“ *Светоз.* „Нїе тако ни стара, али е добра сирота.“ *Служит.* „На часть Вамъ све добре на свѣту, само мени доведите младу и лѣпу.“ и т. д. Потомъ е узео Светозаръ „подъ руку,“ и увео у собу, а слуге се почеле смїяти, онда онъ рекао: „Бога ти, еси л’ ты заборавїо оно, што у С. писму пише, гладна наранити, жедна напоити?“ (— Кадъ е ово знао изъ С. писма, како нїе знао и оно да жена не може своѓъ мужа оставити и поћи за другога? —); Како е Љубомиръ одатле одвео Светозара и Косму кући; како имъ е дошао некакавъ Французъ, кои е чисто Србски говорити знао, и кои е быо кодъ Срба „у петой войни мусїкантъ“(?); и како е тай учїо дьецу музики и фран

цускомъ езыку и „дѣца се отъ нѣга весма *поучу.*“ Како е Љубомиръ потомъ *однїо* дьецу у Аѳину, и намѣстїо кодъ даскала *Парменїона;* „овый мужъ бяше около своихъ 54 лѣта старъ, иначе био е доста добаръ фїлософъ, *у разними науками* искусанъ, знао е и Сербски но покварено (— нїе могао покваренїе знати, него гдьекои наши Списатељи —), и у предаваню приличанъ е био, но сребролюбацъ отъ свѣта;“ како се Љубомиръ вратїо у Елизїумъ, а Косма и Светозаръ изишли „на данъ два“ (преко волѣ Парменїонове) изванъ града и у некаквой шуми нашли Господина *Фїлїпа Професора Фїлософїи*[1]), съ „обоега пола“ людством,| гдье се весели са своимъ 462
ученицыма и слави пролѣће: како имъ е професоръ Филипъ казао, да не стое кодъ Парменїона, „перво што е сребролюбацъ, а друго при свой нѣговой науки будала (— нїе чудо што е будала: зашто кажу да има и више професора и учителя таковы будала; него е чудо како мало прїе быяше „доста добаръ фїлософъ!“ —) — иначе поета е великїй, и Елинъ да му пара не има;“ него їй онъ препоручїо (пошто су ту провели три дана) другомъ газди. Како су послїе отишли Косма и Професоръ Филипъ да посѣте Парменїона, и нашли га, а онъ обрїяо браду и бркове, па самъ говори: „Некемъ да пойдемъ сто имасъ браду! сада не имамъ браду дчаномъ! — ништо брада: ей! душо Яно! — докъ ме сада видисъ! — Окемъ младо! — ама море младо нейма новце дчаномъ! — а сто младо, и я нисамъ старъ!“ (— овдье е мало за чудо: 1) Кадъ се Парменїонъ био залюбїо у Гркиню коя нїе знала Срѣски — као што ћемо видьети —, како е она могла говорити: *некемъ да пойдемъ сто имасъ браду*, и т. д? 2) Кадъ Парменїонъ нїе могао рећи: *ништо, видишъ, што,* него *ништо, видисъ, сто;* како е могао рећи *дчаномъ, душо?* Или валяда е Г. В. ћео само да се подсмїева Грцыма, нити мыслећи ни знаюћи, шта говори? —). Како е Светозаръ ловећи по шуми нашао дьевойку гдье пѣва, и ћео да їой се яви, али нїе могао: „обладаю нимъ онакова чувства коя га смуте.“ Како е пристао за ньомъ и отишао їой кући; како е вечерао съ нѣзиномъ бабомъ и дьедомъ, а она пѣвала узъ лиру на

---

[1]) Кадъ бы смо стали пазити кодъ Г. В. на све оно, на што се мора пазити кодъ научена човека, онда бы му могли и овдье казати, да у Аѳини одъ 6-га столѣтїя (послїе Юстинїяна) нїе было никаквые школа ни професора; а осо-мале ствари не треба пазити кодъ Г. В.

горнѣмъ спрату; како е и она дошла и рекла: „Мы имамо и госта, а вы мени ништа не кажете.“ Како с пытао: „е ли ово Ваша дщи? Наша сыне, да чїя бы была? Божїя пакъ наша. — Лѣпо дѣте, *да ю Вамъ* Богъ живи, на лицу се нѣномъ види, да има поштено сердце, а кадъ е то, нетье ми любовь отрещи (осмеяваютьисе на ню), у присутствїю своихъ родителей сѣсти кодъ мене! О зашто не любезный мой! мы прїимамо честногъ младитьа таково захтеванѣ нїой за сретьу, сѣди *Мелиса*, и разговарай госта,“ и т. д. Како е Мелиса сѣла, и по маломъ разговору зовнула Светозара у собу и пѣвала му узъ лиру. „Стары су продолжавали їощь време на полю при чаши вїна.“ Како е Мелиса казала Светозару да е она печална и да такова „во вѣки“ остае. „*Свет*. Смемъ ли пытати за узрокъ?“ А Мелиса повукла на нѣга свое прекрасне очи и т. д. Како е дошла старица: „Но, што сте утьутали, што не пѣвашь госту дѣте мое? Пѣвали смо, рекне Светозаръ, садъ хотьемо да се разговарамо; Добро сыне мой! добро, Вы се разговарайте, я идемъ спавати, отведи потомъ
463 госта Мелиссо у Старога собу“ и т. д. Како е Светозаръ пытао Мелису да му каже своя приключенїя, и да бы їой онъ радъ помоћи, а она рекла да му не може казати, и да се њой не може помоћи. „Я самъ любезный мой! оно изгубила, што ми е *найдражайшее* на свѣту было, онога самъ се лишила, за кимъ ми се сердце утѣшити не буде, и нигда лице отъ *слезъ* осушити. —“ Но опетъ му обрекла сютра казати: зашто е вечъ было доцканъ, а повѣстъ дугачка. Како е сютраданъ устао Светозаръ и пошао Мелиси у градину: „текъ онъ на врата вертоградска, алъ ето ти му нѣ съ едномъ *руком*ъ *прекрасне ружице* (?) у кобъ“ и каже му осмѣнувшисе, да е она была поитила съ ружицама да їй да старой да їй унесе у собу и метне чело главе нѣгове, да му миришу докъ їоштъ спава. „*Свет*. А не бы самъ имао честь, да сами унесете? *Мелис*. Я бы то съ драгомъ душомъ учинила, но видила самъ, да е мой старый отацъ изъ собе изишао, и нѣкудъ отишао, и Вы сте остали сами“ (— То е наликъ на оно што приповїедаю како е возїо кумъ куму на колима, па кадъ су настушили у шуму, онда кума рекне: „уставиде куме кола да осїечемъ прутъ.“ „Што ће ти прутъ кумо?“ „Да се брамъ одъ тебє да ме не —“) и т. д. Како су потомъ сѣли на зелено канапе и она му почела приповїедати како е нѣзинъ отацъ био богатъ трговацъ, па се она залюбила у сына

нѣговогъ ортака; како су имъ одредили врїеме кадъ ће се узети, и съ каковымъ су *нестрпѣнїемъ* чекали они то врїеме; како се тай момакъ удавїо, съ ладьомъ за едно; како су они потомъ пропали и остали подъ великимъ дугомъ; како е Даскалъ Парменїонъ изъ Аѳине дао нѣномъ оцу новаца у заямъ. „Кадъ ал' поиште ме отъ моихъ родителей за жену! пусти ми отацъ и стара мало у *ушеса*, и кажу ми, да не бы само я, него и они поредъ мене сретьни были. Истина, *велу* ми, да е онъ старъ, и нїе твоя прилика, но человѣкъ е добаръ, богатъ, и нигда се женїо нїе, нити има кога. Поживитье онъ кою годину съ тобомъ, и оставитье намъ толико богатство, поредъ когъ потомъ мотьитьешъ себи по *воли* млада мужа узети“ (— морални люди! —) и т. д. „Іисусе мой! помыслимъ у себи како тьу я овако млада, коя ни 19 годину совершила нисамь, поити за Старца, кои ми дѣдъ може быти! — Іощь ко тому ружна людина! — Я да пойдемъ, коя самь се по смерти могъ любезногъ Кvрїлла заклела, да се я нигда ни за кога, буди тко био, богатъ, лѣпъ, младъ и шта му драго, удати нетьу. — Я мужескїй полъ любимъ, као и свака моя друга што любити мора, ово е намъ отъ природе; само е Естество на умноженїе и содержанїе рода человѣческогъ ову любовь, овый священнѣйшїй даръ у сердца наша улило, да мы любимо мужке, и да они гину за женскимъ: обаче“ и т. д. „Светозаръ, кои ю внимателно саслуша, поболе чисто на сердцу о овой прекрасной дѣвицы, о овой мудрой матери будущой, коей щастїе отриче да мати| постане! —“ Како е она 464
казала да е „наумила животъ *у нерушимомъ дѣвству, и цѣломудренно* провести;“ и да ће побѣћи у свїетъ, ако е се родитель не окани, а Светозаръ їой казао да додье управо нѣговомъ оцу и т. д. Како га е Мелиса, послїе ручка, извела на прїекїй путъ, и како їой е казао на растанку, да онъ иде, али да мисао нѣгова при ньой остае, и да не носи са собомъ оно срце, кое їой е донїо; а ню то удивило и рекла му, да е онъ „їощь дѣте, цвѣтъ неразвїенъ,“ и да бы она волѣла мртва остати предъ нѣговымъ очима, него да онъ, „младить веселе нрави, трезвенъ и *разуменъ*,“ чрезъ нѣ *печаленъ* постане, а лагано у себи: „о небо! на кою тье другу мою то щастливо *жребїе* пасти, коя тье блажене часе у нѣговы любовны обятїями броити“ (— то е као онай што е викао: оди не ћу ти ништа, оди! а (полако) ядно ти га ти нећу! да ми те е уватити! —) и т. д. Како су се полюбили и растали. —

Како е послїе отишао Светозаръ, съ Космомъ и съ Професоромъ Филипомъ, къ Мелиси, па Професоръ казао: „нашъ младить добаръ вкусъ има. Какова бы то прекрасна мати, и цѣломудренна люба била,“ и т. д. Како е Мелиса почела ударати у лиру и пѣвати, а Парменїонъ дошао, и она рекла: „Яо! Ето ти ми куге, кой га бѣсъ садъ овамо донесе.“ Онда се Косма и професоръ сакрыли у траву, „да *виду*, шта тье почети, а Светозара сама съ нїомъ *оставу*, кой наслонисе на нѣно раме и *за перкосити* Старцу нѣжно ю едномъ рукомъ пригерли“ (— то е моралъ! —). Онда старацъ поцрвенїо као куванъ ракъ, „пакъ окрене Сербски, да не бы дѣва разумѣла: „Сто е то дчаномъ? — Кое те дяволъ овамо донеселъ, бре?“ — Младить смешетьисе: „Простите Деко, я Васъ не познаемъ.“ „Како да ме не познаесъ море? — проклете дериште! куда оно досло!“ и т. д. Како е ту дотрчао Парменїоновъ „вертаръ“ и казао да е дошао Любомиръ, онда се Светозаръ радовао, и Мелиса га пригрлила и т. д. Како е Косма пытао шта е Парменїонъ: Зашто не зна ни Грчки ни Сербски, као што треба; а они му казали да нїе Гркъ него Албанезъ (кадъ е быо Албанезъ, зашто е говорїо: *сто е, познаесъ, окемъ*, и т. д.? —), и да ни еданъ езыкъ незна честито (— мало прїе быяше *Елинъ да му пара нема!* —). Како се Косма залюбїо у Мелису и казао професору, а професоръ дьеду Мелисиномъ, и дьедъ казао да ће гледати да е окрене, зашто се заклела да се неће удавати; како е послїе (пошто су овы отишли у Аѳину дошао Мелисинъ отацъ съ даскаломъ и ту се свадили и побили око Мелисе, и *Палимонъ* (дьедъ Мелисинъ) истукао (бичемъ и трсковачомъ) и сына и даскала, бабу ишћерао на полѣ, па казао: „Дай вїна мое дѣте, де! пакъ се спреми одма на путь.“ Она донїела стакло вина и понудила га чашомъ, па отишли у Аѳину, и наговорїо е („ты си рождена дѣте мое! да мати будешь, повинуйсе закону естественному, немой се безъ нужде древомъ учинити безплоднымъ!“) те пошла за Косму, а одатле отишли съ Любомиромъ, сви заедно у Елизїумъ.

496 Како е царъ послао Любомиру писмо, и молїо га, да се врати у отечество, и Любомиръ послао Косму и Мелису и Палимона напрїедъ да *даде созидати домъ*. Како е Любомиръ потомъ учїо дьецу „коня яшити;“ како су ишли у ловъ и туклисе съ айдуцыма, па Любомиръ нађерао Светозара да *клечи*, што е и онъ узяо коня и дотрчао у битку;

како е ту Љубомиръ подїелїо момцыма све новце, што су нашли кодъ айдука; а Светозаръ (кадъ е видьео да Љубомиръ не оставля себи ништа, него све дае момцыма) сакрыо едну кесу дуката, па казао Љубомиру кодъ куће, и онъ му рекао: „задержи ихъ за себе безъ найменшегъ у души смущенїя свободно“ (— морални люди и прави! —); како е Љубомиръ купїо виноградъ и отишли да га беру, па Љубомиръ и Светозаръ изишли да се проодаю, па Љубомиръ заспао подъ липомъ, а Светозаръ опазїо великїй чопоръ дьевояка гдье се играю по трави „но *упрепастисе*, кадъ *изъ между нима* смотри и гдѣ кога калугера подъ *камилавками*.“ Као младъ приближїосе ньима „и чисто нѣко негодованїе изъ зависти ощути у сердцу своему противъ оныхъ светыхъ Отаца; — кадъ тамо, алъ види у церны халина и подъ камилавками младе, и прекрасне, као аггели, дѣвице! (— не знамо есу ли калугьерице кадъ носиле камилавке? —). Дозна *инди* сада, да су то Калугерице“ и мирске дьевойке; како му игуманїя нїе дала ићи медьу ньи, него га пытала чїй е и одакле е; а онъ казао да е Харитоновъ (тако се ту звао Љубомиръ) изъ Елизїума, на кое игуманїя рекла: „Не знамъ, гдѣ е то. — Ел' то каковый градъ?“ — Како е одвео игуманїю, са двїе мирске дьевойке, оцу подъ липу; како се игуманїя почела разговарати съ Љубомиромъ, а „онъ приступи едной отъ *овыхъ дѣви*, загерли ю любезно.“ и т. д. Како е игуманїя послала оне двїе дьевойке да иду осталима, па и Светозаръ быо пошао съ ньима, али му игуманїя нїе дала, него рекла Љубомиру да га зове натрагъ: како се игуманїя зачудила кадъ е чула ово име *Светозаръ*, и пытала старогъ „да нисте Вы Љубомиръ Соколовичь?“ — Како е она послїе казала, да е она мати Светозарова и Чедомилѣва, и да ће му другїй путь доћи у домъ и „цѣлу повѣсть сказати!“ Како е Светозаръ (пошто е она отишла) плакао, што не зна ко му е отацъ быо; како е трећїй данъ дошла игуманїя (са старымъ „Священникомъ и едномъ старицомъ“) и послїе ручка изишла съ Љубомиромъ и съ дьецомъ „у вертъ“ (а остале госте оставили при чаши вина нека „продолже време“) и ондье казала да е она кћи *Николе Бучина* и жена *Младена* сына Љубомирова, а Светозаръ и Чедомиль ньїова дьеца; потомь су дьецу отпустили и она почела приповїедати, како е дошао *Пладикъ* са своимъ родительима (— и то е старый Србскїй обычай! —) те е испросїо за се (кадъ е броила свое 15^то лѣто

— ако не лаже —); како она нїе могла да люби тога Пладића, „што е яко снисходїо женскому полу.“ Како е онъ долазїо ньой „на посѣщенїе,“ и она са свимь омрзнула на нѣга, и говорила му, да она, као женско, „у себи више мужества ощущава,“ него онъ и т. д. Како га е метала на теразїе *своего* разсужденїя „*за искусити* га болье, *за провидити* духъ нѣговъ, *за познати* му сердце.“ Како їой е казала некаква друга, да онъ одлази и другой дьевойци, и како е то ньой было жао не изъ какове зависти, него што се тобожъ нѣзинъ назвао, и што мора поћи „*за таковаго женскому полу и страстемъ своимъ плѣненна младитьа.* Како тье онъ мой мужъ быти, каковъ ли будущїй отацъ постати.“ — Како га е нашла медьу дьевойкама гдье преде и рекла му: „право *Господинъ* младый *Пладичь!* штета што Вамъ їощь прегачу нису припасале,“ па се вратила натрагъ; како е онъ потомъ дошао ньой и *клечао* предъ ньомъ и плакао, а она га дигла и рекла му: „*Господинъ Пладитъ* (— мало прїе бяше *Пладичь!* —), я Васъ сожалуемъ; Вы имате добро сердце, но весма слабъ разумъ, я потребуемъ мужа, а не жену, гдѣ Вамъ е преслица? — Оставите вы мене! кадъ имате на свакїй перстъ по едну, нисамь я за Васъ, мени треба, као што реко, мужъ, кои тье увекъ на *моей* страни быти; а не таковый, кой за свакомъ дѣвицомъ, као петао за кокошкама терчи,“ и т. д. Како е „еданъ путъ у недѣлю“ нѣнъ отацъ довео изъ цркве Пладића и Младена (сына Љубомирова); како се съ Младеномъ полюбила, и залюбиласе у нѣга; како е Младенъ послїе ручка узео ню „подъ руку“ и удальилисе преко вотняка мало на страну, и онъ се залюбїо у ню, као и она у нѣга. Како е послїе нѣзинъ отацъ, кадъ е разумїо да се они любе, забранїо Младену долазити у кућу; како е она едно вече некако преварила оца и састаласе съ Младеномъ и пала предъ нѣга на колѣна, полиласе сузама и казала му да безъ нѣга не може живити; а онъ їой рекао, да е сожалуе: „Ты мени сердце твое, кое е у твоїой власти, даешь, обаче рука твоя отъ Родителеве волье зависи! Я ю добыти не могу!“ А она му одговорила: „Лучше е чисто сердце, нежели рука,“ и тако га наговори те побѣгну и вѣнчаю се негдье у некаквомъ селу (— и то е была поштена дьевойка! правога Србскогъ характера! —). Како е потомъ нѣзинъ отацъ расписао на све стране, да їй доведу везане, ако їй гдье надьу; како су їй негдье
471 были нашли и уватили, па Младенъ осѣкао руку ономе, кои

е ню бьо повукао, па онда утекли „у домъ еднога Священ-
ника“ и ту люди нїесу е смѣли напасти (— То е као у Тур-
ской кадъ ко учини какво зло, па утече у Делибашинъ ко-
накъ. Штета, што и данасъ не могу свештеницы бранити
тако рдьаве люде! —); како е ту Младенъ примїо войничку
службу и рекао їой: „Не бойсе, Косаро моя! отъ сада ни-
шта, я самь прїимїо Царску службу, и со тимъ избѣгао свако
противъ насъ гоненїе (— тако исто у Турской кадъ се ко
пише у Делїе —). Захтевали су тога мѣста поглавари, да се
има по закону за онога, кому е руку отсѣкао, казнити, но
Сотникъ се на то ополчи.“ „Ни пошто вели то быти не може;
нѣга другїй сада нейма власть казнити, кромѣ законъ вой-
ническїй, но будутьи да онъ нїе као войникъ погрѣшїо, тако га
войническїй ни казнити не може, а не може ни граждански: понеже сада е войникъ, и тако онъ оправданъ буде.“ Како е Младенъ отишао оданде съ войницыма, а ню оставїо кодъ истогъ свештеника, но нѣзинъ отацъ чуе и пошлѣ люде те е однесу (— али како су смѣли напасти на свештенический домъ!?) —) у некакавъ градъ и баце у тавницу; како су е некакви люди извели изъ тавнице, и дали їой писмо одъ Младена. Како е она потомъ родила *Светозара* и *Чедомиля*; како е примила писмо да е Младенъ погинуо, и за четыри дана ништа о себи нїе знала, а четвртый данъ, кадъ се пробудила, осѣтила малогъ Светозара гдье е грли (— гледайте люди садъ чуда! Г. *Видаковићъ* каже на страни 25той, да е Светозару было *девет*ъ или *десет*ъ *мѣсецїй*, кадъ га е нашао Любомиръ, а Косара — мати Светозарова — каже — на страни 312, 313, 317, 318, — да е Светозаръ было кодъ нѣ *двїе године и по*! —); како е она, пошто е издравила, писала у дворъ и молила „што бы су имали призрѣнїе на ню оставшу вдову съ двое неяке дѣце;“ па кадъ нїе одма добыла одговора, онда донїела Светозара нѣгову источнику (— на образу не стои источникъ, него *извлечникъ*! —), ондье га повила (— као да бунца овдье Косара: повїяюлисе дьеца одъ двїе године и по? —) и оставила те га онъ нашао. Како е она ту тайну открыла ондье некаквой пастырки, и потомъ домостроителницы Любомировой у кући (!); како е понїела и Чедомиля, да да пастырки, па нагазила на некакве войнике и рекла имъ: „юнацы откуда сте? (— може быти да и то лаже: зашто *юнацы*! понайвише старїи младьему говори —) куда тако?“ како су они повели съ ньомъ бесѣду, кою е она воз-

негодовала, „еданъ отъ нїи ухвати ме за руку, гледи ми у очи, пакъ узе ми мараму съ врата“ (— да! онамо су се онда носиле мараме на врату, као и садъ што се носе! —); како е сѣла и дала дьетету *сису* (— то е жена благообразнога Србскогъ характера! —); како су е ти войницы познали (издао е „*мадежъ* на бѣломъ врату, два на десной руки“ и еданъ „малый на краю лѣве оберве“) и казали їой, да їй е послао нѣзинъ отацъ да е траже и доведу нѣму (— како е
472 нїе могао| онда отацъ наћи, ако му е требала, кадъ е писала у дворъ и молила да имаю призрѣнїе на ню? —); како е она предъ ньима *клечала* и плакала, но ништа нїе помогло, него е поведу (предавши Чедомиля пастырки); како е одъ ньи утекла, па се обукла у мушке альине, и отишла у Призренъ, те посѣтила гробъ Младеновъ; како су е уватили некакви войницы (кадъ се вратила), и казали їой да е „*увида*“ па е одвели у градъ *Бобацъ* и затворили у тавницу; како е избавїо некакавъ господинъ и она одъ нѣга побѣгла (пошто га е служила годину дана), па е уватили, но срећомъ отео е некакавъ „тысящникъ“ и примила войничку службу, и годину и по служила подъ оружѣмъ, као и другїй войникъ: „коня яшила и у сраженїю бывала.“ Како су е были препоручили медьу пѣшаке за *сотника*, но снила Светозара и Чедомиля и рекла у себи: „Божество е само хотѣло, да я мати будемъ, а не войникъ;“ па онда продала коня и пошла да види дьецу; како су е опетъ уватили некакви войницы и познали да е войникъ, и како се одъ ньи избавила. Како е дошла колиби познате пастырке, али колиба изгорѣла и пастырка умрла; како їой е отишла на гробъ те *клекнула на колѣна* и помолиласе за ню Богу (— и Косара е морала быти *шокица*: кодъ насъ нїе обычай клечати на гробу и молитисе Богу! —); како е дошла Любомировой воденичарки, и она їой довела дьецу те їй изгрлила „и *матернїомъ* милостїю“ излюбила, па онда отишла „у дѣвическїй монастырь“ и ондье сѣдила 10 година (но чинъ нїе была примила); „за дѣцу самъ имала прилику почесто разумѣти, бринуласе за *нїй* нисамъ почти нимало, понеже казивалису ми, како ихъ держите“ (— А како е могла казати — на стр. 282 — да незна гдье е Елизїумъ, и ели то градъ или село? —) и т. д. Како е потомъ остала Косара кодъ Любомира и онъ е препоручїо младьима као свою кћеръ. Како су потомъ ишли у шетню и на дьеци быле „по долгой отъ зелене кадифе одежди пур-

пурне, кратке доламице, на глави калпацы са златными челенками“ (— Г. В. мысли да е челенку могао носити свакїй кои е ћео, а не зна да су се челенке давале само юнацыма за непрїятельске главе, као и садъ по Турской. —), па Косара рекла, да дьеци їоштъ не треба таково одїело, а Љубомиръ рекао: „Како бы су иначе дѣца себи присвоити могла оный благородный поносъ, коимъ да се, као *благородный*, разликую отъ людїй простога рода“ (— то е моралъ! —) и т. д. Како су дошли у село гдье е коло играло. „Нѣколико стараца подъ бѣлыма брадама посѣдали редомъ са старицама своима, пакъ *гледу* —. Предъ нима на едномъ маломъ столу бѣле нѣке купище, изъ коихъ се напїяху,“ и т. д.

Како су ту и они сѣли, и Любомиръ почео приповїедати старцыма и свештенику Ерцеговачке луде обычае: *Како сватови пїю за здравлѣ Кума и старога свата, и бацаю чаше и туна стакла съ виномъ; како се попну на кућу, па намѣсте „столчитъ“ на дымняку и изнесу туне бокале вина те пїю; како вежу домаћину руке наопако, обѣсе „му туно шише вїна о вратъ“ и наките га свакоякимъ цвїећемъ, као додолу, па га метну насредъ собе на столъ, и заповѣде му, да несмїе ништа говорити; тако исто вежу и наките домаћицу, па е метну насредъ авлїе на столъ, и заповѣде їой да лае на свакога, кои їой што проговори; како лудую узъ „мясоедье, и кадъ кой светца свога слави“* (— овдье морамо казати да е Любомиръ правый *магарацъ* и *безобразна будала!* Заръ му е мало што бунца и лудуе у другимъ стварма, кое показую нѣгову *магарећу* паметъ, него се маша и у *обычае народне* и у *светыню?* Овакове блювотине да додьу случайно у руке *Добровскоме* у Прагъ, *Шишкову* и *Румянцову* у Петерсбургъ, Барону *Зоису* у Љубляну (Laybach) и *Фатеру* у *Кралѣвацъ* (Königsberg), они бы мыслили да су то заиста Србски обичаи. Сватови су Србски найбезобразнїи по Бачкой и по Србїи, али Боже сачувай таково што и помыслити, акамо ли учинити одъ *домаћина* и одъ *домаћице!* домаћинъ и домаћица непринадлеже у брой сватова, него гледаю свой посао (готове ело, доносе пиће и послужую люде), а сватови сами измедьу себе градесе *просяцы, калугьери, младе, дьевойке* и остале шале збїяю, те купе новце млади; бїю *прасце, кокоши, курке, краду кашике* (кодъ дьевоячке куће) и т. д. А ако се у Бачкой, или у Срїему, и попну кашто на кућу, шта е Любомиру зато? Бы ли онъ больїй био кадъ се то не

478 бы догадьало?] Или може быти да мысли, да бы люди нѣму дали оно вино што попїю на кући. Шта ли му смета, што Србльи по обычаю славе свога свеца — крсно име — и веселесе узъ месоедье и играю? Вид'ла жаба гдье се коньи кую, па и она дигла ногу. Тако и нашъ Љубомиръ валяда е чуо гдье *Досиѳеи* и *Рельковиħъ* (и їоштъ гдьекои) вичу на обычае народне, а нїе знао расудити, да су они у томъ сви лудовали. Кодъ свакога су народа найсветїе ове три ствари: *Законъ*, *езыкъ* и *обычаи:* тимъ се народи еданъ съ другимъ родьакаю, и еданъ одъ другогъ разликую. Како народъ изгуби те три светынѣ, онъ изгуби и свое име. Но айде да речемо, да мы не бысмо изгубили нашегъ имена, ако бы и оставили наше старе обычае, али нека намъ каже Љубомиръ 1) *шта бы смо добыли съ тимъ?* 2) Кадъ бы народъ престао *свадбовати, славити свеца, веселитисе и играти; о Божиħу ложити бадняке, простирати сламу, мїесити чесницу, полазитисе и посыпати житомъ, и мирбожатисе; узъ месоедье играшисе ноħу прстена и люлятисе узъ бїелу недьелю; о Цвїетима иħи на ранило и пѣвати; о Васкрсенїю туцатисе црвенымъ и шаренымъ яима; купатисе о Гьургьеву дне у селену; брати иваньско цвїеħе и вити вїенце одъ нѣга; иħи по намастырима; држати завѣтине и носити крсте и литїе; чувати бабине* и т. д. Кадъ бы то велимо све престао народъ чинити, шта бы почео мѣсто тога? Волови могу быти безъ оваковы стварїй, али люди не могу; то знаю, и знали су свагда, сви прави Филозофи, али незнаю ови луди реформатори —); Како селяцы пїю у недьелю предъ крчмомъ (— да! као данасъ овудъ по Нѣмачкой —); како „порядочный и честный мужъ,“ пошто сврши свое послове, сѣде увече съ дьецомъ и са женомъ за трапезу те вечера, па се онда моли Богу и иде спавати (— а не зна, да се Ерцеговцы и прїе вечере моле Богу, и то е найглавнїя молитва: зашто се мораю сви заедно молити; а послїе вечере молесе кадъ кое доспїе спавати, као и уютру кадъ кое устане —); како е у дому, гдье домаћинъ и домаћица добро „живу“, „огнище обѣлено“ (— да! по Ерцеговини су огньишта као по Бечу и по Пешти —). Како е онъ своимъ селяцыма (у Ерцеговини) поставляо нове обычае: да оду са свештеникомъ и їоштъ съ еднымъ или двоицомъ, да даду ябуку; па кадъ подьу водити дьевойку, нека зовну „нѣколико добрыхъ прїятелей,“ и безъ сваке уке, буке и выке оду у цркву и вѣнчаюсе, па

онда кући: свештеника и найвише їошть двоицу „можешь на обѣдъ уставити; а прочимъ захвали на прїятелству и отпусти их.“ Кадъ продье недьеля двїе дана, онда нека по могућству справи частъ и зовне опетъ свештеника и друге добре прїятелѣ; „доведи, ако хоћешь и мусїканте, пакъ лѣпо и честно провеселисе у твоему дому съ твои добри прїятели цѣлый данъ,“ и т. д. (— овакову свадбу нека чини Лю|бомиръ кадъ стане 479
женити Светозара, и Г. В., ако му се допада, кадъ се самъ узжени.[1])

Како су изишли, Любомиръ и Аристидъ са Светозаромъ, да се продьу неколика дана, па се навукли облацы и почела „гдѣ коя капля, као человѣческа глава на землю падати“ (— ала разумїе човекъ Физику! —), па се провалили послїе облацы, и едва су исплывали на коньма и нашли землю; како су ноћили (другїй данъ) кодъ некаква Луке, гдье су имъ уютру пѣвали славуи по шуми (— штета што и данасъ не пѣваю славуи узъ бербу, него само у пролѣће! —); Како су одатле идући нашли дьевойчицу (близу едне куће) гдье бїели платно, па Светозаръ чекао оћели се исправити да види „ели лѣпа,“ а Любомиръ му рекао: „Деране ты! а какову бы си корысть оттудъ имао, што бы си ю видїо.“ Онда Аристидъ: „Е мой Господине! замичу нѣгове очи за оне бѣле ножице.“ Како га е она погледала и „привела му сердце у трепетъ,“ и т. д. Како су дошли кући *Платона* и *Пелопиде* (— овдье бысмо другомъ Списателю могли напоменути, да нїе обычай у овакимъ случаима узимати имена, коя су већъ одавно позната у истории 1) што овдье свакїй може помыслити на *Платона Филозофа* и на *Пелопиду војводу*, а 2) Готово свако столѣтїе има своя особита имена: Богъ зна ели икаквомъ човеку у Грчкой у 14омъ столѣтїю было име *Сократъ*, или *Платонъ*, или *Пелопида*, или *Аристидъ*, или *Хипократъ* и т. д. али кодъ Г. В. не треба гледати на овакове ситнице —) и послїе ручка Любомиръ легао спавати, а Светозаръ почео ватати рыбе, па га опазиле двїе дьевойке (Агра и Агапїя, кћери Платонове) и звизнуле му (!) те отишао ньима у градину, па му дошле „подъ руку, една съ едне стране а друга съ друге“ и одвеле га подъ ора; како су га пытале кое и откуда е, и оћели кодъ ньи преноћити, и пр. Како їй

---

[1]) ове блювотине и будалаштине Любомирове може свакїй прочитати одъ стране 369—387.

е онъ мѣрїо очима, и „у бесѣди искуси да е старїя сестра (Агра) весма разумна, и добра сердца; дѣвица при себи и *при честныхъ мыслей*; младьу пакъ по нѣчемъ позна, да е мало горда и подмиглива; а притомъ у любови гори, и чисто смущена.“ Како му е Агра рекла: „што насъ тако замышлено гледате, нетьете ли насъ куповати: Мыслимъ то, отвѣща младить, кадъ бы Агапїа, како е лѣпа, имала ваше сердце и Вашу наравь!“ (— паметно момче и учтиво! —). Како имъ е приповидьео за дьевойку што е видьео гдье бїели платно, како е бацыла на нѣга „еданъ тихїй, но и любовный погледъ,“ и како су їой быле „ноге бѣле као снѣгъ.“ Како е миловао Агапїйне руке говорећи, да су бїеле, мекане и вруће, а она почела дрктати, и т. д. Како е Агра отишла да бере крушке, а онъ остао самъ съ Агапїомъ, и пытао е имали га радо. „На овый вопросъ она повлачетьи очи на нѣга, любко га погледи, и тихо се насмее, стисне му руку и ништа не рекне.“ На кое онъ „Но! я самь со тимъ задоволянъ, я васъ любимъ, я Васъ милуемъ, полюбивши ю; ово е їощь *ветїй* знакъ, него стисненїе *ваше руки моїой*. Она се сва зарумени, и пустисе у сладко унынїе, сердце е нѣно ветьма ударати почело, и ню ветьма *узнепокоявало*. Она хотяше нѣму нешто ретьи;“ но онъ чуе старїю сестру гдье тресе крушке, па устао и отишао ньой, а ову оставїо. Како се Агапїя расрдила на нѣга, па їй Агра мирила, и рекла му: „Чудна смо мы любезный мой! Существа; у насъ слабому полу нїе сердце као у Васъ: мы кадъ любимо кога, преко сваке мѣре любимо и строго захтевамо, да и насъ таковый люби“ и т. д. Како е Аристидъ одазвао Светозара те отишли у шетню; како е увече изишла мати Агрина и Агапїйна у шетню предъ госте (са кћерима), па срела *Θеодору* (— ону што има бїеле ноге —) гдье иде съ бѣлила, и рекла їой да се обуче, а Агапїя: „Да! то їой їощь треба, да се обуче и накити, валь да су ю просити дошли. Ты кушъ! — Злотьо (— то е лїепо! —), рекне мати.“ Како се помирїо Светозаръ съ Агапїомъ и увѣрїо е да е люби и чествуе (— ако и нїе имала добро срце —). Како е сютраданъ нашао Светозаръ Θеодору у градини гдье залѣва цвїеће, па му она дала цвїетъ, а онъ їой рекао: „Захвалюемъ понизно! а съ чимъ тьу я Васъ служити? — *Θеод.* Я отъ васъ не потребуемъ ништа. — *Свет.* Хмъ! поне еданъ полюбакъ? — *Θеод.* Превали на нѣга свое красне и велике очи, осмѣнесе и погледи къ земли (— то е нешто наликъ

на стыдльиву курвицу —): То быти неможе, рекне му! — *Свет.* За што Сердце мое? — *Θеод.* Зато, зашто самь я сирота, а Вы сте Господинъ! (— то е као оно што приповїедаю: све велишъ ал' не ћешъ —) Но имамо мы *овдїе* двїе Господичне; Господареве дщери, отъ коихъ младьа весма лѣпа, защедите полюбакъ тай за ню. Нисте ю видили? — *Свет.* Я нисамъ.“ (— просто момче! не зна да лаже! —) и т. д. Како е онъ ню загрлїо и полюбїо: „прїими овай полюбакъ отъ мене! — ово е еданъ простодушный знакъ искренне мое и чисте къ теби любови, онъ нека буде *святый* залогъ *моего* сердца. — Доволно Господине! доволносте ме увѣрили. — Θеодоро моя! — (она погледи на нѣга) любишь ли ме искренно? — Чисто е мое сердце, *чистая* любовь, непорочна е моя кровь,“ и т. д. Како е Агапїя была пошла у градину, да набере цвїећа „и Светозара при первому састанку съ нимъ послужи“, па їй затекла гдье се грле и любе и тако разговараю, и рекла Светозару: „Бездѣлниче еданъ, невѣро и лажо, есили се синоть самномъ онако любовно, онако нѣжно разговарао, а садъ тражишь другу! ты си Господинъ!“ (їоштъ му е мало казала —) и т. д.

Како су е послїе молили, и онъ и Агра, да се не срди, 485
и онъ е увѣравао да е люби (— морао е быти некаковъ вѣтренякъ и будала —), и да ће їой любовъ пламенитыма рѣчма предъ Агромъ завѣщати. Како е потомъ узяо Светозаръ на коня, и отишао Θеодори на бѣлило; како е ту дошао човекъ съ колима да води Θеодору Луки брату Платонову, па е онъ подговорїо да не иде, него да се сакрые тамо гдье на путу, кудъ ће ударити они, па ће е онъ узети и одвести у Елизїумъ, и она тако учинила. Како су се излюбили на поласку, и Светозаръ казао Агапїи: „Заборавите *на мене*, заборавите *на све*, што смо имали между нами, пакъ тьете мирни быти; и исправите сердце (— то е учтивостъ! —), пакъ тьете щастливи постати“ (— штета што не знамо, шта е она нѣму казала —). Како е пошао Пелопида, съ Агромъ и съ Агапїомъ, на колима, да їй испрати; како су испили „за сретьна пута їощь по чашу вїна“ и отишли. Како су на путу сѣли подъ липу и скинули чутуру съ кола, и почели пити, а Светозаръ отишао да вата лептирове. „Агра е ту тихо пѣвала и дружство веселила; а Агапїа устане мало, и погледи на ону страну, кудъ е Светозаръ отишао. Пелопїда *за дати* способъ, да се она съ нимъ састати, и понѣколико рѣчїй

проговорити може, рекне: Агапїо! отнеси дѣте мое! ово парче (— зашто нїе Пелопида, као Грк̑ъ, казао *комадъ*, него парче? —) пите младомъ Господину (— та тое незевенк̑ъ! —), я га понудихъ вели съ вїномъ, а за питу вѣра Божїя и заборавїо самь.“ Како е Агапїя отишла и нашла Светозара у чести съ Θеодоромъ, и рекла: „А! а! таковъ ли е посао! Чекайте садъ тьу я Вамъ *обоимъ* читати буквице,“ и полећела Θеодори у косе, а Светозаръ: „Но! но! што тьете Вы? Приступите само овамо; дигните руку на ню, ако смѣете! то е ружно отъ Васъ! А отъ Васъ е лѣпо, срамъ да Васъ буде! отмамити тудьу дѣвицу[1]), нисамь вѣровала, да *еданъ* Господскїй сынъ толико безобразенъ може быти!“ Како е Светозаръ одвео Θеодору „исподъ руке“ предъ свога оца, и она се зачудила, кадъ е видьела Любомира, и казала да е она *Драгиня* (— чудо како е нїе могао познати Светозаръ, или она нѣга, у толикомъ разговору, грлѣню и люблѣню? или како се нїе она сѣтила, кадъ їой е казао, да е изъ Елизїума? —). Како е Драгиня приповидьела, како су Любомира преварили, да е она умрла (— да е быо Любомиръ паметанъ, и да е марїо за Драгиню, не бы га онако могли преварити: зашто бы пытао кадъ е умрла, гдье е умрла, колико е лежала, гдье їой е гробъ и т. д. —), кудъ е пролазила и како е ту дошла. Како су се потомъ разговарали „на ногу за сретьна разстанка при чаши вїна,“ а Светозаръ тѣшїо Агапїю и нудїо е, да се полюби съ Драгиньомъ и да се помире, а кадъ она нїе ћела, онда їой рекао: „о ты малодушна и злобна дѣвице, красный цвѣте безъ мурис̑а;“ и т. д. Како е потомъ Агапїя *клекнула* предъ нѣга, и завѣщаласе, да ће до смрти у дѣвству животъ свой провести и т. д. А Светозаръ їой рекао: „О ты и любве и почитанїя достойна дѣвице! како самь се я варао о твоемъ сердцу, — Но зашто любезна моя клятву положи, да се нигда удавати нетьешь? О Агапїо отступи ты отъ такове мысли, коя тебе противъ Божїя намѣренїя отвлачи“ и т. д. Како су се растали и отишли свакїй своїой кући. Како е на пролѣће дошао Платонъ съ Агромъ и съ Агапїомъ у Елизїумъ; како е Агапїа пытала Светозара, люби ли онъ Драгиню, и мысли ли

486

---

[1]) Θеодору су они были примили као сироту, те їй служила, и мати е Агапїина назила као свою кћерь, но будући да е Агапїя на ню мрзила (што е была лѣпша одь нѣ), зато су ћели да е пошлю Луки Платонову брату (гдье су ови у ючераньданъ поћили, кадъ су имъ славуи пѣвали) да е узме за жену.

е узети за супругу; како е Светозаръ говорїо Драгиньи за Агапїю: „Сирота! какотье свой вѣкъ онако лѣпа, онако научена безъ друга провести, безплодна остати!“ — А Драгиня рекла: „О! нетье она то учинити, она е млада, промѣнити тье она мысль свою“, и т. д. Како су оставили Елизїумъ, и пошли у Србїю; како су дошли у Ерцеговини некаквомъ човеку на конакъ, па кћи ньегова („дѣвица около своихъ 12. 13. лѣта“) похвальивала Светозарове свилене альине, намѣштала му рукомъ косу, осмїяваласе на нѣга, и казала му: „Ала си ты *лепъ* (— као Ерцеговка требало бы да е рекла *лїепъ*, или као што Г. В. каже *лѣпъ* —) Господине.“ А онъ е полюбїо, и она нѣга потомъ (— да! то су стари обычаи Србски, а особито Ерцеговачки —); како су їй дочекали у *Савинама: ударала велика звона, свирале трубе, дьевойке у бїелымъ альинама са зеленымъ вїенцыма у рукама стале у два реда, мала дьеца „обоего пола“ съ котаричицама цвїећа, а земльдѣлцы са зеленымъ житомъ и српомъ у руци;* како су выкали сви: „Да живи нашъ Господинъ, и нашъ| любезный отацъ Соколовичь. То рекши 487
дѣве стану бацати вѣнце предъ нѣга, а мала дѣца просипати цвѣтье по стази; земледѣлцы *клекну* предъ ньимъ“ (— Све су то стари обычаи Србски, него не знамо у каквомъ су плѣснивомъ Нѣмачкомъ роману сачувани —); како су послїе изишли еданъ данъ на воду *Савинацъ*, те ручали и веселилисе до ноћи, па Светозаръ заспао майци на крылу, онда рекла Косара Мелиси да иде напрїедъ, зашто ће їой плакати дїете, а она одговорила: „Нїе ми за нѣга, нѣга дойкиня болье чува него я; но *ако буде намъ* Косма дошао!“ (— И ово су Србски обычаи изъ 14ог^{ъ} столѣтїя! Али будући да е Мелиса была Гркиня, тако може їой се одбити на дару —). Како е Светозаръ ту уснїо, да е велика прекрасна звїезда полећела одъ сѣверне стране и улећела крозъ прозоръ у ньїову собу, те упалила кандило и сва се соба засвїетлила: кадъ додьу кући, али дошао *Никола* Бучинъ; онда Косара съ дьецомъ *клекнула* предъ нѣга, загрлила му колѣна, исплакалисе и помирилисе; и Косара послїе рекла Светозару: „То е она звѣзда мой Светозаре! што си мало прїе снїо; свѣтлость е она нѣна радость намъ возвѣстила, а кандило, што е ужегла, миръ е овому дому и свимъ намъ явила“.

ЧАСТЪ ВТОРА[1])

У овой су части двїе главне приповїедке: 1) како е Љубомиръ одвео Светозара у Призренъ и оставїо га кодъ Бучина за едну годину да пише у канцеларїи. 2) Како е *Влайко* украо Драгиню, и како су е они послїе отели одъ нѣга.

У првой приповїедки стои: како е Светозару было тешко поћи у Призренъ; како е узео Драгиню исподъ руке, и шетаюћисе съ ньомъ говорїо їой: „Драгине, дра̀га моя — немой *на мене* заборавляти, немой да умали отсутствїе мое нѣжность твою къ мени! — Немой токмо мысль у сердце твое, любезна моя, пустити — кое бы ми заисто тешко было — да' тье Призренъ и найменшу какову *измѣну моего къ теби наклоненїя учинити мотьи*“ и т. д. „На ове рѣчи его, чиста слеза ороси дѣвици красне трепавице ньене; она нѣжно повуче очи свое на юношу, и рекне: тежже е за нашъ слаби полъ любезный Светозаре, што мы у оваковомъ случаю чувства нашего сердца, као што бы оно намъ желило, излити предъ вами мушкими не смѣмо, да со тимъ не увредимо добродѣтель нашу — коїомъ се нашъ полъ краси — стыдливость.“ (то е наликъ на оно, како се некакавъ дьаволанъ разговарао съ дьевойкомъ: „деде рецы секо к.“ „Богъ съ тобомъ брато! како бы я рекла к.“ „А деде рецы секо м.“
488 „Богъ съ тобомъ| брато! како бы я рекла м. кадъ ни самъ тела да рекнемъ к.“) — и т. д. Како е Љубомиръ свѣтовао и учїо Светозара како ће се владати у Призрену, а особито како ће се чувати одъ жена и одъ дьевояка (— као да га е у данашнѣ врїеме опремао у Паризъ или у Букурестъ! —): „ты си рожденъ да отецъ будешь; благодатно естество на то е тебе опредѣлило, и — съ дозволенїемъ ретьи (!) — за умноженїе рода человѣческаго, као и другимъ смертнымъ кровь твою на то способило. — Божественный убо онай даръ природе наше, и ону искру, отъ кое вѣчнаго Бога повелѣнїемъ словесный человѣкъ бытїе свое получава, при появленїю ея да не опорочишь“ и т. д. Но опетъ му каже: „чествуй и красный полъ, не кажемъ да его, као дивїй избѣгавашь, — знай, како се валя обходити со старїими Госпожами, и Матронами, како ли пакъ съ младыми и дѣвицами. — Или да се съ дѣвицами толико забавишь, да на

---

[1]) и ова е печатана у Будиму 1817те године, има 308 страна (осимъ предисловїя и посвећенїя, кое све износи 24 стр.) у 8.

старе Госпоже, матере ихъ и не гледишь!“ и т. д. При обѣду и вечери да употреби по мало винца, и то съ водицомъ, на мѣсто медицыне и т. д. Како е Светозаръ држао Светолика, Мелисина сына, па погледао на Драгиню: „Драгине! тихо смѣшетьисе, можел' што любезнїе быти отъ овакова беззлобна отрока! Ел' да и ты малу дѣцу милуешь? Ал' право ми Драгине кажи — на то уиде имъ мати, отъ кое се онъ тергне и пресѣче рѣчь свою“ (— штета! —) и т. д. Како се Светозаръ растао съ майкомъ и съ Драгиньомъ, како е Драгиня заплакала, загрлила га и полюбила, и метнула му, лїевомъ рукомъ вїенацъ на главу (— зашто намъ нїе Г. Сочинитель истолковао што значи то? —). Како су у Призрену посѣтили *киръ Настаса професора Филозофїе,* и како су кодъ нѣга застали сына „нѣкоего (— то е као у првой части *Добровскїй нѣкїй* —) Барона, Лазара Гребляновича“; како су гледали Душановъ трїумфъ, кадъ е дошао у Призренъ, пошто е побѣдїо Татаре: како су га люди (мѣсто коня) увукли у градъ на колесницы, кою су трговцы поклонили (!); како су дьеца трчала, и посыпала путъ цвїећемъ, а дьевойке бацале му вїенце (— као и Любомиру кадъ е дошао у Савине —); како га е царица дочекала насредъ сале, и посула га изъ десне руке златомъ и бисеромъ, а изъ лїеве шеницомъ, а онъ се на ню осмѣнуо и бацыо їой „на перси масличну гранчицу“, па е загрлїо и полюбїо; како е Патрїархъ приступїо Цару съ новомъ порфиромъ: „Ово е Вашему Величеству новый даръ, и новый знакъ сыновне къ своему Монарху любови, кои се вашемъ сїятелству (— мало прїе бѣше *величеству*! —) отъ *велможевъ* (— по коме е то правилу и образцу бабе Смиляне!? —) вашихъ“ и т. д. Како су отишли у цркву, гдьесу била сребрна кандила, и ланцы, о коима су висила. (— Та такова су кандила и данасъ по свимъ намастырима и по црквама Српскимъ; зашто у Душановой саборной цркви не бы была кандила одъ злата? —) и т. д.

Како е ту дошла и Косара съ Драгиньомъ, на *колесницама* (— познае човекъ мѣста о коима пише! у Ерцеговини су познате колеснице, као у Бечу самари! —). Како се Светозаръ владао у Призрену, а особито како се познао съ *Андрїомъ* и съ *Влайкомъ;* како га е Влайко едномъ преварїо и одвео на вечеру Госпожи Мари удовици: „Изъ бесѣде ея искуси абїе Светозаръ, да е она *една* честнѣйша душа;“ како су пили и веселилисе, и она имъ пѣвала; како га е Влайко 493

оставїо сама съ Госпожомъ Маромъ, а онъ отишао, те послао съ арфомъ три сестре нѣзине (Стану, Ружицу и Милойку), Страилове кћери; како е Госпожа Мара, *честнѣйша душа*, сѣла до Светозара, и пребацыла му руку око врата, а наслонила главу на прси, па рекла: „Я бы Вамъ овако Господине и заспала;“ како се залюбила у нѣга, и было їой мучно, па е одвели у другу собу да спава; а двїе старїе сестре ударале му у арфу, и пѣвале любовне пѣсме: Ружица га грлила, намѣштала му по челу смедье косе, гладила руке и т. д. Како су га потомъ одвеле у ону другу собу, да виде, ели заспала Госпожа Мара: кадъ онъ погледа на нѣну постелю, чисто се окамени, окрене главу, и поиште врата; а дьевойке онда угасе свїећу и кандило, па утеку у прву собу, и затворе врата; на то *Госпожа Мара, честнѣйша душа*, скочи съ кревета, па увати Светозара у помрчини, и почне викати: „псъ! псъ! Господине!“ и т. д. А онъ е отури одъ себе, па кадъ види да не може на врата, а онъ скочи крозъ прозоръ, и изидье у авлїю (безъ капе и безъ палице), али и авлїйнска врата затворена; онда му Милойка каже за лѣствицу, и дода му капу (— валя да е быо шеширъ —) и палицу, те предье преко зида и утече; а Влайко га потомъ тражїо съ лучемъ по авлїи „да му издроби кости у мѣшину.“

Како се потомъ састао Светозаръ съ Андрїомъ и „сѣдну на свое лагке конице, и пойду мало изванъ града у шетню“; Како су гледали гдье се играю млади момцы съ дьевойкама (— валяда су се играли *шапца*, као садъ у Карловцыма по Черату и по Магарчеву брду —); како су ту сви люди почели гледати у Светозара: како му иде конь, како му стои
494 альина навезена златомъ, капа съ челенкомъ и бїелымъ перомъ, како му се мачъ блиста и т. д. Како су дошли у пекакву шуму, и пустили конѣ да имъ пасу по поляни (— као Бачвани кадъ иду у Пешту, или Ерцеговцы кадъ носе какву кирїю —), а они се сѣли разговарати; како су ту близу нашли Влайка и їоштъ два официра са Страиловымъ кћерима и їоштъ са неколико дьевояка, кое су имъ пѣвале; како е ту еданъ официръ казао дьевойкама: „ово намъ е Господичне мое, ако познавале нисте, нашъ младый Соколовичь,“ онда една дьевойка рекла: „драго намъ е,“ а друге се све поклониле. Како су се ту свадили, Влайко и Светозаръ (— као двое найпростїе и найпакоснїе сеоско дьеце, стр. 88, 89, 90,

91, 92, —), и како су изишли съ мачевима „на удвой;“ али не да еданъ другога осакате, него да се мало поборе мачевима, па кадъ кои кога окрзне мало и рани, онда да престану; како е Светозаръ пребїо Влайковъ мачъ, пробоо му раме, и надвладао га. Како се послїе чудїо еданъ одъ оны официра (— валя да е онай, што е мало прїе казао дьевойкама: ово намъ е младый Соколовичь —), кадъ му е Андрїя казао, да е Светозаръ одъ Бучине кћери, и т. д.

Како е потомъ Светозаръ, у Царской градини, узео подъ руку *Юлу* и *Видосаву* и шетаосе съ ньима (— То е было овако, као што се данасъ шетаю слуге коекакве и калфе — майсторске — са слушкиняма по Пратеру и по Аугартену —); како су ту нашли и Любицу Ледићеву кћерь, и Юла їой учинила мѣсто, и дала е „Светозару подъ руку;“ како су, шетаюћисе тако, нашли Ружицу, сестру Госпоже Маре *Честнѣйше душе*, па Светозаръ казао: „Коприва е она а не Ружица.“ А оне га пытале: „нїе л’ васъ ожегла?“ А онъ одговорїо: „Мал’ нїе.“ Како га е Юла пытала, каква се дьевойка нѣму допада, а онъ на то толковао коя може быти супругу вѣрна люба, породу мати и домаћица. Како се ту Любица у нѣга залюбила; како е послїе Ледићъ чинїо частъ, и звао на ню и Бучина и Светозара; како су се послїе ручка Светозаръ и Любица шетали по градини *испод̀ъ руке* и разговарали, и она му цвїеће давала и т. д.

Како е Бучинъ казао Светозару, да ће га водити у *Парїсъ* (— зашто не *Паризъ?* —), но прїе тога отиду, съ Царицомъ и съ Урошемъ, у намастыръ; како е тамо дошао и Ледићъ съ Любицомъ; како се Любица насмѣнула на Светозара, и онъ е узео „подъ руку;“ како су се ту ньи двое разговарали, и Любица плакала за ньимъ, а онъ е тѣшїо и говорїо їой, да се умѣри и да срце естественымъ прїятностима забави: „чуете ли како намъ она герлица нѣжно гуче, како намъ онай косъ лѣпо пое.“ А она му одговорила: „Сердце е мое любезный Соколовичь, ове прїятности онда ощущавало, кадъ я васъ познавала їощь нисамь“. Како га е Любица пытала за Драгиню: „Ели истина да е лѣпа, као што ю описую?“ и т. д.

Како е Бучинъ, са Светозаромъ, отишао у Паризъ да проси кћерь Краля францускога за младога Краля Уроша; како су, вратившисе изъ Париза, застали Душана съ Урошемъ кодъ Любомирове куће; како е Светозаръ донїо Урошу 495

мачъ изъ Париза и поклонїо: „Ваше Сїятелство! ово самь Вамъ донео — Вамъ, као моему Царю, и као еданъ малый знакъ моé къ вашемъ Сїятелству любови, и высочайшегъ почитанїя. Князъ *его* на то загерли и полюби, пакъ мечь прїими, и рекне му: Любезный мой Светозаре, я ты сада благодаримъ, а колико овый твой радъ я уважавамъ, дѣломъ тьу ти засведочити.“ (— Да е Г. Сочинитель био Светозаръ и Урошъ, онъ бы то и дао и примїо. Покойный е *Велько Петровићъ* войвода Краинскїй и Коммендантъ Неготинскїй, послао еданпутъ лїепу Турску саблю — оковану сребромъ и златомъ, и накићену каменѣмъ — Фелдмаршалу *Каменскомъ* у Букорестъ, па му е нїе ћео примити, него е вратїо натрагъ, и послао му 200 дуката, и одписао му: да онъ нїе достоянъ такову саблю носити, већъ нека е носи онай юнакъ, кои е добыо одъ турака. Таковый е даръ могао примити Велько одъ Каменскога и одъ *Црнога Гьоргьїя*, а Каменскїй одъ Александра: слѣдователно и Светозаръ одъ Уроша, а не Урошъ одъ Светозара. —) Како е Душанъ ћео да узме Драгиню за Уроша (— кадъ су му казали да Францускїй Краль неда кћери —), па она нїе ћела; и како е тада говорїо Љубомиръ Светозару и Драгиньи: „Дѣцо моя! вамъ су закони естественнїи познани; оно што смо одъ Естества узаймили, на свое време валя да вратимо. Вы докъ сте, посредствомъ родителей своихъ, получили одъ Бога бытїе свое, самымъ сте Богомъ наименовани за родителе другимъ.“ Како е Царъ отишао у Призренъ, а Светозаръ остао кодъ куће, па сишао *(„се“) „еданъ данъ у недѣлю“* у село, и нашао *Буряма*, момка око 30 година, гдье води коло; како е ту дошао и старый Господинъ съ Фамилїомъ и съ Французомъ *Монъ Ами*, коега е Светозаръ довео „изъ Француске, близу Парїса изъ едногъ села, у коему е онъ учителемъ био. Человѣкъ овай бяше сувъ и высокъ, около 40 лѣтъ старъ: знао е све езыке у Европи: Сербскимъ е тако могао говорити, читати и писати, као истый Сербинъ; имао е и науку прекрасну, — шаливецъ великїй,“ и т. д. „Посадесе сада сви кодъ Светозара и *старецъ Бурямъ* (— та мало прїе быяше „момакъ около своихъ 30 годинъ!“ —) *окретаютьи* коло, счепа ти намъ два момка,“ и т. д. Како е монъ ами рекао за Буряма: „душе ми Господине, да *его* отведемъ у Парїсъ, пакъ да *его* затворимъ у какову собу“ и т. д. Како е Господинъ извадїо *бурмутицу* и понудїо Буряма: „овай узме одма на умъ, за што

е то: метне мало *бурмута* у носъ, отъ коего тако кине, да сирома монъ ами као громомъ ударенъ на землю посерне.“ (— Валя да е Г. *Сочинитель* имао бурмутицу предъ собомъ кадъ е ово писао, па заборавїо, да е дуванъ донешенъ изъ Америке у Европу 1530^те^ године — то е готово на 200 година послїе *Буряма* и *Любомира!* — а бурмутъ валя да се їоштъ мало доцнїе почео правити и шмркати. —) Како е Светозаръ узео Буряма къ себи, и монъ ами говорїо | за нѣга старомъ го- 496
сподину: „штета велика за *оваго младитъа* (найпрїе бяше *момакъ*, па *старецъ*, па садъ *младитъ!)* што се їощь учїо нїе!“

У другой приповїедки стои како е *Влайко* украо Драгиню; како е слуга срео Любомира и Светозара, и казао имъ, да иду *скоро* (— брзо? одма? а *скоро* значи unlängſt, nuper —) дома. „Што е? Тражи ме тко? — Не тражи васъ нитко, отговори овай, но да тражимо мы оно, што смо изгубили, и милостива Госпоя послала ме Вамъ явити: — Што ядань? Да се нїе намъ какова штета догодила? Нїе хвала Богу штета друга, но нейма намъ отъ синоть Господичне Драгине;“ (— то е готово као оно што приповїедаю: А да нїе што штете было? Нїе вала Богу ништа, *до два вола предня* (оћерали Турцы) *и два стражня и четыри средня —);* како е Светозаръ отишао ноћу (неказавши Любомиру) съ Бурямомъ у поћеру; како су дошли у гостилникъ и заповѣдили *„обѣдъ донети,“* али Светозаръ ништа нїе могао окусити, него заискао чашу вина. „Кадъ ал’ ето ти имъ корчмарице, жена доста млада и лѣпа, восхитисе красотомъ младогъ; умилный погледъ баци на него: А што е намъ младый Господинъ невесео? осмѣяваютьисе любко рекне, и руку му на раме наслони.“ А Бурямъ одговорїо: „нїе му нешто добро, — валь да су *его* вѣштице изѣле.“ Како е Светозару, кадъ су легли у полю да спаваю, дошао некаковъ *духъ* (у виду калугьера) и казао да е онъ нѣговъ *Генїи,* а онъ казао: „Я то не вѣруемъ! то нїе истина! ты си дошао мене поплашити, но я се тебе не боимъ, — мы нисмо їдолопоклонницы, да се отъ кое каковыхъ измышленныхъ духовъ плашимо, него смо мужественный и просвѣщенни (— Г. *Сочинитель* и нѣговъ Светозаръ мысле да е већъ то найвеће и савршено просвѣщенїе, кадъ човекъ невѣруе да има духова! —) хрїстїани; то рекши исправисе и сѣдетьи потергне мечь: Буряме!“ А духъ му казао да не буди друга, и да се онъ не бои ни нѣгова мача ни друга; „я самъ духъ

благїй, и твой покровитель. — Узми друга, но абїе, и иди съ нимъ преко овогъ бердашца; спуститьетесе къ едномъ запущеномъ градитьу, ту тьешь се састати съ еднимъ лицемъ, кое тебе преко мѣре люби; то изрекне, окренесе, сѣнуше молнїе отъ него, и пукне громъ! Тергнесе и Бурямъ, што е то? младить му уплашенъ притерчи; духъ се у бѣло претвори, и устремисе къ развалинамъ, овїи полете за нимъ, и текъ да *его* при бедему стигну, на еданъ путъ букне отъ *него плаветный* пламень съ мурснымъ нѣкимъ дымомъ, у коему онъ и исчезне“.

501 Како су отишли томъ градићу и онай їй духъ увео унутра (— кадъ су тако просвѣщени были, како су смѣли иѣи за духомъ? Како се ни есу бояли, да то нїе какавъ Влайковъ момакъ? —) и ту нашли Любомира съ 5 момака; како е Любомиръ казао, да е онъ послао съ *Новакомъ* (— да ли е то онай Новакъ, о коме се пѣва и приповїеда, какое съ *Грушицомъ* и са *Радивоемъ*, айдуковао по *Романїи* и по *Кралѣвой гори?* —) 300 момака, да траже Драгиню, на све стране. Како су послїе затекли Влайка са 13 момака у ономъ градићу, гдье е Светозаръ нашао Любомира, и уватили га; и Любомиръ га испсовао и ћушїо („пуфъ! узъ уво“) и Светозаръ га прочупао за перчинъ, па га онда оставили (зашто имъ е казао онай духъ, да ће Влайку одма стиѣи помоћъ: „бѣжте абїе, ньима помоть иде, а Драгиня и тако овдѣ нїе.“ — А они ни есу Влайка ни пытали за Драгиню! —) и отишли опетъ да га траже (— а зашто га луде ни есу повели са собомъ кадъ су га были уватили — да имъ каже гдье е Драгиня? —). Како су нашли *кулъ Дуку* Влайкова оца, гдье е ударїо съ Новакомъ и съ *Рельомъ* (— да ли е то онай Реля што се пѣва: *Реля одъ Пазара*, и *Реля Крылатица?* или е онай славный Земунскїй и Бїоградскїй *Алекса Реля* — Србскїй *Дїогенъ* — што е умрьо у Земуну прїе неколике годиие —) на Влайка, и запалїо му дворъ („замокъ“); како су и они дотрчали у помоћъ и туклисе око града (— као Грцы око Трое —). „Они къ двору поите, ал’ нѣке жижке (рахетле) као человѣческе главе отъ шуме на дворъ летѣти почну, отъ коихъ и горнїй кровъ на немъ упалисе“ (— То ће быти оне ракетле, што їй е измыслїо Енглески официрь *Конгревъ*, да пали *Бонапартине* ладье и градове; па валя да їй е онда монъ ами донїо изъ Французске у Србїю —). Како су непрїятельи (!) оставили градъ, и утекли у шуму; како се Дука

уплашїо, да ће одговарати за толике људе, што су изгинули, и молїо Љубомира да му сада буде пријатель (— А Љубомиръ се као нїе бояо ништа? Валяда е Душанъ био паметанъ и врїеданъ, као и Љубомиръ, кадъ су люди у нѣговомъ Царству могли тако купити войску и туђисе —). Како су се наново по|били кодъ шуме, и Светозаръ оборїо Влайка, па 502
му наслонїо мачъ подъ *котлецъ*, „дед' садъ нещастный сыне! повиче на него,“ и т. д. (— Него не знамо, кудъ е оно Светозаръ — на образу — дигао главу, кадъ е то говорїо? Откудъ ли Влайку брада? А о Бурямовой брады не смїемо ништа рећи, зашто не знамо или е био *момакъ*, или *старацъ* или *младићъ* —). Како е Светозаръ Влайка псовао, и светїо му се, а Дука залећеосе срдитъ и ћушїо га (!), потомъ тргао мачъ да га удари, но Светозаръ нїе дао; како е Љубомиръ плакао одъ радости, кадъ е видьео, да е Светозаръ тако великодушанъ, и рекао „Устай Влайко! — загерли сынко колѣна увређеномъ родителю твоемъ,“ и т. д. Како Влайко нїе ћео да се покори оцу своме, него *клекао* предъ Љубомира, и загрлїо колѣна Светозарова, и казао му (— самъ —) да е Драгиня ту близу, и да ће му е предати невредиму. (— А Светозаръ и Љубомиръ валяда су были заборавили за Драгиню! Да е Светозаръ био Србљинъ, или паметанъ човекъ, небы онъ Влайку предыковао, нити бы га пытао, оће ли палити очине дворове, и ели заборавїо што е было у Призрену, него бы му прва рїечъ была: камо Драгиня? нити бы му дигао мача съ прсїю, докъ му не бы за ню казао. Они ни есу пошли да мире Дуку и Влайка, него да траже Драгиню; валя да е заборавїо Љубомиръ, што е казао Буряму на страни 190 „но при свему не сметьи съ ума, да е Драгиня.... ахъ сладко мое дѣте.... предметъ, за кои се мы сада у сраженїе пущамо.“ —); како су Светозару на то потекле „слезе, загерли Влайка, и погледи на Стараго: „любезный отецъ, сердце му мое прашта! и Вы Ваше немойте му затворити! Онъ е истина насъ увредїо, насъ оскорбїо; обаче — како е онъ опеть при свему своему невалялству благородно съ Драгиньомъ нашомъ поступїо!....“ Старый на то двигнувъ рамена: докъ видимо їощь, и како намъ дѣте наше каже, докъ чуемо отъ нье, ако е истина, Влайко сынко, да се ты ниси нѣйзина дѣвства коснуо, я похвалюемъ у теби ту добродѣтель, и колико ю я цѣнимъ, *дати тъу ти* топервъ познати.“.... Како су се побили опетъ трећїй путъ: „дигнесе облакъ отъ праха; за-

тресесе земля отъ топота *коней*, и зазвече дубраве отъ крика
людїй.“ Како се Светозару заблистао шлемъ на глави, и за-
трептала „на немъ златна челенка“, засвїетлилосе оружѣ као
млїеко (— не знамо свїетли ли се кодъ Срба млїеко, или се
бїели? —). Како е Любомиръ „со еднымъ замашаемъ двоицу
и троицу со земльомъ“ саставляо, путъ себи мачемъ просїе-
цао и нрепїятелѣ, „на огнѣвитому своему зеленку *за не по-*
газити ихъ, хитро“ прескакао, и т. д. (— Кадъ бысмо могли
мыслити, да е Г. Сочинитель читао *Омира*, на каквомъ езыку,
рекли бысмо да му е подражао; али сумляюћи о томъ, мо-
рамо признати, да се мысли Г. Сочинителя согласую съ Оми-
ровыма, као и мнѣнїе — о езыку — Г. *Добровскога* съ нѣговымъ:
какогодъ што се у *Илїяди* блистаю шлемови, вриште коньи
и вычу юнацы, тако и овдье; а и приповїедка е млого наликъ
503 една на| другу: онамо украо *Парисъ Елену*, овдье Влайко
Драгиню; онамо *Ахиллесъ*, овдье Бурямъ; онамо *Улисъ* съ
дрвенымъ конѣмъ, овдье монъ ами съ конгреевымъ ракетлама
и съ осталимъ коекаквымъ чудесима и т. д. —). Како е ту
Бурямъ нашао Драгиню и донїо е на рамену полумртву
(— Богъ ме на образу не стои полумртва, него жива уве-
лике! —) предъ Любомира и Светозара: „Ево *ее* Госпо-
дине.“ Како су умывали Драгиню виномъ, докъ се мало по-
вратила и дошла къ себи, па е онда узео Светозаръ „исподъ
руке“ (!) и приступїо Буряму: „Буряме ево ти благодари
Драгиня моя: сотимъ извади шаку дуката, и созади поспе *его*
по глави. О! о! повыче овай, какова е то златна роса? —
младить исподъ руке пружи Драгини кесу едну со сребрены
новцы, и ова му спусти у нѣдра, и стане му ране привїяти.“
и т. д. Како су потомъ скинули „торбе съ *коней*“ и сѣли
ручати; „вїна су себи изъ двора *дали донети*. Зазвече имъ
сада чаше о чаше“. Како имъ е ту Драгиня приповїедала
„свое паденїе“. Како су потомъ пѣвали (Драгиня, Светозаръ,
Любомиръ и Бурямъ) и куцкалисе чашама и пили у здравлѣ.
Како су ту оставили Новака кодъ некаква старца, да му лїечи
ногу што е био покварїо. Како су ту предыковали, Любомиръ
и Светозаръ, Влайку и нѣгову оцу. Како е Светозаръ молїо
Любомира за Влайка, те му опростїо. Како е Влайко *клечао*
(— Нешто се овоме нашемъ Г. Сочинителю све врти по глави
клечанѣ, као да е савъ свой вїекъ провео съ дьецомъ у школи;
или као да е млого читао коекакве старе нѣмачке романе —)
предъ Драгиньомъ, те му и она опростила, и онъ е полюбїо

у руку. Како су послали Влайка у *Приштину* (да се преда суду), па се опростили съ Дукомъ и съ Новакомъ и отишли. Како е Дука дао свою кћеръ за некаква момка „и учини *его* у Магїстрату сыномъ, и наслѣдникомъ своимъ.“ Како е пошао Дука да прати Новака (пошто е оздравїо), па дошли у некакавъ гостилникъ и ту се састали съ Любомиромъ и са Светозаромъ (зашто ни они їоштъ ни есу были отишли кући, него су одали коекуда по селима); како имъ е крчмарица почела столъ застырати, „Имате ли Вы Господине и у Приштини у Вашимъ гостилницамъ (— да ли е у именителномъ *гостилникъ?* или *гостилница?* —) таково постолѣ? запыта Новакъ Дуку, гледетьи силно *сребро*, кое се ту на столъ донесе“ (— То е было као у данашнѣ врїеме по Австрїи! —). Како су имъ ту о вечери врвлѣле „чаше отъ руке до руку.“ Како е Светозаръ послїе вечере узео Драгиню и *Ірїну* кћеръ крчмарову „подъ руку“ и пошао „съ нима поляномъ на *мѣсячини* шетатисе“, па нашао у трави онога духа, што га е саставїо съ оцемъ и што имъ е на више мѣста помагао, и коекаква чудеса показывао; како га е, по дугомъ разговору, уватїо Бурямъ, и унїо у собу, и познали га, да е то Французъ монъ ами. Како су се сютраданъ одатле кренули („Старый съ Дукомъ и Драгиньомъ на своимъ лагкимъ колесницамъ, а сви прочїи на кони“) и отишли, сви заедно, Любо- 504
мировой кући. Како е кодъ куће сѣла „Косара съ *Драгиномъ* на канапе, и слушаютьи отъ *нее* повѣсть *ея*“ миловала е и т. д. Како е, послїе неколико дана, Любомиръ испратїо Дуку и Новака, па кадъ се вратїо кући, застао кньигу одъ Душана, кою му е онъ самъ своїомъ рукомъ писао, и молїо га, да додье на вечеръ у *Столацъ*, и да поведе са собомъ Светозара и Чедомиля, „и *нѣкоего*, кои се при Вамъ находи, юнака Буряма“(!) и т. д. (— Кои е радъ знати, како е Душанъ, мыслїо и писао, онай нека узме Любомира, и прочита ову сву нѣгову кньигу на страни 280ой. —)

Мы овдье садъ не смїемо тражити оно, што мора быти у правомъ роману: зашто ће намъ Г. Сочинитель рећи, као у одговору на прву рецензїю, *да е онъ найвише пазіо на моралъ, а у романъ да се ушуштао само толико, колико му е дошуштао благообразный характеръ народа нашега;* него да гледамо само оно, што намъ Г. Сочинитель у предисловїю

обриче, т. е. *моралъ, старе обычае Србске и благообразный характеръ народа нашега.* Садъ нека суде сами читатељи, ели оно моралъ, што су Мелиси говорили родитељи да се уда за Парменїона, па ће онъ умрїети, и она се послїе може съ новцыма ласно удати за млада мужа; Ели оно моралъ, што е Светозаръ загрлїо Мелису да пркоси Парменїону; Ели оно моралъ што е Светозаръ сакрыо новце, кадъ су се били съ айдуцыма; Ели оно моралъ, што *Пелопида* измышлява *Агатїи* (сыновици своїой) начинъ, како ће се састати у чести са Светозаромъ; Ели оно моралъ, што Любомиръ каже за дьецу, како ће се разликовати одъ людїй простога рода и т. д.

Есу ли наши стари обычаи, да момакъ иде съ родительима да проси дьевойку за се (као Пладићъ); да се дьевойке водаю съ момцыма исподъ руке, и да се разговараю о любави и о другомъ коечему; да момцы клече предъ дьевойкама и дьевойке предъ момцыма; да жене држе дойкинѣ, да дьевойке сретаю спаїе съ вїенцыма, дьеца съ котарицама цвїећа, и землѣделцы да клече предъ ньима са срповима и са зеленымъ житомъ у рукама; Есу ли се Србльи у врїеме *Душаново* поздравляли: *Имамъ ли честь овдѣ поздравити Г. Н.? честь отъ мое стране, я самъ тай. Вы сте Г. Н.? На службы, я самъ. Драго ми е: на служби вашимъ благородїямъ и т. д.* (— Или може быти да Г. В. мысли, да е сва Србска народность — Nationalität — и сви стари обычаи, кадъ се изнесе ладно печенѣ съ бїелымъ лукомъ, младъ сыръ, суво месо, погача, чутура или тыкве или кондиръ вина, чутура палине; кадъ поврве чаше одъ руке до руке, и кадъ се почну куцкаги; кадъ продуже врїеме при чаши вина и съ ногу за срећна пута испїю по неколике и т. д. —)

509 Нека Србкинѣ суде, допушта ли благообразный карактеръ народа нашега, да се дьевойке съ момцыма разговараю о *дѣвству, и о намѣренїю, кое е естество имало съ ньима, кадъ їй е стварало;* да непознати момцы любе дьевойке, гдье годь кои кою сретне или стигне (као Младенъ Косару, Светозаръ Агапїю, Ѳеодору, оне двїе съ Игуманїомъ, и ону у Ерцеговини); да испрошена дьевойка утече за другогъ момка (као Косара за Младена); да сваа предъ свекромъ рече „дѣтету дадемъ *сису*“ и т. д.

У одговору на прву рецензїю пытао е Г. В. *кои су то романи по вкусу рецензента.* Садъ му на то не треба ка-

зати, да чита *Виландова Агатона, Амадиса, Оберона, Аристипа, Златно огледало, Абдерце*, и остале; *Гетова Вилхелма* и *Вертера; Фенелонова Телемаха; Бартелемїева Анахарзиса; Лесажева Жилъ Блаза и ромоѣ дьавола; Голдсмиѳова увекфилдскоѣ попа; Рихардзонову Кларису; Филдингова Томчжонса; Стернова Шендїя*, и остале овыма подобне романе; него нека узме найгорїй нѣмачкїй романъ, кои већъ ни слушкинѣ не читаю, па ће видьети, да е паметнїе написанъ, него нѣговъ Любомиръ. У поменутымъ романима представлясе човекъ *као што естъ*, и *као што бы требало да буде*. Ондье паметанъ и поштенъ човекъ говори и ради свагда, као паметанъ и поштенъ; будала као будала; рдьавъ и неваљо човекъ, као рдьавъ и неваљо човекъ; курва као курва и т. д. А овдье на некимъ мѣстима Любомиръ и Светозаръ говоре, и раде као будале и вѣтреняцы и рдьави люди; Драгиня и Мелиса као курве; а Влайко и Агапїя опетъ кашто морализираю као Сократъ (Ч. I. стр. 478, 479. Ч. II. стр. 245); Светозаръ садъ грди Агапїю, и каже їой да е цвїетъ безъ мириса, а садъ їой каже, да е достойна и любве и почитанїя; садъ каже, да е Госпожа Мара *една честнѣйша* душа, а садъ бѣжи одъ нѣ крозъ прозоръ и преко зида безъ капе и безъ палице и т. д. Мы можемо слободно казати Г. В. да е нѣговъ свакїй Читатель поштенїи и паметнїи одъ Любомира и одъ Светозара, а свака Читателница одъ Драгинѣ и одъ Мелисе. Осимъ тога Г. В. на млого мѣста незна шта говори, него бунца као баба у болести и прави магарцыма свое читателѣ, или себе самога н. п. У првой части каже у *посвећенїю*, да е донїо кньигу у рукопису у Новый Садъ, и да е потомъ дао да се печата; а у *предисловїю* каже, да е кньига већъ была предата у печатню, кадъ е дошао у Новый Садъ! Тако исто године Светозарове, старостъ Бурямова и т. д. Или може быти, да е Г. В. мыслїо, кадъ е ово писао, да приповїеда дьеци у порти, кодъ Пештанске цркве, подъ липомъ. 510

Изъ тога свега морамо заключити, да Г. В. не зна ни *Историе*, ни *Географїе*, ни *Логике*, ни *Поезїе*, ни *Реторике*; нити зна, што е *моралъ*, ни *стыдъ*, ни *учтивостъ*; нити познае *характера народа нашега, ни ништа*.

(Є З Ы К Ъ)

Садъ молимо почитаеме читателѣ нека се їоштъ мало притрпе, да речемо неколике рїечи о езыку. Премда е Г. Сочинитель у првой части поставляо нека правила о езыку, опетъ му е друга частъ млого гора и гаднїя: зашто е узео *его* мѣсто *нѣговъ*, *нѣга* и *га* (н. п. поступакъ *его* за тимъ мало и мени главе нїе дошао — 16 *[стр. II. кн.]* — кой бы сверху *его* власть имао, да *его* у оной устремителности мало задержава, и храни, да *его* совѣтуе — 11 —); *ему* мѣсто *нѣму* (н. п. съ колико се *ему* пристои — 44 —); *еговъ* мѣсто *нѣговъ* (н. п. *еговъ* мечь, *еговъ* виткїй стасъ — 83 — *еговомъ* сердцу — 120 —); *ее* мѣсто *е* (н. п. Ево *ее* —220, 246—); *нее* мѣсто *нѣ* (н. п. изъ *нее* — 6 — отъ *нее* — 106 — сверху *нее* — 246 —); *ея* мѣсто *нѣна* или *нѣзина* (н. п. слушаютьи отъ нее повѣсть *ея* — 278), и т. д. Но онъ каже: „Я имамъ *таковый вкусъ*, имамъ обаче и узрокъ мой великїй, за што то чинимъ.“ (Овдье е нашъ Г. Сочинитель мало чудноватъ и *безобразанъ*: Зашто не каже и нама свима тай великїй узрокъ. Мы смо погадьали одъ сваке руке, но никако не можемо да се досѣтимо: ако мысли да се приближава Славенскомъ езыку, заиста нїе по-
годїо правога пута: *еговъ*, нити е Срѣски ни Славенски; тако исто *мѣсѣцъ*, *освѣта*, *лѣжати*, *смѣтати*, *опомѣнутисе*, *видѣти*, *люблѣтьи*, *виду*, *гору*, *лету*, *терчу*, *твору*, кодъ *пастыровъ*, *господаровъ моихъ*, *велможевъ вашихъ*, у *Босной*, *ердьа*, *герми* и т. д.) Мы ћемо найпрїе да му видимо правила,
511 па ћемо онда *нѣгове| погрѣшке*, *противъ нѣговы правила*, саставити у едно изъ обадвїе части. Онъ каже

1.) Да їй више има, кои критизираю езыкъ, него стваръ; и то каже да имаю право, „Обаче (— вели —) камо намъ такова Грамматїка, коя бы чиста свойства Сербскогъ езыка содержавала“ и т. д.

2.) Да не можемо еднако и правилно писати, докъ не начинимо Грамматику, него да ћемо еднако тумарати, и едни писати, као што се говори у Срїему, други као у Славонїи, трећи „као у Ерватской,“ и т. д.

3.) Да су ту нашу погрѣшку чакъ Бемцы примѣтили, и да е „Добровскїй нѣкїй“ у своїой кньизи на нѣмачкомъ езыку о томъ писао.

4.) Да не треба писати ни Славенски ни просто Срѣски „као што и просте наше баке говоре,“ него Славено-Срѣски.

5.) Да сви народи имаю особитый кньижевный езыкъ, кои се разликуе одъ *куйнскогъ* езыка.

6.) Да Србльи у свакой провинцїи другчїе говоре, и да бы списательи морали у свакомъ предѣлу другчїе писати, кадъ бы писали, као што народъ говори: па бы се онда Срїемацъ смїяо, кадъ бы читао кньигу, коя е писана у Рватской „понеже нѣке рѣчи, коимъ се онъ нїе навыкао, курїозно бы му у *ушесы* звониле; а Ерватъ бы се смѣяо нѣму.“

7.) Да Србльи у Славонїи, у Рватской, у Босни и у Ерцеговини говоре *вѣра, лѣшо, нїеси, дѣте, прїе, не смѣшь, овдїе, гдїе.* и т. д.

8.) Да е народъ нашъ у саданѣ врїеме найпросвѣщенїи и найученїи у Срїему, у Бачкой око Дунава, и у Банату къ Тиси: „Понеже у Сремски Карловцы, у Новомсаду, а и у Сомбору, давно веть школе, ако не велике, то поне граммашїкалне на нашемъ езыку имамо;“ а особито у Карловцыма Богословїю и Гимназїю.

9.) Да е оно правый и старый Србскїй езыкъ, коимъ се говори одъ пола Србїе къ Маћедонїи, у свой Босни, Ерцеговини, Албанїи, Црной Гори и у Далмацїи.

10. Да народъ нашъ ни у едномъ предѣлу не говори „тако чисто, и тако правилно, и по граммашїки, да бы мы нѣговъ дїалектъ за кньижевный езыкъ узети могли.“ Него треба Кньигописцы да исправляю езыкъ. „Као што и Нѣмцы не *гледу,* како имъ народъ вообще говори, да онако пишу, но пишу, како имъ свойство езыка доноси.“ — „Тако треба и мы да радимо. Ако у скорому изговору и кажемо *тркъ, крвь, гркъ, трнъ, дрво, грмъ* и проч. треба да пишемо *теркъ, кровь, грекъ, тернъ, древо, гремъ.*“ и т. д.

11.) Да е онъ у овой кньизи наблюдавао (— такову —) точностъ езыка, и да ће у напредакъ „заисто наблюдавати.“ 512

12.) „Дакле во *крацѣ* (— ово бы се могло и безъ Г. В. поправити, нека буде во *кратцѣ* —) све што самь до садъ казао, у тому се состои, да *гледамо езыкъ нашъ исправити;* перво отъ чужестранны рѣчїй очистити, и свое собственне рѣчи увести. Второ граммашїку Славено-Сербску сочинити, и по ньой сви еднако да пишемо. *Трето* извернуте рѣчи исправимо, тверде, и безъ самогласна писмена, кое се изговараю, умегкшаймо (— да е онъ, да намъ изговори ову рїечъ, овако као што е написана —) и са самогласнымъ писменемъ ра-

створимо, пакъ тьемо онда имати правый нашъ Сербскїй езыкъ“ и т. д.

13.) Доказуе откуда су Славенски народи добыли своя имена н. п. *Србльи*, *Рацы*, *Москови*, *Чеси*, *Полящы*, *Моравцы*, *Рвати*, *Краньцы*, и т. д.

14.) Да гдьекои говоре *меникаръ*, *тебикаръ*, *нѣмукаръ*, *себикаръ*; и да е то противъ свойства езыка.

15.) Да е слушао у Банату, гдье говоре: „*Быо самъ у церкву, видїо самъ га на пїяцу, ишао самъ передъ Тамиша.*“

16.) Да не треба писати *продье*, него *пройде*, „зане сложенъ е и овый глаголъ *иде*, *ити* съ предлогомъ *про*.“

17.) Опоминѣ и моли учене младиће наше да наблюдаваю свойство езыка своегъ, и да пазе на правила; „и малое вниманїе може ихъ руководити, лагкое се у своему езыку исправляти; ако їощь и не имамо *граматїку*“ и т. д.

Нека намъ допусти Г. В. да и мы о томъ речемо неколике рїечи:

на 1) То нїе чудо никакво, што їй више критизираю езыкъ, него стваръ: зашто е стваръ на езыку, па ако езыкъ не валя, до ствари се не може ни доћи; а друго: о ствари не може свакїй ни судити, али о езыку може свакїй: найпростїи селякъ, кадъ чуе или види написано *люблетьи*, *уставлѣно дѣте*, *обзиретьисе*, *смѣта му халина*, *онъ се опомѣне*, *месѣцъ*, *ево ее*, *изъ нее* и т. д. мора се смїяти и срдити. и казати, да е лудо, и да неваля. Али опетъ да се Г. В. не тужи да му само езыкъ критизираю, а на стваръ не ће да гледаю, ево смо му мы прегледали мало и стваръ; него не знамо казати кое е горе.

517 на 2 и 6) То е найпречїй и единый начинъ, коимъ се може подигнути наша литература: да почне писати свакїй Списатель онако, као што се говори у ономъ предѣлу, гдье се онъ родїо и узрастао: Срїемацъ Сремачки, Бачванинъ Бачвански, Србїянацъ Србїянски, Ерцеговацъ Ерцеговачки, Бошнякъ Босански, Црногорацъ Црногорски, Далматинацъ Далматински, Рватъ Рватски, Славонацъ Славонски и т. д. паће онда дознати Ерцеговцы, Бошняцы, Црногорцы, Далматинцы, Рвати и Славонцы, како се говори по Срїему, по Бачкой, по Банату и по свой Србїи (као н. п. по *Шумадїи*, по *Лїевчу* и по *Темнићу*, по *Ресави*, по *Црной Рїеци* и по *Краини Неготинской*); а Срїемцы, Бачвани, Банаћани и Ср-

бїянцы, дознаће како се говори по Ерцеговини, по Босни, по Црной Гори, по Далмацїи, по Рватской и по Славонїи; и видьећемо сви, да е измедьу свїю тїе предѣла найвећа разлика, што Ерцеговцы, Бошняцы, Црногорцы, Далматинцы, Рвати, Славонцы (Грчкогъ закона) и Србїянцы озго до Лознице, до Валѣва и до Карановца, говоре *дьевойка*, *дьедъ*, *дьеца*, *лїепо*, *бїело*, *мїешати*, *вїяти*, *сїяти*, *вѣра*, *мѣра* и т. д. а ови сви остали *девойка*, *дедъ*, *деца*, *лепо*, *бело*, *мешати*, *веяти*, *сеяти*, *вера*, *мера* и т. д. А што се тиче *склоненїя*, *сопряженїя* и *синтаксиса*, ту не ма нигдье *ни какове* разлике (осимъ у Краини Неготинской, у Црной Рїецы, у нахїи *Параћинской*, у Ресави, и амо горе преко Мораве у нахїи Ягодинской — по Лїевчу и по Темнићу — што имаю женска имена, коя се окончаваю на *а*, у единственомъ брою у дателномъ и у сказателномъ *е*, а мушка, коя се окончаваю на *к* и *х* мїеняю у винителномъ мложественомъ *к* на *ц*, а *х* на *с* н. п. Дао *девой|ке* ябуку; носи на *главе*; има добре 518
опанце; дочекао *Турце*; изео све *орасе* и т. д. Мы не кажемо ни ово да неваля, него само напоминѣмо да се зна, да има Србаля, кои и тако говоре). Садъ нека намъ каже Г. В. оће ли Срїемцыма куріозніе звонити у ушесы *дьевойка*, *дїете*, *бїело*, *лїепо*, *вїяти*, или Ерцеговцыма и Рватима *девойка*, *дете*, *бело*, *лепо*, *веяти*; него свима *люблетьи*, *видѣтьи*, понеже свуда *пастыревъ* и землѣдѣлцевъ было е, *господаровъ моихъ*, *изъ между нима*, при себи и *при честныхъ мыслей*, *за мотьи*, *за умѣти*, *за хотѣти*, *на тебе се ветъ чека*, *дайте му познати*, *еговъ*, *ево ее*, *изъ нее* и т. д. Іоштъ да ко запыта Ерцеговца или Срїемца, зашто тако говори, онъ бы казао: тако се кодъ насъ говори; али да какавъ Ерцеговацъ или Срїемацъ запыта Г. В. зашто тако пише, онъ му не бы знао ништа друго одговорити, него: *я имамъ таковый вкусъ*. А онай бы помыслїо, да е онъ *кусъ*, као што е Слїепацъ — у П. Ч. на стр. 185ой — рекао *за туне*, а Бурямъ *за юне*.

на 3) Онай *нѣкїй Добровскїй* има право: зашто е онъ видьео. да гдьекои Србски Списатели пити пишу Славенски ни Србски, него грде обадва езыка, као Г. В.

на 4 и 5) Требало бы, да намъ е Г. В. казао по имену *те све народе*, кои имаю особитый кньижевный езыкъ, кои се разликуе одъ *куинскогъ езыка*. *Цицеро* и *Платонъ* сами свѣдоче, да су ньїове бабе и матере говориле, као и они што су писали, и о томъ нико не сумльа; ето у Мачжарской

кажу, да говори найпростїи селякъ, као првый господинъ и найвећїй Списатель; у Флоренцїи и данасъ говоре Талїяни као што е писао *Таco*; у Дрездну говоре Нїемцы, као што се пише; тако исто у Паризу Французи, а у Лондону Енглези. О куинскомъ езыку нека изволи Г. В. читати у Аделунгову Рѣчнику у другой части на страни 1812ой, па ће видьети да нїе знао, шта е говорїо; и увѣриће се, да се кодъ насъ другїй езыкъ не бы могао назвати *куинскимъ езыкомъ*, него овай, коимъ онъ пише. А мы сви знамо, да се у Српской куини, гдье срећомъ не долазе овакови Списатели и поправителъи езыка, тако чисто и лїепо говори, као и у соби.

на 7) Г. В. лаже, или незнаюћи шта говори, лупа као путо о лотру: Ерцеговцы и Бошняцы истина говоре *вѣра, прїе, ни еси*; али *лѣпо, дѣте, не смѣшъ* не говоре; него *лїепо, дїете, не смїешъ*. Гдье бы годь требало гласъ отегнути мало на *ѣ*, ондье Ерцеговцы изговараю *їе* (двоесложно)
519 н. п. *бїело, лїепо, сїено, пїевацъ, цвїетъ, вїенацъ,* *смїемъ, умїемъ, разумїемъ*, и т. д. а гдье се гласъ не отеже на нѣму, ондье га изговараю н. п. *бѣлъїй, бѣлило, лѣпшїй, лѣпота, сѣница, пѣвати, пѣвачъ, цвѣтови, цвѣтастъ, смѣти, умѣти, разумѣти*, и т. д. А *д* предъ *ѣ* (кадъ се гласъ неотеже) готово свагда промѣнюю на *дь* (као и *л* на *ль*, и *н* на *нь*) н. п. *дїете* род. *дьетета; дьеца, дьевойка, видьело, дьело* и т. д. На некимъ мѣстима Ерцеговцы изговараю *їе*, гдье е у садашнѣму Славенскомъ езыку *е* н. п. *млїеко (млѣчика, млѣчаръ)*, *врїеме* (род. *времена, временитъ*), *ждрїебе* (род. *ждребета, ждребећїй*), *пїесакъ (пѣсковито)*, *Ястрїебъ* (у множ. брою *Ястребови, ястребастъ*) и т. д. Но овакове ситнице, и покварене рїечи, ни есу за Г. В. *Овдїе,* и *гдїе* требало бы да чуемо како чита Г. В. па бысмо му онда казали, говоре ли онако Ерцеговцы.

на 8) Да е казао да има у Срїему, у Бачкой и у Банату доста учены и просвѣщены Србаља, и да су наши Трговцы и майстори у цїеломъ овомъ царству (а особито по великимъ варошима као н. п. у Новомъ Саду, у Пешти, у Будиму, у Темишвару, у Трїесту, у Земуну, у Осѣку и т. д.) ученїи, просвѣщенїи и воспитанїи, него у Србїи, у Босни и у Ерцеговини, то бы му свакїй дао за право, запто видимо очима да е тако; али што онъ мысли да е простъ Бачванинъ или Срїемацъ ученїи и просвѣщенїи одъ простога Србїянца, одъ Бошняка, одъ Ерцеговца и одъ Црногорца, то нїе истина;

него їошть може быти, да су они люди ячи и живльи умомь, као што су и теломь. — Што каже Г. В. да имамо у Новомъ Саду и у Сомбору *грамматикалне школе*, и у Карловцыма *Гимназїю* на нашемъ езыку, на то не знамо, шта ћемо му казати: да му речемо да лаже, та то нїе у Ерцеговини, као *лѣшо* и *дѣте*, него ето медьу нама; а да му речемо да не зна шта говори, не знамо како бы и то могло быти, кадь е одрастао у Новомъ Саду: та мы не мамо їошть ни *Буквара* на нашемъ езыку, а камо ли грамматикалне школе и Гимназїю! Кадь бы смо имали грамматикалне школе, морали бы имати и Грамматику, а Г. В. каже самь овдье на неколика мѣста, да не мамо Грамматике. Требало бы већь да се почне и Србска Грамматика предавати по школама;[1]) и доклегодь то не буде, дотле ће наши Списатељи еднако поправляти езыкь, а онда не ће смѣти одь дьеце.

на 9) Казалисмо на 2, 6 и 7. 520

на 10) Савь народь нашь, особито по селима, куда не ма млого кньижевника, говори тако правилно по Грамматици, као што е *Шлецеръ* или *Лесингъ*, писао Нѣмачки. Само су они Списатељи и кньижевници наши навалили, да *исправляю* и да *поправляю* езыкь, кои не знаю народногъ езыка, па имь се чини, да е лакше новъ езыкъ начинити, него свой матерньїй научити. Истина да їошть нико до данасъ нїе новогъ езыка начинїо, нити га е могуће начинити; али е ньима заиста лакше новъ езыкъ градити, него свой учити: зашто новый они граде *„по правилама бабы Смиляны“*, а свой бы морали учити по правилима, коя се не могу промѣньивати како кои оће. Мы морамо садь овдье, за честь Србскога народа и езыка, доказати, да Г. *Видаковићъ* (као поглаварь и управитель свїю нашы Списателя и кньижевника, кои кажу, да народь говори неправилно и покварено, и да езыкъ треба исправляти) не зна Грамматике ни *Србске* ни *Славенске*, па ћемо онда гледати, како онь исправля езыкъ.

а) Онь *не зна кое су рїечи кога рода* (кое и тудьинъ може научити, кодь свакога Славенскогъ народа, за три дана) н. п.

---

[1]) То бы требало садь да почну Новосадьани у ньїовой Гимназїи; и то бы имь учинило више чести, него сва Гимназїя: зашто онаковы Гимназїя (на Латинскомъ и на Нѣмачкомъ езыку) има у Европи неколико иляда; а Србскїй се езыкъ їошть нигдье нїе почео предавати у школи; а нигдье не бы было приличнїе да се почне, него у Новомъ Саду: *Зашто е Новый Садь данасъ найвеће о щество Србско на свїету.*

нѣколико зерна куколи (140 *[II књ.]*), *коекакве невидиме гади* (396), *отъ сваке гади* (490), *каквомъ смрадїю* (Ч. II. 11), *внутренїй брань* (112), *то щастливо жребїе* (236). *Куколь*, *гадъ* и *смрадъ*, мушкога е рода (како у Србскоме тако и у Славенскомъ езыку), а *брань* и *жребїй* (а не *жребїе*) то су рїечи Славенске, и прва е женскога рода, а друга мушкога.

б) Онъ *не зна скланяти имена* н. п. у *Бачки* (у примѣчанїю о езыку) мѣсто у *Бачкой*, у *Босной* (110) мѣсто у *Босни*; *сиротой жени*, *сиротой удовици* (Ч. II. 36) мѣсто *сироти жени* (— *сирота* нїе прилагателно име, него существително, кое се додае другоме существителномъ мѣсто прилагателнога, као *лютацъ каменъ*, *бѣлица шеница* и т. д. —), *дивный мужъ*, *храбрый херой мой!* (159) — кои бы садъ Србльинъ рекао да е ово звателный падежъ? — Тако има на више мѣста *Шта тьете младый Господинъ!* (185), *Любезный отацъ!* (88) — валяда Г. В. чита, кадъ се моли Богу, *отецъ нашъ*, а не *отче нашъ* —, *Светозаръ! дѣте мое!* (291), *Господинъ младый Пладичь!* (299); понеже свуда *пастыревъ* и земледѣлцевъ было е (330), кодъ *пастыровъ* (391), *господаровъ моихъ* (505), отъ *Велможевъ Вашихъ* (Ч. II. 46), отъ *овыхъ дѣви* (285), има *постеліи* (Ч. II. 210) и т. д. (— ово ће свакїй читатель познати, да ни едно нїе ни Србски ни Славенски —).

525 в) Онъ *не зна спрезати глагола* н. п. *машетьи главомъ* (Ч. I. 13, 94, Ч. II. 160.) мѣсто *машући* главомъ, *выкаютьи* (102) мѣсто *вичући*, *бришетьи* (Ч. II. 259) мѣсто *бришући*, *окретаютьисе* (Ч. II. 168) мѣсто *окрећућисе*, *дерктаютьи* (Ч. II. 244) мѣсто *дркћући*, *видѣтьи* (Ч. II. 227, 230) мѣсто *видећи*, *люблетьи* (Ч. I. 174, Ч. II. у посвећенїю) и *люблѣтьи* (Ч. II. 220) мѣсто *любећи*, *обзиретьисе* (398) мѣсто *обзирућисе* (— мы не кажемо *машимъ*, *выкамъ*, *бришимъ*, *окретамъ*, *дрктамъ*, *люблѣимъ*, *обзиримсе*; него *машемъ*, *вычемъ*, *бришемъ*, *окрећемъ*, *видимъ*, *любимъ*, *обзиремсе*; а у трећемъ лицу млож. броя *машу*, *вичу*, *бришу*, *окрећу*, *дркћу*, *виде*, *любе*, *обзирусе*: томе се дода *ћи*, и постане то причастїе *машући*, *вичући*, *любећи* и т. д. — Ово се причастїе гради одъ овогъ лица и кодъ свїю осталы Славенски народа —); *уставленъ* (447) и *уставлѣнъ* (94) мѣсто *уставанъ*; *заержи* (397) мѣсто *зарже* (— мы не кажемо *ржити ржимъ*, него *рзати ржемъ* —); *узтужати* (Ч. II. 170) мѣсто *узтузати* — или *устужати* — (— мы не кажемо *тужати*, него *тузати ту-*

жемъ; као *мазати мажемъ*, *писати пишемъ*; а кадъ бысмо стали, по овомъ примѣру Г. В. градити наклоненїе неопредѣлѣно одъ првога лица садашнѣгъ времена, онда бы требало казати *намажати кола*, *зарежати перо*, *напишати књигу*, и т. д. — Какогодь што се у Латинскомъ езыку мора знати, како има глаголъ у *садашнѣмъ* и у *прошавшемъ* времену, *супинумъ* и у *наклонешїю неопредѣлѣномъ* — н. п. amo, amavi, amatum, amare, — тако се у нашемъ езыку мора знати, како има у *садашнѣмъ вре|мену* и у *наклоненїю неопредѣлѣномъ* 526 — а кодъ неки глагола и *дѣйствително причастїе прошавшегъ времена* — н. п. *оремъ орати*, *пишемъ писати*, *миришемъ мирисати*, *режемъ резати*, *учимъ учити*, *ечимъ ечати*, *трчимъ трчати*, *стоимъ стаяти*, *окрећемъ окретати*, *мећемъ метати*, *вычемъ выкати*, *трчемъ тркати*, *плетемъ плести плео*, *растемъ расти растао (расла)*, *лїемъ лити*, *бїемъ бити*, *досадьуемъ досадьивати*, *тргуемъ трговати*; *жежемъ жећи жегао*, *стрижемъ стрићи стригао*, *вучемъ вући вукао*, и т. д. Нека не мысли Г. В. да мы ово пишемо нѣга ради, Боже сачувай! мы се већъ не надамо, да онъ жели, и да може, оваково што научити. —); *желу*, *воду*, *говору*, *шалусе*, *срдусе*, *терчу*, *стою*, *гледу*, *мыслу*, *твору* и т. д. (— Кадъ не зна Србски — да сви глаголи кои се у првомъ лицу у садашнѣмъ времену ед. броя окончаваю на *имъ*, у трећемъ лицу млож. броя имаю *е* — баремъ да зна Славенски опетъ бы се овдье могао помоћи: зашто сви глаголи, кои у Славенскомъ езыку имаю, у трећемъ лицу млож. броя, *ятъ* или *атъ*, у насъ имаю *е* н. п. *творятъ творе*. *любятъ любе*, *молятъ моле*, *стоятъ стое*, *учатъ уче* и т. д. Али кадъ не зна ни едно ни друго, како ће му се помоћи? —)

г) Онъ *незна синтаксиса* н. п. при себи и *при честныхъ мыслей* (409), *изъ между нима* (281), утверди любовь *между васъ* (518), *у свимъ его дїалектми* (Ч. II. у предисловїю), *у терговачкими руками* (35), *у малыми вещми* (39), Вы *у тимъ* ништа погрѣшили не бысте (126), *у училищами* (212), *да волю къ ничему не има* (Ч. II. 99), ако їощь и не имамо *граммatїку* (у примѣчанїю о езыку), *немой се ты сыне* да се у какову Французскиню залюбишь (Ч. II. 123), *привїе му мало марамомъ рану* (Ч. II. 243), само *четыри кораковъ* (Ч. II. 56), *три кораковъ* (Ч. II. 171), *помыслимъ у мени* (300), *рекнемъ у мени* (347), *што си ты за человѣка* (187), *за у еданъ шутъ* (37), *за мотьи*, *за умѣти*, *за хотѣти* (77), *за из-*

бѣтьи, *за болше Васъ увѣрити* (294), *за непогазити ихъ* (Ч. II. 219), *на тебе се ветъ чека* (106), *чека на Влайка* (Ч. II. 76), *изгледаше на Влайка* (Ч. II. 75), немой *на мене* заборављати (Ч. II. 3, 7), *дай ей* и познати (Ч. II. 20), тко *ихъ е зидати дао* (у предисловїю Ч. I.), вїна су себи изъ двора *дали донети* (Ч. II. 224) и т. д.

Садъ да видимо, како оваковый кньигописацъ исправля езыкъ: Онъ пише *месѣцъ* (у предисловїю Ч. I.) и *мѣсѣцъ* (Ч.
527 II. 171, 183, 186, 187)| мѣсто Славенски *мѣсяцъ*, а Србски *мѣсецъ* или *месецъ*; *обраница* (398, 420) мѣсто *обравница* (— наша е *обравница* произведена одъ *рамо*, и была е найпрїе *обрамница*, но будући да Србльи не ће да изговараю *мн*, него или промїене *н* на *л* — н. п. *млого*, *сумля*, *млимъ* — или *м* на *в* — н. п. *тавница*, *гувно* — тако е постала *обравница*; а Г. В. валя да е видьео гдье жене бране обравницомъ Любомира и Аристида одъ паса (398), па е произвео одъ глагола *бранити!* Тако раде свагда они, кои ће да исправляю езыкъ, а не ће да пишу, као што народъ говори —); *освѣта* (Ч. I. 153, Ч. II. 152, 161) мѣсто *освета*, *освѣтити* (436) мѣсто *осветити*, *зацѣднитисе* (Ч. I. 188, 207. Ч. II. 148) мѣсто *заценутисе*, *опомѣнутисе* (440) мѣсто *опоменутисе*, *смѣтати* (392) мѣсто *сметати*, *лѣзи* (Ч. II. 140) мѣсто *лези* (— Іошть мало па ће Г. В. ишћерати *е* сасвимъ изъ нашегъ езыка, и писаће свуда *ѣ* мѣсто нѣга н. п. *сѣстра*, *водѣница*, *мѣсо*, *тѣжа* и т. д. а не *сестра*, *воденица*, *месо*, *тежа*: валя да мысли да тако Ерцеговцы говоре! Шта ћемо му де! кадъ не зна Србски, а не зна Славенски —); *третое* (27) и *трето* (у примѣч. о езыку) мѣсто *треће* или Славенски *третїе*; *говъ* (у другой части) мѣсто *нѣговъ*; *го* мѣсто *нѣговъ*, *нѣга* и *га* (— кодъ Г. В. не ма никакове разлике у Србскомъ езыку измедьу *нѣга* и *га!* —); *ердьа* (388), *ердьаво* (Ч. II. 175), *заердьа* (148) мѣсто *рдьа*, *рдьаво*, *зардьа* (— у Славенскомъ езыку не кажесе *ержа*, *ержавый*, него *ржа*, *ржавый!* —), *заержи* (397) мѣсто *зарже*; *гърми* (Ч. I. 503, Ч. II. 277) *мѣсто грми* (или по Славенски *греми*), *окървавїо* (277) мѣсто *окрвавїо* (или по Славенски *окровавїо*); *клета* (105) мѣсто *клѣть* или Ерцеговачки *клїеть*; *мназъ* (Ч. II. 228) мѣсто *млазь* (валяда е мыслїо Г. В. да су и овдье Србльи промїенили *н* на *л*, као у *млого!*) и т. д.

Што Г. В. узима овдье за примѣръ Нїемце, у томъ има право, као и у осталомъ. Зна ли Г. В. да Нїемаца има 30

милїона (то е 6 пута више него Србаля) и да су раздїелѣни на толика кралѣвства и на различне државе? Па опетъ, као што смо казали, у Дрездну и по свой Саксонїи говоре сви као што се пише; дакле Нѣмачкїй кньижевный езыкъ нїе исправлѣный Австрїйскїй езыкъ, него е Саксонско нарѣчїе (Dialekt), кое су сви Нїемцы узели одъ 300 година за кньижевный езыкъ (као н. п. да мы садъ узмемо Ерцеговачко или Сремачко); а прїе 300 година было имъ е свима шваб-
ско (южно-Нѣмачко) нарѣчїе кньижевный езыкъ. Тако су исто постали *Талїянскїй*, *Францускїй* и *Енглескїй* кньижевный езыцы н. п. *Тасовъ* кньижевный езыкъ нїе исправлѣный *Млѣтачкїй* или *Миланскїй* езыкъ, него е Флорентїйнско нарѣчїе, коега е ради Тасо ишао у Флоренцїю и жи|вїо ондье, 528
само да бы га болѣ научїо. Таковы су нарѣчїя, или по мнѣнїю Г. В. кньижевны езыка, имали стари Грци испрва 6; а кадъ су се послїе Аѳиняни прославили и осилили, онда су узели сви Аѳинско нарѣчїе за кньижевный езыкъ, и почели су само ньимъ писати. Одъ како е почео Досиѳей писати, да су до садъ еднакъ писали Срїемцы и Бачвани као што говоре, вечъ бы ньїово нарѣчїе до садъ постало кньижевный Србскїй езыкъ.

Истина да е измедьу свїю тїе нарѣчїя поменуты народа млого и млого већа разлика, него измедьу Ерцеговачкога и Сремачкога, или измедьу Сремачкога и Ресавскога (н. п. измедьу Млѣтачкога и Флорентїйнскога готово е толика разлика, као измедьу Бугарскога и Србскогъ езыка); али су опетъ ньїови кньижевни езыцы нарѣчїя живы народа; нити е коме икадъ пало на умъ да пише езыкомъ, коимъ нити ко говори, нити е кадъ говорїо! То е лудостъ и будалаштина не чувена до садъ на овоме свїету! Нїемцы бы поцркали одъ смїя, да имъ ко стане садъ градити новъ езыкъ изъ *Вулфилина* Евангьелїя и изъ други коекаквы стары и новы кньига. Мы ћемо овдье додати четыри *Нѣмачка оче наша*,[1]) па ћемо онда огледати, како бы се могао изъ ньи начинити Нїемцыма новъ езыкъ.

---

[1]) *првый* е преводїо *Вулфила Готима у Србїи* 375те године; *другїй* е преводїо некакавъ калугьеръ на Райни 850те (у оно исто врїеме, кадъ су *Ћирило* и *Методїе* кршћавали Славене око Дунава и преводили Евангьелїе на Славенскїй езыкъ); *трећїй* е преводїо опетъ некакавъ калугьеръ 890те (сватри се ова оче наша налазе у Бечу у Царской Библїотеки у рукопису од оны времена, кадъ е кои преводьенъ); а *четвртый* е као што га садъ читаю Нїемцы.

533

I. *Оче нашъ Вулфилинъ лѣта 375.*

Atta unsar, Θu in himinam,
Weihnai namo Θein,
Quimai Θiudinassus Θeins,
Wairθai wilja Θeins, swe in himina, jah ana airθai.
Hlaif unsarana Θana sinteinan gif uns himmadaga,
Jah aflet uns Θatei skulans sijaima, swaswe jah weis afletam Θaim skulam unsaraim,
Jah ni bringais uns in fraistubnjai,
Ak lausei uns af Θamma ubilin.

II. *Оче нашъ калугьера на Райни лѣта 850.*

Fater unser, Θu in himilon pist.
Giwihit si namo Θin,
Quaeme richi Θin,
Werdhe willeo Θin, sama so in himile, endi in erθu.
Broot unseraz emezzigan gib uns hiutu,
Endi ferlaz uns sculdhi unsero,
samo so wir farlazzan scolom unserem,
endi ni giledi unsih in Costunga,
auh arlosi unsih fona Ubile.

III. *Оче нашъ у другога калугьера лѣта 890.*

Fater unser, thu thar bist in himile,
si geheilagot thin namo,
Queme thin rihhi (— рихи —),
si thin willo, so her in himilo ist, so si her in erdu.
Unsar Brot tagalihhaz gib uns hiutu,
inti furlaz uns unsera sculdi, so wir furlazemes unsaron sculdigon,
inti ni geleitest unsih in kostunga,
Uz ouch arlosi unsih fon Ubile.

IV. *Оче нашъ данашньїй лѣта 1817.*

Vater unser, der du bist in dem Himmel,
Geheiliget werde dein Nahme,
Dein Reich komme,
Dein Wille geschehe, wie im Himmel so auch auf Erden.
Unser täglich Brot gib uns heute,
Und vergib uns unsere Schuld, wie wir vergeben unsern Schuldigern,
Und führe uns nicht in Versuchung,
Sondern erlöse uns von dem Uebel.

534 Айде садъ изъ овы оче наша да градимо Нїемцыма *Славено-Србски* (или Гото-Нѣмачкїй) езыкъ. Како ћемо? Ево я ћу по моме вкусу овако:

Ово е садъ по моме вкусу добро и лїепо, али ће доћи кои другчїега вкуса, па ће почети по своме вкусу овако:

Atta unsar thu in himilon pist, Gewihit si thin namo, Queme Reich thin, Werdhe wilja thin, swe in himina, endi in erthu. Hlaif unsaran tagalihhan gib uns hiutu, Endi farlazz uns unsera skuldi, swe jah weis forlazzan unsaron skuldigon, Endi ni giledi unsih in costunga, Ouch arlosi uns af θamma ubilin.	Fater unsar, der θu pist in dem himinam, Geheiligot werde namo Θein, Dein Θiudinassus quaeme, Thin Wille wairθai, so im himile, jah auf erθu. Unseraz Brot sinteinan gif uns himmadaga, Und aflet uns unsera Schuld, so wie vergeben unsaraim scolon, Endi füre uns ni in Versuchung, Ak erlöse uns fona Ubile.

Садъ ће дођи трећїй, па ће начинити, по своме вкусу, їоштъ другчїе, а четвртїй їоштъ другчїе и т. д. иляда людїй начинили бы, свакїй по своме вкусу, иляду различны оче наша. Ево овако Г. В. и їоштъ гдекои наши Списатели граде кньижевный езыкъ. Іоштъ е смѣшнїи, и млого горїй, слогъ Г. *Видаковића*, него ови *Гото-Нѣмачки* оче наши: зашто човекъ не може никадъ начинити навалице тако што лудо, као неотице.

Дакле мы не можемо имати другога кньижевногъ езыка, него *Славенскїй* или *Србскїй*, као и Таліяни Латинскїй или Таліянскїй. Онда ће Славенскїй езыкъ добыти свое право и пристойно почитанїе, кадъ га сасвимъ раздїелимо одъ Србскогъ езыка; а доклегодь мыслимо и говоримо, да е свеедно *Славенски* и *Србски*; и докле пишемо Србски по Славенской Грамматици, и Славенски по Србской; дотле ћемо кварити и грдити обадва езыка. — Садъ ће рећи Г. В.: И я велимъ Србски, али како Србски? Мы велимо онако, као што народъ говори: *Склоненїя, сопряженїя* и *Синтаксисъ* (едномъ рїечи сву Грамматику) морамо узети одъ *пастыра* и одъ *орача;* а за остало ћемо се договарати.

Србльи говоре у брзомъ изговору *рашта, мешчини, ништъ, валь да, госпръ, прилъ, ча* (*прилъ* и *ча* найвише по Бачкой н. п. *прилъ Іова, ча Пая)* и т. д. мѣсто *ради шта, мени се чини, ништа, валяда, господаръ, прїятель, чича;* али *тржъ, крвъ, гржъ, трнъ, дрво, грмъ* и т. д. они тако изговараю, макаръ иза гласа выкали, или на уво еданъ другомъ шаптали.

Осимъ тога боимосе, да се не расрди, за такове рїечи, *нѣкїй Добровскїй* на Г. В. едно, што нѣгови Чеси тако говоре и пишу; а друго, што онъ доказуе да су тако и стари Србльи (или Славени) говорили, кое бы могао видьети и Г. В. изъ *неке Острошке Библїе*, коя е прва печатана у Русїи у Острогу 1581; али онъ не мари за такове старе кньиге, кое ни есу писане по *нѣговоме вкусу*.

на 11) Ево како наблюдава точностъ, и како се држи своїе правила: *гердный* (у I. Ч. у посвећенїю) *грдно* (201)[1]), у *помрчини* (43) изъ *померчине* (216), *пригрли* (99), *загерливши* (121), *керпа крпа* (405), *перкосити* (239) *пркосити* (456), *корчмарица крчмарица* (Ч. II. 150), *по терню* (Ч. II. 208) *трнье* (143), *насертьешь* (Ч. II. 94) *посрне* (Ч. II. 150); *овде* (395) *овдѣ* (364) *овдїе* (426); *свѣща* (73) *свѣтъа* (72), *светъа* (91); *печенѣ* (51) *печенье* (133); *ньима* (39) *нїйма* (155) *нїима* (217) *нима* (17); *ньой* (183) *нїой* (182) *ной* (24); *Цару* (135) *Царю* (149); *свїю* (262) *свїюхъ* (261) *свиюхъ* (320); *вѣщацъ* (Ч. II. 128) *вѣштацъ*, *вѣштецъ* (Ч. II. 236); *пасче* (Ч. II. 198) *пашче* (Ч. II. 180) *паще* (Ч. I. 504); съ *Драгиньомъ* съ *Драгиномъ* (Ч. II. 59); *жетъ* (Ч. I. 183) *джетъ* (Ч. II. 152) *дчетъ* (Ч. II. 197) *чебъ* (Ч. II. 57); *дериште* (Ч. II. 89) *дѣрище* (Ч. II. 94); *целивати* (Ч. II. 39) *цѣливати* (Ч. II 40); *летъ* (526) *лѣтъ* (на млого мѣста); *човече* (252) *человѣкъ* (на млого мѣста); *метне* (216) *подмете* подъ таниръ (235 и у II. Ч. на млого мѣста *мете* на коня, *мете* оружїе, *замете* разговоръ и т. д.); *тешко* (Ч. II. 4, 61) *тежко* (Ч. II. 56); *почетье*, *гледатье* (Ч. II. 25) *помыслити тье* (Ч. II. 184) *плакаттьу* (Ч. I. 233) *познатитье* (Ч. I. 14); *сирома сиромахъ* (Ч. II. 119); *мушко* (514) *мужкїй* (340) *мужске* халине (336) *мужескїй* (229); *ранѣнъ* (Ч. II. 194) *раненъ* (Ч. II. 200); *видѣти* (Ч. II. 33) *видьео* (Ч. II. 143) *видїо* (Ч. II. 58); *месѣцъ* (у предисловїю у I. Ч.) *месецъ* (Ч. I. 31) *мѣсецъ* (Ч. I. 25) *мѣсяцъ* (Ч. I. 380) *мѣсѣцъ* (Ч. II. 186, 187); *отецъ отацъ* (27); *левъ* (Ч. II. 38) *лавъ* (Ч. II. 148), *суетенъ суетанъ* (Ч. II. 147); *братецъ* (Ч. II. 103) *братацъ* (Ч. II. 34); *Столацъ* (Ч. II. 120) *Столецъ* (Ч. II. 60); *облачекъ* (Ч. II. 146) *облачакъ* (Ч. II. 171); *день* (Ч. II. 42) *дань*

---

[1]) Мы знамо, да су овакове суве ствари досадне и несносне Читательима нашимъ; али їй морамо писати, да докажемо Г. В. да мы ниесмо устали на нѣга, него на нѣгове погрѣшке.

(Ч. II. 52) *данъ* (Ч. II. 124); *нѣколико момковъ* (Ч. II. 178) отъ Влайковыхъ *момака* (Ч. II. 189); *съ людма* (Ч. II. 184) *съ людми* (Ч. II. 186); *его* капа, *еговъ мечь* (Ч. II. 83); прежде *времене* (Ч. II. 21) у ономъ *времену* (Ч. II. 9); трепавице *њене* (Ч. II. 4) повѣсть *ея* (Ч. II. 278); отъ *нее* 536
(106 Ч. II.) безъ *ње* (Ч. II. 167) около *нѣ* (Ч. II. 184); *Сербскихъ книгъ* (у I. Ч. у предисловїю) накупуе *книга* (21) и т. д.

на 12) Г. В. оставлямо, нека исправля езыкъ и извр-нуте рїечи (овако као што е почео), нека тврде рїечи умекшава, и нека напише *Славено-Сербску* Грамматику (него намъ се чини по свой прилици, да нећe быти по вольи ни нѣговой страни: зашто онъ у ньой не ће пазити ни накаква друга правила осимъ *свога вкуса*, а вкусъ е нѣговъ, као што смо видьели мало прїе, врло различанъ и непостоянъ; а друго може быти да ће се и одъ нѣгове стране кои наћи толико паметанъ, да му рече: *у Грамматицы не ма вкуса као ни у Ариѳметицы; него то треба научити и знати)*. Што се тиче чишћеня езыка одъ тудьи рїечи, тое нужно, али видимо, да се ни то не да Г. В., него му иде наопако н. п. онъ пише *брана* мѣсто *капїя*, *палина* мѣсто *ракїя*, *подручакъ* мѣсто *фрушткъ*. *Капїя* е рїечъ Турска *(капи)* и значи управо врата, die Thür (па была она на кући, или на соби, или на граду, или гдье му драго); а кодъ насъ значи das Thor, но и то понайвише по варошима и по намастырима, а по селима, особито у Србїи, зову и капїю врата н. п. *Граду врата рано затворайте; и градска се отворише врата;* а и по Бачкой пѣваю дьевойке: *додьи душо око деветъ сатїй, па закуцай мамузама на авлїйнски врати.* Кои дакле не ће да пише капїя, онай може писати врата; а брана кодъ насъ и онако значи двое 1) das Wehr, 2) eine Art Egge (одъ граня или одъ трня). *Ракїя* е рїечъ *Индїйска*, и позната е кодъ свїю народа, као и *вино;* а особито кодъ насъ има читавъ родъ свой н. п. *ракїйца*, *ракїетина*, *ракїйскїй*, *ракичжїя*, *ракичжїинъ*, *ракичжїйница*. Ко може садъ овакову рїечъ ишћерати изъ народа? Зашто ли бы е гонїо? А што каже Любомиръ, на страни 368ой, да се палина зато зове палина, *што већма пали, него вино;* боимосе, да му се не насмїю *Тотови:* зашто су они ракїю зато назвали *палено*, што е *палѣна* (печена), као и Нѣмачки Branntwein (d. i. gebrannter Wein); а по каквой е онъ прилици начинїо одъ *палено палина,* то онъ зна.

По свой прилици е онъ етимологъ и *рѣчотворецъ*, као што е и филозофъ и моралиста. *Подручакъ* е начинїо Г. В. самъ, а Србльи кажу *доручакъ*, *доручковати*, *доручковањѣ*. Овакове су ствари починяли мало другчїи люди, па су опетъ *маказама* надьели име *рѣзнице*, и *будаку ровица*; а ни есу знали, да народъ зове маказе *ножице*, а будакъ *трнокопъ* (но овдье се види баремъ да су обадвїе рїечи начинѣне прилично, и могле бы се узети, да народъ не ма другїе; али не знамо по каквой е прилици начинїо Г. В. свой *подручакъ?*). Кои оће да чисти езыкъ одъ тудьи рїечи, онай мора найпрїе знати, *кое рїечи народъ има*, *кое ли нема*; па онда треба да зна, кое се рїечи могу замїенити, кое ли не могу.

541 на 13) Ово оставлямо *нѣкоме Добровскомъ*; но колико га мы познаемо изъ нѣговы кньига, боимосе да не рече: *Слїепацъ слїепца оће да води.*

на 14) Не само што гдьекои Србльи говоре *себикаръ*, *меникаръ*, *нѣмукаръ*, *тебикаръ*; него їоштъ и *меникарена*, *тебикарена*, *нѣмукарена*, *себикарена* (првый е степенъ *мени*, другїй *меника*, трећїй *меникаръ*, четвртый *меникарена*); но Г. В. не ћера нико да тако пише; а онъ не може доказати, да е то противъ свойства езыка; нити има власти казати, да не валя и да не треба: може быти да ће то (као и *госпръ* и *ча* и *шриль*) негда Србскоме *Аристофану* болѣ пристати, него Г. В. *ладно печенѣ съ бїелымъ лукомъ*. Г. В. пыта: „Ког' тье намъ врага оно *каръ* на краю рѣчи.“ А мы нѣга, мѣсто одговора на то, питамо: когъ ће врага Латинину оно *met* на краю рїечи, кадъ каже *egomet*, *ipsemet* и т. д.? Или зашто каже Латининъ farier, amarier и т. д.?

на 15) Г. В. не може намъ показати по имену тога Србльина, кои каже: *быо самъ у цркву, видїо самъ га на шїяцу* (зашто онъ и самъ каже, да правый Србинъ не говори тако); а мы сви можемо нѣга показати прстомъ, кои пише (а просто му да говори) сто пута горе од тога н. п. *у терговачкими руками* (— то е у множ. брою, а у един. морало бы быти *у терговачкою рукою!* —), *у тимъ, три кораковъ, при честныхъ мыслей* и т. д.

на 16) Кадъ не треба писати *продье*, него *пройде*: „зане сложенъ е и овый глаголъ *иде*, *ити* (— Србльи не кажу *ити*, него *ићи* или *исти* —) съ предлогомъ *про*;“ онда не бы требало писати ни *прошао* (Ч. II. 256), *прошли* (Ч. II. 150, 151, 153); него *пройшао*, *пройшли*: *зане е то дѣй-*

стително причастїе пройшавшегъ времена одъ *пройти;* нити бы требало писати *дошао* (262), *пошла* (230), *нашласи* (440); него *дойшао, пойшла, найшла: зане е то одъ дойти, пойти, найти.* Овдье Г. В. не треба говорити ништа више; а другомъ Списателю моглибысмо казати, еданпутъ за стотину: *продьи се поправляня езыка;* него *пиши, као што народъ говори,* па ако не узваля, не ћешъ ты быти кривъ, него народъ, као и у свима осталымъ (како старымъ, тако и новымъ) езыцыма.

На 17то мы му не ћемо ништа говорити. Ако оће ко 542
другїй нека му што рече, ако ли не ће нико, а оно нека му буде као радошъ на ово, што смо казали.

Само їошть неколике рїечи о предисловїю друге части: 1) Каже да ни мало не гледа на оно, што е „оны безименный братъ“[1]) издао рецензїю «сверху езыка у усамлћномъ юноши» (— но опетъ не вели Бурямъ — на страни 185ой — былъ се могло *поредъ* ове мусїке поиграти, него *узъ* мусїку; нити пише *радостїомъ, милостїомъ*, кое е, у одговору, онако яко браніо, и доказывао, да су то Србльи начинили одъ *радостїю, милостїю*, као и *моїомъ, твоїомъ*, одъ *моею, твоею;* нити вели Светозаръ — на страни 135ой — *како му се име*, него *како му е име* —); а мы му кажемо, нека не гледа ни на ово садъ: мы не пишемо нћга ради, зашто видимо да одъ нћга већъ не ма ништа. 2) Као мало се срди што смо га послали у Писменицу Србскогъ езыка, да *учи глаголе спрезати и распознавати, кои иде по коме спрезаню;* но шта смо му знали друго казати? Славенски не зна, а друге Грамматике Србске за садъ не ма; да нїе было ни оне, морали бы га послати у *Рельковићеву* шокачку. Истина да она Писменица нїе читава, него е само примћръ, како Србльи скланяю имена и спрежу глаголе (као што каже и сочинитель нћнъ у предисловїю); али е опетъ добра за онакове Списателћ, кои не знаю скланяти ни спрезати. 3) Каже, да га е рецензентъ съ онаковымъ тономъ у ту Писменицу слао, „као да ю е онъ самъ сочинїо.“ Нека намъ каже Г. В. по коме силогизму

---

[1]) Мы не мамо никаквога другогъ узрока, да се не подпишемо, него што е обычай, да се рецензенти не подписую. У оваковымъ се стварма не гледа онай, кои говори, него оно, шта говори; али, ако е Г. В. башъ стало за тимъ, мы се можемо и подписати.

бабе Смиляне онъ то заключуе. 4) Каже да нїе знао, кадъ е изъ любопытства узео Писменицу и отворїо, или ће „се правиламъ онымъ смѣяти, или за онолика писмена, коя е сочинитель у ньой изоставїо, лютити! —“ Да се нїе тако яко лютїо за писмена, може быти, да бы са свимъ научїо спрезати глаголе: зашто у овой другой части нема тако млого *говору, твору, гору, терчу, лету;* може быти да нема свега 50 погрѣшака, што се тиче спрезаня глагола. 5) Каже, да се нїе могао довольно начудити, како е смїо сочинитель Писменице изоставити 16 *краснѣйши* писмена наши, безъ кои мы не можемо быти. „Могли бы зарь, ал' како? на мѣсто еднаго писмене да пишемо 2. 3. и 4. као што другїи раде.“ Ово што ћемо садъ рећи, нека не мысле Читательи, да мы говоримо за обрану Писменице и нѣзине орѳографїе; него само да увѣримо читателѣ, да Г. В. ништа не разумїе, што
543 говори, нити мысли, кадъ говори.| *Прво:* нека намъ каже Г. В. каквые 16 писмена изоставлѣно е ондье? *Зѣло, укъ, отъ, юсъ, ѡ, велико я, кси, пси,* изоставїо е и онъ самъ. *Друго:* нека намъ докаже, ако нїе радъ да му речемо, да онъ у Србскимъ писменима не разумїе ни колико — — — —, *гдье бы мы морали писати по 3 и по 4 писмена мѣсто еднога,* безъ оные писмена, што су изоставлѣна у Писменици? 6) Каже опетъ, да не треба писати ни Славенски, ни Србски, него да треба изабрати средньій путъ измедьу Србскога и Славенскогъ езыка („на кой я, као што тьете изъ *оваго моега* дѣлца и видити, много тежимъ“); да се онъ о томъ разговарао „съ многими нашими, и искусными у езыку, лицами,“ и да су му *многїи* (— чудо како ни есу сви! —) одобрили нѣгово мнѣнїе (— да шта су му знали казати? Онъ нїе никога ни пытао да му каже што другчїе, него што онъ мысли; него е само тражїо, да му се одобри мнѣнїе; а човекъ нїе свакїй безобразанъ, као нѣговъ Светозаръ, да му каже у очи да лудуе и да ништа не разумїе —); да е найпослїе писао и Г. Добровскомъ „*у Чехску*“ (— мы не кажемо *Влахска*, него *Влашка:* тако валяда бы требало казати и *Чешка?* —) и молїо га, да му „учини и онъ отъ свое стране едно сверху езыка нашего примѣчанїе.“ На кое му е онъ одговорїо: Да е читао рецензїю (— усамлѣнога юноше —) и нѣговъ одговоръ на ню (— валя да му се тужїо Г. В. —), но да се нѣму, ако бы се и онъ усудїо што рећи, не допада ни мало да Србльи пишу као што говоре селяцы; да треба за отмѣнїе

предмете и езыкъ благороднїи да буде; да бы се могао начинити *средньїй слогъ* (stylus medius), кои бы се приближавао и староме црквеномъ и садашнѣму народномъ езыку; зашто (вели) *просто* не треба да се отеже до погрѣшака противъ синтаксиса. — Потомъ каже Г. *Видаковиħъ:* „Мени се ово любезни мои Читатели, примѣчанїе велми допадне, да се мнѣнїе овако славнаго мужа съ мнѣнїемъ моимъ овако согласи.“

Прво, требало бы овдье, да намъ е явїо Г. В. ели нѣму Г. *Добровскїй* ово писмо послао, да га онъ печата; или га е писао самомъ нѣму, као езыкопоправителю Србскоме, па га онъ печатао безъ допуштеня (могао бы сочинитель Љубомира и то учинити). *Друго*, да е Г. В. ово писмо разумїо, и да е познавао себе и *Добровскога*, заиста га не бы печатао: зашто е само пола противъ насъ, а све противъ нѣга. Да Г. *Добровскїй* посѣди, баремъ едну годину, у *Карловцыма*, или у *Руднику*, мы се ямачно надамо, да бы онда казао, съ нама заедно, да треба управо онако писати, као што говоре Србльи по селима; а овако познаюħи Србскїй езыкъ изъ наши кньига, мора казати, да народъ говори не правилно, и да треба узети средньїй слогъ. Ми не знамо былисе могло казати икаквымъ средньимъ слогомъ што лѣпше и благороднїе, него Србскимъ селячкимъ езыкомъ? Мы мыслимо, да су само мысли просте, а да езыкъ не може быти простъ: н. п. што е годь просто у Србскомъ езыку, оно мора быти просто и у Елинскомъ и у Латинскомъ; а што е высоко у *Омировой Илїяди*, оно не 544
може быти просто ни у Србскомъ езыку. Но опетъ мы морамо, за честъ Г. *Добровскога*, казати, да ово нїе нѣговъ средньїй слогъ коимъ пише Г. В. и да е мнѣнїе Г. *Добровскога* одъ мнѣнїя Г. *Видаковиħа* тако далеко као *Бечъ* одъ *Цариграда*. Никадъ Г. *Добровскїй* не може допустити, да се пише у нѣговоме среднѣмъ слогу безъ икаквы правила, како коме кадъ *падне* у паметъ н. п. *отецъ, отацъ; день, дань, данъ; свѣща, свѣтьа, светьа; ньима, нїйма, нїима, нима; месѣцъ, месецъ, мѣсяцъ, мѣсецъ, мѣсѣцъ; момака, момковъ* (у род. млож.); *книга, книгъ; съ людма, съ людми; таковаго, таковогъ; оваго, моега;* и т. д. Нити ħе онъ допустити, да се пише у нѣговоме среднѣмъ слогу *молу, твору, гору* мѣсто *моле, творе, горе; помыслимъ у мени*, мѣсто *помыслимъ у себи; да волю къ ничему не има*, мѣсто *да волѣ ни къ чему не има; у тимъ* мѣсто *у томъ; при честныхъ мыслей*, мѣсто *при честнымъ мыслима*, или по Славенски *при честныхъ мыслехъ* (ово су

оне погрѣшке противъ Синтаксиса, што напоминѣ Г. *Добровскїй* у писму); *Чекаю на нѣга*, мѣсто *Чекаю нѣга*; за *мотьи*, мѣсто *да може*, или *да бы могао* и т. д. Осимъ тога їошть бы Г. *Добровскїй* (колико га мы познаемо изъ свїю нѣговы кньига) радъ было, да се пише у нѣговоме среднѣмъ слогу, *слза, слнце,*[1]) *былъ*, *писалъ* мѣсто *суза, сунце, быо, писао* (ово е морао Г. *Добровскїй* писати и Г. *Видаковиħу*, па онъ валя да е изоставїо: зашто нїе *по нѣговомъ вкусу* — а ово остало мыслїо е, да естъ! —) и т. д. Но видимо да Г. В. оне двїе прве рїечи (и остале онакове) нѣће да пише ни Славенски, као што бы радъ Г. *Добровскїй*, ни Србски, као што народъ говори, него пише Россїйски т. е. *слеза, солнце, долгъ* (тако исто *перстъ*, а не ће *прстъ*, кое е и Србски и Славенски!) Дакле не само што овай слогъ Г. *Видаковиħа* нїе онай средньїй слогъ што мысли Г. *Добровскїй;* него е ово онай слогъ, за кои су писали Русси изъ Влашке (1810) у Србїю, да Господари закажу писарима да некваре езыка, него да пишу као што се говори: зашто (веле) мы имамо Толмаче Србскогъ езыка, али овога ньїовогъ не мамо; ово е и онай слогъ, за кои су у Бечу 1814 пытали Русси (кои су были у Србїи съ Графомъ *Оруркомъ* и познали Србскїй езыкъ) какавъ е то езыкъ? Србскїй нїе, Россїйскїй нїе, а Славенскїй нїе; найпослїе ово е слогъ, кои се пише *по правиламъ бабы Смиляни*.

[На ову рецензију Видаковић није нарочито одговарао, али се као неки одговор може узети његова објава о III књизи „Љубомира у Елисиуму“, коју види под бр. VI. — Препирка се наставља и у години 1819.; види бр. XIII у II књизи ових Вукових списа.

Какав је утисак учинила ова критика у српској књижевности овога доба може се видети из чланка (од безименог писца) „Примѣчанїе о дателномъ и творит. падежу србскомъ мушки и средньи имена,“ који види у „Додатку,“ на крају ове књиге.]

---

[1]) Ово бы добро было за *Бугаре:* зашто они и данасъ говоре *слнце, жлтица, влкъ, длгъ* и т. д.

VI.

*[Давидовићеве „**Новине Србске** у Вїени“ за г. 1817. донеле су у броју 78. (стр. 621.—624.) ово]*

Обявленіе

НА ТРЕТЬУ ЧАСТЬ ЛЮБОМИРА У ЕЛІСІУМУ, МОРАЛНОРОМАНТІЧЕСКУ ПОВѢСТЬ.

Истина да сте Вы Господо, и Любезнїи Читатели мои, на втору 621
часть овато моего дѣла подолго чекали, кое ми є и самому жао было, но опростите ми, зане изъ доволна узрока я ю Вамъ скорїе издати ни самъ могао; у печатни бо нїе кадъ я хотьу, но кадъ се може, и редъ добїе. Садъ пакъ ево Вамъ издаемъ и третьу часть, коїомъ и цѣло Вамъ ово дѣло заключавамъ. Іа самъ у надежди, датьетесе Вы и на ову драговолно пренумерирати, консте-годъ перве двѣ читали. И ласкамъ себи, акосе не варамъ, датьете Вы и ову исту часть съ онымъ, ако не їощь и съ ветьимъ задоволствомъ читати, съ конмъ сте и оне читали; конецъ бо, кажесе, дѣло свако и краси.

Часть и ова, како што и мыслити можете, продолжава намъ повѣсть стараго нашего, любезнаго намъ Ерцеговца Соколовича Любомира, даже до конца жизни Его, коютье намъ онъ овдѣ побѣдомъ нѣкомъ, у сраженїю едномъ са Синишомъ, противъ младаго Царя, по смерти отца Его Стефана, воставшымъ, као вѣнцемъ украшену совершити. На младаго Светозара щастливое садъ пада жребїе: онъ Войводомъ постае и съ оном, съ коїомъ му є любовь честна, давно їощь сердце соединила, соединява онъ и судбу свою, дне и часе свое: отъ коихъ тье имъ честный ихъ отецъ и чада доживити. — Но и Чедомиль намъ нїе са свимъ хладнокровнымъ заостати могао: падне бо и Ему у очи прекрасна Елица, као и брату Его Драгиня, коейсе она красными сердца и душе свое качествами и уподобляваше. — Арїстїдъ съ Воденичаромъ опеть намъ Любомиру долази. — Бурямъ и далше игра роллу свою.

Сва ова у кратко Вамъ благоохотнїи читатели мои, овдѣ спомнута, есу не токмо по вкусу Романтїческомъ, единственно юнымъ за увеселенїе списана, него зацсто содержаваю имъ у себи и доволно лѣпыхъ, и поучителныхъ примѣровъ, како ко изображенїю сердца ихъ, тако и ко изощренїю разума имъ млада.

Зато я желимъ и молимъ, кому є могутье, немойте изоставити, да се не пренумерирате: будутьи, да мы, кои помало и засадъ, као испо-

четка, како можемо, за општу ползу пишемо, другогъ начина да Вамъ на свѣтъ издамо, и неймамо, развѣ да намъ любители чтенїя за книгу новце на предъ положе. — А што є намъ онай на перве мое двѣ части, ону — не рецензїю, но изъ зависти, и нѣке освете — у новинахъ
622 Сербскихъ поругу издао, Вы| на то ни мало негледайте, ятьу Ему на оно по маломъ времену и лако отговорити: оно се явно види, да е онъ изъ саме пакости противъ мене, хотѣо дѣло мое предъ свѣтомъ сгнусити, и читателемъ Его омразити, слѣдователно да бы сотымъ и мое перо изъ руке ми избїо; но уздамъ се у Бога, да нититье онъ што у первомъ, нити у второмъ успѣти: свѣтилникъ бо са свѣтьомъ нек' онъ и подъ креветь мете, онъ тье опетъ свѣтлити: не може онъ свимъ людма руку на очи ставити, да негледе полудневна солнца, и не виде истинну. — Не кажемъ ни то, да онъ нїе нѣку лягу съ онымн — измышленымн токмо — погрѣшкамн на мое перве двѣ части и учинїо, но оно є како годь кадъ падне погана мува на злато, и по себи остави нѣкїй уперль, кой се — као са злата — лако избрисати може. Зато велимъ, изволите само Вы любезнїи мои читатели, съ терпѣнїемъ на мой отговоръ пречекати, нити мы и судити о вещи каковой можемо, докле и другу страну о ньой не саслушамо, пакъ тьемо видити, или я пишемъ по правиламъ бабе Смиляне, на кою се намъ онъ, себи паче, а не мени, на изобличенїе у своей критїки позыва, или онъ. Зашто онай текстъ, кой є онъ изъ книге Г. Кенгелца узео, значи, да „сви, кои книге не пишу Славенски, и по правиламъ Грамматїческимъ, него Сербски, како што намъ спрѣчь и бабе говоре; пишу по правиламъ нѣкимъ бабе Смиляне.“ Но будутьи да наше баке нигди онако не говоре, као што самъ я мое книге, кое онъ крїтизира, писао, а као што намъ онъ пише „дьедъ, дьеверъ, дьевойка, врїеме, пшѣерао“ и т. д. бабе у Ерцеговини, и у Шїячкой говоре: дакле онъ пише по правиламъ бабе нѣке Смиляне, а не я. — Светозаръ є вели, двѣ године и полъ кодъ матере бно, а отъ 10 мѣсецїй Любомиру отнетъ! Да, незнамъ, како є онъ оно читао? Кодъ мене у книги стои, да є свега около двѣ године и полъ было, отъ како є Младенъ съ Косаромъ изъ Призрена избѣгао, до времена, кадъ є погинуо, а онъ све оно време младенцу пришива, аки бы се онъ родїо бно таки, како су му се Родители састали и избѣгли! Тко ми ово невѣруе, нек' прочита само ону повѣсть Косарїну цѣлу, пакъ тье видити да Светозаръ нїе више имати могао, кадъ є старцу отнетъ отъ године и еданъ мѣсецъ дана: а што самъ я на предъ рекао, да є бно около 9 или 10 мѣсецїи, то нїе му на челу написано было, да су му совершено погодити и мѣсеце могли. И ако ми се у томъ погрѣшка и призна, опеть нїе у двѣ године и полъ (30 мѣсецїй) но найвише у 2 или 3 мѣсеца. — Онъ мени признае и то за погрѣшку, што самъ я написао: у Бачкой, а не: у Бачки! Овдѣ се ясно види, да мой Г. Крїтикъ їощъ незна, што є име прилагателно, што ли є существително, а ово и мала намъ дѣца у нормалныхъ школахъ знаю. Кадъ убо мы ову рѣчь *Бачка* узмемо за име существително, онда кажемо *у Бачки*, али кадъ га узмемо за прилагателно, морамо по правилу казати: *у Бачкой*, спрѣчь земли, или Вармедьи, као што кажемо и *у Нѣмѣцкой*,
623 Влашкой и т. д. а не: у Нѣмецкїй и проч.| — И пытатьемо га, каковїи су му оно светїи обичаи, да простїи люди, кадъ се изопїяю,

лупаю стакла и чаше; разбїяю прозоре, вуку петь на полѣ, и чине кукавному газди, кой ихъ любезно части, онолику штету! Противъ конхъ е се обичая Любомиръ ополчавао, но зато мой Рецензентъ, не само нѣга, но и Г. Досїоея, блаженну ону душу, и Г. Релковича лудомъ называ! — Оне обичае другїи за свете признати не може, развѣ человѣкъ просячке душе, и весма худа сердца, кой у нима користь нѣку себи налази. — Онъ и у моей второй части на страни 135 оздолъ у версти 7 не разумѣваютьи правый смысль моего слога, каже ми, да самъ я Буряма и момкомъ и старцемъ назвао, говоретьи „посадесе кодъ Светозара и старецъ Бурямъ окретаютьи коло!“ А невиди, да оно *старецъ* невозносисе на Буряма, него да є оно у Родител. множ. славенски написано, кодъ Светозара сирѣчь и старецъ (вмѣсто стараца), а што є у печатни запята изоставлена, я кривъ ни самъ, како што ни за друге печатне погрѣшке на мене кривица пасти неможе. — Шилялисмо га вели ми, у Сербску Граммативку, зашто Славенску незна! Но нек' ми донде, да му покажемъ са свимъ нову Славенску Граммативку у рукопису моемъ, кою самъ зимусъ сочинїо, и кою бы одма, да имамъ откудъ платити, у печатню послао. Но оставимо га, пытатитьемосе на што му и она кума, коя є осѣкла прутъ у шуми да се отъ кума брани? Шта ли му значи оно *м* и *к* да му сека изговори? — Срамъ га было! зна опорочавати мое нѣке невредителне рѣчи, кое су се као у едной Романтїческой повѣсти могле ретьи, а невиди какове блевотине онъ у своей жалостной Реценсїи на свѣтъ издае.

Цѣна е на ову Зтьу часть любезнїи мои читатели — 5 fl. у свези лѣпо, и съ образцемъ: судимъ да тье мало и ветьа быти, нежели є втора часть. Пренумерїратисе можете у слѣдующимъ мѣстамъ и кодъ овыхъ Господей: *[долазе имена места и скупљача.]*

— 624

Іа молимъ понизно Г.Г. овдѣ назначену пренумерантовъ моихъ собирателе, перво, да ми опросте, што я због скупотье садъ на пошту, нисамь могао свакому воособъ писати, и дозволенїе отъ нихъ поискати, да ихъ собирателми назначимъ, негосамь изъ моего къ нимъ повѣренїя, позываютьисе на благородну ихъ къ общему добру ревность, усудїо се то учинити. Второ, да бы се постарали (колико више и скорїе буду могли) новце скупити, (купно съ имени) и сви да такове овамо у Новы-Садъ на Г. Петра Лукича, кушца пошлю, отъ куда тьу имъ я самъ, овдѣ отсадъ находетьисе, книге разаслати. Есмь со свакимъ почитанїемъ цѣлому моему любезному роду, всегда

на службu
Милованъ Видаковичь.

У Новомъ-Саду
15. Сентемврїа п. н. 1817.

П. П. Пренумерираmисе свакїй може найдалше до Новога лѣта: но што скорїе то болѣ: зашто бы радъ, да потомъ и Граммативку издамъ.

М. В.

[Поводом ове објаве Вук је после кратког времена написао]

МАЛЫЙ ОДВРАЋАКЪ[1])

НА МАЛЫЙ ОДГОВОРЪ Г. ВИДАКОВИЋА.

*[Давид. „**Новине Србске** у Вїени,“ 1817., бр. 80., стр. 637.—640.]*

637 Ономадне, у 78ome числу новина Србски, споменуо е мало Г. Видаковићъ, у обявленїю на трећу частъ *Любомира у Елизїуму,* рецензїю на прву и другу частъ речене кньиге. Онъ ондье одговара на неке ствари, и обриче да ће скорымъ временомъ одговорити на све. Медьутимъ, докъ додье одговоръ на све, мы ћемо му на кратко *одвратити* на ово, што е одговорїо.

1) Онъ каже Читательима своимъ, да ни мало не гледаю на ону рецензїю, што е изишла на прве нѣгове двїе кньиге.

Валяда онъ мысли, да нѣгови Читатељи немаю памети да сами суде и мысле, него да чекаю, докъ имъ онъ каже на што ће гледати, на што ли неће! То се може казати само дьеци, и людма, кое држимо за будале; а наметне люде, по законима разума и благонравїя, треба оставити ньїовомъ разуму: па ће они сами наћи и познати, што валя, што ли не валя.

2) Да оно пїе рецензїя, него поруга „изъ зависти и нѣке освете.“

Предъ наметнымъ людма не може быти за нѣга већа поруга, одъ онога нѣгова обявленїя, у коме онъ онако безобразно *лаже*, и показуе да не разумїе свои кньига; гради себе свѣтилникомъ (исподъ кревета) и полудневнымъ сунцемъ, а свое кньиге златомъ, за кое ништа не може прїонути и т. д. Та наметанъ бы се човекъ стыдїо и снебывао, да му оваково што и други ко рече у очи, а камо ли самъ да говори! Како му баремъ нїе пала на умъ она Србска пословица: „*Ко се вали, самъ се квари*“ или, као што говоре по варошима: „*Собствена хвала смрди.*“ Па їоштъ сирома саня о некаквой зависти противъ себе! Не знамо какову осветy споминѣ? Рецензентъ до данасъ їоштъ не зна, да му е Г. В. учинїо какву пакостъ или штету! Може быти, да е онъ то коме другомъ што учинїо, па га грызе совѣстъ, и мысли да га онай рецензира!

3) Да ће онъ по маломъ времену и лако одговорити (на рецензїю).

---

[1]) Ову е рїечъ начинїо Г. Савва Меркайль, и нама се допада.

Млого бы паметнїе учинїо, да е найпрїе одговорїо на све, па онда, послїе побѣде, кою овдье обриче, да е издао обявленїе. Садъ може ко помыслити, да ће му савъ одговоръ быти овако *луд*ъ и *лажльивъ*, као *Светозарове године* и *у Бачки*.

4) Да е онъ свѣтилникъ, кои ће и подъ креветомъ свїетлити.

Изъ овога се види, да е Г. В. великїй реформаторъ: не само што Србскїй и Славенскїй езикъ, и народне обычае, оће да поправи, него му ни Евангьелїе нїе по вольи, и нѣга бы радъ поправити! Христосъ каже, да свѣтилникъ неће свїетлити подъ креветомъ, а Г. В. управо томе противно! На што свѣтилникъ подъ креветомъ? Не ће ли се запалити креветъ, па изгорети кућа?! Нека Г. В. у своїой кући метне свѣтилникъ подъ креветъ, али нека найпрїе начини кућу далеко одъ други людїй.

638

5) Да су оно само измышлѣне погрѣшке у нѣговымъ кньигама.

Ако е измышлѣно, да е прва и друга частъ Любомира у Елизїуму печатана у Будиму подъ именомъ Милована Видаковића, измышлѣне су и оне погрѣшке. Мы смо сваку погрѣшку назначили, на коїой е страни.

6) Да Любезнїи[1]) Читательи съ трплѣнїемъ причекаю на одговоръ нѣговъ, „нити мы (вели) и судити о вещи каковой можемо, докле и другу страну о ньой не саслушамо (-- добро кадъ нїе: не сослушамо! —).“

Ово е опетъ штогодъ паметно и учтиво! Да ко (н. п.) надье у каквой Латинской кньизи написано virtutarum и virtutorum, aquorum, fratrarum, gubernunt, fleunt, inter nobis, и т. д. па да рече да су то погрѣшке, и да онай не зна Латинскогъ езыка, кои е то писао; бы ли ту требало чекати, што ће рећи онай кои е тако писао? Тако е исто у Любомиру *пастиревъ* и *пастировъ* (у род. множ.), *господаровъ* моихъ, отъ *велможевъ* вашихъ, у *Бачки*, у *Босной*, *мыслу*, *твору*, *машећи* главомъ, *видѣтьи*, *люблѣтьи*, *уставлѣнъ*, *између нима* и т. д. О томъ само они могу сумляти, кои не разумїю, и ньима се може рећи да причекаю.

7) Да онай текстъ изъ кньиге Г. Архимандрита Кенгелца значи, „да сви, кои книге не пишу Славенски, и по правиламъ Грамматїческимъ, него Сербски, како што намъ сирѣчь и бабе говоре, пишу по правиламъ нѣкимъ бабе Смиляне.“

---

[1]) Кадъ ће престати Г. В. писати прилагателна имена у множ. брою са *i и?* То е сравнителный степенъ у Србскомъ езыку!

Овдье има и лажи и истине: а) да сви, кои не пишу Славенски, пишу по правиламъ бабе Смиляне, то е *лажъ*: то Г. Кенгелацъ нити е рекао нити е мыслїо; Ако ли намъ не вѣруе Г. Свѣтилникъ исподъ кревета, а онъ нека пыта Г. Кенгелца, па ако Г. Кенгелацъ рече да е онъ тако мыслїо, онда ће онъ видьети, како ћемо мы бранити Србскїй езыкъ и одъ Г. Кенгелца, као и одъ нѣга. б) Да сви, кои не пишу по правиламъ Грамматическимъ (као н. пр. Г. Свѣтилникъ), пишу по правиламъ бабе Смиляне, то е *истина*: то е Г. Кенгелацъ мыслїо, и то е рекао. Као да овдье Г. Свѣтилникъ мысли, да само Славенскїй езыкъ има Грамматическа правила! Нека намъ онъ покаже кои езыкъ на овоме свїету безъ Грамматически правила, осимъ овога нѣгова *Славено Сербскаго езыка* (но и онъ опетъ има правила бабе Смиляне, т. е. како ко оће). Како намъ се види, Г. Свѣтилникъ їошть не зна управо, ко е баба Смиляна (премда се врло добро држи нѣзины правила). Баба е Смиляна велика господья, коя држи школу *Славено-Сербскаго езыка*. Нѣзина се школа особито тимъ слави, што се у ню само одрасли и учени люди примаю, и што е баба Смиляна тако добра и милостива господья, да кодъ нѣ нема друге ни треће класе, него су све емїненси. Макаръ кои у другимъ школама све быо у другой и у трећой класи, кодъ нѣ опетъ може быти емїненсъ. Нѣзини дьацы немаю други правила, осимъ *вкуса* (свакїй свога). Кодъ нѣ се не може погрїешити: какогодъ ко рече, или напише, онако е добро: кодъ нѣ свакїй све зна. Зато е ньой и надьенуто овако лїепо име *(Смиляна)*, што се одма *смилуе* на свакога, и што у нѣной школи, мѣсто виргаза, стои кита *смиля*. То е *баба Смиляна*: а остале наше све бабе говоре по правилима Грамматическимъ, као и старцы. А што Сремачке бабе говоре *дедъ*, *деверъ*, *девойка*, *време* и *истерати*, а Ерцеговачке *дьедъ*, *дьеверъ*, *дьевойка*, *врїеме* и *ишћерати*, то е найманѣ; и то е све по Грамматическимъ правилима (а што ньи дьацы бабе Смиляне не разумїю, ни есу бабе криве).

639 Него бы мы ради знати, ко су то *Шїяцы*, кое Г. Свѣтилникъ спомине съ таквымъ презрѣнїемъ? У одговору на прву рецензїю казао е, да онъ не пише кньиге за Шїяке; изъ тога бысмо рекли да Шїяцы ниесу Србльи! А овдье опетъ каже, да бабе у Ерцеговини и у *Шїячкой* говоре *дьедъ*, *дьеверъ*, *дьевойка*, *врїеме* и *ишћерати*! Да Г. Свѣтилникъ нїе овако великїй *моралиста*, *филозофъ*, *родолюбацъ* и *политикъ*; изъ

овога бы смо заключили, да онъ *Рвате* и *Далматинце* зове Шїяцыма; али то не можемо мыслити о овакомъ човеку и свѣтилнику. Како бы онъ то могао и помыслити, акамо ли рећи, и написати, и печатати! Садъ не знамо, кое онъ люде зове *Шїяцыма*, кою ли землю *Шїячкомъ?* Шїячке не можемо да надьемо на мапи.

8) Да Светозару ніе было двіе године и по, кадъ е однешенъ Любомиру, него найвише година и еданъ мѣсецъ.

Овдье Г. Свѣтилникъ, или лаже наочигледце, или не разумїе свога *свѣштила*. Кои не вѣруе, да е Светозаръ было двіе године и по кодъ майке (па онда однешенъ Любомиру), онай не треба да чита сву Косарину повѣстъ (кои ће дьаво читати 30 листа нѣзина лудованя и неприличне лажи!), већъ нека прочита страну 312ту и 313ту, па ће се увѣрити. На страни 312ой стои, да е Младенъ, пошто е Косара родила Светозара и устала изъ постелѣ, пошао да избави Любомира изъ тавнице, па разумїо у шуту, да га е Милорадъ избавїо, и вратїосе (Младенъ) натрагъ. А на страни 313ой пыта Любомиръ Косару: „Кажи ты мени, како е то могло быти, кадъ самъ я у тамницы пре што тьу пущенъ быти, писмо прїимїо, да е мой сынъ Младенъ умрео было, а изъ твоихъ рѣчїй сада разумѣвамъ, да е еще живїо.“ — А Косара му каже: „Ели Васъ Милорадъ изъ тамнице пустїо? — Но — есть. — Онъ е Вамъ и оно писмо писао, но онъ е у тому Васъ преварїо, *Сынъ е Вашъ по оному времену їошъ двїе године и полъ живїо!*“ Шта ће рећи садъ Г. Свѣтилникъ?

9) Да му е рецензентъ признао за погрѣшку, што е написао: у Бачкой, а не: у Бачки!

Та ако се не бои рецензента, како се баремъ не стыди други людїй, него овако лудо и безобразно лаже! Рец. е нѣму признао за погрѣшку што е онъ написао (у Ч. I. у примѣч. о езыку на страни осмой у врсти 14ой и одозго и одоздо) у *Бачки* (мѣсто у *Бачкой*) и (у Ч. I. стр. 110 врсти 4ой оздо) у *Босной* (мѣсто у *Босни*)! Ако лаже коза, рогъ не лаже: ако лаже Рецензентъ, ето кньиге и рецензїе (чло. нов. 65. стр. 520, врс. 15 и 16 одоздо).

10) Да се изъ тога явно види, да Рецензентъ не зна што е име прилагателно, што ли е существително, кое знаю и мала дьеца по нормалнымъ школама.

Рецы ми докъ ти ни есамъ рекао. Ругаласе сова сѣници: „Иди кучко главата!“

11) Кадъ се ова рїечъ *Бачка* узме за существително име, да се онда каже *у Бачки*, а кадъ се узме за прилагателно, онда *у Бачкой*.

Мы кажемо, да се сва овакова имена (особито коя се изговараю као *цїела прилагателна* — ако разумїе Г. Свѣтилникъ шта то значи —) скланяю као прилагателна имена (као што и ни есу друго ништа, макаръ їй мы како узимали) н. п. у *Бачкой*, у *Турской*, у *Грчкой*, у *Бугарской*, у *Польской*, у *Гроцкой*, у *Рватской*, у *Чешкой*, у *Влашкой* и т. д. А по правиламъ бабы Смиляны може поднїети и у *Бачки*, у *Турски*, у *Грчки*, у *Бугарски*, у *Польски*, у *Гроцки*, у *Рватски*, у *Чешки*, у *Влашки* и т. д. Ово е знаменито примѣчанїе Г. Свѣтилника! Нека га метне у свою Славенску Грамматику; али треба да га потврди млогимъ примѣрима изъ други кньига осимъ Любомира: зашто мы (съ опроштенѣмъ рећи) не вѣруемо нѣму ни Любомиру. — Нама е особито драго, што се Г. Свѣтилникъ подвргао правилима Грамматическимъ, и почео овако мыслити! Само кадъ онъ не каже: „*Я имамъ оваковый вкусъ*,“ доћи ће онъ (колико е могуће) за рукомъ. одговорићемо му све (кадъ насъ успыта; а за садъ остаемо при ономъ, што смо рекли у рецензїи; само препоручуемо Г. Свѣтилнику, нека прочита їоштъ еданпутъ свою кньигу и рецензїю, па ако што не разумїе — у рецензїи, или у своїой кньизи — а онъ нека пыта други людїй): и увѣрићемо га, да прости люди знаю болѣ разликовати зле обычае одъ добрые и безазленые, него Любомиръ и сви остали наши филозови, кои су о томъ писали; и да кашто велика господа и найпросвѣщенїи люди баце погдьекою чашу крозъ прозоръ или преко поля, кое Г. Свѣтилникъ не може назвати глупости ни будалаштиномъ, него да е читао Орацїя, опоменуло бы га на онай стихъ: dulce est desipere in loco (сладко е лудовати на мѣсту). Што се тиче *просячке душе, худа срца и корысти* (— валя да се *користъ* — са *и* — пише по Свѣтилниковой Славенской Грамматицы, као и *добити?* —), на то му можемо казати, да Рец. до данасъ їоштъ никадъ нїе падао у искушенїе, да завиди Свѣтилникову богатству и благородномъ срцу.

13) Да онъ нїе кривъ штое у печатньи изостављена запята (кодъ старца Буряма).

Ни мы ни есмо криви што смо разумѣли онако, као што стои у кньизи. Него бы смо ради знати, откудъ Буряму брада, кадъ нїе старацъ?

14) Да смо рекли да не зна Славенске Грамматике, а да е онъ сочинїо нову Славенску Грамматику, кою насъ зове да видимо.

Мы ни есмо *рекли*, да онъ не зна Славенске (ни Српске) Грамматике, него смо то *доказали* изъ нѣговы кньига; па макаръ онъ досадъ написао 70 и 7 Славенски Грамматика, онъ опетъ не зна (досадъ, а унапредакъ ако научи, то е друго) Славенски ни скланяти имена, акамо ли што друго: Ако н. п. буде у нѣговой Грамматицы *пастыровъ* и *пастыревъ* (у род. множ.), *Господаровъ, велможевъ, дѣви, постелїи* и т. д. онда ће люди казати да то нїе Славенски (а нїе ни Српски, него по правилима милостиве госпоже бабе Смиляне); ако ли у ньой буде *пастырей*, *велможъ*, *дѣвъ*, *постель*, а онъ успише овако ко и садъ: онда ће люди рећи, да е онъ преписао (а їошть нїе научїо) Грамматику *Смотрїйскога*, или *Мразовићеву*. Тако бы онъ могао сочинити и Нѣмачку Грамматику! —

Їошть има нешто знаменито у овомъ обявленїю: Г. Свѣтилникъ промїенїо е име своїой кньизи: прва и друга частъ звале су се *моралныя повѣсти*, а ова садъ *моралнороматическа* повѣстъ! Изъ овога се види да е Г. Свѣтилникъ познао изъ рецензїе, да оно нїе *моралная* него — — — *повѣсть*; али штета што нїе знао узети какво име, кое бы му могло остати и за друге кньиге, него е узео онаково, кое ће промїенити у првой кньизи послїе ове: *Моралнороматїческа повѣсть* (moralisch-romantische Erzählung) не значи ништа! Друго е romantisch, а друго romanhaft: romantisch се говори само о предѣлима; али баба Смиляна не ће се ни зато срдити.

Рецензентъ.

[С овим је чланком у вези Видаковићева II објава треће књиге „Љуб. у Елис.“ и Вуково „Неколико ријечи о другом објављенију на III ч. Љуб. у Елїсїуму,“ које види под бр. XIII у другој књизи ових Вукових списа.]

VII.

[Давидовићеве „Новине Српске у Вїсни“ донеле су, у броју 83. од г. 1817., на стр. 661.—662., ово]

ПИСМО

651

противъ последнѣ точке у рецензїи Любомира у Елїсїуму: „Ово е онай слогъ, за кои су писали Русси изъ Влашке (1810) у Србїю, да Господари закажу писарима, да некваре езыка, него да пишу, као што се говори, и т. д.“

(Учредничеству послано.)

У Ади $^{5}/_{17}$ Септ. 1817.

Почитаемїи Господин Давидовичъ!

Из новина Српскїи числом 68им у рецензацїи[1]) Любомира у Елїсїуму читаосам овде о *писаром*' у Србїи бывшим' нешто *упо*менуто, будутьи да сам и я у числу иногда бывши Српскїи писара *бїо* — а знаютьи да Вы Г. рецен*занте*, кое я именно сретье познавати неимам, познаете; нађо за потребно на Вас' ово управити писмо, по коему вас' молим' да рецензантом у *одговор на* упоминанѣ ныово, од мене явите на 1.º да су мени у време 1810 Године пре и после оне, дѣла Русска с' Србїом много яснїе нежели рецензантом позната; и да я (не што овако неправилно пишем'), но управ из познања дѣла доказуем ныма да Русси ни пре, 1810 Го. ни после, и едном речїю никад, ни словесно, *и*още манѣ писмено (како рецензанти говоре) Српским Старешин*ам* о начину писаня *упо*минялн нису. — нитсу руссїи с' *вои*ском у Молдав-ск*ои* и влашк*ои* шест Година стаялн и Стурк*ом* за словесност Српску рат водилн. А што пак рецензанти *у*поминю да су Русси за Српскїи Езык толмаче држали то е (с' допущенѣм ретьи) пресна лаж', но срблы гди кои да есу Службе толмача у Турском и Греческом Езыку код Русса исполнявали, тое познато и истинае; овде могу заключити, дае кои од рецензанта себи ласкао быти Толмач*ом* Српска Езыка — пак без дѣла и содржанїя гладуютьи (наравно) на писаре срдїосе онда, кое сад гди никаква места ни наїманя неимаю *оп*оминяти, опорочаваю.

---

[1]) не кажесе *рецензацїя*, него *рецензїя* од латинске рїечи recensio, а не recensatio. — [Како ову напомену, тако и истицање појединих речи и слова биће да је учинио Вук.]

на 2го могу доста истинно рецензанта уверити, да 1814 Године Кромѣ Особе Графа Орурка, *нїе нїеднога* русса од оньи коису пред тим с' поменутим Графом у Србїи бывали (кромѣ служителя Графови) у бечу было *нїе*, и да рецензанте Силнїе уверим исте 1814 Год. *бїо* сам и я три месеца дана у бечу, и да Графа Орурка и ветѣе число русса коиссу у Србїи бывала, много яче имам чест познаватї нежели коиму драго од рецензанта. овде нек ми кажу Рецензанти коису дакле то они русси, с' Графом Орурком у Србїи *бывшїи* Србскїи Език познаваютьи, — а у бечу 1814 Год. *небивши* (изключаваютьи Гна Колежског Совѣтника Недобу) — у бечу питаня како рецензанти Говоре о Србском Езыку чинили? — и акосу она — писма, не Славянскїи не русскїи и не Србски писана была, *врло любопштно* каковим то Езыком быласу писана; и ко она умеде протолмачитї —. вѣроятно кои од рецензанта кои весма добро правила свое много крат *упо*менуте и достопамятне' баке Смиляне разумева.

Заиста измишленїя и коекаква бунцаня у обще помещаватї новине врло мало рецензантом служи к' чести, и много бы паметнїи были, да су време коекаква неистина писаня шетанѣм по Прадеру, или Спаванѣм заменули, нежели што у новине уводитї даю. Што се тиче *о' начину* у Србїи писаня, он*аї* е како што ово я пишем у свему сходан', и могу слободно ретьи, *и*още много исправнїи и Совршенїи бывао *ест*. Того ради рецензанте молим', любов да ми учине, на ово одговоритї писмо, Есули могли разумети — и каквим е писано *Езиком*, иначе остаем под сумнѣом, не што бы русски или Славянскїи неразумевао, но што горе и Србскїи да говорити не знам. С' овим нек ми рецензантї опросте ако по волы нѣовои или начину — ово нїе писано, зато ни мало я крив ни сам што сам у Србїи, Срему и бачк*ои* овако неправилно учїо Србскїи Език' — допущам дасам ови у Сараеву, или Мостару, или у боки-котору учїо гди оно као и рецензанти чисте Србске речи размажено и као ачетьисе обич*аи* имаду изговаратї н. п. оныи медьед и медьеди, а код нас свуда веле медвед и медведи — и т. д.

Будутьи да рецензант*ї* у опоминаню *о руссом* у Србїи и влашк*ои* *бывшима*, нитсу пазили на Лица ни на Массу о чему говоре — то оправданїя ради, потребно е нима и ово явитї, да не само русски ветьега званїя и Ума люди — но ни н*аї*безумнїи н*ов* Маргетант' (пиляр) нїе тако смешно безст*и*дан и безсовѣстан' говорит' оно што никад бывало нїе, као наши' рецензантї об*и*ч*аи* што имаду. Окончаваютьи писмо ово за дужност држим вас' Гн. Давидович молитї, да писмо ово гди места нађете у новине Србске *поме*стите; с ов*им* чествуютьи — вас' преб*и*вам.

Вам доброжелетьи

Мих. Фил. Груїович т. р.

[У истом броју новина, одмах иза овога писма (на истој страни), штампан је и Вуков одговор под натписом:]

ОДГОВОРЪ РЕЦЕНЗЕНТОВЪ.

*[Давид. „**Новине Србске** у Вїени,“ бр .83. г. 1817., стр. 662.—664.]*

662 Истина да е рецензенту найвећа радостъ одговарати на оваково што противъ свое рецензїе, но опетъ на ово писмо, изъ млого узрока, не бы радъ было одговарати; али кадъ Г. *Груїовићъ* овако моли да му се учини любавъ, морамо му накратко штогодь одговорити, и то ево овако у разговору (да бы насъ читательи болѣ разумѣли).

Груїовићъ. Из новина Србскїи числом 68. у рецензаціи Любомира у Елїсїуму читао сам овде *о писаром* у Србїи бывшим' нешто *упо*менуто, будутьи да сам и я у числу иногда бывши Србскїи писара *бїо* —

Рецензентъ. Мы оно ни есмо спомену̀ли да срамотимо ондашнѣ писаре Србске, него што е нама требало; а Г. Груїовићъ нїе намъ онда было ни накрай памети; али кадъ му е чела за клобукомъ, нека се пипне мало.

Г. Мени су дѣла Русска с' Србїом много ясніе нежели Рецен*зантом* [1]) позната.

Р. То може быти; и вала му кои намъ то каже, да знамо у напредакъ кога ћемо пытати, ако намъ што затреба. Али опетъ онъ не треба да мысли: *да онъ зна све, а другїй нико да не зна ништа.*

Г. Русси ни су никад, ни словесно, *иоще* манѣ писмено Србским Старешинам, о начину писаня *упо*миняли. —

Р. Ето видите како не зна све! Валя да мысли да е онъ еданъ писаръ было у Србїи, и да е морао писати сва писма, што су слали Србльи у Руссїю, и читати сва, што су долазила изъ Руссїе у Србїю! У Србїи е было више одъ стотине писара (самы Секретара у Совѣту измїенилосе 8 — и то само у Београду одъ год. 1807—1813).

663 *Г.* нит су Русси с' *воиском* у *Молдавскои* и влашкои шест Година стаяли и *Стурком* за словесност Србску рат водили.

Р. Ту има право: Зашто бы иначе Русси одма изабрали и поставили Србльима добре писаре и Секретаре.

Г. да су Русси за Србскїи Езык толмаче држали то е пресна лаж'

Р. Као да Г. Груїовићъ не зна ни што е толмачъ! Толмачъ е свакїй онай, кои што коме протолкуе. Да е онъ овдье,

---

[1]) Зашто *Рецензантъ?* Валя да мысли Г. Груїовићъ да е ово француска рїечъ! Кадъ бы была француска, онда бы морало быти *ресансантъ*, али е французи не познаю.

мы бы га узели за толмача, да намъ протолкуе на неколика мѣста ово нѣгово писмо.

Г. Овде могу заключити, да е кои од Рецен*зента* себи ласкао быти Тол*мачом* Србска Езыка — пак без дѣла и содржанїя гладуютьи (наравно) на писаре срдїосе онда, кое сад гди никаква места ни на*йманя* неимаю *опо*миняти, опорочаваю.

Р. Валяда е Г. Груїовићъ све чинїо изъ злобе и изъ зависти, што е чинїо, па мысли, да ни другїй нико ништа не може рећи ни учинити изъ другога узрока и намѣренїя. Нека онъ благодари Богу, или слїепой срећи, што онъ садъ не гладуе; а Рецензенту ако и нїе остало одъ брата тудье муке, онъ опетъ їоштъ нїе дошао Г. Груїовићу на чанакъ (нити ће му доћи).

Г. Да 1814 Године кромѣ особе Графа Орурка, и нѣговы служителя, и Гна. Колежског Совѣтника Недобе, *нїе нїеднога* Русса од *оныи* кои су пред тим с поменутим Графом у Србїи бывали у бечу *было нїе.*

Р. Особа Графа Орурка и нѣгови служительи и Г. Недоба, то їй е више одъ пола десетине; а да оно запыта о Србскомъ езыку, нїе требало више него само еданъ. А кои е тай быо? То мыслимо да Г. Груїовићъ, као оваковый Министеръ, не ће одъ насъ ни тражити (да имена правы и поштены людїй мїешамо у наше распре).

Г. и ако су она — писма, не Славенск*їи* не Русск*їи* и не Србски писана была, врло любо*пы*тно каковим то Езыком была су писана —

Р. Познаесе Министерска глава! Она све саня и мысли о писмима. Ни есу была писма никаква (а їоштъ манѣ нѣгова, некъ се не бои), него печатана кньига!

Г. Што се тиче *о начину* у Србїи писаня, *онаї* е како што ово я пишем у свему сходан', и могу слободно ретьи, *по*ще много исправнїи и совршенїи *бывао ест.*

Р. Што е писао Г. Груїовићъ оно е могло быти овако, као ово нѣгово писмо, али што су писали други, оно е было (као што е и садъ у Србїи) млого и млого болѣ. Сви су се ондашньи писари могли раздїелити у три реда: у првомъ су реду были прешавши одовудъ учени люди, као н. п. *Ѳеодоръ Филиповићъ* или *Божа Груїовићъ, Іованъ Савићъ* или *Иванъ Юговићъ, Стефанъ Живковићъ, Стефанъ Филиповићъ, Максимъ Якшићъ* и т. д. У другомъ су реду были прешавши одовудъ люди свакояки званїя и чинова, н. п. было е *шегрта, калфїй* (трговачки и майсторски), трговаца, майстора, *арошалица, магьистора, дьака, каплара, аїоша, попова, растрига* и т. д.

А у трећемъ реду были су оданде прости люди (и момчадъ), кои су случайно сами, или кодъ попова и калугьера, научили читати и писати. Изъ првогъ реда знамо, да су *Божа, Юговиħъ, Филиповиħъ, Якшиħъ* и *Живковиħъ*, писали млого болѣ одъ овога писма; а измедьу оны осталы могао е кои и горе писати.

Г. Того ради Рецензанте молим, любов да ми учине, на ово одговорит̈и писмо, Есу ли могли разумети — и каквим е писано Езиком —

Р. Богме смо га доста тешко разумѣли (а да намъ нїе стварь позната, Богъ зна бы ли га и разумѣли) на некимъ
664 мѣстима као н. п. *у одговор| на упоминанѣ ныово, врло любопитно* (— шта врло любопитно? —). Осимъ тога, истина, писано е Србски, и да е мало яснїе и вразумителнїе, могло бы поднїети као за човека, кои нїе управо ништа учїо; али за Србскогъ писара (їоштъ манѣ за Секретара) не валя ни зашта: а) (као што смо рекли) што нїе ясно ни вразумително. б) Што е пуно Грамматически погрѣшака, н. п. *о писаром, Стурком, што се тиче о начину, воиском, обичаи, влашкои, толмачом, нїе нїеднога у бечу было нїе, онаї е бывао ест* и т. д. в) Што нема никакве постояне орѳографїе, него управо по правилима „много крат упоменуте и достопамятне' баке Смиляне," н. п. *почитаемїи, бывши, бывшїи, не бивши, было, бїо; Езыком, Езиком; Русси, Руссїи; онаї, обичаи; одговоритї, говорити, Рецензантї, Рецензанти, ныово, ниов* и т. д. Србскїй Секретаръ, а особито оваковый, кои се вали, да се млого мїешао съ Руссима, ньима писао и ньїова писма читао, требало бы, да зна баремъ Славенску (или Руссїйску) орѳографїю, н. п. гдье се пише *ы*, гдье *и*, гдье *й*, гдье *ый*, гдье *їй*, гдье ли *їи* и т. д. То е могао научити изъ Руссїйски писама, ако ништа друго нїе читао. То знаду и Руссїйски маргетани, а нашъ Секретаръ не зна! Срамота!

Г. С' овим нек ми Рецензанти опросте, ако по волы ныовои или начину — ово нїе писано, зато ни мало я крив ни сам што сам у Србїи, Срему и бачкои овако неправилно учїо Србскїи Езык' —.

Р. Само овакови писари и учени люди, као што е Г. Груїовиħъ, могу быти овако лудо горди и безобразни, да кривицу и срамоту свога незнаня бацаю на народъ! Србїянцы, Срїемцы и Бачвани, не кажу: *о писаром, о Руссом бывшима, влашкои, Молдавскои, упоминяти, помешавати, толмачом, Србскїи Езык, нїе нїеднога у бечу было нїе, онаї е бывао ест* и т. д.

Г. допущам да сам ови у Сараеву, или Мостару, или у Боки-котору учїо гди оно као и Рецензанти чисте Србске речи размажено и као ачетьисе *обичаи* имаду изговарати н. п. оныи медьед и медьеди, а код нас свуда веле медвед и медведи и т. д.

Р. Овдье не знамо, или е Г. Груїовићъ глувъ, или се разумїе у Просодїи, као и у осталымъ частима Грамматике? Сарайлїе, Мостарцы и Бококоторцы зато граде одъ еднога слога два, што не ће да изговараю размажено и ачећисе, него оштро, н. п. *снїегъ, вїенацъ, пїесакъ, бїело* и т. д. А што се тиче *медведа* и *медьеда*, ту е гласъ (просодїйскїй) еднакъ, него се другчїе пише и говори; но то Г. Груїовићъ и да е разумїо, опетъ не бы могао рећи, да е погрешка (ни едно ни друго): Србїянскїй, Сремачкїй и Бачванскїй медведъ (медвѣдь) *зна* (вѣсть) гдье е *медъ*, а Ерцеговачкїй, *Бошнячкїй*, Црногорскїй, Бококоторскїй, Далматїйнскїй и Рватскїй медьедъ (медѣдъ) *еде медъ*. За еднога медведа неће се свадити Србльи изъ поменуты земаля: они су браћа, и быће свагда; а медьедъ остае медведъ, макаръ га како звали и облачили.

Г. да не само Русски ветьега званїя и ума люди, но ни *наїбезумнїи*ниов Маргетант' (шиляр) нїе тако смешно *безстидан* и безсовѣстан' говорит' оно што никад бывало нїе, као наши' Рецензантї *обичаи* што имаду.

Р. Мы знамо и безъ Г. Груїовића, да су сви Русси, одъ Генерала до маргетана, ангьели, него сожалуемо, што нїе и Г. Груїовићъ мїешаюћисе съ ньима толико, баремъ пола ангьела постао; и чудимосе, зашто їй воли валити, него имъ подражавати! — Si tacuisses, phylosophus mansisses.

[Из године 1817. су и оне Вукове напомене о речима: пастуља, медвед, коњушница *и* чајати *у бр. 96. и 97. Давидовићевих новина за ову годину (које је Вук уредио); види у „Додатку“, на крају ове књиге, бр. 5.]*

VIII.

ВТОРО ОБЯВЛЕНІЕ

О

СРБСКОМЕ СЛОВАРУ.

[Засебан оглас (штампан ситним словима) на 2 листа велике 8⁰, слат као додатак Давидовићевим „Новинама Србским у Вїени,“ за 1818. годину, уз бројеве 20., 21. и 22.)]*

Ia Изъ Фрушкогорскога монастыра Шишатовца, 20. Марта 1816. године, обявлѣный *Србскїй Словарь* почео се *већъ* печатати, и до конца мѣсеца Юнїя ове године быће готовъ свимъ. — Различна обстоятелства задржала су, те ова кньига нїе већъ одавно изишла на свѣтъ; но у томъ е моя највећа штета, а свою, и Господе Пренумеранта и читателя, дангубу накнадиће кньига тимъ, што ће садъ изићи млого совршенїя, него што бы прїе изишла. Кадъ самъ оно прво обявленїе издао, онда самъ имао око 18,000 рѣчїй, и обрекао самъ, да ће быти све претолковане Нѣмачкимъ езыкомъ; а садъ имамъ око 30,000 рѣчїй, и све су претолковане *Нѣмачкимъ и Латинскимъ* езыкомъ. (Латински смо додали изъ два узрока: 1) Ради Француза и Енглеза, и осталые народа, кои не знаю Нѣмачки — а Латински знаю Кньижевницы свїю Европейски народа. 2) Ради наши Србаля, кои уче Латински). А кое се рѣчи односе на обычае народне, оне су све протолковане Србскимъ езыкомъ тако, да ће свакїй Србльинъ, и тудьинъ

[*) У сва три ова броја штампано је (стр. 160., 168. и 176.) и ово уредниково „**Обявленїе**. — Г. Вукъ Стефановичъ починѣ свой већъ давно обявленни *Речникъ србскога Езыка* печатати, како изъ своега собственога србскимъ новинама приключеннога обявленїя видитисе може. Овде се приключаваю по два ексемплара обявленїя, съ нижайшимъ прошенїемъ, да бы ГГ. откупницы новина србски наклонность и благоволенїе показали, еданъ отъ ови своима прїятельима сообштити, и ово дѣло далѣ препоручити.“]

кои мало Србски зна, видѣти шта су *Кральице, Додоле, Лазарице; Завѣтине, Крстоноше, Дружичало, Ранило; Виле, Вѣштице, Вампири, Стуаћи; Врзино коло, Грабанцїяши и Едномѣсечићи; како Србльи Божићъ божићкую, како Ускрсъ ускрсую, како Гьургьевъ данъ и Богоявлѣнїе* (и остале празнике) *празнують; како крсно име славе, како бабине чуваю, како се жене и удаю, како се Богу моле, како нашїяю, како туже за своима* (кадъ ко умре), *како даће даю*, и остале различне обычае старе како држе и проводе; како е постала *кукавица*, каколи *корняча* и т. д. А и осимъ тога, не ће у овомъ Словару быти само сувопарне рѣчи, него су свуда мала толкованїя о различномъ значеню и употребляваню рѣчїй: различни примѣри, а особито изъ *народны пословица, пѣсана, загонеткїй и пришовѣдкїй.* — Изъ овога малогъ описанїя може свакїй| ласно видѣти, да ће ова кньига быти садъ 16
трипутъ већа, него што е обећана у првомъ обявленїю: зато їой моромъ и цѣну подигнути на 20 форинтїй В. В. (а за оне предѣле, куда нема новаца одъ артїе, 20 сребрны цванцыка, или 20 гроша — као што садъ новцы иду у Турской —). И то е їошт' мала цѣна према величини кньиге. Та да су само суве рѣчи, безъ свакога реда и толкованїя, опетъ бы вредно было, да свакїй Србльинъ съ радостїю да за ньи 20 фор. Да се оволика кньига печата само Србскимъ езыкомъ, опетъ бы была скупля одъ 20 фор. В. В.: а камо ли у три езыка, гдѣ слагачъ мора имати предъ собомъ троя слова (мѣсто едные), па часъ тражити Србска, часъ Нѣмачка, часъ Латинска. — Ово е кньига, коя се не може издати на свѣтъ безъ помоћи Родолюбаца и Благодѣтеля кньижества нашега, или безъ мое велике штете: зашто ће да стане више одъ 12,000 фор. В. В. докъ се напечата; а я мыслимъ да Србльи ни есу ради, да се я съ моїомъ штетомъ трудимъ о общему благу (доста е и толикїй трудъ мой, што приносимъ драговольно на жертвеникъ обще ползе). Зато садъ издаемъ ово второ обявленїе и наново продужуемъ време пренумерацїе до конца мѣсеца Маїя. Кадъ кньига изидье на свѣтъ. онда ће быти скупля (као и втора *частъ народне Србске пѣснарице*), и свакїй, коме устреба, мораће се самъ старати да е добави (а Господи Пренумерантима ће се послати на ноге). Господа Пренумеранти, кои су се, изъ ревности къ нашему кньижеству, пренумерирали до садъ по 10 фор., надамсе да ће ми садъ драговольно послати їошт' по 10 фор., за кое й

покорно молимъ. Гдѣкои су платили їошт' на прво обявленїе по 20 фор. оныма благодаримъ покорно.

Нїе ова кньига нужна и потребна само Списателыима и кньижевницыма Србскимъ, и иностранцыма, кои су ради Србски учити, него особито и онымъ Србльима, кои уче, или кои су ради учити, Нѣмачки или Латински: колика ће у томъ быти помоћъ Србльину, кадъ онъ сваку свою рѣчъ, докъ отвори кньигу, може знати како се зове Нѣмачки и Латински! А ова су два езыка нужна Србльима, не само оныма, кои живе у Нѣмачкомъ Царству и желе у Нѣмачку службу ступити, него и онымъ свима, кои желе быти учени люди у данашнѣмъ свѣту: зашто се на тимъ езыцыма налазе найлѣпше кньиге одъ свїю наука, кое е већъ познато Руссима и Грцыма, и свима осталымъ народима. А због *обычая народны*, и због *различны* примѣчанїя, *свакїй* ће е Србльинъ читати съ особитомъ радостїю и увеселенїемъ.

Што се тиче, у овой кньизи, реда Словарскога, и Нѣмачкога и Латинскогъ езыка, надамсе да ће быти задовольни сви люди, кои су вѣшти оваковымъ пословима: зашто самъ я о томъ радїо овдѣ готово двїе године са высокоученымъ Господиномъ *Копытаромъ*, к. к. придворнымъ Библїотекаромъ, коега и учени Србльи млоги, као и осталые Славенски народа Кньижевницы, познаю, као еднога измедьу прые Славенски Граматика и езыкоиспытателя. Ево неколико примѣра*) о различномъ значеню рѣчїй:

[*) Све ове речи, које Вук износи овде (стр. 185.) ради угледа, овако су, на својим местима, штампане и у „**Српском Рјечнику**“ (1818. г.), само *новим* правописом и с овим променама:

Код речи *клин* додато је, за 4) значење, после речи oscheocele: „Млога ђеца имају клине, па у ђекоји прођу, а у ђекоји остану и послије буду кидави;“

Код речи *насадити* у 2ом значењу изостављено је: „вршай eine Schicht,“ а у 3ем речи „сикиру, или мотыку;“

Код речи *стати* изостављено је у 5ом значењу: „стоп·рыка волова,“ у 6ом значењу додато иза речи род: „момак на снагу,“ а у 7ом значењу место „10 дуката“ стоји „десет гроша;“

Код речи *чинити* додато је и значење: „4) жито, reitern, cribro;“

Код речи *шарка* у 1ом значењу место змїя стоји гуја, а додато је и значење: „4) шарке (pl.) die Thürangeln, und das Thürband, cardo et vinculum januae;“

Код речи *шиба* у немачком преводу 2га значења додата је (испред латинскога «tormenti genus») реч „eine Feldſchlange.“]

Жàлити, имъ, v. impf. 1) кога betrauern, lugeo. 2) bedauern, miseror. 3) што bedauern, doleo. 4) на кога wem gram ſeyn, succenseo. 5) на кога Verdacht haben, suspicor.

Клѝнъ, m. 1) der Nagel, clavus. 2) der Keil, cuneus. 3) клинъ у кошуљѣ der Einſatz bey den Nähterinnen, cuneus (?) indusii. 4) клини, der Hodenbruch (bey Kindern), oscheocele.

Крѝло, n. 1) der Flügel, ala. 2) der Schoß, sinus.

Мѐтатисе, мећемсе, v. r. impf. 1) камена Stein werfen (ein Spiel), jacto saxum. Камена се међу момцы двояко: *съ рамена* и *омашке*. 2) ногама ausſchlagen, herumſchlagen mit den Füßen, jacto pedes.

„Не мећисе ногама;
„Нïе їорганъ понява,
„Веће моя долама —

3) на кога nacharten, exprimo aliquem, similis sum.

Мâстъ, f. 1) das Schmalz, geſchmolzenes Fett, pinguedo liquata. 2) die Salbe, unguentum, adeps. 3) човекъ црне масти (Farbe) atri coloris.

Насáдити, имъ, v. pf. 1) кокошъ der Henne Eyer unterlegen, impono gallinam ovis. 2) вршай eine Schicht Garben zum Ausdreſchen, praeparo frumentum triturationi. 3) сикиру, или мотыку, auf den Stiel anſtecken, insero manubrio. 4) воћа, шљива in Menge pflanzen, sero. 5) ладьу ſcheitern, impingo.

Прѝстати, анемъ, v. pf. 1) за кимъ nachlaufen, insequor. 2) на што einwilligen in etwas, consentio. 3) пристало ми у посао iſt mir eben zu rechter Zeit gekommen, accidit in tempore, gratum.

Стâнъ, m. 1) der Weberſtuhl, machina textoria, cf. разбой. 2) die Sennerey, locus et casa mulgendis aestate ovibus. 3) der Leib (als Theil des Hemdes) indusii corpus.

Стàти, анемъ, v. pf. 1) ſtehen bleiben, consisto. 2) на што treten, insisto. 3) коме на путъ in den Weg treten, verhindern, impedio. 4) нïе ми стало dran liegen, interest. 5) стаде га вика, стои рыка волова u. ſ. w. es entſtand, begann, coepi. 6) стао виноградъ на родъ begann, coepi. 7) koſten, consto: стало ме 10 дуката.

Стòпа, f. 1) der Tritt, die Länge eines Fußes, pes. 2) die Winde, artemo.

Чѝнити, имъ, v. impf. 1) шта machen, thun, ago. 2) коме einem anthun, incanto. 3) кожу gärben, perficio corium.

Чѝнитисе, имсе, v. r. impf. 1) ſich ſtellen, simulo. 2) ſcheinen, videor: чини ми се.

Шâрка, f. 1) шарена змïя eine bunte Schlange, serpens varius. 2) шарена кокошъ bunte Henne, gallina varia:

„Закольи ми шарку коку, коя не носи —

3) шарена пушка, bunte Flinte, telum varium:

„шарке пушке по средини носе —

Шѝба, f. 1) die Spießruthen, poena virgarum. Метнули га (ударили га) на шибу. 2) eine Art langer Kanone (von kleinem Kaliber), tormenti genus:

„Докъ ми гледа Крньо на Земуна,
„А Маргета на Врачаръ на полѣ,
„Танка шиба на малу Вишњицу —

Изъ овые неколико примѣра може свакïй себи представити, какавъ ће быти овай Србскïй Словаръ (а ево овако ће быти печатанъ овымъ истымъ словима); а обычаи су описани

као *Кральице*, *Вила и молитвена чаша*, у *второй части народне Српске пѣснарице* (на страни 48, 257 и 259).

Ако ме Србльи садъ на ово второ обявленїе само толико помогну, да не штетуемъ млого на овой кньизи, онда ћемо одма иза ове дати да се печата *Нѣмачка частъ*, у коїой ће быти претолковане на *Српски* све Нѣмачке рѣчи, кое се налазе у *Аделунгову* и у *Кампеову* Словару. Нѣмачка ће частъ быти едну трећину, $^{1}/_{3}$, евтинїя одъ Српске; о ньой ће изићи обявленїе кадъ се почне печатати. *Трећа* и *четврта частъ народне Српске пѣснарице* такодьеръ е готова и на чисто преписана.

Когодь пошлѣ новце за 10 пренумеранта, добыће 11ту кньигу на даръ; а ко пошлѣ за 5, добыће 6ту за 10 фор.
пб То ће добыти и Господа| Совокупителъи досадашньи Пренумеранта, само ѝ покорно молимъ, нека се медьутимъ потруде, да скупе одъ свакога Г. Пренумеранта їошт' по 10 фор. и да ми пошлю до реченога рока (т. е. до конца мѣсеца Маїя).

Имена Господе Пренумеранта печатаћесе онако, као што ѝ Господа Совокупителъи пошлю: зато ѝ молимъ покорно, да свако име, съ презименомъ и достоинствомъ, точно и разговѣтно напишу онако, као што су ради да буде напечатано.

Новце и имена Господе Пренумеранта може свакїй послати овдѣ у Бечъ, великоме, и у нашему трговачкомъ свѣту познатомъ, трговцу, Господару *Тирки* (An Herrn Th. Demeter Tirka, in Wien), а онъ ће мени поуздано предати; само нека се добро упути да нѣму додье.

У Бечу $^{8}/_{20}$. Марта 1818.

Вукъ Стефановићъ.

[Ова је објава приказана (с потписом К., т. ј.: Копитар) и у бечком „Oesterreichischer Beobachter," у броју 119. за г. 1818., где је у главном изнесена потреба оваког српског народног речника и начин његова издања. Тај приказ је укратко објављен у српском преводу у Давидовићевим „Новин. Србск." за 1818. г. (бр. 31., стр. 244.). Исто је тако у овим новинама (бр. 72., стр. 565.—568.) преведен и цео чланак из 260. броја „Oesterr. Beobachter" за 1818. г., који је ту штампан као одговор на предњи приказ, и у ком се у главном казује сумња о користи од Вукова речника за српски књижевни језик. Овај је чланак без икаква потписа. Вуков одговор овом безименом критичару види у II књизи под бр. XI.]

[У броју 58. Давидовићевих новина (од 20. јула 1818.) има на страни 452. (на дну) ово :]

ОБЯВЛЕНІЕ.

Већъ е печатано више одъ половине *Србскога Словара* (садъ се печата II), и до конца мѣсеца Септемврїя (ове године) быће ЯМАЧНО готовъ са свимъ (да се изъ почетка могло печатати овако брзо и точно, као што се садъ печата, већъ бы до садъ было готовъ).

Ако се їоште ко присѣти да се пренумерира, нека гледа, да му име и презиме, съ новцима заедно, додье овде найдалѣ до конца Августа.

Гдѣкои одъ старе Господе Пренумеранта, кои су се пренумерирали на прво обявленїе по 10 форинтїй, нїесу їоште послали додатакъ по второме обявленїю; за кое и по другїй путъ покорно молимъ (особито Господу Совокупителѣ, одъ кои то найвише зависи), да гледаю медьу тимъ да ми пошлю. — У Бечу 23. Юлїя 1818.

Вукъ Стефановићъ.

[И у својим писмима из овога доба Л. Мушицком (75. Гласник Српск. Уч. Друштва, стр. 281. и 282.) Вук исказује наду, да ће сав Речник бити готов крајем септембра (у почетку овога месеца почето је Т), али је то могло бити у истини тек у првој половини децембра, као што гласи Давидовићева објава у „Нов. Срб.“ од 7. и 14. дец. 1818. (бр. 98. и 100., стр. 776. и 788.): „Рѣчникъ Србскїй Г. Вука Стефановића готовъ є ове седмице.“ *Ту се још казује: од кога ће скупљача уписници из појединих покрајина добити Речник, и то, који су платили 20 фор., укоричен, а и за нове купце је цена 20 фор., али неукориченом. — Само пак разашиљање Речника извршено је у почетку 1819. г., пошто је Вук отишао у Русију* (Ђ. Рајковић *у „Јавору“ за г. 1877., стр. 83.).*

Још о самом Речнику види у другој књизи ових Вукових списа, под бр. XI. и XII.]

IX.

*[У 25. броју Давидовићевих „**Новина Србских***) *у Вїени“ за г. 1818. штампано је, на стр. 198. и 199., у одељку „Смѣсице Књижественe,“ ово]*

МНѢНІЕ О ПИСМЕНЫ НН У НАШЫМЪ ПРИЧАСТІЯМА

(Учредничеству послано)

Два су правила, по коима се саставля причастїе на *ный*. а) У глаголы првог сопряженїя быва, кад се третьем лицу преходящег времена дода слог *ный*, н. п. зову - звах - *зва - званый*, вергу - вергох - *верже - верженый*, собираю - собрахъ - *собра - собраный*. б) У глаголы II. сопряженїя постае, кад се у првом лицу времена настоящегъ измене **8** или *ю* на *еный*, н. п. *мучу - мученый*, творю - *твореный*. То се без сумнѣ подразумева, да ова оба правила трпе неколико изятїя; но та прелазим, као немаюћа никаквог с предметом нашим садашньим союза. У преднаведеным правилама кажесе: Додаесе *ный*, **8** или *ю* изменесе на *еный*, а не тамо *нный*, а овде *енный*! Прадед Славенске Грамматїке Мелетїй Смотрїтскїй првый е написао та два правила, за тог незваног госта *(н)* ни гди ни спомена у'чинїо нїе; него га їошт приликом оном, кад му е у неки прилагателны место назначїо, са свим явно из причастїя тера. Да како се дакле опет у оно мало нѣговы собственны речїй, у предословїю Грамматїке нѣгове, у Епїскопїи Римнической издане, наведены налази *ввѣренїи, познана, употреблена*? Како у самой Грамматїки едно и исто причастїе стои на обадва начина написано, као н. п. *сложенна* и *сложеная*? Стр. 16. Я бы волео овде Печатателя или и самог Копїсту нѣговог, него нѣга самог, обвинути. — Г. Мразовичь стави та два правила и у свою Грамматїку, и вѣрно се Смотрїтског држаюћи, то друго *н* истера такодье из причастїя; но причастїя от прилагателны строго не разликуюћи пише млога с *нн*. Тако *благословеный* држи за прилагателно, и пише га с *нн*. Далѣ вели: Существителна на *ник* прїимаю *нн*, н. п. *Священник, Посланник;* изузима само *ученик, мученик*. И овде е неверан оным двома основным Смотрїтског правилама. Я бы овако рекао: Сва существителна имена на *ник*, произведена от таки прилагателны имена, коя се окончаваю на *нный*, пишу се с *нн;* она пак на *ник*, коя се про-

---

[*) **Новине Србске** *у Вїени*. 1818. — На 4⁰, у 2 ступца, 104 броја, 812 страна; уредник *Димитрїй Давїдовићъ*.]

изводе от причастïя, с едным *н*. Зашто? — И у прилагателны и у причастïяма само се оно крайнѣ двоегласно меня и савïя и у произведенïю и у скланяню; *ый* дакле на *ник*, и тако ето опет оном незваном *н* сретьног пута. — А да откуд и зашто *Священник*? О овом тьу мало ниже казати.

Сад после наведенïя овы основны правила найугоднïе ми се быти види место отговорити на пытанѣ: *Еда ли е у Бïблïи погрешка* с 199
тим учинѣна, што се прилагателна са сугубым н *написана наоде? или се то с каквом разликом употреблява?* На прво велим: есть, а на друго: не, из ове 4 заиста довольне причине. Ево и редом:

1. Преднаведена основна ясна правила.
2. Непостоянство у том слога Бïблïе.
3. Повод тога *нн*.
4. Изговор народный.

О првом е доста говорено. Непостоянство у том слога Бïблïе нек покажу слѣдуютьа: *Изявленное — изявлено, издана — изданыя, вписани — написаннïи, избранный — собранный — собраный, ѡставленый — ѡставленный, восхищеный — похищеный — расхищенный, проданый — преданый, превознесенный — превознесеный, напряженый, расточеный, плѣненый, исполненый, низвращенный*, и т д.

Но шта тьемо о поводу тога *нн* ретьи? Мени бы се чинило, да є овай: По ветьой части у причастïяма пред оним *ный* ударасе гласом; а шта є склизавïе, него гласу томе слѣдуютьем согласном писмену другим равным писменем мало їошт силе и снаге дати хтети? Ето зашто сви свуда и свагда пишу *Священник!* Мысле, да не могу доста гласом над *е* ударити, ако им їошт и оно незвано *н* не поможе.

Да видимо їошт, шта тье мой свагда особыто важный Судïя — *изговор народный* ретьи? Овде баш нïе требе, млого речïй просыпати. Изговор народный заиста не зна ни за едно причастïе Србско с *нн*. Како є смешно, изговор народный не слушати, нека довольно буде опоменути за оно ядно: *Данно у В****; пишу га млоги с *нн*, а с целым народом изговараю тако, као да бы — не тек *дано* — него *даано* написано было. — —

То е мое мнѣнïе о усугублѣном *н* у причастïяма. А из овог лагко свакïй извести може мой отговор и на оно друго гореопоменуто пытанѣ, да се сирѣч то у слогу Бïблïе без сваке разлике час овако час онако употреблява. У роду нашем найискуснïи Славенин, от ког сам я две године Славенски учити сретьу имао, видетьи непостоянство то у слогу Бïблïе, падне сам на ту мысао, да се нека разлика у том тражити и установити мора. Зато е учïо, сва проста причастïя с едным, а сложена с двома *н* писати. Но како е и ово невольно, доказую неброенïи, правило ово нарушаваютьïи, примѣри — а нарочито постоянный изговор-народный. —

У С.....

— Ц. —

[Овом чланку је Вук написао, као допуну, овај свој]

ДОДАТАКЪ

КЪ МНѢНІЮ „О ПИСМЕНЫ НН У НАШЫМЪ ПРИЧАСТІЯМА“

(У 25ме ЧИС. НОВ. СРБСКИ, НА СТРАНИ 198ой)

(УЧРЕДНИЧЕСТВУ ПОСЛАНЪ)

*[Давидовићеве „**Новине Србске** у Виени,“ за г. 1818., бр. 28., у одељку „Смѣсице Књижествене“, стр. 221. и 222.]*

221 Мыслимо, да правоме доброжелателю Србскога књижества ништа не може быти милїе, него кадъ види овако, где се књижевницы Србски починю будити, и у своме језику истраживати, што е болѣ, и како е правилнїе (то е найвећїй знакъ срећнога напредка); зато се надамо да и овай малый *додатакъ* неће быти мрзакъ Г. — Ц. — и осталыма, кои починю мыслити о напредку нашега књижества и језика:

1) Ако смемо узети за судїю *изговоръ народный*, онъ ће намъ казати, да у нашему (Србскомъ) језику нигде не треба писати, не само *нн*, него ни друга *никаква* два еднака полугласна (согласна) слова заедно. И у самымъ сложенымъ речма кадъ додьу такова два слова заедно, народъ или едно изостави, н. п. *мачїй* (место мач-чїй), *мачица* (место мач-чица), *мачетина* (место мач-четина), *одржати* (место од-држати), *безаконѣ* (место без-законѣ), *одушка* (место од-душка) и т. д., или уметне медьу ньи *а*, н. п. *безазлен* (место без-злен), *изазвати* (место из-звати), *одаднити* (место од-днити), *одадрети* (место од-дрети) и т. д. Па се ово не чини само кадъ додьу два еднака полугласна слова, него и кадъ додьу два наликъ едно на друго (као *д* и *т*, *з* и *с*), н. п. *отворити* (место од-творити, или, као што гдекои пишу, по Славенски *оттворити)*, *оточити* (место од-точити), *потка* (место под-тка), *расо* (место раз-со), *расадникъ* (место раз-садникъ), *растанакъ* (место раз-станакъ), *иставити* (место из-ставити), *исећи* (место из-сећи); *изасути* (место из-сути), *разасути* (место раз-сути) и т. д.

2) *Собрахъ - собра - собраный* мыслимо да нїе одъ *собираю*, него одъ *соберу (собрати)*, а одъ *собираю (собирати)* треба да буде *собирахъ - собира - собиранъ* (а *собираный - са ый* - постало е — чакъ у другомъ смыслу — одъ *собиранъ*, као и *святый* одъ *святъ* и т. д.)? У оваковымъ догадьаима не треба се осланяти на правила наши доякошньи

Славенски Грамматика: зашто су оне преводи Грчки и Латински Грамматика, и понайвише описую оно, што има Грчкїй и| Латинскїй езыкъ, не гледаюћи, што Славенскїй нема 222
(као н. п. *страдателный* и *отложителный* глаголи), а о оному и не споминю, што Славенскїй езыкъ има, а Грчкїй и Латынскїй нема (као н. п. разлика измедьу *святый* и *святъ*, *мнѣ* и *ми*, *мене* и *мя*, *тебе* и *тя*, *тебѣ* и *ти*, *купихъ* и *куповахъ*, *рыкахъ* и *рыкнухъ*, *поминахъ* и *помянухъ*, *собирахъ* и *собрахъ*, *питахъ* и *напитахъ*, *творихъ* и *сотворихъ* и т. д.). У Славенскомъ езыку (као и у свима дїалектима нѣговымъ) мора се знати, како има глаголъ у *садашнѣмъ времену* и у *наклоненїю неопредѣленомъ* (као у Латинскомъ прво и друго лице у садашнѣмъ времену, наклоненїе неопредѣлено, време прошавше и супинумъ), па онда треба гледати, одъ кога се што саставля (онда не ће быти (кадъ се по ньиовомъ правилу промени *у* или *ю* на *ахъ*) *зовахъ*, *вяжахъ*, *ищахъ*, *страждахъ*, *женахъ*, *перахъ* и т. д. него *звати звахъ*, *вязати вязахъ*, *искати искахъ*, *страдати страдахъ*, *гнати гнахъ*, *гонити гонихъ*, *плыти плыхъ*, *сѣяти сѣяхъ*, *куповати куповахъ*, *купити купихъ*, *рыкати рыкахъ*, *рыкнути рыкнухъ*, *творити творихъ*, *сотворити сотворихъ*, *учити учихъ*, *держати держахъ*, *вертѣти вертѣхъ* и т. д. Осимъ неки изятїя, коя се опетъ могу у редъ довести).

3) Нека намъ допусти Г. — Ц. — да га запытамо: Зашто онъ у Србскомъ езыку не пише *ъ* (за она неколика *ъ*, што се налазе, мыслимо да е кривъ слагачъ) а пише *ы* (па їошт' и на онаковымъ местима, где га нема ни у Славенскомъ езыку, н. п. о *писмены*, у *глаголы*!)? Еда ли е у Србскомъ езыку нужнїе *ы* одъ *ъ*?

В.

[На овај Вуков „Додатак“ изишао је, после два месеца, у истим новинама од истога писца одговор, који види под бр. X.]

X.

*[Давидовићеве „**Новине Српске** у Вїени“ за г. 1818., бр. 45. и 46., стр. 349. и др., у одељку „Смѣсице Књижествене,“ имају овај]*

349 **ОДГОВОРЪ НА ДОДАТАКЪ**

къ мнѣнїю о писмены нн у нашымъ причастїяма, у ч. нов. 28. бывшїй

(Учредничеству, съ овымъ писмомъ, посланъ:)

„*Препочитаемый Господине!*

Новине, кое Вы покрай толики невольны обстоятелства, из примерне к роду свом любови, издавати дивно постоянство имате, есу из млого погледа сокровище народно. Обширно о том говорити, немам овде места. Све, што е Српско, треба, да нас їнтересїра. Гди е дакле тай Срблын, кога не бы прекрасно и благородно то заведенїе *новине Српске!* — їнтересїрало? Ал с тим їошт ветьма, што Вы паштитесе и радите, да и што їнтерессантнїима што полезнїима учините. Не могу Вам довольно казати, с каквом радостьу у сваком новина числу премило ми заглавїе: *Смѣсице Књижественне*, на краю пре свега тражим! Смѣсице тье те богат быти извор, из ког могу езыкоиспытательи наши цркти, добра држати, и другима препоручивати, а неваляла отбацыти, и другима, да и не држе, казати и доказати. — О кам сретьа, да се учени наши преполезног тог заведенїя оберучке прихвате!«

„Молетьи Вас, Господине, да ово мнѣнїе мое, као отговор на предкоснутый Г. В. додатак, печатати дате, с пристойным почитанїем пребывам

понизный слуга

Ваш . . . . . у С. — Ц. —«

„У чис. нов. 25. на стр. 198. печатати изволисте мнѣнїе мое, мном Вама послато, *о писмены* нн *у нашим причастїяма.* На то из ненада, особито брзо, и као узастопце додье додатак у чис. 28. на стр. 221. Нѣга е Г. В. писао. Хвала му велика! Ал не хвала, што се тек нада, да ли нетье додатак тай нѣгов мрзак быти. Я се не само надам, него сам уверен, да тье му отговор овай мой врло мїо быти. То и я от нѣга от сад очекуем. Но дай да видимо, шта му имам отговорити:

Знатный у књижеству нашем Срблын год. 1815. 21. Новембра запыта ме из Беча: *Еда ли е у Бїблїи погрѣшка са тимъ учинѣна, што се причастїя са двоякимъ согласнымъ писана (писанна) находе, или се то съ разликомъ коїомъ употреблява?* На пытанѣ ово отговорим му я 26. т. и м. и г. онако, као што е о том у новинама печатано. Узрок, што сам *сад* о том печатати дао, тай е, што, саставшїйсе пре неког времена с едным от найискуснїи Езыкоиспытателя наши,

и у разговору о езыку и на *нн* дошавшїй, тврдо му се обетьам, мнѣнїе мое, ког он быо нїе, у новине ставити. И по овом дакле обетьаню мом, а и по надпису: *мнѣнїе о писмены нн у нашим причастїяма*, ясно се заиста види, да намера моя нїе была, целу азбуку, или шта їошт више, език претресати. А ово обадвое, чи|ни ми се, да е от мене Г. 350
В. очекивао. Тако хтео е: 1) Да. кад сам друго *н* из причастїя истерао, приликом том кажем, *да у нашему (Србскомъ) езыку ни где не треба писати, не само* нн, *него ни друга два еднака полугласна (согласна) слова заедно.* На ово му отговарам:

а) Да не само што нисам рекао, да у нашем езыку нигди не треба *нн* писати, него сам їошт чисто и ясно казао, гди *нн* писати треба. Нек Г. В. изговори прилагателно *странный* (без сумнѣ онако, као што га народ изговара), пак тье видити, да има у Србском езыку места, гди се *нн* пише.

б) За *чч, дд, зз, тт, дт, зс*, и уметак писмена *а* пише Г. В. без сваког с мое стране повода, те тако право добы, што е беседу свою *додатком* нарекао. Он овде наводи изговор народный, ал, сумняютьисе, смемо л' га узети за судїю, не потврдьуе ни едну ни другу страну. Не знаютьи дакле, ког е мнѣнїя, немам му шта на то ни отговарати.

2) *Собраный* долази от *соберу*, а не от *собираю*. Ту има и Г. В. нешто право и неправо, а и я право и неправо. Право има, што вели, да *собраный* не долази от *собираю*, и *я сам* погрешїо, што сам баш на тай — код толики други! — пример нагазїо. Ал нема право, што мысли, да е *соберу* настояще време. То е будуще. *Собрах, соберу, собрати*, и друга времена, коя се от овы производе, као *рѣх [или рекох], рѣку [реку], рѣщи [рещи]*, есу глаголи оскудни.

Но шта Г. В. с овым мысли: *Одъ собираю (собирати) треба да буде собирахъ, собира (собиранъ), а собираный — са ный — посталое — чакъ у другомъ смыслу — одъ собиранъ, као и святый одъ святъ?* Разлику дакле смысла метье медьу *собираный* и *соб[и]ран*, као што е и медьу *святый* и *свят, мнѣ* и *ми, купих* и *куповах*, и т. д. — Разлика смысла медьу *купих* и *куповах, рыках* и *рыкнух, поминах* и *помянух, собирах* и *собрах, питах* и *напитах, творих* и *сотворих*, позната ми е; ал медьу *святый* и *свят, собираный* и *соб[и]ран, мнѣ* и *ми, тебе* и *тя*, и т. д. исповедам, нїе. Знам за разлику места или полаганя; но смысао остае онай, те онай. Н. п. *Продао сам мой необран вїноград*, или мой *необраный* вїноград, то е *красный* плод, или *красан* плод. Без сумнѣ има, гди се не може едно место другог ставити, но не зато, као да бы се смысао превратїо; он бы остао онай истый, кад бы и погрешно окончењe метнуо. Н. п. *Светый* Апостол говори, не могу ретьи: *Свет* Апостол говори; премда бы и овде морао разумети оно исто, што и онде. Ова е разлика и медьу *мене* и *мя* и т. д. Н. п. я сам *ти* дао кньигу; я сам *теби* дао кньигу. Овде е само та разлика, што покрай *ти* не жестимсе, а код *теби* ударам гласом, и доказуем: да сам баш *теби*, а не другом, дао кньигу. — Мило тье ми быти, ако овде разлику смысла от Г. В. научим. — —

Начин, коим Г. В. причастїя производи, есть весма сгодан, но 357
мени отдавно познат. Употребити га нисам хтео због новости, кою не-

радо спомињѣм, кад нужде немам. Она два матора правила, коя е Мразовить из Смотрїтског исписао, за намеру му [мою] била су довольна.

3) Пыта ме Г. В. зашт не пишем ъ, а пишем ы, пак їошт и на онаковы месты, гдн га ни у Славенском нема, н. п. *о писмены, у глаголы? еда ли е*, вели, *у Србском езыку нуждньe* ы *одъ* ъ *?*

Нека ми се допусти овде попространно беседити. Предмет премда не по себи, но по толикой вики и буни занста заслужуе.

Найпре с две три речи да свршим, да нисам погрешїо, што сам *о писмены, у глаголы*, ы пометао, и да се занста у Славенском скратьеный творителный мложественный с ы пише. О том тье Г. В. прва Слав. Грамматїка, кою у руке узме, и првог у Бїблїи лйста стр. 2. уверити.

О писмену ъ.

„Само простота и глупость задоволяваше всегда при старинскомъ остати.“
Досїѳей,

Свн, кои су исторїю гоненїя писмена тог писали, кажу, да е Досїѳей найпре му войну обявїо. Мени е само то познато, да га у слову Цолїкофера, чрез нѣга преведеном, и у посланицы на Хараламшїю *[, у совѣти здравог разума, животу и приключенїяма]*, ни гдн нема; него на место нѣга стои ъ, гдигди само и без овога.

Ал вратимосе на читава готово три века пре Досїѳеа. У Евангелїю, кое е у Београду год. 1552 печатано, от корице до корице ни гдн нетьеш ъ натьи[1]); у Служебнику Божидаровом (1520) весма редко. У Псалтиру Српскоме (тамо стои *Срьпски*!?) опет га нема нигдн. Истина, да кньиге те место тога кише с танки еровы. Ту ти ово и онде стои, гдн обычно метьемо ъ, а и место свн 5 самогласны писмена, н. п. место *а* у речи *їесьмь*; место *е* — *мьчь*; место *о* — *вьнь*; место *у* — *глъбина*. — У науку Карстианском Фра *Матие Дивковића* (1707) нигдн нема ни дебелог ни танког ера.[2]) О азбуки ове кньиге мало тьу ниже говорити.

358 У новой — другой — писаня нашег епохи (кою обычно от Досїѳеа водимо) првый е, колико е мени ствар позната, Ем. Іанковить, кой се у дѣлцу свом: *Зао отацъ и неваляо сынъ*, 1789 у Бечу изданом, на обадва ера — слабо до душе — ополчава, говореты: „*Овако цела разлика из' меѣъ тонко и дебело* ъ *у ниша се обраѣава, ербо ни тонко ни дебело нїе овимъ начиномъ потребно, и я би зашто* ъ *и при концу речи изоставїо, да се нисамъ необичности бояо.*“

За овым иду после другїи дебелог ера непрїятельи, кои су га овай яче, онай слабїе, овай постояно, онай непостояно — гонили. Я и, као познате, овде редом не спомињѣм. Медьу ньима найзнатнїи е Г. Меркаил. Нѣгов азбукопротрес учинїо е триста чуда. Ал ово нїе никакво чудо спрам чуда, што сад дебеломе еру, кое е изудїо было, сало у трбу метье, водицом, коя їошт до сад никакви чудеса чинила нїе, новый

---

[1]) Ово е, колико е мени познато, наша по старини пета кньига.

[2]) И овде сам неколико путїй нашао место *Србски, Сарпски*, као на овом месту: кое молитве скупи, и истомачи из диачкога језика у босански језик Сарпскиема слови Богоњлѣбни Богословац Фра Матие Дивковић из нелашак.

живот дае, и — за знак искренног разкаянїа — из презрене безгласїя классе, у коїой е сирото само — кадкад с братом танким — їошт от С. Кирїлла стаяло — у трїумфу найславнїу самогласны классу поднео, подарїо, и— кад е ово сироче из учтивости высоку ту честь отбацывало, силом наметнуо. Чудны крайностїй! — *Врим* да не читам у едно, него да запнем код *р*, а я тьу написати: *вр'ом*[1]), ал *врѣом* никада. *Совршенство* читатьу, као што треба, да ни овог знака ' над *р* не метнем, а камо ли што му ъ нетьу да уметнем. Залуд му Г. Меркайл джигерицу наместьа. — Ал надатисе можемо, да тье опет палїнодїю писати.

Но Г. Меркайл трудисе доказати, премда **invita Minerva**. Ал некїй высокоуч. Срблын, кад сам му я о безпослицы дебелога ера говорїо, место доказателства доволян е быо крститисе, говоретьи: *Глед' сад, шта тай хотье!* Случая овог сетьаютьисе, нисамсе довольно начудити могао, от куд може оно Немче, што е у обявленїю Г. Катихете Аѳанацковитьа ерове своевольно пометьало, тим истым мнѣнїем и доводом пратисе! Разсужденїе Немчета тог, у числу нов. 27. на стр. 216. пр. године печатано, даде повод медьу два, истина неучена, но зрела и паметна, Србска старца овом разговору:

Ш. Често, брате, читам и слушам, гди се учени наши препиру за то дебело ер. Шта ты о нѣму мыслиш?

Н. Я велим, да они имаю право, кои кажу, да га не треба писати.

Ш. Та како га ядан не бы требало писати? Бог с тобом!

Н. А зашто бы га писо, кад ми ништа не помаже?

Ш. Не помаже? А дед ми срецы: *Човек?*

Н. *Ч-о-в-е-к.*

Ш. Ал не мож' се у срцаню видити; нег оди, напиши ми *човек.*

Н. Ево ти: *Човек!*

Ш. Погледай га само, молим те; ел' то сад *човек?* Ей мой брате! залуд е, не мож' быти без ъ; то ти каже твое тьулаво *човек.*

Н. Чини ти се, брате, ербо си се навикао на то ъ їошт из детиньства. А зашт' отоич не рече, да ми е тьулаво *човек*, кад сам ти га *срекао?*

Ш. Веть видим, да и ты хотьеш, да више знаш, нег' наши стари! 359 Добар апетїт!

Ето и ту истини подпоре, да е **usus tyrannus**! Я, да никад о езыку размышлявао нисам, и да сам из прикрайка разговор овай слушао, чини ми се, да бы здрав разум овог Н. ценити морао, и пре простом изводу нѣговом веровао, него сувише дубоким Г. Меркайла доказательствама, ако бы, да ме ъ запыта, шта ми е скрывило, и признати морао, *да га не познаем*, као што Г. Меркайл поносително вели.

Тако **sub ferreo usus tyranni jugo** залуд и остроумный Шлецер са своим:

„Ich weiß nicht, ob ich dir das Geld, welches du von mir forderst, schuldig bin?“

ствар нам, као што заиста ест, смешном представля. Препоручуе нам штедльывост у печатньи. Коешта, па ништа! Што нам препоручуе

---

[1]) Моя е срдечна желя, да *х* задржимо, ал нигди да га неизговарамо у *нашим речма.* То бы особито нуждно было!

оно, што е наша прва добродѣтель! Нек пыта он Учредника новина Србски, како су Србльи штедльиви у печатньи, Србльи, кои су га штедльивостьу са 3. седмичны новина мочала на два скучили, нек пыта и друге Писателѣ, кои на пренумерацїю кньиге издаю, или кои своим трошком издане продаю: пак тье се довольно уверити, да е та, кою он препоручуе, отдавно позната и постояна Србльнну добродѣтель! —

Я се чисто стыдим, кад помыслим, како тье се унуцы наши смеяти, што су покрай толике у ствари ясности, покрай толики и учены и просты, и строги и смешны довода, дедови им истину презирати, и старине слепо држатисе могли. Ал и право е. Шльиве за брашно. И я се у гдичем моим дедовма смеѣм. Но шта оне чека, кои против ясности палїнодїе пишу?[1]) Ево им утѣшенїя: Бытье унуцы толико паметни узрок поступка ньїовог у полїтїки тражити.

Тко из свега, што сам до сад рекао, не види, да е моя права желя, да се Г. Меркайлу лекарїя у оживотвореню дебелога ера не прїими? Ер *дебело* код мене е умрло; ал опет зато *вечна му памет!*

Него шта тьемо с танким?

Судбина овы наши ерова може нас лепом моралу научити (кад е Г. Вїллом из Арїѳметїке могао морал изводити, можемо и мы отдавде). Ер дебело — надувено и гордо — морало е, или паче мора пасти, по ономе: Der Hochmuth geht vor dem Falle. Ал уньивало дуже трае. Наше танко ер лисичїим говори гласом: Я само признаем, да по себи ништа не значим, но без мене не могу млога согласна. Колико може притворност учинити! Тако и с людма у свету быва! — Овым танкога (и име му чисто на сожаленїе подиже) ера и сами ГГ. Меркайл и Вук (im offensiv страшнїи, него im defensiv) обаяти се дадоше, пак га на миру — колико толико — оставише. Обоица веле: док за *дь*, *ль*, *нь*, као што за *ть* *ѣ* имамо, едноставне облике не измыслимо, морамо *ь* задржати. Incidit in Scyllam, qui vult evitare Cha|rybdim. Та Господа начинише дар мар от азбуке; онамо сложена писмена хемїчески (было е и анатомїчески) разонодише, а овамо обычаем веть разонодьена у едно слываю, и тако, што с едне стране праве, то с друге кваре! Кажу: я, ю, ѣ сложена су из їа, їу, їе; на што дакле нове кврге [кврчїй]? — Баш добро. И я сам тога мнѣнїя. Ал я и ово кажем: Нека тврда писмена могу се умегшати, дай дакле знак, коим тьемо и умегшати, а не салывай новы едноставны писмена! Узелисте зуб на *ь*, и хотьете нека нова писмена, тек да му тако пут покажете. — Я га са свим, с дебелым заедно, из азбуке терам! — Чуем веть, гди ме запыткуете. Ха! чим тьеш сад согласна умегшавати? Отговарам: *Чим и мои стари.* Ето, како и я старину почитовати умем, гди е само са здравым разумом сложна!

Чим су наши стари согласна умегшавали? Отговор: Чим и самогласна, писменем *ї*. Ево довольно примера: Славенин изговара *ladia*, а Србльин *ladja*, Сл. *gvozdie*, Срб. *gvozdje*, Сл. *grozdie*, Срб. *grozdje*,

---

[1]) Овде не разумем само Г. Меркайла, него све, кои су после прогона дебелога ера опет га прїимили.

Сл. *Diacon*, Срб. *Djacon*, Сл. *diavol*, Срб. *djavo*, Сл. *pitie*, Срб. *pitje*, Сл. *zelie*, Срб. *zelje*, и т. д.

Тако дакле и писмену *ѣ* сретьан пут! Нѣму то слободнїе учинити можемо, ербо и тако нїе весма от старине. Я на *ѣ* особито мрзим [*ако ни за што друго, тек и зато, што забуну у писаню чини*, час место *тъ*, а час и место *дъ* стоетьи]. — Нѣму подобна држим *я*, *ю*, *ѣ*. Кадгод о писмены овы мыслим, свагда се сетим оны Грчки: *ᾳ*, место *αι*, и какви ти тамо нема кврчїй, кое лагко оног, кои Грчки читати починѣ, уплашити могу. Овом подобно е у старим нашим кньигама оно писме *р* са крстићем яћким одозго место *рѣ*. Каква е то несмысленост коврчити речи! Што ми драго, кад за себе итно пишем; ал зашт' по печатаным кньигама? Та тако Букварце забунюем и мучим, азбуку без сваког разлога умножавам, печатанѣ трудным творим, печатню на скупотьу подижем. Нїе, нег' да Стенографїю общу уведемо! — —

За сад о том доста. Да не заборавим, Г. В. отговорити на пытанѣ нѣгово: *Еда ли е у Србском нуждньe* ы *од* ъ?

Отговор: *Тако е едно нуждно, као и друго.* Я га тек за време — из люте неволѣ — употреблявам. Отитьитье ми и оно за ъ, не бойсе! Овом пре, нег' оном, пут показати, праведно е; ербо ъ никакве — ал баш никакве — а *ы* какву такву — премда жалостну — услугу чини ми. —

Обетьао сам и о азбуки Фра Матие говорити. Ево и о том, као и о свему, и као што на овом месту быти може, нешто мало:

Да никад нисам ни за Г. Меркайла сало дебелога ера, ни за Г. Вука Писменицу, ни за Фра Матие наук чуо, пак да ми и тко на едаред — без времена излазка ньїовог — поднесе: я бы — по азбуки судетьи — рекао, да е Фра Матпе найпосле писао. То значи: Нѣгова ми се азбука найболѣ допада. Ево е:

а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, отъ, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ѣ.

1.) Ово му е последнѣ као и наше *ѣ*, само што ньим умегшава такодье и согласна, свагда пред, а не за согласным га полагаютьи. То му, као што свак види, не валя.

2) Чудо, како е *отъ* задржао!

3) Чудо и за *щ*, кое ни у Славенском са свим нїе нуждно, покрай *шч*; у Србском и тако места нема.

4) И то му неваля, што *и* и изговара, и ньим самогласна умегшава.

Да се дакле из азбуке Фра Матие избаце: отъ, щ, ѣ, као непотребна, и дода *ї* (j), ком бы я їошт и круну (точку) с главе скинуо, онда бы имали красну и совршену азбуку из 25 писмена; едно дакле манѣ, нег' у Меркаиловой, а 4. манѣ, нег' у Вуковой.“ —

...Ц....

[Речи у угластој загради додате су по напомени у 57. броју Давидовићевих новина за 1818. г. (стр. 448.), где су исправљене неке погрешке у овом чланку, за које уредник вели да „нису све печатне; додане су познїе одъ Г. — *и* — послане.“*]*

[На овај чланак дошао је брзо и Вуков одговор, под натписом:]

ОДГОВОРЪ

ГОСПОДИНУ — Ц — НА НЂГОВО МНЂНІЕ О СРБСКОЙ ГРАМАТИЦИ

(У 45 И 46 ЧИСЛУ НОВ. СРБСКИ)

*[Давидовићеве „**Новине Србске** у Вїени,“ бр. 50. и 51. од године 1818. (стр. 389. и др.), у одељку „Смѣсице Књижествене“.]*

389 Ево безъ икаква предисловїя да почнемо стваръ. Г. — *ц* — каже:

1) Да му се чини, да самъ я одъ нѣга очекивао, да онъ претресе целу нашу азбуку и езыкъ. — Овде има право, што каже да му се *чини*, а свакъ зна да е *чини ми се* родъ съ *валяда е* и съ *може быти*. Онъ е казао у своме *мнѣнїю*, да е изговоръ народный нѣговъ свагда важный судїя; я самъ му а) къ томе *додао*, да ће намъ изговоръ народный казати, ако га смемо узети за судїю, да у нашему езыку нигде не треба писати два полугласна слова заедно. б) Казао самъ му, да *собрахъ — собра — собраный* нїе одъ — *собираю* (собирати), него одъ *соберу* (собрати). в) Запытао самъ га, зашто у Србскомъ езыку не пише *ъ*, а пише *ы*, па їошт' и на онаковымъ местима, где га не ма ни у Славенскомъ езыку. Ето то е савъ мой додатакъ.

2) Да е „чисто и ясно казао, гди *нн* писати треба.“ — И ово му се *учинило*, него е погрешїо, што нїе казао, као и мало пре, *чини ми се*. Онъ е казао: „Сва существителна имена, коя се окончаваю на *ник*, произведена от таки прилагателны имена, коя се окончаваю на *нный*, пишу се са *нн*.“ А коя се прилагателна пишу са *нн*, и зашто се пишу, о томъ нїе ни споменуо, нити е и еднога примера казао!

3) Да му изговоримъ прилагателно *странный*, као што га народъ изговара, па ћу видити, да има у Србскомъ езыку места, гди се *нн* пише. — На ово му имамъ казати а) да народъ Србскїй и *не ма* ове речи *странный* у своме езыку (него место нѣ има *тудь*); а б) и да е има, не веруемъ да бы казао *странень* или *странань* (као што не каже ни *каменен* и *истинень*), него *странъ*, као *ка̀мень* и *истинъ*. Па кадъ се *усечено* пише са еднымъ *н*, одъ куда *целоме* два? И што ће му? Ако рече Г. — *ц* — „Зашто се оштро изговара;“ изъ тога узрока требало бы писати на иляду места по два полугласна слова, као што чине Немци и Шокцы, н. п. *салло*, *селло*, *сламма*, *слатти*, *водда*, *братти*, *чутти* и т. д. Таманъ

бы то было за насъ да узмемо садъ, зашто већъ Немцы су и онако познали да не валя.

4) За *чч*, *дд*, *зз* и т. д. я самъ онда само казао, да народъ онако изговара, а ево садъ кажемъ, да, по моме мнѣнїю, онако треба и писати (жао ми е, што ово пре ни самъ казао, да видимъ шта бы ми Г. — *ц* — на то одговорїо).

5) У *собраный*, *соберу* и *собираю*, каже да имамо обоица и право и неправо: я имамъ право (каже), што самъ казао, да *собра|ный* не долази одъ *собираю*; ал' не мамъ право, 390
што мыслимъ, да е *соберу* настояще време (то е будуще, вели); а онъ е погрешїо, што е башъ на тай — кодъ толики други! — пример нагазїо (ту онъ признае да има неправо, а камо где има право? Дакле я овде имамъ право и (по нѣговомъ мнѣнїю) неправо, и онъ има само неправо, и по своме рачуну). Далѣ каже: „*собрах*, *соберу*, *собрати*, и друга времена, коя се от овы производе, као *рѣх*, *рѣку*, *рѣщи*, есу глаголи оскудни.“ Ово е коешта, па ништа. Я самъ му пре напоменуо, да се у оваковымъ стварма не треба ослањати на наше доякошнѣ Славенске Граматике, а онъ опетъ нїе тео да ме послуша. Ако е *собрати* оскудный глаголъ, онда су у Славенскомъ езыку сви совршителни глаголи (verba perfectiva, н. п. *сотворити*, *воскреснути*, *рыкнути*, *умрети*, *двигнути*, *помянути*, *купити* и т. д.) *оскудни*, зашто немаю садашнѣгъ времена. Я самъ знао да ће Г. — *ц* — казати, да е у Славенскомъ езыку *соберу* будуще време, нити самъ казао да е садашнѣ; а да *(соберу)* нїе одъ *собирати*, него одъ *собрати*, то мыслимъ да ће ми одобрити и Г. — *ц* —. У Србскомъ езыку совршителни глаголи не маю (оно што по *значеню своме* не могу ни имати) *полу прошавшега времена* ни *причастїя садашнѣгъ времена*; али садашнѣ време имаю сви, н. п. *доћи*, *дођемъ*; *створити*, *створимъ*; *рыкнути*, *рыкнемъ*; *дићи* (дигнути), *дигнемъ*; *скочити*, *скочимъ*; *закопати*, *закопамъ*; *кȗпити*, *купимъ*; *продати*, *продамъ* и т. д. А како се то у Славенскомъ езыку догодило, те су несовршителни глаголи одъ совршителные отели садашнѣ време и узели за свое будуще, о томъ нека промысли мало Г. — *ц* —.

6) Признае и исповеда, да му нїе позната разлика смысла измедьу *святый* и *святъ*, *мени* и *ми*, *теби* и *ти*, *мене* и *ме*, *тебе* и *те*, *нѣму* и *му* и т. д. „Знам, вели, за разлику места или полаганя; но смысао остае онай, те онай (овде бы Мркаль рекао: чудна и смешна логика, свеца ми!). Н. п.

Продао сам мой необран вїноград, или мой *необраный* вїноград“ и т. д. И по томъ каже, да ће му быти мило, ако овде одъ мене научи разлику смысла. — Овде е Г. — *ц* — достоянъ сваке вале, што признае и исповеда, да не зна оно, што не зна. Млого и има, кои што не знаду, али бы слабо кои и помыслїо, а камо ли исповедїо, да не зна. О овомъ бы требало млого говорити, али овде садъ нїе места ни прилике: зашто Богъ зна, имаю ли десеторица измедьу триста пренумеранта Српски новина, кои овако радо читаю *смѣсице књижествене*, као я и Г. — *ц* —: зато ево овако треба да узмемо найкраћїй путъ: *святъ* се каже Немачки heilig, а *святый* der heilige. Кадъ се пыта *какавъ?* онда се одговара *святъ*, *добаръ*, *поштенъ*, *рдьавъ*, *дрвенъ* и т. д. А кадъ се пыта *кои?* Онда се одговара *святый*, *добрый*, *поштеный*, *рдьавый* и т. д. *Какавъ* е твой конь? Зеленъ. *Кои* ти е украденъ конь? *Зеленый*. Продао самъ мой необраный виноградъ, Ich habe meinen ungelesenen Weinberg verkauft; а продао самъ мой виноградъ необранъ, ich habe meinen Weinberg ungelesen verkauft.

391 Садъ већъ мыслимъ да е Г. — *ц* — тако научїо, да се и самъ чуди, како то пре нїе знао; али да бы и други о овомъ лакше мыслити могли, ево ћу додати їошт' нешто изъ друге (рукописне) писменице Српске:

О имену прилагателномъ.

Прилагателна имена могу се, по ньиовомъ значеню, раздѣлити у три реда: *Прва* показую каквоћу имена существителные; и ова су опетъ двояка: 1) коя показую какво е што, н. п. *добаръ човекъ*, *зеленъ листъ*, *мутна вода*, *шарена тица*, *брзъ конь* и т. д. 2) Коя показую, ода шта е што, н. п. *гвозденъ котао*, *дрвена кућа*, *сребрно пуце*, *кожна алына* и т. д.

Друга показую чїе е што; и ова су опетъ двояка: 1) коя показую, да е што само еднога извесногъ имена существителногъ, н. п. *поповъ*, *ковачевъ*, *войводинъ* и т. д. 2) Коя показую, да е што више имêна существителные, или еднога кога му драго, н. п. *поповскїй*, *ковачкїй*, *войводскїй*; *говедьїй*, *козїй*, *рибльїй*, *тичїй*, *детиньїй* и т. д.

Трећа иду у редъ другїе, него се одъ ньи разликую, што ни су постала одъ имена существителны, него одъ другїе различны делова говореня, као н. п. 1) одъ нарѣчїя (осо-

бито места и времена), н. п. *тамошньїй*, *данашньїй*, *ланьскїй*, *токоршньїй* и т. д. 2) одъ глагола, н. п. *стаяћа кошуля*, *плетиħа игла*, *ораћа земля*, *куповный гунь*, *музовна крава*, *текуħа вода*, и остала овакова причастїя. 3) Од имена броителные, н. п. *првый*, *другїй*, *трећїй* и т. д.

О двоякомъ свршиваню прилагателны имена.

Прилагателна имена *првога реда* свршуюсе у мушкоме роду единственогъ броя двояко, т. е. на полугласно слово,[1]) или на *и*: зашто мы говоримо и слушамо, где се говори, н. п. *добаръ* и *добрый*, *зеленъ* и *зеленый*, *дрвенъ* и *дрвеный*, *двогубъ* и *двогубый* и т. д. Ово су прво назвали Славенски Граматицы прилагателнымъ *усеченымъ* (со усћченїемъ), а друго *целымъ* (безъ усћченїя). Може быти, да бы было паметнїе рећи, да е ово друго прилагателно *нарасло* одъ првога, него да е прво *усечено*: зашто прво стои у првоме своимъ облику (као н. п. *мужъ* у именителномъ падежу) и показуе каквоћу неизвесне ствари (на пытанћ *какав?*), н. п. *зецъ е плашивъ*; *поштенъ човекъ не уме лагати*; *мени е мїо црвенъ пояс̀ъ*; *златанъ е ортсенъ скупльїй него сребрнъ*; *Гойко се чини (да е) паметанъ* и т. д. А ово е друго начинћно (съ додаткомъ *ый*) одъ првога. и каквоћомъ определюе стваръ (на пытанћ *кои?* као Немачкїй членъ der, die, das), н. п. *Црвеный пояс̀ъ изели мыши*; *изгубїо самъ сребрный прстенъ*; *продао самъ мой необраный виноградъ*, и т. д. Ово двояко свршиванћ наши прилагателны имена само се налази у мушкоме роду (единственогъ броя) а у женскоме и у среднћмъ роду само се по гласу разликуе, н. п.

Боля е альина *широ̀ка*, него *у̀ска*; камо она *широка̂* альина? 392
Ту е и *у̀ска̂* и *широка̂*; ово е прасе *дебѐло*; пошто ћешъ ми дати оно твое *дебело̂* прасе? и т. д.[2])

---

[1]) Гдекоя се свршую и на *о* (место *л*), н. п. *зрео*, *весео*, *труо* и т. д.

[2]) У Славенскомъ езыку ово се разликуе словима у сва три рода, н. п. *святъ*, *свята*, *свято*; *святый*, *святая*, *святое*; а Србльи су изоставили у женскомъ роду *я*, а у среднћму *е*, па само гласомъ натежу и разликую: зато се налази у старымъ кньигама Србскимъ и безъ *я*, и са *я* и *а*, и са два *а*, н. п. у Лазаревой дипломи даной м. Раваници године 1381. „село буковица *доня*, село буковица *горняа*, село окованица *донаа*“ (Ей! кадъ бы намъ Г. *Милосавъ Здравковићъ*, садашньїй кнезъ Ресавскїй, кои и новине Србске држи, тео явити, да ли имена ови села и садъ живе у Ресави). — Докъ су Латини были на свету, може быти да су и они у говору овакову какву разлику имали; а одъ како е ньиовъ езыкъ спао само на (тудье) учене люде, нїе чудо, како е не ма: зашто видимо, да е учени люди не познаю ни у своимъ езицыма.

Разлику измедьу *мене* и *ме*, *мени* и *ми*, *нама* и *намъ*; *тебе* и *те*, *теби* и *ти*, *вама* и *вамъ*, *нѣга* и *га*, *нѣму* и *му*; *нѣ* и *е*, *њой* и *їой*; *њу* и *е*; *њи* и *и*; *њима* и *имъ*, падамсе да ће већъ Г. — *ц* — научити и самъ, као што е почео. Какогодъ што е познао, да се кодъ *ти* не жести (кадъ се рече: дао самъ *ти* књигу) а кодъ *теби* (кадъ се рече: дао самъ *теби*) удара гласомъ, и доказуе, да е башъ ономе дао, а не другоме; тако ће познати и то, да е сила (Nachdruck) на мѣстоименїю *(теби)* кадъ се рече *дао самъ теби*; а кадъ се рече *дао самъ ти*, онда е на глаголу *(дао)*. Ако не зна Г. — *ц* — Француски или Талїянски (зашто ова оба езыка имаю овакове исте разлике у мѣстоименїяма), а онъ нека загледа у *Добровскога Чешку* Граматику (на страни 281ой) или у *Копытарову Краньску* (на страни 283—286), па ће наћи ову разлику и у значеню, и у месту и полаганю (кою онъ и онако зна). Овде ће узгредъ научити (ако до садъ нїе знао) и разлику измедьу *есамъ* и *самъ*, *естъ* и *е*, *оћу* и *ћу*.

7) Каже да е згоданъ начинъ, коимъ я производимъ причастїя, но и нѣму да е одавно познатъ. — Я самъ се надао (премда о производьеню причастїя нисамъ ни споменуо, него вообще о временима), да ће му се учинити све, што самъ онде споменуо, тако згодно и познато.

8) Каже да нїе погрешїо, што е пометао *ы*: о *писмены*, у *глаголы* (као и овде на *месты*), „и да се заиста у Славенском езыку скратьеный творителный мложественный с *ы* пише;“ и да ће ме о томъ уверити прва Славенска Граматика, кою у руке узмемъ, и првога у Библїи листа стр. 2. — Я самъ знао одавно, да се у Славенскомъ езыку скраћеный твор. млож. пише са *ы*, али ни самъ знао, да предлози *на*, *о*, *у*, ишту творителный падежъ, него самъ мыслїо (као и садъ што мыслимъ) сказателный! У томъ Г. — *ц*. — нека опрости мою погрешку, и нека каже и другима, да треба писати и говорити: *стои на местомъ*, *држи у рукомъ*, *выси о клиномъ*, *рыба живи у водомъ* и т. д.

Већъ е пола посла готово. Садъ овде мало да се одморимо, па о еровима и азбуки *Фра Матие* да почнемо на ново.

О еровима.

397

1) Разлика измедьу танкога и дебелогъ ера постала е скоро (као што е и *Добровскїй* казао неколико пута), а у *Србуляма* стои свуда танко еръ и место танкога и место де-

белога (н. п. *конь, законь*), и, као што Г. — *ц* — каже (а я бы рекао *може быти*) „место сви 5 самогласны писмена, н. п. место *а* у речи *їесьмь*; место *е* — *мьчь*; место *о* — *вънь*; место *у* — *гльбина*.“ И овде е Г. — *ц*. — нагазїо на рдьаве примере (као и на *собираю*): ако *ь* у *їесьмь* стои место *а*, и у *мьчь* мора стаяти место *а*: зашто кои народъ данасъ говори *есамъ*, онай говори и *мачъ*, а не *мечъ*. У *їесьмь* и у *гльбина* нїе *ь* стаяло, ни место каквога самогласногъ 398 слова, него се читало: *есмъ* (као што Руси и данасъ читаю и говоре), *глбина* (као што Бугари и данасъ говоре и читаю), као *сльнце, длъгъ, шльнь, влькъ* и т. д. Тако су могли стари Славени говорити и читати и *мчъ, внь (вонь* е Росїйско, а по нашемъ было бы *вань)*, као *крьстъ, шрьстъ, мьгла, тьма, мъзда?* и т. д.

2) Шта мысли Г. — *ц* — да ли е то Евангелїе печатано у Србскомъ Београду (на утоку Саве у Дунаво), или е у каквоме другомъ?

3) *Сриски* место *Србски* нїе чудо никакво: зашто се *б* у *и*, и *и* у *б*, променюе предъ извеснымъ словима (као и у Латинскомъ езыку н. п. scribo, scripsi, scriptum), као и *г* у *к*, *д* у *т*, *ж* у *ш*, *з* у *с*, *ч* у *ц*, и опетъ на противъ, н. п. *сватови, свадба* (Руси пишу *свадьба*); *задужбина*, што се гради *за душу*; *разапети, распятїе*; *мозакъ, мозга*; *бардакъ, бардакчїя*, или *бардагцїя* и т. д.

4) Я бы рекао да *ъ* задржимо у среди у онымъ речма, где е *р* слогъ, а предъ ньимъ, или за ньимъ, стои самогласно слово, н. п. *сатръо, умръо, грьоце, зарьзати* и т. д. Г. — *ц* — каже да ће писати *вр'ом*; айде да му и то допустимо, као да е изостављено *х*, али како ће писати *сатръо, умръо, грьоце* и т. д.? Овде не може апострофъ метнути: зашто ништа нїе изостављено, већъ ако *ъ*. Какогодъ што *ъ* на другимъ местима не значи ништа, тако не значи ни овде, него само раставля *р* одъ самогласнога слова, кое бы могао чинити и другїй какавъ знакъ (н. п. *умр-о, сатр-о, гр-оце*, или їошт' како друкчїе); али ми се чини, да е найприличнїе *ъ*: зашто е и онако свима познато, и млогима мило и драго.

5) Што каже да бы нћгова сердечна желя была, да *х* задржимо, али нигди да га не изговарамо у нашимъ речма. — И я самъ *некадъ* быо тога мнћнїя, али садъ већъ не бы пристао на то. Зашто бы га писали, кадъ га не ћемо изгова-

рати? Ко ли бы онда знао, где га треба писати? Онда бы смо писали *x*, као Шокцы *h* (где ко оће), н. п. „A ostalim' drugeh darovah pokloneh; da xitniceh budu punneh“ и т. д. И овде се можемо научити одъ Талїяна (као и кодъ мѣстоименїя): они *h* не изговараю, зато га и не пишу, макаръ по сто пута стаяло у Латинскимъ речма (кое су ньима тако свое, као и нама Славенске), н. п. honor, onore; habere, avere; hymnus, inno; и т. д.

6) Нико, осимъ *Мркаля*, нїе ъ по другїй путъ узео зато, што бы га ко уверїо, да е нужно, него зато, што люди маньма вичу на кньиге съ ъ печатане (то е една погрешка, кою садашньи читательи наши одма познаю); а гдекоима кажу, да е и Будимска цензура пометала дебеле ерове (као н. п. Г. *Давидовићу* у овогодишньїй *забавникъ*)[1]): зашто кажу, да онде више нїе слободно печатати кньига безъ дебелога ера.

399 Одъ ерова прелази Г. — *ц* — на целу нашу азбуку, и као у томъ рецензира мало Мркалѣво *сало дебелога ера* и Вукову *писменицу*. Трудъ и намѣренїе достойно вале, али у мыслима о томъ показуе Г. — *ц* — да онъ їошт' нїе мыслећи прошао крозъ сву Граматику, и да нїе разумео ни Мркаля ни Вука. Чудна е стваръ езыкъ и Граматика! А наши сви кньижевницы, списатели и писари, кои су годъ замочили перо у дивитъ и стали дрляти по артїи, мысле да тако знаду Србску Граматику, као што е Аделунгъ знао Немачку, или као што Добровскїй зна Чешку и Славенску; па, што е їошт' више, учени люди нису само кодъ насъ тако смешни, него и кодъ Немаца (а може быти и кодъ осталы народа), као што

---

[1]) *Примѣчанїе*. Да Г. В. истину говори, посвѣдочавамъ самымъ моимъ подписомъ. Я самъ забавникъ овогодишньїй безъ ъ писао, и дао самъ га у *Будимъ*, да се тако и печата: желїо самъ, да што више стварїй за читанѣ у нѣга стане, и да са тимъ читатели мои више забаве у забавнику надьу. Но цензура Будимска недаде забавникъ без ъ печатати, изъ кое причине, не знамъ. То ми найпре кореспондентъ мой изъ Пеште, Г. J. яви, а доцнїе ми и рѣчи Г. Б. и самогъ попечителя Будимске печатнѣ, Г. *Шагїя*, потврде. — Овомъ приликомъ морамъ се кодъ ГГ. прекупителя забавника овогодишнѣгъ извинити, што на време уречено и готовъ не бы. Млого се времена пропустило док' се цензура рѣшила, да забавникъ безъ ъ печатати неда. Млого є прошло са тимъ, што су више писмена слагачи имали да слажу, ибо и ъ слагати морадоше. Неумолима цензура нїе ни бранила, што ће се забавникъ задржати, ако ъ у нѣму быти мора, само їой є за тимъ стояло, да се нѣна послуша и испуни, и да оно у нѣму буде, што є ньой по вольи. И зато се забавникъ у 2 седмице доцнїе печатати почео, него што є требало, а у 2 седмице дуже печатати морао, ибо є слагаче, кои су имали 15 мочала да слажу, ъ толико задржало; какогодъ ал' у цѣо мѣсецъ доцнїе забавникъ овогодишньїй изидье, и све сбогъ ъ, кое ми ни криво ни дужно нїе, већъ кое обранителѣ свое у оныма налази, кои се у нѣгове ствари начати немаю. —

Давїдовићъ.

се Аделунгъ тужи на неколико места. Я самъ чуо одъ еднога паметногъ Србльина, где говори: „Како я могу не знати свога езика? я могу не знати Латински и остале езыке, кое самъ учїо, па може быти, да и нисамъ добро научїо; а Србскїй се езыкъ са мномъ родїо, и я нѣга не могу не знати; а оно што ньимъ не могу да кажемъ, или рдьаво кажемъ, оно е езыкъ кривъ, што не валя, а не я што га не знамъ.“ Ето тако мысле готово сви наши садашньи кньижевницы, зато и *поправляю* сви езыкъ, а ни еданъ не ће да га учи (т. е. не ће да истражую и да уче оно што има у езыку, него свакїй по *своемъ вкусу* измышлява и уводи коешта ново у езыкъ). Садъ да докажемъ Г. — *ц* — оно што самъ мало пре рекао, т. е. да онъ нїе прошао мыслећи крозъ сву Граматику, и да нїе разумео Мркаля ни Вука:

а) Онъ каже да бысмо съ овымъ словима имали красну и *совршену* азбуку: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш. — Совршена азбука може быти само она, коя има онолико просты слова, колико у езыку има просты гласова (Laut); тако да свакїй простакъ, кои за неколика дана научи читати и писати, може цео свой векъ тако правилно писати, као найвећїй Аделунгъ; и што еданъ у Америки напише, да другїй оно у Азїи, у Европи и у Африки, онако исто може прочитати, као што бы га онай прочитао, кои е писао. У Србскомъ езыку има 28 просты гласова, кои се за садъ могу овако записати: а, б, в, г, д, дь, е, ж, з, и, j, к, л, ль, м, н, нь, о, п, р, с, т, ћ, у, ц, ч, џ,[1]) ш. Како ће садъ Г. — *ц* — са 23 слова (*ф* и *х* то е само за тудье речи, и задржаћемо и) записати наши 28 гласова? Онъ вели, да крпи съ *j*, н. п. *шће* вели да пишемо *штје*,[2]) *грождье гроздје* и т. д. А како ће Г. — *ц* — записати *тѣме*? Онъ ће рећи овако: *тјеме*. Е добро! садъ треба погадьати: или *тјеме* треба читати *ћеме*, или *штје* *штѣ*! А ми то не говоримо ни едно ни друго, као што не говоримо ни *гроздје* него *грождье* (*з* предъ *дь*, *ль*, *нь* и *ћ*, претворисе у *ж*, као и *с* у *ш*, н. п. *шазити шажня*, *загазити загажня*, *листъ лишће*, *размыслити размышлявати* и т. д.).

---

[1]) Ово е истина понайвише за тудье речи, али се чуе гдешто и у нашимъ речма, н. п. *увецбати*, *сведоцба*, *парушбина* и т. д.

[2]) Не знамъ, зашто е метнуо примере Латинскимъ словима? Ово е за Шокце (ако тако говоре, али не веруемъ) а не за насъ.

Садъ мыслимъ, да ће већъ и Г. — *ц* — моћи видети, да нѣгова и *Фра Матие* азбука нїе совршена; и да бы свакїй, кои управо зна што е езыкъ и Граматика, одма познао (да му се поднесу и безъ времена изласка), или е пре писано Мркалѣво сало дебелога ера, или Вукова писменица, или Фра Матие наукъ: надамсе да ће и то познати, да е рдьаво разумео Мркаля и Вука, где мысли, да су они за любавъ маломе еру тражили едноставне облике за *дь*, *ль*, *нь*, а їошт' горе, где каже, да су онамо сложена писмена разнодили, „а овамо обычаем веть разнодьена у едно слываю, и тако, што с едне стране праве, то с друге кваре!“ Валяда Г. — *ц* — мысли, да су Мркаль и Вукъ по атеру слова задржавали и изъ пизме избацывали, као што онъ чини са *ћ*; изъ ньиовы кньига видисе да они ни едно слово не избацую зато, што на нѣга мрзе (као Г. — *ц* — на *ћ*), него што нїе потребно у Србскомъ езыку: тако, безъ икаква мыта и атера, траже и измышляваю она, коя требаю у Србскомъ езыку. Не само кои и оле зна што е Граматика, него и найпростїи човекъ здрава разума, разумеће и признати, да *я*, *ю*, *ѣ*, ни су прости гласови, него слогови: то езыкъ сведочи, н. п. *чворакъ чворка, обојакъ обојка; ярацъ ярца, крајацъ крајца; ярамъ ярма, зајамъ зајма; пушка пушака, девојка девојака;*

„Да *ј'* у момка своя майка,
„За данъ бы му гласе чула,
„А за другїй разабрала,
„А за трећїй на гробъ дошла;
„Ал' *ј'* у момка тудьа майка —

Тако ће свакїй видети, да су *дь*, *ль*, *нь*, *ћ*, прости гласови (истина да су постали некадъ одъ *гј*, *дј*, *кј*, *лј*, *нј*, *тј*, али су се тако слили и постали прости, да се више не могу разделити[1]); ево и о томъ неколика примера изъ езыка, н. п. *патакъ патка, мућак мућка; вальак валька, дроньакъ дронька;*

„Дружина му конь' довела,
„Конь' довела; гласъ донела —

Ова неколика примера додао самъ овде за друге кньижевнике наше, кои мисле и говоре, да се *Србскїй езыкъ* може писати (онако, као што бы требало) Славенскомъ орѳографа-

---

[1]) Овде Г. —ц— треба да зна, да я овде говоримъ о гласовима *дь*, *ль*, *нь* и *ћ*, а не о знацыма; Немачкїй е гласъ ʃch простъ, а ньеговъ е знакъ (ʃch) сложенъ изъ три слова.

ФЇОМЪ; а Г. — *ц* — овде и самъ мога мнѣнїя: само кадъ е онъ избацїо изъ свое азбуке *ь*, *ы*, *ѣ*, *я*, *ю*, а примїо *j*,[1]) ласно ћемо се мы поравнати за *дь*, *ль*, *нь* и *ћ*.

б) Како може Г. — *ц* — казати, да *ћ* „нїе весма от старине?“ Оно е стотинама година старїе одъ свїю овы нѣговы кньига, што и овде споминѣ, и за старе држи! Ако то Г. — *ц* — не веруе, а онъ нека отиде у Фрушкогорскїй намастыръ Раваницу, па ће га онде наћи у Лазаревой дипломи, даной Раваници оной у Србїи, године 1381. Ко може рећи за ону стварь, да нїе одъ старине, за кою нико не зна, кадъ е постала и кадъ е нїе было?

в) Тако исто Г. — *ц* — не ма право, што каже, да *щ* „ни у Славенском езыку са свим нїе нуждно, покрай *шч*“. Само нови Сремачки и Бачвански кньижевници (Карловачки дьацы) почели су *щ* читати (и учити да се чита), као *шч*, а сви попови и калугьери, и остали кньижевницы, по Србїи, по Босни, по Ерцеговини, по Црной гори, по Далмацїи, по Бугарской, по Светой гори, читаю га као *шт* (као и народъ савъ што говори, н. п. *штитъ*, *штука* и т. д.), а и у Срему има їошт' стары попова, кои *аще* читаю *аште* и т. д. као што и млоги трговцы по Мадарской пишу *Пеща*, а читаю (као што и говоре) *Пешта*. Зато бы я рекао, да мы у Славенскомъ езыку не смемо, и не можемо, ништа *поправльати*. Славенскомъ езыку треба дати честъ и поштенѣ, као найвећой светыньи, и као цркви, у коїой се ньимъ пое и служи.

В.

[Предња два правила о придевима (стр. 200. и 201.) узета су од речи до речи из „Српске Граматике,“ доцније штампане уза „Српски Рјечник“ од г. 1818., на стр. XLII; види у другој књизи ових Вукових списа бр. XII.]

[1]) Допада ми се, што каже Г. —ц— да се скине она точка са *ї*, али я мыслимъ да бы їошт' болѣ было, да му се повуче доле малый репићъ као у Латинскога *j* (ако рече ко: „Онда ће быти као и Латинско *j*.“ Па шта є зато? Мы имамо и више слова еднаки съ Латинскима, н. п. *а*, *е*, *о*, *к*, и т. д.): зашто су люди *ї* навыкли читати као *и*, па ће се еднако варати и мести.

ДОДАТАК

1.

Ia

САЛО ДЕБЕЛОГА ЄРА,

ЛИБО

АЗБУКОПРОТРЕС.

У БУДИМУ ГРАДУ,

Писменама Кралѣвскога Свеучил. Венгерскога.

1810.

[Мала 8°, 3 листа и 18 страна; све штампано ирквеним словима.]

IIa

ПОЧТЕНОРОДНОМЕ ГОСПОДИНУ

МИХАЙЛУ КОИТЬУ,

Кущу и Гражданину Пештанскоме,

Наука Любителю,

Почитателю и Благодѣтелю Кньижника,

Обштой ползи усердноме Жрецу,

посвештава ово дѣлце свое Сочиннитель.

IIIa

Предисловїе.

Перви є Г. Досиѳей Обрадовить, кой є честим своим дебелога (ъ) испуштанѣм, и у погледу писмена єзика нашега нешто за нас бладатно смѣряти почео ново. Г. Стойковить єст други, кой є такодьер достойно бити судїо, на та бистро бацити свое око. Рода свога Ревнитель, Г. Текелїя с' Стойковитьем благоразложно и разумно держи. Но сладки Соларить, дика и милота Сербска! веть и состав от остроумїя свога има; по коме, што му се овде отвише види, заметье, и, што му не достае, приметье властельски. Дошеновить показуе, колико є напредачно с' истиннитим Кньижником и Научеником (Gelehrter) познанство. Он стопама Соларитьа на извѣстну похвалу свою слѣдуе. — И други су, кои,

овде или онде, што годь о писменама нашима размишљяваю; но и опет
ш6 мало и є, кои се| бояли не би, не тьу ретьи друго што, но и само дебело єр испустити.[1]) Сваки почти пише, како му се безопаснїе, безотвѣтнїе види: неки пак и не виде, и опет пишу. — При старом остати єст по души найлагше; но питасе: єли скупа и найболѣ? — Недоумѣнїе тога, на кратко азбуку нашу протресаютьи, овде претргнути, єст мой конац и намѣра. — Да с' правога пута зашао нисам, цѣло сам заисто увѣрен; но єли се не би другачїе вешт извести морала, нека Солариньани, а не Раффа преводчику равни суде. У Пешти 16-га Вресня 1810.

С. М.

---

1 **Што су то рѣчи? што єзик? писмена? и колико и мора у азбуки єзика єднога бити?**

Човек себи разне представля вешти, он мисли о ньима, разсуждава, умствуе, суди. Он може и о напредку, и о глави нашой, у себи у нутра заключавати. Ми о свему томе ни мерве не знамо, докле годь какове не имамо знаке, посредством кои то нама откривасе. Знаци ти могу различни родова бити; но медьу свима возможнима найбольи су они, кое човек очлененим гласом либо звуком своим от себе дае, и кои се нашки називаю *рѣчма*. Цѣли овакови знакова сбир, то єст, цѣли сбир очленнени разборни звукова, коима човек човеку мисли свое со-
2 обштава, наричемо *єзиком* у нас.[2]) От куд уз гред слѣдствуемо: да| *найветьа возможна разумителност первы конац и начало у єдном єзику єст*. Кой ово не заметье начало, тай се народнѣг или части народа, медьу койом живи, за кою говори али пише, єзика держи. Онай, кои н. п. за народ Сербски Латински, или, што почти све єдно єст, тако зовомо Славянски говори или пише; очевидно перво єзика начало гази; он мисли свое тако не сообштава, како надлежи: єр или не, или чисто мало разумѣвасе.

Мисли наше произлазе и состое из представака, понятака, висти (idea); а єзик, како смо видили, составлѣн є из рѣчи, то єст, из разборни рока (terminus) либо израза наши представака. Свака опет рѣч сложена єст из єдног или више прости звучитьа, гласчитьа; кои такодьер свое знакове имаду. И ови посебити, сирѣч прости гласчитьа, знаци *писменама, буквама*, а от неки и *словама* именуюсе. Како годь дакле што су рѣчи знаци наши представака и мисли, тако истовито и писмена знаци рѣчни частица єсу; єдино само да рѣчи к' слуху, а писмена к' виду нашем относесе.

3 От куд слѣдуе: да за єзик єдан толико писмена треба, колико звучитьа прости све рѣчи нѣгове имаду. Ако и є манѣ, то не будемо

---

[1]) Г. Лука Милованов, иначе Георгїевить, друг и пріятель мой, кой такодьер не срамисе о азбуки усписати, особити спомен овде заслужуе.

[2]) Иначе три знаменованя има код нас рѣч ова *єзик*. Найпре бо нам то, што смо рекли, значи; но томе уд єдан тѣла, Zunge; а найпослѣ способност, возможност говорити; н. п. кад речем: Човек има єзик, на мѣсто: Човек єст словесан.

сваку рѣч записати либо пред очи поставити мотьи, или ако ю и упишемо, то буде морати чрез сушта веть писмена бити; налагаютьи ньима тудьу, тако ретьи, дужност и службу, за кою обносити чисто ни постала нису. Ако и є пако више, то, окром што су непотребна, єзику с' временом вредительна бити могу; равно како и Писменником причина главоболѣ и што какови праздни повод измишлѣня.

Но єште єдан крат. Число писмена будутьи да су прости частица рѣчни очима видни знаци, равна се по єзику, за кога су опредѣлена. Што єзик више прости частица, више прости звучитьа има; то више мора бити писмена, и на противв. Но како годь што сваком гласчитьу свой надлежи добити знак, тако исто не валя, да и више, него по єдан имаду. На што бо єдном простом звучитьу два или три знака?

Другче о вешти не валя ни онда мислити, кад два или три гласчитьа, осим свои собственни знакова, єште обшти єдан имаду; не разрѣшно повезани будутьи у ньему. Запсто, кад би тако 2, 3, 4, - - - и више гласчитьа све у єдан посбїяли знак, морала би азбука на конац, као што веть дѣйствительно код Синеза бива, на сметню и пакост кньижества потежити. 4

Да є азбука недостаточна, несовершена, кад за сваки єзика свога звучить писме не имаде, не треба, да по други пут кажемо. Іавлясе пак недостатак, када или єдан кой прости звучить сложеним, или више звучитьа єдним писменом пред очи поставлясе. Тако н. п. Нѣмачка азбука веть недостаточна єст, будутьи да *ш* чрез ʃф. и *з* и *с* пак чрез едино ʃ означуе.

Оно просто писме либо знак, кой само єдну просту частицу рѣчи пред очи поставля, зовем **ѧ**, за на кратье мотьи говорити, *єдинозвучним писменом*. *Многозвучним* пак *писменом* именуем онай знак, кой две, три или више частица рѣчни скупа содержи.

Звукопремѣнльиво єст *писме*, ако сад єдну, сад другу частицу рѣчи означуе; било то каковим нибуд начином. *Замѣнльиво писме* обаче єст, кад оно само у азбуки нїе, кое то исто представляти обичава. На конац *сложеним писменом* наричем оно, кое, премда само єдан означава гласчить, из више други состои знакова. 5

За примѣр узети, може нам и овде Нѣмачка служити абецїа. У ньой су a, b, ƀ — єдинозвучна; x єст многозвучно, будутьи да и *к* и *с* у себи содержава; c звукопремѣнльиво, понеже сад *и*, а сад *к* знаменуе; f замѣнльиво, єр q такодьер нѣгов означуе звучить; на послѣдак писме сложено ʃф.

Єдинозвучна писмена сама су, коя у азбуки бити мораю. Из мед замѣнльиви само єдино єст от потребе; друга, било и, колико им драго, сва су излишна. Писме бо, знак будутьи произволно изабрани, мора у сваком погледу наручно свой мотьи означивати звучить, нити му є какове замѣне треба. Многозвучна есу такодьер савише, ако из писма загонетке, за кое све сократке держати можно, чиннити не тьемо.[1]) Звукопремѣнльива и сложена показую или недостатак и несовершенство азбуке; или немаренѣ и дреманѣ, или предисуд и заблуду Писменника народа; или све то скупа. 6

[1]) Све по два *н*? — Тако є.

Колико Сербльи за єзик свой требую писмена?

И ово мало, што смо довде о писменама рекли, може нам довольно бити, за мотьи по намѣри азбуку нашу протрести. Нити нам є више от потребе, развѣ да гледамо, коликоверстна она имаде писмена. Како то видимо, казати тьесе, и коя су из медьу ньи єзику нашем нуждна; єли кое манька, или може бити савише єст; како и поисправнїе, него што є обично, такови употреблѣнѣ. Ово є пак та буквица наша: **а б в г д є ж ѕ з и ї к л м н о п р с т ѹ ѵ ф х ѿ ц ч ш щ ъ ы ь ѣ є ю ѫ ѧ ѯ ѱ ѳ ѵ.**

Из мед ти предочни писмена єсу

7 1) Єдинозвучна: **а б в г д є** (у: ведро, среда и прочима) **ж ѕ**[1]) **з и ї к л м н о п р с т ѹ ѵ ф х ц ч ш ъ ы є** (у та знаменїа) **ѡ ѵ.**

2) Многозвучна: **є ѿ щ**[2]) **ѣ є ю ѧ ѩ ѯ ѱ ѳ.** Писме бо **є** у *мое* и прочима; **є** у *єсам* и прочима; **ѣ** пако свагда *ıе* либо Нѣмачко je знаменуе. Писмена **ѩ** и **ѧ** очевидно су колико *ıа, ja;* равно и **ѯ, ѱ, ѳ**, колико што су *кс, пс,* и *тх.* За **ѿ** и **щ** не треба ни да споменемо; види бо се, да многозвучна єсу.

8 3) Звукопремѣнльива: **д є є и ї ѵ л н т.** За вешт показати, буде нам доста ово неколико слѣдующти рѣчи. *Град, осудъен, мое, уведен, єсам, та моленїа, приписати, мой, Мїрянин, Ѡгунство, Павел, Сѵ̈нод, ластавица, нашинац, странпутица, тьоро.* — Ко є довде читаютьи скупа и на упис рѣчи мотрїо, сваку є могао звукопремѣнльивост натьи. Особито є валяло примѣтити, како **є** сад e, сад je; **ї** пако сад i, а сад j Нѣмачко представля. —

4) Замѣнльива: **є є** и **ѣ**; **ѕ** и **з**; **о** и **ѡ**; **ѹ** и **ѵ**; **и, ї, ъı** и **ѵ̈**; **ѩ** и **ѧ**. Єднако бо се чита: *езд* (по 2-ом и 3-ем числу), *єзд* и *ѣзд*; *злоба* и *ѕлѡба; рука* и *рѹка; Милан, Мїлан, Мълан* и *Мѵ̈лан;* **ѩвор** и **ѧвор**. Но и то по неисправноме само, свеобштем почти, нашем писмена изговору. Иначе све горнѣ замѣнльивости не стое. Тако веть, на примѣр, єри (**ъı**) нїе замѣнльиво пжем (**и**). Єри бо не као **и**, но или као **ьи**, или као Магьарско ü сматрати валя. Будушти наш Аделунг, Господин
9 Соларить, негледаютьи што Г. Дурить, и данас код неки Славенски народа заостало, друго доказуе,[3]) свагда се держи первога. Он н. п. *ньива*, nyiva, чрез **ьı** (овако: *ньива*) пише; кое по души, ако само на данашньи писмена єри облик (**ьı**) сонзвольимо, толико єст, колико и предобро. —

То є управ као да ми Славянске либо Церковне књиге читати не знамо! — Чуда! пак и не знамо; равно као ни Єврен Єврейске, ни Греци Греческе. Позната су разна кньига Єлински читаня. Показую Наученици запсто, да Греци предака свои сочинке читати не

---

[1]) По преосвештеноме Г. Караману, Правладики Далматскоме, **ѕ** толико значи, колико $\frac{з}{с}$, и слѣдовательно писме двозвучно єст. Bibliotheca Slavica Fortunati Durich. Vol. I. pag. 104. et 107. Но ми с' ньим не держимо и **ѕ** мед єдинозвучна метьемо писмена.

[2]) **щ** постало єст из *ш* и *т*, кад су *т* под *ш* тако метнули, да є зреннична (horizontalis) част *т* на зренничну част *ш* пала. От куд **щ** толико єст, колико *шт*, а не колико *сч* или *шч*, како неки веле. Bibl. Slav. Vol. I. pag. 109.

[3]) Bibl. Slav. Vol. I. pag. 110.

знаду. А ми! Ученици Грчески! толико имаюћи загонетни писмена, да не заборавимо читати Славянски? — Да видимо.

Ми знамо што Нѣмцима ньихово писме и значи. Ово Греци чрез **ου** написую. Ми смо єдан пут **υ** на **ο** (омикроново) чело горе метнули и добили **ȣ**. Други пут, дали смо **υ** ножицу єдну, и оно исто **ου** преобразилосе єст у **ογ**. Третьи крат, загладили смо *о* код *оу;* и получили **ѹ**. Свега дакле скупа три єдиносзначашта, замѣнльива писмена и. Кое ако є тако, нека ми се каже: | єли ми Славянски читати знамо, кад почти 10
сви у **Ψ**алму осмом *изо-уст*, на мѣсто *из-уст* поямо?

Писме **ї** нама, како смо показали, не само і, но и ј Нѣмачко значи. Колико нас є, кои се тога опоминѣмо, кад н. п. *вечернїй* али *писанїе* произносимо? — Не били то читати валяло: vecsernji, piszanje?[1])

Єр танко (**ѣ**) ние[2]) писме, но само знак умегчательни: добро ли дакле знамо: *бъ, въ, жъ, ръ, съ* и подобна, када се прислуче, изговарати? — Іа сумням. — Но доста вопроса, ми смо изван ограде зашли.

5) Сложена. Сложена писмена, као што є Нѣмачко j͡d, мислити буде ко, да ми не имамо. Но злочесто. У нас бо такови писмена више заисто єст, него и у єдног иноезичног народа. Сва почти наша писмена омегчати либо глас мегки примити могу; а то што є друго, ако не то- 11
лико нови сложени поред азбуке наше писмена? — Ово исто єзика нашега свойство учинило єст, да є свети Тьирило на дебело єр (**ъ**) пао. Видетьи спрѣч он, да писмена, коя є за нас веть измислио био, тако великой подлеже премѣни; да свако замѣшательство препети, додао є знак єдан (речено **ъ**), кой би нас опоминявао, да онде, гдье он стои, ни-
каков умегчак бити не имаде. Излишна Свеца ми! провидльивост. Болѣ би свети Тьирило учинио био, кад би нас, на мѣсто многи други непотребни, сва тако постаюшта научио писмена. Тада му не би, ни за танко єр требало било разбияти главу. —

Найзнаменития сложена писмена код нас єсу: **дѣ**, **лѣ**, **нѣ** и **тѣ**. Ово послѣднѣ, спрѣч **тѣ**, от неколико времена собственни облик (**ѣ**) свой имаде, и зовесе *тьервом*. Име управ не сприличено за срицанѣ, као што нису ни други наши писмена имена. Но ко нам брани такова измѣнити? —

Ту су дакле у азбуки нашой свакояка возможна писмена! — Єдиносзвучна, коя не би | ни звукопремѣнльива, ни замѣнльива бити морала, 12
по нужди у себи содержава. Но многозвучна и сложена што друго, ако не сад вредльиво излишество, сад недостатак и оскудност показую? — Идемо, да видимо: єли се той азбуки нашой помотьи може.

А, Б, В, Г, Д єсу єзику нашем нуждна.

Є такодьер; но у будуште нека не буде ни звукопремѣнльиво, ни многозвучно, но єдино само Нѣмачкоме е равно.

Ж и **З** требую нам, а **S** код **З** ние ли можно изоставити?

И буде нам то представляти, што Нѣмцима ньихово і. До сада є било звукопремѣнльиво: спрѣч кад смо надметнули слитну, толико є значило, колико Нѣмачко j. То нека от сада веть не буде; но **І** нека буде j.

К Л М Н О П Р С Т нуждна су.

---

[1]) Из овог се могу и она два притежка дѣчици примѣчанїя на стр. 21-ой Писменице Г. Мразовитьа сократити.

[2]) Пишем тако от сад, єр сам опоменуо: да *ие* као *иВ* читати валя.

Ѕ или ѵ валя да изостане, єр замѣнльива єсу. Іа би ѵ задержао, а Ѕ сретьан желио пут.

ф є за странне рѣчи.

За χ Сельани Сербльи не знаду; но мало Улюдниī[1]) почти свагда га изговараю, и ѩ га за то употреблявам.

13 Ѡ код о и т; као и ѱ код ш и т; ѣ и є код і и ѥ: ю код і и ѵ; ѧ и ѩ код і и ѧ; ѯ код к и с; ѱ код п и с: ѳ (за Сербска уста) код т и χ, конечно излишна єсу.

ц ч и ш не можемо испустити.

Но, кад смо и и о задержали, ѷ и ѡ не требуемо ни найманѣ. Тако ни ѣі поне у тако званом простом єзику.

За дебело єр (ъ) не треба ни да говоримо. Никаков бо не представля гласчить, писме ние, и никад потребе от нѣга не имасмо. Бяше нам само на неку излишну опомену, коя є више вредльива, него полезна била.

Но што тьемо из танкога єра (ь), задержати ли га или отбацити; кад ни оно писме ние? — Колико се до мога мнѣния каса, требало би нам писмена дь ль и нь (као што имамо тъ) под каковим нибуд обликом изрезати, пак танкоме єру онда казати пут за дебелим. Тако би азбука наша добила 29 писмена, из медьу кои никаково многозвучно, никаково звукопремѣнльиво, замѣнльиво или сложено било не би. Сва би нѣна писмена онда єдинозвучна била. Она би управ у оно совершенство дошла, кое азбуки єднога єзика принадлежи. — Дотле пак, докле то не учиннимо, валя нам, како сваки види, єр танко сачувати.

14 Овако буде азбука наша из 25 писмена, спрѣч 24 за Сербске и 1 за странне, и 1 умегчательног знака за оне и ове состояти рѣчи. Све несовершенство нѣно у томе буде: што єште 4 звукопремѣнльива и сложена писмена имаде. Но то є чисто мало несовершенство, ако се опоменемо, колико и у досадашньой буквици нашой єст; а и манѣ тье чиннитисе, ако примѣтимо: да веть ни єдно замѣнльиво, ни єдно многозвучно писме не содержи.

Задержали смо дакле: а б в г д є ж з и і к л м н о п р с т ѵ ф χ ц ч ш ь.

Испустили обаче: ѕ ѳ ѡ ѱ ъ ѣ є ю ѡ ѩ ѧ ѯ ѱ ѳ ѵ.

Ништа манѣ писмена ова не желимо предати заборављню. Она валя свагда у Буквару да остану; но не само на досадашнѣм мѣсту своме. Іа би обоя овако расположио.

Празвучна либо согласна писмена.

б в г д ж з і к л м н п р с т ф χ ц ч ш.

Гласопомотьна либо самогласна писмена.

а є и о ѵ.

Знак умегчательни: ь.

Многозвучна либо сократительна писмена.

ѡ ѱ ѣ є ю ѩ ѧ ѯ ѱ ѳ.

Повторительна либо замѣнльива писмена.

ѕ ѳ ъ ѡ ѵ.

---

[1]) Да овако уравнительни степень писати надлежи, можесе из нѣгови надежа познати. У родительном н. п. велисе: улюдниега човека.

Празвучна се могу иначе или по сродству своме, или по твердо- 15
сти, или по мекости, или другач како поредьати. Ако и по твердости расположимо, то мора і найпослѣднѣ бити, єр из медьу сви празвучни либо согласни букава наймегче єст.

Писмена, коя смо избацили, не треба, да Учитель одма с' почетка дѣчици казуе; но кад што веть понауче. Онда тье дѣчица и сама запитавати, нити буде каковога труда ретьи:

Ѡ *значи колико* от
ѱ — — шт
ѣ — — іе
є — — іе
ѭ — — іу
ѧ — — іа
ѯ — — кс
ѱ — — пс
ѳ — — тх, и проча.

Глед! како се азбуки нашой помотьи може![1])

Неки отвіети.

Но веть чуіем, гдье нетко запитуіе: *А како тьемо падеже разликовати? како ріечи* | *не мало раван имуште глас? како мотьи ра-* 16
зазнати, кад бити, *на примієр, казнити* (jtlagen), *кад ли суштествовати* (jeyn, da jeyn) *знаменуіе? — (ХИхихи!)* —

Како? како? — и опет како? — И іа питам: Како Латин падеже разликуіе своіе? Како толике равногласне ріечи? Како? — Іели не из смисла и слога ріечи? — Он пише н. п. est panem, est in officio; перво значи: іеде хльеба; друго: іест у служби; како се то без є разпознаіе? Не бош ли се овде Латин замієшательства? — Никада. И болье се, віеруі ми, с' Братьом споразумієва с' своіом, неголи напревностни дебелога іера бранитель с' своіом.

Но и ми за што не би различити могли: кад *бити* казнити, кад ли суштествовати значи? Чеса би ради ѣl овде потребито било? — Ниіе ли достаточни, довольни различіа знак да *бити* казнити (ſchlagen) и винительни, а *бити* суштествовати само именительни падеж код себе има и влада? — Ми велимо: *іа тьу га бити, іа тьу бити Свештенник;* пак ниіе ли то, управ колико валья, разборно и разумительно? Све су то били измисли Писменника, нити су писмена за то изобрієтена, да и к' разликованіу рокова служе; но само да ньихове просте частице представльаіу, ни мало не стараіутьисе о том, што значе оне.

А пустимо, нека би то све тако не било: можемо ли ми различ- 17
іе знаменованіа ріечи довольно писменама опредієлити? Даі, покушаі, како би то учиннио, ево ти задатак. Ми велимо:

горе, sylvae, des Waldes.
горе, sylvae, die Wälder.
горе, sylvas, die Wälder.
горе, ardent, ſie brennen.

---

[1]) Довде смо свакояко. а одавде новом азбуком пишемо.

гоpe, ardebat, er brannte.
гоpe, pejus, ſchlechter.
гоpe, superius, droben.

Више ie заисто равногласни piечи, него што би се писменама различити могле; а хотiети, што се учиннити не може, не показуie ли премало соли у глави?

Но што нам ползуie: да писмена, коима смо се ветъ привикли, сада забацуiемо?

То *напре*, да дiечица наша не буду, азбуке толико недостаточне ради, по три, по четири године губила; докле читати само сиротице науче. *Друго:* да от сада не будемо *еч* на мѣсто *шт*, *ие* на мiесто *iе*, *и* на место *ьи*, *оу* на мiесто *у* и подобна проча наопако извернута говорити. Не будемо сирiеч *весчи* на место *вешти*, *читание* на место
18 *читаниe*, *боли* на место *больи*, *изо уста* на место *из| уста* произношавати; но почети iедан пут iезику нашем сваку iединовидност (uniformitas) како у перу, тако и у изговору прискорбльавати; чувагутьи га от толике случаине премењльивости. *Третье:* Да се дiечица наша не буду щелу, као сада, Писменницу изучити морала, перво него што право писати знаду. Познато iе, да ко у нас поне тако звано Художнословiе прешао ниje, ни своie име правилно записати не умше. От данас све наше правописаниe под ово долази начало: *Пиши како што говориш.* На конац *четверто:* да тье нам бити лагше толико нуждну iезика Сербског сочиннити Писменницу; о чем у *Iезикопретресу*, будуштоi кньижици моioi, своiемiестно имаде бити слово.

[Још имају на дну ове последње (18.) стране: **Поправци**. — Знаменита погрiешка iест: да iе ѱ после ѯ, на страни 7-oi у 5-oi версти, испуштено. Друге вниманиe толико не заслужуiу. *Сада су потребне исправке извршене и (на стр. 212., р. 13.) ѱ стављено на своје место.]*

[Похвалан одзив о овој књижици написао је J. Копитар у „Vaterländische Blätter“ за г. 1812., прештамп. у „Barth. Kopitars Kleinere Schriften, I Th. (Wien. 1857.)“ на стр. 142.—144. — Још о **С. Мркаљу** *и овој му расправи види: Ђ. Рајковића „Сава Мркаљ, биографско-књижевна слика“ у „Јавору“ за 1877. г. (стр. 907., 939., 969. и 1005.) и — Пл. Кулаковскога „Вукъ Караджичъ“ и т. д. (Москва, 1882.), стр. 213.—217.]*

2.

БЕДА И ОВО НАШЕ НЕМЧЕ, ШТО НОВИНЕ СРБСКЕ СЛАЖЕ!

[Давид. „Новине Србске у Вiени“, бр. 46., г. 1817., стр. 367 и 368., у одељку „Смѣсице Књижественне.“]

367 Познано*) намъ є, како є Немче, што новине србске слаже, съ обявленiемъ Г. *Катихете Атанацковича* поступило, како ли є свуда ве-

---

[*) У 27. броjу новинâ (стр. 216.) био је (у одељку „Смѣсице Књижественне“) овај чланчић уредникова:]

Извиновенiе учредничества, и утѣха любительима єрова. — У ономадашнiемъ обявленiю Честн. Г. *Атанацковича* нiе требало ни єднога *ера* после сагласны

лике, илити дебеле єрове помећало, гди їй у рукопису Г. *Атанацковича* было нїе. Но нїе му нп то доста было, што намъ добру лекцїю у призрѣнїю єрова даде, већъ улучи прилику, да насъ и у призрѣнїю *укова* (писмена укъ) намайстори.

Читательи наши опоминюсе, да є у числу нов. срб. 41. на страни 326 у палинодїи илити одбраненїю дебелога єра Г. *Мркаля* примѣчанїе стояло: „ово 8 овде, и їошт' на неколико мѣста, значи *укъ:* зашто овдашня печатня їоште нема тога слова, а у рукопису стоп.“ Г. *Мркаль* т. є. писао є мѣсто уста: *у8ста*, мѣсто людїй: *лю8дїй* и т. д., и тако є употребляваo писмо *укъ* мѣсто писмена *у*: будући пакъ да мы у реду писмена нашы писмена *укъ* не имамо, као што га и сами Русси не имаю, а хтѣлисмо, да по оріґїналу самомъ палинодїя речена и печатана буде, то кажемо Немчету, што новине слаже, да свуда, гди му писме *укъ* додье, цїфру 8 метне, будући да є ова цїфра писмену *укъ* у образу своме подобна. А Немче наше тако не учини, већъ на єдномъ мѣсту метне мѣсто ука *8*, а на други *у*. Изпсуемо га, шта учини, да одъ Бога надье. Но оно се овако прати почне: „Кадъ самъ се я, вели, србски читати учїо, онда самъ сву србску азбуку предъ собомъ имао, у азбуцы той былису образи писмена: *зѣла*, *ука*, *оо*, *ота*, *кси*, *пси*, *тите*. *ижице и джи* на страни, и изванъ реда други написани, и за ньи ми є казано, да се она у рукописы србски више неупотреблюю, веће да се мѣсто *зѣла* писме *з*; мѣсто *ука* писме *у*; мѣсто *оо* само писме *о*; мѣсто *ота* писмена *о* и *т*; мѣсто *кси* писмена *к* и *с*; мѣсто *пси* писмена *п* и *с*; мѣсто *тите* писмо *т*; мѣсто *ижице* писме *ї*; а мѣсто *джи* писмена *д* и *ж* поставляю; и онда ми є заповѣдьено, да послѣдня мѣсто првы мећемъ, ако ми се случи, да ми она кадъ подъ руку додьу. Садъ добившїй рукописъ Г. *Мркаля* у руке, зачудимсе, кадъ давно невидьено писмо 8 у нѣму видимъ, и таки ми падне на умъ, да то мора оно писме быти, мѣсто когъ и писме *у* стояти може, и кое се *укомъ* называ. На што велимъ саде писме укъ? Како га є могао Г. *Мркаль* уписати? валяда мора їошт' одъ оны стародревны списателя быти, кои се старогъ тако свето придржаваю, и кои и данъ данашньїй са курюцы (цофовы) иду, кое су други люди давно веће одсѣкли? Тко грѣши? Г. *Мркаль* писаюћи писме *ужъ*, или новїи списатели, кои га одбацую, и кои мѣсто нѣга писме *у* пишу? Но новїи списатели не могу грѣшити, ибо

писмена на краю да буде, у рукопису нѣговомъ не има їй. Медьу тимъ є опеть 4 єра унутри. Томе нїе учредничество криво, веће слагачъ новина, *Нѣмче* єдно. Нѣмче исто рукописъ Г. *Атанацковича* добивши, помысли, да є Господинъ истый сгрѣшїо, што нигди на своме мѣсту *єра* не има, пакъ їй свуда само дометне, тако, да є учредника новина карпа спопала, док' 60 єрова избриса. Нѣмче, позвано, да се пере, зашто єрове домету, коїи у рукопису не има, одговори, да є овако умствовало: „Штогодь самь рукописа србски досадъ видїо, и одъ учредника новина србски, и одъ други србски списателя, у свима є после сагласны писмена на краю часъ велико, а часъ мало єръ было; а у рукопису Г. *Атанацковича* не бы га нигди: учредникъ новина и толики други списатели нису могли у томе погрѣшити; тако є самъ Г. *Атанацковичь* погрѣшїо, што нигди єра не метну: и я погрѣшку нѣгову да загладимъ, помећемъ єрове те свуда.“ Кадъ већ Нѣмчадъ о *србски єровы* овако суде, кадъ се ньима већ чини, да су єрови србскомъ єзыку нужни, єли могуће, да кньижество србско безъ ньи существуе? Ево утѣхе любительима єрова, илити *єрцыма*.

368 мысле, на што намъ писме *укъ*, кадъ и писме *у* истый звукъ има? на што entia multiplicare sine necessitate (умножавати ствари безъ сваке нужде)? тако: они не грѣше, већъ мысле савршенїе одъ Г. *Мркаля*; и треба, да се я ньи држимъ, а Г. *Мркаля* у томъ и не слушамъ. И тако ћу богме я свуда мѣсто Г. *Мркальова* ука писме *у* мећати, као што заиста и помећемъ, да бы знао, да ће ми *укцы* (любитељи *ука*) и уши угрѣяти.“ Шта смо му знали, на то одговорити, но рамены слећи, и пооштрити га, да у напредакъ онако писмена слаже, као што є у рукопису свакомъ написано? И што смо се мы више на непослушанїе нѣгово срдили, то се већма оно нама смеяло, као да є знало, да ћемо му їошть єданъ путь шака доћи, да насъ намайстори, и научи, да бы већъ требало, да се свы србски списатељи у начину писаня сложимо, и сви єднако, а не єданъ овако, а другїй онако, пишемо.

На несрећу т. є. нашу додье рукописъ прибавленїя имена ГГ. приложника къ фундусу препарандски учлища, да се у число нов. 44. на стр. 351. стави. У рукопису томъ стои гласъ *у* часъ са *укомъ*, а часъ са *у* написанъ; тако н. п. *кр8гъ*, *Л8комъ*, *усердств8юща*, *к8пецъ*, *т8торъ*, *Будишинъ*, *Гьура*, *Цуцичь* и т. д. Немче рукописъ узме, и сложи га, као што є у нѣму написано было, гди мѣсто *ука* цїфру *8*, као што му ономадне рекосмо, а гди *у*, гдигди пакъ и єдно и друго поставившїй. И будући да опетъ свудъ пазило нїе, да онако сложи, као што є у рукопису написано, то га опетъ позовемо, да се пере, зашто насъ непослуша; а оно намъ ев'овако одговори: „колико сте ме о начину писаня илити о стїлу србски садъ писаюћы списателя извѣстили, дознаосамъ, да се они на три реда дѣле: на оне, кои онако пишу, као што народъ говори, и кое зато *Србльи Србльи* называмъ; у другїй редъ иду они, кои Србльима славенски пишу, кое *Србльи Славены* именуемъ; а у трећїй редъ ставлямъ оне, кои часъ славенски, часъ србски, а часъ ни славенски ни србски, већъ мѣшовито пишу, и кое *Србльи Славено-Србльи* называмъ. Я самъ ненаблюдаванѣмъ писмена *ука* у рукопису Г. *Мркаля Србльима Србльима*, а наблюдаванѣмъ *ука* у имены приложника къ фундусу препар. учлища *Србльима Славенима*, а їошть више *Србльима Славено-Србльима* по вольи чинїо: и зато самъ ономадне укове поизоставляо, а данасъ їй помећао. Тако не можете ме нимало кривити. Вы списателъи требало бы правила да имате, као што и мы слагачи наша имамо, па по ньима сви єднако да пишете, као што и мы по нашыма сви єднако слажемо, па онда ће иноєзычни народи знати, какавъ є управ' србскїй єзыкъ: онда ће га и лакше и радїе учити, а дотле нећете га ни вы изслѣдити, а камоли иноєзычницы: учините азбуку вашу простїомъ, избацыте ненужна, а додайте потребна, и я и други мени подобни слагаћемо рукописе србске млого болѣ, и вы нећете съ корректурама очи у напредакъ бости, као до садъ.“ — Ето! како Немче то мудруе, имали право или не? нама є доста єда задало. —

3.

[**Мркаљева аутокритика „Палинодије.“** — *Давидов. „Новине Српске у Вїени,“ г. 1817. бр. 48., стр. 383. и 384., под натписом* „**Смѣсице Књижественне.**“]

Г. *Мркаль*, сачинитель палинодїе илити одбраненїя *дебелога єра*, има и 383
самъ противъ родьеногъ своегъ одбраненїя нѣколико рѣчїй проговорити. И зато є учредничеству новина српски писмо писао, и умолїо га, да и иста предложенїя противъ одбраненїя тога у листове новина стави. Не пропуштамо тако и ньи, съ дозволенїемъ читателя нашы, собщити, и разсмотренїю ньиномъ предати. Ево, како гласе:

„Я чувствуемъ ону честъ, кою сте благоизволили у вашымъ новинама показати мени, када сте у ньима ономадне одъ мене читану Обрану гласовитогъ нашегъ писмена, дебелога ъ, подъ моимъ именомъ издали. Ништаманѣ имадемъ я, съ допуштенѣмъ вашимъ, противꙋ исте Обране ово, што слѣдꙋе, предложити.

Она 1. како што є тїпографїчески пуна погрѣшака изышла, тако живости у себи самой премало има, и 2. благогласности потребите не далеко вишше. Свръу тога 3. достоинство слога писменнога єстъ ньой на неколико мѣста їошъ веѣма ускраћено, него у примѣрꙋ *врьомъ ножи*, гди оно свакояко исчезава. Такодье 4. тражена разностъ нити є крозъ учесћено *како — тако*, нити крозъ *изговарат'* и *произносити* у овомъ изреченю: *зашто* ы *тако валя изговарати, како Нѣмцы свое* й *произносе*, добро постигнꙋта. Долази 5. къ тому, што садъ є ситна и преусѣчена, садъ у невреме скоро перїодски пуна и округла. Найпослѣ 6. ясностъ, найсꙋщественнїя красота и найнуждньїе свойство слога писменнога, єстъ скоро найвеѣма испредъ очїю метнута. Одма съ почетка читати є ово: *али съ томъ великомъ разликомъ, да бєзсловесно животно пару само од бѣле жигерице, и къ томꙋ одъ ни єднога дїела ууста не може да отисне*, умѣсто што бы можебыти валяло реѣи: *али съ томъ великомъ разликомъ, да безсловесно животно пару само одъ бѣле жигерице истискуе, и къ тому є одъ ни єднога дїела ууста не може да одтисне.* Колика є оно пако метня около самогласные, и нигди ясно не казуесе, што су то самогласна. Я бы на мѣсту Обранителѣвомъ найпрїе казао, да сꙋ согласна сꙋщественни дїо рѣчїй, пакъ онда рекао бы: *а самогласна писмена єсу видни знацы означаваюћи само ууста одтворе, коима согласна произносесе*, одкꙋдъ бы ми потомъ слѣдовало, да и ъ самогласно єстъ, зашто согласно на примѣръ, писме *ж* у гласкꙋ *жъ* устоодтворомъ ъ произносисе, не дрꙋгачъ него што у гласку *жа* устоодтворомъ а, у гласку *же* устоодтворомъ є изговорено быва. Далѣ одтꙋдъ бы саамо казалосе, да медьу гласчиѣима *жа*, *же*, *жи*, *жо*, *жу*, *жъ*, єдини одтворъ ууста, крозъ кой пара истискꙋесе, разлику прави, за све те гласке пако да єднако пара одтискꙋесе. На концу Обране бы се морало было штогодь о тврдости єзыка споменути; єръ може тко 384
реѣи: да *на врьу, врьови, съ врьа*, и остала подобна тврда єсу, пакъ да сбогъ тога писатисе има: *на верху, верхови, съ верха*. Истина, да бы такова тврдостъ неосновательно пребацыласе, но зашто нїе Сочинитель и о томъ проговорїо штогодь? Неосновательно велимъ, будуѣи да исты реченя тврдостъ Српско не чувствуе уво. Што є у коемꙋ єзыку тврдо, не може изъ други єзыка разсудитисе. Цыо Српски езыкъ тврдъ

є талїянскомъ уву, єрбо є богатъ у согласныма, коя нѣму силу, крѣпостъ и значенѣ даю, што исто и кодъ свїю други крѣпкожилаты народа примѣчавасе. Тврдостъ у Србскомъ дакле само одъ Србскога ува судитисе може, коем8 пако већма *съ верха*, него *съ връа* тврдо єстъ. А што не бы требало было и страну Фїлозофїческе Єзыкословїе Майнерове казати, гди онъ западньимъ народима, и найвећма крозъ дани сами у матернѣмъ єзык8 примѣръ єдиноплеменницыма своима звателце наше препоручуе? Могао є Сочинитель и рѣчи Госп. Майнера довести, кое на петдесетъ первой страны овако гласе: Dieſer Ungleichheit in der Ausſprache ihrer Vocale könnten die Abendländer alſobald abhelfen, wenn ſie ihren Vocalen ſo oft einen spiritus lenis (звателце) vorſetzen wollten, ſo oft ſie die Sylbe anfangen, oder allein ausmachen ſollten Z. E. wenn ſie ſchreiben Art, hart. Тако на именованой страны говори преславни тай Єзыкоиспытатель.

Скоро су дакле сва обћинска свойства слога писменнога у изданной Обраны дебелога ъ нар8шена, и єдина царствуюћа у ньой за насъ новостъ быти ће, коя є могла Србскимъ Єзыконспытателѣмь пріятно понравитисе. Ако др8го ништа, то безь с8мнѣ су млоги одъ ньи сада научили, да звателце нїе, како мыслисе, ни одмѣнни знакъ, ни беспосленни батачићъ, него согласно писме. И толико примѣчавамъ у погледу словосложности либо слога писменнога; саамо дебело єръ пако, и нуждностъ или непотребностъ нѣгову, оћемо други путъ у сбылю предъузети. Медьу тымъ валя, да и непріятельи ерова на нѣга што потраже, зашто бы имъ другачъ Палинодиста лачко рећи могао: Qui tacet, consentire videtur, то єстъ, да мукомъ потврдьую, што є говорїо. Но пытате-ли мене, Препочитаеми Господине, є-ли се Палинодїе обнародьене одричемъ? Я одговарамъ, да се не одричемъ, ако ће тко дебеломъ ъ противно што издавати. Зашто дакле противъ Палинодїе устаемъ? На то ћу онда одговоръ наћи, када о дебеломъ ъ опетъ успишемъ, но може догодитисе, да га и прїе дадемъ.

Сада васъ Препочитаеми Господине, у понизности просимъ, да бысте у вашымъ новинама и ово писмо дали напечатати.“

Вашъ

У Карлштадту
2га по нашемъ Іунїа 1817.

свесердный покорникъ
Савва Меркаль.

4.

ОДПОРЪ.

(Посланъ учредничеству Србски новина).

[Давидов. „Новине Србске,“ бр. 96. г. 1817., стр. 766., „Смѣс. Књижеств.“]

Већъ є Госп. *Миловань Видаковићъ*, у своимъ одговорима на рецензїе, двапутъ поменуо некакве Шїяке. Првый путъ (1815те године) казао є да онъ не пише књига за шїяке, а садъ (у обявленїю на трећу частъ Любомира у Елїсїуму) каже, да у *шїячкой* бабе говоре *дьедъ*,

дьеверъ, *дьевойка*, *врїеме*, *шићерао*. Кодъ насъ овдье у Рватской люди имаю вратове, а рацы *шїе*, зато су рацы нама *шїяцы*, а *шїячка* намъ є ладна вода, єръ су у ньой рачїе куће, села и градови. Тымъ начиномъ имаде Госп. *Видаковићъ* право, гдье каза, да за шїяке не пише, премда є свакояко одвише было то и казывати; зашто ко бы одъ нѣговы Читателя и помыслити смїо, да онъ Романе за раке саставля и на свїетъ издае? Али кадъ онъ садъ каже, да є у шїячкой навадно говорити: *дьедъ*, *дьеверъ*, *дьевойка*, *врїеме*, *шићерао*, то управъ очитуе, да онъ *Рвате*, *Далматїйнце*, *Црногорце* и остале Срблѣ, коп тако бесѣде, назывлѣ *шїяцыма*, и каже да за ньи не пише кньига. Мы смо мыслили да онъ пише кньиге за све Срблѣ (као што вели *Досїѳей*, и за оне по Босни што су Турскогъ закона), али кадъ смо се превърили у мысли, никомъ ништа: наша є штета (?) а нѣгова воля; него мыслимо да не бы требало (нити є право) зато да ружи насъ и нашъ єзыкъ, и да цїелымъ народима и земляма надїева коекаква имена; нити бы требало да тражи пренумеранта кодъ насъ (као н. п. у Карловцу, у Загребу и т. д. — Али валяда онъ само не пише кньига за насъ, а новце узыма одъ свакога —).

Ако Рвати, Далматїйнцы, Ерцеговцы и Црногорцы, имаю дуже вратове одъ Г. *Видаковића*, они имаю дуже и ноге, и крупнїе све тело, па одликуе єдно према другоме; ако ли е Г. *Видаковићъ* случайно видьео у каквога Рвата, или у Далматїйнца, или у Ерцеговца, или у Црногорца, дужїй вратъ а краће ноге, него у нѣга, изъ тога не слѣдуе да су такови сви люди онамо, и да одъ тудъ добыю име, какогодь ни у мѣсту Г. *Видаковића* што ни єсу сви люди велики ушїю, премда се налази одонудъ гдьекои *увакъ*.

А што се тиче Рватскога, Далматїйнскога, Ерцеговачкога и Црногорскога єзыка (или дїалекта), мы не кажемо да є онъ лѣпшїй одъ Сремачкога и одъ Бачванскога, али не дамо рећи ни да є ружнїи; а Г. є *Видаковићъ* самъ казао (у првой части Любомира у Елїсїуму), да се у *Славонїи*, у *Рватской*, у *Босни*, и у *Ерцеговини* говори правилнїе, него у Срїему и у Бачкой, и „да е оно правый нашъ и старый езыкъ Сербскїй, коимъ говоре наши отъ полъ Сербїе къ Македонїи, у цѣлой Босни, Ерцеговини, у Албанїй, Церной гори, а и у Далмацїй.“ Садъ не знамо или Г. *Видаковићъ* онда нїе знао шта є говорїо, или садъ не зна шта говори.

Савва Меркайль, m. p.

5.

[**Вукове напомене** *(у Давид. новинама за 1817. г.)* **о неким речима**. — *Бројеве 94., 95., 96., 97. и 98. Давидовићевих „Новина Србских“ за годину 1817. (од 21. нов. до 7. дец.) уредио је Вук (осем изричног признања Вукова у писму Л. Мушицком од 1. јан. 1818., штамп. у 75. „Гласнику Срп. Уч. Др.,“ стр. 274., то се види и по садржају и по језику у овим бројевима). Покрај других напомена и додатака појединим члановима треба овде нарочито истаћи ове:*]

1) [у броју 96. у чланку „*Разне Вѣсти*“ (стр. 765., I. стуб.) уз реч „**Пастуля за буе** (**die Flohfalle**)“ додао је под линијом напомену:] die Falle

значи кодъ насъ различно 1) *гвождьа* (за лисице и за остале животынѣ). 2) (одъ дрвета) *пастуля* (за парцове). 3) (одъ дрвета) *туляцъ* (за лисице и язавце, кадъ се затеку у рупи). 4) (одъ дрвета и одъ конца) *пругло* (за тице). 5) (одъ бундеве, одъ лозе или одъ прућа) *клоня* (за тице). — Садъ не знамо или бы овдье (за буе) требало казати *клоня*, или *пастуля*, или *туляцъ?* Како се овдье описуе найприличнїе е на *туляцъ*.

2) [у броју 97., у чланку „*Россїя*“ (стр. 771., I. стуб.), поменувши како су „прошавше зиме“ из неких шума били изишли „премлоги **медьеди** (или **медведи**),“ додаје под линијом напомену:] Обадвое мећемо зато, да не рече ко да мы волимо *медьеда* него *медведа;* Нама е све едно, а други нека бираю ко што воли.

3) [у истом (97.) броју, у свом чланку „*О Милошу Обилићу,*“ уз реч *коњушница* („кое се зову **Милошева конюшница,**“ стр. 775., ред 7.) додаје под линијом напомену:] Я ову рїечъ иначе ни есамъ чуо у народу, нити се опоминѣмъ да Србльи имаю друге рїечи свое, коя бы управо значила ону зграду гдье стое коньи, него у Србїи по варошима говоре *âръ* (ахаръ — Турски —), по селима *кошара коньска* (зашто кошара има и *говедьа*, и *козя* и т. д.); а у Срїему, у Бачкой и у Банату *штала* (der Stall). — [уз реч пак *чајеш* (у стиху „Што **не чаешъ**, Милошева майко“) у истом чланку додаје, опет под линијом, напомену:] Ни ову рїечъ, *чаяти*, я ни есамъ иначе чуо у народу. Може быти да е кньигоноша казао *не чай*, мѣсто *што не чаешъ?* —

6.

ПРИМѢЧАНІЕ

О дателномъ и творителномъ падежу српскомъ мушки и средньи имена.

(Учредничеству послано).

[Давидовићеве „Новине Српске у Вїени“ год. 1818., бр. 10., стр. 78. и даље, у одељку „Смѣсице Кньижествене.“]

78 Не редко имао самъ прилику слушати, како се учени Србльи о кньижеству своме препиру. Не редко самъ примѣчавао, како гдикои ревносно брани овай, другїй другїй, трећїй трећїй начинъ писаня. Реценсїя на Г. Видаковића Любомира 1. и 2. часть сатрла е досадашньїй, тако званый, славено Српски писаня начинъ, и по свой прилицы тріумфирала надъ ньимъ. Онъ има їош' и садъ ревносни, но слабо логически бранитель. Ово е една секта кньижества српскогъ. Іош' има две.

Една не само што српски пише, него посрблява, труди се да езыкъ
79 буде чистъ српскїй, сасвимъ различитъ одъ славенскога; друга не тако. И ова хоће, да се пише српски, ал' у србизиранѣ несмѣ да се упусти, и вели, да е то недостойно, и као да се тимъ повредьава право езыка славенскогъ.

Ова е послѣдня секта она, коя ратуе противъ *дателногъ* и *творителногъ множественогъ* на *има*. Ово е побудило мое вниманѣ, зато о томе нѣколико рѣчи:

Правый е србскїй дателный падежъ у множ. брою свїю мушки имена на *има* н. п. Апостолима, турцыма, трговцыма, мачевима, Кметовима, Кнезовима, и т. д. А да е тако, идемо, да докажемо.

Очевидно е, да е кодъ исти имена творителный равань дателномъ у множ. числу, као што е и кодъ свїю остали србски имена. То видити можемо изъ овы рѣчи: (премда то противницы за неко изузиманѣ држе, негъ радъ бы знати причину) лю'дма, конь'ма, прстима, ноктима, гостима, псима, кое све и у творителномъ исто тако имаю.

Дай, да узмемо име какво (существ.) съ овимъ предлогомъ *са* или *съ* н. п. трговацъ. Рећи ћемо *съ трговцемъ*, ово е твор. у единственомъ. Дакле како ће быти у множ.? Противницы веле, да е дат. множ. у трговацъ, *трговцемъ*, инди е тако и *творителный*; (еръ су ови два падежа у насъ еднака) быће дакле *съ трговцемъ*. Ал то е единственый! Не, веле противницы, мора быти *съ трговцы*. Е дакле *трговцы* е твор., а твор. є равань дат., инди е и дателный *трговцы*. Но! ово е што смеядостойно. Да шта е дакле? Съ *трговцы* е было твор. скраћенъ; шта му е изоставлѣно? Ништа друго, него частица формативна свїю дат. (и кодъ сущест. и кодъ прилаг. имена) *ма*. Инди е дателный *трговцыма*.

Друго. И сами противницы допуштаю, да може быти: господарма, поповма, учительма и т. д. А овде свакїй, кои очи има, може видити (изъ скраћеногъ творит.) да е *и* изоставлѣно (или *ы*), инди опетъ подпуне е дателный на *има*.

Треће. Іош' очевидније мож' се то доказати изъ рѣчи съ предлогомъ *по*. Дай да узмемо ову рѣчъ *мачь*, съ *по*, бы'ће *по мачу*, а *мачу* е дат., инди *по* ште дат. то е бесумлѣно. Ако дакле смѣ рећи противникъ, да *по* у множ. ште другїй кои падежъ; тако има право, иначе не. Акол' *по* ште и у множ. дателный, каж'те ми противницы, како ће быти? „*По мачевы.*“ *Мачевы* е дакле дат. Ели то могуће? Сами ћете рећи нїе. Я велимъ, да є то скраћенъ дат., шта му е изоставлѣно? Нїел' формативъ *ма*; инди е дат. множ. *мачевима*.

Четврто. Кадъ бы стояло мнѣнїе противника, да дат. множ. нїе на *има*: онда они немаю постояна правила за свой дат. (И то непостоянство у истомъ падежу у свим' писанїяма овогъ мнѣнїя писателя видити се може). Садъ на *омъ*, садъ *емъ*, садъ *ѣмъ*, садъ *ма*. Садъ *господаромъ*, садъ *господарма*, садъ *кнезовомъ*, садъ *кнезовма*, тако 80
вальда кодъ ны може быти и *трговцма*, *србльма*, *апостолма*, *мачевма*; Ако неће *псима*, мора *псомъ* или *псма*, ако не *мачима* (кадъ не нарашћава), вальда *мачма* или *мачомъ* и т. д.

То толико умствующи. Дай садъ, да питамо народъ, како онъ употреблюе тай падежъ. Я велимъ, опетъ на *има*. Единцыта е, вели Ренсентъ Народны србски пѣсана, досадъ кныга, у коїой се правый србскїй езыкъ, као што е по себи особитый дїалектъ славенскїй, налази. Народне србске пѣснарице часть II.; Ако е тако, дай дакле да ту тражимо употребляванѣ тога падежа. Ево неколико примѣра изъ юначки пѣсана: *Пакъ говори своимъ овчарима. У зубима држи драгїй каменъ. Са дѣвойкомъ и са сватовима. Нешто му се у зубима црни. Да власима богомолю гради. Съ кнезовима вы се побратите, Кнезовима хате покланяйте, Кметовима осредньѣ паните. Съ поповима*

у дослуку буд'те, и т. д. Али, реħ' ħеми противницы, шта е нама, како Преко-Савцы говоре; мы знамо да по Бачкой, по Срему нигди неговоре *у зубима*, *Власима*, *съ поповима*, и т. д. него *у зуби*, *влахомъ*, *Кнезовомъ* и т. д. Да се у Бачкой тако говори (за Сремъ не стоимъ добаръ) то е истина; ал ко тако говори? Кои или сами читати знаю, или се съ кньижницыма мешаю, па имъ се то лепше чини. Ал' опетъ чешће ħешъ чути: *Кнезовма*, *господарма*, *воларма*, *зубма* и т. д. него *кнезовомъ*, *господаромъ* и пр., а шта е то него изостављѣно *и* и као у нешто скраħеный дат. — Па гди е сумля каква граматическа, или ħемо маню или већу часть народа пытати? Нїели лакше Бачвану и сремцу одступити одъ правогъ србскогъ склоняня, кадъ, како у школу стане, одма славенски сриче, и чита; па после афектира славенизме, мыслеħи да е оно болѣ? Незнаю ли противницы, да наши Бачвани (али Варошани) говоре: у нашимъ полю, у Новимъ Саду, у карловачкимъ гїмнасїю, мѣсто: у нашемъ полю, у Новомъ Саду, у карловачкомъ гїмнасїю? и пр.

Одъ мушки имена прелазимо на средня, и пытамо противнике, зашто имъ е и у овыма дат. множ. на *има* у носу, кадъ они сами и пишу, и говоре *у недри*, *по плеħи*, *по сели*, *на врати*, *по ребри* и т. д.? Нека се опомену и овде, што смо мало пре рекли о мужкимъ именима, какавъ падежъ изискую *у*, *по*, *на*, и т. д.? неговорили се у един. брою *по ребру*, *по селу*, *у недру*, и т. д. и можели быти дат. *ребри*, *недри*, *сели*, *врати*; или е и овде изостављѣна частица *ма*? иначе незнамъ како бы было, вальда *плеħма*, *селма*, *недрма*, *ребрма*? Некъ читаю Нар. Ср. Пѣснарицу, види ħе тамо. Као у источнику правомъ езыка србскогъ: *О вратима града Вучитрна. Подъ седлима и подъ рахтовима. Све коньицы подъ бойнымъ копльима. Те кукаю Божка по плеħима*, и т. д.

---

*[**Платон Кулаковски**, на 84. и 238. стр. своје студије „Вукъ Караджичъ, его дѣятелность и значенїе въ сербской литературѣ“ (Москва 1882, 8⁰, стр. VI и 250), каже да под овим чланком има потпис* **В.**, *па то исто, јамачно по Кулаковском, вели и* **А. Павић** *на стр. 151. своје расправе „Djuro Daničić“ итд. у 77. „Radu jugosl. akad. znan. i umjetn.“ Међу тим под овим чланком нема никаквог потписа ни знака — дајбуди у примерку „Новина Србских“ за 1818. год., из којих се ово овде штампа.]*

II.

1818.—1835.

XI.

ПРЕДГОВОР

[Ком издању **Српскога Рјечника**,* *стр. III—XX]*

Већ има близу *иљада година* како Срби имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика! Док су Срби имали своје краљеве и цареве, да се у оно доба овако млого писало, као што се данас пише по рипћанским државама, јамачно би они почели још онда својим језиком писати; али се онда може бити још мање писало, него што се данас пише по Турским државама; зато се није требало ни старати да сви људи разумију оно што се пише; а неколико људи могли су ласно писати *којекако*. Оставше дипломе од наши краљева и од царева, и други рукописи од они времена свједоче, да је народ Српски прије *пет стотина година* говорио као и данас што говори (осим ђекоји Турски, и други туђи ријечи), него да су писари у писању мијешали народни језик с црквеним језиком, као и данас што се ради. Н. п. у Душановим законима (из половине 14-те стотине година), што су наштампани у историји Раићевој, стоји: „И ако се наће полуверацъ да узме „Хрїстїанку: акое крадомъ, дасе има покрстити у Хрїстїан„ство: аколисе не покрсти: да мусе узме жена и деца и васъ „домъ, и онъ дасе *заточитъ*. — да то село платитъ що бы „онъ платїо, кои е то пожегао. — Книге Царске коесе на-

---

[* **Српски Рјечник**, истолкован *њемачким и латинским ријечма*. Скупио га и на свијет издао *Вук Стефановић*. — Wolf Stephanſohns **Serbiſch-Deutſch-Lateiniſches Wörterbuch**. — *Lupi Stephani F.* **Lexicon Serbico-Germanico-Latinum**. — У Бечу (Wien, Viennae), gedruckt bei den P. P. Armeniern. 1818. — 8°, стр. LXXI и стубаца 928.]

„ходе и коесе *износетъ* предъ судїю, да имаютъ судїе сма-
„трати, а кои пресуждуе первый уставъ Царски, штое *запи-*
„*салъ* светли Цар[ь] кому, оне Книге кое повтораютъ уставъ
„первый, да и узму судїе и принесу предъ Цара. — да *ихъ*
„*закунетъ*, и кадесе *закуну*. — Пїянице коисе скытаютъ, и
„нападну где на кога, и[ли] кои кога посече, или *окервавы*, а
„не до самерти, таковому пїяницы да се око извади, и рука
„да му се *отсечетъ*, аколи кога пїянъ *издеретъ*, или кому па-
„пуче скине, или скине кому капу, или що *узметъ*“ и т. д.
Раић каже, да се ови закони налазе у старом рукопису у
архиви племените ГГ. Петра и Саве от *Текелија*, и да су
оданде *од слова до слова* исписани и наштампани; но ја би
опет рекао, да су ђекоје ријечи *поправљене* по данашњему
Славенском језику, н. п. *отецъ*, *святи*, *первый*, *церковь*, *са-
мерти*, *терговацъ*, *сотворити*, *возвратити*, *во* (градъ), *со* (из-
воленїемъ), *ко* (домомъ) и т. д.: ово би по *старом* рукопису
морало бити *отацъ* (као *полуверацъ*, *парацъ*, и т. д.), *свети*
(као што и овђе има ђешто), *првыи* (или *први*), *црковь*, *са-
мрти*, *трговацъ*, *сатворити*, *вазвратити*, *ва*, *са*, *ка* (као што и
овђе има ђешто); или може бити да су и титле и мали је-
рови (ъ) преварили онога, који је исписивао. Али баш да ре-
чемо, да је и у првоме рукопису овако исто, као што је на-
IV штампано у Раићевој историји и овђе, опет је јасан знак, да
је народ Српски прије 500 година говорио као и данас што
говори, *а и писари да су и онда писали као и данас што
пишу*. — Тако стоји у дипломи кнеза Лазара, што је дата
намастиру Раваници (оној у Ресави) 1381-ве године: „*и мега*
„(на другом мјесту стоји *мѣга* и *међа* и *мѣђа*) гдѣ истече
„блато изъ мораве и упада у мораву. И отъ мораве посредъ
„поля до велике тополе. — Жїцомъ до *великаго* пута. — на
„кленовачку врьшину посрѣдъ *рашкога* ключа. — Сашкимъ
„путемъ на шљиву. — Потомъ путемъ на *дѣль*. — На го-
„милу на *дѣо*. Путемъ *деонимъ*. — Отъ крушке великомъ
„*равниномъ*. — и съ *заменою*. — И панагюрь свете петке
„на дунаву“ и т. д. А почетак је ове дипломе: „Іже отъ
„несущїихъ въса въ бытыє прїивѣдыи видимааже и невиди-
„маа“ и тако даље, Славенски, да га ни један прост Срб-
љин не може разумјети. На печату стоји: *благоверни кнsъ*,
а на потпису *благовѣрныи князь* и т. д. — Ето тако су (од
прилике) писане и остале све дипломе (старије и млађе од
ове), што се налазе којеђе. — Сад још неколике врсте из

Српске историје Ђорђија II. Бранковића, пошљедњега деспота Српскога, који је умрьо прије сто и неколико година (1711), из књиге треће, страна 89 (пђ): „Пьрви неманя православно „кьрщение тридесотолетанъ васприемъ на себе ва Рашску „Епископию и ва цьрковъ светихъ апостолъ кьрщаетсе пьр- „ви неманя именемъ Стефанъ, ва томже кьрщению едино- „купно и самодьржавну областъ васприемъ и окрстъ дьржави „своеи воевати заченшу ему многие дьржави себе присвоивъ „дондеже Исака комнена цара константинополскаго на свое „самирително хотение привлещи вазможну бистъ, самирениеже „между ими бываетъ виною сею, яко Гречаски царъ ваздастъ „свою дащерь ва супружницу Стефану пьрвому Деспоту Сину „неманину пьрвому, рекшаго светаго Сѵмеона Егоже грека- „ски Царъ ва глаголани и ва писани великимъ Жупаномь „именоваше, якоже отомь и више ва писани нашемь васпо- „минаниемь изобразихомь, и по светомь ему приставлению ва „светую отъ нѣго сатвореную обитель Студенички Монастиръ „положенъ бисть, и Деже и синъ его Стефанъ пьрви Деспотъ „и пьрви венчани кралъ рекоми, са синомъ своимъ Радосла- „вомь, внукомже светаго Сѵмеона ва Рацехъ своихъ погребени „Суть.[1])“ — По овоме би сад могао рећи сваки човек, који не зна историје нашега језика и писања, да су овако Србљи говорили прије сто година; као што мисли *Енгел*, да се у Карловцима врло добро Славенски мора говорити, зашто је Раић онђе рођен, а онако добро пише Славенски; и да је Сремачки језик ближи к Росијскоме, него к Дубровачкоме[2]); и као што смо до сад сви мислили, да је Бранковић онако писао, као што Раић у својој историји на млого мјеста наводи његове ријечи, и каже: „Сице пишетъ Бранковичь,“ или „Сїя суть словеса Бранко|вича;“ а нијесмо знали, да је Раић v Бранковићев језик *поправио по својој граматици!*

Тек 1783-ће године први је Доситеј Обрадовић казао, да треба писати српским језиком као што народ говори, и сам је почео, колико је знао, тако писати. За њим су пошли млоги

---

[1]) Ја сам ово исписао из Бранковићева рукописа, који се сад налази у Карловцима у митрополитској библиотеци; и овђе је управо онако наштампано, осим велико *я* (које у Бранковићеву рукопису стоји и у почетку и на *крају*), *ук*, *от*, и *ѡ*, што није имала овдашња штампарија, него је мјесто њи метнуто *у*, *отъ*, *я*, *о*. [Велико *я* зове се слово ја.]

[2]) Engel's Geſchichte des K. Ungern und ſeiner Nebenländer III., 147 und 154.

учени Срби, и за ово 35 година написали различне (тобоже Српске) књиге; али (за превелико чудо!) до данас још немамо ни једне књиге да је управо написана по Српској граматици, као што народ говори! Ни једном списателу није пало на ум, да барем за себе постави каквагођ правила у језику, и њи да се држи, него је писао сваки по својој вољи (како му се кад навр пера десило), тако, као да наш језик (осим свију језика на овом свијету) никакви правила нема! Ово је од учени Србаља први опазио Г. архимандрит *Кенгелац*, као што каже у предговору својега *јестествословија:* „Вси „народи, и сами язычницы книги своя по грамматїйскимъ пра- „виламъ списаша, у насъ по правиламъ бабы Смиляны пи- „шутся.“ Истину овије ријечи Г. Кенгелца посвједочиће све Српске досадашње књиге.

Два су велика узрока овој несрећи нашега језика, и овоме (прије нечувеном на овом свијету) покору нашему: *прво*, што су наши списатељи све самоуци у Српском језику: зашто ми немамо још ни *Буквара Српскога*, а камо ли што више. Ако се наш списатељ родио у вароши, он већ није ни чуо правога и чистога Српског језика; ако ли се родио у селу, он је у ђетињству дошао у варош, и онђе за 10—15 година учећи науке на туђим језицима, мора заборавити и мислити Српски (зашто сви народи не почињу с једне стране мислити о стварма; и отуд је постала она разлика између језйка, што се зове *својство* језика). Кад који тако прође кроз све школе, онда постане Српски списатељ (који оће); ђекоји узму Славенску граматику Г. Мразовића, те је прочитају: да по њој *Српски* пишу; а ђекоји не траже ни ње, него одма по Њемачкој и по Латинској граматици почну Српски писати, и не сумњајући да они могу не знати свога језика. Но ово је барем несрећа, на коју се туже и остали Славенски народи (сви, осим Руса), који на свом језику немају школа ни наука: али је *друго* само наше, и са свим ново на овоме свијету, т. ј. што ми имамо *два језика*, па оћемо и *трећи* да начинимо. Понајвише наши књижевника и веће господе Српске по Мађарској кажу, да је Славенски језик (што имамо данас на њему библију и остале црквене књиге) прави Српски језик, а овај, што њим говори народ (и *они*), да је само *свињарски и говедарски језик,* и да је *покварен* од првога. А како треба данас писати за Србље, ни они сви нијесу сложни, него су се подијелили на двије стране: једни

кажу да треба писати управо *Славенски*, а народни језик оставити са свим, као покварен, свињарски и говедарски језик (ово барем није тако ново, зашто је било људи, који су по Талијанској и по осталој Европи прије неколике стотине година овако мислили и говорили о Талијанскоме, Француском, Шпањолском, Англијском и о Њемачком језику, према Латинскога); а други (којије највише има) кажу, да не треба управо ни Славенски ни Српски, него да народни језик треба *поправљати*, и писати мјешовито између обадва језика, да се приближава к Славенскоме и да се гради књижевни језик, да се Славенски језик опет поврати у народ и| оживи. Први VI имају врло мало списатеља (зашто слабо ко зна Славенски језик тако, да може књиге писати; а ни рјечника онаковога ни граматике још нема, као што би требало, и из који би човек могао Славенски језик тако научити, да може књиге писати), а други имају силу Божју, који једнако поправљају језик Српски (а кашто и Славенски, кад не знаду ни како је Српски ни Славенски, н. п. *мназ* мјесто *млаз*; *месѣц* и *мѣсѣц*, мјесто *мѣсяцъ*; *опомѣнутисе*, *смѣтати*, *окервавити*, *ерђа* и т. д.), к Славенском приближавају и *граде* књижевни језик (зашто они мисле, да су књижевни језици осталије народа *начињени*, а не могу да разумију, да су сви народи почели писати оним језиком, као што говоре орачи и копачи, свињари и говедари, па кад се почело љепше мислити, онда су и језици љепши *постали*). — А како они то чине? Сваки по својој вољи и по своме *вкусу*. Никаквим језиком на овом свијету није тако ласно писати, као овим њиовим: код њи не треба знати никакве граматике (ни Српске ни Славенске), него зарежи перо па пиши по своме *вкусу*, како ти кад из пера истече: што не знаш Српски, метни Славенски; што не знаш Славенски, метни Српски; а што не знаш ни Српски ни Славенски, метни како ти драго (што ти прије на ум падне): ће се из два језика (и из треће главе) по својој вољи трећи гради, ту се не може погријешити; само да није чисто као што народ говори, а остало све може поднијети. Сад се не треба чудити, зашто се у нас књиге пишу „по правиламъ бабы Смиляны,“ и како се у Српским књигама може наћи: *пастыревъ*, *пастыровъ*, *пастырей*, *пастыра*; *момака*, *момковъ*; *оваго моега*; *у Босной*, *у Бачки*; *постелїй*, *дѣвїй*; *творятъ*, *творе*, *твору*; *пужати*, *устужати*; *люблѣтьи*, *обзиретьисе*, *уставленъ*, *уставлѣнъ*, *вребляше*; *любу*, *молу*, *говору*, *кра-*

сусе; при себи и при честныхъ мыслей; изъ между нима; утверди любовь между васъ; у свимъ его дїалектми; три, четыри кораковъ; за моћи, за чути, за учити, за слушати; дали донети, чинили су доћи; корчмарица, крчмарица; тернѣ, трнье; овде, овдѣ, овдїе; свѣща, свѣтьа, светьа; њима, нїйма, нїима, нима; њой, нїой, ной; свїю, свїюхъ, всѣхъ; вѣщацъ, вѣштацъ, вѣштецъ; пасче, пашче, паще; жетъ, джетъ, дчетъ, чебъ; месецъ, месѣцъ, мѣсяцъ, мѣсѣцъ; трепавице њене, повѣсть ея; отъ нее, около нѣ, безъ нье и т. д.

Од почетка Доситејева једнако се налази паметни људи, који желе да се управо пише Српски (као што народ говори), и пишу колико који зна и може. Који човек не зна ни за какву граматику, нити за какав други језик осим свога, он може писати и без своје граматике; и управо онако као што треба: зашто му не може пасти на ум да пише друкчије, него онако као што се говори; тако је, н. п. могао *Омир* спјевати *Илијаду* и *Одисеју* не знајући ни писати, као и наши старци и слијепци што су спјевали толику силу пјесама. Али људи који су што учили, и знаду да језик има некаква правила, они већ не могу писати без граматике (већ ако да је који сам граматик): зашто би (као учени људи) све ради да пишу боље него што се говори, па зато језик по својој памети *поправљају*, а управо *кваре* и *грде*: тако, н.
vi п. учен Србљин пи|шући мисли: кад се каже *ору, цртy, режу, мету, гребу*, треба казати и *твору, тртy, тражу, тратy, љубу;* кад се каже *тужем, мећем, обрћем*, треба казати и *тужати, мећати, обрћати;* кад се каже *удављен*, треба казати и *устављен;* кад се каже *требљаше*, треба казати и *вребљаше;* кад се од Славенскога *зовутъ* Српски каже *зову*, треба и од *живутъ* казати *живу;* кад се (у Славенском језику) каже *дворовъ*, треба казати и *пастыровъ;* кад се каже *ћуд ћуди*, и *јарад јаради*, треба казати и *смрад смради*, *гад гади;* кад се каже *јак јачи*, треба казати и *висок височи;* кад се каже *међу њима*, треба казати и *између њима;* кад не треба казати *млого*, него *много*, онда не треба казати ни *млаз*, него *мназ;* кад не ваља казати *наместити*, него *намјестити*, онда не ваља казати ни *сметати*, него *смјетати* и т. д. Из овога се види, да је и онима, који су ради, тешко Српски писати књиге без рјечника и без граматике. Ову су потребу познали већ одавно млоги наши списатељи, као што су ћекоји и спомињали у својим књигама.

Ја сам из љубави к Српскоме језику, и из жеље да би му се што брже помогло, прије неколике године написао и издао на свијет *Писменицу Српскога језика*, само као мали углед како Срби склањају имена и спрежу глаголе. Она је изишла онакова, као што је онда од мене могла изићи *прва Српска граматика*. Који су сумњали да што не знаду, могли су се чему и из ње поучити; а који мисле да све знаду, они ће се подерати онакови какви су, макар им ко написао сто најбољи граматика. Из који сам узрока издао ону прву Српску граматику, из оније исти ево издајем и овај *први Српски рјечник* (и другу граматику).

Ја могу слободно казати за ове ријечи, што су овђе скупљене, да су све у народу познате, и да се овако изговарају као што су овђе записане; а у народу је остало још млого ријечи, које ја, или нијесам никад ни чуо, или ми нијесу сад могле пасти на ум. Може бити да ће се и у овој књизи наћи ријечи у описивању обичаја и други ријечи, којије нема на своме мјесту. Од како се ова књига почела штампати, и мени је ево неколико ријечи на ново пало на ум, које ево овђе додајем:

Вâрмеђа, f. (у Срнјему, у Бачк. и у Бан.) in der ungriſchen Statiſtik die Geſpannſchaft (жупанија), comitatus.

Вармѐђâш, m. Comitats-Herr, tabulae comitatus assessor etc.

Вâрмеђскӣ (вармеђки), ка, ко, Comitats-, comitatus, comitatensis.

Вјѐверичић, m. vide јеверичић.

Вјѐверичица, f. dim. v. вјеверица.

Вјѐверичјӣ, чја, чје, vide јеверичји.

Дѐреглија, f das Boot, linter.

Дȕба, f. Art Schiffe, die zur See und auf Flüßen zu gebrauchen, navigii genus.

Ђечѐрмица, f. dim. v. ђечерма.

Жȉц!) interj. von einer Art Schlage, Жȉцкац!) interjectio de modo percellendi.

Жмȉра, m. (Рес. и Срем.) vide жмиро.

Жмȉро, m. (Ерц.) der Blinzler, connivens.

Злâтнӣ ȉпраг, m. die Stadt Prag in Böhmen, Praga. Срби приповије-дају, да Турци још једном морају проћи Беч, и доћи до *Златнога прага*, да им онђе коњи позобљу зоб, што им је оставио свети Јован; па ће и потом одданде и жене с преслицама гонити натраг.

Ȉскање, n. (у Срнјему) vide бискање.

Ȉскати, иштем, vide бискати.

Испòклањати, ам, v. pf. nach einander verſchenken, edono.

Испрѐплетати, лећем, v. pf. nach einander überflechten, perplecto aliud ax alio.

Истòветнӣ, на, но, warhaft, leibhaft, verissimus: исти истоветни.

Кòје, theils, aliud, partim: које ја, уш које ти; које тамо, које амо; које отуд, које одовуд.

Којегдѐ, (Рес.)) hie und da, passim.
Којегдȉ, (Срем.))
Којегђѐ,) (Ерц).)
Којеђѐ,)

Којекàко, irgend wie, utcumque.
Којекò, којекога, irgend wer, unus alterve.
Којекȕдâ, irgendwohin, aliquo.
Којекȕде, Intercalare des Cerni Georg, vox solita intercalari a Georgio.
Крâдом, heimlich, furtim.
Љè, gewiß, sane (von гле?).
Мâ, m. узео ма, hat ſeinen Kopf aufgeſetzt, gehorcht nicht mehr, cepit *impetum* (zu ма, impetus).
Мȉтровскӣ, ка, ко, н. п. мјесец, Demetrius-, Demetrii mensis (Octob.).
Нàпабȉрчити, им, v. pf. nachleſen, spicilegium facio.
Нàпаљетковати, кујем, vide напабирчити.
Нèколицина (људи), einige Leute, aliquot homines.
Нȕрија, f. der Sprengel des Popen, die Pfarre, parochia.
Òколнӣ, на, но, umliegend, adjacens, vicinus.
Очȇње, n. vide очимљење.
Òчимити, им, v. impf. Vater nennen, patrem appello.
Òчимљȇње, n. das Vaternennen, patris appellatio.
Òчити, им, vide очимити.
Пâр, m. у овај пар, itzt, für dieſes Mal, nunc.
Повлáчење, n. das Umherziehen, distractio.
Пòродица, f. die (lebende) Familie, gens:
„Поздрави ми старца Варићака:
„Нек' поведе своју породицу,
„Породицу Варићаковиће —
Солȕн, m. Theſſalonich, Thessalonica.
Приповиједаше, како је некакав казивао, како су у Солуну јевтине чакшире; а други му рекао: То може бити, али до Солуна сто сомуна, а од Солуна сто сомуна (треба). —
Студènица, f. 1) ријека у Србији (близу Новог пазара). 2) намастир (који се зове и *Студеничка Лавра*) код те ријеке. Студènичанин, калуђер из Студенице. Студènичкӣ, ка, ко, von Студеница.
Такȏђер, gleichfalls, itidem, item. cf. тако.
Тȕпнути, нем, v. pf. ſtampfen, pulso.
Укáљати, ам, v. pf. (mit Koth) beſchmitzen, luto maculo.

Ако и нијесу у овој књизи скупљене све Српске ријечи, али је постављен темељ да се скупе (колико је могуће у живом језику). Сад сваки зна, ђе ће коју ријеч тражити, и ако је не нађе, виђеће да је нема, и може је ђе записати и оставити; и тако се сад сто пута лакше могу покупити остале ријечи, што су остале по народу, него што би се на ново почело и ове скупиле.

Што се тиче овђе Њемачкога и Латинског језика, о том сам радио са Г. *Копитаром*, ђ. к. дворским библиотекаром; али опет ако се ђе нађе, да су које ријечи рђаво преведене, томе сам ја крив, што му нијесам знао право значење казати, а не он, што га није знао Њемачки или Латински истолковати. Може бити да ће млогима од наши учени Србаља пасти на ум код ђекоји ријечи краће и Српскима наличније ријечи Њемачке и Латинске, него што смо и ми овђе метнули; такове ријечи треба забиљежити, као и оне, које се не

нађу овђе. Али опет не треба сваки да мисли, да су оно све погрјешке, ђе он не разумије Њемачкога, или Латинскога, или Српскога језика.

У рјечнику треба да се истолкује и опише што се боље може све, што народ о ријечи којој мисли и приповиједа: зато сам код ђекоји ријечи описао, што се краће могло, ђекоје народне обичаје, и додао приповијетке (и овђе може бити да је ђешто изостало, али додато и измишљено није заиста ништа). О овоме сам особито увјерен да ће бити мило свакоме правом Србљину: зашто су ме већ од неколике године молили ђекоји од учени и знаменити Србаља, да почнем описивати народне| Српске обичаје и приповијетке. — Народ наш има сва- ix којаки приповијетки тако млого, као и пјесама, и могу се раздијелити на *женске* и на *мушке*, као и пјесме. Мушке су приповијетке понајвише смијешне и шаљиве, и тако су измишљене, као да би човек рекао да су истините; а женске су дугачке и пуне су чудеса којекакви (о царским кћерима и о бајалицама). Али ће ми слабо ко вјеровати и разумјети, како је приповијетке тешко писати! Ја сам се овђе, око ови ђекоји мали, толико мучио, да би наши ђекоји списатељи могли готово читав роман написати, или све идиле Геснерове на Српски превести.

Ја сам увјерен да ће овај мој труд и посао бити мио свима нашим, списатељима и књижевницима, који љубе свој народни језик, и поштују га као највеће благо народно, и желе му срећу и напредак; а онима ја нијесам ни жељео угодити, који Српски говоре, а Српски језик кобе, и кажу да он није никакав језик, него да је *покварен*, *свињарски* и *говедарски језик*.

Овђе ће бити највећа вика на ортографију; али се надам да ће и у том бити с моје стране сви наши књижевници, који управо знаду што је језик, и што је писмо; и виђеће да се Српски језик друкчије не може писати, онако као што треба. Млоги, који не знаду што је језик, што ли је писмо, што ли је граматика, мисле и говоре, да Српски језик треба писати Славенском ортографијом; а Србљи су виђели прије 500 година да то *није могуће* (зато су начинили *ћ* и *џ*, којије ни данас нема у Славенским књигама); а ћети оно што није могуће, не показује ли премало соли у глави (као што вели Г. Сава Мркаљ)? Ево из овије узрока није могуће Српски језик писати по Славенској ортографији:

1) У Српском језику има гласова, којије Славенски језик нема; а како има гласове, мора имати и слова за њи: а) *ђ*, н. п. *смуђ, риђ, рђа, пређа, грађа, међа, дође, проће* и т. д. — б) *ћ*, н. п. *брош, ноћ, срећа, вреће, шећи, стрићи, ножић, поповић, царевић* и т. д. (може ко рећи, да се овакове ријечи могу писати са *дь* и *ть*, н. п. *смудь, рдьа, предьа; нотъ, петьи, ножить* и т. д.; истина да тако млоги пишу, али ни то није по Славенској ортографији! Ко ће наћи у Славенском језику *ь* пред самогласним словом да умекшава полугласна слова?). — в) *џ*, н. п. *увјеџбати*. — г) у Славенском језику има сливено *ја, је, ју*, а Србљима треба и *јо* (да не спомињем *ји*), н. п. *још̀те, јова, јововина, јој, мојој, судијом* и т. д.

2) Тако исто има у Славенском језику гласова, којије Српски језик нема; а кад нема гласова, не требају му ни слова: а) *ѡ* ми друкчије не можемо изговорити, него као *о*, а *Пољаци* и *Крањци* имају друкчији глас за *ѡ*, и зато сваки зна без икакве науке, ђе га треба писати. Ни *Руси* немају гласа за *ѡ* (као ни ми), зато га нијесу ни узели међу своја слова. — б) *ы*, ово треба Пољацима и Русима, као и Нијемцима, Мађарима и Турцима; а ми мјесто њега имамо *и*, н. п. *син, бик, риба, добити, миш, корито* и т. д., зато ни најучењији наши не знаду без велике муке и без труда ће га треба писати (н. п. *Раић* је провео сав свој вијек чатећи и пишући Славенски и Росијски, па се у његовим књигама опет налази *доста* погрјешака против *ы*; мислим да и није нужно овђе писати, зашто и сваки може тражити у историји Раићевој; ако ли ко не узвјерује, а не буде кадар наћи, ласно ће му се показати). — в) *х* Србљи немају ни у каквој ријечи, а остали Славенски народи имају (те како); Србљин, н. п. не каже *хлад, снаха, ходити, орах, оврхао;* него *лад, снаа, одити, ора, оврѣао* и т. д.

3) Ђекоје ријечи зато не можемо писати по Славенској ортографији, зашто ће у нас друго значити, или ће се друкчије чатити, него што се говори: а) прилагателна имена у имен. множ. пишу се у Славенском језику са *їи*, н. п. *мудрїи, славнїи, любезнїи, милїи* и т. д., а то је у Српском језику *сравнителни степен!* — б) *прстен, пут, радост, пет, господ, лабуд* и остале млоге овакове ријечи пишу се у Славенском језику са *ь*, и изговара се *н* као *њ*, *т* као *ћ*, а *д* као *ђ*, н. п. *госпођ, прстењ, пућ, радосћ* и т. д. Руси имају

право што овакове ријечи пишу са *ь*, зашто и тако изговараjу, и у род. имају *я*: *лебедь, лебедя; голубь, голубя; царь, царя; князь, князя; день, дня; зять, зятя* и т. д.: а ми кажемо *лабуд, лабуда; голуб, голуба; цар, цара; кнез, кнеза; дан, дана; зет, зета* и т. д. Код ђекоји наши списатеља, који не пишу *ѣ*, а држе се Славенске ортографије, кад видимо написано *петь*, мора се погађати, или треба чатити *пет* (fünf), или *пеѣ* (der Ofen)! — в) ми морамо на ђекојим мјестима *ь* додавати ђе га нема у Славенском језику: ми говоримо, н. п. *коњи, коњем, коњски; учитељи, учитељем, учитељски; на земљи, у пустињи; коли, колите; пењи, пењите; жњи, жњите; мељи, мељите; њива, књига, гњида, глива, земљица, вишњица, пањиѣ* и т. д., а по Славенској ортографији то би требало писати (и чатити, као што је написано) *кони, конемъ, конски; учители, учителемъ, учителски; на земли, у пустыни; коли* (овђе би Бачванин помислио да се што говори о *колима*), *колите; жни, жните; нива, книга, глива, землица, вишница* и т. д.

4) Ђекоје се ријечи Српске не могу никако ни записати по Славенској ортографији: а) имена која се свршују на *ља* и *ња*, у твор. јед., н. п. *земљом, саблъом, постељом, путањом, робињом, срдњом, сврдњом* и т. д. (ако би ко рекао да пишемо *земљом, саблъом, путањом* и т. д., али ни то није по Славенској ортографији, као ни *предьа*). — б) Кад се ђешто у пјесмама изостави *е* послије *j*, н. п.

„Да j' у момка своја мајка,
„За дан би му гласе чула,
„А за други разабрала,
„А за трећи на гроб дошла;
„Ал' j' у момка туђа мајка —
„Да j' у мене, лале Лазо, што j' у цара благо —
„Оно j' главом Шиподер војвода —
„Оно j' тежак бојак без престанка —
„Видиш Луко како j' у Лозници —
„Док j' у мене моји капетана и т. д.

— в) У Ерцеговачком се нарјечију говори једнако *лијепо, млијеко, гнијездо* и т. д., а у пјесмама се, кад затреба, изостави *и*, па се пјева и казује *л'јепо, мл'јеко, гн'јездо* и т. д., н. п.

„Од Космаја гн'језда соколова — XI
„И Турскијем мл'јеком задојила —
„Л'јепо и је Ђорђе дочекао —
„Л'јепо ти ме бјеше обасјало —

Ко (и како) може овакове ријечи записати по Славенској ортографији? Може бити да би у Ћирилово вријеме било добро записано са *ѣ*, н. п. *гнѣздо, лѣто, млѣко*, али се данас то чати *гњездо, љето, мљеко;* а Србљин не ће *љето, гњездо, мљеко*, него оће *љето, гнјездо, млјеко*. — г) *грѣоце, умрѣо,*[1]) *овргао, подупрѣо, сатрѣо*, и остале овакове ријечи.

Из овога свега мислим, да ће сваки паметан човек приznати, да се *Српски језик Славенском ортографијом* не може писати. А кад се Славенска ортографија у Српском језику *мора* покварити (као што се покварила како је Србљин умочио перо и почео Српски да пише), и Српска остати опет пуна крпежа и натеге; зато мислим да је најпаметније, да ми за Српски језик начинимо ортографију са свим као што треба (да нам могу завидити сви остали народи Европејски). Зато сам ја овђе начинио три нова слова, т. ј. *ѣ, љ, њ*, и узео сам *ј*. Ниједан паметан човек не може рећи, да нам ова слова не требају, а облик њиов ако се коме не допадне, то је ласно поправити; ни остала слова нијесу из почетка била тако лијепа, као што су данас. Може бити да се *ј* коме зато не ће допасти, што је Латинско; и то је ништа; ми имамо и више слова једнакије с Латинскима, н. п. *а, е, о, к*, и т. д., а и Латинска су слова од Грчкије, као и наша. Ја сам у првој граматици Српској био узео наше *ї* мјесто *ј*, но будући да је *ї* код нас било до сад самогласно слово, зато се људи једнако мету, и не могу да се навикну чатити га као *ј;* а *ј* не може нико друкчије чатити, него онако као што треба. Да је у Грчком језику било *ј*, заиста св. Ћирилу не би никад пало на ум, да начини *я* и *ю;* но будући да у Грчком језику нигђе нема *ја, је, ју*, зато је св. Ћирило свезао *а, е, у*, са *ї* (ја, је, ју), да не би људи чатили *иа, ие, иу* (као што ђекоји чате у мојој граматици); а *иже* је са *слитном (й)* постало скоро у Русији, само му је надметнут онај поетически знак (˘) да се зна да је кратко. — Још може ко рећи да нам треба и *ђ*; истина да у нашим ријечима нигђе не треба, већ ако за смијање (ђа! ђа! ђа!) и за ађ! ођ! иђ!, али због туђи имена и презимена не би сувише било да га имамо (н. п. Haller, Hagedorn, Hamburg, Haag; Руси пишу *Галлеръ, Гагедорнъ, Гамбургъ, Гага,* а ми за сад можемо, и мо-

---

[1]) Ђекоји наши списатељи пишу *умрео*, а у женскоме роду *умрла* и у средњем *умрло!*

рамо писати *Аллер*, *Агедорн*, *Амбург* и т. д.), но ја сам га за сад оставио коме другоме нека га гради.

Ево већ прва и највећа рецензија против овога Српског рјечника изиђе прије од њега. Може бити да се она почела писати још прије двије године, кад је прво објављеније изишло о Српском рјечнику; и зато је од оне стране, што не признаје да народ Српски има свој језик, онако паметна свједочанства на то покупила и саставила (вала Богу! само кад се они један пут пред свијетом почеше бранити, и о том пре- хп пирати). Све њиове остале рецензије против Српскога рјечника и језика морају се на њој оснивати; зашто она каже: да је данашњи наш црквени језик прави Српски језик од старине; а овај што њим данас говори народ Српски, да је *покварен* и *испогањен*, и да се у правоме граматическом смислу не може ни назвати језиком и т. д. Већ није потребно више да ја на ово сад редом одговарам, зашто је одговорио онај, коме је говорио Г. рецензент, него ћу само да речем неколико ријечи о ономе, што управо иде на мене самога:

1) „Да моја граматика не зна никакве олаговкусне кри„тике, и да учи све наопако.“ Који човек жели доказати, да Срблји немају другога језика осим Славенскога, не само што по њега свака Српска граматика мора учити наопако, него да како може он би и Србље све у једну врећу стрпао па завезао, или у тикву сађерао па затиснуо, да не чује свијет како они говоре, него да се њему све мора вјеровати. — А што се тиче *вкуса* у језику, ја заиста не завидим његовој естетици. Он нека *поправља* Српски језик по своме *вкусу* (као што и остала његова ђекоја браћа раде), а ја ћу да га *учим*, и да се трудим онако писати, као што је најобичније у народу; да би *Добровски* у Златном прагу и *Линде* у Варшави, и други сваки који жели (макар био у Лондону, или у Америци), могли управо дознати из моји књига, како народ Српски говори у данашње вријеме (а то је за Г. рецензента највећа жалост и несрећа, зашто он доказује (и мисли?), да је Српски језик онакови, као што је њему по ћуди, а није га научио да зна управо какав је).

2) „Да се из мога објављенија види, да сам ја рад по„дигнутоме већ књижеству Српском простонароднија реченија, „без свачега Славенског, из предјела *Јадра, у Турској*, да „утиснем.“ Није му злоба дала рећи из Јадра у Србији, него

у *Турској*! а не каже (или ваља да не зна?) да је у *Турској* и *Зета*, и *Милешева*, и *Гораждe*, и *Скендери!* И да је Српска црква (с језиком Славенским) постала у Турској (онамо, ђе је *Немања I.* Студеницу зидао, и *Душан* царовао; ђе је постао и живљео свети *Саво Немањић* и *кнез Лазар*, и од куда је Српски патријар *Чарнојевић, Арсеније III.* „на престолѣ святаго *Саввы* сѣдящій,“ превео у Њемачку 27000 Српски фамилија и дошао у Сентандрију; и од куда је послије, с *Арсенијем IV.* „Архїепїскопскій престолъ пре„несенъ въ *Сремъ*, и въ *Карловицѣ* поставленъ, идѣже и до „нынѣ пребываетъ“)! А по овим његовим ријечма требало би мрзити на све, што је из Турске. Или може бити да зато није смијо казати да је Јадар у *Србији*, да не би паметни људи помислили: та у *Србији* Српски језик и тражити треба. Тим га људи могу оправдати, али му љубав к роду своме никад опростити не ће (ако је Србљин). Штета што се није потписао, да видимо ђе се он родио, кад сам ја у Турској! (али ја опет, макар се он ђе родио, кривицу његове злобе, и осталога што мени није по ћуди, не би бацио на оно мјесто ђе се он родио, као што он баца на Јадар моју кривицу, што нас двојица имамо различан *вкус* у Српском језику! Ово су ствари, које показују ћетињу памет и слијепу пакост). — Ја не знам како је он могао разумјети из објављенија, да ће у мом рјечнику бити само Јадрански језик (који он и да по-
xiii знаје, опет не би могао доказати да је гори, него што *Срби* данас говоре на коме другом мјесту)? Ваља да му је злоба чатила и толковала моје објављеније. Ја сам казао да ће у њему бити ријечи, које народ Српски говори, како по *Турској*, тако и по *Њемачкој*. Ако сам се ја и родио у Јадру (чега се не стидим, него се тим дичим и поносим), опет могу слободно казати, да сам више Србаља виђео од мога Г. рецензента: ја сам провео године с Бошњацима и с Ерцеговцима (из Пиве, из Дробњака, из Гацка и из Никшића); а провео сам године са Србијанцима од Лознице до Неготина; а (да не рече Г. рецензент да је ово све у *Турској*) провео сам године и по *Њемачкој* од Земуна па до Петриње, до Сентандрије и до Ршаве. — Како ли је могао из објављенија разумјети, да у мом рјечнику не ће бити ништа Славенскога?! Ваља да би он по своме естетическом *вкусу* и по високоме граматическом знању Славенског језика могао писати Српски без свега Славенскога! а остали ће људи сви рећи

да је Славенски *Бог, вода, небо, жена, мати, сестра, слава, трава, брат, писати, славити, велик, широк* и остале оваке Српске ријечи на иљаде! По свој прилици овај Г. рецензент не зна управо ни што је Српски, ни што је Славенски.

3) „Да наопаке Српске граматике и рјечници Славенски „језик, на штету Српске цркве, у пропаст бацају.“ Из овога би рекао човек, да је Г. рецензент из реда они људи, који све буне и свађе с именом Божјим (и њега ради) почињу, доказајући, да је све оно и Богу мрско, што њима није по вољи. Он сирома мисли, да је Српска црква тако тврда, као што је он вјешт у њезину и у Српском језику. Српска црква нити је основана на Чивутскоме, ни на Грчкоме, ни на Славенском језику, него на Ристовим истинама, које су једнаке у свима језицима. Колико је Еванђелије изгубило од своје светиње што је преведено с Грчкога језика на Славенски, и са Славенскога на Влашки, толико би изгубило и данас да се преведе на Српски. Може бити да ће Г. рецензент с овим рјечником добити у руке и *библију Росијску*, на простоме и, као што он мисли и говори, *покварено*ме и *нечистоме* Росијском језику; па се цар Александр и св. синод не боје да ће Росијска црква пропасти, него се још надају да ће се боље утврдити. — А и том се сваки паметан човек мора чудити, како могу *Српске* граматике (макар и наопаке биле) и рјечници *Славенски* језик у пропаст бацити! Ја Славенски језик љубим и поштујем, као и други који му драго Србљин; и зато мислим, да му се у данашње вријеме ничим боље не може помоћи, него да га подијелимо од Српског језика, и да му дамо ону чест и поштење, што му приликује, као и цркви у којој се њим поје и служи; и да му се опет с друге стране не може већа неправда учинити ни дубља пропаст копати, него говорећи и доказујући, да је све једно *Српски* и *Славенски језик*, и пишући *Српски* по *Славенској* граматици. Кад се у нашим школама каже: ово је језик Српски, а ово је Славенски; ово је граматика Српскога језика, а ово је Славенскога; онда ће се јамачно знати боље обадва језика, него што се данас знаду; и онда не ће смјети сваки по своме *вкусу* о њима којешта лупати, него ће говорити само људи, који ствар познају и разумију.

Које ова рецензија, које Г. *Павле Соларић* с његовим позивањем на скупштину, да се гради данашњега Српског XIV

језика граматика,[1]) подбунише ме и нађераше да додам сад к овоме рјечнику и једну малу Српску граматику. Ја сам још од лани састављао којешта за другу Српску граматику, и мислио сам мало доцније да је већу издам; а ево ме сад речени догађаји нађераше, те из оне веће ево ову малу скрпи којекако, желећи и гледајући да ми сва стане на један табак. Каква је, и колика је, да је; увјерен сам да ће бити боља од *прве;* и надам се да ће бити мила Г. *Соларићу,* и осталим ученим Србљима, који желе (као и он), „да се у „дне наше, колико можно бољма, опише и позна све, што „се каса нашега језика;“ и који би волјели у један пут вићети двије Српске граматике (једну за Србе од Србије к Западу и к Југу, а другу за остале), неголи ни једне. Мислим да ће је Г. *Соларић* драговољно понијети на учену скупштину међу *Карловчане, Будимце, Сомборце* и *Новосађане,* и што се у њој добро нађе, да ако га зато не одбаце, што је од *Јадранина* из *Турске.* Ја сам гледао само, да ми се из ње ништа не избаци, а штогођ који више зна, нека додају. А по мога Г. рецензента, и по остале, који мисле као и он, она ће учити наопако, као и прва (и може бити још наопачније).

Ђекоји наши мисле и говоре, да рјечник треба читаво друштво да пише, а не један човек; но то мисле понајвише они људи, који нити знаду што је друштво, ни што је језик, ни што је рјечник, ни како се он пише. Ми видимо данас у Европи, да су најбољи они рјечници, које су писали једини људи, н. п. *Њемачки Аделунгов, Пољски Линдов, Латински Шеллеров, Англијски Јонсонов* и т. д. А на оне, што су писала друштва, познато је да се једнако списатељи Талијански и Француски туже и буне, и да и сваки дан поправљају. Доста пута у друштву луд поквари, што паметан начини; а доста пута и паметан на име друштва онаково што напише, што под својим именом не би нипошто издао.

Ја сам се око ове књиге намучио, што може бити до данас нико ни око какве није: зашто осим труда, који сам подносио ријечи купећи и у ред доводећи, морао сам се старати како ћу књигу на свијет издати, и како ћу међу тим живљети. А при данашњему стању нашега књижества и је-

---

[1]) Римљани славенствовавшїи, страна 57.

зика, било је људи, који су жељели и трудили се, да овај Српски рјечник никад не изиђе на свијет; и да би се та њиова жеља испунила, то су они прорицали, и о том друге увјеравали; но вала Богу! ево нас већ на обали. — Осим господе пренумеранта (којије, према цијени књиге и садашњему времену, има доста на моју и Српскога језика радост),[1]) ево ово су особити добротвори овога рјечника:

I. Г. ТЕОДОР ДЕМЕТЕР ТИРКА са својом госпођом МАРИЈОМ од рода ДЕМЕЛИЋА, и с њезином матером госпођом АНКОМ. Без њи се ова књига за сад (а може бити никад) не би могла ни почети (штампати) ни свршити. Има у народу нашему богатији људи од Тирке, који по каванама и за постављеним столовима тако уздишу кад се што о народу говори, да би човек рекао и крви би испод грла дали за народ и за његову срећу и славу; али да им дође народ у кућу, па да заиште, не *пет илјада форинти* (колико је дао Тирка на Српски рјечник), него *пет илјада новчића*, одма би се згрозили као да је смрт дошла преда њи, и почели би се тужити на зла времена и на рђаве пазаре, и драговољно би се отресли од свога народа, само да ништа не иште и да им се прије кине с очију. xv

II. Племенити Г. САВА от ТЮКЮЛИ, крал. совјетник и златне мамузе кавалер и пр., који је у помоћ Српскоме рјечнику поклонио *пет стотина* форинти. Он свачим свједочи, да

---

[1]) На ову књигу има пренумеранта и из онакови мјеста, од куда до данас још није било готово ни на какву Српску књигу, н. п. из *Одеса*, из *Ерцеговине* (на страни 153 сумњао сам да није пуст намастир *Дужи*, а сад имам из њега и пренумеранта), из *Далматински* и из *Србијански намастира*, и из млоги други мјеста; а из *Црне горе!* — Кад су Црногорци послали своје пренумеранте Г. *Соларићу* (да и он мени пошље), онда су ме преборили (те јако!), што и међу њима нијесам кога назначио да купи пренумеранте на ову књигу, говорећи: Да сам ударио те тражим Србаља по свијем угловима Европе, а њи у Црној гори да сам *заборавио*. — Колико ми је овај њиов укор био мио и драг (из млого узрока), но опет ми је мало на жао учинио, и до данас им још нијесам одговорио на њега. Какогођ што ми је онда лежао на срцу и у памети мој Јадар, ђе сам се родио и узрастао, и на који сам из Шишатовца сваки дан по неколико пута уздишући погледао; и Сријем, ђе сам оно објављеније писао; тако ми је исто лежала на срцу и у памети и Црна гора, за коју сам још од ђетињства мога чуо, и разумијо, да у њој још од Лазареви времена једнако траје *Српска влада и цароване*, и коју би и данас волео сто пута вићети, него Јадар, или и какво друго мјесто на свијету; али зато у њој нијесам никога назначио да купи пренумеранте, што нијесам имао никога позната. А да сам имао познаника, и да сам знао како се могу објављенија послати, ја би назначио кога да купи пренумеранте и у *Сарајеву*, у *Мостару*, у *Требињу*, у *Зворнику*, и по млогим другим мјестима; и заиста се не би преварио, зашто сам вићео, како трговци и мајстори из речени мјеста радо чате оно што разумију; које и овђе сад свједоче млоги пренумеранти од њи, који се налазе по Далмацији и по Дубровнику.

је вриједан бити списатељем *начертанија њекојега Арађанина*, и *Римљана у Шпанији*.

III. Њ. превосходителство, високопреосв. и високодост. Г. СТЕВАН СТРАТИМИРОВИЋ Кулпински, православни архиепископ Карловачки, и митрополит свега народа Српскога и Влашкога у ћ. к. државама, импер. Аустријског ордена Леополдова великога крста кавалер, Њ. ћ. к. и А. величества дјејствителни тајни совјетник, и ученога друштва у Гетинги член; који је у помоћ Српскоме рјечнику поклонио *триста* форинти.

xvi IV. Њ. превосходителство, високопреосв: Г. МОЈСЕЈ МИОКОВИЋ, православни епископ Карлштадтски, Њ. ћ. к. и А. величества дјејствителни тајни совјетник.

V. Високопреосв. Г. ВЕНЕДИКТ КРАЉЕВИЋ, родом из Солуна (дакле земљак св. Ћирила и Методија), православни епископ Далматински, Бококоторски, Дубровнички и Истријски, који је још на прво објављеније, не чекајући ни писма ни препоруке, скупио у својој епархији 105 пренумеранта.

VI. Племенити Г. КОНСТАНТИН ЕМАНУИЛ ЂИКА от Дешанфалве, у Салској вармеђи таб. суд. асесор. Изненада ме довела срећа да сједим у кући овога Маћедоно-Влашкога Тюкулије, који се особито обрадовао кад је разумијо и виђео, да се у његовој кући ради Српски рјечник, и засвједочио је да га је он одавно жељео и тражио због Српскога језика.

VII. Покојни и незаборављени Г. ДРАГО ТЕОДОРОВИЋ из Тријеста, који ми је послао близу *четири стотине* форинти у сребру, и за њи накупио пренумеранта у Тријесту. Из Трјестански пренумеранта види се, како људи помажу чему оће, н. п. младоме Ерцеговцу Г. *Вилиму Лучићу* не треба више од једне књиге, али он оће да узме 10, па да поклони сиротињи; тако Г. *Петар Теодоровић* узима себи и госпођи својој и седморма ђеце сваком по једну, а особито 6 ља сиротињу. Да Трјестанци у оваковим догађајима нијесу помагали *Стојковићу*, *Доситеју* и *Соларићу*, могао би ко рећи, да мени зато помажу, што сам из *Турске*, као и они понајвише.

Ова господа нека дијеле само славу и благодарност за оно што се добро нађе у овој књизи, а што буде (или се коме учини) рђаво и неваљало, моја је кривица и срамота; и ја ћу за ово ученоме свијету одговарати, и ће што будем погријешио поправићу, што ли не будем (него се коме само учини), бранићу.

Још неколико ријечи да проговорим о ђекојим ријечима у овој књизи:

1) Ја сам овђе Српски језик раздијелио на три нарјечија (као што је сам по себи раздијељен), т. ј. ЕРЦЕГОВАЧКО, којим говоре сви Срби, који живе по Ерцеговини, по Босни (како Грчкога, тако и Турског закона), по Црној гори, по Далмацији, по Рватској и по Србији озго до Мачве, до Ваљева и до Карановца; РЕСАВСКО, којим говоре Срби по Браничеву, по Ресави, по Лијевчу и по Темнићу и горе даље уз Мораву, по наији Параћинској, по Црној ријеци и по крајини Неготинској; и СРЕМАЧКО, којим говоре Срби по Сријему, по Бачкој, по Банату, по горњој Мађарској и по Србији око Саве и око Дунава (до Мораве).

Највећа је (и готово једина) разлика између ови нарјечија у изговарању слова *ѣ*, које се у Ерцеговачком нарјечију изговара на четири начина: а) ђе се на њему глас не отеже, онђе га изговарају као *је*, н. п. *бјѐлило, цвјѐтови, пјѐвати, рјѐчит, у̀мјети, сјѐнина, вјѐчит* и т. д. б) у оваковим ријечима послије *д, л, н, т*, претвори се *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* у *ћ*, а *ѣ* остане само *е*, н. п. *ђѐд, ђѐво̂јка, ђѐца; разбо̀љетисе, ко̀љено, љѐса; позелѐњети, сти́ћетисе, вр́ћети* и т. д.[1]) в) а ђе би требало на њему глас отегнути, онђе се изговара *ије*, н. п. *бијѐло, рѝјеч, дијѐте* (род. *ђѐтета*!), *цвѝјет, сијено, вѝјек, пијѐвац, ијѐдак (рјѐђи̂)* и т. д. (Ђешто се овако изговара *ије* и у онаковим ријечима, ђе је у садашњему Славенском језику *е*, н. п. *пијѐсак (пјеско̀вито), вријѐме (врѐмена, врѐменит), млијѐко (мљѐчика, мљѐча̂р), ждрѝјебе (ждрѐбета, ждребѐћи̂), јѐстријеб (јѐстребови, јастрѐбаст)* и т. д.). г) пред *ј (я)* изговара се као *и*, н. п. *сѝјати, вѝјати, грѝјати* и т. д. — У Сремачком нарјечију изговара се двојако: а) (и највише) као *е*, н. п. *вѐра, мѐра, рѐчит, сѐме, пѐвати, сѐјати, вѐјати, грѐјати; бе́ло, ре̂ч, де́те, ре́дак* и т. д. б) као *и*, н. п. *лѐтити, вр́тити, сти́дитисе, вѝдити, зелѐнитисе, разбо̀литисе* и т. д. — А Ресавско се само по том разликује од Сремачкога, што се у њему и онђе говори *е*, ђе у Сремачкоме *и*, н. п. *летети, видети, вртети, разболетисе, стидетисе, позеленети, волети* и т. д. Осим

---

[1]) Послије *т* изговарасе у ђекојим ријечима и као *је*, н. п. *тјеме, стјѐница, тјѐшити, тјѐшта̂н, тјѐшњи̂* и т. д., а послије *д* врло ријетко, н. п. *подјела, здјела* (говорисе и *жђела*).

ови општи разлика имају у Ресавском нарјечију још двије особите разлике (у склањању сушт. имена): а) што имена првога склоненија, која се свршују на *г* и на *к*, и у вин. множ. промјењују *г* на *з*, *к* на *ц*; тако исто и она имена, која се свршују на *а* и на *у*, имају и у вин. множ. *с*, н. п. во има *розе*, разбио *Турце*, има добре *опанце*, изео све *орасе*, продао *кожусе* и т. д. б) што имена другога склоненија имају у дат. и у сказ. јед. броја *е*, н. п. дао *девојке* јабуку, носи на *главе*, седи у *Ресаве*, на *Мораве* и т. д.

Између ови нарјечија мени се чини да се најједначије изговарају ријечи у Ресавскоме: зашто се у Сремачкоме може чути (понајвише у ђекојим глаголима трећега спрезања, у наклоненију неопредјеленом) и по Сремачкоме и по Ресавскоме, н. п. *разболитисе* и *разболетисе*, *стидитисе* и *стидетисе*, *летити* и *летети*, *позеленио* и *позеленео* и т. д. Тако се исто ове ријечи могу чути у Ерцеговачкоме по Ерцеговачки и по Сремачки, н. п. *стићетисе* и *стидитисе*, *лећети* и *летити*, *позелењети* и *позеленити*, *виђети* и *видити*, *ослијепљети* и *ослијепити* и т. д.

Мени се ни једно ово нарјечије не чини љепше ни милије од другога, него су ми сва три једнака; а ову сам књигу зато писао Ерцеговачким: а) што се тако говори онђе ђе сам се ја родио, и тако сам најприје од мајке и од оца научио говорити; а б) да виде Сријемци и Бачвани и Банаћани, како *њихова браћа* и по оним земљама говоре: зашто се до сад о том ништа није писало.

2) *Сȗдијин*, *ћурчијин*, *àбаџијин*, и остала овакова имена, чини ми се да у женскоме и у средњем роду избаце оно пошљедње *и*, н. п. *судијна*, *судијно*; *ћурчијна*, *ћурчијно*; *àбаџијна*, *àбаџијно* и т. д.

3) *Божји*, *тичји*, *човечји*, *мишји*, и остала овакова имена могу имати у женскоме и у средњем роду *тичија*, *тичије*; *Божија*, *Божије*; *мишија*, *мишије* и т. д., као да би у мушкоме роду било *Божиј*, *тичиј*, *мишиј* и т. д.

4) Ја сам овђе глаголе писао у наклоненију неопредјеленом, а може бити да би било приличније садашње вријеме наклоненија изјавителнога (као што пишу Грци и Латини, и остали Славенски народи); тим би се код нас могло уштедјети неколико врсти, зашто има млого глагола, који садашње вријеме имају једнако у свим нарјечијама, а наклоненије не-

опредјелено различно, н. п. *вртим, врћети, вртети, вртити; волим, вољети, волети, волити; зеленим, зеленѣети, зеленети, зеленити; стидимсе, стиђетисе, стидетисе, стидитисе* и т. д.: али баш зато мислим, да је у овоме *првом Српском рјечнику* требало овако, као што сам пописао: зашто за онога, који тражи, не би сувише било и обадвоје да се налази по азбучном реду, н. п. *писати, пишем;* и *пишем, писати* и т. д.

5) Повраћателне сам глаголе понајвише само оне писао, који имају особито значење, н. п. *молити кога*, и *молити се коме; извући* (пушку), и *извућисе* (н. п. изврла се врата; изврглисе људи) и т. д., а ђе нема особитог значења, онђе се може разумјети и онако, н. п. *вући*, ſchleppen; *вућисе*, ſich ſchleppen; *грijати*, wärmen; *грijатисе*, ſich wärmen и т. д. Ово *се* може се додати свакоме глаголу, н. п. *не дијева ми се, једе ми се, плаче ми се, не чека ми се* и т. д.: зато би ово *се* требало писати свуда само за себе (као што чине Чеси, Пољаци и Крањци), н. п. *надати се* (као *надао сам се*), *смијати се* (као *шта се смијеш*) и т. д.

6) *Донијо, цијо, бијо*, и остале овакове ријечи, писао сам овако *(с ј)* зато, што се послије каже *донијела, донијело; цијела, цијело; бијела, бијело, бјељи* и т. д. У Ерцеговачком нарјечију једнако се говори *бијело, млијеко, гнијездо;* а у пјесмама кад затреба изостави се *и* (као што се и остала самогласна слова обично изостављају), па се пјева и говори *бјело* (б'јело), *млјеко* (мл'јеко), *гнјездо* (гн'јездо), као што је мало прије напоменуто.

7) Овђе има неколико ријечи без икаквога значења, које сам ја чуо ђе се говоре, али сад не знам управо шта значе, као н. п. *плесмо, тоња, илинча, факла, осока, утакмице* и т. д. А ђекоје нијесмо могли на вријеме да нађемо како се зову Њемачки, као н. п. *греш, ждрепчаник* (Ortſcheit, Schwänkel, öſterr. Drittel), *шерде* (die Taſten), *срчаница* (Langwage, Langwelle, Langwiede, longurius, longula).

8) Код имена трава и дрвећа ђе стоји Linn., оно ми је казао Г. Андрија *Волни*, бивши управитељ Карловачке гимназије: а за које ми он није могао казати како се зову по Линеју, код они смо само записали да је трава некаква или дрво.

9) Ова крштена имена Српска, што се налазе у овој књизи, живе и данас у народу Српскоме, по неким мјестима

мање, по неким више. По Србији млого и више има по Шумадији и доље преко Мораве, него горе преко Колубаре; а по Сријему, по Бачкој и по Банату, више и има у презименима, него у именима. Због имена Српски вриједно би било
XIX на|штампати један *поменик* из намастира Раче, који се сад налази у Фрушкогорском намастиру Беочину. То је велика књига, као *октоих* на по табака (in folio), и у њој има неколике иљаде Српски имена (мушки и женски): мислим да су они љ҃ди, који су намастиру парусије писали. Књига се та почиње овако: „С Богомъ почїнаемъ сы҃й светый и Боже„ствены поменикъ. Възнесенїа Господа Бога и спаса нашего „Ісуса Хрїста въ храме раччи (!). поменованїе вьсѣхъ пра„вославныхъ Хрїстїанъ.“ То јој је име; па онда почиње овако: „Поменикъ господам Срьбскым помени Господи душе рабь „своих. помени господи благочестиваго господина владыку Срьб„скаго неманю, Сїмеѡна монаха и мvроточца. И благочестиву „Госпожду монахїю Анастасїю.[1]) Благочестиваго и прьваго „краля стефана монаха Сїмеѡна и монахїю анну. Благоче„стиваго краля радосава монах їѡанна; и монахїю анну. „Благоч. краля стефана уроша монах Сїмеѡна и монахїю „Елену. Благоч. краля Стефана, монах Θеѡктиста. Благоч. „краля Стефана уроша. Благоч. и приснопоминаемаго цара „стефана. Благоч. и приснопоминаему царицу монахїю Ev„гюнїю. Благоч. и приснопом. цара уроша. Благоч. краля „влькашина и сына его благоч. краля марка. Благоч. и при„снопом. кнеза лазара. Благоч. и присноп. госпожду монахїю „Evгюнїю. Благоч. и присноп. деспота стефана. Благоч. и „присноп. влька бранковића. Благоч. и присноп. госпожду „монахїю марину. Благоч. и хрїстолюбиваго гюргя. Благоч. „и присноп. госпожду деспотицу Ерину. И чадь ихь. Благоч. „деспота лазара. И подручїе его госпожду Елену. Благоч. и „хрїстолюб. царицу Мару. и грьгура. И стефана. Благоч. и „хрїстолюб. монахїю аггелїю. Благоч. и хрїстолюб. їѡанна „деспота.“ Послије ове господе стоје митрополити ево овако (вьсеѡсвещенаго): „Максїмъ вишеградскїй.[2]) Марко зворникъ. „Григорїи пожера (пожаревачки?). їѡакvмъ ср҃м (сремски?). „їѡсїф баня (?). Θеѡфанъ пећ. їѡсїф баня. Максїмъ маркова „црква (?). Симеѡнъ —. ћћимъ —. Θеѡдоръ и Макарїй ми-

---

[1]) Онђе се ова сва имена из почетка почињу.

[2]) И митрополити стоје онђе из почетка.

„тропoлити дабрскїи (?). Исаїй —. григорїи ужички митро- „политъ. њћим —.“ За митрополитима иду калуђери, попови, људи и жене, али све особито, и у реду свако име из почетка. Код млоги имена стоји и од куда је онај, а ђешто и које је године записан. Калуђери су сами писали сваки своје име и намастир од куда је; а имена прости људи писана су минејски лијепо, готово као једном руком. На имену књиге не стоји кад се почела писати; врло стара не може бити, зашто није пергамент, него артија (врло лијепа и јака). Ја сам ту књигу сву прочатио и нашао сам најстарији потпис калуђера *їѡсїфа* из *дошце* од године 1623. Ту има калуђера и из они намастира, којима се данас једва зидине знаду, н. п. из *Вотњака,* из *Иване* и т. д. А има и из онакови намастира, којима ја заиста никад прије имена чуо нијесам, као н. п. *равна рѣка, куманица, ораовица, осавница, дуић, кобековићъ, Ѳотиня, Стеяноваць, Бранковина, ureклач', доноаш', ромїѡнъ, вуваць, воиць, дошца, добрунъ, маржићъ, мажићъ, мећаваць, градаць, рибница, шемлюгъ.* Ова| сва имена xx стоје међу намастирима, зато мислим да нијесу села, нити каква друга мјеста.

10) Турске ријечи (које сам од прилике знао да су јамачно Турске) назначио сам звјездицом (*), и ђе ми је одма могло пасти на ум, замјењивао сам и Српским ријечма. Највише од ови Турскије ријечи могу се без сваке муке ишћерати из нашег језика, зашто имамо Српске мјесто њи; а ђекоје се може бити ни у години дана не спомињу: али сам и ја опет писао, зашто сам чуо ђе се у народу говоре, или пјевају; а има неколико и такови ријечи Турски, које ћемо морати задржати и посвојити, н. п. *боја (бојити, бојење), аманет, тешсија, ђерђеф, топ, барјак, барјактар, брк, бурмут (бурмутица), чакшире* (ђекоји наши списатељи пишу *ногавице* мјесто чакшире; али ногавица данас код Срба значи само оно, што стоји на нози, па и од *гаћа* и од *чакшира!* а у читавим чакширама имају двије ногавице, тур, ртмаче и оно горе, што стоји око човека) и т. д. Али зато опет никакав паметан човек не може рећи, да је Српски језик опоганђен туђим ријечма, и да се зато не може језиком назвати. Данас нема на овоме свијету ниједнога језика (ни старога ни новога), у коме нема туђи ријечи (и у самим Славенским *класическим* књигама млого заслуженога Раића има туђи ријечи (готово) колико и у Српском језику, н. п. *акциденцїа,*

аресть, *армїа*, *лагерь*, *караулъ*, *команда*, *кондицїа*, *аттестацїа*, *линїа*, *казна*, *пункть*, *комендантъ*, *коллегїа*, *трактатъ*, *диштрикть*, *потенцїа*, *епистолїа*, *циркулъ*, *фамилїа*, *квартиръ*, *конакъ*, *сандукъ* и т. д.). Али зато опет ја туђе ријечи не браним, него и ја кажем, да се треба трудити и чистити језик од туђи ријечи (не само од Турскије, него и од сваки други чије му драго биле; зашто, н. п. Латинске, или Њемачке ријечи, нијесу нама ни мало љепше од Турскије) колико се *може*; али што се не може, не треба за оно мрзити на језик. — Ми друкчије не можемо почети наш језик чистити од туђи ријечи, док најприје не познамо све *наше* ријечи, које се по народу говоре; па и онда опет је боље узети туђу ријеч, која је позната у народу, него ли *напако* нову градити, зашто то није за свакога *ученог* човека (а за *простака* јест: зашто су сви језици постали од простака, т. ј. од пастира и од тежака; и простак никакву ријеч не може друкчије начинити, него управо онако, као што су и остале начињене). — О овом је вриједно да сваки наш списатељ (а особито онај, који оће да чисти језик) прочита предговор *Кампов* к његовоме Њемачком рјечнику, који је писан ради чишћења Њемачког језика (**Campe** Wörterbuch zur Erklärung und Verdeutſchung der — fremden Ausdrücke, 2te Aufl. Braunſchweig 1813, 4.).

11) Које се ријечи данас не говоре у говору, него се само чују у пјесмама, оне сам забиљежио са *ст.* (стајаћа, poetiſch), као н. п. *чедо*, *љуба*, *чарни*, *стадо*, *ладо*, *лељо* и т. д.

У Бечу 10-га Окт. 1818.

В. С.

---

*[На странама XXI—XXVIII штампана су: **Имена** гг. **пренумеранта по азбучноме реду**, и то: I. **Свештеници** (седам категорија) и II. **Остали људи** (из 52 места).]*

[Критика, на коју Вук овде, на стр. 15.—17., унеколико одговара, изишла је у 260. бр. „Oesterr. Beobachter“ за г. 1818. и пресведена у 72. бр. Давидов. „Новина Србских“ за г. 1818. (стр. 565.—568.); види и бр. VIII у I књизи ових Вукових списа (стр. 186.).]

XII.

СРПСКА ГРАМАТИКА.

[Српски Рјечник и т. д., од г. 1818., стр. XXIX–LXXI.]

О СЛОВИМА.

(Serborum linguae elementa 28; vocales 5; *p* syllabam facit vel absque vocali)

У Српском језику има 28 прости гласова (т. ј. тако чисти, да се више не могу раздијелити), који се најпаметније могу записати ево овим словима: *а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.*[1])

Слова се ова раздјељују на *самогласна* и на *полугласна*. Самогласни слова ми имамо 5, т. ј. *а, е, и, о, у*; а остала су сва полугласна.

Свако самогласно слово само по себи може бити слог и ријеч (у Српском језику), а од полугласнога ни једног слова не може бити слог ни ријеч без помоћи самогласнога, осим *р* (и предлога *к* и *с*, који су само ријечи, али слогови нијесу); а од самога *р* може бити слог, и помоћу њега *(р)* може се записати ријеч без самогласнога слова, н. п. *р-ђа, р-ва-ње, за-р-за-ти*; *прст, крст, крв, црв, црн* и т. д. Овакову службу чини *р* и код осталије, свију готово, Славенски народа, па и код самије Руса (који иначе радо умећу самогласно слово међу два полугласна, н. п. *голосъ, борода, корова, кровь, крестъ, перстъ*, мјесто *глас, брада, крава, крв,*

---

[1]) Осим ови општи гласова могу се чути у Српском језику још неки особити гласови: 1) Ерцеговци каштo изговарају *с* пред *ј* као Пољско ś, а *з* као ź, н. п. *сјекира, сјутра; изјео.* 2) калуђери наши (особито по Србији) слабо изговарају *ђ, ж, ћ, ч, џ, ш*, него мјесто *ђ* и *џ* говоре *дз* (као што говоре Грци); мјесто *ж, з;* мјесто *ћ* и *ч, ц;* а мјесто *ш, с*, н. п. *дзаце!* оди не *цу* ти *чиста;* ва истину *Божју* и т. д. Па је то народ узео у подсмије, и у свима приповијеткама, ће се каже да је што калуђер говорио, тако се изговарају (још кроз нос) та слова.

крст, *прст* и т. д.) и у данашњему Славенском језику, н. п. *бодрствовати*, *бодрїй*, *мудрствовати*, *мудрїй*, *храбрїй*, *ржа* и т. д. — У Чеха и у Бугара чини овакову службу и *л*, н. п. *длг*, *влк*, *слнце* (да ли би се к овим ријечма смјело узети и Славенско *свѣтлъ*, *свѣтлїй*, *подлъ*, *подлїй*, *лжа* и остале овакове ријечи?) и т. д.

Кад *р* чини слог, а пред њим, или за њим, стоји самогласно слово, онда нам треба метнути *дебело јер (ъ)* [1]) између *р* и самогласнога слова, као знак, да оно самогласно слово не иде к *р*, него да је *р* само за себе слог, н. п. *гр-о-це*, *у-тр-о*, *о-вр-а-о*, *за-р-за-ти*, *по-р-ва-ти-се*, и остале овакове ријечи треба писати: *гръоце*, *умръо*, *овръао*, *заръзати*, *поърватисе* и т. д. Овђе би се могао метнути и какав други
xxx знак мјесто ъ, н. п. *гр'оце*, или *гр-оце*, или још ка|ко друкчије; али је ъ најприличније: зашто је познато међу људма, а ништа не значи.

О ПРЕТВАРАЊУ ПОЛУГЛАСНИ СЛОВА.

(de consonatium commutationibus)

Често се догађа у ријечима, да се, *благогласија* ради,[2]) једно полугласно слово претвори у друго; и ово је претварање двојако:

1) Нека су полугласна слова врло налик по гласу једно на друго, н. п. *б* и *п*, *г* и *к*, *д* и *т*, *ѓ* и *ћ*, *ж* и *ш*, *з* и *с*, *џ* и *ч*. Ова су сва слова тако налик (по гласу) једно на друго, да се само по том разликују, што је *б* мекше од *п*, *г* од *к*, *д* од *т*, *ѓ* од *ћ*, *ж* од *ш*, *з* од *с*, а *џ* од *ч*. Кад у каквој ријечи дође које од овије мекши слова пред тврђе (друго, а не пред његово), онда се оно мекше претвори у друго тврђе од њега (зашто се друкчије не може изговорити),[3]) н. п.

---

[1]) По Српски би управо требало казати *дебели* јер (као остале ријечи које се свршују на полугласно слово), али су наши књижевници узели по Њемачкоме сва слова у средњи род.

[2]) Ово је благогласије готово тако различно међу народима, као и вкус међу људма: што је једном народу *благогласно*, то другоме може бити најпротивније, н. п. Србљину су благогласне ове ријечи: *прст*, *крст*, *срп*, *брк*, *трг*, *врг*, *срг*, и остале овакове, а Грк и Талијан затиснули би уши од овакови ријечи; Чесима је и Бугарима благогласно *л* међу два полугласна слова, н. п. *длг*, *плн*, *слнце*, а Србљи не само што у оваковим ријечима имају *у* мјесто *л* (н. п. *дуг*, *пун*, *сунце* и т. д.), него га *(л)* ни на крају ријечи, или слога, не могу да трпе, већ га промијене у *о*, н. п. *писао*, *котао*, *жетеоци*, *сеоце* и т. д.

[3]) И ово је опште и природно правило у свим језицима, само што нови граматици не кажу да се слова премјењују, него да се изговарају (н. п. *Аде-*

Лука Ћелевић
БЕОГРАД

Luka Ćelović
BEOGRAD

б у п: *шиб, шипка; Срб. Сриски*[1]) *засовце, клупче* и т. д.

г — к: *нокти* (и послије *нокат*).

д — т: *јад, јатка! нудити, нуткати; одиграти, отпјевати* и т. д. Кад дође у ријечи *д* или *т* пред *с*, онда се као што претвори обоје у *ц*, н. п. *људски* мјесто *људски*; *Грошка* (ријека и мала варошица између Бијограда и Смедерева) мјесто *Гротска* (а прилагателно само *Грочански*): и тако се готово изговара у свима оваковим (производним) ријечма, н. п. у *господски, градски, братски* и т. д., али ја нијесам смијо написати *госпоцки, брацки*: зашто се ћешто чује *д*, или *т*, пред *с* (особито у сложеним ријечма, н. п. *подсирити, одсвакле, одслужити* и т. д.); а ћешто се опет избаци *д* или *т* на поље (особито у глаголима), н. п. *предем, прести; метем, мести; једем, јести; плетем, плести; господство, проклество* и т. д. По правилу требало би да се *д* пред *с* претвори у *т*, али будући да се тешко изговара и једно и друго: зато сам ја оставио онако. Ја сам чатио у књигама, што су писали прости Србљи, који нијесу ни чули за *етимологију*, и *госпоски*, и *госпоцки*, и *господски*; и *осјећи*, и *оцјећи*, и *одсјећи* и т. д. А кад дође *д* или *т*: а) пред *ц*, *ч*, *џ*, онда се свагда избаци, н. п. *када, каца, качара; Градац*, из *Граца; путо, пуце* (у родителн. млож. *путаца*, а умалително *путашце*); *отац, оца, оче, очевина; ткати, чем; патка, паче, пачји; кост, кошчица* (мјесто *костчица*); *сат, сатија* и т. д. б) кад дође *д* или *т* пред *н* или пред *б*, а послије *ж, з, с*, н. п. *нужда, нужно; гост, гозба* (мјесто *гоздба*); *болест, болесник, болесница* и т. д. в) кад дође *д* пред *т*, или *т* пред

лунг каже да се b пред t изговара као p); а *Грци* су и *Латини* о том и правила написали које се слово пред којим, и у које претвара. Пуне су Грчке и Латинске књиге примјера о том, н. п. scribo, scripsi, scriptum; *γραφω, γραπτός, γράβδην*. А и у самим Славенским књигама налази се трага од ови правила, само што и нијесу свуда држали, н. п. у граматици Г. Мразовића, на страни 32—33, стоји: „воз, раз, из, без, низ, да разликуются въ писанїи отъ вос, рас, ис, бес, „нис. 1. воз, раз, из, без, низ, слагаются с' реченїями отъ писмене самогласнаго „либо согласныхъ б, в, г, д, ж, з, л, м, н, р, с, ч, начинаемыми, н. п. возярюся, „разбїю, изведу, беззлобенъ, безчинїе и проч. 2. вос, рас, ис, бес, нис, слагаются „съ реченїями отъ писменъ согласныхъ к, п, т, х, ц, ш, щ, начинаемыми, н. п. „воскликну, расхищу, исцѣленїе, беспокойный, нисхожу, и проч."

[1]) У млогим старим књигама Српским стоји написано *Сриски*, н. п. у Душановој дипломи (што је споменута на страни 282): „земли *сръпсиеи*."

д, онда се свагда предње изостави, н. п. *откати* (мјесто *одткати*); *потка* (мјесто *подтка*); *одржати* (мјесто *оддржати*); или се уметне међу њи *а*, н. п. *одадњити*, *одадријети* и т. д.

ђ у ћ — — — — — —

ж—ш: *држак*, *дршчић*; *држи*, *дршкати* (н. п. псето на свиње); *муж*, *мушко* и т. д.

з — с: *разапети*, *распети* (Слав. *распятїе*); о овом имају правила и у Славенским граматикама (као што је напоменуто мало прије). А кад дође *з* пред *ж* или пред *ш*, онда се изостави, н. п. *ражалитисе*, *рашити* и т. д. Тако се исто изостави *з* кад дође пред *с*, н. п. *раставити*, *растатисе*, *расјећи* (овако исто чине и *Руси*, н. п. *росадникъ* (расадник), *росолъ* (расо) и т. д.); или се, у таковом догађају уметне *а* међу *з* и *с*, н. п. *разасути*, *изасути* и т. д.

ц — ч: *бардакчија* (или *бардагџија*).

Тако се тврђе пред мекшим претвори у тврђе, н. п.

к — г: *мозак*, *мозга*; *дрозак*, *дрозга*; *свагда*, *нигда*; (Славенско) *гдѣ*; *буљугбаша* и т. д.

п — б: *топ*, *тобџија*.

с — з: *саградити*, *зграда*; *сабор*, *збор*, *зборникъ*[1]) (као и *Руси* што пишу *збираю*, *собралъ*, *собратъ*; *збитїе* и т. д.); *нос*, *ноздрва* и т. д.

ч — ц: *наручити*, *наруџбина*.

ш — ж: *задужбина*, што се гради за *душу*.

т — д: *сват*, *свадба*;[2]) *косити*, *косидба*; *крчити*, *крчидба* и т. д.

2) Нека пак полугласна слова нијесу по гласу тако налик једно на друго, али су изнутра по природи својој тако сродна, да се радо претварају једно у друго; тако се претвори:

г у ж, — з и у ћ, н. п. *рог*, *роже*, *рози*; *могу*, *можеш*, *мози*; *дигo*, *диже*, *дизати*, *дићи*; *легo*, *леже*, *лези*, *лећи* и т. д.

д — ђ, н. п. *глодати*, *глођем*; *родити*, *рођен*; *досадити*, *досађивати*; *прут*, *запруђе*; *лад*, *залађе*; *грозд*, *грожђе* и т. д.

з — ж и у г, н. п. *кнез*, *кнежев*, *кнегиња*; *натезати*, *нате-*

---

[1]) У Будиму су од прије штампали *зборникъ* (као што је од старине), а сад од како се почео језик *поправљати*, и то је поправљено да буде *сборникъ*!

[2]) Руси пишу *свадьба*, па опет знаду да није од *свађати*, него од *сват*.

жем, натегнути ; резати, режем ; мазати , мажем и т. д., а особито пред *ђ, љ, њ*, свагда се претвори *з* у *ж* , н. п. *грозд , грожђе ; гвозден , гвожђе ; зло, жље, разлити, ражљевати; загазити, загажња* и т. д.

к у ћ, — ц и у ч, н. п. *реко , рећи ,*[1]) *рећи , рече; пеко, пећи, пече, пећи; јунак, јунаци, јуначе* и т. д.

ј — љ (пред *б, в, м, п*), н. п. *рибљи* (мјесто *рибји*), *зарукавље* (мјесто *зарукавје*) , *безумље* (мјесто *безумје*), *копље* (мјесто *копје*) и т. д. xxxii

л — љ, н. п. *молити, мољен; солити, сољен; крило, окриље; весело, веселье* и т. д. Кад *л* дође накрај слога, онда се претвори у *о* , н. п. *пратилац, пратиоца; писао, писала; котао, котла; колац, ко́ца* (мјесто *ко̀оца*, као и *со̂, во̂, соко̂*, мјесто *со̀о, во̀о, со̀коо* ; ја се опомињем само у *потмоо* два *о* да се изговарају) ; *грло, грьоце; село, сеоце, сеоски* и т. д., осим ђекоји ријечи, особито туђи, или које се ријетко говоре, н. п. *тоболац, тоболца* (а не *тобоца*); *силни ; бијел, цијел* (говорисе и *бијо, цијо* , а у Рес. и у Срем. нарјечију само *бео, цео*) ; *бијелац , бијелца ; цијелац , цијелца ; ђаволски , анђелски ; болта , алал , султан , катил, мезил, алка, алва* и т. д. А у ђекојим се ријечма говори обадвоје (и *л* и *о*), н. п. *аријестол* и *аријесто; анђел* и *анђео ; болна* и *бо́на* и т. д.

м — в, н. п. *тама, тавница ; рамо, обравница* (но ово је већ етимологическа премјена) и т. д.

---

[1]) Ђекоји наши списатељи и књижевници кажу, да не треба писати *браћа, пруће,* и остале овакове ријечи, са *ћ*, него са *ть (братья, прутье)* : „да се зна, веле, да је од *брат* и од *прут,* а не од *браћ* и од *прућ*.“ На тај начин не би требало писати ни *рећи, пећи, лећи,* и остале овакове ријечи, са *ћ*, него са *кь*, и *гь (рекьи, пекьи, легьи)*, да се зна да је од *реко, пеко, лего,* а не од *рећо, пећо, лећо.* Ајде могло би и то бити ; али како ћемо записати *јунаци* и *врази,* да се зна, да је од *јунак* и од *враг,* а не од *јунац* и од *враз?* како ли ћемо записати у зват. *оче* и *кнеже,* и у творит. *радошћу* и *жалошћу,* да се зна, да је у именит. *отац, кнез, радост* и *жалост,* а не *оч, кнеж, радошћ* и *жалошћ?* како ли ћемо записати *реже* и *пише* , да се зна, да је од *резати* и од *писати* , а не од *режати* и од *пишати*? и т. д. Ако станемо метати по једно јер (*ь*) код *г, з, к, с, ц,* онда нам треба начинити још неколико *средњије,* или *мршавије* јерова ; па ћемо тек на пошљетку вићети, да се опет не може записати као што би се ћело. — Свето писмо каже, да пико не може *двѣма господинома* работати , а ђекоји би људи ћели, да им слова показују и како се ријечи *изговарају, и шта значе, и од куда су постале!* Квинтилијан каже, да су слова само зато измишљена, *да се њима записују ријечи онако као што се изговарају ;* и то су знали , и сад знаду сви прави граматици и у језику вешти списатељи и књижевници ; само оне надрикњиге (фушери књижевни), који су *нешто* научили , па мисле да већ ништа нема што не знаду, не могу то да разумију и да признаду.

н у њ, н. п. *грана, грање; ранити, рањен; наканитисе, наканьиватисе* и т. д. У ђекојим се ријечма претворило *н у л* (послије *м*), н. п. *млого, сумља;* кад се догоди *м* и *н* заједно *(мн)*, онда се претвори или *м* у *в* (н. п. *тавница*), или *н* у *л*, као *млого;* но и ово су старе етимологическе премјене.

с — ш, н. п. *писати, пишем; носити, ношен; квасити, квашен; умјестити, умјештати;* а особито пред *љ, њ, ћ, ч*, н. п. *размислити, размишљавати; послати, пошљем; просити, прошња; носити, ношња; данас, данашњи; ноћас, ноћашњи; лист, лишће; очистити, очишћен; ћерати, ишћерати; даска, дашчица, дашчара; љуска, љушчица; кост, кошчица; ишчистити, ишчупати* и т. д., као и у Грка *νύχθ' ὅλην* мјесто *νύκτ' ὅλην* и т. д.

т — ћ, н. п. *брат, браћа; прут, пруће; вратити, враћати; испратити, испраћен* и т. д.

ћ — т (пред *њ*), н. п. *броћ, братњак; воће, вотњак; гаће, гатњик; срећан*, говори се и *сретна, сретно; добросретник* и т. д.

ц — ч, н. п. *јарац, јарче; мјесец, мјесече; зец, зечина* и т. д.

XXXIII О УДВОЈАВАЊУ СЛОВА.
(de literarum geminatione)

Два *а* једно до другога налазе се само у оним ријечма, ђе је *х* у Славенском језику, н. п. *мáати, мáање; снàа; òра, òраа; прâ, прàа; грâ, грàа; стрâ, стрàа* и т. д. Истина да се ове ријечи мушкога рода, у родит. јед. тако изговарају, као да би било једно дугачко *а (â)*, али су у пјесмама свуда два слога, н. п.

„Од пушчаног *праа* и олова —
„*Праа* има, ал' олова нема —
„Подигло се неколико *Влаа*
„И понели у тиквици *праа*[1]) —

Два *е* и два *и* тешко ће се ђе наћи заједно једно до другога.

---

[1]) Ђекоји наши Списатељи пишу *раана, подраанити, вооз* и т. д. Ово нити је Српски ни Славенски, него је *Њемачко-Српски:* зашто су они вићели ђе Њијемци овако крпе и натежу у њиовом језику, па би и они ради да уведу у свој. Ово је четврта служба, која се иште од слова, т. ј. *да показују и разлику гласа у ријечма!*

Два *о* могла би често доћи једно до другога у оним ријечма, ђе се *л* послије *о* претвори у *о*; али народ свагда у таковом случају слије она два *о* у једно дугачко, н. п. *колац, ко́ца* (мјесто *ко̀оца*); *болан, бо́на; соко̂, во̂, со̂, со́чица, до̂, сто̂, го̂* и т. д. (ја се опомињем само у *шотмоо* два *о* да се изговарају). Него у оним ријечма, ђе је у Славенском језику *х*, могу се и два *о* заједно наћи, н. п. *соа*, у звателн. *со̀о*; *шоод*, *шооде*, *шоодити* и т. д. (и у сложеним ријечма, н. п. *ирноок*). У таковим ријечма могу се наћи и два *у* заједно, н. п. у *трбуу*, у *кожуу*, у *руу*:

„У злу руу, у кожуу,
„У злој капи, и шубари —

Два једнака полугласна слова нигђе не могу стајати заједно у Српском језику, него се свагда једно изостави кад се догоде у каквој сложеној ријечи, н. п. *безаконье* (мјесто *беззаконье*), *безаконик, одржати, мачји, мачица* (а не *мачћји* и т. д.), *квочка, квочетина* и т. д., или се уметне *а* међу њи, н. п. *одаднити, изазвати, одадријети, безазлен;* као и: *са* сином, *са* сестром; *са* земљом и т. д.

О СЛАВЕНСКИМ СЛОВИМА.

(de literis linguae Serborum ecclesiasticae)

У Славенскоме, или у нашему црквеном језику, има 45 слова, т. ј. а, б, в, г, д, е, ж, ѕ, ꙁ, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѹ, у, ф, х, ѿ, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, є, ю, ѫ, ѭ, ѧ, ѿ, ѩ (я), ѯ, ѱ, ѳ, ѵ. Ако још к овима још додамо *ѥ* и *ꙗ* (која се налазе у Српским рукописима од 400 и више година), и оно ѥ, што се налази у Србуљама, онда ће и бити 48. Из овије слова ми имамо: *а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ц, ч, ш, ъ* (о којима за сад не треба више говорити); а немамо: ѕ, ꙁ, і, ѹ, ф, х, ѿ, щ, ы, ь, ѣ, є, ю, ѫ, ѭ, ѧ, ѿ, я, ѯ, ѱ, ѳ, ѵ. Да узгред и њи мало прегледамо:

ѕ Чита се данас у Славенском језику као и *з* (и Руси су га оставили одавно).

ꙁ Није друго ништа, него *з*, само што је друкчије начињено.

і Значи 1) као *и*, н. п. *вїно*[1]), *архїмандрїтъ, пїю, Марїа* и т. д. 2) као *ј*, н. п. *ближнїй, домашнїй, горнїй, козїй* и т. д.

---

[1]) Већ и Руси пишу *вино, архимандритъ*.

ѓ Значи као и *у* (и њега су Руси оставили).

ф Само је за туђе ријечи, и изговара се мало тврђе него *в*. Прости Срби или га изговарају као *в*, н. п. *Стеван, Стева; Вилип, Вића* и т. д., или га промијене у *п*, н. п. *Стјепан, Тришуњдан, Трипко* и т. д. Но будући да
XXXIV у нашему језику има ријечи Турски, које се изговарају са *ф* (н. п. *ђерђеф, аферим, седеф* и т. д.),[1]) а такове ћекоје морамо узимати и Грчке и Латинске: зато ћемо и ми узети *ф* међу наша слова.

х Изговара се мекше од *г*, али у Српском језику нема његова гласа, него су га Срби или са свим изоставили (као Талијани у Латинским ријечма, onore од Латинскога honor и т. д.), н. п. *ора, Вла, лад, ром, рабар; манути, дунути, маовина, дуовник* и т. д., или су га промијенили 1) у *в*, н. п. *сув, глув, кувати, дувати* и т. д. 2) у *г* (у Ерцеговини, и то понајвише на крају ријечи), н. п. *доћог, виђег, нађог, чуг*; *ораг, наврг брда* и т. д. 3) у *ј*, н. п. *смеј* и т. д. 4) у *к*, н. п. *женик*.

Какогођ што се *г* претвара у *ж* и у *з*, тако се у Словенском језику претвара *х* у *с* и у *ш*, и у таковом догађају Срби су готово свагда задржали *с* и *ш*, н. п. *Вла, Влаше, Власи; ора, ораси, орашје; дијати, дишем, маати, машем; снаа*, (дат.) *снаси* (и *снаи*); *дувати, душем* (и *дувам*) и т. д.

Истина да у Српском језику нема ни једне ријечи, ће би се *х* изговарало, али га опет морамо узети за туђе ријечи (овђе треба разумјети и саме Славенске и Росијске ријечи, које ми *сад* узимамо, н. п. *воздух*; ја овђе нити би смијо уписати *возду*, ни *воздуг*, ни *воздуј*, ни *воздук*: зашто онда нити би била ријеч наша ни Росијска), као и *ф*.

Ѿ Није слово, него је читав слог (*ωт*, или *от*) и ријеч. Од прије, док није било артије ни штампе, морали су људи *све* књиге писати на пергаменту (углађеној кожи), који је био млого скупљи од најљепше артије сад; зато су се старали да пишу што се може краће; и тако су по-

---

[1]) Срби, који живе по варошима (како у Сријему, у Бачк. и у Бан. тако и у Србији и у Босни), радо изговарају *ф*, тако, да га каштo и у нашим ријечма узму мјесто *в* (понајвише у онаковим ријечма, ће је у Славенском језику *х* пред *в*), н. п. *фала, фалити, уфатити, зафатити, дофатити* и т. д.

чели надметати титле и скраћивати онакове ријечи, које често долазе, и које сваки ласно може погодити, н. п. $\tilde{\text{Х}}$с, $\tilde{\text{о}}$ц, дв̃дь, б̃ь, г̃ь, значи *христос, отац, давид, Бог, господ* и т. д. Од овакога писања имали су двије ваљде: једну што се брже писало, а другу што се штеђео пергамент.

щ Такођер није слово, него је састављено као и ѿ; Руси и остали, сви готово, Славенски народи изговарају га као *шч*, тако и нови књижевници Српски по Сријему, по Бачкој и по Банату; а остали сви Срби (као н. п. по Србији, по Босни, по Ерцеговини и т. д.) и Бугари изговарају га као *шт*, н. п. *аще, щедрота, пища, пещера*, чате *аште, штедрота, пишта, пештера* и т. д.[1])

Ово је био говор, како га (наши) књижевници изговарају у читању Славенски књига, а у Српском језику имају оне ријечи, које се у Славенском језику пишу са *щ*, или шт, н. п. *штит, заштитити, штука, штене, штипати, пришт* и т. д., или ћ, н. п. *ноћ, пећ, моћи, пећи, жећи, пишући, одећи, позлаћен* и т. д.

ы Има глас између *е* и *и* (готово као Њемачко ü), али у Српском језику нема таковог гласа, нити га Срби могу изговорити, него га у црквеним књигама читају као *и*, н. п. *син, риба, бик* и т. д.

ъ Није (данас) слово никакво, него је знак, који умекшава полугласна слова, н. п. *учитель, конь, лебедь, радость*, чати се *учитељ, коњ, лебеђ, радоћ* и т. д.[2]) У старим књигама Славенским нема ниђе дебелога јера *(ъ)* него свуда мало *(ъ)*, н. п. *въ заповѣдехъ твоихъ; къ заповѣдемъ твоимъ; печаль прїѧтме* ѿ *грѣшникъ, ѡ̈ставляющих законь твои* и т. д. xxxv

ѣ Није слово, него је слог *је*, и само се пише у сриједи и на крају послије полугласније слова (а у почетку и послије самогласније слова ни пошто), н. п. *вѣра, мѣра, рѣка, горѣ*, чати се *вјера, мјера, рјека, горје* и т. д. А кад стоји послије *л* и *н*, онда се *л* чати као *љ*, *н*

---

[1]) И у Сријему има старије попова, који још овако чате.

[2]) Може бити да Руси могу њим умекшати и остала полугласна слова, н. п. *б, р, с* и т. д. али Срби не могу. И само *д* и *т* напињу се само нови књижевници Сремачки и Бачвански да читају као *ђ* и *ћ*, н. п. *господђ, пућ, косћ* и т. д. а остали *сви* Срби читају, као што и говоре, *господ, пут, кост* и т. д.

као *њ*, а *ѣ* као *е* (*ј* са *л* слије се у *љ*, а са *н* у *њ*), н. п. *лѣто*, *нѣдра*, чати се *љето*, *њедра* и т. д.

є У почетку се изговара као *ѣ (је)*, н. п. *єдинъ*, *єжъ*, чати се *један*, *јеж* и т. д., а у сриједи изговара се као *е* (и пише се за разлику пâдежа !), н. п. *отєцъ* (у родит. млож.), *спасєнїя* (у имен. млож.) и т. д.

ю Какогођ што је *ѣ* сложено из *ј* и *е*, тако је *ю* сложено из *ј* и *у*, н. п. *югъ*, *царю*, *мою*, чати се *југ*, *царју*, *мојУ* и т. д., а кад стоји послије *л* и *н*, онда се *л* чати као *љ*, *н* као *њ*, а *ю* као *у*, н. п. *люди*, *землю*, *святыню*, *богиню*, чати се *људи*, *земљу*, *свјатињу*, *богињу* и т. д.

ѫ *(јус)* Као слово не пише се данас нигђе у Славенском језику.

ѡ (ѽ) Ми и Руси изговарамо као *о*, зато га Руси нијесу ни узели међу своја слова.

ꙗ (я) Сложено је из *ј* и *а* (као и *ѣ* из *ј* и *е*, и *ю* из *ј* и *у*), н. п. *ꙗворъ*, *ꙗгода*, *царя*, *моя*, *творятъ*, чати се *јавор*, *јагода*, *царја*, *творјат*, *моја* и т. д. А кад стоји послије *л* и *н*, онда се *л* чати као *љ*, *н* као *њ*, а *я* као *а*, н. п. *земля*, *святыня*, чати се *земља*, *свјатиња*.

ѯ Изговара се као *кс* (и *Руси* су га већ одавно изоставили).

ѱ Изговара се као *пс* (и њега су *Руси* изоставили).

ѳ Само је за грчке ријечи. Србљи је друкчије не могу изговорити, него као *т*; *Руси* понајвише пишу (и изговарају) *ф* мјесто ѳ, н. п. *Феодоръ*, *Афини* и т. д. А у ђекојим ријечма пишу (и изговарају, као и Србљи) *т* мјесто ѳ, н. п. *театеръ*, *математика*, *аптека*.

ѵ Такођер је за Грчке ријечи, и изговара се двојако : 1) као *в*, н. п. *Павелъ*, *ευχαρϊστϊα*, *ευαγγελϊе*. 2) као *и*, н. п. *мυро*, *тυран*, и т. д. Већ и Руси пишу *Павелъ*, *евангелїе*, *тиранъ* и т. д.

Ово је био ґовор о Славенским словима, којије ми немамо (нити нам требају); сад да речемо неколике ријечи о нашим словима, којије Славени немају. Славени немају *ѓ*, *ј*, *љ*, *њ*, *ћ*, *џ*.

џ Је и код нас готово само за туђе ријечи (осим увјецбати, наруцбина).

ђ и ћ. Ако у Славенском језику *лебедь*, *Господь*, *твердь*, *надь*, *мѣдь*, треба читати *лебеђ*, *Госпођ*, *тверђ*, *јаћ*, *мјеђ*; а *шуть*, *радость*, *милость*, (ако треба читати)

ауѣ, *радосѣ*, *милосѣ*: онда Славенима треба ѣ и ѣ, као и нама: зашто они само слова немају, а гласове имају као и ми.

љ и њ Требало би Славенима какогођ и нама. Кад би у Славенском језику (или барем у Русијском) било *љ* и *њ*, онда бисмо знали, или треба чатити *конем*, или *коњем*, *кони*, или *коњи*; *конски*, или *коњски*; *учителем*, или *учителѣем*; *учители*, или *учители*; на *земли*, или на *земљи*; *воли оца небеснаго*, или *вољи оца небеснаго*; *книга*, или *књига*; *коли*, или *кољи*; *жни*, или *жњи*; *љублен*, или *љубљен*; *обновлен*, или *обновљен*; *сохранен*, или *сохрањен*; онда бисмо ласно могли одсудити, или имају правије ђеца, која поју у цркви *Буди имја Господње*, или учитељи и свештеници, који читају *Господне* и т. д.

Код нас ђекоји учитељи Славенскијех граматика кажу, да у оваковим ријечма *ли* и *ни* треба чатити *љи* и *њи*: зашто је (веле) у именителном умекшано *л* и *н*, па свуда остаје као *љ* и *њ*; али је то слаб изговор: кад би тако било, онда не би требало ни у другим падежима писати *я* ни *ю*, него *а* и *у*, н. п. требало би писати *землу*, *волу*, *богиню*, xxxvi *кона*, *учителa*, *кону*, *учителу*, па би се чатило *земљу*, *вољу*, *богињу*, *коња*, *учитеља*, *коњу*, *учитељу*: него је то, с опроштењем, *крпеж*, који показује недостатак Славенске Буквице.

Тако је исто потребно *j* у Славенском језику, н. п. кад се пише у имен. *струя*, *Троя*, *судїя*, у вин. *струю*, *Трою*, *судїю*: требало би и у род. и у дат. писати *струји*, *Троји*, *судији*, а не *струи*, *Трои*, *судїи*.

О ГЛАСОУДАРЕНИЈУ.

(de accentu)

У Српском језику имају 4 различна ударенија гласа, и по њима су ево начињена 4 знака: ̀, ́, ̂, ̂.

Први (̀) стоји над оним словом, ђе се глас оштро изговара, н. п. *во̀да*, *вра̀на*, *вѝна*, *зѐмља*, *прем̀етати*, *прѐметнути*, *тѝца*, *пѝти*, *кр̀ст*, *пр̀ст* и т. д.

Други (́) стоји над оним словом, ђе се глас управо протеже, н. п. *гра́на*, *о́вца*, *се́ка*, *ри́ка*, *ви́кати*, *ду́ша*, *ри́кати*, *весе́ље*, *тр́кати*, *ср́на* и т. д.

Трећи (ˆ) стоји над оним словом, ће се глас као округло разлази, н. п. *гла̑д, бла̑го, те̑ло, би̑р, су̑нце, кру̑г, ро̑ј, па̑мтити, тр̂н, кр̂в, тр̂к, цр̂њка* и т. д.

Четврти (ˆ) стоји над оним словом, ће се глас тако протеже, да од протезања прелази нешто и на друга слова, која иду за њим, н. п. *на̑во;* (и свуда у родит. множ.) десет *љу̑ди*, пет *ова̑ца*, свију *на̑рода* и т. д.

Које ријечи на ком слогу имају који знак гласоударенија, то ће се по времену одредити у граматикама; а ми овће за сад само да опоменемо још нешто код овије знака гласоударенија, да би се лакше могао познати прави глас ријечи:

1) Глас је првога знака (ˋ) двојак, које се особито може познати у једнаким ријечма, н. п. *бацати* оштрије се изговара кад значи stechen, него кад значи werfen; тако се *ора* изговара оштрије кад значи die rechte Zeit, него кад значи die Ruhe; тако се изговара оштрије *јарица* млада коза, него *јарица* шеница и т. д.; зато сам ја у оваковим ријечма метнуо два знака (ˊˋ) ће се оштрије изговара, као што се може вићети код *бацати, јарица, пара* и т. д.

2) Код трећега (ˆ) треба упамтити: а) ће је гоћ на другом, или на трећем, или на четвртом слогу овај глас, онће пред њим мора бити на ком слогу и оштри (ˊ), н. п. *о̀вча̑р, ра̀та̑р, ра̀до̑ст, госпо̀да̑р, го̀товље̑ње, горо̀падња̑к, во̀јводова̑ње*, и т. д.; зато ја нијесам (свуд) ни метао оштрога на први слог, ће је ово на другом, као н. п. код *овчар, ратар, рвач, радост, рањење, ношење, мотање, гњецован, голетан, графанче* и т. д. — б) овај се глас налази код свију ријечи, које се од несавршителни глагола граде на *ње* на предпошљедњем слогу, н. п. *го̀товље̑ње, ријје̑ње, во̀јводова̑ње* и т. д.; зато га у оваковим ријечма не би требало ни писати (кад се зна да је свуда), као што га ја нијесам писао у оним оваковим ријечма, које напријед имају глас другога знака, н. п. *пи́сање, стру́гање, досаћи́вање, откупљи́вање, љу́бљење* и т. д. — в) готово би се могло рећи, да је и овај глас двојак у оним ријечма, ће се два налазе на једној ријечи, н. п. *па̑мће̑ње, су̑ди̑м, ра̑ди̑м, ша̑ра̑м, ве̑же̑м* и т. д. (у оваковим глаголима).

3) И четвртога је знака (ˆ) глас двојак, које је најлакше познати у једнаким ријечма, н. п. нас има седам *друга*, и сваки имамо по десет лијепи *друга* (што се конци препредају): овће се у *десет лијепи друга* не протеже тако глас,

као у *седам друга*, него се изговара *дрȗга̂*; тако исто кад се рече: вићели смо на небу 10 *дȗга*, и донијели смо сваки по 10 качни *дȗга̂*; десет *грâна*, и допао *рâна̂* и т. д.

4) Глас не остаје све једнако на једном слогу, него се мијења, н. п. *вòда, вòдē, вȍди, вȍду, вȍдо, вòдȏм, вòди, вȍде, вȏда, вȍдама; сòкȏ, сокòле, сȍколе; лòнац, лóнца* (а *рòнац, рòнца!*), *лȏнци, лòнâца, лȏнцима; пúсати, пȉшēм, пúсâше; јȕнāк, јунáка, јȕнâче, јунâка* и т. д. xxxvii

СКЛОНЕНИЈА.

(de substantivorum declinatione)

Српска имена суштествителна имају четири склоненија.

Прво Склоненије,

По коме се склањају сва имена мушкога рода, која се свршују на полугласно слово и на *у*, и она на *а*, која и у родителном имају *а*; и на *о*, која у род. имају *ла*; и неколика на *е*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. јèлен,	кòлâч,	òра,	мȉје,	сòкȏ,	кòтао,
Р. јèлена,	колáча,	òраа,	мȉја,	сокòла,	кòтла,
Д. јèлену,	колáчу,	òрау,	мȉју,	сокòлу,	кòтлу,
В. јèлена,	кòлâч,	òра,	мȉје,	сокòла,	кòтао,
З. јèлене,	кȍлâчу,	òраше,	мȉју,	сȍколе,	кȍтле,
Т. јèленом,	колáчем,	òраом,	мȉјом(мȉјем)	сокòлом,	кòтлом,
С. јèлену,	колáчу,	òрау,	мȉју,	сокòлу,	кòтлу,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. јèлени,	колáчи,	òраси,	мȉјови,	сокòлови,	кòтлови,
Р. јèлȇна,	колâча,	òрâа,	мȉјȏва,	сокòлȏва,	кòтлȏва,
Д. јèленима,[1])	колáчима,	òрасима,	мȉјовима,	сокòловима,	кòтловима,
В. јèлене,	колáче,	òрае,	мȉјове,	сокòлове,	кòтлове,
З. јèлени,	колáчи,	òраси,	мȉјови,	сокòлови,	кòтлови,

[1]) У пјесмама се налази ћешто дат. множ. као твор. јед. (као што је и у Славенском језику), н. п. Биће доста меса и *гавраном;* Тако *Турком* Турски селам даде и т. д. Ћешто се овакови дат. множ. падеж може чути и у говору, особито у Бачкој (по варошима), и понајвише код они имена, која у множ. броју нарасту на *еви* или на *ови*, н. п. *воловом, соколовом, царевом; пријатељем, момком* и т. д. Али од Србијанаца, од Бошњака и од Ерцеговаца, ја то нијесам чуо никад, него би још и у пјесмама прије казали *воловим', соколовим', царевим', пријатељим'* (као: Турски *Турцим'* Бога називаше); или *волов'ма, пријатељ'ма* и т. д., а не вјерујем да би и Бачвани казали, н. п. *прстом, зубом, лактом?*

Т. јèленима,[1])	колáчима,	òрасима,	мѝјовима,	сокòловима,	кòтловима,
С. јèленима.[1])	колáчима.	òрасима.	мѝјовима.	сокòловима.	кòтловима.

XXXVIII

I. Код овог склоненија треба упамтити:

1) Имена бездушни ствари имају у јед. броју вин. као именителни.

2) Имена, која се свршују на *ђ*, *ж*, *ј*, *љ*, *њ*, *ћ*, *ч*, *ш*, имају у зват. јед. *у* мјесто *е*, а у твор. *ем* мјесто *ом*, н. п. смуђ, зват. смуђу, твор. смуђем; нож, ножу, ножем; змај, змају, змајем; краљ, краљу, краљем; пањ, пању, пањем; манић, манићу, манићем; колач, колачу, колачем; миш, мишу, мишем и т. д., али *јеж*, *јежом!* Неколика имена и на *ар* имају овако, н. п. писар, писару (и писаре), писарем (и писаром); господар, господару, господарем (и господаром); цар, царе, царем (!) и т. д.

3) Имена, која се свршују на *ц*, у зват. јед. премјењују *ц* на *ч*, а у твор. и она имају *ем* мјесто *ом*, н. п. стриц, зват. стриче, твор. стрицем и т. д. Осим *зец, зецом*; *мјесец, мјесецом.*

4) Имена, која се свршују на *з*, у зват. јед. премјењују *з* на *ж*, н. п. кнез, зват. кнеже и т. д. Али која се имена ријетко говоре у зват. јед., код они се може чути и на *зу* (мјесто *же*), н. п. Ој Француз царе силовити! —

5) Имена, која се свршују на *г* и на *к*, у зват. јед. премјењују *г* на *ж*, а *к* на *ч*; а у млож. свуда осим род. и вин. *г* на *з*, а *к* на *ц*, н. п. рог, зват. јед. роже, а у млож. броју рози, розима; јунак, јуначе, јунаци, јунацима и т. д. Али имена која се свршују на *дак*, *так* и *чак*, и у род. губе *а*, а *ријетко* се говоре у зват. јед., код они би се прије казало на *ку*, него би се промијенило *к* на *ч*, н. п. *пáтак*, *пâтку!* (мјесто *пâче!*), *мáчак*, *мâчку!* (мјесто *мâче!*) и т. д. Али која се често говоре, она имају као што треба, н. п. *тетак*, *тêче!*

6) Имена, која се свршују на *ац*, и на *ао*, и млога друга на *ак*, *ал*, *аљ*, *ам*, *ан*, *ањ*, *ап*, *ар*, *ас*, *ат*, *ач*, у свима

---

[1]) Бештo се може (особито у Срнјему, у Бачкој и у Банату) изоставити ово *ма* у твор. и у сказ. млож., н. п. с *јелени*, на *волови*, у *котлови* и т. д. И овако се по реченим мјестима (особито у *писању*) изоставља *ма* у твор. и у сказ. код свију имена (осим трећега склоненија) суштествителни и прилагателни, и код ђекоји мјестоименија (н. п. *мој*, *твој*, *свој*, *чиј*). Али у Србији, у Босни и у Ерцеговини, слабо се и у пјесмама чује (н. п. А с *ајдући* како начинимо), него се радије изостави пошљедње *а*, или *и*, испред *м*, н. п. *На синџирим'* ситне титреике; у Рушанским зеленим *шљивицим'*; Под *чадор'ма* робље под'јелиште и т. д.

осталим падежима (осим род. множ.) губе *а*, н. п. знанац, знанца; мòмак, момка; ȕгал, угла; ȕгаљ, угља; јáрам, јарма; óван, овна; жр̂ван̂ь, жрвња; котао, котла; вјѐтар, вјетра; óвас, овса; лâкат, лакта; Бȉрач, Бирча и т. д.

7) Сва имена, која се свршују на *о*, и млога друга, особито једносложна и двојесложна, нарасту у множ. броју на *еви* или на *ови*:

а) На *еви* нарасту она, која у твор. јед имају *ем*, н. п. смуђ, смуђеви; нож, ножеви; краљ, краљеви; пањ, пањеви; цар, цареви; брођ, брођеви; мач, мачеви; кош, кошеви и т. д.

б) А на *ови* сва остала, која у твор. јед. имају *ом*, н. п. град, градови; поп, попови; котао, котлови; соко, соколови; гавран, гавранови; јастријеб, јастребови и т. д.

Но ова сва имена могу имати и по правилу, и код ђекоји се говори обадвоје, н. п. миши и мишеви; рози и рогови; пијетли и пијетлови; сȗди и сȕдови и т. д., а код остали се чује у пјесмама, н. п. пути, ножи, орли, гаврани: Ђе се вију орли и гаврани и т. д.

8) Имена нâрода, која се свршују на *ин*, у множ. броју у свима падежима губе *ин*, н. п. Бугарин, Бугари; Србин, Срби; Латинин, Латини и т. д. Али Турчин, каже се Турци (као од Турак).

9) Имена, која се свршују на *дац* и на *тац*, у свима осталим падежима осим род. множ. губе *д* и *т*, н. п. желудац, желуца, (род. множ.) желудаца; отац, оца, оцу, оче, отаца и т. д.

10) *Мије, грије, смије*, може бити да би у множ. броју могли имати и на *еви* (*мијеви* и т. д.); али (по Рес. нарјечију) *ме, гре, сме*, и у твор. јед. имају само на *ом*.

II. Особито треба упамтити код ђекоји ријечи:

1) Нека имена имају у род. множ. *и* мјесто *а*, н. п. *цр̂в, цр̂ви; мрав, мр̂ави; мјесец, мјесȇци; ват, вâти; динар, динâри;* а ђекоја имају и *а* и *и*, н. п. *сат*, око 9 *сâти* и пуно 7 *сâтâ; ȗут*, пет *ȗ̂та*, а у Сријему, у Бачкој и у Банату пет *ȗ̂ти* и т. д.

2) *Гост* има у род. множ. *гостију* и *гости*.

3) *Дан* кад се сам склања, онда иде по правилу, н. п. *дан, дана;* у множ. броју *дани* и т. д. А с ријечима *Ђурђев дан, Јован̂ь дан* и т. д. има у род. *днȇ*, н. п. *у очи*

Бурђева дне, о Бурђеву дне. Тако се говори *два дни (два-*
xxxix *дни), три дни (три̏дни); а даље се каже| четири дана* (слабо би ко рекао *четирѝдни*), *пет дана* (пет дни ни пошто); пропадоше ми толики дни и т. д.

4) *Пут* има у род. јед. и *путом* и *путем*: а) н. п. ја сам за *путом;* стоји под *путом.* б) н. п. оде *путем.*

5) *Коњиц* има у зват. јед. *коњицу* (мјесто *коњице!* може бити да се разликује од *коњик*?), н. п.

„Јунак коњу говорио:
„Ој коњицу добро моје —

6) *Стриц* у множ. броју говори се и *стрицеви* и *стричеви;* тако и *зец, зецови* и *зечеви.*

7) *Коњ* има у дат., твор. и у сказ. множ. *коњма* (а не *коњима*); а *зуб* има и *зубма* и *зубима.*

8) *Човек* у множ. броју каже се *људи* (а не *човеци*), и склања се ево овако: *и.* љȗди, *р.* љȗди, *д.* љу́дима и љу́дма, *в.* љȗде, *з.* љȗди, *т.* љу́дима и љу́дма, *с.* љу́дима и љу́дма.

Друго Склоненије,

По коме се склањају сва имена женскога и (остала) мушкога [1]) рода, која се свршују на *а*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. жѐна,	змѝја,	књѝга,	мȕка,	пȕшка,	вàтра,
Р. жѐнē,	змѝјē,	књѝгē,	мȕкē,	пȕшкē,	вàтрē,
Д. жѐни,	змѝји,	књѝзи,	мȕци,	пȕшци,	вàтри,
В. жѐну,	змѝју,	књѝгу,	мȕку,	пȕшку,	вàтру,
З. жѐно,	змѝјо,	књѝго,	мȕко,	пȕшко,	вàтро,
Т. жѐнōм,	змѝјōм,	књѝгōм,	мȕкōм,	пȕшкōм,	вàтрōм,
С. жѐни,	змѝји,	књѝзи,	мȕци,	пȕшци,	вàтри,

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. жѐне,	змѝје,	књѝге,	мȕке,	пȕшке,	вàтре,
Р. жѐпа,	змѝја,	књѝга,	мȕка,	пȕшāка,	вàтрӣ,
Д. жѐнама,	змѝјама,	књѝгама,	мȕкама,	пȕшкама,	вàтрама,
В. жѐне,	змѝје,	књѝге,	мȕке,	пȕшке,	вàтре,
З. жѐне,	змѝје,	књѝге,	мȕке,	пȕшке,	вàтре,

---

[1]) Мушка имена овога склоненија само су у јед. броју мушкога рода, а у множ. женскога, н. п. *мој слуга, моје слуге; наше владике; Српске војводе,* и т. д. А у пјесмама су овакова имена и у јед. броју понајвише женскога рода, н. п.

»Слуго моја, Облачићу Раде —
»Да ти да Бог, Сибињска војводо —

Т. жѐнама,	змѝјама,	књѝгама,	мӯкама,	пӯшкама,	вàтрама,
С. жѐнама,[1])	змѝјама,	књѝгама,	мӯкама,	пӯшкама,	вàтрама.

Овђе треба упамтити:

1) Имена, која се свршују на *га* и на *ка*, у дат. и у сказ. јед. премјењују *г* на *з*, *к* на *ц*, н. п. *књига, књизи; рука, руци* и т. д. Али која се имена свршују на *тка* и на *чка*, у они се говори и онако, н. п. *патки, кучки* и т. д. Али ја сам слушао у Србији по селима баш и у овакови (особито на *тка*) ће се промјењује *к* на *ц*, н. п. носи на *мо|ци* (мјесто XL на *мотки*); подај *мачци* и т. д. У ред овије имена иду и она, која се свршују на *аа* и на *уа*, н. п. *снаа*, дат. и сказ. *снаси* и *снаи; муа, муси* и *муи* и т. д.

2) Имена, која се свршују на *ца*, у зват. јед. имају *е* мјесто *о*, н. п. *пријатељица*, зват. *пријатељице* и т. д. Али ђекоја имају и *о*, н. п. иди *кукавицо сиња! несретницо једна!* и т. д.

3) Сва мушка крштена имена и млога женска имају зват. једин. као и имен., н. п. *Станиша, о Станиша; Милија, о Милија; Никола, о Никола; Аница, о Аница; Ружица, о Ружица*; (а Ружа, о Ружо!); *Милица, о Милица* и т. д. А женска опет ђекоја имају на *о* по правилу, н. п. *Стана, о Стано; Цвијета, о Цвијето; Сара, о Саро* и т. д.

4) Која имена пред *а* имају два полугласна слова једно до другога, она ђекоја у род. множ. добију *а* међу она два полугласна слова, н. п. *пушка, пушака; крушка, крушака; патка, патака* и т. д., а ђекоја опет остану али узму на крају *и* мјесто *а*, н. п. *врста, врсти; ватра, ватри; чавка, чавки* и т. д. (к овима иде и *лађа, лађи!* и *млада, млади!*). Али *кврга, рта, рка, грба* и остале овакове ријечи имају по правилу, т. ј. *квр̂га, р̂та, гр̂ба* и т. д.

5) По овом се склоненију склањају и она женска имена, која имају само множ. број на *е*, н. п. *гаће, виле, мекиње* и т. д.

6) *Рука* и *нога* имају у род. множ. *рӯкӯ, нòгӯ;* тако се чује и *слуга, слӯгӯ*, а говори се и *слӯга*.

---

[1]) И код овије се имена у Сријему и (особито) у Бачкој може изоставити *ма* у сказ. множ., и пошљедње *а* добије мало дужи глас, н. п. *ӯ новинâ, по ливадâ, нà кућâ* и т. д. Мени се чини да и у овом ђекоји садашњи списатељи Сремачки и Бачвански прегоне мјеру; ја не вјерујем да би прост Сријемац казао, н. п. *О наши данашњи Српски књига; у Петрови красни непокошени зелени ливада* и т. д.

Треће Склоневиље,

По коме се склањају сва имена женскога рода, која се свршују на полугласно слово и на *и*, и на *о*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. ствâр,	мȉсао,	тèлâд,	мàти,	кћȉ,
Р. ствâри,	мȉсли,	тèлâди,	мàтерȇ,	кћèри,
Д. ствâри,	мȉсли,	телáдма (тèлâди),	мàтери,	кћèри,
В. ствâри,	мȉсао,	тèлâд,	мàтȇр,	кћȇр,
З. ствâри,	мȉсли,	тèлâди,	мàти,	кћèри,
Т. ствâри (-рју),	мȉсли (мȉшљу),	телáдма,	мàтерȏм,	кћèри (-рју),
С. ствáри,	мȉсли,	телáдма,	мàтери,	кћèри,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. ствâри,	мȉсли,	—	мàтере,	кћèри,
Р. ствâри,	мȉсли,	—	мàтȇра,	кћèрȉ,
Д. ствáрима (-рма),	мȉслима,	—	мàтерама,	кћèрима (-рма),
В. ствâри,	мȉсли,	—	мàтере,	кћèри,
З. ствâри,	мȉсли,	—	мàтере,	кћèри,
Т. ствáрима (-рма),	мȉслима,	—	мàтерама,	кћèрима (-рма),
С. ствáрима (-рма),	мȉслима,	—	мàтерама,	кћèрима (-рма).

Овђе треба узети на ум:

1) По овом се склоненију склањају и она женска имена, која само имају млож. број на *и*, н. п. *прси*, *очи*, *уши* и т. д.

2) *Кост*, *кокош*, *уш*, *ваш*, *очи*, *прси*, *уши*, имају у род. млож. *костију*, *кокошију*, *ушију*, *вашију*, *очију*, *прсију*, *уши-ју*; а говори се и по правилу, н. п. Пости као пас од кости.

3) *Нити* има у род. *нȉта* (по другом склоненију, као *ните*); тако *јасли*, *јасала* (као *јасле*).

4) Код овога је склоненија двојак творит. падеж у јед. броју, т. ј. на *и* и на *ју* (осим матере и сабирателни имена на *ад*), н. п. *ствари* и *стварју*; *кокоши* и *кокошју*; *жучи* и *жучју* и т. д. Мени се чини да је овај први *(ствари)* обичнији у народу од другога. Код овога другога (на *ју*) треба ово упамтити: а) код имена, која се свршују на *д*, *л* (на *о*), *н*, *т*, слије се *ј* с *д* у *ђ*, с *л* у *љ*, с *н* у *њ*, с *т* у *ћ*, н. п. *прњад*, *прњађу*; *мисао*, *мишљу*; *зелен*, *зелењу*; *постат*, *по-стаћу*; *кост*, *кошћу* и т. д. — б) која се свршују на *б*, *в*, *м*, *п*, у оније се претвори *ј* у *љ*, н. п. *зоб*, *зобљу*; *крв*, *крвљу*; *кап*, *капљу* и т. д. — в) која се свршују на *ђ*, *љ*, *њ*, *ћ*, код оније се *ј* са свим изгуби, н. п. *чађ*, *чађу*; *крмељ*, *крмељу*; *ноћ*, *ноћу* и т. д.

Четврто Склоневиље,

По коме се склањају сва имена средњега и мушкога рода, која се свршују на *е* и на *о*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. по̀ље,	срѐтење,	Стàноје,	и̏ме,	тѐле,	сѐло,	вѐсло,	Ра́нко,
Р. по̀ља,	срѐтења,	Стàноја,	ѝмена,	тѐлета,	сѐла,	вѐсла,	Ра́нка,
Д. по̀љу,	срѐтењу,	Стàноју,	ѝмену,	тѐлету,	сѐлу,	вѐслу,	Ра́нку,
В. по̀ље,	срѐтење,	Стàноја,	и̏ме,	тѐле,	сѐло,	вѐсло,	Ра́нка,
З. по̀ље,	срѐтење,	Стàноје,	и̏ме,	тѐле,	сѐло,	вѐсло,	Ра́нко,
Т. по̀љем,	срѐтењем,	Стàнојем,	и̏меном,	тѐлетом,	сѐлом,	вѐслом,	Ра́нком,
С. по̀љу,	срѐтењу,	Стàноју,	ѝмену,	тѐлету,	сѐлу,	вѐслу,	Ра́нку,

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. по̀ља,	срѐтења,	—	имѐна,	—	сѐла,	вѐсла,	—
Р. по̂ља,	срѐтења̂,	—	имѐна,	—	сѐла,	весâла,	—
Д. по̀љима,	срѐтењима,	—	имѐнима,	—	сѐлима,	вѐслима,	—
В. по̀ља,	срѐтења,	—	имѐна,	—	сѐла,	вѐсла,	—
З. по̀ља,	срѐтења,	—	имѐна,	—	сѐла,	вѐсла,	—
Т. по̀љима,[1])	срѐтењима,	—	имѐнима,	—	сѐлима,	вѐслима,	—
С. по̀љима,[1])	срѐтењима,	—	имѐнима,	—	сѐлима,	вѐслима,	—

Код овог склоненија треба упамтити:

1) Имена живи ствари, која се свршују на *е* и нарашћују на *та*, она у множ. броју постају (сабирателна) женскога или мушкога рода, и склањају се по првом и по трећем склоненију, н. п. *теле, телета, телад*, или *теоци; прасе, прасад*, или *прасци; чељаде, чељад; момче, момчад* и т. д. Али имена овакова мртви ствари (која су понајвише туђа), имају и множ. број, н. п. *тане, танета*, у множ. бр. *танета; јапуниде, силембе, ћоше, ћебе* и т. д.

2) Која се имена свршују на *о*, а имају пред *о* два полугласна слова једно до другога, она у род. множ. узму *а* међу она два полугласна слова, н. п. *седло, седала; весло, весала; масло, масала* и т. д.

3) *Дрво* нарашћује на *та* (уметне се *ет* пред *а*), и има у род. *дрвета* и т. д., а у множ. броју има двојако: а) *дрва* (das Holz); б) *дрвета*.

---

[1]) Код овије имена мало је обичније (него код првога и другог склоненија) да се изоставља *ма* у твор. и у сказ. множ., н. п. *по брди, на коли, с коли, под коли, по сели* и т. д. Али је у Србији, у Босни и у Ерцеговини опет обичније са *има* (на *колима*, под *колима*, с *колима*, по *селима* и т. д.); па и у самим пјесмама радије се изостави само *а*, него читаво *ма*, н. п. Кака ј' војска по *брдим'* Рушанским —

4) *Псето* има у род. *пасета* или *пасетета*; а у множ. броју сабирателно *пашчад* (женскога рода), или *пси* (мушкога рода од *пас*).

5) *Рамо* има у род. *рамена* (као *раме*).

О ИМЕНУ ПРИЛАГАТЕЛНОМ.

XLII

(de adjectivo, eoque aut finito aut infinito)

Прилагателна имена могу се, по њиовом значењу, раздијелити у три реда: *Прва* показују каквоћу имена суштествителни; и ова су опет двојака: 1) која показују какво је што, н. п. *добар човек, зелен лист, мутна вода, шарена тица, брз коњ* и т. д. 2) која показују, ода шта је што, н. п. *гвоздан котао, дрвена кућа, сребрно пуце, кожна аљина* и т. д.

Друга показују чије је што; и ова су опет двојака: 1) која показују, да је што само једнога извјесног имена суштествителног, н. п. *попов, ковачев, војводин* и т. д. 2) која показују, да је што више имена суштествителније, или једнога кога му драго, н. п. *поповски, ковачки, војводски; говеђи, козји, рибљи, тичји, ђетињи* и т. д.

Трећа иду у ред другије, него се од њи разликују, што нијесу постала од имена суштествителни, него од другије различни дијелова говорења, као н. п. 1) од нарјечија (особито мјеста и времена), н. п. *тамошњи, данашњи, лањски, токоршњи* и т. д. 2) од глагола, н. п. *стајаћа кошуља, плетића игла, орања земља, куповни гуњ, музовна крава, текућа вода*, и остала овакова причастија. 3) од имена бројителније, н. п. *први, други, трећи* и т. д.

О ДВОЈАКОМ СВРШИВАЊУ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА.

Прилагателна имена *првога реда* сврщују се у мушкоме роду јединственог броја двојако, т. ј. на полугласно слово,[1]) или на *и*: зашто ми говоримо, и слушамо ђе се говори, н. п. *добар* и *добри, зелен* и *зелени, дрвен* и *дрвени*, *двогуб* и *двогуби* и т. д. Ово су прво назвали Славенски граматици прилагателним *усјеченим* (со усјеченијем), а друго *цијелим* (без усјечења). Може бити, да би било паметније рећи, да је ово друго прилагателно *нарасло* од првога, него да је

---

[1]) Бекоја се у мушком роду сврщују и на *о* (мјесто *л*), н. п. *зрео, весео, труо* и т. д.

прво *усјечено*: зашто прво стоји у првоме свом облику (као н. п. *муж* у именителном падежу) и показује каквоћу неизвјесне ствари (на питање *какав?*), н. п. зец је *плашив*; *поштен* човек не умије лагати; мени је мио *црвен* појас; *златан* је прстен скупљи него *сребрн*; Гојко се чини (да је) *паметан* и т. д. А ово је друго начињено (с додатком *и*) од првога, и каквоћом опредјељује ствар (на питање *који?* као Њемачки член der, die, das), н. п. *црвени* појас изјели миши; изгубио сам *сребрни* прстен; продао сам мој *необрани* виноград и т. д. Ово двојако свршивање наши прилагателни имена само се налази у мушкоме роду (јединственог броја), а у женскоме и у средњем роду само се по гласу разликује, н. п. боља је аљина *ширòка*, него *ùска*; камо она *шùрокâ* аљина? Ту је и *ùскâ* и *шùрокâ*; ово је прасе *дебèло*; пошто ћеш ми дати оно твоје *дèбелô* прасе? и т. д.[1])

Кад оће прилагателно име да се усијече, онда му само треба одузети оно *и* с краја, н. п. *жути, жут; дрвени, дрвен* и т. д. Ако ли прилагателно има пред *и* два полугласна слова заједно, онда усјеченом| треба уметнути *а* међу она XLIII два полугласна слова, н. п. *тавни, таван; плйткй, плйтак; мýдрй, мýдар* и т. д. Осим *црнй, црн; срèбрнй, срèбрн; гркй, грк*, и осталије овакови.

А кад оће да се начини од усјеченога прилагателног цијело, онда му треба додати на крају *и*, н. п. *жýт, жýтй; зèлен, зèленй; дрвен, дрвенй* и т. д. А која прилагателна имају *а* пред пошљедњим полугласним словом, од они нека избацују *а* у свима осталим премјенама и падежима (као и ђекоја суштествителна имена мушкога рода, н. п. *јарам, јарма*), као н. п. 1) сва готово која се свршују на *ан*, н. п. *дробан, дробна, дробно, дробни;* тако *раван, гладан, празан, рујан, болан, вољан, помаман, крупан, оран, красан, ситан, срећан, мучан, кршан* и т. д. (осим *лаган, лађан, млађан, узан, мекан, ваљан, санан, танан, сићан*). 2) која се свршују на *ак*, н. п. *љубак, узак, риједак, витак, мле-*

---

[1]) У Славенском језику ово се разликује словима у сва три рода, н. п. *святъ, свята, свято; святый, святая, святое;* а Срби су изоставили у женском роду *я*, а у средњему *е*, па само гласом натежу и разликују: зато се налази у старим књигама Српским и без *я*, и са *я* и *а*, и са два *а*, н. п. у Лазаревој дипломи (што је споменута у предговору): село буковица *доня*, село буковица *горняа*, село окованица *донаа*; тако има у Раваници (у Сријему, ђе и диплома сад стоји, код светог Лазара) на црвеној свили везено златом (кажу да је везла царица Милица на њивот кнезу Лазару): *взлюблѣнаа* ти чеда; и *възлюблѣная* ти чеда.

ћак, мајецак, дугачак, вршак и т. д. (осим *лак, млак, јак, нејак*). 3) која се свршују на *ар*, н. п. *рабар*, *мудар*, *мокар*, *оштар* и т. д. — А нека опет задржавају *а*, као н. п. 1) која се свршују на *аб*, н. п. *слаб*. 2) која се свршују на *ав*, н. п. *лукав*, *рапав* и т. д. 3) која се свршују на *аст*, н. п. *рачваст*, *шутоногаст* и т. д. 4) која се свршују на *ат*, н. п. *глават*, *крилат*, *носат* и т. д.

Дȕвљȋ, мâлȋ, и *вèликȋ,* не усијецају се никако. *Дȕвљȋ* требало би да буде *дȕвaљ, дȕвља, дȕвље; мâлȋ: мâл* (или *мȁо*), *мáла, мáло;* а *вèликȋ: вèлик, велȉка, велȉко;* али се не говори ни једно, него остају тако: *дȕвљȋ, дȕвљâ, дȕвљê; мâлȋ, мâлâ, мâлô; вèликȋ, вèликâ, вèликô.* Истина да се мјесто *мал* и *велик* узима *мален* и *голем*, али се говори и онако, н. п. јеси ли *велики* нарастао? (овђе Србљин нити ће рећи *велик* ни *голем*).

Прилагателна имена имају три рода и два склоненија.

Прво Склоненије,

По коме се склањају сва прилагателна имена, која се у средњем роду свршују на *о*, или у мушком роду на *б, в, г, д, з, к, л, м, н, о, п, р, с, т,* н. п. *слаб, здрав, дуг, млад, брз, дубок, обал, шитом, раван, дебео, туп, мудар, бос, жут* и т. д.

Примјер првога склоненија.

I. Усјечено.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мушк.	*женск.*	*средњ.*
И. жȗт,	жу́та,	жу́то,
Р. жу́та, жу́тôга, жу́тôг,	жу́тê,	жу́та, жу́тôга, ôг,
Д. жу́ту, жу́тôме, му, ôм,	жу́тôј,	жу́ту, жу́тôме, му, ôм,
В. жȗт (жу́та, тôг, га),	жу́ту,	жу́то,
З. — — — —[1])	—	— —
Т. жу́тȋм, жу́тијем,	жу́тôм,	жу́тȋм, жу́тијем,
С. жу́ту, жу́тôме, му, ôм,	жу́тôј,	жу́ту, жу́тôме, му, ôм.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. жу́ти,	жуте,	жу́та,
Р. жу́тије, жу́тȋ,	} *за сватри рода,*	
Д. жу́тȋма, ȋм, жу́тијем,		

---

[1]) Истина да би по смислу требало да нема зват. усјеченог, али ја сам чуо ће се говори: *немој добар човече! пробди се добар човече!*

В. жу́те,	жу́те,	жу́та,	XLIV
З. —	—	—	
Т. жу́тӣма, ӣм, жу́тијем,[1])	} *за сватри рода.*		
С. жу́тӣма, ӣм, жу́тијем[1],)			

II. Цијело.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мушк.	*женск.*	*средњ.*
И. жȳтӣ,	жȳтâ,	жȳтȏ,
Р. жȳтȏга, жȳтȏг,	жȳтȇ,	жȳтȏга, жȳтȏг,
Д. жȳтȏме, му, ȏм,	жȳтȏј,	жȳтȏме, му, ȏм,
В. жȳтȏга, жȳтȏг,	жȳтȳ,	жȳтȏ,
З. жȳтӣ,	жȳтâ,	жȳтȏ,
Т. жȳтӣм, жȳтијем,	жȳтȏм,	жȳтӣм, жȳтијем,
С. жȳтȏме, му, ȏм,	жȳтȏј,	жȳтȏме, му, ȏм.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. жȳтӣ,	жȳтȇ,	жȳтâ,
Р. жȳтије, жȳтӣ,	} *за сватри рода,*	
Д. жȳтӣма, ӣм, жȳтијем,		
В. жȳтȇ,	жȳтȇ,	жȳтâ,
З. жȳтӣ,	жȳтȇ,	жȳтâ,
Т. жȳтӣма, ӣм, жȳтијем,	} *за сватри рода.*	
С. жȳтӣма, ӣм, жȳтијем,		

Друго Склоненије,

По коме се склањају сва прилагателна имена, која се у средњем роду свршују на *е*, или у мушком роду на *ђ* (и на *ђи*), *ји*, *љи*, *њи*, *ћ* (и на *ћи*), н. п. *риђ*, *говеђи*, *мачји*, *дивљи*, *рибљи*, *кокошињи*, *врућ*, *телећи* и т. д.

Примјер другога склоненија.

I. Усјечено.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мушк.	*женск.*	*средњ.*
И. врȳ̂ћ,	врȳ́ћа,	врȳ́ће,
Р. врȳ́ћа, врȳ́ћêга, врȳ́ћêг,	врȳ́ћê,	врȳ́ћа, врȳ́ћêга, ћêг,
Д. врȳ́ћу, врȳ́ћêму, ћêм,	врȳ́ћȏј,	врȳ́ћу, врȳ́ћêму, ћêм,
В. врȳ́ћа, ћêга, ћêг (врȳ̂ћ),	врȳ́ћу,	врȳ́ће,
З. — —	—	—

---

[1]) И код прилагателни се имена у твор. и у сказ. множ. изоставља особито у писању у Сријему и у Бачкој оно *м (ма* и *јем)* на крају (као и код сушт. имена првога, другога и четвртог склоненија), н. п. *с добри коли, по зелени ливада, у Сриски новина, на сеоски волови* и т. д.

Т. врӯ́ћи̂м, врӯ́ћијем, врӯ́ћо̂м, врӯ́ћи̂м, врӯ́ћијем,
С. врӯ́ћу, врӯ́ће̂му, ће̂м, врӯ́ћо̂j, врӯ́ћу, врӯ́ће̂му, ће̂м,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. врӯ́ћи, врӯ́ће, врӯ́ћа,
Р. врӯ́ћије, врӯ́ћи̂, } *за сватри рода.*
Д. врӯ́ћи̂ма, ћи̂м, ћијем, }
В. врӯ́ће, врӯ́ће, врӯ́ћа,
З. — — —
Т. врӯ́ћи̂ма, ћи̂м, ћијем, } *за сватри рода.*
С. врӯ́ћи̂ма, ћи̂м, ћијем, }

XLV

II. Цијело.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

	мушк.	*женск.*	*средњ.*
И.	врӯ̂ћи̂,	врӯ̂ћа̂,	врӯ̂ће̂,
Р.	врӯ̂ће̂га, врӯ̂ће̂г,	врӯ̂ће̂,	врӯ̂ће̂га, врӯ̂ће̂г,
Д.	врӯ̂ће̂му, врӯ̂ће̂м,	врӯ̂ћо̂j,	врӯ̂ће̂му, врӯ̂ће̂м,
В.	врӯ̂ће̂га, врӯ̂ће̂г (врӯ̂ћи̂),	врӯ̂ћӯ,	врӯ̂ће̂,
З.	врӯ̂ћи̂,	врӯ̂ћа̂,	врӯ̂ће̂,
Т.	врӯ̂ћи̂м, врӯ̂ћијем,	врӯ̂ћо̂м,	врӯ̂ћи̂м, врӯ̂ћијем,
С.	врӯ̂ће̂му, врӯ̂ће̂м,	врӯ̂ћо̂j,	врӯ̂ће̂му, врӯ̂ће̂м,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. врӯ̂ћи̂, врӯ̂ће̂, врӯ̂ћа̂,
Р. врӯ̂ћије, врӯ̂ћи̂, } *за сватри рода.*
Д. врӯ̂ћи̂ма, врӯ̂ћи̂м, врӯ̂ћијем, }
В. врӯ̂ће̂, врӯ̂ће̂, врӯ̂ћа̂,
З. врӯ̂ћи̂, врӯ̂ће̂, врӯ̂ћа̂,
Т. врӯ̂ћи̂ма, врӯ̂ћи̂м, врӯ̂ћијем, } *за сватри рода.*
С. врӯ̂ћи̂ма, врӯ̂ћи̂м, врӯ̂ћијем, }

Примјечаније. *Сав*, *сва*, *све*, број̀и се такођѐр мѐђу при-лагателна имена, али се склања по своме особитом начину, ево овако:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

	мушк.	*женск.*	*средњ.*
И.	са̀в,	сва̀,	свѐ,
Р.	свѐга	све̂,	свѐга,
Д.	свѐму,	сво̂j,	свѐму,
В.	свѐга (са̀в),	сву̀,	свѐ,
З.	са̀в,	сва̀,	свѐ,
Т.	свӣм, свӣјем,	сво̂м,	свӣм, свӣјем,
С.	свѐму,	сво̂j,	свѐму,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. свѝ,	свѐ,	свà,	
Р. свѝје, свѝјӯ, свѝ̂,			*за сватри рода.*
Д. свѝма. свѝм, свѝјем, свјѐма,[1])			
В. свѐ,	свѐ,	свà,	
З. свѝ,	свѐ,	свà,	
Т. свѝма, свѝм, свѝјем, свјѐма,			*за сватри рода.*
С. свѝма, свѝм, свѝјем, свјѐма,			

УРАВНЕНИЈЕ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА.

(de comparatione adjectivorum)

Кад се цијеломе прилагателном (мушкога рода) дода на крају *ји*, онда постане степен сравнителни, н. п. *слàбӣ, слàбији; бȍгатӣ, богàтији; мȕдрӣ, мȕдрији* и т. д.

Али има много прилагателни имена, која не иду по овом правилу, него са свим друкчије постаје од њи сравнителни степен, као н. п.

1) Која се свршују на *д*, претвори се *д* у *ђи*, н. п. *мла̑д, млàђи; лȕд, лȕђӣ; тврд̀, тврђӣ* и т. д. Али *рад* има (по правилу) *радији*.

2) Која се свршују на *г* и на *з*, претвори се *г* и *з* у *ж*, н. п. *дра̑г, дрàжӣ; бла̑г, блàжӣ; дȕг, дȕжӣ* (и *дȕљӣ*); *бр̀з, бр̀жӣ* и т. д.

3) Произведена на *дак, зак, нак, так, лек, сок, ток*, она промјењују пошљедња оба слова (и полугласно и самогласно) на *и*, а *д* на *ђ*, *з* на *ж*, *л* на *љ*, *н* на *њ*, *с* на *ш*, а *т* на *ћ*, н. п. *слàдак, слàђӣ;* | *ȕзак, ȕжӣ; дàлек, дàљӣ; тàнак,* XLVI *тàњӣ; вѝсок, вѝшӣ; крàтак, крàћӣ; жѐсток, жѐшћӣ* и т. д. К овима иде и *дугàчак, дȕжӣ* (или *дуљи*). Али *витак*, каже се *виткији*.

4) Произведена на *жак* и на *рок*, она само промјењују пошљедња два слова на *и*, н. п. *тéжак, тѐжӣ; шѝрок, шѝрӣ;* и т. д.

5) Произведена на *бок*, и она промијене *ок* на *и*, а послије *б* добију *љ*, н. п. *дȕбок, дȕбљӣ*.[2])

---

[1]) Ово се пошљедње *(свјема)* може чути од Ерцеговаца.

[2]) Из овога се види, да је у свима овим ријечма било најприје *ј*, н. п. *сладји, узји, далји, танји, кратји, висји, дубји*, па се пред *ј* претворило (или слило се с *ј*) *д* у *ђ*, *з* у *ж*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *с* у *ш*, *т* у *ћ*; а *б* није се имало у што претворити, него се претворило *ј* у *љ*, као и послије *в* и *м*, н. п. *сȕв, сȕвљӣ; тȕм, тȕмљӣ* и т. д. По овом би требало казати *тежји, тежја, тежје; ширји, ширја, ширје* (као н. п. *Божји, Божја, Божје; ћурји, ћурја, ћурје*): али се не говори.

6) Која се свршују на *ут*, и у онима се претвори *т* у *ћ*, н. п. *љу̑т, љу̀ћи̑; гу̀ст, гу̀шћи̑* и т. д. К овима иде и *чвр̑ст, чвр̀шћи̑.*

7) Која се свршују на *ув* и на *ун*, она добију на крају *ли*, н. п. *су̑в, су̀вљи̑ ; ту̑н, ту̀љи̑* и т. д. К овима иде и *жи̑в, жѝвљи̑ ; кри̑в, крѝвљи̑.*

8) Која се свршују на *ђ* и *ћ*, она само добију *и* (као цијело прилагателно) и промијене глас, н. п. *ри̑ђ, рѝђи̑ ; вру̑ћ, вру̀ћи̑.*

9) *Лак, мек* и *лијеп*, имају на *ши*, т. ј. *ла̀ки̑, мѐки̑, лѐпши̑.*

10) *Бијел* и *дебео* имају *бјѐљи̑, дѐбљи̑; црн, црни̑ ; бијесан, бјѐшњи̑.*

11) *Го́рак, го̀рчи̑ ; грк, гр̀чи̑ ; ја̑к, ја̀чи̑ ; мла̑к, мла̀чи̑.*

12) Нека са свим без правила, н. п. *вѐлики̑, вѐћи̑ ; до̀бар, бо̀љи̑ ; зло, го̀ри̑ ; ма̑ли̑, ма̀њи̑.*

Кад се сравнителноме степену дода спријед *нај*, онда постане степен превосходни, н. п. *богатији, најбогатији; бољи, најбољи* и т. д. (Може бити да би ово *нај* требало писати само за себе: *нај богатији, нај бољи* и т. д., као што чине и други ђекоји Славенски народи).

У обадва степена (у сравнителнога и у превосходнога), кад се промијени пошљедње *и* на *а*, онда постане женски род, а кад се промијени на *е*, онда средњи, н. п. *мудрији, мудрија, мудрије ; најмудрији, најмудрија, најмудрије* и т. д. Обадва се степена склањају по другом склоненију прилагателни имена.

Која прилагателна имена могу имати сравнителни и превосходни степен, која ли не могу, то се најбоље може познати из њиова значења; а по ријечима могла би имати сва. Истина да не може бити *дрвеније* што је *дрвено*, нити *поповскије* што је *поповско;* али би се опет могло рећи, и у шали би могло поднијѐти, н. п. *најславеносерпскија књига.*

Го̀рњи̑, до̀њи̑, за̀дњи̑, кра̑јњи̑, пр̀ви̑ и *стра̀жњи̑*, имају само превосходни степен (а не би требало ни њега да имају), н. п. говори се *најгорњи, најдоњи, најзадњи, најпрви, најстражњи.*

О ИМЕНУ БРОЈИТЕЛНОМЕ.

(de nnmeralibus)

Имена су бројителна петорогуба:

1) Основна, која сами број показују, или којима се одговара на питање *колико?* н. п. један (1), два (2), три (3),

четири (4), пет (5), шест (6), седам (7), осам (8), девет (9), десет (10), једанаест[1]) (11), дванаест (12), тринаест (13), четрнаест (14), петнаест (15), шеснаест (16), седамнаест (17), осамнаест (18), деветнаест (19), двадесет (два|дест, двает, 20), двадесет и један[2]) (21), двадесет и два (22), двадесет и три (23), двадесет и четири (24), двадесет и пет (25), двадесет и шест (26), двадесет и седам (27), двадесет и осам (28), двадесет и девет (29), тридесет (тридест, триест,[3]) 30), четрдесет (четръест, 40), педесет (50), шесет (шездесет, 60), седамдесет (70), осамдесет (80), деведесет (90), стотина (сто, 100); двјеста (двије стотине, 200), триста (три стотине, 300), четири стотине (400), пет стотина (500), шест стотина (600), седам стотина (700), осам стотина (800), девет стотина (900), иљада (1000), двије иљаде (2000) и т. д. до *иљада иљáда* (1000000). XLVII

Један, једна, једно, склања се, у сва три рода, по првом склоненију прилагателни имена (као цијело прилагателно); па и то не само у јед. него и множ. броју: зашто ту или добива значење имена прилагателнога, н. п. *једни веле*; или се прилаже имену суштествителноме, које се говори само у множ. броју, н. п. *једне виле, једне гаће, једна врата* и т. д.

Два, три, четири, склањају се само у женском роду, ево овако:

И. дв̀ије (две),	трй̂,	чѐтири,
Р. дви́јӯ,	три́јӯ,	четири́јӯ,
Д. дви́ма, двјѐма,	три́ма,	чѐтирма,
В. дв̀ије,	трй̂,	чѐтири,
З. дв̀ије,	трй̂,	чѐтири,
Т. дви́ма, двјѐма,	три́ма,	чѐтирма,
С. дви́ма, двјѐма,	три́ма,	чѐтирма.

А у мушкоме и у средњем роду не склањају се ова бројителна имена никако кад се говори о бездушним стварима, него се онако употребљавају са суштествителним у род. јед.. н. п. *два раста, два брда; код два раста, међу два брда*

---

[1]) Млоги списатељи и књижевници наши (а особито по Сријему и по Бачкој) пишу *једанајст, дванајст* и т. д., али од народа нијесам могао чути да тако говори.

[2]) Ѣекоји изоставе каштo *и*, па говоре онако: *двадесет један, двадесет два* и т. д., али је обичније са *и*.

[3]) Да не рече какав *језикопоправитељ*, да је ово *(триест, четръест, шездесет) подло и покварено*: и Руси говоре и пишу *тридцать, шестьнадцать* и т. д.

и т. д. И у самом женском роду говори се овако (кад је име бројително са суштествителним), н. п. *код двије жене иде неопран; тражио сам га у три куће;*

„Преко три воде студене,
„Преко три горе зелене —

А кад се говори о животињама и о људма, онда се понајвише у мушком роду у свима осталим падежима претвори основно име *два, три, четири*, у суштествително *двојица, тројица, четворица*,[1]) па се ова само склањају, а суштествително, о коме је говор, остаје у род. множ., н. п. *два јунака, двојице јунâка, двојици јунâка* и т. д. А у средњем роду, кад је говор о живим стварима, не говори се основно име готово никако, него се узме мјесто њега *самостојно*, н. п. *двоје шилйћа, троје чељâди, четворо ђèцâ, петоро прасâди* (прасâца), *петнаесторо чељади, двадесет и петоро ђеце, тридесторо говеда, тридесет и једно говече* и т. д.[2])

Остала бројителна основна имена до *стотине*, и преко стотине до *иљаде*, не склањају се никако, него онако показују број свију имена сушт. (која морају стајати у род. множ.) мушкога и женског рода, а средњега само бездушније, н. п. *пет јунâка, пет жéна, пет сé|ла; двадесет љȗди, двадесет и један човек, двадесет и четири човека, двадесет и пет љȗди; сто градова, пет стотина сéла* и т. д.[3]) А кад се говори о живим ствама средњега рода, онда се основно име претвори у самостојно, као што је мало прије речено.

Стотина и *иљада* склањају се као и остала сушт. имена другога склоненија, и показују број имена сушт. без разлике рода, и у склањању сушт. остаје једнако у род. множ., н. п. *стотина оваца, стотине оваца, стотини оваца* и т. д.

Један, једна, једно, показује име суштествително (у сва три рода) у имен. јед., н. п. *један човек, једна жена, једно дијете; два, три, четири*, показују имена сушт. мушкога и средњег рода у род. јед., а женскога у имен. множ., н. п. *два човека, три камена. четири брда, двије вòде. три*

---

[1]) *Двојица, тројица, четворица* и т. д. понајвише се говори о људма, а може се рећи и о осталим животињама, н. п. подај оној двојици волова нека лижу соли и т. д.

[2]) Могло би се рећи н. п. *два телета, три чељадета, четири ђетета;* али од четири до десет не говори се никако, него се основно претвори у самостојно, а сушт. узме род. множ.

[3]) И овђе се до *десет* у склањању претвори основно име, у мушком роду, у сушт., н. п. *пет, петорице; шест, шесторице* и т. д.

гòре, четири жѐне и т. д., а *пет, шест, седам* и т. д. показују имена сушт. (у сва три рода) у род. множ., н. п. *пет љȗди, пет жѐна, седам сѐла, осам весâла* и т. д. А кад се дође у броју на сложена с *један, два, три, четири*, онда сушт. опет дође у јед. број, н. п. *двадесет и један човек, двадесет и два човека, двадесет и три човека, двадесет и четири човека, двадесет и пет љȗди* и т. д.

2) Самостојна, која у јед. броју служе за живе ствари средњега рода мјесто *основније*, а у множ. броју имају значење прилагателни имена, н. п. двоје (двое), троје (трое), четворо (четверо),[1]) петоро, шесторо, седморо, осморо, деветоро, десеторо, једанаесторо, дванаесторо (може се чути и *двоенаесторо*), тринаесторо, четрнаесторо, петнаесторо, шеснаесторо, седамнаесторо, осамнаесторо, деветнаесторо, двадесторо (двaесторо и двадесеторо), двадесет и једно, двадесет и двоје, двадесет и троје, двадесет и четворо, двадесет и петоро, двадесет и шесторо, двадесет и седморо, двадесет и осморо, двадесет и деветоро, тридесторо (триесторо, тридесеторо), четрдесторо (четрдесеторо), педесеторо, шесеторо (шездесеторо), седамдесеторо, осамдесеторо, деведесеторо; сто и једно, сто и двоје, сто и троје и т. д.

Самостојна имена бројителна склањају се у јед. броју ево овако:

И. двòје,	трòје,	чѐтворо,
Р. двóга,	трóга,	четвóрга,
Д. двóма, двóме,	трóма, трóме,	четвóрма, четвóрме,
В. двòје,	трòје,	чѐтворо,
З. двòје,	трòје,	чѐтворо,
Т. двóма,	трóма,	четвóрма,
С. двóма, двóме,	трóма, трóме,	четвóрма, четвóрме.

Као *двоје* склања се *обоје* и *обадвоје*; као *троје светтроје*, а остала сва као *четворо*.

А у множ. броју склањају се ова имена бројителна, као и остала прилагателна првога склоненија, и употребљавају се не само у средњему, него и у мушкоме и у женском роду, н. п. *троји јади; троја врата; троје чарапе* и т. д.

3) Редна, која показују имена сушт. у ред постављена, н. п. *први, други, трећи, четврти* и т. д.

---

[1]) И тако сва остала имају на *оро* и на *еро*, н. п. *петоро* или *петеро*, *дванаесторо* и *дванаестеро* и т. д. Мени се чини да је обичније ово на *оро*.

Први, други, трећи и *четврти*, постала су особитим начином, а остала постају од *основније* с додатком *и*, н. п. *пет-и, шест-и (седми* и *осми* избацују *а), девет-и, двадесет-и, двадесет пет-и*, и т. д. Али од *стотине* и од *иљаде* нема и
xlix никако, а даље говори се н. п. *сто двадесети, триста педесет седми, пет стотина деведесет осми, иљада двадесет трећи* и т. д.

Сва редна бројителна имена (осим *трећи*) склањају се у сватри рода и у обадва броја, као цијела прилагателна првога склоненија, а *трећи* по другоме.

4) Умложна, којима се одговара на питање *колико̀губ?* или *колико̀струк?* н. п. *двогуб* или *двострук; трогуб, тростру̀к, четворогуб, петоростру̀к, двојак, тројак* и т. д. Ова бројителна имена нијесу друго ништа, него прилагателна имена, која су постала од *самостојни* бројителни имена с додатком *губ* или *струк* (осим *двогуб, двострук, двојак; трогуб, тростру̀к, тројак*) и склањају се (цијела и усјечена) као и остала прилагателна имена првога склоненија.

5) Нарјечна: а) којима се одговара на питање *колико пута?* н. п. *једа̀нпу̀т* (мјесто *једанпут* каже се и *једно̂м*), *два́пу̀т* (два́пу̂та), *три́пу̀т* (три́пу̂та), *четирѝпу̀т (чѐтири пу́та); пе̂т пу̂та,*[1]) *ше̂ст пу̂та* и т. д. б) којима се одговара на питање *који пут?* н. п. *први пут, други пут, трећи пут* и т. д. Као што се мјесто *једанпут* говори *једном*: тако се и мјесто *први пут, други пут, трећи пут, четврти пут* и т. д. говори *првом, другом, трећом, четвртом, петом* и т. д. И ово су права имена бројителна овога реда, а *једанпут, два пута; први пут, други пут* и т. д. ту су по двије ријечи.

Ова се бројителна имена не склањају, као ни остала *нарјечија.*

Неки граматици узимају међу бројителна имена и оне ријечи, које показују неизвјесно млоштво ствари, н. п. *много, мало, неколико, остали, читав, пола* и т. д. Између ових ријечи нужно је нешто упамтити код *неколико*: какогођ што *два, три, четири* показују имена сушт. мушкога и средњег рода у род. множ., а женскога у имен. множ., тако исто и *неколико* кад значи мање од пет, н. п. *неколика човека, неко-*

---

[1]) У Бачкој и (ђешто) у Сријему говори се *пу̂ти* мјесто *пу̂та*, н. п. *пет пу̂ти, шест пу̂ти* и т. д.

лика ђетета, *неколике овце*; а кад значи више од четири, онда показује сва имена сушт. у род. млож., н. п. *неколико људи*, *неколико јâја*, *неколико овâца* и т. д.

О МЈЕСТОИМЕНИЈУ.

(de pronomine)

Мјестоимениja су шесторогуба:

I. Која показују три лица: *ја*, *ти*, *он*; к овима ћемо узети у склањању и

II. Повратно *себе*, која се ево овако склањају:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

		(мушк.)	*(женск.)*	*(средњ.)*	
И. јâ,	тȉ,	òн (ôн),	òна,	òно,	—
Р. мène, мè,	тèбе, тè,	њèга, гà,	њê, јè,	њèга, гà,	сèбе,
Д. мèни (мène), мȉ,	тèби (тèбе), тȉ,	њèму, мỳ,	њôј, јôј,	њèму, мỳ,	сèби (сèбе),
В. мène, мè,	тèбе, тè,	њèга(њга, њ),	њỹ, јè,	(њèга, гà),	сèбе, сè,
З. — —	тȉ,	— —	— —	— —	— —
Т. мнôм,	тòбôм,	њи́ме(њȋм),	њо́ме(њôм),	њи́ме(њȋм),	сòбôм,
С. мèни,	тèби,	њèму,	њôј,	њèму,	сèби.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. мȉ,	вȉ,	òни,	òне,	òна,	—
Р. нâс,	вâс,	њȋ, ȋ,	*за сватри рода.*		сèбе,
Д. нàма, нàм,[1])	вàма, вàм,	њѝма, ȉм,			сèби (сèбе),
В. нâс,	вàс,	њȋ, ȉ,			сèбе, сè,
З. —	вȉ,	— —			—
Т. нàма,	вàма,	њѝма,			сòбôм,
С. нàма.	вàма.	њѝма,			сèби.

Код овије мјестоимениja треба упамтити:

1) Мјестоимениja првога и другог лица имају у род., дат. и вин. јед., и у дат. млож. броја двојако; а мјестоимениja трећега лица имају двојако у сватри рода и у обадва броја у род., дат. и у вин. Ђекоји мисле да је то све једно (као н. п. код прилагателни имена *жутога* и *жутог*; *жутоме*, *жутому*, и *жутом*), него само да је ово друго у говору скраћено од првога.[2]) Може бити да је ово друго по-

---

[1]) У Крајини Неготинској и у Црној ријеци говоре и *ни* (мјесто *нам*), н. п. да *ни* си ти жив господару! да *ни* је Бог дао и т. д.

[2]) Зато ђекоји пишу: 'га, 'му, 'им и т. д.

стало некад од првога, али је данас у говору са свим различно једно од другога. *Прво* (мене, тебе, њега, ње; мени, теби, њему, њој; мене, тебе, њега, њу и т. д.) стоји: а) у почетку н. п. не може се рећи: *ти* смо дали, *га* сам видјео, *те* су звали; него *теби* смо дали, *њега* сам видјео, *тебе* су звали и т. д. б) кад је сила говора (Nachdruck) на мјестоимењу, н. п. зовни њега, казао сам и теби, дао сам и теби и њој, даћу вама и њима и т. д. в) послије предлога (осим мјестоимења првога и другог лица у вин. падежу), н. п. код мене, код тебе, код њега, код ње; к мени, к вама, к њима, к њој; а у вин. падежу у првога и у другог лица говори се обоје, н. п. за мене или за ме, за тебе или за те; пред мене или преда ме, пред тебе или преда те, пред себе или преда се; а у трећем лицу само се *прво* узима, н. п. пред њега (предањ, предањга), пред њу (преда њу), пред њи (преда њи) и т. д. А у осталим догађајима говори се *друго* (ме, те, га, је, се; ми, ти, му, јој; нам, вам, им, ѝ, ѝ), н. п. бојим *ме* (те, га, је, ѝ) се, казао *ми* (ти, му, јој; нам, вам, им), звао сам *га* и т. д.[1])

2) *Ми* и *ти*: а) узима се каштo мјесто *мој* и *твој*, н. п. јеси ли *ми* видјео коња; видјео сам *ти* брата; био сам *ти* код куће и т. д. А б) каштo не значи готово ништа, него се говори (особито *ти*) као за неко чудо, н. п. лијепа *ти* је, јади је убили! чудно *ти* га превари! Чарна горо пуна *ти* си лада! Њу *ми* пита громовник Илија (не опомињем се више за *ми*). в) Сит сам *ти* се наспавао; јеси ли *ми* здраво путовао? и т. д. Ово иде у прво значење (мјесто *мени* и *теби*).

3) Мјестоимење трећега лица има у вин. јед. мушкога и средњег рода, осим *њега* и *га*, још *њ* и *њга*; и ово се узима само с предлогом, и у значењу се не разликује од *њега*, н. п. *зањ*, *зањга* или за *њега*; *предањ*, *предањга* или пред *њега*; *мимоњ*, *мимоњга* или мимо *њега* и т. д.

4) Мјестоимења првога и другог лица имају у дат. јед. осим *ми* и *ти*, још двојако: *мени* или *мене*, *теби* или *тебе*. Народ понајвише говори *мене*, *тебе*,[2]) а списатељи и књижевници *мени*, *теби* (да се разликује од винителнога!).

---

[1]) Ја мислим да и у Славенском језику овакова разлика има између *мнѣ* и *ми*, *тебѣ* и *ти*, *мене* и *мя*, *тебе* и *тя*, *себе* и *ся* (премда наши дојакошњи Славенски граматици никакве разлике не напомињу). Да ли би (н. п.) све једно било: Помилѹй *мя* Боже, и помилѹй *мене* Боже?

[2]) Ово је управо од Славенскога *мнѣ*, *тебѣ* (*е* мјесто *ѣ*, као и на више мјеста).

5) Неки додају у род., дат., вин. и у сказ. једин. броја, и у дат. и сказ. множ. на крају *ка*, *кар* и *карена*, н. п. *меня́ка*, *меня́кар*, *меникáрена*; *тебя́ка*, *тебя́кар*, *тебикáрена*; *менéка*, *менéкар*, *менекáрена*; *негáка*, *негáкар*, *негакáрена* LI и т. д. (у мушкоме и у средњем роду).

6) Код *свију имена* винителни је падеж у средњем роду као имен., а код ови мјестоимениja није, него је вин. у средњем роду као и у мушкоме, н. п. шта је том ђетету, те плаче? — избила *га* мати; камо ти платно? — однијела *га* вода и т. д.

7) Тако је код свију имена једнак у јед. броју дат. и сказ., а у множ. броју дат., твор. и сказ., а овђе није: зашто сказ. у јед. броју не може имати *ми*, *ти*, *му*, *јој*, него само *мени*, *теби*, *њему*, *њој*; нити у множ. броју могу имати твор. и сказ. *нам*, *им*, него само *нама*, *њима*.

III. Која што присвојавају, н. п. *мој*, *моја*, *моје*; *твој*, *твоја*, *твоје*; *свој*, *своја*, *своје*; *наш*, *наша*, *наше*; *ваш*, *ваша*, *ваше*; *њиов*, *њиова*, *њиово*; *његов*, *његова*, *његово*; *њен*, *њена*, *њено* (*њезин*, *њезина*, *њезино*); *нечиј*, *нечија*, *нечије*; *свачиј*, *свачија*, *свачије*; *ничиј*, *ничија*, *ничије*.

Мој, *твој*, *свој*, склањају се ево овако:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мушк.	*женск.*	*средњ.*
И. мо̑j,	мо̀ja,	мо̀je,
Р. мо̀jега (-е̑га), мо̀jег (-е̑г), мо̑га, мо̑г,	мо̀jе̑,	мо̀jега(-е̑га), мо̀jег(-е̑г), мо̑га, мо̑г,
Д. мо̀jему(-е̑му), мо̀jем(-е̑м), мо̑ме, мо̑м,	мо̀jо̑j,	мо̀jему(-е̑му), мо̀jем(-е̑м), мо̑ме, мо̑м,
В. мо̀jега(-е̑га), мо̀jег(-е̑г), мо̑га, мо̑г(мо̑j),	мо̀jу,	мо̀je,
З. мо̑j,	мо̀ja,	мо̀je,
Т. мо̀jим (мо̀jи̑м), мо̀jијем,	мо̀jо̑м,	мо̀jим (мо̀jи̑м), мо̀jијем,
С. мо̀jему(-е̑му), мо̀jем(-е̑м), мо̑ме, мо̑м,	мо̀jо̑j,	мо̀jему(-е̑му), мо̀jем(-е̑м), мо̑ме, мо̑м.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. мо̀ји,	мо̀je,	мо̀ja,
Р. мо̀јије, мо̀jи̑,	}	*за сватри рода*,
Д. мо̀јима (мо̀jи̑ма), мо̀јим (мо̀jи̑м), мо̀јијем	}	
В. мо̀je,	мо̀je,	мо̀ja,
З. мо̀ји,	мо̀je,	мо̀ja,
Т. мо̀јима (мо̀jи̑ма), мо̀јим (мо̀jи̑м), мо̀јијем	}	*за сватри рода.*
С. мо̀јима (мо̀jи̑ма), мо̀јим (мо̀jи̑м), мо̀јијем	}	

Његов, *њиов*, *њен* и *њезин*, склањају се као *жут*; *наш* и *ваш*, као *врућ*; а *нечиј*, *ничиј* и *свачиј*, као *чиј*.

IV. Којима се што показује, н. п. *та̑j*, *та̑*, *то̑*; *ова̑j*, *ова̑*, *ово̑*; *исти̑*, *иста̑*, *исто̑*; *такви̑*, *такова̑*, *такво̑* (*такав*,

тàквâ, тàквô); *овàковӣ, овàковâ, овàковô (овàкав, овàквâ, овàквô)*; *онàковӣ, онàковâ, онàковô (онàкав, онàквâ, онàквô)*.

Тај, овај, онај, склањају се ево овако:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мушк.	*женск.*	*средњ.*
И. тâj,	тâ,	тô,
Р. тòгâ, тòг,	тê,	тòгâ, тòг,
Д. тòмê, тòму, тòм,	тôj,	тòмê, тòму, тòм,
В. тòгâ, тòг (тâj)	тỹ,	тô,
З. — —	—	—
Т. тӣм, тӣјем,	тôм,	тӣм, тӣјем,
С. тòмê, тòму, тòм,	тôj,	тòмê, тòму, тòм,

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. тӣ,[1])	тê,	тâ,
Р. тӣје, тӣ, Д. тӣма, тӣм, тӣјем	} *за сватри рода.*	
В. тê,	тê,	тâ,
З. —	—	—
Т. тӣма, тӣм, тӣјем С. тӣма, тӣм, тӣјем	} *за сватри рода.*	

Исти, такови, овакови, онакови, склањају се као *жути*.

V. Којима се што пита, н. п. *кòјӣ, кòјâ, кòјê? кò (ткò)? штò (штà)? чӣј, чӣјâ, чӣјê? кàковӣ, кàковâ, кàковô (кàкав, кàква, кàкво)?*

Ко и *што* склањају се ево овако:

И. кò (ткò),	штò (штà),
Р. кòга,	чèга (штà),
Д. кòме, кòму,	чèму,
В. кòга,	штò (штà),
З. —	—
Т. кӣме, кӣм,	чӣме, чӣм,
С. кòме, кòму,	чèму.

Који склања се као *мој*; *какови* као *жути*; а *чиј* (чији?) управо као *врући*, али опет због неки мали разлика у говору даћемо му особито склоњење:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мушк.	*женск.*	*средњ.*
И. чӣји, чӣј (чӣ),	чӣјâ,	чӣјê,
Р. чӣјега (чӣјêга), чӣјег (чӣјêг),	чӣјê,	чӣјега (чӣјêга), чӣјег (чӣјêг),

---

[1]) Може се ђешто у Србији чути и *тӣзӣ*, род. *тӣзӣ* и *тӣзије*, дат., твор. и сказ. *тӣзӣма, тӣзӣм, тӣзијем*.

Д. чи̏јему (чи̏јѐму), чи̏јем (чи̏јѐм),	чи̏јо̂ј,	чи̏јему (чи̏јѐму), чи̏јем (чи̏јѐм),
В. чи̏јега (чи̏јѐга), чи̏јег, чи̏јѐг (чиј),	чи̏јӯ,	чи̏јѐ,
З. —	—	—
Т. чи̏јим (чи̂м),	чи̏јо̂м,	чи̏јим (чи̂м),
С. чи̏јему (чи̏јѐму), чи̏јем (чи̏јѐм),	чи̏јо̂ј,	чи̏јему (чи̏јѐму), чи̏јем (чи̏јѐм).

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. чи̏ји, чи̂ј (чи̂),	чи̏јѐ,	чи̏јâ,
Р. чи̏јије (чи̂је), чи̏јӣ, Д. чи̏јима, чи̏јим, } *за сватри рода,*		
В. чи̏јѐ,	чи̏јѐ,	чи̏јâ,
З. —	—	—
Т. чи̏јима, чи̏јим С. чи̏јима, чи̏јим } *за сватри рода.*		

VI. Која се односе на ствар; таква су мјестоимениј а: *који*, *ко* и *што*, која по себи нијесу друго ништа, него мјестоимениј а којима се пита, само што се у другом смислу употребљавају, н. п. ја, који (која, које) желим; ти, који (која, које) знаш; он (она, оно), који (која, које) има; људи, који мисле —; који човек мисли да све зна, онај се не може нигда поправити; види онај, који ведри и облачи; вала Богу, који је дао; која уста рекла, она и одрекла; ко ради, Бог не брани; ко се у коло вата, у ноге се узда; код кога се нађе, да —; с ким је отишао, не ће доћи и т. д.

Кад је говор о трећем лицу, највише се говори *што* LIII мјесто *који*, *која*, *које*, али по особитом синтаксису, н. п. човек, што је био код мене; жена, што смо је виђели; вино, што смо (га) пили; човек, што смо код њега ноћили; човек, што су му коња украли; човек, што смо га[1]) данас виђели; човек, што смо дошли с њиме; столица, што се на њој сједи; књига, што се из ње учи; перо, што се (њим) пише;[2]) човек, што смо о њему говорили; подај оном човеку, што је донијо врећу; метни код оног човека, што сједи онамо; подај оним људма, што стоје на пољу и т. д.

---

[1]) Кад се говори о бездушним стварима, онда се у мушкоме и у средњем роду *га*, и у женском *је*, може изоставити, н. п. нож, што смо данас купили; да ти платим чашу, што сам разбио; добра је она пушка, што си ми поклонио; какво је оно вино, што смо данас пили и т. д.

[2]) Код оваковије ријечи, којима се што ради, често се у говору изостави оно *њиме* (њим) и *њоме* (њом), н. п. брус, што се бритва оштри; лопата, што се жито вије; гвожђе, што се кашике дубу и т. д.

О ГЛАГОЛУ.

(de verbo)

По значењу могу се глаголи раздијелити у три реда: 1) неки глаголи показују да ко ради што извјесно изван себе, што свагда мора стајати у вин. падежу, н. п. *писати књигу, сјећи дрва, копати виноград, јести љеб, носити воду* и т. д. И ови се глаголи зову *дјејствителни* (послујући?). — 2) неки глаголи показују да се посао враћа на онога, који га ради, н. п. *бријемсе, кајешсе, надатисе, накањиватисе* и т. д. И ови се глаголи зову *повраћателни*,[1]) који у правом смислу нијесу друго ништа, него глаголи дјејствителни: зашто и њиов посао стоји свагда у вин. падежу (само што није изваш онога, који га ради), н. п. *бријати се* (себе), *веселити се*, као *бријати га, веселити те* и т. д. — 3) неки глаголи показују само стање лица или ствари, или посао, који не иде ни на што, што би стајало у вин. падежу, него је у ономе који га ради, н. п. *боловати, спавати, ићи, сједити*; *гори дрво, тече вода, уздисати* и т. д. И ови се глаголи зову *средњи* (verba neutra).[2])

Примјеч. 1) Ово раздјеленије глагола готово не вриједи ништа: зашто готово сваки *дјејствителни* глагол може бити и *средњи* (али прави средњи глагол не може бити дјејствителни), н. п. *пјевати пјесму, играти коња, копати виноград, орати њиву, викати људе*, то су дјејствителни глаголи; али кад се рече (и разумјева), н. п. *боље је пјевати него плакати; матор се коњ не учи играти; нит' умијем орат' ни копати; јечам трче а ракија виче*,[3]) онда су ово све средњи глаголи.

2) Наши Славенски граматици називају још неке глаголе *страдателнима*, а неке *отложителнима* (deponentia): но такови глагола нити има у Славенскоме ни у Српском (као ни у Њемачком) језику,[4]) него| су то они сами (граматици) узели и превели из Грчкога и из Латинскога језика: зашто су мислили, да сваки језик оно мора имати,

LIV

---

[1]) Наши Славенски граматици овакове глаголе зову *страдателнима*, а неке *отложителнима*.

[2]) Ово је узето из Латинске граматике, зашто Латини имају глаголе *дјејствителне* и *страдателне*, а ови нити су дјејствителни ни страдателни, него између њи *средњи* (као и средњи род између мушкога и женскога).

[3]) Кад узјаше пијан човек на угојена коња, па трче и виче.

[4]) Већ ако би ко узео (за отложителни глагол) *чути*, који има значење глагола савршителнога, а спреже се као глаголи несавршителни, т. ј. има полу прошавше вријеме, причастије (и дјејепричастије) садашњег времена и суштествително од причастија страдателнога: *чȕјā, чȕјāше, чȕјāсмо, чȕјāсте, чȕјāу*; *чȕјȗћи, чувéње* (н. п. по чувењу).

што има Грчки и Латински; а што Славенски језик има, а Грчки и Латински нема, оном нијесу били ни мукает (или ако су што и напоменули, а они су о том тако што рекли, као што говори човек о ствари, коју ни сам не разумије), као н. п. *двојако значење прилагателни имена* (цијело и усјечено), код лични мјестоименија *мнѣ* и *ми*, *тебѣ* и *ти*, *себѣ* и *си*, *мене* и *мя* и т. д. И Бог зна шта се још у Славенском језику није тако изоставило и изгубило! н. п. односително мјестоимениje *што* имају сви садашњи Славенски народи, а у Славенском језику нема га! Да су га имали и стари Славени, о том не треба сумњати, него су га изоставили преводници: зашто су мислили да је оно све *покварено*, *говедарски и свињарски*, што нема у Латинскоме и у Грчком језику. — Да се вратимо опет к *страдателним* и *отложителним* глаголима, н. п. Латинин каже једном ријечи amor, laudor, rogor и т. д., а ми у нашем језику морамо за сваку ту ријеч узети двије, т. ј. *љубе ме*, *вале ме*, *моле ме* и т. д. А Нијемац мора узети три ријечи, т. ј. ich werde geliebt (бивам љубљен), ich werde gelobt (бивам ваљен) и т. д. Које мислим да ће сваки признати, да не иде у спрезање глагола: [зашто] спрезање глагола и склањање имена зове се само оно, кад се једна ријеч премјењује сама у себи, н. п. *љубим*, *љубиш*, *љуби*, *љубимо*, *љубите*, *љубе*, *љубља*, *љубити* и т. д. као код имена *Бог*, *Бога*, *Богу*, *Боже*, *Богом*, *Богови* и т. д. А *труждаюся* није глагол *отложителни*, као ни *бїюся страдателни*, него су обадва дјејствителни повраћателни глаголи.

Сви наши глаголи (дјејствителни и средњи) могу се опет раздијелити: 1) на глаголе *савршителне* (verba perfectiva), који показују да је посао само *један пут* рађен и *свршен* (или да ће се радити и свршити), н. п. *закопати*, *записати*, *доћи*. *наћи*, *дати*, *рећи*, *викнути*, *дигнути*, *метнути*, *умрijети*, *узданути* и т. д. 2) на глаголе *несавршителне* (verba imperfectiva), који показују, да посао једнако траје, н. п. *копати*, *закопавати*, *писати*, *записивати*, *долазити*, *налазити*, *тражити*, *давати*, *говорити*, *викати*, *дизати*, *метати*, *умирати*, *уздисати* и т. д. И ово је најважније раздјеленије наши глагола: 1) зато, што су ови глаголи различни између себе, како у значењу, тако и у спрезању: зашто а) савршителни глаголи не могу имати *полу прошавшега времена* ни *причастија* (или дјејепричастија) *садашњег времена*. б) несавршителни глаголи имају у будућем времену у наклонепију сослагателном *уз* (или *ус*), н. п. ако *уздијем*, ако *успишем* и т. д., а савршителни немају, него само *ако*, н. п. *ако дам*, *ако напишем* и т. д. в) од свакога несавршителног глагола може се начинити сушт. име (од причастија страдателнога, кад се промијени *н* на *ње*), н. п. *копати*, *копање*; *долазити*, *долажење*; *љубити*, *љубљење* и т. д., а савршителни глаголи тога немају, осим неко-

лико ријечи које су остале као од старине, н. п. *заклати, заклање* (јели веће јање за заклање); *постати, постање* (од постања свијета); *посратисе, посрање* (не би с њим отишао ни на посрање); *поуздатисе, поуздање* (џенерале моје поуздање); *допустити, допуштење*; *опростити, опроштење*; *вјенчати, вјенчање* (од Слав. вѣнчанїе); али од осталије глагола не говори се, н. п. *закопање, нађење, пољубљење, загрљење* и т. д. г) будући да посао савршителнога глагола нема трајања ни мало, зато се њим и не може одговорити на питање *шта чинити?* него само *шта си чинио?* и *шта ћеш чинити?* Може бити да зато ђекоји наши књижевници мисле, да је *дођем, закопам, пољубим, речем* и т. д. будуће вријеме; али у нашему језику заиста није (а у другоме ком Славенском нарјечију може бити да је), него је садашње, које се понајвише употребљава у наклоненију сослагателном и у приповиједању, н. п. *ако дођем*; оди да *запјевамо*; *кад нађем*; устани нека̀ он *сједе*; стани да ти *кажем*; *дођем* њему, па *пођем* да га *пољубим* у *руку*, а он ми *рекне* и т. д. А будуће је вријеме од ови глагола: *доћи ћу, запјеваћу, наћи*
LV *ћу, сјешћу, казаћу, пољубићу,*| *рећи ћу* и т. д. — 2) што ове разлике немају ни Грци ни Латини, него то временима назначавају (зато и у нашим Славенским граматикама стоји *сотворихъ* од *творю*, *напитахъ* од *питаю*, *купихъ* од *купую* и т. д.); а Нијемцима и осталим новим народима тешко је и доказати ову разлику између наши глагола. Нијемци имају, н. п. gehen *ићи*, и kommen *доћи*; ſuchen *тражити*, finden *наћи*; али ми имамо *доћи* и *долазити*, *наћи* и *налазити*, *дати* и и *давати*, *чути* и *слушати*, *рећи* и *говорити*, *узети* и *узимати*, и тако готово код свију остали глагола. Ми имамо дакле још један пут онолико глагола, колико остали народи.

По лицу се раздјељују глаголи: 1) на глаголе *личне*, који имају сватри лица, н. п. *говорим, говориш, говори* и т. д. 2) на глаголе *безличне*, који се спрежу само с трећим лицем, н. п. *боли, стужује ми се, грми, ведрисе, облачисе* и т. д. Но и ово раздјеленије глагола не вриједи готово ништа: а) зато, што млоги глаголи, који се броје у безличне, могу имати и остала лица, н. п. *ја не грмим, не грмиш ни ти, него Бог* (или свети Илија); *види онај, који ведри и облачи* и т. д. А б) макар имали и једно лице, опет нијесу *безлични*, него *лични*.

По спрезању се дијеле глаголи на глаголе *правилне* и *неправилне*.

Прави неправилни глагола ми немамо више, осим ова три: *јесам*, *оћу* и *могу* (*јесам* и *оћу* неправилни су и код осталије народа, а *могу* само је зато код нас неправилни глагол, што се у садашњем времену свршује на *у*, а не на *ам*, или на *ем*, или на *им*, као остали наши глаголи; а у осталом спреже се по другом спрезању, као *печем*, осим што се у садашњем времену говори и *море* и *може*; *моремо* и *можемо*; *морете* и *можете*); а остали су сви правилни. Истина да се у постајању времена налази ђешто особита разлика, н. п. *притиснем*, *притиснути*, *притиште* (и *притисну*); *погинем*, *погинути*, *погибе* (и *погину*); *окренем*, *окренути*, *окрете* (и *окрену*) и т. д. Али су зато опет ови глаголи правилни, и могу се довести у ред. Овђе можемо напоменути и оне глаголе, који немају свију времена, него само штогођ, н. п. *велим* има само ово вријеме садашње и полу прошавше *веља*, а даље се узме од глагола *говорим*; тако *подај* (му, јој), *удри* (удрите) и *ајде* (ајдете, ајдемо), немају више ништа него ово у наклоненију повелителном, а у осталом се говори *дам*, *дати*; *ударим*, *ударити*, *ударио* и т. д.

Што је гођ склоненије код имена и код мјестоименија, то је спрезање код глагола; само се по том (у овом смислу) разликују имена и мјестоименија од глагола, што се имена и мјестоименија премјењују само по падежима и по броју, и највише могу имати око десет премјена; а глаголи се премјењују по *лицима*, по *броју*; по *временима*, и по *наклоненијама*, и могу имати преко *тридесет* премјена (а Латински глаголи имају још више премјена, а Грчки још више и од Латинскије).

Времена по памети нема више, него само три, т. ј. *садашње* (које је сад), *прошавше* (што је прошло) и *будуће* (што ће доћи у напредак); а глаголи наши имају три проста времена осим будућега, т. ј. садашње, и два прошавша (1во *полу прошавше*, које имају само несавршителни глаголи, н. п. ми *купљасмо* шљиве, кад он дође; ти *пјеваше* и т. д., а 2го *скоро прошавше*, које имају сви глаголи, н. п. ми *куписмо* шљиве данас ваздан; он *донесе*; ја му *реко* и т. д.); ако још узмемо к овима и дјејствително причастије прошавшег времена, које се у нашем језику не говори без помага-

телног глагола *сам* (или *јесам*), онда ћемо имати три прошавша времена, т. ј. *полу прошавше*, *скоро прошавше* и *давно прошавше* (у говору се и ово давно прошавше вријеме може узети двојако, т. ј. још давније, н. п. *био* сам му говорио, *били* су му дали и т. д., но ово не иде у спрезање глагола, зашто глагол нема никакве нове премјене, него му се дода помагателни глагол *био*, као и остале ријечи што се слажу у говору). *Будуће* вријеме састави се с помоћу глагола *ћу* (или *оћу*), н. п. *оћу му дати, њему ћу дати; ми ћемо купити* и т. д. Али кад сила говора иде управо на глаvi гол и *ће* дође за њим, онда се избаци оно пошљедње *ти*, и мјесто њега дође *ће* те се састави с глаголом у једну ријеч, н. п. *даћу, купиће, платићемо, имаћете, оплешћу* (већ је казато како се *с* пред *ћ* претвори у *ш*), *јешћемо* и т. д. А код они глагола, који се у наклоненију неопредјеленом свршују на *ћи* (мјесто *ти*), може се *ће* и послије глагола писати само за себе, н. п. *доћи ћу, наћи ћемо, пећи ћеш, рећи ће, ожећи ћу* и т. д. Али кад се о послу сумља, или се одлаже, и каже се *ако* или *кад*, онда се узме садашње вријеме, и код несавршителни глагола дода му се спријед *уз* (или *ус*), н. п. *ако узрадим, ако устишем; кад ускосимо* и т. д. А код свршителни глагола, узме се само садашње вријеме (без *уз*), н. п. *ако дођем, кад запишем, ако покосим* и т. д. Код глагола *дати, знати, имати, смјети* и *ћети*, кад се сумља, онда се (особито у Србији и у Ерцеговини) на крају мјесто *и* наставі *будем* (а *т* се пред *б* претвори у *д*), н. п. *ако даднбудем, ако знадбудем, ако имадбудем, ако смједбудем, ако ћедбудем*. К овима иде и *могу*: ако *могбудем*.

У Славенским граматикама имају четири *наклоненија (изјавително, повелително, сослагателно* и *неопредјелено)*; али глаголи, ни наши ни Славенски немају више од *три*, т. ј. 1во *изјавително*, у коме какво лице што ради, или показује да је што радило, или да ће радити, н. п. *пишем, писао сам, писаћу* и т. д. — 2го *повелително*, у коме се што заповиједа (наговара, моли или нуди) другоме коме да ради, н. п. *пиши, пишите; устани, донеси, дај, реци* и т. д. — 3ће *неопредјелено*, у коме глагол стоји пуст без икаква извјесног посла, лица и броја (као н. п. суштествително име у именит. падежу), н. п. *писати, радити, говорити, ићи, доћи, чути* и т. д. — А 4то *сослагателно* узели су граматици из Грчке и из Латинске граматике, зашто Латинин каже једном

ријечи, н. п. habuerim, attuleris, scissem; а Србљин, и сваки други Славенин, мора узети двије различне ријечи мјесто те једне Латинске, т. ј. *да сам имао*, *ако донесеш*, *да сам био знао* и т. д. А то свак може видјети да није спрезање глагола. Спрезање (или боље рећи склоненије) глагола зове се само оно, (као што је и мало прије казано) кад се глагол сам по себи премјењује (као имена и мјестоименија кад се склањају), н. п. *трпим*, *трпиш*, *трпи*, *трпимо*, *трпите*, *трпе*, *трпља*, *трпљаше*, *трпљасмо*, *трпљасте*, *трпљаху*, *трпјесмо*, *трпјесте*, *трпјеше*, *трпљео*, *трпјећи* и т. д. А *да сам био знао*, и *аще бы есмь питалъ*, то су читави разговори.

Тако се у нашим Славенским граматикама налази и *страдателни залог*, а глаголи га немају ни наши ни Славенски. Напоменуто је мало [прије], да *бїюся*, *питаюся*, *творюся*, нијесу глаголи *страдателни*, као ни *боюся* и *труждаюся отложителни*; а ко је разумјео што смо мало прије рекли о спрезању глагола, казаће и сам, да *питанъ былъ есмь* не иде у спрезање глагола, као ни *аще бы есмь былъ питанъ*, и *био сам каран* (истина да се говори: *био сам каран*, *бићеш бијен*, *били су дочекани*; али у садашњем времену нико неће рећи: *бивам каран*, *биваш мољен*, него *карају ме*, *моле ме*, *бију га*, *траже те* и т. д. А и у прошавшем и у будућем времену не говори се код свију глагола са страдателним причастијем, н. п. *бићу тражен*, *био сам мољен*, него *тражиће ме*, *молили су ме*, *звали су га* и т. д.).

Сви се наши глаголи (осим неправилни *оћу* и *могу*) свршују у садашњем времену (наклоненија изјавителнога) на *ам*, или на *ем*, или на *им*; и по том се свршивању раздјељују на три спрезања. У спрезању наши (као и осталије Славенски народа) глагола *мора* се знати како има глагол у садашњем времену и у наклоненију неопредјеленом;[1]) а кад се то двоје зна, онда је и остало све ласно знати, зашто је цијело спрезање раздвојено на те двије стране, па наклоненије LVII

---

[1]) Кад се ово правило уведе и у Славенску граматику (као што је и у језику), онда не ће по дојакошњим правилима („измѣняюще *у* или *ю* на *ахъ*“) морати бити: *зовахъ*, *вяжахъ*, *ищахъ*, *страждахъ*, *женахъ*, *перахъ*, *алчахъ* и т. д., нити ће се морати казати „иземлются *илыву илыхъ*, *пою пѣхъ*, *хощу хотѣхъ*“ и т. д., нити ће од *воскресаю* моћи бити *воскреснухъ*; од *дерзаю*, *дерзнухъ*; од *купую*, *купихъ*; од *срѣтаю*, *срѣтохъ*; од *падаю*, *падохъ*; од *поминаю*, *помянухъ* и т. д. Ваља да су овакове погрјешке у Славенским граматикама наћерале Г. *Добровскога*, да каже у *Славину* (рецензирајући Славенску граматику Г. *Мразовића*): Mit einem Worte, es muß in den Slavenischen Sprachlehren, die Russi-

повелително и дјејствително причастије садашњег времена иде по садашњем времену, а остало спрезање (готово све) по наклоненију неопредјеленом, као што ће се вићети сад из самога спрезања.

Будући да неправилни глаголи јесам и оћу помажу ђешто осталим глаголима (и себи) у спрезању, зато ћемо ево најприје метнути њиово спрезање:

I. Наклоненије изјавително.

Вријеме садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

јѐсам (сàм),	òћу (ћȕ),[1]
јѐси (сѝ),	òћеш (ћѐш),
јѐст (јѐ),	òће (ћѐ),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

јѐсмо (смò),	òћемо (ћѐмо),
јѐсте (стѐ),	òћете (ћѐте),
јѐсу (сȕ),	òћê (ћê).

Вријеме полу прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

бѝјâ,	ћàдијâ (ћâ; ктѝјâ,[2]) тѝјâ, òтијâ),
бѝјâше (бјѐше),	ћàдијâше (ћáше; ктѝјâше, тѝјâше, òтијâше),
бѝјâше (бјѐше),	ћàдијâше (ћáше; ктѝјâше, тѝјâше, òтијâше),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

бѝјâсмо (бјѐсмо),	ћàдијâсмо (ћáсмо; ктѝјâсмо, тѝјâсмо, òтијâсмо),
бѝјâсте (бјѐсте),	ћàдијâсте (ћáсте; ктѝјâсте, тѝјâсте, òтијâсте),
бѝјâу (бјѐȳ),	ћàдијâу (ћâу, ктѝјâу, тѝјâу, òтијâу).

ће nicht ausgenommen, ein ganz anderes System eingeführt werden (једном ријечи, мора се у Славенске граматике, и у саму Росијску, са свим други ред увести).

[1]) *Јесам* и *оћу* имају двојако у садашњем времену, т. ј. *јесам* и *сам*, *оћу* и *ћу*; какогођ што је код мјестоименија разлика између *мени* и *ми*, *тебе* и *ти*, *мене* и *ме*, *њега* и *га*, тако је и овђе између *јесам* и *сам*, *оћу* и *ћу*; и који је оно разумијо, разумјеће и ово.

[2]) Ово је по Ресавскоме и по Сремачком нарјечију ће је гођ *т* мјесто *ћ*. Ерцеговци додају каштo и *ш* пред *ћ* свуда, н. п. *шћадија (шћа)*, *шћеде (шће)* и т. д.

Вријеме скоро прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

бѝх,	ћѐдо (ћѐ ; ктѐдо, ктѐ),
бѝ,	ћѐде (ћѐ ; ктѐде, ктѐ),
бѝ,	ћѐде (ћѐ ; ктѐде, ктѐ),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ. LVIII

бѝсмо,	ћѐдосмо (ћѐсмо ; ктѐдосмо, ктѐсмо),
бѝсте,	ћѐдосте (ћѐсте ; ктѐдосте, ктѐсте),
бѝше,	ћѐдоше (ћѐше ; ктѐдоше, ктѐше).

Вријеме давно прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

бѝо (бѝла, ло) сам,	ћѐо (ћѐла, ло ; ктѐо, тѐо, тѝо, òтио) сам,
бѝо (бѝла, ло) си,	ћѐо (ћѐла, ло ; ктѐо, тѐо, тѝо, òтио) си,
бѝо (бѝла, ло) је,	ћѐо (ћѐла, ло ; ктѐо, тѐо, тѝо, òтио) је,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

бѝли (ле, ла) смо,	ћѐли (ћѐле, ла ; ктѐли, тѐли) смо,
бѝли (ле, ла) сте,	ћѐли (ћѐле, ла ; ктѐли, тѐли) сте,
бѝли (ле, ла) су,	ћѐли (ћѐле, ла ; ктѐли, тѐли) су.

Вријеме будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

бѝћу,	ћѐћу (ктѐћу, тѐћу),
бѝћеш,	ћѐћеш (ктѐћеш, тѐћеш),
бѝће,	ћѐће (ктѐће, тѐће);

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

бѝћемо,	ћѐћемо (ктѐћемо, тѐћемо),
бѝћете,	ћѐћете (ктѐћете, тѐћете),
бѝћȇ,	ћѐћȇ (ктѐћȇ, тѐћȇ).

2. Наклоњеније повелително.

Вријеме садашње и будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

—	—
бȕди,	дѐла[1]),
нека бȕдȇ,	нѐка,

---

[1]) Ако није овако, ја не знам како би друкчије било. *Дела* значи управо на супрот *немој*.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

да бȕдȇмо, дѐла,
бȕдите, дѐте,
нека бȕдȗ, нѐка.

3. Наклоненије неопредјелено.

бȉти, ћѐти (шћѐти; ктѐти, тѐти).

4. Причастија.

Вријеме садашње.

будȕћи, —

Вријеме прошавше.

бȉвши, —

ПРВО СПРЕЗАЊЕ.

(conjugatio I. verborum in *-ам*)

По коме се спрежу сви глаголи, који се у садашњем времену свршују на *ам*, н. п.

LIX

1. Наклоненије изјавително.

Вр̀ијеме садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграм̂,	ѝзиграм̂,	сѝпам̂ (сѝпљȇм),
ѝграш̂,	ѝзиграш̂,	сѝпаш̂ (сѝпљȇш),
ѝгра̂,	ѝзигра̂,	сѝпа̂ (сѝпљȇ),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграмо̂,	ѝзиграмо̂,	сѝпамо̂ (сѝпљȇмо),
ѝграте̂,	ѝзиграте̂,	сѝпате̂ (сѝпљȇте),
ѝграјȗ,	изѝграјȗ,	сѝпајȗ (сѝпљȗ).

Вријеме полу прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

ѝгра̂,	—	сѝпа̂,
ѝграше̂,	—	сѝпаше̂,
ѝграше̂,	—	сѝпаше̂,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграсмо̂,	—	сѝпасмо̂,
ѝграсте̂,	—	сѝпасте̂,
ѝграше̂,	—	сѝпаше̂,

Вријеме скоро прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

ѝгра,	изѝгра,	сѝпа,
ѝграѝ,	ѝзиграѝ,	сѝпаѝ,
ѝграѝ,	ѝзиграѝ,	сѝпаѝ,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграсмо,	изѝграсмо,	сѝпасмо,
ѝграсте,	изѝграсте,	сѝпасте,
ѝграше,	изѝграше,	сѝпаше.

Вријеме давно прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграо (ѝграла, ло) сам,	ѝзиграо (рâла, ло) сам,	сѝпао (ала, ло) сам,
ѝграо (ѝграла, ло) си,	ѝзиграо (рâла, ло) си,	сѝпао (ала, ло) си,
ѝграо (ѝграла, ло) је,	ѝзиграо (рâла, ло) је,	сѝпао (ала, ло) је,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграли (ле, ла) смо,	ѝзиграли (ле, ла) смо,	сѝпали (ле, ла) смо,
ѝграли (ле, ла) сте,	ѝзиграли (ле, ла) сте,	сѝпали (ле, ла) сте,
ѝграли (ле, ла) су,	ѝзиграли (ле, ла) су,	сѝпали (ле, ла) су.

Вријеме будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграћу,	изѝграћу,	сѝпаћу,
ѝграћеш,	изѝграћеш,	сѝпаћеш,
ѝграће,	изѝграће,	сѝпаће,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

ѝграћемо,	изѝграћемо,	сѝпаћемо,
ѝграћете,	изѝграћете,	сѝпаћете,
ѝграћȇ,	изѝграћȇ,	сѝпаћȇ.

2. Наклоненије повелително. LX

Вријеме садашње и будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

—	—	—
ѝграј,	ѝзиграј,	сѝпај (сѝпљи),
нека ѝграâ,	нека ѝзиграâ,	нека сѝпâ (сѝпљȇ),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

да ѝграмо,	да ѝзиграмо,	да сѝпâмо (сѝпљемо),
ѝграјте,	ѝзиграјте,	сѝпајте (сѝпљите),
нека ѝграјȗ,	нека изѝграјȗ,	нека сѝпајȗ (сѝпљȗ).

3. Наклоненије неопредјелено.

ѝграти, изѝграти, сѝпати.

4. Причастија.

а) Дјејствителна.

Вријеме садашње.

ѝграјȗћи, — сѝпајȗћи (сѝпљȗћи).[1])

Вријеме прошавше.

ѝгра̑вши, изѝгра̑вши, сѝпа̑вши.[2])

LXI

б) Страдателна.

ѝгра̑н (ѝгра̑т), ѝзигра̑н (ѝзигра̑т), сѝпа̑н (сѝпа̑т)

5. Суштествително на ње.

ѝгра̑ње, — сѝпа̑ње.

---

[1]) Истина да народ овакове ријечи у говору свагда узима као gerundia, н. п. оде *играјући*, пјева *копајући*, копа *пјевајући*, једе *стојећи* и т. д.; али би се у писању могле узети и за права причастија (као и прилагателна имена), н. п. *ѝграјȗћȃ*, *ѝграјȗћȃ*, *ѝграјȗћȇ*; зашто је и народ ђекоје узео и обратио у прилагателна имена, н. п. *тѐкȗћȃ* вода, *стȁјаћȃ* кошуља, *спȁваћȇ* аљине, *плѐтићȃ* игла и т. д.

[2]) Тако се и ова причастија прошавшег времена употребљавају у говору као gerundia, и то понајвише код савршителни глагола, н. п. *дошавши* (он, она, оно) *у кућу рече му; поигравши мало сједе; рекавши то узе га за руку; поради̇вши даће Бог* и т. д. Ја се опомињем, да се од *поћи* говори и без *ши*: *пошав*, н. п. *од винограда пошав* (т. ј. кад се пође) *уз брдо има једна оскоруша; од куће путем пошав у планину* и т. д. А као причастија нијесам чуо да се говоре, осим од *јесам* каже се, н. п. *бȉвшӣ* кнез, *бившему* кнезу; *бивши* војвода и т. д.

ДРУГО

(conjugatio II.

По коме се спрежу сви глаголи, који се

1. Наклоненије

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

прȇм,	зѐпрȇм,	трéсȇм (трéсем),	плѐтȇм,	мѐтнȇм,
прȇш,	зѐпрȇш,	трéсȇш (трéсеш),	плѐтȇш,	мѐтнȇш,
прȇ,	зѐпрȇ,	трéсȇ (трéсе),	плѐтȇ,	мѐтнȇ,

Овога су спрезања глаголи најправилнији, зашто сви имају у садашњем времену *ам*, а у наклоненију неопредјеленом *ати*; него само ово треба упамтити код њега:

1) Да ђекоји несавршителни глаголи, који се свршују на *бам*, *вам*, *мам*, *пам*, могу имати двојако у садашњему времену (и у осталом, што је од његове чете), т. ј. по овом спрезању, и по *другом* (на *ем*), н. п. *гибам* и *гибљем*; *дозивам* и *дозивљем*; *узимам* и *узимљем*; *ситам* и *ситљем* и т. д. К овима иду ђекоји и савршителни и несавршителни, који се свршују на *там* и на *кам*, н. п. *шетам* и *шећем*, *дошетам* и *дошећем*; *пљескам* и *пљештем* (у Босни по варошима и *пљешћем*), *попљескам* и *попљештем* и т. д.

2) *Дам* и *дадем*, *знам* и *знадем*, *имам* и *имадем*, имају по другом спрезању, осим овога садашњег времена, и вријеме полу прошавше и скоро прошавше, н. п. (не) *дадија*, *знадија*, *имадија*; *дадо*, *знадо*, *имадо*; а по овом спрезању не говори се у полу прошавшем времену, осим од *имам* може се чути у множ. броју *имâсмо*, *имâше*; а у скоро прошавшем времену говори се и по овом спрезању: *дȁ* (*дȁсмо*, *дȁсте*, *дȁше*); *знȁ* (*знȁсмо*, *знȁсте*, *знȁше*); *ȉма* (*ȉмасмо*, *ȉмасте*, *ȉмаше*).

3) Код овог спрезања може се упамтити и за остале све глаголе (сва три спрезања), да савршителни глаголи немају (нити могу имати) *времена полу прошавшега*, ни *дјејствителног причастија садашњег времена*, ни суштествителнога на *ње* (као што је и прије поменуто).

СПРЕЗАЊЕ,

(verborum in -*ем*)

у садашњем времену свршују на *ем*, н. п.

ИЗЈАВИТЕЛНО.

садашње.

БРОЈ.

дȉгнēм,	пѐчēм,	òрēм,	снȕјем(-јēм),	кȁзујем(-јēм),	лȉјем(-јēм),
дȉгнēш,	пѐчēш,	òрēш,	снȕјеш(-јēш),	кȁзујеш(-јēш),	лȉјеш(-јēш),
дȉгнē,	пѐчē,	òрē,	снȕје(-јē),	кȁзује(-јē),	лȉје(-јē),

МЛОЖЕСТВЕНИ

пре́мо,	за̀прêмо,	трéсêмо (трéсемо),	плѐтêмо(-тéмо),	мѐтнêмо,
пре́те,	за̀прêте,	трéсêте (трéсете),	плѐтêте(-тéте),	мѐтнêте,
прӯ,	за̀прӯ,	трéсӯ,	плѐтӯ,	мѐтнӯ,

Вријеме пολу

LXII

ЈЕДИНСТВЕНИ

прâ,	—	трéсâ,	плѐтâ,	—
прâше,	—	трéсâше,	плѐтâше,	—
прâше,	—	трéсâше,	плѐтâше,	—

МЛОЖЕСТВЕНИ

прâсмо,	—	трéсâсмо,	плѐтâсмо,	—
прâсте,	—	трéсâсте,	плѐтâсте,	—
прáу,	—	трéсâу,	плѐтâу,	—

Вријеме скоро

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐ,	за̀прије,	трéсо,	плѐто,	мѐтну,
прѐ,	за̏прије,	трêсе,	плѐте,	мѐтнӯ,
прѐ,	за̏прије,	трêсе,	плѐте,	мѐтнӯ,

МЛОЖЕСТВЕНИ

прѐсмо,	за̀пријесмо,	трéсосмо,	плѐтосмо,	мѐтнусмо,
прѐсте,	за̀пријесте,	трéсосте,	плѐтосте,	мѐтнусте,
прѐше,	за̀пријеше,	трéсоше,	плѐтоше,	мѐтнуше,

Вријеме давно

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐо, сам, си,	за̀пръо, сам, си,	трêсао, сам, си,	плѐо, сам, си,	мѐтнуо, сам, си,
прѐла, о, је,	за̀пр̂ла, о, је,	éсла, о, је,	лѐла, о, је,	ула, о, је,

МЛОЖЕСТВЕНИ

прѐли, смо, сте,	за̀пр̂ли, смо, сте,	трéсли, смо, сте,	плѐли, смо, сте,	мѐтну- смо,
е, а, су,	ле, а, су,	е, а, су,	е, а, су,	ли, е, а, сте, су,

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐћу,	за̀пријећу,	трéшћу,	плѐшћу,	мѐтнућу,
прѐћеш,	за̀пријећеш,	трéшћеш,	плѐшћеш,	мѐтнућеш,
прѐће,	за̀пријеће,	трéшће,	плѐшће,	мѐтнуће,

БРОЈ.

дѝгнēмо, пѐчēмо(-чéмо), òрēмо, снӯјемо(-јēмо), кàзујемо(-јēмо), лѝјемо(-јēмо),
дѝгнēте, пѐчēте(-чéте), òрēте, снӯјете(-јēте), кàзујете(-јēте), лѝјете(-јēте),
дѝгнӯ, пѐкӯ, òрӯ, снӯјӯ, кàзујӯ, лѝјӯ.

прошавше. LXIII

БРОЈ.

— пѐцијā, òрā, снòвā, кàзи̋вā, лѝјā,
— пѐцијāше, òрāше, снòвāше, кàзи̋вāше, лѝјāше,
— пѐцијāше, òрāше, снòвāше, кàзи̋вāше, лѝјāше,

БРОЈ.

— пѐцијāсмо, òрāсмо, снòвāсмо, кàзи̋вāсмо, лѝјāсмо,
— пѐцијāсте, òрāсте, снòвāсте, кàзи̋вāсте, лѝјāсте,
— пѐцијāу, òрāу, снòвāу, кàзи̋вāу, лѝјāу.

прошавше.

БРОЈ.

дѝго (дѝгну), пѐко, òра, снòва, кази̋ва, лѝ,
дѝже (дѝгнӯ), пѐче, òрā, снòвā, кази̋ва, лѝ,
дѝже (дѝгнӯ), пѐче, òрā, снòвā, кази̋ва, лѝ,

БРОЈ.

дѝгосмо(-гнусмо), пѐкосмо, òрасмо, снòвасмо, кази̋васмо, лѝсмо,
дѝгосте(-гнусте), пѐкосте, òрасте, снòваште, кази̋ваште, лѝсте,
дѝгоше(-гнуше), пѐкоше, òраше, снòваше, кази̋ваше, лѝше.

прошавше.

БРОЈ.

дѝгао (-гнуо), сам, си, је; гла, о, кла, о, ја, о, ла, о, ла, о, ло, сам, си, је; ла, о,
дѝгли (гнули), смо, сте, су; е, а, кле, а, е, а, ли, е, а, е, а, ли, е, а, смо, сте, су;

будуће.

БРОЈ.

дѝћи ћу (дѝгнућу), пѐћи ћу, òраћу, снòваћу, кази̋ваћу, лѝћу,
дѝћи ћеш (дѝгнућеш), пѐћи ћеш, òраћеш, снòваћеш, кази̋ваћеш, лѝћеш,
дѝћи ће (дѝгнуће), пѐћи ће, òраће, снòваће, кази̋ваће, лѝће,

МЛОЖЕСТВЕНИ

прѐћемо,	зàпријећемо,	трéшћемо,	плѐшћемо,	мѐтнућемо,
прѐћете,	зàпријећете,	трéшћете,	плѐшћете,	мѐтнућете,
прѐћê,	зàпријећê,	трéшћê,	плѐшћê,	мѐтнућê,

2. Наклоненије

Вријеме садаш

ЈЕДИНСТВЕНИ

—	—	—	—	—
прй,	зàпри,	трéси,	плѐти,	мѐтни,
нека прê,	нека зàпрê,	нека трéсê,	нека плѐтê,	нека мѐтнê,

МЛОЖЕСТВЕНИ

да прéмо,	да зàпрêмо,	да трéсемо,	да плѐтêмо,	да мѐтнêмо,
прйте,	зàприте,	трéсите,	плѐтите,	мѐтните,
нека прӯ,	нека зàпрӯ,	нека трéсӯ,	нека плѐтӯ,	нека мѐтнӯ,

3. Наклоненије

прѐти,	зàпријети,	трéсти,	плѐсти,	мѐтнути,

4. Прича

LXIV

а) Дјејст

Вријеме

прӯћи,	—	трéсӯћи,	плѐтӯћи,	—

Вријеме

прêвши,	зàпрвши,	трéсâвши,	плѐтâвши,	мѐтнӯвши,

б) Стра

прêт,	зàпрт,	трéсен,	плѐтен,	мѐтнӯт,

5. Суштестви

прéће,	—	трéсêће,	плѐтêће,	—

Овога су спрезања глаголи тако различни, да би и човек могао узети све за неправилне према првом спрезању; али према глаголима Грчким и Латинским (и сами други ђекоји Славенски народа) све је ово још смиље и босиље. Кад буде боља згода и више мјеста и времена за писање Српске граматике, онда ће се моћи и они још боље раздијелити и у

БРОЈ.

дȉћи ћемо(дȉгнућемо), пȅћи ћемо, òраћемо, снòваћемо, казȉваћемо, лȉћемо,
дȉћи ћете(дȉгнућете), пȅћи ћете, òраћете, снòваћете, казȉваћете, лȉћете,
дȉћи ћȇ(дȉгнућȇ), пȅћи ћȇ, òраћȇ, снòваћȇ, казȉваћȇ, лȉћȇ.

ПОВЕЛИТЕЛНО.

ње и будуће.

БРОЈ.

— — — — — —
дȉгни, пȅци, òри, снȗј, кàзȗј, лȉј (лȉ),
нека дȉгнȇ, нека пȅчȇ, нека òрȇ, нека снȕјȇ, нека кàзујȇ, нека лȉјȇ,

БРОЈ.

да дȉгнȇмо, да пȅчȇмо, да òрȇмо, да снȕјемо, да кàзујемо, да лȉјемо,
дȉгните, пȅците, òрите, снȗјте, кàзȗјте, лȉјте(лȉте),
нека дȉгнȗ, нека пȅкȗ, нека òрȗ, нека снȕјȗ, нека кàзујȗ, нека лȉјȗ.

НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

дȉћи (дȉгнути), пȅћи, òрати, снòвати, казȉвати, лȉти,

СТИЈА. LXV

вителна.

садашње.

— пȅкȗћи, òрȗћи, снȕјȗћи, кàзујȗћи, лȉјȗћи,

прошавше.

дȉгнȗвши, пȅкâвши, òрâвши, снòвâвши, казȉвâвши, лȉвши,

дателна.

дȉгнȗт (дȉжен), пȅчен, òрâн(òрâт), снòвâн(-âт), кàзȉвâн(-âт), лȉт(лȉвен),

ТЕЛНО НА **ЊЕ.**

— пȅчȇње, òрâње, снòвâње, казȉвâње, лȉјȇње.

редове поставити; а за сад, као поред рјечника, ево овако да и мало прегледамо:

1) Прави су глаголи овога спрезања, који се у садашњем времену свршују на *ем*, а у наклоненију неопредјељеном на *ети* (као код првог спрезања *-ам*, *-ати*, и код трећег *-им*, *-ити*); али такови глагола има у нас врло мало; па и оно

што и је, готово ни два нијесу једнаки у свему, него сваки по себи; ја не знам ни једнога, који би се у свему спрезао овако правилно као *прем*, осим *жњем*, па се и од њега причастије страдателно не каже *жњет*, него *жњевен* (као *мљевен*). Тако и остали, н. п. *мељем*, *мљети*, *мљевен*; *жањем*, *жети*, *жњевен*; *узмем*, *узети*, *узет*; *запнем*, *запети*, *запет*; *пењем*, *пети* (и *пењати*), *пет* (и *пењат*); *попнем* (и *попењем*), *попети* (и *попењати*), *попет*; *кунем*, *клети*, *клет*; *донесем*, *донијети* (*донети*; може бити да би ко рекао и *донести*), *донесо* и *доније* (*доне*), *донијо* (*донео*; у пјесмама и *донесао*), *донијела*, *донешен* и *донијет*; *смијем* (*смем*), *смјети*, *смје* и *смједо*, *смјео* (*смијо*), *смјела*; тако *умијем*, и сложени од овога: *разумијем* и т. д.

2) Ђекоји на *рем* имају у наклоненију неопредјеленом по Ерцеговачком нарјечију *ријети* (а по Ресавском и по Сремачком *рети*), н. п. *запрем*, *запрьо*, *запрла*, *запрт*; тако *мрем*, *прострем*, *подуврем*, *раздрем* и т. д.; *трем* има *трти*, *тр*, *трьо*, *трвен* (а може бити да би ко рекао и *трт*).

3) *-ем*, *-сти*; ови иду двојако: а) као *тресем*, који се свршују на *бем*, *зем*, *пем*, *сем*, н. п. *зебем*, *зебао*, *зебла*; *гризем*, *црпем*, *пасем* и т. д. — б) као *плетем*, који се свршују на *дем* и *тем*, н. п. *предем*, *прео*, *прела*; *метем*, *мео*, *мела* и т. д.; *идем*, *ићи* (а говори се ђешто и по правилу *исти*), *ишао*, *ишла*; тако и сложени од овога: *дођем*, *доћи*, *дошао*, *дошла* и т. д.

4) Који се у садашњем времену свршују на *нем*, они у наклоненију неопредјеленом имају двојако (и понајвише су саврштителни, осим *венем*, *вѐња̑*; *тонем*, *гинем*, *трунем*, *глуснем*, *чезнем*, *трнем* и т. д.): а) на *нути*, н. п. *метнем*, *метнути*, *метну*, *метнуо*, *метнут*; тако *зовнути*, *викнути*, *укнути*, *ишнути*, *мазнути*, *љуљнути*, *дунути*, *линути* и т. д.; *паднем*, *паднути* и *пасти* (према *пасти* морало би бити *падем*, али се код нас већ не говори); *погинем*, *погинути*, *погину* и *погибо* (као да би било *погибем*, *погибсти*); *окренем*, *окренути*, *окрену* и *окрете* (као да би било *окретем*, *окрести*); тако и други ђекоји говоре се двојако, т. ј. овако, и по прећашњему на *сти*, н. п. *сретнем сретнути*, и *сретем срести*; *ођенем ођенути*, и *ођедем ођести* и т. д.; — б) на *нути* (*гнути* или *кнути*) и *ћи*, н. п. *дигнем*, *дигнути* и *дићи*, *дигну* и *диго* (диже), *дигнуо* и *дигао*, *дигнут* и *дижен*; *макнем*, *макнути* и

маћи, *макну* и *мако* (маче), *макнуо* и *макао*, *макнут* и (ријетко) *мачен*; тако *никнути* и *нићи*; *упрегнути* и *упрећи* и т. д. Неколика глагола (на *снем*) имају наклоненије неопредјелено по прећашњему само на *нути*, а вријеме скоро прошавше и давно прошавше двојако као и ови, н. п. *тиснем*, *тиснути*, *тисну* и *тиско* (тиште), *тиснуо* и *тискао* (тисла, ло); тако *свиснем*, *прснем*.

5) *-ем (чем* и *жем)*, *-ћи*, н. п. *печем*, *пећи*, *пецијаше* (може бити да би ко рекао и *печаше*, *течаше*, као и *стрижаже*, *жежаше*; али се мени чини да је овако најобичније, т. ј. *пецијаше*, *тецијаше*, *туцијаше* и т. д.), *пеко*, *пекао (пекла)*; *пеци*, *печен*; *стрижем*, *стрићи*, *стрижаше* (не вјерујем да би ко рекао *стризијаше*, *жезијаше*), *стриго*, *[стригао] (стригла)*, *стрижи*, *стрижен* и т. д. *Речем*, говори се и по прећашњему *рекнем*, али *рекнути* не вјерујем да би ко рекао. На ове је налик (по наклоненију неопредјеленом) и *вршем*, *вријећи (врћи)*, *врша*, *връо*, *връао (врла)*, *вршен*.

6) Највише глагола овога спрезања имају наклоненије неопредјелено (и остало што је од његове чете) по првом спрезању (на *ати*); и ови су између себе врло различни, али кад се зна вријеме садашње и наклоненије неопредјелено, опет се не може погријешити, н. п. *глођем*, *глођи*, *глођући*; *глодати*, *глòда̂*, *глòда*, *глодао*, *глодавши*, *глодан (глодат)*, *глодање*; тако *лажем*, *лагати*; *мажем*, *мазати*; *дајем*, *давати*; *зобљем*, *зобати*; *капљем*, *капати*; *клепљем*, *клепати*; *кољем*, *клати*; *шаљем (шиљем)*, *слати*; *иштем*, *искати*; *мећем*, *метати*; *вичем*, *викати*; *мичем*, *мицати*; *пишем*, *писати* и т. д.

7) Који се у садашњему времену свршују на *ујем*, и они (сви готово) иду у ред овије, што је о њима сад говорено, а између себе су опет двојаки: а) који у наклоненију неопредјеленом имају *овати*, н. п. *робујем*, *робовати*; *ћевујем*, *ћевовати*; *тргујем*, *трговати*; *гладујем*, *гладовати*; *кнезујем*, *кнезовати*; *момкујем*, *момковати*; *милујем*, *миловати*; *учитељујем*, *учитељовати*; *зимујем*, *зимовати*; *снујем*, *сновати*; *кућујем*, *кућовати*; *мудрујем*, *мудровати*; *псујем*, *псовати*; *путујем*, *путовати*; *пашујем*, *пашовати* и т. д. — б) *ивати* (ово су готово све несавршителни, или да речемо један пут *учащателни (учестни, учесни?)*, verba frequentativa,[1]) н. п.

---

[1]) Мени се чини да нема управо никакве разлике између глагола *несавршителније* (verba imperfectiva) и *учащателније* (verba frequentativa): зашто је сваки учащателни глагол и несавршителни, а сваки несавршителни може бити и учащателни.

LXVI *замаујем, замаивати; досађујем, досађивати; казујем, казивати; послужујем, послуживати; подвикујем, подвикивати; замамљујем, замамљивати; дањујем, дањивати; намирујем, намиривати; записујем, записивати; упућујем, упућивати; одбацујем, одбацивати; поручујем, поручивати; довршујем, довршивати* и т. д. — в) имају неколика на *увати* и на *ути*, н. п. *шљујем, шљувати; бљујем, бљувати; кљујем, кљувати; чујем, чути; обујем, обути.*

8) Има неколико глагола овога спрезања, који се у садашњем времену свршују на *јем*, а у наклоненију неопредјеленом на *ити* (по трећем спрезању); такови сви у наклоненију повелителном одбаце *и*, а причастије страдателно млоги имају двојако, н. п. *лијем, лиј* (мјесто *лији*,[1]) *лити, лио, ливши, ливен* и *лит, лијење; бијем, биј, бити, бијен* (говори се као што и *бјен*), *бијење; пијем, пиј, пити, пијен* (и *пит*); *кријем, криј, крити, кривен* (и *крит*); *мијем, миј, мити, мивен; шијем, шиј, шити, шивен; ријем, риј, рити, ривен (рит).*

ТРЕЋЕ СПРЕЗАЊЕ.

(conjugatio III. verborum in *-им*)

По коме се спрежу сви глаголи, који се у садашњем времену свршују на *им*, н. п.

1. Наклоненије изјавително.

Вријеме садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐрӣм,	држӣм,	вртӣм,	мӯтӣм,	љӯбӣм,
мјѐрӣш,	држӣш,	вртӣш,	мӯтӣш,	љӯбӣш,
мјѐрӣ,	држӣ,	вртӣ,	мӯтӣ,	љӯбӣ,

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐрӣмо,	држӣмо,	вртӣмо,	мӯтӣмо,	љӯбӣмо,
мјѐрӣте,	држӣте,	вртӣте,	мӯтӣте,	љӯбӣше,
мјѐрӗ,	држӗ,	вртӗ,	мӯтӗ,	љӯбӗ.

---

[1]) А готово би се могло и *ј* изоставити, па писати само *и*, н. п. *пи, ли, би, кри* и т. д.

Вријеме полу прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐра̂,	држ̀а̂,	врх̀а̂,	мӯх̀а̂,	љӯбљ̀а̂,
мјѐра̂ше,	држ̀а̂ше,	врх̀а̂ше,	мӯх̀а̂ше,	љӯбљ̀а̂ше,
мјѐра̂ше,	држ̀а̂ше,	врх̀а̂ше,	мӯх̀а̂ше,	љӯбљ̀а̂ше,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐра̂смо,	држ̀а̂смо,	врх̀а̂смо,	мӯх̀а̂смо,	љӯбљ̀а̂смо,
мјѐра̂сте,	држ̀а̂сте,	врх̀а̂сте,	мӯх̀а̂сте,	љӯбљ̀а̂сте,
мјѐра̂у,	држ̀а̂у,	врх̀а̂у,	мӯх̀а̂у,	љӯбљ̀а̂у.

Вријеме скоро прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐри,	држ̀а,	врх̀е,	мӯти,	љӯби,
мјѐри̂,	држ̀а̂,	врх̀е,	мӯти̂,	љӯби̂,
мјѐри̂,	држ̀а̂,	врх̀е,	мӯти̂,	љӯби̂,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ. LXVII

мјѐрисмо,	држ̀асмо,	врх̀есмо,	мӯтисмо,	љӯбисмо,
мјѐристе,	држ̀аште,	врх̀есте,	мӯтисте,	љӯбисте,
мјѐрише,	држ̀аше,	врх̀еше,	мӯтише,	љӯбише.

Вријеме давно прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐрио,	сам,	држ̀ао,	сам,	врх̀ео,	сам,	мӯтио,	сам,	љӯбио,	сам,
рила,	си,	жа̏ла,	си,	ћела,	си,	тила,	си,	била,	си,
ло,	је,	ѣло,	је,	ло,	је,	ло,	је,	ло,	је,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐрили,	смо,	држ̀а̏ли,	смо,	врх̀ели,	смо,	мӯтили,	смо,	љӯбили,	смо,
ле, ла,	сте,	ле, ла,	сте,	ле, ла,	сте,	ле, ла,	сте,	ле, ла,	сте,
	су,		су,		су,		су,		су.

Вријеме будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐрићу,	држ̀аћу,	врх̀ећу,	мӯтићу	љӯбићу,
мјѐрићеш,	држ̀аћеш,	врх̀ећеш,	мӯтићеш,	љӯбићеш,
мјѐриће,	држ̀аће,	врх̀еће,	мӯтиће,	љӯбиће,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјѐрићемо,	држ̀аћемо,	врх̀ећемо,	мӯтићемо,	љӯбићемо,
мјѐрићете,	држ̀аћете.	врх̀ећете,	мӯтићете,	љӯбићете,
мјѐрићѐ,	држ̀аћѐ,	врх̀ећѐ,	мӯтићѐ,	љӯбићѐ.

2. Наклоненије повелително

Вријеме садашње и будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

—	—	—	—	—
мјѐри,	дрѐжи,	врти,	мути,	љуби,
нека мјѐрӣ,	нека дрѐжӣ,	нека вртӣ,	нека мутӣ,	нека љубӣ.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

да мјѐрӣмо,	да држи́мо,	да вртимо,	да мутӣмо,	да љубӣмо,
мјѐрите,	дрѐжите,	вртите,	мутите,	љубите,
нека мјѐрē,	нека дрѐжē,	нека вртē,	нека муте,	нека љубē.

3. Наклоненије неопредјелено.

мјѐрити,	дрѐжати,	врћети,	мутити,	љубити,

4. Причастија.

а) Дјејствителна.

Вријеме садашње.

мјѐрēћи,	држе́ћи,	вртећи,	мутећи,	љубећи.

Вријеме прошавше.

мјѐрӣвши,	дрѐжāвши,	врћевши,	мутивши,	љубивши.

б) Страдателна.

мјѐрен,	дрѐжāн (дрѐжāт),	врћен,	мућен,	љубљен.

5. Суштествително на **ЊЕ.**

мјѐрēње,	дрѐжāње,	врћēње,	мућēње,	љубљēње.

Код овог спрезања треба упамтити (много више него код првога, а много мање него код другога):

1) У глагола, који се свршују на *дим*, *зим*, *лим*, *ним*, *сим*, *тим*, претвори се у полу прошавшем времену, у стра-
LXVIII дателном прича|стију и у суштествителноме (које од њега постаје) на *ње*, *д* у *ђ*, *з* у *ж*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *с* у *ш*, *т* у *ћ*, н. п. *судим*, *суђа*, *суђен*, *суђење*; *газим*, *гажа*, *гажен*, *гажење*; *палим*, *паља*, *паљен*, *паљење*; *браним*, *брања*, *бранњен*, *бранење*; *просим*, *проша*, *прошен*, *прошење*; *мутим*,

мућа, *мућен*, *мућење* и т. д. А у они, који се свршују на *бим*, *вим*, *мим*, *пим*, уметне се *љ* (на оним истим мјестима, ће се у ови претвори *д* у *ђ*, *з* у *ж*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *с* у *ш*, *т* у *ћ*), н. п. *љубим*, *љубља*, *љубљен*, *љубљење*; *ловим*, *ловља*, *ловљен*, *ловљење*; *мамим*, *мамља*, *мамљен*, *мамљење*; *тошим*, *тошља*, *тошљен*, *тошљење* и т. д.

2) Млоги глаголи, који се свршују на *бим*, *вим*, *дим*, *лим*, *мим*, *ним*, *пим*, *тим*, (по Ерцеговачком и по Ресавском нарјечију) имају наклоненије неопредјелено (и остало што је од његове чете) по другом спрезању (на *ети*); и по Ерцеговачком нарјечију претвори се *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* у *ћ*; а послије *б*, *в*, *м*, *п*, уметне се *љ* пред *е*, н. п. *видим*, *вићети*, *виће*, *вићео*; *волим*, *вољети*, *воље*, *вољео*; *тавним*, *тавњети*, *тавње*, *тавњео*; *вртим*, *врћети*, *врће*, *врћео*; *сврби*, *сврбљети*, *сврбље*, *сврбљео*; *живим*, *живљети*, *живље*, *живљео*; *грмим*, *грмљети*, *грмље*, *грмљео*; *трпим*, *трпљети*, *трпље*, *трпљео* и т. д. А у Ресавском нарјечију ови сви глаголи имају само *е* мјесто *и*, а полугласна се слова не мијењају, нити се умеће *љ*, н. п. *видим*, *видети*; *волим*, *волети*, *волео*; *сврбети*; *трпети*, *трпе*, *трпео* и т. д. А у Сремачком нарјечију (каштo и у Ерцеговачком, као што сам напоменуо ће је био говор о нарјечијама) имају по правилу свуда *и*, н. п. *видим*, *видити*, *види*, *видио*; *волим*, *волити*, *воли*, *волио*; *трпим*, *трпити*, *трпио* и т. д.

3) Млоги глаголи и овога спрезања (особито средњи на *чим*) имају наклоненије неопредјелено (и остало што је од његове чете) по првом спрезању, н. п. *држим*, *држати*, *држа*, *држао*, *држање*; *бјежим*, *бјежати*; *јечим*, *јечати*; *звечим*, *звечати*; *мрчим*, *мрчати*; *дречим*, *дречати*; *кречим*, *кречати*; *мјучим*, *мјучати*; *јучим*, *јучати*; *клечим*, *клечати*; *трчим*, *трчати*; *вриштим*, *вриштати*; *штим*, *штати*; *стојим*, *стајати* (ћекоји списатељи наши пишу *стојати*, да им иде по правилу као *стојим*); *бојимсе*, *бојатисе* и т. д.

4) Готово у свим глаголима, који се свршују на *јим* (а оштро се изговарају), изостави се *и* у наклоненију повелителном, н. п. *кројим*, *крој*, *кројте*; *стојим*, *стој*, *стојте*; *бројим*, *број*, *бројте* и т. д. Али који се не изговарају оштро, него се глас протеже, они имају по правилу, н. п. *тајим*, *тај*, *тајте*; *пајим*, *пај*, *пајте*; *бијим*, *бији*, *бијте*; *гајим*, *гај*, *гајте*.

5) Истина да по општему правилу код свију несавршителни глагола постаје суштествително на *ње* од страдателног причастија кад се промијени *н* на *ње*, н. п. *копан, копање; игран, играње; писан, писање; печен, печење; мјерен, мјерење; суђен, суђење; љубљен, љубљење; слављен, слављење* и т. д. Али се опет (особито у Ресавскоме и у Сремачком нарјечију) код глагола овога спрезања, особито који се свршују на *лим* и *ним,* говори још и друкчије (т. ј. не промјењује се *л* на *љ*, ни *н* на *њ*), н. п. *молим, молење; балим, балење; буним, бунење; браним, бранење* и т. д. А говори се и *мољење, баљење, буњење* и т. д., него ми се чини да је оно прво обичније. Тако исто може бити да би ко рекао (у Ресавскоме и у Сремачком нарјечију) и *вртење, трпење, срдење* и т. д., прем да је свуда обичније *врћење, трпљење, срђење* и т. д.

Овђе је за сад поред рјечника доста граматике. О нарјечијама, о предлозима, и о међуметијама није тријебе говорити, зашто су овђе у рјечнику.

---

*[Ова се „**Српска Граматика**“ може узети као друго, поправљено издање „**Писменице Сербскога Iезика**“ (број I у I-ој књизи ових Вукових списа). Она није доцније издавана ни засебно нити у II изданју „Српскога Рјечника“ (од г. 1852.). Године пак 1824. преведена је на немачки под именом: „**Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik,** verdeutscht und mit einer Vorrede von *Jakob Grimm.* Nebst Bemerkungen über die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbischen Volks, und der Uebersicht des merkwürdigsten jener Lieder von *Johann Severin Vater*“ (Leipzig und Berlin, bei G. Reimer, 1824.). Знатнија одступања и разлике између „Српске Граматике“ и овога немачког превода види даље у овој књизи под бројем XXVI.]*

ALPHABETI SERBORUM cum viciniorum popularium et aliis cultioris Europae alphabetis παραλληλισμος. LXIX

Serb. graec.	Serb. lat.	Hungar.	Croat.	Carniol.	Bohem.	Polon.	German.	Ital.	Gall.	Angl.
А а	a	á	a	a	ɑ	a	ɑ	a	a	—
Б б	b	b	b	b	ɓ	b	ɓ	b	b	b
В в	v	v	v	v	ɯ	w	ɯ	v	v	v
Г г	g	g	g	g	ġ	g	ɡ	g: gara	g : gant	g : gold
Д д	d	d	d	d	ɗ	d	ɗ	d	d	d
Ђ ђ	dj, gj	gy	dy, gy	—	ɗ’	—	—	—	—	—
Е е	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e : bet
Ж ж	x	zs	s	sh	ƹ	ż	—	—	j	s: osier
З з	z	z	z	s	ȝ	z	ʒ: leʃen	s : rosa	z	z : razor
И и	i	i	i	i	i	i	i	i	i	ee, y
Ј ј	j	j	j	j	ɡ	i: ia	j	j	i : mien	y : yes
К к	k	k	k	k	ƭ	k	ƭ	c : caro	c : car	k
Л л	l	l	l	l	ɭ	l?: wilk	ɭ	l	l	l
Љ љ	lj	ly	ly	lj	—	l : li	—	gl : gli	il : ail	—
М м	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Н н	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n
Њ њ	nj	ny	ny	nj	ñ	ń	—	gn	gn	—
О о	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o : note
П п	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p
Р р	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r
С с	s	sz	sz	ſ	ʃ, ʂ	s	ʂ	s : sono	s : son	s : so
Т т	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t
Ћ ћ	ch	ty	—	—	t’	—	—	—	—	—
У у	u	u	u	u	u	u	u	u	ou	oo
Ц ц	c	cz	cz	z	c	c	ȝ	z : zio	—	—
Ч ч	cs	cs, ts	ch	zh	č	cz	tʃ(?)	c : ciò	—	ch:child
Џ џ	—	—	—	—	—	—	—	ge	—	j
Ш ш	sc	sh	ss, sh	ſh	š	sz	ʃ	sc:esce	ch:cher	sh
Ъ ъ[1])	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ф ф[2])	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
Х х[2])	h?	h	h	h	ɦ	ch	ɦ	—	—	—

[1]) Nil sonat (nisi forte vocalem mutam), sed *r* literae, quae Serbis, sicut Bohemis, vel sola absque ulla vocali, syllabam facit, apponitur, ne eadem *r* litera ad praecedentem aut sequentem syllabam trahatur, e. g. умрьо, заьркати, lege u-mr-o, za-r-kati.

[2]) Sonos *ɸ* et *x* vix invenias in vocibus genuine Serbicis; sed utramque literam ob voces peregre adscitas ex alphabeto Cyrilliano retinuimus.

LXX

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЈЕШКЕ.

У свакој књизи има штампарски погрјешака; али ја се надам да и у овом рјечнику не ће бити тако млого, као у другим нашим садашњим књигама. Ево овђе ћу назначити ђекоје мало веће, које сам ја нашао:

1) у словима:

[изређано 48 погрешака у словима.]

2) у гласу.

Овђе сад није вриједно писати оне ријечи, ђе је отпао знак гласоударенија (зашто има такови ријечи млого, а не чини велике штете); него ћу само оне да назначим, ђе знак гласоударенија стоји криво (други, а не онај који би требало, или на другом мјесту); па и то само ћу назначити онако, као што треба да буде, а како је наштампано, може сваки видјети у књизи: бáнатисе, бѐжан, (мјесто бе́жан), вамѝлија, вечѐ, ковàнлук (мјесто ковàнлук), кóно, лѝтати, мáжење, мáсан, мѝлити, млéчница, мрàзитисе, надскакѝвање, òглавина, одàднити, одàпиратисе, Олѝвера и Òливера, онàкô, Óсто, отрéскатисе, номéшати, потпомòћи, рàзгријати, Тòпчидер, трнути (н. п. ватру), тýрчати, угáрнице, угàрчић, цвйлети, чарàпчина, шешàна, штокòји (и штòкоји); *[и још 10 речи у „Српској Граматици,“ на којима је сада поправљен акценат.]*

LXXI

ДОДАТАК.

Кад је остало ово мало бијеле артије, ево још нешто да додам:

1) На страни XXX. и XXXI. што је био говор о претварању полугласни слова; она се слова онако претварају не само у једној ријечи кад дођу једно пред друго, него и из двије ријечи кад је једна до друге, н. п. говори се *ш њим, ш људма, ж ђаком, з Богом, бес посла, бес коња, прет кућом, ò Дунава, ѝ Земуна, пре тобом* и т. д. Али будући да у писању овако далеко нијесу ишли ни Грци ни Латини, зато нијесам ни ја ћео (ни смјео; а докле су они ишли, мислим да је слободно и мени, и свакоме другом); а други ко у напредак ако ћедбуде тако писати, може слободно: ни један му паметан човек не може рећи да нема право: *зашто се тако говори;* а *шњим* налази се већ и у књигама ђекојим (н. п. у *Доситеовим*, и у Г. професора *Игњатовића*).

2) У Шумадији се често у говору изоставља *с* у полу прошавшем и у скоро прошавшем времену у првом лицу млож. броја, н. п. *кȕпљâмо, јѐдâмо, ѝдâмо, нòшâмо; дођомо, идомо, нòсимо, кȕпимо* и т. д.

3) *предем*, *везем*, *тресем*, *плетем*, и остали овакови ђекоји глаголи, могу имати полупрошавше вријеме и на *ија*, т. ј. *предија* (предијаше, предијасмо, предијасте, предијаy), *везија*, *тресија*, *плетија* и т. д. (Али од *једем* нико не би рекао *једија*, *једијаше*, него само *једа*, *једаше* и т. д.; тако и од *гребем*, *гребa*, *гребаше*; а од *зебем* може бити да би ко рекао и *зебија*, *зебијаше* и т. д.). К овима иде и *кунем*, *кунија*, *кунијаше* и т. д.

4) У склањању сушт. имена и у спрезању глагола не треба нико да се ослони са свим на знаке гласоударенија, и да помисли, да и остале све ријечи имају свуда онакови *исти* глас, као и оне што су метнуте за примјер. То је за туђина највећа тежа у нашем језику, и Бог зна оће ли се кад моћи друкчије научити, него од народа слушајући, и говорећи с њим. Н. п. *мȕје* и *грȕје* имају у имен. једнак глас, а у осталим падежима *грије* има *грȉја*, *грȉјови* и т. д. *Мȁсло* и *вȅсло* имају у имен. готово једнак глас, и *весло* има у млож. броју као и у род. јед., а *масло* се у млож. броју не изговара са свим тако оштро као у род. јед.; тако се исто *шоље* оштрије изговара у јед. броју, него у млож.; а друга се опет млога имена изговарају оштрије у млож. броју него у јед., н. п. *сȅдло*, *сȇдла*; *сȅло*, *сȇла* и т. д. — Али што н. п. у Бијограднској наији ђешто говоре *лóнац*, *кóнац*, *кукȕруз*, *сéло* и т. д. (мјесто *лȍнац*, *кȍнац*, *кукȕруз*, *сȅло*), то не иде у ово о чему је мој говор.

---

*[О самом „Рјечнику“ (I. изд.) говорено је: у бр. 56. „**Oesterreich. Beobachter**“ за 1819. г.; види бр. 14. Давидовићевих „Новина Србских“ за 1819. г., стр. 109.—110.; — у „**Wiener literar. Jahrbücher**“ за годину 1818.; види бр. 99. „Новина Србских“ за 1820. г., стр. 647.; — и у бр. 58. „**Göttingische gelehrte Anzeiger,** unter der Aufsicht der königl. Gesellschaft der Wissenschaften“ за годину 1819.; види 56. бр. „Новина Србских“ за г. 1820., стр. 349.]*

XIII.

*[У Давидовићевим „**Новинама Српским**“ за 1819.* г. штампано је, на страни 623. и 624., у одељку „**Додатакъ** къ числу 85 новина Српски,“ и за тим поновљено у бројевима 86., 87. и 88. ово]*

623

ОБЯВЛЕНІЕ

НА ТРЕТЬУ ЧАСТЬ

ЛЮБОМИРА У ЕЛІСІУМУ

Ово е веть друго мое на ову часть, любезнїи читатели, Обявленїе. На оно ономлане їощь издано, весма ми се мало пренумерантовъ показа; зато нисамь могао мой рукописъ у печатню ни шиляти, но принужденъ будемъ чекати, еда бы што печатня оевтїнила, да бы и я што отъ 5 фор. за книгу отпустити могао: зашто я причину другу, што ми се онако мало у пренумерацїи появише, неналазимъ да е развѣ оскудность овога времена у новцу! — Ако ли е и друга какова быти могла, она е безмѣстна была. — Садь е убо Печатня отъ 59 фор. на 44 фор. за еданъ мочалъ у цѣни спала: Слѣдователно и я моимъ ГГ. Пренумерантомъ отъ 5 фор. за книгу на 3 фор. спущамъ. А онымa, кои су до садъ по 5 фор. платили, комусе годь неправо узвиди, ятьу му, кадъ Ексемпларе распачамъ, и до новца доидемъ, два форїнта повратити.

Часть и ова величиномъ, бытитье као и втора, ако не буде їощь мало и ветьа. Даосамь и на ню еданъ прекрасный образецъ на мѣди изрезати, коптье еданъ лѣпъ у церной гори, у нѣкомъ Романтїческомъ предѣлу, дворъ живо представляти; у комъ е двору старый нашъ Любомиръ са своїомъ миломъ Фамїлїомъ, остатокъ своего живота, мирно окончао. У прочемъ, содержанїя што се тиче и у овой послѣдной части продолжаемаго дѣла, мыслимъ датье свакїй мой читатель съ удоволствїемъ не меншимъ читати, съ коимъ е и перве две части читао (кромѣ ако есе кой на ону пасквїлну Реценсїю соблазнїо, на коютьу я мой отговоръ садъ, у исту ову часть, при концу книге ставити, изъ коегъ потомъ свакїй мой читатель нека безпристрастно разсуди, ели, и съ ко-

---

[* **Новине Српске** у *Вїени. 1819. г.* Redacteur und Verleger **Demeter Dawidowitſch.** У печатньи учредника *Димитрїя Давїдовића*, на старомъ Флайшмаркту 746 у *Дарваровой* кући. (Тако од броја 21.) — На 4⁰, у 2 ступца, 764 стр. у 104 броја.]

лико е имао мой Реценсентъ право, мене онако ружити; и ели было путно книгу едну онако крїтизирати? Но тко другому яму копа, самъ тье у ню пасти). Зато нека изволи свакїй, кой хотье, кодъ оныхъ, пс|тыхъ 624
ГГ. Пренумерантовъ, пренумерираписе, кодъ конхъ су се и на втору часть пренумерирали были, то есть: *[ређају се имена местâ и скуплачâ]*.

И молимъ да ГГ. Совокупители, новце собране изволе у Новыйсадъ на Г. Іоанна Іанковича прислати, отъ кудтьею се потомъ и книге распошиляти. Желимъ, кадъ бы могло быти, да ми што скорїе и ова часть изиде, да бы ми се сотымъ одма подъ Пресъ и Грамматїка предузети могла. Въ прочемъ есмь свагда Господїямъ моимъ Пренумерантомъ на служби

У Новомъ Саду 10. Октовра
1819.

покорнѣйшїй
М. Видаковичь,
у III. Грам. Кл. Професссоръ.

[На ово је „Обявленїе“ Вук написао одговор под натписом:]

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ [*]

1a

О

ДРУГОМ ОБЈАВЉЕНИЈУ НА ТРЕТЬУ ЧАСТЬ

ЉУБОМИРА У ЕЛІСІУМУ.

Рецензент друге части *Љубомира* у *Елисїуму* врло се радује, видећи из другога објављенија о трећој части исте књиге (у додатку к числу 85 новина Српски), да га Г. *Видаковић* још није заборавио; зашто се једну годину надао обећаном одговору на своју рецензију, а друге је године морао пасти у жалост и у сумљу, да нема никад ништа (а може бити, да је то и највећи и једини узрок, што се Г. *Видаковић* тужи, да му се на прво објављеније „весма мало пренумерантовъ показа;“ зашто су пренумеранти очекивали одговор на рецензију, као што им је сам у првом објављенију, прије двије године, обрекао: „ятьу Ему на оно *по маломъ времену* и лако отговорити“).

Знак је, да је Г. *Видаковић* врло рад препирати се с рец., кад га овако једнако спомиње и дира; а то не мрзи

[* На дну прве стране стоји, без икаква знака:] Особитый додатакъ къ новинама [јамачно за годину 1819.; штампан је на 2 непагинована листа мале осмине].

ни рец. Истина да је сад мало по теже, како нам нека биједа уплашпи Г. *Давидовића*, те каза, да више не смије рецензија метати у новине, него да и морамо особито штам-
16 пати, и за| табак 40 фор. платити! али опет можемо од сад рецензије продавати као и остале књиге: док изиђе III. Ч. *Љубомира*, ја ћу онда прештампати и ону ономлањску рецензију, и начинићу читаву књижицу. Зато Г. *Видаковићу* још у напредак напоминьем, да гледа, колико је могуће да буде краћа рецензија. Зашто ми мислимо: ако је путно оваковe књиге онако писати, да је још путније овако и рецензирати.

Рецензентова је радост у том још већа, што види из овога другог објављенија, да се Г. *Видаковић* доста поправио, опоминьући се често рец. и рецензије; и то је очевидна сведоцба, да рец. не жели, да Г. *Видаковићу* избије перо из шака, него да му га још боље утврди. И из те жеље ево му напоминье неколико ријечи, да и не заборави метнути у своју Граматику, коју жели да скоро под *пресъ* метне:

1) Да нам каже, кад се *сад* (jetst) пише с дебелим јером, кад ли с танким; и има ли ту каква разлика у смислу, или само од вкуса зависи, као н. п. у другом објављенију: *Садъ* е убо — и до *садъ*?

2) Да нам изброји сва прилагателна имена (и остала, која се склањају као и она), која могу имати на *аго*, која ли на *ога* (у род. и у вин. јед.); ако ли могу сва имати и *аго* и *ога*, а оно нека нам каже, кад које треба писати; или и то може по *вкусу* поднијети без разлике, као н. п. у другом објављенију: *овога*, *своего*?

3) Нека нам каже, јели он наумио све ријечи Српске да поправи по своме вкусу, н. п. које су се до сад свршивале на *ац*, да се од сад свршују на *ец*, н. п. *кривец*, мјесто *кривац*; *сирец*, мјесто *сирац*; *заклопец*, мјесто *заклопац*; *буковец*, мјесто *буковац* и т. д.; а које су имале до сад пред
2a полугласним словом *а* (које се избацује у остали[м] падежима, осим род. множ.), да од сад имају *о* или *е*, н. п. треба ли писати и говорити *чворок* или *чворек*, мјесто *чворак*; *чварок* или *чварек*, мјесто *чварак*; *мрсок* или *мрсек*, мјесто *мрсак*; *заглавок* или *заглавек*, мјесто *заглавак* и т. д. Нека нам каже дакле, треба ли овакове све ријечи *поправљати*,

као н. п. у другом објављенију *образецъ* и *остатокъ*? или само ћекоје по своме *вкусу*?

4) Мисли ли он од збиље, да задржи оно *ти* код свију глагола у будућем времену, н. п. *родитиће*, *накнадитиће*, *питатићемо се* и т. д.?

5) Мисли ли он од збиље, да се пише *нисамъ* и *даосамъ*, а само *есмъ*?

6) Да нам каже кад треба писати *у прочемъ*, кад ли *въ прочемъ*? И има ли ту каква разлика у смислу, или само од *вкуса* зависи, као н. п. у другом објављенију?

7) Да нам мало протолкује о Грчким ријечма, како и треба писати: зашто н. п. *оевтїнила* по Грчком (*εὐδυνός*) требало би писати *оевθунила*! Тако и *Елїсїум* по Грчком (*ἠλύσιον*) требало би писати *Елусїум* (а по Српски *елизија*, *елизије*?).

8) А кад је Г. *Видаковић* тако бацио бистро око своје на правилно писање Грчки ријечи, мислимо, да није право ни Славенскима да чини неправду, и да пише *рукописъ* с дебелим јером, кад се у славенском пише с танким, и још је женскога рода! Или може бити, да је Г. *Видаковић* наћерао *рукописъ* и *образецъ* да се промијене с јеровима? Е, може бити; сила Бога не моли, а ријечи морају слушати *сочинителя нравоучителныхъ*, *моралныхъ* и *морално-романтїческихъ повѣстей*, особито кад се он| по *своме вкусу* влада. 26
А *оныхъ* ваља да је своје дебело јер дало за танко некаквој ријечи, која ће тек доћи у трећој Части *Љубомира*, или у Граматици?

Да Бог да, да се Г. *Видаковић* помогне овим малим биљегама, и да рец. у његовој Граматици не нађе ништа по вкусу и по правилима оне славне и милостиве госпоће — знате које —

Ненад Новаковић.

[Трећа књига „Љубомира“ изишла је тек године 1823., и у њену предговору, под натписом „Ко Благоохотнымъ Читателемъ,“ Видаковић злехудно одговара на Вукову рецензију I и II књиге. Тај одговор (којим се препирка завршила, јер Вук није више одговарао) види у „Додатку,“ на крају ове II књиге Вукових грам. списи.]

XIV.

*[У 5. броју Давидовићевих „**Новина Србских**“ за г. 1820.,* у одељку „**Додатакъ** къ числу 5 новина Србски 1820.,“ а под натписом „**Смѣсице Кньижественне**,“ штампано је, на стр. 33. и даље, ово]*

33

ПРИМѢЧАНІЕ

на Преводе Г. Ѳоме Любибратичьа.

У додатку *Новина Србски* ч. 92. и 102. 1819 год. читасмо одономадъ Преводе Г. Ѳ. Любибратитьа, кои намъ накратко показую, *шта е и колико то значи списателѣмъ быти*, и какова овай правила наблюдавати има, ако жели, да и *име списателя* по правди на себи носи, и *да му безсмертїе* награда буде! Ово е све добро, sed his non erat locus (но овомъ ни е было места). Зато нека намъ Г. Любибратичь дозволи, да мала нѣка примѣчанїя не сверху *превода* —, но сверху *избора* матерїе, о коїой у свомъ писанцу каже, да му се за *нашу Лїтературу, и садашнѣ нѣно напредованѣ, колико прилична, толико и нуждна учинила*, овде накратко изложимо.

Вїландъ, и *Iунгъ*, есу не само свакїй своїой нацїи, но оба цѣломъ ученомъ свѣту, высокогъ почитанїя достойна, и безсмертномъ славомъ увѣнчана имена. Њиова дѣла есу классїческа дѣла, њїове мысли важне и основане. — Но знати треба, кадъ су ови велики мужеви живили, за кою Лїтературе свое Епоху писали, и зашто своя онако угризателна примѣчанїя о овой нарочито *материи* — печатати давали. — Да оставимо *Iунга*, меланхолїческогъ оногъ и остроумногъ перве классе енглезкогъ орїгїналногъ Поету (рожд. 1681., а † 1769.) и ондашнѣ кньижества енглезкогъ состоянїе, пакъ да ближе Вїланду, и нѣмецкой богатой Лїтератури ступимо, и о овомъ мало нешто, колико се нашегъ намѣренїя тиче, примѣтимо.

Вїландъ, еданъ отъ найветьїй нѣмецки списателя, есть до скора живїо (рожд. 1733., а † 1813.), и живїо само зато, да Лїтератури свое нацїе послѣднѣ украшенїе даде, и ню лаврама своима увѣнча, нацїе велимо, коя е у свакомъ роду вѣжества и наука не по едногъ мужа имала.

[* **Новине Србске** *у Вїени*. 1820. г. Redacteur und Verleger: **Demeter Dawidowitſch**. У печатньи учредника *Димитрїя Давїдовића*, на старомъ Флайшмаркту 746 у *Дарваровой* кући. — На 4⁰, у 2 ступца, 672 странеу 105 бројева.]

кои бы се и съ древныма, цѣлогъ света учительма, сравнити могао, и отъ садашни учены народа найвеће списателѣ, или превосходио, или отъ ньи нимало маньїй био. — Живио е *Вїланд*ъ онда, кадъ е небро-
ено| множество учены нѣмаца, благородно изъ медь себе соревнуюћи, 34
сваке године по нѣколико тысяща ово са свимъ орїгїналны, ово съ други изображены езыка преведены кньига издавало, кадъ се *многа мала* и *праздна глава* къ высины доброгъ списателя безобразно каквимъ такимъ средствомъ — подигнути гледала, и више корысть и награду собствену, нежели народну славу и ползу предъ очима имала. — Нуждно е онда было противъ великогъ и безстыдногъ злоупотребленїя явно викати, и остро писати, едно зато, да бы сами они писатели, кои *муза одушевленїя* немаю, познавши велико, преважно, и пречестно званїе списателя, *учителѣмъ были цѣлогъ рода человѣческогъ*, и видетьи свою за то неспособность, отъ свогъ не безполезногъ само, но и шкодльивогъ пискараня еданпутъ престали; а друго и зато, да не бы други люди, кои се о своемъ изображенїю озбильски стараю, читаютьи и занимаютьи се *коекаковымъ гаталицама*, драгоцѣно време свое суетно проводили. —

Налазил' се у таковомъ состоянїю *Сербска Лїтература*? Колико и каковы у насъ има списателя? Зарь и не бы све -- безъ различїя — за еданъ часъ могао изброити? — О, те лако и лако! Више, и много више напечатаны Кньига изидье у Германїи за едну годину дана, него што е свега у насъ, отъ како се писати почело, до садъ изишло. — Рано е уранио Г. Любибратићь са своимъ напоминанїяма; еръ е у насъ Лїтература мало топервь дете у колевцы, кое пустити валя, да тепа и проговара; дотьитье време, кадъ тье и лепо умети говорити. Слѣдователно и овде налазити злоупотребленїя, гди ни правогъ употребленїя нема, есть заиста безпутно и нимало логїчески. Нетреба нашїй ово мало списателя съ очїю таки напасти, и ньима она строга правила писаня предлагати, коя само *велики умови у изображеном народу наблюдавати могу и мораю. За садъ нека свакїй пише, како што писати уме*, и нека се тако мало помало къ совершенству чрезъ несовершено пробанѣ и повторително упражненїе долази. — Позната е она Латїнска пословица, *qui nunquam male, nunquam bene* (ко никадъ зло, нетье никадъ ни добро). Или заръ Г. Любибратичь мысли, да су їоштъ изъ почетка (да при нѣговой матерїи останемъ) кодъ Нѣмаца таки *Вїланди*, а кодъ Енглеза *Іунговы* на позорище, и то у своемъ найсовершенїемъ виду, онда сирѣчь, кадъ су она правила за списателѣ писали, на еданпутъ изишли, и своимъ соотечественникомъ тако лако неоцѣнимы умовы постали? О колико е ту времена прошло! колико списателя было, коима се садъ ни гласа ни трага незна! Ерь што намъ мутна и смердльива вода, кодъ чистогъ и крїсталовидногъ источника? —

Кодъ насъ їоштъ неможе списатель *совршенство у своемъ дѣлу* предъ очима имати, нити на найманѣ тонкости *Езыка*, *Грамматїке*, *Штїла*, и *Матерїе* пазити. Онъ се мора више трудити, да се *простоти* допадне, да га ова радо чита, разуме и хвали. Ово е и нѣ|му, кромѣ 35
други, за садъ найвећа награда — и овымъ начиномъ онъ найвише ползе роду приноси, еръ простоте у свакомъ народу свагда найвише има. *Съ овомъ Массомъ иде обще народа едногъ просвѣщенїе.* А кадъ се еданпутъ число списателя умножи, као на примѣръ, што се у

Германїи умножило, кадъ се и кодъ насъ на гредицы књига, за кое е доматьинъ заборавїо, читаютьи све нова и нова изданїя, прахомъ посуты, налазило буде, и кадъ се на конацъ по крчмама, симиджиницама и бакалницама у ньи *Сиръ*, *Хайваръ*, *Харїнге* и други еспапи завїяти почну, по ономy:

— in vicum vendentem thus et odores,
Et piper et quidquid *chartis* amicitur *ineptis*:

Онда некасе и кодъ насъ совршенство у списателю тражи; онда нека му се строга она Iунгова правила предъ очи, као необходимо наблюдаеми предѣли предлажу, и онда нека само онай, као списатель на позорище света изилази, кои осетьа, да е отъ *себи равни сочеловѣка вышренїим духом обдарен*, и кои е увѣренъ, да ће моћи современике свое *чему одвек важном и одвек лепом научити*: онда тье и списатель *платиа манѣг от целог рода человѣческог презирати*, и о дѣла свои совершенству и вѣчности мислити моћи! —

Али кадъ тье то быти? колико ли времена протьи? За садъ, докъ їоштъ овако споро и безъ ревности радимо, докъ намъ преко године едва две или три книжице изилазу, и отъ овы едва коя народномъ вкусу и обстоятелствама времена задоста чини, за садъ и по другїй путъ, велимо, *нека свакїй пише, ко писати уме и хоће*; кадъ они, кои бы и *могли* и *умсли писати*, за то ни найманѣ не маре: мы и баремъ на средини не видимо. — Младїи люди, и по ветьой части їоштъ ученицы, кодъ насъ су и досадъ писали, и сада само они по готову пишу; и право имаю. Каква намъ е полза отъ оны, кои су у наукама остарили, искуства довольно скупили, изъ сваке струке наука и вѣжества велика сокровища себи начинили; а на копма, као Сребролюбцы, на своемъ злату чуваюћи кукаю, нпт' и шта исподъ своегъ затвора пуштаю? — На што гладномъ препуне житнице, коїи се додирнути несме? или жедномъ источницы, до коїи доспети неможе? — —

Пиш'те вы *ревностни младићи*, кадъ искусни старцы неће, да пишу! вама е наша Лїтература и довольно — ако не све — благодарити имала, и иматье свагда, и онда — башъ, кадъ ко своемъ совершенству еданпутъ доспе. — Ко мало има, мало може и дати! Благородно е съ братомъ своимъ и найманѣ свое добро дѣлити! Ал' кога за то исто душе благородїе презирати, псовати, или осуђивати, то бы одветь гадно и презрително было! — *Ко зна болѣ, широко му полѣ*; обычно се сербски и добро каже! — Дѣломъ треба показати, шта младый овай светъ, пунъ живости и отечественолюбїя радити има! — Писати валя, и своя учинѣна и собрана искуства нѣму сообщавати, да непредвидьене стѣне у мору, по комъ плови, за рана мудро избегнути може. — О вы искусне и мудре главе, кое тако лако иза г'рма стреляте, т: е: кое тако важно и лепо, и угризателно, и поносително, и вредоносно, о овомъ или ономъ списателю, *приватно* — беседити знате; не плашите нашу младежь, наше списателѣ, вашимъ празднымъ Аукторїтетомъ, или гордо и презрително намерштенымъ челомъ, него на мейданъ изидьите, и ваша дѣла свету веть еданпутъ покажите, да видимо и познамо, ко сте и како сте! Отъ давна мы то чекамо. Дао бы Богъ, да само забадава нечекамо! Али верло бояти се треба, да насъ надежда наша не обмане и непревари! —

Шта нпе човекъ, да мало ясние говоримо, себи могао обетьавати, какавъ напредакъ нашой Лїтературн изъ *Карловаца* — — и отъ *онако устроене Карловачке Гумназїе!* Какви ту людїй ние се променуло? и съ каквомъ ревностїю нису ови и о правомъ себи вовѣрене юности изображенїю, и по како мудры совѣти, и особени правила прилѣжно старали се и озбильски радили? — Еи! Стойковитьу, великїй нашъ у Руссїи Стойковитьу, каква су умилна воображенїя душу твою занимала, кадъ си ты о будущности овогъ заведенїя поетическимъ Твоимъ жаромъ онако трогателно певати могао! Како су се твоя патрїотическа желанїя испунила!! — —

Дао бы Богъ, да намъ *Педагогїческо заведенїе*, и *нѣгови Кр. Дїректори* у своимъ дѣлу не оладне, и своимъ опредѣленїю штогодъ сходно произнесу!! —

Ревностни *Новосадьани*, и тамошня ново и мудро устроена Гумназїа, шатъ намъ ожиданїя целогъ рода оправдаю! Сербльи отъ тудъ, као отъ найвећегъ, найотмѣнїегъ, найревноснегъ и найбогатнегъ общества Сербскогъ много очекую, и праведно очекивати могу!! —

У Бачкой 8. Іанпуарїа 1820.

Станимиръ Живковичь.

[На овај чланак је најпре изишао „Отговор на Примѣчанїе Г. Станимира Живковића“ од самога ***Ѳоме Љубибратића*** *у 17.—20. бр.* ***„Новина Србских“*** *за 1820. г., стр. 125. и даље; а тек после тога у засебном додатку броју 21. и 22. тих новина Вуков чланак:]*

ПРИМЈЕЧАНИЈА

[1]

НА ПРЕВОДЕ Г. ѲОМЕ ЉУБИБРАТИЋА,

И НА ПРИМЈЕЧАНИЈЕ НА ЊИ[Х]

Г. СТАНИМИРА ЖИВКОВИЋА.

{(У онај исти дан, кад су се ова примјечанија ћела да почну штампати, дошао је одговор Г. *Ѳоме Љубибратића*, и по старјештву отео им је мјесто. Надамо се, да ће читатељи и послије његова одговора ова примјечанија радо прочитати, ако ни зашто друго, а оно барем да виде, како два човека (у два удаљена краја земље) мисле о једној ствари; за то и дајемо нека се наштампају онако исто, као што смо и прије написали. Нама је особито драго, да смо у Г. *Љубибратићу* добили друга и помагача, и надамо се, да не ћемо дуго ни нас двојица сами остати, него да ћемо и још добити, и све више и више добијати).}

[* (Ова су примјечанија штампана у 21 ч. новина Српскијех од године 1820. Из њих се може видјети како сам ја прије 25 година

[* Ова је напомена из књиге „В. Ст. Караџића и Саве Текелије **Писма** вис. пр. госп. Платону Атанацковићу итд.,“ у којој су „*Примјечанија*“ прештампана, стр. 59.—74., као VII чланак. Овде се сада чланак штампа по оном засебном *додатку Давидовићевим новинама*, а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „*Додатку*,“ а изостало из „*Писама*“, стављено је у шарену заграду. У „Писмима“ је и реч Ѳомо замењена речју *Томо*.]

мислио и говорио о књижевности нашој. Истина да се од онда у њој гдјешто и промијенило, али су опет највише од овијех ондашњијех мојијех ријечи вриједне и данас да се прочитају и чују. Ни једне ријечи сад овдје нити сам додао ни изоставио, ни читаве промијенио, него сам само *x* пометао и гдјекоје ријечи поправио према осталоме начину писања у овој књижници).]

У додацима к 92. и 102. числу новина Српски[јех], прошавше године, наштампани су преводи (из *Виланда* и из *Јунга*) Г. *Ѳоме Љубибратића*, који показују, *шта је списатељ, и какав он треба да буде*. Ово су ствари, које би требало да сваки списатељ чита, кадгођ[д] сједа да пише, и кад устаје од писања (као молитву пред јелом и послије јела). За данашње наше спи-
2 сатеље* најважније је и најнужније оно, што каже Виланд, да списатељ не треба да гледа, како ће угодити *вкусу* простоте (која ни сама не зна шта [х]оће, ни шта јој треба;[1]) него треба да пише онако, као што налази по своме уму да је право и потребно, и као што може пред учени[је]м свијетом бранити и одговарати. Које исто и Јунг потврђује, говорећи: „Сви списатељи стоје пред судилиштем, које нити се чега боји, нити се чим подмитити да. *Вријеме је судија!* Вријеме нити има пријатеља ни непријатеља. *Лажна слава мора увенути, а права слава цвати, и расте без престанка.* Овом истином наоружан, све рецензенте на мејдан позивам; зашто ако паднем, моје ће ме исто перо оборити, и од њега ћу умријети; а ове гуске нека се међу ти[је]м напињу, и узалуд муче, да бесмртне наједају, и мртве убијају.“ — За то велимо, да је ово за данашње наше списатеље најважније и најнужније, зашто ми данас немамо (готово) ни једнога списатеља, који би писао управо онако, као што мисли да је право и да треба, него пишу, као што мисле, да ће се допасти њи[х]ови[је]м *познати[је]м* читатељима. Па, што је још најсмјешније, ради би, да нико не смије рећи, да није све добро, како они пишу!

Г. *Станимир Живковић* каже (у додатку к 5. ч. новина
3 Српски[јех], овé године): 1) Да та Виландова и Јунгова пра-

---

[1]) Овђ[дј]е под именом *простоте* не треба разумјети само сељаке, и друге људе просте, то јест, који нијесу наука учили; него свакога, који ствари управо не разумије, па макар он био и на врзину колу, или имао десет села и толико [х]интова по четира коња, и Бог зна колико локаја и у сандуку [х]иљада [*(онда)*.]

[* На дну прве стране стоји без икаква знака: Додатакъ къ числу 21 новина Србски одъ 1820 год., а на дну стране осме тако исто: Додатакъ къ числу 22 новина Србски одъ 1820 год. Свега има 16 страна на малој осмини.]

вила нијесу још за нашу литературу.[;]* 2) Да ово мало наши[јех] списатеља не треба напасти с очију, и плашити с такови[је]м строги[је]м правилима.[:] 3) Него (и по други пут вели) нек пишу како који умије.* 4) Да је наша литература мало дијете у колијевци, које ваља пустити да тепа, па ће доћи вријеме, кад ће и лијепо умјети говорити.* 5) Да код нас још не може списатељ *савршенство у своме ђ[дј]елу* пред очима имати, нити на најмање танкости *језика, граматике, шти-ла, и материје* (!?) пазити.* 6) Да се он мора више трудити {да се *простоти* [да се] допадне, да га она радо чита, разумије, и [х]вали; да је то засад [*за сад*] њему највећа награда, и да ти[је]м своме роду највише ползе доноси.* 7) Да код нас „*младіи*“ људи, и понајвише ђаци књиге пишу.* 8) Више на искусне старце, који су остарили у наукама, па неће [*не ће*] да пишу, него иза грма стријељају, т. ј. вичу на списатеље, и куде и[х], приватно рецензирајући,[;] и каже им, да не плаше младежи, наши[јех] списатеља, свои[је]м празни[је]м ауктoритетом, или гордо[1)] и презрително намрштени[је]м челом, него нек изиђу на мејдан, и ђ[*дј*]ела своја свијету нек покажу, да и[х] један пут видимо и познамо, ко су и како су.* 9) Жали{,} што се узалуд надал[*м*]о напретку литературе наше из *Карловаца* и од *Карловачке гимназије;* и нада се, да ће сад нова *Новосадска* гимназија штогођ[*д*] боље учинити; и жели, да «*Педагогическо заведеніе, и нѣгови кр. Дїректори* у| овомъ дѣлу 4 не оладне, и своимъ опредѣленїю штогодъ сходно произнесу.»

Нека нам допусти Г. Живковић, да и ми речемо н[*њ*]еколико ријечи о његови[је]м примјечанијама, као и он о Љубибратићеви[је]м преводима (овакови[је]м се примјечанијама и додацима истражује истина).

на 1): Истина да се наши списатељи још не могу у свачему судити по оним [*овијем*] Виландови[је]м и Јунгови[је]м правилима, али им опет нијесу на одмет{,} нити сувише. И наши списатељи морају се старати и трудити, да пишу *најбоље*, какогођ[*д*] и Њемачки; а што је у Нијемаца више списатеља, него у нас читатеља, то је боље и лакше за наше спи-

---

[1) Мјесто *гордо* Раић би казао *грдо*, и то је управо по својству нашега језика; али ја мислим, да би још боље било узети нашу познату ријеч *поносно (сад)*.]

[* У «Писмима» стоји свуда тачка са запетом.]

сатеље, н. п. међу *десет* [*х*]*иљада* списатеља тешко је бити *најбољи*, или *између најбољи*[*јех*] (за то се [х]оће Виланд, или Јунг); али међу неколико списатеља, који се за један час могу у прсте избројити, ласно је бити *најбољи*.

на 2): Ко се боји врабаца, нек не сије проје. Који се списатељ боји и плаши рецензента, он слободно нек не узима пера у руке; нити ће литература у њему изгубити каква добра: зашто он сам свједочи, не само да не зна, него и да није рад знати. А правог[а] списатеља рецензенти и законодавци доводе у веће савршенство: зашто зна, да ће пред свијетом давати одговор за сваку ријеч своју, па се пипући стара, да може за сваку ријеч казати, зашто [*за што*] је онако уписао, а не друкчије. Такови списатељ ако и погријеши, он с вољом, и мислећи погријеши, а не случајно. Он не само што се не боји рецензента, него му се још радује, и жели га, да му се ћ[*ђ*]ело окуша, као злато у ватри, и ако што буде погријешио, да поправи, још док је жив. За то се обично познаје цијена списатељева по мислима о рецензијама и о рецензентима: прави списатељ, који свој посао разумије, и жели научити, ако што не зна, каже у предговору, да ће њему бити мила *свака* рецензија, била *груба* или *учтива*, само да се може из ње што научити и поправити; а *средњи* списатељ каже, да ће њему [*му*] свака *учтива* рецензија бити мила; {а} *рђав* списатељ не ће никакве рецензије, него виче у предговору своме на рецензенте, и каже, да и[х] се не боји, да они из зависти и из пакости рецензирају.

на 3): И Виланд је писао, као што је *умјео*, и сваки пише као што *умије*; али који добро не умије, он не треба да се срди, кад му кажемо да не умије, него [*већ*] нека учи, или нек престане друге учити ономе, што ни сам добро не умије. Ако ли станемо сви свакоме говорити, да је онако, као што он *умије* и каже, онда не ћемо никад, ни ми ни он, боље научити (него ће се још и други једнако од њи[х] кварити, и наопако учити).

на 4): Истина да је наша литература мало дијете у колијевци, које ваља пустити да протепа; али мало дијете међу тепавцима може остати тепаво до вијека. Већ нашој литератури има 37 година[1)], па још у колијевци, и тепа једнако!

[1)] Ја сам овдје мислио од како је Доситије почео писати; а почиње ли се заиста од *онда* наша литература, о томе ће се још судити и пресуђивати *(сад)*.]

на 5) : За чудо нам је, како може рећи Г. Живковић, 6
да код нас још не може списатељ *савршенство у своме ђ[дј]елу* пред очима имати, нити на најмање танкости *језика, граматике, штила*, и *материје* пазити! А ми мислимо, не само да *може*, него да *мора* то чинити *сваки* списатељ (био чиј му драго). Он мора једнако имати пред очима савршенство у своме ђ[*дј*]елу, то јест, мора се старати и трудити, да оно буде *са сви[је]м савршено*, а оно ће и онако бити савршено, *колико је могуће*. Он мора пазити и на најмање танкости *језика, граматике*, и *штила*, па ће се и онако у том сачувати од погрјешака{,} *колико буде могуће*.* Истина да данас наши[је]м језиком није тако ласно писати, као н. п. Њемачки[је]м, или који[је]м други[је]м, који[је]м се тако мл[*н*]ого писало, и у коме су све ријечи прешле [прошле] преко суда Бог зна колико пута, и свакој своје извјесно значење одређено, и мјесто назначено; али опет мислимо, да ће нам Г. Живковић допустити, да *садашњи* наш списатељ а) мора знати: СКЛАЊАТИ** сва имена и мјестоимениja; б) да мора знати СПРЕЗАТИ** глаголе; в) да мора знати по Српском СИНТАКСИСУ** из ријечи разговоре састављати (још је ово *најтеже* за наше списатеље, будући да су на туђи[је]м језицима науке учили и на њима књиге једнако читају; али опет ваља се старати, и трудити, колико је могуће, да се чува од туђега синтаксиса); г) да мора имати тврду и постојану ЈЕДНАКОСТ** у писању ријечи. — Г. Живковић (мислим да) већ говори: „Да![,] то мора знати сваки списатељ, и који тога не зна, онај не може бити ни списатељ; и то може сваки знати, зашто није тешко; и то зна наш сваки 7
списатељ.“ — И ми опет велимо, да то *мора* знати сваки списатељ, и да то није тешко; али код *нас*† може бити списатељ и без тога, и Бог зна, били [*би ли*] се којигођ[*д*] могао наћи да то зна (а камо ли сваки да зна!). Ако Г. Живковић не вјерује наши[је]м ријечма, нека прочита, н. п. МОЮ ПРОСТУ ЖЕЛЮ, у додатку 93. и 94. новина Српски[јех], прошавше године, па ће се увјерити. Онђ[*дј*]е ће наћи, н. п. *миришави цвећа; у цвећама; первїй зеленъ; мѣсто карта; — плетећи* илъ *предећи; доносу; — дао самъ себи кућицу сазыдати; дао самъ ясночервенимъ цретомъ кућю мою покрити; што као самъ ти и я самъ; изпредъ мои врати;*

[* У првом издању ово није курсивом. — ** Ове 4 речи у „Писмима“ су штампане малим *курсивним* словима. — † У „Писмима“ ово није курсивом.]

неголи десетъ дворни служители; при свемъ тимъ; — первїй посао, прва леа; керъ, вршай, мои дерва; о дуови, хладну; доволно, повольно; служители, пріятельи; создао, сазыдати; зыма, отъ *зиме* и т. д. Ако му је то мало, а он нека узгред прочита у истоме додатку к 93. ч. н. С. ГІМНАСІЮ НОВОСАДСКУ, па ће и у њој наћи: *света* служба, духа *святаго; Епископъ, Епїскопъ; свакогъ, цѣлаго* и т. д. — Г. Живковић вели сад без сумљ[њ]е, да то није добро: да *цвеће* није мл[н]ож. броја, него јед{инств}.; да *зелен* није мушкога рода, него женскога; да се *плетем* и *предем* не спреже по трећем[у] спрезању, него по другом[е]; а *доносим* по трећем[у], а не по другом[е]; да Срби не говоре, *дао сам покрити кућу*, него *покрио сам* (н. п. ми кажемо: Немања је зидао Студеницу; отац игуман покрио цркву и
8 т. д.); да се не говори: *што| као сам ти*, него *као што сам ти;* да се не каже *изпредъ врати*, него *изпредъ врата* (зашто *изпредъ* ште родит. падеж); да се не каже: *десетъ служители*, него *десетъ служителя* (зашто и *десетъ* ште родит. падеж); да се не каже *при тимъ*, него *при томъ* (зашто *при* ште сказат. падеж, а не творит.); кад се ушише *первїй* посао, треба писати и *перва леа*: или треба писати *првїй* посао, као *прва* леа; кад се *х* изостави у једној ријечи, не треба га писати нигђ[*дј*]е (ђе [*гдје*] га народ, и списатељ сам, не изговара): или га треба писати свуда; кад се запише *повольно*, ваља писати и *довольно*; кад се запише *сазыдати* (премда би могло бити и без *ы*!), треба писати и *саздати;* кад се запише *зыма*, треба писати и отъ *зыме;* кад се запише *света* служба, треба писати и духа *светаго;* кад се на једном мјесту запише *Епїскопъ*, не треба на другом мјесту писати *Епи[и]скопъ;* кад се запише *цѣлаго*, треба писати и *свакаго* и т. д. И ја велим тако, као што суди Г. Живковић; али шта ће рећи Г. Живковић, кад му напоменемо, да и у ови[је]м његови[је]м *примјечанијама* има *неједнакости* (премда се штил може узети у први ред садашњега нашег писања), н. п. *цѣлогъ света, цѣломъ свѣту; смердлива, крчмама, совршенство, совершенству,* иза *г'рма; хвали, оладни* и т. д.? Он не може друго рећи, него да није пазио на овакове *ситнице*. И ми велимо, да је то узрок. Истина да су ово *ситнице*, али се овакове ситнице ни пошто не могу опростити списатељу.

9 Никакав мајстор не ради свога заната, незнајући [*не знајући*] шта гради ни како гради, н. п. никакав кројач не узме но-

жице у руке, па да комада чо[х]у, незнајући [*не знајући*] или ће од они[јех] комада бити чакшире или долама; него најприје узме мјеру, или представи у уму своме, какву ће [х]аљину да кроји, и каква ће да буде ([х]оће ли бити уска или {широка, кратка или} дугачка), па онда узме креду (или угљен) и конац и аршин, те измјери и назначи, куд ваља сјећи, па онда сијече; па послије кад стане шити, не шије концима, какве руком напипа, н. п. сад црвени[је]м, сад жути-[је]м, сад бијели[је]м, сад зелени[је]м; нити шије један рукав с поља, а други изнутра; нити изврне један комад чо[х]е на лице, а други на наличје; нити удара пуца каква напипа, н. п. с једне стране бијела, а с друге жута, а око једнога депа црвена, а око другога црна: него гледа да је све једнако, једно према другоме. Тако сваки мајстор свој занат ради, тако треба и списатељи да пишу. Какогођ[д] што списатељ најприје ваља да представи у уму своме, *шта* ће писати; тако ваља да представи, и *како* ће писати. Ако списатељ не зна добро језика, а језик нема написани[јех] правила,[1]) он ваља сам за себе да и[х] постави, па пишући тврдо да и[х] се држи, н. п. а) Он се мора сам са собом договорити, који[је]м ће нарјечијем писати, и ту ће одредити (будући да говоримо о наши[је]м списатељима), шта ће чинити с они[је]м ријечма, које се у Славенском језику пишу са *ѣ*; ако ли неће [*не ће*] да пише ниједни[је]м народни[је]м нарјечијем, него [х]оће да се *приближује* к Славенскоме, и у том ваља да постави правила, и тврдо да и[х] се држи (зашто како нема никакви[јех] правила, онда је по *правилам*ъ *бабы Смиляны*). б) Мора да избере, или ће имена склањати и глаголе спрезати по *Српској* граматици (т. ј. као што се говори), или по *Славенској*, или по *Руској*. в) Мора и за најмање ситнице да се договори са собом, и да избере [,] што мисли {,} да је боље и правије, н. п. [х]оће ли писати *х*, или не ће; [х]оће ли писати *ы*, или не ће (па ако избере да пише *ы*, онда ваља да научи ће [*гдје*] се пише, да га не пише

10

---

[1]) Мл[*н*]оги се наши учени туже и говоре, да Српски језик нема правила, а томе се паметан чов[*ј*]ек мора смијати: Српски језик има правила, какогођ[*д*] и Латински (нити има језика на свијету без правила), него они не знаду језика, нити познају правила његови[јех], па бацају кривицу на језик {!} и чини им се лакше, и о мање срамоте, нов језик градити *без икакви [и каквијех] правила*, неголи [*него ли*] народни *по правилима учити!* А да пише чов[ј]ек, који не зна никаквога другог језика{,} осим свога;[,] не би му требало ни да мисли о правилима, зашто он друкчије не би могло писати, него онако, као што треба, то јест, као што се говори [*(онда)*].

мјесто *и*, н. п. *зыма*, *сазыдати*; а у други[је]м ријечма опет да пише *и* мјесто *ы*, н. п. *четири*, *мисли* и т. д.); шта ће чинити са ријечма, које имају *бр*, *вр*, *гр*, *др*, *жр*, *зр*, *кр*, *мр* и т. д., н. п. или ће писати *крв* (као што се говори), или (по Руски) *кровь*, или ће (по *своме* приближивању к Сла-
11 венском је|зику) *кервъ*; шта ће чинити с ријечма, које се свршују на *ац* и на *ак*, н. п. или ће писати *кривац*, или *кривец*; *чворак*, {или *чворок*,} или *чворек*; шта ће чинити с ријечма, које у *данашњему* Славенском језику имају *я*, а у Српскоме *е*, н. п. *клятва*, или *клетва*; *имя*, или *име*; *свързати*, или *свезати* и т. д. кроз сав језик ваља да прође{,} и за себе правила да постави, и пишући да и[х] се тврдо држи. — Да речемо[,]* да скотина безумна може радити своје послове без правила и без промишљања, али чов[ј]ек ваља свашто да ради по правилима, по уму и по промишљању; он треба у своме послу да има правила макар каква, па ћемо се послије ласно разговарати о доброти и о ползи правила. А који списатељ у своме писању нема никакви[јех] {тврди и постојани} правила, онога треба рецензирати као ђака *бабе Смиљане*, макар он о каквој материји писао: зашто није могуће{,} да би онај и о каквој материји могао што добро и паметно написати, који није кадар у језику (*своме*) никакви** правила држати; као што каже славни Руски стихотворац *Сумароков*:

„Не льзя, чтобъ тотъ себя писмомъ своимъ прославилъ,
„Кто Грамматическихъ не знаетъ свойствъ ни правилъ."

Али шта Г. Живковић мисли{,} говорећи, да код нас списатељ још не може пазити на танкости *материје*, то не разумијемо за сад. Ми мислимо, да се о *свакој* материји може писати добро и лијепо: молеру се не гледа, *шта* је намоловао, него *како* је намоловао. Тако списатеља има сила, који су у цијелом свијету бесмртно име задобили писањем о *ружни[је]м* материјама. —

12 на 6): Виланд каже, да ће му довољна плата бити, ако га какав будућ[ћ]и Агатон послије *сто година* разумије (то каже Виланд, који је „живио само за то, да лїтератури свое нацїе послѣднѣ украшенїе даде, и ню лаврама своима увѣнча, нацїе велимо, коя е у свакомъ роду вѣжества и наука не по едногъ мужа имала, кои бы се съ древнымa, цѣлогъ света учительма, сравнити могао"), а Г. Живковић [х]оће[,] да код

[* У «Додатку» је: *речемо*. — ** Овако је — без *-јех* — и у «Писмима».]

нас сад одма[х] списатељи пишу књиге по *вкусу* народноме, и да и[х] читатељи *разумију и [х]вале*; и каже (управо насупрот Виланду), да наш списатељ мора највише да се труди, како ће се *простоти* допасти, и да га она разумије, радо чита, и [х]вали; и да је то за сад њему највећа награда, и да ти[је]м своме роду највише ползе приноси! Е{,} добро! на част му сва слава од таковог писања, и награда *засадашња* (а другој нека се не нада: зашто он већ воспріяль мзду свою [вос-пріѧль мздꙋ свою]); али ми не *вјерујемо*, да је оно све полезно[1)], што се простоти допада, и што она разумије, и радо чита и [х]вали; н. п. простоти се врло добро допао *Доситеј* [*Доситије*] вичући на *калуђере* и на *намастире*, на *пост* и на *мошти свете*, и на друге ђ[*гд*]екоје обичаје цркве наше; и то она разумије врло добро, и чита радије него *Везилића о спокојној жизни*, или и какву *Раићеву* књигу: али нека нам каже Г. Живковић, има ли простота од тога какву *ползу* или *штету*? Тако, ако је рад Г. Живковић, да га простота радо чита, а он нека сад стане писати против *попова и владика*; а други за њим против *племића и спа[х]ија*, па ће вић[*дј*]ети, да ће то простота радије читати, него и какву проповијед о *слоги [слози] и о љубави*. — Ми смо у том Виландови[јех] мисли[2)]: Списатељ не 13
треба да угађа *којекакви[је]м* читатељима (који не знаду ни колико списатељ), него треба онако да пише, како ће се допасти људма, који ствар управо познају и разумију, па макар такови[јех] *данас* не било у народу нашем ни по један на *сто [х]иљада*: доћи ће вријеме, кад ће и[х] бити више; треба писати за потомство, које ће бити чисто од свију данашњи[јех] будалаштина наши[јех], и које не ће толико питати, *ко је написао, и шта вели о њему овај и онај*; него ће гледати оно, *шта је написано*, и по ономе ће судити о уму и о срцу списатељеву.

на 7 и 8): Истина да код нас за сад највише млади људи, и то ђаци, пишу књиге, а старци не ће, него живећи господски *приватно* рецензирају, и вичу на списатеље; али за то опет не треба викати на старце (што они на списатеље вичу, и (макар и) приватно и[х] рецензирају): који се спи-

---

[1]) *Полезно* је од старославенскога полькзно, које би Српски морало бити *полазно*, као што и Раић има у својијем *поученијама*; а ја бих рекао, да је за наш језик још боље *корисно (сад)*.]

[2]) Мјесто: *Ми смо у том Виландовијех мисли* Српски би боље било: *Ми у томе мислимо као и Виланд (сад)*.]

сатељ унлаши од њи[x]овога празна ауктoритета, и од њи[x]ове вике и приватнога рецензирања, од онога ни онако не би било велике ползе : [;] а добри[је]м је списателима од ползе старачка вика и приватно рецензирање : и онако рђаво пишемо, а још да нас нико не псује и не рецензира, него да и нама[,] као старцима[,] вичу сви људи : „Тако је,“ и да одобравају и наше највеће будалаштине, чудећи им се како су мудре и паметне : онда бисмо још горе писали и мислили. Ако старци ђе [*гдје*] имају право, ми ваља да се поправимо: [;] а ђе [*гдје*] старци немају право, ми ћемо им се смијати (*приватно*, као {што} и они нас [што] рецензирају), и гледаћемо[,] да наш посао учимо све боље и боље, знајући да имамо непријатеља, који ће с лучем тражити погрјешке у наши[је]м ђ[*дј*]елима. Други људи троше небројено благо, да
14 дознаду, шта се говори о њима , а старци нама то казују онако. О! како би ђ[*гдј*]екоји старци срећни били , да имају кога , да им каштo каже у очи, да није онако, као што они мисле и говоре, или барем да им каже, како се други људи смију њи[x]ови[је]м будалаштинама {(}које они држе за највеће, и само њима познате, или од њи[x] измишљене мудрости{)}!

А на међан не вјерујемо да ће му изићи , макар и[x] колико звао (већ ако ђе [*гдје*] у мраку), зашто се то њима чини срамота , као н. п. што би се спа[x]ији чинила[*о*] срамота, да изиђе на међан своме сељаку ; или игуман ђаку намастирскоме.

на 9) : За чудо нам је, како се Г. Живковић може надати напретку литературе наше од садашње нове *гимназије Новосадске*, кад каже, да се томе залуду надало од *Карловачке гимназије*! Зашто се Новосадска гимназија не може друкчије почети , него као што се Карловачка сад налази : а друго, од такови[јех] , само по имену *Српски[јех]* гимназија, у којима се ништа на Српском[е] језику не учи, слабом се напретку Српске литературе може чов[ј]ек и надати. Кад би се уредило, да се у свакој школи учи по н[*њ*]ешто и на Српском[е] језику, и о Српској литератури, онда би друго било. — Него од педагогич{ес}ког заведенија могло би што прије бити : зашто се у њему ради на *народном* језику{,} и стара се за народне школе. Педагогич{ес}ко заведеније и његови кр. директори требало би сад најприје да начине (не смијем рећи, да су већ досад [*до сад*] начинили) *школске књиге* на *Српском*

језику, да и код нас већ један пут престану ђ[*дј*]еца учити читати из *Часловца** и из *Псалтира*:* зашто су то књиге, које [*којијех*] не разумију сви ни кр. директори, а камо ли сеоски и варошки учитељи; нити су писане за то, да се из њи[х] учи читати, него се то из почетка чинило за невољу, кад други[јех] књига нити је било, нити су требале (него [*већ*] је то била *сва књига*, као што је још и данас код народа нашега); али су сад дошла друга времена, књига други[јех] и има и требају. Већ су сви народи, осим Срба, начи|нили за 15
школе друге књиге мјесто Часловца* и Псалтира:* да не спомињемо Нијемаца ни Француза, ни осталије[х] народа, који нијесу нашега закона, него ево *Руси*, наша јединовјерна и једноплемена браћа, и они су већ (давно и давно) извадили Псалтир* и Часловац* из школа, и начинили школске књиге на Руском језику, из који[јех] ђ[*дј*]еца учећи читати уче се јоште чему. Псалтир да је и на Српском језику, опет га ђ[*дј*]еца не би разумјела, а камо ли Славенски! н. п. кад чита дијете: **Помилꙋй мѧ Боже по велицѣй милости,**** оно мисли, да то значи, да га *помилује Бог (руком) по вилици.*[1]) — Ако тако узради педагогич{ес}ко заведеније с његови[је]м кр. директорима, онда ће се одма[х], за н[*њ*]еколико година, познати на литератури Српској. Али би опет мл[*н*]ого лакше могао то учинити Господар *Милош Обреновић* у Србији, или *Петровић* у Црној гори: зашто је овђ[*дј*]е њива зарасла у коров, па треба мл[*н*]ого труда и времена, док се окрчи и очисти за право сјеме; а онђе [*онамо*] је њива чиста: само потребује *мудри[јех] и поштени[јех]* посленика, да посију *чисто и здраво* сјеме.

Кад смо већ овако у разговор ушли, нека нам се допусти још н[*њ*]ешто напоменути. За напредак наше литературе било би неисказано полезно и потребно, да се прими какав чов[ј]ек, да штампа књиге о своме трошку, за трговину (т. ј. да постане Verleger, као у Њемачкој). Колико у нас нема још ни списатеља ни читатеља као у други[јех] народа око нас, али опет да се какав чов[ј]ек прими тога посла, не би мање добио, него, н. п. на марамама, или на шљивовици, а осим тога учинио би нашој литератури ползу, а себи чест [*част*] и славу. Он би морао бити чов[ј]ек, који познаје тај посао (као што је

---

[1]) Ја то по себи судим, јер сам сам тако мислио *(сад)*.]

[* У „Писмима" су ове речи штампане почетним словнма малим. — ** Овај стих је у „Додатку" штампан обичним (не црквеним) словима.]

нужно у свакој трговини), а друго[,] морао би бити чов[ј]ек *поштен*, као и други трговци, да се на њега могу ослонити без сваке сумљ[*ња*]е и читатељи и списатељи. Па онда 1) Сваки би се радије пренумерирао, знајући да ће (и кад ће) јамачно примити књигу, или своје новце натраг, ако би се догодило, да се књига не наштампа (али би требало гледати, да се то не догађа често: не би требало објављенија прећје издавати, док се књига не почне штампати); а 2) Он се не би ни
16 ослањао на саме| пренумеранте, нити би њи[х] чекао, него би књиге штампао и онако: зашто пренумерација свакојако мора престати, као и у сваком народу: јер готово сваки чов[ј]ек воли књигу скупље платити кад је види, неголи дати новце у напредак, па чекати Бог зна које вријеме (а особито кад се људи преваре н[*ња*]еколика пута).[;] 3) Коме треба књига, знао би ђе [*гдје*] ће је тражити: [;] а књижар би се старао, да књиге разашиље, ђе [*гдје*] зна да требају.[;] 4) Списатељи се не би бринули како ће књиге штампати и продавати, него би се само старали, да и[х] добро напишу: [,] па би свој рукопис давали књижару, из најприје пошто [*по што*] за што, или само за н[*ња*]еколико књига (зашто садашњи списатељи наши немају ни онако никакве друге ползе од свој[јех] књига, осим једине радости и надежде, да ће се потомство опоменути каштo имена њи[х]овог): [,] а послије, ако књизи буде добра прођа, књижар ће списатеља молити, и с њим ће се погађати, као што бива и код остали[јех] народа {.[1]}[;] 5) Књижар би ђ[*гдј*]екоје потребне и полезне књиге могао и наручивати учени[је]м људма, да му преведу или напишу.[[2]] —

Такови би посао био за сад најприличнији за Г. *Давидовића*, који се и онако с књигама забавља, и од њи[х] живи.

Ненад Новковић.

{[1]) н. п. Г. *Павао Берић* дао би прву част *Агатона* макар за 50 књига (па и те не би искао да и прода, него да поклони својим пријатељима и познаницима), а књижар може бити да би за једну годину продао 300 књига (зашто видимо да се и код нас читају романи *којекакви*, а камо ли онаки роман, као што је *Виландов Агатон*!), па би онда *молио* Г. Берића, да му преведе и друге части, и платио би му, да би се и за прву част накнадило.}

[[2]) Да је ово онда казао њеко други, могао би рећи, да је овијем наговорио Г. Јосифа Миловука, да се прими штампања Српскога љетописа и тако да постави темељ Матици Српској *(сад)*.]

XV.

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ

О језику у првој књижици Шрекове Историје.

*[Давидовићеве „**Новине Србске у Вїени**“ за годину 1820., у одељку: „**Додатакъ** къ числу 44 новина Србски 1820. — **Смѣсице Књижественне,**“ на стр. 265.—268.]*

У додатку к 23 ч. новина Српски објављена је прва књижица *Шрекове свемїрне историје** на Српском језику. Г. *Јован Берић*, који је преводи, ослонио се у избору на Доситија; а у реченом додатку Српски новина казано је, шта има у овој првој књижици: тако дакле нама не остаје ништа више, него да напоменемо неколико ријечи о *језику* (желећи, да би се Г. Берић у напредак могао ползовати у осталим књижицама):

1) Књижица је ова наштампана *Ћириловим*, или нашим и Руским *црквеним* словима (по својој прилици по жељи Г. *Павла Соларића*, у предговору к Мезимцу Доситијеву на стр: 29.); па су још узета и онакова слова, која су Руси већ и у црквеним књигама избацили, н. п. *оу*! — Баш и Ћириловим словима да успитемо књиге, морали бисмо и из њи језику нашему непотребна слова избацити (као и Руси што су чинили

[* Књижици је натпис: *Іѡанна Матѳїе Шрека* Ѥвногъ Исторїе Учителя у Вїттембергѕ **Свемїрна Исторїа**. Преведена *Іѡанномъ Беричемъ*, СС. НН. и Фїлософїе Докторомъ, при Вышшемъ Народны Греконеѕнїтски Школа Кралѣвскомъ Надзирателствѕ, и при Депѕтацїи Фѕндѕсе Школске правящей заклетымъ Актѕарїемъ; ѡкѡже и оу Кралѣвскомъ Наѕка Оунїверсїтетѕ Маджарскомъ Пештанскомъ Факѕлтета Фїлософїческогъ редовнымъ Членомъ. Оу Бѕдимѕ Пысмены Кралѣвскогъ Оунїверсїт: Маджарскогъ. 1820. — На корицама је натпис: Шрекова Свемїрна Исторїа. *Прва Свезка.* — Обична 8,º стр. 96. Све штампано црквеним словима.]

у *гражданскима*), а потребна према језику нашему додати (као и стари наши што су почели чинити прије неколике стотине година); н. п. какогођ што Русима не треба ѕ, тако не треба ни нама; какогођ што Русима не треба *ѡ*, тако не треба ни нама; какогођ што Русима и нама не треба *ѡ*, тако нама не треба ни *ы* (да Руси изговарају *ы* као *и*, као што изговарају *ѡ* као *о*: они не би ни *ы* примили у *гражданска* слова; али они у изговору имају разлику између *ы* и *и*, као и Крањци што имају разлику између *ѡ* и *о*); какогођ што Руси пишу *и* мјесто *ї* и *ѵ* (н. п. *епископъ*, *гимназїя*), тако и ми можемо писати, па још и мјесто *ы* (н. п. *корист*, *пливати*, *син*, *корито* и т. д.): зашто видимо, да наши најученији људи не знаду ће би требало писати *ї*, ће ли *и*, ће ли *ы*, ће ли *ѵ*, н. п. оно о гимназији Новосадској мислимо да не шаље у Српске новине какав ђак или фамилијаз, него који од први
266 професора или куратора гимназије, па пише *епѵ|скопъ* (са *ѵ*!), *гїмнасїя* (са *ї*!); тако овђе Г. Берић пише *вїтезь* (са *ї*!), а Г. Соларић у Мезимцу Доситијеву *вытезь* (са *ы*!); тако Г. Берић на стр. 83 пише у врсти 18 *вишше*, а у врсти 23 *вышше* (!); на стр. 22 *зависи*, а на стр. 83 *завысило* и т. д. Па за што без невоље да се срамотимо, и ћеци Српској да намећемо на врат јарам, који сами нијесмо кадри носити? *Без невоље* велимо за то, зашто кад би било нужно и потребно тако писати, онда бисмо казали, да се *мора* учити, не гледајући јели тешко или није.

2) Жао нам је, што је Г. Берић и у том послушао Г. Соларића, што каже у предговору к Мезимцу Доситијеву, да је то „*педантїческо*, *послѣдњѣ* и *безмѣстно пытанье*“ о једнакости језика у *свемїрној историји*: и за то није нимало пазио на то, него је писао како му је кад перо ћело, н. п. *достовѣрны*, *веруе*; *свѣта*, *света*; *цѣлога*, *цео*; *погрѣшкама*, *погрешкама*; *разсїялесе* (с. 40), *разсѣявали* (с. 41), *разсеяли* (с. 77)! (један глагол у три нарјечија!); — *Србину*, *Србскїй*, *Сербїя*; *совершенїе* (с. 25), *совршено* (с. 28); *содержанїе*, *садржава*; *Грцы*, у *Грецїи*, *Грчкїй*, *Гречески*, *Греконеунїтски*; — *многа* (с. 7), *млога* (с. 22); — *больїи* (с. 2), *больи* (с. 87); — *Храбаръ* (с. 44), *разбросћю*, *разброѡ* (с. 96); — *несрећа*, *калуђера* (с. 85), *медьу*, *между*; — *садржава*, *содржи*; *созиданїе*, *сазидали*; *саборъ*, *совѣти*, *сазванъ*, *созданїе*; — *Енглезской* (с. 55), *Енглеска*, *Прайска* (с. 95); *лагкѡ*,

лакω; збуде (с. 21), *сбунѣно* (с. 35); *празнω* (с. 28), *позднω* (с. 32); *сбокъ* (с. 3, 43), *сбогъ* (с. 66); *кдикои!* (с. 32), *гдикои* (с. 41); — *цвѣтуще* (с. 66), *госпоствующшты* (с. 46); — *сатрео* (с. 38), *сатрла* (с. 42), *сатрли* (с. 43) (кад се запише *сатрео*, онда ваља писати и *сатрела, сатрели*; или као *сатрла* ваља писати *сатръо*! ако Г. Берић не ће са ъ, а он нека напише како му драго, само да се (без погађања) може читити као што треба); — *найславнїима* и части *найдостойнѣйшима* (с. 10); *скорѣйша* и *найсрећнїя* (с. 14); — *помоћїю* (с. 12), *помоћи* (с. 13); *Обрадовича, Соларича, Поповића, Лазаревића* и т. д.

3) Има ђешто смијешни и чудновати падежа, н. п. са *источницама* (с. 8), между *Гркама* (с. 43), *медьу Хрїстїанама* (с. 76)!! (зашто не: *источницима, Грцима* и т. д., као на стр. 10 *мужевима*, и на стр. 41 *народима* и т. д.?); ѿ оны помагателны *средствїй* (с. 22). Тако има неколико и глагола криво спрезаније, н. п. *писаюћи, починяюћи, расти* (на стр. 4, а на стр. 21 *расте*).

4) По Српском синтаксису не говори се „съ *двома трема* 267 *погледма*“ (с. 29), него са *два три погледа;* тако се Српски не говори *преведено Јованом, начињено Павлом* и т. д. То ми говоримо само код ствари, *којима се што ради* (на питање *чим*), н. п. *написао пером, ископао ножем, доватио руком* и т. д. На стр. 46 „*Оне* силне монархїе Персїйске; (с. 65) велики *онай* поета Омиръ“: мислимо да је ово мјестоимениј̀е *(оне* и *онай)* овђе сувише: зашто се то у Српском језику говори само онда, кад је оном, коме се казује, већ познато оно, о чему се говори, или му се прстом показује и т. д.

5) *Ромулус, Кодрус, Брутус,* требало би писати по Српски *Ромул* (или *Ромуо*, или *Ромуло*), *Кодар, Брут*: као *Максим* и т. д. А може бити да би и *Аристотел, Милтиад, Тукидид,* било приличније, него ли *Аристотелес, Милциадес* и т. д. *Полѵбїусъ*, и *Марїусъ*, требало би писати *Полѵбїй, Марїй*, као и *Лукрецїй, Салустїй*: а *Лукрецїй, Салустїй*, по Српски требало би казати *Лукреције, Салустије*: као *Антоније* и т. д.

6) Млого је туђи ријечи (особито Славенски и Руски) узео Г. Берић *без невоље*, н. п. *посѣшити* (мјесто *посшити*),

повѣсть и *повѣданїе* (у Српском језику не значи ништа! Шрек је могао казати die Geſchichte hat ihren Nahmen von geſchehenen Dingen; а Г. Берић могао је то (за невољу) са свим изоставити, и почети: Историја је ријеч Грчка, и постала је од глагола *видим* и т. д. Или баш ако је ћео Српски да преведе, боље би било да је казао *приповиједака* од *приповиједања*); *свидѣтель* (м. *свједок*), *дѣянїе* (м. *посао*, или *ђело*), *царствовати* (м. *царовати*), *долготрающе* (м. *дуговјечно*), *обаче* (м. *али*), *напаче* (м. *особито*), *сѣло* (м. *врло*), *весма* (м. *веома*), *даже* (м. *чак* или *сами*; а ђетто би се могло и изоставити са свим), *якѡже* (м. *као*, *како*), *оуспѣхъ* (м. *напредак*), *государь* (м. *господар*) и т. д. — Не можемо се начудити, како је Г. Берић могао уписати *Боснїя* (с. 56) мјесто *Босна*! — *земляный* миръ (с. 96) значи мир, који је *од земље* начињен (irden), а Landfriede требало би казати *земаљски*, или *државни* мир. — Не знамо како је могао Г. Берић метнути *рукописанїе* (с. 41) и *рукопись* (с. 76), мјесто *слова*, или *писмо*! — Мјесто *временный просторъ* (Zeitraum) може бити да би боље било казати *постат*? зашто и *епоха* значи управо *одмор*, или *ујa*, а и *постат* је близу тог значења. Само значење право (или најближе) треба тражити, а *ријечи* нити је
268 могуће, ни| потребно *преводити*.[1]) Тако, н. п. *человѣческїй* није довољно посрбљено кад се начини *човеческїй*: зашто Србљин каже *човечији* (које може бити да *по свршетку* није млађе од *человѣческїй*); ако ли би морало бити на *ки*, онда би требало казати *човечки*, као, н. п. *јуначки*, *момачки* и т. д.

7) (на стр. 26) Историја црквена не описује *начине Бога познати и служити* му, него *како су* људи Бога *познавали* и *служили* му, и све, што се уз то догодило. То је и Шрек мало замршено казао. — На стр. 27 криво је и рђаво Српски казано *бранѣне* и *полюблѣне*, мјесто њемачкога geſchützt und gebraucht! Баш да је Шрек казао и geliebt мјесто gebraucht, опет се Српски не би могло казати *пољубљене*, зашто *пољубљен* у нас значи geküßt! а и ſchützen може бити, да би овђе боље било превести *помагати*, или *потпомагати*, него ли *бранити*; зашто се ſchützовати може и да нема никакви непријатеља, а код

---

[1]) О овом лијепо каже *Сумароков*: „Творецъ даруетъ мысль, но не даруетъ словъ.“

нашега глагола *бранити* свагда се може казати *од кога*, или *ода шта*. Тако је на стр. 85 криво и рђаво Српски казано *дизали новце*, мјесто њемачкога hohen Geldabgaben im Nahmen der Religion! (ударали порезе за вјеру).

8) На пошљетку нека нам се допусти да напоменемо још и ово: Какогођ што Г. Берић каже, да ће у пошљедњој постати бити о Србији и о црном Ђорђију, тако се надамо, да ће и у *четвртој* бити што о *Ћирилу* и о *Методију* (о крштењу Славена, и о почетку Славенскога књижества), и у *петој* о Српскоме краљевству и царству, и о Косову! Истина да тога нема у Шрековој историји (као ни о црном Ђорђију), али се може из Раићеве историје извадити у кратко Српска историја готово до наши времена. А то је потребно и препотребно, зашто би срамота била, да Српска ђеца знаду историју туђи народа, а о своме народу ништа да не знаду. —

Ненад Новковић.

[Године 1835. изишло је у Бечу („писмены Господина **Антонїа** *благороднога отъ* **Шмидъ**“*) друго издање (грађанском азбуком; обична 8,^{0} страна 207) овога Бериќева превода, у ком су, и после ове критике Вукове, све означене погрешке остале неисправљене.]*

XVI.

[1. У засебном додатку (мања 8,° стр. 8) броју 8. Давидовићевих новина за 1821. годину изишла је, од Јоакима Вујића, ова]

[1] **КРІТІКА И ОСТРА ПРОТЕСТАЦІЯ**

Писмена Дебелога Єра *(ъ)* и Танкога Єра *(ь)* противъ Курта — Херо — Шїячке Грамматїке Г. Вука Стефановича; што онъ Дебело Єръ са согласнымъ писменемъ Рцы *(р)* и съ прочими самогласными писмени слаже, крпи и натеже: А опетъ танко Єрь съ писмены Люди Єрь *(љ)* и Нашъ Єрь *(њ)* калами, веже и злопати. Обаче при томъ и велика *Радость* речени писмена Дебелога и Танкога Єра, што ихъ е Г. Вукъ изъ нѣгове горусказанне Грамматїке по сви другїи места изключїо и избацїо.

(послана учредничеству.)

Додатакъ къ числу 8 новина Србски 1821.

[2] **Крїтїка Мелодическа Дебелога и Танкога Єра гласи овымъ речма.**

Ходи брате да се загерлимо,
Єданъ другогъ братски полюбимо,
Іоште къ тому и развеселимо,
Щастїю нашему благодаримо:
Што насъ Вукъ бацы изъ Грамматїке,
И спасе отъ дрвенне мотике,
Те нећемо срамотно њусати,
Безчестїе съ другима кусати.
Алъ ти е то Грамматїка славна,
Као црна Лончина неопрана;
Момче Вуче, есль при свести био;
Кадъ си ю као што велишь градїо?
Гди е рцы *(р)* писмя самогласно,
Гди ли оно виче тако гласно?
Како што ты нѣга овде цїфрашь,
Наопако у караблю свирашь.
Єрбо *Крстъ*, *прстъ* чини слогъ безгласенъ,
Како равно *Гркъ* и *мркъ* негласенъ:
Іоштъ и мене Єра Дебелога,
Ты чинишь маймуна великога,
Што ме са согласнимъ рцы крпишь,

Бургїомъ ми главу мою вртишъ:
А то што ты мыслишь бытъ неможе,
Макаръ се ты извукао изъ коже:
Заштъ рцы остае писмя согласно,
Да бы се ты како дерао гласно.
Всуе ты ме съ самогласнымъ спрежешь,
И съ писменемъ рцы мене ты вежешь,
Кадъ ти овде помоћи немогу,
Нитъ *умръо* за *умрео* рећ' могу;
Нити пакъ ову речь *захерзати*,
Вместо твогъ наопако *заръзати*,
Мене писцы за другу вещъ держу,
Кои гомиломъ отъ тебе бежу.
Тако и я Танко Єрь устаемъ,
Грамматїки ти противостаемъ,
Зашто ты мене съ другима крпишъ,
Съ писмени Люди Єрь (*ѣ*) Нашъ Єрь (*ѫ*) мрчишь?
Пакъ мене съ нима срамно каламишь,
Твое новописце къ себи мамишь.
Ты не мысли да ћешь до тогъ доћи,
Но можешь зато срамотно проћи;
Што нова ты додаешь писмена,
А казати имъ незнашь имена:
Не знаду ли зарь писцы писати,
Любовь место *љубав* написати?
Нѣдра вместо *њедра* начертати,
Теби у свачему разлогъ дати?
А теби на часть гаравый љокач. — . . .
Макаръ за нѣга добїо корбачъ.
Пакъ каково ти е ово (*ѳ*) писмя?
Валя да му е скакавацъ имя:
Ты нѣга употреби за тебе,
Єрбо мы га бацамо отъ себе;
Мы имамо наше ћервъ (*ѣ*) писменце,
Познато кодъ насъ свїю именце;
Съ коимъ све оно списатъ можемо,
Што ты мыслишь, да мы неможемо.
Зато твогъ Скакавца употреби,
У Турску га Грамматїку сведи,
Како равно и у Арнаутску,
Херо-Шїячку и Татарску;
А немой га у Сербску мешати,
Како путо о лотру звечати.
Ты равно и писмя хѣръ (*х*) изверже,
На нѣга ятаганомъ потеже;
Пакъ вместо *Хрїстосъ* и *храбаръ* кажешь,
Рїстосъ и *рабаръ* наопако слажешь,
Тако *удъ* вместо *худъ*, *рамъ* вместо *храмъ*,
То е теби као Шваби траларамъ.

Іоштъ гди су ти *Ѣ*, *ю* и *я* писмена?
Сербскогъ книжества нуждна имена;
Валя да си ихъ на торгу продао,
И вместо ни крпеджїя постао,
Те (*) *je*, *jy* и *ja* трудишь,
Вместо *Ѣ*, *ю* и *я* они мутишь.
Нїе твоя Грамматїка Сербска,
Но она мора быти шїячка;
Єрбо Сербска има сва правила,
И свакому Сербину отъ вењ мила:
Како што е братъ (**) Видаковича,
Сербскогъ Любезника и детића.
Сербска има осамь части слова,
А твоя нитъ е полакъ готова;
Сербска има сва толкованїя,
Всѣхъ части слова изясненїя:
А ты некажешь ни што е име,
Нитъ глаголъ, нитъ што е мѣстоиме.
Ты твою измеша као салату;
Мутећи како пїянъ по блату,
Ты и склоненїя сва замути,
Мужескїй родъ са среднимъ помути:
Нитъ сва времена глагола имашь,
А мыслишь да звезде съ неба скидашь;
Ты твою сверши съ трећимъ спрезанѣмъ
И съ якимъ за уши натезанѣмъ.
Гди ти е остало причастїе?
Союзъ съ предлогомъ и нарѣчїе?
Нити междометїе имадешь,
А друге писце хулити знадешь;
Іоштъ нити имашь Сочиненїе,
Свакогъ езыка заключенїе,
Кое части свакїй езыкъ дичу,
А на тебе Чобанина вичу:
Што си Чобанскїй Штапъ оставїо,
А лагкогъ се перца прихватїо;
Да ты ученне люде безчестишь,
На ме непристойне речи велишь:
Ты ихъ фушере книжне називашь,

(*) Ово писмя *j* нїе Сербско, но оно мора быти Ајдучко, или Одабаша-Мејино.

(**) Овде разумевасе проста Сербска Грамматїка Г. Милована Видаковича Професcора Гумназїалногъ Новосадскогъ, коя се кодъ нѣга їоште у рукопису находи. Обаче велика штета, да она изъ недостатка нужногъ трошка у тами лежати мора. Того ради мы, како доста оскудны люди, невзирающе на нашу оскудность жертвуемо свакїй по 15. фор. слѣдователно 30. форінти за Тисненїе, ако бы се она кадгодъ печатала и Сербскому свѣту указати хотѣла; а нашъ адрессъ овако гласи: An die Herren Gebrüder Jer mit Briefen des Herrn Michael Joannovics, bürgerl. Handelsmann, abzugeben bey den drey Pesterinnen zu Pest.

Надрикниге срамотне позивашь.
Іоште кажешь да ништа незнаду,
Што нећеду да те припознаду;
Да си ты правый списатель Сербскїй,
Него те кажу да си шїячкїй,
Єрбо ты *овће* и *онће* кажешь,
И све што пишешь срамотно мажешь.
Пакъ кажешь, кадъ тко све школе проће,
Онда као Сербскїй Списатель доће,
И почне Сербске книге писати,
Мразовича Грамматїку чштати.
Алъ текъ болѣ и све школе прохи,
Негъ сасъ торбомъ отъ коза дохи;
Єрбо Школницы правила знаду,
Понятїе отъ книга имаду:
А ты о пань и о кладу лупашь,
Какогодъ буновань у сну бунцашь.
Равно и Дїректоре намъ хулишь,
Да Славенски неразуму бучишь.
Кажешь немаду Сербскогъ Буквара,
Да великогъ за те Вуче квара:
Што ты Грамматїкъ Сербскїй постаде,
Алъ текъ Буквара списатъ незнаде;
Негъ о Грамматїки лупатъ поче,
А никакву вещь къ концу, не доче.
Ты Видаковича насапуни,
Блювотинама га ты напуни;
Іоште къ тому и Списателѣ друге,
На ни поче бацатъ сваке руге:
А Соларића у звезде куешь,
Преко Меркаля све друге псуешь,
Коигодь нису вашегъ мнѣнїя,
Нитъ вашегъ тамногъ подражанїя.
Благо намъ кадъ ты Славенски знадешь,
И таково понятїе имадешь;
Да изъ Славенскогъ шїячки пишешь,
Арнаутъ шїячкомъ душомъ дишешь.
Іоште чудимосе и Копитару,
Придворному Бїблїоѳекару.
Да се онъ башъ съ тобомъ упустїо,
Шїячки писати упутїо,
Те не гледи Грамматїку Кранску
Како равно Бемску и Моравску,
Изъ коихъ лагше му е познати,
Речи ихъ писмены толковати:
Негъ се онъ помеша съ списателѣмъ,
Сербскогъ езыка помрачителѣмъ;
Кои е дегенекъ оставїо,
Курти Грамматїку саставїо. —

Зато мы овде протестїрамо,
Власть нашу крѣпко задержавамо;
Да ты Вуче насъ никадъ непишешь,
Нити твоимъ перомъ за насъ мичешь,
Нитъ насъ да каламишь съ каквымъ словцемъ,
Да те не испратимо са звонцемъ.
А тако и Соларићю кажемо,
Меркалю и прочимъ налажемо;
Іоштъ и другимъ многимъ клепеталомъ,
Суеторѣчивымъ блебеталомъ:
Да такви отъ насъ на миру седе,
Да се не дотакну какве беде.
Него мы молимо Мразовића,
Сербскогъ книжества Господинића,
А тако и братъ Іову Берича,
Нашегъ любезногъ Видаковича,
Къ тому и Цензора Петровича,
Съ другима честныма и Вунча:
Да они насъ у книгама пишу,
Честь нашу у небеса возвышу;
А Вука и нѣгове прогону,
Некъ имъ шайке нїове потону.

Примѣч. 1. Потомъ слѣдовати будетъ Крїтїка и Решетанѣ Г. Вука Стефановича Не|слано-Мастногъ Арнаутъ-Турско-Херо-Шїячкогъ Коръ-Дилберъ-Кнди Чауша *Рѣчника*.

Примѣч. 2. Покорнѣйше просимо Г. Мразовича, Г. Копитара, Г. Берича, Г. Соларича, и проче, кои се годь у овой нашой Крїтїки находе, да бы су намъ благоусердствовали простити, што нисмо могли нїова намъ высокопочитаема имена съ пристойнымъ писменемъ Г. сирѣчь Господами у наши Стїховы тїтулирати; понеже да Стїхотворенїя таково што немаю, нити при себи задержаваю каковыи Тїтулацїа, иначе дошли бы Стїховы у непорядокъ и замѣшателство.

Данно у Совѣтномъ засѣданїю Радомиру дне 1. месеца Іануарїа лѣта Господня 1821.

ко услугамъ готовѣйшїи

Дебело Єръ (ъ) и **Танко Єрь** (ь).

[У оригиналу је све штампано једнаким обичним словима, само што су размицањем слова истакнуте речи: Крїтїка, Протестацїа *и* Радость *на натписном листу (стр. 1.) и цео натпис на стр. 2., па тако и* Рѣчника *у првој напомени (стр. 8.). Сада су и те и све друге речи и појединa слова (како у самој песми, тако и у напоменама и у потпису), које је ради бољега разумевања требало истаћи, штампане курсивним или дебљим словима.]*

*[2. У одељку „**Додатакъ** къ числу 14 **новина Србски*** 1821.," стр. 84.—86., штампан је чланак под натписом :]*

СМѢСИЦЕ КНЬИЖЕСТВЕННЕ.

84

„Идите, кад сте навалили, несташни надписи мои,
Кньижный у Сербскїй свѣт ! К' борби поспѣш'те и вы.
Славна є была у народу свакоме борба за єзык.
Бомбе се бацаю већ ! Стрѣлице будите вы."

Лаз. Милобратић.

Знамо добро, да є учредник новина Србски, Г. *Давидовић*, у почетку лањске године с додатком к новинама својим ч. 1. учтиво позвао *Србске писатеље*, да му дела своя шаљу, обећаваюћи, да ће ји радосно, и с великом услужношћу, собштавати роду своме , била она Славенска или Србска, напредовања ради његова.

Овде му трудак нимало ниє бијо залуду ; єр є кром ГГ. Атанацковића , Бояџиє , Љубибратића , Мушицкогъ и безименог неког Стихотворца (који су му понајвише шиљали дела своя до онда , и којима є явно у истом листу, благодаријо на љубави к роду своме, и прилежанию), добијо исте године толико превода и сачиненија , да јим є (као што є познано) єдва места наодијо. Додатци његови постали су чрез то поље, ди су се млоги учени Срби видити дали.

Ово є лепо ; ал' кад би списания она, по правилама Граматикє народа Србског показана била, онда би јошт' лепше било, и сви би се кликом радовали о њима ; а овако, жалосној мајци, гледаюћи тумарање писатеља наши, морамо у углићу сакривени плакати неутешно, што нећемо скоро , и може бити никад приспети онамо , ди би већ давно и одавно, бити морали.

Колико смо гоћ писатеља на пољу том вид'ли и познали (лањске године), свак є друкчиє писао. Єдни су се држали недостаточни , правила *Мразовићеви* (за Славенски єзик) ; други *Вукови* ; млоги свога *вкуса* ; неки бабе *Смиљане* (име јој погинуло) ; а млоги опет други коєкакви бабурина. — Та освеститесе већ єданпут , људи ! Ниє Мразовића Граматика (Славенска) за Србски єзик. Окан'тесе бабурина ; смеяће вам се потомци. 85

Вукова є Граматика за Србско перо, *Вукова* ! Читати є треба прилежно и безпристрасно , па ће лако сваки знати , шта оће Србски єзик ; сваки ће се њом помоћи. А кад се њом помагати будемо , лако се можемо и надати, да ће Срби пунию и савршению имати.

Рећи ће ми ко сад : „Већа част писатеља признає , да є *Вукова Граматика* од велике ползе , и да би се они лако и лако сагласили у писању ; ал' љубави ради приятеља своји , и различни користи , несмею, нег єдан угађа Петру, а други Павлу."

[* **Новине Србске** *у Вїени* 1821. Haupt-Redacteur und Verleger: Demeter Dawidowitſch. У печатньи учредника *Димитрїя Давїдовића* , на старомъ Флайшмаркту 702 у *Дарваровой* кући. — На 4°, у 2 ступца. 104 броја, 584 стр. и више засебних додатака.]

То є подло! Срам буди свакога, који користи ради приватне, своє, немари за обшту!

„Ал' писатељима нашим руку помоћи понајбоље пружаю *трговци наши*, а њима є *Смиљана* тако усладила оно *ихъ*, *ахъ*, *его* и *аго*, да кад књигу какву (не да се поуче, но да претресаю) у руке узму, и виде да нема вишепоменути *ихахатића*, и дебела єра (ъ), удивесе, као да њулава човека виде, па ома вичу: Ова є књига унијатска; не читајте є, који себи *спасениє* желите (!!). Нећу да знам отсад ни за єдног писатеља, сви наопако пишу. — Тим начином одбияюсе људи, и неће да даю трошак за књиге, коє би нам се умложавати морале.“

Боље є да немамо ниєдне, него на милїоне, с којима нисмо се показали, да смо најстражњи. — Ал' има још' благоразумни и ревносни срдаца Србски, има красни и имућни *патриота*, који ће о књижеству своме бригу, као и досад сверадосно носити; а онаквим, који су и досад мало што, или са свим нимало, учинили, пријатељски светуєм, да гледе свој посао. Они могу боље знати, єли рив њиов онакав, као што треба да буде, или ниє.

„Папуџия, нек' непде даље од папуча.“

Ружно є о оном говорити, што човек не разуме. Блажени Доситиє овако вели: „Смислен се стиди у оно пачати, чему ниє вешт; а несмислену се велика срамота чини, ако он свуда свој нос не увуче.“

Ове речи мислим, да ће и писања мог намеру подкрепити. Који се не узда слободно Србски писати, тај нек' седи с миром, нек' слуша и гледа, што други искуснији раде. Нек' се не усуђує брзо писати (као што брзо говори), и написано у свет пуштати; єр verba volant, scripta manent.

И опет:

— — — delere licebit,
Quod non edideris. — — — — *Hor.*

Чуєте ли ви то, *Лазаревићу Милоше*, *Живановићу Авраме* и *I. M.*? Млади сте ви још' за писатеље; зато трудећисе настојте, да предмете ваше, који вам се у училиштама предаю, точно изучите, па кад єданшут сазору науке у вама, доста искуства присвојите, онда се подигните роду своме услугу принети. Досад сте рђаво писали!

Scribendi recte, sapere est, et principium et fons. *Horat.*

Поповићу Євто! и ти не даш мира перу. Имаш право! Ал' се клони *Смиљане*. Доклегођ њу слушати будеш, свагда ћеш писати: *кадъ* и
86 *кадь; садъ* и *садь*. *Конецъ, отацъ* и *Стихотворецъ*. *Царъ* и *царь*. *Истерчи, смртъ, умертвїо; задоволство, пріятельство. Мѣсецъ* и *месецъ* и т. д.; а с тим навлачиш смеј деце на себе.

„Єзыка, драгїй Миленко, ты Сербског не знаш, а пишеш;
Да, без крыла си ты: дерзко де лети у выс!“ *Л. Мил.*

Берићу Павле, и заљубљени у дебело єр (ъ) *Давидовићу*, одучавајте пера своя, од самовољства!

Какво є оно обявљениє, *Влаовићу*? Зашт' да пишеш єдну ствар по двапут? Ми смо за те, поодавно чули, и дивимосе, да є *Влаовић онако*, писати могао. Поправисе, молимо те својски. Nisi Grammatica

futuro oratori fundamenta fideliter jecerit, quidquid superstruxeris, corruet. *Quint.*

Љубибратићу! Вала ти, што *изми Станимира*; ал' се чувај, да и тебе когођ не измиѥ.

Атанацковић би нам мијо бијо, да му речи искрпљене нису. Код *ꙗ* и *ѣ*, пише: *Градъанинъ*, *вотье*;

(„— — — —. Миран ѥ писац с *ꙗе*, *ѣе*.“ *Лаз. Милобр.*)

код *љ* и *њ*, пише: *глъива*, *кньига*!!

Илића пословице, миле су намъ биле; намера му нам ѥ и ѥзик, повољан и угодан; ал' му ѥ начин писања, гребао очи читатеља. За вештину његову у званїю своме чулисмо, ал' ако онако ученике своѥ учи, зло! — Ми му се неможемо дост' начудити, како ѥ могао на ту мисао пасти, да пише: *лѥпо*, *најмање*, *Коса*, *ѣерка** (место: љепо, најмање, коса, ћерка) и т. д.

Лазић се ваљда поправља садъ; ѥр' му нема одавно већ писма.

Ови су нам понајвише дела своя показивали прошавше године, зато смо ји укратко и опоменули, да се узму у памет, ако буду што ове године издавати. Ми ји молимо братински, да се у ред ставе већ ѥданпут (не искључавамо ни друге); ѥр ће доћи *лаћман*, па ће зло бити.

И я би сам, стар овако, по ћуди СТАРАЦА, викати и ердегатати морао, на све оно, што ниѥ онако, као што смо ми од наши *дедова* чули и примили, да даље од носа не гледим, и да по чистој савести не налазим, да ѥ *Вукова* Граматика млеко, којим ће се књижество наше одојити и одранити, потподићи и прославити; и да се потомака своји, не презам.

Стани, *Вуче*! Не дижи носа горе! И ти свагда немаш право. Прими *я*, *ѥ*, *ю*.

„Згодне су нам двогласнице *я*, *ю*, ѥзычно *ѥ* — ст —.“ *Л. Милобр.*

Добро ће бити, да пишеш, место *ꙗете*, *дѥте*; кад нећеш *дете*, и т. д.

Од Господина Бога искрено желећи, да беседа моя буде причином бољег писања у напредак, молим, да ми ниѥдан приян не замери, што овако старачки изговори, што ми ѥ давно већ на срцу лежало. Я сам то из љубави к књижеству нашем, као отац деци својој, као брат браћи, и као истини љубитељ Србства, истиним љубитељима Србства, говоријо слободно.

У Бачкој, 4. Јнуара 1821 године.

Вељко, Старац.

[* Ово је по свој прилици штампарска погрешка, и то не само што је употребљено мало слово (ћ) место великога (Ћ), него је погрешно узета и цела реч *ћерка*, место које је требало ставити реч *М*ати (место: *м*ати), како је у оригиналу („*Пословице.* Трудом *Самуйла Илића*, скупљене. У Вїени 1820.,“ стр. 16., 3. врста оздо).]

*[3. „**Додатакъ** (не засебан) къ числу 19 **новина Србски** 1821.“ има „**Смѣсице Књижественне**“ (стр. 117.—120.), у којима је :]*

ОДГОВОР СТАРЦУ ВЕЉКУ И СОВѢТ
жалћем о србском роду у числу новина 14.

(посланъ учредничеству).

Старче незамећ' кавге, зла су ти то
Дѣла. Єрћеш ты наићи на глогов
Колац, гдићеш се врло
Изранявити, пак послѣ ни
Глави не буде добро. — Србска є то пословица.

Можеш ли ты свѣт са раменом исправити? Ћути! Срамота те оставила! Суета є то суете, суетносе трудиш Старче! Немаш право. Видимо, даси у лудост остарїо. En monstrum, tantilla tanta verba funditat! Болѣ и было si tacuisses, ал истина є :

Paris imposuit nobis Jupiter duas
Propriis repletam vitiis post tergum dedit
Alienis ante pectus, suspendit gravem.

говори Латин, а Србљин: *Видиш у тућем оку трун, у свом пак невидиш балван.* Другога учиш, не научен остаєш сам. Aliis monstrant viam, sibi semitam non sapiunt. Ennius. *Милїоне* ты са *ї*, *патриота и* пишеш. Єдали обе туће нису рѣчи? *лепо* ты пишеш, другога *љепо* учиш. О ты злобе пуни и нечисти Старче! пуна є глава твоя ђубрета. Обуздай дух немирни твой. Animum rege; hunc froenis, hunc tu compesce catena. Hor. Не величай се сам славом, кад те други и незна, Єсил' жив, єр отуд є оно, Laudibus arguitur vini vinosus. Homerus. Неможеш ты малу чертицу критикати, єр незнаш, како є онай, кои є посло у печатню, написо, може быти, и неможе быти, него знам за цѣло, да є
118 гдигод више приметнуто нег што є было, а нїє требало; а гдигод изоставлѣно, што є быти морало. Видили смо на мѣсто *жене*, *мене*, и мѣсто *силом*, *самом*. А ту нїе погрѣшка! Гледай ты смысал, и гледай превод и цѣлу ствар. Іош пишу и Нѣмцы учени, Brot и Brod, пишу Freud и Freude, пишу dacher и daher. Пак нїе погрѣшка! Небуди тако строг, стани мало, размисли човече! Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit, sed in futurum servantur incerta. Не можеш се зарећи да ћею Сербљи писати, како су почели, да нећею и другоячїє и штогод болѣ или горе, измыслити: а и ты сам несмѣшсе усудити казати lo faro, voglio farlo al certo. Бољи од болѣг зна, пак ћеш се поводити и ты сам. Недирай! Остави! Подай мира сваком. Constans et perpetua voluntas suum unicuique tribuendi. Пусти краю сваког'. Вол четыр ноге има пак опет поклизне. Погледай то што дѣлаш добро, єли другима по вкусу: єр

Ex illo solemnia more theatra
Nunc quoque formosi invidiosa manent.

Ты си то наше за добро и твой Милобратић, пак рад си преморати све. Чекай мало. Гди си ты слѣп, и друге оћеш да слѣпе начиниш. Єдали су наше досад печатане књиге зло списане? Єдали су наши

праотцы тако глупи были, да ништ' ново, добро произвести у состоянїю небыше? Него ты си се родїо, да Србским просвѣтителѣм назовешсе. Кути пакостни душе! Tu hai poco talento onde sarai il buffone, il trastulo el' oggetto dell' odio degli altri. Сѣди! болѣ ће ти быти, ради што друго, незаоштравай више пера, болѣ проштац; необсаћуй папир, болѣ в'рт, не критикай выше, єр ти hic locus casti damna pudoris habet.

Єзыка србска незнамо мы, далѣ говориш ты. Доста да си га ты од койкакви научїо! Та море! Неговоре само у Срѣму найболѣ србски, ни у Сербїи само турски, и у Бачкой помало нашег налази се корена. Ты! ако си Срѣмац? тамо школу учїо ниси, єр школски писати незнаш. Срѣмачка школа кавгу неучи замећати. Тамо є све, тиха и мирна пуно духа. Знай! Ако си Бачванин? Ни они слова она неодбацаю, ты коя одбацаш. Мирно дост' є и тамо. Любесе и они! Ако си Сербїянац? Истина турски са свим непишу ни они, доста им подражаваш. Ньима си доста подобан! ког си рода управо? Незнам! Мораш быти што ї' онай реко „Пася зуба род" е! е! не бы ти знао, дат' я нисам казо.

А шта си ты далѣ узо. Куд си ты заблудїо? Зар што є наше лоше є? Знаш да є луд кои своє худи. Зар Србьи ништ' незнаю, зар Србьи ништ не'маю, чимсе дичити могу? Куд си ты заишо Старче? Явимисе гласом гди си, да пошлѣм дѣцу на прави да те изведу пут, да престанеш од тог обычая, болѣ или никог другог да се неусудиш худити него 119
нас саме.[1]) Зар незнаш „оно што є старїе вышесе почитує."[2]) Зар мы нисмо слава нашїй старїй достойни.[3]) Умукни! умукни! ты сузеронећи о србском свом роду, умукни! Не чиниш ты то из добра, но из злобна, зла и завидљива срца, у тами као завист сѣдећи, єдеш змїйно месо, и к'рв човечїю пїєш.[4]) Мрзим на така човека, говоре стари Латини: ego odi homines philosopha sententia et ignava opera. Одступи дакле, ако си прави Србьин, већ єданпут од тога, terrae et urbes recedere, а ты їош не! Доста већ habet lites alternaque jurgia србско књижевство, єр

Miserum est aliorum incumbere famae.
Ego te intus et in cute novi. Pers. Sat.

Смирисе са свим, избери мѣсто єдно за себе спокойно, тамо почивай, ту дѣли ты колико можеш мртвима [за] душу, живим за здравлѣ, да благородан тако ты постанеш, иначе си безчестан, єр

Non ebore et gemmis, non auro vera paratur
Nobilitas: aliquid maius habere decet.

Говориш да є „*Вукова Граматика млеко.*" Ако є она млеко, пой се ты, да се подкрѣпиш, да болю добїеш памет: Мы имамо наши Граматика: а зато говориш Старче, да є она млеко: єр си му ты правити є помаго; дакле луд бы бїо сваки, кои бы своє худїо. Знамо да из

---

[1]) *ἢ παντέον τούτων τῶν ἐθῶν, ἢ μηδένα ἄλλον αὐτιατέον, ἢ ἡμᾶς αὐτούς.* Δ η μ ο σ θ.

[2]) *πᾶν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον, αἰδέσιμον.* Ὅ μ η ρ.

[3]) *κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.* Ἡ σ ι ο δ.

[4]) Поете завист као жену описую, коя у вѣчной тами сѣди, пак єде месо од змїя.

интереса говориш. Имамо мы сваки себи састављену Граматику, и мы бы ради были, свѣту показати; ал *Вук* нам є читателѣ и ученике поплашїо и са *нѣговом* огорчїо, пак зато морамо у краю сѣдити с' миром, док се мало жубор онай неуталожи. Не говоримо да є са свим зла Вукова Граматика по мнѣнїю Плинїя, како он о књигама суди, ал кажемо да ниє добра: зато є нико други и нечита, него они, кои су му спомоћници были. На част им! Нек им буде! Мыслимо доћиће време, да ће ти се огадити сви ти зли совѣти, єр говори Грк: зли совѣти, совѣтодавцу су найгори. Друго приводиш нам овдѣ за примѣр *Л. Милобратића*, нама совѣтуєш, да се по нѣму владамо, а сам на нѣгово

120 м'рзиш писмо: Єр га ты неузимаш. Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas. А покажи нам, какав си ты над Србљима Владѣтељ, зар су досад Србљи под покривалом мрака чамили, пак ты їй оћеш изневѣдѣнїя да избавиш, шта си ты? Помози, у чему другом, спаси име твоє сам! О! Да луда Старца! Много бы было од припитомлѣна єдног, акамо ли од роћена Србљина (їош ако є?). А знашли оно: *Не всякъ глаголяй Господи! Господи!* Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato. Неможеш овдѣ заповѣдати, ниє ово за *заповѣдити*, већ є ово за *молити*: требало є то учтиво изложити. Ни смо неотесани, ступилисмо у изображени свѣт, оћемо и мы политику; сав є свѣт на њой основан: овоме подобно могло се казати: Господо! *Браћо*! Друзи! Дѣцо, и Сынови! Налазим я за добро, и мой Милобратић овако, а и Вук Стефановић, нег' дайте, да се союзимо, да што брже и мы са другима, наше да успоредимо књижевство, имамо и мы средства помагателна. Као и други моћићемо и мы. — Єто! Єто! рѣчи. Молити треба, єр на силу сад ништа неучини ты и твои с' тобом. Мало вас є. Кад бы вас премного было, онда є оно „*сила бога немоли.*“ Рецы сам, да ниси имо право, но їош си на време, ваљда ћеш се поправити.

Молимо те, у напредак да небудеш тако нагао, нити тако смѣла духа, никакве нећемо распре, знаш! да Єстество нам сузе и слово даде, да бы њима од животиня разликовалисе,[1]) сузе: да нас опоминю прїятнима и блазима быти прама свїю, што живи дух и чувство имаю, а слово, да господство, смѣлост и разум нас боговом уподоблява, оно да нас опоминѣ на наше достоинство, и на нашу силу. Доста ти є то!

Молитва наша к' Богу. Господи! Подай му памет да не скорби он сам, нит' да сузе рони смѣл, о цѣлом србском роду. Ты промислителъ о нама. Ты силан возвеличити и украсити сва.

Фрушкогорски Петковић и Добрић
в'рта обработатељи.

Примѣчанїє. Три антикритике дошлесу ми противъ Старца Велька у єданъ путъ; и свака изъ другога мѣста и одъ другогъ противника Старчева. — Собщавамъ їй Роду, да види, да учени наши неспаваю, но да се стараю о књижеству своме.

Давидовићъ.

---

[1]) Natura hominibus lacrymas dedit et loquelam, quibus distinguerentur a brutis. *Theophrast.*

*[4. „**Додатакъ** (не засебан) къ числу 25. **Новина Србски** 1821.“ донео је, под натписом „**Смѣсице Кньижественне**,“ стр. 159—160.. ово]*

НЕКОЛИКО РЕЧИ ЗА СТАРЦА ОД СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА.* 159

(ПОСЛАНЫ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

Како кои гусле вади, све горе гуди. Какав є опет ово ерцеговачко-полутурскїй Бачванин? Овога бы, да му се, као матором, на дару од-

---

[* Овај чланчић је написан као одговор на] **Неколико ријечи за Српске дикоје списатеље** [18. бр. Давидовићевих новина 1821., стр. 111. и 112.]: — Ама 111
људи божји, заш и мене старца крећете, и за савет питате? Зал вас није пријатель Тома Љубибратић лане їош усаветовао? Ја борме мислим, да је он све, што је гођ тријебало, исказао? Него ви чинимис нијесте његове ријечи добро утубили: или, може бити, да сте при најјачем његовом гласу ваше уши с дебелом каквом памучином дијетињства запушили, те нијесте чули? Или може бити, да зато у вашем нијету тврди и постојани остајете, што вас поименце није крпијо, и саветовао; говорећи: н. п. „Ти Трстански брат Јепто, или ти| Шопрољски ћаче, не радиш добро, што прије, него ли ти је памет узријела, списатељ 112
Српски оћеш да будеш и силом: сваштa, на што гођ натрапаш, узимаш и преводиш; кано мало дијете што сваштa, чегасе гођ дочепа, макар и отров бијо, таки трпа у уста.“ Ја вам више незнам казати, него да се ови правила држите. Прво и прво, млого треба сваки сам да има у глави, па ондакана друге да учи. Друго: нека сваки силе своје метне на теразије, па право нек измјери, колико су тешке, и шта могу поднијети, да не би штогодер invita Minerva започео. Треће: нека себе добро испита, можели и шта најзгодније писати, да не би противу оне заповијести Хорацијеве валїо: „Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam viribus et versâte diu: quid ferre recusent, quid valeant humeri.“ Четврто: нека цијелим својим писањем на асну свега Срйства нишани, а не само на свој какав шићар. Пето: добро сваки нека смисли, и сачини, шта је наумијо, па ондакана нека са тиме пред свијет изиђе, по оној пословици: „испеци па изреци“: и по оној заповјести: „Nonum prematur in annum.“ [Шесто:] нека сваки, кои што пише, или писати намерава, помисли, да он себе за учитеља свију читатеља издаје: даклем мора сва она својства имати у највишем степену, која су и чколском учитељу нужна, због тога, што он по већој части друкчије ђаке, то јест људе разумне, предасе узима, а не као учитељ, који неуку дијецу учи. [Седмо:] Свакога Списателя ду тријеба, да је од сваке и најмање страсти слободан: да непише, на примјер, из славољубија само: нити опет, да коме пред цијелим свијетом уз нос иде: као што је прије негди некакав с критиком и оштром протестацијом дебелога и танкога Јера напао зипарати баш као путо о лотру. (Критика је полезна и нужна, само ако је права, и смислена, а не каква гођ. Пак јоштер вели, да ће слиједовати Решетање неслано-масног Ријечника: а не зна кукавац сињи, да му и са мелодическом без репа и ушију начињеном критиком паметни људи поцмијевајусе, говорећи свуд по сокаци: „Какав је опет ово Незнановић, што овако уредно мисли и пише? Бре ћути, док си читав, да ти Вук најпосле и кости не издроби; а не само кожу и мијесо с тебе свуче). Осмо: сваки списатељ тријеба, да има добар вкус, кои се у томе состои, да што је гођ у каквој ствари лијепо или ружно, можемо лако одкрити, и осјетити. Овај се вкус с човеком не рађа, него после дође. Средства, којима се добар и изображен вкус добија, јесу: знање правила лијепога, употребленије классически списатеља, и непресијечно упражненије. Правила лијепога излажу се у естетики; као што је естетика Боутервека, Еберхарда, Пелица и т. д. Девето: сваки треба да и на обстојателсва погледи, у којима пише, и на људе, за које пише, да му не рекну: Si tacuisses, Philosophus mansisses. Десето: најпосле: нека сваки трудисе, да му уредно, лијепо, разговетно, умивено и са свим добро дијелце из шака изађе, да сви учени људи рекну: „omne tulit punctum.“ — У Бачкој 12. Фебр. 1821. — **Спасоје Мирољубић**, Старац од седамдесет година.

бити не мора, жестоко казнити требало. То ти є већ, код оваки старца, обычно, да оно, што є сваком познато, као нешто ново, казую зато, што већ заборавни постану, и полу као с ума сиђу. Наш старац, држећисе светила свога, Вука, одма турски поче: Ама люди! — и далѣ онако, као што найпростїи, не Бачвани — єр ови лепо говоре — него као што ерцеговцы и босански турцы по крчмама беседе. „Нијесте, прије, узрijела, дијете, кано, ондакана, штогодер, јоштер, теразїє, шићар, асна, поцсмијевајусе“ (дакле, *поцсмей*! —) место: нисте, узрела, дете, као, онда, штогод, їошт, вага (од важити), добытак, полза, подсмеватисе, ово є чистый єзык старчев. Чудо! Валяда он мысли, да є доста есѳетїческа правила само из кньиге исписати, ако се и не ће по ньима владати. Ал опет се, колико, као стар човек, може, по ньима управля. Єр нека ми ко каже, да нїє по Пелицевой есѳетїки: ... што вас поименце нїє *крпїо*. „*Зипарати као путо о лотру*:“ Дивимсе, да у Бачкой *путо зипара о лотру*, кад у другима пределима *звечи*, *лупа*, *удара* о лотру. Валяда у Бачкой, кад у седамдесету годину, као наш старац, дође, добыє уста, и зипарати почне, а донде, као и на другом месту, лупа. Јошт є више по есѳетїки, „да ти Вук кости не издроби, а не само *кожу* и *месо* с тебе *свуче*.“ „Са мелодическом без *репа* и *ушїю* крїтїком.“ Овако лепо само онай писати може, кои оно, што састави, дуго не издає. А ово све од вкуса зависи, кои се с човеком не рађа — мы смо мыслили
160 да се рађа —| него после, од прилике као код нашег старине, у 70 години дође. А Бога ти, славный есѳетиче, дико ерцеговачко-турско-бачванска, зашто кажеш *вкус*, а не *кус*, кад не говоримо *овкусити штогод*, него *окусити*? Ружно є, велиш, рећи *кус*, зашто бы се могло разумети, *без репа*. Добро. А зашто тако нисн судїо, кад си рекао *ду* место *дух* или *дук* (као *женик*), да се може разумети, *ду о землю*, кад т. є. штогод падне. Ил кад си већ *х* бацити тео, зашто нисн од све неволѣ казао *дув* од *дувати* (као *муха*, *мува*)? „Волим србски, ако ће и ружно быти, него славенски.“ А зашто говориш: славолюбїє, упражненїє, употребленїє, кад знаш, да є ово чисто славенски речено? Како ми се види, тебе є есѳетика тако смела, да нит славенски, како треба, знаш, нит србски. Да умем, као ты, латински говорити, и да нїє врло есѳетїчески у онай лист латїнскїй єзык мешати, кога половина читателя латїнски не зна, и я бы, ако ништа, а оно, што бы од Професора мог быо чуо, или што бы, кад бы Професор быо, ученицима предавао, у сваку писмену беседе мою зато уплетао, да се, као и ты, весма учен чиним. Само сам ово двоє у маньим школама упамтїо, єр ме у веће отац дати нїє тео. Injuste reprehendit aliena, qui meliora non profert. Неправедно суди туђа дела, кои боля своя показати не може. Non videmus manticae quod a tergo est. Туђе погрешке пред нама, а наше за леђима стоє. Не марим я, велиш лютећисе, што ти ту коєшта бунцаш, я оћу онако, како се говори, да пишем. Та и я тако мыслим. Кад о плугу говориш, онда онако, као орач, говори, о вїнограду, као вїноградар, о кованю, као ковач, о трговини, као трговац, о єлима, као кувар и т. д. Ал кад о стварп оной беседиш, о коїой само учени, како валя, беседити умеду, онда онако, као учени, говори. Оћемо ли опет штогод мало из латїнског? Сад ми їошт нешто, за ово место згодно, на ум паде. Doctorum, вели некїй древнїй старац, verba nulla sunt pu-

blica, suis utuntur. Et id quidem commune omnium fere est artium. Учени люди речи никакве простоти нису познате: своє собствене имаю. И то є у свима художествама и наукама обычно. Но ты си већ остарїо, и, чему си се у младости навыкао, оно у старости оставити не можеш, ал не квари младеж, и не умложавай погрешке твоє. Не развлачи єзик, као да су ти уста већа, него у свїю други Србаля. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоє, имаю. Гледай, те ньи слатким словом твоим *устргни* ил *усхити*. И ове су две речи из Вукове и твоє есѳетїке. Ясам врло *устргнут*, ich bin ſehr entzückt, што вы тако напредуєте.

Бог да вам даде болю памет.

У *Срему* 25. Марта 1821.

Благоє Штипкаловић.

[5. У одељку „**Додатакъ** *къ числу 26 —“ и* „*— къ числу 27* **Новина Србски** *1821.,“ под натписом* „**Смѣсице Кньижественне,**“ *стр. 167. и даље, изишао је овај]*

ОДГОВОР 167

НА

Велькову крїтїку у додатак к нумери 14той овогодишньи Новина Србски метнуту.

(ПОСЛАНЪ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

Свакїй народ, кад писати починѣ, онако, како говори, пише зато, што їошт ништа од усменог говора лепше у свом єзику нема. А кад є већ позадуго писао, онда се писанѣ нѣгово од првога само у том разликує, што є за све, нѣму нове, мысли ил саставлянѣм, ил изводенѣм, ил преводенѣм од слога до слога н. п. suspicio подозренїє, нове речи добыо, што є говор свой, по примеру списателя наметны народа, згоднїє наместїо и уредїо, што га є, где се могло, од туђи речи и просты очистїо, и больим заменїо, што є из други обраћены єзыка целе говора начине превео, и тако свим тим єзык свой, с те стране, обогатїо, изобразїо и полепшао. Ал у Грамматїки, као у Грамматїки, ништа ново, нег што є у почетку писаня было, увестисе нїє могло, нитће и кад моћи. Склонѣнїя, спреге, сачинѣнїє оно исто до века остає. Єр ово све с народом заєдно у єданпут постане, и никад се више не меня. Одувуд се види, да свакїй народ у правом писаня свог почетку без *написане* Грамматїке своє и може быти и мора зато, што се ова, ако ћемо да савршенїя буде и подпунїя, не само из беседног, него и из писменог єзыка правити има; премда се првый Грамматїке своє почетак, слова, сриканѣ и читанѣ научити мора.

Кад већ народ кньиге своим єзыком списане добыє, онда се на кньижнике подели и некньижнике.

Први скланяю, спрежу, сачињаваю као и други: само с горе поменутом разликом, што згоднїє, уреднїє, чистїє, силнїє беседе, а други

168 у говору свом до века оно, што су у почетку были, остаю. Ни|кад се из беседног єзыка нашег истребити неће: ондака, ондакана, ондакара, овдека, овдекана, овдекара, ондека, ондекара, ондекана, меника, меникара, меникана, тебика, тебикана, себика, себикара, нѣмука, нѣмукана, нѣмукара, тебека, себека, нѣгака, туна, тукана, тука, тудака, тудакара, садекара, садекана, и т. д. Место: онда, овде, онде, мени, теби, себи, нѣму, тебе, себе, нѣга, ту, туда ил туд, сад.

Но и учени се с почетка у гдикоим Грамматїческим предметима поделе, кои су код народа ил неопределѣни, ил коє овай определити и не може. К првым принадлеже код нас гдекоє речи, коє се у овом ил оном случаю овако, ил онако меняю. Н. п. муки, ил муци, вашки, вашцы, копча (род.) ил копчи, вїногради (род.) ил вїноградова (као градова), куряцы (род.) ил курякова, знаду ил знаю, умеду ил умею, држе ил држу и т. д. К другим иде орѳографїа ил правый гласова, кои се у єзыку чую, напис. Н. п. сладак, сладкїй или слаткїй, честный или чесный, отац, отчин, или очин, патка, патчїй или пачїй, врућ или врућь, смућ или смудь, Ђурађ ил Гьурагь и т. д. Єдни веле: пиши само гласове, кои се чую, други: пиши у изведеной речи све оне гласове, кои се у корену нѣном чую, честан, честный, отац, отчин. Одувуда свађа и распра, єр сваки своє узроке имаю, кои се лако одбацити не могу.

Осим овога рата кньижнога, кои ће скоро сам престати, рађасе другїй сасвимъ безуман, излишан и кньижеству нашем шкодльив, кои ће подуже траяти, ал ће се найпосле са славом србског єзыка свршити. Пыта се, срамота є већ и казати, ал се їош пыта, коим ћемо єзыком за Србе писати. Какогод што бы, мыслим, лудо было [пытати], како ћемо са Србима, кои само србски знаю, говорити, тако є и ово. Єдни веле, да треба славенским, т. є., како они кажу, старым србским, а други србским, коим говоримо, писати. Први су подобни оним, кои момку детинѣ одело облаче, а други путем оним, коим ум, искуство и нарав заповеда, иду. Како се првым єданпут договорити не може, да народна култура или изображенѣ с културом єзыка нѣговог успоред нѣи мора, и да црквеный дїалект никада србским народным постати не може зато, што сасвим друга склонѣнїя, друге спреге, друго сачинѣнїє има, и што є и Србину тако тежак, да га из стотине оны, кои га свакїй дан требаю, єдва єдан онако, како валя разуме, т. є. тако, да у нѣму исправно. лепо, чисто, и сылно, єдным словом, классїчески писати може. Ово бы се, кад бы нужно было, лако доказало. Кад га дакле они, кои бы морали, онако, како бы требало, не разумею, шта ћемо о народу, т. є. о оной класси люди рећи, коя се нема кад у школама дуго бавити, него се из детиньства у свом єзыку материном толико упутити жели, да лаке и полезне кньижице читати и разумети, и тако ум и срце своє све више облагорођавати може? Ал є болѣ готов єзык, с неким малым изменама, узети, него овай покваренын дотеривати, и време пропуштати.

169 Прво нїє истина| да бы ово с неким малым изменама быти могло; друго нїє овай, коим беседимо, покварен, него е Србину оно, што є буди кои од найобрађенїи єзыка свом народу; треће управо бы се онда време с велшком србског рода и кньижества штетом пропуштало, кад бы се народ црквеном дїалекту зато, да ньим за *себе* пише, учити морао, а не бы готовым, без ког бы све србство изгубїо, и коим ће за 10 година

далѣ дођи, нег црквеним за 50, писао. „Ал србскїй єзык нема довольно речи.“ ко каже? Кои и є све изброїо? Вук? Єст! Види ћете. Сваки народ у свом єзыку толико речи има, колико му за свагдашнѣ мысли нѣгове треба. Како се у овыма далѣ макне, и оне се из коренова свои мложе. Богатство єзыка народног по *оныим мыслима*, коє когод помоћу *туђег, већ обрађеног, єзыка* добыє, мерити не треба. „Србин без славенски речи не може писати, дакле нек узме славенскїй єзык.“ Та прво, коє є славенскїй кореный єзык? Црквеный? ко ће ти то од други Славена допустити? Не слушаю они старца Добровског. Све су дїалекти, т. є. ћери или гране, а мати се права или стабло не зна. Камо грчки дїалекта, аттїческог, еолїческог, дорїческог, їонїческог мати? То є прво. Друго ко каже, да Србин без славенски речи, т. є. без свога дїалекта, србски писати може? То бы толико было, колико да бы ко рекао, може се талїански и француски писати без латїнски речи, или ова два народа без латїнски речи не могу писати, дакле нек узму овай єзык! Србин мора славенским, ал по свом дїалекту обрнутым, речма писати. Тако ће и говорити и писати: краева, а не краев, пастира, а не пастырей, люди, а не людей, славны, а не славних, поє, а не поєт. и т. д. „Ал зашто кваре оне речи, кои кроме корена ньїовог, у свом дїалекту немаю?“ Н. п. велелѣпїє, велелепїє, благоволенїе, благоволенѣ, изображенїє, изображенѣ, просвѣщенїє, просвећенїє, продолженїє, продуженїє и т. д. „Ово є ружно.“ Я мыслим требало бы, да све оне речи славенске, коє народ србскїй по свом дїалекту нїе обрнуо, мы ил неизменѣне оставимо, а да и само србски менямо, ил да им, ако се може по аналогїи, србскїй край дамо. Н. п. изобразїє, као безобразїє, просвета, єр просвећенїє нит є србски, нит славенски, као што небы рођество, место рождество, ни єдно ни друго было; продуж или (другом речю) наставак, као дуж саставак. Но мало речи има, где бы Србин ово чинити морао. Нек само *мысли* за народ буде, пак ће се и *речи* у нѣговом дїалекту наћи. А зар бы црквеный дїалект, кад бы га узети могли, за све ствари, коє бы Србин дїалектом своим именовати морао, речи имао? Изиђи само из цркве и из высоки наука, и макнисе с ньим до майстора и занатлїя, до художника и лекара, до трговаца и купаца, до вртара и виноградара, до орача, до пастира, до редуша, пак ћеш видити, како ћеш се у чуду наћи, и млоге друге дїалекте славенске, и туђе єзике у помоћ звати.

Ове последнѣ распре ради, коя бы, кад бы свакїй, кои може, право судити тео, одма престати морала, їошт гдекои списатељи наши србском кньижеству штету чине, ил славенски пишући ил склонѣнїя, спре- 170
ге, и сачинѣнїє славенско у србскїй єзык мешаући, и тако трећїй некїй єзык правећи, од кога ништа гаднїє быти не може. Кои славенски пишу, ако кньижество србско и не помажу, опет оным, кои славенски знаю, доста ползую, ал не сви, него само они, кои исправно, ясно и чисто пишу. За пример оны, кои овако не пишу, нек буде само почетак преведене оде Орацїеве у додатку к нумери 15. србски новина:

Лучше будеши Лїкїнїє жити,
Ни всегда искїй высокоє плыти,
Ни бурю бѣжа ближатися водну
к брегу негодну.

Не иштем, да ово онай, кои латїнски не зна, добро разуме, него позывам и онога, кои зна, да ми каже, бы ли овай превод разумео, да оду исту никада у Латїнском читао нїє. Ал требало бы да є и онай, кои само славенски зна, разуме. Шта є то *высокоє плыти?* Ел славенски? Ко по высини плыва? А єл славенски *бурю [бѣжа]?* Ово само што се єзыка тиче, а смысао нек стои, да ми места не запрема, єр бы готово све другчїе превести морао. Да є србски превео, не бы се овако осрамотїо. За пример пак мешовитог и гадног писаня нек буде почетак истог додатка, кои нит є србски, нит славенски, него србско-славенорусскїйски написан. „Здѣ, вотще, издѣтска, выспреный, засад сумням, повикаћеду и т. д.“ Може ли штогод мешовитїє быти и гаднїє? Овом добни списатељи їошт гдеког слабог Србина сметаю, и доводе га, да се кадшто у писаню од праве Србског рода Грамматїке уклоня и греши, и ово є Велька — да већ єданшут к нѣму дођемо — подигло, да свою, у почетку поменуту, крїтїку изда. Све є, што сам досад казао, нужно было зато, да се я и Велько добро разумемо, и да онда видимо, єл право имао, што є онолике, и гдекоє онако одабране, Србе исшибао и испсовао. Ты дакле, драгїй Велько, сад знаш, како я о србском єзыку мыслим. Айдемо к твоїой крїтїки. Велиш да сви, кои су ланьске године штогод у новине наше метули, тумараю, не пишући по правилама Грамматїке народа србског, и држећисе ил Мразовића, ил Вука, ил свога Вкуса, ил бабе Смиляне, ил коєкаквы други бабурина. Та како ты то подели? Из овог бы се раздела судити могло, да и оне, кои се Вука твога држе, кудиш, а мало после кажеш, да є єдна нѣгова Граматїка за србско перо? Ал ништа зато. Давно си лоћїку слушао. И Вук се нѣ чува. На неком — ты знаш на ком месту — вели, кои *само* свой єзык зна, може и без *своє* Грамматїке, и то управо, писати.

175 Прво како ће ко писати, док, ако ништа, првый Грамматїке своє почетак, т. є. слова, сричанѣ, читанѣ и напис слова, не зна? Друго може когод писати без *написане* Грамматїке своє, ал не може *без Грамматїке.* Свакїй народ има свою Грамматїку, по коїой говори, само кад поменутый почетак зна, и оно, што разуме, пише. Зато свакїй Србин правый, кои є међ Србима одрастїо, управо србски говори, нит и какве *написане* Грамматїке на то треба; зато є свакїй овакїй и пре Вукове Грамматїке србски право говорїо, и сад, и не знаюћи, да є она гдегод на свету, право говори. Само они, коє сам пре споменуо, врдаю, особито ако су богословїю слушали, а славенски добро научили нису. Єр кои добро знаю, они чисто пишу. Ал и Вук, кои мысли, да є у нѣму, и нѣговой Грамматїки све србство, чисто србски свагда не пише. Кои Србин каже: „Іошт ћемо рећи *неколике врсте.*“ „Пре *неколике стотине* година.“ „Имаю две пляде година.“ „Сону страну.“ „У дипломи, *што* є дата.“ Треба рећи: Неколико врста; неколико стотина година; има две пляде; с оне стране; у дипломи, *коя* є дата. Но да се засад Вука манемо. Бы ће време, кад ће му се по заслуги платити. Чича Велько! Бога ти зашто ты, идући за Кинђелцем, бабу Смиляну спомињш, отећи показати оне, кои или управо србски, или управо славенски не пишу? Нисте згодну реч за оно, што сте назначити ради, изабрали. Зашто не бы добро было онако говорити, и писати, као што већа половина рода нашег, т. є. све Србкинѣ говоре? Ил може быти под именом

Смиляне само бабе, коѥ су валяда кадгод и младе быле, а не и девойке и младе разумете, ил мыслите, да су, као девойке и младе, лепо говориле, а сад, као бабе, ружно говоре? Дакле ова реч ваша ил значи, да ни ѥдна Србкиня српски не зна, а то ѥ лаж, ил сте ѥ само онако за првым бубнули. Та ако само мало тай твой старый мозак кренеш, да ти не рекнем, ако главом муњнеш, призна ћеш, да се код Србкиня свойство 176
ѥзыка српског више, него код Срба, задржати може зато, што се оне, особито просте, млого ређе, него ови, туђим ѥзыцима уче, и тако *Српски* и мыслити и говорити мораю. Ал ты, и други поред тебе, ово на ум не узимате, него за Кпнђелцем, кои ѥ првый ову реч, не размысливши има ли право, употребїо, и коп бы желїо, да свп онако, као он, славенствую, кроме нѣговы грамматїчески погрешака, слепи идете, и под именом Смиляне све Србкинѣ безобразно врећате, правећи и, да свог ѥзыка не знаю. А зашто не бы рекли, да неки по правилу Старца Велька пишу? Ѥр *я ти* светуѥм, место *я те* светуѥм; писатель, место списатель; срдаца, место срца; я се презам, место я презам; люди одбїяюсе, место люди *сс* одбїяю; собштавати, место саобштавати; сочиненїя место сачинѣнїя (славенски не ћеш, а Српски овако быти мора); додатцы нѣгови постали *су*, место додатцы *су* нѣгови постали; *сазору* место сазру; несмею, немари, место не-смею, не-мари; поуче и претресаю место поуче и *претресу*; ово ѥ све по правилу старца Велька. Видиш мой прїяне, да се и ты їошт ниси, како валя, млеком Вукове Грамматїке напоїо, нит ћеш се већ од сад у той великой старости напонти, и да и Српског ѥзыка учитель преславный гдегде посрће, премда ѥ нѣму маня, него тебп, срамота зато, што нѣга нико, као он тебе, млеком Грамматїке нїѥ доїо. Сирома Досїѳей жалити мора и у гробу, што Вукове Грамматїке и Вельковог савета нїѥ имао! Зато ни своѥ име, како валя, нїѥ написати умео. Пише Доситей, а требало бы, по Вельковой Грамматїки, Доситије, ѥр и Вук пише Доситије. И оно се мало, што ѥ писао, од сяйности Вуковы и Вельковы дела ѥдва види! Немой се лютити. Ты само из углића твог гледай, како мы тумарамо, пак нађемо, да и Велько тумара. Другїй пут немой те твоѥ старе вилице с толиком псовком отворати. „Чуѥте ли вы овай, и онай; вала ти што си га измыо, ал се и ты чувай, да те не измыю; вы сте досад рђаво писали; ты си мїо, ал крпиш.“ Крїтїковатисе може ил предмет, о ком се пише, ил начин, коим се пише, т. ѥ. стїл. Коѥ крїтїкуѥш? Првый не, ер о нѣму ни слова. Дакле другїй. А шта у овом? Не кажеш редом и обширно, него само: „Ты крпиш, ты пишеш конец, а не конац, Лазић вальда се поправля, не додаюћи у чему, у колико, где; ты у дебело ѥр залюблѣни (погоди) Давидовићу.“ Ѥли ово крїтїка? Овако се поправля? Ово су довольни узроцы, да люде пред толиким светом, кои ѥ ньїове преводе и састављѣнїя с ползом и задовольством читао, простачки испсуѥш? Моѥ ѥ намереніѥ было, велиш, понайвише ор◆ографїю српску препоручити. Пак тако се препоручуѥ? Та не можеш ты нама ништа силом наметути, нит нас натерати, да се од тебе и Вука презамо, ако ћеш нам и *неколике стотине* примера довести, где против ваше ор◆ографїѥ грешпмо. Мы ћемо крпити, ал ће наш крпеж и дуже траяти и лепши остати, него ваше ново одело. Упамтите ово добро! Пишите вы, добри Срби, пишите, не обзпрући се ни најманѣ на неосновану вику Велькову, нит се їошт

сто стараца бойте, кои овако, као Велько, куде. У том истина право има, што жели, да се исправно и чисто Србски пише. Ал ово и без
177 њга свакїй, кои само| оће, лако и разумети, и свршити може. И я велим, да онако, као што є поменутый додатак написан, не треба писати. Не валя рећи: „По правилу бабе Смиляне.“ Єр, као што є казано, Србкинѣ наше лепо србски говоре. Нек се више ова реч, у Кинђелчевом смислу, не чує, єр ће онай, од ког се чує, имати посла. Дакле, као што реко, брат Велько у оном право има. Ал опет с пута слази, кад вели, да Срби само поред *Вукове* Грамматїке к изобразїю ума и срца доћи могу. Єр прво Вукова Грамматїка нит є читава, нит є, да є и читава, онака, да єзыку нашем особиту какву ползу принети може. Најглавнїє части нѣне, сачинѣнїя, нема. Дакле кад бы се на ню ослонили, само бы речи меняти знали, ал и не бы сачинявати умели, т. є. умели бы скланяти и спрезати, ал не бы умели говорити. Кад дакле ово, што є теже, т. є. говорити, без Вукове Грамматїке можемо, и оно, што є млого лакше, валяда можемо. Друго кои є народ просвету свою од Грамматїке и од Лексїкона, особито какво є обоє Вуково, почео? „Рецы: твог, твога, а не твоєго, твоєга, пастира, а не пастирей, говори, као што прави Срби говоре и т. д.“ То є Вукове Грамматїке заслуга. Ово су Срби и пре нѣ чинили, и сад, и не знаюћи, као што сам већ казао, да є она гдегод на свету, чине. Ал камо Грамматїка, коя свойство єзыка мудро и дубоко испытує и одкрыва; коя садашнѣ богатство нѣгово показує, и, како се далѣ обогатити, и угладити може, основано и разговетно упућує; коя красоту и снагу нѣгову живо представля? Направи, велиш, ты таку. [Я не умем.] Ал доста да ти кажем, шта їошт Вуковой Грамматїки треба, пак да є млеком, коим бы се сви Срби задаяти морали, назвати и у небо дизати смеш. Хвала (ты бы волїо, вала) и Вуку, ал валя мера. Но я, као и ты, мой Велько, заћо. Одби на старост, као што и я теби одбїям. Дакле да свршимо. Манисе, у напредак псовке, кад не ћеш, ил не умеш људски саветовати. Да ћутимо, ако у овой старости нашой читави остати желимо. Здравствуй, и не замери твом познатом

У Срему 13 Марта 1821.

Куцкалу Старцу.

[Речи (у ‘овом 5. чланку) у угластим заградама додате су према исправкама, које су означене у 42. броју „Србских Новина“ за 1821. годину, на страни 268.]

[На ових пет чланака Вук је одговорио, с потписом, у засебним додацима броју 49., 50. и 51. Давидовићевих новина за 1821 годину, чланком:]

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ[*] [1]

МОЈИМ ОВОГОДИШЊИМ РЕЦЕНЗЕНТИМА,

а особито Благоју Штипкаловићу и старцу Куцкалу.

Од почетка ове године до данас изишло је против мене неколико различни рецензија, на које, ако ни зашто друго, а оно барем обичаја ради, или да виде ГГ. рецензенти, да сам њиове послове читао, ваља што одговорити:

I. „КРІТІКА И ОСТРА ПРОТЕСТАЦІА *дебелога* и *танкога јера*“ (додатакъ къ числу 8 новина Србски).

Овоме најприје морам рећи: „Каква је дупља, још добре челе излијећу.“ Јерови будући најстражња слова (или слуге слова) могу ли што паметно измислити и казати? А још кад нађу секретара, или адвоката, према себи (зашто друкчијега не могу ни наћи). За то се нећу ни упуштати у одговарање на њиове лудости и будалаштине; зашто, н. п. какву би човек имао чест, да се инати с волом, или с лудим човеком, који прави пасквиле? — Па таковом човеку није тешко ни лагати, н. п. ће сам ја казао, да је *р* самогласно слово? А да оно само чини слог, то се види и из ове „крїтїке“ у самом имену овога слова (рци):

„Гди е рцы (*р*) писмя самогласно“ —

А највише се морам чудити, како ови јерови (са својим 2
адвокатом) могу казати, да сам ја *Видаковића насатунио*! Баш да сам ја сам казивао, да сам ја Видаковићеве књиге рецензирао, то опет никакав паметан човек не може *овако јавно* рећи, кад се ја нијесам потписао. Ако ли ћемо о таковим стварма судити по прилици, и ја би могао рећи, да је ову „крїтїку“ писао Г. *Іоакимъ Вуић, разныхъ языковъ учитель и преводчикъ Раффа и Крешталице* и пр. и пр. Какогођ што адвокат јеровски може доказати, да сам ја рецензирао *Видаковићеве* књиге, тако би исто и ја могао доказати, да је ову

[* Три додатка („*Србским Новинама*“), у којима је штампан овај одговор Вуков, чине књижицу од 10 листова (19 страна) мале осмине; на дну прве стране пише: (Додатакъ къ числу 49 Новина Србски 1821.); — на дну деветe: (НЕКОЛИКО РИЛЕЧИ и т. д. Продуженїе.) (Додатакъ къ числу 50 Новина Србски 1821.); — а на дну 17. стране: (НЕКОЛИКО РИЛЕЧИ и т. д. Конацъ.) (Додатакъ къ числу 51 Новина Србски 1821.)]

„*крїтїку*“ писао *Вуић*, н. п. Он вели, да познаје мој Ерцеговачки језик. — И ја би могао рећи, да познајем језик преводчика Раффа и крешталице, н. п. *держу, бежу; Мразовића, Видаковича; имя, име; дичу, вичу; пишу, возвышу; прогону, потону.* — Ако он вели, да познаје моје мисли; и ја би могао рећи, да *кажу* људи, да ова „крїтїка“ млого наликује на Вуићеве пасквиле, што је досад којеђе писао. А особито у овој „крїтїки“ стоји, да сам ја Соларића у звијезде ковао, а преко Мркаља све друге псовао, а то ниједно није истина; За то би по овоме самом могао рећи, да је ову „крїтїку“ писао *Вуић,* па ваља да му је пало на ум, како је Мркаљ (у Салу дебслога јера) Соларића валио, а њему дао један приушак; и на то срдећи се заборавио шта пише и о коме пише. — То би велим све могао рећи судећи по прилици, али по законима рецензентским ја то не могу рећи (нити велим) кад се Г. *Вуић* није потписао.

3 А о граматици, и о свему осталом, што се у овој „крїтїки“ пише (да речем Мркаљевим ријечма) „нека суде Соларићани, а не Раффа преводчику равни.“

II. СТАРАЦ ВЕЉКО (у додатку к числу 14 новина Српски) позва на међдан десеторицу, па ни једноме не смје да изиђе! Зар између пет различни против њега одговора не може он ни на један шта рећи? Или ваља да је мислио, да му неће нико ништа одговарати? То би било још смјешније! — Да нијесу тако млоги на њега навалили, или барем да се није тако поплашио, и ја би му што одговорио; али сад ми га је жао.

III. „ОДГОВОР СТАРЦУ ВЕЉКУ И СОВЂТ“ (у додатку к 19 ч. н. С.).

На овом су одговору потписани „*Фрушкогорски Петковић* и *Добрић* в'рта обработатељи;“ а и из самог се одговора види, да није један писао, зашто на неким мјестима говоре прилично као паметан човек, на некима као дијете, на некима као прост старац, који се од старости подијетио, а на некима као паметан човек кад се гради луд; али као за башчоване Фрушкогорске може поднијети све. — Нијемци учени пишу истина не само Brot и Brod него и Brodt; али Freud мјесто Freude (већ ако у поезији, ђе се оно e изостави) и dacher мјесто daher, не пишу (већ ако они „учени“ Нијемци,

који Њемачки језик тако знаду, као ови Фрушкогорски башчовани Српски). — Они кажу, да нам је природа дала сузе, да се разликујемо од остали животиња. А уз то треба да знаду и то, да је природа дала човеку и *смије* за разлику од други животиња; за то мислим, да се сваки човек може 4
слободно насмијати, кад ове њиове ријечи прочита: „Имамо мы сваки себи састављѣну Граматику, и ми бы ради были, свѣту показати; ал *Вук* нам є читателѣ и ученике поплашїо и са *нѣговом* огорчїо, пак зато морамо у краю сѣдити с' миром, док се мало жубор онай неуталожи.“ — Ако сам ја с *рѣавом* граматиком читатеље поплашио и огорчио, нека и они с *бољом* ослободе и ублаже: њиове ће *добре* граматике сад највећу чест и цијену добити кад се успореде према мојој *рѣавој*: лијеп је дан најмилији послије ружнога. Или може бити да они мисле (као што се из ови њиови ријечи показује), да читатељи сами не знаду ни што је добра, ни што је рђава граматика? — Али да они имају своје граматике, то се види и из овога одговора; зашто је написан врло *једнако и правилно*, н. п. *Сербљи, Срблји; м'рзиш, мрзим; да ћею, нећею; овдѣ, гди; у Срѣму, време; размисли, мыслимо; нашо, казо, имо, написо, знао, нагао; критикати, замећати* и т. д.

IV. (БЛАГОЈА ШТИПКАЛОВИЋА) *„Неколико речи за старца од седамдесет година“* (у додатку к ч. 25. н. С.).

Познато је из додатка к ч. 18. н. С., да је *Спасоја Миројубића*, старца од седамдесет година било „Неколико ријечи за Српске дикоје списателе.“ Ово је старац Спасоје писао Ерцеговачким нарјечијем, а потписује се у Бачкој. Штипкаловићу је најпротивније, што старац Спасоје пише Ерцеговачким нарјечијем, па зато *штипа* не само њега и ме|не, него и Ерцеговце и све остале Србље, који Ерцего- 5
вачким нарјечијем говоре, н. п. *нијесте, прије, дијете* и т. д. Он доказује, да Ерцеговци нијесу Срби говорећи: „Не развлачи єзык, као да су ти уста већа, него у свїю други Србаља. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твое, имаю.“ Ја Штипкаловићу на ово не знам шта друго казати, него *да је он права будала и погани изрод народа свога* (зашто не сумљам да је наопако Србин). Ја мислим (као што сам, чини ми се, и прије нећe говорио), да Србаља нема мање, који говоре Ерцеговачким нарјечијем, него оније, који

говоре Сремачким и Ресавским. У народним нашим пјесмама, које су једино и вјечно благо и украшеније литературе наше, пјева се и данашњи дан усред Бачке и Сријема, као и усред Браничева и Ресаве, *бијело*, *лијепо*, *дијете*, *цвијет* и т. д. Какогођ што се у Сријему ријетко може наћи који човек, кога се ђед или прађед није доселио из Србије, тако се у Србији ријетко може који наћи, кога се стари нијесу доселили из Ерцеговине (а шта ћемо даље, ево и данашњи дан у Сријему и у Бачкој и у Банату, нијесу ли најзнатнија племена Српска Ерцеговци од старине, н. п. *Чарнојевићи*, *Стратимировићи*, *Вуковићи*, *Паликуће* и т. д.); и за то се каже: „Ерцеговина свијет насели, а себе не расели.“ Али при свему томе Штипкаловић опет каже, да Ерцеговци нијесу Срби! па не само Ерцеговци, него ни Црногорци, ни Босњаци, ни Далматинци, ни она браћа наша по горњим крајевима Србије, н. п. по Старом Влау, по наији Ужичкој, по Пожешкој и по Сокоској; и млоги други Срби, који не говоре као он, *нисте*, *пре*, *дете*, него Ерцеговачки *нијесте*, *прије*, *дијете*! — Ерцеговачким нарјечијем ја сам први почео писати; али нијесам казао још никоме (нити сам мислим), да је Сремачко и Бачванско нарјечије ружније од Ерцеговачкога; нити сам кога Сријемца или Бачванина понудио, да пише Ерцеговачки, него сам још говорио, да пише сваки нарјечијем предјела свога, у коме се родио и узрастао. Али може Штипкаловић рећи: „За што ти живиш међу нама, а пишеш Ерцеговачки.“ И он нека иде те нека живи усред Дробњака или Пиве, па нека пише Сремачки: ја му нећу рећи зашто то чини. Нити ја овђе пишем за саме Сријемце и Бачване, нити би он (кад би био паметан) онђе писао само за Ерцеговце; него за *све* Србље. „Али сви Срби не говоре Ерцеговачки.“ Не говоре сви ни Сремачки; а једним се нарјечијем мора писати; којим би дакле било приличније и правије, него својим, у коме се ко родио и узрастао, и које најбоље познаје? — Нека Штипкаловић само напише што лијепо и паметно, па Ерцеговци његову књигу јамачно неће одбацити за то, што није њиовим нарјечијем писана; а тако исто мислим, да Сријемци и Бачвани неће одбацити књиге Ерцеговачким нарјечијем писане, само ако је у њој што лијепо и паметно написано. А (прави) списатељи треба да знаду и једно и друго; зашто, н. п. да Штипкаловић зна Ерцеговачки, он би старцу Спасоју казао, да *узрijела*, *трijебало*,

дијетинство, *дијећу*, *мијесо* не говоре ни Ерцеговци (него да је он то| или не знајући погријешио, или навалице 7
ачећи се тако уписао, као и *ондакана*, и друге ђекоје таке ријечи); али Штипкаловић воли нас учити како „учени“ људи говоре, него се сам учити како народ говори. — Мјесто *теразије* вели да је боље рећи *вага* (од *важити*); а ја мислим, да је боље рећи *теразије* (или *терезије*), него *вага*: једно зато, што ни од стотине један Србин не зна што је *вага*, а *теразије* зна *сваки*; а друго, какогођ што је *теразије* Турски, тако је *вага* (и *важити*) њемачки! — „Зашто, вели, кажеш *вкус*, а не *кус*, кад не говоримо овкусити штогод, него окусити?“ Може бити, да му на то не би старац Спасоје овако одговорио, као што сам у име њега одговара: „Ружно є рећи *кус*, зашто бы се могло разумети, *без реша*;“ него би му казао: „*Кус* мјесто *вкус* не говори нико; а кад би се говорило, онда не би требало гледати, што се може разумјети и *без реша*, зашто у свакоме језику има ријечи, које се једнако пишу и изговарају, а различно значе, па људи разумију не зовући мене и тебе да им *поправимо* и разликујемо. А и од *окусити* кад би се градило, опет не би био *кус*, него *окус*.“ Тако се не треба старати ни за *ду* (мјесто *дух*), да се не помијеша са *ду о земљу* (или *ду*! кад пукне пушка). То није ријеч само „учени“ људи, него и најпростији Срби говоре: „Ва име оца и сина и светога *дуа* (или *дука*)!“ *дуови*, *дуовник*. Доведи најпростијега Србина пред Тројство, па га запитај, шта је оно, што одозго раширило крила као голуб? Он ће ти казати, да| је свети *дук*, или свети *ду* (у именит. 8
више се говори *дук*, него *ду*). А *дув* могао је народ Српски рећи, да је ћео; али кад народ не говори, Штипкаловић му сад не може наметнути. — Може бити да Штипкаловић мјесто старца Спасоја и ово одговара лудо и неправо: „Волим српски, ако ће и ружно бити него славенски.“ Ваља да тако они „учени“ људи, који су као Штипкаловић, о ученим стварма бесједе и пишу; а друкчији може бити да би казали, да у *Српском* језику (и на свом мјесту) ништа не може бити ружно, што је *Српски* (него да је оно ружно, што није Српски). Или ваља да Штипкаловић мисли, да се Српски пише за инат Славенском језику! — А шта ли би рекао старац Спасоје (да се није поплашио као и Вељко), што Штипкаловић каже, да је он написао *поцсмијевајусе*, а то није истина, него *поцмијевајусе* (*дс* на *ц*, као у *луцки*)? —

Најпослије каже Штипкаловић, да су ове двије ријечи „*устргнути ил усхитити*“ (мјесто entzücken) из моје и из старца Спасоја естетике. Може бити да су из старца Спасоја естетике, зашто ја старца Спасоја не познајем, а он ваља да га познаје; али ако су и из моје естетике, то треба Штипкаловић да ми покаже на којој страни и у којој врсти стоје; ако ли ми тако не докаже, ја ћу му казати, не само да он лудује и (да речем по његовој естетици) да *лупа* као путо о лотру, него и да *лаже*.

9 V. (СТАРЦА КУЦКАЛА) „*Одговор на Вељкову Крїтїку у додатку к нумери 14. овогодишњи новина Српски метнуту*“ (додатак к ч. 26. н. С.).

Кучкало и *Штипкаловић* доста су по презименима налик један на другога, а и мисли им се ђешто подударају; зато може бити да су они рођаци, или *два презимена, а једно име*; но то не иде у мој одговор, него да видимо шта, и како говори Куцкало. Ја ћу се с њим најрадије мало позабавити, једно зато, што он понајвише свједочи оно, што сам ја већ одавно казао (премда се, као стар човек, стидио то признати), и моје мисли и ријечи толкује; а друго, што се надам, да ће ме ласно и добро разумјети, кад му што речем друкчије него што он мисли и говори. За *прво* му вала од неба до земље, зашто он мени ништа не би могао повољније казати, него што вели, да је лудо питати којим ће се језиком за Србе писати; а још луђе од Славенскога и Српскога и Рускога језика (по своме вкусу) нови језик градити; да сваки народ у свом језику толико ријечи има, колико му за свагдашње мисли његове треба; нек само мисли за народ буду, па ће се и ријечи у његовом нарјечију наћи и т. д. А за остало нека нас читатељи послушају, да се мало поразговарамо:

1) Ја сам казао, да су сви народи у почетку писања свога почели писати како говоре Српски; а Куцкало то толкује, и показује узрок, зашто је тако бити морало: „Што, вели, још ништа од усменог говора љепше у свом језику нема.“ Ја мислим да нимало не би било луђе запитати: Како ћемо Србима, који само Српски знају, говорити, или: Зашто Срби говоре Српски; него кад би ко запитао: Зашто сваки народ у почетку писања свога пише као што говори. Нити би паметан човек на тако лудо питање

могао друкчије одговорити, него питањем: Да како ће, кад друкчије не зна.

2) Он каже, да се језик пољепшава намјештањем и уређивањем говора свога по примјеру списатеља паметни народа; и превођењем цијели начина говора из други обрађени језика; а млоги примјери свједоче, да се језици тако понајвише кваре, и зато се у језицима показује оно, што је туђе, н. п. Ово су *Германизми*, а ово су *Елинизми*, а ово су *Евреjизми* и т. д. А кад би било онако, као што Куцкало каже, онда *Бранко Ранков* не би имао право, што каже (у додатку к ч. 21. н. С.), да је Мразовић погријешио, што је quis non e timidis aegri contagia vitat превео: „Кто страшливый прилѣпливу *болѣзнь небѣжи*;“ нити би сам Куцкало имао право, што каже да не ваља „*бурю бѣжа.*“ Латински је језик „*обрађен*,“ а Овидије и Орације „*списатели су паметнога народа*;“ па кад они тако могу рећи у Латинском језику, зашто и ми не би могли у Српскоме и у Славенскоме? — Истина да се језик паметним превођењем може сила обогатити; али не таковим, и тако, као што Куцкало каже. А зар се језик сам по себи не може изобразити и уљепшати без туђи језика? А да како је могао Елински, који се држи, да је најизображенији од свију остали језика? —

3) Он каже, да *склоњенија*, *спреге* и *сачињеније* у један пут с народом постане, и да се више никад не мијења, него оно исто до вијека остаје (!!). Ја мислим, да ја и Куцкало то не бисмо могли промијенити, али у дугом времену само се мијења. А како Куцкало каже (н. п.) Нијемци су и Грци прије двије иљаде година *склањали* имена и мјестоименија, и *спрезали* глаголе и *говорили* као и данас!! Тако су *Авраам* и *Исаак* морали Еврејски *говорити* као и (апустол) *Петар* и *Павле*, а ова двојица, као и данашњи Чивути!! —

4) Он каже, да граматика савршенија и потпунија буде, мора се не само из бесједнога, него и из писменога језика правити. — Из овога би човек могао рећи, да Куцкало не зна управо што је граматика; али тим нека се тјеши, што није сам; зашто у нас има и више оваки старања, који мисле, да се у граматици пише *какав би требало* језик *да буде*; а не знаду, да се у граматици само описује *какав је* језик. Тако би права граматика (н. п.) Елинскога језика могла бити савршена и потпуна прије Кекропа и Кадма, као и послије

Платона и Аристотела; какогођ и штатистика од Србије као од Француске или Талијанске.

12 5) Ако књижевници и каку власт у језику имају, ја мислим да ту имају, да у граматическим предметима, који су код народа неопредјељени, изберу оно, што је правилније. *Курјаци* (мјесто *Курјакова*) може се *ђешто* чути, али је *Курјакова* много обичније (тако и народу љепше и правилније). А *копча* мјесто *копчи* још је необичније. *Виноградова* ја заиста до данас нијесам чуо, а може бити да није ни Куцкало, него по својој граматици мисли да би тако могло бити, зашто и додаје „као градова.“ Да Куцкало не каже, да се спрезање у народу никад не мијења, него да остаје до вијека једнако, ја би му казао, да је *држу*, *говору*, *молу*, *раду* (мјесто *држе*, *говоре*, *моле*, *раде*) постало од скора, како је народ своје књиге и књижевнике добио; али по његовој лоћици и граматици тако су Срби говорили још и прије Ћирила и Методија (а што у Србији ни данас не говоре, ваља да је све пренијето преко Саве и преко Дунава? — То по Куцкаловој лоћици може поднијети). — А да *није могуће* у изведеној ријечи писати све оне гласове, који се у коријену њеном чују, то је требало Куцкало да каже; зашто, н. п. онда би се морало писати *обвлак* (мјесто *облак*), *обвојак* (мјесто *обојак*), *обвућа* (мјесто *обућа*) и т. д. Па кад би се писали *сви они* гласови, онда би се морали писати и *само они*, а не други, н. п. *данасњи* (а не *данашњи*), *пошљем* (а не *пошиљем*), *кнег* (а не *кнез*), *мазем* (а не *мажем*), *Боге* (а не
13 *Боже*), *јунаке* (а не *јуначе*), *јунаки* (а не *јунаци*) и т. д. По овом правилу требало би и у Славенскоме и у Руском језику много којешта поправити, н. п. требало би писати *бчела* (од *бучати* — а не *пчела*), *носдря* (а не *ноздря*), *сбираю* (а не *збираю*), *розсадникъ* (а не *росадникъ*), *розсолъ* (а не *росолъ*), *позлатенъ* (а не *позлащенъ*), *роденъ* (а не *рожденъ*), *очистенъ* (а не *очищенъ*) и т. д. Млоги наши такови старци вичу, да треба писати по Етимологији, да се коријен ријечи познаје, а ни један не ће да напише што о том, и да нам покаже *што је управо Етимологија*, и колико се може по њој писати. Зашто како се стане говорити: „промјењује се *к* на *ц* и на *ч*; *г* на *ж* и на *з*; *х* на *с* и на *ш*; *т* на *щ* и на *ћ*; на једном се мјесту избаци *в*, а на другом уметне *ж*“ и т. д.; како се, велим, тако стане говорити, онда у цијелој Етимологији народни говор постаје господар и судија. —

6) Ко може и помислити, а камо ли рећи (као што Куцкало сам и пита и одговара), да сам ја *све* ријечи Српске избројио? Кад сам ја сам казао, да је у народу остало још млого ријечи, које ја, или нијесам никад ни чуо, или ми сад нијесу могле на ум пасти! Тако Куцкало све тражећи, да кога окриви и осрамоти, а себе (с туђим) од свију паметнијега да покаже и да прослави, ни *Добровскога* није на миру оставио, него каже, да не слушају Срби старца Добровскога, што он говори, да је наш *црквени* језик *корени* Славенски језик. А ја сад за чест Добров|скога морам да кажем, да Срби (који 14
Добровскога књига нијесу читали) не слушају што старац Куцкало лаже: Добровски никад није казао, да је наш црквени језик корени Славенски језик, него каже, да је нарјечије.

7) Зар је *Велелѣпїе* довољно посрбљено, кад се напише *велелепїе?* Куцкало овђе не види оно, што је најнеобичније у *свему* Српском језику, т. ј. на крају *їе,* него само окреће (по Сремачком нарјечију) *ѣ* на *е*, па мисли да је посрбљено; а ја мислим, да се управо посрби, требало би казати *велелепље* (као *копље, сноп̃ље* и т. д.). Истина да мало има таки ријечи, које би се морале, а још мање, које се не би дале посрбити; али сваки не може да распозна, које су ријечи за србљење, које ли нијесу.

8) Он каже, да се ја клоним лоџике, што сам казао: који човек не зна ни за какву граматику, нити за какав други језик осим свога, он може писати и без своје граматике, и управо онако као што треба. А мало послије сам то свједочи, говорећи, да се код Српкиња својство језика Српског више, него код Срба, задржати могло зато, што се оне, особито просте, млого ређе, него ови, туђим језицима уче, и тако *Српски* и мислити и говорити морају. Али он као „књижевник“ говори: „Како ће ко писати, док, ако ништа први граматике своје почетак, т. ј. слова, сричање, читање и слова напис, не зна? Друго, може когод писати, без *написане* граматике своје, ал не може *без граматике.*“ —| 15
Слава Богу лепи звона![1]) Та ја како сам казао, да *може*

---

[1]) Приповиједа се како је некакав мађистор *Глиша* дошао владици Н.. па га владика запитао: „Јес' ти мађистор Глиша? Јес' ти мађистор Глиша?“ А он одговорио: „Нисам ја мађистор, него сам ја диоцезални учитељ.“ Онда владика рече: „Слава Богу лепи звона!“ (т. ј. говори тако паметно, као звона кад лупају).

писати, већ се види, да сам мислио човека, који *зна писати*; зашто како би *могао* писати онај, који *не зна*? А како сам казао, да ће писати као што се *говори*, то се разумије, да мора писати по граматици; зашто сам ја и онда, барем као старац Куцкало сад, знао, да ниједнога језика нема без правила.

9) „Ал и Вук, кои мысли, да є у нѣму, и нѣговой Грамматїки све сербство, чисто сербски свагда не пише. Кои Србин каже: Іошт ћемо рећи *неколике врсте*. Пре *неколике стотине* година. Имаю две иляде година. Сону страну. У дипломи, *што* є дата. Треба рећи: Неколико врста; неколико стотина година; има две иляде; с оне стране; у дипломи, *коя* є дата.“ — Да ја мислим, да је у мени и у мојој граматици све српство, то он *каже*; а да ни ја свуда чисто Српски не пишем, то може бити, зашто у оваком почетку, и у стању, као што се књижество наше сад налази, тешко је свуда чисто и за *свакога* право Српски писати: ја сам задовољан
16 ако узимам мање погрјешака него дру|ги. Али при свему томе ја опет мислим, да ово ни једно није погрјешка, као што Куцкало каже. Истина да је обичније и правилније рећи: *има* двије иљаде година; али се говори и *имају*, какогођ, н. п. у овога човека *имају* двије краве, или двије стотине коза; у селу *имају* три воденице и т. д. У *сону страну* ако је погрјешка, само је у томе, што нијесам рекао *сону стран'* (а то се говори, како гођ и *соне стране*). *Неколике врсте*, и *неколико врсти* код свију Србаља није свеједно: *неколике* значи мање од *пет*, а *неколико* значи више од *четири*; па та разлика има не само у женскоме, него и у мушкоме и у средњему роду, н. п. *неколика човека* (а *неколико људи*), *неколика јајета* (а *неколико јаја*): какогођ и с бројителним именима *два*, *три*, *четири*. Али Куцкало вели, да то није до сад никад чуо. Па јесам ли ја њему крив зато, што он никуд даље из Сријѐма није ишао, и што другије Србаља, осим Сријѐмаца није виђео ни чуо? — А *што*, мјесто *који*, *која*, *које*, мора говорити и сам Куцкало (већ ако да није Србин); па и то не само што се говори, него је млого *Српскије* од *који*, *која*, *које*! Из овога се види, да Куцкало виче на моју граматику, а није је ни прочитао, иначе би нашао о том на страни LIII. читаво правило (које нијесам ја начинио, него народ), па би се научио, или не би узео ову једну ријеч с *првога* листа (из предговора), него би доказао
17 да правило није истинито. —| Нека ми допусти Куцкало, да

га овђе узгред запитам: зашто он пише *одрастїо, метули* и *одувуд*? Он зна (кад му кажем), да у Српском језику друго значи *растем расти*, а друго *растим растити*. — *Метем метути* истина да се говори по Бачкој а може бити ђешто и по Сријему; али Куцкало, као такови књижевник, зашто није узео оно, што је правилније (као и у почетку одговора *метнуту*)? А *одувуд* (мјесто *одовуд*) ја заиста до данас нијесам чуо *ниђе* (ни у Србији, ни у Сријему, ни у Бачкој, ни у Банату); и да није Куцкало (у додатку к ч. 42. н. С.) назначио штампарске погрјешке, ја би једнако мислио, да је то у штампању погрјешено.

10) Ми знамо и сами, да све праве Српкиње знаду Српски лијепо (и њима чест и поштење), али *баба Смиљана* није Српкиња; и за то смо увјерени, да се тим Српкиње ни мало не вријеђају, кад се каже за кога од списатеља, да пише „по правиламъ бабы Смиляны.“ Како је то Кенгелац разумијо, и шта је мислио, за то сад слабо ко пита и мари: доста је да сваки списатељ и књижевник Српски зна, кад се рече „по правиламъ бабы Смиляны,“ да је то без икакви тврди и постојани правила, као, н. п. и Куцкало што има *гдикоим, гдекои*; *метнуту, метули*; *Грамматїка, Граматїка*; *вїногради, виноградара*; *єзык, єзика, єзыка, єзике*. А ако се Куцкало жели боље упознати с бабом Смиљаном, нека прочита све, што је о њој до сад писато. Чудан је некакав Завид и Ненасит овај наш старац Куцкало! најпосли|је ни бабу 18
Смиљану не може да трпи, што је тако често спомињу, и што је *Лазар Милобратић* у стиховима својим прославио, него ће сад на силу да забрани, да јој више нико имена споменути не смије, говорећи: „Нек се више ова реч, у Кинђелчевом смислу, не чує, єр ће онай, од кога се чує, имати посла“ (овако *лаћмански* може старац Куцкало заповиједати у својој кући, својој жени и ђеци; али не знам може ли Српским списатељима).

11) Сад се Куцкало заклоња за жене, а сад опет за мртва Доситија и за његове књиге! Доситије је отишао на истину, а књиге су му остале међу нама; његову славу нити може Куцкало умалити, ни умложити: из његови књига виђе се, шта је он знао, шта ли није знао. А да Доситије ни свога имена није знао написати како ваља, то Куцкало каже и свједочи, зашто он пише *Досиѳеи*, а каже да је Доситије

писао *Доситей*, а по народној Српској граматици требало би казати *Доситије* (као што су га Срби у Србији и звали).

12) „Мы ћемо крпити, ал ће наш крпеж и дуже трајати, и лепши остати, него ваше ново одело.“ — То он управо не може рећи, да ће његов крпеж дуже трајати, али да ће љепши остати, то није истина; зашто ће свагда бити паметни људи, који ће казати, да је лијепо и чисто ново одијело љепше од крпежа, и да су оно биле будале, или сувјерни простаци, који су волѣли стари крпеж, него таково ново одијело.

19 13) Шта ли би Куцкало рекао, кад би му човек доказао, да он, као старац (!) *лаже*? Ѣе је старац Вељко казао, „да Срби само поред Вукове Грамматїке *к изобразїю ума и срца* дођи могу“?

14) Куцкало је већ доказао, да моја граматика не ваља ни зашто; али она опет остаје *најбоља Српска граматика*, доклегођ старац Куцкало не покаже другу бољу, савршенију и потпунију. — „Кад дакле оно, што є теже, т. є. говорити, без Вукове Грамматїке можемо, и оно, што є млого лакше (т. ј. склањати и спрезати), валя да можемо.“ Дакле по лођици старца Куцкала може се говорити и не склањајући имена и мјестоименија, нити спрежући глагола? — Благо мајци, која га је тако паметна родила! —

У Бечу 16. Јунија 1821.

Вук Стефановић.

[Наставак препирке са Штипкаловићем види даље у овој књизи под бројем XVIII.]

XVII.

ПОГЛЕДІ НА НАЧІН СРБСКА ПІСАНЯ.

(ПОСЛАНИ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

*[У Давидовићевим новинама: „**Додатакъ** (не засебан) къ числу 53 **Новина Србски** 1821;“ стр. 319.—322.; одељак „**Смѣсице Књижестевне.**“]*

Бацї ї я моє мало око, на кнїжевство србско, колїко сам могао 319
внїмателно; презрео сам ту страстї млоге, коє човека море, презрео сам може бїт нечїю любав ї тежењє, їтїо сам за правдом светом ї обичаєм добрїм, їтїо сам за чїстоћом ї красотом, ї уколїко сам ы (*ји*, по правїлу доле) гонїо, вїдїтїсе могу ї разсмотрїтї, а протївно што буде мїсліма наши млади ї стари пїсателя, коы су од мене болы ї наученїы ї естества даріма знатнїым украшенї, нек їзяве своя чувства ї мїшлєня, шта онї суде о моым погледїма; я нїсам ове сам вадїо їз моє главе, нїт сам с' опет ктео држатї туђи мїсли као пїян плота, него сам умно размїшлявао, колїко сам знао, їспїтївающї разлїчне мїслї, ї моє тад надалеко прост'рте ї врло удалене, бліже сам прївлачїо, ї са млогїма туђїма на єдну точку скупляо, после дугог врзаня ту нїсам онїм разлїчнїм мїсліма, нїт каквїма дуге Вїлосовїе (*φιλοσοφια*) нїт управо моым следовао, нег' од ови свїю, судїм, да сам средню стазїцу изабрао, по ономе medium tenuere beati! може бїтї врло узану, ову їстїна! трудїо сам се, правїм чїстїм шїрокїм ї гладкїм путем учїнїтї, да бї свакї безопасно добрї одећї по нєму достойно валїо їждїтеля. Ако лї се пак овай пут, коы я безстрашнїм ї срећнїм судїм, коме недопадне, нек необвїнї мою младост, ї нек нерекне нїт помїслї, „Вїдїш ї он се нашо разуман, па закон оће другїма да прїпїсує.“ Не! то нећу! — Не їдем у Вїлосовїю, недїрам светїню, чїстоћу тражїм ума ї срца, правду свету желїм, на красоту небесну гледам (да што нїє тек скорїє да буде), саюз блажен, єдїнство душе вечно, ї єдан конац славан рад сам вїдїтї ї душом ї телом. Нїчїю чест не врећам, нїт кога я обвїнюєм, што є данашнє неругам се том, нїт као *зло* презїрем, їзражавам| само мою мї- 320
сао, а разумнї другї разумно нек суде ї *посредї друга ї брата, ї прїшелца.*

Свї спїсателы разумнї єдїнодушно говоре, да *наш простї єзїк* (србскї) *проїзлазї од славенског*: ї я велїм! но нїсам я Волтер (Vol-

taire) *да се у свашто плећем, неїдем тамо!* него, *мї морамо оне речї, неїмаюће у србском, од славенског узїматї.* То прїзнаємо, то є обште мїшлєнє: о том є уверан свакї србскї пїсатель, потом се већ и влада. Као што ї данашным даном раде Грцї, коы неїмаюћї речї у простом свом єзїку, узїмаю од єлїнског; као што су радїлї Талїянї и Врацузї, коы су од латїнског свой єзїк надокнадїлї, а и самї Русї и Краньцї, коы су свой єзїк спомоћу славенског чїстїтї почелї, зашто небї мї коы смо бліжы? — А кад мї од славенског єзїка речи узїматї морамо, зашто небї мї и *славенску Азбуку* узелї, уколїко нам служїтї може. Я незнам, смем лї рећї, да є добра ова Азбука, коїом су данашным даном почелї млогї пїсатї. Істїна! єднї веле добра є, а другї врло се люте на ню говорећї: „їма млого сад нови пїсателя, коы су почелї врло добро србскї пїсати (т. є. србскїм речма) ал начїн пїсаня сав удара као золя у очї.“ Я на то велїм, вальда зато удара, што є їош нов, и што свї, коы год пїшу, нїсу єдног прїмїлї, него са собом боресе, мїслећї, нећел' какав другї болы начїн пїсаня одкуд їзїћї, коы бї очїма свїю прїятан бїо и чїтаню за најманє дете лак; и за кроћ нашег управо єзїка способан. Овај, велїм, нов начїн пїсаня вальда зато свї непрїмаю, да небї тај начїн, кад бї га свї прїмїлї, цену свою їзгубїо, владаюћїсе по оном, што се негдї у школї учї: на пїтанє, зашто нїсу свї людї лепї? одговара, зато, кад бї свї людї лепї бїлї, то бї лепота цену свою їзгубїла! — їл валь да їмаю друге какве разлоге? — Незнам зашто Любїтелы Рода, вїдећї да смо с нашїм єзїком на зад осталї, не траже саюзїтїсе, дї є єдно добро, ту и єдан жївот да буде, дї є єдна вера, ту и єдна срећа, дї є єдно преїмуштество, ту и єдан конац, дї є єдна болест, ту и єдна мука свенек тїшти. Дед кажїде Сладкї Србскї Мїлїнко, зашто су несагласїя? зашто су раздорї? по кныжевству. Валь да злоба влада! Та ако є мећ нама, то пропаст! Дакле „Скїн любїтелю Рода злобе ядне, са твога лїца те рїзе плачевне“ време є већ! Но да не бї дугїм окружїєм у Вїлосовїю крїтїческу отїшо, ево мог погледа на начїн пїсаня србска од славенског узета.

По дугом моме мїшлєню на далеко раштрканом о начїну пїсаня, узмем целу *Азбуку славенску*, ову разделїм на самогласна пїсмена, сагласна, двоєгласна и трегласна, (коя сам судїо, да су нужна за *србску Азбуку*). Самогласна пїсмена, као што ы другї єзїцї їмаю, узео сам про-
321 ста, а. е. ї. о. у. Сагласна, б. в. г. д. ж. з. к. л. м. н. п. р. с. т. ц. ч. ш. ь. овїма додао сам и она нова два врло славно їзмїшлєна ђ. ћ. после, потражїо сам двоєгласна, вїдїм *я* (ја) *є* (је) *ю* (ју) но сетїмсе упут: у нашем єзїку нужнї су гласовї јо, ји, коє бї їматї моралї, промотрїм добро по славенскоћ Азбуцї (їлї Азбукї), упазїм ѡ; судїм, оно неће бїтї као немєцко о, їлї латїнско *о*, нїтї као греческо *Ὀμικρὸν*, него морало бї се другоячїє їзговаратї, да како бї се їзговарало? Вїдїм, да є саставлєно из *І* и *О*, отуда судїм да ће то бїтї добро, за онај глас јо, коы се у србском єзїку чує, н. п. *још*, *мојой*, *дай*, *јой* и проч. Небїлїсе то могло напїсатн са ѡ, па да се їзговара јо, као *ѡш*, *моѡй*, *твоѡй*, *своѡй*. Ако се ово ѡ нїє їзговарало у славенском као јо, єдалї га мї небї моглї нарећї и їзговаратї? Єдалї не бї моглї учїтелы, дете словма учећї, казатї му да є ѡ јо, єлї болє од ког туђег єзїка узетї далеко удалєног од нашег, нег од славенског? їлї ако не славен-

ско *ѡ*, дай пїшїмо *I* ї *O* пак нек се їзговара јо, єр нам є јо нуждно у нашем єзїку. — Я сам слушао од стараца наши, коы чїтаюћї Псалтїр ї часослов (часнословац говоре) кад вїде у почетку *ѡ*, као: *ѡставити*, чїтаю, јоставити. Може бїтї Поете ће помїслїтї, да є нужно *j* (jot), да га їмамо, єр морамо дїгод елїдїратї *је*, їстїна! ал я налазїм, да ће онде довольно бїтї *ѝ*, (писмо *ѝ*) са слїтном, ї у шут ће се вїдїтї да є кратко. — Глас *јі*, коы се у нашем єзїку чує, ї тай їмамо у славенской Азбуцї, *ъ* (єрї), Русї га їзговараю као *јі*, дай узмїмо га ї мї у нашу Азбуку србску, їзговараймо га ї мї као *јі*, ако ї есте *єрї*, коє є саставлєно їз малога єра (*ь*) ї *I*; дакле зашто нам не бї могло служїтї за глас *јі*, па тако ћемо їматї сва двоєгласна пїсмена, *я* (ја) *є* (је) *ю* (ју) *ѡ* (јо) *ы* (ји) їз славенскї їзвучена; а трегласна пїсмена їмаћемо онда, кад овїм реченїм двоєгласнїм оно кратко *ѝ* (иже), коє ћею Поете место jot употребляватї, саєдїнїмо: као *яй*, *єй*, *юй*, *ый*, *ѡй*. У нашем єзїку їош дїгод чуєсе двоструко *ї*; негледаймо само право, него потражїмо на далеко, наћїћемо ї то; я судїм да пїсмо *и*, (иже), састоїсе їз *I* ї *же* (т. є. *I*, ї опет *I*, два су *I* у єдно), алї кад допустїмо да се пїсмо *и* састої їз два *I*, то нећемо тамо ставлятї, дї му места нїє, но само у Родїтелном множ. ї дї се оно славенско *их* чує, као: *наши*, *ваши*, *ови*, *люди*, ї ово *и* пренећемо га ко двоєгласнїм *ай*, *ей*, *и* (као да бї два *ї* бїло), *ой*, *уй*, коє ћемо нарећї *двоєгласна явна*, а она *яй*, *єй*, *ый*, *ѡй*, *юй*, нарећїћемо *двоєгласна тайна*. Тако, код ови наши слова, а. б. в. г. д. е. ж. з. ї. к. л. м. н. о. п. р. с. т. у. ц. ч. ш. ь. ђ. я. є. ю. *ѡ*. ы. и. нїє нам нужно друга їзмїшляватї, ї додаватї, ї нашу с' овїм їзяснєну Азбуку кварїтї, спрчїватї койкаква слова љ. њ. ї млога друга.

Може бїтї ређїће когод „менї се тешко на то пїсанє навїкнутї;“ їстїна! мало по мало, я мїслїм, од єдног часа вїше неће требатї, єр| ово 322
нїє нїшта їзмїшлєно, то смо їсто їмалї у старой Азбуцї, кою смо само чїталї, гледаюћї очїма мутнїм, ї неїспїтїваюћї, зашто є ово слово овде, а нїє друго!

Овїм пїсанєм, судїм, да ће се моћї *Поезїя* уредїтї врло добра, у србском єзїку по начїну Омїра, Пїндара ї други славни Грка, єр за сад їош немамо нїкакве саставлєне књїге учеће добро дугачак ї кратак слог познаватї, вальда што у начїну пїсаня, млоге распре бїяу! *Εὖ σοὶ τὸ μέλλον ἕξει, ἂν τὸ παρὸν εὖ τιθῇς. Σωκράτης*, т. є. *добро ће тї у напредак їћї, ако настояш те добро поставїш*, (уредїш)! —

Но с' овїм я не тражїм нїкакве славе нї прїятельства, нї прїзнательностї, премда, *прїятельство ї прїзнателност*, *за мене су сладка чувства.*[1]) Я самсе трудїо уколїкосам мого, показатї незнаюћем ї їзявїтї неверуюћем, да смо мї у славенской Азбуцї їмалї све гласове налазећесе у простом нашем єзїку. Нек вїдї ово свакї, нек їспїтує добро ї слободно, ї као што сам горе рекао, нек покаже своє мїшлєне ї начїн мїшлєня ї суд ї правду ї красоту, како он држї ї почїтує, неће му нїко за зло прїмїтї, мїслїм; а я нећу заїста зажалїтї, ако буде менї

---

[1]) L' amitié, la reconnaissance
Sont pour moi de doux sentimens;

M. de Genlis.

противословеһї болє што доказао. Я не натеруєм нїког да ово прїмї, нег мїслїм, док мї коы болє недокаже да другачїє неможе бїтї, осїм, овако. Ове мїслї їзявлюєм я ко добром напредку кныжевства нашег, єр, како нам кныжевство узнапредує, добро һе по целоме Роду бїтї, а како по целоме Роду добро буде, онда һемо мї моһї од *Мудростї Небесне* данї нам їзбор савести нашой, здраво сад држаюһї, после свуд ясно одкрїватї! Тако я судїм

У Селу Трпїны 1. Юнїя 1821. л. Добрић.

---

*[После овога изашао је у 66. броју Давидовићевих новина за 1821., у одељку „**Додатакъ** къ числу 66 Новина Србски 1821.," стр. 388.—390., под натписом **„Књижество Србско,"** овај Вуков]*

388

ОДГОВОР

НА

ДОБРИЋЕВЕ ПОГЛЕДЕ „на начїн Србска пїсаня"

У ДОДАТАК К Ч. 53. Н. С. МЕТНУТЕ.

Ја би рад Г. Добрићу тако учтиво на ове погледе одговорити, као и он што и је писао, *не вријеђајући ничију чест, нити кога кривећи;* али ево невоље, што му морам казати, да ови његови погледи нимало мени нијесу по вољи! И тако морам чест његову вријеђати и кривити га. За то се не би сам смијо усудити ни ријечи му на њи рећи, да он сам по двапут не каже, да може сваки слободно свој начин мишљења и суд показати, и да му неће нико за зло примити. Ево му дакле мога суда:

1.) Конац и намјерениje овога његова дуговременога размишљавања и посла јест то, *да нам начини нову азбуку, колико је могуће ближу к Славенској*; као што је и начинио. Но да се о њој млого не препиремо, само нека нам каже, личи ли на Славенску азбуку, да се пише *їстїна, колїко, учїнїтї, прїмїтї, аїсатї, чїстїтї, їлї*? Није ли то без икакве невоље (и учене и простачке) удаљавати се од Славенског писања? Зар он не зна, да се у Славенском језику само туђе ријечи овако пишу са *ї* (и *мїр* и *вїно* за разлику)? Па кад и *И* онако има, ја би волио *ї* изоставити са свим, па би онда ове све (и друге млоге) ријечи биле једнако написане и Српски и Славенски; а *И* је и љепше, и за наша слова приличније.

2.) *ѡ*, вели, да је састављено из *ї* и *о*!! и за то га узима мјесто *јо*. А *ы*, вели, Руси изговарају као *ји*!! за то га

и он узима тако. Ово је заиста чудан учитељ и *словословац*! Ако *ω* није као Њемачко o или Латинско *o*, нити као Грчко **ο μικρόν**; дакле мора бити састављено из *I* и *O*? А зашто не би било састављено из два *o*? — Ко ли му каза, да Руси *ы* изговарају као *ји*? то је баш наопако: Руси *ни* и *ли* читају *њи* и *љи*; а твоје *ны* и *лы* читали би још дебље, него што ми читамо *ни* и *ли* (наличније на ü). Из почетка ови погледа рекао би човек, да је он читао, што је гођ у нас досад писано о овом послу, а из овога се види да није ништа. Или може бити да је и читао, али за то овако мисли и говори, што каже, да није *ни различним туђим мислима, нити каквима друге „вїлосовїє," нити управо својим следовао, него од ови свију средњу стазицу да је изабрао*? (!!) Па још вели: „Єдалї небї моглї учїтелы, дете словма учећї, казати му да је *ω*, *jo*, єлї болє од ког туђег єзїка узетї далеко удалєног од нашег, него од Славенског?" Добро! па зар да ти дијете *ω* и у Славенскоме чита *jo* (а *ы* као *ји* без сумље, кад| кажеш, да га Руси тако изговарају)? или да Славенски 389
никако и не уче? Или једно слово друкчије да чита у Српскоме, а друкчије у Славенскоме? Зато ја мислим једнако, да је много боље и паметније узети и туђе, па посвојити (као и у осталом што је бивало и бива), него ли Славенско наопако извраћати и кварити. А збиља! како је оно *двоструко* ї? какогоћ вели да се чује двоструко *ї*, тако је могао рећи, да се чује и двоструко *a*, *e*, *o*, *y*, н. п. у овим његовим ријечма „код *ови наши слова*" нимало се *и* не *чује двостручије* од *a* (у ријечи *слова*), а *o* се чује много двостручије од *и*! Али ово ниједно није двоструко, него *другачко*, а ће је управо двоструко, двоструко треба и писати.

3.) Па је Г. Добрић о доброти ове своје азбуке тако увјерен, да каже, да нам није нужно друга слова „їзмїшлятї, ї додаватї, ї нашу с' овїм їзяснєну Азбуку кварїтї, спрчїватї койкаква слова љ. њ. ї млога друга." И опет на другој страни: „мїслїм, док мї коы болє недокаже да другачїє неможе бїтї, осїм, овако." А ја се надам, да ће сад и сам вићети и признати, да је ова његова азбука и ортографија гора од свију азбука и ортографија, које су се до данас у књижеству нашему показивале! — Кад је рекао, да узмемо Славенску азбуку „у колїко нам служїтї може," да је избацио *є*, а казао да се свуда пише *е*, па да се учи ће се у

почетку изговара као њемачко ɛ; или барем, да се то ɛ изврнуто (ə) узме за ɛ, као и у Руса, те не би тако често долазило, као што су већ ђекоји почели, те га и у *сриједи* и на *крају* пишу; па да је казао, да *їй* не треба писати ни у винителном, ни у родителном, него само *и* (или барем *ѝ*); а к *ѣ* и *ѣ́* још да је узео *наше старо ꙗ*, а остало да се *крпи којекако*; па још да је казао, да примимо од Руса, те да пишемо *И* и у туђим ријечма мјесто *ї* и мјесто *ѵ* (н. п. *архимандрит*, *лира*), а *я* мјесто *а* (н. п. *Исторїя*); тако велим, да је казао говорећи за азбуку, колико је могуће ближу к Славенској, онда би друго било. Ако ли оће азбуку без крпежа, по крою, или својству језика нашега, онда не треба да своју *словословију* почиње од *двојегласни* и *тројегласни*, *тајни* и *јавни* слова, него ваља најприје *управо* да зна, *шта су то слова*, *шта ли је писати*, *шта ли читати*; па ће му се онда само показати, колико слова за који језик треба: па ће онда, послије свега тога, сам моћи судити, јели она азбука и ортографија у Српском рјечнику таман за Српски језик; или јој треба што додати, или одузети.

4.) Вели: „Овїм пїсанєм, судїм, да ће се моћї *Поезїя* уредїтї врло добра, у србском єзїку, по начїну Омїра, Пїндара ї други славни Грка, єр за сад їош немамо нїкакве саставлєне књїге (ваља да би ово ваљало написати *кньіге*?) учење добро дугачак ї кратак слог познаватї, вальда што у начїну пїсаня, млоге распре бїяу“ (или бївају?). Како то? У овоме твом писању не види се ни какав знак, који би показивао дугачке и кратке слогове? А друго, Српски језик није мртав, као сад Омиров и Пиндаров, да се из књига уче познавати дугачки и кратки слогови (као што ни Омир и Пиндар то у своме језику нијесу учили из књига). Који Србин у глави нема, који је слог дугачак, који ли кратак, слабо ће он из књиге научити (премда такова књига треба; али се може и другом ортографијом написати, као и овом твојом, ако не боље).

ДОДАТАК.

а) Послије ови погледа штампан је (у додатку к 58 ч. н. С.) истога Г. Добрића „ГЛАС ЯСНЕ ЛІРЕ,“ на коме је потписано „у Карловцї“ — „од Мїлоша Добрїћа ученїка.“ Јели оно глас *јасне*, или *тавне* лире, то нека кажу наше поете; а мени је само ово за чудо, како Г. Добрић прије

бјеше „у Трпїны,“ а сад „у Карловцї“ ! Или ваља да он мијења мјеста, као и имена. — Али кад је *ученик*, може му се одбити на дару : „Млад је још, научиће се.“

б) У додатку к 64 ч. н. С. штампано је Г. *С. Ш.* „Умствованїе о начину писаня нашегъ.“ На оно, шта је *ћео* Г. С. Ш. да каже, мислим да ће наћи приличан одговор у овоме моме одговору на погледе Г. Добрића ; а на оно, шта је *казао* , тешко ће му и ко што добро и паметно моћи одговорити. Он сирома говори, а не зна, шта говори ; баш, као н. п. да какав слијепац, који се слијеп родио, падне у врућицу, па да стане окатим људма толковати, или су љепше иконе, које су руком писане, или које су у бакру резане и штампане. Такови човек може и *питати* и *одговарати* за стотину најпаметнији људи : тако сад не помаже њега питати, ће је он вићео, да се пише *Срапа* и *ћете* ; и који је то „*напрости* народъ,“ који је „не *умѣючи* болѣ *изрѣчи* тако изговарати *обико*.“

У Бечу 17. Августа 1821.

В. С.

[После Добрићевих „Погледа,“ *а пре* „Гласа ясне лїре“ *и пре ове критике Вукове, штампан је у засебном додатку 55. броју Давидовићевих новина (под главним натписом* „Смѣсице Разне,“ *стр. 7.—8.) и чланчић :* „Велїкї духовї знаю себї на сваком мѣсту отечество прїдобїтї“ *— правописом, као што се види, истим, какав је и у та два писма Добрићева, али је сад овде потпис :* „У Трѣсту 27. Юнїя 1821. л. —*ш* —*ћ* прїмѣтїтель.“*]*

XVIII.

[У „Додатку“ (не засебном) „къ числу 60 Новина Србски 1821.,“ стр. 359.—362., у одељку „Смѣсице Књижественне,“ штампан је]

ОДГОВОР

НА

неколико речи Г. Вука Стефановића,

у новине Србске под числ. 49. против већ сад покојног Штипкаловића стављѣны.

(ПОСЛАНЪ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

359 Будући, да є Штипкаловић мой пріятель био, зато се я, из любови к нѣму, усуђуєм речи нѣгове правіє, него лютый Г. Вук, истолкозати, и тако показати, да му є од овог, иначе свету познатог, мужа велика неправда учинѣна. Пре пак, него што саму ствар почнем, исповедити морам, да се весма чудим, како є Г. Вук, човек познате мирноће, тако жесток у питомой земльи Сербїи, из коє се скоро вратїо, постати могао, да му из сваке речи против Штипкаловића огань сева. Єр што сваког, кои у нѣгове погрешке дирне, лажом называ, то є знак нѣговог особитог истинолюбїя и уверенїя о свом савршенству. Треба му опростити. Тешко є оном, ког толики люди ученым зову, кад га какав незнатан, као Штипкаловић што є био, праведно боцкати, и поправити стане.

Сад к ствари. Г. Вук каже, да є Штипкаловићу найпротивнїє, што Спасоє ерцеговачким дїалектом пише. Я нипошто не бы рекао, да се то из нѣговы речи судити може. Ал и кад бы се могло, не бы га ни я, ни Г. Вук окривити могли зато, што є, како и овай истый вели, найпаметнїє оным дїалектом писати, у ком се ко родїо, и узрастао, а Старац є Спасоє Бачванин. Штипкаловићу є неугодно было, што Спасоє нит бачвански, нит ерцеговачки, него мешовито пише, а друге без довольног основа куди. „Не развлачи єзык, као да су ти уста већа него у свїю други Србаля. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоє,
360 имаю.“ Ово су речи покойног Штипкаловића к Спасою, из кои Г. Вук доводи, да Штипкаловић доказує овыма, да Ерцеговцы нису Срби. Како є высокоученым людма ниске мысли тешко постигнути! Мрзи и спуститисе. Та добрый Господине! само болѣ предпоменуте речи промотрите, пак ћете видити, да сте и Вы єдан пут у веку свом погрешили. Шта значи: као да су ти уста већа, него у *свїю други* Србаля? Ово: Сви други овострани Срби, кад говоре, не развлаче уста, као ты. Иди оныма Србима, кои таке вилице, као ты, имаю, т. є. кои, кад говоре, тако, као ты, уста развлаче, т. є. иди у Ерцеговину. Значи ли ово, да

Ерцеговцы, и сви, кои њїовым дїалектом говоре, нису Срби? Ал Г. Вук оће, да покаже како из єдне лажне, по нѣговом суду, врсте читав табак погрешака направити уме. Сад ћете, Г. Вук, мыслим тако милостиви бити, да Штипкаловића зато будалом, и поганым изродом не зовете — ако ово све сами постати не желите — што га добро разумели нисте. Или, ако благом срцу Вашем одолети не можете, а Вы лепше какве речи нађите, да Вам опет и ова крїтїка колико толико свима другима равна не буде, у коима се свагда будала, луда, лажа, поган чує. — После овог толкованїя Штипкаловы речи и мисли, и оно се све, што є додато, Штипкаловића не тиче.

Г. Вук шылѣ Штипкаловића у Ерцеговину, и каже, да му ништа неће, ако тамо сремачки успише. Прво умро є, и зато ће савет овай тешко послушати; друго и да ово нїє, излишан бы тамо, после Г. Вука, было, особито кад се већ тако код Ерцеговаца, кои су сав *свијет* населили, а себе не расселили, замерїо. Ал мы сви овострани Срби нештемо, да нам Г. Вук ерцеговачки пише, єр бы се, као и Штипкаловић у чуду нашли, кад бы га зло разумели, а времена немамо, да се овом тако славном дїалекту учимо.

Рекосмо пре, да се за сваки предел своим дїалектом пише. Болѣ бы и паметнїе было, да као Немцы што су од свїю свои дїалекта єдан избрали, и мы од свїю Српски єдан изберемо, и да га сви заєдно као и они свой изображавамо, чистимо, богатимо и красимо, а друге усменом говору да оставимо. Ал кои ћемо узети? Г. бы Вук без сумнѣ ерцеговачки желїо, но овострани се Срби на то склонити неће. Дакле засад нека иде, како иде дотле, док се єдан од свїю не отме. Г. Вук вели, да є болѣ рећи *теразїє* или *терезїє*, него *вага* зато, што є прво свима познато, а друго нїє. Єр, каже, ни од стотине єдан Србин не зна, шта є вага. Ала є смешан овай, иначе великїй, човек. Штогод он не зна, оно вели, да и други не знаю. Да е рекао, ни од стотине єдан Ерцеговац не зна, шта є вага, то бы му, као ревносном Ерцеговцу, веровао. Я опет кажем, да из стотине єдног Србина нема, кои, што є вага и вагнути, незна. А ко од овострани Србаля говори *терезїє* место *теразїє*? „Вага є немачки.“ Ништа зато. Од нѣ изводимо: важим, важный, важност, уважавам, уваженїє и проч. Ал и *терезїє* нам даю: терезїам, теразїам, терезност и терезїавам, утерезїанїє и проч. Коя| бы Г. Вук извести умео! Дакле нек стои обоє, терезїє за Ерцеговце, а вага за овостране Србе. Г. Вук вели, да нико од Србаля не говори кус (Geſchmack) место вкус, а я велим, да сви не кньижевни Срби кажу *кус*, а не вкус, и да Србин ниедне речи нема, коя се починѣ са *вк*. Та ова реч, као што Г. В. зна, долази од *кусати*, дакле име мора быти *кус*. Вкус говоре само кньижевницы, ал народ нит за ову реч с овым почетком зна, нит за оне говоре, кои се од глагола *вкусити*, koſten, ſchmecken, праве. Es ſchmeckt mir keine Speiſe. Ово бы кньижеван Србин рекао: Ниедно ми єло нема вкуса, а некньижеван: Ниедно ми єло нїє слатко. Благодарим проче Г. Вуку, што ме є научїо, да има речи, коє се єднако пишу, и изговараю, а различно значе. Ово нисам знао. Сад и мени паде на ум, да є и *градити* така реч. Єр она код овострани Србаля штогод друго, а код Ерцеговаца друго значи, а єднако се у оба случая пише и изговара. Тако код нас не бы нико рекао *градити кућу*, єр бы могао по-

361

страдати, *градити граматїку*, єр бы му се смеяли, а Ерцеговцы и пишу, и говоре без сваке замерке у Ерцеговини. Єр што им овде замераваю, то они не маре. Г. се Вук зарекао пред ученым светом, да ништа за истинито признати неће, што по нѣговой памети не иде. И то му є противно, што є Штипкаловић казао, да бы болѣ было, да є Спасоє, кад є у речи дух, *х* оставїо, од све неволѣ *дув* или *дук* рекао, да не остане само *ду*, коє Срби не говоре, а он вели, да Срби говоре *дуа* или *дука* у род. єдин. Шта є ово сад? Нїє ли ово, да ми опрости Г. Вук, препиранѣ без мозга? Дув долази од дувати, и зато Срби кажу у другом смыслу *дува* женског рода, човек н. п. чудне дуве, а за разлику требало бы да говоре дув, или дук у именит. а у множ. числ. свуда *В* или изоставе, ил задрже, н. п. дувови, дуови, дувовник, дуовник, дуковник. Г. В. каже, да Штипкаловић реч дув народу наметути неможе. На коїой є страни, и у коїой врсти ово Штипкаловић желїо? Ако Г. В. не каже, онда нек прими себи ону реч последню у рецензїи своїой. „Волим српски, ако ће и ружно быти, него славенски.“ И овай одговор, кои Штипкаловић од стране Спасоя на свом месту дає, Г. В. изврће, толкуюћи га тако, да є Штипкаловић речи Српске по себи ружнима назвао, и мудрствуюћи о том дубоко, и по своїой глави. На ово му ништа друго не могу рећи, него да с бистрым умом цело оно место їошт єданпут прочита, пак ће видити, да є мудрованѣ овде сасвим излишно и суєтно. А шта бы, вели Г. В., рекао Спасоє зато, што Штипкаловић каже, да є он написао *поцсмијеваюсе*, а то нїє истина, него *поимијеваюсе* (*дс* на *ц*, као у *люцки*)? — Я мыслим, да бы рекао оно, што єст, да є Штипкаловић ону реч другачїє написао, него Спасоє, ал то ништа не чини. Крїтїка она иста остає, да є ружно *поцмеваюсе*, место подсмеваюсе, или посмеваюсе, или потсмеваюсе, *д* на сродно слово *т* меняюћи. Не треба гледати на *люцки* место *људски*, где се овако чрез двоумїя рећи мора, да не изиђе *люски*, од *люска*. На свршетак ове рецензїє не могу одговорити зато, што бы морао тражити, где є Г. В. рекао устргнути или усхитити, entzücken (нїє као што
362 Г. В. вели *место* entzücken, єр то бы значило, казао є *устргнути*, а валя рећи entzücken) а на то нит волѣ, нит времена имам. Ал мыслим одприлике, да є Штипкаловић с оным речма ово назначити тео, да Г. В. и нѣму подобни све оно, што Српског почетка и края нема, за славенско држе, и зато, млоге измене у речма чинећи, често што рекну, чему се смеяти морамо. Н. п. восторг, die Entzückung: восторгаю ich entzücke, воскресаю, возвожу, воображенїє, превео бы гдекои, а може быти и Г. Вук, устрг, ускрсавам, устрзавам, узводим (ово є већ обычно), вображенѣ, а ово сваки види да є смешно и да є ружно. Тако є исто и тржество и друга подобна. Свршуюћи ову прїятельску обрану молим Г. Вука, да у напредак и са мртвыма и са живыма списателыма, ако су га они кадшто дирнули, а ови дираю, у речма мекше, и учтивїє поступа знаюћи, да се истина и без простачке ярости и псовке наћи и лаж одкрыти, и оборити може, да покаже, да є не само ученїи, и разумнїи од оны, кои га неправедно вређаю, него и да є од свїю ньи блажїи и човечнїи, да не починѣ таки, како где чїю найманю погрешку нађе, с' речма: луд, луна као путо о лотру, поган изрод, будала. Н. п. зашто бы Штипкаловића называо будалом и поганым народа изродом, што є, како га є Г. Вук толковао,

за Ерцеговце, да нису Срби, рекао? Ово бы само было незнанство нѣгово у Исторїи, а то нїє таково безаконїе, да се овым гадным речма казнити мора. Бы ли пристойно было, да я Г. Вука зато будалом назовем, што є рекао изрод, место изродак, као заметак, изметак? Он се може бранити, пак нек се брани, ако му є воля. Я треба да мотрим, како ћу кога карати, и да свагда у памети имам, да се и кар и псовка изображеног човека, од кара и псовке неотесаног простака разликовати мора. То ће Г. Вук и сам признати, кад се опомене, шта є у Словар свой без нужде и потребе метуо, и како є до сад од учены Србаля поштеђен зато, што они не само недостатке него и млогоструке ползе дела овог виде и цене, и што знаю, да му є само тешко было првый пут сва могућна савершенства овой кньиги дати. Ясам пре, него што сам наумїо быо незаборављеног Штипкаловића мога бранити, нѣгове речи, против кои є Г. Вук с толиком лютосћу устао, добро расудїо, и видио сам, да бы га Г. В. духом кротке, ал основане, крїтїке млого лакше и болѣ, и с млого већом чесћу своїом быо исправити могао, него оноликим, мужа, као што є он, недостойным извїянѣм. Срећа што наше рецензїе Немцы, и други просветлѣни народи не читаю, а иначе бы се зачудили, како є їошт наш разговор рапав, груб, опор и сиров, и отуд бы судили, да смо, као што готово, кроме гдекои и єсмо, єднако їошт на степену културе весма ниском.

У Купиновy 27. Юнїа 1821.

Іован Ранитовић.

[На овај Ранитовићев одговор изишао је у засебним додацима бр. 63. и 64. „Новина Србских“ за 1821. (мала 8°, ст. 11) Вуков]

ОДГОВОР [1]

ЈОВАНУ РАНИТОВИЋУ,[*]

АДВОКАТУ ШТИПКАЛОВИЋЕВУ.

Дакле умрьо Штипкаловић! Бог да му душу прости! вјечна му памет и блажени покој! Али збиља! шта ли му би, те тако на пречац умрије? Да ли се није, сирома, престравио ода шта? Или да се није ода шта поплашио, па се нећје сакрио, а свога адвоката послао, да јави као да је умрьо, и мртва да га брани? Зашто је мртва млого лакше бранити него жива: мртвога човек брани докле може, а кад види да ће никаква мајсторија не помаже, онда *„одбије кривицу на мртвога.“* Но како му драго, он је већ умрьо, и ја у напредак с њим немам ништа, него с његовим адвокатом Јовом

[* На дну прве стране стоји (без икаква знака): Додатакъ къ числу 63 Новина Србски 1821.; на дну стране 8. пише: (Закључењє слѣдує), а на дну стране 9., такође без знака: (ОДГОВОР Јовану Ранитовићу, и т. д. Конацъ) (Додатакъ къ числу 64 Новина Србски 1821.).]

Ранитовићем; и да бисмо мртву Штипкаловићу са свим покој дали, ја ћу узети као да је овај исти Ранитовић онај исти Штипкаловић; и с њим ћу се мало да поразговарам, а читатеље молим да нас послушају, па ће они послије сами судити, који од нас двојице има више право, који ли криво.

1.) Кад је теби, брат Јово, било неугодно, што Спасоје
2 нит Бачвански, нит Ер|цеговачки, него мјешовито пише, а друге без довољног основа куди; зашто ти самога Спасоја не кара за то, и не штипка, него помијеша и мене с њиме? Но ајде да речемо, да си мене за то с њим удружио, што он оће да пише Ерцеговачки, као и ја; али шта ти Ерцеговци бише на путу? — Ти си казао Спасоју: „Не развлачи єзык, као да су ти уста већа него у свїю други Србаля. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоє, имаю.“ Па сад кажеш, да сам ја то криво разумијо, доводећи из тога, да ти доказујеш да Ерцеговци нијесу Срби. Ја сам то разумијо, као што је написано, а нијесам умијо да га истолкујем, као ти сад, говорећи, да то значи ово: „Сви други овострани Срби, кад говоре, не развлаче уста, као ты. Иди оныма Србима, кои таке вилице, као ты, имаю, т. є. кои, кад говоре, тако, као ты, уста развлаче, т. є. иди у Ерцеговину.“ Али драги Јово! видиш ли ти, да у оним пређашњим ријечма нема „*овострани* Срби;“ нити има „*иди оныма Србима*?“ А кад се те сад додате ријечи изоставе, онда и само твоје толковање доказује, да Ерцеговци нијесу Срби. Но најпослије да допустимо (из превелике милости), да сваки човек може своје ријечи толковати како оће, премда читатељима не може нико забранити, да не разумију онако, као што је написано; да речемо дакле, да ти *нијеси умијо да кажеш* оно, што си мислио; али кажи ми сад јели то лијепо и поштено и *учтиво*, што ти сам толкујеш да твоје ријечи
3 значе? — Мо|же бити, да би ти и то рекао, да сам те ја неправо толковао, да ти речем сад, да ти осим овострани Србаља (т. ј. осим Сријемаца, и Бачвана и Банаћана, и оно неколико Српски обштества по горњој Мађарској) све остале Србље зовеш Ерцеговцима? И то ће сваки човек виђети из ови твоји ријечи: „терезїє за Ерцеговце, а вага за овостране Србе.“ „*градити* код овострани Србаля штогод друго, а код Ерцеговаца друго значи“ и т. д. А, брат Јово! шта велиш? смијемо ли разумјети тако, као што је написано, или и то ваља толковати друкчије?

2.) Питаш, зашто би ја тебе називао будалом и поганим народа изродом, што си рекао, да Ерцеговци нијесу Срби. Ово би, велиш, било твоје незнанство у историји, а то није таково безакоње, да се овим гадним ријечма казнити мора. — На то ти ја одговарам ово: Оно је незнање, што каже француски обрштер *Виала*, да Црногорци говоре Грчким нарјечијем; а ти си и онда добро знао, да су Ерцеговци Срби, него те је на то навела злоба и варварско срце. Па још кажеш, да то није таково безакоње: а може ли веће безакоње бити од тога? Паметни и родољубиви Србљи мисле и говоре, да су и Шокци, и Турци Бошњаци, Србљи, и браћа наша; а ти мећеш раздор и мрзост и међу ове, који се један од другога не одричу! Ја заиста да сам што горе знао, и горе би ти рекао зато. А да нијеси тобожњи Србин, не би ми ни по јада било.

3.) Ја се врло морам чудити, како ти, по твојим ријечма 4
тако паметан и учен човек, можеш мислити и говорити, као и ђекоји простаци наши, *да су Нијемци од свију своји нарјечија једно изабрали, те њим пишу*!! Зар ти нијеси до сад чуо, да су Нијемци готово до Лутора писали јужњемачким нарјечијем? (т. ј. тако су писали по царским канцеларијама, а остали су људи писали, како су и говорили). А нијесу ли и стари Грци, и у највећему цвијету своји наука, писали различним нарјечијама (као што су и говорили); а кад и је Александер велики надвладао, онда су и сами Атињани почели писати Маћедонским нарјечијем (које је, може бити, било најнеизображеније од свију други)? Дакле не треба рећи: За сад нека иде, како иде, дотле, док се једно од свију не отме; зашто *мора* тако ићи.

4.) Ако сам ја у рјечник мој метнуо што сувише, што не треба, за то је најлакше: ако је мука наћи оно, што недостаје, ласно је одбацити оно, што претиче. А може бити, да то и у други народа рјечницима има, што ти мислиш, да је у Српскоме сувише; али у други народа нема тако млого људи, који само то траже и читају; али ако Српски рјечник устреба за ђецу, ласно ћемо неколико листа измијенити. Ја заиста ученим Србљима нећу зато рећи: вала! што ме штеде од тога. А и ти сам свједочиш, да имају право, што ме штеде.

5.) Ти кажеш, да из стотине једног Србина нема, који 5
не зна, што је *вага* и *вагнути*; може бити да је и овђе изостало *овостраног*, зашто ваља да нијеси вићео и чуо свију

Србаља (?); или ти већ друге и не бројиш да су Срби, осим овостраније, па како речеш Срби, већ одма ваља разумјети да су овострани? Ја нијесам ни казао, да овострани Срби говоре *терезије*, а остарани говоре јамачно, какогођ и *кујунџија*, а овострани *кулунџија*; а ти сад сам расуди откуда ове ријечи долазе (зашто се види да млого на то пазиш), па онда пресуди, које је правилније. Мени се чини, да и овостране дућанције наше више зову Schalwage *теразије*, него *вага*, као што ти кажеш (ја би прије рекао, да је вага мјера, т. ј. и *кантар* и *терезије*); а који сад од нас двојице има правије, то могу пресудити Земунци, Митровчани, Панчевци, Карловчани, Новосађани, Будимци, Сентандријнци, и све остале дућанције по варошима и селима Сремачким, Бачванским и Банатским. А *утерезїанїе* и *терезїати* ја остављам теби, зашто ти и онако радо нове ријечи изводиш. Ти, чини ми се, прије вељаше, да *кус* (Geſchmack) долази од *окусити*, а сад опет од *кусати*?! А ја кажем једнако, да у простоме народу нашему нијесам до данас чуо ни *вкус* ни *кус*. А ти и кажеш да Срби некњижевни говоре, и свједочиш да не говоре: Es ſchmeckt mir feine Speiſe може бити да би такови књижеван Србин, као што си ти, превео: „ниједно ми јело нема вкуса,“ а за некњижевна имаш право, он би казао: „ниједно ми јело нїје слатко;“ а камо ти *кус*? А *кусати* у нашем језику не значи koſten и ſchmecken, зато мислим, да и *кус* (од глагола тога) не би значио Geſchmack, него оно, што се *кусне* један пут; и тако би се могло казати, н. п. два, три куса. И то ћемо оставити народу нек суди. — Тако исто ти смијешно и сметено говориш за *дув*: сад велиш: „Дув долази од дувати;“ сад: „Срби кажу у другом смислу дува женског рода;“ а сад опет: „За разлику требало бы да говоре дув, или дук у именит. а у млож. числ. свуда *В* или изоставе, или задрже, н. п. дувови, дуови, дувовник, дуовник, дуковник.“ Чудан си ти човек, Јово! ти би све ћео да нађераш по твојој етимологији: ако долази од *дувати*, дакле мора бити *дув*! кад би ти признавао, да има још Србаља и осим овостраније, ја би теби казао, да има Србаља, који говоре и *дуати, дуан, уо*, а не *дувати, дуван, уво*. Што се говори у *другом* смислу дува женског рода, то је *други* разговор; а што велиш, да *би за разлику требало говорити* дув, то показује, које си класе ти филолог и граматик. Ја признајем да се говори *дук* и *ду*, а не велим ни то, да *дув* не би било приличније за Српски

језик, него *дух*; али ја нијесам чуо да се говори. Ја прије нијесам ни казао, да си ти *желио* дув народу наметнути, него сам казао, да *не можеш*, па макар ти желио, или не желио, као што се у нас често у говору рече, н. п. не| мо- 7
жеш му доказати, не можеш му помоћи и т. д.; али сад би ти могао рећи да то желиш, кад кажеш: *требало би* да се говори *дув*. Е мој брат Јово! ово се не пребија тако ласно за ону пошљедњу ријеч, што сам ја теби казао прије: она се ријеч само на онаком мјесту каже, ће никакав изговор не помаже, већ ако да се *одбије кривица на мртвога* (ово ћеш ти, као адвокат, разумјети врло добро). — Заиста си ти, Јово, на млого мјеста чудан и смијешан човек: како лијепо знаш толковати и подсмијевати се, само да не дираш у ствар, рекао би човек, да ништа нема, шта ти не знаш боље од свију други људи; али кад дође до ствари, ти станеш говорити горе него и какав простак (зашто простаку овакове смијешне ствари не могу ни пасти на ум); ко би могао и помислити, а камо ли рећи, да ћеш ти казати, да се *људки* (са *ц*) зато говори, да се не помијеша са *љуски* (од *љуска*)!!! Ти дакле не само што не знаш, него и кад ти се каже, не ћеш да вјерујеш, да се *дс* и *тс* претвара у *ц*; па то није само у нашем језику него у свакоме. н. п. у Њемачком језику blinzeln. beißen, äßen, ergetzen, Blitz и т. д. (које можеш вићети у Аделунгу); тако у Русији има вода *Полота*, а град се на њој зове (и пише) *Полоцк*. — *Изродак* ја нијесам чуо да се говори, а *изрод* чуо сам јамачно (као и *народ*, и *пород*); а што није по твојој етимологији, опрости, брате, што се народ усудио против *твоје* етимологије говорити.

6.) На свршетак оне рецензије (оно није рецензија, него 8
обрана), велиш, да зато не можеш одговорити, што би морао тражити, ће сам ја рекао *устргнути* или *усхитити*, entzücken, а на то нити воље, нити времена имаш; ал мислиш „од прилике,“ да си прије с оним ријечма ово назначити ћео, „да Г. В. и њему подобни све оно, што Србског почетка и краја нема, за Славенско држе, и зато, млоге измене у речма чинећи, често што рекну, чему се смеяти морамо. Н. п. восторг, die Entzückung; восторгаю ich entzücke, воскресаю, возвожу, воображенїе, превео бы гдекои, а може быти и Г. Вук, устрг, ускрсавам, устрзавам, узводим (ово є већ обычно), воображенѣ, а ово свакїй види да є смешно и да є ружно. Тако є исто и тржество и друга подобна.“ — Јели то рецензент-

ски, Јово? или се адвокатски тако одбија кривица на мртвога? Какав си ти рецензент, да на списатеља говориш оно, што не знаш јели он рекао? Али ти мислиш „од прилике,“ *кад би други тако рекли, може бити да би и ја рекао.* То је баш као н. п. да тебе какав судија увати, па да ти рече: Бекоји би људи убили човека, а може бити да би га и ти убио, да га ће нађеш; па онда да те повали, и да ти удари 9 50 батина, или да те шиба, или објеси.| А шта је ово „што Србског почетка и краја нема, за Славенско држе?“ За што ли би све ове ријечи биле смијешне и ружне? Кад имамо *устргнути* и *трзати*, зашто би *устрг* и *устрзати* биле смијешне и ружне ријечи? Кад се говори *ускрс, ускрсовати* и *ускршњи*, зашто би *ускрснути* и *ускрсавати* било смијешно и ружно? *узводим* сам кажеш да је обично, па зашто би било ружно и смијешно? Знаш како негђе славни старац *Кукало* вељаше старцу Вељку: „славенски нећеш, а Србски овако быти мора.“ *Воображенїе* је Руски, а управо је Славенски *вьображенїе*; тако је Руски и *торжество*, а по Славенскоме морало би се казати *тржство* (трьжьство).

7.) Кад кажеш, да овострани Срби не ишту, да им ја Ерцеговачки пишем; а ишту ли, да ти ружиш Ерцеговце, и све остале Србе, који нијесу овострани? Или ти то сам из твоје мудре и благоображене главе чиниш, желећи и трудећи се, не би ли и мене навратио, да почнем ружити овостране Србе; али ти је у том у залуд мука: ја тебе само сажалујем, и желим ти бољу памет, и родољубивије срце; а овострани Срби остају моја браћа, какогођ и остранни.

8.) „Лицемѣре, изми первѣе бервно изъ очесе твоего, и 10 тогда узриши изяти сучецъ изъ| очесе брата твоего.“ Ти кажеш мени, да је неучтиво, што сам ја теби (право) казао, да лажеш, и да си будала и погани изрод народа свога; а што ти читав народ (без узрока) ружиш, и подсмијеваш му се, то мислиш, да је учтивост! — Истина да је у књижевном преписању опште правило учтивост, али је највећа грубост, кад човек лаже, и кад говори оно, што није путно. А особито онај, који се брани, свагда је љући од онога, који удара на њега. Кад ти мене (а особито без довољног узрока) *штипнеш*, ја имам право тебе баш да *уштинем*; а кад ти мене *куцнеш*, ја имам право тебе да *бубнем*. Или би зар ти ћео, да је само теби слободно *штипкати* и *куцкати*, а други нико да се не смије ни жив казати? — Или је теже мени, кога толики

људи ученим зову, кад ме ти поправљаш и праведно куцкаш; или теби, кога толики народ господином (те још каким !) зове, кад ти ја докажем, да лажеш, и да не знаш, шта говориш: то не иде у рецензије: то моје и твоје срце најбоље зна. Него какве су то моје погрјешке, које си прије *поправио*, и у чему си ме „праведно“ боцнуо? А сам свједочиш, да си *погријешио*, зашто велиш, да би те „духом (збиља! зашто не *дувом*, или *духом*; кад кажеш, да ти Српске ријечи нијесу ружне?) кротке, ал основане, крїтїке млого лакше и болѣ, и с млого већом чесћу своїом био *исправити* могао.“ — Почни ти само „духом кротке, ал основане, крїтїке“ рецензирати, па ћеш вићети, да ће се моји одговори управити према твојим рецензијама.

9.) Какогоћ што ти кажеш, да је срећа, што Нијемци и 11
други народи не читају наши рецензија, тако ја кажем, да је штета, што ти нијеси Њемачки, и други народа рецензија читао, па би онда вићео, да се и у њима ћешто налази *лажа*, и *будала* и *изрод*; али да се то не налази, да рецензент уз пркос списателу ружи све земљаке његове, и нарјечије, којим они говоре.

10.) Ја желим од свега срца, да и ти тако нагло не умреш, па да не дође какав трећи, да тебе брани; зашто је и тако, видиш, сила којешта сметено и замршено.

У Бечу 1. Августа 1821.

Вук Стевановић.

[На овај Вуков одговор написао је Ранитовић и свој други одговор, који види даље у овој књизи под бројем XX.]

XIX.

ПИСМО,
ДИМИТРИЈУ ФРУШИЋУ,
ДОКТОРУ МЕДИЦИНЕ.

У Бечу 19. Нојемвра 1819.

У Вїени.

(Додатакъ къ числу 68 Новина Србски 1821.)

[Мања 8°, стр. 16; на дну 9. стр. стоји (ПИСМО ДИМИТРИЈУ ФРУШИЋУ итд. Конацъ). (Додатакъ къ числу 69 Новина Србски 1821.)*]*

[1]

[3]

Љубезни Пријателу!

Какву ћу ти већу и повољнију новину јавити, него да нам је *Добровски* дошао у Беч, и донијо *Славенску Граматику* да штампа? Ти знаш, да његова Славенска граматика неће бити само по *данашњим* нашим и Руским црквеним књигама, него по најстаријим рукописима; и тако ће нам бити свијећа, с којом ћемо се најближе моћи прикучити к *Ћирилу* и *Методију*. Ја сам овога патријара Славенскога језика и историје најприје виђео код *Давидовића* у прећашњу суботу на светога Аранђела; кад сам га угледао, колика је моја радост била што сам виђео *Добровскога*, још је већа постала, што сам у њему, мјесто каква трбушата и буцмаста и мало погурена калуђера, угледао сува и висока старца, који управо корача, као какав момак од једне трећине његови година, и који би још могао кладе прескакати с барјаком у лијевој руци, а са шаром у десници! Читаво оно по дана и велики комад ноћи провели смо нас тројица и *Копитар* четврти. О том ти не треба говорити, да међу нама другога разговора није било, осим о *језику*, *Српскоме и Славенскоме*. Не може се човек довољно начудити, како Добров-

ски зна коријен Славенскога језика; нити се то може друкчије познати и вјеровати, док човек не говори с њиме. Тешко би човек нашао какву ријеч, макар кога Славенског нарјечија, за коју он одма не би могао казати од куда је постала, н. п. наше *немој*, он је одма казао, да није од *не мој*, него од *не мози*! Ми смо му морали вјеровати, али смо се чудили, како би се то *з* изоставило! А кад послије неколико дана узмем ја у *Вјестнику Европе* читати поговор к *Остромирову* еванђелију из XI. вијека, а то нађем: „Азъ Григории диаконъ. написахъ евѵлие. с. да иже горазнѣе сего *напише*. То *немози* зазърѣти мънѣ грѣшъномоу.“

Ја не вјерујем да је до данас и какав човек на свијету знао какав језик тако, као што *Добровски* зна Славенски.

Како што свију Славенски народа учени људи, који се о језику труде и размишљавају, знаду из досадашњи књига Добровскога (који сами нијесу били кадри познати), да су Руси *стари*, или *прави* Славенски језик млого промијенили, и по своме *поправили*, а по другим Славенским нарјечијама (неотице) *покварили*, н. п. од *длъгъ*, *илънъ*, *слънце*, *слъза*, *прьстъ*, *крьстъ*, *скрьбъ*, *сътворити*, *съвѣтъ*, *съвѣстъ*, *въстокъ*; начинили су *долгъ*, *полнъ*, *солнце*, *слеза*, *перстъ*, *крестъ*, *скорбъ*, *сотворити*, *совѣтъ*, *совѣстъ*, *востокъ* и т. д.; тако ја мислим, да су Руси и *Е* у млогим ријечма промијенили на *Я*, н. п. од *кнезъ*, *клетва*, *име*, *сѣме*, *ме*, *те*, *се*; да су начинили *князъ*, *клятва*, *имя*, *сѣмя*, *мя*, *тя*, *ся* и т. д. Тада између млоги други наши питања и његови одговора, запитам га ја и за то, али он каже да то није истина, него да су Срби доцније промијенили *я* на *е*; а од старине да је и у Српскима Славенским књигама било *князъ*, *клятва*, *имя*, *сѣмя* и т. д.

Послије тога ја сам се с Добровским разговарао о том неколико пута, али он држи једнако као што је казао, и на то има највећу (и једину) свједоџбу, што се тако налази у најстаријим Славенским рукописима (из XI. вијека); а ја опет једнако мислим, да Срби нијесу промијенили *я* на *є*, него, *или да су Руси промијенили* е *на* я, *или да је још и у IX. вијеку било обадвоје, то јест: у Српско-Славенским књигама* е, *а у Руско-Славенским* я; и то мислим ево из ови узрока:

1.) То је већ познато, да за Славенски језик држимо онај, на кои су *Ћирило* и *Методије* у другој половини IX

вијека превели (или почели преводити) црквене књиге за Славенскѐ народе. А знамо и то, да су Ћирило и Методије били родом из Солуна; ако су дакле били Грци, морали су најприје научити онај Славенски језик, који је њима био најближи, то јест, *Бугарски*, или *Српски* (као што и преосв. *Евгеније*, архиепископ Псковски, говори за Ћирила у историческом словару *духовныхъ писателей*, да је бивао „посылант въ сопредѣлныя Славянамъ страны, гдѣ и научился Славенскому языку.“); ако ли су били Славени, били су *Бу-*
6 *гари*, или *Срби*. Ако су они, као што стоји у| Минеју под 11. Маија, још у Цариграду измислили Славенска слова, и почели еванђелије преводити на Славенски језик, јамачно је тај *Славенски* језик морао бити *Бугарски* или *Српски*. И ето ти почетка Славенске Литературе!

2.) Да су Срби у првим својим књигама, у којима су примили ријеч Божију и закон ришћански, имали *князь, клятва, имя* и т. д.; заиста они то у *писању* не би промијенили, макар се народни језик како промијенио; зашто они други књига нијесу имали, него су учили *чатити* и *писати* из светога писма (као што уче још и данашњи дан!); нити је за она прва два или три вијека (кад бисмо морали рећи, да су Срби промијенили свој црквени језик) било млого какви други књижевника и писара, осим попова и калуђера (који су од почетка свијета били свагда најбољи чувари свега, што је њихово и Божије, т. ј. црквено); зашто је у оним земљама и данашњи дан рјеђи човек, који зна *добро* чатити и од средње руке писати, него овђе јуриста, који је свршио дванаест школа. А ми имамо данас очевидни примјер, како се човеку тешко одучити од онога, што из почетка у ђетињству своме научи! а камо ли у оваковом случају, ће људе нагони и високопочитаније к светињи, да старину задрже? Та барем би кнезови народа нашега у потписима и у печатима својим задржали свету ријеч, као што су њиови оцеви и ђедови имали. А у свима нашим старим рукописним књигама, у дипломама,
7 у различним записима и натписима| по црквама и по намастирима, свуда стоји *кнезь, клетва, име* и т. д. као и у оним књигама, које су од прије штампане у *Млецима*, у намастиру *Милешеви* и у осталим мјестима по нашим крајевима. И тако се писало и по црквама чатило до прије педесет година, док се нијесу Руске црквене књиге умножиле и распространиле по народу нашему; а кад су наши попови и

калуђери стали јевтиније добављати Руске књиге, и вићели, да су млого разговјетније за чаћење од наши *Србуља*, онда су Србуље оставили и забацили са свим; и сад млаћи већ готово и не знаду, да су кад биле друкчије књиге, а стари ћешто још чате, као што су из Србуља научили *наизуст*.

3.) Истина да ми до данас не познајемо старији *Србуља* од XIII. вијека; али су опет они сви рукописи из XI. вијека писани у *Русији*! А Руси су били свагда и у том господари, и поправљали су слободно, као што свједоче и они сами, и њиови рукописи; ево н. п. у предговору к Рускоме еванћелију, које је ове године наштампано у Петербургу, стоји: „Изъ сего открывается, для безпрепятственнаго упо„требленїя и распространенїя Слова Божїя, необходимость, не „только переводить Священное Писанїе на отечественный языкъ, „но и на семъ самомъ языкѣ отъ времени до времени возоб„новлять переводъ, сообразно съ состоянїемъ сего языка въ „его народномъ употребленїи. Необходимость сїю давно уже „видѣли предки наши, когда, при перепискѣ Славенскихъ Св. „книгъ, не рѣдко замѣняли вышедшїя изъ употребленїя сло- 8
„ва другими употребительнѣйшими (а иногда притомъ и сход„ственнѣйшими съ подлинникомъ), что желающему не трудно „усмотрѣть изъ сличенїя древнихъ Славенскихъ рукописей Св. „Писанїя съ древнѣйшими. Достойный особеннаго уваженїя „примѣръ трудовъ сего рода, о которомъ неможно здѣсь „умолчать, подалъ Святый Алексїй Митрополитъ Московскїй, „которымъ тщательнѣйше исправленный съ Греческаго Сла„венскїй списокъ Святаго Евангелїя, до нынѣ хранится въ „Московскомъ Чудовѣ монастырѣ, гдѣ и мощи его почива„ютъ.“ (На овом је предговору потписан „*Михаилъ*, Митрополитъ Новгородскїй и Санктпетербургскїй. *Серафимъ*, Митрополитъ Московскїй и Коломенскїй и *Филаретъ*, Архїепископъ Тверскїй и Кашинскїй.“) Тако, н. п. у старим Руским еванћелијама стоји *куръ*, мјесто *кѣтель* (или управо *кѣтлъ*). А сви знамо, да се у садашњему апустолу чати по црквама нашим: „вола *молотяща* не *ѡбротиши*“ Тимот. V. 18. (*молотити*, мјесто *млатити*, као и *корова* мјесто *крава* и т. д.); тако *дрова* (I. Коринт. III. 12), мјесто *дрва*, или *древа*; конь *воронъ* (Апокал. VI. 5.), мјесто *вранъ*. А у *изборнику* великога кнеза Светослава, у једноме од најзнаменитији рукописа из XI вијека, каже у предговору *їѡаннъ диакъ*, који је преписивао, да му је заповићено, да *промијени ријечи*

дружчије, само да онај смисао остане! Ево да видимо управо како то каже *їѡаннъ диакъ*:

„Въ лѣто ·ѕ҃ѳ҃па. написа їѡа҃ннъ диа҃къ изборьникъ сь. великоуоумоу кнадзю҆ сто҃славоу.

„Великыи҃ въ кнадзьхъ кнадзь сватославъ
Въжделанию҆мъ. Зѣло въжделавъ
Дрьждаливыи҃ владыка о҆бавити
Покрывенныи҃ разоумы въ глоубинѣ
Многострапътьныихъ сихъ кънигъ
Прѣмдраа҆го василиа въ разоумѣхъ
Повелѣ м'нѣ. немоудроувѣдиимъ
Прѣмѣноу сътвориті рѣчи и҆нако
Набъдаште тождьство разоумъ ие҆го.“ [1])

Ко сад може казати, каква је била она књига, из које је он преписивао? Какве ли је ријечи промјењивао? — *Набъдяште* свједочи, да је била из наши земаља; зашто се у њој врло ријетко налази слово *щ*, него мјесто њега *шт* (као и данас што чате сви наши књижевници по *Србији*, по *Босни*, по *Ерцеговини*, по *Црној гори*, по *Далмацији*, по *Бугарској*; а ђекоји стари свештеници и по *Сријему*; а да се *щ* чати као *шч*, то је дошло из Русије послије *кназа* и *клятве*, и ја сам га најприје чуо у Карловцима), н. п. *имѣюштоу*, *аште* (а има ђешто и *аще*), *глюштоу*, *нєште*, *немоштьнъ* [2]) и т. д. А шта је *їѡаннъ диакъ* могао прије промијенити, него *е* на *я* које му често долази и смета га, а особито у *ся*, *мя*, *тя*?

А *Србуља* је најстарија, коју сам ја до данас виђео, од

---

[1]) Ова је књига у Воскресенском намастиру, који се зове и *Нови Јерусалим*; а ја сам је виђео у Москви, у њ. превосходителства Г. дјејств. Статског Совјетника и кавалера *А. Ѳ. Малиновскога*, код кога је преписује један молер (колл. секретар *А. М. Ратшин*) за Рускога мецената, графа *Н. П. Румјанцова*.

[2]) А и ово је још већа свједоџба, да је она књига, из које је *изборник* преписиван, била из наши земаља, што се у њему налази и *іє*, мјесто *ієсть*, н. п. „добрѣ вѣдомо іє іако и старый и немоштьный можеть съхранити законъ іего. — имь же бо кто' побѣждяємъ ієсть· томоу же іє й порабощенъ· — творяй грѣхъ рабъ іє грѣху — подобьнъ іє лицю очию не имѣюштоу· — велнкъ ли іє и горькъ грѣхъ.“ (Ово сваки наш књижевник треба да зна, да је іє у рукопису састављено на сриједи, као и у осталим нашим старим књигама, али се овђе не може да начини; као што се оваки мали примјери нијесу могли ни црквеним словима наштампати).

године 1263. Она је у *Москви*, у *Синодалној* (или *Патријаршеј*) библиотеци, и зовесе:

„Шестодниіе сѫписано їѡаномъ презвитеромъ іе҃ксархом҃. ѿ ст҃го҃ василиѭ҃.“

Ово јој је као предговор, и свједодба о њеној старини:

„Въ име ѻц҃а и҃ сн҃а и҃ ст҃аго дха. изволениіе҃мъ с҃а на- 11
шего їс҃ха. и҃ млитвами прч҃иіе҃ іе҃го мт҃ре. и҃ поспѣшениіе҃мъ ст҃аго дха. Въ л҃ѣ. ҂s. ѱ҃. ѳ҃. а҃. въ ц҃рство бл҃говѣрнаго ц҃рѣ грьчскаго кирь михаила. палеѡлога. ц҃рствоующю і҃емоу въсточнъіми землѣми҃ и҃ западнъіми. А нашемоу гн҃оу. вьноукоу ст҃го сѫмеѡна. а прѣвовѣнчанаго кралѣ кѫрь стефана. младѣишемоу сн҃оу іе҃го въ всеи҃ братии҃. а прѣ большемоу и҃ прѣвеликоѡмоу вралоу кѫрь стефаноу Ѹрошю. въ скоіе҃мъ ѡч҃ьствѣ самодрѫжавновл҃чьствоующю. всѣми срьбьскыми землѣми и҃ поморскъіми.“

„При прѣѡсщенѣмъ архиіе҃пископѣ нашемъ арсениі҃. и при бл҃женѣмь҃ и҃ пр҃пнѣмъ ѳц҃и нашемъ ст҃огорьсцѣмъ протѣ кирь арсениі҃.“

„И҃ тъгдаже прѣдрѫжещю крѫмило хылан҃дарьскиіе лавры пр҃пбномоу ѡ҃ц҃оу іевстадию.“ —

„И҃ въ дни҃ тѣхъ стъіхъ написашесе сиіе҃ книгъі въ ст҃ѣи҃ горѣ въ пиргоу въ мѣстѣ прѡображениі҃ спсва въ сихастории҃ стъііе бц҃е хиландарьскъііе лавръі. роукоѭ҃ граматика дешдора. А҃ повелѣниіе҃мъ пр҃пбьнаго ѳц҃а доментиіа҃на іе҃ромона҃ боудоуша тъгда доу|ховника всего братьства хиланьдарскъііе лавръі.“ —[1]) 12

Ово е дакле истинито свједочанство, да су Срби до *сто и осамдесет* и неколико година пошто су најстарији *Руско-Славенски* рукописи писани, говорили и писали не само *кнезъ*, *клетва*, *се*, *ме* и т. д.; него још и *писаше*, мјесто *писаша*! (т. ј. прије 556 година; као и данас што говоре). А ко може сад, нека нам докаже, да се могао народни језик за 187 година тако са свим промијенити, кад наше све

---

[1]) Ово је у сриједи, а на крају стоји поговор, ће писар благодари Богу, што је свршио, и приповиједа, како су га били ишћерали из Свете горе (ваља да су га били потворили, да е какав јеретик (шта ли?); зашто вели: „въ тыже дни гонению въставшю на спанъіе“), и био у Солуну; и послије га опет примили у Свету Гору, те онће књигу довршио.

Србуље (особито њиови *предговори* и *поговори*), и *дипломе* од наши краљева и царева свједоче, да је народни Српски језик прије *пет стотина година* био као и данас што је (осим ђекоји Турски, и други туђи ријечи): као што је доказано у предговору к Српскоме рјечнику. А и Шлецер каже у Нестору, да се без силе особити револуција не може језик за 500 година тако промијенити, као што је (у његово вријеме био) различан Славенски од Рускога; а такове револуције, вели, да нијесу биле ни у Русији; а камо ли у нашим земљама! А особито овђе бисмо у ђекојим ријечма морали рећи
13 (и *вјеровати*) да се језик двапут мијењао, н. п. *пречистиће* њего матере, по Руско-Славенском мора бити *пречистия*, а по данашњему Српском *пречисте*! — Још један пут да кажем: Све наше *данашње* књиге, и њиови писари и списатељи и писатељи, свједоче, да народ наш није никада говорио (нити је *могуће*, да и какав народ говори) онако *неједнако* и *непостојано* (или управо да кажем ријечма Г. архимандрита *Кенгелца*: „по правиламъ бабы Смиляны“), као што су писане наше дипломе, и предговори и поговори различни Србуља; него су њиови писари ћели да пишу *црквеним језиком*, па је слабо који унраво знао, него су писали како им је кад из пера истекло (кад *великаго*, кад *великога*; кад *издеретъ*, кад *издере*; кад *записалъ*, кад *записао*; кад *дѣлъ*, кад *дѣо*, кад *део*; кад *заменомъ*, кад *заменою* и т. д.), као и данас што пишу. Да садашњи списатељи наши не пишу тако, могао би се човек преварити и помислити, да се баш онда промјењивао језик, кад је ово или оно писано (као што је мислио *Енгел*, да се у Карловцима врло добро Славенски мора говорити, зашто је Раић онђе рођен, а онако добро пише Славенски; и да је Сремачки језик ближи к Росијскоме, него к Дубровачкоме); али сад нека се маши сто пута у *Српску* библиотеку *данашњи* књига, па ће тешко и један пут наћи књигу, која би била написана *једнако* и *постојано*, као што народ говори, него све *тако*, као да се и данас језик *промјењује*.

Из овога свега иде сад најважније и најприличније

4.) Може бити, да Славенски језик ни у самом почетку своме (т. ј. у IX. вијеку) није био у књигама један и једнак свуда. Да речемо, да је оно, што су Ћирило и Мето-
14 дије почели најприје преводити у Цариграду, био *Бугарски* или *Српски*; али кад су они дошли у *Панонију* и *Мора-*

вију, онда су без сумње почели преводити на Моравско нарјечије: зашто (и преосв. Евгеније мисли у историческоме словару *духовныхъ писателей*), да је лакше било и прилично није њима књиге преводити на Моравско нарјечије, него ли Моравцима учити се Бугарскоме, или Српскоме. А кад се Ћирило послије четири године вратио из Моравије у Бугарску, да крсти Бугаре, онда је морао опет преводити за Бугаре Бугарски, колико је знао: зашто бавећи се у Моравији четири године, морао је са свим навикнути се Моравском нарјечију (како би сад, н. п. какав Србљин писао Српски, који је био у Русији четири године, и још за то вријеме забављао се Руским језиком? А камо ли онда, кад је још мања била разлика између Славенски нарјечија; а још ако Ћирило и Методије нијесу били родом Славени!). Заоставши Методије у Панонији и у Моравији 30 година преводећи Славенске књиге, он већ јамачно није више преводио ни на Бугарско, ни на Српско нарјечије, него на нарјечије они народа, међу којима је живљео. — Тако су у самом IX. вијеку могла (и морала) постати два Славенска превода од Ћирила и од Методија. Истина да се онај први њиов почетак морао узети за темељ, зашто су се око њега највише морали намучити, док су се упутили; а по њему је послије лакше било преработавати на друга нарјечија. Али опет и Ћирило вративши се у Бугаре, могао је помагати се Моравским преводом, и с њега преработавати на Бугарско нарјечије. И ето тако је још онда могла постати мала *неједнакост* и *непостојанство* у Славенским књигама, које се и данашњи дан у њима налази! Преосв. Евгеније каже у историческом словару (код Ћирила и Методија) за најстарије рукописе Славенске: „Правда, во всѣхъ спискахъ сихъ книгъ есть нѣкоторыя, хотя и невеликія, разнорѣчія, доказывающія или разные переводы, или поправки онаго.“ Али да оставимо старе рукописе, да оставимо и саму Острошку библију, него да узмемо најновије изданије Славенске библије, која је поправљата и поправљата, па ћемо још наћи у њој, не само *неједнакости*, него и сами *граматички погрјешака*! Да ја ово сад не посвједочим, ти би могао рећи, да сам ја јеретик, али ево кад ти посвједочим, онда ћеш и сам видјети да је тако, н. п. какогођ што сам напоменуо, да је *молотити*, *дрова*, *ворон*, по *Руском* нарјечију, тако стоји (Галат. VI. 11.) *книга* мјесто *посланїе*, и (Апокал. XI. 17.) *хвалити* мјесто *благо-*

дарити, по *Сриском*е! (као што је готово свуда у *Сриско-Славенским* старим рукописима.) Но да речемо, да је то ништа: нешто заостало *непоправљено*, а нешто и *пређерано* (а *Славенски* је све); али у Мат. XVII. 17. стоји: „*ѡ* роде *невѣрный*;“ а у Марк. IX. 19. „*ѡ* роде *невѣренъ*!“ Но да речемо, да ће какав благи граматик, по својој великој милости, и то допустити, и рећи да је *свеједно* (као, н. п. и *егов* мјесто *егѡ*! к Римљ. VIII. 9.); али у Јован. V. 9. „И *вземъ* одръ свой, и хождаше;“ и у Апокал. XII. 13. „И егда *видѣвъ* змій, *якѡ* низложенъ бысть на землю, гоняше жену, *иже* роди мужеска.“ Ово заиста неће допустити ни он, нити ће казати да је све једно *вземъ* и *взя*, и *видѣвъ* и *видѣ*. А шта ли би рекао човек за ово: „живи оуловлени *ѡт* негѡ
16 въ *свою егѡ* волю“ (II. к Тимот. II. 26.)? Ово је за сад доста, а други пут, ако затреба, постараћемо се да и више што нађемо.

Моје дакле мисли остају, као што сам ти казао: Или да су Руси промијенили *е* на *я*, или да је још и у IX. вијеку било обадвоје, то јест: у Српско-славенским књигама *е*, а у Руско-Славенским *я*. Истина да Добровски има право, зашто вели: тако је у најстаријим славенским рукописима; али да ми нађемо *Србуљу* старију од ови Руско-словенски рукописа, или барем њиову врсницу, он би одма промијенио своје мисли. И још може бити да ћемо ми наћи таку Србуљу.

Ето видиш, драги мој Фрушићу, на што ме наведе *се* и *ся*! Ти знаш, да се мени мили мислити и говорити о оваковим стварма, а теби ако ово писмо никакве друге ползе не донесе, а оно ће те барем опоменути на оно вријеме, кад смо нас двојица по Сријему путовали, и по Фрушкогорским намастирима наше *Србуље* и дипломе гледали и чатили; а уз то још ако те наведе на мисао, да је већ доста вале Слàвенскоме језику, него да је вријеме једанпут почети га *критически* учити и о њему мислити: то ће бити таман оно, што ја желим. —

Поздрави ми све наше родољубиве Трјестанце, и увјери и о истином почитанију твога пријатеља.

В. С.

XX.

*[У одељку „**Додатакъ** къ числу 75 —“ и „— къ числу 76 **Новина Србски** 1821.,“ стр. 445. и даље, под главним натписом „**Смѣсице Књижественне,**“ штампан је овај]*

ОДГОВОР

НА

Дупліку Г. Вука Стефановића — сад Стевановића — у Новине Србске под числ. 63. метнуту.

(ПОСЛАНЪ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

Кад ме Г. В. Адвокатом называ, то се и сам за Адвоката свог држати, и тако допустити мора, да се адвокатски разговарамо. Но најпре треба знати, ко є у парници нашой обтуженик, ко тужитель, ко ли судїя. Првый є старац од седамдесет година, другїй Штипкаловић, а трећїй читатељи. Да одкуд овде Г. В.? Он є само у предмету, ког є ради старац обтужен, мимогред опоменут, а то є нѣму, немирном човеку, доста было, да Штипкаловићу иляду погрешака нађе, и да покаже, да он, што се Србског єзыка тиче, и буди чега другога, о чему он єданпут штогод одцелито рекне, ништо погрешити неможе. Зато се, као што читатељи виде, што є жив упео, да не само ову распру добыє, него и да у напредак списателѣ наше оштром крїтїком своїом поплаши, да се никад против погрешака нѣговы подићи не усуде. Мой старино, лепог си и верног Адвоката нашао, кои, што се себе тиче и онде, где ништа нема, копка, а тебе, ког є ради токорсе устао, са свим заборавля. Ал збыля, Г. Стевановићу, како ћемо дознати, шта читатељи о парници нашой суде? Може быти, да ће теби явити, а ты ћеш мени. Я Г. судїє молим, да бы пре, него ову, єдным само Г. В. упорством продужену, парницу сврше и пресеку, їошт єданпут Штипкаловићеву тужбу у числ. 25. новина наши прочитати изволили. Тврдо знам, да Г. В. и с вашим судом доволян быти не ће зато, што се надам, да ћу и я штогод право имати, и тако и он у чему год крив остати, а он се нїє научїо и најманю какву погрешку и кривицу свою признати. Ал валя да већ, было му, што Вы пресудите, повольно, не было, далѣ апеллірати не може. Сад к пунктовима дупліке.

1.) Г. В. єднако при том остає, да є Штипкаловић рекао, да Ерцеговцы нису Срби, доводећи ово из речи: „Не развлачи єзык, као да
446 су ти уста већа, него у свїю други Србаля. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоє, имаю.“ Нека свакїй читатель целый овай пункт, у ком се ове речи наоде, прочитати изволи, пак нек ми каже, бы ли когод другїй, кроме Г. Вука, и помыслити могао, да исте речи Штипкаловићеве Ерцеговце изъ числа Србаля ваде. Я, вели, онако, као што е написано, разумем. А ко иште, да другачїє чиниш? Ал свакїй види, да ты то не радиш, него навалице тражиш, како ћеш се препирати, и свагда оштроумїє твоє и ученост показати. Єр нема оне мысли, ни оног говора, у ком ты, ал само ты, кад наумиш, противословїя наћи не можеш. Пыташ ме, єли лепо, и поштено, и учтиво, што я моє речи сам толкуєм? Ала си прост и смешан! Ты бы тео, видим куд, да ово окренеш, ал се заправабога трудиш. Пытай ты себе, и твой ум, єл му чест, што му овако ясну беседу толковати морам. Оно ти друго, што бы ти се овде рећи могло, засад опраштам.

2.) Свакїй читатель, кои предпоменуте речи Штипкаловићеве онако, како треба, разуме, мора и ово, што Г. В., накриво разумевши ове, говори, за првый свадльивца знак држати. Срећа што га нико не слуша, нег му се сви слатко смею, видећи, како се без сваког узрока достойног єди, и размеће, другачїє ни Штипкаловићев гроб миран не бы остао.

3.) Нигди Г. В. тако явно показао нїє, да само говори зато, да говори. Штипкаловић каже, да бы добро и паметно было, да, као Немцы што су од свїю свои дїалекта єдан изабрали, и мы од свїю србски єдан изберемо, и да га сви заєдно, као и они свой, изображавамо, чистимо, богатимо и красимо, а друге да усменом говору оставимо, а Г. В. и ово искривлює и обара, доводећи, о чему се нико, кои болѣ, него Г. В., немачку лїтературу зна, ни найманѣ не сумня, да су Немцы готово до Лутеровы времена южнонемачким дїалектом писали. Та не вели Штипкаловић, да ово, што ти кажеш, нїє было, него каже, шта су после Немцы учинили, и чега се и сад, на велику ползу културе народне и свога єзыка, држе. А шта ће ти овде Грцы, о коима ни речи нїє было? Зар Штипкаловић нїє знао, да су ови млогим дїалектима писали, и зар нїє истина, да и они не бы погрешили были, да су ово исто, што су Немцы, у своє време были учинити тели? Нїє истина, да є поред свега тога, што су они четырма дїалектима, дорїческим, еолїческим, їонїческим и аттїческим, писали, опет последньїй овай од свїю прву зато найчистїи, и найлепши, што є ным понайвише писано? Дакле єл Штипкаловић о предмету овом, по твом суду, „као ћекоји простаци наши говорио?“ Ово само такїй, као ты, простак рећи може.

4.) Г. В., чему се сви чудити морамо, и сам признає, да є у речник свой *штогод сувише* метнуо, ал да є найлакше оно, што претиче, одбацыти, само є тешко оно, што не достає, наћи. Шта ћемо с оваким препрателѣм? Дакле што где ко учини *више*, него *треба*, оно нїє, него кад *манѣ*, него *треба*, учини, оно є погрешка? Овде бы я своим начином оно Г. Вуку казати могао, што є он мени у 6. пункту, ал нек засад стои.

5.) Видители, почитаєми читатељи — я мыслим, да Вы найпре Г. 447
Вука пункт, пак онда мой одговор, читате — Видите ли дакле, како овде оно, што сам я рекао, обара? Смеєте ли се овакой глави? Я кажем, да из *стотине єдног* Србина нема, кои не зна, шта є *вага*, и *вагнути*, а он вели, да я *свїю* Србаля нисам чуо! Єл ово обаранђ? Нїє ли ово само претисе без сваког узрока? Треба ли казати теразїе, или терезїє, о томе нїє реч была, него где є коє обычно, нит є речено, да овострани Срби не говоре теразїе, него само вага; казано є, да є вага овде тако позната, као и теразїє. Срби немаю за сваке тежине меру особиты речи; дакле ако ће да єдан другога, како валя, разумею, и кантар, и теразїє, и вага говорити мораю; само кад се ко о стварима овыма кньижевно разговара, онда се, коя є реч за кою тежину, нека мала распра родити може. Мы у нашем єзыку, колико я знам — Г. ће Вук без сумнѣ болѣ знати — немамо за ове мысли Maaß и Wage особити речи. Мера се код нас све зове, чим се штогод мери. Дакле є обшта реч. Зато нам є и тешко, и готово немогуђно у овой ствари онако, као други народи, кои ово имаю, без туђи речи разговетно говорити. А шта опет дираш у кус (Geſchmack)? И овде бы тео да се покажеш? Штипкаловић нїє казао (— загледай у додатак к числ. 25 нов. Срб.), да вкус долази од окусити, него є Спасою пребацїо непостоянство стила зато, што є у дух *х*, као славенско, оставїо, а у вкус *в*, као ово исто, нїє тео. Зашто, вели му, не рекнеш кус, него вкус, кад се не говори овкусити, него окусити? Ал я сам казао, и опет кажем, да кус од кусати долази, ако и не говоре Срби: Ово є єло горког, слатког, лепог, ружног куса, него, у оваким случаима, ово ми є єло горко, слатко и т. д. иначе говоре — ништа зато, што Г. В. нїє чуо — ово єло нїє кусно, не додаюћи сад поменута свойства. А ко каже, да кусити у нашем єзыку не значи koſten, ſchmecken? А зар се не говори: кусни, ил окуси мало, да видиш како є ова ябука, шльива, слатка, кисела, опора? Koſte von dieſem Apfel и проч. Срби иначе у овом истом смыслу говоре *огледати*. Огледай, єл то вїно кисело, єл то єло лепо. Ођемо ли од ове речи савршено име направити *оглед*, као поглед? Лако нам є док се о телесным стварма говори, ал шта ћемо у моралныма радити? Вкусите и видите яко благъ Господь. Какав се овде вкус разумева? А што то значи оставити народу? Нїє ли оставити оным у народу, кои се с наукама и оваки ствари испытом баве, и бавити могу? Пак зашто и мы ово не бы пресудити могли? Ал кад се Г. В. заплете, а он онда не ће да рекне нек паметнїи од нѣга суде, єл овако, ил онако, него се у неброєну гомилу крїє, да се с маньом срамотом уклонити може говорећи, нек већ сад, кад я, овака глава, не могу, не єдан кои из народа, него целый народ пресуди ово, што я сам не могo. Што се речи дув тиче, нит сам я смешан, нит сметен, него си ты и єдно, и друго, кад оно не разумеш, што сви други здравог ума и безпристрастног срца лепо разумею. Слушай їошт єданпут! Дув долази од дувати. Чуеш ли? Срби ову реч у имен. един. ретко употребляваю. Чуеш ли и ово? Где овай падеж доће, понайвише узимаю другїй имен. дук. Мотри! У множ. числу обоє говоре, ил чешће 448
прво: дувови, ил дуови или дукови, дувовник или дуовник, ил дуковник. Говори се и дува у имен. жен. рода место ћуд. Кад мом

пріятелю нека дува нѣгова дође, онда га не дирай? Знам я Г. Стевановићу да се и дуати, дуан, уо говори, ал како дух у имен. єдин. србском има, то се пыта. По овыма речма *ду*. Єли? На част ти. Г. В. каже, да сам я на млогом месту смешан и чудан, знаюћи лепо толковати и подсмеватисе, а саме ствари не разумеваюћи. Кои є од нас двоице смешнїи и чуднїи, я, кои лепо толковати и подсмевати се — т. є. онде, где се треба подсмевати — умем, ил Г. В. кои ми прво и друго дає, вештину у толкованю и подсмеваню, а невештину у ствари? може ли ово обстояти? Ко лепо штогод толкує, онай оно и разумети, т. є. ствари, коє толкує, лепо и добро знати мора. Єл тако Г. Стевановићу? Видиш, како си се од тешке пакости тако смео, да ме, и не осећаюћи, хвалиш? Кажеш, да се *дс* и *тс* на *ц* меня, люцки, место људски, поцмей, место подсмей, и доводиш примере из немачког и руског єзыка. Прве нек ти разуме ко може, а другїй ти не валя. Єр по овом бы Руси место палатка од палата, палацка, место градскїй, грацкїй казати морали. А зашто ты не пишеш *поцмеватисе*, него *подсмеватисе*, *рецензеници* него *рецензентски*? Нїє ли то срамно їогунство оно бранити, што сам одбацуєш? Изродак, велиш, ниси чуо, да се говори, а я опет нисам чуо изрод. Шта ћемо сад? Изрод, као пород, а изродак, као изметак, заметак, запатак. Проче нит я моє етимологїє имам, нит ты твоє, него се овде на свойство єзыка гледа.

453 6.) Кад не бы Г. Вука из досадашньи нѣговы ил обрана, ил рецензїа познавали, морали бы се свршетку овог листа нѣговог чудити, ал овако се само смеяти, морамо. Нисам я казао, то ты лажеш, да *устргнути* и *трзати* нису лепе речи на свом месту, и у обычном смыслу. Ал ко сме рећи: Я те трзам, ich entzücke dich; я сам те устргнуо, ich habe dich entzückt. я ускрсавам, т. є. устаєм из гроба? Овде Србин каже воскреснути и у другом смыслу — ты знаш у ком — искрснути, нит свагде *во* на *у* меня, н. п. ваздук, ва име оца. Не знам одкуд си опет научїо, да є воображенїє и торжество руски, а вьображенїє и тржество славенски. Нађи ми у целой данашньой бїблїи и у свима црквеним кньигама, коє за славенске држимо, єдну реч, коя у почетку *тр* има. Камо срећа, да ово ни у среди, ни на краю нађи не можемо, и да Србскїй дїалект бр, вр, гр, др, жр, зр, кр, мр, пр, ср, тр нема! Воображенїє є реч художества по *εμμορφοω*, imaginatio, Einbildung, од слова до слова преведена.

7.) Та шта ти є Г. Стевановићу? Єси ли при себи? Заузео си се пак идеш, куд те год слепа страст твоя поведе. Шта си све єднако запитачїо, да я Ерцеговце ружим зато, што теби, Ерцеговцу, кажем, да овострани Срби не ишту, да им ерцеговачки пишеш? Кад велим, не ишту, не велим, да ти забранюю, нит зато Ерцеговце ружим. Ниси доказао, нит ћеш доказати, да є Штипкаловић рекао, да они Срби нису.
454 Єсу, и остаю, нит ћеш им ты ово на ново дати, нит Штипкаловић одузети, нит они траже, да и ты браниш. Како се тешко с незналицом разговарати! Ты си рекао ово, пак се то не онако, како ты мыслиш, него овако, разумева, и зато се ово, и оно из твоє беседе доводи. Гледай му посла! Као да є он Господар туђе речи по вольи своїой изврташи, и поштене људе у коєкакве гадности и безумїя заплетати, не доводећи онака доказателства, коя се никоим начином оборити не могу,

нит пытаюћи и друге, ако не ће онога, чїє су речи, како бы они разумели, да се увери, єл могућно, да когод ил тако неискусан, ил злобан буде, да оно, што он мысли, за Ерцеговце рекне. Не зна већ шта ће од муке, што се когод усудїо рећи, да и он, оракулум србског єзыка, гдекою у овом погрешку има.

8.) Ко нїє рецензїя немачки читао? А єси ли ты? А! ты си млого и немачки и латїнски кньига видїо. Познаєсе из свїю рецензїа и други беседа твои. Све на само классїчество мирпшу. И я сам се, као што видиш, у овом одговору мом мало више трудїо, да ти се, колико ми є могућно, уподобим, ал всуе, тебе є тешко стићи. Далеко си отишао, а я сам скоро почео, а немам ни *дуа* твог, ни прилике тако. —

9.) Желиш, да и я, као Штипкаловић нагло не умрем, па да не дође какав трећїй да ме брани? Не бой се! Не ћеш то доживити. Ал док є мене, и Штипкаловић у мени живи. Него ако ты умреш, ко ће тебе бранити? Имаш ли и ты каквог Ранитовића? Велиш, да се Штипкаловић престравїо. Од кога? Од тебе? А и бїяше момче, од ког се ко уплашити може. Већ толики од твог стра мртвы леже! Може быти, да мыслиш, да є и Куцкало од стра умро, и радуєшсе, што те више куцкати не ће. Ал ти не ће дуга радост быти. Чудим се да є и досад ћутїо. Него с неке стране право има. Болѣ є да те презре. Ал, ако почне, буди уверен. да те не ће куцкати, него млатити, или, да узмем твою лепшу реч, бубати. Овде є згодно место и твоє ново, прекрасно правило морално достойно похвалити. Ако, вели, ты мене *штипнеш*, я имам право тебе *уштинути*, ако ли ты мене *удариш*, я имам право тебе *бубнути*. Ово є мера праве любови хрїстїанске!! Дакле ако мене ко бубне, я имам право нѣга умртвити; ако мою стаю ко одкрыє, я имам право нѣгову оборити; ако мою ко обори, я имам право нѣгову запалити; ако мени ко учини штету од 1000 форинти, я имам право нѣга упропастити. То є морална Г. Вука наука! Блажена она сиса, коя га є одоила!

Ето, почитаєми читательи, одговора мог на лепу Господ. Вука дупліку. Изволите сад пресудити, ко од нас двоице право има. Ал о чему ћете судити? Сва є, како видите, распра у том, єсам ли я, ил паче Штипкаловић покойник. Ерцеговце с предпоменутым, само од Г. Вука онако, као што знате, истолкованым речма из числа Србаля извадїо. Мыслим, да ово нико од вас, кои целу обрану| мою прочитати 455
изволи, рећи неће, а ако ли рекне, то ће ми жао быти зато, што знам, да ми то не ће из какве злобе учинѣно быти, него што мысли моє нисам онако, како треба, изговорїо, а то є сваког, кои с ким ил писмено, ил усмено говори, дужност, коя се опростити не може. Друго све, што у овой распри долази, треба ли рећи дув, или дук или ду, валя ли писати људки или людски, градски или грацки, мало є и нїє се вредно за ово прети.

У Купинову 30. Августа 1821.

Јован Ранитовић,
адвокат Штипкаловићев.

ПРИМЂЧАНІЄ.

455 Боимсе, да се неуморе читатељи, читаюћи толико списательски наши препиранїя о томъ, єли рекао Г. *Штипкаловићъ* да нису Ерцеговцы Срби, или нїє; и одкуда долази рѣчь вкусъ, и треба ли рећи духъ, или дувъ, или дукъ. Зато являмъ, да ћу само їошт' одговор Г. Вука *Стефановића* на овай одговоръ Г. Ранитовића ставити у Новине, а после ништа више о овой ствари. Ако препирачи наши имаю и далѣ їоште препиратисе, а они нек' се препиру у особитой кньизи о томе.

Пытао ме нѣко, зашто ставлямъ оваква препиранїя толико пута у Новине, кадъ нису достойна, да се толико већъ о ньима говори. — Я самъ, као учредникъ Новина, измећу списателя србски оно, што є протоколиста какавъ у служби коїой чиновничкой; дужность є нѣгова, да запише у протоколъ чиновничкїй све, штогодъ му одкудъ дође, или было добро или рђаво написано, или противъ найманѣга или найвећега човека, да, и оно, што є противъ самогъ себе написано. Тако нек' ми нико не замѣри, што ставлямъ препиранїя оваква у Новине по толико пута.

Давидовићъ.

[На предњи Ранитовићев одговор Вук је написао и у засебном додатку бр. 79.ом Давидовићевих новина за 1821. г. штампао свој]

[1] # ОДГОВОР

ШТИПКАЛОВИЋУ или РАНИТОВИЋУ,

НА ЊЕГОВ ОДГОВОР У ДОДАТКУ

к 75. ч. н. С.

У Вїени.

(Додатакъ къ числу 79 Новина Србски 1821.)

[Мања 8⁰, стр. 8.]

---

[3] На овај одговор Штипкаловићев или Ранитовићев готово не би требало ништа одговарати, зашто ће из њега сваки читатељ, који ову ствар разумије, врло лако познати, да је Штипкаловић или Ранитовић, поред све мајсторије и помоћи адвокатске, ову парницу изгубио (нити крив човек оваке парнице може добити); али опет, да не рече, да сам га презрео, као мене његов Куцкало, ваља му штогоћ одговорити. Он овђе на неким мјестима очевидно показује, да не разумије оно, о чему се препире, н. п. кад, вели, Руси кажу *Полоцк* (мјесто *Полотск*) од *Полота*, морали би казати и

палацка (мјесто *палатка*) од *палата*!!! Чујте људи! Како славни филолог и критик Српски разумије свој посао! Право имаш, Јово, што велиш за њемачке примјере: „нек ти разуме ко може;“ зашто ће и Српске и Руске разумјети онај, који може, а који не може, онај не ће, колико ни ти. А на неким опет мјестима види, да је погријешио, али се стиди у један пут| признати, него попушта помало, н. п. *терезије* (или 4
теразије) бијаше прије очерао чак у Ерцеговину, а сад им допушта да се и међу овостране Србе врате, и још доказује да су нужне! Прије питаше: „А ко од овострани Србаља говори *терезије* мјесто *теразије*?“ А сад каже, да о том није била ријеч, треба ли казати теразије, или терезије. Тако се сад чини, као да је заборавио оно, што је прије за Ерцеговце и за њиово нарјечије говорио, и каже да ја само зато говорим, да он Ерцеговце ружи, што је казао мени, да овострани Срби не иште, да им ја Ерцеговачки пишем.

Сад су, Јово, и моје и твоје ријечи пред судијама, они ће наћи који од нас двојице има у чему право, који ли криво. Ако ли си ти рад, да који од судија баш *пресуди*, и објави суд свој, то је мени још милије, и дајем ти власт, да избереш кога гођ ти очеш, само то ваља да знаш, да такови судија мора своје право име потписати, да не би нико могао сумњати, да није какав такови *Штипкаловић* или *Ранитовић* или *Кучкало*, зашто видимо, да вас по више у једноме живи, као што сам свједочиш.

Сваки ће судија наћи у оној твојој првој рецензији, да сам ја онђе напаствован количогођ и старац Спасоје, и још више, и да сам| се морао бранити; а како из оне рецензије, 5
тако и из ови свију одговора твоји виђеће, да ти не заслужујеш, да се с тобом по другим моралним правилима поступа, него по оним Ристовим ријечма: „въ нюже мѣру мѣрите, возмѣрится вамъ, и приложится вамъ —“ Штета што сам ја овако немиран и свадљивац, а ти тако миран човек, као што ти и презиме (Штипкаловић) свједочи, које си изабрао према својој мирноћи! А што мислиш, да ће се у напредак поплашити списатељи од мене, што ти ову парницу губиш, не брини се за то ни мало. Који свој посао управо разумије, онај се неће дати уплашити ни мени ни теби. Или може бити да ти мислиш, да си ти као кнез над списатељима, па велиш, кад се ти, као кнез и старјешина, осрамо-

тиш и изгубиш парницу, подручници се твоји већ не смију ни живи показати.

Нека судија пресуди, који је од нас двојице правије толковао оне твоје пређашње ријечи о Ерцеговцима. Али шта ће теби рећи судија, кад види из пређашњега одговора мога, да ја тебе нијесам питао: јели лијепо и поштено и учтиво, што ти твоје ријечи сам толкујеш (ова је твоја срамота теби самом на ум пала!); него да сам те питао: јели *оно* лијепо и поштено и учтиво, што ти сам толкујеш да
6 твоје ријечи значе? Мо|раће те осудити, или да лажеш, или Српски да не разумијеш. Судија ће пресудити, јесу ли Нијемци, тако као што ти мислиш, од свију своји нарјечија *изабрали* ово, којим данас пишу; и казаће нам, како су га и кад изабрали, и како ми нама (по жељи твојој) једно таково изабрати можемо.

А што се тиче *куса* и *дува* и *љуцки*, ја остајем при оном, што сам казао, а судија сад нека моје и твоје ријечи испореди, па нека пресуди, који има правије; и нека каже може ли се јабука и шљива *кусати* и *куснути* (већ ако кувана, па кашиком), и говори ли се доиста *кусно јело*, и *кусити* (и кад би се говорило *кусити*, би ли значило ſtoſten, ſchmeckſen, или ſtuţen). Судија ће овђе сам наћи, да се ја не препирем „треба ли рећи *дув*, или *дук* или *ду*,“ него *како народ говори* (и зато ће казати, да сам ја право имао, што сам рекао, да оставимо народу, нек суди); нити се препирем „ваља ли писати *љуцки* или *људски*,“ него, да онај, који би писао *љуцки* и *грацки* и *брацки*, може паметним људма доказати, да није погријешио, и да се *љуцки* не пише зато са *ц*, да се разликује од *љуске* (у дат. или сказ. падежу). А зашто ја не пишем *грацки* и *брацки*, судија ће знати, да
7 сам на своме мје|сту казао узрок, а што ти не знаш, ја ти нијесам крив.

Ја сам теби казао, да знаш толковати и подсмијевати се, а *доказао* сам ти, да ствари не разумијеш (као што и овђе опет свједочиш); а ако ти то за валу примаш, на част ти.

Ако ти судија и не каже, откуд сам ја научио, да је *воображенїе* и *торжество* Руски, а *въображенїе* и *тържество* право Славенски, али ти јамачно може казати, да ти нијеси научио још ни од кога, и да не знаш, шта говориш. За *воскреснути*, прије него ти се суд изрече, ваљаће те запи-

тати, велиш ли ти, да то говори народ Српски, или само један „Србин,“ да послије не удариш на траг.

А који је од нас двојице више њемачки рецензија читао, и какви му драго књига вићео, то ће судија судити по мојим и твојим рецензијама и одговорима, а не по твоме аукторитету.

Што ми пак пријетиш твојим Куцкалом, поздрави га, да се ја њему с радошћу надам, зашто знам, ако стане паметно одговарати, да ће морати признати, да је погријешио барем на неколика мјеста; ако ли стане одговарати као и ти, ја ћу му се| смијати, као и теби; а ако ли ме презре, то је своjство тако велики људи.

Ако ти, Јово, што овће не буде по вољи, а ти се том срећом тјеши и разговарај, што кажеш, да мене нико не слуша, него да ми се сви слатко смију. Благо теби, кад си тако срећан! А к тој срећи узми још и ово, што ти ја више ништа нећу одговарати, што се ове парнице тиче, макар ти шта писао и говорио: читатељи ће сами вићети, ко је крив.

У Бечу 27. Септ. 1821.

В. С.

[Овим је чланком завршена у књижевности полемика између Вука и Раничовића, ранијега Штипкаловића или Старца Куцкала.]

XXI.

1a

ДОДАТАК

к

САНКТПЕТЕРБУРГСКИМ

СРАВНИТЕЛЬНИМ РЈЕЧНИЦИМА

СВИЈУ ЈЕЗИКА И НАРЈЕЧИЈА,

С ОСОБИТИМ ОГЛЕДИМА

БУГАРСКОГ ЈЕЗИКА.

НАПИСАО

ВУК СТЕВАНОВИЋ,

Санктпетербургскога вољног општества љубитеља Руске словесности, и Краковскога ученог друштва член корреспондент.

У БЕЧУ.

1822.

[На 4° (1 л. и 54 стр.) Давидовићевих ***„Новина Србских,“*** *уз које је* ***ова радња најпре излазила*** *у засебним додацима бројевима 102., 103. и 104. за* ***1821.*** *и бројевима* ***2.,*** *3., 4., 5., 6. (довде сам* ***„Додатак“****), 8. (одавде* ***„Огледи“****), 9., 10., 11., 12. и 13. за* ***1822.*** *годину.]*

1.

ДОДАТАК

К

САНКТПЕТЕРБУРГСКИМ

СРАВНИТЕЉНИМ РЈЕЧНИЦИМА

СВИЈУ ЈЕЗИКА И НАРЈЕЧИЈА.

Млоги су учени људи различни народа желили и радили, да се скупи у једно што се више може различни језика, не би ли се отуда како могло што изнаћи и дознати о постању и премјештању и сродству нâрода, што историја није запамтила. *Јекатерина велика* намисли, да испуни ту жељу учени људи, и зато 1784. године напише сама својом руком 273 ријечи и 12 имена броја, па и по своме царству разашље поглаварима и управитељима земаљским, а по свему осталоме свијету својим елчијама и конзулима, и заповједи, да гледају што брже, да се те ријечи у све познате језике овога свијета преведу, и њој пошљу. А кад се то по њезиној жељи и заповиједести учини, онда ону сву грађу преда славноме Нијемцу из Берлина, *Паласу*, који је о државноме трошку млого година по Русији путовао и земљу описивао, да је он у једно састави и на свијет изда. И тако се 1787. године наштампа то 273 ријечи и 12 имена броја у 200 језика, у књизи: „Сравнительные словари всѣхъ языковъ и нарѣчій, собранные десницею всевысочайшей особы. Отдѣленїе первое, содержащее въ себѣ Европейскїе и Азїятскїе языки. Часть первая. Въ Санктпетербургѣ, печатано въ типографїи у Шнора 1787 года.“ А друга част изиђе 1789. године. Књигу је ову, још од како је објављена (1785.), сав учени свијет једва чекао, и зато су је одма, како је изишла, различне рецензије дочекале, од који су најстрашније биле ове двије: Ке-

нигсбергског професора *Крауса*, и Бечкога францишкана *Агера*. За Краусову рецензију вели Г. Статски совјетник и кавалер *Фридрих Аделунг*, који је о овоме сравнитељном рјечнику читаву књигу написао,[1] да је такови глас учинила, као и књига, о којој је писана.

2 Од ових књига неколико разашље царица иностраним дворовима и ученим људма на поклон, и само и 40 поклони књижару *Веитбрехту*, те и он прода, а остале све се оставе у царски двор, ђе и се и данас још неколико налази, али се ни коме не смије ни једна дати без царскога допуштења; зато је ова књига ријетка и у Русији, а камо ли у другим земљама. Може бити, да и у цијеломе Њемачком царству нема више од 12. Од Срба знамо само да је има краљевски совјетник и кавалер *Сава Тюкюли*.

По свршетку ове књиге још су једнако долазиле ријечи преведене на *Африканске* и *Американске* језике, но царици се више није милило, да и ове опет овако у особитим књигама штампа, као што је у почетку било одређено, него намисли, да се и оне све ријечи Европејски и Азијски језика пренареде и прештампају по *азбучном* реду, и ове Африканске и Американске да им се додаду. Овај посао већ није могла дати *Паласу*, једно што су му рецензенти били одбили вољу од овога посла, а друго, што је и други којекаки своји и царичини послова млого имао (а може бити, да је и царица мислила, не ће ли ко други овај посао боље од њега свршити); зато избере нормални школа директора, *Теодора Јанковића де Миријево*,[2] и њему се преда сав овај посао, те га пренареди, и изда нови „Сравнительный словарь всѣхъ языковъ и нарѣчій, по азбучному порядку расположенный. Часть первая А — Д. въ Санктпетербургѣ, 1789.“ А друге три части изиђу 1791. године. Овај *Јанковићев* словар има

---

[1]) „Catherinens der Grossen Verdienste um die vergleichende Sprachen-
2 kunde. Von Friedrich Adelung, Russ. kaiserl. Staatsrath, Instruktor II. kk. HH. der Grossfürsten Nicolai und Michael, Ritter des Annen-Ordens zweiter Klasse, Ehrenmitglied der kaiserl. Universitäten zu Moskau, Wilna und Charkow, Correspondenten der kaiserl. Akademie der Wissenschaften u. s. w., St. Petersburg. Gedruckt bei Friedrich Drechsler 1815.“ И све, што ја сад могу Србима казати о историји ових сравнитељни рјечника, дужан сам благодарити Г. *Аделунгу* и овој књизи његовој.

[2]) *Теодор Јанковић де Миријево*, дјејствителни Статски совјетник и кавалер, био је Србин родом из Сријема, а стари вала да су му били из Бијоградске наије из села *Миријева* (?). Он је умрьо у Петерсбургу 1813. године.

79 језика више од првога; али је за чудо, што Г. *Аделунг* налази, да је у њему од прије изостављено 7 језика!

У овоме првоме сравнитељном словару свака је ријеч најприје одозго на сриједи наштампана великим словима по Руски, а испод ње доље редом како се зове у 200 језика, од који први 12 јесу Славенска нарјечија, и ево овако су намјештена:

I. БОГЪ. 3

1. По Славянски . . . . . Богъ.
2. — Славяно-Венгерски . . Бугъ.
3. — Иллиріїйски . . . . . Боогъ.
4. — Богемски . . . . . Бу.
5. — Сербски . . . . . Богъ.
6. — Вендски . . . . . Богъ.
7. — Сорабски . . . . . Богъ.
8. — Полабски . . . . . Бусацъ.
9. — Кашубски . . . . . Богъ.
10. — Польски . . . . . Богъ.
11. — Малороссїйски . . . . Бигъ.
12. — Суздальски . . . . . Сподъ.

За овима иде „по Кельтски“ и остали Европејски и Азијски језици.

Добровски каже у *Слованки* (II, 189), да Славенска нарјечија овђе нијесу добро у ред намјешћена, како је које коме најближе (прем да *Палас* каже у предговору, да је на то гледато), и он и овако намјешћа:

I.

11. Малоросијско.
12. Суздаљско.
1. Славенско.
3. Илиријско.
5. Српско.

II.

4. Чешко (Богемско).
2. Словачко.
6. Вендско.
5. Сорапско.
8. Полапско.

9. Кашупско.
10. Пољско.

Овђе сваки може виђети, да су ђекоја Славенска нарјечија метнута сувише, н. п. *Српски* и *Илиријски*, то је једно Славенско нарјечије; а ђекоја су опет права нарјечија изостављена, н. п. *Крањско, Рватско, Бугарско. Добровски* је Чешко (и уз њега Словачко и Моравско) нарјечије с Руским сравнио, и, ђе је било нужно, по|правио;[1] а Рватско је на ново додао у Слованки (II, 193). Ево и ја сам рад сравнити и поправити Српско и Илиријско, и додати *Бугарско*. Г. *Аделунг* право каже, да је у овом послу нужно знати, и ђе су ријечи купљене, зашто се млоге ријечи у једноме нарјечију по различним крајевима различно говоре и изговарају; зато ево и ја кажем, да је ове Бугарске ријечи мени писао и казивао прави Бугарин, родом из Разлога. Ако ли ко нађе, да се која од ови ријечи друкчије зове Бугарски, а он нека учини љубав, нека нам каже; учени ће му људи од свега срца благодарити. Бугари, неимајући своје литературе. пишу по Славенској ортографији, колико који зна, не бринући се за прави изговор слова и ријечи; а ја би ђео, да ове ријечи нико нигђе не може друкчије читати, него онако, као што и Бугари говоре, зато сам и написао по мојој ортографији. У Бугарском језику имају два *е*, т. ј. једно *е* као и у нас, а друго се изговара као француско *è*; зато је овђе тако и назначено. А ђе се полугласно слово тако изговара, као да би код њега било *половина* какога самогласног слова, онђе сам метнуо ъ.

Овђе су ријечи ове метнуте најприје Руски, па Илиријски и Српски, као што је у првоме сравнителном рјечнику наштампато, па онда право Српски, као што се данас јамачно говори, а по том Бугарски. *Јанковић* је у азбучном словару млоге Српске и Илиријске ријечи поправио, ђешто и нове додао, а ђекоје са свим и изоставио, као што је овђе назначено код ђекоји ријечи. Ове је Српске ријечи, по свој прилици, први пут писао некакав Србин, који је у Русији

---

[1]) Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Rußland. Von J. Dobrowsky. Nebst einer Vergleichung der Russischen und Böhmischen Sprache nach dem Petersburger Vergleichungs-Wörterbuche aller Sprachen. Prag, 1795, bey J. G. Calve.

живио; а Илиријске Бог зна откуда су узете: из различни погрјешака у писању види се, да су биле написане Латинским словима, па ваља да су биле зло и написане, а још горе читане и Руским словима преписиване.

Сви рецензенти, и сами они, који су највише на ову књигу викали, признају, да је она (баш и овака, кака је сад) цијеломе свијету од превелике ползе и важности, и желе, да се поправи и настави. А и осим ове опште ползе, каку она ползу не чини нашему језику! *Срби* се и данашњи дан препиру и инате, *имају ли језик, или немају*; а највећа царица свога времена, и најзнаменитија свију времена, још прије 30 година пореди *Српски* језик са својим језиком! —

ЕВО САД ДА ГЛЕДАМО РИЈЕЧИ: 5

Руски. (по сравнителном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
1) Богъ.	Боогъ.	Богъ.	Бог.	Бог.
2) Небо.	Неббо.	Небо.	Небо.	Не́бо.
3) Отецъ.	Отацъ.	Отецъ, Тата, Баба.	Отац.	О́тец, Баштà.
4) Мать.	Майка.	Мати, Майка, Мама.	Мати, Мајка.	Ма́јка, Ма́ћа.
5) Сынъ.	Сынъ.	Сынъ.	Син.	Син.

1) *Бог* се у Илирији ни мало друкчије не изговара, него по осталим крајевима народа Српскога, него су писари криви, што се пише са два *о (Боог)*, зашто би ћели словима гласоударение (ben Ton) да назначе! Слово *о* у ријечи *Бог* нимало се дуже не изговара, него, н. п. у ријечи *нос*, па је та ријеч овђе (Nr. 18.) и у Илиријском написана са једним *о (нóс)*.

2) И ово је писарска погрјешка, што се по Илиријски *небо* пише са два *б* (неббо). По овој њиовој ортографији требало би готово у свакој ријечи писати по два слова, т. ј. ђе се глас отеже, по два самогласна (н. п. *Боог, крууπан, сταας, πеет* и т. д.); а ђе се оштро изговара, по два полугласна (н. п. *неббо, рамме, окко, јамма* и т. д.).

3) *Отецъ* је Руски, а Српски је *отацъ*, као што је и *Јанковић* добро поправио. А ако ћемо узети и *тата* и *баба* (по Ерцеговачком нарјечију *бабо*), онда не треба изоставити ни *ћаћа*.

4) Као *мама* говори се и *нана* и *нена*.

5) Срби и Бугари немају гласа за *ы* (као, н. п. Руси и Пољаци), него је у њи само једно *и* (као и у млоги други Славенски народа). Тако су овђе неке ријечи биле добро написане са *и*, па и Јанковић *поправио*, а *језик* (Nr. 30) оставио и он.

	Руски. (по сравнителѣном словару).	Илирилски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
6)	Дочь.	Кжи.	Дочь.	Кћи, Кћер.	Ште́рка, Тѐ́рка.
7)	Братъ.	Братъ.	Братъ.	Брат.	Брат.
8)	Сестра.	Сестра.	Сестра.	Сестра.	Сестрà.
9)	Мужъ.	Муусъ.	Мужъ.	Муж, Човек.	Мъж, Маж.
10)	Жена.	Скена.	Жена.	Жена.	Женà.
в 11)	Дѣва.	Дьевасъ, Дьевица.	Дѣвойка.	Ђевојка, Ђевица, Цура.	Момà.
12)	Мальчикъ.	Тетта.	Малый.	Момче, Дијете, Дечак, Дечко.	Момче́нце.
13)	Дитя.	Дѣте.	Дитѣ, Дѣте.	Дијете.	Дете́.
14)	Человѣкъ.	Цїовѣкъ.	Человѣкъ.	Човек, (Чоек.)	Човѐк.
15)	Люди.	Цїовѣки.	Люди.	Људи.	Људе.
16)	Голова.	Глава.	Глава.	Глава.	Гла́ва.

---

6) *Кжи* је погријешено, мјесто *кћи*, као што је и Јанковић поправио. *Дочь* је Руски; и то је Јанковић поправио (он има *ктьй* и у Српском и у Илиријском).

9) *Муусъ* је погријешено, мјесто *муужъ*, или управо *мужъ*, као што је и Јанковић поправио. У Српском језику *муж* значи само der Ehemann, а *човек* значи и то, и der Mensch.

10) *Скена* је погријешено, мјесто *жена*, као што је и Јанковић поправио.

11) *Дьевасъ* је погријешено, ваља да мјесто *дьевойка*; Јанковић мјесто тога има *дѣва*. Он је и мјесто *дьевица* (неправедно) метнуо *дѣвица*. Ресавски и Сремачки *девојка*, Шокачки *дивојка*, а Сарајлије (и остали ђекоји Бошњаци по варошима) говоре и *дјевојка*.

12) *Тетта* је погријешено, мјесто *дијете* (?). Јанковић нити има *тетта*, ни *малый*.

13) *Дѣте* је у Илиријском неправо написано, мјесто *дјете*; а *дитѣ* ваља да је мјесто *дете* (Ресавски и Сремачки, а Шокачки је *дите*). Јанковић има у Српскоме *дете* и *дѣте*, а у Илиријскоме као и овђе (само *дѣте*).

14) *Цїовѣкъ* је погријешено, мјесто *човек* (по Талијанској ортографији било је добро написано *ciovjec*, али је рђаво читано), као што је и Јанковић поправио. *Человѣкъ* је Руски, и то је Јанковић поправио.

15) *Цїовѣки* је погријешено, мјесто *човѣки*; а не говори се ни *човѣки*, него *људи*, као што је и Јанковић поправио.

Руски. (по сравнителѣном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
17) Лицо.	Лице.	Лице, Образъ.	Лице, Образ.	Лицé. Óбраз.
18) Носъ.	Нóсъ.	Носъ.	Нос.	Нос.
19) Ноздри.	Ноздра.	Ноздри.	Ноздрве, Ноздре.	Дупкити от носò.
20) Глазъ.	Окко.	Око.	Око.	Óко.
21) Брови.	Обарва.	Обрви.	Обрве, Веђе.	Вèжди.
22) Ресницы.	Трепавица.	Ресницы.	Трепавице.	Похлéпки. 7
23) Ухо.	Уꙗо.	Ухо, Уво.	Уво, Уо.	Ухо.
24) Лобъ.	Цело.	Чело.	Чело.	Челò.
25) Волосъ.	Власъ, Коссе, Прамъ.	Бласъ, Коса, Кика.	Коса, Длака.	Косà.
26) Щоки.	Образъ.	Образи.	Јагодице, Образи.	Јáбучици.

19) *Ноздри* је по Руски, а Српски се највише говори *ноздрве*, као што је Јанковић метнуо и у Српскоме и у Илиријском.

20) *Окко* је неправо написано, мјесто *око*.

21) *Обарва* је неправо написано, мјесто *обрва* (*списатељи* кажу, да слог не може бити без самогласнога слова, па зато умећу *а*, или *е*, не гледајући, што се тако не говори). За чудо је, како је Јанковић могао у Илиријском написати *оберви*, а у Српском оставити *обрви* (по Руски)!

22) *Ресницы* је по Руски, а Српски је *трепавице* (или, у јед. броју, *трепавица*), као што је и Јанковић метнуо и у Српском и у Илиријском.

23) *Ухо* је по Славенски, а Српски је *уво*, или *уо*. Јанковић има у Српскоме и *уво* и *ухо*; а у Илиријском само *уо*! (право).

24) *Цело* је погријешено, мјесто *чело*.

25) *Влас* (у Српском је штампарска погрјешка *бласъ*), колико сам ја до сад чуо, зове се у нас само код кућеље и код лана. *Коссе* је неправо написано, мјесто *косе*. *Прам* (*прамен*, или *прандус*) значи неколико длака незамршени заједно (das Büſchel). Ову је ријеч Јанковић са свим изоставио (ваља да није знао, шта је). *Кика* понајвише значи оплетену косу (der Zopf). Ову ријеч Јанковић има и у Српскоме и у Илиријском. А осим ове ријечи Јанковић има још (и у Српскоме и у Илиријскоме) и *пéрчинъ*, па даље под звјездицом назначује: „Симъ именемъ называются волосы на головѣ; а *волосъ* всякаго рода вообще именуется по Иллирїйски и Сербски *длака*.“

26) Јанковић има у Српском *образъ* и *образы*, а у Илиријском само *образы*. *Јагодица* значи само оно под очима, куд у људи не расте брада; а *образ* значи и то, и опет чак доље до вилице.

	Руски.	Илиријски. (по сравнителном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
27)	Ротъ.	Уста.	Уста.	Уста.	Уста.
28)	Горло.	Гарло.	Горло.	Грло.	Грло.
29)	Зубъ.	Цубъ.	Зубъ.	Зуб.	Зъб, Заб.
30)	Языкъ.	Езикъ.	Язикъ, Езикъ.	Језик.	Јази́к.
31)	Борода.	Бра́да.	Брада́.	Брада.	Бра́да.
32)	Шея.	Вратъ.	Шея, Шїя.	Врат, Шија.	Ши́ја.
33)	Плечо.	Рамме.	Плетье, Раме.	Рамо, Раме.	Ра́мо, Пле́шка.
34)	Локоть.	Ла́катъ.	Лакатъ.	Лакат.	Ло́кот.
35)	Рука.	Рука.	Рука.	Рука.	Ра́ка.
36)	Пальцы.	Персть.	Персты, Прсти.	Прсти.	Прсти.
37)	Нокти.	Нокатъ.	Ногти.	Нокти, (Нокат).	Но́кти, (Но́кот).
38)	Брюхо.	Тарбу, Утроба.	Теребухъ, Трбу.	Трбу.	Коре́м.

---

28) *Гарло* је неправо написано, мјесто *грло*. *Горло* је Руски, а Српски *грло*, као што је и Јанковић поправио и у Српскоме и у Илиријскоме.

29) *Цубъ* је погријешено, мјесто *зубъ*, као што је и Јанковић поправио.

30) *Язикъ* је по Руски; то је и Јанковић изоставио; али је за чудо, како *езикъ* није написао са *ы* (као што је и друге ђекоје оваке ријечи *поправио — наопако*, као н. п. у Илиријскоме *висина, риба* и т. д.), него оставио са *и* (езикъ) и у Српскоме и у Илиријскоме

31) У Српскоме је погријешено *брадѝ*, мјесто *бра́да* (као што је и у Илиријскоме).

32) *Шея* је по Руски, које је Јанковић и изоставио; а метнуо је *шїя* и у Илиријскоме, као и *вратъ* у Српскоме. Но *шија* се говори понајвише у рака и у тица.

33) *Рамме* је неправо написано, мјесто *раме*, као што је и Јанковић поправио. *Плеће* управо значи Schulterblatt.

36) *Перстъ*, и *персты* то је по Руски, а Српски је *прст* и *прсти*. Јанковић има Илиријски *прсти*, а Српски и *персты* и *прсты*!

38) Јанковић је *тарбу* поправио, као што треба, а *теребухъ* (Руски) изоставио је са свим, и мјесто њега метнуо *утроба* и у Српскоме. Но *утроба* значи оно, што је у *трбуу*. Јанковић има у Српскоме још и *животъ*: но *живот* се (у овоме смислу) понајвише зове доље око мошања, н. п. ударио га у живот; али нико неће рећи (н. п.) овај човек има велики живот; или расте му живот.

	Руски.	Илиријски. Српски. (по сравнителном словару).		Српски. (поправљено).	Бугарски.
39)	Спина.	Ѓарбатъ.	Ледвя.	Леђа, Рбат, Грбина.	Грб.
40)	Нога.	Нога.	Нога.	Нога.	Но́га.
41)	Колѣно.	Колѣно.	Колѣно.	Кољено.	Колѐно.
42)	Кожа.	Косца.	Кожа.	Кожа.	Ко́жа.
43)	Мясо.	Ме́со.	Мясо, Месо.	Месо.	Ме́со.
44)	Кость.	Кость.	Кость.	Кост.	Кос, Кост, Ко́кал.
45)	Кровь.	Карвъ.	Кровь, Крвъ.	Крв.	Крв.
46)	Сердце.	Сарце.	Сердце.	Срце.	Срце.
47)	Молоко.	Мльеко.	Млеко.	Млијеко.	Млѐко.
48)	Слухъ.	Слига, Слисанїе.	Слухъ, Чувенье.	Чувење, Слушање.	Слуша́не.
49)	Зрѣнїе.	Видъ.	Зрѣнїе, Видѣнїе.	Вид.	Гледа́не.

---

39) *Гарбатъ* је неправо написано, мјесто *рбат;* и Јанковић ове ријечи нема никако, него има *ле́дя* и у Српскоме и у Илиријскоме. *Ледвя* је овђе у Српскоме по свој прилици штампарска погрјешка, место *ледья*.

41) Ресавски и Сремачки *колено*, а Шокачки *колино*.

42) *Косца* је погријешено, мјесто *кожа*, као што је и Јанковић поправио.

43) *Мясо* је по Руски, које је и Јанковић изоставио у Српскоме.

44) *Кость* је неправо написано, мјесто *костъ*.

45) Јанковић је *карвъ* поправио, и *кровь* изоставио, као што треба.

46) Јанковић је *сарце* поправио као што треба, а у Српском је метнуо и *срце*, и оставио по Руски *сердце*.

47) Мјесто *мльеко* требало је по Илиријски написати *млїеко*. *Млеко* је Ресавски и Сремачки, а Шокачки *млико*.

48) *Слисанїе* ваља да је погријешено, мјесто *слишанье*. Јанковић је ове обје Илиријске ријечи (које је по свој прилици *начинио* некакав писар) изоставио, а мјесто њи метнуо *слухъ* и *чувенье*. *Слухъ* је Славенски, а Срби управо и немају ријечи, која би то значила. Кад човек ослијепи, каже се: изгубио *вид;* тако би требало казати и кад оглуне, али нема за то суштествителног имена, него се каже глаголом: *оглунуо*.

49) *Зрѣнїе* је Славенски и Руски, а *видѣнїе* истина да би Сарајлије казале, мјесто *виђење;* али то не значи *вид*. Јанковић је истина метнуо и у Српскоме *вид*, али је и *зрѣнїе* задржао, а од *видѣнїе* начинио *видѣнье*.

	Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
50)	Вкусъ.	Окусенье, Сластъ.	Вкусъ.	— — —	Накушáне.
51)	Обоняніе	Вогнаніе.	Обоняніе, Мирисъ, Мирисанье.	Мирисање	Мирисáне.
52)	Осязаніе.	Тизаніе.	Осязаніе, Пипанье.	Осјећање.	Хватáне.
53)	Голосъ.	Глаасъ.	Гласъ.	Глас.	Глáс.
54)	Имя.	Имме.	Имя, Име.	Име.	Име.
55)	Крикъ.	Виканье, Вапа.	Крикъ, Вика.	Вика.	Ви́к.

---

50) Народ Српски има глагол *окусити*, али суштествително име ја до данас нијесам чуо да се говори, премда би се могло начинити *окус*, као што је *начињено* и ово Илиријско *окусенье*, које је Јанковић са свим изоставио. Он има у Илиријскоме само *сластъ* (које би требало писати са ъ, *сластъ*), а у Српскоме и *вкусъ* и *сластъ*. *Вкус* говоре само књижевници, и у цијеломе језику Српскоме нема никаке ријечи, која се почиње са *вк*. *Сласт* је истина доста поблизу томе у значењу, али опет није то, н. п. да се рече за што, да *нема никаке сласти*, то би само значило, да није слатко, а требало би да значи, да није ни слатко ни грко, ни љуто ни кисело, ни бљутаво, ни никако; а друго, *сласт* је на ствари, а не на човеку (као н. п. *вид*).

51) *Вогнаїе* је погријешено, мјесто *вонање*, и Јанковић је ову ријеч неправедно са свим изоставио, а мјесто ње метнуо *обоняїе* и *мирисъ* и *мирисанье*, као и у Српскоме. *Обоняїе* је Славенски, а *мирис* је од *обоняїя* тако различан, као и *сласт* од *вкуса*.

52) *Тизаніе* ваља да је погријешено, мјесто *тицанье*, и ове ријечи Јанковић нема никако, него мјесто ње има *пипанье*, а у Српскоме има и *пипанье* и *осязаніе*. Боље би било, да је Јанковић у Српскоме *осязаніе* изоставио (које је по Руски), него у Илиријскоме *тицанье*.

53) *Глаасъ* је неправо написано, мјесто *гласъ*, као што је и Јанковић поправио.

54) *Имме* је неправо написано, мјесто *име*, као што је и Јанковић поправио. *Имя* је по Руски; и то је Јанковић изоставио.

55) Јанковић има у Српскоме *вика* и *виканье* и *крикъ*, а у Илиријскоме само *вика* и *виканье*; а може бити, да би боље био учинио, да је у Српскоме изоставио (Руски) *крикъ*, него у Илиријскоме *вапа*; зашто ако се у Илирији говори *вапити*, *вапа* је, као и *вика*, од *викати*.

	Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
56)	Шумъ.	Букка, Треска, Трепе́тъ.	Лупа.	Ука.	Шум, Шумѐне.
57)	Вопль.	Тучба.	Вопль, Плачь.	Вика; Јаук; Вијање.	Рук.
58)	Слово.	Рѣкъ, Слово.	Слово.	Ријеч.	Рѐч.
59)	Сонъ.	Са́нъ.	Сонъ, Санъ.	Сан.	Сон.
60)	Любовь.	Любавь.	Любовь.	Љубав.	Љу́бов.
61)	Боль.	Боль.	Боль.	Бол.	Бо́лес, Бо́лест.
62)	Трудъ.	Трудъ, Те́гъ.	Трудъ.	Труд.	Труд.
63)	Работа.	Работта.	Работа, Радня, Посао, Дѣло.	Посао, Ѣело, Рад, Радња.	Рабо́та.

---

56) *Букка* је неправо написано, мјесто *бука*, него је за чудо, како и Јанковић то није поправио. Он је *трепетъ* изоставио у Илиријскоме, а метнуо је мјесто њега *лупа*, као и *треска* и *ука бука* у Српскоме.

57) *Тучба* је погријешено, мјесто *тужба*. За чудо је, да Јанковић нема ове ријечи, него има *јукъ* и *јуканье* и у Илиријскоме и у Српскоме!

58) *Рѣкъ* је погријешено, мјесто *рѣчъ*, као што је и Јанковић поправио; а и мјесто *рѣчъ* требало је по Илиријски написати *рїечъ*, као и Ресавски и Сремачки (што има и Јанковић у Српскоме) *речъ*, а Шокачки *ричъ*. *Слово* у Српском језику значи der Buchſtab.

59) *Сонъ* је по Руски, и Јанковић има само *санъ* и у Српскоме.

60) Јанковић има у Српскоме и *любовь* и *любавь* (а у Илиријскоме *любавъ* — са ъ!); а и у Српскоме и у Илиријском има још *миловање* и *милоштя*.

61) *Боль* је (у Српском и у Илиријском) неправо написано, мјесто *болъ* (још је и мушкога рода). Јанковић има у Српскоме још и *болетица*; но *болетица* се понајвише зове рана каква.

63) *Работта* је неправо написано, мјесто *работа*, као што је и Јанковић поправио. Јанковић има и у Илиријскоме ове свечетири ријечи, као и у Српскоме. Истина да се говори и *работа*, али су ове све друге ријечи обичније. *Ѣело* је Ресавски и Сремачки *дело*, Шокачки *дило*, а Сарајлије би казале и *дјело*.

	Руски.	Илиријски. (по сравнителном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
11 64)	Сила.	Снаге, Крѣпо́сь.	Сила, Якость.	Сила, Јачина, Снага.	Си́ла.
65)	Мочь.	Моочь, Могучство.	Мочь, Моть.	Моћ.	Мощт.
66)	Власть.	Власта.	Власть, Влада.	Власт, Влада.	Влас, Власт.
67)	Бракъ.	Ченидба.	Бракъ, Вѣнчанїе.	— — —	Вѐнчѐне.
68)	Жизнь.	Животъ.	Животъ.	Живот.	Живо́т.
69)	Ростъ.	Стасъ, Узрастъ.	Растъ.	Раст, Стас, Струк.	Израс.

---

64) *Снаге* је погријешено (може бити у штампању), мјесто *снага*. Јанковић има *снага, сила* и *крѣпость* (ваљало би да је написано *крѣпостъ*) и у Српскоме и у Илиријскоме, а у Српскоме још и *якость* (ваљало би да је *якостъ*). *Крѣпостъ* је (ако се говори свуда по народу) Ресавски и Сремачки *крепост*, а Шокачки *крипост*.

65) *Моочь* је неправо написано, мјесто *моть*, као и *могучство*, мјесто *могутьство*, као што је и Јанковић поправио. *Мочь* је Руски, и Јанковић је мјесто те ријечи метнуо *могутьство* и у Српскоме; но *могућство* (од *могућ*) значи Möglichkeit.

66) *Власта* је погријешено, мјесто *властъ*. Јанковић има и у Илиријскоме, као и у Српскоме *(власт* и *влада)*.

67) *Ченидба* је погријешено, мјесто *женидба*, као и *вѣнчанїе*, мјесто *вѣнчанье*. Јанковић *вѣнчанїе* нема никако, него има у Илиријскоме *свадба*, и *женидба* и *удадба*, а у Српскоме и *свадба* и *женидба* и *удадба* и *бракъ* (још да је метнуо и *веселье*, које у сравн. слов. тако стоји написано по Малоросијски, а у њега има *весѣлье*). *Бракъ* је Руски, а ни *свадба*, ни *женидба* ни *удадба* не значи управо *бракъ*, као што и он сам назначује под звјездицама: код *женидбе* вели: „Слово *Женидба* значитъ *бракъ*, говоря о мущинѣ.“ А код *удадбе* вели: „Слово *удадба* значитъ *бракъ*, говоря о женщинѣ.“ За чудо је, како и у сравн. и у овом Јанковићеву словару стоји *бракъ Руски, Српски, Суздаљски* и *Пермјански*, а Славенски *женидба*! а у Славенском јеванђелију стоји: „*бракъ* бысть въ канѣ галїлейстѣй.

68) Не може се човек начудити, како је Јанковић могао и у Илиријскоме и у Српскоме додати *жизнь*!! Барем од све муке да је метнуо *жизанъ*, онда би смо рекли, да је Руску ријеч посрбио.

69) Јанковић нити има у Илиријском *узрастъ*, ни у Српском *растъ* (!), него само *стасъ* у обома.

	Руски. (по сравнителѣном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски. 12
70)	Духъ.	Ду.	Духъ.	Ду, Дук.	Дух.
71)	Смерть.	Смарть.	Смерта.	Смрт.	Смрт.
72)	Стужа.	Студенъ.	Хладъ, Лад̀ъ.	Студен, Зима.	Мраз.
73)	Кругъ.	Обрукъ.	Кругъ, Коль.	Круг, Колут.	Колò.
74)	Шаръ.	Околистъ.	Кругъ, Кугель.	Тане.	— — —
75)	Солнце.	Сунце, Суначе.	Солнце, Сунце.	Сунце.	Сънце.
76)	Мѣсяцъ.	Мѣсецъ.	Мѣсяцъ.	Мјесец.	Мѐсѐчи́на.

---

70) Јанковић има у Илиријскоме и *ду* и *духъ*, а боље би учинио, да је мјесто тога и у Српскоме метнуо *ду* (мјесто *духъ*); зашто Срби у цијеломе језику своме нигђе *х* немају. Збиља! Господин *Штипкаловић* са својим Адвокатом (који у њему живи) бијаше прије неколика мјесеца читаву буну подигао, доказујући, да Срби не говоре *ду*, а ево сравн. слов. и Јапковић свједоче, да говоре!

71) Јанковић је и *смарть* и *смерта* поправио, као што треба (па још уписао с ъ, *смрть*! право!).

72) Јанковић нити има *хлада* ни *лада* у Српскоме (зашто *лад* у Српском језику значи kühle Schatten), него има само *зима*, а у Илиријскоме и *студенъ* и *зима*.

73) *Обрукъ* је погријешено, мјесто *обручъ*, као што је и Јанковић поправио. Он у Српском нити има *кругъ* ни *коль*, него само *обручъ* и *коло*, и у Српскоме и у Илиријскоме. Што је изоставио *коль*, право је имао; зашто то у Српском језику не значи ништа; али је погријешио, што је изоставио *кругъ*. *Круг* се зове по селима *округао* дрвен заклопац, којим жене поклапају воду у судовима и притискују сир у кацама (т. ј. метну круг на сир, па камен на круг); а кад се ђеца, или момчад, таковим (мало јачим) кругом играју *(колутају)*, онда се зове *колут*: но *колут* значи и Reif и Ring. *Обруч* понајвише значи само на кацама и на осталим судовима, а кад је што онако савијено *као обруч*, онда се зове *колут*; а *коло* се зове, што је гођ округло као круг, па било шупље (као колут) или не било (као круг).

74) Јанковић нити има у Српскоме *кругъ* ни *кугель*, него има само *кугла*, а у Илиријскоме као и овђе, *околистъ* (да није погријешено, мјесто *околишъ*?). *Кугла* је ријеч Њемачка, и само је позната у Њемачким државама; а *тане* је Турска, и понајвише значи само пушчано и топовско зрно.

75) *Суначе* ваља да је погријешено, мјесто *сунашце*, и то Јанковић нема никако. *Солнце* је Руски; и то је Јанковић изоставио. Он дакле има (као што треба) и у Српскоме и у Илиријскоме само *сунце*.

76) *Мѣсяцъ* је по Руски. Јанковић у Српскоме има *месецъ* (то је Ресавски и Сремачки; а Шокачки је *мисец*).

	Руски. (по сравнителном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
77)	Звѣзда.	Звѣзда.	Звѣзда.	Звијезда.	Звездà.
13 78)	Лучъ.	Сракъ.	Лучъ, Заря, Зарка.	Луча, Зрак, Зрака.	За́ра.
79)	Вѣтръ.	Вѣтаръ.	Вѣтръ, Ветаръ.	Вјетар.	Вѐтр, Вѐтер.
80)	Вихръ.	Виѓаръ.	Вихръ.	Вијар, Вијор.	Самови́ла.
81)	Буря.	Виѓаръ.	Буря.	Бура, Олуја.	Бу́ра.
82)	Дождь.	Даждь.	Дождь, Киша.	Киша, Дажда.	Даж, Дъж.
83)	Градъ.	Градъ, Крупъ.	Градъ, Туча, Камень.	Град, Туча, Крупа.	Грат, Град.
84)	Молнїя.	Мугна.	Молнїя, Мунья.	Муња, Свјетлица.	Сѐка́вица, Сѐка́не.
85)	Снѣгъ.	Снѣгъ.	Снѣгъ.	Снијег.	Снѐг.

---

77) Јанковић у Српскоме има *звезда* (т. ј. Ресавски и Сремачки). У Илиријском требало би да је *звїезда*, као и Шокачки *звизда*

78) *Сракъ* је погријешено, мјесто *зракъ;* тако исто и *зарка*, мјесто *зрака*. *Заря* је по Руски, мјесто *зора* (Morgenröthe). *Лучъ* у Српском језику значи Kienholz. Јанковић и у Српскоме и у Илиријскоме има само *зрака*

79) *Вѣтръ* је Славенски. Јанковић има у Илиријскоме *вѣтаръ*, а у Српскоме *вѣтаръ* и *ветаръ* (Ово је пошљедње Ресавски и Сремачки, а Шокачки је *витар*).

80) *Вихръ* је Славенски. Јанковић има у Српскоме *олуя*, а у Илиријскоме као што је и овђе *(виѓаръ;* боље би било да је написао *вїяръ)*.

81) *Буря* је по Руски. Јанковић у Српскоме има и *бура* и *буря* и *олуя*, а у Илиријскоме само *виѓаръ*.

82) *Дождь* је Славенски; Јанковић има у Српскоме само *киша*, а у Илиријскоме и *киша* и *даждь* (ваљало би да је *даждъ*). Колико сам ја досад чуо, *даждa* се чује само у пјесмама и у приповијеткама.

83) *Крупъ* је неправо написано, мјесто *крупа*, као што је и Јанковић поправио. Он има у Илиријскоме *градъ* и *крупа*, а у Српскоме *градъ* и *крупа* и *туча* и *камень*. Ја се не опомињем, да сам кад чуо, да се град и *камен* зове, него се говори *лед*, н. п. побио лед виноградe; да Бог сачува од леда и т. д. *Крупа* се понајвише зове у прољеће, кад удари онако као *покрупни* цигани.

84) *Мугна* је погријешено, мјесто *муня*. *Молнїя* је Руски. Јанковић је то све добро поправио, и има само *муня* и у Српскоме и у Илиријскоме.

85) Јанковић има у Српскоме и *снѣгъ* и (Ресавски и Сремачки) *снегъ*. У Илиријском ваљало би да је *снїегъ;* а Шокачки је *сниг*.

	Руски. (по сравнителѣном словару).	Илирийски. Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
86)	Ледъ.	Ледъ, Мрачъ.	Ледъ.	Лед.	Лед.
87)	День.	Да́нь.	День, Дань.	Дан.	Дењ.
88)	Ночь.	Ноохъ.	Ночь, Нотъ.	Ноћ.	Нош, (pl. ношти).
89)	Утро.	Ютро.	Утро, Ютро.	Јутро.	Утрина.
90)	Вечерь.	Вечеръ.	Вечеръ.	Вече, Вечер.	Ве́чер.
91)	Лѣто.	Льето.	Лѣта.	Љето.	Лѐто, Ле́то.
92)	Весна.	Премалитье.	Весна.	Пролѣће, Премаљеће.	Про́лет.
93)	Осень.	Ессень.	Осень.	Јесен.	Је́сен.
94)	Зима.	Зима.	Зима.	Зима.	Зи́ма.
95)	Годъ.	Лѣто, Годише, Година.	Годъ, Година, Лѣто.	Година, Љето.	Годи́на.

---

86) *Мрачъ* је погријешено, мјесто *мразъ* (der Frost). Јанковић ове ријечи нема никако.

87) *День* је по Руски, које је Јанковић и изоставио; а *данъ* је поправио, и написао с ъ *(да́нъ)* и у Српскоме и у Илиријскоме.

88) *Ноохъ* и *нотъ* погријешено је, мјесто *нотъ*; а *ночь* је Руски. Јанковић је то све лијепо поправио, и има само *нотъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

89) *Утро* је Славенски, но Јанковић овђе није ништа поправио, него је оставио овако, као што је.

91) Ја не знам, за што је *льето* написано са *ье*, а не са *Ѣ* (лѣто); већ ако, да се чати *љето*, а не *льето*. Тако и Јанковић има. У Српскоме је *лѣта* штампарска погрјешка, коју је Јанковић поправио, и још је додао (Ресавски и Сремачки) *лето;* Шокачки је *лито.*

92) *Весна* је Славенски, и Јанковић је право имао, што је ову ријеч у Српскоме изоставио; али није имао право, што је изоставио и *премалитье*! Он има и у Српскоме и у Илиријскоме само *пролетье* (по Ресавск. и Срем.). Шокачки је *пролиће* и *премалиће.*

93) *Ессень* је неправо написано, мјесто *есень*. *Осень* је Руски. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *есень.*

95) *Годише* је неправо написано, мјесто *годиште*, као што и Јанковић има *годище* и у Илиријскоме и у Српскоме. Ова се ријеч, истина, налази у Илиријским рјечницима и књигама, али у нашим крајевима ја нијесам чуо да се го-

	Руски. (по сравнителном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
96)	Время.	Врїемя.	Време.	Вријеме.	Врѐме.
97)	Земля.	Земгля.	Земля.	Земља.	Зе́мја.
98)	Вода.	Вода.	Вода.	Вода.	Во́да.
99)	Море.	Море.	Море.	Море.	Мо́ре.
100)	Рѣка.	Рѣка.	Рѣка.	Ријека.	Рѐка.
101)	Волны.	Валъ.	Волны.	Таласи.	Во́лни, Тала́си.
102)	Песокъ.	Парчина, Чалъ.	Пѣсокъ, Пѣсакъ.	Пијесак.	Пѐсо́к.
103)	Глина.	Гнила.	Глина, Смо́лница.	Иловача. Смоница Гњила.	И́ловица.
104)	Пыль.	Пра.	Прахъ.	Пра.	Прах.
105)	Грязь.	Калъ, Глибъ.	Блато.	Као, Блато, Глиб.	Кал.

вори. *Год* у Српском језику значи велики *(годишњи)* празник; и Јанковић је добро чинио, што је ту ријеч изоставио. *Љето* се у овом смислу само у пјесмама чује.

96) *Врїемя* је неправо написано, мјесто *врїеме*, као што је и Јанковић поправио.

97) *Земгля* је погријешено, мјесто *Земля* (по Талијанској ортографији Zemglia), као што је и Јанковић поправио.

100) Јанковић има у Српскоме и *река*. По Илиријски ваљало би да је *рїека*; а Шокачки је *рика*.

101) *Волны* је Славенски, и Јанковић је право имао, што је ову ријеч изоставио. Он има у Српскоме *таласи*, а у Илиријскоме као и овђе. Може бити, да би се ђе и у нашим крајевима могло чути *валови*, зашто се пјева: Дрина *валовита*.

102) Ја нити сам кад чуо *парчина* ни *чалъ*, нити знам, каке су то ријечи; а и Јанковић и има обадвије. *Пе́сокъ* је по Руски. Јанковић има у Српскоме само *пе́сакъ* (по Рес. и Срем.), а у Илиријскоме осим *парчина* и *чалъ* има и *песакъ* и *пѣсакъ*. По Илиријском ваљало би да је *пїесакъ*; а Шокачки је *писак*.

103) Јанковић има у Илиријскоме само *глина* (мјесто *гнила*!), а у Српскоме и *глина* и *и́ловача* и *смо́лница*. Ја *глина* нијесам никад чуо да се говори. *Гњила* се зове у Јадру једно брдо, на коме се копа лончарска земља.

104) Јанковић има у Српском и *пра* и *прахъ*.

105) Јанковић има у Илиријскоме и *глибъ* и *калъ* и *блато*, а у Српскоме, осим ове три ријечи, има и *као* (тако је ваљало да се метне и у Илиријскоме, а *калъ* да се изостави сасвим; зашто се у Српском језику *л* на крају слога претвара у *о*).

Руски. (по сравнителѣном словарѹ).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
106) Гора.	Гора, Бардо, Планнина.	Гора, Бердо.	Брдо.	Го́ра.
107) Берегъ.	Край.	Брегъ.	Брijег, Обала.	Брѐг.
108) Холмъ.	Главица, Бордаче.	Бердашце, Умка.	Брежуљак Главица	Брдо.
109) Долина.	Долина, Продолъ.	Долина, Долъ.	Долина, До (доо).	Доли́на.
110) Воздухъ	Повѣтарзе.	Воздухъ.	— — —	Воздух.
111) Паръ.	Парра.	Пара.	Пара.	Па́ра.
112) Огонь.	Огагнь, Оггна.	Онгпь, Ватра.	Оган, Ватра.	О́гънъ, О́гъњ, О́гињ, Ођињ.
113) Жаръ.	Жаркосъ, Уружина.	Жаръ, Врутви́на.	Врућина.	Горештина́.

106) *Бардо* је и *бердо* неправо написано, мјесто *брдо*. Јанковић је *бердо* поправио, али *бардо* није! Он има *планина* и у Српскоме; но и *гора* и *планина* значи Wald (а не Berg).

107) Јанковић има *край* и у Илиријскоме и у Српскоме, и у Српскоме још и *брегъ*. *Край* у овоме смислу значи управо Rand; а ђе је земља виша од воде, оно се зове *брijег* (Ресавски и Сремачки *брег*, а Шокачки *бриг*), или *обала*.

108) *Бордаче* је погријешено (као и *бердашце* што је неправо написано), мјесто *брдашце*, које Јапковић има само у Српскоме, а у Илиријскоме као што је и овђе! И он има *умка* у Српскоме; но *умка* (или *ужка*) значи брijег *начињен* (н. п. на којој међи), као што и он назначује под звјездицом, говорећи: „*Умка*, круглое нѣсколько возвышенное мѣсто, какъ на пр. *Курганъ*“ (Grabhügel). У Ресави имају неке горе, које зову *Умови*, без сумље од *Холмови* или (по старинскоме) *Хлмови*.

109) Јанковић и у Илиријскоме има *долъ*, мјесто *продолъ*.

110) Ја мислим, да је *повѣтарзе* погријешено, мјесто *повѣтарье*, а Јанковић има *повѣтарце*. *Воздухъ* је по Руски; и народ Српски нема управо ријечи за то (у ђекојим Илиријским рјечницима има *зрак*; али је *зрак* der Strahl, а *воздуха* има и у *највећој* помрчини, ђе никака *зрака* нимало нема).

111) *Парра* је неправо написано, мјесто *пара*, као што је и Јанковић поправио.

112) *Огагнь* је и *онгнь* погријешено, мјесто *огань* (а у Илиријскоме *огна*, вала да је мјесто *огня*, у род.), као што је и Јанковић поправио.

113) И *уружина* је и *врутвина* погријешено, мјесто *врутьина*, које Јанковић има само у Српскоме. Он у Српскоме нема *жаръ*, него има у Илиријскоме,

	Руски. (по сравнителном словару).	Илиријски. Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
114)	Глубина.	Дубина, Пукцина.	Глубина, Дублина.	Дубина, Дубљина	Дибочинà.
115)	Высота.	Высокостъ, Висина.	Висина.	Висина.	Височинá.
116)	Ширина.	Чирина.	Ширина.	Ширина.	Ши́рина.
117)	Длина.	Диглина, Дуглина.	Дужина.	Дужина.	Дъжина.
118)	Дира.	Руппа.	Рупа.	Рупа.	Дупка.
119)	Яма.	Ямма.	Яма.	Јама.	Голѐма дупка.
120)	Ровъ.	Руппа. Скраппа.	Ровъ.	Јаруга, Ендек.	Прекóп.
121)	Камень.	Каммень, Стьена, Кукъ.	Камень.	Камен.	Ка́мен.
122)	Золото.	Злато.	Злато.	Злато.	Златò.

17

мјесто *жаркосъ*. Осим тога има још и у Српскоме и у Илиријскоме *прúпека*. *Жар* у нас значи Glut, а *припека* је, кад *припече* сунце.

114) *Пукцина* ваља да је погријешено, мјесто *пучина*, које Јапковић нема никако. *Глубина* је Славенски, и то је Јанковић изоставио. Он има само *дубина* и у Српскоме и у Илиријскоме.

115) *Высокостъ* је ријеч *начињена* (од *високо*), али народ говори *висина*. Јанковић је у Илиријскоме *висина поправио* — наопако, и написао с *ы*, *высина*; а у Српскоме још додао и *высота!*

116) *Чирина* је погријешено, мјесто *ширина*, као што је и Јанковић поправио.

117) *Диглина* и *дуглина* је погријешено, мјесто *дуљина*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *дужúна* и *дулúна*.

118) *Руппа* је неправо написано, мјесто *рупа*, као што је и Јанковић поправио.

119) *Ямма* је неправо написано, мјесто *яма*, као што је и Јанковић поправио.

120) *Руппа* и *скраппа* неправо је написано, мјесто *рупа* (*скраппа* ја нијесам никада прије ни чуо). За чудо је, како је Јанковић мало прије (118) поправио *руппа*, а ове обадвије ријечи оставио овако! Он у Српскоме, мјесто *ровъ*, има *яруга*, а у Илиријскоме и *руппа* и *скраппа* и *яруга*. *Ров* се у нас зове оно мјесто, ђе се зими *рови* свињама, те једу папрат; а *јаруга* се зове оно, ђе је вода (од кише и од снијега) текући начинила као *ендек*.

121) *Каммень* је и *камень* неправо написано, мјесто *каменъ*, као и *стьена*, мјесто *стїена*. Јанковић је *каммень* поправио, и написао *камень*, а *стьена* нема никако, као ни *кукъ*.

Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
123) Серебро.	Сре́бро.	Сребро.	Сребро.	Сребрò.
124) Соль.	Соо.	Соль, Со.	Со (соо).	Соль.
125) Чудо.	Сюдо.	Чудо.	Чудо.	Чу́до.
126) Лѣсь.	Дубрава, Гарменье.	Лѣсъ, Шума.	Шума.	Лешчени́к, Дреба́к.
127) Трава.	Туава.	Трава, Зелье, Билье.	Трава.	Трѐва.
128) Дерево.	Стабаръ.	Дрво.	Дрво.	Дрво.
129) Колъ.	Колазъ.	Колъ, Колацъ.	Колац.	Кол.
130) Зелень.	Зеле́нь.	Зелень.	Зелен.	Зелени́шка.
131) Дубъ.	Ґрастъ.	Дубъ, Растъ.	Раст, Дуб.	Даб.
132. Пень.	Ґре́къ, Па́гнъ, Труп.	Стабло.	Пањ.	Пењ.

124) *Соль* је Славенски; Јанковић има само *со* и Српски и Илиријски (право).

125) *Сюдо* је погријешено, мјесто *чудо*, као што је и Јанковић поправио; но он има и *ди́во*, и Српски и Илиријски. Говори̯ се истина *дивота* (Wunderſchönheit), и (прилаг.) *дивно*; али *диво* ја нијесам чуо до данас.

126) *Гарменье* је неправо написано, мјесто *грменье* (coll. од *грм*); Јанковић ове ријечи нема никако, него има у Илиријскоме *дубрава* и *лѣсъ*, а у Српскоме *лесъ* и *шума*. *Дубрава* може се ђешто (у Србији и у Ерцеговини) чути; али *лѣсъ* и *лесъ* не говори нико.

127) *Туава* је погријешено (може бити у штампању), мјесто *трава*, као што је и Јанковић поправио. Он има *зелье* и у Српскоме и у Илиријскоме, а *би́лье* само у Српскоме. *Зеље* се зове она трава, које се лист кува и једе; а *биље* се зову оне траве, што жене беру, те се у њима купају (н. п. на Ђурђев дан), или *чине* што с њима.

128) *Стабаръ* ја не знам шта је (ако није мјесто *стабло*?); и Јанковић ове ријечи нема никако, него има *дрво* и у Српскоме и у Илиријскоме.

129) *Колазъ* је погријешено, мјесто *колацъ*, као што је и Јанковић поправио. *Колъ* је Руски, и Јанковић има само *колацъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

130) *Зелень* је неправо написано, мјесто *зеленъ*.

131) Ваља да је *грастъ* погријешено, мјесто *растъ*, као што је и Јанковић поправио. Он има у Српскоме још и *растовина* и *дубовина* (а *дубъ* нема никако!); но *растовина* и *дубовина* значи дрво (Holz) *растово* или *дубово*.

132) *Ґре́къ* ја не знам, шта је; и Јанковић ове ријечи нема никако. *Пагнъ* је погријешено, мјесто *пањ*, као што је и Јанковић поправио. Он има у Српскоме само *пањ*, а у Илиријскоме и *пањ* и *трупъ*; но *труп* значи Körper.

	Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
133)	Листы.	Листи.	Листье.	Лишће, sing лист.	Листо́.
134)	Плоды.	Вокжье, Пло́дъ.	Плоды, Овощїе, Вотье.	Воће.	Ово́ште, Ово́пче.
135)	Кора.	Корра.	Кора.	Кора.	Кора̀.
136)	Корень.	Корьенъ.	Корень.	Коријен.	Ко́рен.
137)	Сукъ.	Грана, Гуоя.	Грана.	Грана, Младица	Вѐћа.
138)	Поле.	Гнива, Полье.	Полъ.	Поље.	По́ле.
139)	Лугъ.	Ливада, Ваде.	Лугъ, Ливада.	Лука. Ливада.	Ливáда, Ливáда.
140)	Жито.	Ситекь.	Жито.	Жито.	Жи́то.
141)	Рожь.	Ґерсъ.	Рожъ, Ражъ.	Раж.	Ръж.
142)	Овесъ.	Овасъ.	Овесъ, Овасъ.	Овас.	Ове́с.

133) Јанковић има и *листье* и *лиштье* (право!) и у Српскоме и у Илиријскоме.

134) *Вокжье* је погријешено, мјесто *вотье*, као што је и Јанковић поправио. Он има у Илиријскоме и *вотье* и *плоды*, а у Српскоме и *вотье* и *овощїе* и *плоды*. Ни *овощїе* ни *плоды* није Српски; кад би се и говорило *плоди*, у нас не би значило *воће*, него сваки *род*.

135) *Корра* је неправо написано, мјесто *кора*, као што је и Јанковић поправио.

136) *Корьенъ* је неправо написано, мјесто *корїенъ*, као и *корень*, мјесто *коренъ* (Ресавски и Сремачки; а Шокачки је *корин*).

137) Ја не знам, шта је *гуоя*; Јанковић има само *грана* и у Српскоме и у Илиријскоме. *Младица* значи оно, што за једно љето узрасте.

138) *Гнива* је погријешено, мјесто *нива* (или управо *њива*), а *полъ*, мјесто *полье*. Јанковић има само *поле* и у Српскоме и у Илиријскоме.

139) *Ваде* ја ње знам, шта је; Јанковић има у Илиријскоме само *ливада*, а у Српскоме и *лугъ* и *ливада*. *Лугъ* се у Српском језику зове *шума у равни*. *Ливада* се зове свака њива, ђе се коси сијено; а *лука* је само у равни поред воде.

140) *Ситекь* ја не знам, шта је. Јанковић има *жито* и у Српскоме и у Илиријском.

141) *Герсъ* има и Јанковић; али ја се не опомињем, да сам ту ријеч до сад чуо (да није погријешено, мјесто *ражъ*? зашто Јанковић има *ражъ* и у Илиријскоме). *Рожъ* је Руски, и Јанковић има само *ражъ*. *Рвати*, чини ми се, кажу hers (hers), мјесто *раж*.

142) *Овесъ* је по Руски; и Јанковић има само *овасъ*.

	Руски. (по сравнителѣном словару).	Илирилски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
143)	Виноградъ.	Гроздье, Виногроценъ.	Биновакичъ.	Грозд, Грожђе.	Грозд.
144)	Рыба.	Риба.	Рыба.	Риба.	Ри́ба.
145)	Червь.	Сарвъ.	Червь.	Црв.	Црвјак.
146)	Муха.	Муґа.	Муха, Мува.	Муа. Мува.	Муха, Муа.
147)	Звѣрь.	Звьерь.	Звѣрь.	Звијер, Живинче	Звѐр, Дúвјач, Скот.
148)	Быкъ.	Во, Говедсе.	Бынъ, Волъ.	Во (воо).	Вол.
149)	Корова.	Крава.	Крава.	Крава.	Крáва.
150)	Баранъ.	Ованъ.	Ягнѣ.	Ован.	Овéн.
151)	Рогъ.	Рóгъ.	Рогъ.	Рог.	Рог.
152)	Конь, (Лошадь).	Кони.	Конъ, Паритъ.	Коњ.	Коњ.

143) Јанковић има *гроздье* и *грождье* и *гроздъ*, и у Српскоме и у Илиријскоме, па још код *гроздъ* каже под звјездицом, да „значитъ *кистъ* виноградную;“ а код *грождье* и *гроздье* каже, да „значитъ самыя *ягоды* на кистѣ находящіяся.“ Заиста је за чудо, како Јанковић није знао, да је *грожђе* сабирателно име (nomen collectivum) од *грозд*; а „*ягоды*“ се Српски зову *пуца*. *Виногроценъ* (мјесто *винни грозенъ*) то је Чешки; *биновакичъ* је погријешено, мјесто *винова кичъ*, и то је Вендски; но Јапковић ове ријечи ни у једноме нарјечију нема никако.

144) Јанковић је и у Илиријскоме написао *рыба (поправио наопако)*.

145) *Сарвъ* је погријешено, мјесто *царвъ*, или управо *црвъ*; а *червь* је по Руски. Јанковић има у Српскоме *червь* и *црвъ*, а у Илиријскоме *црвъ* и *сарвъ*!

146) Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *муха* и *мува*.

147) У Илиријском је *звьерь* неправо написано, мјесто *звїеръ* (Ресавски и Сремачки *звер*, а Шокачки *звир*). Јанковић има у Српскоме *зверь* и *звѣрь* и *марва*, а у Илиријскоме само *звѣрь*. *Звијер* (као и у Рускоме *звѣрь*) значи само ein wildes Thier; *марва* значи домаће животиње, које се једу, а животиње које се не једу (као н. п. псето, мачка), оне се зову *скот*.

148) *Говедсе* је погријешено, мјесто *говече*, а *бынъ*, мјесто *быкъ*. Јанковић има у Илиријскоме *во* и *говече* (ће каже под звјездицом: „*Говече* есть имя общее, подъ которымъ рогатый скотъ разумѣется, то есть: *Быкъ* и *корова*.“), а у Српскоме *во* и *волъ*. *Бик* у Српском језику значи der Stier.

150) Јанковић има *ованъ* и у Српскоме.

152) *Кони* и *конъ* погријешено је, мјесто *конь*, а *паритъ*, мјесто *паритъ*, као што је и Јанковић поправио. *Пари* се ријетко говори, и значи простога коња, који није ат.

	Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
153)	Свинья.	Прасазъ, Свиня.	Свине, Крме, Крмче.	Свиња, Крме.	Свињà.
154)	Собака.	Пасъ.	Песъ, Пасъ.	Псето, Вашка.	Ку́че. Псе́то.
155)	Котъ.	Мака.	Мачакъ.	Мачак.	Ко́тка.
156)	Мышь.	Мискъ.	Мышъ.	Миш.	Миш́ок.
157)	Птица.	Птица.	Птица.	Тица, Втица.	Пи́ле.
158)	Перо.	Перо.	Перо.	Перо.	Перò.
159)	Пѣтелъ.	Пьевацъ, Кокотъ.	Пѣтелъ, Петао.	Пијетао, Пијевац.	Петé́л.
160)	Яйцо.	Яе.	Яе, Яицо.	Јаје.	Јецé́, Јајцé́.
161)	Курица.	Кокоскъ.	Кокошка.	Кокош.	Кокóшка.
162)	Гусъ.	Гуска.	Гуска.	Гуска.	Гáска.

153) *Прасазъ* је погријешено, мјесто *прасацъ*, а *свине* мјесто *свиня*, као што је и Јанковић поправио. Он код *прасацъ* назначује под звјездицом: „*Прáсе* значитъ: *Поросенка*, а *Прасацъ* большаго *Поросенка*.“

154) *Песъ* је по Славенски. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *пасъ* и *псето;* но *пас* знači само мушкарца, а *псето* сав род пасиј.

155) *Мака* ваља да је погријешно, мјесто *мачка*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *мачакъ* и *мачка*, и код ове пошљедње рјечи назначује под звјездицом: „*Мачка* значитъ самку, и есть имя общее, подъ которымъ разумѣется самецъ и самка, *мачакъ* значитъ только самца.“

156) *Мискъ* је погријешено, мјесто *мишъ*. Јанковић има и *мышъ* (ваљало би да је *мишъ*) и Српски и Илиријски.

157) Ѣешто се по варошима (у Срнјему, у Бачкој и у Банату) говори и *птица*.

159) *Пьевацъ* је неправо написано, мјесто *пѣвацъ;* а *пѣтелъ* је по Славенски. Јанковић има у Српскоме само *петао*, а у Илиријскоме и *пьевацъ* и *петао (петао* је Ресавски и Сремачки, а Илиријски ваљало, би̇да је *пїетао);* а мјесто *кокотъ*, које се такођер може чути, особито у пјесмама и у приповијеткама, има *кокошъ* (!), па још под звјездицом каже: „*Кокошъ* есть имя общее, подъ которымъ разумѣется *Самецъ* и *Самка*, то есть: *Пѣтухъ* и *курица*.“

160) *Яицо* је по Руски; Јанковић има *яице* мјесто тога, но и то је могло изостати, зашто је у нас *јајце* (а не *јаице*) умалително (diminutivum) од *јаје*.

161) *Кокоскъ* је погријешено, мјесто *кокошъ*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *кокошь* и *кокошка*.

Руски. (по сравнителном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.	
163) Утка.	Патка, Пловка, Утка.	Патка.	Патка, Пловка.	Пáтица.	21
164) Голубь.	Голубичи.	Голубъ.	Голуб.	Галъб, Гáлаб.	
165) Соха.	Рáло.	Плугъ.	Плуг, Ралица, Рàло.	Плуг, Рало, Демалуг.	
166) Борона.	Брана.	Брана.	Дрљача, Брана.	Брàна.	
167) Межа.	Медя.	Храница, Хатаръ.	Међа.	Междà, Межà.	
168) Домъ.	Домъ, Гиза, Кужьа.	Домъ, Кутья.	Кућа. Дом.	Кáшта, Дом.	
169) Дверь.	Врата.	Дверь.	Врата.	Врáта.	
170) Дворъ.	Дворъ.	Дворъ, Авлïя.	Двор, Авлија.	Двор.	
171) Городъ	Градъ.	Варош.	Варош, Мјесто.	Град.	

---

163) *Утка* ја до данас нијесам чуо у Српскоме језику да се говори; Јанковић има само *патка* и *пловка*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

164) *Голубичи* је погријешено, (ваља да мјесто *голубићи*). Јанковић има (као што треба) *голубъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

165) Јанковић има у Илиријскоме *рáло* и *плугъ*, а у Српскоме само *плугъ*. Између *плуга* и *ралице* у нас има разлика: *ралица* је управо као Руска *соха:* она има само једну ручицу, и њом се оре по брдовитим мјестима, и то само на два вола; а *рало*, колико се ја опомињем, само се у пјесмама спомиње.

166) Мени се чини, да се *брана* зове само, кад се начини од грања и од трња.

167) *Медя* је неправо написано, мјесто *медья*, *храница* мјесто *граница*, а *хатаръ* мјесто *атаръ*. Јанковић има у Илиријскоме *медя* и *граница*, а у Српскоме *граница* и *хатаръ*. *Атар* се највише говори по Мађарској, а ни *граница* није по народу свуда позната тако, као *међа*.

168) *Гиза* је погријешено, мјесто *гижа* (или управо *ижа*), а *кужьа* мјесто *кутья*. Јанковић *гиза* нема никако, него има *домъ* и *кутя*, и у Српскоме и у Илиријском.

169) *Дверь* је Славенски; Срби само у цркви на олтару кажу *двери*. Јанковић има у Српскоме само *врата*, а у Илиријскоме и *врата* и *двери*.

170) Јанковић има у Српскоме само *авлïя*.

171) Јанковић добро каже код *грáдъ*: „*Градъ* по Сербски значитъ крѣпость или укрѣпленное мѣсто.“

	Руски. (по сравнителѣном словару).	Илирилски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
	172) Очагъ.	Огнище.	Огнище.	Огњиште.	Огни́ште.
22	173) Мѣра.	Мера.	Мера.	Мјера.	Мѐра, Мѐрка.
	174) Кадь.	Бодены, Жеберъ.	Када, Каца.	Каца, Када, Буре.	Каца̀, Ба́чва, Бори́ло.
	175) Топоръ.	Чекира.	Сѣкира, Сикира.	Сјекира, Сикира.	Балтӣја, Балта́к.
	176) Поясъ.	Поясъ, Па́съ.	Поясъ.	Појас, Пас.	Шо́јас.
	177) Гвоздь.	Чьаво, Чьавелъ.	Гвоздь.	Клин, Чавао, (Чавалъ), Ексер.	Пиро́н.
	178) Возъ.	Вознїа. Возенїе.	Возъ. Кола.	Воз.	Возе́не.
	179) Хлѣбъ.	Ꙗлѣбъ, Кру.	Хлѣбъ, Лѣбъ.	Љеб.	Хлѐб.

---

172) Боље би било, да је написано *огниште*; зашто ће *огнище* Рус да чита *огњище*.

173) *Мера* је по Илиријски неправо написано, мјесто *мѣра* (а Шокачки је *мира*). Јанковић има и *мера* и *мѣра* и у Српскоме и у Илиријскоме.

174) *Бодены* може битн да је погријешено мјесто *бадань*, а *жеберъ* мјесто *чабаръ*. Јанковић има и *бодены* и *жеберъ*, него код *жеберъ* каже под звјездицом: „*Жеберъ* или *чабаръ* собственно значитъ *ушатъ*.“ *Када* се зове кратка а широка каца (па још у врѣу шира, него у дну; или дугуљаста, као оне, што се у њима купа): а *буре* је задњвено с обје стране. Тако и у Бугарскоме *борило* значи мало дугуљасто буренце, што се по два на коњу носе; а *бачва* је велика каца (које се и у Србији говори доље око Мораве).

175) *Чекира* је погријешено, мјесто *сѣкира*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме само *сикира*. По Ресавском нарјечију говори се и *секира*.

177) *Чьаво* је погријешено, мјесто *чавао* (или као што се у брзом изговору чује *чаво*), а *чьавелъ* мјесто *чавалъ* или *чаваль*; а *гвоздь* је Славенски. Јанковић има у Српскоме и *эксеръ* и *гвоздь*, а у Илиријскоме као што је и овђе (*чьаво* и *чьавелъ*).

178) *Вознїа* је погријешено, мјесто *возня*, (или управо *вожня*), а *возенїе*, мјесто *возенье*. Јанковић има *возъ* и *кола*, и у Српскоме и у Илиријскоме: но *кола* и *воз* није свеједно: *воз* је товар, који се *вози*, на макар на колима, или на саонима.

179) Јанковић има у Српскоме *хлѣбъ* (које није Српски) и (Ресавски и Сремачки) *лебъ* и *лебацъ*, а у Илиријскоме *хлѣбъ* и *кру*.

	Руски. (по сравнителном словару).	Илирилски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
180)	Вино.	Вино.	Вино.	Вино.	Ви́но.
181)	Яствы.	Еденїе.	Ѣла.	Јело.	Јастѐ.
182)	Тать, (Воръ).	Тать, Крадиваць, Лупежъ.	Тать, Крадливаць.	Крадљивац, Лопов, Рсузин.	Въхва.
183)	Латы.	Оклопъ.	Панцыръ.	Оклоп, Панцијер.	— — —
184)	Сторожъ.	Стражникъ. Стража.	Стражаръ; Чуваръ.	Стражар; Чувар.	Стража́р.
185)	Брань.	Натѣзанїе, Каранье, Среченье.	Псовка.	Свађа.	Кра́мола, Ја́жба.
186)	Драка.	Бїенье. Юрищъ.	Бой.	Бој.	Бој, Бије́не.
187)	Бѣда.	Незгода, Бѣда.	Бѣда, Неволя.	Невоља, Сиромаштво, Сиротиња.	Пус, Поро́јник, Жа́лба.

181) *Еденїе* је неправо написано, мјесто *еденье*.

182) *Татъ* (а не *тать*) може бити да се говори по Илирији, али у Србији, и у Сријему и у Бачкој и у Банату, ја до сад нијесам чуо. *Крадиваць* је не- 23
право написано, мјесто *крадливаць*, као што је и Јанковић поправио. Он има и *лоповъ* у Српскоме.

183) Јанковић има, и у Српскоме и у Илиријскоме, и *оклопъ* и *панцыръ*; и још код *оклопъ* каже под звјездицом: „*Оклопъ* собственно значитъ *кирассъ*.“ А код *панцыръ* вели: „*Панцыръ* есть сдѣлапая, какъ будто рубашка изъ желѣзныхъ кольцевъ, которую надѣвали въ древнее время воины.“ Не само „въ древнее время,“ него и данас војници носе и *оклопе* и *панцијере*.

184) Јанковић има у Илиријскоме *стражникъ* и *стража* и *чуваръ*, а у Српскоме само *чуваръ* и *стража*; но *стража* у нас не значи *сторожъ* (der Wächter), него *сторожа* (die Wache). *Стражар* је само војник, који чува *стражу*; а *чувар* је сваки, који што чува.

185) *Натѣзанїе* ја нијесам до сад чуо никад; *сречение* (ако се говори?) по Илиријски би приличније било *срѣчение*. Јанковић има у Српскоме и *псовка* и *свадья*; но ја мислим, да је и *свадья* и *каранье* правије, него *псовка*; зашто је *псовка*, кад се људи руже и *псују*, а *свађати* се и *карати* може и без *псовке*.

186) *Юрищъ* је погријешено, мјесто *юришъ* (Sturm), као што је и Јанковић поправио.

187) *Бѣда* је у Илиријском неправо написано, мјесто *бѣда*. Јанковић има у Српскоме још и *беда* (Ресавски и Сремачки; а Шокачки је *бида*). *Биједа* у Српском језику значи unverdiente Beschuldigung, а и *напаст* је налик на то.

	Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
188)	Побѣда.	Добитье.	Побѣда, Придобленїе.	Побједа.	Побѐда, На́двив.
189)	Война.	Ратъ.	Война.	Рат, Крајина.	Војска, Вóсћа.
24 190)	Воинъ.	Воиникъ, Витецъ, Затосникъ.	Войнъ.	Војник.	Војник.
191)	Лѣнь.	Лѣносъ, Лотро́ство	Лѣнь.	Лијеност.	Лѐнос, Лѐност.
192)	Ладъ.	Погодба, Складъ.	Сложность, Изрядство	Слога.	Сло́га
193)	Родины.	Радьянье, Родженье.	Бабинье.	Порођај.	Ро́жба.
194)	Полъ.	Поодъ, Пода, Тле́.	Патосъ.	Таван, Патос, Земља.	Дно.

188) *Придобленїе* је од Српскога глагола (придобити) по Славенском начину начињено; Јанковић мјесто *придобленїе* има *победа* (Ресавски и Сремачки). Мени се чини, да ова ријеч *побједа* није врло позната у народу Српскоме, него се највише говори с глаголима: *надвладати, надбити, добити, придобити* и т. д. а суштествително се каже Турском ријечи *међдан* (или *мегдан*).

189) *Война* је Руски. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *рать* (дакле *поправио* наопако!) и *война* и *войска*. Истина да се каже: отишао *на војску*; али војска управо значи die Armee.

190) *Воиникъ* је неправо написано, мјесто *войникъ; витецъ* је погријешено, мјесто *витезъ*, а *затосникъ* мјесто *заточникъ* (који се *затече*, да изиђе коме на међдан). Јанковић је *затосникъ* изоставио са свим, а *витецъ* је поправио, и још лијепо каже под звјездицом: „*Витезъ* значитъ собственно *храбраго воина*, какъ на Иллирїйскомъ такъ и на Сербскомъ языкѣ; а просто *воинъ* называется по Иллирїйски и Сербски *войникъ*.“ Но при свему овоме он опет има, осим *воиникъ*, у Српскоме и *воинъ* и *воякъ!*

191) *Лотроство* ја нијесам никад чуо. Може бити, да би по Илиријски било правије *лѣеносъ* (или *лѣеностъ*), него *лѣносъ;* а *лѣнь* је Руски. Јанковић има у Илиријскоме *лотро́ство* и *лѣность*, а у Српскоме и *лѣнь* и *лѣнивство* и *лѣность*.

192) *Изрядство* није Српска ријеч никако; и Јанковић ове ријечи нема ни у каком нарјечију. Јанковић нема ни *погодба* (зашто *погодба* значи Vertrag), него има у Илиријскоме *складъ* и *сложность*, а у Српскоме само *сложность*. *Сложност* би се могло начинити од *сложно*, али има готова ријеч *слога*.

193) *Родженье* је погријешено, мјесто *рожденье* (или управо *родьенье*). Јанковић има у Илиријскоме *радьянье* и *рожденье*, а у Српскоме *радьянье* и *бабинѣ*. *Бабинье* (или *бабине*) значи оно вријеме (као празновање) послије порођаја.

194) *Поодъ* је неправо написано, мјесто *подъ*, а *пода* ваља да је метнуто у родит. падежу.

	Руски.	Илирилски.	Српски. (по сравнителном словару).	Српски. (поправљено).	Бугарски.
195)	Пашня.	Гнива.	Оранье.	Њива.	Ни́ва.
196)	Иго.	Ярамъ.	Иго, Яремъ.	Јарам.	Јаре́м.
197)	Судно.	Броодъ, Дрьево, Кораблїя.	Ладья.	Лађа.	Ѣеми́ја.
198)	Китъ.	Китъ.	Китъ.	Кит.	Кит.
199)	Свѣтъ.	Свѣтъ.	Светъ.	Виђело.	Свети́ло.
200)	Громъ.	Гармльенїе.	Гармлїавина.	Гром.	Гром, Грме́ш.
201)	Молодъ.	Младъ.	Младъ.	Млад.	Млад.
202)	Старъ.	Старъ, Да́вны.	Старъ.	Стар, Вет.	Стар.

195) *Гнива* је погријешено, мјесто *нива* (т ј. *њива*), као што је и Јанковић поправио. Он има у Илиријскоме само *нива*, а у Српскоме и *нива* и *оранѣ*; но *оранѣ* је њива узорана.

196) *Иго* је Славенски, а *яремъ* је по Рускоме. Јанковић има само *ярамъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

197) *Броодъ* је неправо написано, мјесто *бродъ* (као што је и Јанковић поправио), а *кораблїя* мјесто *корабаль* (Јанковић има *кораблъ*). *Дрьево* ја не знам, шта је| овђе; ни Јанковић пема ове ријечи. Оп има у Илиријском само *бро́дъ* и *кораблъ*, а у Српском *ладя* и *ораница* и *чамацъ* и *чунъ*, па још код свију толкује, шта је које: а) код *ладя*: „*Ладя* значитъ большее судно.“ б) код *ораница*: „*Ораница* есть судно, выдолбленное изъ одного дерева, въ которомъ можно 10 или 12 человѣкамъ сѣсть.“ в) код *чамацъ*: „*Ча́мацъ* можетъ быть и больше и меньше *оранцы*, но онъ сдѣланъ изъ досокъ и бревенъ.“ г) код *чунъ*: „*Чу́нъ* самое малое судно выдолбленное изъ одного дерева, въ которомъ 3 или 4 человѣка помѣститься могутъ.“ Мени се чини, да између *чуна* и *оранице* нема никакве разлике.

199. *Свѣтъ* је по Илиријски неправо написано, мјесто *свїетъ* (по то у Српском језику значи die Welt. Ја се опомињем само у једној пјесми да *свијет* или *свет* значи Tageslicht: „Од вечера до *света*“). Јанковић има у Српскоме *светъ* и *свѣтъ*. *Виђело* се Ресавски говори *видело*, а Сремачки и Шокачки *видило*.

200) *Гармльенїе* је неправо написано, мјесто *грмљење*, *а гармлїавина* мјесто *грмлявина*. Јанковић има у Српскоме *грмлявина* и *грмлявица*, а у Илиријскоме само *грмлявина*. *Грмлявица* није Српски; а *грмлявина* (и *грмлява*) не значи управо *гром*, него је то пуцњава громовна.

202) Мјесто *давный* (тако има Јанковић) у нас је обичније *давнашњи*. *Вет* (Ерцеговачки и *вегд*) само се аљинама каже. Животињама се каже и *матор*, мјесто *стар*.

	Руски.	Илиријски. (по сравнителном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
203)	Здоровъ	Здравъ, Цитаво, Яако.	Здравъ.	Здрав.	Здрав.
204)	Высоко.	Высоко, Узвысено.	Високо.	Високо.	Висóко.
205)	Низко.	Ниско, Нызоко.	Низко.	Ниско, (Низак).	Ни́ско, (Нисок).
206)	Велико.	Велико, Вельћ.	Велико.	Велико, Големо.	Голѐмо.
207)	Мало.	Малагано, Мало, Жглћ.	Мало.	Мало.	Мало.
208)	Бѣло.	Бѣло, Снѣхано.	Бѣло, Бело.	Бијело.	Бѐло.
209)	Черно.	Царно, Врано.	Черно.	Црно, Врано.	Црно, Чéрно.
210)	Крáсно.	Зарлѣно, Рудно.	Червено, Црвено.	Црвено, Црљено	Црвéно, Червéно.
211)	Зелено.	Зелéно.	Зелено.	Зелено.	Зелéно.

---

203) *Цитаво* је погријешено, мјесто *читаво* (цијело), а *яако* ваља да је мјесто *яко* (ſtarĸ). Јанковић ови двију ријечи нема никако.

204) *Узвысено* је погријешено, мјесто *узвишено*, као што је и Јанковић поправио, (па још и са *и* написао! Али је опет зато у Српскоме *високо поправио* и написао са *ы*, као и у Илиријскоме!).

205) *Нызоко* може бити да је погријешено, мјесто *низак*. Јанковић има само *ниско* (а у Српскоме *низко*!).

206) *Вельћ* ваља да је погријешено, мјесто *веле*; Јанковић ове ријечи нема никако.

207) *Жглћ* је погрјешено, мјесто *жлћ*. Јанковић има само *мало*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

208) По Илиријски је *бѣло* неправо написано, мјесто *бїело*; *бело* је Ресавски и Сремачки (а Шокачки *било*). *Снѣхано* ваља да је погрјешено, мјесто *снѣжано*; Јанковић ове ријечи нема никако.

209) *Царно* је неправо написано, мјесто *црно*, као што је и Јанковић поправио. *Черно* је Руски; Јанковић има *црно* и *врано* и у Српскоме и у Илиријском. У нашим народним пјесмама има и *чарно*.

210) *Зарлѣно* је погријешено, мјесто *црлѣно*, као што је и Јанковић поправио. *Рудно* ја нијесам у нас чуо до сад, да се говори, него се говори истина *руди*, и *зарудило* (*заруђело*) воће, кад почне да зри. *Червено* се не говори Српски; Јанковић нити има у Илиријскоме *рудно*, ни у Српскоме *червено*, него у Илиријскоме *црлѣно*, а у Српскоме *црвено*.

	Руски. (по сравнитељном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
212)	Остро.	Оштро, Артасто, Бодежгливо.	Оштро, Оштрлято.	Оштро, Остро.	Óстро.
213)	Сыро.	Влажно, Мокро, Сирово.	Сыро, Сырово.	Влажно; Сирово.	Сурóво.
214)	Легокъ.	Лагаганъ, Лакъ.	Легокъ, Лагъ.	Лак.	Лек.
215)	Толстъ.	Дебео, Круупанъ.	Дебелъ, Дебео.	Дебео.	Дéбел.
216)	Добро.	Добро.	Добро.	Добро,	Добрò.
217)	Хорошо	Добро, Лѣпо.	Изрядно, Лѣпо.	Добро. Лијепо.	Хубаво.
218)	Лѣпо.	Лѣпо, Драгосно.	Лѣпо, Красно.	Лијепо, Красно.	Хýбаво, Крáсно.
219)	Благъ.	Добаръ, Благословенъ.	Благъ.	Благ, Добар.	Дóбар.

27

212) *Артасто* ја не знам шта је (да није мјесто *ртасто*?), а и Јанковић има тако. *Бодежгливо* је погријешено, мјесто *бодежливо*, него је за чудо, како Јанковић то није знао поправити, него метнуо тако исто! Он има дакле у Илиријскоме као што је и овђе, а у Српскоме још и *остро*. *Бодежљиво* је, (ако се говори тако?), што *боде* (н. п. трава кака), а *оштрљато*, *зашиљено* (ſpitzig); даклем у Српском језику ниједно не значи ſcharf.

213) *Сыро* није Српски; Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *влажно* и *мокро* и *сырово* (даклем и ово поправио *на опако*!). *Мокро* је више, него *влажно*. *Сирово* значи roh, (н. п. дрво, месо, кожа).

214) *Легокъ* није Српски, а *лагъ* ваља да је штампарска погрјешка, мјесто *лакъ*; *лагаан* (или *лаган*) говори се истина, али Јанковић нема, него он има и у Српскоме и у Илиријскоме само *лакъ* и *лагацакъ*.

215) *Круупанъ* је неправо написано, мјесто *крупанъ*, као што је и Јанковић поправио и метнуо још и у Српскоме; али *крупан* друго значи, н. п. *крупан човек*, то значи и висок и дебео; тако се каже *крупно брашно*, *крупна со*; *крупна риба*, *крупни новци* и т. д. *Дебелъ* се не говори Српски; Јанковић има само *дебео* и *крупанъ*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

217) *Лѣпо* је по Илиријски неправо написано, мјесто *лѣпо* (Ресавски и Сремачки *лепо*, а Шокачки *липо*). *Изрядно* није Српски; и Јанковић ове ријечи ни у каквом нарјечију нема, него има и у Српскоме *добро* и *лѣпо*, као и у Илиријскоме.

218) Јанковић мјесто *драгосно* има *красно* и у Илиријскоме.

219) Јанковић мјесто *благословенъ* има *благъ* и у Илиријскоме.

	Руски.	Илиријски. (по сравнитељном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
220)	Зло.	Зло, Зледно, Злохудно.	Зло.	Зло.	Зло, Ло́шо.
221)	Дурно.	Зледно, Грубо, Гардно.	Ружно, Хердъяво.	Ружно.	Ло́шо, Прúчаво.
222)	Худо.	Ґудно, Опако.	Худо, Неваляло.	Удо, Зло, Рђаво.	Ло́шо.
223)	Скоро.	Барзо, Уреда, Наипрече, Ґарло.	Скоро, Хитро, Таки.	Брзо, Скоро.	Ско́ро, Брже.
28 224)	Тихо.	Тиго, Полакко, Лагано.	Тихо.	Полако, Полагано.	Поле́ка.
225)	Живо.	Живо, Обартно.	Жúво.	Живо, Брзо.	Жúво, Брзо.

220) Јанковић има у Илиријскоме само *зло*, а у Српскоме и *зло* и *злохудно!*

221) *Гардно* је неправо написано, мјесто *грдно;* а *хердъяво* је погријешено, мјесто *рдьяво*. Јанковић има све као што је и овђе, само, што има *хердьяво*, мјесто *хердъяво*.

222) Осим ови ријечи Јанковић има још у Илиријскоме и *худно* и *удно*, а у Српскоме и *худно* и *удно* и *опако*.

223) *Барзо* је неправо написано, мјесто *брзо*, које Јанковић није поправио, али у Српском има *брзо*! *Наипрече* је неправо написано, мјесто *најпрече*, као што је и Јанковић поправио; а *хитро* је неправо написано, мјесто *итро*, но Јанковић то није поправио. *Гарло* ја нијесам до сад чуо никад. *Таки* се говори само у Сријему и у Бачкој и у Банату. Јанковић има *скоро* и у Илирије-
28 скоме; но у Српском језику| *скоро* понајвише значи *не давно* (unlängſt), и отуда се каже *до скора* и *скорашњи*.

224) *Тиго* и *лагано* овђе у Илиријскоме ваља читати tiho, lahano, зашто је у Словару *г* назначено, да се чита као латинско *h*, но овђе се није могло назначити. И Јанковић је *тиго* тако назначио, а *лагано* није, него има овако, као што и треба; и *полакко* је такођер поправио (*полако*); и осим ови трију ријечи он има у Илиријскоме још и *полагано*, а у Српскоме има и *тихо* и *полако* и *полагано*. *Тихо* се Српски каже *тијо* (*х* на *ј*, као и на више мјеста, н. п. *смеј*), али *тијо* у Српском језику значи ſtill.

225) *Обартно* је неправо написано, мјесто *обртно*, као што је и Јанковић поправио.

	Руски. (по сравнителном словару).	Илиријски.	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
226)	Радъ.	Радъ, Весео.	Радъ.	Рад, Весео.	Рад.
227)	Ясти, (Есть, Кушать).	Ѣсти, Оброковати.	Ѣсти.	Јести.	Ја́сти.
228)	Пить.	Пити.	Пити.	Пити.	Пи́ти.
229)	Пѣть.	Пьевати, Пьети.	Пѣвати.	Пјевати, Појати.	Пе́јати.
230)	Бить, (Ударать).	Бити, Лупати, Удрити.	Бити, Тутьи.	Бити, Ударити, Тући.	Би́ти.
231)	Спать.	Спати, Спавати.	Спа́ти, Спава́ти.	Спавати, Спати.	Спа́ти.
232)	Лечь, (Ложиться, Лежать).	Ложитисе.	Лечи, Летьи.	Лећи, Лежати.	Лежа́ти.
233)	Взять, (Брать, Имать, Принять).	Вазя́ти, Узяти, Прими́ти.	Взя́ти, Узе́ти.	Узети, Примити.	Зи́мати.
234)	Любить, (Миловать).	Ꙗлюбити, Хютѣти.	Любити.	Пазити, Милова-ти.	Љу́бити, Милува́ти.

227) *Оброковати*, мислим, значи само *јести оброком*; то јест: *доручковати*, *ручати*, *ужинати* и *вечерати*.

229) *Пьевати* и *пьети* неправо је написано, мјесто *пѣвати* и *пѣти* (ако се ово друго говори?). Јанковић има у Српскоме и *певати* (Ресавски и Сремачки; а Шокачки *пивати*) и *појати*, и код *појати* лијепо назначује под звјездицом: „*Појати* собственно значитъ: *пѣть духовныя пѣсни.*“

230) *Битти* и *ударитти* неправо је написано, мјесто *бити* и *ударити*. Јанковић је *ударити* поправио, а *бити* није! *Лупати* значи бити с *лупом*, и слабо се у овом смислу говори, већ ако у шали.

231) *Спава́ти* неправо је написано, мјесто *спа́вати*, као што је и Јанковић поправио. *Спати* слабо се говори, него се у пјесмама чује.

232) *Ложитисе* ја нијесам никад чуо у Српском језику (може бити, да је овђе узето из Рускога), а *лечи* је по Руски. Јанковић има у Илиријскоме и *ложитисе* и *летьй* и *лежати*, а у Српскоме само *летьй* и *лежати*.

233) Ни *вазяти* ни *взяти* ни *узяти* није Српски. Јанковић има у Српскоме *узети* и *примити*, а осим ови двију ријечи, још и *взяти*!

234) *Глюбити* је погријешено, мјесто *любити*, као што је и Јанковић поправио; а *хютѣти* ја не знам, шта је. Јанковић има, осим *любити*, још и *ми-*

	Руски. (по сравнителѣном словару).	Илиријски. Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
235)	Носить.	Носити.	Носити.	Носити.	Но́сити.
236)	Возить.	Возити, Свѣсти.	Возити.	Возити.	Во́зити.
237)	Рѣзать.	Резати.	Рѣзати, Сѣчи.	Резати.	Рѐзати.
238)	Сѣять.	Сїати.	Сеяти.	Сијати.	Сѐти.
239)	Пахать.	Ора́тти, Те́хати, Землю.	Ора́ти.	Ора̀ти.	Ора́ти.
240)	Скрыть, (Спрятать, Таить).	Крыти, Скрыти.	Сокрыти, Сакрыти.	Сакрити, Тајити.	Скри́ти.
241)	Лить.	Лити.	Лити.	Лити.	— — —
242)	Варить.	Кухати.	Варити, Кухати.	Кувати, (Куати), Варити.	Ва́рити.
243)	Есть.	Естъ.	Есть.	Јест ; Је.	Јест, Је.
30 244)	Дай.	Дай.	Дай.	Дај.	Дај.

ловати, и у Српскоме и у Илиријском. *Љубити* у Српском језику значи *цѣливать* (küſſen), а *миловати* истина да значи и *любить*, али понајвише значи liebkoſen; него се највише говори *пазити*, н. п. пази га, као свога сина; пазе се човек и жена; пазе се као браћа и т. д.

236) *Свѣсти* ваља да је погријешено, мјесто *свести*, али Јанковић има тако, као што је и овђе.

237) *Рѣзати* и *сѣчи* није Српски; Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *резати* и *сетьи* (по Илиријски ваљало би да је *сѣтьи*; а Шокачки *ситьи*).

238) *Сеяти* је Ресавски и Сремачки. Јанковић има у Илиријскоме и *сїат* (боље би било *сїяти*) и *сѣяти*, а у Српскоме *сеяти* и *сѣяти* (*сѣяти* није требало ни у Српскоме ни у Илиријскоме).

239) *Оратти* је погријешено, мјесто *орати*, као што је и Јанковић поправио (и *ора́ти* је по Српски погријешено, зашто се говори *ò рати*; Јанковић нема никако знака гласоударенија). *Техати, землю*, ваља да је погријешено, мјесто *тежати землю*. Јанковић нема ништа више, до *орати*.

240) *Сокрыти* није Српски; Јанковић има у Српскоме *крыти* и *скрыти* и *сакрыти*, а у Илиријскоме, као што је и овђе.

242) Јанковић има у Српскоме *варити* и *кувати* и *кухати*, а у Илиријскоме само *кухати*. *Кухати* не говори нико, а *варити* понајвише се говори само за *млијеко* и за *воду*.

243) Јанковић има и *есть* и *е*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

Руски. (по сравнитељном словару).	Илиријски. Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
245) Стой.	Стай.	Стой.	Стој, Стани.	Стој.
246) Иди, (Поди, Ступай).	Иди, Поги.	Пойди, Иди.	Иди. Пођи.	И́ди.
247) Я.	Я, Ю.	Я.	Ја.	Ја.
248) Ты.	Ты.	Ты.	Ти.	Ти.
249) Онъ.	Онъ.	Онъ.	Он.	Оне.
250) Она.	Она.	Она.	Она.	Онája.
251) Мы.	Мы.	Мы.	Ми.	Нúja.
252) Вы.	Вы.	Вы.	Ви.	Вúja.
253) Они.	Они.	Они.	Они.	Онúja.
254) Имъ.	Гнимъ.	Имъ, Нима.	Њима; Им.	Ним.
255) Что.	Что.	Что.	Што, Шта.	Што.
256) Чѣмъ.	Счѣмъ.	Чѣмъ, Чимъ.	Чим, Чиме.	Сос што.
257) Кѣмъ, (Кто).	Ки, Тко; Кее.	Гдо, Кой, Ки; Кѣмъ, Кимъ.	Тко, Ко.	Чрез когò.

---

246) *Поги* је погријешено, мјесто *подьи*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *иди* и *пойди*.

247) *Ю* не треба овђе; ни Јанковић нема.

248) *Ты* је, и у Српскоме и у Илиријскоме, неправо написано, мјесто *ти*.

252) *Вы* је, и у Српскоме и у Илиријскоме, неправо написано, мјесто *ви*.

254) *Гнимъ* је погријешено, мјесто *нимъ* (*ньимъ*), или управо *нима*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *нима* и *нимъ* (*нимъ*, то је твор. једипств.)

255) *Что*, и у Српском и у Илиријском, неправо је написано, мјесто *што*; Јанковић има и *что* и *што*.

256) *Чѣмъ* је Руски. Јанковић има у Илиријскоме и *чимъ* и *счѣмъ*, а у Српскоме и *чимъ* и *счемъ* и *счѣмъ*!

257) *Кее* ја не знам, шта је. Јанковић има у Илиријскоме само *ки* и *тко*, а у Српскоме *ко* и *тко*. Србин само код мртви ствари, којима се што ради, пита и одговара у творит. падежу, н. п. *чим?* — *ножем*, *дрветом*, *пером*, *крвљу*, *водом* и т. д.; али код живи ствари, које саме раде, тако не може казати, него окрене друкчије, н. п. ко је то учинио? — Петар, Павле и т. д.

	Руски.	Илиријски. Српски. (по сравнитељном словару).		Српски. (поправљено).	Бугарски.
258)	Да.	Тако-ѣ, Ѣсъ.	Тако.	Да, Ја.	Jej, Такà.
31 259)	Нѣтъ.	Не.	Нѣть, Нїе, Неима.	Не, Није, Нема.	Не.
260)	Гдѣ.	Гди, Гдино.	Гдѣ.	Гђе, (Ѣе).	Дéка, Где.
261)	Здѣсь.	Овди.	Овдѣ.	Овђе.	Тува, Тука.
262)	Тамъ.	Таммо, Онаммо.	Тамъ, Тамо.	Тамо.	Там.
263)	Подъ.	Подъ.	Подъ.	Под.	Под, Одóле.
264)	Надъ, (На).	На, Надъ, Гори.	Надъ.	Над.	Над, Од горе.
265)	Во (въ).	У.	У.	У.	В.
266)	Когда.	Кадá, Кадъ.	Когда, Када.	Кад, Када.	Когà.
267)	Теперь. (Нынѣ).	Садá, Садарь.	Сада, Садъ.	Сад, Јако.	Сегà.

---

258) Јанковић има, и у Српскоме и у Илиријскоме, *да* и *я* и *тако* (*тако* и Руси имају, и то значи ѥо).

259) *Нѣть* је Руски. Јанковић има у Илиријском *не* и *нїе*, а у Српском *нејма* и *нїе*.

260) Јанковић има у Илиријскоме као што је и овђе, а у Српскоме има и *где* (Ресавски) и *гди* (Сремачки) и *гдѣ* (ово се у Сарајеву може чути).

261) Јанковић има у Илиријск. *овдѣ* и *овди* и *овде*, а у Српском само *овдѣ* и *овде*.

262) *Таммо* и *онаммо* неправо је написано, мјесто *тамо* и *онамо*, као што је и Јанковић поправио. *Тамъ* је Руски. Јанковић има и у Илиријскоме и у Српскоме *тамо* и *онамо* (у Српском језику има мала разлика између *тамо* и *онамо*).

264) Јанковић има и у Српскоме *на*; али друго је *над*, а друго *на* и *гори* (горе).

266) *Когда* је Руски. Јанковић има *кадъ* и *када* и у Српскоме. Као *када* говори се и *каде*.

267) Јанковић има у Илиријскоме *сада* и *садарь*, а у Српскоме и *садъ* и *сада* и *садарь*. Као *сада* говори се и *саде*, а као *садарь* говори се ђешто и *садека* и *садекана* и *садекар* и *садекарена*, али је права ријеч *сад*.

	Руски.	Илиријски.	Српски. (по сравнитељном словару).	Српски. (поправљено).	Бугарски.
268)	Прежде.	Прїе, Парво.	Прежде, Предье.	Прије, Прећье.	Пред, Напрѐд.
269)	Послѣ.	Послїе, Накомъ.	Послѣ.	Послије, По ; Наком.	По, На́покон.
270)	Какъ.	Какко, Коо, Якно.	Како.	Како.	Ка, Каквò.
271)	Безъ, (Кромѣ).	Безь, Брѐзь.	Кромѣ, Безъ.	Без, Брез, Осим.	Без.
272)	Или, (Либо).	Илли, Алли.	Или, Либо.	Или.	Илѝ.
273)	Вотъ.	Эво, Ово, Этто, Нутти.	Вишъ.	Ето, Гле.	Етò.

32

---

268) *Парво* је неправо написано. мјесто *прво*, као што је и Јанковић поправио. *Прежде* је Славенски. Јанковић има у Српскоме само *предье*. Ресавски и Сремачки говори се *пре*, мјесто *прије*.

269) Овђе је Јанковић у Илиријском са свим искварио, зашто је мјесто *послїе* метнуо (Славенски) *послѣ*, а од *накомъ* начинио *наконъ*! А у Српскоме има и *послѣ*, и *после* (Ресавски и Сремачки, а Шокачки *посли*).

270) *Какко* је неправо написано, мјесто *како*, као што је и Јанковић поправио. И *коо* је неправо написано, мјесто *као* или *к'о*, но Јанковић то није поправио. *Якно* ја нијесам чуо никад, а и Јанковић има тако исто. Он има у Српскоме и *као*; но *као* различно је у овоме смислу од *како*.

271) Јанковић има у Српскоме *безъ* и *брезъ* и *кроме* и *кромѣ*, а у Илиријскоме *безь* (са ь!) и *брезъ*. *Кромѣ* је Руски, али се може чути у Сријему и у Бачкој и у Банату по варошима.

272) *Илли* и *алли* неправо је написано, мјесто *или* и *али*; Јанковић је прво поправио, а друго није! *Либо* има и Јанковић, али се то не говори у Српском језику.

273) *Этто* и *нутти* неправо је написано, мјесто *это* и *нути* (или *нуто*); Јанковић је *этто* поправио, а *нутти* није! *Ово* овђе не треба, нити га Јанковић има. Он има у Српскоме *эво* и *вишъ* (скраћено од *видиш*). Између *ево* и *ето* и *ено* има мала разлика у Српском језику.

БРОЈ.

Руски.	Илиријски. (по сравнителном словару).	Српски.	Српски. (поправљено).	Бугарски.
1 Одинъ.	Еданъ.	Единъ, Еданъ.	Један.	Један.
2 Два.	Два.	Два.	Два.	Два.
3 Три.	Три.	Три.	Три.	Три.
4 Четири.	Четтари.	Четыри.	Четири.	Четúри.
5 Пять.	Пееть.	Пять. Петь.	Пет.	Пет.
6 Шесть.	Шеесь.	Шесть.	Шест.	Шест.
7 Семь.	Седамъ.	Седамъ.	Седам.	Сéдем.
8 Восемь.	Оссамъ.	Осамъ.	Осам.	Óсем.
9 Девять.	Деветъ.	Деветъ.	Девет.	Дéвет.
10 Десять.	Десееть.	Десетъ.	Десет.	Дéсет.
100 Сто.	Сто.	Сто.	Сто, Стотина.	Сто.
1000 Тысяча.	Тысучя, Ѓилїада.	Тысуче.	Иљада.	Хиљáда.

---

1) *Единъ* није Српски; Јанковић има само *еданъ*.

4) *Четтари* је неправо написано, мјесто *четири*; Јанковић има *четыри* (ваљало би да је *четири*), и у Српскоме и у Илиријскоме.

5) *Пять* није Српски, а *пеетъ* и *петь* неправо је написано, мјесто *петъ*. Јанковић има *петь* и у Српскоме и у Илиријскоме.

6) *Шеесь* је неправо написано, мјесто *шесъ* или *шестъ*. Јанковић има *шестъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

8) *Оссамъ* је неправо написано, мјесто *осамъ*, као што је и Јанковић поправио.

10) *Десетъ* је неправо написано, мјесто *десетъ*. Јанковић има *десетъ*.

1000) *Тысучя* и *тысуче* неправо је написано, мјесто *тисушта*, или *тисутья* (ако се ће говори та ријеч); а *гилїада*, мјесто *иляда*. Јанковић има у Илиријскоме *тысутья* и *гиляда*, а у Српскоме *хиляда* и *гиляда* и *иляда*.

[Неке речи из језика „илиријскога“ у овом списку, за које вели Вук или да су погрешно записане или да не зна шта значе, јер их никада пре није чуо, могу се објаснити овако:

бр. 11.) **Дьевасъ** *стоји по свој прилици место* **дьевацъ** *или* **дјевац** *(а не место* дьевойка, *како је Вук мислио), јер је латин-*

ско с *у* djevac *могло бити погрешком преписано као ћириловско* с; *реч* дјевац *(vir castus, caelebs), и ако може бити начињена од писаца, долази још од XV века (види загребачки академ. „Rječnik hrv. ili srpsk. jezika“ код ове речи) у дубровачко-далматинских песника, а имају је и готово сви, како би Вук (пишући ове прилоге) рекао, „илиријски“ речници; најпосле, и другој речи под овим бројем* дьевица *боље одговара* дьеваць *него* дьевойка.

бр. 12.) **Тетта** *пре може бити скраћен генетив једн.* **дѣтета** (—тета), *као што је урађено и с другом речју под бр. 139.; па омашком испуштен номинатив* **дѣте**.

бр. 25.) **Власъ** *не значи* „само код куђеље и лана,“ *него и — како је доцније сам Вук означио у II. издању (1852.) свога „Српскога Рјечника“ под овом речју —* „ein einzelnes Haar, pilus. cf. коса, длака.“

бр. 75.) **Суначе** *и бр. 108.)* **бордаче** *могле су бити погрешно преписане и место* **суначце** *и* **брдачце**.

бр. 102.) **Парчина** *погрешно је записано место* **пржина**, *које значи — како има доцније и Вук у „С. Рј.“ (1852.) —* „по југоз. кр.) der Sand, arena. cf. пијесак;“ *— исто тако је и* **чалъ** *погрешно записано место* **жалъ** (жал), *што значи* песковита обала *(ове речи нема у Вукову речнику)*.

бр. 110.) **Повѣтарзе** *биће да је погрешно место* **повѣтарце**, *а не* **повѣтарье** *(у старијим књигама латиницом писаним глас* ц *често се бележи и знаком* z*)*; *тако и бр. 52. има* тизаніе *место* тпцање, *и бр. 129* колазъ *место* колацъ, *како је и Вук означио.*

бр. 117.) **Диглина** *не стоји место* **дуљина**, *него место* **диљина**, *јер се ова реч налази у облицима:* дљина, диљина, дуглина, дуљина, дужина, дугиња *и т. д. (види загреб. акад. „Rječnik“ s. v.* dulina*), премда облика* диљина *нема ни у Вукову Рјечнику од 1852. год. (има само adv.* диље*).*

бр. 120.) **Скрапна** *је* **шкрапа**, *што значи (у множ.* шкрапе, *нем.* Karren*): паралелни жлебови (дубље или плиће бразде) на каменитом земљишту (кршу); реч се у том значењу чује у Далмацији и у Црној Гори, а у Вукову речнику (1852.)* шкра́па *значи (у Кастелима)* сипан камен.

бр. 121.) **Кук** *у II. издању Вукова речника значи и* велики камен *(у Далмацији)*.

бр. 128.) **Стабар** *у II. издању Вукова речника објашњено је:* „(у Ц. г.) der Stamm, caudex, cf. стабло.“

бр. 132.) **Грекъ** *је* **хрек**, *коју реч има и Вук у II. издању свога речника, с објашњењем:* „(у Дубр.) Stamm, Strunk, caudex, truncus. cf. стабло, дебло.“

бр. 137.) **Гуоя** *је* **хвоја**, *код које речи Вук вели у свом новом речнику:* „(у Дубр.) vide грана.“

бр. 139.) **Ваде**, *овако узето као засебна реч, не може ништа ни бити, али је то, по свој прилици, спреда окрњен генетив од речи* **ливада** (— ваде): *генетив се наводи (истина цео) у „илиријском“ језику и под бројем 112.* (огањ, огња).

бр. 140.) **Ситекь** *је по свој прилици погрешно место* **житак**, *која се реч налази у неким „илиријским“ речницима у значењу* жито (Korn), *а у Вукову речнику од г. 1852.* житак *значи: 1.* *живот*, *2. victualia*, *3. стока, благо.*

бр. 141.) **Герсь** *је погрешан препис (с латинице:* hers*) речи* **рж**, *а не* ерж, *како је мислио (г. 1821.) Вук.*

бр. 174.) **Бодены** *неће бити* **бадањ**, *него треба укинути иза ове речи запету, па читати:* бодены жеберъ = **водени** чабар.

бр. 185.) **Натѣзанїе** *биће да стоји место* **натјецање** *(з место* ц, *као и у 52.* тизаніе, *129.* колазъ, *153.* прасазъ), *а* **сречење** *није* срїечење, *како овде вели Вук, него је то место* **срчење**, *коју реч има II. издање Вукова речника с напоменом:* „vide срђење.“

бр. 191.) **Лотроство** *је талијанизам (од тал.* lotrina*) и долази, у значењу* леност, Faulenzerei, *у неким „илиријским“ речницима.*

бр. 223.) **Гарло** *је* **хрло** (harlo) *и значи (као адвераб)* хитро; *у Вукову речнику (1852.) има само придев* хрли *и* хр̈о, *и то само у другом значењу, место* врли, вр̈о.

бр. 234.) **Хютѣти** *је* **ћутјети**, *која реч у II. издању Вукова речника има три значења: 1. мучати, 2. осећати и 3.:* „(у Дубр.) кога, н. п. ћути га, lieb haben, diligo.“

бр. 257.) **Кее** *је* **ке** — *средњи род од заменице* ки, ка, ке — *место* које.

бр. 269.) У II. издању свога речника Вук има и **наконь** *и* **наком**.

бр. 270.) **Якно** *је* **јак' оно** *и говори се по западним крајевима српским место* као оно, кано.

бр. 273.) **Ово** *није било непотребно, како је Вук онда мислио, јер се говори у неким српским крајевима место* **ево**.]

2.

БУГАРСКОГ ЈЕЗИКА.

Будући да је Бугарски језик до данас врло мало познат ученим људма, зато ја ево овђе додајем још I. из јеванђелија историју о *Самарјанину* и о *изгубљеном сину*, и *Оче наш*; II. неколико *народни шјесама Бугарски*. За ово из јеванђелија дужан сам благодарити ономе истом Бугарину, коме и за ријечи, а за пјесме другоме Бугарину, такођер из Разлога.

I. ПРЕВОДИ ИЗ ЈЕВАНЂЕЛИЈА.

Лука X, 30.

СРПСКИ.

30. — — — Један човек силазаше из Јерусалима у Јерихон, па га уватише ајдуци,[1]) који га свукоше, и изранише, па отидоше, оставивши га пола мртва.

31. А догоди се, да силазаше тим путем некакав свештеник; и виђевши га, прође.

32. А тако и Левит, кад је био на том мјесту, приступи, и виђевши га, прође.

33. А Самарјанин некакав пролазећи дође над њега, и виђевши га, сажали му се.

34. И приступивши, зави му ране, и зали уљем[2]) и вином;

БУГАРСКИ.

30. — — — Нѐкој човѐк слазеше от Јерусалим в Јерихон и падна в хајдуци, којито го соблѐкоха, и биха го, оставиха го половина мртов, отидоха.

31. И се згоди нѐкој свештеник слазеше по тоја паћ, и видѐ го, и замина.

32. Така истото и Левит прохождал по това мѐсто, дојдѐ видѐ го, и замина.

33. А нѐкој Самарјанин јахаше по́ тоја паћ, и дојаха код него, и кату го видѐ, разжали се.

34. И отиде при него, и поврза му раните, лѐјеше отгоре

---

[1]) Пустаије.

[2]) Зеитином.

СРПСКИ.

и посадивши га на своје кљусе, доведе га у гостионицу, и устаде око њега.

34 35. И сјутра дан полазећи извади два гроша, те даде крчмару, и рече му: Гледај га; и што више потрошиш, ја ћу ти платити, кад се вратим.

БУГАРСКИ.

масло и вино: качи го на добитоко си и отнесе го в крчмарницата, и грижѐше се за него.

35. На утрето когаси појдѐ, извади два гроша, даде на крчмаре, и вели му: Бринисе за тоја човѐк, и што би за него потрошил, ја кога се врна ће ти заплате.

Лука XV, 10.

10. — — Један човек имаше два сина.

11. И рече млађи од њи оцу: Оче! дај ми дијо, што припада мени. И *отац* им подијели имање.

12. И по том до неколико дана покупи млађи син све своје, и отиде у дањну земљу, и тамо просу имање своје, живећи беспутно.

13. А кад потроши све, постаде велика глад у оној земљи, и он се нађе у невољи.

14. И отишавши, приби се код једнога човека у оној земљи; и *он* га посла у поље своје, да чува свиње.

15. И жељаше напунити трбу свој рошчићима, што свиње једау, и нико му и не даваше.

16. А кад дође к себи, рече: Колико најамлика у оца мојега имају љеба и сувише, а ја умирем од глади!

17. Устаћу, и идем оцу мојему, па ћу му рећи: Оче! сагријешио сам небу и теби.

18. И већ нијесам вриједан назвати се син твој: прими ме, као једнога од твоји најамлика.

19. И уставши отиде к оцу 35 својему. А кад је још подалеко

10. — — Нѐкој човѐк имал два сина.

11. И рече помладија от них на башта си: Оче! дај ми дело от имането, што ми се иде. И раздели им имането.

12. И не по много врѐме собра сичко малћија син, и отиде на далечна страна, и там расипа имането си живећи беспатно.

13. Кога сичко расипа, се згоди по таја страна јак глад, и тој почѐ да трпи нужда.

14. И отиде, та се прилепи при једнего човѐка от тија в таја страна, и тој го прати на селата му, да пасѐ свиње.

15. И жалеше да насити коремо си от козирозите, штоту јадѐха свињето, ама нико и му не даваше.

16. Дојдѐ на себеси, вели: Колцина оцаненици при башта ми насиштаја се хлѐб, а ја от глади умирам.

17. Ќе стана, та ће ида при башта ми, и ће му река: Оче! згрѐших на небото и пред тебе.

18. И веће несам достојен да се називам син твој, направи ме, кату једнего от твојите оцаненици.

19. И стана појдѐ как башта си. И оште далеко тој бѐше, за-

СРПСКИ.

био, угледа га отац његов, и сажали му се, и потрчавши, загрли га, и пољуби га.

20. А син му рече: Оче! сагријешио сам небу и теби, и већ нијесам вриједан назвати се син твој.

21. А отац рече слугама својим: Изнесите најљепшу аљину, и обуците га, и подајте му прстен на руку његову, и обућу на ноге.

22. И доведите теле урањено, те закољите; да једемо и да се веселимо.

23. Зашто овај син мој бјеше мртав, и оживи; и изгубљен бјеше, и нађе се. И стадоше се веселити.

24. А син његов старији бијаше у пољу, и долазећи кад се приближи кући, чу пјевање и подвикивање.

25. И дозвавши једнога од слугу, запита: Шта је то?

26. А он му рече: Брат твој дође, и отац твој закла теле урањено, што га је здрава виђео.

27. А он се расрди, и не ћаше да уђе. Тада изиђе отац његов, и мољаше га.

28. А он одговарајући рече оцу: Ето те служим толико година, и никад не преступи твоје заповијести, па мени никад нијеси дао јарета, да би се провеселио с мојим друштвом.

29. А кад дође овај твој син, који ти је имање просуо с курвама, заклао си му теле урањено.

30. А он му рече: Сине! ти си свагда код мене, и све је моје твоје.

БУГАРСКИ.

гледа го башта му, и умилѐ му, и потрчѐ падна на шијата му, и целува го.

20. А синомо му вели: Оче! згрѐших на небото и пред тебе, и вѣче несам достојен да се називам син твој.

21. Баштата рече на слугите си: Изнесѐте нај хубавата дреха и облечѐте го, наденѐте му прстен на раката, и ботуши на нозѐте.

22. Угојеното теле довѐдѐте и заколѐте го, да јадеме и да се веселиме.

23. Понѐ тоја ми син бѐше умрѐл и уживѐ: загубил се бе и најде се. И почеха да се веселеја.

24. А постарија му син бѐше на селото, и кату идеше на близи дома, чу пѐсни и игри.

25. И повика једнего от момчетата, питаше го: Што ле би било това?

26. Па тој му рече: Понѐ да си дојдѐ брат твој, башта ти закла угојеното теле, зашто го је здрав дочекал.

27. Тој се разгневи, и не ћѐше да влѐзе. Тога излѐзе башта му и молеше го.

28. Па тој отговори на башта си вели: Ето ја тебе толкова лѐта работе, и никога не преступих твојата заповест, но ти никога не даде ми јаре да бих се и ја с мојите дружина развеселил.

29. А сега, кога тоја твоја син, што изѐде имането ти с курвите, дојдѐ, заклал му си угојеното теле.

30. Па тој му рече: Синко! ти сѐкога с мене си, и сичкото моје, твоје је.

31. Требало се развеселити и обрадовати, зашто овај брат твој мртав бјеше, и оживи; и изгубљен бјеше, и нађе се.

31. Требуваше да се развеселиме и разрадуваме, зашто тоја ти брат умрѐл бе и уживѐ, загубен бе, и најде се.

Оче наш, који си на небесима, да се свети име твоје; да дође царство твоје; да буде воља твоја, и на земљи, као на небу. Љеб наш потребни дај нам данас. И опрости нам дугове наше, као и ми што опраштамо дужницима нашим. И не наведи нас у напаст, но избави нас од зла.

Оче наш, што си на небата, да се свѐти името ти, да дојде царството ти, да биде волјата ти кату на небото така и на земјата. Хлѐбо наш катадневнија дај ни днесћа, и остави нам нашите дъжности, кату и нија што оставеме на нашите дъжници, и немој навожда нас на искушениje, него избави нас от злија.

II. НАРОДНЕ БУГАРСКЕ ПЈЕСМЕ.

1.

Девојче младо јубаво!
Немој ми мина през двори,
Не задавај ми јадове,
Малко ле ми са мојите;
Та што да чине с твојите?
Девојче младо јубаво!
Ти ф мене гледај, ја ф тебе,
Да ти испишем лицету
На Турцка бѐла хартија,
Да носе мајци да види,
Какво сам љубъф заљубил,
Кату фиданче[1]) ф гардина
Пролѐтно врѐме ф маија
Кога цвѐћете цафтѐ.

2.

Што ми шеташ по дворове,
Марије!
Моји двори друми неса,
Јагнеле!
Што ми шеташ по башчѐта,
Марије!
Моја башчѐ гора неје,
Јагнеле!

---

[1]) *Фидан*, струк или присад.

Што ми шеташ по чердаци,
Марије !
Моји чердак пусти неје,
Јагнеле !

3.

Да дојдеш, моме, да дојдеш
На бићарската одаја,
На сигменската колиба,
Да видиш, моме, да видиш,
Бићарска манџе каква је:
Смокви, стафиди, момеле,
И благи јабуки, душуле,
Љута ми ракија, јагнеле,
И слатке ми разговоре.

4.

Мила ле Радо хубава !
Мило ле ти је за мене,
Какво то је мене за тебе ? —
Мили Никола тај драги !
Видиш ле онаа планина,
На планината маглата ;
Такова ми је на срце
И на срдечни корене
И на бѐлите дробове ;
Такова ми је за тебе.

5.

Заспала мома, *лељом*,[1]) заспала
На широко поле крај море
Под зелено дрво дафино ;
Тијен ми вѐтер подуна,
Дафина вѐћа открши,
Мома по поли[2]) удари,
Мома се от соњ пробуди,
Та вѐтра тију канѐше :
Вѐтре ле вѐтре ! не навѐјал се !
Зашто ме от соњ пробуди ?
Какоф си соњок сонувах !
Де дојдоха три млада јубави,
Један ми даде махрама,

---

[1]) Ово се *лељом* припијева у свакој врсти.
[2]) *Пола*, скут на аљини.

Фтори ми даде жълтица,
Трећи ми даде злат прстен,
Онај ме пригрна, целива!

6.

Седи Мара на чердаци,
На чердаци на капаци,[1])
Ђиди Маро!
Свила преде, гајтан плете,
Гајтан плете, ђердан ниже,
Ђиди Маро!
Сос пиле се разговаре:
Ојле пиле! славѐј пиле!
Ђиди пиле!
Не пој рано од зарано,
Ђиди пиле!
Не буди ми господара,
Господара Михаила,
Ђиди пиле!
Сама го сам приспавала,
Сама ћу го ја разбуде,
Ђиди пиле!
Ће си флѐза ф гардината,
Да откасна страк босиљчец,
Ђиди пиле!
Да гу натопе водица,
Да попрскам господара,
Господара Михаила,
Ђиди пиле!
Да му река: Стани, стани,
Господару Михаиле!
Дружина те на двор чѐкаја
На лоф да идете.

7.

Јазаџиче свадба чини,
От четврток до четврток;
На вечер му ферман дојде,
Што праи да праи,
Да набере силна восћа,
Да ја води на Московo,
Да се бије сос Московo.
Јазаџиче коња ружа,
Коња ружа, сѣзи рони,
Девојче му диван чини,

---

[1]) *Капак*, пенџер.

Та и вели говореше:
Што би толко безризично![1])
Нија с тебе ни легнахме,
Ни легнахме, ни заспахме,
Ни се на соњ целивахме.

8.

Фитвиљу, кузум, Фитвиљу!
Што неси, кузум, на хоро?
Хоро је грозно без тебе,
Кату восћа без мене. —
Ахмете аголе, Ахмете!
Фчера сам била на пазар,
Голѐму чуду видѐла,
Јаничаре се писуваха,
На восћа, аго, да идеја. —
Фитвиљу, кузум, не чуле,
Да ли и мене писаха? —
Најнапрет тебе писаха
Млат барјактарин да будеш
Халени барјак да носиш.

9.

Марфелинко, гиздава девојко,
Мор' подај ми на коне водица
Из твојата пребѐла рачица. —
Постој, постој, цареф јаничарју,
Да попитам моја стара мајка,
Дава ле се на јаничар вода. —
Марфелинко, гиздава девојко,
Макар питај, макар немој пита,
Сва нош ми си на рака лежала,
Дори ми је рака истрапнала,
Та не мога на кон да се каче
И не мога от кон да се свале;
Дружина ме на кон качуваја
И от кон свалеја.

---

10. 41

Соњ ме ломи, сон ме троши,
Соњ ми не доходи;
На соњ видѐх малка мома,
Де по двори ходи;

---

[1]) *Безризично*, несрећно; *ризик*, (il risico) срећа.

Запретала бѐли ракаве
Кату јаничарин;
Пропустила дъзи поли
Кату чохадарин;
Продал си бих врана коња,
Току с неја да се стана.
Де гу дочу малка мома
И му рѐч пусти:
Не продавај, луду, коња,
Ни се расиповај;
Да би фтѐла малка мома,
Сама ти би дошла,
Да ти се шета по чердаци
Кату пајуница,
Да ти гука по капаци
Кату грловица,
Да ти легне на рачица
Кату јаребица.

11.

Шетнала се кадън Митра
Низ лозјата Радовишћи,
Да набере бѐло грозде.
Догледа ја падарчето,
Та на Митра говореше:
Ојле Митро, кадън Митро!
Не бери ми бѐло грозде,
Бело грозде Радовишко;
Ће те фате, ће те врзе.

12.

Ој Маринће, млада Боснаринће!
Што си дошла дор' от Босна боса? —
А Маринћа пашо отговоре:
Ојле пашо, ојле Осман-пашо!
Дошла си сам дор' от Босна боса,
Ем ће ида дори ф Цариграда,
Да се плака царо и везиро
От твојата пуста силна восћа,
Сношти бѐха дома на конак,
Та попиха девет бачви вино,
Десетата долненцка рађија.

13.

Што ми је мило, што ми је драго,
Дилбер Стојано моме!

О вас да дојда, на стол да седна,
Вино да пија, ти да ме служиш,
Јаз да ти гледам црните очи.

14.

Забреждане се ајдуци,
Изишли са из Забреже,
Та са пошли низ Морава;
Напрет иде хајдук Осман,
И по негу Шемширчету.
Ручок ручет у Петровци,
Та са пошли у Павловци,
Да палеја да хараја.
Догледа и хајдук Стојан,
Милну сестри отговори:
Дај ми, сестро, дъга пушка,
Дъга пушка, остра сабја.
Пушка пукна, Осман падна,
Фтора пукна. Шемшир падна.

15.

Две девојћи по друм поминаха,
Једна везе везан ћерћеф на скути,
Фтора плете плетен чорап у раце;
И викнаа две девојће запејаа:
Да ли има боље нешто от назе?
Што не може млат јунак без назе.
Де и дочу славѐј пиле от гора,
Оно викна провика се:
Нема ништо боље от мене,
Што не може друго пиле да пѐје кату мене.
Де гу дочу зелен здравец от гора,
И он рукна провика се:
Нема ништо похубаво от мене:
Кога мине сиву стаду през мене,
Размериса сичка гора от мене.
Де го дочу зелен босиљок от башчѐ,
И он рукна провика се:
Нема ништо похубаво от мене,
Што не може света вода без мене.
Де го дочу бѐла пченица от нива,
Она рукна провика се:
Нема ништо похубаво от мене,
Што не може литије без мене.
Де ја дочу крива лоза от лозе,
Она рукна провика се:

Нема ништо похубаво от мене,
Што не може света летурђија без мене.

16.

Ојле горо зелена!
Што си горо повехнала?
Повехнала, посахнала?
Да ли те је, горо, слана узнобила,
Јели те је, горо, паржар опаржило? —
Нито ме је слана узнобила,
Нито ме је паржар опаржило;
Току ми је срце изгорело:
Фчера пројдоха три синџира робе:
Први синџир се млади девоћи Гркињки,
Кату идеха и плачаха:
Де је наше богаство?
Фтори синџир се црнооки Влахињки
Идеха и плачаха: Милите Влашки жътици!
Трећија се млади невѐсти Булгарски
Идеха и плачаха: милото наше отечество!
Милите наши машки дечица!

17.

Калудо моме, Калудо!
Шетнала се је Калуда
Низ Цароградска ћершија,
Та бѐлу си лице продаваше
И црни си очи залагаше.
Попита ја младо Јерменличе:
44 Калудо моме, Калудо!
Зашто си продаваш бѐлото лице
И си залагаш црните очи?
И тија му вели отговори:
Брат ми је Стојан затворен
У тешка тевна тевница.

18.

Растори ми, Боју моме, мађијата,
Да си појда, Боју моме, на велает;
Ће си иде, Боју моме, ден велигден,
Ден велигден, ден Ђурђофден;
Сички мађи ф црква ходет,
Бога молет,
Моја мађа дома седи,
Мене жали:

Сички браћа камен фрлет,
Моји браћа дома седе,
Мене жалет.
Сички сестри хоро играт,
Моја сестра дома седи,
Мене жали.
Сички башти на збор идеја,
Моја башта дома седи,
Мене жали.

19.

Стамато моме, Стамато!
За три години кошулета неје прана,
Чини добро, опери ја. —
Немам сапун да ја трија. —
Твоје лице раки-сапун,
Чини добро, опери ја. —
Немам вода да ја плаве. —
Твоји црне очи два бистра кладенца,
Чини добро, опери ја. —
Немам пералћа да ја пера. —
Твоји бѐли раце две пералћи,
Чини добро, опери ја.

20.

Јанинчице, мала моме!
Попросија Јанћа мала мома
Три дни от да оди от рода далеко,
Четири дни от милната мајка.
Неће Јањћа д' иде, де ја мајка дава,
Току иска д' иде, де ја срце тегли.
Говореја Јанинчини браћа:
Ѣиди Јањће, ѣиди наша сестро!
Немој оди, де те срце тегли,
Току иди, де те мајка дава;
Нија ти сме деветина браћа
Та ћем' тебе често да доходим,
Сећи петок, и недѐле.
Послушала Јањка нојни браћа,
Не отиде, де ја срце тегли,
На отиде, де ја мајка дава.
Поминаха девет годин врѐме,
Јанинчини браћа не дојдоха;
Кога била десетата пролет,
На Јањћа се жалба нажалило,
Та си флѐзе ф гардина да плаче,
Говореше Јанинчина золва:

Ђиди Јањће, ђиди наша снаше!
Какви Турци двори испанија?
Прилѐгаја на твојите браћа.
Ка излѐзе Јањћа, млада Јањћа,
Гале[1]) били Јанинчини деветина браћа:
Једнему је рака целивала,
Фториму је ћитка подавала,
Трећего је пригрнала,
Пригрнала, целивала,
У раце му и душа искокнала.

21.

(ПЛЕСМЕ СВАТОВСЌЕ).

Кога појдеја за невѐста с младоженецо, почнеја момите да пѐјеја така:

Сестра брата пратила
Ф друго село за мома
46 И му се милна молба молеше:
Мили брајно! Кога си флѐзеш ф момино село,
Проиграј си врана коња ранена,
Та си извади стрела белоперка,
Та си прѐстрели гиздава девојка.

22.

Кога поведа невѐстата на армас и на вѐнчѐне, пѐјеја така:

Стрели јунак стрела белоперка,
Та прѐстрели гиздава девојка.

23.

Кога ја поведа ках момкове, пѐјеја така:

А одби ми се е девоћо от милнаго рода,
Та се фови е девоћо у чужди чуждинци.

24.

Кога ја доведа дома си на дворо:

А излези ми момкова мајко,
Да си видиш, какво ти добро на дворо стоји.

---

[1]) *Гале*, (агале) али, aber.

25.

Кога пођеја на далеко за невѐста, сватовето почнеја на походо така да пѐјеја :

Израсло дрво високо,
Пустило стебла широћи.
Потсѐко стебло и дућан.
Дућанцији кујунцији
Златѐни седла ковѐха
И позлатни озди лѐјеха
И се јунаци ружаха
Ке ћа за мома да идеја,
За мома Јелка бѐла презморка.
Кога за Јелка пођдоха,
Вишни черѐши цафтеха ;
Кога се с Јелка врнаха,
Вишни черѐши узрели.
Кум господин зобаше
И Јелци говораше :
Јелко ле бѐла презморко !
Кога за тебе идехме,
Вишни черѐши цафтеха,
Кога се с тебе врнахме,
Вишни черѐши узрели.

26.

(ПЈЕСМЕ КРАЉИЧКЕ).

Ћетету.

Јоване галено дете !
Јована мајка галила,
Пресно го млѐко ранила,
Ројно го вино појила :
Расти ми расти, Јоване,
Да си те мајка ожени,
Да си се с тебе радува.

27.

Ћ а к у.

Тодореле младо ћаче !
Учил Тодор дробно книже,
Дробно книже, ситно писмо.
Учил учил, та научил.

48

ПОГОВОР.

1) Може бити да ове ђекоје пјесме нијесу ни читаве, а у млогима ни стихови нијесу једнаки (него има слогова *мање* или *више*); али се надамо, да ће нам читатељи то све опростити, особито кад помисле, да су ове *Бугарске* пјесме писане у *Бечу*, и да је овђе сад више стало за граматиком, него за поезијом. А ако да Бог, те се кад Бугарске пјесме по Бугарској скупе и напишу из уста прави пјевача и пјевачица, онда ће то све бити као што треба. Из ови неколико пјесмица види се, да су Бугарске пјесме као и Српске, и по свој прилици биће и тако млого, као и Српскије (према броју народа). Као што Српске *Краљиће* пјевају о Тројичину дне, тако Бугарске ђевојке пјевају о Јовању дне (7. Јануарија), и од тије су пјесама ове двије пошљедње. Бугари имају и јуначки пјесама, које се пјевају уз гусле, као и Српске, и међу тима ће, по свој прилици, бити највише Српски пјесама, које су побугарене; зашто и сами Бугари то признају и за ове ђекоје пјесме (н. п. 15, 25). И у Бугарским пјесмама, као и у Српским, има ријечи, које се данас само у пјесмама чују, н. п. *хартија* (у говору се каже *книга*), *жълтица* (у говору *жътица*), *коња* (у говору *коне*) и т. д.

2) Из ови мали огледа сваки ће филолог одма познати највећу разлику Бугарског језика од остали Славенски наријечија, то јест: а) *член* (Artikel), који се *наставља на крају*, н. п. *крчмарницата*, *утрето*, *хлѐбо* и т. д. б) Што имена немају готово никаки склоненија, н. п. за тоја *човек*, от *Јерусалим*, крај *море*, на *кон*, от *кон*, немам *вода* и т. д.

Ја до сад познајем само три Бугарске књиге: а) малу књижицу (на осмини) о *митарствима*, коју сам лани виђео у Србији, али је сад немам код себе, и зато не могу ништа више о њој казати (чини ми се, да је штампана у Будиму). б) „Различна поучителна наставленїя сочиненная їеромонахомъ Іоакїмомъ Хаци,“ у Будиму 1819. Ова је књига писана токорсе Бугарским језиком, али управо нити је Бугарски, ни Руски ни Славенски, него *бесправилна* смјеса из ова сватри језика. в) Учитеља и свештеника Москопољског, *Данила*, *Λεξικόν τετραγλωσσον*, штампан први пут у Моско-

пољу прије 60 година, а 1802 године прештампан у Млецима. У овој Грчкој књижици има неколико говора Грчки, Влашки, Бугарски и Арнаутски, који су зато писани, да би ови народи *оставили* своје „*варварске* језике и *постали Грци*;“ и може бити да је овђе Бугарски језик чистији него и у какој дојакошњој књизи, али је Грчким словима тако ружно и покварено написано (нити се *Славенске* ријечи *Грчким* словима могу друкчије писати), да се готово ни овим нико не може ласно ползовати као што треба. Ове је Бу- 49
гарске говоре Енглез Leake (Лик) преписао Латинским словима по *својој* ортографији, и штампао и у Лондону (1813) с Енглеским преводом напоредо; и ми ћемо ће гледати да и нашим словима (као што треба) препишемо и наштампамо.

Будући да су још тако ријетке књиге, у којима се прави Бугарски језик налази, зато ћу ја ево овђе да побиљежим, што сам до сад, које из ови превода и пјесама, које од ови моји пријатеља (које њиова смиреномудрија ради не могу овђе именовати), дознати могао о *Бугарској граматици*. Који љубитељ овога посла не зна Бугарски ни колико ја, ономе ће ове моје биљеге бити миле, и могу му бити за потребу; а који зна Бугарски више од мене, онај нека ми опрости, ако ће нађе што погријешено.

Сви мени до данас познати гласови Бугарског језика могу се записати с овим словима: *а, б, в, г, д, ѓ, е, è, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ќ, у, ф, х, ц, ч, ш, џ, ъ*.

За *è* најбоље би било да се начини особити знак.

Ќ се понајвише изговара, као умекшано *к*, а *ѓ*, као умекшано *г*.

Ј је у Бугарском језику готово још нужније, него и у Српскоме, н. п. *земја* и *сабја*, у множ. броју *земји* и *сабји* како би се без *ј* паметно могло записати?

Х Бугарски писари радо пишу, али је устима Бугарским мало сноснije него Српским. У почетку пред самогласним словом, и у сриједи међу самогласнима изговара се управо као Њемачко *h*, а на крају се чује *врло мало* јаче; у почетку пак пред полугласним словима не чује се ни мало, него се говори као и у Српском језику, н. п. *Ристо*, *лѐш* (или *лѐбо*), *ладно* и т. д. А ћешто је промијењено и у *ф*, н. п. *фтѐла* и т. д.

О се врло често изговара као *у*, или као између *о* и *у*, тако, да ни прави Бугари за сад не знаду управо свуда, које од ова два слова ваља писати (него у једној врсти пишу *о*, а у другој врсти у оној истој ријечи пишу *у*), н. п. *зелено*, или *зелену*; *голѐмо чудо*, или *гулѐму чуду*; *хлѐбо*, или *хлѐбу*; *като*, или *кату*; *го*, или *гу* и т. д. Колико сам ја до сад могао познати, чини ми се, да ће се овђе то правило наћи, да *О* свој прави глас само онђе задржава, ђе је тон на њему (тако свуда у једносложним ријечма); но и овђе ће бити изузимања, н. п. *като* и *кату*, да *го* и да *гу*. Може бити, да би на оваким мјестима ваљало писати *ω*; но то ће се онда моћи одредити, кад се језик добро позна по свему народу.

У Бугарском језику (колико сам ја до сад познати могао) нема у ријечма различни гласова, као н. п. у Српскоме *ра́на* и *ра̀на*, него је свуда један оштар глас (као у овој Српској ријечи *ра̀на*); и у овој је струци Бугарски језик млого наличнији на Руски, него на Српски. За ове огледе врло би добро било, да су се могли и ови преводи из јеванђелија и пјесме штампати са знацима гласоударенија, али се није могло, зашто овдашња наша штампарија нема тије знака. У ријечима смо *крпили* којекако, и зато је мјесто *и*, на коме је требало да бу|де знак гласоударенија, а одозго није било мјеста да се надметне, метнуто Латинско *и́*; а над *у* ђе није било мјеста да се надметне, остало је онако.

У Бугарском језику имају три рода и два броја, као и у Српскоме, н. п. *тоа човѐк*, *таа жена*, *това тркало* (коло): *тија човѐци*, *тија жени*, *тија тркала*. Али је највећа особина Бугарског језика *член*, који се не мење пред ријеч (као н. п. у Њемачкоме, Талијанском, Францускоме, Енглеском, Шпанском, Арапском и Персијском језику), него се наставља на крају (као и у Влашкоме и у Арнаутском језику и у Скандинавским нарјечијама), и то (у јед. броју) код имена мушкога рода, која се свршују на полугласно слово, понајвише *о*, код некије *е*, а код неки *а*, н. п. *човѐко*, *писаре*, *брата* (или, као што има у овој Москопољској књижици, мјесто ова сватри самогласна слова, *от*, н. п. *човѐкот*, *писарот*, *братот*; но кажу да се ово у Разлогу не говори, него доље око Дунава и по другим ђекојим мјестима); а код имена женскога рода (и мушкога рода која се на *а* свршују) *та*, н. п. *жената*; *рѐчта*; *војводата*; а код имена средњега рода

то, н. п. *тркалото, морето* и т. д. А у млож. броју, код имена средњега рода *та*, н. п. *тркалата, морета*; а код женскога *те*, н. п. *жените, рѐчите*; а код мушкога рода *те*, или *то*: а) *те* имају она имена, која се у млож. броју свршују на *ци*, н. п. *човѐците, јунаците, отачениците, војниците, свецйте*; а б) *то* имају она, која се у млож. броју свршују на *е*, н. п. *галабето, писарето, дабето, мажето, коњето, синовето, кумовето, градовето* и т д.

Имена у Бугарском језику имају само зват. падеж (у јед. броју код имена мушкога рода, и женскога, која се на *а* свршују) различан од имен., н. п. *син, сине! брат, брате! писар, писарју! говедар, говедарју! цар, царју! човѐк, човѐче! Бог, Боже! жена, жено! снаха, снахо! Јанћа, Јанће! Маринћа, Маринће! пријателица, пријателице! мома моме!* (!); а остали су сви падежи као и имен., и у говору се крпи с предлозима (као н. п. у Талијанском, Француском, Енглеском, и у осталим новим језицима), н. п. *сино* ми дојде *от восћа*; седни *код сино* ми; дај *на сино* ми; видел сам *сино* ти; отишел *сос сино* ми и т. д. Даклем је код имена највећа (и осим зват. јед. једина) премјена јед. и млож. број, т. ј. *човѐк, човѐци; галаб, галабе; син, синове; жена, жени; тркало, тркала; сънце, сънца; куче, кучета* (с членом *кучетата*); а ћекоја имена средњега рода, која се свршују на *е*, немају ни те разлике, него се разликују само членом (без кога се у млож. броју не говоре), н. п. *поле* (— то), *полета; море* (— то), *морета*.

Кад код имена суштествителног стоји прилагателно, онда се член настави на прилагателно, и то у мушком роду *ија* (као у Српском језику *и*), у женском *та*, а у средњем *то*, н. п. *почтенија* човѐк, *почтената* жена, *почтеното* дете; а ће члену није мје|ста, онће се говори онако, н. п. дошел ми 51
почтен човѐк; бил сам *код почтен човѐк*; дал сам *на почтен човѐк*; видел сам *почтен човѐк*; тргува *сос почтен човѐк*; тако *почтена* жена, *код почтена* жена и т. д. (По овом правилу може бити да је у овим преводима неправо казано „при *једнего човѐка,*“ Лук. XV. 14; „кату *једнего?*“ Колико сам ја до сад дознати могао, Бугарин би прости казао: при *један човѐк*, кату *један*; али шта ћемо рећи за оно у пјесми (20.) *једнему, фториму, трећего*? Може бити да су оно Србизми, или је *само* пјесмено, као и друго којешта). Кад Бугарин оће да начини *сравнителни степен*, он само метне

спријед *по*, н п. *похубав*; а кад оће да начини *превосходни степен*, онда метне *най* (као и у Српском језику), н. п. *најхубав*. Па Бугарин тако сравњује не само прилагателна имена, него и суштествителна, н. п. ти си *по јунак* от него; оне је *най јунак* и т. д.

Лична мјестоимениja склањају се готово као и у Српском језику, такођер и *кој* (т. ј. *ко*). Ево њиови склоненија:

Јединствени број.

		(мушк.)	(женск.)	(средњ.)		
и. ја.	ти.	óне.	онáја.	онóва.	—	кој.
р. мéне.	тéбе.	нéго.	нéја.	нéго.	—	когó.
д. мéне, ми.	тéбе, ти.	нéму, му.	нéј,	нéму, му.	си.	кому́.
в. мéне, ме.	тéбе, те.	нéго, го.	нéја, ја.	нéго, го.	се.	когó.
з. — —	ти.	— —	— —	— —	—	—
т. мéне.	тéбе.	нéго.	нéја.	нéго.	—	когó.
с. мéне.	тéбе.	нéго.	нéја.	нéго.	—	когó.

Множествени број.

и. ни́ја.	ви́ја.	они́ја.		—
р. нас.	вас.	них.		—
д. нам, ни.	вам, ви.	ним, им.		си.
в. нас.	вас.	и, ји.	за сватри рода.	се.
з. —	ви.	—		—
т. нас.	вас.	них.		—
с. нас.	вас.	них.		—

А остала мјестоимениja употребљавају се са суштествителним именима као и прилагателна, н. п. *моја* брат, *не-*

1. Наклоненије

Вријеме

једнствени			
сам.	и́грам.	óра.	пѐја.
си.	и́граш.	орéш.	пѐјеш.
је.	и́гра.	орé.	пѐје.
			множествени
сме.	и́граме.	орéме.	пѐјеме.

гово син, *наше* пријател; *мојата, неговата, нашата* сестра; *мојето, неговото, нашето* дете и т. д.

Глаголи се такођер доста прилично спрежу, него је то код њи особито за чудо, што немају наклоненија *неопредјељенога*! Бугарин (као ни садашњи Грк) не може казати ни у каком догађају, н. п. *орати, возити, носити, пѣјати,* него он ту узме садашње или будуште вријеме, па се помаже са *ће* и *да,* н. п. ја *ће ора;* немој *да ореш* и т. д. (Даклем су овђе у ријечма сви глаголи неправо написани у наклоненију *неопредјељеном*. И ту сам ја више крив, него онај, који је ријечи преводио; зашто је он свуда био написао најприје суштествително од глагола, па онда наклон. неопредј.; а ја, мислећи да је једно сувише, изоставим *боље*, а задржим *горе*! А да сам управо| знао, да Бугари не говоре у 52
наклон. неопредј., ја би написао у садашњем времену, као што је и у Латинском и у Грчком језику). Од глагола *оћу* имају Бугари само ово *ће,* с којим се помажу у будуштем времену, а онако кажу *искам* (или *сакам*), мјесто *оћу* (а на неким мјестима, као н. п. доље око Дунава, и мјесто *ће* говори се *ште*); а *јесам* спреже се мало налик на Српски, као што ћемо мало доље видјети.

Бугарски се глаголи по спрезању могу раздијелити у три реда, као и Српски: који се у Српском језику свршују на *ам* (у садашњем времену), они се тако и у Бугарском свршују, н. п. *играм;* а који се у Српском свршују на *ем,* они се у Бугарском свршују на *а,* н. п. *орем, ора;* а који се у Српском свршују на *им,* они у Бугарском на *е,* н. п. *чиним, чине*. А ево овако се спрежу:

ИЗЈАВИТЕЛНО.

садашње.

БРОЈ.

пле́та.	чи́не.	ло́ве.
плете́ш.	чи́ниш.	ло́виш.
плете́.	чи́ни.	ло́ви.

БРОЈ.

плете́ме.	чини́ме.	ло́виме.

сте.	и́играте.	оре́те.	пѐјете.
са.	и́играја (-аа).	ора́.	пѐјеја (-еа).

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

бѐх.	и́играх.	ора́х.	пѐјех.
бѐше, бѐ.	и́играше.	оре́ше.	пѐјеше.
бѐше, бѐ.	и́играше.	оре́ше.	пѐјеше.

МЛОЖЕСТВЕНИ

бѐхме.	и́играхме.	ора́хме.	пѐјехме.
бѐхте.	и́играхте.	ора́хте.	пѐјехте.
бѐха.	и́играха.	ора́ха.	пѐјеха.

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

[1])	игра́х.	ора́х.	пѐх.
	игра́.	ора́.	пѐ.
	игра́.	ора́.	пѐ.

МЛОЖЕСТВЕНИ

	игра́хме.	ора́хме.	пѐхме.
	игра́хте.	ора́хте.	пѐхте.
	игра́ха.	ора́ха.	пѐха.

53

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

бил, á, ó, сам. си. је.	игра́л, а, о, сам. си. је.	ора́л, а, о, сам. си. је.	пѐл, а, о, сам. си. је.

МЛОЖЕСТВЕНИ

били́ сме.	игра́ли сме.	ора́ли сме.	пѐли сме.
били́ сте.	игра́ли сте.	ора́ли сте.	пѐли сте.
били́ са.	игра́ли са.	ора́ли са.	пѐли са.

---

[1]) *Бих* кажу да се у овом смислу не говори, него у другоме (као наше *би*), н. п. „продал си *бих* врана коња“ ; тако се говори и у млож. броју *бихме*,

плете́те.	чини́те.	ло́вите.
плета́.	чине́ја (-еа).	ло́веја (-еа).

полупрошавше.

БРОЈ.

плете́х.	чи́нех.	ло́вех.
плете́ше.	чи́неше.	ло́веше.

БРОЈ.

плете́хме.	чи́нехме.	ло́вехме.
плете́хте.	чи́нехте.	ло́вехте.
плете́ха.	чи́неха.	ло́веха.

скоропрошавше.

БРОЈ.

пле́тох.	чини́х.	лови́х.
пле́те.	чини́.	лови́.

БРОЈ.

пле́тохме.	чини́хме.	лови́хме.
пле́тохте.	чини́хте.	лови́хте.
пле́тоха.	чини́ха.	лови́ха.

давно прошавше.

БРОЈ.

пле́л, сам.	чини́л, сам.	лови́л, сам.
а, о, си.	а, о, си.	а, о, си.
је.	је.	је.

БРОЈ.

пле́ли сме.	чини́ли сме.	лови́ли сме.
пле́ли сте.	чини́ли сте.	лови́ли сте.
пле́ли са.	чини́ли са.	лови́ли са.

бихте, биха. Али се у трећем лицу јед. броја говори и у правоме смислу, као што и овђе има у пјесми (7.): „што *би* толко безризично!«

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

ће би́да (ће сам).	ће и́грам.	ће о́ра.	ће пѐја.
— би́деш (— си).	— и́граш.	— оре́ш.	— пѐјеш.
— би́де (— је).	— и́гра.	— оре́.	— пѐје.

МЛОЖЕСТВЕНИ

ће би́демe (ће сме).	ће и́граме.	ће оре́ме.	ће пѐјеме.
— би́дете (— сте).	— и́грате.	— оре́те.	— пѐјете.
— би́деја (— са).	— и́граја.	— ора́.	— пѐјеја.

2. Наклоњеније

Вријеме садашње

ЈЕДИНСТВЕНИ

—	—	—	—
би́ди.	и́грај.	о́ри.	пѐј.
нека би́де.	нека и́гра.	нека оре́.	нека пѐје.

МЛОЖЕСТВЕНИ

—	—	—	[—]
биде́те.	и́грајте.	оре́те.	[*пѐјете.*]
нека би́деја.	нека и́граја.	нека ора́.	[*нека пѐјеја.*]

3. Причастије

а) Дјејст-

— —	игрешко́м.	орешко́м.	пѐјешком.

б) Страда-

— —	и́гран.	о́ран.	пѐјен.

4. Суштествително

— —	игра́не.	оране́.	пѐјене.

будуће.

БРОЈ.

ће плéта.	ће чúне.	ће лóве.
— плетéш.	— чúниш.	— лóвиш.
— плетé.	— чúни.	— лóви.

БРОЈ.

ће плетéме.	ће чúниме.	ће лóвиме.
— плетéте.	— чúните.	— лóвите.
— плетá.	— чúнеја.	— лóвеја.

ПОВЕЛИТЕЛНО.

и будуће.

БРОЈ.

—	—	—
плéти.	чúни.	лóви.
нека плетé.	нека чúни.	нека лóви.

БРОЈ.

—	—	—
плетéте.	чинéте.	ловéте.
нека плетá.	нека чúнеја.	нека лóвеја.

(gerundia et participia).

вителнo.

плетешкóм.	чинешкóм.	ловешкóм.

телно.

плéтен.	чúнен.	лóвен.

(Verbale).

плетенé.	чинéне.	ловéне.

Овако се глаголи спрежу у Разлогу, а по другим ћекојим мјестима спрежу се мало друкчије у ћекојим временима, и то: а) као што је казано, да се доље око Дунава говори *ште*, мјесто *ће*, у будућем времену; б) тако се доље
54 око Дунава и у садашњем времену треће лице свршује на *т*, као што и овђе има у пјесми (18.) „Ф црква *ходет*, Бога *молет*, камен *фрлет*, мене *жалет*, хоро *играт*.“ У објема овђе поменутим Бугарским књижицама тога се времена треће лице у обадва броја свршује на *т* (н. п. *имат*; *идаат*), но ја сад не могу бити судија, колико се човек у том на њи ослонити може.

[Још су на последњој страни (54.) и **„Штампарске погрјешке,“** *у којима је исправљено 6 погрешака у бугарским речима. — Множина заповедног начина од глагола* пѣја *стављена је овде (стр. 238., вр. 17., 18. и 19.) у угласте заграде с тога, што је у књизи била испуштена, па та погрешка остала неопажена и неисправљена.]*

[Предња три одломка превода Светога Писма на српски (стр. 217.—220.) најранији су Вуков оглед овога посла. Незнатне разлике између овога превода (у години 1822.) и потоњих Вукових радова: „Огледи Светога Писма на Српском језику“ *(у год. 1824.) и* „Нови Завјет Господа нашега Исуса Христа“ *(у год. 1847.) показане су у „Додатку,“ на крају ове II. књиге „Грамат. и Полем. Списа“ Вукових. —* **Платон Кулаковски** *мисли (стр. 237. његова списа* „Вукъ Караджичъ *итд.“) да је Вуков посао и оно, што је штампано у 68. и 69. бр. Давидовићевих* „Новина Србских“ *за год. 1819. (стр. 517.—520. и 225.—528.), под натписом* „Руска Библія,“ *где је прештампан предговор петроградском издању рускога превода Светога Писма од год. 1819. и изнето неколико одломака из јеванђеља, преведених на „Славенски, Руссійски и Србски.“ Али, да то није Вуково, јасно казују не само разлике у језику овога превода на „србски“ према Вукову преводу у год. 1822., него и језик самога приказа ове „Руске Библије.“]*

Лука Ћеловић
БЕОГРАД
Luka Ćelović
BEOGRAD

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ

ПБ 8416/2

ID=17684487

СКУПЉЕНИ

ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ

СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ДРУГА

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1894—1895

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" - БЕОГРАД
II. Зр. 62/86

Универзит. библиотека „Св. Марковић"
БЕОГРАД

У овој су књизи прештампане Вукове расправе и полемички чланци ***о српском језику и правопису*** *из времена од краја 1818. па до краја 1835. године, које се узима као* ***други период*** *у раду Вукову на граматичком пољу. Уношење у ову књигу и уређење чланака (и Вукових и његових пријатеља и противника) извршено је на онај исти начин, како је рађено у I. књизи и како је то објашњено у уредникову предговору тој књизи. Библиографске и друге најпотребније напомене стављене су и овде уз поједине чланке (у угластим заградама и под линијом) на својим местима. Потпуности ради нека је овде још поменуто да је о српском језику нешто речено и у Вуковим предговорима: првом издању „Српских народних приповиједака“ (у Бечу, 1821.) и другом издању I књиге „Српских народних пјесама“ (у Липсици, 1824., стр. XXV—XXXVII; београд. држ. изд. стр. XLIX—L). — Друга потребна и могућна књижевноповесничка објашњења биће изложена у предговору III-ој, последњој, књизи ових „Скупљених граматичких и полемичких списа“ Вукових.*

П. П. Ђорђевић.

ПРЕГЛЕД

II.

1818.—1835.

СТРАНА

XI. **Предговор I-ом издању „Српскога Рјечника“** (г. **1818.**):

Предговор 3

XII. **Српска граматика пред „Српским Рјечником“** (г. 1818.):

Српска Граматика:

О словима 27
О претварању полугласни слова 28
О удвојавању слова 32
О Славенским словима 33
О гласоудареніју 37
Склоненија [промена именицâ]:
Прво склоненије 39
Друго склоненије 42
Треће склоненије 44
Четврто склоненије 45
О имену прилагателном:
О двојаком свршивању прилагатели имена . . 46
Прво склоненије 48
Друго склоненије 49
Уравненије прилагатели имена 51
О имену бројителноме 52
О мјестоименију 57
О глаголу:
[Подела и облици] 62
[Спрезање глагола *јесам* и *оћу*] 68
Прво спрезање 70
Друго спрезање 72
Треће спрезање 80
[*Упоредна таблица српске буквице*] 85
Штампарске погрјешке 86
Додатак [Српској Граматици] 86

СТРАНА

XIII. О другој објави Видаковићеве III-ће књиге „Љубомира у Елисиуму“ (г. 1819.):

Обявленїе на третьу часть Любомира у Елїсїуму [*Милована Видаковића*] 88

Неколико ријечи о другом објављенију на трећу часть Любомира у Елїсїуму [од *Ненада Новковића*] 89

XIV. Напомене Љубибратићевим преводима (г. 1820.):

Примѣчанїе на преводе г. Ѳоме Любибратића [од *Станимира Живковића*] 92

Примјечанија на преводе г. Ѳоме Љубибратића, и на примјечаније на њи г. Станимира Живковића [од *Ненада Новковића*] 95

XV. О језику у Беришћеву преводу Шрекове Историје (г. 1820.):

Неколико ријечи о језику у првој књижици Шрекове Историје [од *Ненада Новковића*] . . 107

XVI. Одговор реценсентима у години 1821.:

1. Критика и остра протестацїя Писмена Дебелога Єра (ъ) и Танкога Єра (ь) противъ Курта — Херо — Шїячке Грамматїке Г. Вука Стефановича . . 112
2. Смѣсице књижественне [од *Вељка, Старца*] . 117
3. Одговор Старцу Вељку и Совѣт жалѣћем о србском роду у числу новина 14. [од *Фрушкогорск. Петковића и Добрића*] 120
4. Неколико речи за старца од седамдесет година [од *Благоја Штипкаловића*] 123
5. Одговор на Велькову крїтїку у додатак к нумери 14-той овогод. Новина Србски метнуту [од *Куцкала, Старца*] 125

Неколико ријечи мојим овогодишњим рецензентима, а особито Благоју Штипкаловићу и старцу Куцкалу [од *Вука Стефановића*] . . . 131

XVII. Одговор Добрићу (г. 1821.):

Погледї на начїн Србска пїсаня [од *М. Добрїћа*] . 143

Одговор на Добрићеве Погледе „на начїн Србска пїсаня“ [од *В. С.*] 146

XVIII. Први одговор Јовану Ранитовићу (г. 1821.):

Одговор на неколико речи Г. Вука Стефановића, у новине Србске под чис.л. 49. против већ сад по-

СТРАНА

којног Штипкаловића стављѣны [од *Јована Ранитовића*] 150

Одговор Јовану Ранитовићу, адвокату Штипкаловићеву [од *Вука Стевановића*] 153

XIX. **Писмо Димитрију Фрушићу** (г. 1821.):

Писмо Димитрију Фрушићу, доктору медицине. У Бечу 19. Нојембра 1819. [од *В. С.*] 160

XX. **Други одговор Јовану Ранитовићу** (г. 1821.):

Одговор на Дупліку Г. Вука Стефановића — сад Стевановића — у Новине Србске под числ. 63. метнуту [од *Јована Ранитовића*] 169

Одговор Штипкаловићу или Ранитовићу, на његов одговор у Додатку к 75. ч. Н. С. [од *В. С.*] 174

XXI. **Додатак петроградским речницима и Огледи бугарскога језика** (г. 1821.—1822.):

Додатак к Санктпетербургским сравнителѣним рјечницима и т. д. [натпис] 178

1. **Додатак к Санктпетербургским сравнителѣним рјечницима свију језика и нарјечија:**

[Приступ] 179

[Речи: руске, илиријске, српске; српске поправљене, бугарске] 183

[Уредникове напомене] 214

2. **Особити огледи Бугарскога језика:**

I. Преводи из јеванђелија 217

II. Народне Бугарске пјесме 220

Поговор [кратка граматика бугарска] 230

XXII. **Немачки превод „Српске Граматике“** (г. 1824.):

Serbische Grammatik [у изводу]:

Von den Buchſtaben 241

Von dem Geſchlechte des Nomens 243

Von der Declination 245

Von dem Adjectivum 247

Anmerkungen zu den Adjectiv-declinationen 248

Von dem Verbum 250

Von den Partikeln:

I. Präpoſitionen 255

II. Adverbia 257

III. Conjunctionen 258

IV. Interjectionen 259

СТРАНА

XXIII. Разлике између црквенословенског и српског језика (г. 1826.):

Главне разлике између данашњега Славенскога и Српскога језика:

I. У ријечма 261
II. У граматици 268

XXIV. Рускому реценсенту (г. 1826.):

Одговор Рускоме рецензенту 274

XXV. Оглед српскога буквара (г. 1827.):

Први Српски Буквар [натпис] 280

Оглед Српскога буквара:
Предговор 280
[Букварски део] 282
Сумволъ православныя вѣры 288
Молитва Господня 289
Знаци броја 289
Један пут један 291

XXVI. Главни завршеци српских именица и придева (г. 1828.):

Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у Српском језику:

[Приступ] 292
I. Имена суштествителна производна [77 наставака] 294
II. Имена суштествителна сложена 347
III. Имена прилагателна производна [25 наставака] 352
IV. Прилагателна имена сложена 368

XXVII. Објава и предговор „Опиту сличноречности“ Луке Миловановa (г. 1832. и 1833.):

Обїављенїе [од *Вука Стеф. Караџића*] 371
Предговор издатељев [*Вука Стеф. Караџића*] . 374

ДОДАТАК

А.

1. *Огледи Светога Писма на Српском језику* (г. 1824.) [с одломцима из „Новога Завјета“ у прев. г. 1847.] . 385
2. *Четири луда Брамина*, Индијска приповијетка (г. 1827.) 413
3. *Писмо П. Б. Јосифу Миловуку о Матици Српској* [с напоменама *Вуковим*] (г. 1834.) 421

СТРАНА

Б

4. *Ко благоохотнымъ читателемъ* [Видаковићев предговор III. књизи Љубом. у Елисиуму] (г. 1822.) 425
5. *Гримов* [немачки] *предговор Вуковој „Малој српској граматици“* (г. 1824.) 432
6. *Опит наставлења к Србској сличноречности и слогомјерју или просодии* [Луке Милованова Ђорђевића] (г. 1810., 1814., 1833.):
Предсловје 462

I. ДИЕЛ:

Увод. О сличноречности 465
Поглавак I. О слогомјерју 469
Поглавак II. О чланцима сличноредака 472
Поглавак III. О сличноредцима 473
Поглавак IV. О усјеку или улому 477
Поглавак V. О слику 481
Поглавак VI. О слободности везаног списа 485

II. ДИЕЛ:

Пјесме, које из Њемачког језика преведене, које састављене, и т. д. 487

Пословје читатељу 508
Изјасненје речи њеки 509

Исправке штампарских погрешака 511

XXII.

Serbiſche Grammatik[*]

*[**Немачки превод** (1824. г.) Вукове „**Српске Граматике**“ (пред „Српским Рјечником“ од 1818. г.) разликује се од изворника у овим тачкама :]*

1. *Како из првог одељка* („О словима“ = „Von den Buchſtaben“), *тако и из свих потоњих, изостављени су у немачком преводу латински натписи, који су у изворнику додавани у загради испод српских натписа.*

2. *Први одељак,* „**Von den Buchſtaben**“ *(стр. 1.—3.), место простога ређања слова̂ у српском изворнику (7. и 8. врста 27. стране ове књиге) има (на 1. и 2. стр. немачког превода) ову таблицу:*

[1]

Gedrucktes griechiſches | lateiniſches Alphabet.		Ausſprache.
A a	a	wie das deutſche a
Б б	b	wie das deutſche b
B в	v	wie das deutſche w
Г г	g	wie das deutſche g
Д д	d	wie das deutſche d
Ђ ђ	dj	ungefähr wie dj (ungariſch gy)

[* Wuk's Stephanowitſch kleine **Serbiſche Grammatik** verdeutſcht und mit einer Vorrede von Jacob Grimm. Nebſt Bemerkungen über die neueſte Auffaſſung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbiſchen Volks, und der Ueberſicht des merkwürdigſten jener Lieder von Johann Severin Vater. Leipzig und Berlin bei G. Reimer 1824. — 8°, л. 4, стр. LXXII и 194.]

Gedrucktes griechichfes Alphabet.	Gedrucktes lateiniſches Alphabet.	Ausſprache.
Е е	e	wie das deutſche e
Ж ж	x	ungefähr wie gelindes ſch (franz. j, ungar. zs)
З з	z	wie ein ſanftes ſ (franz. z)
И и	i	wie das deutſche i
Ј ј	j	wie das deutſche j
К к	k	wie das deutſche k
Л л	l	wie das deutſche l
Љ љ	lj	ungefähr wie lj (ital. gl, ungar. ly)
М м	m	wie das deutſche m
Н н	n	wie das deutſche n
Њ њ	nj	ungefähr wie nj (ital. gn, ungar. ny)
О о	o	wie das deutſche o
2 П п	p	wie das deutſche p
Р р	r	wie das deutſche r
С с	s	wie ein ſcharfes ſ (ſſ)
Т т	t	wie das deutſche t
Ћ ћ	ch	ungefähr wie tj (ungar. ty) nicht ganz tsch,
У у	u	wie das deutſche u ſondern gelinder und weni=
Ц ц	c	wie das deutſche z (ʒ) ger ziſchend, etwa tch, ge=
Ч ч	cs	wie das deutſche tſch nau wie das ſchwediſche k
Џ џ	fehlt	wie ital. ge vor e, i, y.
Ш ш	sh	wie das deutſche ſch

3. На крају одељка „**Von Verwandlung der Conſonanten**“ *(стр. 3.—11.) преведена је (стр. 10. и 11.) 1. тачка из* „Додатка“ Српској Граматици *(стр. 86. ове књиге).*

4. У одељку „**Von den Kirchen-Altſlaviſchen Buchſtaben**“ *(стр. 13.—18.) објашњена је реч* „Србуљама“ *(вр. 13. оздо на стр. 33. ове књиге) овом напоменом под линијом (које нема у српском изворнику):* „Altes Kirchenbuch, das dem Serbiſchen Dialekt näher iſt, als die neuen ruſſiſchen Auflagen“ *(стр. 13. вр. 3. и 2. оздо). — У том одељку у тачки о слову* х *иза ре́чи:* ора, Вла *и т. д. (стр. 34. о. књ.), а испред нем. превода* тих речи, додато је (стр. 14. нем. прев.) у заградама:* орѣхъ, Влахъ,

[* У целој су граматици сви примери превођени на немачки.]

хладъ, хромъ, храбаръ, махнути, духнути, маховина, махъ, грахъ, духовникъ; сухъ, глухъ, кухати, духати; смѣхъ; *још је уз реч* дувати (духати) *додата (на истој страни) под линијом напомена:* „Auch in ſolchen Wörtern zwiſchen zwei Vocalen wird [*глас* х] in einigen Gegenden (in Serbien und Boßnien) ganz ausgelaſſen, und geſprochen кути, дути u. ſ. w.“ — *У овом је одељку тачка о слову* ѿ *(стр. 34. и 35. о. књ.) мало промењена и скраћена, те цела гласи (стр. 15. нем. прев.) овако:* „ѿ iſt gar kein einzelner Buchſtab, ſondern Abkürzung für ѿт oder от, wie dergleichen Abkürzungen (титле) für mehrere gangbare und leicht zu errathende Wörter eingeführt worden ſind (Vergl. **Dobrowsky** institt. p. 60. sqq.), z. B. хс, оц, двдь. бь, гь. bedeutet Христос, Chriſtus; отац, Vater; Давид, David; Бог, Gott; Господ, Herr, u. ſ. w.“

5. На крају 4. тачке одељка „**Von der Accentuation**“ *(стр. 19.—22.) има засебан чланчић, који је преведена 4. тачка изворникова* „Додатка“ *(стр. 87. ове књ.) о тешкоћи и променљивости српских акцената.*

6. Испред одељка „**Von der Declination**“ (*у српск.* „Склоненија,“ *стр. 39. о. књ.) има у немачком преводу (стр. 22.—25.) нов одељак, кога никако нема у српском изворнику, под натписом:*

Von dem Geſchlechte des Nomens. 22

In Serbiſcher Sprache gibt es drei Geſchlechter, nämlich: männliches, weibliches, und neutrales.

Alle Subſtantiva endigen ſich entweder auf einen Conſonanten, oder auf einen der drei folgenden Vocale: auf *a*, oder auf *e*, oder auf *o*. Und blos nach dieſen Ausgängen kann man das Geſchlecht der Wörter beſtimmen.

I. Alle Wörter, die ſich conſonantiſch endigen, ſind in der Regel Maſculina, z. B. човек, der Menſch; камен, der Stein; нож, das Meſſer; пањ, der Baumſtamm; мач, das Schwert; цар, der Kaiſer; paj, das Paradies; крај, das Ende; миш, die Maus, u. ſ. w.

Ausgenommen ſind nachſtehende Feminina: 23

1) Poſitiv, ohne Rückſicht auf Endung oder Bedeutung; z. B. авет, das Geſpenſt; ач, (etwa: Närrchen); благовијест, Mariä-Verkündigung; благодат, der Segen; ваш, die Laus; вечер, der

Abend; власт, die Macht; врлет, die Steile; голет, kahle Gebirgsgegend; дуж, die Länge; жуч, die Galle; зановијет, Geißklee; заповијест, der Befehl; звијер, das wilde Thier; зелен, das Grüne; зоб, der Haber; кап, der Tropfen; коб, die Begegnung; клијет, eine Kammer; кокош, die Henne; корист, der Nutzen; кост, das Bein; костријет, Ziegenwolle; крв, das Blut; крмељ, der Eiter in den Augen; лаж, die Lüge; ласт, die Leichtigkeit; љубав, die Liebe; маст, das Schmalz; моћ, die Kraft; мочар, die Nässe vom Regen; муар, Muharklee; напаст, Unglück; нарав, das Naturell; немоћ, die Krankheit; ноћ, die Nacht; област, die Macht; памет, der Verstand, das Gedächtniß; папрат, das Farnkraut; пећ, der Ofen; плијесан, der Schimmel; подгор, Gegend unter dem Berge; помоћ, die Hülfe; постат, die Reihe bei der Ernte 2c.; приповијест, das Sprichwort; прњад, faules Holz; простриж, am Rocke, oder Mantel die Oeffnung um die Hand durchzustecken; раж, der Roggen; ријеч, das Wort; руковет, die Handvoll; сваст, die Schwägerin; свијест, die Besinnung; сласт, die Süßigkeit, Wollust; смрт, der Tod; ствар, das Ding; стрмен, die Steile; студен, die Kälte; ћуд, das Naturell; уш, die Laus; цијев, die Röhre; црвен, die Röthe; чаћ, der Ruß; част, das Gastmal; чељуст, der Kinnbacken; чест, die Ehre.

2) Alle Wörter, die von Adjectiven auf ост gebildet werden, z. B. младост, die Jugend; милост, die Gnade; мудрост, die Weisheit; радост, die Freude, u. s. w.

3) Alle Collectiva auf ад, welche junge Thiere bezeichnen; z. B. телад, Kälber; јарад, junge Ziegen; прасад, die Ferkel; чељад, die Frauensleute im Hause; момчад, die Bursche, u. s. w. Hierher rechne man auch дрвљад, Scheit-Holz; und бурад, Fässer; eben so перут, das Gefieder.

24 II. Alle Wörter, die sich auf *a* endigen, sind in der Regel Feminina, z. B. вода, das Wasser; земља, die Erde; мућа, der Bliz; змија, die Schlange, u s. w.

Ausgenommen sind Masculina:

1) Die sich im Altslavischen (also ursprünglich) auf *x* endigen, z. B. ора (орѣхъ), die Nuß; пра (прахъ), der Staub; стра (страхъ), die Furcht; гра (грахъ), die Fasole.

2) Die Manns-Namen; z. B. Радоица, Милија, Никола, Зарија, Пантелија, u. s. w.

3) Wörter, die männliche Aemter, Würden oder Verrichtungen bedeuten, z. B. судија, der Richter; владика, der Bischof;

војвода, der Feldherr; слуга, der Diener, u. ſ. w. Doch leßtere nur im Singularis, denn im Plur. ſind ſie aus Uebergewicht der Form weiblich, z. B. наш судија (unſer Richter), наше судије; наш владика (unſer Biſchof), наше владике; мој слуга (mein Diener), моје слуге, u. ſ. w. Ja die Lieder dulden auch im Sing. das Femininum, z. B.

Слуго *моја*, Облачићу Раде —
Да ти да Бог, *Сибињска* војводо —

III. Alle Wörter, die ſich auf *e* und auf *o* endigen, ſind in der Regel Neutra, z. B. поље, das Feld; спасеније, die Errettung; писање, das Schreiben; сунце, die Sonne; пиле, das junge Huhn; перо, die Feder; злато, das Gold; дрво, das Holz, u. ſ. w.

Ausgenommen:

1) Maſculina ſind: a) Namen der Männer, z. B. Станоје, Милоје, Димитрије; Ранко, Бранко, Рашко, Божа, u. ſ. w. b) Wörter auf *o*, die ſich im Altſlaviſchen (alſo urſprünglich) auf *л* endigen, z. B. соко (соколъ), der Falk; котао (котелъ), der Keſſel; сврдао (сврделъ), der Bohrer, u. ſ. w. c) Wörter auf *e*, die ſich im Altſlaviſchen auf ѣх endigen, z. B. мије (мѣхъ), der Schlauch; грије (грѣхъ), die Sünde, u. ſ. w.

2) Feminina, die im Altſlaviſchen (alſo urſprünglich) auf *л* ausgehen, z. B. мисао (мысль), der Gedanke; со (соль), das Salz; поникао, das Hervorgeſproſſene; погибао (погибель), der Untergang, u. ſ. w. —

Es giebt außerdem noch einige Maſculina auf *y* (ſolche, die im Altſlaviſchen auf *х* ausgeben), z. B. кожу, der Pelz; репу, die Peſtilenzwurz; ду, der Geiſt, u ſ. w. Einige Feminina haben den Plur. auf *u*, z. B. нити, das Webertrumm; прси, die Bruſt; очи, die Augen; уши, die Ohren. Der Sing. gebricht ihnen entweder, oder er iſt anderes Geſchlechts.

7. У одељку „Von der Declination“ („Склоненија,“ *на стр. 39.—46. о. кн.) прва тачка у немачком преводу (стр. 25.) гласи овако:* „Die Serbiſchen Subſtantiva haben viererlei Declinationen; jede Declination unterſcheidet zwei Numeros, Singularis und Pluralis, keinen Dualis, in jedem Numerus aber ſieben Caſus: Nominativ, Genitiv, Dativ, Accuſativ, Vocativ, Inſtrumentalis und Localis.“ — *У напомени под линијом уз локатив множ. друге деклинације (стр. 43. о. кн.) није преведен (стр. 31. нем. прев.) свршетак:* „ја не вјерујем *и т. д.*“ *У 2. напомени (над*

линијом) овој деклинацији (стр. 43. о. књ.) реч несретњицо *гласи у немачком (стр. 33.):* несрећњицо. *У 3. пак напомени додато је на крају (после „*о Саро *и т. д.,“ стр. 43. о. књ.) у немачком преводу (стр. 33.): „*Die auf *ца, zuweilen auf е, z. B.* Милица, о Милице; Аница, о Анице, *u. ſ. w.“ — У трећој деклинацији (стр. 44. о. књ.) додата је и 5. напомена (стр. 35. нем. прев.):* „5) Мати und кћи haben ein epenthetiſches ep, wie das Paradigma lehrt.“ — *У четвртој деклинацији 1. напомена (стр. 45. о. књ.) промењена је и растворена у две, које гласе овако (стр. 36.—38. нем. прев.):*

36 1) Verſchiedene Neutra dieſer Decl. haben ein epenthetiſches ет, ен und ес, welches im Gen., Dat., Inſtr., Loc. des Sing., ſo wie im ganzen Plur. hinzutritt. Nämlich a) ет ſchieben alle|
37 Neutra auf *е* ein, welche junge Thiere bedeuten, als теле (Kalb), прасе (Ferkel), чељаде (Dienſtmagd), Gen. чељадета, u. ſ. w. b) ен alle Neutra auf ме, als име (Name), семе (Same), време (Zeit), виме (Euter), u. ſ. w. c) ес ſchalten nur wenige Neutra auf *о*, auch nicht, wie einige andere Slaviſche Sprachen thun, bereits im Sing., ſondern nur im Plur. ein, als: небо, Plur. небеса: чудо (Wunder), Plur. чудеса, daneben aber auch чуда. Unüblich ſind die Plur. колеса, переса, etc.

2) Die in voriger Anmerkung unter a) gedachten Neutra mit epenthetiſchen ет bilden keinen Plur. Neutrius (wie andere Sla-
38 viſche Sprachen телета, чељадета), ſondern ſetzen ent|weder einen männlichen Plur. nach erſter Decl., als: теоци (Kälber), прасци (die Ferkel), oder den Sing. des weiblichen Collectivums auf *ад* (ſ. dritte Decl.), als: телад, прасад; чељад. Einige Namen lebloſer Dinge (meiſtens fremde Wörter) auf *е* ſchieben gleichfalls *ет* ein und behalten auch die neutrale Pluralform, z. B. тане (die Kugel), Gen. танета, Nom. Pl. танета; јапунце (der Mantel), силембе (der Bruſtriemen am Reitpferde), ћоше (das Eck), ћебе (die Kobze), u. ſ. w. — *Напомене 2.—5. постале су у нем. преводу 3.—6., и у 4. (у српск. 3., — о речи* дрво) *није преведено „*нарашћује на та,“ *а у 5-ој (4.) речи „*пашчад (женскога рода)“ *преведене су: „*пашчад (weiblich, von пашче);“ *напомена пак 6. (5.) гласи: „*Рамо (die Schulter) hat im Gen. рамена (von раме, welches andere Mundarte im Nom. ſetzen).“

8. У одељку „Von dem Adjectivum“ *први чланак (стр. 38.—40.) одговара првом чланку српског одељка „*О двојаком свршивању прилагателни имена“ *(стр. 46.—47. о. књ.), али је знатно промењен, те гласи:*

Von dem Adjectivum. 38

Der Serbe unterscheidet gleich dem Altslaven zwei Declinationen, deren einer oder der andern die einzelnen Adjectiva heimfallen; und unabhängig davon eine doppelte Biegungsform, welcher in der Regel jedes Adj., gehöre es zu der ersten oder zweiten Declination, zugleich fähig ist. In Benennung dieser Flexionen weichen die Grammatiker von einander ab. Die Form, welche sie voranzusetzen pflegen, heißt bald die unbestimmte, bald die abstracte, bald die abgeschnittene, verkürzte (terminatio indefinita, abstracta, apocopata); die entgegengesetzte zweite Form aber bald die bestimmte, bald die concrete, bald die unabgeschnittene oder ganze (term. definita, concreta, non apo|copata sive integra). Die beiden ersten 39
Namen sind von der Bedeutung hergenommen, der letzte bezieht sich auf das Formelle selbst. Ohne hier über die Schicklichkeit dieser Benennungen zu entscheiden, wollen wir der letzten, welche die älteste zu seyn scheint, gebührend folgen. Ganz (цијел) heißt jedes Adjectivum, zu dessen Wurzel oder Ableitung im Nom. Sing. Masc. der Voc. *u* tritt; abgeschniten (усјечен, eingeschnitten, von усјећи, einschneiden), dasjenige, welchem dieser Vokal mangelt, gleichsam abgehauen ist. Das abgeschnittene endigt daher gewöhnlich auf Consonanten, z. B. добар (gut), зелен (grün), дрвен (hölzern); oder auf *o* statt *л*, als: цијо (ganz), зрео (reif), труо (faul), весео (lustig). Ganz lauten dieselben Wörter: добри, зелени, дрвени, цијели, зрели, трули, весели. Femininum und Neutrum lauten in der ganzen Form buchstäblich wie in der abgeschnittenen, doch eine verschiedene Accentuation unterscheidet beide. Den Unterschied zwischen ganz und abgeschnitten auf die Bedeutung angewandt, so pflegt letzteres das Unbestimmte auszudrücken, z. B. зец је *плашљив*, der Hase ist furchtsam, *поштен* човек не умије лагати, ein redlicher Mann kann nicht lügen; мени је мио *црвен* појас, mir ist der rothe Gürtel lieb; *златан* је прстен скупљи него *сребрн*, ein goldner Ring ist theurer, als ein silberner; Гојко се чини (да је) *паметан*, der Gojko stellt sich vernünftig; u. s. w. Das Ganze hingegen das Bestimmte, z. B. *црвени* појас изјели миши, die Mäuse haben den rothen Gürtel gefressen; изгубио сам *сребрни* прстен, ich habe den silbernen Ring ver|loren; продао сам мој *необрани* виноград, ich habe 40
meinen ungelesenen (unbeernteten) Weingarten verkauft, u. s. w. Hier auch einige Beispiele des verschiedenen Accents der Adj. Fem. und Neutr., um denselben Unterschied auszudrücken: боља је аљина

ширòка, него *ùска,* beſſer iſt ein weites, als ein enges Kleid; камо она *шùрокâ* аљина, wo iſt das weite Kleid? Ту је и *ùскâ* и *шùрокâ,* hier iſt das enge, und das weite; ово је прасе *дебèло,* dieſes Ferkel iſt fett; пошто ћеш ми дати оно твоје *дèбелô* прасе, wie theuer gibſt du mir dein fettes Ferkel? u. ſ. w.

Други и трећи чланак овога одељка у немачком преводу (стр. 40.—41.) потпуно одговарају другом и трећем чланку одељка „О двој. свршив. прилаг. им.“ *(стр. 47.—48. ове књ.), а реченица (после српског четвртог чланка, који је у немачком преводу стављен међу напомене)* „Прилагателна имена имају три рода и два склоненија“ *гласи у немачком преводу (као четврти чланчић):* „Alle Serbiſchen Adjectiva zerfallen, wie oben bemerkt worden iſt, in zwei Declinationen.“ *После долазе (као и у српском) одељци:* „Die erſte Declination“ *(стр. 41.—42.) и* „Die zweite Declination“ *(стр. 43.—44.).*

9. Прва тачка одељка „О имену прилагателном“ *(врста 7.—12. на стр. 46. о. књ.) није никако преведена на немачки, а нешто из друге и треће тачке тога српског одељка (иста стр.) и из четвртог чланчића потоњег одељка* „О двој. свршив. прилаг. им.“ *(вр. 8.—15. на стр. 48. о. књ.) ушло је у немачком преводу у напомене (стр. 44.—45.), које гласе:*

44 **Anmerkungen zu den Adjectiv-Declinationen.**

1) Einige Adjectiva ſind nur der abgeſchnittenen, nicht der ganzen Form fähig, namentlich: a) alle Poſſeſſiven auf *ов, ев,* als: попов (des Geiſtlichen), ковачев (des Schmidts); b) Poſſeſſiva auf *ин,* als: војводин (des Wojwoden).

2) Andere ſind nur der ganzen Flexion fähig, nicht der abgeſchnittenen, nämlich: a) Ableitungen von Subſtantiven mittelſt der Endungen *и, љи, њи,* z. B. говеђи (Rinds-), козји (Ziegen-), рибљи (Fiſch-), тичји (Vogel-), ћетињи (Kinds); b) Ableitungen auf *ски,* als: поповски (prieſterlich), ковачки (ſchmidtiſch), војводски (wojvodiſch); c) Ableitungen von adverbiis, zumal loci et temporis, als: тамошњи (dortig), данашњи (heutig), лањски (vorjährig), токоршњи (ſeyn ſollend), u. ſ. w.; d) Ableitungen von Verbis, z. B. *стајаћа* кошуља (ſonntägliches Hemd), *плетића* игла (Strickнadel), *ораћа* земља (Ackerland), *куповни* 45 гуњ (gekaufter Mantel), *музовна* крава (Melkkuh), *те|кућа* вода (fließendes Waſſer), und andere Participia; mehr vergl. unten die Note zum Particip erſter Conjugation; e) ſämmtliche Comparative; f) ſämmtliche Ordinalzahlen; g) einzelne Adjectiva, namentlich: дȉвљӣ (wild), мâлӣ (klein), вèликӣ (groß). Denn die abgeſchnit-

tenen Formen дѝваљ, дѝвља, дѝвље; мал (oder мао), мàла, мàло; вèлик, велѝка, велѝко ſind unerhört. Man kann zwar für мал und вèлик ſagen: мален und голем, aber das ſind andere Wörter, und z. B. in der Redensart јеси ли *велики* нарастао? (biſt du ſchon groß gewachſen?) wird kein Serbe weder велик noch голем gebrauchen.

Тако је „Примјечаније“ *(о промени заменице* сав, сва, све, *стр. 50.—51. ове кн.) постало у немачком преводу (стр. 45.) 3.-ћа напомена.*

10. У одељку „**Von den Zahlwörtern**“ („О имену бројителноме“) *реченица* „Имена су бројителна петорогуба“ *(стр. 52. о. кн.) гласи у немачком преводу (стр. 48.):* „Es ſind fünferlei Zahlwörter zu betrachten: Cardinalia, Diſtributiva, Ordinalia, Multiplicativa und Adverbialia.“ — *У трећој напомени под линијом у чланку* „1) Основна“ *(стр. 53. ове кн.) реченица* „Да не рече какав језикопоправитељ и т. д.“ *преведена је (стр. 49.):* „Niemand halte триест, чстръест, шездесет für gemein und verdorben; *и т. д.“ Напомена пак (под линијом) у шестој тачки овога чланка код ре́чи* „*пет стотина села и т. д.*“ *(23. вр. 54. стр. о кн.) која гласи:* „И овђе се до десет и т. д.,“ *није никако преведена на немачки. Још је из осме тачке српског изворника изостављена прва половина (од* „Један, једна, једно *и т. д.*“ *на стр. 54., па до* „А кад се *и т. д.*“ *у 3. вр. 55. стр. о. кн.), па је од целе седме тачке и остатка ове осме у српском начињена једна, седма, тачка у немачком преводу (стр. 51. вр. 6.—14.). — У чланку* „2) Diſtributiva“ *(стр. 51.—52.) није преведена трећа тачка српскога изворника (стр. 55. о. кн.):* „Као двоје склања се *и т. д.*“ — *На крају чланка* „3) Ordinalia“ *(у српском* „3) Редна,“ *на стр. 55.—56.) има у немачком преводу (стр. 52.) нова реченица:* „Nie können Ordinalia abgeſchnitten flectirt werden.“

11. Прве четири врсте одељка „О мјестоимениjу“ *(стр. 57. о. кн.) преведене су на немачки (стр. 54. и 55.:* „**Von dem Pronomen**“) *овако:* „Es gibt ſechſerlei Pronomina: I. Die drei perſönlichen und II. Das Reciprocum (welches weder Nom. noch Voc. haben kann) werden folgendergeſtalt flectiert:“ — *Последња тачка чланка (IV.) о* показним заменицама *(21. вр. 60. стр. о. к.) гласи у немачком преводу (стр. 60.):* „Исти, такови (таки), овакови (оваки), онакови (онаки), werden wie жути flectirt.“ — *На крају чланка (VI.) о* заменицама од-

носним *(8. вр. оздо стр. 61. о. кн.) има у нем. преводу (код речи „u. ſ. w.“, стр. 63.) под линијом ова напомена:* „Die altſlaviſche Grammatik gebraucht ihr interogatives что noch nicht relativ, wohl aber kennen alle heutigen ſlaviſchen Sprachen ſolchen Gebrauch: ruſſich что, böhmiſch poln. co, krainiſch kar (für kajr) und ki.“

12. Први чланак и обадве напомене одељка „О глаголу“ *(стр. 62.— 63. ове кн.) прерађени су у немачком преводу и гласе (стр. 63.—64.):*

63

Von dem Verbum.

Die bekannte Eintheilung der Verba in Activa, Paſſiva und Deponentia iſt in der Serbiſchen Sprache, wie in ſämmtlichen ſlaviſchen, müßig, d. h. ohne Einfluß auf die Flexionslehre. Es gibt nur eine active Conjugation, und die Formen des lat. Paſſivum und Deponens müſſen umſchrieben werden. Faſt eben ſo unfruchtbar ſcheint uns hier die Unterſcheidung in Activa (Tranſitiva) und ihnen entgegenſetzte Neutra (Intranſitiva). Sie hat es blos mit der Bedeutung zu thun, nicht mit der Form, und ohnehin Unbeſtimmtes genug. Es gibt zwar Neutra, die keine Activa werden können, aber es gibt ſehr viele Verba, denen man bald einen tranſitiven Sinn unterlegt, bald einen intranſitiven, z. B. пјевати пјесму, ein Lied ſingen; играти коња, das Pferd ſpringen laſſen; копати виноград, den Weinberg hacken; орати њиву, das Feld ackern; викати људе, die Leute rufen; das ſind freilich lauter Activa; doch wenn es heißt z. B. боље је пјевати, него плакати, beſſer iſt ſingen, als weinen; матор се коњ не учи играти, ein altes Pferd wird nicht ſpringen gelehrt; нит' умијем орат', ни копати, ich kann weder ackern, noch hacken; јечам трче, а ракија виче, die Gerſte läuft, der Brantwein ſchreit;[1]) ſo ſind alle dieſe Verba auch Neutra.

64 Den activen Verbis, welche unſere auf einen dritten einwirkende Handlung bedeuten, pflegt man ſodann diejenigen entgegenzuſetzen, deren Handlung auf uns ſelbſt zurückwirkt:

Reciproca. Sie entſpringen im Serbiſchen durch den Anhang des Pronomens *ce* für alle drei Perſonen, z. B. бријемсе (ich raſire mich); кајешсе, du bereuſt; надатисе, hoffen; накањиватисе, ſich anſchicken, und unzählige andere, deren Formen nicht als eine beſondere Flexionsart betrachtet werden dürfen.

---

[1]) Sprichwörtlich von einem Betrunkenen, der auf wohlgefüttertem Roſſe ſchreiend davonreitet.

Ungleich wichtiger und aus der Eigenthümlichkeit slavischer Zunge hervorgehend ist die Eintheilung der Verba in Perfectiva und Imperfectiva.[1])

13. У чланку о шодели глагола на свршене *и* несвршене *(стр. 64.—66.) уз реченицу* „a) Perfectiva haben weder ein Imperfectum noch Participium Präsens“ *(у српском:* „a.) свршителни глаголи не могу имати *и т. д.,“ вр. 8.—10. одо на стр. 63. о. кн.) има у немачком (стр. 64. и 65.) и ова напомена под линијом:* „Ausnahme macht чути (hören), welches die Bedeutung eines Perfectivums hat, aber die Flexionen eines Imperfectivums: чȕjâ, чȕjâше, чȕjâсмо, чȕjâсте, чȕjâу, чȕjȗћи, чувéње, z. B. по чувењу (nach Hörensagen).“

14. Тачка испред чланка о временима *у српском изворнику* („Што је гоћ склоненије *и т. д.,“ вр. 22.—30. стр. 65. о. кн.) изостављена је у немачком преводу, а почетак самога тог чланка у њему (стр. 67.) гласи:* „Die Serbische Sprache besitzt außer dem Präsens und Futurum ein doppeltes Präteritum, wovon wir das erste: Imperfectum,[2]) das zweite Präteritum (im eigentlichen Sinne) nennen wollen. Das Imperfectum ist nur den Imperfectivis eigen, das eigentliche Präteritum hingegen allen Verbis. Beispiele vom Imperfectum:“ *и т. д. (као и у српском на стр. 65. и 66. о. кн.).*

15. Чланци о начинима („наклоненија“) *и о трпном стању* („страдателни залог“) *из „Српске Граматике“ (стр. 66. и 67. о. кн.) сасвим су прерађени у немачком преводу, па им је додат и чланак о састављању* временских *и* личних облика *(чега у српском изворнику нема никако), те све то гласи (стр. 69.—71.):*

Die altslavischen Grammatiker stellen zwar vier Modos auf, 69
den Indicativ, Conjunctiv, Imperativ und Infinitiv. Allein der Conjunctiv beruht weder im Altslavischen, noch weniger im Serbischen auf einer eigenthümlichen Flexion, sondern muß durch Umschreibungen ausgedrückt werden; z. B. да сам имао, wenn ich gehabt hätte; ако донесем, wenn ich bringen sollte; да сам био знао, wenn ich gewußt hätte; u. s. w. Misverstandne Analogie der lateinischen Sprache hat dieselben Grammatiker gleich jenem

---

[1]) Da die Grammatik nur wenige Beispiele beider Arten anführen kann, so ist im Wörterbuche bei jedem Verbo durch den Beisatz pf. oder impf. gelehrt, wohin es gehöre.

[2]) *Dobrowsky* in den instit. l. sl. vet. nennt es p. 522. 527. praeteritum *iterativum* und nimmt es nicht in die Paradigmen auf.

Conjunctiv auch ein Passivum der altslavischen Sprache aufzudrängen verleitet. Ein solches Passivum findet sich denn auch im Serbischen nirgends. Man sagt zwar umschreibend: био сам каран, ich bin gescholten worden; биħеш бијен, du wirst geschlagen werden; били су дочекани, sie sind gut empfangen worden; aber im Präsens wird doch niemand sagen: бивам каран, бивам мољен, sondern карају ме, sie schelten mich; моле ме, sie bitten mich; бију га, sie schlagen ihn; траже те, sie suchen dich, u. s. w. Auch im Präterito und Futuro wird nicht bei allen Verbis mit dem Participp. Pass. gesagt, z. B. биħу тражен, био сам мољен, vielmehr тражиħе ме, er wird mich suchen; молили су ме, sie haben mich gebeten; звали су га, sie haben ihn gerufen, u. s. w. Blos für das Participium besitzt die Serbiche Sprache eine Passivform.

Es stehen ihr aber außer diesem passiven Participium drei active Participia zu, nämlich eins für das Präsens, welches sich auf *ћи* endigt und vom Volk im Reden wie ein lateinisches Gerundium gebraucht wird, z. B. оде играјући, er ging spielend fort; шјева копајући, er singt grabend; једе стојећи, er ißt stehend; im Schreiben könnte man solche Formen für wahrhafte Participia (d. h. zugleich Adjectiva) nehmen, z. B. ѝграјȗћӣ (der Spielende), ѝграјȗћа̑ (die Spielende), ѝграјȗће̑ (das Spielende), auch setzt das Volk einige wirklich adjectivisch, als: *тѐкȗћа̑* вода (fließendes Wasser), *стàјаћа̑* кошуља (Feiertagshemd), *спàваће* аљине (Schlafkleider), *плѐтиħа̑* игла (Stricknadel). Das Participium Präteriti Activi ist doppelt und in den Paradigmen durch I. und II. unterschieden. Das erste geht aus auf *вши*, und bedeutet ungefähr auch das latein. Gerundium, zumal bei Perfectivis, z. B. дошавши он (она, оно) у кућу, рече му, nachdem er (sie, es) ins Haus gekommen war, sagte er ihm; поигравши мало, сједе, nachdem er ein wenig getanzt hatte, setzte er sich; рекавши то, узе га за руку, nachdem er dies gesagt hatte, nahm er ihn bei der Hand; порадивши даће Бог, nach gethaner Arbeit wird Gott geben. Ueber пошав statt пошавши vergl. die Note zum Paradigma erster Conjugation. Auch dies Particip stehet selten adjectivisch, doch hört man бивши кнез, der gewesene Fürst; бившему кнезу, dem gewesenen Fürsten; бивши војвода, der gewesene Anführer, u. s. w. — Das andere Participium Prät. Act. wird mit dem Consonanten *л* gebildet, der im Masc. nach der Regel in *о* übertritt, z. B. био (gewesen), била, било. u. s. w. Dieses Particip stehet zwar immer adjectivisch und flexibel, aber nur prädicirend, d. h. mit dem Hülfswort јесам verbunden, um

das zusammengesetzte Prät. Ind. hervorzubringen; für sich allein steht es nie. Der Serbe kann es sowohl dem Hülfswort nachsetzen und dann bleibt es getrennt, z. B. јесам био, била, било; јест био; als vorsetzen und dann verwachsen beide: биосам, биласам, билосам; биоје, билаје, билоје; das Hülfswort darf nicht wegbleiben, in der ersten und zweiten Person wohl nie, in der dritten zuweilen. — Das Participium Passivi endigt meistentheils auf *н*, zuweilen aber auch auf *т*, worüber die achte Anmerkung zur zweiten Conjugation nachzusehen.

Alle und jede Verba (mit Ausnahme von обу und мору) endigen sich in der ersten Person des Präsens Indic. auf *ам, ем,* oder *им*; und nach diesen Ausgängen ergeben sich drei Conjugationen. Weiß man, wie ein Verbum in der ersten Person des Präs. Indic. und im Infinitiv hat, so wird man es leicht conjugiren können. Imperativ und Part. Präsens richtet sich nach dem Präsens Indicativ, alles übrige nach dem Infinitiv, und es bedarf keiner verwirrenden Regel weiter.

Die eigentlich flectirten Tempora (nämlich: Präsens, Imper- 71
fectum und einfaches Präteritum, da das zusammengesetzte Ptäteritum und Futurum mit Auxiliarien erzeugt werden) haben für die drei Personen folgende Kennzeichnung.

1) Erste Person Präsentis Sing. *м*, Plur. *мо*; im Sing. des Imperf. und Prät. bloßer Vocal, ohne Consonans, doch lehrt die altslavische Grammatik, daß ein *х* weggefallen ist, welches der Serbe hier so wenig, als im Gen. Plur. des Nomens ausspricht, wenn er es auch noch schriebe. Der Plur. Imperf. und Prät. hat immer *смо*.[1])

2) Zweite Person Präs. Sing. *ш*; Imperf. Sing. *ше*; Prät. Sing. bloßer Vocal. Präs. Plur. *те*; Imperf. und Prät. Plur. *сте*.

3) Dritte Person Präs. Sing. und Plur. Vocal, doch in beiden waltete vor Alters *т*, das allmählig abgefallen ist; Imp. Sing. *ше*, Plur. Vocal. Umgekehrt Prät. Sing. Vocal, Plur. *ше*. Das Verhältniß der Vocale läßt sich im Allgemeinen nicht angeben. Sowohl im Imp. als Prät. fallen die zweite und dritte

---

[1]) In Schumadien (dem Theile Serbiens zwischen der Kolubara und Morawa) unterdrückt die Aussprache oft das *с* vor dem *мо*, als: кȕпљâмо (wir sammelten), јȅдâмо (wir aßen), нòшâмо (wir trugen), дошомо (wir kamen), идомо (wir gingen), нòсимо (wir trugen), кȕпимо (wir kauften), u. s. w. [Ова је напомена превод 2. тачке „Додатка“ *Српској Грамматици*, стр. 86. о. кн.].

Pers. Sing. stets zusammen. Im Prät. unterscheidet sich der Vocal der ersten Pers. Sing. (wenn er nicht individuell abweicht, wie zuweilen in zweiter Conj.) durch seine Unbetonung von dem betonten Vocal der zweiten und dritten Person. Auch allein durch den Ton unterscheidbar sind die ersten Personen des Sing. Imp. und Prät., wenn ihr Vocal *a* lautet (wie in der ersten Conj. immer, in der zweiten und dritten zuweilen); nämlich das *a* des Imperfectivs hat den dritten Accent, das des Prät. gar keinen, welches man auch so ausdrücken kann: die erste Pers. des Imperf. lautet, in diesem Falle, immer wie die zweite und dritte des Präteritum.

Према овом у свима конјугацијама „вријеме полу прошавше“ *зове се* „Imperfectum,“ „скоро прошавше“ — „einfaches Präteritum,“ *а* „давно прошавше“ — „zusammengesetztes Präteritum.“ — *Исто тако свуда* „Participium Activi Präteriti“ („причастија дјејствителног вријеме прошавше“) *има I. и II. место само једног — овде I. — у српском изворнику.*

16. Од помоћног глагола јесам Participium Activi Präteriti II. *гласи:* бѝо, бѝла, бѝло; — *од помоћног глагола* оћу Einfaches Präteritum, *покрај облика:* ћѐдо (ћѐ; ктѐдо, ктѐ); ћѐде (ћѐ; ктѐде, ктѐ) *и т. д., има и:* тѐдо, тѐ; тѐде, тѐ; теде, те; тѐдосмо, тѐсмо; тѐдосте, тѐсте; тѐдоше, тѐше. *а његов* Participium Präteriti II. *гласи:* ћѐо (ктѐо, тео, тио, отио), ћѐла, ћѐло; *у напомени под линијом уз 2. л. ј. императива (стр. 69. о. књ.) није преведена прва половина, а друга гласи (стр. 74.):* „Дела bedeutet gerade das Gegentheil von немој. nicht doch (noli, nolite).“

17. У I. конјугацији Participium Activi Präteriti II. *гласи (стр. 77. нем. прев.):* ѝграо. ала, ло; ѝзиграо, âла, ло; сѝпао, ала, ло, *а прва напомена под линијом, уз* сѝпајȕћи (сѝпљȕћи) *(стр. 72. о. књ.), у немачком је овде изостављена, јер је пре тога ушла у чланак о начинима (стр. 69.), где је нашла места и прва и трећа тачка друге напомене под линијом; уз* „сѝпâвши“ *(ibid.), те је овде (стр. 77.), такође као напомена под линијом, преведена само њена друга тачка.*

18. У II. конјугацији Participium Activi Präteriti II. *гласи:* прѐо, ла, ло; зàпрьо, трêсао, плѐо, мѐтнуо, дѝгао (гнуо) *(стр. 82.—83.) и* пѐкао, òрао, снòвао, казѝвао, лѝо *(стр. 86.—87.). — У одељку, којим се почињу напомене овој кон-*

југа̀ција, речи „као поред рјечника“ *(вр. 6. оздо, стр. 77. о. кн.) нису никако преведене, а на крају 1. тачке ових напомена место* „разумијем“ *(врста 13. озго стр. 78. ове кн.) у немачком је преводу* „разумјети“ *(стр. 87.). — Друга половина 7. тачке („*б) ивати *и т. д.“) ових напомена (последње 3 врсте текста на стр. 79. ове кн.) скраћена је у немачком преводу овако:* „в) Einige auf ивати (es ſind beinahe lauter Imperfectiva)“ *(стр. 90.), па је изостављена и напомена под линијом, додата у српском изворнику уз реч* „frequentativa.“ — *У немачком је преводу на крају говора о II. конјугацији додата и 9. тачка (стр. 91.—92.) о имперфекту од глагола̀:* предем, везем *и т. д., што је у српском била 3. тачка „Додатка“* Српској Граматици *(стр. 87. о. кн.).*

19. Почетак III. конјугације (стр. 80. о. кн.) гласи у немачком преводу (стр. 92.—93.): „Die dritte Conjugation enthält alle Verba auf им.“ — Participium Activi Präteriti II. *гласи у овој конјугацији (стр. 96.—97.):* мјѐрио, држао, вр̀ео, му́тио, љу́био. — *Ова конјугација има у немачком преводу само 4 напомене, јер је 5. напомена (стр. 84. ове кн.) о вербалној именици (нешто промењена и скраћена) стављена као засебна тачка треће напомене (стр. 97.—98.):* „Daſſelbe gilt auch von den Verbalien. Der Neſſawer und Sirmier wird das *л* und *н* vor dem ење nicht leicht in *љ* und *њ* verwandeln, ſondern ſagen: молим, молење (das Bitten), балим, балење (das Roßen), буним, бунење (das Aufſchwingen), браним, бранење (das Wehren). Andere Mundarten ziehen мољење, баљење, буњење vor, wie ſie врћење (das Bohren), трпљење (das Ertragen), срђење (das Zürnen) vorziehen dem Neſſawiſchen вртење, трпење, срдење.“ —

20. Последње 2 тачке на крају овога списа („Овђе је сад *и т. д.,“ вр. 16.—18. стр. 84. ове кн.) изостављене су у немачком преводу, али је место тога дошао, као допуна „Српске Граматике,“ цео нов одсек (стр. 99.—104.):*

Von den Partikeln. 99

I. Präpoſitionen.

1) Den Genitiv regieren: без, брез, ohne; близу, nahe; више, oberhalb; до, bis, außer; из, aus; иза (из за), von hinten, von jenſeits; z. B. иза брда, vom Berge her; из ван, außer, z. B. изван памети, außer Verſtand; између, zwiſchen; изнад,

von oben herab; испод (из под), von unten; испред, vornen, weg; код, bei, z. B. код мене, bei mir; код куће, zu Hauſe; крај, am Ende, z. B. крај села, zu Ende des Dorfs; крај мора, am Ufer des Meers; крај мене, bei mir, neben mir; накрај, am Ende, unten, z. B. сједи накрај села, er wohnt unten im Dorfe; покрај, neben längs; украј, am Ende, beim Ende; мјесто, ſtatt; наком, hinter, z. B. наком себе спомен оставити, Andenken hinterlaſſen; насред, mitten in, z. B. насред села, поља, mitten im Dorfe, im Feld; ниже, unten, unterhalb; од, von; око, около, um, herum, z. B. око куће, um das Haus; око божића, um Weihnachten; осим, außer; поред, neben; послије, nach, nachher; посред, mitten durch, z. B. ударио га посред главе, er ſtieß ihn mitten durch den Kopf; оде посред села, er gehet mitten durchs Dorf; преко, über; прије, vor (mit Bezug auf die Zeit); против, gegen; ради, заради, поради, wegen, um willen; свр (савр), von oben, z. B. скочио свр куће, er ſprang oben vom Hauſe herab; савр главе до зелене траве, oben vom Kopf bis zum grünen Graſe; с ону страну, jenſeits.

2) Den Dativ regiert nur Eine Präpoſition: к, ка, zu, к мени, zu mir, ка Крушевцу, zu Kruſchewatz.

3) Den Accuſativ regieren: кроз, durch; мимо, vorbei; низ, hinab, низ брдо, воду, den Berg, das Waſſer hinab; уз, hinauf, уз брдо, воду.

4) Den Accuſativ und Localis regieren: на, auf; о, von, an, zu; говори о њему, er redet von ihm; виси о клину, hängt am Nagel; ударио о камен, ſtieß ſich an den Stein; о божићу, zu Weihnachten; по, um, durch, nach, in, deswegen, als: отишао по ђевојку, er ging um das Mädchen fort; послао по ђевојци, er ſchickte durch das Mädchen; ударио га по глави, er ſtieß ihm nach dem Kopf; у, in (wenn у bei heißt, erfordert es den Gen., als: у бога је свашта доста, bei Gott iſt alles genug). Die Präpoſitionen на und у, wenn ſie auf die Frage: wo? die Ruhe eines Gegenſtandes anzeigen, haben den Localis bei ſich, стоји на брду, ſtehet auf dem Berg; погинуо на Косову, ging auf dem Amſelfeld unter; био сам у цркви, ich war in der Kirche. Deuten ſie aber auf die Frage: wohin? Bewegung an, ſo folgt ihnen der Acc., z. B. отишао на брдо, er ging auf den Berg; иде на Косово, er geht auf das Amſelfeld; идем у цркву, ich gehe in die Kirche.

5) Den Acc. und Inſtr. regieren (ſo wie на und у den Acc. und Loc.) folgende: под, unter; оде под кућу, er geht unter

das Haus; стоји под кућом, er ſteht unter dem Haus; над, нада, über: над воду, über das Waſſer; над водом, über dem Waſſer; нада се, über es; нада мном, über mir; међу, zwiſchen, unter: то је међу нама, das iſt zwiſchen uns; дај међу нас, theile unter uns aus; пред, преда, vor: стоји пред кућом, ſteht vor dem Haus; изнеси пред кућу, trägt vor das Haus; метни преда ме, ſetzt vor mich; стоји преда мном, ſteht vor mir; auch пред смрт, vor dem Tod; пред божић, vor Weihnachten; за, hinter, nach, um, bei: сједи за кућом, ſitzt hinterm Haus; одnеси за кућу, trägt hinters Haus; иде за њим, geht nach ihm; не брини се за њега, kümmert ſich nicht um ihn; за новце свашта доста, um Geld alles genug; узети за руку, bei der Hand nehmen. Zuweilen ſteht bei за der Genitiv: за живота, während des Lebens; за младости, während der Jugend, u. ſ. w.

6) Gen. und Inſtr. regieren: с, са, mit, von, durch: с братом, mit dem Bruder; с брда, von dem Berge; с коња, von dem Pferde; са земље, von der Erde; пропао с брата, er iſt 101
durch den Bruder zu Grund gegangen; са своје памети, durch ſeinen Verſtand.

II. Adverbia.

1) Des Orts: амо, hierher; близу, nahe; горе, oben; далеко, weit; довде, довле, bis hierher; докле, ſo weit als; доље, unten; донде, донле, bis dorthin; дотле, bis dahin; ђе, wo; ђегоћ, wo immer; ђе му драго, wo immer, es ſey, wo es will; игђе, wo immer; из далека, von weitem; изнутра, inwendig, von inwendig; изокола, rund herum, von der Seite; изребар, изребра, von der Seite; испријека, von der Seite; куда, wo; лијево, links; надалеко, weit; напријед, voraus; ниђе, нигђе, nirgends; овамо, hierher, auf dieſe Seite; овђе, hier; овуда, hierher; одавде, одавле, von hier; одакле, von wo; одатле, von da; одсвакле, одсвакуд, von überall; одовуд, von hier, von dieſer Seite; озго, oben; оздо, unten; около, herum; онамо, dorthin; онђе, dort; онуда, dort vorbei; остраг, von hinten; откуд (од куд), von wo; споља, von außen; свагђе, свађе, überall; спријед, vorne; тамо, dort; ту, dort, da; туда, dorthin; унутра, drinnen, hinein; чак, weithin, bis an.

2) Der Zeit: ва вијек, immer, ewig; вечерас, вечераске, dieſen Abend; давно, lange; данас, данаске, heute; доцкан, доцне, ſpät; зими, Winters; зимус, зимуске, dieſen Winter; зором, frühe, bei Tagesanbruch; игда, икад, irgendwann, je; истом,

erſt; јако, jetzt; јесенас, јесенаске, diesen Herbſt; јутрос, јутроске, heute früh; јуче, geſtern; кад, wann, als; каткад, dann und wann; лани, voriges Jahr; љети, Sommers; љетос, љетоске, heuer; најзад, најпослије, zuletzt; нигда, никад, niemals; ноћас, ноћаске, heint; ноћу, ноћом, bei Nacht, Nachts; овога пута, gleich, auf der Stelle, jetzt; одма, gleich; онда, ондај, dann; ономадне, dieſer Tage; послије, ſpäter; потом (по том), hernach; прекјуче, vorgeſtern; преклани, vor zwei Jahren; прекиноћ, vorgeſtern| Abend; прије, прећe, vor, ehe; прољетос, verwichenen Frühling; рано, frühmorgens; сад, jetzt; синоћ, geſtern Abend; сјутра, сутра, morgen; сјутрадан, den Tag darauf; скоро, unlängſt; тада, dann; удиљ, immer, beſtändig.

3) Der Quantität: више, mehr; довољно, hinlänglich, nach Herzensluſt; доста, genug; изобила, überflüſſig; истом, nur, nichts als; још, јошт, јоште, noch; колико, wie viel, ſo viel; коликогођ, ſoviel immer; малко, мало, малчице, ein wenig; мање, weniger; млого, viel; мрвичку, мрвке, мрвчице, ein klein wenig, Krümchen, Bißchen; неколико, einiges, etwas; николико, gar nichts; оволико, ſoviel; онолико, ſoviel; толико, ſoviel.

4) Der Qualität: боље, beſſer; готово, beinahe; тешко, ſchwer; слабо, ſchwach; царски, kaiſerlich.[1])

5) Fragende Adverbia: зар, etwa? зашто, warum? јели (је ли), gelt? јер, warum? камо, wo iſt? куда, wohin? нијели (није ли), nicht? пошто, wie theuer?

6) Bejahende, verneinende: да, ja; да како, allerdings; доиста, заиста, gewiß; ja, ja; јамачно, ſicher; ље, gewiß, ſicher; није, nein.

III. Conjunctionen.

а, aber, und; а камо ли, viel weniger; ако, wenn; ал, али, aber, oder; ама, aber; баш, gerade, auch, ſogar; буд, wenn auch, ſei es; будући, weil, indem, da aber, weil es ſo iſt; ван да, außer, wenn; већ, ſondern; већ ако, außer wenn; да, daß (да ја имам, daß ich hätte) wenn (да ја знам, wenn ich wüßte); дакле, alſo, daher; еле, einmal; зашто, denn; и, und; или, oder, entweder; ја, јали, entweder, oder; јер, denn; како гођ, ſo wie; ли, ob? него, ſondern; ни, weder, noch; нити, weder, noch; но,

---

[1]) Beinahe jedes Adjectiv läßt ſich auf dieſe Weiſe in ein Adv. verwandeln.

aber; опет, abermals, wieder; па, und, hernach, dann; пак, und, hernach, aber; премда, wiewohl; такођер, auch; то, ſo.

IV. Interjectionen. 103

A! ah! aa! aha! ax! ach! авај! oweh! weh! aj! hei! aja (ajja)! nein, auf keine Art! ao! (wundernd) ато (а то)! ſieh da! благо! wohl! (mit dem Dat.) бл. мени! wohl mir! бог ме! bei Gott! бре! (befehlend) гле! ſchau, ſieh! давори! he! wart! де! wohlan! деде, дедер! mache, mache! деде да видим! laß ſehen! дела! (befehlend) жижа! (ſich verbrennend) ej! hei! ево! ſieh da (vor mir)! ено! ſieh da (vor ihm)! ето! ſieh da (vor dir)! ии! (wundernd) jao, jaoj! weh! јатка! der Arme! јадо! weh! куку мени! weh mir! куку леле! weh! леле мени, weh! љу, љу! (zu Wiegenkindern) море! (ſ. das Wörterbuch) па, нај! da! немој! nicht doch! ну! нуде! нудер (bethеuernd) нуто! ſieh! o! (rufend) oj! (auf Rufen antwortend, in Liedern ausrufend) оп, опа! оп цуп! опа, цупа! (tanzend) oo! oho! ии! pfui! пик! (ſ. das Wörterbuch) помагај! zu Hülfe! пст! pſt! пуh! pflumpf! та! (не һеш!) gewiß! тешко! weh (mit dem Dat. der Perſon: тешко мени, теби, њему, нама! weh mir, dir, ihm, uns!) ha hy! lari fari! y! uh! ук! (frierend, ſchaudernd).

Es gibt ſodann viele Interjectionen für Thiere, zumal Hausthiere, ſie zu locken, zu ſcheuchen, gehend und ſtehend zu machen. Lockwörter: бири, бири! (zu welſchen Hühnern) вит, вит! (zu Tauben) гиц, гиц! (zu Schweinen) ha, ha! (zu Pferden) ма, ма! (zu Kühen) мац, мац! (zu Katzen) һук, һук! (zu Hühnern). Scheuchwörter: ош, оша! (zu Hunden) пис, пис! (zu Katzen) уш, уш! (zu Schweinen) yj, yj! (zu Krähen, hui, hui) воч! (zum Ochſen) цуки! (zum Hunde) шибе! (zu jungen Hunden). шике! (zu Ferkeln). Soll der Ochſe angetrieben werden, ſo heißt es: ha! ſoll er zurückgehen: сту! den Ochſen oder das Pferd zum Fortgehen zu bringen: де! Das Kalb von der Kuh zu trennen: љок! Lämmer von den Müttern: кит, кит! кит луч! Ziegen zu treiben: кец, кеца! Schafe zu treiben: ис, иса! die Ziege zum Melken ſtehen zu machen: тир, тири!

Andere Interjectionen ſtammen aus dem Türkiſchen, Griechiſchen oder Deutſchen, z. B. ајһиди! herlich! һиди! ſchön! 104
аратос! verflucht! Teufel! аферим! bravo! куш! kuſch, ſtill!

бердо! wer da! аман! Pardon, Gnade! дур! halt! чала! die Trommel gerührt! јазук! Schade! јала! beim Allah! вала! bei Gott!

Merkwürdiger sind einige, die noch auf die heidnische Zeit zurückweisen und fast nur in den Liedern gebraucht werden, vgl. ладо! лељо! колалом! in dem Wörterbuch. In den Liedern finden sich auch zusammengesetzte, oft halbe und ganze Zeilen füllende Interjectionen, ja der Refrain mag als eine erweiterte Interjection betrachtet werden.

[О том, како је постао овај немачки превод „Српске Граматике“ и како је издат на свет, казује Вук у књижици ***„Вуков одговор на Утук Г. М. Светића“*** *(у Бечу, 1843.), на стр. 25. и 26. Тај пак „Одговор“ види у* ***трећој*** *књизи Вукових „Скупљ. Грамат. и Полем. Списа.“]*

*[****Гримов*** *предговор (на немачком језику) пред овим преводом* ***„Српске Граматике“*** *види на крају ове (II.ге) књиге, у „Додатку.“]*

XXIII.

ГЛАВНЕ РАЗЛИКЕ

ИЗМЕЂУ

ДАНАШЊЕГА СЛАВЕНСКОГА И СРПСКОГ ЈЕЗИКА.

[Из Вукове **„Данице“** *за 1826. г.,* стр. 41.—69.]*

I. У ријечма.

1) У многим ријечма има у Српскоме језику Е, ђе је у данашњему Славенском ѧ (а послије Ж, Ч и Ш, *а*), н. п. *месо*, мѧсо; *име*, имѧ; *племе*, плѣмѧ; *клетва*, клѧтва; *кнез*, кнѧзь; *свет*, свѧтъ; *свезати*, свѧзати; *ред*, рѧдъ; *се*, сѧ; *ме*, мѧ; *те*, тѧ; *језик*, ꙗзыкъ; *жетва*, жатва;[1]) *чедо*, чадо; *начети*, на|чати; тако у свима глаголима у трећем лицу множ. броја прошавшег времена, н. п. *писаше*, писаша; *творише*, твориша; *играше*, играша; а у глаголима трећега спрезања (по Српскоме) и у садашњем времену (у истом лицу и броју), н. п. *служе*, слꙋжатъ; *уче*, ꙋчатъ; *суше*, сꙋшатъ и т. д. — Без сваке сумње ово својство Српскога (или јужно-Славенскога) језика није млађе од *Ћирила* и од *Методија*; јер у свима старим *црквеним* или *Славенским* књигама, које су гођ писане и штампане у нашим земљама, једнако стоји не само у таковим ријечма свуда Е мјесто ѧ, него и на онаким мјестима,

[1]) У старијим је (Руско-Славенским) рукописима и у оваким ријечма свуда ѧ, а не а, н. п. жѧтва, чѧдо, нача́ти, писаша, твориша, слꙋжатъ, ꙋчатъ и т. д.

[* **Даница.** Забавник за годину 1826. издао *Вук Стеф. Караџић*, Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент. Прва година. У Бечу, у штампарији Јерменскога намастира. — На 12⁰, 12 листова и 134 стране.]

ђе и Срби данас друкчије говоре, н. п. пречистыѥ (у род. јед. женскога рода), по данашњему Славенском пречистыа, а Српски *пречисте*! А и у Минхенском рукопису, који сви држе да је *најстарији* Славенски рукопис, стоји тако исто. Гледај Wiener Jahrbücher der Literatur 17. Band (Wien 1822.) на страни 102.

2) У старим Славенским књигама у многим ријечма има у сриједи међу два полугласна слова ь или ъ, н. п. отьц, коньц, овьн, овьс, равьн, кашьль, мьч, сь, вь, кь, пѣськ, шипьк, тънък, кратьк, кротьк, мрьзък, събрати, дъска, чьсть, кръвь, пръст, гръло и т. д. У оваким ријечма Руси су у данашњему Славенском језику пометали свуда, по њиовом нарјечију, Е или О мјесто ь, н. п. отец, конец, овен, овес, равен, кашель, меч; со, во, ко, песок, шипок, тонок, кратък, кротък, мерзок, собрати, доска, честь, кровь, перст, горло; у врло мало ријечи остало је онако без самогласнога слова, н. п. тма, ржа, лжа, а особито код Р и Л, н. п. мѫдръ, мѫдршїй, храбръ, храбршїй, свѣтлъ, свѣтлшїй, рекль, пекль и т. д. а у Српском језику у таковим ријечма, ђегоћ није ъ код *р*, свуда је А мјесто ъ, н. п. *отац, конац, ован, овас, раван, кашаљ, мач, са, ва, ка, шијесак* (или *песак*), *шипак, танак, кратак, кротак, сабрати, даска, тама, магла, лажа* (за *чест, честит, честитати, чесница*, ја би прије рекао, да се помијешало са *чест* (Руско-Слав. часть, der Theil), од куда имамо *причестити* се и *причешће*, него да се увукло из данашњега Славенског језика; али се говори и *част*, н. п. на *част* му; *часни* крст, *благочастиви*; а отуда је и *част, частитисе*); а ђе је ъ код *р*, онђе нема никаког самогласног слова, него *р* само за себе чини слог (као што је било и у старом Славенском, и као што је у Чешком и данас). н. п. *крв, прст, крст, грло, рђа* и т. д.

Некоје наше покондирене тикве оваке ријечи *свога* језика називају *свињарскима* и *говедарскима*, зато мислим, да је вриједно овђе додати неколико овога реда ријечи из књиге, која се зове: „Собраніе разныхъ недѣльныхъ и праздничныхъ нравоучителныхъ *поученїи* въ трехъ частехъ по особъ состоящее,“ и која је наштампана „Во Славу сватыа, єдиносущныа, животворащїа, и нераздѣлимыа Троицы, Отца, и Сына, и сватаго Духа; съ дозволенїемъ правителствующыхъ. благословенїемъ же православнаго Архїепископа и Митрополита Карловачкаго на душевную пользу всѣхъ православныхъ хрїстїанъ. въ царствующемъ градѣ Вїеннѣ, при Стефанѣ благородномъ Ѡ Новаковичъ въ лѣто

Ѿ сотвореніѧ мїра ѕ҃тв. Ѿ рождества же по плоти Б҃га слова ѕ҃ѱ҃чд. Їндїкта в҃і.“ На овој књизи не стоји, ко јој је био списатељ, али је познато, да је био покојни архимандрит *Рашк*. У почетку имају готово пуна три листа предговора митрополитова, у коме препоручује и налаже владикама, да се ова поученија сваке нећеље и празника по свим црквама, како по варошима, тако и по селима и по намастирима, чате без икаке премјене и изговарања и одлагања. Књига је ова у данашње вријеме неисказано важна за Српски језик, једно зато, што ни у једној другој књизи нема толико знака правога Српског језика колико у њој, а друго, што је она књига од Божанства, и што нико не може рећи, да су је каки јеретици писали и на свијет издали. Ја овђе не ћу из ње исписивати обични Српски ријечи, које су свима познате, него ћу само од они неколико назначити, које су или у народу слабо познате, или које су од Славенски посрбљене по својству Српскога језика. Ево и: Аганацъ (I, ѯа҃.), звездочатацъ (I, зї҃.), земледѣлацъ (I, гї҃.), побѣдоносацъ (I, оѝ҃.), провидацъ (II, гї҃.),| свѣвидацъ (II, ѕ҃.), тайновидацъ (III, лг҃.), 46
сластолюбацъ (II, ѯа҃.), сѣверацъ, ѱалмопѣвацъ (I, гї҃.); господан (I, кѝ҃.), жизань (III, лз҃.), жезалъ (III, ѕ҃.), молбанъ (I, лз҃.), недостатакъ (III, г҃.), непоредакъ (II, аї҃.); мѫдрацъ, мѫдарца (III, мѝ҃.), мѫдарствѣе (I, мѝ҃.), любомѫдарствѣе (III, ѕ҃.); конечно (I, пд҃.), безконечни (I, ѯв҃.), свеконечнѡ (II, л҃.); ка (ка бѫдѫщемѫ животѫ, II, кѕ҃.; ка овомѫ, II, мѝ҃.; ка слѫшаню II, н҃.); бадаръ (I, нє҃.), бадрость (I, од҃.), бадрствѣе (I, мг҃.); любавь (II, кв҃.), любазнїи (I, ѯ҃.), прелюбазно (II, ѯз҃.), любазность (II, кѕ҃.), мазда (I, лѝ҃.), маздоваждаѧнїе (I, лд҃.), маздопрїиманѣ (II, м҃.), безмаздный (I, лѝ҃.), Ѿмастити (I, мз҃.), Ѿмаштавати (II, кд҃.), Ѿмастителный (II, д҃.), Ѿмаститель (II, д҃.), Ѿмащенѣ (II, д҃.); преласть (I, ма҃.); полазно (II, дї҃.), безполазна (I, кв҃.), неполазно (I, лд҃.); даждъ (I, мз҃.), ѡдаждитисе (I, ѯг҃.); дошадшѫ (I, кв҃.), са|шадши, ушадши (I, кє҃.), 47
дошаствїе (III, лв҃.), сашаствїе (II, ѕї҃.), пришалца (III, д҃.), частность (III, од҃.), благочастивый, благочастїе (II, а҃.), нечастива (II, кѕ҃.), нечастїе (II, мв҃.), безчастїе (I, кд҃.), безчастанъ (II, лє҃.), ѡбезчастити (III, дї҃.), почаствованъ (II, й҃.); повожанство (III, ка҃.), навожанство (II, ѯй҃.), сведочанство (II, кз҃.), величаство (III, а҃.), множаство (I, лє҃.), ништожаство (III, зї҃.), общаство (III, мѝ҃.), рождаство (III, мє҃.), увожаство (II, пѕ҃.), сѫщаство (III, д҃.), отачаство (I, гї҃.), отачаскїй (I, лд҃.), тр҃-

жаство (II, в̃.), тр́жаствѹе (I, лг̃.), всетр́жаственный (I, ѯд̃.), сра̓чни (III, ѯи.), чистоср́дачнїи (I, пз̃.), простосрдачанъ (II, а́.); исташтити (II, пд̃.), ташеславїе (I, ї.), таштеславїе (II, мв̃.), ташеславанъ (I, оз̃.), таштеслависе (II, мд̃.); ваведенїе (III, кѣ̃.), ваверенъ (II, пѣ̃.), вазбѹдити (II, ѯд̃.), вазбѹћавати (II, мд̃.), невазбѹждава (I, лв̃.), предвазвестити (I, кs̃.), предвазвещавати (II, аї̃.), пред|вазгласїо (III, мѣ̃.), вазвеличати (II, а̃.), вазвеличити (II, мз̃.), вазвишава (III, ѯд̃.), вазвышенъ (II, па̃.), ва҃ждати (II, н̃.), вазданїе (II, ѯа̃.), ваздигнѹти (III, ѯд̃.), вазд́ржаватисе (II, вї̃.), вазд́ржанъ (II, оѣ̃.), вазд́ржанѣ (II, зї̃.), невазд́ржанѣ (II, зї̃.), невазд́ржанїе (III, лз̃.), вазд́ржникъ (II, а̃.), неваздржникъ (I, лв̃.), ваздѹхъ (II, аї̃.), вазлюбити (II, s̃.), вазлюблѣнный (II, нв̃.), вазненавидити (II, s̃.), невазможно (I, й̃.), превазможемо (I, ѯг̃.), вазнети (II, вї̃.), вазнестисе (II, кв̃.), вазносититисе (III, кв̃.), превазнесенъ (II, кз̃.), превазносећи (II, вї̃.), вазшбновити (II, па̃.), вазопїютъ (II, г̃.), вапїемо (I, ла̃.), вазрадоватисе (I, пй̃.), вазрастъ (I, лд̃.), ваистинѹ (I, ї.), ванезапѹ (I, кв̃.), ваниманїе (II, од̃.), неваниманѣ (II, мд̃.), ванимати (II, на̃.), ваобразити (I, гї̃.), ваображавати (I, мй̃.), ваображенѣ (III, лѕ̃.), ваорѹжаватисе (II, кв̃.), васкрешавати (II, ѯѣ̃.), васпитавати (II, аї̃.), васпитати (III, од̃.), васпитанїе (II, оа̃.), васпомаганѣ (II, аї̃.), васпоменѹти (II, кз̃.), васхытити (II. ѯг̃.), васхищенъ (II, мф̃.), превасходный (II, мд̃.), превасходство (II, а̃.), вачл̃чиосе (II, єї̃.), саблазанъ (I, лд̃.), саблажнаватисе (II, на̃.), саблазнителный (II, нд̃.), саблазнитель (III. кв̃.), саболезновати (II, sї̃.), саборъ (I, лг̃.), сабратъ (I, ний̃.), сабраћа (III, гї̃.), сабытїе (I, ѯг̃.), савакѹплати (II, s̃.), савакѹпити (II, ѯа̃.), присавакѹпити (II, мд̃.), присавакѹплѣнѣ (II, ѣ̃.), савраскр́снѹти (I, ѯг̃.), савраскр́савати (I, ѯд̃.), савестъ (I, лй̃.), добросавестанъ (II, а̃.), саветъ (I, вї̃.), саветовати, савещати (II, аї̃.), савр́шенство (III, мд̃.), савр́шитель (I, ѯѣ̃.), сагласїе (I, єї̃.), несагласїе (I, ѯs̃.), сагласовати (I, ов̃.), сагласанъ (I, ѯз̃.), сограћанинъ (II, оз̃.), сограждданинъ (II, лд̃.), сагревати (II, мs̃.), сагризати (II, ка̃.), садр́жати (II, мд̃.), садр́жавати (II, нг̃.), садр́жанѣ (I, лд̃.), садрѹгъ (II, л̃.), садрѹжество (III, кѣ̃.), садѣйствовати (II, й̃.), саединити, саединавати (II, з̃.), саединенїе (II, кв̃.), саединенѣ (I, гї̃.), присаединити (I, мs̃.), сажаловати (II, sї̃.), сажалѣнѣ (I, к̃.), сажитакъ (III, лд̃.), саживленѣ, сажителство (III, мд̃.), сажитїе (II, лд̃.), сажитель (I, нs̃.), саздати, саданѣ (II, а̃.), саздатель (II, кѣ̃.), несазданный (II, мй̃.), саизволенѣ (II, оз̃.), са-

крашенз (II, мѣ.), сакровище (I, лѕ.), сакрꙋшенѣ (II, кѣ.), саобразанз, саобразїе (I, ѯг.), саобштити, саобштаванѣ (I, кд.), саобштателно (III, м.), саобштенѣ (I, ни.), саобштество (III, мд.), саобштникз (I, ни.), саоживлаватисе, сашвѣтствовати (I, пд.), саплетавати (III, кв.), сапребываніѣ, сапрегнꙋтз (II, ки.), саприсносꙋщанз (I, пз.), сапрославлатисе, сапротивитисе (III, и.), сапротивлѣнѣ (кг.), саравнити (I, пв.), сарадоватисе (III. м.), сарадованѣ (II, ѯд.), саразмерити (I, пѣ.), саразмеренз (II, од.), саразмеритз (III, вг.), сараспинатисе (I, ѯд.), сасловїе (II, н.), саставз (II, аг.), саста|ритисе (I, г.), састоисе (II, гї.), састо- 51
аніе (II, аг.), састоанѣ (I, ѯѕ.), састрадати (II, д.), састраданѣ (I, к.), састрадателанз (I, кд.), сасꙋдз (I, кд.), сатворити (II, мѣ.), сатворенѣ (II, н.), сатворитель (I, пд.), саꙋживанѣ (I, нв.), саꙋчастникз (III, гї.), сахранавати (I, кѣ.), предсахранавати (II, кг.), сачетаватисе (III, дї.), сачетанѣ (III, од.), сачинити, сачинавати (II, ѣ.), сачиненіе (I, дї.), сачиненѣ, сачинитель (у предговору), саюзз (I, пѣ.), саюзникз (II, ѯи.), сꙋпарникз (II, кд.). Од ријечи, у којима *р* чини слог, не само што има цр҃вь, кр҃вь, кр҃вный, умр҃о, вр҃тоградз, смр҃ть, смр҃тный, безсмр҃танз и безсамр҃танз (безсамр҃тна пишта самз Аганацз III, а.), безсмр҃тїе; него и гр҃дый (II, л.), гр҃дость (I, и.), гр҃дина (I, г.), гр҃дитисе (II, нѕ.), гр҃деливз (II, мѣ.), искр҃носердачни, чистоср҃дачїе (I, дї.), кр҃митисе (II, кг.), прикр҃мити (II, гї.), прикр҃млѣнѣ (II, нд.), скр҃вь (I, дї.), скр҃банз (I, кѕ.),| скр҃бити (II, лз.), шскр҃бити (II, д.), оскр҃блавати (I, м.), скв҃рна 52
(I, ѯ.), скв҃ноделацз, скв҃навань (II, sї.), скв҃ногз (II, ки.), шскв҃рнити (II, к.), шскв҃рнѣнз (I, нд.), устр҃млавватисе (II, кѣ.), устр҃млѣнѣ (II, ма).

3) У старим (и Српско- и Руско-) Славенским књигама у млогим ријечма има лз или зл (или ль или ьл) међу два полугласна слова, н. п. слзнце (или сзлнце), длзгз (дзлгз), плзнз (пзлнз), влзна (взлна), сльза (сьлза) и т. д. Руси су у данашњему Славенском језику у таким ријечма или пометали о пред л, н. п. солнце, долгъ, полнъ, волна; или е послије л, н. п. слеза; а у Српском језику свуда је у таковим ријечма У мјесто Л, н. п. *суниде, дуг, пун, вуна, суза*. Крањци у оваким ријечма имају *оу* (које се изговара као дифтонг у једном слогу) мјесто Л; тако они говоре *соуниде, доуг, поун, воуна, соуза*.

4) Л на свршетку слога у Српском језику обично свагда се претвори у О, н. п. *пепео, сеоце, жетеоци, котао, писао,*

говорио и т. д. Али како у говору самогласно слово послије *л* дође, онда *л* опет изиђе на своје мјесто, н. п. *шешела*; 53 *котла*,| *котлу, котлови*; *жетелаца* (у род. множ.); *говорила, говорило, говориле, говорили* и т. д. Врло мало има прави Српски ријечи, у којима се преступа ово правило (н. п. *силни, тоболца*); али у туђим ријечма чешће се изговара, н. п. *болта, солдат, султан,* и т. д.

5) У Српском језику нема суштествителни имена да се свршују на *ије* (по Славенски їе) осим само неколико, које су из црквени књига узете, н. п. *спасеније, сретеније, моленије, ваведеније, васкрсеније* (а говори се и *васкрс*), *богојављеније* (а и *богојављење*), *преображеније* (а и *преображење*); а остале таке ријечи у Српском језику имају полугласно слово пред *е*, и то: а) које се у Славенском језику свршују на зїе, жїе, рїе, сїе, чїе, шїе, оне у Српском мјесто ї имају *ј*, н. п. *лозје, оружје, загорје, класје, подручје, подушје*; б) које се у Слав. свршују на дїе, лїе, нїе, тїе, цїе, у онима се у Српском ї слило с полугласним словом, те се претворило Д у Ђ, Л у Љ, Н у Њ, Т и Щ у Ћ, н. п. *запруђе, гвожђе, грожђе*; *веселье, коље, окриље*; *трње, камење, писање, учење* (и тако у свима оваким ријечма од глагола; 54 по овом је правилу| Раић у поменутим поученијама посрбљавао све Славенске ријечи и од савршителни глагола, н. п. сагрешенѣ, состоянѣ, узвышенѣ, др҃зновенѣ, излеченѣ, осѫжденѣ, изгѫбленѣ, помишленѣ, повѫченѣ, цветованѣ, намеренѣ, украшенѣ, попеченѣ, заблѫжденѣ, привиченѣ, сачѫванѣ, угризенѣ, магновенѣ, извр҃шенѣ, жертвоприношенѣ, повраћенѣ, загр҃ленѣ, уведенѣ, предсказанѣ и т. д.); *шиће, цвијеће, пролеће, уши́ће, причешће* (по овом је правилу Раић у *Боју змаја са орлови* начинио *узеће*, и у поменутим поученијама *быће* (III, лѣ҃.), *небыће* (II, лѣ҃.), *жиће* (III, ла҃.), *зачеће* (III, и҃.), *достигнѫће* (II, ми҃.), *изданѫће* (I, ѯ҃.), *ѿвр҃гнѫће* (I, лѣ҃.), *ѿдахнѫће* (I, ла҃.), *подигнѫће* (III, ми҃.), *покриће* (II, о҃.) *прелиће* (II, оѣ҃.), *претакнѫће* (II, нѣ҃.), *прикоснѫће* (II, к҃.), *проклеће* (II, оа҃.), *пеће* (III, ка҃.), *утр҃нѫће* (I, кѕ҃.); *воће*; в) а које се у Слав. свршују на бїе, кїе, мїе, пїе, у онима се у Српском претворило ї у *л*, н. п. *гробље, здравље, безумље, копље*.

55 6) Слово Щ Руси и други готово сви Славенски народи изговарају у читању Славенски књига као *шч*, а Срби и Бугари као *шт*, као што су га без сумње и у вријеме *Ћирила*

и Методија изговарали;[1]) у Српском пак језику или се изговара као *шт*, н. п. *штит, штука, штене, пришт, штипати* и т. д.; или се претвори у *ћ*, н. п. *ноћ, моћ, пећ; пећи, моћи, пишући, позлаћен* и т. д. (у оваким ријечма Руси и Крањци имају *ч* мјесто *щ*, н. п. *ночь, мочь, печь, позолоченъ* (Крањски *позлачен*); а Пољаци и Чеси имају *ц*, и говоре *ноц, моц, пец, позлацен*).

7) Какогођ што се у Српском језику Славенско *щ* и *т* у млогим ријечма претворило у *ћ*, тако се *жс* и *д* претворило у *ђ*, н. п. *госпођа, међа, рођен, рађати, воћ, пређа, рђа; лађа* и т. д. 56

8) За слово Х у Српском језику данас нема гласа, него или је са свим изостављено, н. п. *лад, ром, рабар, љеб, Ристос, ришћанин, вала* (или *фала;* тако и у осталим ријечма, ђе је у Славенском језику *х* пред *в*, по ђекојим мјестима, особито по варошима, изговара се *в* као *ф*, н. п. *фалити,| зафалити, зафала, зафатити, дофатити, уфатити*), 57 *манути, узданути, одма, маовина, дуовник*, и т. д. Или се претворило у друга слова, и то: а) (и највише) у *в*, н. п. *сув, глув, уво, кувати, дуван, дувна* и т. д. б) у Ерцеговини на крају ријечи у *г*, н. п. *дођог, виђег, чуг, нађог, ораг, кожуг* и т. д. в) у *ј*, н. п. *тиј, тија, тијо;* а особито у Сријему,

---

[1]) У додатку к 68. ч. новина Српски 1821. године казано је, како се у једноме од најзнатнији (још у *Русији* писани) Славенски рукописа из XI. вијека, у *изборнику* великога кнеза *Светослава*, слабо налази слово *щ*, него свуда *шт* мјесто њега, п. п. аште, иєште, накъдаште, имѣюштоу, глюштоу. немоштьнъ и т. д. У прошавши, за језик наш врло несрећни, 50 година и то се по Сријему, по Бачкој и по Банату по|чело учити, да се *щ* зове *шча*. Поменута *поученија* 56 свједоче, да га је Раић до своје смрти звао и читао *шта*, н. п. нштѕ и нщѕ (I, й.), штедрѕ и щедрѕ (II, нд.), у ш. књ. на листу а. гредѕштега, а на є. гредѕщега. — Пошто је ово било написано и већ се почело штампати, дошла ми је у руке Руска књига: „*Іоаннъ, Ексархъ Болгарскій.* Изслѣдованіе, объясняющее Исторію „Словенскаго языка и литтературы IX и X столѣтій. Написано *Константиномъ* „*Калайдовичемъ*,| Главнымъ Смотрителемъ коммисіи печатанія Государственныхъ 57 „Грамотъ и Договоровъ, Московскихъ Обществъ: Исторіи и Древностей Россій„скихъ, Любителей Россійской Словесности, Императорскаго Испытателей При„роды и С. Петербургскаго Вольнаго Любителей Россійской Словесности Чле„номъ и Кавалеромъ. Съ шестьнадцатью гравированными изображеніями. Москва „въ Типографіи Семена Селивановскаго 1824.“ 218 страна на половини листа, наштампана господски на лијепој велинској артији, као што| само Славенски Ме- 58 цепат, Граф *Никола Петровић Румјанцов*, може чинити. Књига је ова врло знатна и важна за све Славене, који мисле о Славенском језику и о историји његовој, а на особиту је чест и славу Србима и Бугарима. У овој књизи на стр. 87. и 104. Г. Калајдовић сам каже, да је *щ* састављено од *ш* и *т*, и не само, вели, што га Срби и Бугари изговарају *шт*, него се у ђекојим ријечма може чути и међу простим Русима, н. п. *шти* (чорба од кисела купуса), *ешто* (место *еще*)!

у Бачкој и у Банату: *снаја, чоја, аждаја, смеј, греј* и т. д.
58 г) у *к*, н. п. *женик, грек*. — Може бити да је ово| својство Српскога језика од свију поменути најмлађе (и зато ваља да није свуда по народу ни једнако); али је опет јамачно старије од свију наши књига. *Први* Српски буквар, који је наштампан (у Млецима?) око године 1767. свједочи на страни 18. и 19., да су Срби у оно вријеме не само говорили, него (ако је и написано било „хвала, хвалю та, Хрїстосъ“) читали „вала, валю те, Рїстосъ.“ Прошавшега љета ја сам у намастиру Бешенови слупао Светогорског проигумна, Аћима Кнежевића, рођеног Србина из Боке Которске, ђе чита и поје
59 у цркви| не само *вала, ваљу те* и *Ристос*, него и Господи *возва*! Овоме би се могао смијати само онај, који не разумије. — Кад би се *х* изговарало као Латинско *h*,[1]) онда би се на ђекојим мјестима (особито међу два самогласна слова и на крају) могло писати, јер се ђешто и онако говори *уо, дуан, куати, дуати* и т. д. али пред полугласним словима не треба нигђе никако; јер не само што би на таким мјестима ружило народни изговор, него ни од стотине један не би знао свуда ђе га ваља писати. Ево Раић у поменутим поученијама пише га обично свуда, али опет има ѿданꙋвши (I, лѧ.), изданꙋђе (I, ѯѕ.), ꙋзданꙋти (III, ѩ.), ꙋсанꙋти (III, иѯ.).

II. У граматици.

60 1) Највећа је разлика између Српскога и Славенскога језика у *глаголима*, и то:

а) (и најзнатније) што се у Славенском језику глаголи у првом лицу јед. броја садашњег времена свршују на ѹ или на ю (по правоме писању *сви* на ѹ), а у Српскоме на М *(ам, ем, им)*, н. п. пишѹ, *пишем*; ꙋчѹ, *учим*; играю, *играм*; творю, *творим*. Наши *језикопоправители*, који све у Српском језику, што није као у данашњим црквеним књигама, називају *покваренim* и *свињарским* и *говедарским*, казаће одма, без сумње, да су и ово Срби *покварили* од Славенскога; али паметан и у овоме послу вјешт човек тешко би могао казати,

---

[1]) Да *х* није *h*, него *ch*, то мислим да није потребе доказивати; јер иначе не би Руси писали *Гамбургъ* (Hamburg), *гусаръ* (Huſar), *Гофмаршалъ* и т. д. нити би Раић у реченим поученијама писао гофмейстерѫ (II, мѯ.), герой, геройчествовати (III, ѯѣ).

које је старије од овога двога (*пишу* или *пишем?*). Јер не само што се, осим Српскије, сви Крањски и Словачки, и млоги Бугарски и Чешки глаголи свршују на *м*, него и у самоме Славенском језику има ѥсмь, вѣмъ, имъ, имамъ! Ово се у Славенском језику зову *неправилни* глаголи, као и у Српскоме *могу* и *оћу*.

б) Што се треће лице и јед. и млож. бро|ја тога истог 61
времена у Славенском језику свршује на *т*, а у Српском на самогласно слово (т. ј. у јед. броју на А или Е или И; а у млож. на У или на Е), н. п. (у јед. броју) играѥтъ, *игра*; пишѥтъ, *пише*; творитъ, *твори*; у млож. броју играютъ, *играју*; пишѫтъ, *пишу*; творѧтъ, *творе*. Ова је разлика према првој врло малена, а и од ове још је мало мања разлика

в) Што се у Славенском језику прво лице млож. броја у свим временима свршује на *м* (осим поменута 4 неправилна глагола, који се у садашњем времену свршују на мы), а у Српском сви се без разлике свршују на *мо*, н. п. играѥмъ, *играмо*; пишемъ, *пишемо*; творимъ, *творимо*; у прошавшем времену игралхомъ, *играсмо*; писалхомъ, *писасмо*; творилхомъ, *творисмо* и т. д. Овака је, или још мања од ове разлика

г) Што се у Славенском језику друго лице јед. броја садашњег времена свршује на *ши*, а у Српскоме на *ш*, н. п. играѥши, *играш*; пишѥши, *пишеш*; твориши, *твориш*. Ово се лице и у Руском језику свршује овако, као и у Српскоме.

Осим ови разлика вриједно је још напоменути, да у 62
спрезању глагола један језик има нешто више од другога. Тако у Српском језику нема страдателнога причастија садашњег времена, н. п. играѥмый, пишемый, творимый. Тако у Српском језику глаголи *јесам* и *оћу* у сватри лица и у обадва броја садашњега времена имају двојако (*јесам* и *сам*, *оћу* и *ћу* и т. д.), а у Славенском нема. — Какогођ што Срби немају поменутога причастија, тако Руси немају ни полупрошавшега ни скоро прошавшега времена, н. п. Рус не може казати ни *творах* ни *творих*, него само *творил*!

2) *У именима суштествителним*:

а) Имена мушкога рода у јед. броју имају у Српском и у Славенском језику све остале падеже једнаке осим сказат., који се у Славенском језику свршује на ѣ или на и, а у Српскоме на *у*, као и дат. (као што су и у Славенском је-

зику ова два падежа једнака код прилагателни имена женскога рода, и код мјестоимениja на млогим мјестима; а и домъ домѹ!). У множ. броју нема истина управо једнака ни једнога падежа осим имен. и зват. (а ни ови нијесу једнаки у они ријечи, које у Славенском језику имају ова два па-
63 дежа на Е, н. п. сынове, Римлане); но опет је највећа разлика у сказ., који се у Славенском језику свршује на ѣхъ или на ѣхъ, а у Српскоме на *ма*! (Што се кашто по ђекојим мјестима изостави *ма*, па се свршује на *и*, то може бити да је *негда* остало од Славенскога ѣхъ; но ту данас у Српском језику нема ни најмањега спомена од *х*, него се *и* мало продужује). *Родит.* је у Славенском језику обично двојак: за први може се рећи, да је као именит. јед. (а у Римлянъ и други оваки имена као именит. множ. без самогласнога слова), а други се свршује на овъ или на евъ (у неки имена на ей мјесто евъ); а у Српском језику може се рећи, да је у обадва Славенска додато на крају А, само што на *ова* и на *ева* имају само она имена, која у цијелом множ. броју добију *ов* или *ев*. *Дат.* се у Славенском језику свршује на *ом* или на *ем*, као твор. у јед., које се и у Српском језику ђешто чује, али се у Српском понајвише свршује на *има* (тако у Српском језику сви се падежи у множ. броју свршују на самогласно слово, а у Славенскоме три на полугласно!). *Вин.* се у Славенском језику свршује на и или ы, а у Српскоме на *е*.

64 б) У именима средњега рода готово је ова иста разлика, осим што се у Српском језику и она имена, која у род. и у осталим падежима добивају *т* или *н*, свршују у род. на *а*, у дат. на *у*, а у твор. на *ом*, н. п. *име*, *имена*, *имену*, *именом* (а не *имене*, *имени*, *именем*); *прасе*, *прасета*, *прасету*, *прасетом* (а не *прасете*, *прасети*, *прасетем*).

в) Имена женскога рода, која се свршују на полугласно слово, готово се једнако склањају и у Славенскоме и у Српском језику (у јед. броју само је разлика у зват. падежу, који се у Славенском свршује на ѥ, а у Српском на *и*; и у твор., који се у Славенском свршује на їю, а у Српском на *у* и на *и*; а у множ. броју и овђе је највећа разлика у сказ., који се у Славенском свршује на ѣхъ, а у Српскоме на *ма*, као и дат. и твор.). Но склоњење имена женскога рода, која се свршују на *а*, тако је различно, да ће бити најкраће и најбоље метнути овђе обадва, једно према другоме:

ЈЕД. БРОЈ.		МЛОЖ. БРОЈ.		65
(Слав.)	(Српск.)	(Слав.)	(Српск.)	
И. вода̀	*вòда*	во́ды	*вòде*	
Р. воды̀	*вòдē*	во́дъ	*вôда*	
Д. водѣ̀	*вòди*	водáмъ	*вòдама*[1])	
В. во́дȣ	*вòду*	во́ды	*вòде*	
З. во́до	*вòдо*	во́ды	*вòде*	
Т. водо́ю	*вòдôм*	водáми	*вòдама*[1])	
С. водѣ̀	*вòди*	водáхъ	*вòдама*[1])	

Истина да су и остала склоненија суштествителни имена у Српском језику *много правилнија* него у Славенскоме, али је склоненије ови имена особито, н. п. у Славенском језику која се имена свршују на на, ла, жа, ча, ша, ща, їа, їа, она у дат. и сказ. јед. броја мјесто ѣ имају и (као и у Српскоме сва!); у зват. є мјесто о, у твор. ею мјесто ою; а која се свршују на їа и їа, она се још и у род. множ. свршују 66 на и и на ей; а у Српском језику то све иде по једном правилу (осим ђекоји ријечи, које се свршују на *ца*, што у зват. имају *е* мјесто *о*).

3) *У именима прилагателним:*

а) Овђе најприје ваља назначити, да се у Српском језику ни *цијела* прилагателна имена данас више у женском роду не свршују на аа, ни у средњему на оє (или ее), него прва само на *а*, а друга на *о* (или *е*), као *усјечена* у Славенском језику. Осим ове разлике највећа је

б) У мушкоме и средњем роду у јед. броју што се род. падеж (коме је у мушком роду и вин. једнак код живи ствари) у Српском језику не свршује на *аго* (ни на *его*), него на *ога* или *ега* (или на *ог, ег*), и што се сказ. свршује само на *ом*, а не и на ѣмъ. Осим тога још у Српском језику млога при- лагат. имена (т. ј. сва она, која се у род. јед. свршују на *ога*) свршују се у дат. падежу и на Е, н. п. *светому* и *светоме*; а будући да су у Српском језику дат. и сказ. једнаки, тако се и у дат. (код свију прилагат. имена) може самогласно слово (У или Е) изоставити, и у сказ. додати. Тако и у творит. осим *им* има и *ијем*, н. п. *великијем* 67 ножем, *су-*

---

[1]) У Сријему, у Бачкој и у Банату каштo се изоставља *ма*, и онда долази ближе к Славенскоме.

вијем дрветом. — У женскоме пак роду могло би се рећи, да су само дат. и сказ. у оба језика једнаки, но и ти се у Славенском језику свршују на ой и на ѣй (ѣшто ей), а у Српскоме свуда само на *ој*; али кад узмемо Славенска *усјечена* прилагат. имена, онда су имен., зват. и винит. са свим једнаки у оба језика, а у род. и твор. имају ону исту разлику, као и код сушт. имена.

То је било о јединств. броју, а у множ. у мушком роду само су имен. и зват., а у средњему (кад се Славенско усијече) имен., вин. и зват. једнаки; за дат. може се такођер рећи да је једнак, осим што се у Српском језику, у сватри рода, не свршује само на *им*, него и на *има* и на *ијем* (да је у Српскоме твор. и сказ. као и дат., то се већ зна); род. у Славенском језику свршује се на ыхъ (или ихъ), а у Српскоме на *и* и на *ије*. Што се у Српском језику у мушком роду вин., а у женскоме имен., вин. и зват. свршују на *е*, то је као и у суштествителни имена.

в) Од свега овога највећа је разлика код прилагат. имена у *степенима уравненија*. *Сравнителни* степен у Славен|ском језику постаје обично, кад се у цијеломе прилагат. 68
промијени ый или ій на шій, н. п. богатый, богатшій, а у Српскоме, кад се дода на крају *ји*, н. п. *богатији, ученији;* или се последње полугласно слово претвори у друго њему сродно, н. п. *млад, млађи; благ, блажи; брз, бржи; црн, црњи; љут, љући* и т. д. *Превосходни* пак у Славенском језику постаје, кад се ый промијени на ѣйшій, н. п. богатый, богатѣйшій, а ій на айшій (ђе се обично полугласна слова претварају у друга њима сродна), н. п. благій, блажайшій; сладкій, сладчайшій и т. д. а у Српском језику дода се сравнителноме степену спријед *нај*, н. п. *најбогатији, најмлађи, најбржи* и т. д.

Руси имају превосходни степен као и Славенски што је, само што му ѣшто додају спријед и *най*, н. п. *найбогатѣйшій, найславнѣйшій;* али сравнителни млого је наличнији на Српски него на Славенски, само што га немају у сватри рода да се може склањати, него само у нарјечију (као у нас у средњем роду), које се употребљава у сватри рода, н. п. *онъ богатѣе, она бо|гатѣе, оно богатѣе*! Какогођ 69
што је мала разлика између *богатѣе* и *богатије*, тако од прилике није већа ни у онима прилагат. именима, која одступају од општега правила, н. п. *широк, ширѣе* (шире); *дорог,*

дороже (драже); *молод, моложе* (млађе); *густ, гуще* (гушће) и т. д.

4) *У мјестоименијама.*

Овђе је највећа разлика у склањању мјестоимениј*а он*, и то:

а) Што се у Српском језику сви остали падежи у сватри рода и обадва броја почињу са *н* (као у Славенском сказат. и други само с предлозима), н. п. *њега, њему, њим, њу, њи* и т. д.

б) У Славенском језику *ја* (азъ) и *ти* (ты) имају у јед. броју у дат. и винит., а у множ. само у винит. двојако, н. п. мнѣ и ми, тебѣ и ти, и т. д., тако у Српском језику има и *он*, па и то не само у поменута два падежа, него и у родит., н. п. *њега* и *га*, *њему* и *му*, *њe* и *је*, *њој* и *јој*, *њу* и *је* (или *ју*); *њи* и *и* (или *ји*), *њима* и *им* (или *јим*).

[О разликама између српскога и старога словенског и српскословенског језика још се говори и у списима: „В. Ст. Караџића и С. Текелије **Писма** *високопреосв. госп. Платону Атанацковићу, правосл. владици будимском,* **о Српскоме правопису,** *са особитијем додацима* **о Српском језику**“ *(у Бечу 1845.) и* **„Примјери Српско-Славенскога језика.** *Саставио их В. Ст. Караџић“ (у Бечу 1857.), које види у III. књизи „Грамат. и полем. списа.“]*

XXIV.

[95]

ОДГОВОР

РУСКОМЕ РЕЦЕНЗЕНТУ.

[Вукова „Даница“ за 1826. годину, стр. 95.—106.]

Између различни, на различним језицима, рецензија о нашим народним пјесмама изишла је једна прошавше [1824.] године у 26. књ. Санктпетербургскога журнала, који се зове „*Сынъ отечества,*“ из кога је ове године [1825.] прештампана у II. књ. *Српскога лѣтописа* (страна 131—133). Истина да ово управо и није рецензија, него само *објављеније*, да су наше народне пјесме изишле на свијет; но будући да се оно свршује с *рецензираньем* ортографије, зато му ваља штогођ одговорити.

96 Као што се у свима осталим рецензијама наше пјесме фале, тако и овај Г. Рец. почиње с фалом, говорећи: „Въ „нынѣшнемъ году напечатана въ Лейпцигѣ книга, должен- „ствующая обратить на себя вниманïе любителей Славянской „Литературы: Народныя Сербскïя пѣсни, въ трехъ томахъ, „собранныя и изданныя въ свѣтъ извѣстнымъ Сербскимъ Ли- „тераторомъ, Вукомъ Стефановичемъ, составившимъ Сербскую „Грамматику, Лексиконъ“ и т. д. По том додаје на Руском језику оно, што је Њемачки (прави) Рец. казао о нашим пјесмама и о језику у Гетингским ученим новинама, и што сам ја у почетку предговора додао на Њемачком језику; и то исто свршује опет својом фалом: „Сïе сказано о Сербскихъ „пѣсняхъ въ Германïи и Нѣмцами. Желательно, чтобъ оныя „возбудили по крайней мѣрѣ такое же вниманïе въ сопле- „менныхъ Сербамъ Славянахъ.“ Ово је објављеније и фала, за које смо му дужни благодарност. Сад иде *куђење*, о чему ћемо да говоримо: „Книга сïя напечатана исправно и кра-

„сиво въ Типографїи Брейткопфа и Гертеля; только почеркъ
„употребляемыхъ въ Германїи Рускихъ буквъ выводится уже
„изъ моды, и становится непрїятенъ для глазъ, привыкшихъ
„къ повой Руской печати. Еще| должно замѣтить, что Вукъ 97
„Стефановичь и нѣкоторые другїе новые Сербскїе Литераторы
„напрасно вздумали портить древнюю Славянскую Азбуку
„изобрѣтенїемъ новыхъ буквъ, и введенїемъ Орѳографїи, чуж-
„дой и дикой для Славянъ. Вмѣсто того, чтобъ сближать
„Сербовъ съ Рускими, и тѣмъ облегчать взаимную мѣну ихъ
„отечественныхъ произведенїй, они расторгаютъ союзъ, за-
„ключенный между ихъ языками въ древнѣйшїя времена при-
„нятїемъ Кириловскаго алфавита. По чему бы не удержать
„правописанїя, которое употребляли Раичь и другїе ученые
„и умные Сербы?“

Сваки човек, који је, макар најмање, вјешт у овоме посду, одма може познати, да Г. Рец. не разумије баш најбоље оно, о чему говори; и да он није никакав учен и знатан Рус, него или је какав полетарац, који тражи славу у познању туђе Литературе, а не познаје ни своје; или може бити да је какав Србин, који је негда нешто писао међу нама, па му је сад онамо жао, што други оће да буду памегнији од њега. Један Њемачки Рец. исти наши пјесама каже (и *доказује*) му управо (у 30. кн. Wiener Jahrbücher der Litteratur), да он „aus eigenem oder fremdem Antriebe über Dinge abſpricht, deren Ele|mente ihm fremd ſind“ (својевољно, или навра- 98
ћен од кога, суди о стварма, од који не зна ни азбуке). Да би се о овој истини ученога Њемачког Рец. без муке могли увјерити и они читатељи, који немају млого воље ни времена с оваким стварма разбијати главу, само ћу напоменути ово:

1) Он каже, да ми (ја и ђекоји други *нови* списатељи) *сад* раздиремо „союзъ,“ који је закључен међу нашим и Руским „языками въ древнѣйшїя времена принятїемъ Кириловскаго алфавита;“ а не зна, да су Руси још прије 100 година нашли за добро и оставили *Кириловски алфавит*, с ортографијом заједно!

2) Тако исто он каже, да је нама *сад* „напрасно“ пало на ум, кварити Славенску азбуку измишљавањем нови слова; а не зна, да су наши стари начинили *ћ* и *џ* још прије 500 година! А будући да се *ћ* писало и мјесто *ћ* (по Руски *ть*) и мјесто *ђ* (по Руски *дь*), тако се може рећи, да су нам ова оба слова од старине.

3) Сад нека ми каже Г. Рец., кака је то „*чуждая* и *дикая* для Славянъ“ ортографија? *ѣ*, *ѣ* и *ꙗ* наша су слова од старине; *љ* и *њ* то су права Славенска, и тако исто у
99 једно састављена, налазе се у најстари|јим Славенским рукописима. Тако остаје само *ј*, за које се може рећи, да није Славенско; зато о њему ваља мало више проговорити. Да је *ј* (које друго ништа није, него доље продужено *і*) слово ружно, и да се са Славенским словима не слаже, то не може нико доказати; а да је у Славенском језику нужно, о том се може сумњати само онај, који управо не зна, што је језик, што ли је писмо; а кад је нужно, само би пуки и најсујевјернији простак могао рећи, да га зато не примимо, што су га најприје Латини измислили и начинили. Такови би простак морао казати, да су Руси прави јеретици, што једнако примају различне науке и занате од Енглеза, од Француза и од Нијемаца; а још да чује, да су већ и имена слова примили од Нијемаца, и више не уче по школама *аз, буки, вједи*, него *а* (а), *бе, ве* и т. д.! Но да се оканимо таки простака. Што је гођ добро и полезно, паметан човек прима и од свога непријатеља, а што је зло, не само не прима ни од кога, него и своје баца и оставља. Још једно: да не спомињемо, да су слова свију народа од једније, и да су Латинска и Славенска од Грчкије; него ево *Петар* је *велики* од *Ћирилови* слова *гражданска* баш зато начинио, да
100 би и што више приближио к *Латинскима*, из који је ћекоја управо узео, н. п. *а*, *е*, *і*, *о*; а ћекоја смо и од прије имали једнака, н. п. *К*, *М*, *Т*.

Овђе је вриједно додати, што каже, по *Коректурним листовима Руске граматике*, и по Историји Руске Литературе и међу нама познати Руски списатељ и *граматик*, Г. *Никола Греч* о (новим) Руским словима. Он вели (Опытъ краткой Исторіи Руской Литературы. Санктпетербургъ, 1822. страна 98. и 99.): „Изобрѣтеніе и введеніе гражданской пе„чати составляютъ главную эпоху въ нашей Литературѣ: по„средствомъ оной видимо отдѣлился языкъ общенародный, „Рускій, отъ церковнаго, Славянскаго. Гражданская печать „отличалась отъ церковной, во первыхъ почеркомъ, близкимъ „къ шрифту Латинскому, а во вторыхъ уничтоженіемъ уда„реній и лишнихъ буквъ: з, и, ѕ, ѿ, є, ѧ, ѯ, ѱ, ѫ и ѵ.[1])

---

[1]) Овђе ваља напоменути и ѥ, које је још прије изостављено.

„Сïя азбука претерпѣла однако многïя пере|мѣны: Съ 1716 101
„года введена опять буква и, а съ 1718 го ѵ, съ 1733 го
„ѕ, вмѣсто з, а ѵ и ѯ исключены, также опять принята бу-
„ква э, и съ того времени утвердился нынѣшнïй Рускій ал-
„фавитъ. Конечно должно сожалѣть, что при самомъ началѣ
„его употребленïя, не случилось при *Петрѣ Великомъ* такого
„человѣка, который основалъ бы Рускую азбуку на истин-
„ныхъ свойствахъ языка: всѣ усилïя позднѣйшихъ Писате-
„лей, исправить или перемѣнить оную въ нѣкоторыхъ ча-
„стяхъ, были тщетны.“

Саме ове Гречеве ријечи могле би бити довољан одговор против ове рецензије. Кад су Руси могли изоставити слова, која њима (за њиов језик) не требају, и узети *ново э*, које се нимало мање не разликује од *є*, него *ј* од *ї*; можемо и ми изоставити она, која нама (за наш језик) не требају, и узети друга, која нам требају. Кад сам Грeч тако јавно са жалости признаје, да ни данашња Руска азбука није основана „на истинныхъ свойствахъ языка;“ то се само разумије, да он мисли, да је ваљало још или стари слова избацивати, или *нови* додавати: а без додавања нови слова не вјерујем да би се још које могло избацити осим *і* или *и* и *ъ* (које у Руском језику данас и није слово);| тако ја ми- 102
слим, да се он десио онда код Петра Великога, да му према својствима Рускога језика ништа паметније не би могао казати, него да прими (или изнова да начини) *љ*, *њ*, *ћ*, *ђ*, *ј* и *һ*, а да изостави *и* или *ї*, *й*, *ъ*, *ь*, *ѣ*, *э*, *ю*, *я*.

4) Тако исто Г. Рец. говори у вјетар и о ортографији Раића и други учени и умни Срба. Раићева је најславнија рукотворина *Историја народа Славенски*, за коју смо му дужни вјечну благодарност, и то само ради неисказаног *труда и родољубиве ревности*; али је у њој језик, као што је свима познато, *никакав*, т. ј. нити је Славенски ни Руски. а још мање Српски, него бесправилна смјеса ова сватри језика, ишарана још к томе млоштвом туђи ријечи без невоље (н. п. *акциденција, аресть, армїа, лагерь, караулъ, кондиција, аттестација, трактатъ, дистрикть, потентатъ, потенција, епистолїа, циркулъ, фамилїа, квартиръ, конакъ, сандукъ, претензїо* и т. д.); а како је *никакав* језик, тако је *никака* и ортографија. А од други учени и умни Срба не знам кога мисли, ако не Г. статскога совјетника и кавалера *А. Стојковића*, којега науци и јасним мислима чест и по|штење, али 103

је у језику и у ортографији он још црњи и гори од Рајића! За њега се управо може рећи, да је *кварио* Српски језик. То би он сам најлакше сад признао (или барем *познао*), да га ко нађера, да из свој*и* *Српски* књига прави граматику. Да ме не мрзи досађивати читатељима сад опет наново са сувим ријечма, могло би се овђе додати довољно примјера из књига обадва поменута списатеља; но мислим, да то није ни нужно, јер и сваки читатељ може и сам ласно наћи, колико му је воља.

5) Да не би ко помислио, да у Русији данас сви учени људи о измишљавању *нови* слова мисле овако, као овај мој I'. Рец., додаћу овђе још нешто из Петербургски учени новина, „*Библїографическїе листы,*“ које издаје славни Руски литератор, Г. надворни совјетник и кавалер *Петар Ивановић Кеппен,* који је прије три године путовао и по Србији (особито по Фрушкој гори), а по том и по свој Њемачкој. У 18. Nr. (од 29. Јунија ове [1825.] године) ови новина, на којима се потписује онај исти цензор (*„Александръ Красовскїй“*), који и на онима, ће је рецензија штампана,[1]) стоји ово:

104 „Изысканїе средствъ| къ точному выраженїю всѣхъ звуковъ,
„употребляемыхъ человѣкомъ въ рѣчи, занимало многихъ уже
„ученыхъ и цѣлыя Общества. Совершеннымъ успѣхомъ въ
„семъ дѣлѣ по нынѣ не увѣнчанъ еще ни одинъ опытъ. Но
„не должно ли, по справедливости, благодарить всѣхъ тѣхъ,
„которые предлагаютъ свѣту свои опыты по сему предмету?
„Безъ сомнѣнїя должно бы! — Но, на самомъ дѣлѣ мы ви-
„димъ совершенно противное. Каждая *новизна* въ кругу Сло-
„весности почитается какъ бы *расколомъ*, и, кто вводитъ оную,
„подвергается по крайней мѣрѣ нареканїямъ. Одного смуща-
„етъ боязнь всего новаго; другой готовъ умереть на битой
105 „дорогѣ, что| бы только не перескочить какого либо, какъ
„бы очарованнаго камня умо-преткновенїя; третїй по тще-
„славїю, по раболѣпству, или на конецъ и самъ не зная по
„чему, готовъ вооружиться противъ новой *буквы*. Одно по-
„томство, или совершенно чуждые предмета прѣнїя, въ семъ
„случаѣ могутъ судить — sine ira et studio.

---

104 [1]) Ово назначујем за оне, који, не знајући| добро Руски, мисле и другима (који још мање знаду) толкују, да „печатать *позволяется*“ значи, да је *заповитјсно* (!), да се штампа; а не знаду, да *позволяется* не значи ништа више, него *дозволяется* (допушта се), које се у Русији још од прије неколико година штампа на свакој књизи, као у Будиму отскора Imprimatur.

„Если кто, не заботясь о какомъ либо десяткѣ (и то „между собою несогласныхъ) Этимологовъ, пишетъ такъ, какъ „говорятъ, желая, чтобы милїоны людей могли удобнѣе по- „нимать его: — виновенъ ли онъ? Подлежитъ ли Литера- „турному осужденїю? — Если кто вмѣсто польскихъ *ń* и *l* „(отличныхъ отъ n и ł) для выраженїя подобныхъ же звуковъ „у народа, пишущаго Кирилловскимы письменами, станетъ „употреблять *нь* и *ль*, соединивъ обѣ буквы вмѣстѣ, для сбе- „реженїя бумаги, — преступникъ ли онъ? — Или когда „станетъ писать *ѓ* вмѣсто *ть* (также какъ и ђ,[1]) или *п* для „означенїя *ня*, буквы употреблявшїяся уже въ X вѣкѣ), за- 106 „служиваетъ ли укоризны?[2])

„Конечно трудно и непрїятно привыкать къ новымъ бу- „квамъ, но признаемся, труднѣе еще помнить всѣ разныя „произношенїя одной и той же буквы у разныхъ, даже еди- „ноплеменныхъ и самыхъ близкихъ сосѣдей. — Но каждый „опытъ въ семъ родѣ заслуживаетъ вниманїе, и рано или „поздно конечно будетъ принятъ въ уваженїе при составле- „нїи общей для всѣхъ языковъ азбуки.“

[Белешка, у којој је прештампан руски приказ из ***„Сына Отечества“*** *(26. књ., 1824. г.), изишла је у 2. свесци* ***„Српскога Летописа“*** *(г. 1825.), у одељку „Смѣсице“ под 2., на стр. 130.—133. — „Један Њемачки Рецензент,“ кога овде (стр. 275.) помиње Вук да је говорио о том руском приказу, био је* ***Копитар,*** *чији је опширни реферат о Вуковим дотадашњим издањима наших народних песама штампан у „Wiener Jahrbücher der Litteratur,“ XXX. Band (1825 г.), стр. 159.—277. Види и 4. св.* ***„Српскога Летописа“*** *(за г. 1826. св. I.) стр. 146.]*

---

[1]) Тако је *ењ* начињено у новој Виндској граматици.

[2]) „Сїе *ть* у Кроатовъ пишется *ch*, а у Венгровъ *ty*. Имъ оканчиваются и „собственныя имена, въ коихъ у насъ вмѣсто сего стали употреблять *ть*, на пр. „Brankovich, Бранковић, по нашему Бранковичь и т. д.“

XXV.

[Ia] # ПРВИ СРПСКИ БУКВАР.

НАПИСАО

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ,

Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске словесности, Краковскога, Гирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент.

У БЕЧУ.

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА НАМАСТИРА.

1827.

[Мања 8⁰, 1 лист и 17 страна. — Чланак је најпре изишао (под натписом „Оглед Српскога Буквара“) у Вуковој „Даници“ за годину 1827., на стр. 1.—26.]

[1] ## ОГЛЕД СРПСКОГА БУКВАРА.

ПРЕДГОВОР.

Што су гођ људи на овоме свијету измислили, ништа се не може испоредити с *писмом*. Пријатељу или знанцу своме, који је на далеко преко бијелог свијета, послати мисли своје на комаду артије; читати, што су други писали прије двије иљаде година, и написати, да могу други послије неколико иљада година читати: то је наука, која ум људски говорећ превазилази, и могло би се рећи, да је онај, који је први њу измислио, био више Бог, него човек. Писмо је отворило пут уму људскоме, да се приближи к Богу по могућству своме. Оно је измишљено, од прилике, прије четири иљаде година; и послије свога тешкога и чуднога постања тако је ласно постало, да данас на свијету нема никаква заната лакшега од њега; и тако се по свијету размножило, да данас у Европи има народа, у којима нема човека, да не зна чи-

тати и писати. Срби су овај дар Божиј примили тек са законом ришћанским, прије илјаду година; и прем да се у нашим народним пјесмама врло често књиге пишу и уче, опет су у народу нашему још врло ријетки људи, који знаду *читати и писати*! Што Срби још слабо почињу *књигу* учити, и што је још сва Српска књига у читању часловца и псалтира, томе је криво млого којешта; али што мло|ги учи по 2
двије и по три године *читати*, па опет не може да научи, него остане *свршислово*, томе су само криви буквари и учитељи. Сваки прави и паметни родољубац мора желити, да се и у нас буквари начине и школе уреде према данашњем вијеку; а онаке родољупце, који, „имајући ревност, но не по разуму," вичу, да се ништа не поправља, него све да остаје по старом обичају, онаке, велим, ваља сажаљавати, и молити се Богу, да би ји опаметио и на прави пут извео. То је највећа разлика између човека паметна, и између простака, што паметан човек једнако жели и труди се, да што *боље* научи или измисли, и да он буде паметнији од својије стари, а његова ђеца од њега; простак пак све је рад, да остане као што су му и стари били, а његова ђеца, као и он што је. Какав би јадан и жалостан род људски и овај свијет био, да су сви људи остајали онаки, као што су и њиови стари били! Бог је само безумним животињама усудио, да остају до вијека, као што су им и стари били; а човека је одредио, да се једнако учи, и све нараштај од нараштаја паметнији да постаје. Што се гођ људи по овој наредби Божјој већма труде и напредују, то све срећнији и славнији постају; а што се гођ већма лијене и задржавају, то наличнији на звјериње остају. Тако су пред нама измакли Енглези и Французи, и млоги други народи Европејски; тако су иза нас заостали млоги дивљаци по Африци и по Америци, који и данас живе голи по шумама и једу људско месо сирово.

Да не узимамо за углед народе други закона и племена, но ево Руса, који су с нама једнога закона и племена. Они су прије сто година, како су њиов језик и писмо одвојили од црквенога језика и писма, познали да су *имена* наши слова тешка и претешка за учење читати; зато су они још онда по њиовим школама мјесто *аз, буки, вједи, глаголь, добро, јест, живјете, земља, иже, како, људи, мислете, наш, он, покој, рци, слово, твердо, ферт, хјер, черв,*| почели, учити: 3

а, бе, ве, ге, де, же, зе, і, ка, ел, ем, ен, ѡ, пе, ер, ес, те, еф, хе, че. Истина да је овако сто пута лакше научити читати; али ни ово још нијесу права имена полугласни слова, јер, н. п. *б* не може се читати *бе*, док се не метне предањга [иза њега] *е*, него је његов прави глас *бъ*. Тако учитељ, који је рад кога *најлакше* да научи читати, ваља да му не казује никака *имена* слова, него само њиове *гласове*, које имају у читању; па онда нема *сричања*, него, како се познаду слова, одма се може *читати*. Тако може човек врло ласно за *десет дана* научити читати! Ја сам то огледао још прије неколико година у Бесарабији и у Србији, и сад овђе у Бечу. Кад сам овако почињао учити, подсмијевали су ми се млоги, који су по старом обичају научили читати; но колика је моја радост била, кад сам прошавше године у Али (Halle), у ондашњој славној и на далеко чувеној *сиротињској кући*, вићео, да иљаде ђеце тако уче читати!

Желећи од свега срца, да би се учење писма у народу нашему олакшало, написао сам овај буквар, у коме су слова намјештена по реду, како је кога глас најлакше изговорити.

а е и о у
р с ш з ж ц ч џ
т ћ д ђ л љ к г
в ф б п м н њ ј

1.

ае ао; ос ош од он оп ој ис из иш им уд уз уш уб ум
ај еј.

2.

4 са се си со су ва ви во да де до би | та те ти то ту га го ћа ће ћа ће ћу за ли ко на не ни но ну ње њи њу па пи по ма ме ми му ја је ји.

3.

ба-ба, бе-ба, бо-ба, бу-ба, ба-ра, во-да, го-ра, ду-ша, зи-ма, же-на, ја-је, јо-ва, ју-не, је-ло, ку-ћа, ли-це, ло-за, лу-ка, љу-ди, љо-ке, ма-ма, ма-ти, му-ња, на-ма, но-га, њи-ва, па-ра, пе-ро, са-мо, се-бе, со-ба, ра-на, ро-са, ру-ка, та-ко, те-ле, ца-ру, ча-ша, че-ло, чи-ни, чу-до, ша-ра, ши-ра, ше-ва, шу-ма, ци-да.

4.

а-ко, а-мо, е-во, е-но, е-то, и-ва, и-за, и-ди, и-ли, и-ма, и-ћи, о-ба, о-во, о-ди, о-де, о-но, о-ко, у-ба, у-во, у-же, у-до, у-ђи, у-ћи, у-ка.

5.

бан бар без бир боб бог бор бос буд вас век вид вир вис воз вук гај гој год гуњ дан дар дај дом дуд ђак жар жир жут зар зид зоб зуб јад јаз јак јеж још јој југ кад кас кос коњ кум куј лад лед лој луб лук луч љеб љок љут мак мед мир мој моћ муж наш нај нов нож њин пањ поп пун рад ред род рој рај сад сир сом суд тај тор туђ туп ћуд ћук цар цер час чеп чун шав шиб.

6.

ба-рем, ви-сок, го-лем, да-нак, ђа-чић, жи-вац, за-јам, ја-дан, је-дан, ја-вор, ју-гов, ко-сац, ла-буд, љу-бав, ме-кан, мо-дар, му-чан, ни-зак, по-пов, ра-дин, су-дац, то-вар, ца-рев, це-ров, ча-сак, чо-век, ша-рац, ша-рен, бум-бар, муч-њак, кут-њак, воћ-ка, већ-ма, мањ-ма.

7.

бо-со-ног, ве-се-љак, до-го-вор, жи-во-тан, жи-во-ти-ња, ја-за-вац, је-ди-нац, је-ди-ни-ца, ка-ло-пер, ла-бу-дић, ла-бу-ди-ца, љу-ба-ван, муш-ка-рац, на-ши-нац, ро-ди-тељ, са-мо-во-љац, во-де-ни-ца, во-де-ни-чар, во-де-ни-чи-ште, по-бо-жан, ца-ре-вац, дан-гу-ба, дан-гу-би-ти, ко-мид-ба, ко-сид-ба, рав-ни-на.

8.

бра-на, вра-на, гра-на, гра-ђа, дра-го, зра-ка, кра-ва, мрав, мрак, мра-ка, прав-да, срам, тра-ва, траг, бре-за, вре-ћа, гре-да, гри-ва, грив-на, гроб, гром, гру-да, дре-њи-на, зре-ло, кре-мен, мре-жа, пре-ђа, сре-ћа, тре-ћи, бри-га, ври-је-жа, дри-на, зри, кри, мри, при, три, брод, броћ, број, дроб, кро-пи-ти, про-ћи, троп, брус, врућ, друг, кру-на, труд, прут.

9.

бла-го, вла-га, вла-да, гла-ва, глад, гљи-ва, дла-ка, зла-то, клас, млад, млаз, млак, плав, плач, сла-ва, са-бља, зе-мља, кљук, кљун, кључ, кле-ти, бле-ка, гле-дај, кло-ња, кло-бук, зло, плуг, слу-га, сло-га, глув, пло-ча, гло-ба, бли-зу, клин, пли-ва, пљу-ван-ка, бје-жи, вје-ра, дје-ца, зје-ни-ца, мје-ра, пје-на, рје-чит, пе-рје, пе-рја-ни-ца, сје-ме, сјај-но, тје-ме, о-ру-жје, по-ду-шје, на-ру-чје, су-ди-ја, о-лу-ја, спа-се-ни-је.

10.

сва, све, сви, свак, свој, свла-чи-ти, сврa-ка, скот, скок, скра-си-ти, скроб, сма-ми-ти, сми-сли-ти, смо-ла, смуђ, смла-чи-ти, смрад, смре-ка, сна-га, сне-би-ва-ти-се, сни-ти, сноп, сње-жан, спа-ва-ти, спе-ча-ли-ти, спи-ри-ти, спо-мен, спу-чи-ти, сплав, спле-сти, спра-ва, спре-га, спро-ћу, ста-ти, сте-ћи, стид, стог, стуб, гост, мост, сваст, сласт, раст, ра-дост, стра-на, стре-а. стрић, струк, ствар, створ, зба-ци-ти, зби-ља, збор, збу-ни-ти, збра-ти, зва-ти, зве-ка, зви-жда-ти, зво-но, зга-зи-ти, зго-да, згло-би-ти, згра-да, згру-ва-ти, са-зда-ти, грозд, здрав, здро-би-ти, змај, зми-ја, зна-ти, зној, жбан, жва-ле, жган-ци, жде-ра-ти, дужд, ждра-ло-ви, ждри-је-ло, жли-ца, жље, жми-ра-ти, жму-ри-ти, жње-ти, ква-сац, квар, кве-ка, кво-чка, кмет, кнез, књига, твар, твор, твој, тка-ти, тла-чи-ти, цват, цви-јет, чва-рак, чво-рак, чкаљ, члан, чма-ва-ти, чпаг, шви-гар, шко-ла, шкло-ца, шкри-па, шљи-ва, штап, ште-не, штит, што, шту-ка, пришт.

11.

бр-бла, брв-но, бр-гља, бр-до, брз, брк, брст, брч-ну-ти, вр. врг, вр-ба, врб-љак, врв-ца, вр-да-ти, вр-зи, врн-ча-ни-ца, вр-ста, вр-шид-ба, гр-до-ба, грк, грм, гр-ло, грч, др-во, др-жи, др-ма-ти, др-ну-ти-се, дрш-ка-ти, жр-вањ, зр-но, зрн-ка-ти, зрн-це, кр-бу-ља, крв, крст, крт, крш, мр-ва, мрв-ке, мрк, мрс, пр-ви, пр-жи-ти, пр-зни-ца, пр-љи-ти, прст, прт, р-бат, р-вач, р-ђа, р-за-ти, р-ка-ти, р-ња-ти-се, р-па, рт, рт-ни-ца, р-чак, срб, ср-баљ, ср-бин, ср-бљин, ср-би-ја, срг, ср-дит, срп, ср-це, ср-ча, скр-ши-ти, смрт, смр-ви-ти, свр-ши-ти, стрв, стр-ви-на, стр-мен, стр-њи-ка, тр-бу, тр-за-ти, трк, трм-ка, трн, тр-ска, тврд, црв, цр-ква, црп-сти, чврст, шкр-ге, шкр-гут.

12.

ко ради, бог не брани.
порадивши бог ће дати.
беспослица је мати свију гријова и прошње; а радња је мати среће.
ко се брине за туђе послове, сам своје заборави.
млоги човек није назадан богом, већ собом.
бог ником дужан не остаје.
бог не плаћа сваке суботе.
ради, као да ћеш сто година живити; а моли се богу, као да ћеш сјутра умријети.

боље је поклизнути ногом, него језиком.
у лажи су кратке ноге.
у лажи је плитко дно.
ко један пут слаже, други пут му се не вјерује, ако и истину каже.
и криво сједи, а право реци.
ако правда не поможе, кривда неће помоћи.
отето проклето.
ко зло чини, нек се добру не нада.
ко добро чини, неће се кајати.
ко другоме јаму копа, сам ће у њу пасти.
завист сама себе једе.
признат грије пола је опроштен.
лијепа ријеч гвоздена врата отвора.
ко тебе каменом, ти њега љебом.
не враћај зло за зло, ни псовку за псовку.
цигани се псују.
ко у један пут млого иште, с празном се торбом кући врати.
ко оће веће, изгуби и оно из вреће.
ко не зна на орау, не зна ни на товару.
боље је поштење у сиромаштву, него богатство без поштења.
здравље је највеће богатство.
рука руку пере, а образ обадвије.
што нијеси рад да ти други људи чине, не чини ни ти ни коме; а што желиш да теби други људи чине, чини и ти свакоме.

13.

Обичај је, да се на ћекојим мјестима сваке ријечи, а ћекоје ријечи на сваком мјесту, почињу с великим словима; а ћекоја су велика слова мало друкчија од мали, зато се и она ево овђе постављају, и то у старом реду, као што у броју иду једно за другим:

А Б В Г Д Ђ Е Ж З И Ј К Л Љ М Н Њ О
а б в г д ђ е ж з и ј к л љ м н њ о
П Р С Т Ћ У Ф Х Ц Ч Џ Ш
п р с т ћ у ф х ц ч џ ш.

14.

Славенска или Ћирилова слова, која су у нашим црквеним књигама:

(слова)	*(имена)*	*(значење)*	*(слова)*	*(имена)*	*(значење)*
А а,	аз,	а.	Ф ф,	ферт,	ф.
Б б,	буки,	б.	Х х,	хјер,	х.
В в,	вједи,	в.	Ѿ ѿ,	от,	от.
Г г,	глаголь,	г.	Ц ц,	ци,	ц.
Д д,	добро,	д.	Ч ч,	черв,	ч.
Є є,	јест.	е, је.	Ш ш,	ша,	ш.
Ж ж,	живјете,	ж.	Щ щ,	шта (шча),	шт, шч.
S ѕ,	зјело,	з.	Ъ ъ,	јер,	
З з ꙁ,	земља,	з.	Ы ы,	јери,	и.
И и,	иже,	и.	Ь ь,	јер,	
І ї,	и,	и.	Ѣ ѣ,	јат,	је.
К к,	како,	к.	Є є,	је	је, е.
Л л,	људи,	л.	Ю ю,	ју,	ју.
М м,	мислѣте,	м.	Ѫ ѫ,	јус.	
Н н,	наш,	н.	Ѡ ѡ,	о,	о.
О о,	он,	о.	Ѩ ѩ,	ја.	ја.
П п,	покој,	п.	Ѧ ѧ,	ја,	ја.
Р р,	рци,	р.	Ѯ ѯ,	кси,	кс.
С с,	слово,	с.	Ѱ ѱ,	пси,	пс.
Т т,	твердо,	т.	Ѳ ѳ,	тита,	т.
Ꙋ ꙋ,	ук,	у.	Ѵ ѵ,	ижица,	и, в.
Оу оу,	у,	у.			

Код ови слова ваља узети на ум:

1) є стоји само у сриједи и на крају; и прем да се зове *јест*, али се само послије самогласни слова чита *је*, а послије полугласни свагда *е*, н. п. спасенїе, мое, рече, тѹне, младенецъ.

2) ї слитном састављено са и (їй) кад дође послије н, онда се н чита *њи*, н. п. горнїй, вечернїй, ближнїй.

3) л по имену ваљало би да у читању значи *љ*; а по значењу ваљало би да се зове *луди*.

11 4) ѕ не значи данас ништа, него само онако стоји на крају ријечи послије полугласни слова.

5) ь у ђекојим ријечма кад стоји послије л и н, онда се л чита као *љ*, а н као *њ*, н. п. оучитель, конь; а послије остали слова, као у ђекојим ријечма и послије л и н (н. п. соль, печаль; єлень, аминь), ни оно не значи ништа.

6) ѣ, ю, ѧ кад стоје послије л и н, онда се л чита као *љ*, а н као *њ*, а ѣ као *е*, ю као *у*, ѧ као *а*, н. п. лѣто, нынѣ; любити, богиню; земля, богиня.

7) ѫ у данашњим књигама не налази се као слово, него само у скарама [старима?].

8) ѵ у ђекојим се ријечма чита као *и*, н. п. мѵро; а у ђекојим као *в*, н. п. Пѵєлz.

9) є у почетку се чита као *је*, н. п. єдинz, єлень, єсть; а кад је у сриједи (послије полугласни слова), онда се чита као *е*.

15.

Млоге су ријечи у црквеним књигама скраћене (под титлама), од који се овђе додају најобичније у наше вријеме:

	(чита се)		(чита се)
А̃ггlz	ангел	дх̃овный	духовни
а̃ггскїй	ангелски	дв̃дz	давид
арха̃ггlz	архангел	дв̃ца	дјевица
арха̃ггlскїй	архангелски	дв̃ство	дјевство
а͡плz	апостол	дн̃ь	дењ
а͡плскїй	апостолски	дш̃а	душа
Б̃гz	бог	є͡пкпz	јепископ
бж̃ство	божество	є͡ѵлїе	јеванђелије
бл̃женz	блажен	є͡ѵлїстz	јеванђелист
бл͡гвенz	благословен	є͡ст͡тво	јестество
бг̃обл͡гтный	богоблагодатни	їи͡ль	израиљ
бл͡гть	благодат	їи͡лскїй	израиљски
вл͡ка	владика	їисz	исус
вл͡чца	владичица	їер͡лимz	јерусалим
вл͡чество	владичество	кр͡тz	крест
воскр͡нїе	воскресенијe	кр͡щенїе	крештенијe
гд͡ь	господ	кр͡тль	крститељ
гд͡ство	господство	Любо̃мрz	љубомудр
гд̃инz	господин	л͡юскїй	људски
гд̃нь	господењ	м̃рz	мудр
гд̃рь	господар	м͡рость	мудрост
гпжа	госпожа	мл̃тва	молитва
гл̃z	глагол	мт̃и	мати
дх̃z	дух	мл̃сть	милост

	(чита се)		(чита се)
мл҃рдїе	милосердије	с҃трть	страст
мл҃тына	милостиња	см҃рть	смерт
мр҃їа	марија	сл҃ва	слава
мц҃ъ	мјесјац	ср҃це	сердце
мч҃никъ	мученик	ст҃ль	свјатитељ
мл҃нцъ	младенец	Тр҃тъ	трисвјат
Нб҃о	небо	тр҃тое	трисвјатоје
нб҃ный	небесни	тр҃ца	троица
нн҃ѣ	ниње	тр҃чнъ	троичен
нл҃а	недјеља	оу҃чтль	учитељ
нш҃ъ	наш	оу҃чнкъ	ученик
оц҃ъ	отец	оучн҃ческъ	ученичесК
оч҃ь	отеч	Хр҃тосъ	христос
оч҃ство	отечество	хр҃товъ	христов
Премр҃сть	премудрост	хр҃тїанинъ	христиан
пр҃ркъ	пророк	Цр҃ь	цар
пр҃теча	предтеча	цр҃тво	царство
пр҃нш	присно	цр҃кїй	царски
пр҃тъ	пресвјат	цр҃ца	царица
пр҃толъ	престол	цр҃ковь	церков
прп҃бенъ	преподобен	Чл҃къ	человјек
прв҃нъ	праведен	чл҃чь	человјеч
пн҃лникъ	понедјелник	чл҃ческїй	человјечески
Рж҃тво	рождество	чт҃ь	чест
рж҃твенъ	рождествен	чт҃ный	честни
ст҃ъ	свјат	чт҃нѣйшїй	честњејши
сщ҃енникъ	свјаштенник	чт҃ота	чистота
сл҃нце	солнце		

16.

Символъ православныя вѣры.

Вѣрую во єдинаго Бг҃а Оц҃а вседержителя, творца нб҃ & и земли, видимымъ же всѣмъ и невидимымъ. И во єдинаго Гд҃а Їс҃а Хр҃та, Сн҃а Бж҃їа, єдинороднаго, иже т҃ Оц҃а рожденнаго

прежде всѣхъ вѣкъ. Свѣта ѿ свѣта, Бга истинна, ѿ Бга истинна,
рожденна, не сотворенна, єдиносущна Оцу, имже вся быша. | Насъ 14
ради члкъ, и нашегѡ ради спсенїа, сшедшаго съ нбсъ, и во-
плотившагося ѿ Дха ста, и Мрїи двы, и вочлвѣчшася. Рас-
патаго же за ны при Понтїйстѣмъ Пїлатѣ; и страдавша, и
погребена, и воскршаго въ третїй день по писанїємъ. И воз-
шедшаго на нбса, и сѣдяща ѡ десну Оца. И паки грядущаго
со славою, судити живымъ и мертвымъ, єгѡже цртвїю не будетъ
конца. И въ Дха ста, Гда, животворящаго, иже ѿ Оца ис-
ходящаго, иже со Оцемъ и Сномъ спокланяема, и сславима,
глаголавшаго прроки. Во єдину сту, соборную и аплскую Црковь.
Исповѣдую єдино крещенїе, во шставленїе грѣхшъ. Чаю воскрнїа
мертвыхъ. И жизни будущагѡ вѣка. аминь.

17.

Молитва Господна.

Оче нашъ, иже єси на нбсѣхъ, да святится има твое, да
прїидетъ цртвїе твое, да будетъ вола твоа, якѡ на нби, и
на земли. Хлѣбъ нашъ насущный, даждь намъ днесь. И шстави
намъ долги наша, якѡже и мы шставляемъ должникѡмъ на-
шымъ. И не введи насъ во искушенїе, но избави насъ ѿ лу-
кавагѡ.

Якѡ твое естъ црство, и сила, и слава во вѣки, аминь.

18. 15

Знаци броја.

ЦРКВЕНИ	ОБИЧНИ	ЛАТИНСКИ	ЗНАЧИ
а	1	I	један
в	2	II	два
г	3	III	три
д	4	IV	четири
є	5	V	пет
ѕ	6	VI	шест
з	7	VII	седам
и	8	VIII	осам
ѳ	9	IX	девет
і	10	X	десет
ая	11	XI	једанаест

ЦРКВЕНИ	ОБИЧНИ	ЛАТИНСКИ	З Н А Ч И
ві	12	XII	дванаест
гі	13	XIII	тринаест
ді	14	XIV	четрнаест
єі	15	XV	петнаест
sі	16	XVI	шеснаест
зі	17	XVII	седамнаест
иі	18	XVIII	осамнаест
ѳі	19	XIX	деветнаест
кі	20	XX	двадесет
ка	21	XXI	двадесет и један
кв	22	XXII	двадесет и два
кг	23	XXIII	двадесет и три
кд	24	XXIV	двадесет и чет.
кє	25	XXV	двадесет и пет
ks	26	XXVI	двадесет и шест
кз	27	XXVII	двадесет и сед.
ки	28	XXVIII	двадесет и осам
кѳ	29	XXIX	двадесет и дев.
л	30	XXX	тридесет
м	40	XL	четрдесет
н	50	L	педесет
ѯ	60	LX	шесет
о	70	LXX	седамдесет
п	80	LXXX	осамдесет
ч	90	XC	деведесет
р	100	C	сто (стотина)
с	200	CC	двјеста
т	300	CCC	триста
у	400	CD	четири стотине
ф	500	D	пет стотина
х	600	DC	шест стотина
ѱ	700	DCC	седам стотина
ѿ	800	DCCC	осам стотина
ц	900	CM	девет стотина
а	1000	M	иљада

19. 17

Један пут један.

1	пут	1	чини	1	5	пута	5	чини	25
2	—	2	—	4	5	—	6	—	30
2	—	3	—	6	5	—	7	—	35
2	—	4	—	8	5	—	8	—	40
2	—	5	—	10	5	—	9	—	45
2	—	6	—	12	5	—	10	—	50
2	—	7	—	14					
2	—	8	—	16					
2	—	9	—	18	6	пута	6	чини	36
2	—	10	—	20	6	—	7	—	42
					6	—	8	—	48
3	пут	3	чини	9	6	—	9	—	54
3	—	4	—	12	6	—	10	—	60
3	—	5	—	15					
3	—	6	—	18	7	пута	7	чини	49
3	—	7	—	21	7	—	8	—	56
3	—	8	—	24	7	—	9	—	63
3	—	9	—	27	7	—	10	—	70
3	—	10	—	30					
4	пута	4	чини	16	8	пута	8	чини	64
4	—	5	—	20	8	—	9	—	72
4	—	6	—	24	8	—	10	—	80
4	—	7	—	28					
4	—	8	—	32					
4	—	9	—	36	9	пута	9	чини	81
4	—	10	—	40	9	—	10	—	90

[У „Даници,“ одакле је овај чланак у књижици „Први Српски Буквар“ иначе верно прештампан, само није било ре́чи у заградама (слова, имена, значење) *изнад таблице словенских слова (овде на стр. 286.). Речи пак у угластим заградама на стр. 282. у вр. 5.* [иза њега] *и на стр 287. у вр, 2.* [старима?] *додао је сада уредник исправке ради.]*

XXVI.

[1]

ГЛАВНА СВРШИВАЊА

СУШТЕСТВИТЕЛНИ И ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА

У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

*[Вукова „**Даница**“ за 1828. годину,* стр. 1.—135.]*

Ја сам још прије неколико година почео преправљати грађу за Српску граматику по начину Г. *Добровскога* Чешке и Славенске граматике; но које различни други послови, које жеља и надежда, да обиђем најприје *све* предјеле народа Српскога, једнако ме још задржавају, да је не свршим и на свијет не издам. Из онога, што сам до сад за то скупио, скрпио сам за овогодишњи забавник ова *главна свршивања* суштествителни и прилагателни имена, за која ми је Г. *Јаков Гримм* писао још прије три године.

[2] Све ријечи у језику могу се по етимологији раздијелити на *корене, производне и сложене*. О коренима *овђе* нема ни ријечи, него само о производнима и о сложенима. Производне ријечи опет се могу раздијелити на онаке, које су произведене од првобитнога *коријена* самим *самогласним* словима, н. п. *жен-а, рук-а, ног-а, брад-а, љет-о, пер-о, злат-о, поль-е, лиц-е*; и на онаке, које су, понајвише од *други ријечи*, про-

---

[* **Даница.** Забавник за годину 1828. издао *Вук Стеф. Караџић*, Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент. трећа година. У Бечу, у штампарији Јерменскога намастира. — На 12⁰, лист. 12, стр. 248 и лист. 14.]

изведене *читавим слоговима*. Овђе се највише говори о овима посљедњим. По граматици би се могле, и морале, и ове ђекоје ријечи друкчије разредити, и по *значењу* ближе саставити; но будући да сам ја овђе највише гледао на *свршивање* њихово, зато сам ји овако разредио. Ја знам добро, да ће *Добровски*, *Копитар* и *Гримм*, и овђе наћи доста погрјешака; али се опет надам, да ће им овај мој посао и оваки бити милији, него да га никако није. А уз то може бити да ћу ја највише научити.

За ђекоје читатеље (мислим да) неће бити сувише, на- 3
значити овђе један пут за свагда о производу и слагању ријечи: а) Да се не само производна самогласна слова, него и читави слогови избацују, н. п. *вод-ен* од *вод-а*, *грађан-ски* од *грађан-ин*. б) Да се између себе сродна полугласна слова често претварају једно у друго, н. п. *к* и *ц* у *ч*, *г* и *з* у *ж*, *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* у *ћ* и т. д. По овом правилу у ђекојим ријечма, које се у Славенском језику свршују на *х*, показује се *ш*, н. п. *орашар* и *орашје* од *ора (орах, орѣх)*; *коњушар* и *коњушница* од *коњух*, које ја у Српском језику до данас нијесам чуо никако! в) Млога имена (и суштествителна и прилагателна) имају пред посљедњим полугласним словом *а*, које се у свему даљем употребљавању (кад самогласно слово дође послије полугласнога) избацује. Ово је *а* свагда без гласоудара, и ми ћемо га овђе (по Г. *Добровскоме*) назвати *непостојаним*. Оно се и у производу и у слагању ријечи свагда (по поменутом правилу) избацује, 4
н. п. *јечм-иште* од *јечам*, *равнина* од *раван*. Али кад се производни слог почиње с полугласним словом, онда остаје, н. п. *ловач-ки* од *ловац*, *старач-ки* од *старац*. У *старим* је Славенским књигама мјесто овога *а свуда* **ъ** или **ь**, а у *данашњима* *е* или *о*, као и у Рускоме (а и у Пољскоме и у Чешком) језику. Крањци пак нити изговарају чисто *а* ни *е* ни *о*, него као пола од каквога самогласног слова; тако би они, да имају Славенска слова, и данас морали писати **ъ** (н. п. *коньц, кратък*).

5

I. ИМЕНА СУШТЕСТВИТЕЛНА

ПРОИЗВОДНА.

1) АР.

а) С постојаним *а*, и то:

α) Од *глагола*, и значе човека, који што ради, н. п.

вид-ар зид-ар пис-ар
воз-ар злат-ар полет-ар
врач-ар крм-ар } пуд-ар
гадљ-ар крам-ар } пуц-ар
гат-ар кув-ар рат-ар
дрнд-ар љек-ар чув-ар
звон-ар пек-ар штамп-ар.

β) Од имена *суштествителни*; и значе човека, који што *гради, чува, има, милује*, чим *тргује* или *око шта ради*, н. п.

брд-ар камен-ар риб-ар
вођ-ар кључ-ар сабљ-ар
врат-ар коз-ар свињ-ар
гвожђ-ар кокош-ар седл-ар
дрв-ар кол-ар сол-ар
жен-ар љеб-ар стакл-ар
жит-ар мед-ар трпез-ар
игл-ар мес-ар чарап-ар
6 иљад-ар пив-ар шум-ар
кабл-ар платн-ар и т. д.

За ђекоје и од они први ријечи могло би се рећи, да иду међу ове, н. п. *врачар* од *врач*, *гадљар* од *гадље*, *звонар* од *звоно* (као и онај, који лије звона), *зидар* од *зид*, *златар* од *злато*, *љекар* од *лијек*, *штампар* од *штампа*.

Глав-ар и *поглав-ар*, *господ-ар* и *друг-ар* разликују се од пређашњије по значењу. — *Бољар* је по свој прилици од *бој-ар* (као што Руси и говоре), па се мало помало претворило *j* у *љ*, тè се данас мисли на *бољи*. Неколико ји не значе људе, него ствари, н. п. *букв-ар*, *котар*, *ластар*, *муар*, *шевар*, *литар*, *оглав-ар*, *лоп-ар*, *шест-ар*.

б) С непостојаним *а*, н. п.

бак-ар Иб-ар Пет-ар
веп-ар коп-ар свек-ар
вјет-ар Мит-ар чаб-ар
даб-ар пап-ар чуб-ар.

2) АЦ.

7

(С непостојаним *а*).

а) Од корени слогова, који сами у Српском језику ништа не значе, н п.

буд-ац	кон-ац	пун-ац
враб-ац	кот-ац	туљ-ац
грн-ац	лон-ац	уј-ац
зај-ац	мољ-ац	шок-ац.
кал-ац	пал-ац	

б) Од *глагола*, и то:

α) Које показују онога, који што чини, н. п.

бод-ац	кус-ац	рон-ац
доброчин-ац	лов-ац	свир-ац
злочин-ац	од-ац	суд-ац
дроб-ац	пијев-ац	твор-ац
кос-ац	плат-ац	трг-ов-ац
куп-ац	пој-ац	чат-ац.
прекуп-ац	прос-ац	

β) Које значе или онога, од кога је што чињено, или ствари, које су рађене, или којима се што ради, н. п.

вуч-ац	ит-ац	свит-ац
живодер-ац	мам-ац	удар-ац
заклоп-ац	подроб-ац	цијеп-ац
поклоп-ац	пољуб-ац	шкоп-ац.

8

γ) Које значе онога, који што чини, али пред *ац* имају *ав*, н. п.

дрек-авац	пуп-авац	чуч-авац
кек-авац	рик-авац	шкрип-авац.
пуз-авац	скак-авац	

Међу ове ријечи по производу иде и *сјецавац*, али се по значењу од њи разликује.

δ) Од времена давно прошавшега (или дјејствителног причастија), и значе такођер онога, који што ради, н. п.

владал-ац	купил-ац	просил-ац
давал-ац	пратил-ац	убил-ац
комил-ац	прашил-ац	устал-ац.

Везилац и жетелац неправилно су произведене; а *дулац* значи цијев, *на коју* се дува.

Будући да се ова имена највише говоре у млож. броју: *купиоци, комиоци* и т. д.; зато ћекоји, особито у Срије̇му,
9 у Бачкој и у Банату, говоре и у једн. броју *везиоц, жетеоц, комиоц, купиоц* и т. д.

в) Од *причастија страдателнога*, н. п.

вијен-ац	пребран-ац	трпан-ац.
знан-ац	резан-ци	
пјан-ац	трган-ци	

г) Од имена *сушествителни*, и то:

α) Различнога значења, н. п.

бобар-ац	жал-ац	прас-ац
брав-ац	ждријеб-ац	свињ-ац
буквар-ац	зуб-ац	сир-ац
влас-ац	језич-ац	слин-ац
влаш-ац	квас-ац	ступ-ац
Градач-ац	клин-ац	штап-ац
гуњ-ац	крај-ац	штен-ац.
жаб-ац	перић-ац	

Међу ове ријечи иду ћекоја *умалителна* имена, н. п. *братац, љебац*; а особито од ћекоји сопствени мушки имена, н. п. *Вилипац, Јованац, Максимац.*

10 *β)* Које показују од куда је ко, н. п.

Бијоград-ац	оностран-ац	Ресав-ац
Бјелопоље-ац	Пазар-ац	светогор-ац
Браничев-ац	прњавор-ац	Славон-ац
Ваљев-ац	подунав-ац	Срије̇м-ац
доњозем-ац	поморав-ац	Црногор-ац.
загор-ац	посав-ац	
Крајин-ац	Пријепоље-ац	

Босанац прима благогласија ради *а* међу *с* и *н*, а *Пештанац* **ан** пред *ац*. Од *Шумадија* каже се *Шумадинац*, а од *Далмације Далматинац.*

д) Од имена *прилагателни*, која показују *какво* је што, н. п.

балав-ац
бијел-ац
вашљив-ац
вран-ац
глув-ац
губав-ац
жив-ац
здрав-ац
јалов-ац
јун-ац
коштуњав-ац
крадљив-ац
крастав-ац
крив-ац
лажљив-ац
љенив-ац
љут-ац
мрт-ац
мртв-ац
немарљив-ац
нов-ац
прав-ац
сам-ац
свет-ац
сив-ац
слијеп-ац
смрдљив-ац
стар-ац
студен-ац
тепав-ац
цијел-ац
шаљив-ац
шугав-ац.

ћ) Од прилагателни имена, која показују *чије* је што, и то:

α) Од различнога дрвећа, и значе *штап* или *колац* од 11 оног дрвета, н. п.

брезов-ац
буков-ац
глогов-ац
јасенов-ац
јасиков-ац
љесков-ац
растов-ац
церов-ац
и т. д.

β) Које показују чиј је ко, н. п.

Ерцегов-ац
Ђурђев-ац
јеминов-ац
Јованъ-ац
кадијн-ац
капетанов-ац
краљев-ац
Лучин-ац
Муамедов-ац
муселимов-ац
Никољ-ац
пашин-ац
Рађев-ац
царев-ац
и т. д.

3) АЧ.

а) Од *глагола*, и то:

α) Које показују онога, који што ради, н. п.

ајк-ач
бер-ач
бод-ач
бук-ач
дер-ач
игр-ач
избир-ач
пробир-ач
ков-ач
коп-ач
кос-ач
крој-ач
ор-ач
пјев-ач
плив-ач
погађ-ач
подбад-ач
подупир-ач
помаг-ач
послов-ач
псов-ач
рв-ач
свир-ач
сиј-ач
скак-ач
скит-ач
спав-ач
струг-ач.

12 *β)* Које показују ствар, *којом* се што ради, н. п.

дуб-ач застир-ач покрив-ач
жар-ач отир-ач простир-ач
завиј-ач љок-ач струг-ач
запуш-ач подупир-ач убрад-ач.

Некоје од оваки ријечи значе и *човека*, *који* ради, и *ствар*, *којом* се ради, н. п. *дубач*, *подупирач*.

б) Од имена суштествителни, н. п. бакр-ач, бу-ач, кол-ач, рог-ач.

Бѝрач, *Бо́рач* и *àрач* имају непостојано *а* пред *ч*.

4) АК.

I. С постојаним **а**.

а) На само *ак* (од различни ријечи), н. п.

Бошњ-ак јун-ак презимењ-ак
бућ-ак камењ-ак прост-ак
весељ-ак кисељ-ак рођ-ак
вјешт-ак киј-ак свој-ак
глув-ак леж-ак седм-ак
двиз-ак лињ-ак теж-ак
девет-ак луд-ак топољ-ак
13 десет-ак љев-ак уј-ак
дивљ-ак љешт-ак шиј-ак
дољ-ак огрљ-ак шиш-ак
дошљ-ак ом-ак шув-ак
жућ-ак осм-ак шур-ак
земљ-ак пет-ак и т. д.
имењ-ак пјеш-ак

б) У којима пред *ак* има још како полугласно слово или читав слог, и то:

α) *њ* или *ењ* или *иња* (од прилагателни имена, произведени са *ни* или *ен* или *њи* или *ињи*, према да се ђекоја сама и не говоре), н. п.

абењ-ак бротњ-ак вјетрењ-ак
анатемњ-ак бубрежњ-ак вотњ-ак
бадњ-ак бурњ-ак воћњ-ак

годишњ-ак	ледењ-ак	рибњ-ак
голубињ-ак	лучњ-ак	рожњ-ак
горњ-ак	маслењ-ак	рпњ-ак
дешњ-ак	матичњ-ак	рудњ-ак
дуждевњ-ак	медењ-ак	свијетњ-ак
димњ-ак	мравињ-ак	свитњ-ак
жабњ-ак	мучњ-ак	сребрњ-ак
ждралињ-ак	наворњ-ак	становњ-ак
жировњ-ак	опорњ-ак	уплетњ-ак
зорњ-ак	павитњ-ак	уторњ-ак
јармењ-ак	паличњ-ак	црквењ-ак
кокошињ-ак	поскурњ-ак	чабрењ-ак
копитњ-ак	поткожњ-ак	чивијњ-ак 14
копривњ-ак	поткоњ-ак	чивитњ-ак.
кртичњ-ак	предњ-ак	
кутњ-ак	пријечњ-ак	

β) еħ (такођер од прилагателни имена), н. п. *ждребећак, крмећак, телећак, трећак.*

γ) ј (понајвише од имена суштествителни), н. п. *глођјак, муж-јак, шур-јак, прос-јак, без-јак.*

δ) љ (од имена суштествителни), н. п. *врбљ-ак, Жабљак, јовљ-ак, Србљ-ак, шибљ-ак.*

ε) шт (од прилатателни посвојителни), које показују човека, који слави какога свеца, н. п.

Аранђелов-штак	Мијољ-штак
Ђурђев-штак	Никољ-штак
Јованњ-штак	Стјепањ-штак.
Лучин-штак	

На ове је ријечи по свршетку доста налик и *гребештак* (од *гребем*? или од каквога мјеста?).

в) Неколико оваки ријечи, у којима је *а* без гласоудара 15
(а опет је постојано), н. п. *јàрмак, кàлпак, ковр̀џак, тàслак, тòрлак, тȕџак.*

II. С непостојаним **а.**

а) Од корени слогова, н. п.

вос-ак	дроз-ак	моз-ак
гус-ак	дроњ-ак	пап-ак
дењ-ак	крм-ак	пат-ак

пијес-ак пур-ак ћур-ак
прљ-ак рȁв-ак цуц-ак
пу́п-ак тет-ак чепер-ак
пу̀п-ак туљ-ак шуљ-ак.

б) Од глагола, и значе понајвише оно, што је урађено или што се ради; и то:

α) Од посљедњега кореног слога, н. п.

ваљ-ак износ-ак окрњ-ак
долаз-ак лијев-ак пабир-ак
домет-ак} муљ-ак повратак
измет-ак} навлач-ак попас-ак
држ-ак настав-ак преград-ак
заборав-ак обој-ак стан-ак
затис-ак} оброн-ак точ-ак
притис-ак} одлом-ак увој-ак
због-ак оком-ак и т. д.

16 *β)* Од наклоненија неопредјељеног, н. п.

добит-ак навит-ак почет-ак.
завит-ак повит-ак
зачет-ак напит-ак

Међу ове ријечи иде и *оснутак*, прем да се данас не говори *снути*, него *сновати*; тако и *свршетак*, које је начињено према *почетак*.

в) Од суштествителни имена и други различни ријечи, и то:

α) На само *ак*, н. п.

бубреж-ак засјен-ак подвољ-ак
виш-ак зелењ-ак прикрај-ак
девет-ак издан-ак прикум-ак
десет-ак клип-ак стотињ-ак
завјер-ак навиљ-ак успер-ак
закош-ак нарам-ак чвор-ак
залист-ак ореп-ак четврт-ак
зараван-ак палуч-ак члан-ак
засел-ак пет-ак чун-ак.

Међу ове ријечи иду и млога умилителна имена, н. п. *данак, синак, цвијетак, санак, гробак, листак, јеленак, мра-*

вак и т. д. Тако и *ка|мичак, кремичак, пламичак, прамичак* [17] (од *камик, кремик, пламик, прамик*, која се данас и не чују).

β) У којима је пред *ак* уметнут још какав други слог, и то:

ат, н. п. *жератак, лупатак, кусатак, тежатак.*
ад, н. п. *кривадак, труладак.*
ањ, н. п. *поточањак.*
ољ, н. п. *пупољак, чавољак.*
ут, н. п. *бјелутак, облутак, смрзлутак.*
уљ, н. п. *брежуљак, висуљак, трчуљак, човечуљак.*
оњ, н. п. *папоњак.*
ељ, н. п. *брдељак.*

5) ик.

а) Од имена суштествителни на само *ик*, и значе каку шуму, н. п.

брез-ик	јасен-ик	лип-ик
букв-ик	јас-ик	топол-ик
граб-ик	још-ик	цер-ик
дрен-ик	кестен-ик	шевар-ик
јаблан-ик	круш-ик	шљив-ик.

Јасик и *крушик* произведене су од самога корије̇на (*јас-* и *круш-*), а не од читаве ријечи (*јасика* и *крушка*).

Међу ове ријечи иде и *автик* (*аптик*), прем да не значи шуму, него траву.

б) Опет на само *ик*, али од различни ријечи, и различног значења, н. п. *вид-ик, влаш-ик, дан-ик, жен-ик* (од Слав. *жених*), *јар-ик, топл-ик, црн-ик, шин-ик.*

в) Од имена прилагателни, произведени са *ни* или *ени*, или са *ан* (с непостојаним *а*), н. п.

анатемн-ик	вршн-ик	издајн-ик
апсен-ик	гатњ-ик	комарн-ик
безбожн-ик	гаћн-ик	Копаон-ик
безобразн-ик	гладн-ик	Котлен-ик
болесн-ик	гласн-ик	крвн-ик
будион-ик	дужн-ик	кужн-ик
војн-ик	душн-ик	лисн-ик
врсн-ик	заповједн-ик	љетн-ик

милосн-ик	полазн-ик	рудн-ик
настојн-ик	послен-ик	слан-ик
невјерн-ик	приложн-ик	требн-ик
оклопн-ик	путн-ик	убојн-ик
подбрадњ-ик	раон-ик	угодн-ик
полажајн-ик	ртн-ик	чабрен-ик.

У оваким ријечма (као и у прилагателним именима, од којије оне постају) кад пред *н* дође *ст*, онда се *т* благогласија ради избаци, н. п. *болесник, врсник, лисник, милосник*. Тако се и у онима, које се свршују на *н* (или на *њ*) друго *н* избацује (или се не прима), н. п. *коњик* (мјесто *коњник*), *замјеник* и т. д.

г) Од прилагателни имена, произведени са *ан* (с постојаним *а*) или *ани*, н. п.

дрвљан-ик	кућан-ик }	свечан-ик
коњан-ик	бескућан-ик }	срчан-ик
копљан-ик	можда-ик	уља-ник.
крпљан-ик	причан-ик	

У оваковим ријечма послије *р* благогласија ради уметне се *ј*, н. п. *горјаник, вјерјаник*.

20 д) Од прилагателни посвојителни имена, и значе воду од каке воћке, н. п. *вишњовик, јабуковик, крушковик, шљивовик*.

ђ) Од причастија страдателни, н. п.

варен-ик	познан-ик	сметен-ик
искушен-ик	покрштен-ик	суђен-ик
куђен-ик	послан-ик	несуђен-ик
мучен-ик	рањен-ик	утопљен-ик
натрен-ик	свештен-ик }	утрен-ик
ојађен-ик	свјештен-ик }	ушкопљен-ик.

Од *натрем* данас је причастије страдателно *натрвен* (или *натрт*), као и од *утрем, утрвен*; али се опет каже *натреник* и *утреник*.

6) **ин.**

а) Онакове ријечи, у којима се у млож. броју *ин* не изоставља, и то:

α) Које показују људе, н. п. *господин, домаћин, радин, нерадин, туђин, четвртин*.

Од овије се ријечи по значењу разликује *недоћин*, као и *аршин* и *шерчин*; али по свршетку и оне иду међу њи.

β) Које значе коње, н. п. *дорин, ћогин, шарин.* 21

б) У којима се у множ. броју *ин* изоставља, и то:

α) Које показују људе од какога рода, н. п. *Арапин, Бугарин, Каурин, Србин (Србљин), Турчин, Циганин* и т. д. Међу ове ријечи иде и *касапин*, прем да се по значењу од њи мало разликује.

β) Које показују људе из какога *мјеста* или из *земље*, и ове се производе са *анин*, н. п.

Банаћ-анин	Зворнич-анин	Тимоч-анин
Бирч-анин	Ириж-анин	Топлич-анин
Брћ-анин	Јадр-анин	Травнич-анин
варош-анин	Карловч-анин	Ужич-анин
граћ-анин	Лознич-анин	Цетињ-анин
двор-анин	Мачв-анин	Шапч-анин
Дрињ-анин	Палеж-анин	и т. д.

Која имена мјеста и земаља имају на крају (или пред посљедњим самогласним словом) *б*, или *в*, или *м*, или *п*; у оније се пред *анин* уметне *љ*, н. п. *Убљанин, Новљанин, Липљанин, Римљанин.* Из овога се види, да је у свима 22 оваким ријечма пред *анин* било негда *ј*, пак се, по општем правилу Српскога језика, послије *б, в, м, п*, претворило у *љ*, а с ћекојим се словима слило, те ји претворило у друга, т. ј. *д* у *ћ*, *т* у *ћ*, *к* и *ц* у *ч*, *г* и *з* у *ж*, *с* у *ш*, *н* у *њ*, а *л* у *љ*; а код ћекоји се изгубило са свим, као н. п. код *р, ч, ж, ш.* — За чудо је, како је од *Бач* постао *Бачванин*! Овђе је *в* уметнуто онако.

7) АН.

а) С постојаним *а*, н. п.

балв-ан	врагол-ан	јец-ан
бјеж-ан	гркљ-ан	копил-ан)
блес-ан	домишљ-ан	копиљ-ан)
боцм-ан	дув-ан	корм-ан
брај-ан	ћавол-ан	котрљ-ан)
бршљ-ан	жуп-ан	тетрљ-ан)
буздов-ан	јабл-ан	кум-ан
ваг-ан	јергов-ан	Мил-ан

кошт-ан
обруч-ан
периш-ани
23 полут-ан
пур-ан
сирот-ан
Стој-ан
таб-ан
Талиј-ан
ћур-ан
црњ-ан
чл-ан
цб-ан
шавр-ан
шафр-ан
шар-ан
шмокљ-ан.

У *враг-ол-ан* (као и у осталим ријечима од *враг*, н. п. *враголица, враголство, враголити*) уметнуто је по свој прилици *ол* мислећи на *ђавола*.

б) С непостојаним *а*: *ован* и *сан*.

8) АЊ.

а) С непостојаним *а*, н. п.

бад-ањ
буб-ањ
вйг-ањ
глеж-ањ
жрв-ањ
наков-ањ
нож-ањ
обрт-ањ
ог-ањ
подупор-ањ
Рав-ањ
раж-ањ
реж-ањ
Рож-ањ
Рт-ањ
свеж-ањ
суж-ањ
тар-ањ
тор-ањ
тут-ањ
туц-ањ
чеш-ањ
шуш-ањ.

б) С постојаним *а*, н. п.

виг-âњ
крб-ањ
локв-ањ
п-ањ
тарт-ањ
тиг-ањ.

9) АЉ.

а) С постојаним *а*, н. п.

24 бог-аљ
ватр-аљ
губ-аљ
кр-аљ
кус-аљ
м-аљ
пасп-аљ
пут-аљ
скоб-аљ
чк-аљ.

б) С непостојаним *а*, н. п.

каш-аљ
рог-аљ
Срб-аљ
уг-аљ
чеш-аљ
чав-аљ
чаг-аљ
чук-аљ.

10) **ЕЉ.**

а) Од глагола, и то од наклоненија неспредјељеног, н. п.

пријат-ељ
непријат-ељ
ранит-ељ
родит-ељ
светит-ељ
створит-ељ
учит-ељ.

б) Од различни ријечи, н. п.

власт-ељ
гред-ељ
жеж-ељ
крат-ељ
крм-ељ
крп-ељ
курд-ељ
м-ељ
руц-ељ
тем-ељ
цец-ељ.

11) **АЈ.**

а) Од коријена, н. п.

змај
Космај
крај
рај.

б) Од глагола, н. п.

врш-ај
догађ-ај
завич-ај
обич-ај
залог-ај
замаш-ај
корач-ај
мјеш-ај
наращт-ај
окрш-ај
омрш-ај
опрошт-ај
полаж-ај
рођ-ај
пороћ-ај
случ-ај.

Лишај ће бити од имена прилагателнога (*лис*), а *тезјај* ваља да је Турска (или од Турске ријечи начињена).

в) Тако исто од глагола, али пред *ај* уметнуто *љ*, н. п.

завеж-љај
корак-љај
натег-љај
растег-љај
одгонет-љај
потпраш-љај.

12) **ЕН.**

а) Од који има сабирателно име на *ње*, н. п.

бус-ен
грум-ен
дробљ-ен
јас-ен
кам-ен
кест-ен
кор-ијј-ен
кор-ен
крем-ен
прам-ен
прст-ен
угљ-ен.

б) Таке исте, али без сабирателног имена, н. п.

26 греб-ен, плам-ен, прешљ-ен, сршљ-ен, стршљ-ен.

в) Мало друкчије од ови, н. ш.

јел-ен, јељ-ен, љељ-ен; нев-ен, пел-ен, сел-ен; стрем-ен.

13) ЕЖ.

граб-еж, дер-еж, дријем-еж, крп-еж, лав-еж; луп-еж, мад-еж, мла̀д-еж, мла́д-еж, мут-еж; Пал-еж, пил-еж, ситн-еж, трул-еж.

Међу ове ријечи по значењу иде и *ситниж*.

14) ЕШ.

бар-еш, лем-еш, гр-еш; сриј-еш, ср-еш.

15) ИШ.

густ-иш, мав-иш, мал-иш; окол-иш, рад-иш, слатк-иш; стар-иш.

16) АШ.

27 будал-аш, бургиј-аш, ваг-аш, вергиј-аш, вунт-аш, гајд-аш, гривањ-аш, дупљ-аш, јел-аш, карт-аш, колиб-аш, комендиј-аш, кочиј-аш; крил-аш, крст-аш, кубур-аш, кул-аш, марј-аш, нокт-аш, ок-аш, орл-аш, пађениј-аш, паприк-аш, парусиј-аш, пелен-аш, погон-аш; помеђ-аш, регул-аш, робиј-аш, ров-аш, сал-аш, таљиг-аш, тачк-аш, цицвар-аш, черг-аш, чил-аш, шајк-аш, шиљк-аш.

17) **ош.**

ај-ош	кок-ош	рад-ош
гал-ош	корман-ош	тарп-ош
грош	кош	ћелеп-ош
доб-ош	пап-ош	пуст-ош.
зељ-ош	раб-ош	

Ове су све ријечи, осим *кош*, *кокош* и *пустош*, Мацарске, или по Мацарски од Српски произведене, као *зељош* и *кормањош*.

18) **ов.** 28

а) Од прилагателни имена, и значе псе, н. п.

бјел-ов	жут-ов	кус-ов
гар-ов	зељ-ов	шар-ов.

Међу ове ријечи иде и *шашов* (од *шаша*?) и *самсов*; такођер и *мрков*, прем да значи коња.

б) Понајвише од Мацарски ријечи, и различнога значења, н. п.

ак-ов	вал-ов	саб-ов
ал-ов	ваћ-ов	ћал-ов
ард-ов	виг-ови	чатл-ов
аш-ов	корш-ов	чик-ов
бир-ов	парц-ов)	чок-ов.
буц-ов	пац-ов)	

19) **ер.**

биб-ер	кућ-ер	стож-ер
бис-ер	об-ер	цим-ер
губ-ер	плет-ер	чем-ер.
ћев-ер	позд-ер	
ив-ер	сјев-ер	

Овђе се може напоменути и *водијер*, *колијер* и *косијер*, које се у| другим нарјечијама свршују на *ир* (*водир*, *косир*, 29 *колир* или *колер*). *Коситер* је од Грчкога *κασσίτερος*.

20) **ир.**

ајг-ир	лепт-ир	паст-ир
вамп-ир	манаст-ир)	тањ-ир
леп-ир	намаст-ир)	чир.

21) **ОР.**

бок-ор
јав-ор
лог-ор
мајст-ор
мрам-ор
прњав-ор
пу-ор
страт-ор
таб-ор } таоб-ор
цип-ор
чад-ор } шат-ор
чвор
чоп-ор.

22) **УР.**

бож-ур
кот-ур
мијур
мос-ур
панд-ур
таљ-ур
уз-ур
уш-ур
чап-ур.

23) **АЋ.**

булум-аћ
гол-аћ
зелемб-аћ
муст-аћ
пу-аћ
спан-аћ
срн-д-аћ.

24) **ИЋ.**

а) Имена умалителна, и то:

30 *α*) Од прости имена, н. п.

зуб-ић
град-ић
грозд-ић
нож-ић
пањ-ић
котл-ић
витл-ић
лонч-ић
конч-ић
дршч-ић
прст-ић
и т. д.

β) Од умилителни имена на *ак*, прем да се ђекоја и не говоре, н. п. *син-чић* (од *синак*), *во-чић* (од *волак*), *рош-чић* (од *рожак*), *трбуш-чић* (од *трбушак*), *кнеш-чић* (од *кнезак*), *обраш-чић* (од *образак*), *мјеш-чић* (од *мјешак*) и т. д.

б) Презимена, и то:

α) Од (мушки) имена, која се свршују на полугласно слово и на *е* и *о*, и то од посвојителни прилагателни имена на *ов* и на *ев*, н. п. *Обренов-ић*, *Бранков-ић*, *Милошев-ић*, *Радивојев-ић*, *Црнојев-ић* и т. д.

β) Од имена женски и од мушки, која се свршују на *а*, н. п. *Нед-ић*, *Стан-ић*, *Руж-ић*, *Ружич-ић*, *Цвијет-ић*, *Чуш-ић*, *Војвод-ић*, *Милет-ић*, *Никол-ић*, *Лук-ић* (или *Луч-*
31 *ић*) и т. д. У презименима| од имена, која се свршују на *ија*, изостави се посљедње *и* (пред *ћ*), н. п. *Милиј-ћ* (мјесто

Милиј-ић), *Илиј-ћ* (м. *Илиј-ић*), *Аџиј-ћ* (м. *Аџиј-ић*), *Обренић-ћ* (м. *Обренић-ић*) и т. д. Будући да се ђекоја имена по различним предјелима свршују и на *а* и на *о*, тако су и презимена од њи двојака, н. п. *Божић* од *Божа*, и *Божовић* од *Божо*; *Перић* од *Пера*, и *Перовић* од *Перо*; *Рајић* од *Раја, и Рајовић* (или *Рајевић*) од *Рајо* и т. д.

Међу ова презимена иду и ђекоја имена *млади* животиња, и дрвећа, а и мртви мали ствари, н. п. *жуњић, вранић, сјеничић, косовић, чворковић, жабић, рибић, тић* (од самога коријена), *лисичић; буквић, брезић, крушчић; кладић, капић, полић* и т. д.

25) **ИЋИ.**

(Значе младе животиње само у множ. броју)

буч-ићи	мач-ићи	ћур-ићи
гушч-ићи	пач-ићи	Швапч-ићи
јагањч-ићи	пил-ићи	Шокч-ићи.
јар-ићи	прашч-ићи	
куч-ићи	Српч-ићи	

26) **ОГ.**

брл-ог	пашен-ог	ул-ози.
вртл-ог	стог	
парл-ог	тал-ог	

27) **ЛУК.**

а) Турске, н. п.

абаџи-лук	јекмекчи-лук	терзи-лук
ага-лук	папуџи-лук	ћурчи-лук
аџи-лук	спаи-лук	и т. д.

б) По Турски произведене, н. п. *безобраз-лук, прс-лук* (*прус-лук*), *ришћан-лук, шшица-лук.*

28) **О** мјесто **Л.**

а) *ао,* с непостојаним *а,* н. п.

виж-ао	кут-ао	сврд-ао
вит-ао	ор-ао	смис-ао
ћет-ао	пак-ао	уз-ао
каб-ао	пијет-ао	чав-ао.
кот-ао	пос-ао	

33 Овђе да споменемо и *као* с постојаним *а*.

б) **ео** и **ијо**, н. п. *анђ-ео, пеп-ео, дијо* (*део*).

в) У којима је **о** и пред **л**, пак се оба *о* слила у једно дугачко, н. п. *во, до, ђаво, расо, соко, сто* и *пријесто*.

29) мјесто **х**:

ба	подсмије	кожу
Вла	подсмеј	кру
ма	подсме	очу
ора	грије	пу
пра	грej	репу
сирома	гре	трбу
стра	мије	ћу
смије	мej	вр.
смej	ме	
сме	ду	

30)

С различним слоговима; но од једног реда нема ји много, н. п.

ам (с непостојаним *а*): *јарам, јечам*.

34 **ат**: а) с постојаним *а*, н. п. *ајат* (*вајат*), *рбат, својат, папрат*; б) с непостојаним *а*, н. п. *лакат, нокат*.

ас (с непостојаним *а*): *овас, пас*.

ав: а) с постојаним *а*, н. п. *шундрав, рукав*; б) с непостојаним *а*, н. п. *шав, обашав*.

иљ: *витиљ* (*фитиљ*), *метиљ, роштиљ, тоциљ, смиљ, приљ*.

ољ: *куколь, шоголь*.

уљ: *врндуљи, пасуљ, жуљ*.

ој: *ној, шебој*; и од глагола: *бој, разбој, завој, повој* и т. д.

уј: *крагуј, руј, славуј*.

аг: *бураг, мутљаг, пртљаг, чпаг*.

ез: *витез, гавез, кнез, баљемез*.

им: *побратим, поочим*.

уг: *бијочуг, бјелуг, тарчуг*.

ун: *паун, першун, рачун, сладун, сомун*.

ут: *колут, омут*.

ич: *бич, вратич, повратич*.

ек: *кукурijек* (*кукурек*), *окријек* (*окрек*), *човек*.

35 **еб**: *жлијеб* (*ждлијеб, жлеб, ждлеб*), *јастријеб* (*јастреб*), *тетријеб* (*тетреб*).

ук: клобук, паук, унук.
ок. свједок, батак.
ег: ковчег, бубрег.

31) **ИЦА.**

а) Умалителна од имена, која се свршују на *а*, н. п. *вод-ица, гор-ица, трав-ица, нож-ица, руч-ица, руж-ица, ружич-ица, кач-ица, војвод-ица* и т. д. У оваковим ријечма од имена, која се свршују на *ија*, изостави се *и* испред *ца*, н. п. *кутиј-ца* (мјесто *кутиј-ица*), *ракиј-ца* (мјесто *ракиј-ица*) и т. д.

б) Од различни ријечи и различнога значења, н. п.

бедр-ица	десет-ица	обој-ица
бокв-ица	зјен-ица	осм-ица
бремен-ица	ив-ица	отм-ица
брк-ица	изнутр-ица	перај-ица
буј-ица	јар-ица	препел-ица
вар-ица	кл-ица	рђ-ица
ведр-ица	крт-ица	род-ица
гран-ица	круп-ица	стол-ица
грл-ица	лас-ица	трој-ица
губ-ица	мат-ица	убој-ица
дан-ица	метв-ица	уд-ица
двој-ица	мјер-ица	уз-ица
девет-ица	несвјест-ица	и т. д.

Неке оваке ријечи значе суд, у коме се што држи, н. п. *бурмутица, зеитиница, катраница.*

в) Које показују женскиње, према коме се мушкиње свршује на *ац*, н. п.

близан-ица	магар-ица	прас-ица
враб-ица	мезим-ица)	пун-ица
ждреб-ица	мљезин-ица)	Срем-ица
Крањ-ица	пјев-ица	Шок-ица.
лов-ица	пособ-ица	

г) Од различни мушки имена, н. п.

бан-ица	видар-ица	другар-ица
берач-ица	вуч-ица	зец-ица
бивол-ица	голуб-ица	играч-ица

капетан-ица　　љекар-ица　　сиромаш-ица
кмет-ица　　паун-ица　　сокол-ица
ковач-ица　　пријатељ-ица　　скитач-ица
краљ-ица　　пророч-ица　　спавач-ица
крчмар-ица　　пудар-ица　　цар-ица
лабуд-ица　　рт-ица　　и т. д.

37 д) Од сами прилагателни имена различнога свршивања, према којима се мушка имена понајвише свршују на *ац*, н. п.

балав-ица　　јалов-ица　　сљеп-ица }
бистр-ица　　јун-ица　　шљеп-ица }
бјел-ица　　клизав-ица　　стар-ица
вашљив-ица　　љут-ица　　тврд-ица
вјешт-ица　　млад-ица　　тепав-ица
врућ-ица　　модр-ица　　цјел-ица
жут-ица　　мудр-ица　　црн-ица
здрав-ица　　прав-ица　　и т. д.

ћ) Од причастија страдателни и од прилагателни имена, произведени са *ан* (с постојаним *а*) или *ани*, прем да се ћекоја и не говоре, н. п.

бран-ица　　земљан-ица　　послан-ица
бројан-ица　　знан-ица　　прођеран-ица
вјенчан-ица　　кључан-ица　　сунчан-ица
воштан-ица　　кућан-ица　　ткан-ица
гибан-ица　　моштан-ица　　трепчан-ица
гнојан-ица　　одрпан-ица　　цјепан-ица
зван-ица　　пијан-ица　　и т. д.

е) Од прилагателни имена и од причастија страдателни, прозведени са *ен*, н. п.

38 брашњен-ица　　лубен-ица　　пржен-ица
воден-ица　　маљен-ица　　просен-ица
дрвен-ица　　млаћен-ица　　пшен-ица }
иглен-ица　　мучен-ица　　вшен-ица }
квашен-ица　　објешен-ица　　шен-ица }
кичмен-ица　　печен-ица　　шарен-ица
леден-ица　　плетен-ица　　и т. д.

ж) Од прилагателни имена, произведени са *ни* или *ан* (с непостојаним *а*) или *њи*, н. п.

анатемн-ица	грозн-ица	млијечн-ица
безобразн-ица	двојн-ице	напојн-ица
болесн-ица	димн-ица	повојн-ица
варн-ица	задушн-ице	положн-ица
вратн-ице	златн-ица	скитн-ица
врсн-ица	јутрошњ-ица	стојн-ица
главн-ица	кошн-ица	и т. д.

Ђекоје оваке ријечи значе мјесто, ђе се што *ради* или *држи*, н. п.

бакалн-ица	ковачн-ица	пандурн-ица
берберн-ица	коларн-ица	пекарн-ица
воштарн-ица	коштурн-ица	прцварн-ица
гвожђарн-ица	медарн-ица	ракицијн-ица.
књижарн-ица	месарн-ица	

Међу ове ријечи по значењу иде и *бучница, ковница,*[39] *ливница* и *пушница*.

з) Од прилагателни имена, произведени с *ни* од времена давно прошавшега (или дјејствителнога причастија), која се сама не говоре, н. п.

гостион-ица	мочион-ица
дион-ица	парион-ица
ђеђаон-ица	поступаон-ица
кадион-ица	предикаон-ица
мјешаон-ица	умиваон-ица.

и) Од прилагателни посвојителни имена, и то:

α) Које значе ракију ода шта, н. п. *комовица, крушковица, оскорушовица, трешњовица, шљивовица.*

β) Које значе чију *жену*, н. п.

банов-ица	Милошев-ица	кадијн-ица
бегов-ица	Благојев-ица	спаијн-ица
Мирков-ица	учитељев-ица	пашин-ица
Младенов-ица	војводин-ица	протин-ица
Милићев-ица	госин-ица	агин-ица
Милојев-ица	Милетин-ица	и т. д.

Међу ове ријечи по производу иде и *Аранђеловица* (пост Аранђелов),[40] *Петковица* (пост и празник св. Петке), *Теодо-*

ровица (Теодорова жена, и субота св. Теодора), и *синовица*; такођер и *боровица* и *луковица*, које су у значењу са свим различне од овије.

j) Од глагола, и то од давно прошавшега времена, н. п.

бајал-ица	изјел-ица	свезнал-ица
ваљал-ица	јал-ица	свјетл-ица
варал-ица	јаал-ица	сјецал-ица
вјешал-ица	мазал-ица	срасл-ица
гатал-ица	музл-ица	титрал-ица
гладил-ица	неваљал-ица	трл-ица
добјегл-ица	погорел-ица	ћутал-ица
држал-ица	пожегл ица	усићел-ица
дрктал-ица	прегледал-ица	чангризал-ица
загорел-ица	пропал-ица	чистил-ица.
изгорел-ица	рал-ица	

На ове је ријечи налик и *жетелица* (а мало мање) и *крештелица*.

к) Које пред *ица* имају још какав слог или слово, и то:

41 *α*) *ав*, н. п.

бек-авица	кијавица	пљуц-авица
брад-авица	кук-авица	рук-авица
брчк-авица	лап-авица	скак-авица
век-авица	ласт-авица	треп-авица
вијавица	ног-авица	црк-авица.
жер-авица	пијавица	

β) *ун*, н. п.

бјег-ун-ица	кошт-ун-ица
брег-ун-ица	рук-ун-ица
зем-ун-ица	тек-ун-ица

Да ли међу ове ријечи иде и *јогуница*?

γ) *уљ*, н. п.

буб-уљ-ица	пит-уљ-ица
кук-уљ-ица	чиб-уљ-ица.

δ) *ур*, н. п. *кожурица, сакурица.*
ε) *аљ*, н. п. *баталица, писаљица, стрицаљица.*

ξ) **в**, н. п. *наруквица, ноствица, шиљегвица.*
η) **а**, н. п. *бјелашце, шушљашца.*

У *брздица* је *д* уметнуто као и у више ријечи (н. п. *дрије-* [42]
шити, ждријебе). *Бољетица* ваља да је од *бољети,* или је *ет* онако уметнуто. *Стрнадица* је један пут произведена са *ад* (*стрнад,* као што и говоре Чеси и Крањци), па онда са *ица*; тако може бити да је и *крупатица* (мала риба) по други пут произведена од прилагателног имена. *Потркушица* је од *потркуша* (као *превратуша*), ако се и не говори.

32) ЦА.

н. п. *ов-ца*; а особито умалителна имена од ријечи женскога рода, које се свршују на полугласно слово, н. п. *жеђ-ца, зоп-ца, каш-ца, коп-ца, крв-ца, врв-ца* (од *врв,* које ја нијесам ни чуо да се говори), *љубов-ца, ноћ-ца, ћер-ца.* Од *кокош* каже се *кокош-ица*; а *сочица* је од *соца.*

33) ИНА. [43]

а) Имена увеличителна (augmentativa), и то:

α) од имена мушкога рода, н. п.

град-ина	момч-ина	орл-ина
јарч-ина	нож-ина	старч-ина
коњ-ина	пјевч-ина	човеч-ина
котл-ина	пс-ина	и т. д.

β) Од *ђекоји* имена женскога рода, која се свршују на *а*, н. п. *вјештич-ина, војшт-ина* (од *војска*), *воденич-ина, ђевојч-ина, крушч-ина, руч-ина* и т. д.

γ) Од неколико имена средњега рода, н. п. *кљус-ина, мес-ина, сјен-ина.*

б) Од различни ријечи, и различнога значења, н. п.

брв-ина	друж-ина	јар-ина
бун-ина	жив-ина	кит-ина
главч-ина	завјет-ина	кнеж-ина
грб-ина	завјетр-ина	крај-ина
девет-ина	закоп-ина	црвоточ-ина
десет-ина	зеч-ина	куп-ина
ђетел-ина	иж-ина	лед-ина

44 лисич-ина омлад-ина прж-ина
љет-ина осм-ина трњ-ина
мрц-ина руб-ина и т. д.

У *стотина* **т** је (пред *ина*) уметнуто.

в) Од имена суштествителни, произведени са *ар,* и значе *плату* за што, н. п.

баждар-ина дрвар-ина пудар-ина
видар-ина козар-ина свадбар-ина
винар-ина љекар-ина свињар-ина.
врачар-ина пиљар-ина
говедар-ина писар-ина

Међу ове ријечи по значењу иде и *кантарина.*

г) Од животиња (особито средњега рода на *е*), и значе месо њиово, н. п.

јагњ-ет-ина } прас-ет-ина
јањ-ет-ина } свињ-ет-ина
јар-ет-ина срн-ет-ина
крм-ет-ина тел-ет-ина.

Истина да се данас не говори *свиње свињета* и *срне срнета;* али је у производу ови ријечи и прилагателни имена тако *остало* (или се *узело*?).

45 Међу ове ријечи иде (особито по значењу) и *говеђина* (од *говеђи,* као што се може чути и *свињећина, телећина* и т. д.).

д) Од имена прилагателни, која показују какво је што, н. п.

бистр-ина готов-ина копн-ина
бјел-ина густ-ина крив-ина
брз-ина даљ-ина крт-ина
ведр-ина жид-ина } круњ-ина
вис-ина жич-ина } љут-ина
виш-ина жут-ина мал-ина
вјешт-ина зрел-ина матор-ина
врл-ина изгорел-ина мекш-ина
врућ-ина итр-ина мил-ина
глач-ина јач-ина млад-ина
горч-ина } једр-ина млач-ина
грч-ина } кисел-ина модр-ина

мокр-ина равн-ина тиш-ина
мудр-ина сиров-ина топл-ина
нов-ина ситн-ина трул-ина
обл-ина слаб-ина уж-ина
округл-ина слан-ина црн-ина
остр-ина стар-ина чест-ина
оштр-ина тавн-ина чист-ина
плосн-ина тамн-ина шупљ-ина.
празн-ина теж-ина

ђ) Од посвојителни прилагателни имена (на *ов* и на *ев*),[46] прем да се ђекоја сама и не говоре, н. п.

α) на *овина*:

вр-ов-ина, овр-ов-ина ладов-ина попов-ина
лозов-ина рисов-ина
деспотов-ина маов-ина самуров-ина
домов-ина медов-ина сомов-ина
ђедов-ина овнов-ина и т. д.
Ерцегов-ина осов-ина
југов-ина полов-ина

β) на *евина*:

козјев-ина очев-ина ујчев-ина
краљев-ина прчев-ина царев-ина
овчјев-ина Рађев-ина и т. д.

Међу ове ријечи иду имена од различнога дрвећа, која значе њиово дрво, н. п. *буковина, брезовина, липовина, растовина; руjевина, смрчевина.*

е) Од прилагателни имена, произведени с *ни*, н. п. *котарнина, крвнина, пошутнина, товарнина.*

ж) Која пред *ина* имају још какав слог или слово, и то:

α) ев (од глагола), н. п. 47

брањ-евина кош-евина перај-евина
буч-евина крч-евина прош-евина
груш-евина пал̀-евина теч-евина.

β) от (такођер од глагола), н. п. *бљувотине, зарезотина, оклизотине, пукотина.*

γ) б (од имена суштествителни и од глагола), н. п.

задуж-бина	наруџ-бина	род-бина
јаз-бина	постој-бина	таз-бина

д) ***уш,*** н. п. *баб-ушина, ком-ушина, пер-ушина.* Међу ове ријечи иду и ђекоја увеличителна имена, н. н. *вин-ушина, гвожђ-ушина, орл-ушина.*

ε) ***ер,*** н. п. *кљув-ерина, кућ-ерина* (да ли ово није увеличително од *кућер* ?).

ξ) ***шт,*** н. п.

будала-штина	лукав-штина
госпо-штина	неопран-штина
иноко-штина	погап-штина
калау-штина	сирома-штина
лијен-штина	скуп-штина.

48 Међу ове ријечи по свршивању иде и *калуђеритина* (увелич. од *калуђер*), а налик је на њи мало и *вошшина, трештина, дрождина* и *мождина.*

η) ***ет*** или ***ур*** (увеличителна од имена женскога рода, која се свршују на *а*), н. п.

баб-етина	или	баб-урина
брад-етина	—	брад-урина
брадв-етина	—	брадв-урина
бритв-етина	—	бритв-урина
врећ-етина	—	врећ-урина
клад-етина	—	клад-урина
крп-етина	—	крп-урина
крав-етина	—	крав-урина
књиж-етина	—	књиж-урина
кућ-етина	—	кућ-урина
пушч-етина	—	пушч-урина и т. д.

Од *жена* каже се *жентурина,* а од *трава травуљина,* тако и од *кровина* (које је увелич. од *кров*) *кровуљина.*

34) КА.

а) Различног значења, н. п.

49

бескор-ка	ваш-ка	ђевој-ка
бир-ка	врш-ка	евењ-ка
вар-ка	дињ-ка	жао-ка

жен-ка
жио-ка
жутовољ-ка
камилав-ка
кокош-ка
колеч-ке
коц-ка
круш-ка
ледој-ка
лијен-ка
лоћ-ка
лут-ка
мај-ка
маслин-ка
меч-ка
миш-ка
палац-ка
пастрм-ка
петељ-ка
пећ-ка
печур-ка
плећ-ка
повор-ка
пуј-ка
пуш-ка
решет-ка
сар-ка
сит-ка
сјен-ка
сој-ка
срдач-ка
стељ-ка
стрм-ке
сурут-ка
сирут-ка
табар-ка
трм-ка
трос-ка
трс-ка
ћер-ка
ћур-ка
ум-ка
ун-ка
ципов-ка
чав-ка
челен-ка
чељус-ка
чет-ка
чип-ка
чкољ-ка
школь-ка
шај-ка
шешар-ка
шиш-ка.

б) Од имена суштествителни, и значе само *једну* ствар из читавог друштва, н. п.

биљ-ка
буjат-ка
воћ-ка
граш-ка
жир-ка
звjер-ка
лис-ка
папрат-ка
поздер-ка
праш-ка
сjемен-ка
слам-ка
суват-ка
трав-ка
трес-ка
трун-ка
шип-ка

Може бити, да од старине међу ове ријечи иде и *трска* и *лијеска*?

в) Од мушки имена, особито произведени са *ар*, н. п.

бољар-ка
воденичар-ка
волуjар-ка
говедар-ка
десетач-ка
ћутуричар-ка
кашичар-ка
кувар-ка
љештар-ка
мjесечар-ка
надничар-ка
паор-ка
пастир-ка
пудар-ка
сабљар-ка
титор-ка
туђин-ка
ципор-ка
чешљугар-ка.

г) Које показују женскиње из кога је мјеста, или кога рода или реда, и то:

α) Према коме се мушка имена производе са *ин*, н. п.

Арап-ка	Гурбет-ка	острвљан-ка
Арнаут-ка	Јадран-ка	ришћан-ка
Бачван-ка	Латин-ка	сељан-ка
Брђан-ка	Мачван-ка	укућан-ка
грађан-ка	орјат-ка	и т. д.

Неке се оваке ријечи производе од сами мјеста (а не од произведени од њи мушки имена), н. п. *варошка, Цетињка.*

51 *β*) Према којима се мушка имена производе са *ац*, н. п.

горњозем-ка	планин-ка	прекодрин-ка
доњозем-ка	подунав-ка	прекомор-ка
Ерцегов-ка	поморав-ка	прњавор-ка
Загор-ка	посав-ка	Црногор-ка
оностран-ка	поцер-ка	и т. д.

д) Од корије̇на, од кога се мушка имена производе са *ак*, н. п.

гус-ка	мач-ка	пет-ка
двис-ка	пастор-ка	тет-ка.
куч-ка	пат-ка	

ђ) Од глагола, и то од самога корије̇на, од кога се глагол производи, н. п.

гат-ка	зврч-ка	плат-ка
грије̇ш-ка / погрје̇ш-ка	квоч-ка	плов-ка
	клеп-ка	посип-ка
дој-ка	клеч-ка	приповије̇т-ка
загонет-ка	криш-ка	простир-ка
закач-ка	лет-ка	проч-ка
зам-ка	љус-ка	псов-ка
запје̇в-ка / попје̇в-ка	мот-ка	свир-ка
	њуш-ка	тач-ка
запрш-ка	обуш-ка	ћуш-ка
звеч-ка	одуш-ка	цје̇п-ка.

52 Међу ове ријечи иде од старине и *колије̇вка* мјесто *колеб-ка*. *Битка* је од наклоненија неопредје̇љеног.

е) Од причастија страдателни, н. п. *кићен-ка, печен-ка, пијан-ка, пљуван-ка.*

ж) Од имена прилагателни, н. п.

бијел-ка
јалов-ка
матор-ка
плав-ка
плос-ка
пљос-ка
ран-ка
рањ-ка
црњ-ка
шар-ка.

з) Од имена бројителни, које понајвише значе бурад, н. п.

двој-ка
деветор-ка
десетор-ка
осмор-ка
петор-ка
седмор-ка
троj-ка
четвор-ка
шестор-ка.

и) Које пред *ка* имају још какав слог, и то:

α) *аљ* (од глагола), н. п.

воз-аљка
дуд-аљка
ма-аљка
м-аљка
мет-аљка
навиј-аљка
обрт-аљка
пис-аљка
прд-аљка
пу-аљка
сад-аљка
свир-аљка
сказ-аљка
стрц-аљка
чагрт-аљка.

β) *уш*, н. п. *ваљ-ушка, виљ-ушка, пер-ушка.*

γ) *ав*, н. п. *мирис-авка* (да није од *мирисав*?), *служ-авка*.

Ђуљ-ашка, *тоциљ-ајка*, *шив-атка* и *вој-ска* немају друштва.

35) ИКА.

а) На само *ика*, н. п.

авт-ика
апти-ка
бедр-ика
бун-ика
варен-ика
влад-ика
врљ-ика
водњ-ика
девер-ика
жест-ика
жубор-ика
зелен-ика
јас-ика
јел-ика
кар-ика
кеч-ика
клокоч-ика
комон-ика
конопљ-ика
мљеч-ика
мот-ика
окрај-ика
омор-ика
оштр-ика
пантљ-ика
папр-ика
перун-ика
пиљц-ика
сваст-ика
срч-ика
стрњ-ика
тамјан-ика
тамњан-ика
тамљан-ика
цавар-ика
црвен-ика
чемер-ика
шаврањ-ика
шешар-ика
шиндр-ика
шупљ-ика.

Међу ове ријечн иде и *титр-ешка,* прем да има *е* пред *шка.*

54 б) На ***љика***, н. п. *алат-љика, ват-љика, шапрат-љика, трепет-љика.*

36) **АЧА.**

а) На чисто *ача*, понајвише од имена суштествителни и од глагола, н. п.

ајк-ача	киј-ача	пљуск-ача
алап-ача	коњув-ача	повез-ача
арлак-ача	копљ-ача	повраз-ача
бркљ-ача	котл-ача	подгрљ-ача
варј-ача	крављ-ача	покрив-ача
вељ-ача	крив-ача	превиј-ача
авељ-ача	крк-ача	прег-ача
овељ-ача	крм-ача	опрег-ача
врт-ача	кул-ача	простир-ача
греб-ача	кум-ача	ртм-ача
огреб-ача	кутл-ача	савиј-ача
гужв-ача	мисир-ача	сапињ-ача
дрљ-ача	назув-ача	сјемењ-ача
запињ-ача	натег-ача	сув-ача
зуб-ача	обар-ача	сумпор-ача
испир-ача	обув-ача	тјемењ-ача
јечм-ача	пасј-ача	ћелуп-ача.
карик-ача	пламењ-ача	
кењ-ача	плетив-ача	

Прат-љача има **љ** пред *ача.*

55 б) Које пред *ача* имају још какав слог или слово, и то:

α) **њ** (од прилагателни имена, произведени са *ни* или *њи*), н. п.

бујадњ-ача	метерижњ-ача
верижњ-ача	обравњ-ача
вечерњ-ача	обрамњ-ача
зорњ-ача	опирњ-ача
јагодњ-ача	папратњ-ача
корњ-ача	сламњ-ача
кровњ-ача	упртњ-ача
ладњ-ача	цигерњ-ача.
лубњ-ача	

β) **ењ** (од прилагателни имена, произведени са *ен* или *ени*), н. п.

вјетрењ-ача кичмењ-ача пртењ-ача
дрвењ-ача литрењ-ача ртењ-ача.
јечмењ-ача папрењ-ача

γ) **ов** (од прилагателни посвојителни имена), н. п.

илов-ача паљиков-ача
јабуков-ача петков-ача
комов-ача прутов-ача.
луков-ача

У овај ред иду ријечи од различнога дрвећа, које значе 56
батину од оног дрвета, н. п. *буковача, брезовача, глоговача, љесковача, церовача,* и т. д.

37) **ЊА.**

а) На само **ња**, и то:

α) Од глагола, и значе њиов посао, н. п.

гат-ња мут-ња рад-ња
грд-ња нош-ња ред-ња
загаж-ња паж-ња сип-ња
ит-ња пат-ња скит-ња
клад-ња } плаш-ња слут-ња
склад-ња } потуц-ња смет-ња
коп-ња прат-ња спрд-ња
љут-ња прекрет-ња срд-ња
мијеш-ња прж-ња тиш-ња
мраж-ња пријет-ња шет-ња.
мрж-ња прош-ња

β) Од различни ријечи и различног значења, н. п.

виш-ња лабр-ња цреп-ња
глав-ња трепш-ња } чатр-ња
крош-ње цреш-ња } шлак-ња.

б) На **ања**, н. п. 57

болез-ања пут-ања
коп-ања чоб-ања
котоб-ања дог-ања.
помаг-ања

в) На *ињa*, и то:

α) Од различни ријечи и различног значења, н. п.

авет-ињa
брек-ињa
врушк-ињa
глог-ињa
дуд-ињa
живот-ињa
кук-ињa
леш-ињa
лот-ињa
мек-иње
милост-ињa
проклет-ињa
пуст-ињa
свет-ињa
чек-ињa
шерп-ињa.

β) Од имена мушки, која се понајвише свршују на *ак*, н. п.

Бошњак-ињa
Вла-ињa
Грк-ињa
дивљак-ињa
кнег-ињa
мишјак-ињa
момк-ињa
омак-ињa
просјак-ињa
простак-ињa
роб-ињa
седмак-ињa
трећак-ињa
шестак-ињa
шијак-ињa.

γ) Од имена женски, произведени с *ка* (прем да се ђекоја и не говоре сама), н. п.

атк-ињa
бољарк-ињa
дворк-ињa
дојк-ињa
загорк-ињa
Земунк-ињa
Мађарк-ињa
Мисирк-ињa
Митровк-ињa
неротк-ињa
орјатк-ињa
Осјечк-ињa
паорк-ињa
Пожешк-ињa
присојк-ињa
слушк-ињa
Сремк-ињa
Српк-ињa и т. д.

58

δ) Која пред *ињa* имају *от*, н. м. *бос-отињa, гол-отињa, жив-отињa, сир-отињa, сув-отињa.*

г) На *оњa*, које показују *људе* и друге животиње *мушкога* рода, н. п.

брк-оњa
гал-оњa
глав-оњa
глув-оњa
дуг-оњa
краст-оњa
крил-оњa
кус-оњa
лит-оњa
мац-оњa
мед-оњa
млит-оњa
мрк-оњa
нос-оњa
Рад-оњa
рог-оњa
трб-оњa
шар-оњa.

38) ВА.

а) На само *ва,* и то:

α) Од коријена (различног значења), н. п.

бак-ва	дрет-ва	ост-ве
бач-ва	зук-ва	ош-ве
блит-ва	јетр-ва	рач-ве
брад-ва	лет-ва	рдак-ва }
бреск-ва }	лок-ва	ротк-ва }
праск-ва }	мар-ва	свекр-ва
броск-ва	Мач-ва	смок-ва 59
бук-ва	мрк-ва	тик-ва
груд-ва	ноздр-ва	ут-ва
гуж-ва	обр-ва	црк-ва.

β) Од глагола, н. п. *брит-ва, жет-ва, клет-ва, заклет-ва, молит-ва, стат-ва.*

б) На *ава* (од глагола), н. п. *држ-ава, мељ-ава.*

в) На *њава* (од глагола), н. п. *гуд-њава, кук-њава, шуц-њава, туж-њава, тут-њава.*

Међу ове ријечи иде и *грмљава,* само што се *н* због *м* претворило у *љ.*

39) ЉА.

а) На само *ља* (различног значења), н. п.

баг-ља	зуб-ља	рок-ља
бад-љи	кап-ља	саб-ља
брк-ља	караб-ље	таб-ља
гад-ље	коноп-ља	чак-ља 60
граб-ље	крп-ља	чап-ља
дроп-ља	мак-ља	шик-ља.
дуп-ља	пет-ља	
зем-ља	рак-ље	

б) На *иља,* од глагола, и значе жену, која што ради, н. п.

бјел-иља	дој-иља	род-иља }
вез-иља	пер-иља	пород-иља. }
дад-иља	плет-иља	

Међу ове ријечи по значењу иде и *гребенаља, праља* и *ткаља*; али су оне произведене од давно прошавшега времена.

в) На *ула* (од различни ријечи и различног значења), н. п.

амб-ула	мац-ула	сив-ула
бак-ула	мрк-ула	смук-ула
бик-уље	озимк-ула	Срб-ула
буц-ула	орд-ула	тург-ула
граб-уље	паст-ула	цвјет-ула
грот-ула	па-ула	цед-ула
гронт-ула	плав-ула	цреп-ула
јег-ула	прут-ула	чам-ула
кош-ула	рис-ула	џак-ула
крб-ула	рог-уље	шар-ула.
кус-ула	рос-ула	

61

40) **БА.**

а) На само *ба* од глагола, које значе њихов посао, и то:

α) Од садашњег времена, н. п.

бер-ба	жур-ба	свад-ба
бор-ба	мо-ба	свједоц-ба
гоз-ба	мол-ба	сео-ба
дијо-ба	наред-ба	служ-ба
део-ба	уред-ба	труд-ба
друж-ба	погод-ба	туж-ба.

β) Од наклоненија неопредјељенога (но *т* пред *б* претвори се у *д*), н. п.

возид-ба	комид-ба	прашид-ба
гулид-ба	косид-ба	просид-ба
женид-ба	крчид-ба	удад-ба.

Међу ове ријечи иде и *везидба* и *вршидба*, прем да нијесу са свим по правилу произведене.

б) На *оба*, н. п. *грд-оба, зл-оба, руг-оба, тег-оба.*

41) **ОТА.**

(Понајвише од прилагателни имена)

62

глув-ота	добр-ота	мудр-ота
грij-ота	крас-ота	њем-ота
гре-ота	љеп-ота	прост-ота
див-ота	мек-ота	раб-ота

сир-ота
срам-ота
стра-ота

чист-ота
нечист-ота

шљеп-ота
сљеп-ота.

Овако се у нас свршује и *субота* и према њој произведена *бубота*.

42) **ОЋА.**

(Од прилагателни имена)

бјесн-оћа
бљед-оћа
вредн-оћа
врл-оћа
врсн-оћа
глув-оћа
груб-оћа
зл-оћа
јефтин-оћа
кратк-оћа
ладн-оћа
мирн-оћа
ром-оћа
сам-оћа
скуп-оћа
стидн-оћа
чист-оћа
нечист-оћа.

43) **ост.**

(Од имена прилагателни)

безазлен-ост
безгрјешн-ост
вјерн-ост
дужн-ост
жал-ост
задовољн-ост
ит-ост
ит-ошт
итр-ост
кратк-ост
крот-ост
лијен-ост
луд-ост
љупк-ост
мил-ост
немил-ост
млад-ост
мудр-ост
нагл-ост
немарљив-ост
немарн-ост
округл-ост
пак-ост
побожн-ост
покорн-ост
непокорн-ост
рабр-ост
рад-ост
сигурн-ост
сјајн-ост
слаб-ост
слад-ост
стар-ост
танк-ост
трул-ост
упорн-ост.

63

44) **АРА.**

(Понајвише од суштествителни имена)

брашн-ара
бук-ара
волуј-ара
врач-ара
вретен-ара
гат-ара
глув-ара
грнч-ара
дашч-ара

звон-ара
јај-ара
кам-ара
кач-ара
кашич-ара
коз-ара
колач-ара
комад-ара
кош-ара
кришк-ара
купус-ара
лопат-ара
манд-ара
муз-ара
ом-ара
пив-ара
полож-ара
помиј-ара
поточ-ара
пу-ара
пу-аре
пуст-ара
ред-ара
свил-ара
сол-ара
страж-ара
танд-ара
ужин-ара
уштипч-ара
чанч-ара
туп-ара
цаг-ара
штен-ара
шуб-ара
шуљк-ара.

64 45) УРА.

ба-ура
баб-ура
глав-ура
гуд-ура
ђевојч-ура
клис-ура
кож-ура
куст-ура
линц-ура
луб-ура
манг-ура
поск-ура
саћ-ура
ча-ура
чут-ура.

Код ови ријечи могу се споменути *колотуре* и *калаштура*.

46) УША.

а) Од различни ријечи, а особито од имена суштествителни и прилагателни, н. п.

ајгир-уша
алат-уша
Бошњак-уша
говедар-уша
дор-уша
ђевер-уша
ђог-уша
крк-уша
мек-уша
мрк-уша
оскор-уша
пјеск-уша
просјак-уша
простак-уша
самар-уша
сељак-уша
солдат-уша
так-уша
Турк-уша.

б) Од глагола, н. п.

блебет-уша
крекет-уша
намиг-уша
опар-уша
поклап-уша
превrат-уша
провиј-уша
развар-уша
ред-уша
торок-уша.

65 47) АЈА.

луд-аја
мјеш-аја
ом-аја
пер-аја
сирњ-аја
шурн-аја.

48) ИЈА.

а) Различнога значења (понајвише од туђи ријечи), н. п.

арт-ија	луш-ија	роб-ија
ађ-ија	маз-ија	рушп-ија
бал-ија	мајстор-ија	син-ија
батал-ија	недоћ-ија	спа-ија
боран-ија	низ-ија	Срб-ија
буд-ија	нур-ија	суд-ија
гал-ија	оран-ија	трпезар-ија
дад-ија	пит-ије	Турћ-ија
ћакон-ија	пом-ије	цагр-ије
загар-ија	провал-ија	чин-ија
зм-ија	пришићелд-ија	и т. д.
кут-ија	пуста-ија	
лонц-ија	рак-ија	

Међу ове ријечи иду и имена (Турска) различни мајстора, н. п. *терѕија, ћурчија* и т. д.

б) Које значе каку службу, н. п. *капетан-ија, каплар-ија, офиц-ија, пандур-ија, чобан-ија.*

в) Које значе млоштво људи од какога рода или реда,[66] и то:

α) Од мушки имена, н. п.

ајдуч-ија	катан-ија	солдат-ија
Арап-ија	Мађар-ија	фрајкор-ија
аргат-ија	поган-ија	Циган-ија.

β) Од имена, произведени са *ад* (прем да се ћекоја сама и не говоре), н. п.

Грчад-ија	Њемчад-ија	Србад-ија
момчад-ија	пашчад-ија	Турад-ија
Њемад-ија	пјешад-ија	Шокад-ија.

Рекао би човек, да је по овим ријечма произведена и *Шумадија,* и *попадија.*

г) Од причастија страдателнога, н. п. *писан-ија, пјеван-ија.*

д) Која пред *ија* имају *ар* (као да су од мушки имена, која се тако свршују), н. п. *лагар-ије, лекар-ија, петљар-ија.*

ћ) Која пред *ија* имају *ац*, н. п. *дац-ија, играц-ија.*

67

49) **ЛИЈА.**

а) (Од Турскога *ли*) које показују човека из кога мјеста, н. п. *Беч-лија, Будим-лија, Видин-лија, Босан-лија, Мисирлија, Новопазар-лија* и т. д. Све се оваке ријечи могу и Српски произвести осим *Бечлија.*

б) Различнога значења, н. п.

арач-лија	карик-лија	узвод-лија
бат-лија	опак-лија	шувак-лија
бук-лија	павта-лија	и т. д.
занат-лија	пошур-лија	

Међу ове ријечи по свршетку иде и *ћечур-лија* (од *ћечура* — према да се не говори — као *ћевојчура, бабура* и т. д.).

в) Које пред *лија* имају *ај*, н. п. *брк-ајлија, дуг-ајлија, нов-ајлија.*

50) **ЏИЈА** и **ЧИЈА.**

а) ***џија*** (од Турскога *џи*), и то:

α) Турске ријечи, н. п. *алваџија, анџија, бадаваџија, бињаџија, скелеџија* и т. д.

68 β) По Турски произведене, н. п. *валџија, говорџија, дуванџија, пркожџија, проводаџија (провођаџија), силеџија, четеџија.*

б) ***чија*** (од Турскога *чи*), н. п. *ашчија, јасакчија, јекмекчија* и т. д. По овима је произведен *порешчија* (који купи *порезу*).

51) **АГА.**

вињ-ага	преч-ага	тој-ага.
мреж-аге	рњ-ага	
мутљ-ага	рупч-ага	

52) **УГА.**

бјел-уга	остр-уга	чвор-уга
зељ-уга	пастр-уга	шеврљ-уга.
јар-уга	пол-уга	

53) **НА.**

грив-на сестрич-на уј-на
дув-на стри-на ус-на.
оп-на тај-на

54) **АНА.**

Пољана; и Турске| (и по Турски произведене), које значе [69] мјесто, ђе што стоји или се ради, н. п. *барутана, ћумрукана, кавана, кречана, куглана, мезилана, циглана* и т. д.

55) **УНА.**

ма-уна, мор-уна, сек-уна.

56) **ДА.**

крив-да, прав-да, неправ-да, ељ-да, газ-да, уз-да, жлијез-да, звијез-да, браз-да.

57) **ОДА.**

гост-ода, јаг-ода, лоб-ода, слоб-ода.

58) **ЛА.**

иг-ла, маг-ла, мет-ла, тес-ла, гус-ле, јас-ле.

59) **ЛО.**

вес-ло мас-ло сед-ло
грот-ло порек-ло } стаб-ло
деб-ло подријет-ло } тр-ло.
лег-ло пруг-ло

60) **АЛО, ИЛО, ЕЛО.** [70]

(Од глагола).

а) (Само на ***ало***) које значе онога, који што чини (и обично се говоре само у јед. броју), н. п.

бенет-ало диз-ало
бргљ-ало дријем-ало
буб-ало измишљ-ало
вик-ало кас-ало
гат-ало кљуц-ало }
дав-ало кљуцк-ало }

кок-ало
куц-ало
куцк-ало
наклап-ало
приклап-ало
приповиједало
прич-ало
таљизг-ало
турч-ало
узим-ало
чангриз-ало
и т. д.

б) Које значе ствар, којом се (или која) што ради, и то:

α) На *ало,* н. п.

вјеш-ала
грн-ало
гуд-ало
држ-ало
клеп-ало
крч-ало
кус-ало
лаг-ала
муљ-ало
оглед-ало
пјев-ало
пробад-ало
р-ало
црт-ало
чек-ало
чект-ало
шиб-ало.

71 Међу ове ријечи иде по свршетку и *стоп-ало* (од *стопа*) и *бȕб-ало* (од *бубрег*).

β) На *ило,* н. п.

б-ило
бјел-ило
бјесн-ило
вран-ило
врат-ило
жар-ило
жут-ило
маст-ило
мотов-ило
мртв-ило
нос-ила
плаветн-ило
плав-ило
прав-ило
румен-ило
страш-ило
твор-ило
цјед-ило
црвен-ило
црн-ило
ш-ило.

Мотовило је састављено од *мотам* и *вијем.* Међу ове ријечи иду и *чудила,* чему се чуди; такођер (по свршивању) и *брдила, варзило, огњило* и *оцило,* које нијесу од глагола.

в) Које значе мјесто, ће се што ради, и то:

α) На *ало*, н. п. *бад-ало, дружич-ало* (*ружич-ало*), *сједало, цјеп-ало.* Може бити да међу ове ријечи иде и *лег-ло* (од *легао*?).

72 β) На *ило,* н. п.

бјел-ило
јагњ-ило
кл-ило
моч-ило
пер-ило
ран-ило
раст-ило
сол-ило.

γ) На *ело,* н. п. *врело, прело, сијело.*

г) Које значе оно, што је урађено, или се ради, н. п.

ђело, дјело, дело | одијело, одело, јело | опијело, пило, мет-ало.

61) **СТВО.**

а) Без и кака изузимања (од различни ријечи), н. п.

богомољ-ство, везир-ство, врагол-ство, доброчин-ство, ђавол-ство, ђевер-ство, задовољ-ство, злочин-ство, игуман-ство, јаран-ство, калуђер-ство, кум-ство, лаком-ство, лукав-ство, пријатељ-ство, непријатељ-ство | пијан-ство, пјан-ство, побратим-ство, поглавар-ство, познан-ство, покућ-ство, поочим-ство, посестрим-ство, старјешин-ство, сужањ-ство, трој-ство, ћесар-ство, цар-ство и т. д.

б) У оваким именима, произведеним од ријечи, које се свршују на *д* или *т*, често се у говору изостављају ова оба слова (*д* и *т*), н. п.

богат-ство	и	бога-ство
брат-ство	—	бра-ство
војвод-ство	—	војво-ство
господ-ство	—	госпо-ство
људ-ство	—	љу-ство
проклет-ство	—	прокле-ство
старосват-ство	—	старосва-ство.

в) Које се ријечи свршују на *г*, *з*, *к*, *ц*, или *а* мјесто *ах*, у оније се по обичају претвори *г* и *з* у *жс*, *к* и *ц* у *ч*, а послије *а* (мјесто *х*) изиђе *ш*; али се даље овака имена од њи производе двојако:

α) У ђекоји мјесто свакога од поменути слова на крају дође *ш*, а у производноме слогу *с* се слабо чује, него само *тво*, н. п.

друштво	мјесто	друж-ство
74 јунаштво	—	јунач-ство
кнештво	—	кнеж-ство
млоштво	—	мложство
момаштво	—	момач-ство
сиромаштво	—	сиромаш-ство
старјештво	—	старјеш-ство.

β) У ђекоји се пак пред *ство* уметне *ан*, н. п.

Бож-ан-ство	рож-ан-ство
велич-ан-ство	свједоч-ан-ство
отач-ан-ство	човеч-ан-ство.

Тако је у *чудество* (од *чудо*) уметнуто *е* (ако није од *чудеса*?).

г) У ђекоји се имена производе од прилагателни посвојителни, н. п. *братин-ство, краљев-ство, материн-ство, очинство, попов-ство. Братимство* је од *братим* (као *побратим*), прем да се само не говори.

62) ИВО.

(Од глагола, и значе ствари, које се раде, или којима се што ради).

вар-иво	мл-иво	плет-иво
75 јест-ива	нош-иво	пред-иво
крес-иво	пец-иво	сјеч-иво
мељ-иво	п-иво	тец-иво.

Међу ове ријечи иде и *јагњиво*; а по производу и *сочиво*; *кољиво* је Грчки *κόλλυβον*; а *ћерчиво* или ће бити са свим Турска ријеч, или од Турске произведена.

63) ОВО и ЕВО.

(Имена мјеста, од посвојителни прилагателни имена).

а) На ***ово***, н. п.

Вид-ово	Гра-ово	Кос-ово
Вир-ово	Жарк-ово	Крчаг-ово

Кутл-ово Пра-ово Так-ово
Поп-ово Стрм-ово и т. д.

б) На *ево*, н. п.

Барај-ево Драгач-ево Мирij-ево
Бранич-ево Кij-ево Сарај-ево
Ваљ-ево Кисиљ-ево Црниљ-ево
Гуч-ево Краљ-ево и т. д.

Међу ове ријечи по свршивању иде и *брашанчево* (од *брашанце*) и *крешево*.

76

64) **ко.**

а) Различнога значења, н. п.

вин-ко клуп-ко бабај-ко
деч-ко плач-ко брај-ко.
зелен-ко свој-ко

б) Љуцка имена, н. п.

Бош-ко Здрав-ко Срећ-ко
Бран-ко Љубин-ко Стан-ко
Велич-ко Мир-ко Стој-ко
Вељ-ко Рај-ко и т. д.
Жар-ко Ран-ко
Жив-ко Слав-ко

65) **но.**

браш-но вој-но плат-но
брв-но гув-но } стег-но
влак-но гум-но } сук-но.

66) **ено.**

врет-ено, кољ-ено.

67) **мо.**

пас-мо плес-мо
пис-мо повјес-мо.

77

68) **ро.**

бед-ро, вед-ро, јут-ро, реб-ро, среб-ро.

69) **0**.

а) Која значе *људе* или животиње *мушкога* рода (понајвише од имена прилагателни), н. п.

бал-о	жуј-о	мрш-о
брбл-о	зељ-о	муц-о
брк-о	згур-о	риђ-о
брњ-о	злоћ-о	рњ-о
бур-о	клемп-о	ром-о
глув-о	клич-о	слин-о
голъ-о	кљак-о	спрем-о
грив-о	крез-о	ћел-о
губ-о	крњ-о	ћор-о
гуш-о	кушљ-о	ћос-о
дор-о	липс-о	црњ-о
дроњ-о	маљ-о / мањ-о	чуп-о.
жил-о		

б) Од непознати (мени) ријечи: *баб-о, ћак-о, ћен-о, цук-о, чик-о, шврћ-о.*

в) С којима се коме ласка и тепа, и то:

78 *α*) Од имена мушки, у којима се читави слогови пред *о* изостављају, а каштo и промјењују са свим, н. п.

Нов-о	од	Новак
Ник-о	—	Никола
Игњ-о	—	Игњат
Глиш-о	—	Глигорије
Маш-о	—	Марко
Ик-о	—	Илија
Вуј-о	—	Вук
Вас-о / Вак-о	—	Василије
Лаз-о / Лак-о	—	Лазар
Сим-о / Сић-о	—	Симеун
Јов-о / Јоц-о	—	Јован
Пер-о / Пец-о	—	Петар

Срет-о Срej-о	од	Сретен
Гавр-о Гај-о Гач-о	—	Гаврило и т. д.

β) Од имена суштествителни, у којима се такођер слова ћешто изостављају и мијењају, н. п.

Бог-о поп-о прот-о		
брајк-о брај-о брац-о	од брат	
дуј-о	— дуовник и т. д.	

г) Од имена народније, и не значе умиљавање и ласкање, него онако, од прилике, као што Нијемци кажу vertraulich), н. п.

Бошњ-о	од	Бошњак
Вла-о	—	Вла
Ер-о	—	Ерцеговац
Срб-о	—	Срб, Србин
Тур-о	—	Турчин
Циг-о	—	Циганин
Цинц-о	—	Цинцар
чов-о	—	човек.

Сви шест редова ови ријечи само се у Ерцеговачком нарјечију свршују на *о*, а у осталима (особито у Сремачком) на *а* (!), н. п. *бала* (прем да се и женска ћекоја не могу друкчије казати, н. п. *гуша, муца* и т. д.), *ба́ба, Јова, Јоца, попа* и т. д. По овој разлици у свршивању међу поменуте 80
ријечи иде и *Шваб-о*, прем да се пијела ријеч у значењу од свију њи разликује.

70) **ИШТЕ.**

а) Од имена суштествителни, и то:

α) Које значе мјесто, ћe је што било, н. п.

бостан-иште	воденич-иште
буњ-иште	град-иште
ватр-иште	двор-иште
вашар-иште	збор-иште

игр-иште	панаћур-иште
јечм-иште	разбој-иште
конопљ-иште	роткв-иште
кућељ-иште	роч-иште
кукуруз-иште	рп-иште
купус-иште	руднич-иште
кућ-иште	сел-иште
лан-иште	стрн-иште
лубенич-иште	суп-иште
муар-иште	ћетен-иште
намастир-иште }	цркв-иште
манастир-иште }	шенич-иште
огњ-иште	и т. д.

Међу ове ријечи иде и *дан-иште* (ђе се дан проводи), 81 и *пландиште* (ђе се *подне — пладне* — проводи?). *Бунъиште* је произведено од самога коријѐна (а не од *бунъ-ак*). *Љетовиште* (ђе се љетује), *маковиште* (мјесто *мачиште*), и *спасовиште* (ђе се празнује *спасов* дан) имају *ов* пред *иште*.

β) Које значе држак од чега, н. п. *кос-иште, оствиште; сат-иште*.

γ) Различног значења, н. п. *дер-иште, јер-иште, прт-иште, сир-иште, сукн-иште*.

б) Од глагола (од времена давно прошавшег), и значе такођер мјесто, ђе се што радило, н. п.

играл-иште	рвал-иште
пјевал-иште	скакал-иште.
потркал-иште	

Међу ове ријечи иде (по производу) и *сметл-иште*.

71) ЧЕ.

(Значе ђецу какога народа, или младе или без разлике 82 рода и старости живо|тиње, и у род., дат., твор. и сказ. јед. броја добијају пред посљедњим самогласним словом *т*, а у значењу млож. броја постају сабирателна женскога рода на *ад*)

а) У који је читаво *че* производни слог, н. п.

Арап-че	Бачван-че	бисер-че
Арнау-че	бивол-че	брав-че
а-че	Бијогра-че	Бугар-че

бу-че
варош-че
гове-че
голуп-че
грађан-че
гурбе-че
двого-че
дилбер-че
ђавол-че
Ер-че
изме-че
један-че
јелен-че
калуђер-че
кер-че
коњ-че
кум-че
Латин-че
мајмун-че
Мађар-че
након-че
недонош-че
одој-че
парип-че
пастир-че
паун-че
паш-че
поп-че
прњавор-че
роп-че
р-че
свињ-че
сиро-че
сом-че
срн-че
Срп-че
стражар-че
Циган-че
Цинцар-че
Чиву-че
чобан-че
Швап-че.

Живинче је од *живина*, а *марвинче* има *ин* пред *че*. — По производу и склањању у јед. броју иду међу ове| ријечи 83
неколика имена мртви ствари, н. п. *аковче*, *вртаљче (фртаљче)*, *прамче*.

б) У којима је *ч* из пређашње ријечи (од *к* или од *ц*); пак се само *е* дода, н. п.

Грч-е
гушч-е
ђач-е
ђевојч-е
клупч-е
мач-е
момч-е
Нијемч-е
озимч-е
пасторч-е
пач-е
пловч-е
рањенич-е
самоуч-е
тежач-е
ћурч-е
унуч-е
шишач-е
Шокч-е.

72) Е.

Будући да има ријечи произведени са самим *е*, које су у значењу и у склањању не само једнаке између себе, него налик са свим и на ове, о којима је сад говорено; зато се и оне ево овђе одма додају:

а) Које у склањању у јед. броју добијају *т*, и то:

α) Које значе младе или без разлике рода и раста животиње, па у млож.| броју постају сабирателна другога 84
рода, н. п.

близн-е	јун-е	шил-е
вижл-е	кљус-е	прас-е
Влаш-е	копил-е	тел-е
ждријеб-е	крм-е	чељад-е
звијер-е	лан-е	шиљеж-е
јагњ-е⎫	магар-е	шйш-е
јањ-е ⎭	назим-е	штен-е.
јар-е	ом-е	

β) (Готово све туђе) које значе ствари *мртве*, пак имају и млож. број у средњему роду, н. п.

грн-е	јапунц-е	ћеб-е
деб-е	клемп-е	шйш-е.
дугм-е	тан-е	
ис-е	текн-е	

У ред ови ријечи иде и *буре*, које у значењу млож. броја постаје сабирателно женскога рода (*бурад*); а налик је на њи и *јаје* (у мл. броју *јаја*), и *уже*.

б) Које значе мртве ствари, или само имена мислени
85 ствари, а у склања|њу у обадва броја добијају *н* пред по-следњим самогласним словом, н. п.

брем-е	им-е ⎫	сјем-е
вим-е	презим-е⎭	тјем-е
вријем-е⎫	плем-е	шљем-е ⎫
врем-е ⎭	рам-е	сљем-е. ⎭

73) JE.

а) Које значе сабирателна имена (понајвише од имена мушкога и женског рода), н. п.

бор-је	клас-је	пер-је
глож-је	лоз-је	обруч-је
ивер-је	мрамор-је	чапур-је.
јавор-је	ораш-је	
још-је	ос-је	

Јелашје (ако је од *јела*) има *аш* пред *је*.

б) Сложене, понајвише од предлога и од имена суште-ствителни, н. п.

Забреж-је
загор-је
Међулуж-је
навеч-је
налич-је
наруч-је
обиљеж-је
облуч-је
ограш-је
оруж-је
подгор-је
подјаж-је
подножје
подруч-је
подуш-је
појутар-је
Потис-је
Поцер-је
примор-је
прозор-је
стобор-је
уздар-је. 86

Које су ријечи овако произведене од имена, која се свршују на *д*, *т*, *л*, и *н*, у онима се *ј* с поменутим словима слије, те постане *ђ* од *д*, *ћ* од *т*, *љ* од *л*, а *њ* од *н*, н. п.

α) Сабирателна:

влаћ-е
грожђ-е
грумењ-е
јасењ-е
камењ-е
кестењ-е
клијењ-е
кољ-е
комађ-е
коријењ-е
кремењ-е
лишћ-е
прамењ-е
прошћ-е
прстењ-е
прућ-е
саћ-е
трњ-е
трупљ-е
цвијећ-е.

У овај ред иду и ове ријечи: *дрвеће* (од *дрвета*), *лијешће* (од *лијеска*), и *тријешће* (од *треска*).

β) Од имена сложени:

забрђ-е
залађ-е
запруђ-е
зачељ-е
насељ-е
ождријељ-е
окриљ-е
побрђ-е
поврћ-е
подриње-е
покућ-е
прекодриње-е
прекорућ-е
премаљеће-е
причешће-е
пролеће-е
раскршће-е.

γ) Различног значења (које се у Славенском језику, 87 као и поменуте све, свршују на *ïе*):

биљ-е
босиљ-е
весељ-е
воћ-е
гвожђ-е
зељ-е
иње-е
ковиљ-е
миљ-е
пиће-е
сванућ-е
смиљ-е
тренућ-е
уље-е
ушће-е.

У овај ред по свршивању иду ријечи од свију несавршителни глагола, које се производе од причастија страдател-

нога, додавши *е* и претворивши *н* у *њ*, н. п. *писање, копање, закопавање, вођење, љубљење, слављење* и т. д. Неколико оваки ријечи има и од савршителни глагола, н. п.

вјенчањ-е
допуштењ-е
заклањ-е
крштењ-е
кршћењ-е
опроштењ-е
постањ-е
поуздањ-е
поштењ-е
преображењ-е
саздањ-е
створењ-е
чувењ-е.

Међу ове ријечи иде и *зламење,* прем да је неправилно произведено.

88 Које су пак од ријечи, које се свршују на *б, в, м, п,* у онима се *ј* претвори у *љ*, н. п.

α) Сабирателна: *голуб-ље, гроб-ље, роб-ље, дрв-ље, сноп-ље. Угљевље* је (мјесто *угље*) од *угаљ,* као и *зрневље* (мјесто *зрње*) од *зрно*!

β) Сложене: *безум-ље, заруκав-ље, подунав-ље, здрав-ље, посав-ље, узглав-ље.*

γ) Различиог значења: *здрав-ље, коп-ље, умље. Бичаље* и *држаље* са свим су против правила добили *аљ.*

74) ИЈЕ.

богојављен-ије
ваведен-ије
ваздијан-ије
васкрсен-ије
вићен-ије
ден-ије
бден-ије
молен-ије
обретен-ије
поучен-ије
преображен-ије
приказан-ије
спасен-ије
сретен-ије
усјекован-ије
цвјетонос-ије
чатан-ије.

89 ### 75) ИЊЕ.

(Сабирателна имена)

женск-иње
јалов-иње
мушк-иње
пашч-иње.

76) **ЦЕ.**

а) Различнога значења, н. п.

бијо-це	жуј-це	ср-це
бјел-ан-це	жум-ан-це	сун-це.

У *острице* (*оштрице*) уметнуо је *и* благогласија ради.

б) Умалителна од имена средњега рода, и то:

α) На само ***це*** (понајвише од имена, која се свршују на *о*), н. п.

вин-це	крио-це	пу-це
вретен-це	кољен-це	сео-це
гръо-це	мес-це	сијен-це
дрв-це	мотовио-це	слов-це.
зрн-це	неп-це	
јај-це	пер-це	

Које од оваки ријечи имају на крају два полугласна слова заједно, у они се уметне *а* међу она два полугласна слова, н. п.

бедар-це	јутар-це	ребар-це
брашан-це	писам-це	сребар-це.
дан-це	повјесам-це	

А у којима је на крају *д* или *т*, у онима или се ова слова (пред *ц*) изоставе, као н. п. *шуце* (од *шуто*); или се пред *це* уметне *аш*, н. п. *брдашце*, *кориташце*, *усташца*. По овом се правилу благогласија од *врата* каже *вратаоца* (уметнуто *ао* само да *т* и *ц* не дођу заједно, па да се не говори *враца*). Од *сунце* каже се *сунашце*; а *грлашце* је од *грьоце*.

β) Која пред ***це*** имају ***и*** (од имена, која се свршују на *е*), н. п.

гвожђ-ице	прошћ-ице
здрављ-ице	прућ-ице
пољ-ице	цвијећ-ице.

γ) Која пред ***це*** добијају ***ен*** (с дугачким *е* -é-) или ***еш*** (од имена, која се свршују на *е* и у склањању добијају *т* или *н*), н. п.

	вим-е́нце	или	вѝм-ешце
	ждреб-е́нце	—	ждрѐб-ешце
	јагњ-е́нце	—	јàгњ-ешце
91	јар-е́нце	—	јàр-ешце
	пил-е́нце	—	пил-ешце
	тел-е́нце	—	тѐл-ешце
	тјем-е́нце	—	тјѐм-ешце и т. д.

77) **АД.**

(Сабирателна имена, *женскога* рода, од ријечи, назначени под бројем 71 и 72).

Арапч-ад	куч-ад	прњаворч-ад
Арнауч-ад	лан-ад	ропч-ад
биволч-ад	Латинч-ад	сироч-ад
близн-ад	магар-ад	сомч-ад
Бугарч-ад	мајмунч-ад	Српч-ад
варошч-ад	мач-ад	тел-ад
Грч-ад	момч-ад	Тур-ад
Гурбеч-ад	назим-ад	ћур-ад
ждреб-ад	Њемч-ад	унуч-ад
јагњ-ад ⎫	озимч-ад	Циганч-ад
јањ-ад ⎭	ом-ад	Цинцарч-ад
јар-ад	пастирч-ад	*чељ*-ад
јеленч-ад	пасторч-ад	Чивуч-ад
јун-ад	паунч-ад	чобанч-ад
кљус-ад	пашч-ад	Швапч-ад
копил-ад	пил-ад	Шокч-ад
крм-ад	прас-ад	штен-ад.

Челад је, против правила, од *чељ*, а не од *челад-е*.

---

92 Осим ови произведени суштествителни имена млога су још начињена од глагола, и то двојако:

а) Од самога корије́на, од кога је глагол произведен, без и кака настављања, н. п.

град	од	град-им
род	—	род-им
јаз	—	јаз-им
спомен	—	спомен-ем

говор	од	говор-им
дијел	—	дијел-им
дoват	—	дoват-им
број	—	број-им
крој	—	крој-им
залог	—	залож-им
звекет	—	звекећ-ем
лијек	—	лијеч-им
трк	—	трч-им
запис	—	запиш-ем
срез	—	среж-ем и т. д.

У произвођењу оваки ријечи (као и у самим глаголима) често се мијењају самогласна слова, а особито *е* и *и* са *о* (као и у Грчком *λόγος* од *λέγω* и т. д.), н. п.

бој	од	бијем
гној	—	гњијем
повој	—	повијем
плот	—	плет-ем
извор	—	извир-ем
рок	—	реч-ем
оброк	—	обреч-ем
пророк	—	прореч-ем
понор	—	понир-ем
сапон	—	сапињ-ем
избор	—	избер-ем / избир-ам
лог	—	леж-им
раздор	—	раздер-ем и т. д.

93

Ће су у глаголу два или три полугласна слова на крају, онђе се у оваковим ријечма уметне самогласно слово међу њи, и то:

α) *а* (понајвише непостојано, већ ако у једносложним ријечма), н. п.

бакат	од	бакћ-ем
брчак	—	брчк-ам
дркат	—	дркт-им
надам	—	надм-ем
насап	—	насп-ем
расап	—	расп-ем

шапат	од	шапћ-ем
зајам	—	зајм-им
најам	—	најм-им
ујам	—	ујм-им
94 мраз	—	мрз-нем
сврaб	—	сврб-им и т. д.

Тако је постао и *млаз* од *музем* (од старине *млзем*). У овај ред иду и она имена на *сак*, којије су посљедња полугласна слова у глаголима само *шт* (које је сродно са *ск*), или и *шт* и *ск*, н. п.

врисак	од	вришт-им
њисак	—	њишт-им
пљесак	—	пљеск-ам или пљешт-ем
пљусак	—	пљуск-ам или пљушт-им.

β) *о*, н. п.

прозор	од	прозр-ем
раздор	—	раздр-ем
успор	—	успр-ем
тор	—	тр-ем (?) и т. д.

γ) *и*, н. п.

вир	од	*вр-и*.

У који је глагола од старине посљедње полугласно слово *х*, од они се оваке ријечи свршују на *ј*, н. п.

95 задај	од	зада-нем (мјесто задах-нем)
уздај	—	узда-нем (мјесто уздах-нем).

Од неколико глагола добиле су оваке ријечи на крају *в* мјесто *ј*, н. п.

огрјев	од	огрић-ем
усјев	—	усић-ем
кров	—	крић-ем
покров	—	покрић-ем
шав	—	шић-ем
ков	—	куј-ем
тров	—	труј-ем
пролјев	—	пролић-ем

Може бити да је овако негда постао и *ров* од *ријем*, али се данас говори и *ровим*, као што се у Ресави може чути и *ковем*.

б) Овако исто од корени слова у глаголу, али с додатком *а*, н. п.

досад-а	од	досад-им
оград-а	—	оград-им
забав-а	—	забав-им
попар-а	—	попар-им
опал-а	—	опал-им
продај-а	—	продај-ем
удај-а	—	удај-ем
издај-а	—	издај-ем
гриж-а	—	гриз-ем
дрек-а	—	дреч-им
сјеч-а	—	сијеч-ем
паш-а	—	пас-ем
послуг-а	—	послуж-им и т. д.

Као што је мало прије споменут *врисак* од *вришт-им*, и т. д., тако је и овђе *вриска* од *вришт-им*, *њиска* од *њишт-им*, *писка* од *пишт-им*; а као што је онамо *задај*, тако се и овђе говори *задаја*. —

II. ИМЕНА СУШТЕСТВИТЕЛНА

СЛОЖЕНА.

а) *С предлозима*. Овакови сложени имена има највише, зато ћу овђе назначити са сваким предлогом само по неколика, н. п.

без: } безобразник, безазленост, безаконик, беспослица и т. д.
беза: }
бес: }

до: добјеглица, довратник, договор.
за: загорје, зазубица, заметак.
из: } извор, изјелица, измјена, исток, искушеник, исправа.
ис: }
међу: међудневица, Међулужје.
на: набој, навлака, надница.

над: } надбијање, надметање, натпис, натпијање.
нат: }

о: огребло, огрлица, одијело.

об: } оброк, обронак, обданица, опсјена, опкоп.
оп: }

од: } одмет, одметник, откос.
от: }

па: пабирак, паљетак, парог, парожак, патока.

по: поклон, понуда, побрђе.

под: } подбадач, подвлачак, подгорје, потков, потпала.
пот: }

пра: прабаба, прађед, праунук.

пре: пребјег, преврата, прегледалица.

пред: предговор.

преко: прекодрињe, прекоморка.

при: приговор, прикумак, приморје.

про: пробирач, провлак, продаја.

раз: } разбој, разговор, распутица.
рас: }

с: }
са: } свод, смјеса, сапињача, саздање, згода, збјег, зграда.
з. }

су: сукрвица, суложник, сукнежица, суродица, сумрачје, сусњежица.

98 *у*: убој, убрадач, удаја, удворица.

уз: } узбрдица, узвод, уздарје, ускрс, усперак, успор, устока.
ус: }

Међу оваке сложене ријечи иде и *ваведеније*, *ваздијаније*, и *васкрсеније* (*васкрс*).

б) С *нарјечијама*, и то:

α) С **не**, н. п. *непраѣда*, *немилост*, *несрећа*, *непријатељ*, *несвјестица* и т. д.

β) С **ни**, н. п. *нидоклице*, *нитков*.

γ) С различним другим, која значе својство, н. п.

брзо-плет	зло-памтило
добро-твор	зло-рад
драго-куп	зло-слут
драго-љуб	зло-твор
зло-гук	криво-клетник

натраг-оња
около-чеп
празно-слов
стрмо-глеђа
танко-шреља
често-бродица.

в) С именима прилагателним и бројителним, која по-највише примају *о*, као свезу са суштествителним, и то:

α) Ће имена суштествителна остају онака, каква [99] су, н. п.

Бијо-град
бјело-брк
бјело-нога
вино-вес
Више-град
воден-бика
Вражо-грнци
дво-гоче
дуго-браћић
зло-срећа
једно-мјесечић
криво-шија
само-киселина
свилен-гаћа
седмо-крак
сто-нога
тро-међа
чарно-ока
црно-ока
Цари-град.

Међу ове ријечи може се узети и *Самоков*, *самокрес*, *самораст*, *самоук* и *самоуче*.

β) Ће се суштествително име производи, н. п.

божо-гробац
горњо-земац
дво-ножац
доњо-земац
једно-главац
прво-женац
пуно-главац
само-вољац
Свето-горац
Црно-горац
црно-капац
шесто-перац
добро-срећник
зло-срећник
сто-кућанин
добро-срећница
зло-срећница
пусто-сватица
само-никлица
тро-љетница
горњо-земка
доњо-земка
тврдо-корка
сто-кућанка [100]
жуто-вољка.

г) С *глаголима*, или управо рећи, с именима суште-ствителним, која постају од глагола. У оваким је ријечма *о* свуда као свеза између двије сложене ријечи:

α) Ће се у ријечи, поставшој од глагола, ништа не додаје, н. п.

вино-бој
вјетро-мет
водо-плав
врато-лом
врбо-пуц
класо-бер
кожо-дер
коло-врат
коло-маз
котло-крп
крајо-бер
крво-лок
кучко-дер
мачко-дер
мишо-мор
пушко-мет
руко-вет
руко-пис
руко-сад
славо-љуб
соло-тук
сунцо-крет
трно-коп
трно-мет
црво-точ
чанко-лиз
чело-пек
чорбо-лок
шако-пис
шипо-дер.

Међу ове ријечи иде и *међед* (*медјед*) и *медвед*, само што немају *о* у сриједи; а и *аџи-недомак* мора се међу њи узети.

β) Ће се у ријечи, постављој од глагола, додаје на крају *а*, н. п.

101

абро-ноша
бого-моља
вјетро-гоња
водо-јажа
водо-ноша
водо-пија
главо-боља
дрво-ђеља
коло-вођа
љепо-шета
месо-јеђе
младо-жења
моро-кваша
рто-вођа
ручко-ноша
срдо-боља
торбо-ноша
трбо-боља
уво-лажа
уо-лажа
чабро-ноша
шљепчо-вођа
сљепчо-вођа
штето-чиња.

Међу ове ријечи иде и *војвода* (и *војевода*), и *дангуба*, само што немају *о* у сриједи. *Младожења* је од имена прилагателног и од глагола.

γ) Ће је на крају додат читав производни слог (у мушки *ац*, а у женски *ица*, или *ина*, или *ка*), н. п.

бого-моль-ац
бого-нос-ац
добро-чин-ац
зло-чин-ац
крво-пил-ац
чудо-твор-ац
чутуро-испил-ац
чутуро-твор-ац
штето-чин-ац
Бого-род-ица
вуко-јед-ина
градо-бит-ина
руко-твор-ина
црво-точ-ина
мишо-лов-ка.

Крвопилац и *чутуроиспилац* су од времена давно прошавшега као и *старосиђелац* и *старосједилац*, у којима је

у почетку име прилага|телно, као и у *староковка*; а *градо-* 102
битина је од наклоненија неопредјељенога. *Горопадник, горопадница, воловодница* и остала овака имена (на *ник* и на *ница*) произведена су од прилагателни имена, састављени од имена суштествителни и од глагола, прем да се ђекоја сама и не говоре.

д) С глаголима другога и трећег спрезања, наставивши име суштествително на глагол у наклоненију повелителном (оваке се ријечи готово све држе мало за *смијешне* и за шаљиве), н. п.

буљи-ока
виси-баба
вуци-батина
гази-блато
гледи-брк
дери-гуша
дражи-вашка
издери-лијеска
изједи-погача
испи-чутура
кажи-пут
лети-пас
ломи-гора
моли-бог
мрси-петка
надри-књига
назови-брат
назови-род
напни-гуша
пеци-реп
пири-ватра
пјеви-друг
плачи-друг
плети-коса
плети-котарица
пржи-баба
пуни-шаке
распи-кућа
сврзи-брада
сврзи-слово
трчи-лажа. 103

Пјевидруг је начињено према *плачидруг*; а у *буљиока* је на крају *а* мјесто *о* због женскога рода. На ове је ријечи налик *незнабожац* само по том, што је и у њему из почетка глагол, а на крају суштествително име; али се у свему осталом од њи врло разликује.

ђ) С другим суштествителним именима, н. п.

вино-град
вуко-длак
горо-цвеће
зимо-зелен.

Средозимац је произведено са ***ац***, *страмутица* (од *страна* и *пут*) са ***ица***; а *братучед* и *братучеда* имају у сриједи ***у*** (од дат. падежа) мјесто ***о***; *полуока* такођер има ***у***; а *нацагбаба, паумперо, сандалгаће* и *тутункеса* (*дуванкеса*) немају ништа.

104

III. ИМЕНА ПРИЛАГАТЕЛНА

ПРОИЗВОДНА.

1) **АН.**

а) С непостојаним *а*, и то:

α) На само *ан*: н. п.

авлат-ан
алват-ан
безбож-ан
побож-ан
безвод-ан
подвод-ан
безглав-ан
бездуш-ан
безобраз-ан
безум-ан
беријет-ан
бијес-ан
бјесомуч-ан
благодар-ан
блат-ан
бол-ан
болест-ан
болес-ан
бриж-ан
безбриж-ан
буд-ан
ваљат-ан
вич-ан
вјер-ан
невјер-ан
влаж-ан
власт-ан
влас-ан
вољ-ан
довољ-ан
задовољ-ан
зловољ-ан
невољ-ан
повољ-ан
самовољ-ан

врлет-ан
врст-ан
врс-ан
гад-ан
глад-ан
горопад-ан
грд-ан
греш-ан
грије ш-ан
грјеш-ан
безгрјеш-ан
гроз-ан
дангуб-ан
дволич-ан
див-ан
дивљач-ан
дич-ан
докол-ан
досад-ан
дроб-ан
дуговјеч-ан
дуж-ан
ексич-ан
жалост-ан
жалос-ан
жед-ан
жељ-ан
живот-ан
жит-ан
жуд-ан
заборав-ан
завјет-ан
задруж-ан
зазор-ан
залуд-ан

замаш-ан
заод-ан
заруч-ан
згод-ан
незгод-ан
злат-ан
злоб-ан
злоћуд-ан
изобил-ан
имућ-ан
инокос-ан
ит-ан
јав-ан
јад-ан
јакост-ан
јакос-ан
јас-ан
јѐд-ан
јêд-ан
језич-ан
јемуж-ан
јомуж-ан
јуж-ан
квар-ан
кив-ан
киш-ан
кож-ан
коп-ан
корист-ан
корис-ан
кочопер-ан
крас-ан
круп-ан
крш-ан
куж-ан

кукуруз-ан
кураж-ан
лад-ан
лас-ан
лач ан
лом-ан
љубав-ан
љубез-ан
мамур-ан
маст-ан
мас-ан
милокрв-ан
милостив-ан
мир-ан
млијеч-ан
могућ-ан
моћ-ан
немоћ-ан
мочар-ан
мрач-ан
мрс-ан
мут-ан
муч-ан
назад-ан
назуб-ан
наказ-ан
напрас-ан
напред-ан
незграш-ан
обич-ан
необич-ан
облапор-ан
облач-ан
одмор-ан
умор-ан
окор-ан
окрет-ан
опор-ан
оправ-ан
преправ-ан
ор-ан

осоч-ан
отров-ан
отуж-ан
пакост-ан
пакос-ан
памет-ан
памуч-ан
плавет-ан
плач-ан
плос-ан
пљос-ан
подоб-ан
поз-ан
поклап-ан
покор-ан
непокор-ан
полов-ан
помам-ан
понос-ан
пост-ан
пос-ан
послуш-ан
непослуш-ан
потреб-ан
правед-ан
праз-ан
праш-ан
прекор-ан
пресрт-ан
пријес-ан
прилич-ан
против-ан
пустош-ан
рав-ан
радост-ан
радос-ан
разговијет-ан
разговор-ан
различ-ан
рогобат-ан
рогоз-ан

рос-ан
руж-ан
самрт-ан
смрт-ан
себич-ан
сил-ан
силодрц-ан
сирот-ан
сит-ан
сјај-ан
скерлет-ан
слав-ан
слам-ан
слич-ан
слобод-ан
слож-ан
смијеш-ан 106
смјер-ан
снаж-ан
спрем-ан
сирет-ан
срам-ан
срамот-ан
срећ-ан
срет-ан
сред-ан
сроч-ан
стид-ан
постид-ан
страш-ан
стрв-ан
сувопар-ан
сувот-ан
суш-ан
тав-ан
там-ан
темељ-ан
терет-ан
тијес-ан
тов-ан
тријез-ан

трич-ан
труд-ан
туж-ан
угод-ан
неугод-ан
удес-ан
уљуд-ан
ум-ан
разум-ан
умјет-ан
упор-ан
уред-ан
уријез-ан
цјелокуп-ан
челич-ан
чемер-ан
чил-ан
чувар-ан
шанат-ан
шенич-ан
шуврт-ан.

107 Бекоја се од оваки прилагателни имена говоре само уз једно суштествително име женскога или средњега рода, н. п. *младачна, озимачна* и *стеона* крава; *скозна* коза, *суждребна* кобила, *супрасна* крмача, *сјањна* овца, *суштена* (*суштен-на*) кучка, *скотна* мачка, *рујно* и *рујевно* вино.

β) На ***ован,*** н. п. *бун-ован, буц-ован, вил-ован, гњец-ован, дрем-ован, дрн-ован, жир-ован, стан-ован, суд-ован.* На ове је ријечи налик и *уч-еван* и *недотуп-аван* (?).

γ) На ***ушан*** (умалителна прилагателна имена), н. п. *лаг-ушан, мај-ушан, тан-ушан, сић-ушан.*

δ) На ***ашан,*** н. п. *издашан, подашан, несташан, потпашан.* На ове је налик и *кол-ишан.*

ε) На ***азан,*** н. п. *бој-азан, небој-азан, гој-азан.*

ς) На ***ачан,*** н. п. *пробит-ачан, приступ-ачан.*

108 б) С постојаним *а,* н. п.

ваљ-ан
вошт-ан
зељ-ан
земљ-ан
зној-ан
клеч-ан
конопљ-ан
кошт-ан
лаг-ан
лађ-ан
лој-ан
луч-ан
мек-ан
мес-ан
млађ-ан
новч-ан
рож-ан
сан-ан
сиђ-ан
сњеж-ан
срч-ан
тан-ан
тјешт-ан
трњ-ан
уз-ан
чо-ан
чош-ан
шајч-ан.

2) **ЕН.**

а) Од различни ријечи, а понајвише од коријења, н. п.

блаж-ен
зел-ен
итл-ен
мав-ен
мал-ен
рум-ен
стрм-ен
студ-ен
трешт-ен
црв-ен
црљ-ен
шар-ен.

б) Од имена суштествителни, н. п.

бакр-ен	јечм-ен	пизм-ен
безазл-ен	кам-ен	плам-ен
брашн-ен	лан-ен	прос-ен
ватр-ен	лед-ен	свил-ен
вод-ен	марв-ен	стакл-ен
вун-ен	масл-ен	сукн-ен.
гвозд-ен	мед-ен	
дрв-ен	огњ-ен	

Мислим, да овђе иде и *сребрн* (ђекоји наши и пишу 109
сребрен, али ни сами тако не говоре).

в) Опет од суштествителни имена, али будући да значе као неко *присвојавање*, зато се усјечена никад не употребљавају, него с додатком *и* (као што се ђекоја и од више поменути употребљавају, н. п. *вòдена* крушка — wäſſerig — и *вòденâ* тиква — Waſſer= —), н. п.

блитв-ени	клетв-ени	свадб-ени
брадв-ени	молитв-ени	тикв-ени
бритв-ени	пакл-ени	удадб-ени
игл-ени	посл-ени	пркв-ени
кав-ени	роткв-ени	чабр-ени.

3) АК.

а) С непостојаним *а*, и то:

α) На само *ак*, н. п.

бљут-ак	колич-ак	пит-ак	110
брит-ак	крат-ак	плит-ак	
вит-ак	крот-ак	ријед-ак	
вриш-ак	љуб-ак	склиз-ак	
гиб-ак	млеђ-ак	слад-ак	
глад-ак	мрз-ак	тан-ак	
гор-ак	нејач-ак	теж-ак	
жид-ак, жит-ак	низ-ак, сниз-ак	уз-ак.	

β) На *ачак* (умалителна и увеличителна), н. п.

велик-ачак	слаб-ачак
дуг-ачак	сув-ачак
лаг-ачак	уз-ачак.
пун-ачак	

γ) На *ецак* или *ечак,* н. п. *ма-ецак* или *ма-ечак, ома-ецак* или *ома-ечак.*

б) С постојаним *а,* н. п. *двој-ак, један-ак, трој-ак.*

4) АР.

(С непостојаним *а*)

бист-ар	јед-ар	муд-ар
вед-ар	кад-ар	ошт-ар
доб-ар	кашт-ар	раб-ар.
жуст-ар	мок-ар	
ит-ар	мод-ар	

5) АВ.

а) На само *ав,* н. п.

111

алък-ав	јектич-ав	прљ-ав
бал-ав	калъ-ав	пуп-ав
блъут-ав	кил-ав	рањ-ав
богињ-ав	клемп-ав	рап-ав
брашн-ав	клиз-ав	рђ-ав
бур-ав	клич-ав	рит-ав
варнич-ав	кломп-ав	рњ-ав
врљ-ав	кљак-ав	руњ-ав
главнич-ав	краст-ав	рут-ав
глиб-ав	крв-ав	слин-ав
гњец-ав	крж-ав	теп-ав
грб-ав	кржљ-ав	траљ-ав
грознич-ав	крњ-ав	трап-ав
гронич-ав	кршљ-ав	трич-ав
губ-ав	кудр-ав	трућ-ав
гур-ав	кушљ-ав	ћел-ав
гут-ав	лук-ав	ћор-ав
гуш-ав	малъ-ав	ћос-ав
длак-ав	метиљ-ав	ћул-ав
дрљ-ав	мрас-ав	уб-ав
дроњ-ав	мрш-ав	ул-ав
ег-ав	мут-ав }	чађ-ав
жил-ав	муц-ав }	чип-ав
жмир-ав	оспич-ав	чит-ав
жур-ав	пепељ-ав	чул-ав
зној-ав	пјег-ав	чуп-ав

шант-ав шуг-ав шуш-ав.
шор-ав шук-ав

Истина да је у свима овим ријечма (осим *крвав*) *а* без 112
гласоудара, али је опет свуда постојано осим у *мртав*.

б) Која пред *ав* имају друге (различне) слогове, н. п.

гол-ишав кошт-уњав
гол-уждрав крут-уљав
голљ-уждрав сув-оњав.
гол-ушав

6) АТ.

а) На само *ат*, н. п.

бај-ат кљун-ат плећ-ат
бог-ат кос-ат прс-ат
брад-ат крил-ат реп-ат
брк-ат крст-ат рог-ат
глав-ат нос-ат трбуш-ат
грл-ат обил-ат усн-ат
зуб-ат ок-ат умиљ-ат.

Дугуљат има *уљ* пред *ат*, а *оштрљат* и *заоштрљат* само *љ*.

б) Које пред *ат* имају *н* (од прилагателни имена, произведени са *ни*, прем да се слабо која сама говоре), н. п.

брс-нат лис-нат чвор-нат
кров-нат рес-нат шум-нат.

По производу иде међу ове ријечи и *илоснат* (*иљоснат*) 113
од *илосан*.

7) АСТ.

алат-аст граор-аст јагрз-аст
апарић-аст грив-аст јастреб-аст
богаљ-аст дежмек-аст јогун-аст
брњ-аст дорат-аст каб-аст
брођ-аст дрвен-аст кит-аст)
будал-аст дугуљ-аст китн-аст)
буцм-аст ђавол-аст коврч-аст
вижл-аст заруб-аст кол-аст
врагол-аст затуб-аст корит-аст

крил-аст
крун-аст
кук-аст
куконос-аст
кулат-аст
кус-аст
лас-аст
лис-аст
мајмун-аст
мед-аст
мркол-аст
мург-аст } мургов-аст
мушкобан-аст
пепељ-аст
пјег-аст
појас-аст
приземљ-аст
прут-аст
путоног-аст
ракљ-аст } рачв-аст
рес-аст
руд-аст
ружич-аст
сулуд-аст
топал-аст
ћабл-аст
ћуб-аст
цвјет-аст
црмпур-аст
црномањ-аст
црноок-аст } чарноок-аст
чилат-аст
шилер-аст } шиљер-аст.

8) **КАСТ.**

(Показују *мало* својство)

114 виц-каст
жућ-каст
зелен-каст
луц-каст
румен-каст
црвен-каст
црњ-каст
плаветн-икаст
шупљ-икаст.

Посљедње двије ријечи добиле су благогласија ради *и* пред *каст*.

9) **ИТ.**

а) На само *ит*, н. п.

бремен-ит
бусен-ит
вјеч-ит
времен-ит
глав-ит } поглав-ит
знамен-ит
истин-ит
камен-ит
љут-ит
ман-ит
наоч-ит
напрас-ит
непромјен-ит
особ-ит-и
пламен-ит
племен-ит
понос-ит
разбор-ит
рјеч-ит
ров-ит
сабор-ит
склон-ит
скров-ит
срд-ит
сроч-ит
стрмен-ит
убој-ит
чест-ит.

б) Која пред *ит* имају *ов* или *ев*:

α) На *овит :*

ајгир-овит
асн-овит
бар-овит
бик-овит
брд-овит
вал-овит
вид-овит
вил-овит
вир-овит
вјетр-овит
вр-овит
глас-овит
гор-овит
дрн-овит
дурн-овит
јад-овит
једовит
киш-овит
пла-овит
љек-овит
мјеш-овит
мраз̄-овит
пјеск-овит
прњад-овит
пруд-овит
сил-овит
стра-овит
шар-овит.

β) На *евит,* н. п.

змај-евит, огњ-евит, пољ-евит.

10) ив.

а) На само *ив,* н. п.

жалост-ив
кашљ-ив
крмељ-ив
лежеђ-ив
лепореч-ив
лишај-ив
љен-ив
лењ-ив
милост-ив
немилост-ив
плаш-ив
пљесн-ив
страш-ив
чкакљ-ив
шкакљ-ив
шаљ-ив.

б) На *љив,* н. п.

абраш-љив
баг-љив
бод-љив
болеш-љив
ваш-љив
гњев-љив
говор-љив
досјет-љив
дрем-љив
завид-љив
загуш-љив
кид-љив
крад-љив
лаж-љив
пазор-љив
немар-љив
осор-љив
плач-љив
плаш-љив
повод-љив
подат-љив
сакаг-љив
сан-љив
сврабљив
урок-љив
уш-љив
црв-љив
шкод-љив.

Тугаљив и *сипљаив* имају *а* пред *ив.*

11) ОВ и ЕВ.

(Посвојителна)

а) На *ов*, и то:

α) Која се цијела нигда не говоре, него само усјечена (од имена мушки на полугласно слово и на *о*), н. п.

Обрен-ов	јунак-ов	Здравк-ов
Младен-ов	војник-ов	Ранк-ов
Миладин-ов	сом-ов	бибер-ов
Живан-ов	међед-ов	бисер-ов
поп-ов	Вељк-ов	шећер-ов
кум-ов	Живк-ов	и т. д.

Оваки неколико имена има и од средњега рода, н. п. *вранилов, жутилов*. Од *брат* говори се и *братов* и *братин*.

Која се имена сушгествителна свршују на *ов* и на *ав*, од оније се овака прилагателна имена производе са *љев*, н. п.
117 *Јаков-љев, бјелов-љев; Влади|сав-љев, Станисав-љев, Милосав-љев* и т. д. Од овије посљедњи, која се свршују на *ав*, готово би се могло казати и по правилу, н. п. *Владисав-ов, Станисав-ов*; али се из презимена види, да је обичније са *љев*, н. п. *Владисављевић, Станисављевић* и т. д.

У Славенском се језику и овака прилагателна имена могу усјећи, н. п. Іаковль, Іωань; од тога је у Српском језику остало (или се из Славенскога узело) *Јован* дан, *Иван* дан, *Стјепан* дан, *Тришун* дан; *Никол* (од Николин) дан. (Ово је за оне Славенске надрикњиге, које вичу, да су ове ријечи *просте*!).

β) Која се говоре и цијела и усјечена (од дрвећа, и на полугласно слово и на *α*), н. п.

бор-ов	јел-ов	раст-ов
брез-ов	јов-ов	јавор-ов
бук-ов	клен-ов	смрек-ов
граб-ов	крушк-ов	цер-ов
јабук-ов	љеск-ов	и т. д.

118 Међу ова имена иде и *автов*, и *винов* и *комов*. — *Буков* је од *бук* (од чега је *буква* произведена).

б) На *ев* (од ријечи, које на крају имају или у производу добијају *ђ, ж, ј, љ, њ, ч, ш*), и то:

α) Која се цијела не говоре, н. п.

Благој-ев	змај-ев	ковач-ев
Радој-ев	ној-ев	јарч-ев
Милој-ев	славуј-ев	стрич-ев
Милош-ев	кнеж-ев	учитељ-ев
Милић-ев	спуж-ев	смиљ-ев
Ђурђ-ев	смуђ-ев	и т. д.

Од мушки имена, која се свршују на *ар* (с постојаним *а*), производе се овака прилагателна имена и на **ев** и на **ов**, н. п. *писарев* и *писаров*. Од *отац* каже се *очин*, мјесто *очев* (!); а Крањци, у који се отац зове *оча*, мј. *очин* имају *очев*!! Шило за огњило!

β) Од дрвећа, н. п. *грањч-ев, луч-ев, смрч-ев, руј-ев.*

12) **ин.**

И ово су посвојителна прилагателна имена, од имена и женскога и мушкога рода, која се свршују па *а* (и женскога на *и*), н. п. 119

Стан-ин	Милет-ин	кћер-ин
Милич-ин	Радоњ-ин	матер-ин
Руж-ин	војвод-ин	стрин-ин
Ружич-ин	владич-ин	ујн-ин
жен-ин	слуг-ин	пушич-ин
Вуич-ин	ђеч-ин	и т. д.

У оваковим прилагателним именима, произведеним од ријечи, које се свршују на *ија*, може се *и* испред *н* и изоставити, н. п.

Милиј-ин	или	Милијн
Обреније-ин	—	Обренијн
спаиј-ин	—	спаијн
кадиј-ин	—	кадијн
адиј-ин	—	адијн и т. д.

Будући да се ђекоја суштествителна имена по различним предјелима свршују на *о* или на *а* (као што је назпачено на страни 79); тако се и овака посвојителна имена од њи свршују двојако, на **ов** или **ин**, н. п. *Божов* од *Божо*, и *Божин* од *Божа; Перов* од *Перо*, и *Перин* од *Пера; ирото-* 120 *тов* од *ирото*, и *иротин* од *ирота* и т. д.

13) СКИ.

(Посвојителна, и не могу се усјећи)

а) Од имена суштествителни, н. п.

богојављен-ски
брат-ски
бундев-ски
вин-ски
војвод-ски
гадљар-ски
гај-ски
говедар-ски
гор-ски
Светогор-ски
Црногор-ски
господ-ски
град-ски
гуњ-ски
двор-ски
додол-ски
Дрин-ски
Прекодрин-ски
дуван-ски
Дунав-ски
Подунав-ски
ђавол-ски
Задар-ски
збиљ-ски
Земун-ски
игуман-ски
истин-ски
јаблан-ски
језер-ски
јемин-ски
јесен-ски
каблар-ски
кмет-ски
коњ-ски
Косов-ски
лав-ски
лањ-ски
ономлањ-ски
преклањ-ски
Морав-ски
Поморав-ски
мор-ски
примор-ски
намастир-ски
манастир-ски
онострањ-ски
општин-ски
планин-ски
рај-ски
Сав-ски
Посав-ски
свињ-ски
свој-ски
сел-ски
сео-ски
сијен-ски
старин-ски
шум-ски
цар-ски
и т. д.

121

Од имена суштествителни, која се свршују на *ија,* овака су прилагателна имена двојака, т. ј. по правилу, и с додатком *н* пред *ски* (од посвојителни имена), н. п.

пустаиј-ски	или	пустаијн-ски
ракиј-ски	—	ракијн-ски
ћурчиј-ски	—	ћурчијн-ски
спаиј-ски	—	спаијн-ски и т. д.

Кад се ова̀ка имена производе од имена суштествителни на ***ин,*** које се у млож. броју избацује, онда се цијело ***ин*** (као и у другим ријечма *производни* слогови) изостави, н. п. *Арап-ски, Бугар-ски, грађан-ски, Латин-ски, ришћан-ски, касап-ски* и т. д. А од *Турчин* каже се *Турски.*

Кад се пак производе од имена су|штествителни, која [122]
на крају имају (или у производу добију) *ж, з, с, ћ, ч, ш,* онда се благогласија ради изостави *с* испред *ки,* н. п.

ајдуч-ки	Карловач-ки	небес-ки
варош-ки	Крагујевач-ки	Енглес-ки
враш-ки	Тршић-ки	Француc-ки
сиромаш-ки	Коренић-ки	и т. д.

Која суштествителна имена имају на крају два полугласна слова, од они овака прилагателна имена добијају ***а*** међу њи, н. п. *Босан-ски, земаљ-ски* (а у сложенима од *земља* изостави се цијело ***ља***, н. п. *горњозем-ски, доњозем-ски*); или ***ан*** пред ***ски,*** п. п. *Јадран-ски* (од *Јадран-ин*), *Мачван-ски* (од *Мачван-ин*), *Пештан-ски* (као од *Пештанац*), *пошган-ски.* Од ***во*** и ***ован*** добију ***уј*** пред ***ски*** *волујски, овнујски.*

б) Од имена прилагателни (на *ов* или на *ев* или на *ин*), н. п.

агин-ски	зетов ски	невјестин-ски
башин-ски	кметов-ски	один-ски
братин-ски	кнезов-ски	пашин-ски [123]
волов-ски	кумов-ски	попов-ски
газдин-ски	маков-ски	сватов-ски.

У овај ред иде и *Бурђевски, Иваньски, Јованьски, Никољски;* а и *сшаијнски, ракијнски* и т. д., као што је мало прије напоменуто.

14) НИ.

(Посвојителна)

авдес-ни	бој-ни }	гроб-ни
барут-ни	убој-ни }	дукат-ни
бибер-ни	воденич-ни	жит-ни
бисер-ни	врат-ни	задуш-ни
божић-ни }	глав-ни	запад-ни
божит-њи }	горушич-ни	зим-ни

зуб-ни
испрос-ни
источ-ни
јав-ни
јуж-ни
калај-ни
каруч-ни
кач-ни
киш-ни
крај-ни
скрај-ни
крв-ни
креч-ни
124 крс-ни
куђељ-ни
купус-ни
кућ-ни
кут-њи
лов-ни
лубенич-ни
луч-ни
љеб-ни
љет-ни
прељет-ни
према-љетни
прољет-ни

мед-ни
мес-ни
мјесец-ни
мотич-ни
мрс-ни
народ-ни
небес-ни
нећељ-ни
ноћ-ни
нот-њи
окол-ни
пазар-ни
пер-ни
пет-ни
пилич-ни
погреб-ни
покој-ни
пос-ни
рат-ни
реп-ни
руд-ни
руч-ни
сабор-ни
смрт-ни
самрт-ни
себич-ни

сјекир-ни
сикир-ни
синоћ-ни
синот-њи
сир-ни
сјевер-ни
соб-ни
со(соо)-ни
тавнич-ни
тамнич-ни
тај-ни
потај-ни
тар-ни
тарнич-ни
тор-ни
укоп-ни
упис-ни
цвјет-ни
час-ни
шећер-ни

и т. д.

Која суштествителна имена имају на крају *н*, од оније се овака прилагателна производе само са *и* (јер се два полугласна слова тешко изговарају), н. п. *безимени* (мјесто *безимен-ни*), *истини* (м. *истин-ни*), *камени* (м. *камен-ни*), *стрни* (м. *стрн-ни*). А која имају *ст*, од оније прилагателна имена благогласија ради избацују *т* (као што је и код суштествителни имена назначено), н. п. *крсни*, од *крст*; *посни*, од *пост*; *часни*, од *част*. Ђекоја пак благогласија ради добивају *а* пред *н*, н. п. *пушч-ани*, *сол-ани*, *сунч-ани*, *трепч-ана* игла, *девеч-ано* брдо. *Громовни* и *дуовни* су од прилагателни имена (*громов* и *дуов*); а *куповни*, *невидовни*, *истросни*, *упосни* и *прељетни* од глагола.

125

15) **њи.**

бад-њи
вечераш-њи
гор-њи
дањаш-њи

до-њи
зад-њи
запад-њи
јесенаш-њи
јутрош-њи
крај-њи
скрај-њи
кут-њи
љетош-њи
прољетош-њи
ноћаш-њи
посљед-њи
пошљед-њи
пото-њи
пред-њи
преиспод-њи
ред-њи
сред-њи
страж-њи
тобож-њи
токорш-њи
ускрш-њи.

Потоњи је од *потом*, па се *м* испред *њ* уклонило.

16) **шњи.**

(Понајвише од нарјечија)

а) На само *шњи* (задржавши производно самогласно слово), н. п.

јако-шњи
дојако-шњи
малопре-шњи
тамо-шњи.

126

б) Која благогласија ради добијају *а* пред *шњи*, н. п.

давн-ашњи
јучер-ашњи
прекјучер-ашњи
негд-ашњи
овд-ашњи
овогод-ашњи
ономад-ашњи
ономадн-ашњи
прв-ашњи
сад-ашњи
досад-ашњи
свагд-ашњи
сјутр-ашњи
прексјутр-ашњи
скор-ашњи
тад-ашњи.

Годишњи и *овогодишњи* имају *и* пред *шњи*.

17) **ањи.**

јучер-ањи, прекјучер-ањи, сад-ањи.

18) **ињи.**

буд-ињи
бу-ињи
голу-бињи
гуј-ињи
ждрал-ињи
кокош-ињи
мрав-ињи
оч-ињи.

19) **ји.**

Бож-ји
враж-ји
врапч-ји
127 вуч-ји
гушч-ји
зеч-ји
јазавч-ји
јаребич-ји
јеребич-ји
јеверич-ји
вјеверич-ји
коз-ји
кокош-ји
крештелич-ји
кукавич-ји
ласич-ји
ластавич-ји
лисич-ји
мач-ји
миш-ји
овч-ји
пас-ји
пач-ји
пловч-ји
препелич-ји
рач-ји
сврач-ји
сјенич-ји
тич-ји
ћур-ји
чавч-ји
човеч-ји
штуч-ји.

20) **љи.**

а) Од имена сушгествителни, н. п.

брав-љи
див-љи
дрозгов-љи
керов-љи
косов-љи
жаб-љи
крав-љи
мужев-љи
осов-љи
пужев-љи
риб-љи
сом-љи.
синов-љи
чворков-љи.

21) **и.**

а) Од имена мушкога и женског рода, н. п.

128 вран-и
говеђ-и
ђаволь-и
јелењ-и
јесењ-и
кобиљ-и
медвеђ-и
међеђ-и
морун-и
шаран-и.

б) Од имена средњега рода, која се свршују на *е* и значе младе животиње, и то од род. падежа (претворивши *т* у *ћ*, као што с таким словима и у производу други ријечи бива), н. п.

ждребеђ-и
јагњеђ-и
јањеђ-и
јаређ-и
јунеђ-и
крмеђ-и
магаређ-и
пилеђ-и
прасеђ-и
телеђ-и.

По овом је правилу произведено *свињеђи* и *срнеђи*, прем да се данас не говори *свиње свињета* и *срне срнета*. Овђе

иде по производу и *шсећи* од *шсето*; а у *трећи* је цијело *ећи* производни слог.

22) **ок.**

вис-ок жест-ок
дуб-ок шир-ок.

23) **ом.** 129

лак-ом, пит-ом, тр-ом.

24) **ов.**

јал-ов, гот-ов, сир-ов.

25) **о** или **л.**

а) На *ао* или *ал*, с непостојаним *а*, н. п. *нагао, округао, подмукао, свијетао; обал, топ-ал.*

б) На *ео*, н. п. *весео, невесео, кисео.*

Вел-ик, гол-ем и *дал-ек* немају друштва.

Осим ови, од различни ријечи, производни прилагателни имена, млога постају од *глагола*, и то:

а) Од *свакога* је глагола *страдателно* причастије прилагателно име, н. п. *знан, незнан, опран, неопран, поуздан, растркан; забле|нут, ћанут; клет, проклет; проливен, чувен,* 130 *папрен, смушен* (мјесто *смуштен, смућен*, од *смутити*?), *кршген, кићен, злаћен* и т. д.

б) Од ћекоји *средњи* глагола узело се и дјејствително причастије прошавшег времена (које се свршује на *о*) као прилагателно име, н. п. *врео, гњио, зрео, изгорео, кључао, пукао, невалао, окорео, опузао, смрзао, усјао; остали, огријало* сунце, *умрли* час, *мркли* мрак. Међу ове ријечи иде и *потмоо* или *потмуо* (од *потамним*?).

в) Тако су од ћекоји глагола од дјејствителнога причастија садашњег времена постала прилагателна имена, на *ћ* или *ћи*, н. п. *врућ, имућ, могућ, речећ; болећи, брија̀ћа* бритва,

јааћи коњ, *ораћа* земља, *плетића* игла, *стајаћа* кошуља, *теглећи* во, *текућа* вода, *шиваћа* игла и т. д.

131

IV. ПРИЛАГАТЕЛНА ИМЕНА

С Л О Ж Е Н А.

а) Од сложени суштествителни имена и нарјечија, н. п. *Бијоградски, војводин, коловођин, подунавски* (од *подунавље*) *поцерски* (од *поцерје*), *прекодрински* (од *прекодриње*), *пролетни, посиначки, незнабожачки, ускршњи, западни, источни, народни, удадбени, богојављенски; прекључерањи, ономадашњи, ономлањски, синоћни* и т. д.

б) С *предлозима*, н. п.

без: безазлен, безбожан, безводан, безглаван, безгрјешан,
бес: бездушан, безимени, безмитни, безобразан, безуман, беспослен, бесребрни.
до: довољан.
за: задовољан, задружан, зазоран, залудан, замашан, заручан.
из: издашан, изобилан.
на: назадан, назубан, наказан, накан, налик, наочит, напредан.
132 *о*: оближњи, озимача крава, окоран, окретан, опор (опоран), оправан, осочан, отрован, отужан.
од: одморан.
па: пачисти (н. п. понеђељник).
по: побожан, повољан, поклапан, покорап, пошашан, послушан, постидан, потребан.
под: подводан.
пре: прекоран, преправан, пресртан, претежнији.
при: приземљаст, прикладан, приличан.
про: пробитачан, прокисео, проклет, просјед, простран.
раз: разборит, разговијетан, разговоран, различан, разуман,
рас: распојас.
с: самртан, скозна (коза), скотна (мачка), смјеран, сродан,
са: срочан, стеона (крава), згодан.
з:
су: суждребна (кобила), супрасна (крмача), суштена (кучка).
у: увршан, угодан, удесан, уморан, уписни, упоран.

Неколика предлога мијешају се у значење прилагателни имена: *α) пре* (значи *врло*, или више него што треба), п. п.

прекрасан, предобар, превелик, прездрав и т. д. *β*) **по** (с простим прилагателним именима значи, | од прилике, *довољно* [133] (Њемачко ziemlich), са степеном сравнителним *још мало*, а с превосходним *готово*), н. п. *повелики, пократак, подугачак; побољи, повећи; понајбољи, понајљепши* и т. д. *γ*) **на** (само са неколика прилагателна имена значи *мало*), н. п. *наглув, накисео, накрив.*

в) С нарјечијем **не,** н. п. *неблагодаран, невјеран, невјешт, невољан, нејак, немоћан, непокоран, непослушан, несносан, несташан, неук* и т. д.

г) С именима суштествителним (ђе се обично прима *о* у сриједу), и то:

α) Ђе је најприје име прилагателно, н. п.

бјело-грли	дуго-нокт	меко-уст
бјело-лик	дуго-рук	младо-лик
бјело-ног	дуго-реп	плаво-ок
босо-ног	злато-кос	плосно-глав
буњо-глав	злато-крили	танко-вр
вито-рог	зло-ћуд	тврдо-глав
врто-глав	зло-чест	тврдо-уст
голо-брад	кре-зуб	тупо-глав
голо-врат	криво-врат	црно-кос [134]
голо-глав	криво-глав	црно-ок }
голо-трб	криво-ног	чарно-ок. }
добро-ћуд	крњо-рог	
дуго-врат	меко-пут	

β) Ђе је у почетку суштествително име, а прилагателно на крају, н. п.

бјесо-мучан	сило-дрцан
бого-дан	сњего-падан
бого-носни	средо-вијечан
водо-плаван	средо-зимни
горо-падан	средо-посни
куко-носаст	чудо-творан.
путо-ногаст	

д) С другим именима прилагателним, и то:

α) Која показују својство, н. п.

благо-даран
благо-частиви
голо-брадаст
дуго-вјечан
зло-вољан
зло-ран
зло-ћуд-ан
ино-косан
лепо-речив
мило-крван
прће-уснаст
само-вољан
само-жив
само-ран
само-саздани
само-твор
старо-ставни
суво-паран
танко-вијаст
цјело-купан.

135 *β*) Која показују посвојавање (од суштествителни имена, која имају узасе прилагателно), н. п.

горњо-земски
доњо-земски
Ново-пазарски
Ново-селски
Свето-горски
старо-сватски
Суво-долски
Црно-горски
Црно-ријечки
и т. д.

ћ) Од имена бројителни, н. п.

дво-губ
дво-личан
дво-струк
једно-лик
седморо-струк
тро-глав
тро-струк
тро-љетни
тро-пол
четворо-струк
шесто-крили
шесто-перни.

е) Од два суштествителна имена, н. п.

змијо-глав
псо-глав
свило-кос
свило-рун
сребро-кос.

Међу сложена прилагателна имена иде и *све-могући, све-знали, млого-знали* и *себе-знао.*

[*Овој радњи Вуковој има неуместан приговор* **М. Светића** *у напомени чланку. (недовршеном)* „Єзык Србскій, Ображаванье Србски речій," *у 18. свесци „Српскога Летописа" (за год. 1829. св. 3.), на стр. 92. А какве је вредности тај Светићев чланак, показао је Вук — по други пут изазван Светићевом књижицом* „Ситнице Єзикословне, I" *(Нови Сад, 1837.) — у свом* „Одговору на Ситнице Језикословне Г. Ј. Хаџића = М. Светића" *(Беч, 1839.), на стр. 9. и 10. И овај други Светићев посао и Вуков одговор види у III. књизи ових „Скупљ. грамат. и полем. списа" Вукових.*]

XXVII.

1.

ОБІАВЛЕНИІЕ

*[О књизи „*Луке Милованова ***Опит наставлења*** *к Србској* ***Сличноречности*** *и* ***Слогомјерју*** *или Просодии.“ — На 4°, 1 лист.]*

Лука Милованов Георгиєвиħ, бивши учитель Пештански, [Ia] кои іе у почетку 1829 године у Будиму умръо, написао іе іош 1810 године правила нашега *Стихотворства* под именом: *„Луке Милованова опит наставленьа к Србскоі Сличноречности и Слогоміеріу или Просодіи;“* но због различни узрока ниіе ій за живота свога могао на свет издати. Іа мислим, да се ова кньига ничим болье не може препоручити, него своим садржаньем, коіе се ево овде поставльа:

„Предсловіе. I. диел. *Увод. О Сличноречности.* Што іест сличноречност? Што іест Слогоміеріе? Што іест Слог? Што су писмена? Колико има писмена или знакова такови у нашем Србском іезику? Коликострук іест слог? Што іе дуги слог? Што іест кратак слог? Што іест обшти слог? Од куда ова различност слогова? Іе су ли сви слогови дугачки како и кратки іедног рода? Има ли штогодь, чим би се ова различност у писаньу назначити могла? Како се зову ови особши знаци, и колико и има? Будући ова различност слогова очевидна іест, и у изговараньу сматрати се мора, не били сваkога слога таковог своі знак у писаньу поставити требало? Имаіу ли слогови іоште особиги какови своі знак? Поглавак I. *О Слогоміеріу.* §. 1. у простим речма. Како се раздіельуіу речи просте? Речи іедносложне какови слог даіу? Каково сло-

гоміерiе имаiу речи двоiесложне? Каково слогоміерiе имаiу речи троiесложне? Каково слогоміерiе имаiу речи четворосложне? Како се речи петоро́сложне просте размiераваiу? §. 2. У сложеним речма. На што треба у сложеним речма мотрити? Поглавак II. *О чланцима сличноредака.* Што iест чланак? Колико има чланака? — Поглавак III. *О сличноредцима.* Што iест стих? Како се раздiельуiу сличноредци? Кад се зове сличноредак прост, а кад смiешан? Колико врсти има iеднообразни сличноредака? Како се они iедноставни сличноредци по коликости чланака разликуiу? 1. Род прости сличноредака. Дугократци. 2. Род прости сличноредака. Кратkодузи. 3. Род прости сличноредака. Дугодвократци. (dactili) сличноредци смiешани. Поглавак IV. *О усiеку или Уломy.* Што iест усiек сличноредка или улом? Имаiу ли усiеци у сваком стиху мiесто? Гди треба пiесмотворцу ставити усiек? Поглавак V. *О слику.* Што iест слик? Коликострук iест слик? На што се има у слику мотрити? Има ли безслични стихова? О редцима, коiй ни слогоміерiа, ни поредности чланачне, ни горе споменуте сличности праве имаiу, а под именом сличноредака стоiе. Како бива сличноредак и поред слогоміерности и поредка чланачног нечист? Како се зове нечист или неправилан слик? Сликови горе поменути трiу родова коiй су изборно добри, и коiй нису? 1. Род сликова мужески. а) Врло добри. б) Среднье добри. в) не добри или нечисти. 2. Род сликова женски. а) Врло добри. б) среднье добри. в) недобри или нечисти. 3. Род сликова дiетиньи. а) Добри. б) и в). Поглавак VI. *О слободности везаног списа.* Шта се
[16] разумева под именом слободности везанога| списа или Стихотворства? 1. Скратньа, 2. Продужньа. 3. Преметньа. 4. Преміена. II. Диел. *Пiесме, коiе из ньемачкога iезика преведене, коiе саставльене, и колико се за сад дало, по горе назначеним слогоміерiа правилима уредьена* [-*е*]. 1. Мила, коiу iа мислим (по Биргеру); 2. На пчеле (по тому истому); 3. Моioi дiеци на Маiалес; 4. Позиванье прольетьа (из ньемачког Календара превод); 5. Природе право (по Биргеру); 6. Пиначка (по тому истом); 7. На кньижицу за ново льетни дар; 8. Слава льубве (по Биргеру); 9. О погребу Митра Поповиħа Калфе трговачког из Мохача; 10. Цвiетье (по Шраiберу); 11. Надежда (по Биргеру); 12. Смилька (из Баiса); 13. Хвала Фантазиiи (по Виншеру). — *Размiера* сличноре-

дака у предложеним лирическим піесмама. *Пословіе Читательу. Изіасненье* речи ньеки, коіе се виде сумнителне.“

Никоме ниіе нужде доказивати, колико су правила ова важна за свакога нашег кньижевника; они пак читатељи и читатељице, кои толико за правила немаре, читаће поменуте песме и друге различне, по своі кньизи као посеіане, стихове са особитом радости.

Кньига ће ова у свему од слова до слова бити онако наштампана, као што се у мене Лукином руком написана налази; іа ћу у особитом предговору назначити нешто од Лукина житиіа, и куд се оваі рукопис повлачио, док іе наіпосле мени у руке допао. Она ће бити око 10 штампани табака велика, и цена іоі іе 2 Форинте W. W. или 48 краіцара у сребру. Време пренумерациіе траіаће до конца месеца Майіа ове године. До тога времена што ко скупи пренумеранта, нека изволи ньиова имена с новцима заіедно послати или мени у земун, или у Пешту Г. *Јосифу Миловуку,* кои ће о Пештанскоме Вашару у месецу Августу и Кньиге свима раздати и разаслати. Сваки Г. Скупитель, коіи пошалье десет пренумеранта, добиће іеданаесту Кньигу на дар.

Когод зна, како се наше Кньиге штампау и продаіу, нико неће помислити, да се ова Кньига издаіе какове трговине ради, а особито кад чуіе, да она за свога Списателя *мора* платити 110 Форинти дуга! И какогод што сам се іа из іедине льубави и ревности к нашему кньижеству примио овога сирочета, тако се надам, да ће му и родольубиви Г.Г. Скупительи и Читательи, као наівећи Меценати данашньега Кньижества нашега, драговольно руку помоћи пружити, да би га на свет извели.

У Земуну 17. Јануариіа 1832 године.

Вук Стеф. Караџић.

[*Књига је ова изшила на свет у год. 1833. Вуков предговор види даље, под 2., на стр. 374.—383., а само* „Наставлење к Србској Сличноречности“ *у „Додатку“ на стр. 461.—510.*]

[в] # ПРЕДГОВОР ИЗДАТЕЉЕВ

[*Књизи* „Луке Милованова ***Опит наставлења к Србској Сличноречности и Слогомјерју*** *или Просодии,“ стр. в.—у.**]

Списатељ ове књиге, *Лука Милованов Георгијевић*, родио се у Босни у наији Сребрничкој, у кнежини, која се зове *Осат*. Отац његов, *Милован Георгијевић*, који је био дунђерин, као што су готово сви Осаћани, досели се пред последњи Турски и Австријски рат у Срем, и донесе Луку од две године дана. Изнајпре намести му се отац с фамилијом својом више Варадина у селу Черевићу, и стане радити свој занат; но уз Турски рат ишао је двапут у фрајкоре, и последњи пут био је постао стражмештер. Пошто се фрајкора сасвим избави, он се, као дунђерин, намести у Винковцима, где је и умръо 1820. године у старости око 80 година.

Лука је у Винковцима учио Српски и Немачки и изучио шест Латински школа,| у Сегедину је свршио философију, а у Пешти права Мађарска и постао јурат. Године 1810., кад је ову књижицу писао, био је Српски учитељ у Пешти. По том негде на великоме мразу пође у Ирму к Руским певцима, које је учио математици, и озебао ушавши у врућу собу, *оглуне* у једанпут. Тако изгубивши једно од најглавнији чувства, не само што више није могао учитељовати, него се учини и као сулудаст, и *пропије се*. Оставивши учитељство, стане, као јурат, писати код адвокâта, а особито у Будиму код покојнога Глигорија Димића, који му је млого добра чинио; а после неколике године узме га Будимски владика, покојни Ѣонисије Поповић, да му којекакве књиге преводи

[* Цео овај спис види даље у „Додатку“ под бр. 6., на стр. 461.—510. ове књиге.]

с Латинскога језика и преписује.[1]) Од владике је имао 10 форин|ти В. В. на месец, рану, и *вина,* колико му је тре- а
бало (јер трезан није могао ништа радити, а за ракију није марио), а и по коју аљину. Тако се управо може рећи, да му је у тој новој служби било врло добро. Кад владика у почетку 1828. године, на особиту његову несрећу, умре, он онда тек остане права сирота, и стане опет наново адвокатима и другоме штокоме којешта преписивати, али је већ био ослабио, а и очи га почеле издавати. Владика му је у тестаменту био оставио 300 форинти В. В., но он није имао среће, да то добије. Тако у правој сиротињи умре у Будиму 23. Нојемврија 1828. године, не имајући од рођења више од 44 године. Био је раста средњега, више риђ, него црномањаст, врло шаљив, и до смрти *поштен човек.*

Из предговора Лукиног на страни III. и IV. види се, да је ова књига била го|това 1810. године, и зашто се онда ћ
није наштампала. Године 1814. у пролеће саставши се ја с њим у Будиму, и разумевши за историју њену, замолим га, да је да мени, да је о свом трошку штампам у Бечу. Он на то пристане радо, али кад ми је донесе, неки листови од рукописа подерани, неки упрљани (н. п. он завијао у њи кобасице или печено месо), а неки сасвим погубљени; тако сам га морао наново молити, да је препише и потпуни, и да би он то радије и лакше учинио, примим га к себи у квартир. Кад је тако преправљену онога лета донесем у Беч, ато, несрећом њеном, ондашњи цензор наши књига, Г. *Копитар*, отишао пословима царске библијотеке у Париз; и тако не могући је штампати, вратим рукопис Луки оне јесени опет натраг. Године 1828. бавећи се у Будиму запитам Луку, који је к мени, као своме пријатељу и *земљаку* (јер од Јадра до Осата не ће бити пуна два дана) често долазио, где му је онај рукопис, а он ми одговори, да је опет онако разбачен, као што је био и 1814. године. По том га којекако наговорим, да га још једном искупи и потпуни, па док| се ја •

---

[1]) Од они књига, које је Лука преводио и преписивао, владика је неке за живота свога издао на свет, но Лука њи није писао онаким језиком, као што су штампане, него ји је писао, како је он мислио да је најбоље Српски, па је владика после с другима *поправљао*, или управо рећи *ква|рио*. Лука је сам а
имао обичај одговорити, кад га је ко о том запитао: „Ја напишем, како знам, и како мислим, да је Српски најбоље, па после владика и * * * *штроје* по њиовој вољи.“

вратим из Србије, да гледамо како да га издамо. Но кад ја у пролеће 1829. године дођем из Србије у Будим, ато он умрьо, но рукопис заиста преправио и на смрти наручио, да се мени преда. Ја особито благодарим Госпођи *Ефросинији Димић*, и Госпођи *Јулијани Поповић* и њеној кћери Госпођици *Марији*, што се ова жеља и препорука Лукина извршила.

Сад је ова књига штампана из онога истог рукописа, који је Лука 1814. године преписивао код мене, само су гдекоји листови, ваља да, који су били погубљени или подерани, наново преписани. Она је у свему наштампана од слова до слова онако, као што је Лукином руком писана, осим што је метнуто *ѣ* место *дь*, *љ* место *ль*, *њ* место *нь*, *ћ* место *ть*, а *ј* место *і*. За то мислим да ме по правди нико не може кривити, јер Лука сам каже на страни 16. и 17., да место ова четири прва гласа (*ѣ*, *љ*, *њ*, *ћ*) *за невољу* пише тако по два слова, док у штампи не добију сливен и прост знак; а *ј* не само што је прописујући Звеканов гробни натпис
ж писао, и мени говорио, да тако жели своју књигу штампати, него је и у самоме овом рукопису на гдекојим местима, особито што је после поправљао, право *ј* писао.

Истина да је Лука, као што се из његова предговора види, пишући ову књигу имао право мњење о Српскоме језику и књижеству; али се опет у њој налазе готово све обичне погрешке данашњи наши списатеља, а особито *непостојанство* свакога рода у писању различни речи, н. п. *Србскому* и *Сербског*, *први* и *первог*, *држати* и *обдержавају*, *црножучје* и *церножучје*, *срце*, *с'рдце* и *рдце*; *свјету* и *свиету*, *диел* и *дјел*, *рједко* и *редко*, *разумети* и *разумјевајући*, *љепо*, *љепо*, *лепо* и *л'епо*; *гдикоји* и *гдјеког*; *штогод*, *штогодь* и *штогоѣ*; *млоге* и *многе*, *страх* и *стра*, *пјесма* и *пјесна*, *одзиве* и *отзиве*, *састављају* и *собрати*, *мисао* и *мисал*, *свободна* и *слобода*, *светчани* и *свечан* и т. д. *Вредни* на страни 14. значи *шкодљиви*, а *вреди* на страни 117. значи cs ist werth. — Тако, ваља да држећи се етимологије, не само што има
з *грозђа* (место *грожђа*), *упусћао* (м. *упушћао*), *узшишу* (м. *устишу*, за које и у Славенским Граматикама има правило), него и *лагко* (м. *лако*), и *обвикли* (м. *обикли*, као и *обичај* на страни 16.) — *Морја* и *морју* не знам, или је писао држећи се Славенскога (као и *њеки*, *њеколико* и *њешто*, место *неки*, *неколико* и *нешто*), или је примио из

Рватски речника (Крањскога наречија), као по свој прилици и *тежје, тежји, горји, најгорје, највишје* и *тишје*. — *Кошњице* (м. *кошнице*) ја у народу нашему никад нисам чуо да се говори. — И у самоме *спрезању глагола* налази се неколико погрешака (дакле онаки, за које Лука на страни 60. кара Дошеновића!), н. п. *изисквајући* (м. *изискујући*, као што је и на страни 117.), *подизајуће* и *преподизајуће* (м. *подижуће* и *преподижуће*, као што је и на стр. 21.), *дизајући* (м. *дижући*), *дајеħ'* (м. *дајућ'*, као што је и на стр. 96.), *развалива* (м. *развалује*), *вучућ'* (м. *вукућ'*), *скраћиваш* (м. *скраћујеш*), *обмањивај* (м. *обмањуј*). По моме мњењу и *појеħ'* је погрешено место *појућ'*, јер колико се год могу опоменути, да сам у народу нашему чуо овај глагол, све сам га слушао на *ем* (*појем*), а не на *им* (*појим*), а и у Славенском језику не каже се *поиши, поит*, него *поеши, поет*. *Зажежу* место *зажегу* може *за невољу* поднети, али ја мислим, да је обичније и правилније друго. — На страни II. у другој врсти од озго *зато* је сасвим сувише. — Но све ове погрешке сваки ће читатељ Луки радо опростити, кад помисли: 1) Да је ово *прва* његова књига; 2) Да је писана пре 23 године; 3) Да је он сам није издао; 4) Да је почетак свакога посла, а особито овакога, и у оваким опстојатељствима (као што су данашњи наши списатеља) тежак; 5) Да се оваке погрешке налазе и *данас* у књигама први наши списатеља, који се од толико година с писањем и с издавањем књига забављају. Да је Лука сам ову књигу издао, јамачно би он гдекоје погрешке, особито што се тиче непостојанства, поправио; истина да сам то могао и ја учинити, али нисам тео (нити сам смео), јер кад би сам по својој вољи почео поправљати, не би сам знао, где би се уставио, па би најпосле књига изишла написана по моме данашњем мњењу, а не по Лукину ондашњем.

Све ово, што је до сад казано, казано је о *књизи вообште*, сад ваља штогод проговорити и о садржању *ове* књиге; и тако:

1) На страни 14., 15., и 16., није најбоље одређена разлика између *и* и *і*. Нити је *і* половина *и*, нити је *и* од два *і* начињено (као што мисли и Г. *Адам Драгосављевић* у 26. ч. Српскога летописа на страни 57., 59., и 60.); него је наше *и* Грчко *Η* (ета, *η*), које Грци у време св. Ћирила већ нису више изговарали као *е*, него као ми данас што *и*

изговарамо; а *і* је Грчко јота (*ι*), које је у стари Грка пред самогласним словима свагда било самогласно слово и чинило слог за себе; тако и у најстаријим Славенским рукописима (н. п. у Остромирову јеванђелију од године 1057.), да се не би їаковъ читало у два слога (*Јаков*), налази се написано їѫковъ; тако се из исти узрока налази написано Июдеи, место їудеи и т. д. За то је св. Ћирило, као што је и
к пре напоменуто, за Славенски језик *свезао* а, е, оу, са ї (да му се по Грчком изговору не би читало *и-а, и-е, и-оу*), те начинио ѩ, ѥ, ю. — Исто тако Лука није управо знао, где ће писати *ј*, н. п. он пише *није* и *прие; другојачије, основаније, обширније, напредније*, а на стр. 41. и 43. *милие*; на стр. 30. *двију*, а на 54. *двиу*. Имена суштествителна, која се свршују на *ија* обично пише без *ј* (*иа*), н. п. *Делиа, Аматузиа, просодие, просодии;* а да је у оваким речма писао *ј* после *и*, онда на страни 72. не би морало бити *Азји*, него *Азиј'*, које не само што би према говору и разуму било правилније, него би се и боље слагало с *класи!*

2) Сва правила, која су у првој половини ове књижице (од стране 11. до 71.) важна су и преважна за све наше стихотворце; али је најважнија ствар овде *просодија* или *слогомерје*. Да ће се у свему овоме, као у првоме огледу, наћи погрешака и недостатака, то се разуме само од себе; али кад је једанпут само оволико учињено, сад ће се ласно
л моћи поправити, што је погрешено, и додати, што недостаје. Од сад ће моћи Луку поправити и онај, који је до сад млого и млого мање од њега знао. Тако се и ја усуђујем овде, као мимогред, назначити нешто и о томе. а) Сваки ће прави читатељ ове књиге казати, да би на страни 19. ваљало *примерима* да је показано, за које слогове Лука мисли, да не иду ни у први род кратки, ни у три рода дугачки слогова, и т. д. Пример, који је он о том, као мимогред, под звездицом показао, врло је рђав, јер између *цр҃вен* (roth) и *цр҃вēн* (die Röthe) разлика је у гласу, какогод и у значењу (ако није још већа); но о том ћемо после мало више говорити. Исто би тако нужни били примери и на страни 30. од озго на два места, где се говори о речима, које имају по два пригласила. А и на страни 67. не би с горега било, да је примером показано, које су то у Српском језику речи, *из почетка скраћене* (у обичном говору). — б) На страни 27. и 34. каже Лука, да *јунак, орач, копач* на *првом слогу не-*

мају пригласила, и зато да је у оваким речма први слог кратак, а други дугачак. Мени се чини, да је о овим речма врло| мало казато, једно, што оваке речи имају на првом ъ слогу пригласило подижуће (`), као што је казато у Граматици поред Српскога речника на страни XXXVI., а друго, што оваки речи има млого, и од различни врсти, у нашем језику, н. п. *овчар, козар, ковач, ратар; црвен* (die Röthe), *зелен* (die Grüne), *стрмен* (die Steile); *камен, кремен, пламен, грумен; помоћ, немоћ; милост, радост, жалост; крвав; свети, добри; света, свето; светим, светом; вòдȇ* (у род. јед.), *водом; играм, играш, игра, играј; чиним, мељем; онај, овај; тако, туда, свуда, овда, онда, тада* и т. д. У *свима* оваким речма први се слог изговара *оштрије* од другога, а други се *отеже* више од првога. Може бити да би се према Грчкој просодији могло казати, да је на првом слогу акцент, а други слог да је дугачак; у нас пак ваља да се одреди, или ће оваке речи бити *јамби* (⏑ —), као што је Лука на страни 27. и 34. *казао*, или *трохеји* (— ⏑), као што ји је овде у својим песмама *употребљавао* (н. п.

— ⏑
Како ми се *мила* смије.
— ⏑
Слађа и од медног муста.
— ⏑
Тко ли *медни* њој глас дале.
— ⏑ — ⏑
Онај, од ког *славуј*, шева.
— ⏑ — ⏑
Онај, од ког *лабуд* прима.
— ⏑
Хвалим *милост* срдцем правим.
— ⏑ — ⏑ — ⏑
Пустош ову, весно *мила*.
— ⏑ — ⏑
Онда расте, *онда* цвјета,
— ⏑
Зелен краси сва дрвета.
— ⏑ — ⏑
Једва *чека*, *зове* хај.
— ⏑
Лепо време *мјесец* Мај.
— ⏑ — ⏑
Губи зима *стомен* свој.
— ⏑
О! поити *помоћ* дати.

— ∪
И мој *бокал* разбити.
— ∪
Камен срце њено и т. д.),

или *спондеји* (— —), или ће се оставити стихотворцима *на*
н *вољу*, да ји употребљавају, *како им кад затре|ба*. Уз то се такођер мора одредити, како ће се оваки слогови употребљавати у оним речма, које имају више слогова од два, и где слогови с пригласилима нису један до другога, н. п. *господар, премѐтâње, гòлêтан, грàђâнче, ỳздисâње, горòшадни̂к* и т. д. Лука је оваке речи употребљавао, како му је кад какав слог

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪
требао, н. п. у *слушајте, сисајте, будете* слогови су с пригласилом подижућим узети за дугачке, а с преподижућим за кратке (као и они последњи, на којима никакога пригласила

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
нема!); а у *и украси, и људи, дај уживај, од жене* сасвим на против. — в) На млого је места Лука овде, по обичноме говору судећи, очевидно узео слог дугачак место краткога, а кратак место дугачкога, н. п.

— ∪ — ∪
Бјелог лица *руменило*.
∪ —∪
Не б' *жалио* сад умрети.
∪ — ∪
И *суђена* мени није.
∪ — ∪
Много *добити*.
∪ — ∪
Красне *находи*.
ль
∪ —∪
Носи *пролеће*.
∪∪ — ∪
Цвјет *неотима*.
∪ — ∪
Један *голубак*.
— ∪ — ∪
Услађује њоме нас.
— ∪ — ∪
Весели се свака твар.
∪ — ∪
Сви *весели* дакле стојмо.
— ∪ — ∪
Оди к мени *голубице*.

– ∪ – ∪
Узабрати имам власт.
∪ – ∪
Прстом ме *обори*.
∪ – ∪
За *свјетилник* ума.
∪ –
Пун *вина* нагута.
– ∪ – ∪
Обасјава сутра зрак.
∪ – ∪
Даје гроб *постељу*.
∪ – ∪
Почуј, о *надеждо*.
– ∪ – ∪ ∪ – ∪
Ти страх *погибели* (а на страни 78. Страх, *погибел* дише сав) и т. д. Тако је може бити натегнуто и у стиховима:
– ∪ ∪
Пи́ћа нека *ми траје*, и:
∪ – ∪ ∪ – ∪
Ту *Закона* јест *наставник*.

Истина да Лука каже на страни 69., да стихотворац може за невољу („*и то красоте неке ради у изговору?*“) узети слог кратак место дугачкога, и дугачак место краткога; но ја мислим, да је ово правило врло рђаво. Јер ако се оно прими, онда учени стихотворци имају изговор за сваку погрешку своју у овоме, и добијају власт, *против правила правилне* стихове писати; онда и у народним нашим песмама не би било ни једне погрешке у просодији.*) — г) На

*) Ја сам у првој књизи народни наши песама (у Липисци 1824. године) напоменуо нешто и о правилима и о *просодији* исти песама, о чему је напоминњао и Рецензент прве књижице народни наши песама, Г. *Јаков Грим* (у Wiener Allg. Lit. Zeit. 1816. Mon. Sept. Nr. 74.); но у 17. ч. Српскога љетописа на страни 98—102. Господ. П. Б. против тога између осталога показује, да у нашим народним песмама нема ни *поетически стопа*, ни *слогомерја*, нити и каки други правила, осим броја слогова и одмора; и да у истраживању слогомерја ови песама не треба гледати на подизање и спуштање гласа у певању (мелодијски тон), као што смо ми гледали, и тиме се варали. Прочитавши ја сад наново и оно, што сам о том писао, и што Г. П. Б. против тога каже, остајем (што се главне ствари тиче) опет на ономе, што сам онда казао, и тако мислим, да је Г. П Б. на брзу руку о овом пресудио, и мене и поменутога Г. Рецензента на правди окривио. Овде није место, примерима о том уверавати Г. П. Б. (а код штампане књиге готово то није ни нужно) и истраживати разлику између *мелодијског тона и просодије*, него ћу му накратко казати ово: а) Број слогова и одмор то су у нашим народним песмама главна и једина правила, на која је песмотворац пазио (но и то не осећајући, него само држећи се ува и гласа у певању), а поетическе стопе и слогомерје *по својству језика* (у оном броју сло-

п страни 67. међу примерима, како стихотворац реч у среди скратити може, поставља Лука и *мо'м* место *мојему*, које не р би| требало, јер се *мом* и *моме* говори тако, као и *мојему*; а што се год у обичном говору говори, онде не треба ме- с та|ти знака, да је што изостављено. Тако би он боље учинио, да је код *Сред* (на стр. 88.) назначио, да је скраћено из т по|четка (место *усред*), него што је таке знаке метао код речи, које се и онако говоре, н. п. *јошт'*, *к' твојем*, *угод-ним'* и т. д. Исто тако Лука на поменутој страни за пример

р гова и с оним одмором) намести се *само од себе* (та|ко је могао и Омир по својству ондашњега Грчког језика у егзаметрима певати Илијаду и Одисеу и не мислећи о слогомерју, као н. п., што није мислио ни Дошен, нишући Аждају седмоглавну четворостопним трохејима); б) Ја нити сам онда мислио, нити мислим сад, да су наше народне песме по слогомерју *без погрешке*, него сам мислио, и сад мислим, да се у свакоме роду њиови стихова познаје, каково је слогомерје *требало да буде*, па што није по ономе, оно је *погрешено*, као што се (где мање где више) налази и код најзнатнији учени стихотвораца свију народа; в) Ја мислим, да метрум или слогомерје млоги наши народни песама може ласно познати не само учен и у овом послу вешт Србин, него и Немац и Енглез и Француз, који ни једне речи Српски не зна, него само да му се песма неколико пута прочита или *отпева* (поред свега онога, што Г. П. Б. говори о разлици између мелодијскога тона и просодије, ја му опет слободно могу ка- с зати, да се певање гдекоји песама| *јавно* управља по слогомерју — а у погрешеним стопама *слогомерје по певању*; — о том би се он сам могао уверити, да чује, н. п., како се у колу пева *Расла танка јелика*, и: *Ајд' у коло, сејо моја*). Ја не знам, какав би у овоме послу вешт Србин могао казати, да, н. п. у стиховима:

Бога моли младо момче:
Дај ми, Боже, златне роге,
Да прободем бору кору

нису по четири трохејске стопе? Или у стиховима:

Расла танка јелика
На два брда велика.
То не била јелика,
Већ девојка Велика

да нису из почетка два трохеја, а на крају дактил? Или у стиховима:

Порани рано на воду,
Од злата нађо јабуку,
Дадо је ошу да дели

да нису у почетку и на крају дактили, а у средини трохеји? Или у стиховима:

т *Прођо гору, прођо другу и трећу —*
Ал' у гори зелен боре листао —
Ајде Дука, ајде Лека на војску.
Дука Лека спрема коња да иде,
Вјерна љуба држи коња и плаче:
Јао Дука, јао Лека војвода!

да нису по четири трохеја и на крају по један дактил? Па кад се у нашим народним песмама нађе више оваки правилни стихова (или и сами стопа), него неправилни, не ће ли онда и Г. П. Б. признати, да је оно, што је правилно, *правило*, а оно, што је неправилно, *погрешка?*

у стихотворству *продужени* речи узима *њиме* и *њојзи,* које се обадве речи говоре и у обичном говору. Прави, и особити, примера о овоме има у нашим народним песмама, н. п.

Пије вино Краљевић*у* Марко;
Да зна краље, како ја што знадем.
Ђе погибе славни кнеже Лазо.
Ђе погибе Вуче Бранковић*у*.
У Жабљак*а* у постојбину му.
Дође везир у Призрен*а* града и т. д.

Да ко овако у говору рекне, било би наопако; а у песмама је тако обично, да нико и не осећа, да је против језика. Па оваки додатака има у нашим народним песмама не само на крају речи, него и у среди, н. п.

Па призива старца Нед*ј*ељка.
У Мл*ј*етку граду Латинскоме.
Кад то рече С*ј*ењанин Ива.
Кад то чули С*ј*ењски јунаци.
И дођемо здраво у С*ј*ење и т. д.

Тако се опомињем, да сам слушао, где се пева и Кн*ј*еже, место *кнеже*; а тако је по свој прилици и *голијевно* благо постало од *големо* благо. Но Лука се и у осталом врло мало (или управо рећи, није ни мало) обзирао на наше народне песме (којије истина онда још није ни било наштампани); а може бити да би најбоље и најприличније било, да се оне поставе за темељ и за углед учене наше поезије. — д) На страни 92. у стиху *Свечан гај наш сутра* нема два слога, које може бити да је Лука у преписивању изоставио.

Но поред свију ови поменути (а и други оваки, које би у ко нашао) погрешака може се слободно казати, да је Лука био прави естетически мајстор начинити стихове; и са самом овом, овако после смрти његове издатом књижицом, заслужује место међу првим нашим списатељима дојакошњега и данашњег времена, а да је којом срећом, од како је почео писати, једнако писао и књиге издавао, могао је бити први Српски класически списатељ.

У Бечу 22. Февр. 1833. године.

Вук Стеф. Караџић.

ДОДАТАК

Д.

1.

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА, [1a]

Философије доктора; Санктпетербургскога вољнога општества љубитеља Руске словесности, и Краковскога ученога - и Тирингско-Саксонскога друштва за истраживање отечествене старине члена кореспондента

ОГЛЕДИ

СВЕТОГА ПИСМА

НА

СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

У ЛИПИСЦИ,

У ШТАМПАРИЈИ БРЕЈТКОПФА И ЕРТЛА

1824.

[Мања 8°, 1 лист, IV и 25 стр. — Други је натписни лист:]

Огледи Светога Писма на Српском Језику. — Versionis Novi Testamente Serbicae Specimina auctore Wuk Stephanide Karadschitsch Philosoph. Doctore. Praefatus est Joannes Severinus Vater Theol. Dr. et Prof. Halensis. — Vindobonae 1824 prost. ap. Antonium Strauss (in commissis). [II]

VIRIS [III]

Summe Reverendis

C. F. A. Steinkopfio et R. Pinkertonio

SS. Theologiae Doctoribus

S. P. D.

Io. Sev. Vater.

Tanta Vestra sunt merita de Sacris Bibliis, vernaculisque eorum versionibus per totum terrarum orbem divulgandis, indagandisque regionibus, quarum incolae aut infelices aut adhuc rudes imprimis hoc doctrinae salutiferae ac solatii fonte indigent, ut quisque, quibus ea cognita

et perspecta sunt, aestumationis et grati animi sensa Vobis declarandi occasionem lubenter vel arripiat. Aptam nactus mihi videor, cum observanter Vobis offeram specimina novae bibliorum versionis, cuius in litteris ad Vos missis mentionem iam feci. Sollerrem eius auctorem peritissimum esse linguae patriae, cuius grammaticam, lexicon, et, quae populares ore propagarunt, cantica primus edidit, non minus constat, quam
IV po|pulos Serbiam, Herzegovinam, Bosniam, Montem nigrum sub Turcarum ditione incolentes suavi hac dialecto uti, neque alio modo intellecturos esse verba divina. Quare cum illustrissima et meritissima Societas biblica Petropolitana, forvens studio, cum omnibus, quantum fieri potevit, populis, qui in magno Russico imperio degunt, Sacram Scripturam communicandi Novi Testamenti versionem serbicam alia dialecto, eâ quidem, qua sacerdotes Serbici in Hungaria utuntur, typis exscribendam curet, illius quoque specimina prodeant, quo facilius utraque contendi possit. Servet incolumes Vos Deus O. M. Valete, favete!

Seribebam Halae Sax. Nonis Februariis
cIↃIↃccccxxIV.

[Да би се виделе разлике између овога Вукова превода (г. 1824.) и превода у књизи **Нови Завјет** *од г. 1847.,* овде се стављају (у другом ступцу) и потребна места из те књиге. У њима је штампана положеним словима свака промењена или нова реч или слово. Тако је опет у тексту ових огледа (у првом ступцу) штампано положеним словима све што је овде дрикчије него у првом Вукову огледу овога посла г. 1822. (види стр. 217.—220. ове књиге).]*

[ОГЛЕДИ СВЕТОГА ПИСМА, Г. 1824.]

Матија глава VI.

[1] Пазите, да правду вашу не чините
пред људма, да вас они виде; иначе
плате немате од Оца вашега, који је
2 на небесима. Тако кад дајеш милостињу, не труби пред собом, као
што чине лицемјери по синагогама
3 и по сокацима, да и вале људи. Заиста
вам кажем: примили су плату своју.
А ти кад дајеш милостињу, да не зна
љевака твоја, што чини десница твоја.
4 Тако да буде милостиња твоја тајна;
и Отац твој, који види тајно, пла-
5 тиће теби јавно. И кад се молиш
Богу, не буди као лицемјери, који

[НОВИ ЗАВЈЕТ, ГОД. 1847.]

Свето јеванђелије по Матеју. 11
Глава VI.

Пазите да правду *своју* не чините пред *људима* да вас они виде; иначе плате немате од *оца својега* који је на небесима.

2. *Кад дакле* дајеш милостињу, не труби пред собом, као што чине лицемјери по *зборницама* и по *улицама* да их *хвале* људи. Заисто вам кажем: примили су плату своју.

3. А ти кад дајеш милостињу, да не зна љевака твоја што чини десница твоја.

4. Тако да буде милостиња твоја тајна; 12
и отац твој који види тајно, платиће теби јавно.

5. И кад се молиш Богу, не буди као лицемјери, који радо по *зборницама* и на раскршћу по *улицама* стоје и моле

[* **Нови Завјет** Господа нашега Исуса Христа. Превео *Вук Стеф. Караџић*. У Бечу у штампарији Јерменскога манастира. 1847. — Обична 8⁰, 2 листа и 607 страна. У неким примерцима овога издања има испред натписнога листа и таблица српске с главним јевропским буквицама (као у II. издању «Српскога Рјечника»), а испред садржаја и предговор Вуков на стр. I—XV.]

радо по синагогама и на раскршћу
по сокацима стоје и моле се, да и
виде људи. Заиста вам кажем, да
6 су примили плату своју. А ти кад
се молиш, уђи у клијет твоју, и
затворивши врата твоја, помоли се
Оцу твојему, који је у тајности, и
Отац твој, који види тајно, платиће
7 теби јавно. А кад се молите, не го-
ворите много, као незнабошци; јер
они мисле, да ће због многи ријечи
8 своји бити услишени. Ви не будите
као они; јер зна Отац ваш, шта вама
9 треба, прије молитве ваше. Овако
дакле молите се ви: Оче наш, који
си на небесима, да се свети име
10 твоје; Да дође царство твоје; да
буде воља твоја, и на земљи, као на
11 небу; Љеб наш потребни дај нам
12 данас; И опрости нам дугове наше,
као и ми што опраштамо дужницима
13 нашим; И не наведи нас у напаст,
но избави нас од зла. Јер је твоје
царство, и сила, и слава ва вијек.
14 Амин. Јер ако опраштате људма гри-
јове њиове, опростиће и вама Отац
15 ваш небески. Ако ли не опраштате
људма грijова њиови, ни Отац ваш
16 не ће опростити вама грijова ваши. А
2 кад постите, не будите као лице-
мјери жалосни; јер они начине бли-
једа лица своја, да и виде људи ће
посте. Заиста вам кажем, да су при-
17 мили плату своју. А ти кад постиш,
намажи главу твоју, и лице твоје
18 умиј; Да те не виде људи ће постиш,
него Отац твој, који је у тајности;
и Отац твој, који види тајно, платиће
19 теби јавно. Не сабирајте себи блага
на земљи, ће мољац и рђа квари,
и ће лопови поткопавају и краду:
20 Него сабирајте себи благо на небу,
ће ни мољац ни рђа не квари, и ће
21 лопови не поткопавају и не краду. Јер
ће је благо ваше, ту ће бити и срце
ваше.

Матија глава XIII.

И онај дан изишавши Исус из куће,
2 сјеђаше код мора. И сабраше се

се да их виде људи. Заисто вам кажем да су примили плату своју.

6. А ти кад се молиш, уђи у клијет *своју*, и затворивши врата *своја*, помоли се *оцу својему* који је у тајности; и отац твој који види тајно, платиће теби јавно.

7. А кад се молите, не говорите *много*, као незнабошци; јер они мисле да ће *за многе ријечи своје* бити услишени.

8. Ви *дакле* не будите као они; јер зна отац ваш шта *вам* треба прије молитве ваше.

9. Овако дакле молите се ви: Оче наш који си на небесима, да се свети име твоје;

10. Да дође царство твоје; да буде воља твоја и на земљи као на небу;

11. Хљеб наш потребни дај нам данас;

12. И опрости нам дугове наше као и ми што опраштамо дужницима *својијем*;

13. И не наведи нас у напаст; но избави нас *ода* зла. Јер је твоје царство, и сила, и слава ва вијек. Амин.

14. Јер ако опраштате *људима грijехе* њихове, опростиће и вама отац ваш небески;

15. Ако ли не опраштате *људима грijеха* њиховијех, ни отац ваш не ће опростити вама *грijеха* ваших.

16. А кад постите, не будите *жалосни као лицемјери*; јер они начине блиједа лица своја да их виде људи *гдје* посте. Заисто вам кажем да су примили плату своју.

17. А ти кад постиш, намажи главу *своју*, и лице *своје* умиј,

18. Да те не виде људи *гдје* постиш, него отац твој који је у тајности; и отац твој који види тајно, платиће теби јавно.

19. Не сабирајте себи блага на земљи, *гдје* мољац и рђа квари, и *гдје лупежи* поткопавају и краду;

20. Него сабирајте себи благо на небу, *гдје* ни мољац ни рђа не квари, и *гдје лупежи* не поткопавају и не краду.

21. Јер *гдје* је *ваше благо, ондје* ће бити и срце ваше.

Глава XIII.

И онај дан изишавши Исус из куће сјеђаше код мора.

око њега људи млоги, тако да мора
ући у лађу и сјести; а народ сав
3 стајаше по брijегу. И он им казива
млого у причама, говорећи: гле,
4 изиђе сијач да сије. И кад сијаше
једна з р н а падоше украј пута, и
5 дођоше птице, и позобаше и. А
друга падоше на каменита м ј е с т а,
ђе не бијаше млого земље, и одма изни-
коше; јер не бијаше у дубину земље:
6 И кад обасја сунце, повенуше, и
будући да немау жила, посануше.
7 А друга падоше у трње, и нарасте
8 трње, и подави и. А друга падоше
на земљу добру, и доношау род:
ово по сто, а друго по шесет, а
9 друго по тридесет. Ко има уши да
10 чује, нека чује. И приступивши уче-
ници, рекоше му: зашто им говориш
11 у причама? А он одговарајући рече
им: вама је дано да знате тајне
царства небескога, а њима није дано.
12 Јер ко има, даће му се и претећи
ће му, а који нема, узеће му се и
13 оно, што има. Зато им говорим у при-
чама, јер гледајући не виде, и чу-
14 јући не чују, нити разумију. И збива
се на њима пророштво Исаијно, које
говори: ушима ћете чути, и не ћете
разумјети; и очима ћете гледати,
15 и не ћете вићети. Јер је одр-
венило срце овије људи, и ушима
тешко чују, и очи су своје затворили,
3 да како не| виде очима, и ушима не
чују, и срцем не разумију, и не обрну
16 се, да и исцијелим. А благо вашим
очима, што виде, и ушима вашим,
17 што чују. Јер вам кажем заиста,
да су млоги пророци и праведници
жељели вићети, што ви видите, и не
вићеше; и чути, што ви чујете, и
18 не чуше. Ви пак чујте причу о
19 сијачу: Свакоме, који слуша ријеч
о царству, и не разумије, долази зли,
и краде посијано у срцу његовом:
20 то је око пута посијано. А на ка-
мену посијано, то је, који слуша
ријеч, и одма с радости прими је;

2. И сабраше се око њега људи многи,
тако да мора ући у лађу и сјести; а
народ сав стајаше по брijегу.

3. И он им казива много у причама
говорећи: *Гле*, изиђе сијач да сије.

4. И кад сијаше, једна з р н а падоше 31
у крај пута, и дођоше птице и позо-
баше их;

5. А друга падоше на каменита м ј е-
с т а, *гдје* не бијаше много земље, и одмах
изникоше; јер не бијаше у дубину земље.

6. И кад обасја сунце, повенуше, и
будући да немаху жила, посахнуше.

7. А друга падоше у трње, и нарасте
трње, и подави их.

8. А друга падоше на земљу добру,
и доношаху род, *једно* по сто, а *једно*
по шесет, а *једно* по тридесет.

9. Ко има уши да чује нека чује.

10. И приступивши ученици рекоше
му: *За што* им говориш у причама?

11. А он одговарајући рече им: *Вама*
је дано да знате тајне царства небес-
кога, а њима није дано.

12. Јер ко има, даће му се, и претећи
ће му; а који нема, узеће му се и оно
што има.

13. *За то* им говорим у причама, јер
гледајући не виде, и чујући не чују нити
разумију.

14. И збива се на њима пророштво
Исаијно, које говори: ушима ћете чути,
и не ћете разумјети; и очима ћете гле-
дати, и не ћете в*и*дјети.

15. Јер је одрвенило срце овијех људи,
и ушима тешко чују, и очи су своје за-
творили да како не виде очима, и ушима
не чују, и срцем не разумију, и не *об-
рате* се да их исцијелим.

16. А благо ваш*ијем* очима што виде,
и ушима ваш*ијем* што чују.

17. Јер вам кажем заиста да су многи
пророци и праведници жељели в*и*дјети
што ви видите, и не в*и*дјеше; и чути
што ви чујете, и не чуше.

18. Ви пак чујте причу о сијачу:

19. Свакоме који слуша ријеч о цар-
ству и не| разумије, долази *нечастиви* 32
и краде посијано у срцу његовом: то је
око пута посијано.

20. А на камену посијано то је који
слуша ријеч и одмах с радости прими је,

21. Али нема коријена у себи, него
је непостојан, па кад буде до невоље
или га пот*ј*ерају ријечи ради, одмах удари
на траг.

21 Али нема коријена у себи, него је
непостојан, па кад буде до невоље
или га поћерају ријечи ради, одма
22 удари натраг. А посијано у трњу,
то је, који слуша ријеч, но брига
овога свијета и пријевара богатства
23 загуше ријеч, и без рода остане. А
посијано на доброј земљи, то је,
који слуша ријеч и разумије, који
и род рађа, и доноси овај по сто,
а овај по шесет, а овај по триде-
24 сет. Другу причу каза им, гово-
реће: царство је небеско као човек,
који сије добро сјеме у пољу своме.
25 А кад људи поспе, дође његов не-
пријатељ, и посије кукољ по пше-
26 ници, па отиде. А кад никне усјев,
и род донесе, онда се покаже и
27 кукољ. Тада дођоше слуге дома-
ћинове, и рекоше му: господару!
нијеси ли ти добро сјеме сијао по
28 твојој њиви? а од куда кукољ? А
он рече им: непријатељ човек то
учини. А слуге рекоше му: оћеш
29 ли, да идемо да га почупамо? А он
рече: не; да не би чупајући кукољ
почупали заједно с њим и пшеницу.
30 Оставите нека расте обоје заједно
до жетве; и у вријеме жетве рећи
ћу жетеоцима: саберите најприје
кукољ, и свежите га у снопље, да
га сажежем, а пшеницу свезите у
31 амбар мој. Другу причу каза им,
говорећи: царство је небеско као
зрно од слачице, које узме човек и
32 посије на њиви својој, Које је исти-
на најмање од свију сјемена, али
кад узрасте, веће је од свега поврћа,
и буде дрво, да и птице небеске
долазе, и сједају на његовим гра-
33 нама. Другу причу каза им: цар-
ство је небеско као квасац, који
4 узме жена, и метне у три копање
34 брашна, док све не ускисне. Све
ово у причама говори Исус људма,
и без приче ништа не говораше им:
35 Да се збуде, што је рекао пророк,
говорећи: отворићу у причама уста
моја, и казаћу сакривено од постања

22. А посијано у трњу то је који слуша
ријеч, но брига овога свијета и прије-
вара богаства загуше ријеч, и без рода
остане.

23. А посијано на доброј земљи то је
који слуша ријеч и разумије, који *дакле*
и род рађа, и доноси *један* по сто, а
један по шесет, а *један* по тридесет.

24. Другу причу каза им говорећи:
Царство је небеско као чов*јек* који *по-
сија* добро сјеме у пољу *свој*ему,

25. А кад људи *поспаше*, дође његов
непријатељ и *посија* кукољ по пшеници,
па отиде.

26. А кад *ниче* усјев и род донесе,
онда се *показа* кукољ.

27. Тада дођоше слуге домаћинове и
рекоше му: *Г*осподару! нијеси ли ти
добро сјеме сијао *на својој* њиви? *Откуда
дакле* кукољ?

28. А он рече им: непријатељ чов*јек*
то учини. А слуге рекоше му: хоћеш
ли *дакле* да идемо да га почупемо?

29. А он рече: не; да не би чупа-
јући кукољ почупали заједно с *њиме
пшеницу*.

30. Оставите нека расте обоје заједно
до жетве; и у вријеме жетве *рећи ћу:*
саберите најприје кукољ, и свежите га
у снопље да га сажежем; а пшеницу
свезите у *житницу моју*.

31. Другу причу каза им говорећи:
*Ц*арство је небеско као зрно *горушично*
које узме чов*јек* и посије на њиви својој,

32. Које је истина најмање од свију 33
сјемена али кад узрасте, веће је од свега
поврћа, и буде дрво *да птице* небеске
долазе, и сједају на његов*ијем* гранама.

33. Другу причу каза им: *Ц*арство је
небеско као квасац који узме жена и
метне у три копање брашна док све не
ускисне.

34. Све ово у причама говори Исус
људима, и без приче ништа не гово-
раше им:

35. Да се збуде што је рекао пророк
говорећи: *О*творићу у причама уста *своја*,
казаћу сакривено од постања свијета.

36. Тада остави Исус људе, и дође у
кућу. И приступише к њему ученици
његови говорећи: *К*ажи нам причу о ку-
кољу на њиви.

36 свијета. Тада остави Исус људе, и дође у кућу. И приступише к њему
ученици његови, говорећи: кажи
37 нам причу о кукољу на њиви? А
он одговарајући рече им: који сије
38 добро сјеме, то је Син човечиј; А
њива је свијет; а добро сјеме, си-
нови су царства; а кукољ синови
39 су зла; А непријатељ, који га је
посијао, јест ђаво; а жетва посљедак
о в о г а вијека; а жетеоци су анђели.
40 Као што се кукољ сабира, и огњем
сажиже: тако ће бити на посљетку
41 вијека овога. Послаће Син човечиј ан-
ђеле своје, и сабраће из царства
његова све саблазни, и који чине
42 безакоње; И баци ће и у пећ огњену:
43 ту ће бити плач и шкргут зуба. Тада
ће се праведници засјати као сунце,
у царству Оца њиовог. Ко има уши
44 да чује, нека чује. Још је царство
небеско као благо сакривено у пољу,
које нашавши човек, сакри, и од
радости његове оде, и све, што има,
45 продаде, и купи поље то. Још је
царство небеско као човек трговац,
46 који тражи добра бисера, Па кад
нађе једно млогоцјено зрно бисера,
оде, и продаде све, што имаше, и
47 купи га. Још је царство небеско
као мрежа, која се баци у море, и
48 загреби од сваке руке р и б е, Која
кад се напуни, извукоше је на крај,
и сједавши, избраше добре у судове,
49 а зле бацише на поље. Тако ће бити
на посљетку вијека: изиђи ће ан-
50 ђели, и одлучиће зле од добрије; И
бациће и у пећ огњену: ту ће бити
плач и шкргут зуба.

Лука глава XII.

Кад се на њи скупише иљаде на-
рода, да стадоше газити један дру-
гога, онда поче најприје говорити уче-
ницима својим: чувајте се од квасца
2 фарисејскога, који је лицемјерје. Јер
ништа није сакривено, што се не ће
5 открити, ни тајно, што се не ће
3 дознати. Јер што у мраку рекосте,

37. А он одговарајући рече им: *Који* сије добро сјеме *оно* је *син* човјечиј;

38. А њива је свијет; а добро сјеме синови су царства, а кукољ синови су зла;

39. А непријатељ који га је посијао, јест ђаво; а жетва *је* по*шљедак* о в о г а вијека; а жетеоци су анђе́ли.

40. *Како* што се *дакле* кукољ сабира, и огњем сажиже, тако ће бити на по*шљетку* *овога вијека*.

41. Послаће *син* човјечиј анђеле своје, и сабраће из царства његова све саблазни и који чине безакоње,

42. И *баци*ће их у пећ огњену: *ондје* ће бити плач и шкргут зуба.

43. Тада ће се праведници засјати као сунце у царству *оца своје*га. Ко има уши да чује нека чује.

44. Још је царство небеско као благо сакривено у пољу, које нашавши човјек сакри и од радости *за то отиде* и све што има, продаде и купи поље *оно*.

45. Још је царство небеско као човјек 34
трговац који тражи добра бисера,

46. Па кад нађе једно многоцјено зрно бисера, *отиде* и продаде све што имаше и купи га.

47. Још је царство небеско као мрежа која се баци у море и загреби од сваке руке р и б е;

48. Која кад се напуни, извукоше је на крај, и сједавши, избраше добре у судове, а зле бацише на поље.

49. Тако ће бити на по*шљетку* вијека: изиђи ће анђели и одлучиће зле од *праведнијех*

50. И бациће их у пећ огњену: *ондје* ће бити плач и шкргут зуба.

Свето јеванђелије по Луци.

Глава XII. 168

Кад се на њих скупише *хиљаде* на-
рода да стадоше газити један другога,
онда поче најприје говорити ученицима
свој*ијем*: *Чувајте* се *квасца* фарисејскога,
који је лицемјерје.

2. Јер ништа није сакривено што се не ће открити, ни тајно што се не ће дознати;

чуће се на вићелу; и што на уво
шаптасте у клијетима, проповиједаће
4 се на крововима. Али вам кажем,
пријатељима мојим: не бојте се од
оније, који убијају тело, и по том
5 не могу ништа више учинити. Него
ћу вам казати, кога се ваља бојати:
бојте се онога, који има власт пошто
убије бацити у пакао: да, кажем
6 вам, тога се бојте. Не продаје ли
се пет врабаца за два динара? И
ниједан од њи није заборављен пред
7 Богом. А у вас је и коса на глави
избројена. Тако не бојте се; ви сте
8 бољи од млого врабаца. Него вам
кажем: којигођ призна мене пред
људма, признаће и Син човечиј њега
9 пред анђелима Божијим. А који се
одрече мене пред људма, њега ће
се одрећи пред анђелима Божијим.
10 И сваки, који рече ријеч на Сина
човечијега, опростиће му се, а који
кули на светога Дуа, не ће му се
11 опростити. А кад вас доведу у си-
нагоге, и на судове, и пред погла-
варе, не брините се како ћете, или
шта одговорити, или шта ћете ка-
12 зати. Јер ће вас свети Ду научити
13 у онај час, шта ваља рећи. Рече
му пак неки из народа: учитељу!
реци брату мојему, да подијели са
14 мном очевину. А он му рече: човече!
ко је мене поставио судијом или
15 кметом над вама? А њима рече:
гледајте и чувајте се од лакомства;
јер нико не живи тијем, што је су-
16 више богат. И каза им причу, го-
ворећи: у једнога богатог човека
17 роди њива; И мишљаше у себи го-
ворећи: шта ћу чинити? немам у
18 што сабрати моје љетине. И рече:
ево ово ћу чинити: покварићу ам-
баре моје, и начинићу веће; и ту
ћу сабрати сва моја жита, и добро
19 моје; И казаћу души мојој: душо!
имаш млого имање на млого година;
20 почивај, једи, пиј, весели се. А Бог
њему рече: безумниче! ову ноћ узеће
душу твоју од тебе: а што си пре-

3. Јер што у мраку рекосте, чуће се на *видјелу*; и што на ухо шаптасте у клијетима, проповиједаће се на крововима.

4. Али вам кажем, пријатељима *своjијем*: не бојте се од онијех који убијају *тијело* и по том не могу ништа више учинити.

5. Него ћу вам казати кога *да се бојите*: бојте се онога који има власт пошто убије бацити у пакао: да, кажем вам, *онога* се бојте. 169

6. Не продаје ли се пет врабаца за два динара? и *ни један* од њих није заборављен пред Богом.

7. А у вас је и коса на глави избројена. *Не бојте се дакле*; ви сте бољи од *много* врабаца.

8. Него вам кажем: којигод призна мене пред *људима* признаће и *син човјечиј* њега пред анђелима Божијим;

9. А који се одрече мене пред *људима* њега ће се одрећи пред анђелима Божијим.

10. И сваки који рече ријеч на *сина човјечијега* опростиће му се, а који *хули* на светога Духа не ће му се опростити.

11. А кад вас доведу у *зборнице* и на судове и пред поглаваре, не брините се како ћете или шта одговорити, или шта ћете казати;

12. Јер ће вас свети Дух научити у онај час шта *треба* рећи.

13. Рече му пак неки из народа: *Учитељу*! реци брату мојему да полијели са мном *достојање*.

14. А он му рече: *Човјече*! ко је мене поставио судијом или кметом над вама?

15. А њима рече: *Гледајте* и чувајте се од лакомства; јер нико не живи *онијем* што је сувише богат.

16. *Каза им пак* причу говорећи: *У* једнога богатог *човјека* роди њива.

17. И мишљаше у себи говорећи: шта ћу чинити? немам у што сабрати *своје* љетине.

18. И рече: ево ово ћу чинити: покварићу *житнице своје* и начинићу веће; и *ондје* ћу сабрати сва *своја* жита и добро *своје*;

19. И казаћу души *својој*: душо! имаш *много* имање на *много* година; почивај, једи, пиј, весели се.

21 правио, чије ће бити? Тако бива
ономе, који себи тече благо, а не
22 богати се у Бога. А ученицима својим
рече: зато вам кажем: не брините
се душом вашом, шта ћете јести:
23 ни телом, у што ћете се обући. Душа
6 је| претежнија од јела, и тело од
24 одијела. Погледајте гавране, како
не сију, ни жању; који немају по-
друма, ни амбара, и Бог и рани: а
колико сте ви претежнији од птица?
25 А ко од вас бринући се може при-
макнути расту својему лакат један?
26 Па кад ни најмање што не можете
учинити, зашто се бринете за оста-
27 ло? Погледајте крин, како расте; не
труди се, нити преде; али ја вам
кажем, да ни Соломун у свој слави
својој није се облачио, као један од
28 њи. А кад траву по пољу, која данас
јест, а сјутра се у пећ баца, Бог
тако одијева; а камо ли вас, мало-
29 вјерни! И ви не иштите, шта ћете
јести, или шта ћете пити: и не бри-
30 ните се. Јер ово све ишту и не-
знабошци овога свијета; а Отац ваш
31 зна, да вама треба ово. Него иштите
царства Божијега, и ово ће вам се
32 све додати. Не бој се, мало стадо!
јер би воља Оца вашега, да вам да
33 царство. Продајите, што имате, и
дајите милостињу. Начините себи
торбе, које не ће оветшати, азну,
која се никад не ће испразнити, на
небесима, ђе се лопов не прикучује,
34 нити мољац једе. Јер ђе је благо
35 ваше, ту ће и срце ваше бити. Нека
буду ваша бедра запрегнута, и сви-
36 јеће запаљене. И ви, као људи, који
чекају господара свога, кад се врати
са свадбе, да му одма отворе, кад
37 дође и куцне. Благо оним слугама,
које нађе господар кад дође, а они
чувају. Заиста вам кажем, да ће се
запрегнути, и посадиће и, и при-
38 ступиће, те ће им служити. И ако
дође у другу стражу, и у трећу
стражу дође, и нађе и тако; благо
39 тим слугама. Али ово знајте, кад

20. А Бог њему рече: безумниче! ову
ноћ узеће| душу твоју од тебе; а што 170
си *при*правио чије ће бити?

21. Тако бива ономе који себи
тече благо а не богати се у Бога.

22. А ученицима свој*ијем* рече: *За то*
вам кажем: не брините се душом *својом*
шта ћете јести, ни т*ијелом* у што ћете
се обући:

23. Душа је претежнија од јела и т*ијело*
од одијела.

24. Погледајте гавране како не сију,
ни жању, који немају ни подрума ни
житница, и Бог их храни: а колико сте
ви претежнији од птица?

25. А ко од вас бринући се може при-
макнути расту својему лакат један?

26. *А* кад ни најмање што не *можете,*
за што се бринете за остало?

27. Погледајте *љиљане* како *расту*: не
труде се, нити *преду*; али ја вам кажем
да ни Соломун у свој слави својој *не*
обуче се као један од њих.

28. А кад траву по пољу, која данас
јест а сјутра се у пећ баца, Бог тако
одијева, а камо ли вас, маловјерни!

29. И ви не иштите шта ћете јести
или шта ћете пити, и не брините се;

30. Јер ово све ишту и незнабошци
овога свијета; а отац ваш зна да вама
треба ово.

31. Него иштите царства Божијега, и
ово ће вам се све додати.

32. Не бој се, мало стадо! јер би воља
вашега оца да вам да царство.

33. Продајите што имате и дајите ми-
лостињу; *начините* себи торбе које не
ће оветшати, *хазну* која се никад не ће
испразнити, на небесима, *гдје* се *лупеж*
не прикучује, нити мољац једе.

34. Јер *гдје* је *ваше благо ондје* ће
бити и срце ваше.

35. Нека буду ваша бедра запрегнута 171
и свијеће запаљене;

36. И ви као људи који чекају госпо-
дара *своје*га кад се врати са свадбе да
му одмах отворе *како* дође и куцне.

37. Благо он*ијем* слугама које нађе
господар кад дође а они *страже*. Заиста
вам кажем да ће се запрегнути, и по-
садиће их, и приступиће те ће им служити.

38. И ако дође у другу стражу, и у
трећу стражу дође, и нађе их тако, благо
онијем слугама.

39. Али ово знајте: кад би знао до-
маћин у који ће час доћи *лупеж,* чувао
би и не би дао поткопати куће своје.

би знао домаћин, у који ће час доћи
лопов, чувао би, и не би дао пот-
40 копати куће своје. Тако и ви бу-
дите готови, јер у који час не ми-
41 слите, доћи ће Син човечиј. А Петар
му рече: Господи! говориш ли нама
42 ову причу, или свима? А Господ
рече: ко је тај вјерни и мудри
пристав, кога постави господар над
чељадма својим, да им даје рану на
43 оброк? Благо томе слуги, кога, до-
шавши господар његов, нађе, да
44 извршује тако. Заиста вам кажем:
7 над свим његовим имаљем поставиће
45 га. Ако ли рече тај слуга у срцу
своме: не ће мој господар скоро
доћи; и стане бити слуге и слуш-
киње, и јести и пити, и опијати се;
46 Доћи ће господар тога слуге у дан,
кад се не нада, и у час, кад не зна:
и расјећи ће га, и дијел његов мет-
47 нуће с невјернима. А онај слуга,
који зна вољу господара свога, и
није се преправио, нити учинио по
48 вољи његовој, биће врло бијен. А
који не зна, заслужио је бој, и биће
мало бијен. Коме је гођ млого дано,
млого ће се искати од њега; а коме
је предано највише, највише ће се
и искати од њега.

Лука глава XV.

И приближаваху се к њему сви
митари* и грјешници, да га чују.
2 И викаху на њега фарисеји и књи-
жевници, говорећи: овај прима грјеш-
3 нике, и једе с њима. А он им каза
4 причу ову, говорећи: Који човек од
вас, имајући сто оваца, и изгубивши
једну од њи, не остави деведесет и
девет у пустињи, и не иде за из-
5 губљеном, док је не нађе? И на-
шавши, дигне је на рамо своје ра-
6 дујући се, И дошавши кући, сазове
пријатеље и комшије, говорећи им:
радујте се са мном, што сам нашао
7 моју овцу изгубљену. Кажем вам, да

* Њумрукчије, армицари или царинари.

40. *И ви дакле* будите готови; јер у који час не мислите доћи ће син човјечиј.

41. А Петар му рече: Господе! говориш ли нама ову причу или свима?

42. А Господ рече: Ко је *дакле* тај вјерни и мудри пристав којега постави господар над *чељади својом* да им даје храну на оброк?

43. Благо томе слузи којега дошавши господар његов нађе да извршује тако.

44. Заиста вам кажем: над свијем *својијем* имањем поставиће га.

45. Ако ли рече тај слуга у срцу *својему*: не ће мој господар *још за дуго* доћи; и стане бити слуге и слушкиње, и јести и пити, и опијати се;

46. Доћи ће господар тога слуге у дан кад се не нада, и у час кад не *мисли*, и расјећи ће га, и дијел његов метнуће с невјернима.

47. А онај слуга који зна вољу господара *својега* и није се *при*правио, нити учинио по вољи његовој, биће врло бијен;

48. А који не зна *ша заслужи* бој, 172
биће мало бијен. Коме је год много дано много ће се искати од њега; а коме *предаше* највише највише *ће искати* од њега.

Глава XV. 178

И приближаваху се к њему сви *царинци* и грјешници да га чују.

2. И викаху на њега фарисеји и књижевници говорећи: *Овај* прима грјешнике и једе с њима.

3. А он им каза причу ову говорећи:

4. Који *човјек* од вас имајући сто оваца и изгубивши једну од њих не остави деведесет и девет у пустињи и не иде за изгубљеном док је не нађе?

5. И нашавши дигне је на рамо своје радујући се,

6. И дошавши кући сазове пријатеље и *сусједе* говорећи им: радујте се са мном: *ја нађох своју* овцу изгубљену.

7. Кажем вам да ће тако бити већа радост на небу *за једнога грјешника*

ће тако бити већа радост на небу о једном грјешнику, који се каје, него ли о деведесет и девет праведника, којима не треба покајаније.
8 Или која жена, имајући десет динари, ако изгуби један динар, не запали свијећу, и не помете кућу,
9 и не тражи добро, док не нађе? И нашавши, сазове другарице и комшијнице, говорећи: радујте се са мном, што сам нашла динар изгуб-
10 љени. Тако, кажем вам, бива радост пред анђелима Божијима о једном
11 грјешнику, који се каје. И рече:
12 један човек имаше два сина, И рече млађи од њи оцу: оче! дај ми дијо, што припада мени. И отац им по-
13 дијели имање. И по том до неко-
8 лико дана покупи млађи| син све своје, и отиде у даљну земљу, и тамо просу имање своје, живећи беспутно.
14 А кад потроши све, постаде велика глад у оној земљи, и он се нађе у
15 невољи. И отишавши, приби се код једног човека, у оној земљи; и он га посла у поље своје, да чува свиње.
16 И жељаше напунити трбу свој рошчићима, *које* свиње једау, и нико
17 му и не даваше. А кад дође к себи, рече: колико најамлика у оца мојега имају љеба и сувише, а ја умирем
18 од глади! Устаћу, и идем оцу мојему, па ћу му рећи: оче! сагри-
19 јешио сам небу и теби, И већ нијесам вриједан назвати се син твој: прими ме, као једнога од твоји на-
20 јамлика. И уставши отиде к оцу *своме*. А кад је још подалеко био, угледа га отац његов, и сажали му се, и потрчавши, загрли га, и по-
21 љуби га. А син му рече: оче! сагријешио сам небу и теби, и већ нијесам вриједан назвати се син твој.
22 А отац рече слугама својим: изнесите најљепшу аљину, и обуците га, и подајте му прстен на руку њего-
23 гову, и обућу на ноге. И доведите теле урањено, те закољите; да је-
24 демо и да се веселимо: *Јер* овај син који се каје, него ли *за* деведесет и девет праведника којима не треба покајање.

8. Или која жена имајући десет динара, ако изгуби један динар, не запали *свијеће*, и не помете *куће*, и не тражи добро док не нађе?

9. И нашавши сазове другарице и *сусједе* говорећи: радујте се са мном: *ја нађох* динар изгубљени.

10. Тако, кажем вам, бива радост пред анђелима Божијима *за једнога грјешника* који се каје.

11. И рече: Један човјек имаше два сина,

12, И рече млађи од њих оцу: оче! дај ми дио *од имања* што припада мени. И отац им подијели имање.

13. И по том до неколико дана покупи млађи син све своје, и отиде у даљну земљу; и *онамо* просу имање своје живећи беспутно.

14. А кад потроши све, постаде ве- 179
лика глад у оној земљи, и он се нађе у невољи.

15. И отишавши приби се код једнога човјека у оној земљи; и он га посла у поље своје да чува свиње.

16. И жељаше напунити трбух свој рошчићима које свиње јеђаху, и нико му их не даваше.

17. А кад дође к себи, рече: колико најамника у оца мојега имају хљеба и сувише, а ја умирем од глади!

18. Устаћу и идем оцу *својему*, па ћу му рећи: оче! *сагријеших* небу и теби,

19. И већ нијесам *достојан* назвати се син твој: прими ме као једнога од *својијех* најамника.

20. И уставши отиде *оцу* својему. А кад је још подалеко био, угледа га отац његов, и сажали му се, и потрчавши загрли га и *цјелива* га.

21. А син му рече: оче! *сагријеших* небу и теби, и већ нијесам *достојан* назвати се син твој.

22. А отац рече слугама својијем: изнесите најљепшу хаљину и обуците га, и подајте му прстен на *руку* и обућу на ноге.

23. И доведите теле *угојено* те закољите, да једемо и да се веселимо.

24. Јер овај *мој син* бјеше мртав, и оживље; и изгубљен бјеше, и нађе се. И стадоше се веселити.

мој бјеше мртав, и оживи; и из-
25 губљен бјеше, и нађе се. И стадоше се веселити. А син његов старији бијаше у пољу, и долазећи кад се приближи кући, чу пјевање и *играње*;
26 И дозвавши једнога од слугу, запита:
27 шта је то? А он му рече: брат твој дође, и отац твој закла теле урањено, што га је здрава вићео.
28 А он се расрди, и не ћаше да уђе. Тада изиђе отац његов, и мољаше
29 га. А он одговарајући рече оцу: ето те служим толико година, и никад не преступи твоје заповијести, па мени никад нијеси дао јарета, да би
30 се провеселио с мојим друштвом. А кад дође овај твој син, који ти је имање просуо с курвама, заклао си
31 му теле урањено. А он му рече: сине! ти си свагда код мене, и све
32 је моје твоје. Требало се развеселити и обрадовати, *јер* овај брат твој мртав бјеше, и оживи; и изгубљен бјеше, и нађе се.

25. А син његов старији бијаше у пољу, и долазећи кад се приближи кући чу пјевање и *подвиквање*.

26. И дозвавши једнога од слугу запита: шта је то?

27. А он му рече: брат твој дође; и отац твој закла теле *угојено*, што га је здрава вид*и*о.

28. А он се расрди и не *ић*ад*ијаше* да уђе. Тада изиђе отац његов и мољаше га.

29. А он одговарајући рече оцу: ето 180
те служим толико година, и никад не преступих твоје заповијести, па мени никад нијеси дао јарета да бих се провеселио *са својијем* друштвом;

30. А кад дође *тај* твој син који ти је имање просуо с курвама, заклао си му теле *угојено*.

31. А он му рече: сине! ти си свагда *са мном*, и све је моје твоје.

32. Требало се развеселити и обрадовати, јер овај брат твој мртав бјеше, и ожив*ље*; и изгубљен бјеше, и нађе се.

9

Лука XVI, 19—31.

19 Човек неки пак бјеше богат, који се облачаше у скерлет и у свилу, и живљаше сваки дан господски и
20 весељаше се. А бијаше један сирома, по имену Лазар, који лежаше пред
21 његовим вратима гнојав; И жељаше да се насити мрвама, које падау с трпезе богатога; и пси долажау, и
22 лизау гној његов. А кад умрије сирома, однесоше га анђели у наручје Авраамово; а умрије и богати, и
23 закопаше га. И у паклу, кад бјеше у мукама, подиже очи своје, и угледа издалека Авраама, и Лазара у на-
24 ручју његовом, И повикавши, рече: оче Авраме! смилуј се на мене, и пошљи Лазара, нека умочи у воду вр од прста свога, и нек ми разлади језик; јер се мучим у овом
25 пламену. А Авраам рече: синко! опомени се, да си ти примио добра твоја у животу твоме, и тако Лазар зла; а сад се он тјеши, а ти се

Глава XVI.

19. Човјек неки пак бјеше богат, који 181
се облачаше у скерлет и у свилу, и живљаше сваки дан господски и весељаше се.

20. А бијаше један сиромах, по имену Лазар, који лежаше пред његов*ијем* вратима гнојав,

21. И жељаше да се наспи мрвама које падаху с трпезе богатога; *још* и пси долажаху и лизаху гној његов.

22. А кад умрије сиромах, однесоше га анђели| у наручје Аврамово; а ум- 182
рије и богати, и закопаше га.

23. И у паклу кад бјеше у мукама подиже очи своје и угледа *из далека* Аврама и Лазара у наручју његов*у*,

24. И повикавши рече: оче Авраме! смилуј се на *ме* и пошљи *ми* Лазара нека умочи у воду врх од прста *својега*, и *да* ми расхлади језик; јер се мучим у овом пламену.

25. А Аврам рече: синко! опомени се да си ти примио добра *своја* у животу *своме*, и *Лазар опет* зла; а сад се он тјеши, а ти се мучиш.

26 мучиш. И преко свега тога постав-
ље́на је ме́ђу на́ма и ва́ма велика
пропаст, да они, који би ћели одо-
вуд к вама пре́ћи, не могу, нити
27 они да отуда к нама прелазе. Тада
рече: а оно молим те, оче, да га
28 пошљеш кући оца мога; Јер имам
пет браће; нека им посвједочи, да
не би и они дошли на ово мјесто
29 мучења. Рече му Авраам: они имају
Мојсија и пророке, нека њи слушају.
30 А он рече: не, оче Авраме! него
ако им дође ко од мртвије, покајаће
31 се. А Авраам му рече: ако не
слушају Мојсија и пророка, да ко
и из мртви устане, не ће вјеровати.

Лука XXIV, 13—36.

13 И гле, двојица од њи идау у тај
дан у село, које бијаше далеко од
Јерусалима шесет потркалишта, и
14 зваше се Еммаус. И они говорау
међу собом о свима овим догађајима.
15 И кад се они разговарау и запити-
вау један другога, и Исус приближи
16 се, и идаше с њима. Но очи се њиове
17 држау, да га не познаше. А он им
10 рече: какав је то разговор, који
имате међу собом идући, и што сте
18 невесели? А један, по имену Клеопа,
одговарајући рече му: зар си ти
сам од цркваре у Јерусалиму, који
нијеси чуо, шта је у њему било
19 овије дана? И рече им: шта? а они
му рекоше: за Исуса Назарећанина,
који бјеше пророк, силан у ђелу и
у ријечи пред Богом и пред свим
20 народом; Како га предадоше погла-
вити свештеници и кнезови наши,
те се осуди на смрт, и распеше га?
21 А ми се надасмо, да је он онај, који
ће избавити Израиља; но сврх свега
тога, ово је данас трећи дан, како
22 то би. А и жене неке од нашије
уплашише нас, које су биле рано
23 на гробу, И не нашавши тела њего-
ва, дођоше, говорећи, да су им се
јавили анђели, који су казали, да је
24 он жив. И идоше једни од нашије

26. И преко свега тога постављена је
међу нама и вама велика пропаст, да
они који би *хтјели* одовуд к вама *прије*ћи,
не могу, нити они *отуда к нама да*
прелазе.

27. Тада рече: *молим те дакле,* оче,
да га пошљеш кући оца *мој*ега,

28. Јер имам пет браће: нека им по-
свједочи да не би и они дошли на ово
мјесто мучења.

29. Рече му Аврам: они имају Мој-
сија и пророке, нека њих слушају.

30. А он рече: не, оче Авраме! него
ако им дође ко *из* мртвијех покаје се.

31. А Аврам му рече: Ако не слу-
шају Мојсија и пр̀орока, да ко и из мрт-
в*ијех* устане не ће вјеровати.

Глава XXIV.

13. И гле, двојица од њих *иђаху* у *онај* 206
дан у село које бијаше далеко од Јеру-
салима шесет потркалишта и зваше се
Емаус.

14. И они говораху међу собом о свима
ов*ијем* догађајима.

15. И кад се они разговараху и за-
питиваху један другога, и Исус приближи
се, и *иђаше* с њима.

16. *А* очи *им се* држаху да га не
познаше.

17. А он им рече: *К*акав је то раз-
говор који имате међу собом идући, и
што сте невесели?

18. А један, по имену Клеопа, одго-
варајући рече му: Зар си ти *један* од
цркваре у Јерусалиму који нијеси чуо
шта је у њему било овијех дана?

19. И рече им: *Ш*та? А они му ре-
коше: За Исуса Назарећанина, који
бјеше пророк, силан у *дје*лу и у ријечи
пред Богом и пред св*ијем* народом;

20. Како га предадоше *главари све-*
штенички и кнезови наши те се осуди
на смрт, и разапеше га?

21. А ми се надасмо да је он онај
који ће избави|ти Израиља; *али* сврх 207
свега тога ово је данас трећи дан како
то би.

22. *А уплашише нас и жене неке*
од нашијех које су биле рано на гробу,

23. И не нашавши т*ије*ла његова до-
ђоше говорећи да су им се *анђели ја-*
вили који су казали да је он жив.

на гроб, и нађоше тако, као што
и жене казаше, али њега не виђеше.
25 И он рече им: о безумни и спорога
срца за вјеровање свега, што го-
26 ворише пророци! Није ли то ваљало
да Ристос претрпи, и да уђе у славу
27 своју? И почевши од Мојсија и од
свију пророка толковаше им у свему
28 писму, што је о њему. И прибли-
жише се к селу, у које идау, и он
29 чињаше се, да ће даље да иде. И
они га устављау, говорећи: остани
с нама, јер је дан нагао, и близу је
30 ноћ. И уђе с њима да ноћи. И кад
сједаше с њима за трпезом, узе љеб,
и благословивши, преломи га, и даде
31 им. Тада се њима отворише очи, и
32 познаше га. И њега нестаде. И они
говорау један другоме: не гораше
ли наше срце у нама, кад нам го-
вораше путем, и кад нам толковаше
33 писмо? И уставши тај час, вратише
се у Јерусалим, и нађоше у скупу
једанаесторицу, и који бијау с њима,
34 Који говорау: заиста устаде Господ,
35 и јави се Симону. И они казаше,
шта би на путу, и како га познаше,
36 кад преломи љеб. А кад они ово го-
ворау, и сам Исус стаде међу њима,
и рече им: мир вам!

24. И идоше једни од нашијех на гроб, и нађоше тако као што и жене казаше, али њега не видјеше.

25. И он *им рече: О* безумни и спорога срца за вјеровање свега што говорише пророци!

26. Није ли то *требало* да Христос претрпи и да уђе у славу своју?

27. И почевши од Мојсија и од свију пророка *казиваше* им *што је за њега у свему писму.*

28. И приближише се к селу у које иђаху, и он чињаше се да хоће даље да иде.

29. И они га устављаху говорећи: *О*стани с нама, јер је дан нагао, и близу је ноћ. И уђе с њима да ноћи.

30. И кад сједаше с њима за трпезом, узе хљеб и благословивши преломи га и даде им.

31. Тада се њима отворише очи и познаше га. И њега нестаде.

32. И они говораху један другоме: *Не* гораше ли наше срце у нама кад нам говораше путем и кад нам *казиваше* писмо?

33. И уставши *онај* час, вратише се у Јерусалим, и нађоше у скупу једанаесторицу и који бијаху с њима

34. Који говораху: *З*аиста устаде Господ, и јави се Симону.

35. И они казаше што би на путу, и како га познаше кад преломи хљеб.

36. А кад они ово говораху, и сам Исус 208
стаде међу њима, и рече им: *М*ир вам.

Јован глава XV.

11 Ја сам прави чокот, и Отац је
2 мој посленик. Сваку лозу на мени,
која не доноси рода, одсјећи ће; и
сваку, која доноси род, очистиће,
3 да више рода донесе. Ви сте већ
очишћени ријечју, коју вам говори.
4 Будите у мени, и ја ћу у вама. Као
што лоза не може рода родити сама
по себи, ако не буде на чокоту, тако
5 и ви, ако у мени не будете. Ја сам
чокот, а ви сте лозе: и који буде
у мени, и ја у њему, он ће родити
млоги род: јер без мене не можете
6 чинити ништа. Ко у мени не остане,
избациће се на поље, као лоза, и
осушиће се; а таке се лозе скуп-
7 љају, и у ватру бацају, и горе. Ако

Свето јеванђелије по Јовану.

Глава XV.

Ја сам прави чокот, и *о*тац је мој 255
виноградар:

2. Сваку лозу на мени која не *рађа* рода одсјећи ће *је*; и сваку која *рађа* род очистиће *је* да више рода *роди*.

3. Ви сте већ очишћени ријечју коју вам говорих.

4. Будите у мени и ја ћу у вама. Као што лоза не може рода родити сама *од себе* ако не буде на чокоту, тако и ви ако у мени не будете.

5. Ја сам чокот а *ви лозе:* и који буде у мени и ја у њему он ће родити *м*ноги род: јер без мене не можете чинити ништа.

6. Ко у мени не остане избациће се на поље као лоза, и осушиће се, *и скупиће је, и у огањ бацити, и спалити.*

7. Ако останете у мени и ријечи моје у вама остану, штагод *х*оћете иштите, и биће вам.

останете у мени, и ријечи моје у вама остану: штагођ оћете, иштите, и
8 биће вам. Тим ће се Отац мој прославити, да род млоги донесете; и
9 бићете моји ученици. Као што Отац љуби* мене, и ја љубим вас: оста-
10 ните у љубави мојој. Ако заповијести моје уздржите, остаћете у љубави мојој: као што ја одржа заповијести Оца мојега, и остајем у
11 љубави његовој. Ово вам каза, да радост моја у вама остане, и радост
12 ваша да се испуни. Ово је заповијест моја, да се љубите међу собом,
13 као што ја љубим вас. Од ове љубави нико веће нема, кад ко душу
14 своју положи за пријатеље своје. Ви сте пријатељи моји, ако творите,
15 што вам ја заповиједам. Више вас не називам слугама; јер слуга не зна, шта чини господар његов: него вас називам пријатељима; јер вам све
16 каза, што чу од Оца мојега. Ви мене не избрасте, него ја вас избра, и постави вас, да ви идете, и род донесете; и да ваш род остане: да штагођ заиштете од Оца у име моје,
17 да вам да. Ово вам заповиједам, да
18 љубите један другога. Ако свијет на вас узмрзи, знајте, да на мене
19 прије вас омрзну. Кад бисте били од свијета, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него
12 вас ја од| свијета изабра, зато мрзи
20 на вас свијет. Опомињите се ријечи, коју вам ја реко: није слуга већи од господара свога. Кад мене гоните, и вас ће гонити: ако моју ријеч држаше, и вашу ће држати.
21 А све ће вам ово чинити за име моје, јер не познају онога, који ме посла.
22 Да нијесам био дошао и говорио им, не би грија имали; а сад изговора
23 не ће имати за грије свој. Који мрзи
24 на мене, и на Оца мојега мрзи. Да нијесам био ђела творио међу њима, која нико други не твори, не би грија имали: а сад и виђеше, и

* пази.

8. *Тијем* ће се отац мој прославити, да род *многи родите*; и бићете моји ученици.

9. Као што отац *има љубав к мени*, и ја *имам љубав к вама*; *будите* у љубави мојој.

10. Ако заповијести моје уздржите остаћете у љубави мојој, као што ја одржах заповијести *оца својега* и остајем у љубави његовој.

11. Ово вам казах, да радост моја у вама остане и радост ваша *се* испуни.

12. Ово је заповијест моја да *имате љубав* међу собом, као што ја *имадох љубав к вама*.

13. Од ове љубави нико веће нема, *да* ко душу своју положи за пријатеље своје.

14. Ви сте пријатељи моји ако творите што вам ја заповиједам.

15. Више вас не називам слугама; јер слуга не| зна шта *ради* господар његов: 256
него вас *назвах* пријатељима; јер вам све казах што чух од *оца својега*.

16. Ви мене не избрасте, него ја вас избрах, и поставих вас да ви идете и род *родите*; и да ваш род остане, да *штогод* заиштете *у оца* у име моје да вам да.

17. Ово вам заповиједам да *имате љубав међу собом*.

18. Ако свијет на вас узмрзи, знајте да на мене *омрзну прије вас*.

19. Кад бисте били од свијета, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него вас ја од свијета *изабрах*, *за то* мрзи на вас свијет.

20. Опомињите се ријечи коју вам ја рекох: није слуга већи од господара *своје*га. *Ако* мене *изгнаше*, и вас ће *изгнати*; ако моју ријеч *одржаше*, и вашу ће *одржати*.

21. *Али* све ће вам ово чинити за име моје, јер не познају онога који ме посла.

22. Да нијесам био дошао и говорио им не би *грије*ха имали; а сад изговора не ће имати за грије*х* свој.

23. Који мрзи на мене и на оца мојега мрзи.

24. Да нијесам био *дје*ла творио међу њима *којије*х нико други не твори, не би *грије*ха имали: а сад и *вид*јеше, и омрзнуше на мене и на *оца* мојега.

омрзнуше на мене и на Оца мојега.
25 Али да се збуде ријеч написана у
закону њиовом: омрзнуше на мене
26 ни зашто. А кад дође утјешитељ,
кога ћу вам послати од Оца, Ду истине, који од Оца излази, он ће по-
27 свједочити за мене. А и ви ћете свједочити, јер сте од почетка са мном.

25. Али да се збуде ријеч написана у закону њиховом: омрзнуше на мене ни *за што.*

26. А кад дође утјешитељ, кога ћу вам послати од *оца*, Дух истине, који од *оца* излази, он ће *свједочити* за мене.

27. А и ви ћете свједочити, јер сте од почетка са мном.

Јован глава XVII.

Ово говори Исус, па подиже очи
своје на небо, и рече: Оче! дође
час, прослави сина твојега, да и син
2 твој прослави тебе: Као што си му
дао власт над сваким телом, да свему,
3 што си му дао, да живот вјечни. А
ово је живот вјечни, да познају тебе
јединога истинога Бога, и кога си
4 послао, Исуса Риста. Ја тебе прослави на земљи: посао свршн, који
5 си ми дао да радим, И сад прослави
ти мене, Оче, у тебе самога славом,
коју имадо у тебе прије него свијет
6 постаде. Ја јави име твоје људма,
које си ми дао од свијета: твоји
бијау, па си и мени дао, и твоју
7 ријеч одржаше. Сад разумјеше, да
8 је све, што си ми дао, од тебе. Јер
ријечи, које си ми дао, дадо им: и
они примише, и познадоше истинито,
да од тебе изиђо, и вјероваше, да
9 си ме ти послао. Ја се за њи молим:
не молим се за сав свијет, него за
оне, које си ми дао, јер су твоји.
10 И моје све је твоје, и твоје моје:
11 и ја се прослави у њима. И више
нијесам на свијету, а они су на
13 свијету, а ја идем к теби. Оче свети!
сачувај и у име твоје, оне, које си
ми дао, да буду једно, као и ми.
12 Кад бија с њима на свијету, ја и чува
у име твоје; оне, које си ми дао,
сачува, и нико од њи не погибе,
осим сина погибли, да се збуде писмо.
13 А сад к теби идем, и ово говорим
на свијету, да имају радост моју ис-
14 пуњену у себи. Ја им дадо ријеч
твоју, и свијет омрзну на њи, јер
нијесу од свијета, као ни ја што

Глава XVII. 259

Ово говори Исус, па подиже очи своје на небо и рече: Оче! дође час, прослави сина *својега*, да и син твој прослави тебе;

2. Као што си му дао власт над сва*кијем* т*ијелом* да свему што си му дао да живот вјечни.

3. А ово је живот вјечни да познају тебе јединога истинога Бога, и кога си послао Исуса Христа.

4. Ја тебе прославих на земљи: посао сврших који си ми дао да радим.

5. И сад прослави ти мене, *оче*, у тебе самога славом коју имадох у тебе прије него свијет постаде.

6. Ја јавих име твоје *људима* које си ми дао од свијета; твоји бијаху па си их мени дао, и твоју ријеч одржаше.

7. Сад разумјеше да је све што си ми дао од тебе.

8. Јер ријечи које си *дао мени* дадох им; и они примише, и познадоше истинито да од тебе изиђох, и вјероваше да си ме ти послао.

9. Ја се за њих молим: не молим се 260
за (сав) свијет, него за оне које си ми дао, јер су твоји.

10. И моје све је твоје, и твоје моје; и ја се прославих у њима.

11. И више нијесам на свијету, а они су на свијету, а ја идем к теби. Оче свети! сачувај их у име *своје*, оне које си ми дао, да буду једно као и ми.

12. *Док* бијах с њима на свијету, ја их чувах у име твоје; оне које си ми дао сачувах, и нико од њих не погибе осим сина погибли, да се збуде писмо.

13. А сад к теби идем, и ово говорим на свијету, да имају радост моју испуњену у себи.

14. Ја им дадох ријеч твоју; и свијет омрзну на њих, јер нијесу од свијета, као ни ја што нијесам од свијета.

15. Не молим те да их узмеш са свијета, него да их сачуваш *ода* зла.

15 нијесам од свијета. Не молим те, да
и узмеш са свијета, него да и са-
16 чуваш од зла. Од свијета нијесу,
као ни ја што нијесам од свијета.
17 Освети и истином твојом: ријеч је
18 твоја истина. Као што си ти мене
послао у свијет, и ја њи посла у
19 свијет. Ја посвећујем себе за њи,
20 да и они буду осв'ећени истином. Не
молим пак само за њи, него и за
оне, који ме узвјерују њиове ријечи
21 ради. Да сви једно буду: као ти,
Оче, што си у мени, и ја у теби;
да и они у нама једно буду: да и
свијет вјерује, да си ме ти послао.
22 И славу, коју си ми дао, ја дадо
њима, да буду једно као и ми што
23 смо једно. Ја у њима, и ти у мени:
да буду са свим у једно, и да позна
свијет, да си ме ти послао, и да
љубиш њи, као мене што љубиш.
24 Оче! оћу да и они, које си ми дао,
буду са мном, ће сам ја: да виде
славу моју, коју си ми дао, јер си
25 ме љубио прије постања свијета. Оче
праведни! и свијет тебе не позна,
а ја те позна, и ови познаше, да си
26 ме ти послао. И показа име твоје,
и показаћу: да љубав, којом си ме
љубио, у њима буде, и ја у њима.

16. Од свијета нијесу, као ни ја што нијесам од свијета.

17. Освети их истином *својом*: ријеч је твоја истина.

18. Као што си ти мене послао у свијет, и ја њих послах у свијет.

19. Ја посвећујем себе за њих, да и они буду осв'ећени истином.

20. Не молим пак само за њих, него и за оне који ме узвјерују њихове ријечи ради.

21. Да сви једно буду, као ти, оче, што си у мени и ја у теби; да и они у нама једно буду, да и свијет вјерује да си ме ти послао.

22. И славу коју си ми дао ја дадох њима, да буду једно *као ми* што смо једно.

23. Ја у њима и ти у мени: да буду са *свијем* у једно, и да позна свијет да си ме те послао и да *си имао љубав* 261
к њима као *и к мени што си љубав имао*.

24. Оче! *хоћу* да и они које си ми дао буду са мном *гдје* сам ја; да виде славу моју коју си ми дао, јер си *имао љубав к мени* прије постања свијета.

25. Оче праведни! *свијет* тебе не позна, а ја те познах, и ови познаше да си ме ти послао.

26. И показах *им* име твоје, и показаћу: да љубав којом си *мене* љубио у њима буде, и ја у њима.

Саборна књ. св. апостола Јакова.

г л а в а I.

Од Јакова, Бога и Господа Исуса
Риста слуге, с в и м а дванаест ко-
љена расијаним п о с в и ј е т у по-
2 здравље. Највећу радост имајте, браћо
моја! кад падате у различне на-
3 пасти, Знајући, да кушање ваше
4 вјере доноси трпљење; А трпљење
нека ђело довршује, да будете са-
14 вршени и цијели, без и каке мане.
5 Ако ли коме од вас не достаје прему-
дрости, нека ište од Бога, који даје
свакоме без разлике, и не кори никога:
6 и даће му се. Али нека ište с вјером,
не сумњајући ништа: јер који се сум-
ња, он је као морски таласи, које вје-
7 трови подижу и размећу. Таки човек

САБОРНА ПОСЛАНИЦА [354]

светога апостола Јакова.

Глава I.

Од Јакова, Бога и Господа Исуса
Христа слуге, свима дванаест кољена ра-
сијан*ијем* п о с в и ј е т у поздравље.

2. *Сваку* радост имајте, браћо моја,
кад падате у различне напасти,

3. Знајући да кушање ваше вјере
гради трпљење;

4. А трпљење нека *дјело* довршује,
да будете савршени и цијели без и каке
мане.

5. Ако ли коме од вас не достаје
премудрости, нека ište *у* Бога који даје
свакоме без разлике и не кори никога,
и даће му се;

6. Али нека ište с вјером, не сум-
њајући ништа; јер који се сумња он је
као морски *валови*, које вјетрови подижу
и размећу.

нека не мисли, да ће примити што
8 од Бога. Човек двоуман непостојан
9 је у свима путовима својим. Пони-
жени брат нека се вали висином
10 својом; А богати својом понизношћу;
јер ће проћи као цвијет травни.
11 Сунце огрија с врућином, и осуши
траву, и цвијет њезин отпаде, и кра-
сота лица њена погибе; тако ће и
12 богати у оћењу своме увенути. Благо
човеку, који претрпи напаст: јер
кад буде кушан, примиће круну жи-
вота; коју Бог обрече онима, који
13 га љубе. Ниједан, кад се куша, да
не говори, да га Бог куша; јер
како се Бог не може злом иску-
шати, тако и он не куша никога.
14 Него свакога куша своја сласт, која
15 га вуче и мами. По том затруднивши
сласт, рађа грије; а грије учињен
16 рађа смрт. Не варајте се, љубезна
17 браћо моја! Сваки дар добри, и
сваки поклон савршени, од озго је,
долази од Оца свјетлости, у кога
нема промјењивања ни мијењања ви-
18 ђела и мрака. Он драговољно по-
роди нас ријечју истине, да будемо
19 новина од његова створења. Зато,
љубезна браћо моја! нека буде сваки
човек брз чути, али спор говорити,
20 и спор срдити се. Јер срдња чове-
21 чија не чини правде Божије. Зато
одбаците сваку нечистоту, и остатак
злобе, и с кротошћу примите уса-
ђену ријеч, која може спасти душе
22 ваше. Будите пак творци ријечи, а
не само слушачи, варајући сами себе.
23 Јер ако ко слуша ријеч, а не твори,
он је као човек, који гледа лице
24 тела свога у огледалу. Јер се огледа,
па отиде, и одма заборави, какав
25 бјеше. Али који провиди у савршени
закон слободе, и остане у том, и не
буде заборавни слушач, него творац
ђела, онај ће бити блажен у ђелу сво-
26 ме. Ако који од вас мисли да вјерује,
а не обуздава језика свога, него вара
27 срце своје, његова је вјера узалуд. Чи-
15 ста и без мане вјера пред Богом и

7. *Јер* *такови* човјек нека не мисли да ће примити што од Бога.

8. *Који двоуми* непостојан је у свима путовима својијем.

9. *А* понижени брат нека се хвали висином својом;

10. А богати својом понизношћу; јер ће проћи као цвијет травни.

11. *Јер* сунце огрија с врућином, и осуши траву, и цвијет њезин отпаде, и красота лица њезина погибе; тако ће и богати у хођењу својему увенути.

12. Благо човјеку који претрпи напаст; 355
јер кад буде кушан примиће *вијенац* живота, *који* Бог обрече онима који га љубе.

13. *Ни један* кад се куша да не говори: *Бог ме куша; јер се* Бог не може злом искушати, *и* он не куша никога;

14. Него свакога куша *његова* сласт, која га вуче и мами.

15. *Тада* затрудњевши сласт рађа гријех; а гријех учињен рађа смрт.

16. Не варајте се, љубазна браћо моја!

17. Сваки *добри дар* и сваки поклон савршени од озго је, долази од оца свјетлости, у *којега* нема промјењивања ни мијењања *вид*јела и мрака;

18. *Јер нас* драговољно породи ријечју истине, да будемо новина од његова створења.

19. *За то*, љубазна браћо моја, нека буде сваки човјек брз чути *а* спор говорити и спор срдити се;

20. Јер срдња човјечија не чини правде Божије.

21. *За то* одбаците сваку нечистоту и *сувишак* злобе, и с кротошћу примите усађену ријеч која може спасти душе ваше.

22. Будите пак творци ријечи, а не само слушачи, варајући сами себе.

23. Јер ако ко слуша ријеч а не твори, он је као човјек који гледа лице *тијела* *својега* у огледалу;

24. Јер се огледа па отиде, и одмах заборави какав бјеше.

25. Али који провиди у савршени закон слободе и остане *у њему*, и не буде заборавни слушач, него творац *дјела*, онај ће бити блажен у *дјелу* *својему*.

26. Ако који од вас мисли да вјерује, *и* не *зауздава* језика *својега*, него вара срце своје, његова је вјера узалуд.

Оцем јест ова: надгледати сироте и удовице у њиовим невољама, и држати себе не опогањена од свијета.

глава II.

Браћо моја! у вјери Господа нашега славнога Исуса Риста не гле-
2 дајте ко је ко. Јер ако дође у вашу скупштину човек са златним прстеном и у свијетлој аљини, а дође
3 и сирома у рђавој аљини, И погледате на онога у свијетлој аљини, и речете му: ти сједи овђе лијепо; а сиромау речете: ти стани тамо, или сједи овђе ниже подножја мога.
4 И не расудисте у себи, и бисте су-
5 дије злије помисли. Слушајте, љубезна браћо моја! не изабра ли Бог сиромае овога свијета да буду богати вјером, и насљедници царства, које обрече онима, који га љубе?
6 А ви презресте сиромаа! не муче ли вас богати, и не вуку ли вас они
7 по судовима? Не куле ли они на добро име ваше, којим сте се на-
8 звали? Ако закон царски извршујете по писму: љуби ближњега свога, као
9 самог себе; добро чините. Ако ли гледате ко је ко, грије чините, и бићете покарани од закона као пре-
10 ступници. Јер који сав закон одржи, а сагријеши у једноме, крив је за
11 све. Јер онај, који је рекао: не чини прељубе; рекао је и: не убиј; тако ако не учиниш прељубе, а убијеш,
12 постао си преступник закона. Тако говорите, и тако творите, као они, којима ће се судити по закону сло-
13 боде. Јер ће ономе бити суд без милости, који не чини милости: ми-
14 лост се вали на суду. Каква је полза,* браћо моја, ако ко рече, да има вјеру, а ђела нема? зар га може вјера
15 спасти? Ако, на прилику, брат или сестра голи буду, и немају шта
16 да једу, Па им рече који од вас: идите с миром, гријте се и наситите се; а не да им потребе телесне, шта

* ваљда.

27. *Јер вјера* чиста и без мане пред Богом и *оцем*| јест ова: *обилазити* си- 356
роте и удовице у њихов*ијем* невољама, и држати себе *нео*погањена од свијета.

Глава II.

Браћо моја! у вјери Господа нашега славнога Исуса Христа не гледајте ко је ко;

2. Јер ако дође у *цркву вашу* човјек са златн*ијем* прстеном и у свијетлој *х*аљини, а дође и сиромах у рђавој *х*аљини,

3. И погледате на онога у свијетлој *х*аљини, и речете му: *Т*и сједи овд*је* лијепо, а сиромаху речете: *Т*и стани тамо, или сједи овд*је* ниже подножја мој*ега*;

4. И не расудисте у себи, *него* бисте судије злијех помисли.

5. *Чујте*, љубазна браћо моја, не изабра ли Бог сиромахе овога свијета да буду богати вјером, и наш*љедници* царства које обрече онима који *њега* љубе?

6. А ви *осрамотисте* сиромаха. *Нијесу ли то богати који вас муче и вуку вас на судове?*

7. Не *х*уле ли они на добро име ваше којијем сте се назвали?

8. Ако *дакле* закон царски извршујете по писму: *Љ*уби ближњега свој*ега* као самога себе, добро чините;

9. Ако ли гледате ко је ко, грије*х* чините, и бићете покарани од закона као преступници;

10. Јер који сав закон одржи а сагријеши у једноме, крив је за све.

11. Јер онај који је рекао: *Не* чини прељубе, рекао је и: *Не* убиј. *Ако дакле* не учиниш прељубе а убијеш, постао си преступник закона.

12. Тако говорите и тако творите као они *који ће законом слободе бити суђени*;

13. Јер ће ономе бити суд без милости 357
који не чини милости; *и хвали се милост* на суду.

14. Каква је *корист*, браћо моја, ако ко рече да има вјеру а *дјела* нема? Зар га може вјера спасти?

15. Ако, на прилику, брат или сестра голи буду, *или* немају шта да једу,

16. *И рече им* који од вас: *И*дите с миром, гријте се, и наситите се, а не да им потребе т*ј*елесне, шта помаже?

17 помаже? Тако и вјера, ако нема ђела,
18 мртва је по себи. Но може ко рећи:
ти имаш вјеру, а ја имам ђела.
16 Покажи ми вјеру твоју без ђела
твоји, а ја ћу теби показати вјеру
19 моју из ђела моји. Ти вјерујеш, да
је један Бог; добро чиниш: и ђа-
20 воли вјерују, и дркћу. Но оћеш ли
разумјети, о човече безрасудни! да
26 је вјера без ђела мртва? Јер као
што је тело без дуа мртво, тако је
и вјера без добри ђела мртва.

глава III.

Не тражите, браћо моја, да будете
млоги учитељи, знајући да ћемо
2 већма бити осуђени. Јер сви погрје-
шујемо млого пута. Ко у ријечи не
погрјешује, тај је савршен човек;
3 може обуздати и све тело. Гле, и
коњма мећемо жвале у уста, да нам
се покоравају, и све тело њиово
4 окрећемо. Гле, и лађе, ако су и ве-
лике, и силни и вјетрови гоне, окрећу
се малим корманићем, куда оће онај,
5 који управља. А тако је и језик
мали член, и млого чини. Гле, мала
ватра, и колико велике шуме сажеже.
6 И језик је ватра, свијет пун не-
правде. Тако и језик живи међу
нашим члеповима, поганећи све тело,
и палећи вријеме нашега живота, а
7 сам запаљујући се од пакла. Јер сав
род звјерињa и птица, и свега оста-
лог, што живи на суву и у води,
припитомљава се и припитомљен је
8 роду човечијем; А језика нико од
људи не може припитомити, јер је
немирно зло, пуно једа смртонос-
9 нога. Њим благосиљамо Бога и Оца,
и њим кунемо људе, који су ство-
10 рени по облику Божијему. Из једни
уста излази благослов и клетва. Не
ваља, љубезна браћо моја! да ово
11 тако бива. Еда ли извор из једне
12 главе точи слатко и горко? Може
ли, браћо моја! смоква маслине ра-
ђати, или винова лоза смокве? Тако
ниједан извор не даје слану и слатку

17. Тако и вјера ако нема *дјела*, мртва је по себи.

18. Но може ко рећи: *Ти* имаш вјеру, а ја имам *дјела*. Покажи ми вјеру *своју* без *дјела својијех*, а ја ћу теби показати вјеру *своју* из *дјела својијех*.

19. Ти вјерујеш да је један Бог; добро чиниш; и ђаволи вјерују, и дркћу,

20. *Али* хоћеш ли разумјети, о човјече *сујетни!* да је вјера без *дјела* мртва?

26. Јер као што је *тијело* без духа мртво, тако је и вјера без добр*ијех дјела* мртва.

Глава III.

Не тражите, браћо моја, да будете *многи* учитељи, знајући да ћемо већма бити осуђени,

2. Јер сви погрјешујемо *много* пута. *Али* ко у ри|јечи не погрјешује, *онај* је 358
савршен човјек, може *зауздати* и све *тијело*.

3. *Јер* гле, и коњма мећемо жвале у уста да нам се покоравају, и све *тијело* њихово окрећемо.

4. Гле и лађе, ако су и велике и силни их вјетрови гоне, окрећу се *малом крмицом* куда хоће онај који управља.

5. А тако је и језик мали *уд*, и много чини. Гле, мала ватра, и *колике* велике шуме сажеже.

6. И језик је ватра, свијет пун неправде. Тако и језик живи међу наш*ијем удима*, поганећи све *тијело*, и палећи вријеме *живота нашега, и запаљујући се* од пакла.

7. Јер сав род звјерињa и птица, *и бубина и риба*, припитомљава се и *припитомио се* роду човјечијему;

8. А језика нико од људи не може припитомити, јер је немирно зло, пуно *иједа* смртоноснога.

9. Њим благосиљамо Бога и *оца*, и њим кунемо људе, који су створени по *обличју* Божијему.

10. Из једн*ијех* уста излази благослов и клетва. Не ваља, љубазна браћо моја, да ово тако бива.

11. Еда ли *може извор* из једне главе *точити* слатко и *грко*?

12. Може ли, браћо моја, смоква маслине рађати или винова лоза смокве? Тако *ни један* извор не даје *слане* и *слатке* воде.

13 воду. Ко је међу вама мудар и па-
метан, нека покаже од добра жив-
љења ђела своја у кротости и пре-
14 мудрости. Ако ли имате горку завист
и свађу у срцима вашим; не валите
15 се, ни лажите на истину. То није она
премудрост, што силази од озго, него
16 земаљска, човечија, ђаволска. Јер
17 ђе је| завист и свађа, ту је неслога
и сваки рђав посао. А која је пре-
мудрост од озго, она је најприје
чиста, а по том мирна, кротка, по-
слушна, пуна милости и добри ро-
18 дова, без атера и нелицемјерна. А
род правде сије се у миру оније,
који мир држе.

глава IV.

Од куда неслоге и распре међу
вама? Не отуда ли, од ваши сласти,
које се боре у вашим члеповима?
2 Желите, и немате; крвнички м р з и т е
и завидите, и н и ш т а не можете
да добијете; свађате се и борите
3 се, и немате, јер не иштете. Иште-
те, и не примате, јер зло иштете,
4 да у сластима вашим трошите. Пре-
љубочинци и прељубочинице! не знате
ли, да је пријатељство овога сви-
јета непријатељство Богу? Тако који
оће свијету пријатељ да буде, не-
5 пријатељ Божиј постаје. Или ми-
слите, да писмо узалуд говори: Ду,
који у нама живи. мрзи на завист?
6 И већу даје благодат; јер говори:
Господ супроти се поноситим, а по-
7 ниженим даје благодат. Тако поко-
рите се Богу; а противите се ђа-
8 волу, и побјећи ће од вас. Прибли-
жите се к Богу, и о н ће се при-
ближити к вама. Очистите руке,
грјешници, поправите срца ваша,
9 двоумни. Будите жалосни, и плачите
и ридајте: смије ваш нека се пре-
твори у плач, и радост у жалост.
10 Понизите се пред Господом, и по-
11 дигнуће вас. Не говорите зло један
за другим, браћо! јер ко говори зло
за братом, или осуђује брата свога,

13. Ко је међу вама мудар и паметан
нека покаже од добра живљења *дјела*
своја у кротости и премудрости.

14. Ако ли имате *грку* завист и свађу
у срцима *својијем*, не хвалите се, ни
лажите на истину.

15. *Ово* није она премудрост што си-
лази од озго, него земаљска, *људска*,
ђаволска.

16. Јер *гдје* је завист и свађа *ондје* 359
је неслога и *свака зла ствар*.

17. А која је премудрост од озго она
је најприје чиста, а по том мирна, кротка,
покорна, пуна милости и добр*ијех* ро-
дова, без *х*атера, и нелицемјерна.

18. А род правде *у миру сије се онима*
који мир *чине*.

Глава IV.

Откуда ратови и распре међу вама?
Не отуда ли, од *сласти вашијех*, које се
боре у вашијем *удима*?

2. Желите, и немате; *убијате* и за-
видите, и *не можете* да добијете; *бо-
рите се и војујете*, и немате, јер не
иштете.

3. Иштете, и не примате, јер зло
иштете, да у сластима *својијем* трошите.

4. Прељубочинци и прељубочинице!
не знате ли да је пријатељство овога
свијета непријатељство Богу? *Јер* који
хоће свијету пријатељ да буде, непри-
јатељ Божиј постаје.

5. Или мислите да писмо узалуд го-
вори: Дух који у нама живи мрзи на
завист?

6. *А он даје већу* благодат. Јер го-
вори: Господ супроти се поноситима,
а пониженима даје благодат.

7. *Покорите се дакле* Богу, а про-
тивите се ђаволу, и побјећи ће од вас.

8. Приближите се к Богу, и о н ће
се приближити к вама. Очистите руке,
грјешници, поправите срца *своја*, *непо-
стојани*.

9. Будите жалосни и плачите и *јау-
чите*: смијех ваш нека се претвори у
плач, и радост у жалост.

10. Понизите се пред Господом, и по-
дигнуће вас.

11. Не *опадајте* један *другога*, браћо;
јер ко *опада брата* или осуђује брата
својега опада за|*кон* и осуђује закон, а 360
ако закон осуђујеш, нијеси творац за-
кона, него судија.

говори зло за законом, и осуђује закон; а ако закон осуђујеш, ниједеси творац закона, него судија.
12 Један је законодавац и судија, који може спасти и погубити; а ти ко
13 си, што другога осуђујеш? Слушајте сад ви, који говорите: данас или сјутра ићи ћемо у тај и у тај град, и сједићемо онђе једну годину, и
14 трговаћемо и добијаћемо; Ви, који не знате, шта ће бити сјутра. Јер шта је ваш живот? пара, која се за мало покаже, а по том је не-
15 стане. Мјесто тога ваљало би да
18 говорите: ако Господ ћедбуде, и живи будемо, учинићемо ово или оно;
16 Но ви се валите по вашој сили. Свака
17 је вала такова зла. Јер који зна добро чинити, и не чини, грије му је.

глава V.

Одите сад ви богати, плачите и ридајте о вашим љутим невољама,
2 које иду на вас. Богатство ваше иструну, и аљине ваше појеоше
3 мољци. Злато ваше и сребро зарђа, и рђа њиова биће свједоџба на вас, појешће тело ваше као ватра. Стекосте богатство у посљедње дане.
4 Гле, виче плата ваши посленика, који су радили њиве ваше, па сте им ви откинули; и вика жетелаца
5 дође до ушију Господа Саваота. Веселисте се на земљи, и насладисте се: уранисте срца ваша, као на дан
6 заклања. Осудисте, убисте праведног, и не брани вам се. Тако тр-
7 пите, браћо моја! до доласка Господњега. Гле, тежак чека многоцјенога рода из земље, и радо трпи, док не прими кишу рану и позну.
8 Трпите и ви, и утврдите срца ваша: јер се долазак Господњи приближи.
9 Не уздишите један на другога, браћо, да не будете осуђени: гле судија
10 стоји пред вратима. Узмите, браћо моја, за углед страдања и трпљења пророке, који говорише у име Го-
11 спода. Гле, блажене називамо оне,

12. Један је законодавац и судија, који може спасти и погубити; а ти ко си што другога осуђујеш?

13. Слушајте сад ви који говорите: *Данас или сјутра пођи* ћемо у *овај или* у *онај* град, и сједићемо онд*је* једну годину, и трговаћемо и добијаћемо.

14. Ви који не знате шта ће бити сјутра. Јер шта је ваш живот? *Он је* пара, која се за мало покаже, а по том је нестане.

15. *Мјесто да говорите:* Ако Господ *хтједбуде*, и живи будемо, учинићемо ово или оно.

16. *А сад* се хвалите *својијем поносом.* Свака је хвала такова зла.

17. Јер који зна добро чинити и не чини, гријех му је.

Глава V.

Ходите ви сад богати, плачите и ридајте *за своје љуте невоље* које иду на вас.

2. Богаство ваше иструхну, и хаљине ваше појеоше мољци;

3. Злато ваше и сребро зарђа, и рђа њихова биће *свједочанство* на вас: *изјешће* тијело ваше као *огањ.* Стекосте богаство у пошљедње дане.

4. Гле, виче плата ваш*ијех* посленика који су радили њиве ваше *и ви сте им* откинули; и вика жетелаца дође до ушију Господа Саваота.

5. Веселисте се на земљи, и наслади сте се: ухранисте срца *своја,* као на дан заклања.

6. Осудисте, убисте *праведника,* и не брани вам се.

7. *Трпите дакле,* браћо моја, до доласка Господњега. Гле, тежак чека *племенитога* рода из земље, и радо трпи док не прими *дажд рани* и *позни.*

8. Трпите *дакле* и ви, и утврдите срца *своја,* јер се долазак Господњи приближи.

9. Не уздишите један на другога, браћо, да не будете осуђени: гле, судија стоји пред вратима.

10. Узмите, браћо моја, за углед *страдања пророке* који говорише у име Господа.

који претрпљеше. Трпљење Јовљево чусте, и посљедак Господњи виђесте; јер је Господ врло милостив и
12 жалостив. А особито, браћо моја, не куните се ни небом, ни земљом, ни другом каком клетвом: него нека буде ваша ријеч, што јест, да; а што није, није: да не паднете под
13 суд. Мучи ли се ко међу вама, нека се моли Богу; јели ко весео, нека
14 вали Бога. Болује ли ко међу вама, нека дозове старјешине црквене, те нека чате молитву над њим, и нека га помажу уљем* у име Господње.
15 И молитва вјере помоћи ће болеснику, и подигнуће га Господ: и ако
19 је гријове учинио, опростиће му се.
16 Исповиједајте један другом гријове, и молите се Богу један за другога, да оздрављате: јер свесрдна молитва
17 праведнога много може помоћи. Илија бјеше човек смртан као и ми, и свесрдно помоли се Богу, да не буде кише; и не удари киша на земљи
18 за три године и шест мјесеци. И опет се помоли, и небо даде кишу,
19 и земља изнесе род свој. Браћо! ако ко од вас зађе с пута истине, и
20 обрати га ко, Нека зна, да онај, који обрати грјешника од кривога пута његова, спасе душу од смрти, и покрије мноштво гријова.

Из књиге I. св. апостола Петра.

г л а в а III.

Тако и ви, жене, будите покорне својим мужевима, да се, ако који не вјерују ријеч, женским живље-
2 њем без ријечи добију, Кад виде чисто и богобојазно живљење ваше.
3 Ваша љепота да не буде споља у плетењу коса, и ударању злата, и облачењу аљина; Него у тајноме
4 човеку срца, у једнакости кроткога и тијога дуа, што је пред Богом
5 млогоцјено. Јер се тако некад украшавау и свете жене, које се уздау у Бога, и покораваy се својим му-

* зеитином.

11. Гле, блажене називамо оне који претрпљеше. Трпљење Јовљево чусте, и пошљедак Господњи видјесте; јер је *Господ милостив и смилује се.*

12. А *прије свега,* браћо моја, не куните се ни небом ни земљом, ни другом каквом клетвом; него нека *буде што* јест да, *и* што није *не,* да не паднете под суд.

13. Мучи ли се ко међу вама, нека се моли Богу; јели ко весео, нека *хвали* Бога.

14. Болује ли ко међу вама, нека дозове старјешине црквене, те нека *читају* молитву над њим, и нека га помажу уљем у име Господње.

15. И молитва вјере помоћи ће болеснику, и подигнуће га Господ; и ако је *гријехе* учинио, опростиће му се.

16. Исповиједајте *дакле* један другоме *гријехе,* и молите се Богу један за другога, да оздрављате; јер *непрестана* молитва праведнога много може помоћи.

17. Илија бјеше човјек смртан као и ми, *и помоли се* Богу да не буде *дажда,* и не удари *дажд* на земљи за три године и шест мјесеци.

18. И опет се помоли и небо даде *дажд,* и земља изнесе род свој.

19. Браћо! ако ко од вас зађе с пута истине, и обрати га ко,

20. Нека зна да *ће* онај који обрати грјешника *с* кривога пута његова *спасти* душу од смрти, и *покрити* мноштво *гр[и]јèхâ.*

ПРВА САБОРНА ПОСЛАНИЦА [362]

светога апостола Петра.

Глава III. 366

А тако и ви жене будите покорне својијем мужевима, *да ако* који *и* не вјерују *ријечи,* женскијем живљењем без ријечи *да се* добију,

2. Кад виде *чисто живљење ваше са страхом;*

3. Ваша љепота да не буде споља у плетењу *косе,* и *у* ударању злата, и облачењу *хаљина;*

4. Него у тајноме човјеку срца, у једнакости кроткога и тихога духа, што је пред Богом *многоцјено.*

5. Јер се тако некад украшаваху и свете жене, које се уздаху у Бога, и покораваху се својијем мужевима,

6 жевима, Као што Сара слушаше
Авраама, и зваше га господаром; ви
сте кћери њезине постале, ако чи-
ните добро, и не бојите се никакога
7 страа. Тако и ви, мужеви, живите
са својим женама по разуму, и
поштујте и, као слабије женско ство-
рење, и као снасљеднице благодати
живота, да се не смету молитве
8 ваше. А најпослије будите сви међу
собом сложни, жалостиви, милостиви,
9 братољубиви, понизни; Не враћајте
зло за зло, или псовку за псовку:
него насупрот благосиљајте, знајући,
да сте на то позвани, да насљедите
10 благослов. Јер који је рад да живи,
и да види дане добре, нека задржи
језик свој од зла, и усне своје од
11 лукави ријечи; Нека се уклони од
зла, и нека учини добро; нека
тражи мира, и нека се држи њега.
20
12 Јер су очи Господње окренуте
на праведнике, и уши његове на
молитву њиову; а лице Господње
на оне, који зло чине, да и истри-
13 јеби са земље. И ко може вама нау-
14 дити, ако узидете за добром? Но
ако и страдате за правду, блажени
сте. Али страа њиова не бојте се,
15 нити се плашите; Него Господа Бога
светите у срцима вашим. А будите
свагда готови, с кротошћу и страом,
дати одговор свакоме, који вас за-
16 пита о вашем надању. Имајте добру
савјест, ако се за вама говори што
зло, као за злочинцима, да се постиде
они, што куде ваше добро живљење
17 у Ристу. Јер је боље, ако оће воља
Божија, да страдате добро чинећи,
него ли зло чинећи.

6. Као што Сара слушаше Аврама, и зваше га господаром; *које сте ви кћери* постале, ако чините добро, и не бојите се никаквога страха.

7. Тако и ви мужеви живите са *својијем* женама по разуму, и поштујте их као *слабији женски суд*, и као *сунашљеднице* благодати живота, да се не смету молитве ваше.

8. А најпослије будите *сви сложни*, жалостиви, *братољубиви*, *милостиви*, понизни;

9. Не враћајте зла за зло, *ни* псовке за псовку; него *на супрот* благосиљајте, знајући да сте на то позвани да наслиједите благослов.

10. Јер који је рад да живи и да види 367
дане добре, нека задржи језик свој од зла, и усне своје, *да не говоре пријеваре*;

11. Нека се уклони од зла, и нека учини добро; нека тражи мира, и нека се држи њега.

12. *Јер очи* Господње *гледају* на праведнике, и уши његове на молитву њихову; а лице Господње на оне који *зло чине*, да их истријеби са земље.

13. И ко може вама наудити ако узидете за добром?

14. Но ако и страдате *правде ради*, блажени сте. Али страха њихова не бојте се, нити се плашите;

15. Него Господа Бога светите у срцима *својијем*. А будите свагда *готови на одговор* свакоме који вас запита *за ваше надање*,

16. *С кротошћу и страхом*; *и* имајте добру савјест, *да ако вас опадају за што као злочинце*, да се постиде они што куде ваше добро живљење *по* Христу.

17. Јер је боље, ако хоће воља Божија, да страдате добро чинећи, него ли зло чинећи.

Из књ. св. ап. Павла к Римљанима.
глава XII, 9—21.

9 Љубав да не буде лажљива. Мр-
10 зећи на зло, држите се добра. Брат-
ском љубави љубите један другога.
Чешћу један другога већег чините.
11 Не будите у послу лијени, будите
ватрени у дуу, служећи Господу.

РИМЉАНИМА ПОСЛАНИЦА [391]

светога апостола Павла.

Глава XII. 414

9. Љубав да не буде *лажна*. Мрзећи 415
на зло држите се добра.

10. Братском љубави *будите* један *к другоме љубазни*. Чашћу један другога већег чините.

11. Не будите у послу лијени; будите *огњени* у духу, *служите* Господу.

12 Надеждом веселите се, у невољи трпите, у молитви будите једнако.
13 Дијелите потребе са светима; примајте путнике радо на конак и до-
14 чекујте. Благосиљајте оне, који вас гоне: благосиљајте, а не куните.
15 Радујте се с радоснима, и плачите
16 с плачнима. Будите једни мисли међу собом. Не мислите о високим стварма, него се држите нискије. Не мислите
17 за себе да сте мудри. А никоме не враћајте зла за зло. Промишљајте о том, што је добро пред свим људма.
18 Ако је могуће, што је од ваше стране,
19 имајте мир са свим људма. Не освећујте се за себе, љубезни, него подајте мјесто гњеву; јер стоји написано: моја је освета, ја ћу вра-
20 тити, говори Господ. Тако ако је непријатељ твој гладан, нарани га, ако је жедан, напој га. Јер чинећи то, угљевље огњено скупљаш на
21 главу његову. Не дај се злу надвладати, него надвладај зло добрим.

12. *Надањем* веселите се, у невољи трпите, у молитви будите једнако.

13. Дијелите потребе са светима; примајте *радо путнике*.

14. Благосиљајте оне који вас гоне: благосиљајте, а не куните.

15. Радујте се с радоснима, и плачите с плачнима.

16. Будите *једне мисли* међу собом. Не мислите о висок*ијем* ствар*има*, него се држите нискијех. Не мислите за себе да сте мудри.

17. А никоме нѐ враћајте зла за зло; 416
*п*ромишљајте о том што је добро пред св*ијем* *људима*.

18. Ако је могуће, *колико до вас стоји*, имајте мир са св*ијем* *људима*.

19. Не освећујте се за себе, љубазни, него подајте мјесто гњеву, јер стоји написано: *М*оја је освета, ја ћу вратити, говори Господ.

20. *Ако је дакле гладан непријатељ твој,* нахрани га; ако је жедан, напој га; јер чинећи то угљевље огњено скупљаш на главу његову.

21. Не дај се злу надвладати, него надвладај зло *добром*.

21 глава XIII.

Свака душа да се покорава властима, које владају; јер нема власти да није од Бога, него су све власти
2 од Бога постављене. Тако који се супроти власти, супроти се наредби Божијој; а који се супроте, при-
3 миће грије на себе. Јер кнезови нијесу стра добрим ђелима, него злим. Оћеш ли пак да се не бојиш власти, чини добро, и имаћеш валу од ње.
4 Јер је слуга Божија, теби за добро. Ако ли зло чиниш, бој се: јер узалуд не носи мача; јер је Божија слуга, осветник на гњев ономе, који
5 зло чини. Тако се ваља покоравати не само од страа, него и по савје-
6 сти. Зато им и порезе дајете: јер су слуге Божије, које су зато исто
7 постављене. Тако подајте свакоме, што сте дужни: коме порезу, порезу; а коме ђумрук, ђумрук; а коме стра, стра; и коме чест, чест.
8 И не будите никоме ништа дужни,

Глава XIII.

Свака душа да се покорава властима које владају; јер нема власти да није од Бога, *а што су власти, од Бога су* постављене.

2. Тако који се супроти власти супроти се наредби Божијој; а који се супроте примиће гријех на себе.

3. Јер кнезови нијесу страх добр*ијем* *дјелима* него зл*ијем*. Хоћеш ли пак да се не бојиш власти, чини добро, и имаћеш хвалу од ње.

4. Јер је слуга *Божиј* теби за добро. Ако ли зло чиниш, бој се; јер узалуд не носи мача, јер је *Божиј* слуга, осветник на гњев ономе који зло чини.

5. Тако се ваља покоравати не само од страха него и по савјести.

6. *Јер за то* и порезе дајете; јер су слуге Божије које су *за то* исто постављене.

7. *Подајте дакле* свакоме шта сте дужни: коме *дакле* порезу, порезу; а коме *царину, царину*; а коме страх, страх; а коме част, част.

8. И не будите никоме ништа дужни осим да љу|бите један другога; јер који 417
љуби другога закон испуни.

осим да љубите један другога: јер који љуби другога, закон испуни.
9 Јер ово: не чини прељубе, не убиј, не укради. не свједочи лажљиво, не зажели; и ако има још кака друга заповијест, у овој се ријечи извршује, то јест: љуби ближњега свога,
10 као самог себе. Љубав не чини зла ближњему: тако је љубав извршење
11 закона. И знајући ово вријеме, да је већ час дошао, да устанемо од сна: јер нам је сад ближе спасе-
12 није, него ли кад вјеровасмо. Ноћ прође, а дан се приближи: тако да одбацимо сва ђела тамна, и да се
13 обучемо у оружје вићела. Да одимо поштено, као по дану: не у ждерању и пијанству, не у курварству и нечистоти, не у инату и завидости;
14 Него се обуците у Господа нашега Исуса Риста, и телу не угађајте по жељама.

глава VIX.

А слабога у вјери примајте лијепо, да мисли његове не баците у
2 сумњу. Јер један вјерује, да смије свашта јести, а који је слаб, једе
22) 3 зеље. Који једе, нека не презире онога, који не једе; и који не једе, нека не осуђује онога, који једе;
4 јер га Бог прими. Ко си ти, који судиш туђему слуги? Он своме господару стоји или пада. Али ће устати, јер је Бог кадар подигнути га.
5 Тако један разликује дан од дана, а други држи све дане да су једнаки. Сваки да буде увјерен у својој
6 мисли. Који светкује дан, Господу светкује; и који не светкује дана, Господу не светкује. Који једе, Господу једе; јер вали Бога; и који не једе, Господу не једе, и вали
7 Бога. Јер ниједан од нас не живи
8 себи, и ниједан не умире себи; Него ако живимо, Господу живимо; и ако умиремо, Господу умиремо. Тако ако живимо, ако умиремо, Господњи смо.
9 Јер зато Ристос и умрије и васкрсе

9. Јер ово: не чини прељубе, не убиј, не укради, не свједочи *лажно,* не зажели, и ако има још каква друга заповијест, у овој се речи извршује, то јест: *Љуби* ближњега *својега* као самога себе.

10. Љубав не чини зла ближњему; *даклем* је љубав извршење закона.

11. И знајући ово вријеме да је већ час дошао да устанемо од сна; јер нам је сад ближе спасеније него ли кад вјеровасмо.

12. Ноћ прође а дан се приближи: *да одбацимо дакле* сва *дјела* тамна, и да се обучемо у оружје *видјела.*

13. Да *ходимо* поштено као по дану: не у ждерању и пијанству, не у курварству и нечистоти, не у *свађању* и зависти;

14. Него се обуците у Господа нашега Исуса *Христа*; и *тијелу* не угађајте по жељама.

Глава VIV.

А слабога у вјери примајте лијепо, да *се не смета савјест.*

2. Јер један вјерује да смије свашта јести, а који је слаб једе зеље.

3. Који једе нека не *укорава* онога који не једе; и који не једе нека не осуђује онога који једе; јер га Бог прими.

4. Ко си ти који судиш туђему слузи? Он *својему* господару стоји или пада. Али ће устати; јер је Бог кадар подигнути га.

5. Тако један разликује дан од дана, а други држи све дане да су једнаки: сваки да буде увјерен *за своју мисао.*

6. Који *разликује дане,* Господу *разликује*; и који не *разликује* дâна, Господу не *разликује.* Који једе, Господу једе: јер хвали Бога; и који не једе, Господу не једе, и хвали Бога. 418

7. Јер *ни један* од нас не живи себи, и *ни један* не умире себи.

8. *Јер* ако живимо, Господу живимо; а ако умиремо, Господу умиремо. *Ако дакле* живимо, ако умиремо, Господњи смо.

9. Јер *за то* Христос и умрије и васкрсе и оживље да облада и мртвима и живима.

и оживи, да облада и мртвима и
10 живима. А ти зашто осуђујеш брата
твога? Или ти шта презиреш брата
твога? Јер ћемо сви стати пред су-
11 диште Ристово. Јер је писано: тако
ми живота, говори Господ, покло-
ниће ми се свако кољено, и сваки
12 језик признаће Бога. Тако ће сваки
од нас дати Богу одговор за себе.
13 Зато да не осуђујемо више један
другога, него мјесто тога ово гле-
дајте, да не постављате брату спо-
14 тицања или саблазни. Знам и увје-
рен сам у Исусу, да ништа
није погано само по себи; осим
кад ко мисли да је што погано,
15 ономе је погано. Али ако је брат
твој јела ради жалостан, већ се не
владаш по љубави. Не губи јелом
твојим онога, за кога Ристос умрије.
16 Тако гледајте, да се не кули на
17 ваше добро. Јер царство небеско
није јело и пиће, него правда и мир
18 и радост у Дуу светоме. Јер који
овим служи Исусу, угодан је Богу
19 и мио људма. Тако да се старамо
за мир, и за оно, чим водимо на
20 боље један другога. Не раскопавај
ђело Божије јела ради: јер је све
чисто; но зло чини онај, који једе
21 на саблазан другоме. Боље је не
јести меса, и вина не пити, и оно
не чинити, на што се твој брат
спотиче, или ода шта гори по-
22 стаје или слаби. Ти имаш вјеру? Имај
23 је сам у себи пред Богом. Благо
ономе, који не осуђује себе за оно,
23 што нађе за добро! А који се сумња,
осуђен је, ако једе; јер не чини по
вјери; а штагођ није по вјери, грије је.

I. Коринћ. XIII.

Ако језицима човечијим и ан-
ђелским говорим, а љубави немам,
онда сам као звоно, које звони, или
2 прапорац, који звечи. И ако имам
пророштво, и знам све тајне и сва
знања, и ако имам сву вјеру, да и
горе премјештам, а љубави немам,

10. А ти *за што* осуђујеш брата *свој-
ега?* Или ти *за што укораваш* брата
својега? Јер ћемо сви *изићи на суд пред
Христа.*

11. Јер је писано: *Тако* ми живота,
говори Господ, поклониће ми се свако
кољено, и сваки језик *славиће* Бога.

12. Тако ће *дакле* сваки од нас дати
Богу одговор за себе.

13. *За то* да не осуђујемо више један
другога, него мјесто тога ово гледајте да
не постављате брату спотицања или са-
блазни.

14. Знам и увјерен сам у Христу Исусу
да ништа није *погано по себи,* осим
кад ко мисли да је што погано, ономе
је погано.

15. А ако је брат твој јела ради жа-
лостан, већ се не владаш по љубави: *не*
губи јелом *својијем* онога за *којега*
Христос умрије.

16. *Гледајте дакле* да се не *хули*
на ваше добро.

17. Јер царство *Божије* није јело и
пиће, него правда и мир и радост у Духу
светоме.

18. Јер који ов*ијем* служи Христу
угодан је Богу и мио *људима.*

19. Тако *дакле* да се старамо за мир
и за оно чим водимо на боље један
другога.

20. Не раскопавај *дјела Божијега* јела 419
ради; јер је све чисто; *него је погано
за човјека* који једе *са спотицањем.*

21. *Добро* је не јести меса, и вина не
пити, и оно не чинити на што се твој
брат спотиче, или ода шта гори по-
стаје или слаби.

22. Ти имаш вјеру? Имај је сам у себи
пред Богом. Благо ономе који не осу-
ђује себе за оно шта нађе за добро.

23. А који се сумња осуђен је ако
једе, јер не чини по вјери: а штагод није
по вјери грије*х* је.

Коринћанима посланица прва [424]
светога апостола Павла.

Глава XIII. 446

Ако *језике човјечије* и *анђелске* го-
ворим а љубави немам, онда сам као
звоно које звони, или прапорац који
звечи.

2. И ако имам пророштво и знам све
тајне и сва знања, и ако имам сву вјеру
да и горе премјештам, а љубави немам,
ништа сам.

3 ништа сам. И ако раздам све имање
моје, и ако предам тело моје да се
сажеже, а љубави немам, ништа ми
4 не помаже. Љубав дуго трпи, ми-
локрвна је; љубав не завиди; љубав
5 се не велича, не надима се; Не
чини, што не ваља, не тражи своје,
6 не срди се, не мисли о злу, Не радује
се неправди, а радује се истини;
7 Све сноси, све вјерује, свему се нада,
8 све трпи. Љубав никад не престаје:
а буде ли пророштво, престаће, ако
ли језици, умукнуће, ако ли знање,
9 нестаће га. Јер нешто знамо, и нешто
10 пророкујемо; А кад дође савршено,
11 онда ће престати, што је нешто. Кад
ја бија мало дијете, као дијете го-
вора, као дијете мишља, као дијете
размишљава; а кад постадо човек,
12 одбаци ћетињско. Тако сад видимо
као кроз стакло у загонетки, а онда
ћемо лицем к лицу; сад познајем
нешто, а онда ћу познати, као што
13 сам познат. А сад остаје вјера, на-
дежда, љубав, ове три; али је љубав
највећа међу њима.

3. И ако раздам све имање *своје,* и
ако предам т*ијело своје* да се сажеже,
а љубави немам, ништа ми не помаже.

4. Љубав дуго трпи, милокрвна је;
љубав не завиди; љубав се не велича,
не надима се,

5. Не чини што не ваља, не тражи
своје, не срди се, не мисли о злу,

6. Не радује се неправди, а радује се
истини,

7. Све сноси, све вјерује, свему се
нада, све трпи.

8. Љубав никад не престаје, а *про-
роштво ако ће и престати, језици ако
ће умукнути, разума ако ће нестати.*

9. Јер нешто знамо, и нешто про-
рокујемо;

10. А кад дође савршено, онда ће пре-
стати што је нешто.

11. Кад ја бијах мало дијете, као ди-
јете говорах, као дијете мишљах, као
дијете размишљавах; а кад постадох
човјек, одбацих *дјетињство.*

12. Тако сад видимо као кроз стакло
у загонетки, а онда ћемо лицем к лицу;
сад познајем нешто, а онда ћу познати
као што сам познат.

13. А сад остаје вјера, *над,* љубав, 447
ово троје; али је љубав највећа међу
њима.

Из апок. св. ап. Јована Богослова.

г л а в а IV.

По том виђе: и гле, врата отво-
рена на небу, и глас први, који чу
као трубу ће говори са мном, го-
вораше: попни се амо, и показаћу
2 ти, шта ће бити за овим. И одма
24 би у дуу. И гле, пријестол| стајаше
на небу, и на пријестолу сједаше
3 неко. И онај, што сједаше, бијаше
по виђењу као камен јаспис и сард;
и око пријестола бјеше дуга, по ви-
4 ђењу као смарагд. И око пријестола
бијау двадесет и четири пријестола:
и на пријестолима виђе двадесет и
четири старјешине ће сједе, обучени
у бијеле аљине, и имау круне златне
5 на главама својим. И од пријестола
излажау муње и громови и гласови;
и седам жижака огњени горау пред
пријестолом, које су седам дуова

Откривење светога Јована Богослова. [570]

Глава IV. 576

По том в*идјех*: и гле, врата отво-
рена на небу, и глас први који чух као
трубу *гдје* говори са мном, *рече: П*опни
се амо, и показаћу ти шта ће бити за
ов*ијем*.

2. И одмах бих у Духу; *и* гле, при-
јесто стајаше на небу, и на пријестолу
сједаше неко.

3. И онај што сједаше бијаше по ви-
ђењу као| камен јаспис и сард; и око 577
пријестола бјеше дуга по виђењу као
смарагд.

4. И око пријестола бијаху двадесет
и четири пријестола; и на пријестолима
в*идјех* двадесет и четири старјешине *гдје*
сједе, *обучене* у бијеле хаљине, и имаху
круне златне на главама својима.

5. И од пријестола излажаху муње и
громови и гласови; и седам жижака ог-
њен*ијех* гораху пред пријестолом, које
су седам духова Божијих.

6 Божији. И пред пријестолом бијаше стаклено море, као кристал; и насред пријестола, и око пријестола четири животиње пуне очију спријед и са-
7 страг. И прва животиња бијаше као лав, и друга животиња као теле, и трећа животиња имаше лице као човек, и четврта животиња бијаше
8 као орао кад лети. И свака од четири животиње имаше по шест крила наоколо, и унутра пуна очију, и мира не имау дан и ноћ, говорећи: свет, свет, свет Господ Бог сведржитељ, који бјеше, и који јест, и који иде.
9 И кад даше животиње славу и чест и благодарност ономе, што сједњаше на пријестолу, што живи ва вијек
10 вијека; Падоше двадесет и четири старјешине пред оним, што сједњаше на пријестолу, и поклонише се ономе, што живи ва вијек вијека, и метнуше круне своје пред пријестолом,
11 говорећи: Вриједан си, Господе, да примиш славу и чест и силу: јер си ти саздао све, и по вољи твојој јест, и створено је.

6. И пред пријестолом бијаше стаклено море, као кристал; и насред пријестола и око пријестола четири животиње пуне очију спријед и састраг.

7. И прва животиња *бјеше* као лав, и друга животиња као теле, и трећа животиња имаше лице као човјек, и четврта животиња *бјеше* као орао кад лети.

8. И свака од четири животиње имаше по шест крила наоколо, и унутра пуна **очију,** и мира не *имају* дан и ноћ говорећи: *С*вет, свет, свет Господ Бог сведржитељ, који бјеше, и који јест, и који *ће доћи.*

9. И кад даше животиње славу и част и *хвалу* ономе што сједњаше на пријестолу, што живи ва вијек вијека,

10. Падоше двадесет и четири старјешине пред он*ијем* што сједњаше на пријестолу, и поклонише се ономе што живи ва вијек вијека, и метнуше круне своје пред пријестолом говорећи:

11. *Достојан* си, Господе, да примиш славу и част и силу; јер си ти саздао све, и по вољи твојој јест и створено је.

глава XI, 15—18.

15 И седми анђео затруби, и посташе велики гласови на небесима, гово-
ворећи: поста царство над свијетом Господа нашега, и Риста његова, и
16 цароваће ва вијек вијека. И два-
десет и четири старјешине, које сједњау пред Богом на пријестолима својим, падоше на лица своја, и по-
17 клонише се Богу, Говорећи: валимо те, Господе Боже сведржитељу, који јеси, и бјеше, и идеш, што си при-
25 мио| силу твоју велику, и царујеш.
18 И незнабошци се прогњевише, и дође гњев твој, и вријеме мртвима да се суди, и да се да плата слугама твојим, пророцима и светима, и онима, који се боје имена твојега, малим и великим; и да се погубе они, који земљу погубише.

Глава XI. 536

15. И седми анђео затруби, и посташе 587
велики| гласови на небесима говорећи: 588
*П*оста царство *свијета* Господа нашега и *Х*риста његова, и цароваће ва вијек вијека.

16. И двадесет и четири старјешине које сједњаху пред Богом на пријестолима својима, падоше на лица своја и поклонише се Богу

17. Говорећи: *Х*валимо те Господе Боже сведржитељу, који јеси, и бјеше, и *биђеш,* што си примио силу *своју* велику, и царујеш.

18. И незнабошци се прогњевише, и дође гњев твој и вријеме мртвима да се суди, и да се да плата слугама твојима, пророцима и светима, и онима који се боје имена твојега, малима и великима, и да се погубе они који земљу погубише.

глава XV, 3. 4.

3 И пјеваy пјесму Мојсија слуге Божијега, и пјесму јагњетову, говорећи: велика су и дивна ђела твоја, Господе Боже сведржитељу, праведни су и истинити путови твоји,
4 царе светије. Ко се не ће побојати тебе, Господе, и прославити име твоје? Јер си ти један свет. Јер ће сви незнабошци доћи и поклонити се пред тобом: јер се твоји судови јавише.

Глава XV. 593

3. И пјеваху пјесну Мојсија слуге Божијега, и| пјесну јагњетову, говорећи: 594
Велика су и дивна дјела твоја, Господе Боже сведржитељу, праведни су и истинити путови твоји, царе светијех.

4. Ко се не ће побојати тебе, Господе, и прославити име твоје? Јер си ти један свет; јер ће сви незнабошци доћи и поклонити се пред тобом; јер се твоји судови јавише.

[Овај посао Вуков -- „Огледи Светога писма на Српском језику“ — похвално је приказан у 2. броју **Кепенових** *„Библіографическіе Листы 1825 года“ (Петроград, 1826.), стубац 259.—260.]*

2.

ЧЕТИРИ ЛУДА БРАМИНА, [121]

ИНДИЈСКА ПРИПОВИЈЕТКА.

[*Вукова* **Даница** *за год. 1827.,* стр. 121—142.*]

ПРЕДГОВОР.

На цијелој земљи живи око 1000 милиона људи, који, по прегледу Росијско-Императорскога дјејствителнога статског Совјетника и Кавалера *Фридриха Аделунга*, говоре 2064 језика и нарјечија. Како су од ови свију људи постали различни, између себе мање или више сродни, *народи*, тако су и њиови језици.

Наш *Славенски* род има око 60 милиона људи, којије се језик раздјељује на 12 нарјечија. С језиком овога рода ђекоји су други сродни
у ријечма и у Граматици врло у| близу, ђекоји из даљега, а ђекоји ни- 122
јесу нимало. Језици још нијесу тако познати и описати, да би се могла *кољена* (степени) сродства њиовог назначити; али су сви учени људи у том сложни, да су ови језици сродни са Славенским:

[* **Даница.** *Забавник* за годину 1827. издао *Вук Стеф. Караџић*, Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент. друга година. У Бечу, у штампарији Јерменскога намастира. 1827. — На 12^0, 6 лист., 126 стр. и 6 лист.]

1) *Славенски.*

2) *Њемачки,* са свима нарјечијама (у Оландији, Данији, Шведској, Исландији и Англији).

3) *Латински,* с новим синовима својим (Талијанским, Шпанским, Француским, Португалским и Влашким).

4) *Грчки,* и стари и нови.

5) Стари *Галатски* (Келтски).

6) *Арнаутски.*

7) *Осетски* у Кавказу.

8) *Јерменски.*

9) *Персијски.*

10) Стари *Индијски* (Санскритски), са својим новим нарјечијама.

Између ови 10 народа у Европи највише има Славена (око 60 милиона), па онда Нијемаца и т. д. Али Индијана, којије земљу ми познајемо и из народни пјесама наши, има готово *двапут* колико Славена; и Славени имају писмо тек од 1000 година, а Индијани га имају од
123 4000 година! Они су данас| готово сви под Англијском владом. Европа је Енглезима дужна благодарити, што Индијане мало боље познаје; они су, које у Лондону, које у Индији, наштампали различне Индијске Рјечнике и Граматике, и читаву библиотеку књига. У Лондону и у Паризу има Индијски професора; а и у Бечу Г. *Венрих*, професор у Луторанској Богословији, даје лекције о Индијском језику.

С помоћу Пранскога краља славни је *А. В. Шлегел* у Бони на Рајни начинио Индијску типографију. Овај исти Г. *Шлегел* издаје журнал о Индијској литератури под именом *Индијске библиотеке,* из кога је узета ова приповијетка.

Да би се ова приповијетка боље разумјела, нужно је још ово додати, да су сви Индијани (као што су били и стари Мисирци) раздијељени на четири *насљедна* чина (касте). Први је чин *браминскu* (свештенички), други *војничкu* (господски), трећи *грађанскu,* а четврти *сељачкu.* Људи првога и другог чина (дакле богати, који могу избирати) не једу никака *меса* ни данашњи дан; а који су тако несрећни, да нијесу ни у четвртом чину (као, н. п. у нас што би били цигани), они једу и *мрцино.*

---

124 У једном крају бијаше се објавило, да ће се празновати један од они велики празника, кад се брамини часте и милостиња им се даје. Четири човека од овог чина, сваки из другог села, подигну се да иду тамо. Они се изненада састану у путу, и разумјевши, да сви на једно мјесто једним послом иду, договоре се, да остали пут у друштву прођу.

Идући тако сретну једног војника, који, дошавши поред њи, поздрави ји као што се пристоји према браминима: саставивши руке, подигне ји до свога чела, и рекне: „Поклон вашој пречестности!" на које га свачетири брамина у један пут благослове по обичају.

Наскоро по том дођу они на један извор крај пута, код кога сједну у ладу под једним дрветом да се одморе. Будући да нијесу имали о чему другом говорити, тако једноме падне на ум, да прекине мучање, по-

чевши к осталима: «Заиста ваља признати, да је онај војник, што га сад сретосмо, поштен и паметан човек. Јесте ли вићели, како ме особито и умилно поздрави?» — На то рече други, који је до њега сједио: «Он није тебе поздравио, него мене самога.» — «Ви се обојица варате, рече трећи, ја вас могу увјерити, да је његов поздрав само за мене| био. 125
За знак тога војник окрену очи на моју страну, изговарајући: *поклон вашој пречестности.*» — «Нема од тога ништа, одговори четврти; он је самога мене поздравио: зашто би му ја иначе одговорио, *да си благословен!*»

Тако се мало помало сваде, и тако здраво, да се готово побију, док један од њи, који је нешто мање био луд од остали, даде овај савјет:

«Зашто да се ми узалуд срдимо? Макар се колико између себе ружили, макар се, као највећи простаци, и почупали; ће ли с тим наша распра што добити? Ко може у том боље пресудити од онога, који нас је завадио? Војник, кога смо срели, и који је једнога нас поздравио, још није врло далеко. Тако ја велим, да трчимо брзо за њим, да из његови уста дознамо, коме је од нас четворице поклон учинио.»

Овај савјет сви нађу да је врло паметан, и приме га радо. Тако повративши се за војником, стигну га готово без душе даље од сата од оног мјеста, ће ји је поздравио. Како га из далека угледају, повичу нањ, да стане; по том му се прикуче, те му кажу, око шта су се свадили, и замоле га, да ји он, казавши, кога је поздравио, помири.

Војник одма из њиове тужбе позна, с каким лудама има посла; и 126
намисливши да се с њима мало прошали, одговори им као од збиље: «Е; најлуђега од вас четворице ја сам поздравио.» — По том им окрене леђа, и отиде својим путем. Брамини, забуњени овим одговором, врате се такођер њиовим путем, и неко вријеме пођу ћутећи.

Но поздрав војников тако им је јако на срцу лежао, да опет свађа о том постане још жешћа. Сад је сваки оснивао право своје на ријечима војниковим; сваки је од њи четворице себи ласкао, да је он много луђи од осталије.

Доказујући сваки да је он најлуђи између њи тако се посвађају, да би се заиста морали потући, да онај прећашњи домишљан не измисли други савјет.

«Ја држим, вели, једнако, да сам ја луђи од свакога вас, а ви сваки држите то за себе. Сад ми кажите, ако се ми и одеремо вичући, ако се и истучемо, ћемо ли с тим пресудити, чија је лудост највећа? Ја велим, да ми за сад престанемо од свађе. Ето смо близу Дармапура; ајдемо тамо на суд, пак ћемо молити старјешине ондашње, да нас они помире.»

Овај се савјет свима учини врло паметан, и сви пристану нањ. 127

Они тамо ни у какав бољи час не би могли доћи. Тек се старјешине Дармапурске, брамини и остали, бијау скупили у суд; и будући да тај дан нијесу имали кака важнијега посла, тако путнике одма пусте унутра, и заповједе им, да кажу, шта имају. Један од њи четворице изишавши на сриједу, искаже све по реду, шта се због војникова поздрава и дволичнога одговора међу њима догодило.

Слушајући судије ово приповиједање неколико су се пута гроотом насмијали. Предсједатељ, будући велики весељак, неисказано се обрадује овој згоди, да се развесели. Тако он као без и каке шале заповједи, да сви ћуте, па тужитељима каже овако: „Будући да сте ви људи издалека, и у овоме мјесту непознати, зато није могуће ту ствар пресудити по свједоцима. Ја мислим, ви само на овај начин можете ваше судије обавијестити: сваки од вас редом да приповједи по један догађај из свога живота, који лудост његову најочевидније показује. Пошто вас ми саслушамо, онда ћемо тек моћи пресудити, који је од вас четворице у том први, и коме дакле поздрав војников припада.» — Тужитељи сви пристану на то.

128 Први од брамина, коме се заповједи да говори, почне овако:

„Као што видите, моје одијело није баш најљепше, и овако подеран и одрпан не идем ја тек од данас или од јуче. Први је узрок овога мога рђавог одијела овај: један богат трговац из нашега сусједства, који велике милостиње браминима даје, поклони ми прије неколико година два комада најљепше свиле, какова се игда у нашему селу видила, да начиним аљине. Ја ји покажем свима мојим пријатељима, који ји се нијесу могли нагледати и начудити им се. Тако срећни добитак, говорау они, може бити само награда за добра ђела, која си ти чинио у прећашњему животу. Прије него начиним аљине, оперем по обичају оба комада, да би ји очистио од поганштине, која је за њи прионула од руку ткачеви и трговачки. По том, да би ји осушио, привежем сваки крај по за једну грану од дрвета; у том некако псето изненада протрчи испод њи; ја то опазим, кад је оно већ подалеко било, и нијесам могао управо знати, јели доватило до њи и опоганило ји опет. Запитам моју ђецу, но она ми одговоре, да нијесу на то пазила. Како би се ја сад од ове сумње избавио?
129 Начетвороножим се тако, да леђа моја од прилике толико ви|соко буду као у псетета, па се онако провучем испод комада свиле. „Јесам ли доватио?» Запитам моју ђецу, која су гледала. Она одговоре, нијеси. Чувши овај весели глас, ја скочим од радости. У том падне ми у једанпут на ум, да је псето било реп заковрчило, и тако да је његовим врћом могло доватити комаде моје свиле. Да би се у том увјерио, привежем обрнути горе срп себи на леђа, па почнем опет огледати као и прије. Ђеца моја, којој сам препоручио, да добро пазе, кажу ми, да је срп сад мало доватио до свиле. Сад не могући сумњати, да је тако исто и реп псећи учинио, спопаднем у љутини, која је сваки разлог у мени забунила била, комад свиле, и све ји издерем у крпе.

Овај се догађај наскоро разгласи по свој околини, и сви ме стану држати за лудака. Један вељаше: „Баш да је псето, довативши репом својим, комаде свиле и опоганило, нијеси ли ји могао другим прањем опет очистити?» — Други вељаше: „Не би ли боље било, да си оне комаде свиле поклонио сиромашним надничарима, него што си ји подерао? Ко ће ти у напредак послије таке будалаштине опет аљине поклонити?» —
130 Камо срећа, да се ово посљедње није посвједочило! Од тада кад| би сам кога замолио за помоћ, да би се пристојно оћео, све би ми одговорили: „Ваља да си добио вољу, да свилу опет подереш у крпе?» —

Кад сврши он своју историју, рече један од судија: «Рекао би, да ви знате врло добро ићи на четири ноге.» — «Знам, да како, одговори брамин: у томе сам ја особито вјешт: ево сад да видите.» — По том се начетвороножи, па онако четвороношке пролети по соби два три пут и тамо и амо, тако да сви, који су гледали, мало нијесу поцркали од смија.

«То је доста, рекне предсједатељ; ово, што смо сад чули, свједочи млого за вас, али прије него што пресудимо, морамо вићети, какова ће свједочанства њиове лудости ови други показати.» — По том други брамин почне овако говорити:

Један пут се огласи, да ће у нашему сусједству бити част. Да би ја тамо пристојније изишао, дозовем берберина, да ми обрије главу и браду. Пошто он то учини, ја речем мојој жени, да му да једну пару; но она неотице даде му двије. Залуду сам ја искао, да ми берберин врати једну пару натраг, он никако не ћедне то учинити. Тако се мало помало свадимо здраво, и већ се почнемо псовати, док берберин попустивши 131
мало рече: «Има, истина, један начин, којим се можемо намирити. За ову пару, што иштете натраг, обријаћу вам жени главу, ако оћете.» Промисливши се ја мало, одговорим: «А! право велиш; тако ћемо се намирити, да ни једном не буде криво.»

Чујући моја жена ове ријечи и предвидећи, шта ће да је снађе, пође да побјегне; но ја је уватим, и нађерам је, те сједне на земљу, а берберин с бријачем у руци притисне је, те јој обрије главу као да није ни било на њој косе. У том је моја жена викала иза гласа, и нас обојицу псовала и проклињала; али ја за то нијесам марио ништа; ја сам волио њу гледати с обријаном главом, него берберском објешењаку поклонити пару, коју није заслужио. Моја жена, изгубивши таковим начином своју лијепу косу, сакрије се од срамоте, да је нико не види. Берберин пак изишавши од мене, сретне моју матер на сокаку, и једва дочека, да јој приповједи, шта се у мојој кући догодило. Она одма дотрчи, да види, јели то истина; и видећи своју снау као ћелаву, стане неко вријеме од чуда нијема и као окамењена. Али се одма распали у њој гњев, и навали на мене с укором и са псовком, које ја све поднесем не| одговоривши ни једне ријечи, јер сам већ био почео признавати, да 132
сам крив.

Објешењак берберски пак светећи ми се приповиједао је свуда овај догађај, тако да ја у цијелом мјесту постанем за подсмије. Зли језици иските његове приповијетке још већма, и стану додавати, као да сам ја мојој жени зато обријао главу, што сам је уватио у рђаву послу. Сједи се скупе гомилама пред моју кућу, и још доведу магарца, да моју жену посаде на њега наопако, пак да је онако воде кроз све сокаке; јер је то код нас народна казан (каштига) за жене, којије рђава ћела изиђу на вићело.

Глас о овом догађају отиде наскоро и у мјесто моје тазбине. И таст и пуница потрче одма к мени, и можете сами ласно знати, каку су вику и буну чинили, видећи њиову кћер тако уређену. Одведу је са собом кући, али су морали путовати само ноћу, да је људи онако не гледају. Четири године су је држали код себе, одбацујући све моје поздраве и поруке о помирењу, док ми је једва даду натраг.

Због ове проклете лудости морао сам остати од части, за коју сам се тродневним постом био преправио. Ово ми је још више зато жао, што
133 сам разумијо, да је о|собита част била, и да су сви гости имали мекога сира докле је гођ који могао. Послије тога на четрнаест дана објави се опет друга част; ја будем луд, те отидем тамо; но преко осам стотина брамина, који се онђе бијау скупили, дочекају ме на сами подсмије. Они ме увате, и кажу, да ме не ће пустити, док им не кажем онога, који је моју жену преварио, да се казни по закону, одређеноме за наш чин. Ја им се закунем, да сам ја сам томе крив, и кажем им прави узрок, зашто сам тако учинио. Слушајући они моје приповједање нијесу се довољно могли начудити овом догађају, зледали су се говорећи: «Јели и ко кад чуо, да се обрије глава удатој жени, која дужност брачне вјерности није нарушила? Или је овај човек варалица, или је највећа будала на свијету.» — Ја се надам, тако заврши брамин своју бесједу, да ћете и ви тако судити као и они, и да ћете признати, да је моја лудост претежнија од оне, којом вас је друг мој мало прије забављао. —

Скупштина нађе, да је ова лудост од најправијега реда, али није су прије ћели пресуђивати, док и ону другу двојицу не саслушају.

134 Трећи, који је ред једва чекао, почне овако:

«Мени је прије било име Анантаја, а сад ме свуда зову Бетел-Анантаја. Овај је догађај мога живота био узрок, те су ми то име изђенули: био је од прилике један мјесец дана прошао, како моја жена, која је дотле због њене младости у очиној кући стајала, код мене живи. Једно вече лијежући у постељу речем ја, сад се не опомињем, зашто, да су жене блебетуше. Она ми одговори оштро, и не промишљајући много, да познаје људи, који најмање толико блебећу, колико и жене. Ја познам одма, да она мене мисли, зато ме њен одговор врло раздражи, те јој речем: ајде да се опкладимо, ко ће од нас двога прије проговорити. С драге душе, одговори она, него у што ћемо? У један лист бетела,[1]) одговорим ја. Опкладивши се тако, легнемо спавати, не рекавши ни једне ријечи више. Други дан у јутру, пошто сунце већ изиђе, а ми ни једно
135 још не излазимо, зовну нас поименце, али се ми не јавимо. Зов|ну још већма, ми једнако ћутимо. Стану здраво лупати у врата наше собе, но све залуду. Сад се побуни сва кућа, поплаше се, да нијесмо обоје ноћу умрли напречац. Брже боље дозову сеоскога дрвођељу с његовим алатом те истави врата.

Наши се кућани упропасте од чуда, кад виде нас обоје са свим будне и с прекрштеним ногама сједећи; чинило се, да смо у добром здрављу, само што смо нијеми. Свакојако су огледали, да би нас како навели да проговоримо, но све узалуд. Моје матере, која је од страа била изван себе, стане јаук иза гласа, на које сви брамини из села с њиовим женама дотрче, да виде, кака се несрећа догодила. Наша се кућа одма напуни људи, и сваки од своје руке толковаше, шта нам се догодило, те не можемо да говоримо. Најпослије се сви у том сложе, да нас је некакав тајни злотвор опчинио. Зато моји родитељи брже боље дозову

---

[1]) *Бетел* је трава, која се у оним земљама *жваће*, као у нас дуван што се пуши.

некога славног врачара из сусједства, да нам чини раздријеши. Како овај дође, најприје нас погледа неколико минута, па онда неколика пута обиђе око нас, говорећи некаке чудноватe ријечи, опипа нам било (Puls) на различним мјестима, и учини толико други беспослица, да ни сад још не могу на њи помислити не| насмијавши се. Најпослије објави, да смо заиста 136
опчињени; он именује и ђавола, који је у нама, и каже, да је врло непослушан и тврдоглав. Будући да га је тешко ишћерати, тако одсијече он трошак за жертве и остале нужне потребе на пет дуката. Родитељи моји нијесу били богати, зато ји ова велика цијена поплаши; али су опет вољели на то пристати, него мене и моју жену нијеме гледати, и обреку му још особити дар, само ако нам говор поврати. Истом врачар бијаше наумио да почне свој посао, док један брамин од наши познаника, који се ту бјеше десио, свима на срамоту стаде доказивати, да је наше стање дошло од каке природне болести, као што је он још више примјера видио; он обећа излијечити нас без и кака трошка. За тај посао заповједи он одма те му донесу једну таву жеравице, и златну шипчицу. По том метне ону шипчицу у ватру, те се усија већ готово да се растопи, па онда узевши је клијештима, довати ме њом по табанима, испод пазуа, по лажичици, и напослије по тјемену. Ја ову страшну муку отрпим, не макнувши се, нити јаукнувши. Волио би за невољу и умријети, него доживити срамоту изгубљене опкладе.

Да огледамо сад на жени, рече наш не|милостиви љекар, којега је 137
моје постојанство већ било мало смело. Он се прикучи к њој, и метне јој усијану шипчицу на табан. Тек што она осјети силу ватре, а она тргне ногу к себи, пак повиче: Доста! доста! Онда се обрне к мени говорећи: „Ја сам изгубила опкладу, ето ти лист бетела.“ —

Нијесам ли ја још у напредак знао, повичем ја, да ћеш ти најприје проговорити? Ти потврђујеш с тим, што сам ја казао полазећи спавати, да су жене блебетуше. — Морам трпити, одговори она; у напредак се не ћу више с тобом ни за што опклађати.

Сви, који су ово гледали, згледали су се од чуда, не знајући, шта ће да мисле о овој комедији. Кад им ја кажем узрок, онда сви у глас повичу: „Какова ријетка будалаштина! Шта? Све сусједство побунити, дати се пећи од главе до пете, само да не изгуби лист бетела! Заиста на свему бијелом свијету не ће се наћи тако изгорео мозак, као његов што је.“ — Од тога доба мене сва околина зове једнако Бетел-Анантаја.

Ова се проба од лудости учини скупштини са свим од паметодостојнога реда. Али се за право нађе, прије него се пресуди, да се саслуша и четврти тужитељ. Он почне овако:

Ја сам био испросио за себе врло младу ђевојку, која због њезине 138
ћетињске младости остане још шест-седам година у очиној кући. Пошто већ буде на удају, поручи њезин род моме, да је већ за вођење. Од нашега села до куће мога таста било је шест-седам сати ода. У то исто вријеме, кад овај весели глас добијемо, моја мати бијаше нешто немоћна. Тако она заповједи мени, да идем, да доведем моју жену, и препоручи ми, да се добро узмем у памет, и да ништа не чиним нити говорим, што би открило мале силе мога разума. Ја се бојим, рече она на растанку, да ти не учиниш каку будалаштину, јер врло добро знам, како је рђаво

твоја глава намјештена. — Ја обећам по њезиним савјетима владати се паметно, и отидем на пут.

Мој ме таст дочека како се најбоље може, и мени за чест даде част свима ондашњим браминима. Кад дође одређени дан да се вратим натраг, допусте мени и мојој жени, те пођемо. Таст нас мој благослови, и на растанку пролије читаву ријеку суза, као да је у напредак знао за несрећу, која ће његову јадну кћер снаћи.

Баш је тада било настало вруће доба године, и онај дан, кад смо
139 пошли, била је| неисказана врућина. Наш је пут ишао преко једне суве равнине, која се протезала око два сата. Наскоро пијесак опали табане мојој младој другарици, која, будући одрасла у ладу под очиним кровом, није била научена такоме трудном путу. Она стане плакати, ја је узмем за руку, и станем је разговарати. Но мало по том она малакше са свим, и легнувши на земљу каже, да воли онђе смрт чекати, него даље ићи.

Ја се нађем у највећој сметњи. Сједем код ње, не знајући, шта ћу чинити, док ето ти једнога трговца, који гоњаше пред собом буљук волова, натоварени различним тргом (робом). Ја му се јавим, потужим му се са сузама из очију на моју невољу, и замолим га, да ме научи, шта ћу чинити у овоме очајаноме стању.

Трговац се прикучи к мојој жени, и, погледавши је добро, рече: [„]На овој страшној врућини, која још расте, ово јадно несрећно створење мора пропасти, лежала ту, или даље пошла. — Мјесто да доживите жалост и муку, да је гледате пред вама ђе умире, и још може бити да вас по том окриве, да сте је ви убили, ја би вам рекао, да ће боље бити, да је мени дате. Ја би је метнуо на једнога од моји волова, па би
140 је однијо;| тако би се избавила од смрти, која је иначе не може минути. Истина да ће она за вас и тако пропасти; али је опет боље изгубити је сачувавши јој живот, него још да вас нађе биједа, да сте је убили. Њезин накит вриједи око двадесет дуката; ево вам двадесет и пет, дајте ми вашу жену.“ —

Мени се учини, да не може бити паметније него што овај човек говори. Тако ја узмем од њега новце, а он, узевши моју жену у наручје, метне је на једног вола, па отиде брзо својим путем. Онда и ја узмем мој пут; моје су ноге од врућега пијеска, преко кога сам читав дан ишао, биле готово изгореле, док једва у вече у неко доба стигнем кући.

Камо ти жена? Запита моја мати, зачудивши се врло видећи ме сама. Ја јој приповједим све по реду, шта ми се догодило, како сам од куће отишао, и кажем јој најпослије жалосни догађај, који се другарици мојој догодио, и који ме је нагнао, те сам је волио дати једном трговцу, него ли бити свједок њезине смрти, и још може бити пасти у биједу, да сам је ја убио. У том извадим и двадесет и пет дуката, што сам за њу добио.

141 Слушајући моја мати ово приповиједа|ње изнајприје онијеми од лутине, и стајаше као окамењена. Но затворени гњев одма провали себи на силу одушку с великим бјеснилом: она навали на мене са псовкама и клетвама, које су јој се још једнако чиниле мале за луди мој поступак. „Будала! несретњик!“ повиче: „продао своју жену! предао је другоме! Браминска кћи да буде милосница подлога ћифте! Шта ће свијет о том

мислити? Шта ће казати род несретне ђевојке и наш, кад чује овај покор? Оће ли и кад моћи вјеровати таку нечувену лудост и будалаштину.» —

Жалосни догађај моје жене дође наскоро до ушију њезина рода. Они као бијесни дотрче с батинама, не мислећи ништа мање, него да ме на смрт истуку. И ово би се заиста догодило и мени и мојој сироти матери, премда она ни најмање није била крива, да нијесмо зарана чули и утекли од њиове освете. Кад тако нијесу могли искалити срце на мени, они ме туже старјешинама нашега чина, које ме једнодушно осуде, те платим двјеста дуката глобе, као накнаду за учињену срамоту племену. Осим тога још објави се свима, да ће онај изгубити права браминска, који би игда оваком луди, као што сам ја, дао другу жену. Тако ме дакле осуде, да остало вријеме живота мога проведем у| бећарлуку. Још 142
је била велика срећа, те ме нијесу навијек ишћерали из браминскога друштва; за ову сам милост дужан благодарити моме покојном оцу, којега и данас још сва околина спомиње као поштена и паметна човека.

Сад ви судите, уступа ли и што ово свједочанство лудости онима, с којима су вас моји супарници забављали, и не припада ли мени по свој правици поздрав војников.

Послије зрелога договора скупштина пресуди: Сваки од четири супарника показао је неоспориме пробе своје лудости; свима припада једнако и добро основано право на преимућство у овој струци; и тако сваки за себе може казати, да је он најлуђи, и да је војник њега самога поздравио. — «Ви сте сви заједно вашу парницу добили, рече им предсједатељ: идите сад, ако је могуће, вашим путем с миром!»

Са свим задовољни с овом праведном пресудом подигну се брамини опст на пут, подвикујући један другоме: Ја сам моју парницу добио! И ја сам! И ја сам!

3.

[У **Даници** *за г. 1834.* штампано је, на стр. 55.—83., као други чланак:]*

ПИСМО П. Б. ЈОСИФУ МИЛОВУКУ
О
МАТИЦИ СРПСКОЈ.

[Улазећи у започету распру између Јосифа Миловука и других оснивача Српске Матице, овим писмом хоће П. Б. (Павао Бериh?) да покаже које су, по његову мњењу, биле праве побуде при оснивању Матичину, те осуђујући писање Б. Магарашевића, којим се и сувише хвале заслуге Милоша Светића, сузбија и разметање Миловуково у овој ствари. При крају писма (стр. 72.—82.) има ових шест напомена (под линијом), о којима се поуздано може рећи да су **Вукове:***]*

[* **Даница.** *Забавник* за годину 1834. издао *Вук Стеф. Караџић*, Филозофије доктор, учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словеспости, Краковскога, Тирипгско-Саксонскога за истраживање отач. старине, Краљевско-Гетингскога, и Московскога историје и старине Росијске члеп кореспондент, и бивши президент славнога магистрата наије и вароши Београдске. пета година. У Бечу, у штампарији јерменскога намастира. — На 12°, 12 лист. и 130 страна.]

Ја по свему установленију Матице Србске или, управо рећи, фундуса оног, кога су приложници тога завели, ништа у њему друго не видим, него капитал макар којег ферлегера у Немачкој, с којим овај свој посао води,[1]) с том једном разликом, што капитал онај има свога господара, и њему фруктифицира, а фундус Матице Србске правога газде нема — јер

[1]) Матица је, као што је сама објављивала, постала управо за то („да се књиге Србске рукописне на светъ издаю и распространяваю“); али се сад начинила *учена* (литературна) *партија*, и рада би списатељима да заповеда, и да одређује, како ће се писати, како ли да се не пише. Прво је намерење Матичино заиста вредно части и фале, али је с овим другим и новим заслужила срамоту и подсмеј код свакога паметног човека. У данашњему стању наше литературе не могу ни најученији наши списатељи у један пут одредити, како ће се писати, једно за то, што смо ми (садашњи Српски списатељи) *сви дилетанти* (да не речем *фушери*), јер се ни један није преправио за писање књига у свом језику, него је сваки учио нешто друго; па је у један пут Српски почео писати без и каке у том науке и преправе; а друго, што је стање наше литературе, које као у сваком почетку, које особито код нас због црквенога језика и други којекаки сметњи и недоскутица, тешко и претешко; а камо ли то да одреди Матица, која делима својим јавно показује, да, са свима својим *учредницима* и *актуарима*, не зна управо, ни што је језик, ни што је ортографија (ни Српска, ни Славенска)! Матица само онима, који се у овој ствари не разумевају више од ње, може казати, да се она држи Славенске ортографије; а пред људима, који ово разумеју, као што треба, она грди Славенску ортографију горе од мене: н. п. Русу, а и другоме сваком човеку, који Славенски језик и ортографију зна, није тако противно, кад у Српскоме језику на своме месту види *j*, *љ*, и *њ*, као кад види *ѣ*, где му није места, н. п. у овим речма: *землѣ* (у имен. множ.), *свинѣ*, *полѣ*, *учителѣмъ*, *конѣмъ*, *краљѣвъ*, *колѣмъ* (од *клати*), *стенѣмъ*, *настављѣнъ*, *начинѣнъ*, *писанѣ*, *среднѣ*, *нѣму* и т. д. Ко би тео Српски да пише управо по Славенској ортографији (колико се може), онај не би смео *ѣ* писати на другим местима, осим, где се у Славенском језику налази (јер су оно понајвише такова места, која показују не само главне разлике између Српски наречија, него која иду и у разликовање Славенски наречија између себе од Дубровника до Камчатке), а у поменутим горе примерима, и у осталим онаким речма, морао би писати или ѥ, као што је и у Србуљама и у осталим свима старим Славенскмм рукописима, и у самоме Остромирову јеванђелију (од године 1057.), и као што је пре сто и неколико година писао Црногорски владика Данило (н. п. **ѕзличашнѥ**, **блѥхъѕ**, **медалѥ**, **пошлѥмо**), које се може видети у „*Пѣванніяма Черногорским и Херцеговачким*“ на ономе листићу, што је прилепљен на страни 64., и у осталоме оном писму, које је онде на страни 62—64. штампано, или *ь* и *е* (ко за инат не ће *ље* и *ње*), као што и Руси пишу *писанье*, *бълье*, *перье* и остале оваке речи, и као што је гдешто писао и Г. владика *Мушицки поље*, *цыглье* и *земље*. За сад **имѣй ꙋши слышати, да слышитъ**, а други пут може бити да ће се и више о овом говорити.

су се приложници одрекли свој|ствености своји прилога[2]) — и фрукти- 75
фицира, вухерује себи самом. Од тако|вог фундуса књижество Србско не 76
може више ништа очекивати, него од макар каквог доброг ферлегера, особито ако је ферлегер човек, који разуме свој посао.[3]) Књиге, као ствар коммерцијална, не потребују, за издивеније своје, фундуса, јер се оне ником не поклањају; него требају могућна и вешта човека, који ће тај коммерцијум водити. То је по целоме свету, то ће бити и код нас. Ни фундус књижевни не може у том послу другојачије| поступати, него 77
приватни човек. Трговину водећи, мора и он вухеровати, као и при-
ватан.[4]) ..... — Истина да Матица за сад има манипуланта, који послове туне 78
води, ал то је зато, што нема млого посла; кад буде више посла, мораће се и манипулант плаћати;[5]) иначе све друге| трошкове има: поштанске, 79
транспортуалне, провизионалне и проч. А друго, овај процент, који трго-
вац за себе вади, и који Матица Србска у некој части не мора вадити, расположен на целу продавајему робу, тако је незнатан, да се Матица спроћу приватног ферлегера као благодјетелница каква не може сматрати; тако н. п. ако би ферлегер принужден био књигу по 32 грошића продавати, ту би исту књигу Матица без једне части процента (оне сирјеч, коју ферлегер управ за своје содржаније узима), могла дати за 30 грошића, Заиста велики добитак! Два грошића по књиги (или више, мање, како је књига већа, мања) поклања прекупитељима своји производа Матица. У том се дакле сва полза состоји, коју књижество Србско од Матице имати може (јер данас још ни те нема, поклем Матица у сравненију с Вама своје књиге ни за грошић јефтиније не даје)!

Сад нека суди сватко, по чему заслужује то заведеније, које сте Ви први приложници 4. Февруарија 1826. Матицом Србском нарекли, ту
фалу и славу, коју| је први Магарашевић у писму Филосрбском разносити 80
почео, и у Вама ревност побудио, да се Ви за участије ге фале и славе Матичине, које основатељ у њој има, с истим учредником и са Светићем

[2]) Одрекли су се само, док су у друштву, а како који или сво-
јевољно из друштва изиђе (као што су у самом| почетку изишли ГГ. 76
Петар от Аси-Марковић, Гаврило Бозитовац и Јосиф Миловук), или га друштво истера (као што се приповеда да се скоро догодило с Г. Ни-
колом Стојановићем, који је био најревностнији и најзаслуженији мати-
чар), онда сваки своје новце иште натраг.

[3]) По свој прилици би један *такови* приватан човек могао више учинити, него Матица; јер би он овај посао држао и радио, као свој сопствени, а матичари сви имају своје друге трговине и послове, а ово раде само мимогред.

[4]) Кад би се Матица заиста старала *само* за ползу наше литера- 77
туре и за славу народну, она би за гдекоје од они књига, које је до сад својим трошком штампала, ваљало пре да плати, да се не штампају, него да се штампају. Али се Матица, као сваки трговац, држи онога правила: *„Боље је на мекињама добити, него на злату штетовати.“* Зато мислим, да се матичари не ће нимало срдити на Г. *Шаффарика*, што им је у Часопису Чешког музеума летос казао, да и Матица Српска гледа највише на *трговачки добитак.*

[5]) Сад се манипуланту већ плаћа сто сребрни форинти на годину. 78

онако жестоко препирете. По чему заслужује та Матица оно ваше изражење: „Тако Серби у првомъ развіенію културе свое, не на малу радость „и преумилно чувство свію истини родолюбаца, вѣчне и необориме памятнике „новомъ заведенію Матице Сербске дизати починю,“ и: „Права имена „родолюбиви виновника и начинъ основанія Матице Сербске, као што е „истина, быће у Исторіи потомака наши вѣковѣчитомъ славомъ озарено“ — и оно: „Матица Сербска, мило и прелюбезно име!“ и проч? Ако је Магарашевић у тој неприличној фали меру претерао, он је бар имао то побужденије, што је њему Матица Србска заиста користно заведеније било;[6]) 81 али Ви, шта Ви у том толи|ко трубите, Ви, који сте делом, изишавши из тог друштва, показали, да у слави њеној не ћете да учествујете?

80 [6]) Највећи су добитак од Матице имали Магарашевић и Светић. 81 Магара|шевић је имао за издавање Љетописа на годину 400 фор. W. W. и 25 књига од сваке частице, а Светићев је добитак био, што су га у Љетопису фалили, а на онога, на кога он мрзи, викали. Како се по томе плану почела у Љетопису вика на мене 1828. године (кад је Светић из Беча у Нови Сад сишао), ево траје једнако до данашњега дана; па у том нити се тражи прави узрок, нити се гледа, шта ће читатељи рећи, него само нек се пише против Вука! Ево очевиднога примера о том у 33. (или, као што је наштампано, 34.) частици Љетописа на страни 176. и 177. Когод има здрав људски мозак у глави, онај може, како из мога објављенија и предговора, тако и из смисла и језика, без и каке муке видети, да у Лукину *Опиту к Српској Сличноречности* нити је моје *пословје*, ни *пригласило*, ни *изјасненје речи*, па Матица опет мене за 82 то онако лудо и безобразно криви! Овакови примера мо|гла би се из Љетописа и из *Пчеле* (коју је Матица родила) саставити читава књижица. Па не само што Матица у Љетопису и у својој Пчели оваке будалаштине сама против мене једнако пише, него и кад други ко, пишући о нашој литератури, о мени што добро рекне, она то често *изостави*, не стидећи се ни онога, који говори, ни своји читатеља, као што су, н. п. у последњему Љетопису (34. — на корицама 35. — ч.) на страни 4. у врсти 4. и 5. одозго изостављене речи славнога и општепознатога Славенског списатеља, Г. *П. Ј. Шафарика „осим Г. Вука Стефановића Караџића и гдекоји његови последователя.“* За оваку подлост мора човек имати ђон-кожу на образу и особиту (а не праву људску) памет у глави. — Ја знам, да међу матичарима има највише добри, поштени и паметни људи, који ни мало нису криви за ове будалаштине; 83 они дакле нека се теше и правдају тим,| да су они с добрим намерењем, из родољубиве ревности, дали Матици по сто форинти, а што су други то на зло употребили и употребљују, да они томе нису криви.

[О Вуковој „Даници“ за 1834. год. изишао је неповољан приказ у 36. свесци **„Српскога Летописа“** *(св. I. за г. 1834.), на стр. 148.—151. Ту је изречена и сумња да је П. Б. желео да му писмо буде у „Даници“ штампано, па се обећава да ће одговор изићи у потоњој свесци „Летописа“ (ни у њој ни у којој доцнијој није изишао), где ће бити показано* „да писмо то нїє изъ чистогъ сердца произходило, за садъ само то на пѣга одговарамо, да є Матица дѣли свои показала, у место Г. П. Б. и Г. Вука хуле, похвалу одъ рода да заслужує“ *(стр. 150.).]*

5.

КО БЛАГООХОТНЫМЪ ЧИТАТЕЛЕМЪ 9a

[Предговор III. књизи Видаков. „Љубомира у Елисијуму,“ лист 9.—20.]*

Безъ сумнѣ любезнїи мои читатели многїи сте помыслили, да я ову третью часть нашего Любомира, пре 5 година Вамъ обѣщану, нећу на свѣтъ ни издати, и то заръ због оне, на перве двѣ мое части, реценсїе. Но я бы се и самъ стыдїо, кадъ бы самъ се я оне реценсїе уплашїо, или ньомъ толико се увређенъ признао, да више писати престанемъ. Не воистинну! него їощь ми є и жао было, што и ову послѣдну часть одма издати нисамъ могао, нека бы ми и она сквозъ исте шибе протерчала, пакъ онда да видимъ, шта бы зависть противъ истине, шта ли злоба противъ чисте любови, и добра намѣренїя учинити могла. Зашто я, благоразумнїи мои чита|тели, увѣренъ о мои дѣлы, и познаюћи духъ 6
и остроумїе Сербина, ни мало се бояти нисамъ могао, даће она реценсїа вредъ каковый на мое книге нанети, и даће ихъ читателемъ моимъ омразити. Ово ми може свакїй и оттудъ вѣровати, што самъ я таки, како є реценсїа она изишла, обявленїе у новинахъ Сербскихъ издао, и читателе мое и на ову часть пренумерираtисе учтиво понудїо: но настадоше оскудне у новцу године, и люди се немогоше пренумерирати. А можно найпосле, да є кога и она реценсїа соблазнила; зашто кодъ многихъ є лакше стварь похулити, нежели, ако є и како добра, похвалити; не проницава бо свако око у внутреность вещи, и слабога разсужденїя лако се отъ другога обманути даде. И ако є ово, то судите сами, на кога кривица пада? —

Книга се истина, може цензурирати, но валя знати, да се у томъ ово двое изискуе, перво: онай, кои дѣло каково крїтїзїра, исто дѣло

[* **Любомиръ у Елїсїуму,** или *Светозаръ* и *Драгиня.* моралная повѣсть сочинена Милованомъ Видаковичемъ народнаго, Греко неун: Гум: Новосадскаго Професоромъ, посвящена же Господару Георгїю Варсану купцу житарскому, и жителю Панчевачкому, и любезной супруги его Госпожи Персїди рожд: Радановичь Часть третая. Въ Будимѣ Писмены Кралевск: Всеучилища Пещанск: 1823. — Мања 8°, 20 лист., 432 стр. и 4 листа. — Види спреда бр. XIII., стр. 91. ове књиге Вукових „Скупљ. грамат. и полем. списа.“]

внимателно прочитавши мора га совершено разумѣти и то не само просте
10а рѣчи, но и смыслъ, а ко| тому на што се онай смыслъ клони, и на што сочинитель цилуе; а второ: треба да є свакїй у крїтїки своїой безпристрастанъ и сердца искренна; да каже само свое мнѣнїе (но пристойнымъ начиномъ) а не да се инати, и псуе, да другога срамоти и ружи.

Ясамь истина быо у намѣренїю, да му на ону реценсїю одма и отговоримъ, него ме многїи отъ тога отврате, говорећи да онакова реценсїа отговора и не заслужуе, но сасвимъ презрѣнїе и великодушну немарность. Но опеть за удовлетворити нѣкима, по обѣщанїю моемъ, непропущамъ на нѣколико пунктова овде отговорити му, изъ коега свакїй и самъ на проча заключенїе учинити може.

Мой є реценсентъ мене найвише крїтїзїрао у єзыку, што я сирѣчь у писаню узимамъ нѣка окончења Славенска, а по гдикою и рѣчщу славенску: но єсамь ли я самъ кой то чинимъ? Мѣшалису и мѣшаю и другїи Славенскихъ рѣчїй са Сербскима, како што и у грађанскомъ
б говору чуемо, да наши многе славенске| рѣчи узимаю, и ни кога у томъ не крїтїзїраше, но мене, зато, што я не пишемъ, како што народъ говори. Но то бы было не правилно, и правила єзыку Грамматїка кодъ свакога народа опредѣлява, а мы ову по нещастїю, до данась на Сербскомъ, коимъ говоримо, єзыку, и неимамо; зато морамосе поне засадъ придержавати по мало Славенске, кое су намъ се и праотцы наши придержавали. Или вальда мой Г. Реценсентъ захтѣва, да пишемо по Вуковой писменицы? Но нек' ми опрости, я се по оны правила у писаню книга водити не могу, коима се свѣтъ смѣе! — Вукъ бо нїе писао Грам-
матїку (писменицу) како треба да народъ говори, но како говори, а гди бы могао всеобщїй, и простъ, кои се у народу по усты разлива, говоръ, єднака правила єзыку опредѣлити, кадъ почти у свакомъ предѣлу землѣ другоячїе люди говоре. Н. п. Славенскїи кажесе: дѣло, вѣра, время, сѣно, сѣду, мѣсяцъ, дѣтя, и проч: а наши Сербли нѣкїи истина у древныхъ своихъ земляхъ изговараю: дѣло, вѣра, сѣно, сѣдимъ, мѣсецъ,
11а дѣте, време, и т. д. но нѣкїи дїфтонги *Ѣ*| и *я* растворивши у писмена *е* и *ї* изговараю: дело, вера, сено, седимъ, месецъ, дете, време; а нѣкїи (по Славонїи Римокаѳ) дїло, вїра, сїно, сїдимъ, мїсецъ, дїте, и проч: Равнымъ начиномъ и у склоненїяхъ рѣчїй, у нѣкихъ падежехъ ружно отъ Славенскога, као коренита нашему єзыку отступамо н. п. радость, милость, у творителномъ єдинственномъ отъ *радост ю*[,] *милостїю*, наши изговараю: радошћу, милошћу! у род: множ: вмѣсто радостїй или радостей, кажу: радошћа, милошћа! — и т. д. При оваковомъ убо извитїю рѣчїи, неимаюћи мы Грамматїке, коећемо рѣчи, или коя окончења ихъ намъ за правилна признати? Не само Вукъ, но и искуснѣйшїи наши, како у Славенскомъ, тако и Сербскомъ єзыку, и научени мужеви, да се скупе, тешко бы и за дуго време согласитисе могли, како бы правила опредѣлили и Грамматїку Сербску у саданѣ време сочинили, коя бы аукторїтетъ свой одержала, и кою бы тако одобрили, да се сви по ньой владамо. А мой реценсентъ захтѣва отъ мене єднога особиту нѣку
б у Сербскомъ єзыку точность кою ни онъ самъ не зна, а и| може ли ю знати? Мы можемо у уму нашемъ и по воздуху градове зидати али учинити не можемо.

Нашъ Вукъ каже у своїой писменицы „*Пиши као што говоришъ, а читай, као што си написао.*“ Но я незнамъ можелиму кто са зрѣлымъ разсужденїемъ у овомъ за право дати? И кой народъ їощь то чини? Я велимъ нека народъ по своmъ обычаю говори како му драго, но мы, кадъ пишемо книге, да наблюдавамо свойство єзыка и правила, грамматїку и орѳографїю. Зашто кадъ ћемо писати, као што говоримо, мы кажемо: шњимъ, шњима, шњомъ; и нѣкїи: ишћерао, ћевойка, ћете, и т. д. кое се види неправилно. Мы треба да гледимо, коя є рѣчь съ коїомъ, и како є сложена, коя отъ кое происходи и у извитїю нѣномъ кореннито рѣчи писмо да не промѣнюемо н. п. *шњимъ*, рѣчь ова отъ *онъ*, у падежу творителномъ у скоромъ говору слыва у себе предлогъ *съ* на *ш* дакле тако и да пишемо? — *Ишћерао*, долази отъ предлога *из* и глагола *терамъ*, с, дакле истерао, или претворивши *з* збогъ послѣдующега писме|на *т* на *с*, *истерао*, а не ишћерао! подобно и *ћевойка*[,] *ћете* зашто 12a
да не пишемо: дѣвойка и дѣте? зашто да претварамо отъ кореннитe рѣчи *д* на *ћ*? Као и браћа! а зашто не братья? Кадъ у числу єдинственномъ некажемо *браћъ*, но *братъ*, и не велимо: *прућъ* него *прутъ*: е, дакле прутье а не пруће и братья а не браћа, кое су умекшате мало рѣчи: *прутїе* и *братїя*.

Нѣкїи пакъ наши као непрїятели Славенскога єзыка, или великїи прїятели свога, пробиралису сваку рѣчцу Славенску истребити изъ Сербскихъ, но никто имъ не одобрава: н. п. у Славенскомъ предлогъ *воз* кодъ насъ е *уз*, садъ на мѣсто воспитанїе и воспитао сына, Г. Давидовичь пише: успитанїе, и успитао сына! Дакле и *воздухъ* да пишемо: уздухъ! и будући, да Вукъ писмо *х* (кое Сербли истина рѣдко и изговараю) избацуе, и на мѣсто: духъ онъ пише *ду*! дакле отъ *воздухъ* морали бы по ньїовой новой фїлологїи писати узду! Што нигди на свѣту Сербли не изговараю. Єто на што му изиде: пиши као што говоришъ! Здрави ми єзыкоисправители! и дивнїи фїло|логїи! а особито орѳографисте! намѣсто поправити што у єзыку, већма га їощь кваре. 6

Рећиће ми може быти кто „зашто я пишемъ на нѣки мѣсты: *тъ* а на нѣки *ћ* а нѣки *дъ*? Зато како коя и откудъ рѣчь происходи тако ю и писати валя, коећу и самъ отъ садъ и болѣ наблюдавати н. п. съ *тъ* све оне рѣчи пишу се, гдѣгодь се намъ писмо *т* умекшава као: цвѣтье отъ цвѣтъ[,] претьи отъ прейти, платья отъ платити, вратья отвратити, дотьи отъ дойти а съ *дъ* гди се писмо *д* умекшава н. п. додье отъ дойти, предье отъ прейде, предья отъ предемъ и т. д. нити мы потребуемо оно новоизмышлено у нѣкихъ писмо *ћ* за рѣчи отъ *д* и *г* умекшате, кое и изгледа ружно као разбїене гусле, писмо пакъ *ћ* давно Серблемъ усвоено пишесе свагди, гди Славенско *щ* Сербинъ умекшава и пишесе свагди н. п. ношь Сербинъ умекшавши *щ* каже: *ноћъ*; пешь *пећъ*; врешца *вреће*; хошу *хоћу*; кушца, *куће*; помошь, *помоћъ*; немошь, *немоћь*; и проч: подобно и Георгїй Гьоргье; ангелъ ангьео и т. д.

Но мой є реценсентъ мене и у дѣлу крїтїзирао, кое онъ, или нїе 13a
добро разумѣо, или га нїе ни хотѣо разумѣти. — Пыта ме, да му кажемъ, гди є Любомиръ быо затворенъ, кадъ є вели, за єдну ноћь до зоре съ Милорадомъ на Мораву стићи могао? Кадъ убо я неназначихъ мѣсто оно, гди є онъ затворенъ быо, како може мой Ценсоръ отъ неизвѣстна мѣста къ мѣсту извѣстному разстоянїе оно мѣрити, и моимъ чи-

тателемъ доказывати, да Любомиръ нашъ онамо ни за нѣколико дана стићи нїе могао? Та онъ ако є и бѣо изъ Херцеговине, не слѣдуе да нїе могао и у Сербїи затворенъ быти, кое я нисамь морао писати, што є моимъ читателемъ до тога. Ако мы стадосмо коекакове маленкости у книгама претресати, то, нейма те книге на свѣту, у коей погрѣшке нећемо натьи.

За кафу што ми каже да ове у оно їощь време у Evропи нїе ни было, и мени є то, може быти, и болѣ нежели и єму познато, но я као
6 у роману волеосамь и кафу Господи за фруштукъ дати, него|сланине или мандаре. Но да су ю Грецы, као сосѣдни страни оной, откуда є кафа и изишла, могли много пре имати, него штоћесе намъ она и у далше Evропейске стране пренети ни то ми мой Г. Реценсентъ отрећи не може. И кадъ є Вїргїлїевъ Еней идући изъ Трое, могао се къ Дїдони Царици свратити, а ова є на 300 година каснїе живила, зашто не бы и я као поета, у Роману написао, да є и у време Любомира, поне у Грецїи кафе почело быти, кадъ и тако є се не долго потомъ свуда у Evроши пренела? — Мы на Хронологїю у повѣсти истиннитой пазити морамо, а у измышленой хотя и съ истинномъ помѣшаной како хоћемо.

За Парменїона онога вели ми, како є могао найпре быти Фїлософъ, добаръ Поета, Елинъ и што я знамъ, кадъ га потомъ за будалу я описуемъ? Зашто не, то є могло лако быти! Колико ихъ и данась, у наше време видимо, кои науке лѣпе притяжаваю и више єзыка совершено знаю, изъ поступка ньїова видимо, да неимаю добре памети; за кое и обы-
14a чествуемо рећи „штета оне науке,| кадъ нейма памети[“]. Употребленїе бо науке на добро, паметнымъ чини човека. И истый Парменїонъ, ако є и онай Светозара съ Милесомъ разговоръ, и то ли є вели ми моралъ! Но кадъ се онъ тако строго морала держи, да ни у роману шальивой рѣчци мѣста не да, и єданъ невинный разговоръ зна опорочавати; нек' ми каже, пытамъ га, на што намъ є у реценсїи своїой увео ону куму съ прутитьемъ у руцы, да се у шуми суща, брани отъ кума. — Куда ли му се оне рѣчи клоне „рецы секо *к* и — рецы *м*![“] пфуй! срамота! враче исцѣлисе найпре самъ. Овде се управ' мой истый реценсентъ своимъ собственымъ ножемъ колѣ.

Но што ми и овде као на амфїѳеатру подвикуе, и ћаска у вѣтаръ „Светозару є вели было 10 мѣсецїй, а овде каже намъ Видакъ да є двѣ године и полъ кодъ матере бѣо[“]. И овде є се мой брзоплетый реценсентъ яко спотакао! онъ є весма у истраживаню моихъ погрѣшака прилѣжанъ бѣо, и нїе оно време, на кое
6 самь я мысли мое романтїческе разроивао, ни комбїнирати могао. Онъ є само съ єднога края одма претчао на другїй! Као да є Косара дѣте абїе родила онда, кадъ є отъ отца съ Младеномъ избѣгла. Нек' прочита само свакїй повѣсть ону Коссарину, кою она старому сказуе, пакъ ће видити. Само то што є Светозару истина и година прошла была, кадъ є старому поднетъ; но нїе му на челу написано и време было, да му Любомирова челядъ и године погоди. И треба мой реценсентъ да зна, да више путїй мы и у самомъ — маломъ нѣкомъ — непорядку порядокъ налазимо.

Далѣ: пребацуе ми за Светозара, кадъ є оно вече съ Влайкомъ къ удовици Мари отишао, како є, вели ми, она Мара найпре поштена и честна душа была, кадъ є после отъ нѣ онако побѣћи морао? Живъ

ми быо Ѳодоръ, да се чини говоръ! Опеть кажемъ да мой реценсентъ не гледи нити види вещь, но лети за сѣнкомъ нѣномъ; заръ є убо то каково чудо, да се вишше путїй и совершеный мужъ о непознатой персони превари, а| коль ми не бы єдно младо момче, кое нигда у подобной 15a
прилики донде нїе ни было. И ясамь оно само єданъ примѣръ за увѣщанїе младићемъ навео, да у подобной прилики опаснїи на себе буду и у владаню Светозару поревную.

А онай разговоръ нашега Светозара, съ Влайкомъ пре штоћеду на удвой изити, коисе моему реценсенту дѣчинъ разговоръ види быти, оставлямъ на разсужденїе моимъ читателемъ! —

Но да видимо штаће мой реценсентъ мнимый себи великїй у єзыку исправитель — овде пише вели ми, *Парїсъ* и *Фїлософїа* и — зашто не Парїзъ и Фїлозофїа? Овде хоће да га учимъ у орѳографїи! то бы морао дакле и ово му толковати зашто пишемо *Монастырь*, а не *намастырь*, како што онъ пише. Простїи наши кажу у говору и Стеванъ, а и Степанъ, Мїаило, ангьео, архангьео и проч: овако дакле и у книгахъ да пишемо, пакъ да се намъ свѣтъ смѣе! не, не! Я мыслимъ простїи валя да за ученымъ и книжевнымъ иду, и отъ нѣга се у чемъ исправе и науче,| а не ученъ отъ простыхъ. — На єдномъ мѣсту каже ми, нїе 6
онда їощь бурмутица было, зашто є касније дуванъ изъ Америке донетъ. У какове опеть овде маленкости забада! И нїе ли могао и отъ друге какове траве прашакъ онай быти, отъ кога є Бурямъ кинуо? Мой реценсентъ незна самъ што говори. Како што и овде се вара, да самь я Буряма найпре описао млада, а потомъ старца, но овде є се онъ као онъ, и могао преварити, рѣчь бо она (у втор: час: стр: 135) *старецъ* стои у родителномъ множественномъ вмѣсто стараца, и она се не возноси на Буряма, но на оне старце, кое овако треба читати „Посадесе сада сви кодъ Светозара, и старецъ, (стараца) Бурямъ окретаюћи коло и т. д.[“] а што є онде запята изоставлена я нисамь кривъ.

Крїтїзїра ми и оно Любомира съ Влайкомъ сраженїе, како су се, вели, могли люди у царству тако скупляти и тући? Здрава ми и овде примѣчанїя! Како? онако, као и кодъ Нѣмаца у оно време Рїттери! „Є оно су само романи![“]| а да што су и мое книге него романи? Само 16a
што се и на истинитой повѣсти осниваю. Романи бо, Сатуре, и басне єсу такова сочиненїя, съ коимасу паметни люди многе погрѣшке у роду человѣческомъ истребили, и люде къ добродѣтели приклонили.

На єдномъ мѣсту я пишемъ: наново очищено оружїе као млеко (сирѣчь бѣло) свѣтляшесе на ньима. [„]Млеко вели, свѣтло быти не може“ Млеко и не може но Сребро на оружїю може; млеку є убо свойственна бѣлостъ, а сребру свѣтлость: ова два свойства на єдномъ тѣлу то єсть оружїю, сливена, издаю и свѣтлость и бѣлость. — Далѣ: [„]кадъ бы смо вели мыслили да є овай сочинитель (за мене) Омїра читао, рекли бы смо, да га є подражавао, но сумнямосе“ Овде опеть царскимъ нѣкимъ тономъ починѣ *„кадъ бысмо*, и — *сумнямосе*![“] Спретава себе у число множественно. Нек' се онъ о мени и сумня, да самь я Омїра читао, я му се у овомъ правдати и нећу, но я се о нѣму ни мало не сумнямъ, него му управ' кажемъ, да є онъ само слушао не|што за овога славнога 6
Поету, а читао га заисто нїе, нити бы га онъ и разумѣти могао, зашто га на Сербски и неймамо. Но онъ овде на нѣкїй начинъ лѣпъ компли-

мент̀ъ мени чини. Сумня се, да самь я Омїра читао, а овамо види му се, да самь га подражавао. Не читати онакова мужа, а у мыслима своима нѣмусе по нечесомъ приближавати, више чини, нежели да бы га и читао. — На ономъ образцу каже ми, не стои Драгиня полумертва, но жива у велике! И овде мой реценсентъ празднослови, и у вѣтар̀ъ говори. Та Бурямъ ню нїе їощь са землѣ полумертву дигао, но живу, и после чувши она гласъ: погину Светозар̀ъ, тронута страхомъ обамре! Мѣдорѣзецъ убо ню є у первомъ положенїю изрѣзао а не у второмъ.

Мой реценсентъ держи за непристойно и то, што є Влайко најпосле предъ Любомира клекао! съ овымъ се намъ реценсентъ самъ по-
казуе, да отъ свега тверда чувства има, и да онъ то учинїо не бы, што
17a є покварена сердца Влайко учинїо, отъ овудъ се лагко види, у ка|ково бы га сравненїе и съ Влайкомъ узели. — Та мы ако и описуемо кога, да є ружна характера, опеть валя да му кадъшто и кои знакъ добродѣтели придодамо: зашто тежко тко у невалялству толико отверднути може, да га кадгодь случай кои и на раскаянїе не доведе. А што нїе Влайко предъ отца свога клекао, нїе ни чудо; зашто є и отацъ, хотя да є праведнымъ гнѣвомъ разяренъ быо, у ярости своей границу прелазїо. — За оно пакъ сребрно постолѣ смѣемисе, и каже „то є было, као у саданѣ време по Аvстрїи[“], спрѣчь не знамъ откуда бы имъ сребрно постолѣ было. Онъ зар̀ъ мысли, да нигди у оно време Сребрна постоля нїе могло быти, као садъ у Бечу! него вальда є хотѣо, да нашшемъ дрвене кашике, и таньире земляне? кое да самь учинїо, онъ бы ми рекао: какова су то Господа была, кои су дрвеными кашиками єли.

Но не знамъ, шта е ово моему реценсенту противно быти могло,
што є Любомиръ Светозара онако совѣтовао, кадъ га є у Призренъ
6 шиляо, говорећи| „Совѣтуе Любомиръ Светозара, кадъ га є у Призренъ шиляо, да се чува свака невалялства, као да га вели, у Парїзъ или Букарестъ шилѣ“ По нѣговомъ убо мнѣнїю само є Парїсъ и Букарестъ за младе люде найгоре мѣсто, а за Призренъ, зар̀ъ гди є Сербскїй, онъ суди, тамо се покварити не може! — Согѣтъ є онай, ако хоће мой реценсентъ, да зна, онде приложенъ само за саданѣ, и будуще Сербске Светозаре. Зато и опеть кажемъ да мой реценсентъ, колико изъ нѣговихъ рѣчїй судимъ, нїе ме разумѣо, и не гледи на вещь но лети за сѣнкомъ нѣномъ.

Као и овде, кое ми и смѣшно пада, што ми у своей реценсїи каже, зашто я не написа, да су у Соборной Душановой церкви кандила златна была, него Сребрна! Садъ шта є хотѣо сотимъ, не знамъ. Но чинимисе, да кадъ бы я написао быо златна, онъ бы ми рекао, а зашто не сребрна? И тако всуеѣешь се ты правдати предъ онымъ, кой ти жели, и
18a силомъ хоће да си кривъ. Зато што є злато благороднїи металъ, не| слѣдуе, да бы и златна кандила у церкви лѣпше у очи падала нежели сребрна: шта ми є убо то знао крїтїзїрати?

[„]У Херцеговини вели ми, познатесу быле онда колеснице. као садъ у Бечу самари“ Мое неволѣ и съ нимъ! Правый є пецало, но што му знамъ. Право вели нѣкїй Рассїйскїй списатель „который хощетъ да пишетъ книги, да научится первѣе терпѣти блохи“ то єсть: кой хоће да пише книге, да се научи найпрїе терпити буве. Я мыслимъ, кадъ су колеснице могле познате быти у Егvпту їощь у време Moycea, а тому има

скоро петь тысяща година; зашто не бы — какове му драго быле — познате быти могле и у Херцеговини пре 400 година; а Херцеговина є почти на средъ просвѣщене їощь и онда Европе?

Изъ цѣле заисто нѣгове крїтїке, кадъ ю разсудимо, по Сербской оной пословицы рећи можемо: Седила руга у край шута, пакъ се свакому руга а ньой свакъ.

Но я му Благоразумнїи мои читатели пращамъ! я га презиремъ, я и нѣга и нѣгову онакову реценсїю, купно и оне, кои су га на ню подговарали, за ништо вменявамъ. Мене су мои читатели, люди наученi, и многа высока лица увѣрили, съ колико они моя дѣла одобраваю, а безъ погрѣшке нитко быти и не може, ову ни я мени не отричемъ. Я отъ мене совершенїимъ, и у єзыку, како Славенскомъ, тако и Сербскомъ отъ мене искуснїимъ учтиво уступамъ, и ни кому не завидимъ, но све ихъ любимъ, и почитуемъ, свима се радуемъ, и у любовь се ихъ препоручуемъ. Я пишемъ, како могу, а кой зна болѣ, я молимъ, нек' ме исправи, яћу то драговолно прїимити, само нек' ми управъ докаже и пристойнымъ начиномъ, а не као мой Рецензентъ, кой диже гласъ, као нѣкїй дїктаторъ, и радъ є заръ све Сербске главе подъ свой шеширъ узети, пакъ виче и псуе! види иверъ у тудьемъ оку, а не| види балванъ 19a
у своmъ. Нек' запыта само свакога, кой є годь нѣгово дѣло читао, пакъ ће чути, щаће му се рећи! — Я судимъ, да єдно дѣло, кадъ на свѣтъ изиде, публїкумъ найболѣ ценсурїрати уме. И є ли дѣло добро, таково вишше ихъ, — да не рекнемъ сви — радо читаю; є ли дѣло худо, гдикой само и зеваюћита чита.

Садъ Вы благоразумнїи читатели мои, прїимите отъ мене и ову послѣдню часть, и читайте ю само съ онымъ усердїемъ, съ коимъ сте и оне двѣ читали, читайте съ вниманїемъ, пакъ судите и сами безпристрастно, какове є важности дѣло, и съ колико ће се у чемъ вамъ оно допасти, не слушаюћи онакове, кои чуже погрѣшке чрезъ увеличително стакло траже и испытую; и кои не изъ ревности къ общей ползи то чине, но само изъ слабости нѣке, воле што похулити, нежели похвалити. Я| признаемъ, да су Сербли Народъ Славенскїй, за то се и име- 6
ную Славено-Сербли, и пишу Славено-Сербски. Єзыкъ дакле Славенскїй, кои се у црковнымъ книгама находи, нїе нѣкїй странный, но нїовъ стародревный чистый єзыкъ, кои є у толико совершенство Грамматїческо поставленъ, да ни коему другомъ не уступа. А єзыкъ, коимъ Сербли садъ говоре, єсть несретна смеса съ многими страннымъ єзыцы. Ову смесу садъ изнова гладити и тесати и по Грамматїческими правилами силомъ натезати, за произвести отъ нѣ єданъ совершенный, къ просвѣщенїю Народа нуждный єзыкъ, несравненно бы, кромѣ свake нужде како и до садъ, више труда стало, нежели мало по мало ономъ чистомъ старогъ Сербскогъ єзыка источнику приближаватисе, отъ коего толико удалени нисмо, да скорымъ временемъ къ нѣму доспѣти не бы могли, само када бы се мало више о томъ у школама пробрину|ли, на 20a
мѣсто што нѣкїи не сматраютьи на далѣ, на своmъ новомъ, никада до скоро нечувенномъ єзыку книге наопако и наузнако пишутьи, разумъ старога у ветьїй мракъ погрузити, и тако га всеконечномъ забвенїю предати несмотренно трудесе. А што бы свѣтъ єдномъ сыну рекао, кои бы отъ своихъ старыхъ єданъ твrдо основанъ и богатоукрашенъ домъ

у недалекомъ разстоянїю имао, а онъ бы по многомъ странствованью у єдну блатну, на насыпу и на глибкой земли лежетьу колибицу обитавати дошао, и не хотетьи оно мало путнаго труда предузети, да се у свое отечественно сасвимъ у цѣлости сохранено наслѣдїе усели, него презирутьи ово, и не сматраютьи на невозможность предпрїятїя, другїй на мѣсту колибице великолѣпный домъ съ несравненно ветьимъ трудомъ и иждивенїемъ зидати почео? воистинну свакъ живый бы му се смѣяо,
[б] и за безумна бы га держао; Я да|кле овомъ моемъ мнѣнїю вѣрно слѣдуютьи, писаосамь Славено-Сербски, и ако мотьи будемъ, писатитьу и говорити и у напредакъ овако, а нигда онако, како што мой Рецензентъ каже. Между тимъ желећи, да веселе часе съ нашымъ Светозаромъ и Драгиньомъ проведете, и молећи за опрощенїе, што сте подуго на ову часть изгледали, благодаримъ, како Гд: Георгїю Варсану купцу житарскому изъ Панчева, кои ме є у состоянїе ставїо, да и ову часть издамъ, тако и свимъ моимъ любезнымъ Г. Г. Пренумерантомъ, кои су ми изъ усердїя къ общей ползи у томъ любовь показали, те су ми се пренумерирали. Єсмь са свакимъ почитанїемъ роду и любезнымъ моимъ читателемъ

наслужби
М. Видаковичь.

У Новомъ-Саду 15. Септемв: 1822.

5.

[1] # Vorrede.

/Wuk's Stephanowitsch **kleine Serbische Grammatik*** ꝛc., *стр. I.—LIV.]*

Schon zu der Zeit, wo alle Geschichte ihrer schweigt, müssen Slaven in Europa heimisch gewesen seyn; nur an anderer Stätte. Als uralter Trieb der Völker von Norden nach Süden oder ein in Asien erregter Drang von Osten nach Westen, fast ganz Europa aufrührte; zogen deutsche Stämme gegen Mittag und Abend vor, slavische ihnen im Rücken nach. In Cometenweise hatte der hunnische Sturm über den Don her bis nach Gallien gestreift, Länder versengt, Völkerschaften aus ihrer Lage gebracht, ohne deutliche Spur von sich selbst zu hinterlassen. Allgemach mit dem sechsten Jahrhundert fängt die ungeheure Wanderung an sich zu stillen; Strecken, aus welchen der Deutsche gewichen ist, hat der Slave erfüllt, zwischen adriatischem, schwarzem und baltischem Meer beinahe die ganze Breite. In seine Hand übergegangen ist, was im Römerreiche Sarmatien, Dacien, Mösien, Pannonien, Illyrien,

---

[* Види спреда бр. XXII., на стр. 241.—260. ове — II. — књиге Вукових „Скупљ. грам. и полем. списа.“]

Noricum geheißen war. Es mangelt Kunde, ob hier nicht früher und wie lange
schon[1]) slavische Stämme neben Gothen, Vandalen. Gepiden, Longobarden, Marco- II
mannen und andern Deutschen gehaust haben; bedeutsamen Einfluß slavischer Zunge
auf gothische Mundart, gothischer auf slavische lehrt uns die Sprachforschung.[2])
Schwacher Schimmer in einer Dunkelheit, wo uns Licht und Leuchte verlassen.
Höchst unsichrer Auslegung sind einzelne von den Alten angegebene thracische oder
scythische Eigennamen.[3])

Auf so großem Gebiete würde friedlich gesinnter Slaven Herrschaft unge-
störter gediehen seyn, wo nicht Einbrüche wilder Avaren im sechsten und siebenten
Jahrhundert erfolgt wären, noch, als diese zum Theil durch serbische Tapferkeit be- III
schwichtigt wurden, gegen das zehnte neue und gefährlichere Nachwanderer, die
kriegfertigen Ungarn sich gerade mitten eingeschoben, ja für immer gleichsam im
slavischen Herzlande behauptet hätten. Dadurch wurde die Macht slavischer Völker
auf lange hin gebrochen und aus ihrem natürlichen Gewichte geworfen.

Von diesem Mittelpunkte aus sind die bis heute gebliebenen Sitze aller Slaven-
Stämme am leichtesten zu übersehen; westlich den Ungarn wohnen Mähren und

---

[1]) Slavismen im Neugriechischen, zusammengehalten mit Eigenheiten der Krai- I
nischen Mundart, leiten Kopitar (Wien. Jahrb. XVII. 1822. S. 196. 197.) zu
wichtigen Folgerungen. Vielleicht waren die Karantaner und Bulgaren die ältesten
slavischen Metanasten, Jahrhunderte früher eingewandert als Serben und Croaten.
Im Osten des alten Sparta wohnen die Tschakonen, deren Sprache slavische Ab-
kunft verräth.

[2]) Der Gothe des vierten Jahrh. gebraucht slavische Wörter, die sich in kei- II
nem Dialecte des innern Deutschlands nachweisen lassen, z. B. dulg (altslavisch длг,
долг), das Gothische plinsjan (saltare) ist ohne Zweifel das altslavische плѧсати,
russisch плясать, polnisch pląsać; lmakka (altslavisch смоква), wogegen der Slave
стклo (stikls) u. a. vom Gothen borgte, wahrscheinlich мзда (mizdô), das schwerlich
aus μισθός entlehnt wurde, da es sich auch im angelsächs. méord findet. Das
gothische sipôneis (μαθητής) war bisher in der deutschen Sprache unerklärlich;
wie wenn es das gleich dunkle slav. жупань wäre? Der Begriff von Jünger berührt
sich mit dem von Junker (junger Herr) nobilis, domicellus, nachgeborner Herr?
so wie Frau, Fräulein mit Edelfrau. Blos die Südslaven haben жупан (croat.
шпан, woraus ungar. ispan und deutsch Gespann); die Westslaven allein pan
(dominus, nobilis), vgl. poln. panna (virgo); litth. pónas (Herr), ponátis junger
Herr), żupponě (Frau); altpreuß. supuni (Frau). Die romanischen Sprachen bil-
deten aus dem entgegengesetzten senior, seigneur denselben Begriff von Herr. —
Der litthauische Sprachstamm hat zwar eignen Grund, aber auch Gemeinschaft mit
Gothen und Slaven, die auf sehr frühe Zeit weist; einen Beleg bietet das letzte
Beispiel.

[3]) Doch verdienten die nomina propria, welche sich auf römischen in Illyrien
und Sarmatien gehauenen Inscriptionen darbieten, von einem gelehrten Slavisten
critisch zusammengestellt und bearbeitet zu werden. Möglichkeit, ja Wahrscheinlichkeit,
daß jene frühere Illyrier und Sarmaten schon wirkliche Slaven gewesen, leugne
ich nicht.

Böhmen, nordweſtlich Schleſier, Sorben, Polen, nordöſtlich Ruſſen. Südlich den Ungarn Krainer, Kroaten, Dalmatiner, Bosnier, ſüdöſtlich Serben. Und wie in Südweſten ein deutſcher Volkszweig Mährenland von der Steiermark ſcheidet, bricht auch die Kette im Oſten. Wallachen, halb ein lateiniſcher, halb ein ſlaviſch gewordener Stamm in Wallachei und Moldau, Tartaren in Beſſarabien liegen zwiſchen dem Ruſſen und Serben. Zwar kein großer Raum, doch beweiſen läßt ſich durchaus nicht, daß vordem beide unmittelbar zuſammengehangen haben, geſchweige Serben von den Ruſſen ausgegangen ſind. Vielmehr hat ſich längs Siebenbürgen in Podolien ein weſtſlaviſcher Aſt tief heruntergezogen und dem weſtlichen Stamme ſchloß ſich der nördliche Ruſſe vormals genauer an als heute. Weiteſt hinab im Südoſt erſtreckt ſich ſlaviſche Zunge nach Bulgarien und Macedonien. So viel Völker man aber zähle, ihre ganze Sprache trennt ſich in zwei Hauptdialecte, jeder Dialect wieder in drei Abtheilungen. Dem ſüdlichen Dialecte fallen Slovenen, Serben und Bulgaren, dem nördlichen Böhmen, Polen und Ruſſen zu. Der nördliche hatte ſich auszubreiten ein weites Feld, der ſüdliche wurde durch das Meer, Ungern und
IV Türken eingeſchränkt. Nur| noch anderthalb Millionen reden die ſloveniſche Mundart, nach ſechs bis ſieben Mittelpunkten in Ungarn, Croatien, Steiermark, Kärnthen, Krain und dem Littorale zerſtreut. Die bulgariſche höchſtens eine halbe Million in der Bulgarei und in Macedonien; ſie iſt Einflüſſen des Neugriechiſchen, Albaneſiſchen und Türkiſchen ausgeſetzt und unter allen ſlaviſchen Sprachen innerſt am meiſten angegriffen. Wogegen die ſerbiſche Mundart, oben von der Kulp, unten vom Timok begrenzt, noch unter fünf Millionen Menſchen lebt, unter allen ſüdſlaviſchen die kräftigſte.

Das Licht des Chriſtenthums iſt nicht auf demſelben Wege zu dieſen Völkern gedrungen. Haufen über die Donau in Möſien, Macedonien bis Theſſalien und den Epirus einbrechend, nach kriegeriſcher friedliche Berührung mit dem damals noch gewaltigen Griechenreiche ſuchend, mögen zuerſt bekehrt worden ſeyn. Alſo Südſlaven, ſpätere Bulgaren oder Serben. Glaublich iſt ſelbſt Kaiſer Juſtinian[1]) ſolcher Abkunft geweſen. Croatiens und Dalmatiens Küſten wurden im ſiebenten Jahrhunderte durch römiſche Geiſtliche zum Chriſtenthum gebracht. Karentanern aber predigten frühe im neunten, wo nicht im achten, über Salzburg und Aquileja her zu ihnen reiſend deutſche oder italieniſche Miſſionare; um gleiche Zeit hatte ſich der ſüdlichſte
V Theil mähriſch-pannoniſcher| Slaven taufen laſſen. Unter Svatopulk, als der Mähren Reich blühte, zogen pannoniſche Boten, chriſtliche, der Sprache kundige Lehrer zu erbitten, gen Conſtantinopel. Ihnen gewährte Kaiſer Michael im Jahr 862 den Methodius und Conſtantin, Gebrüder aus Theſſalonich, vielleicht geborne Grie-

---

[1]) Der Name ſcheint Ueberſetzung oder Anpaſſung des ſlaviſchen управда, byzantiniſch *οὐπραβδα*, vgl. правда (justitia) управо (recte); ſein Vater hieß Istok oder Sabbatius, исток ſerbiſch: sol oriens und Sabbatius, vielleicht im Zuſammenhang mit dem phrygiſchen *Σαβάζιος* und dem Mithras; vgl. den in einer der folgenden Noten angeführten Vaterſchen Aufſatz S. 108. 109.

chen, durch Umgang mit dort wohnenden Slaven der slavischen Zunge mächtig. In Pannonien angelangt, begannen sie beide Gottes Wort in die Sprache der Slaven zu wandeln.[1]) Methodius verblieb und wirkte lange als pannonischer Bischof; Constantin, mit dem Klosternamen Cyrillus, war in seine Heimath zurückgekehrt. Gegen Ausgang des neunten Jahrhunderts wurden die Böhmen von Deutschland aus zum Christenthum geführt, öffentlich bekannten sich dazu ihre Herrscher erst im zehnten. Zulängst beim Heidenthum verharrten die nordwestlichen Slaven. Griechischer Ritus war über Mähren nach Polen verbreitet worden, den im zehnten Jahrhundert unter deutschem Einflusse lateinischer, doch nie ganz, verdrängte. Rußland begab sich gegen Ende des zehnten völlig zu griechischem.

Es muß als ein anderes Unglück des Slavenvolkes betrachtet werden, daß in seinem Lande die Sprengel lateinischer und griechischer Geistlichkeit zusammentrafen. So lange nicht inneres Bedürfniß zur Verschiedenheit in Glaubenssachen leitet, lernen die Menschen Einwirkungen äußerer Umstände auf das Beharren in Nebendingen selten schätzen und dulden. Die Masse wechselt den Glauben wie ein Kleid, nicht VI
ohne Gefahr guter Sitten und von Natur bestehender Bande. Als sich die Kirche entschieden gespaltet hatte, kam es in diesen Gegenden dahin, daß brüderliche Stämme einander befeindeten und verketzerten; die griechische Gemeinde zog das dunklere Loos. Im Verlaufe der Zeit war Byzanz immer tiefer gesunken, und erlag endlich den Türken, gegen welche noch die Serben mannhaft gestritten hatten. Bald wurden einzelne Südslaven, der größte Theil Bosniens, abtrünnig. Dem nicht mehr freien Patriarchen zu Constantinopel entzog sich allmählig die russische Kirche; die serbische nach öfterer Entzweiung ist bis auf den heutigen Tag zerrissen, ein Theil steht unter griechischen Bischöffen, die von Constantinopel gesandt, Land und Leuten fremd zu seyn pflegen. Der andere Theil ist dem nach Carlowitz ausgewanderten Erzbischoffe unterwürfig.[2]) Wäre nicht Rußland zu solcher Macht gestiegen, dürfte sich die griechische Kirche mit der römischen an äußerm Ansehen lange nicht messen. Wie ganz anders aber würde sich das Schicksal Europas gestaltet haben, wenn im vierzehnten Jahrhundert Serben gesiegt und Constantinopel unter ihre Botmäßigkeit gebracht hätten![3])

---

[1]) Nestor übers. von Jos. Müller, Berlin 1812. S. 90—93. Dobrowsky v
in seinen gelehrten Anmerkungen zu diesem Buche S. 193 bis 207. spricht zwar die ganze Erzählung dem Nestor ab und erklärt sie für spätere Interpolation. Immerhin bleibt es eine in alten latein. oder griech. Chroniken enthaltene Ueberlieferung.

[2]) Vgl. J. S. Vater über den jetzigen Zustand der serbischen Kirche im Kir- VI
chenhistorischen Archiv für 1823. Heft 3. S. 107—127.

[3]) Selbst unter den Türken behaupteten die Südslaven gewissen Einfluß; noch im sechzehnten Jahrhundert bestand eine slavonische Staats-Canzlei zu Constantinopel, man hilft sich mit der slavischen Sprache in Kleinasien und Aegypten. Die bosnischen Janitscharen reden slavisch.

In der Erſcheinung einfacher, glänzender nähert ſich der griechiſche Cultus
VII mehr den Sinnen des Volkes| als der catholiſche, dem vielleicht tiefere Eindrücke auf den Geiſt zu Gebote ſtehen. Beider eigentliches Weſen bleibe hier unberührt, welchen außerordentlich verſchiedenen Einfluß jeder von ihnen auf die Sprache der Völker ausgeübt habe, will ich kurz entwickeln.

Der Einfalt des frühſten Chriſtenthums ſchien es natürlich, daß das göttliche Wort allen Menſchen in ihrer Mutterſprache verkündigt würde; daher Ueberſetzungen des hebräiſchen Textes in das Griechiſche, des Griechiſchen ins Lateiniſche, und ſchon im vierten Jahrhundert ins Gothiſche. Prieſen ſyriſche Chriſten Gott in ſyriſchen Geſängen, warum wäre es ſpäter bekehrten Völkern verboten geweſen, ihre eigne Sprache zum Lob und im Dienſte des Höchſten erſchallen zu laſſen? Allein die römiſche Kirche, deren Sprache romaniſchen Völkern halb verſtändlich war, achtete die fernen Deutſchen und Slaven anfangs zu gering, als daß ſie ihnen Meſſeleſen und andere feierliche Kirchenhandlungen in deutſchen, ſlaviſchen Worten erlaubt hätte. Allmählig ſetzte ſich die lateiniſche Sprache in der abendländiſchen Kirche feſt und wurde unabänderliche Gewohnheit.[1]) Allem, was aus der heiligen Schrift übertragen oder von geiſtlichen Hymnen und Formeln in die Landesſprache
VIII gebracht wurde, entging öffentliches Anſehen, daher ſolche Arbeiten nicht häufig| abgeſchrieben, leicht vergeſſen und immer von neuem wieder verſucht wurden. Anderes erfuhren die Slaven griechiſchen Bekenntniſſes. Das fromme Werk, woran jene Theſſalonicher erſte Hand gelegt, gedieh und erwarb ſich ſolchen Beifall der Geiſtlichkeit, daß es bald auch außerhalb Methodius Bezirk verſpreitet wurde, zuerſt in das angrenzende Serbien und Gallizien. Ja den dalmatiniſchen Chriſten erlaubte Pabſt Innocenz IV. ſich dieſer Ueberſetzung zu bedienen und die ſlaviſche Sprache ſtatt der lateiniſchen in der Kirche zu gebrauchen. Die neubekehrten Ruſſen dachten nicht daran, eine neue Uebertragung der heiligen Schriften zu beginnen, Homilien und andere Erbauungsſchriften in demſelben Dialecte abgefaßt, folgten nach und vervielfältigten ſich in Abſchriften. Ohne ſo ſchätzbare, reichhaltige Denkmähler gebräche der Geſchichte ſlaviſcher, gleich der deutſchen Sprache ohne Ulphilas unſterbliches Werk, aller Grund und Boden.

In welchem ſlaviſchen Dialecte eigentlich die Cyrilliſche Ueberſetzung der heiligen Schrift niedergeſchrieben worden war, iſt noch keineswegs ausgemacht. Gleichzeitige Handſchriften ſind nicht auf die Nachwelt gekommen, die drei bekannt älteſten, um zweihundert Jahr jünger, ſämmtlich erſt aus der zweiten Hälfte des eilften Jahrhunderts, und leider noch nicht einmahl in treuen Abdrücken herausgegeben. So

---

[1]) Gründe, deren man ſich dafür wohl erſt in unſerm Zeitalter bewußt geworden iſt, wie: daß die Sprache zum heiligen Gebrauch unwandelbar neben der fluctuirenden gemeinen Sprache beſtehen müſſe, daß die Alltagsſprache der Feierlichkeit Abbruch thue u. ſ. w. verſchwinden bei der Erwägung, wie bald und ſicher auch der überſetzte Text ſtillſtehe und dadurch würdige, feierliche Haltung gewinne, während die weltliche Sprache fortlauft.

wie untereinander, weichen sie von den spätern ab. Natürlichste Annahme scheint, daß ihrem Ruf und ihrer Sendung gemäß Cyrillus und Methodius sich nicht der ihnen zu Hause geläufigen südöstlichen Mundart (welcher die heutige bulgarische etwan am nächsten stünde) bedient, daß sie vielmehr in Pannonien die pannonische, deren sie sich durch Befragung eingebor|ner Geistlichen leicht bemächtigen konnten, IX
gewählt und genommen haben werden.[1]) Methodius wenigstens mußte sich während seines langen Aufenthaltes vollkommene Fertigkeit in dem Dialect des Landes erwerben, andere zum Theil unbekannte Nacharbeiter vollendeten das Werk. Als die Ungarn in Pannonien fielen, flüchtete man ohne Zweifel die ältesten Handschriften der Kirchenbücher auswärts, und gerade dies mag zu ihrer großen Verbreitung mitgewirkt haben. Serbische, polnische, litthauische, endlich auch russische Geistliche schrieben sie ab, wagten aber nur geringe Abweichungen nach ihrer Mundart einzuführen. Eine critische Vergleichung aller Handschriften wird diesen Abweichungen ihr Recht thun und aus den noch lebenden Volkssprachen erläutern; sie wird darauf Rücksicht nehmen, daß eben der pannonische Dialect, von dem die Kirchensprache ausgegangen zu seyn scheint, in seiner Entwickelung gehemmt wurde und heutzutage, wo nicht gänzlich erloschen ist, nur noch schwach in einigen Comitaten Westungarns fortlebt. Einige Gelehrte neigen sich zu der Meinung, in früher Zeit seyen alle slavischen Dialecte bis auf einzelne, unbedeutende Abweichungen, einander näher gewesen. Wenn X
die Analogie deutscher Sprache hier etwas gilt, so muß ich dies leugnen. Laut- und Flexionsverhältnisse der verschiedenen Dialecte mögen früher weit bestimmter hervorgetreten seyn, als heutzutage. Aber alle werden damahls mehr reinslavische Wurzeln gehabt und sich weniger durch Einmischung von Fremdlingen unterschieden haben. Andrerseits übte die erstarrende Kirchensprache, so weit sie sich erstreckte, bei dem gänzlichen Mangel aller weltlichen Litteratur, freilich bedeutenden Einfluß auf die Volksmundarten aus und machte sie dadurch einander ähnlicher; den bedeutendsten auf das Russische, welches gleichsam wider seine Natur südslavisch gestimmt worden ist, geringern auf das Polnische, wo der lateinische Ritus bald überwog. Von der Bedeutung der Kirchensprache für das Serbische werde ich gleich nachher reden.

An jene Uebersetzung der Bibel ins Slavische hatte sich noch eine andere Wohlthat geknüpft: die Einführung einer eignen Buchstabenschrift. Wie Ulphilas seiner

---

[1]) Dobrowsky (instit. p. V. und mehr ausgeführt in Müllers Nestor S. 194. 205.) glaubt, daß die Brüder in Constantinopel die erste Uebersetzung begonnen, vielleicht schon da die slav. Buchstaben geregelt, also Schrift und (in bulgarischem Dialect abgefaßte) Bücher nach Mähren und Pannonien mitgebracht haben könnten. Eine Vermuthung, die sich hauptsächlich auf des bulgar. Erzbischofs Clemens griechischen Biograph gründet, der aber leicht bulgarisch für slavisch überhaupt brauchte. Und warum hätten gerade die nach Pannonien gesandten und nicht andere Geistliche in Bulgarien die ersten Uebersetzungsversuche gemacht? Wäre ihr Werk und ihr Name nicht von den Byzantinern der Nachwelt überliefert worden?

Arbeit das griechische und lateinische Alphabet, mit Zuziehung runischer oder willkührlicher Zeichen für die besondern Laute gothischer Sprache unterlegte; ebenso nahm Cyrillus zwar die griechischen Buchstaben zur Grundlage, wählte aber mit verständiger Benutzung des Koptischen und Armenischen eine Reihe neuer Zeichen, welche die Lauteigenthümlichkeit des slavischen Dialects, in dem er schrieb, ausdrückten. Dieses Cyrillische Alphabet hat sich in alle slavischen Länder, welche die Kirchensprache annahmen, mitverbreitet und ist erst späterhin von lateinischen Slaven in
XI Dalmatien, die sie beibehalten durften, um die reinersonnene, ungefügere Glagoliza vertauscht worden.

Wären alle Slaven griechischem Bekenntnisse zugethan, eine und dieselbe slavische Kirchensprache unter allen eingeführt und die Kiriliza ohne Modification von allen angenommen worden; so würde darunter die Mannigfaltigkeit und Besonderheit der slavischen Dialecte mit der Zeit gelitten haben. Was also der römische Cultus, insofern er frühe Aeußerungen der Sprache nicht begünstigte oder gar hinderte, dem Sprachstudium schadet, vergütet er ihm auf der andern Seite dadurch wieder, daß er das spätere Aufblühen der Landesmundarten zum weltlichen Gebrauche nirgends störte. Selbst das, an und für sich treffliche, nur insofern man es auch zu grundverschiedenen Sprachen hinreichend glaubte, überschätzte lateinische Alphabet, führte zwar ungeschickte und unbequeme Anpassungen herbei, schied und sicherte aber eben dadurch die Dialecte. Und wie in Italien, Frankreich, Deutschland maßte sich in Böhmen, Polen und Illyrien das Latein der Kirche nichts über die Vulgarsprachen an, es hatte gar keinen Einfluß auf deren Ausbildung. In diesen Ländern gab es wohl auch Schulgelehrte, die den unersetzlichen Werth lebendiger Muttersprache verkennend, es vorzogen, ihre Gedanken in dem todten Latein auszudrücken; aber nicht das enge Latein der Kirchensprache, sondern das weite und freie der alten Römer hatten sie dabei im Sinn. Die slavische Kirchensprache hingegen, gerade weil sie den gemeinen Idiomen beträchtlich näher stand, als die in ihrem Umfang ohnehin beschränktere lateinische der römischen Geistlichkeit irgend einem
XII Idiom jener Länder, hat die freie Entwicklung der Vulgardialecte, da, wo sie herrschte, ohne Frage zurückgehalten und vervortheilt.[1]) Das war der Fall in Rußland, bis endlich seit hundert Jahren die weltliche Sprache ihr Recht nach und nach geltend machte und glücklich gediehen ist.[2]) Es ist aber beinahe noch jetzt der Fall in Serbien. Eine der ausgezeichnetsten, lieblichsten slavischen Mundarten lebt und webt unter dem Volke fort, nur ihre Litteratur liegt in tiefstem Schlummer, aller

---

[1]) Den Einfluß der griechischen Kirchensprache auf die neugriechische Vulgaris kann man vergleichen, doch nicht ganz. Die Griechen nämlich haben weniger von der byzantinischen Kirchensprache gelitten, weil sie ihre altclassische Litteratur nie völlig aus dem Auge ließen. Die Slaven besaßen aber nichts als den Kirchenstil.

[2]) Slovanka von Dobrowsky. S. 173. Doch ist Igors Lied und vielleicht ähnliche, verlorene aus früherer Zeit, nicht zu übersehen; vgl. Vater's Gesch. der russ. Sprache. S. 30—38.

rde unberechenbaren Vortheile, die aus geiſtiger Sprachbildung für Volksbildung hervorgehen, muß der Serbe bis jetzt entbehren.

Das übrige Europa wird, wenn es aufmerken will, nach den Urſachen fragen, die hier im Wege ſtehen, nach den Gründen, die eine von Millionen Menſchen geredete Sprache ſchriftunfähig machen? Weder das Anſehen der Kirchenſprache an ſich, noch die türkiſche Oberherrſchaft erklären alles; denn jenes iſt auch in Rußland beſchwichtigt worden, dieſe erſtreckt ſich nur über einen Theil des ſerbiſchen Volkes.

Die Geiſtlichkeit und die meiſten, welche in Serbien den Wiſſenſchaften obliegen, haben den ſeltſamen Wahn gefaßt, daß ihre angeborne Landesſprache, welcher ſie gleichwohl tagtäglich pflegen, nichts als ein aus der Cyrilliſchen Kirchenſprache entſtelltes, durch türkiſche Wörter vollends verderbtes Idiom ſey, das man billig gemeinen| Hirten und Bauern überlaſſe.[1]) Dieſes Vorurtheil beruht theils auf einer XIII
oberflächlichen Kenntniß beider ſowohl der altſlaviſchen als der ſerbiſchen Mundart, theils auf völligem Verkennen deſſen, was todte und lebendige Sprache ſeyn können und ſollen.

Geſetzt der ſerbiſche Dialect ließe ſich wirklich aus dem altſlaviſchen unmittelbar ableiten und dieſer wäre in Serbien entſprungen, ſo dünkt es mich heißt das offenbar die Ehrwürdigkeit einer heiligen Sprache verletzen, wenn man ſich ihrer auch für weltliche Händel und Geſchäfte bedienen, ſie zu dieſen herabziehen will, die ihrem Kreiſe fremd ſind. Hätte ein provenzaliſcher Troubadour, ein deutſcher Minneſänger in der Kirchenſprache ſingen können? Sie ſey noch ſo wohllautend, reich und gewaltig, in weltlichen Dingen iſt ſie unbeholfen, arm und verſagend. Ich bin fern davon zu glauben, daß in dem Umfang des Cyrilliſch-altſlaviſchen die ganze Fülle der altſlaviſchen Zunge enthalten ſeyn könne. Der Wörter und Wurzeln zu geſchweigen, ſelbſt gewiſſe Flexionen, Bildungen, Ableitungen, z. B. Diminutiva, Augmentativa, vor allem eine Menge natürlicher, poetiſcher Wendungen, deren das Leben nicht entrathen mag, die ganze comiſche Kraft, müſſen ihr mangeln, da ſie ihre Würde beeinträchtigt hätten. Solche weltliche Wörter und Bildungen leben aber in der Volksſprache, die Hohes und Niederes für alle Bedürfniſſe in ſich trägt und duldet. Dieſes Vorraths kann weder die Dichtkunſt entbehren, noch die Geſchichte. Was dem Dichter, dem Geſchichtſchreiber un|brauchbar wäre, weiß der Sprach- XIV
forſcher anzuwenden. Es muß alſo neben der kirchlichen Sprache noch eine weltliche, vollgültige beſtehen. Aber ſoll jene auf dieſe einwirken, ſie regeln und beſtimmen helfen?

Eine ſolche Einwirkung ließe ſich alsdann eher behaupten, wenn die ſerbiſche Sprache in der That aus der kirchlichen herzuleiten wäre. Nichts iſt indeſſen unglaublicher, nach dem was ich vorhin geſagt habe. Die nach Pannonien gerufenen Griechen ſtammten nicht aus Serbien, noch haben ſie es je betreten. Die im Lande

---

[1]) Wuk Vorrede S. V. lautet das noch ſtärker: да је само свињарски и говедарски језик, и да је покварен од првога.

der Serben späterhin genommenen Abschriften der heiligen Bücher weichen mehr ab und liefern einen entstellteren Text, als die in Polen und Rußland gefertigten. Wer unbefangen den Wortbestand und die Grammatik der wahren serbischen Volkssprache studiert, wird wie in dem echt Russischen, nur bei jedem auf eigenthümliche Weise, solchen Abweichungen von der altslavischen Kirchensprache begegnen, die sich nicht durch die bloße Annahme des allmähligen Sinkens eines und desselben Dialects wegräumen lassen. Die Kirchensprache hat vielleicht auch ins Serbische Spuren ihrer Herrschaft eingedrückt, die nicht ganz zu verwischen sind. Aber die Serben sollen wieder die Eigenthümlichkeit ihrer schönen Muttersprache walten und ihre Jugend nicht bloß aus Mrazowitsch unterrichten lassen! Erfreuten sich doch viele Völker der gebildeten Welt, deren Litteratur jetzt in voller Blüte steht, einer so wort- und formreichen, bildsamen und edlen Sprache, als diese Hirtensprache gescholtene, unter südlichen Himmel südlich wohllautige serbische ist! Der Einwand, daß sie eine ver-
XV hältnißmäßig nicht große Anzahl türkischer Wörter[1]) in sich aufgenommen habe, scheint besonders unerheblich. Nicht nur ist die russische Mundart mit weit mehr tartarischen, die böhmische mit deutschen, die polnische mit deutschen und französischen Wörtern untermischt, darum aber von niemanden die Fähigkeit geschrieben zu werden, einer von diesen abgestritten worden; sondern gründliche Sprachforschung erkennt auch die Nothwendigkeit und Natürlichkeit der Einmischung einiger fremden Bestandtheile in beinahe jeder Sprache an. Sie sind festigender Mörtel und füllen Lücken aus, ja sie dienen wohl dem Ausdrucke zur Färbung und Schmeidigung, doch bisweilen gehen sie bloß (und das ist bei den serbischtürkischen Wörtern meist der Fall) aus dem Einflusse fremder Oberherrschaft hervor, deren gesetzliche Einrichtungen und Würden unübersetzbar bleiben. Daher solche türkische Wörter hauptsächlich in Namen bestehen; aufgenommene (nicht von jenen Namen herleitbare) Verba wird man schwerlich finden. Und hat nicht selbst die Kirchensprache Wörter aus dem Griechischen beibehalten müssen, andere aus dem Deutschen entlehnt? welches letztere ein vortrefflicher Sprachkenner mit Recht auf den pannonischen Ursprung der Kirchensprache bezieht. Es ist auffallend, wie rein sich die südslavischen Dialecte von italienischen und ungarischen Wörtern erhalten haben, da doch umgekehrt aus ihnen eine Menge in das Ungarische eingeflossen sind.

XVI Unparteiische Beobachter können der Unduldsamkeit, welche das Serbenland seiner eignen, serbischen Sprache beweist, eine einzige schlagende Thatsache entgegenstellen. Die lateinischen Südslaven in Illyrien pflegen ganz dieselben Mundart seit dreihundert Jahren und bauen sie sorgfältig an. Zu Ragusa (Дубровник) und Venedig (млеци, млетака) ist eine nicht unbedeutende Zahl geistlicher Erbauungs-

---

[1]) Della Bella giebt ihnen den Beisatz: illir. barbaro; Wuk bestemt sie. Wie in andern Sprachen die Flexion angenommener fremder Wörter gehemmt wird, oder völlig wegfällt, so auch im Serbischen, z. B. мор (fuscocoeruleus), сам (solus), sind indeclinabilia.

schriften und weltlicher Bücher, vorzüglich Dichtungen, im Druck erschienen.[1]) Aber auch auf die Erforschung der Sprache selbst und Sammlung ihres Wörtervorraths hat man dort löblichen Fleiß gewendet. Denn obgleich die Critik manches an den in der Note[2]) angegebenen Werken auszusetzen findet, so liefern sie doch ein gehaltiges reiches Material. Diese Beispiele hätten schon lange die türkischen und östreichischen Serben zur Nachahmung anfeuern müssen, wo nicht aus jenem unverständigen Eifer für das altslavische Kirchenidiom schnöde Verachtung der Landesmundart hervorgegangen wäre. Man wollte weder in ihr schreiben, noch ihre Grammatik erforschen, XVII noch ihr Wörterbuch aufstellen. Gebildete Serben waren beflissen, ihre natürliche Sprachgabe, das was sie mit der Muttermilch gesogen hatten, selbst zu verderben und sich einem buntlappigen Stil anzugewöhnen, der weit entfernt, die Reinheit der echten Kirchensprache zu erreichen, von dem echt serbischen Ausdrucke abwich, und beiden gegenüber nur einem unstäten, unmündigen Stammeln oder trostlosem Ermatten einer göttlichen Fähigkeit verglichen werden kann.[3])

Aus solcher Schmach und Ertödtung Serbien und die serbische Sprache zu retten, hat sich erst in unsern Tagen ein einzelner Mann unterfangen, und mit einem Erfolge, dessen Tüchtigkeit jetzt wohl außerhalb Serbien mehr in die Augen fällt,

---

[1]) Verzeichnisse und Namen der Autoren finden sich vor dem dizionario des Della XVI Bella und bei Stulli im zweiten Bande des illyrischen Theils. S. 671—674.

[2]) Fausti Verantii dictionarium quinque — linguarum, latinae, italicae, germanicae, *dalmaticae* et ungaricae. Venet. 1595. 4to. mit Hinzufügung des Böhm. und Poln. repr. Pragae 1605. 4to. — Barthol. Cassius institutionum linguae illiricae libri duo, Romae 1604. 8vo. — Jacob Micalia thesaurus linguae illyricae. 8vo. — Laureti 1649 begonnen, Ancona 1651 beendigt. — Ardelio Della Bella dizionario italiano, latino, illirico. Ven. 1728. 4to, vermehrt herausg. von Carol. Anton. Occhi, Rag. 1785. 4to. in zwei Theilen. — Joh. Voltiggi Ricsoslovnik illiricskoga, italianskoga i nimacskoga jezika, Vienna (беч) 1803. — Joach. Stulli lexicon latino-italico-illyricum, Budae 1801. Rjecsosloxje etc. Ragusa 1806. vocabolario italiano-illirico-latino, Rag. 1810. Zusammen 6 Quartanten.

[3]) Altserbische Urkunden aus dem vierzehnten Jahrh., unter König Lazar, XVII vor allem Kaiser Duschans Gesetz von 1349, erwarten erst einen critischen Herausgeber, ehe sich über ihre Sprache vollständig urtheilen läßt. Es steht zu erwarten, daß auf wahrscheinlich aus geistlicher Feder geflossene Diplome die damahls längst befestigte Kirchensprache einwirkte; doch wird es auch an Spuren und Kennzeichen des Serbismus nicht mangeln. Proben finden sich in Wuks предговор Seite III. IV. V., das ganze Gesetzbuch hat Raitsch (Рашк) Theil IV. S. 242. ff. drucken lassen und Engel Th. III. S. 293.—310. übersetzt. Es scheint, daß der serbische Chronist des 14ten Jahrh., Metropolit Daniel, auch eine Uebersetzung der Kormtschaja (кормчая книга) veranstaltete (Wien. Jahrb. 1823. S. 229). Unter den spätern Schriftstellern ist Рашк (geb. 1726 zu Carlowitz) der verdienteste. Seine 1794. 1795 zu Wien in vier Bänden gedruckte Geschichte enthält schätzbare Materialien, zumahl für Serbien, ist aber in gerabbrechtem Kirchenslavisch abgefaßt, daher unbedenklich zu Petersburg nachgedruckt worden.

als in seiner Heimath, bewiesen, was unverdrossener Eifer und glückliche Arbeit-
XVIII samkeit in schneller Frist ausrichten. Womit er sich in andern Ländern die Krone
öffentlicher Anerkennung des Verdienstes errungen hätte, hat ihm in seinem Vater-
lande vielleicht Verfolgungen zugezogen. In der Vorrede zur ersten Ausgabe seiner
Grammatik (Wien 1814) sagt Herr Wuk[1]) selbst, daß er mit blinzelnden Augen
unvorsichtig in die Dörner gesprungen sey, um, wenn auch blutig, hindurchzudrin-
gen.[2]) Für dieses Wegbahnen wird ihm die Nachwelt danken, wann der gestreute
Saame aufgegangen ist. Geboren und erzogen an der Scheide von Serbien und
Bosnien, hat er mit seiner Muttersprache, die auf dem Lande weit reiner als in
den Städten geredet wird, frühe vertraut werden können. Sie zu ergründen ist er
hernach an die lauterste Quelle getreten, die gleichsam Schadloshaltung für entbehrte
Bildung diesen Gegenden reichlich strömt. Ich meine ihre Volkspoesie.

Alle slavischen Stämme scheinen von Natur dichterisch begabt, zu Gesang und
Reigen aufgelegt. Ihre Lieder zeichnen sich durch stille, tiefe Empfindung aus. In
den westlichen Ländern, Böhmen und Polen mag jetzt das echt slavische Kolo am
seltensten geworden seyn. Aber noch heute pflanzt sich in der Gegend von Cracau
ein gewiß altes Geschlecht fröhlicher, zierlicher Lieder fort, dem ich einen verständigen
Sammler wünsche. Böhmen hat, wenn sie ihm endlich ausgestorben sind, vor Zeiten
einen Reichthum von Volksliedern besessen, die nach den neulich aus einer Hand-
XIX schrift des vierzehnten Jahrhunderts geretteten Stücken[3]) fast ganz zu Wort und
Weise der serbischen Lieder stimmen. Aehnliche lassen sich ohne Zweifel heutzutage
in manchen Gegenden Rußlands sammeln; von Busse hat schöne Heldenlieder in
deutscher Uebersetzung, leider ohne den russischen Text, herausgegeben.[4]) Aeltere An-
klänge, vielleicht schon aus dem zwölften oder dreizehnten Jahrhundert, bewahrt uns
der ausgezeichnete Heldengesang von Igor.[5]) Das croatische Wörterbuch des Bello-
ßtenecz und Jambressich (Agram 1740) ist voll von Anführungen aus Liedern.
Nichts aber läßt sich der Fülle von Liedern vergleichen, die in allen Landstrichen
Serbiens lebendig ist. Stellen, auf jedem Blatte seines Wörterbuchs von Della Bella
beigebracht, sind zwar durch die Hand Gebildeter gegangen, halten aber meist das

---

XVIII [1]) Mit vollständigen Namen Wuk Stephanowitsch Karadgitsch, geb. den 26. Oct. (a. St.) 1787 zu Trschitch im Jadar Gebiete.

[2]) Seite VIII. мене је истинита ревност к роду моме ободрила, и принудила ме да зажмурим и да једанпут тумарим главом кроз ово трње, макар на ону страну сав подеран и крвав изишао.

XIX [3]) Rukopis královdworský, wydán od Václawa Hanky. w Praze 1819.

[4]) Fürst Wladimir und dessen Tafelrunde. Leipz. 1819.

[4]) Zuerst herausg. (von Mussin Puschkin) Moskau 1800. Dann in den Abhandl. der russ. Academie. Petersb. 1805. Deutsch übers. von Jos. Müller. Prag 1811. und neuerdings mit dem Urtext und böhmischer Version von Wenzesl. Hanka. Prag 1821.

Versmaas der Volkslieder und erinnern auch sonst an sie. Eine ansehnliche, nur nicht reingehaltene, sondern durch Interpolationen getrübte Sammlung, veranstaltete Andreas Caçich.[1]) Raitsch in seiner Geschichte beruft sich nicht selten auf ihm bekannte Heldenlieder, verachtet sie aber, weil er wenig Historisches daraus gewinnen
konnte, ihren poetischen Gehalt nicht verstand. Richtiger würdigte diesen der Reise- XX
beschreiber Albert Fortis, der einige gefühlvolle morlakische (d. h. serbisch-croatische) Lieder bekannt machte, und Stellen aus andern, die einen verborgenen Schatz ahnen ließen, anführte. Doch an Planmäßigkeit, Treue und Vollständigkeit der Sammlung hat nur Herr Wuk alle Vorgänger weit übertroffen, meistentheils ganz entbehrlich gemacht. Gedanke und Ausführung seines Werks, das nicht untergehen wird, sind gewiß gleich vortrefflich. Die Weiberlieder gewähren eine lyrische Poesie, wie sie sich so klar und innig bei keinem der neueren Völker ergossen hat. Was epische Volksdichtung sey, wie sie sich gestalte und fortpflanze, welche natürliche, überraschende, keiner Kunst erreichbare Kraft der Erfindung ihr zu Gebot stehe, wird man aus den Männer- oder Heldenliedern studieren können, deren Inhalt Mährchen, Sagen und neuere Geschichte umfaßt, und sich mit den Denkmählern ferner Völker berührt. Metrum und Sprache haben in diesen Liedern den reinsten Fluß. In dem, was sonst noch von ihrer Eigenthümlichkeit zu sagen wäre, will ich der Einleitung nicht vorgreifen, womit der verdiente Sammler den ersten Theil der gegenwärtig zu Leipzig erscheinenden neuen Auflage eröffnen wird. Für die Sprache ist durch die Sammlung nicht weniger geleistet worden, als für die Poesie. Wer die Grammatik und das Wörterbuch des Verfassers gebraucht, könnte glauben, die Lieder seyen bloß jenen zur festen Grundlage gesammelt worden; wer die Lieder liest, wird nachfühlen, mit welchem Gefühl sie gesammelt wurden, und daß Grammatik und Lexikon, gleichsam nur Nebenvortheile, mit herausſprangen. Braucht noch die Thor|heit: es gebe keine XXI
serbische Sprache, mit weitern Gründen bestritten, die Klage: es gebreche an Mustern edler Schreibart, weggeräumt zu werden? Allen andern slavischen Mundarten, die ihre Schwester nicht anerkennen wollen, zum Trotz liegt jetzt vor den Augen der Welt ein Werk, dem sie ihrer übrigen Vortheile und Begünstigungen unerachtet nichts an die Seite zu setzen haben. Versuche es einer, diese Gedichte ins Russische, Böhmische zu übertragen oder nach den Regeln der Kirchensprache zu meistern; ihr ganzer Reiz, ihre unnachahmliche Einfalt müßte geschwächt oder verflüchtigt zu Grunde gehen.

Deutschen, denen Sprachstudium und Geschichte der Poesie etwas gilt, wird die Uebersetzung der vor dem Wukischen Wörterbuch abgedruckten serbischen Grammatik hoffentlich willkommen seyn. Mit der Zeit entschließt sich vielleicht Herr Wuk

---

[1]) Razgovor ugodni naroda Slovinskoga etc. v. Mleczi (Venedig) 1759; XIX
den vollständigen Titel giebt Engel I. S. 287.; einen Auszug mit lateinisch-gereimter Uebersetzung einiger Gesänge Emerich Pavich in der descriptio regum, banorum et heroum illyricorum. Budae 1764. 8vo. Des Caçich (Качић) Sammlung wird außerdem durch häufige Druck- und Sprachfehler entstellt.

eine weit ausführlichere, wozu er vor allen andern berufen ist, bekannt zu machen. In den Noten ist weggelassen worden, was eine wohl jetzt schon überflüssige, in Deutschland vollends unnöthige Polemik enthält. Im Text brauchte außer einigen Zusammenziehungen nur weniges anders gestellt zu werden. Dafür ist das nothwendigste über die Partikeln hinzugefügt worden. Wer das Serbische mit den übrigen slavischen Dialecten vergleicht, wird die Vorzüge und Mängel seiner Formenlehre leicht wahrnehmen, z. B. der noch im Slovenischen (Krainischen) lebende Dualis ist ihm ausgestorben. Das noch im Russischen dauernde Part. Präs. Pass. gebricht ihm, aber dafür bedient es sich frei des Imperfects und einfachen Präteritums, welche
XXII anderwärts längst veralteten. Dem Wohllaut der serbischen Buch|stabenverhältnisse kann kein Unbefangener Gerechtigkeit versagen; wir würden die feine Modification der Consonanten weniger erkennen, wenn der Verfasser mehr die etymologische Wurzel festgehalten, als die Abstufungen der wahren Aussprache beachtet hätte. Mit Recht schreibt er намастир, пјесма, млоги, млити, weil man kein манастир, пјесна, многи, мнити, oder seltner sprechen hört; die letzteres behaupten, vergessen, daß sie damit die Erklärung des von jedermann geschriebenen Млеци, Млетака (aus Мнеци, Внеци)[1]) abschneiden und wer weiß wie viel anderes[2]) verdunkeln. Noch unbedingteren Beifall verdient, daß der Verfasser alle Buchstaben der Kirchensprache weggelassen hat, wofür die serbische, wenigstens die jetzige keine Laute mehr besitzt; umgekehrt, daß einige wirklich vorhandene serbische Laute, denen kein altslavisches Zeichen genug thut, durch neue Buchstaben ausgedrückt werden. Nicht einmahl durch lauter neue oder rein erfundene. Denn љ und њ können für Zusammenschiebungen des ль und нь gelten, worauf ich noch hernach kommen werde; das j scheint sogar rathsam, selbst in das Altslavische aufzunehmen, џ und ћ sind bereits altserbisch, d. h. wurden vor fünfhundert Jahren von serbischen Schreibern gebraucht und das ћ ist dem ћ völlig analog bestimmt und erfunden worden. Gleich befugt haben die Russen in ihrer heutigen Schrift einige altslavische Buchstaben für entbehrlich erachtet,
XXIII die Gestalt der übrigen mehr der lateinischen zu nähern gestrebt. Man| weiß, daß Peter der Große diese neuen Typen in Holland schneiden ließ; ohne Zweifel wäre er mit voller Einsicht in das Wesen eines Alphabets noch einige Schritte weiter gegangen. Das lateinische schönste und deutlichste Alphabet würde mit verständiger Vermehrung für die eigenthümlichen Laute jeder Sprache und Mundart allen europäischen Sprachen wohlthätig werden. Wider den gothischen, angelsächsischen und hochdeutschen Typenplunder habe ich mich schon in meiner deutschen Grammatik erklärt. —

Daß die serbische Sprache für das, was sie ist, für eine selbständige nämlich und in den verschiedenen Landstrichen ihres Umfangs ein' und dieselbe, von den Zeitgenossen jetzt schon erkannt werden werde, läßt sich, wo noch so viel Leidenschaft-

---

[1]) в und м gehen auch sonst ineinander über, vgl. тама, тавнина; рамо, обравница u. s. w.

[2]) Haben doch die Böhmen und Polen медвед verändert in nedvéd, niedźwiedź.

lichkeit mit ins Spiel kommt, kaum erwarten. Die Wahrheit hier früher als andere auszusprechen ist Beruf der Grammatiker. Selbst der Name wird in diesen zwei weltlichen und drei geistlichen Oberherrn gehorsamen Gegenden Anstoß geben, weder der türkische, noch der illyrische, noch der croatische Serbe Serbe heissen wollen. In der That aber scheint Serbe die beste Benennung, mit der man alle diese Völker einer Abkunft und Sprache grammatisch umfassen könnte. Serbe, Срб,[1]) an sich dunkler Bedeutung (gleich den meisten alten Volksnamen) ist ein echtslavisches Wort, welches Dobrowsky sogar für geeignet hielt, die allgemeine Bezeichnung aller slavischen Stämme zu werden.[2])
Auch trifft es sich eben sowohl unter dem westlichen Zweige, als unter dem süd- XXIV
lichen. Die in der Lausitz wohnenden Slaven heißen gleichfalls Sorben, man darf nur nicht darum diese aus den Serben, geschweige die Serben aus den Sorben herleiten.[3]) Nächstdem scheint es mir keinen rühmlichern Namen für alle Südslaven zu geben. Kein anderer südslavischer Stamm erfreut sich einer Geschichte, die der serbischen vergleichbar wäre. Die Küstenbewohner Illyriens und Dalmatiens erlagen frühe theils den Venetianern, theils den Ungarn, thels den Türken, sie haben nie eine erhebende Rolle gespielt. Bosnien, vorher mit Serbien vereinigt, erhob sich im vierzehnten Jahrhundert zu eignem Königthum, welches jedoch schon im funfzehnten den Ungarn, im sechzehnten den Türken unterworfen ward und, wie es vorher Hauptsitz der Patarener gewesen war, sich nun zum Muhammedanismus überzutreten gezwungen sah. Kaum hat ihm ein Stern der Freiheit geblinkt, deren Sonne über Serbien Jahrhunderte lang leuchtete. Acht Könige, zwei Kaiser gingen aus dem Nemanitschischen Geschlechte hervor; der größte war Stephan Duschan, nach Besiegung der Griechen waltete er in Serbien, Bulgarien, Macedonien. Als dieser Glanz erlosch, fiel das Reich zerstückelt in die Hände kleinerer Fürsten, deren einer, der heldenmüthige Lazar auf Kossowo[4]) für das Vaterland und die Christenheit fiel.[5])

---

[1]) Nicht Serve oder Serwe, denn nie kann в, sondern nur б in п übergehen XXIII
und es heißt im abgeleiteten Adj. српски (serbisch).

[2]) Slovanka. Prag. 1814. S. 165.

[3]) So wenig die alten Ost- und Westgothen mit den heutigen in Schweden XXIV
zusammen hängen.

[4]) Косово, Amselfeld, ungar. rigomezō; im Jahr 1389.

[5]) Serbien war eines glücklichern Geschickes werth. Zu schwach allein gegen die einbrechenden Türken hatte es in der Zeit der Noth keine Hülfe an den Un- XXV
garn, die es selbst bedrängten und auf Venedig eifersüchtig dem Falle Constantinopels unthätig zusahen. Serbien fiel nur kurze Zeit in ihre Gewalt; bald wurde es der Ungläubigen Beute. Selbst unterjocht ist es bis auf unsere Tage Schutzmauer der Christenheit verblieben und viel Tausend Serben haben das Elend der Auswanderung der Gemeinschaft mit den Türken vorgezogen und im Krieg ihr Blut verspritzt. Ein geborner Serbe wird diese Geschichten lebhafter beschreiben, als der fleißige, aber verwirrte, in slavischer Sprache ungelehrte Engel. (Allg. Weltg. Th. XLIX.)

XXV Ihn und den Marco Kraljewitsch besingen bis auf den heutigen Tag rührende unveraltende Lieder in Dalmatien, Bosnien, Herzegowina wie im innern Serbien. Ueberhaupt auch die Ausbreitung aller Volkssagen in diesen Ländern verbürgt ihre genaueste Genossenschaft, der lebendige Name serbisch ist besser als der gelehrte und halbtodte illyrisch, besser als der von einigen (frühern) Illyriern gebrauchte bosnisch.[1])

Festgesetzt, daß oben die Kulp, unten Cattaro, hinten der Timok serbischen Dialect von slovenischem, albanischem, bulgarischem scheide, so erstreckt sich sein Gebiet über folgende Landschaften:

1) Süd-Ost-Croatien, denn die Provincial-croaten fallen zu den Krainern, deren (slovenische) Mundart sie rein sprechen. Der Name Hrvat (Рват) ist unbezweifelt alt und echtslavisch.

2) Dalmatien. Die Einwohner sind zum Theil lateinisches, zum Theil griechisches Bekenntnisses. Seinen lateinischen Bruder nennt der griechische Serbe Schokaz (шокац), seinen griechischen Bruder der lateinische und türkische Serbe Walach (Вла) und daraus erklärt sich die beim dalmatinischen Volke gangbare Benennung
XXVI Morlach (Моровла, pl. Моровласи), d. h. Walache, der am Meer (море) wohnt. Aus der Bulgarei braucht man die Morlachen nicht einwandern zu lassen,[2]) sie reden rein serbisch. Die Lateinischgläubigen in Dalmatien heißen Glagoliten, weil sie sich zwar der Cyrillischen Kirchensprache, aber einer später erfundenen Schrift dazu bedienen.

3) Slavonien zwischen Croatien, Bosnien, Serbien; in diesem schmalen Landstriche, der allein den Namen des ganzen großen Stammes fortgepflanzt hat, herrscht, wie in Croatien, durchgehends lateinischer Ritus.

4) Bosnien, großentheils türkischer Religion, doch giebt es auch lateinische und griechische Bosniaken. Die Hauptstadt heißt Sarajewo (Сарајево). Im ungarischen Canzleistil bedeutet Rama Bosnien. Es begreift allgemein genommen auch die südlichsten Landschaften serbischer Zunge, die Herzegowina (Ерцеговина)[3]) und Montenegro (црна гора).

5) Das eigentliche Serbien, meist unterwürfig den Türken, doch stehet ein Theil unter Oestreich, namentlich Sirmien (Срнјем, Срем) und der Banat und im 17. 18ten Jahrhundert erfolgten große Auswanderungen türkischer Serben nach Ungarn, in dessen südlichen Comitaten sie sich niederließen. 1690 zog Patriarch Arsenius III. (Чарнојевић Арсеније) mit 37000 Familien ein, 1737 Arsenius IV. mit noch mehrern, seit welcher Zeit Ansehen und Gelehrsamkeit der Geistlichen
XXVII in türkisch-Serbien beträchtlich gesunken ist. Die Ungarn nennen den Serben Pan (Rascianus, Raize).

---

[1]) Vgl. Micalia in der italien. Vorrede.

[2]) Engel Th. 2, 166. 234.; 3, 330. Slovanka S. 194. 225. Der eigentliche Wallache heißt Каравла.

[3]) Friedrich III. erhob den Fürsten Stephan zum Herzog (ерцег).

In der ansehnlichen Ausdehnung[1]) aller dieser Länder herrscht im Ganzen ein und dieselbe Sprache; Abweichungen, wie sie stattfinden, kann man nicht einmahl dialectische Spielarten nennen. Auf einer einzigen Tagreise durch Italien oder Deutschland würde man bedeutendere Verschiedenheiten antreffen. Gemeine, pöbelhafte Entstellungen der Sprache begegnen aber nirgends.

Unser Verfasser giebt in der Vorrede S. XVI. XVII. dreierlei Mundarten an und zeichnet sie im Lexikon bei den Wörtern, worauf sich die Verschiedenheit bezieht, sorgfältig aus: die herzegowinische, ressawische und sirmische. Zu der herzegowinischen schlägt er die Einwohner der Herzegowina, Montenegros, Bosniens. Dalmatiens, Croatiens und des oberen Theils von Serbien bis Mathschva, Valjevo und Karanowatz. Die ressawer Mundart herrscht in Branitschewo, bis an den Timok, in Ressawa, im Parakiner Distrikt bis Nissa, Levatsch, Temnitj (Jagodinerbezirk), in Kruschevaz bis nach Kossovo. Die sirmische in Sirmien, in der Batschka, im Temesvarer Banat, in Serbien zwischen der Save, Donau und Morava. Das Kennzeichen gründet sich auf die Aussprache des Vocals, der dem altslavischen ѣ entspricht (Dobrowsky inst. p. 28.). Herze|gowinisch lautet er auf viererlei Weise, XXVIII
1) wie *je*, wenn er scharfbetont ist, z. B. бjѐлило, цвjѐтови, пjѐвати, рjѐчит, сjѐнина, вjѐчит etc.; 2) in solchen Fällen verwandelt sich davor stehendes д, л, н, т in ђ, љ, њ, ћ und der Vocal bleibt bloßes *e*, als: ђѐд, ђѐвојка; разбо̀љети се, ко̀љено, љѐса, врћети etc. 3) wie *uje*, wenn er gedehnten Ton hat, z. B. бијѐло, рѝјеч, дијѐте (Gen. ђѐтета), цвѝјет, сѝјено, вѝјек, пијѐвац, ријѐдак (Compar. рjѐђи). Zuweilen hört man ије auch in Wörtern, wo der heutige Text der Kirchensprache е hat, z. B. пијѐсак (пjеско̀вито) врijѐме (Gen. врѐмена; врѐменит) млијѐко (мљѐчика, мљѐчар) ждрѝјебе (Gen. ждрѐбета; ждребѐћи), јàстријеб (Pl. јастребови; јастребаст) etc. 4) Vor j wird er wie *и* ausgesprochen, z. B. сѝјати, вѝјати, грѝјати etc. — Die sirmische Mundart hat nur eine doppelte Weise, diesen Vocal auszusprechen: 1) meistens wie *e*, als: вера, цвѐтови, мѐра, рѐчит, бе́ло, де́те, сѐјати, ре́дак, вѐјати, грѐјати etc. 2) wie *и*, als: лѐтити, вѝдити, вр́тити, стѝдити се, разбо̀лити се, зелѐнити се etc. — Die ressawer Mundart spricht in allen Fällen reines *e*, z. B. летети, видети, вртети, стидети се, разболети се, зеленети се. Auch in Sirmien hört man zuweilen dieses *e*, zumahl in Verbis der dritten Conjugation, so wie der herzegowinische Dialect neben seinem ће, ће, ње, ље wohl nach sirmischer Weise ди, ти, ни, ли gebraucht. Die türkischen Serben in Bosnien, besonders in den Städten sprechen wiederum nicht völlig herzegowinisch,

---

[1]) Eine Bevölkerung von ungefähr fünf Millionen läßt sich so berechnen: Drei Millionen nicht-unirter Griechen (eine in Serbien, eine in Ungarn, eine in Bosnien, Herzegovina, Montenegro, Dalmatien); von den zwei übrigen Millionen leben $^2/_3$ in Bosnien, sie nennen sich Türken ihrem neuen Glauben nach, doch nicht der tausendste unter ihnen spricht türkisch; $^1/_3$ ist catholisch in Bosnien, Dalmatien, Slavonien und Croatien wohnhaft.

nicht ђед, ђевојка, ђеца, врђети, вињети, ſondern дјед, дјевојка, дјеца, вр-
XXIX тјети, видјети, ја родјак, братја (in allen übrigen ſer|biſchen Dialecten рођак, браћа). Man könnte vielleicht richtiger ſtatt jener dreifachen Dialectverſchiedenheit zwei Hauptmundarten anſetzen, eine ſüdweſtliche und nordöſtliche. Jene zerfiele in den boſniſchen und herzegowiniſchen, dieſe in den ſirmiſchen und reſſawiſchen Dialect. Der ſüdweſtliche ſpräche бијело, бјелило, цвијет, цвјетови, ријеч, ријечит, сијати, вијати etc. Der nordöſtliche белило, цвет, цветови, реч, речит, сејати, вејати etc. Bei den Buchſtaben д, т und manchmahl л u. н bräche die Unterabtheilung hervor.[1])

Nächſt dieſen ſchwankenden Vocallauten verdienen noch einige andere dialectiſche Unterſchiede angemerkt zu werden: a) hypocoriſtiſche Maſculina[2]) gehen in der herzegowiner Mundart auf о aus: Баco, Јово, ђого; in den andern auf а: Баса, Јова, ђога. — b) Der Reſſawer wandelt bei Subſtantiven erſter Decl. auf г und к auch im Acc. Pl. dieſe Conſonanten in з und ц; die auf а und у bekommen auch im Acc. Pl. е, als: во има *розе*, разбио *Турце*, има добре *опанце*, изео све *орасе*, продао *кожусе* etc. Und Subſtantiva zweiter Decl. haben auf reſſawiſch im Dat. u. Loc. Sing. е, als: дао *девојке* јабуку. носи на *главе*, седи у *Ресаве*, на *Мораве*. — c) Von der Reſſawa über den Jagodiner und Kruſchewazer Kreis nach Koſſowo bis zur Grenze von Herzegowina und Montenegro zieht ſich die Eigenheit, daß Subſtantiva auf жје, чје, шје, das ј wegwerfen, z. B. оруже, наруче, подуше ſtatt оружје etc. Desgleichen Ad-
XXX jectiva auf жиј, чиј, шиј (nach dem Wörter|buche жји, чји, шји) z. B. божа, боже ſtatt божја, божје; овча, овче ſtatt овчја, овчје; миша, мише ſtatt мишја, мишје. — d) Ableitungen auf ство, haben in reſſawer Mundart (beſonders gegen Süden nach Koſſowo) nur *сто*, als друсто, кумсто ſtatt друштво (altſl. дружьство), кумство. — e) Von der Reſſawa nach Koſſowo und an der Grenze von Herzegowina und Montenegro wird oft der Acc. ſtatt des Loc. gebraucht, z. B. у *јунаке* крвца узаврела; грднијега у *сватове* нема; сребрн столак носи у *наруче*; љепоте јој у *сву земљу* нема etc. — f) In Schumadien (ſo heißt der Theil Serbiens zwiſchen der Kolubara und Morava) ſagt man еве, ене ſtatt ево, ено. — Anderes iſt in der Grammatik und im Wörterbuch angegeben.[3])

---

[1]) Die Schokzen in Slavonien geben dem и den Vorzug und ſprechen вира, мира, рич, дивојка, вриме.

[2]) Im Lexicon durch hyp. bezeichnet.

[3]) Das Eichhörnchen heißt in der Herzegowina вјеверица, anderwärts јеверица; ein Meißel длијето neben длијето; брез und без gelten nebeneinander. Wenn die illyriſchen Wörterbücher uho (auris) muha (musca) suh (siccus) ſchreiben, Wuk aber уво, мува, сув, thut das noch keine wirkliche Dialectverſchiedenheit zwiſchen Dalmatien und Serbien dar: jenes kann ungenaue, der gelehrten Sprache zu Gefallen gewählte Faſſung der Ausſprache ſeyn.

Einzelne Wörter, die nur in der einen oder der andern Gegend vorkommen, begründen keine wahre dialectische Verschiedenheit, z. B. außerhalb Bosnien und der Herzegowina wird man kaum das mit ђевоика gleichbedeutige цура (aus dem griech. κόρη) hören. Nicht wenige Ausdrücke erhalten sich fast allein in den Liedern, die gemeine, tägliche Rede hat ihrer vergessen, z. B. мома (puella), утва (ein zauberhafter Wasservogel, vgl. russ. утка, Ente), ризница (conclave) etc. und Stulli und Della Bella haben sie nicht alle aufgenommen.

Eine Uebersicht der serbischen Syntaxis wird man zwar vermissen; doch sind XXXI verschiedene wichtige Lehren daraus bei Gelegenheit der Flexionen und der Partikeln beigebracht oder berührt worden.

Ich beschließe diese Vorrede, indem ich Sprachforschern einige allgemeinere Bemerkungen mittheile, die mir unter der Arbeit theils über die Formen des Serbischen selbst, theils über sein Verhältniß zu den andern slavischen Dialecten, so wie ihrer aller zu dem Deutschen eingefallen sind. Eile und Unmuße gestatten mir nicht, sie weiter auszuführen; es sollte mich freuen, wenn ein Dobrowsky und Kopitar unter leeren Halmen einige nützliche Körner wahrnähmen. Daß ich verschiedene ihrer Lehren anfechte, wird sie nicht verdrießen; denn mein Fehlschlagen schadet ihnen nicht und mein Treffen hilft der Wahrheit, die wir alle suchen.

I. Die südslavischen Sprachen scheinen mir mehr Feinheit der Consonanten, die nordslavischen mehr Feinheit der Vocale kundzugeben. Der Serbe besitzt nur ein einziges y (deutsch u) ohne weitere Abstufung, er schreibt ум (mens) разум (ratio) уво (auris) уста (labia) дуг (longus) гусак (anser mas) гусле (cithara) суд (judicium) зуб (dens) рука (manus) голуб (columba) муа (musca) угал (angulus) etc. In solchen Wörtern unterscheidet der Böhme u und a u (sprich o u): rozum (ratio) usta (ora) dlauhy (longus) hus (anser) hauser (anser mas) hausle (cithara) saud (judicium) sud (justitiarius) zub (dens) ruka (manus) holub (columba) holaubek (columbellus) maucha (musca) uhel (angulus). Der Pole mischt seinen Rhinesmus ein, aber unterscheidet gleichfalls: rozum, usta, długi, gęś, gąsior, gęśle, guślarz (histrio), sąd, ząb, zębaty (dentatus), XXXII ręka, goląb, gołębica, węgiel. Der altslavischen Sprache scheinen diese Unterschiede nicht unbekannt, da nach Wostokows Entdeckung der Ostromirsche Codex sorgfältig ѧ für das polnische ą (ѧ für ę) und оу für polnische u setzt. Wäre das auch polonisirt und der pannonischen Kirchensprache nicht gemäß, so hat doch in so früher Zeit jene Eigenheit der nordwestlichen Mundart gewiß bestanden. Des (kurzen) y bedient sich der Altslave wohl nur in fremden (griechischen) Wörtern? Das оу, ѕ hält Dobrowsky für keinen Diphthongen. Meiner Meinung ist es einer, wie das griechische οὐ (ϑ) und das böhmische au einer ist. Der Nasallaut wandelte оу in ą (wie a in ę); er wird uns sehr alt erscheinen, wenn wir ręka dem litthauischen rankà, węgiel (altsl. жгьлъ) dem lat. angulus, deutschen Winkel, goląb dem lat. columba vergleichen, selbst swięty (altsl. сватъ, serbisch свет) dem sanctus. Vgl. goth. plinsjan mit плясати, poln. pląsać.

II. Hätte denn die altſlaviſche Sprache nur jenes lange (diphthongiſche) u beſeſſen? Sicher fehlte ihr das kurze nicht, wie folgende Erörterung der altſlaviſchen Jer und Jerr näher entwickeln wird.

Nur Serben, die die Natur ihrer Mundart verkennen, ſchleppen ſich mit den ь und ъ der Kirchenſprache. Der Verfaſſer hat ihnen mit vollem Fug entſagt. Die ſerbiſche Sprache weiß von den ъ gar nichts mehr [vgl. Grammatik S. 3 über das ъ nach p vor Vocalen*]; das ь iſt ihr noch in einigen Fällen geblieben, nämlich nach л und н; ſtatt ль, нь wählt aber Wuk die angemeſſenere Schreibung љ, њ, das zuſammengezogene, vereinfachte Zeichen für das getrennte, doppelte.

XXXIII Ruſſiſche Grammatiker pflegen ь das mildernde, ъ das hartmachende Zeichen zu nennen, altſlaviſche das dünne (тонкоје) und das dicke (дебелоје). Dies verführt, beide für einen Gegenſatz zu halten, was ſie urſprünglich ſchwerlich waren. Selbſt Dobrowsky lehrt (inst. p. 21.) hinter wortſchließenden Conſonanten das crassum überall anzunehmen, wo das lene nicht ſtattfinde, folglich ſey es, in dieſen Fällen, das ъ zu ſchreiben überflüſſig. Mit demſelben Rechte dürfte man der Schreibung des ь entſagen und ъ ſchreiben. Keines von beiden iſt die Negation des andern.

Auf den erſten Blick iſt es eine an der altſlaviſchen und ruſſiſchen Sprache befremdende Erſcheinung, daß kein Wort auf reine Conſonanz auslautet, da doch beide reinen Conſonanz- An- und Inlaut erkennen. Hiſtoriſch betrachtet erklärt ſich der Grund dieſer Regel ſehr befriedigend.

Die Vergleichung ſlaviſcher Sprache mit verwandten fremden könnte auf den Gedanken leiten: ъ entſpreche dem Geſchlechtskennzeichen der Maſculina im Nom. Sing. (griech. -ς, lat. -s, litth. -s, altnord. und hochdeutſch -r). Dieſes Kennzeichen mangelt allerdings der ganzen ſlaviſchen Sprache und keiner ihrer Dialecte hat ſonſt die mindeſte Spur davon. Wirklich ſteht den meiſten Maſculinis ъ, den conſonantiſch auslautenden Femininis hingegen ь zu (instit. p. 18. 267.) und außerdem ließe ſich das -мъ der Dat. Pl. (inst. p. 19.) dem litth. -ms, altnord. -mr (deutſche Gramm. I, 829.) ſo wie das -мъ der Prima Pl. dem lat. -mus, althochd. mês u. ſ. w. vergleichen. Allein es giebt auch Maſculina auf -ь (institt. p. 275.)
XXXIV und der ganzen Vermuthung tritt das entſchei|dende Bedenken in den Weg, daß, während in jenen fremden Sprachen das -s des Nom. Maſc. im Accuſ. nothwendig ausfällt, der ſlaviſche Acc. -ъ gleich dem Nom. behält.

Nächſtdem iſt bekannt, daß im Altſlaviſchen auch ein inlautendes ъ und ь eintreten, wobei jene Erklärung des -ъ durch -s völlig im Stiche läßt. Daß die Sprache hierin feinen und ſtätigen Unterſcheidungen folge und in je älteren Handſchriften deſto ſicherer, geht aus Dobrowskys vortrefflichen Unterſuchungen hervor und iſt durch Woſtokow beſtätigt worden. Nämlich wo ъ und ь in der Mitte eines Worts zwiſchen Conſonanten ſtehen, entſpricht ihnen ein ſpäteres ruſſiſches o und

---

[* Додато из „Druckfehler und Berichtigungen" на крају књиге, с. 104.]

e.[1]) Ich gehe noch einen Schritt weiter und behaupte 1) dieſe o und e waren früherhin wahrſcheinlich kurzes u und i. 2) ъ und ь am Ende der Wörter deuten nicht weniger auf ein früheres u und i. In beiden Fällen ſind ъ und ь geſchwächte, unbeſtimmter gewordene Vocale, denen in der Mitte, zwiſchen ſchützenden Conſonanten noch voller, am Ende hingegen, wo ſie von einer Seite bloß gegeben ſind, nur halber Vocalgehalt bleibt. Dieſer halbe Vocal wirft ſich auf den vorausſtehenden Conſonanten und afficirt ihn, d. h. nachdem ihm ein halbes u oder i folgt, em-
pfängt er eine dickere (härtere) oder dünnere (weichere) Ausſprache. Auslautende ъ XXXV
und ь ſind folglich urſprüngliche Bildungsvocale, die ſich geſchwächt haben, gleichſam nur noch nachhallen und im Verlauf der Zeit völlig zu Grunde gehen.[2]) Die ſcheinbare Wahrnehmung, von welcher wir vorhin ausgingen, daß die altſlaviſche Sprache keinen reinen Conſonanten zu Ende des Worts leide, muß demnach dahin berichtigt werden: daß ſie noch kein naktes Wort kenne, vielmehr jedes mit einem (in ъ, ь nur halblauten) Vocal der Ableitung bekleide. Hierin iſt ſie der lateiniſchen und griechiſchen ähnlich und alterthümlicher, als die meiſten altdeutſchen Sprachen. Reiner Conſonantauslaut würde ihr an ſich gar nicht zuwider ſeyn; ſie wird ihn früher bei noch ſchärfern Flexionen ohne Zweifel beſeſſen haben. Zur Zeit aber, wo wir ſie zuerſt kennen lernen, ſind bereits ihre ſchließenden Flexionsconſonanten verſchwunden, z. B. jenes -s des Nom. Sing. Masc. In Erhaltung des Geſchlechtzeichens haben die altdeutſchen Sprachen mehr Alterthümliches, namentlich die gothiſche.

Einige Beiſpiele mögen zeugen. Zuerſt für das inlautende ъ, ь = u, i: вълкъ, влъкъ,[3]) griech. λυκος, wie goth. vulfs, lat. lupus, lauter Formen deſ- XXXVI
ſelben Worts; блъха, lat. pulex, hochd. floh; плънъ, goth. fulls; търгъ, altnord. torg; ветъхъ, lat. vetus; тънькъ, althochd. dunni; јаблъко (für јабълко?), althochd. apful; грькъ, althochd. krieh (graecus); льнъ, lat. linum; лабьдь (cygnus), althochd. alpiz. Dann für die auslautenden: сынъ, goth. sun-us;

---

[1]) Der Serbe drückt dieſe Inlaute verſchiedentlich aus: 1) лъ oder ъл verſchmilzt ihm in y, als вълкъ, плънъ, in вук, пун; ebenſo ль, ьл, als сльза in суза. 2) Vor oder nach p ſchreibt er gar keinen Vocal, z. B. трг, трн, смрт für търгъ, тьрнъ, смьртъ, obgleich die Illyrier targ, tarn, smart ſchreiben. 3) In allen andern Fällen erſetzt er beide durch ein helles a: сат, лаж, дан, мач für altſlav. сътъ, льж, дьнь, мьч. — Der Böhme unterdrückt neben l und r den Vocal, als wlk, plny, slza, trh, trn, smrt. Neben andern Vocalen ſteht e: lež, den, meč u. ſ. w. XXXIV

[2]) Ich würde auch das Augment -ов in der Subſtantivdeclination auf dieſes -u beziehen und z. B. сынове, сынов von сынъ mit dem goth. sunjus, sunivê oder домове von домъ mit domus vergleichen, wenn nicht auch Masc. auf -ь ein augmentatives -ев bekämen (institt. p. 468.), z. B. коневи Dat. Sing. von конь. Es iſt alſo nur das o und e in dieſen Augmenten in Anſchlag zu bringen. XXXV

[3]) Auf die Beweglichkeit der den e und o parallelen ь und ъ hat bereits Kopitar mit Recht gewieſen. Auch das beſtätigt den kurzen Vocal.

медъ (mulsum), angelſächſ. med-u; льнъ, lat. lin-um; das ſlav. Supinum auf -тъ, das lateiniſche auf tum; огнь, lat. ign-is; гость, althochd. kast, Pl. kest-i; гѫсь (anser), althochd. gans; Pl. gens-i; litth. źas-is; камень (lapis), litth. ákmen-is. Aufmerkende werden bei weiterer Vergleichung manche altſlav. Nomina auf -ъ lateiniſchen auf -us, und altſl. auf -ь lateiniſchen auf -is entſprechend finden.

In den heutigen ſlaviſchen Dialecten haben die auslautenden Conſonantaffectionen ein verſchiedenes Schickſal gehabt. Den ſüdſlaviſchen ſind ſie meiſt geſchwunden. Die -ъ allen drei Mundarten. Die -ь auch der bulgariſchen gänzlich, denn man ſpricht конь (equus) ohne allen Nachklang des i. Nur noch nach л und н behält ſie die ſerbiſche, z. B. краљ (rex) учитељ (magister) огањ (ignis) коњ (equus); ebenſo die krainiſche: kralj, konj.* Dieſe wenigen Fälle abgerechnet lauten alle Conſonanten rein aus.

Anders bei den Nordſlaven. Die Ruſſen haben alle -ъ und -ь bewahrt (nur zuweilen verwechſelt), ſey es durch ſtrengern Einfluß der Kirchenſprache oder durch
XXXVII innern Trieb ihrer Mundart.[1]) Ihnen zunächſt ſtehen die Polen. Die ь ſprechen ſie noch beinahe vollſtändig aus und bezeichnen ſie mit einem dem Conſonanten übergeſchriebenen Strich, der vermuthlich ein i bedeutet; ihr auslautendes ń, ś, ć, dź, rź etc. gilt dem ruſſ. нь, сь, ть, дь, рь gleich, z. B. dzień, день; ogień, огонь; gęś, гусь; niedźwiedź, медведь; twarź, тварь.[2]) Nur das l überſtreichen ſie nicht, ſondern ſchreiben krol, ruſſ. король. Nämlich von dem -ъ iſt ihnen die einzige Affection des l geblieben und wird mit ł bezeichnet, vgl. stoł, ruſſ. столъ, волъ, dieſes Zeichen würde ſich mit dem Accente für ь vermengt haben und ſollte doch ganz etwas verſchiednes ausdrücken. Darüber ſcheint die Ausſprache des ль abhanden gekommen zu ſeyn und krol lautet mit unafficirtem l aus. Die Böhmen haben heutzutage die afficirte Ausſprache mancher Conſonanten auch in der Schrift aufgegeben; früher war ihre Sprache in dieſem Stück der polniſchen ähnlicher, doch ſind die Slovaken den meiſten -ь, ſo wie dem -ль treu geblieben.

Bemerkenswerth iſt zumal, daß die Schwächung des -и in -ь noch in einigen Flexionen weiter um ſich gegriffen hat. Statt des altſl. Infinitivs auf -ти, den alle ſüdlichen Stämme beibehalten und die Böhmen wenigſtens ſchreiben, lautet er den Ruſſen -ть (wogegen das Supinum -ть früher abſtach),[3]) den Polen -ć. Umgekehrt ſcheint das ſerbiſche und ſloveniſche -мо der Prima Plur. vollſtändiger als ſelbſt das altſlav.
XXXVIII -мъ (lat. -mus). Wenn aber alte Codices -мы zeigen (institt. p. 398.), ſo deutete das eher auf -мь, vgl. јесмь und das poln. -my, böhm. -me (althochd. -mês).

---

[1]) Misbräuchlich ſcheinen in verſchiedenen Flexionen -ь und -ъ einander verdrängt zu haben.

[2]) So wenig im Altſlav. -ь nach Gutturalen ſtattfindet (institt. p. 17.), eben ſo wenig ein poln. beſtrichens k, ch, g.

[3]) z. B. im Neſtor, noch ſ. Dobrowsky in Müllers Ausg. S. 44.

[* У „Druckfehler und Berichtigungen" на крају књиге (стр. 104.) има овај додатак: „Hier war auch des ћ und ћ zu erwähnen."]

In der deutschen Sprache wirkte derselbe Naturtrieb auf Schwächung, Abnutzung und endliche Wegwerfung derselben Vocale hin; allein vieles entwickelte sich nach ganz andern Wegen und mit verschiedenen Mitteln. Auch aus deutschem i und u gestalteten sich ë und o (goth. aí und aú). Wie aus slavischem меду erst медъ, endlich мед, aus кони erst конь, endlich кон; ebenso ist aus deutschem mëtu erst mëte, endlich mët geworden und aus hirti erst hirte, endlich hirt. Aehnlichkeit zwischen beiden Sprachen liegt ferner darin, daß das deutsche -u früher ausstirbt, als -i, gerade wie im Slavischen -ъ eher als -ь. Doch die Nachwirkung des erlöschenden Endungsvocals zeigt sich eigenthümlich und abweichend. Der vorstehende Consonant bleibt völlig unangegriffen, in her, netz lautet r, tz wie früher in here, netze. Der Vocal wirft sich aber auf den Vocal der Wurzel und lautet ihn um, sofern er des Umlauts fähig ist. Und gerade wie der Südslave von keiner Affection durch -ъ weiß, kennt der Hochdeutsche keinen Umlaut durch -u; die nordische Sprache läßt das -u und das -i Umlaut wirken, wie dem Nordslaven -ъ und -ь die Consonanz angreifen. Das altnord. mögr, net stehet für magur, nati wie das russische носъ, день für носу, дени, der Sprachgeist will, was er besitzt, nicht so schnell fahren lassen; er strebt es zu bergen. Damit würde sich zugleich offenbaren, warum der Gothe noch keinen Umlaut hat, er sagt magus, nati, die volle Endung steht ihm fest und sicher. Erst wann sie zu wanken und zu weichen beginnt, rettet sie sich gleichsam in den empfänglichen Wurzelvocal. In gewissen XXXIX Fällen bestehen Umlaut und Endvocal nebeneinander.

Die ganze Untersuchung bestätigt, daß sich ь und ъ nicht mehr entgegengesetzt sind als die Vocale i und u überhaupt, oder als das altnordische e und ö (Umlaute des a durch i oder u).

III. Sichtbar hat der slavische Sprachstamm mit der ihm angrenzenden hochdeutschen Mundart mehr Berührung, als mit der ferneren niederdeutschen und nordischen. Das zeigt sich schon im allgemeinen Lautverhältniß an dem ausgearbeiteteren, lebhafteren und schwankenden System der hochdeutschen Consonanten (während die niederdeutschen und nordischen eine ruhige Haltung behaupten), an den Lingualen und Sibilanten, an einzelnen eingedrungenen slavischen Wörtern. Aber auch die Flexionen bieten solche Vergleichungspunkte dar, z. B. die hochdeutschen paragogischen -er (früher ir, -is), -en im Plural einiger Substantive sind den slavischen Einschiebungen -ес, -ен, -ет höchst ähnlich. Eine andere Verwandtschaft glaube ich in folgender Eigenheit zu finden. Die alt- und mittelhochdeutsche Sprache zeichnet einige belebte Masculina dadurch aus, daß sie ihren Acc. Sing. von dem Nom. unterscheidet. Im Neuhochdeutschen hat sich der Gebrauch nur noch bei Eigennamen erhalten. Die Unterscheidung besteht aber in der diesen Accusativen zu Theil werdenden adjectivischen Biegung -an, später -en, z. B. truhtîn (dominus), truhtînan (dominum), Petrus, Acc. Petrusan. Bekanntlich geben alle heutigen slavischen Dialecte belebten Masculinis einen vom Nominativ abweichenden Acc. Sing., während bei unbelebten beide Casus völlig übereinstimmen. Dieser Acc. be- XL

lebter Weſen endigt auf -a, fällt alſo mit dem Gen. Sing. zuſammen; derſelbe Trieb äußert ſich wieder durch ein verſchiedenes Mittel. Dobrowsky lehrt S. 462. 463, daß das Altſlaviſche den Acc. Sing. belebter Maſc. noch nicht unterſcheide, vielmehr ihn dem Nom. gleichlaſſe. Auch dem Gothiſchen iſt jene althochdeutſche Auszeichung durchaus unbekannt. Spätere gedruckte Ausgaben der ſlaviſchen Bibel haben inzwiſchen die genitiviſchen Accuſative eingeſchwärzt; ſelbſt Handſchriften ſcheinen dergleichen zu gewähren, vergl. вълка (lupum) institt. p. 73. und чловка (hominem) p. 676. Geſetzt, ſie ließen ſich aus älteren Handſchriften beſtätigen, wer weiß, ob dieſes -a, nicht eine abgeſtumpfte, organiſch vom Genitiv unterſchiedene Form geweſen iſt?

IV. Noch in einer andern, tiefer eingreifenden Formlehre mahnt mich die Vergleichung deutſcher Sprache von den Annahmen ſlaviſcher Grammatiker abzuweichen.

Die griechiſche und lateiniſche Sprache geben jedem Adjectiv nur eine Flexion, die deutſche und ſlaviſche jedem in der Regel eine doppelte.

Unſer Verfaſſer richtet ſich in der Aufſtellung und Benennung dieſer Formen nach dem Altſlaviſchen meint jedoch (S. XLII. des Originals), da das ganze Adjectivum eher aus dem abgeſchnittenen hervorgegangen ſcheine, ſo ſeyen die Namen усjеченo und цијело untreffend; welcher Anſicht ich nicht gerade beitrete. Beiderlei Formen, dünkt mich, hat er inſofern vermiſcht, als er namentlich dem Gen. und Dat. Sing. Maſc. der abgeſchnittenen neben -a, -y auch die der ganzen Form zu-
geſchriebenen Endungen -ога, -оме einräumt. Wenigſtens im Altſlaviſchen und Böh-
XLI miſchen geben die Paradigmen dieſen Caſibus einmüthig nur -a, -ѣ; -a, -u; die verſchiedene Betonung des Wurzelvocals in жýтôга, жýтôме und жȳтôга, жȳтôме möchte ich vorläufig für bedenklich halten.

Allein ſchwerlich hat Wuk zu der erwähnten Vermengung gar keinen Anlaß in der ſerbiſchen Sprache gefunden. Ich geſtehe, daß mich auch die Grammatiken der übrigen ſlaviſchen Mundarten in der Art und Weiſe, wie ſie das Paradigma des doppelten Adject. hinſtellen, nicht befriedigen und wage die Behauptung daß ſie den Rumpf und das Haupt beider Formen verwechſelt haben. Wie, wenn der Nom. жут zum Gen. жутога, Dat. жутоме gehörte, der Nom. жути zum Gen. жута, Dat. жуту? erſteres die ganze, letzteres die abgeſchnittene Form wäre? Wenn alſo auch im Altſlaviſchen благъ, Gen. благаго, Dat. благомѣ die ganze Declination; благыи, Gen. блага, Dat. благѣ die abgeſchnittene vorſtellten?

Alle werden einverſtanden ſeyn, daß der Unterſchied auf das nämliche hinauslaufe, was ich in der deutſchen Grammatik mit nicht unanalogen Namen ſtarke und ſchwache Adjectivdeclination genannt habe.

Nun iſt aber Eigenſchaft der ſtarken deutſchen Form, daß der Nom. Sing. Maſc. die bloße, nur mit dem Geſchlechtszeichen verſehene Wurzel, der Gen. -s, der Dat. -m, zeige. Folglich entſpricht das althochd. plint (plintêr), plintis, plintemu dem ſerbiſchen слеп, слепога, слепоме. Die ſchwache deutſche Decl.

fügt dem Nom. Sing. Masc. einen Vocal bei und endet den Gen. Dat. auf ein-
förmiges -in. Daher ich wiederum plinto, plintin, plintin dem serbischen слеп,
слепа, слепу an die| Seite stelle. Offenbar läßt sich plint, plintis, plintemu XLII
weder mit слеп, слепа, слепу noch plinto, plintin, plintin mit слеш, сле-
пога, слепоме vergleichen, d. h. nur die Nominative stimmen in beiden Fällen,
nicht die andern Casus. Vertauscht man diese, so fügt sich alles. Die Namen sind
richtig und passend vom Nom. hergenommen. In allem Betracht verdient aber die
ganze (starke) Form als die ursprüngliche und vollkommnere der abgeschnittenen (schwa-
chen) vorauszustehen.

Die allgemeine Analogie des Deutschen und Slavischen bestätigen außerdem besondere Analogien. Der Organismus der deutschen Sprache will, daß alle Comparative nur schwach, nicht stark gehen (deutsche Gramm. I. 756); alle Ordinalzahlen nur schwach, nicht stark (das. 764); alle Pronomina Possessiva nur stark, nicht schwach (das. 783.). Dobrowsky lehrt aber gleichfalls S. 320. 583. daß alle Comparative nur definite, S. 339. 501. daß alle Ordinalia nur definite decliniren. Ist meine Vorstellung gegründet, so müssen sie nicht allein im Nom. Masc. -и (das nimmt auch Dobrowsky an), sondern im Gen. -a, im Dat. -y haben, wenigstens organischerweise gehabt haben. Ich vermag nicht die ältesten Handschriften in dieser Rücksicht zu prüfen; ich weiß, daß im Paradigma der Institutionen für den Comparativ S. 504. der Gen. -аго, Dat. -емъ angenommen wird, lese aber gerade auch S. 488. daß nicht selten der Gen. велїа, Dat. велїю vorkomme. Blickt hier das Richtige durch? Finden sich gleich Belege für -аго, -емъ, so könnte eben in ihnen Störung der älteren Einrichtung gesehen werden. Was die Ordinalia angeht, so soll mir einstweilen die böhmische Sprache zeugen: „nach půl| (halb) nehmen čtwrtý, pátý etc. im Gen. fürého nur a, im Dat. für -emu XLIII
nur -u an.“ [1]) Hat sich in dieser Verbindung nicht die echte Gestalt des Gen. und Dat. erhalten? frage ich. Nicht weniger für die possessiven Pronomina kann man übereinstimmend mit dem Deutschen die Regel stellen: non nisi indefinite flectuntur; die Paradigmen stehen bei Dobrowsky S. 499: мой, моего, моемъ; нашъ, нашего, нашемъ; das й in мой, твой, свой ist, wie das parallele нашъ etc. lehrt, nicht das -и des definiten Nom. Sing. Masc. vielmehr anderer Natur (vgl. serb. moj, böhm. můg). Endlich, wenn die Institutionen S. 495 das Pronomen онъ und die auf gleichem Fuß stehenden овъ, самъ, инъ so wie die Cardinalzahl единъ bei den definiten Adjectiven vortragen; so hält zwar der gelehrte Verfasser die Formen оного, ономъ; единого, единомъ für definite, warum setzt er ihnen aber den (seiner Ansicht nach indefiniten) Nom. онъ, единъ auf? warum heißt es S. 496. „nom. онъ, она, оно definitae terminationis capax est: оный, онаа, оное“? Folgerichtig hätte оный zu dem Gen. оного etc. gesetzt und bemerkt werden sollen: nom. онъ refert terminationem indefinitam. Freilich

---

[1]) Dobrowsky ausführl. Lehrgeb. Prag 1809. S. 278.

von једин wird ſich ſo wenig ein јединый beibringen laſſen, als von dem deutſchen Cardinale ein ein eino (deutſche Gramm. I, 760).[1]) In der That ſtellt Dobrowsky von dieſen Wörtern das vollkommen richtige Paradigma (wider ſein Syſtem) auf; ſie gehen ſämmtlich indefinite, d. h. nicht blos ihr Nom. он, један, сам, ſondern auch ihre Gen. -ога etc. ſind indefinite Formen.

XLIV Noch eine Aehnlichkeit deutſcher und ſlaviſcher Sprache: der Vocativ des Adjectivs pflegt gern in ſchwacher Form conſtruirt zu werden (deutſche Gramm. I, 815). Auch im Slaviſchen (institt. p. 486). Dem plinto (caece!) entſpricht ganz ein слѣпый.

Dobrowsky erklärt S. 493. ſeine, von mir angefochtene, Aufſtellung der definiten Adjectivdeclination aus einem Affix des Pronomens и oder јн (deſſen Nom. Sing. nirgends vorkommt, nur aus dem Acc. geſchloſſen werden muß). Mir ſcheint das ein Cirkel, der eigentlich nichts erklärt. Wenn блаґаго aus блага ґо, блаґомѣ aus блаґѣ емѣ entſpringt, was ich bezweifle, ſo fragt ſichs immer: woher das го in ґо, das мѣ in емѣ entſpringe? Wer darauf antwortet. hat uns zugleich die Pronominalform und die adjectiviſche aufgeſchloſſen. Eine jener ähnliche Erklärungsweiſe habe ich im Deutſchen abgelehnt.[2])

Ein Blick auf neuere ſlaviſche Sprachen. Das krainiſche Schema lép, lépiga, lépimu erſcheint unter meinem Geſichtspunkt völlig gerecht und zeigt uns die organiſche ganze (ſtarke, indefinite) Form. Dieſe Mundart hat aber der abgeſchnittenen (ſchwachen, definiten) Adjectivdeclination beinahe entſagt und ſie nur noch im Nom. Neutr. erhalten, wo ſie durch veränderten Ton ausgedrückt wird (indifinitè: lépo; definitè: lepó). Das -i des definiten Maſc. dauert in einigen Zuſammenſetzungen (Kopitar S. 258) oder Conſtructionen, z. B. lépi mladénetz (der ſchöne Jüng-

XLV ling). Doch auch Compa|rative und Ordnungszahlen zeigen das organiſche -i im Nom. (daſ. S. 267. 277.) wiewohl kein -a und -u im Gen. Dat. Das Polniſche iſt für den Nom. Sing. Maſc. gerades Widerſpiel des Krainiſchen, er heißt nicht ślep, biał, ſondern ślepy, biały, bloß ausnahmsweiſe haben gewiſſe Adj. beide Formen behalten, z. B. zdròw, neben zdrowy; wesòł neben wesoły. Dann pflegt auch das Neutrum -e ſtatt -o zu bekommen. Das Femininum geht einförmig auf -a, ohne unterſcheidende Betonung und Gen. Dat. Maſc. auf -a, -u ſind unerhört, alle lauten auf -ego, -emu. Deutlicher dauern im Böhmiſchen und Ruſſiſchen die altſlaviſchen Doppelformen. Im Böhmiſchen ſteht das indefinite bos, bosa, boso dem definiten bosý, bosá, bosé gegenüber; die Grammatiker legen freilich dem Nom. Maſc. bos den Gen. bosa, den Dat. bosu bei, dem Nom. bosý den Gen. bosého, Dat. bosému. Meine Anſicht forderte: bos, bosého, bosému; bosý, bosa, bosu. Geſteht doch Dobrowsky ſelbſt (Lehrg. S. 270) daß spasen den Gen.

---

[1]) Vgl. unſre ſerb. Gramm. S. 49. über један (nicht једни!)

[2]) Deutſche Gramm. I, 834. Dagegen anderwärts (Gött. gel. Anz. 1822. S. 1796) den Urſprung der Caſusflexionen aus Partikeln behauptet.

spaseného, Dat. spasenému bilde und nicht spasena, spasenu, daß auch janûw lieber janowého, janowému als janowa, janowu bekomme. Nur daß er für ſpätere Verderbniß hält.[1]) was mir richtigere, ältere Form zu ſeyn ſcheint. Im Serbiſchen endlich lebt die Unterſcheidung zwiſchen жŷт und жŷтй fort, wird aber im Fem. und Neutr. nur durch Accentuirung bewirkt, | жúта, жúто und жŷтâ, XLVI жŷтô. - Dieſen Nominativen ordnet Wuk die Genitive und Dative nach Weiſe der altſlaviſchen, ruſſiſchen, böhmiſchen Grammatiker zu, giebt aber, wie erwähnt, den Gen. Dat. ſeiner abgeſchnittenen Form auch noch die Flexionen der ganzen.

Offenbar hat ſich in den neuern Sprachen die Unterſcheidung ganzer und abgeſchnittener Adjective mehrfach gemiſcht und großentheils aufgehoben. Man erkläre ſich für welche Anſicht man wolle, für die gewöhnliche oder die meinige, ſo wird in einzelnen Mundarten der zerſtörte Organiſmus nicht zu verkennen ſeyn. Nach jener Anſicht muß man aber das krain. lép, lépiga, lépimu für die Miſchform, das böhm. lepý, lepého, lepému für die echte halten, während ich das umgedrehte annehme. Miſchungen, glaube ich, ſind bereits im Altſlaviſchen vorgegangen.

Will man die Richtigkeit beider Vorſtellungen an der Bedeutung prüfen, die von einer oder der andern Adjectivform abhängt, ſo iſt Behutſamkeit nöthig. Im Deutſchen entſpricht die ſchwache Form zwar ſehr oft den Fällen, wo der Grieche ſeinen Artikel dem Adjective vorſetzt; oft auch nicht. Wenn daher ein altſlav. слѣпа *τυφλόν*, слѣпаго *τοῦ τυφλοῦ* überſetzt (institt. p. 595.), ſo wird andremahl die definite Form da gebraucht, wo der griech. Text keinen Artikel ſetzt (ibid. p. 596.). Und ſo erklärt ſich die in andern Dialecten ohne Rückſicht auf Bedeutung abgewichene Form, z. B. der Krainer unterſcheidet vòl je slep (der Ochſe iſt blind) von slépi vol (der blinde Ochſe). Desgleichen der Serbe: вô je сли|јеп, слиепи вô, XLVII der Pole jetzt einförmig in beiden Fällen wol jest ślepy und ślepy wol.[2])

Der Kürze wegen habe ich übrigens dieſe Unterſuchung auf die drei erſten Caſus Sing. Maſc. beſchränkt. —

V. Auf Darſtellung der ſerbiſchen Conjugation hat unſer Verfaſſer beſondern Fleiß gerichtet. Mir ſcheint, daß dabei nicht genug getrennt worden iſt, was urſprünglich verſchieden war. Theilt man bloß nach den Vocalen des Präſens ab, ſo fallen freilich ſämmtliche Verba in drei Conjugationen *ам*, *ем*, *им*, allein bei der zweiten, unſtreitig der wichtigſten, die älteſten Wörter umfaſſenden, geräth zu viel

---

[1]) Auch Wuk und die Inſtitutionen p. 597. lehren, daß die Poſſeſſiva auf XLV -ов, -ев etc. nicht definite decliniren. Für den Nom. kein Zweifel. Sollte es aber keine Gen. und Dat. -овăго, -овемъ geben? freilich neben -ова, -овъ; denn p. 485 ſteht unter den Belegen: домъ Царевъ etc.

[2]) In den ſerbiſchen Liedern beſtärken unzählige Stellen meine Anſicht, z. B. XLVII III, 66. Дмитар иште врана коња и сива сокола, wird jeder Deutſche überſetzen: Demetrius ſucht das ſchwarze Pferd und den grauen Falken, obgleich nicht вранога, сивога ſtehet. Einige Zeilen weiter folgt: узе сивога сокола in gleicher Bedeutung des Adjectivs.

zuſammen. So hätten namentlich die auf *-нути* (altſl. -нѧти, böhmiſch -nauti, poln. nąć) ein geſondertes, anomales Paradigma erfordert; es ſind abgeleitete Verba, den gothiſchen auf -nan vergleichbar. Wie das goth. Präſens nach erſter, das Prät. nach zweiter ſchwacher Conjug. geht (deutſche Gramm. I, 854.), z. B. gathaúrsna (siccesco) gathaúrsnôda (siccui), gastaúrkna (rigesco) gastaúrknôda (rigui), ſo hat auch das ſerb. Präſ. -ем, das Prät. -у, z. B. оглунем (surdesco) оглуну (surdui) von оглунути (ruſſiſch глохнуть, böhmiſch ohlechnauti, polniſch ogluchnąć).[1]) Merkwürdig daß ſich dieſes у (welches ich nach Anmerkung I. für ein
XLVIII urſprünglich langes halte, wie das goth. ô lang iſt) im Krainiſchen beinahe verloren und in i verwandelt hat, vgl. ſerb. дигнути, манути etc. mit dvigniti, mahniti, nur neben miniti giebt Kopitar S. 350 noch minúti an. Nicht anders löſten ſich die altdeutſchen ô allmählich in e auf. — Die deutſche Sprache beſitzt ſehr wenige, oder näher beſehen gar keine Verba, wo ſich die Infinitivflexion (-an) dem Vocal der Wurzel anſchlöſſe. Die ſlaviſche hingegen viele, wo der Wurzelvocal unmittelbar die Flexion des Infin. (-ти) berührt. Anders ausgedrückt: im Deutſchen giebt es faſt keine Wurzeln mit vocaliſchem Ausgang; im Slaviſchen ſcheint es an ſolchen nicht zu mangeln. In der That hat Dobrowsky ihrer genug in ſeiner erſten Wurzelklaſſe verzeichnet (institt. p. 83.), andere mit Doppelkonſonanzanlaut in ſeiner zweiten (зна, спа etc.), vergl. S. 346. 348. Darf ich meinen Unglauben an dergleichen Wurzeln bekennen? Sollte nicht jedesmahl entweder der echte Vocal oder ein Conſonant ausgefallen ſeyn? Die deutſche vocaliſch anhebende Infinitivflexion ſtörte den letzten Conſonanten der Wurzel nicht; das ſlaviſche -ti mußte ihn zuweilen ſtören (etwa wie das d oder t im deutſchen ſchwachen Präterito). Einige Beiſpiele. In пити iſt пи die unvollſtändige Wurzel. Schon lange hat Kopitar S. 340. 341. aus dem krainiſchen Präſ. píjem geſchloſſen, daß píti aus pijiti erwachſe, ebenſo andere analoge Verba. Die wahre Wurzel hatte noch einen Labial oder Guttural laut hinter dem pi; vgl. das lat. bib-ere, ſerb. пив-о (potus), griech. *πίν-ω*, *πί-ω* (wo auch etwas weggefallen iſt). In спа von спати wäre das a wurzelhaft? ſo wenig als das zweite a in глагола von глаголати;
XLIX es iſt ein Vocal zwiſchen dem с und п ausgeworfen, etwan o, man vergleiche conати mit dem lat sopor und dem altnord. svefa, sofa. Nicht viel anders ſteht брати (colligere) ткати (texere) für берати, текати etc. Nur das зн in зна von знати, altnordiſch knâ (noscere) gehört der Wurzel und ſteht für зин, зен = griech. *γιν*, lat. gen, deutſch kin, kun.[2]) Dieſe kleine Abſchweifung ins Ge-

---

XLVII [1]) Vgl. böhm. blednauti (pallescere) sladnauti (dulcescere), Part. Act. blednul, sladnul mit althochd. pleihhanen, altnord. soetna.

XLIX [2]) Wie жена, *γυνή*, altdeutſch kona, quena; im lat. nosco und nascor iſt nichts wurzelhaft als das n, alles andere Ableitung (für gnosco, gnascor, ginosco, genascor) -osco = esco in olesco etc. Dergleichen Wörter, denen nur ein Buchſtabe aus der Wurzel geblieben iſt, haben alle Sprachen, auch die ſlaviſchen, z. B. ралo, böhm. radlo (aratrum) = р-ало für ор-ало von орати (arare).

biet der Etymologie zeigt vielleicht Vortheile, die aus dem Studium der Wurzeln und Ableitungen auf das Verständniß der Flexionen zurückfließen. Wie gesagt, es muß mehr gesondert werden. In der dritten Conjugation gehören мјерити und држати, wie ich glaube, durchaus nicht nebeneinander, jenes ist regelmäßig, dieses anomal. Eine gute Aufstellung der Conjugationen und jeder Flexion überhaupt ist mir nicht die, welche Aehnliches dem oberflächlich lernenden Gedächtnisse zu Gefallen vereinigt, sondern die jede noch so kleine Abweichung ehrt. Wir wollen den Grund wissen, warum weder сшим auf einen Inf. сшити, noch спати auf ein Präs. спам führt; Absonderung hebt aber die Schwierigkeiten der Forschung hervor. —

VI. Sehr richtig erklärt der Verfasser die üblichen Eintheilungen der Verba in Activa und Neutra, in Transitiva und Intransitiva hier für unnütz. Dagegen will er eine andere, allen slavischen Sprachen eingenthümliche, besonders ausgezeichnet wissen: die in Perfectiva und| Imperfectiva. Es wird einem L
Deutschen nicht so leicht, sich davon den gehörigen Begriff zu bilden. Dauer und ihre Abstufung anzuzeigen, sind ja gerade, sollte man meinen, die Tempora vorhanden; ist es nicht störender Ueberfluß, wenn diese Ideen nochmals in etwas anderes gelegt werden? müssen nicht, sofern das Verbum an sich schon entweder Erfüllung oder Fortwähren einer Handlung ausdrükt, in jenem Fall Präsens und Imperfectum, in diesem Fall das eigentliche Präteritum (Perfectum) erlöschen? Es wird sich hernach weisen, daß dies, zum Theil wenigstens, allerdings geschieht.

Vollkommene Bildsamkeit jedes Verbums zu allen Temporalunterschieden scheint freilich das Vorzüglichste. Wenn aber untergegangene Flexionen des Tempus durch doppelte Verba ersetzt werden, so haben Sprachen, wie die deutsche, die ihrer frühern Tempusflexion gleichfalls verlustig gehen, die slavische um den ihnen versagten Ersatz zu beneiden. Selbst die lateinische ist hierin ärmer und der Slave nähert sich beinahe dem Reichthum des Griechen; mit seinen Perfectivis vermag er oft die griechischen Aoriste zu erfassen. Scharfsinnig hat Kopitar S. 306. vs-dígniti mit *ἄραι*, vsdigáti mit *αἴρειν* verglichen (serb. дигнути und дизати). Sie sind einander nicht formell, aber syntactisch vergleichbar. Und haben sich nicht in andern Conjugationsverhältnissen fast aller Sprachen die Themata gemischt? ausgestorbene, ungebräuchliche Tempora Hülfe bei fremden oder abgeleiteten Wurzeln geholt? Die slavische Formlehre kann also des Unterschieds zwischen Perfectivis und Imperfectivis nicht ganz entbehren, obgleich er strenge genommen die Flexion nichts angeht und der Syntax zufällt.

Wie die griechischen Aoriste seltner gebraucht werden, als die übrigen Tem- LI
pora, sind auch im Slavischen die Imperfectivverba Regel und die ursprünglichsten einfachsten Wörter umfassend. Perfectiva kann man häufig an vorgesetzten Präpositionen oder an Ableitungsmitteln erkennen. Gleichwohl giebt es verschiedene einfache Perfectiva, z. B. дати, poln. dadź, dessen Imperfectivum давати poln. dawać, lautet.

Alle Perfectiva sind defectiv, in der näheren Bestimmung weichen die Mundarten ab. Die serbische Grammatik entzieht ihnen Imperfectum, Participium Präs.,

und verbales Subſtantiv, z. B. man kann von тиснути (premere) nicht bilden тисна (premebam), weil der Sinn des Worts auf einmaligen, fertigen Druck geht. Della Bella leugnet ihnen auch das Präſens, welches Wuk aufſtellt. Die Form тиснем, метнем, дигнем wird nicht zu beſtreiten ſeyn, es fragt ſich: ob die Bedeutung nicht ins Futurum ausweiche? Wenigſtens im Polniſchen ꝛc. hat bei Perfectivis die Form des Präſens Bedeutung des Futurums und das ruſſ. двину heißt movebo. Im Krainiſchen behauptet Kopitar (S. 311.) Bedeutung des Präſens, doch nicht durchgängig (S. 332.). Dobrowsky uennt ſolche Präſentia: futura unitatis (p. 356), führt aber auch (p. 375) futuriſche Bedeutungen von einfachen Perfectivis auf, die ihr Präſens aus andern Imperfectivis lehnen.

Die Imperfectiva ſind nicht defectiv und beſitzen namentlich Präterita, einfache und zuſammengeſetzte. Hieraus ſchließe ich: in den Fällen, wo ſich Verba beider
LII Art| zur Seite ſtehen, ſind fürs geſammte Präteritum doppelte, aber gleichbedeutige Formen vorhanden. So fallen ſerbiſch диго von дићи und дигну von дигнути im Sinne levavi zuſammen[1]) und das ruſſiſche я двигалъ ſcheint commovi wie я двигнулъ. Das polniſche czytałem wird von przeczytałem nicht ferner ſtehen, als legi von perlegi; nur weil dem Polen die einfache Form des Imperfectums ausgeſtorben iſt, mag erſteres legebam, letzteres legi ausdrücken.

Es iſt nicht unmöglich Spuren eines die ſlaviſche Sprache ſo durchdringenden Unterſchiedes auch in der deutſchen aufzufinden. Compoſita mit -ver, -be, -hin, -durch ꝛc. (wie im Slaviſchen mit -по, -до, -на etc.) böten etwa Perfectiva dar, unzuſammengeſetzte dagegen Imperfectiva. Kopitar lehrt S. 310. daß auf die Frage: was machſt Du? thuſt Du? nicht mit dem Präſens eines Perfectivums geantwortet werden könne. Danach prüfe man auch deutſche Verba. Wirklich iſt uns fühlbar, daß von einem Sterbenden, Reiſenden, Leſenden, Bleibenden nicht geſagt werden dürfe: er verſtirbt, verreiſt, durchlieſt, verbleibt, ſondern nur: er ſtirbt, reiſt, lieſt, bleibt. Wogegen es im Prät. unbedenklich heißt: er verſtarb, verreiſte, verblieb, durchlas; verſtarb aber und ſtarb unterſcheiden ſich wie im Serbiſchen умрије und мрије, d. h. man muß ſagen: er ſiechte und ſtarb gleichſam ſein Leben lang; er verſtarb
LIII geſtern an ſeiner Krankheit. Und wiederum ſpielt das| deutſche Präſens in die Bedeutung des Futurums über: ich verreiſe morgen ꝛc. Sobald in der Partikel eine Abänderung des Sinns liegt, hat das Präſens nichts Anſtößiges, z. B. ich verachte. Vielleicht entdecken wir bei näherer Aufmerkſamkeit auf dieſen Gegenſtand, daß die altdeutſche Sprache der ſlaviſchen hierin genauer folgte, als die heutige,[2]) welche

---

LII [1]) Im Paradigma hätte ich дићи mit дигнути nicht vermengt; дићи ſcheint (gegen das Wörterbuch) Imperfectivum wie пећи etc.

LIII [2]) Nicht ganz unanalog iſt auch den ſlaviſchen Partikeln bei Perfectivis unſer dem Part. Prät. vorgeſetztes, Vollendung der Handlung bezeichnendes ge-. Stellen wie Tatian 5, 13. thaz siu bàri, inti gibar (ut pareret, et peperit) weiſen aber auf einen älteren, feineren Gebrauch dieſer Partikel.

zumahl einfache ſlaviſche Perfectiva nur durch Umſchreibungen auszudrücken im Stande wäre, meiſt aber, wie die feineren griechiſchen Tempora, unausgedrückt läßt. —

VII. Die ſchwierige Unterſuchung über die Doppelform der ſlaviſchen Participia Prät. Paſſ. auf -н und -т (was deutlich an das deutſche ſtarke auf -n und ſchwache auf -d, -t erinnert) gedenke ich bei einer andern Gelegenheit aufzunehmen. Unſer Verfaſſer ſcheint den Perfectivis nur die -т Form einzuräumen. Von der -н Form leiten die Grammatiker das verbale Subſtantivum (сушествително) auf -ньe her, nehmen es aber ſelten in die Conjugation mit auf, doch thut es z. B. der krainiſche Bohoritſch. Beiſpiele in den Inſtitutionen p. 284. 292. Solche Verbalia können von jedem Imperfectivum gebildet werden und decliniren wie andere Neutra. Form, Geſchlecht und Bedeutung führt auf eine Vergleichung mit dem deutſchen Infinitiv, deſſen Declination nicht in allen deutſchen Dialecten üblich iſt (deutſche Gramm. I, 1021). Auch das nn ließe ſich aus nj deuten, erſcheint aber LIV erſt im obliquen Gen. und Dativ. Das ſlaviſche орање (böhm. woranj, ruſſ. оранїе), Gen. орања, Dat. орању wäre das hochdeutſche aran, Gen. arannes, Dat. aranne. Iſt die Analogie ſtatthaft, ſo möchte ich das ſlaviſche Verbale nicht aus dem paſſiven Part. Prät. entſpringen laſſen, zumal es Bedeutung des Präſens hat und ſelbſt formell von jenem Participium leiſe abweicht, z. B. vom ſerbiſchen лити lautet das Verbale лијење, jenes Part. aber ливен. —

Caſſel im Januar 1824. **Jacob Grimm.**

[Предговор је овај неко био почео преводити (године 1825.—1826.) на српски у „Српском Летопису,“ св. 2. (стр. 88.—101.), 4. (стр. 101.—109.) и 7. (стр. 112.—119.), под натписом „Сербскій езыкъ (По Г. Грїмму),“ али је превод дошао само до стране XXV. (овде стр. 446.).]

6.

ЛУКЕ МИЛОВАНОВА [a]

ОПИТ НАСТАВЛЕЊА

к Србској

СЛИЧНОРЕЧНОСТИ

и

Слогомјерју или Просодии.

По новом правописања начину сматрајући на повод к новој весма пуждној Србској Писменици или Језиконауку списан 1810. А издао га

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

У БЕЧУ 1833.

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА.

[Мања 8^0, страна у, X — 136. — Види сареда под бр. XXVII., стр. 373. и 374.]

[б] Помало колико ко може (а има и данас хвала Богу, који подобрано могу); наћиће се у исто време, који ће из ови свију мала једно велико сабрати много.

Соларић,
у улогу ума у малену.

[„Предговор издателъев“ (стр. в—у) штампан је на стр. 374.–383. ове књиге.]

[I] ## ПРЕДСЛОВЈЕ.

Предраги родољубче мој!

Свака немало Србскому нашему роду списана књига, колико и ја за моји њеколико љета на свјет издани видио јесам, свака велим по њеколико стихова у себи има. Како Списатељ узме перо у руку с намјером, да свјету књижевном себе учини познана, ето ти њега са стиховима. Ово би, чини ми се, на памет узети достојно било зато, што човек, који стихове дјелати хоће, стихотворења знање, и правила имати мора: а ми у овој струки ни правйла, ни наставлења имамо. Од куда то дакле бива, да ми без правйла, без Просодие, или Слогомјерја, и без
II стихотворног знања силом к стихотворењу тежимо? — Да није може бити зато од туда, што Г. Рељковић у предсловју својега Сатира вели: Јербо су нашег рода људи од себе пјевачи, радо пјесме слушају и стихове дјелају. Е добро: Кад су пјевачи, и кад радо пјесме и стихове слушају и дјелају; не би ли требало, да прйе положимо правила, по којима да се то чини? Јербо без правйла штогод' сдјелано рједко честито и ваљáно изићи може.

Ево дакле читатељу драги! ја сам њешто мало овде у овој књижици назначио, правила њека поставио, и по њима на крају ове књижице приложене пјесме уредити, колико сам знао, потрудио се, с том намјером, да би ово људе, који у овој струки боље од мене могу, побудило, и на ову књижевности струку наложити деснищу. Ово је од мене
II мали| опит; и други нека к овому мало што дода̂де, и још̂те који мало; *пак ће се наћи, који ће од ови свиу ма̂ла, једно велико собрати много.*

Дјелајући ово дјелце одма прво и прво писмена била су ми камен, о који сам се подкнуо. Старао сам се, произнаћи, каковим би се начином у Правописању простог нашег Сербског језика лагкост и једнообразност увести могла; Ја сам и овде моју мисал одкрио. Наћиће се и ту, који ће оно, што је ромо исправити, и недостатност допунити. Увјерен сам, да већ има такови, који ће моју мисал одобрити, и како се надам, о писменима далеко боље и основаније, него што сам ја овде назначио, писати.[1])

---

[1]) Овде сам ја мислио на високоученог Господина С. Меркаила. Но неима-
IV јући ова књига у оно време за штампу трошка,| заостане, премда је љета 1810. на 10. дан месеца Августа била у Цензури прочитана, са свим одобрена, подпи-

А кад се један пут једногласност о писменима међу списатељима IV
упети, и| утверди, бити ће лагши поступак к Писменици. Ова је књига V
сад за нас најнуждња и најпотребнија. Ова ће нас у писању, и у говорењу ближе притегнути и сјединити. Најприе дакле и најприе Писменицу̀! — или онако писати треба, да није очевидно против можне у нашему језику Писменице. О! да би ово сваког Списателя Српског желање било! како што велики Српског језика ревнитель виче: *Писменицу дај!*

Да би велим ово сваког жеља била, неби се гдикоји користољу- VI
биви Новцесбиратель у велика и многа упусћао дјела, прие, него што би окончао правила, по којима ће писати, нити би једне и те исте речи сад по Славенскому, сад опет по Српскому склањању писао. Знало би се један пут, држи ли наш прекрасни Српски језик за покварен, и писању неспособан? Поправља ли га он, и како га поправља. Знало би се, треба ли га смјешивањем Славенскога језика поправљати, и каковим смјешивањем; Јели она смјеса, коју списатель у својој књизи има, правилна или није? Не чини ли она једном или другом језику обиду? Једним словом, један списатель не би се усудио иначе, него по правилима оне Писменице, коју имамо, то јест за сад чисто Славенски писати. Аколи би који Српске матере син, матери|ним језиком писати волио, то би тре- VII
бало, да најприе Писменицу својег језика изда. — Или да основ положи, по којему ће писати; и у писању сталан да буде. Будући да сам ја ову књижицу простим мојим материним језиком писати наумио, зато сам и у писмена дирнуо. Ја сам нека писмена, која обично употребљивамо, изоставио, јер су ми на сметњи, а нека друга на мјесто њи поставио. Мислим, ово ће онима, који Српски узпишу, дати повод, да штогод о овом мојем начину писања попробесједе, и њега одобре, или опроврну. А може бити да ће ово дјело још̀те и то учинити, да који Научен,

---

сана, и на штампу датисе допуштена. Мало потом месеца Септембра изиђе реченога Господина књижица под именом *Азбукопротрес;* и тако мене овај предтече. И његова иста књижица стане овој и до данас на пут; Јербо на пролеће 1811. года нашавши ја к нашој књижевности благоревниве људе,*) који ће за штампу положити трошак, добијем од Господина цензора одговор тај, да се ова књига сад штампати не може. из узрока (јели праведан нека други суде) што је у њој правописања начин, какогоћ и у Азбукопротресу, и да је то овому и оному противно, изискивајући и наговарајући мене, да ову књигу по обичном (управо рећи неправилном) писања начину препишем. Ја нити сам Азбукопротресом на овај правописања начин наведен, нити ћу оно, што сам дуговетним размисливањем и многим с ученима људма о том разговарањем за| правилно пашао, с не- V
правилним промјенити; какогоћ што у Г. Обрадовића Сљепац Марко вељаше: да он сада за атар туђи не прогледа. Ја, како што сам прие Азбукопротреса написао, тако исто сада, ако суђено буде да на штампу изиђе, издајем, и при том правописања начину остајем, докле гоћ на свјет не изиђе простог Српског језика Писменица свеобштим учени љу̀ди одобрена гласом. Назн: мјесеца Првња 1814.

*) Das waren die ruſſiſchen Sänger Clemens und Feodor.

видећи какову ја мојим основом Писменицу издати намјеравам, непо-
вољством побуђен брже боље поити, мене предтече, и Писменицу простог
VIII Српског језика изда. Благо нама! ако срећно проломи кршину,| пут
отвори. — Одма ће други за њим лагше ићи моћи. Онда ће више Српски
списатеља писати Српски. Прави Српски син, који улог ума Господином
Соларићем издани, читао буде, наћиће узрок, зашто и ја просто Српски
пишем, и да и он просто Српским језиком пише, оно ће га лагко нагo-
ворити моћи, што речени љубитељ рода Српскога о Српском језику вели.

У овој књижици премда је прости језик Српски, налазисе нѣко-
лико речи, које су или нове, или новим знаменовањем овде мном упо-
требљене, и које сваки мој читатељ одма јасно разумети не би могао;
зато сам такове речи на крају ове књиге побиљежити, и које на Срб-
ском, које прилогом знаменовања на другом којем језику изјаснити
старао се.

IX Читатељи моји, који буду здравог| разума и самомислителъи, о свему
овом онако ће судити, како буду знали, да је осуђено бити заслужено.
А који умом својим поработили се јесу другима, и дају се од други
мислими Свезнанаца водати, они ће о овом онако судити, како кад од
које стране за њи јачи вјетар дувао буде. Молба дакле моја, и препо-
рука, да се о овом добро суди, код први није потребна, а код ови по-
следњи не би била користна. Јоште нитко није цјелом свиету колач
умјесио. — Ако се само нѣколико учени́ нађе, којима је ова књижица
повољна, довољно утјехе за мене, и побуде, да ју другојачије и обшир-
није по други пут произведем. Малина разумни претеже множество праз-
ноглаваца. Првима допасти се желим, од последњи похвалу нечекам.

X

Ако они, који знаду,
Дјелу твојем чест не даду;
Вјеруј зао јест то знак.
Ако ли тек главе мале
Дјело твоје сами хвале;
Баци дјело то у мрак.

Геллерт.

Писа у Пешти месеца Августа лета 1810.

Лука Милованов
Георгјевић.
Код високославне Краљев:
судејске Табл: Присежник.

I. ДИЕЛ. [11]

УВОД.

О СЛИЧНОРЕЧНОСТИ.

Што јест Сличноречност?

Сличноречност јест вјештина, речи смисла каковог по правилима слогомјерја разположити у редке, који обично на крају подобогласно звече.

Што јест Слогомјерје?

Слогомјерје јест знање слогова, како ѝ треба изговарати, а особито како ѝ треба у Сличноредцима употребити.

Што јест Слог?

Слог јест једнога или више писмéна једним уста јазом изговорен глас. Једно дакле или више писмéна, једним отвором уста изјаснено, чини један слог.

Што су писмена? 12

Писмена јесу најпростији знаци гласова, којима људи мисли своје одкривају другима.

Колико има писмена или знакова такови у нашем Србском језику?

Србски језик види се за изјаснење рêчи, које њега чине, или састављају, непотребавати више од 28 писмéна, или свепрости знакова. *Ф* двадесет девето писме, чинисе за туђе речи нуждно: Но Србљи Грађани већ су га присвојили у свој језик, с њим дакле битиће 29. писмéна. Писмена ова јесу:

а. б. в. г. д. дь. е. ж. з. и, і. к. л. ль. м. н. нь. о. п.
а, бе, ве, ге, де, дье, е, же, зе, и, -, ка, ел, ель, ем, ен, ень, о, пе,
р. с. ш. т. ть. у. ф. х. ц. ч. џ.
ер, ес, еш, те, тье, у, еф, ха, це, че, џе. Ако узмемо да И, І, јесу два знака, онда ћé бити у Србском језику равно 30. писмéна. Прекрасно и знаменито число.

Ова писмена раздјељују се на двоје. Има међу њима писмéна, која не|потребују другог писмена за изјаснење својега гласа, и зато зовусе 13 самогла̀сници. Или тако да рекнем, зову се јасногласници, за то, јер су то знаци онѝ гласова, који отвореним устма, самом паром извјестно угођеном и оглашеном бивају. Такови писмена Србски језик има само 5. то јест: А. Е. И. О. У. Остâла писмена зову се сгласници, нејасногласници, или подмуклагласници зато, што сами собом посебице неиздају јасно глас. И да би лагше свој глас изјаснило, потребује свако по једног само самогласника у помоћ. Два писмена Х и К узимају самогласник А у помоћ, а остали писме Е њеки спред а њеки састраг својега гласа.

Овако су обвикли Латини своја писмена изговарати, пак и други, који су или тѝ истѝ писмéна изговор, или и писмѐна и изговор примили,

тако изговарају. Увјеравао ме човек од истине, да се тај изговор и у России предаје. И како се види, тај је изговор понајбољи. Барем боље изговарају од нас, како што обично изговарасмо до сад: Аз, буки, вједи, глаголь. А боље и од Грка: Алфа, вита, гама, делта. И од Жидóва: Алеф,
14 бет, гимел,| далет. А кад је овај изговор понајбољи, невања га одметати. Тај је изговор малој дјеци лагши, и да је далеко напреднији, то је очевидно. Могла би се писмена језика нашег и обликом ближе приближити. У новој штампи налази се гдикоје, да је баш како и Латинско, а у рукопису јесу многа, која са свим облик Латински писмена имају. Ако би који то учинио, да се сва писмена, која гођ могу, обликом Латинскима писменима уподобе, ваља да зато не би дошао у пакао. А не би језику ни штету, ако паче не велику корист учинио. О писменима имало би се још̃те подобрано говорити, но тому овде није мјеста, то се тиче Писменице, који њу за наш Србски род писао буде, нек тај носи ово бреме.

Овде још̃те само нешто о писмену И споменути за потребно судим.

Писме И или I (то је у мене једно и то исто писме, само што се обликом разликује, и то не без узрока) слива се кадшто с' другима самогласницима, а кадшто пак неслива се; или да рекнем овако: Писме
15 И кад стои пред или за другим Самогласником, изговара се једна|ким трајањем гласа, како и друго писме, које пред њим, или за њим стои: н. п. ИА, ИЕ, ИИ, ИУ, АИ, ЕИ, ОИ, УИ; Свака ова два писмена како једно тако и друго у два једнака мâ изговарајусе, и овде велим да се писме И с другим самогласником неслива.

Кадшто пак овако стојећа два писмена као једним маом изговарају се, и онда велим писме И слива се с другим самогласником, губи свој изговора мâ (pronuntiationis momentum) и изговарају се обадва једним маом.

У овом случају знака ради сливења пишесе половина I, али боље с точком од озгор, или с' двема, како га писменосливатељ у олову начини; овде за сад стои овако: AI, EI, ИI, OI, УI. IA, IE, IИ, IO, IУ; изговарасе какогођ код Мађара AJ, EJ, IJ, OJ, УJ. JA, JE, JИ, JO, JУ. Од туд види се лагко, да писме I у нашем језику то чини, што у Њемаца, или Мађара писме *j*. Чест и свободна мисал о том нека буде сваком Списатељу писменице именовати ово писме како зна; ја се до сада пригнути немого, да га јотом назовем. Него велим да је И, само
16 у первом| случају разумјевајући да је *цјело-И*, а у другом *полу-И*. И будући оно двие службе одправља, за то је оно двојаког рода, бива самогласник, и сгласник.

Писмена ДЬ. ТЬ. ЛЬ. НЬ. то јест: ДЬЕ, ТЬЕ, ЕЛЬ, ЕНЬ; јесу знаци прости гласова, на подобност, ког му драго другог писмена. Како гођ што писме El. Л. има свој глас, и својега гласа има знак собствени, тако исто и писме Ely ЛЬ има свој глас; треба му дакле дати његов собствени знак. Знак овај Ќ, који се у обичају налази, могао би се употребити на мјесто ТЬ, и то врло добро, само невања га промјењивати с гласом другим, то јест писмена ДЬЕ *наћи, доћи*, тако свагда писати или оно значило *натьи, дотьи*, или значило *надьи, додьи*, не би ваљало. Кад сваком простом гласу назначим и његов прости собствени знак, које треба да буде, онда промјена и премјењивост писмена

престаје. Такови знакова у нашем језику неће више од 30 потребовати. Ни мађарски језик неима више него 32 писмена и то, она два сувише Ö и Ü, који у нашем језику неима. Ова четири писмена ЛЬ, НЬ, ДЬ, ТЬ за сад нужде ради| пишем тако, докле у штампи не добију сливен 17
и прост знак.[1])

Инди када слог из писмена једног или из више писмена бива, како што горе јест казано, коликострук јест слог?

Слог пригледом, како што ми о њему разговор имати хоћемо, јест трострук: дуги, кратки, и општи.

Што је дуги слог?

Дуги слог јест онај, који гледећ' друге слогове, који се у тој истој речи код њега находе, спазљиво више времена неголи један од други ту стојећи слогова к изговору потребује; то јест: на којему се нешто мало више, него што на другом задржава и продуљује глас, н. п. *Ку́пити, да́вати*; Овде слог *ку́* и слог *да́*| нешто мало више времена по- 18
требују, неголи који од ови слогова *пи, ти, ва, ти.*

Што јест кратак слог?

Кратки слог јест, који сматрајући на други слог краћим временом изрекне се, н. п. *разполагати*, овде слог *раз* или *по, га, ти* скорије изрекну се, неголи слог *ла*, дакле су они кратки, а овај јѐ дȕг.

Што јест општи слог?

Општи слог јест онај, који по употребљавању искусни пјесносло-ваца сад на мјесто дугог, сад на мјесто кратког поставити се може, н. п. *во̀да* (aqua); овде слог *во̀* велим, да се и на мјесто кратког и дугачког слога узети може, и такови слог јест општи.

Од куд ова различност слогова?

Само јестество и природа, које је све ствари овога свјета извје-стном неком мјером у сгласност разположило, хотјело је, да та мјера буде и у слоговима, како што се они у бесједи употребљавају.

Јесу ли сви слогови дугачки како и кратки једног рода? 19

Понајвише кратки слогова има, и ови једног рода могли би се на-рећи. Но дугачке слогове добро уво у три реда разположити може. Између ови триу родова дугачки, и међу првим родом кратки слогова, јесу неки слогови, које гдикоје уво ни у ова три рода дугачки, ни у онај кратки слогова род поставља. Ови се чине, да су за себе особити род слогова између они *посредњи*, И ако који Научeник не би до-казао, да су и ови међу собом двојаки,[2]) онда би се могло рећи: У

---

[1]) Господин Ревај Списатељ Мађарске велике Грамматике чини ми се, да 17
је тако природу и својство ови писмена погодио, да ми се његова боље, него Господина Домбровског о овим писменима мисао допада.

[2]) По мојој мисли не могу ѝ раздвоити премда ми се нека разлика међу 19
њима чини,| н. п. Цр̀вен, roth, ruber: Црве̂н, die Röthe, rubor. Разлика ова бива 20
од туд, што први слог у другом случају нешто уимље, особито од дугачког до себе стојећег слога.

слоговима Србског језика јест пет родова, три рода дуги, један кратки, и један посредњи слогова.

Има ли штогођ, чим би ова различност у писању назначити се могла?

По несрећи и на штету Српске књижевности писмена, која би само
20 знаци| прости гласова бити морала, уврзла су се у главу скоро свима списатељма, да она и ову службу одправљати, то јест различност дужине гласа или изговора означивати имају: али ово могу прекрасно њеки знаци особни извершивати; и дуге слогове од кратки, и дуге опет међу собом разликовати.

Како се зову ови особни знаци, и колико и́ је?

О знацима предаје нам науку Писменица: Но будући да наш језик још'те до сад Писменицу своју на свјет издану видити жели,[1]) зато овде нешто мало о знацима овима особнима споменути нуждно ми се види. Ове знакове именујем пригласила, и четири бити мислим. Пригласило одуљујуће (´) accentus prolongans. Пригласило преодуљујуће (ˆ) accentus
21 superprolongans. Пригласило подижуће (`)| accentus elevans. Пригласило преподижуће (ˆ) accentus superelevans. Н. прим:

Данас видила се једна *дӯга*.
Ја сам видио много *дȗга*.
Ова ми је халина *дȕга*.
Ја неимам много *дӯга*. Или:
Прешао је преко многи *вô да*.
И зна добро што је *вȍда*.
Јучер својега коња *во́да*.
Данас жену своју *вô да*. Тако ра́на, die Nahrung, nutrimentum, Râna, der Nahrungen, nutrimentorum, Ràna, die Wunde, vulnus, râna, der Wunden, vulnerum.

Будући ова различност слогова очевидна јест, и у изговарању сматрати се мора, неби ли сваког слога таковог свој знак у писању поставити требало?

Да се њеки знаци у писању кадшто поставити морају, то ће и мало учивши се језику овоме допустити: али да се свако пригласило, или знак, гди се гођ његов како одуљен глас чује, поставити мора, у том списатељи до сад нису сједногласили се. Јербо њеки веле, да и́
22 постављати треба; а њеки су давно на ове| надметке и црвиће подигли хајку, и веле, да њи треба изостављати, на приклад Њемачког или Талианског језика: јербо њи постављати у писању јест дангубно. А кад би се сваки у штампи постављао, не само што би печатање тежје и скупље било; него и напечатана књига не би тако с њима, како без њи љепа била. Два пригласила на једној речи постављати, тога не било у нас! — Мађарима просто, нека им. Писменица то јест Грамматика или Језиконаук учиниће о том најбољу одсуду. Она и Словар јесу, како вели учени Соларић, два судилишта, по којима ће се и последњи чрчкало

---

[1]) *Онда кад је ово писано.*

судити моћи. Она нек прекине распру. Но усудио би се рећи, да колико можно савршени Словар свако потребно на својему мјесту и свакој речи, гди се изискује које пригласило, имати, а Грамматика руководство даљег употребљавања и измјењивања ови́ пригласи̋ла у прѐгнутим речма давати мора.

Имајули слогови још̑те особити каκови свој знак? 23

Имају слогови још̑те, осим горе назначени знакова, њеке знакове, којима се назначују. Дуги слог обично назначује се знаком једне праве пру́ге то јест овако (¯) Кратки слог кривом обадвоим крајевима го́ре угнутом пру́гом (˘). А кад овај кратког слога знак над знаком дугачког слога постави се н. п. (˘̄), таков онда знак означује општи, обојети, или двојаки слог.

П О Г Л А В А К I.

О СЛОГОМЈЕРЈУ.

§. 1.

У ПРОСТИМ РЕЧМА.

Како се раздјељују речи просте?

Речи просте раздјељују се на просте једносложне, [двојесложне,] тројесложне и четверосложне. Вишесложне просте речи редко се находе.

1. Речи једносложне каκови слог дају? 24

Речи једносложне у стихотворењу чине општи, обојети, или двојаки слог. Но позорствовати ваља, да се то од они́ речи разумјева, које пригласило подизајуће имају.

Речи једносложне с' пригласилом преподизајућим, (а и одуљујућим) дају поредно дугачки слог, а без икаква пригласила речи јесу поредно кратке, како н. пр: ме, те, се, на, и пр. Прве једва онда и то у једном и том истом чланку окраћене бити могу, кад би се случило, да у том истом чланку друга реч тога истога пригласила стоји, н. п. *Сво̄дна̄ лӣрӧ да̄ј глӑс ја̄снӣ.* Овде реч *глас* има пригласило преподизајуће и јест на мјесто кратког слога употребљена, но обстаје зато, јербо пред њом стоји реч *дај*, која то исто пригласило преподизајуће има. Тако је и онда, кад у једном чланку предходи реч с пригласилом одуљујућим, то јест сљедујућа реч с пригласилом таковим или с преподизајућим може по нужди бити слог општи, ако је у једном чланку с првом.

Речи једносложне без пригласила самостојеће неодуљивајусе. Ако 25
свежњу образак слободе (connexio figura licentiae poeticae) Пјесмословац употреби онда то бива што ће се о том после казати.

Ако ли пак две такове речи стоје или три једна до друге, онда бива кадшто, да прва сама по себи добива пригласило, н. п. *на ме, за те, шо се;* Ако ли не, а оно опет с другом речју у једном чланку постављене лагше може прва општи слог бити, него самостојећа; јербо речи *ме, те, се, на, шо, у,* и пр. које се чине без пригласила, а и

остале, које имаду пригласило подизајуће, н. п. *сад, кад, том,* и пр. већма су наклоњене у самостојности и слогу краткому. Речи једносложне од четири писмена или ту био самогласник, или не, с пригласилом подизајућим, н. п. *брат, смрт, прст,* већма су наклоњене дугачком слогу, а тако и од пет писмена, н. п. *сгреб.*

2. Како слогомјерје имају речи двојесложне?

а) Речи двојесложне просте на првом слогу с пригласилом подизајућим дају| слог општи, други слог, на којему пригласила неима, јест 26
кратак, н. п. *Дȃнȃс њĕмȗ вĕлȉк.* Овде слогови *да, ње, ве,* јесу за дугачке постављени, но могу кадшто и кратки бити, особито ако предходи пригласило одуљујуће или преподизајуће, н. п. *Дāј дȃнȃс | дāр њĕмȗ | вēсĕлŏ | дȃ прȉнĕсēмŏ.*

б) То се разумјева и од они слогова, који самогласника неимају, јербо из го́ре о слогу реченога то проистиче, да слог без самогласника бити може, н. п. у једносложним речма *смрт, врт,* а овде у двојесложнима *смрти, хрти.*

Док има́тци јесу цјели,
Сам ти твоје благо дјели:
Јер по твојој одма *смрти,*
Туђи буду вукли *хрти.*

Јамбрешић.

в) Ако ли на први или други слог пригласило преподизајуће или одуљујуће пада, а на другом слогу неима пригласила, онда онај слог, на којему је пригласило, свагда остаје дуг, а онај, на које|му неима при- 27
гласила, јест кратак, н. п. *дрȃго, блȃго, ли́це, зна́ду, да́ду, јунȃк, орȃч, колȃч,* размјеравају се овако: *дрāгŏ, блāгŏ, лȋцĕ, знāдȗ, дāдȗ.*

Дај ил недај как'ти *драго*
Твоје свагда мило *благо.*

Јамбреш.

Лиje твоје кој' гођ *знаду*
Красна *лица* цвјет и шар
Славу дȃну нека *даду,*
Шарокрасност дај на дар.

2. Пада ли пак на први слог пригласило преодуљујуће или преподизајуће, и други слог нешто себи од преодуљеног или преподигнутог унмље, онда и овај може бити дуг, то јест, он је општи; то се понајвише случава у другом падежу множественог числа, н. п. *дȃна, пȏља,* мјери *дȃнȃ, пȏлȃ.*

Кāк' нĕвјēстă свāтбнй *дȃнȃ*
Њōм єĕ дȋчй *пȏлȃ* рēд

28 3. Каково слогомјерје имају речи тројесложне?

а) Реч тројесложна буди каково пригласило на првом само слогу имала, да́је први слог дуг, а друга два кратка, н. п. *дјēчȉјцă, пчелȉјцă, књȋжȉјцă, љȳдȉмă.*

б) Ако ли пригласило пада на средњи слог, то такови јест дуг, а први и трећи јесу кратки, н. п. *весе́ље, држȃње, јуна́ка, ора́ча, кова́ча;* мјери: *вĕсēлье, дрȇжāньĕ, јȗнāкă.* и т. д.

Вр̄лŏ лēпŏ бā̆ш *држ̄ањĕ*
Мрзска гиздост све осмради.

Јамбр.

в) Ако после преодуљујућег пригласила, кад на средњем слогу стоји, сљедујући слог од његове дужине себи штогод уимље, онда је трећи слог општи, н. п. *писмêна* бива *пйсмēнă*.

4. Каково слогомјерје имају речи четверосложне?

29

а) Речи четверосложне просте, које пригласило на првом слогу имају, први и трећи слог имају општи, а други и четврти јесу кратки, н. п. *голубови, лабудови*.

Сутра возе голубови
Њу у луга нашег сâд.

б) Тако исто бива, кад пригласило на трећи слог пада, но то се разумјева о пригласилу подизајућем, јербо први и трећи слог с пригласилом одуљујућим, преодуљујућим, или преподизајућим поредно кратке поставити неваља, н. п. *гŏлŭбōвă, гŏвŏрēњă* (sermonis), *гŏвŏрēњă* (sermonum) der Reden.

в) Ако ли пригласило на други слог пада, то такови јест дуг, а остали, то јест 1и, 3и, 4и, јесу кратки, н. п. *јŭнāцймă*. Ако се у четверосложним простим речима четврти слог нешто одтеже, то је такови слог општи, н. п. гŏлŭ̄бйњāк. Пригласило подизајуће ако би се у једној| речи случило, гди се још̄те које од њега јаче пригласило находи, то оно 30 ништа друго, но онај слог, на који падати чује се, чини општим.

Како се речи петеросложне просте размјеравају?

Речи петеросложне просте обично два пригласила имају, или имати чине се, зато и виде се, како да би сложене биле, могу се дакле по начину сложени речи размјеравати.

§. 2.

У СЛОЖЕНИМ РЕЧМА.

На што треба у сложеним речма мотрити?

а) Реч сложена или има предлог један, или има два, или ни једног, него састављена јест из други двију речи. Ако је предлог један и без пригласила, то такови свагда кратак јест, н. п. *ŭмрēтй, прĕмīлй, зā̆звēчй, шŏљŭбй*.

Блāгŏдāтнă слāст дрŭгōвă
Њōм *прĕмīлй* бйвă рōд
Сā̆д зā̆звēчй мājŏпōјŭ
Цйтĕрйĕ слāвŏјēк.

31

То се разумјева од двојесложни и вишесложни речи.

б) Ако ли је у речи једно пригласило подизајуће, и на предлог пада, онда у двојесложним речма предлог даје општи слог, а други је

кратак, ако ли и други слог нешто мало затежесе, то су онда оба општа слога, н. п. *нѣ̄знӑ* (er wußte nicht), *нѣ̄знӑ* (er weißt nicht).

Сӯтрӑ љӯбй штō дŏ сāдѣ̆
Љӯбвѣ̆ јōштѣ̆ *нѣ̄знӑ* слāд.
Ōн прѣ̆стӑ тӯжйт' зӑ њōмѣ̆.

в) Ако ли је над предлогом пригласило преподизајуће или одуљујуће, н. п. за́бав, за́кон, на́гон, за́лог, до̑ђе, про̑ђе, онда први слог јест дуг, а други је об|шти; а у тројесложним речма и трећи слог јест кратак и други, н. п. на́гони, за́логом, дођете и т. д. размјерава се овако: *нāгŏнй, зāкŏнй,* зāлŏгŏм, дōђѣ̆тѣ̆.

г) Ако ли је у тројесложним речма на првом слогу, то јест предлогу, пригласило подизајуће, онда прва два слога јесу општа, а трећи јест кратак, н. п. *ŏстӑдѣ̆, нѣ̆дӑдŏ, прŏдӑсмŏ.*

д) Ако ли у тројесложној речи с предлогом пригласило преодуљујуће на предлог пада, онда су сва три слога дугачка, н. п. за̑кона, на̑гона. У овом случају обадва прва слога отежусе, а трећи од њи уимље; бивају дакле сва три дугачка, како: *зāкōна̄* (legum, der Gesetze), *нāгōна̄* (instinctum, der Triebe).

ђ) Ако су два предлога, то први предлог свагда општи даје слог, други предлог, и тако неимајући пригласила, бива кратак, н. п. *прѣ̆ӯмйлнă, прѣ̆ӯкрāшѣ̆нă.*

е) Поставивши да предлог први даје општи слог, а предлог други кратак слог,| јавно бива, да оставша реч по својему начину слогомјерје добива.

ж) Равним начином речи четверосложне, и вишесложне с предлогом, или без предлога с другом речју сложене, раздјеле се у мисли на своје саставке, и по начину прости ре́чи размјеравају се; ако пригласило није измјенило своје мјесто.

П О Г Л А В А К II.

О ЧЛАНЦИМА СЛИЧНОРЕДАКА.

Што јест чланак?

Чланак јест количество и поредак слогова, којима се стихови мјере, и сличнословства редци разликују. Чланци су различни, има и више родова, који своја имена имају.

Колико има чланака?

Чланци раздјељују се на просте и на сложене. Прости чланака има (12) дванаест. А кад се која гођ два од ови прости чланака саставе, онда бива сложени чланак. Из тога види се, да сложени чла|нак треба разставити у мисли, како је састављен, и онда буду два проста чланка. У овој Књижевности струки, то јест, у Сличноречности, Србљину није стало до сложени чланака, довољно му је ове просте засад имати.

Прости чланци, који у сличноречности мјесто своје имати могу, јесу ови:

1. *Дугократак* (Choreus). Овај чланак има два слога, први дугачак, а други кратак, н. п. *глáва, рýка;* знак његов јест: (¯ ˘)

2. *Краткодуг* (Jambus). Овај чланак има два слога, први је кратак, а други дугачак. Знак овога чланка јест: (˘ ¯) н. п. *јȳнāк, ŏрāч, кŏвāч.*

3. *Водуг* (Spondeus). И овај чланак има два слога, оба дугачка. Он се означује овако: (¯ ¯) Н. п. *глāвā* (capitum, der Köpfe), *пōљā* (camporum, der Felder).

4. *Двократак* (Pyrrhichius). Од два слога, обадва кратка; знак његов јест: (˘ ˘), н. п. *вŏдă, лŏзă.*

Ова четири чланка јесу двојесложна, Остало 8 чланака, имају по три слога.

5. *Дугодвократак* (Dactylus). Има три слога, први је дуг, други и трећи кратак. Знак овога чланка јест ово: (¯ ˘˘) Н. прик. *љȳбйтй, сȳдйтй, мōлйтй.* 35

6. *Краткодвоједуг* (Bacchius). Има три слога, први кратак, а друга су два дугачка. Знак његов јест: (˘ ¯ ¯) н. п. *ŏрâчā, кŏвâчā, кŏпâчā.*

7. *Краткодугократак* (Amphibrachys), Состои се из трију слогова, први и трећи кратак, а средњи је дуг. Овај чланак означује се овако: ˘ ¯ ˘, н. п. *ŏрāчă, кŏпāчă,* aratoris, fossoris.

8. *Тродуг* или *Троједуг* (Molossus): сва три слога дугачка; знак му је ово (¯ ¯ ¯) н. п. *нâгōнā, зâлōгā,* у множ: числу.

9. *Тројекратак* (Tribrachys) ˘ ˘ ˘.

10. *Двократкодуг* (Anapaestus) ˘ ˘ ¯.

11. *Водугòкратак* (Antibacchius) ¯ ¯ ˘.

12. *Дугократкодуг* (Creticus) ¯ ˘ ¯.

О сложеним чланцима из го́ре нане|шеног узрока овде даљега спо- 36
минања чинити није потребно. Јер какова му драго реч Српска четири, пет, или више имала слогова, може у просте разставити се чланке.

ПОГЛАВАК III.

О СЛИЧНОРЕДЦИМА.

Што је Стих?

Стих јест неколико изјестни правилно разположени чланака, н. п. *Бōјтĕсĕ Бōгă. Твōрйтĕ прāвдў.*

Више стихова, у којима последњи чланци пристојном сличногласношћу окончавају се, зовусе сличноредци, н. п. *Свī сăд нă ōвŏ, Слȳшăјтĕ слōвŏ.* Више или сами стихова, или више сами сличноредака, или пристојно помјешано једне и друге врсти (species, Gattung) поредно разположено, саставља пјесму.

37 Како се раздјељују сличноредци?

Сличноредци раздјељују се по количости (количеству) или по каковости (качеству) чланака. По каковости чланака сличноредци раздјел'ени јесу прости или смјешани.

Кад се зове сличноредак прост, а кад смјешан?

Сличноредак прост, једноставан, једнообразан, или једноврстан зовесе онда, кад је из чланака једног рода, једне феле, или једне врсти сложен, или састављен. Аколи су различни чланци у једном стиху или редку помјешани, онда је стих или сличноредак смјешан, које бива многоврстно.

Колико врсти има једнообразни сличноредака?

Једнообразни или прости сличноредака находе се три феле: 1. Кад су сами Дугократци, 2. Кад су сами Краткодузи, 3. Кад су сами Дугодвократци у редку постављени.

38 Како се ови једноставни сличноредци по количости чланака разликују?

Једноставни сличноредци по количости чланака раздјељени јесу различни. Има и од два, три, четири, пет, шест, чланака и више. Овде ћемо споменути, који су обични.

I. Сличноредци прости.

1и Род прости сличноредака. Дугократци.

1. Сличноредци једноставни од два дугократка, који овако иду:

Србљин бије,
Крв се лије,
Сабље звече,
Турци јече.

Непоз.

2. Сличноредци једноставни од три дугократка у пјесмама кратки арна врло лепо и удесно гласају. Они иду овако:

Зелени се трава,
Свуд се вију класи,
Цвјетоносна слава
Земљу љепо краси. —
39 Мати Бога слави,
Сад ће видит' свате:
Ево! — — гологлави
Њега к' гробу прате.

3. Сличноредке једноставне од четири дугократка чешће су употребљивати обвикли наши стихотворци, него она прва два рода сличноредака; они иду овако:

Сваки скупац свога блага
Мора имат' разсипника,

Кој' ће раздат' све без трага,
С туђим њему биће дика.

Јамбрешић.

Другу своју лактом креће:
Гледај друго те одеће.

Списат: Седмоглавне аждаје.

Три сплетена с'неба цвјета
Сад у кити теби стоје,
Свак те својом дуом срета,
Мутне бистри часе твоје;
Свак ти даје красност нову,
Ал' како се знаш ли зову?
Пријатељство, љубов, радост,
Ово твоју кити младост.

Желим да ти овог љета
Непрестано здравље цвјета,
Још' и љубве дјете мало
Љубодруга теби дало!

4. Сличноредци од пет дугократака имају десет слогова. Ови сличноредака находи се највише у нашем Србском језику, тако да би се рећи могло, да су се Србљи у ову једну једину фелу стихова и сличноредака заљубили; јербо или чуо у гори пастира, или сљепицу код Монастира, или у крчми јунака, или у пољу тежака, све то овим стихом пјева. И многи Србљин док отвори уста, он ти начини овај стих, јербо стихови ови иду лагко. Цјеле књиге на Србском језику нашем списане, никакве друге, него саме ове петеродугократачне сличноредке имати видесе. Истина је да ови редци нису по горе положеним правилима окончани. Често је ту дугачак слог на мјесто кратког, а кратак на мјесто дугачког постављен, тако, да човек слободно рећи може, да се ту ни на чланак, ни на поредак, а достапут ни на Слик, него само на број слогова, сматрало. Али опет у многим пјесмама, особито у Г. Рељковића Сатиру, у Описању Турског рата, и у другим Славонским и Хорватским књигама, на|ходи се немало редака, који с го́ре положеним слогомјерја правилима 41
добро се слажу. Ови сличноредци иду овако:

Славонио земљо племенита
Велетиси љепо узорита! —

Рељковић.

С' говорљивцем мани се инада
Ако тебе он нападне када
Јер говорит' скоро сваки знаде
Али мудрост мало тко имаде.

5. Сличноредци од шест дугократака рједко се налазе, више пут виде се раздјелени по половини, тако да буду подобни редцима од три дугократка, и онда милие падају у уво, н. п.

О премила вило !
Коју Бог сам собом
С' неба људма посла,
Да се тјеше тобом.

6. Сличноредци од седам дугократака налазесе, и јесу врло угодни, ако су с' раставком. Ево ти прекрасан приклад :

Све што мене окружава
То све самном тужи,
Нити птица птици поје,
Нит се с' другом дружи.

Обрадовић.

42 На тај начин могу се и сличноредци од 8 дугократака дјелати ; више дугократака постављати прелази редка пристојну величину.

2ги Ро́д прости сличноредака. Краткодузи.

1. Сличноредци од два краткодуга овако иду ◡ – ◡ – Самоставни више овакови редака нити сам налазио у кога, нити сам и́ правио ; они би, зато што су весма кратки, нељепо узасобце стојали.

2. Сличноредци од три краткодуга равним начином самоставни неналазе се, но са сличноредцима друге које врсте постављени весма су угодни уву, и красно звече : н. п. ◡ – ◡ – ◡ – О Фебе ти постој !

Хранислав.

3. Сличноредака од четири краткодуга може дати приклад овај :

◡ – ◡ – ◡ – ◡ –

О моја мајка што ме роди
Нă ōвăј бjēдĕ пӯнй свjēт !
Да мисал мене свуда води,
Й мӣслĕћ' вēннĕм кāкŏ цвjēт.

43 Сличноредци од пет краткодуга налазе се гдишто у пјесмама и Србскима књигама, али су далеко тежји за Србски језик, него сличноредци од пет дугократака ; у кратко рећи : Краткодузи за дугачке сличноредке Србском језику за сад тежки виде се, докле који на то рођен неотвори пут.

Сличноредци од шест и више краткодуга како гоћ и дугократака многи један за другим постављени тежки и нешто несносни падају нежном уву, но с другима крањима помјешани милие звече.

3ги Род прости Сличноредака. Дугодвократци (dactyli).

1. Једночланачни Сличноредак дугодвократачни налази се по обичају пјесмословаца између други редака понајвише на крају штрофе постављен.

2. Сличноредци из два, три, или више дугодвократака могу се дјелати, но до јако мислим да се једва самоставни налазе осим у гдикојој пословици или загонетки ; но између други, или с другима помјешани чешће се налазе.

II. Сличноредци смјешани. 44

Сличноредци смјешани, то јест такови, у којима су чланци различни, јесу такођер по различности смјесе чланачне различни, и по броју чланака различна добивају имена, тако н. п. двочланци, трочланци, четверо-, петеро- и шестерочланци, и т. д.

1. Двочланачни смјешан сличноредак биће, н. п. Кад један дугодвократак и један дугократак саставим: - ˘ ˘ | - ˘.

Ја знам сад штоћу
Писати хоћу
Дјеци малену
Лепу шарену
Књижицу.

2. Смјешан редак из дугократка, двократка, дугодвократка и опет дугократка, н. п.

Тŏ бjāшĕ нăм блāжĕнŏ врēмĕ.

Смјеса сличноредка стои у произволењу пјесмотворца, но мотрити треба, да предузета поредност смјесе непремјенна остане, и онда ће без сумње такови редци, неимајући друге какове погрјешке уву бити 45
благогласни. Слушај ова два сличноредка сладкоречног Обрадовића, која су смјешана из дугократака и дугодвократака овако:

- ˘ - ˘ - ˘ - ˘ ˘ - ˘ ˘ - ˘

Ал' је мени дан дугачак и време далеко,
Кад ћу ја у вјечност доћи и рећи утеко?

Колико би красоте изгубили, да поредност чланака у другом редку није та иста, која је у првом! —

Ово о смјешаним сличноредцима за сад доста нека буде. Љубитељ стихова, који буде хотјео поучавати се дјелањем таковй, може из овог, што је речено, сам више извести, и себе упутити.

ПОГЛАВАК IV. 46

О УСЈЕКУ ИЛИ УЛОМУ.

Што јест усјек сличноредка или улом?

Усјек јест постојак близу средине сличноредка, кад се у размјеравању, или у читању редка нешто мало стане, дане, и тако усјеком чланци удесно разставе.

Имају ли усјеци у сваком стиху мјесто?

Из горе реченога лагко може се видити, да усјек или усјека иначе улом, своје мјесто у дугачкима само редцима од десет или више слогова имати мора, кратки сличноредци усјеке непотребују. Приклад овог можемо у Госп: Стојковића имати. Кандор ли. 62.

Ти одзиве вјерни пој,
Побуждавај јестество.
Човјече горди ти!
Падни ниц пред Божество.

Овде се видити може, да је сличноредак један како у два раз-
47 стављен, раз|ставак овај сличноредка јест то, што ја овде усјеком именујем. Равним начином и овде:

Бистрострујни потоци
Горког морја вода
Ви највишји борови
Дрвље сваког рода.

И опет:

Велик свјета творац јест,
И без числа небеса
Стоје окол' престола,
Свуд он твори чудеса.

А. Стојковић из *Клајста.*

Гди треба Пјесмотворцу ставити усјек?

По различности величине сличноредака различно Пјесмотворцу треба и усјек употребљивати. Љепотокусности навикнуто уво најбољи чини се бити у том наставник; међу тим из поуке у кратко овде споменути могу.

1. Да сличноредци од пет дугократака на четвертом слогу, то јест, после другог чланка одма усјек изискују. Ево овога приклад:

48 Ходи амо | и ти заручниче
Пак послушај | што ти писмо виче.

Рељков.

У мјесецу | који има рци
Чисто вино | пити веле грци:
Акол' рци | у мјесецу није,
Онда нек се | с' водом вино пије.

Својство ово овог стиха јест тако природно и обично, да стих овог рода без усјека на том мјесту несносан бива.

2. Сличноредци дугократачни од једаннајест слогова, једним слогом даље, то јест, после другог чланка на првом или од почетка бројећи на петом слогу усјек свој имају, то је усјечни слог (caesura), н. п.

Већ дрвећа лист
Мног на земљи лежи,
Бистрооки ждрал
Сад од зиме бјежи.

3. Сличноредци дугократачни од дванаест слогова усјек имају на трећем чланку, то јест, на средини, н. п.

Ти и болном смртне
Муке малиш силу,
Дајећ' другог свјета
Славе мисал милу.

4. Сличноредци дугократачни од тринаест слогова усјек на шестом, 49
или на седмом слогу имати могу, подобно сличноредцима дугократачнима од једаннаест слогова, примјери могу се у Гос: Раиħа имати; Бој змаја с' орловима, н. п.

Арависки љути змај
Потресује крйли.

Раиħ.

5. У сличноредцима дугократачнима од 14 слогова усјек на осмом слогу удесно своје мјесто имати видисе. Ево овде красан приклад:

Све што мене окружава,
То све са мном тужи.
Нити птица птици поје,
Нит' се с другом дружи!

Одзив мени из сред горе
С плачем одговара,
Зефир ми се међу лисħем
На жалост претвара.

И потоци с ладном водом
Сви са мном уздишу;
Проливајте очи моје
Горки суза кишу! —

Обрадов.

6. И сличноредци дугократачни од 15 слогова усјек на осмом слогу 50
имају: н. п.

Ја у топлом мајке крилу
Прође грозне зиме власт —

7. Сличноредци дугократачни од 16 слогова кадшто на осмом, кадшто пак, но рједко, на десетом слогу имају усјек, н. п.

Кад те злобљив језик пеца,
Сам се тјеши и подноси:
Баш најгорје није воħе,
Које гризу љути оси.

Биргер.

8. Сличноредци дугократачни од 18 или 20 слогова будући весма дуги, и по два усјека изискују:

Ова ладна земља, | ово мило мјесто, |
то је моја радост;
Ја се плачућ' тјешим, | што је другим горко, |
то је моја сладост!

Обрадов.

Много се овим усјеком красоте прибави сличноредцима, кад се удесно употреби. Обвикли су њеки Пјесмотворци не| само уломити на 51
једном, или на двима мјестима, но и на усјеку подобогласност употреб-

љавати, и тим начином постану краћи сличноредци, гди први с' трећим а други редак с четвертим подобогласно звечи, н. п. у сличноредцима од 12 слогова:

С' тебе мајке млоге
О ти смртни мачу,
Ладне грле ноге,
Сузе роне, плачу.

Удеснije звече овакови сличноредци ако су једним слогом у другом редку краћи, н. п.

Пој ми мили попче,
Под огњиштем стој,
Никаково грло
Цјеним тако врло
Како гласак твој.

Царској у налати
Злобно који враг
Вребо би те удиљ;
Али овде гудиљ
Ти си мени драг.

Ти твој у тишини
Дајеш чути глас:
Како Мудрац збиљски,
Који овај мирски
Бјежи дружбе прас.

Када дуге ноћи
Сна неимам гди,
Пак те онда чујем;
Тим се утјешујем:
Са мном попак бди! —

Ту ти мили попче
Непрестанно стој;
А кад умрем, теби
Кров ти сдјелај себи
Гробни камен мој.

По Пфефелу.

Из 8 дугократака сличноредци уломљени и на улому подобогласношћу снабдивени, подобни су сличноредцима четверочланачнима, н. п.

Кад те пеца језик злоће,
Сам се тјеши и подноси:
Баш најгорје није воће,
Које гризу љути оси.

По Биргеру.

53 Још удеснији видесе ови сличноредци ако су у другом редку једним слогом краћи: н. п.

Родитељма цвјете мили
Многољетно био здрав!
Срећни твоји дневи били,
Пун весеља живот сав.

Кад одлети дјетско време,
Онда није можно нам'
Лоптом звања нашег бреме
Разтерати којекам'.

По Геллерту.

Примјетба.

Што је овде речено о сличноредцима дугократачнима, може се употребити од прилике по нешто и у сличноредцима, у којима стоје краткодузи. У петерочланачницима из дугодвократака усјек после другог чланка бити има. То исто и у шестерочланачницима смјешаним може се узети. Иначе Пјесмотворац није обвезан како у простима тако особито у смјешанима Сличноредцима усјек тако, како је овде речено а не иначе употребити. Може он размјерност сличноредака и усјек по обстојателствима и намјери своје пјес|ме, како најблагогласније буде му се видило окрај- 54
чити. При том чини ми се, да усјек непремјенно мјесто своје онако одржати мора, како што му је у првом стиху назначено. Но то све понајвише спада на кратке лирическе пјесме.

ПОГЛАВАК V.

О СЛИКУ.

Што јест слик?

Слик или слика јест двиу сличноредака на последњем чланку (или слогу) подобногласности, или иначе сличности слога.

Коликострук јест слик?

Слик јест тростручк по броју слогова, који се подобногласношћу окончавају, једносложни, двојесложни, и тројесложни слик; иначе први именује се *мужески*, други *женски*, а трећи *дјстињи* или дјетински слик, н. п. Мужески слик јест: *ред, лед; скут, шут; стој, пој*. Женски слик јест: *вòда, рòда, драго,*| *благо*. Дјетински слик: *радити, ладити;* 55
ходати, водати.

На што се има у слику мотрити?

У слику има се на то мотрити, да подобногласност од сгласника зачнесе, и ова два сгласника (то јест у два редка) буду различна, а не једнака, н. п. *ход, род*, а не *род, род; вода, рода*, а не *рода, рода;* иначе слик бива нечист. Можесе рећи слик и онда чист, кад се у једном редку самогласником, а у другом редку сгласником зачиње, н. п. *има, зима;* Или кад и у једном и у другом редку находе се једнаки сгласници, но у једном, или у обадва редка покрива се таков сгласник другим којим сгласником, н. п. Ако би у једном редку слик писменом *р* зачињао се, такови слик само онда могао би се именовати чист, ако писме *р* другим којим сгласником буде покривено, Н. п. *рана, грана; глад, млад; зрак, мрак; страна, грана;* иначе би нечист био слик.

Примјетба. Нечисти сликова находи се скоро у сваком списању наши пјесмотвораца, а гдикоје пак тако је овим| напуњено гадом, да га 56
је читати мрзко. То је знак, да на ову чистоту сликова Пјесмотворац није сматрао. Цигло један једини Високоучени Господин А. Мразовић у цјелој својој оди на смрт блаженопочивше Г. Г. *Палатиновице* Великокњегиње Россиске, види ми се, да је ову чистоту сликова непрестанце пред очима имао. Сви остали Пјесмотворци, које сам ја до сад

читао, који мање, који више нечисти сликова имају, тако да ни сами Вис: уч. Г. Стојковић, велик иначе стихотворења дух, није од овог порока чист.

Има ли безсличних стихова?

Безсличних стихова налази се у многим пјесмама и књигама. Ови премда неимају сличности на крају, то опет могли би добри, и за књижевност Србску весма угледни бити, кад би иначе против поредка чланачног, и слогомјерја ту непогрјешавало се. Тако н. п. Шестерочланачници (Hexametri) и Петерочланачници (Pentametri) посебице чисто, или измјенце помјешани постављени, премда би и безсличних били, то би они
57 књижевности Србској не малу гизду и красност давали. Овамо| спадају којиму драго мало по дугачки редци у јуначким и другим дугачким пјесмама.

О редцима, који ни слогомјерја, ни поредности чланачне, ни горе споменуте сличности праве имају, а под именом сличноредака стоје.

Редци они, у којима ни поредка чланачног ни слогомјерја, ни сличности праве није, то јест, ако су нечистим сликовима напуњени, зову се *черупци*, или неуглађени неочешљани стихови (versus hirsuti, die Knittelverſe). Ми нисмо у овом оскудни; у коју год књигу на стихове писану завиримо, ту ћемо одма и нечисти нађи стихова.

Како бива сличноредак и поред слогомјерности и поредка чланачног нечист?

Сличноредци поред слогомјерности и чланачног поредка бивају нечисти, ако су им на крају нечисти сликови.

58 ### Кад се зове нечист или неправилан слик?

Нечист или неправилан слик бива:

1. Ако се слик једнаким непокривеним сгласником (или више) почиње, то јест: ако на крају редака, који се сликују, једногласне речи стоје, или биле оне једног, или различног знаменовања, н. п. *рòда, ро́да; знаш, знаш:*

Цока! цока! дед' поиграј како боље знаш;
Немој се срамотити, да баш ништа незнаш.

Гледај Г. *Вукћа Јестествословје на страни* 640.

2. Кад се сликови мужески, женски, и дјетињи непоредно склапају: *умрети, насљедити*, и т. д.

3. Кад се сами самогласници слажу, или сликују, а сгласници не, или изврнувши, н. п. *Павлу, славу*, то јест: Кад у слику писме находи се таково, које од сличности на страну реве.

4. Кад се на крају много гла̂гола, особито ако су дугачки, находи. Благогласности навикнуто уво једва четири глагола, и то кратка узасобце на крају редка| постављена отрпити може: Но више гла̂гола, н. п.
59 8, 10, 12, и т. д. узасобце на крају постављено, показује слабост Стихотворца, да он у стихотворству није далеко постушио. Друго је што-

гођ, ако тко узчита много, н. п. више од стотине глагола у којем језику све узасобце на крају постављено, овде велим да је стихотворац намјеравао показати своју вјештину, што је знао толико глâгола различни, а једнаког окончавања у смислу свезати, или је с намјером шалу сбијати толике на крају поређао глаголе.

Јоште ако се у оваковим глаголима којигођ од триу вишеречени случајева налази, или којег главног својства сличноредачног неима, онда је доста два поставити глагола на крају, да се такови редак већ нечист или *черушак* именовати може. Ево овде приклад овакови черупака:

Две дјевице једанпут *служише*,
И своју стару тетку *дворише*:
Старка поче дјевице *мучити*,
На посо по полноћи *будити*,
Како чује петла *кукурикати*,
Таки почне дјевице *викати*. и т. д.

И тако даље јоште све узасобце стоје на крају глаголи: *тужити*, [60] *убити*, *спавати*, *отимати*, *убише*, *осветише*, у Вуића Јестествословју.

5. Кад се сличности ради језик повређује. и правила Писменице јако нарушавају, н. п.

Бјеж' одступи тамну мрежу,
Гди ми бједне кости лежу.

Дошеновић.

Лежу на мјесто *леже* поставити неваља; тако Србљи прави неговоре, а и Писменица недопушта. Није ли могао Стихотворац ово другчије извртути, и уклонити се ове погрјешке? Врло лагко:

Бјеж' уклон' се тамне мреже,
Гди ми бједне кости леже!

Пак не би тако грубе против језика било погрјешке. Ако такова погрјешка без нужде сличности бива, онда је баш гадна, и сасвим несносна, јер показује, да списатељ језик свој добро и чисто незна. Не могу знати, како би онај, који Србски добро говорити зна, одобрио говорења, н. п. ова:

Моим брату,	НА МЈЕСТО	Мојему брату.	61
На овим путу,		На овом путу.	
По свим свету,		По свему свету.	
При сувим хљебу,		При сувом хљебу.	
У нашим роду,		У нашем роду.	

Много такови говорења има и у везаном и у невезаном списи, која Србски језик врло вређају нити се Стихотворцу, премда он слободност њеку има, допуштају.

Сликови горепоменȗти триу родова који су изборно добри, и који нису?

Да раздјелимо сваки род сликова у три реда, поставимо у први ред *врло добре* сликове, у други *за невољу добре*, то јест у средњу

руку добре, а у трећи ред оне, који се добри звати немогу, то јест, који су нечисти; и тако ћемо знати избирати све боље и боље сликове, а чувати се од нечисти сликова.

I^и^ род сликова мужески.

а) Врло добри.

Да би мужески сликови првог реда, то јест врло добри били, потребно јест, да

62 1. Или речи једносложне, и обе једнаког пригласила сликују се, н. п. *Бој, рој; гла̑д, гра̑д; ску̑т, пу̑т; са̀д, ка̀д.* И ту од самогласника да се никакво даље писме у другом слику нечује, којега у првом слику неима.

2. Или ако се с једносложном речју сликује двојесложна, или вишесложна реч, то такова да не буде проста, него сложена, и да је састављак последњи једнослог и оног истог пригла̀сила, којег је други с њим у реду слик, н. п. *круг, љубодруг.*

б) Средње добри.

1. Ако се по сад реченом начину сликују речи, но сликови неимају једнако пригласило, него један је, н. п. с пригласилом подизајућим, а други с пригласилом одуљујућим или преподизајућим, н. п. *са̀д, гла̑д; ра̀д, ла̑д:* то су средње добри.

2. Ако се између сликова једносложни речи или састављака у којем друго које писме чује, но тако, да се једва разпознаје, н. п. *туђ, врућ.*

3. Могу се још овамо узети сликови једносложне речи и двојесложне, у којој на последњем слогу прилично пригласило находи се,
63 н. п. *плач, ковач; зрак, корак,* и пр.

в) Недобри или *нечисти.*

Ако се једносложне с двојесложнима и вишесложнима простима, или ове саме собом у мужеске стављају сликове не сматрајући на пристојно пригласило, то ће у таковом случају произићи трећег реда сликови, то јест недобри.

II^и^ род сликова женски.

а) Врло добри.

Женски сликови биће врло добри онда:

1. Ако се речи двојесложне просте од првог јавног, или тајног гласника никаково друго писме неимајуће, него она, која су у другом слику с једнаким пригласилом на првом слогу у сликове поставе, н. п. *гла́ва, тра́ва; во̑ља, во̑ља; гла̑ва, тра̑ва; смрти, хрти.*

2. Ако се речи сложене с првима, или саме међу собом сликују,
64 и имају на крају двојесложан састављак једнаког при|гласила, н. п. *пребобвлада, нада; милно, љубосилно.*

3. Ако се речи тројесложне и вишесложне просте у сликове поставе, а имају на предпоследњем слогу једнако, или једног рода пригласило, н. п. *војака, тежака; голубови, уготови; одабрани, руковани.* Овамо спадају сликови, у коима су по две речи једносложне, н. п. *на̄ тѣ, за̄ тѣ.*

б) Средње добри.

1. По начину овде реченом речи у слик постављене ако нису једнаког пригласила, онда су средње добри сликови, н. п. *крило, мило; глава, слава.*

2. Речи у којима се нешто сувише, или друго које писме чује, али једва се спазити може, ради мекости, или подобогласности своје, н. п. *ружом, душом; пољу, коју.*

3. Речи једногласне једанпут у многим' стиховима постављене могу међу добрима за средње добре пропустити се.

в) Недобри или *нечисти.* 65

1. Ако се речи тројесложне или вишесложне просте или сложене у женске сликове поставе неимајући на предпоследњем слогу пристојно пригласило, то такове дају трећег реда сликове женске, који нису добри.

2. Ако се два самогласника налазе у слику, или између њи штогођ ушима противно чује се, н. п. *лице, сердце.*

III^и^ род сликова дјетињи.

а) Добри.

Слик дјетињи у лирическим пјеснама и сличноречности ређе се поставља, кадшто стои самоставан, редко се односи сликом своим к другом пораздалеко од њега стојећему слику. Са женскима сликовима како ни с мужескима несликују се, него сами за себе; pueri puerilia tractant, осим особите какве редности, или арие ради. Просте тројесложне, или вишесложне просте и сложене, ако на трећем од краја слогу једнако имају пригласило, дају првога реда сликове, то јест добре.

б. и *в.* 66

Из оног, што је горе споменуто, може се дознати, како ови сликови бивају средње добри и како недобри.

ПОГЛАВАК VI.

О СЛОБОДНОСТИ ВЕЗАНОГ СПИСА.

Што се разумјева под именом слободности везаног списа, или стихотворства?

Под именом слободе Стихотворца разумјевају се образи или начини њеки говорења, по којима се Стихотворцу од правила Писменице мало одступити прашта. Често је Стихотворац усилован од општег правила Писменице одступити мало, и то се њему на дару одбија. Овакови допуштени говорења образи у наши Стихотвораца видити се могу.

1° Скратња.

Бива онда, кад Стихотворац писме које у речи изостави; ово може
67 бити или на крају речи, н. п. *как', бит', знат',*| на мјесто: *како, бити, знати*: и то често бива. Или у среди речи, које се рједко случава, н. п. *тол'ко, вел'ко, мо'м,* на мјесто: *толико, велико, мојему.* Или у почетку речи, н. п. *'намо, 'вако,* на мјесто: *онамо, овако.* Залуду Стихотворцу њеки приговарају, и веле, да је онда реч у главу усјечена, и да то невања. Српски језик има рêчи с почетка скраћени, које се и у невезаном спису кадшто употребљивају; колико више у везаном спису може то бити дошуштено.

2° Продужња.

Продужња бива, кад се које писме речи дода̀де, н. п. *њиме, њојзи, саде, садан, садекан,* на мјесто: *њим, њој, сад.* Но у овом Стихотворац нека не прелази мјеру: нове нигди ни у којем Славенски језика Диалекту нечувене додатке нека не додаје, и штедљиво нека у том поступа.

3° Преметња.

Преметња бива, кад се која реч на мјесто у невезаном спису, и
68 у обичном| говору са свим необично постави, н. п. *Царској у палати,* на мјесто: *У царској палати; Тјела за повијање,* на мјесто: *За повијање тјела.* Ево приклад:

Камо благо које скупи
Лаком, трудом и страхом?
Од смрти се не откупи:
Задовољан је с' прахом.
Два три лакта земљице
И четири дасчице
Још̀те беза њеколико
Тјела за повијање:
Благо му је свеколико
Кућа и пребивање.

Катанчић.

Његово на прошење. Српског језика на глаголању; на мјесто што би рећи требало: *На његово прошење. На глаголању Српског језика.* Ова и овим подобна говорења виде се језику Српском праве непотребе, који се изван везаног списа чувати ваља. — У везаном спису гдјегдје нужде њеке ради постављено пропустити се може.

69

4° Премјена.

Овај образак бива, кад Стихотворац усилован дугачки слог на мјесто кратког, или кратки на мјесто дугачког употреби, и то красоте њеке ради у изговору, које би иначе нестало: н. п. у горе постављеном: *И четири;* овде слог *че* јест кратким постављен.

5° Вежња.

Често се случи, да Стихотворац реч коју свеже с другом спред или остраг, или са обе стране: у којем случају пригласило или се из-

мјени, или друго добије мјесто, и тако учини се, као да би једна реч била. Такове спред додатљиве речи јесу понајвише предлози: а остраг прилепљиве речи јесу: *ме, те, се, ми, му, га,* и т. д., које и у простом говорењу обично јест.

У горе постављеном прикладу може се видити, да је Стихотворац ове речи *од смрти се* по овом образку у једно свезао, тако да се сматра, како да је реч једна *ōдсмр҃тӣсѣ нѣ҃ōдкӯшй — Камѣ̄ благ҃ѣ̄ кōйѣ̄ скӯшй.*

Сваки овај образак које ређе, које честће допуштен и употребљен 70
по нешто вређа слис. Што се мање такови налази, и што ређе Стихотворац ту слободу своју употребљава, то је чистије и пријатније дјело.

II. ДЈЕЛ. [71]

ПЈЕСМЕ, КОЈЕ ИЗ ЊЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА ПРЕВЕДЕНЕ, КОЈЕ САСТАВЉЕНЕ, И КОЛИКО СЕ ЗА САД ДАЛО, ПО ГОРЕ НАЗНАЧЕНИМ СЛОГОМЈЕРЈА ПРАВИЛИМА УРЕЂЕНЕ.

1. МИЛА, КОЈУ ЈА МИСЛИМ.
(По Биргеру.)

Како ми се мила смије!
Каква красност на њој није!
Каж'те моја уста јасно,
Тко то створи чудо красно?
Које стопут срдце моје
Узме так', да није своје! —

Плаве очи тко просјаја,
Као земљу красног раја?
Кој' над земљу и над море
Свјетло небо простре горе,
Тај к'о земљу красног раја
Плаве очи њој просјаја.

Чије дјело јест то било
Бјелог лица руменило?
Оног, кој' у л'епо цвјеће
Красност сваке боје меће,
Оног, дјело јест то било
Бјелог лица руменило.

А тко створи пурпуруста
Слађа још од медног муста?
Кој' на цвјеће даје росе,
Да нам пчеле сласти носе,
Тај њој створи пурпуруста
Слађа и од медног муста.

72

Тко низ раме русу косу
Сладкољубно милој просу?
Онај, кој' у врућој Азји
Твори, да се вију класи,
Тај низ раме русу косу
Сладкољубно милој просу.

Тко ли медни њој глас даде,
Којим пјеват' сладко знаде?
Онај, од ког славуј, шева,
Глас свој има, сладко пјева,
Онај, медни њој глас даде,
Којим пјеват' сладко знаде.

73 Тко то милој сладке прси
Љепо сведе, и украси?
Онај, од ког лабуд прима
Свод у прси' пернатима,
Онај милој сладке груди
Сладко сведе и уљуди.

Чија мудра створи рука,
Да је мила красна струка?
Ким се свака красност твори,
Себе висе танки бори,
Оног мудра створи рука,
Да је мила красна струка.

А тко милој духа тога
Даде тако прекроткога?
Тко би други, него слава,
И духова свију глава?
Онај милој духа тога
Даде тако прекроткога.

Мудрост твоју Творче славим,
Хвалим милост срдцем правим;
Јер свим, твари дао што си,
Тим ме образ твој заноси! —
Славна творче мудрост твоја!
Хвална милост јест без броја.

74 Ал' за ког се мила смије?
Краспост њена ком' се вије?
Боже мили и пресвети!
Не б' жалио сад умрети,
Ако с' за ме та не смије
И суђена мени није.

2. НА ПЧЕЛЕ.

(По тому истому.)

Пчелице мале!
Би ли ви знале?
Гди ћете пити
Много добити
Сладчице!

Селно тек цвјеће
Носи прољеће:
Али ни зима
Цвјет неотима
Анчици.

Слушајте милно,
Гди се обилно
Више нег' овди
Красне находи
Меднице!

Сласти су скоре
Цвјета у Флоре
Ал' је у Ане
Ток непрестанне
Меднице.

С хиљаде травки
Сисате сладки
Мед непреривно
Красите дивно
Кошњице. —

Само на ово
Слушајте слово!
Будете л' ит'и,
С пурпура пити
Сладчицу.

75 Хиљадом слâсти
Могу вас пáсти
Анчице једне
Богатомедне
Устнице.

Један пољубак
Даде ми на знак,
Как' ту опака
Превара лагка
Пчелице!

76

Чувајте крила,
Как' су вам мила!
Огањ је жарки
Тај мед пресладки
Анчице.

---

3. MOJOJ ДЈЕЦИ НА МАЈАЛЕС.

Љепо ти је погледати
У прољеће Божји дар,
Када земља наша мати
Плодоносни прима жар!
Онда расте, онда цвјета,
Зелен краси сва дрвета,
Весели се свака твар! —

Гди год' видиш птицу коју,
Богодани чујеш глас,
Којим пјева пјесму своју.
Услађује њоме нас:
Слушајућег' сласти ове
Сваког тајно нешто зове:
Дај! уживај који час!

77 Сад сва младеж дан светчани
Једва чека, зове хај!
Красни воздух богодани
Лепо време мјесец Мај!
Пак на коли или пјешке,
Ако нејма сметње тежке
Иде у в'рт ил' у гај.

И ми, друзи, сада гди смо,
Какви ово овде рај?
Училиште остависмо,
Пак смо дошли сви у гај:
Да се скупа веселимо,
Данас овде почастимо,
Праздник нама даде Мај!

Ту закона јест Наставник,
С Учитељем води нас:
Данас с нама славе праздник,
И весеља дјеле час:
Сви весели дакле стојмо,
Пјесму нову сад сви појмо,
Сви весеља дајмо глас!

Многољетност Инспектору
Милостиви Боже дај!
Мјестном нашем Директору
Срећу дават' непрестај!
78 Милом нашем Учитељу
Њему даруј, у весељу
Многољетно видит' Мај! —

---

4. ПОЗИВАЊЕ ПРОЉЕЋА.

(Из Њемачког календара превод.)

Гди, о весно преумилна!
Гди нам оста дуго так'?
Сваког жеља мори силна,
Да већ дођеш чека свàк.

Бјесно распе љута зима
На твом пољу шатор свој,
Мислећ', скоро да не има
Оставити предјел твој.

Љуто счепа гњева руком
На озеблој води лед,
Треска она силном хуком
Њим о крјешки наспа ред.

Баш к'о страшно разјарени
Дивјом борбом смушен лав,
Кад се пропне, љуто пјени,
Страх, погибел дише сав.

Тако стоја зима љута, 79
Просу свуда студен снјег.
Рјека цичом сврнув с пута,
Разваљива наспа брег.

Пустош ову, весно мила!
Коју справи зиме гроз,
Још'те ниси увидила,
Како проби свашто скроз!

Не чује ли, зимо, змају!
Грозност твоја марве рик?
Не чујеш ли, гди свуд дају
Свој невинна дјеца крик? —

Мила весно, већ не косни,
Не заостај дуже нам!
Ходи! смјех твој дуоносни
Грозност њену свлада сам.

Ил' зар и ти ње се боиш?
Те ти њежне стопе знак
Метнут' на ту земљу стоиш.
Којој она сатре злак.

Ал' ти идеш, и већ кȳпи,
Да отиђе даје знак:
Мрмља! — неће да уступи —
Нег' оклева вучућ' крак.

Метни само милу ногу 80
На отрављен поља скут!
Мигни, и већ рјеке могу
Свој с весељем тећи пут.

Оним трагом, гди је била
Распрострла зима гроз, —
Пружит' хоће своја крила
Љепи цвјетци одма скроз.

Забављај се, прамаљеће,
И на нашем пољу стој!
Кад ти код нас красиш цвјеће
Губи зима спомен свој,

Али кад се она врати,
Грозном стужом поспе нас:
О! поити помоћ дати,
Скоро почуј ти наш глас! —

---

5. ПРИРОДЕ ПРАВО.
(По Биргеру просто).

Ходи к мени голубице!
Ти прекрасни љубве цвјет,
Да загрлим твоје лице.
С тобом мила голубице
Да уживам овај свјет! —
81 И од воћа и од рода
На потребу и на сласт,
Узабрати имам власт:
Што на земљи сладка плода,
Право имам свашто паст'.

Бјелорунно мило стадо
Вуну даје, млеко, лој:
Воли, коњи, старо, младо:
Воља Божја да све радо
Врат преклоња мени свој.
Сладко грожђе, љепи цвјетак,
Ситни пчела сладки мед,
За прекрасном дјевом глед,
Ни у чему имам петак,
Све ми служи то на сњед.

Када славуј птица поје,
Љубки њејзин слушам глас:
Прâво има срдце моје
За умалит' мисли своје
Сладит' себе сваки час.
Зашто дакле твоје лице
Љубит' да не имам власт
Срдцу мојем једну сласт!
Кад без тебе милотице
Морам у гроб тјелом паст'?

82 Ходи дакле, јагње моје,
Срдца твога ја сам роб;
Дај ти мени срдце твоје
И однеси бреме моје,
Да не паднем ја у гроб.
Срдце ми је љубосилно,
Ти не двои, него знај,

Ја ти дајем ево нај;
Биће теби, знам, умилно,
Зато твоје мени дај! —

---

6. ПИАНАЧКА.
(По тому истом.)

Ја сам себе заклео
Под чепом умрети;
Тек мог' вина баш неће
Насљедник узети.
Са мном и кап последњу
У гроб ћу однети;
И мој бокал разбити
На хиљаде црепи.

Сваки човек особне
Има славе своје:
Мени иде од руке
Лит' у грло моје.
Пи́ће, јело, то чини,
Да ми ноге стоје;
Пи́ћа нека ми траје
Док је главе моје.

Ја сам слаб баш к'о жена,
Од жене још горји,
Док ме год глад и трезност
Све једнако мори;
И најмање дјетенце
Прстом ме обори:
Риса свладам, тек кад ми
Груд сва вином гори.

Чисто вино јест олај
За свјетилник ума,
Диже духа у небо
Од силног разума;
Умност, мудрост сва иде
Из пуног подрума:
Онда пјевам и играм,
Кад ми глава љума.

Ја сам гладан и трезан
Без икакве владе,
Док се мили мој трбу
Пун баш не накладе.

Ал' кад Бахус[1]) у главу
Сву крјепост ми даде,
Онда језик мој странне
Све језике знаде.

Док сам гладан и трезан,
Мој језик све мута.
Кљаст у руку и ногу,
На обадва бута.
Кад се мили мој трбу
Пун вина нагута:
Философи, Јуристе,
Нек' се клоне с пута! —

Зато сам се заклео
Под чепом умрети,
Са мном и кап последњу
У гроб ћу однети,
Нек ме Бахус по смрти
Крчмарем посвети! —
Пијанице, спаси Бог!
Спаси Бог! те у бок, r. r. r. etc.
Пијанице Спаси Бог!
Недај им умрети.

---

7. НА КЊИЖИЦУ ЗА НОВОЉЕТНИ ДАР.

Дјечици младој
Играт' се радој
Рад сам да знадем
Какву да дадем
Лутчицу.

Дјетенце младо
Знам да све радо
Мâло што прима,
Тиме да има
Игрицу.

Птичар ја нисам,
Дјеци да би сам
Ловом у пољу
Добио коју
Птичицу.

Воду не гацам,
Мреже не бацам,
Да им ја овим
Малу уловим
Рибицу.

В'рт ја не градим,
Цвјеће не садим:
Нит' је прол'ећа,
Да им дам цвјећа
Китицу.

Ха! знам сад што ћу,
Писати хоћу
Дјеци малену,
Љепу, шарену
Књижицу.

---

[1]) Вино.

8. СЛАВА ЉУБВЕ.[1])

(По Биргеру.)

I. Предпјев.

Сутра љуби, што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знàде,
Љуби сутра к'о до сад!

С милољубним, сладким појом
Пробуди се весне сок;
Гле! как' мила мисљу својом
Нове сласти даје ток!
Златан долом и брежуљцȋ
Плавозлаткаст вије плод;
Благочувства даје крилци
Тихог вјетра пред њим ход.
А облâка за њим редак
Појећ' селни трава шар,
Сладност, рану и напредак,
Свакој твари даје дар.

Сутра љуби, што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Ово љубов и узљубност
Сдваја божја благодет.
Штеди њену сластопунност
Љубов, док не приспје цвјет.
Што на земљи и воздуху
Дух живота дише дан,
Кроз мирисну травоводуу
Желеђ' губи мира стан.
Сама чезност ладна прије
И умрла прима жар,
Кад се пу́пак сам развије
Лепчуј лица каже шар. —

Сутра љуби што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Већма сјајан, румен, златан,
Обасјава сутра зрак,

---

[1]) Неразумителност њеку ове пјесме причињавају нагађивања Митологическа и Стихотворства образци.

Него прва свјетлост кадан'
Воздух с' земљом слави брак:
Кад супругом обкриљена
Прими цвјеће и сав сок,
И кад травња прва сјена
Красни чеда чува бок.

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̀те незна слад!
А што љубве радост знàде,
Љуби сутра к'о до сад!

Сред високог оног зрака
Из њедара морски здрав
Изви тихо Циприанка
Красни уда свој састав.
Мислећ': какво чудо буде
Божји пос'о пјеном дан?
Небо, земља с морем свуде
Милољубни сања сан.
89 Кад у себе свитој милно
Бисершкољка бјаше стај[1])
Талас њија љубосилно
Њу на морја цвјетокрај.

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̀те незна слад!
А што љубве радост знàде,
Љуби сутра к'о до сад!

II. Светопој.

Дај свак на дан љубве часни
Сваки сгласуј пој за вјек!
Сводна лиро, дај глас јасни!
Дај отзиве стјенам' јек! —
Сутра возе голубови
Њу у гаја самосад;
Гди највишји уготови
За храм себи његов лад.
Сутра сједи ту на столу
Царства жезал сјаће свуд:
Сваком казне, дара сполу
Кротким правом даће суд.

90 Сутра љуби, што до саде
Љубве још̀те незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

---

[1]) Стај или стаја.

Дај ! сви крас'те престол њојзи,
Гласосложност сваки дај ! —
Њоме цвјетородна што си
Цвјетокрасност Цвјето ткај.
Лйје твоје, кој'гођ знаду
Красна лица цвјет и шар !
Славу дану нека даду,
Шарокрасност дај на дар !

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̀те незна слад !
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад !

С Грацијама одабрани
Иде синчић њејзин го,
Сви свечано руковани
Сви обкол'мо њејзин сто !
Луг и поље што имаде,
Све су Нимфе зване там'.
Орејаде и Најаде
Њејзин хоће красит' храм.
Љубопуно њом позвата
Дужност чини свака груд,
С преклоненьем свога врата
Клечеħ' царски чека суд.

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̀те незна слад !
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад !

Већ на праздник амо мирно
Јатом грну Нимфе све:
Амор поздрав даје милно;
Ал' га гости клоне се.
Нимфе ! што вам тул' стра даде ?
Нут' ! што Амор чини нут' !
Оружје му с плећа спаде,
С миром он свој ходи пут.
Данас њему закон вели,
Ког испунит' има суд:
„Срдце које не устрјели
Премда голу каже груд.“
Али бјелим тјела нага
Красит' свака га се бој !
Безоружна оружа га
Сав прекрасни облик свој.

92 Сутра љуби, што до сàде
Љубве још̌те незна слад!
А што љубве радост знàде,
Љуби сутра к'о до сад!

Нимфе, к'о ти чисте нравом,
Ти о чиста Делиа!
С молбом шаље и поздравоч
Венус-Аматузиа:
Свечан гај наш сутра
Неоскверни крв ни бој.
Лова твога буну и стрâ
Дубравником дават' стој!
Она би ти дошла сама
Да те моли за тај вред:
Ал' ју страши од твог храма
Величества твога глед.
Бјежи одма првом зором!
Венус-Аматузиа
Нек' ту хода с' своим хором:
Бјеж' о чиста Делиа!

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̌те незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

93 Срдцу би јој драго било
Звàт' и тебе на дан сад,
Да се љубве шали мило
Оштра дјево[1]) дајеш кад:
Ил' да имаш радост праву
Три њој свете ноћи бар
Афродите слушат' славу
Срећни срдца благодар.
Ил' да строгост теб' не смета
Гледат' игре колокруг:
Гди под китом љубоцвјета
Одмара се љубодруг. —
Јер јунак је, кој' код Инда
Горд на парду води рат;
Церес, још̌т' и бог од Пинда,
Пријатељски њом позват.

---

[1]) Она је (Диана) тако љута била, да је Актеона, што ју је изненада у купјели голу видио, претворила у јелена. Тако вели Овидиус:

Dat sparso capiti vivacis cornua cervi,
Nec nisi finitâ per plurima vulnera vitâ
Ira pharetratae fertur satiata Dianae.
Ovid. Metamorph. L. III. 250.

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̑те незна слад!
А што љубве радост знàде,
Љуби сутра к'о до сад!

III. Славопој.

94

Нут, већ светчан дан се ближи:
Дај свак почни славозвек!
Света лиро глас твој дижи!
Дај одзиве стјенам' јек! —
Љубве дишљај проницава
Чак у ведра неба двор:
Гдигођ која живи глава
Штогођ свјета држи тор:
Вјерно вије он и рани
Овај чудни силе жар,
Који род и плодство брани,
Производећ' нову твар.

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̑те незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

К'о невјеста сватбни дана
Њом се дичи поља ред.
Цвјета свака воћна грана,
Бисер нејма љепши глед.
Жутрај, звонце, искричица,
Скерлетина, љепи жљак,
Шафран златни стабаљ̑ица
Свуда красе по̑ља зрак.
Развија се из свог струка
Лепо лале уокруг:
Али љепше њена рука
Твој ȕкраси ружо струк.
Њежном њеном трнораном
Твоју црвен доби врт;
Њој захвали дуом даном
Адонида жалећ' см'рт.

95

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̑те незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Та избави род Анхизу,
Кад обузе пламен дом:
Та од бједа стопут близу

Што измаче огњу том.
Та од Троје чак далеко
Сину стече жену, дом.
Реи свети појас реко,
У сну Марс одпаса њом.[1])
Љубосвезом мир, спасење
Укротивши Кива моћ,
Ромуловцем утјешење
Она даде љубве ноћ. —
96 Риме! твоји сви јунаци
Чудан свем' породу број:
Твоји мудри славни старци
Од ње род имаду свој.

Сутра љуби, што до саде
Љубве још̂те незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Сад зазвечи мајопоју
Цитерии славојек!
Дол, брежуљак радост своју,
Шуме, поља дају звек.
Чуј! од стада глас весеља
С оне паше кликти њој!
Љубко зуи посред зеља
Ситни пчêла хитлен рој.
Виком кућна живад виче
Њој захвалу сваки час,
Њу све птице појем диче
Дајућ' њојзи сладки глас.
Славуј звижди преумилно
Усред тополика чак;
Љубов звечи из њег' силно,
Туге ово није знак.
97 С ума сметну већ одкада
Што од краља[2]) страда тај;
Слаће њему прси сада
Љубов диже и мил' Мај.

Сутра љуби, што до сàде
Љубве још̂те незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

---

[1]) Ovid. Metamorph. lib. 10. fab. ult.

[2]) Пупавац разумјева се. Ovid. Metamorph. Lib. 6.

Пјевци јатом роду пјене[1])
Шире славу уокруг.
Зар не гласи весна мене?
Нећу л' бити њиов друг?
Зар не уста јошт' у соку
К пољу љубве моја груд?
Ил' увенут' вјенци могу,
Што ми сплете Феба труд?
Учећ' мене Феб утрућен
Уз'о б' глас од лире мој:
Кад би Мајом непробућен
Не д'о љубви славопој.
Нут', о пољу, кад у гушти
Славуј справи ложе њој,
Одма првог дана пусти,
Нек' се чује гласак твој!

Сутра љуби и пр.

M .... a dd. 10. Aug. 1810.

---

9. О ПОГРЕБУ МИТРА ПОПОВИЋА,
калфе трговачког родом из Мохача, 1810.

С тебе мајке многе,
О ти смртни мачу!
Ладне грле ноге,
Сузе роне, плачу. —

Јер им многа чеда
Нег' што мисле брже,
Непазећи реда
У гроб ладан врже. —

Мати свога синка
Већ се спрема браку,
А ти њој јединка
Спратиш тек у раку. —

И сад носи бригу,
Да прослави име;
Започело књигу:
А ти у гроб њиме! —

Друга чедо драго
На занату гледи,
Цјело своје благо
Све за њега штеди.

Благо! вели, мајци!
Знаде рукодјеље,
Сад ће сватбе данци
Бити, и весеље.

99 Мајка чедо своје
Књиге учит' даде,
Оно истом што је
Дошло, да ѝ знаде,

Готова је млада,
Браћа, сестре, скачу;
Ал' ти изненада
Дођеш, смртни мачу! —

---

[1]) Роду пјепе или Пјенородној или из пјене рођеној, или Афродити, све то значи колико Венери.

Скоро њином свему
Справиш крај весељу:
Јер у земљу њему
Даје гроб постељу. —

Трећа трговини
Милог сина даде.
Благо јој се чини,
Калфом већ постаде;
Она Бога моли,
Сад ће видит' свате.
Ево — ! главом голи —
Њега у гроб прате! —

Што ће да сведочи
Мени чије слово?
Када моје очи
Данас виде ово.

Како с овог' свјета
Поповића Митра,
Двaест другог љета
Смрт похити хитра,

Ког на трговину
Мила мати даде:
Ал' да он премину,
Још' до сад незнаде.

Ево појеђ' *Святый*
Другови га прате:
Гди си тужна мати?
Да му видиш свате! —
Дај! понеси цвјеће.
Кити чедо своје:
Јер га више неће
Видит' око твоје.

Већ смо гробља близу,
Тужна за њим мамо!
Црну носећ' ризу
Ходи скоро амо! —

Ево га покрива
Земља, ах зарана:
Ту он да почива
Чак до страшног дана.

---

10. Ц В Ј Е Ћ Е.

(По Шрајберу).

Ја у топлом мајке крилу
Прођо грозне зиме власт;
Сад топлина ме на милу
Прамаљетну зове сласт.

Врела дају шуштеħ' свуде
Нов живота мени сок:
Птице мене појем буде,
Вјетрић љуља мла̂ди бок.

Мати, мене да обуче,
Тка стошарно зубун мој.
Да ми справи сјајне луче,
Рана роса служи њој.

Дуу сипам мјеште иња
Ведри простор пуним њом:
Стотме млади животиња
Сладе се у морју том.

А кад приспје љута зима,
Да ме мучи стужом злом:
Онда мила мати прима
Мене опет у свој дом.

---

11. НАДЕЖДА.

(По Биргеру).

О премила вило!
Коју Бог сам собом
С' неба људма посла;
Да се тјеше тобом!

Красна јутросвјетла
Румени те боја:
Медом красноречја
Капљу уста твоја. —

103 Почуј, о надеждо!
Почуј, молбу моју:
Срдце ми се диже
К' твојем славопоју.

Оно горећ' жели,
Да ти хвалу шири;
Милостиво уво
Пригни к мојој лири! —

Кад побјеже светост
Од нас, куд? не знамо:
Онда Бог свеблаги
Посла тебе амо.

Да несрећу малиш,
Злу скраћиваш владе;
Радост да донесеш,
Које нам нестаде.

Зато покој тихи
Вјечно тебе прати,
Ког' у злој незгоди
Итиш трудну дати.

Прие нег' очајност
Њиме преобвлада,
Храбрећ' утјешаваш,
Да се добру нада.

Ти страх погибели
Гониш од војака!
Ти у бједној суши
Тјешиш нам тежака!

Ти, по вјетру, кипи,
Сунца сјању, роси,
Предсказујеш, да му
Плодност усјев носи.

Из твог витог крила
Тужну с' балзам лије,
Малаксану срдцу
Љубки вјетрић вије.

Увенуто дишљај
Твој подиже снагом:
Мртволадне соке
Оживљаваш влагом.

Ти и болном смртне
Муке малиш силу,
Дајећ' другог свјета
Славе мисал милу.

Сном му показујеш
На последњем крају;
Да он сласти чашу
Пије већ у рају. —

На дну тамне куле
Роб убоги чује,
Гди му глас твој, оков
Сметнут' пророкује!

Ти на морју синьем
Лакшаш весла бреме,
Плаватељу кажеш:
Биће добро време.

О премила вило!
И у очајности
Кликтећ' глас твој Тужна
Умирењем гости!

Тобом он од бједе
Сад умакне јадне,
Смртоносна чаша
С уста њему спадне! —

Ах! Презрена љубов
Путовања штаку
Преломивши, рано
Копала би раку.

Ал' јој пресанано
Дизајући чело
Велиш, благу ведру
Да се нада смјело.

106 То зна срце моје
Да је већ од давна
Туге моје мјера
Била пуноравна.

Већ се паштит' преста,
Очи већ затвори;
Ал' твој умиљати
Глас ме диже гори. —

„Та ваљ' да последња
Тече сȗза твоји,
Скоро мож' бит' да ће
Њежни уздис који

Пригнут' тврдосрдну
Осјетљивом бити
И узљубљем тебе
Срећна учинити.

Ако л' овог свјета
Камен срце њено
Пригнути се неда
Бити заљублено,

Тко ти брани о том
Мило помислити,
Да ће бар у рају
Суђена ти бити?

Кад красота дивна 107
Без земаљске мане
И премили углед
Лица твог огране;

Кад, к'о ангел, душа
Твоја се украси
И с небесном харфом
Љубко глас узгласи,

Онда празне прси
Милост ће напасти,
Или покајање
Пуне љубве сласти:

„Љубов тебе чека
У едема ладку.“[1])
Суздрж', о Надеждо!
Мисал ову сладку! —

---

12. СМИЉКА.

(Из Бајса).

1.

Љепа ружа јест и крин,
Док још у пролеће
Недотакнут цвјетак њин
Лучом росном трепће!
108 Ал је још'те лепши цвјет
Смиљке струк, ког чиста

---

[1]) Едем значи рај.

Љубов краси како свјет;
Блажен, ком тај блиста! —

2.

Тих је дољњак, умилан
Дол се с пољем смије,
Кад на Флорин свечан дан
Тихо цвјетке вије;
Ал за тишје држим ја
Смиљке глас и речи,
Уво сласт и срце зна;
Блажен, ком' тај звечи.

3.

Сладак јест из грозђа цјед,
Кад су зреле бобе:
Сладак ситни пчела мед,
Ког по цвјећу робе;
Ал је слађи Смиљкин час,
Ког та љубећ' губи,
Да не види нитко нас:
Блажен, ког та љуби! —

---

13 ХВАЛА ФАНТАЗИИ. 109

(По Виншеру).

Теби хвалу плести
Ја сам наумио,
Благодатна! многим
Страшна Фантазпо!

Достојна си кадкад,
Чест да ти се вйси,
Али често тога
Ти заслужна ниси.

Знам ја преужасна
Позоришта многа
Учињена мигом
Повелења твога.

Познате су мени
Баш по доброј мјери
Раскош и бјеснота,
Две зле твоје кћери.

Знам ја, да у људма
Ти зажежеш ватру,
Којом многи уми
Сасвим себе затру.

Јоште Списатељи 110
Кад се њом зажежу,
Цјели предјел вуче
Дим у своју мрежу,

Који многог духа
Ил' сасвим задави,
Ил' остави барем
Буну злу у глави.

Знам, да ти зададеш
Ужас многој души,
Који, ако сасвим
Њу баш не угуши,

Барем силу њену
Осакати здраво,
Да нит' може мислит',
Нити творит' право.

Ал' и дари твоји,
Којим' слаб и снажни
Блажи себе често,
Јесу велеважни! —

Теби хвала буди
На угодним' снима;
Што нас и без воље
Спеће блажиш њима.

111 Тебе ваља срести
Хвалом још̂те бољом;
Што се сном најави
Забављамо вољом.

Ти живота срећном
Дану множиш радост!
Ти несрећном дајеш
Несуђену сладост.

Ти два свељекарства
Справљаш још̂т' гдикому,
Злима судбинама
Обременитому!

То јест *терпјеливост*
И *надежду* благу;
Да подноси лагше
Зле несреће снагу.

Ти у њедро примиш
Гдјеког душом болног,
Кога и надежда
Остави невољног.

Ти се љечбом твојом
Стараш здравље дати,
Или барем њешто
Бол му олагшати.

112 Ти! о Фантазио,
Имаш моћ толику,
Произвести вйде
Страшне раскошнику:

Да му у ужитку
Весма наглу ногу
Мудре штедљивости
Уздом спети могу.

А живота трўдну
Бодрост могу дати;
Да не мисли, како
Живот свој да скрати.

Ти не идеш само
К силним у палате;
Трула колебица,
И та знаде за те! —

Ти љубимце береш
Силне, Кнезе, Царе:
Но и многом сужњу
Дајеш твоје даре.

Буди ми, о добра!
Свагда милостива.
Дај, да дух мој љубко
Так' занешен бива,

Да је к добротворству 113
Ходит' мени мило;
Макар и по трњу
Путовање било.

Лади срдце моје,
Када страстма гори! —
Жари у њем' жељу,
Када добро твори!

Гони црножучје
Из мог с'рдца силом,
Кад се супротиви
То весељу милом. —

Буди срдчаности
Подпор у несрећи,
Када та у бједи
Овој јест подлећи!

А у срећи подпор
Буди мени вјеран,
Да у њојзи свагда
Будем ја умјеран.

Дај, да држим мало
За имућност многу,
Кад, што имам, више
Смножит' ја немогу.

Ти ме барем дању
К'о и ноћу снима
Свагда обманьивај
Благоугоднима.

114 И кад нисам кадар
Достат' које благо,
Дај, да тога свагда
Лишавам се драго.

Нека сан мој љубком
Подоби се бденју,
Бдење моје барем
Милољубком спењу.

Ти надежди мојој
Гране дај зелене,
Да ми терпјеливост
Са свим не увене.

Недај мојем уму
Блудит' чак по бездни
Врѣдни љубопитства
Или безполезни.

Ако Божјом судбом
Нисам збиља штастан,
А ти, о прехитра!
Начин имаш властан;

У испиту правде 115
Чувај, да не иде
Трагом људи, који
Мисле, да све виде.

Недај мени с њима
Гледат' на далеко,
Да не кратковидност
Од њи будем стек'о.

Р А З М Ј Е Р А

Сличноредака у предположенима лирическима пјеснама.

У 1$^{oj.}$

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡ .

У 2$^{oj.}$ и 7$^{oj.}$

– ◡ ◡ – ◡
– ◡ ◡ – ◡
– ◡ ◡ – ◡
– ◡ ◡ – ◡ .

У 3$^{oj.}$ и 4$^{oj.}$ и 10$^{oj.}$

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡
– ◡ – ◡ – ◡ – .

У 5$^{oj.}$ 116

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡
– ◡ – ◡ – ◡ – .

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡

– ◡ – ◡ – ◡ –

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡

– ◡ – ◡ – ◡ –

– ◡ – ◡ – ◡ –

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡

– ◡ – ◡ – ◡ –

У 6oj.

– ◡ – ◡ – ◡ | – ◡ – ◡ – ◡

У 8oj.

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡

– ◡ – ◡ – ◡ –

У 9oj.

– ◡ – ◡ – ◡

У 11oj. и 13oj.

– ◡ – ◡ – ◡ | – ◡ – ◡ – ◡

У 12oj.

– ◡ – ◡ – ◡ –

– ◡ – ◡ – ◡

ПОСЛОВЈЕ ЧИТАТЕЉУ.

117 Лагко се могу надати томе, да ће ми читатељ који приговорити оно Евангелско: Врачу, исцјели се сам! Ти овде постављаш нека правила, и по њима дјелаш којекакве стихове, изискујући, да и други пјесници обдржавају та правила, која ти сам преступаш: Врачу, исцјели се сам! — Или овај човек зна, и може обдржавати собом постављена правила, или незна и неможе: ако зна, и може, зашто ѝ необдржава; ако незна и неможе, зашто ѝ намеће другима?

Одговорити на то заиста би требало, и то баш пообширно, кад самим натписом ове књижице, и предсловјем не би се подавао њеки на то изговор. Но да та постављена правила обдржавати се могу, о том неимам сумње, али припознајем, да она потребују исправлења. Само сачувај Боже! да се не нађе читатељ тако фантаста сулуд, који би друге убјеравао, да све, што је у овој књижици написано, неваља ништа, нити вреди једне потуре.

Ја благоразумном читатељу могу смјело казати подобно С. отцу
118 Августи|ну: Тако сам сердчан, да не само благоразумног читатеља, него и простодушног исправитеља желим. Али како што нисам рад имати мога читатеља одданог мени, тако нисам рад, да мој исправитељ оддан буде

себи. Како што кажем ономе: немој моје писање држати за свету истину, и правилима овде постављенима служити као Логическима истиноосновима; него Логическој и Естетическој исправности вјерују, у овоме пак овде постављеном, ако Логики и Естетики сходно што ненађеш, немој тврдо држати. Тако велим овоме: немој ти моје писмо по твојој самој мисли, него по Логики, Естетики, и здравом разуму исправљати. Ако што у њему нађеш за истинито, оно суштествовањем није моје, али разумјевањем и употребом нека и твоје буде и моје: ако ли пак што нађеш безпутно, то погрјешком нека буде моје; али чувајући се од тога, нека буде ни моје ни твоје. И тако да тежимо к облагоображенју Српске књижевности! —

ИЗЈАСНЕЊЕ

119

Речи њеки, које се виде сумнителне.

Амор, то је из Латинског *amor*.
Афродита, пјенородна, т. ј. Venus.
Бабино звоньце, име цвјета названог тако.
Бакхус, Bachus, der Gott des Weines.
Бо́р, и бòр: бо́р дрво, бòр бо́рба.
Весна, прољеће, der Frühling, ver.
Врт, башча.
Граце, Венерине три кћери: Аглаја, Талиа, Евфросина.
Гај, der Hain, nemus.
Гро́з, љутост.
Гушта, трњак, die Hecke, dumetum, spinetum.
Де́лиа, Delia (од острова Delos), Diana.
Диел, der Theil, pars.
Дуа, die Duft, exhalatio.
Едем, raj.
Жутраj, име цвјета.
Збиљски, der wahre, verus.
Злак, зеленоња.
Искричица, име цвјета.
Јаз, отвор.
Јек, јèка, јекање, der Hall.
Крак, das Schienbein, crus, краци, crura.
Крик, крича, кричање.

120

Лепчуј, љепи чово, име цвјета.
Љубко, мило.
Љубошуно, liebevoll.
Ма, momentum.
Миг, der Wink, nutus.
Најада, die Flußnymphe, Najas, dis.
Обојет, zweyerley, anceps.
Ореада, dei Waldnymphe, Oreas, dis.
Ос, или *Оса*, die Weſpe, vespra.
Пој, der Geſang, cantus.

Прас, праска.
Примјетба, die Anmerkung, nota.
Рик, рика, рикање.
Ромуловац, који Ромулову држи страну.
Сњед, јело.
Спис, der Styl, stylus.
Стај, стаја, мјесто.
Стотма, eine Million.
Тул, у чему се стрјеле носе.
Увод, Einleitung, introductio.
Узљубност, die Gegenliebe.
Феб, Apollo, Phoebus.
Флора, Цвјета.
Харфа, die Harfe, cithara.
121 *Хор*, иначе лик.
Цвјета, die Göttin der Blumen, Flora.
Церес, боље Церера, die Göttin der Frucht.
Церножучје, melancholia.
Цитериа, die Göttin der Liebe, Cytherea.
Цјед, од цједим, ако није цједим од цјед.
Черушак, ein Knittelvers, versus hirsutus.
Шар, боја, die Farbe.
Штастан, срећан и благополучан.

Остале нагатљиве речи находе се у Митологии.

[*На стр. 122.—136. штампана су* ИМЕНА Г.Г. ПРЕНУМЕРАНТА.]

Исправке.

Треба исправити : на страни 5., у врсти 4.: тридесетолетањ; — 9,35: ex alio; — 17,9: доказујући; — 38,23: (`); — 41,8: твор. јед.; — 80,30: љубите; — 83,17: трпљео; — 84,30: XXII; — 91,32: Новковић; — 96,6: књижици; — 97,9,10: {да се}; — 100,41: знајући; — 101,24: ниједним [*ни једнијем*]; — 104,1: уплаши; — 120,14: *бы ти* было; — 122,38: промисли**т**ељ; — 145,36: настоящте; — 164,37: великъ; — 166,21: управо; — 185,6: дупките; — 186,14: ла́кот; — 241,23: Vorrede; — 242.2: griechiſches; — 252,10: ʒ. B.; 13: Serbiſche; — 254,21: тѐде, тѐ; — 262,29: данас),; — 279,5: Польскихъ; 7: Кирилловскими; — 299,30: од како**г**а; — 302,47: уљан-ик; — 318,4: н. п.; — 322,1: ријечи; 28: произведени; — 355,20: црквени; — 361,22: пунич-ин; — 368,23: попашан; — 377,36: између; — 382,12: пишући; — 386,16: Scribebam; — 389,23: почупамо; — 400,21 (лево): си ме ти; 26: моју коју; — 416,38: комаде; — 419,19: најпослије; — 422,38: Славенским; — 423,19: 30 грошића.; — 425,28: Георгію; — 439.1: ber; — 446,37: Vgl.; — 452,35: verdrängt; — 454,4,5: Auszeichnung; — 456,5: ſondern; — 476,24: мајко.

Шарене заграде (кламаре) нису изишле чисте код ре́чи : на стр. 316: висина, вишина; 317: тавнина, тамнина; 321: ранка, рањка; 352: власан, властан; 364: кућни, кутњи.

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ

Пб 579/3
ID = 1555+12+

СКУПЉЕНИ

ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ

СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ТРЕЋА

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1896

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" - БЕОГРАД
Т Ш, Р. 62186

Библиотека
Неврология и психијатрија
Књига стећ. издавача
Инвентарски број

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић"
БЕОГРАД

И ова је књига уређена по истим основама и на исти начин како је рађено у првим двема. — Обећани регистар свих расправа и чланака Вукових биће штампан у засебној књизи, у коју ће ући, као накнадни додаци, и два до сада нигде нештампана приказа Вукова, сачувана у рукописној му посмртнини, и друге неке ситније ствари Вукове или његових противника и пријатеља, пропуштене у којој од ове три главне књиге „Скуп. грам. и полем. списа“ Вукових.

П. П. Ђорђевић.

ПРЕГЛЕД

III.

1836.—1864.

СТРАНА

XXVIII. Из предговора „Српским Народним Пословицама“ (г. 1836.):

[Предговора I. издању „Српских Народних Пословица“ чланак:]

VII. 1

VIII. 10

XXIX. Први одговор Светићу (г. 1839.):

Ситнице Єзыкословне [од *I. Хаџжића — Светића*] (г. 1837.) 24

Одговор на Ситнице Језикословне Г. Ј. Хаџића = М. Светића [од *В. С. К.*] (г. 1839.) 29

Утукъ, или Одговоръ на Одговоръ на Ситнице Єзыкословне [од *М. Светића*] (г. 1839.) 40

XXX. Из писма једном члану Матице Српске (г. 1842.):

Изъ писма едномъ члену Матице Срб. писаногъ [од *Вука Стеф. Караџића*] 55

XXXI. Узрок и почетак скупљања нар. песама (г. 1842.):

Правданѣ различностіи у ч. 31. Срб. нар. Листа 1841. о Србскимъ Народнымъ Песмама [од *П. А. Поповића*] 61

Свакомъ своє [од *С. Т.*] 65

Прави узрок и почетак скупљања нашијех народнијех пјесама [од *Вука Стеф. Караџића*] 65

XXXII. Карано-Тврткович и Српски Споменици (г. 1842.):

Нѣколико рѣчій о Србскимъ Споменицыма и ньіовомъ Псевдо-Сабирателю Павлу Карано-Твртковићу (г. 1841.) 73

СТРАНА

Одговоръ Г. Надеждину [од *Павла К. Тврткoвића*] (г. 1842.) 75

Г. Поп Павле Карано-Твртковић и „Србски Споменицы“ [од *Вука Стеф. Караџића*] . . 77

XXXIII. **Одговор на задатак Српском Филологу** (г. 1842.):

Задатакъ Србскомъ Филологу [од *П. Нинковића*] . 83

Одговор на „Задатакъ Србскомъ Филологу“ [од *Ненада Новковића*] 83

XXXIV. **Критика у језику I.** (г. 1843.):

Грамматическо и Єзыкословно мало примѣчаніе [од *К. П.*] (г. 1842.) 87

Филологичный погледъ на окончења *ество*, *ство* и *тво* у средньим' суштествителным, и *ескій*, *скій* и *кій* у прилагателным' именима [од *В. Радишића*] . 88

Критика у језику [од *Вука Стеф. Караџића*] (г. 1843.):

I. [одговор В. Радишићу] 92

II. [одговор К. П.-у] 94

XXXV. **Опет Карано-Твртковић и Српски Споменици** (г. 1843.):

Г. Вукъ Стефановичъ Караџичъ, народне пѣсне, и Србски Споменицы [од *Павла Карано-Твртковића*] 97

Опет Г. Поп Павле Карано-Твртковић и „Србскій Споменицы“ [од *В. С. К.*] 100

XXXVI. **Други одговор Светићу** (г. 1843.):

Вуков одговор на Утук г. М. Светића [од *В. С. К.*] 105

XXXVII. **Из Вукова одговора на лажи и опадање** (г. 1843.):

Вуков одговор на лажи и опадање у Србскоме Улаку:

[прва половина 2. тачке] 127

XXXVIII. **О Каулицијеву издању „Песме Краљевића Марка“** (г. 1844.):

„Песме Марка Краљевића“ [од *В. С. К.*] . . 130

XXXIX. **Писма о српском правопису и језику** (г. 1845.):

О чистоти и правилности єзика србскога [од *В. Лазића*] 133

СТРАНА

О Србскимъ рѣчма предѣлнымъ [од *Ј. С. Поповића*] 145

Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије Писма високопреосвештеноме господину Платону Атанацковићу православноме владици будимскоме о српскоме правопису са особитијем додацима о српском језику:

I. [Писмо Вуково и Текелијино Платону] . . . 148
II. [Говор на састанку „Друштва Српске Словесности“] 152
III. Чишћење и поправљање Српскога језика [одговор В. Лазићу] 162
IV. Критика у језику 174
V. Одговор на „Задатакъ Србскомъ филологу“ . . 174
VI. Примјечанија на преводе г. Томе Љубибратића и на Примјечаније на њих г. Станимира Живковића 174
VII. „О Србскимъ рѣчма предѣлнымъ“ [одговор Ј. С. Поповићу] 174
VIII. Завршетак 178

XL. **Критика у језику II.** (г. 1846.):

Примѣчанія на кньигу „Писма Вука Ст. Караджитьа и Савве Текеліе у Бечу 1845.“ [од *Евг. Јоановића*] 189

Критика у језику. I. Одговор Г. Евг. Јоановићу на „Примѣчанія на кньигу Писма Вука Ст. Караджитьа и Савве Текеліе“ [од *В. С. К.*] 192

XLI. **Одговор Вјекославу Бабукићу** (г. 1847.):

Prijateljski dopisi o pravopisu ćirilskimi i latinskimi pismeni medju Vukom Stefanov. Karadžićem i Věkoslavom Babukićem:

[Писмо Вј. Бабукића Вуку] 200
Odgovor g. Vuka Stef. Karadžića 202
Dodatak uredničtva [„Kola“] 208

XLII. **Одговор на трећи Утук** (г. 1847.):

Утукъ III. Єзыкословный. О єзыку и правопису србскомъ [од *М. Светића*] (г. 1846.) 214

„Утукъ III. Єзыкословный одъ М. Светића“ [од *В. С. К.*] (г. 1847.) 259

XLIII. **Предговор преводу „Новога Завета“** (г. 1847.):

Предговор 263

СТРАНА

XLIV. **Господину са два крста** (г. **1848.**):

Неколико речій „Сѣверной Пчели“ о г. Вука преводу „Новога Завѣта“ (г. 1847.) 272

Господину са два крста [од *Вука Стеф. Караџића* (г. 1848.) 274

Одговоръ „господина са два крста“ (г. 1848.) . . 279

XLV. **Реценсија Ауерове „Sprachenhalle“** (г. 1848.):

c) Bericht des Herrn Wuk Stephanovich Karadschitsch 285

XLVI. **Из „Ковчежића“** (г. **1849.**):

[Из чланка] **Срби сви и свуда** [одељци о језику] . 290

XLVII. **Главна правила за јужно нарјечје** (г. **1850.**):

Književni dogovor 299

Glavna pravila za južno narječje [од *Вука Стеф. Караџића*] 301

XLVIII. **Посланица Анти Кузманићу** (г. **1851.**):

Вука Стеф. Караџића посланица Анту Кузманићу у Задар 304

XLIX. **Одговор на „Примѣтве“ Никанора Грујића** (г. **1853.**):

Примѣтве Никанора Груића, архімандрита кувеждинскога, на преводъ Новога Завѣта кои є господинъ Вукъ С. Караџићъ писао и у Бечу у штампаріи Іерменскога монастира печатао 1847. (г. 1852.) [у изводу] 310

[Одговор на Примѣтве Никанора Грујића] (г. 1853.) 336

L. **Примери српско-славенскога језика** (г. **1857.**):

Примјери Српско-славенскога језика:

I. Предговор 365
II. Примјери из црквенијех књига 398
III. Побожне приповиједтке 412
IV. Како се писало Српски прије 150 година . . 422
V. Још нешто 430
VI. Шта је на првом листу 436

LI. **Писмо Ј. Ст. Поповићу о српској просодији** (г. **1858.**):

Вука Стеф. Караџића писмо Јовану Стерији Поповићу о српској просодији 438

СТРАНА

LII. **Срби и Хрвати** (г. **1861.**):

Srbi i Hrvati [од *Богослава Шулека*] 443

Срби и Хрвати [од *В. С. К.*] 464

ДОДАТАК

1. *Возраженіе на отговор Г. Вука Ст. Караджитъа 19. числ. 1846 С. Нар. Листа* [од Евг. Јовановића] (г. 1846.) 469

2. *Єзыкословне примѣтбе на предговоръ Г. Вука Стеф. Карацића къ преводу Новогъ Завѣта* [од Јована Стејића] (г. 1849.) 471

Исправке штампарских погрешака 594

III.

1836.—1864.

XXVIII.

ИЗ ПРЕДГОВОРА
СРПСКИМ НАРОДНИМ ПОСЛОВИЦАМА

[У „Предговору“ I. издању „Српских народних пословица“ (стр. VII.—L.) тичу се српскога језика чланци:]*

VII.

За читатеље ће моје бити најновије у овој књизи слово *x*; за то ваља и о њему опет што проговорити. Као ствар позната може се само напоменути:

1. Да се глас овога слова (као што га у Славенском језику читамо, т. ј. као што се у Њемачком језику изговара *ch*) међу народом нашим у Србији и у Мађарској не чује, него или се изоставља са свим, као н. п. *ора, вла; оћу, итар; лад, ром, леб; дођо, дадо,* | *реко; говора, говорау; манути, данути,* XII *усанути, {узданути,} кинути; дођомо* (у Шумадији, мјесто *дођохмо*, или, као што се обично по другим мјестима говори, *дођосмо*) и т. д.; или се претвара у друга слова, и то: а) у *в*, н. п. *сув, глув, уво,* (а говори се и по горњему правилу{,} *уо*), *кувати* (или *куати*), *дувати* (или *дуати*) и т. д.[,]

[* **Народне Српске пословице** и друге различне, као оне у обичај узете **ријечи.** Издао их *Вук Стеф. Караџић*, философије доктор и различних ученых друштва член. На Цетињу. У Народној Штампарији. 1836. — Обична 8⁰, страна L, лист. 5, стр. 362 и лист. 8.

Другом је издању натпис: **Српске Народне пословице** и друге различне као оне у обичај узете **ријечи.** Издао их *Вук Стеф. Караџић*. У Бечу у штампарији Јерменскога манастира 1849. — Обична 8⁰, стр. LIV и 388. — Овај се предговор овде зове *Предговор Прећашњи,* јер има на стр. LIV. и кратак *Предговор Садашњи*.

Сада се чланак VII. и VIII. *Предговора* штампају по првом, цетињском, издању, а што је у другом, бечком, издању ново или друкчије — стављено је у угласте заграде; што је пак било само у првом, па испуштено из другог издања, стављено је у шарене заграде.]

Нар. библиотека „Св. Сава“ БЕОГРАД

б) у *к*, н. п. *женик, грек, ћакнут*.[,] в) у *ј*, н. п. *смеј, греј, броја, чоја, снаја, аждаја*;[,] *кијати* и т. д.

2. Да се у Херцеговини ово слово, поред таковога изговарања{,} као у Србији и у Мађарској, на крају ријечи изговара као *г*, н. п. *ораг* (а даље *ораа* — или *орâ*, — *орау* и т. д.), *врâг (враа — врâ — врау), врг (врћа, врћу), граг (граа — грâ — грау), смијег (смија, смију), мијег (мија, мију)*;[,] *дођог, дадог, реког, чуг*;[,] *говораг (говорау)*;[,] *овијег* (род. мн{ож}.), *нашијег, иг* (н. п. ја сам *иг* вићео) и т. д. (али *суг* и *глуг* не вјерујем да би ко рекао, него *сув* и *глув*; тако ни *тиг*, него *тиј*; мјесто κετχϊй говори се *вети* и *вегди*; даклем у прилагателним именима не претвара се у *г*!). Ово је све до сад говорено{,} ћe се и како се прави глас овога слова не изговара; али ћу сад да почнем говорити{,} *ћe се и како се изговара* [ћe се и како се изговара].

XIII Колико сам ја до сад народа нашег вићео, могу казати{,} да се данас у *Дубровнику* [Дубровнику] прави глас овога слова најбоље изговара: онћe се он јасно чује и у почетку ријечи{,} и на крају{,} и у сриједи{,} и пред самогласнима и пред полугласнима словима, н. п. *орах* (*ораха, ораху* и т. д.), *страх, брах, грijех (грijеха, грijеху)*;[,] *дадох, рекох, говорах (говораху)*;[,] *хоћу, хитар, ухо, сух, глух*;[,] *хлад, хром, хранити, храна, сахранити, сахрана*;[,] *уздахнути, кихнути, кихавица* и т. д. За чудо је{,} да се говори *худ*, и *худоба*, а *худити* не каже се, него *удити*, н. п. *уди* ми море; не ће ти то *наудити!* Може бити{,} да би се {и} онћe још која овака ријеч нашла{,} у којој се за *х* као заборавило; али је ја нијесам чуо. А још је за веће чудо{,} што се у ћекојим ријечима изговара *х*{,} ћe му (према осталим Славенским нарјечијама) није мјеста, н. п. *зијехати* (мјесто *зијевати*), *зијехање* и *зијехалица* (м. *зијевање* [, *зијевалица*]), *зијехнути* (м. *зијевнути*). По свој прилици ће бити и онћe више овакијех ријечи, но ја за сад ни једне више нијесам познао; а по другим мјестима оваке примјере напоменућемо послије. — *Хвала, захвалити, похвалити* и т. д. пишу списатељи Дубровачки; али ја ни од кога
XIV онћe нијесам могао чути{,} да тако говори, него: *фала, зафалити* и т. д.; а кад сам кога, особито од онијех{,} који знаду читати и писати, запитао о томе, казивали су ми{,} да се говори и једно и друго. По свој прилици би Дубровчани овако рекли (као и многи остали Срби што говоре) и *фатати (уфатити, дофатити, зафатити, прифатити)* мјесто *хватати (ухва-*

тити и т. д.), али они ове ријечи немају никако, него мјесто ње говоре *хитати, ухитити, дохитити* и т. д.

Осим Дубровника глас овога слова чује се како онуда по околини, тако и горе к југу[1]) по свему приморју народа нашега и по Црној гори до самога Скадра; али слабо ће здраво, постојано и на свакоме мјесту у ријечи. По околини Дубровачкој боље се чује поред мора и по острвима{,} него горе к Херцеговини. А прије{,} него станемо говорити{,} како се ће горе уз приморје изговара, ваља најприје казати што о онијем мјестима; јер су слабо позната по источним и сје-
верним крајевима народа нашега.[2]) Од Дубровника идући
поред мора к| југу на крају Дубровачке државе одваја се XV
од мора у суху земљу (к Херцеговини) отока, готово свуда шира од Дунава ниже Би{ј}ограда, која се онуда зове *канал* и{ли} *конао,* и кривудајући између превеликијех каменитих гора, отеже се к југоистоку око шест сахата хода до под саму Црну гору (но вода у отоци овој није све морска, него је има више слатке, која извире испод Црногорскијех гора, па од успора морскога нарасла: пред сјеверним вратима Которским извире у пролеће ријека{,} на којој би педесет камена могло млети; а пред јужним вратима види се у свако доба године{,} како вода у виру из дубине извире). Како се с мора дође у отоку, одмах је с десне стране под брдом до саме воде десетак кућа, које се зову *Рôсе:* ту је царина и стража од отоке, и когођ у њу улази или из ње излази, ваља онђе да се пријави, и да каже{,} одакле је, куда иде, и шта носи. Према Росама је на лијевој страни{,} на поузвишеноме од воде мјесту *Нови,* град стари готово развалјен, и више њега на брду новији и тврђи. Од Новога око три сахата на оној је
страни,| али тако у куту{,} да се са сриједе отоке не може XVI
видјети, *Рѝсан* (варош и зидине од старијех градова, и на брijегу и на води), који је из народнијех наших пјесама и у Србији познат; више Рисна је на планини кнежина *Кри-вòшије,* са још двије мале кнежинице, од којих се једна зове *Ӯбли,* а друга *Ледѐнице.* Од Рисна идући уз отоку око је-

---

[1]) У Дубровнику учени људи к Тр{ије}сту зову *горе,* а ка Котору *доље;* али народ к Тр{ије}сту зове *доље,* а ка Котору *горе,* као и ја овђе што узимам.

[2]) У Србији се к југозападу зна најдаље за Црну гору; али одонуд *иза Црне горе* шта је, јамач|но не зна нико{,} ко онамо није био; тако се исто у Сри- XV
јему и у Бачкој и у Банату не зна{,} шта је иза Далмације, или најдаље иза Дубровника{,} горе уз приморје.

днога сахата је варош и више ње градић *Пèраст;* према Пераству је на другој страни *Стòлив,* неколико кућа крај воде, а остале чак горе готово под самијем врхом од брда. Даље идући уз отоку око по сахата од Пераста неколико растрканијех кућа зову се *Дра́жев вр̀т,* у којему на самој води има стара зидина, за коју се приповиједа{,} да је била кула *Лима* арамбаше; а на другој страни према Дражеву врту за једну кућерину надно *Маркова врта* говори се{,} да је била кућа *Баја Пивљанина.* Око по доброга сахата од Дражева врта почиње се варош *Дòброта,* и отеже се поред воде испод брда око читав сахат хода; а према Доброти на десној страни{.} исто тако стоји *Пр̀чањ.* Више Доброте се отока свршује, и на десној страни свршетка њена стоји *Кòтор,* велики стари град на води, а мањи и може бити новији горе на стјенама; са зидова обадва ова града може се добацити из пушке на
XVII Црногорску грани|цу. Ово су главна мјеста поред отоке, а села око ње има највише између Рисна и Новога. Између мора и отоке су мале двије кнежине или капетаније: *Лу̑штица* и *Кр̀толе.* Сву ову земљу око отоке, од Котора па доље до мора, звали су Млечићи (Венецијани) Bocche di Cattarro = *Боке ди Катаро* (ушће Которско), откуда је и међу народом нашим онуда постало име *Бока,* или, као што Дубровчани говоре у мн{ож:}. броју (управо по Талијанскоме) *Боке.* — Од Котора к југу око по дана хода сухијем путем на мору је мали градић *Бу̑два.* Између Котора и Будве онај комад земље зове се *Гр̀баљ,* у коме су четири кнежине: *Лаза̑ревићи, Бо̑јковићи, Т'у̑јковићи* и *Љу̀бановићи* (прве су двије између мора и пута{,} којим се иде из Котора у Будву, а друге двије између пута и Црногорске планине *Ло̑вћена*). Између Будве и Црне горе у брдима су три мале кнежине или општине: *Мàшне, Пòбори{,}* и *Брàићи;* а мало више Будве поред мора (к југу) почиње се кнежина *Пàштровићи* (или *Пàштројевићи*), и отеже се између мора и планина{,} које је растављају од Црне горе, око шест сахата хода, до брда *Дубовице* и *Цмилове улице,* која њу раздвајају од нахије Барске, а државу Австријску [Аустријску] од Турске Арбаније (Арнаут-
XVIII ске). Сав овај комад земље, који од југо|запада граничи с морем, од сјевера с (Турском) Херцеговином[1]), од сјевероистока опет

---

[1]) Ваљало би овђе да граничи с Дубровачком државом; али су Дубровчани негда молили Турке, да их раздвоје од Млетачке државе, и тако су Турци (у Карловачкоме миру 1699. године) узели и од ове стране и од Далмације по

с Херцеговином (до више Рисна), од правога истока с Црном гором (од више Рисна{,} до Цмилове улице), а од југоистока с Турском Арбанијом, звао се отприје, док су Млечићи њим владали, *Млетачка Арбанија,* као и сад Њемачки што се зове *Австријска* [Аустријска] *Арбанија;* а наши многи људи, особито који оданде даље к сјеверу живе, у говору узимају ово све за *Боку*. — У свима овим поменутим мјестима има око тридесет хиљада душа (све правијех Срба, какови и гђе бити могу); једна четврт од овога биће закона Римскога, а остало је све Грчкога. У Новоме, Котору и Будви измијешани су људи од обадва закона; у Рисну има само једна кућа за|кона Рим- XIX
скога; у Перасту и у Прчању мало има кућа закона Грчкога, у Столиву само двије (доље код воде), а у Доброти нема ни једне; у Луштици и у Кртолама има неколико кућа и закона Римскога, а по Кривошијама, Ублима, Леденицама, Грбљу, Маинама, Поборима, Браићима и Паштровићима, све је закона Грчкога. Може бити{,} да никако мјесто у народу нашему није тако важно и знатно за *језик* [језик] наш, као (права) Бока. Не само што онђе (као и у Дубровнику) Срби закона Римскога не говоре (као н. п. по Славонији, по Далмацији и по Босни) *вира, лито, дите, дид;*[,] него (као и они закона Грчкога) *вјера, лијето, дијете, ђед* и т. д.; него се у свакоме мјесту *друкчије* [друкчије] говори: Доброта се почиње од самога Котора, тако{,} да чоек{,} који није оданде, не може знати{,} које су куће Добротске, које ли су Которске, па Доброћани са свим друкчије говоре{,} него Которани; из Пераста у Рисан нема више од једнога сахата, а у говору је већа разлика између Ришњана и Пераштана{,} него између Неготинаца и Требињана; Прчањане и Доброћане раздваја само отока, преко које се дозвати може, и у Котору се сваки други дан на пазару мијешају, па опет вјешт чоек свакога од њих, док проговори, може познати{,} из кога је мјеста. Могло би се рећи{,} да| је н. п. између Ришњана и Пераштана{,} узрок ове XX
разлике{,} што су Ришњани закона Грчкога и што су отприје дуго времена били под Турцима и мијешали се више с Херцеговцима{,} него с[а] Бокељима, а Пераштани закона Римскога

комад земље до мора; па тако остало и до данас (те се ни из Далмације у Дубровник, ни из Дубровника у Нови по суху друкчије не може отићи, него — с пратиоцима од лазарета — *преко Турске земље!*). С јужне се стране овај комад зове *Сутorина* (и управо узевши није шири од једнога сахата), а онај са сјеверне *Клек*.

Библиотека „Св. Сава" Београд

и били још̑те од неколике стотине година једнако под Млечићима; али између Пераштина и (н. п.) Доброћана нема ни једнога од овијех узрока, и опет се у говору разликују! Тако ја бих рекао{,} да је највећи узрок овоме{,} што су ова мјеста{,} које водом, које камењацима{,} тако затворена{,} да се из њих без невоље никуд маћи не може, па се житељи њихови (а особито жене и ђеца) слабо мијешају са околним сусједима својим, него проводе вијек свако у своме мјесту: тако, н. п., у Пераштy има жена од 60 година{,} које се оданде никуд нијесу макле. — За сад и о овоме нека буде доста; а други пут, ако Бог да здравље, може бити{,} да ће се и више што говорити о народу овијех крајева. Само ћу још овђе напоменути{,} да се и у нахији Барској много ̨говори нашим језиком, али је народ понајвише закона Римскога.

Сад опет да се повратимо к изговарању слова *x*. Уз приморје горе, по Боци, боље га изговарају Срби закона Римскога{,} него Грчкога; а између онијех првих најбоље га изxxi говарају Пераштани, а најмање Доброћани (за| које се приповиједа{,} да су се негда из Црне горе онђе саселили, и који се с Которанима сваки дан готово мијешају); између другијех пак најмање Ришњани и Новљани, који су отприје били под Турцима, и који се и сад много мијешају с Херцеговцима. А по осталијем онуда мјестима (у Котору, Луштици, Кртолама, Грбљу, Будви, Маинама, Поборима, Браићима и Паштровићима) и по Црној гори и по нахији Барској чује се глас овога слова врло добро на крају ријечи, у сриједи пред полугласним словима (н. п. у ријечима: *уздахнути, махнути*) мало слабије, пред самогласним словима (н. п. у ријечима: *хоћу, ходим*) и међу њима (н. п. у ријеч[и]ма: *находим, праха, муха*) још слабије (и то ће мање{,} ће више), а у почетку пред полугласним словима (н. п. у ријечима: *хлад, храна, хром*) нимало, или врло ријетко. Што су сјеверни крајеви Црногорски ближе к Херцеговини, то се *x* мање чује; али к истоку не губи се тако одмах, него се, истина све слабећи, протеже преко Зете{,} може бити чак до Метохије и до Косова, ће га одонуд опет Бугари са својим изговором подупиру (као што се и доље око Тимока може познати). И у Босни од варошана, особито који су Турскога закона, може се чути *танак* [танак] изговор слова *x* (од прилике као xxii у Њемачком језику *h*). За сад| и о том доста. По овоме{,} што је до сад казато{,} може читатељ дознати{,} како се у коме крају

народа нашега изговарају оне ријечи{,} у којима се *x* у овој књизи налази. Да се по границама између овијех м{и}јеста, ће се *x* различно изговара, изговор његов мијеша, као што га мијешају и људи{,} који пређу из једнога мјеста у друго, то се разумије само по себи; тако се. н. п., уРисну и у Новоме може чути и *чух*{,} и *чук*{,} и *чуг;*[,] *грије*х{,} и *грије*к{,} и *грије*г*;*{,} *овије*х{,} и *овије*к{,} и *овије*г, и *овије*[1]) и т. д. Тако су у Тршићу, ће сам се ја родио, само стари људи, који су се изродили у Херцеговини, говорили: *граг, кожуг, мијег, овијег;* а остали не само што су говорили: *гра, кожу, мије, овије, оније* и т. д.; него су се онима још и подсмијевали.

Овђе је потребно још напоменути{,} да Црногорци прави глас слова *x* изговарају на крају у род. мн{ож}. код свију суштест. имена, н. п. десет *аушаках,* нашијех *женах, јунаках, ријечи, љућих (људих)* и т. д. Поред Црногораца овако говоре и приморци| готово сви од *Роса* [Роса] до иза Бара, а особито XXIII Доброћани. У Дубровнику овога обичаја нема, али *ниже* Дубровника на полуострву *Рату* може се чути, само не онако здраво и постојано{,} као у Црној гори. Може бити да је ово изговарање слова *x* (ће му ни у Славенском језику мјеста није) постало поред изговарања тога гласа код прил. имена и мјестоимениј̈а у овоме (род. мн{ож}.) падежу. Сад ће се лакше моћи погађати{,} зашто Срби закона Римскога (по Славонији, [Х]рватској, Далмацији) на *оваким* [оваким] мјестима пишу *x* (Латинско *h*), ако га и не изговарају. — Као што је већ напоменуто{,} да се у Дубровнику говори *зијехати,* тако и у Црној гори има примјера{,} да се *x* изговара{,} ће му није мјеста, н. п. говори се *ланих* (мјесто *лани*), а у пјесми чуо сам и *паха* мјесто *пава* (пауна).[2]) Јамачно ће и онђе бити још више оваковијех ријечи, које показују{,} како се ћешто народ побркао у изговарању *x,* као и другијех ћекојих слова или гласова.

Видећи ја по народу нашему овако различно изговарање слова *x,* ћео сам у овој књизи да га наштампам свуда{,} ће му је гођ право мјесто (по етимологији), па читатељи нека га изговарају{,} како је коме обичније и повољније; но будући

---

[1]) *Овај* (род. мн{ож}.) падеж код свију прил. имена и мјестоимениј̈а (која се као и она склањају) може се овако без *x* чути и у Котору, и усред Црне горе (а може бити и Херцеговине).

[2]) Ја сад сумњам да је овђе *паха* мјесто *пауна,* него може бити да је од *пахати (пахам* или *пашем)*].

да сам је најприје био написао и (још 1833. год.) у Бечу
XXIV почео штампати| оним нарјечијем{,} као што је *„Милош Обреновић*, кнѧзь Сербїи; *или Грађа за Српску историју нашега времена,“* по том однесавши је у Црну гору, и умноживши је пословицама из онијех крајева, поправљао сам рукопис по овоме нарјечију, колико се узгред могло, мислећи остало при штампању поправити и изједначити; но кад послије видим{,} да не могу чекати{,} док се она наштампа, ја поправим само прва четири листа, а остало препоручим пријатељу моме [своме]{,} Г. *Димитрију Милаковићу*, Црногорскоме народном секретару, да при штампању (у коректури) према ономе поправи; но Г. Милаковић наскоро по том отиде оданде народним пословима; Високопреосвештени пак Господ. Владика, који би се поред свега свога високога чина и поред свију премногијех послова у оваковом догађају драговољно примио{,} барем једну коректуру да прочита, отиде такођер својим пословима с Цетиња; и тако коректура ове књиге остане на штампарима. За то је поред многијех других погрјешака и *х* не само на много мјеста изостављено (као н. п. у ријечима: *оћу* мјесто *хоћу*, *ранити* м. *хранити*, *њиов* м. *њихов* и т. д.), него је ћешто уметнуто{,} и ће му није мјеста, као н. п. на страни 56. у ријечи *хусне*, м. *усне!*

XXV

VIII.

У писању сваке моје дојакошње књиге ја сам се једнако старао{,} да би се из ње народни језик наш управо познати могао; за то ћу овђе још да назначим најглавније разлике у језику нашему, које сам за прошавшу годину дана познао у оним нај јужнијим крајевима народа нашега{.} ће је књига ова штампата. И тако:

1. На оним мјестима{,} ће је у староме Славенском језику мало *јер* (ь), у новоме Славенском и у Руском *е* или *о*, а у Српскоме *а:* или, другим ријечима да кажем, ће је гоћ у Српскоме језику између полугласнијех слова *(благогласија ради)* уметнуто *а*, прави Црногорци и готово сви њима сусједни приморци изговарају глас између *а* и *е* (али наличнији на *е*{,} него на *а*), који ја овђе не знам друкчије назначити, него са *ь*, н. п. *дьн, дьньк, сьн, сьньк, кьд, петък, опьньк, мьгла, мьска, отьц, пушък, бъдьнь, бъдьни дьн, чьст, гладьн, узък, љубъзьн, једьн, седьм, осьм, дошь* (мјесто *дошао*

— јер као што се у Србији и у Сријему и у Бачкој и у Банату у оваким догађајима у говору често изоставља *а*, а изговара се само *о*, н. п. *дош'о, рек'о, кот'о*[,] и т. д.;[,] тако се онамо и по свима приморским крајевима изоставља *о*, а изговара| само *а*), *нашь*, (м. *наша'*), *рекъ* (м. XXVI *река'*), *текъ* (м. *тека'*) и т. д. Овако се изговара и оно *а* у род. мн{ож}. на крају пред *х*, н. п. *јунакъх, женьх, пушькъх, опьнькъх* и т. д. Доброђани, за које се, као што је и прије казато, приповиједа{,} да су се онђе негда саселили с Цетиња, на оваким мјестима не изговарају *никакво самогласно слово*, него управо онако{,} као да је ъ (по данашњему Караблашком изговору), н. п. *дън, къд, петък* и т. д. Неке оваке ријечи они тако тешко изговарају{,} да их *само они* [само они] управо и без муке могу изговорити; за то им се Которани и други сусједи и подсмијевају, и тим их нагоне{,} те се људи у разговору с њима чувају од тога (колико знаду и могу); а жене и ђеца код кућа друкчије и не знаду{,} него тако. Слушао сам у Перасту од једне врло старе жене из Бара, која је одонуд онђе *скоро* дошла, ђе говори исто тако{,} као и Доброђани.

2. Прави Црногорци у ђекојим ријечима мимо остале Србе претварају *з* у *ж*, *с* у *ш*, и *ц* у *ч*, и[,] колико сам ја дознати могао, чини ми се{,} да би се ово за главно правило у том узети могло{,} да се *з* у *ж*[,] и *с* у *ш* претвара: а) пред *н*, н. п. *жнам* (мјесто *знам*), *беж нас* (м. *без нас*), *пражно* (м. *празно*), *љубажни* (м. *љубазни* = *љубезни*);[,] *шни|јег* (м. *снијег*), *шнијет* (м. *снијет* = *куколь*), *кршно* име XXVII (м. *крсно* име), *чашни* крст (м. *часни* крст), *шнаха* (м. *снаха*), *дешни* (м. *десни*), *јашни* (м. *јасни*) и т. д. б) пред *л* (али највише{,} кад за њим иде *е*{,} или *и*), н. п. *жли* час (м. *зли* час), *кожле* (м. *козле*), *кожлићи* (м. *козлићи* — али *кожлад* нијесам могао чути, него *козлад*), *крож* лијепи пелихор (м. *кроз* лијепи), *ниж* ливаде (м. *низ* ливаде), *мишлим* (м. *мислим*) и т. д. в) у глаголима учес{т}ним, н. п. *завежживати* (м. *завезивати*), *кажевати* (м. *казивати*), *опишшивати* (м. *описивати*) и т. д. А може се чути *ж* мјесто *з* и у друкчијим ђекојим глаголима, н. п. *мржјети* (м. *мрзити*), *лежи* (м. *лези*). — *Ц* у *ч* претвара се како у глаголима учес{т}ним, тако и у другим, н. п. *бачити* (м. *бацити*), *пребачивати* (м. *пребацивати*), *разбучити* (м. *разбуцити*), *мичати* (м. *мицати*), *речи* (м. *реци*), *сијечи* (м. *сијеци*), *печи* (м. *пеци*), *вучи* (м.

вуци) и т. д.[1]) Ово се мени за сад чини да је главно правило у томе; али се и осим њега у другим ђекојим ријеxxviii чима ова премјена може чути, као| н. п. *шенат* (м. *сенат*), *шкерлет* (м. *скерлет*), *шежањ* (м. *сежањ*), *чртало* (м. *цртало*); ђекоји реку и *чар* (м. *цар*); а од некога може бити да би се и више оваковијех примјера могло чути, н. п. *шиве* (м. *све*) и т. д. (Кад Бокељи у шали што приповиједају како је говорио Црногорац, они *свуда* [свуда] говоре *ж* мјесто *з*, *ш* мјесто *с*, и *ч* мјесто *ц*, но то је које шала{,} које несавршено знање). Ово се претварање слова највише чује у западњим [западним] крајевима Црне горе, а што се од нахије Катунске и Ријечке одмиче даље к истоку и сјеверу, све рјеђе постаје: већ се у Бјелопавлићима подсмијевају ономе{,} који рекне *кршно* име, говорећи му: „Твоје нека буде *кршно*“ (од *крша* = *камена*), „а моје је *крсно*.“ Да ли ово претварање слова у Црну гору није дошло из Талијанскога језика, у коме се (по Млетачкоме нарјечију) онуда по приморју тако чини? У ред овијех ријечи иде и од rosa *ружа*, које се говори по свему народу нашему, осим Дубровника, а онђе *руса*. Тако је по свој прилици Талијанско изговарање узрок{,} што се ђешто у Црној гори и по сусједноме приморју у ђекојим ријеч[и]ма *з* изговара{,} као што Грци изговарају *ђ* и *џ* (као{,} од прилике{,} *дз* или *дџ*), н. п. *дзита* (м. *зита* = *камен*), xxix *дзуб* (м. *зуб*), *дзора* (м. *зора*).| По изговору је на ове ријечи налик и *дзенерал* (м. *џенерал*, *ђенерал* или *генерал*).[2])

3. Двојесложна имена женска{,} у којих се први слог врло отеже (са знаком ´), и која су, као од милине, скраћена од другијех имена, н. п. *Мáра*, *Кáта*, *Вúда*, *Стáна*, *Јóка* и т. д.; овакова имена не само у Дубровнику и по свему онуда приморју, него и у Црној гори имају на крају

---

[1]) Ова три посљедња [пошљедња] примјера (*сијечи*, *пећи* и *вучи*) слушао сам и у Србији од људи из Старога влаха.

[2]) Вриједно је овђе напоменути{,} да се у Босни по варошима и градовима, а особито у Сарајеву, слабо изговарају прави гласови *ж*, *ш*, *ч*, и *ц*, него се *ж* изговара као Пољско *ź*, *ш* као Пољско ś (као што је у предговору к Српскоме рјечнику на страни XXIX. напоменуто, да се у Херцеговачком нарјечију изговара *з* и *с* пред *ј*), *ч* као *ћ*, *ц* као *ђ*, н. п. *źена* (м. *жена*), *дуśа* (м. *душа*), *ћаśа* (м. *чаша*), *свједођба* (м. *св{ј}едоџба*), *филђан* м. *филџан*) и т. д. Овђе се још може напоменути, што приморци (као што су ми приповиједали) око Сења и Ријеке, као тепајући, *ж* изговарају као *з*, *ш* као *с*, *ч* и *ћ* као *ц*, а *џ* и *ђ* као *дз* или *дц* (као што је у Српскоме рјечнику на горепоменутој страни казато{,} да калуђери у Србији говоре), н. п. *зена* (м. *жена*), *ноз* (м. *нож*);[,] *дуса* (м. *душа*), *цаса* (м. *чаша*), *нас* (м. *наш*);[,] *хоцу* (м. *хоћу*);[,] *додзи* (м. *доћи*) и т. д.

е мјесто *а*, а на| првом слогу глас са знаком ^ (као што је xxx
и по осталом народу у зват. падежу), н. п. *Мâре, Кâте, Вîде, Стâне, Јôке, Гôрде* (од Гордана) и т. д. Но ово је само у имен. и зват., а у осталим падежима говори се по општему обичају. Тако сам слушао у Конављу (више Дубровника) ђе се пјева *нêве* (и у имен. и у зват.), а *Јêле* у зват. пад. чуо сам ђе се пјева и у Србији:

Селе, *Јеле,* што се не удајеш?

Може бити{.} да је с овим сродно и *селе,* које се у Србији понајвише у зват. чује у пјесмама, но у Конављу слушао сам и у другим падежима (како гођ да би се говорило и *сéла*), н. п.

Пођи с Богом, наша неве, не обзири се
На *селино* миловање,
И твој рабро *селу* има.
Она ће те миловати
Боље{,} него *селе* твоја.

Овђе се може споменути и *мâле,* и *брâле* (које се и у Србији чује у пјесмама), и *тâле* (од *тата* = *отац*), које се у Доброти, Прчању, Столиву и Перасту *говори* (а особито{.} кад се куну жене и ђевојке, н. п. „Жив ми *тале*! Тако ми Бог *тала*“ — сачувао или здрава кући довео), и *Крîле* (које сам слушао у Перасту ђе се говори од *Крста*). На ово је доста налик{,} што сам слушао у Црној го|ри ђе се говори xxxi
(у имен. и у зват.): *Гаврише* (м. *Гаврило*), *Михаише* (м. *Михаило*), *Даниле* (м. *Данило*) и т. д.

4. У Паштровићима, у Црмници (у Црној гори) и у нахији Барској говори се *ге* мјесто *ђе* (*гђе*), тако и у свима догађајима{,} ђе је ова ријеч сложена с другима, н. п. *ниге, сваге* и т. д.

5. У Паштровићима тешко се на крају ријечи (или слога) може чути *м*, него све *н* мјесто њега, н. п. *говорин* (м. *говорим*), *иден* (м. *идем*), *водон* (м. *водом*), *ножен* (м. *ножем*), *седан* (м. *седам*), *седандесет* (м. *седамдесет*), *осан* (м. *осам*), *осандесет* (м. *осамдесет*)[,] и т. д. (али кад дође самогласно слово, онда се *м* опет говори, н. п. *говоримо, идемо* и т. д.). Што се у Србији и у Херцеговини говори *након* (послије), а у Дубровнику *након,* овђе ће бити *н* претворено у *м*.

6. У Црној гори додаје се код мјестоимениja (а каткад и код прилагат. имена) на крају *зи,* н. п. *овизи, {онизи,}*

тизи, нашизи, вашизи, којизи; Докле мудри мудроваше, *лудизи* град примише и т. д. Овако сам слушао у пјесми од неке старе сљепице Живане, која је сједила у Земуну, а родом је била однекуд из Србије, и као сљепица ишла је чак и по Бугарској:

XXXII О давини о *другојзи* грани —
О давини о *трећојзи* грани —

Јамачно је овако *зи* и у *њојзи,* које се говори по свему народу Српскому; а Добровски мисли{,} да је и у тезоименитый таково *з,* и кад помислимо{,} да Дубровчани и данас говоре не само *тега* (м. *тога*), него и *тези* (м. *тизи* = тај), као и *овези* (м. *овизи*), *онези* (м. *онизи*), онда се о том нимало сумњати не можемо.

7. Напоменуто је у предговору к првој књизи народних наших пјесама (у Липисци 1824.) на страни XXXVI., да се ђешто у народу нашему узима падеж винит. мјесто сказ.; но у Црној гори и у Боци тешко је друкчије и чути да се говори{,} него тако, н. п. Тога нигда није било *у Црну гору* (м. *у Црној гори*); сједи *у Боку* (м. *у Боци* или *Боки*); носи вино *у мијех* (м. *у мијеху*); опраштам и змију *у крш* (м. *у кршу* — кад ко на смрти опрашта); Ако те срећа не причека, не стиже је *на вељега хата* (м. *на вељему хату*) и т. д. Докле ово иде к сјеверу у Херцеговину [Херцеговини], ја сад не могу казати, али к истоку чини ми се да ће преко Зете бити отишло у Метохију и у Косово. У пословици: „Или лонац *о крш,* или крш *о лонцу,* лонцу ками свакојако“ изврнуто је наопако, т. ј. сказ. мјесто винителнога; а у пословици: „Удала
XXXIII би се и кћер|ца и мајка, но нема су чим, а нема *за ким*“ узет је творит. мјесто винителнога; но ја бих рекао{,} да ово није прави обични говор, него да су *погрјешке,* као, н. п., што у Сријему, у Бачкој и у Банату не само многи говоре, него, несрећом језика нашега, ђекоји и у *књигама пишу: у Новим* Саду (мјесто *у Новом* Саду = [—] творителни мјесто сказателнога!), *на добрим* коњу (м. *на добром* коњу) и т. д.

8. У Српскоме језику (као и у осталим Славенским наријечијама) родителним се падежом само онда може казати{,} да је што *чије* [чије], кад оно име{,} које се склања, има поред себе или име прил., или још каково сушт.[,] н. п. круна *Силнога Стефана,* задужбина *кнеза Лазара,* гроб *Милоша Обилића,* кућа *једне жене,* коњ *мога пријатеља* (у шали

се рекне и: ово је *нашега мене* — мјесто *моје*) и т. д.; а у противном догађају сушт. име претвара се у прилаг., н. п. задужбина *Лазарева*, гроб *Милошев*, *Марково* рало, *царев* двор и т. д.;[1]) но у Црној| гори и по сусједноме приморју XXXIV од *он* говори се прави род. падеж у женскоме роду, н. п. мати *ње* (м. *њена*), отац *ње*, *ње* сестре и кћери и т. д.

9. Од правијех Дубровчана може се чути{,} да се у именима прил.{,} која се свршују на *г* и *к*{,} пред *и* претвори *г* у *з*, а *к* у *ц*, н. п., *убози*, *убозијем*, *убозијех*; *висоци*, *висоцијем*, *висоцијех* и т. д. Може бити{,} да је ово претварање онуда било негда више у обичају{,} него што је данас, јер списатељи њихови готово свуда пишу тако, а сад се више чује од старијех људи{,} него од младежи, која се више мијеша с људма из околине{,} него што су њени стари отприје (за времена републике) чинили. Овђе иде и оно{,} што се у Црној гори у *пословицама* говори *мнози* („На кога су *мнози*{,} на тога и Бози," и: „Чиј су| *мнози*, онога и Бози"); но у XXXV простоме говору оваковијех примјера ја онђе нијесам могао чути.

10. Ѣе се гођ *а* у говору отеже (са знаком ´ или ^), онђе прави Дубровчани изговарају глас између *а* и *о*, н. п. у ријечима: *ја*, *јаје* (јáје), *рâдим*, *хрáна*, *мáјка*, *ћáћа* и т. д.

11. Како у Дубровнику и горе по Боци, тако и по приморју испод Дубровника (к сјеверу) ђекоја сушт. имена средњега рода имају мн{ож}. број{,} који се свршује на *и́ја*, н. п. *сели́ја* (од *село*), *мјести́ја* (од *мјесто*), *жити́ја* (од *жито*), *вини́ја* (од *вино*), *меси́ја* (од *месо*), *сјени́ја* (од *сијено*), *пољи́ја* (од *поље*), *воћи́ја* (од *воће*), *зељи́ја* (од *зеље*), *гвожђи́ја* (од *гвожђе*), *грожђи́ја* (од *грожђе*), *суници́ја* (од *сунце*) и т. д. Све се ове ријечи у говору употребљавају{,} као прави мн{ож}. број, н. п. ове *су* године *добра жити́ја*; било је на обједу *свакојакијех вини́ја* [*винија*] и т. д.

---

[1]) Ово је опште правило и у Славенскоме (црквеном) језику, и што се против њега налази примјера, они или су се увукли из Грчкога језика, или су онако од старине узети у обичај, као ђекоји и у Српскоме језику, н. п. Ето, ца|ре, XXXIV *заточника* главе; у име *Бога* (истина{,} да се говори и: дошао у име *брата*, отишао у име *оца* и т. д.; но ја бих рекао{,} да је овђе *у име* као предлог *мјесто*); а особито је у обичају код презимена{,} која се свршују на *ић*, н. п. Од бијеле куле *Драговића*, До крваве ступе *Поповића*; *Мркоњића* и калпак и перје; Добро јутро, *Бијелића* бако! код *Остојића* винограда, код *Добриловића* куће и т. д.

12. У Тр{ије}сту сам слушао од људи из [Х]рватске{,} да се сказ. падеж мн{ож}. броја у мушк. и средњему роду и код сушт. и код прилагателн. имена свршује на *ије* (мјесто *ијех*), н. п. у *градовије приморскије*, на *нашије воловије*, по *околније селије*, у *нашије вода* и т. д. И у Црној гори
XXXVI чуо сам од једнога чоека с Његуша: по *Брдије*, по *Кучије* (управо овако без *х* на крају!). Да рекнемо{,} да је код сушт. имена *ије* (*ијех*) постало од Славенскога ѣхъ (мјесто кога се у Мађарској говори само *и*, н. п. по *градови*, на *коли*); али откуда код прилагателнијех? Да није код њих и у овоме и у родителноме падежу (мн{ож}. броја) *је* додато (или пред *х* уметнуто) према овоме сказателноме?

13. У Српскоме језику на много је мјеста *ј* послије *б*, *в*, *м*{,} и *п*, претворено у *љ*, н. п. *зобљем*, *саблја*; *здравље*, *уловљен*; *умље*, *безумље*, *сломљен*, *земља*; *сноп̑ље*, *коп̑ље*, *капља*, *утопљеник* и т. д. Како у Дубровнику и по свему онуда приморју, тако и у Црној гори у оваким ријечима говори се и *љ* и *ј*, н. п. *зобљем* и *зобјем*, *здравље* и *здравје*, *уловљен* и *уловјен*, *земља* и *земја*, *сломљен* и *сломјен*, *сноп̑ље* и *сноп̑је*, *коп̑ље* и *коп̑је*, *скуп̑ље* и *скуп̑је*, *Жабљак* и *Жабјак*
XXXVII и т. д.[1]) Истина{,} да има Славенскијех нарјечија (н. п. Бугарско){,} у којима се у оваким ријечима *љ* не чује никако; али бих опет ја рекао{,} да је ово у народ наш дошло од Талијана (а особито од Млечића), који у своме језику претварају *љ* у *ј*. Тако на острву *Корчули* [Корчули] (ниже Дубровника) око шест хиљада душа народа Славенскога, који је морем одвојен од остале своје браће, и који се више мијешао с Талијанима, у цијеломе свом језику нема гласа за *љ* ни за *ћ*, него мјесто обадва говори *ј*, н. п. *жеја* (м. *жеља*), *кошуја* (м. *кошуља*), *постеја* (м. *постеља*), *јегуја* (м. *јегуља*), *пријатеј* (м. *пријатељ*); *преја* (м. *пређа*), *меја* (м. *међа*), *лаја* (м. *лађа*), *ројен* (м. *рођен*) и т. д.[2])]

14. Неке се ријечи у гласу друкчије изговарају. Напоменуто је у предговору к Српскоме рјечнику на страни LXXI{,} да се ћепто у нахији Би{ј}оградској говори *ло́нац*

---

[1]) За чудо је{,} да је народ по поменутим мјестима међу оваке ријечи помијешао неколико ријечи од другога реда, у којима се у Славенском језику овај
XXXVII слог пише са *ѣ*, и тако изговара *љ*{,} ће му никако мјеста није, н. п. *обје* и *обље*, *бјеше* и *бљеше*, *побјеже* и *побљеже*, *бјечве* (чарапе) и *бљечве* и т. д.

[2]) Ово ваља испоредити с онијем што сам сад у *Ковчежићу* писао о *Чакавцима* и њиховом језику.]

(м. *лòнац*), *кукýруз* (м. *кукȕруз*), *кóнац* (м. *кòнац*), *сéло* (м. *сѐло*) и т. д. Сад ћу овђе да назначим такове разлике{,} које сам опазио на овим најј јужнијим странама народа нашега. И тако: а) Имена мушка двојесложна{,} која су{,} као од милине{,} скраћена од другијех име|на, и која се у Сремач- XXXVIII
коме нарјечију свршују на *а*, а у Херцеговачкоме на *о*, а свуда им се отеже први слог са знаком ´, н. п. *Ђóко, Вáсо, Пáјо* и т. д.; овакова имена у Црној гори имају (на првоме слогу) глас са знаком ^ (као по осталоме народу у зват. падежу), н. п. *Ђôко, Вâсо, Пâјо, Пêро, Нîко* и т. д. б) У Црној гори говори се *млȉјеко* (м. *млијѐко*), *дȉјете* (м. *дијѐте*), *рȉјека* (м. *ријѐка* — опомињем се{,} да сам овај посљедњи примјер слушао и у Тршићу). Јамачно ће бити и више оваковијех примјера, но ја за сад не знам ни једнога. в) У Доброти слушао сам{,} ће се говори: *какȍ* си (м. *кàко* си?) — добро, *какȍ* ти? У Дубровнику се говори *госпȍђа* (м. *гòспођа*). г) Као што се и амо по свему народу говори: *Добрȍ* јутро! *добàр* вече! тако сам у Дубровнику и по цијелој Боци слушао и *добрà* ноћ! у очи *светогà* Вида, код *светогà* Луке и т. д. На ово је налик и оно{,} што у бројним именима, кад се слажу с ћекојим сушт., дође глас на посљедњи слог, н. п. *двијѐ* литре, *четирȉ* литре; *двијѐ* паре, *двијѐ* кокоши, *двијѐ* куће, *двијѐ* пушке; *седàм* пара, *осàм* пара, *девѐт* пара и т. д. У оваком догађају једносложно бројно име добије други глас, н. п. *двá* цара (м. *двâ*), *трú* литре (м. *трȋ*), *трú* брата, *трú* чоека, *пéт* пара (м. *пêт*), | *шéст* пара (м. *шêст*) XXXIX
и т. д. Многе сам од овијех примјера ја слушао и у Србији, а по овијем јужним крајевима тешко се друкчије може и чути; него ваља знати{,} да бројно име оваки глас добије *само онда*{,} кад се сложи са сушт. именом{,} које у овоме падежу (који је до *пет* остатак од двојственог броја) има глас или врло оштар (са знаком ̀), или округао (са знаком ̂), или онај са знаком ̂; а с оним{,} којега се глас управо протеже (са знаком ´) не, н. п. може се рећи: *двá цàра, двá сȗнца, двá мјесêца, двијѐ мâјке, девѐт кȗћа*; али не може: *двá рáста* (него *двâ рáста*), *двијѐ лȗке* (него *двȉје лȗке*), *четирȉ нóжа* (него *чѐтири нóжа*) и т. д. И међу самим оним сушт. именима{,} која у овом падежу имају глас са знаком ̀, има их{,} с којима се бројно овако не може сложити за то{,} што им глас није *врло* оштар, н. п. каже се: *двијѐ* куће, *двијѐ* ватре, *двијѐ* жеље; али се не може рећи:

двијѐ жене (него *двѝје* жене); јер би се онда први слог у *жене* морао изговорити онако брзо{,} као што се изговара у зват. падежу мн{ож}. броја, и тако брже{,} него што се говори у именит. мн{ож}. Тако се не може рећи ни: *двијѐ* сестре, *двá* попа, *двá* топа и т. д.[1])] д) Ѣекоји прости глаголи у времену давнопрошавшему у мушк. роду једин. броја
XL имају глас са зна|ком ` , а у женск. и у сред. роду у обадва броја, као и у муш. у мн{ож}. броју са ´, н. п. *дȁо, дáла, дáло, дáли, дáле, дáла; прȁо, прáла, прáло, прáли; брȁо, брáла, брáло, брáли; пȉо, пúла, пúло, пúли; мрȓо, мр́ла, мр́ло, мр́ли;* овакови глаголи *сложени* у муш. роду јед. броја премјесте само глас на предлог, а у женскоме{,} и сред. роду у обадва броја, као и у мушкоме у мн{ож}. броју, осим оштрога гласа на предлогу, имају на другоме слогу глас са знаком ^, н. п. *прȍдао, прȍдâла, прȍдâло, прȍдâли, прȍдâле, прȍдâла; ȍпрао, ȍпрâла, ȍпрâло, ȍпрâли; ȍбрао, ȍбрâла, ȍбрâло, ȍбрâли; пȍшао, пȍшла, пȍшло, пȍшли; ȕмрȍо, ȕмр̂ла, ȕмр̂ло, ȕмр̂ли.* Колико је мени до сад познато, овако се говори по народу нашему; но у Дубровнику само у мушк. роду јед. броја говори се *овако,* а у свима осталим догађајима задржи се онај глас простога глагола, н. п. *прȍдао, продáла, продáло, продáли, продáле, продáла; ȍпрао, опрáла, опрáло, опрáли; ȕбрао, убрáла, убрáло, убрáли; пȍпио, попúла, попúло, попúли; ȕмрȍо, умр́ла, умр́ло, умр́ли; пȍвио, повúла, повúло, повúли* и т. д. Доста је по гласу на
XLI ово налик и оно{,} што се у Дубровнику говори *стáла*| мјесто *стȁјâла.* Вриједно је овђе споменути{,} што се у Срије му, у Бачкој и у Банату ѣекоја презимена (која се свршују на *вић*) изговарају с друкчијим гласом{,} него у Србији и по осталим крајевима народа нашега. Овакова презимена постају (као што је напоменуто у *Даници* за годину 1828. на стр. 30—31.) од мушкијех имена, и, по општему обичају и правилу, без и каке премјене у гласу, н. п. *Милȕтин, Милȕтинов, Милȕтиновић; Стȁнимȋр, Стȁнимȋров, Стȁнимȋровић; Влȁдисав, Влȁдисављев, Влȁдисављевић; Весѐлин, Весѐлинов, Весѐлиновић; Јȍван, Јȍванов, Јȍвановић; Лȁзȃр, Лȁзȃрев, Лȁзȃревић* и т. д. Но у Срије му, у Бачкој и у Банату

---

[1]) О овоме бих ја сад још сила имао говорити, али ми главобоља никако не да; само ћу напоменути н. п. *нȁ рану* и *ȕ рани*, и *нȁ воду* и *у вȍди; нȁ преслици* и *на дȅсници; ȕ Дунаву* и *у грáду; прѐко брда* и *прекȍ куће* и *преко вȍдē*].

сва ова поменута и многа друга (четворосложна и петоросложна) презимена изговарају се с гласом другим (са знаком ´), а ђекоја и на другом слогу, н. п. *Милутúновић* (м. *Милȕтиновић*), *Станимúровић* (м. *Стàнимȉровић*), *Стратимúровић* (м. *Стрàтимȉровић*), *Владисáвљевић* (м. *Влàдисављевић*), *Веселúновић* (м. *Весèлиновић*), *Јовáновић* (м. *Јòвановић*), *Ивáновић* (м. *Ìвановић*), *Лазáревић* (м. *Лàзаревић*), *Обрáдовић* (м. *Òбрадовић*), *Стефáновић* (м. *Стèфȁновић*), *Стојáновић* (м. *Стòјановић*), *Максúмовић* (м. *Màксимовић*), *Вукашúновић* (м. *Вукàшиновић*), *Јáнковић* (м. *Јȁнковић*), *Миловáновић* (м. *Мȉловȁновић*) и т. д. Ја сад управо не знам{,} или би било правије рећи{,} да је овај изговор међу народ наш у Мађарској дошао из Русије, или да је постао од Нијемаца, а да једно од тога двога мора бити, свједочи и то{,} што је он више у обичају код варошана{,} и код људи{,} који су се по варошима бавили, него код простога народа.

15. Осим овијех главних разлика, које се простиру на више ријечи, има много разлика у значењу јединственијех ријечи, од којих ћу неке, опет само најглавније, овђе да назначим, н. п. код свију Србаља закона Грчкога *владика* значи епископ, а у Дубровнику *владике* се зову властеоске жене и ћевојке, а мале ћевојчице зову се *владичице*. *Дјевојка* се онђе зове свака слушкиња, била удата или неудата. удовица или баба од 60 година; а *дјевојчица* зове се свака она, која се није удавала, и није слушкиња, макар била и усићелица од 80 година. *Баба* се зове свака дојкиња и дадиља, макар била и ћевојка од 15 година или још млађа. У Котору се зове *ђетић* сваки слуга, макар био старац од 80 година. У Дубровнику и у свој Боци *слуга* се зове и женско и мушко (н. п. *моја слуга* каже се и за слугу и за слушкињу);[,] и по томе| како мушкарци, тако и жене и ћевојке, кад се с ким поздрављају, говоре: *слуга ваша*! (у Боци се још и од људи и од жена може чути и *слȕжица*). У Дубровнику се магарац зове *тòвар*, магарица *тòварица*, магаре *товáрче*, а мали *тòвáрчић* или *тòварић* (а у Херцеговини се магарац зове *кéњац*). *Година* у Дубровнику значи вријеме (das Wetter), н. п. данас је ружна *година*, јуче је била лијепа *година*[,] и т. д.; а око Ријеке Сењске (као што су ми *пиштовиједали*) *година* се зове лијепа киша (а што код нас значи година, то се онамо свуда зове *гòдиште*). *Почастити* у нас се каже само оним стварима{,} које се у онај

мах потроше, н. п. *јелом, шићем, лулом духана* и т. д., а у Дубровнику говори се и за све остале ствари, и значи у право [управо] поклонити (verehren), н. п. *почастио га цревљама* (ципелама), *халином, јагњетом* (живијем), *пушком, коњем* и т. д. *Пи́тати* у Дубровнику значи *ѝскати* (begehren), а *ѝскати* значи *тражити* (ſuchen); с овим ваља да ће бити сродно и оно{,} што се у Сријему говори *и́скати* и *пои́скати* (м. *бискати* и *побискати*); *гулити* онђе значи *чупати* (н. п. траву по врту), тако је у пословици: *Изгули* комару ногу, и цријева су му
XLIV на двору. У Србији *гуја* значи{,} што и *змија*, а у Ду|бровнику се *гуја* зове глиста. У Боци свиње се зову *бугари*, а једно *бугар*; ово се може и у Дубровнику чути, али највише за оне свиње{,} које долазе из Србије (као од *Бугарске*). По Црној гори и по свим околинама њеним *блато* значи језеро. *Лу́д* у Дубровнику значи неслан, н. п. *луд крух, луда јуха* (чорба), *лудо месо* и т. д.; а у Црној гори реку и: *луде паприке, лудо зеље* (т. ј. младо, за пресађивање — као што се обично и по другим мјестима говори: *лудо дијете*). *Диња* по свему приморју зове се лубеница, а права диња *пѝпун* (од Латинскога *pepo*). *Тѐ* у Црној гори значи и *што* (који), н. п. чоек, *тѐ* је био с нама; жена, *тѐ* смо је срели; љуђи, *тѐ* су тамо били и т. д. Напоменуто је у предговору к *првој* књизи народних наших пјесама на страни XXXVI{.} и у предговору к *четвртој* књизи на страни XXIII — XXIV{.}, да се ђешто говори *те* мјесто *ће*; у Црној гори и по свима околним крајевима то се врло много чује, и прем да би ђе ко [ђеко] рекао и у јед. броју, али се мени чини{,} да би се за правило узети могло{,} само у мн{ож}. броју: *тê* и *хòтê* (према јужнославенскоме црквеном хотѣтъ, а према данашњему хотѧтъ). *Војска* у Боци значи чељад (људи, жене и ђеца), н. п. у овој кући има много *војске*; обична *војска* у овоме
XLV мјесту и т. д. *Пѐро* у Дубров|нику значи лист, н. п. *перо од рȗсе* (руже), *од јабуке, од зеља* и т. д. (као и у нас што се каже *перо лука*?); тако и *перо из либра* (лист из књиге). У Црној гори и у свему сусједноме приморју преслица се зове *куђеља* (као што сам у Рисну и у пјесми слушао: Сковаше јој сребрну *куђељу*). *Из* у Црној гори и у Зети говори се и мјесто *од*, н. п. донеси *из Јована* сјекиру; донеси *из Јане* ракије и т. д. (као што се по осталим мјестима говори само код *мјêста*, н. п. *из куће, из поља, из планине, из воде* и т. д.). — Ђекоје се ријечи друкчије изговарају него код

нас, н. п. по свему приморју и по сусједним крајевима Црне горе мјесто *вријеме* говори се *брijеме* (које се у оним падежима{,} који су друкчији од именит., не може разликовати од *брѐме*, н. п. да ко у Дубровнику или у Котору рекне: *немам бремена*, ваљало би погађати{,} или значи{,} да *нема кад*, или{,} да нема шта *носити*). На Корчули говори се *бретено* мјесто *вретено*. У Црној гори говори се *љуђи* мјесто *људи*. По Црној гори и по свим околинама њеним говори се *цмиљети*{,} мјесто *цвиљети*;[,] *кам*{,} м. *камен*;[,] *крем*{,} м. *кремен*;[,] *плам*{,} м. *пламен*;[,] тако у пјесмама, *љȕби*, м. *љуба*. У Боци се спуж зове *шпуг*. У Дубровнику се каже *греб*{,} м. *гроб*; и *гребље*{,} мјесто *гробље*; мјесто *расти* (wachſen) може се чути и *рéсти* (*узрéсти*, *нарéсти* и т. д.); XLVI мјесто *пиле* говори се *пипле* (*пиплићи*, *пиплица* и т. д.); мјесто *господар* каже се *гòспâр*. По свему приморју и по Црној гори говори се *ластовица* м. *ластавица*, а у Црној гори *срабац* мјесто *врабац*; *болијест*{,} м. *болест*; *дријево*{,} м. *дрво*.[1]) — По неким мјестима, а особито у Дубровнику, чују се од најпростијих људи ђекоје праве Славенске ријечи, које у нашим крајевима или нијесу познате никако{,} или су узете из црквенијех књига, н. п. *пêст* (песница), *пȋр* (свадба), *тлȁ* (патос, der Boden), *плàш* (род. *плашта*: Славенски плащь [плащь] — као кабаница), *ȕбогӣ* (просјак), *ȕбогā* (просјакиња), *утро* (м. *јутро* — у Доброти), *улица* (сокак), *искрьй* (Славенски искренїй, der Nächſte), *влас* (коса), *бо* (јер), н. п. он *бо* је знао; а особито се говори послије *зашто*, н. п. XLVII *зашто бо* је знао (отуда ће бити дошло и у Мађарску *јербо*), *пот* (зној — и у Црној гори), *обједъ* (ручак, које у Дубровнику значи *доручак*, као и *ручати* = *доручковати*), *òдар* (кревет — и у Црној гори), *убрус* (пешкир), *убрушчић* (das Schnupftuch), *сèбар* (кажу{,} да су отприје у Дубровнику тако звали *тежаке*), *мȉка* (брашно, das Mehl, — у Дубровнику, Пераству, Столиву, Прчању{,} и Доброти;[,] дакле све код онијех{,} који су Римскога закона! А *брашно* мјесто *јело* може се чути у Црмници, п. п. *кућа од брашна* рекне се за газдинску кућу, ђе

---

[1]) У Дубровнику се данас говори *дрво*, али кад ко у шали приповиједа{,} како је какав ондашњи властелин говорио, онда се и онђе може чути *дријево*. Ова ријеч свједочи{,} да су правије имали они{,} који су у Србуљама писали и штампали дрѣво, него они{,} који сад у Славенском језику пишу древо (оваковијех примјера показаћемо други пут више, кад станемо говорити о изговарању онијех ријечи{,} које се у Славенском језику пишу са ѣ).

се гости дочекују и часте), *ва̀здӯх* (по данашњему Славенском ВОЗДѫХЪ — у Котору), *ѝнђе* (Славенски индѣ = на другом мјесту — у Доброти), *вериге* (сваки синџир), *мјерила* (терезије), *ма̀ска* (мазга — и у Црној гори), *сјета* (жалост — у Пераству), *постјешити* (похитити), *повиједати*{,} и *повједити* (казивати и казати — и у Црној гори). *Гӯса̑р* у нашим се крајевима само у пјесмама може чути, а у Доброти и у говору значи *хајдук* или *јунак* [јунак]. У Славенском језику има доколѣ (откуда је и наше *докле*), а у Црној Гори говори се и без предлога, само *ко̀ље*, и значи, од прилике, *вријеме* (die Zeit), н. п. *није ми коље*, т. ј. немам *кад*; коме је путовати, није му *коље* дријемати и т. д.

XLVIII Још само о *двије* ријечи: *много* и *чоек*. Као што је познато, у нашим се крајевима тешко изговара *м* и *н* (или *њ*) заједно (једно до другога), него или се *м* претвори у *в* (као н. п. *гувно, тавница*), или *н* у *л*, а *њ* у *љ* (као н. п. *млого, млим, Млеци; грмљава*); по оним крајевима пак не само што се говори и *тавница* и *тамница*, и *много* и *млого*, него се врло често може чути и *м* мјесто *в*, н. п. *гламња* (м. *главња*), *рамно* (м. *равно*), *омнови* (м. *овнови*), *димно* (м. *дивно*) и т. д. Па овако изврнуто слушао сам у Рисну ђе се говори и *мнада* мјесто *млада*! За то сам ја у овој књизи ћео свуда да буде *много* (као и *гумно, тамница* и т. д.), но наштампано је готово свуда (осим прва четири листа) *млого*, као што је још отприје било написано. — Славенска ријеч ЧЛОВѢКЪ претрпљела је у нашему језику различне премјене: у Сријему, у Бачкој и у Банату, као и у Србији око Саве и око Дунава, говори се *човек*; у Славонији, [Х]рватској, Далмацији (особито по острвима) и Босни (особито код онијех који су Римскога закона) *човик*[1)]; у Херцеговини и по околинама њеним *чоек*; у Црној се гори *е* изговара, од прилике, као *ӓ* (или као *ъ* у ријечи *дьн*), и у род. каже се *чо̑јка*, и отуда *чо̑јство*; у Боци мијеша се Херцеговачки и
XLIX Црногорски; Дубровчани прави кажу *човјек*, а по свој околици њиховој (осим острва) говори се{,} као и у Херцеговини. У Пераству, а и у Дубровнику од Никшићана (Турскога закона) слушао сам *че̑к* и *чӧк*. *Чо̑к* у имен. падежу нијесам још чуо ни од кога, али у зват. слушао сам од ђекојих

[1)] По острвима и *човик*.]

Бошњака и Славонаца Римскога закона, н. п. добар *чо̂че*! Истина{,} да је *човјек*, као што Дубровчани говоре, најближе к Славенскоме; но ја сам у овој књизи ћео свуда да буде *чоек* (према нарјечију{,} којим је она у осталоме штампана), и тако ће се гођ нађе друкчије, оно ваља узети за штампарске погрјешке.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

У Бечу 10. Јулија 1836.

В. С. К.

[Прво издање у овим чланцима разликује се од другога још у овом: 1.) *у првом издању штампане су без акцента ове речи: стр. XVI:* Рисан, Кривошија, Убли, Леденице, Пераст, Столив *и стр. XVII:* Грбаљ, *док га у другом имају, као што је овде (стр. 5. и 6.) штампано.* — 2.) *у првом су издању многе речи штампане обичним словима, а у другом курсивним, и то: на стр. XXVII* куколь, *на стр. XXVIII, XXXI, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XLI и XLII сви примери у загради; на стр. XXIX сви примери у напомени који су у загради и:* ценерал, ћенерал или генерал; *на стр. XXX* отац; *на стр. XLVII* доручковати; *на стр. XLVIII* главња, равно, овнови и дивно. — 3.) *на против у првом издању из курсивних слова, а у другом из обичних: на стр. XLV* лист из књиге *и* сковаше јој сребрну. — 4.) *у првом издању стоји на страни XXXIII погрешно* узет је творит. мјесто сказателнога, *с тога је у овом издању штампано како гласи у другом:* узет је творит. мјесто винителнога. — 5.) *у првом издању последње речи на стр. XXXVII (овде 5. врста стр. 19.) гласе:* скраћена **0** (*м.* од) другијех имена.*]*

XXIX

[1] **СИТНИЦЕ ЄЗЫКОСЛОВНЕ**

одъ

І. Хаџићња — Светићња.

I.

У Новомъ-Саду,

Печатано у Типографіи Янковићевой. 1837.

[Мања 8⁰, стр. 15. — На другој страни је мото :]

[2] Adde parum modico !

I.

[3] **Грамматицима Србским'.**

Великій онай Шлецеръ у своме Опыту русски Лѣтописа год. 1768. на стр. 222. између прочегъ говори за русску Повѣстницу овако: „Будући да безъ критическогъ сравньиваня Лѣтописа у русской Повѣстници ништа ніє починяти, а ово іоштъ учинѣно ніє, и тако іоштъ за садъ нитко незна, кои су прави и истинити Лѣтописи, нити тко исте подпуно изяснити уме: то я као за *срећу* неку држимъ, *што є досадъ у старой русской Исторіи тако мало писано.*“ А нѣговъ не маньій Рецензентъ Хайне у Геттингскомъ ученомъ Указателю 1768 год: 3. Марта на страни 209—224. ове мысли не само одобрава, но іоштъ већма подкреплява говорећи: Русія, као што Г. Шлецеръ врло право и оштроумно примѣчава, има за садъ *ту срећу,* да іоштъ русске Исторіе нема. Ово є заиста срећа; єръ тако се баремъ могу оне погрешке избећи, коє су кодъ свію осталы новы Исторія, коє су намъ познате, учинѣне. Прво обработаніє скоро свію овы Исторія было є случаємъ опредѣлѣно. Одма су обычно съ онымъ починяли, гди є престати требало, т. є. Исторіє у союзу писати, и Системе правити; они су по єданъ временникъ (хро-
4 нику), како имъ є руке до|шао, узимали, и на нѣга се безъ критическогъ

претресаня оснивали. Мало по мало показала су се противословія, прогрешности, недоказательна изреченія; о коима се распра родила. На последакъ дошли су на оно, што є у почетку чинити требало, да найпре источнике изтраже, и критически исправе и очисте. Два столѣтія већъ има, како се Исторіе о Немцима и Немачкой пишу. Па гди смо садъ? башъ у почетку. Садъ се мало по мало починѣ мыслити, да се найпре источници Исторіе очисте, и критическо изданіе Лѣтописа' и остады источника учини.“

Ово є о Повѣстници говорено онда, кадъ се зора критическогъ века указивати почела: нити се тко данас о истини и основаности овы речій сумняти може. Овоме подобно я бы слободно смео казати: да є срећа за Србскій єзыкъ, што до данасъ іоштъ подпуне и у системи написане Грамматике Србльи немаю, или поне што су уверени, да такове немаю; и да ће іоштъ већа срећа быти, ако небуду онде починяли, гди свршити треба, т. є. ако небуду правили системе безъ предварителногъ почастногъ претресаня и испытиваня разны предмета єзыка и Грамматике, безъ кои', као што самъ се я іоштъ године 1830. у П. Ч. Лѣт. Срб. стр. 49. изясніо, ніє могуће разумно на савршену и у свой своіой обширности подпуну| Грам- 5
матику Србскога єзыка мыслити. Тежко є већь установлѣне, узаконѣне, и већь уобычаєне погрешке истиснути и одбацити: зато за времена валя добро мотрити, шта є на природи єзыка основано, шта ли не, и тако дуто и основано судити и размышляти, пре, него се правило какво у єзыку оснує и као стално и истинито призна. Споро и съ великомъ натегомъ и читава учена дружства успѣваю противъ узаконѣны и уобычаєны погрешака у єзыку. Одъ колике бы важности и ползе Лѣтописъ Берлинскога дружства за немецкій єзыкъ одъ год. 1820. было, да є коіомъ срећомъ у време Готтшеда или Аделунга постао. И да ніє О. Арделіе делла Белла одъ год. 1728. Релковића Славопске Грамматике год. 1767. и Лановіовића 1778. Іосифа Волтиджіе 1803. у системи было, тежко бы се толико погрешака у єзыку Србаля западне цркве у њіове кньиге увукло, и неверуемъ, да бы и Г. Берлићь год. 1833. у своіой Грамматики у искушеніе дошао, ополико неосновапы правила' поставити, да се ніє на прећашнѣ системе оснивао. Тако н. пр. да Г. Берлићъ ніє читао на стр. 38. Г. В. Ст. Караджића Грамматике подъ 6) „Имена, коя се свршую на *аић*, и на *ао*, и *млога друга* на *ак*, *ал*, *аљ*, *ам*, *ан*, *ањ*, *ап*, *ар*, *ас*, *ат*, *ач*, у свима осталима падежима (осим род. млож.) губе а:“ онъ небы| на стр. 29. своє Грамматике казао „daß alle in 6
ac, acs, ak, al, alj, an, anj, am, ap, ar, as und at, ausgehende Hauptwörter, dieſes im Nominativ wegen des Wohlklanges eingeſchaltene a, im Genitiv und allen übrigen Beugfällen, den Genitiv der vielfachen Zahl ausgenommen, verlieren,“ и пр: и тако гди є Г. Вукъ са неопредѣлѣнымъ назначеніемъ „*млога друга*“ погрешность правила свога избеѣи трудіо се, ту є Г. Берлићь свою прогрешку са „alle“ съ примѣчаніемъ подъ *) daß ein wegen des Wohlklanges eingeſchaltene a tonlos iſt folglich iſt es auch unakcentuirt; wenn aber vor c, cs, k, l, lj, m, n, nj, p, r, s, und t, ein betontes á à oder â ſteht, ſo geht dieſes a weder im Genitiv noch in andern Beugfällen verlohren“ — исправити старао се. И кадъ бы овде место томе было, я бы подобны примѣра много навести могао, изъ кои' би се ви-

дило, да Системе Грамматическе безъ предварителногъ основаногъ испыта духа єзыка више штете него полze приносе. Дакле не треба Грамматика? рећи ће тко на ово. О, не! Треба, те како треба. Али я са овим' моим' мыслима. коє сообштавамъ, само тамо тежимъ, да опоменемъ, одъ колике є важности тай предметъ, да небы може быти изъ велике желѣ и ревности стварь преухитрили и у брзости изванъ пута
7 потрчали, да Грамматикъ Србскій, преправившій ключь обштый Філософіе єзыка, независимо одъ досадашньи' система' радити, говорный єзыкъ у свима отношеніяма употребленія сматрати, и по дугомъ испытиваню онога, како быва, и зашто тако а не иначе быва, топрвъ правило, да тако а не иначе у єзыку валя да буде, основати мора.

II.

Кнезъ, Князь, Законъ.

Речь „*Кнезъ*“ и по своме корену, и по личноме окрайку показує древность свога извора и постаня. Првобытный нѣнъ коренъ єсть *Кън* или *Кнъ*, коє се при постепенномъ єзыка развіяню изобразило у *Кон*, и већь као коренъ добыла своє постояно значенѣ, коє се у различитомъ виду и данъ данашньій у єзыку нашемъ задржало. *Кон* само за себе значи *край* (finis, terminus), и као такова речь исто као и *край* употреблявало се и као существително име, и као предлогъ или нарѣчіє, и по том у различитомъ виду и крою прелило се и изобразило у єзыку, задржаваюћи непрестанно своє првобытно значенѣ. Тако *кон*-ацъ (*кон-*
8 чина) значи управо *край* (finis), *кън*-езь — definitor, determi|nator, moderator (опредѣлитель, управитель); за-*конъ*, definitum, determinatum, опредѣленіє; одтуда уза-*кон*-ити (опредѣлити), до-*кон*-ати, опредѣлити, свршити, заключити. И будући да крайный єсть и првый, а првый началный и главный, зато и првенство, глава вообште свагда се означавала са речію *Кнезъ*, *Князъ*, princeps (qui primas capit). Овамо принадлежи и *искони*, у почетку; и може быти, судећи по крою и значеню, истый коренъ и постанѣ има и *кон*-шія (кончія?), сусѣдъ, der Nachbar, кои є край мене, покрай мене, кон' мене, након мене, после мене; и по томе по свой прилици є и *наконче* приличніє по овоме корену толковати, кон' или кодъ девойке, узъ девойку, него *наконьче*, одъ *на коня*. Истый изворъ има и ческо „*доконалостъ*“ die Vollkommenheit.

Г. Шаффарикъ наводи у своіой кньижици „Serbiſche Leſekörner 1833.[“] стр. 87. — да є *конь*, поздніє *кодь* (juxta, pone) у старим' Србскім' рукописима употребляванo, као у Апостолу Дамяновомъ 1324. *конь* тога 226. у Душановой Дипломи 1347. *повише конь поута*, *кодь* великаго цера; у Дипломи Дабише 1391 Nro. 1. *конь не живота*,“ двапуть; у
9 Лѣкар: кньизи 1390. „*поусти моу крьвь въ лѣвоую роукоу| кон' малога прьста*,“ двапуть; у Дипломи Стефана Томе 1458. „*конь заслона*;“ у Псалтиру 1495. „*обрѣтъ настоещи кроугъ лоуны кон' сегоже слово знаменія* к҃д҃. 5.“ у Литург. венец. 1527. „*конь великаго Архіереа Христова Сави Србскаго, иже въ милешеве*;“ србски пакъ данась *кодъ* и *накомъ* место *наконъ* (post); кодъ Далматински Србаля пакъ *кон* и *након*, и т. д. — Ово све служи за доказателство и под-

пору назначенога мнѣнія о корену и значеню речи кнезь. Нити може на своме месту постаяти, што у Добровскогъ Грамматики Славенской 1822. на стр. 217. између коренны слогова съ писменомъ *к* стои „*Княг* (князъ)[“] и по томъ између примѣра наводи се коренно *Князь αρχων*, princeps, безъ свакогъ означенія силе и снаге внутренье истога корена; премда онъ самъ на стр. 578. каже, да „*искони*, in principio, єсть нарѣчіе сложено изь предлога *изъ* и родителногъ *кони* одъ *конь*, *initium*,[“] коє му є могло служити за кажипутъ къ речи кнезь, коя се у коренномъ постаню и значеню са *искони* сроћава. Само ми се невиди ни овде, да є *конь* (умекшано *н* са *ь*) но *кон* правый коренный слогъ. Тако ни у
србским' кодъ Г. Шаффарика наведеним' старим' рукописима „*конь*“ 10
немыслимъ да треба да є умекшано, но да се узимало као *конъ*, будући да Србльи неимаући издавна правога гласа у єзыку за *ъ* на краю, служилису се кадъ съ єднымъ кадъ съ другимъ безъ строгогъ разликованя, докъ ій нису после са єрикомъ и паєрикомъ заменули, као што се и овде на два места види *кон'*; а *кодь* написано є са *ь*. А є ли *кодъ* постало одъ *кон*, или свако за себе стои, то остає іоштъ неизвѣстно. — И по томе є Г. Пухмаєръ у своіой Руской Грамматики у Прагу 1820. на стр. 77. правіє него Добровскій назначіо, пишући: „*князъ* der Fürſt, одъ *кон*. У славенскомъ (дакле по нѣму нема у рускомъ) има *искони*, im Anfange; одтуда князь, *αρχων*, princeps.“ — Тако и Г. Шаффарикъ „Uiber die alten Slaven, Ofen 1828.[“] на стр. 171. основано заиста назначава, говорећи „*книн* у Немской, *книжици*, *княж*, *княгинин*, *княжев*, место у Русіи, *книць* єзеро у Русіи; одъ *кън*: князь, книни, Fürſtin, за-конъ.“

Далѣ ни оно се са здравомъ критикомъ сложити неможе, што Г. СС. у дѣлцу: „Опытъ произведенія именъ сихъ: Князь и книга, въ Будинѣ градѣ 1805.“ говори: „По еѳимону испытуема рѣчь сія ничто незнаменуетъ,“ и што далѣ потврђує, да є то наименованіє *князъ* и *кнезь* названіє собстве|нога имена древны *Хананеа*, *Хананита* и пр. коима 11
є обште име было *кна* (*κνα*, *γνα*, *χνα*) одкуда по Мойсеову описанію, вели, *кнаанъ* (гнаанъ, хнаанъ, или као што 70 толкователя пишу *ханаанъ*), а по простому обычаю *кна*, *гна* или *хна* (и земля Финикійска по Стефану Византійскомъ *χνα*, а народъ или люди *κναοι*, а у єдинственомъ числу *κναῦς* (са грчкимъ ображательнымъ слогомъ *ος*) одъ куда *кнаосъ*; и будући да се одъ Халдеа и Хананеа произвело, то и *а* произносило се као *я*, и тако постало *княосъ*, а после будући *ος* очевидно є грчко окончаніє было, то и *о* као излишно буде избачено, па остане *княсъ* или *князъ*, и изъ узрока што гди Славяни прости рос-
сійскога нарѣчія имаю *я*, онде Серби прости[1]) узимаю *е*, постало є кодъ Србаля *кнезъ* и т. д. — Неоснованость овога довода сама по себи у очи пада; зашто таковимь предполаганѣмъ, да ова речь *кнезъ* по еѳимону ништа незначи, и преливанѣмъ речи ханаанъ у *хна*, ове у *кна*, овоме додаваюћи грчкій ображательный слогъ *ος*, и тако Славенскомъ народу предаваюћи, „*о*“ одбацаюћи и *ς* у *з* преливаюћи, може се заиста|
и до Германске Богинѣ *Гна*, и до грчке речи *γεα* (земля) и може быти 12

---

[1]) По овоме незнамъ, какви су Славяни и Срби непрости (у призрѣнію єзыка). на што ли непрости Србльи променюю *я* россійско? —

до *геене* дотерати. — Томе є подобно и Г. Соларића примѣчаніе: „Gneus Cnaeus, *γναιῶς*, князь.[“] —

По истоме основу немогу одобрити ни мнѣніе (или догадку) Г. *Юрія Венелина* у дѣлу: „Древніе и нынѣшніе Болгаре[“] Ч. I. стр. 46—49, гди онъ єданпутъ производи исту речь коренно одъ *конь* (*ня*), као да бы было скраћено *конязъ* (всадникъ, ратникъ, коняникъ; а после немогући допустити, да ова речь по низкомь своме корену може означити Господара, поставля друго єдно предположеніе (ипотезу), као да бы одъ имена собственогъ изъ древны времена, на прилику као *Царъ* одъ *Цесаръ*, *конягъ* или *княгъ* произиђи могло, говорећи: „По сему князь дѣйствительно, хотя не непосредственно, происходитъ отъ коня, въ своемъ етимологическомъ отношеніи. — Что бы сіе имя означало само собою Государя, нельзя допустить по низкому его прихожденію! Нельзяли однакожь принять слѣдующее предложеніе? *Конягъ* или *княгъ* было имя собственное или прозвище лица до незапамятныхъ временъ, достигшаго верховной власти, подобно Цесарю, и славившагося могуще-
13 ствомъ во всемъ Славянскомъ мірѣ. | По видимому имя его сохранилось въ памяти потомства какъ и Юлія Цесаря.“[1])

Заиста само по горе изложеномъ коренномъ значеню може се судити, како се ово наименованіе кодъ свію Славенски племена одъ старине употреблявало, да є свакога предстателя и управителя означавати могло. И одтуда се и то толкує, да є ово наименованіе у души Србаля не толико страховитость и господарство, колико старешинство, и умерену владу означавало.

14 По изложеним основима може се управо казати, да и книга (кѣига) тай истый коренъ и постанѣ исто има, као и кнезь и законъ; зашто и кѣига има у себи нешто определѣно, премда Г. Добровскій на стр. 228. Грамматике каже: „Sinensibus libri sacri dicuntur *King*,“ безъ изясненія свога мнѣнія о томъ. Я немогу опредѣлити, єсу ли Славенски

---

[1]) Древніе и нынѣшніе Болгаре въ политическомъ, народописномъ, историческомъ и религіозномъ ихъ отношеніи къ Россіянамъ. Историко-критическія изысканія *Юрія Венелина*. Томъ I. Москва, въ Университетской Типографіи 1829. — Ово є онай списатель, о коме самъ я, у 21. Части Лѣтописа Србскогъ 1830 год. као учредникъ у Смѣсицама на стр. 124. подъ 3) обявіо, да ће онъ трошкомъ русске Академіе съ пролећа 1830 год. путъ по Молдави, Влашкой и Бугарской, и одъ части по Македонiи до Атонске горе предузети, съ тимъ намѣреніемъ, да касателно славенски древностій, нарочито рукописа', прилѣжна испытанія учини. И како годъ што самъ онда за вредно држао, путнику оваковомъ одъ свегъ срдца срећу и напредакъ желити, тако бы за читателѣ Лѣтописа пожелателно было, да є садашньій Учредникъ Лѣтописа Г. Павловићь потрудіо се
14 резултатъ | пута овога сообщити, а и иначе подобна извѣстія у Лѣтописъ ставляти непропуштао. Заиста знатна є часть опредѣленія Лѣтописа та, да повременный успѣхъ у Славенскомъ вообще и Србскомъ кѣижеству поособъ сообщава. А то є нарочито Учредника дужность, на кою я нѣга, као пріємника мога, праведно опоменути морамъ; єръ се подобны извѣстія у Лѣтопису давно лишавамо. А безъ оваковы стварій незнамъ како се и мыслити може узаямность (Wechſelſeitigkeit) кѣижевности Славенске, кою є Г. Магарашевићь између прочегъ за предметъ Лѣтописа положіо, и точно извршивао, садашњій пакъ Учредникъ Лѣтописа исключително хоће да исповеда, али слабо наблюдава. Овде намъ лепу науку дає Цицеро, говорећи: „Profecto studia nihil prosunt perveniendi aliquo, nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognoris.“

народи одъ Хинеза, или ови одъ оны наименованіе ово пріймили, кадъ досадъ незнамо, у каковомъ су союзу и отношенію у призренію єзыка ова| два народа стаяла. Овоме се одъ Руса надати можемо, кои най- 15
бољій способъ имаю за то. Али доста се и само каже, да ове речи подобанъ коренъ за своє постанѣ имаю.

Доста є прилично, да и име Азіатски *Кана* ништа друго ніє, него у првобытномъ облику *Кнезъ*. А да Германско König, као и старонѣмачко Kuning, и Готско Kuniggs, и Енглезско King, єданъ изворъ и значенѣ имаю као и кнезъ, то мыслимъ да ніє одъ потребе доказивати.. Шта є пакъ Латинскій предлогъ *cum* и *con*, коє у самой ствари подобно значенѣ има (єръ што є са мномъ, mecum, то є и покрай мене, кон' мене); шта ли *Consul*, *Consilium*, то є лагко погодити. Да є *Cons* у корену єдно што и кнезъ, немыслимъ да каковой сумњи подлежи: Cons-u-l пакъ єсть са ображательнымъ окрайкомъ влашкога нарѣчія, као domn-u-l, Imperator-u-l, састављѣно, и Латинима или Римлянима сприобщено; ово показує древность смесе влашкога нарѣчія са славенскимъ. Истоветность Латинскога *Consul* са слав: *кнезъ* показує и само єдно и исто значенѣ; зашто и єдно и друго означава управителя са много умереніомъ властю него Rex и Imperator. Да и cunæ, cun-abula, ніє колибель, као што многи досадъ мысле и пишу, но управо са *кън*, *кон* и *искони* єданъ изворъ и исто значенѣ има, и о томе я нимало недвоумимъ.

[На ову је књижицу изишао после две године овај Вуков]

ОДГОВОР [1]

НА

СИТНИЦЕ ЈЕЗИКОСЛОВНЕ

Г. Ј. Хаџића = М. Светића.

У Бечу,

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА 1839.

[Обична 8°, страна 19.]

Овај је одговор написан још̂те у мјесецу Септемврију прошавше [2
године, но због моје болести није се могао наштампати до сад (у Феврuарију 1839).

В. С. К.

Истина, да многи људи, не само у нас, него и у дру- [3
гијех народа, вичу на рецензије; али сви прави књижевницы признају, да су оне литератури од велике користи. Опомињем се, да сам, доста подавно, читао у некаквоме Руском журналу, да су узрок томе, што се на рецензије виче, нешто

рецензенти, који доста пута у рецензирању не разликују књиге од списатеља; а нешто и списатељи, који се стиде и најмању погрјешку своју признати. Дакле је рецензентско главно правило, да се здраво разликује књига од списатеља, т. ј. спомињући и поправљајући погрјешке у књизи да се не дира у личност списатељеву, која с књигом и с њезиним погрјешкама нема никакове свезе; а за списатеље у поменутоме Руском журналу стоји: зашто би се они стидјели признати гдјекоје погрјешке, кад се таковијех налази у књигама најславнијих, и старијех и новијех списатеља свију народа, па се тиме ни мало не умањује њихова слава и заслуга. А најпослије нека списатељи у овоме догађају мисле, шта им драго: књига се ни једна не рецензира ради њезина списатеља, него ради користи и напретка литературе.

Које би списатеље сад у нас ваљало рецензирати? — Кад бисмо за то имали новине (које би може бити за језик и за сву литературу биле корисније, него све троје политичке, што имамо), онда би ваљало рецензирати све књиге,
4 које сад излазе, а гдјекоје и прећашње, а осо|бито онијех списатеља, за које се мисли (право или криво), да су између првијех. По томе ја сам се ево наканио, да кажем неколико ријечи *о ситницама језикословним Г. Јована Хаџића* или *Милоша Светића;* но јесам ли ја овдје рецензент, или је то био Г. Хаџић, па се ја сад од њега браним, то нека суде и пресуђују читатељи.

Књижица је ова наштампана на једноме табаку у осмини, и кад се одбије први лист, на коме јој је име („*Ситнице езыкословне, одъ I. Хаджића-Светића.* I. У Новом Саду, печатано у Типографіи Јанковићевој 1837.“), и посљедња страна, на којој нема ништа, онда је остаје само 13 страна. Ласно може тко (да не рекнем сватко) помислити: каку рецензију заслужује то шест листа и по? — Важност књиге не цијени се по њезиној величини, него по ономе, што је у њој, и од кога је; а ова књижица особито заслужује, да се на њу мало погледа по важности, коју јој је показао њен списатељ, како с тиме, што ју је саму за себе наштампао и трошак за њу платио, тако и с онијем, *шта* у њој говори, и *како* говори.

Сва је ова умотворина *Г. Хаџића* раздијељена на два дијела: „I. *Грамматицима Србским.*“ „II. *Князъ Князъ, Законъ.*“

У првоме дијелу ово су главне мисли Г. списатеља: 1) Како је Шлецер казао о Рускоj историји: „Будући да безъ критическогъ сравньиваня Лѣтописа у Рускоѝ повѣстници ништа ніе починяти, а ово іоштъ учинѣно ніе, и тако іоштъ за садъ нитко незна, кои су прави и истинити Лѣтописи, нити тко исте подпуно изјаснити уме: *то я као за срећу неку држимъ, што є до садъ у старой Руской Исторіи тако мало писано;*“ тако он каже: „да є срећа за Србскій єзыкъ, што до данасъ іоштъ подпуне и у системи написане Грамматике Србльи немаю, или поне што су уверени, да такове немаю;“ 2) „Одъ колике бы важности и ползе Лѣтописъ Берлинскога дружства за Немецкій єзыкъ одъ год. 1820. было, да є коіомъ срећомъ у време Готтшеда или Аделунга постао;“ 3) „И да ніе О. Арделіе делла Белла одъ год. 1828. Релковића Славонске Грамматике одъ год. 1767, и Ланошовића 1778. Іосифа Волтиджіе 1803. у системи было, тежко бы се толико погрешака у єзыку Србаля западне цркве у њіове књиге увукло, и неверуємъ, да бы Г. Берлићь год. 1833. у своіоѝ Грамматики у искушенѣ дошао, онолико неоснованы правила’ поставити, да се ніє на прећашнѣ системе оснивао. Тако н. п. да Г. Берлићъ ніе читао на стр. 38. Г. В. Ст. Караджића Грамматике подъ 6) „Имена, која се свршују на *ац*, и на *ао*, и млога друга на *ак*, *ал*, *аљ*, *ам*, *ан*, *ањ*, *ап*, *ар*, *ас*, *ат*, *ач*, у свима осталим падежима (осим Род. множ.) губе *а*,“ онъ небы на стр. 29 своє Грамматике казао „daß alle in ac, acs, ak, al, alj, am, an, anj, ap, ar, as, und at, ausgehende Hauptwörter dieſes im Nominativ wegen des Wohlklanges eingeſchaltene a, im Genitiv und allen übrigen Beugfällen, den Genitiv der vielfachen Zahl ausgenommen, verlieren,“ и пр. и тако гди є Г. Вукъ са неопредѣлѣнымъ назначеніемъ „*млога друга*“ погрешность правила свога избећи трудіо се, ту є Г. Берлићъ свою погрешку са „Alle“ съ примѣчаніемъ подъ *) daß ein wegen des Wohlklanges eingeſchalteten a tonlos iſt, folglich iſt es auch unakcentuirt; wenn aber vor c, cs, k, l, lj, m, n, nj, p, r, s, und t, ein betontes á à oder â ſteht, ſo geht dieſes a weder im Genitiv noch in andern Beugfällen verloren — „исправити старао се;“ 4) Да он ове мисли своје Српскијем Грамматицима за то „сообштава“ „да не бы може быти изъ велике желѣ и ревности стваръ преухитрили и у брзости изванъ пута протрчали, да Грамматикъ Србскій, преправившій ключь обштый Філософіе єзыка, независимо одъ досадашњи’ система’ радити,

говорный єзыкъ у свима отношеніяма употребленія сматрати, и по дугомъ испытиваню онога, како быва, и зашто тако а не иначе быва, топрвъ правило, да тако а не иначе у єзыку валя да буде, основати мора.“

Сад ја молим Г. Г. читатеље, да би послушали мој одговор (или моје мисли) на ове мисли Г. Светића. И тако:

На 1) Ја остављам читатељима, нека суде, може ли се оно све за праву истину узети, што је Шлецер казао за Руску историју. Може бити, да је оно њему само дошло на ум, те казао срдећи се на погрјешке у историјама другијех народа; јер ако је срећа, што је у старој Руској историји *мало* писано, онда би морала још већа срећа бити, да није *нимало*: па шта би онда Шлецер сравњивао? Шта ли би знао казати о Руској историји? (Јер он сам каже, да се историја не може сањати). По овоме нека читатељи суде и о ономе, што Г. Светић каже за Српску Грамматику. Кад он (Г. Светић) казујући оно, што су други већ казали, овога посла управо не
7 разумије, а шта би у њему знао| казати, да прије њега нико ништа о томе није писао?

На 2) Добро би било, да је онај љетопис Берлинскога друштва од год. 1820. постао у вријеме Готтшеда или Аделунга; али је питање: Јели могао постати?

На 3) Ако су Грамматике (Дела Белина, Рељковићева, Ланошевићева и Волтицијева) криве, што се „толико погрешака у єзику Србаља западне цркве у њіове књиге увукло,“ то би ваљало, да су књиге Србаља источне цркве, који Грамматике још немају, или „поне“ који су увјерени, да је немају, без погрјешака у језику; а видимо, да то не само што није истина, него би се готово могло доказати, да у овијех погрјешака има више, него у онијех. — Да Г. Брлић у својој Грамматици одъ год. 1833. не би „у искушеніе дошао, оно-лико неоснованы правила' поставити, да се ніе на прећашнѣ системе оснивао,“ ја се са Г. Светићем о томе не ћу препирати, него ћу само да кажем што о *примјеру*, који је он у томе узео. Вук је 1818. год. у својој Грамматици онако казао, као што је онда знао, а у Даници за год. 1828. на страни 3. и 4, казао је, да је оно *а* (које се у род. и у осталијем падежима, осим род. множ. избацује) свагда без гласоудара, и да је у староме Славенском језику мјесто њега ъ или ь, у данашњему *е* или *о* (као и у Рускоме и Чешком),

а у Крањскоме ни чисто *а*, ни *е*, ни *о*, него онакови глас, као што Каравласи данас изговарају ъ (као што је у предговору к пословицама на страни XXVI. казао, да се и у Доброти говори); по том је Г. Брлић у својој Грамматици 1833. год. онако казао. И ја мислим, да су у тијем ријечима *главна* правила о томе, н. п. *пе́так пе́тка*, и *петак пета́ка; ма̀с мсà*, и *ма̂с ма̂са* и т. д. Да се и овдје налази ријечи, које (или што би их без *а* било тешко изговорити, или што су туђе и по своме постанку у овај ред не иду) од општега правила одступају (као н. п. *свјѐтлац, свјетла̀ца; мр̀тва̀ц, мртва̀ца; чѝстац, чиста̀ца; ту̀ђак, ту̀ђака; о̀ман, о̀мана; та̀ван, та̀вана* и т. д.), то није ништа ново. Сад ако Г. Светић налази, да ово не ваља, зашто не каза, како би ваљало, него само Вука и Брлића окриви, а кривице им не каза (а он, као јуриста и судија, ваљало би да зна, да то није путно). Вук не мисли, да није нигдје погријешио, и да не може погријешити, само мисли, да своје погрјешке опет он може боље поправити, него што би му их Г. Светић поправио.

На 4) Видјели смо, каке су мисли Г. Светића; а у напредак ћемо видјети, да би он много боље и паметније учинио, да је гледао, *говорни* језик сам боље да научи (макар само *како* бива, а просто му *зашто* онако бива) и у писању каквагод правила (ако не за друге, а оно барем за себе) да постави, него што се другима намеће за учитеља у ономе, што сам не зна.

У другоме дијелу каже Г. Светић, да је од коријена *кън* или *кнъ* постало *кон*, а од овога послије *кнезъ, князъ, законъ, книга* (књига), *коншія, наконче*, Азијатски *Кан*, Германски König, Старонњемачки Kuning, Готски Kuniggs, Англијски King; Латински предлог *cum* и *con*, по том consul, consilium, cunae, cunabula.

На ово ја велим: 1) Кад би истина било, да је ријеч *кнез* или *князъ* постала од Славенске ријечи *кон*, и да су с тијем ријечима сродне како Татарско *хан* и *кан*, тако и Германско König и т. д., онда ми овдје ништа друго не би ново нашли, осим знака, како Г. Светић једнако тражи себи славу у туђем послу; јер је то казао Добровски још 1814. год. у својој првој Слованци на страни 219. Али у Г. Светића ништа није ново, тражити себи славу, као прије нечувену новину и своје измишљење казујући оно, што су други

већ прије казали. Тако сам, н. п. ја у Даници за год. 1828. наштампао на 67 листа и по: *„Главна свршивања существителни и прилагателни имена у Српском језику,“* а он по ономе скрпи нешто и у Ш. Ч. Љетописа за годину 1829. изда на 8 листа: *„Єзыкъ Србскій, образованье Србски речій.“* Па да се барем знао мојијем послом помоћи, као што би се помогао човјек, који ствар ону разумије, ником ништа; него је и оно, што сам ја право казао, испремета и замрсио, и толико погрјешака учинио, да му је све дјело од њих шарено, као говор човјека, који бунца, па рекне по коју ријеч паметно, па онда што лудо и наопако, па опет тако, н. п. да су ријечи: *роб, сласт, сваст, чест, част, ноћ* произведене од *глагола;* да је, н. п. *кућиште* произведено са *ште,* а *позориште* са *иште;* да је, н. п. *кадионица* произведена са *оница;* да је *Николић* од Никола, као и *Павлић* од Павао (а не зна, да је *Николица* од Никола, као *Павлић* од Павао; а *Николић* је од Никола, као *Павловић* од Павао) и т. д. Ово је само неколико примјера, а кад би се хтјело све погрјешке назначити, ваљало би написати најмање онолико, колико је и Г. Светић написао.

Ја мало прије рекох: *кад би истина било,* да је ријеч *кнез* или *князъ* постала од Славенске ријечи *кон;* јер *Г. Копитар* каже и *доказује* (у Глаголити на страни XXI., XXXII. и 74.), да је ријеч *кнез* или *князъ* начињена од Германске ријечи kuning, као и *пенязъ* од Pfening, и *усерязъ* од Готског ausahrings.

2) Вриједно би било, да нам Г. Светић каже, од куда он зна, да је *кон* најприје било *кънн* или *кнъ*? Кад би се то могло доказати (старијем рукописима, који се једини у томе могу примити за свједоке), онда би *кон* била ријеч нова по сјеверноме нарјечију, а по јужноме ваљало би да је *кан;* ако ли то само Г. Светић *мисли,* ваља му одбити на дару, као и остало све, што другима казује, а ни сам не зна.

3) Ја бих и сад прије рекао, да је ријеч *наконче* отуда постала, што се даје дјевојци *на коња,* него од *кон;* а *коњиија* мислим да је ријеч Турска, јер кад би била од *кон,* онда би ваљало да је познатија по западњијем крајевима народа нашега (гдје данас готово није ни позната, већ се мјесто ње говори ријеч Славенска *сусјед*), него по источнијем и сјевернијем, куда мјесто ње друге ријечи и нема; за *књигу* пак

ја волим вјеровати Добровскоме, да је од king (које у Хинеском језику значи *књига*), него Г. Светићу, да је од *кон*.

4) Јесу ли Латинске ријечи: cum, con, con|sul, consilium 11
и cunae, cunabula од Славенскога *кон*, ја то остављам *ГГ. Копитару, Гримму и Шафарику* и осталијем правијем и достојнијем судијама у оваковоме послу, нека они пресуде; него се бојим, да ово нијесу за њих праве ситнице, којима се они морају смијати.

Ово је све био говор само о *мислима* Г. Светића, но да речемо коју ријеч и о *језику*. У оваковога списатеља, који *будућијем* Српскијем *Граммatицима* даје науку, а дојакошње и садашње *поправља*, а поред тога и поете, који сам каже,[1])

---

[1]) У стиховима: „*Моя Муза,*“ који су наштампани у 23. табаку *народнога листа* од 5. Јунија 1838. године. Да би се моји читатељи о томе још боље увјерили, и да би могли видјети, како то Г. Светић говори, ево додајем те ијеле његове стихове од слова до слова:

МОЯ МУЗА.

Вѣрна муза наслонила нѣжне главе кротакъ ликъ,
На прси ми пала мила, боравила сладакъ санъ.
Тихо, тихо, нека спава; умору є покой̆ сласть;
Сномъ се нектаръ душе ліе, и небесный̆ крѣпи гласъ.
Кад се муза пробудила, у башчу є шетала,
Росомъ є се ютра мила, руже цвѣтакъ узбрала,
Да њомъ съ чела зной̆ ми утре, и разведри ума трудъ.
Кад є была под ябукомъ, дуну ветаръ, шушну листъ;
Да е Муза преспавала пуны десетъ лѣта вѣкъ.
Съ тужбомъ иде укорена, носећ' руже нѣжанъ цвѣтъ;
Алъ' іой̆ суза оку дала лепоте намъ вышій цвѣтъ.
Съ чела зной̆ ми утирала, беседила м' дивећи с':
»Нисамъ ли я подносила съ тобомъ брига стотину,
»За десетакъ овы лѣта, што ме коре съ ветромъ листъ;
»На свештеномъ, светскомъ Суду вѣрно правду бранила;
»Српску младежь управляла на своґъ рода славе путъ; 12
»Врстна Борђа Лѣтописца заменула у часъ лютъ;
»Цару Францу вѣнацъ плела, дижућ' Србма чувства жаръ;
»Своґъ єзыка танке жиле Српской̆ браћи явила;
»Лукіана оплакала, съ ураніомъ ранила;
»Іоштъ утѣху теби дала за жертвама срдца твоґъ;
»Саву воду пребродила, Србу руку пружила,
»А садъ теби зной̆ тарући одъ умора заспала?« —
Доста Музо, здрава была, на груди ми спавала,
Ютромъ ружу лепу брала, браћи нашой̆ пружала,
Руменія враћаласе, нове пѣвце будила;
Іоштъ имъ любко беседила, да є ружа одъ насъ даръ,
Нека само згодно узму, неће бости бодля прстъ.

М. Светићъ.

Може бити, да на сујету Г. Светића нико не би могао начинити приличније сатире, од ове, коју је он са *својом* музом себи начинио. Кад човјек добро мислећи ове његове и музине ријечи прочита, мора казати, да је муза кратковумнија и безобразнија од свога љубимца; и тако Г. Светић у свему овоме ништа истинитије није казао, него, да је ово *његова* муза.

да *музе с њиме раде*, ваљало би, да је језик *правилан, чист и сладак*; али несрећом наше литературе овдје нема тога својства ни једнога. И за велико је чудо, како Г. Светић, који већ око 20 година не само којешта пише и штампа, него тобоже и о Грамматици мисли и Грамматике учи и поправља, не постави себи какво правило, па онога у писању да се тврдо држи, него и данашњи дан (не само на једноме табаку, него на једној страни и готово у једној врсти) *једне* ријечи сад пише овако, сад онако! Како да би се Г. Светић о овијем погрјешкама својима увјерио, тако да би се (и он, а и други ко) у напредак од њих сачувати могао, ја ћу овдје неколико примјера од њих да назначим. И тако:

1) На страни 6. *сообштавамъ*, на стр. 14. *сообщити*; на стр. 8. *вообите*, а на 14. *вообще*; на стр. 4. *Немачкой*, на 5. *Немецкій*, а на 14. *старонѣмачко*; на 11. у једној врсти *Серби*, а у другој *Србаля*; на стр. 5. *њіове књиге*, а на стр. 14. *књига*; на стр. 5. и *Берлићь* и *Берлићъ* и т. д. Ове су неједнакости у *једнијем* ријечима, а у *једнакијем* другијем не ћу ни спомињати, осим онијех, које иду у разлику између нарјечија језика нашега; но да би се ово боље разумјети могло, почећу мало поиздаље. Као што је и прије напоминјато, главна је разлика у језику нашему у изговарању онијех слогова, који се у Славенскоме језику пишу са словом *ѣ*; и по томе изговарању језик се наш дијели на три главна нарјечија, т. ј. *источно, јужно*, и *западње*. У источноме се овај слог изговара као *е*, н. п. *вера, семе, колено, дед, девојка, дете, сено, бело, лепо, несам, сејати, смејати* се, *желети, волети, видети, вртети, где, овде, онде* и т. д. Овако је у многијем ријечима и у данашњему Славенском језику *е* мјесто *ѣ*, н. п. *иесокъ, млеко, время, пре* (н. п. прекрасный), *предъ* и т. д. У западњему се изговара свуда као *и*, н. п. *вира, симе, колино, дид, дивојка, дите, сино, било, липо, нисам, вијати, сијати, смијати* се, *желити, волити, видити, вртити, гди, овди, онди* и т. д. (овако се и у Малој Росији не само *говори*, него сам ја слушао у Кијеву гдје се *чита* и поје у *цркви* „Радуйся *невисто неневистная*;“ а и Руско *дитя* — мјесто *дѣтя* — иде у овај ред). У јужноме пак изговара се од више руку: а) Гдје се у другијем нарјечијама глас на овоме слогу не отеже, ондје се изговара као *је*, н. п. *вјера, сјеме, шјевати, цвјетови, бјежати*, и т. д. б) У овоме догађају кад је овај слог послије *д, л, н*, и *т*, онда се свуда

(као и у Славенскоме и у Руском језику што *ми* читамо) претвори *л* у *љ*, а *н* у *њ* (н. п. *љето, њедра*), а по многијем мјестима (као н. п. у Херцеговини, Црној гори и Боки) *д* у *ђ*, а *т* у *ћ*, н. п. *ђед, ђевојка, ђеца, виђети, гђе* (ће), *овђе, онђе, врћети, лећети, ћерати* и т. д.; по ньекијем пак мјестима, особито к западу (као у Дубровнику и у Босни — особито по варошима) ова се два слова не претварају, него се говори: *дјед, дјевојка, дјеца, видјети, гдје, овдје, ондје, вртјети, тјерати* и т. д. (и за ово могло би се рећи, да је варошки — господски — говор јужнога нарјечија). в) Г'дје би требало глас на овоме слогу отегнути, ондје се свуда изговара као *ије*, н. п. *дијете, сијено, бијело, лијеш, нијесам, ријеч, ријека* и т. д. Тако се по овијем правилима говори, које наши списатељи још никако не могу да разумију, н. п. *дијѐте, ђѐтета*, и *ђѐца; лијѐпо, љѐпшѐ*, и *љепòта; ријѐка* и *рјѐчица; рјѐч* [рӣјеч] и *рјѐчит'; сӣјено* и *сјѐнина* и т. д. г) Пред *ј* (по Славенскоме пред *я* и *ю*) изговара се као *и*, н. п. *вијати, сијати, смијати* се и т. д. (по овоме правилу и пред самогласнијем словима може се чути као *и*, н. п. *изјести, изио, изјела*; тако је постало и *Биоград* мјесто Бјеоград (Бјелград) и т. д. У неколико ријечи изговара се овај слог и у јужноме нарјечију као *е* (на коме се глас не отеже), н. п. *неки, неко, некад, нешто* (но у Црној гори, а и у Дубров-[15] нику ја сам слушао и *ньеки, ньека, ньекад* и *ньешто*); *срести; времена, временит* (од *вријеме*)[;] *ждрѐбета, ждребѐћӣ* (од *ждријебе*), *јàстребови, јастрѐбаст* (од *јастријеб*); *прѐд* (кућом), а каже се *нàпријед* и *спрӣјед; прѐко* (брда), а каже се и *прӣјеко* (н. п. отишао, т. ј. преко воде, на ону страну); *пре* где се кратко изговара, онде је *е*, н. п. *прѐварити, претòпити, прѐлазити, препйсати*; а где би се морао глас на *е* отегнути, ондје је *ије*, н. п. *приједвара, приједтоп, приједлаз, приједпис, приједклад* и т. д. По изговору западњега нарјечија може се рећи, да се у јужноме изговара *е* мјесто *је* и у ријечима *срѐка* и *врѐка*. Но ово све припада к својству јужнога нарјечија, нити ове неједнакости ваља мијешати с онијем, што се из западњега нарјечија увукло, те се и по овоме и по ономе говори, н. п. *виђети* и *видити, стиђети се* и *стидити се, лећети* и *летити, врћети* и *вртити* и т. д. Тако се по сјевернијем крајевима (у Сријему, Бачкој и Банату) увукло много овога изговора из западњега нарјечија у источно, н. п. *нисам, гди, овди, онди, свагди; желити, летити, видити, позеле-*

нити, и тако у свима оваковијем глаголима. У Бачкој може се чути и: *прид* кућом, *прико* Дунава, *ники* (мјесто *неки*), *николико* (м. *неколико*) и т. д. А у њеколике ријечи узело се *е* мјесто *и* (наопако), н. п. *Боле* ме глава (мјесто *боли* ме), *волем* (м. *волим*). У гдјекојим пак ријечима тако се помијешало *е* и *и*, да се не зна, кад које ваља казати, ни ондје,
16 гдје је у значењу велика разлика, н. п. *пребити* и *прибити*, *превести* и *привести*, *пренети* и *принети* и т. д.

Сад, кад знамо ове разлике у језику нашему, можемо казати, да Г. Светић нема право, што у овијем ситницама пише не само, н. п. *векъ* по источноме нарјечију, *дѣло* по јужноме, а *гди* по западњему; него и једну ријеч двојако, н. п. *старонѣмачко* по јужноме, и *немачкій* по источноме!

Западњијем нарјечијем писали су, и сад пишу, Срби закона Римскога; јужнијем су писали многи Дубровчани, само што су слабо пазили на разлику онијех слогова, који се изговарају као *је*, који ли као *ије*, него су све писали са *ie*, па оставили читатељу, нека чита, како хоће, или како се гдје у стиховима може (у нас ја сам најприје почео писати тијем нарјечијем, и то по Херцеговачкоме говору; ово пак сад пишем по Дубровачкоме, да би се и оно у свему народу боље познало). Источнијем нарјечијем многи су наши списатељи по њешто писали и говорили, да тијем писати ваља; али може бити, да још нема ни једне књиге, која је једнако и свуда постојано њиме написана. Ја сам се трудио у књизи: „*Милош Обреновић* КНАЗЬ СЕРБСКІЙ, или грађа за Српску историју нашега времена“ (у Будиму 1828.), да покажем примјер тога нарјечија, и мислим, да сам добро дотјерао, само што нијесам смјео, да кажем *нéсам*, јер сам чуо, гдје се у Биограду и у Крагујевцу подсмијевају онима, који тако говоре; али сватко, ко посао овај разумије, мора признати, да је у овоме нарје-
17 чију правилније и приличније *несам* него *нисам*, ка|когод и *где* него *гди*: у Далмацији се (особито у Котарима и у Буковици) по изговарању ове двије ријечи познају сељаци, кога су закона: како који рекне *гди* и *нисам*, одмах се зна, да је Римскога закона; а кад рекне *ђе* и *нијесам*, онда се зна, да је Грчкога.

Сад би ваљало казати, јели које од овијех нарјечија боље или правилније од другога; и које би од њих било најприличније, да сви Срби њиме пишу; но то ћемо оставити за други пут и за мјесто приличније.

2) На страни 8. стоји *речію*, а на стр. 15. *властю:* а то ни једно није Српски твор. падеж; и тако ове двије погрјешке постављају Г. Светића у ред онијех списатеља, *који незнаду склањати имена.* А *променули* (на стр. 10.), мјесто *променили*, поставља га у ред онијех, који *не знаду спрезати глагола.* Г. Светић може рећи, да гдјекоји Срби говоре *променути;* то му се мора вјеровати; али списатељ, особито оваки, који Грамматицима науку даје, ваља да избира оно, што је правилније. Гдјекоји Срби, особито они, који су несрећом језика нашега имали међу собом више списатеља и књижевника[1]) говоре и: *ужати* м. *пузати*, и *мириши* м. *мирише* и т. д.; али прави списатељ ваља да зна, да је *пужем пузати*, као *режем резати*; а *миришем мирисати*, као *пишем писати* и т. д. — Ако ће Г. Светић допустити, да се причастије свуда прави од трећег лица мн. броја у садашњему времену (с додатком *ћи*), онда су и *додаваюћи* и *предаваюћи* (на стр. 11.) погрјешке против спрезања глагола, јер се не говори *додавам* и *додавају*, *предавам* и *предавају*, него: *додајем додају*, и *предајем предају*. — Може ко рећи, да на оваке ситнице не ваља гледати; а ја мислим, да у овакога списатеља, као што Г. Светић за себе мисли да је, ваља још и на мање и на најмање, н. п. кад на стр. 11. пише *обште* (а не *обшто*), није ли на стр. 7. погрјешка *обштый* (м. *обштій*)? На стр. 7. стоји: „одъ *досадашњи' система':*“ да рекнемо, да је апостроф (') накрај прве ријечи метнут мјесто *x*, али мјесто чега је метнут накрај друге? Тако ја мислим, да је овај знак сувише и над *м* у „Грамматицима *Србским';*“ јер је његово мјесто *само* ондје, гдје се какво слово изостави, које се у *говору не изоставља.*

Код овакијех погрјешака Г. би Светић у другијех народа био између најгоријех списатеља (каковијех и нема у народа, који литера|туру имају), но у нас је, несрећом, опет између првијех, јер их има и много горијех од њега; и тако 19

---

[1]) Најглавније (и готово *све*) погрјешке у језику нашему постале су од нашијех дојакошњијех списатеља и књижевника. Ја док нијесам прешао у Срије̇м, нити сам чуо, н. п. *говору* (м. говоре), *молу* (м. моле), *болу* (м. боле); ни: *на добрим* коњу (м. на *добром* коњу), у *нашим* селу (м. у нашем селу); а сад, како су се и онамо (у Србији) умножили и с народом помијешали списатељи и| књижевници, оваке се погрјешке могу чути и у Биограду и у Крагујевцу, а може 18
бити и у моме Тршићу. Тако: шта је у другијех народа језик угладило, очистило и у његовијем природнијем правилима утврдило, оно га је у нас искварило и нагрдило (и још га квари и грди)!

се по правди за њега може рећи: *он, као данашњи Српски списатељ, зна доста; али према ономе, што мисли, и о чему би рад друге увјерити, да зна, он не зна ништа; и кад не би друго ништа знао боље од Српскога језика и од етимологије, он би у ученоме свијету био прави фушер и шарлатан.*

[На овај Вуков одговор Светић је одмах написао свој први]

[1]

У Т У К Ъ,

или

ОДГОВОРЪ НА ОДГОВОРЪ

на

СИТНИЦЕ ЄЗЫКОСЛОВНЕ,

кои є печатанъ

У Бечу у Штампаріи Єрменскога Манастира.

У Февруарію 1839. одъ В. С. К.

одъ

М. СВЕТИЋА

(У почетку Марта 1839.)

У Новомъ-Саду,

писмены *Павла Іанковића*, ц. к. привил. типографа. 1839.

[Обична 8,⁰ стр. 29. — На 2. страни је мото:]*

[2] Рекла сова сѣници: Угурсузе главатый! – –

[3] Истина да подъ Одговоромъ овимъ на Ситнице єзыкословне [Єзыкословне] цѣлога имена подписана нема; али судећи по првима словима В. С. К. и непристойномъ начину, да неречемъ крайнѣмъ безобразлуку, коимъ овай назовый Рецензентъ подъ видомъ одговора ради корысти

[* Светић је овај свој Утук штампао и у Београду под овим натписом: **Утукъ, или одговоръ на одговоръ на ситнице єзыкословне**, кои є печатанъ у Бечу у Типографіи Єрменскога Манастира у февруарію 1839. одъ В. С. К. одъ *М. Светића*, (у почетку Марта 1839.). У Београду, печатано у княжеско-сербской типографіи. 1839. — Обична 8⁰, стр. 24.

Овде се штампа по првом (новосадском) изданју, а што је у другом (београдском) ново или друкчије — стављено је у угласте заграде; што је пак било у првом, па испуштено из другог изданја, стављено је у шарене заграде.]

и напредка Литературе сувславіє и пакость покрываюћи безъ даногъ повода у личну погрду и ругу прелази, лагко се погодити може, да є то главомъ *Г. Вукъ Стефановић Караџић* [**Г. Вукъ Стефановић Караџић**]. Єръ премда онъ вели, да се опоминѣ нѣки' рѣчій, коє є по-одавно у нѣкаквоме рускомъ [Рускомъ] Журналу читао о рецензіи и рецензентима, изъ кои[’] є научіо, да є рецензентско главно правило, да се здраво разликує кньига одъ Списателя [списателя], то єсть [т. є.] спомињући и поправляюћи погрѣшке у кньизи да се недира у личность списателѣву, коя съ кньигомъ нѣзиномъ и съ нѣзиним' погрѣшкама нема никак[о]ве свезе; опетъ се нимало [реченога] правила држао ніе [ниє], почемъ є са своимъ одговоромъ ясно показао, да є єдва дочекао, или управо тражіо прилику, да свой єдъ у грдняма на самога списателя изліє, коє є чиніо онако, као да се на то наймio,[;] и шта више као да є уговоромъ на терминъ уреченый грдити обвезао се, те се извинява таки у почетку, да є одговоръ тай іоште [іоштъ] у мѣсецу Септемврію прошавше године написанъ бно, али због болести ниє се могао наштампати. Заиста болесть є нѣгова за нѣга и честь нѣгову више се старала, него онъ самъ, єръ га є опоменула, да є болѣ и капару натрагъ вратити, него себе предъ свѣтомъ [онако] срамотити. Зато бы добро было, да Г. Вукъ [*Вукъ*] у напредакъ пре него што рецензирати или се бранити стане, іоштъ по кои путъ| она правила прочитава, и у самоме послу съ 4
ума несмеће; а при томъ и онога пса, што є съ комадомъ меса преко воде бродіо, опомене се, да често онай{,} ко{и} хоће веће изгуби и оно изъ вреће. И нека зна[,] да са онакима грдняма у очима правы{’} рецензента' неће быти рецензентъ, но хулитель и погрдитель; па му се бояти валя, да му се не прилепи она пословица: *Сѣдила руга украй пута, па се ругала свакомъ, а њой свак'*. Зато я напредъ опоминѣмъ, да се онъ несрди, нити да ми ко за зло прими, што ћу се я у отпору момъ мало пожешћа оружія приватити.

Премда є тежко, нити є вредно съ човекомъ говорити, кои незна или неће да зна, о чему є рѣчь, него за себе говори, нити мысли, слаже ли се оно са предметомъ и главнымъ теженѣмъ{,} или не, но све мотри, као оно пакостно дериште, како бы се улице дочепао, да се каменомъ или блатомъ на човека баци, и тимъ начиномъ по своіой мысли нѣга осрамоти[,] и освети му се; опетъ да небы Г. Вукъ [не бы *Г. Вукъ*] по своmъ обычаю помысліо, да у свѣтлости своє погрде и руге [предъ свѣтомъ] блиста, валя га мало прошибати, не бы ли му то у напредакъ баръ за науку служило.

Г. Вукъ, предпославши нѣшто о ствари, да баяги трагъ заметне, као да є онъ истине и кньижевнога напредка ради у препирку упустіо се, са свимъ се изгубіо и загнюріо до преко ушію у личну хулу и грдню, и немыслећи{,} нити се сећаюћи, да срамоћенѣ и грдня силу повратну у себи имаю, и падаю на онога, кои се несмыслено предъ свѣтомъ съ њима игра, натрагъ.

Да видимо найпре, колико є онъ саму стварь, о коіой є рѣчь, разумѣо, и шта є по|правіо, и є ли, и у колико є што више кругу знања 5
и истине свѣтлости принео?

Кадъ погледъ на посао нѣговъ бацимо, прво є, што намъ у очи само по себи пада, да *онъ незна, о чему є рѣчь*, нити познає, кои є

конацъ и теженѣ моєга посла, нити разликує оно, што се доказує, одъ онога, чимъ се доказує, нити толико разума има, да союзъ подобности у сравньиваню єдне познате или одобрене истине са непознатымъ задаткомъ разпозна. Єръ свакій ће ясно видити, да є теженѣ Светићево у првой точки Ситница[’] свои’ то, да покаже: Да се одъ узаконѣны’ погрѣшака[’] у єзыку већа штета єзыку приноси, него одъ неузаконѣны’, и да є оне теже поправити и истиснути, него ове; слѣдователно да валя добро єзыкъ испытати, и мотрити пре него се у систему доведе, да се небы правиломъ погрѣшка опредѣлила. Све остало, што є онде наведено, служи за доказателство и обясненіе реченога задатка.

Садъ є ту прво пытанѣ за рецензента: Слаже ли се Г. Вукъ [*Вукъ*] са онымъ [онимъ] задаткомъ Светићевимъ, или не? Ако се слаже, онда престає разговоръ, и сва препирка; ако ли се неслаже, пытанѣ є, у колико се неслаже, у чему, и зашто? Ово є са свимъ на свомъ мѣсту, и у свомъ реду. Но изъ одговора Г. Вука [*Вука*,] невидимо, ни слаже ли се, ни неслаже ли се. О чему є дакле говоріо, шта ли є хотео, кадъ о главномъ задатку изясніо се ніе? Онъ є чиніо оно, што є *нѣгово* главно теженѣ было: хуліо, ружіо, грдіо. Ето нѣгова посла!

1.) Што се наведены’ Шлецеровы’ рѣчій о Исторіи русской у своє време тиче, ту є валяло, да є Г. Вукъ [*Вукъ*] разсудіо: Є ли, и у колико є *основана она подобность* Шлецеровогъ потврђиваня о писаню
6 Исторіє *у системи| безъ испыта* и сравньиваня критическогъ хроника’ [Хроника’] са писанѣмъ *Грамматике у системи безъ испытиваня* предварителногъ духа єзыка, и у томе или истине или мане налазіо. Ту є сва сила и снага онога доказателства за Светићевъ задатакъ. Но такове ствари су за Г. Вука Шпанска [шпанска] села. Онъ говори о ономе, што є нѣму драго, а не о чему валя да говори. Онъ оставля читательима, нека суде, може ли се све оно за праву истину узети, што є Шлецеръ казао за русску Исторію. Изъ овога мысліо бы човекъ, да є Светић{ъ} доказивао истину Шлецеровы’ рѣчій за русску Исторію, или да є Читательима [читательима] забраніо о томе судити. Г. Вукъ пакъ самъ о истини оны’ рѣчій овако суди: „Може бити, да је оно њему (Шлецеру) само дошло на ум, те казао срдећи се на погрѣшке [погрјешке] у историјама другијех народа; јер ако је срећа, што је у Руской [Руској] историји *мало* писано, онда би морала још већа срећа бити, да није *нимало*, па шта би онда Шлецер сравњивао?“ — Ове су рѣчи достоіне єднога рецензента. Ово се зове: лупати као путо о лотру. *Може бити*, вели, да є Шлецеру то само дошло на умъ. И я велимъ, може быти[,] да му є текъ дошло на умъ; а другій ће рећи: Може быти, да му *ніе* то само дошло на умъ. Да здрава напредованя у истраживаню истине одъ єднога [єдногъ] рецензента! — Хайне, Шлецеровъ рецензентъ, ніе тако судіо, него є нѣгове мысли [у томе] одобріо и подкрѣпіо. Овде се заиста може рећи: *Може бити*, да є Г. Вуку то само дошло на умъ [на умъ дошло], те є тако казао, срдећи се на Светића, што и онъ о єзыку пише, а тай є посао Г. Вукъ само за себе задржати радъ? — А да бы изъ Шлецеровы’ рѣчій слѣдовало, кадъ є срећа, што є у старой русской Исторіи
7 тако *мало* писано, да бы| іошть већа срећа была, да ніе *нимало* писано, то стои, и то има свое [своє] мѣсто,[;] само се Г. Вуку то безпутно видити може, кои ніе научіо уредно, као Шлецеръ, мыслити, нити

мысли одъ мыслій разликовати. Треба да зна, да Шлецеръ оно потврђујући говори, да є срећа, што є у русской Исторіи тако *мало у системи* писано пре него су хронике испытане, а не о хроникама самима, за коє вели, да ій испытати треба, и коє є онъ и испытивао и сравньивао; слѣдователно да до нѣга и *нимало* о русской Исторіи старой *у системи* писано ниє, опетъ бы онъ имао шта испытивати и сравньивати; а не као што Г. Вукъ наопако мысли и суди. Доиста Г. Вукъ є већ{ъ} съ тимъ доста показао, да є далеко иза правога рецензента заостао, и не само до тога посла неразуме, но да ниє ни оно кадаръ разумети, што му други раздробе и сажваћу. Ние нѣговъ посао мыслити и судити, но ружити и грдити [*Ние нѣговъ посао мыслити и судити, но ружити и грдити*].

2.) Я самь рекао: Одъ колике бы важности и ползе Лѣтописъ Берлинскога дружства за немецкій єзыкъ одъ год. 1820. было, да є коіомъ срећомъ у време Готтшеда или Аделунга постао. А онъ на то одговара: „Али је питање: Јели могао постати?“ — кадъ [Кадъ] я говоримъ, да бы *одъ ползе* было, да є постао; онъ валяло бы по разуму да у одговору о томе говори, *бы ли было одъ ползе или не* у ономъ случаю, кадъ бы га было. Но онъ по своемъ краткоумію опетъ неразуме, о чему є рѣчь. Єръ о томе ние [ниє] было говора, є ли могао онай Лѣтописъ постати, или не, нити могућность постанка или немогућность са истинитостю мысли о ползи и важности нѣговой у каковой свези стои. И ово показує, да Г. Вукъ ништа немысли, него у вѣтаръ гово|ри, као забуњенъ човекъ, кои правога понятія ни о каковой ствари нема, а мысли да има.[*] 8

3.) Овде є дошао на оно, гди га жульи, и што є поводомъ морало быти къ овой замршеной и безобразной рецензіи, или баяги обрани, а управо несланой грдньи. Я самь казао, да су Грамматике (Дела-Белина, Рельковићева, Ланошевићева[,] и Волтиџієва) у системи писане поводъ дале, те су се толике погрѣшке у кньиге Србаля западне цркве увукле. А Г. Вукъ одговара: Ако є то истина, „то би ваљало, да су књиге Србалја [Србаља] источне цркве, који Грамматике још немају, или поне који су увјерени, да је немају, без погрјешака у језику.“ Опетъ онъ са своимъ [своим'] неуредним' и замршеним' мыслима неостає при ствари. Моє є главно теженѣ было, говорити о погрѣшкама, коє се рађаю *изъ Грамматика' у системи писани'* [*писаны'*] безъ довольногъ [довольнога] испыта {єзыка}; зато самъ [самь] и опоменуо погрѣшке у єзыку у кньигама Србаля западне цркве; єръ они издавна такова правила имаю. Нити слѣдує изъ тога, да ако они съ Грамматикама имаю погрѣшака['], да Србльи источне цркве безъ Грамматика' мораю неимати погрѣшака[']. Само су одъ другога рода, и друге [а друге] силе и важности, по томе, што су єдне узаконѣне, а друге неузаконѣне; а о онима є онде говоръ было. Онакова заключенія само Г. Вукъ у своіой глави чинити може, кои ниє кадаръ разлике правити између онога, шта є предметъ говора, и онога, шта ниє.

[* У београдском је изданьу од „Г. Вукъ“ на до краја ове тачке штампано курсивом.]

Далѣ онъ вели: „Да Г. Брлић у својој [својой] Грамматици од[ъ] год. 1833. не би „у искушеніе дошао, онолико неоснованы' правила' поставити, да се ніе на прѣђашнѣ системе оснивао," ја се са Г. Светићем о томе нећу
9 препирати, него ћу само да кажем што о примјеру, који је он у томе узео." Съ овимъ самъ [самь] я задоволянъ; выше ми ніе могао истинитости у моме дѣлцу допустити. Кадъ онъ о овой главной точки неће да се препире, то є знакъ да истину нѣну признае [признає]; а кадъ ова истина стои, онда є све [друго] узалудъ говорено [говоріо]; єръ кадъ стои, да є [Г.] Брлић много неоснованы' правила' зато поставіо, што се на прѣђашнѣ системе оснивао, онда слѣдує, да су оне системе нѣму на штету служиле. и слѣдує, да бы болѣ было, да се ніе на њи оснивао, па бы пре погрѣшке оне избѣгао. А то є управъ оно, што се хоће да докаже. — Што се пакъ примѣра тиче, кои самь я за доказателство наведене истине узео, и ту Г. Вукъ ніе себе оправдао, но управо[,] мою мысао признао и подкрѣпіо; и ево му рѣчій: „Вук је [є] 1818 год. у својој [својой] Грамматици онако казао, *као што је онда знао*, а у Даници за год. 1828{.} на стр. 3{.} и 4. казао је[,] да је оно *а* [—] и пр. свагда без гласоудара и пр.; по том је Г. Брлић у својој Грамматици 1833. год. онако казао." И тако онъ самъ признає, да є оно правило у Грамматици нѣговой недостаточно, почемъ га є исправляти и допунявати морао год. 1828. Признає[,] да се и Г. Брлић за њимъ повео, и то казао. Ово є пакъ оно, што самь я са онимъ примѣромъ рекао. И зато самь Г. Брлића окривіо. Моє є намѣреніе было, показати, да є ово [оно] правило преварило и завело Г. Брлића; а да є у себи погрѣшно, то мыслимъ да є довольно доказано са назначене оне две рѣчце „*млога друга,*" коє є Г. Вукъ употребіо. И то бы онъ као Грамматикъ требало да зна: да є свако правило и изятіе погрѣшно, коє само те две рѣчи у себи има „*млога друга.*" А кадъ незна, а оно му я ка-
10 жемъ за праващъ нѣговъ у напредакъ у осниваню прави|ла' Граммати-чески', и ако мени невѣрує, ено му Господина Копытара, па нека нѣга пыта, є ли то истина, што я кажемъ. Я самь увѣренъ, да ће га онъ радо, као и дояко, у томе поучити и обавестити [обавѣстити]. — И тако Г. Вукъ коєшта говори, кадъ вели, да є Светић Вука и Брлића окривіо, а кривице имъ казао ніе. Кривица є ту, и та є нуждна была ради доказателства Светићева задатка, а поправка како што непринадлежи управо къ задатку, тако ніе се морала ни додати; єръ са поправкомъ погрѣшка она нити бы већа нити маня была. Али опетъ као замѣна за ону поправку ево му мећу тимъ као узгредъ єдне мале лекціе, по коіой ће се одсадъ владати, да у осниваню правила' онако непогрѣши: Како примѣти гди, да му дође нужда, да мора или у правилу или у изятію употребити „*ѣекоја, млога друга*{,}" то напредъ нека зна, да му оно ни правило ни изятіе ништа неваля, и нека га таки другчіе дотерує. И тако нека зна, да су му правила или изятія у Грамматици нѣговой недостаточна: „На стр. XXXVIII. г) [2)] *ѣекоја имена* на *ар* имају овако н. п. писар писару и т. д. [—] 4) али имена, *која се ријетко говоре* у Зват. [зват.] јед. код они се може чути и на *зу* н. п. О![Оj] Французу и пр. [прч.] 7) Сва имена, која се свршују на *о* и *млога друга* на *ак, ал, ам, ан*[,] и пр. — Далѣ: Но ова сва имена могу имати и по правилу, а код *ѣекоји* се говори обадвоје. — Стр. XL. 2) Имена, која се свршују на *ца*, у зват. јед. имају *е* мјесто [мѣсто] *о*{,} н. п. пријатељица зват.

пријатељице и т. д. Али *ђекоја* имају [имаду] и *о*, н. п. иди кукавицо синьа.“ — Ово нека му буде за садъ [засадъ] доста за науку, не бы [небы] ли у чувство дошао, и освестіо [освѣстіо] се єданпутъ, да онъ несѣди [не сѣди] на карару, него да има доста погрѣшака[’], и да ће и| садъ и одсадъ нѣга и други поправляти кадри быти, само ако онъ 11
толико разума уз’има да се научи. Овде га опетъ морамъ опоменути, да не бы [небы] по своме обычаю са мыслима заишао и изгубіо се, да у горе наведеним’ примѣрима немысли се, да се онако неговори [не говори], него да *оно правило или изятіе* у ономе виду поставлѣно и онако основано, као правило или изятіе *ништа неваля*, коє онъ као тобоже Грамматикъ и филологъ валяло бы да є досадъ изучіо. Єръ ково є то бѣдно Грамматическо опредѣленіе са „ђекоја, млога друга [*ђекоја, млога друга*], *и која се ријетко чују?*“ — Види ли и разуме ли онъ то? Ако неразуме, нека иде Г. Копытару, па нека нѣга пыта; онъ ће га у томе умети научити. — Далѣ надамосе, да ће онъ и имена [на] стр. XL. [„]*мати и кћи*“ премѣстити изъ реда правилны{’} примѣра’, кадъ у Србскомъ єзыку нема выше рѣчій, коє бы се по ньима скланяле. Да ли ће се већ{ъ} садъ сѣтити Г. Вукъ, да на балванъ у своме оку погледа? {—}

И садъ му можемо казати на 4) да смо видили, какве су замршене и изпрекрштане мысли Г. Вука; а у напредакъ ћемо видити, да бы онъ много болѣ и паметніе учиніо быо, да є испредъ своє куће ђубре чистіо, и ове мале за єдногъ Грамматика лекціе научіо, те своя тобож’ правила поправляо и дотеривао, него што є излетіо као золя, да буде рецензентъ у ономе, о чему ни мыслити неуме.

Садъ да видимо, шта є кодъ друге точке судіо. Овде є главны задатакъ Светићевъ ясанъ, т. є. тай: да є рѣчи *кнезъ* [*кнезъ*], *князъ*, *законъ*, првобытный коренъ *кън*, или *кнъ*, коє се прелило у *кон*. Све остало служи за доказателство овога задатка. Садъ є наравно пытанѣ: Слаже ли се Г. Вукъ съ овимъ, или не,| и признає ли доказателства 12
речена за прилична{,} или не? — Но бадава ће читательи то кодъ нѣга тражити; єръ онъ вели:

1) „Кад бы [би] истина било, да је ријеч *кнез* [или] *князъ* постала од Славенске ријечи *кон*, и да су с тијем ријечима сродне како татарско хан и кан, тако и Германско König и т. д. онда ми овдје ништа друго не би *ново* нашли, осим знака, како Г. Светић једнако [єднако] тражи себи славу у туђемъ [туђем] послу; јер је то Добровски још 1814. год. у својој првој Слованци на стр. 219. казао.“ — Ово є Г. Вукъ само зато овако рекао, како бы текъ на личность прешао, да старой рани своіой, кою одъ год. 1829. носи, кадъ є Светић{ъ} издао нѣшто *„о образованіе Србски’ рѣчій“* мелема спреми. Дакле кадъ *бы* истина было, што є Светић казао, *онда ніе ново*, и непринадлежи нѣму, него Добровскомъ; а кадъ *небы* истина было, онда *бы было ново*, и небы принадлежало Добровскомъ. Садъ незна ни самъ[,] на чему є. Заръ невиди, у какву се мрежу уплео. Ако и Добровскій то исто у Слованци своіой говори, коє садъ при руци немамъ, то ми є жао, што онда непримѣти’, те бы безъ сумнѣ и нѣгова доказателства, наравно као нѣгова, као што самъ вѣрно и Шаффарика и Пухмаера [Пухмаєра] и пр. навео[,] употребіо, нити бы могао прећутати [прећутити]. А ако Г. Вукъ у мыслима и доводима Светићевим’ и До-

бровск[ов]им' подобности какове налази, то є Светићу мило и драго, да се са човекомъ[,] као што є Добровскій, с'удара и слаже, премда се овай у Грамматици другчіе изясніо, коє као доцніе праведно є Светић за нѣгово мнѣніе држати могао и морао.

Што се пакъ тиче *„главни свршивања [свршиванья] суштествителни и прилагателни имена у Српском језику у Данщи за год. 1828.“* 13 и| моєга *„Образованя Србски{'} рѣчій [речій] у III. Ч. Лѣтописа за год. 1829;“* ту му морамъ одъ прилике оно исто повторити, што самь іоштъ онда подъ примѣчаніемъ казао, т. є. да є мой посао различитъ одъ Вуковога по томе, што є нѣгово главно теженѣ было: скупити и изброяти [изброити] главна свршиваня суштествителны['] и прилагателны['] имена[']; а моє є главно намѣреніе было: показати, како се читави родови рѣчій образаваю, опредѣлити, шта управо у ономъ виду значе, и како се одъ подобны у значеню рѣчій разликую. И будући да самь я пре оно написао, него што є Г. Вукъ она своя свршиваня издао, коє є нѣму добро познато, тако се нисамь нѣговимъ посломъ ни ползовао; но небы се ни могао ползовати, почемъ самь я са свимъ у другомъ смыслу и теженю радіо. И ако хоће да зна; разлика є између насъ у ономъ послу ова: Онъ є само скупіо и изброяо; а я самь осим' тога судіо, разбирао, доводіо, значеня опредѣльивао и разликовао. Ко се пакъ радъ о истини овой увѣрити, ено му оба посла, па нека суди, но свагда предъ очима имаюћи, да є онаковый посао много трудніи и мучніи него само голо броянѣ главны['] свршиваня['] имена['] суштествителны['] и прилагателны['], гди ништа друго ниє потребно, него чути и забележити, слѣдователно да онай посао мора наравно и погрѣшкама изложенъ быти; єръ є већой опасности изложенъ онай пливачь, кои куша на дно воде загнюрити се, него онай, кои по површ'ю плива. Изъ овога се види, да є Г. Вука нека [нѣка] глупа кньижевна завистъ занела и заслепила, па га є узела пред-а-се [преда-се], те гони башъ као манитога, да незна ни шта хоће[,] ни шта говори. Єсу ли пакъ рѣчи *„роб, сласт, сваст, чест, част, ноћ“* [„роб, сласт, сваст, чест, част, ноћ“] глаголне или не, 14 и у комъ смы|слу єсу или нису, како ли се *кућиште*[,] како ли *позориште* прави, одкуда ли *кадионица* [*кадіоница*] производи, то како годь што ние [ниє] предметъ быо одговора, тако бы насъ далеко однело. Само немогу пропустити, да Г. Вуку овде ненапоменемъ, како онъ неуме о ствари судити, о коіой говори: Я самь казао, да є *Николић* одъ Никола, као *Павлић* одъ Павао; а онъ одговара, да є *Николица* одъ Никола, као *Павлић* одъ Павао, а *Николић* є одъ Никола као Павловић одъ Павао. И опетъ му кажемъ, да онъ говори, а неразуме, о чему говори. Онде є рѣчь у смотренію *образованя* и слога образательногъ, а опъ говори у призрѣнію *значеня*. Єръ сматраюћи само значенѣ, спада *Николица* у єданъ редъ са *Павлић*; али у смотренію подобности образаваня и слога образательногъ спада *Николић* у єданъ редъ са *Павлић*, а *Николаевић* [*Николаєвић*] спадало бы у єданъ редъ са *Павловић*; премда бы могло быти и *Никольић* одъ *Николь*. И при томъ моє є теженѣ онде было, по подобности образаваня заключеніе на опредѣленіе значеня учинити. Познае ли већ{ъ} єданпутъ Г. Вукъ, съ каквомъ [каковомъ] є притепомъ оправомъ пошао, да се за учителя издае; и види

ли, колико бы я морао написати, да нѣгове высокоумне поправке исправимъ и на правый путъ доведемъ[?].

Овде додае Г. Вукъ и ово: „Ја мало прије рекох: кад би истина било, да је ријеч *кнез* или *князь* постала од Славенске [славенске] ријечи кон;[,] јер Г. Копитар каже и доказује (‹у› Глаголити на стр. XXI. XXXII. и [illegible]4.) да је ријеч *кнез* или *князь* начињена [начињена] од Германске ријечи kuning [*Kuning*] као и пеняз‹ь› од Pfening, и усерязь од Готског ausahrings.“ Дакле *αυτος εφα!* Кадъ нѣму Г. Копытаръ *каже*, ту съ ньимъ выше нема разговора. И одтуда видимъ, као да онъ| држи, да оно *ние* истина, 15
што самь я казао, да *кнезъ*, *князь*‹,› *законъ*[,] долази одъ *кон*; а кадъ то *ние* [ниє] истина, онда слѣдуе по самим' Г. Вука рѣчма, да самь я што *ново* [ново] казао, и да нисамь тражіо славу у туђемъ послу. Є ли то заключеніе ясно Г. Вуку, разбира ли онъ, да є онъ самъ тако судіо? Невиди ли, како є оне замке, коє за другога плете, самъ за себе спреміо? Кадъ *бы* [бы] истина было, вели, онда ниє Светићево, него Добровскогъ; а кадъ *небы* [небы] истина было, онда *є* [є] Светићево, а *ние* [ниє] Добровскогъ. А на последку нит' се зна[,] є л' [єл'] истина, ни ниє ли истина; єръ Г. Копытаръ другоячіе каже.

2) Радъ є знати, одкудъ Светић то зна, да є *кон* найпре было *къи* и *кнъ*? [—] Ево му на то одговора: Светић‹ъ› є идући трагомъ узъ поточић‹ъ› дошао на изворъ, судећи по подобности, коя се у природи осталога єзыка налази. Али збиля [збыля]! Кадъ брже Г. Вукъ заборави, да є мало пре подъ првымъ числомъ казао, да є Светић‹ъ› то све нашао у Добровскомъ, те пыта садъ, одкуда Светић то зна. То се зове: Diruit, ædificat [aedificat], mutat quadrata rotundis. — Него бы овде вредно было, да намъ Г. Вукъ каже, одкудъ онъ зна, да є Светић казао, да є *кон* коренна рѣчь *Славенска* [*славенска*], те є одма крои на калупъ сѣвернога и южнога нарѣчія,[;] кадъ тога у дѣлцу реченоме нема? Ако онъ и ненашавши у момъ дѣлцу то *хоће* тако само *да мысли*, то му валя одбити на дару, као и све остало, што хоће да подмеће и исправля, а ни самъ [самь] незна, шта хоће, почемъ га пакость кньижевна заслеплява.

3) „Ја [Я] би[х] и сад, вели, прије рекао, да је ријеч „наконче“ отуда постала, што се даје дјевојци на коња, него од *кон*.“ — А Светић бы опетъ пре рекао и садъ, да є *наконче* од‹ъ›| *кон* постало, што се дае 16
узъ дѣвойку; па ћемо таманъ на єднако быти. А є ли *конщія* одъ истога извора, то опет‹ъ› остае код‹ъ› „*може быти*,“ као што самь и пре рекао, нити допуштамъ тако на брзу руку, да Г. Вукъ коренъ *кон* послављни и у нарѣчія сагна. А ако воли вѣровати Добровскомъ, што доводи кньигу одъ King [king] него Светићу, [ту му оставлямъ на волю,] нека вѣруе, коме хоће. Нѣга є и досадъ само вѣрованѣ руководило, па му є доста прилично за рукомъ излазило. А Светић ће као и досадъ волети своимъ разумомъ увѣрити се, ма и погрѣшавао, него икоме слепо вѣровати.

4) „Јесу ли, вели, латинске ријечи: cum, con, consul, consilium‹,› и cunae cunabula од Славенскога (опетъ подмеће *Славенскога*, што самь я навалице изоставіо) *кон*, ја то остављам Г. Г. [ГГ.] Копитару, Гримму и Шаффарику, и осталијем, правијем и достојнијем [достойнијем] судијама у оваковоме послу, нека они пресуде.“ Да є ово таки у почетку помысліо, и за све

овако рекао, те бы найпаметніє и найболѣ учиніо био, него што є најпре лупао главомъ тамо амо, и другога грдећи самъ себе предъ свѣтомъ срамотіо; па најпосле текъ самъ признао, да за тај посао ниє. И мы му то сви радо вѣруємо,[;] єръ ове саме рѣчи латинске мораю нѣму тако странне быти, башъ као дѣци малой, кадъ уче читати латински изъ буквара, па науче на паметъ: [паметь,] „Gallina multorum pullorum sollicita mater{,}“ или „Sententia morum.“ А то ће му радо посведочити и Г. П. М. кодъ кога є Г. Вукъ латинску кньигу чакъ до првога склоненія изучіо.

Ето какове су мысли Г. Вука, као высокоученога рецензента, а управо као човека, кои саня[,] и бунца као баба у болести. Садъ да видимо, шта му є у єзыку запело, и како о томе суди.

17 Пре свега ударила му є у очи [„]*Моя Муза*[“] у народномъ Листу Ч. 23. одъ 5. [5га] Юнія 1838. печатана, у коіой онъ неку [нѣку] нечувену суєту и безобразлукъ налази. Види се, колико и у овомъ послу разуме, и колико о производима оваковога рода судити уме. Да видимо дакле, шта є у ствари, и како о томе судити валя. Светић пошлѣ у народный Листъ єдну умотворину свою подъ именомъ „*Старацъ, ябука и деца.*“ Учредникъ добивши то, печата у Ч. 20. па у исто време, незнамъ коимъ поводомъ, нѣшто на себе вальда изъ онога толкуюћи, дода нѣкій укоръ такођеръ у стиховима на Музу Светићеву, као да є она за десетъ пуны[’] година[’] спавала, а садъ са ружомъ али и съ бодляма изишла. На ово Светић, укоръ овай одъ себе отиснути желећи, као нѣко правданѣ напише опетъ у стихови’ [стиховима] противу реченога Учредника подъ именомъ *Моя Муза*, коя будући уцвѣлѣна правданѣ своє наводи[,] безъ икакове увреде или Учредника или другога кога. И Учредникъ примивши то у свой Листъ печата, коє заиста учиніо небы, кадъ бы онде увреду какову за себе нашао. А кадъ онога, противу кога є писано, увредило ниє, незнамъ, одкуда се ту Г. Вукъ подметну? Садъ нека свакій разуманъ и безпристрастанъ човекъ суди, може ли што пристојніє, нѣжніє и учтивіє одъ правданя Музе укорене быти? Заиста тє се само Г. Вуку онако чинити може, коєга Музе никада благимъ окомъ погледале нису, и кои све наопако узима, кодъ кога су се суєта, высокоуміє и безобразлукъ у природу и у крвь претвориле. О савршенству пакъ самомъ оваковы’ стихова[’] судити, далеко иза домашая Г. Вука пада. Кадъ самъ видіо, како є стихове *Моє Музе* одъ речи до речи
18 [рѣчи до рѣчи] напечатао, мысліо самъ[,] да ће или| о єзыку или створу што да говори,[;] а кадъ тамо, а оно ни о єдномъ ни другомъ ни речи [рѣчи], но сама пакостна грдня, коіомъ ништа друго показао ниє, но да є онъ краткоумніи и безобразніи одъ найбезобразніє пилярице Бечке.

Досадъ смо видили, да мыслити о ствари и судити, ниє посао Г. Вука, нити ће икада быти; єръ онъ є био па и прошао, выше ништа ненаучи. Да видимо садъ, є ли што паметніи у єзыку, кои за елементъ свой држи. Најпре налази ове неєднакости у писаню: „сообштавамъ, сообщити, вообште, вообще, Немачкой, немецкій, старонѣмачко, Серби и Србаля, њіове [ньіове] кньиге[,] и кньига, Берлињь и Берлињъ.“ Ово су врло важне ствари, и изискую велико оштроуміє и науку. Нити є *сообщити* ни *сообштити* кодъ Србаля у говору обычно, као ни *обще* ни *обште* а ни *опште*, а и *Немачка* [Нѣмачка] и *немецки*[,] и *старонѣмачко* говоре Србльи, нити су єдни выше Србльи него други, кои єдно или

друго говоре. А у єдной врсти *Серби* изъ онога є, чіє се рѣчи наводе. Што се пакъ каса неєднакости, то є за садъ [засадъ] тежко избѣћи [избећи] у печатњама, гди различити начини слагачу и корректору свакій данъ подъ руку долазе. А и незнамъ, шта се съ тимъ добыя или губи, та измећу две єднако неупотребителне рѣчи обе или єдну узели, или пакъ кодъ три єднако употребителне и Србске рѣчи єдну, две{,} или и све три узели. Но и ова брига нека не єде [неєде] нимало Г. Вука: докъ намъ печатнѣ мало уредніє буду, те уз'имамо [узимамо] факторе, слагаче и корректоре свуда врстне люде, све ће такове маленкости и они у єднакость дотерати, па и настаяти, да небуде [„]*њіове* [*њіове*] *књиге и* [и] *књига*, *ни* [ни] *Берлићь и* [и] *Берлићъ*["]; па и у Г. Вука Одговору [одговору] неће таки друга рѣчь остати погрѣшна *„ди“* мѣсто *„да ;“* нити| *„цвѣтъ“* мѣсто *„свѣтъ.“* А за садъ у оваковим' багателама валя 19
да се држимо [валя да се држимо у оваковим' багателама] онога Орацієва ['Орацієва] стіха [стиха]: „Veniam petimus, damusque vicissim.{“} Но кадъ ће се Г. Вукъ увѣрити єданпутъ, да овакове и овима подобне ствари нису одъ толике важности, као што се нѣму чини? За такове и подобне ствари, кадъ корректуру учинимо, обычно іоштъ [іошть] дѣци, коя такове ствари опажаю, даємо да потраже, є ли іоштъ што заостало непоправлѣно, и да бы волю имала тражити, обећавамо имъ по грошић за сваку такову погрѣшку. Тако бы дакле и Г. Вукъ заслужіо кои грошић{ъ}, кадъ небы то дечіи посао био.

После предпославши разлику измећу нарѣчія[’] Србски' у слоговима са *„ѣ,“* каже, да Светић нема право, кадъ у своима Ситницама мѣша нарѣчія пишући *векъ*, *дѣло*, *старонѣмачко и* [и] *немачки*. Истина є, да Светић ту у писаню ниє дѣліо нарѣчія,[;] но нити ій є хотео дѣлити, нити строго хоће да ій дѣли; єръ онъ о [у] томе овако суди:[.] 1) Ако бы и прилично може быти было, да се у писаню сви списатели єднога нарѣчія држе; опетъ іоштъ ни єдно нарѣчіє зато нити є одређено, нити є првенство надъ другимъ добыло. 2) То првенство неће се ни моћи опредѣлити, него ће се писати, па ће остати оно нарѣчіє, было чисто было измешано, коє се отме{,} и како се отме. 3) Премда є разлика овы[’] нарѣчія[’] Србски[’] у призрѣнію слога на *„ѣ“* на своимъ мѣсту, опетъ ниє Светић іоштъ увѣренъ, да ово ограничаванѣ у самой природи овако стои, т. є. да є свако нарѣчіє у своіой чистоти исключително на опредѣлѣный просторъ єднога предѣла тако ограничено [ограниченъ], да никакве смѣсе изъ другога нарѣчія нема; шта выше Светић мысли[,] да поредъ толике размѣрице и премѣ|стице у єдномъ мѣсту различиты' на- 20
рѣчія' смѣшаны' има, и єданъ прость [простъ] човекъ нѣке рѣчи изъ другогъ нарѣчія често у разговоръ мѣша; као што се то и у пѣсмама народнима чує. И по томе Светић суди, да є врло излишна толика строгость у томъ, нарочито по томе, што то выше спада у опредѣленіє слога поради силе и сладости говора, него што бы одъ особите [особыте] грамматическе важности было. Нити є Омиръ зато, што є нарѣчія грчка мѣшао, манѣ грчки писао, него остали списатели грчки, кои то чинили нису; нити є икоме[,] одъ толикогъ множества година[’] и вѣкова[,] на умъ пало, да Омира зато ружити и грдити валя, што ниє нарѣчіє одъ нарѣчія строго дѣліо. — И збиля [збыля]! Да ли є *век*[ъ] и *дѣло* што другоячіє него у Одговору Г. Вука [„]*ријеч* и *реѣи{,} рекох?*“

2) Што овде у призрѣнію склоняня рѣчій и спрезаня глагола[:] примѣчава, то бы одъ нѣке важности было, ако и єсте само на петъ рѣчи ограничено, кадъ бы му потврђиванѣ точніє и истинитіє было, и кадъ небы самъ у свою мрежу упадао. Онъ вели [„]*речію и* [и] *властю*[“] ниє ни єдно Срб. твор. [Твор.] падежь; а я кажемъ[,] да є обоє Србскій твор. [Твор.] падежь. Богъ га видіо, нема ли онъ самъ у трећемъ склоненію ове примѣре женскога рода: „*ствар* и *мисао*{,}[“] па у Твор. падежу „*ствари (рју)* [(рју)], *мисли (мишљу).*“ Ниє ли дакле и по нѣговой мысли образателна карактеристика твор. [Твор.] над. „*ю,*“ и тако морало бы по нѣму быти „*рѣчи(ю)*{,} и *власти (ю)*, а по нѣговомъ узетомъ основу промѣне слова’ тврды’ у мекана{,} и меканы[’] у тврда было бы „*влашћу,*“ коє по основу коренитости рѣчій неможе се допустити, но мораю остати слова непремѣнна съ додаткомъ образателне карактеристике „*ю.*“ А є ли болѣ и правилніє *власти* него
21 *властю,*| или є обоє єднако правилно, то є опетъ друго пытанѣ, коє іошть опредѣлѣно [іошть пресуђено] ниє. Слѣдователно овде се Г. Вукъ са своимъ высокоуміємъ као човекъ затрчао.

Друго, вели: да є Светић{ъ} написао „*променули*“ мѣсто „*променили,*“ и по томе да *незна спрезати глагола.* А заръ се кодъ Г. Вука то зове *спрезати глаголъ*, кадъ се єданъ мѣсто другогъ постави, или єданъ съ другимъ замѣне? Колико га є нѣгова слепота и пакость занела, да пришиваюћи Светићу, да глагола спрезати незна, самъ показує, да *неразуме, шта є то спрезати глаголъ.* У какавъ ћемо дакле нѣга редъ ставити, кадъ є самъ себи оваковый судъ явно изрекао? — А да се говори и „*променути*{,}“ то и самъ Г. Вукъ признає. И чудо є заиста, како Г. Вукъ кодъ Светића, као по нѣговомъ мнѣнію єдногъ одъ найгори’ списателя[’] ненађе другу какову погрѣшку, него такову, коя гласъ народа и употребленія за себе има. И будући да є Светићу обычніє било [было] чути „*променути*“ него „*променити,*“ зато є узео оно, што му є обычніє. А коє є одъ ова два у говору обычна глагола болѣ и правилніє, то є друго пытанѣ, и кадъ већ{ъ} до тога кодъ єдногъ списателя дође, као што є ево дошло, онда є врло добаръ знакъ и за єзыкъ и за таковога списателя. — А да „*променути*“ не само ниє погрѣшно, но тако исто правилно, и може быти колико обичніє [обычніє] толико правилніє{,} него „*променити*“[,] судити є по томе, што са основомъ може се узети, да {„{*променути*}“} постає одъ корена *мѣ’-ме’* [„*мѣ’* = *ме’*“], одкуда бы првобытный глаголъ быо „*мѣ’ти-ме’ти*, [„*мѣ’ти* = *ме’ти,*“] а одтуда є прво правилно ображаванѣ глагола на „*нути,*“ дакле мора быти „*променути*{“}, као одъ „*да’ да’ти*{,} *да’нути*;[,] *вѣ’ вѣ’ти, вѣ’нути*{,} *увѣ’нути; ма’*|
22 *ма’ти, ма’нути*{,} *има’нути*;[!] одкуда сущт{ествително} глаголно {„{*ма-на,*}“} а одъ *ма’на* у далѣмъ већ{ъ} производномъ ображаваню нарочито у западномъ нарѣчію быва „*ма’нити*“ мѣсто *ма’нути*, као и одъ {„{*ме’на*{,“} *проме’на*{,} *проме*[’]*нити* мѣсто *променути.* У западномъ нарѣчію чує се и [„]*споменити*[“] мѣсто *споменути*, и *скинити* мѣсто *скинути, бринити се* мѣсто *бринути се;* па невѣруємъ{,} да бы нко предпоставіо оно овоме; шта выше невѣруємъ[,] ни да бы коме изъ западнога нарѣчія на умъ пало[,] да са своимъ „*променити, споменити, скинити, манити се, бринити се*“[,] противу нашега „*променути, споменути, скинути, манути се, бринути се,*“ онаковый рать подигне[,] као што

є Г. Вукъ противу обычнієга кодъ насъ глагола „*променути*“ чиніо, и са незнанѣмъ спрезаня глагола означіо, и съ тимъ ясно показао, да є са иглицомъ погрѣшке тражіо, и онде налазіо, гди ій нема, само да своіой грдньи и руги мѣста начини, а невиди, да є башъ на шилякъ изишао, и свою подлость свѣту показао.

Далѣ Г. Вукъ налази, да су погрѣшке *противъ спрезаня глагола*{(?)} у причастіяма „*додаваюћи и* [и] *предаваюћи.*“ А я опетъ велимъ, да нису погрѣшке, но да єзыкъ Србскій не само тоображаванѣ причастія допушта{,} него и ште. Ако онъ ниє чуо, што бы ми дивно было, я самь чуо, гди се говори {и} „*давамъ, вашъ ва.*“ А ако невѣрує мени, нека отвори „*Пѣваннію Црногорску* 1839. год. [*1837. год.*],{“} па нека прву народну пѣсмицу на стр. 3. прочита, па ће наћи ове рѣчи:

Што су врата од скерлета,
На та Вила шћерь *удава*,
Што л’ су врата од бисера,
На та Вила жени сына.

И кадъ види овде „*удава*“ валяда ће допустити да може быти и [23] „*предава* [предава].“ А ако далѣ узчита, наћи ће и „*дава.*“ И овай укоръ Г. Вука съ тимъ манѣ мѣста има, што іоштъ ниє оно правило ображаваня причастія тако у неограниченомъ пространству утврђено, да никакове примѣтбе или ограниченя какова нетрпи. Ово є доказателство паведено за нѣга[,] кои само види и чує, а мыслити о ствари и судити неуме. За друге пакъ, кои зрело и основано о єзыку судити умеду, и кои ће умети, ово іоштъ као сувышакъ додаємъ.[:] *Дамъ, дашь, да, дамо, дате, даду, дати*, єсть прводытный глаголъ савршенога дѣйства по самой природи своіой, како годь и *знамъ, знашь, зна, знамо, знате, знаду, знати*. Ово значенѣ савршености дѣйства неприма причастія садашнѣга времена на *ћи*, изъ узрока, што значенѣ ово са ображательнымъ [ображательнымъ] слогомъ у противословію стои, зато по нужди узима у помоћ{ъ} треће лице числа множественогъ одъ глагола *траюћега* дѣйства, *давати, даємъ, даешь, дае, даемо, даете, даю*; и одтуда прима причастіе „*даюћи*“[,] кое се тако уобычаило [и присвоило], да се узима и треће лице „*даю*“ често мѣсто „*даду*;“ и само [„]*знаю*[“] *(знаюћи)* мѣсто *знаду* [знаду], премда и ниє у обычаю „*знаємъ, знаешь{,}знае, знаемо, знаете.*“ Одтуда „*познати, дознати, сазнати, признати, разпознати,*“ кои по природи савршительне частице, съ коіомъ су сложени, добыяю подпуно значенѣ савршенога дѣйства, и задржаваю видъ трећегъ лица числа множественогъ одъ савршительногъ прводытногъ глагола, као: *познаду, дознаду, {сазнаду,} признаду, разпознаду;* и будући да „*знаю, знаюћи*“ због нужде и потребе прибило се къ „*знамъ, знашъ, зна,*{“} зато и „*познаю, дознаю*[,] *сазнаю*“ узело [узело є] и значенѣ савр|шенога [24] дѣйства, тако, да по томе исключую ображаванѣ причастія садашнѣга времена на „*ћи{,}*“ да небы значенѣ са ображательнимъ [ображательнымъ] слогомъ у противословіе дошло, и зато у нужду долази, треће лице числа множественога{,} при ображаваню причастія опредѣлительніе означити са ображательнымъ слогомъ траюћега глагола „*ва{,}*“ ако иначе посвуда у томъ виду и ниє у обычаю говора, и тако постае [„]*познаваюћи, дознаваюћи, сазнаваюћи, признаваюћи, разпознаваюћи,*{“} кое є веће{ъ} у го-

вору обычніє, дакле и правилніє{,} него „*познаюћи, дознаюћи, сазнаюћи, признаюћи и* [и] *разпознаюћи.*“ Тако исто и „*дамъ, даду-*[*даду=*] *даю, даюћи,*{“} и савршително „*додамъ*{,} *додаду; предамъ, предаду; продамъ, продаду*“[,] прима у образаваню причастія означай траюћега глагола са „*ва,*“ ако иначе и ніе обично [обычно] у спрезаню, као „*додаваюћи, предаваюћи, продаваюћи,*“ зато[,] да бы се избѣгло оно противословіе, коє бы се родило изъ сумнителности оне у призрѣнію савршености дѣйства глагол[н]а у „*додаю, предаю, продаю, додаюћи, предаюћи, продаюћи.*“ Слѣдователно „*додаваюћи*{,} *предаваюћи*“[,] не само нису погрѣшке *противъ спрезаня глагола,* као што Г. Вукъ вели[.] (а болѣ, и као што валя, рећи, *противъ образаваня причастія*), но управо є путно и на свомъ мѣсту, тако, да праведно замѣнюю „*додаюћи, предаюћи*[;]“ само што правилность ньина далеко иза домашая Г. Вука пада. Заиста мой назовый рецензентъ [Рецензентъ] кадъ развали уста, рекао бы човекъ, да є онъ савъ Србскій єзыкъ закупіо, или га є кашикомъ покусао, па да за друге већ{ъ} ништа ніе ни остало; а кадъ тамо, а онъ говори коєшта.

А треба ли писати *обштый* или *обштій, досадашньи' система'* и *Грамматицима Срб*|*ским'* са првићемъ или безъ првића, зато ћемо се лагко погодити, нити є вредно већ{ъ} толико съ оваким' ситницама читателѣ заглушати. Само му препоручити морамъ, да найпре научи, да ономе знаку (') ніе [*знаку* (') *ніе*], као што онъ каже, {„{мѣсто *само* ондѣ, гдѣ се какво слово изостави, коє се у *говору неизоставля*{“}; єръ се у писаню само оно слово изоставити може, коє се и у говору изоставля и изоставити може; нити се види, како бы онъ тай знакъ (') по своемъ томъ правилу у рѣчи „*осим'* [„осим'] на стр. 9. у реду 8. оправдати могао. И мы такове маленкости радо Г. Вуку уступамо, да се съ ньима забавля, кадъ о важніима стварма и онако ніе научіо мыслити, а саде учити доцне є; нити ћемо нѣгове неєднакости у „*иньим*{,} *и* [и] *с Борѣем, з Богом и* [и] *с Грамматиком, ишћеривати и* [и] *посльедак, љуки и* [и] *градски, Стефановић и* [и] *Стеван* и т. д. претресати, надаюћи се, да ће и нѣга и насъ у томе послу радо и слагачь типографскій кадгодь замѣнути. Него за єдно ћемо се само [само ћемо се] упытати: Зашто Г. Вукъ на стр. 13. пише „*западње?*“ Кадъ є *источно, южно,* а *и* [и] *сѣверно,* зашто ніе и *западно?* И премда бы се ово за погрѣшку противъ образаваня прилагателны' имена' узети могло, опетъ немыслимъ, да бы онъ зато грдню и поругу заслуживао; али што се онъ за манѣ и сумнителніе ствари (међу коима смо као найвеће кривице кодъ овы[’] петъ рѣчій: {„{*речію, властю, променули, додаваюћи, предаваюћи*{,“} видили! [видили?]) предъ свѣтомъ у инатъ и онолику грдню упустіо, зато у пуной мѣри заслужує предъ свѣтомъ и одъ свѣта укоръ и срамоту.

Изъ свега овога, што смо досадъ говорили, види се то, да є кодъ Г. Вука давно већ{ъ} поноћ{ъ} превалила, па да га є ларва, коју на себи носи, яко натиштала, те є пожеліо, да му є когодъ [когодь] скине; па обзирући се ніе заръ нашао згодніегъ човека за тай посао одъ Светића, одъ кога се праведно надати могао, да ће му са старога познанства ту услугу радо учинити. И у томе се ніе преваріо; само ако се съ тимъ усавѣтуе, да се непотврди оно, да вукъ и длаку промене, а ћудъ [ћудь]

никада. Єръ є онъ занатъ свой у руги и погрди до тога савршенства већ⸗ъ⸗ дотерао, да є већ⸗ъ⸗ узъ речь постало, кадъ се што одвећ⸗ъ⸗ неслано, безобразно и погрдно хоће да означи, да є то управъ *Вуковски*, говорити. По томе судећи може се праведно узети, да є похвала изъ Вуковы[’] уста[’] готова хула, а грдня нѣгова права похвала.

И тако: Кадъ Г. Вукъ, коме є прву Писменицу год. 1814. Лука Милованов⸗ић⸗ъ, писаръ владике Будимскога скрпіо; кадъ онъ, коме є Г. Сима Милутиновић⸗ъ⸗ припѣвъ „*Србска Мома⸗,⸗ ил’ є дома*“ за прву часть Пѣснарице начиніо, а онъ подъ своимъ именомъ издао, и срдіо се, кадъ є Г. Милутиновић⸗ъ⸗ исто као своє печатати дао, почемъ є показао, да Г. Вукъ ни оно нѣколико врстица[’] самъ начинити кадаръ ниє было; кадъ онъ, кои є, осим’ Србскога єзыка и нѣшто мало нѣмачкога, кога є доцніє одъ своє жене постизавати научіо, ништа друго незнаюћи, Рѣчникъ Србскій нѣмачкій и латинскій главомъ Г. Копытара издао; кадъ онъ, кои є ишао одъ мѣста до мѣста, те молякао люде, да му по кою пѣсму народну на нѣмачкій єзыкъ преведу, као што се и Светић⸗ъ⸗ опоминѣ измећу осталога⸗,⸗ да му є „*Бой на Лознищи и* [и] *Косовку дѣвойку*“ превео, и кои є Грамматику Србску на нѣмачкій єзыкъ преведену одъ Г. Тирола измаміо, те то све у Германію носіо, па Гримму, Талвіи и другима подъ свой еспапъ продавао; кадъ| онъ, 27
кои сву снагу и силу свою у *љ, њ⸗,⸗ ѣ и* [и] *j*, полаже, и премда є „*ѣ*“ [*ѣ*] Мушицкій скроио, опетъ онъ себи приписує, и премда се ѣ [Ѣ] у старим’ кньигама[,] (као и у Посиловића Наслаћенію [наслаћенію] духовномъ одъ год. 1682.) налази, а онъ га є у „*Пословицама*“ [„Пословицама“] своима употребіо, опеть [опетъ] по обычаю своме ниє казао[,] да га є гди нашао, него да га засадъ ниє другчіє умео начинити,[;] кадъ онъ, кои мысли и тврдо држи, да она важность и цѣна, кою учени люди народним’ пѣсмама приписую, нѣму припада, а невиди⸗,⸗ да онъ у томе ништа друго ниє, него скупитель и обычный преписиватель, и іошть нѣшто манѣ, почемъ є многе пѣсме одъ други’ преписане добыяо, и само у типографію односіо, а одъ кога ій є добыо, пређутао; кадъ онъ, кои є многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту разпрострео, коє су по несрећи покрай незнаня иностраннаца о нашима стварма за истину прошле, тако⸗,⸗ да ће правоме Историку велика мука быти, докъ се оне лажи изъ Исторіе [исторіе] Србске очисте[,] и изтисну; кадъ онъ, кои неимаюћи никакова понятія о наукама и страннима єзыцима, све то презире, и за ништа држи, шта выше[,] са незнанѣмъ истымъ поноси се, и онe ружи, кои то знаду; кадъ онъ, кои ни єдне врсте, коя бы къ Поезіи [поезіи,] или прози у строгомъ смыслу принадлежала, написао ниє, и опетъ о савршенству Музе Светићеве хоће да суди, коіой се односи башъ као нека сатварь на лиру, па іошть [іоштъ] себе за некака апостола [Апостола] и свѣтило првога реда држи; кадъ онъ, — но доста, нека што остане и за другій путъ, ако га опетъ кадъ засврби кркача, те насрне, а ненаучи ⸗се⸗ дѣлити кньигу одъ личности списателѣве; — и тако кадъ є онъ шарлатанствомъ своимъ и фушерскимъ занатомъ полакъ свѣта лажима| напуніо, и опетъ Светића ружећи међу найгоре 28
списателѣ поставля, и фушеромъ и шарлатаномъ назива; шта се онда друго за нѣга по правди и совѣсти рећи може, него ово: *Г. Вукъ зна србски говорити, и слушао є доста*[,] *како Србльи говоре србски;*

али као Грамматикъ мыслити и судити о єзыку и нѣговима основима нити зна\,\ нити ће икада знати; онъ є и Србске народне пѣсме, и србско[Србско] -нѣмачкій-латинскій Рѣчникъ издао, али кадъ се одбіє\,\ да цѣна народны' пѣсама Србскомъ народу припада, а да є Рѣчникъ нѣмачки и латински другій истолковао, онда за нѣга и нѣгову личность ништа друго неостає, него само оно, што є најбезсрамніе и најбезобразніе у нѣговомъ Рѣчнику; и будући да онъ осим' [осимъ] овога, што є и онако туђе, друго ништа незна, почемъ є одъ странны' єзыка['] и одъ свake науке чистъ, а туђимъ се перѣмъ кити и шара, и іошть свакога, кои што више зна, ружи и грди, то онъ заиста у ученомъ свѣту и неможе друго быти, н[ег]о у правомс смыслу рѣчи [ове] правый фушеръ и шарлатань, и іошть нешто горе, које се оставля читательима, да они садъ и одсадъ по души и истини заклюне и допуне.

Ово є Утукъ за Одговоръ Г. Вука Стефановића Караџића, кои ништа друго ніє, него мило за драго. Ако ли се пакъ коме ово много учини, нека прочита Одговоръ Г. Вука, па ће признати, да є све ово мало іошть према ономе, колико є онъ тражіо и заслужіо. И онетъ бы му радо све оно на дару одбіо, кадъ небы увѣренъ быо, да ономе, кои се Бога небои и людій не стыди [нестыди], непомаже молитва, него батина! — Добре и по разуму критике, које на поправку и на распространяванѣ
29 знаня теже, и къ напредку кньижества клоне се, нека су намъ свагда добро дошле, Вуковски' пакъ погрда' и блювотина', које изъ єдне пакости, у крылу кньижевне зависти[,] и злобе\,\ роѣене и залюляне пропастичу, и іошть нѣкомъ нечувеномъ подлостю питаю се и поддржаваю, и противу личности, чести и доброга имена управляюсе [управляю се], и на срамоту рода свога служе, да Богъ да[,] не было [небыло] у свѣту Србскога рода и кньижества никада, па ишле оне одъ кога му драго, и противу кога му драго! —

[Сем наведених разлика између ова два издања Светићева „Утука,“ још су и ове: у београдском издању на стр. 3. у засебном су реду речи **Г. Вукъ Стефановић Караџић**; *на стр. 14. није одвојено у засебан одељак од „*Пре свега ударала му є и т. д.,“ *као што је у новосадском издању (стр. 17.).]*

[Вуков одговор на овај „Утук“ Светићев види даље под бр. XXXVI.]

XXX

ИЗЪ ПИСМА ЕДНОМЪ ЧЛЕНУ
МАТИЦЕ СРБ. ПИСАНОГЪ.

[„Сербскій Народный листъ“; бр. 25. од г. 1842.; стр 197.—199.]*

[МЈЕСТО ПРЕДГОВОРА. [3]

Матица је Српска 1841 године препоручила своме вице-президенту, Високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу, да у договору још са неколико њезинијех чланова састави и одреди Српску буквицу и ортографију или правопис. Његово је Високопреосвештенство питало Вука Стеф. Караџића и Саву Текелију, како они мисле о овој ствари, и ова су два писма одговори на то питање. Од обадва је ова писма по нешто штампано у Српскоме народном листу (године 1842 у ч. 25 и 31), али се овдје сад штампају цијела од слова до слова. Ако из њих нико ништа и не научи, а оно се барем може видјети, како два родољубива Србина о једној ствари различно мисле.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВО,
ВИСОКОПОЧИТАЈЕМИ ПРИЈАТЕЉУ!

Већ прођоше готово три мјесеца дана, како сам Вам обећао, на високопочитајемо писмо Ваше, писано у очи дана мога Димитрија, написати Вам што о нашој ортографији. Но

[* **Сербскій Народный листъ**. Год. VII. 1842. Учредникъ и Издаватель *Ѳеодоръ Павловичъ*. Писмены Кр. Свеучилишта. — На 4^0, у 2 ступца, 50 бројева, 395 страна.

Ово писмо штампано је лоцније у цјелини у књизи „Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије **Писма** вис. госп. Платону Атанацковићу и т. д.,“ у којој је оно на стр. 3.—8. као први чланак. Овде се сада штампа по оном у „Серб. Нар. Листу,“ а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „*Серб. Нар. Листу*,“ а изостало из „*Писама*,“ стављено је у шарену заграду.]

и сад, не имајући ни једнога читавога дана за себе, само ћу штогод о том да Вам назначим, тек да Вам се одужим (јер је обећање за поштена човјека прави дуг). И тако најприје да Вам кажем неколико ријечи о *Матици*.

Нико не може рећи, да Матица, узевши је за онакову, као што се у почетку сама објавила, није од потребе и од користи народу нашему; али при свему томе свакоме се паметном човјеку може доказати, да је Матица до данас нашој литератури учинила више штете и срамоте, него користи и
4 части.[1])| Узрок је томе ово, што Матица није остала оно, што је постала, т. ј. друштво да помаже нашијем списатељима штампати књиге, него је одмах узела тон *ученога друштва*, и претворила се у литературну партију; а будући да су Матичари, од почетка до данас, највише прости људи, који или
5 никакова или барем правога појатија о литератури| немају, за то је она, поставши готово најлућом партијом у литератури нашој, морала бити оруђе једнога или неколика своја члана, који нигда нијесу гледали да се учини што добро и паметно, него су се само старали, да се ради (макар коме и за инат) онако, као што је њима по вољи. Така је Матица

---

[3] [1]) Ако би ко рекао, за што не кажем *чести*, него *части*, ево му одговора:
4 Напоминьато је већ неколико пута, да *част* (од старославенскога чьсть) у језику нашему значи die Ehre, по данашњему Славенскоме и по Рускоме *честь*. У народу има о томе сила примјера, које и ми сви говоримо, н. п. на *част му то*, *часни крст*, *часни пост*, *нечастиви*, и сама ријеч *частити* кога, и *част* мјесто *гозба* показује то исто; а по јужнијем и југозападнијем крајевима народа нашега, куда, срећом језика нашега, још слабо допиру књиге нашијех новијех књижевника, нико и не зна *чест* у овоме смислу него само *част* и *почаст* (у Дубровнику *почастити* кога чиме значи, *поклонити* му — vereehren — оно). На једној митри у ризници владике Црногорскога на Цетињу има доље у наоколо (као на обручу сребрноме и позлаћеном) овај потпис: ГРІГОРІЄ ДІМІТРІЄВИЧЬ МЛ̂ТІЮ Б̄ЖІЄЮ ЄПКОУПЪ СЕГЕДИНСКИ И БАЧКИ СІЮ МИТРОУ САЧИНИХЪ ИЖДИВЕНІЕМЬ ТРОУДА СВОГА ВА СЛАВОУ ГА И ВА Ч А С Т Ь АРХИЕРЕЙСКОУЮ ЛЕТ ГНЕ АѰД. — *Чест* пак (од старославенскога чьсть) у нашему (јужнославенскоме) језику значи оно, што у данашњему Славенскоме и у Руском *часть*, т. ј. *комад* или *дијел*: отуда је *честица* (што се ломи на комаде) и *причестити* се (communiciren) и *причешће* (Communion); а и сама ријеч *чест* не само што се у овоме значењу налази у старијем Славенскијем књигама из нашијех крајева, него и народ прости у Сријему још говори од *чести* (zum Theil), н. п. зна *од чести* (т. ј. мало нешто), има *од чести* (н. п. грожђа кад рђаво роди); ја се још из дјетињства опомињем, да су попови и калуђери звали *честица* оно, што носе у кутији те *причешћују* болеснике. Отуда је и *честит* (срећан — коме су дани многи или велики дијелови — betheilt) и *честитати* (жељети коме срећу); у данашњему Бугарском језику *чест* значи управо *срећа*: тако је ова наша *чест* и Руско *щастіе* (или *счастіе*) од једнога коријена, само што је наше по јужноме нарјечију, а Руско по сјеверноме.

од почетка до данашњега дана, а хоћете ли је Ви у напредак моћи опаметити и на прави пут извести, то ћемо видјети (али ја сумњам, док је жив Сава Текелија).

Ово је о Матици. Сад да Вам кажем што о ортографији.]

Највише наши[је]х списатеља и читатеља говоре, да се 197a
ваља придржавати *Славенске* ортографије, и то би имало свој узрок; али је за чудо, како они не могу да познаду, не само да то није могуће, него и сами да пишу против Славенске ортографије! Да не спомињемо *ѣ, ѣ*[,] {и} *ꙗ* и, готово без невоље начињено, *є*, која слова готово сви пишу; него јели, н. п. по Славенској ортографији: *полѣ, зелѣ, трнѣ, писанѣ; учителѣмъ, краљѣмъ, конѣмъ; среднѣ, данашнѣ,*[;] *болѣ, дублѣ; нѣму, нѣга; сломљѣнъ, утопљѣнъ, удављѣнъ; шерѣ, оружѣ, подушѣ*[1])] и т. д.? Ви добро знате, да се у Славенскоме језику| *ѣ* пише на онакови[је]м м[ј]естима, гд[ј]е се по неким [њеки- 197b
јем] крајевима у народу нашему говори *е*, у неким [по њекијем] *и*, а у неким [по њекијем] *је* или *ије*, н. п. *деца, дица, дјеца, дијете*. Па ова разлика у изговарању *ѣ* није само у нас, него се налази и у остали[је]х Славенски[је]х народа. Који дакле у писању хоће да се придржава Славенскога, онај *ѣ* не см[иј]е писати на други[је]м м[ј]естима, него само на они[је]м, гд[ј]е се налази у Славенском језику [у Славенском језику налази]. А како ће писати, н. п. *поље; иње, зеље; писање, творење; коњем, учитељем;* [*поље; коњем, учитељем; зеље, иње; писање, творење;*] *средње, Господње; оружје, шерје,* {*подушје*} и т. д.? То он нека пише, како му драго: кад не ће да призна, да се Српски језик не може писати по Славенској ортографији, и једнако каже, да се ваља придржавати Славенске ортографије [Славенске ортографије придржавати], он ваља да нађе, како ће и оваке р[иј]ечи писати не грдећи Славенске ортографије. Које се од ови[је]х р[иј]ечи у Славенскоме језику свршују на *ie*, оне би се у Српскоме *за невољу* [за невољу] могле писати са *ье*, н. п. *зелье, трње, писанье;* тако и *шерье, оружье, подушье* и т. д.;

---

[1]) Због овакијех погрјешака против Славенскога и Рускога правописа каже 5
један између првијех данашњијех Рускијех списатеља, *Никола Ивановић Надеждин:* „Конечно, больше отыщется выходокъ и намековъ анти-Русскихъ, въ кни„гахъ Сербскихъ, печатаемыхъ по Русской орѳографіи, чѣмъ въ тѣхъ, которыя „напечатаны со всею строгостью системы Вуковой“ (Сѣверная пчела Nr. 77—78 1842. год.).]

али у остали[је]м догађајима, гд[ј]е је [у] *данашњему* [данашњему] Славенском језику *е* (посл[иј]е *л* и *н*), да се метне *ь*, нимало [ни мало] не би било ближе к Славенској ортографији, него *љ* и *њ*. У оваки[је]м је догађајима у *староме* [староме] Славенском језику ѣ м[ј]есто садашњега *е*; но Руси, који у језику своме немају никако гласа *ле* и *не* (као ни *ли* и *ни*), пром[иј]енили су ѣ на *е*, и тако, н. п.[,] пишу *Господне*, а читају *Господње*; пишу *учителемь*, а читају *учителем*; пишу *воли*, а читају *вољи*; пишу *книга*, а читају *књига* и т. д. Какови су данашњи наши књижевници, могао би који рећи, да и ми тако [и ми тако да] чинимо; но то се у на-
198a шему језику неможе чи|нити тога ради [не може чинити за то], што ми имамо и *ле* и *ље*, и *не* и *ње*, као и *ли* и *љи* [, и *ни* и *њи*.]

Ово је до сад све био говор против обичне ортографије наши[је]х књижевника, који се у многи[је]м ситницама ни између себе неслажу [не слажу]; сад да Вам рекнем што за моју ортографију.

Са *ј*, *љ*[,] и *њ* склања се, н. п.[,] *рај*, *учитељ* и *пањ*, као и *ковач*; *ујац*, као *јунац*;[,] *мољац*, као *ронац*;[,] *крањац* [*Крањац*] као *шарац*; *судија*, *постеља* и *копања*, као *вода*; у *д[ј]евојка*, *петељка*, [и] *евењка* у род. множ. уметне се међу два полугласна слова на крају *а*, те постане *д[ј]евојака*, *петељака*, *еве{н}њака*, какогод и у *пушка пушака*; у *мој*, *твој*, *свој* с{ъ} додатком [на крају] *а* постане женски род, а с додатком *е* средњи (*мој*, *моја*, *моје*), какогод и у *наш*, *наша*, *наше*; *ваш*, *ваша*, *ваше* и т. д.

А гд[ј]екоје се р[иј]ечи у Српском језику без *ј* не могу ни записати [написати] никако, н. п. *јоште*, *јова*, *јој* [, *мојој*, *судијом*, *Гајо*, *Бајо*] и т. д. Тако исто и у п[ј]есмама, гд[ј]е се самогласна слова посл[иј]е *ј* изостављају, н. п. Да *ј'* у мене, што *ј'* у цара благо; [—] Ти си рек'о, да с' *покај'о* Гојка {и т. д.} [—] Овакових [Овакијех] се прим[ј]ера може наћи и гд[ј]е се самогласно слово изостави посл[иј]е *љ* и *њ*, н. п. *поклањ'о*, *повал'о*. Тако и у јужноме нар[ј]ечију[,] кад се пред *ј* изостави *и*. н. п.[:] Да *л'јеш* ти је царевићу Мујо; [—] Од Космаја *гн'језда* соколова {и т. д.} [—]

Кад се дакле Славенском ортографијом Српски језик *не може* [не може] писати, не би ли боље било, да узмемо ортографију са сви[је]м према својству језика нашега, него и

Славенску ортографију да кварimo и у језику нашему против здравога разума опет да крпимо и да натежемо? Ја сам ув[ј]ерен, не само да Ви мене у свему {овоме} добро разум[ај]ете, него и да управо о|вако мислите, као и ја; но будући, да 1986
на св[ај]ету има више људи луди[је]х, него паметни[је]х, и за то да се {понај}више воли оно, што је лудо, него [оно], што је паметно; тако и Ви у овоме послу ако морате таки[је]м људма угађати, а Ви барем гледајте: а) да одредите, да се *ѣ* не пише, гд[ј]е му по Славенскоме језику није м[ј]еста; б) да избаците *є* са сви[је]м, него *е* да се [нека се] чита{,} као и у Славенском језику, а оно неколико [њеколико] р[ај]ечи, које се у нас почињу са *е* по моме изговору, оне ваља упамтити и погађатн, а за невољу боље би их било писати и са Ру{с}ски[је]м *э*, него задржати *є*, које многи сад и у *ср[ај]еди* и на *крају* пишу; в) за *ы*, *ъ*[,] и *ь*, као и за претварање и изостављање слова (н. п. хоће ли се писати *задужбина*{,} или *задушбина*; *гвожђе*{,} или *гвозђе*{,} или *гвоздье*; *кошчица*{,} или *костчица* и т. д.), чините, *како Вам драго*[,] {(}јер кад се право не см[ај]е, може се чинити на сто начина{)}; г) поред такове Ваше ортографије {не би ваљало ни моју да прокунете;} [мислим да не ћете проклети ни моју,] него још да кажете [да ћете казати], да [и њом] тврдоглави списатељи {и њом} могу не само књиге штампати, него и у *летопис* (а и у *народни лист* и у *новине* [народни лист и у новине]*?*) чланке слати. {—[1])} А при том не може се за| ц[ај]ело мислити, да ће 199
сви списатељи {наши} за *свагда* примити ту Вашу ортографију, макар каква она била; зато [за то] ја мислим, да би боље било начинити што паметно, чега се чов[ј]ек нигда ни пред ким не ће стид[ј]ети, па макар се {и} не примило, него непаметно [лудо], па да се прими.

Кад одредите ортографију, ваља да ћете онда одредити, {и} *који[је]м нар[ј]ечијем* да се пише. Јер писати никаки[је]м нар[ј]ечијем, него м[ај]ешати једно с другима[,] и тако правити некакво [њекакво] ново, као што многи сад чине, то је још горе, него писати никаком ортографијом.

{[1]) Молимо некъ расуди свакій, кадъ бы се ово Гд. Вука мнѣніе пріймило, 1986
каква бы наопако шарена прешарена писма у Лѣтопису Н. Листу и Новинама была, гди толики списатељи пишу, а свакій валяда свою ортографію поне у глави има. Зато и ово овде разглаголство Г. Вука нѣговомъ ортографіомъ само зато смо печатали, што сама наравъ ствари тако изискує, и што є Гд. Вукъ, да тако печата, особыто желю свою изявіо, кою смо му за любовъ радо изпунили. *Учред.*}

8 [Што ћете год чинити, гледајте, да се не осрамотите!
То Вам жели од свега срца]

Ваш свагдашњи почитатељ
У Бечу 19. Јануар.{ија} 1842.

Вук Стеф. Караџић.

[Сем наведених разлика између издања овога чланка у „Сербском Народном Листу“ *и у* „Писмима“ *још су и ове: тачка* „А гдјекоје се ријечи и т. д.“ *(овде стр. 58.) у* „Писмима“ *не чини за себе одељак; стихови на стр. 198а (овде стр. 58.) у* „Писмима“ *су у засебним врстама.]*

[Писмо Саве Текелије, које помиње Вук у овом чланку, види даље под бр. XXXIX у овој књизи.]

[На овај чланак Вуков изишло је неко „примѣчаніе“ Петра Кирића, *из Ковина, у* „Сербском Народном Листу“ *за год. 1842., бр. 44., стр. 350., у одељку* „Књижество;“ *али на то Вук није одговарао.]*

XXXI

[У Павловићеву „Сербском народном листу“ за 1842. годину штампано је у 20. и 23. броју, на стр. 157. и даље, ово:]

ПРАВДАЊЕ

157a

РАЗЛИЧНОСТІЙ У Ч. 31. СРБ. НАР. ЛИСТА 1841.

о Србскимъ Народнымъ Песмама.

Amicus Plato, amicus Aristoteles,
sed magis amica veritas.

За дужность мою почитуємъ я предъ лицемъ света правдати
противъ осуђеня| оно, што самь у 31. Ч. Нар. Листу п. г. о Србскимъ 1576
Народнымъ Песмама явно казао. И будући да сви Читатељи нећеду то
Число С. Нар. Листа садъ при руцы имати, а на што се исто односи
и шта є на то слѣдовало, на други є опетъ мести изишло: то ћу найпре
целу стварь да у краткомъ овде изведемъ.

У Бечкимъ Новинама Г. Рецензентъ новогъ изданія наши Народны
Песама тако се по нечему изразіо, да се мени ніє у реду видило. Жао
ми є, што немамъ при руцы оногъ Числа Бечки Новина, у комъ є то
было, да овде наведемъ: но у место тога послужит' ћу се самога Г.
Рецензента преводомъ, кои є онъ одъ свои речій у Одговору своме дао,
и гди између другогъ стои: *„Србльи онда іошть ни єдногъ Сбора свои*
песама нису притяжавали. Оне су и на собственой отеческой земльи
мало познате быле. Іошть тако нико ніє осећао, какво сокровиште
у ньима сакрывено лежи. А и сами Списатељи Србски не могоше
онда погледъ свой на народно сокровиште управити, или што є тре-
бало много друго за првый развитакъ народа нуждніе да се каже,
или што се обычно собственно манѣ уважава, а може быти и манѣ
познае. Они су ій (те песме) *превидили и оставили недодирнуте.*
Текъ у другой десетини овогъ столѣтія ступи изъ средине народа
човекъ, кои одъ детинства съ народомъ Србскимъ живећи прилику
є имао, истый-народъ — и све нѣгове обычае познати, любке песме
певаюћи лепотица или юначке песме изъ уста србски Барда у свою
чувства шуну душу углубити. Кадъ су Србльи сили Турака 1813
уступити морали, више Поглавица народа оставе свое оте|чество, 158a

међу коима се и Г. Вукъ Стефановићъ Караџићъ налазіо. Онъ дође у Бечъ и овде, одъ части наговоромъ своій собствены земляка одъ части наговоромъ странны, послѣдује давнашньой жельи и изда првый сборъ Србск. Нар. Песама год. 1814.“

Я самь у поменутымъ Различностима укорео, да то све ніе истина, но да є покойный Мушицкій првый было кодъ насъ, кои є, важность наши Народны Песама увидивши исте купити почео, и Г. Вукъ Караџићъ да є одъ нѣга на то упућенъ и доведенъ было, да Србске Нар. Песме на светъ изда. Па самь рекао између другогъ: „Да ли се не може Г. Вукъ и нѣгова коя заслуга похвалити, безъ да се цео народъ понижава и онъ тако надъ целымъ узвышава? Овамо се тужимо и вичемо, да иностранцы о нама коєкаква уместо правы понятія имаю: а овамо кадъ годъ добыємо прилику, да имъ што о нама знати дамо, а мы имъ коєшта казуємо, тако, да заиста не могу честито што о нама мыслити. Ко намъ є дакле крывъ и докле ћемо тако?“

И то є, што садъ мени правдати валя, нарочито оно, да ніе истина све, што є у Рецензіи и као што є речено.

Правданѣ є само съ доказателствама основано, иначе мало значи. И я ћу дакле овде єдну сведочбу, кою за сада имамъ, прво да наведемъ, а та є сама „*Мала Простонароднъа Славено-сербска Песнарица, издана Вуком Стефановићем. У Вієны* 1814.“ У исте „*Предсловию*“ стои ово одъ Г. Вука Стефановића: „*Прије осам година я сам чуо у Карловцыма Сремским (у месту, гди сам се я онда са іошт неколико Сербиянаца| находио и гди сам на мою велику и незаборављену жалость познао, да има на свиету іошт више наука осим нашега Псалтира (Часослова) гди захтеваше Господин, садашньи Архимандрит Лукиан Мушицки, да му напишемо, ако кои зна, прости песана Сербски. Я сам истина онда имао у памети различнога рода песана, пет пута више а десет ясније, него сад; али му ни есам смио ни єдне написати и дати; єрбо сам цело мислио, да се он чрез то подсмева нама, као момчадма, коя су по шуми код свинья, код коза и код оваца одрастла.*“

„*По том, кад є мене бедно сиромаштво од наука разставило и у отечество одтерало, нашао сам онамо єдну велику Песнарицу (од Качића) са Латинским писменима печатану, кою како сам узео у руке и видио, да су песне, и баш онакове исте, какове наше Сербльи код ватре седећи уз гусле певаю, одма сам почео сумньати, да є Господин Мушицки с нама шалу проводио; а кад сам ону Песнарицу сву прочитао, онда сам тек почео ньегово намереньe догадьати.*“

1586

То су одъ слова до слова речи самога Г. Вука г. 1814, коє нека изволи садъ почитаємый Читатель са горньимъ речма Г. Рецензента упоредити и сравнити, па ће видити, єсамь ли я имао право у момъ наведеномъ укору или ни самь. И я бы желіо, да бы се само овай изводъ Г. Вукови речій на немачки превео и онде на светъ дао, гди є поменута рецензія на светъ дата; па позывамъ и молимъ Г. Рецензента, да намъ ту любовь учини, кадъ є ону прву учиніо, те онакво извѣстіе о Срблыма а нарочито о Србскимъ Ученыма свету, и особито странномъ, дао.

Я самъ моє правданѣ само на онымь речма Г. Вуковимъ оснывамъ 179a
и основати могу, особито што є овде речь о дѣлма и временма, кадъ мене као и Г. Рецензента іоштъ ни на свету ніє было. Г. Рец. каже садъ г. 1841, да до Вука наше Народне Песме на собственой отеческой земльи слабо су познате быле, нико ніє осећао, какво сокровиште у ньима сакрывено лежи, и сами Списатели Србски нису на ньи гледали, нису ій познавали, ни су уважавали. А Г. Вукъ самъ є г. 1814 при првомъ покушеню своме са издаванѣмъ Нар. Песама казао, да є покойный Мушицкій на шесть година пре тога већъ купіо просте народне Песме наше, — онда, кадъ Г. Вукъ текъ є дознавати почео, да има на свету и выше наука осимъ Псалтира и Часослова, и кадъ є онъ то, што Мушицкій тражи и купи Нар. Песме, за подсмей само држао, па текъ после година єдва догађати почео овога намеренѣ.

То є о самомъ куплењу наши Нар. Песама и о идеи, да се такве чрезъ печатню на светъ издаду, у чему ясно се види, да ніє Г. Вукъ првый быо, нити да є ту идеу онъ изъ Сербіє донео; єръ осимъ Мушицкогъ и Качићъ є давно већъ пре тога свой сборъ Нар. Песама на светъ издао, кои є такође помогао Г. Вуку, као што и самъ признає, да и онъ кадгодъ увиди колико толико важность наши Нар.| Песама, па да по- 179б
куша такве чрезъ печатню на светъ издати и продавати.

Али познаванѣ и уважаванѣ тога блага, мыслимъ, не состои се само у томъ, да се оно подъ чіимъ ѝменомъ на печатню дало, иначе бы се мыслити и рећи морало, да и данасъ нико одъ насъ не уважава Нар. Песме, осимъ оногъ єдногъ или два човека, подъ чіимъ су они именемъ напечатане, а то бы, судимъ, неправо и за остале люде увредително было. Єръ по момъ мнѣнію већма показую, да своє Нар. Песме уважаваю они, кои ій напечатане за скупе и прескупе новце купую, него онай, кои ій тако продає.

Я не знамъ, како су србльи пре 1814 године уважавали своє Нар. Песме, єръ онда нисамь ни на свету быо, али ако є истина да су исте онда спеване и певане бывале, више, него садъ, то є безъ сумнѣ доказателство, да су ій не само познавали, но и уважавали и любили, па и осећали, какво имъ благо у ньима сакрывено лежи, ако и нису умели то или на какво мѣрило измерити, или анатомически разчленити. — Моя н. п. мати знала є и певала многе народне песме, ако и ніє Вукове Песнарице читала, нити знала, за ову: а моя сестра може быти, да є читала и читала, и да чита исте песме у кньиги, али ій не пева. Садъ коя ій већма уважава? А тако є сматраюћи на цео народъ. Мы наше песме пре тога нисмо имали у кньигама, али смо ій имали у памети и у усти, у глави и у срдцу: садъ ій уместо тога имамо у кньигама лепо напечатане и везане. па у орманма затворене! Пре тога смо ій єдно одъ другогъ на паметь учили, па певали ій и съ ньима се услаждавали: садъ то све манѣ чини|мо, и само ій у кньигама читамо, па све манѣ 180a
ій на паметь знамо, дакле и све манѣ се съ ньима услаждавамо и све манѣ милину ньину осећамо и осећати можемо. Єръ оно, што є пре было, па изумире, садъ намъ кньиге не могу да замѐну, коє и по себи у той мери се не могу никада разпрострети, али тымъ манѣ по скупоћи своєй. Лако може свашта и врло лако прећи изъ живота у кньиге, али теже прелази шта изъ кньига у животъ.

Србльи су и пре Вука имали Сборъ Народны Песама напечатанъ одъ Качића, у рукописима безъ сумнѣ выше ньи, као што садъ друге песме, коє се певаю, преписую; а у памети, колико є ньи было, кои су свакій свой Сборъ одъ по неколико исти песама имали? Нису оне на собственой отеческой земльи пре Г. Вука мало познате быле. Не да ни єданъ ніє, него є многій и свакій є Србльинъ осећао, какво сокровиште у ньима лежи, нити є то сакрывено лежало. Одъ учены пакъ наши, и то право учены, было є пре Г. Вука людій, кои су мыслили, да то благо валя у єдно скупити па чрезъ печатню на светъ издати, — онда, кадъ Г. Вукъ о таквому чему не да мысліо, него ни понятія имао ніє, ни кадъ є чуо за такво што.

А ако се о коме рећи може, да є исте песме слушао певати и знао за ньи, али ніє уважавао, нити осећао, какво є сокровиште у ньима; то о Г. Вуку; — кои самъ о себи каже, да онда, кадъ є Г. Мушицкій кушіо и одъ ньи тражіо прости песама, онъ є *„петъ пута више тій песама знао, и десетъ пута ясніе,“* него после осамъ година, кадъ є
1806 самъ неколико ньи напечатати дао и на светъ издао. Дакле види се, да є онъ те и любке и юначке песме врло слабо *„у свою чувства пуну душу углубіо.“* А види се, и да нѣгова жеља, да Сборъ исты Песама чрезъ печатню на светъ изда, г. 1814 ніє башъ тако *„давнашня“* была. А єли и Г. Вукъ пре г. 1813 и те године какавъ Поглавица у Сербіи быо, то се овогъ разговора ништа не тиче.

Г. Рецензентъ као што съ єдне стране одрыче, да су србльи познавали своє Нар. Шесме, да су осећали, какво благо у ньима лежи, па и сами учени и Списателъи Србски да су ій познавати и уважавати знали, па и погледъ само на ньи управили; тако съ друге стране тако представля Г. Вука, да они, кои узчитаю, а не знаду, шта є у ствары, као годь што ћеду имъ се морати сви остали Србльи, неучени и учени, као неки тиквани учинити, тако о Г. Вуку мораю мыслити, да є онъ са тысућу степена све сонароднике и современике своє превазишао, да є онъ єданъ толико разума и осећаня имао, те є важность тій песама увидіо, и то сасвимъ самъ одъ себе, и исте у свою душу сасвимъ удубіо.

А осимъ наведены речій самога Г. Вука, онъ у истомъ Предсловію своме прве Пєснарице одъ г. 1814 тако говори, да свакій види, да онъ и онда іоштъ велико мнѣніє о важности тій Песама ніє имао, и да се бояо, да ко не рекне: „Гле шта є овомъ пало на умъ, те сльепачке пєсне издає, па да є само зато текъ неколико тій песама напечатао и издао, што се бояо, *„да и ово не буде много.“*

Изъ чега се довольно види, да Г. Вукъ ніє болѣ познавао ни ува-
18 а жавао важность тій песама, него друга нѣгова бра|ћа, а ни близу онако, као што є покойный Мушицкій.

И я самь само почитанію овога за любовь, и за любовь осталимъ Србльима, осимъ Г. Вука, а найвыше за любовь светой истини оне явне речи Г. Рецензента укорео, кога самъ исто тако пріятель личный, као што самъ непріятель свега онога, што ніє право.

П. А. Поповићъ.

[У 25. броју ***„Сербскога Народнога Листа“*** *за год. 1842. стр. 196.—197., у одељку* „Књижевно,“ *штампао је Сава Текелија чланчић:]*

Свакомъ своє.

1966

Србскимъ пѣснама дале су поводъ Россійске пѣсне. Я 1811 године бывши у Россіи донесемъ собомъ єдну книгу| Рускіи пѣсама, коє 197a
мени су тако угодне быле, да самъ свакому препоручивао, да бы наше Србске пѣсме скупляли, и печатати дали. Првый є быо Стефанъ Живановичь, кои кадъ ми є Телемаха предао, обѣщао се, по моимъ совѣту трудъ свой, да ій изкуши, 1814 я самъ быо у фрушкой гори по Монастыри по коима є мене Мушицкій пратіо, выше отъ недѣлѣ дана, я самъ ему то же препоручивао, да бы онъ по примѣру Россійскій пѣсама и наше изкупіо, ибо я само у шокачкима календарма самъ ій налазіо, и онъ се обѣщао. Но онъ мени хотя самъ выше пути съ нимъ о томе говоріо ніє казао, да є хотя єдну написао. Ето вамъ изворъ, ето поводъ Србскій пѣснама, слѣдователно ни Мушицкому, ни Вуку преписати нетреба, что ніє ныно, но Рускімъ пѣснама.

С. Т.

[На оба ова чланка Вук је одговорио у 20. и 21. броју ***„Пештанско-будимскога Скоротече“***** за 1842. год., стр. 117 и др., чланком:]*

ПРАВИ УЗРОК И ПОЧЕТАК

[1176]

СКУПЉАЊА НАШИЈЕХ НАРОДНИЈЕХ ПЈЕСАМА.

од Вука Стеф. Караџића.

Г. П. А. Поповић (у 20. и 23. броју Српскога народнога листа од ове године) препирући се с Г. Ђорђијем І. Петровићем о нашијем народнијем пјесмама навео је моје ријечи из предговора *к малој простонародној пјеснарици*. Будући да Г. П. А.| Поповић сам каже, да је ову цијелу распру 118a
подигао највише *за љубав светој истини;* за то и ја морам из тога истог узрока (т. ј. *за љубав светој истини*), и то не само за данашњи нараштај, него и за потомство, оне моје ријечи протолковати.

Да је покојни Лукиан Мушицки 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас момчад из Србије,

---

[* **Пештанско-будимскій скоротеча**. Год. I. 1842. Издає *Димитрій Іовановичъ*. У Будиму, Словима кр. Свеучилишта Пештанскогъ. (Тако до 36. броја, а од 37. броја: Пештанско-будимскій скоротеча (Courrier). Издаватель Димитрій Іовановичъ. Учредникъ Милошъ Поповичъ (Bastei-Gasse Nr. 349. У Пешти Словима Баймеловымъ.) — На 4°, у два ступца, 332 стране, 52 броја.]

која смо се онда налазила ондје, то је цијела истина; али да је оно његово питање мене у Бечу послије 7—8 година навратило, да наше народне пјесме почнем купити и штампати, *то није истина*, него је томе прави и једини узрок Г. *Копитар*.

Ја сам дошао у Беч негдје око половине јесени 1813 године, и написавши ондје малу књижицу (*као писмо Кара-Ђорђију Петровићу*) пођем да је штампам на свршетку оне године. Овај рукопис мој дође Г. Копитару, као Цензору, у руке и познавши он из њега (као што је сам онда говорио, и сад као што говори), да сам ја човјек од народа, и да сам друкчији од свију Срба, које је он донде виђао и познавао, дође к мени, да ме види. И тако познавши се са мном, наговори ме мало по мало не само да пишем *народне пјесме*, него и *ријечи и Граматику*. Наговарајући ме на прво доносио ми је не само Качићев разговор угодни народа Словинскога, него и Фортисово путовање по Далмацији, и Ердерово Stimme der Völker, гдје је била наштампана пјесма о племенитој Асан-Агиници; а за ријечи донијо ми је читав рис хартије исјечене на једнаке листиће у осмини. Било је онда учењех Срба у Бечу, који су сав овај посао држали за беспослицу и говорили ми у очи, да не кварим хартије у залуд; но мени се учини боље и милије послушати Г. Копитара, него њих. Г. Копитар каже, да је наше народне пјесме слушао негдје од Хрвата граничара, и да је најприје молио овдје у Бечу некаквога Ранковића, ко[ј]и је био официрски син из
1186 границе,| да му коју напише, по томе да је наговарао Фрушића и Давидовића не само на скупљање народнијех пјесама, него и на писање Рјечника и Граматике; но да је сва његова молба и наговарање било у залуд, јер ни један од поменуте тројице нијесу били за то. Тако што се тиче првога узрока и почетка мога скупљања нашијех народнијех *пјесама, ријечи и правила у језику*, то је једина заслуга Г. Копитара; за то сам и казао у предговору к другом изданију пјесама на страни LXII: „Почетак скупљања ови народни пјесама (као и остали свију моји књижевни послова) био је у Бечу 1815 године изненада.“

Што сам ја ондје у предговору к малој простонародној пјеснарици, као и послије у посвети друге књижице нашијех пјесама Г. Копитару, казао у овоме смислу за Мушицкога, оно су били само ђачки комплименти. Не знам како је у

другијех народа, али је у нас било књижевника, и сад их има, који су *напријед* добили славу за оно, што ће учинити. Тако се и Мушицки још као архиђакон почео славити за Славенску и Српску граматику, за Библијски Рјечник, за Српску Литературу и Поезију, *што ће написати*, и то све боље него ико други што би учинио. И то је био један између највећијех узрока, за што Мушицки за живота свога није издао никакве књиге. Он би за своју Славенску граматику, макар каква да би она била, добио толико новаца, да би могао најмање половину дуга Шишатовачкога намирити; али га сви пријатељи његови нијесу могли на то наговорити: јер се бојао, да не изгуби своју славу. Тако сам и ја онда, гледајући, као и многи други, више на то, *ко* говори, него, *шта се* говори, тражио препоруку и покровитељство у хвали Мушицкога. Но ријечима мојима у предговору к другој књижици нашијех народнијех пјесама (у Бечу 1815) могао би сватко помислити, да је Мушицки скупио и мени дао Бог зна колико нашијех народнијех пјесама, а ја сам послије у предговору к четвртој 191a
књизи (у Бечу 1833.) за живота његова показао, да ми није дао више од 3—4 пјесме, које су тако рђаве, да их нијесам могао штампати осим оне о Донаверту (у Даници за годину 1826).

Да ја оне вриједности нашијех народнијех пјесама, коју су Грим и Гете и Копитар у њима нашли и свијету је [по-] казали, нијесам познавао ни онда, кад сам прву ону књижицу штампао, то је цијела истина; али се јамачно може рећи, да ју је Мушицки *много мање* од мене познавао. *Много мање* велим за то, јер сам се ја родио и одрастао ондје, гдје су се пјесме јуначке пјевале и казивале (као усред Ерцеговине), и знао сам их још из дјетињства силу Божију, и разумијевао сам их све онако добро, као што их и народ разумије, и миле су ми биле, као што су и осталом народу; а Мушицки, као Бачванин, који је у дјетињству из села изишао, и млад се покалуђерио, могао је коју чути гдје мимогред од какве жене у Бачкој или од слијепца или сљепице пред црквом; али заиста нити је какве знао, нити их је разумијевао (а камо ли да је њихову праву вриједност познавао). И ја, који сам послије (1815—1816) с њиме живљео, могу казати, као неко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати, ни слушати! Он је на молбу моју добављао у Шишатовац 1815. године

слијепца Филипа Вишњића, те сам од њега писао пјесме, и ја сам оне исте године за то доводио ондје Тешана Подруговића; и он нигда није могао једну читаву пјесму саслушати од кога њих, него само почне мало слушати, па онда или отиде или прекине пјесму; а тако је исто чинио, и кад сам му ја хтјео читати преписане пјесме! По свој прилици је био томе узрок, што се из младости навикао на Славенски језик и на мисли и стихове другијех народа, па му се оно
1196 наше све чинило *просто и ниско,* као што је и мени много| пута говорио, да ћу пишући овако народнијем језиком остати до вијека само *простонародни* списатељ. Кад би Мушицки и *послије* познавао сву праву вриједност нашијех народнијех пјесама, онда би он њиховијем духом и језиком пјевао своме народу, а не би Римскијем размјером, за који још остаје питање, да ли се у нас може пјесмом назвати, и онако мјешовитијем језиком, који управо узевши није никакав језик. Читатељи се ласно могу опоменути језика у његовој родољубивој оди *Михаилу Витковићу* (у Будиму 1811.), која се почиње:

„Здѣ, гди затворив священе школе двер
„Деветый ево проводим нынѣ крат“ и т. д.

А што се послије он у Српском језику мало поправио (колико је могуће било), томе је узрок његово познанство и живљење са мном (ово се може посвједочити различнијем свједочанствима).

[125] Видећи сад без и какве сумње, да Мушицки није по-
126a знавао ни нашијех народни|јех пјесама, а камо ли вриједности њихове, запста би вриједно било дознати, како је он дошао на ту мисао, да пита за њих. Сам од себе он јамачно није на то дошао, него или читајући Ердера, или по напоминању каквога другога иностранца, као што є покојноме митрополиту Стратимировићу по писму Шлецерову било дошло у главу, да саставља *Српски Рјечник и Бугарску Граматику*. Шлецер се тужио Стратимировићу, што нема никаква Рјечника ни Граматике Српскога и Бугарскога језика. Стратимировић, да би угодио Шлецеру, који му је посветио другу књигу Нестора, и којега се он није стидјео са собом испоредити, говорећи: „Ја смо и Шлецер једини људи у Европи,“ договори се са својијем дворанима, да начине Српски Рјечник и Бугарску Граматику, и то ево овако: да скупе оне ријечи, којијех у Рускоме и у Славенскоме језику никако нема, па да их уметну међу Руске и (данашње) Славенске, и тако

Шлецеру да наштампају Српски Рјечник; и да би се то лакше учинило, подијеле посао по словима, с којима се кога име и презиме почињало, н. п. Лукиану Мушицкоме препоруче се ријечи, које се почињу са Л и М, Јосифу Путнику са Ј и П, Стратимировић узме С и т. д. А за Бугарски језик прими се професор Лазаревић да иде на другу годину у Бугарску, да научи што Бугарски и да напише Граматику, и митрополит му обрече на тай шут дати двјеста дуката. Послије тога радоснога договора на неколико дана дође први Путник, и, као што је био шаљив и слободан господичић, бацивши пред митрополита хартију, на коју је био написао неколико ријечи, каже управо, да тај посао није за њега, и да су га они преварили, будући се највише ријечи почиње са П. У том ваља да се и Стратимировић био наситио овога посла, те овај Путников изговор прими смијући се, а остали то једва дочекају; по том и Лазаревић, изговараюћи се слабошћу здравља, удари натраг од путовања у Бугарску, и тако овај сав посао остане, 1266
као лисичина војска. — Ово је све мени овако пришовиједао покојни Мушицки, који ми је и дао оно (око 50, а може бити и више) ријечи, што је он био скупио, међу којима се опомињем да је била *лула* и *мавиш* (ове ријечи мислим да су још негдје међу мојијем хартијама, него ме мрзи сад преметати и тражити их). Може тко рећи, да сам се ја удаљио од онога посла, о коме је овдје говор; али се надам, да ће ми то сваки паметан читатељ опростити радо, јер и ово иде у историју наше литературе. Сад опет да се вратим к нашијем народнијем пјесмама.

Да народу нашему нијесу миле своје пјесме, које он спјевава и пјева, не би их могао ни имати; али се по томе опет не може рећи, да он познаје и њихову праву вриједност, какогод, н. п. ни то, да народ какав познаје сладост и богатство језика, којем говори. Баш ако је који од нашијех књижевника и *написао* коју нашу народну пјесму, ни то још није знак, да је он познавао праву вриједност њихову. Митрополит је Стратимировић мени дао двије народне пјесмице *својом руком* написане, а у исто вријеме читајући у другој књижици нашијех народнијех пјесама 82. пјесму карао ме је, што мјесто „*старога* властеља“ нијесам написао и наштампао „*стараго*;“ а кад сам му ја одговорио, да народ тако пјева и говори, и да ја то нијесам смјео из много узрока поправљати ни кварити, он ми је рекао: „Ако пијан човек посрне и падне,

не ваља и ти за њим то да учиниш, него ваља да се чуваш и другога да опоменеш, да се чува.“ По том ме је стао карати, за што није: „*Мириши* му душа,“ него *мирише* и т. д.

Што сам ја казао онда у предговору, да сам се бојао, да ми ко не рекне: „Гле! шта је овоме пало на ум, те слѣпачке пјесме издаје“ и т. д., није ономе толико био узрок,
127a што нијесам познавао вриједност наши|јех народнијех пјесама, колико, што сам познавао, како су наши књижевници и остали варошани у Сријему, у Бачкој и у Банату мислили о нашијем народнијем пјесмама (особито јуначкијем). И онај страх мој није био у залуд: осим многога којечега, што е *говорено*, мени су из двије најзнатније Српске општине у Мађарској *писана писма*, у којима ми се међу осталијем поругама наводи и то, што сам купио *слѣпачке пјесме*.

Судећи само по овоме, што је овдје речено (не спомињући још много којешта, што за сад нијесам рад говорити), прије би се могло по правди рећи, да народ наш ни сад још не познаје праве вриједности својијех народнијех пјесама, него да ју је и прије свагда познавао (као што Г. П. А. Поповић мисли и говори). Од људства, које народ наш у правом смислу саставља, то се ни искати не може; а и међу самијем књижевницима много их више има, који о томе говоре само по туђијем ријечма, него који то сами управо познају. У нашијем је народнијем пјесмама за нас најдрагоцјенија *чистота* и *сладост* нашега језика: кад би књижевници наши то познавали, онда они не би кварили и грдили највећу драгоцјеност свога народа, свој народни језик, него би се трудили научити га из народнијех пјесама. А и осим ове истините мјере, којом се најбоље може измјерити, колико који од нашијех књижевника познаје праву вриједност својијех народнијех пјесама, Г. П. А. Поповић и тиме свједочи, да ни сам не познаје оно, што брани, како каже, да су *Качићеве* пјесме *народне* пјесме. Истина, да је Качић своје пјесме спјевао језиком и духом нашијех народнијех пјесама, али опет, когод иоле зна, *какве* су наше народне пјесме, одмах сам може познати, да његове пјесме нијесу народне пјесме (као што је казано у предговору к првој књизи другога изданија нашијех народнијех пјесама у Липисци 1824. на страни XXXVIII.).

127б Г. П. А. Поповић може по своме обичају ласно рећи, да ја тијем срамотим народ наш, што кажем, да би се по правди прије могло рећи, да он ни сад не познаје праве ври-

једности својијех пјесама, него да ју је и прије свагда познавао; али когод има здрав разум и по његовијем правилама судити хоће, онај ласно може видјети, да у томе никакве срамоте нема народу нашему, какогод ни народу Грчкоме у ономе, што се приповиједа, да је Омир од проштње живљео (а сад да је жив, ишли би цареви и краљеви да га виде). Прије би се могло по правди рећи, да народ наш срамоте његови књижевници, који њега и језика његова не познају и мјесто користи чине му штету; но ни та се срамота не лијепи врло за народ, једно за то, што се и то погледавши на опстојатељства може оправдати, а друго, што ће народ, ако буде воља Божја те срећан кад постане, добити бољијех, достојнијех, књижевника, који ће му и у томе образ освјетлати.

Ово је само, што се тиче мојијех ријечи, које Г. П. А. Поповић спомиње; а у осталоме ако Г. Ђ. І. Петровић с његовијем ријечима гдје није задовољан, нека њих двојица расправљају, како им драго. Против овога, што сам ја казао, може Г. П. А. Поповић, или макар ко други, говорити и извртати, шта му драго; али се од овога не може одбити ни једна ријечца, јер ово нијесу моје *мисли*, него је истинито приповиједање онога, *што јест*. Многе од овијех ствари ја не бих нигда ни спомињао, да ме није Г. П. А. Поповић натјерао, а ни сад их не спомињем ни за што друго, него „*за љубав к светој истини,*“ и то највише за оне нараштаје народа нашега, који не ће мене (ако сам се и родио у Србији, или као што је онай 1818. године казао у њемачкијем новинама, у Јадру у *Турској*) држати за пасторка, а Мушицкога за сина, него обојицу за праве синове. Ја Мушицкога поштујем више и истинитије него Г. Поповић,| јер нити га по- 128a
штујем коме за инат, нити за оно, што ни сам не познајем, већ за његову љубав к народу своме и за његове *праве* заслуге (не спомињући наше пријатељске љубави).

У Бечу 20. Јунија 1842.

П.П. Пошто је ово све било написано, читао сам у 25. броју С. народног листа, гдје и Г. С. Т. говори о узроку и почетку скупљања нашијех народнијех пјесама. Ја ћу му на оно узгред овдје казати ово: 1) Кад је њему Стефан Живковић (кога сам ја о своме трошку из Панчева у Беч довео и овдје око по године држао) предао Телемаха (који је мене стао више од сто дуката), онда је моја мала *простонародна*

пјеснарица већ била *на свијету:* и тако је Стефан Живковић онда могао њему обрећи, да ће се наше народне пјесме искупити *чрез мене,* за кога је знао, да сам прије по године тај посао већ почео, а не *он* да ће их искупити. 2) Мени је Мушицки 1815. године заиста предао неколико нашијех народнијех пјесама (као што сам казао у предговору к IV. књизи на страни XXVI.); но јели он оне пјесме имао и 1814. године, кад је Г. С. Т. пратио по Фрушкогорскијем манастирима, или му их је *послије* неко од некуда послао (јер он својом руком није писао ни једне) то ја управо незнам.

В. С. К.

[Речи и поједина слова у угластој загради додана су према исправкама, штампаним у 28. бр. „Пештанско-будимскога скоротече“ *за год. 1842., а и према другим исправкама, означеним у Вукову примерку 20. и 21. броја* „Пештанско-будим. скоротече.“ *Сем тога исправљено је:* ријечма (*м.* рјечма, *овде стр. 70., р. 23.*) *и* освјетлати (*м.* освјетлити, *стр. 71., р. 13.*), *а остављена су нека слова старога правописа, која је Вук пропустио исправити.]*

XXXII

*[1. У Павловићеву „Сербском народном листу“ * за годину 1841., бр. 23., стр. 180.—182., изишао је без потписа овај Тиролов чланак:]*

Нѣколико рѣчій о Србскимъ Споменицыма и ньіовомъ Псевдо- 1806
Сабирателю Павлу Карано-Тврtковићу.

„Благословеный Утукъ, кои човека у
чувство приводи.“
Т..

Кадъ смо читали обявленіе Г. Тирола на „*Србске Споменике,*“ были смо се врло обрадовали, тимъ више, што смо се надали, да ће намъ онъ у предговору овы Споменика и то казати, како су ове србске драгоцѣности до нѣговы руку дошле, и гди се Подлиницы на'оде и видити могу, да бы ій тако любительи историе и древностій съ напечатаныма сравнити, и о суштествености ньіовой увѣрити се могли. Но у надежди преварили смо се яко; еръ у овыма Србскимъ Споменицыма, кадъ су на свѣтъ изишли, не само што нисмо предговоръ (у коемъ бы се поредъ осталога и о Палеологіи говорити морало) нашли нисмо, него смо іоштъ на велико удивленіе наше, видили, да е изъ заглавія, кое предъ нама већъ напечатано имамо, и само име Г. Тирола избачено, и на мѣсто нѣгово сасвимъ страно и нечувено као сабирателя овы драгоцѣностій ставлѣно. Нама е врло добро познато, кто е ове србске драгоцѣности преписао, и како су Г. Тиролу дошле съ томъ препорукомъ, да се за изданіе ньіово поста|ра; зато мыслимъ, да смо дужни то обе- 181a
лоданити, у толико више, што намъ стидно быти мора, да заглавіе овы драгоцѣностій, на кое смо одавно жельно изгледали, име пукога и таквога човека краси, кои едва читати и нешто мало хіероглифически писати уме.

[* **Сербскій народный листъ.** Год. VI. 1841. Учредникъ и Издаватель *Ѳеодоръ Павловићъ.* Писмены Кр. Свеучилишта. — На 4⁰, у два ступца, 51 број, 407 страна.]

Єданъ поузданый србскій Литераторъ и Филологъ, коєга се име изъ довольнога узрока, по собственой жельи нѣговой, засадъ затаити мора, случайно, но срећомъ добіє приступа у Дубровачку архиву, у коіой су се *старе Рисовулѣ, Дипломе* и *Повелѣ* Србскій и Босанскій Царева и Кралѣва, Босански, Херцеговачкій, Далматинскій Банова, Кнезова, Войвода и бывше Дубровачке Републике и нѣны Властелина сохранявале, и ту нашавши за србску историю и єзыкословіе драгоцѣности, съ найвећимъ прилѣжаніемъ и точношћу препише и за печатню приуготови. Но неимавши никаквога способа и средства, да ій самъ на свѣтъ изда, повѣри то своє драгоцѣно собраніе Босанскоме Іерею Г. Павлу Карано-Тврковићу, — кои є у то доба по Адріатическимъ приморнымъ краєвима ходіо и бродіо, хваливши се свуда, како се онъ у великомъ уваженію на'оди код Србскога Двора — и замоли га, да ій познатомъ подпомагателю (?) слабачкогъ кньижества нашегъ однесе, и ходатайствомъ пріятеля своій приволи га, да нуждный трошакъ на издаванѣ овы драгоцѣностій обычнимъ великодушіемъ своимъ жертвує. Ни є нуждно овде садъ казывати, како є о овымъ драгоцѣностима Србскимъ Русскій Генералный Консулъ у Београду Г. Герасимъ Ваштенко, предварително
1816 у Петрсбургъ| Министерству народнога просвѣштенія писао, желивши, да се оне гди у Руссіи печатаю, него се толико само навести може, да є Г. Тиролъ старанѣ издаваня овы драгоцѣностій на себе приміо, и предварително нѣколико Диплома изъ ньи средствомъ Србскогъ Лѣтописа (Часть I. год. 1838) и Голубице (Часть I. г. 1839) обелоданивши, об-явленіє на ньи издао и Пренумеранта скупляти почео, тимъ поузданіе, што є онъ то само съ одобреніемъ Господара Єфрема Обреновића учинити могао. Истый Г. Тиролъ, кои є ове драгоцѣности подъ заглавіемъ: „*Србски Споменицы*“ издати обявіо, морао є паскоро Београдъ оставити, и са своимъ питомцемъ Милошемъ, сыномъ предпохвалѣнога Господара Єфрема, и унуцыма Княгинѣ Любице Милоша Обреновићеве, у Одессу одлазити, и због наглогъ и непредвиђеногъ одлазска своегъ предговоръ и посвету Меценату написати ни є имао кадъ; зато онъ ово дѣло заєдно съ корректуромъ препоручи Г. Димитрію Исайловићу, Началнику оддѣленія Попечителства Просвѣштенія, съ томъ молбомъ, да у предговору и то обелодани, како є ове драгоцѣности єданъ поузданый Србскій Литераторъ и Филологъ изъ Дубровачке архиве, коя се садъ у Бечу на'оди, преписао, и преко Іереа Павла Карано-Тврковића у Београдъ послао, да се печатаю. Па што є садъ, у одсуствію Г. Тирола, печатано већъ заглавіе овы Споменика изменѣно, и на нѣму друго и недостойно име ставлѣно, ни є кривица Издателя, него є безстидна продрзлывость човека, кои ни понятія о оваковимъ драгоцѣностима нема, и
182a кои є само кирію заслужіо, што ій є изъ Трієста у Београдъ| донео, и самъ собомъ Господару Єфрему у руке предао.[1])

---

[1]) У овыма „Србскимъ Споменицыма“ нѣка примѣчанія су одъ Преписателя, кои є своє име затаіо, а друга су опетъ одъ Издателя Г. Тирола; на заглавію стои име Господара Єфрема као Издателя, а „собрани трудомъ *Павла Карано-Тврковића, свештеника, рођеногъ на Тврткову брду, Банялучке Наше у Босни, близу града Яица*“!!! — Шта се дакле садъ изъ овога види? — Заиста врло намъ є жао, што казати морамо, да є сабиратель и преписатель овы драгоцѣностій непознатый нашъ Филологъ, кои є своя кньижевна запятія у Срб-

Нѣгово Сіятельство, Господаръ Єфремъ Т. Обреновићъ, Президентъ Совѣта Княжества Србскогъ, ни є иждивеніе за ове драгоцѣности као какавъ обычный кньигоиздаватель дао, и користи одтуда тражіо, као што на заглавію стои, него є као Меценатъ Србскій савъ трошакъ на ползу просвѣштенія и славе народне ради жертвовао, а целый приходъ изъ милосердія томъ бѣдномъ славолюбцу Іерею Павлу Карано-Тврковићу поклоніо, за коє ће му Родъ и потомака слава заиста велику принети награду. А што є Господаръ Єфремъ допустіо, да се заглавіе измене, и име маловажнога човека као *лажльивога* Сабирателя стави, на свакій є начинъ довольно извинѣнъ; єръ су га безсумнѣ у томе обманули невешти, и недостойни люди.

Ово ће быти, надамъ се, у толико пріятніе любительима историе и древностій знати, што є Г. Бодянскій, кои є прошавше єсени у Бео- 1826
граду быо, и те исте Споменике видіо, у своме писму къ Журналу Министерства народнога Просвѣштенія пріюженомъ, казао, да є у Бечу занѣке Славенске старе Рукописе и Грамоте чуо, али ій због одсутствія Библіотекаревогъ видити ни є могао, незнавши, да су то Подлиницы овы, у Београду напечатаны, Србскій Споменика. Г. Шафарикъ занимао се такођеръ съ преписиванѣмъ овы Србскій драгоцѣностій; но съ издаванѣмъ є одма престао, како є Тиролово обявленіе добіо, да бы ій тако съ овима у Београду напечатанима найпре сравнити могао. Подробности о овымъ Србскимъ Споменицима очекуємо садъ одъ овога ученога Славянина, кому ће зато савременицы и потомцы млого благодарити.[1])

[2. О овој ствари писао је и Надеждин у 77.—78. бр. „Сѣверне Пчеле“ за 1842. г., на што је издавач „Срб. Споменика“ одговорио у „Додатку къ Србскимъ Новинама,“ бр. 27. за 1842. год., стр. 103.—104., чланком:]*

ОДГОВОРЪ Г. НАДЕЖДИНУ. 103a

У Сѣверной Пчели, ч. 78. одъ 8. Априлія изясніо се Г. Надеждинъ, да я немамъ права на присвоеніе Србски Споменника. Ово є дирнуло у мою честь, по томе, што дає людма мыслити, да самъ я себи нешто неправедно присвоіявао, што ми неприпада и непристои. Мени є честь и добро име света стварь, као и свакомъ поштеномъ човеку што

---

[1]) Мы чекамо удобнію прилику да и мы о овымъ *Споменицима* нешто про- 1826.
говоримо. *Учред.*

[* **Новине србске.** 9. година. 1842. Издано и печатано у типографіи княжества Србіе у Бѣограду — На 4⁰, у два ступца, 416 страна, 52 броја. Уз ове новине долазио је **Додатакъ къ србскимъ новинама**, од кога су у 1842. години такођер изишла 52 броја, у 4⁰, стр. 214.

103б треба да буде. Зато нека ми не замѣри ученый Г. На|деждинъ, што се я за обрану мога имена подижемъ, и явно кажемъ, да онъ съ тымъ мени велику неправду предъ светомъ чини. Я самь у предговору на издане Споменике ясно казао, да мы већу часть оныє Диплома благодарити имамо єдноме Србину и пріятелю, кои є ньи скупіо, преписао и мени предао, да ій у Београдъ, да се печатаю, донесемъ, а остале да самь одъ други самъ добавіо и онима приключіо. Зове ли се ово, стварь єдну присвоявати, на кою права немамь? Али ће ми може быти Г. Надеждинъ на ово рећи: То є добро; али зашто стои на заглавію „собрани трудомъ Павла Карано-Тврковича?“ И на ово ево проста узрока. Я нисамъ никада кньига издавао, нити самь се спремао, да кньиге издаємъ, зато нисамь ни умѣо самъ судити, како валя ставити, кадъ се ствари овако одъ други добавлѣне на светъ издаю; него самь читао: „Народне Пѣсме одъ Г. Вука Стефановића Караџића издане,“ па видећи да на ньима стои „скупіо и на светъ издао“ ни самь ни мало посумняо и я тако по томе ставити, што знамъ, да нѣму у томе нико замеріо до данасъ зато ніє; но шта више да га цѣо свѣтъ за скупителя Народны Пѣсама признає. И на ово самь се я съ тымъ више угледао, што самь суште подобіє измећу пѣговога и мога посла видіо; єръ и онъ є већу часть пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо, као што є доцніє самь то признао у предговору на друго изданіє своє; а и я самь већу часть Диплома одъ добры Србаля преписаны добавіо; па самь судіо, што є онъ за пѣсме написати могао, да то и я за Дипломе казати могу; нити самь се надао, да бы могао законъ ученога свѣта тако непостоянъ быти, да оно мени одрыче, што другому у пуной мѣри дає. Г. Вукъ у првимъ изданіяма Србски Народны Пѣсама ніє ни признао, да є одъ други Србаля пѣсне преписане добыо, и опетъ ни коме одъ учены не пада наумъ, нѣга присвителѣмъ туђе ствари назвати, као ово садъ мене; што бы се заиста съ већимъ правомъ чинити могло. Я самь и тога велико подобіє послова и трудова мои съ трудомъ Г. Вука налазіо, те самь се у томе као съ ньимъ споредити тежіо, што смо мы
104а као оба не имавши прилике наукама обогатити се, као неуче|ни са скуплянѣмъ туђи послова предъ ученый свѣтъ изишли, и што смо обоица у томе єднога Учителя и руководителя Г. Лукіана Мушицкогъ, ученогъ Србина, имали. Садъ нека сваки разсуди, могули се я по овоме присвителѣмъ туђе ствари назвати; и ніє ли право, да ученый свѣтъ и мени допусти, што другоме дає и исповѣда? Я истина нисамь ученъ човекъ, али мы здравый разумъ каже, да што є за єднога право, валя и за другога право да буде, и кои то недопушта, онай се праведно неправеднымъ предъ светомъ назвати може: као ово Г. Надеждинъ што є мени предъ светомъ неправду учиніо.

А што є пакъ Г. Тиролъ говоріо противъ мене у Народнѣмъ Листу, ч. 23. год. 1841. то ми онъ самъ каже, да су му други неки лажно писали, и да є онъ изъ незнаня тако учиніо; коє ћу я другій путъ о томе обширніє говорити.

Павелъ К. Тврковићъ.

[У „Пештанско-будимском Скоротечи“ за год. 1842., бр. 24. и 25., стр. 146. и др., одговорио је Вук Карано-Тврковићу овим чланком:]

Г. ПОП ПАВЛЕ КАРАНО-ТВРТКОВИЋ

146a

И

„СРБСКІИ СПОМЕНИЦЫ“

од Вука Стеф. Караџића.

У Бијограду је 1840. године наштампана драгоцјена књига *„Србскіи споменицы* или старе рисовуље, дипломе, повеље, и сношенія Босански, Херцеговачки, Далматински, и Дубровачки Краљева, Царева, Банова, Кнезова, Војвода и Властелина.“[1]) На број свега овдје има 180 споменика: најстарији је *Кулина* бана Босанскога од године 1189., а најновији *Ђорђија П. Бранковића* од године 1689. Првијех 174, који су, готово сви, договори и друга којекаква свједочанства између Дубровачке *општине* (републике) и различнијех поглавица народа| нашега, преписао је *један* човјек, и послао их у Србију 1466
Његовоме Сијатељству Господару *Јефрему Обреновићу*, да би их он о своме трошку наштампао. Онај, по коме је ово послато с мјеста, некако се разбије, те не отиде, куд је пошао, него рукопис у путу преда другоме, а овај трећему, Г. *Попу Павлу Карано-Тврковићу*, родом из Босне, који га заиста однесе и преда ономе, коме је послат. Шта је и како је казао Г. Тврковић Господару Јефрему, кад му је рукопис предао, то ја за сад управо не знам; само толико знам, да је Господар Јефрем примио рукопис, као своју ствар (као што је по правди и била његова), и изнајприје га био дао, да се пошаље у Русију и онамо да се штампа.[2]) Но Г. Д. П. Тирол. који је онда код Господара Јефрема био домаћи учитељ, помисливши, да се при издавању оваке књиге може што добити,

---

[1]) *Властелина* погрјешка је, јер *Властелин* у множ. броју *губи ин* (као н. п. 146a
Србин или *Србљин* и многа друга овака имена), као што се види и у овијем споменицима на много мјеста.

[2]) За ствар ову и за нашу литературу било би много боље, да је књига 1466
ова штампана у Русији, као што је било одређено; јер би онамо дошла у руке човјеку, који посао овај познаје и разумије, и који би, ако ништа више, барем додао јој рјечник од свију њезинијех ријечи, којијех нема у Руском језику. За нас би потребно било повадити из ње и имена *од мјеста и људска имена и презимена*, и о свему казати, што се више може дознати. Г. Шафарик би данас био најприличнији за тај посао, и вриједно би било, да му ко обрече пристојни дар за тај труд.

врати рукопис натраг, и у прољеће 1839. године изда објављеније, да ће га он у Бијограду штампати на пренумерацију. Господ. Тирол још у почетку препоручи коректуру ове књиге Госп. Димитрију Исаиловићу; а како он онога љета отиде са сином Господара Јефрема у Одес, тако Г. Исаиловић остане прави издаватељ њезин. Но кад Споменици 1840. године изиђу на свијет, а то на њима стоји, да су „*собрани трудом* Павла Карано-Тврковића!“ Коме је год ова ствар била иоле по-
147a зната, свак се морао томе чудити, а Г. Тирол, који је онда ову ствар ондје најбоље познавао, имао је право не само чудити се, него и срдити, особито ако се у Одесу поред објављенија свога хвалио, да је он оставио ове споменике у Бијограду да се штампају; и за то прошавше године напише, и у 23. броју С. Н. Листа (1841.) наштампа о томе повелики чланак, у коме покаже цијелу ствар готово онако, као што је била, и Г. Тврковића, што је „изъ Заглавія и само име Г. Тирола“ избацио, а мјесто њега своје („име маловажнога човека и *лажљивога* Сабирателя“) метнуо („да га краси заглавіє овы драгоцѣностій“), изружи доста грубо, али правду говорећи, н. п. да је он човјек, „кои єдва читати и нешто хіероглифечески писати уме;“ и, „кои ни понятія о овакимъ драгоцѣностима нема, и кои є само кирію заслужіо, што ій є изъ Трієста у Београдъ донео, и Господару Єфрему у руке предао;“ и тако да је њихов „Псевдосабиратель,“ а „Издатель“ да је он сам (Г. Тирол).

Никола Ивановић Надеждин, један између првијех Рускијех књижевника, који је лани путовао и по нашијем крајевима, и који је у кратко овдје споменуту историју овијех Споменика слушао, осим другијех различнијех људи, и од самога Г. Тирола, напоменуо је мимогред у Сјеверној пчели (Nro 77—78, 1842.), како се Г. Тирол и Г. Тврковић препиру око Споменика, а ни један да нема право присвајати их. Г. Тврковићу се ово учини криво, или управо рећи, срамота, и за то у додатку к Бијоградскијем Новинама (Nro 27. 1842.) наштампа „*Одговор Господину Надеждину.*“ Но какав одговор? Онако основат на истини, као што је и право, по коме присваја Споменике. Он каже, да је читао на Српскијем народнијем пјесмама гдје стоји: „скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић,“ и да зна, да је Вук „већу часть пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо, као што є
1476 доцніє самъ то признао у предговору на друго изданіє своє,“

а и он да је „већу часть Диплома одъ добры Србаля преписаны добавыо,“ и тако кад је Вук (који „у првимъ изданіяма Србски народны пѣсама ніе ни признао, да є одъ други Србаля пѣсне преписане добыо, и опетъ никоме одъ учены непаде на умъ, нѣга, као ово садъ мене присвоителѣмъ туђе ствари назвати, што би се заиста съ већимъ правомъ чинити могло“) могао казати, да је скупио и издао народне пјесме, и он да може казати то за Дипломе или споменике ове; и да се није „надао, да бы могао законъ ученога свѣта тако непостоянъ быти, да оно“ њему „одрыче, што другому у пуной мѣри дає,“ и тако да му је Г. Надеждин „предъ свѣтомъ неправду учиніо“ и т. д.

Ово је довде све био предговор, а сад ево правога одговора мога Г. Твртковићу:

1) *Није истина*, да сам ја „*већу часть* пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо.“ Сватко може видјети из мога предговора к IV. књизи, на који се позива Г. Твртковић, да међу 479 пјесама у прве *три књиге* другога изданија (у Липисци 1823—1824) нема више до 33, што су ми од другијех преписане дошле, а остале сам све ја писао својом руком.

2) Исто тако *није истина*, да ја у првијем изданијама нашијех народнијех пјесама нијесам признао, да сам од кога пјесме преписане добио: не стоји ли на крају предговора к *другој* књижици првога изданија (у Бечу 1815.) благодарност моја не само за краљичке пјесме пријатељу моме Максиму Ранковићу, него и за јуначке слијепцу Филипу Вишњићу и Тешану Подруговићу, од којијех сам их преписивао?! Сад читатељи сами нека суде: кад Г. Твртковић говори оно, што није истина у стварима, којијех је свједочанство свијету пред очима, колико му се може вјеровати у ономе, гдје (он мисли, да) никаква свједочанства нема!

3) Па баш и да сам ја онолико пјесама преписанијех 148a
добио од другијех људи, колико Г. Твртковић каже, опет се *његово* скупљање Диплома не би могло испоредити с *мојијем* скупљањем пјесама; јер су пјесме људи, понајвише пријатељи моји и на моју молбу, мени преписивали и слали, да их, коју од њих не узимам, и коју нађем за вриједну, помијешам са мојијем пјесмама и издам на свијет (то се зна, под својијем именом), као што сам и остале прије издавао. А Споменици

они нити су на препоруку и молбу Г. Тврtковића скупљени, нити су њему предати или послати да их *он изда*! Него их је 174 преписао сам од себе човјек, који онда за Г. Тврtковића није био ни чуо да је жив на свијету, и послао их Господару Јефрему, као што је већ казано; а и онијех шест на крају јамачно нијесу предати *њему* (Г. Тврtковићу), да их *он* наштампа, него су додати у друштво к онима првима. Сад се тек види, да је Г. Тврtковић заиста био наумио, да превари не само читатеље и онога, који је Споменике оне преписао, него и самога Господара Јефрема; јер иначе како би он могао казати у предговору своме (на страни XXII.), да су Дипломе ове *њему* повјерене, [да их *он* у Бијограду наштампа; и] да их је *он* Господару Јефрему поднијо *на дар*!!! Но сад је у овоме одговору Г. Надеждину мало спустио, јер не каже, да су *њему повјерене*, да их *он штампа*, него да су му *предате*, [да их у Бијоград донесе,] да се онђе *штампају*! Ово је много ближе к истини.

4) Вриједно је овђе споменути, како је Г. Тврtковић изнајприје у Бијограду приповиједао (и мени 1839. године дао *написано*, да ја од себе *штампам* = дакле огледао и мене да превари!), да је ове дипломе *он* нашао у Босни правећи цркву. Од тога је јамачно изишао онај глас (1837) у Францускијем новинама, који се послије по свој Европи био разнијо, како су калуђери у Црној гори нашли у земљи сандук
1486 с раз|личнијем старијем рукописима, и продали га у Србију и т. д.
[1536] 5) Што Г. Тврtковић на свршетку овога свога одговора каже, као да се Г. Тирол сад каје, што је оно у 23. броју С. Н. Листа о њему и о споменицима казао, и да ће он (Г. Тврtковић) „другій путъ о томе обширніе говорити,“ на то бих му ја рекао, да се у *залуд* не мучи, јер се *њему* у томе не вјерује ништа, докле год Г. Тирол то сам не каже и од својијех ријечи не удари натраг; па и онда престало би само свједочанство Г. Тирола, а ствар у свему остала би онака, као што и јест.

6) Кад сам мало прије споменуо *предговор* Г. Тврtко-
154a вића к овијем Спомени|цима, да кажем узгред и о њему коју ријеч. У Бијограду 1839. године рече мени Г. Тврtковић, за што не пишем што и о Босни, него све о Србији и Црној гори, на то му ја одговорим, да Босну не познајем толико, да бих о њој могао што писати, већ он нека ми побиљежи, н. п. воде, планине, градове и вароши, и имена другијех мјеста

(као што је н. п. у Србији Мачва, Браничево, Шумадија); по том, ако зна, колико има нашијех нурија, колико ли цркава и намастира и т. д.; па те биљеге нека донесе мени, те ћу их пречистити и у ред намјестити, и по том наштампати, казавши, да ми је грађу за то он дао. Послије неколика дана донесе ми он на по табака с једне стране написато, које се почиње с овијем ријечима: „*Турска Босна,*“ по том одмах, како је *он* правећи цркву нашао ове дипломе, и како је пребјегавши од Турака донијо их у Србију и поклонио Господару Јефрему и т. д. С овом хартијом нађе он мене у грозници, но кад видим, шта се у њој пише за дипломе, нијесам се ни онако болестан могао уздржати да се не насмијем, по том оставивши под главу ону хартију (и ево је сад преда мном), кажем му управо, да ја историју онијех диплома знам боље од њега, него он мени да напише што о *земљи* и о *народу* у Босни. Послије неколика дана дође он опет к мени, но не донесе ми ништа, и на питање моје о томе одговори ми, да је приповиједао ондје Г. Ј. Х., шта смо нас двојица уговорили, и да му је он казао, да њему донесе поменуте биљеге, и да ће их он пречистити и у ред намјестити. Ја то, једно због моје главобоље и слабости очиње, а друго, што се по овоме почетку нијесам ни надао ничему честитоме, једва дочекам. И тако постане: „*Додатакъ къ Србскимъ Споменицыма или кратко земльописаніе о Босни сочинѣно трудомъ Павла К. Твртковића, свештеника, рођеногъ на Тврътковомъ брду| у Баня-Лучкой Наіи у Босни. 1840.,*“ (девет 1546
листа и пет врсти и по), који се послије као предговор приложи *гдјекојијем* књигама овијех Споменика. Како о Босни немамо наштампано ништа честито, тако се може рећи, да у овоме додатку има о њој доста лијепијех ствари; само штета, што се читатељ у свему не може поуздати, да је баш онако. Гдјекоје мале погрјешке ја сам опазио, и ево их овдје назначујем: а) криво су написана имена: *Жевча, Милђика, Нерента, Требериħъ* и *Требинъ* мјесто: *Жевче, Милячка, Неретва, Требевиħъ* и *Требинѣ* (тако може бити да би и *Брчко* и *Високо* било правилније — по говору народноме — него *Брчки* и *Високи*); б) *Жабљак, Стуж* и *Подгорица* не иду у *Босну,* него у *Зету,* и припадају пашалуку *Скадарскоме*; в) а највише и највећијех погрјешака биће у *броју* (колико у коме *мјесту* има душа, или колико је сахата једно мјесто далеко од другога). Тако н. п. стоји, да у Босни и у Ерце-

говини „восточногъ вѣроисповѣданія Парохія може имати преко 1937 (даклем толико и самијех *пароха*!), одъ кои свака одъ 100 до 300 и више домова има. А по средини Босне и Ерцеговине быва по 100 и више душа у єдномъ дому.“ Тако кад би се узело у средњу руку по 150 кућа у нурији или парохији, а у кући по 5 душа, изишло би 1,452.750 душа! По епархијама стоји број нурија овако: у Сарајевској 894, у Мостарској 400, у Зворничкој 300, а у Новопазарској 340; а један пријатељ мој, који је с прећашњијем Сарајевскијем владиком био познат врло добро, казивао ми је, да у Сарајевској епархији има (само) 240 нурија, у Мостарској 58, а у Зворничкој 80: које је сад од овога двога истинитије, то ће се видјети по времену, а ја бих заиста волио, кад би прво било истина, а друго погрјешка. И ја сам напоминьао,
155a да народ наш живи у задрузи, и опоминьем се кућа, у који|ма је било преко *тридестеро* чељади; али „по 100 и више душа“ у *једној кући* не знам налази ли се гдје (али опет не велим, да то не може бити). Истина да читатељ ваља да мисли, да се ово (као у *Турској* и од човјека, који се није за то приправио ондје на мјесту) назначује само *од прилике*, али се опет, који ствар управо познаје, на гдјекојијем мјестима мора насмијати, као н. п. кад види да „*Жаблякъ* лежи к востоку на 13 сатій одъ *Столца*!“ Столац је на путу између Мостара и Дубровника, а Жабљак с ону страну Црне горе на утоку Мораче у језеро Скадарско: и тако је између њих не само половина Ерцеговине, него и сва Црна гора!

7) Ако Г. Твртковићу буде мрзак овај мој одговор, нека не криви никога другога, до себе и свога адвоката, који му је писао онај одговор Г. Надеждину. Из свега се онога одговора његова види, да се адвокат његов нимало није старао, како би њега оправдао, него је само гледао, како ће том приликом мене по своме мишлењу осрамотити, не марећи нимало, што ће уз то њега још већма упропастити; и по овоме судећи слободно се може рећи: ако су и остали сви адвокати овакога срца и оваке савјести, као што је овај његов, тешко ономе, кога они бране!

У Бечу 6. Августа 1842.

[Речи у угластој загради додане су према исправци у 28. броју „Пештанско-будимскога Скоротече“ *за год. 1842.; друге исправке учињене су и према оном, што је Вук означио у свом примерку 24. и 25. броја* „Скоротече“ *за год. 1842.]*

XXXIII

[У Јовановићеву **Пештанско-будимском Скоротечи** *за год. 1842. штампао је П. Нинковић у 32. броју, стр. 196.—197., чланчић:]*

ЗАДАТАКЪ СРБСКОМЪ ФИЛОЛОГУ.[1])

1966

1. Може ли се место *щ* употребити *шч*? слѣдовательно є ли *щ* излишно?

2. Може ли се *щ* свуда у *ћ* ил' *шт* променути? 197a

3. Глаголи, кои излазе на *тати*, као: читати, какотати, облетати, шетати се, решетати, кои се окончаваю у настоєћемъ времену на *тамъ*, а кои на *ћемъ*?

4. Може ли се причастіе настоећегъ времена по прописаномъ одъ Г. Вука правилу одъ 3-егъ лица мн. ч. правити и то у свакомъ глаголу?

5. Може л' се свуда онако писати, као што се изговара, или не?

П. Нинковићъ.

[На ово је у 47. броју **Пештанско-будимскога Скоротече** *за год. 1842., стр. 289., изишао овај Вуков:]*

ОДГОВОР[*]

289a

НА

„Задатакъ Србскомъ Филологу“

(у 32 броју [Пештанско-Будимскога] Скоротече [од год. 1842]).

1) У Српскоме језику не може се *шч* употребити мјесто *щ*; а ко томе узрока не зна, онај нека прочита оно, што је

[1]) Кои бы хтео разрѣшити овай задатакъ, по|низно се умолява, да съ крат- 1976
кимъ примѣчаніяма и достаточнымъ изясненіяма своє мнѣніе искаже. — Ово пакъ дѣло у толико ми се већма види да є свакогъ, зрелогъ разсужденія достойно, што є главнымъ предметомъ отмѣніи књижевника постало.

[* Овај је Вуков Одговор доцније штампан у књизи „Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије **Писма** вис. госп. Платону Атанацковићу и т. д.,“ у којој је он на стр. 54.—59. као пети чланак. Овде се сада штампа по оном у „Скоротечи,“ а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „Пешт. будимском Скоротечи,“ а изостало из „Писама,“ стављено је у шарену заграду.]

о изговарању овога слова (*щ*) до сад писано (н. п. у предговору к Српскоме рјечнику на страни XXXIV.[1]).

---

54 [1]) Слово *щ* Руси изговарају *шч*, а ми и Бугари *шт*, н. п. *штит*, *штука*, *штене* и т. д.; а и у читању црквенијех књига тако га изговарају наши свештеници по Црној гори, по Херцеговини, по Босни, старији и по Србији, а може бити да би им се од старијих нашао који други и у Сријему и у Бачкој и у Банату: ја сам слушао покојнога архимандрита Кенгелца гдје *аще*, *еще*, *щедрота*, чита *аште*, *јеште*, *штедрота* и т. д. Као што су наши књижевници искварили много којешта друго народно, тако су и ово. У *првоме* буквару, који је у Млецима наштампан за Српску дјецу (по свој прилици између 1760 и 1770 године, јер на овоме, кога је мени поклонио пријатељ мој Димитрије Владисављевић, учитељ Тријестански, нема првога листа), стоји на 8 страни, да се щ изговара „*шча*." Из овога се буквара по свој прилици у народу нашему почело учити, да се *слово* зове *писмя*. Вриједно је још споменути, како се овдје и то криво почело учити, да се *дь* изговара као *ђ*, а *ть* као *ћ*: на страни 14 и 15 стоји: »Серби »имутъ еще единое писмя, которое имъ нуждно быти кажется; начертаніе онаго
55 »есть ѣ ћ. Писмя сіе| имѣетъ произношеніе въ слогахъ двоякое. Первое произно»шеніе бываетъ како у Россіановъ **ть** и тогда именуютъ его: **тьервъ.** Второе »произношеніе како **дь** именующе его **дьервъ.** Въ случаи произношенія перваго »многшіе, да и по справедливости, прибавляютъ ему тонкое **ь** напр. **хоћьу,** »(хотьу, хощу) **већь** (веть, уже) **будућьи,** (будучи) и протч. Въ случаи втораго »произношенія ставятъ у него дебелое **ъ,** како **чаѣъ,** (сажа) **ћъяво** (дьаволъ) и »протч.;« а на страни 27: »Въ чтеніи тако политическихъ, како церковныхъ книгъ »надобно знати изговарывати слѣдующія въ реченіяхъ приключающіяся: **дь, ть,** »**ль, нь; дь,** изговарывается како у Сербовъ **ћъ,** (смотри Гл. 1 прим. VIII.) »**господь,** говори **госпоћъ, ть,** како **ћь,** (смотри тамже) **правость,** говори »**правосћь; ль,** како **святитель, мель; нь,** како **пань, яворань, конь,** (из»говарыванія Сербскія. Али ја не знам шта је *яворањ*, ако није погријешено »мјесто *заворањ*). Тако произношеніе бываетъ, и когда приложится къ нимъ **а,** »**и, ю, я,** на пр. **господћъа,** (госпоја) **хоћью,** (хоћу) **будућьи,** (будучи) »**свећья** (свећа) и протч.« Још ћу споменути нешто са стране 19, 20 и 21, које показује, како су наши онда читали црквене књиге: »Когда отрокъ начнетъ учи»тися составляти слогами реченія и потомъ отъ сеяжъ главы читати; надобно »прилѣжнейше наблюдати чтобы онъ всякій слогъ яснымъ гласомъ и всякое рече»ніе по удареніямъ и чисто, т. е. тако вовсемъ како напечатано изговарывати »обыклъ; а не слѣдовалъ бы онымъ, которые нѣкія писмена въ реченіяхъ пре»вращаютъ во иныя, нѣкіяже и со всемъ оставляютъ, напр. **во имя** говорятъ »**ва име;** писмя **о** премѣняютъ на **а,** а **я** на **е,** что ни Сербскому простому, ни »Славенскому чистому не согласуетъ: ибо по Сербски предлогъ **во** и **въ** гово»рится **у,** како **во имя, у име, въ мѣсто, у мѣсто.** Реченія **хвала, хвалю** »**тя, хрістосъ,** изговарываютъ **вала, валю те, рістосъ,** и тако писмя **х** со »всемъ оставляютъ, что не токмо свойству языка нашего противно, но и самому »слуху не весьма пріятно. Нѣкіеже хотяще реченія **хвала, хвалю тя** произ»нести лучше протчихъ, и по ихъ мнѣнію учтивѣе, говорятъ: **фала, фалю те,** »а сіе како и первое свойству языка противно; тѣмъ болѣе удивлятися, что писмя
56 »**ф** употребляютъ тамо, гдѣ ненадобно, а гдѣ нуждно, оставляютъ;| не упоминая »еще, что реченіе **хвала,** часто и не къ стати употребляютъ, когда вмѣсто бла»годарствую, кажутъ **вала,** или, по ихъ мнѣнію учтивѣе **фала,** и **лепо зафа»люемъ,** хотя нѣкіе книжные и **захвалюемъ** говорятъ. Еще реченіе **плоть,** »читаютъ **плтъ,** а **лѣпота** кажутъ **лепота, лѣпый** или **лѣпъ** говорятъ **лепъ,** »безъ разсужденія что **лѣпъ** и **лепъ** имутъ въ Сербскомъ языкѣ своя особенныя »знаменованія; первое значитъ красоту вещи, а другое то, что смѣшеніе земли »съ плевелью и водою, которое ногами удѣлающе поставляютъ на стѣну дома изъ »древесъ сложеннаго; и протчія многія языку не свойственныя и слуху непріятныя »находятся, отъ чего отроковъ прилѣжнейше отвращати надобно.« У осталоме овај је буквар бољи од нашијех садашњијех буквара: у њему су и црквена и грађанска слова, послије срицања и читања има мали **катихисис** с различнијем **молитвама,** по том је грађанскијем словима мала **аритметика,** па „w Гра-

2) Гдје се у језику нашему Славенско *щ* претворило у *ћ*, гдје ли је остало, те се изговара *шт*, то се мора из народнога говора научити и знати. Врло мало ријечи има, у којима се може чути овај изговор на *обадва* начина, као н. п. што се у Сријему и у Бачкој {и у Банату} говори *општина*, а по западнијем крајевима народа нашега *опћина и опћински:* први је овај изговор јамачно узет из Славенскога језика (као и *свештеник* мјесто *свећеник*), а други је управо по својству нашега језика.

3) Који глаголи од онијех, који се у накл. неопр. свршују на *тати*, у садашњему времену имају *там*, који ли *ћем*, и у томе је тешко поставити правило за онога, који не зна. Ови глаголи нијесу сами, него иду у ред онијех многијех глагола у нашему језику, којијех накл. неопр., и остало, што од њега постаје, иде по *првоме* спрезању, а вријеме садашње и оно, што од њега постаје, по *другоме*, пак се у садашњему времену (пред *е*) претвара *г* и *з* у *ж*, *д* у *ђ*, *к* и *ц* у *ч*, *с* у *ш*, *т* у *ћ*, а послије *б*, *м* и *п* дође још и *љ*, н. п. *стругати стружем*, *мазати мажем*,| *глодати глођем*, *викати* 2896
вичем, *мицати мичем*, *писати пишем*, *метати мећем*, *зобати зобљем*, [*рамати (храмати) рамљем,*] *капати капљем*. Међу ове глаголе иде и *искати ишћем* (и *ишћем*) и т. д. Гдјекоји оваки глаголи имају садашње вријеме и на *ам* и на *ем*, н. п. *шетам* и *шећем*, *дријемам* и *дријемљем* и т. д. У нашијех глагола мора се знати[,] ако ништа више, барем накл. неопред. и садашње вријеме; и колико се ово на први помишљај чини ласно, опет ја сумњам, да ли би се међу данашњијем [нашијем] књижевницима могла наћи тројица, који би то знали у свакога глагола: ја први, који готово тридесет

ждански*х* вещах*ъ*:“ I. *о времени* (гдје је додато и имена *четырехъ елементахъ* и *седмыхъ металъ*), II. *о географіи* III. *о исторіи;* а за овијем, опет црквенијем словима, читав календар („Мѣсѧцословъ“), и најпослије на једноме листу (такођер црквенијем словима) „прндатокъ“ у коме је назначено, кад су се догодили знатнији догађаји (први је „нзобрѣтеніе хартїи“), а пошљедњи „во врема Махомета „патаго взмли тѹрки ѿ цесарцевъ пакн Бѣлградъ 1739.“) Вриједно било би знати, ко је писао овај буквар: ја бих рекао, да је *Захарије Орфелин*, јер сам имао један календар (по свој прилици *први Српски*, на којега заглављу у сриједи стоје слова З. О., а даље 1760 и не опоминјем се још колике године, и у томе се календару објављује овај буквар са још неколико књига.| И овај календар (који 57
сам ја 1835 године заборавио на Цетињу, него ћу молити Г. Димитрија Миловића да ми од њега пошаље пријепис, а књижица нека остане ондје у владичиној библиотеци), особито што се тиче у њему ствари, није гори, ако није бољи, од нашијех данашњијех календара. Ове су обадвије књижице, као и онај Млетачки *магазин*, врло важне за историју наше књижевности.]

година о томе мислим, познајем два глагола, у којијех то не знам управо[1])].

4) Ја не познајем још ни једнога глагола, у кога се причастије [причестије[2])] садашњега времена не би могло начинити од трећега лица множ. броја, а ко познаје који, нека га покаже.[3])]

5) „Може л' се свуда онако писати, као што се изговара, или не," о томе је у нас напоминьато много пута, и сад, кад би се што на ново говорило, морало би се оно све опет казати и још̃те што додати, и тако не би могло бити „съ краткимъ примѣчанiемъ," за то се оставља за други пут. Надам се да се Г. *П. Нинковић* не ће за то срдити, особито кад помисли, да један може *питати*, што хиљаде не могу *одговорити*.

{**Ненад Новковић.**}

---

58 [1]) По праведној жељи Г. Е. Јоанновића (у ч. 4 П. Б. Скоро|тече од године 1843) ево их сад овдје додајем: каже се *ври* лонац, и *вру* лонци; тако се говори: *зри* грожђе, и *зру* јабуке. Ово говоре једни исти људи у чистоме народу; а оно је са свијем друго што се на једноме мјесту говори овако, а на другоме онако, као н. п. што се по западнијем крајевима говори *живем живсти*, а по другијем *живим живљети (живети* и *живити)*; што се у Црној гори говори *жнијевем*, а у нас амо *жњем* и *жањем* и т. д. А није лакше ни у глагола *вршем* и *мрем* погодити како имају остало све.]

[2]) Ово је *Славенски* по старијем *нашијем* (југославенскијем) рукописима и штампанијем црквенијем књигама, а кад би се хтјело посрбити по народноме говору, онда би ваљало начинити *причешће*. Ако би онда ко запитао: како ћемо разликовати *причешће* die Communion и *причешће* das Mittelwort, ја бих му одговорио: онако, као и Руси сад што разликују *причастіе* святаго духа и *причастіе* у Граматици.]

[3]) Ако ћемо у томе слушати оне наше књижевнике, који говоре, да је за ухо пријатније *метајући, глодајући* и *стругајући*, него *мећући, глођући* и *стружући*, онда би ваљало послушати и Саву Текелију, који гласа *ћ* не ће никако, него каже, да мјесто њега мѢжественын глас за Славяне есть *щ*. Какогод што њеко вели, да *стрижући* „ніе злогласіе," а *стружући* да „есть злогласіе," тако би њеко други могао (и имао право) рећи, да *стружући* „ніе злогласіе," а *стрижући* да јест, а ја бих рекао, да се мјесто тога препирања, у коме сваки суди по своме *вкусу*, посавјетујемо: или је од глагола *стрижем стрићи* треће лице мн. броја сад. времена правилније *стригу* или *стрижу*? Ако је правилније и обичније од *печем пеку*, него *печу*; од *вучем вуку*, него *вучу*; од *течем теку*, него *течу*; од *сијечем сијеку*, него *сијечу*; онда мора и од *жежем* бити *жегу* (а не *жежу*) и од *стрижем стригу* (а не *стрижу*, као што се још из дјетињства опомињем народне пословице: „О шкрипову дне, кад се бараци *стригу*"): и тако *стри-*
59 *гући* а не *стрижући*!? Ја признајем, да се и| моме уху чини љепше и обичније *стрижући* него *стригући*; али опет то не смијем мислити, да моје ухо у томе има бољи вкус од свега народа. Кад бисмо глагол *стрижем* говорили и слушали тако често, као *вучем* или *сијечем*, онда нам заиста не би било необично *стригу, стригући, стризи*, као што није ни *вуку, вукући, вући; сијеку, сијекући, сијеци*.]

XXXIV

[1. У „Додатку къ Србскимъ Новинама“ за год. 1842., бр. 26., стр. 99.—100., штампан је овај чланчић:]

Грамматическо и єзыкословно мало примѣчаніе.

996

У *Додатку Сербскій Новина* читамъ праведанъ укоръ необычногъ и покваренога изговараня: *ћакъ, ћовекъ, ћело* и т. д.; и неправеданъ укоръ провинціялногъ изговараня: *хочу, нечу, ичи* и т. д.; но читамъ таки у додатомъ літерарномъ Обявленію: *Народнѣ*; читамъ у єдной кньиги, а іоштъ выше говорити чуємъ: тымъ послу; у *овымъ* времену; у *Новымъ Саду* и т. д.; читамъ готово свуда: *могао, рекао, пошао, ишао, стигао, вукао, стекао, нашао* и т. д. при речма, коє у неопредѣлителномъ *ћи* имаю. Моє бы о томъ мнѣніе ово было. Што годъ Цинцари съ нашимъ єзыкомъ чине у изговору: *ћовекъ, ћело* и т. д., то чинимо и мы Списатели у писаню: *народньи, чистоћа* и т. д. *Хочу* (хощу) и *нечу* много се далѣ за єданъ ироическій народъ болѣ приличествуе, него ли наше женскомекано *оћу* и *нећу*, и, вѣкъ као примлѣнъ у народу провінціялізмъ, укора не терпи. Зашто дакле да умекшавамо и онде, гди народъ то не чини, као: *народнѣ* и т. д., што є Мушицкій вѣкъ карао? Кадъ вѣкъ гдикоє такове речи терпити морамо због свеобщегъ обычая, н. пр. последньій и т. д.? — Далѣ правилно є: *тымъ посломъ, свымъ временомъ, Новымъ Садомъ* и т. д., а: *томъ послу, овомъ времену, Новомъ Саду* и т. д. И овде простъ народъ селскій редко погреши, него мы съ брда дола сбубани Србльи варошани. — Найпосле: *Могао, вукао*, ишао и т. д. не заслужуе одобренія: 1. откудъ оно *а?* — 2. Морало бы се у Грамматіки рећи: причастіе прошлогъ времена прави се изъ неопредѣлителногъ начина, преврћући *ти*, у *о*, *ла*, *ло*; само глаголи на *ћи* пріймаю *ао*, *ала*, *ало*. 3. морало бы се| тако исто у Грамматики рећи: вышествено число овы причастія 100в
прави се, као и женскій и средньій родъ єдинственногъ, преврћући *о*, *ла*, *ло*, у *ли*, *ле*, *ла*; или у *ла*, и *ло*; но глаголи на *ћи* мораю оно (силомъ уметуто) *а* опетъ свуда изгубити. Нашто толика, безнуждна, правила, изятія и т. д. и за насъ, а камоли за странна, кои намъ єзыкъ учи?

К. П.

[2. У „Додатку къ Србскимъ Новинама“ за год. 1842., бр. 31., стр. 127.—130., штампао је В. Радишић овај чланак:]

[127б]

ФИЛОЛОГИЧНЫЙ ПОГЛЕДЪ[1])

НА ОКОНЧЕНІЯ ЕСТВО, СТВО И ТВО У СРЕДЊИМ' СУШТЕСТВИТЕЛНЫМ, И ЕСКІЙ, СКІЙ И КІЙ У ПРИЛАГАТЕЛНЫМ' ИМЕНИМА.

Кодъ наши списателя жива є мука са овыма окончењіяма. Єдни пишу: *друж-ество, юнач-ество* и т. д. други: *друж-ство, юнач-ство* и т. д. трећи: *друж-тво,* или *друш-тво, юнач-тво,* или *юнаш-тво* и т. д. а четвртый коє пре одъ ово троє уграбе. Исто тако кодъ насъ овай пише: *муж-ескій, юнач-ескій* и т. д. онай: *муж-скій, юнач-скій* и т. д. трећій: *муж-кій,* или *муш-кій, юнач-кій*, или *юнаш-кій* и т. д., а четвртый коє му пре падне подъ перо. Сместити дакле ову разметнуту неправилность у правила быће посао овогъ *Филологичногъ погледа,* кои ће, надамъ се, поуздано одредити, кад' коє одъ поменуты окончења треба писати, и кад' ће свако одъ овы быти на своме месту? Я будући тврда мнѣнія, да се Србскомъ єзыкоиспытателю валя обзирати и на савъ осталый Славенскій єзыкъ, ако є радъ у своме послу имати напредка, оћу се у овомъ момъ *Погледу,* кои ради више о правилности Србскога, маштати и за црквено-Славенскій єзыкъ.

128а Одъ поменуты окончења *ство* и *тво* кодъ Суштествителны, а *скій* и *кій* кодъ прилагателны имена єсу одъ оны *ество* и *ескій* природнія и обычнія.

а) У окончењяма *ство* и *скій* почетно писме *с* єсть предъ писмама *т* и *к* дометакъ, кои є природа поискала, да ньимъ произведе благогласность и єдрину у изговараню исты окончења, кад' пред' ньима у корену речій леже овы деветь тавногласны писмена: *б, в, ј-й, л, м, н, п, р, ф.* За то дакле Срби и говоре и пишу: *роб-ство* и *робскій, Славство* и *Дунавскій,*[2]) *свој-й-ство* и *рај-й-скій, ђавол-ство* и *ђавол-скій, кум-ство* и *Рим-скій, тиран-ство* и *тиран-скій, Арап-ство* и *Арап-скій, цар-ство* и *цар-скій, философ-ство* и *философ-скій,* и о. п. — Знало се ово правило и у црквено-Славенскомъ єзыку, те се и у нѣму писало и пише: рáб-ство и рáб-скїй, жидóв-ство и жидóв-скїй, їерéй-ство и їерéй-скїй, âпóстол-ство и âпóстол-скїй, лнхоúм-ство и Содóм-скїй, тáин-ство и вселéнскїй, єпíскоп-ство и єпíскоп-скїй, цáр-ство и цáр-скїй, фїлóсоф-ство и фїлóсоф-скїй, и о. п.

Нашъ Србскій єзыкъ, осимъ поменуты овы деветъ писмена, полаже окончења *ство* и *скій* и после у корену речій лежећег' ясногласног' *о,* и Србски тавногласны *ль, нь,* н. пр. *имао-ство* и *сео-скій, пријатељство* и *пријатељ-скій, прогањ-ство* и *коњ-скій.* Видити є и у црквено-Славенскомъ єзыку, где се пише кад'кад', место довóл-ство, довóль-ство,

---

[1]) Погледъ овай подносимъ я као грађу за Србску Грамматику.

[2]) По природноме правопису у прве две речи писме *б,* морало бы се претворити у *п,* а у друге две писме *в* у *ф.*

кое наличи на Србско *приятель-ство;* но нигде нема тамо: благодѣнь-ство, равѣнь-ство и о. п. да буде подобно са Србскимъ: *прогань-ство* и т. д.

Такође и после у корену речій лежећи тавногласны писмена *д* и *т*, лепо стоє окончења *ство* и *скій*, како у нашемъ Србскомъ, тако и у црквено-Славенскомъ єзыку, н. пр. *господ-ство* и *господ-скій, брат-ство* и *брат-скій:* сро́д-ство и а̃д-скїй, бра́т-ство и пло́т-скїй и о. п. Но мы, кад' бы строго гледали на благогласность, могли бы ово *д* и *т* претворити у *ц*, и тако писати не безъ правила окончења *тво* и *кій*, н. пр. *люц-тво* и *люц-кій, брац-тво* и *брац-кій* и о. п. Ако ко мысли,| да 128б
бы се овако кваріо коренъ речій, онъ нека држи, да се квари коренъ речій, и кад' пише: *друг-ж-ство, враг-ж-кій, старац-ч-кій, юнак-ч-тво* и о. п.

б) Окончења *тво* и *кій* после у корену речій лежећи тавногласны писмена *с, ж, ч, ш,* изостављаю писме *с,* изъ узрока, што полаганѣ єдног' до другог' равногласна писмена *с* квари благогласность речій, и што се, у писменима *ж, ч, ш,* ако не по дѣйству *(ἐνεργείᾳ)* а оно по сили *(δυνάμει)* већъ єданъ путъ налази писме *с,* кое, кад' бы се и предъ окончењама *тво* и *кій* у овом' случаю полагало, удвоявало бы пуштанѣ речены кореніты писмена, и кварило благогласность. У овакова писмена спадаю и *г* и *з* претворена у *ж, к* и *ц,* претворена у *ч,* и *х* претворено у *ш.* Изъ овогъ основа Србскій народъ добро говори, а списатељи намъ се држе правилности кад' пишу: *искус-тво,*[1]) и *пас-кій, муж-тво* и *муж-кій,*[2]) *свирач-тво* и *свирач-кій, раскош-тво* и *гајдаш-кій, друг-ж-тво* и *враг-ж-кій,*[3]) *витез-ж-тво* и *витез-ж-кій,*[4]) *юнак-ч-тво* и *юнак-ч-кій,*[5]) *старац-ч-тво* и *старац-ч-кій,*[6]) *сиромах-ш-тво* и *сиромах-ш-кій.*[7])

Скроителъи црквено-Славенскогъ єзыка, здраво загледани у окончења *ство* и *скій* и| преко благогласности любећи етимологію, и где ове 129а

---

[1]) У црквено-Славенскомъ єзыку *искуство* зове се їскꙋсъ.

[2]) По природномъ Србскомъ Правопису морало бы се овде *ж* претворити у *ш,* безъ да се иоле поруши коренитость коя се не руши ни кадъ пишемо одъ *сиромахъ, сироваш-кій.* Я држимъ, да се (кад' благогласность иште!) свако писме сме претворити у друго поне єданъ путъ, ако не више пута. И што да се она не промећу и више пута, кад' знамо, да се она (за любовь благогласности!) и измећу, као у реч'ма: *пре-д-емъ, пре-сти; є-д-емъ, є-сти; и-д-емъ и-сти, ко(н)-чіяшъ.* и т. д.

[3]) И одъ собствены Сушт. имена: *Иригъ, Футогъ, Чуругъ* и т. д. бываю прилагателна: *Ириж-кій, Футож-кій, Чуруж-кій,* и т. д. валяло бы дакле да є и одъ *Прагъ, Праж-кій,* као што є и одъ *Параге, Параж-кій.*

[4]) Собствена Сушт. имена: *Енглезъ, Француз, Паризъ,* промећући се у Прилагателна па *кій,* изванъ правила овога оставляю своє корено *з* у првобытности: н. пр. *Енглез-скій, Француз-скій, Париз-скій.* Правило благогласности оће, да се *ово з,* претвори поне у *с,* па да буде *Енглес-кій, Францус-кій, Парис-кій.*

[5]) Тако и одъ *Осекъ, Сурдукъ, Илокъ,* и о. п. бываю по правилу Прилагателна: *Осеч-кій, Сурдуч-кій, Илоч-кій* и о. п.

[6]) Тако одъ *Пакрацъ,* быва *Пакрач-кій.*

[7]) Тако одъ *Влахъ Влаш-кій* и о. п.

никако нема (као ни у *ство* и *скїй*), ово уредно правило нису знали точно обдржати. Почему писали су они двоумећи часъ їскѣс-ство, а часъ їскѣ́с-тво ,[1]) и грешећи са писанѣмъ: царѝца ѿж-скаѧ (Лѣк. Гл. 11. ст. 31) Ефе́-скїй гра́дъ (Дѣѧ́н. Гл. 19. ст. 35) и т. д. Ово исто двоумлѣ іошъ и данасъ држи млоге наше и Србске и црквено-Славенске списателѣ,[2]) те имъ извлачи изъ пера писанѣ: *друж-ство, юнач-ство, муж-кїй, враж-кїй*, Ни́ш-скїй, Кла́ш-скїй и о. п. Такова єдна сметня влада іошъ и у означаваюћима качину[3]) овыма прилагателныма: де́рз-скїй, ме́рз-скїй, коя (сметня) чудо є, како ніе уплива́ла и у: кли́з-кїй, ни́з-кїй, ѹ́з-кїй и т. д. Но ова црквено-Славенаца неправилность, колико є годь съ єдне стране велика, толико она съ друге стране исчезава и постає непримѣтителномъ према досетльивости, по коіой су изумели идуће красно правило за окончења *ство* и *скїй* кад' предъ ньима леже у корену речій, *ж, ч, ш,* было то по првобытности, было по претвори. Видећи речены Скроителъи, да имъ є после овы писмена тежко было изговарати *ство* и *скїй*, а неради се опетъ расстаяти са назови-првобытнымъ у овыма писменомъ *с*, узму у помоћь ясногласно писме *е*; ово уметали су они измећу густы и шумны у корену речій лежећи писмена *ж, ч, ш,* и измећу окончења *ство* и *скїй*, те произвели двосложно окончење *ество* и *ескїй* и писали: мѣ́ж-е-ство и мѣ́ж-е-скїй, вра́ч-е-ство и вра́ч-е-скїй, сѣпрѣ́г-ж-е-ство и сѣпрѣ́г-ж-е-скїй, Кня́з-ж-е-ство и Кня́з-ж-е-скїй, мѣ́ченник-ч-е-ство и мѣ́ченник-ч-е-скїй, страда́л'ц-ч-е-ство и страда́л'ц-ч-е-скїй, мона́х-ш-е-ство и мона́х-ш-е-скїй и о. п. — Сад' ће можда ко
1296 ређи, да ово *е* ніе уметнуто, него є характири стично *е* Звателнога Падежа, иза кога се пише *ство* и *скїй*, па се ображава: Кня́же-ство и Кня́же-скїй, мона́ше-ство и мона́ше-скїй и о. п. Но колико я моє горнѣ правило држимъ за основано, толико ово мора быти и єсте неосновано. Да є овыма именима изворъ Звателный Падежь, онда запста не бы было, нит' подъ а) правилама: ра́к-ство и ца́р-скїй и о. п. но рабе́-ство и царю́-скїй и о. п. нит' овде подъ б): оте́ц-ч-е-ство, мѣ́ж-е-скїй, кни́г-ж-е-ство, влады́к-ч-е-скїй и о. п. но ѻ̃тче-ство, мѣ́жѣ-ство, кни́го-ство, влады́ко-скїй и о. п. По томъ какавъ є Звател. Падежь и у именима: рожд-е́-ство, ѣ́ст-е-ство̀, вѣ́ж-е-ство, при́ш-е-ство и о. п.? И одкуд' най после звателный Падежь у Србскима речма: *чудес'-тво, небес'-кїй*, коє бываю изъ имен. множ. съ одметкомъ крайног' ясногласног' писмена *а?*

Редъ є сад', проговорити нешто и о писмену србскомъ *ѣ*, кад' и после овога писмена имамо Суштествителны на *ство* или *тво*, пытанѣ є, да ли треба у ньима држати *ство*, да ли *тво?* Писме *ѣ*, приближава у велико

---

[1]) Нашъ Богословъ Рапћъ, кои є быо и любљѣно чедо филологіе, утекао є исподъ ове сумнѣ, и наишао на правило, те правилно писао у своме Цвѣтнику їскѣ́с-тво (стр. 256) и ѿпа́с-тво (стр. 361).

[2]) Ниси ми ты у реду овы, Србскій Парнасъ осветливши Мушицкій, нашъ великій и єзыкозналче! По правилу ты пишешъ: Дѣ́ти Гре́ч-кїѧ, Кла́ш-кїѧ (види Стихотв. Муш. кн. друг. стр. 58.).

[3]) Ову црквено-Славенци зову ка́чество, а наши млоги списатели *каквоћа*. Но кодъ мене: као што одъ *млогъ* быва *млог-ж-ина*, одъ *якъ*, *як-ч-ина*, одъ *великъ*, *велик-ч-ина* и т. д. тако по сразмерицы одъ *какъ* излази *как-ч-ина*, одъ *коликъ* *колик-ч-ина* и о. п.

природи оны писмена, у коима по сили *(δυνάμει)* лежи писме *с*. Основаюћи се дакле на правила и аналогію, чувану у овомъ *Филологичномъ Погледу* између Существителны на *ство* и *тво*, и Прилагателны на *скій* и *кій*, велимъ я, да: како пишемо: *Поповић-ка, Павловић-ка, Спасић-ка* и о. п. тако сразмерность и благогласностъ пишту, да пишемо одсада и: *могућ-тво, покућ-тво* и о. п. а не *могућ-ство, покућство* и о. п.

Има у Србіи места, где се даѥ чути у народу (особито у тако званыма Поповима, кои ѥзычно гласоударанѣ врло ѥ наликъ на Црквено-Славенску просодію) и редко окончаніе *сто* место *ство* или *тво* у реч'ма: *ђавол-сто, дру-сто, сро-сто* и о. п. И ово се ясно судара са Црквено-Славенскимъ окончаніемъ *стій*, место *скій* у имен. множ. н. пр. лю́д-стїи, Исраи́л-стїи, зе́м-стїи и о. п. Но Црквено-Славенски ѥзыкописци были су у овоме осмотрени, те чували корену речь у целости, а само се са окончаніемъ *скій* играли. Тако се нашъ народъ клиза и кад' говори, а списатели намъ доста греше, кад' пишу: *бра-ство, сро-ство, бога-ство, госпо-ство* и о. п. у време, кад' се| ова погрешка даѥ избећи помоћу 130в
правила, изложеногъ у овомъ *погледу* подъ а) у писменима *д* и *т*. И овомъ приликомъ опоминѣмъ я читателя да узме на умъ, колико ѥ и нашемъ народу на срцу целостъ окончења *ство*, због кога радо (ма то было и безъ разлога!) оставля даж' и коренитость речій.

Што се тиче подъ а) изложены правила за окончења *ство* и *скій*, та су, не само за нашъ Србскій и Црквено-Славенскій ѥзыкъ, но и за сва остала Славенска *наречія*, тврда и непокретна. О Правилама пакъ подъ б), изложеныма за окончења *тво* и *кій*, велимъ, да су такође на своме месту, особито у погледу нашегъ Србскогъ ѥзыка; а окончења *е-ство* и *е-скій*, да су само за црквено-Славенскій ѥзыкъ. Но при свемъ томъ, кад' ѥ старый обычай ячій одъ новы закона, за Србскій ѥ нашъ ѥзыкъ лепше црквено-Славенско: *бож-е-ство, торж-е-ство* и о. п. него строго законо: *бож-тво, торж-тво* и о. п. Тако ѥ! кад' две реке ѥдна покрай друге теку, па свакій часъ ѥдна другу додирую, ніѥ могуће, да ѥдна другой не предаю и своѥ воде. За оне, кои бы сад' мыслили, да ѥ слободно, колико годь ко оће, пресипати изъ црквено-Славенскогъ у Србскій ѥзыкъ, наводимъ я мудрога Корая пытанѣ: *Μέχει πόσου;* т. ѥ. *До колико?*[1]) кад' и у црквено-Славенскомъ ѥзыку, место Га҃ій стои написано Га҃їе (къ Рим. Гл. 16. ст. 23.), треба ли онда у нѣму да буде и: Димі́трїе, Ѓрсе́нїе и о. п. место Димі́трїй Ѓрсе́нїй и о. п.? —

У Цариграду 13. Юлія 1842.

В. Радишићъ.

---

[1]) Ово пытанѣ учиніо ѥ умный Корай своима новыма Еллинима, а особито онима, кои су безъ разлога трпали изъ Еллинскогъ старогъ у новый ѥзыкъ, те га тако кварили, и правили (по речма истога Корая) читаве макароне! види *Кор. Ἄτακτα. τόμ. II. Προζεγόμ. σελ. κσ*!

[На оба ова чланка Вук је одговорио у „Пештанско-будимском Скоротечи“ за год. 1843., бр. 5. и 6., стр. 27. и др., овим чланком:]*

276 # КРИТИКА У ЈЕЗИКУ[1])

I.

Г. *Вукашин Радишић* [Вукашин Радишић], говорећи (у додатку к „Србскимъ новинама“ Nr. 31[,] 1842.) о сушт. именима на *ество*, *ство* и *тво*, и о прил. на *ескій*{,} *скій* и *кій*[2])[,] врло паметно говори о *претварању* и *изостављању* слова, и томе ће по свој прилици бити узрок, што зна Грчки; али је за чудо, што се у самоме дјелу слабо држи онога правила, које код другога одобрава и хвали, н. п. за Раића каже, да је био „люблѣно чедо филологіе“ што је написао *искуство*, а сам пише *расстаяти се!* Из осталога пак види се, да је много читао *Славенски;* него штета, што он познаје само *данашњи* Славенски језик! Кад би познавао и *стари*, онда не би могао
28a казати, да је „старый| обычай{“} писати *мужество и мужескій, супружество и супружескій*[“] и т. д.[,] него да је ово *е*[,] према старини, од јуче уметнуто у Русији, а у старијем рукописима, као и у многијем штампанијем књигама[,] свуда мјесто њега стоји *ъ*, које је према Рускоме језику промијењено у *е*, а према Српскоме ваљало би да је *а*, н. п. старо (или управо) Славенски *отъчьство*, садашње [данашње] (или Руско-Славенски) *отечество*, а Српски *отачаство*. У нашему народном језику{,} у овакијем се ријечима умеће *н* између *а* и *ство*[,]

---

276 [1]) Ово је писано по 31. броју новина Бијоградскијех [(од године 1842)] за главно засједаније [за главну сједницу] друштва Српске словесности.

[2]) Не знам, да ли је ко досад [до сад] напоминао, да у нашему језику нема узрока писати имена прил. на крају са *ый* и {са} *ій*. У Славенскоме и у Руском језику томе је узрок, што се прил. имена у женскоме роду свршују на *ая*, а у средњему на *ое*, н. п. *зеленый, зеленая, зеленое*,[;] *широкій*[,] *широкая, широкое;* а ми кажемо: *зелени, зелена, зелено; широки, широка, широко.*

[* **Пештанско-будимскій Скоротеча** (Courier). Год. II. 1843. Издаватель *Димитрій Іовановићъ*. (Bastei Gasse Nr. 349.) У Пешти словима Баймеловымъ. — На 4°, у два ступца.

Овај Вуков чланак доцније је штампан у књизи „Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије **Писма** вис. госп. Платону Атанацковићу и т. д.,“ у којој је он на стр. 47.—54. као четврти чланак. Овде се сада штампа по оном у „Скоротечи,“ а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „Пешт. будим. Скоротечи,“ а изостало из „Писама,“ стављено је у шарену заграду.]

н. п. *божанство, свједочанство* и т. д. У Црној гори ја сам слушао [слушао сам] управо *отачаство,* као што стоји и у дипломи владике Саве Вуку Радоњићу (мрзи ме сад преметати, да кажем од које године), а и у Раићевијем поученијама (у првој књизи на страни 13). Тако би, н. п. од *пророк* Српски било *пророчанство* (као *свједочанство*) или *пророштво* (*као јунаштво*), а прил. *пророчки* (*каэ јуначки*). *Од отац* Раић има у поученијама *отачаскій* (I, 34.), но то је посрбљено или, управо, преведено *отьчьскій* или *отеческій,* а према својству нашега језика мислим да би најбоље било по правилу: *отачки* (као *мртвачки.*) Од гдјекојијех сушт. имена може бити да би се могло прил. начинити и на *ни* (мјесто *ки*), н. п. кад се каже мотично [*мотично*] држало, ваља да би се могло казати и *граматична* погрјешка? А тако и Г. Радишић у натпису овога чланка [свога чланка] има *„филологичный* погледъ.“ Тако ја мислим, да ми можемо бити (и по својству нашега језика ваља да будемо) и без сушт. имена на *ество* и без прил. на *ески* (*чудество и небески* јамачно ће бити од *чудеса и небеса*). — Што се тиче онијех и сушт. и прил. имена, која се производе од ријечи, у којима је (или дође) на крају *ћ,* о онима се мора рећи која ријеч особито. Ја сам се родио и одрастао у селу, које се 286
зове *Тршић,* и јамачно се опомињем, да се прил. говорило без *с*, н. п. *Тршићка* планина, *Тршићке* свиње, *Тршићки* виногради; али *покућство* не опомињем се да сам чуо без *с* (*покућтво*), и чини ми се, да нико не би тако рекао. А што се и мени чини љепше и *обичније Пећски* (од *Пећ,* гдје је била наша патријаршија), него *Пећки,* може бити да је томе узрок, што ову ријеч нијесам често слушао,[;] као што многи, н. п. пишу и говоре у *руци,* а не смију да кажу и да напишу у *Америци,* него у *Америки!* Но *Поповићка, Павловићка, Спасићка* и остале оваке ријечи ја мислим да не иду у овај ред, него [него да] се производе са самијем *к*[*а*] (без *с*), као н. п. *бољар-ка, воденичар-ка, варош-ка, Цетињ-ка* и т. д. За чудо је, како је могло бити, да Г. Радишић прије него је ово почео писати није читао у Даницама [даницама] за годину 1827{.} и 1828{.} што сам ја о *овоме* послу говорио; а по ономе може бити да би сам дошао на све ово, што сам до сад овдје казао: — Ја нијесам противан ономе, што он вели, „да се Србскомъ Єзыкоиспытателю валя обзирати и на савъ осталый Славенскій Єзыкъ, ако є радъ у своме послу имати напредка,[;]“ али мислим, да и то ваља признати, да Српски језикоиспита-

тељ мора знати и *стари* и *нови* славенски [Славенски] језик, [а] *особито свој народни*. Ако свога народног језика он управо не зна, Славенски ће га прије навести на погрјешке, него ће му помоћи, макар га како знао; јер се Српска Граматика не може писати по Славенском језику, него се могу само правила једнога језика испоредити с правилима другога, особито да се човјек на гдјекојијем мјестима увјери, шта је правилније. Ја сам се из почетка чудио, како архимандрит Раић, кад је у онијем поученијама знао Славенске ријечи онако по-
29a србљавати (особито оне, којијех у нашем| народном језику нема никако, н. п. *маздоваздаяніе, сущаство*), није могао доћи на ту мисао, да пише управо народнијем језиком; а послије ми је тек пало на ум, да он оно није чинио за то, што је знао народни језик, него, што се опоминьао, да су се оне ријечи *онако читале у Србуљама!* — *„Гаіе“* (к Римљ. 16, 23.) мјесто *Гаій* по свој прилици се некако увукло из Српскога језика. У манастиру Студеници на олтару с лијеве стране двери стоје од старине намолована два Свеца [свеца] с овакијем натписима на *іе* (мјесто *ій*)[:] за једнога се јамачно опоминьем, да је *С. Меркуріє* [Меркѹріє], а за другога *чини* ми се да је *Мардаріе* [Мардаріє]. Кад ја то лани покажем ондје Николи Ивановићу Надеждину, он ми одговори, да се и у Русији налази такијех имена (и у самоме најстаријему Славенскоме Мјесецослову [мјесецослову] уз Остромирово јеванђелије — из XI. вијека, — који је наштампан у Глаголити Г. Копитара), и да су може бити онамо дошла, Бог зна кад, у рукописима из нашијех крајева. Код овијех се имена може споменути, да се у народу нашему говоре и на *ија*, н. п. *Антоније* и *Антонија*: {отуда} и у осталијем падежима *Антонију* и *Антонији*, и прил. *Антонијев* и *Антонијин* и т. д.; но ја бих рекао, да је правилније прво од другога.

346 II.

У додатку к онијем истијем новинама [Nr.] 26{.} (1842) говори некакав Г. К. П. (под натписом: *„Грамматическо и Єзыкословно мало примѣчаніе“*) између осталога и о *могао,*
35a *рекао,*| *пошао, ишао, нашао, вукао, стекао* и т. д., и каже, да то „не заслужує одобренія“ *прво* за то, што ономе *а* пред *о* нема мјеста ондје, а *друго*{,} и *треће*, што би у Граматици сметало у састављању времена. Кад бих ја ово сад први пут чуо од Г. К. П., ја бих казао, да не заслужује никаква од-

говора ни спомена, као ни оно остало,[;] но будући да сам {ја} од гдјекојијех првијех нашијех књижевника не само чуо, да овако мисле, него и читао, гдје по овијем правилима и пишу: *мого, реко, дошо*{,} и т. д.,[;] а то је управо против мене, који сам писао и пишем (и налазим, да ваља писати — као што се у народу највише и говори) *могао, рекао, дошао, тресао*, као и *котао, сврдао, витао*[,] *орао, мисао* и т. д.[;] зато [за то] мислим да је врједно, а и дужност моја, на то што одговорити. И тако,[:] 1) Само онај, који овога посла не разумије, може рећи, да овоме *а* нема мјеста. {У староме је Славенском језику у овакијем ријечима (које се у њему налазе) ъ мјесто овога *а*, н. п. *рекълъ, пришьлъ, котьлъ, орьлъ, мысьль, свѣтьлъ* и т. д. У данашњему Славенском језику почетано је у гдјекојијем ријечима (према Рускоме језику) *е* мјесто ъ, н. п. *пришелъ котелъ орелъ*, а у гдјекојима је избачено само ъ, па остало онако, н. п. *рекль, мысль свѣтль*. У нашему пак єзику, као што је више пута говорено, свуда је на овакијем мјестима *а* мјесто Старославенскога ъ н. п. *рекао, дошао котао, орао, мисао, свијетао* и т. д.} [И овдје се морају узети у помоћ разлике између старога и данашњега Славенског језика. Какогод што је у ријечима старославенскога језика: (н. п.) пришьлъ, орьлъ, у данашњему Славенском језику (по Рускоме нарјечију) є а у Српскоме *а*, тако је у нас *благогласија ради* уметнуто *а* пред *л* и у ријечима: рєклъ, пєклъ, моглъ, мъісль, свѣтлъ и т. д., те је постало *рекао, пекао, могао, мисао, свијетао* и т. д.] Да ово *о* на крају у нашему језику постаје од *л*, то ваља да зна сваки наш књижевник; најзападнија браћа наша (*Чакавци*, који мјесто *што* или *шта* кажу *ча*) говоре управо: *рекал, пришал* и т. д.;[,] а даље у премјењивању кажу и они, као и ми: *рекла, рекли; котла, котлу* и т. д. Ко из овога још не разумије и не признаје, да овоме *а* овдје има мјесто, онај би| могао рећи, да 356
ни у другијем ријечима нема мјеста оваково *а*, које се даље у премјењивању ријечи изоставља, н. п. у *ован* (*овна, овнови, овнујски*), *раван*, (*равна, равно, равнина*), *чворак* (*чворка, чворковић*){,} и т. д. А ко не разумије ни по овоме, онога Бог нека обавијести! По гдјекојијем мјестима народа нашега, а особито у Срије му и у Бачкој и у Банату, изоставља се у говору *а* испред *о* не само у овакијем ријечима (гдје је уметнуто ради благогласија), него и у осталима (гдје је постојано), и тако се говори: *мог'о, рек'о, дош'о, кот'о, Пак'о* [*пак'о*,]

сврд'о, вит'о,[;] *пис'о, коп'о, трч'о* и т. д.,[;] а ја сам напоменуо у предговору к пословицама, да се по југо-западнијем [југозападнијем] крајевима народа нашега у овакијем догађајима у говору изоставља *о*{,} па се говори: *мога'*[,] *река', доша', копа', писа'*[,] *трча'*{,} и т. д. Кад се дакле једне ријечи у народу говоре двојако и тројако, не треба ли онда Списатељи [списатељи] да пишу онако, као што је најправилније? Још је вриједно за оваке наше Филологе напоменути, да Руси у мушкоме роду говоре и пишу, н. п. *рекъ, могъ, потресъ*, а у женскоме и даље: *рекла, рекли; могла, могли; потресла, потресли* и т. д. Ваља да би Г. К. П. са осталијем својијем једномишленицима казао и у овакијем догађајима: откуд, и што ће *л* у женскоме роду и у осталијем премјенама кад га нема у мушкоме? 2) Нек се Г. К. П. у овоме догађају нимало [ни мало] не брине за правила о састављању времена. Ко је за тај посао, наћи ће он, како то бива по својству језика; а ко за то није, ономе ће све сметати, а ништа му не може помоћи. Ко је год рад, да се мијеша међу књижевнике свога народа, ваљало би да зна, *како* се у право [управо] говори, и како [*како*] писати ваља по својству народнога језика; а *за што* [*је*] онако, и *откуда* је што по-
36a стало, то је посао| другијех људи, од којијех је један у сто година доста за сав народ наш од све три вјере.

Што наши књижевници не знаду свога народног језика, то је несрећа, која би се могла изговорити,[;] и против које би се човјек могао помоћи надати; али што слабо који може да призна своје незнање, него сваки готово, и највећа незналица, мисли, да зна управо, као што треба, и хоће друге да учи и епоху да чини, то толико [колико] је тешко изговорити, колико [толико] убија надежду, да ће се од те несреће на скоро моћи излијечити.

У Бечу 16{.} Августа 1842.

{**Вук Стеф. Караџић.**}

XXXV

[У „Сербском народном листу“ за год. 1843., бр. 19., стр. 146.—149., штампан је овај чланак:]*

Г. ВУКЪ СТЕФАНОВИЋЪ КАРАЏИЋЪ, НАРОДНЕ ПѢСНЕ, И СРБСКИ СПОМЕНИЦЫ. 146a

Одъ Павла Карано-Тврtковића.

На празнословіе Г. Вука Караџића, печатано у 24. и 25. числу Пешт. Будимскогъ Скоротече год. 1842. по предмету Србскій Споменика, имао бы я млого лепше полѣ противъ лица истогъ Гдна и нѣговы художества говорити; кадъ бы пристояло за нѣговимъ примѣромъ повозити се, и кадъ небы болѣ было, на важность Књижества, о коме є ріечъ, и на важность читаюћегъ света, предъ коимъ се води ріечъ, мотрити; И потоме, премда признати морамъ, да є Г. Вукъ К. човекъ ріедакъ (єрбо други люди у свіету вѣштиномъ и срећомъ безъ науке задобываю често достоинства граћанска, военна, богатства, а онъ є безъ науке ученъ предъ свіетомъ постао, што іоштъ нико ніе) я ћу отступити отъ вопроса личне похвале, отступићу и одъ самогъ вопроса народны пѣсама, о коима ніе управо овдѣ ріечъ, и за коє знасе да по самомъ слогу своmъ нису саставъ Вуковъ; да по намишляю собранія єсу изворъ Мушицкогъ, да по труду самогъ собранія єсу дѣло многи други, кои се не споминю; слѣдовательно да Г. Вукъ у ньима само зато неможесе назвати празанъ именосацъ; што є пренумераціе листъ писао, изъ пренумерація штету или хасну своіомъ учиніо, што є око штампаня бавіо се, коректуру држао, и после кньиге разаслао.

Овдѣ є главанъ предметъ Србски Споменицы и вопросъ: како су изнаћени, и на светъ издани? Я по чистой моіой совѣсти ево исповѣдамъ предъ свіетомъ цієлу стваръ. 146б

Я самъ човекъ простъ и неученъ, другъ Г. Вука; — у мени се само желя породила, виђети мой родъ слободнымъ, изображенымъ; и

[* **Сербскій Народный листъ.** Год. VIII. 1843. Учредникъ и Издаватель *Ѳеодоръ Павловичъ*. Писмены кр. Свеучилишта. — На 4⁰, у два ступца, 51 броj, 410 страна.]

зато самъ жертвовао се роду, и предао на путешествіе по свіету: да истражуемъ и сабирамъ, што бы годъ важно за народностъ нашао, — я у томъ послу нієсамъ тражіо, да се за ученогъ у свіету примимъ; нисамъ ни нужде имао; єрбо за єдина пожертвованія моя, и опастности коє самъ преживіо довольно самъ утѣшенія добіо.

Тако године 1835. дођемъ я изъ Сербіе у Горньи Карловацъ сада блаженопочившему и славному Г. Епіскопу Лукіану Мушицкомъ, гди и коме я цело моє житіе исповѣдимъ: на коє ми Г. Мушицкій каже: да є онъ Вука Караџића упутіо, да народне Српске пѣсне сабира, коє Вуку нигда, као простомъ човеку, и у оно време ненаученомъ, ни на паметъ небы дошло, као што и самъ признає, и предъ више важны лица зымусъ у Земуну каже (у поведеномъ некомъ разговору о свињама) да му є 20. година было, кадъ є у Тршићу буядъ, или другче папрадъ свињама копао! На коє самъ му я одговоріо: тако вальда си тада и Физику и философію совршавао, и за докторатъ се преправляо?! — Тако Г. Мушицкій онда настави, и ты оче, одаюћи по свѣту можешъ томъ приликомъ на ползу быти кньижеству Српскомъ; изтражуй и збырай старе славенске рукописе, и свакояке друге древности, гди нађешъ.

147a И тако по истомъ томъ совѣту Гд. Мушицкогъ почнемъ я распытивати за старе српске рукописе, ће путующи у Црну-гору дођемъ у єдно знатно место у Далмаціи єдномъ добромъ Срблыину, и у пытамъ за Дубровачке рукописе, кои ми и покаже неколико, и даде ми до 40. таковіе, и рече „Ево брате носіи у Црну гору, кудъ садъ путуешъ, или у Србію, ако кадъ отидешъ, и сохрани ій ће знашъ, єръ кодъ мене могу пропасти, и никомъ неказуй одъ кога си ій добіо“ Ясамъ му одговоріо, да ћу ій дати Г. Єфрему на сохраненіе, и заклетвомъ потврдіо самъ, да казати никомъ нећу одъ кога самъ ій добіо. Предаваюћи ми ове рукописе тай реченный Србинъ; оставіо се при себы неколико таковы нека му се нађу; и будући да нієсмо тадай имали разговоръ о печатаню овы, коє є мени дао, зато када самъ ій хотео издавати, писао самъ му, и пытао га, оћу ли му име у изданію ставити, кои ми є, и колико ми є рукописа дао: одговоріо ми є, да нипошто нестављямъ. Истый овай Србинъ живъ є и данасъ, и да га богъ іоштъ дуго поживи! — Потомъ одаюћи я коє куда за неко врієме, дођемъ и за тогъ у Трієстъ Г. Димитрію Фрушићу Доктору, славномъ родолюбцу, комъ покажемъ добывене рукописе, на коє ми даде и онъ близу сто таковы подъ печатомъ: „Ево рече, и ово су рукописи стари Кралѣва твогъ отечества, кои су преписани изъ Бечке Архіве,[1]) носи ій Г. Мушицкоме, нека ій прегледа,
147b па како ти онъ рече, онако поступай, и неказуй другомъ одъ кога су добыте.“ По овоме налогу Г. Фрушића, донесемъ я те рукописе Г. Мушицкомъ, кой, кадъ ій прегледа, съ пожеланіемъ ми рече, да ій носимъ у Србію, и подъ моимъ именомъ ій печатати дамъ. Тако ій я пренесемъ у Србію, но као човекъ сирома, немогнемъ ій печатати; него ій поднесемъ любителю Кньижества, Господару Єфрему Обреновичу, да ій онъ о своимъ трошку на свіетъ изда; као што тако и буде изданно нѣговымъ иждивеніемъ, а собрано трудомъ моимъ; єръ самъ я и у Београду не-

---

[1]) Мого самъ доцніе разумети, да є и Докторъ Шафарикъ изъ исте Архіве и оригінала све преписао, и своимъ стрицу Шафарику у Прагъ послао.

колико овы рукописа прибавіо ће самъ у кога нашао, и 5. самъ оригінала съ друге стране набавлѣни, предао истомъ Меценату Г. Єфрему.[1]) Овако є ово исто было, а не како Г. Вукъ (у Скоротечи) каже, да су одъ некудъ богъ зна преко колико руку послате Г. Єфрему, да ій штампа, овако су овы Споменицы на свіетъ изышли: а єсу ли изъ єдногъ мѣста, или изъ выше преписивани, и єли ій єданъ или выше ньи преписивао, то я незнамъ, знамъ само и кажемъ: како су до мене дошли. — И садъ незнамъ, како може овѣе о Г. Тиролу рієчь быти, — ако я имамъ право, подъ моимъ именомъ издати; то наравно Тиролъ таково у исто доба имати неможе; и ако поредъ свію пожертвованія мои нієсамъ ни я за то достоинство порастіо, — како може о Г. Тиролу и рієчъ быти, коме
єдино обсто|ятелство, што є приликомъ кодъ Г. Єфрема учителѣмъ быо, 148a
све є достоянство? И зато, кадъ су већъ Споменицы на свіетъ изышли, кадъ самъ садъ — ако є пре недостаточно было, показао целу стваръ порекла, — небы требало да ова три имена: Вукъ, Тврковићъ, Тиролъ діеле мейданъ по литератури, не треба да млого гласамо; єръ на последку светъ ће ту чудновитостъ спазити: да су међу Србима само они членовима учены дружтва по страномъ свіету постали, кои су неучени, но єданъ вештиномъ, други пожертвованіемъ, трећи съ лієпимъ случаємъ: и тако о Споменицыма нека буде конацъ.

Будући да Г. Вукъ нешто узгредъ о Босни говораше; то нека ми дозволѣно буде, овде изванъ реда додати и о томе двіе три рієчи. Што Г. Вукъ каже, да самъ я нѣга понуђавао, да што гоћъ о Босни напише, ово я нієсамъ ни помисліо; єръ знамъ да онъ, како одъ Географіе, тако и одъ Статистике, а іоштъ манѣ одъ важны догађая ове землѣ (Босне) ништа незна: но да є онъ мене понудіо, то є истина, да му я побѣжимъ гди што о Босни, као важніе случаєве, Географію, число народа, монастыра и т. д. а онъ ће пречистити; — па коє самъ му се я насміяо выше, него кадъ є онъ болестанъ было, моме написаномъ листу, гди у нѣга способность да то учини, као и у мене! Оваке ствари я заиста нієсамъ ни помисліо дати Вуку, да ій онъ пречистћава, коє бы и я самъ учинити могао; но способніимъ людма кадъ имамъ што дати, да ћу да ми пречисте, као и Вуку што пречистћаваю други нѣгова сочиненія.

Далѣ гди Г. Вукъ каже, да є ліепа стваръ додатакъ овы Спомени- 148б
ника, но да се неможе читатель у свему поуздати, и наводи да є погрѣшка у написанымъ имепама: Шевча, Милѣцка, Нерента, Треберићъ, и Требинь: него̀ да бы требало рећи: Жевче, Миляцка, Неретва, Требевићь и Требинѣ, и Брчко и Высоко; — ту се онъ вара. Народъ Босанскій у право говори: Жевча, као што є и написано у додатку, а не Шевча, или како Г. Вукъ мисли Жевче, Милѣцка, а не Миляцка; тако и Нерента, Треберићъ и Требинь; а не Неретва, Требевићъ и Требинѣ; Брчки и Высоки, а не Брчко и Высоко, н. п. идемъ у высоки, а не у высоко, у Брчки, а не у Брчко; ово заиста знамъ болѣ, како се у Босни говори, него Г. Вукъ што мисли. — Што се пакъ тиче вода, планина,

---

[1]) Овы су Оригінали єданъ Стефана Уроша одъ годинѐ 1254. Августа 23. други Вука Бранковића, были, а проча три кои ми сада на умъ да ій кажемъ немогу доћи; што су после и у Тирола были.

числа народа, я нієсамъ никазао, да самъ све точно изброяо, и измѣріо, нити самъ учио землемѣріє, нити способности къ тому имамъ; а Г. Вукъ кадъ є способніи; некъ иде, па нека измѣри, — него одъ прилике написао самъ и погрѣшіо, и то зато; што у Босни од єдне парохіє начини се млого пута петъ, а выше пута, кадъ турцы попове расѣераю, или ій изсѣку одъ десетъ єдна буде, што у моме мѣсту за мога времена, или пребытія тамо, 25. насъ попова было є, а садъ само три. — А што се тиче душа у єдноме дому, то могу слободно казати, да знамъ до 50. домова, ће заиста по сто душа има, вань да буду одъ скора турцы разѣерали; — Погрѣшіо самъ у томъ, што самъ написао, да Новопазарскій Владыка сѣди у Новомъ пазару, почемъ є частъ Новопазарске Наіє
149a године| 1833. одкинута подъ Сербію, (као и одъ Зворничке) Новопазарскій Владика премѣстіо се у Призренъ.

Садъ ако съ овымъ нієсамъ Г. Вуку доста доказао, него буде выше што тражіо, яћу му драговольно удовлетворити; премъ да нієсамъ за нуждно налазіо, ни ово одговорити, као што нієсамъ ни Гд. Тиролу одговоріо, кои є у Народномъ Србскомъ листу числу 23-ћемъ 1841. онако неправедно противъ мене говоріо; а после у своме коментару на писмо Надеждиново печатаномъ у изванредномъ додатку къ Београдскимъ Новинама, год. 1842. Маіа 20. признао, да самъ я Споменике у Београдъ доніо, и да онъ ніє ни собиратель ни издатель тію, и премъ да є Г. Вукъ, кадъ є овде у Земуну ове зыме было, желіо, да се я тогъ одговора прођемъ, говорећи, да є оно, што є онъ мене (у Скоротечи) ружіо неправедно, већъ заборавлѣно; — на коє му я одговоримъ, да самъ заборавіо, подъ именомъ Гд. Вука, или Тирола Споменике издати.

[На ово је Вук одговорио у 27. и 28. бр. „Сербскога народног листа“ за год. 1843., стр. 211. и др., овим чланком:]

211б

ОПЕТ

Г. ПОП ПАВЛЕ КАРАНО-ТВРТКОВИЋ

И

„СРБСКІЙ СПОМЕНИЦЫ.“

Господину учреднику Србскијех народнијех новина. У 19. Числу Српскога народнога листа опет доказује Г. поп Павле Карано-Тврковић, да је он скупио Српске споменике и мене ружи, што сам прије казао, да то није истина, на које доказивање и ружење шаљем вам овај мој одговор с молбом, да бисте и њему дали мјесто у Српском народн. листу. Што се тиче саме ствари (у овоме одговору моме), надам се, да [ни Ви ни Г. Цензор] не можете ништа против ње имати, кад сте оно Господ. Тврковића онако наштампати дали; што се пак тиче начина писања и нарјечија, ја бих најволјео, да се

наштампа од слова до слова овако, као што пишем (па у мој одговор све, што не буде ваљало), ако ли ви то не ћете, а ви поправите, како вам је воља, само ријеч коју немојте да ми изоставите или са свијем да промијените.

Ево сад мога одговора:

1) Штогод Г. Твртковић говори о споменицима против онога, што сам ја о њима казао лани у 24. и 25. Числу Пештанско-Будимскога Скоротече, он све *лаже*, и будући да вели, да оно исповиједа пред свијетом *по чистој својој савјести*, то с тијем очевидно свијету показује, да он или *савјести нема никако*, или да *не зна шта је савјест*.

2) К ономе, што сам ја о споменицима казао онда, додаћу сад и ово, да је човјек онај, који је споменике нашао и преписао, писао Господару Јефрему на| неколико мјесеци 212a
прије него је Г. Твртковића видјео први пут у животу своме, да ће му их послати и питао га, како би се то најлакше могло учинити. Докле се Господар Јефрем промисли и њему на то одговори, у том он споменике, као што сам онда напоменуо, пошаље у Тријест доктору Фрушићу, а Фрушић послије замоли Г. Твртковића, који је оданде у Србију полазио, те их узгред понесе и преда Г. Јефрему, коме су и послани с мјеста. Што Г. Твртковић каже, да му је до 40 споменика предато у Далмацији, а 100 у Тријесту, то он само замеће траг, да би му се лаж боље примила: *све* је оне споменике (174 на број) њему предао Фрушић (као што сам вели) *под печатом* и под натписом на Господара Јефрема. Како се пак Г. Твртковићу допустило, да на споменицима метне своје име, као *скупитељ* њихов, то ја остављам Господару Јефрему и Г. Димитрију Исаиловићу, који су се с њиме око тога гонили, нека они кажу.

3) Јамачно Г. Твртковић лаже и оно све, што каже, да му је говорио Л. Мушицки. Н. п. како би Мушицки могао препоручити човјеку, који једва натуцајући Српски чита, а још теже и горе пише, да *истражује и сабира старе славенске рукописе?* Како ли би му могао казати, да споменике оне даде штампати *под својијем именом?* И за што би му то казао? Ако је он и Мушицкоме лагао, као сад што лаже свему свијету, да је оне споменике он скупио, шта му је онда требало говорити, да их штампа под својијем именом, кад би он то и сам учинио; ако ли је он Мушицкоме управо казао, ко

2126 су господари од онога рукописа, како би Мушицки и по какоме праву могао њему казати, да га штампа под својијем именом? Кад је споменике други човјек нашао и преписао и рукописе од њих другоме послао, те их о своме трошку на свијет издао, њему (Г. Тврtковићу) нико на свијету не може дати права, да се назове њихов скупитељ нити да има оконих и какву другу заслугу, осим што их је из Трнјеста у Србију донијо, као аманет, и предао ономе, коме су послани; ту не помажу ни „*пожертвованія*“ и кад би заиста била онака и онолика, као што он приповиједа. Тако Г. Тврtковић и на више мјеста говори против себе, као што се у лагању често догађа, н. п. најприје каже, да му је онај Србин, кад му је до 40 споменика предао, казао, да никоме не казује, од кога их је добио, и да је он то заклетвом потврдио; а послије опет каже, да га је у писму питао, „хоће ли му име у изданию ставити!“ Тако се срди и ружи, што људи доказују, да он споменике није скупио, а сам каже, да му их је у Далмацији један Србин дао до 40, а Фрушић у Трнјесту 100, и да *не зна, „єсу ли из єдногъ мѣста, или изъ выше преписивани, и єли їй єданъ или выше њи преписивао“!!* Кад би истина било, да он не зна, гдје су споменици преписивани, ни ко их је преписивао, онда би ваљало да вјерује људима, који то знаду и који су знали прије него је он рукописе оне у руке добио, и у говору о томе да ћути пред њима.

[2176] 4) Кад се види, како Г. Тврtковић лаже пред свједоцима, који се сваки час с њиме могу суочити, онда се човјек престаје чудити његовоме лагању у стварима, гдје он зна (или само мисли) да свједока нема никако. Тако н. п. без икаква стида и страха лаже, да сам ја, одвраћајући га од овога одговора, казао, да сам га у Скоротечи „*неправедно*“ ружио! Ја сам њему *својски* говорио, да ће зањ бити боље, да се прође свакога одговарања, али о *неправедном* ружењу од мене није било ни спомена, него сам му још додао, да ће се он још већма осрамотити макар шта одговорио, једно за то, што се против онога ништа паметно и по правди не може одговорити, а друго, што су људи оне моје (*истините*) ријечи већ и заборавили, пак би се онда које његовијем одговором, које мојијем одговором на његов одговор наново опоменули. То сам ја њему говорио још зимус овдје у Земуну, а прије четири недјеље у Новоме Саду, кад је он пред Г. Г. Стефаном Радичевићем и Димитријем Исаиловићем приповиједао, да је одго-

вор већ послао у Скоротечу, додао сам к о|нијем узроцима 218a
још и ово, да ће он мени с новијем одговором наново дати
право на свако (истинито) грубијанство против себе. На то
је он пред реченом господом и још пред више лица казао, ако
му се одговор не наштампа докле он отиде у Пешту, да ће
га узети на траг; но он га ваља да и узме натраг, па га
даде у С. Н. Лист. Сад сватко може видјети, да је Г. Твртко-
вић мене, против моје воље, нагнао, да му одговарам сад
овако, као и оно прије *онако*. Жао ми је, што сад нијесам у
Бечу, да додам овдје и оно, што ми је написано дао о Босни,
па сад каже, да није истина; но то се може учинити и други
пут, ако затреба. Тако Г. Твртковић лаже и остало све, што
у овоме одговору каже да је преда мном говорио.

5) Што се тиче онијех имена у Босни: *Жевче, Требиње, Требевић, Миљацка* и *Неретва*, ја сам и прије за цијело знао, да се управо Српски тако говоре, а послије су ме у том на ново увјерили и утврдили у Бечу Јово Бесара из Сарајева (кроз које Миљацка тече и из којега се Требевић види) и сад овдје у Земуну Тома Ћуковић из *Требиња* и два Турчина Бошњака из *Жевча*. За *Брчко* и *Високо* ја сам онда казао: „*може бити* да би по говору народноме тако било приличније него *Брчки* и *Високи*,“ а сад сам се и о томе *увјерио за цијело*, и није друкчије. Ако је ко рекао *Жевча* мјесто *Жевче*, то је такова погрјешка, као гдјекоји што реку, а и пишу, *Ужица* мјесто *Ужице; Нерента* (по Талијански) мјесто *Неретва* било би од прилике тако, као да ко у Српском језику напише *Зара*| мјесто *Задар*, или *Саалатро* мјесто *Сальет*, или 218б
Семендрија мјесто *Смедерево*, а *Треберић* је (мјесто *Требевић*) [од прилике онако, као што се приповиједа да је некаква баба казала *звижденик* мјесто *свештеник*]. Ја ово не говорим за Г. Твртковића, који мисли и каже, да „*заиста*“ зна боље од мене, него само за читатеље, па они нека вјерују који коме од нас двојице воли.

6) Ово је мој одговор што се тиче *ствари;* што пак Г. Твртковић наново буница о скупљању нашијех народнијех пјесама и мене на различне начине као ружи и срамоти, оно ја мимоилазим, као н. п. да је гдје на путу псето на мене залајало или магарац да се раскривио. Г. Твртковић је у овој цијелој распри само то крив, што [је луд и безобразан, те] овако наочиглед лаже; што се пак *овако против мене* пише, томе су криви они људи, који за њега толико маре, колико

и за мене, него му оваке одговоре пишу само за то, да могу на његово име мене ружити и, као што они мисле, срамотити. Мени ни мало није жао, што они мене руже, али ми је врло жао, што ја овако морам одговарати; и само се тијем тјешим, што сватко може видјети, да ја у томе нијесам крив, него да ме нагоне. Као што Г. Твртковић сад у овоме одговору напомиње, да о нашијем народнијем пјесмама „ніє управо овдѣ рієчъ," тако је он [и] лани могао помислити и у одговарању *Николи Ивановићу Надеждину* тога се држати, па онда нити би он мене ондје споменуо (а камо ли ружио), нити би мени, поред мојијех различнијех послова и другијех сметњи, за сад (а може бити игда) пало на ум, да описујем историју Српскијех споменика; или барем, кад су га онда непријатељи,
219a и моји и његови, навратили на онаки одговор, сад да је знао и хтјео чувати се и мировати!

У Земуну 30. Маија 1843.

В. С. К.

[У овом чланку било је преко педесет штампарских грешака; Вук их је у свом примерку све исправио, те се и овде штампа тако исправљено. Оно, што је у угластим заградама додано је према рукопису овога чланка, који је нађен у Вуковој посмртнини. У тачки 5. реч Јово Бесара *(овде стр. 103., 17. врста) исправљена је према том рукопису место* Ђорђије Бесара, *како је било у* „Скоротечи." *У место последњих речи:* и мировати *у рукопису стоји:* и с миром сједити.*]*

XXXVI

ВУКОВ ОДГОВОР

НА

УТУК

Г. М. СВЕТИЋА.[*]

У БЕЧУ,

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА 1843.

[На 8-ми, 1 лист и 32 стране]

I. [1]

У почетку прољећа 1838. године пружи мени Г. Ђорђије Кирјаковић у Новоме саду 5 *Ситница језикословнијех* Г. *Ј. Хаџића = М. Светића*. Кад га ја, који сам оно већ био читао у Вуковару и мало му се насмијао, запитам, што ће ми толико, он ми одговори, да му је Г. Хаџић (који је онда био у Србији) казао, да ми толико даде, да пошаљем, коме знам; онда ја примим књижице и смијешећи се рекнем: „Добро! Од толико људи, којима ћу ја ово разаслати, да ако се један нађе, те га за то поштено испсује.“ Онда Г. Кирја-

---

[* *Овај* „Вуков Одговор“ *штампан је у* „Пештанско-будимском Скоротечи“ *за год. 1843., бр. 33., 37., 39., 43. и 45., стр. 199. и др., под натписом* „**Одговор на Утук г. М. Светића** одъ Вука С. Караџића.“ *При прештампавању у засебну књижицу, Вук је: исправио многе штампарске погрешке; означио римским бројевима одељке; штампао црквено-словенске речи словенским, а не грађанским, словима, као што је било у* „Скоротечи;“ *на више места скратио реч* „господин;“ *уз годину ставио тачку. Разлике између ова два издања наведене су на својим местима у угластим заградама: веће под линијом, а мање у тексту. — Светићев* Утук *види у овој књизи под бр. XXIX, стр. 40.]*

ковић, као мало зачуђен, одговори: „Г. Хаџић каже, да против тога нико на свету ништа не може рећи.“ На то му ја, опет смијешећи се и као у шали рекнем: „Ако ми добијете од Г. Хаџића допуштење и обећање, да се не ће срдити, ја ћу му на ово што одговорити.“ Г. Кирјаковић с великом радости обрече то учинити, и на томе остане. Кад се ја у почетку оне јесени вратим с пута по Хрватској и по Далмацији, стигне ме овдје писмо од Г. Кирјаковића, у коме ми напомиње моје обећање и каже, да је с Г. Хаџићем о оном говорио, и да он већ шита, *кад ће то бити* (то готово значи: *не ће бити никад*). Ја сам поред мојијех осталијех послова, а особито
[2] поред моје гла|вобоље и слабости очиње, ове *ситнице*, као ситнице и беспослице, већ одавно био заборавио. Но кад примим овако писмо од Г. Кирјаковића, *учини* ми се срамота од своје ријечи на траг ударити (ако сам се и зарекао више у шали, него од збиље), и тако прочитавши оне ситнице још једном, напишем у мјесецу Септемврију: „*Одговор на ситнице језикословне* Г. *Ј. Хаџића = М. Светића.*“ Но док се ово на чисто препише и за штампу приуготови, ја се разболим, и тако заостане, те се наштампа чак у Февруарију 1839. године. Ово је права и истинита историја онога мога одговора, које Г. Кирјаковић, што се њега дотиче, може посвједочити. Из овога се може видјети, да није истина ни оно, што Г. Светић у Утуку наговјешћује, као да је мене њеко наговорио и поткупио, да одговор онај пишем; нити оно, што су његови пријатељи послије били разгласили, да сам га ја у Бијограду молио за опроштење и да сам се изговарао, да сам на то наговорен.

На онај одговор мој напише Г. Светић *одмах* и у мјесецу Марту наштампа и у Бијограду и у Новоме саду „*Утукъ, или одговоръ на одговоръ на ситнице єзыкословне одъ М. Светића*“ (у почетку Марта 1839).“ У цијеломе Утуку од 12 листа на великој осмини најзнатнија је и готово једина ствар *срдња* Г. Светића на мене, што сам се „на срамоту рода свога“ усудио с „нечувеномъ подлостю и безобразлукомъ“ дирнути у његову *личност*, у *чест* и у његово *добро име*; и за то његова *грдња*, као освета мени: нема стране, на којој не стоји, н. п. да *Вук*
[3] *не зна судити ни мислити*; или, *да лупа, као*| *шуто о лотру*; или, да *буниа, као баба у болести*; или, да *развали уста, та говори којешта* и т. д. А пошто је овакијем ријечима своје срце искалио и већ бојаги доказао, да Вук „ништа не зна,

почемъ є одъ странны' єзыка' и одъ свake науке чистъ," онда броји његове пријеваре и лажи, којима је *полак свијета напунио* и накитивши се и нашаравши туђијем перјем незаслужену славу придобио, и: 1) Да му је Лука Миловановић прву Писменицу скрпио; 2) Да му је „Г. Сима Милутиновић припѣвъ „*Српска мома ил' є дома*" за прву часть Пѣснарице начиніо, а онъ подъ своимъ именомъ издао, и срдіо се, кадъ є Г. Милутиновић исто као своє печатати дао;" 3) Да је он, „осим' Српскога єзыка и нѣшто мало нѣмачкога, кога є доцніє одъ своє жене постизавати научіо, ништа друго незнаюћи, Рѣчникъ српскій нѣмачкій и латинскій главомъ Г. Копытара издао;" 4) Да је „ишао одъ мѣста до мѣста, те молякао људе, да му по кою пѣсму народну на нѣмачкій єзыкъ преведу, као што се и Светић опоминѣ између осталога да му є *Бој на Лозници* и *Косовку дѣвојку* превео, и кои є Грамматику Српску на нѣмачкій єзыкъ преведену одъ Г. Тирола измаміо, те то све у Германію носіо, па Гримму, Талвіи и другима подъ свой еспапъ продавао;" 5) Да он „сву снагу и силу свою у *љ, њ, ћ* и *j*, полаже, и премда є *ћ* Мушицкій скроио, опетъ онъ себи приписує, и премда се ѣ у старим' кньигама, (као и у Посиловића наслаћенію духовномъ одъ године 1682.) налази, а онъ га є у Пословицама своима употребіо, опетъ по обычаю своме ниє казао, да га є гди нашао, него да га засадъ ниє другчіє умео начинити;" 6) Да он „тврдо мысли и држи, да она важность и цѣна, кою учени люди народним' пѣсмама приписую, нѣму припада, а не види да онъ у томе ништа друго ниє, него скупитель и обычный преписиватель, и іошть нѣшто манѣ, почемъ є многе пѣсме одъ други' преписане добыяо, и само у типографію односіо, а одъ кога ій є добыо, прећутао;" 7) Да је он „многе лажи историческе о Српскомъ народу по свѣту разпростreo, коє су по несрећи покрай незнаня иностраннаца о нашима стварма за истину прошле, тако да ће правоме Историку велика мука быти, докъ се оне лажи изъ исторіє Српске очисте, и изтисну," 8) Да се он, „кои нема никакова понятія о наукама и страннима єзыцима," и „кои ни єдне врсте, коя бы къ поезіи, или прози у строгомъ смыслу принадлежала, написао ниє," усудио Светића да ружи, „међу найгоре списателѣ поставля, и фушеромъ и шарлатаномъ назива," и „о совршенству Музе Светићеве да суди" и т. д. (послије ћемо видјети, колико су истините ове све његове ријечи).

Ево овијем је и овакијем мислима и ријечима Г. Светић напунио свој Утук, а о самој ствари, о којој сам ја говорио, гдје је год што казао, учинио је *нове* погрјешке, које потврђују све моје пређашне мисли и ријечи; за то ћу ја сад овдје напоменути само гдјекоје његове овакове погрјешке, а оно пређашње остаје све онако, као што сам онда рекао.

Будући да се Г. Светић највише срди на мене за то, што сам (као што он мисли и го|вори) дирао у његову *личност*; за то ћу, да би читатељи лакше судити могли, има ли он у томе право, или ме само биједи, овдје на ново да поставим сва моја *грубијанства*, која сам му онда казао. Ево их редом: 1) Кад он казујући оно, што су други већ казали, овога посла управо не разумије, а шта би у њему знао казати, да прије њега нико ништа о томе није *писао*? 2) Да би он много боље и паметније учинио, да је гледао, *говорни* језик сам боље да научи (макар само *како* бива, а просто му *за што* онако бива) и у писању каква год правила (ако не за друге, а оно барем за себе) да постави, него што се другима намеће за учитеља у ономе, што сам не зна. 3) Да тражи себи славу у туђем послу, као прије нечувену новину и своје измишљење казујући оно, што су други већ прије казали. 4) Да се није знао, пишући *„ображаване Србски речій,“* помоћи мојијем послом, као што би се помогао човјек, који ствар ону разумије; него је и оно, што сам ја право казао, испреметао и замрсио, и толико погрјешака учинио, да му је све дјело од њих шарено, као говор човјека, који бунца, па рекне по коју ријеч паметно, па онда што лудо и наопако, па опет тако. 5) Кад би се старијем рукописима могло доказати, да је *кон*, као што он каже у језикословнијем ситницама, најприје било *кънъ* или *кнъ*, онда би *кон* била ријеч нова по сјеверноме нарјечију, а по јужноме ваљало би да је *кан*; ако ли се то правијем свједочанствима не може доказати, него он само *мисли* да је тако, ваља му одбити на дару, као и остало све, што другима казује, а ни сам не зна. 6) Да на сујету његову може бити нико не би могао начинити приличније сатире од оне, коју је он са *својом* Музом себи начинио; и да човјек, кад оне његове и Музине ријечи прочита добро мислећи, мора казати, да је Муза краткоумнија и безобразнија од свога љубимца. 7) Да он иде у ред онијех списатеља, који не знаду имена склањати ни глагола спрезати. 8) Да би он у ученоме свијету био прави

фушер и шарлатан, кад не би ништа друго боље знао од Српскога језика и од етимологије.

Да онај одговор мој, с оваковијем мислима и ријечима, није био врло учтив, то ја признајем; али когод управо познаје Г. Светића и разумије његово намјерење и тежење, и његове мисли и говоре, како о себи и о својијем пословима, тако и о мени и о мојијем, он мора признати, да је Г. Светић онаки одговор заслужио и да се од мене друкчијему није могао надати. Но поред свега тога ја сам се старао, као што сам и у самоме почетку одговора казао, да у личност његову не дирнем, него само да говорим о његову послу и о његовијем погрјешкама; и сад мислим, да у томе нијесам погријешио. По мислима онијех људи, који су писали штогод о *правилима* у овоме послу, у личност списатељеву дира се онда, кад се у рецензији говори за списатеља оно, што се из књиге његове не може дознати ни доказати. Тако, н. п. рећи списатељу да *не зна* или *не разумије*, да *лаже*, да је *безобразан* или *сујетан*, да *тражи славу у туђем послу*, да је *фушер* или *шарлатан* и т. д., то су све само *грубијанства*, али се с тијем у *личност* његову не дира, *ако се то из његове књиге видјети* и *доказати може и доказује*. По овоме правилу ја сам одговор онај Г. Светићу писао, и по овоме читатељи нека суде: или сам ја дирао више у његову личност у моме одговору, гдје сам говорио само о ономе, што је под његовијем именом наштампано, и гдје је све, што је год речено, основато на његовијем ријечима или погрјешкама; или је он у моју у своме Утуку, гдје спомиње ствари не само које у посао овај никако не иду (као н. п. да сам ја од жене своје [моје] учио Њемачки), него и онаке, које су *сама лаж* (као што ћемо послије видјети); — који ли је од нас двојице наличнији на „пакостно дериште,“ које „како бы се улице дочепало све мотри, да се каменомъ или блатомъ [батиномъ] на човека баци:“ ја, којега он једва нагони, да му (*бранећи се*) одговарам послије *много мијесеци и година*; или он, који је *први на мене стао насртати*, и који није могао дочекати док се одљути, него је одмах онако у љутини перо спопао и Утук писао; — који ли је наличнији на „најбезобразніє пилярице Бечке:“ ја, који сам му казао неколико грубијех (али *правијех*) *истина*; или он, у којега се Утуку од 12 листа не налази готово ништа осим ружења и псовања. Кад се ово све једно с другијем испореди и расуди, надам се, да ће сваки читатељ признати, да за Г. Светића и

за његов одговор управо приликују оне ријечи: Ругала се сова сјеници: Иди кучко главата!

Прије него и што даље о овоме станем говорити морам
8 признати, да не знам, шта у Г.| Светића овдје значи *Утук*, како ли ову ријеч ваља читати. Да је од глагола *утући*, то се види; али глагол овај има различна значења. Ако ваља читати *ȕтȗк*, онда је Г. Светић морао мислити, да ће ме овијем одговором *убити* или *утући*: а ја, хвала Богу, нити сам убијен ни утучен, него ме ево жива и здрава; ако ли ваља читати *ȕтук*, онда је морао мислити, да ће ме њиме заварчити или уплашити, да му никада више ни на што не смијем одговарати, а ја му ево опет одговарам: и тако макар шта он мислио, морао се преварити и само име одговору своме *лажљиво* дати. И тога јединога ради, да би се читатељи увјерили, да их је Г. Светић *првом* ријечи одговора свога (самијем именом његовијем) почео *варати*, ваља да му штогод одговорим, макар и послије четири године.

II.

Ја опет кажем Г. Светићу, да је у цијеломе његовом философирању и етимологизирању о ријечи *кон* све оно, што други (које он бојаги није читао!) прије њега нијесу казали, само његова фантазија, као и друго много којешта. Ако је најприје, као што он каже, било у Славенском језику *кънь*, па од тога послије постао *кон*, онда је без и каке сумње *кон* по нарјечију сјеверноме, а по јужноме ваљало би да је *кан* (као н. п. *сънъ, сонъ, сан*). Што Г. Светић у Утуку наговјешћује,
9 да *кон* није Славенскога коријена, то у овоме дога|ђају не значи ништа; јер у Славенскоме језику има ријечи на стотине, којима би се корijен могао тражити у језику Латинскоме, Јелинскоме и Санскритскоме, па оне опет све у нашијем нарјечијама иду свака са својом врстом. Кад би се, н. п., ријечи нашој *дан* тражио корijен, ваљало би је испоредити с ријечју Санскритском *динам*, с Јелинском *δην* и с Латинском dies; па је опет у староме Славенском језику *дьнь*, у сјеверноме нарјечију *день*, а у јужноме *дан*. Тако би исто и од *кънъ* морало бити *кон* по сјеверноме нарјечију, а по јужноме *кан*. Ако Г. Светић ово не може или не ће да призна, ја му нијесам крив, што се плете у посао, којега не разумије, или што би на силу хтјео људе да увјери, да зна и оно, што не зна. —

Тако је исто смијешна његова етимологија у ријечима: *променути, вѣ'ти* и *вѣ'нути,* и *ма'на* и *ма'нити.* У цијелој тој ствари ово је истина, да су људи (понајвише књижевници), који управо не знаду свога језика, него га *кваре,* мјесто *променити* узели *променути* (н. п. према *кренути, минути, венути*); а мјесто *споменути, бринути се, манути* и т. д. узели су: *споменити, бринити се, манити*: даклем управо *наопако,* као н. п. у Бачкој што се каже *прико* Дунава, и *боле* ме глава; а *мана* или *махана* ријеч је Турска! Остало све, што Г. Светић о овоме извија, само је за оне људе, који знаду мање од њега, па да се чуде његовој мудрости и етимологији; а који знаду онолико, колико и он, и више од њега, они се морају смијати ономе. *Променути,* као и *оканути* се, и остале многе ова|кове ријечи, ја сам најприје чуо у Сријему; а да 10
је *променити* правилније, о томе онога, који друкчије не може да разумије, може увјерити и Славенски и Руски језик.

Да је Г. Светић *прије* написао своја *„ображаваня Србски рѣчій“* него ја моја *„Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у Српском језику,“* и да је мени то „добро познато,“ то сам ја први пут чуо од њега из Утука! Свијету је познато, да је мој посао наштампан године 1827., а његов 1829., и ја сам најприје за његов посао чуо око половине онога љета у Крагујевцу од Г. доктора Стеића, који га је читао у Шапцу, а сам сам га у руке добио у Бијограду на свршетку оне године. — Г. Светић каже, да је моје главно тежење било само: „скупити и изброити главна свршиваня суштествителны' и прилагателны' имена',“ а његово намјерење да је било: „показати, како се читави редови рѣчій ображаваю, опредѣлити, шта управо у ономъ виду значе, и како се одъ подобны у значеню рѣчій разликую:“ и тако да је он, као „онай пливачь, кои куша на дно воде загнюрити се,“ а ја да сам, као „онай, кои по површ'ю плива.“ Овако мисли и говори Г. Светић, а други нетко може бити да би му на то рекао, да сам ја мојијем простијем начином за паметне и у овоме послу вјеште људе учинио оно исто, што он каже да је рад био учинити. Кад су ријечи скупљене и једнаке с једнакима у редове постављене, ласно је онда наћи значење ономе, који језик иоле зна; за то сам ја ондје значење ријечи назначивао само на онијем мјестима, гдје сам| видјео, да се може 11
казати о мало ријечи. Који пак од нас двојице дубље плива, у томе Г. Светић не може бити судија; јер и патка кад за-

гњури главу у воду, а реп и ноге дигне изнад воде, мисли, да је заронила у морске дубине. Да би дакле читатељи, као праве и безмитне судије, о овоме послу могли судити, ево овдје два примјера на поредо из мога и из његова посла:

ВУК 1827. ГОДИНЕ.

61) СТВО.

(Даница за годину 1828. страна 72—74).

„а) Без и кака изузимања (од различни ријечи) н. п.

Богомољ-ство	пијан-ство
везир-ство	пјан-ство
врагол-ство	побратим-ство
доброчин-ство	поглавар-ство
ђавол-ство	познан-ство
ђевер-ство	покућ-ство
задовољ-ство	поочим-ство
злочин-ство	посестрим-ство
игуман-ство	старјешин-ство
јаран-ство	сужањ-ство
калуђер-ство	тројство
кум-ство	ћесар-ство
лаком-ство	цар-ство
лукав-ство	и т. д.
пријатељ-ство	
непријатељ-ство	

б) У оваким ријечима, произведеним од ријечи, које се свршују на *д* или *т*, често се у говору изостављају ова оба слова (*д* и *т*), н. п.

богат-ство	и	бога-ство
брат-ство	-	бра-ство
војвод-ство	-	војво-ство
господ-ство	-	госпо-ство
људ-ство	-	лу-ство
проклет-ство	-	прокле-ство
старосват-ство	-	старосва-ство.

12 в) Које се ријечи свршују на *г, з, к,* или *ах* мјесто *ах,* у оније се по обичају претвори *г* и *з* у *ж, к* и *ц* у *ч,* а послије *а* (мјесто *х*) изиђе *ш;* али се даље овака имена од њи производе двојако:

α) У ђекоји мјесто свакога од поменути слова на крају дође *ш,*

СВЕТИЋ 1829. ГОДИНЕ.

4) СТВО.

(III. ч. [С.] љетописа за годину 1829. страна 81).

„4) *Ство.* Значи *а*) множину или скупштину онога имена, ком се пришива, кад се са существителным слаже, н. пр. братство, људство, дружство и пр. *б*) кад се са глаголом сложи, значи свойственост за себе сматрану, н. п. братимити братимство, сродити сродство, господство, чувство или чу'ство. — Но има на *ство* и таковы речи, кое и єдно и друго значенье имаю, и то из тога узрока, што се и од существителног имена, и од глагола єднако производе н. п. кумство од кум и кумити; дружство од друг и дружити.“

ВУК 1827. ГОДИНЕ.

а у производноме слогу ***с*** се слабо чује, него само ***тво*** н. п.

друштво	мјесто	друж-ство
јунаштво	—	јунач-ство
кнештво	—	кнеж-ство
млоштво	—	мложство
момаштво	—	момач-ство
сиромаштво	—	сиромаш-ство.
старјештво	—	старјеш-ство.

β) У ћекоји се пак пред ***ство*** уметне ***ан,*** н. п.

бож-ан-ство	рож-ан-ство
велич-ан-ство	свједоч-ан-ство
отач-ан-ство	човеч-ан-ство

Тако је у *чудество* (од *чудо*) уметнуто ***е*** (ако није од *чудеса*?).

г) У ћекоји се имена производе од прилагателни посвојителни, н. п. *братин-ство, краљев-ство, очинство, попов-ство. Братимство* је од *братим* (као *побратим*), премда се само не говори.“

70) ИШТЕ.

(Даница за год. 1828. стр. 80—81).

а) Од имена суштествителни, и то:

α) Које значе мјесто, ће је што било, н. п.

бостан-иште	муар-иште
буњ-иште	намастир-иште
ватр-иште	манастир-иште
13 вашар-иште	огњ-иште
воденич-иште	панаћур-иште
град-иште	разбој-иште
двор-иште	роткв-иште
збор-иште	роч-иште
игр-иште	рп-иште
јечм-иште	руднич-иште
конопљ-иште	сел-иште
куђељ-иште	стрн-иште
кукуруз-иште	суп-иште
купус-иште	ћетен-иште
кућ-иште	цркв-иште
лан-иште	шенич-иште
лубенич-иште	и т. д.

СВЕТИЋ 1829. ГОДИНЕ.

3. ШТЕ.

(Ш. љет. за год. 1829. стр. 80—81).

„3. *Што.* Означава место онога 13
существителнога, ком се пришива, н. п. Кућа кућиште (der Ort, wo das Haus iſt, oder war, — Hausplatz), тржиште (Marktplatz). Кад е пак потреба *од глагола* начинити оваку реч, то свагда најпре мора се од глагола начинити существително име, па томе додати *иште*. То быва или *α*) по крою првобытноме, као н. п. рочити *рок* рочиште, ток точиште, позор позориште, или *б*) изводи се существително на *ло*, и после се пришіе *иште*, н. п. седати седало седалиште; шетати шетало шеталиште. Ако ли оће да ово *иште* значи и *место и ствар*, коя се онде налази, заедно, то треба од суще-

ВУК 1827. ГОДИНЕ.

Међу ове ријечи иде и *данишите* (ће се *дан* проводи), и *иланд-ишите* (ће се *подне—иладне* проводи ?). *Буњишите* је произведено од самога коријена (а не од *буњ-ак*). *Љетовишите* (ће се *љетује*), *маковишите* (мјесто *мачишите*), и *спасовишите* (ће се празнује *спасов дан*) имају **ов** пред *ишите*.

β) Које значе држак од чега, н. п. *кос-ишите, оств-ишите, сапишите*.

γ) Различног значења, н. п. *дершите, јер-ишите, прт-ишите, сиришите, сукн-ишите*.

δ) Од глагола (од времена давно прошавшег), и значе такођер мјесто, ће се што радило, н. п.

играл-иште рвал-иште
пјевал-иште скакал-иште
потркал-иште

Међу ове ријечи иде (по производу) и *сметл-ишите*.“

По ова два примјера могу сад читатељи судити и о оста-
14 ломе овоме нашем послу, и пре|судити, који је од нас двојице више показао „како се читави редови рѣчій ображаваю,“ који ли у том мање погрјешака има, и тако који је дубље пливао; а ја ћу само да назначим овдје оно, у чему мислим да је Г. Светић погријешио: 1) Напоменуо сам још онда у одговору, да ријечи ове у другоме примјеру нијесу произведене са *ште*, него са *иште*. 2) Кад је н. п. *рочиште* од *рок, збориште* од *збор, игриште* од *игра*, ја не знам, за што се и за ове ријечи не би могло казати, да су произведене од *сушшествишелнијех* имена? Нити ја могу вјеровати, да се баш *за то* „најпре мора од глагола начинити существително име,“ да би се од њега по том могло начинити оно на *иште*. 3) Ја мислим, да је много правилније казати, да су ријечи оне на *лиште* (н. п. *пјевалиште*) произведене од глагола (као што сам и онда казао), него да се од глагола најприје производи име сушт. на *ло*, па послије од њега ово на *лиште*; и то ја мислим из два узрока: прво, што има ријечи на *лиште*, према којима онијех на *ло* или нема никако, или друго што значе, н. п. *рвало* и

СВЕТИЋ 1829. ГОДИНЕ.

ствителног најпре начинити *прилагателно притежателно* на *ов, ова, ово*, н. пр. єла *ов*, єловиште.“

шетало (као *мјесто*, гдје се *рве* и *шета*) ја до сад нијесам чуо никако, а *играло* и *пјевало* значи што *друго;* а друго: кад би се ове ријечи заиста производиле од сушт. имена, онда ни њима не би требало особито правило. 4) Кад се пише о Српскоме језику, мислим да би ваљало за примјере узети све оне ријечи, које су у њему познате, а Г. Светић има овдје у примјерима ријечи, које ја до сад нијесам чуо или у народу нашему, или нигдје| никако, н. п. *позориште* пишу наши књи- 15
жевници, али у народу ја до данас нити сам чуо ове ријечи, нити коријена, од којега је он производи (*позор* и *позрети* или барем *зрети*). *Седалиште* од *седало* (гдје кокоши *сједају*) могло би се начинити, али ја у народу ни ове ријечи до сад нијесам чуо, и по свој прилици биће је Г. Светић узео из Псалтира („и на сѣдалищи гѹбителей не сѣде“); тако исто може бити да је и *тржиште* превео од *торжище*, јер премда у нашијем народнијем пјесмама има ријеч *трг*, али не значи Markt, него die Waare, а Markt се у народу нашему зове: *вашар, панађур, пазар, сајам, дернек. Ток* ни *точиште* ја до данас нијесам чуо никако, но будући да су познати глаголи, од којијех би се ове ријечи могле произвести, за то и не знам управо, или у народу имају и што значе, или је и њих Г. Светић начинио; а *еловиште* нити сам кад чуо, нити знам, шта значи, нити се могу начудити [и досјетити], како је он, особито као Бачванин, могао доћи на ову ријеч! Чисто ми је жао, што није метнуо више овијех примјера, барем да бих могао боље дознати, шта управо мисли; јер има већ близу тридесет година, како ја по народу нашему ријечи тражим и купим, и још нијесам чуо нигдје ријечи на *иште*, од којијех он поставља за примјер *еловиште!* Да ли је Г. Светић оваке примјере пометао за то, што ријечи народнога језика управо не познаје; или, што је мислио, да је за њега, којему Музе на грудима спавају и с којијем у друштву раде, мало, да показује само како су ријечи постале, него| да ваља што да по- 16
каже и из своје главе, како би могло или морало бити; то ја за цијело не могу казати.

Ја не знам, како ћу се с Г. Светићем разумјети за *речію* и *властю:* Ја сам онда казао, и сад кажем, да то ни једно није Српски твор. падеж; а он каже, да јест обоје, и још, што је најсмјешније, хоће то да докаже мојијем ријечима и примјерима из Граматике! У мене су примјери, као што сам каже, *ствари* или *стварју*, и *мисли* или *мишљу*, по којима би

морало бити *речи* или *речју* (речю), и *власти* или *влашћу* (а према *речію* морало би бити и *властію*). Из овога се види, да Г. Светић мисли, да се „образательна карактеристика *ю*“ додаје у оваковијем ријечима послије *и*, а не зна, да се самогласна слова (која су сама по себи производни слогови) у склањању изостављају код свију имена, која се на њих свршују, и различни падежи постају „съ додаткомъ образательне карактеристике“ на *полугласно* слово. Што он пак каже, да „по основу коренитости рѣчій не може се допустити,“ да се у *власт* у твор. падежу претвори *с* у *ш* и *т* у *ћ*, да рекнемо да је то право по вољи онијех књижевника нашијех, који мисле да боље знаду, што је лијепо, него сав народ, и који благогласије у туђијем језицима хвале, а у своме га из незнања презиру и грде; но по томе правилу ваљало би да он и на страни 4. не пише „*пожешћа*“ него *пожестя*(?). Да ли ме сад Г. Светић разумије? И да ли још не признаје, да сам право имао, што сам му казао, да иде у ред онијех списатеља,
17 који *не| знаду склањати имена?* А ако му се чини, да *променути није* доста истинит примјер, да *не зна стрезати глагола*, ево му другога: у *Суду о Грамматики Г. Вѣкослава Бабукића* на страни 28. каже, да „одъ *видим* не иде прошасто траюће време *виђах виђаше*, него є то глаголъ за себе *виђати виђамъ* и т. д.“ Ето неоспоримога знака, не само да Г. Светић *не зна стрезати глагола*, него, и како се намеће друге да учи и да поправља и у ономе, што они знаду боље од њега! Од *вѝди̂м* говори се *вѝђа̂х* (н. п. ја лани *виђах* боље, него сад; кад дођосмо у оно село, још се *виђаше* сунце), а од *ви̂ђа̂м ви̂ђа̂х ви̂ђа̂ше* и т. д.; а *ра̂ђа̂х* и од *радим* и од *рађам* говори се једнако. Но овакове ће ситнице по свој прилици бити за Г. Светића „Шпанска села.“ А ја се усуђујем запитати га још и за мање ситнице, н. п. да ли је „*распрострео*“ (стр. 23.) добро написано према народноме говору и својству језика нашега? Да ли „*Добровсковим*“ није погрјешка (мјесто *Добровскога*)? Да ли је добро речено „*поноћ превалила*“ (мјесто *поноћи превалило*)? Ако ћемо узети, да и наш језик има своја правила, која се не могу преступати и ногама газити, онда су ово све погрјешке; ако ли Г. Светић има право, да не мора пазити на правила и својства језика, него да може писати, како зна и како му је кад воља, а други сви да морају признати, да је све добро и најбоље какогод он хоће и мисли и говори, онда му не треба ништа примити за зло; али

ни он не треба да се срди, ако му ко рекне, да је *ћак бабе Смиљане*, и да *узакоњава погрјешке* и квари језик народа свога.

Г. Светић каже, да су оне неједнакости његове (*сообшта-* 18
вам и сообщити, вообште и вообще, Немачкой и Немецкій и старонѣмачко, Серби и Србаля и т. д.) мале ствари, и „док намъ печатнѣ мало уредніе буду, те узимамо факторе, слагаче и корректоре свуда врстне људе, све ће такове маленкости и они у єднакость дотерати.“ И ја велим, да су то мале ствари; али опет може бити да су у данашњему стању наше литературе веће, него, н. п. откуда су постале ријечи *кнез и књига*. Но ја не знам, како би Г. Светићу у овоме послу помогли фактори и слагачи и корректори: мени би они могли помоћи, јер како би видјели *ди* мјесто *да*, и *цвѣтъ* мјесто *свѣтъ*, *и осим'* мјесто *осим*, знали би одмах, да су то штампарске или писарске погрјешке; али у њега кад би видјели, н. п. *сообштавамъ и сообщити, Немачкой и Немецкій и старонѣмачко*, како би могли дознати, које од тога он држи за најбоље, кад и сам каже, да Срби говоре и *Немецкій*, и да се нарјечија могу мијешати, како је коме воља? Даклем Г. Светић жели факторе и слагаче и корректоре, који би у Српскоме језику и у писању књига били вјештији од њега! И то није рђава жеља; али нека ми он каже, како ће такови људи постати, докле списатељи најприје не поставе у писању правила и сами се у њима не утврде?

Кад Г. Светић (на страни 16-17) доводи узроке, за што мисли, да није потребно држати се једнакости у нарјечијама, он тијем показује, да то све зна, само не ће за такове ситнице да се брине; али кад мало даље вели, да у њега *векъ* 19
и *дѣло* није другојачије, него у Вука *ријеч* и *рекши* и *рекох*, онда тек показује, да онијем изговором тражи своје незнање да покрије. *Ријеч* и *рекши* и *рекох* то је онако, као у јеванђелију: рече Господь и рѣша же ученицы! То је оно, што ја нашијем књижевницима проповиједам већ има двадесет и пет година, и Г. Светић, који мисли да је први између њих, још не зна, а стиди се признати своје незнање, него под различнијем изговорима каже, да не треба на то пазити, већ нека се мијеша и пише како је коме кад воља, било макар по коме нарјечију, или *не било ни по каквоме*, као и сам што чини, н. п. *овде, гди, рѣчь, волети, видити, разумѣо, размѣрица, вѣнути* (!) и т. д.

III.

Баш и кад би све оно било истина, што Г. Светић на свршетку Утука свога мене криви, опет он с онијем не би себе ни најмање оправдао нити би погрјешке своје умалио, него би само *и* мене окривио; а камо ли кад се види, да је оно онако само у његовој глави и по његовој вољи, а само у себи да је све другојачије. За највише онога његова говора читатељи су и сами могли познати, да се говори само из освете и из зависти и пакости; али да би се о свему лакше могло дознати управо како је, ваља и ја, као оптуженик, да кажем, шта је у чему од онога истина, шта ли је лаж. И тако:

на 1) Кад би Лука Миловановић ону моју прву Писменицу
20 био скрпио, он би је под својијем именом и издао; а кад бих ја његов посао *за живота његова* под својијем именом издао, како би он иза тога [он по смрти својој] смјео оставити мени у рукопису свој *Опит о сличноречности*, да га *по смрти његовој* на свијет издам? Ако ћемо узети, да је онај што скрпио, којега човјек у чему запита и с њиме се посавјетује, онда би се сто пута прије могло рећи, да сам ја Г. Светићу скрпио оду „*имену Милош*“ и Л. Мушицкоме оду „*Вуку Стефановићу*“ (XII, стране 29-34), него да је Лука мени скрпио ону Писменицу. Што је у оној Писменици најзнатније и готово једино (т. ј. примјери од склањања имена и од спрезања глагола), оно сам ја написао још у почетку оне године у Бечу, прије него сам се онога прољећа с Луком у Будиму састао, и што сам у њега управо узео, казао сам у предговору; а од поменутијех ода без мене не би ни једне ни било на свијету никако. Оду „имену Милош“ ја сам 1821. године враћајући се из Србије *наручио* Г. Светићу у Пешти, и све главне мисли, из којијех је она састављена, казао сам му да каже. А ода она Мушицкога постала је овако: у манастиру Шишатовцу један пут (1816. г.) за ручком Мушицки је викао на наше хајдуке говорећи, не само да хајдукују по Турској, него и да прелазе преко Саве у Сријем, да срамоте народ свој и т. д.; ја сам пак хајдуке бранио доказујући, да је највише криво Турско правитељство, што ми хајдука толико имамо; да многи отиде у хајдуке за невољу; да у нас у хајдуке иду понајвише најзнатнији људи, и да међу њима има добријех и поштенијех људи, који тек у
21 дру|штву мало помало стану зло чинити; да су хајдуци и у почетку буне на дахије (1804. г.) били народу од велике по-

моћи и користи и т. д. Овако бранећи сваки своје мисли дође готово до свађе, и Мушицки се тако расрди, да престане говорити са мном. Послије ручка отидемо с гостима, који су се ондје десили, у Петковицу (мали манастирић на Шишатовачкој земљи), вратимо се пред вече натраг, вечерамо и отидемо сваки у своју собу спавати не проговоривши један с другијем ни једне ријечи. Сјутрадан испред подне ја изиђем пред манастир и ондје станем с њеким, у томе он отворивши прозор промоли главу из собе и смијешећи се запита ме, шта оно ја кажем да чине хајдуци, кад чују кукавицу гдје кука. На то му ја одговорим, као што сам му и прије казивао, да се за хајдуке зло прориче у оној години, кад кукавица изиђе рано те кука по црној шуми, а да их њезин глас по зеленој шуми врло весели, и да је то знак, да се одмећу и скупљају. Кад се послије ручка састанемо у његовој соби, он ми прочита *почетак* оне оде. Видећи ја тако да смо се помирили и да је он попустио и мени дао за право, станем му на ново [наново] казивати, од какове су помоћи били хајдуци у почетку буне на дахије, по том Сриске бојеве с Турцима и т. д. Њешто је од овога мога казивања он биљежио, а њешто је одмах преда мном у стихове намјештао: и тако за њеколико дана постане она ода. Да је ово све овако, о томе се може сватко увјерити, н. п. кад помисли, шта би онда без мене знао казати Г. Светић о *Ђаја-паши*, о *Марјаш-паши*, о *Чачку* и о *Дубљу*; шта ли би Мушицки о бојевима на *Штубеку* (или Штубику), на *Свилеуви*, на *Сјеници*, на *Чучугама*, на *Прахову*, на *Варварину*, на *Суводолу*, на *Пониквама*; и ја ни о чему томе не бих ни споменуо, да ме Г. Светић не нагони. 22

на 2) Ја смо и Г. Симо Милутиновић живљели у Србији за времена Црнога Ђорђија као два рођена брата, један смо другога звали братом, и његова је мати мене звала сином. Кад он у почетку 1814. године дође у Беч, гдје сам ја онда приправљао за штампу прву књижицу нашијех народнијех пјесама, знајући да стихове ласно пише, рекнем му, да ми начини њеколике врсте под онај образ, који сам био намислио додати уз књжицу. Он начини такова два три потписа, и ја од њих изаберем онај: „*Србска мома, ил' є дома*“ и т. д.; но не само што ја под оно нијесам потписао свога имена, него сам још многима, кад се разговор догодио (особито кад сам чуо, да гдје ко мисли, да је и оно *народна* пјесма), приповиједао, ко га је начинио, а многима је то и онако познато

било, јер се није крију̏ћи радило, већ у друштву пред више људи. А да се Г. Сима име онда метне под оно, то нити је он жељео, нити смо и један од нас могли мислити, да је нужно, јер онда у нашој литератури нити је ко знао за мене ни за њега, нити смо могли мислити, да ће се код оноликијех и онакијех нашијех књижевника из царства Аустријскога о нама двојици и о нашијем пословима говорити кад овако, као данас што се говори. Још се већма човјек мора чудити, с каквијем
[23] образом и по каквијем свједочанствима може Г. Светић| казати, да сам се ја „срдио, кадъ є Г. Милутиновић исто као своє штампати дао,“ кад ја нити сам и коме на свијету казао, да се срдим, нити сам то гдје наштампао? И за што бих се срдио? Зар би онај посао мој без онога потписа што изгубио? Да сам ја о ономе послу онда знао мислити овако, као сад што мислим, ја бих мјесто онога потписа написао: *Јадранска* или *Ресавска дјевојка,* као што је један господин и пријатељ мој и наваљивао. Тако Г. Светић и друго много којешта говори само за то да је онако, што он онако мисли и хоће!

на 3) Да је Г. Копитар мени толковао Рјечник Њемачкијем и Латинскијем језиком, то сам ја у предговору казао прије Г. Светића; тако: „Првоме овна, а другоме рог.“ Колика је пак моја заслута, што сам ријечи оне скушио и с помоћу Г. Копитара на Њемачки и на Латински језик превео и по том наштампао; колика ли је Г. Копитара, што ме је наговорио да их купим и што их је на поменуте језике са мном преводио, то Г. Светић онда нека нам кметује, кад га позовемо и замолимо, а незван нек се не намеће; и по свој прилици слабо ће и од осталога свијета, и данашњега и потоњега, добити за то друкчију благодарност. А осим тога, ми се (ја и Г. Светић) не препиремо око Латинскога ни око Њемачкога језика, већ око нашега Српскога. У царству Аустријскоме има Срба на стотине, који Латински и Њемачки знаду онако, као Г. Светић, а свога народнога језика не зна ни он, који мисли да је први међу њима. Што пак Г. Светић каже, да сам ја „одъ странны’
[24] єзыка’ и одъ сваке науке чистъ,“| он мисли тијем мене да срамоти, а управо може бити да срамоти себе, а мене да хвали; јер само показује, да нијесам ишао у школу онолико година, колико он, а потомство, на које прави списатељ у писању највише ваља да мисли, нити ће питати *ко* је ни *откуда* је ко, ни шта је *учио,* него ће по послу свакога судити, шта је који

знао, као и данас што раде паметни читатељи, особито они, који нас двојицу лично не познају нити маре за наше личности.

на 4) Да је Г. Светић на молбу моју од ријечи до ријечи у прози превео на Њемачки језик *Бој на Лозници* и *Косовку дјевојку*, и да је мени превод тај дао, то је истина; али није истина, да сам ја превод онај „Талвіи *подъ свой естапъ продавао.*“ Пошто се ја 1824. године вратим из Германије, знајући да Талфија[*] преводи наше народне пјесме на Њемачки језик и желећи јој, макар најмање, труд облакшати, замолим Г. Светића, који је онда био ђак овдје у Бечу, да јој у прози стих по стих вјерно преведе коју од нашијех пјесама. Он то учини, и ја превод његов, као што ми га преда, пошаљем Талфији, казавши јој, да је то на моју молбу превео пријатељ мој, по имену тај и тај. Јели Талфији онај превод дошао на вријеме и колико јој је био од помоћи, то ја не знам. Г. Светићу ваља да је жао, што Талфија у преводу своме није споменула његово име, па се каје, што сам га намолио да јој помогне у послу, који се тиче части и славе народа нашега! Он тијем очевидно показује, да му је много више стало за својом сујетом, него ли за части и славом народа свога. — Исто тако није истина, да сам ја „Грамматику Србску на 25
нѣмачкій єзыкъ преведену одъ Г. Тирола *измаміо*,“ ни да сам је „Гримму *подъ свой естапъ продавао.*“ Г. Тирол сам каже (III. ч. Српскога љетописа за годину 1827. на страни 133-139), да је ону (*моју* Српску) Граматику мени за љубав и на молбу моју превео од ријечи до ријечи, колико је знао и могао, па превод онај мени *поклонио*. Ја сам и прије знао, да многи иностранци желе учити наш народни језик, особито због народнијех пјесама, за то сам, спремајући се у Германију, и намолио Г. Тирола, да Граматику ону преведе на Њемачки језик, да бих по том каквога ученог Нијемца лакше наговорио да је изда на свијет. Кад се у Липисци на ново увјерим, да најзнатнији Њемачки књижевници, као н. п. Гете, питају за књиге, из којијех се језик наш може учити, замолим покојнога доктора Фатера, који је много Граматика различнијех језика писао, не би ли се примио, да превод онај Српске Граматике преради и на свијет изда, но он ми одговори, да би то радо учинио, али не ће моћи наћи ферлегера, јер књижари тешко примају Граматике да их о своме трошку штампају. По

[* У „Пештанско-будимском Скоротечи“ *ово име пише свуда:* Талфј.]

том замолим за то у Европи славнога Граматика Г. Јакова Гримма, који ми одговори, да ће труд тај драговољно примити на себе, и да се нада, да ће се Берлински књижар Ђорђије Рејмер њему за љубав примити да је штампа. Докле он превод онај, који му ја одмах предам, поправи и за штампу приправи, дотле му дође и од Рејмера повољан одговор с наредбом, да се Граматика штампа у Хали, да бих ја могао поправљати
26 штампарске по|грјешке. И тако она изиђе на свијет не само не примивши за труд око ње ни Г. Гримм ни ја ни једне крајцаре, него још хвалећи Рејмера што је се прими. А ја какогод што сам Талфији писао, ко је превео оне пјесме, што сам јој послао, тако сам казао и Г. Гримму, ко је превео Граматику, и то бих и данас могао посвједочити једнијем писмом његовијем, у коме ми пише: „in dem Manuscripte Ihres ungrischen Freundes“ и т. д.

на 5) То Г. Светић каже, да ја полажем „сву снагу и силу своју у *љ, њ, ћ* и *ј*.“ Колико пак ја имам право, што *ћ* себи приписујем, то се најбоље може пресудити из овога, што ћу сад да кажем о постању тога слова. Намисливши ја да начиним за Српски Рјечник нове знаке за оне гласове, који се у говору нашему налазе а поред свега мноштва Славенскијех слова пишу се с крпежом против својства језика, договарао сам се о томе не само у разговору с Г. Копитаром, него и преко писама с Глиторијем Гершићем, с Павлом Соларићем и с Лукијаном Мушицкијем. За *љ* и *њ* пристану сви, да је овако најприличније, као што се налази и у старијем Славенскијем рукописима и као што сам ја још у Писменици од прилике предложио; за *ћ* пак од свију примјера, које смо сваки по своме мишљењу показивали, учини се мени и Г. Копитару најприличнији онај, који ми пошаље Мушицки, по којему послије ја наручим те се мало *ћ* изреже за штампу готово у свему онако, а велико (Ћ) доста друкчије, према осталијем великијем словима. Тако кад се помисли, да сам ја Мушиц-
27 коме *ћ наручио*, и| да га је он начинио *за мене, за моју потребу и на моју молбу* или *иреторуку*; а уз то још кад се помисли, да Мушицки прије, док се није са мном удружио, не само *ћ* није тражио, него је и *ћ* прогонио а мјесто њега писао *ть* и *чь*, н. п. „*братьи*, сестрицам' *пѣва'чьеи* (у оди М. Витковићу 1811. г.); онда мислим, да ме нико не може окривити, што *ћ* приписујем себи. Ако ли поред свега тога пресуди ко друкчије о томе, нити ћу се ја на то срдити, нити

ћу се око тога даље препирати. Само завист Г. Светића приписује мени у томе нѣкаку славу и без тога срамоту, а ја мислим и кажем: камо срећа, да је ко сва три ова слова прије мене начинио и *j* узео, те се ја не бих за ово морао мразити с људма, особито с којекакијем свезналијем надрикњигама, који не могу или не ће да признаду, да сам ја она слова правио, а гдјекоја изоставио, за невољу, да бих угодио разуму и својству језика, или би само хтјели[*] друге да увјере, да сам ја оно чинио од беспослице или за то, што на једно слово мрзим а друго волим, или Бог зна још за што друго! — Што се тиче Ѣ, оно се не налази само „у старим' књигама," него и у најновијима, које Босански Срби закона Римскога у Млецима штампају и по Босни читају; и за то мислим, да по здравоме разуму нико не може рећи, да сам ја с онијем ријечима: „Ѣ и Ѳ значи *ѣ* и *Ѣ*. У црквенијем словима за сад нијесам знао овијех слова (Ѣ и Ѳ) љепше начинити," хтјео читатеље да преварим, као да сам га ја први измислио. Колико због мојијех очију, толико и што мислим, да тако ваља, ја се старам, да све, штогод пи|шем, напишем колико се више 28
може о мање ријечи, за то ме је мрзило, а чинило ми се, да није ни од потребе приповиједати, гдје се Ѣ налази, како ли се онамо чита. А најпослије ја сам ова слова опет морао у Будимској штампарији наручивати и правити, јер их ондје није било.

на 6) И то само Г. Светић каже, да ја мислим и тврдо држим, да она важност и цијена, коју учени људи приписују нашијем народнијем пјесмама, мени припада; имам ли ја пак каку заслугу, и колика је она, што сам оне пјесме скупио и на свијет издао и тако од заборава и пропасти сачувао, за то Г. Светића нити је ко до сад питао, нити ће га у напредак питати, а још мање, као мога познатога супарника, за судију у том примити. Пјесме су већ штампане, књиге се по народу разишле, људи их на хиљаде читали и многи на памет учили; па сад све да се спале, ни ја их на ново не бих могао управо онако скупити да ми ко сто хиљада дуката у помоћ даде; јер су многи они моји пјевачи и пјевачице однијели њихове пјесме са собом на они свијет, н. п. Филип Вишњић, Тешан Подруговић, старац Милија, шљепица [сљепица] Стјепанија и т. д. — Кад се не би видјело, да Г. Светић тражи корист своју у свађи и омрази другијех људи, могло би му се рећи, да није нужно,

---

[* *Место*: или би само хтјели *у* „Скоротечи" *стоји*: или барем хоће.]

да се он брине за моје помагаче у скупљању пјесама.[*] Као што сам у IV. књизи казао, од кога сам коју од штампанијех донде пјесама преписао или добио, онако мислим и на свршетку овога новог изданија (наскоро, ако Бог да) казати и за
29 остале, које на ново буду| штампане; онда мислим такођер казати што и о *штампању* нашијех пјесама, из чега ће се видјети, да ни то није било тако ласно (а камо ли пробитачно), као што Г. Светић мисли и наговјешћује.

На 7) Ја сам се из родољубиве ревности трудио, да скупим и од заборава сачувам знатне догађаје народа нашега у данашњему нараштају; поред тога трудио сам се колико око тога, да би се Срби боље познали између себе, толико и да би остали народи познали њих с најбоље стране (колико је могуће не вријеђајући истине). И с великом радости видим, да су ови родољубиви трудови моји награђени богатијем плодом, и с поносом бих могао казати, да је готово све, што свијет има достојно знања о данашњему народу нашему, од мене или чрез мене. Ја се овдје сам опомињем оне наше пословице: „Ко се хвали, сам се квари;“ и у том се правдам ријечима апостола Павла: „Бых҃ несмыслен҃ хвалѧсѧ: вы мѧ понѹдисте.“ (II. Коринћ. XII., 11.) А коме се учини, да ова моја хвала није истинита или да је претјерана, нека се опомене (осим народнијех пјесама и уза њих различнијех биљега) само *Српскога Рјечника* и у њему обичаја народа нашега, који су већ превођени на различне Европејске језике; мало прије спомињате *Српске Граматике на Немачком језику; Живљења народа нашега под Турцима* (у Даници за годину 1827.); *Буне на дахије* (у Даницама за годину 1828. и 1834.); *Грађе за Српску историју нашега времена;* Die Serbiſche Revolution von Leopold Ranke; Die letzten Unruhen in Bosnien (hiſtoriſch-
30 politiſche Zeitſchrift von| Leopold Ranke 2. Buch 2. Heft 1833); Montenegro und die Montenegriner, ein Beitrag zur Kenntniß der europäiſchen Türkei und des Serbiſchen Volkes. У свима овијем пословима главно је, или управо рећи једино, моје намјерење било *корист* и *слава* народа нашега; но мислећи, да само оно може донијети праву и постојану славу, што је *истина,* трудио сам се, колико је више било могуће, да истину изнађем и против ње ништа да не кажем. Но поред све овакове мисли

[* *Ова тачка гласи у* „Пештанско-будимском Скоротечи“ *(бр. 45. стр. 257б.) овако:* Кад Господин Светић не би био адвокат, могло би му се казати, да није нужно да се он брине за моје помагаче у скупљању пјесама.]

и жеље опет не могу рећи, да се не би нашло, да сам, особито у каквијем ситницама, гдје погријешио, не могући истине дознати; али ја мислим, да овакове погрјешке, које човјек учини нехотице, и каковијех може бити у свакој историји има, нијесу *лажи;* за то не признајем, да сам „многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту распростро̀о.“ И доклегод Г. Светић *све* оваке лажи не покаже, он остаје опадник, као и у осталијем догађајима, гдје говори оно, што није истина; а кад их све побројн, онда ћемо гледати, јесу ли заиста *и* погрјешке, или само он мисли и хоће да јесу; па ако се нађе да јесу, онда ћемо оставити читатељима нека суде, да ли су онаке и онолике, да се њих ради мора презрети и у ништа учинити све остало, што сам погодио и казао као што јест. Пошто [Кад] сам ја описао догађаје из онијех година, *кад* у Србији није било ни новина, ни протокола, нити оволико писара и пискарања, као данас; сад и Г. Светић може бити историк, барем онаки, као што је и етимолог.

на 8) Г. Светић мени узима за највеће *незнање* и за највећи *безобразлук,* што сам се у|судио изрећи ону пресуду[*] 31 о *Музи његовој* и што сам га поставио *међу најгоре* списатеље и назвао *фушером и шарлатаном.* Што се тиче пресуде о Музи, и у томе ја остајем на ономе, што сам прије казао, и увјерен сам, да сви паметни и у овоме послу вјешти људи мисле онако, као и ја. А што Г. Светић то *не ће* или *не може* да призна, него још одмах иза онога мога одговора и његова Утука даде на ново у новине *„Опетъ моя Муза,“* ја бих по ономе рекао, да он не само што сам не може да разликује, што је *пристојно* што ли је *срамотно,* него и кад му то други напомене и раздроби, опет није кадар да позна. Ово је о његовој Музи и о мојој пресуди; сад ћемо даље. *Фушер* се зове човјек, који управо не разумије свога посла (као н. п. што се каже за рђавога молера да је *мазало*); *а шарлатан* се зове онај, који је фушер, па се још сам хвали и хоће силом људе да увјери, да зна оно, што не зна. Ја пак нијесам онда казао, да Г. Светић *јест* фушер и шарлатан, него сам рекао, да *би* (у ученоме свијету) *био то, кад не би друго ништа знао боље од Српскога језика и од етимологије.* Из тога се види, да сам ја мислио, да он зна нешто друго (н. п. права Ње-

---

[* *У* „Пештанско-будимском Скоротечи“ (*бр. 45., стр. 258б*) *нема реченице:* што сам се усудио изрећи ону пресуду.]

мачка или Мађарска) боље од Српскога језика и од етимологије: и тако, да још није фушер и шарлатан. А да ја у онијем мојијем ријечима нијесам погријешио, то би и Г. Светић, као јуриста и судија, могао доказати, само кад се не би њега тицало: н. п. кад би какав јуриста у своме послу учинио
оваке и оволике погрјешке, као што Г. Светић чини у Срп-
32 скоме језику и у| етимологији, какав би то жалостан јуриста био! И не би ли му се по правди могло казати, да је у томе послу *фушер?* А кад би такови јуриста још мислио и безобразно се трудио друге људе увјерити, да је он први јуриста на свијету и да су сви остали према њему ништа,[:] какво би му се мање или поштеније име могло дати, него, да је *шарлатан?* И што се год Г. Светић буде више врцао и копрцао против онога мога суда, он ће се све више заплетати, као пиле у кучине, и све ће више истину онијех мојијех ријечи сам доказивати; јер ја оно нити сам казао у љутини, нити коме за инат или за љубав, него сам најприје добро испекао, па онда рекао мислећи, да је боље казати и мање, него више, само да остане истина за свагда. Али при свему томе ја опет нити сам прије казао нити сад мислим, да је Г. Светић *између најгоријех* списатеља нашијех, него сам казао и сад кажем, да је *између првијех*. То сам ја све казао онда, а сад још додајем и ово, да је Г. Светић био онаки до онога мога одговора и до његова Утука, а од онда у напредак ако постане бољи, то ће бити моја радост и дика. А он би могао постати бољи, само да избије себи из главе, да је већ све научио и да зна боље него и ко други.

В. С. К.

[У овом су чланку исправљене и ове погрешке: књижица (*м.* књьижица, *стр. 1., овде стр. 105, врста 16.*), има ли (*м.* имали, *стр. 5., овде стр. 108., вр. 9.*), којега (*м.* које га, *стр. 7., овде стр. 109., вр. 4. оздо*). *И у цитатима из Светићева Утука исправљене су знатније погрешке, а остављено је само* (*на стр. 111. и 114.*) редови (*м.* родови).*]*

[Светић на ово није непосредно одговорио. Тек после његова чланка „Изгледи Сербіе“ *у* „Српском Улаку,“ *који је изишао без потписа, и Вукова одговора на тај чланак, изишао је Светић с* **Утуком II,** *у коме се тек одзива позиву Вукову* (*стр. 125. ове књиге*): *да покаже историјске лажи, које је Вук по свету распростр̈о; на друге Вукове приговоре није ни том приликом одговарао. Више о том види под бр. XXXVII у овој књизи.]*

XXXVII

[На чланак „Изгледи Сербіе,“ који је штампан у бр. 1., 2., 5.—10., 12. и 14. „Србског Улана“ за год. 1843., стр. 4. и др., Вук је одговорио књижицом:]*

ВУКОВ ОДГОВОР

НА ЛАЖИ И ОПАДАЊЕ У СРБСКОМЕ УЛАКУ[**]

[Прва половина тачке 2. овог одговора (стр. 15.—18.) тиче се српског језика:]

Није истина, да сам ја „*писајући*“ Милошево житије „*Србскога Кнеза преобразіо* у *Княза.*“ Кад сам се ја 1820 године с Милошем у Крагујевцу познао, на печату је његовом стајало: „Милошъ Обреновичъ *Князъ* Сербскій;“ и ја сам Г. Лазару Теодоровићу и покојноме Николи Николајевићу говорио, да би у нашему језику и народу и за нашега владаоца| било 16 љепше и приличније *кнез*, него *књазъ*, а они су ми одговорили, да је онда било паметнијих људи, кад се о грађењу онога печата договарало (не знам кога су мислили, ако нијесу Михаила Германа, који је може бити онај печат негдје и начинио и у Србију донијо). Но поред свега тога не само што сам ја 15

[* **Србскій Улакъ.** Serbischer Courrier. 1843. Учредникъ и Издаватель *Максимъ Симоновићъ*. Печатано у књигопечатньи Княж. Сербіе. — На fol., 43 броја, 174 стране. Штампао се на српском и немачком језику у два ступца.]

[** **Вуков Одговор на лажи и опадање у Србскоме Улаку.** У Бечу, у штампарији јерменскога манастира 1844. — На 8-ни, стр. 38. Ово је одговор на чланак „Изгледи Сербіе,“ у ком је реч о кнезу Милошу, а дотиче се и Вука и његове књиге „**Милош Обреновић**, књазь Сербіи, или **Грађа за српску историју** нашега времена“ (1828.), па се износи и писмо Вуково упућено кнезу Милошу 18. априла 1832. год. С тога што се ова полемика тиче историје, овај ће се Вуков одговор, заједно са Светићевим одговором „**Утук II** или Одговоръ на Вуковъ Одговоръ на лажи и опаданѣ у Србскоме Улаку, (1844),“ штампати међу историјским списима Вуковим.]

Милоша у писмима дуго времена по том називао *кнезом*, него сам тако и штампао кад сад му у Липисци 1823 године посветио III књигу нашијех народнијех пјесама. А кад видим послије, да гдјекоји ове моје родољубиве мисли извр̀ћу и толкују, као да ја с тијем гледам да умалим и понизим власт и господство владаоца народа свога, онда и ја за невољу пристанем за другима. Но једнако мислећи и чисто осјећајући, да се ријеч *князь* не слаже с ријечима језика нашега, на заглављу онога житија Милошева 1828 године наштампам је црквенијем словима (кнѧзь), да се познаје, да није Српски. Тако не само што ја нијесам „*Србскога Кнеза преобразіо* у *Княза*,“ него сам се томе противио, и данас кад би ме хтјео ко слушати ја бих казао, да се наш владалац у нашему језику не зове *князь* него *кнез*. Ја ово не мислим из онога узрока, као Г. Св., т. ј. да бих власт и господство нашега владаоца умалио и понизио, него за то, што је *кнез* ријеч наша по јужноме нарјечију, а *князь* је Славенска, по сјеверноме и Бугарском нарјечију (као н. п. *клетва* и *клятва*, *месо* и *мясо*, *пет* и *пять* и т. д.). Ми видимо из различнијех старијех свједочанства, да је у народу нашему *кнез* значио оно исто, што
17 данас у Русији значи *князь*; Лазар је управљао земљом и народом какогод краљ или цар, па опет на печату његовом стоји *кнезъ*, као што се и данас у народу зове, а у пјесмама се назива и *кнезом* и *царем*, а жена његова, Милица, само *царицом*. Ја сам гледао у Москви једно писмо Светогорскијех калуђера, у коме се *Петар Велики* назива *кнезом*. Истина, да су се у народу нашему, од како су Турци њиме обладали, кнезови умножили, и власт им се и господство умалило; но ја мислим, да је боље својој ријечи повратити изгубљену важност, него ли је себи тражити под туђом ријечи. Овако мислећи ја бих пошао још и даље, и казао бих, да би у нашему језику ваљало узети и *вијеће* мјесто *совјет* (Regierungsrath)! Какогод што је *кнез* и *князь* једна ријеч, тако је и *вијеће* и *совјет* од једнога коријена, само што је ова прва ријеч (са својијем глаголом *вијећати*) позната у народу с тијем истијем значењем, које се ријечи *совјет* даје, и не само што се тако узимала у Дубровачкој републици, него и у Русији у Новгородској *вѣче*. — За *началник* мјесто *начелник* (коме је мало *управитељ*, *заповједник*, *уредник*, *поглавар*, *поглавица*, *старјешина*) готово би се могло рећи, да иде у *кварење језика*. Вриједно је овдје споменути, да ми је један господин у Бијограду

приповиједао 1839 године, како је онда на скупштини прекорио нѣкаке депутирце, чујући гдје говоре *начелник* мјесто *началник*, рекавши им: „Како бар ви, који на скупштину долазите и око *началника* се налазите, не знате ту ријеч изговорити, као што треба, него кажете *начел|ник*?“ А они му 18
одговорили: „Опростите нам, господине, ми смо прости људи, пак смо тако научили.“ — *Окружіе* мјесто нахија (или наија) још је горе, него *началник* мјесто *начелник*. Истина, да је *нахија* ријеч Турска или Арапска, али је посрбљена и позната по народу не само у Србији и у Босни и Херцеговини, него и у Црној гори, а *окружіе* је *превод* од ријечи Bezirk и Kreis, па још превод *против* својства језика нашега (јер *окружіе* по Српскоме морало би бити *окружје* или *окружье*, као н. п. оружје)! — Ја се прије надам, да ће се ко у данашњему стању наше литературе насмијати овијем мојијем мислима и ријечима, него ли да ће се оне одобрити и примити; већ само поред оне биједе и опадања Г. Св. казујем, како ја мислим; и будући да су ове моје мисли од обране мало по мало изишле на народност нашу, тако ћу да додам овдје још и ово, што сам у овакијем мислима писао на свршетку 1841 године, кад је Изет-Мехмед-паша, поставши Велики везир, почео старо турковање повраћати.

XXXVIII

[У Павловићеву **„Сербском народном листу“*** *за год. 1844., бр. 42., стр. 333.—335., штампан је овај Вуков чланак:]*

„ПЕСМЕ МАРКА КРАЉЕВИЋА“

333

У Будиму су прије осам година прештампане из *друге*
334 и *четврте* књиге прећашњега изданија све пјесме о *Марку Краљевићу* под именом: „*Песме Краљевића Марка* совокуплјне изъ различити юначки песнарица. Изданіемъ Константина Каулиције, Книгопродавца Новосадскога. (Serbische Heldenlieder) у Будиму Писмены Крал. Всеучилища Пештанскогъ. 1836.“ (на осмини 125 страна). Да су пјесме ове прештампане вјерно, од слова до слова, онда ја овдје не бих ни спомињао неправде, коју ми је књижар с тијем учинио свога добитка ради; али су оне тобожњијем *поправљањем* тако *искварене* и *нагрђене*, да је криво по сав народ наш и срамота готово по све наше књижевнике данашњега нараштаја. Не само што је Г. Каулиција, или неко други на његову молбу или за плату, у 25. пјесми из II. књиге (*Марко Краљевић у Азачкој тавници*) додао на крају *из своје главе* 36 стихова (те пјесму тобоже довршио), него су и у другима многе ријечи (на стотине) измијењане и читави стихови нагрђени. Ја ћу овдје чуда ради додати само неколико примјера, које сам опазио гдје сам у књижицу загледао, а сву је редом нијесам ни читао. Тако н. п. у пјесми *Сестра Леке капетана* (стих 470—477):

[* **Сербскій народный листъ.** Год. IX. 1844. Учредникъ и Издаватель *Ѳеодоръ Павловичь*. Писмены кр. Свеучилишта. — На 4., 51 број, 404 стране.]

У ОРИГИНАЛУ	ПРЕШТАМПАНО
Шта с' видио, шта си смиловао	Шта с' видіо шта си смиловао
А на томе војводи Милошу,	*На томъ твоме* Войводи Милошу,
Ђе је вијен, ђе је снажан јунак;	*Ди* є вијенъ *дил'* є снажанъ юнакъ,
Јеси л' чуо, ђе причају људи,	*Нисил'* чуо *шта говоре* люди,
Ђе ј' Милоша кобила родила,	*Да* є *Милошъ одъ кобиле рођенъ,*
А некака сура бедевија,	*И то нека* сура бедевія,
Бедевија, што ждријеби ждрале,	Бедевія што *ждреби ждралѣве*
Нашли су га јутру у ерђели	Нашли су га *зоромъ у ергели*

Тако у пјесми *Марко Краљевић и Арапин* (стих 5.—6.):

МЈЕСТО	ПРЕШТАМПАНО
Ударио стакла у пенџере,	*Прилепіо* стакла *на* пенџере,
Простръо је свилом и кадифом	*Прострео* є *свилу и кадифу*

За *хартију* би се могло казати *прилепио* на пенџере, а за *стакло* се говори *ударио* у пенџере; тако је у оригиналу смисао, да је Арапин простръо (застръо) *кулу* свилом и кадифом, а не *свилу и кадифу*! Тако у пјесми *Женидба Марка Краљевића* (стих 6.):

МЈЕСТО	ПРЕШТАМПАНО
А не може служит' мрка вина	А не може служит' *Марка віномъ*(!!!)

А у пјесми Смрт Марка Краљевића (стих 69):

МЈЕСТО	ПРЕШТАМПАНО
Л'јеп ти бјеше, ја за мало ода	*Лѣпъ ты бѣше я за мало доба*(?!!!)

335

Тако је прештампано „*чинишъ* задужбине“ мјесто „*градиш* задужбине,“ а у Српскоме је рјечнику (код ријечи задужбина) назначена разлика између градити и чинити задужбину! Тако је у пјесми *Марко Краљевић и Муса Кесеџија* (у стиху 10.) од „*одврћ' ћу* се“ начињено „*одврт' ћу* се“! Тако је у пјесми *Урош и Мрњавчевићи* (у стиху 71.) од *сагр'јешио* начињено *согрѣшіо*, а у пјесми *Марко Краљевић и кћи краља Арапскога* (у стиху 4) од *згријешио* начињено *согрешіо*; а и Француз у Паризу, који је иоле учио познати разлику између Славенскијех нарјечија може знати, да у овакијем догађајима није Српски *со* (него *са*, или *су*, или *с* — које се гдјекојијем словима претвори у *з*, као и *з* у *ж* —)! Тако је у пјесми *Смрт Марка Краљевића* (у стиху 109) мјесто „нек се цркве красе“ прештампано „нек се цркве красу!“ Тако је у пјесми *Марко Краљевић и кћи краља Арапскога* на два мјеста (у стиху 35.

и 37.) од „По *том*“ начињено „По *тим*“! А у тој истој пјесми (у стиху 16) од „*извадисмо* кавгу“ начињено је „*завадисмо* кавгу“! По народноме говору *кавга* се не може *завадити*, него се *заметне*, *учини*, *огради* и (у пјесмама) *извади*; а *људи се заваде*, те постане кавга! и т. д.

Кад се ова ствар расуди са свију страна, онда се може казати, да је ово право мјерило жалоснога стања данашње наше литературе. По овоме сад сваки паметан човјек може промислити: кад се овако чини с народнијем пјесмама, које су наштампане, по свијету се разишле и на различне језике превођене, а шта би од њих било, да су их оваки наши књижевници скупљали и први пут штампали?

В. С. К.

[Вук је овај чланак прештампао у својој другој књизи „Српских народних пјесама“ *од год. 1845. као напомену 48., уз пјесму* „Марко Краљевић у Азачкој тамници“, *стр. 384.—387. (у државном издању стр. 373.—376.).]*

XXXIX

*[1. У „Подунавци“ * за год. 1845., бр. 25.—29., 31., 32., 35. и 44., стр. 103. и др., штампао је Василије Лазић овај чланак:]*

О ЧИСТОТИ И ПРАВИЛНОСТИ ЄЗИКА СРБСКОГА

103а

Давнашнѣ су моє мисли, єзикъ нашъ одъ туђихъ рѣчій, и израза чистити; на мѣсто свега, што є туђе, наше уводити; што є годъ србско, присваяти; ни за єданъ предѣлъ се не везати; изъ свега, што є србско, на коємъ се годъ краю говорило, бирати найболѣ, и найправилније; єзикъ нашъ по потреби и свега славенства рѣчма сходно свойству єзика богатити; у томъ сматраню и саму новоповучену линию између браће наше южне и сѣверне преступати; и тако съ временомъ єзикъ єданъ књижевни, чисти, богати, и општи произвести. Я самъ ову желю мою и прошле године изявио читаюћой части рода нашега. А сада приступамъ къ самому дѣлу. Мило ће ми бити, ако ми се ко буде| на овомъ путу 103б придружио, или ме и са своима мнѣніяма буде срѣо. Прибављѣну грађу лагко ће бити после у редъ системне науке ставити.

Зашто да говоримо, и пишемо: мердевине, кадъ є ово рѣчь турска, а имамо чисту србску рѣчь, коя се и у многимъ предѣлима србства употреблява: лѣствe, лествe, листве, и листвице. Тако тестера є турски, а србски пила. Ексеръ є турски, а србски клинъ, дрвени, гвоздени; и ако є мали, клинацъ, и клинчићъ.

Зашто да говоримо: Петаръ мрзи на Павла, безъ да га добро познає; кадъ є ово начинъ говореня, судећи по найближему, нѣмачки; а србски се говори: Петаръ мрзи на Павла, а добро га и не познає — или: и не познаваюћи га добро — или: и не познавши га добро. Тако: я држимъ, да є то добро; туђъ є начинъ израза, а србски є: я мислимъ, или, я судимъ, да є то добро. Тако: Якова држе за учена човека, ни є србски начинъ изражаваня, него: Якова суде, или сматраю, или цѣне ученимъ човекомъ.

Зашто да говоримо, и пишемо: сикира, када є правилније сѣкира, или секира: одъ сѣћи, или сећи, а и латински є securis. Тако рана, или

[* **Подунавка.** 1845. Учредникъ *Милошъ Поповићъ*. Издано и печатано у Правителственой Књигопечатньи у Београду. — На 4-ни, 52 броја, 216 страна.]

раана кадъ значи пићу, или крмъ, неправилно се пише, него храна, зашто храни животъ. Тако када знамо сви, да друго значи: онъ га є ранио, а друго: онъ га є хранио, зашто да се не држимо правилности. Што се у нашимъ предѣлима буква *х* изговара тако танко, да се єдва чує, то не смета ништа правилности обштега єзика; зашто по другимъ странама, гдѣ такође прави Срби живе, изговара се и покрупниє; а и многе друге гране славенства изговараю га сасвимъ ясно, и какогодъ латинско ch.

107a Тако *курякъ* є од турске рѣчи *куртъ*, а српски є: *вукъ*. *Капія* є одъ турскога *капу*, а српски є: *врата, двери*. *Кадаръ* є турски, а српски: *способанъ, могућъ, може*. *Безъ* є турски, а српски: *платно, рубиште*. *Коравъ* є одъ турск. *ћоръ*, а српски *слѣпъ, єдноокъ*. *Туръ* быт ће одъ турск. *отура*, српски *сѣдиште*. *Дура* є тур. а српски: *стани, стой*. *Таки* є тур. а српски: *съ мѣста, тай часъ, овай, онай часъ; изъ оних стопа, изъ ових стопа*. А и рѣчи *ома, одма* быт ће одъ турск. *олмалъ*, ако ји и доводе нѣки одъ: *одмахъ*, или *одмаха*.

Законъ донети, израженіє є латинско, а српско: *законъ установити, дати, прописати, изрећи*. *Борѣе свашто претерує* говори се по нѣмачкому; а српски є: *Борѣе ни у чему не има праве мѣре*; или: *не зна мѣре*; или: *не има разлога*; или: *никада се не зна умѣрити*; или: *не умѣрава се*. *То є претерано*, српски се каже: *то є преко мѣре, прекомѣрно, пренапето, надмено, преузвишено, сувише речено, учињено*. *Онъ му пребацује*, и то є германисмъ, а српски є: *онъ га коре, укорава*. *Ова є рѣка богата на рибу*; а *она є руда богата на злато*, и то є германисмъ, заменѣнъ српски овако: Ова є рѣка богата *у риби*, или *рибомъ*; или *изобилує рибомъ*; а тако и руда є *богата у злату*, или *златомъ*, или *изобилує златомъ*. Умѣсто: човекъ *одъ велике способности*, говори се српски: човекъ *велике способности*.

Младићъ около двадесетъ годіина, ово є по моєму мнѣнію правилниє, неголи: *око, или околъ двадесетъ годіина*, зашто судимъ, да є рѣчь *около*; а *околъ*, и *око*, да су окрьци. Тако пишу гдѣкои: *ка, као, кано*; а я мислимъ, да є найправилниє *како и*, или *какогодъ*, н. пр. говори *какогодъ* разуманъ човекъ, или: *како и* разуманъ човекъ,
107б правиє є, неголи: говори *ка* разуманъ, или *као* разуманъ, или *кано* разуманъ човекъ. Зашто права є рѣчь *како*; а *ка*, и *као* нѣни су окрьци; а *кано* мало те нису саставили наши стари прости поете изъ двѣ рѣчи: *као оно*, н. пр. као оно што ти рече. А када се говори: онъ є дошао овамо као дѣте; онда се у чисто српскомъ говору сасвимъ изоставля *као*, и говори се: онъ є био дѣте, када є овамо дошао; или: онъ є іоште у дѣтинству — или: онъ є іоште дѣте — или: онъ є іоште дѣтетомъ овамо дошао. Тако мислимъ, да би правилниє поступали, када би писали *колебка* умѣсто *колевка*, зашто она рѣчь има свой коренъ у глаголу *колебатисе*. Тако и глаголи *утопитисе* и *удавитисе*, не имаю єдно значеніє; но када є ко погинуо у води, треба рећи: *утопио се*; а кадъ є ко погинуо стиснутъ за шию, треба рећи: *удавио се*, или *удављенъ є*. Суштествителнима одъ ових глагола дає већъ и самъ прости народъ разлику, и тако већъ не говори *удављеникъ* умѣсто утопљеникъ.

111a *Сачма* є турски, одъ глагола *сачмак*, значећега *просипати*; а српски *олово, гмиза, осечци*. Гдигди говоре Срби: *одъ заманде*, а то

є турски, и значи: *одъ давна, одъ давнашњихъ времена. Дурма* є турски, значи *непрестано. Баръ* и *баремъ* єсу рѣчи туђе: *бари* говори Турчинъ; bár Мађаръ, и увукле су се яко у србски єзикъ, но не у друга славенска нарѣчія. Славенски се каже: *поне;* русски: *по крайнѣй мѣрѣ;* србски: *само, најпосле, ако ништа друго, ако ништа више, по најманѣму. Меіеръ, међеръ* є турски, а србски *можно, може бити,* славенски *негли. Баяги* є тур. а слав. *сирѣчъ;* рус. *аки, аки бы;* србс. *како и, како да, како да би, како да не;* нѣм. als wenn, лат. quasi, ac si. *Адетъ* тур. а србс. *обичай. Инди* тур. а србс. *и тако.* Многи говоре, да є и *дакле, даклемъ, даклењъ,* србска рѣчь, а намъ се види, да є пре туђа по тому, што се само чує у србскомъ, а ни у каквомъ другомъ славенскомъ нарѣчію, кодъ толикихъ различнихъ народа славенскихъ; и да є узета одъ италіянскога dunque. *Сокакъ* є тур. а србс. *улица,* одкуда и Мађаромъ utza.

По многима кньигама нашима читамо израженія, овому подобна: н. п. Садашня су наша мнѣнія о гдикоима ствама много правия одъ они наши предака. Ово израженіе: одъ они наши предака — als die unserer Vorfahren — єсть пра|ви германисмъ; а србски се говори овако: 111б
Садашня су наша мнѣнія о гдикоима ствама много правия одъ мнѣнія нашихъ предака. Или: Садашня су наша мнѣнія о гдикоима ствама много правия неголи нашихъ предака. Тако: више треба уступати погрѣшкама дѣтце, неголи онима одрастли людій — єсть такође туђинство, а наше є овако: више треба уступати погрѣшкама дѣтце, неголи одрастлихъ людій (сасвимъ изостављюћи мѣстоименіе онима). По нашима канцелларіяма обично се пише овако: Умолявамо Високославно Попечительство званично, да би Оно изволило — — а србски треба рећи безъ: *Оно* овако: Умолявамо В. Славно Попечительство званично, да би изволило — —. У Београду се често говори: Дай єдну ватру, каву, воду и т. д. Ово є начинъ говореня турски, bir kave, а србски є: Дай ватре, каве, воде и т. д. *Молимъ за опроштенѣ*, и то є туђинство, а наше є: *Молимъ опроштеня,* или, молимъ, опростите. *Молио насъ є за допуштенѣ, ићи дома,* и то є туђе, а наше є: *Молио є одъ насъ допуштеня, ићи дома.* Тако се сачинява и глаголъ *просити* и *искати.*

Међъ и *међу.* Цѣла є рѣчь *међу,* а окрнякъ є *међъ.* Зато є правилние рећи: *међу нама,* неголи *међъ нама.* А постамъ на часть њихова слобода. *Докъ* и *докле.* Цѣло є *докле,* а окрнѣно є *докъ.* И тако правилние є рећи: *докле не састи,* неголи, *докъ не састи. Противъ* и *противу,* прво є умалѣно, а друго є цѣло, а правилно. *Посо* и *радъ.* Сматраюћи духъ свеславенскога єзика, узимамо обе ове рѣчи у неправомъ смислу. *Посо,* и *посолъ* долази одъ глагола *слати, послати,* и по тому значи *посолство, посланство, налогъ, заповѣдь работе,* или *дѣла,* а не саму *работу,* или *дѣло. Радъ* долази одъ *радити;* а *радити* значи *радъ бити што дѣлати;* или *бригу носити о дѣлу,* или *работи,* и тако означава *радостъ;* или бригу о работи, а не саму *работу, трудъ* или *дѣло.* Нашъ є народъ, може бити, обичномъ фигуромъ узео волю и заповѣдь работе за саму работу. Простъ народъ често говори образно. Ово се на источнимъ єзицима понајвише види. Но єзикъ реални, истинити, строги, треба да има за сваку мисао праву, и опредѣлену рѣчь; а тропе оставля поесіи, и себи само кадкадъ за зачинъ, съ мудромъ

штедньомъ. И тако у мѣсто *посла* и *рада* треба намъ у кньижевному
єзику употреблявати рѣчи *работа, трудъ, дѣло;* и умѣсто *радити, по-*
112a *словати*, рѣчи *работати, трудити се, дѣла|ти, творити, чинити, го-*
товити, мучити се. Правилниє є писати *дѣерь* и *дѣи,* нежели *кѣер* и
кѣи када погледимо мало далѣ одъ насъ, и на све друге Славяне.

[113a] *Текъ* є турски, а српски *само, како* н. п. онъ има *само* две ябуке,
[113б] умѣсто *текъ* две ябуке; *ка|ко* є дошао, разлютио се, умѣсто *текъ* што
є дошао. Кашика є тур. *кашикъ,* а срб. *ложица,* и служитисе єдномъ
ложицомъ, *полагатисе. Душманъ* є тур. а срб. *непријатель, врагъ,*
злотворъ, крвникъ. Тур. *ага* срб. значи *господарь.* Сайбія є тур. *са-*
хибъ, а срб. *господарь, собственикъ. Кесе* и *кисе* є тур. а срб. *мехуръ,*
мађ. zsacsko, *врећица. Угурсузъ* тур. є *хърсъзъ,* а срб. *крадаць, крад-*
љиваць. Цепъ є тур. *цебъ,* а срб. *тоболацъ.* Турски *куртармакъ* значи
срб. ослободити, опростити, избавити: и тако *куртала* быт ће: *ода-*
шиньи, помагай, стани; курталисатисе срб. *опроститисе, ослободи-*
тисе. Башча є тур. од *багхче,* а срб. *градина, садъ, вртъ, вртоградъ.*
Саатъ, или *сахатъ* є тур. а срб. *часъ. Чоя* є тур. *чуха,* а српски
сукно. Черегъ є тур. *чейрекъ* а срб. *четвртъ. Аманетъ* є тур. а срб.
остава. Ханъ и *мейханъ* є тур. а срб. *крчма, гостиница, шивница.*
Ракамъ є тур. а срб. *число. Катъ* є тур. а срб. не били могло бити
спратъ, горница. Каламъ є тур. а срб. перо, цевъ; цепъ, прицепъ, при-
цепакъ, када значи накаламљено дрво; а гдигди говоре и *наврта,* и на-
врнути. *Камишъ* є тур. а срб. *трска, цевъ. Конакъ* є тур. а срб. *оби-*
талиште, дворъ.

Ви изгледате сасвимъ добро, или здраво, германисмъ є, а српски
се каже: *Ви се видите сасвимъ здрави;* или: *ви сте видити сасвимъ*
здрави. Ово мастило изгледа беличасто, и то є понѣмчено, а српски
є: *Ово се мастило види беличасто;* или: *ово є мастило видити бе-*
личасто; или: *ово є мастило по виду беличасто;* или: *ово є мастило*
беличасто. А *изгледа* тако стои овдѣ смѣшно, какогодъ и *извируе.*
Шта кошта то, туђе є израженіе, нѣм. kostet, лат. constat, а српски:
Почто є то. Шта є цѣна тому. То ме ни є никаква труда *коштало,*
нѣмачки є, а срб. *стало.* То *кошта* 100 ф. нѣмачки є, а срб. *важи,*
1146 *важно є, заслужуе.* Овако исто судимъ и о рѣчма *вреди|* и *вредно*
є; и чудећи се, како би мого нашъ народъ рѣчи *вредъ,* коя значи *обиду,*
штету, дати сасвимъ противно знаменованѣ *цѣне,* и *важности,* прела-
зимъ на ту мисао, да є овде *вредъ* и *вредно* узето одъ нѣмач. werth.

Съ, или *са* додає се по правилу падежу Твор. када желимо ньимъ
означити дружтво; а када смо ради ньимъ назначити орудіе, упо-
треблявамо га безъ овихъ предлога. Тако германисми су, када се по
Новинахъ пише: *Съ* тимъ ни є ништа поможено. *Са* овимъ числомъ за-
кључуе се теченіе народнога листа. Погрѣшно число заменюе *са* испра-
вљенимъ. Чисто српски пише се све ово безъ предлога *съ* или *са. Чи-*
нови и Редови хтело є бити латинско status et ordines, но за десетъ
година ни є могло, зашто status значи состоянія die Stände, а ordines
слав. чинови, а срб. редови: и тако чинови и редови рећи ће *Чинови*
и Чинови или *Редови и Редови.*

Іошъ, іошть, іоште, іоштеръ. Ово є све єдна рѣчь, само часъ
окушена, часъ продужена у неколико писмена на свршетку. Сматраюћи,

како говори већа часть славенства, судимъ, да є *іоште* правилно, а све друго неправилно; а у єзику књижевномъ треба да є све правилно, и опредѣлено. Говоримо *безъ* и *брезъ*. По моєму мнѣнію *безъ* є правилно, а *брезъ* неправилно: и тако *безъ тога* треба писати, а не *брезъ тога*. *Даръ* и *поклонъ* треба разликовати: Петаръ да Павлу *даръ*, а Павле учини зато Петру *поклонъ*! єданъ дарує, а други се зато покланя: и зато треба у књижевномъ єзику говорити: Петаръ є даровао Павлу књигу — или Петаръ є даривао Павла књигомъ — а не Петаръ є поклонио Павлу књигу; зашто *поклонити* не значи ништа, но *поклонитисе*, значи сагнутисе. Што се простъ народъ служи фигурама, кадкадъ сходнима, а кадкадъ и несходнима, на то нетреба гледати єзику изображеному. *Дохитити* и *захитити*, мислимъ, треба намъ писати, а не *доитити*, и *заитити*, зашто коренни глаголъ, одъ коєга се ови производе, єстъ *хитити*, *хитати*, и значи *хватати*, *захватити*. Умѣсто *растъ*, треба писати *дубъ*, одкуда произилази и цѣла *дубрава*; а *растъ* значи *растенѣ* der Wuchs; и може се употребити за славенско *возрастъ*, или за свако *растѣніє*. Не треба писати *трска*, но *трстка*, зашто права є рѣчь *трстъ*, и када є мала, *трстка*. Изгубљено *т* има се приписати лагшему изговору, на кои често тежи простъ народъ и по угодности своіой, и леньости, и незнаню.

Конаковати є одъ тур. рѣчи *конакъ*, у насъ се употреблява за 118б
србске рѣчи *пребивати*, *ноћи|ти*, *преноћъ имати*. *Чаршафъ* є тур. а 119а
срб. *простирачъ*, *простирка*, *понява*. *Іорганъ* є тур. а срб. *покривачъ*, *покривало*, *покровъ*, *покроваць*. *Кебе*, *кебе* є тур. а срб. *вунени* или *струнни покривачъ*. *Чорба* є тур. а рус. и слов. *поливка*, срб. *юха*? лат. ius, срб. *варениkъ* Weinſuppe. *Кеваш* є одъ тур. рѣчи *кебабъ*, срб. *печенѣ*. *Амма* є тур. а срб. *но*, *али*. *Кіяметъ* є тур. а срб. *воскресніє*. *Ябанъ* є тур. Ausland, удалѣна, земля страна, дальни путъ: отишао є на *ябану*, често значи: *на страну*, *одъ куће*. *Белли*, *белли белли*, или *безъ белли*, одговара се турски, како и нѣмачки ja, срб. *єстъ*, *истина*: Овако по турски често и Срби у насъ одговараю. И одтуда сумнямъ, да неће и *збиля* произлазити одъ овихъ турскихъ рѣчій, зашто я не постизавамъ, како би се могло одъ *быти* производити *збиля*, *озбиля*, *озбилъски*, *озбилъность*, како неки веле. *Рахатъ* є тур. а срб. *угодно*, *по вольи*, *повольно*. *Хаберъ* є тур. а срб. *гласъ*, *вѣстъ*. Душекъ є тур. *дошекъ*, а срб. *постеля*. *Багхлама* є тур. а срб. значи сваку свезу, зашто глаголъ *багхламак* значи *везати*. *Салтъ* є тур. а срб. *самъ*, *празанъ*. Чичакъ є тур. *чичекъ*, а срб. значи *цвѣтъ*. *Кућрія* є тур. а срб. *мостъ*. *Чесме* є тур. а срб. *источникъ*, *студенацъ*, *кладенацъ*. Китапъ є тур. *китабъ*, а срб. *књига*. *Капакъ* зову турци, што ми *поклопацъ*. Кутія, тур. *куту*, нѣм. Dose, слав. *ковчежецъ*.

Бобъ ми нигда *не чини добро*, када га годъ ємъ, израженіє є нѣм. а срб. бобъ ми нигда *не прія*. — То є нуждно *за хармонію*; правилније се каже србски: то є нуждно *хармоніи*. То є *за насъ* полезно; правилније се каже: То *намъ* є полезно. Я самъ *на васъ* дуго чекао; правилније є: я самъ *васъ* дуго чекао. Што самъ годъ о Петру говорио, то могу и о Павлу *потврдити*; свойственније є: — то могу и о Павлу *рећи*, *казати*. Онъ не може ту казнь *издржати*, и то є германисмъ, а србски: — *претрпити*, *поднети*. Ти му ниси благодарио *за*

указану милость; правиѣ: *на указаной милости*. То ѣ *за васъ* зло; правиѣ: *то ѣ по васъ зло*. Њиова ѣ стваръ зло *испала*; чистиѣ србски: *зло се сбила, догодила, свршила, окончала*. Овде се *држе* упражненія у музики; правиѣ — *биваю* —. Простъ човекъ много *држи на санъ*; чистиѣ србски: — много *уважава, цѣни санъ*. Ђорђе много *зида* на свой разумъ; србски: — много се *осланя на* — или много се *узда у* свой разумъ.

Рѣчь *валяти* узима се у насъ у различномъ смислу: То *валя*, умѣсто: то ѣ *добро*; то *не валя*, умѣсто: то ни ѣ *добро*, то ѣ *зло, худо*; *валя ми* иѣи, умѣсто: треба ми; — онъ ѣданъ *валя* за двоицу, умѣсто: — *важи* — *валя да ѣ*, или *валъ да ѣ*, умѣсто: *може бити,*
1196 *да ѣ*; и прилаг. *валянъ* човекъ, *неваляла, неваляна* жена, умѣсто *добаръ*, — *зла* —; па и ако ѣ много распростръта ова рѣчь по ѣзику србскомъ, ничимъ манѣ, кадъ ѣ ни ѣ найѣи у другима слав. диалектима, а и у србскомъ ни ѣ іой изнайѣи корена, мислимъ, да ѣ узета преко италіянаца, и француза одъ латинскога *valet*. На мѣсто: *рѣава* наравъ, *рѣаво* срдце, треба намъ употреблявати у кньижевномъ ѣзику: *зла* наравъ, *зло* срдце; зашто у правомъ смислу *рѣаво* ѣ само оно, што ѣ *зарѣало*; и фисическа рѣа могла би се узети за морално зло само у весма преносномъ смислу, и не реалномъ ѣзику. Я незнамъ, каква ѣ сила била Хрватомъ, а за њима одъ некога времена и Србљемъ, писати *породица*, када ми сви за рѣчь *фамилия* имамо довольно замѣна, старыхъ, чисто славенскихъ рѣчій: *колѣно, племе, коренъ, лоза, родъ, крвъ*; и када *породица*, образовано како и *богородица*, прѣе би могла значити *породилю* неголи *фамилию*. Бити безъ родителя, и бити безъ имања две су у свѣту, сасвимъ различне ствари; и зато треба да се и у ѣзику сасвимъ разликую. *Сиротче* ѣ Србину лице, коѣ не има или отца, или матере, или ни ѣднога; прилагат. *сиротањъ, сиротна* или *сирота, сиротно* или *сирото. Сиротињскій отацъ* онай, кои носи бригу о такима лицама; *сиротињски новци* они, кои принадлеже такимъ лицамъ. Свимъ овимъ ѣ коренъ *сирый*. И зато када намѣравамо означити лице, коѣ се лишава имања, не треба намъ писати *сирома;* сиромашанъ човекъ, *сирота* жена, *сирото* дете, arm, сиротиња, сиромаштво Armuth, но *оскудањъ, убогъ, худъ*, неимућъ човекъ, *скудостъ, убожество, неимућство, нишшета*. Правилниѣ ѣ по моѣму мнѣнію *таштитисе*, неголи *пашшитисе*. Правилниѣ *пестница*, неголи *песница*, зашто недолази одъ *шесъ*, но одъ *шестъ, пястъ*, старославенске рѣчи. *Т* ѣ овде пропало како и у рѣчма крстъ, прстъ, постъ, гостъ, радостъ, жалостъ и т. д. кодъ некихъ Србаља, кои говоре: крсъ, прсъ, посъ, госъ, радосъ, жалосъ.

131a *Коше* и *бушакъ* ѣ тур. а срб. *угалъ, кутъ*. Тесте ѣ тур. *деспе*, а срб. *дванаѣстина?* Турски *сармак* значи срб. *замотати*, и одтуда ће бити дошла *сарма, надевенъ кушусъ*. *Аршинъ* ѣ тур. а срб. *лакатъ*. Миразъ ѣ тур. *мирасъ*, а срб. *наслѣдіѣ*. *Зерзеле* ѣ тур. а срб. *трусъ землѣ* и ни ѣли одтуда гора *Герзелезъ?* Изунъ ѣ тур. *изнъ*, а срб. *допуштенѣ*. Сирће ѣ тур. *сирке* а срб. *оцетъ*, мађ. etzet, лат. acetum. *Ипликъ* ѣ тур. а срб. *жица, конацъ*, а одтуда и *тирипликъ*. *Боя* ѣ тур. а срб. *шара*. *Дембељ* ѣ тур. *тембељъ*, а срб. *лѣнштина*. *Дери* ѣ тур. а срб. *кожа*, и одтуда ће бити име *Дера* и глаголъ *дерати*, кои значи *оголити*, неправилниѣ *огулити, кожу свући, снимити*; зашто србски

глаголъ *дерати, раздерати,* има сасвимъ друго значенѣ. *Пенџере* є тур. а срб. *прозоръ*. Калупъ є тур. *калъпъ*, а срб. *крой, направа, видъ*, нѣм. Form. *Бичакъ* є тур. а срб. *бритва*. *Пешкиръ* є тур. а слав. *убрусъ*, срб. *утирачъ*. *Табакъ* є тур. а срб. *кожаръ*. Есапъ є тур. *хисабъ*, слав. *счетъ*, нѣм. Rechnung. *Сој* є тур. а срб. *родъ*, мађ. fèle. *Џевабъ* є тур. а срб. *одговоръ, обясненѣ*. *Тазе* є тур. а слав. *свѣжи*, срб. *скорашньи*. Муштерія є тур. *мишшери*, а срб. *гостъ, купацъ*. *Хакъ* є тур. а срб. *право, плата*, н. п. *хакъ* му є; одби му одъ *хакка*. *Калфа* и *ортакъ* є тур. а срб. *другъ*. *Чиракъ* є тур. а срб. *слуга*. *Мизакере* є тур. а срб. *разговоръ*, и чує се у насъ, када се н. п. на кога обрецнемо: *шта мизакераш* єднако? Андракъ ће бити франц. un dragon; а срб. змај, бѣсъ. Тако и *деканчина* одъ франц. déhanché, кои се єдва вуче, што има бедра сломљена, или изврнута. Ево све три ове рѣчи у примѣру: шта мизакерашъ, когъ андрака, деканчино єдна?!

Ту нисмо ништа *знаменитога* нашли, латинисмъ є, а српски: — ништа *знаменито* —. Я самъ га јучеръ *учио познати*, германисмъ є, а срб. — јучеръ *познао*. Онъ никада не *тражи* другога увредити, туђе є, а наше: — *ни є радъ, не жели, не тежи* увредити. Имао є *хиљаду* мука около тога, ни є наше израженіе, но: — *триста* мука —. Слушао самъ *га хвалити*, нѣм. а срб. слушао самъ *похвале о нѣму*; или: слушао самъ *многе, кои га хвале*. И *допадами се*, бит ће више по нѣм. а срб. *мило ми є, мили ми се, по вољи ми є, повољно ми* 131б *є, у срдцу ми є, у души* —.

Сипати и *лити* кадкадъ мешовито употребљавамо, и тако неправо говоримо: *насти* чашу, но *нали*; све се течне ствари лију, а нетечне сипаю. Противу природе стварій є, када се пише: *огрезнули у ватри*, зашто само у води може се огрезнути, и другима течнима, или сматрали глаголъ *грузити погрузити*, кои значи потопити, замочити, или суштествително *грезъ, грязъ*, кое значи калъ, калюгу. Многи говоре и човекъ *могућъ*, и стваръ *могућа*; а најболѣ би се разликовале ове две мисли, єдна могућства, а друга можности, када би постояно при томъ остали, да намъ *могућъ* знаменує суштество, кое што може, mächtig; а *можни* вештъ, коя може бити, möglich. Ако би рѣчь *терати* и могла оно значити, што *гонити*, опетъ мислимъ, да овой рѣчи пристои преимућство у књигама, када и на свеславенство погледамо, не стрепећи ни мало, да ћемо се увалити у єзикъ нашъ црквени славенски, зашто и најпростіи, некњижеванъ Србинъ говори: *изгонъ, прогонъ, проганятисе*. *Вѣрозаконъ* не треба ни мало ковати, и примати Србину, зашто ми имамо за религію рѣчи: *вѣра, законъ, вѣроисповѣдь, благочестіе*. Ако би ко помислио, да *є благочестіе* страшно славенска рѣчь, нека се и опомене, да су *благо* и *честъ* и српске рѣчи, и да ова сложена српска рѣчь много болѣ изражава идею сложене грчке рѣчи Εὐσεβεια одъ religio и зато, што се у лат. єзику не даю тако слагати рѣчи bonum и religio, како су сложене у грч. и срб. и како имъ треба бити сложенимъ, када хоћемо, да намъ означе највишега *блага честъ*; далѣ *вѣрозаконъ* значи Glaubensgesetz, а ово ни су хтели рећи стари наши вѣроучительи, зашто религию саставляю и вѣра, и законъ или любовъ, и надежда, све троє, а не самъ законъ или правило вѣре. Правилније є писати *лагко*, неголи *лако*, што одъ *лако* и *алко* производе се рѣчи *лакомъ, лакомство*. *Еда*

и *едали* цѣле су рѣчи, а *дали*, *далъ* и *да* огризци. Правилније є говорити *врвца*, умѣсто узице, неголи *врбца*, зашто не долази одъ *врбе*, но одъ *врва*, старе славенске рѣчи, коя значи *уже, узе, узицу:* одкуда и *лонце поврсти*.

134б Силає тур. *силах*, срб. *оружіє*. *Санатъ* є тур. а срб. *рукодѣліє*. Тур. *кин* значи *лютостъ* и одтуда *кинити* значи *лютити*. Темель є грч. *δεμελιον*, а срб. *основъ*, а основа є у тканю. *Милякъ* є тур. милк, а срб. *добро, благо, иманѣ*. Тур. *Инадџи* значи *упоранъ, свадљивъ*. Тур. *оџак* срб. є *димникъ, огњиште*. Тур. *авлу* лат. aula, срб. є *дворъ*. Тур. *оюк*, значи *шупљѣ, издубљѣно*, и одтуда *олукъ* и *люка*. Тур. *дилберъ* значи *лѣпъ*. Турци зову учињену кожу *мешин*, а славенска є рѣчь *мѣхъ*, срб. *мехови*. Тур. *бекяр*, срб. *неженѣнъ*. Тур. *ейренмек* значи *учити*, и одтуда ће бити *ремекъ*. Кефъ є тур. *кейф*, а срб. *воля*. Тур. *нишан*, срб. *знакъ*, и одтуда *нишанити : у знакъ бити, гађати*. Турци кажу *манџа*, што Срби *обѣдъ*. Тур. *кусур*, срб. *скудостъ, недостатакъ*. Тур. *окка*, срб. *мѣра*. Тур. *дувар*, срб. *зидъ, стѣна*. Бумрукъ є тур. а слав. *мито* и *митница*. Касапинъ є тур. *кассаб*, а срб. *месаръ*. Тур. *мазли* значи *благъ, кротакъ*, и одтуда *мазити*, срб. *нѣжити, разнѣжити*. *Дикикъ* є тур. *дакике*, и значи *минутъ* (часакъ). Погањ коньска зовесе гдигди *вушкія*, тур. є *фишки*. *Трудъ, муку*, зову Турци *заметъ*. *Урнекъ* є тур. а слав. *образацъ*, рус. *узоръ*. *Калпакъ* зову Турци *капу*. Комшія є тур. *комшу*, а срб. *сусѣдъ*. Тур. *фајдали*, срб. *полезно, користно, пробитачно*. Тур. *соба*, срб. *пећь*. Папуче є тур. *пабуч*, нѣм. Pantoffel. Кураћъ є тур. *кирк*, срб. *кожухъ*. Тур. кажесе *биберъ*, лат. piper, нѣм. Pfeffer. Дудукъ є тур. *дидикъ*, срб. *цѣвъ*. Калдрма є тур. *калдъръмъ*, срб. *покаменѣнъ путъ*. Узрокъ є нѣм. Urſache, а срб. *причина*, одъ предлога *при*, и глагола *чинити*. И Влахъ говори *при-*
135а *чина*, а ми се клонимо| наше рѣчи; одтуда и *проузроковати* verurſachen умѣсто *причинити*.

Може да буде, може да дође бугарисмъ є, а срб. *може бити, може дойћи*. Тако и *хоће да буде, хоће да дође*, умѣсто *хоће бити, хоће дойћи*. И *мрдати* є бугарска рѣчь, а є ли *дрмати* српска само зато, што су прва три писмена другоячіє поређана, сумнямъ ; а о рѣчи *трести, трескати*, ни є сумнѣ..

Мало не свуда говоре: обтужену страну *преслушати:* а правилно би требало говорити: — *саслушати*, зашто *преслушати* управо значи *непослушати;* мало не подобно значенѣ има предлогъ *пре* и у рѣчма *превидити, пречути*. *Море* лагко є исто тако српска рѣчь, како и *може*, н. п. море бити, може бити, зашто имамо у слав. нарѣчіяма примѣра, да *р* прелази у *ж*, н. п. *добре, добже ;* но *мора* тежко ће бити српска рѣчь, и тежко ће имати коренъ у буди коємъ нарѣчію слав., и тога ради ошияваюћи є се, болѣ ће бити умѣсто: *морамъ писати*, употреблявати израженія: *треба ми* писати, *имамъ, дужанъ самъ, обвезанъ самъ, принужденъ самъ, нужда ми є, надлежи ми* писати. И мађ. єзикъ не има глагола müſſen, debere. Говори се често: гди *не има* слоге, *не има* ни напредка; ту *не има* никога; доста *има* на свѣту злихъ людій; гди *има* трудолюбия, ту *има* и блага — но све ово говори се съ глаголомъ *єстъ*. Н. п. гди *ни є* слоге, ту *ни є* ни напредка; ту *ни є* никога; доста *є* на свѣту злихъ людій; гди *є* трудолюбіє, ту *є* и благо;

и я судимъ, да є начинъ говорити и писати съ глаголомъ *єсть*, много више распростртъ у Славяна, и много свойственніи духу слав. єзика, нежели съ глаголомъ дѣйств. *има*, покрай кога се тай часъ диже питанѣ: ко има? У насъ се и говори и пише данасъ: *доброга и доброгъ*, и *добра* човека: Родит. пуни *доброга*, находи се по свима слав. диалектима; а усѣчени *добра* употреблява се у старомъ слав. и нашемъ србскомъ; а трећи Род. *доброгъ* не налази се нигди више, но само у Србаля: пакъ готово и по тому може се сумняти, єли то правилни падежъ, или є само окушенъ простимъ народомъ лагшега, и угодниєга ради изговора, како смо и досадъ на више мѣста видили; сумня се ова іоште основаніомъ указує, када погледимо на природу склоненія, и самимъ окомъ, и ухомъ увѣримо се, да се много болѣ слаже: доброг*а* човек*а*, и добр*а* човек*а*, гди се и сушт. и прилаг. окончава на *а*, нежели доброгъ човек*а*, гди 135б
єдно излази на *ъ*, а друго на *а*. Добаръ *вечеръ* правилниє є, нежели *вече*, зашто два вечера, шестъ вечерій, вечерньи, вечерняча може само одъ сушт. *вечеръ* производити се. *Вечъ, вечке, вечемъ*, употребляваме и за ſchon, jam, и за ſondern, sed: н. п. єли *вечъ* ту; ни є лудъ, вечъ пустъ; а болѣ чине они, кои га, и то само вечъ нарѣчно употреблюю за *више*, зашто долази одъ *велики*; а Србльима *вечма* и *больма* єдно значи. И онда за jam може се узети *готово* bereits а за fere, faſt *мало не*. *Или, али, оли, илъ, алъ, олъ*, све шесторо єдно значи, и само єдно треба у насъ да буде: *или*.

Дертъ є тур. а срб. *мука, ѥдъ*. *Мейданъ* є тур. а срб. *мѣсто*. [145а]
Іогунъ є тур. (и одтуда іогунастъ, іогуница, іогунство, іогунитисе); а срб. *неотесанъ, твердоглавъ, невратъ*. Ястукъ є тур. *ясдъкъ*, срб. *подглавникъ*. *Нахія* є тур. а срб. *предѣлъ, край, околина, окружіє*. *Сичанъ* є тур. а срб. *мишъ*, узето є за отровъ противу мишева. *Ягма* є тур. а срб. отиманѣ. *Хајдъдъ* зову Турци *разбойника*. *Лакърди* є тур. а срб. *разговоръ*. *Пиринчъ* є тур., нѣм. Reiß, рус. сарачинское пшено, срб. сараценица? *Халка* є тур. а срб. *прстенъ, брњица*. Яракъ є тур. *яръкъ*, срб. *прокопъ*. [145б] *Чилъ, а, о*, есть тур. чій, срб. *жестокъ, необуздань*. *Бейгиръ* є тур. а срб. *конь*, и єдали ни є одтуда айгиръ, срб. ждребацъ. Мелемъ є тур. *мелхемъ*, срб. *помазъ? Хазна* тур. *казна* рус. cassa у многима єзицима, а срб. *иеньезница, новчара? Баџакъ* є тур. а срб. *голени*, ни є ли одтуда и *батакъ*. Ћилитъ є тур. *ћилидъ*, срб. ключаница. Курюкъ є тур. *куйрукъ*, срб. *коса?* но не власи: тако разликую Русси. *Данъ* є тур. а срб. *душа*; одтуда даномъ! душо, срдце моє! Чатма бит ће одъ *чатлакъ* тур. а срб. цепаница, цепане тачке. *Челикъ* є тур. а срб. *оџило*. *Бой* є тур. а срб. *растъ*, или висина човека, statura: одтуда кућа на єданъ бой, на два — а срб. на єданъ, на *два сирата* по словачкому, на *две* горнице по славенскому. *Харачъ* є тур. а срб. *данакъ*. *Кумашъ* є тур. а срб. вештество, лат. materia. *Фодулъ* є тур. и маћ. а срп. *високоуманъ, поноситъ, кичељивъ*. *Кавга* є тур. а срб. *свађа*. Чорапа є одъ *чорабъ* тур. а срб. *наногвице? Трампа* є тур. а срб. *размѣна*. Исе є тур. *хиссе*, а срб. *частъ*, део.

То расте *са свакимъ даномъ*, по нѣм. є, а србски — *сваки данъ*. Ни є основано нѣгово *потврђиванѣ* узето є одъ нѣм. Behauptung, а болѣ є србски: ни є основана нѣгова *речъ*, нѣгово *изреченіе*. Новопреведене речи: *ратна* лађа, ратни совѣтъ одъ Kriegsſchiff. Kriegsrath; никада не

могу добити важность старихъ речій: *воєнна* лађа, *воєнни* совѣтъ, ако и єсу све произведене одъ две єднозначне речи: *рата* и *войне*. То исто суди србско ухо и о речма: *нагнућe*, и *наклонность*, ако и значе обе єдно, у нѣм. Neigung. Ништа друго и о речма: *притрека*, и *претона*, умѣсто слав. *препятствія*. Два *виђења достойна* града по нѣм. є, а срб. *два угледна, два узорна* града. Онъ води трговину *съ воловима, са*
146a *свињама, съ брашномъ*, ни є тако добро, и чисто србски, како ка|да се каже: води трговину *воловима, свињама, брашномъ*.

Мучати значи не говорити; а глаголи *ћутити, чути, чувствовати, шутити*, са свима своима суштествителнима, *ћутъ, ћудъ, чувство, шутня* и т. д. єсу другога, а єднога корена, и долазе одъ слав. *ощутити, ощущати*, кои значе осетити. И како є различна мисао *мучанѣ* одъ мисли *осећаня*, тако треба и речма бити различнима, коє изражаваю ове мисли. То хоће єзикъ опредѣленъ. А народъ, наклонѣнъ на поесию, лагко є мого смешати ове две идее, па и речи, коима се оне изражаваю. Зашто човекъ, докле дубоко што ћути (или чувствує, или осећа), обично мучи. Много іоште лагше мого є народъ, судбиномъ исцепканъ, и разсеянъ, измешати у глаголу *ощущати* писмена щ, ш, т, ћ, ч. — *Є, єстъ, єсте;* прва два окончанія глагола могу се употреблявати у трећ. лиц. чис. един., а треће окончаніє у вт. лиц. ч. м. и тако добро є рећи: истина *є*, или *єстъ* истина, но ни є добро: *єсте* истина; а добро є: ви *єсте* любители истине. Засада се іоште безъ разлике употреблява и *є*, и *єстъ*, и *єсте* у тр. лиц. ч. є. како што се и све скоро пише безъ разлике, и какогодъ ко хоће. Мало да ни су по неизбѣжной нужди две ове грѣшке у нашемъ єзику учинѣне, именно што су найстаріи наши писци писали славенски, мало обзирући се на то, како имъ говори народъ; а новиіи узели писати, како народъ говори, понайвише слабо мотрећи на свойство, и правила єзика. А све ће ово красно изравнати младежъ, мила надежда рода, чиста іоште одъ обе ове погрѣшке, како буде сазнала духъ славенскога єзика, промѣне славенскихъ диалекта, и коренъ собственнога нарѣчія. Но иначе никада ништа! И чудитисе, и смѣятисе може човекъ, када погледи, гдѣ нѣки учени и говоре и пишу, и у школама уче, да дат. и твор. у множ. числу имаю єднаки бити, и тако да смо обвезани говорити: заповѣђено є *грађанима, ученицима, Крагуєвчанима, Новосађанима, Србљима, Нѣмцима*, а нипошто: *грађаномъ, ученикомъ, Крагуєвчаномъ, Новосађаномъ, Србљмъ, Нѣмцомъ*. А и овако говори нашъ народъ; и ово є прави дателни падежъ числа множ. и кодъ нашега народа по Хрватской, и Далмаціи, и у Русса, и Словака, и у Славяна уобште. Ако би кои и допустили, да се то може трпити кодъ суштествителнихъ, коя иду по овому склоненію; ништа манѣ многи би се, може бити насмѣяли, када би имъ ко рекао, да подобни
146б дат. може бити| и кодъ другихъ сушт. н. п. *женамъ, слугамъ*, умѣсто *женама, слугама*. Не знамъ, били и онда ова речь прошла безъ смѣха, када би се ко позвао и на Руссе, и на Хрвате, и на Словаке, и на друге Славяне, кои говоре: нашимъ *женамъ*, вашимъ *людемъ* и т. д. Сумнямъ, били и онда ко послушанъ био, када би доводио, да су и зато природніи дателни на ъ кодъ сушт., што се и дателни кодъ прилагат.; мѣстоим. притяж.; и числит. поряд. свагда свршую на ъ: и да є тога ради благогласниє: *краснимъ женамъ, нашимъ*

людемъ, добримъ ученикомъ — неголи: *краснимъ женама, нашимъ людма, добримъ ученицима.* Надати се само мого би човекъ нешто на ово доказательство, што се и у народ. пѣсн. кодъ Црногораца налази: *Арамбашамъ даше старѣшинство* — а не *арамбашама.* Толика є данасъ понайвише наклоностъ обичаю говора, а ненаклоностъ правилу! Манѣ и труда стає прва! Правилниє є писати: *грохотомъ* се смиє, неголи *гроотомъ* или *гротомъ;* правилниє *грохти* му грло, неголи *грокти.* Ни є тако правилно писати *сна,* или *сная,* како *снаха,* одкуда после бива *снаша, х* на *ш.* Тако и ни є правилно писати *соа,* или *соя,* но *соха,* одкуда после бива *сошица, х* на *ш.* Умѣсто *обраница* треба писати *обрамница,* гди є коренъ *раме.*

Хаммалъ є тур. а срб. *носиоцъ. Сакаџія* є тур. а срб. *водоноша.* Ягдукъ є тур. *яглъкъ,* а срб. *рубацъ, утирачъ, ручникъ. Берекетъ* є тур. а срб. *изобиліе, плодородіе, напредакъ. Бутуре* є тур. а срб. *єдно на другo, гомиломъ.* Бадава є тур. *бадихава,* а срб. *безплатежно,* другда *суетно, безплодно, напразно, уветаръ, наташте.* Тур. *пакъ* значи срб. чистъ, *напакъ* нечистъ, поганъ: и нећели одтуда бити наше *наопакъ, изопаченъ, наопако,* коє би се могло заменути речма: *несгоданъ, развраћенъ, извраћенъ на наличіе, у зао часъ. Рая* тур. а срб. *подданници.* Язукъ є тур. *ясакъ,* а срб. *забрана, запрећено што, грѣхъ.* Кирія є тур. *кира,* срб. *наямъ, аренда. Хайванъ* тур. значи срб. *скотъ, дивячь;* и одтуда ће бити *аймана. Тамамъ* є тур. а срб. *савршено, равно, точно. Перде* зову Турци *завѣсу. Терази* є тур. а срб. *вѣси. Кола* зовусе тур. *араба,* и одтуда *арабаџія, рабаџія,* срб. *возиоцъ, возаръ.* И кочіе су тур. *кочу,* мађ. kocsi, срб. *кола, колесница.* Аџія, *хаџцъ* зову Турци *путника* по светима мѣстама; *хаџилукъ* путованѣ у света мѣста. Тур. *беязъ,* срб. *бео:* и одтуда у дунавкама *бѣли хлѣбъ* зову гдигди Србльи *беязъ. Барабаръ* є тур. а срб. *равань, єднакъ. Ибрикъ* є тур. слав. *ручка,* рус. *кружка. Ъргъхадъ,* аргатинъ, є тур. а срб. *надничаръ, тежакъ. Ашџи* є тур. а слав. *варникъ,* рус. *поваръ,* бугар. *гутвачъ* одъ готовити, или *сокачия* одъ сока, како и мађ. szakács; зашто што говоримо српски куваръ, и *кувати,* то долази одъ kochen, coquere, срб. *варити, обарити* (гди є нестало писмена *в* ради лагшега изговора) *готовити, увиђати;* како и *кухна* одъ culina, Küche, просто Kuchel, слав. *варница,* рус. *по|варня,* бугар. *гутвакъ,* покварено *мутвакъ.* У Србаля тежака зове се жена, на кою є редъ дошао готовити єла, *редуша;* а ко о сватби готови, зове се простачки *варимесо. Ада* є тур. а срб. *островъ, острово. Ејри* є тур. а срб. *кривъ,* и одтуда *ієра* и *изієрио се,* срб. *кривовратъ, искривлѣнъ, искривіо се.* Алатъ є тур. *алетъ,* срб. орудіе. *Єлчи* є тур. а срб. *посланникъ* (посленикъ). *Амма* є тур. а срб. *но:* н. п. амма ниє тако. *Айлъкъ* є тур. а срб. *мѣсечно:* н. п. мѣсечна плата. *Барутъ* є тур. а срб. *прахъ, пушчани прахъ,* подпрашити пушку. *Бакъра* є тур. а слав. *мѣдь. Бахшишъ* є тур. а срб. *даръ,* кадкадъ *напитакъ. Бардакъ* є тур. а срб. *крчагъ, водоносъ.* Тур. *бурне* значи *носъ;* и одтуда *бурнотъ* значи духанъ за носъ, *кихало? Баталъ* є тур. а срб. *ошетшало, опало, запушитено. Бенъ* є тур. а срб. *простакъ, простачки:* н. пр. бено єдна! беначе! Пеливанъ є тур. *шехливанъ,* а срб. *огласитель, гласникъ,* нѣм. Herold. Барякъ є тур. *байракъ,* слав. *хоругва,* срб. *застава?* по рус.

[1816]

182a

прапоръ, прапорацъ, прапорче. Бркъ ће бити тур. *бойъкъ*, срб. *наустнице*. *Текіе* є тур. а срб. по грч. *монастиръ*. *Апсъ* є тур. а срб. *тамница*; *апсеникъ* тур. а срб. *сужникъ*.

Пише се и милостивомъ, и милостивоме, и милостивому Господину. Милостивому зато є, реко би, найправилніе, што є найближе свимъ славенскимъ диалектомъ; што ту има сличность, да се окончава, како и нѣгово суштествително на *у* и што добро стои како пунимъ прилагателнимъ, тако и усѣченимъ, н. пр. ни мудру теци, ни луду остави. Милостивоме у Дат. чини се зато добро, што се свршує буквомъ *е*, коя є найблагогласния међу свима самогласнима; но съ друге стране єдно не има оне сличности у окончанію са своимъ суштествителнимъ — друго буква *е* ниє постояно окончаніе прилагателнимъ именамъ у Дат. Єдин. н. п. не може се рећи садашњеме, дужеме, настаюћеме, наставшеме времену, нарочито што єдно *е* иде предъ падежнимъ *е* — найпосле што *е* у Дат. одступа одъ духа обштеславянскога єзика. Милостивомъ у Дат. Єдин. лишава се свега, што смо напоменули, то єсть и характера славянскога, и сличности, и благогласія; и само у Сказ. Єдин. стои добро. Но найшарения є неправилность, када се ово све троє, како и бива, измеша, н. пр. я самь нашемъ доброме и милостивому господину вѣранъ.. Неправилна ова шара бива и съ Родит. и Вин., о коємъ смо говорили. Н. пр. я самь нашегъ доброга госта, и вашега правогъ приятеля по-
1826 здравио. Тако| се тумара и съ Твор. Множ., о комъ ће доћи речь: н. пр. ти си се сложио са свима нашимъ найвећима непріятельима, и са свимъ вашима найвећимъ варалицама. Пиши сада Грамматику, и учи, коигодъ можешъ, по такима правилама!!

Да є правилниіе писати у Твор. Множ. съ добрима женама, вѣрнима мужевима, маковима зрнама, неголи съ добримъ женама, вѣрнимъ мужевима, маковимъ зрнама, доста се мислимъ, изъ досада, коє овде, коє на другомъ мѣсту реченога, ясно види. Ако хоћемо єданпутъ єзикъ правиланъ, и опредѣленъ, не треба намъ ићи до вѣка слепо за онимъ, што намъ є починила по єзику слобода пѣсмотвораца, а и гнила често угодностъ простоте.

Но шта ћемо съ Родит. Множ. како кодъ сушт. тако и прилаг.? Пишу у Црной Гори: много *ябукахъ*, *уредбахъ*, *писателяхъ*; пише гдико и у Австріи: много *ябуука*, *уреедба*, *писатееля*; находи се у Народ. Пѣсм. Црногор. и много воловъ, овновъ; а понайвише пишу много *ябука*, *уредба*, *писателя* — или много ябука', уредба', писателя'. Прво є болѣ од последнѣга, зашто се приближує нешто изговору народа; и друго є болѣ одъ последнѣга, зашто иде іоште ближе за изговоромъ; треће є чисто славянско; а последнѣ ниє никако. Род. Множ. или имало на себи капицу, или остало гологлаво, особито што му капа и не стои, гди би требало, по тому, што се последньи слогъ и не протеже, колико предпоследньій, ако знакъ тай има силу протегнути слогъ; и што букву *х* треба уписати, ако се мисли, да има мѣсто у говору србскомъ или ю не треба никаквимъ знакомъ у писму замѣньивати, ако се мисли, да у говору мѣста неима — предпоставляюћи, да она *облечена* то хоће... Тако пише гдикон *лютихъ* звѣрова, гдикон *лютиєхъ*, други *лютиє*, а понайвише *люты*, или *люты'* звѣрова. Изъ свега овога види се, да речи *люти* треба у Род. Множ. іоште нешто додати, а тай додатакъ састоисе

у највеће части Славяна у самомъ *х*. Ако најпре тако сви, и одсвуда, кои можемо, склоненія наша, и сопряженія, и у обште савъ єзикъ не протресемо, опредѣлимо, и на извѣстна правила се не сложимо; суєтно и Матица обриче дукате за Грамматику, и суєтно ихъ може ко и одвући.

Када у сложенима речма говоримо *биволъ, Суводолъ*, не били било правилније писати и *волъ, долъ*, неголи *воо, доо*, како неки починю пи- 183a
сати? Починю писати и *окоо руке*, умѣсто *около*; а съ друге стране опетъ не мили имъ се, и не пишу *боо* умѣсто *болъ*. Говоримо *потиіо* беседи, а нигли правилније *потихо*; само одъ тихо може се образовати тишина; а одъ тиіо никако. Тако речи *лиіо* коренъ є *лихо*, коє значи *излишно, сувише, преко потребе:* и одтуда речь *лихва*, одъ коє се многи туђе. Више є обшта речь Славяномъ *хитро* неголи *хитно*, и *хитрити, ухитрити, похитрити*, неголи *хитити, ухитити, похитити* или *итити, у, по* — а єдно значи. И одъ речи *бдити* многи односе главу, какогодъ одъ високославенске; а када би само уметнули *у* после *б*, било би *будити*, какошто ништа друго и не значи, нежели *буданъ бити*, а то є све право србски, како и овимъ єдинокоренне речи *бодрость, бодаръ* конь, *бадни* данъ. *Тврдъ* значи намъ часъ тѣло *тврдо*, часъ човека *прештедљива;* а зашто тако да плетемо, када богати нашъ єзикъ има за *тврда човека* речь *скупъ*, кою є и Влахъ одъ насъ узаймио, па каже *скумпъ*. А што сада зовемо *скупо*, треба да се зове *драго, драгоцѣнно*, како што и Мађ. каже по нашему drága. Власи кажу нашки *виноватъ*, а ми се нашега одмећемо, и говоримо *кривъ*, па тако замршуємо мисалъ фисичне *кривине* са мислю моралне *винъ*, мало мислећи, да *вити* и *кривити* єсу подъ єдну мѣру наше речи. *Скрнавъ* говори се у народу, а да се утисне само єдно *в*, било би *скврнавъ*, права србска речь одъ *скверни*. Говори се *итица*, а да се напише *ититица*, ето ти речи, коіой є коренъ *ититъ*. Чує се у говору и *блесанъ*, а нигли то *блазанъ*, то есть *глупъ* и одтуда *соблазнъ* пре неголи одъ цинц. и влаш. *блестематъ*.

[2. У „Подунавци“ за год. 1845., бр. 31., стр. 129.—130., штампан је овај чланак Јов. Ст. Поповића :]

О Србскимъ рѣчма предѣлнымъ.[1])

Рѣчи, коє се не чую обште у народу, него у поєдинымъ само [129б]
мѣстима или предѣлима, и коє се по томе предѣлне, или Провинціализми зову, обично немаю довольно уваженія, и сматраю се као такове, коє се поне у књигама, гдѣ се чистота єзыка строго захтѣва, не могу употребљавати. Да такове рѣчи понайвише рѣдко одступаю одъ правогъ и чистогъ єзыка, то є истина; примѣри могу быти: селдо (седло), идеду, стоиду, доксатъ, и тако далѣ. При свемъ томъ налази се међу овымъ рѣчма и таковы, коє су праву чистоту задржале, гдѣ на противъ обште

---

[1]) Сообштено Дружству Србске Словесности.

употребљена истогъ значеня рѣчъ или є туђа, или, подъ испытъ метнута, у вредности губи. Ово постои навластито кодъ Србаля, будући су по положенію яко одцѣплѣни, и тако є єданъ предѣлъ одъ єдногъ, другій одъ другогъ сусѣдногъ народа гдѣкоє рѣчи или израженія попріймао, и видъ имъ потомъ обштности придао, гдѣ є напротивъ иста рѣчь у другомъ манѣмъ предѣлу или мѣсту у првобытности остала.

Много ће дакле къ чистоти Србскогъ єзыка принети, ако се такове предѣлне рѣчи, навластито оне, о коима се лако доказати може, да су кореномъ Србске, покупе, и читаюћемъ свѣту сообште; а размѣръ, по комъ се вредность и чистота какове рѣчи увидити може, ямачно є старый славенскій єзыкъ, или друга Славенска нарѣчія.

130a Я самъ предузео за примѣръ неколико таковы рѣчій навести, коє се, колико ми є познато, само у мѣсту мога рођеня, Вршцу, говоре, или коє се по другимъ мѣстима ређе чую, а од какове су оне важности, нека саме освѣдоче.

Клюкати, обично *муляти*. Муляти значи рукама гнѣчити, а клюкати особитымъ орудіемъ, коє се *клюкало* зове, а не муляло. Одъ глагола клюкати чує се и по другимъ мѣстима суштествително *клюкъ*.

Плизимъ (обично *клизимъ*). Коренъ рѣчи клизити я незнамъ, а за вредность плизити ємствує ми славенско поползнути. Говори се у Вршцу и преносно: оплизо, место пропао, умр'о, нестало га.

Титра (у Срему *пилякъ*). Титранѣ є обична дѣчина игра у Вршцу съ петъ малы камичка или четвероугальны 5 комадій лѣпо углађене цыгле, коє се титре зову. Обично се чує іоште: *титрати се* съ киме, и то преносно; али у правомъ смыслу као и суштествително задржало се у Вршцу.

Тулузъ (у Срему *чоковъ*). Цѣло стабло, на комъ кукурузъ расте, зове се тулузина, (тако се на пр. каже: тулузиномъ стоку ранити) оно пакъ парче, гдѣ су зрна усађена, кадъ се кукурузъ окруни, зове се *тулузъ*. Єли ово болѣ него чоковъ или шепурина, лако се може видити.

Крецавъ (обично *кудравъ*). Кудравъ є онай, кои се ніе очешљяо, или коме є коса гргуляста, али онай, коме є коса оштра и ситно уковрчена, (crispus) зове се *крецавъ*.

Качка болѣ *скачка* (у Срему *пилыка*). У Вршцу се обично зове кача єдно кратко дрвенце, заоштрлято и съ єдне и съ друге стране, по коима се штапомъ удара, те одскаче, (опетъ игра). Я самъ држао, да є ова рѣчь Влашка, єръ се при играню Влашки и брои: „кача уна, кача дой, трей„ али кадъ самъ одъ Влашке дѣце у Карансебешу чуо качка, лако самъ се увѣріо, да є рѣчь Србска, од скакати. Да пакъ у Влашкомъ єзыку много-рѣчій има Србски, коє су се кодъ насъ изгубиле: као: часу (сатъ) кую (ексеръ) подъ (таванъ) трнокопъ (будакъ) я самъ єданъ путъ у народномъ Листу напоменуо; но садъ самъ науміо све рѣчи Србске покупити, коє се у Влашкомъ налазе єзыку.

130б *Салутакъ* (обично *шлюнакъ*). Ситанъ бѣлый, болѣ жуђкастый каменъ, на подобіе крупногъ пѣска зове се *шлюнакъ*, а великій се зове *салутакъ*.

Личимъ (у Срему *наликуємъ*). Личити доводимъ одъ лица, а наликовати одъ наличя, болѣ є дакле личити, съ протегнутымъ првымъ слогомъ.

Мацыно злато. У пѣсковитомъ камену налазе се танке нѣке таблице, бѣле или жућкасте, коє се лако сломити могу, и коє се у Вршцу зову: Мацыно злато.

Булюна (сова) ово є наименованіе по природи дато.

Првача. Онай, кои є што првый учиніо, зове се првача. Употреблява се и глаголъ *првачити*, я самь првачіо, онъ є првачіо и т. д.

Машка. Одъ *измашити* постои суштествително *машка.* Тако дѣца обично, кадъ се лопте играю, броє машке.

Трепелька (петелька).

Волимъ или *волемъ.* Рѣчь се ова употреблява у мѣсто „имамъ што радо“ у степену положителномъ; у Вршцу се узима у степену сравнителномъ, и значи malo, н. пр. я милуємъ и Петра, али волимъ Павла; волимъ Француза него Енглеза.

Обга (юфка). Да є юфка Србска рѣчь, я не бы смео добаръ стаяти, обга, чини ми се, долази одъ обвіяти, быће дакле правилніе *обвга* као и *обвоякъ* (обоякъ).

Смрека (веня).

Оволико засадь. Кадъ бы се изъ свію предѣла манѣ познате, но чисте и Србске рѣчи покупиле и издале, ніе сумнѣ да бы єзыкъ нашъ много добіо. Тако бы добро было, да се покупе гдѣкоя наименованія села, мѣста, рѣка, брегова и т. д. коя иначе нису у употребленію као на пр. Врачевъ Гай, широко било, избиште, средиште, честинъ, желѣзникъ, домогледъ и т. д. На овай бы се начинъ єзыкъ Србскій яко обогатити мого, добивши рѣчи не туђе, или измышлѣне и начинѣне, него своє рођене, коє у народу леже безъ употребленія.

І. С. Поповићъ.

[На оба ова чланка Вук је одговорио III-ким и VII одељком књиге:]

ВУКА СТЕФ. КАРАЦИЋА
и
САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ

ПИСМА

ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНОМЕ ГОСПОДИНУ

ПЛАТОНУ АТАНАЦКОВИЋУ,

ПРАВОСЛАВНОМЕ ВЛАДИЦИ БУДИМСКОМЕ

О СРПСКОМЕ ПРАВОПИСУ,

СА ОСОБИТИЈЕМ ДОДАЦИМА

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

У БЕЧУ,

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА 1845.

[На 8-ми, страна 95.]

I.

[На првом је месту у овом одељку писмо Вуково Платону Атанацковићу; оно је овде штампано под бр. XXX., под натписом „Изъ писма едномъ члену Матице Срб. писаногъ.“ *Види на стр. 55. За њим долази ово Текелијино писмо:*]*

[ВЫСОКШ ПРѢШСВАЩЕНѢИШЫИ ГДИНЄ!]

[9] [Извините закосненіе ѿвѣта моегѡ сверхѹ Вашегѡ драгоцѣннагѡ Писаніа, зимница бо нѣстколикѡ днеи во одрѣ удержашема, и нынѣ еще не со всем здрав. В том писмѣ изволисте изаснитиса, акѡ] вы ненадѣалиса [томѹ] мѹченію во установленію {установленіи} писаніа; аз имѣю честь вам опоманѹти Стіхи ихъ писахъ Гдинѹ ЄпҀкпѹ {опомянути Вамъ стіхи, писанныя мном Г. Епіскопу} Мѹшицкомѹ, [и соопщихъ Гд. Суботичем] „кто скок изгѹби, и правог посрне с’ пѹта — блѹди маглом сметен без прта {пута} по снѣгѹ — пад у амѹ доцне се раскаа — тревенник что остави. Тако и есть; мы оставили наблюдати правила ученагѡ нашег{о} азыка, училиса инностранномѹ; нынѣ хощем писати нашим азыком, и нынѣ топерво {топрв} видим, акѡ его незнаем, стѹд нас падает признатиса акѡ незнаем свои азык, и чтобы закрыти невѣжество наше, хѹлим го, акѡ Лис гроздіе. Ut sapere videantur, coelum vituperant. Прежде 26. Лѣт аже писахъ помянѹтом{у} Г[д]. Мѹшицкомѹ, иже болшею причиною бысть, что младеж ѿважиласа не по правилѹ писати, но ищет акоже Арҳманд. Кенгелац угрожаше глагола: „акѡ пишут по правилам баби Смилане {Смиляны:}“ егда правила своегѡ азыка незнают, и такѡ берѹтса за простѣйшихъ нарѣчіа, увѣреныи сѹщыи {суще}, что хота какѡ хѹдѡ и превратнѡ писали, всегда добрѣ бѹдет, обаче и ѿ сегѡ младеж хѹже дѣлает спортающи нарѣчіа, аже знают, воеже прочіа, аже незнают, скѹтом бабы Смилане прекрили {Смиляны прекрыти}, и пишѹт акѡ ниже баби глаголют! Но зачем ученыи людіе им слѣдѹют, и себе за нос вести пѹскают, томѹ дивсе о! Свѣтѹ! Не лѹчше, и

[* Писмо је ово штампано најпре грађанским словима у 31. броју „Сербскога народнога листа“ за год. 1842., стр. 246, под натписом „Писмо єдномъ члену Матице,“ али не у целини. Овде се штампа по оном у „Писмима,“ а веће су разлике означене заградама: шареним оно што је у „С. Н. Листу,“ а угластим оно чега тамо нема. Правописне разлике (*и* м. *ы*, *е* м. *Ъ* и. т. д.) нису означиване.]

похвалнѣе бы было нам возвратитися нашемѹ правилномѹ Славенскомѹ азыкѹ, еже есть истинныи С{е}рбскїи, Рѹсси бо ѿ нас взяша, и предѣлаша по своемѹ, обаче основаніе| наше остало, и 10
аще внимаем, видим, акѡ Рѹсси мало премѣниша, ибо кромѣ что {в}мѣсто .е. наше употребляют .ѣ. и .а. прочее все наше. Просвѣщеніе прежде ѹ нас бѣ, прежде Типографіа нежели в' Россїи, еже и Добровскїи изповѣдает {исповѣдует}, и Евангеліа во Белградѣ Албанском печатана свидѣтелствѹют; оставим толкѡ {токмо} Рѹсское ѣ и я, и возмем наше .е. тои час ѹвидим, акѡ Славенскїи азык есть С{е}рбскїи ученныи.

Аще же Славено-С{е}рбски писати не бѹдем, по коемѡ нарѣчїа правилѹ писати бѹдем? Херцеговским? Хорватским? Далматинскїим {Далматїйским}? Сремским бабскїим? либо дерчадскїим? Обаче сїи сѹть предѣлныи, provinciales, или не ученныи; Хера бѹдет искати Херски, Хорвати со всѣми мѹченїами своими желают остати при Хорватскіим, Сремац {Хорватском, Сремцы} и прочїи при своем, обаче ученныи нѣмци не такѡ мнют. Г[д]. Sode рече: Weg mit provincialismen, der Deutſche muß eine Sprache haben," не бѹдем ли и мы пріимити ѹпутствованіе сіе? Другїи же ученныи Нѣмец рече: Es iſt wahr, daß nur kleinliche Geiſter die Sehnſucht nach provincialnationalitaeten hegen, не посемѹ ли здѣлали нѣмци? Французи, и прочїи народи, онїи бо по своим провинціам разнѡ глаголют, что мы ученномѹ азыкѹ учившиса ихъ со всем разѹмѣти неможем, обаче вси нѣмци с' Adelungom, Vielandom равнѡ пишѹт, такѡ французи с' Voltairom, Bayli, Raccinom ед[и]накѡ пишѹт, здѣлавши во Академїи своеи Лексикон; не такѡ ли и Магари послѣдоваше? Мы имѣем изображеныи азык, числом токмо Лексикона оскудѣем, которїи, аще бы имѣли, вѣрнѡ и младеж бы наша писала по правилѹ {вѣрно бы и младеж наша по правилу шисала}. Хорвати и прочїи югославяни скорѣе бѹдѹт пріимити Славенскїи азык, по томѹ, что стѹд им не бѹдет по изображенагѡ азыка правилѹ писати, хота ихъ нынѣ ѹдержает страхъ мнѣніа тогѡ, чтобы и вѣрѹ премѣнили.

Посмотрим какѡ прежде 50. лѣт ученыи наши вси Сла- 11
венски писахѹ, и вси знающїи читати разѹмѣша ихъ, даже и жени, нынѣже какіа соблазни, какіа {какова} хѹленіа и ѿвращенія ѿ Славенскагѡ азыка не чтим ѿ младежи нашеа? праведнѡ рѣци можем, акѡ 50. лѣт назад бросихомса, и на правыи пѹть дондеже пріидем, и другїи 50. лѣт преидѹт, аще небѹдем мѹжи по Horatiu: et tenacem propositi virum nec Civium ardor

prava suadentium, nec instantis vultus tyranni mente quatit solida пꙋ́стим блѣбетати, мыже правило наблюдаем.

Младеж наша за мꙋ́ченіе почитает ꙋзнати, гдѣ и, і, {ы,} ѵ, писати должнш есть, на против в' магьарском азыкѣ {языцѣ} нечтꙋ́т быти мꙋ́ки, гдѣ ӧ, гдѣ ӱ писати требꙋ́ет, что скажꙋ́ ѿ англиском азыкѣ {языцѣ}, гдѣ единое слово *о* болше ѿ 20. правил[а], и изатіа имѣет, и хота с' мꙋ́ченіем великим, обаче трꙋ́димсѧ научити право писати, во своемже азыцѣ три слова мꙋ́ченіе нам несносно есть. Естли сіе любов своемꙋ́ азыкꙋ́? естли спѣшити ко изображенію азыка своегш?

В' призрѣніи слова *е*, что иныи пишꙋ́{т} .э. другіе {другіи} .є. третіе {третіи} *іе*, в' том никакіа бѣди не нахожꙋ́, ибо *е*, в' началѣ рѣчи, и на концѣ послѣ самогласнаго ꙋ нас всегда *іе*, есть, н. п. един — веліе, благое; во иностранихже рѣчеи {рѣчех} остает по иностранномꙋ́. По семꙋ́ мнѣ видитсе {-ся} ако Рꙋ́сси новіе {новіи} не имѣют причини писати в' началѣ .ѣ. во мѣсто *е*, пишꙋ́т бо ѣздит во мѣсто ездит. Из сегш видитсѧ мнѣ, акш вы в' том не избрасте мꙋ́жеи соѿвѣтніа {соотвѣтных} Г[д]. Шафарика и {Г.} Копитара[1]); оныи правда ученыи [людіе] сꙋ́ть, но оныи не мы, им Славенскіи азык с' вѣроизповѣданіем [вѣры] 12 нѣсть союжен[ыи], намже Славенскіи азык есть азык вѣри, сеи и Рꙋ́сси с почитаніем великим имѣют, акш Петр I. томꙋ́ нос ѿрѣзати повелѣ, иже едино слово погрѣшит в' печатнѣ. Примѣтити можем, акш ѿ того времени {времене}, что не наблюдаем правила вѣри держати, и азык церковныи не токмш пренебрегаем, но даже хꙋлим.

Двоегласніа {Двоегласная} Слова имѣем ѣ, {ѣ,} ы, ю, ѫ, правда, акш сіе послѣдное неꙋдобно[е] есть, обаче жаль, что пренесли глас ѿ ѫ на ю, не поставивши другое знаменіе во мѣсто .ѫ. не лꙋ́чше бы было словꙋ́ .ю. оставити свои глас акш *.іо.* в' мѣстоже ѫ изобразити н. пр. іꙋ́, обаче нынѣ семꙋ́ слѣдовати почти невозможнш. Влахи имѣют и нынѣ во своем азыкѣ {языцѣ} ѫ, и ѧ, обаче слова сіа во их глꙋ́хіа {глуха} сꙋ́ть н. пр. мѧнz глаголют почти акш м'на.

Аз непонимаю зачем .ь. не содержати ꙋмѣкшаніа {ꙋмѣкшенія} ради слов, егда всак ѿ искони до нынѣ чтет день, пріатель, пꙋ́ть, с' ꙋмѣкшаніем слова *н, л, т.* На что нам *ѣ, ѣ, љ, њ, ј.* не болшее есть {болше ли} едино слово имѣти во

---

[1]) Господин је Атанацковић у писму своме јавио Текелији, да ће о овоме послу рад договорити и с Шафариком и Копитаром.]

мѣсто десати. {десяты? —} [По семъ аз вам конечно изаснюю, акш аще из Лѣтописа матице етіа слова не изостанът, то аз, и вса моа изостати бъдът ѿ Матице.]

К' присмотренію писма {слова} ъ, аз до нынѣ тогш мнѣніа. есмь не употреблати ъ, дотолѣ, дондеже извѣщен не буду ѿ нуждѣ егш. Зачем наполнати лист с' непотребними. Правда старыи наши даста емъ глас писма {писмене} а, такш оц мои читаше „ка тебѣ Богородице, такш Митрополитъ Ненадовичъ ученоме {ученному} человѣкъ, иже граматикъ, и многіа книги печаташе в' Римникѣ, умирающемъ послѣдніа рѣчи бахъ „Мир васем.“ Влахи тоиже глас дают ему акш (*а*) либо смѣшаныи {смѣшано} *а* и *е*, обаче аз ни в' Россіи, и нигдѣ во Славланах не услишах глас слова (ъ). Иныи глаголют, акш нъждно есть с' ним разлъчити {разлучати} род мъжескіи ѿ женскагш, обаче аз потребы тоа не нахожъ, доволно бы бо было {бо было бы} женскіи пол ѿзначити со .ь. мъжескіиже оставити без того. Аще в' старинніа {старинная} времена нъж{д}но бѣ, егда писахъ в' единѣи чертѣ долгои нераздѣлаа единъ рѣч ѿ дрѹгіа, тъ бо егда окончашеса рѣч словом безгласним, слѣдъющаа же начинает самогласним, какаа {каков} бы матежь в' том был[а], аще бы (ъ) небыло, обаче нам нынѣ егда рѣчи раздѣлаем, ъ со всем непотребно есть. Аз имѣю образ Царя Уроша, гдѣ емъ тропар находитса, в' коем рѣчи без раздѣленіа писани сѹть, из чего догадаюса, что ѿ тъдъ сѹществуетъ ъ. Обаче аз никомъ припѣствовати {препятствовати} нежелаю писати ъ, тим {тѣм} ненарѹшаем наш азык, и можно оставити волы каждагш.

На конец желаніе мое есть *ѣ, ѳ, ј, њ, љ, ѣь, ѳ, є* со всѣм изоставити: — ъ каждомъ по волы, тоже оставити Хорватима Хорватисмос {таже оставити Хорватісма} и сим подобно кованіе неподобних {неподобныя} рѣчеи, егда имѣем во Славенском[ъ] готовіа: такшже уклонат{и}са по возможности греческаго ѣаѣана, ѣеѣена, было то писано со ѣ, либо со ъ, особливо в' причастиах, гдѣ мъжественыи глас за Славане есть *щ* тѣм болше, акш простыи народ с' причастиами не говорит; и все еже С{е}рблин читати умѣюци разумѣти может по Славенскомъ писати. Пѣсни народніа удержати во своеи простотѣ, умнажже ѿ ученых людеи сочиненіа приближати ученомъ азыкъ. И сіа сѹть мнѣніа, и желаніа моа, аже, аще одобреніе ваше

обращ҃т, обгобзоватиса бж҃д҃ радостію. Иже имѣю честь с҃ высокопочитаніем быти

В[ашегш] В[ысоко] Пр[ешсвященства]
покорнѣишыи слѫга
Саввa Тюкюли с. р.

Во Ѧрадѣ 14. Ферф. {Февр.} 1842.

---

[14]

II.

У сједници друштва Српске словесности 21 и 27 Маија о. г. ја сам говорио подоста о Српскоме језику, но будући да су се о ономе говору моме и осим новина Бијоградскијех разносили *различни* гласови како ондје у Бијограду, тако и на овој страни до саме Пеште и Будима; за то сам намислио овдје да кажем све како је било. И тако прво мећем писмо, које сам писао Његовом Високородију Господину *Паупу Јанковићу*, попечитељу правосудија и просвјештенија и президенту друштва.

ВАШЕ ВИСОКОРОДИЈЕ,
ВИСОКОПОЧИТАЈЕМИ ГОСПОДИНЕ!

На високопочитајемо писмо Вашега Високородија од 24 Августа пр. г. под Nr. 9 част имам одговорити, да ће за мене бити велика радост, ако будем могао и најмање бити у помоћи друштву Српске словесности.

Што се пак тиче Српске *терминологије*, коју је друштво за сад изабрало за посао свој, ја бих рекао, да то није најбољи избор. Терминологија је поље дуго и широко, коме се ласно не може на крај доћи; а не знам, би ли се и један народ у Европи могао наћи, који се трудио, да је са свијем преведе на свој језик. Осим тога прављење је новијех ријечи тежак посао за сваког човјека, а особито у нас, гдје књижевници нити свога народнога језика управо знаду нити хоће да га уче, него га окрећући сваки по своме кривоме знању, или, управо рећи, по својој вољи, једнако кваре и грде. Да ко изиђе на пазар, па да стане куповати за кућу своју различне ствари не знајући, шта у кући има, шта ли нема, томе би се сви људи смијали, а то ни мало не би смјешније било, него кад књижевник хоће да измишљава нове ријечи за какав

језик не знајући, које ријечи у језику имају које ли немају. Н. п. шта ћемо ми да тражимо *причину*, кад имамо *узрок*? Шта ћемо да правимо *безумство*, кад имамо *безумље*? Што ће нам *слово* („поборно“), кад имамо *ријеч* и *бесједа*, и кад *слово* у језику нашему значи са свијем друго? Што ће нам *начáлник*, кад, осим многијех другијех ријечи тога значења, имамо *начелник* (према својству језика нашега)?[1]) Па и кад буде потреба нове ријечи правити, ваља их правити од народнијех ријечи и по својству народнога језика, према осталијем ријечима, а, н. п., *двобрачіе* и *двосупружіе* нити су од народнијех ријечи, нити су по својству народнога језика начињене.[2])

За то бих ја рекао, да се друштво окани терминологије и свакога измишљавања новијех ријечи, већ то нека чине професори сваки у својој науци, и списатељи сваки у својој потреби; па *човјек* сам за себе ако и погријеши, није велике срамоте, а *друштву* се никакоме не допушта да може погријешити. И будући да оно, што друштво чини, ваља да је без погрјешке и да онако остане, за то не смије нико да га поправља, и тако би друштво Српске словесности потврђивало погрјешке наши|јех данашњијех књижевника и, против свога намјерења, помагало би им кварити језик; а од појединијех људи ако један и погријеши, други ће га поправити, н. п. један ће казати *двобрачіе* и *двосупружіе*, а други ће рећи да је боље *двоженство*; један ће превести с Њемачкога језика *браколомство*, а други ће рећи да је боље са Славенскога *прељубочинство*; један ће рећи *постройница* и *постройственица*, а други ће казати да је боље задржати *архитектура*, као и *анатомија* мјесто *изудница*; и тако ће посао овај мало по мало све боље и лакше напредовати. 16

Мјесто измишљавања ријечи за *назívословный рѣ́чникъ* ја мислим да би друштво Српске словесности најбоље учинило за сад, кад би се потрудило, да би књижевници наши познали и научили свој народни језик, и то како у *ријечима* тако и у *мислима*. Сви се готово списатељи наши једнако туже, да

---

[1]) Јер ми не кажемо *начати, зачати, почати, початак*, него: *начети, зачети, почети, почетак*: и по томе се у Црној гори говори и *начелник*.

[2]) Јер у Српскоме народном језику нити што значи *брак* ни *супруг*, нити има ријечи, које се свршују на *ије* осим неколико, које су узете из Славенскога језика и које се понајвише говоре и на *ије* и на *ње*, н. п. *преображеније* и *преображење*, *богојављеније* и *богојављење* и т. д.

у нашему језику нема ријечи за њихове мисли; али томе није толико крив језик, колико су криви они, што ријечи језика свога не познају, а још више, што не *мисле* Српски, него
17 Њемачки или Латински.[1]) Кривица би се ова могла тијем оправдати, што су они провели младост учећи науке на овијем туђијем језицима, али се ласно не може оправдати, кад ко незнање своје не ће да призна, него мисли и на силу друге људе хоће да увјери, да зна оно, што не зна. Ја не велим, да ми у писању књига можемо са свијем бити без Славенскијех и без новијех ријечи, него бих рад, да се ријечи таке не узимају и не измишљавају без невоље; а признајем и то, да је данас тешко и претешко писати чисто Српски, и да је сто пута лакше писати по својој вољи какогод, неголи народни језик учити и његовијем се правилима и својствима покоравати; али ваља помислити, које је од овога двога паметније и за народ боље. — Први Српски списатељ, био он Доситије или Орфелин, или други који му драго, како је почео писати, одмах је почео и језик свој *кварити*, и то ква-
18 рење траје и, управо рећи *напредује*[2]) још до данашњега

---

16 [1]) И ово је највећи узрок што наши списатељи не знаду писати чисто Српски. Да је Српски законописац управо познавао народ, за који пише законе, и да је знао, како народ мисли и говори о онијем стварима, које он пише, јамачно би он, н. п. оно „*о правама и дужностима супружника*“ (од параграфа 59 до 112) могао написати и без *супруга* и без *супружника* и без *супруге* и без *супружескій*, и без *брака* и без *брачный* и без *браколомства*, и без *прописаного испыта* и без *увести у књигу*, и без *парохіе* и без *парохіялный*, и без *разнога пола* и без *невинна* и без *союза* и без *торжественно* и без *соразмѣрно* и без *сходно*
17 и без *неизвѣсно* и без *злоковарно* и без *спорно*, и без *началства* и без *узајмногъ и непринуђеногъ согласія сачетаваюћи се*, и без *дѣйствованя свирѣпимъ убитачнимъ средствама*, и без *препоне* и без *отсутства* и без *отсутствующегъ*, и без *разрѣшенія* и без *разрѣшити* и без *рѣшавати*, и без *примѣтити* и без *наблюдавати* и без *навѣстити* и без *пренебрегнути* и без *дозволити* и без *опредѣлити* и без *согласити* и без *развести* и без *разводити* и без *разведенія* и без *развода*, и без *дозволеня* и без *дозволенія* и без *обитаваня* и без *вниманія* и без *препятствія* и без *оглашенія* и без *преступленія* и без *обрученія* и без *управленія* и без *заточенія* и без *истеченія* и без *опредѣленія* и без *прошенія* и без *заключенія* и без *удаленія* и без *разстоянія* и без *примиренія* и без *смотренія* и без *уништоженія* и без *снабдѣнія* и без *призрѣнія* и т. д. Ако у нашему народном језику нема ријечи, н. п. за *математику* и за *хемију*, ваља да има за *женидбу* и за *пуштање жени*, јер се Срби жене и жене пуштају Бог зна од колико стотина година.

18 [2]) Ја сам казао још прије 6 година, да су најглавније (и готово *све*) погрјешке у језику нашему постале од нашијех дојакошњијех списатеља и књижевника, и тако да је у нас језик оно искварило и нагрдило, што га је у другијех народа угладило, очистило и у његовијем природнијем правилима утврдило. Да не спомињемо *нашштампанијех књига*, него кад људи прости чују да какав господин говори друкчије од њих, они мисле да је оно најбоље, и одмах примају његове ријечи, да би се барем у томе изједначили с њиме: тако је народ наш попримао од Турака многе ријечи, мјесто којијех је имао своје, н. п. *ћуприја*

дана. Наш је устав права светиња у смислу народне правице и слободе, алп је у њему језик *никакав*; а то би се готово могло рећи и за друге гдјекоје исто овако по именима и садржајима својима драгоцјене књиге, па и у самијем *школскијем* књижицама, које су писане за *дјецу*, има: *движеніе, растѣніе*, по *истеченію* године, *опоминанія суетна, любовію тронуть, писмена, числа, многочисленно, собраніе, сокровиште, совѣсть, сожалуй, создао, сотвориo, презрядный, чадо* и т. д.[1]) До сад само наши књижевници, који су се изродили и одрасли у царству Аустријскоме по варошима и по градовима, 19 нијесу знали разликовати шта је Српски шта ли није; а од сад, поред овакијех књига, мора се изгубити та разлпка и у осталоме свему народу. И само писање слова *ѣ* у онијем ријечима, у којима га народ *нигдје* не изговара (н. п. *лѣкъ, лѣпъ, сѣяти, смѣяти* се, *Бѣоградъ* и т. д.), ја бих рекао да иде у *кварење* језика: кад би за Српска уста било лакше и за Српско ухо љепше *љек* него *лијек* или *лек*, и *Бјеоград* него *Бијоград* или *Београд*, заиста би то народ тако задржао, а не би мијењао. Доиста је чудно и смијешно, да ми *благогласије* у туђијем језицима хвалимо, а у своме га језику кваримо и грдимо.[2])

мјесто *мост, миздрак* мјесто *копље, бешика* мјесто *колијевка, пешкеш* мјесто *дар, земан* мјесто *вријеме, адет* мјесто *обичај* и т. д. Тако је народ наш у Сријему и у Бачкој и у Банату безбројне погрјешке у своме језику попримао од својијех списатеља, попова, учитеља и од осталијех знаменитијих људи. Ово је кварење језика у царству Аустријскоме ишло полако, јер се нашијем језиком није много писало; али како се у Србији по различнијем канцеларијама отворило и (може бити и *сувише*) умножило писање, постале велике Српске школе, постало друштво Српске књижевности, постала државна штампарија, у којој се штампају новине и друге различне ствари без престанка, а све ове послове раде и управљају понајвише онаки људи, какови су језик наш на овој страни кварили, тако се управо може рећи, да кварење језика иде сад много брже.

[1]) Ово је из *Буквира*, који је наштампан у Бијограду 1844.

[2]) У овакијем догађајима гријеше и наша браћа Римскога закона пишући 19
једно самогласно слово ě на онакијем мјестима, гдје су по народноме говору *два* слога, н. п. rěč (мјесто riječ или rieč), lěk (м. lijek или liek), cvět (м. cvijet или cviet), bělo (м. bijelo или bielo) и т. д. Ја сам се још прије неколико година о овоме разговарао у Карловцу са Г. Ант. Вакановићем, и он је одмах признао, да ја имам право. И прије сам ја говорио, да не мрзим ни на једно нарјечије нашега језика, само мислим, да их не треба мијешати и пишући ријечи ни по какоме градити још некако ново, којега у народу нема никако. А кад бисмо се договарали, које би нарјечије било најприличније да га у писању књига сви примимо, ја бих рекао, *ово* јужно: оно од запада у Сријему допире до Вуковара и уз Дунаво готово до Будима, а од југа у Србији готово до Бијограда (у Буковику слушао сам 1839 године гдје људи и одавде и из оближњијех села говоре: *дијете, бијело, лијето* и т. д.); осим тога главнога узрока могу се још споменути и ови: 1) да су готово све наше народне пјесме у њему постале; 2) да се ни у једноме другом нарјечију гдјекоје ријечи различнога

Није ли сад већ дошло то срећно вријеме за нашу књи-
жевност[1],) да се престане језик наш кварити, и да се почне
поправљати оно, што је до сад искварено? Кад бисмо се ми
сад упутили у напредак, онда бисмо се за прошавше тума-
рање могли тјешити и тијем, што су и Руси ишли од при-
лике овијем путем, само што су они и у овоме били од нас
срећнији и паметнији. Они су из почетка писали готово више

значења словима не могу разликовати, као н. п. *сједим* (ich ſitze) и *сиједим* (ich werde grau), *запјевати* (anfangen zu ſingen) и *запијевати* (weheklagen), тако *отпјевати* и *отпијевати*, *попјевати* и *попијевати* и т. д.; 3) оно је најближе и Славенскоме нарјечију, од којега многи вичу да се не треба удаљавати; а 4) оно је нарјечије и у Дубровачкијех списатеља, и тако се само чрез њега можемо ујединити с нашом браћом Римскога закона, која с радошћу нама руке пружају: ми сви ваља да се трудимо, дотле да дотјерамо, да нам језик у књигама буде тако једнак, да се свака књига може од слова до слова прештампати од Латинскијех слова Славенскима а од Славенскијех Латинскима, пак ћемо онда (и *само* онда) бити један народ и имати једну књижевност, као н. п. Нијемци закона Римскога и Луторанскога (а кад нам се по времену придруже и она по роду и језику браћа наша закона Турскога — по Босни и по Херцеговини — онда ћемо бити као Нијемци закона Римскога, Луторанскога и Калвинскога, па од свију свачијој вјери част и поштење, а од свакога своме владаоцу покорност и вјерност). Когод опази у томе и каку сметњу, нека слободно каже, пак ћемо се сви старати да је с пута уклонимо: тако се и ја ево усуђујем казати, да они немају право што пишу *a* пред *r* на онијем мјестима, гдје се не изговара, н. п. *varsta*, *parvi*, *parst*, *bardo*, *garlo* и т. д. За што да се пише слово, које се не изговара? А осим тога многе се ријечи различне и у изговору и у значењу не могу у писању разликовати, н. п. *тарнути* и *трнути*, *таркати* и *тркати*, *сарма* и *срма*, *барка* и *брка* и т. д. Гдјекоји сад над таково *a* (које се не изговара) мећу знак (*ă*), да би читатељи знали, *да га не треба изговарати*, но то је још смјешније: није ли боље и паметније не писати га, неголи га писати па читатеље учити да га не треба изговарати? А прости читатељи, који, по правди и по разуму, мисле, да се свако написано слово у читању мора изговарати, опет га изговарају: тако може бити да је од села *Грчин* (у Бродској регементи) постао *Гарчин* (?). Гдјекоји се у томе правдају говорећи, да слог ни ријеч не може бити без самогласнога слова; али ето у нас може, па не само у нас, него и у Чеха, а и у књигама оне западне браће наше, која су писала глаголитскијем словима, може се наћи примјера од тога. Још већма немају право они, који у поменутијем догађајима пишу *e* мјесто *a* (такођер говорећи, да га не треба изговарати): јер кад би се које од ова два слова изговарало, то би у нашему јужноме нарјечију јамачно било *a*; а осим тога и они многе у изговору и значењу различне ријечи морају једнако писати, па читатељи нека *погађају* како их ваља читати, н. п. *дернути* и *дрнути*, *керче* и *крче*, *Церница* (варош у Херцеговини) и *Црница* (нахија у Црној гори) и т. д. Овдје сад морам напоменути још једно. Данашњи је Илирски или Загребачки правопис бољи него сви дојакошњи и остали садашњи правописи јужнијех Славена Римскога закона, али још није онаки, какав би требало да је: они би ваљало према Латинскијем словима да начине осам новијех слова (мјесто *ћ*, *ж*, *љ*, *њ*, *ћ*, *ч*, *ш*, *џ*), а č, ć, ž, š и ě да изоставе, па би тако они имали најсавршенији правопис на свијету, и по правди би могли казати, да је њихов правопис бољи и од Славенскога. Кад би се ово поправило, то Гајеву славу не би умалило, него би је још умножило.

[1]) *Књижевност* мислим да је боље и правије него *књижество* једно за то, што *књижество* не значи *литературу* него од прилике Büchervorrath, а *књижевност* (од *књижеван*) значи управо *литературу*; а друго, што је ријеч *књижество* начињена против својства језика нашега (мјесто *књижаство* или *књижанство*).

Славенски него Руски, но послије су се све приближавали, и сад се једнако приближавају к народноме језику; за то ми боље разумијемо Ломоносова и Державина, него Крилова и Пушкина. А и то је овдје вриједно споменути, да је Русима много лакше узимати Славенске ријечи него нама; јер су они Славѐнски језик најприје поправили према своме народноме: да је царство Душаново остало, па да су наши стари само онолико Славенски језик посрбили, колико су га Руси порусили, и нама би сто пута било лакше узимати Славенске ријечи, и много се не би ни познале у Српскоме језику.[1])

Ово су само мисли моје, које сам се усудио преко Ва- 22
шега Високородија представити друштву Српске словесности. Ја ово чиним само из љубави к нашему народном језику, и, као члан[2]) друштва тога, по дужности; и примићу за особиту срећу, ако ово моје њеколико ријечи макар најмање користи учини језику и књижевности народа нашега.

У Бијограду 18 Маија 1845.

Вук Стеф. Караџић.

Прије овога мога писма прочитано је писмо Г. Петра Матића, и то највише на моју жељу, јер сам ја још напријед секретару друштва, Г. Јовану Стеићу, за то говорио, а и онда

---

[1]) Н. п. како су Руси начинили од отьцъ отецъ и од отьчьство отечество, тако би наши стари начинили *отац* и *отачаство* и т. д. Когод не познаје овијех разлика| између старога и данашњега Славенскога језика и између Српскога и 22
обадва ова, онај не може бити добар учитељ ни у Славенскоме ни у Српскоме језику. Прије 20 година ја сам (у даници за годину 1826) наштампао о овијем разликама повелики чланак (*Главне разлике између старога Славенскога и Српског језика*), и опет највише нашијех учитеља Славенскога језика и другијех књижевника мисли и говори, да је оно све *покварено* и *из незнања без и каквога правила* исписано, што је год у Ср|буљама друкчије него у *данашњему* црквеном језику! Коме би за тијем било стало, одакле ће научити ове разлике, ономе 23
би се могло *сад*, осим поменутога мога чланка и Г. Шафарика Čejeförner, имено-вати много књига, као н. п. Г. Фр. Миклошића Radices linguae Slovenicae veteris dialecti, и S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum; а особито *Остромирово* јеванђелије (од године 1057), које је наштампано у Петербургу 1842 године, и *Рејмско* јеванђелије, на којега су се рукопису до револуције заклињали Француски краљеви при вјенчавању на краљевство, пак се сад (1843 године) трошком Рускога цара на камену изрезало и наштампало (facsimile). Истина да ове пошљедње двије књиге не може сваки наш књижевник ласно ни добити ни купити, али се може набавити по једна за свако по књижевности знатније мјесто народа нашега, као н. п. за Бијоград, за Карловце, за Нови сад, за Загреб, за Тријест, за Цетиње.

[2]) Кад кажемо *чланак*, и *члан* у винограду, зашто да не кажемо *члан* и у *овоме* значењу? То је та иста горња ријеч, само што у овоме смислу код нас није била позната од прије.

у сједници кад су гдјекоји почели говорити, да се не чита, него да се остави у архиву, будући да се зна, шта је у њему, молио сам да се прочита, јер ја не знам шта је у њему, а и други сви нека га чују од ријечи до ријечи. У писму Г. Матића гдјекоје су се мисли слагале са свијем с овима мојима, особито што се тиче прављења новијех ријечи. Кад се
23 оно прочита и гдјекоји већ намјесте уста да му се сми|ју, ја рекнем, да Г. Матић, узевши једно с другијем, има право, и станем то доказивати ријечима овога мога писма. На то рече Г. Јован Хаџић, да је он још из почетка био противан томе прављењу новијех ријечи, но да није могао ништа учинити; и тако се почне о томе и уопћено о Српскоме језику читава распра, у којој сам ја по неколико пута говорио све ово, што сам у писму казао. Кад најпослије Г. президент стане купити гласове, против десетине, да друштво ријечи више не прави, остану само четворица, да се праве као и до сад. По том се прочита и ово моје писмо, и будући да је оно све, што се у њему налази, мало прије говорено и претресано по неколико пута, тако се о њему није имало шта више ни говорити.

И с онијем ријечима: „Мјесто измишљавања ријечи за „„*назívословный Рѣчникъ*““ ја мислим да би друштво Српске
24 „словесности најбоље учи|нило за сад, кад би се потрудило, „да би књижевници наши познали и научили свој народни „језик, и то како у *ријечима* тако и у *мислима,*“ ја сам управо мислио, да би ГГ. чланови друштва најприје сами почели учити Српски језик; но будући да су ме многи од њих криво разумјели помисливши, да ја предлажем да друштво пише Српску Граматику, за то намислим наново то да кажем у идућој сједници, и да се потрудим не бих ли ГГ. чланове на то наговорио. У име тога ја сам ово говорио у сједници 27 Маија:

„Господо часна! Бог зна, кад ћу ја опет имати част „овдје међу Вама сједити, за то се молим, да ми допустите „још мало поговорити о мојијем мислима, које сам ономадне „имао част и писмено предати и о њима устмено говорити.

„Друштва је овога, по уставу његовом, главно намјерење, „старати се за наш народни језик.

„Да је језик највеће благо свакога народа, о томе није „потребе говорити, особито у данашње вријеме, кад видимо „шта се у сусједству нашему ради око тога; а и то ћете Ви

„сви признати, да се у свакоме језику највише пази на пра-
„вилност, на чистоту и на особине његове; како се пак мало
„и рђаво у нас пазило до сад на та својства језика, ја сам
„напомињао ономадне, а сад ми допустите, да оно још боље
„потврдим погрјешкама из *читаонице* и из *Њемачкога буквара*,
„које су књижице писане и наштампане у Бијограду (прва
„1839 а друга 1842 г.) за школе у Србији[1]).

---

[1]) Из овијех књижица ја сам напоменуо само *неколико* погрјешака, али 24
их у објема има толико много, да се *ондје* не могу *поправити*, него би се мо-
рало све прерадити кад би се хтјело начинити као што ваља, и кад би се
хтјеле напоменути и поправити све њихове погрјешке, морала би се написати 25
читава књита, него ћу само за примјер напоменути *штогод*, и ево најприје из *чи-
таонице*: на страни 46 „Човекъ прекопава или преврће землю ашовомъ и мо-
„тикомъ, после меће у ню сѣмена и зарива ій. — Богъ ій залива кишомъ, пада-
„ћомъ съ неба, и грѣе землю сунчанымъ лучама. — Тако израшћује сѣме, кое
„после пушта коренъ, и даје стабла више или манѣ дебела, изъ коій излазе гран-
„чице.“ Овдје је више што не ваља, него што је добро, али да споменемо само
главне погрјешке: ја мислим, да се у Србији *ашовом* слабо земља прекопава и
преврће; свиња *зарива* што, а човјек *покрива* или *закопава* или *сије*; мјесто
„*падајућомъ съ неба*“ боље би било Српски казати, особито за дјецу: *која иде
из неба*; сјеме не *израшћује*, него најприје *клија*, па *никне*, па онда пушта
доље коријен, а горе расту стабла и т. д. Ако ли би ко рекао, да се и онако
може казати, ево још два друга примјера, за које мислим да их нико не ће моћи
бранити: на страни 44 „Црви не имаю такође црвене крви, *а ни ногу*, *будући*
„и не ходе, већъ *пузе*.“ Ко може нек се не смије овоме смислу, а осим тога
црв у Српском језику не *пузи*, него *гамиже* (гмиже) или *мили*. На стр. 50
„Одъ *првы оны четыри частій* свѣта“ (мјесто: Одъ *прве оне* четири *части* свѣта).
Ријечима, које не иду у Српски језик, као н. п. *поне*, *разстояніе*, *биліе*, *востокъ*,
воздѣлава, *причина прозябателногъ движенія*, нема ни броја. *Њемачки* је *буквар*
слабо што бољи од *читаонице*, него по величини погрјешака може бити да је још
гори и смјешнији од ње, н. п. Die Herzgrube преведено је *срчана ямица* (а то
се у народу зове *лажичица* или *жличица*), Scheere *свичице* (а народ каже *пожице*),
Aue *зелено полѣ* (а то се Српски зове *лука*), Quaste *ройта* (а то се Српски зове
кита, н. п. на фесу, а *ройта*, ни ја управо не знам шта значи, и по свој при-
лици биће ријеч Мађарска), Sprosse *клица* (мјесто *младица*, а клица је der Keim),
Gekröse *црева* (истина, да су оно, што се у Нијемаца под именом *крезл* продаје
и једе, *телећа* цријева неисукана, него испорена онако, као што стоје у телету;
али Gekröse у првом анатомичком значењу — Латински mesenterium од Грчкога
μεσεντέριον — по свој прилици биће наш *опорњак*, т. ј. она дугуљаста марамица,
за коју су цријева у наоколо прирасла. У Шумадији у селу Буковику слушао 26
сам гдје сељаци јагњећи опорњак зову *краљица*. — Како оваке ствари, за које
или се не зна како се Српски зову или се једном ријечи не могу ни казати, као
н. п. Nadelholz, тако и оне, које у Србији нијесу познате, као н. п. Orgel,
могле су се изоставити у Њемачкоме буквару, који се пише за *Српску дјецу*).
По гдјекојијем погрјешкама могао би човјек рећи, да онај, који је преводио ову
књижицу, није знао добро ни Њемачки, н. п. Mütze превео *шубара* (мјесто *капа*,
а *шубара* је Pelzmütze), Stemmeisen *гвоздена кускія* (а то је *длијето* или *глијето*),
Geyer *ждралъ* (мјесто *јастријеб*, а *ждралъ* је der Kranich), Quark *сириште* (а
то значи некакав *сир*), Quarz *кварцъ руда* (а то се Српски зове *бјелутак*) и т. д.
— Који људи не разумију свога посла боље од онијех, што су ове књижице пи-
сали, кад би им се морало плаћати радили не радили, ја мислим, да би им за
невољу боље било дати и двије плате да не раде.

„Друштва је дакле Српске словесности прва дужност, да
„језик наш очисти од свега туђега, да утврди његова пра-
„вила, и да нашијем књижевницима, особито учитељима, спи-
„сатељима и писарима покаже прави пут у овоме дјелу; но
„будући да многи од чланова друштва овога, из узрока, који
„би се ласно могли оправдати, сами довољно не познају оно,
„у чему су дужни друге упућивати; за то ја мислим, да је
„друштву сад најпрече, да оно само народни језик наш позна
„и о њему управо мислити почне. Никоме нигда није сра-
„мота учити оно, што не зна. Г. је Стеић показао, да се језик
„наш може научити: у његовој је првој књизи, Макровиотици,
„био језик врло рђав, а у потоњима је све бољи и бољи; а
„још су боље то показала гдјекоја наша Илирска браћа у
„Загребу, као н. п. доктор Деметер и Станко Враз, који ни-
„јесу рођени Срби, па Српски тако пишу, да им међу на-
„шијем списатељима није ласно једнаке наћи. Како друштво
„призна, да народни језик ваља учити, оно ће одмах почети
„напредовати у томе. Из почетка би друштво могло читати,
„н. п. Lesekörner Г. Шафарика и друге књиге, које су писане
„о језику нашему, по том би могло најновије књиге крити-
„зирати, испрва само устмено за своју науку, а по том и у
„журналу за остале књижевнике и за све читатеље. И тако
„би се могло мало по мало дотјерати, да се и у нашој књи-
„жевности може казати: Ово је Српски, а ово није Српски;
„и по том бисмо имали доста књига, из којијех би иностранци
„могли познати и научити наш чисти народни језик; тако би
„друштво учинило језику и књижевности народа нашега не-
„исказану корист, а себи и правитељству, које ће му с трошком
„помагати, осьјетлало би образ и оставило вјечни спомен.
„Ако ли друштво Српске словесности остане при тијем ми-
„слима, да његови чланови не треба да уче народнога језика,
„и да знаду све, него само друге да уче, и по такијем се
„мислима узради, као што се до сад и на оној страни и
„овдје радило, онда ће оно бити на штету нашему народном
„језику, а себи и својима на срамоту; и онда ће се испу-
„нити оно, што су говорили гдјекоји учени Руски путници,
„да ће доћи вријеме, кад ће Срби из Сријема, из Бачке и
„из Србије ићи у Загреб да уче Српски. Они су ово гово-
„рили по што су видјели, како се у Пешти и овдје мисли и
„ради о језику нашему. Може бити, да многи од Вас мисле,
„да ово не може бити; али и ја ево пред свима Вама кажем:

„ако ми у томе послу једнако узрадимо овако, као што смо „до сад радили, а Илири ако само овако узнапредују, као „што су до сад напредовали, онда не само то може, него ће „морати бити. До Вас, Господо, стоји, да то буде или да не „буде, пак сад Бог Вам а душа Вам!“

На ову бесједу моју подигну се одмах она Господа чла- 28
нови, који нијесу хтјели пристати, да се друштво окани прав-
љења новијех ријечи: њих су се ондје десила онда само тро-
јица, но мјесто четвртога придружи им се Г. Јован Хаџић,
који изговори читаву предику, како се Српски списатељи ди-
јеле по томе на двоје, што једни у писању ријечи гледају
на коријен или етимологију, а други не пазе на то ни мало,
него се држе изговора и тако пишу *Србин* и *Српски* и т. д.
Да Г. Хаџић није мене овдје ни споменуо, свак би морао
помислити, да он то говори против мене; али он то није ни
крио, него је поименце мене поставио пред ове друге, као
и себе пред прве. На то сам ја рекао: 1) да у бесједи мојој
нема мјеста, на које би приликовао овај говор Г. Хаџића,
јер сам ја говорио о *језику уопћено*, а како ћемо *ријечи*
писати, по коме *нарјечију*, и друге оваке (према главној ствари)
ситнице, оставио сам за други пут; а 2) да и она Господа,
што мисле и говоре, да се у писању ријечи држе коријена
или етимологије, немају у томе никаквога правила ни посто-
јанства, него пишу како им кад изиђе из пера: на једном
мјесту по коријену, а на другоме по говору (као и ја што
пишем), као н. п. у поменутоме Њемачком буквару на страни
19 „*гусчіе* перо“ и (одмах у другој врсти) „*кошчица* одъ
трешнѣ;“ у Српском буквару на стр. 47 „*очине* заповѣсти,“
на стр. 53 „данъ рођења *очина*,“ а на стр. 57 и 58 „данъ
рођења *отчина*“ и т. д. И тако Господа та, која мисле и го-
воре, да у писању ријечи не треба пазити на изговор, него
на коријен, ваљало би најприје у томе да поставе правила,
и сами да их се држе, па онда друге да криве што их пре- 29
ступају.[1]) И она су друга три Господина говорила којешта

[1]) Ово су они књижевници наши, који тобоже све говоре о правилу, а у 29
самоме дјелу нити каквога другог правила хоће нити познају осим своје воље,
да све мора бити добро, какогод кад напишу. Кад бих ја у овој ствари поста-
вљао правила за *њих*, ја не бих знао шта бих оставио од мога данашњега начина
писања осим, да се у склањању, а и у другијем гдјекојијем догађајима не пре-
тварају она слова, која су по гласу налик једно на друго, н. п. *б* и *п*, *ж* и *ш*,
г и *к*, *з* и *с*, *д* и *т* (па и овдје не знам што бих им друго могао казати за *мозак*
мозга, него да се пише тако, као што се говори. Ово је опет знак, да правда и
истина имају само по један пут, а лаж и будалаштина имају их колико ко хоће;

[30] трудећи се доказати, да наш народни језик нема ријечи за мисли ученијех људи, и за то да они у њему немају шта учити, већ нека пише како који зна и хоће (као и до сад што се радило), а ситнице којекаке да се оставе потомству нека оно поправља (ово је и Г. Хадић говорио). На ово сам ја рекао: „Макар како ми добро и паметно радили, опет ће њешто остати и за потомство; али за што да остављамо за потомство оно, што ми можемо и што смо дужни чинити?“ Г. Јанко Шафарик је казао: „Ми би писали чисто Српски, али не знамо.“ На то сам му ја одговорио: „Кад би ова остала Господа тако мислила и рекла, онда се не би требало о том препирати, него бисмо гледали како ће се учити оно, што се не зна; али ето чујете што они говоре.“ — И тако послије дугога препирања друштво мјесто свега мога предлагања пристане на то, да се купи грађа за Српску *фразеологију*. Кајем се, што нијесам искао, да се купе гласови, јер за цијело мислим, да би с моје стране били ГГ. Л. Зубан, Ј. Стеић, Ј. Шафарик, С. Николић, И. Стојановић, К. Бранковић и К. Николајевић: и тако може бити да би се примило од ријечи до ријечи оно, што сам предлагао, т. ј. да чланови друштва управо уче Српски.

III.

ЧИШЋЕЊЕ И ПОПРАВЉАЊЕ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

Управо кад сам размишљавао, под каквијем бих именом овдје узгред поправио још неколико ријечи, нађем у Поду-

---

за то сам горе и рекао: за *њих* кад бих у овоме правила постављао). Што се пак тиче изостављања једнога слова пред другијем, и претварања онијех слова, која по гласу нијесу тако налик једно на друго, али су изнутра по природи својој сродна и у различнијем догађајима претварају се једно у друго, н. п. *г* у *ж* и *з*, *д* у *ђ*, *т* у *ћ*, *з* у *ж*, *с* у *ш*, *к* у *ц* и *ч* и т. д., морао бих задржати све као што се говори, јер бисмо иначе на срамоту уму људскоме кварили свој језик и против његова својства и благогласија градили други. И Славенски и Српски језик пуни су примјера о изостављању и претварању слова, н. п. *владати* и *обладати*, *свући* и *обући*, *вјешати* и *објесити*, *обрнути* и *вртјети*, *кренути* и *кретати*, *погинух* и *погибох*, *плинути* и *пливати*; мыслити и размѣшлѧти, изводъ и исходъ, размѣна и распѧтиє, носъ и ноздри; *вучем*, *вукао*, *вући* и *вући*; *јунак*, *јуначе* и *јунаци*; *књига*, *књизи* и *књижица* и т. д. Ово су све примјери, против којијех не смије рећи нико ништа. Тако се у Српскоме језику претвара, н. п. *д* у *ђ* и *т* у *ћ*: *досадити досађивати*, *упутити упућивати*; а *з* пред *ђ* претвори се у *ж*, као и *с* пред *ћ* у *ш*: по тијем правилима од *грозд* постане *грожђе*, од *лист лишће* и т. д. И у осталијем свијем језицима има оваквијех примјера, само што писари и списатељи новијих народа нијесу правила у овоме држали тако тврдо као стари Грци, који су били са свијем чисти од етимологичке педантерије. Кад дакле пишемо од *Грк Грчки* и од *Њемац Њемачки*, каква је погрјешка писати и од *Србин Српски? Срьпски* се налази у многијем дипломама пашијех краљева и осталијех владалаца, а ваља да смо толико кадри признати, да паши стари онијех времена нити су били гори ни луђи од нас.

навци од 23 Јуниј чла|нак Г. В. Лазића „*О чистоти и пра-* 31
вилности єзыка Србскога,“ и одмах помислим, да му, по жељи његовој, изиђем на сусрет. Најприје му морам казати нешто о гдјекојијем ријечима, које он поправља.

Од свега, што је казао, ја мислим да има највише право за „*безъ* да га добро познає.“ „Законъ *донети*“ у ономе смислу ја до сад нијесам ни чуо, али и *прописати* мислим да не би било много боље. Ни „руда богата *на* злато“ нијесам чуо, и није Српски. И „онъ му *пребацује*“ Српски се каже: *кори* та (а не *коре*). „*Претерује*“ јамачно је у народу познатије и обичније него ли „не *умђрава* се;“ а тако је боље и „Якова *држе* за учена човека,“ [1]) него „*цђне ученимъ човекомъ.*“ Тако би боље било оставити и: „молио насъ є за *допуштенђ*, ићи дома,“ него ли казати, да је мјесто тога наше: „Молио *є одъ насъ допуштеня*, ићи дома.“ *Искати*, а да рекнемо и *просити*, каже се *шта* или *чега*, али *молити* свагда се говори *за што*, а најобичније је с глаголом, н. п. *молим те, да ми учиниш* (или: *учини ми*) *љубав*. „*Умољавамо*“ је Њемачко erſuchen, и по Српски управо би значило erbitten. Ја бих опет казао, да *одмах* није ријеч Турска (од „*олмалъ*“), него Српска од *мах*. За *таки* прије би се могло рећи да је од Грчкога *ταχὺ* него да| је „Турски,“ а у наш је народ 32
ова ријеч дошла од некуда од овуд, са сјеверозападне стране, јер сам је ја (у осамнаестој години живота мога) најприје чуо у Сријему, одакле је од скора пренешена у Србију. А и *дакле* чини ми се да је одовуда пренешено у Србију, а јели од Талијанскога dunque, или није, за то се не ћу препирати. *Осечци* нијесу *сачма*, него су комади *исјеченога* пушчаног зрна. За „*рубиште*“ (мјесто *без* и *алатно*) ја бих рад знати, да ли се та ријеч говори гдје у народу, или ју је Г. Лазић сад начинио, јер је до сад нијесам чуо. Јели наш *тур* од Турске ријечи *отур* (сједи), о томе не ћу ништа говорити; али *сђдиште*, колико ми је до сад познато, значи *мјесто* гдје се *сједи*. Истина да би било посмијешно, али би било много приличније, кад би ко тражио сродство нашега *тура* са овом

---

[1]) Само се за старе Грке не зна, да су од кога примили науке и уза њих 31
гдјекоје ријечи и начине говора, а остали сви народи, који су послије примали науке један од другога, попримали су и нешто од обога тога, тако су н. п. Латини примили од Грка, Нијемци од Латина, Руси од Нијемаца: тако ћемо и ми *морати* којешта примити из другијех језика (и већ смо гдјешто и примили), само се треба старати и чувати, да не примамо ништа *без невоље*.

истом Славенском ријечи у значењу *дивљега вола* (Uierochs) и са Дубровачком *турицом*,[1]) него што Г. Лазић каже, да је
33 *тур*| „одъ турск. *отура*, српски *сѣдиште*.“ *Око* поред *около*, и *као* поред *како*, и *док* поред *докле*, ја мислим, да је све добро и красно, и да то ни једно не треба гонити из језика нашега. Може бити да је наш *посао* (а не *посо*) и Руски *посолъ* од једнога корије̇на, али су у значењу ове двије ријечи врло различне једна од друге: *посао* у нас значи *рад*, као и *пословати радити* (arbeiten); а да *радити* не значи *пословати* или *дјелати*, него да „значи наш *радъ бити* што *дѣлати*, или бригу *носити о дѣлу*, или *работи*,“ то може рећи само онај, који не гледа, шта ријечи у народу значе, него шта би, по његовијем мислима, морале значити. *Двери* Срби зову само средња врата на олтару у цркви, па и то би по својству Српскога језика ваљало казати *двари* (као што се и у Далмацији више Цетине *Задварје* — Талијански Duare — зову зидине од старога градића, који је био као *врата* од свега доље краја до града Омиша на мору). Кад бисмо почели писати *колебка* (мјесто *колевка* или *колијевка*) и *дќеръ* и *дќи* (мјесто *кќер* и *кќи*), онда би нам се управо могло рећи, да *градимо* језик; и не би се остало само на томе, него би друга браћа, сваки по своме вкусу, нашла и више такијех примјера.

34 Ја и Г. Лазић сложни смо у томе, да језик наш ваља чистити и правила његова истраживати и утврђивати; али се у том не слажемо, што ја мислим, да језик наш најприје

---

[1]) У Дубровнику за времена републике шло је уз месојеђе осим различнијех машкара троје чељади, којијех су имена била: *чороје*, *вила* и *турица*. Чороје је имао хаљину чупаву, по којој су били испришивани којекаки репови, а највише лисичји, а у руци је имао зелену гранчицу или киту цвијећа. Вила је била обучена у бијелу женску хаљину, по којој је опасана црвеном пантљиком, а таком су јој и рукави више лаката били свезани; на глави је имала бијело покривало и вијенац од цвијећа, а преко лица, на коме је била маска, црвеном пантљиком наоколо опшивен комад суре чохе, који је подизала кад је играла, а кад би пошла, опет би га спуштала; у руци је носила као лук на три угла искићен сав цвијећем. У турице није се људска глава ни видјела, него је више ње на дугачкоме чупавоме врату била коњска с великијем зубима, која је тако начињена, да су се уста од оздо могла ласно отворати и затворати; а ноге је имала чупаве и на дну као у тице. Уза њих је шао човјек један с бубњем,
33 те је ињ једнако ударао. Они су| излазили први пут на сретење и по том сваког свеца до часнога поста; први дан су пролазили и кроз саборну цркву, а на светога Влаха (који се зове и свети *Блаж*, и пада 3 Февруарија по Римскоме календару) излазили су и пред кнеза. Идући по улицама гдјешто би се устављали те су вила и чороје играли, а турица је једнако клоцала својијем зубима. Прости људи по Дубровнику приповиједају, да је такова животиња, као турица, заиста некада била, па је ухватили и убили; књижевници пак њихови кажу, да се то чинило за успомену негдашњему ратноме богу *Туру*. Може бити да ћемо о овоме други пут што и више говорити.

ваља чистити од онијех погрјешака, које су наши књижевници ућ увели, а он хоће да поправља *и народни језик*, не разликујући оно, што су књижевници наши, понајвише нашега нараштаја, увели у један дијел народа нашега, од онога, што је у *свему* народу *Бог зна од колико стотина година*. Који од нас двојице више има право, то ћемо оставити другима нека суде и пресуђују, а ја ћу ево овдје да покажем још примјера од мога чишћења и поправљања.

1) Садашњи списатељи наши понајвише пишу: *дванајстъ, тринајстъ, четрнајстъ* и т. д., а ја мислим да је правилније и у народу обичније *дванаест, тринаест, четрнаест* и т. д. Ја сам се прољетос у Карловцима о томе разговарао с неколицином од ученијех Срба, и једни су одмах казали, да *ни они сами* не говоре на крају *айст*, него *аест* или само *ест* (*дванаест* или *данест*).

2) Готово сви наши садашњи списатељи пишу имена средњега рода у дат. и у твор. и сказ. падежу мн. броја на *ама*, н. п. *перама, пољама*; а у народу је обичније на *има: перима, пољима* и т. д. И о томе сам се разговарао у Карловцима, и истина да су из најприје многи били против мене, али кад сам узео за примјере ријечи, које се често говоре, н. п. *врата, уста, леђа, њедра, кола, плеће, јаје, брдо*, понајвише их је одмах признало, да је обичније за *вратима*, него за *вратама*; на *леђима*, него на *леђама*; у *њедрима*, 35
него у *њедрама*; на *колима*, него на *колама*; на *плећима*, него на *плећама*; лежи квочка на *јајима*, него на *јајама* и т. д. Само оне ријечи средњега рода, које се свршују на *ије* (каковијех у Српскоме језику управо и нема, него се узимају из Славенскога), у овијем падежима имају *ама*, н. п. *нарјечијама, поученијама*. А тако би морале имати и оне праве Српске ријечи на *је* (н. п. *обиљежје, уздарје, класје, наручје, подушје*), које би се склањале у мн. броју, али се највише њих склања само у јединственоме.

3) Гдјекоји наши списатељи пишу у *скупи*, а ја бих рекао, да се у народу каже у *скупу*, н. п. јесу ли сви у *скупу*? (то сам слушао у народу Бог зна колико пута).

4) У Сријему и у Бачкој и у Банату *говори* се и списатељи из онијех крајева пишу *пужати* (се), а у осталоме народу говори се *пузати*, и ово је друго јамачно правилније, јер је *пузати пужем* како год, н. п., *мазати мажем* и *ре-*

зати режем. По свој прилици су ово књижевници наши покварили мислећи: кад се говори *пужем*, ваља да се каже и *пужати*.

5) Тако се по споменутијем горе крајевима *говори* и пише *јашити јашим* мјесто *јахати* (или *јаати* или *јати*) *јашем*, и *миришити миришим* мјесто *мирисати миришем*. *Јахати* је
36 *јашем* као *махати машем*, а *мирисати миришем*[1]) као *писати пишем*. Ја сам се прије неколико година *о јашити јашим* препирао у Карловцима са свијем ондашњијем професорима, и гдјекоји су казали, да би се и у Сријему могло чути, н. п. *јашу* људи на коњма; али и кад то не би било истина, свак може дознати, да је *јахати јашем* правилније и у више народа обичније него *јашити јашим*, како год и *мирисати миришем* него *миришити миришим*, и да су ове ријечи исто онако покварене, као *пужати*.

6) У поменутоме Бијоградскоме Српском буквару на страни 47 од оздо у другој врсти стоји *расту*, а у осмој *нарастіо*. Према *расту* ваљало би да је *нарастао*, а према *нарастіо* морало би бити *расте*: једно мора бити погрјешка или барем горе од другога, и ја бих рекао, да је *растем расти* (у овоме смислу, кад значи wachſen) боље него *растим растити*. Истина да би онда *растем* био, може бити, једини глагол, у кога је друго лице накл. запов. као и накл. неопред.; али се мени чини да је у народу тако најобичније, н. п. *расту кукурузи, расте трава*, јеси ли велики *узрастао*? *Расла*[2]) јела насред Сарајева — и т. д.

---

[1]) Покојни митрополит Стратимировић читајући једном у Карловцима преда мном ону краљичку пјесму:

Овде нама кажу
Старога властеља,
Кад у цркву иде,
Жубори му брада,
36 Као жуборика;
Кад из цркве иде,
Мирише му душа.

Код *Старога* властеља рече ми: „За што не *стараго* него *старога*?“ А кад му ја одговорим, да се тако говори и пјева, он рекне: „Ако пијан човек посрне и падне, не ваља да и ти то чиниш, него ваља да се чуваш и другоме да кажеш нека се чува.“ А код „*Мирише* му душа“ рече: „За што не *мириши*, него *мирише*?“ А кад му ја одговорим, да се и то тако говори и пјева, и да је правилније *мирисати миришем* (као *писати пишем*), него *миришити миришим*, он више ни ријечи, него настави даље читати.

37 [2]) Многи ће наши филолози рећи, да не треба писати *рас|ла, расло, расли, расле*, него *растла, растло, растли, растле*, јер је од *растем, растао;* а ја кажем,

7) Највише нашијех књижевника пишу *стојати* (*стояти*), 37
а мени се чини, да је у народу, особито изван Сријема и Бачке и Баната, обичније *стајати* (*стајах, стајаше, стајао* сам и т. д.): што се у садашњему времену каже *стојим*, на то не треба гледати, нити *стајати стојим* треба мијешати са *стајати стајем*.

8) Познато је, да сад већ многи говоре и пишу *боле* ме глава, *болу* ме ноге, а ја сам то први пут чуо у осамнаестој години мога живота из Доситијевијех књига („не *болу* ли те уста“). Глагол је овај управо *бољети* (*болети*) *боли*, па књижевници наши ваља да су помислили: кад се каже *болео* ме зуб, ваља казати и *боле* ме, и тако су га покварили помијешавши садашње вријеме с накл. неопред. Као *бољети боли* иде и *вољети волим*.

9) Многи списатељи наши пишу *корети корем*, а може бити да се тако гдјешто и говори; али је то покварено, јер највише народа говори, као што је и правилније (према Славенскоме и Руском језику) *корити корим*; тако су и од овога сложени глаголи: *прекорити, укорити* и *покорити*.

10) Од глагола *умети умем* у трећему лицу множ. броја садашњега времена понајвише пишу *уму*, а ја мислим да би 38
правилније било *умеју*, и све ми се чини да сам у народу тако слушао: старославенски је оумѣѭтъ, Руски *умѣютъ*, а Српски по јужноме нарјечију *умију*: тако мислим да би и по сјевероисточноме морало бити *умеју*; а како је од *умем*, тако мора бити и од *разумем, смем, приспем, доспем*.

11) Ја сам у одговору на *Утук* Г. М. Светића (на страни 9 и 10) доказао, да је правилније *ароменити* него *ароменути*, и Г. је Светић, послије свега пређашњега свога доказивања, да је друго правилније од првога, то признао, јер у *грађанскоме законику* има *аромѣнити, замѣнити* и т. д.: и ваљало би да се у томе угледају нањ и остали сви наши списатељи. А како год што не ваља *ароменути* мјесто *ароменити*, тако не ваља ни *оканути* се мјесто *оканити* се, јер

да управо ваља овако, јер је народ *благогласија* ради *т* изоставио, а ко у овоме догађају не мари за *свој* народ, и мисли, да он од свега њега боље зна, шта је лијепо и благогласно, ономе ћу казати. да Руси пишу не само *расла* (и *росла*), *расло, расли, отрасль*, него и у првоме лицу мушкога рода *росъ*, па послије *росла, росло*. Ово је додатак к ономе говору на страни 28 и 29 о претварању и изостављању слова

и овај глагол, и прост (*канити* се) и сложен има на крају *нити ним*, а не *нути нем*.

12) У нашему језику има много ријечи, у којијех се *а* пред пошљеднијем полугласнијем словом изоставља у свима осталијем падежима осим род. множ.; међу овима су ријечима и оне, које се свршују на *лац*, па се у род. и даље свуда осим род. мн. *л* пред *ц* (по својству нашега језика) претвора у *о*, н. п. *жетелац, жетеоца, жетеоцу, жетеоци*, род. мн. *жетелаца*; тако: *усталац, устаоца, усталаца; пратилац, пратиоца, пратилаца; владалац, владаоца, владалаца; талац, таоца, талаца; колац, коца* (мјесто *кооца*), *колаца; долац, доца* (м. *дооца*), *долаца* и т. д. Будући да се у оваковијех ријечи много више говоре они падежи, у којима се изго-
39 вара *о* него ли они са *л*, за то је многе наука (die Angewohnheit) преварила, те говоре и пишу *о* и у имен. јед. и у род. мн., н. п. *жетеоц*, род. мн. *жетеоца, пратиоц пратиоца, владаоц владаоца* и т. д. Тако Г. М. Светић (у III ч. С. љетописа за годину 1829 на стр. 90) има *кооц* мјесто *колац*!!! Како други мисле: кад се говори *жетеоци*, ваља казати и *жетеоц*, тако ваља да је и он помислио: кад се говори код *коца*, на *коцу*, ударио га *коцем*, ваља казати и *кооц*. По такијем правилима ваљало би казати и *теоц* мјесто *телац*, и *теоца* мјесто *телаца*. Когод управо познаје, како постају ријечи у језику нашему, ономе не треба доказивати, да су правилније ове ријечи са *лац* него са *оц*; а ко то не зна, ономе мислим да ће се најлакше доказати кад му се напомене неколико оваквијех ријечи, у којијех се *л* нигдје не претвора у *о* (највише за то, што се ријетко говоре), н. п. *дулац дулца, убилац убилца, крвопилац крвопилца, жалац жалца, залац залца; палац* кад значи der Daum каже се *палца*, а кад значи die Speiche (на точку), онда се у мн. броју каже *паоци* (и отуда послије *упаочити* точак и *паочаница*). А да се оваке ријечи у народу говоре на *лац* и на овој страни, свједочи Г. Игњат Брлић у својој Граматици на страни 29, него се чудим, како је могао казати, да су то „nur kroatiſche Provincialismen!“ А за онога који *тка* опет вели, да је обичније *ткалац* него *ткаоц*!

За сад је доста.

Још мало тога.

Пошто је ово већ било написано и у штампарију предато, примио сам у Подунавке Nr. 28, 29 и 31 наставак Г.

Василија Лазића *о чистоти и правилности језика Српскога*, о 40
којему мислим да је вриједно и нужно казати коју ријеч.

По својству нашега језика правилније је *лажица* и *жлица* и *ожица*, него *ложица*, и светри се ове прве ријечи у народу више говоре од ове пошљедње. *Враг* у народу нашему значи само *ђаво*. *Џеп* се по јужнијем крајевима народа нашега зове *чпаг*, а *тоболац* је *кеса* (у нашијем крајевима од *коже* и виси о појасу, али на југу и свака друга); а ни *мехуръ* ни *врећица* није права ријеч за *кесу*: *мехур* је die Urinblase, од чега и кеса *може бити*, а *врећица* је мала *врећа*. *Угурсусъ* и *хърсъсъ* (или *харсъсъ*) то су двије *различне* ријечи: прва значи *несрећа* или *несрећник*, а друга *безобразник* (у нас крадљивац или лупеж). Истина да је *аманет* (и *аманат*) и *остава* доста у близу, али опет са свијем није једно, јер н. п. кад се каже: Аманет ти Божиј моја дјеца! ту се већ *остава* не би могло рећи. Митрополит је Стратимировић аманет преводио *надушное*, а најпослије је опет казао, да се задржи (Црногорци се и заклињу *аманатом*). *Пивница* нити је *хан* ни „*мејханъ*,“ него је зграда, у којој *пиво* (пиће) *стоји*. *Калем* није *перо*, него је *трска*; а за *камин* како би се могло казати да је Српски *трска*, кад је камина више од *различнога дрвета* него од *трске*? Већ ако да се преведе с Њемачкога Pfeifenrohr? Ни *цев* не ваља за камин, већ нека стоји *камин* и *чибук*, као што ће остати и *лула*, и *тепсија*, и *бурмут*, и *бурмутица* и друге многе туђе ријечи. Исто тако не ваља ни *надевенъ кутусъ* мјесто *сарма*: то би се само онда могло казати, кад би се купусна главица извртјела па надјела, као н. п. што се надијевају тикве| или келераба. *Ћевап* 41
јест *печење*, али у *нас* није *свако*, него само оно, кад се месо изреже на комадиће па се наниже на ражањ и онако испече. *Дохитити* истина значи *дохватити*, али *хитити* и *хитати* значи *бацити* и *бацати*. *Конаковати*, кад би ко у Српскоме језику рекао, значило би *ноћити*, а не *пребивати*; „*преноћъ имати*“ јамачно је измишљена сад ријеч. *Бичак* чини ми се у нас значи *нож* (а не *бритва*), али се у правоме Српском говору та ријеч слабо чује. *Зерзеле* (мјесто „*трусъ землѣ*“) ја нигда чуо нијесам, а тако ни *шаликъ* (мјесто *конац* или *жица*): ја мислим да оваке ријечи, а исто тако и оне, које су истина познате, али се у Српскоме језику слабо говоре, као н. п. *белли*, *ћитап*, не би требало овдје ни спомињати. *Кијамет* је ријеч позната у народу нашему, али да је то

Српски воскресеніе нити сам до сад чуо нити бити може: у Срба је *васкрсеније* празник, коме се сви радују, а кијамет значи као нѣкака велика пропаст, н. п. кад је мећава или лапавица рекне се: *Као у очи кијамета;* а кад ко по такомевремену хоће куда да иде, реку му: *Куда ћеш по томе кијамету? Кијамет загрмио! Кијамет пукао!* (кад се што као проклиње). Приповиједа се како су питали Насрадин-хоџу *кад ће бити кијамет* (смак свијета?), а он одговорио: „Кад „ми умре жена, биће мали кијамет, а кад ја умрем, онда ће „бити велики.“ Ово је све био говор о томе, *шта значи* кијамет, а *Српски* мислим да би најприличније било казати *смак свијета* или *страшни суд*. У превођењу оваковијех ријечи, које су у народу нашему познате, више ваља гледати на то,
42 шта у нас већ значе, него ли на оно, шта значе у њи|ховоме првом језику; јер сила има примјера, како ријечи мијењају значење не само у различнијем језицима, него и у њиховијем нарјечијама. Ни *крој*, ни *направа*, ни *видъ* према ријечи *калуп* није ништа. *Боја* није *шара*, јер у шари може бити *различнијех боја*. Ако је наш *чичак* Турски *чичек* (цвијет), то су Срби рђаву част дали Турскоме *цвијету*. Кад би ријеч *збиља* и била постала од Турскога *белли*, опет мислим да је не би требало гонити из језика нашега. Има ли Турска ријеч *дери* (кожа) како сродство с нашијем *дерати*, то не знам, али за цијело мислим да је *дерати* у нашему језику *једна* ријеч и кад значи ſchinden и кад значи reißen. *Сукно* се у нас зове оно, што се код куће ради, а *чоха* се у Црној гори зове и *свита* (од чега се и у Србији зову оне стризе, што се купују те се њима шарају зубуни и друге бијеле хаљине). *Чаршав* нити је *простирач* ни *простирка* ни *поњава*: јер је он *само* од *платна*, па се меће и на *покривач*. *Јорган* јест *покривач*, али није *сваки; покров* је оно, чим се покрива *мртвац*, а *покровац* је оно од костријети, што се њиме покривају *коњи*. Тако и *душек* није *свака постеља*. *Кебе* се по југозападнијем крајевима зове *бијељ* и *бијељац* и *бјељина*, а „*струшни* покривачъ“ ја не знам шта би друго било до *покровац*. *Чесма* се управо Српски зове *точак*; *студенац* и *кладенац* је *бунар* (гдје се вода захвата или вуче), а *источник* у народу ја нијесам до сад ни чуо (него *извор и врело*). *Муштерија* у нас не значи *гост*, јер гост може бити и да не тражи ништа, а муштерија сваки тражи и жели имати нешто. *Калфа* и *ортак* у нас не значи једно: ортак је *друг*,

а| калфа је *најамник*. Ја бих прије рекао, да је *закерати* 43
ријеч за себе, а *ми* да је мјесто *мени*, него да је Турско *ми-закере*, једно за то, што се говори и без *ми*, н. п. Шта *закераш*? Немој ту *закерати* којешта; а друго, што сам ја ту ријеч најприје чуо у Сријему. *Пестница* мјесто *песница* и *трсћка* мјесто *трска* иде у онај говор на страни 28, само ћу овдје споменути, да *трска* (и *трстика*) не значи „кад є *мала*,“ него само *једна* из цијелога свога друштва, као н. п. и *травка*, *сламка*, *бујатка*, *воћка* и т. д. Мјесто „*кошта* 100 ф.“ нити ваља *важи*, ни *важно* є, ни *заслужує*, него се Српски *једном* ријечи каже *стоји*. Мјесто: „бобъ ми нигда *не прія*,“ Србин би прије казао: боб ми *уди* (*худи*). *Породица* значи оно, што се од кога *породило*, т. ј. синови, унуци, праунуци и т. д. И тако кад *фамилија* значи *жена* и *дјеца* (н. п. гдје ти је фамилија? Отишао к својој фамилији и т. д.), онда је *породица* приличнија него и *колѣно* и *лоза* и *корије*н и *племе* и *род* и *крв*; опоминьем се из једне пјесме како су писали некакоме старцу *Варићаку*,

Да поведе своју *породицу*,
Породицу, *Варићаковиће* —

Што пак Г. Лазић каже, да „*породица*, образовано како и *богородица*, преће би могла значити *породилю* него ли *фамилију*,“ то иде у оно, што он многијем ријечима одриче право значење и намеће им друго по својој вољи; као што је прије казао за *посао* и за *радити* и *рад*, тако и сад каже, да *поклонити* коме што „не значи ништа, но *поклонити се*, сагнути се;“ да *раст* значи само растење der Wuchs (а не зна да је наш *раст* die Eiche од Славенскога храстъ, за то| Хрвати пишу hrast); да нигда не ваља писати *рђаво* мјесто 44
зло, „зашто у правомъ смислу *рђаво* значи само оно, што є *зарђало*;“ да „када намѣравамо означити лице, коє се лишава имања, не треба намъ писати *сирома*, сиромашанъ човекъ, *сирота* жена, *сироте*[1]) дете, arm, сиротиња, сиромаштво Armuth, но *оскуданъ*, *убогъ*, *худъ*, неимућъ човекъ, *скудостъ*, *убожество*, *неимућство*, *нишшета*.“ Осим онога, што сам казао на страни 32 за *радити* споменућу још и ово, да је *рђа* и у моралноме смислу тако позната у језику нашему, да се из

---

[1]) Кад се каже *сирота* жена, *сирота* није прил. име него сушт., и за то не треба ни говорити ни писати *сирото* дете: тако говоре само наши књижевници, који не познају народнога језика.

њега не може истјерати нити има узрока, за који би се тјерала, н. п. *Рђо* једна! *Рђа* те убила! *Рђо* и чаћо! Удри *рђом* о земљу (па учини то и то); не може да се отресе од *рђе*; Пасја те *рђа* не убила! *Рђом* кап'о док му је колена! — *Убог* има истина и у народу, али *убожество* нема него *убоштина*, а кад би било на *ство*, морало би бити *убожанство*; *скудость* ни *ништета* нијесам чуо до сад у народу; *худ* у нас, као и у Руса и у Крањаца, не значи *сиромашан*, него *рђав*, ſchlecht, па за што једној својој ријечи право и познато значење да одузимамо и другој, мање познатој, да га намећемо? Жао ми је што Г. Лазић не каже, *за што* би *таштити* се било правилније од *аштити* се! — Кад не бисмо имали ријечи *господар*, ја бих вољео задржати и *саибија*, него ли начинити *собственикъ*: ово је од слова до слова превод Њемачке ријечи der Eigenthümer, а нама не треба ни
45 *собст|вени* у овоме смислу, н. п. ſein eigenes Haus Српски се каже: *његова* кућа: ту више нити што треба нити чега нема, јер што је *његово* није *моје*, а што је *моје* није *твоје* и т. д. *Число* нити је Српски нити значи *ракам*: *ракам* и *рачун* значи у *нас* die Rechnung, а *число* је die Zahl Српски *број*. Кад мјесто *кат* имамо ријеч *под* („Она с' краде од *пода* до *пода*"), шта ће нам непозната *горница*? Кад мјесто *хабер* имамо *глас*, шта ће нам *вѣсть*? Српски није *оцет* него *оцат*, а у Далмацији има за *сирће* још боља ријеч *квасина*. Конак се каже Српски *двор*, а *обиталиште* нити сам чуо да у народу ко говори (као ни глагол *обитати*), нити би та ријеч значила *конак* или *двор*, него die Wohnung, које се Српски каже *стан* (као што је казано у I књизи Српск. нар. пјесама на страни 261). *Вѣрозаконъ* је скована ријеч као и *собственикъ*, а и *вѣроисповѣдъ* нимало није боља ни приличнија од ње, и код нашијех ријечи *вјера* и *закон* не треба нам ни једна.

У 32 Nr. Подунавке Г. Лазић наставља једнако ово чишћење и поправљање језика нашега. Истина да сам се ја обрадовао кад сам се и од овога дојакошњега опростио, али се опет не могу растати с овијем послом да се још једном не повратим. Он каже, да је *узрок* „нѣм. Urſache, а срб. *причина* одъ предлога *при*, и глагола *чинити*." Да је ријеч *узрок* од Urſache, то се не може тако ласно доказати, као што се може рећи, јер у нас има више ријечи, које су тако сложене с предлогом *уз*, као н. п. *узвод* и *успор*. У Хрватској се говори и *зрок* мјесто *узрок*, као што има и Раић у Бој змал

са орловы: („Мы немамо меѣзъ собомъ зрока никаквога“). — Истина да ми у језику имамо и предлог *при* и глагол| *чи-* 46
нити, и *зачинити* и *начинити* и *учинити*; али *причинити* и *причина* ја, који сам се међу чистијем Србима родио и узрастао, и који већ више од 30 година народни језик наш учим и ријечи тражим и купим, још у народу нигдје нијесам чуо; па и кад би се рекло *причинити*, у нас би прије значило што друго (као н. п. *прирадити, принијети, привести, прибити*), него verurſachen. Тако Г. Лазић и за многе друге ријечи каже, да *Срески* значе то и то, а њих у Српскоме језику или нема никако или значе са свијем што друго: н. п. ријечи: *способанъ, собственикъ, обиталиште, воскресеніе, источникъ, обясненъ*,[1]) *скудостъ, число, наслѣдіе, митница, полезно*, у језику нашему ја до сад нијесам чуо никако, а гдјекоје не могу ни бити; а н. п. *крвникъ* није *душманъ* (*непријатељ*) него је der Mörder, *часъ* није *сахатъ* него је само њеко врло мало *вријеме*, *обѣдъ* није *манџа* него је *ручак* (а *манџа* је *јело*), *мито* није *ћумрук* него је die Beſtechung (а *ћумрук* се Српски каже *царина*) и т. д. Само за оне ријечи може Г. Лазић, и сваки други, по правди казати да су *Српске* или *Срески* то и то да значе, које народ наш у језику своме заиста има и у ономе истоме значењу говори; а когод то каже за ријечи, којијех у Српскоме народном језику или нема никако или друго што значе, онај *на срамоту своју читатеље вара и језик наш замршује и квари*. Ово није роман или каково друго измишљавање да списатељ може ми|сли намјештати 47
по својој вољи, него је описивање народнога језика за науку и знање другијем људима; за то се ту мора највише старати, да се ништа не каже друкчије него што јест.[2]) А ко добро не познаје народнијех ријечи и њихова значења, ко га нагони,

---

[1]) *Обясненъ* и кад би се у народу говорило опет не би значило *цевап* 46
него само die Erklärung, а *цевап* значи die Verantwortung, којему је значењу Српски најближе *одговор*, особито кад се каже, н. п. учини ти то *у мој одговор*. Ко би сумњао да све зна, код многијех оваковијех ријечи могао би се помоћи и у моме Српскоме рјечнику.

[2]) Овдје се може напоменути и онијем нашијем књижевницима, који преводе 47
рјечнике с Њемачкога или с каквога другог језика, да туђе ријечи, за које мисле да се Српски не могу казати једном ријечи, *описују* нашијем језиком, а гдје би они у таковом догађају начинили нову ријеч или узели Славенску или Руску, или из каквога другога Славенскога нарјечија, свагда то ондје да кажу, да читатељ може знати, шта је народно шта ли није. Овако радећи могли бисмо ми поправити погрјешке нашијех дојакошњијех списатеља и заслужити, да нам иностранци вјерују и да се могу ослонити на нас.

да се намеће свијету за учитеља у ономе што сам не зна? Не би ли боље и паметније било, да човјек сам најприје учи оно што не зна, па онда друге ономе да учи? Али оваки људи ваља да мисле, да је срамота признати своје незнање и учити оно што се не зна; а друге учити и у ономе што сами не знаду, да је слава и част! На част им така и памет и слава и част!

И Г. Лазић овијем својијем послом доказује, да ја у свему имам право што сам год у овој књижици казао за наше књижевнике, и да је оно све још учтиво и преучтиво.

IV.

КРИТИКА У ЈЕЗИКУ

[Овај чланак види под истим натписом у овој књизи под бр. XXXIV, стр. 92.—96.]

V.

ОДГОВОР НА „ЗАДАТАКЪ СРБСКОМЪ ФИЛОЛОГУ“

[Под овим натписом види овај чланак у овој књизи под бр. XXXIII, стр. 83.—86.]

VI.

ПРИМЈЕЧАНИЈА НА ПРЕВОДЕ Г. ТОМЕ ЉУБИБРАТИЋА, И НА ПРИМЈЕЧАНИЈЕ НА ЊИХ Г. СТАНИМИРА ЖИВКОВИЋА.

[Ова „Примјечанија“ *види у другој књизи* „Грам. и полемичких списа“ *под бр. XIV, стр. 95.—106.]*

VII.

„О СРБСКИМЪ РѢЧМА ПРЕДѢЛНЫМЪ.“

Под овијем именом наштампан је у Nr. 31 Подунавке Г. J. C. Поповића чланак, који је мени врло повољан, јер се тиче моје најмилије забаве, т. ј. језика нашега; за то ћу и о њему овдје на свршетку да кажем неколико ријечи. У почетку овога чланка каже Г. Поповић: „Рѣчи, коє се не „чую обште у народу, него у поєдинымъ само мѣстима или

„предѣлима, и коѥ се по томе предѣлне, или провинціализми „зову, обично немаю довольно уваженія, и сматраю се као „такове, кое се поне у књигама, гдѣ се чистота ѥзыка строго „захтѣва, не могу употреблявати.“ Из овијех његовијех ријечи читатељи ће ласно разумјети, о чему је овдје говор.

Док народ нема особитога књижевнога језика, дотле не може имати ни *предјелнијех* ријечи, које се у *књигама не могу употребљавати*. У таковоме је стању и наша данашња књижевност. Данас је у нас свака ријеч народна, која се у народу говори, макар и у једноме селу, особито ако је од Славенскога корије̇на; а кад скупимо све народне ријечи, колико се то може у живоме језику, и кад књижевници напи 76
управо познаду свој народни језик: онда ће се тек моћи казати које су ријечи свега народа, које ли су *предјелне*, и које не ваља употребљавати у књигама. А кад бисмо у данашњему стању наше књижевности стали то одређивати, могли бисмо многе праве народне и опћене ријечи огласити за предјелне, а предјелне за опћене. Истина свега овога посвједочиће се овијем, што ћу сад да кажем о предјелнијем ријечима Г. Поповића.

Од 16 ријечи, за које Г. Поповић у овоме чланку каже, да се говоре само у Вршцу, 10 их је познато и у осталоме народу изван цијелога Баната: *кљукати, титрати* се, *личити, смрека* и *волим* имају и у моме Српскоме рјечнику; *плизити, оплизнути* се и т. д. говори се и у Србији по источнијем крајевима народа нашега, и по свој прилици биће у наш језик дошло од Бугара, који кажу и *плизгавица* мјесто *клизавица* (за нас је ближе ову ријеч испоредити с *плазати* се него ли са данашњијем Славенскијем ползнѫти, а овоме је свему корије̇н старославенско плъзати). *Тулуз* и *тулузина* говори се не само у свему Банату, него и у Србији доље преко Мораве (вриједно је овдје споменути, како у народу нашему има много ријечи за кукурузно стабло, н. п. у Јадру се каже *кукурузовина* и *шашаровина* (један струк *шашарика*), у Шумадији се чује и *шашовина* и *шашљика* (један струк од *шаш*?), у Хрватској гдјешто говоре и *кукружњак* и *стрмуљика*, у Банату и доље преко Мораве *тулузина*, у Далмацији гдјекоји кажу *кукурузна слама*, а може бити да се његдје говори још и друкчије. Тако исто има много имена и за оно, на чему су| зрна, н. п. у Јадру се каже *окомак*, у Шума- 77
дији *кочањ*, у Сријему и *чокањ* и *чоков*, у Банату и доље

преко Мораве *тулуз*, око Петриње *отучак*, даље у Хрватској и *шашарица* и *клас*, у Бјелопавлићима *окласина*, у Далмацији гдјешто *кукурузни коријен*, по гдјекојијем мјестима *шигурина* (*шетурина* и *шатурина*), његдје може бити и још друкчије). *Машка* (оно дрво, што се њиме одбија лопта и попик) говори се и у Срије му и у Србији око Дунава. *Буљуна* је покварено од *буљина* (и ова тица има више имена: *сова, совуљага, јегина, буљина, утина*). *Обга* говори се и у Смедереву, и ја бих прије рекао, да је ова ријеч једнога корijена са *јуфка* и *јушка*, него ли да је од нашега глагола *обвијати*. Тако остаје само 6 ријечи (т. ј. *крецав, салутак, мацино злато, ирвача, трешељка* и *качка*), за које не знам, да ли се говоре још гдје осим Вршца. Може бити да је *качка* од *скакати*, али се у овакијем догађајима ваља бојати, да се што не каже онако, као што је покојни митрополит Стратимировић доказивао, да је ријеч *Кокан*, у пословици: „Нема кола без *Кокана*,“ постала од *скокан* (који *скаче*), а није знао, да се у народу о томе истоме Кокану и о његовоме *колу* и *игрању* још сила којешта и *пјева* и *приповиједа*. — *Смрека* је ријеч позната у Србији и у свему народу нашему к југу, а *вења* ја сам најприје чуо у Срије му, и за то сам у рјечнику назначио код ње „у Срије му, у Бачк. и у Бан.“ Тако је исто глаголу *волим* (и *вољу*, а за *волем* казано је већ да не ваља) право и опћено значење lieber wollen, malo, као што је назначено и у моме рјечнику; а „*имамъ што радо*,“ *то* је *предјелно*, које[78] сам ја чуо пошто сам рјечник онај наштампао, и које је по свој прилици узето за невољу, будући да у нас, колико је мени до сад познато, нема праве ријечи за etwas gern haben, јер и *љубим* и *милујем* значи још и друго што. — Али поред свега овога опет хвала Г. Поповићу, што је ове ријечи и овако назначио, и добро ће учинити сваки наш књижевник, који нам овако објави ријечи из мјеста гдје он живи; само бих ја молио: *прво*: да се оваке ријечи *добро опишу*, да читатељ не мора *нагађати* шта је писатељ мислио, јер н. п. овдје Г. Поповић код *кљукати* и *муљати* каже: „Муљати значи рукама гњечити, а *клюкати* осо„битымъ орудіемъ, коє се *клюкало* зове, а не муљало.“ У Срије му се *кљука*, н. п. гуска, *прстима*, а могло би се и дрветом; а грожђе се *муља* дрветом, које се зове *муљало*, а *кљукало* у овоме смислу ја нијесам чуо, прем да се изгњечено грожђе са широм заједно зове *кљук*. Као што Г. По-

повић код *волим* каже: „У *Вршцу* се узима у степену сравнителномъ,“ тако мислим да је и код *кљукати* и *муљати* ваљало додати најмање једном *у Вршцу*. Тако исто Г. Поповић почиње „*Качка* болѣ *скачка*,“ па одмах каже да се у Вршцу зове „*кача* єдно кратко дрвенце“ (*дрвце*, а не *дрвенце*), да се броји „*кача* уна, *кача* дој,“ а у Карансебешу да је чуо *качка*! Сад ја управо не знам, или је хтјео казати, да се оно дрвце зове *кача*, а игра *качка*; или: да се у Вршцу све зове *кача*, а у Карансебешу да је чуо *качка*? Ово друго не могу вјеровати за то, што сам у *Вршцу* 1824 године гледао пред кућом Г. Уроша Волића гдје се мале Српкиње играју качке и слушао како броје „*качка* уна, *качка* дој,“ | које 79
су и моја дјеца била упамтила. *Друго*: да би се оваки чланци штампали колико је могуће без штампарскијех погрјешака, јер н. п. кад читатељ у описивању ријечи *качка* види *єдре* мјесто *єдне*, он може помислити, да је и *кача* штампарска погрјешка мјесто *качка*, а особито кад *кача* није, барем први пут наштампана другијем словима.

Добро ће учинити Г. Поповић ако скупи Славенске ријечи, које се налазе у Влашкоме језику; али које су се од њих у нас изгубиле, које ли се говоре, то је за сад тешко одредити, јер н. п. од овијех првијех (које су се у нас изгубиле) спомиње Г. Поповић *часу* (сат) *кују* (ексер) *под* (таван) *трнокоп* (будак), а ова се ни једна ријеч у нас није са свијем изгубила: истина да *часу* не значи сахат ни *кују* ексер, али *под* и *трнокоп* говоре се у томе истоме значењу (у моме рјечнику код *будак* стоји vide трнокоп, а трнокопа на своме мјесту нема, ваља да је у штампарији, изгубљен онај листић, на коме је био написан, или сам га заборавио и написати; а *под* има у II књ. Српск. нар. пјесама у пјесми 12 у стиху 236, 240 и 241 на страни 59). И ја прије него сам био у Црној гори нијесам знао да у народу нашему има *нарок* (срећа), а онамо сам је нашао и у говору и у пјесмама.

И оно ми је врло по вољи, што каже Г. Поповић на свршетку овога чланка, да би за наш језик добро било да се покупе гдјекоја имена села, ријека, брегова и т. д. О томе сам ја још прије 24 године (уз „*народне Српске приповиједке* у Бечу 1821“) наштампао ово: „Кад се говори о *свима* „ријечма народнијем, онда треба узети и имена свију Срп- „скијех *села, вода, планина, брда,* | *поља*, и свију осталијех 80
„мјеста, која само име имају; такођер и имена свију *фами-*

„лија.“ У овијем именима нашло би се много ријечи, којима се коријен или у онијем мјестима, или нигдје у народу нашему данас не познаје. Какогод што је казано у Српскоме рјечнику да се у *Жељезнику* данас не говори *жељезо* него *гвожђе*, и да у *Грнчари* нико и не зна шта је *грнац*: тако мислим да и у селу *Коцељеви* (у нахији Шабачкој) нико не зна, да се *тиша* или *стиша* (der Alaun) зове *коцељ*. *Сошот* зове се 1) брдо више Пожаревца, 2) извор у нахији Бијоградској код села *Ропочева*, 3) извор у Далмацији у селу Бенковцу, 4) према Рисну пећина, из које кашто удари силна вода, која са великом хуком пада у залив морски; као што је у Српскоме рјечнику казано, да се *Бобија* зову у Рађевини два брда (*Бобија мала* између Тршића и Пасковца, и *Бобија велика* више Пасковца под Гучевом), тако се исто зову и два брда више Жабљака (*иза* Црне горе), а и у нахији Рудничкој њекака се страна зове *Бобија*. Да бисмо рекли да је *Сошот* од *сошти* (feuchen) али откуда је *Бобија*? Овакијех ће се имена и више наћи, која могу бити од користи и помоћи не само за данашњи наш језик, него и за стару историју народа нашега.

VIII.

З А В Р Ш Е Т А К.

Ова књижица нарасте изненада. Само кад би Бог дао, да буде и колико на корист језику нашему!

Увјерен сам, да у нас има књижевника, који ће рећи, да у свему готово имам право; а знам да их има и таковијех, који ће повикати, да немам право ни у чему. Највишу ће вику подићи на мене они књижевници наши, који говоре, да се од Славенскога језика не треба *удаљавати*, него да му се ваља *приближавати*; да између Славенскога и Српскога језика *нема границе*, јер су готово све Српске ријечи, које и прости народ говори, Славенске, н. п. *Бог, вода, нога, жена, небо, злато* и т. д.; да народни језик *нема ријечи* за науке и за мисли ученијех људи; да и Нијемци не пишу књиге као што говори прости народ, него да имају *књижевни језик*, који и ми ваља да градимо и да начинимо. Ово су највеће сметње, које се међу на пут нашему језику; за то је потребно овдје и против њих што казати. Ја мислим да ће најбоље бити то

почети с одговором на питање: *Шта је* у овоме смислу *Славенски, шта ли је Српски?*

Славенски је оно, што се налази у црквенијем књигама; а *Српски* је оно, што чисти народ наш говори. Што се год у црквенијем књигама налази, а у народноме га говору, или онако или никако, нема, оно *није Српски* него је Славенски; а што се год у народноме говору налази, а у| црквенијем га књигама, или онако или никако, нема, оно *није Славенски* него је Српски; што се пак налази у црквенијем књигама исто онако, као што и народ говори, оно је *и Српски и Славенски*. Тако н. п. ријечи: нынѣ,[1]) сей, когда, иніе, отецъ, братіа, причастіе, пещь, праща, кѫща, копіе, солнце, востокъ, чадо, клатва; бращаніе, истѫканіе, кѫроглашеніе, *нијесу Српске, него су Славенске;* а ријечи: *сад, овај, кад, иње, отац, браћа, причешће, пећ, праћа, кућа, коиље, сунце, исток, чедо, клетва; јунак, јутрос, јуче, ономадне, нијесу Славенске, него су Српске;* а ријечи: вода, нога, жена, злато, небо, писати, творити, *и Српске су и Славенске*. Па у премјењивању и овијех истијех ријечи, које су и Српске и Славенске, има много којешта, што није заједничко оба језика, н. п. *вода* је и Српски и Славенски, али водок није Српски него је Славенски, а *водом* није Славенски него је Српски; тако је *писати* и Српски и Славенски, али (у првоме лицу сад. времена) пишѫ није Српски него је Славенски, а *пишем* није Славенски него је Српски; тако је творити и Српски и Славенски, али творю није Српски него је Славенски, а *творим* није Славенски него је Српски; тако је *златити* и Српски и Славенски, али злащѫ и злащенъ није Српски него је Славенски, а *златим* и *злаћен* није Славенски него је Српски и т. д. Овакијех ријечи има на хиљаде, по којима сваки иоле паметан човјек мора признати, да између Славенскога и Српског језика има и *разли|ка* 83 и *граница*, и да они, који то одричу, не знаду шта говоре.[2])

Кад дакле има така разлика и граница између Славенскога и Српскога језика, онда по правди и по разуму нити се можемо ми у писању књига к Славенскоме језику прибли-

---

[1]) Ове примјере пишем по данашњему црквеном језику, јер је стари у нас још слабо познат; па да се не бисмо и о томе морали препирати.

[2]) За велико је чудо, да у нас има људи, који су доста паметни и научени, и који би се о многоме којечему могли разговарати с ученијем људима другијех народа; али како почну о *своме* језику и о књижевности, одмах застране, какогод да су побјегли из лудница!

жавати ни од њега удаљавати; јер се то нѝједно не може чинити без кварења и штете нашега народнога, а и Славенског, језика. Штогод ми више ову разлику и границу између Славенскога и Српског језика ушчувамо, то ће бити боље за обадва ова језика; а докле је год не признамо и не станемо чувати, дотле не ћемо управо моћи знати ни Српски ни Славенски. Непризнавање и нечување ове разлике и границе највећи је узрок, што се учени људи осталијех Славенскијех народа подсмијевају Славенскоме језику свију нашијех списатеља питајући: Какав је то језик? А кад им се одговори да је Славенски, они кажу: „Може бити да је Српско-Сла„венски, али црквено-Славенски заиста није.“

Какогод што би било неразумно, смијешно и на штету језика нашега, да се у писању Српскијех књига к Славенскоме језику приближавамо или од њега удаљујемо, исто би тако (и још више) било и кад бисмо се у *правопису* или *ортографији* поводили по Славенскоме језику. И ово у нас желе и ишту они људи, који не знаду шта говоре, и који, не зна-
84 јући ни шта је правопис| Славенски, ни какав би свакога језика бити морао, ишту да се чини оно, што сами нити чине нити могу чинити. А још је безумније и смјешније, што ови људи, као за узрок или потврду праведности овога искања свога, говоре, да се и *Руси придржавају Славенскога правописа*! Руси су најприје у данашњему црквеном језику изоставили старославенско ѣ, ѫ, ѥ; помијешали ѣ и а;[1]) мјесто ь и ъ у сриједи пометали е или о и т. д. Ово су они чинили у *Славенскоме* језику, а за *свој* језик начинили су *ова* (сад и наша) *нова* слова, у која нијесу примили ѕ, ѕ́, ѡ, ѿ, ѣ, ѯ, ѱ, ѵ; а начинили су *ново* э. И тако је између данашњега Рускога и старога (*правога*) Славенскога правописа најмање *десет* пута већа разлика него између овога мога и данашњега црквенога.

Што се тиче *грађења књижевнога језика* најприје ћу овдје додати из предговора к Српскоме рјечнику моје ондашње мисли и ријечи о томе. Ево их:

„Тек 1783-ће године први је Доситије Обрадовић казао, да треба писати Српскијем језиком као што народ говори, и

---

[1]) У староме Славенском језику а стоји само на онијем мјестима, гдје је по јужноме Славенском нарјечију ѥ, а у осталијем је свијем догађајима, гдје се чисто *ја* изговара (и у *сриједи* и на *крају*) свуда ѣ.

сам је почео, колико је знао, тако писати. За њим су пошли многи учени Срби, и за ово 35 година написали различне (тобоже Српске) књиге; али (за превелико чудо!) до данас још немамо ни једне књиге да је управо написана по Српској граматици, као што народ говори! Ни једном списатељу није пало на ум, да барем за себе| постави каквагод правила 85
у језику, и њих да се држи, него је писао сваки по својој вољи (како му се кад наврх пера десило) тако, као да наш језик (осим свију језика на овоме свијету) никаквијех правила нема! Ово је од ученијех Србаља први опазио Г. архимандрит *Кенгелац*, као што каже у предговору својега *јестествословија*: „Єси народи, и сами ѩзычницы, книги своѧ по грамматїйскимъ правиламъ списаша, у насъ по правиламъ бабы Смиляны пишѫтсѧ.“ Истину овијех ријечи Г. Кенгелца посвједочиће све Српске досадашње књиге.

Два су велика узрока овој несрећи нашега језика и овоме (на овом свијету прије нечувеном) покору нашему: *прво*, што су наши списатељи све самоуци у Српском језику: зашто ми немамо још ни *буквара Српскога*, а камо ли што више. Ако се наш списатељ родио у вароши, он већ није ни чуо правога и чистога Српског језика;[1]) ако ли се ро|дио у селу, он 86

---

[1]) Што сам до сад све околишио, овдје ћу изријеком да кажем: да се у свему народу нашему нигдје не говори Српски тако ружно и покварено, као у Сријему, у Бачкој и у Банату. И што је год мјесто веће и има у себи више господе и књижевника, то се у њему говори горе: тако сељаци говоре боље од варошана, а слуге од господара. Ја сам напоменуо на страни 18 како је кварење језика прешло и у Србију; и ако му се каквијем мудријем књижевнијем уредбама не стане на пут, отићи ће, као куга, по свему народу на све стране. Мени је било 18 година кад сам први пут прешао у Сријем, и до онда ни једне од овијех погрјешака, које се данас говоре на овој страни, нијесам чуо ни у Јадру и Рађевини, ни с ону страну Дрине у нахији Зворничкој, ни у Мачви и Поцерини, нити у војсци Ваљевској, која је 1804 године долазила у Јадар; а сад их има доста доклегод влада Српска допире, а може бити и даље.

Кад сам казао, гдје се Српски говори најгоре, свак ме може запитати: А гдје се говори најбоље? Ево и на то одговора. Српски се говори најчистије и најправилније у *Херцеговини* и у *Босни*. Истина да онамо по варошима и| по 86
градовима има много Турскијех ријечи, али би се готово могло рећи, да у осталоме она браћа наша закона Турскога говоре љепше Српски од сељака и Грчкога и Римскога закона! Турске ријечи њихове ласно ћемо ми у писању књига замијенити нашима. У данашњој *Србији* што се год даље од Саве и од Дунава иде к југу, све се чистије и правилније и на Херцеговачко нарјечије наличније говори Српски; по источнијем пак крајевима има много Бугаризма, који су, особито по варошима, за прошавшијех 40 година допрли до самога Бијограда и до Крагујевца. У *Црној гори* има истина подоста којешта против правога Српског језика, као што је напомињато у предговору к Српскијем пословицама на страни XXII, XXV, XXVII, XXVIII, XXXII и XXXIII; али се у осталоме говори као и у Херцеговини. У *Далмацији*, осим приморскијех градова и острва, говори се готово као и у Херцеговини; приморски пак грађани и острвљани

је у дјетињству дошао у варош, и ондје за 10—15 година
s7 учећи науке на туђијем је|зицима, мора заборавити и мислити Српски (зашто сви народи не почињу с једне стране мислити о стварма: и отуда су постале оне разлике између језика, које се зову *идиотизми* = особине језика). Кад који тако прође кроз све школе, онда постане Српски списатељ (који хоће); гдјекоји узму Славенску граматику Г. Мразовића, те је прочитају: да по њој *Српски* пишу; а гдјекоји не траже ни ње, него одмах по Њемачкој и по Латинској граматици почну Српски писати, и не сумњајући да они могу не знати свога језика. Но ово је барем несрећа, на коју се туже и остали Славенски народи (сви, осим Руса), који на своме језику немају школа ни наука; али је *друго* само наше, и са свијем ново на овоме свијету, т. ј. што ми имамо *два језика*, па хоћемо и *трећи* да начинимо. Понајвише нашијех књижевника и веће господе Српске по Мађарској кажу, да је Славенски језик (што имамо данас на њему библију и остале црквене књиге) прави Српски језик, а овај, што њим говори народ (*и они*), да је само *свињарски и говедарски језик*, и да је *покварен* од првога. А како треба данас писати за Србље, ни они сви нијесу сложни, него су се подијелили на двије стране: једни кажу, да треба писати управо *Славенски*,[1])

говоре језиком мало друкчијим, који ће по свој прилици бити остатак Порфирогенитовијех *Хрвата*. *У Хрватској граници* Срби закона Грчкога говоре готово као и у Босни; они пак закона Римскога говоре не само друкчије, него и између себе различно: *Буњевци* и *Мађари*, за које се говори да су дошли из Херцеговине и из Босне, говоре доста добро и од онијех се првијех највише разликују (као и у Босни, Херцеговини и Далмацији) по *дите, лито, вира* и т. д.; *Чакавци* говоре уопћено језиком Далматинскијех примораца и острвљана; *Крањци* пак заносе много на прави Хрватски или Крањски језик. *У Славонији* има највише Римљана, међу којима је у говору од прилике онака разлика, као и у Хрватској (само не знам, да ли међу њима гдје има Чакаваца); а наши истина да се све више приближују к Сремачкоме нарјечију што се даље иде к истоку, али опет до самога Вуковара има села, у којима се говори *лијето, бијело, дијете* и т. д. *У Барањи*, на десном бријегу Дунава више Осијека, говоре наши људи готово какогод усред Хрватске границе, и гдјекоје њихове ријечи показују, као да су се ондје некад доселили од некуда из јужнога приморја (*иза* Дубровника), н. п. *саг* мјесто *тилим* ја сам први пут чуо у Рисну, *пирнице* у Конављу; *селија, винија, гвожђија* (мн. број од *село, вино, гвожђе*) у Дубровнику: а све
s7 се ове ријеч|ми могу чути и у Барањи! Може бити да би се онуда нашло и више овакијех ријечи, а и *обичаја*, којијех у Сријему нема. Овијем би нас особито могао обрадовати Г. Никанор Грујић или Г. Адам Драгосављевић, који су обојица рођени Барањци а живе у Сријему.

[1]) Ова је страна већ готово са свијем прошла: смрћу митрополита Стратимировића врло је посрнула, а смрћу Саве Текелије већ се затрла. Али се она друга опет подијелила на двоје: од мноштва *језикопоправитеља* и *градитеља*
s8 *књижевнога језика* одвајају се једни, који пристају на мо|је мисли; према првима и овијех је мало, а и међу њима још је мање онијех, који *раде* онако као

а народни језик оставити са свијем,| као покварен, свињарски 88
и говедарски језик (ово барем није тако ново, зашто је било
људи, који су по Талијанској и по осталој Европи прије не-
колике стотине година овако мислили и говорили о Талијан-
скоме, Француском, Шпањолском, Англијском и о Њемачком
језику, према Латинскога); а други (којијех највише има)
кажу, да не треба управо ни Славенски ни Српски, него да
народни језик треба *поправљати*, и писати мјешовито између
обадва језика, да се приближава к Славенскоме и да се гради
књижевни језик, да се Славенски језик опет поврати у народ
и оживи. Први имају врло мало списатеља (зашто слабо ко
зна Славенски језик тако, да може књиге писати; а ни рјеч-
ника онаковога ни граматике још нема, као што би требало,
и из којијех би човјек могао Славенски језик тако научити,
да може књиге писати); а други имају силу Божију, који
једнако поправљају језик Српски (а кашто и Славенски, кад
не знаду ни како је Српски ни Славенски, н. п. *мназ* мјесто
млаз; *месѣц* и *мѣсѣцъ*, мјесто *мѣсяцъ*; *опомѣнутисе, смѣтати,*
окервавити, ерђа и т. д.), к Славенскоме се приближавају и
граде књижевни језик (зашто они мисле, да су књижевни је-
зици осталијех народа *начињени*, а не могу да разумију, да
су сви народи почели писати онијем језиком, као што говоре
орачи и копачи, свињари и говедари, па кад се почело љепше
мислити, онда су и језици| љепши *постали*). — А како то 89
они чине? Сваки по својој вољи и по своме *вкусу*. Ника-
квијем језиком на овоме свијету није тако ласно писати, као
овијем њиховијем: код њих не треба знати никакве граматике
(ни Српске ни Славенске), него зарежи перо па пиши по
своме *вкусу*, како ти кад из пера истече: што не знаш Српски,
метни Славенски; што не знаш Славенски, метни Српски; а
што не знаш ни Српски ни Славенски, метни како ти драго
(што ти прије на ум падне): гдје се из два језика (и из треће
главе) по својој вољи трећи гради, ту се не може погрије-
шити; само да није чисто као што народ говори, а остало
све може поднијети. Сад се не треба чудити, за што се у
нас књиге пишу „по правиламъ бабы Смиланы,“ и како се у
Српскијем књигама може наћи: *пастыревъ, пастыровъ, пастырей,*
пастыра; момака, момковъ; оваго моега; у Босной, у Бачки; ши-

---

што *мисле* (највише за то, што не знаду народнога језика, а гдјекоји и за то, што воле угађати својијем читатељима, које би ваљало они да уче; неголи своме уму, који би ваљало да управља посао у свакога паметног човјека).

сателіи, дѣвіи; творятъ, творе, твору; тужати, уступжати; люблѣтьи, обзиретьисе; уставленъ, уставлѣнъ; вребляше; любу, молу, говору, красусе; при себи и при честныхъ мыслей; изъ между нима; утверди любовь между васъ; у свимъ его діалектми; три, четыри кораковъ; за моћи, за чути, за учити, за слушати; дали донети, чинили су доћи; корчмарица, крчмарица; тернѣ, трње; овде, овдѣ, овдіе; свѣца, свѣтьа, светьа; њима, нійма, нїима, нима; њой, ніой, ной; свію, свіюхъ, всѣхъ; вѣщаць, вѣштаць, вѣштець; пасче, пашче, паще; жетъ, джетъ, дчетъ, чебъ; месець, месѣць, мѣсяць, мѣсѣць; трепавице њене, повѣсть ея; отъ нее, около нѣ, безъ њe и т. д.“

90 Овдје је за паметне људе казано доста, особито онда (прије 27 година); а сад ћу уз то да кажем још̂те:

1) (Што ови наши књижевници узимају за примјер Нијемце и њихов књижевни језик) Нијемаца има готово *седам* пута колико Срба у све три вјере, а има их најмање *једанаест* пута колико Срба Грчкога закона: и тако у толикоме народу, који је раздијељен на *много различнијех држава*,[1]) морају бити веће и разлике између нарјечија него у нас. Па опет Нијемци не пишу језиком који нити се гдје кад говорио нити се данас говори, него нарјечијем јужнијем, које се у средњој Њемачкој, н. п. у Саксонији и око Рајне, и данас говори. У Њемачкој књижевности зна се вријеме, кад су се књиге писале у различнијем нарјечијама, па послије, особито од времена Лутерова, надвлада ово и постане књижевни језик за све Нијемце.

2) Докле народ чисто и непокварено говори, књижевни се језик *не мора* разликовати од народнога, и не знам, за што би се морао разликовати? Не видимо ли народа, који у наше вријеме остављају књижевне језике својијех старијех, па почињу писати садашњијем народнијем језиком? Да оставимо и Грке и све друге народе овога реда, него да узмемо за примјер Русе, који су и у овоме нама најближи. Они су, као што је већ спомињато, најприје окренули Славенски језик по своме нарјечију; по том су се опет почели од њега одвајати пишући из најприје готово више Славенски него Руски; но
91 како коју годину у на|предак, све су се више приближавали к народноме језику тако, да сад што који списатељ више

---

[1]) Није шала *пет* самијех *краљевина*, осим царства Аустријскога, и око *двадесет и пет* другијех мањијех држава!

народнијем језиком зна писати, то је милији.[1]) С *правијем* познањем народнога језика и његове вриједности иде упоредо познање овако и старога језика: за то Руси сад с великијем трошковима штампају најстарије Славенске *рукописе* и у њима траже *прави* Славенски језик.[2])

3) Камо срећа кад бисмо ми могли књиге писати, као што народ говори! Но то *сад већ не можемо*, јер су књижевници наши, као што је на више мјеста овдје напоминьато и доказивано, искварили народни језик. Сад списатељ наш мора да се труди распознати чисти народни језик од онога, што се говори покварено: који тако узради, онај ће и по жељи мојој писати народнијем језиком, и по жељи нашијех језикопоправитеља и језикоградитеља не ће писати као што простота[3]) покварено говори, него ће имати књижевни језик. Нека простота, н. п. у Бачкој говори *ја вељаше*, списатељ 92
нека пише: *ја вељах, ти вељаше* и *он вељаше*; нека простота говори: *миришим миришити, јашим јашити, пужати, боле* ме глава, *болу* ме уста, *говору* и *говориду, оћеју* и *оћеду, молу* и *моледу, идеду, мећати* и *метајући, разменути, канем* се *канути* се, *корем кореши, бринем* се *бринити* се, *оженит, сломит, покварит*, списатељ нека пише: *миришем мирисати, јашем јахати, пужем пузати, боли* ме глава, *боле* ме уста, *говоре, моле, иду, хоће, метати* и *мећући, размијењим размијењити, каним* се *канити* се, *корим корити, бринем* се *бринути* се, *ожењен, сломљен, покварен*; нека простота (особито у сложенијем ријечима) говори *ире* и мјесто *ири*, н. п. *иреспати* и кад значи aufhören и кад значи nachfolgen или in etwas einwilligen и т. д., списатељ ваља добро да разликује *иреспати* и *иристати*, као и *иребити* и *прибити, иревести* и *ири-*

---

[1]) Скоро је између Рускијех списатеља била читава распра за *сей* и *этотъ*. До сад су сви готово писали *сей*, а сад су многи скочили, да ову ријеч, као Славенску изоставе, а мјесто ње да пишу своју народну *этотъ*. У овоме догађају ми се можемо двоје угледати на Русе: 1) Да и ми тако остављамо сваку Славенску ријеч, мјесто које имамо своју народну, особито ако се још не слаже с ријечима језика нашега; а 2) Да се чувамо узимања Славенскијех ријечи *без невоље*: боље је сваки посао из почетка радити као што треба, него се послије повраћати и дангубити.

[2]) На страни 23 напоменуо сам како је штампано јеванђелије Рејмско и Остромирово; а послије сам чуо, да се у Москви штампа и некакав стари псалтир. Од новијих књига, из којијех се могу познати разлике између старога и новога Славенског језика, може се препоручити и Копитаров Glagolita Clozianus (у Бечу 1836).

[3]) И овдје *простота* значи оно, што је казано на страни 60.

вести, *претрчати* и *притрчати* и т. д. (па кад стане то разликовати, онда не ће писати ни *пречестити* и *пречешће*, него *причестити* и *причешће*); нека простота гдје говори и *рико* поља, *рико* Дунава, списатељ нека пише *реко* поља, *реко* Дунава; нека простота говори гдје му драго: *жетеоц*, *ратиоц*, *коош*, списатељ нека пише: *жетелац*, *ратилац*, *колац*; нека простота говори: *отишао у Темишвару*, *изиђе пред кућом*, *метнуо у њедрима*, у *нашим* селу, на *добрим* коњу, по *злим* времену, списатељ нека пише: *отишао у Темишвар*, *изиђе пред кућу*, *метнуо у њедра*, у *нашем* селу, на *добром* коњу, по *злом* времену; нека простота говори *браћама* и *децама* (или *дицама*), списатељ нека пише у дат. *браћи* и *дјеци*, а
93 у твор. *браћом* и *дјецом*; нека простота говори у зв. падежу *свјету* и *мјесецу*, списатељ нека пише *свијете* и *мјесече*; нека простота говори: у *Босној*, у *Бачки*, у *Ужици*, списатељ нека пише: у *Босни*, у *Бачкој*, у *Ужицу*; нека простота говори: у *руки*, на *ноги*, списатељ нека пише: у *руци*, на *нози*; нека се у народу гдје говори: *жнам*, *пражно*, *љубажни*, *шнијег*, *кршно* име, *жли* час, *кожле*, *завеживати*, *отишивати*, *бачити*, *пребачивати*, *љући*, списатељ нека пише: *знам*, *празно*, *љубазни*, *снијег*, *крсно* име, *зли* час, *козле*, *завезивати*, *опсивати*, *бацити*, *пребацивати*, *људи* и т. д. Како станемо сви овако писати, одмах ћемо имати *књижевни језик*, који ће се разликовати од језика покварене простоте, а опет не ће бити ништа друго до *чисти народни*[1]) *Српски* језик.

Осим ове опћене правилности *овај* се мој језик и по томе разликује од народнога говора по гдјекојијем крајевима, што пишем, н. п. *дијете*, *дјеца*, *лијепо*, *љепота*; а народ гдјешто говори *дете*, *деца*, *лепо*, *лепота*, а гдјешто *дите*, *дица*, *лито*, *литота* и т. д. Ако би ко рекао, да не пристаје на то, да ово јужно нарјечије буде књижевни језик за све Србе, ја бих му на то одговорио: да би тако, и још много по већој правди, могли рећи јужни Срби, да не пристају на то, да се сјевероисточно или западно нарјечије узме за књи-
94 жевни језик свију Срба; и да се на тај на|чин у томе нигда не ћемо сложити. Коме пак ни ови узроци не помажу, онај

---

[1]) Наш је *народни* језик и *Српски* језик све једно; јер *Српскијех* језика нема више до само један, којијем говори *народ* Српски: и штогод у језику нашему није *народно*, оно *није ни Српски*, нити и шта вриједи, него нам је још на штету. Ја само за то пишем *народни* језик, да се разликује од језика нашијех списатеља, који је управо *прост и никакав* према Српскоме језику.

нека пише нарјечијем, којијем му драго, само нарјечија да не мијеша, и у осталоме нека се држи опћене правилности, пак ћемо оставити времену и опстојатељствима: или да нас у нарјечијама сложе; или да се једнако пише у свакоме. И стари су Грци у највећему цвијету своје књижевности писали различнијем нарјечијама, између којијех је била много већа разлика него у нас.

Два су узрока што књижевници наши хоће свој народни језик да поправљају и нови, књижевни, да граде: 1) Што они не умију управо да мисле о ствари овој уопћено, т. ј. како су остали народи почињали писати, како су им књижевни језици постајали и т. д.; а 2) Што не знаду свога народног језика, па им оно опћено незнање и сујета не допуштају да се понизе и ово незнање да признаду и језик свој да почну учити; јер како човјек призна што да не зна и почне га учити, он га мора учити онако, као што је; и ако што добро не научи, може му се казати да не зна и да није онако; а у овоме њиховоме поправљању народнога језика и у грађењу књижевнога сваки заповиједа и ради учитељски, и ни у чему нигда не може погријешити, јер нема другијех правила осим *свога вкуса* и *своје воље:* тако их деторица могу радити сваки друкчије, и опет ни један не погрјешује него сви имају право. Оваки се људи не могу поправити, него само *младеж* може избавити нас од ове срамоте и језик наш сачувати од пропасти; и за младеж ја књижицу ову највише издајем на свијет.

Свака рецензија и сваки штампан одговор на ове *мисли* моје врло ће ме обрадовати. Ја не мислим, да знам све тако, да се боље знати не може, и да не могу погријешити; само мислим, да у главној ствари имам право, а у ситницама може бити да ће се и овдје у мене наћи погрјешака. У данашњему стању наше књижевности нико се не може сачувати од погрјешака, и такове ваља свакоме радо опраштати, само кад се о главној ствари мисли као што треба, и кад није више погријешено него погођено. С људима, који би се у главној ствари са мном слагали, ја бих се у многијем ситницама с великом радошћу договарао, и пишући ову књижицу мислио сам на много мјеста, како би то било добро. Ја се на списатеље наше, који у овоме дјелу мисле друкчије од мене, не срдим себе ради, него ради нашега језика и народне користи; а што се тиче мене самога, ја би ваљало на томе да им

95

захвалим, јер кад би они сви мислили и радили као и ја, ко би онда знао за мене? Да су наши сви дојакошњи књижевници мислили као и ја, *све* би се ово, што се год спомиње у овој књижици, свршило и одредило још прије првога преласка мога у Србију, па ја или не би Српски списатељ ни био, или би дошао на готов језик, који би ваљало само научити из књига.

[На ова „Писма“ изишла су три одговора: 1. Евг. Јовановића у „Серб. нар. листу“ за год. 1846., бр. 13., под натписом „Примѣчанія на кньигу „Писма Вука Ст. Караджитьа и Савве Текеліе у Бечу 1845.““; 2. П. Нинковића, такођер у „Срб. нар. листу“ за год. 1846., бр. 15. и 16., стр. 116. и др., под натписом „Одговоръ на „задатак србском филологу“ и 3. М. Светића у књизи „Утукъ III. Єзыкословный“ (1846). Вук је одговорио на чланак Јовановићев и Утук III Светићев. Вуков одговор и чланак Јовановићев види у овој књизи под бр. XL., а Светићев Утук III и одговор Вуков на њ — под бр. XLII. Нинковићу Вук није одговарао. — Поводом ових „Писама“ Бабукић је у Вразову „Kolu,“ IV, под натписом „Prijateljski dopisi o pravopisu,“ штампао своје писмо заједно с Вуковим одговором. Обоје види у овој књизи под бр. XLI.]

XL

*[У „Сербском народном листу“ * за год. 1846., бр. 13., стр. 99.—102. штампана су ова:]*

ПРИМѢЧАНІЯ НА КЊИГУ

„ПИСМА ВУКА СТ. КАРАЏИТЬА И САВВЕ ТЕКЕЛІЕ У БЕЧУ 1845.“

996

1. Стр. 5. хотье да докаже Г. Вук Ст. Караџич, да се славенском ортографіом сербски валяно писати не може. Я кажем да се може, и да треба нам при славенской ортографій остати, у колико нам допуща свойство єзика и окончениє рѣчій. Овдѣ є говор за *ћ*, *ђ*, *ј*, *љ*, *њ*, *ѣ*, *є*, *ю*, *я*, *ѳ*, *ѵ*, *ъ* и *ь*. а) пита, како тье се писати *поље*, єво како: *полѣ* или *ополье*, поля, полю. Кралѣм или кральем, конѣм или коньем, оружіе, подушіе, удавльен или удавлѣн, періе; єр ми Сербли изговарамо *лѣ* и *ље* єднако. б) писмо *ћ* не треба нам, имаютьи ми *т*, *к* и *ъ*: кѵрілл кьѵрілл, имаютьи (= имѣют-ьи). в) не треба нам *ђ* имаютьи ми *д*, *г* и *ъ*: Гьоргье, усадьен, ангьел, дьавол, пак онда задержимо и етѵмон рѣчій, и могу нас и друга славенска братья читати. г) Не треба нам *љ*, *њ*, кад имамо *л*, *н* и *ъ*, єр *љ* и *њ* предполаже да нам *ѣ*, *я*, *ю* не треба, ми пак желимо да ова при нама остану. Мадьари имаю глас *ћ*, *ђ*, пак не измислише нова писмена него пишу: *dj*, *dy*, *gy*, пак им то књижевности не смета; Нѣмци пишу *sch*, *tz*, пак им ништа не смета, само нама дакле смета? — зашто се *є* у среди писати не може у сербском, кад и славенски стои: оправданіем? д) како тье се писати: Да *ј* у мене што *ј* у цара благо. Єво: да *ê* у мене, што *ê* у цара благо. Ти си рек'о, да с' покаjо Гойка. Да лѣп ти є царевитьу Муіо, от космая гнѣзда соколова, или како су досад писали: Да *ій* у мене. — Власи пишу: *є* у *вою*, а изговараю: *вой*. зашто и ми не би *є* изговарали кратко. е) *ѳ* и *ѵ* требамо за странне рѣчи; *ъ* требамо, а зашто 1000
не би и єдно *ъ* задержали, за любов поне древности наше треба писати: *гроздье*, *гвоздье*, а *задушбина*, костчица, отчин; друж'ство, колца от колац, кол'ца (колица), *сѣтьи*, *петьи*, *летьи*, ако и єсть потаено *к*, *г*,

---

[* **Сербскій народный листъ.** Год. XI. 1846. Учредник и Издавател *Теодор Павловић*. Писмени Баймела. — На 4-ни, 50 бројева, 403 стране.]

унутра: *радост'*, *жалост'*, или без ъ. — ето се дакле славенском ортографіом сербски писати може!

2) стр. 19. писанье слова *ѣ* у оним рѣчма, гдѣ се у Славенском пише, не иде у кваренье єзика, као лѣп, вѣк, бѣда. Та и она на стр. 7. „да л'јеп ти је“ не може се другчіе изговорити, него као *лѣп*. —

3) Стр. 20. каже, да немаю нѣки право што пишу: *varsta, parvi* и прч. али ніе ли то исто оно, што се каже на 48. стр. *отачаство* и 33. стр. двари; а нити валя парви ни двари. —

4) Стр. 34. Сербски се каже: єданаест, дванаест а само нѣки цинцари говоре: дванајс, тринајс без *т*.

Наша окончења у числу множественном нѝсу доста опредѣлена: Мени се чини, да се тежко може чути от проста сербина и *поляма* и *польима*, *вратима* и *вратама*: него се обично каже: на *ледьи*, у *нѣдри*, за *врати*, на *коли*, под *коли*, на *плетьма* и *плећима* може се чути, *яяма* рѣдко, него на *яи*; о онима коя се свершую на *іе* нейма сумнье, да се на *яма* окончаваю. —

5) Стр. 35. *пузати пужем*, а *пузити пузим*, *яхати яшем* и *яшити яшим*, то обое може обстати.

6) Стр. 36. *Растим* и *растити* то є глагол дѣйствителни и каже се само о пѣтлу. —

100б 7) „Пріе *нѣколико* година[“] стр. 36. и 19. и [„]пріе *нѣколике* стотине година“ стр. 88. єли то свеєдно, или можебити погрѣшка?

8) *Стояти стоим* стр. 37. ніе погрѣшно, нити квари єзик; тако и у славенском єст.

9) *боле болу* и *боли* ово обое може обстати и не квари єзика, као год и оно на стр. 58 *ври*, *вру*, *зри*, *зру*, *зре*, тако се каже *горе* и *гори*.

10) на стр. 38. кад є од *умѣти умѣю* (или умею), приспѣю, разумѣю, смѣю, зашто пишесе на стр. 26. 4. верста отдоле разумију и 69. стр.

11) стр. 41. вмѣсто *и-плик* каже се *тириплик*.

12) стр. 44. Може-бити зато се мисли болье бити *таштити се* него *паштитисе*, єр се славенски каже *тщатися*?

13) стр. 45. Нѣгова кутьа sein Haus али треба да имамо и *собствен*.

14) У Срему, гдѣ сам се я родіо, каже се: *у руки* и *руци*, на *ноги* и *нози*, кое є обое добро: особито за стіхотворце. —

15) стр. 52. може се писати: *могао*, *рекао*, а може и *мог'о*, *рек'о*, єр се овдѣ *а* ясно у говору не чує ни код прости людій.

16) Гд. Вук пише на више мѣста: *знаду* стр. 53. 83. 14. а причастіе зна да ніє *знадутьи*, него *знаютьи*: овдѣ є дакле човечески погрѣшіо, или є sylaba paragogica.

17) стр. 58. на лінію 4. горе *хотьу*, они *хотье*, а причастіе ніє *хотьетьи*, него *хотетьи*. Єто дакле, тко зна, каза, „показуя дружелюбноє.“

18) стр. 58. *стрижутьи* и *стружутьи* ніе све єдно чути, зато се пріе| могло казати, да *стрижутьи* ніе злогласіе; ако ли се каже *стри-* 101a
гутьи нисам противан томе.

19) Гд. Вук пише само оно, што се у говору чуе: зашто дакле пише стр. 64. *чиј* кад се *ј* не чуе? кад пише *који*, *бојн*, стр. 62. зашто не пише *чинијо* кад се овдѣ чуе *ј*? Кад пише: *додаци* вмѣсто додатци, *људки* вм. людскій, зашто не пише *фтори*, *нофца*, *дрфце* стр. 78. *от* почетка стр. 5. кад каже *потпис*? єли то „*као и я што пишем*“ стр. 28. доле? Али би писатель (не знам зашто пишу *списатель*) морао имати тверду и постояну єднакост у писаню? но и ово є человѣческо.

20) За Досіѳеа што каже стр. 70 да є много коешта покваріо, то є жалостна истинна, и то намах препечаташе у Сербіи княжеству и продаю! Не може се наш човек прославити, док не пише против священства; а шта раде римокатоліци, єда ли и они тако дѣлаю? или само ми хотьемо паметни да будемо?

21) стр. 72. Да се у Гимназіи Новосадской ништа сербски не учи то є истина жалостна. Као год и оно: што се у Сербіи *сувише пише, іоще сада*! стр. 18. ако є тако.

22) стр. 77. као што се каже: чокань и кочань, тако кажу: точак и котач (премѣщеніе писмена).

23) *С ону страну* Дрине стр. 85. єст необично, може бити као у с'. Evaггелію: об он пол.

24) стр. 92. *говоре* и *говориду*, *воледу*, *пишеду*, ово ніе погрѣшно, ово се зове Sylaba paragogica (код Мадьара — *ik*) тако є и: *менека*, *тебека*. А ніе ни *хотьею* зло; єр казалисмо горе, да се от *хотье* не мо|же причастіе направити — ср. число 10. 101б

25) стр. 94. *учити* и *учитисе* мѣша Гд. Вук, као и сви ми готово; а *погрѣшује* стр. 94. не знам, откуд доводи.

26) стр. 95. *радошћу* чиними се ніе пре писао Г. Вук, него *радости* као што и *х* ніе писао предье пословица, а сад свуда пише. — Ово є добро.

27) Гд. Вук пише *ије* гди се *ѣ* дугачко изговара, а гдѣ кратко, ондѣ *је* као: погријеши, погријешка (на више мѣста), но зашто пише: вријеме зашто коријен, кад се у Славен. каже: *время*, *корень*?

28) Како у Мадьара у повелителном се каже кадкад *tondsza*, *addsza*, тако се у нас каже: *рециде* или *рецидер*, ово досад не знам, да є казано.

Најпосле: я мислим, да треба писати србским нарѣчіем, као што є славенскому најближе, гдѣ є у славен. *ѣ* ту да га и ми пишемо, *ы* такожде: а тако тье бити и најкратье: на што нам н. пр. *вријеме је судија* (15 писмена) кад се може казати *время є судія* (11 писмена) на што нам: *от њекијех*, *својијех*, *својијем* кад се може казати: *от нѣки*, *свои* (17 писмена и 11 писмена), кои пак прави стіхове, може свободно употребляти свободу поетіческу.

Ово сам написао, као што налазим по моєму уму, да є право и потребно за нас овдѣ (стр. 60) а не зато, што желим угодити ветьой части, сирѣч лудой, людій, стр. 7. доле: овако сам исто говоріо с Гд.

102a Караджитьем, кад сам 1838. с ньим лично био. Да наши писатељи незнаю свога єзика, то є истина, и не умћю ни преводити (изятія има) и зато оно є све истина, што Гд. Вук говори на стр. 86—87. Не смета нама дакле, Братьо, ортографіа, него нам оскудћваю валяни писатељи, учени люди, као што вели и Любиша Лютичь из Котара у Подунавки Н. 9. 1846. Мени се чини, ми смо отпре имали ученіи людій, премда мало, него сад, Стойковичь, Досітей, Раич. Ово до душе ніе чудо; єр сад наши много у школу иду али само зато, да до хлћба дойду (Адвокати, Лћкари, Землемћри и пр.) Професcори би морали писати, али єсу ли у том станю, єсу ли добро платьени, да се труде? Но мени се чини, да би между толики морало бити опет два три наша, кои би налик поне били н. пр. на Гд. Шафарика Іосифа. Наши люди не иду по страним царствама науке ради н. пр. Нћмачкой, а такове би нуждніе било помагати, него ли оне, кои иду у філософію; єр оваких доста имамо, онаких ни єднога. — Наши люди нетьею ни єдну школу т. є. классу две године да уче. — —

Евг. Іоаннович.

[Вук је на ово одговорио у „Срб. нар. листу“ за год. 1846., бр. 19. и 20., стр. 145. и др., овим чланком:]

[145б]

КРИТИКА У ЈЕЗИКУ.

I.

Одговор Г. Евг. Іоановићу на „примћчанія на кньигу Писма Вука Ст. Караджитьа и Савве Текеліе.“

1) Г. Евг. Јоанновић против мојијех мисли и ријечи каже и доказује, да се „славенском орѳографіом сербски валяно писати може,“ и да нам треба „при славенской орѳографіи остати, у колико нам допуща свойство єзика и оконченіе рћчій.“ Доказујући ово он вели: а) да се пише *полћ* или *полье, кралћм* или *кральем, конћм* или *коньем, удавлћн* или

146a *удавльен,* *оружіє, подушіє, шеріє*; б) да нам код *т, к* и *ь* не треба *ћ*, него да пишемо: *Кьигріілл, имаютьи* (— имћют-ьи); в) да нам код *д, г* и *ь* не треба *ђ*, него да пишемо: *Гьоргье, усадьен, ангьел, дьавол*; г) да нам не треба *љ* и *њ* кад имамо *л, н, ь, ћ, я, ю*; јер, вели, и „Мађари имаю глас *ћ, ђ*, пак не измислише нова писмена, него пишу dj, dy, gy,“ као и Нијемци sch, tz; д) да се

Да ј' у мене што ј' у цара благо —
Ти си рек'о да с' *шокај'о* Гојка —
Да *л'јеш* ти је Царевићу Мујо! —
Од Космаја гн'језда соколова —

може „Славенском орѳографіом“ писати:

Да ѥ у мене, што ѥ у цара благо —
Ти си рек'о, да с' *шокаѧо* Гойка —
Да *лѣшь* ти ѥ Царевитьу Муіо —
Отъ Космая *гнѣзда* соколова —

или: „Да ѝ у мене — власи“ вели „пишу ѥ у воѭ, а изговараю: *вой*. Зашто и ми не би ѥ̂ изговарали кратко.“ е) Да треба да „задержимо етymон рѣчій,“ да би нас и друга Славенска браћа могла читати; и тако да треба писати: *гроздье, костчица* (мјесто *кошчица*), *колца* (м. *коца* — од *колац*), *сѣтьи, шетьи, летьи* и т. д. И послије свију примјера каже: „Ето се дакле славенском орѳографіом сербски писати може.“

Да се и овако, и још горе, Славенскијем *словима* српски не би могло писати, о томе се нико не ће препирати; али је за велико чудо, како Г.| Евг. Јоановић може мислити и 1466
казати, да би то било „Славенском *орѳографіом*!!!“ Да је он мало боље прочитао и проучио и разумио ону моју књижицу, на коју је писао ова *примѣчанія*, нашао би у њој, да сам ја казао и навео свједочанства другијех људи, да се такијем начином писања горе грди Славенска и Руска ортографија него мојијем; јер ја пишем ортографијом новом по својству Српскога језика и не мислећи ни најмање на каку другу; а они, који пишу овако, као што Г. Евг. жели, управо кваре и грде ортографију Славенску и Руску, а исто тако и свој народни језик. Тако по жељи Г. Евг. ваљало би *шеќ* (der Ofen) и *шет* (fünf) писати једнако *шетъ*, па читатељи нека погађају како које ваља читати! Но ово су ствари, о којима је писано још готово прије 30 година; и данас може бити да међу свијем нашијем књижевницима нема пуно ни десет људи, који не пишу *ќ* и *ꙗ*, и број ће се њихов по свој прилици прије умалити него умножити. Само је ово сад Г. Евг. измислио на ново, да се ѥ̂ и *ѧ̂* чита кратко *ѥ* и *ꙗ*. Но како ће са овијем знаком (‸) бити самогласно слово *кратко*, кад тај знак у нас показује, да се самогласно слово *протеже* (н. п. *злâто шêрје*)? Да је метнуо изврнут овај знак, као над *и* што се мење (й), онда бисмо добили *ѥ* и *ꙗ*, а ваљада и *ю*, *со*

слитною; но онда би опет морао он из уста да нам покаже, како би се та слова изговарала. Што Г. Евг. овдје узима за примјер недостатке правописа Мадарскога, Њемачкога и Влашкога, то је од прилике овако, као кад би два брата сје-
147a дила у развађеној колиби, па би један рекао, да начине лијепу кућу, а други би му одговорио, да се прође тога, јер и више људи има, који живе у такијем и горијем колибама или под чергама. — Г. Евг. у почетку рече, да нам треба „при славенской орѳографіи остати, у колико нам допуща свойство *єзыка* и *окончениє* рѣчій,“ послије опет каже, да ваља писати: *оружиє, подушиє, шериє*!! Да ли не зна, да ове и остале оваке ријечи у Српскоме језику немају на крају два слога (*іе*) него само један (*е*); или мисли, да их ваља поправити? Ако је узрок ово друго, онда му не треба ни *гроздье* и *гвоздье*, него управо *гроздіє* и *гвоздіє*. Кад вели, да треба писати *костчица*, не би сувише било, да је казао, и како ће се послије читати ова ријеч: тако, као што је написано или, као што говоримо (*кошчица*)? —

2) Ја опет кажем, да писање слова *ѣ* на онакијем мјестима, гдје се у народу по јужноме нарјечију изговарају *два* слога, иде у кварење језика, јер би се тако градило некакво ново нарјечије, којега у народу нема никако. Што Г. Е. каже, да се *л'јеп* не може друкчије изговорити, него као *лѣп*, томе се ја опет морам чудити; јер се у *лѣп* (као што ми читамо) *л* претвори у *љ* а *ѣ* у *е*, па се чита *љеп*, а *л'јеп* се чита као што је написано (*л* остаје непретворено). —

3) Когод посао овај разумије, сваки се мора чудити, како је Г. Е. у језику нашему могао помијешати varsta и parvi са *отачаство*; јер и они који пишу *varsta* и *parvi* уче, да ваља читати *vrsta* и *prvi*, а *отачаство* се мора читати, као што је написано.

1476 4) Да се Српски каже *дванаест, тринаест*, и ја сам казао; али да „само нѣки цинцари говоре: *дванајс, тринајс* без *т*,“ није са свијем тако. — Ја сам ондје напоменуо, да и списатељи наши многи пишу *дванајст, тринајст*; а у оваковијем ријечима не само да народ наш по многијем мјестима у говору *т* изоставља, него су Дубровчани тако и писали, н. п. *милос* мјесто *милост*, а род. *милости* тако и *плаш* мјесто *плашт*, а род. *плашта* и т. д. — Да „наша окончења у Числу множественном нису доста опредѣлена“ то на оне моје ријечи (за *пољима, вратима* и т. д.) може казати онај, који

нити језика нашега зна, нити мари да га позна; а који га зна, онај ће признати, да је онако као што сам ја казао; који ли пак не зна, онај ме не ће угонити у лаж, него ће ми вјеровати и гледати од мене да научи. — Само ћу овдје узгред назначити, да је оно Сремачко и Бачванско на *коли*, по *сели*, за *врати*; ако и по *кућа*, по *ливада*, по свој прилици од Кекаваца и Чакаваца[1]) који у овијем падежима и *х* на крају изговарају (према Славенскоме *ливадахъ, селѣхъ*).

5) И ја сам казао да ваља *пузати пужем*, а и против *пузити пузим* нијесам ништа говорио, него сам само рекао, да не ваља *пужати*, које је Г. Е. са свијем изоставио! 148a

---

[1]) *Чакавце* сам ја *спомињао* до сад неколико пута, а сад ћу да кажем о њима што више. —

Чакавци су по свој прилици остаци Порфирогенитовијех Хрвата. Њихова је данас права земља или домовина Далматинска острва и гдјекоја приморска мјеста, у која су до сад слабо долазили људи одовуда са суве земље; осим тога има их по Хрватској, по западној Мађарској и по Аустрији готово до Беча. Језик се њихов мало разликује од правога Српскога, али је опет њему ближи него и какоме другоме Славенском нарјечију. Ја ћу се овдје потрудити са неколико ријечи да назначим главне разлике језика њиховога од Српскога. 148a

1) Чакавци говоре *и* гдје је год у Славенскоме језику *ѣ*, н. п. *вира, дите, дид* и т. д. Сад дакле знамо откуда су и наши људи примили гдјешто те говоре: *гди, овди, онди, прид* кућом, *прико* Дунава, *ники* људи и т. д.

2) На крају ријечи изговарају *л*, н. п. *котал, рекал, молил* и т. д.

3) Мјесто *ђ* и *љ* говоре *ј*, н. п. *постеја, земја, скупје* и т. д.

4) Свуда изговарају *х* управо као Нијемци ch.

5) У род. мн. кажу, н. п. *градов, жен*; а у сказ. *градових, женах.*

6) Код глагола, који се у сад. времену свршују на *ем* и *им*, у трећ. лицу мн. броја (тога истог времена) имају на крају *ду*, н п. *пишеду, сидиду, хоћеду, молиду* и т. д. А накл. неопр. код свију глагола говоре без *и* на крају, н. п. *писат, молит, вућ* и т. д.

7) Мјесто *који* говоре и *ки*, мјесто *које ке*; мјесто *моја ма.*

8) Гдјегод ми *щ* изговарамо *шт*, они говоре *шћ*, н. п. *пришћ, огњишће, шћат* и т. д. (али *поштен*, гдје је *ш* постало од *ч*, и они тако говоре).

9) Које се ријечи мушкога рода у Слав. језику свршују на *ь*, у онијех они у род. мн. имају на крају *их*, н. п. *голубих, прстених, путих* и т. д. (Може бити да је и у нас отуда: *црви, мрави*, и у Сријему и у Бачкој — *пути*).

10) На крају слога мјесто *м* свагда изговарају *н* (као што је казано за Паштровиће у пред|говору к Српскијем пословицама на стр. XXXI. [*овде на стр. 13.*]) н. п. видил *сан* га сто путих. 148б

11) Мјесто *језик* они говоре и *јазик* (од чега је и око Ријеке постало *заик*); тако говоре и *јат, ријат, ујат; јамат, јамање, јаматва*, које би ријечи по јужноме Славенском нарјечију морале имати *е* мјесто *а*, као што се даље к југу и говори *јемати* (*брати*, н. п. виноград), *јемање* и *јематва.*

Осим овијех разлика у многијем ријечима имају они много и ријечи, којијех ми немамо: такова је ријеч и *ча* мјесто *што* (почему их и *Чакавцима* називају). Њихова ће бити и ријеч *крух* која је и у нас позната; тако је и *криж*, откуда и ми кажемо *кришке* и *кришати.* Други ћемо пут о овоме говорити више.

148б 6) О разлици између *расти* и *растити* говорено је још у Давидовићевијем новинама,[*] а и у Српскоме су рјечнику ове ријечи добро раздијељене.

7) „Прије *неколико* година“ и „прије *неколике* стотине година,“ нити је свеједно, нити је погрјешка. *Неколико* значи више од четири, а *неколике* мање од пет (као н. п. Три *године* и пет *година*). И о овоме је говорено у Давид. новинама.[**]

[153б] 8) За *стојати* и *стајати* ја нијесам питао како је у Словенском језику, него сам само казао, како ми се чини да је у народу нашему обичније.

9) Кад Г. Е. каже, да „*боле* и *болу* и *боли* може обстояти и не квари єзика,“ тијем готово хоће да докаже, да
154а у нас све може поднијети| *свакојако*, како је коме воља; а што у овоме узима за примјер *ври вру* и *зри зру*, то је управо, као кад би ко у другоме каквом језику по једноме неправилном глаголу хтјео обрнути остале све правилне. Гледај 24.

10) Од *умјети* не каже се *умјеју*, него *умију*, тако и од *разумјети разумију*. Ко ово не зна, а рад би научити, може се мало помоћи у моме одговору на *Ситнице* језикословне Г. Јо. Хаџића-Милоша Светића (на страни 14 [*овде стр. 37.*]), а и у Српскоме рјечнику. —

11) Ја сам говорио само за *ишлик*, а *тиришлик* има и у Српскоме рјечнику. —

12) Може бити.

13) За *собствен* ја једнако мислим, као што сам онда казао.

14) Кад се у Сријему говори у *руки* и у *руци*, на *ноги* и *нози*, за то би ваљало још више, да списатељи пишу оно, које је правилније.

15) Не може се по правди рећи, да се у овакијем ријечима као *могао* и *рекао* „*а* ясно у говору не чуе ни код прости людій“ *нигдје*.

16) У нас се говори и *знаду* и *знају* а прич. сам чуо само *знајући*.

17) Ја сам казао у граматици, да у народу прич. од *хоћу* нијесам чуо никако, и у предговору к пословицама на

[* У чланку „Неколико ријечи мојим овогодишњим рецензентима.“ Види у II књизи „Граматичких и полемичких списа“ стр. 141.]

[** На истом месту стр. 140.]

стр. XLIV. [*овде стр. 20.*] напоменуо сам, да се у Црној гори и онуда по околини говори (у трећему лицу мн. броја сад. времена) и *хоте* мјесто *хоће*. Ја управо не знам, шта овдје значе ријечи Господина Е.: „Ето дакле, тко зна, каза, показуя дружелюбное.“

18) За *стрижући* и *стружући* ја остајем на мојијем пре- 1546
ђашнијем ријечима.

19) Чује ли се *ј* у Чиј или не чује, то се не може тако одмах пресудити, јер су гласови *ј* и *и* доста близу један другога; а да ту има *ј*, показује и женски и средњи род (*чија, чије*); *чинио* (а не *чинијо*) за то пишем, што се одмах каже *чинили, чинила* и т. д. *Фтори* (ко *други*) мени не треба никако; *нофца* и *дрфце* за то не пишем (него новца, дрвце), што ми се чини да се овакијем ријечима у нас више чује *в* него *ф*; *от почетка* ако гдје има у оној мојој књижици, то је штампарска погрјешка, као што је, н. п. *Єрбскій* мјесто *Србскій, Вкуку* м. *вкусу, сменутијем* м. *споменутијем, рјечникр* м. *рјечнику* и т. д.

20) Немам ништа.

21) Такођер ништа.

22) *Котач* мјесто *точак* и ја сам чуо у Хрватској, као око Ријеке и *заик* м. *језик*.

23) И о „*с ону страну*“ је говорено у Давид. новинама[*], и осим народнога говора потврђивано чини ми се и примјерима из Раића.

24) Што Г. Е. каже, да *говориду, воледу, пишеду* „ніє погрѣшно,“ то је по наш језик зло и наопако: тијем се управо списатељи наговарају, да кваре и грде свој језик, какогод и онијем прије (9) да „*боле* и *болу* и *боли* може обстати и не квари єзыка.“ Тако ћемо брзо дотјерати, да у нашему језику друге погрјешке нема осим *правила*, а без овога и против овога нека пише како је коме воља, све је добро! Ја Мадарски не знам, да бих могао казати, каква је у Мадарском 155a
језику sylaba paragogica *ік*; само ћу то напоменути, да се у нас говори: *дам* и *дадем, имам* и *имадем, јем* (*ијем*) и *једем, знам* и *знадем,* (по западњијем крајевима) *грем* и *гредем;* тако и *смјех* и *смједох;* а може бити да би се нашао још који

[* У чланку »Рецензентима из год. 1821.«, »Грам. и полем. списа,« бр. XVI, књ. II., стр. 140.]

оваки глагол; али да се у свима глаголима *де* или *ду* може додати, ово је за оне наше списатеље, који хоће да пишу како им је кад воља, па опет да не погријеше, него све да је добро, н. п. и *воле* и *волу* и *воледу* и *волиду* и т. д. као што је мало прије казано, да је Чакавачки *хоћеду* тако је и Кекавачки *хоћеју*, за које Г. Евг. вели, да „ніе зло.“ — О *менека* (и *менекар* и *менекарена*) говорено је још у Давид. новинама.[*]

25) *Учити* и *учити се* мијепа народ наш (н. п. *учи књигу, учи мене; учити се чему*). *Погрјешује* је од *погрјешивати*.

26) Ја имам у граматици и *радости* и *радошћу*, и за *ово* се може рећи, да је обоје добро.

27) У староме (правоме) Славенском језику није *время*, него *врѣмя* (у Србуљама *врѣме*). Ако мени Г. Е. то не вјерује, нека загледа у какугод Србуљу и у Остромирово јеванђеліје, пак ће се увјерити. Истина је да је Славенски *корень*, али народ наш по јужнијем крајевима говори *коријен* а ја у такијем ријечма не пишем *ије* или *је* слову *ѣ* за љубов или узпркос, него што се тако говори, а *ѣ* у говору о овоме само за то спомињем, да би ту разлику у нашијем нарјечијама лакше научили они, који не знаду.

1556 28) *Рецуде* или *рецудер* казано је прије 27 година у Српскоме рјечнику на страни 122. код *де*; само ћу овдје још додати, да се ово *де* или *дер* може и раставити од глагола (кад сушт. име пред њега дође), н. п. *кућуде* се вуци! На *војскуде* иди! Смиљанићу, *домадер* се нађи! А и к самоме *де* додаје се, н. п. *деде* (ти то учини)! Или: *дедер* (ти учини).

Кад Г. Е. каже: „гдѣ є у славен. *ѣ* ту да га и ми пишемо,“ онда би ваљало да пише и *нѣсам* а не *нисам* (18), тако и *нѣси, нѣсмо, нѣсу*!? — Што Г. Е. овдје говори, да је и најкраће овако као он што пише, на то ћу рећи: а) По разуму се број слова не одређује по томе, колико их је у којој ријечи, него по количости различнијех гласова у језику: у Славенској буквици има више од 40 слова, а у Српскоме језику нема више од 30 различнијех гласова, и опет се Славенскијем словима не могу све ријечи Српске записати као што би требало; б) кад би било боље и паметније што се

[* У реценсији I и II књиге „Љубомира у Елисијуму.“ Види стр. 162. прве књиге „Граматичких и полем. списа.“]

која ријеч са мање слова може написати не гледајући на гласове у језику, онда не само што не би требало изгонити ѿ, ѯ, ѱ и ѱ, него би се морало признати, да је најбоља буквица Хинеска, за коју се говори да има готово онолико хиљада слова, колико и ријечи; в) и по самоме правилу краткости, које Г. Е. овдје наводи, гдјекоје се ријечи краће пишу по моме начину, него по Његовом, н. п. *хоћу* и *хотьу*, *Ђорђе* и *Гьоргье* (у првом су примјеру у мене 4 слова, у њега 5, а у другоме у мене 5, у њега 7: па је још моје по разуму и по својству језика, а његово крпеж); г) Г. Е. код броја 26, вели, да је добро што ја пишем *х*, а овдје каже, да не [156a] треба од *њекијех* кад се може казати: от *нѣки*! Тако и код броја 15 каже: „код *прости* людій.“

Није никакво чудо, што ми немамо „два три наша Књижевника, кои би налик поне били на Г. Іосифа Шафарика“ јер је Шафарика мало и у свему народу Славенскоме; него је чудо и за нас несрећа и срамота, што имамо врло мало ученијех људи, који о *своме* језику и народу знаду мислити као што би требало.

В. С. К.

[Евг. Јовановић на ово је написао у „Серб. Нар. Листу“ *за год. 1846. бр. 26., стр. 206.—208.,* „Возраженіе на отговор Г. Вука Ст. Караджитьа 19. числ. 1846 С. Нар. Листа,“ *али Вук није више одговарао.]*

XLI

[*У четвртој књизи Вразова* Kola* стр. 69.—85. штампани су:]

69

PRIJATELJSKI DOPISI O PRAVOPISU

ćirilskimi i latinskimi pismeni

MEDJU

Vukom Stefanov. Karadžićem

i

Věkoslavom Babukićem.

(Objavljuje prof. V. Babukić.)

Bez sve sumnje bit će poznato našemu slavnomu čitajućem občinstvu, da je koncem god. 1845. u Beču u tiskarnici jermenskoga manastira izišla knjiga pod naslovom: „*Vuka Stef. Karadžića i Save Tekelije pisma visokopreosveštenome gospodinu* Platonu Atanackoviću, *pravoslavnome vladici Budimskome o srpskome pravopisu sa osobitijem dodacima o srpskom jeziku*“ *na 8. str. 95.* — Ovu knjigu, počem je izpod tiska izišla, dobiem od slavno poznatoga g. *Vuka Stef. Karadžića* s nadpisom: „*iz Beča 6. Januarija Rimskoga* 1846. *Prijatelju svome*
70 *Vjekoslavu Babukiću*| *Vuk Stef. Karadžić s. r.*“ I za znamenje zahvalnosti i iskrenoga štovanja napišem mu slědeće pismo[1]):

Visokoučeni i Visokoštovani Gospodine i Prijatelju!

Neopisana je radost za me bila, kad sam Vaš dragocěni dar, „*Pisma o srpskom pravopisu sa osobitiem dodacima o srpskom jeziku*“ u ruke

---

[1]) Budući mi je g. Vuk Stef. Karadžić na ovo pismo odgovorio, kako će se **dolě** niže viděti, i želju svoju izjavio, da se taj njegov odgovor u Danici naštampa; a ja neimajući nikakva prepisa od pisma, što sam mu bio poslao lanjske godine koncem měseca Sěčnja; jer nisam niti poslutio, da će se ikada o njem javno rěč povesti; zato sam ga umolio, da mi isto moje pismo u věrnom prepisu pošalje, što on evo i dragovoljno učini.

V. B.

[* **Kolo.** Članci za literaturu, umětnost i narodni život. Urednik: *Stanko Vraz.* Knjiga IV. (Troškom Nar. Matice Ilirske.) U Zagrebu. Tiskom k. p. narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja. 1847. — На 8-ни, стр. 98.]

primio. Baš Vam hvala! Čuvši od g. Pejakovića, koi mi je istu knjigu Vašu po pošti poslao iz Beča 6. Jan. t. g. s lěpim pozdravljenjem i nalogom Vašim, da ju, čim prie mi moguće uzbude, pročitam, -- čuvši, rekoh, od g. P., da kanite tamo u Beču nova pismena kovati za někoje glase našega jezika, pročitam odmah tu Vašu milu mi knjigu.

Iz gorehvaljene knjige Vaše saznadem, da kanite (kao što rekoh) nova škovati slova (město *ђ, ж, љ, њ, ћ, ч, ш, џ*), a *č, ć, ž, š* i *ě* da se izostave, pa da bi tako mi (t. j. koji se latinskimi pismeni služimo) mogli kazati, da je taj pravopis bolji od slavenskoga. Pa kad bi se ono popravilo, da „to Gajevu slavu ne bi umalilo, nego bi je još umnožilo.“ (str. 21.)

Meni je sám Gaj pripovědao o tome prie několiko danah, nego što ću Vašu meni dragu knjigu dobiti. I eto tu se osvědočim, da je tako, kako mi Gaj kazà.

Město većega odgovora šaljem Vam evo „*Několiko rěčih o pravopisu,*“ što je štampano u našem novome kolendaru za god. 1846. Prilažem Vam i isti kolendar za znak visokoga štovanja i maloga uzdarja za Vaše meni već više putah učinjene darove. Iz onih několiko rěčih vidět ćete, kako ja i ostali ovděšnji pismenici (?) mislimo o pravopisu našem. Nama je više stalo za istinu nego li za čiju slavu. *Amicus Plato, amicus Socrates; sed magis amica veritas!* — I budući da ste na posljednjoj strani Vaše knjige rekli: „Ja se na spisatelje naše, koji u ovome djelu misle drugčije od mene, ne srdim“ — uzdam se, da se nećete ni na mene sàrditi.

Milo mi je bilo čitati na str. 20. Vaše knjige, gdě velite o slovu *à*: „kad bi se koje od ova dva (*à, ě*) slova izgovaralo, to bi u našemu južnome narěčju jamačno bilo *a*.“[1]) 71

Što se pismenah novih tiče, koja naměravate kovati, ja mislim, da bi to suvišno i nespretno bilo; jer bi se time obličje latinskih, ili bolje rekuć zapadno-europejskih pismenah poremetilo i nagàrdilo. Neka ostane kod nas Rimokatolikah kako što jest sada. Znamenovanje pismenah *c, s, z*, kada prelaze u širje glasove: *č, š, ž* i *ć* odobrili su i najslavnii jezikoslovci: *Rask, Bopp, Keppen* i *Safarik.* Ja dakle neznam, kako bi se to moglo bolje ustrojiti i udesiti? Izvan da pismenolěvci izmisle, kako bi se ona znamenovanja bolje učvàrstila, da se u štampi netàrgaju; a to bi onda trěbovalo i sa pismenom *i* i *j* učiniti; jer se bogme i piknje tàrgaju.

Kako sada mi (Jugoslavjani) stojimo, razděljeni na iztočni i zapadni věrozakon i obrede, nemože se ništa mudrie i pametnie reći, nego što Vi rekoste na str. 20. Vaše knjige: „Mi svi valja da se trudimo, dotle da dotjeramo, da nam jezik u knjigama bude tako jednak, da se svaka knjiga može od slova do slova preštampati od latinskijeh slova slavenskima, a od slavenskijeh latinskima, pak ćemo onda (i *samo* onda) biti jedan narod i imati jednu književnost.“

---

[1]) T. j. kad za *r* slědi jedan ili više suglasnikah n. p. smàrt, kàrst, gàrlo, čvàrst, càrkva, màrkva, gdě se něki mukli ili poluněmi glas čuje.

V. B.

Ja bi Vam ovdě o tom mogao obilno govoriti, ali mi nedopušta vrěme: zato Vas najučtivie molim, pročitajte moje misli o pravopisu u *Bačkoj Vili* knjizi I., II., III. — Zasada ću Vam u kratko to kazati, da ja o *tankom jeru* (ь) to isto mislim, što sam u priloženom sastavku, izvadjenom iz Kolendara god. 1846. o *j* rekao t. j. da ima narav raztapljajuću, kad se sa glasom *d*, *t*, *l* i *n* (*д*, *т*, *л* i *н*) sastane i š njime hitro izgovori. Vi upotrěbljavate tanko *jer* (ь) sa *л* (*l*) i *н* (*n*), u jedno pisme sliveno, kao što se i u sàrbuljah nalazi. Ta se pismena mogu viděti i u Dobrovskoga „*Instit. linguae slavicae dialecti veteris*“ (na tab. IV. k str. 68.), gdě ima i drugih pokratjenjah, i dva i tri pismena u jedno slivena. Istim je načinom od starine *ћ* (*ć*) skrojeno t. j. *т* i *ь* ujedno *ть* ili *ћ* (tj, *ć*). Što se *ђ* (*dj*) tiče, to ste Vi sami skrojili *ћ*-u (*ć*) potegnuvši rep. Tu se ja čudim, kako Vam nije palo na pamet, da slijete *д* i *ь* ujedno: *дь* (*dj*), pa bi Vam time| bio kroj pismenah sasvime filosofički. Ja dàržim, da su sv. *Ćirilo* i *Metodie* pismena ѱ, ѳ i ѯ iz glagoljskoga bukvara primili. Obilnie o tom, kako malo više rekoh, izvolite pregledati u Bačkoj Vili.

Još jedno. Ako Vi nebi te nebi htěli primiti *ѣ* (*ě*), a Vi izvolite uzeti staro-sàrbsko ѥ (*ě*), pa će se onda želja Vaša izpuniti. — Ako znate bolje, rodilo Vam polje! — Ako u tom moje slabačke sile štogod doprinesu, bit će mi veoma drago; ako li ne, a Vi izvolite dobrostivo oprostiti onomu, koi Vas iskreno ljubi i visoko štuje.

Vaš
sluga i prijatelj
Věkoslav Babukić.

ODGOVOR

G. VUKA STEF. KARADŽIĆA.

Predragi i mnogopoštovani Gospodine i Prijatelju! — Oprostite mi, što Vam sad tek odgovaram na pismo Vaše od mjeseca Januarija. Velika Vam hvala na Kolendaru i na onome osobito[1]) naštampanome članku o pravopisu. Moje i Vaše su se misli o tome mimoišle. Ja i danas, pročitavši i Vaš članak i pismo i čuvši, da i drugi gdjekoji misle drukčije od mene, u ovoj stvari ostajem sa svijem na onome, što sam onda kazao u knjižici onoj[2]) (na strani 19., 20. i 22.). Ja sam nova slova

---

[1]) T. j. posebno naštampanom članku o ilirskom pravopisu. Ovdě valja znati, da je g. Lavoslav Župan, izdatelj kolendara, imao dobrotu několiko iztisakah (izgledah) posebno izvan kolendara naštampati dati. Od ovih dakle posebno (t. j. osobito) štampanih izgledah poslao sam jedan višehvaljenomu gospodinu.
V. B.

[2]) T. j. u knjižici gorespomenutoj o srpskom pravopisu i jeziku.
V. B.

za latinsku bukvicu radi naših riječi već pripravio, samo da se izrežu i saliju; ali mi se sad valja nakaniti, da što napišem, u čemu ću ih pokazati i objaviti. Najznatniji ljudi Vaši,[1]) s kojima sam se razgovarao o ovome poslu, pristaju na moje misli; ali pored svega toga Bog jedan zna, kako će se one u općeno primiti i kakav će plod donijeti.[2]) Ja velim: Bolje je 73
dobro činiti i razumno govoriti, pa makar ljudi vikali, nego li zlo činiti i nerazumno govoriti pa ljudi da prime i za to da nas hvale; jer svako djelo, kad tad mora izići na vidjelo. Ko misli, da će se sa ovijeh osam slova „obličaj latinskih ili bolje (rekuć) zapadno-europejskih pismenah poremetiti i nagàrditi," onaj može reći, da se i s tijem današnjijem krpežom remeti i grdi, i da je još odavno poremećen i nagrdjen sa *j*, sa *w*, i sa razlikom izmedju *u* i *v*. Ne treba, mi u ovakijem stvarima da pokazujemo znake sujeverja,[3]) za kakovo se prostoti u drugijem dogadjajima podsmijevamo; nego treba da mislimo, da su slova sviju naroda postala od jednijeh, i da su se tijem umnožila, što je svaki narod prema glasovima svoga jezika nova izmišljavao i dodavao.

Ni *ѣ* ni ѣ ne prilikuje za moj pravopis. A *дь* ja sam u prvoj mojoj pismenici (1814. godine na strani 9.) predstavio, pa smo poslije našli, da je ljepše *ђ*, i tako smo mu oblik popravili.

Da ne treba niko *věra, měra, dělo, lěpota, nědro* da čita *vijera, mijera, dijelo, lijepota, nijedro,* to mislim, da sad i sami priznajete; i to je opet svjedočanstvo, da treba pisati, kao što se govori, pa da svak bez pogadjanja zna, kako valja čitati.[4])

---

[1]) Bilo bi od velike važnosti, da saznademo poimence te najznatnie ljude naše; jer ako oni kao najznatnii i vodje u narodu kapituliraju t. j. privole; onda je poběda Vaša! *V. B.*

[2]) To i jest ono veliko pitanje! *V. B.*

[3]) Od uvěka je istinita ona poslovica: „Koliko ljudih: toliko ćudih!« — a i ona druga: „Nauka je teška muka, a oduka sto mukah!« — zato ja nevidim s nijedne strane sujevjerja (praznověrstva, superstitionem), veće različne ćudi, misli i znanja o postanku i vrědnosti slovah iliti pismenah.

V. B.

[4]) Ja dobro znam, da Vi, slavni Gospodine, učite na strani XVII. Vašega predgovora k Srpskomu rječniku: v) dje bi trebalo na njemu (ћ, ě) glas otegnuti, ondje se izgovara (po hercegovačkom narječju) ije, n. p. bijèlo, rìječ, dijète, cvìjet, sìjeno, vìjek, pìjevac, rìjedak itd. Ali mi nenaměravamo, kao Vi, jedno naréčje gospodujućim učiniti, veće u jednom najmljenom znaku svakolika naréčja sjediniti. A gdě se Vaše ije oteže, tu se po naravi i prosto *i* i prosto *é* i *je* otezati mora n. p. bilo i bélo i bjélo; rič, réč i rjéč; dite, déte i djéte; cvit, cvét i cvjét; sino, séno i sjéno itd. Kako je pako za neuke težko zapam-

74 Gdje|koji su sad ostavili *ě*, ali opet ne čine dobro, što *svuda* pišu mjesto njega *ie*: jer čitatelj opet ne zna, gdje je *ie dva* sloga (k. n. p. u *bielo, liepo, diete),* gdje li je *jedan* slog (kao n. p. u *bielilo, dieca),* gdje li se *i* sa *l* pretvara u *љ* (*lj*), a sa *n* u *њ* (*nj*) (kao *liepota, niedra*), gdje li se izgovara kao samo *e* (kao n. p. u *pried* kućom, *prieko* Dunava, *nasried* polja). I tako opet kažem, da je po mojijem mislima, najbolje pisati kao što se govori, da čitatelj ne mora pogadjati, kako valja čitati, niti ga može naopako čitati i tako privikavati se kvarenju jezika.[1]) U riječima od ovijeh primjera ja bih rekao, da ni *Osman Gundulićev* nije naštampan kao što bi trebalo: kad se u ostalome njegov pravopis promijenio, valjalo je i ovake riječi naštampati po današnjemu dubrovačkome i svemu južnome govoru naroda našega, koji govori onijem narječijem, pa bi onda čitatelji znali za sve riječi, kako ih valja čitati, i mogli bi iz knjige i jezik dubrovački upravo poznati; a ovako toga nema nijednoga. Ni ja sám ne znam u prvoj vrsti *čiem* ili je *jedan* slog ili su *dva*).[2]) Ako su dva sloga, onda *Ah!* (prva
75 riječ)| ne ide u razmjer ili stopu, nego je samo dodato, kao *Oj!* u narodnijem pjesmama na mnogo *mjesta* (sic!) (n. p.

Oj! san me lomi, san me mori,
San zaspat' ne mogu);

ako li je jedan slog (*čiem*), onda *Ah!* ide u razmjer, kao i *Oj!* gdješto u narodnijem pjesmama (n. p.

Oj! sinoć se Duka Leka oženi).

---

titi i upotrěbljavati to Vaše otezavo i j e, vidi se iz toga, što ni Vama samu — oprostite, što ću Vam reći — koi ste početnik toga nauka, neide uvěk i uprav
74 onako, kao što bi trěbalo.| Tako n. p. pišete Vi: n a m n o g o m j e s t a, město: m i j e s t á ili m i j e s t a h; jer se u istinu roditeljni padež množtv. broja otezanjem razlučuje od istog padeža u jedinstv. broju. A to nije, da je pogrěška samo u ovom Vašem pismu; veće u svih Vaših knjigah, što ste do sada izdali. Dakle vidite od tuda jasno: kako je u tom poslu težka Vaša ortografia i kako niti isti oni Hàrvati, Bošnjaci, Càrnogorci i Sàrblji, koji ovim narěčjem sbore, neće da ju upotrěbljavaju. I to nek Vam bude na poslědku svědočanstvo, da se ni po Vašoj ortografii nemože bez pogadjanja pravo čitati.

V. B.

[1]) Ja mislim, da se time jezik nimalo nekvari, ako se město i j e piše i govori *i*, *e*, *je*; nego to dopuštjam, da će se time sloga i jedinost medju našimi književnici pokvariti, ako jedni stanu pisati *i*, drugi *e*, tretji *je*, a četvàrti i j e. Ta se anarchia može samo u narodnih pěsmah dopustiti, da se vidi, kakvo je gdě narěčje. I ovu slobodu dopuštjamo i pěsnikom, da si mogu laglje rime (rithme) svoje udesiti; ali u razrěšenome slogu (stilu) nemožemo je nipošto dopustiti.

V. B.

[2]) To je meni zaisto veliko čudo, što s jedne strane neznate, a s druge jasno izpovědate — kako će se malo niže viděti — da je Osman spjevan č e t v e r o s t o p n i j e m trokejma.

V. B.

i sa *čiem* sastavlja prvu stopu. Kad mi, tobožnji književnici u svome narodnom jeziku, moramo ovako sumnjati i nagadjati, a šta će činiti inostranci?![1]) — Istina, da su dubrovački pjesnici u svojijem djelima i druga samoglasna slova na mnogo *mjesta* (sic!) suviše pisali, pa čitatelj neka ih u čitanju izostavlja ili čita, kako mu drago; ali ovo ne ide u pravopis, nego su način pisanja stihova, i za to mislim, da se u štampanju ili preštampavanju sad njihovijeh knjiga ne može popravljati. Da bi se lakše poznalo, šta ja ovdje mislim, progovoriću još nekoliko riječi. *Osman* je spjevan četvorostopnijem trokejma n. p.

„Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti.“

Ali kako će se s ovakijem stihovima čitati i isporediti:

Gjurgja despota i Jerine —
I od istoka do zapada —
Vodi tri čete iz daleče —
Vran štit i vrana ima pera? —

Ovakijeh zavaljenijeh i hrapavijeh, ili, ako smijem reći, *nepravilnijeh* stihova ima u ovoj knjizi gotovo više, nego čistijeh ili pravilnijeh. Može biti da su Dubrovčani ovako što vidjeli u Talijanskome jeziku, pa u svome još i pretjerali. Na mnogijem mjestima mogao je pjesnik ove pogrješke popraviti u onijem istijem stihovima, a u kojima se to nije moglo, one je mogao drukčije načiniti, samo da je pomislio, da onako nije dobro.[2])

---

[1]) I oni, kaogod i mi, trěba da se jezik i pravopis naš svojski nauče!
V. B.

[2]) Što se tiče n e p r a v i l n i j e h, — kako Vi velite, — stihovah, nisam jim baš ni ja velik prijatelj, a pri tom mislim, da neće nikoga biti, koi bi jih svojski braniti htio. Samo ću to napomenuti, da po mome mnjenju, koliko sam ja do sada Gundulića proučio, nisu oni hrapavi stihovi (stezanje dva samoglasnika u jednu slovku) po naravi talianskoga jezika skrojeni, veće uprav po naravi našega, kao što ću u| kratkom dokazati. Da je slavni Gundulić naše narodne 76
pěsme s bližeg poznavao, vidi se bělodano u njegovu Osmanu pievanju tretjem od 1—27 sloga. Poznato je i to, da pěsnici kod svih narodah imaju svoje osobite potrěbe u skladanju stihovah iliti slogovah (necessitas metrica et licentia poetica), a pri tom i meštar rimskih pěsnikah, slavni H o r a c i e reče u svojem pismu na Pisone „d e a r t e p o e t i c a:“

— — Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. —
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim.

S toga mislim, da je i Gundulić kao pěsnik imao potrěbah, kao polašticah, za skladanje slogovah — premda bi onakov veleum i bez njih sigurno, da je samo

76 Kad smo u ovakoj besjedi o Dubrovačkijem pjesnicima, dopustite mi, da Vam kažem, šta mi se još u njih ne dopada. A to je, što su oni radi jednakijeh na kraju slogova (ritma ili rima) ne samo miješali narječija (n. p. *doje* mjesto *dodje*), nego
77 i riječi iz|vrtali (n. p. s *nebi* mjesto s *neba*, na *miesti* m. na *miestu*[1]) i drukčije, po svojoj volji, sklanjali i sprezali (n. p. *doni*[2]) mjesto *donese*, *okreni* m. *okrene*, *tlača* m. *tlači*. Ali po-

---

uzhtio, bio mogao proći — te znajući svoja pěsnička prava ugleda se u narodne pěsme te našavši tamo takovih hrapavieh slogovah, načini si po njih necessitatem metricam i licentiam poeticam. Da pako i u narodnih pěsmah ima dosta hrapavieh slogovah, to se izmedju ostalih može viděti u Vaših Srpskieh narodnieh pjesamah knjizi I. strani 115, u Beču 1841., gdě ovako stoji:

L'jepo ti je pogledati,
Kako svati kitom sjede,
Medju njima mlada neve,
Ona j' stidna i mis'ona.

Eto na taj način je i Gundulić hrapave pravio slogove, samo što je město *j'* pisao *e* i sastavio s prědnjom rěčju n. p.

Ona e stidna i misona.

Glas *i* valjao je prošastih věkovah za dva glasa: za *i* i *j*, te tako se sbi, da je kod Gundulića (i inih pěsnikah dubrovačkih) *i* vrědan dva glasa ujedno, kako im je već priličnie bilo. I to je uzrok, što mi u izdanju Osmana Gundulićeva, u Zagrebu 1844, nismo směli — niti ćemo u ostalih dubrovačkih pěsnicih (radi doslědnosti) směti — pisati *č* (a još manje e, je, ije, izvan u rimah), veće ie, kako što smo u predgovoru na str. IX. iskreno izpovědili. Da je Gundulić osim rime svagdě ie (m. je i ije) pisao, to se izmedju drugih najbolje može viděti
77 iz dviuh knji|gah, što su za njegova života štampane, dakle polag njegova rukopisa:

a) Suze sina razmetnoga u Bnecieh pàrviput god. 1622.

b) Piesni pokorne kralja Davida. In Venetia 1630.

Obe ove knjižice nalaze se u Zagrebu u knjižnici g. Dra. Ljudevita Gaja.

V. B.

[1]) Ja nenalazim, da su oni rěči izvàrtali (t. j. izvratjali); jer nebi stoji u Gundulića svagda u rimi kao indeclinabile i to ne samo u rodit., veće i u ostalih padežih jedinstv. br., s nebi, k nebi, na nebi, pod nebi. Tako u Osmanu piev. I. slogu 3.:

Bez pomoći višnje s nebi.

Tako u piev. VII. slogu 72:

Sama ostaješ ti pod nebi.

A u istom piev. VII., slogu 76. stoji s neba:

Jer pedepsa s neba koli
Lakše iđe, teže pade.

Ana miesti m. na miestu to je primorski, i u obće slovenski (štajerski, kranjski i koruški) Praepositional t. j. predložni, skazateljni padež, odgovarajući càrkveno-slavjanskomu i ostalim sěvernim slavjanskim narěčjam na *ѣ* (*ě*). Vidi Kopitara „Grammatik der Slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.“ Laibach 1808 str. 237 i Murka „Slowenische Sprachlehre.“ Gratz 1832 str. 23.

[2]) Doni i donie ili donijè i donè dobro je rečeno i pravilno; jer i u Vašem rěčniku, a i u ovome pismu na početku taki ima rěč donijeti; a od infinitiva pravi se prosto prošasto vrěme (simplex praet. perfectum)

red svega ovoga ja opet mislim i kažem, „da su knjige Du- 78
brovačkijeh pjesnika za jezik sviju nas skrovište (t. j. blago), koje se ne može procijeniti.“

Štono naši vele: „kad se lijen nakani, sav svijet popali“, tako sam se i ja nakanjivao, da Vam pišem gotovo godinu dana, a sad, nakanivši se jedan put, ne mogu da prestanem. Da bi nam jezik u knjigama bio tako jednak, da se svaka knjiga može od slova do slova preštampati od Latinskijeh slova Slavenskima, a od Slavenskijeh Latinskima, moramo se dogovoriti, šta ćemo činiti mi sa *x*, a Vi sa *h* u rod. množt. kod imena sušt. (samost. substant.) n. p. slobodnijeh junaka*h*, naših žena*h*, dobrijeh ljudi*h* itd. Kao što sam napomenuo u predgovoru k poslovicama (na strani XXII. [*овде стр. 9.*][1]) pravi Crnogorci i njima susjedni Primorci tako govore, a po drugijem mjestima od ljudi zakona našega to nijesam čuo, a i u narodu zakona Rimskoga, osim Crnogorskijeh susjeda po Boci, slabo se to gdje može čuti, već ako od onijeh, koji su čitajući privikli tome. Ovo je sa nekoliko riječi kazano kako se u narodu *govori*, a spisatelji zakona Rimskoga *pišu* gotovo svi *h*, osim Dubrovčana (koji su najbliže Bokeljima i Crnogorcima!). Ja upravo ne znam, kako je ovo ušlo u običaj, da se govori i piše, kad ni u jednome od okolnijeh Slavenskijeh narječija toga nema. Da nije iz početka u imena, koja se svršuju na *a*, uzet skazat. (praeposit.) mjesto rodit., pa se uzanj i uz imena pril. (prid. adj.) prostrlo to i na ostala sva imena sušt.(?). No došlo to kako mu drago, ja bih rekao, „da u knjigama tako ne pišemo“[2]), već ako kad

---

odhitivši tvornik inf. ti, kaogod i pričastje prošasto čineće (partic. praet. activum) donio i doniela. Tako i zanieti, nanieti, odnieti, unieti, ponieti, pronieti, podnieti, iznieti, raznieti, snieti. A ovaj isti primĕr dolazi i u Vašoj grammatici, što je pred rĕčnikom na strani LIV. 1) — „donesem, donijeti (doneti, može biti da bi ko rekao i donesti), doneso i donije (done), donijo (doneo; u pjesmama i donesao), donijela, donešen i donijet.“ Dakle iz svega ovoga vidi se jasno, da Dubrovčani nisu po svojoj volji sklanjali i sprezali. Sĕdi krivo, a pravo reci! *V. B.*

[1]) I kao što sam ja u mojem sastavku: „Nĕkoliko rĕčih o pravopisu“ govoreći na str. 8—10. o glasu i pismenu *h* točno i obilno spomenuo. *V. B.*

[2]) A ja bih opet rekao „da uprav u knjigah tako pišemo,“ kao što sam i u članku „Nĕkoliko rĕčih o pravopisu“ kazao i kao što i Vi rekoste u predgovoru k pàrvoj knjizi srpskieh narodnieh pjesamah bečkoga izdanja: „Može biti, da bi najpametnije bilo i u narodnijem pjesmama svima naštampati *h* svuda, gdje mu je po etimologiji mjesto, a u predgovoru kazati (od prilike onako, kao što je kazano u predgovoru k poslovicama od strane XI. do XXV. [*овде од стр. 3. до 10.*]) kako se gdje po narodu izgovara, pa čitatelji neka ga čitaju, kako ko i govori.“ *V. B.*

bi ko htio pisati što samo jednijem narječijem n. p. upravo Crnogorski. Dubrovčani su ovaj padež u imena, kojijeh se rod. množ. svršuje na *a*, pisali sa dva *a*, n. p. *goraa, selaa, sokolovaa*, jer se ovo *a* na kraju vrlo oteže u govoru; da li su
79 ta|ko pisali i dva *i* u onijeh imena, kojijeh se rod. množ. svršuje na *i* (n. p. *radostii, ljudii*), to za sad upravo ne znam, ali za cijelo mislim, da nijesu pisali ni *h* poslije *i*: i po svemu ovome rekao bih, da u štampanju Gundulićeva Osmana nije trebalo na kraju metati *h*, nego ili ostaviti onako, kako su Dubrovčani pisali, ili metnuti samo jedno samoglasno slovo (s kakijem znakom odozgó[1]) gdje se bez njega ne bi moglo poznati, koji je padež).

Sad je već dosta. Ako Vama što nije protivno, podajte, molim Vas, ovo pismo, neka se naštampa u Danici,[2]) da bi i druga bratja mogla vidjeti ove misli moje i o njima promisliti i, ako bude kome volja, što kazati. Samo Vas molim, da gledate, da bi se naštampalo bez pogrješaka, i od slova do slova ovako, da bi se poslije iz Danice opet ovako isto moglo preštampati Slavenskijem slovima.

U Beču 11|23. Dek. 1846.

Vuk Stef. Karadžić s. r.

80

DODATAK UREDNIČTVA.

Du choc des opinions jaillit la verité
Laharpe.

Mi dragovoljno primismo tu razpravu dvojice naših učenih glavah o pravopisu i jeziku našem, i bit ćemo uvěk gotovi stvarma takve ruke

---

[1]) Tako smo mi i činili u preštampavanju Gundulićevih dělah na mlogih městih radi čiste rime; a inače pisasmo pravilno h: pàrvo, što ga Càrnogorci i danas u istinu izgovaraju i pišu, kako i sami iskreno izpovědate; a drugo, što mi dobro znamo, da se *h* kod našega naroda s veće strane neizgovara, nego se aspirava (oddihava, tanko dahne) ili u druge sebi srodne glase preléva, u *j, v, g, k, s, š*, n. p. M i j a j l o, M i j a t, M i j o m. M i h a j l o, M i h a t, Miho; k r u v, m u v a m. kruh, muha; č u g i č u k město čuh; g r i j e g i g r i j e k m. grijeh (grèh); o d d i s a t i, o d d i š e m (pravilno) m. oddihati, oddiham. Ali da se *h* radi e t i m o l o g i e (a ponajviše radi onih, koji ga većom stranom jasno izgovaraju) pisati mora, to ste i Vi, slavni Gospodine, — uvidivši potrěbu — na p o l a k i pisati počeli. Samo još Bože daj, da i zavàršite, pa da i svikolici sàrbski pisci za Vama nagnu. Eto tim putem bi se sloga u pravopisu s jedne i s druge strane uvela. *V. B.*

[2]) Ja sam već odgovorio g. Vuku, da meni nije ništa protivno, dapače drago, da mlogi o toj stvari razmišljaju; jer samo tim načinom možemo se k istini približiti. V i š e o č i u h v i š e v i d i! — u Danicu pako nehtěde uredničtvo zato primiti, što su ova pisma poněšto oduga i sbog toga evo izpunjuje se želja naša u Kolu, gdě ih uredničtvo dragovoljno primi. *V. B.*

města naći u našem Kolu, ako u ostalom budu po svemu odgovarale promicanju nar. naše književnosti. Svaka stvar ima svoje vrěme, u koje trěba da izadje na vidilo, da se pokaže světu i da se osvětli i razsvětli pred njim, da nebude više čamio glede nje u sumlji i bludnji. To vrěme došlo je (ja bi sam reko) upravo sada i za rěč o našem načinu pisanja, gdě su se pomolile opet několike glave, vičući pred světom na njega. Trěba dakle opet probesěditi o pravopisu i o načinu pisanja književnog narěčja. To je dužnost svakog pisaoca; dužnost njegova je, da obrani grad, kojeg je i on pomagao zidati. Nu za takav posao neiziskiva se cigla vatra (ma udarala i iz najplemenitijeg domorodnog sàrdca) nego i pozornost; jerbo vatra bez čuvara i za jedan dan čitav može popalit grad. Nitko pametan neće odobriti onu golu žestinu strastih, s kojom se već několiko godinah Miloš Svetić prepire s Vukom, prepire se i pregovara, a opet se ista stvar time nije ni za dlaku promakla. Niti će tko odobriti màrzku gorčinu, s kojom su někoje mejdandžije nedavno u „Zori dalmatinskoj“ ustale na nas bi reći s motikom i sěkirom. Niti ćemo (sudim) stvari našoj pomoći, ako budemo takvoj gospodi zajam vratjali s jednakom měrom, kao što někoji sude. Za stvar od razloga hoće se opet razlog, pamet, mirno i trězno razsudjivanje. Gdě kàrv sudí i razsudjiva, i bělodana istina muti se i zamàršava.

Budući da naměravamo o někojih neizvěstnostih i nedostatcih našeg načina pisanja obilatiu jednom povesti rěč, za sada ovu razpravu, u koliko se tiče pravopisa i jezika, od naše strane bez ikakvih propuštamo opazkih. Nu ipak nemožemo mučke mimoići ono, što je g. *Vuk* spomenuo za način pisanja, osobito metrike Gundulića i ostalih Dubrovčanah, budući nam se čini, da je odgovor g. profesora nedovoljan niti sasvim slažući se s našim mišljenjem o toj stvari.

G. *Vuk* misli i sudi po licu „Osmana,“ da su Gundulić i ostali dubrovački pěsnici metriku svoju skrojili po duhu i obrazu metrike taljanske i od njih prigàrlili slobodu elisijah. Nu g. profesor to mu sasvim poriče, tvàrdeći, da su Dudrovčani metriku i istu njim ukorenu slobodu elisijah naučili od prostog naroda, pa mu| izvodi svědoke u licu od několiko re- 81
dakah izvadjenih iz nar. pěsamah, koje je isti on (Vuk) izdao.

Ako hoćemo nestrano da sudimo o naših Dubrovčanih, trěba da njihova děla iztražimo bez ikakvog zanešenja. Vàrhu svega trěba da prosudimo duh věka, u kojem su oni živěli, i u koliko je duh taj imao upliv na stvaranje njihovih umnih dělah. To je glavno ono gledište, s kojeg ih suditi valja. — Gundulić i ostali najbolji pěsnici dubrovački živěli su prama koncu XVI. věka i na početku XVII. I svemu je světu poznato, da je onda vladao u zapadnoj Europi duh starog klasicisma, koji se već počeo izradjati u tako zvani školasticizam. Iz Italie, koja je onda stojala na čelu prosvěte europejske, prebrodio je duh izobraženosti zapadne i u Dubrovnik. Tu su se podigle stolice nauci klasikah rimskih i gàrčkih, i pod uplivom duha càrpljenog iz pěsnikah klasičkih rodiše se i odgojiše umětne vile dubrovačke, a jezik naš uzmahnu se na najvišji stupaj izobraženosti. Da su i plodovi romantičke poesie taljanske, koja je onda već dovàršivala zlatni svoj věk, imali upliv na stvore pěsnikah dubrovačkih, toga nitko pametan tajiti nemože, koji znade, koli uzko bio je onda Dubrovnik skopčan sa prěkomorskom susědnom Italiom, po bla-

gom vezu tàrgovine i družtvenog života. Koi dvoji o temelju ovih naših rěčih, netrěba mu ništa nego da uzporedi našeg Osmana sa Tassovim „*Gierusaleme liberata.*“ Kao što su vitezi i viteškinje u Osmanu samo po imenu slovinski, a sàrdce i duša u njih je romanska, tako isto priznat će svaki nestran iztraživalac stvari, da su Dubrovčani naši više po licu (formi) jezika nego li po materii (duhu) ili skladu njegovom Slovinci. Pa tko se o razlogu tih rěčih nije već osvědočio, toga uputjujemo, neka postavi naše klasike dubrovačke uz nar. pěsme, a poslě toga opet uz pěsnike talianske zlatnog věka, pa da razsudi s dušom jedno sprama drugog, a ja kriv, ako neizpovědi, da su po duhu srodnii s Taliani, nego li sa pěsmami naroda svoga, koje su pravo i jedino měrilo i narodnog duha. Pa kad je ukus prěkomorski toliku stekao silu nad stvorma naših pěsnikah gledè na materiu ili duh, pa kako bi se moglo stati, te se nebi prilěpio barem ondě ovdě i forme ili lica? I ja rado priznajem, da su Dubrovčanom bile poznate nar. pěsme, nu nemislim, da su bile u njih baš u tolikoj cěni, da bi ih pěsnici učili i gledali kao uzore kakove, koje trěba slěditi ma u čemu mu drago, zašto da je tomu tako bilo, drugi bi imala obraz naša književnost onih stolětjah, koi bi se sasvim razlučavao od obraza literaturah prosvětjeniih narodah onog věka na zapadu europejskom. Da su Dubrovčani učili versifikaciu od naroda, nebi ni u
82 metrici njihovoj zavladala tolika jednoobraznost, stegnuta na cigle tri vàrsti: na trojestopni, četverostopni i šesterostopni trochej.[1]) Da su Dubr. učili i cěnili nar. pěsme, začělo bi im bila omilila prekrasna raznoobraznost narodnih měrilah, pa bi se njimi služili i u umětnih svojih tvorbah, osobito krasnozvučnim i veličanstvenim peterostopnim trochejom, kojim teku gotovo sve naše pěsme junačke. U Dubrovčanah medjutim svemu tomu (koliko se spominjem) neima traga. Ja dakle, slažući se s g. Vukom, svakako mislim i sudim, da imamo tražiti u Dubrovčanah razlog slobode elisijah u vrělu inostranom, ma on izticao od Latinah ili Talianah, niti me ona *specimina* iz nar. pěsamah, koje g. profesor navodi, na drugu věru prekàrstiti mogu. Rado priznajem, da u naših nar. pěsmah ima amo tamo i takvih redakah, za koje se čine na pàrvi pogled, da ima u njih elisijah, t. j. ima redakah takvih, o kojih bi čověk sudio, da ih pěvač pěvanjem neće moći čestito izvesti, već da koju slovku izbaci, t. j. elidira. Nu reko bi, da tu neima elisijah, već mi se čini, da si tu naši slěpci drugčie pomažu, te pěvajući mě-to trocheja čine daktile, jerbo ja se spominjem na někoje rědke u nar. naših pěsmah, gdě jedna slovka pretiče, bez da onda sudaraju samoglasnici dviuh susědnih rěčih, pa se dakle ni sliti nemogu. Ta osobina nalazi se mnogo češtje u nar. pěsmah drugih slav. granah, a kod nas ponajviše u pěsmah s junačkim měrilom, a ono u pàrve dvě stope pred odmorom (caesurom) (Vuk bilježeći ih pomaže si odkidajući koi samoglasnik n. p. *Momci dodjoš'* m. *Momci dodjoše* (je li pravo ili ne? nemogu odsuditi, jerbo niesam slušao pěvača). — Nu razgovarajući se o ovoj stvari, poradja se sada evo i drugo pitanje: *Imamo li odobravati elisije te i danas naslědovati Dubrovčane u ovoj slobodi?* Ja od svoje strane mislim da se sadašnjim i budućim

---

[1]) Měrilo to sasvim odgovara alexandrinu ili starom hendekasýllabu, kojega su i Taliani prigàrlili za sve svoje veće pěsme.

našim pěsnikom ima dosuditi ta sloboda nu *sumpta prudenter*, t. j. da se elisiah služe što redje, kao što to čine Ostrožinski, Preradović i někoji drugi našinci; jerbo svakako bit će shodnie, da ona podupire misao, da krasnia i jasnia na vidělo stupa i cěli redak gladji i zvučnii ističe, nego da za volju někakvih pedantičnih pravilah misao propada ili zamutjiva se, a gladkoća i milina zvuka sasvim izčezava, odkidajući samoglasnike kao što to čine sadašnji sàrbski pěsnici s rěčma: *meni, tebi, sebi, mu, mi, me, su, si, se, te, ti,* samo da se uklone elisijah. Nu nečini nam se opet nimalo spretno, uticati se k toj slobodi (elisiah), kad neima ni najmanje nevolje, nego kad se to radi| samo od ciglog někakvog za- [83]
nešenja za starimi našimi klasici. Svaka stvar ima svoju měru, pa i ova.

Ovo budi dovoljno kazano o elisijah u koliko barem s kakvim takvim pravom za nje pristati možemo. Nu pored toga ima u gděkojih redcih istih najpàrvih naših klasikah i onakvih elisijah, koje za se baš nikakvog neimaju prava, te su upravo pogrěšne. U taj red idu i trojica od onih redakah, koje g. *Vuk* pod imenom *hrapavijeh* navodi iz Gundulićeva „Osmana:“

Gjurgja despota i Jerina . . . .
I od iztoka do zapada . . . .
Vodi tri čete iz daleče . . . .
Vran štit i vrana ima pera . . . .

Drugi izmedju njih, dopuštavajući slobodu elisijah, pravilan je; tretji mogo bi se tim popraviti, kad bi metnuli rěč „tri“ poslě rěči „čete“ te bi redak pravilno glasio ovako:

Vodi čete tri iz daleče . . . .

nu ostala dva (pàrvi i četvàrti) ostat će svakako pogrěšni, jer se nedaju, premeštajući rěči, nikako izpraviti.

Pogrěšnost njihova sastoji se u tom, da se u njih gazi rythmus, vrědja bitnost i zakoni odmora, kako žive u nar. naših pěsmah. Pa da sad kažemo, što je odmor u našoj poesiji. Odmor u narodnih měrilih stoji u tom, da su one stope redka, što se nalaze pred odmorom, takvog svojstva, da se mogu smatrati kao redak za se savàršen, a poslě njega da se već počima redak novi, ili drugim rěčma: *odmor razcěpa redak u dva děla ili dvě strane, kojih svaka opet za se može biti novi redak (stih).* Gundulić je svog Osmana (kako svi znamo) složio od samih četverostopnih trochejah; a kod te vàrsti měrila (kako se potvàrdjava u nar. pěsmah) odmor pada medju drugu i tretju stopu. Nuder sad polag ovih pravilah razglavimo rečena dva pogrěšna redka u svoje strane!

Gjurgja despo|ta i Jerina . . . .
Vran štit i vra|na ima pera . . . .

pa načinimo od dva redka četvoricu:

Gjurgja despo-
ta i Jerina . . . .
Vran štit i vra-
na ima pera . . . .

Eto ti na pàrvi pogled, da rythmus u ta dva redka nevalja, zašto razdělјenje slovkih neodgovara gore navedenim pravilam odmora, čim se redci poslě druge stope nedaju razcěpiti bez rane, niti se sa tretjom stopom može počimati redak novi. Ovi su redci upravo hrapavi i nepravilni,
84 te ih danas ni odobravati niti| slěditi nevalja. I sva je prilika, da ih danas ni isti Gundulić branio nebi, i reko bi sam, da je i onda znao da su nevaljani, nego ih je metnuo amo tamo za pàrvu težku nevolju, dok mu se bolji neudese (barem ih nećeš naći u „Suzah sina razmetnoga,“ najkrasniem i najsavàršeniem umotvoru njegova pera). Što ih ima danas u „Osmanu“, tumačiti valja time, što je pàrvo pěsnika zatekla smàrt, nego je uspio veličanstveno to dělo dovàršiti kako valja.

Nu sve to, što sam dosad spomenuo za Gundulića i Dubrovčane u obće, neka nitko nemisli, da je kazano na umaljenje njihove cěne i slave. Dubrovčani naši jesu pravi alemi-kameni naše starine, zvězde prehodnice sadašnje prosvěte zapadne. Izvan Talianah i Španjolacah neima nijednog naroda u Europi, koi bi se u ono doba jednakim smio ponositi blagom umětne poesie. Izmedju Slavjanah Dubrovčani su pàrvi podranili na to polje. Drugi bili su Poljaci, nu oni se probudiše, kad je književnost ilirska u Dubrovniku slavila već zlatni svoj věk. Što su Dubrovčani nagnali više za klasicismom romantičkim, zanemarujući uzore narodne, to je bila moda ili ukus, koi je oteo màh u sviuh narodah onog i naslědujućih věkovah, kako su bàrže pomolili glave na polje duševno ili književno. I tekar u današnje stolětje krenuo je književni duh narodah drugim putem, vratjajući se k svome pravom čistom izvoru, koi udara izpod koreňa živog domaćeg, izpod sàrdca istog puka ili prirodi ostavljenog naroda. Što medjutim ima najznamenitie u naših Dubrovčanah, moramo priznati. Oni su bili razložni i umnostni pisaoci i osobito vàrstni věštaci u narodnom jeziku, da im nije bilo drugovah u nijednom kraju prostranih naših zemaljah ni prie ni poslě. Sva je prilika, da je u šestnaestom věku, kad je u Dubrovniku jezik književni stigo na najvišji vàrh izobraženosti, prosti narod govorio još čakavski u onom preslavnom gradu i po svih zemljah njegove dàržave. Nu sasvim tim pisaoci nijesu měšali formah čakavskih sa književnom štokavštinom već za krajnu nevolju rižme, a i to vàrlo rědko. Tako isto je i Gundulić samo za volju rižme prigàrljivao amo tamo čakavske forme, kao što su Vukom ukorene u *městi* m. u *městu*, *doje* m. *dodje* itd. Što se tiče forme *doni* m. *donese*, za nju (sudim), da ju je razložno obranio g. profesor; isto onako i rěč *nebi* (i ja ovdě dodajem i rěč *ljubi* m. *ljubovnica*, koja u Dubrovčanah istu ima formu i osobitost). Forma *okreni* m. *okrene* može biti da je pogrěšna; nu može opet biti, da ondě město nač. kazivajućeg (indiktiava) stoji način zapovědajući (imperativ), što osobito rado čine susědi Dubrovčanah, junački Càrnogorci, kad hoće da stvar jednu živie postave pred oči (u prekrasnoj
85 pěsni „Vienac gorskij“ ima| tih imperativah sila božja). Ja bi sam reko i za formu glagolja *tlačati* m. *tlačiti*, da nije pogrěšna. U nas bitnost glagoljah još nije nimalo filosofički iztražena i razsvětljena. Dosad se uvěk govorilo, da u jeziku slavjanskom ima glagoljah dvoje vàrsti: *brevis et longae morae*. Nu meni se čini, da opet i svaka izmedju ovih vàrstih ima dvoje ruke formah u sebi, t. j. da medju glagolji *brevis formae* ima jedne, koje su *brevioris*, a druge *brevissimae morae*; a medju glagolji

longae morae ima opet glagoljah *longioris* i *longissimae morae*. U poslědnju vàrst ide i *tlačiti* kao *longioris*, a *tlačati* kao *longissimae morae* (uzporedi *roditi* i *radjati*, *hoditi* i *hodati*). Da sve ove vàrsti neimaju više sva vrěmena i sve načine, to zna svaki, koi je iole zavirio u bogati sklad jezika slavjanskog; nu zna i svaki učeni jezikoslovac slav. da tom razredjenju ima tragovah u raznih naréčjih slavjanskih, premda se je znamenovanje amo tamo pobàrkalo, te neodgovara svagda i svigdě pàrvobitnosti t. j. formi svojoj.

Eto naše misli o toj stvari! Vàrlo nam je drago, što se jedan gospodin od strane Sàrbaljah tako bratski i razložno s nami dao u razgovor o pravopisu i jeziku našem. I svaki izmedju Ilirah mora da se uzraduje, što je isti gospodin, zaista najpàrvi věštak u narodnom našem jeziku, skinuo kapu svoju pred Dubrovčani, čim je javno priznao valjanost dragocěnih njihovih dělah. A to nam je tim milie, što vidimo, da priznanje i poštovanje to nije slěpo (kao što žalibože sada kod nas još često biva), već osnovano na čvàrsti kamen razloga. Slava mu na lěpoj jabuci! zašto samo takovim razložnim i mirnim razgovaranjem i medjusobnim bratskim pametovanjem ili opominjanjem vratit će se opet sporazumljenje, ljubav i sloga medju jednoplemenu bratju, u srodne duše, koje razdružene kroz toliko věkovah, davno već hlepe za blagom rosicom sloge i ljubavi bratske.

[На приговоре В. Бабукића и уреднишшва „Кола“ Вук није одговарао чиши шшампао ћирилицом ово своје писмо.]

XLII

[На „Писма Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије“ одговорио је и Светић овом књигом:]

[1] **У Т У К Ъ III.**

ѥзыкословный.

О ѥзыку и правопису србскомъ.

одъ

М. СВЕТИЋА.

У Новомъ Саду,

у кньигопечатньи іоанна каулиціи-п орт: 1846.

[На 8-ни, стр. 77.]

[2] *Ту ништа силомъ! светиня ѥ Рода*
Ѥзыкъ! благо, обче свим'!
Неумивена нека бѣжи рука;
Самовласт'я дерзость съ њомъ.

Мушицкій.

[3] Съ концемъ прошле 1845. године печатао ѥ Г. Вукъ Стеф. Караџићь у Бечу ѥдну свезку подъ именомъ: „*Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије писма високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме о српскоме правопису, са особитијем додацима о српском језику*“ — *стр. 95.* — Речена два писма, као главна стварь, заузимаю страна' 13.; а особити додатци као успоредно нѣшто додато, по већой части старо препечатано, заузимаю 82. стране. Будући да ѥ овде рѣчь о србскомъ ѥзыку и нѣговомъ правопису, то немогу пропустити, да понеке разлоге на то неназначимъ, нарочито и зато, што г. Вукъ одма на стр. 13. подъ II. наводи, шта ѥ

онъ тога ради писао и говоріо дружству Српске Словесности у Београду, гди споминѣ, да самъ и я нѣшто на то и о томе говоріо: па да се види управо и шта самъ я онда говоріо, и како о томе мыслимъ и судимъ, а заедно и узрокъ, поводъ, и обстоятелства за праващъ точнога суђеня у овоме послу обяснимъ.

Я самъ на свршетку мога Утука II. год. 1844. печатанога казао, да є Вукъ човекъ, кои се по обстоятелствама влада и управля, и тако, премда є рекао, да онъ мени неће выше одговарати, опетъ да се са грдняма нѣговымъ ласно догодити може онако, како обстоятелства политическа и интригантска са нѣговомъ главномъ стварю, нѣговымъ интересомъ сдружена, изискивала буду. Да бы се дакле судити могло єдно, да ли самъ я онда стварь добро измѣріо, и да му нисамъ съ тимъ неправду какову нанео, а друго, да бы се духъ онай, коимъ онъ дише, и права намѣра са нѣговымъ посломъ познати могла, нуждно ми се види обстоятелства она, коя су нѣга и при овомъ послу окружавала и пратила, у кратко навести, и колико окрестности дозволяваю, обяснити, и надамъ се да читательима, кои истину любе, и право о свакой ствари понятіе имати желе, нећу неугодну услугу тимъ учинити.

Познато є, какова се промѣна у Сербіи године 1842. догодила, и коя є страна владе лишена, коя ли є пре|обладала, и на врхъ се попела. 4
У промѣни оной єдни су или по нужди и окрестностима, или по мѣри надежде и очекиване корысти и награде, или по увѣреню своме были на єдной, а други на другой страни. Вукъ є у оно време живіо у Бечу, и уживао є пензію одъ Правителства Српскогъ. И онъ дође у Земунъ, гди су се онда членови пострадавшега Правителства налазили, и ньима се придружи; и самимъ дѣломъ онъ явне знаке да и онда и после, да є онъ противникъ владаюће стране у Сербіи, и да и онъ о пропасти нѣной ради. Изъ овога узрока и онъ одъ стране владаюће или Правителства Српскогъ буде лишенъ пензіе, кою є донде вукао. Сва покушенія, да бы пензію свою опетъ повратіо, буду суетна. У мѣсецу Септемвру године 1844. управо онда, кадъ ће познатый Стоянъ Іовановићъ са своимъ дружствомъ изъ Цесаріе у Шабацъ пређи, и са убійствомъ побуну покушати, дође Вукъ у Београдъ, съ томъ намѣромъ, као што се говорило, да лично о пензіи своіой ради, но после краткога ту бавлѣня буде одъ Полиціе изъ Београда у Цесарію оправлѣнъ, као човекъ опасанъ и подозрителанъ, те се врати опетъ у Бечь. Међу тимъ, и іоште то исто лѣто почело се у Сербіи опетъ по обычаю радити и викати противъ тако названы Шваба (т. є. Аустрійски рођены Срба', у службама правителственнымъ налазећи' се); а по утишаной побуни Стояновой, нарочито одъ половине мѣсеца Новембра 1844. подигао се правый хукъ. Гди се противъ научены Срба' Аустрійски' ради, ту є гласъ Вука добро дошао, и колико се выше викало на Швабе, толико є Вукъ выше наклоности добыяо, тако да є већь садъ успѣти могао, и пензію на ново получити, коє се догодило у почетку године 1845. И 1-га Мая исте године дође онъ у Београдъ, као што є онъ говоріо, да лично благодари на пензіи полученой, а као што су други мыслили, и као што є само дѣло доцніе показало, да послужи као згодно орудіе противъ тако названы Шваба'; єръ о намѣри, коју є онъ издавао, т. є. личне благодарности, праведно су се сумняти морали по то|ме, што се за цѣло оно време Князъ Српскій на- 5

лазіо и бавіо у Крагуєвцу, тако да му ниє могуће было, Князу лично благодарность изявити, почемъ онъ у Крагуєвацъ ишао ниє.[1]) Ово су обстоятелства, коя су Вука пратила до засѣданія главнога дружства Српске Словесности у Београду. А поредъ тога познато є, да є ово дружство Српске Словесности постало подъ бывшимъ Правителствомъ године 1842. да є заведено настояванѣмъ Аустрійски Срба', и да є и саставлѣно изъ овы. Кадъ є дакле ово дружство подъ бывшимъ Правителствомъ, и настояванѣмъ Аустрійски Срба' заведено, и кад є изъ таковы членова саставлѣно, и кадъ се садъ против таковы Срба' (т. є. Шваба') хукъ подигао, може се судити, како є одъ те стране само дружство сматрано, и да ли се жеља на истога напредакъ и дуговѣчность клонила?

У оваковимъ обстоятелствама приближавао се данъ главнога засѣданія, опредѣлѣный на 21-ый данъ мѣсеца Мая 1845. године. И на писмо Попечителя Просвѣштенія одъ 25-га Авг. године 1844. садъ се текъ Вукъ побуѣенъ наѣе у деветомъ мѣсецу (наравно владаюћи се по обстоятелствама!) да одговоръ напише подъ 18-мъ Мая, дакле на два дана предъ засѣданіє, да се исто у засѣданію прочита. А шта є у томе писму нѣговоме найглавніє? Найглавніи є говоръ противъ учены Срба' изъ Аустрійскогъ Царства: да они незнаду єзыка Српскогъ, да су они покварени туѣимъ єзыцима, да они немысле Српски, да мѣшаю Славенске рѣчи, да іошть Доситей како є почео писати, почео є єзыкъ Српскій|
6 кварити, и да сви после нѣга, кои су писали, и кои пишу, єзыкъ кваре, да кваренѣ то трає и напредує, да кньижевницы Српски, кои су се изродили и одрастли у Царству Аустрійскомъ по варошима и градовима, нису знали, шта є Српски шта ли ниє, и да ће одсадъ поредъ оваковы списателя' іошть горе быти, и т. д.[2]) — Дакле главна є ствaрь была врећанѣ, поруга и гробіянство спрама Аустрійски Срба', коє би служило за подпору подигнуте вике противъ Шваба. И да бы то іошть всѣма у очи пало и подѣйствовало, и може быти са намѣромъ и свађу лакше побудило, онъ є поклопіо се, и самъ єданъ подъ капомъ сѣдіо, подъ изговоромъ да му неозебе глава, и то 21-га Мая (2-га Юнія) у соби пуной дубкомъ людма, одъ кои бы се у средъ зиме соба угрѣяла. Но пошто су нѣки одъ оны, противъ кои є ова увреда и гробіянство спремлѣно было, познали опаку намѣру и сплетену интригу ову, умѣли су избѣћи и предупредити озбыльнымъ и равнодушнымъ поступанѣмъ сва породити се могућа незгодна и непріятна слѣдства. И томе є врло добро послужило писмо Г. Петра Матића, коє є прво прочитано, тако да є само о нѣму разговоръ воѣенъ, и на исто и заключеніє учинѣно. Вуково пакъ

---

[1]) Тако се само протолковати може и оно чудновато противорѣчиво поступанѣ Сановника' Српски, да є у исто време Капућехая Српскій у Цариграду бывшій явіо Правителству, да є чуо да є Вукъ у Цариградъ дошао (коє ниє было), и да є онъ одма мѣре употребіо противъ нѣга као противника правителственогъ, да небы зла каква учиніо, а они Сановницы, коима є Вукъ у Београду за орудіє противъ Шваба служіо, нѣга су покровителствовали, и у заштиту узимали, и тако у очима свѣта себе у число противника' правителственны уписивали.

[2]) Оно примѣчаніє подъ 6) противъ законописца Српскогъ *„О правама и дужностима супружника'“* о коме ћемо на своме мѣсту говорити, као и остале примѣтбе додане, нису у засѣданію читане; по свой прилици ниє ій ни было, него су доцніє накаламлѣне.

оно писмо само є на концу прочитано, и о нѣму ни єдна рѣчь проговорена ниє, но речено є само, будући є о тима стварма већь доста говорено, и оно што се хотѣло, заключено є, тако да се то у Акта остави. И тако се засѣданіє оконча, и увреда и гробіянство преправлѣно и изражено противъ Аустрійски Срба' проће безъ икаковога слѣдства.

Но кадъ съ тимъ немогне успѣти, онъ узме прибѣжиште къ явной лажи, за кою подъ разнымъ видомъ нађе и мало дружства, кое му руку помоћи пружи, да се у явнымъ правителственнымъ листовима стварь 7
изопачи, и свѣтъ осталый превари и заслепи, Вуку видъ нѣкога тріумфа даде, а други застыде и посраме. И тако на єданпутъ одма у првымъ листовима Београдски Новина' подъ 26-мъ Мая Ч. 42. изиће почетакъ извѣстія о ономе, што є у засѣданію истомъ рађено са свимъ лажанъ и изопаченъ. Попечитель Просвѣштенія и Предсѣдатель дружства то видећи таки забрани печатати продуженіє реченога члена као лажнога, и по учинѣномъ изтраживаню изиће, да є Г. *Банъ*, кои при разговору у засѣданію реченомъ ни было ниє, наведенъ, да помоћю други онако лажно извѣстіе учини, а садъ да и самъ чує и увѣрава се, да є лажно. Пошто се тако печатанѣ продуженія онога изопаченога Члена пресече, одма се појаве и извире нѣки, коима є за тимъ стало, да онай лажный членъ изиће. Тако є одма сутра данъ Вукъ отишао къ Попечителю, и тужіо се због пресеченогъ Бановога извѣстія, говорећи да є Хаџићь забраніо печатати онай членъ, и да бы Попечителя больма раздражіо и ополчіо, додао є, да є то наопако, ако Хаџићь заповѣда, шта ће се печатати шта л' не. Но Попечитель му на то одсудно одговори, да є онъ самъ забранio онай членъ далѣ печатати; зашто онъ неможе трпити ни допустити, да се о ономе, што є подъ нѣговымъ предсѣдателствомъ явно рађено, са свимъ лажно извѣстіе, као што є оно, у правителственнымъ листовима чини. И съ овымъ се ова сцена заключи, и членъ онай у Новинама више недовршн. И будући да є онай лажанъ членъ управлѣнъ было и противъ чести моє, то самь я побуђенъ се нашао, одма у Ч. 43. противъ тога изяснити се слѣдующимъ рѣчма: „*Опомена.* Честь она, коє ме є нѣкій извѣстітель (єданъ или више ньи') у Ч. 42. Новина' Београдски на стр. 168. удостоио, на мене никако неспада, и зато є я пріймити немогу. Єръ *о ономе предмету онда у Засѣданію ученога дружства нити є рѣчь вођена, нити є рѣшаванѣ чинѣно, нити самь я мнѣніе моє онако давао.* Ако є извѣститель (єданъ или више ньи'), знаюћи заръ моє са Г. Вукомъ прошавше препирке, хотѣо са онако изопаченымъ извѣстіемъ подъ видомъ похвале самномъ или съ нама нѣку шалу предъ свѣтомъ изиграти, то такова нимало ниє на своммъ мѣсту онде, гди се о обштой ползи ради; єръ она само на обшту штету служити може. Дивно є заиста, да се онакова єдна лажь измыслити и сплести може о ономе, што є явно у присутству толики лица' рађено, и да се то исто у правительственнымъ Новинама свѣту за истину обяви, и тимъ є чудніє, што є ту и учредникъ Новина исты, и цензоръ присутствовао. А да чему се можемо о другима стварма надати, коє се явно нераде, нити се лажи овако очевидно у трагъ ући може? — У Београду 26-га Мая 1845. І. Хаџићь.“ — И Г. Банъ, како є превару, коя є съ ньимъ изиграна, увидіо, таки є одъ своє стране у Ч. 44. исты Новина' своє изясненіє свѣту саобштіо овима рѣчма: „*Примѣтба.* У главномъ засѣ- 8

данію Дружства Србске Словесности држаномъ у Понеделякъ 21-га т. м. због непредвиђеног узрока нисамь могао до конца остати, и морао самь баш кадъ є оно было на половини засѣданія отиħи; и тако быо самь принуђенъ ослонити се на туђа казиваня, за извѣстити нѣгова рѣшенія. Будући да савъ Београдъ виче, и за шѣка одъ тій казиваня, коя самь у ономадашнѣмъ листу изложіо, люди са свимъ другчіе него што су тамо ставлѣна, кажу; зато одма спѣшимъ да ій поправимъ. Кадъ се прочитало писмо Г. корреспондента Матиħа, Г. Хаџиħъ дао му є право, и као што никада ниє одобравао превременно кованѣ рѣчій, вотизирао є, да се то кованѣ прекине. Г. Вукъ бывши запытанъ за свое мнѣніе, рекао є повторително, да є онъ тога истога мнѣнія, коега и *Господинъ* (казуюħи рукомъ на Г. Хаџиħа); на тай начинъ само, и у тому првый, т. є. Г. Вукъ, одъ овы кньижевника пристуиіое къ другому. — Чуємъ да криво извѣстіе прошастогъ листа толкує се врло злобно и на штету чести списателя. Я дакле ставлямъ овде мое име, и явно исповѣдамъ, да самь быо срдца чиста одъ сваке зле и подле намѣре, и зато што
9 писамь кадаръ лагати ни друге на| лажь наводити, нисамь могао посумняти, да су ме хтѣли преварити други. Мени само могло бы се пребацити то, што самь писао, кадъ нисамь своимъ ушима слушао; али у томе може ме извинити то, што самь већь быо хочео писати о резултатима засѣданія, па нисамь могао то тако на пола оставити; и за то морао самь на свакій начинъ друге запытати. Недостаточность поправлѣна ниє: у Журналистики грдна погрѣшка: єръ онде често се догађа, да се што-данасъ криво извѣсти, па кадъ се истиннымъ жели быти, сутра се опетъ поправи; а тако и я овди садъ чинимъ. М Банъ.“ —

Кадъ ова оволика спрема и прераправа овако лоше за рукомъ изиђе, и међу тимъ и данъ другога засѣданія дружства 27-га Мая присиħ, то Вукъ опетъ као и пре дође подъ капомъ у дружство, и да бы опетъ осуєћену намѣру свою обновіо, донесе нѣшто написано, те коєкако прочита. Дакле *ниє говоріо*, као што онъ на стр. 24. каже, но *прочитао є изъ папира, и то коєкако*. У овоме, као што се и изъ ове напечатане свезке нѣгове види, позвавши се на пређашиħ писмо своє, главно се садржавало то, да членови дружства сами незнаду Србски, и зато да сами уче, да незнаду разликовати Славенско одъ Србскога, и тако да науче познавати, шта є Србски шта ли є Славенски, да се досадъ и на Аустрійской страни и овдѣ зло радило, и ако се тако и далѣ узради, да ће служити на штету а не на корысть; да Илирска браћа у Загребу болѣ знаду єзыкъ Србскій, као што су то учени Русски путницы већь говорили. — Ово овако повторено небуде већь садъ равнодушно сматрано, но одъ членова дружства подигну се разни говори; између кои быо самь и я, коі самь за умѣстно судіо садъ већь мало обширніе о предмету реченомъ изясити се, коє овде знања ради, колико се и на саме рѣчи опоминѣмъ, точно наводимъ и саобштавамъ:

„Премда се како пре у писму Г. Матиħа, тако и у писму Г. Вука, и садъ у прочитаномъ овомъ додатку оно потврђиванѣ показує, да Србльи
10 треба Србски| да пишу а не Славенски или Славено-Србски (почемъ се славенствованѣ, и тимъ кваренѣ и незнанѣ єзыка Србскога списательима пребацуе); опетъ казати морамъ, да се я нисамь надао, да се о томе већь садъ рѣчь повести може, зато, што я то сматрамъ као давно већь

рѣшену и прекинуту ствaрь, да о ньой ни говора быти неможе. Єръ основъ тай, да Србльи треба Србски да пишу, іошть є Доситей Обрадовиħь у првой своіой кньизи „Животу и приключеніяма године 1783.“ са намѣромъ и свѣстю изрекао, и после више пута' у дѣлима своима повторіо; кои є предметъ и доцніе у кньижеству Србскомъ повторавань и погрѣванъ, но свагда и опетъ онако рѣшенъ и прекинутъ. И я самъ іошть како самъ ступіо на полѣ кньижества нашао самъ ствaрь ову већь рѣшену, коя више никаквой сумньи подлежала ниє; кои се основъ єднако држао и наблюдавао. Слѣдователно мыслio самъ, да бы са свимъ излишно было, и къ безпослици принадлежало, таково што у дружству овомъ у ономъ виду као нѣшто іошть непонятно и ново предлагати, и ствaрь, о коіой сумнѣ нема, погрѣвати, и іошть то у нѣку заслугу себи уписивати; и то самъ съ толико већимъ основомъ држао, што є само дружство у § 1. Устава свога ово као већь познать основъ себи за цѣль и задатакъ поставило, т. є. изображеніе *Србско-народногъ* єзыка; па є іошть узъ *Србскогъ* додано *народногъ*, башть као да ниє доста казано са *Србскимъ*, по свой прилици зато, да се избѣгне овако противно толкованѣ. И по томе свако подобно предлаганѣ или потврђиванѣ съ те точке очевидно показуе се као излишно, неумѣстно и суетно; єрь се у томе основу сви Србски списатели оддавна већь слажу, да *за Србљ Србски писати валя*. Таково потврђиванѣ о Србскимъ списателыма, да се они у овомъ основу неслажу, само кодъ странны народа' пролазити може, коима Србско кньижество у самомъ дѣлу познато ниє, па се мораю осланяти на оно, како имъ кои одъ наши у свою ползу каже. Ако єданъ списатель болѣ єзыкъ познає, ако є правила нѣгова болѣ извикао, па се и лѣп|ше, чистіе, ясніе и природніе изразити уме, то нечини разлика и основа, него већій степенъ способности, вѣштине и знаня, и та ће разлика и садъ и свагда и до вѣка између списателя' постаяти, нити ће се ови у томе изравнати, ма се шта писало и говорило.

Но друго є са свимъ по моме увѣреню, што може, а и треба да сачинява предметъ разговора, и рѣшаваня овога дружства, а и осталога ученога свѣта. А то є оно, у чему се списатели Србски несоглашаваю, и цѣпаю се на две стране, одъ кои къ єдной принадлежимъ я, а къ другой Г. Вукъ, у чему смо са свимъ противнога мнѣнія, тако, да се ни пре соглашавали нисмо нити се садъ соглашавамо. И ова се разлика свести може на две главне точке: 1) Г. Вукъ и нѣгови послѣдователи држе и исповѣдаю, и нѣки и по томе раде, да у писаню єзыка Србскога нетреба наблюдавати етимологію и коренитость рѣчій Србски, но само да треба пазити на изговорь и гласъ или звукъ слова', па како се слова по сродству у изговору єдно у друго звукомъ меняю или лакше органима бесѣднима изговараю, и тако и ушима манѣ или више чую, да онако исто промѣнѣно и написати валя, и по томе они пишу *Срески* са *п*, *люцки* са *ц*, *коца* са *п* (одъ *кобацъ*), *Шпица* са *п* (одъ *Шабацъ*), *радосно* безъ *т*, *оца* безъ *т*, *ш ньимъ* са *ш*, *слатко* са *т*, *глатко* са *т*, *ретко* са *т*, и т. д. — Я пакъ, кои къ другой страни принадлежимъ, са овимъ основомъ правописа никако се несоглашавамъ, и држимъ и исповѣдамъ оно, што самъ више пута' о томе писао и говорiо: *да овай основъ претваранья слова' по сродству због слова' и органа' говорны по звуку, у писаню неможе постояти, но да и у писаню Србскога*

єзыка треба етимологію наблюдавати, и на коренитость пазити, и зато пишемъ *Србски* са *б*; *людски* са *д*, *кобца* са *б*, *Шабца* са *б* (одъ *Шабацъ*), *радостно* са *т*, *додатци* са *т* (одъ *додатакъ*), *отца* са *т*, *съ њимъ* са *съ*, *сладко* са *д*, *гладко* са *д*, *редко* са *д*, и т. д. 2) Г. Вукъ са нѣговимъ послѣдовательима држи и исповѣда, да у смотренію самогласница' правопись| нити по начину и основу Славенскога єзыка, нити иначе наблюдавати треба, но сматра свакій звукъ као чистъ, и да таковый безъ свакогъ призрѣнія на зачетакъ, изворъ или подобность коренитости истога звука свуда са єднымъ истымъ простымъ словомъ написати валя. И зато є онъ са своимъ послѣдовательима са свимъ удаліо се и одцепіо одъ правописа Славенскогъ, и задржао є за свакій таковый звукъ само єдно єдино слово, несматраюћи на постоєћу разнородность и разновидность таковы подобны звукова, и тако онъ пише просто *бити* (ſeyn) са *и*, и *бити* (тући) са *и*, пише *питати* (fragen) са *и*, и *питати* (ранити) са *и*, прилагателно *лепи* (der ſchöne) са *и*, и *лепи* (прилеплюе) са *и*, тако и глаголъ *познати* (erkennen) са *и*, и прилаг. *познати* (der bekannte) са *и*, *люди* (die Leute) са *и*, и *люди* (der Leute) са *и*, и т. д. и тако онъ одбаца и ненаблюдава у правопису писанѣ са *ы*, *ый*, *ій*, и т. д. и поредъ тога разставля сложена слова *я*, *ю*, *ѣ*, *є*, и мѣсто њи пише *ja*, *jy*, *je* и т. д. — И овимъ начиномъ онъ и нѣгови послѣдователи подудараю се са Србима западне цркве, кои се у писаню латинскима словима служе. — Я пакъ држимъ и исповѣдамъ, да при писаню самогласница' валя призрѣніе имати на зачетакъ, изворъ и подобность коренитости звука, и будући да то особытымъ испытиванѣмъ у єзыку Србскомъ садашнѣмъ іошть постановлѣно и на постояна правила сведено ниє, а и Славенскій правопись на овоме є основу основанъ, кои у природи єзыка свой изворъ има, кою ни Србскій єзыкъ іошть са себе свукао ниє, то и я овога правописа се придржавамъ са сходнымъ удешаванѣмъ, и тако пишемъ *быти* (ſeyn) са *ы*, а *бити* (тући) са *и*, *пытати* (fragen) са *ы*, а *питати* (ранити) са *и*, прилагателно *лепый* са *ый*, а глаголъ *лепи* (прилеплює) са *и*, глаголъ *познати* (erkennen) са *и*, а прилагателно *познатый* (der bekannte) са *ый*, *люди* (die Leute им. множ.) са *и*, а *людій* (der Leute, род. множ.) са *ій*, и т. д. и тако задржавамъ у писаню *ы*, *ый*, *ій*, а и двогласнице употреблявамъ сложено *я*, *ю*, *ѣ*, *є*. — И прем|да у самомъ наблюдаваню овога правописа разлика међу списателима влада, опетъ та се несостои у основу, но у болѣмъ или слабіемъ познаваню, у степену знаня и вѣштине.

Будући да се ово наблюдаванѣ етимологіе или коренитости рѣчій, слогова и правописа, подудара и слаже са основомъ постановлѣнымъ у єзыку Славенскомъ или црквеномъ, то є повода дало Г. Вуку и осталима послѣдовательима нѣговима, пребацивати нама, да мы у нашемъ писаню превагу даємо єзыку црквеномъ или Славенскомъ, а поредъ тога себе за єдине поборнике Србскога народнога єзыка издавати, и друге о томе, нарочито странне увѣравати, и себи съ тимъ цѣну вадити; коє у самой ствари никако тако нестои. Єръ ако они напишу *добри* (им. єдин.) са *и*, а мы напишемо *добрый* са *ый*, то оно нимало ниє више Србски него ово, а тако є и са другима рѣчма.

Што се пакъ тиче употребляваня оны рѣчій, коє се за особыте мысли, понятія или предмете у Србскомъ народномъ єзыку неналазе, у

Luka Ćelović
БЕОГРАД
Luka Ćelović
BEOGRAD

томе натежу и помажу се и єдни и други како болѣ знаду. Тако н. пр. єдни у таковомъ случаю употребе Славенску рѣчь, у колико є могуће посрбивши є, и ньомъ се помажу, други безобзирце кую нове рѣчи, и у томе найвыше мотре, да по изгледу и слоговима слажу се са Србскимъ рѣчма, чуваюћи се текъ и избѣгаваюћи да само неналиче на Славенске, и немыслећи о томе, да оне природи и духу Србскога єзыка одговараю. Мы н. п. потребуємо да означимо „das Entzücken, die Entzückung“ па неналазимо рѣчи у Србскомъ єзыку, па нашавши у Славенскомъ *восторгъ* исту тако употребимо, а другима то звони Славенски, па зато или кую рѣчь нову, или одъ Славенске прекроє текъ да є по слоговима наликъ на Србску; и тако я бы могао именовати отличногъ нашегъ єдногъ спи-
сателя, кои є у томъ случаю одъ *восхищенія* начиніо *ус'ићенѣ*, претворивши механически *вос* у *ус*, *хи* у *и*, *ще* у *ћс* и *ніє* у *нѣ*; и у овоме се нарочито отликую браћа наша западне цркве, Илирцы у За-|
гребу. Тако мы неимаюћи рѣчи у нашемъ єзыку за „abhängig, Abhängigkeit“ 14
узмемо изъ Славенскога *зависимо*, *зависимость*, а нашоѣ браћи западне цркве ово звони Славенски и црквено, па у овомъ случаю сковали су „*одвисно* и *одвисность*.“ Коє є овде већа погрѣшка, ниє тежко пресудити; єръ ово є само по изгледу рѣчь Србска, и за иностранце, кои бы по изгледу судили, може быти добра, али по духу и природи єзыка судећи ово є права наказа одъ рѣчи; єръ кодъ насъ *одвисити* неговори се и нема смысла, а и кадъ бы было, то є глаголъ средньій, кои ово ображаванѣ недозволява; я познаємъ овай глаголъ само у изговору „*одвисла грана*,“ па и ту сасвимъ противно значенѣ има, т. є. грана одбієна, одцеплѣна, оддѣлѣна, а *зависимость* треба да означи споєность и свезу, а не оддвоєность. Грѣше дакле и грѣшитће у томе много и єдни и други, єдни манѣ єдни выше, а нужда и потреба извинитће обоє. Тако є Г. Вукъ у найдоцніе изданимъ пѣсмама народнымъ, у предговору кнь. I. имао нужду у првоѣ врсти употребити рѣчь Славенску „*Изданіе*“ па є употребіо, а што є онъ написао „*изданије*“ са *ије*, а други пишу *изданіе*, то оно нимало ниє манѣ Славенски него ово. Но мы нѣга ни за то, као ни за друге одъ нѣга по нужди употреблѣне Славенске рѣчи нећемо осудити, нити га корети да онъ непише Србски, да незна разликовати Србско одъ Славенскогъ, да обоє мѣша и т. д. но ни онъ нетреба другима да замѣра, или да друге ружи, кадъ они у подобномъ случаю са Славенскомъ коіомъ рѣчю послуже се. Єръ кадъ онъ то чини, кои многостручне научне потребе нема, да шта немораю они чинити, кои у нужду долазе, да точно изразе и означе разна понятія философическа, физическа, юридическа? и т. д. и т. д.“

И ово є оно, што самь я ономъ приликомъ говоріо, о чему Вукъ на стр. 28. каже, да самь изговоріо читаву предику. И ови разлози мои, колико се примѣтити могло, већоѣ части слушателя были су повольни, коє є и самъ Вукъ примѣтіо, почемъ є само ма|шући главомъ и сажи- 15
маюћи раменима свою сметню, у кою є овимъ поставлѣнъ, показивао. И тако се и ово засѣданіе оконча; и Вукъ опетъ отиде у Бечь, неуспѣвши у своіоѣ намѣри. Што онда учинити ниє могао, то се вальда надао надокнадити са печатаномъ овомъ свезкомъ, коіомъ ако ништа друго и неучини, а оно ће баръ явньый знакъ и свѣдочанство дати, да се свойски интригама сплетенима противъ Аустрійски Срба, презрително тако званы

Шваба', послужити потрудіо. Єръ то извѣстно знамъ, да су нѣки, како имъ є речено, да є печатана такова свезка, казали: „Е, дакле є одржао Вукъ рѣчь свою!“ А то су такови, кои никада о филологіи ни мыслили нису, нити знаду, нити хоће да знаду, еде ли се то или піє: него имъ само смутнѣ и интриге и вика на Аусгрійске ученє Србе у рачунъ иду.

Пошто смо о Исторіи и обстоятелствама, коя къ ясности служе, овако извѣштени, садъ већь мало ближе къ дѣлу пристушити можемо. И я овде пре свега пытамъ: Съ каквомъ є намѣромъ печатао Вукъ писмо Савве Текеліє одъ 14-га Фебр. 1842. писано Господину Епископу Атанацковићу са своимъ писмомъ о єзыку и правопису Србскомъ? Онъ се самъ изясніо овако: „Ако из њих нико ништа и не научи, а оно се барем може видјети, како два родољубива Србина о једној ствари различно мисле.“ Ова исповѣсть показує ясно, да є онъ съ тимъ на то ишао, да подкрѣпи ону свою распространѣну превару, коіомъ є странне учене люде, нарочито Нѣмце и Руссе, и остале Славене завео, т. є. како Србски списатели немогу да разумеду, да за Србљ Србски писати ваља, и како незнаду разликовати Србско одъ Славенскогъ, но обоє мѣшаю, и како криво умствую о правопису, а како онъ єданъ говори да треба Србски писати, и зна шта є Србски шта л' Славенски и т. д. Єръ Текелійно родолюбіє и заслуга о Србскомъ роду са свимъ у другу струку спада, а не у єзыкъ и правописъ. Онъ є родолюбивъ што є многе жертве у новцу учиніо и принео на обште благо, а у томе Вукъ съ Текеліомъ
16 ни у какву сподредность неспада, и са таковимъ сравньи|ванѣмъ и упоређиванѣмъ само бы се смѣшнымъ учиніо. А у правопису Вукъ се може сматрати као предстатель *безкоренногъ іотовскогъ правописаня;* али Текелія никако се неможе држати за предстателя, а ни за главногъ поборника *коренногъ безіотовскогъ правописаня.* Єръ заиста я овде одсудно казати могу, да нема ни єдногъ, и то башъ ни єдногъ списателя у Србскомъ кньижеству, кои бы онаковимъ єзыкомъ и правописомъ писао, као што є оно писмо Текелійно написано. Кои бы дакле по овоме писму судіо и заключіо на остале Србске списателѣ, и то противомысленнике Вукове, тай бы се са свимъ преваріо, и єдну велику основану лажь за истину држао: као што є то случай и до садъ са иностранцыма было. Кадъ є тако, неиде ли онай, кои оваковимъ поступанѣмъ друге заведе, управо на превару и на убитакъ истине у ползу свою, а на безчестіє други'. А да се Савве Текеліє родолюбіє несостои у правопису, нити да се онъ као предстатель или главный поборникъ таковога сматрати може, то є Вукъ давно знао, и то іошть пре него є Рѣчникъ свой издао; єръ иначе небы онъ іошть године 1817-те пытао Мушицкогъ, шта ће радити у писаню са писменомъ *x*, него бы пытао Савву Текелію, и онъ бы у томе науку и совѣтъ пріймао одъ Савве Текеліє, а не одъ Мушицкогъ (види писмо Мушицково одъ 11-га Марта 1817. Вуку Стефановићу, у Ураніи год. 1838. стр. 158).

И ова превара ниє само проста, но она є умышлѣна, и почела є іошть онда, како се Вукъ са своимъ *іотовскимъ безкоренством*ъ у кньижеству нашемъ показао, и ньомъ є основана єдна лажь кньижевна, коя є нарочито Нѣмачке кньижевнике заразила, и она напредує и распространява се све выше и выше, и одунда прелази и на Србљ, нарочито оне, коима є важніи аукторитетъ каквогъ важногъ списателя Нѣмачкогъ,

или конверзаціоналногъ Лексикона, него своє собствено искуство. Но списателя' Србски треба да буде дужность, овакову лажь прогнати, и свѣтъ о истини єданпутъ обавѣстити. Вредно є овде навести, што є у овомъ смо|тренію іошть 1829-те год. *Магарашевићь* примѣтіо и писао [17]
(у Лѣтопису Ч. IV. год. 1829. стр 96.) Онъ изразивши се, како о нашой Литератури и други народи у своима ученима Новинама, да и књигама, напоминю, и по већой части недостаточно и тако неосновано, да се поредъ невѣжества стварій види іошть и *подло какво пристрастіе и побочно референта намѣреніе* и т. д. подкрѣплява исто слѣдующимъ примѣчаніемъ, говорећи: „Окромъ свега другогъ да наведемъ само оно, што у Лайпцыскомъ одъ 1827—1829. год. печатаномъ Лексикону (Conversations-Lexicon VIII. Auflage подъ артикуломъ: „Serbiſche Sprache und Litteratur" стои. Цѣлу нашу Литературу сачињаваю Грамматика, Лексиконъ и Даница Г. Вука Стефановића (чудо како є *житіе* Емануила, о комъ є у Новинама „Blätter für Litterariſche Unterhaltung" у Лайпцыгу, и то иждивеніемъ Г. Брокхауза, како годь и вышереченый Лексиконъ, печатанима стояло, да се сотимъ Србска Литература обогатила, у овомъ регистру заостало!) — Узъ то се мимогредъ опомнѣ за Сербіянку Г. Милутиновића, и преводъ Г. Светића: de arte poetica. — Но каже се опетъ: auch iſt um dieſelbe Zeit (по сложенію мыслій валяло бы узети 1826. год.) ein blinder ſerbiſcher Naturdichter, Philipp, aufgetretten!! А за Доситеа, unus qui nobis restituit rem — нема ни словца!! Ту се напоминѣ Г. Веселій Проф. бывшій у Винковцы, кои є наше народне сватовске пѣсме на нѣмачки доста недостаточно превео; а о класической Музи Преосв. Г. Епіскопа Мушицкогъ нема ни спомена! и проч. проч. Далѣ стои: Die ſerbiſche Proſe hat außer theologiſchen und Erbauungsſchriften wenig hervorgebracht. Не мора ли се човекъ дивити, како се о овой ствари мало зна, и опетъ публично пише? Кодъ насъ дакле има *доста* (?) ѳеологически и на сазиданіе душевно принадлежећи књига! — Мало ниже опетъ каже се: „und die ſerbiſchen Litteratoren ſind unter ſich uneins, ob die dem Kirchen-Slawiſchen nachgebildete, ſeit beinahe 4. Jahrhunderten in Gebrauch gekommene künſtliche Bücherſprache, oder ob der gemeine Landesdialekt die ſerbiſche Schriftſprache werden| ſoll. Für die letztere erklären ſich Wuk Karadsitsch und Dawidowitsch, [18]
der Herausgeber der in Wien von 1814—22. erſchienenen ſerbiſchen Zeitung, jetzt Secretär des Fürſten Milosch. In der erſteren hat Archimandrit Raitsch die Reihe Serbiſcher Schriftſteller mit ſeiner Geſchichte verſchiedener ſlawiſchen Völkerſchaften (Wien 1792. 4. Bd.) begonnen. *Докле ће се то већ повторавати, да се Србски Литератори немогу да согласе, коимъ єзыкомъ, или сирѣчь Црквено-Славенскимъ или простымъ народнымъ діалектомъ, писати ваља? Тко се кодъ насъ о томъ претире? То є већъ одавно престало, и сви пре и после Вука и Давидовића, да и само више Свештенство, єсу тога мнѣнія, да се Србски пише;* но овде се рађа вопросъ: *како Србски?* и тай се тако лако разрѣшити неможе! — Какво є оно противорѣчіе: *Раићъ є почео писати єзыкомъ, кои є од 400 година у употребленію бьо у књигама!!* Дивно є заиста чудо, како онай, кои є ово писао, ниє Г. Шаффарика Исторію Литературе свію Славенски народа у руке узео, и мало баръ, што се предмета тиче, о комъ є писати мысліо, у ню загледао!!! Но види се, да се онъ са свимъ ослоніо на своегъ корреспондента, и да є нѣгове рѣчи, ништа и немы-

слећи, за чисту и основану истину прііміо: а по овомъ судећи свакій видити може, колико є вѣровати оваком̀ъ о нама извѣстію иностраника!“[1]) — Ово є Магарашевићь пре 16, година о томе говоріо и писао, и опетъ
19 се Вукъ ниє постидіо доћи у средъ дружства учени| Срба', и ту читати, како они іошть незнаду, да треба Србски писати, како непознаю, шта є Србски, шта є Славенски и т. д.

Но овде се наравно раћа то пытанѣ: Кадъ є то тако ясно, да є потврћиванѣ оваково очевидна лажь, да како се дакле догодило, да є та толико ученый свѣтъ обузела, и да су се учени Нѣмцы толико преварити дали, и да су и Србльи ту лажь одъ странны тако радо прііміли? Ево како! Познато є, колико є ученый Копытаръ у дѣлима Вуковима участвовао, и како се основи Вукови могу заєдно и изворно као Копытарови собственни сматрати, и како є Копытару на срдцу лежало, да ови основи Вукови, наравно као купно и нѣгови, махъ и првенство у кньижеству отму. Онъ као познатый Слависта у оно време сматрао се као єдиный органъ и изворъ о югославенству: што є онъ Нѣмцыма о Србима являо, оно се као света истина држало, нити се другоячіє што знало, нити знати могло, почемъ противно што нити се примало, нити слушало; а Копытару є у рачунъ ишло, само оно саобштавати, што є нѣгово собственно, а то є оно што є и Вуково и нѣговы послѣдователя'. И ето проста узрока, зашто є у странне Новине, повременна изданія, конверсаціоналне Лексиконе и т. д. само оно прелазило, што є Копытарово и Вуково, а друго не. Може быти, да ће ко на ово рећи: Добро! Али зашто нису се други наши кньижевницы постарали, ученый свѣтъ и о противномъ извѣстити? — Но гди Копытаръ кодъ странны говори, шта ће ту кньижевницы Србски учинити, кои ни союза таковога, ни познанства са иностранцыма имали нису. А гди Судія само єдну страну свагда слуша, ту можемо мыслити, какавъ судъ наопакъ испада. Копытаръ є своима знанцыма писао, говоріо, ньи увѣравао, Вука ньима шиљо, препоручивао; а о другомъ свему ћутао, или ако се и изражавао, оно є бывало онако, као што є нѣму и Вуку у рачунъ ишло. Србльи су, нарочито после изданога Рѣчника (1818 год.), викали, да Вукъ у своєму писаню ненаблюдава пристойности, да
20 се безобразно и срамотно| изражава, коє вређа чувство морално, и само приличи свинярима и говедарима, а не списательима, кои су учитељи младежи и народа; а онъ окреную стварь другчіє, и увѣрава странне, да Србльи и Србски списатељи на нѣга вичу, што онъ Србски простопише, и да називаю простый народный Србскій єзыкъ свинярскимъ и говедарскимъ; а люди странни, ма и найученніи, мыслећи да є то тако, морали су по томе и о нѣму и о другима другоячіє судити, него што

---

[1]) И поредъ свега овога варалице и преварени непрестаю терати своє, башъ као Доситеєва три пандура. Тако ево и садъ, кадъ ово пишемъ, читамъ у Луни Загребачкой Ч. 33. 1846. одъ 25-га Апр. подъ заглавіємъ: „die Serbische Litteratur in Ungarn“ изъ Іорданови Слав. Лѣтописа, гди се непрестає то исто лажно потврћиванѣ повторавати, т. є. да се Србльи немогу да обавѣсте, да треба Србски писати, и неће да послушаю Вука, кои єданъ Србски пише (кажу то Нѣмцы, кои незнаду Србски!). Кадъ є Магарашевићь пре 16. година чудіо се томе и казао: „Докле ће се то већь повторавати?“ — Да шта ћемо мы садъ да рекнемо, него: Risum teneatis amici? И „Господи непріими имъ грѣха!“ —

єсть, и у заключенію наопако заключити. Али кадъ бы они знали, да овде ниє рѣчь о говедарству и свинярству простога Србскога єзыка, него о говедарству и свинярству непристойности, безсрамности и безобразія онога начина писаня и изражаваня, кои є Вуку свойственъ, онда бы се са свимъ о другоме чему судити имало, и ямачно бы другоячіє и заключеніє испасти морало.[1]) — Іошть године 1828. Магарашевиħь, читаюħи выше пута' у Липискимъ ученымъ Новинама и осталымъ Листовима страннымъ такова єдностранна извѣстія о Србскомъ кньижеству, писао є тамо издателю речены Новина' и саобштіо є, како су извѣстія она єдностранна, и да потребую и съ друге стране исправлѣнія и допуненія, и да є онъ са другима кньижевницыма Србскима готовъ такова одъ времена до времена чинити, ако бы се пріймило. Но мѣсто да се овай обрадує таковой понуди, а онъ одговори, да онъ одъ противны извѣстія неможе никаковогъ употребленія чинити. Тако они су волѣли и лажь у сво|има Листо- 21
вима распространявати него Копытару се замѣрити. И тако є ова лажь траяла и напредовала и одъ Нѣмаца и на Руссе, до кои є и непосредствено допирала, и на Енглезе и Французе прелазила, и добывши учену преобуку лѣпо углаħена меħу Срблѣ долазила, гди су є кньижевницы, нарочито они, кои на наочари гледе, и ауктoритетомъ се управляю, оберучке пріймали, и іошть поносили се, што и они тимъ принадлеже у дружство учены Нѣмаца, Русса' и т. д. те мысле да су толико паметніи одъ други. — Да ли су пакъ са основима оваковима и ньиовымъ распространяванѣмъ намѣренія Копытарова искренна, само кньижевна, и чиста одъ сваке примѣсе друге, о томе бы много было овде говорити, а и мѣсто му ниє. Но кои познає станѣ и отношенія народа Србскога, и при томъ виdіо є, како є Копытаръ на последку стаяо у смотренію славенствованя вообште, према осталима Славистама, Шаффарику, Палацкомъ, Колару и т. д. онай ħе и о томе лако судити моħи.

Къ распространяваню и утврħиваню оваковы єдностранны мыслій о Србскомъ кньижеству кодъ иностраннаца, нарочито Нѣмаца, осимъ горенаведены узрока', много су принеле и Србске народне пѣсме, коє су по своіой важности и особености народной побудиле вниманіє кодъ ньи'. И ово є онай идолъ, кога є Вукъ носіо, па се увѣріо найпосле да се иностранни нѣму кланяю, а не ономе идолу, коєга онъ носи, т. є. пѣснама народнымъ, незнаюħи да є пѣсноносацъ различанъ одъ пѣснотворца. Нѣмцы наравно само се нашима народнима пѣснама диве, и ньи требаю; єръ они свега другога выше имаю него мы, и неħе доħи да уче одъ насъ философію, филологію, и друге науке, или да читаю преводе классически ауктора' кодъ насъ; али зато, што то за ньи важно

[1]) Къ истини мога потврħиваня нека послужи и оно, што є Мушицкій Магарашевиħу 30-га Ян. 1819. (у Голубици Ч. IV. стр. 308.) писао: „Вукова Лексикона іошть не'мамъ. Писао самъ Копытару, да ми што скоріе по Дилижансу пошлѣ. Жао ми є и Вука и Копытара — найвыше чрезъ умаленіє обще ползе — што су се тако, као што ми пишете, осрамотили. — Я се чудимъ Копытару, и срдимсе на нѣга, што є као Цензоръ — оне *свињарїе* или *свињарства* допустіо. — Тако ħу му и писати. У нѣговой є дужности, не допуштати ништа contra bonos mores. Среħанъ ħе быти, ако га Митрополитъ не устужи Полицаю Бечкомъ. — Лакомысленни люди шкодиште общей ползи, и собственномъ своmъ намѣренію, што є іошть луħе.“ —

ніе, неслѣдує, да и кодъ насъ и за насъ важности не'ма, као што нѣки поводећи се за страннымъ ауктористетомъ и кодъ насъ наопако мысле и суде.

Садъ да предузмемо саму стварь редомъ испытивати: I. Я самь у
22 засѣданію ученога дружства у Београ|ду казао, да се мы сви у томе слажемо, да треба Србски писати, но да се у начину раздваямо, и нарочито у смотреню правописа дѣлимо и цѣпамо на двоє. Да покушамо дакле испытати, кои у томе правіє имаю, и коє треба као право и основано да остане, и да се наблюдава. Вукъ є іошть у Грамматици своіой год. 1818. поредъ Рѣчника стр. XXX. поставіо за писанѣ полугласны слова' тай основъ, да како годь што се тврдо слово предъ меканымъ неможе изговорити као тврдо, но се преліє у сродно себи мекше, и обратно, тако исто валя то и претворено написати, немотрећи ни мало на коренитость нѣгову, тако да предъ меканымъ словима свима валя „*б*“ (буки) претворити у „*и*,“ *г* у *к*, *д* — *т*, *ѣ* — *ѣ*, *ж* — *ш*, *з* — *с*, *џ* — *ч*, и обратно; додавши на страни LXXI и то „да се ова слова овако претварају не само у једној ријечи, кад дођу једно пред друго, него и из двије ријечи кад је једна до друге, н. п. ш њим, ш људма, ж ђаком, з Богом, бес посла, бес коња, прет кућом, о' Дунава, и' Земуна, пре тобом и т. д. Али, вели, будући да у писању овако далеко нијесу ишли ни Грци ни Латини, зато нијесам ни ја ћео (ни смјео: а докле су они ишли, мислим да је слободно и мени и свакоме другом); а други ко у напредак ако ћедбуде тако писати, може слободно: ни један му паметан човек не може рећи да нема право: *зашто се тако говори*; а *шњим* палази се већ у књигама којим.“ — При томъ іошть на страни XXX. кодъ *д* — *т*, додає „кад дође *д* или *т* пред *с*, онда се кашто претвори обоје у *ц*, н. п. *људски* мјесто *људски*, *Гроцка* мјесто *Гротска*: и тако се готово изговара у свима оваковим (производним) ријечма, н. п. [у] *господски*, *градски*, *братски* и т. д., али ја нијесам смијо написати *госпоцки*, *брацки*: зашто се ћешто чује *д* [или *т*,] пред *с* (особито у сложеним ријечма, н. п. подсирити, одсвакле, одслужити); а ћешто се опет избаци *д* или *т* [на поље] (особито у глаголима) н. п. *предем прести*, *метем мести*, *једем јести*; *плетем плести*; *госпоство*, *проклество* и т. д. По правилу требало би да се *д* пред
23 *с* претвори у *т*, али| будући да се тешко изговара и једно и друго: зато сам ја оставио онако. Ја сам чатио у књигама, што су писали прости Срби, који нијесу ни чули за *стимологију*, и *госпоски* и *госпоцки* и *господски*; и [*осјећи* и] *оцјећи* и *одсјећи* и т. д. А кад дође *д* или *т* а) пред *и*, *ч*, *џ*, онда се свагда избаци, н. п. *када каца качара*; *Градац*, из *Граца*; *путо пуце* (у род. млож. *путаца*, а умалително *путашце*); *отац оца оче очевина*; *ткати чем*, *патка паче*; *кост коштица* (мјесто костчица); *сат сација* и т. д. б) Кад дође *д* или *т* пред *н* или пред *б*, а послије *ж*, *з*, *с* н. п. *нужда нужно*; *гост гозба* (мјесто гоздба); *болест болесник*, *болесница* и т. д. в) Кад дође *д* пред *т* или *т* пред *д*, онда се свагда предње изостави, н. п. *откати* (мјесто одткати); *потка* (мјесто подтка); *одржати* (мјесто оддржати); или се уметне међу њи *а*, н. п. одаднити, одадријети“ и т. д. И далѣ додає код „*з* у *с*: разапети, распети (Слав. распятіе); о овом имају правила и у Славенским Граматикама. А кад дође *з* пред *ж* или пред *ш*, онда се изостави, н. п. *ражалити се*, *рашити* и т. д. Тако се исто изостави *з* кад дође

пред *с*, н. п. *раставити, растати се, расјећи* (овако исто чине и Руси, н. п. росадникъ (расадник), росолъ (расо) и т. д.); или се у таковом догађају уметне *а* међу *з* и *с*, н. п. разасути, изасути и пр.“ — И ово є єданъ главный Вуковъ основъ правописа, кои онъ у писаню наблюдава, и коимъ се онъ са своима нѣкима послѣдовательима одъ осталы цѣпа. По овоме дакле онъ, као што самь већь горе навео, пише: *Срб Српски*, отац *оца*, одац *оца*, бодац *боца*, Шабац *Шапца* (и одъ Шапац Шапца), *жалосно, радосно, глатко* и т. д. И ово Вукъ зове *благогласіемъ*, и ово благогласіє служи нѣму за основъ правописаня, и ко овако неради, онай незна шта є ортографія, онай ниє паметанъ, онай є лудъ, као да є дошао изъ луднице и т. д. и каквима рѣчма таковога неназива.

Я пакъ са свимъ противно држимъ, и потврђуємъ, да овай основъ ниє никакавъ основъ, или управо да є основъ безъ основа, да ово нити є право благогласіє,| нити то какву особитость Србскога єзыка сачи- 24
пява, шта више ниє ни право претваранѣ слова', нити се то и одъ нѣга у свемъ своме пространству наблюдавати може; и премда Вукъ каже, да свакій слободно ово претваранѣ и на две рѣчи простри, и тако писати може, и да ни єданъ му паметанъ човекъ неможе рећи, да не'ма право, опетъ я кажемъ, да ни онъ нити таковый, кои бы по овомъ основу писао, неможе имати никако право, макаръ ме Вукъ и недржао за паметна човека.[1]) Єзыкъ или рѣчи човеческе нису само произвольни звучни знацы, коима се предмети означаваю, него є єзыкъ породъ и производъ човека као човека, онъ се са развиткомъ силе умне и чувствене извіо изъ ума и чувства човеческогъ, носи на себи печатъ умне и чувствене природе човеческе, коренъ и благогласіє треба да се скопчаю и слію, а не цѣпаю и кидаю, и разумъ треба у писаню да се пыта, а не само уво; а и око кодъ написаны рѣчій има своє право, єръ колико писанѣ мора одговорити уву, толико и оку, коме се непосредствено односи: коренъ єзыка и рѣчій презирати и одбацати значи єзыкъ у коренъ ударати, и тако не само кварити, но затирати и таманити, коє се по овоме праведно Вуку пребацити може. Ово нѣгово благогласіє произлази одъ недостатка бесѣдны органа', што безъ већега усиляваня немогу ова слова несродна єдно поредъ другогъ да изговоре, да се гласъ одъ оба ясно чує, а не што се она єдно у друго претвараю; друго є са свимъ претваранѣ слова єднога у друго, а друго є ово. Ово є својствено и осталима народима, и осталима єзыцима манѣ или више, и свагда є на себи носило печатъ простоте, печатъ незнаня, и несвѣдомости разумне о єзыку, и| приписивало се недостатцима а не савршен- 25
ствама у писаню. И нису овай недостатакъ и незнанѣ, или ово безкоренство подизали на основъ и правило благогласія, и све друге ружили и грдили, и лудима називали, кои овай недостатакъ неће за основъ и правило да признаду, као што Вукъ то чини, кои мысли, кадъ є то

---

[1]) Тако бы ови у говорима н. п. „*кошъ ће* се провалити; *косъ ће* нѣвати; *костъ ће* изтрунути,“ по Вуковомъ овомъ правилу и благогласія нѣговогъ основу безъ етимологіє, написали: „*кош ће се* провалити; *кош ће* нѣвати; *кош ће* иструнути;“ — и то бы морало право быти, нити бы ико смѣо рећи, да то ниє право, ако жели да га Вукъ за паметногъ човека држи.

єданпутъ Копытаръ тако за добро нашао, да є то света истина, и да се никако поколебати неможе.

Колико є Вукъ са своимъ овимъ основомъ грѣшіо, и колико є и друге на грѣхове наводіо, то се тако лагко изброити неможе. Али за примѣръ нека намъ послужи слѣдующе: 1) Онъ є овай основъ привидногъ претвараня слова' у слова по немогућству подпунога изговора дебльине или танкости гласа, смѣшао са правымъ претваранѣмъ по внутреньой сили и природи (као што є одъ *кнезъ же*, и *юнакъ юнаци* и т. д.) и одъ овога є на оно заключенія чиніо, и тако оно, што по природи нейде у єданъ редъ, онъ є у єданъ ставіо, и у писаню обоє изброкао. 2) Онъ є поставивши овай основъ као обште правило свога благогласія или безкоренства, давао му силу и пространство, како є нѣму кадъ по ћуди было, немораюћи узроке давати. Довольно є кадъ онъ рекне: „Я тако далеко нисамь могао, или нисамь ћео, или нисамь смѣо ићи; или никакавъ паметанъ човекъ неможе рећи, да ово ніє право," и т. д. Онъ пише н. п. *љуцки*, а несмѣ да пише *госпоцки*; онъ каже, да *несмѣ* изъ єдне рѣчи у другу са претваранѣмъ слова' прелазити, а другима, кои бы тако писали, одобрава; онъ етимологію одбаца, па пише *додаци* (одъ *додатакъ*) безъ *т*, али *Кондијѣ*, *Аустријски* и т. д. пише са *ј* зато, єръ по корену долази одъ *Кондија*, *Аустрија*, дакле *ј* има честь на коренъ, а *т* нема; тако Господа *часна* немаю те чести да добыю по етимологіи *т*, али мало за тимъ (стр. 24.) пише *устмено* са *т*, па своима устма дає честь коренитости, да добыю *т*. — Тако є одпре ратовао на све оне, кои *х* употребляваю, и по основу свога благогласія свудъ га є избацао, садъ пакъ нѣму єдноме дає честь свагди, гди ети-
26 мологіа изискуе,| као што у Предговору найновіегъ изданія пѣсама народны вели: „1) Слово *х* ја сам у овој књизи наштампао само у онијем пјесмама, које су из онијех крајева, гдје се оно изговара. Ја врло добро осјећам, како је овај посао тежак и замршен; али за сад нијесам знао друкчије чинити. Може бити, да би најпаметније било, и у народнијем пјесмама *свима* наштампати *х* свуда, гдје му је *по етимологији* мјесто, а у Предговору казати (од прилике онако, као што је казано у предговору к пословицама од стране XI до XXV) како се гдје по народу изговара, па читатељи нека га читају како ко и говори; но ја за сад то нијесам смјео чинити и т. д." Дакле по милости Вуковой садъ є добыло єдино слово *х* честь, да се пише, гди етимологіа иште, ако се и неизговара, па и да се чита или нечита по вольи, како ко хоће. Пре му є служило за примѣръ скланяня у Грамматици *грије* и *мије* (дакле сушт. мужкогъ рода на *е* мѣсто *грѣхъ*, *мѣхъ*), а садъ су другчія обстоятелства, па треба другчіе радити. Овде опетъ внимателне читателѣ на узроке нѣгове, коє онъ обычно за подпору и доказателство наводи, и о коима самъ мало пре споменуо. Тако овде о слову *х* говорећи, вели: *Онъ осѣћа, како є тай посао тежакъ и замршенъ; — онъ ніе знао друкчіе чинити; — може быти да бы найпаметніе было, но онъ за садъ ніе смијо чинити* и т. д. Далѣ: Онъ овай основъ безкоренногъ благогласія брани кодъ полугласны слова, али кодъ *самогласны* неће за то да зна, но ту хоће строго етимологію да наблюдава (вальда о томе благогласію ніе ништа Копытару знао казати, па є онай то изъ вида испустіо, те є тако и остало); и због

тога дошао є у противоборство са самима своима послѣдовательима, кои су се трудили, да основу ономе безкоренногъ благогласія у свему пространству вѣрни остану и слѣдственніи буду, између кои да именуємъ єднога Адама Драгосављѣвића, кои пише: *бијо, напијо, измислијо, мого, реко, разумнии, најважнии* и т. д. по благогласномъ претвараню; али Вукъ радећи очевидно противъ|свога основа изговора и благогласія 27
неће тако, но држи се у томе етимологіе, и пише: био, напио, мислио, могао, рекао, разумнији, најважнији, и т. д. Кадъ се држи у полугласнима основа благогласія и претвараня, зашто се и овде тога недржи, и непретвара *ио* у *ијо, ао, ео, оо, уо* у *о* и т. д. — А кадъ се овде совѣстно и вѣрно држи етимологіе, зашто се недржи и онде? Є ли то разумно знанѣ свога предмета, или є тумаранѣ безъ основа, по вольи и ћуди? Тако онъ, као што смо горе видили, пише „*љуцки;* єръ се, вели, *кашто* (кадшто) претвори *д* или *т* пред *с* у *ц*, и тако се, вели, *готово* изговара у свима оваковим ријечма;“ али опетъ поредъ тога пише: „*господски, градски, братски;*“ а зашто? додає узрокъ: „али ја нијесам *смијо* написати *господцки, брацки:* зашто се *ѣешто* чује *д* или *т* пред *с* — а *ѣешто* се, вели, опет избаци *д* или *т* (особито у глаголима) н. п. предем прести, метем мести, једем јести, плетем плести; госпоство, проклество и т. д.“ За Бога, каква су ово замршена и изпрекрштана понятія о ствари, какво ли є ово осниванѣ правила и основа, каква ли жалостна доказателства? Часъ пише онако, будући се онако говори, часъ и опетъ оно исто непише, єръ се *ѣешто чуе ѣешто нечуе.* Шта у осниваню правила' Грамматически важи ово нѣгово „*кашто, готово, ѣешто се чуе, ѣешто се избаци, ја нијесам смијо написати*“ и т. д. само се каже, а и я самь то іошть у моєму „Суду о Грамматики Бабукићевой,“ а и у Утуку I на стр. 9. показао. Па заръ глаголи „предем прести, метем мести“ и т. д. иду у онай редъ претвараня слова *д* и *с* у *ц*, о коме онъ говори, да му може служити за подпору и доказателство? Па онамо каже: „особито у глаголима;“ а наводи примѣре „*проклество и госпоство;*“ заръ су му и то глаголи? Таковоме умствованю заиста нема ни края ни конца, и то є управо: Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis. Кадъ бы онъ н. п. имао написати ову рѣчь „*разстроио,*“ онъ бы є морао овако написати „*растројио*,“ и у овой рѣчи налазила бы се три различита противоборна основа,| по коима се 28
онъ влада, тако у „*раз*“ изоставля *з* противъ етимологіе због изговора и благогласія, у „*ји*“ узима „*ј*“ пред „*и*“ због етимологіе противъ изговора и благогласія; у „*о*“ избаца „*ј*“ кое се чуе, противъ изговора и благогласія због етимологіе. И овай човекъ говори о слѣдствености у правопису, и намеће се свима за учителя, и ко то неће да призна, онога лудымъ назива.

Позиванѣ, коимъ онъ основъ овай благогласнога безкоренства подкрѣплява, на старе кньиге Србске рукописне, као што вели: „у млогим старим кньигама Српским стоји написано *Српски*, н. п. у Душановој дипломи (што је споменута на страни 282): *земли срьпсцей* (Грам. XXX),“ есте правый врбовъ клинъ; єръ то се зове са незнанѣмъ старымъ свое неразумѣванѣ подкрѣпити, и іошть оно незнанѣ за основану истину узети. И бадава то исто и опетъ повторава у овой кньижици своіой о правопису на стр. 29. са рѣчма: „*Срьпски* се налази у многијем дипломама

нашијех краљева и осталијех владалаца, а ваља да смо толико кадри признати, да наши стари онијех времена нити су били гори ни луђи од нас.“ Но кадъ пише *Сриски*, као стари наши, запт' ниє написао и *бежњега*, кадъ су стари писали „и *бежнiего ничтоже не бы?*“ У овоме послу да стари наши одъ Вука нису были гори ни луђи, то се види, и мы му вѣруємо; єръ они су грѣшили у томе по своіой простоти и незнаню, а Вукъ грѣши по основу, кои є на простоти и незнаню стары наши основао. Али да су ваобште у томъ послу стари манѣ одъ насъ знали, ту нетреба доказателства, кадъ у томе ни кодъ осталы народа' стари нису далѣ видили у реченомъ благогласномъ безкоренству. И кодъ Нѣмаца су се стари тако исто владали: У Карловымъ законима писано є „junkfrawlich“ са *k* предъ *f* мѣсто jungfräulich; а у многимъ старымъ надгробнымъ надписима стаяло є „hir ut“ (овде почива), мѣсто „hier ruhet;“ али су то Нѣмцы, пошто су природу и духъ єзыка и правописа болѣ познали, простоти и незнаню приписивали, а нису одтуда
29 основе за правопись градили. О овоме знању| стары' наши', на коме Вукъ своє правило благогласнога безкоренства оснива, могао се онъ и изъ Грамматике Славенске Добровскога научити, да є само знао, или баръ постарао се научити латински, гди овай на стр. 32. говори: „4) *Тешко* pro *тежко*, i. e. *ш* pro *ж*, in codicibus Serbicis subinde scribi non est probandum, cum *тежек* aut *тяжек*, gravis, sonum litterae *ж* clare demonstret; — 6) Litteras *сч* vero contrahunt librarii in [antiquis] codicibus in щ: **ищезе** pro *исчезе*, *ищресл* [pro *ис чресл* seu *из чресл*, **ищрева**] pro ис чрева. Eodem modo *щ* pro *сч* legitur in vocibus ex *без* compositis: *бещестен*, *бещисленый*, quae tamen ab editoribus librorum Slavicorum probari non poterant, и т. д.“ И кадъ є Вуку Копытаръ казао, да Латини пишу одъ „scribo scripsi,“ требало є да му є казао, да исти они Латини пишу и „subtilis a не suptilis, и obstinax, observo, obscurus, subscribo, abstineo, absumo, subterfugio и т. д. па бы ово было правило, и по овоме управо бы написао *Србски* а не *Сриски*, као што су стари наши писали (и то понегди!). У грчкомъ єзыку овога претвараня истина выше налазимо, но требало є природу грчкога єзыка, и природу и силу слова' ньины, и степенъ изображености ньиовы слова' или звукова найпре испытати, и после сравнити са природомъ и силомъ слова' латински, па онда узрокъ наћи, зашто се кодъ Грка таково претваранѣ выше наблюдавало, него кодъ Латина, па будући се већь на примѣръ овы єзыка позвао, после природу и силу и изображеность ньины слова са славенскима и нашима сравнити, па бы видіо разлику између оба єзыка, и познао бы, зашто се кодъ Грка', кои су у осталомъ етимологіє се држали, ово претваранѣ у писаню наблюдавало, а зашто кодъ насъ неможе и нетреба. Онъ бы видіо, колику є роллу у ньиовомъ єзыку играо издисай и предисай и наддисай душничкій исподносный кодъ разны слова, и како су ньиова: β, φ, γ, δ, ζ, ϑ, $\varkappa$, τ, σ, $\sigma\tau$, $\sigma\delta$ и т. д. различита у степену изображенія и дебело — или силногласія, одъ Латински слова, па іошть
30 различитія одъ наши: б,| в, г, д, к, т, з, ж, с, ш, шт, жд, и т. д. и тако бы се увѣріо о узроку, зашто се Латини нису Грчкога претвараня оволико држали, и зашто се мы іошть много манѣ држати можемо. Него онъ є човекъ, кои себи међу савршенства брои, што незна Латински и Грчки, и што свойства овы єзыка' непознає, и мысли, да є тимъ остао

у своме єзыку непокваренъ; и іошть принадлежи къ онима людма, кои ништа нечитаю, и тимъ се поносе, говорећи, да то зато чине, да свой наравный начинъ мышлѣня са туђимъ мыслима и туђимъ знанѣмъ и наукама непокваре. И ово ће имъ сви они одобрити, кои у земуницама живе, или стакла на прозоре немеђу, или пећи у кући немаю, или се четвороножке у кућетакъ свой увлаче, па неће куће уредне као други изображени люди да праве, да што одъ свога наравнога или народнога савршенства неизгубе.

Кадъ є ова неоснованость тако ясна, да одкуда є то, да опетъ има людій, кои то одобраваю и бране. О! То є са свимъ наравна стварь. Свака новость човека привлачи, а особито обаява младость и простоту. Я се и садъ живо ономинѣмъ, како самь я о овой ствари у моіой 17-ой и 18-ой години мысліо. У моіой 17-ой години мыслећи я страстно о єзыку, я самь ово исто претваранѣ примѣтіо, и самъ самь за себе то као правило изнашао, и као правило написао, и іошть примѣтивши да како годь што се *тс* претвара у *ц* (оцекао), тако се исто *дз* (н. п. у одзивъ) претвара у єдно дебелогласно *џ* смѣшано са *з*, назначіо самь да и за таковый гласъ треба ново слово сковати; па каква є моя радость была, кадъ є на годину дана за тимъ изишла Вукова Грамматика покрай Рѣчника са овимъ истымъ основима, кои су се тако лѣпо са моимъ мыслима слагали. Ко є было срећніи и веселіи од мене, нашавши такову основану подпору. Я самь то сматрао као каменъ Лидійскій или златно руно, и было бы готовъ за овакову истину сваку жертву поднети. Но како самь съ временомъ почео се са основима єзыка вообште упознавати, па Шедіусовомъ извору напаявати, туђе єзыке вы|ше и выше 31
учити, о филологіи выше мыслити, и коєкакве (као што онъ вели) кньиге о томе, као Хердерове, Єниша, Бернхардія и т. д. читати, одма ми є и овай лѣпый санъ, кои ми є толико міо у 17-ой години моіой было, губити се почео, докъ ниє са свимъ изчезнуо. — Наши стари, за коє Вукъ каже, да нису были ни гори ни луђи одъ насъ, кои су писали *Сриски, сриисцей, бежнїего* и т. д. нису писали ни запяте, ни точке, ни две точке, ни точке са запятомъ, и т. д. него су єднымъ токомъ све рѣчи саставляли, неразликуюћи и недѣлећи у писаню смысао слога свога, коє мы садъ чипимо; па нико и немысли, да є оно болѣ и правіе него ово. Али кадъ бы се садъ ко нашао, макаръ бы ђакъ изъ Тршића было, па бы се удружіо са каквымъ ученымъ човекомъ, као што є то Копытаръ было, па бы подъ нѣговомъ заштитомъ почео писати безъ запяте, безъ точке, точке са запятомъ, две точке и т. д. и то бы іошть за правило узео, и свима проповѣдао, да су и наши стари тако радили, кои одъ насъ нису были ни гори ни луђи, и да су ове запяте, и точке, и точке са запятомъ и т. д. само люди покварени са туђимъ єзыцыма у наше писанѣ увели, па покварили право народно савршенство, и тимъ и друге заслепили, а да су то само надрикньиге и фушери, кои тако раде; — заръ небы такавъ нашао людій за себе, кои бы казали, да онъ право има, и да башъ тако треба, особыто кадъ се зна, да бы ій се выше нашло, кои те знаке употреблявати незнаду, него кои знаду; па іошть кадъ бы видили, да є лакше ненаблюдавати него наблюдавати, и іошть ненаблюдаваюћи да принадлеже къ нѣкой повой партаи, коя епоху у писаню чини. Па ето простога узрока, зашто се и оно одобра-

вало, и ето іошть начина, како бы се іошть кои ђакъ изъ Тршића на лакъ начинъ прославити и епоху у єзыку учинити могао, као и Вукъ са своимъ безкореннымъ благогласія основомъ; те бы и овай као што є и Вукъ свою ову свезку на стр. 95. заключіо са поносомъ о себи, и о свомъ беззапятномъ начину казати могао, да се онъ радує. што доя-
32 кошньи кньижевницы нису тако исто радили; єръ иначе небы онъ съ тимъ епоху учиніо, и тако за нѣга небы нико ни знао, а овако нѣму припада слава и честь *беззапятнога*, као и Вуку *безкореннога* писаня.

Премда по наведеномъ испыту стварій свакій види, шта я неодобравамъ, па по томе и то знати може, шта я у овоме одобравамъ; опетъ да бы за доста учиніо и онима, кои бы одсудно мнѣніє моє о истомъ предмету може быти знати желили, непропуштамь у кратко изяснити се. Я држимъ, да наблюдаваюћи коренитость рѣчій при писаню разлику правити валя између претвараня и претвараня слова, као што та у самой природи постои. Тако: 1) Ово претваранѣ слова' меканы у тврда и тврды у мекана ниє право претваранѣ, но само споляшнѣ преливанѣ, или ошкрбанѣ због органа' бесѣдны, и по томе є то само као механическо; и зато ако се такова тврда слова предъ меканымъ и немогу чисто изговорити, и чисто се у изговору као такова и нечую, валя ій у писаню по коренитости чисто написати, и зато да писати валя: *Срб* Србски, людски, градски, врабца, кобца и т. д. а не Српски, люцки, грацки, врапца, копца и т. д. (За предлоге пакъ са танкогласнима сичућима *з* и *с*, као *разъ* и *расъ*, *узъ* и *усъ*, *изъ* и *ис*, коя су се и у славенскомъ замѣньивала, лагко ћемо се и безъ штете и етимологіє и благогласія погодити). Къ овомъ роду принадлеже 2) И она слова, коя се у говору између други истискую, те се преко ньи као гласомъ прелази, и тако имъ се правога гласа нечує, но само дужина времена за изговоръ исты слова' издржава; и ова слова по етимологіи написати или исто и удвоявати валя, ако се и нечую никако, или подпуно у говору, и тако ћу написати као што самь и писао н. п. отца, одсѣћи, господство, радостно, устмено, честно, нуждно, додатцы, бытће, гледатће, одвестће, странна, оддвоити и т. д. а не оца, осѣћи или оцећи, госпоство, радосно, усмено, чесно, нужно, додаци, биће, гледаће, одвешће, страна (die fremde), и т. д. Тако ће
33 Вукъ написати одъ *преведемъ превести*, одъ *превеземъ превести*, и одъ *навеземъ навести*; а я ћу по етимологіи разлику правити, и написатћу одъ *преведемъ превести*, одъ *превеземъ превезти*, а одъ *навеземъ навезсти*. А тако исто слѣдуюћи овоме основу задржавамъ и наблюдавамъ коренитость и у самогласнима словима, и пишемъ: *мысао*, свpдао, витао, котао, петао, воо, соо, пытао, вукао, тукао, дигао, пренео, пренуо, метнуо, клонуо, (осимъ случая елизіє апострофиране); а не: мысо, свpдо, вито, кото, пепо, во, со, пыто, вуко, туко, диго, прено, прено, метно, клоно, и т. д. — 3) Друго є претваранѣ слова' полугласны внутренѣ, коє се може за право претваранѣ или преображаванѣ єднога слова у друго по природи ображаваня узети, коє као у природи єзыка, а не само у органима бесѣднымъ свой основъ имаюће и написати треба онымъ преображенымъ словомъ; и тако безъ повреде коренитости пише се и писатће се: Боже, рећи реко' рече, човече, пећи пеко' пече, легати лежемъ, мазати мажемъ, носити ношенъ, косити кошенъ, родити роћенъ, водити воћенъ, возити воженъ, окотити окоћенъ и т. д. — 4) Овамо принадлежи и оно претваранѣ слова', коє такоћеръ

по самой природи и внутренѣмъ преображаваню быва, ако по изгледу внѣшнѣмъ и наличи на претваранѣ само внѣшнѣ механическо, тако: смыслити смышляти, послати пошлѣмъ и т. д. као што се и *ск ст* преображава уѣдно у *шт* или *шћ*, као тискати тиштати, пискати пиштити, пустити пуштати (пушћати), упропастити упропашћавати, опростити опраштати (опрашћати), тако обезчестити обезчешћенъ, извѣстити извѣштенъ (извѣшћенъ), милость милошта и милошћа и т. д. коѥ све по основу точке 3) овако и пишемъ. — 5) Само нѣка одъ овы остаю као слѣпи мышеви, кодъ кои природно внутренѣ претваранѣ тако се са споляшньимъ преливанѣмъ мѣша, да се човекъ у сумньи налази, къ коѥму пре да ій однесе, и ковоме писаню превагу да даде: као што ѥ листъ лишће, често чешће, густъ гушће, радость радошћу; и я у овима одъ *листъ* пишемъ *лишће*, густъ *гушће*, често *чешће*; а одъ радость у твор. пишемъ *радостю*; у онима превагу даѥмъ претвараню, а у овомъ последнѣмъ оображательный слогъ наблюдавамъ, што у онима рѣчь са оображаванѣмъ прелази у рѣчь другога рода и значеня, а овде иста рѣчь остаѥ са додаткомъ слога оображательнога. — 6) Што се пакъ тиче онога претвараня или избацаня писмена *д* или *т* у глаголима: „предем прести, метем мести, једем јести,“ я то ни у ѥданъ одъ наведены родова претвараня или избацаня нестављамъ, но са свимъ за другу особитость сматрамъ, и држимъ, да се оно слово *д* у кореннымъ єдносложнымъ глаголима окончаваюћима се на самогласно слово као допунителный нараштай додаѥ, као што ѥ то у зна-ти зна-демъ, да-ти да-демъ (do dedi), ити ићи исти и-демъ, пре-сти пре-демъ, ѥсти ѥдемъ куда принадлежи и само *быти будемъ* и т. д. Слѣдователно то у речено претваранѣ никако и неспада. Истина да и Добровскій у своіой Грамматици на страни 87. измећу коренны слогова наводи „*вед*,“ одкуда „*д*“ морало се преобразити у „*сти*“ неопредѣлѣнога наклоненія, или се избацити измећу *е* и *с*, но я се ни съ тимъ неслажемъ, но држимъ, да ѥ кореный слогъ у глаголу „*вести*“ не *вед*, него „*ве*,“ а да се „*д*“ у садашнѣмъ времену као нараштай додаѥ и попунява празнина по аналогіи осталы коренны глагола. Слѣдователно држимъ, да ѥ Добровскій по овой предпоставлѣной коренной погрѣшки у извођеню послѣдства свуда погрѣшити морао, тако на стр. 42. погрѣшіо ѥ говорећи: „Ante *ти* Infinitivi aliam mutationem subeunt litterae *д т* (quandoque etiam *з*). Mutantur enim in *с:* **ѥдѕ**-вести, **падѕ**-пасти; **плетѕ**-плести, **обрѣтѕ**-обрѣсти; **лезѕ** лести;“ и далѣ — на стр. 48. „Litterae *д* et *т*, non raro eliduntur, uti in **ѧмь** edo, **вѣмь** scio: pro inusitatis **ѧдмь**, **вѣдмь**. Radicalis enim syllaba harum vocum est **ѧд**, **вѣд**.“ И изъ овога истога узрока, што се неосновано и противъ природе у овима глаголима узима „*д*“ за коренно словце, налази се и Русски списателя', кои пишу *идти* мѣсто *ити*. А да „*д*“ ниѥ овде коренно словце, види се и по томе, што се оно безъ квареня смысла и изоставля као у *ѥдемь* или *ѥмь*, *ѥдешь* или *ешь*, *ѥде* или *ѥ*; као и кодъ Латина edis или es, edit или est. И ово су главни вообште разлози и основи мои поради прве точке разногласія нашега у смотренію правописаня согласны слова' или полугласница'.

II. Што се тиче 2-ге точке разногласія нашега, т. ѥ. у смотренію самогласны слова', видили смо, да Вукъ и нѣгови послѣдователи (као и сви Латинскимъ словима служећи се западницы), држећи се основа

познатога и давно већь у єзыцима другима постановлѣнога: *„пиши као што говоришь“* — Schreibe wie du ſprichſt —, кое су начело они у правопису прострли на *„пиши као што* изговарашь“ (Schreibe wie du ausſprichſt), не само горе наведено безкоренство са изговорнымъ претваранѣмъ слова полугласны утврдили, него су и употребляванѣ слова *ї, й, ы, ый, ій*, на просто и єдно *и* свели, и безъ свакога призрѣнія на разнородность и разновидность у извору и зачетку, или у своме далѣмъ развитку и производству, само єдно єдино употреблявали, осниваюћи се на изговору, и потврђуюћи, да се тако изговараю, да у изговору разлике нема, слѣдователно да тако исто безъ свake разлике са єднымъ и єднакимъ самогласнымъ и написати валя. Слѣдователно они имаю простый гласъ *и*, као што западницы имаю *і*, и пишу безъ разлике свуда по єдно слово као што є горе наведено. Я пакъ кажемъ, да ово пити є путно, нити основано, нити валя да овако у нашемъ правопису постои; єръ є противно разумнымъ основима, противно самомъ изговору. Ако стои горе наведеный основъ коренитости при полугласнымъ словима, то таковый треба да постои и кодъ самогласница; а да онде постаяти мора, то мыслимъ да є горе довольно доказано: кои овде съ тимъ выше остає непоколебимъ, што га и самъ изговоръ подпомаже и подкрѣплява. Єръ премда є разлика овы звукова у Србскомъ єзыку яко већь изгубила се, и то већма него и у комъ другомъ Славенскомъ нарѣчію, опетъ се ниє тако затрла, да трага оставила ниє, и да се по већой части самимъ изговоромъ неразпознає. Дакле є само у степену разлика сманяла се, али се у роду ниє изгубила. Србинъ правый свакій у изговору разлику ову прави, и осећа, и свакога Србина правога уши овакову разлику разпознаю. Осимъ тога што одъ *быти* быва *будемъ* (ы — у), а одъ *бити біемъ* (и — іє = ие); осимъ тога, што *пытати* има свой изворъ у *путъ*, а *питати* с'удара се са танкимъ *πιω* (пoити, пити), и *πιωνος* (угоєнъ); осимъ што *высити* с'удара се са грчкимъ *ὕψι* (высоко у высъ), а *висити* долази одъ *вѣсъ*; — іошть и другоячіє ове рѣчи Србинъ изговара, тако да се по самомъ изговору разпознає єдна одъ друге, и нетреба є погађати изъ смысла; тако се у изговору разликує *ты* одъ *ти*, *добрый* одъ *добри* и *добры*, тако се разликує *люди* одъ *людій* (род. множ.), разликує *познати* (erkennen глаголъ) одъ *познатый* (der bekannte), *запети* (глаголъ) одъ *запетый*, *послати* (глаголъ) одъ *послатый*; и тако є у свима оваковима и подобнима случаима, кое сре простъ народъ разликує, кои никада читао ниє, нити є видіо нити зна, шта є *и*, шта ли *ы*, шта л' *ый*. Дакле ако ће се, као што Вукъ и нѣгови послѣдователи безусловно држе, и изговоръ самъ за основъ правописаня узети, опетъ кадъ видимо да се у изговору разлика чини, треба є и у писаню чинити. Овде іошть примѣтити имамъ, да є доказателство за оваково-писанѣ свагда наопако узимано и преокретано и одъ єдне и одъ друге страпе. Бранителы овога начина говорили су: Треба самогласна различно писати, да се може рѣчь одъ рѣчи и падежъ одъ падежа разликовати. А Вукъ и нѣгови послѣдователи говорили су и одговарали: Кадъ се неразликую самогласна ова у изговору (кои є основъ писаня) нетреба разлику правити ни у писаню. нека се изъ смысла познає; єръ рѣчь она неће стаяти сама написана, па да се погађа. И ово чувши странни ма и найученіи, неимаюћи понятія о разлици изговорной овы гласића, морали су заключити и пресудити овако: кадъ разлике

36

нема у изговору, нетреба безъ нужде знаке умножавати и разлику правити у писаню, и будући да є болѣ и лакше простіє него многостручніє, то є Вукъ| имао право. Али сама ствaрь у себи другчіє постои, по чему 37
право се судити мора овако: Будући да се ови гласићи различито изговараю, и самымъ изговоромъ распознаю; зато треба ій различито и написати, и ту исту разлику и писмомъ изразити, да се и окомъ распознає знакъ кадъ се увомъ разликує и разпознає гласъ; слѣдователно: Непише се различито зато, да бы се разликовало писанѣмъ єдно одъ другогъ, него се различито пише зато, што разлика већь у изговору постои, па да се та постоећа у изговору разлика и писанѣмъ означи. На ово ће се може быти рећи: „Добро! Али зашто да се то удеша[ва] по Славенскомъ правопису?“ О! за ово могло є быти много узрока'. А єданъ одъ исты єсте и тай, што то исключително у Србскомъ єзыку садашнѣмъ іошть ниє єзыкословно испытано, нити є родъ и степенъ ове разлике на особена само єзыку нашемъ свойствена правила сведенъ; а Славенскій єзыкъ има нѣшто опредѣлѣно, съ коимъ смо се мы и по роду и природи у животу кньижевномъ затекли, и животъ нашъ народный везанъ є за нѣга; те є тако ово удешаванѣ и сроћаванѣ нѣкимъ начиномъ основано на подножію историческомъ, коє изъ вида напрасно испуштати ниє се видило совѣтно, држећи се искуства вѣковима утврђенога, као што то и Мушицкій исповѣда рекавши: *Стара безъ основа зла є новость*! — Но рећи ће ко далѣ: „Разлика та у изговору само є у вышемъ и нижемъ гласоударенію, а не у самомъ слову, па ако ћемо мы трудити се, да такову гласоударенія разлику свуда у писаню наблюдавамо, то небы никада готови были, и упали бы у нове замршає; слѣдователно кадъ се неможе свуда то наблюдавати, као што се неће моћи свуда држати ни кодъ полугласны слова строго етимологіа, нетреба ни нонегде.“ Но да ово ниє само разлика у гласоударенію, показує коренность гласа, доказую остала нарѣчія Славенска, у коима се ясніє та разлика означава, а изводи се и изъ преображаваня исты гласова у сродноподобне. А да се свака разлика звука и гласа неможе писмомъ и словомъ изразити, то стои; само одтуда не|слѣдує, да нетреба ни онде изражавати, гди се може, и гди сама при- 38
рода и духъ и животъ єзыка ište. Одтуда се само то види, да ће и нашъ начинъ писаня онымъ истымъ трагомъ морати ићи, коимъ и правописи осталы єзыка, и носити на себи знаке како савршенства тако и несавршенства, као што то и самъ умъ и єзыкъ човеческій, и говоръ и изговоръ према мыслима, и постепенноображаванѣ или преображаванѣ на себи носи: *Хердеръ* вели: Woher rühren alle Eigenheiten und Sonderbarkeiten der Orthographie, als wegen der Unbehülflichkeit zu ſchreiben, wie man ſpricht? Welche lebendige Sprache läßt ſich ihren Tönen nach aus Bücherbuchſtaben lernen? Und welche todte Sprache daher aufwecken? —

По овоме дакле нити є Славенска ортографіа она прва, коя се у найстаріимъ спомеництима налази, савршена, нити є позднія у црквенымъ печатанымъ садашньимъ кньигама, до савршенства дотерана; као што ниє ни нова паша, коя се на Славенской оснива, а ни Вукова проста, коя одъ ове одступа, савршена, нити ће быти, нити такова быти може. И што є то тако, а ниє другчіє, нити су стари наши томе криви, нити мы, нити ће потомцы криви быти, него сама природа човеческогъ єзыка, кои и у себи и по себи ни по извору ни по развитку и цвѣту нити є бло-

у себи нѣшто савршено, нити є доцніє са развиткомъ дальимъ до закљученогъ савршенства дотеранъ, нити се данасъ у таковомъ налази. Натезали су у томе стари наши, и помагали се како су болѣ могли, помажемо се и мы. Стари наши узели су Азбуку за свой єзыкъ или непосредствено одъ *Коита'*, или посредствено одъ *Грка'* и ненашавши знаке за нѣке своє гласиѣе, узаймили су понекій и одъ други народа', као *ц* може быти одъ *Манцуа*, а *ш* и *ч* одъ Еврея или Персіяна'. И примѣчаваюћи, како се гласъ ньиовъ при изговору самогласны слова истурує изъ уста наполѣ мукло и дебело избулююћи устне одъ зуба' далѣ; а кодъ исты слова' у другима рѣчма опетъ гласъ муклый како се увлачи унутра исподъ неба къ носныма органима дисаня: означили су онай
ээ првый муклый дебелый наполѣ тежећій звукъ са єромъ дебелымъ ъ; овай другій пакъ унутра увлачећій се, са танкимъ єромъ ь, (дакле ь ниє быо знакъ умекшателный, као што се данасъ узима, но за умекшаванѣ быо є сливателній знакъ ı:); и са овима су и све остале заметке подобны гласова у средини рѣчій по аналогіи назначавали. И у теченію времена, како су ови мукли неопредѣлѣни гласови, изъ почетка наравно са великимъ напрезанѣмъ и усиляванѣмъ органа' бесѣдны изговарани, преливати се почели у себи сродне отвореніє гласове, тако су ій и у писаню преливати и означавати трудили се, чему имъ є згодно послужила проста сливателна черта, коіомъ су савъ механизамъ органическога преливаня слова' послѣдствомъ времена свршивали. Отвореніє дебело єръ ъ означили су са доданомъ истомъ сливателномъ чертомъ, дакле ѠІ; отвореніє ь са превученомъ истомъ чертомъ сливателномъ преко узвышене праве нѣгове черте, и тако є одъ танкога єра муклога постаяло танко єръ отворено или сливено, т. є. Ъ. И пошто су примѣтили да се и друга отворена већь самогласна слова у изговору іошть сливаю, и са усилѣнымъ мало сливенымъ гласомъ изговараю, употребили су овай механизамъ са истомъ сливателномъ чертомъ и кодъ ньи, па су или узъ ньи исту ставляли, или у ньи утискивали и споявали, како се кадъ разговетніє или неразговетніє истый гласиѣь показивао; и тако постане *а* саставлѣно са ı=Ꙗ и *я*, тако Ꙗ, тако *ю* и Ꙗ҃; и пошто се доцніє у єзыку по природи наравнога развіяня, ображаваня и преображаваня рѣчій и гласова почну самогласна већма чистити и отворати, те и сливателный гласиѣь на согласне падати и ньи сливати, одма су и при писаню и кодъ овы онай истый механизамъ органическій употребили, те како годь што су танко єръ ъ са превученомъ преко узвышене нѣгове подпжуће се черте праве сливателномъ чертицомъ преображавали у Ъ, тако су садъ *к* продуживши му праву черту *к* преображавали са превученомъ сливателномъ | преко узвышене нѣгове черте
40 у ѣ (или и т у ѣ), тако ѧ у ѧ (или и г у ѣ); и да теченіє ово природно ствари обстоятелства нису испречила, да ниє Типографіа нѣку тврђу и непокретность писаню єзыка дала, или нѣгда и воля законъ наравный заступила, то бы овимъ истымъ органическимъ механизмомъ ову сливателну доцніє добило и л и н, и постало бы ѣ и ѻ. — Осимъ овога будући су видили да се и тимъ начиномъ немогу рѣчи писанѣмъ онако точно да означе, као што се изговараю, усилявали су се и трудили то разнымъ дометцима и надметцима, заковрчицама и чертицама накнадити и допунити, тако, да се ту виде различити знацы као оксіє, варіє, ка-

вике, каморе, исо кратко, облечена, слитна, єрићи, паєрићи и т. д. ⁄ \ ∩ ⁊ \\ ⁊ ᑕ ʃ o • ⲁ ⲁ ȝ и пр. и часъ су слова танкогласна или слабодушна, преко кои є гласъ прелазіо, или коя су съ увлаченѣмъ гласа унутра због танкости ньине прогутавана, изъ реда изостављяна, и као слабогласна текъ надметана, као што є то чипѣно са танкогласнымъ *д*, *т*, или слабодушнымъ *х*, коя су слова изнадъ други надметана, као што су то и са слабоизображенымъ іошть *м*, поставшимъ изъ самогласнога *ю* или *юсъ*, творителнога падежа, радили, и то *м* изнадъ слова' текъ стављяли, или са танкимъ єромъ слабомоћность истога означавали; а опетъ дебелогласно савршено изображено *м* Дателнога падежа множ. числа са дебелымъ єромъ ъ или са два танка ъъ подупирали и силу му говорну давали, а и ункавый родителный множественый са два танка ъъ изражавали, као *апостольъ*, *пророкъ*, *селъ*, *сильъ*, *женъ*, и пр. или са две надметнуте черте тежке (као варіє) силу му већу давали, као *женъ*, *моукъ* и т. д. Но Вукъ и нѣгови послѣдователи све ове муке немаю у писаню єзыка; они су све гласове свели на просте, све су изєдначили, па пишу све єднымъ знакомъ простымъ безъ икаквы надметака; и кои прійми *j*, *љ*, *њ*, онай већь у ортографіи (бре и у свима наукама!) нашао є каменъ мудро|сти. Кодъ ньи є *страна* (die Seite). и 41
странна (die fremde); *истина* (die Wahrheit) и *истинна* (die wahrhafte), све єдно, и обоє пишу са єдно *н*, ако се и изговоромъ и образованѣмъ и смысломъ єдно одъ другога разликує; они пишу *који*, *моји*, *бојим се*, *кројим* и т. д. ако тако народъ и неговори, и ако се *и* у Србскомъ изговору и неіотира, и т. д. Па шта ћемо іошть да мыслимо, кадъ у говору примѣтимо, да є разлика у изговору између Творителнога єдинственога и Дат: множ: *моим* и *моимъ* или *моим'*, *добрым* и *добрымъ* или *добрым'* (= мм); у Твор. Єдин. слабо= или танкогласно, а у Дат. мн. силно= или дебелогласно; разлика између *сад* (jetzt) танкогласнога, и *садъ* (die Pflanzung) дебелогласнога; па разлика у изговору свуда између танкогласнога *м* и дебелогласнога *мъ*, између *р* (= рь) и *ръ*, *н* и *нъ*, као *овом* (мь) *женом* (мь) Твор: и *овомъ* (овом', овоме, овому) човеку (Дат. єдин); *Шумар* (рь) — der junge Wald, Waldbaumschule, — *Шумаръ* — Waldhüter —; *зелен* (= нь) — das Grün — и *зеленъ* — der grüne —; *црвен* (= нь) — die Röthe — и *црвенъ* — der rothe —; разлика између сапетый (им. ед.), сапети (им. мн.), сапеты' (род. мн.), сапети (глаголъ), сапетъ (прил: прич:), и сапет' (глаголъ); разлика између *жена* (им. єдин.) и жена' (род. мн.), између *єлена* (род. єдин.) и єлена' (род. мн.), и т. д. За све ове и подобне неброєне разновидности у корену, у образованю, у значеню, и у самомъ изговору Вукъ нити зна нити хоће да зна, па се іошть хвали, да онъ єданъ пише као што се говори или изговара, а сви други незнаду, шта раде, незнаду, шта є єзыкъ, шта є правопись, а невиди да то све управо нѣму и нѣговима послѣдовательима приличи. И то нѣму иностранни учени, къ коима онъ прибѣгава и за коє се закланя, одобраваю, кои немогу имати ни понятія о правомъ изговору и извіяню и развіяню изговорномъ матерньи звукова наши. А ово све изъ вида испуштати због лагкости и противоприродне єднакости, значи єзыкъ у коренъ ударати, затирати и оне іошть слабе останке изворны звукова, и одузимати єзыку силу и| снагу, коя му є іоште заостала, и тако га 42

већь и онако доста разслаблѣна ближе къ прецвѣтаню, ближе пропасти доводити. —

III. Како годь што су наведени основи Вукови о єзыку и правопису безъ свакога основа и неумѣстни; тако су му и сва остала у овой нѣговой књижици налазећа се потврђиваня о єзыку неоснована, неопредѣлѣна и недостаточна, мысли испрекрштане, пребациваня неправедна, и као съ поругомъ и грдньомъ и понижаванѣмъ свега осталога праћена, коя сва носе на себи печатъ непристойности, гробіянства и крайнѣгъ безобразлука, као плодова неполученогъ у младости воспитанія и пренебрегнутогъ изображенія умногъ и моралногъ, и недостатка грађанскогъ дружевногъ живота. Да бы се ово, као и оно горнѣ, ясно видило, я ћу узети нѣгова нѣка главна потврђиваня, мысли и пребациваня, па ћу ій редомъ испытати, шта важе, и у колико обстати или необстати могу. Тако: 1) Онъ на стр. 25. совѣтујући, шта треба дружство да чини, каже: *„Друштва је дакле Српске Словесности прва дужност, да језик наш очисти од свега туђега.“* Дакле: *Одъ свега туђега?* О! како є то лагко, одсудно и опредѣлѣно речено; само што непостои, и што невреди ништа. И ово безусловно у неограниченой обширности изречено основано правило принадлежи къ онима новостима, коє епоху у єзыку праве, и подижу се до онога савршенства, до кога іошть ни єданъ ни старіи ни новіи и найизображенїи народъ дошао ниє! Єданъ ученый Нѣмацъ — Varnhagen v. Enſe — недавно у обштимъ Новинама Аугсбуржскимъ (Nro 39. 8-га Фебр. 1846.) изражава се о томе овако: „Eine unbedingte Reinheit erzielen zu wollen, hieße das Weſen der Sprache und den allgemeinen Zuſammenhang menſchlicher Bildung verkennen; die den Völkern vererbten Sprachantheile ſind ſchon von Anbeginn gemiſcht, und können ſich einer fortgeſetzten Aufnahme fremder Einflüße auch im Verlaufe des Lebens nicht erwehren; denn kein Volk ſteht ſo feſt in ſich ſelbſt begründet, keines kann ſich einer ſo abgeſchloßenen
43 Bildung rühmen, daß nicht neue Sachen und Be|griffe, und folglich auch neue Bezeichnungen von außen zu ihm eindrängen, ihm angeſchmeichelt oder aufgenöthiget würden. Hierin jedes Uibermaß abzuwehren, iſt eine ſtets erneuerte Aufgabe für unſere Wachſamkeit. Jedoch läßt ſich eine feſte Gränze allgemein hiebey nicht ziehen, ſie wird für verſchiedene Perſonen immer verſchieden ſeyn, ja für dieſelbe Perſon verſchieden, je nachdem Sinnes-Art und Bedürfniß, Stimmung und Gelegenheit wechſeln.“ Дакле Нѣмцы исповѣдаю, да єзыкъ ниє могуће ни у напредакъ са свимъ сачувати одъ туђега, а Вукъ нашавши камень мудрости налаже дружству Србске Словесности, комъ се за учителя намеће, *да єзыкъ Србскій очисти одъ свега туђега.* Тако човекъ не имаюћи правога знања о предмету своме, пада изъ єдне крайности у другу, па іошть єднако о слѣдствености говори. Жалостна слѣдственості кодъ оваковы поборника твои! Вукъ є самъ употребляванѣ турски рѣчій међу особине и савршенства уписивао, и такове и самъ употребљавао выше него други, и у свой Рѣчникъ безъ чишћеня и замѣне увукао, као што є н. п. ћебра, ћевћир, ћемија, ћем, ћерчек, ћиди, ћувеч, ћувендија, ћузел, ћул, ћуле, ћулс, ћоја, ћинћува, ћувече, ћугум, џаба, џамбас, џибра, и т. д. а садъ захтѣва, да се очисти єзыкъ *одъ свега туђега.* Онъ є овако сигуранъ, нити му у томе треба разума ни науке (текъ мало лукавства, коє обычно кодъ незналица' замѣнюе разумъ), а другога, кои бы између ове две крайности мѣру и границе тражіо, при свакомъ кораку може

и найлуђій са укоромъ и псовкомъ предусрести, да є или мѣру преступіо, или ниє до границе праве дотерао. Нема сумнѣ, да у єзыку нашемъ много туђега има, као и у други єзыка', како у лексикалномъ тако и грамматическомъ смотренію, и то туђега, да тако рекнемъ, *најстарієга*, *старога*, *новога* и *најновієга*, па кадъ бы се то све по Вуковомъ совѣту безусловно чистити морало, то бы се лагко догодило, да бы Србльи остали и безъ *ока* (санскр. *aks*, грч. *ὀκκος*, лат. oculus), и безъ *ува* или *уха* (санск. *us*, грчк. *ὦς*, лат. auris), и безъ *носа* (nasus), и безъ *уста* (os, ostium), и безъ *утробе* (uterus), и безъ *звѣнице* (ſehen, seen), и безъ 44
вола (*βους*, bos), и безъ *кобыле* (cabala), и безъ *вука* (walk, wulfs), и безъ *мѣсеца* (*μεις*), и безъ *сунца* (sol); а тимъ бы трагомъ могао отићи и *огань* (ignis), и *вечеръ* (*εσπέρος* vesper), ноћь (nox), *лѣто* (*αιθος*), *зима* (*χειμα*, hiems), *вѣтаръ* (ventus, Wetter), *небо* (*νεφος*, nubes), *вода* (ud, vaudan, *ὕδορ*, udum, unda), *море* (mare), *локва* (*λακκος*, lacus), па и *овца* (ovis), и *ягнѣ* (agnus), *лучь* (lux), и *мати* (*μητηρ*, mater), и *сынъ* (Sohn), и *братъ* (*φρατηρ*, frater, Bruder), и *тета* (*θεια*), и *деверъ* (*δαηρ*), па и *даръ* (*δωρον*), и *ните* (*νηθεις*) и т. д. да о другима ништа и неговоримъ, одъ кои бы се стотинама коє најстаріи, коє стары, коє новы и најновіи рѣчій и ображателны слогова нашло у єзыку нашемъ изъ Санскритскогъ, Персійскогъ, Грчкогъ, Латинскогъ, Германскогъ и Турскогъ єзыка. Изъ овога свега види се, да ћемо и мы съ нашимъ єзыкомъ и писанѣмъ онымъ истымъ трагомъ ићи и проћи, коимъ су и други народи, у овако несавршеномъ чувственоумномъ производу, као што є єзыкъ, кои се подобно текућой рѣци непрестано у движенію и животу налази, и одъ разны внутреньи и внѣшньи сила' зависи, и часъ се мути, часъ бистри; те ћемо и мы єднако усиляваюћи се и тежећи къ савршенству, чистећи и правила утврђујући, часъ къ истомъ приближавати се, а часъ одъ нѣга удалявати се, како кадъ или мѣру и границу прелазили или заилазили будемо. Єръ како є то тежка неопредѣлѣна и непостояна мѣра и граница у овоме послу, я ћу са примѣромъ да покажемъ. Да єзыкъ говорный треба на правила грамматическа свести, то кодъ свію народа' постои, и о томе нема сумнѣ; али ево шта истый горепоменутый ученый Нѣмацъ садъ о садашньой правилности Нѣмачкога єзыка говори: „Nach der Reinheit kommt die grammatiſche Richtigkeit in Betracht. Hier aber öffnet ſich ein unendliches Feld der Erörterung! Wie wenig ſteht hier feſt, wie unſicher und ſchwankend ſind ſelbſt die Grundſätze, nach denen zu verfahren wäre! Alles iſt hier noch in gährender Lebensbewegung, und was der eine befeſtigen möchte, wirft der Andere ſogleich wieder um. Kein Anſehen kann hier 45
entſcheiden, und auch die ſprechendſten Gründe ſind nur inſofern gültig, als nicht noch andere, tiefere gefunden werden. Die Sprachlehre von Heyſe iſt gewiß ein fleißiges, vorzügliches Werk, aber manchen ihrer Annahmen und Ausſprüche muß ich widerſtreiten." — Наводи после нѣка примѣчанія и пребацивања, коя сс и найвећима єзыкопознавательима чине, тако, вели, праве нѣки разлику измећу „ahnden" и „ahnen," погрѣшно, будући да є само „ahnden" право, и то обоє означава; да се іошть неможе да пресуди, да л' валя писати „ſtehenden Fußes" или „ſtehendes Fußes;" каже, како *Ф. А. Волфу* пребацую, да погрѣшно пише „mehre" мѣсто „mehrere;" *Іакову Гримму*, да се онъ погрѣшно изражава пишући: „Indeſſen iſt ſich auf dieſe Arbeit nirgends zu verlaſſen;" *Вилхелму Хумболду* „gefolgt von ſeinen Miniſtern;"

тако, вели, пребацую многе погрѣшке у єзыку *Лессингу*, тако *Гетеу* и т. д. али на то примѣчава овако: „In ſolchen Dingen müſſen wir uns die weiteſte Freyheit vorbehalten, vor allen aber neben der Wiſſenſchaft das Gefühl und Gutdünken zu Rathe ziehen. Laſſen wir doch nur ja nicht manche glückliche Eigenarten uns durch Kleinmeiſterey rauben!“ — Па неће ни кодъ насъ другчіе быти, и кодъ насъ ће быти таковы стварій, у коима манѣ или выше нећемо се ни двоица слагати. За примѣръ ево да узмемъ оно, што є Г. Лазићь после ове Вукове кньижице писао о правилности єзыка у Подунавки Ч. 5. 1-га Фебр. 1846; па я првый тежко бы се и съ єднымъ онде учинѣнымъ опредѣлѣніемъ сложіо, тако н. п. я небы казао, да є само правилно: *моєга, моєму; твоєга, твоєму; своєга, своєму;* него бы рекао, да є правилно и *могъ* и *мога*, и *момъ* и *моме*, како годъ и оно прво; па бы се постарао испытати разне начине говора, кадъ єдно кадъ ли се друго употреблява, и по той разлици бы правило за єдно и за друго опредѣліо, тако небы казао, да *што* нетреба нигда употреблявати, но свагда *кои, коя, коє;* него бы казао, да има случаєва, гди се *што*
46 употреблява мѣсто мѣстоименія *кои, коя,* | *коє;* и постарао бы се испытати те случає, и по томе правило и границу поставити за употребленіє таково; тако небы казао, ни да є умѣсто *због* правилніє писати *съ* и *ради*, и правилніє *ради* мѣсто *поради*, него бы све ово задржао, и казао бы, да є разлика између овы рѣчій како у значеню тако и употребленію, и између *због* и *ради* опредѣліо бы ону исту разлику, кою самь іошть године 1830. у П-ой Частици (или 21-ой) Лѣтописа на стр. 66. назначіо; тако небы казао, да неваля говорити и писати: *я самь се уморіо* (уморанъ самь), нити бы *уморъ* кодъ мене было у значеню то што *поморъ*, него бы имао *уморъ* оно значенѣ, коє му народъ дає; нити бы *вижля* долазила одъ *вѣжльивъ*, него бы пре была мађарска *вижла* (vizsla Spürhund); нити бы *вештицу* произвео одъ *вещь* (вешть), *вештица* (стварь), него одъ *вѣштъ а о, вѣштак;* нити бы *Весића* држао за селянина; нити бы казао, да се *обрѣсти* само у *Обретко* задржало, него да га има овако у нѣкимъ предѣлима народа, као и *гредомъ, греде* (грядетъ) — грести —; нити бы *галинъ* (конь) производіо одъ *галище*, него бы га производіо одъ корена „*гал*“ (црнъ, таванъ), као и *раз - гал - и - ти - се* и т. д. а не бы се кодъ мене ни у *сврдао* претворило *т* у *д* онако као изъ *сватова* у *свадбу;* нити бы преобраћао *презиме* у *праиме*, и т. д. — Ову разлику између мыслій мои и Г. Лазића у наведеномъ послу я самь овде нарочито и зато навео, да то послужи за ясно доказателство, како Вукъ неосновано и управо наопако мысли и заключуе на увреду и безчестіе свію кньижевника. Єръ онъ вели: „И Г. Лазић овијем својијем послом доказује, да ја у свему имам право што сам год у овој књижици казао за наше кньижевнике, и да је оно све још учтиво и преучтиво.“ Заръ є то заключеніе? Кадъ Г. Лазићь по нѣговомъ мнѣнію криво о єдной ствари мысли, то су сви кньижевницы криви, и ако онъ нема право, онда Вукъ има право, да на све кньижевнике вичe, и све друге са неучтивостю и гробіянством предусрета. Заръ ако се я са мнѣніемь Г. Ла
47 | зића неслажемъ, зато имамъ право на све кньижевнике Србске викати? Заръ ако я овде са Г. Вукомъ говорећи по нѣговомъ мнѣнію небы право имао, то бы Вукъ имао право на друге списателѣ тужити се и викати; или ако онъ

са мномъ препирући се небы право имао, то я добыямъ право све друге списателѣ са непристойностю предусрести? Но то є обычна Вукова мѣра, обычно логическо заключеніе и наблюдаванѣ правичности и пристойности. Онъ се неслаже са мнѣніемъ Г. Лазића, па каже, да зато има све право, што є годь противъ свію наши кньижевника говоріо, шта выше, но томе, што по нѣговомъ мнѣнію Г. Лазићь нема право, онъ има право гробіяномъ спрама други кньижевника' быти. Да основана логическогъ заключенія, и лѣпа понятія о правди и учтивости! —

2) Онъ высокоумно и презрително говорећи о свима у Аустрійскомъ Царству рођенима списательима одъ Доситея до данашнѣга дана, баца на све лягу, да они незнаду разликовати шта є Србски шта л' Славенски, незнаду єзыка народнога, да кваре єзыкъ, да се у свему народу нашему нигдѣ неговори тако ружно и покварено, као у Срему, у Бачкой и Банату, (дакле єдномъ рѣчю у свему Аустрійскомъ Царству сви Срби источне цркве), а найчистіе и найправилніе да се говори у Херцеговини и у Босни, да найчистіе и найправилніе Србски пишу списатели западне цркве, и они, кои нису рођени Срби, и да ће Србльи иѣи у Загребъ учити Србски и т. д. — Кадъ небы горе ясно показано было, да є онъ управо за руженѣ Аустрійски Срба' употреблѣнъ и да служи као презренія достойно орудіе гадны себичны интрига' на штету обшту, онда бы се о нѣму само казало, да є *сѣдила руга украй шута, па се ругала свакомъ, а њой свак'*; али овако є обоє. Ругоба морална овога поступка ће се текъ онда подпуно измѣрити моћи, кадъ се осимъ онога своєнароднога призрѣнія іошть измѣри и опредѣли величина заслуга' Аустрійски учены Срба', коє они имаю како за цѣло Србство кньижевнымъ своимъ усиляванѣмъ, тако
особено за браћу свою Србе у| Турскомъ царству живеће. И будући бы 48
насъ ово подалеко одвело, а овде му садъ небы ни време ни мѣсто было, зато кадъ само напоменемъ, да свакій при овоме помысли и разсуди, одкудъ Србима у Србіи кньига и писмо, одкудъ воспитаніе болѣ и наука, одкудъ узаконѣна правила и поредакъ, одкудъ писари и Канцелларіе, одкудъ лекови и лекарство, одкудъ улюдніи животъ грађанскій и т. д. па ће лагко знати и пресудити моћи, шта бы я ту казати имао. А мы садъ да идемо къ ствари далѣ: Кадъ Вукъ овако на све Србске списателѣ лягу баца, а себе єдинога за слѣдственога држи, све друге учительскимъ тономъ, да се уче, упућує; то є вредно, да мы ту нѣгову слѣдственость, то савршенство и науку, коіомъ све друге надвышава, испытамо, и мало изближе познамо. Мы смо видили, колико є онъ слѣдствености у ортографіи показао, и колико є са неоснованима основима своима друге списателѣ, на коє онъ виче, надвысіо, — или управо колико є изза други заостао. Садъ ћемо видити, є ли што у єзыку слѣдственіи и у укораваню и потврђиваню правичніи. Дакле онъ єданъ зна, шта є Србски, шта л' Славенски, онъ єданъ чисто пише, слѣдствено ради. Да видимо, є ли тако? Ево нѣколико примѣра: Онъ є у своме Рѣчнику године 1818. и доцніе єднако писао „*млого, млоштво, умложити, сумља, сумљати се, најамлик, најамлица*, и *намастир*“ и т. д. и говоріо є, да є то Србски, а „*много, умножити, сумня, наямникъ* и *манастиръ*“ и т. д. да є Славенски, те є оне, кои су овако писали, као што самь и самъ писао, укоравао, да незнаду разликовати Србско одъ Славенскогъ; садъ пакъ после нѣгове 30. годишнѣ науке (као што самъ вели) у Србскомъ єзыку

пише *„много, мноштво, умножити, сумња, сумњати се, најамник, најамница, манастир;“* дакле садъ се увѣріо, да є ово Србски, што самь я и пре држао за Србски. Є ли то знанѣ, є ли то слѣдственость. Тако є пре писао *„грије, мије,* и *ду* или *дук“* (в. Рѣчникъ); а *„мѣхъ, грѣхъ,* и *духъ“* было є Славенски; а садъ то више ниє Славенски, садъ
49 пише, као што су други и пре писали са *х*, и садъ *духъ* више ниє Славенски. Ко є имао право у овоме, онъ, или други списатели? Садъ чему бы се имали надати, кадъ бы могао онъ іошть 30. година' єзыкъ учити? — У Даници 1826. на стр. 53. поставля онъ разлику између Србскога и Славенскога єзыка, говорећи: „које се у Слав. свршују на *діе, ліе, ніе, тіе, ціе*, у онима се у Србском *і* слило с полугласним словом, те се претворило *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* и *ц* у *ћ*;“ а таки на страни 70. пише *„житије“* (дакле ниє претворіо *тіе* у *ће*); а на другомъ мѣсту стр. 5. пише *„почетак описанија,“* и опетъ *„описаније,* до *удивленија,“* дакле ниє претворіо *ніе* у *ње*; тако пише далѣ *„из уваженија“* (опетъ славенски). Онъ говори и проповѣда, да є прилагателно окончениє *ески* и *ество* славенски, а Србски да є *аски* (ски, ки), *ански, аство, анство,* па пише (Даница 1827.) *Географическо-статистическо описаније* (стр. 25.), *романтическа* (стр. 27.); а узъ то и *раздѣленије* (стр. 54.), и *неоспориме пробе* (стр. 142.); тако *мњеније*, *књижество* и т. д. —

Овако є слѣдственъ одъ почетка био. Да видимо, є ли садъ слѣдственіи. Нетреба далеко да идемо, и да изтражуємо. Нѣгова ова књижица, тобоже чисто єзыкословна, пуна є такове неслѣдствености. У исто време кадъ друге укорава, да незнаду разликовати Славенске рѣчи и Славенска окончења одъ Србски, но да мѣшаю, онъ и неимаюћи съ терминологіомъ икакове науке борити се, пише: *високородије, високопочитајеми,* на *високопочитајемо писмо, почитатељ, нарјечије, својство, познатије, заведеније, читатељ, списатељ, опстојатељство, поученија* и т. д. А зашто ниє према *оруђе* написао и *високорође?* Зашто одъ *понятіе* ниє начиніо Србски *„понеће,“* као што га у той чистоти нѣки послѣдователи нѣгови претекоше, н. п. Г. Зубанъ у Хаџи-баби вели *„понеће.“* Ово му є слѣдственость у разликованю Славенскога одъ Србскога. Онъ бы на ово одговоріо: „Е! Неможе се тако далеко ићи: нѣкако ружно
50 испада.“ На зашто друге ружи и грди, кои се са наукама и терминологіомъ борити имаю; и зашто њима пребацивати, да они нечине то по потреби и нужди, но по незнаню? — Пре є писао *„општи, општина, општински, ваобште, свештеник;“* садъ пакъ тражећи хвале и наклоности одъ Илирске браће противъ Србски списателя', пише и износи за цимеръ *„опћено* и *опћенито,“* и говори да є ово право Србски, као и *опћина* и *опћински;* и *свећеник,* а не *свештеникъ;* єръ оно є, вели, само по свойству Србскога єзыка, а ово є ямачно узето, вели, одъ Славенскога. Дакле онъ самъ признає да се говори *„Свештеникъ,“* па зашто противъ говора пише? Зато заиста, што тако пишу и браћа Илирска, и што и учени Русси кажу, да є оно чисто Србски, коє браћа Илирска пишу. И тако онъ се нада быти у добытку: хвалитће га зато и Иллирцы и Русси; а други ће списатели Србски морати изгубити. Колико браћа Иллирска чистоту єзыка нашега познаю, то ћемо мало ниже видити; а што се свѣдочбе Русса' тиче, то є управо наопако изврнуто: они треба одъ

насъ да чую, шта є чисто Србски, а не мы од ньи. Како бы смѣшно было, да се Русси стану позивати на свѣдочбу Србаля за Русскій єзыкъ поради особина' нѣговы. Смета Вуку *обштина* и *свештеникъ*, а *понятіе* и *заведеніе* лѣпо стои. Я мыслимъ, да бы се и Тршићани зачудили, кадъ бы имъ стао своє „*уопћено* и *опћенито*“ проповѣдати, єръ заиста *опћина*, *опћенито* и *свећеникъ* неговори се нигдѣ у Србіи. — Иллирцима *шт жд* звони Славенски, па дотерую све на *ћ* и *ђ*; овамо имъ тобоже говоръ народный служи за источникъ чистога писаня, а овамо кадъ у говору спазе *шт* и *жд*, а они неосуђую свой основъ, да нестои у оной обширности, као што они мысле, но осуђую говоръ народный, што се невлада по ньиовомъ основу. Кодъ насъ у говору народномъ стои и живи и *обштина* и *свештеникъ*, као и *опроштенъ*, и *пуштенъ*; и покрай *ећ* стои и *пришћъ* и *опришћенъ* и *заприштенъ* и *трештенъ*, и *таште* и *ташта* и *штене*; и *надежда* и *дажда* и *нужда* и *снуждень* и т. д. нити ћемо за любовь предпоставлѣнога основа ове народне рѣчи анатеми предавати, и пре| ћемо казати, да основъ у свой обширности нестои, него да рѣчи 51
непостоє. Ко дакле квари єзыкъ, или онай, кои рѣчи дотерує на нѣкій основъ предпоставлѣный и противъ народнога говора, или онай, кои народный говоръ противъ таковога основа уважава и у заштиту узима? Тако є исто за цимеръ изнео и *част* мѣсто *чест* да заклони „*високопочитаније, поћатије, заведеније*“ и т. д. па да га Иллирцы суде као изъ корена єдинога чистителя єзыка, кадъ већь и *честь* хоће да обрати у *част*, а *част* у *чест* по првобытномъ корену своме. Но премда се кодъ Србаля употреблява „*часный постъ, часный крстъ, честица*,“ опетъ самь увѣренъ, кадъ бы Вукъ у селу Тршићу казао, као овде у ученомъ дружству, на стр. 24. „*кад ћу ја опет имати част*, — и *ономадне имао сам част*,“ да бы сви помыслили да ће онъ кога частити, или да є кога частіо; а и *честит* (ehrenreich) и *честитати* никада неће одвести умъ на „*дијелове велике*,“ као што онъ натеже, но на *честь*. Али тако єзыкоиспытатели по старославенскомъ корену доводе и умствую. А Вукъ є радъ и ньима да се умили, па хоће да покаже, како онъ за чистотомъ тежи, да ни *Славенску честь* у народу Србскомъ нетрпи, ако на калупъ предпоставлѣный (хипотезу узету) разлике између сѣвернога и южнога нарѣчія неиде. — Такова му є слѣдственость и у осталоме свему, како се макне, а онъ грѣши, и стала га вика, да онъ єданъ пише правилно, а сви други погрѣшно. Онъ пише „*својствима, правилима, опстоятељствима;*“ а я му ево кажемъ, да се тако неговори, и да ниє то правилно, него „*свойствама, правилама, обстоятельствама*“ у Дат. множ. Послѣдователи нѣгови, кои су га у механическомъ прекрађиваню Славенски рѣчій, као изъ *понятія* у *понеће*, претекли, иду у томе іошть далѣ, па скланяю тако и средня на *нѣ* или *ньо = ње*, н. п. *ученье ученьима*; а зашто? због єднакости; єръ овако недолазе у сметню, да гледе, гди *ама* гди ли *има* писати валя; а тако добыяю и видъ єднакости и слѣдствености, ако тако у єзыку и народу и непостои; тако они избѣгаваю свакій| укоръ. А и други се лагко таковой слѣдствености научити могу: 52
„Метни мѣсто *ня—не*, а мѣсто *тіе—ће*, па ето ти Србски, и нека ти сва суштествителна у Дат. мн. иду на *има*, па ето ти єднакости и постоянога правила; нетреба се ту мучити ни главу разбіяти далѣ; па іошть ко годь тако нечини, вичи на нѣга као неслѣдственога човека, и

незналицу, па ко си ты си онда. — О неслѣдствености нѣговой *у* писаню и нарѣчіяма нећу говорити, то се и само каже, и изъ пређашнѣга довольно види; а за увѣренѣ нека послужи нѣколико примѣра: На стр. 57. пише *гдје-који*, на стр. 77. по *гдекојијем мјестима*, и *његдје;* зашто ниє єдно или друго? На стр. 5. *јели*, стр. 14. *би ли се;* зашто ниє и *је ли* разставлѣно, кадъ є *би ли;* или зашто ниє и *били* саставлѣно, кадъ є *јели?* Зашто є *помињат* и *напитампан*, те ниє обоє на *ат*, или обоє на *ан?* На стр. 7. *према својству* (Дат.), на стр. 88. *према Латинскога* (Родит.); ниє ли ово друго очевидно погрѣшно, и ниє ли ясно, да онъ после тридесетогодишнѣ науке іошть ниє научіо, да предлогъ „*према*“ само се са Дателнымъ слаже. — А шта ћемо за синтактическу правилность да рекнемо, коя му ниє боля одъ ове. Онъ вели на стр. 86. „да су се *ондје* њекад доселили *од њекуда.*“ А заръ се са *доселити се одъ нѣкуда*, говори *ондѣ*, а не *овамо* и *онамо?* Шта му значи на стр. 53. *несрећа, која би се могла изговорити?* Значи л’ овде изговорити *извинити*, или *изрећи?* Па одма на стр. 54. *то колико је тешко изговорити?* Є ли и ово *изрећи?* као по слогу єсте, а као по смыслу морало бы быти *извинити*. Тако є исто противъ народнога говора избркао смысао родителнога падежа са предлогомъ „*у*;“ кодъ нѣга то безъ разлике иде, и кадъ значи само присутство а не иманѣ: и тако погрѣшно пише „*у нашијех глагола мора се знати*“ (стр. 57.) мѣсто *кодъ наши’ глагола’*, и далѣ „*који би то знали у свакога глагола*“ мѣсто *кодъ свакога глагола*, или *у сваком глаголу;* и далѣ „*познајем два глагола, у којијех то не знам*“ мѣсто *кодъ кои’* или *у коима;* далѣ: „*ја би валъало на томе да им захва-*
53 *лим*“ мѣсто „*валяло*| *бы, да имъ я на томе захвалимъ.*“ Іошть єдну маленкость, кадъ већь онъ у маленкостима овима сву свою важность и славу полаже, да опоменемъ, коя може послужити за велико доказателство, да єзыкъ изискує већега и дублѣга мышлѣня, него што Вукъ са своимъ ограниченымъ знанѣмъ домашити може, и како други, кои о томе выше мысле, често доћи мораю у неприлику, да имъ се што пребаци. На стр. 81. у другой врсти пише онъ „*да буде и колико на корист језику.*“ Онъ є као обычно, тако и овде само механически поступао, и будући да є *и* за себе нѣшто, а *колико* за себе, разставіо є на две рѣчи. А я бы самъ другчіє овде судіо, па бы у овомъ случаю саставлѣно написао у єдну рѣчь *иколико* (будући да значи „*бар штогодь*“), а кадъ бы значило „wie viel,“ онда бы написао овако разставлѣно у две рѣчи „*и колико;*“ и то бы учиніо и по духу и значеню и изговору. — Изъ свега овога, мыслимъ, довольно се види, колико є Вукъ за 30. година’ свога ученя у знаню Србскога єзыка успѣо, и колико далеко нѣгове мысли у томе допиру и домашаю, па по томе судити се може, и колико важи нѣгово у томе высокоуміє, и колико оне поруге на Србске списателѣ управлѣне; па и како судити валя о ономе нѣговомъ суду, да се у Аустрійскомъ Царству, у Срему, Бачкой и Банату найгоре говори Србски, а найболѣ у Ерцеговини и Босни. Онъ каже да има 30. година’, како онъ мысли о Србскомъ єзыку (а кадъ є онъ мысліо, вальда други нису за то време смѣли мыслити?); іошть є требало да є додао, да има 32. године, како онъ међу Србима неживи; но да є текъ као гостъ кадкадъ међу Србе за то време долазіо: а поредъ тога друго є рѣчи одъ

пароха Панића изъ Шида, или и одъ други пріятеля' у џепу носити, а друго є такове између народа слушати. И тако се само може протолковати то, да є онъ после 30. година свога ученя садъ текъ видіо, да може међу Србске рѣчи пристати „*много* и *сумня* и *наямникъ* и *духъ* и *хвала*," и т. д. што пре никако допустити ніє хотѣо; и тако се догодило, да 54
є 30. година' єзыкъ Србскій учіо, и никадъ рѣчь ову *Утукъ*, коє и дѣца знаду, чуо ніє.[1]) О! како бы жалостно Србскій єзыкъ изгледао, кадъ бы само оно Србски морало быти, што є Вукъ за свои 30. година чуо, а оно се све анатеми предавало, што онъ чуо ніє. Кадъ бы іошть 30. година' онъ могао єзыкъ учити, то бы може быти догодило се, да бы іошть чуо, као што самъ я у Србіи чуо, да се у народу говори и *рибникъ* као и *рибнякъ*, и *лужникъ* као и *лужнякъ*, те бы противъ свога увѣреня посумняти се могао, да л' ніє и *рибникъ* Србски, гди су већь нѣгови претерани послѣдователи до толикога степена чистоте Србскій єзыкъ дотеривати почели, да су се сумняли, да ли є и *рибнякъ* право Србски, као и *врбнякъ*, но само *врбљакъ* и *риблякъ*.[2]) — И изъ овога може се садъ већь и онъ самъ увѣрити, да оне нѣгове рѣчи на стр. 53. коє онъ высокоумно и презрително на све списателѣ Србске баца, на нѣга самога најзгодніє падаю, и нѣму приличе, т. є: „Али, вели онъ, што слабо који може да призна своје незнање (као ово онъ), него сваки готово, и највећа незналица (као што смо видили, и доказали, да є то Вукъ), мисли 55
(као што онъ мысли), да зна управо као што треба, и хоће друге да учи (као што то Вукъ чини), и епоху да чини (као што Вукъ изрекомъ говори), то колико је тешко изговорити (є ли му то *изрећи* или извинити?), толико убија надежду, да ће се од те несреће наскоро моћи излијечити." По овоме може се судити и величина онога безобразлука, коимъ є Вукъ у засѣданію дружства Србске Словесности подъ капомъ поклопивши се и учительскій тонъ узевши Секретара дружства похваліо, како се онъ труди и све болѣ и болѣ успѣва (наравно благоволенія ради, да бы у извѣстію Секретаръ опетъ нѣга похваліо), а остало дружство упућивао, да се и они труде и уче, па да по мало читаю н. п. „Serbiſche Leſekörner" Г. Шаффарика и т. д. и т. д. Ніє ли ово колико безобразно, толико у правомъ смыслу смѣшно: са оваковимъ тономъ доћи међу люде, коима є читанѣ и ученѣ занатъ, и одъ кои є већа часть ямачно баръ петдесетъ пута више наука учила, а баръ сто пута' више кньига одъ

---

[1]) Срећа моя, што самъ са *Утукомъ* наишао на рѣчь, кою Вукъ іошть никада чуо ніє, и коє ни у Рѣчнику нѣговомъ нема, иначе зло по мене: таки бы казао, да самъ то я одъ нѣга научити морао; а поредъ тога постарао бы се и за путове, коима бы се то преко пріятеля' удвоєно и утроєно по новинарскимъ листовима и журналима разпространило.

[2]) Ова нѣгова хвала срама осталы Србски списателя', да є онъ єданъ, кои є у народу єзыкъ поцрпіо, изишавши изъ Тршића 18-те своє године, и дошавши међу Аустрійске Србе, кодъ ньи нѣшто учећи и у писаню упражняваюћи се, и у Бечу изванъ Србаля (и у кући изванъ Србаля!) преко 30. година' живећи, тако є смѣшна, башъ као и онай нѣговъ узрокъ, да є Лука Миловановъ зато къ нѣму долазіо и пріятельство учиніо, што су они *земляцы* были. А како су были земляцы? Ево како, ясно: Вукъ быо изъ Ядра у Србіи, а Лукинъ отацъ быо изъ Осата преко Дрине у Босни, а одъ Ядра до Осата (вели онъ) нема ни пуно *два дана*; а Лука є донешенъ као дѣте одъ две године у Черевићь у Срему, па кадъ є одрастао, учіо се у Винковцы, Сегедину и Пешти. Нису ли то прави *земляцы*? — (В. О Сличноречности 1833. стр. Ѣ.) —

нѣга читала, па ньи упућивати да помало читаю.[1]) Та баръ о мени ниє могао сумняти, да самъ Шаффарикове „Serbiſche Leſeörner" читао, кадъ самъ се у моимъ Ситницама єзыкословнымъ, о коима се онъ са мномъ препирао, іошть године 1837. на ньи позывао.

3) На страни 81. опредѣліо є Вукъ одсудно, шта є Славенски, шта л' Српски, рекавши: „*Славенски* је оно, што се налази у црквенијем књигама, а *Српски је оно, што чисти народ наш говори.*" Ово є ба-
56 ремъ опредѣленіе подпуно, ясно и точно. Само незнамо, кои є то *чисти нашъ народъ?* — Е! Безъ сумнѣ по овоме бытће чистый народъ Српскій онай, *кои чисто Српски говори,* а напротивъ чисто ће Српски говорити народъ онай, кои є *чистъ*. Ако то већь ниє ясно, да шта ће быти ясно. Садъ се већь зна, нетреба выше мучити се ни тумарати. То є садъ опредѣлѣно. И по овоме наравно мора се народъ нашъ дѣлити на *чистъ* и *нечистъ*. Лепо є и раздѣленіє. Ово є оставіо читательима да они допунє. А онъ є текъ праваџъ ньиовымъ мыслима дао, што є безъ околишења на стр. 85. *изријеком* казао: „да се у свему народу нашему нигдје не говори Српски тако ружно и покварено, као у Срijему, у Бачкој и у Банату (а овуда по варошима код господе и књижевника); а да се најбоље, најчистије и најправилније говори у Херцеговини и у Босни." Треба ли овде толкованя, да се види она опака, злобна, и не само любови спрама рода по свакой народной мысли противна намѣра, да онъ споменутымъ іошть у почетку ове књижице себичнымъ интригама противъ Аустрійски Срба' као згодно орудіє служи, да омразу и раздоръ на убитакъ среће и напредка народнога умножи и распали. Кадъ є нѣму єданъ Рецензентъ 1818. године пребаціо, да онъ хоће у єзыкъ Српскій да утисне рѣчи изъ *Ядра у Турскоj*, онъ є онда другчіє за себе и за Ядаръ судіо, и узео є те саме рѣчи „*Ядаръ у Турскоj*" као неопростиму мрзость, говорећи на стр. XII. Рѣчника: „и по овим његовим ријечма требало би мрзити на све што је из Турске, и — ово су ствари, које показују ћетињу памет и слијепу пакост." Кадъ є самъ овай судъ за подобну много маню кривицу противъ другога, што є само казао *изъ Ядра у Турскоj*, а ниє рекао *изъ Ядра у Србіи*, изрекао, то колико выше треба да прійми истый судъ за себе у много већой кривици, и обширніимъ израженіяма, изъ кои се явна мрзость и злоба на све Србље а нарочито варошане и књижевнике у Аустріи и изъ Аустріє види и познає. Мало є Српскій народъ жестокомъ судбиномъ своіомъ крозъ вѣкове раздвоєнъ и разцепљенъ у свакомъ
57 смыслу, іошть треба нечувеномъ себичностю овакову омразу и раз|доръ укоренявати! — Оволико, што се чистоте и искренности нѣгове намѣре тиче. Што се пакъ чистоте и правилности єзыка Српскогъ тиче, я држимъ, да никако ниє то начинъ до тога доћи, бацаюћи лягу на єдне или друге Србље, или єдне чйстима а друге нечистима називаюћи; но мыслимъ, да правый єзыкоиспытатель, прибавивши себи основана знаня о извору, по-

---

[1]) Са оваковимъ поступанѣмъ є Вукъ ясно потврдіо онай судъ, кои є онъ самъ о себи у Крагуєвцу бывши, кадъ є са Протићемъ, Сломомъ, Жуєвићемъ и Зубаномъ на законима радіо, при уобычаєной непристойности у говору изрекао овима рѣчма: „Господо моя! Вѣруйте, я како насъ ево видимъ и познаємъ, какви смо мы, а видіо самъ люде по другимъ земляма, мы ни у какво странно дружство небы пристати могли, нити бы насъ гдѣ овакове примили, нити трпили у своме дружству."

станку и природи єзыка ваобште, сваку себичность на страну остави, и савъ єзыкъ као што постои, испытує, сравнява и опредѣлява, нити се за предѣле или особене люде веже. Што се чистоте или нечистоте єзыка тиче, може се рећи, да нити се сва чистота сбила у Ерцеговину и Босну, нити сва нечистота у Аустрію, него: Iliacos intra muros peccatur et extra; има туђинства и мѣшовине свуда по обстоятелствама єдне и друге окружаюћима. Та шта бы рекао єданъ Србинъ изъ Шайкашкогъ Баталіона, гди до скора ни єдногъ иностранца было ниє, а и садъ су іошть редки, кои бы у Београдъ Србскій дошао, па бы чуо гди говоре: „Было є предъ акшамъ, кадъ самь съ каикомъ пресалдумio на баиръ предъ ћумрукомъ; станемъ предъ каицинницу, узмемъ амала; и отидемъ у чаршію и видимъ на друму сакацію са сакомъ. Кадъ уђемъ у механу, сѣднемъ на миндерлукъ, и поиштемъ мангалъ са ћугумомъ и т. д.“ и између овы, кои бы овако говорили, нашао бы се єданъ те бы нѣму рекао, да є онъ нечистъ Србинъ, єръ у Аустрійскомъ царству живи, а они су чисти и чисто Србски говоре, небы ли се морао грохотомъ смѣяти или лудомъ послу чудити? — И шта бы рекао или мыслio, кадъ бы му ко ово писмо изъ чисте Босне прочитао: „Срећни и врло повалѣни азретлери мой Господару, ово ти суре кньиге и што є горика у ньойзи язіомъ турено, оно самь ти мутлакъ онако у ћитабима написано нашо и исписо, и ево ти садъ посла твой старый достъ, кои ти свакда аиръ даву чини, да ти Господара Бога еннoличіє даде, да с' бутунъ твоимъ евладомъ вазда, и увиксе на срећный и господскій ястукъ усланяо, и кадъ ти ова кньига у руке дойде, и проучишь є, ако твоя ћевайръ паметь найђе у ньойзика што да валяде, прибери є, ако ли неваляде, ты чешъ ми є по твому вирноме момку послати, да ми у руке дойде, єръ нієсамь каилъ, сачувай Боже, да што неваляде и изъ мои руку у свитину ружанъ арећетъ и неваляла єглена изиђе.“ 58
Овакова и подобна чистота єзыка Србскога влада по варошима у Србіи и Босни, одъ коє ни села нису са свимъ слободна. Ниє ли и то Доситей са кньижевницыма изъ Аустріє прешавшимъ, учећи и упућующи младежь Србску у Србіи, и писменость у послове уводећи по рѣчма Вуковимъ искваріо? И да ниє Доситей изъ Аустріє кньиге Србски за Србљ писао, не бы ли све то дапасъ болѣ стаяло? Кудъ неће човекъ заићи и заблудити, кадъ га себичность и завистъ и злоба прати, служећи пакостнымъ интригама и ове задоволяваюћи! — Па тако є и у осталой правилности. Оне све неправилности или погрѣшке, коє Вукъ садъ опоминѣ, и као само Аустрійскимъ Србима пребацує, нису ништа ново, него су давнашньи погревцы, одъ кои нѣке се неналазе у кньигама никако, а нѣке, ако ій гдигди и има, нису само свойствене Аустрійскимъ Србима него ій има манѣ или выше и кодъ Србаля у Србіи, и бытће ій у народу непрестанно, нити ће се икада сасвимъ искоренити, и ако се єдне искорене, друге ће се заметати и рађати. Тако да єдно само примѣтимъ: Што Вукъ н. и. на стр. 92. примѣчава: „*отишао у Темишвару, изиђе предъ кућомъ, метнуо у нѣдрима, у нашимъ селу, на добримъ коню, по злимъ времену;*“ о томе и противъ тога самь я писао іошть године 1830. II. Част. Лѣтоп. на стр. 53. и осимъ другогъ назначіо самь, да є у дѣлцу „*Цвеће* год. 1829.“ погрѣшно „*у нашимъ месту*“ мѣсто у *нашемъ месту*, у *њимъ* мѣсто у *нѣму*, у *лакимъ гутаню* мѣсто у *лакомъ гутаню* и т. д. и казао самь онда да противъ овога нарочито грѣше Србиі

Банаћани, а садъ бы іошть додао, да то неговоре само Банаћани нѣки на Аустрійской страни, него и Срби съ десне стране Дунава дужь влашкога народа, као и у свой скоро Пожаревачкой и т. д. Дакле и опетъ: Piacos intra muros peccatur et extra! — Народъ є єданъ, и нѣгови синови према єзыку своме равни, колико єднима до нѣга толико и другима. Сви су га посисали изъ прсію материны, сви га одъ природе и по природи говоре, и говорећи по обстоятелствама и окрестностима и праве и кваре. А о чистоти и правилности нѣговой и садъ и свагда само ће они судити и радити, кои су срећномъ судбиномъ *у вароши достѣли, изобразили се, науке разне слушали, єзыке разне изучили, и многе добре старе и нове кньиге читали;* ма Вукъ колико противъ оваковы говоріо и викао; и што годь ови буду выше и темельніе науке учили, и выше туће єзыке познавали, и на ньима отличне кньиге читали, то ће све већма оваковы шарлатани, као што є Вукъ, изъ моде излазити, и са обсенама своима престаяти и изчезавати.

4) Садъ да видимо, шта важи оно, што є Вукъ изрекао о савршенству знаня єзыка западне браће наше Илліраца у Загребу, позвавши се на свѣдочанство путующи учены Русса', како ли о томе судити валя? — Я овде нећу потезати Азбуку Латинску, коіомъ се западне цркве Срби служе, о коіой се зна, да нити є за овай єзыкъ кроєна, нити є нѣму природна ни прилична, надъ коіомъ Кириллица и као собствено народна, и свойству звукова Славенски и Србски сходнія и природнія, свакояко првенство има; нећу претресати ни ньиову нову ортографію, о коіой многи трубе по свѣту, да є съ ньомъ каменъ мудрости изнађенъ, да є она єдина добра и управо органическа. Да є боля одъ горе, или одъ пређашнѣ ньиове ортографіе, то є могуће, али да є савршено добра и іошть органическа, то се никако допустити неможе. Та заръ црвићи, и праве и криве черте изванъ нѣки слова' ставлѣне могу къ организму слова' принадлежати? За доказателство овога мога потврђеня ништа друго нетреба, него да у написиваню рѣчій Латинска слова замѣнимо са Кирилскимъ, означивши ій са истымъ чертама и црвићима, давши имъ у Кириловой Азбуци исту силу и важность, па ћемо се на првый погледъ увѣрити о неумѣстности онога савршенства органическогъ, кои се о той ортографіи проповѣда. Тако они наше *ш* означаваю са *š*, коє бы мы кадъ небы имали *ш*, по овоме означили са *č*; тако наше *ч* са *č=ǐ*; *ћ* са *ć=ǐ*; *ж* са *ž=ǯ*; *ѣ* са *ě=ĕ*; *є* са *je=je*; *ће* са *tje=тје*; *нѣ* или *ње* са *nje=њe*; *ня* са *nja=њa*; *њи* са *nji=њи*; *ню* са *nju=њу*; *ђе* са *dje=дје*, и *gje=гје*; *ђа* са *dja*, *gja=дја*, *гја*; *ђо=djo*, *gjo=дјо*, *гјо*; *ђи=дји*, *гји*; *ђу* са *dju*, *gju=дју*, *гју*. И по томе они овако пишу н. п. šta ćeš? — čest, prĕčka, poštenje, zaključka, drugčje, š njim, veže, vidjaše, megju, izmedju, šuteć, uzhitjenje, platja, platji, platju, platjom, platjati, svadja, njega, ćutjenstvo, uvrĕdjenje, takodjer, rĕši, čvarštje — и т. д. коє бы све оваком ъ органичномъ ортографіомъ Кирилски словы написало се точно одъ писмена до писмена, узевши *j* у помоћь, овако: čтаjеč? — јест, прĕјка, почтење. заключка, другјје, č њим, веже, видјаче, медју, измедју, čутеј, узхитјење, платја, платји, платју, платјом, платјати, свадја, њега, ју́тјѐнство, уврӗдјење, такодјер, рӗči, ју́варčтје, и т. д. коє бы се садъ у Србскомъ са несавршеномъ ортографіомъ написало овако: шта ћешь? — честь, прѣчка, пштенѣ, заключка, другче, ш ньимъ, веже, вићаше, мећу, измећу, шутећ',

узхићенѣ, плаћа, плаћи, плаћу, плаћомъ, плаћати, сваћа, нѣга, ћућенство, уврѣћенѣ, такоћеръ, рѣши, чваршће и т. д. Треба ли овде доказателства, да се она ньиова ортографіа никако неможе органическомъ назвати, а іошть манѣ, да преимућство каково надъ Славенскомъ имати може? При првомъ погледу само се каже. „Али они немѣшаю Славенске рѣчи, па имъ є баръ єзыкъ чистъ и правиланъ?“ Да Богъ сачува! Тай є много црньій и горій одъ ортографіе. Они се истина чуваю Славенске рѣчи, као ватре, и бѣже одъ нѣ; али поредъ тога они кую и граде рѣчи безъ обзирце, нит' се обзиру на духъ ни природу ни свойство єзыка; они мысле, да су чистоти єзыка задоста учинили, кадъ само избѣгну Славенско окончаніе, и кадъ имъ рѣчь изгледа по слоговима наликъ на Србску, и тако незна се, или є выше неправилности у ньиово писанѣ дошло одъ избѣгаваня Славенски рѣчій, или выше одъ незнаня свойства говорнога єзыка, или выше одъ смѣсе свойства Хрватскога и Србскога нарѣчія, или выше одъ слоговнога превођеня нѣмачки рѣчій. И тако се слободно казати може, да су они коє са новымъ насилнымъ кованѣмъ рѣчій, и плашльивымъ избѣгаванѣмъ свега, што на Славенско наличи, као 61
и са мѣшовиномъ опоменутомъ покрай непознаваня єзыка, кваренѣ єзыка матернѣга до толикога степена дотерали, да незна човекъ или ће већма сажалѣвати о таковой судбини єзыка, или ће се већма дивити незнаню и лукавомъ и пагубномъ ласканю овановы похвалителя', као што овде Вука видимо. Єръ кодъ ньи међу правилности, коє се у Грамматикама и Рѣчницима утврђую, принадлежи писати: „*одвисность (зависимость), оборужати* (мѣсто *наоружати)*; *надахнути* (мѣсто *зада'нути)*; *оваршити* (мѣсто *извршити)*; *попасти* (напасти); *попадну* (мѣсто *нападну*); popadjenoga (нападнутога); nakloni se (поклони се); sili se kloniti (сили се уклонити); neumorni (мѣсто неуморени); zagovor (уговоръ); nedužan (невинъ); smaržnjen (смрзнутъ); proti vam (противъ васъ); čin (дѣло); ćutjenstvo (чувство); ticajuć se (тичући се); odišao (отишао); nataknjena (натакнута); nagnjen (нагнутъ); navaleći (навалюући); prezirajući (презирући); umirajući (умирући); nagarnjen (нагрнутъ); spasiti (спасти);“ и да много неморимъ читателѣ, кои се о несвойствености употребляваня рѣчій кодъ западне браће наше увѣрити могу, да само найглавніе Рѣчнике ньиове отворе, пакъ ће се упрепастити, кадъ виде, како они рѣчи безобзирце наопако, текъ да изгледаю на Србске, кую, у каквомъ ли ій смыслу употребляваю, и ево примѣра у Загребачкомъ Рѣчнику одъ године 1842. Ту є на єдной гомили: „Abhängen, одвѣсити, одвѣшивати; abändern, подругачивати, подругачити; Abängſtigung, скончанѣ, скончаванѣ; Abbitte, одпросъ, испричанѣ; Abbruch, откинуће; Abbüßung, покора; Abdruck, одтисакъ; Abendmahl, причесть; abermahlig, опеташньій; Abfall, разлика, разница; Abgeſchmacktheit, нетечность, нетекъ; Abglanz, одсивъ; abgrünen, (v. n.) пустити, пуштати зеленило; Abgunſt, ненавидность, зависть; Abkappen, (v. a.) вадити, извадити капу съ главе; abkargen, (v. a.) лишити лакомошћу кога; Ablehnung, изговоръ, оправданѣ; Abneigung, нелюбавь, неприклонство; Abpfählen, о|бі- 62
яти, обити колѣмь; Abpfählung, колѣ; abreihen, низати, нанизати; Abſein, небиће, одсуће; abſtreiten, исправдати, задобити правдомъ; Abſtufung, ступповность; abzanken, каромъ задобити; abzwecken, канити, наканити; Achſelzucken, стисканѣ съ плећи; Anfeſſelung, приковъ, прикиванѣ; angeblich, намышлѣный; anhalten, einen zu etwas, наговорити, натакнути; ſich anheiſchig

machen, зарећи се, обрећи се, захвалитсе; anködern, мечити, намечити; anmaßend, преузетъ, зактеванъ;“ и т д. и т. д. — А тако исто и у Рѣчнику изданомъ у Бечу одъ Фрелиха: „Abfaßen, уписати, записати; abfordern, припытати, приупытати; Abenteuer (n.) призракъ, дивность; Abenteuerer, войникъ одъ среће; abgeizen, ſich etwas, избавити се кое ствари; Abgott (m.) раскошѣ, раскошство; Abgunſt, завиђенѣ, завидость, завидство; abgünſtig, завиданъ, ненавиданъ, пакостивъ; abhaaren, abhären, гулити, огулити; abſchüßig ſeyn, нагнути, пригнути; von jemanden oder von etwas abhängig ſeyn, надвисећій, надвѣшеный, повѣшеный; abhaſpeln, умотовилити; abkriegen, etwas von etwas, быти бієнъ, быти лупанъ; abmähen, жети, жнѣти, ужнѣти; abprellen, приудрити, приудирати, призамлатити; abrathend, одсвѣтованъ, разсвѣтованъ; abreden, договорити се; abrütteln, трунити, отрунити; Abſage, позовъ, позванѣ, придзванѣ; abſpänen (ein Kind) оддонти, оддояти; abſpringen, скочити, прискочити, скокнути; abſtehen von der Reiſe, допутовати; abſtreichen, дотегнути, дотицати; abtretten von ſeinem Rechte, праведно се владати; abwälzen, валяти, привалити; abwetzen, изоштрити, наоштрити; ausſchmücken, наруменити; aufwiegen, люляти, излюляти;“ и т. д. и т. д. — Ко невиди, да є ово све наопако, у противномъ и несвойственомъ смислу узето, осакаћено или наказно сковано. Кодъ ньи є „gegenſeitig *завратанъ*, beſtimmt *одказанъ*, Beſtimmung *одказанѣ*, beſtürzt *припаденъ*, beſtialiſch *скотанъ*, beſorglich *погибіонъ*, häufen *нагунути*, *гарнути*; gehäuft *нагарнѣнъ*, Geheimniß *огайство*;“ — и Богъ светый зна каквы тамо наказа' несвойствены нема. И то све Вукъ знанѣмъ и савршенствомъ явно назива, и Србске
63 списателѣ упућує, да тамо Срб|скій єзыкъ уче, и іошть се и на учене Руссе путнике позива; башъ као да Русско свѣдочанство о правилности Србскога єзыка нѣшто значи, толико, колико бы и Србско свѣдочанство о єзыку Русскомъ значило; єръ колико є Србима до Русскогъ єзыка, толико є управо и Руссима до Србскогъ, ни ближе ни далѣ. Ако Русски путницы по нашимъ предѣлима непутую зато, да одъ Србаля чую и науче шта є добро у Србскомъ єзыку, него иду да они Србе уче Србскомъ єзыку, и они имъ савршенства нѣгова открыю, као што Вукъ вели, да су нѣму открыли, онда ће се они много гори у томе вратити, него што су дошли, а іошть горе оставити, као што су ево Вука оставили, него што су затекли. Руссима честь и поштенѣ, али нека намъ опрости любовь ньиова, они у томе нама судіе быти немогу; та и самъ Добровскій, онай єдиный у свему Славенству, при свемъ познаваню свію парѣчія Славенски, опетъ є нашу пословицу „*Жежсенъ кашу лади*“ у своіой Слованки превео са „der Durſt löſcht den Brey.“ — А да како може Вукъ тако говорити, и тако мутанъ изворъ за найчистіи явно издавати? Онъ се у томе влада по обстоятелствама, па се нада, да ће га зато хвалити и Илирцы у Загребу и Русси у Петрбургу, па ће тимъ у добытку быти; єръ ће онъ ову хвалу са два края свѣта показати после дѣци и простоти Србской, коє наравно у свакомъ народу вайвыше има, па онда да видимо, кои Србинъ смѣ противъ овакова два аукторитета, Загребачкогъ и Санкт-Петербургскогъ, и оволике вышине гласова Србске дѣце и простоте гласъ свой подићи, а да неограише и нестрада. Но я мыслимъ, да онай, кои очевидне недостатке кодъ Илираца одобрава и іошть похвалює, нежели добра ни єзыку Србскомъ ни ньима. Заиста онаково кваренѣ єзыка управо є кваренѣ систематическо, одъ кога треба мы свойски браћу Илирце да одвраћамо, а

не да ій у томе утврђуємо; єръ иначе ће изъ таковога правлѣня, а управо систематическогъ квареня права маскара одъ єзыка матернѣгъ произићи морати, на велику штету и| убитакъ. Треба поредъ тога да браћа наша 64
Иллирцы признаду, да су Срби источне цркве много пре уранили, выше о сачуваню єзыка свога и народности своє и мыслили и радили, него они; и да се увѣре єданпутъ, да црква источна просвѣштенію и науци ништа несмета, и да се и са Кирилловы словы може и лѣпо и разумно и учено писати. Свакомъ треба своє дати, ако смо ради да братску љубовь међу нама утврдимо и одржимо.

IV. Остає іошть, да се за нѣке ситнице поразговарамо и проеса-пимо: 1) Вукъ на стр. 16. управивши свой єдъ на Србскогъ законописца говори: „Да је Српски законописац управо познавао народ, за који пише законе, и да је знао, како народ мисли и говори о онијем стварима, које он пише, јамачно би он, н. п. оно „о правама и дужностима супружника“ (од параграфа 59. до 112.) могао написати и без *супруга*, и без супружника, и без *супруге*, и без *супружескій*, и без *брака*, и без *брачный* и т. д. и т. д. Ако, вели, у нашему народном језику нема ријечи, н. п. за *математику* и за *хемију*, ваља да има за *женидбу* и за *пуштање жена*, јер се Срби жене и жене пуштају Бог зна од колико стотина година.“ А я на ово велимъ: Кадъ бы Вукъ управо познавао оно, о чему говори, т. є. кадъ бы онъ знао управо, шта є то быти Србскимъ законописцемъ, шта є то писати законъ за єданъ народъ и старѣшине народне, кои се нигда управо закономъ управляли нису, и да зна, на колико страна Србскій законописацъ своє погледе управити при писаню закона' мора, ако жели да законъ у дѣйство ступи и оживи и одъ ползе буде, онъ ямачно небы овако говоріо; ако ли пакъ онъ све то зна, и опетъ овако говори, онда мора увѣренъ быти, да унижаваюћи ма са стране єзыка само Уставъ (стр. 18.) и законъ, кои су съ толикомъ мукомъ и толикимъ жертвама єдва оживили и жилице пустили, у очима старѣшина' и народа, мораће однети на себи къ потомству жигъ непріятеля и убійце живота и напредка народнога. Єръ друго є са свимъ о проєкту Устава и закона разговарати| се, а друго є о Уставу и закону одъ єдногъ 65
и то младогъ и новогъ Правителства за праваць изданомъ и у животъ поступившемъ, зло говорити и явно писати, и ньи у очима народа и онако на законъ и поредакъ іошть ненавикнутогъ у првомъ шику унижавати и мразити, желећи на сачинителя тобоже лягу и неповѣренѣ бацити. И са овимъ показує се ясно, да онъ служи као орудіє оной партаи, кое є намѣреніє, опредѣленіє и теженѣ, направлѣно кварити, уређено пореметити, разбистрено замутити, и у мутной води рыбу ловити, а тимъ кушно проузроковати, да народъ Србскій лишенъ постоянога правила, и закона, у непрестанномъ волнованю и колебаню налазити се мора, на свою несрећу и убійство.[1]) Овде ниги є мѣсто, ниги є іошть време,

---

[1]) Оваковима намѣрама служи очевидно и „*Прегледъ Законика Грађанскогъ*,“ печатанъ у Бачкой Вили Св. IV. са подписомъ „*Павелъ Шероглићъ*.“ У овоме сачинитель и нехотице таки у почетку признає, да онъ предузима онаковый посао, о коме судити неможе: єръ како є казао, да опредѣленіє пунолѣтности за три године раніе него у Аустріи, да траюћа младолѣтность удаты жена', да првенство мужкима дато у наслѣдію предъ женскима — *може добро быти, ако є само* све то, сматраюћи на поднебесность Србіе, на постоєће у земльи вос-

обстоятелства| и тегобе оне, коє су Уставъ и законъ пратиле, на свѣтъ
66 износити, коє ће у своє време одъ ползе быти. Но шта є Уставъ Срб-
скій препатіо, и крозъ какве є муке прошао, я слободно казати могу,
да колико Вукъ нѣговъ єзыкъ никаквымъ назива, толико се я чудимъ
како є и онакавъ, и да є према претрплѣнымъ мукама іошть добаръ и
предобаръ. — Што се пакъ тиче у Законнику *брака* и *брачны* наиме-
нованія, ту морамъ осимъ напоменуты призрѣнія казати, да се Вукъ мѣша
у туђь посао, и показує управо, да незна шта говори. Єръ друго є же-
нити се и удавати, кадъ є Игуманъ Пайсіє око' грма вѣнчавао; друго
є жене пуштати, кадъ є Амица распустна писма мужевима и женама
давао; а друго є женити се и удавати по пропису, и распуштати по за-
кону и законномъ реду и начину. Друго є разговарати се у народу о
мужу и жени, а друго су понятія законна, юридическа, опредѣлѣна, огра-
ничена, и на свой одређеный кругъ сведена, и у согласіє са понятіємъ|
67 Кормчіє, цркве и свештенства доведена. И тако како годь што су намъ
нуждне рѣчи за хемію и математику, тако намъ исто недостаю за опре-
дѣленіє понятія моралны и юридически, само што овай недостатакъ само
они осећаю, кои мѣрило овы понятія' познаю. Поредъ овога іошть ћу
да напоменемъ и ово, да има много и ситница', коє се кратковидима
очима Вуковима и подобнима као недостатцы и несавршенства предста-
вляю, съ коима пакъ Србскій законописацъ врло обозрително поступати
мора, да мѣру непретера, те колико съ єдне стране до нѣкогъ савршен-

---

питаніє и просвѣштеніє, на обычай и характеръ народа, установлѣно; тимъ є истимъ изясніо, да се за суђенѣ доброте оваковы особены за Србію законны опредѣленія изискує предварително точно знанѣ поднебесности исте землѣ, посто-
єћега народногъ воспитанія и просвѣштенія, обичая и характера народпога, (іошть се може додати: и постоявше историческо подножіє и особыто дубокій погледъ у многострucна отношенія народнога живота и овога особитости;) а купно при-знао є са израженіємъ условнымъ *„ако є тако,“* да онъ свега овога знаня нема, као што заиста и неможе имати. А како онъ овога знаня нема, безъ коєга се о доброти законны опредѣленія' оваковы судити неможе, ту се зове, поћи на бой безъ оружја, или говорити о бояма безъ очію, и зидати пресуду на песку. И ово є узрокъ, зашто самъ држао, да реченый Прегледъ незаслужує, да я о нѣму об-ширніє што говоримъ. Єръ оно сравньиванѣ предмета' Србскогъ Законника са Аустрійскимъ законима, и ако ће быти и са Римскима и Французскима и цѣле
66 Европе, па да бы башъ точно было, као што ниє, и да не|бы само заєданѣ и наскакиванѣ показивало се, опетъ ништа друго одтуда слѣдовало небы, него да и Римски и Аустрійски, и Француски, и остале све Европе Законницы грађански о истима предметима раде, о коима и Србскій Законникъ, о чему се не само нико несумня, него я напредъ іошть казати и погодити могу, да ни онай Законникъ грађанскій, кои се буде после Србскога сачињавао, као што ће то може быти доцніє са Русскимъ Законникомъ грађанскимъ случай быти, неће о другима, него о истима предметима радити; слѣдователно да су у томе сви равни, и да се у нѣкима опредѣленіяма єдни съ другимъ слажу, а у другима да су єдни одъ други различни. А то све за пресуду о доброти равногласнога или различнога законногъ опредѣленія невреди ништа, кадъ судителю нуждна предварителна зато знаня, и по собственомъ признанію, оскудѣваю. Нема ту ништа одъ говора: Гле! Ово є као у Аустрійскомъ; а ово опетъ ниє, него є другоячіє; па зашто оно ниє промѣнѣно; а зашто є ово другоячіє ставлѣно? То су текъ ђачки послови, а и пакостна наскакиваня, коя само зловольнике и пакостнике задоволяваю; па нека бы имъ то задовольство просто было, само да при томь неразстрояваю законость єдва показавшу се, и тимъ неубіяю срећу и напредакъ народа Србскогъ, одъ кога имъ найпосле ништа друго, но клетва за такове поступке, у део пасти неће. —

ства дотера, толико съ тимъ на другой страни двапутъ выше штете непроузрокує.[1]) Тако да наведемъ само єдно за примѣръ. Вукъ пише, као што онъ мысли, чисто Србски *„уопћено, опћено, опћенито, опћини, опћинство,“* и каже да треба чисто Србски писати и *„свећеникъ,“* а Србскій законописацъ є написао у проєкту Законника *„вообште* и *свештеникъ;“* и онако небы написао био, башъ да бы оно и найчистіе Србски было, као што ниє. А зашто? Зато; што онъ при послу своме треба да има предъ очима и чувство и мышлѣнѣ, па кадкадъ и предразсудке оны, съ коима посла има, и одъ кои зависи, да онай посао нѣговъ у животъ ступи, и одъ ползе буде. Да є законописацъ Србскій само толико необозрителанъ био, и мѣсто *„о законима грађанскима вообште,“* написао *„уопћено,“* то бы ямачно онъ са своимъ єзыкословнымъ каприцомъ одма у почетку полакъ посла покваріо, о чему се и доцніе савршено увѣріо, што покрай онолике употребљене предосторожности, и поредъ *вообште* и безъ *опћинства* и *опћенито,* опетъ ниє могао наскакиваня и сплетака съ те стране подъ видомъ| нѣкогъ пра- 68
вославія избѣћи, да се како жиле закону єдва прокліявшемъ подсеку, и самовольству и нереду старомъ врата отворе; о чему се єднако подъ разнымъ видомъ настои и ради.

2) Вукъ на стр. 38. подъ 11) говори: „Ја сам у одговору на Утук Г. М. Светића (на стр. 9. и 10.) доказао, да је правилније *променити* него *променути,* и Г. је Светић, послије свега пређашњега свога доказивања, да је друго правилније од првога, то признао; јер у грађанскоме законику има промѣнити, замѣнити“ и т. д. И ово припадлежи къ нѣговима шерет-доказателствама, коима дающи другій видъ него што є, себи особыту нѣку важность у малима и незнатнима стварма дає, као што є томе подобно и оно на стр. 39. са три *удивителне,* да Светићъ има у III. Ч. С. Лѣтописа за годину 1829. на стр. 90. *„коош“* мјесто *„колач.“* Ако ово ниє чудо, и достойно за три удивителне, онда већь незнамъ, чему бы се човекъ чудити могао, кадъ е Вукъ на 16. година' натрагъ вратіо се и послове Светића претресао, докъ є ову грдну погрѣшку пронашао. Овоме є подобно и оно, што се Вукъ у II. Ч. пѣсама народны на стр. 288. неможе да начуди „како је Г. М. Светић (у Лѣтопису за 1830. Ч. II. стр. 59.) овдје (то есть у оной пѣсми) могао разумјети, да је Лазар цар (или кнез) од мушкије глава!“ — Єръ, кадъ се већь о овакима багателама мора да говори, што се првога тиче, т. є. *променути* и *променити*, то я како самь онда казао тако и садъ држимъ, да се у народу Србскомъ говори и єдно и друго, и оно прво да се чує у нарѣчію сѣвероисточномъ, а друго у нарѣчію югозападномъ, и тако да употребленіе народно и за єдно и за друго свѣдочи, као што то и онъ самъ у Одговору своме на Ситнице єзыкословне стр. 17. признає, наводећи, да се мора вѣровати да се и тако говори; слѣдователно колико є пре была погрѣшка са *променути* по употребленію сѣверо-

---

[1]) Да бы Вуку ово ясніе было, препоручуємъ му, да самъ себе, и свой поступакъ за примѣръ узме. Нѣговъ Рѣчникъ є са онима срамотнымъ рѣчма и поскочицама богатіи, пуніи, дакле и савршеніи; али колико є онъ съ тимъ савршенствомъ себи и своме послу штете нанео, зна и онъ, а и други. По овоме нека и друге ствари на умъ узме.

источномъ, толика є садъ поправка са *промѣнити* по употребленію југозападномъ. И то пребациванѣ спада у онай редъ, у кои пребациваня
69 поради неправилности єзыка и данасъ се чине найбо|льима списательима Нѣмачкима, као што смо горе видили: Волфу, Гримму, Лессингу, Гетеу и т. д.[1]) И како годь што самь у Утуку момъ I. стр. 18. примѣтіо, да є врло добаръ знакъ и за списателя и нѣговъ єзыкъ, кадъ до тога пытанѣ доѣе, кои є између два у говору обычна глагола или начина болый и правилніи. И овакавъ є случай и са *шужати се* и *шузати*, и *яхати* и *яшити*, и *мирисати* и *миришити*, и *корети* и *корити*, *оканути се* и *оканити*, гди се између два у народу оба обична глагола бирати и о правилности ньиной пресуђивати има; а тако є исто у народу обычно и *расти* или *растти*, и *растити*, и *растемъ* и *растимъ*, и *стояти* и *стоимъ* и *стаяти* и *стоимъ*, и *стаяти стаємъ*; као и *болети* и *болѣти*, и *боле* и *боли* и *болу*; и *волети* и *волѣти* и *волемъ* и *волимъ*, и *умети уму умею* и *умеду*; па и выше таковы, као што є *дрктати ћемъ*, и *дрктити имъ* и т. д. коє све нису списатели покварили, као што Вукъ наопако суди и говори, него су тако двоякій говоръ застали, па узимаюћи говорный обычай за правило, како є коме обычніе было чути, или на што се ко выше навикао, онако є и писао; и я самь године 1830. II. Ч. Лѣт. стр. 50. замѣріо Доситею, што є написао *живу* мѣсто *живе* одъ *живим живити*; и имао самь по говору народномъ, као што самь я слушао, право; али ево неволѣ, гди народъ Србскій говори и *живети* и *живемъ*, дакле и *живу*, па и Доситей има право; а шта ћемо, кадъ народъ говори и *веднемъ ешь е* мѣсто *видимъ ишь и*, шта ли бы съ онымъ списателѣмъ, кои бы и тако написао; па говоре у Бо-
70 сни и *єдіо самь* мѣсто *єо* самь,| и т. д. И тако премда найпосле и о правилности или неправилности и оваковога уобычаєногъ двоякогъ употребленія говорити треба; али зато ружити єданъ другога и грдити, да таковый незна спрезати глагола пришивати, и кварителѣмъ и лудымъ називати, принадлежи колико къ невалялству характера моралногъ, толико къ беспослицама себичности и высокоумія. — Далѣ кадъ онъ овде, т. є. кодъ *променити*, узима у помоћь за подпору Славенскій и Русскій єзыкъ, изъ кои иначе употребленіє за кваренѣ народнога єзыка узима, то треба по истоме основу да разумѣ, да му є пребациванѣ оно Светићу учинѣно поради израженія „*поноћ превалила*“ мѣсто онога, коє онъ за правилно само држи „*поноћи превалило*“ сасвимъ неосновано и безпутно, почемъ за правилность израженія „*поноћ превалила*“ поредъ Србскога говора и употребленіє Русскога єзыка свѣдочи; а то ено му у Прози В. Жуковскога Ч. III. изд. вт. 1827. стр. 127. врсти 10. гди вели „*Наступила полночь.*“ А како самь я писао и *променути* по говору сѣвероисточномъ, и пишемь „*промѣнити*“ по говору

---

[1]) Недавно читамъ єдно примѣчаніе у Обштимъ Новинама „Beylage“ Nro 105. 15-ten Apr. 1846. о рѣчи „allmählig“! — Wie iſt dieſes deutſche Adverbium — allmählig — eigentlich zu ſchreiben? I. Grimm leitet es von „mal“ ab, und ſchreibt „allmälig;“ Schmeller in ſeinem trefflichen „Bayeriſchen Wörterbuch“ von gemach (allgemach), und ſchreibt darum „allmählig.“ Göthe verlangte bey der Ausgabe ſeiner Werke letzter Band ausdrücklich „allmählich.“ Was iſt das richtige? —

югозападномъ, тако Вукъ пише садъ „*западно*“ мѣсто прећe писанога „*западње*,“ пошто самь га я на стр. 21. Утука I. опоменуо; и тако ако бы онъ башъ мыслiо, да ми є нѣшто са „*променити*“ узаймiо, то самь я нѣму са „*западно*“ мѣсто *западње, западњијем*, поштено вратiо. — Толико му важи и чудо оно са три удивителне, да Светићь има „*кооц*“ мѣсто „*колац;*“ премда є при свемъ чуду свомъ опетъ лукаво се изразiо са „*има*“ а не са „*пише*“ или *употребљава;* єръ онде нити є говоръ о *кооц* нити о *колац*, него су наведени ображательни слогови: „ье и лье (је, ѣ, є),“ да се саставляю са суштествителнымъ именомъ, и између примѣра наведено є и „*клас класье, трн трње*, и *кол* (кооц) *колье.*“ Садъ шта то кодъ нѣга значи, кадъ се толико чуди? И заслужує ли ова стварь толикога чуда и писаня? Мѣсто да є лѣпо признао, да є изъ овы одъ Светића опредѣлѣны ображательны слогова научiо, како бы овакове рѣчи за неволю писати валяло, те є по томе на стр. 6. казао: „које| се од овијех ријечи у Славенском језику свршују 71
на *іе*, оне би се у Српскоме за неволю могле писати са *ье*, п. п. *зелье, трње*“ и т. д. а не да то прiйми, а за руку да уєде. Та „*кооц*“ є у заключителну метнуто зато, што се тако говори, а коренито є „*кол*“ па да се у ображаваню люди непомету; а треба ли писати *коойц* или *колаиц*, и коє є правилнiє, коє ли я за таково држимъ, о томе ниє было говора. Но да „*телаиц*“ неиде у єданъ редъ са „*колац,*“ као што Вукъ по обычаю своме брка, и одъ онога на ово заключує, то држимъ, и то кажемъ. — Тако му є исто и iошть горе шеретско укораванѣ, да Светићь ниє разумѣо оно израженiє, коє се налази у пѣсни народной о цару Лазару и царици Милици; єръ по нѣговымъ рѣчма морао бы човекъ мыслити, да є Светићь или толковао гди ту пѣсму, или се на ню позвао: коє ниє ни єдно ни друго, него Вукъ то по обычаю изврће и подмеће, надаюћи се, да неће никоме ни на умъ пасти, и помыслити а камо ли посумняти, да човекъ єданъ до толикога безобразлука доће. Онде є говоръ о употребляваню предлога „*Одъ,*“ па су нѣки примѣри наведени слѣдуюћима рѣчма: „*Чує се и Бегъ одъ Сербіє, господаръ одъ Сербіє, кнеже Лазо од мужкіє глава.*“ О пѣсми ту нема ни спомена, нити позиваня на ню. И онъ є то видiо, да я при писаню ономе нисамь ону пѣсму предъ очима имао, нити самь изъ нѣ то исписао, као што се на ню ни позвао нисамь, почемъ є у пѣсми *царъ*, а овде *кнезъ*, као што и онъ самъ примѣчава. И кадъ бы онъ башъ доказати могао, коє неможе, да я овога израженiя нигди и никада чуо нисамь, но само у овой пѣсми; опетъ небы се никако онако наопако укораванѣ извести могло, као што га онъ изводи, но найвыше што бы могао онъ ту рећи было бы: да Светићь ниє добро то мѣсто изъ оне пѣсме запамтiо; но текъ до полакъ, па ослонивши се на памтенѣ своє, ниє га истима рѣчма, и у правомъ онде употребљѣномъ смыслу навео; па да є то казао, онда небы имали нужду о оваковима ситницама толико говорити, коє я и садъ нечинимъ| због важности предмета, но због величине лукавства 72
употребљѣногъ на пониженiє и безчешћенѣ другога.

3) Премда є већь довольно доказано, и выше може быти, него бы нуждно было, колико є Вукъ у своима мыслима неслѣдственъ, и како онъ чудновато понятiє о опредѣляваню правила' грамматически има са „*ђекоја имају овако, а ђекоја онако*“ и т. д. опетъ нека къ томе по-

служи и оно, што онъ на задатакъ нѣкій у Скоротечи Ч. 32. 1842. одговара садъ као *Србскій филологъ* на стр. 55. гди вели подъ 2) „Гдје се у језику нашему Славенско *щ* претворило у *ћ*, гдје ли је остало, те се изговара *шт*, то се мора из народнога говора научити и знати.“ Ово другима рѣчма значи: Славенско *щ* у Србскомъ єзыку претворило се у *ћ* онде гдѣ се у говору претворило, а гдѣ се ниє у говору претворило, онде се ниє претворило. Ниє ли то правило ясно? По коме толико знамо, колико смо и пре знали, и колико и свако дѣте зна. Да видимо далѣ шта одговара Србскій филологъ: „3) Који ли глаголи од онијех, који се у накл. неопр. свршују на *тати*, у садашњему времену имају *там*, који ли *ћем*, и у томе је тешко поставити правило за онога, који не зна.“ Е! Ниє ли и ово ясно, и достойно правило єднога филолога Србскогъ? Како є онъ вѣштъ, да се издає за учителя у ономе, што незна, па да каже да незна, и опетъ да се чини као да зна; да неопредѣли ништа, и опетъ да се чини, да є нѣшто опредѣліо, па найпосле да се може толковати свакояко. Та за кога се опредѣлює правило, него за онога, кои незна; мы знамо да є за онога лако свашта опредѣлити, кои зна, єръ онай може и безъ нѣговогъ правила быти. Или вальда онъ оно „*тежко*“ на себе односи, и разумѣва, да почемъ онъ то незна, ни опредѣлити неможе. Еле како му драго было, то є ясно, да є онъ у шарлатанству и обсени до савршенства дотерао.

4) А шта му значи оно, што на стр. 50. за Раића говори: „да се он из почетка чудио, како архимандрит Раић, кад је у онијем по-
73 ученијама знао Сла|венске ријечи онако посрбљавати — — није могао доћи на ту мисао, да пише управо народнијем језиком; а послије му је тек пало на ум, да он оно није чинио за то, што је знао народни језик, него што се опомињао, да су се оне ријечи онако читале у Србуљама!“ — И ово є са основомъ речено! Изъ почетка є мысліо, да є знао Раићь Србски, а после му є пало на умъ, да ниє знао Србски, и пошто є то на уму имао, да Раићь ниє знао Србски, у тай истый паръ позива се на *Раића Бой змая са орловы*, гди стои „*Мы немамо међъ собомъ зрока никаквога*,“ и съ ньимъ доказує Лазићу на стр. 45. да є *узрокъ* права Србска рѣчь, єръ є ньу Раићь као такову употребіо. А како му ниє пало на умъ, да се Раићь опоминяо, како є одъ своєгъ отца и матере научіо, и да є на памети имао, како є народъ, у Шайкашкомъ баталіону овеянъ Србинъ, кои га є окружавао, и у ковєга є средини у Ковилю манастыру до дубоке старости проживіо, съ ньимъ и међу собомъ говоріо, него оде чакъ на Србулѣ. Боже мой, куда човека неће са дубокомъ филологіомъ умъ однети, на што у почетку ни мысліо ниє. И премда онъ занешенъ празнымъ высокоуміємъ каже, да Раићь, кои є изъ Србски прсію єзыкъ матерный посисао, и у средъ Србскогъ народа вѣкъ свой до старости провео, ниє Србски знао; опетъ бы я слободно истоме Г. Вуку Караџићу іошть 30. година рока за ученѣ Србскога єзыка оставіо, па ако ће и у средъ Тршића быти међу чистима Србима, а не у Бечу међу Нѣмцима и Нѣмачкомъ родбиномъ, гди є онъ свой вѣкъ проживіо, да другій Бой змая са орловы онако свойствено Србски, као што га є Раићь написао, ни онда ни садъ, да му оба ока прсну, написати небы могао.

5) Што се тиче онога примѣчанія на стр. 3—4. о рѣчма *чести* и *части*, и претвараня старославенскога *чьстъ* у *частъ*, то су туђи послови и погревцы Славенски єзыкоиспытателя (види Добровскогъ Грамматику 1822. стр. 190); и њима ће зато образъ или црвенити или свѣтлити. За Вука пакъ и нѣгово знанѣ много бы болѣ| и пробитачніе было, 74
да се у то ни упуштао ниє, а камо ли съ тимъ туђимъ посломъ, коєга онъ самъ како валя сватити ниє кадаръ, другима за учителя да се намеће; те небы у искушеніе дошао, да за любовь овога правила или овы туђи мыслій рѣчма Србскима друго значенѣ подмеће и намеће, него што управо постои, и тако да значенѣ Србскима рѣчма према правилу узетомъ крои управъ наопако, а не правило према значеню постовѣемъ, те тако єзыкъ квари, и то кваренѣ другима намеће, и поредъ тога, што є іошть найсмѣшніе, єднако виче, да онъ єданъ прави, а сви други кваре. Кадъ є онъ томе подобно нѣшто на стр. 33. кодъ Г. Лазића примѣтіо, а онъ му є судіо овако: „То може рећи само онај, који не гледа, шта ријечи у народу значе, него шта би, по његовијем мислима, морале значити.“ И ово є пресуда найприличнія за нѣга самога, коя се съ тимъ іошть поошгрити мора, што се за нѣга додати може, да онъ у овомъ случаю ниє само гледао, шта бы рѣчи по *нѣговымъ мыслима* значити морале, него шта рѣчи Србске и *по туђима мыслима и правилама* треба да значе у Србскомъ єзыку, и како да се по овоме изврнути значеня мораю. Докъ се онъ іошть у оваку дубоку филологію ниє упуштао, донде є и кодъ нѣга у Србскомъ єзыку *честитъ* значило geehrt, ehrenreich, honoratus (види Вуковъ Рѣчникъ стр. 899.), и долазило одъ *честъ* (die Ehre); али садъ *честъ* по филологіи значи der Theil, *дѣо*, па и *честитъ* треба да значи онога, кои *велике дијелове има* — betheilt (одъ Theil честь); тако и *на частъ теби* значи у Србскомъ єзыку dir zu Theil (sey); али будући да по филологіи треба *частъ* да значи die Ehre, зато треба и то значенѣ према томе кроити, и валя по Вуковомъ да незначи оно што управо у народу значи, него „zu Ehren (част Ehre).“ У народу Србскомъ говори се истина и *часный крстъ*, и *часный постъ*, и *нечастивый*; али поредъ тога стои и *честитый царъ*, *честитъ човекъ*, *незна честито* ни прекрстити се, и *честитати* и т. д. Па и кодъ Шафарика (Serb. Lesekörner стр. 83.) у старымъ Србскимъ рукописима *честитъ* значи gloriosus| (дакле ehrenreich одъ Ehre честь). Но Вукъ се и 75
овде, као што смо већъ довольно горе видили, по обстоятелствама влада: часъ друге укорава и ружи, што се позиваю на Славенскій єзыкъ, часъ се самъ на нѣга позива; часъ другима пребацуе, што за любовь нѣке етимологіе даю рѣчма друго значенѣ него што имъ народъ дае, часъ самъ то значенѣ рѣчій изврће и крои по мыслима и своима и туђима, и стала га є вика, да други незнаду шта раде, и онъ се у томе влада, башъ као піянъ човекъ, кои посрће часъ на єдну часъ на другу страну, а све друге псуе, што и они неиду управо као онъ. Вѣшто є заиста Добровскій Славенска нарѣчія на два реда подѣліо, и за свакій карактеристическу разлику назначіо, вѣшто є и старославенско ображаванѣ гласница' и изъ њи поздніе претваранѣ у разнымъ Славенскимъ нарѣчіяма опредѣліо; али шта ћемо, кадъ говоръ народный неће свагда по ономе правилу да се влада; заръ у томъ случаю да презремо говоръ народный поредъ правила; заръ ће намъ старіе быти правило него го-

воръ? И ниє ли приличніє признати, да правило у ономъ виду или у оной обширности онако опредѣлѣно и ограничено непостои, него за правиломъ окретати и говоръ народный? — По предпоставлѣной разлици између нарѣчія Славенски говори н. и. Добровскій на стр. 20. Граммат: „Idem valet de conjunctione *нъ* verum, cui Russi apponunt *о*, Serbi vero *а: но, на.*“ Па заръ ћемо и мы за честь овога правила то одобрити, кои знамо, да се у народу Србскомъ говори *но* (verum), као и кодъ Русса', а никако *на;* или ћемо бѣдити кньижевнике, да су они то изъ Славенскогъ или Русскогъ у Србскій єзыкъ пренели, и овай покварили, па ћемо одъ тога чистити, да се правилу Добровскога незамѣримо противъ очевидне истине. По овоме правилу Вукъ у одговору своме на Ситнице єзыкословне стр. 10. показує Светићу са нѣкимъ поносомъ знања свога єзыкословнога, да бы „*кон* била ријеч нова по сјеверноме нарјечију, а по јужноме ваљало би да је *кан.*“ Єсть! Онако исто као што
76 и *но* треба по южноме нарѣчію да| буде *на;* опъ негледа што се у южномъ нарѣчію говори „*законъ*, и *конацъ*, и *конопацъ*, *конопля*, *наконъ*,“ него онъ се држи правила, па бы радъ да єзыкъ за ньимъ иде, а не онъ за єзыкомъ, и чуди се Светићу, зашт' и онъ тако наопако немысли. Али збыля! Да нису и то кньижевницы и списатели Аустрійски покварили? коє ће требати по понятію, коє Вукъ о южноме нарѣчію има, очистити, и дотерати на правый калупъ, да буде „*закань*, *канацъ*, *капопацъ*, *капопля*, *накань* и т. д.“ Него кадъ Вукъ и нѣму подобни єзыкочистители и єзыкоградители стану тимъ путемъ нарѣчіє южно одъ сѣвернога чистити, нека незабораве, да и *жаока* и *жалацъ* одъ *жало*, *жальце*, по ньиовомъ правилу треба да буде *жеока* и *желацъ*. Па како су се претуриле и рѣчи *рабъ* и *робъ*, мѣсто да є по ньиовомъ правилу *робъ* у сѣверномъ а *рабъ* у южномъ нарѣчію, а они одоше наопако. Бре іошть єдно чудо, како да nasus буде у южномъ нарѣчію *носъ* а не *насъ;* како ли Grab да буде *гробъ;* како *конь* да остане *конь*, а непостане *кань*, како ли *сокъ* да не буде *сакъ* и т. д. Све то може быти предметомъ чишћеня такови єзыкочистителя'.

Што Вукъ науке и знаня не'ма, што му мысли нису уредне, опредѣлѣне и слѣдствене, и што онъ о єзыку и правопису понятія не'ма, томе се ниє чудити, нити бы онъ за то замерке, а іошть манѣ укора заслуживао; пошто є наравно, да се одъ онога, кои што учіо ниє, знанѣ и наука изискивати неможе. Али што се онъ покрай толикога очевиднога незнаня свога, са онымъ, што му є нѣкій ученый нѣгда нѣшто казао, или што є онъ помоћю другога нѣшто написао, толико печи и успиње, и надима, те све списателѣ Србске покойне и живе, одъ Доситея до данашньи времена', хули и ружи, и на сву изображенію и просвѣштенію часть Србскога народа у Аустрійскомъ Царству живећу, одъ коє є и онъ самъ са земляцыма своима нѣшто научіо, лягу баца, и у томе іошть и као орудіє себичнымъ невалялымъ намѣрама у погрдама и без-
77 чешћеню служи,| и тимъ се іошть поноси, на велику штету и убитакъ науке и просвѣштенія, па и народнога блага и напредка, то му се никако опростити, ни извинити неможе, ни садъ, као ни кодъ найпозднієга потомства. Овакови поступцы єсу ясни знацы и очевидна доказателства правога варварства и тиранскога духа и порода, гди лажь и лукавство разума мѣсто заступа, а себичность страстолюбиво срдце стеже и опасує, на убитакъ

обште ползе и народнога напредка. И зато истину любити, невалялства открывати, и погрѣшке исправляти, треба да буде свакога правога Србина света дужность на ползу и честь рода свога; коимъ духомъ ревности я и овай трудъ мой покрай осталы' приносимъ, за истину и правду борећи се, на жертвенникъ предрагога рода мога, на нека се помаже, колико може.

[Вук је на ово одговорио у 8. броју „Сербскога народнога листа“ *за год. 1847.,* стр. 57.—60., чланком :]*

„УТУКЪ Ш. ЄЗЫКОСЛОВНЫЙ.“ [576]

„ОДЪ М. СВЕТИЋА.“

У Српскијем народнијем новинама, колико је мени познато, Утук је овај само једанпут мало споменут; али шта је у њему, управо није казано. Он је као тобожњи одговор на моју најновију књигу: *Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије писма Високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме, о Српскоме правопису, са особитијем додацима о Српском* | *језику*; али [58в] управо узевши у њему је највише личнога грубијанства или изријеком рећи *псовке,* каковијех се у штампанијем књигама не може ласно наћи. А гдје се год Г. Светић ствари дотакао, ондје је нове погрјешке правио: ако је што једанпут погодио или близу догнао, као и слијепац капто што напипа, јамачно је за оно три пута погријешио: и тако је сам на ново потврдио и посвједочио све оно што сам ја отприје казао за њега и за знање његово.

[Ако Г. Светић има још кога паметнога човјека за пријатеља, само му ваља дати да прочита овај Утук његов, па ако не почне нањ мрзити и презирати га, јамачно ће почети жалити га.]

На овај ће Утук по свој прилици бити [више] различнијех одговора; јер се у њему дира у много којешта. Ја ћу *за сад* овдје да одговорим само на оно, што Г. Светић каже на страни 64 *„да су Срби источне цркве“* у писању књига својијем језиком *„много пре уранили“* од браће своје закона

[* **Сербскій Народный Листъ.** Год. XII. 1847. Учредникъ и Издаватель *Ѳеодоръ Павловићъ.* — Писмени Баймела. — На 4⁰, 50 бројева, 400 страна.]

Римскога. Ко ствар ову управо разумије, онај се овијем ријечима и мислима Г. Светића мора смијати и чудити као и осталоме многом којечему, што он наопако доказује. Али будући да у нас има много књижевника, којима је ова ствар слабо позната, а ствар је сама по себи у данашње вријеме врло важна; за то ћу ја о њој да речем неколико ријечи.

Ми сви знамо да се у нас почело писати народнијем језиком од времена Доситија Обрадовића, који је 1783 године почео Српски писати и говорити да треба тако писати. Али да речемо
586 да су то почели и прије Доситија Ор|фелин и Јанковић, који су Српски само почињали писати не казујући за што то чине; опет свакојако ми нијесмо у томе уранили прије друге половине осамнаестога вијека; а браћа наша закона Римскога, особито Дубровчани и Далматинци, писали су у шеснаестоме вијеку у највећи јек!! И наш Доситије мјесто осталога доказивања да ваља за Србе Српски писати, или барем уз оно, могао је слободно казати да се угледамо на браћу своју закона Римскога. Истина да ни они сви нијесу писали добро и лијепо, као ни у нас сад што се не пише; али су многи писали тако чисто и добро, да им језик и ми данас можемо узети за углед, и да је у осталијем Славенскијем народима тешко наћи списатеља онога времена који би се с њима могли испоредити. Свима је нашијем књижевницима познат Рељковићев *Сатир* и Дошенова *Аждаха седмоглавна*, које су књижице и нашијем словима прештампане. Тако преко свију овијех ријечи Г. Светића и овакијех мисли другијех гдјекојијех нашијех књижевника слободно се може рећи да су стар[ија] дјела браће наше закона Римскога за наше данашње списатеље веће скровиште и чистији извор од нашијех данашњијех црквенијех књига. Али да не рече ко да ја мислим да црквенијех књига не треба читати, него да их ваља презрети и чувати их се; ја мислим на противе: да и браћа наша закона Римскога ваља да читају наше [, и старе и данашње,] црквене књиге, али и ми, особито списатељи
59а и књижевници, да читамо књиге њихове, особи|то старијех пјесника. Што Славенски језик нашој књижевности данас смета и штету чини, он, који је сам по себи прекрасан и драгоцјен, томе није крив, него смо криви ми који не умијемо да га употребимо на своју корист. Тако без познања и без паметнога разбора не могу се ријечи узимати ни из Славенскога језика ни из књига браће наше закона

Римскога; али ми се чини да је мање разбора потребно код старијех књига њиховијех, него ли код данашњијех Славенскијех; јер су по свој прилици и њихови списатељи узимали ријечи Славенскијех, али у оно вријеме кад су се у нас Славенске књиге читале ближе к народноме говору, н. п. Дубровчани имају у књигама *саj* мјесто данашњега Славенскога *сей*. Ја бих прије рекао да су они ову ријеч узели из Славенскога језика него ли да су је кад говорили, али су је узели према својству нашега језика. Ја сам сила пута мислио и говорио да би било вриједно нашијем словима наштампати сва дјела Дубровачкијех и гдјекојијех Далматинскијех пјесника без и каке промјене у језику; али кад се то за сад не може, жељео сам да би се начинио рјечник свију њих; и како сам се обрадовао кад ми је Г. Виктор Григоровић у овакоме разговору казао да Г. Мажуранић саставља оваки рјечник! Само да хоће бити што побрзо! У овоме рјечнику ми ћемо наћи на стотине прекраснијех, у нас непознатијех, ријечи од правога Славенскога корије̇на, које су Дубровчани и Далматинци или од старине у говору задржали, или из Славенскога језика поузимали или у писању књига погради̇ли.

Међу онијем ријечима које Г. Светић наводи из Мажу- 596
раниħева и Ужаревиħева и из Фрелихова рјечника има их које ни мени нијесу по вољи; али их има и таковијех које се и у народу говоре и против којијех се ништа не може рећи, н. п. *причест, покора, раскошје*. У њих је *причест* као у нас *причешће*; *покора* је прекрасна ријеч (као и од ње *покорник* и *покорница*), која би и нама требала; а и *раскошје* значи *што врло лијепо и мило*, од прилике Њемачки die Wonne. Тако Г. Светић на страни 51 угони мене у лаж да се у народу нашему имена средњега рода у дат. и сказ. падежу мн. броја не свршују на *има* него *ама*; а не само што се то (ономе који *народнога* језика не зна) може посвје-дочити из књига различнијех нашијех списатеља (н. п. Г. Ј. С. Поповић у Ч. 31 Подунавке од године 1845. на првој страни има „у поєдинымъ само *мѣстима*,“ а Л. Мушицки у писму, које сам лани показивао његовоме синовцу Г. Ђ. Мушицкоме, има „*о писменима*“) него и сам он, Г. Светић, у књизи: „*Дѣла Димитрія Давидовића* [*књига I.*]“ (у Биограду 1846) на страни XIV има „у своима *дѣлима*!“ Ето како Г. Светић зна шта говори!

Ово све показује каква плата и слава припада човјеку кад се другима намеће за учитеља у ономе што сам не зна. Али се Г. Светић опет воли пред свијетом срамотити и покорисати него незнање своје признати и проћи се онога што не зна, или гледати да га учи. Он у овоме Утуку
60a своме није| много паметнији од слијепца који би се наметао окатијем људима за вођа или молерима за судију у њиховијем пословима.

Ако се Г. Светићу учини ово и *за сад* мало одговора, а он нека га прими само као: „Чалабрчак док приспије ручак.“ —

У Бечу 12 Февр. 1847.

В. С. К.

[У посмртнини Вуковој нађен је рукопис овога чланка, те су према њему исправљене многе штампарске грешке и додано у угласте заграде оно, чега у штампаном нема. На стр. 59а (овде стр. 260. вр. 32.) прва реченица је у штампаном гласила: Што Славенски језик нама данас смета и штету чини. *У реченици пак:* да се у народу нашему имена средњега рода и т. д. *на стр. 59б (овде стр. 261. вр. 25.) ре́чи:* у нар. наш. *није било у рукопису.]*

[Вук није више одговарао, али је место њега одговорио Ђ. Даничић познатом својом расправом „Рат за српски језик и правопис,“ Будим 1847. (*на 8-ни, стр. 63.*).*]*

ПРЕДГОВОР [I]

[преводу ***Новога Завјета****]*

I.

Ево и на Српскоме језику *Новога завјета!* Да ми се кад овако опростити *ријечи* и осталога којечега о народу нашему што сам којекуда скупио, онда се смрти нимало не бих бојао.

II.

Историја је овога пријевода, од године 1815 до данас, врло знатна а на много мјеста и смијешна, али је и дуга и широка, за то се за сад мора изоставити.

III.

У превођењу сваке књиге дужан је онај који преводи старати се да пријевод што је више могуће буде вјеран, т. ј. да се не каже што ни друкчије ни мање ни више, него управо онако и онолико као што је у оригиналу. У превођењу светога писма на то се особито мора пазити, и за то се у гдјекојијем пријеводима, међу којима је и наш Славенски, више пазило на превођење *ријечи* са свима граматичнијем премјенама него на *смисао*: с тога је у највише пријевода језик рђав и тежак разумјети. Ја сам се трудио да овај пријевод буде вјеран, каоно ти свето писмо, али што је могуће више да буде и нашијем чистијем народнијем језиком. Код

[* **Нови Завјет Господа нашега Исуса Христа.** Превео *Вук Стеф. Караџић.* У Бечу у штампарији Јерменскога манастира. 1847. — На 8-ни, 2 л., стр. XV и 607. — Овога предговора нема у свима примерцима «Новога Завјета.»]

II гдјекојијех стихова, кашто и око једне ријечи, и преводећи и штампајући, тражио сам помоћи у десет пријевода, пак сам најпослије питао, прије покојнога Копитара а сад Ф. Миклошића, како је у оригиналу. Тако ја сам се трудио што сам више могао и око вјерности и око језика; али поред свега тога труда не могу рећи да се не ће наћи погрјешака и у једноме и у другоме; јер људски посао никакав не може бити без и каке погрјешке. Што је год оно у нашему Славенскоме пријеводу на страни или доље на дну назначено ситнијим словима, све су оно погрјешке против оригинала; а за погрјешке у језику сваки ће ме паметан човјек још прије оправдати кад помисли да се овако дјело преводи на језик којијем се сад почиње писати и који је до сад много више кварен него су правила његова скупљана и значења ријѣчи̑ одређивана. Али опет не треба нико да мисли да су оно све погрјешке што ће овај или онај не знајући језика и не разумијевајући ствари казати да јесу; јер у данашњему стању наше књижевности мало који читатељ не ће на свакој страни наћи погрјешака и у смислу и у језику. По самоме Славенском пријеводу нико не може пресудити гдје је овдје вјерно преведено гдје ли није; јер у Славенскоме пријеводу има мјеста гдје се смисао из ријѣчи̑ никако не може разумјети
III макар човјек учио Славенски језик сто година; а има и таковијех гдје ни мало не сумњамо разумијемо ли, а опет не разумијемо. Тако се ја надам да ће и највећи наши богослови, који су се до сад само на Славенски пријевод ослањали, тек с помоћу овога пријевода моћи *управо* разумјети многа мјеста у Новоме завјету.

IV.

Најприје би ме могао ко окривити што су гдјекоје ријечи из оригинала на различнијем мјестима различно преведене; али овакијех неједнакости има и у нашему Славенскоме пријеводу (а по својој прилици и у другима свима), н. п. Мат. XVII, 4, и Лук. IX, 33, Грчка је ријеч *σκηνάς* преведена са сѣни, а Марк. IX, 5, та иста ријеч са кровы; тако је *νομικός* Мат. XXII, 35, преведено са законоучитель, а Лук. X, 25, са законникъ; тако је *ἐξίσταντο* Дјел. ап. II, 7, преведено са дивлѧхѫсѧ, а у истој глави у стиху 12 ужасахѫсѧ; тако је Грчки глагол *ἐγείρειν* гдјешто превођен са воскресити а гдјешто са воздвигнѫти (као што се у једноме стиху, Римљ.

VIII, 11, налази обоје); а исто је тако *ἐγείρεσθαι* на гдјекојијем мјестима (н. п. Мат. XVII, 23) преведено са костати, а на гдјекојијем (н. п. Мат. XX, 19) са воскреснути и т. д.

Ове неједнакости ја само за то овдје спомињем да би се мени оваке лакше опростиле. Гдјекоје сам оваке неједнакости ја учинио готово навалице, или да покажем да се и онако може казати, или не знајући које је боље; а гдјекоје IV
су утекле против моје воље. У напредак, ако суђено буде да ову књигу још једном узаштампам, гледаћу и у овоме да се поправи што више буде могуће.

V.

Ја се надам да ће књига ова бити на неисказану корист народу нашему. Из јеванђелија ће народ познати како је Христос на овај свијет дошао, шта је учио, и како је са свијета овога отишао; из дјела апостолскијех познаће шта су апостоли послије Христа радили и како се закон Хришћански по свијету распространио; а из посланица апостолскијех познаће чему су апостоли учили да би се Хришћански закон боље утврдио. За Христа, да је пострадао и васкрсао, зна народ наш нешто из слушања у цркви и из приповиједања, али од дјела апостолскијех и од посланица не зна, управо рећи, ништа. А како је могао и знати? Кад би овакијех књига на Славенскоме језику и било доста, он језика тога не разумије; а да речемо да би ко по нешто и разумио којекако, нема књига. Ја не знам да ли у свему народу нашему, осим цркава, педесет кућа имају Нови завјет; а осим свештенства, које чита у цркви и у другијем различнијем догађајима по служби својој, не знам би ли се могло наћи и пет људи који су Нови завјет сав редом прочитали. Које што књига не|ма, V
које пак што се не разумију, дотле је дошло да народ наш и не мисли да су јеванђелије и апостол књиге које ваља читати или слушати да се из њих што *научи*, него мисли да се читају у цркви и у другијем различнијем црквенијем службама само обреда ради.

VI.

Овај пријевод није за то да се чита у цркви, него само да га људи читају као књигу, да би из ње закон Хришћански боље познали и што научили, и да би с помоћу њега Славенски пријевод у цркви боље разумјели.

VII.

Будући да сам ја рад да би се из ове књиге поред светога писма могао познати и прави наш народни језик, за то ћу овдје да кажем што о гдјекојијем ријечима у њој. И тако:

1) Узео сам у њу 30 ријечи Турскијех, које ево овдје постављам редом: *аждаха, амајлија, аџуван, бадава, басамак, долама, занат, исе, кавгаџија, кадар, калдрма, кеса, кула, ленгер, мâна, неимар, нишесте, ока, пазар, сахат, соба, сунџер, торба, филдиш, хазна, хајдук, харач, хатер, чалма, чаршија.*

2) Задржао сам 49 ријечи Славенскијех које се у нашему народном језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати; ево и њих редом: *гонитељ, наказатељ, ревнитељ, свршитељ, спаситељ, тјешитељ,*
VI *утјешитељ, дјевственик,* | *законик, заступник, клетвопреступник, мужеложник, постељник, преступник, проповједник, сребрник, четверовласник, хулник, хулни, пророчица, лицемјер, прељуба, жртва, добродјетељ, јединост, ревност, довољство, искуство, јединство, прворођство, ближњи, многоцијен, грјеховни, духовни, једномишлени, једнородни, маловјерни, непрестани, рукотворени, нерукотворени, животни, смртоносни, китов, величати, изобиловати, жртвовати, облагодатити, осјенити, ревновати.*

3) Има 47 ријечи које су од Славенскијех посрбљене; ево и њих редом: *богоборац, богомрзац, богомрски, сребролубац, стријелац, двојезичан, једнодушан, нелицемјеран, крајеугалан, неблагодаран, пријатан, сујетан, сведржитељ, сунашљедник, неуздржник, љубазница, нељубазница, лицемјерје, невјерје, сујевјерје, изобиље, обиље, братољубље, човјекољубље, сребролубље, искушење, непоштеђење, обрезање, необрезање, откривење, отпуштење, помиловање, поучење, противљење, сазидање, уздржање, неуздржање, невјерство, пророштво, отачанство, савршенство, кадиони, будући (а, е), скрушен, новокрштени, новорођени, прицијепити.*

Ријечи *посредник, природа, постојан* и *непостојан* по свој прилици прије ће бити Руске него праве Славенске (из
VII црквенијех књига); али се и оне могу врло ласно | помијешати с нашијем ријечима. *Гостољубив* и *гостољубије* ваља да су начинили наши књижевници, јер их ни у једном рјечнику нијесам могао наћи. *Гостољубив* може се помијешати међу наше ријечи, али *гостољубије* нема друштва међу њима, за то сам ја начинио *гостољубивост*.

4) Има ријечи 84 којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их ја начинио; ево их редом: *викач, вребач, гудач, измишљач, карач, кушач, мјењач, претирач, ругач, сијач, слушач, трубач, шаптач, изабраник, осветник, четвртник, преступница, виноградар, вртар, вратарица, ћилимарски, прељубочинац, прељубочиница, прељубочинство, прељуботворни, зборница, зборнички, лудокрадица, посинаштво, незнабоштво, дјевојаштво, отпад, распусна* (књига), *заједничан, смјерност, дрвеност, светост, гостољубивост, мртвост, избављење, извршење, обновљење, окаменење, оправдање, опушћење, осуђење, очишћење, познање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, посињење, послушање, непослушање, потврђење, похођење, приготовљење, признање, примирење, утврђење, грабљив, неиспитљив, неистражљив, неосјетљив, нетоколебљив, непримирљив, неразумљив, неродљив, опадљив, поучљив, празноговорљив, преварљив, распадљив, распадљивост, нераспадљив, нераспадљивост, пропадљивост, непропадљив, свадљив.*

Највише овијех ријечи казао би овако и најпростији Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и говоре. Кад би се Срби сабирали по зградама, јамачно би они имали и ријеч *зборница*, али се они сабирају највише по брдима, за то имају *збориште* и (у Црној гори) *зборна* главица. VIII

5) Мјесто *ветхи* народ наш говори *вети* и *вегди* (у *вегди* је *х* преметнуто пред *т*, и по Херцеговачкоме изговору претворило се у *г*, па се онда и *т* послије *г* претворило у *д*), а усјечено *вет* и *вегд*: *вет* је од кѣтъхъ, које би по својству нашега језика морало бити *ветах* (*ветха, ветхо*), и у Дубровнику може бити да би ко рекао тако (као и *њихан, њихна, њихно*, мјесто у нас обичнога *њин, њина, њино*); али због онијех који *х* не изговарају никако морао сам казати *ветхијем* (Чив. VIII, 13), а иначе би приличније било у винит. падежу.

6) *Тја* (у овој књизи мјесто Славенскога *даже*, и Турскога *чак*) говори се у Дубровнику, а у Боци и у Црној гори каже се *ћа*. Може бити да је ово прво (*тја*) по Чакавачкоме нарјечију (као н. п. *нетјак* мјесто *нећак*), а по правоме нашему да би друго (*ћа*) било приличније. У народној пјесни *зидање Скадра* мјесто овдје *тја* има (у стиху 186 и 191) *дори* (као што Бугари и говоре): „Узидаше *дори* до кољена — Узидаше *дори* до појаса.“

7) *Брвно, кушина* и *напаст* у нас имају мало друго значење него у Славенскоме је|зику: у Славенскоме језику (и у IX

овој књизи) *брвно* значи *балван, дирек*, или *греда*, а у нас се брвно зове дебела даска; *кушина* у Славенскоме језику (и у овој књизи) значи das Gebüsch (од прилике *шиб*, по западнијем крајевима *грм* и *грмен* и *грмење*), а у нас значи Brombeerstrauch (rubus fruticosus, Linn.); а *напаст* у Славенскоме језику (и у овој књизи) значи die Versuchung (*искушење*), у нас пак као *биједа* или *несрећа* која на човјека изненада *нападне*.

8) За неколико туђијех ријечи ваља читатељима казати шта значе; ево их:

Ава, ријеч је чивутска и значи *отац*.

Алоје, у Арапској и Инђији некакво мирисаво дрво, којијем су Мисирци мртваце накађивали.

Ареопаг, у Атини главица на којој је био Атински велики суд.

Антихрист, који каже да Христос није обећани Месија.

Ваал, (у Чивутскоме језику значи *господар*) био је идол у Кананаца, Финичана, Асираца и Вавилонаца.

Велијар, презиме сотонино, и у Чивутскоме језику значи *не висок*.

Гог и *Магог*, овијем су именима Чивути у вријеме Христово звали најдаљније народе које ће, по њиховијем мислима, сотона навратити да ударе на царство Месијно.

x *Дидрахма*, сребрн новац од *двије* Атинске *драхме*.

Епикуровац, Епикур је био Грчки философ, који је казивао да је човјек само онда срећан кад му тијело не осјећа никаква бола и душу ништа не узнемирује.

Идол, ријеч је Грчка и значи незнабожачки бог који је начињен ода шта; отуда је *идолопоклоник* (који се *идолу клања*, т. ј. вјерује га и моли му се) и *идолопоклонство*.

Израиљ је презиме Јакова, сина Исакова а унука Аврамова, и у Чивутскоме језику значи онај који се бори с Богом. Послије Јакова овако су се звали и сви потомци његови.

Израиљац, један човјек од народа Израиљскога.

Јерес, начин мишљења и вјеровања друкчији од другијех људи.

Јупитер, тако су Римљани звали својега највећега бога, који се Грчки звао *Ζεύς*.

Кодрант, некакав врло мали новац, још мањи од једне крајцаре.

Левити, звали су се потомци *Левијеви*, који су имали некаку службу у цркви, али су прави свештеници били од ко-

ћена Аронова од којијех су се они разликовали овијем својијем презименом.

Легеон је ријеч Латинска и значило је чету војника од 3200 до 6200, а у светоме писму значи *мноштво*.

Лешта, мали Грчки новац од по кодранта.

Мàна, некака влага која је с росом као мала| бијела зрнца XI падала и хватала се на лишћу од гдјекојега биља у Арапској. Људи су је прије сунца купили те сушили и за јело остављали.

Меркурије, био је у Римљана бог рјечитости и трговине, који се Грчки звао *Ἑρμῆς*.

Месија, у Чивутскоме језику значи: 1) оно што у Грчкоме *Христос*, т. ј. *помазаник*; 2) цар или краљ; 3) у Новоме завјету тако се зове Давидов потомак којега су по обећању Божијему Чивути очекивали да их избави.

Молох, био је идол Амонитски, коме су жртвовали и животиње и људе.

Нард, некако биље у Инђији из којега су стари вадили маст.

Осана, овом су се ријечи стари Чивути поздрављали, и значи од прилике: *да си ми пријатељ!*

Палма, дрво на којему рађају урме.

Рака, ријеч је Чивутска, али јој се управо не зна коријен; у вријеме Христово Чивути су се њоме ружили.

Ремфан, име бога којега су вјеровали Мисирци, Арапи и Финичани.

Ритор, ријеч је Грчка и управо значи који зна лијепо и добро говорити, а овдје у Новоме завјету значи онај који туђу ствар на суду брани и одговара (адвокат).

Савaот, у Чивутскоме језику значи *војска* или *мноштво* (н. п. анђела, звијезда на не|бу, за то и само небо), и по томе XII *Бог савaот* значи *Бог неба*.

Садукеји, били су у Чивута некаки јеретици који нијесу вјеровали да ће мртви васкрснути, и да ће се свакоме по смрти платити по дјелу његову, као ни да има анђела и да се Бог стара и промишљава за свијет.

Сикер, некакво јако пиће које су Чивути правили од меда, урми и палмова сока.

Скинија, ријеч је Грчка и значи: 1) *сјеница* (хладник); 2) *кров* који се може носити, као н. п. у цркви небо; 3) *чадор*.

Смирна, сок некаквога мирисавог дрвета у Арапској, којијем су се стари мазали.

Статир, новац од четири Атинске драхме (нешто више од двије цванцике).

Стихија, ријеч је Грчка, и значи оно од чега су ствари овога свијета састављене (елемент).

Стојици, били су у Грка философи који су казивали да је људска највећа срећа у живљењу по природи, и да ништа није добро осим добродјетељи.

Талант, одређени број новаца: у Атинском је таланту било 1350 талијера (по четири цванцике и по), а у Сирскоме, који се у Новоме завјету спомиње, нешто више од 320 талијера.

Фарисеји били су Чивутски јеретици који су казивали да је душа људска бесмртна, да ће се по смрти свакоме према
XIII дјелима његовијем платити, и да душа по смрти| једнога човјека иде у друге људе и животиње; поред Старога завјета пазили су и на старинске обичаје, и више су гледали на обреде него ли на дјела. Народ их је врло поштовао. Они су били највећи непријатељи Христови и највише су учинили те се он на смрт осудио.

Финик, у Грчкоме језику значи оно што у Латинскоме *палма.*

VIII.

Штампарскијех погрјешака у овој књизи нема много, али их се опет налази, и то понајвише малијех. [*Даље се набрајају грешке у знацима и у словима; свега их је 25.*]

IX.

Свака штампана критика на овај пријевод мој биће ми врло мила, и гдје ми се докаже да сам погријешио гледаћу у напредак да се поправим. Ја бих *сад* већ гдјешто друкчије казао, а камо ли кад чујем шта и други о послу моме мисле, и док сам о њему још више промислим! Који се списатељ боји критике и труди забранити да се дјела његова не критизирају, онај очевидно доказује да сам у себи признаје да су дјела његова рђава или зла, али би опет рад да их свијет за најбоља прими и држи. Оваки су списатељи људи
XV којима је милија тама од видјела: „Јер| сваки који зло чини

мрзи на видјело и не иде к видјелу, да не покарају дјела његовијех, јер су зла“ (Јов. III, 20). Залуду се оваки списатељи ријечима хвале да љубе истину и корист народну, јер дјелом сами показују да им је милија нихова *лажна слава* него истина и све што је с њом скопчанно.

У Бечу на Видов дан 1847.

В. С. К.

[О овом „Предговору“ *говорио је д-р Јов. Стејић у другој књизи* „Гласника дружтва Српске словесности,“ *стр. 1—42., у чланку* „Езыкословне примѣдбе на предговоръ Г. Вука Стеф. Караџића къ преводу Новога Завѣта,“ *који види у „Додатку“ на крају ове III књиге Вукових грам. и полем. списа.]*

XLIV

*[У 49. броју „Подунавке“ * за год. 1847., стр. 199.—200., штампан је овај чланак:]*

1996 **НЕКОЛИКО РЕЧІЙ „СѢВЕРНОЙ ПЧЕЛИ“**

О

Г. ВУКА ПРЕВОДУ „НОВОГА ЗАВѢТА.“

Сѣверна Пчела № 243. у фелѣтону своме изражава се о преводу Новогъ Завѣта г. Вукомъ Караџићемъ овако: „Въ кньижной лавкѣ Мехитаристовъ, въ Вѣнѣ, появился, въ первый разъ, Новый Завѣтъ на Сербскомъ языкѣ, переведеный извѣстнымъ Сербскимъ писателемъ Вукомъ Стефановичемъ Караджичемъ, при чемъ пользовался онъ Греческимъ текстомъ и Нѣмецкимъ переводомъ Лютера. — Этотъ буквальный переводъ Новаго Завѣта, отличающійся чистотою языка и силою выраженія, есть истинное сокровище для того, кто хочетъ изучить нѣжный языкъ Сербовъ.“

Овай г. дописатель похвалює преводъ г. Вука, наводећи, да є чистымъ Србскимъ єзыкомъ написанъ, а уєдно отликує нашъ Србскій єзыкъ, именујући га „нѣжнымъ.“ Но кадъ човекъ узме у руке реченый преводъ г. Вука, неналази у нѣму ни ту похвалѣну чистоту Србскогъ єзыка, а іоштъ манѣ нѣжность нѣгову; а судећи по речма г. дописателя, рекао бы, да онъ у истомъ преводу и єдно и друго предпоставля, по чему заключити є, да Србскій єзыкъ непознає. Єръ требало бы истомъ г. дописателю знати, да єзыкъ тай, коимъ є г. Вукъ Новый Завѣтъ писао, нити є говорный нити писменый єзыкъ Срба. Тако неговоре Срби у Аустріи, кои множество прелази преко два миліона душа; дакле ни у у Срему, ни у Бачкой, ни у Банату, ни у Славонїи, ни у Хорватской, ни у Далмаціи; далѣ, тако не говоре Срби у Србіи, кои има око єданъ миліоңъ душа; исто тако не говоре тимъ єзыкомъ ни Бошняцы. Дакле преко четыръ миліона Срба не говоре тимъ єзыкомъ, коимъ є г. Вукъ Новый Завѣтъ писао. Но ни списатељи Србски не пишу єзыкомъ г. Вука, изузимаюћи нѣга (г. Вука) и неколицину нѣговы приврженика, за

[* **Подунавка.** Додатакъ къ Србскимъ Новинама за годину 1847. *Учредникъ Милошъ Поповићъ.* У Београду, Издано и печатано у Правителственой Штампаріи. — На 4-ни, бр. 51, стр. 210. — Чланак овај прештампан је одмах у 50. броју «Србскога нар. листа» за год. 1847.]

коє намъ ємствую све кньиге Србске, коє су досадъ изъ печатнѣ изишле. Єзыкъ, коимъ г. Вукъ пише, єсть єдна смеса Херцеговачкогъ и Црногорскогъ нарѣчія, єръ ниги сами Црногорцы говоре тако, као што г. Вукъ пише, нити сами Херцеговцы, кои, скупа съ Црногорцыма до 150. иляда душа (?) износећи, исчезаваю спрамъ четыръ миліона Срба; по чему само се собомъ каже, да поменута похвала, указана преводу г. Вука г. дописателѣмъ, ніє ни одъ какве важности. И доиста; да є г. дописатель за ова условія и обстоятелства знао, а къ томе, да му є позната была распра учены Срба противу єзыка, кои г. Вукъ Србима наметнути труди се, онъ бы се ємачно у реченомъ члену своемъ уздржао одъ сваке похвале и само бы се ограничіо са извѣстіємъ, да є г. Вукъ| Новый Завѣтъ на Србскій єзыкъ превео. — У прочемъ хвала му 200a
одъ свакогъ Србина на оной почести, што нашъ Србскій єзыкъ называ „нѣжнымъ.“

Доведши у сумню овымъ, ако ће быти и доста површнымъ изложеніємъ, расточителну похвалу г. дописателя у смотренію чистоће єзыка у преводу г. Вука, да прећемо на другій предметъ, кои іоштъ већой сумньи подлежи. Г. дописатель у извѣстію своемъ вели, да се г. Вукъ при превођеню Новогъ Завѣта ползовао Грчкимъ текстомъ. Оставляюћи засадъ све друго на страну, наводимо само изъ Евангелія Матеовогъ гл. 3-ће сх. 4-тый и Марковогъ гл. 1-ве сх. 6-тый, гди стои у Грчкомъ тексту, да є св. Іоаннъ у пустыньи „акриду“ єо. — Г. Вукъ, о комъ г. дописатель наводи, да се Грчкимъ текстомъ ползовао, превео є ту речь „акриди“ сасвимъ противно нѣномъ црковномъ значеню. Єръ Грчка црква подъ речію „акриди“ разумева ваобште овршіє растѣнія, као што є ластаръ на лози. Онъ є волео слѣдовати овде Лутеру и Латинской цркви, него обазрети се шта нѣгова восточна црква о томе држи! Речь є о св. Іоанну, да се у пустыньи постіо. Ніє ли дакле прече помыслити, да є св. Іоаннъ, као строгій постникъ, єо овршіє некогъ растѣнія у пустиньи, него да се раніо скакавцыма, као вештествомъ меснатымъ? Не представля ли самъ Спаситель животъ постника у овымъ речма: „Прїиде Іѡаннъ ни ѣдый, ни пїѧ.“ Блаженый Теофилактъ, Архіепіскопъ Охридскій, у толкованію светы Евангелія односителво на исту речь говори овако: „Прѣжїе на славенскомъ и акриди на греческомъ ѧзыцѣ сѣть вершїе нѣкоегѡ былїѧ нарыцаемагѡ Мелагра, и вершїе древъ дивїихъ“ и пр... Истина, у Словарима Грчкимъ и Славенскимъ подъ речію „акрисъ“ разумеваю се и скакавцы; али подъ истомъ речію по гласу тіи Словара разумева се и овршіє гранчица и ваобште бійля; и каже се изречно, да се св. Іоаннъ у пустыньи тимъ овршима питао. Исто тако стои и у црковномъ Словару, године 1818-те у С. Петербургу изданомъ: „Пружіе, пруги и прузи єсу просто скакавцы; и будући да они, као и лептирови, падаю на вршке бійля, цвета, травчице, зато су ій Грцы и прозвали акриди, сирѣчь вршцы, окраишцы.“ — Далѣ у истомъ реду стои овако: „Исидоръ Пилусіотъ въ посланіи 32. кнь. 1. мнитъ пищу Іоанна Крестителя быти самыя верхушки древъ; такожде Никифоръ Калистъ кнь. 1. Истор. Церк. Гл. 14. и други Учителіи.“ У Грчкоме Словару Пападопула наводи се о речи „ἀκρὶς“ да означава истина познато оно животно,| коє усевима 200б
вредъ наноси: „Ἀκρὶς, ζωΰφιον γνωσὸν ἀφανισικὸν τῶν γεννημάτων;“ но уєдно да значи и овршіє дрвета, т. є. нѣжный онай ластаръ, на

врховима растѣнія и дрва, коимъ се овршіемъ св. Іоаннъ Крестителъ у пустиньи препитавао. „*Ἀκρὶς, τὸ ἀκρόδενδρον, ἤτοι τὰ τρυφερα ἄκρα τῶν δένδρων, ὡς ἡ βρυονία καὶ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐτρέφετο εἰς τήν ἔρημον* Ἰωάννης ὁ Προφήτης καὶ Πρόδρομος.“ О истоме предмету и познатый Грчкій проповѣдникъ Германъ у періодическомъ сочиненію своме подъ именомъ „Евангелска труба“ числу 13-мъ, године 1836-те у Атини изданомъ, говори, да се св. Іоаннъ у пустиньи питао акридама т. є. ластарима дивльи растѣнія. А тако и у Толкованію Евангелія Євтимія Зигавина 1842. год. одъ Теоклита Фармакіда у Атини изданомъ на стр. 42. стои, да речь акрида има више знаменованія, но да црква наша држи прво, т. є. врхове разны растѣнія. Г. Вукъ дакле ніе се у овой речи држао превода Грчке цркве; єръ она безизятно подъ речію „акриди“ у поменутымъ местама Евангелія разумева овршке растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустыньи питао, а никако скакавце, као што є г. Вукъ превео.

И тако шта намъ друго остає казати, него то: да є г. дописатель мало известанъ быо о предмету ономъ, кои є тако похваліо. Да онъ правый Србскій єзыкъ изближе познає, онъ бы се о чистоћи єзыка г. Вука у преводу Новогъ Завѣта другчіе изразити морао. И да є онъ са Грчкомъ црквомъ болѣ упознатъ, не бы могао рећи, да се г. Вукъ ползовао Грчкимъ текстомъ, почемъ є противно разуму Грчке цркве превео. Онъ бы по мнѣнію нашемъ онда истину казао, да є у известію своме овако рекао: да є г. Вукъ кодъ Мехитариста у Бечу, и то ньіовымъ иждивеніемъ печатао на Србски Новый Завѣтъ, безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, и безъ предварителногъ споразумѣнія са учењымъ своє цркве Богословима. — Него є онъ речено известіе онако на брзу руку написао и расточіо похвалу, не бывши лично о томъ увѣренъ, па є послао истый членъ Учреднику Сѣверне Пчеле, а овай, не цензуриравши ю, даде є ставити у фелѣтону свои Новина, као мужъ, кои люби Србе. ††.

[На ово је Вук одговорио књижицом:]

[1] # ГОСПОДИНУ СА ДВА КРСТА.[*]

У 49 броју Подунавке за годину 1847 наштампан је чланак коме је име: „*Неколико речій „Сѣверной пчели“ о Г. Вука преводу „Новога завѣта.““* На свршетку тога чланка мјесто имена онога који га је писао, стоје два крста (††): тако ћу и ја књижевника онога у овоме одговору звати *господин са два крста.*

[* На 8-ни, стр. 8., без натписнога листа; на последњој страни под линијом стоји: У Бечу у Јермена. — Овај је чланак штампан у исто време (19. марта) и у „Подунавци“ за 1848. год., бр. 12., стр. 45.—47., старим правописом. Овде се штампа по оном из књижице; у угласту заграду додано је из „Подунавке“ оно чега нема у књижици. Још су ове разлике: стр. 277., вр. 5: скакавац; стр. 278.: вр. 11: шта, вр. 15: кажем, вр. 38: овај.]

Истина да је оно *неколико ријечи* говорено као *Сјеверној пчели,* која је хвалила мој пријевод Новога завјета на Српски језик, али је о мојему дјелу и управо против мене; за то је и дужност моја на оно одговорити, а Сјеверна пчела одговорила кад што не одговорила, како јој драго.

Господин са два крста каже: 1) Да језик у моме пријеводу Новога завјета не ваља: да није нити говорни нити писмени језик Срба, него да је смјеса Црногорскога и Херцеговачког нарјечија; и да је, вели, онај *„г. дописатель“* Сјеверне пчеле за то *„знао, а къ томе, да му є позната была распра ученыхъ Срба противу єзыка, кои“* ја *„Србима намет-нути трудимъ се, онъ бы се ємачно у реченомъ члену своемъ уздржао одъ сваке похвале.“* 2) Да се ја у превођењу Новога завјета на Српски језик| нијесам *„ползовао Грчкимъ текстомъ,“* [2] и то доказује тијем што сам Грчку ријеч *акриди* (Мат. III, 4, и Марк. I, 6,) превео са *скакавци* а не са *врщи од траве,* или *ластар,* и вели да сам *„волео слѣдовати овде Лутеру и Латинской цркви, него обазрети се шта“* моја *„восточна црква о томе држи!“* Он истина признаје да Грчка ријеч *акрис* и Славенска *пруг* (*прузи, пружије*) значи најприје *скакавац,* али вели: *„подъ истомъ речію разумева се и оврщє гранчица и ваобште бійля,“* и каже да се *„у овой речи“* нијесам *„држао превода Грчке цркве; єръ она безизятно подъ речію „акриди“ у поменутымъ местама Евангелія разумева оврике растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустиньи шитао, а никако скакавце, као што“* сам ја *„превео.“ „Ніє ли,“* вели, *„прече помыслити, да є св. Іоаннъ, као строгій постникъ, єо оврщє некогъ растѣнія у пустиньи, него да се раніо скакавцима, као вештествомъ меснатымъ?“* За свједоџбу овијех својијех мисли и ријечи доводи он *Церковный словарь* Петра Алексијева, и гдјекоје данашње Грчке списатеље. 3) Да сам ја *„кодъ Мехитариста у Бечу, и то ньіовымъ иждивеніємъ шечатао на Србски Новый Завѣтъ.“* И 4) да сам овај пријевод свој штампао *„безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, и безъ предварителногъ споразумѣнія са ученымъ свое цркве Богословима.“*

Ово су најглавније ријечи господина са два крста којима мене криви и пријевод мој куди: ево сад [и] мојега одговора или управо рећи правдања и обране.

На 1) Што се тиче нашега језика и његове чистоте, то з је распра дуга и широка: већ има више од 30 година како

се ја с нашијем књижевницима око тога препирем, пак смо се још слабо с мјеста помакли. Већ су и иностранци многи, као н. п. Руси, Нијемци и т. д., слушајући распре наше, почели језик наш управо познавати и учити, а нашијех највише књижевника мисле о њему онако као што су и прије 30 година мислили. За то ћемо ми ову ствар оставити за други пут, особито док видимо шта ће у Гласнику друштва Српске Словесности на свијет изнијети Г. Дра Јована Стеића „*Єзыкословна примѣчанія на предговоръ*“ к овоме мојем пријеводу. Али опет не могу оставити да не споменем да господин са два крста нема право што каже да ја Србима *намећем* некакав језик. Ја сам се трудио и једнако се трудим да бих језик [наш], и то колико је могуће свега народа Српскога, показао какав је, и да бих правила његова скупио и у ред намјестио. Ако господин са два крста овај труд мој не назива наметањем језика, него заиста мисли да ја Србима какав језик *намећем*, нека то покаже мјестимице и посвједочи мојијем ријечима.

На 2) Што сам ја казао да је св. Јован у пустињи јео *скакавце* а не *вршке од траве* или *ластар*, у томе нити сам се повео по Лутеру ни по Латинској цркви, него по Руској цркви и по *свјатјејшему синоду*. У Рускоме Јеванђелију које је у Петербургу по заповијести цара Александра, „благословеніемъ же Стѣйшаго Правителствующаго Всероссійскаго СИНОДА“ наштампано 1820 године, и које у предговору препоручују народу да чита: „*Михаилъ*, Митрополитъ Новгородскій и Санктпетербургскій; *Серафимъ*, Митрополитъ Московскій и Коломенскій; *Филаретъ*, Архіепископъ Тверскій и Кашинскій,“ — стоји на обадва поменута мјеста: „*акриды*,“ а да не би ко криво помислио да ова ријеч значи друго што осим *скакавци*, стоји додато доље под крстићем: „*Родъ саранчи*.“ Ја сам волео у овоме држати се данашњијех Рускијех богослова него ли Грчкијех између осталијех узрока и за то, што су данашњи Грчки богослови понајвише самоуци и овијем се послом забављају само узгред, као и наши, а у Руса се то учи као што треба, и који за тај посао није онај се уњ и не мијеша. Ова је распра сад свршена само за то што су Руси тако казали, па и ја по њима; али кад не би тога узрока било, него кад би ваљало тражити по књигама ученијех људи шта значи Грчка ријеч *акрис*, ја бих мислио да један Њемачки, Француски или Англијски прави филолог зна

боље стари Грчки језик од свију данашњијех Грчкијех даскала и логиотата, као што смо видјели у своје вријеме да један Чех или Крањац или Словак зна боље Славенски (наш црквени) језик од свију нашијех богослова и професора Славенскога језика и богословије. А оваки Европски филолози, као н. пр. Стефанус, Бретшнајдер, Папе и т. д., да ријеч *акрис* значи што друго до *скакавци* немају никаква другога спомена осим да је било људи који су без и кака узрока по својој вољи хтјели наметнути [joj] да значи и врхове од траве. Ако ли| господин са два крста мисли од мене друк- 5
чије за Европске и данашње Грчке филологе, да се повратимо опет к Русима. Кад је он против мене узео за свједочанство рјечник Алексијева [(који је први пут наштампан 1773. године)], он мора признати да више ваља вјеровати рјечнику Руске академије, који је наштампан много послије, него ли ономе старијему једнога човјека. А у рјечнику Руске академије код ријечи *акрида* стоји овако: „*Акрида, иды,* с. ж. мн. 1. скл. Греч. Большаго роду *саранча,* водящаяся въ странахъ Азіи и Африки, которую многіе народы издревле въ пищу употребляли. По сей причинѣ Діодоръ Сицилійскій и Страбонъ называютъ Аравлянъ Акридофагами, т. е. пругоядцами. Іудеи такъже, какъ и сосѣди ихъ, употребляли акридъ въ пищу, что книга Левитъ 11. 22. свидѣтельствуетъ. Сія да ясте отъ сихъ вруха и подобная ему... и акриду и подобная ей. *Акриды по Гречески точно то значатъ, что по Славенски Пръзи, по Россійски Саранча, называется, а не быліе какое, какъ нѣкоторые толкуютъ.*“ А код *пруги* овако: „*Пруги, овъ,* и *Пружіе, жія,* с. ср. 2. скл. соб. Сл. *Саранча.* Се азъ наведу заутра пруги многы. Исх. 10. 4.“ А и из самога словара Алексијева да је господин са два крста преписао редом ријечи (мјесто што их је поизрастављао и гдјекоје изоставио), видјело би се да Алексијев само показује како су други о томе мислили и говорили, и све узевши једно с другијем да је више с моје стране него са стране господина са два крста. За оправдање Алексијева ево овдје његовијех ријечи редом. Код ријечи *акриди* он каже ово: „*Акриды,*| Греч. упомина- 6
ются у Марка въ гл: 1. стих. 6. Есть пища св: Іоанна Предтечи, коя у Матѳеа гл: 3. ст: 4. названа пружіемъ или пругами. А по сказаніи Исидора Пилусіота суть *вершины былія* или *деревцевъ*. По Лат: locustae то есть *саранча*. У св. Ѳеофилакта въ толкованіи на Матѳеа значитъ родъ зелія, которое

називается *Малатра*. Иные же писатели подъ именемъ *Акрідъ* разумѣютъ *особенный родъ насѣкомыхъ, въ пищу употребляемыхъ, Тремел. на гл: 11 Левит.*“ А код ријечи *пружіе* ово каже: „*Пружіе, пруги* и *прузи*, просто называемая *саранча*, по Лат: locustae. Родъ насѣкомыхъ, поядающихъ всякое растѣніе и плоды земные, какъ видно въ книгѣ *Исход: гл: 10. 4. 5 и 6. Псалм: 104. 34.* Такъ же бабочки на вершинахъ былія травнаго садящіеся, откуда и называются по Греч: *ακριδες*. Исидоръ Пилузіотъ (въ посл: 32. книг: 1) мнитъ пищу Іоанна Крестителя быти самыя верхушки древъ. *Матѳеа: 3. 4.* Такъ же Никифоръ Каллистъ (кн: 1. ист: церк: гл: 14) и другіе учители.“ — Дакле није сумње да је св. Јован у пустињи јео скакавце; а како је то могао чинити, није наше испитивати (него је наш посао казати што у Јеванђелију стоји да је јео); али кад господин са два крста каже да је „*прече помыслити, да є св. Іоаннъ, као строгій постникъ єо овршіе некогъ растѣнія у пустиньи, него да се раніо скакавцима, као вештествомъ месната ымъ,*“ дај да кажемо што и на то. Свак ће вјеровати да је *рак*, који у води једе сваку стрвину, сто пута поганији а и меснатији од скакавца, који се храни само травом и лишћем; па ми опет раке једемо уз часни пост и у оне дане кад се не једе ни риба ни зеитин!!! Осим тога напоменуто је мало прије да је у Мојсијеву закону Чивутима допуштено изријеком јести и скакавце, а и у новинама Биоградскијем било је јесенас да и данас има народа који скакавце једу. — Тако нити је истина да се ја нијесам држао пријевода Грчке цркве, и да сам „*волео слѣдовати Лутеру и Латинской цркви*;“ нити је истина да наша црква „*безизятно подъ речію „акриди“ у поменутымъ местама Евангелія разумева оврике растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустыньи шитао.*“

На 3) Није истина да су мени Мехитаристе штампале овај пријевод Новога завјета *о своме трошку*, или као што господин са два крста каже својијем „*иждивеніемъ,*“ него је он штампан у њиховој штампарији *мојијем трошком*, као и друге моје књиге које су код њих штампане; и господин са два крста овијем ријечима мене *опада*, и *вара* народ који Подунавку чита и слуша. Ако је господин са два крста рад ову кривицу и срамоту са себе скинути, он ваља да посвједочи оно што је казао.

На 4) Истина је да сам ја свој пријевод Новога завјета штампао „*безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, и безъ предварителногъ споразумѣнія са ученымъ своє цркве Богословима.*“ Али сам ово учинио из два узрока: а) Што сам се бојао да пријевод мој не би дошао у руке онакијем богословима који би га, не разумијевајући управо ни ствари ни језика, искварили и нагрдили, те или би постао као и Стојковићев што је, или се не би никако ни наштампао; и мислим да ме је господин са два крста у овоме са свијем оправдао и пред данашњијем нараштајем и пред потомством. А б) ова књига моја нити је за цркву нити и за какву потребу црквену, него само да је читају људи као и другу књигу, и за то управо нијесам ни мислио, као и сад што не мислим, да се она не може наштампати и читати „*безъ саучастія*“ какве „*црковне власти.*“ Кад се могао Стојковићев пријевод никакијем језиком „*безъ саучастія*“ и чијега наштампати и у Петербургу (1824) и у Липисци (1834), па за то ни данас нико ништа против њега не говори; за што да се не би могао мој, који је од његова у свачему бољи и правилнији? већ ако за то, што је Стојковић из Сријема из Руме, а ја из Србије из Јадра из села Тршића!

У Бечу 20 Јануарија 1848.

Вук Стеф. Караџић.

Овај је одговор горе назначенога дана послан редактору Биоградскијех новина да се наштампа у Подунавци, па кад га до сад (за два мјесеца) не хтјеше наштампати, ја га сад штампам овдје.

У Бечу 20 Марта 1848.

В. С. К.

[За овим је у истом (12.) броју „Подунавке,“* *стр. 47.—50., и:]*

ОДГОВОРЪ

„ГОСПОДИНА СА ДВА КРСТА“

476

Читали смо ето, како се г. Вукъ брани противъ мои неколико речій о нѣговомъ преводу Новога Завѣта. Ову обрану свою онъ є послао у писму єдномъ на Учредника правителствены новина, кои ю є по дужности поднео надлежномъ мѣсту да бы се штампати одобрила, одъ куда є после и до мене дошла. Ако и не бы требало, као што ни вредно ніе, ни у какво призрѣніе узимати наводе г. Вука, почемъ є напа црква већъ єданпутъ забранила уношай те нѣгове кньиге у Србію, као кньиге,

---

[* **Подунавка.** 1848. Учредникъ Милошъ Поповићъ. Издано и печатано у Правителственой Кньигопечатньи у Београду. — На 4-ни, бр. 52, стр. 212.]

коя є написана не само противно свакоме моралу, срамотнимъ и скареднимъ речма, па тако светиню предмета оскверниła, већъ и правый смысао овога нарушила и искварила; ништа манѣ опетъ самь се одважіо, на све нѣгове наводе у кратко и одма одговорити, па и то сада іоштъ єданпутъ за свагда. Ево дакле:

На 1.) Зло є мене разумео г. Вукъ, кадъ ме беди, да самь реко, да онъ некакавъ новъ єзыкъ Србима намеће и наметнути труди се. Я нисамь ту разумевао некакавъ новоскованый єзыкъ, за кои Срби іоштъ нису чули; него самь разумевао єзыкъ г. Вука, коимъ онъ пише, коимъ є Новый Завѣтъ написо и о комъ єднако труби, да є то єзыкъ, коимъ народъ Србскій говори, а овамо сви Срби устма своима сведоче, да они не говоре онако као што г. Вукъ пише. Дакле єзыкъ г. Вука ніє го-
48a ворный єзыкъ Срба.| Но ніє ни писменый єзыкъ Срба; о томъ ће га уверити све новіегъ времена Србске кньиге, коє су у Београду, Новомъ Саду, Суботици, Сегедину, Пешти, Бечу и у Липисци печатане; о томъ ће га уверити петоре новине Београдске, Пештанске новине съ народнымъ Листомъ, Магазинъ Далматинскій, па и саме новине Србске, коє су пре тридесетъ година у Бечу излазиле, а и данасъ Хрватске съ Даницомъ и Зора Далматинска. Ал' се г. Вукъ овде увекъ позыва на ауторитетъ страны учены людій, кои, читаюћи народне Србске песме (за кои скуплянѣ и изданіє г. Вуку заслужену хвалу неодричемо), омилише єзыкъ Србскій, па зато г. Вука, ако бы то све нѣгово дѣло было, у небо славомъ пренеше; и читаюћи іоштъ и нека нѣгова дѣла, а неувиђаюћи да є у тима єзыкъ врло различанъ одъ онога у песмама, усуђую се по г. Вуку доказивати: да ни єданъ списатель Србскій не зна єзыка Србскога, и да є само оно Србски, што долази одъ Вука! Ово су све претераности, коє ништа друго, до презрѣніє заслужую. Па зато примѣчавамъ само, да гласъ у опредѣляваню кньижевнога єзыка Срба имаю само кньижевници Србски, као у Рускомъ Руски, у Ческомъ Чески, у Немачкомъ Немачки и т. д. Тежко ономе, коме туђини капу кроє! —

Г. Вукъ одъ како се появіо на полю кньижества Србскога, увекъ виче на єзыкъ Славенскій; а сада преводећи Новый Завѣтъ, како самъ у предговору нехотице исповеда, ніє ни толико имао у снаги говорный єзыкъ народа Србскога, да бы се могао у свему простимъ речма изразити, но морао є и нове речи ковати и Славенскомъ єзыку приближити се! Какова слѣдственость! Ал' и ово, што є одъ Славенскога узео, и токорсе посрбіо, не изгледа ни Славенски ни Србски, но као нешто полутано. За примѣръ само наводимъ изъ Луке гл. 23. ст. 27., гди є превео: „плакаху и *наричаху*“ уместо „плачући и *запеваюћи*“ ил' болѣ „плачући и *єцаюћи*,“ кадъ є у Славенскомъ тексту „*плакаху и рыдаху*“ и т. д. — Но г. Вукъ и то често доказує, да Срби незнаю Славенскога єзыка, и вели да то данасъ болѣ знаю Чеси, Словаци, Краньци и т. д. Я незнамъ како є то, да свуда има учены Слависта, само у Срба нема! како то, да данасъ они Славени опредѣляваю Славенскій єзыкъ, кои су у оно време, кадъ є прва луча Славенства, како изъ исторіє знамо, у Срба сійнула, и кадъ є у Срба, при свима незгоднима обстоятелствама,
48б народность Славенска цвѣтала, іоштъ у дубокомъ сну спавали, одбацуюћи Славенскій єзыкъ, а примаюћи Римскій и друге странне! Нећу да спомынѣмъ она времена, кадъ є съ юга и востока Славенскога прене-

шено на западъ Богослуженіе Славенско; нећу да споминѣмъ ни она времена, кадъ су сами Руси, кои данасъ држе се за найболѣ Слависте, изъ Србіе себи епископе узимали; нећу да спомынѣмъ ни оно време, кадъ су Руси Србе за своє учителѣ поставляли: само ћу да напоменемъ, да є Србинъ быо, кои є у Русіи подъ Екатериномъ II. г. 1780. првый школе уредіо, а тай є мужъ быо Янковићъ Демерієвъ. Єдва ћемо къ томе іошъ и данасъ наћи икоєгъ Славенина, кои бы слаће могао Славенски писати, него што су некада у насъ писали Терлаићъ, Кенгелацъ, Болићъ, Мушицки и многи други. Срби дакле некада знаше, па и друге научише: а данасъ незнаю ништа? Какова любавь къ Србству! —

На 2.) Г. Вукъ за достоверность превода своґъ у речи „акриди“ позыва се на преводъ Руске цркве у години 1820. Истина у томъ на Рускій єзыкъ преведеномъ Евангелію истолкована є речь „акриди,“ да є некій родъ скакаваца; но може ли покушеніе превода, предузето у почетку овоґъ 19. столѣтія, оборити, односително на речь „акриди,“ єдногласна мнѣнія светы Отаца православне восточне цркве за пуны 18. столѣтія? нису ли Руси одъ Грка пріимили веру Христову и цело свето писмо? нису ли найпре Грцы почели толковати свето писмо, коя су толкованя Руси усвоили? ніе ли светый Іоаннъ Златоустый быо светило вселенске цркве у струци богословской? А по нѣму є толковао „акриде“ ученикъ нѣговъ Исидоръ Пилусіотскій, живившій у почетку 5. века, да су овршцы растѣнія а никако скакавцы. Исто є тако у 11. столѣтію толковао „акриде“ Теофилактъ архіепископъ Бугарскій, и изрикомъ каже у предговору, да се у свему придржаво толкованія Златоустоґъ. Исто су тако толковали „акриде“ у 14. столѣтію Никифоръ и Калистъ. Єдномъ речію, цео востокъ о акридима, коє є светый Іоаннъ у пустиньи єо, држи, да су то овршцы растѣнія на подобіе ластара, и никако скакавцы. За то намъ ємствую и сада живећи учителя црковны толкованя; особито она у Атини проповедника Германа и Євтимія Зигавина. Шта више, садъ є у найновіе време некій Рильскоґъ монастыра ученый Єромонахъ Неофитъ превео Новый Завѣтъ на простый Бугарскій єзыкъ, и каже изрикомъ, да є светый Іоаннъ овршке одъ быля у пустиньи єо.| Ево и нѣговы речій: „ястіе то му беше властаре и медъ 49a
дивъ.“ Мат. гл. 3. ст. 4. А у Марка гл. 1. ст. 6. овако каже: „И ядеше властаре, и медъ дивъ.“ Найпосле да наведемо, шта говори прославлѣный Окенъ о скакавцима, грчки акридима, по немачки Heuſchrecke. „Die Heuſchrecken, вели онъ у 5. свезки стр. 1519. своє Єстественице, welche die Israeliten in der Wüſte ſelben gegeſſen haben, hält man für Vögel, und diejenigen des Johannes des Taufers für die Samen des Johannisbrodbaumes, Ceratonia siliqua.“ Тако дакле и естествоиспытательи мысле о акридима, коє є св. Іоаннъ крститель єо, да су то рошчићи (слѣдователно растѣніе а не животно); а оне, што су ій Израилтяни у пустыньи єли, да су птице. — Но г. Вукъ, да бы, по толковательима западне цркве, доказао, да є светый Іоаннъ Крститель скакавце єо, наводи, да се и у Псалтиру подъ рѣчи „*прузіе*“ скакавци разумѣваю, показуюћи неколико мѣста, гдѣ су заиста скакавци; ал’ ніе хотѣо показати она мѣста у старомъ завѣту, гдѣ се подъ „*прузіе*“ не разумѣваю „скакавци“ но ластаръ, као н. п. кодъ Еклезіаста гл. 12. ст. 5. И овде се дакле види, како є г. Вукъ себичанъ.

Лито се вара г. Вукъ, ако мысли, да на востоку амо нема ученіи Грка нег' што су даскали и логіотате, кои се ово као учителы по школама, ово као писари кодъ Паша налазе. И башъ зато и погрешава, што неће да призна, да су и раніи векова Грчки богослови умели дубоко прозрети у высоке тайне светогъ писма и подпуно ій истолковати, а и данашньи истогъ народа богослови да нису, као што онъ вели, самоуцы, нити да се тымъ посломъ текъ онако узгредъ забавляю. Ето му изъ прошавши последньи столѣтія: патріарха Генадія, Маврокордата, Миніятеса, Евстратія, Аринта Хіосца, Теозарита и Никодима светогорца, Теотокія и многе друге; после саданѣгъ вѣка: Германа и Зигавина. А одъ найновіи доволянъ ће му быти єданъ за све прославлѣный Константинъ велике цркве Економъ, кои є садъ найскоріе тры дебеле кньиге написао и то са дубокомъ богословскомъ ученосћу, доказуюћи исправность и превосходство превода 70. толковника надъ другимъ преводима.

И тако, имаюћи оволике сяйне сведоке, почевши одъ Златоустога па крозъ све вѣкове Христіянства до данасъ, и подпуно уверени, да Грчко-восточна православна црква єднымъ устма свію свои велики Учи-
496 теля исповеда: да се| светый Іоаннъ у пустиньи овршцыма неки растѣнія а не скакавцыма питао, можемо мы сви православни безъ бриге быти, што рускій академическій Словаръ подъ речи „акриди“ само скакавце разумева. А и што се наведеногъ рускогъ превода тиче, чисто двоуми човекъ: да ли су преводителы были уверени, да „акриди“ на томъ месту значи скакавце, и да се ньима светый Іоаннъ питао; єръ иначе бы ту речь у самомъ тексту заменули са рускомъ „саранча“ а небы є подъ звездицомъ на страни толковали, да значи некій родъ „саранче.“ — По свой прилици быће, да су у доцнія времена а и сами Руси неуместность или неисправность превода своегъ увидили, пакъ су зато одъ тогъ посла и престали, а можда и морали престати; єръ є Руско Библейско обштество, коє є за преводъ светога писма г. 1820. постало, већъ године 1825. укинуто, и типографію истога купили су депутати Србски одъ святѣйшегъ Синода и овамо у Србію године 1831. донели.

Црква дакле Грчка или грчко-восточна, коіой и мы заєдно съ Русима принадлежимо, изузымаюћи често поменутый преводъ Рускій, безизятно држи и толкує, да є светый Іоаннъ у пустиньи овршке растѣнія єо, као што напротивъ западна црква па и Лутеранска и Калвинска безизятно држи и толкує, да є светый Іоаннъ у пустиньи скакавце єо. Но нама су толкованю светогъ писма далеко пречи и достовѣрніи отцы наше цркве, него Вукови Бретшнайдери, Стефануси и ньима подобни. По овоме дакле, осниваюћи се на толкованя св. отаца, а не као у ветаръ рекао самъ я, да є г. Вукъ у реченомъ толкованю волеодржати се Римске и Лутеранске него своє цркве. — Нити што важи овде оно сравньиванѣ рака са акридомъ, у комъ г. Вукъ велико доказателство за себе налази. Друго є то, што є Христіянима дозволѣно узъ постъ єсти раке, као што є Єврепма Левитскимъ закономъ дозволѣно было єсти скакавце; а друго є овде питанѣ: чимъ се раніо пустиньикъ светый Іоаннъ? Та г. Вукъ вальда зна као човекъ у Србіи роћенъ, да се наши одшелцы, пустиньицы и строги постницы уздржаваю и одъ онаковы єла, коя су одъ цркве узъ постъ дозволѣна.

На 3.) Некъ се не люти г. Вукъ и за оне речи моє, гди самь казао, да є онъ, г. Вукъ, преводъ свой о трошку Мехитариста печатао. Я у првый ма нисамь имао нужде о томе што являти, почемъ самь изъ Сѣверне Пчеле разу|мео, да му є у издаваню тогъ превода Князъ Милошъ 50a
помого. Но кадъ є скоро затимъ князъ Милошъ некимъ лицама амо у Београдъ писао и оно известіе Сѣверне пчеле за лажно прогласіо, додавши, да онъ паре єдне на Вуковъ преводъ дао ніе, него да є та цела ствaрь кодъ Мехитариста обдѣлана: онда самь пао у сумню, да не буду Мехитаристе и дали трошакъ г. Вуку на издаванѣ превода Новога Завѣта; єръ ми є то добро познато, да г. Вукъ свои новаца нема, да на то троши; а у сумньи той утврдіо самь се іошъ болѣ тыме, што самь дознао, да є г. Вукъ, шуруюћи са шокачкимъ фратровима, одъ ньи и пріймio *j*, *нь*, *ль*. Ево му сведочанства: Коста Калайдовићъ у кньиги своіой год. 1824. у Москви подъ именомъ *„Іоаннъ Ексархъ Болгарскій“* печатаной на страни 120. каже, да є речена писмена некій шокачкій фраторъ Юрка, родомъ изъ Крижеваца у Хорватской, одъ прилике пре 183. године у Русію пренео, и за болѣ уверенѣ наводи одма на слѣдующой страни правошисъ нѣговъ, изъ кога ћемо, примера ради, неколико речи навести: „Гди бо в којем народу нист кньижних писательев и народного устројења и законоставја — Сербльани тако сут изгубили своју дединску бесиду — дльа ради својего трудольубља — всакиь бо језик јмајет — никаковије ползи“ — и т. д. Дакле є пре 183. године фраторъ шокачкій Юрка писао *j*, *нь*, *ль* избацивши изъ азбуке Српске писмена *я*, *ю*, *є*, *ѣ* и *ъ*; али є, вальда због смутнѣ неке на користь уніе, Сибира допао; а садъ се нашао г. Вукъ да правошисъ нѣговъ Србима наметне. Но и како се то слаже са речима г. Вука, кои єднако о себи труби, да више одъ 30. година учи єзыкъ Српскій, кадъ видимо да є шокачкій фраторъ пре 183. године то изштудирао, чимъ се г. Вукъ хвали; єръ ни онъ непише писмена *я*, *ю*, *є*, *ѣ*, *ъ*, него j, *нь*, *ль*. Ако є намера г. Вука са своимъ преводомъ Новогъ Завѣта тако чиста као што є овде чисту истину казо, то онда свакъ Србинъ може лако погодити, како стои съ г. Вукомъ због нѣговогъ превода.

На 4.) Црква восточна, као права апостолска црква, има пуно право мотрити на све оно, што се нѣ тиче, и недати, да се у дѣла и дужности нѣне мешаю они, кои нису на то звани. У число овы спада и г. Вукъ. Па зато бы болѣ учиніо, да се ніе мешао у посо, за кои ніе; єръ самъ вели, како се то правило у Русіи строго наблюдава. Но кадъ се већъ дао на посо, кои| не иде у нѣгову струку, зашто нехтеде найпре 50b
дѣло своє поднети цензури своє цркве? Залудъ се позыва г. Вукъ на Стойковићевъ преводъ, као да є и онъ безъ саучастія и одобреня Руске духовне власти печатанъ. Стойковићевъ преводъ печатанъ є трошкомъ Библейскогъ обштества у Петербургу, а Библейско обштество было є подъ управомъ святѣйшегъ Синода. Може ли садъ ко паметанъ рећи, да є Стойковићевъ преводъ безъ предварителногъ разсмотренія одъ духовне власти печатанъ? А друго примера тога нема ни у средъ Германіе, да ко издае преводъ светогъ писма безъ предварителногъ расмотренія одбора каквогъ богословскогъ. Ено му Ессове Библіе, па нека види, колико ій є свештены лица и богословски факултета прегледало пре него што ће у штампу ући. Па кадъ се тако строго мотри на преводъ светогъ писма

у слободной и наученой Германіи, да шта ћемо рећи, кадъ бы кои сынъ Римске цркве хотео печатати преводъ какавъ светогъ писма у Бечу, безъ знаня и одобреня црковне власти, шта бы радила Бечка цензура? Стойковићевъ дакле преводъ ніе изишо на светъ у Петербургу пре докъ га ніе духовна власть расмотрила и одобрила. А кадъ се године 1836. чуло, да є руска црква истый преводъ Стойковићевъ за недостаточанъ прогласила и забранила, съ места є и овде у Србію уносъ тій кньига забранћнъ, као што є и уносъ превода г. Вука забранћнъ. Дакле ніе се ту гледало одкуда є ко родомъ, да ли изъ Руме у Срему или изъ Трпића у Ядру?

У Београду 28. Фебр. 1848.

††.

[Вук на ово није одговарао. — Писмо кнеза Милоша, о ком је у овом чланку реч на стр. 283., штампано је у 4. бр. „Сербскога Нар. Листа“ *за год. 1848. (стр. 14.—16.). — В. Лазић штампао је у* „Подунавци“ *за год. 1848. два чланка* „О преводу Новога Завћта“ *(први у бр. 3., а други у 8.), на које је одговарао Ђ. Даничић књижицама:* В. Лазићу I. *(у* Бечу у Јермена 1848. — *На 8-ни, стр. 20) и* В. Лазићу II и још којешта (у Бечу у јерменскоме намастиру 1848. — *На 8-ни, стр. 16). Први чланак Лазићев штампан је 1848. год. још: у Новинама читалишта београдског (у особитом додатку к броју 4.), у Просветним Новинама (у особитом додатку к броју 4.), у Даници Хорватској, Славонској и Далматинској (у бр. 9.) и у Српском Народном Листу (у бр. 7.—9.). У 10. и 11. бр.* Сербскога Народнога Листа *за год. 1848. штампан је чланак* „Свето писмо и Срби.“ — *На превод Вуков штампане су и* „Примћтве Ніканора Груића“ (Земун 1852.); *на неке од ових Никанорових приговора Вук је спремио одговор, који је остао у рукопису и који види у овој књизи под бр. XLIX.]*

XLV

[У „Sitzungsberichte der historisch-philologischen Classe“ бечке Академије за 1848. годину, поред осталих рецензија о Ауерову делу „Die Sprachenhalle“ (Wien 1844.—1847. in folio), прочитаних на седници 3. маја 1848. (по нов. кал.), штампана је, на стр. 19.—24., и ова Вукова рецензија, под натписом:]

C) B E R I C H T

DES HERRN WUK STEPHANOVICH KARADSCHITSCH.

Der Gefertigte ist von der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften beauftragt worden, über den slawischen Theil| 19
der von dem Akademiker Auer in zwei Abtheilungen heraus- 20
gegebenen „Sprachenhalle“ Bericht zu erstatten, welchem Auftrage er in Verbindung mit dem correspondirenden Mitgliede Dr. Franz Miklosich in folgendem nachzukommen sich beeilt:

Was die erste Abtheilung anlangt, so gesteht der Gefertigte offen, nicht einzusehen, warum die bis zur Unkenntlichkeit entstellten Vater-Unser-Formeln des Adelung'schen Mithridates wieder abgedruckt worden sind. Dass, wie der Herausgeber annimmt, durch die tabellarische Aufstellung eine Berichtigung derselben erst möglich oder auch nur erleichtert werde, ist ein Wahn, da ja an die Stelle aller, ich sage mit Bedacht, aller Adelung'schen Formeln neue gesetzt werden müssen, und die Berichtigung nicht durch Vergleichung unrichtiger Formeln verschiedener Sprachen untereinander herbeigeführt werden kann. Die technische Schwierigkeit der Arbeit mögen Techniker beurtheilen; die Sprachwissenschaft, welcher durch dieselbe ein Dienst geleistet werden will, ist dabei nicht im Geringsten betheiligt.

In der zweiten Abtheilung, im *Journal asiatique 1848, pag. 104,* als *spécimens de l' imprimerie impériale de Vienne* characterisirt, erscheint das Vlachische als römisch-slawisch, und das Litauische und Lettische als germanisch-slawisch. Gegen die erste Benennung bemerken wir, dass, wer das Vlachische römisch-slawisch nennt, consequent die übrigen sogenannten romanischen Sprachen römisch-germanisch nennen müsste; die letztere Benennung hingegen ist ganz unrichtig, und beruht auf einem Irrthume, den heut zu Tage kaum ein Sprachforscher mehr theilen wird. Litauisch und Lettisch sind zwar die nächsten Verwandten des Slawischen, nichts desto weniger selbstständige Glieder in der Kette der indoeuropäischen Sprachen, und nicht etwa aus einer Verbindung slawischer und germanischer Elemente hervorgegangen.

Die aus dem *Tentamen criticum, Wien 1840,* entlehnten Formeln 143—146, die als lateinische Abarten figuriren müssen, hätten gar nicht aufgenommen werden sollen, denn sie sind offenbar nichts anderes, als in hohem Grade verstümmelte vlachische Formeln, was dem Kundigen schon aus den Ausdrücken: *parente le* und *tata lu* ersichtlich geworden wäre. Un-
21 geachtet| der makedo-vlachische Dialect unberücksichtigt geblieben, sind doch neun vlachische Formeln (147—155) angeführt worden; diess ist jedoch nur ein scheinbarer Reichthum, da sich die einzelnen Formeln unbedeutend, meistens nur in der Orthographie von einander unterscheiden. Die Umschreibung der Formel 147 ist ganz geeignet, dem Unkundigen von der Aussprache des Vlachischen einen falschen Begriff beizubringen. Denn dieselbe beruht auf den Versuchen unserer Tage, das für die vlachische Sprache wie geschaffene cyrillische Alphabet zu verdrängen und das lateinische an dessen Stelle su setzen: wer, um nur eins anzuführen, nicht weiss, dass nach diesen Neuerern *c* vor *e* und *i* wie im Italienischen ausgesprochen wird, wird *zela, ze, zeriuri,* also unrichtig lesen. Es ist ferner zu tadeln, dass bei der interlinearen Uebersetzung der vlachischen Formeln auf den dem Ende des Wortes angefügten Artikel keine Rücksicht genommen worden; die Uebersetzung, wie sie jetzt ist, belehrt also den Leser nicht einmal über ganz äusserliche Dinge, wie das Daseyn des Artikels und die im Romanischen ganz abnorme Stellung desselben. Diess möge zugleich als Beweis dienen, wie wenig durch eine s o l c h e Vater-Unser-Sammlung die Sprachwissenschaft gefördert werden kann.

Bei dem sogenannten germanisch-slawischen oder lettischen Sprachstamme fehlt sonderbarer Weise das Litauische ganz, ungeachtet die ganze litauische Bibel in mehreren Auflagen in Königsberg und das neue Testament in Wilna 1816 und von L. J. Rhesa, Königsberg 1816 eine eigene Geschichte der litauischen Bibelübersetzung erschienen ist. Ein Vater-Unser-Sammler sollte nicht nur die Formel der Königsberger-Bibel, sondern auch die des Wilnaer Neuen Testaments aufnehmen; denn jene repräsentirt den Dialect der preussischen, diese den der russischen Litauer. Die vom Herausgeber aufgenommene altpreussische Formel stimmt mit dem von Nesselmann veranstalteten correctesten Abdruck der dritten Ausgabe des altpreussischen Katechismus von 1561 nicht vollkommen überein.

Was nun die slawischen Sprachen anlangt, so hat uns vor allem die Ordnung, in welcher die Vater-Unser-Formeln aufgeführt erscheinen, durchaus nicht befriedigt; wir denken nämlich, dass bei dieser Anreihung die Verwandtschaft der ein- 22
zelnen Sprachen entscheiden müsse; dass daher auf die altslovenische Formel, die mit Recht an die Spitze gestellt worden, die neuslovenische, dann die bulgarische und endlich die serbische folgen sollte; das Civilcroatische ist ein durch allmäliges Vorrücken des Croatisch-serbischen modificirtes Neuslovenisch, hat daher seinen Platz nach dem Serbischen; darauf würden wir das Russinische, das Russische, das Čechische mit dem Čechisch-Slovenischen, das Polnische, das Nieder- und Ober-Lausizische haben folgen lassen.

Diese nach unserer Ansicht durch die Natur der Sache gebotene Ordnung ist nicht beobachtet worden. Auch im Einzelnen muss manches getadelt werden. Die aus dem ostromirischen Evangelium entlehnte Formel 158 mit der unpassenden Ueberschrift: „Nach dem Russischen,“ ist mit der Formel 157 sprachlich identisch, daher überflüssig. Die Ueberschrift: „Nach dem Russischen,“ passt nur auf die aus der Ostroger Bibel und aus der Ausgabe von 1816 entlehnten beiden Formeln 159 und 160; wer die durch den Einfluss des Russischen modificirten altslovenischen Formeln aufnimmt, sollte consequent auch jene Formeln nicht übergehen, die man in Handschriften der bulgarischen und serbischen Recension findet; das mit glagolitischen Lettern gedruckte Vater-Unser ist ebenfalls altslovenisch, ist daher, wenn das Werk nicht eine Typenschau sein soll, überflüssig; von den beiden bulgarischen Formeln hätte

164 füglich wegbleiben können. Im Serbischen unterscheidet der Herausgeber fünf Varietäten: eine illyrische, militärcroatische, ragusanische, dann die der adriatischen Meeresküste und der Inseln, und endlich die civilcroatische, nebst dem windischen Unter-Dialecte. Diese Darstellung ist jedoch falsch. Das Südslawische zerfällt, insofern es noch gesprochen wird, also abgesehen vom Altslovenischen, in das Neuslovenische, Bulgarische, Serbische und Croatische; das Neuslovenische ist daher dem Serbischen nicht sub- sondern co-ordinirt; das eigentliche Croatische, verschieden von dem schon oben characterisirten Civilcroatischen, ist nicht eine Varietät des Serbischen, sondern ein ursprünglich von diesem verschiedener, obgleich im Laufe der Zeit demselben näher gebrachter Dialect; was eine illyrische, militärcroatische und Ragusaner-Varietät sein soll,
23 ist uns nicht klar: Illyrisch| ist eine gelehrte Benennung für Croatisch und Serbisch, in der croatischen Militärgränze wird von den Griechisch-gläubigen rein serbisch, von den Katholiken theils croatisch theils eine Art Neuslovenisch, und in Ragusa rein serbisch gesprochen. Das neuslovenische wird durch die Formeln aus Bohorič, Truber, Japel-Kumerdej repräsentirt. Der Herausgeber hätte nach unserer Ansicht nur eine von diesen Formeln aufnehmen, dafür aber lieber auch den östlichen Dialect mit einer Formel bedenken sollen; dass im Čechischen und Polnischen die alten Formeln aufgenommen worden, wäre nur dann passend gewesen, wenn sich der Herausgeber die Aufgabe gesetzt hätte, die Verschiedenheit der Schreibung zur Anschauung zu bringen, denn was sich im Laufe der Zeit in der Sprache selbst geändert hat, lässt sich nicht an einer Vater-Unser-Formel nachweisen. Die aus der Bibel der polnischen Socinianer entlehnte Formel hat vielleicht für Theologen Interesse.

Auch die Umschreibung der slawischen Formeln ist in mehrfacher Hinsicht zu tadeln. Man sieht z. B. nicht ein, warum sich der Herausgeber zur Bezeichnung der dem Deutschen mangelnden slawischen Laute nicht des gegenwärtig für die meisten slawischen Sprachen bereits angenommenen čechischen Alphabets bedient, das ja auch bei ihm in mehreren Formeln ohne Erklärung angewendet erscheint; es wäre ferner die Umschreibung der russinischen Formel nothwendig gewesen, da sonst der Unkundige geneigt sein dürfte, die Umschreibung der russischen Formel auch für die russinische gelten

zu lassen; es kommen endlich in der Umschreibung der altslovenischen Formeln sowohl in der mit cyrillischen als auch in der mit glagolitischen Buchstaben 157 und 161, dann der russischen 162 und der bulgarischen 164 mehrere Unrichtigkeiten vor.

Es sei uns ferner noch gestattet, darauf hinzudeuten, dass die albanesische, syrjänische und magyarische Formel an unpassender Stelle stehen, indem die albanesische Sprache, wie schon aus dem Zahlwörtern, nji, dü, tre, katre, peš, džašt, štat, tete, nand, dhet unwidersprechlich hervorgeht, ein Glied der indoeuropäischen Sprachenfamilie ist, und das Syrjänische und Magyarische zum tschudischen Sprachstamme gehören. Diess ist um so mehr zu tadeln, als ein ähnliches Werk kaum einen| andern wissenschaftlichen Nutzen gewähren kann, als den einer 24
übersichtlichen Darstellung der *genera linguarum*.

XLVI

ИЗ КОВЧЕЖИЋА.

[У чланку „Срби сви и свуда“ Вукова ***Ковчежића**** *тичу се српскога језика ова два одељка (стр. 16.—27.):]*

1.

16 По свједочанству Грчкога цара и списатеља К. Порфирогенита (који је умрьо 959 године у 54 години својега живота) *Хрвати* су се у наше крајеве доселили од некуда иза Карпатскијех гора у првој половини седмога вијека (кад и Срби у Мађедонију и Илирик). Дошавши амо они су се раздијелили на двоје, па се једни намјестили у данашњој Хрватској граници и у Турској Хрватској и у Далмацији, а
17 други остали у Панонији| између Драве и Саве. Границе овијех првијех (Далматинскијех) Хрвата назначују се: поред мора к југу ријека Цетина, к Херцеговини Имоски, а к Босни Лијевно, ријека Врбас и град Јајце, а столице њиховијех владалаца биле су Биоград код Задра и Бихаћ више Трогира; за Панонске пак зна се да им је столица била у Сиску, али границе области њихове теже је назначити него онијех првијех.

У Далмацији на сухој земљи (осим самога приморја и острва), гдје је било срце Хрвата, данас нема никакога народа који би се по језику разликовао од Срба, али на острвима и у приморскијем мјестима, из којијех су се људи слабо мијешали с онима са сухе земље (као н. п. у Трогиру и у Омишу), говори се језиком мало друкчијим од Српскога, и ја

[* *В. С. К.* **Ковчежић** за историју, језик и обичаје Срба сва три закона. I. У Бечу у штампарији Јерменскога манастира 1849. — На 8-ни, 2 л. и 154 стр.]

мислим да су ови приморци и острвљани остаци или потомци старијех Хрвата. Ја ћу се овдје потрудити у кратко да назначим главне *садашње* разлике њиховога језика од Српскога.

1) Мјесто *што* или *шта* они говоре *ча*, према Словачкоме *чо* (по чему их наши онуда зову *Чакавцима*), а по варошима *ца* (према Чешкоме и Пољскоме *цо*).

2) На крају ријечи изговарају *л* мјесто *о*, н. п. *котал*, *рекал*, *молил* и т. д.

3) Мјесто *ђ* и *љ* говоре *j*, н. п. *греја*, *меја*, *постеја*, *земја*, *скупје* и т. д.

4) На много мјеста гдје је у нас *ћ* (од *т*) они говоре *тј*, н. п. *братја*, *прутје* и т. д. По томе се и у Босни може чути *братја*, као што има и у првој књизи народнијех пјесама у пјесми 510, а по свој прилици овамо иде и оно што сам ја у Хрватској слушао од нашијех људи *нетјак* мјесто *нећак*, а по некијем мјестима и *тја* мјесто *ћа*.

5) Гдјегод ми *ц* изговарамо *шт*, они говоре *шћ*, н. п. *пришћ*, *огњишће*, *шћап*, и т. д. (али *пошћен*, гдје је *ш* постало од *ч*, и они тако говоре).

6) Свуда изговарају *х* управо као Нијемци *ch*.

7) У род. мн. кажу н. п. *градов*, *жен*; а у сказ. *градових*, *женах* и т. д., откуда се по свој прилици и у Сријему говори: по *кућа*, по *ливада*, по *сели*, на *коли* и т. д.

8) Које се ријечи мушкога рода у Славенскоме језику свршују на *ь*, у онијех они у род. мн. имају на крају *их*, н. п. *голубих*, *прстених*, *путих* и т. д. Може бити да је и у нас отуда: *црви*, *мрави*, и — у Сријему и у Бачкој — *пути*.

9) Као што у нас глаголи *могу* и *хоћу*, а и *вељу* и *виђу*, имају на крају *у* мјесто *ем* и *им*, тако се у њих у свима глаголима говори и једно и друго (као и у нас *вељу* и *велим*, *виђу* и *видим*), али ошет више на *у*.

10) Накл. неопр. код свију глагола говоре без *и* на крају, н. п. *писат*, *молит*, *вућ* и т. д.

11) Код глагола који се у нас у сад. вр. свршују на *ем* и *им*, у трећему лицу мн. бр. (тога истог времена) имају на крају *ду*, н. п. *пишеду*, *говориду*, *хоћеду*, *молиду* и т. д. И ово је по свој прилици искварено у новија времена, као што су и наши гдјекоји или од њих примили или сами искварили.

12) Мјесто *који* говоре и *ки*, мјесто *које ке*, мјесто *моја ма* и т. д.

13) На крају слога мјесто *м* свагда изговарају *н* (као што је казано за Паштровиће у предговору к Српскијем пословицама (1836. на страни xxxi)) н. п. видил *сан* га сто путих.

14) Мјесто *језик* они говоре и *јазик* (од чега је по свој прилици и око Ријеке постало *заик*), тако говоре и *јат, ујат, јамат, јамање, јаматва*, које би ријечи по јужноме Славенском нарјечију морале имати *е* мјесто *а*, као што се даље к југу и говори *јемати* (брати, н. п. виноград), *јемање* и *јематва*.

19 15) Мјесто *гроб* говоре *греб*, мјесто *растем рестем*, мјесто *врабац вребац*. Све три ове ријечи ја сам овако слушао и у Дубровнику. Може бити да је по њиховоме говору и *ластовица* мјесто *ластавица*, које се говори не само у свему приморју (и код Штокаваца), него и у самој Црној гори.

16) Гдје је год у Славенскоме језику *ѣ*, они говоре *и* (као и Русини а гдјешто и Чеси и Словаци) н. п. *вира, дите, дид, нисам* и т. д. По овоме сад можемо знати како је дошло те се и у нас гдјешто (по сјеверозападнијем крајевима) говори: *нисам* (мјесто *нијесам*, или *несам*), *гди, овди, онди, гњизда* (мјесто *гнијездо* или *гнездо*), *прид* кућом, *прико* Дунава, *ники* људи и т. д.

17) Осим овијех разлика имају они много и ријечи којијех ми немамо: такова је ријеч и *крух*, која је и у нас позната; тако је и *криж*, откуда и ми кажемо *кришка* и *кришати*; ја мислим да је њихова ријеч и *жудим, пожудим* и *пожуда*, од чега сам ја и у Тршићу слушао: *жудан* и гладан.

Свак може видјети да су ове разлике, кад се говори о два различна језика и народа, врло малене; а још кад се узме да их је највише могло и морало постати у нашијем крајевима (пошто су се Срби и Хрвати амо доселили) за хиљаду и двјеста година; тако врло ласно може бити да су Срби и Хрвати, кад су се амо доселили, били један народ под два различна имена, као н. п. сад гдјекоји што говоре и пишу: Срби и Бошњаци, или: Срби и Црногорци, или: Срби и Далматинци, или: Serben und Raizen и т. д.

Да би се још лакше видјети могло да језик овијех Хрвата није ближи никакоме другоме Славенском од Српскога, додаћу

овдје што из књиге њиховога списатеља Ивана Иванишевића, која се зове *Кита цвитја разликова* (Kitta cvitya razlikova), и која је наштампана у Млецима 1642.

а) „*Госп. Петру Дујму.*“ (Као посвета). 20

„Она жеља[1]) велика, којом (вирни и становити пријатељу мој) вазда гораше, и гориш за плодити у крипости, понука тебе већекрат да ме упиташ: како сам се научи[2]) пети.[3]) Спомињем се да сам теби одговори: љубећи; јере умити пети крипост је, а крипост свака од љубави исходи; и како говоре мударци стари друго крипост није у животу овому, неголи љубити ча се има љубити. Бог се има љубити, дакле љубити Бога крипост је; искрњи се има љубити, дакле љубити искрњега крипост је; непријатељ се има љубити, дакле љубити непријатеља крипост је; добро свако има се љубити, дакле љубити добро крипост је. Меу осталими добри уминје алити мудрост добро је велико, дакле љубити мудрост крипост је; а тко љуби мудрост труди се свакојако за достигнути ју, каконо ствар коју ишће, коју жели, коју љуби, и коју за то ишће, за то жели, јере љуби; јере оно ча се не љуби нити се жели, нити се ишће; и тако не губећи[4]) се упушћа ча се љубећи дотиче. Не знам| јели ови мој одговор био задовољан 21
разбору твојему, за то желећи згодити теби даријем крипости твојој и прикажујем цвит ови, који мише[5]) науком како сам се научи пети. Прими га весело за зламен и свидочаство виковито моје с тобом становите љубави, држећи га прид очима без пристанка, за доћи (љубећи наук) на крипост од петја, по путу од бдинја, труда и зноја, у којој желим да учиниш они плод како си учини у закони с поштењем ве-

---

[1]) По данашњему Чакавачком говору ваљало би да је *жеја*, и ја управо не знам или су њихови списатељи овако писали по Дубровчанима, или су онда и Чакавци сви овако говорили, па послије *љ* на *j* промијенили. Тако ваља мислити и за *плодити* м. *плодит* и т. д.

[2]) *Научи* мјесто *научил*, и послије *одговори* мјесто *одговорил* и т. д. ја не знам дали се је кад говорило и дали се и сад говори. Иванишевић има у овакијем догађајима и *о* мјесто *л*, у чему се он по свој прилици повео по Српскоме, особито по Дубровачкијем књигама; а има и *л*, као н. п. у једној строфи *stvorio* и *htil*.

[3]) *Пети* мјесто *пити* и послије *петје* м. *питје* (и на другоме мјесту *петник* м. *питник*) јамачно ће бити по Дубровачкијем књигама.

[4]) *Gubechi* да није штампарска погрјешка мјесто *glibechi*.

[5]) *Мише* да није штампарска погрјешка мјесто *мирише?*

ликим не само твојим, да и мојим и све твоје куће поштене и града истога. Бог с тобом.

Иван Иванишевић.“

б) *„Плач госпоје Кате жене госп. Никуле Вусића у смрт сина свога Јачинта.“*

„Може л’ бити да зелени
И млад јавор цватућ вене?
Може бити, обој мени!
Јер усахну сада у мене,
И сад ми се искорени,
Несрићници обој мени!

Смрти отровна и немила,
Ради гриха на свит дана,
Ча[1]) с’ ми синка уморила,
Прем у исток лиших дана?
И зач ми га искорени?
Несрићници обој мени!

Њега небо, земља и море,
Сва господа, људи и виле,
Њега поља, њега горе
Љубиле су и грлиле,
А ти ми га искорени,
Несрићници обој мени!

Цвит младости и исто цвитје
Од липоте у њем бише,
Дичаше се премалитје,
И усрид зиме њиме цватише,
А ти ми га искорени,
Несрићници обој мени!

Ча ми из срца срце искиде,
Ча ми из душе душу измаче?
Сви уздишу ки ме виде,

---

[1]) У овој књизи коју ја имам на много је мјеста измијешано *с* (ц) и *ç* (*ч*), а особито мјесто великога *Ç* највише је *С*. Ја сам казао да варошани говоре и *ца* мјесто *ча*, а слушао сам у Сењу гдје се говори и *сењча* мјесто *шенича*; али што су ова слова овдје измијешана, ја мислим да ће највише бити штампарске погрјешке.

Лебут цвили, слављу плаче,
Јер ми синка искорени!
Несрићници обој мени!“ —

Од велике би користи и потребе било кад би се скупило у Чакавачком језику све оно што данас није Српско. Онда би се могло судити које се од овијех разлика слажу с језиком њиховијех западнијех сусједа Крањаца, које ли су саме њихове, и ове с којијем се од Славенскијех нарјечија слажу. А уз ово бисмо ми добили силу чистијех Славенскијех ријечи, које се данас у нас не говоре.

Ја рекох мало прије да села ни општина људи који овијем језиком говоре, нема данас у Далмацији на сухој земљи, а по свој прилици не ће их бити ни у Босни; али их има у Хрватској војничкој крајини како се прије̊ће Велебит, и у западној Мађарској и у Аустрији готово до самога Беча! Како их је нестало у Далмацији? Ја мислим да су се од Срба и од Турака разбјегли, а који су ондје остали они се посрбили задржав|ши само *и* на онијем мјестима гдје је у 23
староме Славенском *ѣ*.[1]) Они пак који сад живе у западној Мађарској и по сусједној Аустрији, и које Нијемци зову *Васер-Кроботен*, јамачно ће бити потомци Панонскијех Хрвата, али откуд овако далеко к сјеверу: или им Порфирогенит мјеста владе није добро назначио, или су и они у новија времена побјегли од Турака?

Из свега овога што је овдје казано види се да се јужни Славени сви осим Бугара по језику дијеле на троје: први су *Срби*, који говоре *што* или *шта* (и по чему се према *Чакавцима* и *Кекавцима* могу назвати *Штокавци*) и на крају слогова имају *о* мјесто *л*; други су *Хрвати*, који мјесто *што* или *шта* говоре *ча* (по чему се зову и *Чакавци*) и на крају слогова не промјењују *л* на *о*, а у осталоме се врло мало разликују од Срба; трећи су *Словенци*, или као што их ми зовемо *Крањци*, који мјесто *што* говоре *кај* (по чему их наши и *Кекавцима* зову), који се и од Срба и од Хрвата по језику

---

[1]) Гдјекоји наши људи мисле и говоре да су браћу нашу закона Римскога на ово изговарање *и* наговорили и натјерали њихови свештеници, да би их од нас боље одвојили. Ово ће слабо ко за истину примити; али сватко мора признати да су потомци многијех нашијех људи који су закон Римски примили, навалице оставили пређашњи свој говор и примили овај да би се од пређашње браће своје још више разликовали а међу нову још лакше умијешали. О том би се могло показати примјера и из нашега времена.

много више разликују него Срби и Хрвати између себе, али су опет њима ближи него и једноме другоме Славенском народу. Међу Словенце иду и данашњи Хрвати у вармеђи Загрепској, Вараждинској и Крижевачкој, којијех је језик као пријелаз из Крањскога у Српски; али је за чудо откуд они
24 ондје гдје су сад? Ако је истина што| Порфирогенит каже да су Панонски Хрвати били између Драве и Саве, и да им је столица била у Сиску, онда би ваљало да су ондје Чакавци а не Кекавци!

Што се тиче броја овијех јужнијех Славена између себе, ја бих рекао да ће Штокаваца бити најмање три пута онолико колико и Кекаваца и Чакаваца заједно, а Кекаваца опет биће много више од Чакаваца.

2.

Многи старији списатељи ове браће наше закона Римскога писали су Српски чистије од нашијех не само својега времена него од многијех и данашњега. Ево на то неколика примјера: *Сатир Рељковића*, који је први пут наштампан (Латинскијем словима) у Дрездену 1761, а овај што га ја имам у Осијеку 1779 (обоје прије прве књиге нашега Доситија), и *Дошенова аждаја седмоглава* прештампане су и Славенскијем словима, прва 1793 године, а друга 1803, али по обичају нашијех списатеља обје су искварене и нагрђене, н. п. у Сатиру први и други стих у оригиналу овако стоји:

Славонијо земљо племенита,
Веле ти си[1]) липо узорита,

а нашијем је словима прештампано овако:

Сла́конїе зе́мле пле́менита,
Ве́сма ты́си ле́пш у́зо́рыта.

Таковијех и још горијех погрјешака пуне су ове обје књиге, али ћу ја само напоменути још што Рељковић у почетку другога дијела каже „Baron Ljubibratich od Tribinja,“
25 а Стефан Рапћ, *којијем* је, као што он| вели, Сатир „превéденz на простый-Сéрбскій єзыкz,“ ово је прештампао овако: „Бáронz Лю́бибратичь Т҃ Трéбинѣ.“ Ово је управо као што

---

[1]) У овој књизи што је у мене мјесто *си* стоји *се*, које ће јамачно бити штампарска погрјешка.

неки данашњи наши књижевници (још и у Србији!) пишу *Ужица* мјесто *Ужице*! И опет се наши књижевници срде кад им се рече да кваре језик!

Осим ова поменута два списатеља додаћу овдје још неколико стихова из *Roxalie Antuna Kanislicha*, која је штампана у Бечу 1780 године (дакле опет три године прије прве књиге Доситијеве). Ево:

За тим ја зазивах зору, како рекох,
Јер још не просива будући далеко.
Сини зоро, сини; кад ме бижи санак,
Ти ми мрак измини водећ били данак.
Тако ти сунашца и данка, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.
Једа те сан тавни, да на ружа[1]) спава,
Он мој злотвор главни, јоштер задржава?
Тако ти сунашца и данка, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.
Једа се одиваш и китиш за гором,
Или се умиваш румениме морем?
Што ми се умиваш? липа си и чиста,
Што ми не просиваш? о липото иста!
Тако ти сунашца и данка, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.
Ах! устани гори, и за свитлост танку
Јутрња отвори враца малом данку.
Тако ти сунашца, отвори, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.

Ова су сва три поменута списатеља Славонци; ево ћу још додати пошљедњу пјесму (икони мајке Бо|жије у Сињу) 26 Далматинскога Фратра Петра Кнежевића из његове књиге: „Pisme duhovne razlike,“ која је наштампана у Млецима 1765 (дакле опет прије прве књиге нашега Доситија). Ево те пјесме:

Уресу Сињски, и мајко чудеса,
Краљице земље и свију небеса,
Прими труд ови, кога дуг мој нови
Поклања теби.

---

[1]) Овако управо без *x*.

Сву помњу моју ставио сам био,
Потпуно да би тебе пофалио,
И да сва твоја каже слабост моја
Изврсна чуда.

А тко ће чуда сва сказати твоја,
Кад су толика да им није броја?
Свак дан се чују, и свуд прогласују
Милости нове.

Нека ји кажу који боље знају
И нек ти дужне пофалности дају,
Јер моје знање и слабо слагање
Задоста није.

А и ја пака, кад би милост крио,
Коју ми даде, нехаран би био,
Јер слип будући, а тебе зовући,
Ево сад видим.

Задости видим, и фалу ти дајем,
И колик могу, фалит не пристајем,
А ти ми прости, ак' од тебе дости
Рекао нисам.

27 Молим те да труд ови благосовиш,
И сврху мене благослов поновиш,
Да сина твога спаситеља мога
Из срца љубим.

Да га повољно нигда не вридим,
А посли смрти да г' у рају видим,
Гди шњим прибиваш, и сидећ уживаш
Раскошја вичња.

XLVII

[У 76. броју Гајевих „Narodnih Novina“* *за год. 1850., у подлиску, под именом* Poučiteljni zabavnik, *штампано је ово:]*

Kao što je sloga svakoga većega napredovanja duša i glavni 215a
uviet, tako je naročito sloga u načinu pisanja ako ne neobhodna pogodba, a ono zaista najveća poluga krepčiega napredka književnosti. Predpolagajući, da namiera niže stavljenoga nama iz Beča poslanog dogovora i š njim skopčanih pravilah nije druga, već da se uvede jednakost u načinu pisanja medju našima spisateljima, priobćujemo ga domorodnomu čitateljstvu na razsudjenje. Vrieme će na skoro pokazati jeda li je ovaj priedlog praktičan i vodi li u današnjem našem položaju k ožudjenoj slozi i jednakosti, ili pako naprótiv još k većemu ciepanju i književnom razdoru. Književni dogovor i pravila, stavljamo ovdie sasvim točno polag rukopisa od slova do slova bez ikakve i najmanje promiene.

KNJIŽEVNI DOGOVOR

Dolje potpisani znajući da *jedan* narod treba *jednu* književnost da ima, i po tom sa žalosti gledajući, kako nam je književnost raskomadana, ne samo po bukvici, nego još i po jeziku i po pravopisu, sastajali smo se ovijeh dana, da se razgovorimo, kako bismo se, što se za sad više može u književnosti složili i ujedinili. I tako smo:

1. Jednoglasice priznali, da ne valja miješajući narječja graditi novo, kojega u narodu nema, nego da je bolje od narodnijeh narječja izabrati jedno, da bude književni jezik; a to sve a) zato, što nije moguće pisati tako, da bi svak mogao čitati po svojem narječju, b) zato, što bi svaka ovakova mješavina, kaono ti ljudsko djelo, bila gora od kojega mu drago narodnoga narječja, koja su djela božija, a c) i zato, što ni ostali narodi, kao n. p. Nijemci i Talijani, nijesu od svojijeh narječja gradili novijeh, nego su jedno od narodnijeh izabrali, te njim knjige pišu.

[* **Narodne novine.** God. XVI. Učrednik i izdavatelj Dr. *Ljudevit Gaj.* Bèrzotiskom narodne tiskarnice Dra Ljud. Gaja u Zagrebu. — На табаку, у три ступца, бр. 300, стр. 832.]

2156 2. Jednoglasice smo priznali, da je najpravije i naj|bolje primiti južno narječje, da bude književno, i to a) zato, što najviše naroda tako govori, b) što je ono najbliže staromu slavenskom jeziku, a po tome i svijema ostalijem jezicima slavenskijem, c) što su gotovo sve narodne pjesme u njemu spjevane, d) što je sva stara dubrovačka književnost u njemu spisana, e) što najviše književnika i istočnoga i zapadnoga vjerozakona već tako piše (samo što svi ne paze na sva pravila). Po tom smo se složili, da se na onijem mjestima, gdje su po ovome narječju dva sloga (syllaba), piše *ije*, a gdje je jedan slog, ondje da se piše *je* ili *e* ili *i*, kako gdje treba, n. p. *bijelo*, *bjelina*, *mreža*, *donio*. A da bi svak lakše mogao saznati, gdje su po ovome narječju dva sloga, gdje li je jedan i gdje treba pisati *je*, gdje li *e*, gdje li *i*, zamolili smo svi ostali g. Vuka Stef. Karadžića, da bi napisao o tome glavna pravila, koja su dolje priložena.

Ako li kogod iz kojega mu drago uzroka ne bi htio pisati ovijem narječjem, mi mislimo, da bi i za narod i za književno jedinstvo najprobitačnije bilo, da piše jednijem od ostala dva narodna narječja, kojijem mu je volja, ali samo da ih ne miješa i ne gradi jezika, kojega u narodu nema.

3. Našli smo za dobro i za potrebno, da bi i književnici istočnoga vjerozakona pisali *x* svuda, gdje mu je po etimologiji mjesto, kao što oni vjerozakona zapadnoga pišu *h*, i kao što narod naš obadva vjerozakona na mnogo mjesta po južnijem krajevima govori.

4. Svi smo priznali, da *h* u samoštavnijeh imena na kraju u rod. mn. ne treba pisati, jer mu ondje ni po etimologiji, ni po općenome narodnom govoru, ni po starome slavenskom jeziku, ni po ostalijem današnjijem jezicima slavenskijem nije mjesta. Mi smo se opominjali, da će se naći književnika, koji će reći, da bi ovo *h* samo zato valjalo pisati, da se ovaj padež razlikuje od ostalijeh, ili najposlije, da bi ove razlike radi mjesto *h* valjalo pisati kakav drugi znak. Ali jedno zato, što se u
215в mnogijeh riječi ovaj padež po sebi razlikuje (n. p. *ze|malja*, *otaca*, *lakata*, *trgovaca* i t. d.), a drugo, što u nas ima i drugijeh padeža jednakijeh, pa ih u pisanju nikako ne razlikujemo, i što ovakovijeh stvari ima mnogo i u drugijeh naroda, — mi smo svi pristali na to, da se ni *h* niti ikakav drugi znak na pomenutome mjestu ne piše, osim samo kad se iz smisla ne bi moglo razumjeti, da riječ stoji u rod. mn., da se naznače akcenti (koje će nam valjati činiti i u ostalijem ovakovijem dogagjajima).

5. Svi smo jednoglasice pristali, da se pred *r*, gdje ono samo sobom slog čini, ne piše ni *a* ni *e*, već samo *r* neka stoji (n. p. *prst*), i to *a*) zato, što narod tako govori, *b*) što književnici istočnoga vjerozakona svi tako pišu (osim jednoga, dvojice), *c*) što i Česi tako pišu, *d*) što su i mnoge slavenske knjige glagoljskijem slovima tako pisane, *e*) što se sad dokazuje, da ni u starome slavenskom jeziku na ovakijem mjestima nije trebalo pisati jerova ni kod *r* ni kod *l*, jer su ova oba slova na ovakijem mjestima bila samoglasna, kao i u Sanskritu.

Ovo smo dakle za sad svršili. Ako da Bog, te se ove misli naše u narodu prime, mi smo uvjereni, da će se velike smetnje književnosti našoj s puta ukloniti, i da ćemo se k pravome jedinstvu mnogo približiti. Za-

to molimo sve književnike, koji upravo žele sreću i napredak narodu svojemu, da bi na ove misli naše pristali, i po njima djela svoja pisali.

U Beču 28. ožujka p. n. 1850.

Ivan Kukuljević, s. r.
Dr. Dimitrija Demeter, s. r.
I. Mažuranić, s. r.
Vuk Stef. Karadžić, s. r.
Vinko Pacel, s. r.
Franjo Miklošić, s. r.
Stjepan Pejaković, s. r.
Gj. Daničić, s. r.

GLAVNA PRAVILA ZA JUŽNO NARJEČJE.

Kao što je mnogo puta napominjano glavna je razlika u 216a
jeziku našemu u izgovaranju onijeh glasova, koji se u slavenskom jeziku pišu sa slovom ѣ; i po tome izgovaranju jezik se naš dijeli na tri glavna narječja, t. j. *istočno, južno* i *zapadno*.

U *istočnome* se ovaj slog izgovara kao *e*, n. p. *vera, seme, koleno, ded, devojka, dete, seno, belo, lepo, nesam, sejati, smejati se, želeti, voleti, videti, vrteti, gde, ovde* i t. d. Ovako je u mnogijem riječima i u današnjemu slavenskom jeziku *e* mjesto *ѣ*, n. p. песокъ, млеко, a osobito poslije *r*, n. p. время, пре (прекрасный), предъ, престолъ, i t. d.

U *zapadnome* se izgovara svuda kao *i*, n. p. *vira, sime, kolino, did, divojka, dite, sino, bilo, lipo, nisam, sijati, smijati se, želiti, voliti, viditi, vrtiti, gdi, ovdi* i t. d.

U *južnome* pak izgovara se od više ruku:

1. Gdje se u istočnome i u zapadnome na ovijem slogovima glas ne oteže (nego ili se izgovara oštro sa znakom ` ili ", kao n. p. *sèmica* i *sìmica*, die Meise i *sȅmica* i *sȉmica*, die Laube, ili samo polako bez ikakoga akcenta, kao n. p. *ùveriti* i *ùviriti*), ondje se izgovara kao *je*, n. p. *vjera, sjeme, pjevati, cvjetovi, bježati, sjenica, uvjeriti*, i t. d.

2. U ovome dogagjaju kad je ovaj slog poslije *d, l, n* i *t*, onda se svuda (kao i u slavenskome i ruskome jeziku što mi čitamo) pretvori *l* u *lj* a *n* u *nj* (n. p. *ljeto, njedra*), a po mnogijem mjestima (kao n. p. u Hercegovini i u Crnoj gori) *d* u *gj*, a *t* u *ć*, n. p. *gjed*, *gjevojka*, *gjeca*, *vigjeti, ovgje, ongje; vrćeti, lećeti, ćerati*, i t. d.; po nekijem pak mjestima, osobito k zapadu (kao u Dubrovniku i u Bosni — osobito po

varošima) ova se dva slova ne pretvaraju, nego se govori: *djed*, *djevojka*, *djeca*, *vidjeti*, *ovdje*, *ondje*; *vrtjeti*, *letjeti*, *tjerati*, i t. d.; i za ovo moglo bi se reći, da je gragjanski ili
2166 gospodski go|vor južnoga narječja, koji mi velimo, da bi trebalo uzeti za književni jezik u svemu narodu našemu.

3. Poslije *r* izgovara se u ovome dogagjaju kao *e*, n. p. *pred*, *preko*, *pretopiti*, *sreća*, *vreća*, *ždrebeta*, *jastrebovi*, i t. d. Istina, da sam ja u Tršiću još u djetinjstvu slušao *rječit*, *grješnik*, *grješnica*, ali u Dubrovniku i u Crnoj gori govori se *grešnik*, *grešnica*, i t. d. Ovako su i Rusi u današnjemu slavenskom jeziku na ovakijem mjestima pometali *e* mjesto *ѣ*, kao što je malo prije napomenuto.

4. Gdje se u istočnome i u zapadnom narječju na ovijem slogovima glas oteže (sa znacima ^ ili ´), ondje se svuda izgovara kao *ije*, n. p. *dijete*, *sijeno*, *bijelo*, *lijep*, *nijesam*, *riječ* i t. d.

Tako se po ovijem pravilima govori, koje mnogi naši književnici još nikako ne mogu, da razumiju, n. p. *dijete* i *djeteta* (ili *gjeteta*) i *djeca* (ili *gjeca*), *lijepo* i *ljepše* i *ljepota*, *vrijeme* i *vremena* i *vremenit*, *sijeno* i *sjenina*, *prelaziti* i *prijelaz*, *pretopiti* i *prijetop*, *prevariti* i *prijevara*, i t. d.

Kao što se kaže, da nikakoga pravila nema bez iznimke, tako se i protiv ovoga pravila nalazi nekoliko riječi, u kojima se slogovi izgovaraju kao *jê* mjesto *ije*, i to je u rod. mn. kod onijeh riječi, koje se u imen. (nominat.) izgovaraju sa *jě*, n. p. *dȉělo djêla*, *mjȅsto mjêsta*, *vjȅra vjêra*, *zdjȅla zdjêla*, i t. d. Ako bi se našla još koja riječ, da se gdje i u imen. (nominat.) ovako izgovara, u onoj ne bi niko pogriješio, kad bi napisao *ije* mjesto *je*.

5. Pred samoglasnijem slovima i pred *j* (po slavenskome pred *я* i *ю*) izgovara se kao *i*, n. p. *vijati*, *sijati*, *smijati se*, *Biograd*, *izio* (izjela), *vidio* (vidjela) i t. d.

Kad pomislimo, da svaki književnik zakona istočnoga zna ili da *mora* znati, gdje bi po slavenskome jeziku valjalo pisati *ѣ*, a tako svaki književnik zakona zapadnoga, da zna ili da
216в *mora* znati, gdje bi po dojakošnjemu| pisanju mnogijeh valjalo pisati *ě*, a uz to svi da znadu ili da moraju znati, s kakijem se glasom koja riječ u narodu izgovara, onda se slobodno može reći, da svaki odmah bez ikakoga učenja može znati, ne samo kako se koja riječ po južnome narječju izgovara, nego i u onijem riječima, gdje se *ѣ* ili *ě* izgovara kao *ije*, na kojemu je slovu i kakav akcenat, n. p. po slav. *лѣкъ*, po istoč. *lêk*, po

zapad. *lîk*, a po juž. *lȉjek*; tako slav. *лѣчити*, istoč. *léčiti*, zapad. *líčiti*, juž. *lijèčiti*; tako gdje je god u istočnome narječju na *e* i u zapadnome na *i* znak ˆ, ondje je u južnome oštri (˝) na *i*, a gdje je u istočnome na *e* i u zapadnome na *i* znak ´, ondje je u južnome malo slabiji (`) na *e*.

Osim naznačenijeh ovdje mjesta još se u južnome narječju izgovara *ije* (mjesto *i* u obadva druga narječja): 1) u imena pridav. (adject.) i u zaimen. (pronom.), koja se kao i ona sklanjaju, u rod. mn., n. p. *dobrijeh*, *našijeh*, *ovijeh* i t. d. 2) u ovijeh riječi muškoga i srednjega roda u tvor. jedn. (inst. sing.), i u dat. tvor. i skaz. mn. (dativ. inst. i loc. pl.) sva tri roda, n. p. *dobrijem čovjekom*, *djetetom*, *dobrijem* i *dobrijema ljudima*, *ženama*, *selima* i t. d. U našijem narodnijem pjesmama južnoga narječja, gdje je od ova dva sloga valjalo načiniti jedan, ondje se na pregjašnjijem mjestima izostavlja *i*, pa ostaje samo *je*, kao n. p. *d'jete*, *gn'jezdo*, *b'jelo*; u ovijem pak padežima izostavlja se *je*, te ostaje samo *i* po izgovoru drugijeh narječja, n. p. *ovih*, *tim*; a i u govoru po naj južnijim krajevima (kao n. p. u Dubrovniku i u Crnoj gori) kad bi ko rekao n. p. *dobrim*, *dobrih*, *dobrima*, ne bi bilo ništa osobito; za to mislim, da bi književnici, koji bi voljeli u ovome ne držati se južnoga narječja, mogli (za sad, dok se ne bi što drukčije u dogovoru odredilo) i u prozi pisati ili samo ovako (*dobrim*, *dorbih*, *dobrima*), ili miješati i jedno i drugo (*dobrim* i *dobrijem*, *dobrih* i *dobrijeh*, *dobrima* i *dobrijema*), kao n. p. što se govori i piše *mojega* i *moga*, *mome* i *mojemu* i t. d.

Vuk Stef. Karadžić.

[„Književni dogovor“ *штампан је и на стр. V.—VIII.* „Jurid.-polit. Terminologie für die slav. Spr. Oesterreichs,“ Wien, 1853. (*у предговору д-ра Димитрија Деметра*) *и у* Književnik-*у за 1864., у чланку Јагићеву* „Naš pravopis,“ *стр. 179.—180. Сама пак* „Glavna pravila za južno narječje“ *штампана су, старим правописом, у* Шумадинци *за 1850., бр. 13., под натписом* „Како се гди говори,“ *с овим разликама: нема прве четири врсте, те почиње:* У источноме се нарѣчію овай слогъ (кои се у славенскомъ пише са ѣ) изговара“ и т. д.; — *нема латинских термина за поједине падеже, а на једном месту* (*стр. 303, 7*) *замењено је:* u imena pridav. (adject.) i u zaimen (pronom.) = у имена прил. и у мѣстоим.; *нема рéчӣ:* само *и* као *у реченици:* па остаје само *је*, као н. п. *и т. д.* (*овде стр. 303, 16*), *па нема ни речи:* добрих и добријех *у претпоследњој реченици* (*у загр.*), *ни* и т. д. *на крају чланка*; за то мислим (*овде стр. 303, вр. 21*) = за то ја мислим; *место* још *свуда је* іошть; *на стр. 50б* (*овде 302.*) госпоски *без* д.]

XLVIII

[90] ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

ПОСЛАНИЦА АНТУ КУЗМАНИЋУ У ЗАДАР.

[Шести чланак у I. св. Миклошићеве **Slavische Bibliothek**,* *стр. 90.—96.]*

Мили и многопоштовани Господине и пријатељу!

Опомињући се једнако Ваше пријатељске љубави коју сте ми ту, готово прије десет година, показивали, и Ваше ревности к нашему народу и језику, често сам мислио да Вам што пишем, пак ме је све којешта задржавало и разбијало, а сад сам се ево једва наканио. Немам вам шта писати ни за какву своју или Вашу потребу или корист, него ћу да Вам кажем неколико ријечи о нашој књижевности.

Ја сам випе читао шта се против *Зоре Далматинске* писало него ли шта је она говорила против данашњега Загребачкога правописа. И о томе ћу овдје у кратко да Вам кажем своје мисли.

Ако ви, т. ј. Анто Кузманић и остали његови земљаци и једномишленици који пишу чланке за Зору Далматинску, за то не примате Загребачкога правописа што очекујете да се какав бољи почне, онда имате са свијем право, и држите се тако; ако ли га за то не примате што сте ради с тијем данашњијем својијем да останете за свагда, онда бих вам ја

[* **Slavische bibliothek** oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte herausgegeben von *Fr. Miklosich*. Erster band. Wien bei Wilhelm Braumüller 1851. — Об. 8°, стр. 321, 2 листа и 1 таблица.]

рекао да тај садашњи одмах оставите и Загребачки да примите. Ви сте видјели из оне моје прекланьске књижице (*Писма високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу о Српскоме правопису* и т. д. на стр. 19, 20 и 21), а видјећете и сад из моје посланице Вјекославу Бабукићу која је наштампана у *Колу* (књига IV., на страни 72—79) шта ја 91
мислим за данашњи Загребачки правопис; и на свршетку ове године надам се показати оглед или пробу од новога правописа и начина писања за јужне Славене закона Римскога.[1])

Правопис није најмања ствар у писању никаквога језика, и који говоре да јест, они највећу вриједност у њему налазе, па онако само говоре да би се остало при староме макар како био рђав, тежак и несавршен. Дужност је дакле свију списатеља и књижевника, особито у почетку књижевности, и за то старати се да се начини и прими правопис што је могуће лакши и савршенији или, најкраће рећи, према својству језика којијем се пише. Али говорећи да је правопис овако велика ствар, ја не мислим нити кажем да је он једина потребност у књижевности, или да је он и језик све једно: правопис је друго а језик друго. И најгоријем се правописом може за невољу лијепо писати (што се тиче знања језика и његове чистоте и љепоте), а тако се и у најбољему правопису познаје незнање и грђење језика.

Ово је до сад био све говор за *правопис*, а сад ћу да Вам кажем што и за *језик* Ваш и Загребачки, и то највише што се тиче нарјечија. Ви видите у поменутој мојој књижици и у посланици В. Бабукићу да ја мијешање нарјечија у писању држим за *кварење језика*, и по томе мислим да је боље, правије и паметније писати н. п. *dite*, *lipo*, *lin*, *grih*, *prid*, *nasrid*, *sridina*, *potriba*, *siati* (или *sijati*), *viati* (или *vijati*), него ли *dĕte* (или *djete*), *lĕpo* (или *ljepo*), *lĕn* (или *ljen*), *grĕh* (или *grjeh*), *prĕd* (или *prjed*), *nasrĕd* (или *nasrjed*), *srĕdina* (или *srjedina*), *potrĕba* (или *potrjeba*), *sĕjati* (или *sjejati*), *vĕjati* (или *vjejati*) и т. д. За то велим да је ово прво боље и паметније, јер је оно по нарјечију које се у народу говори, а оно друго није ни по каквоме, него по вољи неколико људи, који градећи ново нарјечије, којега у народу нема никако, кваре народни језик и грде његово благогласје. Кад би моји

---

[1]) Ја сам ово одавно смислио, али ни до данас (1850) још нијесам имао кад написати и наштампати.

92 једновјерци| знали управо цијенити свој народни језик, и поштовати његова својства и правила, ово би *прави* узрок био да се срде и вичу на Загрепчане; али, по несрећи језика нашега, њих *највише* мисле и раде као и Загрепчани. *Највише* велим за то, јер сам увјерен да их међу њима има који мисле управо овако као и ја; а било би неправда рећи да и Загрепчани у овоме послу сви мисле онако као В. Бабукић (у лањскоме Календару на стр. XXXI — и у поменутоме Колу), јер их и међу њима познајем који такођер мисле као и ја; и, ако у свачему правда и истина кад тад мора надвладати, за цијело се можемо надати да ће их на све стране бивати све више и више.

Само два узрока могу бити за што ови књижевници наши воле кварећи језик градити ново нарјечије, него ли писати нарјечијем које се у народу говори: 1) или за то што мисле да ће свакоме бити жао у писању књига своје нарјечије оставити и друго примити, па тако мијешајући мисле да угоде свима; 2) или што не знаду свију разлика јужнога нарјечија, које се највише жели узети за опћено књижевно, па мјесто незнање своје да признаду и да науче оно што не знаду, они би ради да се њихово незнање прими за знање и за науку. У кога је узрок оно *прво,* и не може се привољети да пише другијем нарјечијем *своје рођене браће,* као н. п. што су се привољели Нијемци и Талијанци, такови би чинио много паметније и љубави к себи и својини приличније да пише нарјечијем својијем (као што су гдјекоји паметни и чинили), него ли да кваре и своје и оно своје браће рођене, и тако осим штете коју чини језику, још да се срамоти чинећи оно што је против здравога разума, и тако против мисли свију паметнијех људи. У кога ли је узрок оно *друго,* он још мање има право, једно за то, што је сто пута мања срамота своје незнање признати него ли га под знање и другима за науку наметати, а друго, што је то тако лasно да га књижевник наш може научити без и каке муке. Најприје се мора помислити да сваки наш књижевник закона Грчкога зна гдје
93 по Славенскоме језику ваља| писати *ѣ*, а тако књижевник Римскога закона да зна гдје ваља писати *ě*: који то зна онај већ познаје сва мјеста на којима се по сјевероисточноме нарјечију говори *е,* а по западноме или, управо рећи, Чакавачкоме *и,* а кад ово зна, онда нека упамти и то: гдје се год оваково *е* или *и* изговара дугачко (са знаком ´ или ^)

ондје је по јужноме нарјечију *ије* (два слога), који се пак слогови изговарају оштро (са знаком ` , *вѐра, вѝра*) или без и каква ударања гласом (*ѝверити, ѝвирити*), ондје се у јужноме нарјечију изговара *је,* осим слогова у којима је *л* или *н* пред *је,* гдје се *ј* са *л* слије у *љ,* а са *н* у *њ,* па остане те се изговара само *е,* као и послије *р* понајвише, н. п. *вријеме* и *времена, сриједа* и *средина, напријед* и *пред* и т. д. По овоме може и Сријемац и Ресавац и Лијевчанин и Брачанин и сваки други научити врло ласно гдје се у јужноме нарјечију изговара *је* гдје ли *ије*; а гдје се одступа од овога (као и од другога готово свакога) главнога правила, оне ријечи ваља научити особито. Кад туђе језике уче људи који не мисле бити списатељи, како не би својега учили они који хоће њиме књиге да пишу, и народ да уче? Без науке се не може знати ни гдје је мјесто слову *ѣ* ни слову *ě,* и за то у овоме има погрјешака и у мојијех једновјераца (у писању *ѣ*) и у Загрепчана (у писању слова *ě*). Овдје сад није мјеста, а други пут ја ћу се и више потрудити да облакшам труд онима који то желе научити (шаљем Вам уз ову посланицу и неколика листа из одговора на *Ситнице језикословне,* на којима ћете наћи мало више о овоме послу, али опет не ћете све).

Тако кад бисте ви и примили Загребачки правопис, ја мислим да не би требало и нарјечије њихова писања да примите, него за сад још да останете с тијем својијем, само у осталоме да се старате књижевни језик да вам се приближује к опћеноме говору народа нашега. И тако бих вам рекао, одмах да изоставите *h* у род. мн. код имена самоставнијех и *a* или *e* испред *r* гдје оно слог чини, н. п. мјесто *barvanah* или *bervanah* да пишете *brvana* и т. д. Ви бисте у овоме сад претекли Загрепчане, јер ће и они то (као и *sreća*, м. *srěća*, и *pred* м. *prěd* и т. д.) морати примити кад тад, већ ако да им буде драго уз пркос једнако радити против разума и слоге. Пишући тијем својијем нарјечијем истина не можете се надати да ће се оно примити да буде опћено књижевно јужнијех Славена, само ћете се моћи изговарати против Загрепчана да пишете нарјечијем којијем се у народу говори; ако ли бисте хтјели пристати и могли се сложити да почнете Зору Далматинску писати чистијем јужнијем нарјечијем народа нашега (као и ја *ово* што пишем, и као што су и Дубровчани писали, само што они нијесу имали савршена правописа по коме би се могло свуда онако читати као што је

94

говорио онај који је писао), онда бисте ви много правије имали звати Загрепчане у слогу и кривити их што у њу не пристају, него ли што сад они вас зову и криве; онда би постали први пошљедњи и пошљедњи први. Кад би се Зора Далматинска поправила макар на који од ова два начина, онда би се и Загребачке народне новине с Даницом морале на боље промијенити и већма у памет узети него до сад. Ја ово нити говорим за љубав Вама и Зори Далматинској нити уз пркос Загрепчанима и њиховијем новинама, него само што желим да би се гдјегод у књижевности нашој почело радити управо као што треба, дакле за љубав нашега заједничкога језика, наше књижевности и *слоге* у њој, али *слоге* на *паметан* и *добар* начин; јер колико је год добро и корисно у добром дјелу пристати у слогу, толико је и у рђаву не пристајати.

За сад нека буде доста. Ако Вам ово буде по вољи, може бити да ћу Вам у напредак написати што и више о овоме послу. Ако нађете да је ова моја посланица вриједна да се наштампа у Зори Далматинској, молио бих Вас да је наштампате овијем истијем нарјечијем као што је написана, а правописом какијем Вам драго. Ако мислите да оваке ствари могу што помоћи нашој књижевности у Далмацији, онда не би с горега било да прештампате у Зори и оно све што сам ја у поменутој књижици казао о овоме дјелу, а тако и из Кола ону посланишту моју В. Бабукићу. В. Бабукић у својијем одговорима има само право у томе да је *na mjesti* (мјесто *na mjestu*) Крањски, а у осталоме свему он правдајући себе и друге а мене тобоже поправљајући, учинио је *нове погрјешке* горе од онијех које сам ја напомињао, н. п. он би, и други сватко, могао само онда казати да је *мјеста* (gen. pl.) у мене *погрјешка* кад би народ изговарао *мијеста*; а кад бих ја хтио да се моје *мјеста* чита *мијеста* онда би ми се могло рећи *да се ни по мојој ортографији не може без погађања право читати.*[1]) Шта ли је он против мене доказао за Гундулићево *ah* и *čiet*? Јели *čiet* један слог или су два, и иде ли *ah* у размјер или не иде? Ако ријечи мојијех није разумио, како је могао другоме подсмијевати се за оне ријечи којијем смисла не разумије?!!!

---

[1]) Ја сам сам још одавно мислио не само за *мјȇста* (у род. мн.) него и за *дјȇла* и *вјȇра* и *љȇта* и т. д., али сам тако чуо да се у народу говори, а *мијеста, дијела, вијера, лијета*, нијесам никад; а ја не пишем како мислим по мојој вољи да би ваљало говорити, него како се говори.

То је право чудо, а не оно што сам ја казао. По каквој ли је *етимологији h* у род. мн. код имена самоставнијех? ваља да је тако у Славенскоме језику, или у Пољскоме, или у Чешкоме, или у Крањскоме, или у Чакавачкоме, или у Кекавачкоме?!!! Од *донесем* каже се *донијети* (и *донести*), тако и у првоме лицу прош. времена *донесох* и *донијех*, али у другоме и трећему лицу јед. броја не каже се *доније* него само *донесе* (и мјесто овога је у мојој граматици пред рјечником на страни LXIV *доне* штампарска погрјешка, као и LIV мјесто LXIV). И ја мислим да Гундулића већма цијеним и поштујем кад кажем да је и он сам знао да ово не ваља (као ни *тлача* мјесто *тлачи*, и *неби* м. *небу*[1]) и т. д.), па да је писао само за| невољу ради сликова (или рима) као што је било ушло 96
у обичај те су и остали сви чинили, него ли В. Бабукић доказујући да је он то за добро и правилно држао, као и сам што држи. Ако смо ми ради да се и у нашему језику правила један пут изнађу и утврде, онда ваља да се оканимо овакога правдања погрјешака, и својијех и туђијех, него мјесто тога да их признајемо, и од другога, био он ко му драго, да примамо оно што не знамо; ако ли то не учинимо, онда ће до вијека у језику нашему бити све добро и правилно како-год ко по вољи и незнању своме хоће и воли.

У Бечу 21|9. Јунија 1847.

Вук Стеф. Караџић.

Ова је посланица назначенога дана и године послана Анту Кузманићу и знам за цијело да му је дошла у руке, али зашто је није хтио наштампати, то он зна.

У Бечу 8. Февр. 1850.

В. С. К.

---

[1]) Са свијем онијем примјерима („*s nebi, k nebi, na nebi, pod nebi*“) мени Бабукић није доказао да је *nebi indeclinabile*, него мислим: 1. *s nebi* и *pod nebi* узето је као да би се у нас *небо* звало *неб* женскога рода, и то је оно за што не ваља| (јер се тако не говори); 2. кад је Крањски *na mjesti* (мјесто нашега 96
na mjestu), онда може тако бити и *na nebi* и *k nebi* (мјесто *na nebu* и *k nebu*).

XLIX

ПРИМѢТВЕ

НИКАНОРА ГРУИЋА, АРХІМАНДРІТА КУВЕЖДИНСКОГА,

НА ПРЕВОДЪ

НОВОГА ЗАВѢТА,

КОИ Є

ГОСПОДИНЪ ВУКЪ С. КАРАЏИЋЪ ПИСАО,

И У БЕЧУ У ШТАМПАРІИ ІЕРМЕНСКОГА МОНАСТИРА ПЕЧАТАО

1847.

У ЗЕМУНУ,

КЊИГОПЕЧАТНЯ І. К. СОПРОНА,

1852.

[На 8-ни, 1 л., 138 стр. и 1 л.]

[На стр. 1. говори о изразу, који је Вук употребио: Свето Јеванђелије, *па прелази на:]*

ОТЪ МАТѲЕА.

2

ГЛАВА I.

Стихъ 1. племе исуса христа, сина давида аврамова сина.

„*Племе Исуса Христа*“ — то управо значи: породица Исуса Христа. — Кадъ се каже племе овога или онога, онда се увѣкъ узима онай, о коме се каже, да є нѣгово племе, за стабло или за родоначелника племена, а нѣгово племе зову се они, кои одъ нѣгъ произилазе; н. п. кадъ се каже: племе Іаковлѣво, разумѣваю се они, кои одъ Іакова

произлазе, и то є правый, и првый смысао те рѣчи; — а значи кадикадъ предке и потомке и све гране родбине са стране, али онда се мыслимъ у множественоме числу додае име стабла, н. п. племе Васоевића. — Овдѣ се именуе Іисусъ Хрістосъ: дакле онъ се мора узети за стабло племена; єръ се каже, да є племе нѣгово; тако овай преводъ наводи насъ на ту мысао: да сви они, кои се до 16. Стиха брое, произилазе одъ Іисуса, и да су потомцы Іисусови. — Но ако то и небы помысліо нитко сбогъ тога, што се одма додае „*сина Давида,*“ а сынъ спада међу потомке, а не међу предке; може друго што помыслити, т. є. то, да є Іисусъ имао жену и дѣцу, кадъ се о нѣму каже да є имао племе. — У тексту стои: „книга родства Іисѹса Хрїста — *Βίβλος γενέσεως* — liber generationis,“ то значи по моме мнѣнію, „*порекло Іисуса Хріста,*“ или „*књигу порекла Іисусова,*“ т. є. одъ кога племена Хрістосъ по човечеству произлази, а то ніе „*племе*“ нѣгово. — „*Сина Давида Аврамова сина.*“ — Ово є преведено противу яснога смысла св. Писма. — У Мойсею I. Гл. 17, С. 5. говори Богъ Авраму: „И не- 3
наречетсѧ ктомѹ имѧ твоє Аврамъ, но бѹдетъ имѧ твоє Авраамъ, ꙗкѡ Отца многихъ ꙗзыковъ положихъ тѧ“ и нећe се звати одсада име твоє Аврамъ, но бытће име твоє Авраамъ, єръ за Отца многи Народа поставихъ те; и гдѣ се годъ послѣ тога споминѣ у Старомъ, и Новомъ Завѣту свагдѣ се пише Авраамъ нити се може другачіе писати, єръ є онъ одъ Аврама постао Авраамъ. — И я мыслимъ, кадъ є задржано у преводу кодъ „Наасона“ два *а*, и кодъ „Вооза“ два *о*, кое ніе Богъ тако назвао; зашто ніе задржано и кодъ „Авраама“ два *а*, кога є Богъ тако назвао. А то ништа несмета, што у нашемъ народу има то име „Аврамъ,“ єръ друго є *Аврамъ*, а друго є *Авраамъ*, и у овомъ тексту ово є последнѣ требало задржати, ма да се нитко тако кодъ насъ незове.

[Из ове главе претреса и ове реченице: у ст. 18.: Нађе се да је она трудна од Духа Светога; *у ст. 19.:* А Јосиф муж њезин, будући побожан; *у ст. 20.:* Јер оно што се у њој заметнуло од Духа светога; *у ст. 23.:* Ето, дјевојка ће затруднѣети, и родиће сина, и надјенуће му име Емануило.*]*

ГЛАВА II. 5

С. 1. А КАД СЕ РОДИ ИСУС У ВИТЛЕЈЕМУ ЈУДЕЈСКОМЕ, ЗА ВРЕМЕНА ЦАРА ИРОДА, А ТО ДОЂУ МУДАРЦИ ОД ИСТОКА.

„*За времена цара Ирода.*“ То є добро Српски речено; али ондѣ стои „во дни, in diebus, *ἐν ἡμέραις*,“ у дане. И овай начинъ изражаваня, кои ондашнѣмъ вѣку одговара, треба у преводу да се задржи, као што є задржано у Апостолу Павлу ко Евр. Г. 5. С. 7. „*у дане тијела својега.*“ А тко толкуе обширніе текстъ, тай ће казати, да то значи у време, или за времена. „*Мудрци*“ то є рѣчь наликъ на непристойну и оныма се обычно дае, кои се чине да су паметніи одъ други людій; — я самъ чуо и узрокъ, зашто ій тако зову; али се овдѣ неможе напоминяти. — А я незнамъ, како се и производи та рѣчь, кадъ є одъ „ведаръ“ *ведрацъ*, одъ „свѣталъ“ *свѣтлацъ*, одъ „тѣсанъ“ *тѣснацъ*, одъ „прѣсанъ“ *прѣснацъ*, валяда и одъ „мударъ“ треба да буде *мудрацъ*, — єръ овако

„*мударацъ*“ морало бы се одъ суштествителнога каквога извести, као што се одъ коза, козаръ, козарацъ — одъ кућа, покућаръ, покућарацъ. —

6 С. 9. и они саслушавши цара, пођоше.

„*Пођоше*“ по овой рѣчи судећи, незна се, єсу ли мудраци отишли одъ Ирода, или нису; єръ тко пође тай ніе отишао, него є остао ондѣ, гдѣ є; „*пођоше*“ то значи, да су се кренули были, али нису отишли, него су остали. — А у тексту стои „ндоша ἐπορεύθησαν profecti sunt“ кое значи „*отидоше.*“ —

7 С. 13. — — па бјежи у мисир, и буди онамо.

Овдѣ є употребљно „*Мисиръ*“ у мѣсто „Египатъ.“ — Исторія, коя приповѣда шта се гдѣ догодило, мора у приповѣданю употребити оно име свакога мѣста, кое є име носило мѣсто онда, кадъ се у нѣму или на нѣму што догодило: и та се имена мораю увѣкъ задржати, макаръ да се послiе и сто пута мѣняю; єръ то су управо особитости свакога вѣка, кое се несмію ни єдномъ вѣку одузети. — Тако и свештена Исторія има свою Географію, и у ньой се мораю свію мѣста имена задржати онако, као што су се звала мѣста онда, кадъ су се свети догађаи на ньима сбыли. У св. Писму Н. Завѣта написано є име „Египатъ“ ово се по моме мнѣнію мора и у преводу задржати. — „*И буди онамо.*“ Истина да се такій изражай кадикадъ чує кодъ простога Народа; али ніе све правилно, што се кодъ простога Народа чує. Я мыслимъ да се тако по правилномъ говору Србскомъ неможе рећи; єръ кадъ се каже „*онамо,*“ онда се увѣкъ разумѣва неко дѣйство, кое мора прећи на извѣстно мѣсто; а у *быти онамо* нема тога, нити тако говоре они люди, кои правилно говоре. На питанѣ „камо“ одговара се „*овамо, онамо, тамо*“ а на питанѣ „*гдѣ*“ одговара се „*овдѣ, ондѣ*“ дакле: оди *овамо*; иди *онамо* а буди *ондѣ*; — „*буди онамо*“ то є чини ми се онако, као што гдѣкои у Банату говоре: быо самь у Темишварь, идемъ у Темишвару — тако исто и у Г. 11. С. 15. одъ Іоанна „*И мило ми је вас ради што нијесам био онамо*“ и С. 31. „*да иде на гроб да плаче онамо.*“

[Из ове главе претреса и стих 6., и ове изразе: у ст. 11.: па отворише даре своје и дариваше га златом, и тамјаном, и смирном; и *у ст. 15.:* сина својега.*]*

ГЛАВА III.

8 С. 10. већ и сјекира код коријена дрвету стоји; свако дакле дрво које не рађа добра рода, сијече се и у огањ се баца.

„*Сѣкира стои,*“ кадъ се прислони уздрво; али текстъ вели „лежитъ κεῖται adjacet“ — дакле „лежи“ а не „стои.“ — *Сѣче се дрво,* кое є већь посѣчено, а дрво кое стои, гдѣ є нарастло, посѣца се: овдѣ бы требало тако превести, као што є и у Славенскомъ „посѣкаемо бываетъ“ „посѣца се.“

С. 13. ТАДА ДОЂЕ ИСУС ИЗ ГАЛИЛЕЈЕ НА ЈОРДАН К ЈОВАНУ ДА СЕ КРСТИ. 9

„Да се крсти“ овдѣ се незна оће ли се самъ Исусъ крстити, или ће га Іованъ крстити; єръ є неопредѣлено речено. У тексту стои опредѣлено „крєститисѧ ѿ негѡ, *τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ* baptizari ab eo“ дакле „да га овай крсти,“ а не „да се крсти.“ —

[Из ове главе претреса и реченицу из ст. 1.: у оно пак доба дође Јован крститељ.*]*

ГЛАВА IV.

С. 6. — — ЈЕР У ПИСМУ СТОЈИ ДА ЋЕ АНЂЕЛИМА СВОЈИЈЕМ ЗАПОВЈЕДИТИ ЗА ТЕБЕ, И УЗЕЋЕ ТЕ НА РУКЕ, ДА ГДЈЕ НЕ ЗАПНЕШ ЗА КАМЕН НОГОМ СВОЈОМ.

„*У писму стои*“ то є добро; али у Славенскомъ стои „писано є;“ ово се могло задржати и у преводу. У Славенскомъ има „сохранити тѧ“ ово є овдѣ са свимъ изостављено, ваљда зато, што се у свакомъ Грчкомъ изданію неналази. „*Да гдје незапнеш за камен ногом својом*“ и ово є добро Српски речено; али друго є „*запети,*“ а друго є „*спотакнути се:*“ запети може тко ногомъ за каменъ да се неубіе; али овдѣ се каже, да се неће ударити о каменъ; а то болѣ изражава глаголъ „спотакнути се“ као што є и у тексту „прєткнєшн, *προσκόψῃς*, ofendas.“ —

С. 10. — — ИДИ ОД МЕНЕ, СОТОНО. 10

„*Сотоно*“ ово се зове извртати гласове у рѣчи безъ нужде: сватко разуміе, да є „Сатана“ Ђаво, и да ніе Анђео. —

С. 13. — — НА МЕЂИ ЗАВУЛОНОВОЈ И НЕФТАЛИМОВОЈ.

„*Међа*“ значи границу, коя дѣли землю одъ земљѣ: смѣшно є читати, да се Христосъ намѣстіо на међи, особито, кадъ се овдѣ споминю двіе међе, єдна Завулонова, а друга Нефталимова; на коіой се дакле међи намѣстіо, — ако нећемо узети тако, да се на обадвіе намѣстіо. У тексту стои „во прєдѣлѣхъ, *ἐν ὁρίοις*, in finibus,“ кое незначи „*међа*“ него „*предѣли*“ а могао є употребити и „*краеви*“ као што є употребіо и у Гл. II. С. 22. — а да су то „предѣли,“ а не „међа“ види се и изъ слѣдующегъ 15. Ст. гдѣ стои: „земля Завулонова и земля Нефталимова,“ а не „међа Завулонова и међа Нефталимова.“

[Претреса и ове изразе: у ст. 8.: опет узе га ђаво — — и показа му сва царства овога свијета; *у ст. 15.:* Галилеја незнабожачка; *и у ст. 16.:* људи који сједе у тами, видјеше видјело велико.*]*

ГЛАВА V.

12

С. 18. ДОКЛЕ НЕБО И ЗЕМЉА СТОЈИ. —

„Стоји“ у тексту є „дондеже прейдетъ, *ἕως ἂν παρέλθῃ*, donec praetereat“ дакле тако є требало и Српски рећи: докъ непређе; а не „докле стои.“ —

13 С. 31. — — АКО КО ПУСТИ ЖЕНУ СВОЈУ, ДА ЈОЈ ДА КЊИГУ РАСПУСНУ. —

Ако се и зове пуштеница она жена, коя се разведе съ мужемъ; опетъ зато „пустити жену“ у Србскомъ єзыку незначи то, што значи у Славенскомъ „пѫстити“ кадъ се као глаголъ употреблява: пустити се може жена у госте, у родъ, и ма куда на другу страну, али зато ніе іоштъ одпуштена одъ мужа: — овдѣ се разумѣва, ако тко одпусти жену свою — *ἀπολύσῃ* absolverit. — *„Распусну“* ову є рѣчь преводитель самъ начиніо одъ Славенске. — У Славенскомъ истина стои „распѫстнѫю“ али, кадъ се Србски каже „распустити,“ онда се увѣкъ мора мыслити, да ту има више особа, или стварій, кое некій другій одпушта; н. п. распустіо господаръ све млађе, све слуге, распустіо учитель дяке, и т. д. А овдѣ є рѣчь о єдной жени и о томе, да є самъ мужъ одпушта, а не, да и нѣга и ню нетко трећій одпушта: она се дакле овдѣ нераспушта, него се одпушта; болѣ бы мыслимъ было рећи *„одпустну књигу“* него ли *„распустну књигу.“* —

С. 41. АКО ТЕ ПОТЈЕРА КО ЈЕДАН САХАТ, ИДИ С ЊИМЕ ДВА.

„Ако те ко потјера“ — кадъ тко кога потера, онда онай, кога другій тера, неможе ићи са онымъ, кои га тера, него мора ићи предъ њиме. — Ово Славенско „понметъ по силѣ“ и Грч. *ἀγγαφεύσει* (кое є рѣчь Персиска, и има силу примораваня) и Латинско angariaverit — значи приморати да иде, я мыслимъ да бы болѣ было рећи ако те тко *„натера, примора“* ово бы се болѣ слагало и са онымъ „иди съ њиме два;“ єръ онако неможе ићи *съ њиме*, него мора ићи *предъ њиме.* — 14 „Милю“ є требало употребити, а не „сахатъ“ єръ и Славенско „поприще“ и Грчко *„μίλιον“* и Латинско „milliare“ то значи; а што се рачуна, да се миля єдна за сатъ може прећи, то неспада на преводителя. — У Марк. Гл. 15. С. 21. „натјераше“ кое є по моме мнѣнію болѣ одъ овога.

С. 45. ЈЕР ОН ЗАПОВИЈЕДА СВОМЕ СУНЦУ.

Ово є додано у преводу; єръ у тексту стои „ꙗко солнце своє сїѥтъ на благыѧ и злыѧ“ *„ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει“* „quia solem suum producit,“ дакле незаповѣда, него *сунцемъ своимъ сія на добре и зле.* — Одкудъ овдѣ „своме“ кадъ є свуда „својему.“ — ? —

[Из овс главе претреса и ове изразе: у ст. 9.: Благо онима који мир граде; *у ст. 22.:* — бити крив суду — крив скупштини — крив паклу; *у ст. 26.:* док не даш до пошљедњега динара.*]*

ГЛАВА VI.

15 С. 10. — И НА ЗЕМЉИ КАО НА НЕБУ.

Ово су рѣчи Очеваша, али су изпремѣштане; єръ є напредъ метнуто „на земльи,“ па послѣ „као на небу“ а у тексту стои „ꙗко на нєвєсѣ, и на землѣ, *ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς,* sicut in caelo, et in terra“ како на небу, и на земльи. Преводителѣвымъ є редомъ могао и Еванђелистъ рећи; али ніе рекао, зашто дакле да се квари онай редъ у преводу.

С. 19. — И ГДЈЕ ЛУПЕЖИ ПОТКОПАВАЈУ И КРАДУ. —

„Лупежъ“ є човѣкъ, кои се скита и піянчи; али іошъ немора быти „татъ,“ — може тко быти лупежъ, али опетъ зато не красти, — а овдѣ се споминю „татн, *κλέπται*, fures,“ дакле крадльивци, тати, а не лупежи, кое толико значи, колико лумпови, — баремъ кодъ насъ у Војводовини.

С. 25. НЕ БРИНИТЕ СЕ ЗА ЖИВОТ СВОЈ. 16

„*За живот свој*“ у тексту стои „дшею вашею, *τῇ ψυχῇ ὑμῶν*, animae vestrae.“ Тако є требало и у Српскомъ задржати „*душа*“ у толико више, што у овомъ тексту „души“ є противоположено „тѣло,“ па овако не слаже се ни најманѣ, кадъ се каже, небрините се за животъ вашъ, ни за тѣло, — єръ тако излази, као да се човѣкъ и безъ живота може бринути о тѣлу, и као да тѣло и безъ живота живи. — А казати, значи ли и овдѣ „душа“ метонимически „животъ,“ то неспада на преводъ него на толкованѣ. —

[Из ове главе претреса и изразе: у ст. 1.: Пазите да правду своју не чините пред људима да вас они виде; *у ст. 13.:* И не наведи нас у напаст; *у ст. 16.:* јер они начине блиједа лица своја; *у ст. 24.:* јер или ће на једнога мрзити, а другога љубити; или једноме вољети, а за другог не марити.*]*

ГЛАВА VII.

С. 4. КАКО МОЖЕШ РЕЋИ БРАТУ СВОЈЕМУ: СТАНИ.

У тексту стои: „како речеши братѣ твоємѣ, *πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου*, quomodo dices fratri tuo,“ одъ кудъ дакле у преводу „*како можешъ рећи*“ кадъ є у тексту: *како ћешъ рећи брату своме.* „Станн“ то є добро Српски; али то се каже ондѣ, гдѣ ко иде, или немирує, а| овдѣ 17 є требало задржати рѣчь текста шстави, *ἄφες*, sine, допусти. —

С. 9. ИЛИ КОЈИ ЈЕ МЕЂУ ВАМА ЧОВЈЕК У КОГА АКО ЗАИШТЕ СИН ЊЕГОВ ХЉЕБА КАМЕН ДА МУ ДА.

Я мыслимъ да се каже искати „*одъ кога,*“ а не „*у кога.*“ Говори се у кога има? у Петра; ишти дакле одъ њега. — У преводу се овако на више мѣста употреблява; али то само стиховима и пѣсмама доликує. —

С. 16. ПО РОДОВИМА ЊИХОВИЈЕМ ПОЗНАЋЕТЕ ИХ.

„*По родовима*“ овдѣ се незна: разумѣваюли се „*родбине*“ или „*дѣла*“ єръ кадъ се о човѣку говори, и каже се да ћешъ га познати по роду његовомъ, то ће сватко мыслити, да ћешъ га познати по томе, кадъ видишъ, тко му є родъ. Ова рѣчь „родъ“ има у Српскомъ єзыку више значења, и морала бы се у преводу замѣнити съ другомъ, баремъ ондѣ, гдѣ се може ласно друго разумѣти, него што мы желимо да се разуміе. Болѣ бы было по моме мнѣнію да є употреблѣно овдѣ „плодъ“ — а наши люди разумію добро, шта є плодна година.

[Претреса и реченицу: казаћу да је као мудар човјек *у ст. 24.]*

ГЛАВА VIII.

18 С. 25. и прикучивши се.

Прикучити штогодъ значи, кукомъ што довући къ себи, а „прикучити се“ погрблѣно привући се коме, и то више крадомъ, него ли явно. Овдѣ валяда се нису ученици крадомъ привукли къ Исусу; него су дошли къ нѣму. У тексту стои „и пришедше *καὶ προσελθόντες* et accedentes,“ заръ небы болѣ было задржати ову рѣчь и казати *дошавши* или *приступивши*? —

19 С. 32. — — и они изишавши отидоше у свиње.

„*У свинѣ*“ то є добро речено Србски; єръ Срби мѣсто „чопоръ свиня“ употребляваю „свинѣ;“ али Срби кажу „чіи то чопоръ свиня проће“ — „видіо самь два три чопора свиня“ — и т. д. У тексту стои „въ стадо свиное *εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων*, in gregem porcorum,“ зашто се небы и у Србскомъ преводу тако задржало, кадъ ніе противъ свойства єзыка, а разговетности се тимъ небы наудило. А и онако є преводитель у предидућемъ стиху већъ употребіо „*крд свиња*“ — дакле и овдѣ є требало задржати. —

[Претреса и изразе: у ст. 14.: и грозница је тресе; *у ст. 29.:* што је теби до нас, Исусе, сине Божиј!*]*

ГЛАВА IX.

С. 22. — вјера твоја помогла ти је.

Ово є удесно употреблѣно „*помогла ти је*“ — єръ Срби тако кажу, кадъ се извидаю одъ какве болести „помогло му є ово или оно,“ — али друго є понятіе у овомъ изражаю „*помогла ти је*“ а друго є у „*спасла те є*“ кодъ овога разумѣва се увѣкъ да се избавіо одъ пропасти онай, за кога се говори да є спасенъ; а кодъ „помоћи“ ніе увѣкъ
20 пропасть, нити така опас|ность, него є доста пута само додаванѣ сила за извршенѣ какова дѣла. У тексту стои: „спасе тѧ *σέσωκέ σε* servavit, или salvavit te“ за што се небы то задржало и у Србскомъ „*спасла те є*“ — кадъ то свакій православный Србинъ разуміе.

[Претреса и стих 26.]

ГЛАВА X.

С. 24. нема ученика над учитеља својега ни слуге над господара својега.

„Над учитеља“ „над господара“ невиди ми се да є правилно Србски
21 речено. Срби кажу: нема ти н. п. надъ| Іованомъ пѣвача, а некажу нема ти надъ Іована пѣвача. Или, има и надъ попомъ попъ, а некажу и надъ попа попъ. Предлогъ „надъ“ сачинява се и съ винителнымъ падежомъ, али не у овакомъ случаю, него ондѣ, гдѣ є питанѣ „куда“ надвири се надъ бунаръ, попни се надъ кућу. Али овдѣ ніе тай случай, него овдѣ бы мыслимъ болѣ было рећи: *Нема ученика надъ учите-*

лѣмъ своимъ, ни слуге надъ господаромъ своимъ, ово нису стихови ни пѣсме, у коима се єзыкъ свакоякo окреће за љубавь стиха. —

[Из ове главе претреса и стих 35., и ове изразе: у ст. 10.: јер је посленик достојан свога јела; *у ст. 22.:* али који претрпи до краја благо њему; *у ст. 29.:* за један динар.*]*

ГЛАВА XI.

22

C. 12. — И СИЛЕЦИЈЕ ДОБИЈАЈУ ГА.

„И силеџије добијају га“ то ніе правый смысао текста, у коме стои „и нѣжницы восхищаютъ є *καὶ βιασταὶ ἁρπάξουσιν αὐτήν*, et violenti rapiunt illud.“ Дакле: *и насилници отимаю га*, то значи *ἁρπάξουσιν*; а я мыслимъ, да се неслажу та два понятія *„насилници“* и *„добіяю,“* насилници, или као преводитель што вели „силеџіе“ недобіяю, него отимлю на силу, зато се и зову силеџіе. Незнамъ зашто „силеџје“ кадъ сватко разуміе шта су „насилници“ а и у народнымъ пѣсмама споминю 23
се насилници на толико мѣста. —

[Из ове главе претреса и стих 28., и реченице: у ст. 14.: и ако хоћете вјеровати; *у ст. 16.:* али какав ћу казати да је овај род; *у ст. 25.:* Хвалим те, оче. — *Исто тако претреса ове изразе: из главе XII: у ст. 25.:* Свако царство које се раздијели само по себи, опустјеће; и сваки град или дом који се раздијели сам по себи, пропашће; *у ст. 35.:* Добар човјек из добре клијети износи добро, а зао човјек из зле клијети износи зло; *у ст. 41.:* овдје је већи од Јоне; — *и из главе XIII: у ст. 2.:* и сабраше се око њега људи многи; *у ст. 12.:* и претећи ће му; а који нема, узеће му се и оно што има; *у ст. 13.:* јер гледајући не виде, и чујући не чују; *у ст. 15.:* јер је одрвенило срце овијех људи; *у ст. 21.:* одмах удари на траг, *и у ст. 30.:* и у вријеме жетве рећи ћу: саберите и т. д.*]*

ГЛАВА XIV.

27

C. 26. ТО ЈЕ УТВАРА.

28

„Утвара“ као што Народъ нашъ мысли о ньой, иде само ноћу, а овдѣ се неспоминѣ ноћь, и я мыслимъ да утвара управо и незначи то што значи „призракъ *φάντασμα* phantasma,“ него значи *μορμολύγειον*, spectrum. Можда бы болѣ было овдѣ рећи „обсѣна“ премда се то едно мѣсто другога узима, али опетъ Народъ разликуе, и свако само на своме мѣсту употреблява. — *Обсѣна* може быти и даню, а *утвара* неможе.

C. 27. НЕ БОЈТЕ СЕ; ЈА САМ, НЕ ПЛАШИТЕ СЕ.

„Небојте се, и неплашите се“ то є свеедно. У преводу овомъ свуда употреблява се *„небойте се“* мѣсто „дерзайте *θαρσεῖτε* confidite;“ а *„неплашите се“* мѣсто „некойтесѧ *μὴ φοβεῖσθε*, nolite timere.“ Я

29 мыслимъ да є *„дерзайте“* више него ли *„небойте се“* тко се| небои тай нема страха, али тко нема страха тай іошъ немора имати слободе, или као што обычно ову слободу туђомъ рѣчи изражавамо „куражи.“ А кадъ се коме каже да дрза, то се разуміе, да има слободе, куражи. — Ако се ніе могла наћи за ово друга Србска рѣчь, а оно се могла задржати та Славенска. Како бы было *„држите се“* и *„небойте се?“* или *„трсите се,“* и *„небойте се.“* —

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 2.: он устаде из мртвијех, и за то чини чудеса; *у ст. 4.:* не можеш ти ње имати; *у ст. 6.:* игра кћи Иродијадина пред њима и угоди Ироду.*]*

ГЛАВА XV.

С. 4. и који опсује оца или матер.

„Опсовати оца или матер“ то има само єдно значенѣ, и то, као што є овдѣ употребљѣно, непристойно. Али може се оцу и матери зло говорити, да се и неопсую. У тексту стои „злословитъ *κακολογῶν* maledicens,“ дакле управо зло говори. А я бы волѣо употребити и рѣчь „злоставити“ неголи *„опсовати“* єръ знамо да се и рѣчма може тко злоставити, па макаръ бы додао и „рѣчма“ — а мыслимъ да є „зло рећи“ управо то; єръ и „злорекъ“ то значи. —

[Из ове главе претреса и стих 9., и реченице: у ст. 5.: Прилог је чим бих ти ја могао помоћи; *у ст. 19.:* Јер од срца излазе зле мисли, убиства, прељубе, курварства, *и у ст. 32.:* да не ослабе на путу. — *Из гл. XVI претреса изразе: у ст. 5.:* заборавише узети хљеба; *у ст. 17.:* Симоне сине Јонин, *и у ст. 22.:* поче га одвраћати говорећи: Боже сачувај, то не ће бити од тебе.*]*

ГЛАВА XVII.

32 С. 2. а хаљине његове постадоше бијеле као свијет.

Я бы желіо управо знати у каквомъ є смыслу овдѣ употребљѣна ова рѣчь „свијет“ кадъ почемши одъ С. 16. Г. IV. па све до края овогъ дѣла употреблява се „видјело“ мѣсто Славенскога „свѣтъ“ Грчкогъ *το φῶς* Латин. lux, а и овдѣ те исте рѣчи стое у тексту. Ако се овдѣ неразумѣваю подъ „свијетом“ люди, валяда се небы ни у реченомъ С. 16. Г. IV. разумѣли, у толико манѣ, што онай стихъ говори и о свѣ-
33 тлости, и о людима. —| Заръ се небы разумѣло ондѣ, да се односи на свѣтлость да є н. п. речено: *„люди, кои сѣде у тами, видѣше свѣтъ великій,“* свеєдно тако, као што се и овдѣ разуміе да се односи на свѣтлост *„постадоше бијеле као свијет.“* —

С. 18. и оздрави момче од онога часа.

Овдѣ се преводи „отрокъ, *ὁ παῖς*, puer“ са „момче“ — а у Гл. XIV. С. 2. и свуда гдѣ годъ долази у тексту „отрокъ, *ὁ παῖς*, puer,“ преводи се са „слуга“ а у Гл. XIII. С. 27. и у Гл. XVIII. С. 23. пре-

води се „рабн, *οἱ δοῦλοι* servi“ са „слуга.“ Овако читаюћи рѣчи, кое значе садъ ово, а садъ оно, неможе човѣкъ изићи на край. — Ако є „отрокъ *ὁ παῖς* puer“ овдѣ „момче“ зато, што є напрѣдъ речено, да є тай отрокъ сынъ онога човѣка, кои моли занѣгъ Іисуса, зашто небы было „отрокъ“ *ὁ παῖς* puer, и на другомъ мѣсту, гдѣ се неспоминѣ, да є чїи сынъ „момче,“ па бы онда „рабн *οἱ δοῦλοι* servi“ остали „слуге“ а отроцы были бы „момчадъ.“ —

С. 25. ПЕТАР РЕЧЕ: ХОЋЕ, И КАД УЂЕ У КУЋУ, ПРЕТЕЧЕ ГА ИСУС ГОВОРЕЋИ: ШТА МИСЛИШ, СИМОНЕ? ЦАРЕВИ ЗЕМАЉСКИ ОД КОГА УЗИМАЈУ ПОРЕЗЕ И ХАРАЧЕ, ИЛИ ОД СВОЈИЈЕХ СИНОВА ИЛИ ОД ТУЂИЈЕХ. —

„И кад уђе у кућу, претече га Исус“ —

Претећи може тко кога у правомъ смыслу кадъ се тко съ кимъ утркуе. — Овдѣ се некаже, да є Іисусъ| Петра претекао у рѣчма; єръ 34
оно *„говорећи“* односи се на оно, што слѣдуе, а невраћа се на оно, што є на предъ речено; дакле тако излази, као да су се Іисусъ и Петаръ утркивали идући путемъ, и да є Петаръ свеєднако напредъ ишао, докъ ніє ушао у кућу, а кадъ є ушао у кућу, онда га Іисусъ претече, и онда почне говорити. — У тексту стои „предвари *προέφθασεν* praevenit“ а то ніе „претече,“ єръ претећи у правомъ смыслу значи кога надтрчати. И само овако ће прость Народъ Србскій ту рѣчь разумѣти, — а нема тога, тко ће помыслити, да є то предварити, т. є. напрѣдъ учинити другоме оно, што є тко другій хтѣо нама да учини. Прости люди обично изражаваю то понятіе овако „отеми изъ уста,“ а тако и у приповѣдкама стои, гдѣ годъ єданъ другогъ предвари съ рѣчма, ондѣ предвареный говори „Оте ми изъ уста.“ Али ово се ніе могло у овомъ стиху употребити, него бы болѣ было задржати „предвари“ и протолковати. — „Харач“ ова рѣчь значи и онога, кои „хара;“ у значеню „данка,“ кои се владаоцима плаћа, употреблява се само у онымъ краєвима Србства, кои су подъ Турцима, а други Срби и незнаю да харачъ друго што значи, него онога, кои хара. Оваке помѣстне рѣчи требало є избѣгавати особито, кое (као ова) неповольность у нама раћаю. У тексту *„дани или кинсонъ τέλη ἢ κῆνσον* tributa vel censum“ то се могло рећи: данакъ или порезъ, па бы добро было, и то ништа небы сметало, што *данакъ* значи и малый данъ; єръ бы порезъ стояо покрай данка; — као што стои у преводу поредъ „пореза“ туђа рѣчь „харачъ.“

[Још говори о изразу: док он још говораше, гле, облак сјајан заклони их *у ст. 5.]*

ГЛАВА XVIII.

С. 3. АКО СЕ НЕ ПОВРАТИТЕ И НЕ БУДЕТЕ КАО ДЈЕЦА.

У тексту стои „аще не wбратитесѧ, и бѹдете ако дѣти — *ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία* si non conversi| fueritis et ef- 35
ficiamini sicut pueruli — а то значи ако се необратите — а не ако се неповратите. — Повраћа се човѣкъ, кадъ иде опетъ на оно мѣсто, гдѣ є већъ био, или кадъ се враћа у оно станѣ, у комъ є већь био. Тако се говори вратіо се у Бечъ, срдитомъ се човѣку говори, да се

поврати, о болестнику, кои у несвѣстицу пада, да се повратіо къ себи. Али онай, кои се обрати, тай се увѣкъ невраћа, н. п. кадъ се обрати нехристіянинъ у вѣру Христіанску, тай се ніе повратіо, него се обратіо. єръ ніє никадъ быо Христіанинъ. — И ово „обратити се“ више значи „окренутисе, него ли вратитисе.“

С. 7. ЗАЛИ ТЕШКО ОНОМ ЧОВЈЕКУ КРОЗ КОГА ДОЛАЗИ САБЛАЗАН.

„крозъ кога“ то значи, да мора крозъ човѣка управо проћи, было то послѣе трбуомъ, или другимъ каквимъ каналомъ, єръ ова є честица „крозъ“ у Србском єзыку *мѣстна.* — У тексту стои „нмже соблазнь приходитъ, *δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται*, per quem scandalum venit“ дакле болѣ бы было рећи преко кога долази; єръ то Срби употребляваю по овоме послати и преко овога добити. А найпослѣе болѣ бы было и то да є задржанъ Славенскій начинъ изражая „коимъ“ или да се додао предлогъ „съ“ *съ коимъ*, него што є речено крозъ кога. Ово є чини ми се Германежь. —

36 С. 16. АКО ЛИ ТЕ НЕ ПОСЛУША, УЗМИ СА СОБОМ ЈОШ ЈЕДНОГА ИЛИ ДВОЈИЦУ ДА СВЕ РИЈЕЧИ ОСТАНУ НА УСТИМА ДВА ИЛИ ТРИ СВЈЕДОКА.

„да све ријечи остану на устима два или три свједока.“ — Овдѣ се незна, чіє рѣчи да остану на устима свѣдока, оны, кои су свѣдоке позвали, или самы свѣдока; и по томе незна се, значи ли то, да другій нитко ништа неговори, него само два или три свѣдока, или да други сви говоре, а све рѣчи два или три свѣдока, да остану имъ на устима, дакле да они не говоре. — У тексту стои: да при устѣхъ двою или трїехъ свидѣтелей станетъ всякъ глаголъ; — *ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα*; ut in ore duorum, testium, vel trium stet omne verbum. Дакле требало є држати се текста и рећи, *„да предъ усти (или покрай уста) два или три свѣдока стане (или престане) свакій говоръ.“* Я мыслимъ да бы овако требало: *„да предъ устима два или три сведока престане свакій говоръ,“* єръ Грчкій предлогъ *ἐπὶ* управо овдѣ значи „предъ“ зашто се грчки каже предъ свѣдоцима *ἐπὶ μαρτύρων* а што є овдѣ дометнуто“ *ἐπὶ στόματος предъ устима,“* то ништа друго незначи, него: *предъ свѣдоцима, кои знаду говорити.* — Истина да „*ἐπί*“ значи и „на“ али овдѣ неможе то значити. Я бы желіо знати како ће то разумѣти они, за кое є преведено. —

37 С. 25. И БУДУЋИ ДА НЕМАШЕ ЧИМ ПЛАТИТИ, ЗАПОВЈЕДИ ГОСПОДАР ЊЕГОВ ДА ГА ПРОДАДУ, И ЖЕНУ ЊЕГОВУ И ДЈЕЦУ, И СВЕ ШТО ИМА; И ДА МУ СЕ ПЛАТИ. — .

Болѣ бы мыслимъ было, да є речено *„И будући да немаше од куд вратити“* єръ и у тексту стои „воздати *ἀποδοῦναι* redelere“ „и заповѣди Господар *његов да га продаду, и жену његову, и дјецу и све што има.“* Я мыслимъ, кадъ се брое овако особе и ствари, као што се овдѣ брои, дужникъ, и нѣгова жена, и нѣгова дѣца, и све, што има, да ту онда ніє добро употребити „га“ єръ ово „га“ односи се истина
38 на особу, или на стваръ, али нема свое самосталности, а ондѣ, гдѣ се брои, мора имати свашто свою самосталность. — По моме мнѣнію болѣ

бы было рећи и заповѣди Господаръ нѣговъ да продаду пѣга, и жену нѣгову и т. д. — Истина да є „га“ то, што и „нѣга“ али неможе се опетъ зато свагдѣ єдно мѣсто другогъ употребити н. п. неможе се рећи и га, и жену нѣгову, и дѣцу; него се мора рећи и нѣга и жену му, и дѣцу. —

С. 28. А КАД ИЗИЂЕ СЛУГА ТАЈ, НАЂЕ ЈЕДНОГА ОД СВОЈИЈЕХ ДРУГАРА КОЈИ МУ ЈЕ ДУЖАН СТО ГРОША.

„*Сто гроша*“ Тко ће то садъ знати, колико є то. — „Грошъ“ кодъ оны Србаля, кои се служе турскимъ новцемъ, значи ако се неварамъ петъ крайцара сребра; а кодъ оны, кои се служе Аустрійскимъ, или три крайцаре бечке вредности, или ако се у сребру рачуна, три крайцаре сребра. Тако ће и овай преводъ свакій по своме рачуну морати разумѣти. У тексту стои „стомъ пѣнязъ ἑκατὸν δηνάρια centum denarios.“ Болѣ бы было, да є и овдѣ и у Гл. XX. С. 2. употребљено „динар“ гдѣ| бы му управо мѣсто было по орігіналу, неголи што є 39
речено у Гл. V. С. 26. мѣсто „кодранта“ и у Гл. X. С. 29. мѣсто „асаріа“ кое ни єдно незначи динаръ. Па могао бы изостати „грошъ“ кои незначи „динаръ“ макаръ га по каквомъ рачуну узео, и то ніе погрѣшка противу смысла, него противу точности превода.

[Из ове главе претреса и ст. 14., 22., 26., 30. и 35.; — а из главе XIX израз у ст. 11.: не могу сви примити тијех ријечи до они, којима је дано.*]*

ГЛАВА XX.

40

С. 3. ГДЈЕ СТОЈЕ НА ЧАРШИЛИ БЕСПОСЛЕНИ.

„*На чарши*“ то є рѣчь туђа, кою наши люди свуда и неразумію. — Истина, да є она у преводу про|толмачена подъ крстићемъ, али 41
опетъ туђимъ рѣчма „пијаца, пазар.“ — А кадъ є већъ дошло до толмаченя, зашто ніе узета Србска рѣчь, па могло се о ньой казати, шта значи. — Я мыслимъ да бы болѣ было узети „саямъ“ или „сборъ“ као што се говори по гдѣкоимъ краевима, па се могло протолмачити, да се тако зове оно мѣсто, гдѣ се люди састаю продаваня и купованя ради; а ако бы то дало друго понятіе, могло се рећи „*тржиште*“ па то протолмачити. —

С. 32. И УСТАВИВШИ СЕ ИСУС.

42

По моме мнѣнію човѣкъ самъ себе неуставля, кадъ му є у власти стати, него онда „стае“ а кадъ се затрчи низъ стрменъ, или другачіе потече съ вишегъ на ниже тако, да неможе стати ондѣ, гдѣ хоће или другій му тко препрѣчи трчанѣ, онда се каже „ніе се зауставіо чакъ довдѣ, или дондѣ, или уставіо га овай или онай.“ Тако мыслимъ, да ово „уставивши се“ ніе добро преведено, а ни у тексту ніе тако, него ондѣ стои „ѥвоставъ, στάς, stans“| — кое бы болѣ было и Србски „и 43
ставши“ — славенско „востав“ овдѣ незначи устати, него мало постояти.

[Из ове главе претреса и стих 26., и речение: у ст. 18.: Ево идем у Јерусалим; *у ст. 25.:* Знате да кнезови народни заповиједају народу, и поглавари управљају њим.*]*

ГЛАВА XXI.

С. 19. и одмах усахну смоква.

Ако ово „усахну“ то значи, што значи усанути, онда бы болѣ
44 было рећи овдѣ „осуши се“ єръ овако кадъ| се коме каже, да є смоква усанула, тай ће мыслити да є смоква морала усанути тако, као што вода усише у землю, а то ніе было тако, дакле нетреба тако ни казати. —

С. 35. — — а једнога засуше каменѣем.

То ніе смысао текста. — Ондѣ стои „Ового же каменїемъ побиша; *ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν;* illum vero lapidaverunt“ а єднога каменѣмъ бише или тукоше; а не засуше. Засипати се може човѣкъ съ онымъ, што є сипко, т. є. што се сипа, као пѣскомъ, земльомъ, зрневлѣмъ ма каквымъ, и т. д. али каменѣмъ се не заспа, него се зазиђуе, затоварава, и т. д. — али то ніе овдѣ смысао, да су они затоварили каменѣмъ слугу, него, да су га каменѣмъ избили, или убили, па кадъ се могло рећи у Г. XIV. С. 5. дѣяніа Апост. „камењем да их побију,“ зашто ніе и овдѣ тако речено.

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 13.: ви начинисте од њега пећину хајдучку; *у ст. 16.:* зар нијесте никад читали: из уста мале дјеце и која сисају начинио си себи хвалу; *у ст. 41.:* злочинце ће злом смрти поморити. — *Из главе XXII говори само о реченици:* и столови напунише се гостију *у ст. 10.]*

ГЛАВА XXIII.

45 С. 5. раширују своје амајлије.

„Амајлије“ кодъ насъ мыслимъ зову се оне ствари кое се о врату носе. Гдѣкои носи завежляе коекакве, а гдѣкои опетъ иконицу, или санъ Матере божіе, или иконицу крстногъ свогъ имена, или новчићъ; но и єдни и други носе те ствари сакривене у нѣдри и спадаю у суевѣріе. — Али у тексту стои „разширяютъ же хранилища своя, *πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν,* dilatant vero phylacteria sua.“ — Хранилишта ова носила су се явно на глави, или на рукама, и садржавала су у себи заповѣди божіе, и различита мѣста изъ св. Писма, и зато, што се нису крила, него явно носила, многи су гледали да што већма ій разшире, да се већма виде, и да ій свѣтъ по већимъ ныовымъ хранилиштама држи за побожніе одъ други. Я мыслимъ да *„амайліе“* наше са свимъ друго намъ понятіе даю, него што намъ даю *„Хранилишта Фарисейска.“*

С. 33. змије, породи аспидини!

У тексту стои: „порожденїя Ехїднова *γεννήματα Εχιδνῶν.“* Я незнамъ одъ кудъ се у преводу овомъ и овдѣ и на прѣдъ н. п. у Гл. III. С. 7. употреблява „Аспидини“ мѣсто „Ехіднови“ да є употреблѣна баремъ така рѣчь, коя є Србска, а наликъ бы штогодъ была на ово, па бы се могло преводителю рећи, да се држао свога начела н. п. да є рекао
46 „породи гуини!“ — Алъ овако| єдну туђу рѣчь замѣнити другомъ опетъ

туђомъ, коя друго значенѣ има, ніе ништа поможено разговетности превода. —

ГЛАВА XXIV.

С. 13. али који претрпи до краја благо њему.

У тексту стои: „той спасется, *οὗτος σωθήσεται*, hic servabitur;“ а нашъ преводъ каже: „благо њему“ па нека бы и тако было, само кадъ бы остало послѣдно; али овако є яко замршено. Єръ у Гл. V. С. 3. и слѣд. употреблява се „*благо*“ мѣсто „блажени *μακάριοι* beati“ овдѣ употреблява се „*благо*“ мѣсто „*спашће се*“ а у Гл. IX. С. 22. мѣсто „спасе тя“ помогла ти є. —

С. 51. и расјеки ће га напола, и даће му плату као и лицемјерима.

У тексту стои: „И растешетъ его полма, и часть егw съ невѣрнымн положитъ; *καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.* Et dividet eum, et partem ejus cum hypocritis ponet.“ — То є дакле тако преведено „И расјећи ће га напола, и даће му плату као и лицемјерима.“ Ако ни зашто друго ніе хтѣо преводитель задржати рѣчь текста и рећи „*и дѣлъ нѣговъ съ лицемѣрныма метну ће*“ а оно требало є баремъ зато, да є то учиніо, што є наравно, да онай, кои се разсѣче напола, неможе плате никакве пріимати. — А овдѣ се разумѣва то, да ће судба невалялогъ Хрістіянина быти као и невѣрногъ, то се болѣ изражава са „дѣлъ“ него ли са „плата.“

ГЛАВА XXV. 47

С. 35. — гост бијах, и примисте ме.

„Гостъ“ може быти и свой своме, па што свой свога пріими, то быва по наравной любави. — Него овдѣ се разумѣва такавъ гостъ, кои є странъ. Може быти да бы болѣ было, да є задржано у преводу изъ Славенскогъ текста рѣчь *странъ*, а странога примити и угостити задужбина є.

С. 36. — — болестан бијах, и обиђосте ме.

„*и обиђосте ме*“ овдѣ се незна, или се говори, да су болестника походили, или га нису походили, него га обишли, т. є. нису се свратили къ нѣму. Я мыслимъ да бы болѣ было рећи „походисте ме“ ово є опредѣленъ смысао, и неможе се другачіе разумѣти, него онако, као што се каже. —

[Претреса и реченицу: као пастир што разлучује овце од јараца *у ст. 32.]*

ГЛАВА XXVI.

С. 17. а у први дан пријеснијех хљебова.

„*Пријеснијех хљебова*“ ово є управо наопако преведено. Прѣсни су хлѣбови они, кои нису пе|чени; па ако су са свимъ прѣсни, онда 48
нису хлѣбови, него є тѣсто; ако ли су се пекли, али нису са свимъ

допечени, него су гнѣцави и удараю на прѣсанъ; онда имъ се може рећи, да су хлѣбови, и то прѣсни. Но хлѣбъ био са свимъ печенъ, или у полакъ само, или прѣсанъ, разумѣва се увѣкъ да є укисело замѣшенъ т. є. съ квасцемъ, и то є управо знакъ по коме се разпознае хлѣбъ одъ свега онога, што се у сладко замѣшуе. Овдѣ є ту разлику требало показати; єръ у тексту стои „въ первый же день опрѣсночный; *τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων*. At prima azymorum“ кое незначи у првый *данъ прѣсны хлѣбова*, него у првый данъ *безквасны*, па было погача, или колача, или чега му драго другога, т. є. онай данъ, кадъ су Іудеи почели єсти мѣсто хлѣба у сладко мѣшене колаче: а они нису єли прѣсне хлѣбове, него печено тѣсто, само што ніе у кисело замѣшено было. По овомъ преводу могло бы се мыслити, да су Іудеи єли тѣсто; тако є исто и кодъ Марка у Гл. XIV. С. 1. — *„прѣсно“* кодъ Србаля значи непечено, некувано. У Хрватской зову на гдѣкои мѣсты у сладко замѣшену погачу или колачъ „прѣснацъ;“ али онда недодаю, нити подразумѣваю хлѣбацъ; а како се дода или каже *„хлѣбъ,“* онда се разуміе, да є у кисело замѣшенъ: дакле „прѣсанъ хлѣбъ“ и ондѣ є то исто, што є и кодъ насъ, т. є. непеченъ.

С. 18. — ИДИТЕ У ГРАД К ТОМЕ И ТОМЕ.

„к томе и томе“ то значи да иду къ двоици, єръ кадъ се каже къ томе и томе ту се разумѣва н. п. къ Петру и Павлу. У тексту стои „ко онѣцѣ *πρὸς τὸν δεῖνα* ad quemdam“ а то значи Србски къ ономе; ако су Христосъ, и ученици међу собомъ знали: тко є тай, коме ій шалѣ, Срби онда у такомъ случаю додаю „знашъ“ или „знате“ као да
49 бы Христосъ рекао „идите къ ономе зна|те.“ Ако ли є самъ Христосъ знао, тко ће изићи предъ ньи, и увести ій у свою кућу, а Апостоли нису знали; онда є требало рећи „идите коме у градъ“ и я мыслимъ да бы ово ма кое болѣ было.

С. 49. — — ДОБРО ЈУТРО, РАВИ!

„Добро јутро“ овако се мы обычно єданъ съ другимъ поздравлямо, кадъ се изютра гдѣ састанемо. Али овай начинъ поздравляня нису имали люди онда, кадъ є Христосъ живіо, него су имали свой начинъ, и онай є требало задржати у преводу. У тексту стои „радѣйся равви, *χαῖρε ῥαββί*, gaude Rabbi“ дакле у Србскомъ требало є рећи „радуй се равви“ а не „добро ютро.“ А ніе ни могао Іуда рећи Іисусу *„добро ютро,“* єръ ніе было ютро, него є была ноћь. До првы пѣтлова одрекао се Петаръ Христа трипута, а овдѣ бы починяло ютро. А да ніе было *ютро*, и самъ преводъ признае, у коме ниже у Гл. XXVII. стои у првомъ стиху *„А кад би у јутру“* дакле онда ніе могло быти ютро, кадъ є Іуда поздравіо Христа. —

50 С. 50. — ШТА ЋЕШ ТИ ОВДЈЕ?

То є добро Србски; али некако неодговара тексту, *ἐφ ᾧ πάρει* in quo ades, то єсть: радъ шта си дошао, за чимъ идешъ, нашто си дошао. — А како бы могао Христосъ и питати Іуду, као ученика свога, *шта ћешъ ти овдѣ?* кадъ є нѣгово мѣсто было ондѣ; него ви-

дећи чету съ њиме, пита га: сбогъ чега си ты дошао, као да бы му рекао, дакле сбогъ тога си ты дошао. —

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 31.: и овце од стада разбјећи ће се; *у ст. 40.:* зар не могосте један час постражити са мном; *у ст. 41.:* јер је дух срчан али је тијело слабо.*]*

ГЛАВА XXVII.

С. 29. ПОМОЗ' БОГ, ЦАРЕ ЈУДЕЛСКИ.

У тексту стои „радѣйсѧ. χαῖρε, gaude, а преводитель каже „помоз Бог.“ Ово є на ондашњи Христовъ вѣкъ скоро права сатира; „радуй се“ у С. 49. Гл. XXVI. значи „добро ютро“ а овдѣ „помоз Бог;“ — дакле могло бы значити и „слуга самь покорный“ или најпосліе и „фалѣнъ Іисусъ.“

[Претреса и речи: овај лажа *у ст. 63.]*

ГЛАВА XXVIII. 51

С. 1. — ДА ОГЛЕДАЈУ ГРОБ.

То значи да „пробаю гробъ;“ єръ огледати н. п. єло, значи пробати єло; или да се огледамо значи да се опробамо. А у тексту стои „видѣти, θεωρῆσαι, spectare“ дакле „видѣти“ или „надгледати гробъ;“ а гробъ се и неможе огледати него се може надгледати. —

ОТЪ МАРКА. 52

ГЛАВА I.

С. 16. ГДЈЕ БАЦАЈУ МРЕЖЕ У МОРЕ.

Преводитель и овдѣ и у Матею, гдѣ се о ловленю рибе говори, свуда употреблява „мрежа;“ я мыслимъ да є „мрежа“ обще име свію оны алата коима се риба лови; а другачіе свакій алатъ има обашка за се свое име и на ово є требало у преводу пазити, н. п. у Матею Гл. XIII. С. 47. употребляваce Царство божіе „невод$, σαγήνη, saginae.“ Преводитель каже као „мрежа“ а овдѣ стои у тексту „мрежи“ у Грч. ἀμφίβληστρον у Лат. verricutum, преводитель каже „мреже“ дакле кодъ нѣга є све „мрежа“ чимъ се риба хвата, а тимъ се општимъ именомъ неизражаваю она особена понятія, коя су у текстовима изражена особитимъ именима. —

[Из друге главе претреса реченице: у ст. 4.: открише кућу *и у ст. 17.:* ја нијесам дошао да дозовем праведнике но грјешнике на покајање; — *из треће: ст. 2. и 16. и израз:* у њему је Веелзевул *у ст. 22.; — из четврте: ст. 15. и израз:* али бриге овога свијета и пријевара богаства и остале сласти *у ст. 19.; — из пете: ст. 2. и изразе: у ст. 7.:* шта је теби до мене *и у ст. 42.:* и зачудише се чудом великијем; — *из шесте: ст. 12. и израз:* и угодивши Ироду и го·

стима *у ст. 22.; — из осме изразе: у ст. 4.:* откуда ћемо узети хљеба овдје у пустињи да их нахранимо, *и у ст. 25.:* и рече му да погледа.*]*

58 ГЛАВА IX.

С. 3. КАО ШТО НЕ МОЖЕ БЈЕЛИЉА УБИЈЕЛИТИ НА ЗЕМЉИ.

Ово є посрблѣно тако, да свакій Србинъ може лако разумѣти; єръ кодъ насъ бѣлилѣ бѣле платно. Али ово є по нашемъ обычаю речено. А у тексту нестои „бѣлиля“ него „бѣлильникъ *γναφεύς* fullo,“ кое одговара обычаю ондашнѣгъ времена. „Бѣлилници“ были су люди, кои чисте одѣћу, и кредомъ ю мажу, да буде бѣла, и ови се овдѣ споминю; а кодъ насъ су бѣлилѣ женске, кое само ново платно бѣле; — кошулѣ се и хальине већъ небѣле него перу. — Уподобленѣ бы ово добро было, кадъ бы се садъ Еванђеліе писало; али Еванђеліе є онда писано, кадъ се уподобленѣ узимало одъ „бѣлилника“ — па то є требало задржати; а ако є „бѣлильникъ“ Славенска рѣчь, могао є начинити Србску н. п. бѣлилацъ, бѣліоцъ. —

[Из ове главе претреса и ст. 4.; — из главе дванаесте: ст. 11. и израз у ст. 43.: који мећу у Божију хазну; — *из четрнаесте: у ст. 9. реченицу:* казаће се и то за спомен њезин.*]*

60 ГЛАВА XVI.

С. 2. ДОЂОШЕ НА ГРОБ ОКО СУНЧАНОГА РОЂАЈА.

„Око сунчанога роћаја“ тако незнамъ да Срби гдѣ говоре, чуо самь да кажу „око сунчевога роћая,“ али „сунчанога“ нисамь чуо. И оно мыслимъ да є болѣ, єръ кадъ се каже роћай, то се увѣкъ односи само на особу, дакле овдѣ, гдѣ се каже „сунчевъ“ ту се мора и Сунце према рѣчи „роћай“ сматрати као особа т. є. персона. „Сунчаный“ одговара на „какавъ“ а „сунчевъ“ на чіи.“ — А мыслимъ да то неизражава добро ни смысао текста, єръ то значи, да се сунце іоштъ ніе раћало, а текстъ каже „*ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου*, кадъ се раћало сунце.“

61 **ОТЪ ЛУКИ.**

ГЛАВА I.

С. 22. И ОН НАМИГИВАШЕ ИМ, И ОСТА НИЈЕМ.

У тексту стои „и той бѣ помавам имъ *καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς* et ipse erat innuens illis,“ и онъ даваюћи имъ знакъ машући имъ; — а не намигаваше имъ; — намигує се само, кадъ се око за-
62 твори и отвори, и значенѣ му є или непристойно, или непоштено, или смѣшно, и шальиво, и ніе никада озбильно, и важно; а знакъ се може дати и съ отворенымъ очима, као съ обрвама, или манути главомъ, или рукомъ, или како другачіе; а ако є *намигивао*, то є морао „намигивати на њи“ а не „им.“ —

[Из ове главе претреса и: ст. 1., 39. и 40. и реченице: у ст. 6.: и живљаху у свему по заповијестима и уредбама Господњијем без мане *и у ст. 36.:* и ето Јелисавета твоја тетка, и она затрудње сином.*]*

ГЛАВА II.

63

С. 1. У ТО ВРИЈЕМЕ ПАК ИЗИЂЕ ЗАПОВИЈЕСТ ОД КЕСАРА АВГУСТА ДА СЕ ПРЕПИШЕ САВ СВИЈЕТ. —

„Да се препише сав свијет“ преписати значи съ єдногъ папира списати на другій, а овдѣ ніє то смысао, него да се „попише.“ У тексту стои „написати *ἀπογράφεσθαι* describere,“ кое по свойству Србскогъ єзыка значи „пописати“ или да се „попише:“ — говоре по гдѣкои мѣсти мѣсто „пописати, преписати“ али я мыслимъ, да є оно прво болѣ, особито, гдѣ се првый путъ списую многи люди, кои разсѣяно по различити мѣсты живе.

С. 27. И КАЗА МУ ДУХ ТЕ ДОЂЕ У ЦРКВУ; И КАД ДОНЕСОШЕ РОДИТЕЉИ ДИЈЕТЕ ИСУСА ДА СВРШЕ ЗА ЊЕГА ЗАКОН ПО ОБИЧАЈУ. 64

У тексту стои „И пріинде дѣхомъ въ церковь, *καὶ ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν,* et venit in spiritu in templum,“ т. є. и дође духомъ или у духу у цркву, — а ово *„и каза му дух, те уђе у цркву“* подметнуто є. Духъ ніе казао Симеону єръ бы у Еванђелію быле написане и оне рѣчи, кое му є духъ казао; него є Симеона духъ безъ говора и казиваня на то склоніо, да отиде у цркву. Ово є начинъ говора ондашнѣга вѣка, свеєдно као што мы Србльи кажемо, „срце ми заискало.“ —

„да сврше за њега закон по обичају.“

У тексту стои „сотворити има по обычаю законномѣ w немъ, *τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς, κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ,* ad facere ipsos secundum consvetum legis, circa eum,“ т. є. „да учине по обычаю закона съ ньимъ“ а ніе „да сврше за њега закон по обичају“ — а „законъ свршити“ кодъ православны Србаля значи „пречестити се“ или „вѣнчати се,“ „за њега“ значи кадкадъ и „мѣсто нѣга“ дакле овдѣ могу Срби разумѣти и овако „да се причести мѣсто нѣга по обычаю.“ Ніе требало изврtати рѣчи безъ нужде.

[Из ове главе претреса још ст. 32. и ове изразе: у ст. 22.: и кад дође вријеме да иду на молитву; *у ст. 26.:* и њему бјеше свети Дух казао.*]*

ГЛАВА III.

65

С. 1. — КАД БЈЕШЕ ПОНТИЈЕ ПИЛАТ СУДИЈА У ЈУДЕЈИ.

У тексту стои „wкладаюцѣ Понтїйскомѣ Пїлатѣ Iдеею, — *ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆ Ἰουδαίας,* praesidente Pontio Pilato Judeae“ т. є. кадъ є владао Понтіискій Пилатъ Іудеомъ. — Друго є „судити“ а друго є „владати“ или старѣшиновати, дакле друго є „судія“ него ли „владатель“ или „старѣшина.“ Да Понтіискій Пилатъ неможе се звати судія, то нетреба доказивати никоме. —

[Из ове главе претреса ст. 18., и у ст. 13. израз: не иштите више него што вам је речено.*]*

66 ГЛАВА IV.

С. 18. ДА ОТПУСТИМ СУЖЊЕ.

У тексту има іоштъ „во ѿрадѕ *ἐν ἀφέσει* in remissionem“ у одлакшанѣ; а преводитель є то са свимъ изоставіо. Кадъ бы свакій преводитель тако помало изостављо, до сада бы спала кньига на два слова, као што люди говоре. — „Сужань“ є робъ а текстъ каже „сокрꙋшеныѧ *τεθραυσμένους* confractos“ измучене, изкинѣне, болѣ бы мыслимъ было рећи: *да опростимъ оне, кои су измучени, и одлакшамъ имъ.*

С. 25. А ЗАИСТА ВАМ КАЖЕМ.

У тексту стои „поистинѣ, *ἐπ' ἀληθείας*, in veritatem“ ваистину. У предидућемъ тексту преведено є „Яминь, *Ἀμήν*, Amen“ и свагдѣ, гдѣ є годъ „Аминь“ са „заиста“ а овдѣ є опетъ „заиста,“ дакле у преводу се овоме неразликує оно што су Еванђелисти разликовали. —

[Претреса из ове главе и реченицу: у ст. 16.: и дође у Назарет гдје бјеше одрастао; — *а из пете:* по твојој ријечи бацићу мрежу *у ст. 5.]*

67 ГЛАВА VII.

С. 13. САЖАЛИ МУ СЕ ЗА ЊОМ.

Кадъ се каже „сажали му се,“ или може быти и „разжали му се за ньомъ,“ то значи, да є нѣ нестало; али овдѣ є мати была жива, дакле ніе се Іисусу сажалило за ньомъ, него се смиловао на ню.

[Из ове главе претреса и изразе: у ст. 21.: и од мука *и у ст. 43.:* мислим онај коме највише поклони; — *из главе осме реченицу:* и не могаху од народа да говоре с њим *у ст. 19.]*

68 ГЛАВА IX.

С. 7. НЕ МОГАШЕ СЕ НАЧУДИТИ.

У тексту стои „и не дозмѣкваше сѧ *καὶ διηπόρει* et haesitabat“ т. є. „сплете се“ или „незнаде се наћи“ или „запе“ — а то є сасвимъ нешто друго, него ли „немогаше се начудити,“ кое се говори за онога, кои се чему тако дуго чуди, да незна престати одъ чуденя.

[Претреса и реченицу: а кад се наврше дани узећа његова *у ст. 51.]*

69 ГЛАВА X.

С. 34. — ДОВЕДЕ ГА У ГОСТИОНИЦУ, И УСТАДЕ ОКО ЊЕГА.

„И устаде око њега“ овай изражай невѣруемъ да ће тко разумѣти. — Срби додуше кажу о врѣдномъ човѣку, да є „усталацъ,“ али

то се оснива на томе, што такавъ врѣданъ човѣкъ ранећи на посао неодспава скоро никада зоре: далѣ „устаде“ є глаголъ савршенъ, и значи, као да є єданпутъ устао, па свршіо; а ово „око њега“ изискуе глаголъ несавршеногъ дѣйства. — Дакле овдѣ се то неможе употребити. — У тексту стои „и прилѣжа емѕ *καὶ ἐπεμελήϑη αὐτοῦ* et curam egit ejus“ и надгледао га. То исто у слѣдующемъ 35. С. преведено є са „гледај га,“ а може быти да бы и овдѣ болѣ было рећи „надгледай га,“ — єръ тако се говори о болесницыма. —

[Претреса и израз: Марта се бјеше забунила како ће га дочекати *у ст. 40.]*

ГЛАВА XI.

С. 6. ЈЕР МИ ДОЂЕ ПРИЈАТЕЉ С ПУТА, И НЕМАМ МУ ШТА ПОСТАВИТИ.

Столъ се „поставля,“ а єла се „износе“ на столъ, „немамъ му шта поставити“ то значи, да немамъ сто|ла — да му поставимъ или немамъ 70
столняка, таньира, ножева и т. д. Ова рѣчь „*поставити*“ добила є већъ то значенѣ у народу, кадъ се о столу говори. У тексту стои „предложити емѕ, *παραδείσω αὐτῷ*, apponam ei,“ т. є. изнѣти предъ нѣга, дакле требало є рећи „и немамъ шта изнѣти предъ нѣга, или предань.“

[Претреса и у ст. 17. израз: Свако царство које се раздијели само по себи, опустјеће, и дом који се раздијели сам по себи, пропашће.*]*

ГЛАВА XII.

С. 13. — — УЧИТЕЉУ! РЕЦИ БРАТУ МОЈЕМУ ДА ПОДИЈЕЛИ СА МНОМ ДОСТОЈАЊЕ.

„Достоянѣ“ у Србскомъ єзыку скоро ништа незначи. — Што у тексту стои „достоанїє *τὴν κληρονομίαν* hereditatem“ то значи наслѣдовину. И ово є требало употребити, єръ Срби кажу „наслѣдіо очевину, или дѣдовину, или материнство,“ дакле оно, што се наслѣди ніе достоянѣ, него наслѣдство, или наслѣдовина? Ако ли преводитель производи ту рѣчь одъ глагола „достати“ онда бы морало быти „достанѣ,“ а не „достоянѣ“ єръ „до|стояти“ значи србски до края или до извѣстногъ 71
времена стояти; као што є дакле „стоянѣ“ одъ „стояти“ тако є мыслимъ и „достоянѣ“ одъ „достояти,“ чимъ се неможе означити онай дѣлъ, кога єдна страна достае у діоби. — *Достоянѣ* у Нар. пѣсмама мыслимъ да значи *„господство“* или славенско „достоинство.“

[Претреса из ове главе и ове изразе: у ст. 14.: ко је мене поставио судијом или кметом над вама; *у ст. 29.:* и не брините се; *у ст. 46.:* и дијел његов метнуће с невјернима. — *Исто тако претреса реченице: из главе XIII: у ст. 24.:* навалите да уђете на тијесна врата; — *из главе XIV: у ст. 21.:* и доведи амо сиромахе, и кљасте, и богаљасте, и слијепе; — *из главе XV: ст. 7. и израз у ст. 14.:* и он се нађе у невољи; — *из главе XVI: у ст. 2.:* дај рачун како си кућио кућу; *у ст. 10.:* а ко је невјеран у малом и у многом је невјеран; — *из главе XVII: у ст. 25.:* и окривљену бити од рода својега; — *из главе XIX: у ст. 21.:* јер си човјек тврд;

— *из главе XXIII: ст. 16.*; — *из главе XXIV: ст. 43. и у ст. 18. реченицу:* зар си ти један од цркваре у Јерусалиму.*]*

77

ОТЪ ІОАННА.

ГЛАВА I.

С. 3. СВЕ ЈЕ КРОЗ ЊУ ПОСТАЛО.

„Постати“ є глаголъ средньій, а овдѣ є употребљѣнъ као глаголъ дѣйствителный у страдателномъ смыслу, єръ оно „кроз њу“ мора се сматрати као падежъ, кои показуе, да се подлогъ „она“ т. є. рѣчь промѣнила у предмѣтъ, кое быва, кадъ се говоръ изъ дѣйствителногъ значења пренесе у страдателно. Истина, да има у србскомъ єзыку и средньи глагола, кои се употребляваю као дѣйствителни, али то се неможе са свакимъ средньимъ глаголомъ чинити, што се дае съ гдѣкоимъ чинити. „Постати“ може што само одъ себе, дакле гдѣ дѣйство непрелази одъ подлога на предметъ, него се свршава у самомъ подлогу; али да може што постати крозъ другога, то незнамъ. У стиху 17. стои *„а благодатъ и истина постаде одъ Исуса Христа“* кое значи, да є Ісусъ постао благодать и истина, єръ Срби веле: гле шта постаде „одъ нѣгъ“ кое
78 толико значи као „изъ нѣгъ“ тко ће садъ знати како се управо сачинява глаголъ „постати.“ —

С. 28. ОВО БИ У ВИТАВАРИ ПРЕКО ЈОРДАНА.

Я мыслимъ, да бы овдѣ болѣ было, да є речено „съ оне стране Іордана“ єръ є питанѣ гдѣ є было а на ово питанѣ неодговара добро предлогъ „преко.“

[Претреса и ове изразе: у ст. 1.: у почетку бјеше ријеч, *и у ст. 38.:* рави, гдје стојиш.*]*

ГЛАВА II.

С. 15. И НАЧИНИВШИ БИЧ ОД УЗИЦА.

Я мыслымъ да бы болѣ было Србски речено: „оплести бичъ“ него „начинити бичъ.“ —

ГЛАВА III.

С. 21. — ЈЕР СУ У БОГУ УЧИЊЕНА.

Истина да у тексту стои „ἐν Θεῷ in Deo“ али смѣшно излази кадъ се србски каже *„у Богу учинѣна,“* єръ тако употребљѣно „у“ значи „мѣсто“ и тако излази, као да є тко у Бога ушао, и у нѣму изнутра учиніо. Я мыслимъ да бы болѣ было рећи: по Богу; єръ овако бы значило, да су онако учинѣна, као што Богъ заповѣда. —

[Претреса и ст. 45. из главе V; — ст. 14. из главе X; и изразе: — из главе VI: у ст. 21.: онда га с радости узеше у лађу; — *из главе IX: у ст. 7.:* отиде дакле и уми се, и дође гледајући; — *из главе X: у ст. 21.:* ове ријечи нијесу лудога; — *из главе XIII: у ст. 22.:*

и чуђаху се за кога говори; — *из главе XV: у ст. 21.:* али све ће вам ово чинити за име моје.*]*

ГЛАВА XVI. 81

С. 32. СВАКИ НА СВОЈУ СТРАНУ.

У тексту стои „кїнждо во своѧ ἕκαστὸς εἰς τὰ ἴδια unusquisque in propria.“ Я мыслимъ да се то Српски каже *„сваки себи“* а не *„сваки на своју страну,“* єръ изъ текста се неможе извести „страна,“ а може ньи више ићи на єдну страну, и опетъ отићи свакій себи.

[Претреса из „Дјела апостолских“ главе I: ст. 9. и 26. и изразе: у ст. 6.: А они онда који заједно бијаху — Господе! хоћеш ли сад начинити царство Израиљево, *и у ст. 16.:* за Јуду који бјеше пред онима што ухватише Исуса; — *из гл. II. изразе: у ст. 5.:* а у Јерусалиму стајаху Чивути; *у ст. 11.:* величине Божије; *у ст. 17.:* и младићи ваши видјеће утваре; *у ст. 20.:* прије него дође велики и славни дан Господњи; *у ст. 23.:* и промислом Божијим; *у ст. 29.:* нека је слободно казати вам управо за старјешину Давида; — *из главе III ст. 20.;* — *из гл. VIII изразе: у ст. 3.:* А Савле досађиваше цркви *и у ст. 32.:* и нијем као јагње пред онијем који га стриже, тако не отвори уста својијех; — *из гл. IX израз:* и рече му Петар: Енеја! исцјељује те Исус Христос, устани и простри сам себи *у ст. 34.;* — *из гл. XIV израз:* и ми смо као и ви смртни људи *у ст. 15.;* — *из гл. XV израз:* а кад их опремише, дођоше у Антиохију *у ст. 30.;* — *из гл. XVIII израз:* а Акила и Прискила осташе у Ефесу *у ст. 21.;* — *из гл. XIX израз:* тако да су и чалме и убрушчиће знојаве од тијела његова носили на болеснике *у ст. 12.* — *Из „Посланице Јаковљеве“ претреса ст. 21. главе II и ове изразе: у гл. I. ст. 1.:* Од Јакова, Бога и Господа Исуса Христа слуге; — *у гл. III.: ст. 5.:* а тако је и језик мали уд, и много чини; *ст. 6.:* и палећи вријеме живота нашега; — *у гл. V. ст. 10.:* узмите, браћо моја, за углед страдања пророке. — *Из „Посланице прве Петрове“ претреса: ст. 15. главе II и ст. 1. гл. V и у гл. III. ст. 12. израз:* јер очи Господње гледају на праведнике, и уши његове на молитву њихову; а лице Господње на оне који зло чине. — *Из „Посланице друге Петрове“ претреса из гл. II. ст. 16.:* али би покаран за своје безакоње: скот нијеми проговоривши. — *Из „Посланице прве Јованове“ претреса из гл. III. у ст. 8.:* за то се јави син Божиј да раскопа дјела ђавоља. — *Из „Посланице Јудине“ претреса ове изразе: у ст. 6.:* и анђеле који не одржаше својега старјешинства *и у ст. 16:* и за добитак гледају ко је ко. — *Из „Посланице Римљанима“ претреса стихове: 16. и 27. у гл. III. и 1. у гл. XIV;* — *и изразе: у гл. II, ст. 24.:* јер се име Божије због вас хули у незнабошцима; — *у гл. IV.: у ст. 17.:* који оживљује мртве, и зове оно што није као оно што јест; *у ст. 19.:* и не ослабивши вјером не погледа ни на своје већ уморено тијело; — *у гл. XI: у ст. 21.:* јер кад Бог рођенијех грана не поштедје.*]*

99 **КО КОРИНТЯНОМЪ ПЕРВОЕ ПОСЛАНІЕ СВЯТАГО АПОСТОЛА ПАВЛА.**

ГЛАВА III.

С. 15. А ЧИЈЕ ДЈЕЛО ИЗГОРИ, ОТИЋИ ЋЕ У ШТЕТУ; А САМ ЋЕ СЕ СПАСТИ ТАКО КАО КРОЗ ОГАЊ.

„Кроз огањ“ овај изражај може навести читателя на таку мысао, коя є противна науки наше цркве; єръ частица „крозъ“ управо є мѣстна частица и по томе кадъ се каже „кроз огањ“ тадъ се неразумѣва само
100 то, да є огань орудѣ коимъ се тко спасао, него се разумѣва да є огань *мѣсто*, или *путъ*, коимъ є тко прошао. Глаголъ „*спасти*“ употребляваю православни Срби понайвише ондѣ гдѣ се за душу говори; а „*крозъ огань или крозъ ватру*“ употреблява се као *мѣстно*, а не као *орудѣ*; гдѣ то двое стои єдно до другога у говору, ту ће наши люди разумѣти да се говори о спасенію душе, и о мѣсту, коимъ душа пролази.

ГЛАВА IV.

101 С. 9. — ЈЕР БИСМО ГЛЕДАЊЕ И СВИЈЕТУ И АНЂЕЛИМА И ЉУДИМА.

„Гледаћ“ неизражава предметъ, на кои се гледа, него изражава дѣйство очію, коимъ ове гледе предметъ; а овдѣ є требало изразити то, да су Апостоли были предметъ гледаня. У тексту стои „позорѣ θέατρον spectaculum,“ дакле болѣ бы было да є речено: єръ бысмо на позорію или на очима свѣту и Анђелима и людима. —

ГЛАВА VIII.

102 С. 1. А ЗА МЕСО, ШТО ЈЕ КЛАТО ИДОЛИМА, ЗНАМО. —

Я мыслимъ, да се „месо“ ніе клало Идолима, него су се клале животиње, и кадъ се рече „месо,“ онда се неможе више клати, него може быти одъ заклатогъ или одъ удавлѣногъ. У тексту стои „ѡ їдоложертвеныхъ, *περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων*, de autem idolis immolandis“ о жертвама идоломъ приношенымъ. —

[Из „Посланице Коринћанима“ претреса још ове стихове: у гл. IV: 2. и 6.; у гл. VIII: 3.; у гл. XI: 2.; у гл. XIV: 4. и у гл. XV: 20.; — и ове изразе: у гл. II, ст. 13.: и духовне ствари духовно радимо; *— у гл. V: ст. 2.:* да се извади између вас онај који је учинио то дјело; *и ст. 11.:* или кавгација; *— у гл. VII, ст. 33.:* друго је жена, а друго дјевојка; *— у гл. IX, ст. 16.:* јер ако проповиједам јеванђелије, нема ми хвале: јер ми је за невољу; *— у гл. X, ст. 11.:* а написа се за науку нама, на које пошљедак свијета дође; *— у гл. XIII, ст. 7.:* све сноси; *— у гл. XIV, ст. 11.:* ако дакле не знам силе гласа, бићу нијемац. *— Из „Друге Посланице Коринћанима“ претреса ст. 1. у глави III и ст. 5. у гл. X; — и ове изразе: у гл. I, ст. 17.:* или што се накањујем, да се по тијелу накањујем; *— у гл. III, ст. 3.:* на месанијем даскама срца; *— у гл. V, ст. 6.:* добре смо дакле воље једнако; *— у гл. VI, ст. 14:* не вуците у туђему јарму невјерника *и у ст. 16.:* или како се удара црква Божија с идолима; *— у*

гл. VII: у ст. 2.: никога не занесосмо *и у ст. 4.:* врло слободно говорим к вама; — *у гл. X, ст. 10.:* а кад је тијелом пред нама, слаб је, и ријеч његова не ваља ништа; — *у гл. XI: у ст. 6.:* јер ако сам и простак у ријечи, али у разуму нијесам, *и у ст. 26.:* Много пута сам путовао, био сам у страху на водама, у страху од хајдука, у страху од родбине.*]*

КЪ ГАЛАТОМЪ ПОСЛАНІЕ СВЯТАГО АПОСТОЛА ПАВЛА. 110

ГЛАВА III.

С. 24. ТАКО НАМ ЗАКОН БИ ЧУВАР ДО ХРИСТА, ДА СЕ ВЈЕРОМ ОПРАВДАМО. 111

У тексту стои „пѣстѹнъ *παιδαγωγὸς* paedagogus“ воспитатель: друго є „чувати“ а друго є „воспитавати;“ чувати значи, на што пазити, да се неоштети и непропаде, дакле препрѣчити путъ назадку; а „воспитати“ значи кога къ савршенству приводити, дакле подпомагати къ напредку. — Ако ніе хтѣо преводитель употребити ту славенску рѣчь „воспитатель“ могао є замѣнити глаголомъ каквимъ, кои бы то понятіе изразіо, н. п. законъ насъ одгаи до Христа, а іоштъ болѣ бы было „за Христа“ єръ грчко „*εἰς*“ овдѣ може значити и „за;“ или држећи се орігінала, могао є начинити єдну рѣчь изъ „*παιδαγωγὸς*“ па рећи „дѣтовоћа“ єръ „*παῖς*“ є дѣте, а „*ἀγωγὸς*“ є воћа, кое долази одъ „*ἄγω*“ водимъ; — а то є управо и смысао текста; єръ законъ Мојсеовъ ніе само чувао, него є и приправляо люде зато, да Мессію приме, и вѣрую у нѣга —

ГЛАВА IV. 112

С. 27. РАЗВЕСЕЛИ СЕ НЕРОТКИЊО КОЈА НЕ РАЂАШ; ПРОКИНИ И ПОВИЧИ. —

Кадъ є речено „нероткињо,“ онда ніе требало додавати „која не рађаш,“ єръ то є опетъ неродкиня, и тако изилази, као да є речено „неродкињо, коя си неродкиня“ а значи и то, као да има и таки неродкиня, кое рађаю. — Болѣ бы было, да є употребљена рѣчь она, коя у тексту стои „неплоды *στεῖρα* sterilis“ безплодна; па бы онда опетъ болѣ стаяло ово толкованѣ те рѣчи, „коя нерађашъ;“ єръ бы се овымъ као потврдило, да є тако безплодна, да никадъ іоштъ ніе родила. — „Прокини“ кадъ се рече, мора се додати шта да се прокине; а ако се недода, онда се подразумѣва оно, о чему се говори, да се прокида: н. п. чиръ, или пришт̀ъ, или другій какавъ отокъ. — Можда бы болѣ 113
было рећи „покажи радость, и повичи.“

[Из „Посланице Галатима“ претреса и стихове: 4. у гл. IV и 6. у гл. V — и ове изразе: у гл. I, ст. 17.: нити изиђох у Јерусалим к старијим апостолима од себе; — *у гл. II, ст. 2.:* али на само с онима који се бројаху као најстарији; — *у гл. III, ст. 19.:* Шта ће дакле закон? Ради гријѐхâ додаде се; — *у гл. V: у ст. 10.:* Ја се за вас надам у Господу да ништа друго не ћете мислити *и у ст. 20.:* распре, саблазни, јереси. — *Из „Посланице Ефесцима“ претреса ст. 17. гл. IV и ст. 11. гл. VI. — Из „Посланице Филибљанима“*

говори о речи Филибљанима, *и претреса стихове: 8. у гл. II, 13. и 17. у гл. IV*; — *и изразе: у гл. I, ст. 22.:* а кад ми живљење у тијелу род доноси; — *у гл. II.: у ст. 3.:* него понизношћу чините један другога већег од себе *и у ст. 27.:* јер бјеше болестан до смрти; — *у гл. IV., ст. 6.:* Господ је близу. — *Из „Посланице Колошанима“ претреса стихове: 2. и 3. у гл. II и 3. у гл. IV — и ове изразе: у гл. II: у ст. 13:* поклонивши нам све гријехе *и у ст. 19.:* и расте за раст Божиј. — *Из „Прве посланице Солуњанима“ претреса стихове: 10. и 12. у гл. II и 14. у гл. IV — и изразе: у гл. II.: у ст. 2.:* ослободисмо се у Богу својему *и у ст. 15.:* и који се својијем људима противе; — *у гл. III, ст. 1.:* наумисмо сами остати у Атини *и у гл. V, ст. 3.:* јер кад реку: мир је, и нема се шта бојати.]

122 **КЪ СОЛУНЯНОМЪ ПОСЛАНІЕ ВТОРОЕ СВЯТАГО АПОСТОЛА ПАВЛА.**

ГЛАВА I.

С. 4. ТАКО ДА СЕ МИ САМИ ХВАЛИМО ВАМА ЦРКВАМА БОЖИЈИМА.

Ово се мора тако разумѣти, да се Апостоли сами хвале њима, кои су цркве Божіе. — А то ніе смысао текста, кои говори „ꙗкоже самѣмъ намъ хвалитисѧ ѡ васъ въ церквахъ божїихъ, *ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ*, ut nos ipsos in vobis gloriari in ecclesiis Dei,“ тако, да се сами хвалимо у вама у црквама божіимъ. —

[*Претреса и реченицу из гл. III, ст. 2.:* И да се избавимо од беспутнијех и злијех људи.]

123 **КЪ ТИМОѲЕЮ I. ПОСЛАНІЕ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА.**

ГЛАВА I.

С. 4. НИТИ ДА ГЛЕДАЈУ НА ЛАЖИ И НА ТЕФТЕРЕ ОД ПЛЕМЕНА КОЈИМА НЕМА КРАЈА.

Смѣшно є овдѣ чути, гдѣ се каже, да негледаю на лажи и на „тефтере одъ племена,“ — да є *„родословлѣ“ „тефтеръ одъ племена,“* особито кадъ се опоменемо да наши люди само трговачке записнике зову тефтерима, и то се обично чує понайвише само у оной пословици, коя се употреблява о пропалици трговцу *„кадъ трговацъ пропаде, онда премеће празне тефтере.“* — А іоштъ смѣшніе є, кадъ се опоменемо, да є тефтеръ књига, и да се овдѣ та књига употребила, гдѣ іой мѣста ніе; єръ у тексту [не] стои *διφθεραὶ* кое бы значило *„тефтере,“* него стои „и родословїемъ *καὶ γενεαλογίαις* et genealogiis“ и на *родословля* или порекла, а у Матею Гл. I. С. 1. гдѣ стои *„књига родства* ***Βίβλος*** 124 *γενέσεος* liber generationis“ нема тефте|ра, него є метнуто само „племе.“ А я мыслимъ, да є ондѣ требало изразити књигу, а не овдѣ. — Я мыслимъ, да бы и мѣсто „лажи“ болѣ было рећи „приповѣдке“ или „гаталице“ као што є речено у Гл. IV. С. 7. — єръ као што текстъ говори „баснемъ *μύθοις* fabulis“ то се разумѣва за оне приповѣдке, или гаталице, кое су Іудеи у свою Богословію попріимали, коима су дода-

вали и то доказиванѣ, да они одъ отца Аврама произлазе; и то є та *књига порекла,* или *читуля предака.* —

[Из ове „Посланице“ претреса и ст. 1. и 5. из гл. III — и изразе: у гл. IV, ст. 8.: јер тјелесно обучавање мало је корисно, а побожност је корисна за свашто; — *и у гл. VI, ст. 13.:* који свједочи за владања Понтија Пилата добро признање.*]*

КЪ ТИМОѲЕЮ II. ПОСЛАНІЕ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА. 125

ГЛАВА IV.

С. 16. У ПРВИ МОЈ ОДГОВОР НИКО НЕ ОСТА СА МНОМ, НЕГО МЕ СВИ ОСТАВИШЕ. ДА ИМ СЕ НЕ ПРИМИ ! 127

Овдѣ се неразуміе, шта да имъ се не пріими. У Србскомъ єзыку нема рѣчи, коіомъ бы се могло изразити понятіе оно, кое намъ дае ова рѣчь „вмѣнитисѧ imputare,“ зато мы Србльи додаемо къ овой рѣчи „примити“ оно, чимъ се допунява оскудица у єзыку: и тай є додатакъ двострукъ, као што може понятіе быти двоструко, добро, или зло. — У првомъ случаю кажемо „примити за добро;“ а у другомъ „примити за зло.“ — Какавъ є гдѣ случай, онакавъ и додатакъ употреблявамо. — По моме мнѣнію требало є овдѣ рећи „да имъ се неприми за зло.“ — Єръ овако, као што є овдѣ употреблѣно безъ додатка, незначи ништа. —

[Претреса из ове главе и ст. 7. и из ст. 10.: јер ме Димас остави, омиљевши му садашњи свијет, и отиде у Солун. — *Из „Посланице Титу“ претреса само ст. 7. из главе II.]*

КО ЕВРЕЄМЪ ПОСЛАНІЕ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА. 129

ГЛАВА VII. 130

С. 7. АЛИ БЕЗ СВАКОГА ИЗГОВОРА МАЊЕ БЛАГОСЛОВИ ВЕЋЕ.

Изговоръ има мѣста ондѣ, гдѣ се тко због чега окриви, или обѣди; а овдѣ ніе тай случай; него овдѣ значи, да є то, што се говори, истина, противу кое неможе нитко говорити, дакле болѣ бы было по моме мнѣнію, да є речено „безъ свакога противурѣчя“ или „противленя,“ као што стои и у тексту „прекословїѧ, *ἀντιλογίας,* contradictione“ и као што є та иста рѣчь у Гл. XII. С. 3. преведена. „*Мање благослови веће.*“ Овдѣ се незна, кое кога благосиля, єръ се може свакояко разумѣти. — Ово бы се избѣгло, да є она форма израженія задржана, коя є у тексту „меншее ѿ болшагѡ благословлѧетсѧ *τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται* minus a praestantiore benedicetur“ манѣ се већимъ благосиля, или да є подлогъ напредъ метнутъ „веће благосиля манѣ.“ —

ГЛАВА XI. 131

С. 10. ЈЕР ЧЕКАШЕ ГРАД КОЈИ ИМА ТЕМЕЉЕ, КОЈЕМУ ЈЕ ЗИДАР И ТВОРАЦ БОГ.

У тексту стои „хѵдожникъ *τεχνίτης* artifex“ мајсторъ, или као што се садъ пише и говори „вѣштакъ.“ А „зидаръ“ значи „*λιθοδόμος*“ или „*ἀρχιτέκτων*“ (Baumeiſter) смѣшно є и чути да є Богъ зидаръ. —

[Из ове „Посланице“ претреса и: реч „Чивутима“ *и стихове 3. у гл. V; 17. у гл. VI; 3. у гл. VII и 24. у гл. X. — После тога је, на крају књиге, стр. 131.—138., извод целе критике у ова два одељка:* „I о ономе, што спада на духъ орігінала“ *и* „II о томъ што се єзыка тиче.“*]*

[У Вуковој посмртнини сачуван је овај, без натписа, у рукопису

ОДГОВОР

НА

ПРИМЋТВЕ НИКАНОРА ГРУЈИЋА.]

Господин Никанор Грујић, архимандрит Кувеждински наштампао је лани у Земуну „Примћтве“ на мој пр[иј]евод новога Завјета. Ова је књижица изишла на пренумерацију, и у огласу (од 14. Јануарија 1852.) стоји да је штампана „Съ дозволенћмъ и благословомъ найвыше наше духовне власти.“ У овој рецензији има више од 300 примјетава, и тако је изишла читава књижица само један лист мања од 9 пунијех табака у повеликој осмини. Кад бих ја одговарао редом на све ове примјетве, онда би мој одговор морао бити већи од примјетава, али ја то нијесам рад чинити многог којечега ради, а мислим да није ни од потребе. Ја не велим нити мислим да у оволикијем примјетвама г. Грујића нема ништа што се у моме пријеводу не би могло поправити по ономе начину као што он говори, али слободно могу рећи да је г. Грујић десет пута погријешио док је на оваково једно мјесто наишао. И моја ће сад највећа брига бити, да покажем овакове његове погрјешке у рецензирању или поправљању мојега пријевода.

Ја мислим да се предговори књигама пишу највише ради рецензента, као што сам и ја у предговору к овоме пријеводу под бројем III. на страни II. њих ради казао између осталога ово: „Тако ја сам се трудио што сам више могао и око вјерности и око језика; али поред свега тога труда не могу рећи да се не ће наћи погрјешака и у једноме и у другоме; јер људски посао никакав не може бити без и каке погрјешке. Што је год оно у нашему Славенскоме пријеводу

на страни или доље на дну назначено ситнијем словима, све су оно погрјешке против оригинала; а за погрјешке у језику сваки ће ме паметан човјек још прије оправдати кад помисли да се овако дјело преводи на језик којијем се сад почиње писати и који је досад много више кварен него су правила његова скупљена и значења ријѣчи̑ одређивана. Али опет не треба нико да мисли да су оно све погрјешке што ће овај или онај не знајући језика и не разумијевајући ствари казати да јесу; јер у данашњему стању наше књижевности мало који читатељ не ће на свакој страни наћи погрјешака и у смислу и у језику.“ А под бројем IV. на страни III-ој показао сам примјере како су у нашем Славенском пријеводу, који се чита по црквама нашима, једне ријечи из Грчкога оригинала на различнијем мјестима различно превођене „н. п. Мат. XVII, 4, и Лук. IX, 33, Грчка је ријеч *σκηνάς* преведена са сѣни, а Марк. IX, 5, та иста ријеч са кровы; тако је *νομικός* Мат. XXII, 35, преведено са законоучитель, а Лук. X, 25, са законникъ; тако је *ἐξίσταντο* Дјел. ап. II, 7, преведено са дивлѧхѫсѧ, а у истој глави у стиху 12, ѹжасахѫсѧ; тако је Грчки глагол *ἐγείρειν* гдјешто превођен са воскресити, а гдјешто са воздвигнѫти (као што се у једноме стиху, Римљ. VIII, 11, налази обоје); а исто је тако *ἐγείρεσθαι* на гдјекојијем мјестима (н. п. Мат. XVII, 23,) преведено са востати, а на гдјекојијем (н. п. Мат. XX, 19,) са воскреснѫти и т. д.“ А иза овијех примјера казао сам ово: „Ове неједнакости ја само за то овдје спомињем да би се мени оваке лакше опростиле. Гдјекоје сам оваке неједнакости ја учинио готово навалице, или да покажем да се и онако може казати, или не знајући које је боље; а гдјекоје су утекле против моје воље.“ Поред овијех примјера и мојијех ријечи што је год г. Грујић говорио о овакијем мојијем погрјешкама, оно је све којешта. К назначенијем овдје примјерима додаћу још и овај: у Мат. [гл. III, ст. 4.] Грчка ријеч из оригинала [*ἀκρίδες*] преведена је у нашему Славенскому језику са прѫжіе а у Марку [глава I, стих 6.] казано је акриды! Што пак г. Грујић на страни 33, криви мене што сам Славенску ријеч отрокъ (*ὁ παῖς*) Мат. XVII, 18, превео са *момче* а у Мат. XIV, 2, са *слуга*, ја мислим да ту он погрјешује, показујући да не познаје добро значења ове ријечи отрокъ.

У овоме послу вриједно ће бити да кажем неколико ријечи о мојему превођењу Новога Завјета на Српски језик.

Што се тиче разлика у различнијем пријеводима а и у гдјекојијем оригиналима, ја сам се у томе држао нашега Славенскога пријевода који се у нас чита у црквама и гдје ме год г. Грујић криви да сам превео друкчије него што је [у] Славенскому пријеводу, оно сам, као што ћу послије показати редом готово све превео по пријеводу Рускоме који је наштампан у Петрбургу 1820. год. са Славенским пријеводом заједно, овај је Руски пријевод одобрио Руски свѧтѣйшій сѵнодъ, и на препоруци којом се он препоручује народу за читање потписана су два митрополита (*Михаилъ* Новгородскій и Санктпетрбургскій и *Серафимъ* Московскій и Коломенскій) и један архијепископ (*Филаретъ* Тверскій и Калшинскій). А да би смисао свуда лакше могао разумјети, често сам гледао у различне пријеводе Њемачке особито у Лутеров који су ми у Петрбургу особито препоручили у овакијем догађајима; осим тога имао сам на столу пријеводе готово свију Европскијех језика и два јелинска оригинала, Грисбахов, у коме су доље биле назначене разлике у различнијем пријеводима и Шубертов, уз који је био пријевод Латински. Кад ја гдјешто не бих могао разумјети ни из Славенскога ни из Рускога ни из Њемачкијех пријевода, онда бих оно забиљежио па кад би ми дошао покојни Копитар (а он ми је долазио готово сваки дан послије подне) он би гледао у Грчкијем оригиналима и другијем различнијем пријеводима, па ако би се десило што тако замршено да се из свију онијех књига нијесмо могли помоћи, онда би он оно забиљежио, па би у библиотеци тражио у коментарима. Овако сам ја преводио Нови Завјет око 6 мјесеци, а кад сам га свега превео, онда сам пријевод сав прочитао редом, а покојни је Копитар гледао у оригинал, па смо се и онда око гдјекојијех мјеста разговарали и договарали. Ово ја овдје казујем само зато да не би ко помислио да сам ја пријевод овај преводио као узгред. Али опет поред свега овога труда и пажења као што сам и у предговору казао не могу рећи да се погрјешка која није гдје поткрала; но ко би о пријеводу овоме моме хтио судити онај би морао знати стари Грчки језик онако као што га је знао покојни Копитар.

— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

2.) Морао би знати како се св. Писмо преводило на новије

језике; а 3.) морао би знати Српски народни језик барем онолико колико га ја знам.

У превођењу различнијех ствари с једнога језика на други па и самога св. Писма из оригинала на друге језике ја мислим да се не морају свуда *ријечи* преводити. На многијем мјестима свашто се може с једнога језика на други превести од ријечи до ријечи, али на многијем мјестима не може него се гледа на смисао. И ја мислим да је најбоље кад би се свашто, а особито св. Писмо свуда могло превести од ријечи до ријечи, и да ниједна ријеч у пријеводу не значи ни мање ни више него у ономе језику с којега се преводи; али то не може бити. Кад у језику на који се што преводи имају ријечи само налик на оне које се преводе ја мислим да је за невољу боље њи узети него нове измишљавати, тако је [Лутер] н. п. ријеч синагога превео са Schule (школа). Као што г. Грујић критизира мој пријевод на много мјеста, могао би и против Лутерова пријевода сватко рећи да школа није синагога, јер се у школи само учи а у синагози се и Богу моли и проповиједа; али су Нијемци ту ријеч тако примили те им у св. Писму значи синагога, ја сам мјесто синагога начинио ријеч зборница: г. Грујић по начину свога критизирања могао би рећи да зборница значи оно гдје се људи сабирају макар чега ради, а у синагогу се сабирају ради одређенијех послова.

Ово је досад био све као предговор, сад ваља почети прави одговор г. Грујићу или моју обрану од њега. И тако

I.

Најприје ћу да споменем њеколико ријечи које сам ја у пријеводу своме узео за невољу, такова је прва ријеч у пријеводу

Племе Исуса Христа (Мат. I. 1.). О овој ријечи ја сам много мислио пак сам најпослије за невољу нашао да је овако најприличније. У Славенскоме је по пријеводу Грчкијех ријечи книга родства, ал' ја књига нијесам могао казати, јер све што се овдје зове книга родства нема ни читав лист. У Рускоме пријеводу стоји *родословіе*, Лутер истина каже Das Buch von der Geburt Jesu Christi (књига о рођењу Исуса Христа) али у другијем Њемачкијем пријеводима има Ge-

schlechtsregister: кад би у нас била ријеч за register или verzeichniss онда може бити да би најбоље било казати, послије ове ријечи *старијех* Исуса Христа; у овијем мислима падале су ми на ум наше ријечи тефтер и читула (читуља) али тефтер једно што је ријеч туђа, а друго што се највише записује трговачка вересија и доста пута се спомиње као с подсмијехом, а у читули се пишу само имена мртвијех ради спомињања у цркви, зато ниједне нијесам могао узети. Што г. Грујић вели да племе значи потомство, то он само тако мисли или по своме обичају хоће да каже као што ћемо видјети на више мјеста, а племе у нас и овдје у мојему пријеводу [значи] оно што Нијемци зову Stamm, што пак г. Грујић послије признавши и сам да племе значи и „предке“ н. п. вели „племе Васоевића“ то је друго значење ове ријечи, које он досад ваљада није знао т. ј. да у Црној гори и по осталим онамо јужнијем крајевима племе се зове и оно што се у Србији отприје звала кнежина (а сад се зове срез). Што г. Грујић вели да би боље било да сам ја овдје казао *порекло* или кньига порекла мјесто племе, ја мислим да би то било још горе, јер порекло (по јуж. крајевима народа нашега подријетло) управо значи презиме, као и у Руском језику, из којега је по свој прилици у новија времена узето у војводству. (Послије критизирања ове ријечи племе спомиње ми г. Грујић још двије погрјешке у овоме 1. стиху: једну што нијесам написао *Авраам* него *Аврам*, а другу [што] сам казао: сина Давида, Аврамова сина. Што се тиче прве погрјешке ја сам и о овоме мислио, али сам зато овако оставио што народ наш овога Аврама из св. Писма не изговара онако као мушко име, него мушко име изговара Аврам а овога Аврама зове Àврâм као што је назначено и у Српскоме новом рјечнику; ако ли ни ово није доста ја бих радо пристао да се штампа и *Авраам*. Што се пак тиче друге погрјешке ја мислим да управо ваља онако као што сам казао.) Што пак г. Грујић (123 ст.) мене криви што сам Тим. I, I. 4. казао тефтер од племена јер [се] ондје и Апостол Павле посмијева онима који на то гледају или их кори. Лутер је овдје казао *Gechslechtsregister* а у Рускоме пријеводу и овдје стоји *родословіе* као и Мат. I. 1. премда у оригиналу овдје „*γενεαλογίαις*“ а ондје „*βίβλος γενέσεως*“: тако се у различнијем језицима различно преводи ако г. Грујићу то и није по вољи.

Добро јутро рави (Мат. XXVI. 49.) и Помоз' Бог царе Јудејски (Мат. XXVII. 29.). За ове ријечи мене г. Грујић врло криви и подсмијева ми се говорећи да се ми овако сад из јутра поздрављамо, али да су се у вријеме Христа људи друкчије поздрављали и да је требало у пријеводу онако казати т. ј. радуј се (и мјесто добро јутро и мјесто помоз' Бог); а ово као што сам ја казао да је „на ондашњи Христовъ вѣкъ скоро права сатира" и по том да би се могло казати и „слуга самь покорныи" и „фалѣнъ Іисусъ." Кад би сви народи у својијем пријеводима ову ријеч из оригинала „*χαῖρε*" преводили онако као што г. Грујић каже да мора бити, онда бих ја био крив, али будући да то није истина него су је преводили како се који по своме обичају поздрављају н. п. у Руском пријеводу на обадва мјеста стоји „*здравствуй*", у Њемачкоме gegrüßet ſeieſt du, у Чешкоме *zdráw bud'*, у Пољскоме bądź pozdrowiony, у Крањскоме на првом мјесту pamagai Bug a на другоме bodi sdrau tar vessel ti Judouski kral, у Францускоме на првом мјесту je vous salue a на другоме salut au roi des Juifs, у Талијанскоме на оба мјеста bene stii (добро стој): тако мене г. Грујић криви на правди што нијесам онако казао као што су се људи поздрављали у вријеме Христово, али јели Српски онако добро као што сам ја казао то је друго питање. Ја сам о овоме у превођењу много мислио али ми није ништа боље ни приличније могло пасти на ум. Прије двије године кад сам био у Србији гдје сељаци дошавши каквоме старјешини или сретавши се гдје с њиме подигну руком капу говорећи: „како си, господине?" И ја ово чувши и видјевши опоменуо сам се да се народ наш овако поздрављао и с Турском господом (н. п. како си, ага?) само што се, мјесто подизања капе, рука метала на прси (а кад би се ко заборавио те би подигао или скинуо капу, повикао би Турчин: „сиктер бре! нијесам ја твој поп"). Да ли би оваки поздрав на поменутијем мјестима био бољи него „добро јутро и помоз' Бог" ја не знам. Лук. I. 28. и ја сам казао радуј се, јер ми се чини да је овако ондје приличније него икакав наш други поздрав; а и Рус овдје није казао здравствуј него је задржао Славенско радуйсѧ. — За чудо је како је г. Грујић могао казати да је ова ријеч *χαῖρε* латински преведена са *gaude* кад у Латинском пријеводу који ја имам на сва три поменута мјеста стоји *ave*! Што пак г. Грујић вели да Јуда „ніе ни могао рећи Іисусу „добро ютро"

єръ ніе было ютро него є была ноћь“ ја сам овако мислио да је могао, док је Христос с ученицима вечерао, док је отишао на гору Маслинску и док се онамо с њима онако дуго (особито по Јовану) разговарао и сјетовао их [и] учио, док је отишао у село Гетсиманију и док је у трипут ишао те се молио Богу и ученицима долазио, ја сам мислио и сад мислим да је већ било прошло поноћи кад су дошли да га ухвате, ако је било прошло поноћи онда је приличније било рећи „добро јутро“ него „добар вече;“ а што сам ја послије XXVII. 1. казао „а кад би у *јутру*“ оно значи кад је већ *свануло*. Ако ли би се могло доказати да је Христос ухваћен прије поноћи онда би требало да је Јуда рекао „добар вече“ мјесто „*добро јутро.*“

Гледање (Коринћ. I. IV. 9.) и ја сам преводећи знао да није управо онако као што би ваљало али никаке згоднije ријечи за то у језику нашему нијесам могао наћи, него сам казао тако, мислећи да је то најближе.

Род мјесто *плод* (за што ме г. Грујић криви на много мјеста) ја сам тога ради пометао свуда, што сам знао да је у народу Српскоме нашега закона ова прва ријеч много познатија и обичнија од друге. Ако овај узрок није доста ја пристајем да се други пут метне *плод* него онда мјесто *род родити* ваљало би казати *плод донијети* па би г. Грујић по своме начину критизирања могао казати да то значи донијети плод у рукама и у чему другоме.

II.

Г. Грујић мене на много и премного мјеста криви за којекаке ситнице које би ништа биле, и кад би он имао право, а камо ли кад сâм и у овоме на много мјеста погрјешује говорећи да би оно што сам ја добро и лијепо казао требало казати друкчије које би горе било од мојега н. п.

Ја сам Мат. II. 1. казао за *времена* цара Ирода а он каже да је ваљало казати у *дане* цара Ирода. Ја сам казао (Мат. IV. 6.) у *писму стоји* а он каже да је ваљало казати *писано је*.

Ја сам казао (Мат. IV. 6.) да гдје не *запнеш* за камен ногом својом а он каже да је ваљало казати да се не *спотакнеш;* али да сам ја тако казао онда би морао изоставити *ногом својом* а готово и камен па би ме онда он могао кри-

вити како сам могао три ријечи изоставити, као што ме и на другим мјестима криви, гдје сам по својству језика нашега гдјекоју ријеч морао изоставити.

Ја сам (Мат. V. 18.) казао докле небо и земља *стоји* а он каже да је мјесто стоји требало казати *не пређе*.

Ја сам (V. 41.) казао *сахат* а он каже да би боље било казати *миљу* а ја велим: ако није све једно да је сахат боље јер у народу нашему не знам би ли се игдје могао наћи који човјек који не зна шта је сахат а на хиљаде и може бити на милионе има их који не знаду шта је миља.

Ја сам казао (M. VII. 4.) „*Стани* да ти извадим трун из ока твојега“ а он каже да је мјесто „стани“ ваљало задржати ријеч Славенску „остави“: ја пак и сад кажем да је овдје *стани* много и много боље него *остави*. У Руском пријеводу мјесто Славенскога „шстави“ има „дай.“

Ја сам казао (M. X. 24.) „Нема ученика над *учитеља својега* ни слуге над *господара* својега“ а он каже да је ваљало казати над *учитељем* и над *господаром:* ја пак кол'ко се опомињем народнога говора и сад мислим да овако ваља као што сам казао.

Ја сам казао (M. XVIII. 16.) „*ако ли те не послуша, узми са собом још једнога или двојицу да све ријечи остану на устима два или три свједока*“ а он каже да је овдје ваљало казати: „*да предъ устима два или три свѣдока престане* свакій *говоръ*“ (Руски је преводитељ ово превео овако „чтобы устами двухъ или трехъ свидѣтелей подтвердилось всякое дѣло.“ Благо њему кад нема овакога рецензента као што је г. Грујић те би он њему показао како се смије мјесто Славенскога „*глаголъ*“ казати „*дѣло*“).

Ја сам казао (Мат. XVIII. 25.): „*и будући да немаше чим платити, заповједи Господар његов да га продаду, и жену његову и дјецу, и све што има; и да му се плати.*“ А он вели да би боље било: *и будући да немаше одкуд вратити*; мјесто „*да га продаду и жену његову*“ он доказује да је ваљало казати „*да продаду и нѣга и жену му*;“ ја пак мислим да је у језику св. Писма ово добро као што сам ја казао.

Ја сам (Мат. XXI. 19.) казао „*и одмах усахну смоква*“ а он каже да би боље било рећи „*осуши се,*“ јер вели да ће код овога као што сам ја казао сватко помислити „да є смоква морала усанути тако, као што вода усише у землю;“ ја пак

мислим да сам ово казао управо онако као што треба, а г. Грујић овијем ријечма да показује да не зна народног језика.

На страни 46. криви ме што сам (XXIV. 13.) мјесто Славенскога „той спасетсѧ“ казао „*благо њему*“ а у глави V. 3. мјесто блаженый *благо* а у глави IX. 22. мјесто „спасетѕ тѧ“ „*помогла ти је*“ ја пак мислим да је то свако на своме мјесту добро. *Спасти* и *спасти се* ја на овакијем мјестима за то нијесам могао казати, што се у народу нашему ова ријеч говори само за душу и за онај свијет.

Ја сам (XXVI. 50.) казао „*шта ћеш ти овдје?*“ а он каже да би боље било „радъ шта си дошао,“ или: „за чимъ идешъ“ или: „на што си дошао.“

Ја сам (Мар. IX. 3.) „као што не може *бјелиља* убијелити на земљи“ а он каже да је мјесто бјелиља ваљало казати „бѣлилацъ или бѣліоцъ“ као што је у Славенскоме „бѣлилникѕ.“

На страни 26. криви ме што сам (Лук. IV. 25.) мјесто Славенскога „пѫистинѣ“ и на другијем мјестима мјесто „аминь“ казао „*заиста.*“

На страни 68. криви ме што сам (Лук. IX. 7.) мјесто Славенскога „недоумѣкаше сѧ“ казао „*не могаше се начудити*“ и вели да би мјесто тога ваљало казати „сплете се“ или „не знаде се наћи“ или „запе;“ а ја мислим баш и кад ово моје не би било са свијем добро, опет да је боље него и једно од овога његова трога.

Јован I. 3. ја сам казао (за ријеч о којој се говори у првом и у другом стиху) „све је кроз њу постало, и без ње ништа није постало што је постало.“ На ово г. Грујић говори: „Постати = є глаголъ средньій, а овдѣ є употребльнъ као глаголъ дѣйствителный у страдателномъ смислу, єръ оно, „кроз њу“ мора се сматрати као падежъ, кои показуе да се подлогъ „она“ т. є. рѣчь промѣнила у предмѣтъ, коє быва, кадъ се говоръ изъ дѣйствителногъ значења пренесе у страдателно. Истина, да има у Србскомъ єзыку и средньи глагола, кои се употребляваю као дѣйствителни, али то се неможе са свакимъ средньимъ глаголомъ чинити, што се дае съ гдѣкоимъ чинити. „Постати“ може што само одъ себе, дакле гдѣ дѣйство непрелази одъ подлога на предметъ, него се свршава у самомъ подлогу; али да може што постати крозъ другога, то незнамъ. У стиху 17. стои „а благодать и истина постаде одъ Исуса

Христа“ кое значи, да є Іисусъ постао благодать и истина, єръ Срби веле: гле, шта постаде „одъ нѣгъ“ кое толико значи као „изъ нѣгъ“ тко ће садъ знати како се управо сачинява глаголъ „постати.““ Ове ријечи Г. Грујића ја сам зато овдје узео да читатељи виде како он зна више говорити како би што ваљало да буде, него ли познаје како јест и како он изврће значење ријечи.

Ја сам казао (Јов. I. 28.) ово би у Витавари *преко* Јордана, а он каже да би боље било „*съ оне* стране Іордана.“

Ја сам казао (П. 15.) и „*начинивши* бич од узица“ а он вели да би боље било речено „*оплести* бичъ“ него *начинити,* да сам ја пак казао оплетавши бич он би могао казати и по обичају своме јамачно би казао да би боље било да сам по оригиналу (*καὶ ποιήσας φραγγέλλιον*) и по Славенскоме тексту казао *начинивши бич;* а осим тога зна ли он за ц[иј]ело да је Христос баш *плео* бич или онако некако начинио н. п. привезавши једну или двије узице на дрво. Кад се каже *начинио је бич* није погрјешка ако је и *плетен,* али кад би се казало да је *плетен* а није онда би била погрјешка; а бич и кад је оплетен још није начињен док се не привеже на држаље.

Ја сам казао (Јов. III. 21.) „а ко истину чини иде к видјелу да се виде дјела његова јер су *у Богу* учињена“ а он каже *да у Богу* „тако излази као да є ко у Бога ушао и у њему изнутра учиніо“ ја мислим да је ово, као што сам ја казао по језику св. Писма добро; и у Руском пријеводу стоји „*въ Богѣ* (*ἐν θεῷ*).“

Ја сам казао (XVI. 32.) „да се разбјегнете сваки на своју *страну*“ а он каже да би боље било „*свакій себи*“ ја пак мислим да је оно моје тако добро и лијепо да не може бити љепше а његово да не ваља, што пак он вели: „єръ изъ текста се неможе извести „*страна*“ а може њи више ићи на једну страну, и опетъ отићи свакій себи,“ то је само његово залудње мудровање као и на другијем мјестима без броја и које се исто тако може рећи против Рускога преводитеља као и против мене, јер и он вели „каждый въ свою *сторону.*“

Ја сам казао (Коринћанима I. VIII. 1.) „а за месо што је клато идолима знамо“ а он вели: „я мыслимъ да се месо ніе клало Идолима, него су се клале животинѣ, и кадъ се рече „месо“ онда се неможе више клати,“ то и остали сви

људи не само мисле него и за цијело знаду, али се у нас тако говори, као што има и у народнијем приповиједткама (припов. 45. стр. 207.) „кад људи долазе, за њих ваља *месо да се и коље.*“

Ја сам казао (Гал. III. 24.) „тако нам закон би *чувар* до Христа (*Ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν*),“ а он каже: да би боље било казати „законъ насъ одгаи до Христа; а іоштъ бы болѣ было „за Христа“ или мјесто чувар „дѣтовоћа;“ да сам ја казао *за* Христа, онда би ме он могао питати шта значи овдје „за“ јер ова ријеч има 10 значења, а да сам казао *дјетовоћа* он би могао казати да закон није *водио* само *дјецу* него и маторе људе, ја сам у превођењу овога мјеста, не знајући друге народне ријечи, нашао да је *чувар* добро, јер ко дјецу води (н. п. у школу) онај их и чува (н. п. да их не би кола погазила, или да их не би пси ујели, или да им се друго како зло не би догодило).

Ја сам казао (Гал. IV. 27.) „развесели се нероткињо која не рађаш“ а он на то вели: „кадъ є речено „нероткињо“ онда ніе требало додавати „која не рађаш,“ єръ то є опетъ неродкиня и тако излази, као да є речено „неродкињо коя си неродкиня“ а значи и то, као да има и таки неродкиня кое рађаю. — Болѣ бы было, да є употребльна рѣчь она, коя у тексту стои „неплоды *στεῖρα* sterilis“ безплодна; па бы онда опетъ болѣ стаяло ово толкованѣ те рѣчи „коя нерађашъ“ єръ бы се овымъ као потврдило, да є тако безплодна, да никадъ іоштъ ніе родила.“ — Боже, Боже! чудна знања и чудна мудровања! кад би ко био доколан као г. Грујић и кад не не би жалио трошка вриједно би било да скупи из овијех примјетава све овако мудровање и да га наштампа за углед знања и рецензирања. Та барем као поета ваљало би да зна да оно „*нероткињо* која *не рађаш*“ (јер је оно поезија из старога завјета, Исаија LIV. 1.). Кад бих ја у напредак и узео ријеч *плод* мјесто *род* опет бих овдје волѣо оставити *нероткињо* — него ли градити нову ријеч. У народу нашему има ријеч „*штиркиња*“ која значи управо ово што у Славенскоме неплоды die unfruchtbare али по мојијем мислима она није за свето писмо а г. Грујић може бити да би и њу узео прије него *нероткињу* као што је један његов друг у Чича Срећкову листу по мојему пријеводу тумачећи свето писмо да Ананиј кад је дошао пред апост. Петра (дјел. [гл. V]) није га држала петља.

Ја сам (Солу. II. I, 4,) казао: „тако да се ми сами хвалимо вама црквама Божијима“ он овдје вели: „ово се мора тако разумјети, да се Апостоли само хвале њима, кои су цркве Божіе,“ него да је ваљало казати: „тако да се сами хвалимо у *вама у црквама* божіимъ.“ Ја сам преводећи ово осјећао незгоду што се *вама* (које је творит. падеж) може мислити да је дателни као и црквама, али се нијесам знао помоћи нити бих знао сад, већ да бих мјесто *вама* казао *вами*, као што говоре Хрвати и Руси, и као што се и у нас гдјешто може чути; што г. Грујић вели да је мјесто *вама* требало казати *у вама*, то би сто пута било горе него *вама* јер је *вама* по правилу, само што је тешко разумјети, а *у вама* нити би било по правилу нашега језика (јер н. п. ми не кажемо ја се хвалим *у теби* него *тобом*), нити би се лакше могло разумјети; или је пак боље *црквама*, као што сам ја казао, или *у црквама* то је ново питање. Ако се црква овдје разумије зграда или грађевина у коју људи иду те се моле Богу, онда би боље било у црквама; ако ли овдје црква разумије скуп људи или општина закона Хришћанскога, онда је боље као што сам ја казао, без *у*.

Ја сам (II. Тим. IV. 16.) казао: у први мој одговор нико не оста са мном него ме сви оставише. Да им се не прими! На много мјеста мене криви г. Грујић што сам додао какву ријеч смисла ради, а овдје ме криви што послије прими нијесам додао *за зло*! Ко ће сад да му угоди? Па и кад би се овдје што додало ја мислим да би прије ваљало додати *за гријех* него *за зло*.

Ја сам (Чивут. VII. 7.) казао: „Мање благослови веће“ а он каже да ово не ваља, него да је ваљало казати: „манѣ се већимъ благосиля“ или: „веће благосиля манѣ:“ ја пак за цијело мислим да је моје боље него и једно од овога његова.

Ја сам (Чивут. XI. 10.) казао: „јер чекаше град који има темеље, којему је зидар и творац Бог“ а он каже да је мјесто зидар ваљало казати *мајсторъ* или *вѣштакъ* и да је смијешно и чути да је Бог зидар. Ја мислим да је овдје *зидар* много љепша и приличнија ријеч него *мајстор* а *вјештак* мјесто Славенскога „художникъ“ Грчкога „τεχνίτης“ и Латинскога „artifex“ могао би казати и написати само онај који нашега народнога језика не зна боље од г. Грујића!

III.

Сад ћу да назначим нѣколико ријечи, (за које се без икаквога препирања може рећи, да им правога значења г. Грујић не зна) које показују да г. Грујић не зна народног језика.

Мат. II. 9. ја сам казао *пођоше* а он вели да је ваљало казати *отидоше*, али ја опет кажем да је *пођоше* боље због онога што се послије наставља: „А то и звијезда коју су видјели на истоку иђаше пред њима и т. д.“

Мат. II. 13. ја сам казао „па бјежи у Мисир и буди *онамо*“ а он каже да онамо не ваља него послије филозофирања по своме обичају, вели, да је ваљало казати „*ондѣ*;“ мени пак, колико познајем народни наш језик чини се да *онамо* ондје није никаква погрјешка као ни у Јов. глави XI, 15. и 31. Кад се рече *ондје* онда се показује одређено мјесто а кад се рекне околина онда се мјесто не одређује него се показује околина или крај. Ако је г. Грујићу ова ријеч *онамо* позната само у другоме значењу а томе нијесам крив, као ни за друго којешта што он не зна. Од прилике као што се разликује *ја, ти, он* тако се разликује и *овдје, ту, ондје* и *овамо, тамо, онамо*.

Мат. III. 10. ја сам казао „сјекира код коријена дрвету *стоји*; свако дакле дрво које не рађа добра рода, *сијече* се и у огањ се баца“ а он каже да је мјесто *стоји* ваљало казати *лежи* као што је и у оригиналу и у Славенскоме пријеводу а мјесто *сијече* се „посѣца се.“ Ако *стоји* и *лежи* овдје Српски није свеједно ја зацијело мислим да је *стоји* приличније него *лежи* јер се сјекира у нас нигда не оставља тако да *лежи* него се прислоња или вјеша, као и овдје што се може мислити да је прислоњена уз дрво. Колико ја познајем наш народни језик добро је *сијече* се као што се говори н. п. и забрањено је сјећи шуму која рађа жир, сјећи људе или главе. („робље робе а сијеку главе“), копати кукурузе, резати виноград и т. д.; посијецати у народу нијесам чуо да се говори а нове ријечи без невоље нијесам хтио градити.

„Тада дође Исус из Галилеје на Јордан к Јовану да *се крсти*“ о овоме сам и ја много мислио, али љепше ни боље нијесам знао казати; да сам рекао као што г. Грујић вели да је ваљало казати, онда би он могао рећи не зна се који

ће кога да крсти, као што каже да се по овијем мојијем ријечима не зна „оће ли се самъ Іисусъ крстити, или ће га Јованъ крстити.“

Што сам ја казао (Мат. IV. 10.) „Иди од мене сотоно“ г. Грујић вели: „*Сотоно* ово се зове извртати гласове у рѣчи безъ нужде: сватко разуміе, да є „Сатана“ Ђаво, и да ніе Анђео.“ Г. Грујић мисли Бог зна какву је мудрост овијем ријечима показао, а он је њима само посвједочио да не разумије својега посла. Кад се макар какијем језиком што пише не гледа се само да се може разумјети него и на правила и на својство онога језика. А у Српскоме језику не само што се данас каже *сотона* мјесто *сатана* него тако стоји и у апостолу Шишатовачкоме (Рим. XXVI. 20.) који је писан прије 529 година (Apostolus e codice monasterii Šišatovac Palaeo-Slovenice edidit F. Miklosich Vindobonae 1853.).

Ако су земља Завулонова и Нефталимова *двије* земље онда ја мислим не само да није погрјешка што сам сам казао (IV. 13.) да се Исус намјестио у Капернауму „на *међи* Завулоновој и Нефталимовој“ него још мислим да је то приличније него да сам казао у *крајевима* Завулоновим и Нефталимовим, јер баш и кад би пола Капернаума било на једној а пола на другој земљи (као н. п. што је Коњиц између Босне и Херцеговине) опет би био на међи између њих.

Ми сви знамо „да нема ни єднога Народа, кои небы знао за Бога“ (у прим. на стр. 10.) али народ наш *незнабошцима* зове оне који нашега Бога не вјерују.

Видјело у народу нашему зове се упаљена свијећа, жижак, луч и свашто друго од чега се у мраку види; зато се н. п. каже у вече у соби: дајте жене каквога *видјела;* апсеници немају никаквога *видјела* и т. д., и зато ја ни мало нијесам погрјешио што сам казао IV. 16.: људи који сједе у тами, видјеше *видјело* велико. Ово исто значи ова ријеч и у: изићи ће дјело на *видјело*; и у: бјежи ми с *видјела;* а штогод г. Грујић (у прим. стр. 11.) говори против овога, оно су само његове празне ријечи којима показује да не зна шта ова ријеч у народу значи него само нагађа шта он мисли *да би ваљало да значи*. Истина да се говори кад се видјело какво види из далека *свијетли се* н. п. ватра, али свјетлост у језику нашему значи оно што у Њемачкоме Glanz а у Латинскоме fulgor, као што се каже н. п. и свијетла сабља.

Свијет у нас значи осим осталога и видјело од сунца дању (Tageslicht) и по свој прилици за то се каже *бијели свијет*, и не види бијелога свијета (који је слијеп), и у овоме смислу ја сам казао (XVII. 2.) „а хаљине његове постадоше бијеле као *свијет*.“ У овој истој глави у стх. 5-ме ја сам Славенску ријеч свѣтлъ превео са *сјајан* и мислим да нијесам погријешио.

На стр. 13. каже г. Грујић да у Српскоме језику *пустити жену* не значи оно што у Славенскоме пꙋститъ, и зато вели: „пустити се може жена у госте, у родъ, и ма куда на другу страну, али зато ніе іоштъ одпуштена одъ мужа;“ по том каже да сам „*распусну* књигу“ ја начинио од Славенске ријечи и да то ни у Славенском језику није добро, јер, вели кад се каже *распустити* „онда се увѣкъ мора мыслити да ту има више особа, или стварій, кое некій другій одпушта и т. д.“ Све ове ријечи г. Грујића показују како се он мијеша у оно што не разумије. Он је могао само рећи да он у Барањи и у Сријему није чуо да народ ову ријеч говори у овоме моме смислу; мени не само што је врло добро познато да се она тако говори него се опомињем да сам слушао још у дјетинству како жене кад уз пост кухају масло (цицвару) од ораха, па им неће одмах да пусти маст, као врачајући у шали говоре: „пусти масло маст, пустио (н. п.) Глигорије Стану! пусти масло маст, пустио Глигорије Стану!“ Ако би истина било да се ова ријеч ни код простога народа амо (у Царству Аустријскоме) већ не говори онда бих ја рекао да су томе узроци ово: прво, што свештенство наше угледајући се на римску цркву тешко допушта да жене пуштају, а друго што је оно мјесто ове своје народне ријечи превело ријеч Њемачку trennen те се говори раставити — и *распусна* књига не само што се у народу говори него бих ја о њој имао и приповиједати којешта. *Пушта* жену човјек а распушта судија или суд: тако у томе нити погрјешке у Славенскоме ни у Српскоме језику; по томе има ријеч и распуст.

Ја сам казао „Ако те потјера ко један сахат, иди с њиме два“ (V. 41.) а г. Грујић вели да је мјесто *потјера* ваљало казати *натера* или *примора;* а ја и сад мислим да је оно моје боље него и једно од његова. Кад се каже да су кога на што натјерали, мисли се да се он изнајприје бранио или противио а потјерати се може само ријечима: „хајде море да ми покажеш пут у то и то мјесто“ и онај коме се то

рече, пође одмах, не смејући казати да не ће или не може: овако Турци често нагоне Хришћане да им пут показују. Гдје сам ја у Марку XV. 21. казао *натјераше* ондје у Славенскоме не стоји пойметz по силѣ него задѣша (у Рускоме пријеводу на првоме мјесту стоји „понудитъ“ а на другоме „заставили“). Што пак г. Грујић вели да онај којега ко тјера „неможе ићи са онымъ, кои га тера, него мора ићи предъ њиме“ то је његово обично којешта. Био ко потјеран или натјеран он понајвише мора ићи напријед: да не би побјегао. Г. Грујић овдје каже и то да је требало „*милю*“ а не *сахат* а ја мислим да је сахат боље за то што у народу нашему нема човјека који не зна шта је *сахат* а на стотине хиљада има их који не знаду шта је *миља*.

У овој истој глави у стиху 45-ме у Славенскоме пријеводу (по оригиналу) стоји „ѩкѡ солнце свое сїѧетz на блаѓыѧ и злыѧ“ а ја сам казао „јер он заповиједа своме сунцу, те обасјава и зле добре“ а г. Грујић вели да није добро *заповиједа* него да је ваљало казати: „сунцемъ своимъ сія на добре и зле.“ Ово управо иде међу оне ситнице које су спомињате под [II].

У оче нашу VI. 10. у Слав. пријеводу стоји: „ѩкѡ на небеси, и на земльи“ ја сам казао: „и на земљи као на небу“ а г. Грујић каже да није требало ријечи премјештати него да је ваљало казати „како на небу, и на земльи.“ У Рускоме пријеводу стоји „и на земли, какъ на небеси“ зато сам се и ја усудио ријечи ове премјестити јер ми се чини да је овако љепше.

Може бити да у Војводству *лупеж* значи човјек који се скита и пијанчи као што вели г. Грујић (на стр. 15) али у Црној гори и по њезинијем околинама значи управо оно што у Слав. језику „татz“ и Њемачкоме „der Dieb“ као и у нашој народној пословици: „кутњи лупеж кућу копа.“

Ја сам за то казао (VI. 25.): „не брините се за *живот* свој“ мјесто Славенскога „дѹшею вашею“ што одмах стоји „шта ћете *јести* или шта ћете *пити*“ па ми се учинило да су ове ријечи (*јести* и *пити*) приличније *животу* него ли *души* која нити једе нити пије.

На стр. 17. криви ме г. Грујић што сам казао заискати *у кога* мјесто „*од кога.*“ А ја мислим да је ово моје много и много обичније и правилније.

Ако сам погријешио што сам (VII. 16.) [казао] „по *родовима* њиховијем познаћете их“ мјесто „по *плодовима*“ ни г. Грујић ни мало мање не гријеши што каже (стр. 17.) да се овдје не зна: разумѣваюли се „*родбине*“ или „дѣла,“ јер ријеч ова *родбина* не говори се у нас у множ. броју, н. п. не каже се он има *многе родбине* него има *много родбине*; тако исто у овоме смислу не каже се ни *родови* него само *род* н. п. има много рода.

Ја сам казао (VIII. 25) „И прикучивши се ученици његови пробудише га,“ а г. Грујић на ово вели (на стр. 18): Прикучити штогодь значи, *кукомъ* што довући къ себи, а „прикучити се“ погрблѣно привући се коме, и то више крадомъ, него ли явно. Сваки Србин који познаје наш народни језик мора се грохотом насмијати овијем ријечима г. Грујића. Истина да би се по слоговима могло рећи да је ова ријеч *прикучити* постала од *куке*, али колико је мени до сад познато *прикучити* значи штогод *примаћи* или *приближити*, а *прикучити се* примаћи *се* или *приближити се*; и ја мислим да се ондје није љепше могло казати него *прикучивши се*.

Што сам ја (VIII. 32.) казао да су ђаволи отишли „*у свиње*“ мјесто у крд свиња (Слав. въ стадо свинное), сад заиста не знам или сам мислио да је то доста, или је писарска или штампарска погрјешка, а да ово у самој ствари није никаква погрјешка свједочи г. Грујић говорећи да сам метнуо крд да не би било „противъ свойства єзыка, а разговетности се тимъ небы наудило.“

— „вјера твоја „*помогла*“ ти је“ (IX. 22.), мјесто *спасла* те је, ја сам за то казао што спасти у народу нашему говори се највише за душу и само за онај свијет. Што пак г. Грујић говори (стр. 19—20) о разлици између *помогла* ти је и *спасла* те је, оно је само његово обично филозофирање које ме мрзи овдје спомињати а подсмијеха ради вриједно га је прочитати.

— „и силеције *добијају га*“ [XI, 12.] ја мислим да је врло добро и много боље него да је казано, као што г. Грујић вели „*насилницы отимаю га*“ јер се што може *отимати* а опет се не отети и не добити а у нас се каже добити што (н. п. коња, сабљу) на војсци, на мејдану. Овдје г. Грујић вели: „И у народнымъ пѣсмама споминю се насилницы на много мѣста;“ ја га молим да ми каже у којим се народним пјесмама то спомиње?

Г. Грујић каже да би боље било да сам ја (XIV, 26) мјесто *утвара* казао *опсјена* додајући да утвара „иде само ноћу“ и: „премда се то єдно мѣсто другога узима, али опеть Народъ разликуе, и свако само на своме мѣсту употреблява.“ Колико ја знам како народ наш о овијем ријечима мисли, *утвара* не иде ни дању ни ноћу јер је по себи нема никако, него [се] она зове оно кад се човјеку што утвори те му се чини да види а није истина; *опсјена* је пак оно кад се мисли да су човјеку очи некаквом мајсторијом засјењене, те што види друкчије него што јест.

Кад г. Грујић успреводи нови завјет он нека каже мјесто „не *бојте се*; ја сам, не плашите се (XIV, 27)“ *држајте, држите се* или *трсите се* и не бојте се (као што нагађа на стр. 29.).

Опсовати кога значи ружити га, и за то ја мислим да поред онога што сам казао: који опсује оца и матер (XV, 4), не треба ни *злоставити* ни *зло рећи* нити шта друго.

Ја мислим да г. Грујић ни мало нема право, него по обичају своме да говори којешта што ме на читавој (34ој) страни криви што сам (XVII, 25) [казао]: „*претече га* Исус“ и што сам иза порезе метнуо и *хараче*. Он вели да ће овдје сватко разумјети да су се Исус и Петар утркивали па Исус Петра да је претекао, ја пак мислим да то само онај може разумјети који овако као г. Грујић тражи длаку у јајету. Истина да се у овоме смислу у нас рекне и *оте ми из уста*, али овдје ја мислим да је љепше *претече*, а кад послије „претече га“ стоји „говорећи,“ то је управо као да сам казао: претече га *у ријечи*. За *харач* вели г. Грујић да ова ријеч „значи и онога кои хара,“ и да „у значеню *данка*, кои се владаоцима плаћа, употреблява се само у онымъ краєвима Србства, кои су подъ Турцима, а други Срби и незнаю да харачъ друго што значи, него онога, кои хара“ и да „оваке помѣстне рѣчи требало є избѣгавати“ и да је требало рећи „данакъ“ или „порезъ.“ Ја у моме дојакошњему вијеку ни од кога другога нијесам чуо да харач значи „и онога кои *хара*“ а да значи данак, који се плаћа од мушке главе, не само што зна народ наш у свој Србији (и новој и старој), у Босни, у Херцеговини, у Црној гори и по многијем јужнијем крајевима царства Аустријскога него је та ријеч у овоме значењу позната и код Нијемаца и код осталијех европскијех народа и зато стоји у Њемачкоме рјечнику од туђијех ријечи (ето како зна г.

Грујић шта је рекао, казавши да је ово ријеч „помѣстна!“). *Данак* је све оно што народ држави плаћа, а *пореза* и *харач* то су особите струке. Прије него сам ја ондје харач записао мислио сам и на *главницу* и на *главарину*, али ми се учинило најбоље узети ову општепознату ријеч.

„Ако се *не повратите*, и не будете као дјеца“ (XVIII, 3) то је управо као што треба, и штогод г. Грујић (стр. 35) против овога говори оно је све којешта.

Ја сам казао: тешко оном човјеку кроз кога долазе саблазни, а г. Грујић вели да „то значи, да мора крозъ човѣка управо проћи, было то послѣе трбуомъ, или другимъ каквимъ каналомъ, єръ ова є честица „крозъ“ у Србскомъ єзыку *мѣстна,*“ и да би мјесто *кроз кога* боље било казати „*преко кога*“ или „*коимъ*“ или „*съ коимъ.*“ Истина да се *кроз* у народу нашему највише говори у овоме смислу као што вели г. Грујић, али се говори и гдје није „мѣстна честитца,“ него гдје значи узрок, као што има и у народнијем пјесмама:

Кроз дете се Турцима предаје —
Процвиљеле три Српске војводе
У тавници паше Скадарскога,
А да за што веће ни *кроза* што,
За хараче од ломнијех Брда —

Завади се и мило и драго
— — — — — — — — — — —
Да *кроза* што, не би ни жалили
Већ *кроз* једног везена јаглука —

Коњ се *кроз* длаку не хвали, него *кроз* брзину. —

Тако сам ову ријеч и ја узео овако као што је горе споменуто. Да речемо да је ово, као што г. Грујић вели, „Германежь“ и да не ваља, али је јамачно боље него и једно од овога трога што г. Грујић предлаже: да сам ја казао *преко кога* онда би он по обичају своме могао рећи и јамачно би рекао да то значи одозго преко њега кад стоји или лежи; „коимъ“ у Српскоме језику не би ваљало никако као н. п. ни написано Петром или Јованом и т. д.; а „съ коимъ“ да сам казао значило би с њим у друштву које би ми и г. Грујић јамачно рекао. Овдје ће наћи г. Грујић одговор и на оно своје мудровање (99—100) против онога што сам ја казао *кроз огањ* (Коринћ. III, 15).

Ја сам казао (XVIII, 28) „*сто гроша*“ г. Грујић на то вели „тко ће садъ знати колико є то“ јер вели да *грош* „кодъ онихъ Србаля кои се служе турскимъ новцемъ значи 5 край. ср.; а кодъ онихъ, кои се служе Аустрійскимъ, или 3. край. бечке вредности, или ако се у сребру рачуна, 3. край. ср.;“ и за то да би најбоље било да сам казао *динар*. Ја до сад нигда нијесам чуо код Срба у Аустријским државама да у овоме смислу кажу *грош* него *грошић*; а да сам казао сто *динара* ни мало се боље не би знало колико је то.

Тако ме криви (стр. 40) што сам казао на *чаршији* и вели да је боље било узети „саямъ“ или „сборъ“ или најпослије „тржиште.“ *Сајам* и *збор* бива само у одређене дане и може бити и изван града или вароши у пољу, а овдје ја мислим да се мисли у мјесту оно што се у Аустријским државама зове пијаца; *тржиште* ја нијесам ни чуо да се говори у народу нашему.

XX, 32 ја сам казао: и *уставивши се* Исус, а он вели да то не ваља него да је ваљало казати: и *ставши* мјесто *уставивши се*; ја пак мислим да је ондје кад је Исус већ ишао боље *уставивши се* него *ставши* или барем да није горе ни мало.

Ја сам казао (XXI, 35) „једнога избише, а једнога убише, а једнога *засуше* камењем.“ За ово *засуше камењем* криви ме г. Грујић врло (стр. 44.) говорећи да је ваљало казати: „каменѣмъ бише или тукоше“ и да се засипа оним што је ситно „али каменѣмъ се не засипа, него се зазиђує, затоварава, и т. д.“ *Засути кога камењем* у нашему се народу говори и значи кад много људи узму по камен и баце нањ (у Црној гори се ово говори још некако друкчије али ми сад не може да падне на ум). „*Бише* или *тукоше*“ не би ваљало никако јер се може и бити и тући па опет не убити; *затоварават*и ја до сад нијесам чуо никако нити и сад знам шта значи.

Оно што су Фарисеји по обичају својега народа носили на глави [и] на рукама и што је у Славенскоме пријеводу преведено са „хранилица“ ја сам (Мат. XXIII, 5) превео са „амајлије.“ За то ме г. Грујић (45 стр.) кара и поправља говорећи да се амајлије код нас зову „оне ствари кое се о врату носе. Гдѣкои“ вели „носи завежљяе коекакве, а гдѣкои опетъ иконицу, или санъ Матере божіе, или иконицу крстногъ своегъ

имена, или новчићъ; но и єдни и други носе те ствари сакривене [у нѣдри] и спадаю у суевѣрiе“ а „хранилишта ова“ вели „носила су се явно на глави, или на рукама, и садржавала су у себи заповѣди божiе, и различита мѣста изъ св. Писма.“ Ја не знам како г. Грујић као архимандрит који је био проф. богословскијех наука може казати да „спада у суевѣрiе“ носити у њедрима „иконицу крстногъ своегъ имена“ или какву другу!! По овијем његовијем ријечима и оно „спада у суевѣрiе“ што у Русији кум свакоме дјетету на крштењу објеси о врату крстић који се нигда више не скида?! Ако је сујевјерје носити икону у њедрима, сујевјерје је држати је и у кући, а још веће клањати се пред њом макар гдје и љубити је. Осим овога свега г. Грујић овијем својим ријечима показује да он управо не зна шта је у нас *амајлија*. Амајлије (записи, чини и друге којекакве оваке ствари) у нашијем земљама не носе се само о врату, у њедрима, него и преко свих хаљина у кесици или у кутијци (као што се носи јанџик или торба) и на капи, и на рукама више мишице. Оно у чему се амајлија носи у њедрима и на глави или на руци понајвише су кесице на три угла од коже или од воштанице, а преко хаљина са стране носи се у кесици на четири угла која је мало шира него дужа или у таковој кутијци од сребра (овако сам и ја у дјетињству, док још нијесам знао од г. Грујића да је то сујевјерје, носио у чоханој црвеној кесици неколико иконица дрвенијех које су жицом тако биле свезане да су се могле у једно склопити и отворати). И не знајући ја приличније ријечи у народу нашему за оно што су Фарисеји на глави и на рукама [носили] казао сам *амајлија*.

На страни 45 криви ме г. Грујић што сам (гл. XXIII, 33) казао породи *аспидини* мјесто *Ехиднови* или *гуини*. Ја *ехиднови* за то нијесам хтио казати што ове ријечи у народу нијесам чуо никад, а *аспида* се говори, н. п. у Сријему и у Бачкој каже се за злу жену „зла као *аспида*.“ „Гуини“ пак ја остављам њему нека он каже кад стане преводити св. писмо.

(Мат. XXIV, 51) ја сам казао: „И расјећи ће га на пола и даће им плату као невјернима“ а он вели да би боље било да сам казао по Славенскоме (у коме су преведене *ријечи* из оригинала): и дѣлъ нѣговъ съ лицемѣрнима метну ће. Ја пак и сад мислим да моје ако није боље јамачно није горе од његова.

(XXV, 35) ја сам казао „гост бијах и примисте ме“ а он ме за то криви говорећи: „гостъ може быти и свой своме, па што свой свога прими то бива по наравной любави. — Него овдѣ се разумѣва такавъ гостъ, кои є странъ“ и за то мисли да би боље било да сам задржао Славенску ријеч стрлнz. Истина да се ријеч *стран* може и у нас чути мјесто туђ, али се мени чини да је овдје боље *гостъ* него и стран и туђин, јер и *стран* и *туђ* и *туђин* може бити да не дође коме кући. Истина да гост „може быти и свой своме“ као н. п. што се каже: отишао у госте, али значи и туђина који дође гдје да ноћи или да једе, као што се и каже н. п. нема дана кад у тој кући нема гостију; а по томе су постале ријечи: гостиница и гостионица.

XXV, 36. Ја сам казао „болестан бијах и *обиђосте* ме“ а он вели да би боље било да сам казао „*походисте ме*“ да се не би оно моје разумјело као да га нијесу походили. Истина да ријеч *обићи* има три значења али се мени чини да између *обићи* и *походити* има некаква мала разлика н. п. да се *походи* само ради весеља и обичаја а *обилази* се да се види како је као да се надгледа.

XXVI, 17. Ја сам мјесто Славенскога „вz первый же день опрѣсночный“ казао „а у први дан пријеснијех хљебова“ а он ме за то врло кара и криви говорећи да је то „управо наопако преведено.“ Он вели: „Прѣсни су хлѣбови они, кои нису печени; па ако су са свимъ прѣсни, онда нису хлѣбови, него є тѣсто; ако ли су се пекли, али нису са свимъ допечени, него су гнѣцави и ударају на прѣсанъ (?); онда имъ се може рећи, да су хлѣбови, и то прѣсни. Но хлѣбъ быо са свимъ печенъ, или у полакъ само, или прѣсанъ, разумѣва се увѣкъ да є укисело замѣшенъ т. є. съ квасцемъ, и то є управо знакъ по коме се разпознае хлѣбъ одъ свега онога, што се у сладко замѣшуе. Овдѣ є ту разлику требало показати; єръ у тексту стои „вz первый же день опрѣсночный, *τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων*, at prima azymorum“ кое незначи у првый данъ *прѣсны хлѣбова* него у првый дань *безквасны*, па было погача, или колача, или чега му драго другога, т. є. онай данъ, кадъ су Іудеи почели єсти мѣсто хлѣба у сладко мѣшене колаче: а они нису єли прѣсне хлѣбове, него печено тѣсто, само што ніе у кисело замѣшено было. По овомъ преводу могло бы се мыслити, да су Іудеи єли тѣсто; тако є исто и кодъ Марка у Гл. XIV. С. 1. — „*прѣсно*“ кодъ Србаља значи непечено, некувано. У Хрватской зову на гдѣкои

мѣсты у сладко замѣшену погачу или колачъ, „прѣснацъ;“ али онда недодаю, нити подразумѣваю хлѣбацъ; а како се дода или каже „хлѣбъ,“ онда се разуміе, да є у кисело замѣшенъ: дакле „прѣсанъ хлѣбъ“ и ондѣ є то исто, што є и кодъ насъ, т. є. непеченъ.“ Ја сам за то овдје ове све ријечи г. Грујића узео да би читатељи лакше и боље видјели како он говори о ономе што не разумије. *Пријесан хљеб* може бити да у Барањи а и у Сријему и по другијем гдјекојијем мјестима [значи непечен,] али у Србији и у највише народа нашега значи хљеб који је умијешен без квасца. Ја сам још у првоме рјечнику (прије 36 год.) код ријечи *пријесан* казао да пријесан хљеб значи „који није кисео“ н. п. „погача.“ И ово је значење ове ријечи и у Славенскоме и у Рускоме језику, н. п. у најновијему Рускоме Словару који је саставила и наштампала Императорска Руска академија 1847 год. код ријечи *прѣсный* стоји: „неимѣющій въ себѣ остраго вкуса; нѣсколько сладковатый, некислый и несоленый. *Прѣсная* вода. *Прѣсное* тѣсто.“ А код ријечи „прѣснякъ“ стоји: „1.) хлѣбъ безквасній; прѣсный хлѣбъ“ а у Славенскоме језику од ријечи прѣсный начињено је опрѣснокъ и опрѣсночный. Тако кад ова ријеч, пријесан, нигдје не би имала правога и старога свог значења до у Тршићу, гдје сам га ја у дјетињству чуо и познао, опет мислим да би га ваљало примити, а камо ли кад је познато јамачно у више од половине народа нашега. Што г. Грујић вели да „у Хрватской зову на гдѣкои мѣсты у сладко замѣшену погачу или колачъ *прѣснацъ*“ по свој прилици је он и ту само нешто начуо а није дочуо и разумио: *пријеснац* у Далмацији а по свој прилици и у Хрватској нити је погача ни колач него је као пита која се гради од млада сира и пријесна скорупа и млијека и јаја, гдјекоји метну још у њу и меда и мало тученијех ораха. Да ми је сав свијет казивао ја опет не бих вјеровао да је г. Грујић овака незналица у језику нашему да може казати: „хлѣбъ био са свимъ печенъ или у полакъ само, или прѣсанъ, разумѣва се увѣкъ да є укисело замѣшенъ т. є. съ квасцемъ, и то є управо знакъ по коме се разпознае хлѣбъ одъ свега онога, што се у сладко замѣшује.“ Даклем као што [се] у Банату и у Бачкој и у Сријему жито зове шеница а у Лици само просо, тако и у г. Грујића значи само оно што је (јамачно од шенична брашна) у *кисело* замијешено, а кукурузница, ржаница, просеница, овсеница то код њега ништа није хљеб! и по томе

није чудо што каже да су онда: Іудеи почели єсти мѣсто хлѣба у сладко мѣшене колаче. Благо нама с овакијем књижевником и богословом!

Што је у Мат. (XXVI, 17) казано дан *опрѣсночный* то је у Марку (XIV, 1) казано *опрѣсноци* а у поменутоме Рускоме рјечнику стоји код ријечи *опрѣснокъ*: да је ријеч из црквенога језика и да значи „*прѣсный* хлѣбъ у Іудеевъ“ и у Луци (XXII, 1).

Мјесто Слав. къ онсицѣ (Мат. XXVI, 18) ја сам казао „к томе и томе“ а г. Грујић каже да „то значи да иду къ двоици“ и да би боље било да сам казао „идите къ ономе знате“ или „иди коме у градъ;“ ја пак мислим да према ономе моме не ваља његово ни једно, он све онако тумачи као што би по својој вољи рад да ријечи значе а не као што у народу заиста значе. Кад апостол каже да је Христос рекао: „Идите у град к томе и томе и кажите му,“ то значи да је апостол још нешто изоставио што је Христос рекао. Тако се н. п. у нас каже да је ко у казивању рекао: састаћемо се ту и ту, и овдје је изостављено н. п. код онога сувог дрвета или код онога извора и т. д.

Мат. XXVIII, 1, ја сам казао да су Марија Магдалина и друга Марија дошле „да *огледају* гроб“ а г. Грујић вели да „то значи да *пробаю* гробъ; єръ огледати н. п. огледати єло значи пробати єло“ и да је ваљало казати „*видѣти* или *надгледати* гробъ; а гробъ се неможе огледати него се може надгледати.“ Ово је опет по његовоме знању нашега језика, истина да *огледати* у нас значи и пробати н. п. јело, ракију; али не само и у овоме смислу н. п. огледати гроб, виноград, него ја мислим да је ово прво значење а оно да је друго (којега ја у првоме рјечнику нијесам ни имао) јер се овдје (у првом значењу) огледа очима а ондје устима и језиком.

У Марку.

Мат. XIII, 27, ја сам Славенску ријеч невод*ъ* превео са *мрежа* као што је и у Марк. I, 16, гдје је и у Славенском пријеводу мрежа; за ово ме г. Грујић криви говорећи да је „*мрежа* обще име свію оны алата коима се риба лови; а другачіе свакій алатъ има обашка за се свое име,“ а код мене да је „*све мрежа* чимъ се риба хвата.“ Овијем својијем

ријечима г. Грујић показује да он не зна ни шта је мрежа ни шта је невод̀ъ! Кад би *мрежа* била „обще име свію оны алата коима се риба лови“ онда би и удица и вршка и остве и т. д. све било мрежа; а кад би знао шта је невод̀ъ како би могао рећи да је „*све мрежа* чимъ се риба хвата“?! *Неводъ* Руси имају у своме народном језику и у поменутоме рјечнику Руске академије стоји да је то „Родъ рыболовной сѣти различной величини.“ Даклем: *неводъ* је некаква мрежа. Као што су мреже различно начињене тако и у нас имају своја особита имена н. п. *гриб*, *загажња* и т. д. али ја не знајући које је како ли се зове невод̀ъ казао сам мрежа, и за то не може ме кривити никакав паметан човјек.

На страни 60ој каже да не зна да Срби гдје говоре око *сунчаног рођаја* (као што сам ја казао XVI, 2) него да је чуо око *сунчевог* рођаја. Да је остао само на томе то би му се ласно опростило, јер нико не може знати свију ријечи које се у народу говоре (ни ја до прије неколике године нијесам знао да се у Паштровићима говори и *суначни*); али кад он даље наставља и којекаквим празнијем мудровањем труди се доказати да је боље сунчевога него сунчанога и најпослије кад вели да *око сунчанога рођаја* „неизражава добро ни смисао текста, єръ то значи, да се сунце іоштъ ніе рађало, а текстъ каже: *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου*, кадъ се рађало сунце,“ онда показује да он у свему овоме послу не зна ништа него да говори само којешта. Ја сам у дјетињству Бог зна колико пута слушао око *сунчанога* рођаја а око *сунчевога* рођаја нијесам чуо никад, него сам *сунчев* истина слушао послије и то само у пословицама и у приповијеткама; *сунчани* је мјесто *сунчев* од прилике као *Божији* мјесто *Богов* које ја нијесам до сад чуо ни од кога; а и смисла што се тиче то се вјерније није могло казати. По филозофији г. Грујића не би ваљало ни Руси што су превели „при восходѣ солнца.“

У Л у ц и.

I. 22. ја сам казао: „и он *намигиваше* им“ које у Славенскоме пријеводу стоји помавлѧ имъ, а он вели да је мјесто тога ваљало казати „и онъ дававајући имъ знакъ машући имъ“ настављајући даље: „намигуе се само, кадъ се око затвори и отвори, и значенѣ му є или непристойно, или непоштено, или смѣшно и шальиво.“ За чудо је како г. Грујић показује да

оваке непристојне и непоштене и смијешне и шаљиве ствари добро познаје! Колико ја народни језик наш познајем не намигује се само кад се око затвори и отвори него се може намигивати и читавом *главом* и *устима* а готово би се могло намаћи и *руком*: и тако *намигивати* у нас значи управо оно што у Њемачком „winken“ а у Славенскоме „помалти“ и „помавати“ („запомавать“ у Рускоме рјечнику стоји да значи: „выражать свои мысли движеніемъ рукъ, глазъ, или головы“). Што г. Грујић показујући своју тежњу на оно што је непристојно и непоштено и смијешно и шаљиво вели да намимигивање: „ніе никада озбилно и важно“ то никако није истина јер се намаћи може коме и да убије кога.

II. 1. Ја сам казао да је изишла „заповијест од ћесара Августа да се препише сав свијет,“ а он ме за то криви говорећи да „преписати значи съ єдногъ папира списати на другій, а овдѣ ніє то смысао, него да се *попише*“ а по том опет вели: „говоре по гдѣкои мѣсти мѣсто *пописати, преписати,* али я мыслимъ, да є оно прво болѣ, особито, гдѣ се првый путъ списую многи люди, кои разсѣяно по различити мѣсты живе.“ Опет г. Грујић говори оно што не зна. Ја не велим да се за невољу не би могло казати и *попише* мјесто *преше*, али је јамачно *преше* у народу познатије и обичније (као што је и старије у овоме значењу) него „съ єдногъ папира списати на другій.“ Ја се опомињем још из дјетињства како су у Лозници трговци преписивали своје дућане кад би хтјели да виде колико имају новаца у роби; а прије три године кад сам био у Лозници био је у Јадру пријепис па ваља да је у заповијести мјесто њега стајало *коншкрипција*, за то су гдјекоји говорили *пошкрипција*, а од начелника г. Илије Чворића који не зна ни читати ни писати чуо сам гдје рече: сјутра ћемо у Грнчару ићи на *пријепис*.

II. 27. Ја сам казао мјесто Славенскога „соткорити ими по обычаю законному о немъ“ „да сврше за њега закон по обичају,“ а он вели да то не ваља него да је ваљало казати „да учине по обычаю закона съ ньимъ.“ Мени се чини да је ово моје боље или барем да није горе од његова. Што он пак вели да „*законъ свршити* кодъ православны Србаља значи *пречестити се* или *вѣнчати* се“ ја до сад нијесам чуо; али што вели да „овдѣ могу Срби разумѣти и овако: да се причести мѣсто нѣга по обычаю“ то је само његово обично извртање смисла и тражење погрешака.

III. 1. За Пилата ја сам за то казао да је био судија у Јудеји: једно што народ наш мисли не само да је судија највећи владалац у народу него и што цијелу власт над народом и управу назива судијом, као н. п. у народној пјесми што се каже:

Кад се шћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане *судија* —

а друго што је он и Христу судио које очевидно показује да је био и судија.

IV. 18. „Ѿпꙋстити сокрꙋшенныꙗ во Ѳрадѣ,“ у Рускоме пријеводу стоји: „отпустить изъ мученныхъ на свободу,“ а ја сам казао само „да отпустим сужње“ мислећи кад се каже *отпустити* да би сувише било додавати још *на слободу* или *у слободу*, јер се то само по себи разумије; а *сужње* мјесто *измучене* казао сам за то мислећи да је за онога који је у затвору те не може ићи куд хоће најприличнија ријеч *сужањ*.

VII. 13. Ја сам казао како се Исусу *сажалило* за женом којој је јединац син био умрьо, а г. Грујић вели: „кадъ се каже *сажали* му се,.. то значи, да є нѣ нестало; али овдѣ є мати была жива, дакле ніе се Іисусу сажалило за ньомъ, него се смиловао на ню.“ По *глаголу* (*сажали му се*) никако не може значити да је ње нестало, а по *за њом* могло би значити кад би ко хтио смисао извртати, као што ради Г. Грујић. Око овога *за њом* ја сам мислио у превођењу, али друкчије није ми могло пасти на ум. Ја мислим да би у нашему језику било доста само *сажали му се* (као [што] је и у Слав. пр. Мат. X. 33. само *милосердствова*), али би онда г. Грујић могао рећи (и јамачно би рекао), да се не зна за што се Исусу сажалило, и како сам ја смио изоставити *двије ријечи*, које су у Славенском пријеводу преведене с ѡ нѣй. Истина да је значење ријечи *сажалити се* и *смиловати се* врло наблизу, али ја опет мислим, да је овдје много боље *сажалити* се него *смиловати се*; у Славенскоме је „милосердствова ѡ нѣй, а у Рускоме „*сжалился* надъ нею.“

Што г. Грујић на страни 69. доказује, да не ваља што сам ја (X, 34.) казао *устаде око* њега и (X, 35.) *гледај га*, ја мислим да је оно све којешта, по његовом обичају, и да се од онога што сам казао љепше не може ни мислити, и

да би његово *надгледао* га и *надгледай* га јамачно горе било, јер је *устати* и *гледати* више него *надгледати*.

Ја сам (XI, 6.) казао: Јер ми дође пријатељ с пута и немам му шта *поставити*, а г. Грујић каже да се „столъ *поставля* а єла се износе на столъ“ и да тако као што сам ја казао значи да немам стола или столњака, тањира, ножева и т. д.; него да је ваљало казати: „и немамъ шта изнѣти предъ нѣга, или предань.“ У Србији и по осталијем крајевима народа нашега изван царства Аустријскога по селима се и не једе са стола или астала; него с трпезе или синије, која је обично округла (по задружнијем кућама састављена од неколике даске, а по малијем кућама и самотвора) и која уз дувар прислоњена или објешена стоји. Кад се онамо рекне *постави синију* да једемо, то значи: изврни је на ноге и донеси јело на њу; а може се рећи и само *постави да једемо*, које значи: намјести синију и донеси јело на њу. У овоме се смислу говори и прости глагол *ставити*, као н. п. у овој загонеци: „закла вола бика, све село свика, а кад пође да слави, нема шта да *стави*.“ По томе сам ја онако казао, и мислим да нијесам погријешио; а да сам казао онако као што г. Грујић вели да је ваљало казати, онда би г. Грујић могао рећи: да се не зна *шта* немам да изнесем пред госта; или на шта ће сјести; или шта ћу му поклонити и т. д., а особито (кад би знао) могао би ме окривити како сам могао написати *изнѣти*, кад тако нити гдје ко говори, нити у Славенскоме има написано.

Ја сам (XII, 13.) мјесто Славенске ријечи достоѧніе казао *достојање*; а г. Грујић вели, да та ријеч „у Србскомъ єзыку скоро ништа не значи,“ него да је ваљало казати *наслѣдство* или *наслѣдовина*; по том нагађајући вели: ако сам ја ту ријеч произвео „одъ глагола *достати* онда бы морало быти *достанѣ*, а не *достоянѣ*, єръ *достояти* значи Србски до краја или до извѣстногъ времена стояти; као што є дакле *стоянѣ* одъ *стояти* тако є мыслимъ и достоянѣ одъ *достояти*;“ па најпослије нагађање своје довршује овијем ријечима: „*Достоянѣ* у Нар. пѣсмама мыслимъ да значи „господство“ или Славенско „достоинство.““ Сваки читатељ који посао овај управо разумије, познаће одмах да г. Грујић овдје, као и на другијех много мјеста, не разумије оно шта говори, него само трпа којешта у вјетар. У народнијем пјесмама, гдје се каже:

„На част тебе моји бели двори
„И у двори моје достојање“

достојање нити значи *господство* ни *достоинство*, него имање или имовина, што је од кога остало и што би се коме оставило.

[Цитати из Вукова „Новога Завјета“ *у* „Примћтвама Н. Грујића“ *штампани су према Вукову оригиналу; тако исто и цитати из* „Примћтава“ *у Вукову Одговору штампани су према Грујићевим* „Примћтвама.“

Одговор је Вуков на „Примћтве“ *остао у два недовршена рукописа: један је писан, готово сав, Даничићевом руком, а крај другом неком (можда Минином), и има неколико редака Вукових, а овде онде и дометака његових; други је Тиролов препис с овога. У посмртнини Вуковој нађена је покрај тога и ова забелешка Вукова:* I племе, видјело. II ситнице. III пријесан, трка. IV cf. V Миспр, Филиба. VI трудна, курва etc. *Према овоме одговор би Вуков имао шест одељака, а израђена су само три с малом изменом, т. ј.:* I., *у ком говори о речима, које је узео за невољу;* II. *ситнице, т. ј. о речима и реченицама, које ни Грујић, и кад би био у праву, не исказује боље;* III., *о речима, којима Грујић не зна правога значења. Вук је у свом примерку* „Примћтава“ *обележио црвеном писаљком сва места, о којима је могло бити говора, а код неких је стављао cf. (т. ј. confer = упореди), што би дошло у IV. одељак. — За основицу при штампању узет је Даничићев рукопис. Интерпункција је само по негде, смисла ради, исправљана, према Вуковој; у угласту заграду стављано је оно чега нема у рукопису, а било би ради смисла потребно. Тако је требало додати што у загради и после ре́чи́:* нероткињо која не рађаш *на стр. 346. вр. 31., јер је овако реченица остала недовршена. На стр. 338. обележена је иртама празнина, која је у оба рукописа, и коју је Вук јамачно мислио накнадно испунити, па не стигао.]*

ПРИМЈЕРИ

[1]

СРПСКО-СЛАВЕНСКОГА ЈЕЗИКА.

САСТАВИО ИХ

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

У БЕЧУ,

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА.

1857.

[На вел. 8-ни, 80 страна и један засебан лист снимака.]

I.

[3]

ПРЕДГОВОР.

Највише нашијех дојакошњијех, а и садашњијех, књижевника мисли, да је данашњи Руски и наш црквени језик прави Славенски језик, а не знаду, да су овај језик начинили Руси од старога Славенскога догонећи га према своме народноме, и да је данас много наличнији на Руски неголи на прави Славенски. Ово незнање може се опростити нашијем досадашњијем књижевницима, јер ни сам Јосиф Добровски, којега су назвали патријаром Славенскога језика, прије тридесет година, кад је писао и штампао своју Славенску граматику (у Бечу 1822.) није могао да се отргне од овога данашњега Славенског језика, него је једнако мислио, да је ово прави Славенски језик, и чисто се бојао слушати кад би ко стао доказивати да то није истина (да не би покварио својијех дојакошњијех мисли о томе); а и међу Рускијем књижевницима јамачно би их се и сад нашло који тако

мисле;[1]) али им се не може опростити, што су за неко сто година *свој* црквени језик тако заборавили и нањ омрзнули.[2])

4 *Стари* или управо рећи *прави* Славенски језик дијели се на двоје, то јест: на језик који се данас зове *Бугарски*[3]) и на *Српско-Славенски*.

Главне су разлике између ова два језика, што у Српско-Славенскоме нема ѫ ни ѧ, него је мјесто првога оу или ꙋ, а мјесто другога є.

Разлика је ова по свој прилици тако стара, као и писмо и хришћански закон у народу нашему. Ово је један од највећијех и најдивнијих знака самовласности, величине и мудрости нашијех старијех, и потомци њихови то сад газе ногама! —

Што су Руси, догонећи Славенски језик према своме народноме, изоставили ѫ, то су имали право, јер му нијесу никаквога особитог изговора знали нити у свом језику имали; али што су помијешали ѩ и ѧ (метнувши ѩ само из почетка а ѧ у сриједи и на крају), ја бих рекао да су погријешили. У староме Славенском језику само је ѩ право *ја* (и у почетку и на крају и у сриједи), а ѧ имало је свој особит из-
5 говор, којега ми Срби не можемо ласно ни из|говорити и који

---

[1]) У Биограду су била два млада Руса професора у семинарији, који су у Русији свршили науке у духовној академији. Кад године 1850. дођу они ондје к мени да ме походе, један од њих стане викати и срдити се на г. Фр. Миклошића, што је казао да су Руси данашњи црквени језик начинили од старога Славенскога, говорећи, да то није истина и да он то не може ни чим доказати.

[2]) Прије двије године дана један је од знатнијих ученијех Срба из војводине једноме господину овдје рекао пружајући руку на мене: „Овај господин хоће да нам докаже да у Српскоме језику *чест* значи комад а *част* die Ehre.“ И ово је он казао без икака узрока, јер о том није било ни спомена, него штоно
4 се каже: „С неба па у| ребра,“ само да би мене, као што он мисли, осрамотио. — Прије неколико година премећући ја у Карловцима једну Србуљу и једноме од првијех професора ондашње богословије, који је код мене стајао, показујући разлике између данашњега црквенога и старога нашег језика, он ми као управо жалећи ме што не знам, рекне, да су то све погрешке што је год друкчије него у данашњим црквеним књигама, јер људи онда нијесу знали језика ни граматике.

[3]) А ја бих рекао да то није право, него да је језик онијех Славена, на које су Бугари дошли и притисли их; јер за које најстарије знамо да су преводили књиге на Славенски језик, не кажу да су их преводили на језик *Бугарски*, него на *Словенски* за времена *Бугарскога* кнеза Симеона (н. п. — „отъ греческаго языка въ *Словѣньскыи* при князи Българстѣмъ Симеонѣ“ С. Н. Палаузова Вѣкъ Болгарскаго царя Симеона, Санктпетербургъ 1852. страна 114). По томе се види очевидно, да је онда био друго језик и народ *Бугарски*, а друго *Словенски*; а пошто су се Бугари и они Славени слили у једно и постао *данашњи* Бугарски језик (са *водата, виното, брато* или *братот*; подај *на това брат*, бил сам *код брат, сос брат* и т. д.), онда се већ нијесу нањ преводиле црквене књиге.

И. И. Паплонски [4]) тумачи са *эн* или *эм*; а осим тога, мене је увјеравао покојни Никола Ивановић Надеждин, да се ѧ на онијем мјестима гдје му је мјесто у староме Славенском језику, не изговара свуда по Русији као *ja* (н. п. у ријечи мѧсо), него по гдјекојим крајевима да се изговара глас од прилике између *a* и *e* без *j* из почетка. Ако је ово истина, онда је ѧ ваљало задржати као што је у староме Славенском језику; ако ли ово није истина, онда би боље било да је и оно изостављено са свијем као и ѫ и ѭ и ѩ, и ѥ да је узето свуда (као што је и у грађанској буквици само једно *я*), неголи што је овако помијешано са ѥ. Да су Пољаци овако као Руси поправљали стари Славенски језик, они заиста не само што не би помијешали ѥ и ѧ, него би задржали и ѫ, јер они мјеста или слогове овијех слова и данашњи дан изговарају (за наше ухо) као *ен*, н. п. наше *пет*, старо-Славенско пѧть, они пишу ріęć а изговарају *пјенћ*;[5]) тако наше *дуга*, старо-Славенско дѫга, они пишу dąga а изговарају *донга*. И Мађари свједоче онијем Славенскијем ријечима, које су примили од старијех Славена, да су се ова слова (ѫ и ѧ) изговарала од прилике овако као што их Пољаци данас изговарају, н. п. наш *ред*, Бугарско-Славенски рѧдъ, они пишу и говоре rend (*ренд*), тако и дрѫгъ (наше *друг*) пишу и говоре dorong (*доронг*). Данашњи Бугари изговарају оне слогове, гдје је у Бугарско-Славенском језику ѫ, или | као [6] ъ или као ѧ, н. п. наш *пут*, а Бугарско-Славенски пѫть, они говоре *път* или *пат*, тако *рука* (рѫка) говоре *ръка*[6]) или *рака* и т. д.; оне пак слогове, гдје је у Бугарско-Славенскоме језику ѧ, и они изговарају као и ми (ѥ). Отприје нико од Славенскијех књижевника није знао како су се изговарала

---

[4]) Филологическія замѣтки И. Паплонскаго о Рускомъ языкѣ въ связи съ церковно-славянскимъ и другими Славянскими нарѣчіями. Санктпетербургъ 1854.

[5]) Године 1819. разговарајући се ја о овакијем стварима у Вршави са С. Б. Линде доказивао ми је он да се у овакијем ријечима не изговара чисто *ен* него нешто кроз нос, што ја нијесам могао ни изговорити. Да бих ја њему доказао, да се изговара чисто *ен*, вративши се у свој стан отидем ка кћери домаћиновој, која је нешто везла на ђерђефу, и замолим је, да ме учи Пољски, и тако најприје да би ми написала како се Пољски каже *пет*, *гуска*, и још неколико оваковијех ријечи; она на молбу моју напише ми ріепć, genś и т. д. Кад ја други пут отидем к Линду и покажем му што је писала Пољкиња у Вршави, он ми, као готово срдећи се, одговори, да су то људи, који не знаду правописа ни етимологије, а ја му на то рекнем, да се ми не препиремо, како би ваљало ријечи *писати* него како се *изговарају*.

[6]) Ми би *ръка* могли писати и без ъ, само *рка*.

ова два слова, као и ѩ (по Паплонскоме *ён* или *ём*) и ѧ[7]) (*ѣн* или *ѣм*), док се године 1820. није томе досјетио А. Х. Востоков, у чему му је, као што сам каже, помогло Пољско изговарање.

Чисти *Бугарско-Славенски* језик налази се у најстаријим рукописима. Истина да је у XVI. вијеку наштампано њиме неколико црквенијех књига, особито у Каравлашкој и у Карабогданској (за Влахе, којијех је онда црквени језик био Славенски), али ни у једној није са свијем чист, него је гдје мање гдје више помијешан са Рускијем. Од прије неко тридесет година, пошто се и у Русији признало да данашњи црквени језик није прави језик Славенски, и пошто су се на овоме већ давно биле престале штампати књиге за црквену потребу, почео се истраживати стари Славенски језик и њиме књиге штампати за науку или за његово познање. Најзнатније су књиге тога реда ово: Копитаров Glagolita Clozianus (у Бечу 1836.), *Остромирово Евангеліе* (од године 1057.) које је трошком А. Д. Черткова наштампао у Петербургу А. Х. Востоков године 1842., и г. Фр. Миклошића ове књиге:

S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum slav., lat. et graece. 1845.

Vitae Sanctorum. Accedunt epimetra grammatica. 1847.

Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. 1850.

Lautlehre der altslovenischen sprache. 1850.

Monumenta linguae palaeoslov. e cod. suprasl. 1851.

Vergleichende grammatik der slavischen sprachen. I. band. Lautlehre 1852. III. band. Formenlehre 1856.

Formenlehre der altslovenischen sprache. Zweite Aufl. 1854.

Chrestomathia palaeo-slovenica. 1854.

Evangelium S. Matthaei palaeo-slovenice e codicibus edidit. 1856., које су све штампане у Бечу.

Да би читатељи и у овој мојој књижици могли видјети [7] штогод од Бугарско-Славенскога језика, ја ћу додати| овдје одмах нешто из једнога старог рукописа писаног на кожи, што гласи овако:

Аще кто вь блъгарѣхъ бѫдеть вь бохъмытѣхъ христианынь волеѭ вьстѫпить вь бохъмытьскѫѭ вѣрѫ, а не нѫждеѭ, и пакыи прилоучит сѧ ємоу пріити вь хриистианиє и помѣнѫв

---

[7]) У Српско-Славенскијем књигама је ѩ мјесто ѧ а ю мјесто ѫ.

сѧ и шбратит сѧ вь вѣрѫ христианьскѫѭ, да таже ѥпитомиа доушегоубьнаѧ шт не и матере и доуховьнаго штца и братине и сестрине.

Аще кто болеѫ вьстѫпить на крьсть вь бльгарѣхь или мѫжь или жена и шбратит сѧ вь вѣрѫ христианьскѫѭ да вьсприметь шпитомиѫ доушегоубиа.

Слово свѣтаго Кырила философа, ѕчителя словеньскоу ѫзыкоу. — господи благословы.

Ѡ кныгахь, како ѫзыкь вьзель ѥсть писание книгами. ибо словенѣ не имѣхѫ писаниа, нѫ чрьтаниемь чрьтахѫ и рѣжьми рѣжахѫ, тогда бѣхѫ погани сѫще. крьстивьшим сѧ грькомь и словеномь книгами грьчьскыими, нѫждахѫ бо сѧ словенѣ писати словеньскыѫ рѣчи безь сьтвореніа, рекоше: како можемь писати грьчьскыѫ рѣчи словѣне бывьше или животь или зѣло или богь или чааниѥ или чашѫ или сѣдоу или юнотамь или царемь или ѫзыкь и ина подобна имь; и быше словѣне бесписаниа .вѳ. лѣть. тогда же человеколюбець богь сьматраѥ вса и сьстави рода человѣча да не без оума нь все на разоумь привода на спасение помиловати народь словеньскыи, вь лѣто .ѕ҃. т҃. п҃. з҃. посла имь Кырила философа, мѫжа свѣта и праведьнаѧ, и давь ѥмоу разоумь .л҃. словь ѥдьна по грьчьскымь, а дроуга по разоумоу и по дароу божиѥмоу. грьци писахѫ .вї. словь за многа лѣта, понеже глаголѫть грьци: шть нашихь сѧ книгь извела словеньскаѧ книга, а нѣсть ихь богь сьтвориль, и аггели сѫть искони словѣньскыѫ, кни[гы] знали ѩкоже и жидовьс[кы]ѫ грьчьскыими и елинскыѫ, нѫ ѥже искони богомь приѫтни сѫть, а дроузы глаголѫть ѩко богь саамь сьтвориль есть писаниа. а не вѣдеть что глаголѫть шкани. велеть ѩко .г҃. мь ѫзыкомь повѣлель ѥсть имати книгыи вь распатиѥ бѣ дьска написана жидовьскы и латиньскы и грьчьскыи, а словеньскыѫ не бѣ тоу. того ради сѫть шть бога словеньскыѫ книгыи, ѩко вѣра крьстиѩньска бысть на послѣдокь тако и кьнига бльгарьска свѣта ѥсть. тѣмь что речемь и глаголемь кь тацѣмь безоумнимь, шбаче ре|чемь ш свѣтыхь кни- 8
гахь ѩкоже наѵчихом сѧ, ѩко все по рѧдоу бываѥть шть бога, а не шть человѣкь, а нѣсть богь сьтвориль жидовьскыѫ ни роуменьскыѫ ни ѥлиньскыѫ, Адамоу глаголе ѫзыкоу шть Адама до потопа и до ѵтврьждениа стльпа до где господь раздѣли ѫзыкыи тако и ньравь ихь обычаи и ѵставь ихь, нѫ ихь зачеть

новы ѫзыкыи. егупьтѣномь дасть землѫ мѣрению, перьсомь и хальдѣшмь и роусомь дасть звѣздоучьтениѐ и вльхвованиѐ и цѣлованиѐ и всѫ хытрости чловечѫ, жидовомь же книгыи вь нихьже есть писано ѩко искони и створи богь небо и землѫ и вьса ѩже сѫть по нѣи ѩкоже пишеть. ѐлиномь дасть граматоу и рі̀торию, нѫ прѣжде елини и роумене не ѹмѣхѫ своимь ѫзыикомь письмене, нѫ питьчьскыми письмени писахѫ своѭ рѣчи и быхѫ много лѣть .ѕ҃. тогда же Гаманаиль дидаскаль имь пришедь послѣдь и створии имь и начень шть лѣпа .в҃і. словь изь жидовьскыхь книгь. тѣми же словеси писахѫ своѭ рѣчии .д҃і. лѣть. Симонись же шбрѣте сѧ пикословесь, и приложи имь дьвѣ словѣ. Ѐпихарить шбрѣте сѧ пикословь, и приложи имь .г҃. слова, и сьбра имь .з҃і. словь. по мнозѣхь же дьнехь и лѣтѣхь Дишнись философь приложи имь .г҃. слова, и сьбра имь се .кд. слова. тако и мнозѣхь сѫщихь вь мнозѣхь лѣтѣхь едьва сьставише граматѹ, а словѣньскыѭ книгы сьстави Костаньдинь сьматраѥ̀ граматоу вь немихь дьнехь, а шшегра .з҃. сьставиль единь мадоу акы рина. тѣмь же сьставы письмена. братиѐ, словеньска книга свѣта ѐсть, свѣть бо мѫжь створи ѭ, а грьчьскѫѭ и елиньскѫѭ погании сьтворише. а̀ще ли кто речеть: нѣси ѹ створиль добрѣ, тѣм сѧ потвараѭ книгы словѣньскыѭ, то рьци кь нимь: како грьцькы многѫщи потворише сѧ, а кырилова такожде ѐсѫ вь нихь, ѩже мнозы потворише сѧ, подобаѥ̀ть послѣ творитыи, а̀ще бо вьпрашаѥ̀ши книгочии грьчьскааго: кто вы сьтвори граматоу и книгы сьставыи, вь кое ли врѣмѧ; то грьци мнозы не вѣдеть. кто вы сьставы граматоу, то вьси вѣдеть и рекѫть: Костаньдинь солоуньскыи философь, нарицаѥ̀мыи Кыриль, тои ѐдинь сьставыи книгы и Меньдодиѐ, брать ѐго. а̀ще вьпросиши, вь коѐ врѣмѧ, то вси вѣдеть, ѩко вь врѣмѧ Михаила царѣ и Бориш кнѧза бльгарьскааго и Растислава кнѧзаа моравьскааго. а се написано бысть, братиѐ, разоумь что глаголѫть грьци безоумнии, ѩко шть нашихь сѧ книгь изв҃ѣла словѣньскаа книга, то рьци грькоу: да гьдѣ ѐ вь грьцькыхь книгахь богь, ѩко ис-прьва книгы глаголѫть .а. азь ѐсьмь богь .б. богь бо есьмь .в. вѣдѣ бо вьса .г. глаголѫ бо правдьдѫ .д. доброо бо ѐсьмь .е. есьмь бо .ж. животь всемоу мироу дахь .ѕ. зѣло дивна створихь .з. землѫ на водахь шсновахь .і. иже вы скрозѣ море проведохь .и. и вь поустини вы наситихь .г. гемоноу ме прѣдасте .к. коѐ вы зло сьтворихь .л. людиѐ безаконии; .м. мислыѫ вса

сьтворихъ .н. на крьстѣ ма пригвоздисте .о. шни бо призовѫть да и ти ма прославеть .п. Пилатоу ма прѣдасте .р. рьцѣта безаконикомь .с. слово безаконьно вьзложисте на ма .т. трьновень вѣнець на главѫ ми положисте .оу. оударень быхъ за ланитѫ .ф. Фарашна вь мори потопихъ .х. херовыми славеть ма .ц. царьство моѥ на небесѣхъ ѥсть .ч. човѣколюбыи ради сьнидохъ .ш. шестокрили аггели слоужеть ми .z. ѥромь носимь невидимо .щ. що ми штьвѣщаѥта до вьтораго пришествиа .ѣ. јако хощѫ сѫдити живымь и мрьтвыимь .е. еже ма свазасте и ведосте .ю. юдеиѥ, что сьтворихъ вьи; .е. ѥсте ма безакони жидове. тѣмь же, братиѥ, подобно вы бѫди вѣдѣти: аще сьберета са дьва попа бльгарьскыи и грьчьскыи, да литоургиса словеньска литѹргиа, а грьчька да не литоургыса. аще ли шба да литоургисата, нѫ да не шстане словѣньска литоургиа, а грьчька вьспоѥ, понеже свѣта ѥсть бльгарьска литоургиа, свѣть бо мѫжь ставы ѫ. богоу же нашемоу слава вь в[ѣ]кы аминь. —

Овај рукопис је писан на четвртини, врло лијепијем и једнакијем минеискијем словима, какогод да је штампан, и има га 135 листа, али нема ни правога почетка ни свршетка, а може бити да ни ово што га је није све потпуно редом. У њему је, на овијем листовима што се налазе, из почетка номоканон, по том различне бесједе (слова), поученија, сказанија и т. д. Ова бесједа[*] светога Ћирила философа много је налик на онај чланак: о писменѣхъ чрзноризца Храбра, али је ја овдје штампам нек се и она види. По ријечима вь бльгарѣхъ види се да је он писан управо за *Бугаре* кад су већ били хришћани, а и свршетак ове бесједе светога Ћирила философа чини ми се да је више Бугарски (као што се данас говори) неголи Словенски, н. п. да литоургиса словеньска литѹргиа, а грьчька да не литоургыса; и по томе се мени чини да је врло знатан, особито за Бугаре; а може бити да је и старији од XIII. вијека ако и јест у њему ь и ы као у србуљама (а не z и zi). Гдје је у њему ѫ мјесто (по најста-

[* *Ово је* слово *штампано и у првом тому* „Изслѣдовании по русскому языку“ (*Петроград, 1895.*), *у раду В. Јагића* „Разсужденія южнославянской и русской старины о церковно-славянскомъ языкѣ,“ *стр. 303.—305. В. Јагић га је штампао по рукопису императорске публичне библиотеке, који има 198 листова. Разлике су ове:* ъ *м.* ь: въ нихъ же (*стр. 370., в. 3*), грѣци (*370., 26. и 32.*); ь *м.* е: грекомь (*369, 11.*); *без* ь: питьчскыми (*370., 7.*) *и* створихъ (*371., 1.*); *нема* н *у:* мрьтвымь (*371., 9.*), *а има* й *пред* юдене (*371., 10.*) *и иза* вѣкы (*371., 17.*); *даље је:* мы *м.* мн (*371., 8.*) *и* н *м.* а (*371., 13.*). *Тачку има свуда на* ы, *а има понегде и на* а, ѫ, н, о, ѡ.].

ријим рукописима) ѩ, ондје је над овим словом надметнуто
10 као| сад што се надмеће над і; тако је над гдјекојијем полугласнијем словима надметнуто по двоје дугуљасто, пред којима је изостављено ь, н. п. бохмытѣхъ (мјесто бохьмытѣхь). Гдје се у овоме што је наштампано броје слова редом, послије свакога слова ријеч се почиње црвеним словом.

Српско-Славенским језиком штампано је у стара времена црквенијех књига више. Ово педесет година пошто је измишљено штампање књига почеле су се Српско-Славенске књиге штампати у нашијем крајевима (даклем пуњијех *седамдесет година прије него у Русији!*).[8]) Најстарија је у нашијем крајевима наштампана књига позната Ѻхтоихъ од четвртога гласа, који је наштампао војвода Зетски Ђурађ Црнојевић године 1494. На свршетку ове књиге стоји наштампано ово:

Понеже оубо въ троици едино покланѥми богъ ѿ небытїа въ бытіе мановенинѥмь приведы вса и на кѡнць дѣлѡмь създа человѣка, егоже ѡбразѡмь своимь почьть нѣѡбладаема же и ѡбладающа всеми и съглагѡлника себе съдела и иже по нѥмь родомь желающимь причестникѡмь его быти, ѥкоже велики въ патрїарсехъ Авраамь, иже не писаніемь нь плътовидно сподѡби се въ дѡмь приети троицоу, последи же Мѡисеи глаголѥ богови лицемь къ лицоу, иже и начрьтанние скрижалы приѥть ѿ нѥго, и назнаменае измѣнѥнїе закона сихъ съкроуши. по сем же единородныи сынь слово, благоволѥниѥмь ѡтьца нерождена и съпоспѣшеніемь своимь и съврьшениѥмь ѿ ѡтьца исходещаго, семоу же съприсносоущнаго, ѡбоимь съгосподьствоующаго светаго и животворѣщагѡ дха, благоизволи неизречени испльни съвѣть, въ приснодѣвоу Марію вьсели се и рождь се безь матере на небеси на земли безь ѡтьца роди се, и пострадавь вьзнесе се. тѣмже намь не соущимь Авраамоу же и Мѡисею подѡбнимь, еже богови съвещателнѡмь быти, дасть намь писанїа, въ нихъже пророци ѥко въ царскихъ скровищихъ положи неистьщимоѥ богатьствѡ. и по сихъ ѡни божьствны моужіе, Дамаскин же и Ишсіфь и Козма, наитіемь доуха наоучаеми, прѣдаше намь пѣ-
11 сьнословити въ трисльньчнемь божьстве трисве|тими гласи ангельскими славословїмаго въ вышныхъ и изьѡбльствоваѳомь писанїа целомоудрїю наставника, печалемь прѣмененїе, къ богоу примиренїе, виноу всакого благодѣанїа, и словомь пасоуще се

---

[8]) У Русији је прва књига наштампана (Апостол у Москви) године 1564. а у нас Октоих Ђурђа Црнојевића 1494.

не сътрьпѣхомь. послѣди жѣ грѣхъ ради нашихъ постиже пасоущи нась исмаильтьска железна палица, оувы не просто бїющи, нь оубиваюши, и придоше езыци вь достолнїе божїе, црькви раздроушише. видевь азь вь Христа бога благоверни и богомь храними воевода Зети господинь Гюрьгь Црьноевикь оумалѥнїе светихъ книгь расхищенїемь и раздранїемь агаренскыихъ чедь, вьздревновахъ поспешенїемь светаго дѹха, и съставихъ форми, на нихже вь едино лѣто шсмимь человѣкомь съврьшити шхтоихъ Ѿ Д. го гласа, вь славословїе богови нась оукрепльшшмоу. троудихъ же се ш семь и роукоделисахъ сїе смерени свещенникь мнихъ Макарїе Ѿ Чрьныѥ гори повеленїемь господина ми Гюрга Црьноевика, при вьсешсвещеннѣмь архїепископу зетьскомь митрополите кѵрь Вавиле. тѣмже старцемь ѩко штьцемь, съвьзрастнїимь ѩко братїамь, юношамь ѩко чедомь, чьтоущимь или поющимь или прѣписоующимь молю се и колѣномь касаю се аще не роукою нь езыкомь любве ради Христове исправлѧти, и нась оусрьдно троудивших се ш семь благословлѧти, да и ви оуслоучите шноѥ валамово еже кь израилю: благословещеи те благословени и клѧноущеи те проклети, и: придете благословени штьца моего, наследоуите оуготованоѥ вамь царствыѥ, вь нѥмже да жителствоуѥмь шбои славеще штьца и сына и светаго дѹха. съврьшише се сїе книги Ѿ битїа вь лѣто .ѕ҃ѯ҃в҃. а Ѿ рождьства Христова тисоуща .ѳ҃ч҃д҃,[9]) кр҃гь слньцѧ .к҃. а лоуни .і҃. индїктїошнь .а҃і҃. демелїошнь .в҃і҃. епахти а҃.-выѥ, злато число .к҃і҃. мѣсеца гѥнвара .д҃. дьнь.

У књизи је овога поговора 68 врсти: прва је врста црвена, па послије све једна црна а једна црвена до краја. Може бити да овако што има и у почетку, али овај егземплар који ја сад имам у рукама нема правога почетка.

На књизи овој не стоји *гдје* је штампана, него се мисли да је у Црној гори.

Овај је Ђурађ Црнојевић штампао и другу половину Охтоиха и Псалтир.

По том су штампане различне наше црквене књиге (као 12 Псалтири, Јеванђелија, Апостоли, Литургије (Служебници), Требници, Часловци, Охтоиси, Пентикостари, Триоди, Минеи и т. д.) на различнијем мјестима, а особито у *Млецима*; ја ћу овдје да назначим од њих оне које ми се чине најзнатније.

---

[9]) Није прави ч, него је од прилике оваки знак ҷ, који и на више мјеста значи 90.

Иза онијех што је штампао Ђурађ Црнојевић мислим да је најстарија *Литургија*, коју је штампао Божидар Вуковић у Млецима године 1519. и у којој на крају стоји ово:

Понѣже оубо вѫ троици покланѧѥми богъ ѿ небытїа вь бытїе приведи вьсачьскаа и на коньць дѣлшмь сьздавь човѣка и образомь своимь почьть шбладати вьсѣмь тваремь видимимь, сьтвори и сѫглагольника себѣ, сьдѣла жрьтьви же приносити вьсесьжеженїа за шчищенїе грѣховь, прѣжде шсвѣщь раба своего Мельхыседека, прьвосвещеньника нарекь, проѧвьлѧѥ хотещоую быти таинѫ. такожде Авраамь, и вьси праведьни прѣжде закона не писаньми и книгами просвѣщахѫ се, нь чисть имѫще сьмисль доуха светаго сїанинѣмь просвѣщахоу се и тако божїа вѣдѣахоу хотѣнїа, самомоу богоу бесѣдоующѫ тѣмь оусти къ оустомь. послѣди же Мшусешви давь законь на скрижалехь каменьнїихь, и сїихь вь жестосрьдїи ськроуши, назнаменоуѥ закшна изьмѣнѣнїе. по семь единородьни синь и слово божїе благоизволи вьпльтити се ѿ доуха света и ѿ прѣчистїе дѣви Марїе, и рождь се на земли безь штьца, и пожїи вѫ мирѣ семь кромѣ грѣха, пострада, и вьскрьсе вь третїи дьнь, и вьзнесе се на небеса, и сѣде ш десноую бога и штьца. хоте бо изыти на страсть вольноую свою, прѣдасть таинѫ сїю слѫжьбоу оученикшмь и апостоломь своимь, паче же вьзлюбленьномѫ своемѫ апостолѫ Іаковоу прѣдасть таиноу сїю слѫжьбоу. послѣди же изьнемогоше человѣци и не вьзьмогоше прѣдаема вьмѣщати. тѣмьже доухомь светымь наставьлѧеми богоносни штьци наши, великы Василїе, Ішаньнь златоусти, и Григорїе, слабости ради рода човѣча прѣменише, оудобѣише и льгьчаише прѣдаше намь божьствьнѫю и таинѫ сїю сьврьшати слѫжьбоу за шчищенїе грѣхомь, за исцѣленїе дѫшевьнымь и тѣлеснимь страстемь. подобаѥть оубо чьтѫщомѫ хѫдожьне вьнимати сь оусрьдїемь, и пользѫ шврѣтати, ѩже къ спасенїю, да ни мала несьмотрьне мимошьдь штьщетит се велико.

Сего ради и азь грѣшнїи и мьньши вѫ човѣцехь Божидарь Вѫковикь ѿ Гюрикь, подгоричанинь, оувѣдевь ѩко вьса житїа
13 сего| сѫетьна и врѣменьна и прѣходеща, сѫмрьтїю вьса прѣсѣканема, бывьшоу ми тогда вь западьныхь странахь итальскыихь вѫ славьнѣмь граде Венетїани, богомь наставьлѧемь и вьзревьновахь поспѣшенїемь светаго доуха, трѫдолюбьзнѣ потьщахь се сьставити форьми, вѫ ѥже быти оугодна вьсакомоу прочитающомѫ, и сьписахь дѫшепользнїе книгы сїе литоурьгїе, вь нихьже божьствьна и безъкрьвьна жрьтьва сѫврьшает се на просвѣщенїе

божьствьнимь црькважь. тѣмьже колѣнѣ прѣклонь молю се и мили се дѣю поющіимь или прочитающимь или прѣписꙋющимь, аще боудеть что погрѣшено, исправьлѧите, и нась ѡ семь трꙋдивьшихь се благословите, а не кльнете. понѣже не писа доухь светы ни аггель нь рꙋка бреньна, и доухь грѣшни и оуниле.

Повелѣніемь господина Божідара трꙋдихь се ѡ семь азь шкаланьнеиши и мьньши вь иноцехь іерьмонахь Пахомїе ѿ Щрьніе гори ѿ Реке, емꙋже штьчьство гробь, земля же мати. да молю ви, штьци и братіа, поюще исправьлѧите, аще и грꙋбо нѣсть слово, нь сладко нѣсть, такожде и медь аще и на коре нѣсть, нь сладькь нѣсть. поюще же поменоуите раба божїа Божїдара, изложивьшаго типари сіе, а писавьшаго благословите, а не кльнете, да и ви оулꙋчите: придѣте благословены штьца моего, наслѣдꙋите оуготованьное вамь царствіе, егоже бꙋди вьсемь намь оулꙋчити, славеще штьца и сына и светаго доуха и нинѧ и присно и вь вѣки вѣкшмь аминь.

Сврьшише се сіе божьствьныѣ книгы лꙋтоурьгїе, вь нихьже приложихшмь штпꙋсте же и вьзьглашенїа вечерьнѧ и оутрьнѧ, молитви же литніе и разьличьніе на потрѣбꙋ, евангелїа страстна же и вьскрьсна, и апостолы і евангелїа праздникомь господскїимь и нарочитїимь светымь ѿ мѣсеца сектемврїа до мѣсеца авьгꙋста, и апостоли ї евангелїа великыѣ четиридесетнице. сіе сьврьши се вь лѣтѣ .ѕ҃зк҃й. а ѿ рождьства христова .ѕ҃а҃ ф҃ д҃ і҃. крꙋгь сльньцꙋ .к҃ й҃. а лꙋни .з҃ і҃, їньдїктїшнь .д҃, епахьта .ѕ҃. мѣсеца їꙋлїа .з҃. дьнь. оу Бнеціехь.

Ова је Литургија послије прештампавана онамо више пута и понајвише с овијем истијем поговором (као што је једна од године 1554.). Из почетка на другој страни другога листа ове Литургије (као и другијех) стоји ова заповѣдь светаго Василіа:

Подобаѣть іерею сице творити и сьхранѧти светоѣ тѣло христово: вь светы велики четврьтькь вечерь сътворить два агньца, и единого тогда лꙋтоурьгісаи, а дроугы надь светїимь потиромь напои крьвію христовою, и да сьхранить добрѣ сь велицѣмь| страхомь и трепетомь, и просфора да не боудеть не- 14
подобьна или непечена или несолѣна; и блюди, попе, сь страхомь, и изьсоуши, да не исплѣснивѣеть или сьтрет се. и прьвоую честь да вьложиши вь светы потирь на петровь дьнь, и дроугоу честь на оуспенїе богородици, и третїю честь на рождьство христово, и четврьтоу честь пакы на пасхоу.

Иза ове Литургије на годину дана штампао је исти Божидар Вуковић у Млецима Псалтир, који је послије прештампаван много пута.

Овај је Божидар Вуковић штампао у Млецима још више и другијех којекакијех књига. Ја имам један Охтоих без почетка који је штампан године 1537. и у којега на крају између осталога стоји ово: азь грѣшьныи Бшжидарь Воуковикь ѿчьствомь ѿ Дишклитїе еже ѥсть вь прѣдѣлѣхь макѥдонискыихь и т. д. По том мало повећијем словима стоји наштампано: повелѣнїемь господина Божидара воеводѣ троудихьмо се ш сіихь писанїи смѣренны вь иноцехь свещеньныци ѳешдосїе и Гѥнадїе параїеклисїарьхь монастыра светаго Савы Срьбскаго иже ѥсть вь Милѣшевы, ѿчьствомь же ѿ мѣста Прилѥпа.

Зна се да је Божидар овај био из Подгорице, а овдје, живећи у Млецима, каже да је ѿ Дишклитїе еже ѥсть вь прѣдѣлѣхь макѥдонискыихь. Ово је он јамачно за то казао, што је Диоклитија (стара Диоклеа, од које су зидине *Дуке* више Подгорице у куту гдје утјече Зета у Морачу) у Млецима познатија него Подгорица; што вели да је Диоклитија вь прѣдѣлѣхь макѥдонискыихь, то показује да су се *Македонија* Српски звале све земље народа нашега, као што се и у народној пјесми (у књизи II. на страни 481.) Ђурађ Смедеревац зове краљ од *Македоније*:

„Подиже се господине краљу
Од прекрасне од *Македоније*
Из питома места Смедерева,
Од својега двора честитога —“
„„Здраво краљу, од *Македоније!*
Златна круно под небом на земљи,
Јасна звездо на *Македонији* —
Краљу Ђурђу од *Македоније.*““

Овога првога Божидарова Псалтира ја немам, него имам
15 један и без почетка и без свршетка, који је штампао Божидаров син Вићентије године 1546.; у сриједи ове књиге (гдје се свршује прави Псалтир и почиње мјесецослов и т. д.) стоји ово:

Изволѥнїемь штьца, сьпоспѣшенинѥмь сына и сьвршенинѥмь светаго доуха, иже ѿ небытїа вь бытїе словомь приведи вьсачьскаа, сьздавїи человѣка и положїи ѥгш вь раи, пище божьствьвныѥ наслаждати се. пакы же прѣстоупльша и ѿврьженьна бывьша, и вьсѣмь рщдомь, иже по нѥмь бывьшїимь,

сьмрьть исходатаи. и бѣ видѣти рѡда человѣча ѿ дїавола моучимаа, нь сьзьдавїи не ѡставыи сьзданїе своѥ вь коньць погыбьноути, прѡрокы посла, прореци тогово пришьствїе, иже прѣдаше намь писанїа, вь нихже изѣщьнѣише царь же и богоштьць прѡрокь Давидь прїшьствїемь свѣтаго дх҃а наоучаѥмь прѣдасть намь дх҃шеспасноую сїю книгоу глаголѥмїи ѱалтирь, славословити сїимь иже вь троици бога. есть бо сїа книга цѣломоудрїю наставьникь и тѣлеснимь и доушевьнимь страстемь исцѣлитель. ѱаломь бш и ѿ каменьнаго срьдьца сльзоу изымлѥть, аггелѡмь сьпричестникы небесныѥ жителѥ по бозѣ печаль сьдѣваеть, доушамь же веселїе дароуѥть.

Сегш ради и азь грѣшьнїи и мьньши вь человѣцѣхь, Виценьцо, сынь господина воеводе Божидара Вѫковика, подьгоричанинь, желанїемь вьжделѣхь кь дх҃шеползнымь книгамь испльнити недостатьчьство, ѥже оумалѥньноѥ и расхыщеньноѥ изьмаильтѣни, бг҃ попоущьш҃ ихь, бывьшоу ми тогда вь западьныихь странахь италїискїихь, вь славьнѣмь градѣ Венетїанѣ, богомь наставьлѥмь вьзревьновахь поспѣшенїемь свѣтаго доуха, троудолюбьзнѣ подьвизах се сьставити форьми, вь ѥже быти оугодьна вьсакомоу прочитающомоу. тогш ради продльжихь врѣме не ставити вь скорѣ, и сьписахь сїю дх҃шеползнꙋю книгѫ ѱалтирь. тѣмьже молю се и мили се дѣю вьсѣмь поющимь или стихолшгѵствоующїимь или прѣписоующїимь, аще боудеть що погрѣшено, исправьлѥите, и нась ѡ семь троудивьшїихь се благословите а не клънѣте. и вась вьсеблагїи богь господь да не лиши царстїа ѥгш вь бесконьчныѥ вѣкы, аминь.

А у једноме другом Псалтиру, који је штампан године 1638. (на самоме свршетку штампања књига у нашијем земљама) послије обичнога почетка стоји ово:

Сего ради и азь грѣшни и мьнши вь человецѣхь ѥроли҃мь Загоуровикь, властелинь ѿ града Котора, потроудих се и желаніемь вьжделѣхь кь дх҃шеполѕнимь книгамь, испльнити недостатьчьство, иже оумалѥноѥ и расхищеноѥ ѩзмаильтени, богоу попоущьшоу ихь, бывшоу ми тогда вь западнихь странахь римьскихь, вь славнѣмь градѣ Венедїа, богомь наставлѥмь вьзревновахь поспѣшеніемь светаго доуха, троудолюбьзнѣ подьвизах се сьставити слова, вь ѥже оугодна быти вьсакомоу прочитающоу, и того ради молю вьсакого вьзраста, стариѥ и юниѥ, благословыте, а не клънете за сїе писанїе, иже сьписахь вь лѣто .ѕ҃а҃ х҃ з҃ и҃,[10])

---

[15]) Овдје је з (по Арапским знацима од броја) метнуто нехотице мјесто л.

ꙗко да ѿ сїѭ оучим се кь добродѣтели божїинѣи. тѣмже молю се и миль се дѣю поющимь или стихологиствоующимь или прѣписоующиимь, аще боудеть що погрѣшено, а вїи исправлѧите, и нась ѡ семь благословите оусрьдно троудивша се ѿ многыми врѣменїи, дондеже сьврьшихомь сїе дѣло, иже глаголнѣт се ѱалтирь по грьчьскому ꙁыкоу, а по срьпскомоу ꙁыкоу пѣвць, понѣже пророкь Давидь и богошть҃ць светымь доухомь видѣ и прозрѣ вьса ѿ исконїи вѣка боудоуща҃го даже и до страшнаго соуда божїа, прооувѣдевь и того ради сьписавь .р҃н҃г҃. ѱалмїи вьсѣмоу родоу чловѣчьскомоу, ꙗко да ѿ сихь оучим се кь добродѣтелїи божїѭ, ꙗкоже и Христось глаголнѣть: придѣте благословени шть҃ца моего, наслѣдоуите царствїа вь вѣкы вѣкомь, аминь.

Ово свједочи да је Которскијех властела и онда још било *закона нашега!*

Осим Црне горе и Млетака књиге су наше штампане у оно вријеме још: у *Скадру* (некакав Стефањ ѿ града Скадра штампао је у Млецима године 1561. Триод посни, а године 1563. Пентикостар вь странахь македонскихь вь шть҃чство Скендери), вь Бѣлградѣ, у манастиру *Милешеви* (Псалтир године 1554. и 1557.), у *Мркшиној цркви*, у *Гораждu*, вь шбители рꙋмїнцѣи (у *Рујну* у нахији *Ужичкој!*).

Од овијех књига које су штампане изван Црне горе и Млетака ја ћу овдје споменути четири, које ми се чине да су најзнатније:

1. У Јеванђелију које је штампано у *Мркшиној цркви* и у којега стоји на крају ово:

Вьсевидцꙋ и прѣблагомꙋ богоу слава и вѣлічїѭ, даюмоу сьврьшити вьсако дѣло благо еже ѡ нѣмь начинаемо, томоу слава и дрь[жа]ва вь бѣсконьчніе вѣкы аминь.

17 Благоволнѣніемь иже вь троици славимаго бога азь Христоу рабь їермонахь Мардарїе роукодѣлисахь сіа слова ѿ железа и меди и прочаа, сь вѣликымь троудомь и подвыгшмь сьврьшихь сію светꙋю дꙋшеспасноую книгꙋ, глаголнемꙋю тетроїевангель.[11]) молю же юніе и сьвьзрастные и старіе, чьтоуще или прѣписоующе, любве ради Христовѣ исправлѧите, а не кльните, понѣже не писа доухь светы ни аггель, нь роука брѣнна и доухь оуныли, шкаани и грѣшни. тогда же вьсточнимь странамь шбладающомоу великомꙋ цар҃ꙋ тоурскомоу соултань Соулеиманоу.

---

11) У ове ријечи на крају (послије ѵ и више ње г) стоји ль, и ја сам тако оставно.

Сьврьшише са сіе светые и божьставніе книгы при храмѹ светаго вьзнесенїа, еже нєсть Мрькшина цркваа, вь подькрилїе Чрьніе горы, вь лѣто .ѕ҃ѯ҃., кроугь сльньцоу .ѓ҃ї҃., лоуны .а҃., мѣсеца їюнїа .к҃д҃. дьнь. азь же шть҃чьствомь ѿ҃ реке рекомїе Дрина.

Слава сьврьшителю богѹ нашемоу вь вѣкы аминь.

По овоме се поговору изнајприје мислило да је ова Мркшина црква негдје око данашње Црне горе, и прије се могло мислити да је само црква неголи да је манастир, али прије некога времена дође мени у руке књига

2. Пентикостар, која је штампана у истој Мркшиној цркви 4 године послије Јеванђелија, и у којој на крају стоји ово:

Понєже вѕ троици покланѣеми богь благоизволи оукрасити цркꙋь свою различними книгами, тѣмже и азь Христѹ рабь їерьмонахь Мардарїе благодатїю божїею желанїе имехь и любовь кь божьствныимь цркꙋамь, молихь се вьсеблагомѹ владыцѣ Христѹ моемѹ, да ми поспѣшить кь желанїю моемѹ, да сьврьшимь и сіе дѣло, еже начехь дѣлати, сы пендикостарь, богѹ на славѹ, а на похвалѹ вьсемь светыимь и христїанѡмь на польѕѹ, понєже сьмыслихь врѣме старости моее, ꙗко врѣме сьмрьтное приближаєть се, и житїе наше не многовр҃менно, ꙗкоже пророчьствоуеть нельжны пророкь Давидь: дьніе лѣть нашихь вь нихьже .о҃. лѣть, аще же вь силахь .п҃. лѣть, множае ихь троудь и болѣзнь, сего ради трѹдихомь се о семь дѣлѣ божїемь хотеніемь, елико вьзмогохомь постигнѹти. понєже бо вь вѣлицѣи ноужди и тоузѣ о семь троудихомь се, молю же юніе и сь- 18
вьзрастніе и старіе, аще не роукою нь езыкомь, аще боудеть что погрѣшено, поюще любвѣ ради исправѣите, и нась трѹдившихь се о семь благословите, а не кльните, да и вы оулѹчите оуслышати страшнаго и нелицемѣрнаго сѹдіе глась еже речеть ѿ дѣсноую стоещимь: прїидѣте благословени отьца моего, и наслѣдѹите ѹготованное вамь царствіе ѿ҃ сьложенїа мира, ихже бѹди вьсемь намь ѹлѹчити благодатїю божїею.

Тогда же многимы царствїи царствѹющѹ великомѹ царѹ тѹрскомѹ сѹлтань Сѹлеиманѹ.

Прьваго же арьхїепископоупа и просветителя и оучителя Срьбскаго, новаго по истинѣ апостола, кѵрь Савы, прѣстоломь пѣкскыимь светительствоующоу арьхїепископоупоу кѵрь Макарїю.

Сѵврьши се сіа светаа и божьствна книга глаголѥмаа пендикостарь при хрампу светаго вѕзнесенїа, еже нєсть Мрькшина

црьква, ѿ бытіа вь лѣто .ѕ҃ѳ҃д҃., а ѿ рождьства христова .ѕ҃а҃ф҃ѯ҃ѕ҃., кроугь сльньцꙋ .з҃і҃., а лоуни .є., злато число .и҃., основаніе .к҃и҃., епахта .з҃., мѣсеца сек .а҃. дьнь.

Пріи вьсешсвещенншмь митрополіте смедеревскшмь кирь Захаріи, и пріи ігоумѣнꙋ же мрькшиньскомꙋ іерьмонахꙋ кирь Савы.

Троуди же се здѣ грѣшніи рабь божіи попо Живко и рабь божіи діакь Радоуль.

Из овога се поговора види очевидно, да је Мркшина црква *манастир* и по свој прилици да није око данашње Црне горе него у данашњој кнежевини Србији, јер се не може мислити да од Смедерева до Црне горе у оно вријеме није било другога митрополита. Прије неко осам мјесеци ја сам писао у Биоград г. Раји Дамјановићу, попечитељу внутрењих дјела, и молио сам га да би расписао по свим нахијама Српске кнежевине, да се испита и јави му: која се брда или планине зову *Црна гора*, и еда гдје има спомена од *Мркшине цркве;* ако ли нема, а оно има ли какијех зидина око Црнијех гора, и еда им се знаду имена, и шта се о њима приповиједа. Кад сам прољетос био у Србији, казивао ми је г. Раја Дамјановић, да је то одмах расписао, и да ће ми јавити како му одговори доћу.

3. У Јеванђелију које је штампано вь Бѣлградѣ стоји на крају ово:

Вьсевидцоу и прѣблагомꙋ богоу слава и вѣлічіе, даюшомꙋ|
19 сьврьшити вьсако дѣло благо, еже ѡ нѥмь начинаемо, томꙋ слава и дрьжава вь бѣсконьчніе вѣкы аминь.

Понѥже иже вь троици покланѥмы богь благоизволи црьковь свою испльныти светыми книгами вь славословіе и ползоу прочитающимь, сего ради і азь Христꙋ рабь Радиша Дмітрювикь вьзрѣвновахь поспешеніемь светаго доуха и любовію еже кь божьствнимь црьквамь написати сію доушеспаснꙋю книгоучетвороблаговѣстіе, еже доухь светы апостольскыми оусты ѿригнꙋ вь познаніе и испльненіе славословію трисльначнаго вь единствѣ покланѥмаго божьства, и не поцѣдѣхь ѿ моего богоданнаго имені̇а, дондеже сьставихь слова на типарехь, нь вьнезапꙋ пріиде грьдіи часьсьмрьты, и вьзеть доухь мои, и по сьмрьти моеи шставихь сіе форми вь дшмꙋ моемь.

По сихь же азь Трогань Гоундоуликь ѿ великаго града Дꙋбровника, по прѣставлѥніи кнеза Радише поноуждень быхь вь еже принести сіе форми, и вьзехь и принесохь вь домь мои

форми сіѣ, почехъ и съврьшихъ сію свѣтоую доушеспасноую книгоу глаголѣмоую тетроіевангель, и ѿ богоданнаго ми имениа не пощедехъ, ни тѣлѣ моемоу покоѭ дахъ, дондеже пріидохъ до съврьшениа дѣлоу.

Повелѣніемь господина Троѭна Гоундоулика трудихъ се ѿ семь писаніи азъ грѣшныи мнѭгошкаанніѣиши и мьнши въ иноцѣхъ іермшнахъ Мардаріе ѿ монастыра глаголѣмаго Мрькшина црьква, иже ѥсть блызь Чрьніе гори.

Молю же юныѣ и съвьзрастныѣ и старіе, чьтоуще или пишоуще любве Христовѣ ради исправлѭите, поньѣже не писа доухъ светы ни аггель, нь рѹка брѣнна и доухъ оуныли, шкаанніи и грѣшніи.

Тогда же въсточнимь странамь шбладаюцомѹ великомѹ амурехъ сѹлтань Сѹлеиманѹ.

Съврьшише се сіе светые и божьствніе книгы въ лѣто .ѕ҃ξ. кроуг сльньцѹ .д҃. лоуни .а҃ѓ҃. мѣсеца августа .д҃. дьнь, въ Бѣлградѣ.

доѯл си ѿ дѣшсь.

Овдје најприје ваља запитати, у *коме* је Биограду ово Јеванђелије штампано: јели у данашњему Српскоме, или у Ердељскоме (који се Њемачки зове Weissenburg), или у Далматинскоме, који је крај мора до Задра (од јужне стране) и који се данас зове Талијански Zara vecchia (стари Задар)? То је управо тешко дознати, него се може само *нагађати,* и ја велим овако: да је штампано у Ердељу, било би штампано за Влахе, и тако би у њему било ѣ и ѧ, још је теже вјеровати да је штампано код Задра у приморју међу нашијем људима закона Римскога; тако остаје да је штампано у данашњему Српскоме Биограду, које би се и тијем могло потврдити, што је Макарију из Мркшине цркве (који је био под митрополитом Смедеревским) најближе и најлакше било ондје доћи (ја овако *нагађам,* а ако се у напредак изнађе и докаже што друкчије, надам се да ће ми се опростити). Друго је питање још теже од овога: ко је бијо овај Троѭнь Гоундоулиць ѿ великаго града Дѹбровника? Јели могуће да је онда у Дубровнику било људи закона нашега (а не може се ни помислити да је Дубровчанин закона Римскога својим трошком и трудом штампао црквену књигу за Србе закона Грчкога)? По презимену (*Гундулић*) могло би се помислити да није био отац или дјед *Ивана Гундулића,* који је послије неко 50

година спјевао Османиду. У Дубровнику се приповиједа, да је негда пола Дубровника било закона Римскога а пола закона Грчкога, и да су од главне улице, којом се с Пила са западне стране кроз град иде на море, на десно к мору били Римљани са црквом матицом, а на лијево к брду с црквом светом Розалијом наши, пак се једном завадили и побили, и Римљани наше надвладали и оне који у боју нијесу изгинули истјерали на поље за свагда; и у томе приповиједању додаје се још и ово, да су цревљари, којијех ондје и сад има сила Божија те граде цревље за сву околину, својим калупима највише помогли те су Римљани надвладали. Али је то, колико је истина, по свој прилици морало бити давно. У новија времена знамо да су Дубровчани за владе своје мрзили на Србе закона Грчкога више него и ко: да су допуштали коме у граду да сједи то се није ни мислити могло, а ако је какав сиромах ускок гдје иза града сједио па умръо, није било слободно *дању* укопати га, а кад би се коме дијете родило, долазили би попови из Херцеговине ноћу кријући те би га крстили; и ту су мрзост они показивали још и у наше вријеме за владе Аустријске, али већ попуштају све више и више: сад наши у граду купују најљепше куће, и изван града имају двије цркве и своје гробље.

21 Још је питање овдје треће: да ли је овај Тројан Гундулић сједио онда у Дубровнику или у Биограду, и гдје му је била она кућа, у коју је слова однио и Јеванђелије штампао? Да не буде и он био побјегао из Дубровника па сједио у Биограду?

4. За мене је, а и за све Србе у данашњој кнежевини Србији, најзнатније ово Јеванђелије, што је штампано у *Рујну* у нахији Ужичкој. У њему на крају стоји ово:

Изъволнѣємь штьца, повелѣнїємь сина и съпоспѣшенїе светаго доуха и помощїю въ трши҃цїи славїимаго бога и прѣчистїе владичице матере его и наше богородице, съписаше се сїие светїе и божьствнїе книге въ лѣто .ѕ҃ѳ҃м҃ѣ҃. въ шбители глаголю рѹсаїнцѣи пшдь подькрїлие планине, глаголютьсе Поникьвїи, на рѣци, глаголнеть се Бѣаскаа, на селѹ, глаголють се Врѹтьцїи, прѣ храмѹ светаго и славьнаго великомоученика и победшносца христова Гешрьгїа, трѹдихъ се ш семь азъ грѣшни, ѹбоги ѹмшмь, а богати грѣхшмь и Христѹ рабь монахъ Тедшсїе, нь ш семь, молю се вамь, братие, или чь[тоу]ще или припїсѹ[ю]ще, исправлаите, а не клните, заради бога и свое доуше,

понѣже не пїса доухъ свѣтїи ни аггель, нь чловѣкъ малоумьнь и слабомощьнь, нь и паче самь. слава съвръшителю богу, аминь.

Даклем се нико не може сумњати да је књига ова штампана у данашњему Рујну, јер планина *Поникве,* вода *Биоска,* и село *Врутци,* све је онамо познато и данашњи дан, само би требало тражити, гдје је био манастир, и дали му се познају зидине, и еда се о њему што приповиједа.

Ова је књига штампана на по табака (in folio) на доста подебелој хартији, и у читавој има 296 листа, али у ове коју ја сад имам у рукама нема првијех пет листа, и за то не знам да ли и у почетку нема што као што је поговор; слова су врло велика и тако ружна, да људи који су вјешти у штампању књига мисле да је штампана *дрвенијем* словима; слова су у три прва јеванђелиста мало мања и друкчија него у четвртоме; на гдјекојим је странама (и код мањијех и код већијех слова) по двадесет врсти (и то понајвише), а гдје што се налазе и по двадесет и двије.

Г. П. Ј. Шафарик (Wiener Jahrbücher 48. Bd.) набраја око четрдесет различнијех књига које су штампане у нашијем крајевима, али ће их јамачно бити више, за које он онда није могао дознати, јер, н. п. он не спомиње ни овога| Ру- 22
јанског Јеванђелија; а тако исто међу онима које је он назначио нијесам могао наћи ни једне мале књижице, која је штампана у Млецима 1597. године, и у којој на свршетку стоји ово:

Изволѣнїемь штьца, съпоспѣшенїемь сина и съкрьшенїемь светаго доуха, иже ѿ небытїа словомь привѣдїи вьсачьскаа, азь смерѣнїи їгоумень Стефань їеромонахъ ѿ храма прѣчистїе богородице штьчьствомьже ѿ Пащровикь, богоу поспѣшьствоующоу ми съписахъ сїе доушеспаснїе книгы, вь нихъже съписахомь вь кратце изложенїе ѡ божьствоу и синаѯарь безь тропарихъ и слоужбоу вьскрьсенїа сь часови и панагїею и панагїю прѣзь вьсе лѣто и параклись богородици и тропаре по непорочнахъ и тропаре вьскрьсне и богородичне ипакои и тропаре и богородичне и кондаке прѣзь недѣлю и постнїе и свѣтилне прѣзь недѣлю и славе праздникомь владичнимь и богородици и катавасїе вьселѣтнїе и свѣтилне праздникомь владичнимь и богородици и к томоу богородични ѡсмимь гласовомь сь неколико молитвь.

Сь благословенїемь господина їгоумена Стефана еромонаха троудихъ се ѡ семь азь грѣшни и мьньшїи вь иноцехъ еромо-

нахъ Сава ѿ монастира Дечани, молю се и мили се дѣю пою-щїимь или чьтоуцїимь или прѣписоующїимь, аще боудеть что погрѣшено, любве христови ради исправлаите и нась оусрьдно троудившихъ се благословите, а не кльнете.

Томоу Слава

х̃с

Вь вѣкы и ко ньць Аминь

зач

Сїе съврьшихомь вь лѣто .ѕ̃ р̃ е̃. а ѿ рождьства христова .а̃ ф̃ ч̃ з̃., кроугь сльньцоу .к̃ а̃., а лоуни .и̃ г̃., злато число .в̃., индиктїшнь .г̃., демелїе .к̃ а̃., епахта .е̃.

Мѣсеца маиа .д̃і. дьнь. оу Бнецїехъ.

IN VENETIA, appresso Gio. Antonio Rampazetto 1597.

Листови су ове књижице тако мали, да би их из једнога садашњега табака средње величине могло изићи 32, и нема више до по петнаест врсти на страни, и то помалијем словима (између гармонта и петита); у цијелој има 152 листа, али у овој што је сад у мојим рукама нема више до 89, и то понајвише све без реда.

23 За чудо је како се наше црквене књиге никад нијесу штампале у нашој патријаршији у Пећи!

Пошто Турци са свијем обладају нашијем земљама и народом, манастире похарају и многе попале и забране их понављати, људе знатније и богатије побију или растјерају, а латини се у приморју осиле, онда престане штампање књига у нашијем крајевима. У том Руси навале штампати црквене књиге на прсиначеноме Славенском језику, које народ наш, не имајући својијех, стане куповати и учити се новоме црквеном језику,[12]) и тако мало по мало не само заборави свој црквени језик, него и омрзне нањ према овоме новоме.

Све споменуте до сад Српско-Славенске црквене књиге штампане су само за црквену потребу и за богомољство; али

---

12) Ја сам казао у књижици: „Вука Стефановића Караџића и Саве Текелије писма високопреосвештеноме господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме,“ како је списатељ првога Српскога Буквара корио Србе што н. п. во имѧ читају ва име, плоть пльть и т. д. Из овога истог Буквара почели су се Срби наопако учити да се щ не изговара *шт* него *шч*, и да дь ваља изговарати као наше *ђ*, а ть као *ћ*. „Није крив онај који је два овна изио, већ онај који му је дао.“ „Лудоме мужу и говедари жену пуштају, а паметноме не може ни владика.“

пошто су књижевници другијех Славенскијех народа дознали и показали како је постао данашњи наш црквени језик и стао се истраживати прави Славенски, штампало се и у нас нешто за познање Српско-Славенскога или нашега старога црквеног језика. Од тога реда најзнатније су и готово једине до сад књиге: 1) Památky Dřevního Písemnictví Jihoslovanův (изборъ кгословинскыхъ достопламатностїи), које је наштампао г. П. Ј. Шафарик у Златноме Прагу године 1851.; 2) Apostolus e codice monasterii Šišatovac (Апостол Шишатовачки), који је наштампао г. Фр. Миклошић трошком кнеза Михаила Обреновића у Бечу године 1853. Апостол је овај писат на кожи, и на свршетку његовом стоји ово: сии апостоль написа се вь дьни благородьнаго краля Стефана Оуроша третиѥго вьсѣхъ срьбьскыихъ земьль и поморьскыихъ, повелѣниѥмь арьхиепископоупа вьсѣхъ срьбьскыихъ земьль и поморьскыихъ кирь Ни|кодима, роукою оубогаго и многогрѣшнаго чрьноризьца Да- 24
миана и недостоинаго нарѣкши се, нь по милости божиѥи ѥрьмонаха, ѥмоуже штьчьство гробь а богатьство грѣси и параклитникъ и шхытаикь, оу Пеки вь градѣ рекомѣмь Жрѣлѣ, на славословиѥ свѣтѣи троици вь лѣтѣ . ѕ ѡ л ѕ . (6832 = 1324). молю же вы, штьци и братиѥ, кога богь сподобии чисти книгы сии, аще что боудеть вь нихъ погрѣшено или гроубостию или недооумѣниѥмь моѥго безоумиа, исправлающе и проходеще чьтѣте и благословите, а не клньѣте, а васъ богь да простить и благословить. оу Пеки вь градѣ рекомѣмь Жрѣлѣ најприличније би било мислити да је у *Пећи* (гдје је послије била наша патријаршија) у какој кули која се звала *Жрело*; али да не буде у *Пеку* у *Ждрелу* (у нахији Пожаревачкој), гдје кажу да је негда била митрополија? — К овима дјема књигама може се узети још и 3) Српски споменици, који су наштампани у Биограду године 1842. За сад не могу казати ко је ове споменике скупио и како су дошли до штампе, јер би се могао ко срдити, само ћу казати, да су штампани трошком господара Јефрема Обреновића.

И писане и штампане књиге у којима је језик Српско-Славенски зову се у народу нашему *србуље* (што је у њима језик наличнији на Српски неголи на данашњи црквени).

Ко је год србуље читао, могао је дознати, да је у њима ѥ мјесто Бугарско-Славенскога ѧ, н. п. се мјесто сѧ, те мјесто тѧ, ме мјесто мѧ, клетка мјесто клѧтва, кнезь мјесто

кнѧзь, чедо мјесто чѧдо,[13]) начело мјесто начѧло, честь мјесто чѧсть, причестїе мјесто причѧстїе, причещенїе мјесто причѧщенїе, творише мјесто твориша, ходише мјесто ходиша, шеташе се мјесто шаташа ся, светїе мјесто сватыѧ, твореи мјесто твораи и т. д.

Ја сам знао да је народ наш, по свој прилици још и прије светога Саве, на много мјеста у читању ь изговарао као ѧ, н. п. вь читало се ва, сь са, кь ка, сьмрьть самрть, сьшьствїе сашаствїе, чьсть чѧсть, чьстьнь чѧстань, нечьстиви нечѧстиви, благочьстиви благочѧстиви, благочьстие благочѧстие, божь|ство божаство, величьство величаство, соущьство соущаство, рождьство рождаство, мьзда мазда, мьздовьздаание маздоваздаание, вьзгласити вазгласити, сьвьскрьснѫти саваскрснѫти, вьздѫхь ваздѫхь и т. д. Ја сам ово знао још одавно, и негдје сам казао да је архимандрит Раић по оваковоме читању нашијех књига преводећи Собранїе разныхъ недѣлныхъ и праздничныхъ нравоучителныхъ поученїи овако посрбљавао ријечи данашњега црквеног језика (од којијех сам ја многе назначио у Даници за годину 1826. од стране 45—53); знао сам и да је Ђорђије Бранковић ове ријечи тако писао у историји народа Српскога, као што сам показао у предговору к првоме Рјечнику (године 1818) на страни IV.; али до скора нијесам знао, да има и *црквених* књига тако *написаних,* а особито да у њима нема слова ѣ никако него мјесто њега да је свуда е! Истина да сам ја и у историји Ђорђија Бранковића налазио е мјесто ѣ (као што се налази и у ономе што рекох да сам штампао у предговору к Рјечнику, н. п. тридесетолетиѧ, хотение, идеже, венчани), али сам мислио да је он тако писао што се родио и одрастао међу људима који тако говоре. Налазио сам гдјешто и у штампанијем србуљама, као у различним рукописима, е мјесто ѣ, али сам мислио да се то поткрало људима који су били из онијех мјеста гдје се тако говори. Ја ћу на крају ове књижице дати писмо патријара Пећскога Арсенија од године 1692., у коме је такођер е мјесто ѣ, али би се могло казати да су овоме узроци: 1) што оно није црквена књига него писмо народу; 2) што није језиком Славенскијем него Српскијем; а 3) што је наша патријаршија била у Метохији, гдје се тако

---

[13]) Гдје је у Бугарско-Славенскоме језику ѧ послије ж, ч и ш, ондје је у данашњему црквеном језику, као и у Рускоме народном, а мјесто ѧ, н. п. жатва мјесто жѧтва, чадо мјесто чѧдо, творища мјесто твориша и т. д.

говори (овај би се посљедњи узрок могао казати и за благовѣрни на печату кнеза Лазара). Ове пак црквене књиге писане су по јужним крајевима народа нашега, гдје се ѣ не говори мјесто ѣ, него, као што је познато, *је* или *ије* или (пред самогласним словом) *и*.

Ја имам овакове три књижице: у прве су онако мали листови као у оне штампане што је споменута на страни 22., и има 228 листа без правога почетка; друга је на осмини и има 176 листа без правога свршетка, а трећа је опет на осмини и има 401 лист без правога почетка. У првој и у трећој само су различне молитве, канони, акатисти, тро|пари [26] и т. д. са мјесецословом или календаром, који ни у једној није читав (у III. нема само 8 дана од мјесеца Септемврија из почетка, а у I. нема мјесеца Септемврија, Октомврија и 16 дана од Нојемврија), у другој пак осим различнијех молитава и календара (у коме нема мјесеца Септемврија, Октомврија, Нојемврија, Декемврија и првијех 11 дана од Јануарија), има 12 побожнијех приповиједака, особито о чудесима матере божје, иза овијех послије календара 1) сказание ѿ конце сего свѣта како хоће бити пред сѫдом, 2) како је Бог створио свијет, 3) сказание небѹ и земли (готово као и ово друго, само што је краће), 4) слово свете настасие, 5) сказание ѡ ѕ҃ і҃ петки великие кое подобает почитовати васакомѹ христианинѹ, 6) сказание ѳ҃ жена, 7) десет заповеди божијх, 8) као пророштво по природнијем догађајима свакога мјесеца, како ће бити цијеле године, н. п. месеца сектемрија имат дни л҃ дан имат час і҃ к҃ а ноћи і҃ к҃, лѹна его светлит (замрљано) дни, раждае се ва први час дне, да аще бѹдет лѹна права, припасци мнози бѹдѹт и ведро; аще ли полога, то слота; аще ли вазгрмит растѹщеи лѹне, изобилие и здравие человеком; аще ли на скончание лѹне вазгрмит, снег бѹдет; аще ли потѹтнит, променењіе кнези и страни тои метеж велик бѹдет и т. д. Ово би све биле прекрасне ствари, али штета што је осим приповиједака све тако рђаво и на много мјеста без смисла преписано, да се редом не може штампати (баш и кад би се поправљало нагађајући шта је писац мислио да каже, опет се на много мјеста не би могло ништа учинити); а и приповијетке гдјекоје нијесу читаве, а у онима које су читаве на много је мјеста што изостављено или испреметано, као што ће читатељи сами познати из овијех које су штампане у књижици овој.

У приповиједткама и пророштву језик је доста Славенски, а у осталоме је више Српски него Славенски. У ономе другоме (како је Бог створио свијет) стоји између осталога ово: ѿ колико чести бог сатвори адама? — ѿ . ѕ . чести: а тело ѿ земле, в кости ѿ камена, г очи ѿ воде, д ѹм ѿ шблака, е крепост ѿ анћела, ѕ дѹх ѿ светаго дѹха, з крв ѿ росе слѹнчене; а у трећему: ѿ ша бише небеса? — ѿ воде. — колика бише небеса? — з. — ѿ ша би слнце и лѹна и звезде? — ѿ ризе божие. — ѿ ша би земла? — ѿ пене водене. — што држи
27 землѹ? — вода,| а водѹ камен, а камен д швна (довле је добро, али да се види и гдје смисла нема), а швне дрѹги прочити а то оган едан вол а вола а саздание стоют касе држи и т. д. На питање од колико је чести Бог створио човјека овдје се каже: шчи ѿ мора, силѹ ѿ ветра, а класи ѿ траве. — Од приповиједака најдужа је прва (има 12 листа и на свакој страни по 19 врсти), али штета што јој почетак није читав, него је први лист одозго предрт. Из овога што је доље остало види се, да је пред почетком црвенијем словима било написано, да је приповијетка ова преведена ѿ грчскаго језика на словенски (тако је јамачно и остало све преведено с Грчкога језика).[14]) У овој приповијеци стоји како је у Француској био некакав благочастиви цар, који је имао врло лијепу кћер, па пошто му умре жена он се ожени другом, која је такођер била врло лијепа, али јој је пасторка опет била љепша; за то мајеха омрзне на пасторку и наговори слуге да је одведу у шуму и убију, и за свједоџбу да су је заиста убили, да јој руке одсијеку и донесу. Слуге дјевојку одведу у шуму, али на њезину молбу и на пријетњу светом Богородицом и праведнијем судом смилују се те је не убију, него јој одсијеку руке и однесу царици, а њу онако оставе у шуми; у том, срећом њезином, нагази на њу син некакога кнеза, који је ловио по оној шуми, те је однесе к својему двору, и излијечивши јој руке ожени се њоме, и послије још на ново страдање од своје мајехе дарује јој мати Божија руке, а мајеху јој цар спали. Од осталијех приповиједака шест ће се овдје наштампати.

---

14) Ова ријеч словенски има још на свршетку једне приповијетке, којој нема почетка, у овијем ријечима: **Ѕазлѕкнх молитвѕ нже ѥст ахере Марига, сни рѣч по словенски радѕи се Марне. ахере** је од Грчкога *χαῖρε*, и по свој прилици писац је нехотице написао тако мјесто **хаере** као што је и на другијем мјестима слова тако преметао, н. п. има **несота** мјесто **неоста**.

Прва је ова књижица писана доста лијепијем словима врло налик на минеиска, и на 42. листу доље на дну стоји написано онијем истијем словима као што је и књижица сва: лѣта 1717, а на другој страни листа 228. (на самоме| крају) [28] стоји: простїте мї, ако що сагрѣшихъ. пїсахъ (па онда нешто замрчено као што Грчке владике потписују своја имена) Їоко Наранчић генфара на .ѧ їѳ. 1719 (ваља да је онда довршио). Познаје се да се из ове прве књижице врло много читало и Богу молило, јер су доњи крајеви од листова свуда упрљани, и гдјешто тако здраво, да се најдоње врсте једва могу прочитати. Друга је писана словима рукописнијем, као што се обично пише по Босни и Херцеговини, и доста разговијетно. У почетку на другоме празном листу стоји написано словима доста налик на она којима је књига писана: сиѧ книга блаѕочастиваго раба божего Томе Ѵѵкелића.

Саписа се книга на 1752 на .ѧ ѱ ѯ к. месеца генфара данъ 17; а у сриједи на једноме бијелом листу стоји: лето шт адама .ѕ т. паде ледъ на Дмитровъ данъ, поломи горѵ, би поводань, шбали царевѵ ћѵприю ѵ Сараевѵ, и тада ѵзе Ченгићъ паша Пивѵ ѵ Абдибега лето шт адама .ѕѕ т, шт рожаства Христова .ѕѧ ѱ ч в.

Трећа је писана такођер словима рукописнима и доста разговијетно. На крају њезину има написано ово:

Посланица владици Данилѵ швако се пише:[15])

Исне ва бозе прешсвещени господинъ господинъ Данилѵ[16]) митрополїт црногорски, скендериски и приморски, милостивеиши мои штацъ и благодетель васенадежднеиши.

Пиши пониже: ваздаю нижаиши поклонъ вашемѵ светителствѵ и целѵю ваше светеишее рѵце.

А по сихъ пиши потребе на сврхѵ и при томъ:

Преварѵчаю ме вашими светителскими молитвами, вашемъ прешсвещенствѵ нижаиши слѵжителъ имрекъ.

Подписъ здвора владици:

Исне ва бозе прешсвещенномъ господинѵ господинѵ Данилѵ митрополїтѵ црногорскомъ, скендериискомѵ и приморскомъ, ми-

---

15) Које су ријечи овдје наштампане растављенијем словима, оне су у књизи писане црвенима.

16) Ја бих рекао да је писац нехотице написао данилѕ мјесто данилъ или данило или (као што би се у Црној гори рекло) данилє.

лостивеишемѹ момѹ ѡцѹ и благодетелѹ подати се покорственно ѹ Маине.

29 Попѹ алити протопопѹ пиши:

Иже ва велицеи части и благодети пресветаго дѹха слѹжителѹ светихъ страшнихъ таинъ христовихъ и ѹчителѹ словесних ѡвацъ, протопопѹ алити попѹ кир кир име рек. многолетно ѡ господи радовати се. а по сихъ пиши потребе на сврхѹ и при томъ:

Прeварѹчѹю се вашими светителскими молитвами аминъ. вашего свеценства ніжаіші слѹжітелъ.

Подписъ протопопѹ алити попѹ:

Саи листъ да прeварѹчит се свещенномѹ кир кир протопопѹ име рекъ алити попѹ подати се покорственно на село али ћe бѹде.

Маине су као мала кнежина или племе под Ловћеном између манастира Стањевића и Будве. Под Маинама, већ у равни к мору, био је Црногорски манастир, у коме је владика Данило често сједио, а чини ми се и умрьо. Манастир је овај године 1837. покојни владика Црногорски Петар II. продао царевини Аустријској за 17000 форинти у сребру, а у царевине га је послије неколико година купио на лицитацији неки наш поп Филип Тановић из Маина за 5570 форинти, но будући да га није могао исплатити, за то је нудио и молио покојнога владику, да би га по ту цијену (за 5570 фор.) узео опет натраг, али он није хтио; по том не знам шта је било од њега. По овоме натпису владици Данилу може се рећи за цијело, да је ова књига писана онуда негдје у приморју, најдаље од Суторине до Цмилове улице.

Ове све три књиге писане су готово једнијем правописом: ы и оу нема ни у једној нигдје (него је мјесто првога и или ї, а мјесто другога ѹ), у првој има на много мјеста ї свуда мјесто и, а у другима је ї врло ријетко; ни ь нема ни у једној никако, него је мјесто њега ъ, а у другој нема ни овога до само на неколико мјеста, као и ѣ. Осим є мјесто ѣ најзнатније је још у њима светрима што је на многијем мјестима послије л и и ѹ мјесто ю, л мјесто ѩ, а є мјесто ѣ или мјесто ѣ, н. п. землѹ (м. землю) пола (м. полѧ), инокине (м. инокиніѣ), о мнѣ (м. о мнѣ), ѿ земле (мјесто ѿ землѣ)

и т. д. Међу ово иде и нан и оганъ (м. нань и огань), и ѵчитєл (м. ѵчитель) и т. д. По гдјекоји оваки примјер може се наћи и у штампаним и у рукописним старим србуљама, а овако| од прилике и данас пишу многи људи у Босни и у Херцеговини, особито они, који су закона Турскога. Тако, н. п. у писму Али-паше Ризванбеговића или Сточевића, које је он својом руком писао покојноме владици Црногорскоме Петру 30
II. има болє мјесто *боље* и дробнака мјесто *дробњака* („ми бисмо се болє чѵвали од дробнака до граховa“); а у једноме другом писму, које је писао Турчин Турчину стоји лѵдє мјесто людє; а у писму капетана Никшићкога Бећир-бега Мушовића такођер покојноме владици Црногорскоме (које је, како ми је казивао покојни владика, писао некакав поп Ђук) има најприје приателѵю а послије приателю. Овдје се може споменути и нaѵк карстиански Матија Дивковића, који је штампан у Млецима године 1698., у коме такођер нема ни ь, ни ѣ, ни ю, ни ꙗ (ни ѧ), него гдје треба да се л изговара љ а н њ, ондје је пред ова слова метнуто ћ.[17])

---

17) Ова је књижица врло знатна, а међу нама мало позната, за то ћу да речем о њој особито коју ријеч. Опа се управо зове овако: нaѵк карстиански с мнозиеми ствармн дѵховниемн и веле богоћлѵбниемн; кон наѵк ѿ ледезмова и беларминова наѵка ѵ недно стиснѵ и сложи богоћлѵбни богословац Фра Матие Дивковић из Иелашак, реда светога Францешка ѵ Мнецие. на .аχчн. По Николи Пеццанѵ, кѣнигарѵ ѵ марцарии Под иншећном лилиана. Листови су јој мало повећи од оне наше споменуте на страни 22., и има 415 страна, не бројећи првога листа на коме јој је казано већ горе име и за њим 15 листа на којима је мјесецослов, и на свакој страни по 22 врсте.[*] За мјесецословом је на првоме листу мати Божија с Христом у наручју, па је онда на другом листу Плач блажене дивице Марие, кон плач изписавши сарпски, и изправивши многе ствари богословац Фра Матие Дивковић и т. д. За овијем иду различне молитве и друге ствари побожне, а пред самијем крајем нaѵк карстиански (катихизис). Још на два мјеста (на страни 63. и 105.) каже: изписавши сарпски, а на страни 193. вели: — коне молитве скѵпи, и изтомачи из диачкога незика ѵ босански незик сарпскиемн слови и т. д.

Језик је у овој књижици управо Српски по југозападноме нарјечију, или као што Дивковић сам вели *Босански*, и узевши једно| с другијем могло би се 31
рећи да је бољи од Доситијева. Гдјешто се налази и мјесто ѣ (као н. п. дивица, присладки, пригнѵти се), али је највише не, н. п. тнело, дпело, внек, грнеχ, свнеχ ѵцвнећленниеχ и т. д. Род. множ. има гдјешто и по Славенскоме и Хрватскоме, н. п. крaћлѵ крaћлев, али одмах за тијем стоји и Господине Господина. Од *л* на крају слога мјесто *о* нема ни трага, него је још *о* и у такијем ријечима, гдје се у нас амо доље изговара *л*, н. п. ћавоски (мјесто *ђаволски*), анћеоске (мјесто *анђелске*), апоіпо (мјесто *апостол*). — Ова је књижица наштампана словима и правописом *Босанскијем*. Босанску буквицу има Игњат Брлић у својој граматици, Копитар у Глаголити клоцијану и И. Паплонски у поменутој овдје књижици; од обичнијех пашијех црквепијех слова њезина се особито одликују ова: ѣ, в,

---

[* Овако је по издању од 1682. године. У издању од 1698. има 384 стране и 15 листова, а на свакој страни по 23 врсте.]

31 Може бити да су свему томе узрок *имена* нашијех *слова*
и *пословица*. Ми сви знамо да се слово л зове *људи*, а у
срицању и у читању није *људи* него *луди*, н. п. *лане, теле,*
32 *лоза, лука*; и за то му се на крају, кад треба да се чита
људи, додаје ъ, н. п. *маль, учитель* и т. д. Ја сам у Рјеч-
нику, и у првоме и у другоме, казао о врло мало ријечи шта
је *пословица* у народу нашему, али Бог зна да ли је ко од
нашијех књижевника оно читао, а и ако је ко читао, да ли
је разумио; за то ћу сад о томе овдје да проговорим повише.

Пословица се зове говор *по словима* или срицањем. У овоме говору има пет слова самогласнијех (а, е, и, о, у), која немају никакијех имена осим онога што у читању значе; полугласнијех пак слова има двадесет, која се овако зову: *бук* (б), *вед* (в), *глаголь* (г), *добр* (д), *ѣерв* (ѣ), *живет* (ж), *земль* (з), *как* (к), *људ* (љ), *луд* (л), *мист* (м), *наш* (н), *пок* (п), *ри* (р), *слов* (с), *тврд* (т), *ћерв* (ћ), *церв* (ц), *черв* (ч), *шај* (ш). У говору кад се пред каково полугласно слово узме

д, ж и ч, које се може се видјети на листу у почетку ове књижице.[*] У овој Дивковићевој књижици нема јера ни дебелога ни танкога, нема ни ы, ни і, ни оу, ни ѣ, ни ю, ни ѧ ни ѫ. Мјесто ы и і свуда је и, мјесто оу ѕ, мјесто ѣ иє, мјесто ю иѕ, мјесто ѧ иа; тако је и од прилике мјесто *j* и послије овијех слова, н. п. мои, даръѕи. Слово *ћ* (које је у Босанској буквици овако ѣ) има три службе: прво је *ћ*, друго *ѣ*, а треће кад л ваља изговарати као љ а н као њ, онда је пред овијем словима метнуто *ћ*, н. п. спаситећл (спаситељ), огаћн (огањ); спаситећла (спаситеља), огћна (огња) и т. д. Гдје је у језику нашему р слог, ондје је у овој књижици а пред њим (као што су и Дубровчани писали), н. п. ѿ мартвнеχ ѕкарснѕо и т. д.

Рукопис Босанске буквице тако је различан од нашега данашњега, да га нико не би могао прочитати док не би најприје учио и мучио се. У почетку ове књижице[*] има и од тога примјер из поменутога писма Али-паше Сточевића владици Црногорскоме, и из онога другога што је писао Турчин Турчину, која су обадва још доста разговијетна, јер Турци не пишу много. Овако по Босни и по Херцеговини пишу многи и наши људи још и данас. Док су Пољичани на Прикоме имали велике школе за свештенике, штампане су им књиге биле Глагољске, а рукопис им је био оваки, којим пишу и данас сви који су још у животу од оних времена.

Овом буквицом и од прилике овијем правописом писали су кршћани у Босни и у Херцеговини до нашега времена, па прије неколико година дође им из Италије некакав свештенички старјешина од другога народа и наговори их
32 те ова своја слова оставе и мјесто њих приме Латиниска. Овај је њихов старје-
шина наговарао свештенство кршћанско и готово заповиједао, да промијени и којекаке обичаје својега живљења, али ово што се тицало њих свакога они су знали одбранити; што се пак слова тиче, многи су, особито млађи, учећи се по другијем земљама, били се већ навикли на Латинска, и тако их је ласно било наговорити да своја оставе.

Вриједно би било кад би г. Ђуро Даничић могао прочитати ову сву књижицу редом и повадити из ње све ријечи којијех нема у моме Српском Рјечнику, па бисмо послије ласно одбили оно што није за нас.

[* Види засебан прилог III.ој књизи «Скупљ. Грам. и полем. списа.»]

самогласно, онда је слог, и изговара се овако, н. п. *букабарцара* каже се *бара, ведоводобрада* каже се *вода, људуљудобриди* каже се *људи, лудулудобриди* каже се *луди, земљезељуделье* каже се *зеље, какокошајушуљудаља* каже се *кошуља* и т. д. Кад у каквој ријечи ваља изговорити глас полу̏гласнога слова без самогласнога, онда се послије његовога имена додаје *а* са правим значењем или гласом онога слова, н. п. *нашоноживетаж* каже се *нож, цицарцар* каже се *цар, словасадобрад* каже се *сад, букабрцарадобрада* каже се *брада, словасведаврцарабукаб* каже се *сваб* и т. д. Кад у оваком догађају дође глас од *р* међу два полугласна слова, онда се не каже *рцар* него само *р*, н. п. *цицрцркакакведава* [33] каже се *црква, букабрцрведавнашоно* каже се *брвно* и т. д. Како према *луд* има *људ*, тако би ваљало да има и *њаш* према *наш*, али тога нема, него кад треба да се изговори глас *њ*, онда се рекне *наш* па се послије као сриче или изговара *њ*, н. п. *мистумунашања* каже се *мања, нашењемистуму* каже се *њему, нашињиведава* каже се *њива, покапанашањ* каже се *пањ*[18]) и т. д. Кад у каквој ријечи ваља да се изговори глас слова *ј* или *й*, онда се не изговара никакво име, него се самогласноме слову дода само глас овога слова, н. п. *нашиније* каже се *није, јабукубукака* каже се *јабука, јучервече* каже се *јуче, мистомој* каже се *мој, мистомојемистуму* каже се *мојему* и т. д.

Овако *пословички* у Србији (а јамачно и по другијем крајевима народа нашега онамо) по селима говоре многи људи, а гдјешто и жене и дјевојке, који нити су учили нити знаду читати; и који ово зна, ономе за читање и за писање не треба никакве друге науке него само да позна слова: тако сам и ја од свога оца научио пословички тако рано, да и не знам кад нијесам знао, па послије познавши рукописна слова одмах сам знао читати и ријечи којекако записивати.

По овакоме говору пословички није никакво чудо ако човјек самоук, који пишући може бити сриче у глави, напише глаголъ мјесто глаголю, ѿ нъдъже мјесто ѿ нюдъже, пола мјесто полꙗ, ка нѣм мјесто ка нѣмъ или ка нѣкм, особито кад се помисли да он овијех слова (ю и ꙗ) нема у својој народној буквици.

---

[18]) Овако се од прилике и у Славенском језику гдјешто нн и лн чита *њи* и *љи*, н. п. коин, коли, волн.

За слово ѥ мјесто ѣ од поменутијех узрока још су претежнија ова два: 1) Што се и слово ѣ друкчије зове а друкчије се у читању (данас код нас) изговара: оно се зове *јат* или (к Рускоме говору но ближе) *јаѣ*, а у читању значи *је!* „Данас код нас“ за то рекох, што се ѣ у Бугарско-Славенскоме језику у читању изговарало према имену своме *ја*, као н. п. што Бугари и данас говоре *мљако* и Пољаци *вјара, сјано, бљади* и т. д. Ја сам још прије тридесет година казао у Даници за годину 1826. на страни 15., да се у манастиру
34 Никољи у једноме Јеванђелију писаном на кожи налази ѣ и мјесто *ја* и мјесто *је*, н. п. еѵанѣеліѥ цареѣствиѣ божиѣ; и видѣхомь славѹ его ѣко единочедаго ѿ отьца; достоѣнь; врѣме, мрѣже, вь слѣдь и т. д.

К овоме различном изговарању слова ѣ ваља и то још додати, да се оно у старим србуљама налази гдјешто и мјесто *е* или Бугарско-Славенскога ѧ, н. п. грѣдеть, сѣть мјесто гредеть и сеть, Бугарско-Славенски градетъ и сватъ и т. д. По томе се по јужнијем крајевима народа нашега и говори н. п. *свјештеник* и *свјештати* масла. 2) Слово ѥ зове се *јест*, и у данашњему Славенскоме језику ми га читамо у почетку и послије самогласнијех слова свуда *је*, а послије полугласнијех слова као у Њемачкоме језику *е* или у Рускоме *э*; Руси пак, како у данашњему Славенском језику тако и у своме народноме, читају га као *је* не само у почетку и послије самогласнијех слова, него и послије слова полугласнијех (ако не послије свакога полугласнога слова баш онако као што ми читамо *је* или ѣ, али јамачно друкчије него што ми читамо *е* или што би они читали *э*). По овакоме своме читању Руси су у данашњему црквеном језику свуда пометали ѥ гдје је у староме Славенскоме ѥ, па га ми, по нашему начину читања, послије л и н читамо као што не ваља, н. п. оучителемъ, колею, огнемъ, господне (по староме Славенскоме оучителѥмъ, колѥю, огнѥмъ, господнѥ) ваљало би читати (као што и Руси читају) *учителъем, вољеју, огњем, господње*, а ми читамо по нашем начину као што је написано (не претварајући л у љ ни н у њ). Изговор слова ѥ и слова ѣ тако је у Руском језику налик једно на друго, да Руски књижевници морају учити гдје се пише које од овијех слова; и гдјекоји су предлагали, да се једно од њих изостави са свијем, али су их опет задржали коријена ради. По различнијем мјестима, на којима се у србуљама налази ѥ мјесто ѣ, а особито

ѣ мјесто е (н. п. грѣдеть м. гредеть, свѣть м. светь, дѣсни м. десни, телѣсніе м. тѣлесніе и т. д.) може се рећи да су се негда и у нас ова два слова свуда једнако изговарала.

К томе још може се додати и ово: какогод што се у пословици *н* и *е* изговара и *не* и *ње* (како кад затреба), тако се *е* и пред осталијем полугласнијем словима изговара и као *је*, н. п. *словесјекакикирцара* (сјекира), *тврдетјемисте|ме* (тјеме), *словесјемистеме* (сјеме), *ведевјерцара* (вјера), *букебјеживетижи* (бјежи), *мистемјесловастврдото* (мјесто), *покопоцијецерцерје* (поцерје) и т. д.

По овакоме говору или срицању, које је у народу нашему јамачно толико старо колико и писмо, и поред показаног изговарања слова ѣ и слова е, могли су прећашњи књижевници наши у писању врло ласно ѣ изоставити са свијем, као што су изоставили и друга слова, од којијех су имали по два за један глас, н. п. ы и оу, и мјесто њега узети е, изговарајући га као ѣ или *је*. А да су писци свију овијех ствари е читали ко ꙗ или ѣ очевидно се доказује онијем мјестима гдје је оно послије л и н, на којима се нигдје у народу нашему ова слова не изговарају (*ле* и *не*) него се свуда *л* претвара у *љ* а *н* у *њ*, н. п. болѣ (*боље*), землѣ (*земље*), поставленъ (*постављен*), огнемъ (*огњем*), инокине (*инокиње*), немоу (*њему*) и т. д.

Прва и трећа од овијех књижица иду у вријеме историје Ђорђија Бранковића (који је умръо 1711. године) и у вријеме грађења оне митре коју сам ја видио на Цетињу с потписом у наоколо: Гріігоріе Димітріевичь милостію божіею епископъ сегедински и бачки сію митроу сачинихъ иждивеніемь троуда свога ва славоу господа и ва часть архиереискоую лето господне .ѕ҃а҃ ѱ҃ д҃ і҃., а друга је позније близу 50 година; али будући да се познаје по писму и по свему осталоме да су их писали (особито другу и трећу) људи прости самоуци, који нијесу знали ништа друго до којекако читати и овако писати, за то се не може ни помислити да су их они преводили и овако догонили; да је ово само једна молитва или друго што таково, могао би човјек рећи, да је писац писао наизуст онако као што је из књиге читајући упамтио; али су ово читаве књиге, и то се не може мислити; него су их морали од некуда преписивати: тако може бити да ће се наћи још која и старија.

Ја сам у Биограду године 1845. у писму казао президенту ученога друштва г. Пауну Јанковићу између осталога и ово: „да је царство Душаново остало, па да су наши стари само онолико Славенски језик посрбили, колико су га Руси порусили, и нама би сто путà било лакше узимати Славенске
36 ријечи и многе се не би ни познале у Српскоме| језику;“[19]) а сад би се могло казати, да су наши стари Славенски језик већ били посрбили, али зла срећа да није дала да се прими.

Мени је за чудо како се у овоме посрбљавању и мјесто плъть, дльгъ, слньце није казало *пут*, *дуг*, *сунце* и т. д., као што су Руси према своме језику узели плоть, долгъ, солнце и т. д.

Примјере ове ја сам овдје узео онако као што сам их нашао наштампане и написане, само сам исписао скраћене ријечи да би их читатељи лакше могли читати, јер у србуљама има, н. п. $\bar{\text{Бь}}$ мјесто богъ, $\bar{\text{Бе}}$ мјесто боже, $\bar{\text{гь}}$ мјесто господь, $\bar{\text{ги}}$ мјесто господи и т. д.; а гдјекоје скраћене ријечи не би се могле ни наштампати без прављења особитијех слова, н. п. у ријечи литоургил л и v начињено је у једно, а тако је гдјешто начињено у једно т и к, р и т, р и ѣ и т. д.; осим тога, раставио сам састављене ријечи, и колико сам знао, пометао сам знаке , ; : и . да би се лакше читати и разумјети могло.

Тако сам ја ове примјере наштампао као што сам их нашао, а кад би се што штампало да се покаже *како би ваљало*, онда ја мислим да би ваљало према србуљама штампанијем и најстаријим рукописнијем узети свуда ѣ и ѥ гдје је коме мјесто и т. д.

Најприје сам (с лијеве стране) метнуо оне који су из штампанијех србуља, а према њима (на десној страни) посрбљене из поменутијех рукописа. Може ко рећи да је требало метнути и како је у данашњијем црквенијем књигама, и то не би с горега било; али сам ја то изоставио једно за то, што ми је било тешко, јер би књижица морала бити много шира, а друго што мислим, да сваки од онијех нашијех књижевника, за које се ово штампа, може одмах ласно знати како је у данашњему црквеноме језику.

Послије примјера из црквенијех књига додао сам 6 од поменутијех побожнијех приповиједака, у којима је писац још

---

[19]) Писмо је ово штампано у књпжици споменутој на страни 23.

много већма ријечи скраћивао или, као што народ наш каже, празнословио него што је мало прије споме|нуто за црквене [37]
србуље, н. п. мјесто дєвл или барем дв̑л има гдјешто само двл, тако двн мјесто дєви, двє мјесто дв̑хове, дв мјесто дв̑хов, влдцєхв̑ мјесто влдице христв̑, лгию мјесто литв̑ргію, охє мјесто о христе, престои мјесто пресвєтои, млтвл мјесто молитвл; вселиє мјесто веселиє и т. д. А гдјешто је слова испреметао, као н. п. у ријечима ѿ снл мјесто ѿ нас, не сотл мјесто не остл; а гдјешто је и друга са свијем написао, као н. п. слзв̑ мјесто стазв̑. Ја мислим да у празнословљење иде и ово (што сам ја оставио): в (в блгоговєни, вз монастир) мјесто вл (као што има на много мјеста), всє, вси, всєх, всєго мјесто всє, васи, всєх, всєго (које се такођер налази на много мјеста), всескрвно, вседв̑шно, вселв̑взни, всескрвни, всещедраго, всеблажєною мјесто всескрвно, вседв̑шно, вселв̑взни, всескврни, всещедраго, всеблажєною (као н. п. што има всеблги, всесилномв̑ и т. д.); а као што је у ријечима слова изостављао или друга писао, тако је јемачно гдјешто чинио и с читавијем ријечима. А да би читатељи наши видјели како се поред овакога Славенског језика Српски писало, додао сам на крају писмо патријара Пећскога Арсенија, на коме стоји да је преписано године 1692., али је јамачно старије најмање 2—3 године, јер је ово онај исти патријар Арсеније (Чарнојевић), који је 1690. године с мноштвом народа нашега пребјегао у Мађарску; а иза тога из прве од поменутијех рукописнијех књига десет заповиједи божијх и *Како се ваља Богу молити*.

На нашу несрећу и на срамоту ваља ми још и то овдје казати, да у овијем примјериима щ не значи *шч* него *шт*. Ја сам до сад доказивао више пута како глас овога слова у народу нашему, као и у Бугарскоме, није *шч* него *шт*; како су то наши књижевници од неко сто година тако наопако научили и у народ, најприје у данашњој војводини а по том, од скора, и у кнежевини Србији увели; како је архимандрит Павле Кенгелац, н. п. ащє и ещє читао *аште* и *јеште*; како сам ја и у Сријему слушао старе попове гдје тако читају (н. п. у Лежимиру старога попа Борића); како у Русији има и читавијех књига написанијех, у којима је мјесто щ готово свуда шт; и још ни у каквоме нашем Буквару нигдје није казано да се щ зове *шта*!

[38]

II.

ПРИМЈЕРИ ИЗ ЦРКВЕНИЈЕХ КЊИГА.

1.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Вѣроую вь ѥдиного бога шть̑ца вьседрьжителѧ, творца нѣбу̀ и земли, видимимь же вьсѣмь и невидимимь. и вь ѥдиного гд̑а Исоуса Христа сына божїа ѥдинороднаго, ѿ отьца рожденаго прѣжде вьсѣхь вѣкь, свѣта ѿ свѣта, бг̑а истиньна, рожденьна а несьтвореньна, ѥдиносоущьна шть̑цоу, имьже вьса быше нась ради човѣцѣхь, и за наше спасенїе сьшьдьшаго сь небесь, и вьплъщьша се ѿ дх̑а свѣта и Марїе дѣвы, и вьчловѣчьша се; распетаго за ны при понитьсцѣмь Пилатѣ, страдавьша и погребеньна, и вьскрьсьша трети дьнь по писаньныхь и вьзьшьдша на небеса, и сѣдеща о десну̀ю шть̑ца, и паки грѣдущи сь славою сѫдити живимь и мрьтвимь, ѥгоже царствїю нѣсть коньца. и вь дх̑а свѣтаго, господа истиньна и животворещаго, иже ѿ ѿца исходещаго, ѥже сь ѿцемь и сыномь сьпокланѧема и сьславима, глаголавьшаго пророкы. вь ѥдиноу свѣтоую, сьборьноую и апостольскоую црьковь. исповѣдую| едино крьщенїе, вь шставьлѥнїе грѣхомь. чаю вьскрьсенїа мрьтвыимь, и жизнь бу̀дущаго вѣка. аминь.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Вєрꙋ̀ю ва ѥдїного бога шца васєдржителѧ, творца нєбу̀ и земли, вїдїмїм же васем и невїдїмим. ї ва ѥдинаго господа Ісу̀са Хрїста сина божїа ѥдїнороднаго, ѿ шца рожденаго прежде васєх вєкъ, света ѿ света, бога истїна ѿ бога истїна, рождена а несатворена, ѥдїносу̀щна шц̑у̀, имже васа бише нас ради човецєх, и за наше спасенїе сашадшаго са небес, и ваплтївшаго се ѿ дх̑а света и Марїе девї, и вачловечша се, распетаго за ни прї понїтцем Пилате, страдавша и погребена, и васкреша третї дан по пїсани, и взшадша на небеса, и седеща ѡ десну̀ю оца, и паки гредꙋ̀ща са славою сꙋ̀дитї жївим и мртвїмъ, егоже царствїю нест конца. и ва дх̑а светаго, господа истїна и жївотворещаго, иже ѿ шца исходещаго, їже са оцем и сїном сапокланаема и саславїма, глаголавшаго пророки. ва ѥдинꙋ̀ светꙋ̀ю, саборнꙋ̀ю и апостолскꙋ̀ю црков. исповедꙋ̀ю ѥдїно крщенїе ва оста|вленїе грехом. чаю вас- 39б
крсенїа мртвїмъ ї жїзан бꙋ̀дꙋ̀щаго века, амїнъ.

2.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Блажень мѹжь, неже не идѣ на сьвѣтъ нечьстивіихъ, и на пѹти грѣшніихъ не ста, и на сѣдалищи гѹбитель не сѣде; нь вь законѣ господьны волѣ него, и вь законѣ него поучит се дьнь и ноць. и бѹдеть ꙗко дрѣво сажденьное при исходищіихъ водь, иже плодь свои дасть вь врѣме своѥ, и листь него не ѿпадеть, и вьса елика аще творить, оуспѣѥть. не тако нечьстивіи, не тако; нь ꙗко прахъ, ѥгоже вьзмѣтаеть вѣтрь ѿ лица землѥ. сего ради не вьскрьсноуть нечьстивіи на соудь, ни грѣшніици вь сьвѣтъ праведнїихъ. ꙗко сьвѣстъ господь пѹть праведніихъ, и поуть нечьстивыихъ погыбнеть.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Блажен мѹжъ, иже не иде на саветъ нечастивихъ, и на пѹти грешнихъ не ста, и на седалици гѹбител не седе; на ва законе господни вола егѡ, и ва законе его поѹчит се дни и ноци. и бѹдетъ ꙗко древле сажденое при исходящихъ вод, еже плодъ свои дастъ ва време свое, и листъ его не ѿпадетъ, и васе елика аще творитъ, ѹспеет. не тако нечастиви, не тако; на ꙗко прах. егоже вазметает ветар ѿ лица земле. сего ради не васкрснѹтъ нечастивии на сѹдъ, ни грешници ва саветъ праведнихъ. ꙗкѡ савест господ пѹтъ праведнихъ, и пѹтъ грешнихъ погибнетъ.

3.

Вьскоую шеташе се ѥзыци, и людіе пооучише се тьщетнымь? прѣдсташе царіе земльсціи и кнези сьбраше се вь коупѣ на господа и на христа ѥго. растрьгнѣмь оузы ихъ, и ѿврьземь ѿ нась иго ихъ. живыи на небесѣхъ посмѣет се имь, и господь пороугает се имь; тогда вьзьглаголѥть кь нимь гнѣвомь своимь, и ꙗростїю своею смоутить ѥ. азь же поставлѥнь есьмь царь ѿ нѥго надь Сїѡномь горою светою его. вьзвѣщаѥ повелѣніе господьнѥ. господь рече| кь мнѣ: сынь мои

Васкѹю шеташе се ѥзици, и людие поѹчише се таштнимъ? предсташе царие семласти, и кнези сабраше се ва кѹпе на господа и на христа ѥгѡ. растргнем ѹзи ихъ, и ѿтвржемъ ѿ насъ иго ихъ. живи на небесехъ посмеетъ се имъ, и господъ порѹгаетъ се имъ. тогда вазглаголетъ ка нимъ гневомъ своимъ, и ꙗростию своею смететъ е. азъ же поставленъ есамъ царь ѿ негѡ надъ Сиономъ горою светою его. вазвещае повеление господне. господъ рече| ка мне: синъ мои еси ти, азъ данасъ родихъ

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Нєси ты, азь дьньсь родиХ те; проси Ѿ мене, и дамь ти нєзыкы достоѭаніе твоѥ, и шдрьжаніе твое коньце земліе. оупасеші є палицею желѣзною, ѭко сьсоуды скоудѣльниче ськроушиші є. и нинѣ царіѥ разоумѣите; накажите се вьси соудещеи земли. работаите господеви сь страХомь, и радоуите се ѥмоу сь трепетомь. пріимѣте наказаніе, да не когда прогнѣваеть се господь, и погыбнете Ѿ поути праведьнаго, ѥгда вьзьгорит се вь скорѣ ѭрость его, блажени вьси надѣющеи се нань.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

те. проси Ѿ мене и дамъ ти нєзики достоѭание твое, и шдржание твое конци земле. ѹпасеши є палицею железною, ѭко сѹди скѹделниче сакрѹшиши є. и нине царие разѹмеите; накажите се сви сѹдеще земли. работаите господеви са страХомъ, и радѹите се емѹ са трепетомъ. примете наказание, да не когда прогневаетъ се господъ, и погибнете Ѿ пѹти праведнаго, егда вазгоритъ се ва скоре ѭростъ его, блажени васи надеюще се нанъ.

4.

Глаголы моѥ вьноуши, господи, разоумѣи званіе мое. вьньми глась молитви мое, цароу мои и боже мои, ѭко к тебѣ помолю се, господи. за оутра оуслыши глась мои, за оутра прѣдстанѹ прѣдь тобою и оузроу, ѭко богь не Хоте безаконіе ты нєси; не приселеть се к тебѣ лѹкавїи, ни прѣбѹдѹть же закшнопрѣстѹпници прѣдь очима твоима; вьзненавидѣль еси вьсе творещеѥ безаконіе. погѹбишь вьсе глаголющеѥ льжѹ; мѹжа крьвемь и льстива гнѹшает се господь. азь же множьствомь милости твоѥ вьнидоу вь домь твои, поклоню се кь цркьы свѣтѣи твоеи вь страсѣ твоѥмь. господи, наведи ме на правьдоу твою, врагь моиХь

Глаголи мое ванѹши, господи, разѹмеи званіе мое. ванми глась молїтви моее, царѹ мои и боже мои, ѭко к тебе помолѹ се, господи. за ѹтра ѹслїши глас мои, за ѹтра предстанѹ тї, и ѹзрїши ме, ѭко богъ не Хотеи безаконіѭ тї еси; не придет к тебе лѹкавнѹеи, ни пребѹдѹт же законопрестѹпници пред очима твоима; вазненавидел еси васе творещее безаконіе. погѹбїши васе глаголѹщи лажѹ; мѹжа квем и ластїва гнѹшает се господь. аз же множаством милости твоее ванидѹ ва дом твои, поклонѹ се ка цркви светеї твоеи ва страсе твоем. господи, настави ме правдою твоею, враг моїХ ради исправї пред собою пѹтъ мои. ѭко нест ва ѹстеХ

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

ради исправи прѣдь тобою пѫть мои. ꙗко нѣсть вь оустѣхъ ихъ истины, срьдьце ихъ сѫетно,
41a гробь ѿврьсть| грьтань ихъ, ꙗзыки своими льщахѫ. сѫди имь, боже, да ѿпадѫть ѿ мислїи своихъ; по множьствѫ нечьстїа ихъ изрины е, ꙗко прогнѣваше те, господи, и вьзвеселет се вьси оуповающеи на те, вь вѣкь вьзрадоують се, и вьселиши се вь ныхъ, и похвалет се тобою любещеи име твоѥ. ꙗко ты благословиши праведника, господи, ꙗко щроужїемь благоволѥнїа вѣньчаль ѥси нась.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

тини, срдце ихъ сѫетно, гроб ѿврстъ гртанъ ихъ, ꙁыки своїмї лащахѫ, сѫди| имъ, боже, да 41б
ѿпадѫт ѿ мїслї своихъ; по множаствѫ нечастїа ихъ изринї е, ꙗко прогневаше те, господи. и вазвеселет се васї ѫповающеи на те, ва веки вазрадѫют се, и васелиши се ва нихъ, и похвалет се ш тебе васи лѫбещї име твое. ꙗко тї благословїшї праведника, господи, ꙗко шрѫжием венчал еси нас.

5.

Господи, кто шбытаеть вь жилищи твоѥмь? или кто вьселит се вь светѣи горѣ твоеи? ходеи бес порока, и дѣлаеи правьдѫ, глаголѥ истиноу вь срьдьци своемь. иже не оульсти ꙁыкомь своимь. ни сьтвори искринемѫ своемѫ злаа, и поношенїе не прїеть на блыжнѥе свое. оуничижень ѥсть прѣдь нимь лоукавїи, боещѥ же се господа славить; кльнїи се искрьнѥмоу своемоу и не ѿмѣтае се. сребра своего не дасть вь лихвоу, и мьзды на неповиньныхъ не прїѥть. твореи сїа, не подвижит се вь вѣки.

Господи, кто шбитаетъ ва жилищи твоемъ? или кто васелитъ се ва светѫю горѫ твою? ходеи безъ порока, и делаеи правдѫ, глаголеи истинѫ ва срдаци своемъ, иже не ѫласти ꙁыком своимъ, и не сатвори искрнѥмѫ своемѫ ꙁла, и поношенїа не приетъ на ближе свое. ѫничижен естъ пред нимъ лѫкавии, боещи же се господа славитъ; клени се искрнемѫ своемѫ и не ѿметаеи се. їже сребра своего не дадѣ ва лихвѫ, и мазди на неповинних не приетъ. твореи сиа, не подвижетъ се ва веки.

6.

Помилоуи ме, боже, по велицѣи милости твоѥи, и по

Помилѫи ме, боже, по велицие милости твоеи, и по мно-

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

многымь щедрштамь твоимь, ѡщѣсти безаконїе моѥ, наипаче ѡмїи ме ѿ безаконїа моего, и ѿ грѣха моего ѡчисти ме. ꙗко безакѡнїе моѥ азь знаю, и грѣхь
42a мои прѣдь мною| ѥсть винѹ. тебѣ единомѹ сьгрѣшихь, и лѹкавое прѣдь тобою сьтворихь. ꙗко да ѡправьдиши се вь словесѣхь своихь. и прѣприши вьнѥгда соудити ти. се бо вь безаконїихь зачеть ѥсмь, и вь грѣсѣхь роди ме мати моꙗ. се бо истиноу вьзлюбиль еси, безьвѣстьнаа и таинаа прѣмѹдрости твоѥ ꙗвиль ми ѥси. ѡкропиши ме иссопомь, и ѡчищоу се; ѡминеши ме, и паче снѣга оубѣлѹ се. слоухоу моемоу даси радость и веселїе, вьзрадѹют се кости смѣреныѥ. ѿврати лице твоѥ ѿ грѣхь моихь, и вьса безаконїа моꙗ ѡщѣсти. срьдьце чисто сьзижди вь мнѣ, боже, и дѹхь правь ѡбновы вь оутробѣ моѥи. не ѿврьзы менѣ ѿ лица твоѥго, и дѹха светаго твоего не ѿими ѿ мене. вьздаждь ми радость спасенїа твоѥго, и дѹхомь владичьномь оутврьди ме. наоучоу безаконьнїе поутемь твоимь, и нечьстивїи к тебѣ ѡвратет се. избави ме ѿ крьвїи, боже, боже спасенїа моего, вьзрадоуѥт се ѩзыкь мои правьдѣ твоеи. господи, оустнѣ ми ѿврьзеши, и оуста моꙗ вьзвѣстеть хвалѹ твою. ꙗко аще би вьсхотель жрьтьвѣ, даль бымь оубо, вь-

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

жаствѹ щедротамъ твоимъ, ѡ-цести безакониꙗ моꙗ, наїпаче ѡми ме ѿ безакониꙗ моего, и ѿ греха моего ѡчисти ме. ꙗко безаконие мое азъ знаю, и грехъ мои предъ мною| естъ винѹ. тебе 42b
единомѹ сагрешихъ, и лѹкавое предь тобою сатворихъ. ꙗкѡ да ѡправдиши се ва словесехъ своихъ, и преприши ванегда сѹдити ти. се бо ва безакониихъ зачетъ есамъ, и ва гресехъ роди ме мати моꙗ. се бо истинѹ вазлѹбїлъ еси, безвестна и таина премѹдрости твоее ꙗвилъ ми еси, ѡкропиши ме исопомъ, и ѡчищѹ се; ѡмиеши ме, и паче снега ѹбелѹ се. слѹхѹ моемѹ даси радостъ и веселие, вазрадѹютъ се кости смерение. ѿврати лице твое ѿ грехъ моихъ, и васа безакониꙗ моꙗ ѡчисти. срдце чисто сазижди ва мне, боже, дѹхъ правъ ѡбнови ва ѹтробе моеи. не ѿврзї мене ѿ лица твоего, и дѹха светаго твоего не ѿими ѿ мене. ваздаждъ ми радостъ спасениꙗ твоего, и дѹхомъ владичнимъ ѹтврди ме. наѹчѹ безаконие пѹтемъ твоимъ, и нечастиви к тебе ѡвратетъ се, и избави ме ѿ крви, боже, боже спасениꙗ моего, вазрадѹетъ се езикъ мои правде твоеи. господи, ѹстне ми ѿврзеши, и ѹста моꙗ вазвестетъ хвалѹ твою. ꙗко аще би васхотелъ жртви, далъ бимъ ѹбо, васесажженїа не благоволїши. жртва богѹ дѹхъ сакрѹшенъ, срдце сакрѹшено и

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

сесьжигаема не благоволиши. жрьтва богѹ дѹхъ съкрѹшень, срьдьце съкроушеньно и смѣреньно богъ не оуничижитъ. оублажи, господи, благоволнѣиемь твоимь сїѡна, и да съзыждоут се стѣны їероусалимьскїе, тогда благоволиши жрьтвоу правьды, вьзношенїе и вьсесьжиганема: тогда вьложетъ на шлтарь твои тельце.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

смерено богъ не ѹничижитъ. ѹблажи, господи, благоволениемъ твоимъ сиона, и да сазиждѹтъ се стенї еросалїмскїе, тогда благоволиши жртвѹ правди, вазношениа и васесажигаема: тогда вазложатъ на шлтар твои 436
телце.

7.

Господи боже спасенїа моего, вь дьнь вьзвахъ, и вь нощи прѣдь тобою. да вьнидетъ прѣдь те молитва моа, приклоны оухо твоѥ кь молѥнїю моѥмоу. ако испльни се зьль дѹша моа, и живот мои адѣ приблыжи се. применѥнь быхъ сь нисходещїими вь ровь: быхъ ако человѣкъ безь помощи. вь мрьтвїихъ свободь, ако газьвьны спеще вь гробѣхъ, ихже нѣси поменоулъ к томѹ, и ты ѿ роуки твоѥ ѿриновени быше, положише ме вь ровѣ прѣисподьнѥмь, вь тьмныихъ и сѣны сьмрьтнѣи. на мнѣ оутврьди се прост твоа, и вьсе вльни твое наведе на ме. оудалиль нѣси знаемїихъ моихъ ѿ мене, положише ме вь мрьзость себѣ, прѣданъ быхъ, и не исхождахъ. очи мои изьнемогостѣ ѿ нищети, вьзвахъ к тебѣ, господи, вьсь дьнь, вьздѣхъ к тебѣ роуцѣ мои. еда мрьтвыимь сьтвориши

Господи боже спасениа моего, ва данъ вазвахъ, и ва нощи пред тобою, да ванидет преда те молїтва моа, приклонї ѹхо твое ка моленїѹ моемѹ. ако исплнї се залъ дѹша моа, и животъ мои адѹ приближї се. применъ бихъ са нїсходещими ва ровъ; бихъ ако человекъ бес помощи. ва мртвїихъ свобод, ако газавнї спеще ва гробехъ, ихже не поменѹлъ еси к томѹ, и ти ѿ рѹки твоее ѿрїиновенї бише. положїше ме ва рове преисподнемъ, ва тамнїихъ и сенї самртнеи. на мне ѹтврдї се прост твоа, и васе влнї твое навел есї на ме. ѹдалїл еси знаемїихъ моїихъ ѿ мене, положїше ме мрзостъ себе, преданъ бихъ, и не исхождахъ. очи мои изнемогосте ѿ нїщетї, вазвах к тебе, господи, вас дан, вездехъ к тебе рѹце мои, еда мртвїмї творїшї чѹдеса? илї врачеве васкресетъ и исповедет се тебе?

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

чюдеса? или врачеве вьскрѣсеть, и исповѣдет се тебѣ? еда повѣсть кто вь гробѣ милость твою, и истинѹ твою вь погыбѣлы? еда позната боудоуть вь тьмѣ чюдеса твоа, и правда твоа вь земли забьвѣньнѣи? и азь к тебѣ, господи, вьзвахъ, и оутро молитва моа варить те. вьскоую, господи, ѿрѣнешь дѹшоу мою, ѿвращаеши лице твоѥ ѿ мене? нищь несьмь азь, и вь трѹдѣхъ ѿ юности моеѥ, вьзнесь же се смѣрихъ и шмоутѣхъ. по мнѣ прѣидоше гнѣвы твои, оустрашенїа твоа вьзьмоутише ме: шбыдоше ме ꙗко вшда вьсь дьнь, шдрьжаше ме вь коупѣ. оудалиль несн ѿ менѣ дрѹга и искрьнꙗгш, и знаемыихъ моихъ ѿ страстїи.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

еда повест кто ва гробе мїлостѫ твою, и їстїнѹ твою ва погїбелї? еда познана бѹдѹтѫ ва тме чѹдеса твоа, и правда твоа ва землї забвенеи? аз к тебе, господи, вазвах, и ѹтро молитва моа предвари те. васкѹю, господи, ѿрееши дѹшѹ мою, ѿвращаешї лїце свое ѿ мене? нищѫ есамѫ азѫ, и ва трѹдех ѿ юности моее, вазнес же се смерїх се и їзнемогохѫ. на мне 44б преидоше гневи твои, ѹстрашенна твоа вазмѹтише ме: обїдоше ме ꙗко вода вас дан, одржаше ме ва кѹпе. ѹдалил еси ѿ мене дрѹга искрнаго, и знаемїх ѿ страсти.

8.

Благослови, дѹше моа, господа, и вьса вьноутрьнꙗа моа, име светоѥ негш. благослови, дѹше моа, господа, и не забываи вьсѣхъ вьзданїи его; шцѣщающаго вьса безаконїа твоа, исцѣлающаго вьсе недѹгы твое, избавьлающаго ѿ истлѣнїа животь твои, вѣньчающаго те милостїю и щедротами; испльнающаго вь благыхъ желанїе твоѥ; шбновит се ꙗко шрьлѹ юность твоа. твореи милостиню господь и соудьбоу вьсѣмь шбыдимимь, сказа поути своѥ Мшисешви, сыномь израилевшмь хотѣнїа

Благослови, дѹше моа, господа, и васа ванѹтрна моа име светое его. благослови, дѹше моа, господа, и не забїваи васех ваздані его; очїщающаго васа безаконїа твоа, исцелающаго васе недѹги твое, избавлающаго ѿ истленїа живот твои, венчающаго те милостїю и щедротами, исплнающаго ва благихѫ желание твое; обновит се ꙗко орлѹ юност твоа. твореї милостинѹ господь, и сѹдбѹ васем обидимим. сказа пѹти свое Моисеови, сином израилевїмѫ хотенїе свое. щедар и мїлостив

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

своⷩ. щедрь и милостивь господь, дльготрьпѣливь и многомилостивь. не до коньца прогнѣвает се, ни вь вѣкы враждѹѥть. не по безаконїемь нашимь сътвшриль ѥсть намь, ни по грѣхомь нашимь вьздаль ѥсть намь. ꙗко по висотѣ небеснѣи ѿ землѥ оутврьдиль ѥсть господь милость свою на
45a боещиїх се его. ель| далече ѿстоеть вьстоци ѿ западь, оудалиль ѥсть ѿ нась безаконіа наша. ꙗкоже щедрить штьць сыны, оущедрить господь боещѥ се ѥго. ꙗко ть позна сьзданіе наше, поменѹ, ꙗко прьсть ѥсми. чловѣкь ꙗко трава, днїе ѥго ꙗко цвѣть сельныи, тако шцвьтеть. ꙗко дѹхь проидеть вь нѥмь, и не боудеть, и не познаѥть к томоу мѣста своего. милость же господьня ѿ вѣка и до вѣка на боещїих се ѥго, и правьда ѥго на сыноχь сыновь, хранещїихь завѣть его, и помнещїихь заповѣди ѥго, творити ѥ. господь на небесы оуготова прѣстоль свои, и царствїе его вьсѣми шбладаѥть. благословите господа вьси агелы его, сильнїи крѣпостїю, твшрещи слово ѥго, оуслышати глась словесь ѥго. благословите господа вьсе силы ѥго, слоугы его, творещи волю ѥго. благословите господа вьса дѣла ѥго. на вьсакомь мѣстѣ владичьствїа его благослови, дѹше моⷩ, господа.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

господдь, длготрпелїивь и многомилостивь. не до конца прогнѣвает се, ни ва веки враждѹет. не по безаконїемь нашим сатворїл ест нам, ни по грехом нашїм ваздал ест намь. ꙗко по вїсоте небеснеи ѿ земле ѹтврдилъ ест господь мїлост свою на боещих се его. елико ѿстоетъ востоци ѿ запад, ѹдалил еси
ѿ| нас безакониа наша. ꙗкоже 45b
щедрит штаць сини, ѹщедритъ господь боещїх се его. ꙗко та позна саздание наше, поменѹ, ꙗко прстъ есми. человекъ ꙗко трава, дние его ꙗко цвет селни, тако процавтет. ꙗко дѹх проидет ва нем и не бѹдетъ, и не познает к томѹ места своего. мїлост же господна ѿ века и до века на боещих се его. и правда его на сїноχь синовь, хранещеи заветъ его, и помнещи заповеди его творити е. господь на небеса ѹготовал престолъ свои. и царство его васемї шбладаетъ. благословите господа васї анѣли его, силнї крепостїю, творѧщеи слово его, ѹслишати глас словес его. благословїте господа васе сїлї его, слѹги его, творещеи волю его. благословите господа васа дела его. на васаком месте владичаствїа его благословї, дѹше моⷩ, господа.

9.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Хвалите бога вьсветыхь его, хвалите его вь оутврьжьденїи силы его, хвалите его на силахь его, хвалите его по прѣмногомѹ величьствїю его. хвалите его вь гласѣ троубьнѣмь, хвалите его вь ѱалтиры и гѹслѣхь. хвалите его вь тумьпанѣ и лицѣ, хвалите его вь стрѹнахь
46а и шрга|нѣхь. хвалите его вь кимьвалѣхь доброгласныхь, хвалите его вь кимьвалѣхь вьсклицанїа. вьсако дыханиѥ да хвалить господа.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Хвалите бога ва светихъ его, хвалите его ва ѹтврждение сили его. хвалите его на силахъ его, хвалите его по премногомѹ величаствию его. хвалите его ва гласе трѹбнемъ, хвалите его ва ѱалтирї и ва гѹслехъ. хвалите его ва тимпане и лице, хвалите его ва стрѹнахъ и шргане. хва-| 46б
лите его ва ѣимфалех доброгласнихъ, хвалите его ва кимфалехъ васклицанїа. васако дихание да хвалитъ господа.

10.

Братїе, елици крьстихомь се вь Христа Ісоуса, въ сьмрьть его крьстихомь се? сѵпогребохѡмь се оубо сь нымь крьщенїемь въ сьмрьть, да ѩкоже въста Христось ѿ мрьтвы̀хь славою штьчею, тако и мы вь шбновьлѥнїе жизни ходити начьнемь. аще оубѡ сьрасльнїи быхомь по подобїю сьмрьти его, нь и въскрьсенїю боудемь. се вѣдоуще, ѩко ветьхи нашь человѣкь сьраспет се, да оупразьднит се тѣло грѣховьноѥ, не к томоу работати намь грѣхоу. оумьрїи бо шправьда се ѿ грѣха. аще ли оумрѣхомь сь Христомь, вѣрѹемь, ѩко живи бѹдемь сь нимь, вѣдоуще, ѩко Христось въста ѿ мрьтвыихь, оуже не оумрѣть, сѵмрьть немоу

Братие, елици ва Христа Исѹса крстихом се, ва самртъ его крстихом се? сапогребохом се ѹбо са нимъ крщениемъ ва самртъ, да ѩкоже васта Христосъ ѿ мртвих славою шчею, тако и ми ва новости жизни да ходимъ. аще бо сашбразни бихѡмъ подобию самрти его, и васкресению бѹдемъ причестници. сие ведеще, ѩко ветхи нашъ человекъ са нимъ распет се, да ѹпразднит се тело греховное, ѩко к томѹ не работати намъ греха. ѹмри ѹбо шправди се ѿ греха. аще же ѹмрехѡмъ са Христомъ, верѹемъ ѩко и живи бѹдемъ са нимъ. ведеще, ѩко Христосъ васта ѿ мртвихъ, к томѹ же не ѹмираетъ, самртъ нанъ к томѹ не шбладаетъ. еже

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

оуже не оудолѣѥть. еже бо оумрѣть, грѣхови оумрѣть едьною, а ѥже живеть, живеть богови. тако и вы причитаите себе мрьтвомъ оубо быти грѣхѹ, живомь же богови, ѡ Христѣ Іисоусѣ господи нашемъ.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

бо ѹмре, грехѹ ѹмре единою, а ѥже живетъ, богови живетъ. тако же и ви вменете себе мртви ѹбо бити грехѹ, живи же богови, ѡ Христе Іисѹсе господе нашемъ.

11.

Се женихъ гредеть вь полоуношьи, и блажень рабь, ѥгоже шбрѣщеть бьдрьствѹюща; недостоинь же пакы, ѥгоже шбрѣщеть оунивающа. блюды оубо, дѹше моѩ, да не сномь штеготиши се, да не сьмрьти прѣдана бѹдеши, и царствїа вьнѣ затвориши се, нь вьспрени зовѹщіи: свѣть, свѣть, свѣть ѥси, боже, за богородице помилоуи нась.

Се женїхъ гредетъ ва полѹношьи, блажен рабъ, егоже шбрещетъ бдеща; недостоин же паки, егоже шбрещет ленеща се. блѹди ѹбо, дѹше моѩ, да не сном штеготїши се, да не самрти предана бѹдеши, и царствиа ване затворїши се, на васпренї зовѹши: свет, свет, свет еси, боже, богородице ради, помїлѹи нас.

12.

Помени, господи, иже вь надежди вьскрьсенїа и жизны вѣчьныѥ оусьпьшеѥ штьце и братїю нашоу, и вьсе иже вь благочьстїи сконьчавьшеѥ се, и прости имь вьсако сьгрѣшенїе, вольноѥ же и невольноѥ, вь словѣ и дѣлѣ и помышьленїи сьгрѣшеньноѥ имы, и вьсели ихь вь мѣста свѣтьлаа и вь мѣсто злачьно, ѿ нѹдоуже ѿбѣже вьсака скрьбь, болѣзнь и вьздыханїе, идѣже присѣщенїе[20]) |

Помени, господи, иже ва надежди васкрсенияа и жизни вечние ѹсапшие ѡце и братию нашѹ и васехъ иже ва благочастивои вери скончавшихъ се, и прости имъ васако прегрешение волное же и неволное, словом и деломъ и помишлениемъ сагрешеное ими, и васели ихъ ва места светла и ва места прохладна и ва места покоина, ѿ нѹдѹже ѿбеже васака болезанъ и печалъ и ваздихание, идеже просвещаетъ светъ

[20]) У другоме Псалтиру (од године 1638.) стоји **просвѣщеніемь**, а у московском Часловцу од године 1848. **присѣщаетъ**.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

свѣтъ лица твоего, веселить вьсе иже ѿ вѣка свѣтыѥ твоѥ, дароуи имь царство твое и причестїе неизреченьнїихъ и вѣчьныхъ твоихъ благъ и твоѥе бесконьчьныѥ и блаженьные жизни наслажденїе; ты бо ѥси вьскрьсенїе и животъ и покои оусьпьшимь рабшмь твоимь, Христе боже нашь, и тебѣ славѫ вьзьсиламо сь безначельнимь ти штьцемь и вьсесвѣтымь и благымь и животвшрещимь ти доухомь и нина и присно и вь вѣкы вѣкомь аминь.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

лица твоего и веселитъ васехъ иже ѿ века светие твое; дарѫи имъ царствие твое и причестие неизреченихъ и вечнихъ твоихъ благъ и твоее безконачние и блажение жизни наслаждение; ти бо еси васкрсение и животъ и покои ѫсапшим рабомъ твоимъ, Христе боже нашъ, и тебе славѫ василаемъ са безначелнїемъ ти шцемъ и са пресветимъ и благимъ и жївотворещиемъ ти дѫхомъ и нина и присно и ва веки векомъ аминъ.

13.

48а И даждь намь, владыко, на сьнь гредѫщимь покои дѫши и тѣлѫ, и съхрани насъ ѿ мрачьнаго сьна грѣховьнаго и ѿ вьсакшго тьмьнаго и ношьнаго сладострастїа, оустави стрьмленїе страстемь, оугаси раждеженьнїе стрели лѫкаваго ѥже на ни лѫкавно движимїе, тѣла нашего вьстанїа оустави, и вьсако земльноѥ и вешьное мѫдрованїе оуспи, и дарѫи намь, боже, бьдрь оумь, цѣломѫдрь помысль, срьдьце трѣзвеще се, сьнь льгькь и вьсакшгш сатанина мьчьтанїа неискѫснь. вьстави же насъ вь врѣме молитвѣ оутврьждени вь заповѣдехъ твоихъ, и паметь твоихъ сѫдьбь вь себе винѫ имѫще; вьсеношьноѥ намь славословїе дарѫи пѣти и блягословити и

Даждъ намъ, владико, на 48б
санъ гредѫщимъ покои дѫши и телѫ, и сахрани нас ѿ мрачнаго сна греховнаго, и ѿ васакаго тамнаго и ношнаго сладострастиа; ѫстави стрмление страстемъ, ѫгаси раждежениа стрели лѫкавнаго, иже на ни лѫкавно движимие, и вастаниа плти нашее ѫтоли, и васакое землное и вешное наше мѫдрование ѫспи; и дарѫи намъ, боже, бадарь ѫмъ и целомѫдарь помисал, срдце трезвеще се, санъ лагакъ и васакаго сатанина машаниа неискѫсанъ; вастави же нас ва време молитви ѫтврждение ва заповедехъ твоихъ, и паметъ сѫдабъ твоихъ ва себе винѫ имѫще; васеношное славословие намъ дарѫи пети и благословити и славити пречастное и

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.	ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.
славити прѣчьстьноѥ и великолѣпьноѥ име твоѥ шца и сина и светаго дха и нина и присно и вь вѣкы вѣкомь, аминь.	великолѣпноѥ[21]) име твоѥ, шца и сина и светаго дха, и нина и присно и ва веки векомъ аминъ.

14.

Христось вьскрьсе изь мрьтвыихь, сьмрьтїю сьмрьть поправь, и сущимь вь гробѣ животь дарова.	Христосъ васкрсе изъ мртвихъ, самртию самртъ поправъ, и сущимъ ва гробехъ животъ даровавъ.

15.

Сьвезьначельноѥ слово шть и дхови ѿ дѣви рождьшеѥ се 49a на спа\сенїе наше, вьспоимь вѣрны и поклонимь се, ѩко благоизьволи плътїю вьзыти на крьстъ и сьмрьть прѣтрьпѣти, и вьскрѣсити оумрьшеѥ вь славноѥ вьскрѣсенїе своѥ.	Савезначелное слово шть и дхови ѿ деви рождше се на спасе\нїе наше васпоимъ верни 49б и поклонимъ се, ѩко благоизволи плтию вазити на крстъ и самртъ претрпети, и васкресити умрвше ва славное васкресение свое.

16.

Ѡ тебе радоуеть се шбрадованнаа вьса тварь, аггельскы сьборь и родь чловѣчьскы, ошсвещеньнаа црькви, и раю словесни, дѣвьствьна похвало, изь нѥеже богь вьплъти се и младеньць бысть, прѣжде вѣкь сїи богь нашь; ложесна бо твоа прѣстоль сьтвори, и чрѣво твое пространнѣиша небесь сьдѣла, ѡ тебе радоуеть се шбрадованнаа вьса тварь, слава тебе.	Ѡ тебе радоуетъ се благодетнаѩ васакаѩ тварь, ангелски саборъ и чловечаски родъ, ошсвештени храме и раю словесни, девственаѩ похвало, изъ нееже богъ ваплти се и младенацъ бистъ, прежде векъ си богъ нашъ; ложесна бо твоѩ престолъ сатвори, и чрево твое пространънее небесъ садела. ѡ тебе радоуетъ се благодетнаѩ васакаѩ тварь, слава тебе.

---

[21]) У првој и трећој књизи мјесто ВЕЛИКОЛЕПНОЕ има ВЕЛИКОЕ И ЛЕПОЕ.

17.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Арьхїстратизы божїи, слоужителіе божьствьныѥ славы, ангеломь начельници и наставьници бесплътьнымь, ѥже ѥсть намь на пользоу просите, и велію милость, ꙗко бесплътьнымь архїстратизи.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Архистратизи божи, слѹжителие божаставнїе слави, анѣломъ начелнїци и наставници бесплтнимъ, полазное нам просїте, и велїю милост, ꙗко васем бесплтнїмъ архистратїзи.

18.

Егда сьниде кь сьмрьти, животе безьсьмрьтьныи, тогда и ада оумрьтвиль ѥси блистаніемь божьства; егда же оумрьшеѥ ѿ прѣисподьныихъ вьскрѣси, все сиⷧлы небесныѥ вьпіахѹ ти: жизьнодавьче Христе боже, слава тебѣ.

Егда саниде ка самртї, животе бесамртни, тогда ада ѹмртвилъ еси блистаниемъ божаства; егда же ѹмршее ѿ преисподнихъ васкреси, васе сили небесние вазиваХѹ: жизнодавче Христе боже, слава тебе.

19.

Аще и вь гробь сьниде бесьмрьтне, нь и адѹ раздрѹши силѹ, и вьскрьсе ꙗко побѣдитель, Христе боже, и женамь мѵроносицамь радость провѣщавь, и своимь апостоломь мирь дарѹе, иже падшимь подае вьскрьсенїе.

Аще и ва гробъ санизашалъ еси безсамртне, на и адѹ раздрѹшилъ еси силѹ, и васкресалъ еси ꙗко победителъ, Христе боже, женамъ мироносицамъ вещавии: радѹите се, и твоимъ апостоломъ миръ дарѹеи, падшимъ подаеи васкресение.

20.

Сьшьль еси вь прѣисподнѣе страни землѣ, и съкроуши вѣрѣе вѣчные и прѣисподнѣе свѣзаніе, Христе, и трідьневно, ꙗко ѿ кита Іѡна, вьскрьсьль еси ѿ гроба.

Санизашалъ еси ва преисподна земли, и сакрѹшилъ еси верен вечние, садржещие свезание, Христе, и тридневанъ, ꙗко ѿ кита Іѡна, васкресалъ еси ѿ гроба.

21.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Светомоу доухоу чьсть и слава, такоже штьцоу подобаѣть, коупно же и синоу: сего ради поемь троици единодрьжавіе.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Светомѹ дѹхѹ частъ и слава, такоже щцѹ подобаетъ, кѹпно же и синѹ: сего ради поемъ троици единодржавие.

22.

Поюще твоѣ вьчловѣчені҆е вьсхвалимь те вьси, и вѣроуѣмь сь ѳомою, тко господь и богь еси, сѣдѣи сь штьцемь, и хотѣй соудити живіимь и мрьтвимь, тогда сподоби ме дѣснааго ты стопні҆а вьпіющааго:

Іс҃се, цароу прѣвѣчныи, помилѹи ме!

Іс҃се, цвѣте благовонні҆и, шблагооухаи ме!

Іс҃се, топлото любымаа, шгрѣи ме!

51a Іс҃се, сладосты срьдьчнаа, оуслади ме!

Іс҃се, шдеждо свѣтлаа, оукраси ме!

Іс҃се, бисере чьстні҆и, шсиаи ме!

Іс҃се, каменоу драгы, просвѣти ме!

Іс҃се, сльнце правѣдное, шсвѣти ме!

Іс҃се, свѣте светымь, шблистаи ме!

Іс҃се, болѣзны дѹшевні҆е и телѣсні҆е изьбави ме!

Іс҃се, из роукы соупротывні҆е изми ме!

Поюще твое вачловечение васхвалаемъ те васи, и верѹемъ са Томою, тко господъ и богъ еси, седеи са щцемъ, и хотеи сѹдити живимъ и мртвимъ, тогда ѹбо сподоби ме деснаго стопнпа вапиюща:

Іс҃се, царѹ превечни, помилѹи ме!

Іс҃се, цвете благовонни, шблагоѹхаи ме!

Іс҃се, топлото лѹбима, шгреи ме!

Іс҃се, храме превечни, покри 51б ме!

Іс҃се, шдеждо светла, ѹкраси ме!

Іс҃се, бисере частни, шсіпаи ме!

Іс҃се, каменю драги, просвети ме!

Іс҃се, сѹнце праведно, шсвети ме!

Іс҃се, свете светли, шблистаи ме!

Іс҃се, болезни дѹшевние и телесние избави ме!

Іс҃се, из рѹки сѹпротивние изми ме!

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Ісѹсе, шгнꙗ геѥньскаго и прочіихъ моукь свободи ме!
Ісѹсе, сыне божіи, помилѹи ме!

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Ісѹсе, шгна невгасимаго и прочихъ вечнихъ мѹкъ свободи ме!
Ісѹсе, сине божи, помилѹи ме!

23.

(Нијесам могао наћи у старијем србуљама).

Божаставно ва гробъ васелил се еси, Христе, ꙗкоже васхоте, и ва адъ саниде ꙗкоже изволи, страхомъ држави твоее смртъ ѹмртвилъ еси; сего ради славеще поемъ тридневное и спасителное твое вастание.

24.

(Ни ово нијесам могао наћи наштампано).

Ангелъ вапиꙗше благодетнеи: чистаа дево радѹи се, и паки рекѹ радѹи се, твои синъ васкрсе тридневанъ ѿ гроба. и мртвие ваздвигнѹвии, людие веселите се.

---

[52]

III.

ПОБОЖНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ.

ѺЄ ископавшои wчи свое да сахранит девство свое. чюдо пресветие богородице.

Ова је приповијетка тако зло написана, да се ја никако не могу домислити за што и како. На половини друге стране почет је свршетак, па по овоме у петој врсти четврте стране наставља се оно гдје је свршетак уметнут! Ако није онај рукопис, одакле је ово преписивано, био просут или испреметано везан, па писац писао како му се што десило на реду не могући по смислу познати да приповијетка не иде редом, ја не знам како је друкчије ово могло бити.

Ва начеле егда приет верѹ христовѹ Вретанїꙗ бехѹ ва неи чловеци благоговенїи велми, и мнози богати не даваххѹ дꙗщери свое бракѹ. сазидаххѹ монастире и посаждаххѹ их тамо,[22]) ино-

---

[22]) Овако на много мјеста гдје се ријеч свршује или почиње словом и изостављено је међу њима и које би требало, као овдје, а особито гдје се једна ријеч свршује а друга почиње овијем словом, као одмах у другој врсти иза овога између добродетели и имеꙗше.

частвоваχѫ многое време. Бе некии кнез велми добродетелни, имѣше единѫ дащерь, иже имеше лета 12, и беше име ее Марига, зело красна, и χотеше штаць ее да ю сатворит инокинию, и единѫщи вапроси ю видети χоще мисал ее, глагола еи: чедо мое, желаχ да сатворим и дрѫгое да дрѫгое[23]) шдам ва монастир са половиною богатства моего, да работает владице Христѫ, а единѫ да дам бракѫ, тебе же единѫ имѫщи скрбльѫ и не вем что да сатворѫ; шбаче мне видит се лѫчше да добротѫ сию, юже даст ти васеблаги, богѫ томѫ самомѫ да посветиши, нежели[24]) да ю растлит човек неки сѫетни. аще сатвориши са мои савет, 53
χощеши початена бити Ѿ бога и Ѿ човек. глагола емѫ отроковица: разѫмно то расѫдил еси, отче мои, ибо аз желаю да вазмѫ себе женихα спаса моего нежели великаго некоего богатаго кнеза. тогда благослови ю отаць всеѫшно, и по малим времени Ѿведе ю ва един монастир, идеже беχѫ и дрѫгие инокинѣ. та же кнез изодив васе богатство свое и сазда един монастир, и тамо живеше добродетелне,[25]) привождаχѫ же и дрѫгии кнези дащери свое ва таи монастир, и стоѫχѫ тамо дондеже приидѫт ва вазраст, и тогда вапрошаχѫ иχ родителие иχ како и что кога изволит, и единие ѫбо вазлѫбише чин иночаски, постригаχѫ се, дрѫгие же паки посагаχѫ. тогда бе тѫ един господин, иже заповедаше градом тем, Аркадие именем, велми блѫдни и неваздржни, и та имѣше единѫ дащер осиревшѫю Ѿ матере своее, еюже приведе ва та монастир, и приеть ю игѫменига са радостию почасти ради господина, и придоше васе сестри да ю целѫют, ва нимже бе и више речена Марига, гаже вазревши на господина шного и видевши ѫкрашение риз его, помисли ва ѫме глаголѣ ва себе: „господи, са човек и ва царстви твоем таковѫ ли славѫ имети бѫдет?“ он же, гако виде ю гако вазре на не ѫгазви срдце свое красотою ее, мнеши гако и шна са таковою мислию вазре нань, вазет ѫбо шнь газвѫ раченига неисцелнѫю, на ѫбо тогда не показа мисли своее, на егда приде ва дом, посла ка игѫмени, да пѫшлет емѫ Марию ва тѫю нощ, мнеши, гако и Марига тожде ѫлаетѣ, игѫменига же оскрби се до зела, и васпїса емѫ: да неѣат шкориши таковаго стѫда монастирѫ, ибо тебе сѫщѫ господинѫ града подобает ти аще би слишал гако ини нетко

---

[23]) И овдје је нешто изостављено или испреметано.

[24]) Овдје иза ријечи да ю написано је сиа и инаа мнѣжаншаа (послије Аркадијеве молитве) и тако до краја, па онда наставља се растлит и даље.

[25]) Да ли није и овдје што додано или испреметано?

хощет сатворити таковое неподобое дело, да его камениѥм по биеши, а не сам ти то да твориши, инаѧ многа богоѹгоднаѧ васписа емѹ, на онь таѧ не вамени на ползѹ, ꙗко помрачен ѿ рачениѧ, порѹчает еи, кроме всакого прекословиѧ послати емѹ Марию, понеже шчи ее ѹꙗзвише сердце его, егда вазре нанѕ. аще ли же не придет, то сам придѹ, и вазмѹ ю нѹждею, и бѹдет велик стѹд и шета монастирѹ. прежде не прити семѹ второмѹ запрещению и призва игѹмениѧ отроковицѹ и глагола еи: штацѕ твои предаст тебе зде богъ и пресвете матери его са васем бо-
гатством своим, и ѹмре онѕ са радостию великою виде ꙗко тіи престаеши ва заповедиχ господниχ, и по мне инаѧ игѹмениѧ не бѹдет тачию тіи, на чѹждѹ се како сатворила еси оное прегре-
54 шение, ꙗко вазрела еси на господина градѹ.| он же посла ка мне, да те пошлѹ ка немѹ, и не вем что да сатворѹ. шна же ѿвеща: „мати моѧ, аз са добрим помислом вазрела есам нан, нѕ онаго помисал бе зал и обрати его на зло, на аще второе послет человека, остави да аз сама ваздам емѹ ѿвет, да познаеши и ти, колико желание имам да сахранѹ девство мое. и глагола еи игѹмениѧ: „вижд чедо, да не речеши жестока слова, да не разгневав се раздрѹшит монастир.“ шна же рече: „поидѹ ва црков, и помолѹ се владичици да ме вараздмит, како да подам подобающи ѿвет, и шна имат сахранити и мене и монастир наш.“ и по-
тече ва црков, и молаше се са слзами пред иконою богоматере, да ю избавит ѿ осквренияѧ тела: и ва та час приде человекѕ ѿ кнеза, глаголет игѹмени словеса, иже порѹчи еи господинѕ его. она же рече емѹ: „мне не подобает никого посилати на грех, иди и рци еи то сам, аще хощет ити с тобою, да идет.“ и поиде человекѕ ва црков и глаголет ка Мари: „госпожде моѧ, виде господинѕ наш твою красотѹ, и ѹꙗзви се сердцем ѿ видениѧ сладкиχ шчес твоиχ, ꙗко не имат иного врачеваниѧ аще не придеши тии да те видит; поиди прочее волею, да те сатворит сѹпрѹжницѹ себе, да бѹдеш много початена ѿ нѣго; аще
ли же не поидеши волею, вазети те имат и са силою, и посрамиши се по васеи Вретани.“ шнаже ѿвеща ем ѹ: изиди из цркви ванѕ, и пожди мало, и дам ти оно, иже желает господинѕ твои.“ он же вазрадова се мнещи, ꙗко изволи поити са ним, такожде игѹмениѧ мнеше ꙗко победи се ѿ врага, и зело опечали се. благоговена же отроковица христова шадши ста пред иконою пресвете богородице глаголѹщи са слзами: „владичице моѧ, добре ми беше да имам очи, да зрѹ светѹю иконѹ твою, на понеже шчи мои запреше ми вазревше на нечастиваго, болше

изволих да их измѫ, нежели да шскврнѫ девство мое, благодет же твою хощѫ видети дѫшевнима шчима; на молѫ ти се, госпожде моѭ, прости ми, да не вменит ми се ва грех начинанїе сїе; нъ ѿ нѫжди ми нест, ибо предлежещима двема злима великима маншее избирати подобает.“ сиѭ глаголѫщи онаѭ, ш мѫжаства и крепости, вазам нож, извади обе очи свое и положи их на блѫдо едино, и вазгласи человека оного, и рече емѫ: „се шчи мои сагрешише господинѫ твоемѫ, се праведно наѫчих их, да ѫврачѫю сердце господина твоего; иди, подаи их емѫ, да имат васакое веселие и радост, иже желаше ѿ них имети.“ слѫга же видев трепетан принесе их ка господинѫ своемѫ, глаголнѣ емѫ и рци еже глагола емѫ Мариѭ, шн же видев их ѫжасе се, измени се божа|ственим изменением, и ѫдиви се добродетели отро- 55
ковице и преложи пелтскѫю лѫбов в благоговение дѫховное и васплака се горко, и ѫмили се дѫшею, и ѿнесе очи ва монастир и положи их пред иконою богоматере, и призва и слепою отроковицѫ, и сабра все инокинѣ, рече им: „паните васи на молитвѫ са слзами молеще се васесилномѫ владице Христѫ и пресветои приснодеви матери его, да сатворит милост са благословеною сею сестрою, и да исцелит ю: аще бѫдем имети теплѫ верѫ, ѫслишит нас владика, тачию не расѫждаите ва срдцах ваших ниже ѫсѫмниваите се ѿонѫд, немощна бо ѿ нас мощна сѫт ѿ бога, творещаго волѫ боещих се его; молю ѫбо васъ васех, да не вастанет ѿ земле неедина васъ дондеже не савршѫ и аз недостоини молениѭ моего.“ сице рек посипаа пепел на власъ свои и паде на землѫ ниц, са многим самерением молеше се тако: „госпожде и владичице аггелскаѭ, мати васесилнаго бога, несамъ достоин да виждѫ светою твою иконѫ, ниже да ѿврзѫ всескврна ѫста моѭ, да молѫ се к тебе, ѭко азъ не оставих ни единаго греха, егоже не сатворих и не оскврних дѫшѫ и тело мое, обаче понеже господъ Исѫсъ Христос ваплти се грешних ради и не гнѫшаше се блѫдниц и разбоиник и митареи, нъ приемлѭше всех егда хождаше ва мире плтаски, по божаставнем же своем еже ѿ нас вазнесении тебе остави ходатаицѫ грешних, темжде и аз тебе даю испорочницѫ, владичице моѭ, ка синѫ твоемѫ благоѫтровномѫ, ѭко вазвращѫ се ѿ нина ѿ пѫти лѫкаваго безакониѭ, и покаанием омию скврнѫ дѫше мое, тачию да ѫслишит благодет твоѭ молитвѫ престателници сее и всех ш Христе сестре ее, и даси паки очи сеи светои рабе твоеи, еиже азъ безѫмли бих вина изводе их, и тако ѫбо она да избавит се ѿ плтаскаго невидениѭ, и приемши вселѫбазни свет да слѫ-

жит. Храмъ твоемъ такоже и првее; аз же недостоини рабъ твои да избавлъ се лъстаго пленения лъкаваго дїавола, иже ме водит свезана невидимо ѣзами железними.“[26]) сиа и ина множаишаа глаголаше онь са слзами и иночаски такожде молехъ се, и прошение боже благословено и свето лъбаве ради ближниехъ ѣслиша се ва скоре моление их, и ва време вечерни просиа васа црков, Ї гласъ бист глаголѣщи: „прими светь твои благодетию из мене
56 рожденнаго.“ тогда иночаскиа ваз|ревши виде васесилнѣю владичицъ стоещъ ванѣтар олтара, и рече ка неи: „величаю име твое, госпожде моа, и славлъ благодет твою.“ сиа слишав кнез и васе инокиње васташе, на пресветѣю не видеше, обаче видеше исцеленою бившѣю без очию, васи славлахъ васесилнѣю владичицъ. по сем кнез даст монастиръ дари премногие, и покаавше се ѿ грехов своих по обещанїю своемъ и не шскврни се к томъ, сконча живот свои добродетелне. часна же Мариа ѣдивлена бист ва васем мирѣ целомѣдриа ради своего, и васе сестре предпочитахъ ю реченна ради чѣдодеиствиа, и по преставлени игѣмение общим саветом ѣчинише ю игѣмению, иже богоѣгодно ѣпасши светѣю обител отиде ва небесное царство, егоже бѣди васем нам полѣчити о Христе Исѣсе господе нашем.

2.

Ѡ некоем воинѣ, иже бе блѣдник и зли, и молитвами пресветие богородице спасе се.

Бе неки человек воин зли и всескврни, различними греҳи обременени, наипаче же ва блѣде, имеаше же женѣ добродетелнѣ и бога боещѣю се, иже често наставлаше его да покает се ѿ грехов своих, и са многим трѣдом повинѣ его добраа сѣпрѣжница его, да постит пост ѣспению пресвете богородице и васакомъ празникъ богородице да постит по един данъ, и тако ва тие дни не ѣдеше тачию хлеба и водѣ единою на дан; еще же настави его и на молитвѣ архаггелскаго целованиа, иже вазам са обичаи добри стоаше често пре светою иконою светие богородице и глаголаше са страхом молитвѣ више реченою и елика инна ѣмеаше. ва един же ѿ дни ваниде ва црков и молаше се пре светою иконою богородице, иже е иконописци наричѣт милостивною, иже држит господа ако младенца на рѣкѣх своих, и вазрев воин

---

[26]) Одовде даље на другом листу настаје нешто друго, а оно, што овдје иде, почиње се чак на првоме листу.

видит едино чѹдо преславное, еже емѹ показа благоѹтробни господѹ да ѹжаснет се срдцем своим и вазнавидит грехи свое, паже и быст. виде ѹбо на рѹкѹх богородице младенца всего пазвленна ранами, и т ран течаше крв тепла, пако же би их кто ѹранил ва та час; воин же се видев ожалостив се плакаше горко и моле се ка пресветои богородици глаголе сїм т всего срдца своего: „сладчаиша моа госпоже, ѹмилосрди се о мне нечистом, и бѹди ми ходатаица кѹ богѹ, да ме простит, еси бо ходатаица грешнїх.“ тогда слишит глас т икони глаголѹщ: „вии 57
грешници исповедѹете ме езиком матер милости, безакони же вашими творите ме матер скрби и печали.“ он же слишав сїа паде ниц на землѹ, ридае глаголаше: „владичице моа, не прогневаи се на ме окаанаго, нѹ пако[27]) поклон колене и нетлени врх свои да поклонит се емѹ и да понѹдит сїим образом смерениа ѹтробѹ человеколѹбиваго владики ка молитви,[28]) пакоже и бист. он же пако видевѹ ю пако сатвори образ поклонениа рече еи: „понеже пишет ва законе да чатит васак тца и матер свою, то и аз не тринѹ прошенїа твоего, прочее да бѹдѹт прощена семѹ беззакониа, и ва познание прощениа да приближит се и целѹет рани мое.“ сиа слишав воин т икони и васта радѹет се, и пристѹпив целоваше рани младенца на иконе. ш чѹдесе! пако целова единѹ ранѹ, абие ѹврачева се рана; тако и другѹ, и васе рани исцелише по целовани. и т того вазам извещение прощениа благодарив бога и приснодевѹ богородицѹ тиде ва дом свои, и сказа жене своеи васа бивша, и вазврати васа тѹжда, и т своего даст милостинѹ. по сем облекоше се ва шбраз иночаски: жена ѹбо поиде ва монастирѹ женскїи, он же ва монастир мѹжаскїи, и тако скончаше се добродетелние о Христе Исѹсе господе нашем, емѹже слава.

3.

Ꙋ девици, иже виде Христа пако дете трилетно.

Девица некаа добродетелна и благоговеина имее желание много да видит господа пакоже малое дете три лета, пакоже по плти бе егда начинаше глаголати. и тако молеще се еи о сем много кѹ господѹ ѹслиша ю многомилостиви. ва един ѹбо данѹ поиде отроковица ва црков на литѹргию, и егда саврши се ли-

---

[27]) И овдје је нешто изостављено или испреметано.

[28]) Може бити да је овдје молитви написано нехотице мјесто милости.

тѹргиѫ, поидоше вси лѹдие ва доми свое, оста една девица онаѫ молещи се ка пресветие богородици са ѹмилением даже до времена обеда, глаголѹщи ангелско целование и ина елика ѹмеѫше. ѫкоже ѹбо стоѫше тѹ ѹзре едино дете ѫко трилетно, и обхождаше светѹю трапезѹ, еи же показоваше се зело красно, она же вамненающи и мнещи ѫко нест дете некоего кнеза, и оставише
58 его ѿ неваниманиѫ| ва цркви, и вазет его на рѹце свои, и миловаше и и облобизающии час мног, занеже показоваше се зело красно и благодеиставно паче иних младенац, вапроси же его: „чие дете еси?“ на не ѿвеща еи, тачию вазираше на нѹ сладким и чѹдним вазором. она же мнещи еже не глаголет, понеже бе мало вазрастом, имеше желание да подвигнет светаго да проглаголет поедино слово, глагола емѹ: рци чедо мое: „радѹи се обрадована,“ младенац же рече то глаголанием сладким, она же паки единѹ реч по еднѹ целование аггелово, божаставни же младенац ѿвещаваше еи глаголе тажде дондеже приде до „благословен плод чрева твоего,“ сию бо реч кродки младенацъ не васхоте да речет, девица же глагола емѹ и дващи и трищи подвигающи его да речет и сие слово, еже ест частнеишее иних словес, тогда младенац вазрев на нѹ и рече тiихим и слатким глаголанием: „радѹи се, лѹбиваѫ моѫ дащи, егоже бо желала еси виде нина.“ и сиѫ рек невидим бист. тогда добра отроковица позна ѫко бе владика Христос, ѹѫзви се сего рачением благодарещии благоѹтробие его, ѫко благоизволи послѹшати ю, и вазвесели ю божаставним пришаствием своим. ѿ тогда блажена девица почѹчаваше се о нем ѫко прихождаше многащи ва божаставное истѹпление, и тако ѹбо живѹщии ва девство чистоте сподобi се небесномѹ блаженствѹ, егоже и нам, боже, сподоби молитвами пресветие богородице матере твое и всех светих аминъ.

4.

Ѡ неповинѹх штроковици, имже посла са небес венца васенемрачна владичица.

Жена една благородна и добродетелна има две дащери красне зело, ихже много ѹчаше добродетели своеи изредне, еже много благоговенни ка пресветои богородици. ва смрти же мѹжа своего шбница зело, не имѹщи чим вадати бракѹ дащери свое печалише се да не изгѹбет чистоти своее нищети ради. темже, имѹщи верѹ ка богѹ и пресветои богоматере поемши обе дащери свое поиде ва црков, и ставши пред иконою пресветие богоро-

дице наче молити се са слзами: „владичице аггелскаѧ, мати сириҳ и ѹбогиҳ помощнице, ва твои промисал и покров предаю сїе две сироте да иҳ ти окрмиш, ѩко не могѹ аз, сахрани иҳ нищети ради и ѹбожаства моего; прочее божаственi твои про-
мисл по| великомѹ благоѹтробию твоемѹ да иҳ сахранит, да не 59
оскврнет девства своего.“ сиѧ глаголѹщи мати отроковица вазет рѹце дащере своиҳ, приложи иҳ ка рѹкама светїе икони богородице глаголѹщи: „пресветаѧ богородице, бѹди мати иҳ ѿ часа сего, аз же не имам чим крмити иҳ.“ семѹ же бившѹ вазвратише се ва дом свои, и егда придоше ка вратима домѹ, се юноша неки млнїеносац пристѹпи ка ним, држаше єдин сасѹд плн сребра и злата, и глаголет ка жене: „се небесна царица посла ти се имение, и ти промишлаи о дащере своиҳ.“ и абие невидим бист. жена же вазамши сребреники и падши на землѹ са слзами благодараше богатодарною владичицѹ о скором ее посещени. по сем вазамши ѿ сребра оного сатвори дащерма одежди празничние и повседневние и кѹпи васа потребнаа животѹ иҳ. сѹседи же иҳ знающе првѹю иҳ нищетѹ, злѹ славѹ проношахѹ о ниҳ и стѹдно осѹждахѹ иҳ глаголѹще, ѩко мати иҳ продаде чистотѹ иҳ некоемѹ человекѹ богатѹ и вазе ѿ него сребрники и обогати се село. сїе лѹтое оклеветание ѹведевши она благоговеинна жена что да творит ѿ лѹтие скрби. елико бо прохождаше време, толико ѹмножаше се осѹждение, и ѹведев тое вас град, и васак прїет за истинѹ. прочее не могѹщи трпети словес человечаскиҳ рече жена ка дащерма своима: „да поидемо, чеда моѧ, ка благоѹтробнеи матери вашеи, и са слазами и смерением срдца помолити се еи да вам поможет, да избавите се ѿ поношенiа человечаскаго: аще са верою несѹмно помолите се, ѹслишит вас многомилостиваѧ мати всещедраго бога, ѩкоже и првее поможе вам. и послѹшавше девице матернаго ѹченiа шадше ва божаставнѹю црков, створише ѩкоже наѹчени бише, и вазвратише се ва дом свои ѹповающе на всесилнѹ владичицѹ ѩко пошлет им помощ, ѩкоже и посла сицевим образом: ва єдин празник бехѹ много народ сабра се ва црков митрополию, и сатвори єдин ѹчител поѹчение ѿ ѹст: тѹ бяше пришла предиреченаѧ жена са дащерма своима, и бист посреде ѹченiа егда ѿдиҳаше ѹчител, видеше вси лѹдие, ѩко ваниде єдин красан аггелъ ѿ прозорца црковнога и ва рѹкаҳ своиҳ носе два красна и чюдна венца саплетенна ѿ различниҳ благоѹханниҳ цветов, и приде ка шнима двема девицам, иже поношахѹ иҳ народи, и глагола ка нима аггел ва ѹслишание всем лѹдем: „сiѧ два благовонна венца посла

вам са небес царица небесна ва знамение девства вашега.“ сїѫ рек положи венац на главѣх девицам, и абие невидим бист. ѡ благоразѹмни слишателие, придете ва ѹм, колик҃ радост и
60 веселїе приеше тогда| отроковица, престоещии же народ ѹдивление оставише поѹчение. притече иже тогда бе архиереи, и кнези, и васи лѹдие, целовах҃ венце небесние и ѹгнетах҃ се лѹдїе хоте васи сатворити част девицам; и тако их проводише са частию дом҃ их са многим смерением благодареще пресветою владичиц҃ богородиц҃. архиереи же и велмѹжи са многим иждивением богатства саздаше два монастира ва име пресвет҃ие богородице, и поставише игѹменїе един҃ ва един монастир, а дрѹгѹю ва дрѹги монастир; и тако прохождах҃ добродетелно житие, ѩко многие благородние девице, великих кнезов дщере, ѿ многих градов слишавше доброе их житие оставлах҃ богатство и слав҃ а прихождах҃ ва послѹшание их, и великое блаженство свое ваменах҃ ѩже сподобити се сапричестна бити блаженом҃ оном҃ стад҃. оне же частние деве сестри игѹменїе богоѹгодно поживше и по смрти мощи их благоѹхание испѹщах҃, дѹше же их ва небесна҃ царствиа҃, егоже бѹди васем нам полѹчити благодетию и человеколюбием ѿца и сина и светаго дѹха и нина и васегда век аминъ.

5.

Ꙋ избавлши се штроче ѿ вод речних. чѹдо пресвете богородице.

Ва странах лѹмбардиских бе един человек са женою своею велми добродетелни, имѹще многое благоверие ка пресветои богородици, и написаше на единои стени дом҃ своего икон҃ богородице, давше мног҃ мазд҃ иконописц҃ да бѹдет икона красна и благообразна, и на кождо час мимохождах҃ пре светою икон҃, покланах҃ се ей и глаголах҃ архаггелское целование. сего добраго ради их обича҃ бївах҃ им обилна васака҃ блага҃, и прохождах҃ житїе свое добродетелне и без саблазни межд҃ собою и са всеми сѹседми мирни живех҃; имех҃ единого младенца три лета, иже сматраше ѿца и матер свою како на честе по҃х҃ пред иконою и моля҃х҃ се, ѩзе обичаи и отроче, и елижди аще мимохождаше пре светою иконою, покланаа҃ше се; последи же навиче глаголати аггелское целование и глаголаше на честе не ѿ благоговенна҃, нъ ѿ обича҃ родител своих, мнеше бо дете, ѩко тъ ѥст госпожда дом҃, седеше бо на престоле изображенна҃, и боа҃ше се ее и покланаше се ей, ѩкоже видеше ѿ родител своих. в

единъ же ѿ дни| изиде дете са иними дети играти близ реки, 61
и ѿ дѣиства дїавола вападе ва рекѹ, другие же дети вазвестише матери его, она же потече плачѹщи и сѹседи ее са нею, и придоше на рекѹ, и свлекше ризи свое два человека и понираχѹ час много ищѹще младенца на днѹ реки, и не обретоше его; мати же его погледа низ рекѹ, виде отроче свое седеще на врхѹ води, ꙗко на сѹхѹ, и вазва его мати глаголѹщи: „чедо, мое, како обрете се зде?“ и ѿвещл отроче: „добре, мати моꙗ, ибо госпожда ме држит, не бою се ничтоже.“ жена же не разѹме ѿ радости, о коеи госпожди рече; пловци же притекше вазеше его, и дадоше матери его, ꙗже радѹюци се ѿиде ва дом свои. приспе же и мѹж ее, и слиша ѡ сбившим се, и вапрашаше младенца да скажет емѹ, како избави се ѿ вод, младенац же рече: „ꙗко вападоχ ва рекѹ, притече онаꙗ госпожда домѹ нашего,“ показѹе прстом на иконѹ, „и васχити ме ѿ води, и држаше ме дондеже придоше человеци и вазеше ме.“ сиꙗ слишавше престоещи ѹдивише се, и падоше и поклонише се пресветои владичици, и створише всеноцное бдение пресветои богородици, и мнози вапрошаχѹ отроче, како вападе, како ли избави се, отроче же глаголаше фраскаво, ꙗкоже детем обичаи ѥст, егда же поведаше чѹдодеиствие сие, тогда глаголаше чисто, ꙗко вси чѹждаχѹ се слишещи. тако прославлает владичица слѹжещих са благоговением часним образѹ ее, избавлает ѿ времение беди и сподобает вечние радости, ееже бѹди всем нам полѹчити ѡ Христе Исѹсе господе нашем.

6.

Ѡ вадовици ѹбогои и ѡ богатом человецѣ. повест зело дивнаꙗ слишещим.

Бе неки иереи цркви градские, егоже позваше ва един дан да причестит единѹ женѹ ѹбогѹ болнѹ и дрѹгаго человека богата кнеза. иереи же оставит женѹ, занеже бе ѹбога, и поиде ка кнезѹ, и причести его, и не χождаше ѿ него надее се да мѹ шставит нечто на самрти. тогда приде паки дрѹги посланик ѡ дома вадовице глаголѹщии, ꙗко ѥст ва издихание. иереи же сребролѹбив си не поиде ни тогда; имеꙗше же единого иеродиꙗкона велми добродетелна и богобоꙗзна, иже видев ꙗко иереи не χощет да идет ка вадовици, моли его диꙗкон, да благословит емѹ, да| шн шад причеститъ ю. иереи же посла его. пришад ѹбо диꙗкон 62
са светими таинам ва дом ѹбогие вадовици ѹзрет онѹ лежещѹ

на единои рогозине не име человека предстоеща ее, и егда ваниде ка неи диѭкон, виде над болещою всеблаженною владичицѫ богородицѫ стоещѫ са ликом дѫхов, ѭже многоцелними танкими ѵбрѫсцами отираахѫ поти болещои и махахѫ на нѫ красними ридами. диѭкон же виде чѫждаше се, и виде ѭко поклонише се владичица частномѫ тѣлѫ Христовѫ даже до зѣмле, такожде прочие падоше на землѫ и поклонише се владичномѫ телѫ; по сем вставше повелеше диѭконѫ да причестит онѫю нѣдѫжнѫю, и егда ѵбо причести ю, абие ѵбо дѫхови оние вазеше дѫшѫ ее и вазидоше на небеса. диѭкон же вазврати се ка иерею ва дом оного богатаго, и егда прииде, виде около одра его некие ѱи чрние, иже обстѫплше[29]) шкрст шдра, иже человеци не видеѫ разве шни недѫжни человек, и вазглашаше ка предстоещим да ѿженѫт их, да не стѫжают емѫ. последи же виде единаго мѫрина страшна видением, иже вадрѫзив копие тризѫбное ва ѵста богатаго истрже нѫждею шкаѭннѫю его дѫшѫ. сиѭ видев диѭкон трепетан бист, паде на землѫ ѭко мртав ѿ страха, пресвета же богородица преста емѫ и ваздвиже его глаголѫщи: „не бои се, вазлѫбленнии мои рабе, не вазможет на тебе лѫкавое бесовское деиство, тачию саблѫдаи заповеди божаставние сина моего неленостно васе дни живота твоего.“ диѭкон же поклонив се царици небесноi до земле, она же вазнесе се на небеса. по сем диѭкон раздав имениѭ своѭ ѵбогим и бист ѵбог бога ради, и пожив добродетелне отиде ва небесное веселие, егоже бѫди васем нам полѫчити.

---

[68]

IV.

КАКО СЕ ПИСАЛО СРПСКИ ПРИЈЕ 150 ГОДИНА.

1.

Арсенїе божїею милостию патриархъ пески и приморски и прочимъ странамъ.

Смерение наше пишетъ ва богохранима и благочастива племена, еже зовѫт се Никшићи и Дробњаци и Кѫчи и Пипери и Белопавлићи и Братоножићи и Чрна гора и приморска страна васа, и ина шкрстна племена, еже шбретают се ва Херцеговини.

---

[29]) По свој прилици је и ова ријеч обстѮплше на крају скраћена мјесто обстѮпалше, као и (на страни 58.) промисл мјесто промисал.

Прве си благовѣнимъ свѣщеникомъ и паки иже ва Христа Бога богохранимимъ и христолюбивимъ господомъ христїанскимъ гѹвернадѹромъ и сѹдїамъ, воеводомъ, кнезовомъ и капетаномъ и кметовомъ и васемъ швѣше по имен҃ѹ православнимъ христїаномъ великим же и малимъ, кои ва православнеи вере живете, и кои се повинѹете божиемѹ законѹ и нашемъ смерению, миръ и радостъ ѿ господа Бога васедржителя и ѿ пречистие богородице покровъ, и ѿ светихъ српскихъ просветителъ помоцъ, а ѿ нашего смерениа молитва и благословение да бѹдетъ са вами аминъ.

А по сихъ весто ви бѹди, мои православни христїани, божиемъ изволениемъ изволи се намъ и придосмо ка вашемѹ христолюбию до монастира Цетина, и хотиахъ проити све приморѣе и с вама се састати и видети и изъ ѹстъ вамъ сказати и поѹчити ви законѹ божиемѹ, да христїански живете, пак ми се салѹчи тако и поидохъ ва скоре ѹ Пеѣъ паки, ва место насъ посласмо до васъ дѹховника Василиа с моиемъ писаниемъ, да васъ исповедѹе и ѹчи законѹ божиемѹ, како е законъ божи, и ви га лепо прихватаите и дочекѹите, и исповедѹите се, да се ѿ греха покаете, и милостинѹ мѹ подаите, кои цо може, поради ваше дѹше.

Паки да весте, мои христїани, како видесмо посреде васъ 64
многа зла и безакониа, цо едни чините, и како се помеждѹ собою биете и сечете и затечете и пленѹете и преѹзимате племена и роѣаци, и ѹзимате свое снахе за жене и кѹме и роѣаци, и палите се и жежете се, и свако зло чините, цо се ни ѹ едномѹ езикѹ не чини ни се находи, то се садъ меѣѹ вами чини. паки посте едни не постите, и петакъ и средѹ мрсите, и рибѹ едете каде законъ божи не пише, и свако се зло ѿ васъ чини.

Того ви ради пишемъ и говоримъ, не ѿ нашихъ ѹстъ говоримъ, него ѿ самихъ божихъ ѹстъ ви говоримъ, и молимъ ви како свое синове любиме, да послѹшаете, и ми да ви наѹчимо страхѹ божиемѹ, защо намъ е самъ Богъ рекаш да васъ ѹчимо, а ви да послѹшаете. ако послѹшаете, блага землна санесте, Богъ ѣе ви дати ѹ швомѹ животѹ; ако ли не послѹшаете, шрѹжиа ви дїавола побиют ви швого света, а онога ѣете ѿити ѹ вечнѹ мѹкѹ.

Ного ви паки нашѹ речъ, а не нашѹ, него божию, како е Богъ рекаш: прво да имате ѹ себе страхъ божи, паки помеждѹ собою любавъ, и не теке съ приателима и роѣацима, да живѹете са свакиемъ христїанином како с роѣениемъ братомъ; защо се

то зове савршена любовь; пакь се богъ молите, и ѣ цркву идите, и четвере посте постите, и ѣ среду и петакь риб҃ не ꙗдите; защо сѣ тако рекли свети апостоли и свети wци: кои человекь не пости четвере посте и ѣ среду и петакь риб҃ еду ѣ те дни, wни е человекь како и wни, кои сѣ Христа распели, и како сваки неверникь, а не христианинь.

Него, тако били благословени, що сте досленъ чинили зло, т҃ѡ се доба не чините, но се покаите, и дѣховника҃ се исповедуите.

Паки пазите свое дѣше да не т҃идете ѣ вечну мѫку, защо е страшна вечна мѫка; а кол полза человеку ако ће свега света благо ѫзетъ, а свою дѣшу пред Богомь погубити? человекь свою дѣшу не може ничимь т҃купити тога света, него wвога света чистимь исповеданиемь и покаꙗниемь и молитвомь и постомь и милостиномь, и да не плаћате зло за зло никому҃; защо е самь Богъ рекаш: ако wставите человекомь сагрешениа, оставиће и вама и простити Богъ милостиви сагрешениа ваша; ако ли вии не хоштете простити що ви человекь сагреши, не ће ни вама Богъ простити що ви Богу҃ сагрешите. него т҃селе тога се свега зла wстанite, те се не моите помећу҃ собомь ратовати и бити и сећи, и не моите еданъ другому҃ красти и зло чинити, що ние мило тебе да ти други ѫчини, не моите ни ви другому҃ чинити, него се сваки своимь мѫкомь храните, а Богъ кои васъ е саздаш, wни ће ви и хранити, а ви се не моите старати, що ћетеести и пити и ѣ що ћете се wблещи, защо то друговерници ищу҃, кои бога не познаше, те сѣ сиромаси. а ви Бога познасте, и богати сте, защо имате на себе светое крщение Христово. ако сте ѫбоги имениемь, ано сте богати версмь христовомь; него прве ищите царствие божие, и волю божию творите, како е христианима законь, а по томь Богъ ће ви свако добро дати и wвога и wнога света; а Богъ самь вели: wбратите се ка мне мало, да се и азъ ка вамь wбратимь, и да ви скажемь како ћете се ка Богу҃ wбратитъ. него, тако били благословени т҃ѡ благаго Бога, послушаите. прво имеите страхъ божи сваки ва срдци своемь, и междѣ собою любовь, и т҃селе не моите се ратовати, да ни е просто, него проклето, вои ће христианинь нашь речь преслушатъ; пакь све четвере посте постите: божићне, велике, петрове, госпоћине, ѫсекновение иwванове главе, крстове дни, понеделникь и среду҃ и петакь преш све године; не моитеести риб҃ кѫде законь ніе ни кадъ книга не пише, ни христиани ни христинке, него сви равно постите и Богу҃ се молите; защо ће Богъ т҃ѡ свакога дѣшу҃ искати, и т҃ѡ стара человека и т҃ѡ млада, и т҃ѡ

мѫжа и ѿ жене, на шномъ свѣтѣ, а благо томѣ, кои се тамо шбрете добро те се пости швога света и Богѣ моли и милостинѣ твори и своеи дѫши добро чини и исповедѫе се и покае се и зла се ѫклања, а тешко томѣ, ко зло чини, зло ће мѣ и бити, и швога света и шнога; кои се не покае и зла се не шстави, добре знаите, е ће тако бити, и ѣ вечнѣ мѫкѣ ѿити, кои зло чини до самрти, а не покае се; а кои се покае и исповеда и грѣха се и зла шстане, све ће мѣ Богъ простити и свако добро дати ї швога света и шнога, него ѿселе не моите ратовати и бити и сећи, и затецати еданъ дрѫгога да се сиечете и прѣзимате, како сте досленъ, него лепо животѫите, како добра браћа и дрѫжина; зашо сѫ сви христиани добра браћа и дрѫжина по Христѣ, а Богъ е свема нама штацъ, кои насъ е саздаш и христинима законъ шставиш; и не моите ѫзимати себе за жене рођакине и свое снахе и кѫме, и по двие жене држати, и за жива мѫжа жене ѫзимати, и ѣ посте се женити каде законъ божи не пише. и ви попови не моите такове безаконике венчавати, кои ли се попъ нађе да таке безаконике венча, или кое зло ѫзчини попъ, да мѣ се ѫдари . ѿ . жазалъ и глобе . ѻ . гроша[30]) да мѣ се ѫзме, и шнъ да ї ѿлѫченъ сѣ тиемъ безаконицимъ 66 и да не попѫе ѿселе, а кои е до садъ нехристининъ то безаконие ѫчиниш, да ие проклетъ, докле се гођъ не распѫсти и покае, а кад се разпѫсти и покае, тадѣ да е благословенъ. него се свега тога зла шстаните, и не моите се жећи и палити, еданъ дрѫгомѣ жита шмлаћевати и виограде сѣећи и трнице жећи, да ви не гори дѫша ѣ вечноі мѫци; и не моите враћати зло за зло никомѣ, него ако се що покара тко с кимъ или пореча, шпет се ѣ шни часъ простите, зашо тако Богъ вели и заповеда свакомѣ христининѣ: да не заће слнце ва гневе вашемъ и карѣ и изви, него и ако се покара тко с кимъ или зъ братомъ или сѣ рођакомъ, или са дрѫгоплеменикомъ, да не држе за много шнѣ кавгѣ, и да се не бию, него да се омахъ просте како браћа, а шнѣ кавгѣ и ѱовкѣ да не поменѫю нигда. него, тако били благословени, пошо ви више рекосмо слѫшаите, и тако чините како е христинима законъ, що е Богъ оставиш и свети апостоли и свети

---

30) Даклем 300 штапа и 50 гроша глобе! Може ко рећи да је глобе мало према боју; али ваља помислити да су грошеви прије 60 година| били по 3 66
цванцике, а онда су могли бити и по 4 и још скупљи; јер у почетку, кад су се први почели ковати, кажу да су били једнаке цијене са ледењачама; а осим тога ваља помислити још и ово, да је онда новаца међу људима било много мање него данас.

шци. ако ли се нађе кои христианинъ непокоранъ или христианъка, те шве речи не хоће послꙋшати, него почне законъ божи разарати а христианима чинити зло и саблазанъ, ꙋчиниш га господъ Богъ наказна ѿ васехъ человекъ, и разориш господъ Богъ нега и неговъ домъ, и неговꙋ стокꙋ, и неговъ трагъ до деветаго рода, и да е проклетъ, и задржанъ ѿ цркве божие и закона христианскога, и да мꙋ Богъ не да добра никаква ни напретка, или шо посиаш, не родило мꙋ, или кꙋћъ пошъш, свꙋда га рꙋћа била, и на домꙋ и на пꙋтꙋ и ꙋ полꙋ и на васако место. ако ли послꙋша заповедъ божию и нашꙋ речъ, како смо више рекли, и поче ходити по законꙋ божиемꙋ, и свеце светковати, да їе благословенъ ѿ Бога и ѿ насъ, и да мꙋ да Богъ свако добро и берићетъ и добрꙋ срећꙋ и напредакъ и на домꙋ и на пꙋтꙋ и ꙋ полꙋ и на васакомꙋ местꙋ, и шо ѿ Бога искаш, све мꙋ Богъ дароваш. него, тако били благословени законꙋ божиемꙋ, шо ви више рекосмо, послꙋшаите, и тако чините да примет ѿ Бога милостъ а ѿ насъ благословение. тако да весте, и проча милостъ божиа и покровъ пресветие богородице и ѿ нашего смерениа молитва и благословение да бꙋдетъ са васеми вами православними боешимъ се Бога. Аминъ.

67 Сие преписахъ из писаниа Патриарова азъ грешни попъ Вꙋко ꙋ Которъ, да тко шо не помисли дрꙋго. и би настоиникъ сиї за сие писание капетанъ Нико Мижевићъ из Лꙋшице.

Ва лето .ѕ҃. с҃. а ѿ рождаства христова .а҃. х҃. ч҃. в҃. маиа .а҃. ꙋ Которъ.

А сие преписахъ азъ грешни попъ Никола Авраковићъ требинацъ на .ѕ҃а҃. ѱ҃. к҃. ї҃. ꙋ Требесинъ.

2.

Десет заповиеди божих.

(Из прве књижице.)

Десет заповиеди божихъ, кое заповїеда Богъ ꙋгоднїкꙋ своемꙋ Моисею пророкꙋ и ꙋписаш на две даске камене и подао людем израителским:

а҃. Заповїедъ шо е заповїдїо господъ Богъ ка Моисею: азъ есамъ господъ Богъ твои, кои самъ те извео ѿ земле египатские, изъ дома неволе, и да не имаш дрꙋгога Бога разве мене.

в. да не сатвориши себе идола нї никакве прилике що видишь на небеси горе илї на земли доле или ѹ водамь, нї да имь се поклонишь нї да имь послѹжиш.

г. да се не кѹнешь именемь господа Бога твоего лажно, та ти естъ грехъ непрощенъ.

д. шест днї делаи, а седмї данъ да светїши господѹ Богѹ твоемѹ, тїи и жена твоя и синъ твои и матї твоя и слѹга твоя и слѹшкина твоя и конъ твои и волъ твои и гостъ твои и све твое.

е почитаи оца твоего и матер твою да млоголетан бѹдеши и добро да бѹдет тебе и на земли доброи що тї е господъ Богъ твои дао.

ѕ. да не ѹбїеши . з. да не ѹкрадешь . и . да не походишь тѹждиⷯ постелъ а свою шставїши . д. да не сатвориш лажне[68] сїедоцбе на ближнега своега.

ї. да не пожелїш дома ближнега твога, нї жене негове, ни слѹге негове, ни слѹшкине негове, нї матере негове, ни кона негова, ни вола негова, ни ничесоже щогоⷭ е ближнега твоега.

в. Велике заповеди, ѹ коиемь на краткѹ све десетъ заповїеди и вас законъ и пророци састоетъ:

а. да любїши господа Бога твоего т̃ васего срдца твоего и т̃ васее дѹше твоее и васее крепости твоее и васемь помїшленїем твоимь.

в. да лѹбиши блїжнега свога како и сам себе, то вели: свакога хрїстїанїна.

з. греховъ самртнїⷯ: а. грдост . в. лакомство . г. нечистота блѹдна . д. завїдостъ . е. шпадење . ѕ. гневство . з. леност ка слѹжби божиои.

з. великиⷯ добрїⷯ делъ. ови сѹ сѹпротївни грехомь самртнїм: а. смерење . в. милостїна . г. любовь . д. чистота . е. постъ . ѕ. кротостъ . з. бадростъ.

з. делъ мїлосрдиа тїелѹ: а. гладна напїтати . в. жедна напоити . г. гола приоⷦети . д. болесна походити . е. тамничника т̃кѹпїти . ѕ. госте ѹ дом с лѹбовїю примїти . з. мрца своием ѹкопати, ако се онъ не има чимь ѹкопати.

з. делъ мїлосрдиа дѹши: а. покарати грешника . в. невеща наѹчити . г. несамислена добро насветовати . д. за ближ-

нега Бога молитъ . ѣ . смѹтнога потїшити . ѕ . онеправдованиѥ трпеливо подноѥти . з . грехѣ пращатї ѿ срца.

з. таинї црковнихъ, що вала да се на свакомѹ христианинѹ саврши: а. крштениѥ . в . миропомазанїѥ . г . исповеданиѥ . д . причащениѥ . ѣ . свештенство . ѕ . женидба . з . масло светїти.

з. даровъ пресветаго дѹха: а. дѹхъ премѹдрости . в . дѹхъ разѹма . г . дѹхъ страха божиа . д . дѹхъ знаменїа . ѣ . дѹхъ благочастиа . ѕ . дѹхъ савести . з . дѹхъ крепости.

д. главизне добродетели дѹшевне: а. юнаштво . в . мѹдростъ . г . циелї ѹмъ . д . правда.

69 ђ. главизне добродетели телесне: а. пкост храбра . в . саставлениѥ . г . доброта . д . здравиѥ.

ѣ. стража на тиелѹ: а. гледанїѥ очима . в . слѹшаниѥ ѹшима . г . обоняниѥ носомъ . д . окѹшениѥ ѹсти . ѣ . пофаћениѥ рѹкамъ.

ѯ. стража на дѹши: а. ѹмъ . в . мїсао . г . размишлениѥ . д . дълготрпенїѥ . ѣ . благостъ . ѕ . милосрдиѥ . з . вера . и . крепостъ . ѯ . ваздржанїѥ.

Верѹем ва единѹю светѹю католичанскѹю и апостолскѹю матер цркѵ источнѹ їерусалимскѹ, исповедѹемъ да ест матї васем црквамъ, изъ нее законъ божи и православна вера изашла и по васем свиетѹ пошла; и верѹем и обслѹжѹем заповїедї що заповїеда источна православна матї црква иерусалїмска: а. ѹ дан неделѹ и ѹ остале дни свете на слѹжбѹ црковнѹ ходїти, а наискорїе на божаставнѹ летѹргию ї на пріповїед слова божиа; и ѹ те дни ницша не радити, него Бога молїти.

в. ѹ годїщѹ поста постити четвере, и ѹ седмїци два дни, то вели: срїедѹ и петакъ.

г. дѹховне оце почитовати, а наивише исповїеднаго свога, кои се трѹди ѿ спасенїѹ дѹше твоее, и мїрски лѹди ѹ дѹховне се ѹправе не ставлати.

д. исповиедатї се четїри пѹта прекo годїне, а наїмане еданъ пѹтъ пред велїки постъ, тако и ѹ болести от наипрво ићи до добара[31]) црковнїхъ исповедати се и причестїти се и масло светити.

---

31) Ја ово управо не разумијем. Написано је разговијетно, само што је ова ријеч *добара* на крају, па је *р* надметнуто одозго, као ниже без невоље над ријеч *саборе*.

ѕ. Кніга еретїчаскіе не чататї нї нихъ хѹлние ричи не слѹшати и на них саборе и предике не ходїтї.

ѕ. Бога молїти за васе шце дѹховне и за свѹ господѹ хрїстиянскѹ, а наивїше за оне, кої се стараю и трѹде за верѹ християнскѹ.

ѕ. коигоће постъ или молитва бѹде нарећена шдъ цркве ради коиехъ потребъ, и то валя са ѹсрдиемъ їзвршїти.

д. гриеха, кои вапїю дан и ноћ за осветѹ: а. блѹд чинїти съ мѹшкимъ . в. не исплатїти напамникѹ и посленикѹ що сї се погодио . г. ѹбити човека на правди . д. ѹцвиелїти сиротна или ѹдовїцѹ или ѹбога човека на сѹдѹ крївомъ сѹдећи. 70

д. ричи, ш коиемъ вазда валя мїслїти, и о тїемъ ричма мїслећи човекъ с помоћи божиом хоће се ѹстрашїтъ и не ће сагриешити:

а. помїшляи, човече, горки час самртни, како ћемо ѹмриети и горкѹ чашѹ самртнѹ попїти и сва ћела понїети с нами, и зла и добра.

в. помїшляи, човече, страшни сѹд божи, како ћемо изићи пред Бога, и сва наша дела с намї, и зла и добра.

г. помїшляи, човече, царство небесное и весеље вечно, що е праведником приготовлено.

д. помїшляи, човече, тешке и лѹте паклене мѹке, кое сѹ приготовлене грешнїкомъ, коиех се мѹках и сами бесовї бое.

3.

Како се ваља Богу молити.

(Из прве књижице.)

И вазда када е потреба од молїтве и врїеме молїтї се Богѹ таки почетакъ ѹчини: стани према їстокѹ право и крепко, ї са свїемъ срдцемъ ѹздїшѹћи тешко, и жалосно на свои грехъ мїслећи, и васъ ѹмъ сабери и горї га ка Богѹ ѹздигни. и састави одъ рѹке десне трї прста: велики и до нега два дѹгачка. и тїми прсти исповїедамо штацъ и сїнъ и свети дѹхъ трї лїца, един Богъ. прстъ лїхи и малї приклони ка длань, а тимъ исповїедамо: преклони синъ божи небо и сиде на землѹ за наше спасение. прстомъ лихимъ исповїедамо да естъ савршени Богъ по божаствѹ, прстомъ малїмъ исповїедамо да естъ савршенї човекъ по човечаствѹ. и понеси првомъ на чело, а то исповїедамо да естъ Христосъ синъ божи почетакъ створења и првенацъ їзъ мртвїхъ и глава цркви, коя се назива тїеломъ неговиемъ. с чела понеси на пояс, то исповїедамо: стаде Хрїстосъ

синъ божи насредъ земле и ѹселї се ѹ ѹтробе преблажене богородице ї роди се ижне ѹ чловечаскомъ тиелѹ савршено. с поїаса понеси на десно рамо, а то исповїедамо, да ест доисто синъ
71 божи за насъ на крстѹ| распео, ѹ гробъ покопатъ, трети данъ васкрснѹо. четїридесети данъ на небеса ѹзишао и сио ѡ десно Бога оца. з деснога рамена понеси на лїево рамо, а то исповедамо, да има доисто по нелажном обећанѹ прићи са славомъ сѹдити живе и мртве и поставїти праведнїке на десно а грешнике од лиево. по томъ понеси рѹкомъ до земле: а то рѹком показѹемо да ће сви мртви ѹстати на страшни сѹдъ када почѹю гласъ неговъ.

V.

[72]

ЈОШ НЕШТО.

Пошто су предњи табаци ове књижице били наштампани а и ови посљедњи листови сложени и поправљани, дође ми у руке писмо патријара Пећскога Максима Вражегрмачкоме кнезу Раичу од године 1667, које потврђује гдјекоје моје мисли што сам у овој књижици казао; за то га не могу изоставити, него га ево додајем наново:

Маѯїмъ божїею милостїю патрїархъ пекскы и всемъ срьблємъ и бльгаршмъ и прочымъ.

Пишемъ вь богохранимое племе Вражегрьмьце кѵрь кнезѹ Раичю и вьсемъ христїаншмъ мирь и благословенїе. кои се повинѹете законѹ божїю и стариега писанїю, да вѣсте, како приходи кь намъ владыка Василїе, и сказа намъ, да е коупїш вели дш оу Савѣ Лаковића за .ві. гроша и по. и аще се кои шть вьсь христїань покѹсить, да штнимить ть дш шть манастира зовшма Острогь, храмъ вьведѣнїе прѣсветыѣ владычице наше богородице и приснодѣви Марїе, да штнимить емѹ господь богъ таковомѹ разорителю неговь домь и нѣга и нѣговѣ синовѣ и нѣговѹ стокѹ, и вьсѣ нѣгово именїе да мѹ господь богъ поразить и расипа вьнезапѹ, и да га трагь и корень погибнеть вь вѣкы аминь. и за та дш и за дрѹгѹ землю, кою е коупїш владыка, те е црьквы шставїш, илї е кои христїанинь црьквы продаш или приложїш за свою дѹшѹ, пакы дрѹгїи без пѹта притискѹе, да га притисне вьсака рьћа нега и нѣговь домь, или црьковно краде или без пѹта тре, потрьш нѣга господь

богь. и ако ѣете своиши цркви и своимь калогеромь красти или пакость творити, а тоужджимь цркважь и калогершмь милостиню давати, ако ѣете тако чинити, не ѣете шть бога ни ено добро имати. а кои ѣе прѣслоушати сїе писанїе, да ѥсть проклеть, и 73
да га трагь погине, а шнь се не раствори вь вѣкы. аминь.

Мѣсеца шктомврїа .ѣ. іньдїктїшнь. аї[32]) вз лѣто .ѕзроѕ. ѯ Пекы.

Матица је од овога писма у архимандрита Острошкога г. Никодима Раичевића, од породице овога кнеза Раича.

Ово је онај исти патријар Максим, који је Ђорђија Бранковића II. у Једренету вјенчао на деспотско достојанство (као што стоји у историји Раићевој од године 1823. у ч. IV. на страни 108. и 109. и у VI. св. Гласника др. С. словесности на страни 44.). Да сам ја ово писмо прије имао, наштампао бих га пред онијем Арсенија Чарнојевића, који је постао патријар иза Максима.

Писмо ово потврђује: 1) да се ь на познатијем мјестима изговарало као *а*, па се писало само обичаја ради, н. п. у 6. врсти стоји ть дш, а у 11. та дш; а особито вьсь (у 5. врсти)! 2) да се ѣ и ѥ изговарало једнако, па писари да су писали како им је дошло на перо, н. п. оу Савѣ (мјесто у *Саве*), нѥговѣ сыновѣ (м. његове синове) вьведѣніѥ (м. вьведеніѥ), имѥніѥ (м. имѣніѥ) и т. д. Осим тога види се и то, како су писари и онда мијешали језик Славенски са Српскијем, н. п. покѫсить, штнимить, погибнеть; притискѫе, притисне и т. д.

Земља ова коју је купио владика Василије и сад се зове *Вељи до*, и има 12 рала ораће земље и око ње шуме на којој се може усјећи 12 лишњака (лисника) или 1200 бремена листа, и по окрајцима може се накосити по 10 кола сијена.

Ово је писмо врло знатно и по томе, што показује да 74
је свети Василије прије 189 година био жив. Ја ћу овдје на

---

32) Ова је сва врста написана зеленкастијем мастилом и врло лијепијем минеискијем словима високијем са два добра прста, па су гдјекоја мала слова између великијех, гдјешто и једно више другога, н. п. у ријечи мѣсеца м је велико а ц је одозго до пола врсте а а опет велико; у ријечи шктомврїа доље је од пола врсте к и т а одозго је над њима ш и т. д., само је вз лѣто ѕзр҃ѯѣ ѯ пѥкы обичнијем словима, али је ово у *шет* врсти: у првој је само вз лѣ, у другој то ѕз, у трећој р҃ ѯ ѣ, у четвртој ѯ пѥ а у петој кы: то је све у великој врсти на крају, по чему се може мислити, колико је она висока. Иза ријечи іньдїктїшнь разговијетно је написано великијем словима аї, али је писац у томе погријешио, јер оне године іньдїктїшнь није био једанаест него *шет*.

кратко да кажем, што сам од поменутога г. архимандрита дознао о животу овога нашег светитеља. Он је био родом из Попова, и био је архимандрит у манастиру Тврдошу, за који се приповиједа да је негда био Херцеговачка митрополија, а сад од њега стоје само зидине крај ријеке Требишњице. Једном отиде свети Василије архимандритом у Свету гору и оданде у Русију, а кад се одонуд с богатијем дарима врати натраг, нађе свој манастир од Турака похаран и разурен. По том отиде у Српску патријаршију те га патријар Гаврило завладичи и постави митрополитом Херцеговачкијем. Вративши се из патријаршије начини себи двор на Рудом пољу, гдје је сад Никшићки град Оногожд. У то вријеме пошаљу Херцеговци некаквога Јездимира из Требјесе у Цариград, да им тражи правице, али Турци њему у Цариграду изнесу сабљу и Алкуран, па га запитају које воли: или да се потурчи, или да му одсијеку главу. Он прими Алкуран, и тако га потурче на силу, и под именом Језд-аге врате га у Херцеговину с ферманом, да гради град на ономе истоме мјесту гдје је владика Василије био начинио себи двор. Кад Језд-ага дође у Херцеговину и покаже ферман, владика Василије остави свој двор и отиде у планину Острог у пећину, у којој су живљели којекаки испосници. Како је још имао подоста новаца, тако најми мајсторе те ону пећину распространи и у њој начини црквицу ва славу ваведенија пресвете богородице и неколике ћелије и мађупницу. И тако од испоснице постане манастир *Острог*. Ниже овог манастира око једне четврти сахата у равни била су два села, Гошћерадићи и Милановићи с црквом светом Тројицом; гдјекојима од овијех сељака владика Василије земље покупује још пониже у селу Дубравама мјесто онијех које су ондје имали, а гдјекоји му своје земље продаду, као и овај Сава Лаковић што му је продао Вељи до, и тако он крене оданде обадва села, и сви Бјелопавлићи потпишу му се, да ће манастиру Острогу, доклегод у њему поје летурђија, давати на годину од сваке куће по багаш жита и сваке треће године по једнога брава. Код оне сеоске цркве он начини кућу за своје млађе, и од те цркве и куће постане послије манастир *под Острогом*, а оно се горе назове *горњи манастир*. Приповиједа се да је оданде владика Василије владиковао Херцеговцима још 15 година, а кад умре (29. Априлија), укопају га ниже манастира у градини. Пошто прође 7 година послије његове смрти, присни се једну ноћ

проигуману Жупскога манастира, гдје га зове владика Василије, да га ископа из земље. Кад проигуман то, као какову истину, у јутру каже своме друштву, они му се стану смијати. То му се присни и други пут, али он друштву не смједне више ни казивати; трећи пут му на сну дође владика Василије обучен као владика кад служи с кадионицом у руци и стане га кадити, па у једанпут удари га кадионицом у чело, а из ње прсне ватра њему по лицу, у том се он тргне иза сна па рукама за лице, а то по лицу све ране од ватре и од бола не може за њега да се прихвати. Кад остали калуђери то чују и виде, више му се нијесу подсмијевали, него одмах узму мотике и трнокопе и лопате и пођу с њиме да ископају владику Василија; и дошавши под Острог, гдје је већ било неколико калуђера, кажу шта је и како је, и сви запосте као испосници и стану се једнако Богу молити и бдења држати, па пошто тако проведу недјељу дана онда отиду на гроб и откопају га, кад тамо, а то владика Василије цјелокуп и свет. По том га у ћивоту намјесте у цркви у горњему манастиру, гдје је и данашњи дан. Ондје код његова ћивота сад сједи једнако по један посник, и служи се летурђија на бадњи дан, на крстов дан (уочи богојављенија), на велики четвртак и 29. Априлија (кад је умрьо), а осим тога и кад ко плати. О тројицама долази народ не само из све Црне горе и из осталијех оближњијех племена, него и из Херцеговине и из Босне, те га цјелују и прилажу ко што може. Цркварi ови из даљнијех мјеста стану долазити још у сриједу, па се поред молитве ондје и веселе, играју и пјевају. И сами Турци (Срби закона Турскога) долазе каштo (као у Студеницу светоме краљу) те цјелују и читају им се молитве и прилог дају, као што је недавно некакав Хаџ-Алија Веризовић из Никшића, који није имао дјеце, долазио са женом те им у горњему манастиру држали бдење и слу-| жили летурђију и цјеливали и даривали светога Василија, а 76 пошто му жена по том родила сина, шаље манастиру сваке године по оку воска.

У горњему манастиру било је до године 1853. писмо патријара Гаврила, како је архимандрит Василије завладичен и постављен Херцеговачкијем митрополитом, тако и оно којим су му се Бјелопавлићи обрекли давати жито и браве, и још којешта што је он сам записивао; па је то у почетку поменуте (1853.) године све пропало. Кад је Омер-паша одоздо

дошао с војском до под Мартиниће, а Херцеговачки Турци преко Планинице под Острог, у горњи манастир затворе се Мирко Петровић (брат кнеза Данила) и Новица Церовић и овај архимандрит Никодим са 30 момака; и 9 дана су се јуначки бранили и побили сила Турака, који су на њих често навађивали, а кад им десети дан кнез Данило (ваљада бојећи се да их Турци не би надвладали и светога Василија спалили) пошаље заповијест да оставе манастир, само светога Василија да гледају да изнесу, они ноћу са светим Василијем побјегну, а поменута писма, као и друго много којешта, оставе те Турци разграбе и униште. Да је ондје било и ово писмо патријара Максима, и оно би тако пропало, него је срећом било у селу код рода господина архимандрита, у коме се сачувало до данас.

Кад смо бесједом овако у Бјелопавлићима, да кажем коју ријеч и о њима. Онамо се приповиједа, да се земља она, у којој живе сада Бјелопавлићи, прије боја Косовскога звала *горња Прѐвала*[33]) (а *доња* да је била од Спужа доље к језеру Скадарскоме), људи пак, Срби, који су у њој били, да су се звали *Лӯжа̑ни*. Пошто Дукађински капетан Лека погине на Косову и Турци му дворе похарају и разуре, син његов Павле добјежи преко Арбаније и Куча у горњу Превалу и ондје на селу Сретњи најми се у Лужанина Мрдака да му служи коња. Павле овај имао је на глави *бијелу* косу, и за то су га звали
77 *Бијели Павле*. Кад су се једном код цркве светога Николе на пољу Јеленку били скупили сви знатнији Лужани на сабор, дође на коњу некаква госпођа Јелена од лозе Немањића са двоје момчади бјежећи од Турака, и назове им Бога овијем ријечима: „Помози Бог, господо и браћо Срби!“ Али јој слабо ко одговори, онда их она замоли да би јој дали једнога човјека да јој покаже пут до Херцеговачке границе, а она да ће му платити путнину; они јој на то одговоре: „Ето ти Бијелога Павла, који се доскитао из ваше земље, нека те води.“ Павле пође с њоме радо, и кад је доведе до Херцеговачке границе, она му са захвалности плати путнину и дигавши руке к небу рекне: „О Боже, ти дај, да се Лужани данас побију на сабору међу собом и да се род њихов затре

---

33) Ја мислим да су је тако назвали ови Срби одовуда, са сјеверне стране, по томе, што онамо кад се *превали* преко највишијех гора воде већ не теку у Црно море него у Јадранско.

са свијем, и њихове земље и све остало имаће да остане Павлу и његовијем потомцима; и ако би гдје који Лужанин остао у животу, да буде подножник Павлову потомству!“ Они исти дан, кад су Лужани око цркве по пољу сједили и пили и јели, затрчи од некуда зец у сабор, један од Лужана опали из пушке да га убије, али несрећом мјесто зеца погоди једнога од првијех Лужанскијех главара, који је имао јаку породицу, и тако се заметне бој те сви изгину и ископају се. Кад ово чују чобани по планинама и људи који су били код кућа заостали, и они ударе један на другога, те се тако сви затру. Од тога се и данашњи дан онамо каже: „Да ћемо се поклат' ка' *Лужани*,“ а мраморје гдје се год налази, особито по планини, зове се *Лужанско мраморје*. Кад Бијели Павле види ту погибију, он отиде на Сретњу и послије плача заиште у Мрдакове кћери Видосаве да му плати најам, а она му рекне: „Узми мене за најам, и све што је било оца мојега да буде твоје, нема ми се ко брукати што сам узела скитача Павла Бијелога.“ Павла то врло овесели, и сјутра дан одмах доведе од некуда попа и кума те се вјенчају. Бијели Павле с Лужанком Видосавом роди три сина: *Петушина, Павка* и *Петра,* од којијех се послије мало по мало изроде и распростране сви данашњи Бјелопавлићи, које они и тијем потврђују, што сви славе Петков дан (14. Октомврија). Бјелопавлићи се данас дијеле на три племена: *Петушиновиће, Павковиће* и *Вражегрмце*. Да су, по овоме, онамо готово| у свакој кући познатоме, приповиједању, Петушино- 78
вићи од Петушина а Павковићи од Павка, о томе не треба ни говорити, само ћу казати за Вражегрмце како се приповиједа да су од Петра: он се населио са женом негдје у шуму код мјеста које се зове Баре; отац му пошаље Павка да га зове натраг, али се он не хтједне вратити. Кад се Павко врати ка оцу и отац га запита: „Камо Петар, хоће ли доћи?“ он му одговори да не ће, „Завукао се у један *вражи грм,* па из њега не ће никуда:“ и по овоме се његови потомци називу *Вражегрмци*.

Кад су се Бјелопавлићи потписали владици Василију да дају манастиру Острогу жито и браве, кажу да их је онда било 400 кућа, а сад се мисли да их има око 3000 пушака, а кућа око половине тога (јер слабо живе у задрузи, него се дијеле како се који ожени).

Данас се не зову Бјелопавлићи само *људи*, који у негдашњој горњој Превали живе мјесто Лужана, него се тако зове и она *земља*, уврх које извире ријека Зета и тече кроза њу (од Сјевера к Југу) до Турскога града Спужа. Бјелопавлићи границе од Запада с Црногорскијем племеном Пљешивцима, од Сјевера с Херцеговачкијем племеном Жупом Никшићком, од Истока с Ровцима, од Југо-Истока с Пиперима, а од Југа, као што је речено, с Турскијем градом Спужем, из којега се чује кад пјевају пијетли у Бјелопавлићком селу Мартинићима. Земља је ова дугачка, од Херцеговачке границе до Спужа, од прилике око 8 сахата хода, а широка је, од Пљешиваца до Роваца, око 12 сахата. Она је понајвише брдовита, али поред Зете има и равнина, и сва је жупна и питома: свуда рађају виногради и смокве, а око Зете у равни рађале би и маслине, а може бити и наранче и лимуни, кад би их ко посадио и око њих радио.

У вријеме Бијелога Павла кажу да је Спуж био пуст и звао се *Шпанска градина* докле Турци нијесу овладали оним крајем и поновили га. Од тога времена Турци су Бјелопавлиће, као и остале Брђане, много пута покоравали и од њих харач узимали, па се они опет одметали и с њима се били и од њих се отимали до године 1796., а од онда, по смрти Махмут-паше Бушатлије, остану с Црном гором.

---

[79]

VI.

ШТА ЈЕ НА ПРВОМ ЛИСТУ.[*]

У почетку на великоме листу према имену ове књижице под бројем 1. писмо је из онога рукописа на кожи, о коме се говори на страни 7., 8., 9. и 10. [*овде стр.* 368.—371.]

Под бројем 2. из прве рукописне књижице, о којој се говори на страни 25., 26., 27. и 28. [*овде стр.* 387.—389.]

Под бројем 3. из књижице Матија Дивковића, о којој се говори на страни 30., 31. и 32. [*овде стр.* 391. и 392.]

Под бројем 4. из друге рукописне књижице, о којој се говори на страни 25., 26., 27. и 28. [*овде стр.* 387.—389.]

[* *Овде на засебном листу на крају III књиге „Скупљ. грам. и пол. списа.“*]

Под бројем 5. из треће рукописне књиге, о којој се говори на страни 25., 26., 27., 28. и 29. [*овде стр.* 387.—390.]

Под бројем 6. из Рујанскога Јеванђелија, о коме се говори на страни 21. [*овде стр.* 382. и 383.], и то из Матеја зачело л̄з̄.

Под бројем 7. из истога Рујанског Јеванђелија из Јована зачело н̄г̄.

Под бројем 8. из писма, које је писао Турчин Турчину, о коме се говори на страни 30. и 31. [*овде стр.* 391. и 392.] (За многе наше читатеље не ће бити сувише казати, да се у ономе писму ово каже: „Мѹратаги селам, (ка)ко ми дође данас книга од мѹла Дервиша из Фоће и пише ми ће е срѣо Хаћ Али пашине лѹде і Иѹмана ѹ Ћаенићѹ ће сѹ ѹзели мое илтизаме).

Под бројем 9. из писма Али-паше Сточевића, о коме се говори на страни 30. и 31. [*овде стр.* 391. и 392.] (И овдје не ће бити с горега казати, да оно ваља овако читати: Али паша побратимѹ Петрѹ Петровићѹ владики Црногорском пријателски поздрав. Шо ми пишеш око пандѹра мени се не чини рѹжно, а фукара, коеа плаћа пандѹринѹ ние каеила).

ГДЈЕ ЈЕ ШТО. [80]

I. Предговор 3
II. Примјери из црквенијех књига 38
III. Побожне приповијетке 52
IV. Како се писало Српски прије 150 година 63
V. Још нешто 72
VI. Шта је на првом листу 79

Велика хвала г. Фр. Миклошићу што ми је у штампању ове књижице помагао поправљати штампарске погрјешке.

Почело се штампати у Септемврију а свршило у Нојемврију 1856 м.

LI

[У Миклошићевој „Slavische Bibliothek“ *за год. 1858.* дванаести је чланак, на стр. 232.—236.:]*

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

ПИСМО

ЈОВАНУ СТЕРИЈИ ПОПОВИЋУ

О

СРПСКОЈ ПРОСОДИЈИ.

Високоучени Господине!

Дознавши од Г. Јована Суботића да Ви нешто пишете о његовој метрици или просодији (како ли се зове она књига његова) наканио сам се да Вам напишем ово неколико ријечи.

Кад сте се Ви на то наканили, ја мислим да би ваљало да прегледате све што је он о томе писао у Љетописима (К. IV. год. 1843. К. I. II. III. 1844. К. II. 1845.), и о свему да покажете своје мисли. Ја се надам да ћете наћи и погрјешака у ономе што је казано, а мислим да ћете наћи којешта што није казано, а ваљало је казати. Ја не могу вјеровати да ћете и ви с њиме пристати да н. п. у пјесми „пораних рано на воду“ нијесу у почетку и на крају дактили а у сриједи трохеј, него да ћете и ви рећи да су јамби као што он каже. Ја и данас кад бих што о томе писао, казао

[* **Slavische Bibliothek** oder Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte herausgegeben von *Fr. Miklosich* und *J. Fiedler*. Zweiter Band. Wien. Bei Wilhelm Braumüller. 1858. — На 8-ни, 3 л. и 313 стр.]

бих опет, особито за пјесме које друштва имају а које се не пјевају само него се и казују, оно| што сам казао прије 29. 233
година у I. књ. народнијех пјесама у Липисци 1824, с датком онога што сам казао 1833 у предговору к Луке Миловановa Опиту Настављења к српској сличноречности. Мени се чини да г. Суботић говорећи о дужини и краткости слогова у нашему језику није нигдје показао н. п. у ријечи крѐмѐн који је слог дуг који ли је кратак, и наћи ћете у поменутоме сад предговору шта сам ја о томе казао, и сад ћу још рећи ово: истина да је онај слог, који се назначује са ^ дужи од онога који се назначује са ˝ (или са `), али будући да је овај оштрији од онога, за то бих рекао да се оваке ријечи прије могу узети за трохеје него за јамбе, као и ријечи н. п. „тȕђȋнка, пȕштȃј ме, пòигрȃј, дòнеклѐ“ за дактиле. Тако исто Г. Суботић говори за ријечи сложене с предлозима, а не спомиње за предлоге саме, који кад стоје пред многим ријечима узимају овај оштри глас на себе, н п. крȁј мора, нȉз поље, нȁ воду, пȍд вечѐ, нȁ војску, ȉз Цариградȃда, прекò кућѐ, òко мора, и т. д. Тако се може у говору чути н. п. и: дȁ идѐ (мјесто да ȉде), ѝ трећȳ (м. и трȇћу) и т. д. Да је ово Г. Суботић споменуо и одредио, онда би он на много мјеста могао оставити моје дактиле на миру.

Тако исто ја мислим да Г. Суботић нема право што припјеве мијеша са стиховима и припјева ради одређује различне размјере у стиховима. Припјеви, додавали се на крају или у сриједи, не иду у стихове, него се само у пјевању додају, а могу се и изоставити, као што сам ја казао да се „тедена“ и „редена“ гдјешто додаје а гдјешто не додаје, и као што он сам каже да сам ја у пјесми „пораниле дјевојке“ изоставио још и: „oj Јело.“

Тако исто Г. Суботић нема право што каже да посљедњи слог у род. множ. нема никаквога особитог гласа, јер овај слог има код свију ријечи глас који се назначује са ^, н. п. од ријечи врȃна род. је множ. врȃнȃ; а кад не би на крају било никаквога гласа онда би било врȃна, као што је род. јед. од врȃн (гавран).

Ово ја Вама напоменух само врло мало и прекратко, а Ви ако се овога посла примите, моћи ћете о њему (т. ј. о овоме| послу Г. Суботића) написати онолико колико је он 234

написао о историји Медаковићевој. О нашој пак просодији ваљаће писати читаве књиге.

У Бечу 27. Августа 1853.

Ваш поштователь
Вук Стеф. Караџић.

Додатак. — Покојни Ј. С. Поповић наштампао је у 23. броју „Седмице“ за годину 1854 чланак „О србскомъ Слогомћрію,“ али од овога што је мени Г. Суботић говорио и што сам ја мислио пишући њему ово писмо, готово није казао ништа, него из почетка спомиње наше „песмословце“ који су стихове писали по начину грчком и латинском, по том поставља он своја правила о томе, у којијех примјерима знаци од гласова тако су неправилно наштампани, да по њима ни један читатељ не може знати како их ваља читати. За Г. Суботића под звјездицом каже само, да нема право што „у свойой „Науцы о србскомъ стіхотворію“ доказує, да и оштра ударенія гласницу дугачкомъ праве.“ На другом мјесту под звјездицом каже: „Г.Г. Вукъ Караџићъ и Даничићъ кажу, да є *а* и *я* кодъ глагола свуда дугачко, може быти по нарѣчію южномъ. У насъ се понайвише кратко изговара.“ Ни по овијем његовијем ријечима, ни по примјерима које је мало више казао („глаголи, кадъ се свршую на *а* или *я*, имаю тай слогъ обштый: прекидā, скуплѣ, я орā и т. д. Ако ли є у другомъ множ. ово *а* дугачко, остаће и на краю: тумарā, (тумарамо) читā (читамо).“) ја управо не знам, а тешко ће и други ко знати, шта је он овдје мислио, него погађајући мислим да ја и Г. Ђ. Даничић кажемо, да је у времену скоропрошавшему или I^e^ прећашњему, у првоме и другом лицу једнине *а* свуда дугачко. Ако је он то мислио, и ако смо ми казали да је то тако свуда, онда ми нијесмо имали право; да је пак у гдјекојих глагола то *а* дугачко, признаје и он ријечју „понайвише,“ а ја ћу овдје назначити по неколика глагола и у којима је дуго и у којима је кратко, на пр. ја ве́зах, ти ве́за, он ве́за; ту је *а* кратко, тако је и у пи́сах, пи́са; да́вах, да́ва; али од рѐзах не каже се: ти рѐза, него
235 рѐзā, тако исто од зàпјевах,| зàпјевā (а не зàпјева), од дȍчеках, дȍчекā (а не дȍчека) и т. д. Кад би се ко дао на овај посао може бити да би се могла одредити правила у којијех је глагола ово *а* дугачко у којијех ли је кратко: из примјера који су овдје постављени види се, да је кратко у онијех гла-

гола који пред *а* имају самогласно слово дугачко са знаком ´; али кад би се прошли сви наши глаголи може бити да би се гдје нашло што и друкчије. Глаголи другога спрезања у којијех се прво лице овога времена свршује на *ох,* у обадва друга лица имају *е* без икаква гласа, само што се гласови пред њим мијењају и премјештају а кашто и нови постају, на пр. рèкох рéче, донèсох дòнесе, вýкох вŷче, òпредох òпрéде, озéбох òзéбе и т. д. А у којијех се свршује на *ух*, код онијех у поменута два лица гдјекоји имају на крају *у* без икаква гласа, а гдјекоји дугачко са знаком ˆ (готово по онијем истијем правилима као и код првога спрезања), на пр. дýнух дýну, ŷтрнух ŷтрнý. У којијех се пак прво лице свршује на *êх* у онијех овако *ê* остаје и у друга два лица, на пр. пêх пê, сàпêх сàпê, разàпêх рàзапê, ỳзêх ỳзê, нàчêх нàчê, клêх клê, пròклêх пròклê и т. д. Међу глаголима пак трећега спрезања ни један ми до сад није пао на ум, у коме би у ова два лица *и* било кратко, него је свуда са знаком ˆ, на пр. чи̏них чи̏нî, начи̏них нàчинî, рáдих рâдî, урáдих ỳрадî и т. д. — У књизи о просодији нашој могла би се одредити правила и о ономе, пред којим ријечима прелази глас на предлог, пред којима ли не прелази. Колико сам ја не мислећи о томе много, него као мимогред назначујући оне примјере познао, глас прелази на предлог пред онијем ријечима у којијех је на првом слогу глас најоштрији (са знаком ˝); а у којијех је ријечи на првом слогу дугачки са знаком ˆ, у онијех глас овај остаје, само предлог добије глас најоштрији; у којијех је пак ријечи на првоме слогу глас најдужи (са знаком ´) или онај кратки који се назначује знаком `, пред онима предлози не добијају гласа никако, на пр. у ријечи Цàригрâда два су лијепа трохеја (у нашему језику), кад се пак пред њу метне предлог онда постане дактил и трохеј: ӥз Цариграда, ỳ Цариграду, пòд Цариградом и т. д.; али код ријечи на пр. Шàренградâ не прелази глас на предлог, него се каже: из Шàренграда, у Шàренграду и т. д. Тако на пр. код ријечи рýка каже се из рýкê, а у вин. падежу гдје на *у* дође глас ˆ каже се: ỳ рŷку, нà рŷку, као и: бе̑з дрŷга, бе̑з лŷга, дò мрâка, зà дâна и т. д. Тако се на пр. каже: кòд кућê и код вòдê, у вòди и ỳ воду и т. д. Па ово правило може бити да се протегло не само на сложене глаголе (на пр. òтпjевати и одрáдити) него и на ријечи које су начињене предлозима на пр. òкућити се и ожѐнити се, зàвој- 236

водити и запà̀шити и т. д. У овакових ријечи гдје је на првом слогу глас са знаком ^, он се претвори у најдужи глас, на пр. бӣр обӣрити се. — Ово је све био говор за предлоге од једнога слога, а код двојесложнијех пред гдјекојим ријечима глас дође на први слог као на пр. прѐко грâда, прѐко поља; а код гдјекојих на други као на пр. прекò кућê, вишè кућê, изà кућê и т. д. О овоме до сад нијесам мислио, за то за сад не могу ништа више ни казати. — Да би се још већма видјело како се у ријечима језика нашега гласови мијењају и премјештају напоменућу још како у онијех ријечи од два слога, од којијех је први са знаком ˆ или ` а други с ˆ, у сказат. једн. глас дође на средњи слог и то код гдјекојих оштар, на пр. кà̂мêн камèну, плà̂мêн пламèну, рà̀дôст радòсти, бо̀лêст болѐсти, јѐсêн јесèни и т. д. а у другијех најдужи са знаком ´ на пр. го̀лêт голéти, стр̀мêн стрмéни и т. д. Ја сам у другом Рјечнику код гдјекојих оваких ријечи назначио глас овога падежа, али код многих нијесам, јер ми није пало на ум. Још једном да кажем, да су ово све само моје биљеге које сам мимогред опазио, а да би се сва правила у просодији нашој изнашла и одредила, ваљало би се око тога трудити више година и написати читаве књиге.

У Бечу мјесеца Априлија 1857.

Вук Стеф. Караџић.

LII

[У 8. броју загребачкога „Nevena“ за 1856. годину, на стр. 233.—244., у одељку „Povjestnica; narodo- zemljo- i putopis“ штампан је овај чланак Богослава Шулека:]*

233a

SRBI I HRVATI

Svoje čuvaj, tudje poštuj!
Nar. posl.

B. Š. Rieč je, da se o dobroj ženi i negovori. Ovo bi se moglo i za slogu kazati, da jê ondje najviše ima, gdje se o njoj najmanje sbori. Kod južnih Slavenah toliki su pjesnici uznosito spjevali slogu, i toliko pisali o njezinoj spasonosnosti, da nebismo više znali rieči k tomu dodati, i da nitko o njezinoj koristi dvoumiti nemože. Ele sloge neima te neima, a nesloga iz svakoga kuta proviruje. Zašto? Ponajviše zato, što isti oni, koji su zastavu sloge razavili, i koji svesrdno žele, da se i kod nas složnimi silami raditi počne, ili neshvaćaju ili neće da shvate pravu narav i sućtvo sloge. Ima ljudih, koji zahtievaju, neka sav sviet uprav onako misli i radi, kako oni žele, i da će biti sloge. Nu tko tako mudruje, negradi hrama slozi nego samovolji. — Drugo je sloga! Ona diže svoj svietli priestol samo u onom kolu, gdje ne biva sve po volji jednoga nego po volji obćoj. Al upravo zato je sloga riedko bilje; jer koliko je ljudih, toliko je i ćudih, toliko je i pomislih; a najmučnije je čovjeku odstupiti od svoje misli; nekmo-li od svoje želje. No bez toga neima sloge: odstupiti valja svakomu ponješto od svoga uvjerenja, makar ono bilo i posve istinito; popustiti valja u nječem onomu, s kojim hoćeš da se složiš, kao što se opet i on mora ogledati na tvoju želju i uvažiti tvoju rieč. To je ona žrtva, koju sloga zahtieva, nu to je i ona teta, koja jugoslavenskoj slozi smeta; to je onaj zid, koji i južne Slavene razstavlja, i s kojega se nemogoše na književnom polju — jer se samo o takvoj slozi ovdje besjedi — sve do danas ujediniti. Svak viče „da u slozi stoji spas,“ pak opet svak brani uporno svoje mnenje, i nebi ni za dlaku od njega popustio ni u neznatnoj i malovažnoj stvari. Tako poznajemo Hrvata, kojemu se je njegov prijatelj zakleti morao, da se neće nikada služiti ovim sadašnjim pravopisom; ima opet drugih, koji bi se za jedno slovo i za jednu slovku zaratili i poklali. Ni kod Srbah nije ništa bolje.

[* **Neven** zabavno-poučni mjesečnik. Odgovorni urednik: *Jos. Praus.* 1856. Tečaj V. Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja. — На 4-ни, у два ступца, 12 бројева, 352 стране.]

Na pokojnoga Todora Pavlovića digoše hajku zato, što je bio iz svojih novinah izostaviti htio ъ, kojega nitko neizgovara; smješno je bilo gledati ovu ratobornu četu, gotovu pobiti se za taj debeli jer, kao za kakav amanet narodni. I to je poznato, kako je srbska vlada anatemu udarila na najljepši biser srbskoga književtva, na djela Vuka Karadžića, zato što je iz svoje azbuke (horrendum dictu!) izostavio *jer* i *jeri*, *jat* i *ju* — sve pismena, bez kojih se takodjer srbski može pisati. — A što smo ovdje o pravopisu naveli, to valja i za druga odnošenja. Svatko uvidja potrebu sloge, a nitko neće da joj u prilog donese koju misaocu svoju. I to bi se jošte podnieti moglo, samo da se nije u najnovije doba koješta drugim upravo nametati počelo i narivati, te se ovako pregrada, štono raz-
2336 stav|lja brata od brata, u mjesto da se razgradjuje, jošte u vis gradi. Dokazom nam može biti razpra za obće ime južnih Slavenah.[1])

Niesam nakan kovati u zviezde sve što su Hrvati predlagali i radili, odkada im se je narodnost pomladila: nu to mora svaki nepristrastni sudac priznati, da su općoj slozi, osobito tako zvani provincialni Hrvati, neizmjernu žrtvu donieli, ne samo gledeć na jezik nego i gledeć na ime. Želeć u tom zadovoljiti narodnoj potrebi, predložili su hrvatski rodoljubi prastaro ime ovih zemaljah, ime *ilirsko*, za obći naziv, budući da su se imenom ovim i u novije doba južni Slaveni kojegdje služili. Nu kod kuće imali su radi toga žestoka boja s neukom svjetinom, bojećom se, kao što govoraše, za svoje liepo hrvatsko ime; od druguda pako napadoše na njih jedni, da ih žele imenom ovim pošokčiti, drugi da povlašiti, i Bog sam zna, što se bijaše sve u tom nedužnom imenu nanjušilo. — Zatim bude predloženo ime *slovinsko* ili *slovjensko*, kojim mnogi naši dubrovački pisci od mnogo vjekovah nazivahu ukupno sve južne Slavene. No neznam, dali se je i jedan Srbin ovim imenom poslužio, akoprem nije zaista neshodno. — Napokon budu Srbi ponudjeni imenom jugoslavenskim. Ni ovo nije prodrlo. Tako dakle ostade sve nastojanje Hrvatah u tom poslu jalovo;[2]) dapače se čini, da se je tim u njekih Srbah probudilo krivo mnenje, da Hrvati svoga hrvatskoga imena neštuju i neljube i da samo zato za drugim hlepe. To je može biti uzrok, što su od ovo njekoliko godinah srbski pisci ime srbsko počeli protezati i na Hrvate, i to izprva samo na Štokavce, a kasnije i na Čakavce, Hrvatske Kekavce, pače i na sve ostale Slovence. (Gledaj zemljovid srbski: Земљ у конма пребиваю Србльи). Da to samo ovaj ili onaj učini, nebismo o tom rieči prosborili, jer „nitko nemože natkati mahramah, da cielomu svietu usta poveže:“ no nametanje ovo srbskog imena vrlo je

---

[1]) Gdjekomu će se možda neshodno činiti, što smo u ovu nježnu stvar dirnuli. Nu valja znati, da je „Srbski dnevnik“ u Novom Sadu u 57. broju naročito pozvao hrvatske pisce, „da se late te stvari s pravom i poštenom voljom (kao što je to sam Srbski dnevnik učiniti nakanio) i može biti, da će se taj najveći čvor medjusobne nesloge i svadje sretno razdriešiti.“ — Bog dao, da se to sbude!

[2]) Srbski časopis „Sedmica,“ štono izlazi u Novom Sadu pod uredništvom dra. Medakovića, u ljetošnjem 25. broju upravo protestira proti zajedničkomu imenu južnih Slavenah, koje bi Hrvati Srbljem rado nametnuli, i zahtieva, da, ako žele *slogu* i *ljubav* (!!!) neka već jedankrat točno razlučivaju ime srbskoga naroda od hrvatskoga; a G. V. K. izriekom zahtieva, da se i Hrvati zovu Srbi. „Ex hoc fonte derivantur clades Romanorum!“

mah otelo na veliku žalost hrvatskih rodoljubah, koji svoje hrvatsko ime isto tako ljube i štuju, kao što i Srbi svoje. — Da ima ikoliko prilike, da će Hrvati prigrliti srbsko ime, nebih se zaista u tom poslu pera mašio; jer ja štujem i ljubim srbsko ime, te bi mi drago bilo, kad bi sva ju- 234a
goslavenska plemena složilo. No ja štujem i hrvatsko ime, koje je takodjer slavno i slavensko, i nebi mi se dalo na žalost, kad bi ga Srbi posvojili, jer bi se time ista svrha postigla. Kako stvari stoje, zaludu bi se tko nadao, da će to Srbi učiniti; ja pako, živeć do blizu dvadeset godinah medju Hrvati i tako poznavajuć prilično njihovu ćud i narav, uvjeren sam, da ni oni svoga narodnoga imena neće zamieniti sa srbskim; a razloge tomu ću malo niže navesti. Ako već neće nijedan da zamieni ime, neka bar svoje drugomu nenameće, jer će se time jošte manje svrsi prikučiti, kao što nam pokazuje primjer Magjarah. To se mora priznati, da Hrvati svog imena Srbljem nenameću.[1])

Žao mi je, što nemogu i za Srbe isto kazati, a jošte više žalim, što im u tom poslu prednjači inače velezaslužni g. Vuk Karadžić, koji je svojim člankom „Srbi svi i svuda“ u Ковчежићу, kao što se meni čini, najviše toj razpri povoda dao. „Wenn die Könige bauen, haben die Kärrner zu thun“ kaže Schiller. Tako je bilo i ovdje. Kad je g. V. K. ime srbsko protegnuo samo na Štokavce, ostali su ga i dalje počeli vući i dokazivati, da su samo tako zvani Kekavci pravi Hrvati, štono oko Zagreba stanuju. Istina je, da se Zagrebčani za Hrvate drže, makar im bio svagdanji jezik ponješto različan od književnoga; no svaki književni jezik (i srbski) ima nariečjah, i ovoj se je razlikosti u Zagrebu doskočilo tim, što su i Kekavci jugoslavenski književni jezik u svoju književnost primili. U ostalom zna se, da je sadašnja provincijalna Hrvatska u novije vrieme ime ovo starijim svojim imenom Slavonije zamienila. Govoriti dakle, da samo u ovoj novijoj Hrvatskoj ima pravih Hrvatah, budući da se ovi govorom od ostale svoje braće ponješto razlikuju, to znači tvrditi, da samo u sadašnjem novom srbskom vojvodstvu ima pravih Srbah, govorećih *lépo, bélo* itd. a oni na jugu Srbije da niesu više Srbi, jer govore *liepo, bielo* itd. Granice stare Hrvatske mogle su se isto tako razširiti, kao što su se razmakle granice stare Srbije.

Drugi stežu ime hrvatsko na Čakavce, zato tako nazvane, što mjesto *što* govore *ča*, a stanuju u primorju hrvatsko-dalmatinskom. Evo što o tom piše g. V. K. na 6. str. svoga Kovčežića: „Сви паметни људи и од Грчкијех и од Римскијех Срба признају да су један народ и труде се да би мрзост због закона или са свијем искоријенили или барем умалили што се више може, само је онима Римскога закона још тешко *Србима* назвати се, али ће се по свој прилици и томе мало по мало навикнути; јер ако не ће да су *Срби, они немају никаквога народнога имена*. Да реку да су једни *Славонци*, други *Далматинци*, трећи *Дубровчани*, то су све имена од мјеста у којима живе и не показују никаквога народа. Да реку да су *Славени*, то су и Руси и Пољаци и Чеси и сви остали Славенски народи. Да реку да су *Хрвати*, ја бих 234b
рекао да ово име по правди припада најприје само *Чакавцима*, који су

---

[1]) Jedini hrvatski pisac, koji je u prežestokoj obrani Hrvatah podaleko zabrazdio, bio je radi toga od samoga hrvatskoga obćinstva kudjen.

по свој прилици остаци Порфирогенитовијех Хрвата и којијех се језик мало разликује од Српскога, али је опет ближи Српскоме него и једноме Славенском нарјечију; а по том *данашњијем* Хрватима у Загребској, Вараждинској и Крижевачкој вармеђи, којијех се домовина прозвала *Хрватском* послије Мухачкога боја, који је био године 1526 (а донде се звала *горња Славонија*), и којијех је језик као пријелаз из Крањскога у Српски; али не знам како би се тијем именом могла назвати она браћа наша закона Римскога која живе н. п. у Банату, или у Бачкој, или у Срijему и Славонији, или у Босни и Херцеговини, или у Дубровнику, и говоре онакијем истијем језиком као и Срби. Ако би ко рекао да се и од њих гдјекоји могу назвати Хрвати по томе што на онијем мјестима гдје је у Славенскоме језику *ѣ* говоре *и*, н. п. *дите, вира, симе* и т. д.; али како ће Дубровчани, Конављани, Пераштани, Доброћани и остали који ни те разлике немају? А осим тога, кад би ова разлика у говору могла бити довољан узрок да се они који говоре *дите, вира, симе* не могу звати *Срби*, како би се онда *Чакавци* (који говоре *дите, вира, симе*) и *Кекавци* (који говоре *дете, вера, семе*) и мало прије поменути *Штокавци* (који говоре *дијете, вјера, сјеме*) сви заједно могли звати *Хрвати*? Да реку да су *Илири* или *Илирци*, то је мртво и тамно име, које данас не значи ништа; јер сад сви знатнији историци доказују да стари Илири нијесу били Славени, и тако би се они тијем именом само за то називали што живе у земљи која се негда звала Илирик, по чему би се и остали сви народи који у староме Илирику данас живе (н. п. Бугари, Арнаути, Цинцари и т. д.) исто тако звати могли.“

Da uzmognemo na ovo umstvovanje temeljito odgovoriti, valja nam se povratiti u kolievku srbsko-hrvatskoga naroda.

Glavni i gotovo jedini izvor stare povjestnice Hrvatah i Srbah u njihovoj sadašnjoj domovini jeste grčki car Konstantin Porphyrogeneta, koji je u sredini desetoga stoljeća živio i u svom djelu „o upravi carstva“ mnogo toga o Hrvatih i Srbih zabilježio. — Evo što pripovieda u 30. poglavju svoga djela: Divlji Avari bili su medju god. 600—630. poslie Isukrsta osvojili sadašnju domovinu Hrvatah, koja je onda pod carigradske careve podpadala. Grčki car Heraklije, nemogav sam Avare
235a odanle protjerati, pozva u pomoć Hrvate, koji onda stanovahu| izza današnjih Tatrah (Karpatah) negdje u iztočnoj Galiciji, a zemlja ta se je onda zvala Velika ili Biela Hrvatska. Okolo god. 634. krenu odanle Hrvati u svoju sadašnju domovinu, iz koje poslie krvava rata od više godinah Avare protjeraju il utamane. Nastanili su se pako u današnjoj južnoj i u turskoj Hrvatskoj (Bosni) sve do Vrbasa, a u Dalmaciji do Livna (Hljevna) i Cetine; druga pako strana Hrvatah smjestila se je medju Savom i Dravom, u današnjoj Slavoniji, a Sisak im je bio glavni grad.

Srblji su onda prebivali u Bieloj Srbiji, u susjedstvu Biele Hrvatske, dakle u današnjoj Ruskoj i Poljskoj. Valjda potaknuti primjerom Hrvatah, zamoliše oko g. 636. istoga cara Heraklija, da im dopusti nastaniti se u Iliriji. Car Heraklije izpuni im molbu i odredi im stan blizu današnjega Soluna, kamo se i sbilja jedna strana onih sjevernih Srbah preseli: al im se ondje nedopade, i oni se premjeste k svojoj hrvatskoj

braći u današnju Srbiju i Bosnu do Vrbasa, a na jugu u južnu Dalmaciju sve do Bara (Antivari).

G. V. K. tvrdi, da su dan danas ostatci starih Hrvatah, doselivših se na jug, samo tako zvani Čakavci, dakle da samo njim pripada ime Hrvatah, a tkogod govori narječjem štokavskim, on da je Srbin. Nu zaludu ćeš tražiti u Kovčežiću razlogah, iz kojih bi se to izvoditi moglo, zaludu svjedočanstvah povjestničkih, koja bi to potvrdjivala, da se je veliki njegdašnji hrvatski narod u šaku Čakavacah u primorju živućih skvrčio; on samo kaže na str. 7. *ja bih rekao,* a na str. 17. *ja mislim* da su samo Čakavci Hrvati.

G. V. K. nije dakle ni sam tvrdo uvjeren o nepobitnoj istini svoje izreke; jer tvrdomu uvjerenju o kakvom dogadjaju hoće se razlogah i svjedočanstvah, on pako samo misli i mni, govori i želi. Opet se je našlo mladjih pisacah, koji su ovo subjektivno mnenje za apodiktičku istinu primili, i time si sami o svojoj povjestničkoj znanosti testimonium paupertatis napisali. Tko želi zanijekati existenciu jednomu narodu, taj treba da se dobro naoruža razlozi vadjenimi iz naravi stvari i svjedočanstvi vjere dostojnih povjestnikah.

Da su sadašnji Čakavci jedini ostatak starih Hrvatah, to bi se moglo samo onda tvrditi, kad bi se dokazalo, da su stari Hrvati sbilja čakavski govorili, i da u Hrvatskoj nikad nije drugoga slavenskoga plemena stanovalo do Čakavacah.

Ni jedno se nemože dokazati; prvo ne, jer neima iz one stare dobe nikakih pomenikah o jeziku Srbah i Hrvatah, kojim govorahu, kad su se na jug selili; a drugo ne, jer povjestnica upravo protivno povieda.

Da stavimo, da je istina što nam se kaže, da stari Iliri niesu bili Slaveni (akoprem je i ovih danah izišla knjižica „De origine et sedibus veterum Illyriorum“ od Poljaka Kazimira Szulca, dokazujućega slavenstvo starih Ilirah); no da pristanemo, velim, uz g. V. K., „da svi znatniji historici dokazuju, da stari Iliri niesu bili Slaveni:“ odavde se samo to može izvoditi, da sve one prostrane zemlje, koje su se odprije zvale 2356
Ilirija, niesu bile uviek naseljene od samih Slavenah. No da su već prije dolazka Hrvatah i Srbah na jug u njihovoj sadašnjoj domovini stanovali i Slaveni, to tvrde isti oni povjestnici, koji inače niječu slavenstvo Ilirah.

Da su bili stari Heneti ili Veneti, štono u davnih davninah, prije Rima i rimskoga carstva, u jadranskom primorju, po imenu i u današnjih Mletcih (Veneciji) življahu, da su bili ovi Veneti pravi Slaveni, to, da mučimo o Hrvatih,[1]) i sam kritički i toli oprezni Šafařik potvrdjuje ovimi riečmi: „Slažemo se sa štovanimi iztraživaoci starinah, Mannertom i Surowieckim, držećimi, da se je u mraku nedostižne davnine veliko i prastaro pleme Vinidah ili Venedah (t. j. Slavenah) steralo od mora Baltičkoga sve do Jadranskoga.[2]) — I najstariji slavenski povjestnici Nestor, Kadlubek, Boguchwal i Dalimil pišu, da su već u prastaro doba Slaveni u Jadranskom primorju prebivali. Sve je ovo privoljelo Šafařika, te kaže na str. 219. svoga slavnoga djela: „S historičkom izvjestnošću znamo,

---

[1]) Gl. „Tko su bili stari Iliri?“ od Dr. Gaja, u Danici 1839. br. 10.
[2]) Gl. Šafaříkove Starožitnosti Slowanské str. 216.

da su naši predji pod inostranim imenom Vindah ili Vendah, i pod domaćimi imeni Srbah, Slovenah, Poljanah, Hrvatah, Sjeveranah itd. od vremena Herodota (god. 456. prije Is.) prostrane zemlje za Tatrami i pred Tatrami, s jedne strane od Baltičkoga mora tja do Dunava i do iste Jadranske obale, s druge od izvora Volge i Dona do medju Vislom i Odrom stanovali, dok ih iz južnih (podtatranskih) stranah niesu Celte ili Vlasi izagnali i na sjever uzmaći prisilili.“ Ovo se dogodi oko g. 350. pr. Is. Istina je dakle, da su Celte iztisnuli Slavene iz juga; nu Celte ih jamačno niesu sve iztriebili, već su se mnogi u nepristupnih gorah i na otocih spasili.[1]) Jošte je izvjestniji i svake dvojbe prost taj factum, da su se Slaveni, poslie odlazka Celtah, malo po malo u staru svoju domovinu povraćali, i to u 5. i 6. stoljeću poslie Is., dakle jedno 100 godinah prije seobe Hrvatah i Srbah. — A može li se pomisliti, da od svih kolikih ovih Slavenah nije više ni potroška bilo u Iliriji, kad su se Hrvati i Srbi selili; da od njih neostade ni pilićnika, te su bili već svi do jednoga iztriebljeni, kad su Hrvati i Srbi onamo stigli. — Pogledajmo Židove. Ima tomu više od 15 stoljećah, što su po svem svietu razasuti, što ih Kršćani i Turci gone, tlače i muče: a dan danas ima ih možda jošte više nego što ih bijaše u vrieme njihova razsutka. — Pogledajmo baltičke Slavene. Tisuća godinah trebala je, dok su se napokon ponjemčili, pak i to samo krvoločnom silom i grozovitimi sredstvi, da se čovjeku koža ježi, kad čita njihove muke. Možemo dakle i bez naročita svjedočanstva vjerovati, da onolikih ilirskih Slavenah do došašća Hrvatah
236a i Sr|bah nije bilo sasvim ponestalo, da niesu bili svi izkopani ili polatinjeni. O tom će nas sliedeće okolnosti jošte bolje osvjedočiti.

Hrvati došav ovamo, bijahu se nastanili jedni medju Dravom i Savom u današnjoj Slavoniji, a ostali na jugu medju bosanskom riekom Vrbasom, Istriom i Jadranskim morem, t. j. u zemljah, koje su Avarom oteli. Nu primorskih gradovah i bližnjih jadranskih otokah, kojih Avari nebiahu držali, niesu ni oni osvojili, nego su stanovnici istih gradovah i otokah i nadalje ostali pod carigradskim žezlom.[2]) Primorske ove strane zvale su se radi toga *Dalmatia Romana*, za razliku od ostale Dalmacije, u kojoj stanovahu Hrvati i Srbi. Rimska ova Dalmacija spade pod hrvatsku vladu stoprv za slavnoga hrvatskoga kralja Petra Kriešimira, koji je radi toga i naslov dalmatinskoga kralja primio. Primorski gradovi i bližnji otoci bili su dakle onda već naseljeni, kad su Hrvati i Srbi u Dalmaciju stigli i kad su ih kasnije Hrvati pod svoju vlast okrenuli: no navadno se misli, da su ondje Latini stanovali. Da je ondje bilo i Latinah, budući da su ovi svom zemljom vladali, to je tako naravno, kao što kod nas ima Niemacah, a u Bosni Osmanlijah. Nu ako ondje sami Latini stanovahu: kako se je to dogodilo, da su najstariji pismeni spomenici iz ovih mjestah, osobito iz gradovah, pisani ili čakavski, ili, istina, latinski, no tako, da se očito vidi, da je latinština ta samo prievod slavenskih mislih. To je spazio i ruski profesor, iztraživalac starih dalmatinskih zakonah, Reutz, u svom djelu „*Verfassung und*

---

[1]) Gl. Starožitnostih stranu 215.

[2]) Gl. Konst. Porph. pogl. 29.

Rechtszustand der dalmatinischen Küstenstädte und Inseln. Dorpat. 1841.“ te kaže na strani 5., da čim su starija ondašnja pisma, tim više ima u njih slavenskoga duha i nemože se ni dvoumiti, da su ih pisali Slaveni. Ako pak otoci ovi i stari primorski gradovi ni osvojeni, a kamo-li niesu bili od Hrvatah naseljeni: kako je mogao na njih hrvatski jezik onako mah oteti? Na ovo se pitanje neda drugo odgovoriti, već da su se ondje jošte prije došašća Hrvatah i Srbah nastanili Slaveni, govoreći čakavski. Oni su uživali pod carigradskom vladom mnogo municipalnih slobodah i zato se nehoćahu podložiti Hrvatom, makar i po jeziku srodnim, no u obrazovanosti daleko zaostavšim; kao što se i Dubrovnik otimaše sve do najnovijega vremena svakoj srbsko-hrvatskoj vladi. — Samo ako ovo priznamo, možemo si protumačiti, zašto se jošt i dan danas čakavski najčišće govori na ostrvih i u bližnjih im mjestih, a dalje od mora niti neima čistih Čakavacah.

Još ćemo se bolje o tom uvjeriti, ako stanemo podrobno razglabati čakavsko narječje. I onaj, koji nevjeruje, da su Hrvati i Srblji jednim jezikom govorili, kad su ovamo stigli, mora opet priznati, da im je bio srodan jezik, buduć da su od starine zajedno stanovali, te ih svi pisci za rodjake drže. No ako zavirimo podublje u ustrojstvo čakavskoga jezika, naići ćemo u njem na svojstva i rieči, sasvim protivne duhu izточne slavenštine, kamo i hrvatsko-srbski jezik spada, a tim primjerenije jeziku zapadnih Slavenah, po imenu Slovenacah, Čehah i Poljakah. Samo mi je žao, što do sada neima čakavske obširne gramatike ni čakavskoga idiotika, koji bi sadržavao sve rieči i izraze ovoga narječja. A vriedno bi bilo posvetiti se tomu poslu, jer bi se toga u čakavštini valjda mnogo našlo, što bi u prilog bilo ne samo slavenskim jezikoslovcem, nego i povjestnikom. No stvar ova je vele mučna, jer koliko ima selah, gotovo toliko ima čakavskih nariečjah, kad što sućnimi svojstvi se razlikujućih. Al upravo različitost ova, buduć da su sve te razlike primjerene duhu slavenskoga jezika, posvjedočuje koje starinu Čakavacah, koje raznost njihova porekla. Meni je naš revni rodoljub g. M. Sladović priobćio nješto čakavske osobine, koju je ponajviše na otoku Krku (Veglia) iz ustah puka doznao, a nješto sam ja sám iz starih pisamah sakupio: i već ovo malo dokazat će istinu mojih riečih. Ima Čakavacah koji govore: *tegtati* = (slov.) *tehtati*; *žlahtina* (vrst groždja, tako i slov.); *tečno* = točno; *vlih* = malo prije; *runak* = uvojak, odatle naše runo; *kire* = koji; *ner, nere* = nego; *vazam* (slov. vuzem) = uzkrs; *vrganj, vrnj* = plug; *sesec* = sisa; *tvar* = trovanje; *vem* (slov.) = znam; *vzeti, zeti* (slov.) = uzeti, i opet *uzprijeti*; *vaspet* = opet; *deri* = tja do; *h kćeri* (slov.) = ka kćeri, *hiža* (slov.) = kuća, *isto* = istina, *listo* (slov. lestor) = samo, *jagla* = igla, *izkoliti se* = dovršiti se, *kon* = kod, *kresti* = krasti, *resti* = rasti, *okon* = konac, *osobojno* (slov.) = osobito, *tač* = tako, *učer* = jučer, *ošće* = jošte, *ureh* = ures; *vîd* = liečenje, *vred* (slov.) = odmah; *zrcati* = ogledati se, *zrcalo* = ogledalo, *domov* (slov.) = kući; *tar, tare* = ter; *požgati* = požeći; *mrtveški* (slov.) = mrtvački; *lobura* = lubura; *ladva* = ladja; *kasnoba* (slov.); *pirvi*, drugdje opet *parvi, smardi, čarnilo* itd. = prvi itd.; *dvera* (čes.) = vrata, *delji* (čes.) = dulji; *voljaki* (slovački) = tkogod; *lis* (čes.) = šuma; *lisnika* = divljaka-jabuka; *osilo* (čes. osidlo) = vigovi, omče; *ret* = rt, rât;

2366

gdikoli (čes.) = gdjegodier; *var, obara* (slov. varstvo, obvarovanje) = čuvanje; *poličnica* (čes. poliček) = pljuska; *praviti* (čes.) = poviedati; *ul* (čes.) = ulište; *račiti* (čes.) = hotjeti; *zlati* (čes.) = vrst novca; *vas* (slov. i čes.) = selo; *vina* (čes.) = krivica; *nat* (čes.) = cima; *laskaći se* (čes. leskatji se) = laštiti se; *plk* (staročes.) = puk; *pln* (čes.) = pun; *dlgo* = dugo; *mlčati* = mučati; *slza* = suza; *klk* (ključ od vode); *pelnica* = punica; a drugdje opet *valk* = vlk; ili *vona* = vuna; ili *jabelko* (čes.) i *jaboko* = jabuka; *jak* (čes.) = kako; *dim* (čes.) = kažem;
237a *prasec, kotel* itd.; *ča* i *čo* (slovački), a po gradovih *ca* (čes. co) = što;[1]) *gledaje, leže, govore* itd. (čes.) = gledajuć, ležeć, govoreć itd.; *vineti* (čes.) = izvaditi; *jatra* (čes.) = jetra; *mani* (čes.) = zaman; *golac, golica* (čes. holek, holka) = mladić, djevojka; *izba* (slovački) = soba; *otavan* (čes. zotaven) = okriepljen; *smoknuti* (čes.) = pokisnuti; *poli* (čes. podle) = polag; *rič* (polj.) = stvar, *uprašati* (polj.) = pitati, *okrut* (polj.) = posuda, *bo*(*t*) (polj.) = jer.

Ako pako čakavsko narječje sravnimo s crkveno-slavenskim narječjem, još ćemo se bolje o tom uvjeriti, da Čakavce valja razlučiti od Hrvatah, došavših sa Srbî u Iliriju. To je bio opazio već g. dr. Božidar Petranović, te piše u Zori dalmatinskoj II. str. 251. „Narod na otocima — uzčuvao je puno više staroslavjanskih rečih, gramatičkih formih i staru slavensku prozodiu nego tako zvani Vlasi.“ — I zaista, kad tko stane razglabati čakavštinu, čudom će se začuditi njezinoj srodnosti s narječjem crkvenoslavenskim, i to ne samo u pojedinih riečih nego u čitavom ustrojstvu. Čakavsko sklanjanje (deklinacija) slaže se više s crkvenoslavenskim nego štokavsko, po imenu u drugom padežu množine; a ostali su padeži stalniji i stanovniji nego kod Štokavacah. U čakavštini uzdržao se je dvobrojnik (dualis) ne samo u samostavnikah nego i u zaimenikah (pronomen), n. pr. vaju t. j. vas dvojice; i u glagoljah (n. p. sritosta se). Pričestnici i vremena glagoljah mnogo su više razvita nego u štokavštini; Čakavci svršuju prvu osobu sadašnjega vremena *u*-om n. p. *budu, volju,* mjesto budem, volim; ovamo ide dočetak *homo* u množini prošastoga vremena; n. p. veljahomo, veljahote itd. Pisme *h* se dosljedno piše i izgovara (izim rieči *hoću*), a mnogi ga Štokavci neizgovaraju; predlog *v* i *va* rabi se mjesto *u,* n. p. va nebo. — Tomu valja dodati tuštu i tamu riečih crkvenoslavensko-čakavskih, Štokavcem slabo ili ni malo poznatih. Evo samo njekoliko ih, kako mi upravo na um dodjoše: *jati* = uhvatiti, *jazik, saj* = ovaj, *pečal* = briga, *čislo* = broj, *počten* = pošten, *pročtit* = proštiti, *dvignut* = dignuti, *razvi, razmi* = osim, *hram* = sgrada, *kri* = krv, *buku* = bukva, (a kod Čakavacah ima jošt i *tiki, loki, smoki, ladi* itd. = tikva itd.), *vina* = uzrok; *vas* i *ves* = selo, *čado* = čedo, *čest* = sreća (prema crkven. ЧАСТНТЪ = srećan), *črid, čred* = red, *čriz* = kroz, *daleč* = daleko, *dil* (crk. ДЛѧ) = radi; *dreselje* = tuga, *har* = milost, *izući* = osobit, izvrstan, *kami* = kamen, *liše* = više, *obuziti, obezati* = obvezati; *pogruziti se* = zaroniti, *prijazan* = prijateljstvo, *sulica* = koplje, *teg* = posao, *trus* =

---

[1]) Crkveno-slavensko чьто sastavljeno je od чь (ča) i то, kao što se i u Češkoj gdješto govori *co-to* mjesto *co.*

potres, *vnititi* = užeći, *zaveliti* = zapovjediti, *bližik* = rodjak, *začelo* = počelo itd.

Molim štioce, da mi oproste, što im dosadjujem ovim izbrajanjem [2376] golih riečih. Znam, da takvo suhoparno izbrajanje negodi onomu, koji nije jezikoslovac: no kad se vadi povjestnički dokaz iz jezika, nije dovoljno gdjekoju rieč napomenuti, već toga treba što se više može nabrojiti, da čitatelji i sami u ustrojstvo jezika zavire. Ja bih mogao ovakvih riečih jošte više navesti, da pišem za same jezikoslovce; no čini mi se, da će mi i ovo dosta biti za moju svrhu, naime za dokazanje srodnosti čakavskoga i crkvenoga narječja. Ovo crkveno narječje bijaše odprije narodan jezik sadašnjih Bugarah, prije nego što su im ga azijatski tudjinci, svladavši ih i izmiešavši se s njimi, izkvarili. To dokazuju slavenski povjestnici po imenu i Šafařik. Bugari ovi stanovahu izza Srbah; Srbi su medju njimi i Hrvati prebivali. Nu srodnost narječja staro bugarskoga i čakavskoga jasno dokazuje, da su se oba ova plemena dugo miešala, jer se je samo onako mogla razviti tolika srodnost njihova jezika. Ako su pako Čakavci ostatci starih Hrvatah, došavših ovamo malo prije Srbah, nije moguće, da su bili Čakavci u tješnjem odnošenju s Bugari, budući da su ih od njih Srbi razstavljali. Kako ćemo dakle srodnost ovu drugčije raztumačiti, već ako priznamo, da su u današnjoj Hrvatskoj već prije došašća Hrvatah Slaveni prebivali, koji su se s Bugari, odavno u južnoj Evropi stanujućimi, miešali. Onda pako nije da kako moguće držati Čakavce samo za otražak zatatranskih Hrvatah, nego za starosjedioce sadašnje njihove domovine.

Stari pisci (n. p. Prokopij, koji je živio ok. god. 552 po I.) opisujući Iliriju prije seobe Hrvatah i Srbah na jug, navode mnogo vlastitih imenah, o kojih se nemože dvojiti, da su slavenskoga porekla. Evo što o tom Šafařík sudi u svom djelu „*Ueber die Abkunft der Slawen*“ str. 147: „Es ist mir sehr wahrscheinlich, dass alle diese Orts- und Personennamen ihrem wahren Ursprunge nach Eigenthum der hier (in Illyrien) von jeher wohnenden Ueberreste slowenischer Illyrier sind, mit denen sich die später, zu verschiedenen Zeiten, vor, unter und nach Justinian eingewanderten norddonauischen Slowenen vermischt haben. Denn dass hier wirklich eine solche Vermischung statt fand, geht aus der Analyse der altslowenischen Kirchensprache und ihrer Vergleichung mit andern Mundarten ziemlich klar hervor.“ — Od ovih vlastitih imenah samo ćemo njekoja napomenuti: grad *Στόλπον*, *Colapis* (Kupa), *Delminium* ili *Dalminium*, njekada *Dlmno*, sada *Duvno* (odanle je stekla ime *Dalmacia*). Kao što smo već gori kazali, ima jošt i današnji dan Čakavacah, koji govore *pln*, *mlčati* itd.: nije li dakle vjerovno, da su se oni ovimi vlastitimi imeni služili?

Ono, što sam o čakavskom jeziku naveo, mislim, da će svakoga uvjeriti o osobitih svojstvih ovoga razrječja. Nu ako te osobine dan danas toliko ima, koliko je j' moralo biti prije 1200 godinah, t. j. onda kad su se Hrvati i Srbi ovamo doselili? Jer uzajamnim obćenjem| Štokavacah [238a] i Čakavacah za sve ovo vrieme mnogo je toga prešlo iz jednoga narječja u drugo, tako da se dan danas već za jedno narječje držati mogu. No valja utuviti, da negovori svaki Čakavac uprav onako kao što smo gori kazali, nego u jednom mjestu ima jedne osobine, a u drugom druge:

tako je djelovala na njih pretežna većina Štokavacah, da su se dan danas već svi Čakavci više ili manje od svoga prvobitnoga jezika udaljili. Tim se dogodi, da čakavština, koja je u staro vrieme bila naposebno narječje, dan danas je već samo razrječje štokavštine. Koliko je iz nje u štokavsko narječje prešlo, to se sada nemože više potanko naznačiti, buduć da nam jezik onih starih Hrvatah i Srbah nimalo nije poznat. No buduć da je Čakavacah najviše bilo do mora, dakle u susjedstvu Hrvatah, to je naravno, da je njihov jezik utjecanjem čakavštine isto tako promienjen bio, kao što je s druge strane bugarština utjecala na Srbe. Možda je *i* u riečih *vinac, tilo, kripiti, lipota* (vienac, tielo, kriepiti, ljepota) itd. jedno od svojstvah, koje su štokavski Hrvati od Čakavacah primili; kao što su Srbi *e* u istih riečih (venac, telo, krepiti) od Bugarah prisvojili. Da su se pako Hrvati i Srbi, došav ovamo, izmiešali s prijašnjimi ovdje stanovavšimi Slaveni, to i Šafařík nagadja u pomenutoj malo prije njemačkoj knjizi, i Kopitar u „Hesychii Glossographi discipulus“ na str. 62.[1])

Nu povjestniku nevalja svu svoju sgradu na njekoliko riečih osnovati, te natežuć ih lievo i desno, koješta iz njih izvoditi. Tko na ovakvu temelju povjestnicu gradi, lasno zaluta. Dokazi vadjeni iz pojedinih riečih treba da nam samo *podupiru* sgradu, a *uzdržati* je sami nemogu. Treba dakle da se pobrinemo jošt i za druge dokaze, vadjene iz same naravi stvari, iz samoga života naroda, o kojem govorimo.

Ilirski primorci slovili su od starine sa brodarstva i trgovine. Već u vrieme Rimljanah bijahu na glasu mornari, i današnje hrvatsko-dalmatinsko primorje bijaše im glavna brodarnica. Ovdje su gradili svoje brodove, ovdje su kupili vojsku ili momčad za nje.[2]) — To je sve bilo prije došašća Hrvatah i Srbah. A Konstantin Porphyrogeneta hvali takodjer (u 31. poglavju) silno brodovlje Hrvatah i prostranu njihovu trgovinu. To potvrdjuje i pomorska pomoć, koju su Hrvati dali caru Vasiliji g. 868., kad je išao sa svojim pomorstvom na Saracene kod Bara u Italiji.[3]) — Kao što je poznato, Hrvati i Srbi došli su ovamo izza
2386 Tatrah, iz udaljene od mora zemlje: pomorsko brodarstvo bijaše| im dakle stvar tudja, nepoznata; oni bijahu ratari i pastiri. Pošto su se u Iliriju preselili, osvojiše izprva samo poudaljenije od mora strane, kao što to svi pisci poviedaju. Stoprv pomenuti grčki car Vasilije predao im je 230 godinah poslie njihova došašća pobiranje danjka od primorskih gradovah i jadranskih ostrvah.[4]) Ako sada jošte na um uzmemo, kako je to mučno promieniti u narodu dondašnji način življenja, nekmo-li pretvoriti pastire u mornare: to će nam se sve ovo hrvatsko pomorstvo i njihova pomorska

---

[1]) Serborum genus, natum sive e novis a. 640 a septentrione advenis, ut vult Porphyrogenitus, qui eos Serbos simul et Chrobatos vocat, sive, quod probabilius est, *auctum* tantum et *mixtum* veterioribus incolis Slavis, pannoniorum et moesiacorum (t. j. Slovenacah i Bugarah) fratribus, novisque a. 640. advenis. Illyrios eos nunc amant vocare.

[2]) Gl. Der österr. Lloyd. br. 73. od g. 1843.

[3]) Gl. Lucii De Regno Croat. et Dalm. L. II. cap. 2.

[4]) Gl. Const. Porph. u poglav. 30.

trgovina učiniti pravom zagonetkom, koju ćemo tek onda povoljno odgonenuti, ako uzmemo, da su Hrvati i Srbi, došav ovamo, našli srodne braće, na glasu sa pomorske plovitbe i trgovine, na koju se je i ime jednorodnih i mnogobrojnih zatatranskih došlacah proteglo. Ovo nam potvrdjuje i dogadjaj, štono se je sbio ljeta 662., dakle malo izza seobe Hrvatah i Srbah. Ove godine bili su Hrvati otišli u Apuliju, i to, kao što ljetopisac naročito kaže, „cum multitudine navium.“[1]) Kada i kako su Hrvati tolikih brodovah stekli? Zar su ih za ono 30 godinah svoga ovdašnjega boravljenja sagradili? Tko zna, kako se sporo brod gradi, tko zna, da još i dan danas više godinah prodje, dok se jedan brod sagradi — taj toga neće tvrditi. Da rečemo, da su Hrvati odmah prve godine primorje osvojili, kao što niesu: je-li moguće, da su se za 30 godinah i pomorskomu životu priučili, i morske puteve uvješbali, i brodove graditi naučili, i sbilja množtvo brodovlja sagradili? Eto prošlo je mnogo vjekovah, što su Niemci, zatamanivši baltičke pomorske Slavene, do mora sjeli, pa opet sve do danas, bolni, u zalud uzdišu za flotom!

Narodu, u kojega je bila trgovina i obrtnost tako razvita, kao što je bila kod predhrvatskih, rek bi, primoracah, nije mogao ni duh u mrtvilu i gluposti čamiti. Tomu se možemo s razlogom domišljati, makar i neimali pisanih pomenikah. Oni su dakle imali svoje pismo i svoje knjige; i promotriv zrelo sve okolnosti, mislim da se nećemo od istine odkloniti, ako stavimo, da su se oni ilirski primorci služili *glagoljicom*, ili, kao što su je stari Hrvati zvali, bukvicom. Na to nas nuka prvo, njezina sličnost s južnimi alfabeti; a da su je Hrvati i Srbi sa sjevera ovamo donieli, bila bi sličnija sjevernim runam. Drugo, velika starost, dapače pravječnost glagoljice. Ćirilica je dosta stara, i opet joj se zna za postanak: a početak glagoljice skriva se u nedostižnoj davnini. Dan danas se znade, da su njekoji od najstarijih crkveno-slavenskih ćirilicom pisanih rukopisah prepisani bili iz glagoljskih, dakle jošte starijih, izvornikah.[2])
I to je važna okolnost, što su se najsta|riji glagoljski spomenici, dopi- 239a
rući do g. 982., našli kod susiedah starih ilirskih primoracah, kod Bugarah; a Šafařik dokazuje, da je glagoljica, kao što ju Hrvati pišu, već oblikom svojim starija od bugarske; akoprem do sada niesmo našli u Hrvatskoj starijih glagoljskih spomenikah, al odatle se nemože izvoditi, da se neće nikad naći. — Nikola rabski svećenik, prepisav g. 1220. glagoljski psaltir, dodaje, da ga je iz staroga rukopisa prepisao. — Da je pako glagoljica prastarom u Hrvatskoj držana, to medju drugim posvjedočuje bulla pape Innocentija, pisana g. 1248. senjskomu biskupu, u kojoj glagoljicu odobrava, pišuć: „Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Slavonia est litera specialis, quam illius terrae clerici se habere a b. Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis.“ — Ovdje se kaže, da je sv. Jerolim glagoljicu stvorio. To, istina, povjestnici niječu, s toga bih rekao, da je glagoljica podmetnuta sv. Jerolimu samo zato, da se njegovim ugledom spasi od propasti, na koju bijaše od prenapetih kršćanah osudjivano sve što je bilo pogansko. No ako su jošte

---

[1]) Gl. Paulus Diaconus L. IV. c. 46.

[2]) Gl. Šafaříkové Památky hlaholského písemnictví str. XIV.

g. 1248. vjerovali, da je glagoljica plod uma Jerolimova, koji je živio u IV. stoljeću: svakako je morala biti stara, starija od ćirilice, za koju su onda znali, da ju je sv. Ćiril u IX. stoljeću izumio. Dapače Kopitar se domišlja, da je sv. Ćiril uzeo u ćirilicu jedno trećinu glagoljskih slovah.[1]) — Znamenito je pako to, da najstariji srbsko-hrvatski spomenici niesu pisani čistim štokavskim narječjem, nego kao što u prvo vrieme Srbi pisahu jezikom i azbukom svojih susiedah i učiteljah bugarskih, isto tako pisahu i Hrvati izprva jezikom i pismom svojih u primorju već zatečenih susiedah, t. j. čakavštinom i glagoljicom. Jezik Srbo-Hrvatah došavših u Iliriju, nije bio valjda dovoljno ugladjen, nit je imao pisma: zato su prionuli jedni za Bugare, drugi za stare primorske Slavene (s toga su u Hrvatskoj svi gotovo stari spomenici u primorju pisani); no budući da su ovdje bili Štokavci brojem pretežniji, zato se je već od starine sve to više štokavštine uvlačilo u književtvo, dok je napokon posve mah preotela. Čim se više primičemo našemu vieku, tim više nestaje čakavštine iz knjigah. Moglo bi se reći, da je stoprv Gundulić stazu prokrčio štokavskomu narječju u književnost; akoprem opet neima gotovo naške knjige proste od čakavštine, samo nevalja misliti, da se oba ova razrječja tek rječcom *ča* razlikuju. — Možda će tko prigovoriti: „Čakavski jezik je očevidno hrapaviji i tvrdji od štokavskoga; pak ako su Čakavci ovdašnji
2396 prvoselci,| imali bi uprav oni, kao jugovići, imati ugladjeniji i mekaniji jezik od štokavskih sjevernjakah.“ — Da stavimo, da je čakavština tvrdja od štokavštine, a prema drugim južnim jezikom, n. p. talijanskomu, imala bi biti blažja i gladja od nje. Hrapavim i tvrdim moglo bi se čakavsko narječje samo zato zvati, što se u njem govori *pln*, *mlčati*, *vlk* itd.: usuprot Čakavci govore *smardi*, *parvi*, a ne *prvi*, *smrdi* itd. kao Štokavci: dakle se jedna hrapotina može prebiti za drugu, i bit će oba ova narječja izjednačena. Nu ima tu jošte jedna. Čakavsko narječje nije zaista hrapavije od crkveno-slavenskoga, pa ovo je očevidno južni plod; usuprot štokavština nije bogme mekša od ruskoga jezika, koji se je na sjeveru razvio. Dakle je bjelodano, da prigovor ovaj nestoji.

Zavirimo sad u naše stare primorske pisce, da vidimo, kako su zvali jezik, kojim su svoje knjige pisali? Mnogi su od njih živili prije trista godinah, bili su dakle mnogo bliže izvoru nego mi što smo, i mogli su bolje poznavati pravo ime svomu jeziku. Osobito bijahu Dubrovčani u srednjem vieku gotovo jedini trgovci u turskom carstvu, poznavajući svaki kut njegov; po imenu pako bijahu u neprestanom odnošenju sa srbskimi vladaoci, s kojimi su bili toliko ugovorah učinili, i uviek sa Srbi trgovali. Oni su dakle i Srbe i njihov jezik dobro poznavali. Da vidimo pako, kako su svoj književni jezik zvali! Evo u tu svrhu naslovah od njekoliko starih knjigah:

---

[1]) Evo njegovih riečih: „Sat probabilis hinc sponte se quasi vel invito tibi obtrudit conjectura, Slavos cisdanubianos ante S. Cyrillum habuisse et ad civilem usum adhibuisse litteras glagoliticas, sicut Germani ad usum civilem latinas, sed Cyrillum pro sua ipsius commoditate ex illorum alphabeto nonnisi trientem ($^1/_3$) adoptasse, reliqui bessis ($^2/_3$) loco retentis commodioribus sibi graecis litteris simplicibus, aequivalentibus totidem simplicibus slavis etc. (Hesych. Gloss. p. 39.)

„Istoria svete udovice Judite, u versih *hrvatski* složena od Marka Marula, Splićanina. U Mletcih g. 1522.“

„Elektra, tragedia itd. Iz veće tudjieh jezika u *hrvacki* izloženo po Dominku Zlatariću, Dubrovčaninu. U Bnecieh 1599.“

„Pistule i Evangjelija po sve godišće *hrvackim* jezikom stumačena od fratra Bernardina Splićanina. U Bnetcih 1495.“

„Pistule i Evanjelja po sve godišće, *hrvatskim* jezikom stumačena od J. Zborića, Trogiranina. U Bnetcih 1586.“

„Cvit svetih, to jest život svetih itd. prenešen i složen na *hrvatski* jezik po O. F. Franciišku Glaviniću, Istrianinu. U Bnetcih 1628.“

„Svitlost duše verne. Od Fr. Glavinića napisana za ugoditi bratji i vernim, a navlastito *hrvackomu* jeziku i mojim Istrianom. U Bnecieh 1688.“

„Istumačenje obilnie nauka krstjanskoga, prinešeno u jazik *hrvatski* zapovidju sv. otca pape Urbana VIII. Tumačenjem Ivana Tomka Marnavića, Bošnjanina. U Rimu 1708.“

„Zakon crkovni složen i upravljen za naučenje i prosvitljenje redovnikov *hrvaskoga* naroda od Angjela Dela Kosta, popa crkve prvostolne splitske. U Mlecih 1708.“

„Pisan od pakla itd. Složi u *hrvatski* jezik Otac F. Lovro iz Ljubuškoga (u Hercegovini). U Mnetcih 1727.“

„Pripravljenje za dostojno reći svetu misu, u *hrvatski* jezik — 240a privedeno po Otcu fra Bernardinu Pavloviću iz Dubrovnika. U Mletcih 1747.“

Mogao bih nanizati cielu povorku od knjižnih naslovah, kojih pisci življahu u raznih hrvatsko-dalmatinskih mjestih, a svi zovu jezik svoj hrvatskim, ili što im je istovjetno, slovinskim; pa nećeš naći knjige pisane glagoljicom ili latinskom abecedom, koje pisac bi bio jezik svoj srbskim prozvao, dapače knjige pisane i tiskane tako zvanom bosanskom *ćirilicom*, zovu jezik svoj takodjer hrvatskim ili slovinskim, a ne srbskim.

Pa kako bi ga i mogao bio hrvatski pisac srbskim krstiti, kad su u ono doba sve do novijega vremena Srblji pisali njekom smjesom od crkvenoga, ruskoga i srbskoga narječja, koju su oni serbskim ili serbičeskim jezikom zvali? U književnosti je štokavski jezik sve do ovoga vieka samo kod Hrvatah cvatio; a kod Srbah je njim samo prosti narod govorio i sačuvao ga čista, nepokvarena: obrazovana pako Srbska klasa prezirala je upravo isti ovaj čisti krasni Srbski jezik, dok joj nije oči otvorio neumrli Dositej Obradović, a jošte više slavni Vuk Karadžić. Da tko nemisli, da stvar ikoliko pretjerujem, evo riečih samoga g. V. K. u predgovoru k prvomu izdanju njegova „Srpskoga rječnika“ (g. 1818.): „Већ има близу иљада година како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика! Док су Србљи имали своје краљеве и цареве, да се у оно доба овако млого писало, као што се данас пише по ришћанским држављама, јамачно би они почели још онда својим језиком писати; али се онда може бити још мање писало, него што се данас пише по Турским државама; зато се није требало ни старати да сви људи разумију оно што се пише; а не-

колико људи могли су ласно писати *којекако*. Оставше дипломе од наши краљева и од царева, и други рукописи од они времена свједоче,... да су писари у писању мијешали народни језик с црквеним језиком, као и данас што се ради. — Тек 1783-ће године први је Доситеј Обрадовић казао, да треба писати Српским језиком као што народ говори, и сам је почео, колико је знао, тако писати. За њим су пошли многи учени Срби, и за ово 35 година написали различне (тобоже Српске) књиге; али (за превелико чудо!) до данас још немамо ни једне књиге да је управо написана по Српској граматици, као што народ говори! — Поназвише наши књижевника и веће господе Српске по Мађарској кажу, да је Славенски језик (што имамо данас на њему библију и остале црквене књиге) прави Српски језик, а овај, што њим говори народ (*и они*), да је само *свињарски* и *говедарски језик*, и да је покварен од
2406 првога.[1])| А како треба данас писати за Србље, ни они сви нијесу сложни, него су се подијелили на двије стране: једни кажу да треба писати управо Славенски, а народни језик оставити са свим, као покварен, свињарски и говедарски језик; а други (којије највише има) кажу, да не треба управо ни Славенски ни Српски, него да народни језик треба поправљати, и писати мјешовито између обадва језика, да се приближава к Славенскоме и да се гради књижевни језик, да се Славенски језик опет поврати у народ и оживи.“

Da su i hrvatski pisci više putah zalutali, sad mješajuć čakavske i crkveno-slavenske elemente u štokavski jezik, sad dotjerujuć ga na talijansku — to je stvar izvjestna. Ovim sam dokazati samo htio, da niesu imali razloga zvati ga srbskim. — Nu odavde se i to vidi, da je onda g. V. K. o svoj ovoj stvari gotovo onako mislio, kao što ju ja ovdje razlažem; samo što onda tako zvano ikavsko razrječje (gdje se govori *vinac*, *lipo* itd.) nije pribrojio srbskomu jeziku, valjda zato, što ga po gotovu sami Hrvati govore. A u „Kovčežiću“ već mu je ikavsko razrječje srbsko, i samo čakavsko hrvatsko. — To je jedna od najvećih zaslugah g. V. K. što je srbsko ime, do njega provincialnimi imeni pogaženo i gotovo svagdje zapušteno, po svem srbskom narodu razprostranio i dostojnu mu čast pribavio. Zato mu baš ni nemožemo zamjeriti, što ga je plemenito uzhićenje za narodno njegovo ime podaleko zanielo. „Quandoque bonus dormitat Homerus.“

„Glas naroda, glas sina Božjega!“ reći će tko. Da vidimo dakle, kako narod sám zove svoj jezik. Da ga na iztočnoj strani njegova pod-

---

[1]) O pokvarenosti ovoj prijašnjih srbskih pisacah zanimiv nam primjer pri-
2406 povieda g. V. K. u „Kovčežiću“ (str. 24.). Kao| što je poznato, Relković je napisao čistim hrvatskim jezikom knjigu „Satir.“ Ovo djelo izdade Stefan Raić ćirilskom azbukom, a na naslov stavi, da ju je preveo *na prosti srbski jezik*. Ovimi bi se riečmi lasno tko zaveo, misleć da je knjiga na Vukov način pisanja dotjerana: a Raić ju je samo izkvario, načiniv od nje crkveno-srbsku smjesu. Tako n. p. mjesto Relkovičeva

Vele ti si lipo uzorita — Raić napisa:
Весма тыси лепо узорыта.

Pak opet su bili lani njekoji srbski pisci graknuli na prof. A. Mažuranića, što je kazao, da Dositej nije pisao ovim tobožnjim srbskim jezikom, nego onim, kojim Hrvati pišu.

ručja srbskim zove, tomu neima prigovora, kao ni tomu, da ga u Hrvatskoj zove hrvatskim: al da ga tako i u Dalmaciji zove, o tom se je g. V. K. sám uvjerio, putujuć onuda prije njekoliko godinah s g. A. M.; a da ga u zapadnoj strani Bosne i Hercegovine takodjer hrvatskim zovu, to su nam i ovih danah vjere dostojni svjedoci zasvjedočavali. Time pako nęniječemo, da ga u svih ovih zemljah doselivši se u novije vrieme Srblji srbskim zovu, a kadšto u neznanstvu svom i vlaškim ili rackim.

Prigovorit će tko, da Slavonci nezovu jezik svoj hrvatskim nego slavonskim ili šokačkim. To je istina, nu jamačno ga ni srbskim nezovu. — A što su mu na|djenuli ime slavonsko, to su zato učinili, da ga raz- 241a
likuju od narječja provincijalne Hrvatske. No tjerajući lisicu iztjeraše vuka, jer je upravo provincijalna Hrvatska prava Slavonija, pa i jezik njezin zvao se je odprije *lingua slavonica*. Da se pokvareno, latinsko i od tudjinah izmišljeno ime slavonsko nemože na jezik protegnuti, pravo je već g. V. K. u „Kovčežiću“ primietio, „jer je to ime od mjesta, u kom žive, a nije ime kakvoga naroda.“ — Da se pako taj tobožnji slavonski jezik hrvatskim ima zvati, to posvjedočuje i povjestnica i narav istoga jezika. Hrvati, doselivši se ovamo, nastanili su se ne samo u sadašnjoj južnoj Hrvatskoj, nego i u sadašnjoj Slavoniji, kao što to Porphyrogeneta (u pogl. 30.) naročito kaže. Rieči njegove potvrdjuje sliedeća povjestnica. Tko nezna za Ljudevita, slavnoga vladaoca ovih posavskih Hrvatah, koji se je prvi odvažio na krvoločne Franke, da narod svoj oslobodi od njihova pretežkoga jarma? — Da su Slavonci pravi Hrvati, vukući lozu od starih Hrvatah (osim kasnijih priseljenikah), to im i jezik njihov dokazuje; jer upravo tako govore, kao što i bosanska i južnohrvatska braća, zadržav iste one *nuance*, koje se i u jeziku ovih nalaze, što je nepobitni svjedok njihova zamjenita porekla. Tako n. p. i Slavonac govori *našast* mjesto nadjen, *pričet* m. početi, *prija* m. prije, *crkvih* m. crkavah, *pisat* m. pisati; *listje* itd. m. lišće; *došal* m. došao; tako i on dodaje glagoljem slovku *du*, n. p. hoćedu; a drugim riečim *ka*, n. p. ondika, dolika, i *kare*, n. p. menikare; i predlog *za* upotrebljava jednako s njimi, i Slavonac bi upravo tako kazao, kao što čitamo u najstarijem hrvatskom ljetopisu: „za osvetit smrt otca svoga.“ Ovamo ide još i promjenjivanje dvoglasca *ie* u *i*, n. p. vinac, misto itd. Sve ovo nalazimo i u hrvatsko-štokavskom, po imenu pak u čakavskom narječju.[1]) Al zato opet Čakavcem u Slavoniji neima traga, a to je opet voda na naš mlin. Jer ako su bili stari Hrvati Čakavci, moralo bi ih biti i u Slavoniji, kao što ih svagdje ima, gdje ih u staro doba u veliko nalazimo. No u Slavoniji, naseljenoj od starih Hrvatah, ima samo Štokavacah, a Čakavacah ni malo: dakle ovi posljednji niesu potomci zatatranskih Hrvatah. Ako bi tko kazao, da su Slavonci bili Čakavci i da su samo kasnije primili štokavsko narječje: na to odgovaram, da se to neda nijednim historičkim svjedočanstvom potvrditi. Možda je bilo i po Slavoniji gdješto Čakavacah, nu odavde se nemože ništa izvoditi; jer g. V. K. našao je i u pravih srbskih stranah čakavizmah, n. p. kruh, križati, požuda, velju itd.: pa zar ćemo i odatle izvoditi, da su ondje sami Čakavci stanovali?

---

[1]) Zapadni pako Slavonci govore napola kekavski.

Što se dakle stanovnici Slavonije zovu Slavonci, Dalmacije Dalmatinci, Dubrovnika Dubrovčani itd., to su sve imena politička a ne narodna; odatle se nemože dakle ni malo izvoditi, da im nepripada ime
2416 Hrvatah. Jer i stanovnici Bačke zovu se Bačvani, Bosne Bošnjaci, Banata Banaćani, Hercegovine Hercegovci itd., nu zato se opet mogu i obćim imenom Srbah služiti.

Odavde se vidi, da se to ni malo neslaže, kad se najprije dokazuje, da se je dosadašnja provincialna Hrvatska odprije zvala Slavonia i jezik njezin slovenski; a malo kasnije se tvrdi, da ime Hrvatah pripada po pravu upravo ovim provincialnim Hrvatom.

Da smetnemo za koji čas s uma sve ono, čim se pobija mnenje, da su se Čakavci izza Tatrah sa Srbî ovamo doselili: nehotice nam se nameće pitanje, kud ih je nestalo? Narodi nit neniču nit nepropadaju za jednu noć kao gljive. Po svjedočanstvu Porphyrogenete imali su Hrvati 100,000 pješakah, 60,000 konjanikah, 80 brodovah sa 3200 momčadi, a 100 šajkah sa jedno 1500 momčadi. Sve ovo pokazuje, da je onda Hrvatah mnogo bilo, kad su mogli toliku vojsku uzdržavati. Ako uzmemo, da je svaki dvadeseti vojnik bio, evo ti tri i pol miliuna dušah. Pak ovi svi da su se stopili u šaku Čakavacah? Zašto? Kada? Kako? Quis, quid, ubi etc.

Na to nam se odgovara: „*Mislim*, da su se od Srba' i od Turaka' razbjegli, a koji su ostali, oni su se posrbili, zadržavši samo *i* na onijem mjestima, gdje je u starome slavenskom ѣ.“

Dakle „Hrvati su se od Srba' razbjegli!“ To bi se bilo moglo samo onda dogoditi, kad bi bili Srbi Hrvate pobiedili i podjarmili. No ne samo da Srbi niesu nikada Hrvatah nadvladali, dapače se nikada s njimi ni zaratili niesu. Kao što su se pojedine srbske grane jedna s drugom više putah zavadile, tako su se i hrvatske; a kadšto su se i pojedina plemena srbska s hrvatskimi oklala: nu Hrvati i Srbi kao narod posvjedočili su cielim svojim životom istinu krasne svoje poslovice, da „krv nije voda“ — nikada nije jedan na drugoga ustao. Neima dakle razloga, za koji bi se bili Hrvati od Srbah razbjegli. — No stavimo ipak, rek bi od šale, da su se razbjegli. Kamo su utekli? Bar niesu od Srbah u Srbiju pobjegli? — Pogledajmo sad u narodopis? — Medja je bila njegdašnje srbske i hrvatske Dalmacije rieka Cetina. A svatko se može i sam o tom uvjeriti, da ima dan danas i preko Cetine, sve do Dubrovnika i Kotora ne samo štokavskih Hrvatah (tako bo se sami zovu), nego još i Čakavacah. Tako n. p. osrtva Hvar, Brač, Korčula, za koja Konst. Porphyrogeneta izriekom kaže, da su podpala pod Srbe (u pogl. 36.), dan danas su gotovo sva čakavska. — Može-li se po tom tvrditi, da su Čakavci ostatci starih Hrvatah, ili da su se Hrvati od Srbah razbjegli? — U starijih dubrovačkih pisacah nalazimo takodjer puno čakavštine, i nemože se sumnjati, da je i ondje bilo Čakavacah: zar su se i ovi od Srbah u Srbiju bili razbjegli? Dapače čakavštine ima i u Crnojgori, i ondje govore *poklič*, *remik*, *rabota*, *gleda* (mjesto gledao), *vazda*, na *sviet* (m. na svietu), *vi*, *ni* (dual m. vas, nas) itd., a Crnogorci su se odprije i sami zvali Hrvati, dok nije pokojni vladika ime srbsko kod njih raz-
242a prostranio; no u Carigradu poznati su i dan danas samo pod imenom Hrvatah. — To su oni Hrvati, o kojih smo više putah u novinah čitali,

da grade saveznikom željeznicu u Krimu. — Bili smo nakanili smetnuti s uma naše mnenje o postanku Čakavacah: pa evo nehotice nailazimo na nove dokaze toga mnenja. — No da čujemo dalje!

„Hrvati su se razbjegli od Turakah!“ kaže se nadalje, da se dokaže, zašto ih je dan danas tako malo; računajuć ovamo naravno samo Čakavce. No svatko znade, da Srbi stanuju medju Turci i Hrvati, i da Turci samo preko srbskih krajevah mogu do Hrvatske doprieti. Pak eto čuda! Hrvati su se od biesnih Turakah razbjegli po svietu kao rakova djeca: a Srbi su se pod turskimi kopitami razplodili i razmnožili. Koliko to protuslovje! — Većim pravom moglo bi se baš protivno dokazati, jer povjestnica svjedoči, da Turci niesu ni toliko Hrvatske osvojili koliko Srbije, ni tako ju dugo držali kao što su Srbiju.

I ako se povratimo u stara vremena, naći ćemo naročitih datah, ne samo da su se upravo Srbi razbjegli nego jošt i to, da su baš u Hrvatah utočišta našli. Tako bugarski car Simeon ok. g. 925. provali u Srbiju, i sav narod, što nije pobjegao k Hrvatom, zarobi i odvede sa sobom. Dapače je (valjda radi ovoga utočišta) g. 927. i na Hrvate udario, al je bio od njih hametom potučen.[1]) Stoprv g. 934. sakupio je bio srbski vojvoda Česlav razštrkane po Hrvatskoj Srbe i osvojio opet svoju domovinu. — Da mučim o kosovskom boju, o kojem pjeva srbski pjesnik, pok. vladika crnogorski:

„Srbskoj kapi svud ime pogibe!
Postadoše lavi ratarima,
Izturči se plahi i lakomi. —
Što uteče izpod sablje turske,
Što na vjeru pravu nepohuli,
Što se nehće u lance vezati,
To se sbježa u ove planine,
Da ginemo i krv prolivamo!“

No zato opet nijednomu Hrvatu nije na um palo dokazivati, da je Srbah nestalo i da su se pohrvatili. Ta gledajmo nesretnu Bosnu! Koliko ju vjekovah bezdušni Turci svakih mukah muče, pa narod naš niesu opet sve do sada niti razselili, niti iztriebili. Nemojmo dakle izmišljenimi historičkimi dati jedan drugoga upravo vriedjati.

„Hrvati su se posrbili!“ Tu opet neima nikakva razloga, zašto bi to bili uradili. Srbi političke vlasti nikada niesu na Hrvate protegli, samo Dubrovnik im je jedno vrieme danjak plaćao. Na znanstvenom polju niesu takodjer Srbi Hrvatom prednjačili, pače, kao što smo već vidjeli, Hrvati su prvi svoje štokavsko narječje u književstvo uveli; dapače po mnenju Srboljuba, Rusa Hil|ferdinga, Srbi su se za Hrvatî povodili. Evo što on 2426
piše u svom vrstnom djelu „Писма объ исторіи Сербовъ и Болгаръ“ (na str. 220): „До сихъ поръ, во все продолженіе періода, въ которомъ руководствовалъ нами расказъ Константина Багрянороднаго,

---

[1]) Slični primjer bratske ljubavi izkazaše Dubrovčani srbskomu despoti Brankoviću. Gl. u rječniku Gundulićeva Osmana rieč *Branković*.

Хорватскій народъ постоянно являлся главнымъ историческимъ дѣятелемъ и двигателемъ въ Славянскомъ Иллирикѣ, увлекающимъ за собою и Сербовъ, погруженныхъ еще въ какую-то младенческую апатію. Хорваты первые пришли изъ-за Карпатъ въ Иллирикъ, Сербы послѣдовали за ними; Хорваты первые приняли крещеніе въ VII вѣкѣ, и среди ихъ, хотя въ неподвластномъ имъ Латинскомъ городѣ (Сплѣтѣ), установлена была митрополія для Иллирійскихъ Славянъ; чрезъ ихъ землю христіанство передано было Сербамъ; первые опять въ IX вѣкѣ Хорваты возобновили, посредствомъ сношеній съ Римомъ и Константинополемъ, угасавшее у нихъ христіанство и первые показали на дѣлѣ преданность церкви; Сербы шли за ними; у Хорватовъ началась народная проповѣдь Славянская, прежде чѣмъ перейти къ Сербамъ; у нихъ, прежде чѣмъ у Сербовъ, она принесла плоды; наконецъ въ X в., когда властолюбіе царя Болгарскаго стало замышлять завоеваніе Адріатическаго края, Сербія допустила его вмѣшательство въ свой внутренній распорядокъ, и сдѣлалась его жертвою, а Хорваты побѣдоносно отстояли свою независимость, дали у себя пріютъ гонимымъ Сербамъ и потомъ явили имъ помощь, когда Чеславъ возвратился на родину возстановителемъ.“

Ovo niesam zato naveo, da umalim pred svietom slavna djela srbskoga naroda (srbska slava procvala je u svem veličanstvu stoprv u drugoj periodi, kad su blli Hrvati već s Ugarskom sdruženi): nego samo da se vidi, kako grieše oni srbski pisci, koji u svojoj sliepoj strasti nedostojno o Hrvatih pišu.

„Kažider nam dakle, gdje su Srbi, a gdje su Hrvati. Gdje je medja od oba ova naroda i njihova jezika?“ Toga niti mogu ja kazati, niti itko na svietu.[1]) Da uzmemo za tu medju stare granice. Onda današ-
243a nje vojvodstvo nebi se moglo zvati srbskim, jer u staro doba nije ondje bilo Srbah nego Bugarah. — Da uzmemo za medju razrječja *i*-kavsko i *ie*-kavsko, tim se neda takodjer područje jednoga i drugoga naroda ustanoviti, budući da se vrlo često u istom selu i jedno i drugo govori; da kažemo, da je ono hrvatsko, gdje ima čakavštine, to bi se takodjer krivo činilo Srbljem, jer kao što oni priznaju, tragovah čakavštine ima i u granicah stare Srbije. — Da uzmemo za medju ćirilsku azbuku i latinsku abecedu, to nas takodjer neće k cilju dovesti. Jer bosanskom ćirilicom služili su se upravo samo Hrvati, a sadašnjom ćirilicom tiskane su knjige i u Zagrebu, kao što ima knjigah tiskanih u Biogradu latinskom abecedom, i tako bi Biograd tobože Hrvatom pripao, a Zagreb Srb-

---

[1]) Tomu je njetko prigovarao, kažuć, da se Srbin već tielom razlikuje od Hrvata, jer je Srbin crnomanjast, crnokos i crnook, a Hrvat da je bieloputan, plavokos i modrook. No ako uzmemo na um, da su Hrvati i Srbi iz iste zemlje izza Tatrah, dakle od sjevera, ovamo došli: to se onda nemože drugo ni pomisliti, nego da su imala oba ova srodna plemena isti, naime sjeverni typus, t. j. bili su plavokosi i modrooki (to je u obće tjelesna karakteristika Slavenah). Istina je, da ima dan danas vrlo mnogo Srbah južnoga typusa; no sad ima i mnogo crnomanjastih Hrvatah, osobito na jugu. Ova crnomanjatost, da tako rečem, prešla je na Srbe i Hrvate od njihovih crnomanjastih susiedah, po imenu od Bugarah (koji su slavensko-azijatska smjesa i kojimi je do blizu polovica današnje Srbije naseljena), zatim od Karavlahah, Grkah, Talijanah, Arbanasah. — Nu Slavonci u obče niesu crnomanjasti kao što su Srbi, i opet da su kao Štokavci Srbi — kako se to slaže?

ljem. — Da uzmemo vjeru za medju, to će biti jošte veća mješovina. Jer kao što g. V. K. pravo kaže, da ima Srbah pravoslavnih, katoličkih i turskih, tako kažemo i mi, da ima i Hrvatah od sva ova tri zakona. Ako jošt uzmemo na um, da na više mjestah, gdje su sada pravoslavni, bilo je odprije katolikah, i opet gdje su katolici, da je pravoslavna vjera vladala: onda ćemo se podpunoma uvjeriti o tom, da se vjerom nerazlikuje jedan narod od drugoga. — Da uzmemo za medju sadašnje političke granice: onda bi svi oni Bugari i Rumuni, kojih sila živi u sadašnjoj iztočnoj Srbiji, bili pravi Srbi, a nezna se, komu bi pripala Bosna, Hercegovina itd. — Dakle nije moguće naznačiti potanko granicu, kojom se luči hrvatski narod od srbskoga.

Iz svega ovoga, što do sada rekoh, vidi se, da su Hrvati i Srbi *jedan narod, jednoga roda i koliena*. Ovu istinu potvrdjuje ciela povjestnica: već u staro vrieme držali su ih pisci za jedan narod,[1]) i pravo kaže sám g. V. K. na str. 19. svoga „Kovčežića," „da vrlo lasno može biti, da su Srbi i Hrvati, kad su se amo doselili, bili jedan narod pod dva različna imena; i da to svi pametni Srbi i Hrvati priznaju, da su jedan narod." Ako su pako bili *jedan* narod, mora da su imali i *jedan* jezik, tà narodi se upravo jezikom razlikuju. Kakav je to jezik bio, kojim Srbi i Hrvati onda govorahu, kad su ovamo došli, o tom se samo toliko zna, da je bio od prilike onaj isti, koji je i dan danas; nu potanko se to neda ustanoviti, buduć da neima pisanih spomenikah od one dobe: prepirati se dakle o tom, u čem se je razlikovao jezik Hrvatah od jezika Srbah, to će reći iztraživati Markove konake. Ako je možda i bilo kakve razlike u njihovu jeziku, nestade je za ono tisuću godinah neprestanoga obćenja, miešanja i seljenja. A takve stvari, kao što je n. p. razno izgovaranje crkveno-slavenskoga *ѣ*, sad kao *e*, sad kao *i*, sad kao *ie*, to se nemože držati za razlučilo jednoga jezika od drugoga, kao što se nedrži 2436
ni u ruskom jeziku; jer neima na svietu povećega naroda, u kojega nebi bilo, neću reći ovakvih, nego puno znatnijih razlikah. Pomislimo samo na Talijane i Niemce, kolikih tu ima nariečjah i razriečjah, pak opet se drže za narod jednoga jezika. Srbi su se s vremenom razprostranili na iztok i sjever; Hrvati su se pružili na zapad i jug. Srbi su si pridružili sila Bugarah, primivši i u svoj jezik mnogo bugarske osobine: Hrvati su si pripojili Čakavce i Kekavce, prelivši u svoj jezik koješta iz njihova narječja. Zato se svi ovi mogu nazvati *narod jednoga jezika*, kao što ih je bio nazvao već mudri *Dositej Obradović*, pišuć: „Ko nezna da žitelji crnogorski, dalmatinski, hercegovski, bosanski, srbijski, horvatski, slavonijski, sremski, bački i banatski (osim Vlahah) jednim istim jezikom govore?" Nevalja dakle radi neznatne razlike u govoru turati koga iz hrama *obće narodnosti;* već ono, što su jedni i drugi granice naroda razprostranili, neka se drži za obću stečevinu, a ne za razlog razdora. — Dobro bi zaista bilo, da se Srbi i Hrvati jednim imenom zovu; nu različitost imena nemože im, ako su pametni, smetati u tom, da se ljube i štuju, kao što nesmeta rodjenoj braći da se paze,

---

[1]) Zato čitamo više putah kod bizantinskih pisacah: „Serborum gens, quos etiam Chrovatos vocant;" i opet: „Gens Chrovatorum, quos nonulli Serbios vocant." (Gl. Stritteri Memoriae II. 165. i 400.)

što se jedan Ivan zove, a drugi Pavao. Isto tako misli o predmetu tom u glavnoj stvari i učeni Šafařík, i buduć da ga i sami Srbi za svoga prijatelja (i to svim pravom) drže, zato nam se nemože na ino nego navesti od rieči do rieči njegovo mnenje o toj stvari. Ugled tolika muža učinit će možda, da moje umovanje o Srbih i Hrvatih nebude onako samo naprečac zabačeno. Šafařík zaglavljuje svoje razglabanje najstarije srbsko-hrvatske povjestnice ovimi važnimi riečmi:[1])

„O povstání dvojího nářeči v obvodu dřevních Chorvat rozdílných zpytatelův rozdílná jsou zdání. Někteří myslí, že původ jednoho z ních do novější padá doby, do toho času, když po vpádech tureckých zpustlé Chorvaty prchlými stěhovanci (Uskoky) z Bosny, Hercegoviny a Srbska znova zalidněny byly. Což třebas o Slavonii, déle Turkům podrobené, poněkud připustiti by se mohlo, ač i tam tuze podobné není, o západních Chorvatech důvodně tvrditi se nemůže. Nejen že krajiny pomořské od Cetiny až do Istrie, kde se nyní illyrsky mluvi, nikdý cele nezpustly a od lidi srbského pokolení na novo zalidněny nebyly, nýbrž nejstarší písemné památky nadto vysvědčují, že v nich již v 9tém a 10tém stol. nářečí dnešnímu veskrze podobné panovalo. Jiní předstírají, že původní Chorvati od Bosňákův a jihodalmatských Illyrův řeč přejali, ode domá-
244a cího svého ná|řečí upustivše. Tato domněnka ještě mnohem méně, než ona, podobnosti do sebe má. Takováto změna bylaby již mezi l. 640—800 zběhnouti se musila; než tehdáž, jakož i později, rozdrobení Srbové a Illyrové na samostatné Chorváty tak velikého vplyvu neměli, by jim byli své nářečí vnutkati mohli. Nezbývá tedy, leč přijiti za pravé, což věc sama podává, že ve dřevních Chorvatech, jakož podnes, tak i ve prastaré době, dvoje, ovšem jen málo od sebe rozdílné panovalo nářečí, jehož původ v rozdílnosti slovanských čeledí a větví, v těch zemích se osadivších, hledati se musí. Obyvatelé jihozápadních Chorvat, ač jménem od Srbův rozdílní, nářečím od nich nebyli rozdílní: obojí někdy v jedné a též zatatranské krajině, v Červené Rusi, přebývali (§. 31. č. 1.), obojí vystoupivše téměř stejným časem z ní a všedše do Illyrikum, zase v sousedství se rozsadili.“

Dakle Hrvati i Srbi su braća i po krvi, i po mlieku, narod jednoga roda i jednoga jezika — to je posljedak nepristranoga povjestničkoga iztraživanja, to je cilj i svrha ove moje razprave. Ja nit sam rodjen Srbin, nit Hrvat: kao Slavenin jednakom ljubavju ljubim oba ova meni srodna plemena; jednakim štovanjem štujem njihov značaj i njihova slavna djela; jednakom željom želim im sreću i napredak. Samo ova ljubav i želja, samo ovo štovanje probudi me, da se primim pera — Bog dao, bilo u dobri čas! — nebi-li mi za rukom pošlo zaroniti jaz, razstavljajući Hrvate i Srbe, koji su, istom nedavno ponješto zasipani, klete ruke opet počele izkapati. Zato sam pisao „sine ira et studio, quorum causas procul habeo,“ i dokazivao sam ne pretežnost ovoga ili onoga nego ravnopravnost obojice. Jer oba ova pobratima-naroda jednako su stara i hrabra, slavna i dična; oba su jednakih zaslugah oko nezahvalne Evrope

---

[1]) (Gl. njegovih Starožitnostih str. 685.)

stekla, odbijajuć poput željezna zida poplavicu azijatskoga barbarstva; oba su riedkim u povjestnici junaštvom uzbijala biesne navale i Tatarah i Turakah, i Franakah i Talijanah, dok su napokon ovu svojom i otacah svojih krvlju napojenu domovinu srećno spasili, i sad ljepšoj budućnosti idu u susret. No da budućnost ovu postignu, treba im uzajamne ljubavi, treba im da se paze kao blizanci, da rastu u poredo kao dva jaka krošnjasta stabla, nikla iz jednoga koriena, koji je oba veže, iz kojega oba svoju hranu crpe. A korien taj je njihov krasni narodni jezik. Huda sreća raztrga državni vez, koji ih u davnoj davnini vezaše; nemila sudbina razstavi ih jošt i vjerom, i imenom, i azbukom, sada ih samo jezik kapča, jedina, istina, nu jaka kopča. On je njihov amanet, njihov otac i majka: zato treba, da se kao dobra djeca natječu u plemenitoj| ljubavi i njegi ove svoje mile majke, a ne u izpraznu dokazivanju, da ovomu ili onomu nije prava mati nego samo maćeha. — Znam, da Srbi žele razprostranjivanjem svog imena postići samo veće jedinstvo kod južnih Slavenah; nu narodno ime može se samo dobrovoljno primiti, a nametnuti se neda, zato im Hrvati odgovaraju nar. pjesmom: 2446

„A ja junak nametnice neću,
Da se nebih nikad oženio!“

I ovdje valja dakle istina poslovice „preprijatelj neprijatelj.“ Želeć da srbsko ime Hrvatom omili, bezrazložnim njega narivanjem mržnja se proti njemu probudjuje; želeć slogu gojiti, u prevelikoj revnosti razdor se zameće. A u sadašnje doba svestranog udruživanja (associatie) treba južnim Slavenom za njihov duševni razvitak više nego ikad sloge, ako neće da se, budući razciepkani, razplinu u moru velikih narodah Evrope.

Hrvati i Srbi živili su već 1200 godinah bez rata jedan uz drugoga: a sada da se svadjaju i kolju za golo ime? Na takvo šta može ih samo njihov neprijatelj nagovarati.

Neka dakle ime srbsko živi i nadalje uz ime hrvatsko,[1]) kamo ga je sudbina postavila. Hrvat neka se raduje srbskomu napredku, a Srbin hrvatskomu; jedan neka drugoga pomaže, podupire, zaklanja, brani; što je hrvatsko, neka bude zajedno i srbsko, al što je srbsko, neka bude takodjer i hrvatsko.[2]) Hrvat neka se nasladjuje knjigami Dositeja i Vuka kao svojom svojinom, a Srbin neka ljubi Gundulića i Gjorgjića kao svoje gore list; Srbin i Hrvat neka se svietle kao dvije zviezde-posestrime, kao Lelj i Polelj (Castor et Pollux); jedna neka drugu obasjava svojim svjetlom, da se tako obje podvostručenom svjetlošću viekom sjaju na slavenskom nebu.

---

[1]) Tako i Kopitar piše u svom djelu „Glagolita Clozianus“ str. LIII. LIV. LV.: „*Dialecto illyrica rectius Serbochrovatica sive Chrovatoserbica.*“

[2]) Smjeliji od mene filolog dokazao bi jošt, da je i ime Srb = Hrvat. Jer kao što se *h* promjenjuje u *s*, (n. p. duh, dusi; vrh, vrsi) tako se i *v* i *b* (n. p. ljubezan, ljuvezan itd.) često zamjenjuju.

[Поводом ове расправе Вук је написао и штампао у 31. бр. „Видовдана“ * *за год. 1861. чланак:]*

СРБИ И ХРВАТИ.

Ја сам 1848. године у „*Ковчежићу,*“ говорећи о Србима, као мимогред казао да су данашњи „*Чакавци*“ остаци или потомци Порфирогенитовијех *Хрвата*. По том је Г. Шулек доказивао да то није истина, него да су Чакавци у Далмацији и по њезину приморју и отоцима били још прије него су се Хрвати у оне крајеве доселили.

Ако је ово доказивање Г. Шулека истинито, онда се слободно може рећи да Хрвата не само данас нема нигдје никако, него да их нигда није ни било, као народа који се разликовао од Срба, већ да се је једна грана Српскога народа звала Хрватима, као н. пр. данас што се зову Црногорци, Брђани, Херцеговци и т. д.

Али ја не ћу са свијем овако да кобим Хрвата, као што их кобе њихови родољупци, него и сад мислим да су се стари Хрвати у језику разликовали мало од Срба, и да су данашњи Чакавци прави њихови остаци или потомци, и да се *по правди само они могу звати Хрватима.*

Данашњи родољупци Хрватски јамачно у себи мисле и могли би рећи да је Чакаваца данас мало према негдашњијем Хрватима; али кад се узму сви *Икавци* (који у онијем слоговима гдје се у Славенском језику пише *ѣ* говоре *и*), за које ја мислим да су негда били Чакавци пак се посрбили послије кад су Срби из Босне и Херцеговине бјежећи од Турака навалили у њихове крајеве, онда ће их изићи од прилике онолико колико их је и прије било.

По овоме се управо може рећи да они наши људи Римскога закона који у поменутијем слоговима мјесто *ѣ* не говоре *и* него *је* или *е* нијесу постали од Хрвата него су њихови стари били прави Срби, пак су или у стара времена у Римскоме закону остали својевољно (као н. п. Дубровчани,

---

[* **Видовдан.** Година I. 1861. Издаје и уређује *Милош Поповић*. У државној штампарији. — Folio, у 4 ступца, 115 бројева. Стране нису означиване. — Први број изишао је 1. априла.]

Конављани, Пераштани, Прчањани, Доброћани и Барани), или им је у новија времена закон овај на силу наметнут (као н. п. у Хрватској у Жумберку, и по другијем мјестима).[1])

Као што је познато по свједочанству К. Порфирогенита, Хрвати су се у наше крајеве доселили у првој половини седмога вијека (кад и Срби у Маћедонију и Илирик). Дошавши амо они су се раздијелили на двоје, па се једни намјестили у данашњој Хрватској граници, у Турској Хрватској и у Далмацији, а други остали у Панонији између Драве и Саве. Границе овијех првијех (Далматинскијех) Хрвата назначују се: поред мора к југу ријека Цетина, к Херцеговини Имоски, а к Босни Лијевно, ријека Врбас и град Јајце, а столице њиховијех владалаца биле су Биоград код Задра и Бихаћ више Трогира; за Панонске пак зна се да им је столица била у Сиску, али границе области њихоке теже је назначити него онијех првијех. Што у данашње вријеме има Икаваца (који су постали од Чакаваца) преко овијех граница на све стране, то није чудо никакво: тако н. п. и Кара-Влаха има на десној страни Дунава и у Бугарској и у Србији, који су у различнијем догађајима амо испрелазили; тако и Чеха, Словака и Бугара има по Банату.

Хрватски родољупци садашњега времена, видећи да је Чакаваца према Србима тако мало и желећи Хрвате умножити макар какијем Славенскијем племеном, не само нијесу марили да истражују гдје станују данас Чакавци и колико их има, него се још срде и на мене што се о томе трудим;[2]) али ћу ја и овдје опет да кажем јоште што о данашњијем Чакавцима, не ради поменутијех Хрватскијех родољубаца, него ради познања нашега (Славенског) народа.

Главна су станишта данашњијех Чакаваца острва или отоци Јадранскога мора од Истрије до иза Корчуле. Осим овијех мјеста они станују: 1) поред мора од Ријеке до иза Сења; 2) у Далмацији у гдјекојијем приморскијем мјестима,

---

[1]) А врло ласно може бити, да су гдјекојима и од онијех предњијех Млечићи на силу наметнули Римски закон, јер је познато да су у свима онијем приморскијем мјестима која су они с воде бранили и свагда држали били људи само закона Римског, а што они с воде нијесу могли бранити, него је Турцима харач плаћало, оно је понајвише закона нашега.

[2]) Ја сам прије неколике године молио знатнога Словенца Г. професора Кљуна да би ми преко својијех пријатеља у овоме што помогао, пак су у Загрепскијем новинама за то викали и на мене и на њега!!

као н. п. у Омишу, у Спљету, у Кастелима, у Трогиру и у Шибенику; али се у свијем овијем мјестима осим Омиша и Трогира у језику умаљавају мало по мало сваки дан: у Спљету и у Кастелима мијешајући се једнако са сељацима већ су и језик свој готово помијешали са Српскијем; у Шибенику изван града у вароши нема их никако, а и они који су у граду поред мора, сад због пароплова, који ондје ради товарења угља готово сваки други дан стају, све више и више мијешају свој језик са Српскијем. У Задру готово је сва служба од Чакаваца са острва, и они се ондје не могу посрбити, него ће се многи поталијанити. 3) Чакаваца има и у Хрватској војничкој граници, особито у Оточкој регементи, него по свој прилици и они свој језик све више и више мијешају са Српскијем; 4) њих има много у западној Мађарској и у сусједној ондје Аустрији готово до Беча, које Бечлије обично зову *Восеркроботн*. По свој прилици су ови свој језик мало измијешали са Словенскијем, али се у главнијем разликама опет познаје да су Чакавци. — Колико у свијем овијем мјестима има Чакаваца ја при свој жељи и труду до сад нијесам могао дознати.

Да речем сад још коју ријеч и о нашијем *Икавцима* који су нама свакојако ближи од Чакаваца. Срби сваког човјека који је Римске вјере а говори нашијем језиком обично зову *Шокцем* (а Мађари кажу: *пашшта рац*, то јест: *Србин Римскога закона*). Али се Шокци између себе опет разликују: једни говоре чисто Српски, само што мјесто *је* или *е* на поменутијем мјестима изговарају *и*, а други осим особитијех појединијех ријечи у гдјекојијем ријечима на *другијем* слоговима глас растежу или оштрије изговарају него што се чини у Српском језику, и по томе се одмах како отворе уста познају да су Шокци. Ови први имају готово све обичаје као и Срби Грчкога закона, и у Бачкој, гдје их има врло много, зову се *Буњевци*, у Барањи *Бошњаци*, а у војничкој Хрватској граници осим Буњевци гдјешто и *Мађари* и *Мађуке*; и за њих се све приповиједа да су се доселили из Босне или из Херцеговине. Овако као Буњевци говоре Шокци и по Далмацији и Босни и Херцеговини. Вриједно би било управо дознати за што се они други или прави Шокци у језику онако разликују од чистога Српског језика: ја бих сад рекао да је томе узрок што су се Буњевци или Бошњаци одавно посрбили, а ови други доцније, и може бити да су постали од

онијех Хрвата који су били између Драве и Саве, за које би и то могла бити свједоџба што они највише станују у Славонији, а особито поред Саве.

Ово је све што сам ја до сад казао као предговор или приправа к ономе шта треба управо казати. Шта ћемо у овоме смислу казати за данашњу *Хрватску* краљевину? У њој, осим војничке границе, која још управо и не припада њој, и гдјекога појединога приморског Чакавца, *нема Хрвата ни једнога,* него су само *Словенци* и по гдјекоји Србин. Тако је *Хрватска* краљевина само политично и географичко име, као н. п. *Швајцерска.* Не би ли по томе правије било да се у нашему језику људи који састављају Хрватску краљевину не зову Хрвати него *Хрвaћани,* као у Швајцерској што се зову *Швајцери* и Нијемци и Французи и Талијани? Ја мислим да би ово име примио сваки Србин и Словенац а и Нијемац и Мадар који би у Хрватској макар гдје становао, јер би поред њега сваки могао задржати и име својега племена или народа. А овога имена нијесам ја измислио него ми се чини да сам га читао у Доситијевијем „Совјетима здравога разума.“ [1]) Ја горе рекох да се *нашијем језиком* тако зову становници Хрватске краљевине, а Нијемци и остали иностранци нека их зову као и до сад или како им драго.

У осталоме пак, које су *Срби* које ли *Хрвати,* ја друкчије не знам казати него овако:

Хрвати по правди могу се звати: 1) Сви Чакавци; 2) Кекавци у краљевини Хрватској који су се на то име већ навикли.

Срби по правди могу се звати сви Штокавци макар које вјере били и макар гдје становали; и они се, осим мањијех разлика, од Хрвата разликују тијем: 1) што не говоре ни *ча* ни *кај* него *што* или *шта,* а 2) што на крају слогова *л* претварају у *о,* н. п. мјесто *котал, казал, жетелци,* говоре *котао, казао, жетеоци* и т. д.

Ако Хрватски родољупци не пристају на ову на разуму основану диобу, онда се за сад у овоме ништа друго не може

---

[1]) Овај сам чланак ја написао 6. Јунија а 10. читао сам у 24. броју Видова Дана како је високопреосвештени Господин Петар Јовановић, владика Горњокарловачки, казао на сабору Хрватскоме: „Ја сам *Србин*, а кад живим у Хрватској рећи ћу да сам *Хрвaћанин.*“ Тако је ова ријеч позната сасвијем у народу нашему.

учинити него да се подијелимо по *закону* или *вјери*: ко је год закона Грчкога или источнога онај се макар гдје становао неће одрећи *Српскога* имена, а од онијех који су закона Римскога нека каже да је *Хрват* који год хоће. Истина да би се иностранци могли насмијати овакоме нашему дијељењу народа у данашње вријеме, али шта ћемо кад смо несрећни људи те се друкчије не може. Ако ли ко нађе што боље и правилније и за обје стране повољније, мени ће бити још милије.

Ја се надам да се Срби за ове моје мисли и ријечи не ће срдити на мене, а сваки Хрватски паметан родољубац да ће њима са свијем бити задовољан; ако се у овоме надању не преварим, примићу за највећу срећу и част, што сам се, само ради заједничке користи и слоге, којекако наканио на писање овога чланка.

В. С. К.

ДОДАТАК

1.

ВОЗРАЖЕНІЕ НА ОТГОВОР Г. ВУКА СТ. КАРАДЖИТЬА 206а

19. ЧИСЛ. 1846 С. НАР. ЛИСТА.

[У 26. броју „Српскога Нар. Листа“ за год. 1846.]

На 1.) Нѣсам я крив, што є Типографіа у мѣсто слитне, поставила облечену. Ако неверує Г. Караджить, може се из мога тамо посланнога рукописа увѣрити, зато све што о том говори, пада, не имаюти основа. Могао є поне помислити, да облеченой не даем силу краткости, кад слитну (˘) имамо. Нѣсам я ту ништа ново дакле измисліо. — Русси кад пишу србски, употребляваю *ть* (вмѣсто *ѣ*) и пр.

На 7.) Я не знам, шта є говорено у Давидовича новинама, али мени се чини, да є оно крпеж, што Г. Караджить говори за *нѣколико* и *нѣколике*, при свем том, што знам, да *шет* иште род. множ.

На 9.) Не може у нас све поднести; но нѣколико рѣчій, о коима нѣсмо сложни, позиваюћи се на говор живи, мислим, да неће покварити єзика, ако є само све друго правилно. —

На 14.) Пита се, шта є правилніе, кад се обое говори, и не 206б
знам, по чему є правилніе, *руци* него *руки* (положивши то: да се обое говори).

На 16.) Кад се говори и *знаду* и *знаю*, пита се, шта є правилніе, а правилніе є *знаю*, от кога причастіе бива; зашто дакле не пише Г. Караджить и оно, што зна, да є правилніе?

На 17.) Г. Караджить (стр. 58. књижице „Писма Вука Ст. Караджитьа“ и пр.) каже: „я не познаем іоще ни єднога глагола, у кога се причастіе садашнѣга времена не би могло начинити от 3. лица множ. броя; ако познае кои, нека га покаже.“ На ово сам я дао глагол *хотьу*, гдѣ причастіе ніе *хотѣтьи*, но *хотеѣи*, и тако, кои познае, казао є, и сотим вратіо любовь Г. Караджитьу, кои є (стр. 57. доле у примѣчанію) навео нѣке рѣчи, „по праведной жельи Г. Є. Іоанновића.“ — Сад ће, мислим, Г. Караджить разумѣти, шта значи „показуя дружелюбное.“

На 19.) *чиј, ј* се не чуе, али Г. Караджить пише га, єр му треба за женскій род и средньій, но то ніе правилно. У *чинио* чуесе *ј*, пак га опет не пише, єр му за женскій род не треба.

Од почетка и пр. ніе то погрѣшка штампарска, него Г. Караджить (за чудо) нетье да припозна, да є и он погрѣшіо (само велики люди признаю свою погрѣшку) не толико по невѣжеству, него по невниманію. Он пише, гдѣ є скупа н. пр. *потпис*, али гдѣ ніе скупа, он пише *под*, ма да за ньим слѣдує *пис* у другой рѣчи. Томе има толико доказателства у II. кньиги пѣсама српски послѣднѣга изданія н. п. стр. 218. *сад* тьу, *куд* тье 221;
207a *под* чадором 278. и 281. *кад* по|тегнем 280. *код* капіе 289; *од* поля косова 293. госпо*д*ску 395. и пр. У осталом саме пѣсме Г. Караджитьа показую, да се не може писати, како се што чує, него како корен рѣчи доноси. Зашто пише Г. Караджить у пѣсмама II. част *ход'те* 221. *ид'т'* одатле 356. 374. кад се оно добро (*д*) никако не чує? он пише: *а ишета* (вмѣсто изшета) 226. 231. 243. *иженише* 227. (изженише), *таз-бина* (вмѣсто тастбина) 262. *рашта* (рад' шта) 270. али *хòте* (ход'те), *ìт* (идит) не смѣ да пише, єр се бои, да є сувише, а морао би писати: *хòте, ìт*, єр тако се у говору чує. Ово я не могу никако одобрити, и кад би хотѣо Г. Караджить поправитисе у овом, похвалу би заслужіо, а види сам, да ніе консеквент (послѣдствен) у писаню.

На 24.) Што се говори: говориду, воледу, пишеду, єм и єдем, знам и знадем, имаде и пр. ніе то по наш єзик нимало зло и наопако, него є добра ствар. Свакій човек обично воли кратье него дуже у говору или писаню; али поете, (и други, кои хотьею) могу и дуже употребити, само кад є форма извѣстна. Латіни кажу: amaverunt или amavere или amarunt, пак се не каже да є зло по ньіхов єзик. Греци су писали разнима діалектима, пак ніе зло по ньіхов єзик било. Славяни се хвале, да єзик ньіхов изобилує формама грамматическима: (грѣхами, грѣхми, грѣхи; синовнем, синовнѣм, синовнѣ, синовни; и пр.). Ако Г. Караджить рекне, да он не зна латінски и гречески, као што каже, да матьарски не зна, онда му не могу помотьи. — Ніе истина, да се сотим аки на-
207б говараю писатељи, да кваре и грде єзик (са|чувай Боже тога!). Я не кажем, да є све єдно н. п. пишем и пишим; говорим или говорам и т. д. то є кваренѣ єзика; али, ако се додати може у 3. лицу числ. множ. *ду*, то ніе кваренѣ, єр є правило. — Ако ли по живоме говору кажесе: волим и волем; боли и боле, зре и зри и іоште такови нѣколико (не сви!), то не квари єзика, єр такови игра и у натури доста има. Има у латінском єзику глагола, кои се по двама сопряженіяма спрежу, а єдно значе, пак не кваре єзика; само би дакле требало, да похватамо краєве єзику нашему, и да знамо, шта се говори, шта ли не. —

На 28. и конац.) Кад би ми сад правили себи писмена, то би друго било, али ми писмена имамо готова, и кньиге церковне, пак зашто да измишлявамо нова, кад се онима служити можемо, и баш, ако су и измишлѣна, као што се каже, *ѣ* и *ѵ*, треба их одбацити. — От (Ѡ) ніе писмо, него предлог. За ʼ и ʻ, сами Греци кажу, да се онде метьу, гдѣ *п* и *в*, *к*, *х* и *г*, са *с* се састаю, зато се могу изоставити. Я хотьу то да докажем, да нама не смета славенска орѳографіа, него смета то, што се кньиге *прескупо* продаю и под. —

Г. Караџић ніе (предье пословица) нигдѣ *x* писао: ни у рѣчи *Хрістос*, а сад пише и ондѣ, гдѣ би могло без тога бити, то є оно, што я кажем, да тко, кои Давидовића новине има, испише на кратко све, што є тамо о єзику говорено, и — што є доказано. Ово є пак мой пріятель Берич Пайел намѣравао учинити, да га ніе смрт рано похитила. — Овако пак позива се Г. Караџић и прочіи, на те новине, али я, (кои сам у оно време тек у школу ишао) и мени подобни ньима се ползовати неможемо, єр их немамо. — Нека буде ово дѣлце коме вѣждому писателю препоручено. — 208a

Я мою погрѣшку обично поправим, но овде морам казати, да ме Г. Караџић ничему ніе поучіо, а гдѣ он вообште има право, казао сам у примѣчаніяма радо и весело. —

[Види бр. XL у овој књизи.]

2.

ЄЗЫКОСЛОВНЕ ПРИМѢТБЕ НА ПРЕДГОВОРЪ Г. ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА КЪ ПРЕВОДУ НОВОГЪ ЗАВѢТА. [1]

[Гласник Друштва Српске Словесности, II. стр. 1—42.]*

Г. *Вукъ Ст. Караџићъ* издао намъ є свой преводъ „*Новога завјета Господа нашега Исуса Христа,*“ наштампанъ у Бечу у Типографіи Єрменскогъ Монастыра, 1847. в. 8. I — XV. стр. 607.

Дочекасмо дакле да имамо „Свето писмо“ и на нашемъ *Србскомъ єзыку,* и іошть да га имамо у преводу одъ самога нашегъ Г. Вука С. Караџића! —

Є ли Г. Вукъ „Новый Завѣтъ“ доиста „вѣрно“ превео, то нека други, позвани, дакле одъ мене за то способніи, покажу. Мени се садъ само *та* желя натурила, да две три примѣтбе о томе напишемъ, што онъ у своммъ предговору къ овомъ преводу о нашемъ єзыку наводи, и што я мыслимъ и како судимъ о „народномъ“ и о „кньижевномъ“ нашемъ єзыку. —

1) Г. Вукъ узео є у ову свою кньигу „30 ријечи Турскијех,“ коє є све редомъ у ч. VII свога предговора подъ 1) навео. То ніє млого; али я држимъ, да є *онъ* и ово мâло число и на манѣ іошть свести могао. Ако и ко други, онъ є заиста баремъ ове іошть турске рѣчи: адуван, бадава, исе, кавгаџија, кадар, мâна, неимар, хајдук, харач, хатер, чаршија, србскимъ или, по нужди, србскимъ „начинѣнымъ“ рѣ- 2

[* Гласникъ Дружтва Србске Словесности. Свезка II. У Београду, У Кньигопечатньи Княжества Србіє 1849. — На 8-ни, 2 л., 286 стр. и 1 л.]

чима замѣнити могао. Но одъ мене му просто было, што и то засадъ ніе учиніо, кадъ се и садъ, као што видимъ, за остало свойски старао, да му се нигди више турска рѣчь не увуче, гди се годъ србска, па ако се иначе и редко у народу говори, могла употребити. Тако самь на велико моє задовольство у овомъ нѣговомъ преводу нашао, мѣсто турске рѣчи чиракъ, србску свијетњак; м. ђумрукъ и ђумрукџія, царина и цариник; м. сокакъ, улица; м. пенџеръ, прозор; м. пешкиръ, убрус; м. бакаръ, мјед; м. зейтинъ, уље; м. сирће, оцат; м. накаламити, прицијепити; м. башчованъ, вртар; м. ћошакъ, угал; м. касапница, месарница; м. таласи (грч.), валови и т. п.

Турске рѣчи ружно звече у нашемъ „нѣжномъ“ єзыку; тимъ ружніє, кадъ се говоре намѣсто свои рођены рѣчій. Оставимо дакле Турчину, што є турско, а Србима пишимо и говоримо, колико се болѣ и више може, чисто србски, овако као Г. Вукъ! Абаръ, на пр. авлія, ада, адетъ, алатъ, алвалукъ, аманетъ, асура, 'апсъ, âръ, барякъ, баталъ, башка, баиръ, бакрачъ, барабаръ, басамакъ, безъ, белай, белегія, беријетъ, богазъ, булюкъ, бургія, бурма, бусія, буџакъ, вилаетъ, дертъ, дирекъ, думенъ, думенџія, дунѣеръ, дурма, душманъ, ђубре, ексикъ, 'елкенъ, 'есапъ, 'еспапъ; заира, земанъ, зоръ, зулумъ; изунъ, илица, инатъ; ягма, ястукъ; іогунлукъ; кавга, кавгаџія, кадаръ, калай, калабалукъ, каикъ, калаузъ, капія, капакъ, кашика, коншія, кусуръ; лагумъ; мâла, мîлъ, маказе, миразъ, миздракъ, мукаєтъ; оџакъ; паламаръ, парче, пенџеръ, шизма, пишманъ; рафъ, рсузъ; сайбія, сакатъ, сандукъ, санџіє, севапъ, сертъ, сефте, сіясетъ, сокакъ; тазе, такумъ, тане, теретъ, тестикъ; фајда, фитиль; ћаръ, ћефъ, ћоравъ, ћоавъ, ћошакъ, ћупрія; черегъ, чесма, чиракъ
3 —| све 'су то турске рѣчи, за коє имамо мы свои красны србски рѣчій, до неколицине само, за коє се ласно србске „начинити“ могу. Г. Вукъ є готово све турске рѣчи, коє наши люди съ рѣчима србскога єзыка „мѣшаю,“ у своме *Рѣчнику* са звѣздицомъ означіо, и многе одъ ньи лѣпо србски, „народнымъ“ рѣчима, истолковао. Ко дакле небы знао, коє су рѣчи доиста турске у нашемъ єзыку, онъ нека тай Рѣчникъ отвори, и за оно што жели знати, ту се упыта. Мени се чини, да они нису на правомъ путу, кои држе, да є све лѣпо и красно, што се годъ у „народномъ єзыку“ затекло, па ма' то было и мађарско и турско, или и своє, али свакояко изопачено. Оваково туђе и изопачено ніє народъ попримао, и задржао, што є мысліо и осећао, да є болѣ и лѣпше, него оно нѣгово рођено, коє є оставіо или коє му се покварило; већъ є онъ то учиніо, што му се ово туђе и покварено наметнуло, одъ силе господарећега у нѣму туђинства и одъ затуплѣнога вкуса. Ово видимъ, зна и признає и Г. Вукъ; па зато се онъ и потрудіо, да му єзыкъ овога нѣговогъ превода изиђе, „колико му є више могуће было,“ чистъ одъ таковы туђи рѣчій. — Не могу ову прилику пропустити, да не примѣтимъ, да се овде у Србіи турске рѣчи и у самомъ говору све манѣ и манѣ употребляваю, и да є ово пожеланый плодъ наше кньижевне и званичне писмености! —

2) У истомъ чл. VII подъ 2) вели Г. Вукъ: „задржао сам 49 ријечи Славенскијех, које се у нашем народном језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати.“ Између ти рѣчій стоє и ове: ревнитељ, тјешитељ, дјевственик, заступник, преступ-

ник, мужеложник, проповједник, четверовласник, лицемјер, прељуба, жртва, добродјетељ, ревност, и|скуство, жртвовати, облагодатити, ревно- 4
вати. Подъ 3) каже: „има 47 ријечи, које су од Славенскијех,“ и међу тима налазе се: нелицемјеран, неблагодаран, пријатан, сујетан, сунашљедник, неуздржник, љубазница, лицемјерје, сујевјерје, искушење, откривење, сазидање, уздржање, савршенство, скрушен, прицијепити, посредник. А подъ 4) наводи: „има ријечи 84, којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их ја начинио,“ па пошто є и те рѣчи свеједно редомъ, као и оне подъ 2) и 3), изложіо, каже: „највише овијех ријечи казао би овако и најпростији Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и говоре.“

Дакле Г. Вукъ има у овомъ своме преводу „Новога Завѣта,“ око' којега се „трудио да буде што је могуће више и нашијем чистијем народнијем језиком,“ осимъ оны „Турскијех ријечи,“ и *славенски*, и славенски *посрблѣны* и *начинѣны* рѣчій. Другоячіе, Богъ ме! ніе могло ни быти. *Ни* „овако дјело,“ као што є Новый Завѣтъ, ніе се другоячіе могло на србскій єзыкъ, „којијем се сад почиње писати,“ превести, него помоћу *оваковы* рѣчій! И зато, што є Г. Вукъ овде употребіо и славенски и одъ славенски посрблѣны и начинѣны рѣчій, ниєданъ „паметан човјек“ неће рећи, да є онъ тимъ нашъ „народный єзыкъ кваріо.“ Мы 'смо свагда знали, да у нашемъ „народномъ єзыку“ не'ма свію оны рѣчій, коє треба и мора да има, да бы ньимъ све оно могли казати, што 'смо нашимъ читательима наумили и предузели казати; па зато 'смо свагда изъ нужде, као и Г. Вукъ садъ, такове потребне, у народномъ нашемъ єзыку неналазеће се рѣчи узимали и правили, и при томъ 'смо мыслили и држали, да чинимо само што є добро и што треба.

Г. Вукъ є досадъ врло строго, да не рекнемъ више, о нама судіо, држећи се млого онога своґъ| давнашнѣґъ правила: *„пиши као што* 5
говоришъ!“ Онъ є, ево, садъ и самъ искусіо, да є то лакше было рећи него учинити. Кадъ мы небы имали и друго и выше што написати него само што обично говоримо, онда бы се коєкако могло одъ насъ искати, да то правило не преступамо. Али овако, како стварь за садъ у насъ стои, гди сирѣчь благо „народнога говора“ не стиже за „потребе књижевности,“ морамо мы іоштъ, као и досадъ, мало другоячіе писати него како се у „народу говори,“ одъ прилике и односително овако као што є Г. Вукъ овай свой преводъ „Новога Завѣта“ написао.

— Г. Вукъ є найискуснііи нашъ филологъ; ово нѣгово првенство србскога филолога или єзыкословца нико му, надамъ се, неће одрећи. Али управо зато, што є онъ, као такавъ, готово све силе свога разума и савъ жаръ своє любави на нашъ „народный єзыкъ“ обратіо и навратіо, морало се учинити, да нѣговъ судъ о нама, кои 'смо досадъ србски писали, и о нашемъ књижевномъ єзыку често врло строгъ, а кадшто и до саме неправде претеранъ излази. Оно нѣгово правило: „пиши као што говоришъ,“ ніе кодъ нѣга могло при самой ортографіи остати, него се морало протегнути да и за єзыкъ важи. И зато у нѣговымъ очима и предъ нѣговымъ судомъ ніе досадъ ниєданъ србскій списатель „нашимъ народнымъ єзыкомъ“ писао, зашто є свакій съ „народнымъ рѣчима,“ као што є и морао, и такове рѣчи „мѣшао,“ коє у народу, разумева се простомъ, не говоре, а поредъ тога іоштъ и погдикои не-

ріодъ тако саставляо, као што є мысліо да му га, као књижевнику, саставити треба, премда є знао, да га онако може быти нико у простомъ народу небы умео изговорити. Па іоштъ ако є кои нашъ списа-
6 тель, по не|срећи своіой, кою „славенску“ рѣчь без праве нужде „задржао,“ понеку такову незгодно „посрбіо,“ гдикою нескладно самъ „начиніо,“ или, іоштъ горе, ако є гди написао „промѣнути“ мѣсто промѣнити, „живу“ мѣсто живе, „писаюћи“ мѣсто пишући, или „частъ“ за честь, и „честь“ за часть и т. д. онда већъ онакавъ злосрећникъ кодъ нѣга не само што є пука незналица него є іоштъ и єданъ одъ оны злотворâ быо, кои ’су досадъ србскій єзыкъ немилице „кварили,“ и кои ’су учинили, да Сремци, Банаћани и Бачвани већъ и не уму више добро, или баремъ онако као њина браћа у — Ресави србски говорити.

Овако зборећи я не мыслимъ правдати ничіе, па ни своє собствене погрѣшке; да, іоштъ више, и самъ налазимъ, да онакій єзыкъ, каквый ’смо читали, на пр. у последњимъ књигама І. Вуића, М. Видаковића, или у коєкаквимъ књижевнымъ саставцима понеки наши недозрелы или неучены людій запста свакій, па и найстрожій укоръ заслужуе. Али казивати, да є на пр. *Доситей* найвише кваріо и покваріо нашъ єзыкъ, па и довѣка трубити, да у србскомъ народу не’ма више до цигло єдногъ списателя, кои уме србски писати, а сви остали готово да су се у нашемъ књижеству нашли, да само србскій єзыкъ „кваре,“ то є, што ми се чини да є претерано, (да овде више не рекнемъ).

Ево си ономадне казао, да не’ма нигди у нашимъ књигама нашега чистогъ „народногъ єзыка;“ него да овай треба тражити у народу и кодъ — Г. Вука.

Збиля! Рече: *„у народу.“* То намъ є и Г. Вукъ више пута казао,
7 и мы ’смо свагда пре мыслили,| да насъ онъ упућує на *савъ* нашъ драгій народъ; али єдва овы дана текъ докучисмо, да є тай нашъ народъ, кои добро србски говори, само тамо у *Херцеговини,* и по томе да намъ се овога осталогъ нашегъ народа клонити треба, кои живи у Срему, у Бачкой, у Банату, а и овде у Србіи, еръ є у ове землѣ — по рѣчима Г. Даничића, кои є, чини ми се, Alter ego Г. Вука — „ударила тобожња цивилизација и назовипросвјета,“ те су свуда туда „књижевници мудрим својијем варварством“ покварили народъ „под капом и његов *људски* (!) језик.“ Валимо те, Боже, шта іоштъ неће „књижевници“ за свою врсту, за „књижевнике,“ рећи! Кадъ бы то доиста тако было, онда бы се слободно могло казати: „ево у нас покора прије нечувенога у свијету!“ Него є и мени мало знано, гди до юче ніє, што ’но веле, ни одъ лека књижевника было, и гди се зато опетъ Богъ зна одъ кадъ, као и данасъ, говорило: на темъ путу, на овемъ месту, обува опанце, изишо изъ шанацъ, стои на капію, искамъ да ми дашъ, сосъ меномъ, ударили на Турце и т. д. Па и у ономъ краю єдна знатна часть нашега народа живи!

„Кодъ Г. Вука!“ Признаємъ, и съ великомъ радосћу признаємъ, да є у књигама Г. Вука єзыкъ *правый и правилный* нашъ „народный єзыкъ.“ Али ево намъ овай нѣговъ преводъ „Новога Завѣта“ показує, колико є онъ у нѣму могао и *„чистый* говорный“ нашъ єзыкъ остати! Да се іоштъ ’оће Г. Вукъ одважити, да намъ на „народный нашъ єзыкъ“

преведе или и самъ да намъ изради какву мало вышу и тежу науку, на пр. Философію, или баремъ изъ ове саму Логику и Метафисику, или Антропологію са Психологіомъ, или Фисику, или Математику или Механику, или најпосле што научно одъ Правословны или Држављословны наука! Таково „дјело“ *одъ нѣга* много бы намъ вредило. — Ово узгредъ само. 8

Садъ да идемо ближе къ ствари!

„Народный єзыкъ!“ Кои ћемо єзыкъ тако називати?

Свакій народъ є сложенъ одъ више редова грађана. Главни ’су ови: редъ селяка или „просты людій,“ затимъ варошана и после изображены и „учены“ людій. Првый редъ, обично највећа масса народа, говори онолико одъ своґъ єзыка, колико му одъ нѣга за нѣговъ животъ треба; за предмете дакле, коє онъ не познає, и за идее, съ коима се нѣговъ умъ не занима, не’ма у „нѣговомъ“ єзыку ни имена ни рѣчій. Животъ другога реда, варошана, већъ є вышій и има више и таньи потреба, па зато є овога реда и єзыкъ, премда онай истый, коимъ и сетречка простота говори, али наравно за себе и богатіи и углађеніи. Најпосле трећій редъ, онай научности и умности, зна и говори свой єзыкъ онако и онолико, како се и колико онъ у нѣму према потребама умнога живота изобразіо. Мы дакле, кои *савъ* народъ любимо, и достойно уважавамо како массу тако и силу умности єднога народа, не ’ћемо само онай єзыкъ, кои нѣгова „проста мложина“ говори, „народнымъ єзыкомъ“ називати, него ћемо, као што є право и наравно, казивати и држати, да є „народный єзыкъ“ обштый єзыкъ *свега* народа, дакле єзыкъ, кои сви нѣгови редови говоре; єръ є у свему само народу све нѣгово благо и сва нѣгова снага.

„Кньижевный єзыкъ“! Кои є и какавъ є овай єзыкъ?

„Кньижевный єзыкъ“ ніє другій, нити треба да є другій, него истый тай „народный єзыкъ,“ дакле єзыкъ *живый,* кои савъ народъ своимъ назива и кои онъ говори. Али „кньижевность“ овога єзыка нити є єднака кодъ свію народа, кои своє кньижество имаю, нити се она у єдномъ и истомъ народу уєданпутъ како треба развила, ни на єдномъ степену заковала. Она єднако стои и корача съ народомъ цѣлымъ, а нарочито съ нѣговымъ држављнымъ и грађанскимъ станћмъ, съ нѣговомъ народносћу и нѣговымъ поносомъ, и съ нѣговымъ кньижествомъ, или, што є свеєдно, и съ нѣговымъ душевнымъ развиткомъ. А свакоякo є „народный єзыкъ“ онда у правомъ смыслу и „кньижевный єзыкъ,“ кадъ є онъ тако „дотеранъ,“ да се ньимъ сваштa лѣпо и лако може писати и за селяка и за рукодѣлца и за грађанскоґъ промишлѣника и за кньижевника и за човека одличника, па био овай свештеникъ или войникъ, званичникъ или држављникъ или и племићъ одъ какве му драго врсте и лозе, дакле кадъ є онъ тако оснаженъ, да се списатель може ньимъ безъ велике муке спуштати до најнижи слоєва свога народа и уздизати до највиши, гди ’ће онде попросто и покрупно, овде повысоко и углађено зборити, и своимъ рѣчима єданпутъ нѣжно и силно чувства и страсти дирати, а другій путъ разумъ и умъ озбильно забављяти и научно занимати, — или, укратко, кадъ є онъ уєданпутъ єзыкъ и свега дораслога 9

народа и свестранне нѣгове учености, па дакле — кадъ се *њимъ* може писати као што се говори, и говорити као што се пише!

„Србскій народный и кньижевный єзыкъ!“ Како ’смо и гди ’смо мы съ нашимъ овымъ єзыкомъ?

Као што є наравно, нимало другоячіє ни далѣ, него како и гди намъ є и самъ нашъ *народъ*! Найвећа часть нашега народа, првый онай редъ селяка или просты людій, као што знамо, и онде, гди се досадъ понайболѣ могао развити, у аустрійскомъ царству, іоштъ доста далеко стои одъ равнога нѣму реда буди коєга изображеногъ већъ и срећнога европейскогъ народа; а овуда, у отоманскимъ областима, іоштъ се онъ, гди више гди манѣ, само у првомъ развитку свога живота и станя налази, іоште є дакле, тако рекуѣ’, *пука* простота. Па према томе є и нѣговъ єзыкъ, правиланъ по себи и уобште, али и простъ и ограниченъ, као што є просто чуствованѣ и ограничено умствованѣ ове наше простоте; да, у єднымъ краєвима, онъ іоштъ, као што изъ ове кньиге г. Вука видимо, ясне носи на себи знаке чуствене и умне нѣне спорости или, ако тако ’оћешъ, лѣности, као на пр. у рѣчима: „бијело,“ „дијете,“ „тијело,“ „гњијездо,“ „ријечи,“ „гријех,“ „пријевод,“ „помијешати,“ „наслиједити,“ „прождријети,“ „погријешити,“ „нашијем чистијем народнијем (єзыкомъ),“ „хромијех, слијепијех, нијемијех, узетијех и другијех многијех,“ „пријеђе,“ најприје“ и т. п. За таня чуства, за више мысли, за предмете, кои у овомъ реду пашега народа не’ма, залуду ’ћешъ у нѣговомъ говору тражити потребне рѣчи, као и изразе, коима умна окретность и живость уєданпутъ или у кратко млого може и уме казати. Но што у нѣму тражити, па и наћи можешъ, то є лѣпа и млога граћа за овакове рѣчи и изразе. — Србски варошій мало има, и у онымъ варошима, у коима Србльи живе, ови су понайвише яко съ инороднымъ жительима помѣшани, и готово ни у єдномъ знатномъ мѣсту іоштъ ни’су први и самостални у граћанскомъ ньиномъ животу, нарочито као рукодѣлци и промышлѣници одъ выше вѣштине, или као трговци и спекуланти; па съ тога є говоръ у овомъ другомъ іоште тако неякомъ реду нашега народа, истина нешто мало богатіи и глаћій од єзыка онога
11 првога| реда, али уєданпутъ кадшто и готовый Ґалиматіясъ, због многи у нѣга попримлѣны мадарски, турски и нѣмачки, нарочито технически рѣчій, окромъ што му є, гди манѣ гди више одъ иностранства и сама правилность пострадала. И ово треба разумети толико и за Сербію, колико за аустрійске србске краєве, а никако само за ове, као што є то г. Вукъ єданпутъ за добро нашао написати; єръ чему се годъ може на пр. у Темишвару замѣрити, све се оно, а може быти и горе іоштъ, може наћи и чути и овде у Београду, и ако Срби добро говоре, на пр. у Лозници, то закста не говоре зло ни Србльи на пр. у Руми. — Трећій онай редъ научены и просвѣћены людій и кодъ насъ є, као у други народа, знатніи и важніи одъ овогъ другогъ реда; али колико намъ є и онъ по себи маленъ и слабъ! Што є у нашемъ народу господе: племића’, држављника’ и званичника’, коя иначе у овай редъ спадаю, то или ніє учено и просвећено, или ако се учило, мало се што одъ ньи изобразило у духу наше народности, а већина є облюбила просвѣту туђинства и болѣ зна и говори туђъ єзыкъ него свой, србскій! Само у свештенству и кодъ ученых людій у ужемъ смыслу, т. є. кодъ списателя и

књижевника видно се животъ овога реда српски појављує и развія; а како се онъ и колико тако појављує и развія, то намъ наше почетно, дакле мâло и неяко іоште *књижество* показує. Лѣпа є свакояко зора нашега књижества; али є іоштъ далеко сяйно нѣгово подне! Па колико іоштъ има наука, у коима наши учени люди нису до данасъ као српски списатељи своє силе покушали! Колико дакле мора быти предмета' и идеа', коє іоштъ нису нашимъ єзыкомъ никако назване и изражене!! Утрине є и пустаре іоштъ млого у области наше књижевности, и оно мало, што є ту урађено, іоштъ є ново и сла|бачко, и што є већъ ро- 12
дило, *првый* є текъ родъ донело. Та и шта є ово мало, и то одъ веће части неяки іоштъ посленика у оволикой огромности за ово кратко време и при овакимъ нашимъ тешкимъ народнымъ околностима могло урадити и начинити!! Тако дакле према овоме стои стварь и съ нашимъ єзыкомъ: докле намъ є ово наше почетно књижество дошло, дотле є дотерано и свойство књижевности нашега „народногъ єзыка.“ —

Народъ намъ є, као што видимо, у првомъ своме развитку; у овомъ є, као што є наравно, и „књижевность нашега *„народногъ єзыка:*“ іоште дакле треба око' те свойски радити. Но можешъ ме, али заиста одъ безпослице, запытати: „чіи 'ће поглавито и унапредакъ посао быти, да се нашъ „народный єзыкъ“ као што треба и „књижевнымъ“ начини?“ Одговоръ ти є: *учены людій*, кои се на списательство даю, и кои 'су такође знатна *часть народа*, имаюћи тай благословеный задатакъ, да своимъ умомъ, дакле найвећимъ и найблагороднїимъ Божїимъ даромъ, *за* народъ и у *име* народа ради.

И доиста, што се годъ кодъ други народа, кои већъ изображеный свой књижевный єзыкъ имаю, чинило, и што годъ кодъ други народа, кодъ кои се ньинъ народный єзыкъ за књижеванъ изображава, чини, све то треба, све то мора и кодъ Србаля да се чини и учини. Францускій и нѣмачкій єзыкъ данасъ 'су као што треба и књижевни єзыци. Али ко би данашныій францускій књижевный єзыкъ познао на пр. у књигама онога оштроумногъ *Монтеня*? Или ко незна, колико є сирома и мучанъ нѣмачкій књижевный єзыкъ быо, да не идемъ далѣ, него само мало пре *Фридриха Великогъ* или іоштъ и за нѣгово време? Па ко є ове єзыке овако „дотерао,“ обогатіо, оснажіо и угладіо? Заиста нико| другій, него редъ учены людій: књижевника и списателя! Ови 'су, кодъ 13
Француза, за предмете и идее, за коє у ньиномъ „народномъ єзыку“ ніє было рѣчій, єдне, и то млоге и млоге рѣчи узимали изъ латинскогъ єзыка, па 'су ій найпре кроили и стварали по духу и форми говора народногъ, а друге 'су „правили“ одъ образователне граће, кою 'су у живомъ „народномъ єзыку“ налазили, па 'су после и ове, као и оне прве, „мѣшали“ съ „рѣчима народнымъ,“ све тако докъ ни'су найпосле овай ньинъ „народный єзыкъ“ према потребама писмености обогатили и тимъ га и „књижевнымъ“ начинили. А кодъ Нѣмаца, кои є „народный єзыкъ“ првобытанъ, самоставанъ и врло образованъ, они 'су за књижевность потребне и нуждне, а дотле неимаюће рѣчи „правили“ одъ довольне граће, кою 'су узимали изъ тога ньиногъ „народногъ єзыка,“ па 'су ій съ рѣчима овога такође „мѣшали,“ тако све докъ ни'су истоме „народномъ єзыку“ данашнѣ богатство „књижевности“ стекли. Али тако они, и Французски и Немачки, књижевници и списатели,

умложаваюħи благо свои єзыка' у рѣчима и изразима, у исто време прибавляли 'су како єдномъ тако и другомъ и ову правилностъ, углађеность и сяйность, коіомъ се данасъ дично и поносито одликую. Кодъ Русса, као Славяна, кньижевници, дижуħи свой „народный єзыкъ“ на достоянство писмености и кньижевности, овамо узимаю потребне имъ и нуж'не рѣчи, кои є овай лишенъ, изъ старога „славенскогъ“ єзыка, (као што су такове рѣчи Французи, као народъ романскій, узимали, изъ латинскога), а онамо све остало, за што довольне грађе у овомъ „народномъ єзыку“ могу наħи, одъ ове правилно „праве“ нове рѣчи, даваюħи поредъ тога на тай начинъ постаюħемъ „кньижевномъ єзыку“ и
14 вышу правилность и углађеность по духу| русскога народногъ говора и изображеногъ вкуса и ума. Найпосле кодъ Мађара, не ствара ли редъ ученыхъ людій, а понайвише и понайболѣ оно ньино учено дружтво, коє у Пешти онако похвално постои, „кньижевный“ мадарскій єзыкъ, дотеруюħи га по свойствама народногъ єзыка и разшируюħи га нуждным рѣчима, коє или, као Нѣмци, одъ народнога говора „прави“ или изъ таме заборавности на видило вади.

Тако 'су се исто и наши *србски* кньижевници и списатељи — првый онай нашъ безсмртный кньижевный предводитель *Доситей*, а за ньимъ и сви остали до данасъ, — видивши и осетивши, шта и колико нашемъ „народномъ,“ иначе лѣпомъ и благогласномъ єзыку недостає, свойски, но наравно онымъ силама, коє 'су имъ наравь и прилике дали, старали и трудили, да му то све прибаве, па да га и „кньижевнымъ єзыкомъ“ начине, онако, као што таковый свой имаю и други честити народи и као што га и мы имати *можемо* и *морамо*. Потребне сирѣчь и нуждне рѣчи, кои' и каквы у нашемъ „народномъ єзыку“ ніє было, они или 'су узимали, — исто тако као и гос. Вукъ — изъ *нашега* старогъ (црквено-славенскогъ) єзыка, или 'су сами „*правили,*“ па 'су *оне* или *тако* како 'су се у овомъ нашле или пошто су ій найпре „посрбили,“ а *ове* као „*начинѣне*“ съ „*рѣчима народнымъ мѣшали,*“ и то не само са сасвимъ обичныма него и съ онима, коє є народъ здраво быо позаборављо и коє 'су *они* у нѣму потражили и опетъ у „кньижевный,“ дакле и у „народный“ нашъ єзыкъ увели. Да свакій одъ ньи ніє у овомъ овако важномъ и тешкомъ послу пожелане, а ни г. Вука, среће и вѣштине имао, то се само по себи разумева, а ніє никакво ни чудо, кадъ се помысли, како 'су млоги, особито у прва времена, по
15 нужди нашой, слабо за то приправлѣни были, а| покрай тога іошть и да се сви текъ за *прве* работнике узети мораю. У исто време они 'су радили и око' „кньижевне углађености“ нашега єзыка, наравно све према степену и свойству ньине собствене образованости и према предметима, коє 'су кньижевно могли и умели израђивати у краткомъ овомъ времену и при овакимъ нашимъ незгоднымъ грађанскимъ и држављанскимъ обстоятелствама. Али, іоште єданпутъ, овай се и овакій посао ніє ни кодъ други народа' другоячіє, ніє млого болѣ и уреднієе радіо, нити є „нашъ покоръ“ єдиный, или као што г. Вукъ на єдномъ мѣсту вели, „прије нечувен на овом свијету.“ Млоги 'су у Француза' коєшта и коєкако радили на ньиномъ єзыку; али се само съ ньима и после ньи могао родити и начинити Расинъ, Паскалъ, Фенелонъ, Корнель, Молієръ, па и поредъ свію овы славны єзыкоградителя' іошть се морала и француска ака-

демія склопити и потрудити. Тако 'су исто млоги петљяли, „правили“ и „кварили,“ књижевный єзыкъ Нѣмаца; али 'су се само поредъ ньи и после ньи могли появити Готшедъ, Бодмеръ, Геллертъ, Лессингъ, Халлеръ, Аделунгъ; као што безъ полузналица и маньи духова нису могли ни Ломоносовъ, Державинъ, Карамзинъ, Пушкинъ и др. т. русскій књижевный єзыкъ начинити и довде га, гди се онъ садъ налази, изобразити. Є ли дакле то какво чудо, или, є ли то само нашъ, єдиный „прије нечувен покор на свијету,“ што є досадъ кодъ насъ млого „ковкаквы“ само єзыкословни књижевника было, а мало онаковы, као што є было на прим. Доситей, Раићъ, Мушицкій, Давидовићъ, и што се садъ само — г. Вукъ на юначке ноге довольно оружанъ диже, да намъ каже, како се нашъ єзыкъ „квари,“ како ли „прави?“

Одъ „књижевника'“ произлази „књижество,“ а изъ овогъ „просвѣта“ народа. Народъ може имати свой єзыкъ, али књижества своегъ 16
безъ књижевника не може онъ никако имати. Кажи ми, шта є народъ безъ књижества, па ако 'ће му єзыкъ како чистъ и правиланъ быти? И опетъ морамо слушати, гди се на наше књижевнике виче! зашто? што не пишу као што простъ народъ говори! Они „кваре народны єзыкъ;“ одъ ньи є „тобожня цивилизація и назовипросвѣта“ у нашемъ народу! И то іоште смѣло каже *Србскій књижевникъ*!! Тако имъ треба, тимъ *нашимъ* књижевницима; кадъ нису вредни были, као какви чудотворци, *одеданпутъ* свой народъ *сасвимъ* и *подпуно* цивилизирати и просвѣтити, па то іоштъ „нашијем чистијем народнијем језиком:“ болѣ да су сѣдили съ миромъ, па оставили тай свой народъ, како се затекао, да баремъ говори свой єзыкъ нашки и чисто, єднымъ словомъ, да буде и остане — као Херцеговци! — Я васъ молимъ, господине, да разберете, како су се и други народи „цивилизирали и просвѣтили,“ или баремъ како се цивилизираю и просвѣћую они народи, кои 'су данасъ управо или одъ прилике као што смо мы Србльи! Да, вы бы, као *особитый* родолюбацъ, желили, да 'смо мы больи, паметніи и срећніи. Али промыслите само мало, є ли то могуће? — —

Него оставимо то за другій путъ. Садъ само да видимо у кратко, шта 'су наши „књижевници“ досадъ за *нашъ єзыкъ* урадили, и шта нама, као књижевницима и одсадъ радити треба.

Они 'су найпре увидили, да старый или црквеный „славенскій“ єзыкъ ніє єзыкъ за књижество *народа Србскога*.

То увидивши и признавши почели 'су *писати* књиге за Србље нашимъ живымъ *народнымъ єзыкомъ*; а коловоћа у томъ было имъ є незаборављ|ный србскій Анахарсисъ, Доситей Обрадовићъ, Банаћанинъ 17
изъ Чакова.

Али како овай нашъ „народный єзыкъ“ ніє довольно богатъ и снажанъ было за књижевне потребе, то 'су се они „постарали“ и „трудили,“ да га према почуствованымъ овымъ потребама обогате и оснаже.

А за то 'су, као што 'смо мало выше видили, „нуждне рѣчи“ одъ части „узимали“ изъ старогъ „Славенскогъ“ єзыка, одъ части пакъ сами 'су ій „правили“ и „ковали,“ па 'су оне или „непреиначене“ или „посрблѣне,“ а ове као „новоначинѣне“ съ „рѣчима народнымъ мѣшали“ и тако све скупа „књижевно“ употреблявали. И овако найпосле ради

и г. *Вукъ Ст. Караџићъ*, Ядранинъ изъ Тршића (види предговоръ нѣговъ къ преводу Новога Завѣта).

Они ’су се, особито у прва времена ове наше Србске писмености, свакояко, єданъ болѣ другій горе, мучили; али є ипакъ *њинога* труда плодъ овай нашъ *србскій књижевный єзыкъ*, као што га *данасъ* имамо.

И овай нашъ *данашњій* „књижевный єзыкъ“ ніє другій, него самый *„народный србскій єзыкъ,“* имаюћи поредъ „народности“ и „књижевности“ свойство.

Докле се пакъ съ њимъ до данасъ дошло, то намъ показую књиге больи наши списателя’, т. є. оны, кои ’су, поредъ довольне учености и списательске способности, свагда іоштъ и живу свѣсть имали, да Србима управо србски треба писати, наравно не само просто и правилно него и учевно и лѣпо. Поєте ’су, рекао бы, и кодъ насъ у овомъ най-
18 далѣ дотерали; иначе намъ небы была могла ми|ла наша „младежь“ оваку прекрасну књижицу: „Славянку“ (печат. у Будиму 1847) дати.

Поредъ поєзія’, свакояки забавны, морално поучителны, историјски дѣла, већъ се лѣпо и добро могу нашимъ србскимъ єзыкомъ написати и државни закони и званични предмети, као што намъ то показує државный животъ овде у *Княжеству* србскомъ; а имамо понешто згодно србски написано и о вышимъ учевнымъ предметима и стварма, коє све, као и наше выше училиштне катедре, свѣдочи, да се нашъ єзыкъ већъ прилично добро, а свакояко толико, „колико є више могуће было“ за ово кратко време и подъ досадашњимъ нашимъ околностима, обогаћіо, оснажіо и угладіо. —

Али, као што є выше речено, и нама іоштъ радити, те свойски радити треба око’ нашегъ єзыка; єръ му іоштъ доста млого недостає, што му се *мора* прибавити, да бы онъ као доиста образованый, „правога смысла књижевный єзыкъ“ *довољно* рѣчій и израза’, дакле довольне своє снаге, и *потребне* правилности и углађености имао!

„Али како ’ћемо у томъ понайболѣ и у напредакъ радити?“ Я мыслимъ у кратко овако:

Пре свега да останемо на овомъ путу, коимъ ’смо одма съ почетка пошли; єръ є онъ доиста єдиный могућій правый путъ, као што намъ то већъ и довольна и повольна ова слѣдства, коя су се на нѣму досадъ за нашъ єзыкъ произвела, ясно показую, па іоштъ тимъ више, што и самъ г. Вукъ њимъ ступа. Па ту

а) Да свойски и далѣ испытуємо и учимо нашъ „народный єзыкъ,“ како бы добро познали не само нѣгова свойства него и шта заиста
19 онъ| има, шта ли не’ма, да бы по·томе, како треба, угодили нѣгову пожелану правилностъ и прибавили му, према потребама књижевности, све оно, што му іоштъ недостає. Учи ’ћемо пакъ, као што є наравно, тай нашъ єзыкъ одъ народа и у народу, слушаюћи и вѣжбаюћи како га онъ *говори* свуда, у свима земляма и краєвима, у коима живи; а поредъ тога изъ наши *„народны пѣсама“* и — изъ *књига’*, коє су намъ написали и коє намъ пишу, чисто и лѣпо, наши больи и вѣштіи списатељи, међу коима се, па іоштъ у првомъ реду, и г. Вукъ налази.

б) Да безъ праве и освѣдочене нужде не узимамо и не „задржавамо“ никакву рѣчь изъ „старо-славенскога“ за нашъ „србскій“ єзыкъ; єръ є ближа кошуля одъ одеће. Али оне рѣчи, коє ’ћемо одтудъ по нужди „узети“ и „задржати,“ да гледамо да ій найпре „посрбимо“ ако се икако посрбити могу, и тако само оне између ньи, коє се никако не могу посрбити, зато, што после или нигди ништа небы значиле или бы друго нешто а не оно, што ’смо у ньима тражили, значиле, да оставимо онако, како ’су се тамо у ономъ нашемъ старомъ єзыку затекле. Остале пакъ потребне и нуждне намъ рѣчи, коє не можемо у „народномъ єзыку“ наћи, да и у напредакъ „правимо“ или, као што се пре говорило, да „куємо,“ но све „колико є могуће више“ по крою и виду „народны рѣчій,“ дакле тако, како бы ій свакій правый, слѣдователно и „найпростіи Србинъ, кадъ бы му затребало, казао.“ Па онда како ове „начинѣне,“ тако и оне „славенске“ и одъ „славенски посрблѣне“ да „мѣшамо“ и да „помѣшамо“ съ имаюћимъ рѣчима нашега „народногъ“ єзыка. — (Овако самь я, ако се не варамъ, мысліо свагда, па и изразіо се доста ясно| єдномъ, у ономъ „писму моєму Милану,“ у IV. кнь. 20 *Забава’* за разумъ и срце, Буд. 1836).

Разуме се, да ’ће између овы „начинѣны“ рѣчій млоге быти „називословне,“ или „техничке“ и „терминологійске“ рѣчи, коє ’су намъ „потребне и нуждне“ за млоге ствари и за млоге строго научне предмете, за коє у „народномъ єзыку“ ни рѣчій ни имена’ не’ма, о коима ’смо мы, на жалость, досадъ врло мало писали и коє, као што знамо, ніє могуће нити є кньижевна прилика, описивателно или млогимъ и различнымъ рѣчима казати. Али ако и гди, овде намъ се здраво чувати треба, да не прегонимо. Сваку „техничку“ и „терминологійску“ рѣчь не можемо *ни мы* начинити; него морамо млогу такову изъ *странны* єзыка узети и задржати, особито ако намъ є она већъ готово као и своя позната, или ако она готово у свима кньижевнымъ єзыцима право грађанства има. Овакове су рѣчи на пр. Актъ, Аксіомъ, Академія, Амнистія, Антропологія, Анатомія, Аристократія, Аритметика, Архива, Астрономія, Апотека, Банда, Банка, Балъ, Берза, Баталіонъ, Географія, Геометрія, Геологія, Грамматика, Гимназія, Демократія, Депешъ, Деспоція, Диктаторъ, Диплома, Дипломатъ, Дипломація, Дисциплина, Дієта, Драма, Евангеліє, Електрисмъ, Економія, Енциклопедія, Епизода, Епосъ, Епоха, Зоологія, Зоотомія, ’Идраулика, Индустрія, ’Ипотека, Идеа, Идилла, Исторія, Кабинетъ, Кандидатъ, Канцелларія, Капиталистъ, Карикатура, Касса, Комедія, Комикъ, Коммессаръ, Кометъ, Компанія, Компасъ, Концертъ, Криминалъ, Логика, Логогрифъ, Магнетъ, Математика, Матерія, Маіоратъ, Метафисика, Метаморфосъ, Механикъ, Механика, Министеръ, Министерство, Моделъ, Монархъ, Монархія, Монета, Монополъ, Музика, Нумисматика, Ода, Океанъ, Опера, Патосъ,| Патологія, Пасквила, Па’ръ, 21 Пензія, Планъ, Планета, По’лъ, Политика, Полиція, Поєтъ, Поезія, Пошта, Практика, Проблемъ, Психологія, Публикумъ, Рекрутъ, Република, Реторика, Реформа, Реторъ, Сатира, Сатирикъ, Секта, Сцена, Стихъ, Софисма, Софистъ, Такса, Театоръ, Телеграфъ, Теократія, Тестаментъ, Терапія, Технологія, Тонъ, Титула, Трагедія, Философія, Фисика, Фисіологія, Финанція, Флота, Форма, Характеръ, Характеристика, Хармонія, Хемія, Штабъ, Штатистика, ’Штафета и млоге друге овake

и овыма подобне рѣчи, коима се сва стварь, као собственымъ именомъ уеданпутъ и свагда єднако и подпуно каже. Но ако я и желимъ, да мы овакове рѣчи за нашъ кньижевный єзыкъ задржимо, зато опетъ не велимъ, да не треба никако покушавати, бы ли се и како бы се коя одъ ньи добро српски могла казати; само да не изиђе на пр. Грамматика: єзыковка, єзичница, или 'Исторія: догодовштина, Агрикултура: тежатничтво, и т. п.!

— Кадъ намъ већъ потреба стои, да тражимо помоћи за нашъ кньижеванъ єзыкъ у єзыку старо- (или црквено-) славенскомъ, то налазимъ да є нужно, да іоштъ свакій Србинъ, кои є науміо списатель быти, мора и овай нашъ старый єзыкъ учити и „колико є могуће више“ научити. Нека мысле други како є коме драго; али я, одъ моє стране, мыслимъ и држимъ, да є добро за насъ и по нашемъ єзыку было, што 'смо мы у нашимъ народнымъ школама колико толико нашъ старый Славенскій єзыкъ познали и научили, и да бы не мала штета или, болѣ казавши, несрећа была, ако се іоштъ и у напредакъ небы кодъ насъ, особито у већимъ школама, на пр. у философическимъ или старіимъ гимназіялнымъ классама и у Богословіи, старо-славенски учило. —

22 в) Найпосле, кадъ што пишемо, да добро пазимо и дотеруємо, да намъ слогъ или составъ єзыка буде управо српскій, дакле као што є онъ свойственъ и природанъ нашемъ „народномъ“ говору, слажући га само по правилама кньижевне углађености и уредности, коя могу быти, а и єсу доиста, за свакій кньижевный єзыкъ єднака. *Правилно* дакле и *лѣпо да пишемо*! Ко не уме — а лако, Богъ ме! іоштъ засадъ и ніє — тако писати, нека сѣди болѣ съ миромъ, па нека чита што други напишу. „Єсть“ рећи 'ћешъ ми, „али ко види и признає кодъ насъ, да не уме добро и лѣпо српски писати?“ Тако є, у зао часъ! Зато намъ є сила нужна она кньижевна труба, коя свачію ругобу и срамоту, и свачію заслугу и валяность обявлює и яснымъ гласомъ по свѣту разноси, у томъ єдне одъ недостойны у кньижеству исправляюћи, а друге уђуткаваюћи, достойне пакъ похвалююћи и на болѣ іоштъ подстрекаваюћи, дакле — *критика*!!

3) Г. Вукъ наводи, као што є тамо выше речено, 49 „Славенски,“ 47 одъ Славенски „посрблѣны“ и 84 „начинѣны рѣчій,“ коє є у овомъ своемъ преводу Новога завѣта съ рѣчима „народнымъ“ *помѣшао*. А я самъ само у предговору нѣговомъ, у Евангелію по Матею и у посланици Апостола Павла Римлянима преко тога ньимъ ставлѣнога числа іоштъ и ово таковы исты рѣчій нашао: премудрост, држава, утвар[а], свјетлост, мрзост, смисао, обред, дјело, књижевник, супарник, тајност, мучитељ, завјес, промјена, западни, на'д, прилог, владичанство, савјет, савјетник, начелник, утјеха, провиђење, свештенство, књижевност, читатељ, понизност, погибао, апостолство, вјерност, једнакост, корист, рјечитост, створење, твар, кротост, богомољство, богатство, љубазни, неисказан, до-
23 стојан, услишен, нељубаван,| безводни, смјеран, кротак, знатан, блажен, божанствен, гњев, судни, опште, спасеније, унутрашњи, пророковати, преластити, распространити, разгњевити се, утјешити се, наслиједити, саблажњавати, љубити, уготовити, творити, недостати, отврдоглавити, назначити, доказивати, раздражити, супроћати се, поб[и]једити, промишљавати, просв[и]јетлити, начин мишљења, будући да су, зли будући, бивши убијен,

умрвши, одведавши, казано старима, пророчки, праведнички, ученички, свештенички, благослов, благодат. Колико бы се іоштъ оваки рѣчій, ков се такође у „простомъ народу“ или никако не говоре, или ако се ков одъ ньи и говоре, а оно ій редко и то найвише само они употребляваю, кои кньиге читаю или кои 'су што одъ кньижевника, мирски или духовны, научили, колико бы се, велимъ, іоштъ оваковы рѣчій нашло, кадъ самь ево мало далѣ и то готово на првый погледъ іоштъ и ове спазіо: доброљубив, недостатак, поучење, звање, уништен, надговорљиве ријечи, срдачни савјети, похвала, лукавство, употребљавати, обличје, пристојни, уништити! Ово є, као што видишъ, пуна стотиница преко оны нѣговы сто и осамдесетъ рѣчій, ков є онъ самъ у овомъ предговору подъ онымъ троякимъ числомъ редомъ навео. — Кадъ є тако, то є г. Вукъ, како я мыслимъ, могао да не каже цифрама, колико є онъ одъ овы, колико одъ оны рѣчій, кои' у нашемъ народномъ єзыку не'ма или ков ніє чуо да се у нашемъ народу говоре, употребіо; за нѣга самогъ было бы свакояко мало лѣпше, а за насъ доста, да є само реко: „ја сам се трудио, да мој *пријевод* Новога Завјета буде што је могуће више и нашијем чистијем народнијем језиком,“ и зато самь само оно-
лико Славенски, одъ Славенски посрблѣны и начинѣны рѣчій узео и съ „народнијем ријечима помијешао,“ колико самь за то потре|бе и нужде 24
имао, а нимало и нипошто више. Мы бы му то вѣровали, єръ знамо, да є онъ човекъ, кои и жели и зна, оно што узме писати, чисто и добро *србски* написати, и кои безъ *праве нужде* неће никакву необичну и у народу іоштъ довольно непознату рѣчь съ народнымъ рѣчима помѣшати. Па ако бы после у томъ нѣговомъ преводу и нашли, као што доиста налазимо, таковы рѣчій више одъ сто и осамдесетъ, мы му то нимало небы замѣрили, нити бы казали, да є онъ тимъ нашъ єзыкъ „кваріо;“ него бы ово одъ прилике рекли: Г. Вукъ є *Новый Завѣтъ*, као што 'смо се томе и надали, на правый србскій єзыкъ превео. Има истина у овомъ нѣговомъ преводу и славенски и новоначинѣны рѣчій подоста, као што му и слогъ єзыка ніє безъ вышега полета и безъ неки, у простомъ народу іоштъ необичны израза; али са свимъ тимъ опетъ є овай єзыкъ *правый* србскій, ако и ніє посве или чисто *говорный* єзыкъ. Мы видимо добро, да су му све ове рѣчи, ков ни'су „народне“ него „кньижевне,“ *потребне* и *нуждне* быле; єрбо знамо, да се *ни* „Новый Завѣтъ“ на самый говорный єзыкъ нашега простога народа, дакле безъ помоћи оваковы рѣчій, не може никако превести, и да писменость свагда, па ако 'ће колико лакъ быти нѣнъ предметъ, „народный єзыкъ“ диже на степенъ кньижевнога достоянства, гди онъ показує и мора показивати више снаге, съ прибавкомъ новы или кньижевны рѣчій и више лѣпоте, съ додаткомъ писмене углађености слога, него колико и єдне и друге у устима пука или простога народа има и имати може.

4) Г. Вукъ каже за своє „Славенске“ рѣчи, да су оне такове, „које се у нашему народном језику (!) не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати,“ а за оне Славенске „по-|
срблѣне“ и за „начинѣне“ вели: „највише овијех ријечи казао би овако 25
и најпростији Србин, само кад би му затребале;.а може бити да их и говоре.“ Добро; и то 'ћемо му драговольно вѣровати! Али 'оће ли и онъ одселе тако добаръ быти, да другомъ брату Србльину, кои се

усудіо, те є превео или написао *теже што* него што є „Новый Завѣтъ,“ не замѣри и да одма не каже, да му єзыкъ не валя, него да є покваренъ, зато, што є у нѣговой кньизи нашао не само оне рѣчи, коє є онъ у овомъ своmъ „пријеводу“ употребіо, него іоштъ и више таковы и подобны рѣчій, о коима бы се тако исто лако и слѣдствено могло казати, да се „ласно могу разумети и съ народнымъ рѣчима помѣшати,“ и да бы „найвише ти рѣчій тако и найпростіи Србинъ казао, само кадъ бы му затребале; а може быти да ій и говоре?“ Или ’оће ли онъ признати, да є и таковога брата Србина єзыкъ, ако му се само иначе небы имало млого замѣрити, такође „народный єзыкъ“ и съ тимъ, што ’су у нѣму съ „народнымъ рѣчима“ онолике рѣчи „помѣшане,“ коє се у „народу“ не говоре, но коє є онъ по „кньижевной“ своіой потрѐби и нужди употребити морао?

„Єсть;“ али ако тай братъ ніє све само такову „Славенску“ рѣчь „задржао,“ коя се „ласно разумјети и с народнијем ријечима помијешати може,“ или ако ніе сваку свою рѣчь тако „посрбіо“ и „начиніо,“ „како би је казао и најпростији Србин, кад би је затребао?“ У таковомъ случаю нека г. Вукъ има любавь, озбилно прочитати и видити ове своє рѣчи: ревност, ревнитељ, утјеха, дјевственик, заступник, четверовласник, лицемјерје, прељуба, прељубочинац, искуство, доброљубив, звање, утвара, смисао, обред, дјело, завјес, нâд, владичество, провиђење, твар,
26 судни, преластити, саблажњавати,| супроћати се, крајеуголан, сујетан, неуздржник, сујевјерје, сазидање, четвртник, отпад, неиспитљив, неистражљив, неродљив, слушач, кушач, карач, мртвост, гостољубивост, празноговорљив, отврдоглавити, и т. п., па ако нађе, да се све ове нѣгове рѣчи „ласно могу разумѣти и сасвимъ слично съ народнымъ рѣчима помѣшати,“ а онъ нека онда надъ ньимъ и о нѣговомъ єзыку изрече свою пресуду како му драго строгу.

Колико ’су мени наше, (а и опште) кньижевне потребе познате, мы ’ћемо іоштъ засадъ морати осимъ *свію* оны „Славенски,“ одъ славенски „посрблѣны“ и „начинѣны“ рѣчій, коє є г. Вукъ у овомъ своmъ преводу „съ народнымъ рѣчима помѣшао,“ іоштъ и ове и друге подобне, све по „потреби и нужди“ нашой „задржати“ и „употреблявати“ и то, међу осталима, рѣчи: *надежда* и *заведеніе*, па обе по ономъ праву, по коємъ є г. Вукъ *утѣха* и *спасеніе* задржао и употребіо, єръ као што є рѣчъ „спасеніе“ одъ калуђерâ у народный говоръ, а „утѣха“ одъ кньижевникâ у нашъ кньижеванъ єзыкъ прешла, тако ’су исто народу дали рѣчь „надежду“ свештеници съ Катихисисомъ у „*вѣра, любовь* и *надежда*,“ а „заведеніе“ су кньижевници увели у кньижевность нашу; и тако ’ћемо моћи, баремъ у озбилной прози, и далѣ быти безъ рѣчи: „*на’дъ*“ г. Вука или „*на’де*“ Дубровачке и безъ „*завода*,“ коє ’су обе сасвимъ нове за насъ и доста нескладно „посрблѣне“ рѣчи, єръ „нâдъ“ и „заводъ“ може и друго нешто значити, а не само или управо што у нѣму тражимо: *надежду* и *заведеніе*. Поредъ овы стоя’ће далѣ: *нужда* и *зданіе; число* и *званіе; жертва* и *мнѣніе; чуство* и *понятіе; дѣйство* или *дѣло* (die That, за ово є права народна рѣчь: „чинѣница“), и *извѣстіе*, єръ све
27 ове рѣчи овако є Србинъ млоги већъ| познао и зна, шта му оне кажу, кадъ му се овако изговоре или напишу; зашто бы га садъ одъ ньи одвраћали и изнова учили на: „нуђа,“ или валь’да „ну’дъ,“ и на „зграда;“

на „брой“ и „званѣ,“ „жртва“ и „мнѣнѣ,“ ћутъ, или ћућенство или „ћуће“ или „чу’ће,“ „поняће“ или „поямъ“ или „поємъ,“ „чинъ“ и „извешће“ или „извѣсће?“ кадъ већина овы рѣчій, осимъ што є мучно посрблѣна, іоштъ она и друго нешто означава или означавати може, а не само или управо оно, што треба и што ’оћемо да намъ означи и каже. Небы л’ то было више сиротыню, него богатство у єзыку правити? „Али,“ рећи ’ћешъ ми, „толико *нїє* и *тіє* и не знамъ іоштъ какво *іє* не може трпити нашъ „народный єзыкъ,“ зашто му ніє свойствено!“ — Ту имашъ право; то и моє уши доста вређа; али шта знамо радити, кадъ ніє горчіє! И кадъ може „народный єзыкъ“ трпити: „спасе-*ніє*,“ „благовѣштеніє,“ „ваведеніє,“ „васкрсеніє,“ „сретеніє“ и о. п. нека „књижеванъ“ єзыкъ трпи поредъ „нарјечије,“ „објављеније“ и о. п. іоштъ кою такову рѣчь на *іє*, особито кадъ се „по потреби и нужди“ или и по праву „наваде“ трпити може и мора. На ово нешто наликъ има и у Русскомъ єзыку, комъ є свойствено у овакимъ „суштествителнымъ“ на іе, у ніе, тіе, ліє и т. д.; али му є свойствено и *ѣ* у нѣ, нье, тье, лье и т. д. на пр. тройнѣ, платье, подмылье, подварье, устье, и т. д. После бы’ће іоштъ и овы рѣчи, на пр. способность, строгость, собственость, гордость, дражесть, живость, честность, благость, опасность, ярость, подлость, неустрашимость, повиность, невиность, скромность, успѣшность, равность, разность, изображеность, образованость, сталность, самосталность, превратность, недораслость, признателность, улюдность, угодность, лютость, удобность, гладкость, рапавость, мекость, крутость, облость, округлость, краткость, плиткость, радиность, нея- 28
кость, якость, крепость, одважность, човечность, умность, законость, законитость, уставность, држављность, дружственость, народность, склоность, наклоность, благонаклоность, пристойность, благопристойность, добровольность, благовольность, зловольность, зависимость, независимость, бытность, суштность, одкупность, приступность, основность, садашњость, прошлость, будућность, постепеность, смотреность, несмотреность, точность, неточность, исправность, неисправность, сличность, несличность, измышлѣность, истинитость, развратность, раскошность, разузданость, занимателность, надулость, ’олость, лажљивость, боязљивость, позорљивость, подкупљивость, подмитљивость, расточљивость, похотљивость, свойственость, подозрителность, извѣстность, неизвѣстность, праведность, неправедность, пристрастность, незаконость, важность, ништетность, околность, надлежность, беззазорность, беззаконость, безконачность, безмѣрность, безопасность, безплотность, безгрѣшность, безполезность, безбѣдность, безосновность, безмысленость, безпорочность, безчисленость, безчувственость, богоподобность; тужитель, слушатель, управитель, попечитель, осмотритель, надзиратель, предсѣдатель, засѣдатель, равнитель, искуситель, дѣловодитель, пероводитель, скупитель, обитатель, житель, старатель, ласкатель, развратитель, проситель, молитель, увредитель, спаситель, створитель, мѣритель, показатель, доноситель, извѣститель, рачуноводитель, испытатель, изслѣдитель, извршитель, губитель, нарушитель; правительство, управительство, попечительство, надзирательство, предсѣдательство, засѣдательство, старательство, началство, началничество, човечество, отечество, божество, суштество, єдинство, спокойство, неспокойство, малолѣтство, пуполѣтство, єдноженство, млогожен|ство, безбож- 29

ство, безвѣрство, невѣрство, устройство, свойство, родство, благоустройство, самоубійство, ласкательство, обстоятелство, слѣдство, средство, величество, высочество, обштество, руководство, производство, вѣроломство, одсуство, присуство, благородство, доказателство, свемогућство, ратарство, рударство, постройство, воинство; вѣсть, чинъ, појавъ, доказъ, објавъ, кругъ, позывъ, призывъ, падежъ, разказъ, наводъ, уводъ, изводъ, описъ, разписъ, попис̀ъ, преписка, примѣтка, честь, почесть, огласъ, вкусъ, слухъ, духъ, воздухъ (повѣтарце ?), успѣхъ, основъ, савезъ, обзоръ, задатакъ, одскокъ, наскокъ, одбој, изливъ, уливъ, одборъ, изразъ, цѣль, молба, просба, тражба, жалба, утокъ, натискъ, потискъ, подлогъ, излогъ, предлогъ, завитакъ, поправка, условѣ, поводъ, спѣвъ, пловитва, послѣдица, разногласица, извозъ, увозъ, уносъ, износъ, ви'дъ, узрастъ, нагонъ, побѣда, бы'ће, преступакъ, отачбина, бракъ, указъ, пропис̀ъ, заклучакъ, казань, клевета, метежъ, превратъ, набавка, прибавка, ставакъ, слогъ, саставъ, уставъ, непогода, область, обмана, образацъ, обсада, посада, опытъ, испытъ, посмотра, особа, превага, просвѣта, одродъ, охота, пагуба, палба, споменикъ, преговоръ, преломъ, предметъ, дометакъ, одломакъ, лисало, полъ, оставка, растежь, бы'лѣ, блескъ, часть, участь, површина, зреникъ, порокъ; чиновникъ, званичникъ, началникъ, представникъ, вѣстникъ, огласникъ, посредственикъ, одборникъ, увозникъ, извозникъ, метежникъ, областникъ, посадникъ, обсадникъ, одважникъ, одродникъ, участникъ, умникъ, приємникъ, пуномоћникъ, пуновластникъ, бездѣлникъ, властникъ, државникъ, умивалникъ, населѣникъ, источникъ; изображенъ, образованъ, сталанъ, самосталанъ, способанъ, строгъ, точанъ, исправанъ, честанъ, опасанъ, раздраженъ, собственъ, свойственъ, подалъ безопасанъ, безко|начанъ, безгрѣшанъ, безчисленъ, безчуственъ, безуманъ, безсмисленъ, безпорочанъ, повинъ, невинъ, порочанъ, љубаванъ, љубезанъ, савѣстанъ, безсавѣстанъ, окруженъ, спокоянъ, приступанъ, изванредан̀ъ, чрезвичајный, подобанъ, успѣшанъ, слѣдственъ, устроєнъ, благоустроєнъ, скроман̀ъ, благоволянъ, наклонѣнъ, благонаклонѣнъ, богоподобанъ, извѣстанъ, неизвѣстанъ, важанъ, маловажанъ, ништетанъ, признателанъ, благодаранъ, удобанъ, уманъ, безуманъ, несмотренъ, развратанъ, раскошанъ, буранъ, казнѣнъ, побуђенъ, узбуђенъ, службенъ, званичанъ, дужностанъ, подозрителанъ, почастанъ, правительственъ, божественъ, отечественъ, употребителанъ, занимателанъ, премѣнљивъ, позорљивъ, трудољубивъ, човеколюбивъ, славољубивъ, честољубивъ, боголюбивъ, страстољубивъ, пристрастанъ; неустрашимъ, зависимъ, независимъ, невредимъ, неоспорымъ, непоколебимъ, (ово све као: видимъ, у пословици: „*видима* є бѣда у старца жена млада“) условно, безусловно, бурно, преносно, односително, исправно, точно, срдачно, постепено, законно, одсудно; побудити, узбудити, извѣстити, казнити, изслѣдити, истражити, испытати, занимати, одобрити, устроити, установити, опуномоћити, облагородити, обожавати, представити, предложити, поколебати, нарушити, воспитати, производити, присуствовати, одсуствовати, изјавити, изјаснити, злословити, предупредити, опредѣлити, сачинити, изобразити, просвѣтити, надлежати, уважити, рѣшити, заклучити, дѣлати, разсудити, разсмотрити, настављати, умствовати, чествовати, жертвовати, надзиравати, обнародовати, дѣйствовати, руководити, запоставити; побуђенѣ, узбуђенѣ, одобренѣ, представљенѣ, предложенѣ, изслѣђенѣ, изјављенѣ, изјашњенѣ (или

изясненіе) колебанѣ, воспитаванѣ (и воспитаніе), опредѣлѣнѣ (и опредѣлѣніе), са|чињаванѣ (и сачинѣніе), изображенѣ, уображенѣ, уваженѣ, рѣ- 31
шаванѣ (и рѣшеніе), заключенѣ, дѣланѣ, одношенѣ, споразумлѣнѣ, повѣренѣ, обштаванѣ, наставлянѣ (и наставлѣніе), умствованѣ, исправлянѣ, чествованѣ, жертвованѣ, обнародованѣ (и обнародованіе), дѣйствованѣ, руковођенѣ, устрояванѣ (и устроєніе), разсматранѣ и разсмотренѣ, установлѣнѣ, надзираванѣ (и надзираніе) и т. д. За све ове рѣчи, мыслимъ, тако се исто, као и о онима г. Вука, може рећи:

а) да су намъ оне за нашъ „кньижевныи єзыкъ“ „потребне и нуждне;“

б) да ій ни'смо могли чути, да се у (простомъ) народу говоре;

в) да се „ласно могу разумѣти и съ народнымъ рѣчима помѣшати,“ и

г) да бы млоге одъ ньи овако и найпростіи Србинъ казао само кадъ бы му затребале.

И тако кадъ оне славенске, посрблѣне и начинѣне рѣчи, коє є г. Вукъ овомъ приликомъ употребіо, ни'су качество народности нашегъ єзыка у нѣговомъ преводу „Новога Завѣта“ побиле и покварише; то не'ће, надамъ се, нико моћи казати, да єзыкъ у другоій каквоій кньизи, у коіоій се не само те г. Вука, него млоге и одъ овы, мномъ овде наведены а и други таковы рѣчій налазе, ніе такође нашъ „народныи србскіи єзыкъ,“ предпоставлямъ наравно, да се у нѣму противъ свойства народнога говора и правилâ писмености ніе погрѣшавало.

Али што годъ люди раде, то све съ временомъ сазрева; по времену дакле има'ће вѣштіи и опытніи людій, кои 'ће болѣ умети и моћи „бира|ти“ и „правити“ потребне и нуждне за нашъ „кньижевныи єзыкъ“ и кои 'ће одъ свію овы рѣчій, коє 'смо мы узели и начинили, или коє 32
'ћемо ішштъ узимати и правити, само оне згодне и добре „задржати,“ а остале изметнути и заборавности предати. Па ни ово неће само *нашъ*, „прије у свијету нечувен покор“ быти!

5) Г. Вукъ сасвимъ слободно каже: „има (у овомъ нѣговомъ преводу) ријечи 84, којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их *ја* начинио.“ Међу тимъ рѣчима и ове се налазе: вртар, трубач, избраник, четверовласник, осветник, преступница, виноградар, вратар, прељубочинац, прељубочинство, незнабоштво, отпад, распусна (књига), смјерност, избављење, извршење, обновљење, окамењење, оправдање, осуђење, очишћење, познање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, послушање, непослушање, потврђење, похођење, приготовљење, признање, примирење, утврђење, грабљив, [по]учљив. И за ове рѣчи каже г. Вукъ, да ій є *онъ* начиніо!! Кадъ ово странни люди, на пр. Нѣмци или Русси, кои насъ и наше кньижество до зла бога мало и чудно познаю, разберу, мора'ће узвикнути: „Ядни ти Срби; а да шта 'су они у своемъ кньижевномъ єзыку досадъ имали, кадъ нису у нѣму имали ни овы рѣчій, док' имъ ево не дође г. Вукъ, да имъ ій „начини“ и са своимъ преводомъ Новога Завѣта у год. 1847. даде! Еле, право наше новине и наши учевни лѣтописи кажу, „кои наравно не лажу,“ да є у Србâ єдиныи списатель г. Вукъ; што имъ онъ да, оно имаду, и што одъ нѣга добію, оно є само србски и валяно!“ Него мы се усуђуємо казати: „Свакомъ своє!“ Г. Вукъ є

свагда правилно и чисто *српски* писао; онъ намъ є сачиніо *нову* орто-
33 графію, и написао намъ є и из|дао доста врло *полезны* и *важны* књига, Богъ му за све то животъ и здравлѣ, а народъ заслужену хвалу и славу дао! Али поредъ тога овомъ приликомъ „начиніо“ намъ є онъ доиста и неколико рѣчій, на пр. љубазни, љубазница (за досадашнѣ „любезни и любезница,“ ово мы одъ *любови* као *народно* „љубовникъ“), гостољубивост (за досадашнѣ „гостолюбѣ,“ као „*сребролюбѣ*,“ єръ мы мыслимо да є „гостолюбивость“ друго, а друго „гостолюбѣ“), измишљач, карач, мјењач (за досадашнѣ „мѣнитель“), слушач (за досадашнѣ „слушатель“ и „слушаоцъ“), кушач (за досадашнѣ „кушатель“ и „искуситель“), четвртник (за оно што не знамо шта є), дјевојаштво (за досадашнѣ „дѣвство;“ у насъ одъ „дѣва,“ у нѣга одъ „дјевојка“), зборница, људокрадица, посинаштво, мртвост (мыслимъ за „мртвило;“ како бы се „мртвость“ латински или нѣмачки рекло?), непоколебљив (за досадашнѣ „непоколебимъ“), неродљив (?), празноговорљив (!), осјетљив (за „чуствителанъ“), распадљив. Я се садъ тврдо надамъ, да ће г. Вукъ у свой рѣчникъ, кои мысли по другій путъ издати, ставити и ове нѣгове, а и наше књижевне рѣчи, о коима суди и судити може „да се ласно могу разумети“ и да добро узъ „народне рѣчи“ пристаю. Па просто му было, нека и у овомъ тражи заслуге и славе; али заслугу за све оне остале вышенаведене рѣчи нека онъ, као што є право и здраво, остави онима, кои ’су ій пре и безъ нѣга заиста начинили и у књижеванъ нашъ єзыкъ увели, те ’смо ій мы сви други досадъ употреблявали, готово све тако као што ій є и г. Вукъ у овомъ своемъ преводу заєдно съ онымъ многимъ рѣчима употребіо, коє ни’су ни нѣговъ творъ ни „народне,“ него управо „књижевне“ рѣчи, и о коима онъ, као што ’смо выше разу-
34 мели, ни спо|мена у своемъ предговору ніє учиніо! „Што є право и самомъ є Богу мило.“

6) Єзыкъ превода Новога Завѣта г. Вука єсть доиста *српски* єзыкъ; но нарѣчія є, тако самымъ г. Вукомъ названога, „Ерцеговачкогъ.“ Нѣму се мили *овымъ* нарѣчіємъ писати, зато, што се „тако говори онѣе, ђе се онъ родіо.“ Противъ тога не’ма се шта, особито засадъ, рећи; а мило є и мени свако нарѣчіє српскога єзыка, па дакле мила и свака књига, была она написана овымъ или онымъ нарѣчіемъ, само ако є овако правилно, по свойству „народнога єзыка,“ написана, као што є г. Вукъ овай свой преводъ Новога Завѣта написао. Али поредъ свега тога я, одъ моє стране, мыслимъ и држимъ, да є ово друго наше нарѣчіє, коє є такође г. Вукъ „Сремскимъ“ назвао, лѣпше, благогласніє одъ тога Ерцеговачкогъ и да ће се *оно* а не *ово* за єзыкъ књижевности наше отети, и то одъ прилике изъ овы узрока:

а) „Сремско,“ или болѣ рећи *вишине* народа српскогъ, нарѣчіє говори већа часть нашега народа, а имено она, коя живи у српскомъ Княжеству, осимъ подрински краєва изнадъ Лознице и поредъ овы лежећегъ не пространогъ предѣла све къ Босанско-Ерцеговачкой граници: после у Срему, кои є средоточный край српски земаля; затимъ у Банату и у Бачкой, и найпосле далѣ у Мађарской, у Славоніи, а и у Хрватской и овде и онде готово свуда, гди се нашинци, кои се Србльима називаю, налазе. Найправилніє и найчистіє пакъ говори се овымъ нарѣчіемъ у Србіи у посавскимъ и подунавскимъ краєвима одъ Дрине до

Мораве, и у цѣлой средини нѣной, кою ’су пре Шумадіомъ звали, па іоштъ и далѣ до у Крушевачке и Чачанске краєве; а на оной страни у цѣломъ лѣпомъ Срему, у гра|ници Банатской, у слободнымъ Диштрик- 35
тима и у Бачкой, наравно свуда туда осимъ у варошима, и то само у онымъ, обично већимъ, гди ’су Србльи съ инородцима толико помѣшани, да ій ови числомъ надилазе. Да є управо у овымъ земляма и областима найгушће нашъ народъ населѣнъ, и по томе да нѣга ту найвише има, то, мыслимъ, никоме не треба доказивати. А „вишина,“ кажу, „рѣшава,“ па іоштъ тимъ више, кадъ є и претежнія умность на нѣной страни!

б) Осимъ тога што є ово нарѣчіє већой части правога Србскогъ народа обичніє и миліє, іоште є оно на свакій начинъ и благогласніє одъ нарѣчія (Вуковски-) Ерцеговачкогъ. Ово веће благогласѣ я найвише налазимъ у томъ, што се у нѣму писмо *ѣ* онде, гди се одъ славенскогъ у србскій гласъ претвара, као простый самогласникъ *е* (или кадшто као *и*), дакле и свакій слогъ съ овымъ писменомъ просто и єдноставно, безъ затезаня и безъ различитогъ извіяня, изговара; што се покрай тога и сугласници у нѣму само по вештественымъ правилама или по свойству свега србскогъ єзыка, а не и по нарѣчной различности мѣняю и претвараю, и што се у нѣму рапаво *х* изоставля или другимъ, найвише мекшимъ и за србско уво пріятніє звечућимъ сугласницима и самогласницима замѣнява. Тако се по овомъ „Сремскомъ“ нарѣчію говори: бео, бело, речь, време, петао, брегъ, цена, песакъ, млеко, девойка, дете, светъ, бесанъ, тело, река, слепъ, лень, векъ, после, заповесть, човекъ, видити, делити, летити, постидити, подсмевати, заповедати, сикира, гньиздо, преводъ, превара, овде, овымъ, светымъ, нашимъ, чистымъ, последакъ, наследникъ, дедъ, ’тети, истерати, сувъ, глувъ, ромъ, грей, смей, лебъ, одма, увода, изданути, дувати, одо, доћо, чу, гледа и т. д.
а по „Ерцеговачкомъ“ ове се рѣчи и тичући се слогови у ньима изго- 36
вараю: био, бијело и бјелило, ријеч и рјечит, вријеме и временит, пијетао и пјевати, брijег и брјеговит, цијена и проц[и]јенити, пијесак и пјесковит, млијеко и мљечар, ђевојка и дјевојка, дијете и ђеца, свијет и свјетски, бијесан и бјеснити, тијело и тјелесан, ријека и рјечни, слијеп и ошљепити, лијен и љенив, вијек и вјечит, послије и пошљедње, заповијест и запов[и]једати, човјек и чојек и чо’к, вићети и видјети, дијелити, лећети и летјети, постићети и постидјети, — подсмијевати, гнијездо и угњездити се, пријевод и превођен, пријевара и преварен, овђе и овдје, овијем, светијем, нашијем, чистијем, пошљедак, нашљедник, ђед и дјед, ћети и хтјети и шћети, ишћерати и истјерати, сух, глух, гријех и грјешан, смијех и см[и]јешан, хљеб и љеб, одмах, ухода, издахнути, духати, одох и одог, доћох и доћог, чух и чуг, гледах и гледаг и т. д. За коє нарѣчіє морало бы се више правила учити? Коє є нарѣчіє уву пріятніє, наравно пытамъ: за уво „нѣжніє“ и за оно, коє ніє пристрастно заузето за све, што се чує тамо „ће се оно родило?“ — —

Іоштъ мало примѣра ради:

У то време, кадъ бяше врло млого народа и не имаћау шта єсти, дозва Исусъ ученике своє и рече имъ: Жао ми є народа, єръ већъ

У то вријеме, кад бијаше врло много народа и не имадијаху шта јести, дозва Исус ученике своје и рече им: Жао ми је народа, јер

три дана стоѥ кодъ мене и не'маю ништа ѥсти. И ако ій одпустимъ гладне кућама ньіовымъ, ослабиће
37 на путу; ѥръ су млоги одъ| ньи дошли изъ далека. И одговорише му ученици нѣгови: Одкуда 'ћемо узети леба овде у пустыньи да ій нараннимо? И запыта ій: колико имате лебова? А они казаше: седамъ. И заповеди народу да посседаю по земльи: и узевши оны седамъ лебова и хвалу давши, преломи и даде ученицима своимъ да раздаду и т. д. Ев. Мар. гл. VIII.

Или: я одо сувымъ путемъ и дођо у шуму. Ту нађемъ човека, кои одъ зиме дуваше у руке; я му назовемъ: добаръ данъ, а онъ мени ни речи, већъ се диже као бесанъ, и истера ме изъ шуме. Я се другимъ путемъ вратимъ на брегъ, гди се нађемъ съ моимъ добримъ, любезнымъ и вернымъ пріятельима, кои се текъ удалили бя'у одъ неки ромы, слепи, немы, узеты и други людій и т. д.

већ три дана стоје код мене и немају ништа јести. И ако их отпустим гладне кућама њиховијем, ослабиће на путу; јер су мно|ги од њих дошли из далека. И одговорише му ученици његови: откуда ћемо узети хљеба овдје у пустињи да их нахранимо? И запита их: колико имате хљебова? А они казаше: седам. И заповједи народу да посједају по земљи; и узевши онијех седам хљебова и хвалу давши, преломи, и даде ученицима својијем да раздаду и т. д. Ibid.

Ја одох сувијем путем и дођох у шуму. Ту нађем човјека, који од зиме духаше у руке; ја му назовем: добар дан, а он мени ни ријечи, већ се диже као б[и]јесан, и ишћера ме из шуме. Ја се другијем путем вратим на брijег, ђе се нађем с мојијем добрijем, љубазнијем и вјернијем пријатељима, који се тек удалили бијаху од њекијех хромијех, слијепијех, нијемијех, узетијех и другијех људи.

Особито ѥ ово прекомѣрно *ијенђ* готово ачењ и свѣдочба, да уму, кои се овако ѥзыкомъ изражава, ніѥ млого за скупымъ временомъ стало,
38 а осимъ тога се оно заиста врло неслично односи къ| онымъ тврђимъ нашимъ рѣчима, као што 'су: крстъ, прстъ, тврдъ, връ, рђа, брзъ, мрзити, пржити, трзати, дрктати и т. д. Да ѥ овымъ „Ерцеговачкимъ“ нарѣчіѥмъ мало мекоте одъ оны вокала, кои 'су тамо, гди ни'су нуждни, онолико нагомилани, и у ове и оваке рѣчи дошло, па онда нека бы и было, да му се више него овомъ „Сремско-србійскомъ“ кланямъ!

в) Ово „Сремско“ нарѣчіѥ было ѥ базисъ писменога ѥзыка и у стара наша времена, као што се свакій о томе могао увѣрити, коме су познате писмене наше древности, на пр. законикъ цара Душана, царске дипломе, хронике и т. п. У новой пакъ нашой књижевности и писмености, одкако ѥ Доситей *Србскомъ* начиніо, управо ово „Сремско“ нарѣчіѥ нашега „народнога ѥзыка“ влада. Слободнія и изображенія часть народа, коя за књижество мари и подпомаже га, и редъ учены людій, кои књиге пишу, ако неколицину изъ нѣга изузмешъ, савъ овымъ нарѣчіемъ говори; оно се дакле више и негуѥ и неговати мора. Књижество ѥ наше, да тако кажемъ, већъ лѣпо и ногомъ пошло, и збори намъ свакій данъ овымъ нарѣчіемъ; нѣгови 'су намъ дакле звуци већъ мили и обични постали, и зато се я надамъ, да ће се оно за књижевный нашъ ѥзыкъ и одржати засадъ и за унапредакъ.

— Али ћешъ ме, знамъ, овде запытати: „Кадъ є тако, а да зашто ты и толика твоя дружина пишете садъ *ѣ* онде, гди є по томъ „Сремскомъ“ нарѣчію *е*, гди се дакле ово а не оно изговара, и изговорити мора?“

Одговоръ: Я самь пре свагда писао *е*, гди му є годъ мѣсто у овомъ нарѣчію; то ти є, мыслимъ, добро познато. А одъ неколико година пишемъ мѣсто *е* оно *ѣ* зато: 1) што мыслимъ, да моя дружина, 39
за коіомъ самь се и я повео, има съ више погледа доста право, што, подражаваюћи на пр. Руссима и Французима, жели, како другимъ тако и овымъ писменомъ *ѣ* показати и задржати старо-славенску коренитость и писмености видъ у рѣчима нашега србскога єзыка, и 2) што се за писмо *ѣ* може казати: „читай га, брате, како си одъ своє майке научіо говорити; єданъ као *е*, другій као *и*, трећій као *ѣ*, а четвртый и као *іе* или *ије*, єръ є свакій тай гласъ у нѣму!“ — Но ако я и пишемъ садъ ово *ѣ*, зато опетъ увѣравамъ те: а) да га я никако другоячіе не читамъ, него као *е*, свуда гди є годъ овоме мѣсто по „Сремскомъ“ нарѣчію, коє я говоримъ; б) да я желимъ, да га тако као *е* чита свакій, кои годъ овымъ нарѣчіемъ говори, па ако ништа друго, а оно баръ то, што я напишемъ, и в) да се я трудимъ, да га у онымъ, по себи славенскимъ рѣчима не напишемъ, коє су сасвимъ србскій видъ и изговоръ, по свойству нашега живога, „народнога“ єзыка добиле, и коє се обично не само у „Сремскомъ.“ него и далѣ, у другимъ нарѣчіяма, съ гласомъ *е* (или *и*) изговараю, и зато ћешъ кодъ мене наћи: бѣло, али не и бѣо, него бео, зато цео, немъ, некій, неколико, нешто, пролеће, нега, осећати,назрети, сеяти и сіяти, греяти и гріяти, умети, гре'ота, среда, време, човекъ, лекъ, овде, онде, треба, гди, гдигодъ, подсмей, и т. д. У осталомъ ако бы ты, као ригорозистъ, навалio, да ми ово оборишъ, я бы ти іоштъ и ово казао: „видишъ, брате, гди савъ свѣтъ наже за писменомъ *ѣ*; па ево и мене за ньимъ, єдно за любавь „писменогъ равнообразія“ и „кньижевне слоге,“ коіой є већъ време да и кодъ насъ облада; а друго што є мой обичай, не одупирати се противъ „обштега мнѣнія,“ а іоштъ много манѣ презирати га.“ —

7) Г. Вукъ є наравно остао вѣранъ и своіой ортографіи при овомъ 40
преводу „Новога Завѣта. „Воля ваша!“ Ова нѣгова ортографія є, као што г. П. Шафарикъ вели, по „фонетичкомъ начелу“ добра, и, мыслимъ, да бы є тежко другій ко болѣ по томъ „начелу“ изумео; али є *мени* добра и ова наша обична, или као што кажемо „славенска“ ортографія, коя „стои на историйскомъ начелу,“ и надамъ се да 'ћемо є моћи іоштъ и за болю држати, само ако се єдномъ на то сложили будемо, да више не шарамо и не мудруємо нѣ ради, него да сви пристанемо на єданъ понайвише уобичаєный, па ако 'оћешъ „старинскій“ начинъ, не обзирући се више млого на то, како 'ћемо се предъ „фонетическимъ“ судомъ правдати. Дай єданпутъ да утврдимо теорійски правила' колико се може а практички' колико треба єднакости ради и нуждногa правца за свакога, па намъ ортографія, ова наша стара, не'ће нимало сметати у писмености, у коіой треба да намъ є свагда и свакояко найглавнія ствaрь єзыкъ и наука, дакле не люска него єзгра! — Знамъ шта 'ће на ово Фонетици, као Реформатори, мыслити и рећи; али ништа зато: они чине

свою дужность, а я чинимъ мою, сматраюћи ствaрь съ точке могућности и свѣтске практичности.

Тешко є нама заиста, оставити садъ ову нашу „славенску,“ са своимъ „’историйскимъ начеломъ“ тако дубоко кодъ насъ укоренѣну ортографію, па узети ту „нову“ г. Вука. Шта бы у овомъ случаю было съ досадашньимъ нашимъ кньижествомъ? Рећи ’ћешъ: „Чудо ми великога кньижества!“ Колико є да є; свакояко има у нѣму подоста и таковы кньига, съ коима се не мало поносити можемо. Греота бы и штета было, кадъ бы учинили, да намъ оваково душевно благо напречацъ про-
41 падне. Ово | културе, што у нашемъ народу има, плодъ є и производъ овогъ нашегъ кньижества; бы ли дакле лѣпо было, кадъ бы га ладнокрвно презрели и одъ нѣга се часпре отуђили? Овай подмладакъ нашега народа гди ’ће тражити и наћи потребне му душевне рâне, ако ово наше кньижество ad acta бацимо, а не могнемо му, као што се и не може, друго, нѣму равно у єданпутъ или благовремено начинити? Најпосле наравна є ствaрь, да се далѣ наше кньижество текъ изъ овога, коє већъ постои, развіяти може и мора, єръ у овоме є сѣме и коренѣ нѣгово. Све ово зрело разсудивши, не може ми се на ино, него озбильно казати: „Г. Вукъ заслужує сваку похвалу, што є онъ, као Србинъ, овако по себи згодну и лаку србску ортографію сачиніо; али будући да намъ є она мало доцканъ дошла, и мы съ ньомъ небы толико добыли, колико бы изгубили, кадъ бы ову нашу уобичаєну ортографію оставили, па бы ню пріимили, и тимъ учинили, да намъ се ово досадашнѣ наше кньижество заборави; зато ’ћемо мы — баремъ мы, кои садъ овако мыслимо — остати при нашой „славенской“ ортографіи, коя є на „’историйскомъ начелу“ основана.“

Я самъ све ово и онда у памети имао, кадъ самъ пре толико година, 1846-те, реко, да ’ћемо мы преко свега тога, што увиђамо, да є ортографія г. Вука млого боля и удеснія одъ ове наше „славенске“ писменице, опетъ ову задржати, и съ ньомъ коє у чему помало рамати, онако одъ прилике као што и други народи са своимъ ортографіяма натежу. Па при томъ и садъ стоимъ и остаємъ, и то тимъ више: а) што самъ изъ нашега (Пешт. Матице Србске) Лѣтописа части IV. ов. год. разабрао, како намъ славный г. Пав. Іос. Шафарикъ благоразумно
42 штеди ову нашу стару ортографію, коє є духъ живота „историйско начело,“ зборећи далѣ тако, да лако изъ нѣговы умѣстно посредствующи рѣчій разумети можемо, како ніє іоштъ сасвимъ извѣстно и пресуђено, да є „нова,“ г. Вука, ортографія већъ тако „изведена,“ да ће намъ она „користнія моћи быти,“ ако є узмемо, одъ исте те наше историйске ортографіє (види судъ гос. III. о рукопису србске Грамматике, стр. 98. лѣт.); б) што мыслимъ, да намъ є у дужности, ону ортографію задржати, коя се, управо као ова наша стара, млого не разликує одъ ортографіє, коя влада у нашимъ Црквено-славенскимъ светымъ кньигама; єръ само ако таковомъ ортографіомъ будемо србски писали, моћи ’ћемо лако, не мучећи се више наукомъ, и ове кньиге читати, и в) што налазимъ, да и самъ грађанскій и државный нашъ животъ, млого и тамо у Цесаріи, али іоштъ више овде у Княжеству Србскомъ, ште, да задржимо нашу стару ортографію; єръ сва наша акта, коя овамо спадаю,

и сви наши толики досадашньи закони овомъ су ортографіомъ написани и свакій се данъ ньомъ пишу.

8) Типографійскій посао овогъ превода Новога Завѣта прекрасанъ є. Форматъ, папиръ, писмо, исправность слога, везъ кньиге све є то. као што се у насъ само зажелити може. Па и цѣна є оволикой и овако дивно урађеной и довршеной кньиги заиста мала: 2 фр. у сребру. Честь и слава за све то нашемъ г. Вуку!

Дръ. Іованъ Стеинћъ.

---

*[Види бр. XLIII у овој књизи. — У Стејићеву чланку исправљене су штампарске погрешке (гдешто је исправка стављена у угласту заграду), а цитати из Вукова превода „*Новога Завета*“ (из предговора и из текста) штампани су према Вукову оригиналу. — Ре́чи, које се набрајају у т. 3. (овде стр. 582.), истина није било у речнику од г. 1818., али их је готово све Вук унео у II. издање свога „*Српског Рјечника*“ (г. 1852.).]*

И С П Р А В К Е.

Треба исправити:

НА СТРАНИ	8.	У ВРСТИ	2.:	Пераштана
» »	9.	»	15.:	ријечих
» »	13.	»	24.:	XXXI
» »	68.	»	25.:	125б
» »	71.	»	2.:	правилима
» »	71.	»	21.:	проповиједање
» »	193.	»	10.:	Власи
» »	259.	»	17.:	58а
» »	271.	»	4.:	њихова
» »	271.	»	5.:	скопчано
» »	382.	»	31.:	сьпоспѣшеніе[мь]
» »	382.	»	36.:	Бѣлскаа
» »	385.	»	29.:	двјема
» »	401.	др. ст.,	1.:	ихь істини
» »	403.	др. ст.,	28.:	положїше ме [ва] мрзостъ.
» »	408.	у врсти	37.:	благословити
» »	424.	»	35.:	кои
» »	437.	»	11.:	Муратаги

На крају чланка (145,30) »О чистоти и правилности єзика Србскога« *треба додати*: **В. Лазићъ.**

Иза стране 225. *треба да је стр.* 226.

C3

CS

Ѻ ѱеистоѵвьбл҃га
рѣ҃ѵбѫдетъ. вьбсламьїтѣ
ѯрѣ҃тнѧтаѵїѧвь. волѥѧвьстѧѵи
тьвьбсхо҃ѵїтьсѧісѧѧвъра.
ѻ҃ѧенѧжѥ҃ѧ. имаквінприлоу
унтсаѥ́моупрїінтнвьѯрни
стнанне́. нпомѣнѧвсанѡ
братнтсавьвъраѯрѣ҃тнѧнь.
сіѕѧѧ. дататжеѥ́пнтоманнїѧ
лщегоубнаа. ѡнеймтрейдѣ҃о
вїѧгоѡщѧ҃. нбратжнеѥ́нсестрнѫ

Вѣ҃рѹю вдїного
бб҃а ѻ҃ца. вседржа
нтелѧ. творца
небѹ. иземли. ві

Ѯ Нелѧ, и ѵнѧненна наша молѧ-
моте Господѳнне Поже тн по-
глеѳан, и сѹсрети мнлостнѹ тво-
ном, ѳа спака наша молитва, и
спако ѳнело наше смилостнѹ тво-
ном поѵне, и спаршисе, по Исѹкар-
стѹ Господѳнѹ нашемѹ. ѧмен.

Сіна єдина благородна
исполнителна има добра
щерй ѵрагне сѣло ихфе ни
ого ѵгаше добродителй свое
й ізреснє ефе много злого
денній патрестои сѹй пасмрт
йсфе мѣра своєго ѿтницѹ
ѧло нєймѣѵщй тѣм пакатиѳ
рань дщерй свое

КАПОНЬ КАСВЕТ ѵю

недель пасхи творитсѧ
Христос пасхе ѿмертвшихъ
смертию смрть. поправъ
нсѣмъ датровскъ дховотъ
Апостлъ ѫ

Рцѣ ѹ своѥмь оученикѡ ѥгда
гонетвы выградѣ семь ; бѣгаи
тевьдроугый · Ѵ мнѣ́бѡ глюва́
мь · нѣ́ма́тескѡ́нуа́тнѣградыїйлѣ
вѣжь , дондеже прїйдеть сн҃ь чл҃у
скн҃ · нѫсть оученикь надоучитѣ
хмь .

ѥсїа҃зорѣ́ть, ꙗ̀ко непозна́шеѥ́ѡ҆ц҃а нимѣ́
не· нь҃ сїа҃глах вà́м· дабе́г҃а прїи́дѣтьу҃а
по́мнѝйтесе́· ꙗ̀ко а҆́зрѣ́х вà́м· сѝ́хже
вà́мꙗ̀спрѣ́ва мертъ́х· ꙗ̀косьвамн бъ́х· и
нѝ́а҆́ндѹкъпослáвшомѹ́мѣ· и҆́нктожем
еѡ҃в҃а҆вьпра́шàѣ́тькамо́ꙗ̀дѣ́шн·

ⴰⵖⵔⵓⵎ ⵏⵜⵜⴰⵏⵜ· ⵉⵖⵔⵜⵎ ⵙⵓⵎ· ⵜⵉⵔ
ⵉⴷ ⵜⵜⴰⵣⵎⵔ ⵜⵉⵎⵙⵙⵉⵏⵜ ⵓⵜ ⵎⵓⵖⵍⴰⵏ ⵜⵖ
ⵔ ⵜⴰⵏⵉⵎⵜ· ⵉⵣⵎⵔ ⵜⵙⵙⵓⵎ· ⵜⵜⴰⵙⵙⵓⵎ·
ⵔⵉⵖⵉⵖ ⵔⵔⵉⵖⵓ ⵅⴰⵏ ⵉⵣⵎⵔ· ⵜⵜⴰⵙ·ⵏⵜ
ⵏⵖⵓⵔ ⵖⵓⵔⵜ ⵏⵜⵜⵓⵔⵉ ⵙⵓⵎ· ⵜⵜⴰⵙ·ⵏⵜ
ⵔⵖⵔⵖ ⵖⵏⵜⵏ· ⵎⵉⵖ ⵏⵜⵜⵎ·ⵏⵜⵙ

ПОВРЕМЕНИЦА

ОДЕЉ. ЗА ЗАКОН. ДРЖАВНЕ ПОТРЕБЕ И ЗАКОНЕ